

અર્હમ્

દ્રવ્યાનુયોગ

મ. પ્ર. ઉપાધ્યાય મુનિ શ્રી કલ્યાણભાઈ મ. 'કમલ'

૭૫૬૮

સમતામૂર્તિ સ્વ. પૂ. પિતાશ્રી **કાનજીભાઈ શીવજીભાઈ (સંગજીભાઈ) મહેતા**

વાત્સલ્યમૂર્તિ સ્વ. પૂ. માતુશ્રી **ગુલાબબેન કાનજીભાઈ મહેતા**

ના સ્મરણાર્થે હસ્તક

સુપુત્ર : **મહેન્દ્રકુમાર કાનજીભાઈ મહેતા**, પુત્રવધુ : **દાનલક્ષ્મીબેન (મીનાબેન)**

પૌત્ર : **પ્રશાંત મહેન્દ્રકુમાર મહેતા**, પૌત્રવધુ : **વૈશાલી પ્રશાંતકુમાર મહેતા**

પ્રપૌત્ર : **ગૌરવ પ્રશાંત મહેતા**, પ્રપૌત્રી : **નિયતી પ્રશાંત મહેતા**

તરફથી સપ્રેમ

જાન શિક્ષણ સંસ્થા

અર્હમ્

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી ક્ષેત્ર - પ્રતાપ સ્મૃતિ પુષ્પ
આગમ અનુયોગ (ગુજ.) ગ્રંથમાળા - ૮

દ્રવ્યાનુયોગ

ભાગ - ૨

જૈનાગમોમાં વર્ણિત જીવ-અજીવ વિષયક સામગ્રીનું સંકલન મૂળપાઠની સાથે ગુજરાતી ભાષાંતર (વિકુર્વણા, ઈન્દ્રિય, ઉચ્ચ્વાસ, ભાષા, યોગ, પ્રયોગ, ઉપયોગ, પશ્યતા, દષ્ટિ, જ્ઞાન, સંયત, લેશ્યા, ક્રિયા વગેરે ૧૩ અધ્યયનોનું સંકલન)

મૂળપાઠ સાથે ગુજરાતી ભાષાંતર

: નિર્દેશક અને પ્રધાન સંપાદક :

અનુયોગ પ્રવર્તક ઉપાધ્યાય પ્રવર પં.રત્ન

મુનિશ્રી કન્હેયાલાલજી મ. "કમલ"

: સંયોજક અને સમ્પાદક :
આગમ રસિક સેવાભાવી

ઉપપ્રવર્તક શ્રી વિનયમુનિજી મ. 'વાગીશ'

: પરામર્શદાતા :
પં.દલસુખભાઈ માલવશિયા

: ગુજરાતી ભાષાંતરકર્તા :
ઉપપ્રવર્તિની શ્રુતાચાર્યા

ડૉ. શ્રી મુક્તિપ્રભાજી

એમ.એ.પીએચ.ડી.
તેમજ તેમની સુશિષ્યા

ડૉ. શ્રી અનુપભાજી
શ્રી વિરતિસાધનાજી

: પ્રકાશન સહયોગી :

શેઠશ્રી યુનીલાલ લઘુભાઈ ગુંદિયાળાવાળા (અમદાવાદ)

શ્રી રસિકલાલ શાંતિલાલ શાહ (અમદાવાદ)

: પ્રકાશક :

આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ-૧૩

સર્વાધિકાર પ્રકાશકાધીન

- પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિસ્થાન :

આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટ

શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન વાડી,
૨૮-૨૯, સ્થાનકવાસી જૈન સોસાયટી,
નારણપુરા કોર્સીંગ, અમદાવાદ-૧૩.
ફોન : ૭૫૫૧૪૨૬, ૭૫૫૨૭૧૧

- સંપર્ક સૂત્ર :

શ્રી વર્ધમાન મહાવીર કેન્દ્ર

સબ્જમંડી સામે,
માઉન્ટ આબુ (રાજ.) પીન-૩૦૭ ૫૦૧
ફોન : (૦૨૯૭૪) ૨૩૫૫૬૬

- ગુજરાતી સંસ્કરણ :

વીરનિર્વાણ સંવત્ - ૨૫૨૯
વિક્રમ સંવત્ - ૨૦૫૯
૧, માર્ચ - ૨૦૦૩

- મૂલ્ય :

રૂ. ૭૦૦/- (સાતસો રૂપિયા)

- મુદ્રક :

સ્કેન-ઓ-ગ્રાફિક્સ

(કોમ્પ્યુટર - ઓફસેટ જોબ)
૩/એ, રવિકુંજ સોસાયટી,
નારણપુરા, અમદાવાદ-૧૩
ફોન : ૭૯૧૧૭૫૧, ૭૯૧૦૯૬૧

- સંપ્રેરક :

૧. મધુર વ્યાખ્યાની શ્રી ગોતમમુનિજી મ.
૨. સેવાભાવી શ્રી સંજયમુનિજી મ. 'સરલ'

- સંપાદન સહયોગી :

અરિહંત પ્રિયા ડૉ. દિવ્યપ્રભાજી
પં.દેવકુમારજી જૈન, બીકાનેર
શ્રી શ્રીચંદજી સુરાણા, આગરા
ડૉ. ધર્મચંદજી જૈન, જોધપુર

- ભાષાંતર સહયોગી :

મહાસતીજી શ્રી ભવ્યસાધનાજી
મહાસતીજી શ્રી વિરાગસાધનાજી
મહાસતીજી શ્રી લક્ષ્મીસાધનાજી

- ટ્રસ્ટી મંડળ :

૧. શ્રી નવનીતભાઈ ચુનીલાલ પટેલ (અમદાવાદ)
૨. શ્રી રમણલાલ માણેકલાલ શાહ (અમદાવાદ)
૩. શ્રી અરવિંદભાઈ શાંતિલાલ શાહ (અમદાવાદ)
૪. શ્રી બચુભાઈ બાળદેવભાઈ પટેલ (અમદાવાદ)
૫. શ્રી વિજયરાજ બી. જૈન (અમદાવાદ)
૬. શ્રી અજયરાજ કે. મહેતા (અમદાવાદ)
૭. શ્રી કૃષ્ણકાંતભાઈ મફતલાલ પટેલ (મુંબઈ)
૮. શ્રી જયંતિભાઈ ચંદુલાલ સંઘવી (માનદમંત્રી) (અમદાવાદ)

- કો.ઓપ્ટ સદસ્ય :

શ્રી મીઠાલાલ નેમીચંદ બોહરા, અમદાવાદ
શ્રી રમેશકુમાર ચંપાલાલ સાકરિયા, અમદાવાદ

- સંકલન-સહાયક :

માંગીલાલ શિવજીરામજી શર્મા (કુરડાયાં)

- પ્રૂફરીડર :

મહાવીરપ્રસાદ શિવજીરામજી શર્મા (કુરડાયાં)

Published in Memory of Rev.
Gurudev Shri Fateh-Pratap Agam anuyog No. 8

Dravyanuyoga

Gujarati Translation

[Part - II (Chapter 15 to 27)]

: CHIEF - EDITOR :

Anuyog Pravartak, Upadhyaya Pravar, Pandit Ratna

Muni. Shri Kanhaiyalalji 'Kamal'

: COLLIGATOR :

Agam Rasik Vice Pravartaka
Shri Vinay Muniji 'Vageesh'

: TRANSLATORS :

UpPravartini Shrutacharya
Dr. Shri MuktiPrabhaji
M.A.Ph.D.

& HER CO-TRANSLATORS :

Dr. Shri Anupamaji
Shri Virtisadhnaji

: ADVISOR :

Pt. Dalsukhbhai Malvaniya

: PUBLISHING CO-ORDINATOR :

Seth Shri Chunilal Laghubhai (Gundiylawala) (Ahmedabad)
Shri Rasiklal Shantilal Shah (Ahmedabad)

: PUBLISHERS :

AGAM ANUYOG TRUST
Ahmedabad - 380 013.

©

PUBLISHER :

AGAM ANUYOG TRUST

Shri Sthanakvasi Jain Wadi,
28-29, Sthanakvasi Jain Society,
Naranpura Crossing, Ahmedabad-13.
Ph. : 7551426, 7552711

CONTECT PLACE :

SHRI VARDHMAN MAHAVIR KENDRA

Opp. Subjimandi, MOUNT ABU. (Raj.)
Pincode : 307501.
Ph. : (02974) 235566

FIRST EDITION :

A. D. 2059
1, March – 2003

PRICE :

Rs. : 700/- (Rupees Seven Hundred)

PRINTED BY :

SCAN-O-GRAFIX

(Computer-Offset Printing)
3/A, Ravikunj Society, Naranpura,
Ahmedabad-380 013.
Ph. : 7911751, 7910961

PROMOTOR :

1. Madhur Vyakhyani Shri Gautam Muniji
2. Sevabhavi Shri Sanjay Muniji "SaraI"

CONTRIBUTING EDITORS :

1. Arihantpriya Dr. Divyaprabhaji
3. Pandit Shri Devkumarji Jain – Bikaner
4. Shri Shrichandji Surana 'Saras'-Agra
5. Dr. Dharmachandji Jain – Jodhpur

TRANSLATION SAHYOGI :

1. Mahasatiji Shri Bhavyasadhnaji
2. Mahasatiji Shri Viragsadhnaji
2. Mahasatiji Shri Laxitsadhnaji

TRUSTIES :

1. Shri Navanitbhai'Chunilal Patel (Ahmedabad)
2. Shri Ramanlal Maneklal Shah (Ahmedabad)
3. Shri Arvindbhai Shantilal Shah (Ahmedabad)
4. Shri Bachubhai Baldevbhai Patel (Ahmedabad)
5. Shri Vijayraj B. Jain (Ahmedabad)
6. Shri Ajayraj K. Mehta (Ahmedabad)
7. Shri Krishnakantbhai Mafatlal Patel (Mumbai)
8. Shri Jayantibhai Chandulal Sanghavi
(Secretary) (Ahmedabad)

CO.OPT. MEMBER :

Shri Mithalal Nemichand Bohra,
Ahmedabad.
Shri Rameshkumar Champalal Sakariya,
Ahmedabad.

EDITOR – ASSISTANT :

Mangilal S. Sharma (Kurdayan)

PROOF READER :

Mahavir S. Sharma (Kurdayan)

॥ સમર્પણ ॥

શ્રુત સાગરને કંઠ-કુંભમાં ભરવાવાળા અનેક
આગમોના વ્યાખ્યાતા,
શ્રમણ સંઘના પ્રથમ આચાર્ય પ્રવર !

શ્રી આત્મારામજી મહારાજના

શ્રીચરણોમાં સાદર શ્રદ્ધાપૂર્વક સમર્પિત છે...

“દ્રવ્યાનુયોગ-દ્વિતીય ભાગ-જ્ઞાનાંજલિ”

વિનીત

વિનયમુનિ ‘વાગીશ’

ડૉ. મુક્તિપ્રભા અને

ટ્રસ્ટી મંડળ

ગ્રન્થમાલાના આઠ પ્રેરકો

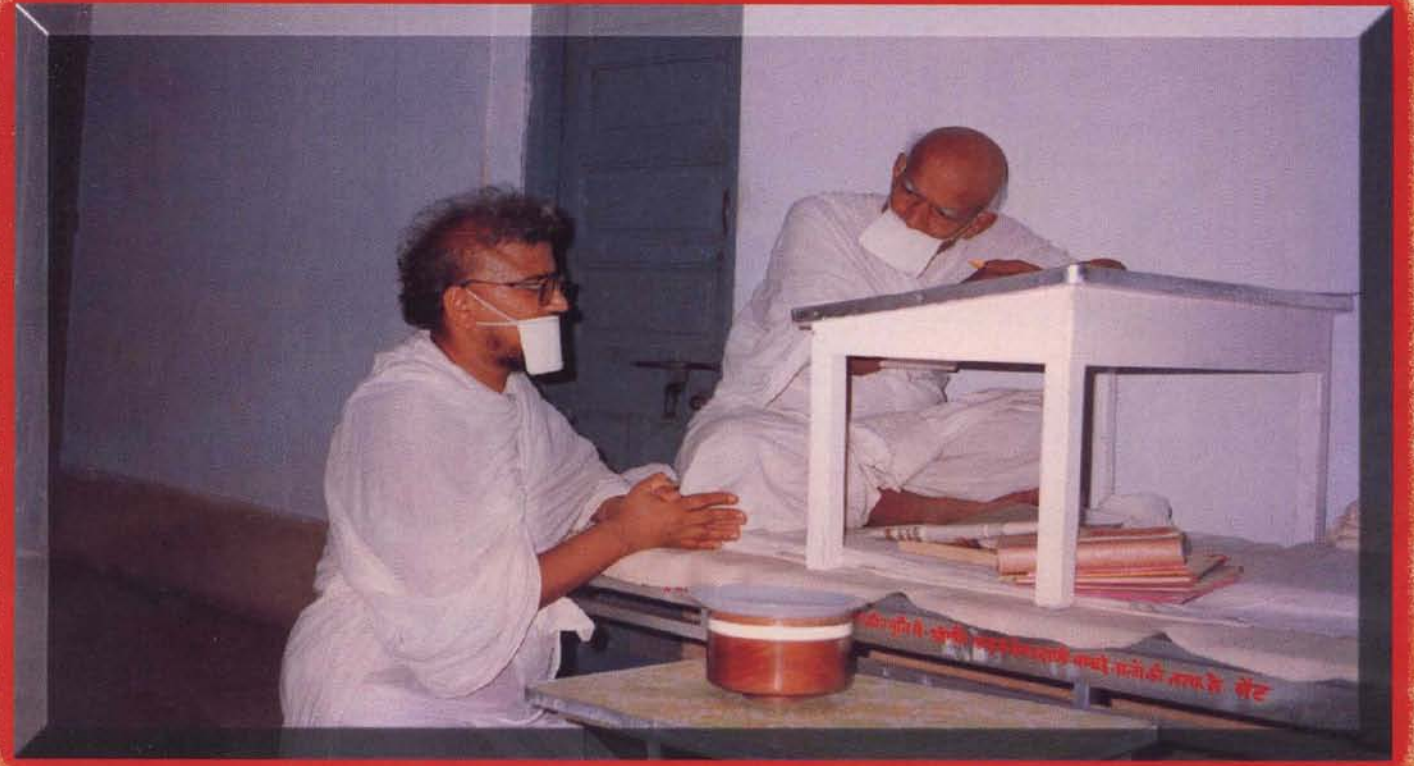
ધર્મપ્રારા વીરલોકાશાહની પરંપરામાં અનેક મહાપુરુષો થયા, જેમાં આચાર્ય જીવરાજજી મ. ગું નામ ક્રિયોદ્ધારકમાં વિશેષરૂપથી ગણાય. તેમના મુખ્યરૂપથી ચાર શિષ્યો થયા. જેમાં આચાર્યશ્રી સ્વામીદાસજી મ. ગું નામ અગ્રણીય હતું. તેઓ પરણવા જતા હતા ત્યાં રસ્તામાં જ પૂજ્યશ્રી દીપચંદજી મ. નો ઉપદેશ ચાલતો હતો, તે સાંભળીને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તે સમયે ભાવિ પત્નીને રાખડી બાંધી, બહેન બનાવી દિક્ષિત થઈ ગયા. તે બહુ જ મહાન જ્ઞાની થયા, પ્રભાવશાળી થયા. તેમના અક્ષરો મોતી જેવા હતા. આજે પણ તેમની લખેલી બગીચી જ્ઞાનભંડારમાં ઉપલબ્ધ છે. તેમની પરંપરામાં ઘણા બધા તપસ્વી-જ્ઞાની સંતો થયા. આવા મહાન પુરુષને આ ગ્રન્થ સમર્પણ કરવામાં આવ્યો છે.

તેમાં જ પૂજ્ય ગુરૂદેવશ્રી કુતેહચંદજી મ. હતા. જેમની ૮૦ વર્ષની ઉંમરમાં પણ બધી ઈન્દ્રિયો સ્વસ્થ હતી. તેઓ દરરોજ એક આસન પર બેસીને સાત કલાક ભજન કરતા હતા. તેમના જ ગુરૂભાઈ પ્રતાપચંદ્રજી મ. હતા. તેમનો અવાજ બહુ જ બુલંદ હતો તેમના રાત્રિ પ્રવચનમાં બધી જ્ઞાતિના લોકો (જૈન - જૈનેતર) આવતા હતા. એવા તે પ્રભાવશાળી હતાં. તેમના જ શિષ્ય કમલમુનિ છે. તેમને ભણાવવામાં ઘણી જ કાળજી રાખી, મોટા પંડિતો પાસે અધ્યયન કરાવ્યું. ૧૧ વર્ષ સુધી વૈરાગ્યકાળમાં (દિક્ષાર્થી અવસ્થામાં) રાખી આગમોનું અને ટીકા-ચૂર્ણી -ભાષ્યનું વિશેષ અધ્યયન કરાવ્યું તે તેમનો મહાન ઉપકાર હતો, તે કારણે જ આ ગ્રન્થશાળા તેમની સ્મૃતિમાં પ્રગટ થઈ રહી છે, પાઠક આ ગ્રન્થોનો ખૂબ જ લાભ લે એજ અભ્યર્થના.

- વિનયમુનિ

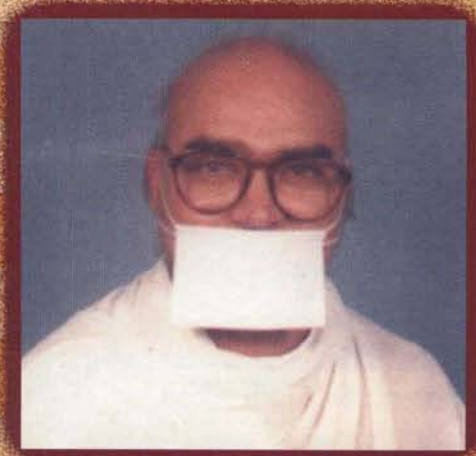
અહમ્

તમારું તમને સમર્પણ...

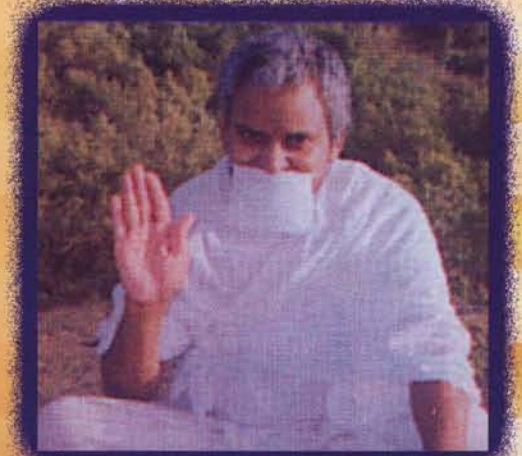

પૂજ્ય ગુરુદેવ ઉપાધ્યાય શ્રી કનૈયાલાલજી મ. 'કમલ' સાથે અનુયોગ સંબંધિત ચર્ચા કરી રહેલાં ઉપપ્રવર્તક શ્રી વિનયમુનિજી મ. 'વાગીશ'

કોમલતન, કોમલવચન, પુની કરણી કમનીય ।
'કમલ' મુને કલ્યાણકર, વિનય હૃદય રમણીય ॥

મધુર વ્યાખ્યાની શ્રી ગૌતમમુનિજી મ.

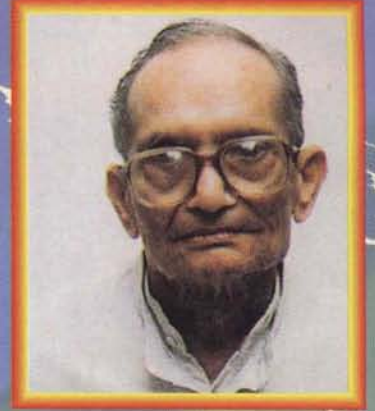
તપસ્વી સેવાભાવી શ્રી સંજય મુનિજી મ.

આધસ્થાપક

સ્વ. બળદેવભાઈ ડોસાભાઈ પટેલ

આધસ્થાપક

સ્વ. હિંમંતલાલ શામળદાસ શાહ

॥ ણમો જિણાણં ॥

આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટ - ટ્રસ્ટી મંડળ

શ્રી નવનીતભાઈ યુનીલાલ પટેલ

શ્રી રમણિકભાઈ એમ. શાહ

શ્રી અરવિંદભાઈ શાંતિલાલ શાહ

શ્રી બનુભાઈ બળદેવભાઈ પટેલ

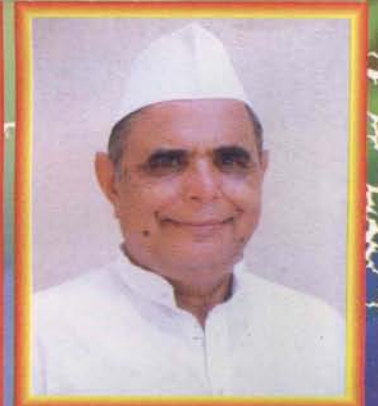
શ્રી વિજયરાજ બી. જૈન

શ્રી અજયરાજ કે. મહેતા

શ્રી કૃષ્ણકાંતભાઈ મહતલાલ પટેલ

શ્રી જયંતિભાઈ સી. સંઘવી
(માનદ્મંત્રી)

એક જ્યોતિર્મય વ્યક્તિત્વ-શ્રદ્ધેય ઉપાધ્યાયશ્રી કન્હૈયાલાલજી મ. 'કમલ'

સંક્ષિપ્ત પરિચય

જ્ઞાન અને ક્રિયાની જીવંત પ્રતિમૂર્તિ 'નમો ઊવજઙ્ગાયાણં' ના ગૌરવપૂર્ણ પદથી સમલંકૃત અનુયોગ પ્રવર્તક શ્રદ્ધેય પૂજ્યગુરુદેવ મુનિશ્રી કન્હૈયાલાલજી મ. 'કમલ'નું જીવદર્શન સ્વ-પરના કલ્યાણાર્થે સમર્પિત રહ્યું છે. વિચાર અને આચારની દ્રષ્ટિએ તેઓ અત્યંત ઉત્કૃષ્ટકોટિનું જીવન જીવનારા સત્પુરુષ અને પ્રતિભાશાળી પુરુષ હતાં. જેઓને અહંકાર ક્યારેય સ્પર્શી શક્યો ન હતો.

વિદ્વતા, વિનમ્રતા, સૌજન્યતા, સૌમ્યતા, સહિષ્ણુતા, કરુણા, વાત્સલ્ય, ધૈર્ય, પ્રસન્નતા જેવા અનેક સદ્ગુણોની સુવાસથી તેઓ સદા મહેકતાં હતાં.

આપનો જન્મ વિક્રમ સંવત્ ૧૯૭૦ ચૈત્રસુદ (રામનવમી) ના દિવસે કેકીન્દ (જસનગર) રાજસ્થાનમાં શ્રી ગોવિંદાસિંહજી રાજપુરોહિતના ગૃહે થયો. માતુશ્રી યમુનાદેવીની કૃપ આપે દીપાવી હતી. ચારવર્ષની બાલ્યાવસ્થામાં જ માતા-પિતાની અચાનક જ છત્રછાયા ગુમાવી. સાત વર્ષની ઉંમરે પરમશ્રદ્ધેય આચાર્યશ્રી સ્વામીદાસજી મ. ની પરંપરાના પ્રભાવશાળી શ્રમણ શિરોમણી શ્રદ્ધેય શ્રી ફતેહચંદ્રજી મ. અને પંડિત પ્રવર શ્રી પ્રતાપમલજી મ. વગેરેનો સંપર્ક થયો.

આપનું ભવ્ય તેજોમય લલાટ અને સામુદ્રિક લક્ષણો જોતાં જ પૂ. પ્રતાપમલજી મ. ને પ્રતીતિ થઈ કે - 'આ બાળક અત્યંત તેજસ્વી પ્રતિભાશાળી શ્રમણ પરંપરાનો તેજસ્વી સિતારો થશે જે શાસન પ્રભાવમાં અભિવૃદ્ધિ કરશે.' ગુરુદેવના પ્રથમદર્શનથી જ આપે આપનું સર્વસ્વ તેમના ચરણોમાં સમર્પિત કરી દીધું. અગિયાર વર્ષ સુધીના વૈરાગ્યકાળ દરમ્યાન આપે પંડિતો, વિદ્વાનો પાસે અધ્યયન અધ્યાપન કર્યું. વૈશાખસુદ-૬, વિક્રમસંવત્ ૧૯૮૮ના દિવસે સાંડેરાવ (રાજ.)માં આપે દીક્ષા અંગીકાર કરી. એ સમય દરમ્યાન ઘોડી પરથી પડવા છતાં આપે સહિષ્ણુતા, ધૈર્ય અને અતૂટ મનોબળથી મુશ્કેલીનો સામનો કર્યો તે જ આપની પરમશક્તિ, ધર્મ પ્રત્યેની અતૂટ શ્રદ્ધાનું ઉત્તમ ઉદાહરણ છે. વડીદીક્ષા સોજતરોડમાં સંપન્ન થઈ.

દીક્ષા પછી આપે પં. બેચરદાસજી દોશી, શોભાચંદજી ભારિલ્લ વગેરે પાસે જૈનાગમ-વાઙ્મયનું તલસ્પર્શી અધ્યયન કર્યું. જૈના પરિણામસ્વરૂપે આપ ન્યાયતીર્થની પરીક્ષામાં પ્રથમશ્રેણીમાં સમુત્તીર્ણ થયા. પછી આપે આગમોના સંપાદનકાર્યમાં જ પોતાનું લક્ષ કેન્દ્રિત કર્યું. આગમોના મૂળ પાઠોને ક્રમાનુસાર-યોગ્યરીતે સંપાદિત કરી પ્રકાશિત કર્યાં, છેદસૂત્રોના સાનુવાદ વિવેચન સહિતના પ્રકાશન માટે ભારે જહેમત ઉઠાવી અતિ જટિલ-ભગીરથ કાર્ય સંપન્ન કર્યું.

સ્થાનાંગ-સમાવાયાંગનું સાનુવાદ-સંપાદન કાર્ય કર્યું. 'જૈનાગમનિર્દેશિકા' જેવી અતિ મહત્વપૂર્ણ કૃતિ પણ આપના અથાગ શ્રમ અને પ્રબળ પુરુષાર્થનું જ પરિણામ છે.

આગમઅનુયોગનું વિશાળ વિસ્તૃત અને ભગીરથ કાર્ય આપે એક જર્મન વિદ્વાનની પ્રેરણાથી યુવાવસ્થામાં શરૂ કર્યું હતું, જે જીવનના અંતિમ શ્વાસ સુધી નિભાવ્યું. માર્ગમાં આવતી પ્રતિકૂળતાઓને આપે અપ્રમત્ત ભાવે

ધૈર્ય, સહિષ્ણુતા અને પુરુષાર્થ વડે પરાજિત કરી. આપની શારીરિક પ્રતિકૂળતાઓ દરમ્યાન આપના અંતેવાસી શિષ્ય શ્રી વિનયમુનિજી મ. 'વાગીશ' તથા સાધ્વીવૃંદ ડો. શ્રી દિવ્યપ્રભાજી, પં. દલસુખભાઈ માલવણિયા, પં. દેવકુમારજી વગેરેનો સાથ-સહકાર મળતો રહ્યો. આપે આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટ દ્વારા હિંદી અનુવાદ ૮ ભાગોમાં અને ગુજરાતી ૪ ભાગોમાં પ્રકાશિત કર્યાં શેષ ભાગોનું કાર્ય શ્રી વિનયમુનિજી મ. તથા ટ્રસ્ટીગણ અત્યધિક પરિશ્રમકરી સંપન્ન કરવા પ્રયત્નશીલ રહે છે.

આપના વિશાળ વિચરણ ક્ષેત્ર દ્વારા આપનો અનુયાયી વર્ગ પણ એટલો જ વિશાળ અને વ્યાપક છે જેનું મુખ્ય કારણ આપની બિનસાંપ્રદાયિકતાની ભાવના હતી. સ્વાસ્થ્યની પ્રતિકૂળતા દરમ્યાન પણ આપે અદ્ભૂત આત્મબળ દ્વારા જે સમત્વ ભાવ અપનાવ્યો તે બધા માટે પ્રેરણારૂપ છે અને ખૂબ-ખૂબ વંદનીય છે.

જ્ઞાનરાધના, મૌન, તપ અને જપ આપના જીવનના પર્યાય સમા બની ગયા હતાં. નિરર્થક ચર્ચા, જ્ઞાતિ-સંપ્રદાયોની વાતો કે ટીકા-ટિપ્પણીમાં આપે કદી ક્યારેય સમય બરબાદ કર્યો નથી. યુવાવસ્થાથી જ દ્વિદળનો ત્યાગ, એક સમય ભોજનમાં પણ માત્ર એક જ રોટલીનું ઉણોદરી તપ આપની રસેન્દ્રિય પ્રત્યેની નિસ્પૃહતા દર્શાવે છે. છેલ્લા ૧૮ વર્ષોથી આપે અન્ન-પાણીનો ત્યાગ કરી માત્ર ફળોનો રસ, ગાયના દૂધથી જ જીવન નિર્વાહ કર્યો. છેલ્લા ૨૭ વર્ષથી દરેક મંગળવારે મૌન, રાત્રિના બે વાગ્યે નિદ્રા ત્યાગ કરી સાધનામાં લીન થતાં અને આવાં જ ઉત્તમ આચારને કારણે આપે 'સંતરત્ન' ના બિરૂદને સાર્થક કર્યું. એટલું જ નહિ પરંતુ રાષ્ટ્રીય સંતની હરોળમાં આપનું નામ જયવંતુ બન્યું. ૬ ડિસેમ્બર ૧૯૯૩, પોષ સુદ ૧૪ સવંત ૨૦૫૦ ના રોજ જયપુરમાં આચાર્ય સમ્રાટ શ્રી દેવેન્દ્રમુનિએ આપને 'ઉપાધ્યાય પદે' જૈનશાસન પ્રભાવકપદ ગૌરવાન્વિત કર્યાં.

આપ કરુણા, દયા, વાત્સલ્ય અને પ્રેમની સાક્ષાત્ મૂર્તિ હતા અને આથી જ આપે માનવ કલ્યાણ હિતાર્થે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કર્યું. શ્રીવર્ધમાન મહાવીર સેવા કેન્દ્ર દેવલાલી, જિલ્લો નાસિક (મહારાષ્ટ્ર) જ્યાં વૃધ્ધ સાધુ-સાધ્વી સેવા કેન્દ્ર, જન હિતાર્થે હોસ્પિટલ, માનવ રાહત કેન્દ્ર જેવી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ વિદ્યમાન છે.

શ્રી વર્ધમાન મહાવીર કેન્દ્ર-આબુ પર્વત જ્યાં પ્રતિવર્ષ ચૈત્રી ઓળીનું આયોજન થાય છે અને ભોજન શાળા, ઉપાશ્રય, પુસ્તકાલય, ઔષધાલય, અતિથિગૃહ છે. તદ્ઉપરાંત આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટ અમદાવાદ, શ્રી મહાવીર કલ્યાણ કેન્દ્ર મદનગંજ, અંબિકા જૈન ભવન-અંબાજી વગેરે અનેક સંસ્થાઓ આપની પ્રેરણા અને આશીર્વાદ વડે અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં કાર્યરત માનવકલ્યાણનાં ઉત્તમ કાર્યો કરે છે.

૧૭ ડિસેમ્બર ૨૦૦૦ બપોરના ૧-૩૦ વાગ્યે એકાએક આપનું સ્વાસ્થ્ય બગડ્યું આપે ૨-૪૫ વાગ્યે સંથારો ગ્રહણ કર્યો અને રાત્રે સમય ૩-૪૫ પોષ વદ આઠમ(ગુજ. માગસર વદ ૮) સોમવાર ૧૮ ડિસેમ્બરના રોજ જીવનજ્યોત દિવ્યજ્યોતમાં વિલીન થઈ. ૧૯ ડિસેમ્બર બપોરે ૩ વાગ્યે 'કમલ કન્ઝૈયા વિહાર' માં હજારો ભક્તો-સાધકોની જનમેદની વચ્ચે આત્માના નિરંજન નિરાકાર સ્વરૂપના ઘોષ સાથે અગ્નિસંસ્કારવિધિ સંપન્ન થઈ.

આપના સ્વર્ગારોહણથી શ્રમણ સંઘમાં જ નહીં પરંતુ સમગ્ર જૈન જગતમાં જે ખોટ પડી છે તેની પૂર્તિ અસંભવ, અશક્ય છે.

આગમપ્રેમી - તત્વચિંતક - શાસનના છુપારત્ન ખંભાત સંપ્રદાયના બા.બ્ર.પૂ. મહેન્દ્રમુનિજી મ.સા.

સ્વ. શ્રી શાંતિલાલ એલ. ભાવસાર

બા.બ્ર.પૂ. મહેન્દ્રમુનિજી મહારાજ

પૂ. શાંતાબેન એસ. ભાવસાર

ભારતની ગુર્જરભૂમિ પર મહીસાગરના કાંઠે બોરસદ ગામના ભાવસાર ધર્મપ્રેમી શ્રી શાંતિભાઈના ખાનદાન ખોરડે પૂ. માતુશ્રી શાન્તાબેનની કુક્ષીને દીપાવનાર મહેન્દ્રભાઈનો જન્મ સં.૨૦૦૮, તા. ૫-૧૦-૧૯૫૩ના પીજ (ગુજરાત) મુકામે થયો. પીજ માતુશ્રી શાન્તાબેન એજ્યુકેશન પામેલ હોવાથી એડમિસ્ટ્રેસ તરીકે સુંદર કાર્ય કરી રહ્યા હતા. તેમણે સુપુત્રો નવીનભાઈ (ડૉ. યોગેન્દ્ર) તથા શ્રી મહેન્દ્રભાઈ તથા લાડલી દીકરીઓને - વસુબેન - હસુબેન તથા પદ્માબેનમાં ધર્મના સંસ્કારનો ઉત્તમ વારસો આપ્યો.

ખંભાત સંપ્રદાયના તપસ્વીરાજ-એકાવતારી આ. ભગવંત ગુરુદેવ પૂ. કાંતિઋષિજી મ.સા.ની દીક્ષા પ્રસંગ જોઈને પૂ. મહેન્દ્રભાઈને દીક્ષાના ભાવ જાગ્યા - દેઠ વૈરાગ્ય બન્યો. S.S.C. સુધીનો અભ્યાસ કરીને સં. ૨૦૨૭મા તા. ૬-૫-૧૯૭૧ના રોજ ખંભાત મુકામે પ્રવજ્યા ગ્રહણ કરી. મધુરકંઠી બા.બ્ર.પૂ. અરવિંદમુજી મ.સા.ના સુશિષ્ય થયા. પ્રવજ્યાના પાવન પંથે આવ્યા બાદ તેમના રોમેરોમમાં આગમનો ઉંડો અભ્યાસ કરવાની ભાવના જાગતા તેમજ તેમની તીવ્ર યાદશક્તિને સામે રાખી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર ત્રણ દિવસમાં કંઠસ્થ કરી સૌને આશ્ચર્યમુક્ત કર્યા હતા અને ઉત્તમોત્તમ જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ સૌએ પ્રત્યક્ષ નિહાળતા ગુરુદેવો તથા જૈન સાધ્વીરત્ના પૂ.બા.બ્ર. શારદાબાઈ મ.સા.ના હૃદયમંદિરમાં ભાવ જાગ્યા કે આવા તેજસ્વી ઓજસ્વી - સંતરત્નને આગમનું તલસ્પર્શી જ્ઞાન મળે તેઓ સં. ૨૦૨૭માં મુંબઈ પધાર્યા. જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ એટલો વંદનીય હતો કે એક વખત વાંચે તુરંત કંઠસ્થ.

આ બધું લક્ષ્યમાં લઈ જ્ઞાનના વિકાસ માટે બનારસ યુનિવર્સિટીની 'આચાર્ય'ની પરીક્ષા આપી. ચાલીસ (૪૦) હજાર વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રથમ નંબર મેળવી જૈન શાસન-સંપ્રદાયની શાન વધારી ગોલ્ડ મેડલ મેળવ્યો. બનારસ યુનિવર્સિટીમાં દર્શનાચાર્ય (ન્યાયાચાર્ય) જ્યોતિષાચાર્ય - સાહિત્યાચાર્ય - વ્યાકરણાચાર્ય ને સિદ્ધાંતાચાર્ય એમ પાંચ-પાંચ વિષયમાં તો આચાર્ય બની સૌના વંદનીય બન્યા હતા.

આચાર્ય સમ્રાટ પં.રત્ન પૂ. આનંદઋષિજી મ.સા.ની સેવાનો લાભ લઈ પોતે ધન્યતા અનુભવેલ તેમજ આગમ અનુયોગ પ્રવર્તક - ઉપાધ્યાય પ્રવર - ગુરુદેવ પૂ. "કમલ" કનૈયાલાલજી મ.સા. પાસે બે વર્ષ આગમના લેખનકાર્યમાં ખૂબ જ સૂઝ-સમજ દ્વારા રસપૂર્વક કર્તવ્યપરાયણ રહ્યા. સાંડેરાવ અને આબુ પર્વત ગુરુદેવ સાથે રહીને ચરણાનુયોગ - દ્રવ્યાનુયોગના કાર્યમાં એમનો પુરૂષાર્થ ઘણો રહ્યો અને જ્ઞાનની ગરીમા જોઈને પૂ. ગુરુદેવ "કમલ" મુનિ મ.સા.ના હૃદયના શબ્દો સરી પડ્યા - જૈન શાસનમાં જ્ઞાનમાં આગવું સ્થાન ધરાવનાર ઉત્તમ સાધુ મહેન્દ્રમુનિજી મ.સા. છે. ચોમાસુ સાથે કર્યું. આબુ પર્વત ઉપર ગુફામાં રહી ધ્યાન - તપસ્યા પણ કરી જીવન ધન્ય ધન્ય બનાવ્યું.

માઉન્ટ આબુ તબિયત એકાએક બગડતા અમદાવાદ શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ (નારણપુરા)માં પધાર્યા. પૂ. દાદાજી બળદેવભાઈ, નવનીતભાઈ, જયંતિભાઈ સંઘવી સકળ સંઘે મન મુકીને વૈયાવચ્ચ કરી - તબિયત નાજુક બનતા. સં. ૨૦૪૪ના વૈશાખ વદ-૯ને તા. ૧૦-૫-૧૯૮૮ને મંગળવારની સાંજે નારણપુરામાં હંમેશને માટે મંગલ પ્રસ્થાન મોકલ ભાણી કર્યું. જૈફ ઉંમરે પહોંચેલ સંસારી પિતાશ્રી શ્રી શાંતિભાઈ - ડૉ. યોગેન્દ્રભાઈએ રાત-દિવસ કરેલી સેવા ચિર:સ્મરણીય રહેશે. ૧૭ વર્ષના દિક્ષા પર્યાયમાં આત્મીક કામ કરીને શાસન - સંપ્રદાયની શાન વધારી.

હિરલા અને વિરલા સમા સંતરત્નને અવિરામ વંદના... રાત-દિવસ જોયા વગર સેવાભાવી ભગાભાઈની તથા શીવજીભાઈની સેવા ચિર:સ્મરણીય રહેશે.

સેવા - સૌજન્યમૂર્તિ - ડૉ. યોગેન્દ્રભાઈ એસ. ભાવસાર (ડૉટલ સર્જન B.Ds.)

ખંભાત સંપ્રદાયના જૈન સંતરત્ન - આગમપ્રેમી બા.બ્ર.પૂ. મહેન્દ્રમુનિજી મ.સા.ના મોટાભાઈ શ્રી નવીનભાઈ ઉર્ફે ડૉ. યોગેન્દ્રભાઈનો જન્મ પીજ મુકામે પિતાશ્રી શાંતિભાઈના ખાનદાન ખોરડે પૂ. માતુશ્રી શાંતાબેનની કુક્ષીએ થયો - ડૉ. યોગેન્દ્રભાઈના જીવનમાં સેવા મંત્ર - બીજાને ઉપયોગી થવાની ઉત્તમોત્તમ ભાવના ડોક્ટર હોવા છતાંય - સેવા તો એમનો જીવનમંત્ર છે. દંત ચિકિત્સક - ખંભાત ૨૫ વર્ષથી સેવા આપી સેવાની સુવાસ ચોમેર ફેલાતા હાલ - વડોદરા - ભાદરણ - ખંભાત સેવા આપી રહેલ છે. ધાર્મિક ભાવના ખૂબ જ હોવાથી પૂ.સાધુ - સાધ્વીજીની સેવાનો અણમોલો લાભ લઈ રહ્યા છે - એટલું જ નહિ તેઓનું ગુપ્ત દાન પણ વંદનીય છે.

“વાત્સલ્યમૂર્તિ જન્મદાત્રીને વંદન સદા” માતુશ્રી પૂ. બા. કાંતાબેન ચીમનલાલ સંઘવી (ગુંદીયાળાવાળા)

માતાના જેવું તીર્થ નથી - માતાના જેવી બીજી કોઈ ગતિ નથી - માતાના જેવું કોઈ રક્ષક નથી - માતાના જેવો કોઈનો સ્નેહ નથી - જેમના સ્વભાવમાં સરળતા અને જીવનમાં સાદાઈ આ બે મહામૂલા ગુણોથી જેઓ સંસારના ઘણા કર્મબંધનથી અલિપ્ત રહી અનર્થાદંડથી ઉગરી શક્યા છે. ખરેખર આજના આ યુગમાં આવા ઉત્તમસંસ્કારથી જીવન સુવાસિત બનાવનાર માતાને વંદન હો - પૂ. સંત - સતીજીના સમાગમે અને પૂ. પિતાશ્રી ચીમનભાઈના ઉચ્ચ આદર્શને કારણે જેમનામાં શાંતિ અને સમતાના સદ્ગુણોનું સિંચન થયેલ છે. તેમના ધર્મપ્રત્યેની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાની જ્યોત અમારામાં પણ પ્રગટાવી છે. આગમ અનુયોગ પ્રવર્તક ગુરૂદેવ “કમલ” મુનિ મ. સા. નો પુરુષાર્થ ચિર: સ્મરણીય રહેશે.

“જનની તણો ઉપકાર જગમાં મહાન સદા ગણાય છે” પૂ. મોટાબા (સ્વ.) સમજુબેન દલસુખભાઈ સંઘવીના ઋણને કેમ ભૂલાય ?

લી. સુપુત્રો
અરવિંદભાઈ સંઘવી તથા ભાઈઓ
(ગુંદીયાળાવાળા)

ધર્મપ્રેમી - વાત્સલ્યમૂર્તિ શ્રી રસિકલાલ શાંતિલાલ શાહ (રાજેન્દ્રભાઈ શાહ)

સખત પરિશ્રમ- સંપૂર્ણવિવેક - ઉત્કર્ષ ધર્મભાવના સહ ધર્મીને મદદરૂપ થવા ઉત્કંઠા અને દાનમાં ઉદારતા જીવનમાં જાળવી રાખવાની ઉત્તમ ભાવના વંદનીય છે. આગમ અનુયોગમાં આપેલ ફાળો અનેકને માટે જ્ઞાનવર્ધક બની રહેશે. સરળતા - નમ્રતા - સભ્યતા - સૌમ્યતા - સદાચાર આદિ સદ્ગુણોની સુવાસ ધર્મના સંસ્કારોનું સિંચન સર્વને માટે દિવાદાંડીસમા બની રહ્યા છે. શાસન પ્રભાવનાદિ ભાવના આદિ જીવનની મ્હેંક સર્વત્ર પ્રસરી રહો એ જ ભાવના...

શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સ્થાનકવાસી જૈન સંઘ

ધીકાંટા, નગરશેઠ વંડો- અમદાવાદ

શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સંઘની સ્થાપનામાં અનેક મુરબ્બીશ્રીઓની સુઝ-સમજ-તન-મન-ધનનો ફાળો સમાજ કદી ભૂલી શકશે નહી - સૌરાષ્ટ્ર શ્રીસંઘમાં સં. ૨૦૧૧ થી ઉત્તરોત્તર સારા-સારા ચાતુર્માસ પૂ. ગુરૂભગવંતોના- પૂ. સતીવૃંદના કરાવવામાં આવે છે. ચોમેર સુવાસ ફેલાઈ છે. તેમાં ભૂતકાળના, વર્તમાનકાળના પ્રમુખશ્રી મેનેજીંગ કમિટી - ટ્રસ્ટીગણ તેમજ નામી-અનામી દાતાઓનો - મૂક કાર્યકરોનો ભગીરથ ફાળો છે. આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટના કાર્યમાં આપેલ સહયોગ બદલ આભારી છીએ - શ્રી સંઘ શહેરની મધ્યમાં આવેલ હોઈ - સૌને માટે આશીર્વાદરૂપ બની રહ્યો છે.

પ્રકાશકીય

અતીતમાં ઘણા સમય પૂર્વે બહુશ્રુત આર્ય રક્ષિતે અનુયોગનું વિભાજન કર્યું હતું પણ વિસ્મૃત થઈ ગયો અને આજે ઉપલબ્ધ નથી, જૂના ગ્રન્થોમાં પણ નામ માત્ર ઉલ્લેખ છે.

ચાર અનુયોગનું નામ - ૧. ધર્મકથાનુયોગ, ૨. ગણિતાનુયોગ,
૩. ચરણાનુયોગ, ૪. દ્રવ્યાનુયોગ

પૂજ્ય ઉપાધ્યાયશ્રીના મનમાં સંકલ્પ જાગ્યો, એક જર્મન વિદ્વાનની બળવતી પ્રેરણા થઈ અને પૂજ્ય ગુરુદેવોના આશિર્વાદથી આગમોનું ચાર ભાગમાં વિભાજિત કરવાનું કાર્ય પ્રારંભ કર્યો જે ઘણા વિદ્વાનોના અને આગમોના પ્રકાંડ વિદ્વાન મુનિવરો તેમજ મહાસતીજીનો સારો સહયોગ મળ્યો જેથી આ વિશાળ કાર્ય ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ પર છે અને લક્ષ્ય પૂર્ણ થઈ રહ્યો છે.

મૂળ સાથે હિન્દી ભાષાંતરના ચારે અનુયોગ આઠ ભાગોમાં થઈ ગયા. જેમાં પહેલો ભાગ ઉપલબ્ધ પણ નથી. એના ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે પણ ત્રણ અનુયોગ તો ૭ ભાગોમાં પરિપૂર્ણ થઈ ગયા અને ચોથા દ્રવ્યાનુયોગનો આ બીજો ભાગ પ્રકાશિત કરવામાં આવી રહ્યો છે. આના પ્રકાશન થવાથી અમને ઘણોજ આનંદ પ્રાપ્ત થઈ રહ્યો છે.

ઉપાધ્યાયશ્રીએ ઘણો જ પરિશ્રમ કર્યો છે એમનો અનંત ઉપકાર ભૂલાઈ શકાય નહિ એ વિશાળ યાદગીરી આપીને અમર થઈ ગયા છે.

તેમના સુશિષ્ય ઉપપ્રવર્તક શ્રી વિનયમુનિજીએ પણ સારો શ્રમ લીધેલ. પ્રેસ કોપી તથા પ્રુફ તપાસવા અને બધી વ્યવસ્થાઓ ગોઠવણ કરવી વગેરેમાં ઘણી લાગણી રાખી, તેઓએ ટૂંક સમયમાં આ ગ્રન્થ કરી આપ્યો. તેમનો ઘણોજ ઉપકાર છે. આને પૂર્ણ કરવાનો શ્રેય એમને જ ફાળે જાય છે.

વિદ્વાન મહાસતીજી ડૉ. મુક્તિપ્રભાજી, ડૉ. દિવ્યપ્રભાજી તેમજ તેમના શ્રુતાભ્યાસી સુશિષ્યાઓ ડૉ. અનુપમાજી, ભવ્યાસાધનાજી, વિરતિસાધનાજી વગેરેએ હિન્દીના સંપાદનમાં અને પછી આ અનુયોગનો ગુજરાતી ભાષાંતર કરી આપ્યો છે તેથી તેઓના અમે ચિરક્રણી છીએ.

ટ્રસ્ટના માનદમંત્રી શ્રી જયંતિભાઈ સંઘવીએ ટ્રસ્ટની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા સંભાળવી તેમજ સહયોગ એકત્રિત કરવો આદિ કાર્યોમાં સારો સમય આપ્યો છે. તેથી એમના પણ ખાસ આભારી છીએ.

પ્રુફ વાંચનના કાર્યોમાં શ્રી માંગીલાલજી અને મહાવીરજી શર્માએ સારી મહેનત કરી છે. સ્કેન-ઓ-ગ્રાફિક્સવાળા દિવ્યાંગભાઈએ પણ ઝડપથી આ કાર્યને કરી આપ્યું તે બદલ અમે સર્વેના આભારી છીએ. બધા દાનદાતાઓના અમે આભારી છીએ. જેથી આ વિશાળ કાર્ય સંપન્ન કરી શક્યા છીએ. એમના આર્થિક સહકારથી જ આ ભગીરથકાર્ય પૂર્ણતાની તરફ અગ્રેસર છે.

જિજ્ઞાસુ પાઠક આ અનુયોગોનું પોતે વાંચન કરે, બીજાને પ્રેરણા આપે એનો વધારેમાં વધારે પ્રચાર-પ્રસાર કરી એનો સદુપયોગ કરે એ જ પૂજ્ય ગુરુદેવ પ્રતિ હાર્દિક શ્રદ્ધાંજલિ છે. ટૂંક સમયમાં જ બાકી બે ભાગ પ્રકાશિત કરવાની ભાવના છે. એ ભાવના તમારા બધાના સહકારથી પરિપૂર્ણ થાય એજ હાર્દિક અભિલાષા.

નવનીતભાઈ યુનીલાલ પટેલ

પ્રમુખ

સંયોજકીય

પૂજ્ય ગુરુદેવ ઉપાધ્યાય શ્રી કન્હેયાલાલજી મ. 'કમલ'ના શુભાશીર્વાદથી દ્રવ્યાનુયોગનો આ બીજો ભાગ પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે તેનો ઘણોજ આનંદ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવે આ અનુયોગ માટે ઘણોજ પરિશ્રમ કર્યો છે. લગભગ ૫૦ વર્ષ તેઓ આ કાર્યમાં જ લાગ્યા રહ્યા. એમના આટલા શ્રમના કારણેજ આ કાર્ય પૂર્ણ થઈ રહ્યું છે.

હિન્દીમાં ચારે અનુયોગ એમની હયાતીમાં પૂર્ણ થઈ ગયા હતા અને લોકાર્પણ પણ થઈ ગયો હતો.

ગુજરાતી ભાષાંતર સાથે ત્રણ અનુયોગ થઈ ગયા. ચોથું દ્રવ્યાનુયોગનું કાર્ય ઝડપથી ચાલે છે. આ અનુયોગ ઘણોજ વિશાળ, જટિલ અને કઠીન છે.

દ્રવ્યાનુયોગના ગુજરાતી ભાષાંતરના ચાર ભાગ પ્રકાશિત થઈ રહ્યા છે. પ્રથમ ભાગમાં ૧૪ અધ્યયન લીધેલ છે. તેમાં વધારે અધ્યયન આપવાનો વિચાર હતો પણ વધારે પેજ થવાના કારણે ઓછા કરવા પડ્યા. શેષ અધ્યયનોનો આમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આમાં વિકુર્વણા, ઈન્દ્રિય, ઉચ્છ્વાસ, ભાષા, યોગ, પ્રયોગ, ઉપયોગ, પર્યતા, દષ્ટિ, જ્ઞાન, સંયત, લેશ્યા, ક્રિયા આદિ ૧૩ અધ્યયનોનો સમાવેશ કરેલ છે. શેષ લગભગ ૧૮ અધ્યયન બે ભાગોમાં પ્રકાશિત કરવાનું આયોજન છે. જે લગભગ ૪-૫ માસમાં થઈ જવાની પૂર્ણ સંભાવના છે.

આ અધ્યયનોમાં તેનાથી સંબંધિત બધો વિષય લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. આમાં ઘણા વિષયદ્વાર છે તે છિન્ન-ભિન્ન ન થાય તેના માટે તેમને વિભક્ત કરેલ નથી. પરિશિષ્ટમાં તે વિષયોનાં પૃષ્ઠાંક, સૂત્રાંક, અધ્યયનનાં નામ આપી દીધા છે. તેમનો અધ્યયન કરીને પાઠક પૂર્ણ વિષય ગ્રહણ કરી શકે છે. એટલા માટે પાઠક તેનો વાંચન અવશ્ય કરીને જ્ઞાનાર્જન કરે. આ કાર્યને સફળ બનાવવા માટે ઘણા ભાવનાશીલ શ્રુત ઉપાસકોનું યોગદાન પ્રાપ્ત થયેલ છે. આ દ્રવ્યાનુયોગના સંપાદનમાં પં. દલસુખભાઈ, પં. દેવકુમારજી, શ્રીચંદજી સુરાજા વગેરે પંડિતોનો સહયોગ તો મળ્યોજ, સાથે સાથે ડૉ. મહાસતીજી મુક્તિપ્રભાજી તેમજ તેમની સુશિષ્યોઓ ઘણોજ પરિશ્રમ કર્યો છે. ગુજરાતી ભાષાંતર પણ અમૂલ્ય સમય કાઢીને કરી આપ્યો છે, તે પ્રસંશાના પાત્ર છે.

મારા સાથી મુનિવર ઉપપ્રવર્તક પ્રવચન ગજકેશરી શ્રી ગૌતમમુનિજીનો અને તપસ્વી શ્રી સંજયમુનિનો સારો સહકાર મળ્યો. તેઓ પ્રવચન સેવા સુશ્રુષા આદિની બધી જવાબદારી લીધી જેથી હું આ કાર્ય કરી શક્યો.

શ્રી માંગીલાલ અને મહાવીર શર્માએ પણ પ્રૂફ રીડીંગ વગેરેમાં સારો સહકાર આપ્યો છે.

શ્રી બલદેવભાઈ, હિંમતભાઈ, વિજયરાજજી એ ટ્રસ્ટના ઉત્કર્ષ માટે ઘણોજ શ્રમ કર્યો છે. અત્યારે પણ નવનીતભાઈ, જયંતિભાઈ સંઘવી આદિ ટ્રસ્ટીઓની પ્રબળ પ્રેરણા પુરુષાર્થથી આ કાર્ય આગળ વધી રહ્યું છે તેમની ભાવના પ્રસંશનીય છે.

મને ગુજરાતી ભાષાનું જ્ઞાન નથી તેથી ઘણા સ્થાને હિન્દી શબ્દોનો પ્રયોગ થઈ ગયો હશે અથવા ભૂલો હશે જે પાઠક સંશોધન કરી લે અને અમને સૂચિત કરે જેથી બીજી આવૃત્તિમાં સંશોધન થઈ શકે.

સ્કેન-ઓ-ગ્રાફિક્સવાળા દિવ્યાંગભાઈએ પણ ઝડપથી કામ કરેલ તેમનો પણ સારો સહકાર મળેલ.

- વિનયમુનિ

આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટ, અમદાવાદ

સહયોગી સદસ્યોની નામાવલિ

વિશિષ્ટ સહયોગી :

૧. શ્રીમતી સૂરજબેન યુન્નીભાઈ ધોરીભાઈ પટેલ, પાર્શ્વનાથ કોર્પોરેશન
હસ્તે, સુપુત્ર શ્રી નવનીતભાઈ, પ્રવીણભાઈ, જયંતિભાઈ	અમદાવાદ
૨. શ્રી બળદેવભાઈ ડોસાભાઈ પટેલ પબ્લિક ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ,
હસ્તે, શ્રી બળદેવભાઈ, બચુભાઈ, બકાભાઈ	અમદાવાદ
૩. આઈડિયલ સીટ મેટલ સ્ટેપિંગ એન્ડ પ્રેસિંગ પ્રા.લિ.
હસ્તે, શ્રી આર.એમ.શાહ	અમદાવાદ
૪. શ્રી આત્મારામ માણિકલાલ પબ્લિક ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ
હસ્તે, શ્રી બળવન્તલાલ, મહેન્દ્રકુમાર, શાન્તિલાલ શાહ	અમદાવાદ
૫. શ્રી હસમુખલાલ કસ્તુરચંદભાઈ શાહ	અમદાવાદ
૬. શ્રી પ્રેમ ચુપ પીપલિયા કલાં, શ્રી પ્રેમરાજ ગણપતરાજ બોહરા
હસ્તે શ્રી પૂરણચંદજી બોહરા	અમદાવાદ
૭. શ્રી રાજમલ રિખબચંદ મહેતા ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ
હસ્તે, શ્રી સુશીલાબેન રમણિકલાલ મહેતા, પાલનપુર	મુંબઈ
૮. શ્રી શ્રેણીકભાઈ કસ્તુરચંદ શેઠ	અમદાવાદ
૯. શ્રી દિપચંદભાઈ ગાર્ડી સાહેબ	મુંબઈ
૧૦. શ્રી યુ. એન. મહેતા સાહેબ	અમદાવાદ
૧૧. શ્રી કોકીલાબેન જંયતિલાલ કાંતિલાલ પટેલ	સાણંદ
૧૨. એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી...હસ્તે શ્રી ભરતભાઈ શેઠ	અમદાવાદ
૧૩. શ્રી વાલકેશ્વર સ્થા. જૈન સંઘ	મુંબઈ
૧૪. શેઠ શ્રી યુનીલાલ લઘુભાઈ ગુંદીયાળાવાળા
હસ્તે અરવિંદભાઈ	અમદાવાદ
૧૫. શ્રી કે. ડી. શેઠ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ
હસ્તે જગદીશભાઈ કાંતિલાલ શેઠ	અમદાવાદ
૧૬. શ્રી રસીકલાલ શાંતિલાલ રાજેન્દ્રકુમાર	અમદાવાદ
૧૭. શ્રી હસમુખલાલ સી. શેઠ	મુંબઈ
૧૮. શ્રીમતી રૂપાબેન શૈલેશભાઈ મહેતા	પાલનપુર
૧૯. શ્રી પાર્શ્વનાથ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ
હસ્તે શ્રી નવનીતભાઈ	અમદાવાદ

૨૦.	શ્રી કાલુપુર કોમર્શિયલ કો.ઓ.બેંક લિ.	અમદાવાદ
૨૧.	શેઠશ્રી યુન્નીલાલ નરભેરામ મેમોરિયલ ટ્રસ્ટ હસ્તે, શ્રી મન્નુભાઈ બેકરીવાલા, રૂબી મિલ	અમદાવાદ મુંબઈ
૨૨.	શ્રી પ્રભુદાસભાઈ એન. વોરા	મુંબઈ
૨૩.	શ્રી પી. એસ. લૂંકડ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ હસ્તે શ્રી પુખરાજજી લૂંકડ	મુંબઈ
૨૪.	શ્રી ગાંધી પરિવાર હસ્તે, અમરચન્દ રિખવચન્દ ગાંધી	હૈદરાબાદ
૨૫.	શ્રી ગુલશનરાયજી જૈન	દિલ્હી
૨૬.	શ્રીચન્દજી જૈન, જૈન બન્ધુ	દિલ્હી
૨૭.	શ્રી ઘેવરચંદજી કાનુંગા, એલ્કોબક્સ પ્રા.લિ.	જોધપુર
૨૮.	શ્રીમતી તારાદેવી લાલચંદજી સિંઘવી	કુશાલપુરા
૨૯.	શ્રી થાનચંદ મહેતા ફાઉન્ડેશન હસ્તે, શ્રી નારાયણચંદજી મહેતા	જોધપુર
૩૦.	શ્રીમતી ઉદયકુંવર ધર્મપત્ની શ્રી ઉમ્મેદમલજી સાંડ હસ્તે, શ્રી ગણેશમલજી મોહનલાલજી સાંડ	જોધપુર
૩૧.	શ્રીમતી સોહનકંવર ધર્મપત્ની ડો. સોહનલાલજી સંચેતી તથા સુપુત્ર શ્રી શાન્તિપ્રકાશ, મહાવીરપ્રકાશ, જિનેન્દ્રપ્રકાશ અને નગેન્દ્રપ્રકાશ સંચેતી	જોધપુર
૩૨.	શ્રી જેઠમલજી ચોરડિયા, મહાવીર ડ્રગ હાઉસ	બેંગ્લોર
૩૩.	શ્રી શાન્તિલાલજી નાહર	અમદાવાદ
૩૪.	શ્રી ભીમરાજજી ઝવેરચંદજી	સાંરરાવ
૩૫.	શ્રી કમળાબેન હીરાલાલજી જીરાવાલા	અમદાવાદ
૩૬.	શ્રી જયંતીભાઈ સુંદરજીભાઈ ગોસલિયા	અમદાવાદ
૩૭.	ડો. શ્રી યોગેન્દ્રભાઈ શાંતિલાલ ભાવસાર	પંભાત
૩૮.	શ્રી હિમ્મતલાલ શામળદાસ શાહ	અમદાવાદ
૩૯.	શ્રી મોહનલાલજી મુકનચંદજી બાલિયા	અમદાવાદ
૪૦.	શ્રી વિજયરાજજી બાલાબક્સજી બોહરા - સાંબરમતી	અમદાવાદ
૪૧.	શ્રી અજયરાજજી કે. મહેતા - એલિસબ્રીજ	અમદાવાદ
૪૨.	શ્રી ચીમનભાઈ ડોસાભાઈ પટેલ હસ્તે, નવનીતભાઈ	અમદાવાદ
૪૩.	શ્રીમતી કાંતાબેન જંચતિલાલ મનસુખલાલ લોખંડવાળા	અમદાવાદ
૪૪.	શ્રી સૌરાષ્ટ્ર સ્થા. જૈન સંઘ (નગરશેઠનો વંડો) હસ્તે ભરતભાઈ શેઠ	અમદાવાદ
૪૫.	શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ (નારણપુરા) અમદાવાદ હસ્તે શાંતિભાઈ	અમદાવાદ
૪૬.	શ્રી સાણંદ સાર્વજનિક ટ્રસ્ટ હસ્તે, શ્રી બલદેવભાઈ	અમદાવાદ

૪૭. શ્રી પંજાબ જૈન ભ્રાતૃ સભા - ખાર	મુંબઈ
૪૮. શ્રી રતનકુમારજી જૈન, નિત્યાનન્દ સ્ટીલ રોલર મિલ	મુંબઈ
૪૯. શ્રી માણેકલાલજી રતનશી બગડીયા	મુંબઈ
૫૦. શ્રી હરીલાલ જયચંદ દોશી, વિશ્વ વાત્સલ્ય ટ્રસ્ટ	મુંબઈ
૫૧. શ્રી તેજરાજજી રુપરાજજી બમ્બ, ભાદવાવાળા	ઈચલકરંજી (મહારાષ્ટ્ર)
૫૨. શ્રીમતી સુગનીબાઈ મોતીલાલજી બમ્બ હસ્તે, શ્રી ભીમરાજજી બમ્બ પીહવાળા	હેદરાબાદ
૫૩. શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ, નવરંગપુરા	અમદાવાદ
૫૪. શ્રી નંદુભાઈ મહાસુખભાઈ પટેલ	અમદાવાદ
૫૫. શ્રી ભાઈલાલભાઈ હરિલાલ ગોસલિયા	અમદાવાદ
૫૬. શ્રી ધીરજલાલ ધરમશી મોરબિયા	આબુરોડ
૫૭. શ્રી સ્થા. જૈન સંઘ (સોલા)	અમદાવાદ
૫૮. શ્રી ધીરેશભાઈ ટી. શાહ	અમદાવાદ
૫૯. શ્રી બંસીભાઈ શીવલાલ કાપડિયા	અમદાવાદ
૬૦. શ્રી ગુલાબચંદજી માંગીલાલજી સુરાણા	સિકન્દ્રાબાદ
૬૧. શ્રી નેમનાથજી જૈન	ઈન્દોર (મધ્યપ્રદેશ)
૬૨. શ્રી બાબુલાલજી ધનરાજજી મહેતા	સાદડી (મારવાડ)
૬૩. શ્રી હુકમીચંદજી મહેતા (એડવોકેટ)	જોધપુર
૬૪. શ્રી કેશરીમલજી હીરાચંદજી તાતેડ સમઘડીવાળે	હુબલી
૬૫. શ્રી આર.ડી. જૈન, જૈન તાર ઉદ્યોગ	દિલ્હી
૬૬. શ્રી દેશરાજજી પૂરણચંદજી જૈન	અમદાવાદ
૬૭. શ્રી રોયલ સિન્થેટિક્સ પ્રા.લિ. હસ્તે, રમેશભાઈ કોશેલાવવાળા	મુંબઈ
૬૮. શ્રી વિરદીચંદજી કોઠારી	કિશનગઢ
૬૯. શ્રી મદનલાલજી કોઠારી મહામંદિર	જોધપુર
૭૦. શ્રી જંવતરાજજી સોહનલાલજી બાઈના	બેંગ્લોર
૭૧. શ્રી ધનરાજજી વિમલકુમારજી રુણવાલ	બેંગ્લોર
૭૨. શ્રી જગજીવનદાસ રતનશી બગડીયા	દામનગર (ગુજરાત)
૭૩. શ્રી સુગાલ એન્ડ દામાણી	નઈ દિલ્હી
૭૪. શ્રી ભીવરાજજી હજારીમલજી સાણેરાવવાળા	કોસમ્બા
૭૫. મે. મરુધર ઈલેક્ટ્રિકલ્સ હસ્તે, શ્રી અક્ષયકુમાર પુષ્પેન્દ્રકુમાર સામસુખા - જોધપુરવાળા	મુંબઈ
૭૬. શ્રી વિજયરાજજી મહેતા	અમદાવાદ

વિષય-સૂચી

ભાગ-૨ અધ્યયન ૧૫ થી ૨૭

અ.ક્રમ.	અધ્યયનનું નામ	પૃષ્ઠાંક
૧૫	વિકુર્વણા અધ્યયન	૬૦૫-૬૪૫
૧૬	ઈન્દ્રિય અધ્યયન	૬૪૬-૬૯૪
૧૭	ઉચ્ચવાસ અધ્યયન	૬૯૫-૭૦૮
૧૮	ભાષા અધ્યયન	૭૦૯-૭૩૩
૧૯	યોગ અધ્યયન	૭૩૪-૭૪૭
૨૦	પ્રયોગ અધ્યયન	૭૪૮-૭૭૧
૨૧	ઉપયોગ અધ્યયન	૭૭૨-૭૮૩
૨૨	પશ્યતા અધ્યયન	૭૮૪-૭૮૯
૨૩	દષ્ટિ અધ્યયન	૭૯૦-૭૯૫
૨૪	જ્ઞાન અધ્યયન	૭૯૬-૧૦૮૦
૨૫	સંયત અધ્યયન	૧૦૮૧-૧૧૫૨
૨૬	લેશ્યા અધ્યયન	૧૧૫૩-૧૨૨૭
૨૭	ક્રિયા અધ્યયન	૧૨૨૮-૧૩૪૭

વિષયાનુક્રમણિકા

સૂત્રાંક	વિષય	પા. નં.
● ૧૫. વિકુર્વણા અધ્યયન ●		
૧.	વિકુર્વણાનાં વિવિધ પ્રકાર,	૬૦૮
૨.	અરુપી જીવ દ્વારા વિકુર્વણાનાં અસામર્થ્યનું પ્રરુપણ,	૬૦૮-૬૦૯
૩.	ભાવિતાત્મા અનગારની વિકુર્વણા શક્તિનું પ્રરુપણ,	૬૦૯-૬૧૩
૪.	બાહ્ય પુદ્ગલોનાં ગ્રહણ દ્વારા ભાવિતાત્મા અણગારની વિકુર્વણા શક્તિની પ્રરુપણ,	૬૧૩-૬૧૪
૫.	ભાવિતાત્મા અનગાર દ્વારા સ્ત્રી રુપની વિકુર્વણાનું પ્રરુપણ,	૬૧૪
૬.	ભાવિતાત્મા અનગાર દ્વારા ઢાળ-તલવાર લાથમાં લઈને રુપના વિકુર્વણાનું પ્રરુપણ,	૬૧૪-૬૧૫
૭.	ભાવિતાત્મા અનગાર દ્વારા પતાકા લીધેલ રુપની વિકુર્વણાનું પ્રરુપણ,	૬૧૫
૮.	ભાવિતાત્મા અનગાર દ્વારા ચણોપવીત ધારણ કરેલ રુપની વિકુર્વણાનું પ્રરુપણ,	૬૧૫-૬૧૬
૯.	ભાવિતાત્મા અનગાર દ્વારા પલાંઠી મારીને બેસેલ રુપની વિકુર્વણાનું પ્રરુપણ,	૬૧૬
૧૦.	ભાવિતાત્મા અનગાર દ્વારા પલાંઠીવાળીને બેઠેલ રુપની વિકુર્વણાનું પ્રરુપણ,	૬૧૬
૧૧.	ભાવિતાત્મા અનગારના અશ્વ આદિ રુપોનાં આભિયોગિત્વનું પ્રરુપણ,	૬૧૬-૬૧૭
૧૨.	ભાવિતાત્મા અનગાર દ્વારા ગ્રામાદિનાં રુપોની વિકુર્વણાનું પ્રરુપણ,	૬૧૭-૬૧૮
૧૩.	વિકુર્વણાકારી અનગારનાં આરાધક વિરાધકત્વનું પ્રરુપણ,	૬૧૮-૬૧૯
૧૪.	માયીની વિકુર્વણા કરવી અને ઉત્પત્તિનું પ્રરુપણ,	૬૧૯
૧૫.	અસંવૃત્ત અનગારની વિકુર્વણા સામર્થ્યનું પ્રરુપણ,	૬૧૯-૬૨૧
૧૬.	ચૌદપૂર્વીનાં હજાર રુપ કરવાનું સામર્થ્ય,	૬૨૧
૧૭.	ભાવિતાત્મા અનગારનું અવગાહન સામર્થ્ય,	૬૨૧-૬૨૨
૧૮.	પાંચ પ્રકારનાં દેવોની વિકુર્વણા શક્તિ,	૬૨૨-૬૨૩
૧૯.	ચતુર્વિધ દેવ-દેવેન્દ્ર અને સામાનિકાદિકોની ઋદ્ધિ વિકુર્વણા આદિનું પ્રરુપણ,	૬૨૩-૬૩૫
૨૦.	દેવોમાં યથેચ્છા વિકુર્વણા કરવાનું નહિ કરવાનું સામર્થ્ય,	૬૩૫-૬૩૬
૨૧.	પુદ્ગલોનાં ગ્રહણ દ્વારા વિકુર્વણા કરવી,	૬૩૭-૬૩૮
૨૨.	પુદ્ગલોના ગ્રહણ દ્વારા વર્ણાદિનું પરિણમન,	૬૩૮-૬૪૦
૨૩.	રુપી ભાવને પ્રાપ્ત દેવની અરુપી વિકુર્વણાનાં અસામર્થ્યનું પ્રરુપણ,	૬૪૦
૨૪.	વૈમાનિક દેવોની વિકુર્વણા શક્તિ,	૬૪૦-૬૪૧
૨૫.	શકેન્દ્રની વિકુર્વણા શક્તિ,	૬૪૧-૬૪૨
૨૬.	મહદ્વિક દેવનું સંગ્રામમાં વિકુર્વણા સામર્થ્ય,	૬૪૨
૨૭.	દેવાસુર સંગ્રામમાં શસ્ત્ર વિકુર્વણા,	૬૪૨-૬૪૩
૨૮.	નૈરયિક દ્વારા વિકુર્વિત રુપોનું પ્રરુપણ,	૬૪૩-૬૪૪

૨૯.	વાયુકાયની વિકુર્વણાનું પ્રરુપણ,	૬૪૪-૬૪૫
૩૦.	બલાહકની સ્ત્રી આદિ રુપોનાં પરિણમનનું પ્રરુપણ,	૬૪૫

૧૬. ઈન્દ્રિય અધ્યયન

૧.	ક. ઈન્દ્રિયોનાં ભેદોનું પ્રરુપણ,	૬૪૯
	ખ. ઈન્દ્રિયોનું બાહ્ય,	૬૪૯
	ગ. ઈન્દ્રિયોની વિશાળતા,	૬૪૯
	ઘ. ઈન્દ્રિયોનાં પ્રદેશ,	૬૪૯
	ડ. ઈન્દ્રિયોનાં પ્રદેશાવગાહત્વ,	૬૪૯-૬૫૦
	ચ. ઈન્દ્રિયોનાં સંસ્થાન,	૬૫૦
૨.	ઈન્દ્રિયોનાં વિવિધ અર્થ,	૬૫૦-૬૫૧
૩.	ઈન્દ્રિયોનાં સ્પૃષ્ટ-અસ્પૃષ્ટ અને પ્રવિષ્ટ-અપ્રવિષ્ટ વિષયોનું ગ્રહણ,	૬૫૨
૪.	ઈન્દ્રિયોનાં વિષય ક્ષેત્રનું પ્રમાણ,	૬૫૩
૫.	છદ્મસ્થ અને કેવળી દ્વારા શબ્દ શ્રવણનાં સામર્થ્યનું પ્રરુપણ,	૬૫૩-૬૫૪
૬.	ઈન્દ્રિય -વિષયોનાં કામ અને ભોગિત્વનું પ્રરુપણ,	૬૫૪-૬૫૫
૭.	પાંચ ઈન્દ્રિયોનાં વિષયોનું પુદ્ગલ પરિણામ,	૬૫૫-૬૫૭
૮.	ઈન્દ્રિય લબ્ધિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૫૭
૯.	ઈન્દ્રિયોપયોગ કાળનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૫૭
૧૦.	ઈન્દ્રિયોનાં ઉપયોગ કાળનો અલ્પબહુત્વ,	૬૫૮-૬૫૯
૧૧.	સર્વેન્દ્રિય નિર્વૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૫૯
૧૨.	ઈન્દ્રિય નિર્વર્તનનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૫૯-૬૬૦
૧૩.	ઈન્દ્રિય નિર્વર્તનનો સમય અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૬૦
૧૪.	ઈન્દ્રિયકરણનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૬૦
૧૫.	ઈન્દ્રિયોપચયનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૬૦
૧૬.	ચોવીસ દંડકોમાં ઈન્દ્રિયોનાં સંસ્થાનાદિનાં છ દ્વારોનું પ્રરુપણ,	૬૬૧-૬૬૫
૧૭.	ઈન્દ્રિયોની અવગાહનાનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૬૫
૧૮.	ઈન્દ્રિયોની અવગાહના અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અલ્પબહુત્વ,	૬૬૫-૬૬૬
૧૯.	ઈન્દ્રિયાવગ્રહનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૬૬-૬૬૮
૨૦.	ઈન્દ્રિય ઈહાનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૬૮
૨૧.	ઈન્દ્રિય અવાયનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૬૯
૨૨.	પ્રકારાન્તરથી ઈન્દ્રિયોનાં ભેદ,	૬૬૯
૨૩.	દ્રવ્યેન્દ્રિયનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૬૬૯-૬૭૦
૨૪.	ચોવીસ દંડકોમાં અતીત-બદ્ધ પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયોની પ્રરુપણા,	૬૭૦-૬૮૨

૨૫.	ચોવીસ દંડકોમાં ભાવેન્દ્રિયોની પ્રરુપણા,	૬૮૨
૨૬.	ચોવીસ દંડકોમાં અતીત-બદ્ધ પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિયોની પ્રરુપણા,	૬૮૨-૬૮૪
૨૭.	કર્કશ આદિ ઈન્દ્રિય ગુણોનાં પરિમાણ અને અલ્પબહુત્વનું પ્રરુપણ,	૬૮૫-૬૮૬
૨૮.	સેન્દ્રિય અનિન્દ્રિય જીવોની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ,	૬૮૬-૬૮૮
૨૯.	એકેન્દ્રિય જીવોનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ,	૬૮૮
૩૦.	સેન્દ્રિય અનિન્દ્રિય જીવોનું અલ્પબહુત્વ,	૬૮૮-૬૯૦
૩૧.	ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ ઈન્દ્રિયોની વિવક્ષાથી જીવોનું અલ્પબહુત્વ,	૬૯૦-૬૯૪

૧૭. ઉચ્ચવાસ અધ્યયન

૧.	ચોવીસ દંડકોમાં ઉચ્ચવાસ-નિઃશ્વાસનું પ્રરુપણ,	૬૯૭-૬૯૮
૨.	ચોવીસ દંડકોમાં ઉચ્ચવાસ-નિઃશ્વાસ કાળ,	૬૯૮-૭૦૩
૩.	વિશિષ્ટ વૈમાનિક દેવોનો ઉચ્ચવાસ-નિઃશ્વાસ કાળ,	૭૦૩-૭૦૭
૪.	વૈમાનિક દેવોનાં શ્વાસોચ્ચવાસનાં રુપમાં પરિણમિત પુદ્ગલોનું પ્રરુપણ,	૭૦૭
૫.	નેરયિકોનાં શ્વાસોચ્ચવાસનાં રુપમાં પરિણમિત પુદ્ગલોનું પ્રરુપણ,	૭૦૭-૭૦૮
૬.	પૃથ્વીકાયિકાદિનાં ઉચ્ચવાસ-નિઃશ્વાસનું રુપ,	૭૦૮

૧૮. ભાષા અધ્યયન

૧.	ભાષાનું સ્વરુપ,	૭૧૧
૨.	પર્યાપ્તિકાદિ ભેદોથી ભાષાના પ્રકાર,	૭૧૧-૭૧૩
૩.	ચાર પ્રકારની ભાષા જાતિનું પ્રરુપણ,	૭૧૩
૪.	જીવ અને ઓગણીસ દંડકોમાં ભાષાનાં ભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૧૩-૭૧૪
૫.	ભાષાના પ્રકારોને બોલવાવાળા જીવ આરાધક કે વિરાધક,	૭૧૪
૬.	ભાષામાં અનાત્મત્વનું પ્રરુપણ,	૭૧૪
૭.	ભાષામાં રુપિત્વનું પ્રરુપણ,	૭૧૪
૮.	ભાષામાં અચિત્તત્વનું પ્રરુપણ,	૭૧૪
૯.	ભાષામાં અજીવત્વનું પ્રરુપણ,	૭૧૫
૧૦.	અજીવોની ભાષાનો નિષેધ,	૭૧૫
૧૧.	"બોલાતી ભાષા જ ભાષા છે." તેનું પ્રરુપણ,	૭૧૫-૭૧૬
૧૨.	બોલતા સમયની ભાષાનાં ભેદનનું પ્રરુપણ,	૭૧૬
૧૩.	અવધારિણી ભાષાનું પ્રરુપણ,	૭૧૬-૭૧૭
૧૪.	પ્રજ્ઞાપની ભાષાની પ્રરુપણા,	૭૧૭-૭૧૮
૧૫.	જીવો દ્વારા સ્થિત ભાષા દ્રવ્યોના ગ્રહણનું પ્રરુપણ,	૭૧૮-૭૨૪
૧૬.	ચોવીસ દંડકો દ્વારા સ્થિત ભાષા દ્રવ્યોનાં ગ્રહણનું પ્રરુપણ,	૭૨૪-૭૨૫

૧૭.	ઓગણીસ દંડકોમાં ગ્રહીત ભાષા દ્રવ્યોના નિઃસરણનું રુપ,	૭૨૫-૭૨૬
૧૮.	ભાષા દ્રવ્યોનું ગ્રહણ અને નિઃસરણ,	૭૨૬-૭૨૭
૧૯.	ભિન્ન-અભિન્ન ભાષા દ્રવ્યોનાં ગ્રહણ નિઃસરણનું પ્રરુપણ,	૭૨૭
૨૦.	ભાષા દ્રવ્યોના ભેદનના પ્રકાર,	૭૨૭-૭૨૮
૨૧.	વિદ્યમાન ભાષા દ્રવ્યોનો અલ્પબહુત્વ,	૭૨૮-૭૨૯
૨૨.	ભાષાનિર્વૃત્તિના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૨૯
૨૩.	ભાષાકરણના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૨૯
૨૪.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં ભાષક-અભાષકત્વનું પ્રરુપણ,	૭૨૯-૭૩૦
૨૫.	ભાષક-અભાષકોની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ,	૭૩૦-૭૩૧
૨૬.	ભાષક-અભાષકોના અંતરકાળનું પ્રરુપણ,	૭૩૧
૨૭.	ભાષક-અભાષકોનો અલ્પબહુત્વ,	૭૩૧
૨૮.	દેવોની ભાષણ શક્તિ,	૭૩૧
૨૯.	દેવોની વિશિષ્ટ ભાષા,	૭૩૨
૩૦.	શકેન્દ્રની સાવધ-નિરવધ ભાષા,	૭૩૨
૩૧.	અન્યતીર્થિકો દ્વારા કેવળી-ભાષાની પ્રરુપણાનું પરિહાર,	૭૩૨-૭૩૩

૧૯. યોગ અધ્યયન

૧.	વિવિધ વિવક્ષાથી યોગોના ભેદ,	૭૩૬
૨.	યોગોના ગુરુલઘુત્વાદિનું પ્રરુપણ,	૭૩૬
૩.	સત્ય અને મૃષાની ઉત્પત્તિના કારણ,	૭૩૬-૭૩૭
૪.	ચાર ગતિઓમાં યોગિત્વ-અયોગિત્વનું પ્રરુપણ,	૭૩૭-૭૩૮
૫.	યોગોના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૩૮
૬.	યોગનિર્વૃત્તિના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૩૮
૭.	યોગકરણના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૩૮
૮.	ચોવીસદંડકોમાં સમયોગી વિષમયોગિત્વનું પ્રરુપણ,	૭૩૯
	૧. મન-યોગ	
૯.	મનનાં ચાર ભેદ,	૭૩૯
૧૦.	મનનાં અનાત્મત્વનું પ્રરુપણ,	૭૪૦
૧૧.	મનનાં રુપિત્વનું પ્રરુપણ,	૭૪૦
૧૨.	મનનાં અચિત્તત્વનું પ્રરુપણ,	૭૪૦
૧૩.	મનનાં અજીવત્વનું પ્રરુપણ,	૭૪૦
૧૪.	અજીવોના મન નિષેધનું પ્રરુપણ,	૭૪૦
૧૫.	મનોદ્રવ્યના ભેદનનું પ્રરુપણ,	૭૪૦
૧૬.	મનનિર્વૃત્તિના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૪૧

૨. વચનયોગ

૧૭.	મન-વચનોની ત્રિરુપતા,	૭૪૧
૧૮.	પ્રકારાન્તરથી વચનના ત્રણ પ્રકાર,	૭૪૧
૩. કાયયોગ		
૧૯.	કાયાના સાત ભેદ,	૭૪૧
૨૦.	કાયામાં આત્મત્વ-અનાત્મત્વનું પ્રરુપણ,	૭૪૨
૨૧.	કાયામાં રુપિત્વ-અરુપિત્વનું પ્રરુપણ,	૭૪૨
૨૨.	કાયામાં સચિત્ત્વ-અચિત્ત્વનું પ્રરુપણ,	૭૪૨
૨૩.	કાયામાં જીવત્વ-અજીવત્વનું પ્રરુપણ,	૭૪૨
૨૪.	જીવથી કાયાનાં સંબંધાદિનું પ્રરુપણ,	૭૪૨-૭૪૩
૨૫.	દેવઆદિકોની તે-તે સમયમાં એક યોગ પ્રવૃત્તિ,	૭૪૩
૨૬.	યોગની અપેક્ષાથી કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ,	૭૪૩-૭૪૪
૨૭.	યોગની અપેક્ષાએ અંતરકાળનું પ્રરુપણ,	૭૪૪
૨૮.	યોગની અપેક્ષાએ અલ્પબહુત્વ,	૭૪૪
૨૯.	પંદર પ્રકારના યોગોનું અલ્પબહુત્વ,	૭૪૪-૭૪૫
૩૦.	પ્રણિધાનના ભેદ અને ચોવીસદંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૪૫-૭૪૬
૩૧.	દુઃપ્રણિધાન અને સુપ્રણિધાનના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૪૬
૩૨.	પંચેન્દ્રિય જીવોમાં ચતુર્વિધ પ્રણિધાનોનું પ્રરુપણ,	૭૪૭
૩૩.	ચોવીસ દંડકોમાં ગુપ્તિ-અગુપ્તિનાં ભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૪૭
૩૪.	ચોવીસ દંડકોમાં દંડોની પ્રરુપણ,	૭૪૭

૨૦. પ્રયોગ અધ્યયન

૧.	પ્રયોગના ભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૫૦
૨.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં પ્રયોગોનું પ્રરુપણ,	૭૫૦-૭૫૨
૩.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં પ્રયોગ ભંગોનું પ્રરુપણ,	૭૫૨-૭૬૨
૪.	ગતિપ્રપાતની પ્રરુપણ,	૭૬૨
૫.	પ્રયોગગતિના ભેદ અને જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૬૨-૭૬૩
૬.	તત્તગતિનું સ્વરુપ,	૭૬૩
૭.	બંધન છેદન ગતિનું સ્વરુપ,	૭૬૩
૮.	ઉપપાત ગતિના ભેદ-પ્રભેદ,	૭૬૩-૭૬૮
૯.	સત્તર પ્રકારની વિહાયોગતિ	૭૬૮-૭૭૧

● ૨૧. ઉપયોગ અધ્યયન ●

૧.	ઉપયોગના ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૭૪
૨.	સામાન્યતઃ જીવોમાં ઉપયોગોનું પ્રરુપણ,	૭૭૪
૩.	ઉપયોગોના અગુરુલઘુત્વનું પ્રરુપણ,	૭૭૪
૪.	ઉપયોગોમાં વર્ણાદિનો અભાવ,	૭૭૪
૫.	ઉપયોગ નિર્વૃત્તિના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૭૫
૬.	ચોવીસ દંડકોમાં ઉપયોગોના ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૭૫-૭૭૭
૭.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં સાકાર-અનાકારોપયુક્તત્વનું પ્રરુપણ,	૭૭૭-૭૭૯
૮.	કેવળીઓમાં એક સમયમાં બે ઉપયોગોનો નિષેધ,	૭૭૯-૭૮૧
૯.	ઉપયોગયુક્તોની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ,	૭૮૧
૧૦.	ઉપયોગયુક્તોના અંતરકાળનું પ્રરુપણ,	૭૮૧
૧૧.	ઉપયોગયુક્તોનો અલ્પબહુત્વ,	૭૮૧
૧૨.	ચાર ગતિઓમાં દર્શનોપયોગનું પ્રરુપણ,	૭૮૧-૭૮૨
૧૩.	દર્શનના અગુરુલઘુત્વનું પ્રરુપણ,	૭૮૨
૧૪.	ચક્ષુદર્શનની આદિની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ,	૭૮૩
૧૫.	ચક્ષુદર્શનની આદિનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ,	૭૮૩
૧૬.	ચક્ષુદર્શનની આદિનો અલ્પબહુત્વ,	૭૮૩

● ૨૨. પશ્યતા અધ્યયન ●

૧.	પશ્યતાના ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૮૫
૨.	સામાન્યથી જીવોમાં પશ્યતાનું પ્રરુપણ,	૭૮૫
૩.	ચોવીસ દંડકોમાં પશ્યતાનાં ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૮૫-૭૮૭
૪.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં સાકાર-અનાકાર પશ્યતાવાળાનું પ્રરુપણ,	૭૮૭-૭૮૯

● ૨૩. દષ્ટિ અધ્યયન ●

૧.	જીવ ચોવીસદંડકો અને સિદ્ધોમાં દષ્ટિનાં ભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૯૧
૨.	દષ્ટિનાં અગુરુલઘુત્વનું પ્રરુપણ,	૭૯૨
૩.	દષ્ટિનિર્વૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૯૨
૪.	દષ્ટિકરણના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૯૨
૫.	દષ્ટિઓ દ્વારા બંધના પ્રકાર અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૭૯૨-૭૯૩
૬.	સંમૂર્ચિમગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકો અને મનુષ્યોમાં દષ્ટિ ભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૯૩
૭.	વૈમાનિક દેવોમાં દષ્ટિ ભેદોનું પ્રરુપણ,	૭૯૩-૭૯૪
૮.	સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ જીવોની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ,	૭૯૪

૯.	સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ જીવોનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ,	૭૯૪-૭૯૫
૧૦.	સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ જીવોનું અલ્પબહુત્વ	૭૯૫

● ૨૪. જ્ઞાન અધ્યયન ●

૧.	પાંચ પ્રકારના જ્ઞાન,	૮૧૦
૨.	જ્ઞાન નિર્વૃત્તિના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૮૧૦
૩.	પાંચ જ્ઞાનોના દ્વિવિધત્વ,	૮૧૦
૪.	પરોક્ષજ્ઞાનના ભેદ,	૮૧૦-૮૧૧
૧. મતિજ્ઞાન		
૫.	આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયવાચી નામ,	૮૧૧
૬.	આભિનિબોધિક જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ,	૮૧૧
૭.	આભિનિબોધિક જ્ઞાનના ભેદ,	૮૧૨
૮.	અશ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના ભેદ,	૮૧૨
૧.	ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ,	૮૧૨
૨.	વૈનયિકી બુદ્ધિ,	૮૧૨-૮૧૩
૩.	કર્મજ્ઞ બુદ્ધિ,	૮૧૩
૪.	પારિજ્ઞામિકી બુદ્ધિ,	૮૧૩
૯.	ઔત્પાતિકી આદિ બુદ્ધિઓમાં વર્ણાદિના અભાવનું પ્રરુપણ,	૮૧૩-૮૧૪
૧૦.	શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના ભેદ,	૮૧૪
૧૧.	અવગ્રહ આદિના લક્ષણ,	૮૧૪
૧.	અવગ્રહનું પ્રરુપણ,	૮૧૪
૨.	ઈલાની પ્રરુપણ,	૮૧૫
૩.	અવાયની પ્રરુપણ,	૮૧૫
૪.	ધારણાની પ્રરુપણ,	૮૧૫-૮૧૬
૧૨.	વિષયગ્રહણની અપેક્ષાએ અવગ્રહાદિનાં ભેદ,	૮૧૬-૮૧૭
૧૩.	પ્રકારાન્તરથી શ્રુત-અશ્રુતનિશ્ચિતોનાં ભેદ,	૮૧૭
૧૪.	અંજનાવગ્રહ પરુપક દષ્ટાંત,	૮૧૭-૭૧૮
૧૫.	અવગ્રહાદિમાં વર્ણાદિનાં અભાવનું પ્રરુપણ,	૮૧૮
૧૬.	અવગ્રહ આદિનું કાળ પ્રરુપણ,	૮૧૮
૨. શ્રુતજ્ઞાન.		
૧૭.	શ્રુત જ્ઞાનના ભેદ,	૮૨૦
૧.	અક્ષરશ્રુત,	૮૨૦
૨.	અનક્ષર શ્રુત,	૮૨૧

સૂત્રાંક

વિષય

પા.નં.

	૩-૪ સંજ્ઞી-અસંજ્ઞીશ્રુત,	૮૨૧
	૫ સમ્યક્શ્રુત,	૮૨૨
	૬ મિથ્યા શ્રુત,	૮૨૨-૮૨૩
	૭-૮ સાદિ-અનાદિ શ્રુતભેદ,	૮૨૩
	૯-૧૦ સપર્યવસિત-અપર્યવસિત ભેદ,	૮૨૩-૮૨૪
	૧૧-૧૨ ગમિક-અગમિક શ્રુત,	૮૨૪
	૧૩-૧૪ અંગપ્રવિષ્ટ-અંગબાહ્ય શ્રુત,	૮૨૪
૧૮.	અંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુતના ભેદ,	૮૨૫
૧૯.	અંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુતનું વિસ્તારથી પ્રરુપણ,	૮૨૫
	(૧) આચારાંગ સૂત્ર,	૮૨૫-૮૨૬
	ક. આચારાંગના અધ્યયન,	૮૨૬-૮૨૭
	ખ. આચારાંગના ઉદ્દેશનકાળ,	૮૨૭
	ગ. આચારાંગના પદ,	૮૨૭
	ઘ. આચારાંગના દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધનો નિક્ષેપ,	૮૨૭
૨૦.	(૨) સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર,	૮૨૭-૮૨૯
	ક. સૂત્રકૃતાંગના અધ્યયન,	૮૨૯
૨૧.	(૩) સ્થાનાંગ સૂત્ર,	૮૩૦
	ક. આચાર, સૂત્રકૃત અને સ્થાનાંગના અધ્યયન,	૮૩૧
૨૨.	(૪) સમવાયાંગ સૂત્ર,	૮૩૧-૮૩૨
	ક. સમવાયાંગનો ઉત્કેષ,	૮૩૨-૮૩૩
	ખ. સમવાયાંગનો ઉપસંહાર,	૮૩૩
૨૩.	(૫) વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ,	૮૩૩-૮૩૪
	ક. વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિની અધ્યયન વિધિ,	૮૩૪-૮૩૫
	ખ. વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના શતક અને ઉદ્દેશકોની સંખ્યા,	૮૩૬
	ગ. વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના પદ,	૮૩૬
	ઘ. વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના શતકોના ઉદ્દેશકોની સંગ્રહણી ગાથાઓ,	૮૩૬-૮૩૯
	ચ. વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના ઉદ્દેશકોની સંગ્રહણી ગાથાઓ,	૮૩૯-૮૪૧
	છ. શતકો અને ઉદ્દેશકોમાં ઉત્કેષ પાઠોનું પ્રરુપણ,	૮૪૧
૨૪.	(૬) જ્ઞાતા ધર્મકથા સૂત્ર,	૮૪૨-૮૪૪
	ક. જ્ઞાતા ધર્મકથાંગના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધનો ઉપોદ્ઘાત,	૮૪૫-૮૪૮
	ખ. પ્રથમ અધ્યયનનો નિક્ષેપ,	૮૪૮
	ગ. બીજા અધ્યયનનો ઉપોદ્ઘાત,	૮૪૮

સૂત્રાંક	વિષય	પા.નં.
વ.	છઠ્ઠા અધ્યયનનો ઉપોદ્ધાત,	૮૪૮-૮૪૯
ચ.	પ્રથમ શ્રુત સ્કંધનો નિક્ષેપ,	૮૪૯
છ.	પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના અધ્યયનની વિધિ,	૮૪૯
જ.	જ્ઞાતાધર્મકથાના બીજા શ્રુતસ્કંધનો ઉપોદ્ધાત,	૮૫૦-૮૫૧
ઝ.	પ્રથમ વર્ગનો ઉત્ક્ષેપ નિક્ષેપ,	૮૫૧-૮૫૨
ટ.	દ્વિતીય વર્ગનો ઉત્ક્ષેપ,	૮૫૨
ઠ.	તૃતીય વર્ગનો ઉત્ક્ષેપ,	૮૫૨
ડ.	ચોથા વર્ગનો ઉત્ક્ષેપ,	૮૫૨
ઢ.	પાંચમા-છઠ્ઠા વર્ગોનો ઉત્ક્ષેપ,	૮૫૨
ત.	સાતમા વર્ગનો ઉત્ક્ષેપ	૮૫૨
થ.	આઠમા વર્ગનો ઉત્ક્ષેપ,	૮૫૩
દ.	નવમા વર્ગનો ઉત્ક્ષેપ,	૮૫૩
ધ.	દસમાં વર્ગનો ઉત્ક્ષેપ,	૮૫૩
ન.	જ્ઞાતા ધર્મકથાંગનો નિક્ષેપ,	૮૫૩
૨૫.	(૭) ઉપાસકદશા સૂત્ર,	૮૫૩-૮૫૫
ક.	ઉપાસક દશાંગનો ઉપોદ્ધાત,	૮૫૫
ખ.	પ્રથમ અધ્યયનનો નિક્ષેપ,	૮૫૫
ગ.	દ્વિતીય અધ્યયનનો ઉપોદ્ધાત,	૮૫૬
ઘ.	ઉપાસકદશા સૂત્રનો ઉપસંહાર,	૮૫૬
૨૬.	(૮) અન્તકૃતદશા સૂત્ર,	૮૫૬-૮૫૭
ક.	અન્તકૃત દશાંગનો ઉપોદ્ધાત,	૮૫૭-૮૫૮
ખ.	પ્રથમ અધ્યયનનો નિક્ષેપ,	૮૫૮
ગ.	અન્તકૃત દશાંગનો નિક્ષેપ,	૮૫૮
ઘ.	અન્તકૃતદશાંગ સૂત્રનો ઉપસંહાર,	૮૫૯
૨૭.	(૯) અનુત્તરોપપાતિકદશા સૂત્ર,	૮૫૯-૮૬૧
ક.	અનુત્તરોપપાતિકદશાનો ઉપોદ્ધાત,	૮૬૧-૮૬૨
ખ.	અનુત્તરોપપાતિકદશાંક સૂત્રનો ઉપસંહાર,	૮૬૨
૨૮.	(૧૦) પ્રશ્રવ્યાકરણ સૂત્ર,	૮૬૨-૮૬૩
ક.	પ્રશ્રવ્યાકરણ સૂત્રનો ઉપોદ્ધાત,	૮૬૪
ખ.	પ્રશ્રવ્યાકરણ સૂત્રનો ઉપસંહાર,	૮૬૪

૨૯.	(૧૧) વિપાક સૂત્ર,	૮૬૫-૮૬૭
	ક. વિપાક સૂત્રના પ્રથમ, શ્રુતસ્કંધનો ઉપોદ્ધાત,	૮૬૮-૮૬૯
	ખ. દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધનો ઉપોદ્ધાત,	૮૬૯
	ગ. વિપાક સૂત્રનો ઉપસંહાર	૮૬૯
૩૦.	(૧૨) દષ્ટિવાદ સૂત્ર,	૮૬૯-૮૭૦
	૧. પરિકર્મ,	૮૭૦-૮૭૧
	૨. સૂત્ર,	૮૭૧-૮૭૨
	૩. પૂર્વગત,	૮૭૨-૮૭૪
	૪. વીર્યપ્રવાદ પૂર્વના પ્રાભૂત, અનુયોગ,	૮૭૪-૮૭૫
	૫. ચૂલિકા	૮૭૫
	ક. દષ્ટિવાદનો ઉપસંહાર	૮૭૫-૮૭૬
	ખ. દષ્ટિવાદ-શ્રુતના પર્યાયવાચી નામ,	૮૭૬
	ગ. દષ્ટિવાદના માતૃકાપદ,	૮૭૬
૩૧.	ગણિપિટક	૮૭૬
૩૨.	ગણિપિટકના શાશ્વતભાવ,	૮૭૭
૩૩.	ગણિપિટકનું સ્વરુપ	૮૭૭
૩૪.	ગણિપિટક વિરાધના અને આરાધનાનું ક્ષણ,	૮૭૮
૩૫.	પૂર્વગતશ્રુતના વિચ્છેદની વિચારણા,	૮૭૮
૩૬.	કાલિકશ્રુતના વિચ્છિન્ન થવાની વિચારણા,	૮૭૯
૩૭.	અંગબાહ્ય શ્રુત,	૮૭૯
૩૮.	ઉત્કાલિક શ્રુત,	૮૭૯-૮૮૦
૩૯.	દશવૈકાલિક સૂત્રની દ્વિતીય ચૂલિકાની ગાથા,	૮૮૦
૪૦.	જીવાજીવાભિગમ સૂત્રનો ઉપોદ્ધાત,	૮૮૦
૪૧.	તૃતીય પ્રતિપત્તિના દ્વિતીય ઉદ્દેશકની સંગ્રહની ગાથાઓ,	૮૮૦-૮૮૧
૪૨.	વેદની અપેક્ષાએ દ્વિતીય પ્રતિપત્તિની ઉપસંહાર ગાથા,	૮૮૧
૪૩.	પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનો ઉપોદ્ધાત,	૮૮૧
૪૪.	પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના છત્રીસ પદ	૮૮૧-૮૮૨
૪૫.	પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં કેટલાક પદોની સંગ્રહણીગાથાઓ,	૮૮૨-૮૮૩
૪૬.	અનુયોગ દ્વારનો ઉપસંહાર,	૮૮૪
૪૭.	સૂર્યપ્રજ્ઞાપ્તિ સૂત્રનો ઉપોદ્ધાત,	૮૮૪
૪૮.	વીસ પ્રાભૂતોનું વિષય પ્રરુપણ	૮૮૫

૪૯.	પ્રથમ પ્રાભૃતગત આઠ પ્રાભૃત-પ્રાભૃતોના વિષય અને પ્રતિપત્તિ સંખ્યાનું પ્રરુપણ	૮૮૫-૮૮૬
૫૦.	દ્વિતીય પ્રાભૃતના વિષય અને પ્રતિપત્તિ સંખ્યાનું પ્રરુપણ,	૮૮૬-૮૮૭
૫૧.	દસમ પ્રાભૃતના બાવીસ પ્રાભૃત-પ્રાભૃતોના વિષયોનું પ્રરુપણ,	૮૮૭-૮૮૮
૫૨.	સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રનો ઉપસંહાર,	૮૮૮
૫૩.	કાલિક શ્રુત,	૮૮૮-૮૮૯
૫૪.	ઉત્તરાધ્યયનના અધ્યયન,	૭૯૦
૫૫.	પરીષદ અધ્યયનનો ઉપોદ્ઘાત,	૮૯૦-૮૯૧
૫૬.	સમ્યક્ત્વ પરાક્રમ અધ્યયનનો ઉપસંહાર,	૮૯૧
૫૭.	ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના કેટલાક અધ્યયનોના ઉત્કેષ-નિક્ષેપ.	૮૯૧
૫૮.	ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનો ઉપસંહાર,	૮૯૧
૫૯.	દશાશ્રુતસ્કંધની પ્રથમ દશાનો ઉત્કેષ-નિક્ષેપ,	૮૯૧-૮૯૨
૬૦.	દશા-કલ્પ-વ્યવહારના અધ્યયન,	૮૯૨
૬૧.	ઋષિભાષિત અધ્યયનોની સંખ્યા,	૮૯૨
૬૨.	જંબુદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિનો ઉપસંહાર,	૮૯૨
૬૩.	નિરયાવલિકા ઉપાંગનો ઉત્કેષ,	૮૯૨-૮૯૪
૬૪.	દ્વિતીય અધ્યયનનો ઉપોદ્ઘાત,	૮૯૪
૬૫.	કલ્પાવતંસિકા ઉપાંગનો ઉત્કેષ-નિક્ષેપ,	૮૯૪
૬૬.	પુષ્પિકા ઉપાંગનો ઉત્કેષ-નિક્ષેપ,	૮૯૫
૬૭.	પુષ્પચૂલિકા ઉપાંગનો ઉત્કેષ-નિક્ષેપ,	૮૯૫-૮૯૬
૬૮.	વૃષ્ણિદશા ઉપાંગનો ઉત્કેષ-નિક્ષેપ,	૮૯૬-૮૯૭
૬૯.	નિરયાવલિકાદિ ઉપાંગોનો ઉપસંહાર,	૮૯૭
૭૦.	ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ આદિ ત્રણ પ્રજ્ઞપ્તિ કાલિક,	૮૯૭
૭૧.	વિમાન પ્રવિભક્તિ વર્ગોના ઉદ્દેશનકાળ,	૮૯૭-૮૯૮
૭૨.	પ્રકીર્ણકોની સંખ્યા,	૮૯૮
૭૩.	દસ દશાઓના અધ્યયન,	૮૯૮-૯૦૦
૭૪.	શ્રુતના ચાર પ્રકારથી નિક્ષેપ,	૯૦૦
૭૫.	શ્રુતના નામ અને સ્થાપના નિક્ષેપ,	૯૦૦
૭૬.	દ્રવ્યશ્રુતનો નિક્ષેપ,	૯૦૦-૯૦૪
૭૭.	ભાવશ્રુતનો નિક્ષેપ,	૯૦૪-૯૦૫
૭૮.	શ્રુતના પર્યાયવાચી શબ્દ,	૯૦૫
૭૯.	શ્રુત પરિમાણ સંખ્યા,	૯૦૫

૮૦.	બ્રાહ્મી લિપીના માતૃકાક્ષરોની સંખ્યા,	૯૦૬
૮૧.	શ્રુતજ્ઞાનના ભણવાની વિધિ,	૯૦૬
૮૨.	આગમ શાસ્ત્ર ગ્રાહકના આઠ ગુણ,	૯૦૬-૯૦૭
૮૩.	પાપશ્રુતના નામ,	૯૦૭-૯૧૦
૮૪.	પાપશ્રુતોનું પ્રરુપણ,	૯૧૦
૮૫.	સ્વપ્ન દર્શનનું પ્રરુપણ,	૯૧૦-૯૧૩
૮૬.	પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના ભેદ,	૯૧૩

૩. અવધિજ્ઞાન

૮૭.	અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ,	૯૧૩-૯૧૪
૧.	આનુગામિક અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ,	૯૧૪-૯૧૬
૨.	અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ,	૯૧૬
૩.	વર્ધમાન અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ,	૯૧૬
૪.	હીયમાન અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ,	૯૧૬
૫.	પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ,	૯૧૭
૬.	અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ,	૯૧૭-૯૧૮
૮૮.	અવધિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર,	૯૧૮-૯૧૯
૮૯.	અવધિજ્ઞાનના સ્વામીનું વર્ણન,	૯૧૯
૯૦.	અવધિજ્ઞાનના ભેદોનો ઉપસંહાર,	૯૧૯
૯૧.	અવધિજ્ઞાનના આભ્યંતર- બાહ્યદ્વારનું પ્રરુપણ,	૯૧૯
૯૨.	ચોવીસ દંડકોમાં દેશાવધિ-સર્વાવધિનું પ્રરુપણ,	૯૨૦
૯૩.	ચોવીસ દંડકોમાં અવધિજ્ઞાન દ્વારા જાણવાં-દેખવાના ક્ષેત્રનું પ્રરુપણ,	૯૨૦-૯૨૩
૯૪.	ચોવીસ દંડકોમાં અવધિજ્ઞાનના સંસ્થાનનું પ્રરુપણ,	૯૨૩-૯૨૪
૯૫.	ચોવીસ દંડકોમાં અવધિજ્ઞાનના આનુગામિત્વાદિનું પ્રરુપણ,	૯૨૪

૪. મન:પર્યવજ્ઞાન

૯૬.	મન:પર્યવજ્ઞાનના લક્ષણ,	૯૨૫
૯૭.	મન:પર્યવજ્ઞાનના ભેદ,	૯૨૫
૯૮.	મન:પર્યવજ્ઞાનના સ્વામીત્વનું પ્રરુપણ,	૯૨૫-૯૨૮
૯૯.	કેવળજ્ઞાનનું વિસ્તારથી પ્રરુપણ,	૯૨૮-૯૩૦
૧૦૦.	કેવળીના જ્ઞાનનું વિશિષ્ટત્વ,	૯૩૦
૧૦૧.	છદ્મસ્થ અને કેવળીના જાણવાં-દેખવામાં અંતર,	૯૩૦-૯૩૧
૧૦૨.	કેવળી અને સિદ્ધોમાં જાણવાં- દેખવાનાં સામર્થ્યનું પ્રરુપણ,	૯૩૨-૯૩૩

૧૦૩.	કેવળી અને સિદ્ધોમાં ભાષા આદિનું પ્રરુપણ,	૯૩૩-૯૩૪
૧૦૪.	છન્નસ્થથી કેવળજ્ઞાનીની વિશેષતા,	૯૩૪
૧૦૫.	છન્નસ્થ અને કેવળીનો પરિચય,	૯૩૪-૯૩૫
૧૦૬.	વૈમાનિક દેવો દ્વારા કેવળીના મન-વચન-યોગોનું જ્ઞાન,	૯૩૫-૯૩૬
૧૦૭.	કેવળીની સાથે અનુત્તર દેવોનો સંલાપ,	૯૩૬-૯૩૭
૧૦૮.	કેવળીના વર્તમાન ભવિષ્યકાલીન-અવગાહન સામર્થ્ય,	૯૩૭-૯૩૮
૧૦૯.	કેવળીના દસ અનુત્તર,	૯૩૮

જ્ઞાન અધ્યયન પરિશિષ્ટ

૧૧૦.	પાંચ જ્ઞાનોની ઉત્પત્તિના હેતુઓનું પ્રરુપણ,	૯૩૮-૯૩૯
૧૧૧.	પાંચ જ્ઞાનોની અનુત્પત્તિના હેતુઓનું પ્રરુપણ,	૯૩૯-૯૪૦
૧૧૨.	બોધિ, સંયમ અને જ્ઞાનોની ઉત્પત્તિના હેતુનું પ્રરુપણ,	૯૪૦
૧૧૩.	પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનોનો ઉપસંહાર,	૯૪૦

અજ્ઞાન

૧૧૪.	અજ્ઞાનોના ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરુપણ,	૯૪૦-૯૪૧
૧૧૫.	સાત પ્રકારના વિભંગજ્ઞાનોનું પ્રરુપણ,	૯૪૧-૯૪૪
૧૧૬.	અજ્ઞાન-નિર્વૃત્તિ ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૯૪૪
૧૧૭.	અશ્રુત્વા પાંચ જ્ઞાનોના ઉપાર્જન-અનુપાર્જનનું પ્રરુપણ,	૯૪૫-૯૫૧
૧૧૮.	શ્રુત્વા પાંચ જ્ઞાનોના ઉપાર્જન-અનુપાર્જનનું પ્રરુપણ,	૯૫૧-૯૫૪
૧૧૯.	જીવ-ચોવીસદંડકો અને સિદ્ધોમાં જ્ઞાનીત્વ-અજ્ઞાનીત્વનું પ્રરુપણ,	૯૫૪-૯૫૯
૧૨૦.	ગતિ આદિ વીસ દ્વારોની વિવક્ષાથી જ્ઞાનત્વ-અજ્ઞાનત્વનું પ્રરુપણ,	૯૫૯
૧.	ગતિ-દ્વાર,	૯૫૯-૯૬૦
૨.	ઈન્દ્રિય-દ્વાર,	૯૬૦
૩.	કાય-દ્વાર,	૯૬૦
૪.	સૂક્ષ્મ-દ્વાર,	૯૬૧
૫.	પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત દ્વાર,	૯૬૧-૯૬૨
૬.	ભવસ્થ-દ્વાર,	૯૬૨-૯૬૩
૭.	ભવસિદ્ધિક-દ્વાર,	૯૬૩
૮.	સંજીદ્વાર,	૯૬૩
૯.	લબ્ધિદ્વાર,	૯૬૩-૯૭૦
૧૦.	ઉપયોગ દ્વાર,	૯૭૦-૯૭૨
૧૧.	યોગ દ્વાર,	૯૭૨

૧૨.	લેશ્યા દ્વાર,	૯૭૨
૧૩.	કષાય દ્વાર,	૯૭૨
૧૪.	વેદ દ્વાર,	૯૭૨-૯૭૩
૧૫.	આહાર દ્વાર,	૯૭૩
૧૬.	વિષય દ્વાર,	૯૭૩-૯૭૬
૧૭.	સંચિદ્દશા કાળદ્વાર,	૯૭૬-૯૭૭
૧૮.	અંતર દ્વાર,	૯૭૮
૧૯.	અલ્પબહુત્વ દ્વાર,	૯૭૮-૯૮૦
૨૦.	પર્યાય દ્વાર અને પર્યાયોનો અલ્પબહુત્વ,	૯૮૦-૯૮૧
૧૨૧.	ભાવિતાત્મા મિથ્યાદષ્ટિ અનગારને જાણવાં-દેખવાં,	૯૮૧-૯૮૩
૧૨૨.	ભાવિતાત્મા સમ્યગ્દષ્ટિ અનગારને જાણવાં-દેખવાં,	૯૮૩-૯૮૪
૧૨૩.	ભાવિતાત્મા અજ્ઞાગાર દ્વારા વૈક્રિય સમુદ્ધાતથી સમવસત દેવાદિનું જાણવું-જોવું,	૯૮૪-૯૮૫
૧૨૪.	ભાવિતાત્મા અજ્ઞાગાર દ્વારા વૃક્ષની અંદર અને બહાર જોવાનું પરુપણ,	૯૮૫-૯૮૬
૧૨૫.	ભાવિતાત્મા અજ્ઞાગાર દ્વારા મૂળાદિ જોવાનું પ્રરુપણ,	૯૮૬
૧૨૬.	છઠ્ઠ્થસ્થાદિ દ્વારા પરમાણુ પુદ્ગલાદિને જાણવાં-દેખવાં,	૯૮૬-૯૮૭
૧૨૭.	નિર્જરા પુદ્ગલોને જાણવાં દેખવાનું પ્રરુપણ,	૯૮૮
૧૨૮.	ચોવીસદંડકોમાં આહાર પુદ્ગલોને જાણવાં-દેખવા અને આહાર કરવાનું પ્રરુપણ,	૯૮૮-૯૯૦
૧૨૯.	પ્રશ્નના છ પ્રકાર,	૯૯૦
૧૩૦.	વિવક્ષાર્થી હેતુ-અહેતુનાં ભેદોનું પ્રરુપણ,	૯૯૦-૯૯૧
૧૩૧.	પ્રકારાન્તરથી હેતુના ભેદોનું પ્રરુપણ,	૯૯૧-૯૯૨
૧૩૨.	દસ પ્રકારનાં વાદ-દોષોનું પ્રરુપણ,	૯૯૨
૧૩૩.	વાદનાં વિશિષ્ટ દોષોનું પ્રરુપણ,	૯૯૨-૯૯૩
૧૩૪.	દસ પ્રકારનાં શુદ્ધ વચનાનુયોગનું પ્રરુપણ	૯૯૩
૧૩૫.	શ્રોતાજનોના પ્રકાર,	૯૯૩
૧૩૬.	શ્રોતાજનોની પરિષદનાં પ્રકાર,	૯૯૩-૯૯૪
૧૩૭.	ચક્ષુષ્માનોનાં પ્રકાર,	૯૯૪
૧૩૮.	જ્ઞાત(ઉદાહરણ)ના ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરુપણ,	૯૯૪-૯૯૫
૧૩૯.	કાવ્યનાં પ્રકાર,	૯૯૫
૧૪૦.	વાદ-નૃત્ય-ગીત- અભિનયના ચતુર્વિધત્વનું પ્રરુપણ,	૯૯૬
૧૪૧.	માળા અને અલંકારોના ચતુર્વિધત્વનું પ્રરુપણ,	૯૯૬

જ્ઞાન અધ્યયનના અનુયોગ પ્રકરણ

૧૪૨.	આવશ્યકના અનુયોગની પ્રતિજ્ઞા,	૯૯૭
૧૪૩.	આવશ્યક આદિ પદના નિક્ષેપની પ્રતિજ્ઞા,	૯૯૮
૧૪૪.	સામાયિક અધ્યયનનો અનુયોગ,	૯૯૮-૧૦૦૧
	૧. ઉપક્રમના નામાદિ છ ભેદોનું સ્વરુપ,	
૧૪૫.	ઉપક્રમના આનુપૂર્વી આદિ છ ભેદ,	૧૦૦૧
૧૪૬.	આનુપૂર્વી ઉપક્રમના ભેદોનું સ્વરુપ,	૧૦૦૧-૧૦૦૨
૧૪૭.	અર્થપદ પ્રરુપણા,	૧૦૦૨
૧૪૮.	ભંગોનો ઉચ્ચારણ,	૧૦૦૨-૧૦૦૩
૧૪૯.	ભંગોનું સંકેત કરવું,	૧૦૦૪-૧૦૦૫
૧૫૦.	સમવતાર,	૧૦૦૫-૧૦૦૬
૧૫૧.	અનુગમનાં ભેદ,	૧૦૦૬-૧૦૦૯
૧૫૨.	સંગ્રહનયસમ્મત અનોપનિધિની આનુપૂર્વી,	૧૦૦૯-૧૦૧૧
૧૫૩.	સંગ્રહનયસમ્મત અનુગમનાં ભેદોની વક્તવ્યતા,	૧૦૧૧-૧૦૧૨
૧૫૪.	ઓપનિધિની દ્રવ્યાનુપૂર્વી,	૧૦૧૨-૧૦૧૪
૧૫૫.	ક્ષેત્રાનુપૂર્વી,	૧૦૧૪
૧૫૬.	નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અનોપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી,	૧૦૧૪-૧૦૧૮
૧૫૭.	સંગ્રહનય સમ્મત ક્ષેત્રાનુપૂર્વીની પ્રરુપણા ભાવાનુપૂર્વી,	૧૦૧૮-૧૦૧૯
૧૫૮.	ઉપક્રમ અનુયોગમાં "નામ" દ્વારના ભેદ-પ્રભેદ.	૧૦૧૯-૧૦૨૦
૧૫૯.	ત્રિનામની વિવક્ષાથી શબ્દોના સ્ત્રીલિંગ આદિ સૂચક પ્રત્યય,	૧૦૨૦-૧૦૨૧
૧૬૦.	ચતુર્નામની વિવક્ષાથી આગમ, લોપ આદિ દ્વારા શબ્દ નિષ્પત્તિ,	૧૦૨૧-૧૦૨૨
૧૬૧.	પાંચ નામની વિવક્ષાથી ઔપસર્ગિક આદિ નામ,	૧૦૨૨
૧૬૨.	ષડ્નામની વિવક્ષાથી ઉદયાદિ છ ભાવોનું વિસ્તારથી પ્રરુપણ,	૧૦૨૨
	૧. ઔદયિક ભાવ,	૧૦૨૨-૧૦૨૩
	૨. ઔપશમિક ભાવ,	૧૦૨૩-૧૦૨૪
	૩. ક્ષાયિક ભાવ,	૧૦૨૪-૧૦૨૫
	૪. ક્ષાયોપશમિક ભાવ,	૧૦૨૫-૧૦૨૬
	૫. પારિણામિક ભાવ,	૧૦૨૬-૧૦૨૭
	૬. સાન્નિપાતિક ભાવ,	૧૦૨૭-૧૦૩૩
૧૬૩.	સપ્ત નામની વિવક્ષાથી સ્વરમંડળનું વિસ્તારપૂર્વક પ્રરુપણ,	૧૦૩૩-૧૦૩૮
૧૬૪.	અષ્ટ નામ વિવક્ષાથી આઠ વચન વિભક્તિ,	૧૦૩૮-૧૦૩૯

સૂત્રાંક	વિષય	પા.નં.
૧૬૫.	નવ નામની વિવક્ષાથી નવ કાવ્ય રસોનું પ્રરુપણ,	૧૦૩૯-૧૦૪૧
૧૬૬.	દસ નામની વિવક્ષાથી ગુણ નિષ્પન્ન આદિ નામ,	૧૦૪૨-૧૦૪૪
૧૬૭.	સંયોગ નિષ્પન્ન નામ,	૧૦૪૪-૧૦૪૫
૧૬૮.	પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત નામ,	૧૦૪૬
૧૬૯.	પ્રમાણ નામના ભેદ-પ્રભેદ,	૧૦૪૬
	૧. નામ-પ્રમાણ,	૧૦૪૬
	૨. સ્થાપના- પ્રમાણ, નક્ષત્ર અને દેવ નામ સ્થાપના, કુળ આદિ નામ સ્થાપના,	૧૦૪૭-૧૦૪૮
	૩. દ્રવ્ય પ્રમાણ,	૧૦૪૮
	૪. ભાવ પ્રમાણનાં ભેદ	૧૦૪૮
૧૭૦.	૧. સમાસનાં ભેદોની પ્રરુપણા,	૧૦૪૮-૧૦૫૦
૧૭૧.	૨. તદ્વિતનાં ભેદોની પ્રરુપણા,	૧૦૫૦-૧૦૫૨
૧૭૨.	૩. ધાતુઓ (ક્રિયાઓ)ની પ્રરુપણા,	૧૦૫૨
૧૭૩.	૪. નિરુક્તિ (વ્યુત્પત્તિ)ની પ્રરુપણા,	૧૦૫૨-૧૦૫૩
૧૭૪.	પ્રમાણનાં ભેદ-પ્રભેદ,	૧૦૫૩-૧૦૫૭
	૧. દ્રવ્ય પ્રમાણ, ધાન્ય માપવાનું પ્રમાણ, પ્રવાહી પદાર્થ માપવાનું પ્રમાણ, સાકર આદિ માપવાનું પ્રમાણ, ખાડો આદિ માપવાનું પ્રમાણ, ગણના કરવાનું પ્રમાણ, સોના આદિ માપવાનું પ્રમાણ,	
૧૭૫.	ભાવપ્રમાણમાં સંખ્યા-પ્રમાણનાં ભેદ,	૧૦૫૭-૧૦૬૨
૧૭૬.	વક્તવ્યતાનું સ્વરુપ,	૧૦૬૨-૧૦૬૩
૧૭૭.	વક્તવ્યતામાં નયનું પ્રરુપણ,	૧૦૬૩
૧૭૮.	અર્થાધિકારનું સ્વરુપ,	૧૦૬૪
૧૭૯.	સમવતારનાં ભેદ-પ્રભેદ,	૧૦૬૪-૧૦૬૭
૧૮૦.	નિક્ષેપ અનુયોગ દ્વારનાં ભેદ-પ્રભેદ,	૧૦૬૭
૧૮૧.	(૧) ઓઘનિષ્પન્ન નિક્ષેપ,	૧૦૬૭
૧૮૨.	"અધ્યયન"નો નિક્ષેપ,	૧૦૬૭-૧૦૬૯
૧૮૩.	"અક્ષીણ" (અક્ષય)નો નિક્ષેપ,	૧૦૬૯-૧૦૭૧
૧૮૪.	"આય" (પ્રાપ્તિ)નો નિક્ષેપ,	૧૦૭૧-૧૦૭૨
૧૮૫.	લૌકિક દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ (દ્વિપદ ચતુષ્પદ આદિની પ્રાપ્તિ)	૧૦૭૨-૧૦૭૩
૧૮૬.	લોકોત્તરિક દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ (શિષ્યાદિની પ્રાપ્તિ)	૧૦૭૩-૧૦૭૪
૧૮૭.	પ્રશસ્ત- અપ્રશસ્ત ભાવોની પ્રાપ્તિ,	૧૦૭૪
૧૮૮.	"ક્ષપણ" નો નિક્ષેપ,	૧૦૭૪-૧૦૭૬
૧૮૯.	(૨) નામનિષ્પન્નમાં સામાયિકનો નિક્ષેપ,	૧૦૭૬-૧૦૭૭

સૂત્રાંક	વિષય	પા.નં.
૧૯૦.	ભાવ સામાયિકમાં શ્રમણનું સ્વરુપ,	૧૦૭૭-૧૦૭૮
૧૯૧.	(૩) સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન નિક્ષેપ,	૧૦૭૮
૧૯૨.	અનુગમ અનુયોગની પ્રરુપણા,	૧૦૭૮
૧૯૩.	નિર્યુક્ત્યનુગમની પ્રરુપણા,	૧૦૭૮-૧૦૭૯
૧૯૪.	સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્તિનું અનુગમ,	૧૦૭૯-૧૦૮૦
૧૯૫.	નય અનુયોગ દ્વાર,	૧૦૮૦

૨૫. સંયત અધ્યયન

૧.	જીવ-ચોવીસ દંડકો અને સિદ્ધોમાં સંયતાદિનું પ્રરુપણ,	૧૦૮૭-૧૦૮૮
૨.	સંયત આદિની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ,	૧૦૮૮
૩.	સંયત આદિનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ,	૧૦૮૮-૧૦૮૯
૪.	સંયત આદિનો અલ્પબહુત્વ,	૧૦૮૯
૫.	નિર્ગ્રંથો અને સંયતોનાં પ્રરુપક-દ્વારનામ,	૧૦૮૯
	૧. નિર્ગ્રંથ	
૬.	છત્રીસ દ્વારોથી નિર્ગ્રંથનું પ્રરુપણ,	૧૦૮૯
	૧. પ્રજ્ઞાપના દ્વાર,	૧૦૮૯-૧૦૯૧
	૨. વેદ દ્વાર,	૧૦૯૧-૧૦૯૩
	૩. રાગ દ્વાર,	૧૦૯૩
	૪. કલ્પ દ્વાર,	૧૦૯૩-૧૦૯૪
	૫. ચારિત્ર દ્વાર,	૧૦૯૪
	૬. પ્રતિસેવના	૧૦૯૪-૧૦૯૫
	૭. જ્ઞાન દ્વાર,	૧૦૯૫-૧૦૯૬
	૮. તીર્થ દ્વાર,	૧૦૯૭
	૯. લિંગ દ્વાર,	૧૦૯૭
	૧૦. શરીર દ્વાર,	૧૦૯૭-૧૦૯૮
	૧૧. ક્ષેત્ર દ્વાર,	૧૦૯૮
	૧૨. કાળ દ્વાર,	૧૦૯૮-૧૧૦૧
	૧૩. ગતિ દ્વાર,	૧૧૦૨-૧૧૦૪
	૧૪. સંયમ દ્વાર,	૧૧૦૪
	૧૫. સન્નિકર્ષ દ્વાર,	૧૧૦૪-૧૧૦૭
	૧૬. યોગ દ્વાર,	૧૧૦૭
	૧૭. ઉપયોગ દ્વાર,	૧૧૦૮
	૧૮. કષાય દ્વાર,	૧૧૦૮-૧૧૦૯

१८.	वेश्या द्वार,	११०८
२०.	परिणाम द्वार,	११०८-११११
२१.	बंध द्वार,	११११
२२.	कर्म प्रकृति वेदन द्वार,	११११-१११२
२३.	कर्म उद्दीरणा द्वार,	१११२-१११३
२४.	उपसंपत्-जलन द्वार,	१११३-१११४
२५.	संज्ञा द्वार,	१११४
२६.	आहार द्वार,	१११४
२७.	त्व द्वार,	१११४-१११५
२८.	आकर्ष द्वार,	१११५
२९.	काण द्वार,	१११५
३०.	अंतर द्वार,	१११५-१११७
३१.	समुद्घात द्वार,	१११७
३२.	क्षेत्र द्वार,	१११७-१११८
३३.	स्पर्शना द्वार,	१११८
३४.	भाव द्वार,	१११८-१११९
३५.	परिभाषा द्वार,	१११९-११२०
३६.	अल्पअहुत्व द्वार,	११२०

२. संयत

७.	छत्रीस द्वारोथी संयतनी प्ररुपणा,	११२०
१.	प्रज्ञापना द्वार,	११२०-११२२
२.	वेद द्वार,	११२२-११२३
३.	राग द्वार,	११२३
४.	कल्प द्वार,	११२३-११२४
५.	थारित्र द्वार,	११२४-११२५
६.	प्रतिसेवना द्वार,	११२५
७.	ज्ञान द्वार,	११२५-११२६
८.	तीर्थ द्वार,	११२६-११२७
९.	लिंग द्वार,	११२७
१०.	शरीर द्वार,	११२७-११२८
११.	क्षेत्र द्वार,	११२८
१२.	काण द्वार,	११२८-११३२
१३.	गति द्वार,	११३२-११३४

૧૪.	સંયમ દ્વાર,	૧૧૩૫
૧૫.	સન્નિકર્ષ દ્વાર,	૧૧૩૫-૧૧૩૭
૧૬.	યોગ દ્વાર,	૧૧૩૭-૧૧૩૮
૧૭.	ઉપયોગ દ્વાર,	૧૧૩૮
૧૮.	કષાય દ્વાર,	૧૧૩૮-૧૧૩૯
૧૯.	લેશ્યા દ્વાર,	૧૧૩૯-૧૧૪૦
૨૦.	પરિણામ દ્વાર,	૧૧૪૦-૧૧૪૧
૨૧.	કર્મબંધ દ્વાર,	૧૧૪૧-૧૧૪૨
૨૨.	કર્મવેદન દ્વાર,	૧૧૪૨
૨૩.	કર્મ ઉદીરણા દ્વાર,	૧૧૪૨-૧૧૪૩
૨૪.	ઉપસંપત-જલન દ્વાર,	૧૧૪૩-૧૧૪૪
૨૫.	સંજ્ઞા દ્વાર,	૧૧૪૪
૨૬.	આહાર દ્વાર,	૧૧૪૪
૨૭.	ભવ દ્વાર,	૧૧૪૪-૧૧૪૫
૨૮.	આકર્ષ દ્વાર,	૧૧૪૫-૧૧૪૬
૨૯.	કાળ દ્વાર,	૧૧૪૬-૧૧૪૭
૩૦.	અંતર દ્વાર,	૧૧૪૭
૩૧.	સમુદ્ઘાત દ્વાર,	૧૧૪૭-૧૧૪૮
૩૨.	ક્ષેત્ર દ્વાર,	૧૧૪૮
૩૩.	સ્પર્શના દ્વાર,	૧૧૪૮
૩૪.	ભાવ દ્વાર,	૧૧૪૮
૩૫.	પરિમાણ દ્વાર,	૧૧૪૮-૧૧૫૦
૩૬.	અલ્પબહુત્વ દ્વાર,	૧૧૫૦-૧૧૫૧
૮.	પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત સંયતનાં પ્રમત્ત તથા અપ્રમત્ત સંયત ભાવનું કાળ પ્રરુપણ,	૧૧૫૧
૯.	દેવોનાં સંયતત્વાદિનાં પૂછવા પર ભગવાન દ્વારા ગૌતમનું સમાધાન,	૧૧૫૧
૧૦.	જીવ-ચોવીસદંડકોમાં સંયતાદિનું અને અલ્પબહુત્વનું પ્રરુપણ,	૧૧૫૨

૨૬. લેશ્યા અધ્યયન

૧.	લેશ્યા અધ્યયનની ઉત્થાનિકા,	૧૧૫૬
૨.	છ પ્રકારની લેશ્યાઓ,	૧૧૫૬
૩.	દ્રવ્ય-ભાવ લેશ્યાઓનું સ્વરૂપ,	૧૧૫૬
૪.	લેશ્યાઓનાં લક્ષણ,	૧૧૫૬-૧૧૫૭
૫.	દુર્ગતિ સુગતિગામિની લેશ્યાઓ,	૧૧૫૮
૬.	લેશ્યાઓનું ગુરુત્વ-લઘુત્વ,	૧૧૫૮

૭.	સરૂપી સકર્મ લેશ્યાઓનાં પુદ્ગલોનું અવભાસન (પ્રકાશિત થવું) આદિ,	૧૧૫૮-૧૧૫૯
૮.	લેશ્યાઓનાં વર્ણ,	૧૧૫૯-૧૧૬૨
૯.	લેશ્યાઓનાં ગંધ,	૧૧૬૨
૧૦.	લેશ્યાઓનાં રસ,	૧૧૬૨-૧૧૬૫
૧૧.	લેશ્યાઓનાં સ્પર્શ,	૧૧૬૫
૧૨.	લેશ્યાઓનાં પ્રદેશ,	૧૧૬૫
૧૩.	લેશ્યાઓનાં પ્રદેશાવગાઢત્વ,	૧૧૬૫-૧૧૬૬
૧૪.	લેશ્યાઓની વર્ગણા,	૧૧૬૬
૧૫.	સલેશી, અલેશી જીવોનાં આરંભાદિનું પ્રરુપણ,	૧૧૬૬-૧૧૬૭
૧૬.	લેશ્યાકરણનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૧૧૬૭
૧૭.	લેશ્યા નર્વૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૧૧૬૭
૧૮.	ચોવીસ દંડકોમાં લેશ્યાઓનું પ્રરુપણ,	૧૧૬૭-૧૧૬૯
૧૯.	ચાર ગતિઓની લેશ્યાઓનું પ્રરુપણ, ૧. નૈરયિકોમાં લેશ્યાઓ, ૨. તિર્યંચયોનિકોમાં લેશ્યાઓ, ૩. મનુષ્યોમાં લેશ્યાઓ, ૪. દેવોમાં લેશ્યાઓ,	૧૧૬૯-૧૧૭૦ ૧૧૭૦-૧૧૭૨ ૧૧૭૨-૧૧૭૪ ૧૧૭૪
૨૦.	સંકિલષ્ટ-અસંકિલષ્ટ વિભાગગત લેશ્યાઓનાં સ્વામીત્વનું પ્રરુપણ,	૧૧૭૫
૨૧.	સલેશી ચોવીસ દંડકોમાં સમાહારાદિ સાત દ્વાર,	૧૧૭૫-૧૧૮૩
૨૨.	કૃષ્ણાદિ લેશ્યા વિશિષ્ટ ચોવીસ દંડકોમાં સમાહારાદિ સાત દ્વાર,	૧૧૮૩-૧૧૮૫
૨૩.	લેશ્યાઓનું વિવિધ અપેક્ષાઓથી પરિણમનનું પ્રરુપણ,	૧૧૮૫-૧૧૮૭
૨૪.	દ્રવ્ય લેશ્યાઓનું પરસ્પર પરિણમનની લેશ્યાગતિ,	૧૧૮૭
૨૫.	આકાર ભાવાદિ માત્રાથી લેશ્યાઓનું પરસ્પર અપરિણમન.,	૧૧૮૭-૧૧૮૯
૨૬.	લેશ્યાઓનું ત્રિવિધ બંધ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ,	૧૧૮૯
૨૭.	સલેશી ચોવીસ દંડકોની ઉત્પત્તિ,	૧૧૮૯-૧૧૯૦
૨૮.	સલેશી નૈરયિકોમાં ઉત્પત્તિ,	૧૧૯૦-૧૧૯૧
૨૯.	સલેશીની દેવોમાં ઉત્પત્તિ,	૧૧૯૧-૧૧૯૨
૩૦.	ભાવિતાત્મા અણગારનું લેશ્યાનુસાર ઉપપાતનું પ્રરુપણ,	૧૧૯૨
૩૧.	લેશ્યાયુક્ત ચોવીસ દંડકોમાં જીવોનું સામાન્યથી ઉત્પાદ-ઉદ્વર્તન.,	૧૧૯૨-૧૧૯૪
૩૨.	સલેશી ચોવીસ દંડકોમાં અવિભાગ દ્વારા ઉત્પાદ-ઉદ્વર્તનનું પ્રરુપણ,	૧૧૯૪-૧૧૯૬
૩૩.	સલેશી જીવોનાં પરભવ ગમનનું પ્રરુપણ,	૧૧૯૭
૩૪.	લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ ગર્ભપ્રજનનનું પ્રરુપણ,	૧૧૯૭-૧૧૯૮
૩૫.	લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ ચોવીસ દંડકોમાં અલ્પ-મહાકર્મત્વની પ્રરુપણા,	૧૧૯૮-૧૧૯૯
૩૬.	લેશ્યાનાં અનુસાર જીવોમાં જ્ઞાનનાં ભેદ,	૧૧૯૯-૧૨૦૦

૩૭.	લેશ્યાનાં અનુસાર નૈરયિકોમાં અવધિજ્ઞાન ક્ષેત્ર,	૧૨૦૦-૧૨૦૨
૩૮.	અવિશુદ્ધ-વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા અણગારનું જાણવું-જોવું,	૧૨૦૨-૧૨૦૩
૩૯.	અણગાર દ્વારા સ્વ-પર કર્મલેશ્યાનું જાણવું-જોવું,	૧૨૦૩
૪૦.	અવિશુદ્ધ-વિશુદ્ધ લેશ્યાયુક્ત દેવોનું જાણવું-જોવું,	૧૨૦૩-૧૨૦૫
૪૧.	શ્રમણ નિર્ગ્રંથની તેજોલેશ્યાની ઉત્પત્તિનાં કારણ,	૧૨૦૫
૪૨.	તેજોલેશ્યાથી ભસ્મ કરવાનાં કારણ,	૧૨૦૫-૧૨૦૭
૪૩.	લેશ્યાઓની જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ,	૧૨૦૭
૪૪.	ચાર ગતિઓની અપેક્ષાએ લેશ્યાઓની સ્થિતિ,	૧૨૦૭-૧૨૦૮
૪૫.	સલેશી-અલેશી જીવોની કાયસ્થિતિ,	૧૨૦૮-૧૨૦૯
૪૬.	સલેશી-અલેશી જીવોનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ,	૧૨૧૦
૪૭.	સલેશી-અલેશી જીવોનો અલ્પબહુત્વ,	૧૨૧૦
૪૮.	સલેશી-ચાર ગતિઓનો અલ્પબહુત્વ,	૧૨૧૦-૧૨૨૦
૪૯.	સલેશી દ્વીપકુમારાદિનો અલ્પબહુત્વ,	૧૨૨૧
૫૦.	સલેશી જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં ઋદ્ધિનું અલ્પબહુત્વ,	૧૨૨૧-૧૨૨૩
૫૧.	સલેશી દ્વીપકુમારાદિની ઋદ્ધિનું અલ્પબહુત્વ,	૧૨૨૩
૫૨.	લેશ્યાઓનાં સ્થાન,	૧૨૨૩
૫૩.	લેશ્યાનાં સ્થાનોમાં અલ્પબહુત્વ,	૧૨૨૩-૧૨૨૭
૫૪.	લેશ્યા અધ્યયનનો ઉપસંહાર,	૧૨૨૭

● ૨૭. ક્રિયા અધ્યયન ●

૧.	ક્રિયા અધ્યયનનો ઉપોદ્ઘાત,	૧૨૩૨
૨.	ક્રિયા રુચિનું સ્વરૂપ,	૧૨૩૨
૩.	જીવોમાં સક્રિયત્વ-અક્રિયત્વનું પ્રરુપણ,	૧૨૩૨
૪.	એક પ્રકારની ક્રિયા,	૧૨૩૨
૫.	વિવિધ અપેક્ષાઓથી ક્રિયાઓનાં ભેદ-પ્રભેદ,	૧૨૩૩-૧૨૩૭
૬.	કાયિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓ,	૧૨૩૮
૭.	ચોવીસ દંડકોમાં કાયિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓ,	૧૨૩૮
૮.	જીવોમાં કાયિકી આદિ ક્રિયાઓનાં સ્પૃષ્ટા સ્પૃષ્ટ ભાવનું પ્રરુપણ,	૧૨૩૮-૧૨૩૯
૯.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં કાયિકાદિ પાંચ ક્રિયાઓનું પરસ્પર સહભાવ,	૧૨૩૯-૧૨૪૧
૧૦.	ચોવીસ દંડકોમાં આયોજીકા ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૪૧
૧૧.	આરંભિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓ,	૧૨૪૧
૧૨.	આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનાં સ્વામીત્વનું પ્રરુપણ,	૧૨૪૧-૧૨૪૨
૧૩.	ચોવીસ દંડકોમાં આરંભિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓ,	૧૨૪૨

૧૪.	પાપસ્થાનોથી વિરત જીવોમાં આરંભિકી આદિ ક્રિયા ભેદોનું પ્રરુપણ,	૧૨૪૨-૧૨૪૩
૧૫.	ચોવીસ દંડકોમાં સમ્યગ્દષ્ટિયોનાં આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૪૩-૧૨૪૪
૧૬.	મિથ્યાદષ્ટિ ચોવીસ દંડકોમાં આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૪૪
૧૭.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓની નિયમા-ભજના,	૧૨૪૪-૧૨૪૬
૧૮.	કેતા-વિકેતાઓનાં આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૪૬-૧૨૪૮
૧૯.	આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનો અલ્પબહુત્વ,	૧૨૪૮
૨૦.	ચોવીસ દંડકોમાં દષ્ટિની આદિ પાંચ ક્રિયાઓ,	૧૨૪૯
૨૧.	ચોવીસ દંડકોમાં નૈસૃષ્ટિની આદિ પાંચ ક્રિયાઓ,	૧૨૪૯
૨૨.	મનુષ્યોમાં થનારી પ્રેય-પ્રત્યયા આદિ પાંચ ક્રિયાઓ,	૧૨૪૯
૨૩.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં જીવાદિકોની અપેક્ષાએ પ્રાજ્ઞાતિપાતિની આદિ ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૪૯-૧૨૫૧
૨૪.	તાડફળ પાડનાર પુરુષની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૧-૧૨૫૨
૨૫.	વૃક્ષમૂળાદિને પાડનાર પુરુષની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૨-૧૨૫૩
૨૬.	પુરુષને મારનારની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૩-૧૨૫૪
૨૭.	ધનુષ પ્રક્ષેપકની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૪-૧૨૫૫
૨૮.	મૃગવધકની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૫-૧૨૫૬
૨૯.	મૃગવધક અને તેના વધકની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૬-૧૨૫૭
૩૦.	તૃણદાહકની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૭-૧૨૫૮
૩૧.	ગરમ થયેલ લોઢાને આમ-તેમ ફેરવનાર પુરુષની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૮
૩૨.	વર્ષાની પરીક્ષા કરનાર પુરુષની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૮-૧૨૫૯
૩૩.	પુરુષ અશ્વ હસ્તિ આદિને મારતા અન્ય જીવોનાં પણ નાશનું પ્રરુપણ,	૧૨૫૯-૧૨૬૦
૩૪.	મારનાર પુરુષનાં વૈર સ્પર્શનનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૦-૧૨૬૧
૩૫.	અણગારનાં અર્શ છેદક વૈદ્ય અને અણગારની અપેક્ષાએ ક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૧-૧૨૬૨
૩૬.	પૃથ્વીકાયિકાદિઓનાં દ્વારા શ્વાસોચ્ચ્વાસ લેતા-છોડતા થનારી ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૨
૩૭.	વાયુકાયનાં દ્વારા વૃક્ષાદિ હલાવતા-પાડતા થયેલની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૩
૩૮.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં એક અને અનેક જીવની અપેક્ષાએ ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૩-૧૨૬૬
૩૯.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં પાંચ શરીરોની અપેક્ષાએ ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૬-૧૨૬૮
૪૦.	શ્રેષ્ઠી અને ક્ષત્રિયાદિને સમાન અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૮
૪૧.	હાથી અને કુંથુઓનાં જીવને સમાન-અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૮-૧૨૬૯
૪૨.	શરીર-ઈન્દ્રિય અને યોગોનાં રચનાકાળમાં ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૬૯
૪૩.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં ક્રિયાઓ દ્વારા કર્મપ્રકૃતિઓનો બંધ,	૧૨૭૦
૪૪.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં આઠ કર્મ બાંધવાથી ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૭૦-૧૨૭૧
૪૫.	વીચી-અવીચી પથ (કષાય-અકષાયભાવ)માં સ્થિત સંવૃત્ત અણગારની ક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૨૭૧-૧૨૭૩
૪૬.	ઉપયોગ રહિત અણગારની ક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૨૭૩-૧૨૭૪

૪૭.	ઉપયોગ સહિત સંવૃત્ત આણગારની ક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૨૭૪
૪૮.	પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાનું વિસ્તારથી પ્રરુપણ,	૧૨૭૪-૧૨૮૧
૪૯.	શ્રમણ નિર્ગ્થોમાં ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૮૧
૫૦.	એક સમયમાં એક ક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૨૮૧-૧૨૮૩
૫૧.	ક્રિયામાણ ક્રિયા દુઃખનું નિમિત્ત,	૧૨૮૩-૧૨૮૪
૫૨.	ક્રિયા વેદનામાં પૂર્વાપરત્વનું પ્રરુપણ,	૧૨૮૪-૧૨૮૫
૫૩.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં અઢાર પાપસ્થાનો દ્વારા ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ,	૧૨૮૫-૧૨૮૭
૫૪.	સામાન્ય જીવ અને ચોવીસ દંડકોમાં પાપક્રિયાઓનું વિરમણ પ્રરુપણ,	૧૨૮૭-૧૨૮૮
૫૫.	ક્રિયા સ્થાનનાં બે પક્ષ,	૧૨૮૮-૧૨૮૯
૫૬.	તેર ક્રિયા સ્થાનોનાં નામ,	૧૨૮૯
૫૭.	અધર્મ પક્ષનાં ક્રિયા સ્થાનોનાં સ્વરૂપનું પ્રરુપણ,	૧૨૯૦-૧૨૯૭
૫૮.	અધર્મ યુક્ત મિશ્ર સ્થાનનાં સ્વરૂપનું પ્રરુપણ,	૧૨૯૭
૫૯.	અધર્મ પક્ષમાં પ્રાવાદુકોનાં સમાહરણ,	૧૨૯૭
૬૦.	અધર્મ પક્ષમાં પુરુષોની પ્રવૃત્તિ અને પરિણામ	૧૨૯૮-૧૩૦૮
૬૧.	અધર્મપક્ષીય પુરુષોનું પરીક્ષણ,	૧૩૦૮-૧૩૧૦
૬૨.	ધર્મપક્ષીય ક્રિયા સ્થાન,	૧૩૧૦-૧૩૧૧
૬૩.	ધર્મપક્ષીય પુરુષનું વૈશિષ્ટ્ય,	૧૩૧૧-૧૩૧૨
૬૪.	ધર્મ બહુલ મિશ્ર સ્થાનનાં સ્વરૂપનું પ્રરુપણ,	૧૩૧૨-૧૩૧૪
૬૫.	ધર્મપક્ષીય પુરુષોની પ્રવૃત્તિ અને પરિણામ,	૧૩૧૪-૧૩૧૮
૬૬.	સામાન્ય રુપથી અક્રિયા,	૧૩૧૮
૬૭.	અક્રિયાનું ફળ,	૧૩૧૮
૬૮.	સુપ્ત-જાગૃત-સબળત્વ-દુર્બળત્વ-દક્ષત્વ-આળસત્વની અપેક્ષાએ સાધુ-અસાધુપણાનું પ્રરુપણ,	૧૩૧૮-૧૩૨૧
૬૯.	ચાર પ્રકારની અંતક્રિયાઓ,	૧૩૨૧-૧૩૨૨
૭૦.	જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં અંતક્રિયાનાં ભાવાભાવનું પ્રરુપણ,	૧૩૨૨-૧૩૨૩
૭૧.	ચોવીસ દંડકોમાં અનન્તરાગતાદિની અંતક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૩૨૩
૭૨.	એક સમયમાં અનન્તરાગત ચોવીસ દંડકોમાં અન્તક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૩૨૪-૧૩૨૫
૭૩.	ચોવીસ દંડકોમાં ઉદ્ધવર્તનાનન્તર અંતક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૩૨૫-૧૩૩૦
૭૪.	કૃષ્ણ-નીલ-કાપોતલેશી પૃથ્વી-અપ્-વનસ્પતિકાયિકોમાં અંતક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૩૩૧-૧૩૩૩
૭૫.	ચોવીસ દંડકોમાં તીર્થંકરત્વ અને અન્તક્રિયાનું પ્રરુપણ,	૧૩૩૩-૧૩૩૫
૭૬.	ચોવીસ દંડકોમાં ચક્રવર્તિત્વ આદિની પ્રરુપણા,	૧૩૩૫-૧૩૩૬
૭૭.	ચોવીસ દંડકોમાં ચક્રવર્તી રત્નોનું ઉપપાત,	૧૩૩૬-૧૩૩૭
૭૮.	ભવસિદ્ધિકોની અન્તક્રિયાનું કાળ પ્રરુપણ,	૧૩૩૭-૧૩૩૯
૭૯.	બંધ અને મોક્ષનું જ્ઞાતા અંત કરનાર હોય છે,	૧૩૪૦

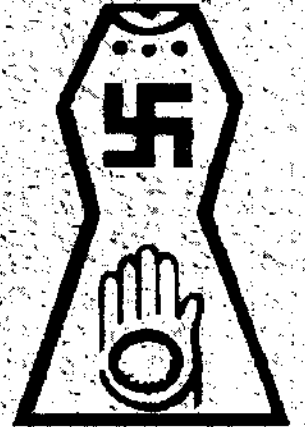
સૂત્રાંક	વિષય	પા.નં.
૮૦.	ક્રિયાવાદી આદિ સમવસરણનાં ચાર ભેદ,	૧૩૪૦
૮૧.	અક્રિયાવાદીઓનાં આઠ પ્રકાર,	૧૩૪૦
૮૨.	ચોવીસ દંડકોમાં વાદિ સમવસરણ,	૧૩૪૧
૮૩.	જીવોમાં અગિયાર સ્થાનો દ્વારા ક્રિયાવાદી આદિ સમવસરણોનું પ્રરુપણ,	૧૩૪૧-૧૩૪૨
૮૪.	ચોવીસ દંડકોમાં અગિયાર સ્થાનો દ્વારા ક્રિયાવાદી આદિ સમવસરણોનું પ્રરુપણ,	૧૩૪૨-૧૩૪૩
૮૫.	ક્રિયાવાદી આદિ જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં ભવસિદ્ધિક્ત્વ અને અભવસિદ્ધિક્ત્વની પ્રરુપણા,	૧૩૪૩-૧૩૪૫
૮૬.	અનન્તરોપપન્નક ચોવીસ દંડકોમાં ચાર સમવસરણનું પ્રરુપણ,	૧૩૪૫-૧૩૪૬
૮૭.	ક્રિયાવાદી આદી અનન્તરોપપન્નક ચોવીસ દંડકોમાં ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિકનું પ્રરુપણ,	૧૩૪૬
૮૮.	પરંપરોપપન્નક ચોવીસ દંડકોમાં ચાર સમવસરણાદિનું પ્રરુપણ,	૧૩૪૭
૮૯.	અનન્તરાવગાઢાદિમાં સમવસરણાદિનું પ્રરુપણ,	૧૩૪૭

દ્રવ્યાનુયોગ

ભાગ – ૨

અધ્યયન ૧૫ થી ૨૭

प्रयुक्त आगम वगैरेनी संकेत सूची

१. आ. आया.	आचारांग सूत्र	१७. चंद.	चन्द्रप्रज्ञप्ति सूत्र
२. मूय.	सूत्रकृतांग सूत्र	१८. सूर.	सूर्यप्रज्ञप्ति सूत्र
३. ठाणं, ठा.	स्थानांग सूत्र	१९. निर.	निरयावलिका सूत्र
४. सम.	समवायांग सूत्र	२०. कप्प., कप्पिया.	कल्पावतंसिका सूत्र
५. विया., भग., वि.	व्याख्याप्रज्ञप्ति, भगवती सूत्र	२१. पुष्फिया.	पुष्फिका सूत्र
६. णाया.	ज्ञाताधर्मकथांग सूत्र	२२. पुष्फ.	पुष्फचूलिका सूत्र
७. उवा.	उपासकदशांग सूत्र	२३. वण्हि.	वृष्णिदशा सूत्र
८. अंत.	अन्तकृद्दशांग सूत्र	२४. दस.	दशवैकालिक सूत्र
९. अणुत्तरो.	अनुत्तरोपपातिकदशा सूत्र	२५. उत्त.	उत्तराध्ययन सूत्र
१०. पण्ह., प.	प्रश्नव्याकरण सूत्र	२६. तं.	नंदी सूत्र
११. विपाक.	विपाक सूत्र	२७. अणु.	अनुयोगद्वार सूत्र
१२. उव.	औपपातिक सूत्र	२८. दसा., आया.	दशाश्रुतस्कन्ध सूत्र, आचारदशा
१३. राय.	राजप्रश्नीय सूत्र	२९. कप्प.	वृहत्कल्प सूत्र
१४. जीवा.	जीवाभिगम सूत्र	३०. वव.	व्यवहार सूत्र
१५. पण्ण.	प्रज्ञापना सूत्र	३१. नि.	निशीथ सूत्र
१६. जंबू.	जंबूद्वीपप्रज्ञप्ति सूत्र	३२. आव.	आवश्यक सूत्र

संक्षिप्त संकेत सूचि

कप्प.	कल्पसूत्र	द.	दशा
पइ.	प्रकीर्णक	प.	पद
धम्म.	धर्मकथानुयोग	पडि.	प्रतिपत्ति
गणि.	गणितानुयोग	पा.	प्राभृत
चर.	चरणानुयोग	पृ.	पृष्ठ
दब्ब.	द्रव्यानुयोग	भा.	भाग
अ.	अध्ययन	व.	वक्षस्कार
उ.	उद्देशक	स.	शतक
गा.	गाथा	सम.	समवाय
टि.	टिप्पण	सु.	श्रुतस्कन्ध
टी.	टीका	सू.	सूत्र
थ.	स्थविरावली	सं.	संपादक
		च.	चरित्र

૧૫. વિકુર્વણા અધ્યયન

વિકુર્વણાનો અર્થ છે વિભિન્ન પ્રકારના રૂપ આકાર આદિની રચના કરવી. આ વિકુર્વણા પ્રાયઃ વૈક્રિય શરીરના માધ્યમથી કરી શકાય છે. ભાવિતાત્મા અણગાર, દેવ, નૈરયિક, વાયુકાયિક જીવ અને બલાહકોના દ્વારા કરવામાં આવતી વિકુર્વણાનું આ અધ્યયનમાં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલ છે.

વિકુર્વણા કે વિક્રિયા મુખ્ય ત્રણ પ્રકારની હોય છે,-

૧. બાહ્યપુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને કરવામાં આવેલ,
૨. બાહ્યપુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર કરવામાં આવેલ અને-
૩. બાહ્યપુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને અને ગ્રહણ કર્યા વગર કરવામાં આવેલ વિકુર્વણા.

વિકુર્વણાના ત્રણ ભેદ આંતરિક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી, ગ્રહણ ન કરી અને મિશ્રિત સ્થિતિથી પણ બને છે. જ્યારે બાહ્ય અને આંતરિક બન્ને પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી, ગ્રહણ ન કરી અને મિશ્રિત સ્થિતિ બને છે ત્યારે પણ વિક્રિયાના ત્રણ ભેદ બને છે. આ ભેદોથી આ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે વિક્રિયા બાહ્યપુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવાથી પણ થાય છે અને ગ્રહણ ન કરવાથી પણ થાય છે અને આંતરિક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી અને ન કરવાથી પણ થઈ શકે છે.

જે જીવ એકવાર અરૂપી થઈ જાય છે અર્થાત્ સિદ્ધ બની જાય છે તે ફરી વિકુર્વણા કરતો નથી, કારણ કે વિકુર્વણાના માટે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શથી યુક્ત પુદ્ગલોની આવશ્યકતા છે અને સિદ્ધ આનાથી રહિત હોય છે. તે કર્મ, વેદ, મોહ, લૈશ્યા અને શરીરથી પણ રહિત હોય છે.

ભાવિતાત્મા અણગાર અનેક પ્રકારની વિકુર્વણા કરી શકે છે. તે ઉપર આકાશમાં ઉડી શકે છે, ગમન કરી શકે છે, વૈભારગિરિને ઉલંઘી શકે છે, તે સ્ત્રી રૂપ યાવત્ સ્યન્દમાનિકા રૂપની વિકુર્વણા કરી શકે છે, તે હાથમાં ઢાલ, તલવાર વગેરે લઈને કે પતાકા લઈને પણ આકાશમાં ઉડી શકે છે. પલાંઠી વાળીને પર્યંકાસન બેઠેલા પણ આકાશમાં ઉડી શકે છે, ભાવિતાત્મા અણગાર બહારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી એક મોટા અશ્વ, હાથી, સિંહ, વાઘ, ઘેટું, ચિત્તા, રીંછ આદિના રૂપનું અભિયોજન કરીને અનેક યોજન સુધી જવામાં સમર્થ છે. તેઓ એવું આત્મઋદ્ધિથી કરે છે, પરઋદ્ધિથી નથી કરતો. પોતાના કર્મથી અને આત્મ-પ્રયોગથી કરે છે પરકર્મ અને પર-પ્રયોગથી નથી કરતો બહારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને ભાવિતાત્મા અણગાર એક મોટા ગ્રામરૂપ, નગરરૂપ આદિની પણ વિકુર્વણા કે રચના કરી શકે છે.

ઉલ્લેખનીય છે કે ભાવિતાત્મા અણગારમાં આ વિકુર્વણાઓને કરવાનું સામર્થ્ય હોવા છતાં પણ તે આ પ્રકારની વિકુર્વણાઓ કરતાં નથી. જે વિકુર્વણાઓ કરાય છે તેને માયી અણગાર કરે છે. અમાયી અણગાર નહિં.

અસંવૃત અણગાર બહારના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને લીલા પુદ્ગલોને કાળા પુદ્ગલોના રૂપમાં, ચીકણા પુદ્ગલોને લૂખા-પુદ્ગલોના રૂપમાં કે આ પ્રકારે એક વર્ણને બીજા વર્ણમાં, એક રસને બીજા રસ આદિમાં પરિણમન કરવામાં સમર્થ છે.

દેવોની વિકુર્વણાના પ્રસંગમાં અનેક પ્રકારના તથ્ય ઉજાગર થયા છે. દેવોના પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે - ૧. ભવ્ય દ્રવ્યદેવ, ૨. નરદેવ, ૩. ધર્મદેવ, ૪. દેવાધિદેવ અને ૫. ભાવદેવ. આમાંથી પ્રથમ ત્રણ પ્રકારના દેવ તથા ભાવદેવ એક રૂપની પણ રચના કરવામાં સમર્થ છે અને અનેક રૂપો (આકારો) ની પણ રચના કરવામાં સમર્થ છે. તે એકેન્દ્રિયથી લઈને પંચેન્દ્રિય રૂપોની રચના (વિકુર્વણા) કરી શકે છે. જે રૂપોની તે રચના કરે છે તે સંખ્યેય, અસંખ્યેય, સમ્બદ્ધ, સદશ અથવા અસદશ થઈ શકે છે. દેવાધિદેવોમાં એક અને અનેક રૂપોની રચના કરવાનું સામર્થ્ય છે. તથાપિ તેઓ આ પ્રકારની વિકુર્વણા કરતા નથી.

વિકુર્વણાના સામર્થ્યનું વર્ણન કરતાં વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિસૂત્ર (ભગવતી સૂત્ર) માં અસુરેન્દ્ર, અસુરરાજ ચમર, વૈરોચનેન્દ્ર વૈરોચનરાજ બલિ, નાગકુમારેન્દ્ર નાગકુમારરાજ ધરણ, સ્તનિતકુમારેન્દ્ર આદિ અન્ય ભવનપતિ દેવેન્દ્રો, વાણવ્યંતરદેવો, જ્યોતિષ્કદેવો અને દેવેન્દ્રોની વિકુર્વણાનું વિસ્તારથી વર્ણન કર્યું છે. આ બધા દેવેન્દ્રોના સામાનિકદેવો, ત્રાયસ્ત્રિંશક લોકપાલો અને અગ્રમહિષિઓની વિકુર્વણા શક્તિનું પણ આ અધ્યયનમાં વર્ણન ઉપલબ્ધ છે. વૈમાનિકદેવોના વિભિન્ન દેવલોકોના દેવેન્દ્રો, તેનાં સામાનિક દેવો, લોકપાલો અને અગ્રમહિષિઓની વિકુર્વણા શક્તિનો પણ આમાં ઉલ્લેખ છે. દેવેન્દ્ર દેવરાજ શક દેવેન્દ્ર દેવરાજ ઈશાન, સનત્કુમાર દેવેન્દ્રથી લઈને અચ્યુત દેવલોકનાં દેવેન્દ્ર અને તેના સામાનિકદેવો, લોકપાલો અને અગ્રમહિષિઓની વિકુર્વણાનું વર્ણન પણ અહીં ઉપલબ્ધ છે.

દેવોની વિકુર્વણાનું આ વર્ણન ઘણું આશ્ચર્યજનક અને રોચક છે. ભગવાન મહાવીર અને ગણધરોના મધ્ય થયેલ વાર્તામાં આ દેવોની વિકુર્વણાની શક્તિનું ઉદ્ઘાટન કરેલ છે. આ પણ નિર્દેશ છે કે વિભિન્ન દેવેન્દ્ર દેવો અને દેવિઓની વિકુર્વણાની વ્યાપક શક્તિ વિદ્યમાન હોવા છતાં પણ તે ક્યારેય આ પ્રકારની વિકુર્વણા કરતાં નથી. નાગકુમારેન્દ્ર જેવા કેટલાક દેવેન્દ્રોમાં એટલી શક્તિ છે કે તે એક જંબૂદ્વીપ શું સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને પોતાની વિકુર્વણાથી ભરી શકે છે, પરંતુ તે એવું ક્યારેય કરતાં નથી.

દેવના બે પ્રકાર છે. - ૧. માયી મિથ્યાદષ્ટિ- ઉપપન્નક અને ૨. અમાયી સમ્યક્દષ્ટિ ઉપપન્નક. આમાંથી અમાયી સમ્યક્દષ્ટિ ઉપપન્નક દેવ યથેચ્છ વિકુર્વણા કરી શકે છે. પરંતુ માયી મિથ્યાદષ્ટિ દેવ યથેચ્છ વિકુર્વણા કરી શકતા નથી. જેમ એક જ અસુરકુમારાવાસમાં બે અસુરકુમાર ઉત્પન્ન થયા, તેમાંથી જે માયી મિથ્યાદષ્ટિ - ઉપપન્નક દેવ છે, તે ઋજુ રૂપની વિકુર્વણા કરવા આવે છે પરંતુ વક્રરૂપની વિકુર્વણા થઈ જાય છે અને જ્યારે તે વક્રરૂપની વિકુર્વણા કરવા ચાહે છે, ત્યારે ઋજુરૂપની વિકુર્વણા થઈ જાય છે. અમાયી સમ્યક્દષ્ટિ ઉપપન્નક દેવની સાથે આવું નથી થતું. તે જ્યારે ઋજુરૂપની વિકુર્વણા કરવા આવે છે ત્યારે ઋજુરૂપની વિકુર્વણા થાય છે અને જ્યારે તે વક્રરૂપની વિકુર્વણા કરવા ચાહે છે ત્યારે વક્રરૂપની વિકુર્વણા થાય છે.

મહર્દિક યાવત્ મહાનુભાગદેવ બાહ્યપુદ્ગલોને ત્રણ કરીને એક વર્ણ અને એક રૂપ (આકાર)ની વિકુર્વણા કરી શકે છે. આ પ્રમાણે વિકુર્વણાનાં ત્રણ ભાગા હજી છે- એક વર્ણ અનેક રૂપ, અનેક વર્ણ એક રૂપ અને અનેક વર્ણ અનેક રૂપ. તે બાહ્યપુદ્ગલોને ત્રણ કરીને કાળા પુદ્ગલને લીલા પુદ્ગલના રૂપમાં અને લીલા પુદ્ગલને કાળા પુદ્ગલના રૂપમાં પરિણત કરી શકે છે. આ પ્રમાણે તે એક વર્ણને બીજા વર્ણમાં, એક રસને બીજા રસમાં, એક ગંધને બીજા ગંધમાં અને એક સ્પર્શને બીજા સ્પર્શમાં પરિણત કરવામાં સમર્થ છે. રૂપીભાવને પ્રાપ્ત તે દેવ અરૂપી વિકુર્વણા કરી શકતા નથી.

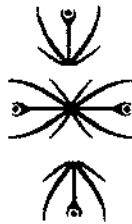
વૈમાનિકદેવ એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં પણ સમર્થ છે અને અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં પણ સમર્થ છે. નવ ત્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનવાસીદેવ પણ આ પ્રકારની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ હોય છે, પરંતુ એમણે ક્યારેય આવી વિકુર્વણા કરી નથી, કરતા પણ નથી અને કરશે પણ નહિ.

મહર્દિક યાવત્ મહાસુખવાળા દેવ હજાર રૂપોની વિકુર્વણા કરીને પરસ્પર એક બીજા સાથે સંગ્રામ કરવામાં સમર્થ છે, પરંતુ વૈક્રિયકૃત તે શરીરનો એક જ જીવની સાથે સંબંધ હોય છે અનેક જીવોની સાથે નહિ. તે શરીરના વચ્ચેના અંતરાલ ભાગ પણ એક જ જીવથી સંબંધ હોય છે, અનેક જીવોથી સંબંધ હોતા નથી. દેવો અને અસુરોમાં જ્યારે સંગ્રામ છેડાય જાય છે તો દેવ જ્યારે તૃણ, કાષ્ઠ, પાંદડા, કાંકરા આદિને સ્પર્શ કરે છે. એ જ વસ્તુ તે દેવોનું શસ્ત્ર રત્ન બની જાય છે, પરંતુ અસુરોના માટે આ વાત શક્ય નથી. અસુરકુમારોના સદૈવ વૈક્રિયકૃત શસ્ત્રરત્ન હોય છે.

નૈરયિક જીવ પણ વિકુર્વણા કરે છે. પ્રથમ નરકથી લઈને પાંચમી નરક સુધીના નૈરયિક એક રૂપની પણ વિકુર્વણા કરે છે અને અનેક રૂપોની પણ વિકુર્વણા કરે છે. એક રૂપની વિકુર્વણા કરતાં તે એક મહાન મુદ્ગર યાવત્ તિંડમાલ રૂપની વિકુર્વણા કરે છે. અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરતાં તે અનેક મુદ્ગર રૂપો યાવત્ અનેક તિંડમાલ રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે. તે સંખ્યેય, સદૈશ અને સંબંધ રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે. વિકુર્વણા કરવાથી તેની વેદનાની ઉદીરણા થાય છે. તે વેદના ઉગ્ર, વિપુલ, પ્રગાઢ, કર્કશ, દુઃખદ અને અસહ્ય હોય છે. છઠ્ઠી અને સાતમી નરકના નૈરયિક છાણાંના કીડાના સમાન ઘણા મોટા વજમય મુખવાળા રક્તવર્ણ કુંથુઓના રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે.

વાયુકાયના જીવમાં પણ વૈક્રિય શરીર હોય છે, એટલા માટે તે પણ વિકુર્વણા કરી શકે છે. તે એક મોટા પતાકાના આકાર જેવા રૂપની વિકુર્વણા કરીને એક દિશામાં અનેક યોજન સુધી ગતિ કરી શકે છે. વાયુકાયના જીવ ઉચી પતાકા અને ઝુંકેલી પતાકા એમ બન્ને આકારથી ગતિ કરવામાં સમર્થ છે. તે પોતાની ઋદ્ધિ પોતાના કર્મ અને પ્રયોગથી જ એવું કરવામાં સમર્થ છે.

બલાહક (મેઘપંક્તિ) એક મોટા સ્ત્રીરૂપ યાવત્ સ્યન્દમાનિકાના રૂપમાં પરિણત થવામાં સમર્થ છે. તે પણ જેટલી વિક્રિયાઓ કરે છે. તે આત્મઋદ્ધિ, આત્મકર્મ અને આત્મપ્રયોગથી ન કરતા પર-કર્મ અને પર-પ્રયોગથી જ કરે છે. તે મોટા યાનના રૂપમાં પરિણત થઈને પણ અનેક યોજન સુધી જઈ શકે છે.

૧૫. વિકુલ્વણા-અજ્ઞયણ

સૂત્ર -

૧. વિકુલ્વણાયા વિવિહપગારા-

एग जीवाणं अपरियाइत्ता विकुल्वणा ।

- ઠાણં અ. ૧, સુ. ૧૦

તિવિહા વિકુલ્વણા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. વાહિરણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા ઇગા વિકુલ્વણા,
૨. વાહિરણ પોગ્ગલે અપરિયાઇત્તા ઇગા વિકુલ્વણા,
૩. વાહિરણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા વિ અપરિયાઇત્તા વિ ઇગા વિકુલ્વણા ।

તિવિહા વિકુલ્વણા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. અલ્ભંતરણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા ઇગા વિકુલ્વણા,
૨. અલ્ભંતરણ પોગ્ગલે અપરિયાઇત્તા ઇગા વિકુલ્વણા,
૩. અલ્ભંતરણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા વિ અપરિયાઇત્તા વિ ઇગા વિકુલ્વણા ।

તિવિહા વિકુલ્વણા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. વાહિરલ્ભંતરણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા ઇગા વિકુલ્વણા,
૨. વાહિરલ્ભંતરણ પોગ્ગલે અપરિયાઇત્તા ઇગા વિકુલ્વણા,
૩. વાહિરલ્ભંતરણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા વિ અપરિયાઇત્તા વિ ઇગા વિકુલ્વણા ।

-ઠાણં અ. ૩, ડ. ૧, સુ. ૧૦૮

૨. અરૂવી જીવેણ વિડલ્વણાઽસામલ્થ પરૂલ્વણં -

પ. સલ્લેવ ણં ભંતે ! મે જીવે પુલ્લામેવ અરૂવી ભલિત્તા પમ્મૂ રૂલ્લિં વિડલ્લિત્તા ણં ચિલ્લિત્તણ ?

ડ. ગોયમા ! ણો ડ્ણલ્લે સમલ્લે ।

પ. મે કેણલ્લેણં ભંતે ! ઇવં લુલ્લલ્લ -

“સલ્લેવ ણં મે જીવે પુલ્લામેવ અરૂવી ભલિત્તા-નો પમ્મૂ રૂલ્લિં વિડલ્લિત્તા ણં ચિલ્લિત્તણ ?

ડ. ગોયમા ! અહમેયં જાણામિ, અહમેયં પાસામિ, અહમેયં લુલ્લલ્લમિ, અહમેયં અભિસમળ્ણાગલ્લ્લમિ, મણ ઇયં નાયં, મણ ઇયં ઢિલ્લે,

૧૫. વિકુલ્વણા અલ્લયણ

સૂત્ર :

૧. વિકુલ્વણાનાં વિલ્લિધ પ્રકાર :

બાલ્લ પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ કર્યા લ્લગર થનારી લ્લલ્લિયા ઁક છે.

લ્લલ્લિયા ત્લ્લ પ્રકારની કલ્લી છે, જેમકે -

૧. બાલ્લ પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ કરીને કરનારી.
૨. બાલ્લ પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ કર્યા લ્લગર કરનારી.
૩. બાલ્લ પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ અને અલ્લલ્લ કરીને કરનારી.

લ્લલ્લિયા ત્લ્લ પ્રકારની કલ્લી છે, જેમકે -

૧. આંતરલ્લ પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ કરીને કરનારી,
૨. આંતરલ્લ પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ કર્યા લ્લગર કરનારી.
૩. આંતરલ્લ પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ અને અલ્લલ્લ કરીને કરનારી.

લ્લલ્લિયા ત્લ્લ પ્રકારની કલ્લી છે, જેમકે -

૧. બાલ્લ અને આંતરલ્લ બંને પ્રકારનાં પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ કરીને કરનારી.
૨. બાલ્લ અને આંતરલ્લ બંને પ્રકારનાં પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ કર્યા લ્લગર કરનારી.
૩. બાલ્લ અને આંતરલ્લ બંને પ્રકારનાં પુલ્લલ્લોને લ્લલ્લ અને અલ્લલ્લ કરીને કરનારી.

૨. અડ્ડપી જીવ ઢારા લ્લલ્લુલ્લણાનાં અસામલ્લ્યંનું પ્રડ્ડપલ્લ :

પ્ર. ભંતે ! શું તે જીવ પલ્લેલા અડ્ડપી ઢઈને પલ્લી ડ્ડપી આકારની લ્લલ્લુલ્લણા કરી રલ્લેલામાં સમલ્લ્ય છે ?

ઉ. ગોત્તમ ! આ અલ્લ્ય સમલ્લ્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! ક્યા કારણથી ઁલું કલ્લેલાય છે કે- “તે જીવ પલ્લેલા અડ્ડપી ઢઈને પલ્લી ડ્ડપી આકારની લ્લલ્લુલ્લણા કરી રલ્લેલામાં સમલ્લ્ય નથી ?”

ઉ. ગોત્તમ ! હું આ જાણું છું, હું આ જોઉં છું. હું આ નિશ્ચિત જાણું છું, હું આ સર્લ્લથા જાણું છું. મેં આ જાણ્યું છે, મેં આ જોયું છે.

મણ એયં વુદ્ધં, મણ એયં અભિસમણ્ણાગયં -

જણ્ણં તહાગયસ્સ જીવસ્સ અરૂવિસ્સ,
અકમ્મસ્સ, અરાગમ્મ, અવેદમ્સ,
અમોહમ્સ, અલેસમ્સ, અસરીરમ્સ,
તાઓ સરીરાઓ વિષ્પમુક્કમ્સ નો એવં પળ્ણાયદ,
તં જહા-

કાલત્તે વા -જાવ- સુક્કિલત્તે વા,
સુભિગંધત્તે વા, દુભિગંધત્તે વા,
તિત્તત્તે વા -જાવ- મહુરત્તે વા,
કક્કવ્વહે વા -જાવ- લુક્કવ્વત્તે વા ।

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચદ -

“ સચ્ચેવ ણં મે જીવે પુલ્લામેવ અરૂવી ભવિત્તા નો
પમ્મૂ સ્સવિં વિઠ્ઠવિત્તા ણં ચિટ્ઠિત્તણં ।”

-વિયા સ. ૧૭, ઉ. ૨, સુ. ૧૧.

૩. ભાવિયડ્ડપ્પણો અણગારસ્સ વિઠ્ઠવ્વણસત્તી પરૂવણં -

રાયગિદ્દે -જાવ- એવં વયાસી -

પ. મે જહાનામણે કેદ પુરિમે કેયાઘડિયં ગહાય મચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા કેયાઘડિયા
કિચ્ચહત્થગણ્ણં અપ્પાણેણં ઉદ્ધં વેહાસં ઉપ્પણ્ણા ?

૩. ગોયમા ! હંતા ઉપ્પણ્ણા ।

પ. અણગારે ણં મંતે ! ભાવિયપ્પા કેવહયાદં પમ્મૂ
કેયાઘડિયાકિચ્ચહત્થગયાદં સૂવાદં વિઠ્ઠવિત્તણં ?

૩. ગોયમા ! મે જહાનામણે જુવદં જુવાણે હત્થેણં હત્થે
ગેણ્ણેજ્જા, ચક્કમ્મ વા નામ્મી અરગાઉત્તા સિયા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા વેઠ્ઠવિયસમુગ્ધાણ્ણં
મમોહણ્ણદ -જાવ- પમ્મૂ ણં ગોયમા ! અણગારે ણં
ભાવિયપ્પા કેવલકણ્ણં જંવુદ્દીવં દીવં વહૂહિં
કેયાઘડિયકિચ્ચહત્થગણ્ણં સૂવેદં આદ્ધણ્ણં -જાવ-
અવગાઢાવગાઢં કરેત્તણં ।

એમ ણં ગોયમા ! અણગારસ્સ ભાવિયપ્પો અયમેયારૂવે
વિમણ, વિમયમેત્તે વુદ્ધણ,

મેં આ નિશ્ચિત સમજી લીધું છે અને મેં આ
સારી રીતે જાણી લીધું છે કે-

આ પ્રકારનાં અરૂપી જીવ,

અકર્મ, અરાગ, અવેદ,

અમોહ, અલેશી, અશરીર,

અને તે શરીરથી મુક્ત જીવનાં વિષયમાં એવું
જ્ઞાન થતું નથી, જેમકે -

કાળાપણું -યાવત્- સકેદપણું,

સુગંધપણું કે દુર્ગન્ધપણું,

કડવાપણું -યાવત્- મધુરપણું,

કર્કશપણું -યાવત્- રુક્ષપણું,

માટે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે-

“તે જીવ પહેલા અરૂપી થઈને પછી રૂપી
આકારની વિકુર્વણા કરી રહેવામાં સમર્થ નથી.”

૩. ભાવિતાત્મા અણગારની વિકુર્વણા શક્તિનું પ્રરૂપણ :

રાજગૃહ નગરમાં -યાવત્- આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ દોરીથી બાંધેલ ઘડિયાળ લઈને
ચાલે છે.

શું તે જ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ
દોરીથી બાંધેલ ઘડિયાળ સ્વયં હાથમાં લઈને
ઉપર આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે ઉડી શકે છે.

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર ગળા પર દોરીથી
બાંધેલ ઘડિયાળ હાથમાં લઈને ચાલનાર
કેટલાક રૂપ બનાવી શકે છે ?

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે એક યુવતી પોતાના
હાથથી એક યુવાન પુરુષનાં હાથને પકડે
અથવા રથનાં પૈડાનાં આરાથી વ્યાપ્ત હોય છે.

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અણગાર
પણ વૈકિય સમુદ્ધાતથી સમવહત થઈને
-યાવત્- ગળા પર બાંધેલ ઘડિયાળવાળા રૂપોથી
સંપૂર્ણ જંબુદ્વીપને વ્યાપ્ત -યાવત્- ઠસોઠસ
ભરી શકે છે.

હે ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અણગારનો આ વિષય
અને વિષય માત્ર કહ્યો છે.

ળો ચેવ ણં સંપત્તીએ વિઝવ્વિંસુ વા, વિઝવ્વંતિ વા,
વિઝવ્વિંસંતિ વા ।

×× ×× ××

પ. **સે જહાનામએ** કેઙ પુરિસે હિરણ્ણપેલં ગહાય ગચ્છેજ્જા,
એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા હિરણ્ણપેલ-
હત્થકિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉઢ્ઢં વેહાસં ઉપ્પએજ્જા ?

ઉ. હંતા, ઉપ્પએજ્જા,

એવં સુવણ્ણપેલં, રયણપેલં, વઙ્ગરપેલં, વત્થપેલં
આભરણપેલં ।

×× ×× ××

એવં વિયલકઙં, મુંબકઙં, ચમ્મકઙં, કંબલકઙં ।

×× ×× ××

એવં અયભારં, તંબભારં, તત્તયભારં, સીસગભારં,
હિરણ્ણભારં, સુવણ્ણભારં, વઙ્ગરભારં ।

×× ×× ××

પ. **સે જહાનામએ વગ્ગુલી** સિયા, દો વિ પાએ
ઉલ્લંબિયા-ઉલ્લંબિયા ઉઢ્ઢંપાદા અહોસિરા
ચિટ્ઠેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા વગ્ગુલી કિચ્ચગણં
અપ્પાણેણં ઉઢ્ઢં વેહાસં ઉપ્પએજ્જા ?

ઉ. હંતા, ઉપ્પએજ્જા ।

એવં જણ્ણોવઙ્ગવત્તવ્વયા ભાણિયચ્ચા ।

પ. **સે જહાનામએ** જલોયા સિયા, ઉદગંસિ કાયં
ઉલ્લિહિયા-ઉલ્લિહિયા ગચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા જલોયા કિચ્ચગણં
અપ્પાણેણં ઉઢ્ઢં વેહાસં ઉપ્પએજ્જા ?

ઉ. હંતા, ઉપ્પએજ્જા, **સેસં જહા વગ્ગુલીએ** ।

તેણે ક્યારે પણ આટલા રૂપોની વિકુર્વણા કરી
નથી, કરતા નથી અને કરશે પણ નહીં.

×× ×× ××

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ ચાંદીની પેટી લઈને ચાલે છે
તેવી જ રીતે શું ભાવિતાત્મા અણગાર પણ
ચાંદીની પેટી હાથમાં લઈને સ્વયં ઉપર
આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

ઉ. હા, ઉડી શકે છે.

આ પ્રમાણે સ્વર્ણ-પેટી, રત્ન-પેટી, હીરા-પેટી,
વસ્ત્ર-પેટી અને આભરણ-પેટી લઈને ચાલનાર
પુરુષનું વર્ણન છે.

×× ×× ××

આ પ્રમાણે વાંસની ચટ્ટાઈ, ઘાસની ચટ્ટાઈ,
ચામડાની ચટ્ટાઈ, કંબલની ચટ્ટાઈ વગેરેનું
વર્ણન છે.

×× ×× ××

આ પ્રમાણે લોઢાનો ભાર, તાંબાનો ભાર,
કલઈનો ભાર, સીસાનો ભાર, હીરાનો ભાર,
સોનાનો ભાર, ચાંદીના ભારનું વર્ણન છે.

×× ×× ××

પ્ર. જેમ કોઈ વડવાગુલ નામનું પક્ષી પોતાના બંને
પગને લટકાડી-લટકાડીને, પગને ઉપર અને
માથાને નીચે રાખે છે.

શું તે જ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ પૂર્વોક્ત
વડવાગુલની જેમ પોતાના રૂપની વિકુર્વણા
કરીને સ્વયં ઉપર આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

ઉ. હા, ઉડી શકે છે.

પૂર્વ કહેલ યજ્ઞોપવિત (જનોઈ)નાં વર્ણનનાં
સમાન જણવું જોઈએ.

પ્ર. જેમ કોઈ ચર્મ પક્ષી પોતાના શરીરને ઉત્પ્રેરિત
કરીને પાણીમાં ચાલે છે,

શું તે જ પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ
ચર્મ પક્ષીની જેમ પોતાના રૂપની વિકુર્વણા કરી
ઉપર આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

ઉ. હા, ઉડી શકે છે. બાકીનું વર્ણન વડવાગુલની
જેમ સમજવું જોઈએ.

પ. **સે જહાનામ** એ બીયં બીયગસડને સિયા, દો વિ પાણ
સમતુરંગેમાણે-સમતુરંગેમાણે ગચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા બીયંબીયગસડને
કિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ઉપ્પેજ્જા ।

પ. **સે જહાનામ** એ પક્ખિવિરાલ એ સિયા, રૂક્ષાઓ
રૂક્ષં ડેવેમાણે-ડેવેમાણે ગચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા પક્ખિવિરાલ એ
કિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ઉપ્પેજ્જા ।

પ. **સે જહાનામ** એ જીવંજીવગસડને સિયા, દો વિ પાણ
સમતુરંગેમાણે - સમતુરંગેમાણે ગચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા જીવંજીવગસડને
કિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ઉપ્પેજ્જા ।

પ. **સે જહાનામ** એ હંસે સિયા, તીરાઓ તીરં અભિરમમાણે-
અભિરમમાણે ગચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા હંસકિચ્ચગણં
અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ઉપ્પેજ્જા ।

પ. **સે જહાનામ** એ સમુદ્દવાયસ એ સિયા, વીઈઓ વીઈ
ડેવેમાણે-ડેવેમાણે ગચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા સમુદ્દવાયસ એ
કિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ઉપ્પેજ્જા ।

પ. **સે જહાનામ** એ કેઈ પુરિસે ચક્કં ગહાય ગચ્છેજ્જા,
એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા ચક્કહત્થ કિચ્ચગણં
અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પેજ્જા ?

પ્ર. જેમ કોઈ બીજ બીજક (પક્ષી વિશેષ) પક્ષી
પોતાના બંને પગને ઘોડાની જેમ એક સાથે
ઉપાડી- ઉપાડીને ગમન કરે છે.

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ
બીજબીજક પક્ષીની જેમ વિકુર્વણા કરી ઉપર
આકાશમાં ચાલી શકે છે ?

ઉ. હા, ચાલી શકે છે.

પ્ર. જેમ કોઈ બિલાડા જેવા પક્ષી એક વૃક્ષથી બીજા
વૃક્ષને ઉલ્લંઘી ઉલ્લંઘીને જાય છે.

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ
બિલાડા જેવા પક્ષીની જેમ વિકુર્વણા કરી ઉપર
આકાશમાં છલાંગ મારી શકે છે ?

ઉ. હા, છલાંગ મારી શકે છે.

પ્ર. જેમ કોઈ ચકોર પક્ષી પોતાના બંને પગને ઘોડાની
સમાન એક સાથે ઉપાડી-ઉપાડીને ગમન કરે છે,

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ ચકોર
પક્ષીની જેમ વિકુર્વણા કરી ઉપર આકાશમાં
ગમન કરી શકે છે ?

ઉ. હા, ગમન કરી શકે છે.

પ્ર. જેમ કોઈ હંસ સરોવરનાં એક કિનારેથી બીજા
કિનારા પર કીડા કરતા - કરતા ચાલ્યા જાય છે.

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ હંસની
જેમ વિકુર્વણા કરી ઉપર આકાશમાં કીડા કરી
શકે છે ?

ઉ. હા, કરી શકે છે.

પ્ર. જેમ કોઈ સમુદ્રમાં ઉડનાર કાક પક્ષી સરોવરની
એક લહેરથી બીજી લહેરનું અતિક્રમણ કરતા-કરતા
ચાલ્યા જાય છે.

શું તેવી જ રીતે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ
સમુદ્રમાં ઉડનાર કાક પક્ષીની જેમ વિકુર્વણા કરી
ઉપર આકાશમાં અતિક્રમણ કરી શકે છે ?

ઉ. હા, અતિક્રમણ કરી શકે છે.

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ હાથમાં ચક્ર લઈને ચાલે છે.
શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ
તદનુસાર વિકુર્વણા કરી ચક્ર હાથમાં લઈને
સ્વયં ઉપર આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

૩. હંતા, ઉપ્પએજ્જા ।

एवं छत्तं, एवं चम्मं ।

પ. સે જહાનામએ કેઇ પુરિસે રયણં ગહાય ગચ્છેજ્જા,
एवामेव अणगारे वि भावियप्पा रयण हत्थ
किच्चगएणं अप्पाणेणं उड्ढं वेहासं उप्पएज्जा ?

૩. હંતા, ઉપ્પએજ્જા ।

एवं वडरं, वेरूलियं -जाव- रिट्ठं ।

પ. સે જહાનામએ ઉપ્પલહત્થગં, પડમહત્થગં,
कुमुदहत्थगं, नलिणहत्थगं, सुभगहत्थगं,
सुगंधियहत्थगं, पौंडरीयहत्थगं, महापौंडरीयहत्थगं,
सयपत्तहत्थगं, सहस्सपत्त हत्थगं गहाय गच्छेज्जा,

एवामेव अणगारे वि भावियप्पा एवं अप्पाणेणं
उड्ढं वेहासं उप्पएज्जा ?

૩. હંતા, ઉપ્પએજ્જા ।

પ. સે જહાનામએ કેઇ પુરિસે ભિસં અવદ્દાલિય-
अवद्दालिय गच्छेज्जा,

एवामेव अणगारे वि भिसकिच्चगएणं अप्पाणेणं
उड्ढं वेहासं उप्पएज्जा ?

૩. હંતા, ઉપ્પએજ્જા ।

પ. સે જહાનામએ મુણાલિયા સિયા, ઉદગંસિ કાયં
उम्मज्जिया-उम्मज्जिया चिट्ठेज्जा,

एवामेव अणगारे वि भावियप्पा मुणालिया
किच्चगएणं अप्पाणेणं उड्ढं वेहासं उप्पएज्जा ?

૩. હંતા, ઉપ્પએજ્જા ।

सेसं जहा वग्गुलीए ।

પ. સે જહાનામએ વણસંડે સિયા-કિણ્હે કિણ્હોભાસે
-जाव- महामेहनिकुरं वभूए पासादीए दरिसणिज्जे
अभिरूवे पडिरूवे,

૩. હા, ઉડી શકે છે.

આ પ્રમાણે છત્ર, ચામરનાં સંબંધમાં પણ વર્ણન
કરવું જોઈએ.

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ રત્ન હાથમાં લઈને ગમન કરે છે,
શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર રત્ન હાથમાં
લઈને પુરુષની જેમ વિકુર્વણા કરી ઉપર
આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

હા, ઉડી શકે છે.

આ પ્રમાણે હીરા, વૈદુર્યમણિ -યાવત્- રત્ન
વિશેષ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ ઉત્પલ હાથમાં લઈને, પદ્મ
હાથમાં લઈને, કુમુદ હાથમાં લઈને, નલીની
હાથમાં લઈને, સુભગ હાથમાં લઈને, સુગંધિત
હાથમાં લઈને, કમળ હાથમાં લઈને, ઘણા
મોટા કમળ હાથમાં લઈને, શતપત્ર હાથમાં
લઈને અને સહસ્ત્રપત્ર હાથમાં લઈને ચાલે-
શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર આ બધાની
સમાન વિકુર્વણા કરી ઉપર આકાશમાં ગમન
કરી શકે છે ?

૩. હા, ગમન કરી શકે છે.

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ કમળની દાંડીને તોડતા-તોડતા
ચાલે છે.

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર કમળની
દાંડી તોડવાની જેમ વિકુર્વણા કરી ઉપર
આકાશમાં ચાલી શકે છે ?

૩. હા, ચાલી શકે છે.

પ્ર. જેમ કોઈ કમળના તંતુ હોય અને તે પોતાના
શરીરને પાણીમાં ડુબાડીને રાખે છે તથા તેનું
મુખ બાહર રહે છે,

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર કમળનાં
તંતુની જેમ વિકુર્વણા કરી ઉપર આકાશમાં રહી
શકે છે ?

૩. હા, રહી શકે છે.

બાકી બધા વડવાગુલ નામનાં પક્ષીનાં સમાન
સમજવું જોઈએ.

પ્ર. જેમ કોઈ વનખંડ હોય, જે કાળો હોય -યાવત્-
મહામેઘના સમૂહનાં સમાન પ્રસન્નતાદાયક,
દર્શનીય, અભિરૂપ અને પ્રતિરૂપ હોય,

एवामेव अणगारे वि भावियप्पा वणसंडकिच्चगएणं
अप्पाणेणं उड्हं वेहासं उप्पएज्जा ?

- उ. हंता, उप्पएज्जा ।
प. **सेजहानामए** पुक्खरणी सिया-चउकोणा, समतीरा,
अणुपुव्वजायवप्प-गंभीर सीयलजला -**जाव-**
सदुन्नइयमहुरसणादिया पासादीया दरिसणिज्जा
अभिरूवा, पडिरूवा ।

एवामेव अणगारे वि भावियप्पा पोक्खरणी-
किच्चगएणं अप्पाणेणं उड्हं वेहासं उप्पएज्जा ?

- उ. हंता, उप्पएज्जा ।
प. अणगारे णं भंते ! भावियप्पा केवइयाइं पभू
पोक्खरणीकिच्चगयाइं रूवाइं विउव्वित्तए ?
उ. तं **चेव सच्चं -जाव-** अणगारस भावियप्पणो
अयमेयारूवे विसए विसयमेत्ते बुइए ।

णो चेव णं संपत्तीए विउव्विसु वा, विउव्वइ वा,
विउव्विस्संति वा ।

-विया. स. १३, उ. ९, सु. १-२५

४. **वाहिरए पोग्गल गहणेण भावियप्पणो अणगारस्स
विउव्वण सत्ति परूवणं -**

- प. अणगारे णं भंते ! भावियप्पा वाहिरए पोग्गले
अपरियाइत्ता पभू वेभारं पव्वयं उल्लंघेत्तए वा
पलंघेत्तए वा ?
उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ।
प. अणगारे णं भंते ! भावियप्पा वाहिरए पोग्गले
परियाइत्ता पभू वेभारं पव्वयं उल्लंघेत्तए वा
पलंघेत्तए वा ?
उ. हंता, गोयमा ! पभू ।
प. अणगारे णं भंते ! भावियप्पा वाहिरए पोग्गले
अपरियाइत्ता जावइयाइं रायगिहे नगरे रूवाइं
एवइयाइं विकुव्वित्ता वेभारं पव्वयं अंतो
अणुणविसित्ता पभू समं वा विसमं करेत्तए ?
विसमं वा समं करेत्तए ?

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ સ્વયં
વનખંડનાં સમાન વિકુર્વણા કરી ઉપર આકાશમાં
ઉડી શકે છે ?

- ઉ. હા, ઉડી શકે છે.
પ્ર. જેમ કોઈ પુષ્કરિણી હોય, જે ચતુષ્કોણ અને
સમતીર હોય તથા અનુક્રમથી જે શીતલ ગંભીર
જલથી સુશોભિત હોય -**યાવત્-** વિવિધ
પક્ષીઓની મધુર સ્વરનાદ આદિથી યુક્ત હોય
તથા પ્રસન્નતા દાયક દર્શનીય, અભિરૂપ અને
પ્રતિરૂપ હોય.

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ તે
પુષ્કરિણીનાં સમાન રૂપની વિકુર્વણા કરી સ્વયં
ઉપર આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

- ઉ. હા, તે ઉડી શકે છે.
પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર પુષ્કરિણીનાં સમાન
કેટલા રૂપોની વિકુર્વણા કરી શકે છે ?
ઉ. સંપૂર્ણ વર્ણન પૂર્વવત્ છે -**યાવત્-** ભાવિતાત્મા
અણગારનો આ વિષય છે, આ વિષયમાત્ર
કલ્પો છે.

તેણે ક્યારેય એટલા રૂપોની વિકુર્વણા કરી
નથી, કરતા નથી અને કરશે પણ નહિં.

૪. **બાહ્ય પુદ્ગલોનાં ગ્રહણ દ્વારા ભાવિતાત્મા અણગારની
વિકુર્વણા શક્તિની પ્રરૂપણા :**

- પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર બાહરનાં
પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર વૈભારગિરિને કૂદી
શકે છે કે વારંવાર કૂદી શકે છે ?
ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર, બાહ્ય
પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને શું વૈભારગિરિને
ઉલ્લંઘવામાં સમર્થ છે ?
ઉ. હા, ગૌતમ ! તે સમર્થ છે.
પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર બાહરનાં પુદ્ગલોને
ગ્રહણ કર્યા વગર રાજગૃહ નગરમાં જેટલા પણ
રૂપ છે, તેટલા રૂપોની વિકુર્વણા કરીને તથા
વૈભાર પર્વતમાં પ્રવેશ કરીને શું સમ પર્વતને
વિષમ કરી શકે છે ? અથવા વિષમ પર્વતને
સમ કરી શકે છે ?

૩. ગોયમા ! જો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

एवं चेव विइओ वि आलावगो ।

जवरं-परियात्तिता पभू ।

-विया. स. ३, उ. ४, सु. १५-१८

૫. भावियप्पमणगारं पडुच्च इत्थिरूव-विउव्वणपरूवणं -

પ. અણગારે જં ભંતે ! ભાવિયપ્પા બાહિરે પોગ્ગલે અપરિયાહિત્તા પમ્મુ એગં મહં ઇત્થિરૂવં વા -જાવ-સંદમાણિયરૂવં વા વિકુલ્લિત્તે ?

૩. ગોયમા ! જો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. અણગારે જં ભંતે ! ભાવિયપ્પા બાહિરે પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા પમ્મુ એગં મહં ઇત્થિરૂવં વા -જાવ-સંદમાણિયરૂવં વા વિકુલ્લિત્તે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મુ !

પ. અણગારે જં ભંતે ! ભાવિયપ્પા કેવહયાઈં પમ્મુ ઇત્થિરૂવાઈં વિકુલ્લિત્તે ?

૩. ગોયમા ! સે જહાનામણે જુવહં જુવાણે હત્થેણં હત્થંસિ ગેણ્હેજ્જા,

चक्रस्स वा नाभी अरगाउत्ता सिया,

एवामेव अणगारेवि भावियप्पा वेउव्वियसमुग्घाएणं समोहण्णइ -जाव- पभू जं गौयमा ! अणगारे जं भावियप्पा केवलकण्णं जंबुद्धीवं दीवं बहूहिं इत्थिरूवेहिं आइण्णं वित्तिकिण्णं -जाव- करेत्तए ।

एस जं गौयमा ! अणगारस्स भावियप्पणो अयमेवारूपे विसए, विसयमेत्ते बुइए, जो चेव जं संपत्तीए विकुल्लिसु वा, विकुल्लंति वा, विकुल्लिस्संति वा ।

एवं परिवाडीए नेयव्वं -जाव- संदमाणिया ।

-विया. स. ३, उ. ५, सु. १-३

૬. भावियप्पमणगारं पडुच्च असिचम्म पाय हत्थकिच्च- गयरूवविउव्वण परूवणं -

પ. સે જહાનામણે કેહ પુરિસે અસિ-ચમ્મપાયં ગહાયં ગચ્છેજ્જા એવામેવ અણગારે જં ભાવિયપ્પા અસિ-ચમ્મ-પાય-હત્થકિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉહ્હં વેહાસં ઉપ્પણ્જ્જા ?

૭. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी.

आ प्रमाणे बीजा सूत्रपाठ पण कडेवा जेईजे.

विशेष : बाहरनां पुद्गलोने ग्रहण करीने विकुर्वणा आदि करी शके छे.

૫. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા સ્ત્રીરૂપની વિકુર્વણાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર, બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર એક મોટી સ્ત્રીરૂપ -યાવત્- પુરુષનાં જેટલી લાંબી પાલખી રૂપની વિકુર્વણા કરી શકે છે ?

૭. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी.

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર, બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને એક મોટી સ્ત્રીરૂપ -યાવત્- (સ્યન્દમાનિકા) પુરુષનાં જેટલી લાંબી પાલખી રૂપની વિકુર્વણા કરી શકે છે ?

૭. હા, ગૌતમ ! તે તેવું કરી શકે છે.

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર કેટલી સ્ત્રીરૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૭. ગૌતમ ! જેમ કોઈ યુવક, પોતાના હાથથી યુવતીનાં હાથને પકડી લે છે.

અથવા જેમ ચક્રનાં પૈડા આરાથી વ્યાપ્ત હોય છે.

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અણગાર પણ વૈકિય સમુદ્ધાતથી સમવહત થઈને -યાવત્- સંપૂર્ણ જંબુદ્વીપ નામના દ્વીપને, ઘણા સ્ત્રી રૂપોથી આકીર્ણ, વ્યતિકીર્ણ -યાવત્- કરી શકે છે.

હે ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અણગારનો આ અને આ પ્રમાણેનો વિષય છે, તે વિષયમાત્ર કહ્યો છે, તેણે એટલી વૈકિય શક્તિ સંપ્રાપ્ત કર્યા પછી પણ આટલી વિક્રિયા કરી નથી, કરતાં નથી અને કરશે પણ નહીં.

આ પ્રમાણેની પરિપાટીથી પુરુષનાં જેટલી લાંબી પાલખી-સંબંધી રૂપ વિકુર્વણા કરવા સુધી કહેવું જોઈએ.

૬. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા ઢાલ-તલવાર હાથમાં લઈને રૂપના વિકુર્વણાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. જેમ કોઈ યુવક ઢાલ અને તલવાર હાથમાં લઈને જાય છે, શું તે પ્રમાણે કોઈ ભાવિતાત્મા અણગાર પણ ઢાલ-તલવાર હાથમાં લઈને કોઈ કાર્યવશ સ્વયં આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

૩. હંતા, ઉપ્પણ્જા ।

૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા કેવડયાઈં પભૂ અસિ-
ચમ્મ-પાય-હત્થકિચ્ચગયાઈં રૂવાઈં વિકુવ્વિત્તણ ?

૩. ગોયમા ! સે જહાનામણે જુવડ જુવાણે હત્થેણં હત્થે
ગેણ્હેજ્જા,

તં ચેવ -જાવ- નો વિકુવ્વિંસુ વા, વિકુવ્વંતિ વા,
વિકુવ્વિસ્સંતિ વા ।

-વિયા. સ. ૩, ૩. ૫, સુ. ૪-૫

૭. ભાવિયપ્પમણગારં પડુચ્ચ પડાગ-રૂવવિઉચ્ચણ પરૂવણં - ૭.

૫. સે જહાનામણે કેડ પુરિસે ઇગઓપડાગં કાઠં ગચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા ઇગઓપડાગહત્થ-
કિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પણ્જા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! ઉપ્પણ્જા ।

૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા કેવડયાઈં પભૂ
ઇગઓપડાગ-હત્થકિચ્ચગયાઈં રૂવાઈં વિકુવ્વિત્તણ ?

૩. ગોયમા ! એવં ચેવ -જાવ- નો વિકુવ્વિંસુ વા,
વિકુવ્વંતિ વા, વિકુવ્વિસ્સંતિ વા ।

એવં ઢુહઓપડાગં પિ ।

-વિયા. સ. ૩, ૩. ૫, સુ. ૬-૭

૮. ભાવિયપ્પમણગારં પડુચ્ચ જણ્ણોવડ્ડત્ત-રૂવવિઉચ્ચણ
પરૂવણં -

૫. સે જહાનામણે કેડ પુરિસે ઇગઓ જણ્ણોવડ્ડત્તં કાઠં
ગચ્છેજ્જા,

એવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા ઇગઓ જણ્ણોવડ્ડત્ત-
કિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પણ્જા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! ઉપ્પણ્જા ।

૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા કેવડયાઈં પભૂ
ઇગઓજણ્ણોવડ્ડત્તકિચ્ચગયાઈં રૂવાઈં વિકુવ્વિત્તણ ?

૩. હા, તે આકાશમાં ઉડી શકે છે.

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર, કાર્યવશ તલવાર
અને ઢાલ હાથમાં લઈને પુરુષનાં જેવી કેટલા
રૂપોની વિકુર્વણા કરી શકે છે ?

૩. ગૌતમ ! જેમ કોઈ યુવક પોતાના હાથથી યુવતીનાં
હાથને પકડી લે છે.

-યાવત્- અહીં બધું પૂર્વવત્ કહેવું જોઈએ. પરંતુ
આટલા વૈક્રિયકૃત રૂપ બનાવે નહીં. બનાવતા
નથી અને બનાવશે પણ નહીં.

ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા ધ્વજા લીધેલ રૂપનાં
વિકુર્વણાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ એક હાથમાં ધ્વજા લઈને ગમન
કરે છે,

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ કાર્યવશ
હાથમાં એક ધ્વજા લઈને સ્વયં ઉપર આકાશમાં
ઉડી શકે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે આકાશમાં ઉડી શકે છે.

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર કાર્યવશ હાથમાં
ધ્વજા લઈને ચાલનાર પુરુષનાં જેવા કેટલા
રૂપોની વિકુર્વણા કરી શકે છે ?

૩. ગૌતમ ! અહીં બધું પહેલાની જેમ કહેવું -યાવત્-
એટલા રૂપોની વિકુર્વણા કરી નથી, કરતાં નથી
અને કરશે પણ નહિ.

આ પ્રમાણે બંને તરફ પતાકા લઈને પુરુષનાં
જેવા રૂપોની વિકુર્વણાનાં સંબંધમાં કહેવું જોઈએ.

૮. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા યજ્ઞોપવીત (જનોઈ)
ધારણ કરેલ રૂપનાં વિકુર્વણાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ એક તરફ યજ્ઞોપવીત ધારણ
કરીને ચાલે છે.

શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ કાર્યવશ
એક તરફ યજ્ઞોપવીત ધારણ કરેલ પુરુષની
જેમ સ્વયં ઉપર આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે આકાશમાં ઉડી શકે છે.

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર કાર્યવશ એક તરફ
યજ્ઞોપવીત (જનોઈ) ધારણ કરેલ પુરુષનાં
જેવા કેટલા રૂપોની વિકુર્વણા કરી શકે છે ?

૩. ગોયમા ! एवं चेव -जाव- नो विकुब्बिंसु वा, विकुब्बन्ति वा, विकुब्बिस्सन्ति वा ।

एवं दुहओजण्णोवइयंपडागं पि ।

-विया. स. ३, उ. ५, सु. ८-९.

૦. भावियप्पमणगारं पडुच्च पल्लत्थियंरूवविउब्बण परूवणं -

પ. મેં જહાનામણે કેદ પુરિસે ઇગઓપલ્લત્થિયં કાઉં ચિટ્ઠેજ્જા, ઇવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા ઇગઓપલ્લત્થિયં કિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પણ્જ્જા ?

૩. ગોયમા ! तं चेव -जाव- नो विकुब्बिंसु वा, विकुब्बन्ति वा, विकुब्बिस्सन्ति वा ।

एवं दुहओपल्लत्थियं पि ।

-विया. स. ३, उ. ५, सु. १०

૧૦. भावियप्पमणगारं पडुच्च पल्लियंकरૂवविउब्बण परૂवणं -

પ. મેં જહાનામણે કેદ પુરિસે ઇગઓપલ્લિયંકં કાઉં ચિટ્ઠેજ્જા, ઇવામેવ અણગારે વિ ભાવિયપ્પા ઇગઓપલ્લિયંકં કિચ્ચગણં અપ્પાણેણં ઉડ્ઢં વેહાસં ઉપ્પણ્જ્જા ?

૩. ગોયમા ! तं चेव -जाव- नो विकुब्बिंसु वा, विकुब्बन्ति वा, विकुब्बिस्सन्ति वा ।

एवं दुहओपल्लियंકं पि ।

-विया. स. ३, उ. ५, सु. ११

૧૧. भावियप्पमणगारं आसाइ रूवअभिजुंजियत्त परूवणं -

પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા વાહિરેણ પોગ્ગલે અપરિયાહત્તા પમ્મુ ઇગં મહં આસરૂવં વા, હત્થિરૂવં વા, સીહ-વગ્ગ-વગ-દીવિય-અચ્છ-તરચ્છ-પરાસરૂવં વા અભિજુંજિત્તે ?

૩. ગૌતમ ! પહેલા કહ્યા અનુસાર જાણી લેવું જોઈએ -યાવત્- આટલા રૂપોની વિકુર્વણા ક્યારેય કરેલ નથી, કરતા નથી અને કરશે પણ નહીં. આ પ્રમાણે બંને અને યજ્ઞોપવીત (જનોઈ) ધારણ કરેલ પુરુષની જેમ રૂપોની વિકુર્વણા કરવાનાં સંબંધમાં પણ જાણી લેવું જોઈએ.

૮. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા પલાંઠી વાળીને બેઠેલા રૂપની વિકુર્વણાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ, એક તરફ પલાંઠી વાળીને બેઠા, શું તે પ્રમાણે ભાવિતાત્મા અણગાર પણ એક પલાંઠીવાળેલ તે પુરુષની જેમ સ્વયં આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

૩. ગૌતમ ! પહેલા કહ્યા અનુસાર જાણવું, -યાવત્- એટલા વિકુર્વિત રૂપ પણ ક્યારેય બનાવ્યું નથી, બનાવતા નથી અને બનાવશે પણ નહીં.

આ પ્રમાણે બંને તરફ પલાંઠી લગાવેલ પુરુષનાં સમાન રૂપ-વિકુર્વણાનાં સંબંધમાં જાણી લેવું જોઈએ.

૧૦. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા પલાંઠીવાળીને બેઠેલ (પદ્માસનમાં) રૂપની વિકુર્વણાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષ, એક તરફ પદ્માસન કરીને બેઠેલ, એ પ્રમાણે શું ભાવિતાત્મા અણગાર પણ એક પદ્માસનમાં બેસેલ તે પુરુષનાં સમાન વિકુર્વણા કરીને આકાશમાં ઉડી શકે છે ?

૩. ગૌતમ ! પહેલા કહ્યા અનુસાર જાણવું -યાવત્- એટલા રૂપ ક્યારેય વિકુર્વિત કરેલ નથી, કરતાં નથી, કરશે પણ નહીં.

આ પ્રમાણે બંને તરફ પદ્માસન કરી બેઠેલ પુરુષનાં સમાન રૂપ-વિકુર્વણાનાં સંબંધમાં જાણવું જોઈએ.

૧૧. ભાવિતાત્મા અણગારના અશ્વ આદિ રૂપોને વશ કરવાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર, આહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર એક મોટા અશ્વનાં રૂપને, હાથીનાં રૂપને, સિંહ, વાઘ, વરુ, ચિત્તો, રીંછ, દીપડો અથવા સન્યાસીનાં રૂપને વશ કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગોયમા ! ણો ણ્ણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
અણગારે ણં એવં વાહિરેણ પોમ્મલે પરિયાદિત્તા પમ્મુ ।

૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા એમં મહં આસરૂવં વા
અભિજ્ઞંજિત્તા અણેગાઈં જોયણાઈં ગમિત્તા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મુ ।

૫. મેં ભંતે ! આયડ્ઢીએ ગચ્છઈ, પરિડ્ઢીએ ગચ્છઈ ?

૩. ગોયમા ! આયડ્ઢીએ ગચ્છઈ, નો પરિડ્ઢીએ ગચ્છઈ ।

એવં આયકમ્મુણા નો પરકમ્મુણા ।

આય પયોગેણં, નો પરપ્પયોગેણં ।

ઉસ્સિઓદગં વા ગચ્છઈ, પતોદગં વા ગચ્છઈ ।

૫. મેં ણં ભંતે ! કિં અણગારે આસે ?

૩. ગોયમા ! અણગારે ણં મેં, નો ખલ્લુ મેં આસે ।

એવં -જાવ- પરાસરૂવં વા ।

-વિયા. સ. ૩, ઉ. ૫, સુ. ૧૨-૧૪

૧૨. ભાવિયપ્પા અણગારે ણં ગામાડરૂવં વિઝવ્વણા પરૂવણં -

૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા વાહિરેણ પોમ્મલે
અપરિયાદિત્તા પમ્મુ એમં મહં ગામરૂવં વા નગરરૂવં વા
-જાવ- સન્નિવેસરૂવં વા વિકુલ્લિત્તા ?

૩. ગોયમા ! ણો ણ્ણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા વાહિરેણ પોમ્મલે
પરિયાદિત્તા પમ્મુ એમં મહં ગામરૂવં વા નગરરૂવં વા
-જાવ- સન્નિવેસરૂવં વા વિકુલ્લિત્તા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મુ ।

૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા કેવડ્યાઈં પમ્મુ
ગામરૂવાઈં વિકુલ્લિત્તા ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

(પરંતુ) તે ભાવિતાત્મા અણગાર બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પ્રવૃત્તિ કરવામાં સમર્થ છે.

૫. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર, એક મોટા અશ્વનાં રૂપને વશ કરીને અનેક યોજન સુધી જઈ શકે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે તેવું કરવામાં સમર્થ છે.

૫. ભંતે ! શું તે આત્મ-ઋદ્ધિથી જાય છે કે પર-ઋદ્ધિથી જાય છે ?

૩. ગૌતમ ! તે આત્મઋદ્ધિથી જાય છે. પર-ઋદ્ધિથી નથી જાતાં.

આ પ્રમાણે તે પોતાના કર્મથી જાય છે, પર કર્મથી નહીં.

તે આત્મ-પ્રયોગથી જાય છે, પર-પ્રયોગથી નહીં.

તે ઉપર ચઢેલ પાણીનાં (ઉપર ઉઠેલ-ઉભા) રૂપમાં પણ જઈ શકે છે અને નીચે પડેલ પાણીનાં (નીચે પડેલ-ઝુકેલ) રૂપમાં પણ જઈ શકે છે.

૫. ભંતે ! તે અશ્વરૂપધારી ભાવિતાત્મા અણગાર શું અશ્વ છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અણગાર છે, અશ્વ નથી.

આ પ્રમાણે સન્યાસી સુધીનાં રૂપોનાં સંબંધમાં પણ જાણવું જોઈએ.

૧૨. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા ગ્રામાદિનાં રૂપોની વિકુર્વણાનું પ્રરૂપણ :

૫. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર, એક મોટા ગ્રામ રૂપની, નગરરૂપની -યાવત્- સન્નિવેશનાં રૂપની વિકુર્વણા કરી શકે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી.

૫. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને એક મોટા ગ્રામરૂપની, નગરરૂપની -યાવત્- સન્નિવેશનાં રૂપની વિકુર્વણા કરી શકે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કરી શકે છે.

૫. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર કેટલા ગ્રામરૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગોયમા ! સે જહાનામણ જુવઈ જુવાણે હત્યેણં હત્યે
ગેણહેજ્જા -જાવ- નો વિકુલ્લિંસુ વા, વિકુલ્લિંતિ વા,
વિકુલ્લિંસંતિ વા ।

एवं -जाव- सन्निवेशरूवं वा ।

-विया. स. ३, उ. ६, सु. ११-१३

૧૩. વિકુલ્લિણાકારી અણગારસ્સ આરાહગ વિરાહગત્તપરૂવણં-

પ. સે ભંતે ! કિં માયી વિકુલ્લિ, અમાયી વિકુલ્લિ ?

૩. ગોયમા ! માયી વિકુલ્લિ, નો અમાયી વિકુલ્લિ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુલ્લઈ -

“માયી વિકુલ્લિ, નો અમાયી વિકુલ્લિ ?

૩. ગોયમા ! માયી ણં પણીયં પાણ-ભોયણં ભોચ્ચા-
ભોચ્ચા વામેઈ,

तस्स णं तेणं पणीएणं पाणभोयणेणं आट्ठ-
अट्ठिमिंजा बहलीभवन्ति, पयणुए मंस-सोणिए भवइ,

जे वि य से अहाबादरा पोग्गला ते वि य से परिणमंति,
तं जहा -

सोइंदिथत्ताए -जाव- फासिंदियत्ताए, अट्ठि-
अट्ठिमिंजकेस - मंसु - रोम - नहत्ताए सुक्कत्ताए
सोणियत्ताए ।

अमायी णं लूहं पाण-भोयणं भोच्चा-भोच्चा णो
वामेइ, तस्स णं तेणं लूहेणं पाण-भोयणेणं अट्ठि-
अट्ठिमिंजा पतणूभवइ, बहले मंस सोणिए,

जे वि य से अहाबादरा पोग्गला ते वि य से
परिणमंति, तं जहा-

उच्चारत्ताए पासवणत्ताए -जाव- सोणियत्ताए ।

૩. ગૌતમ ! જેમ યુવક-યુવતીનાં હાથ પોતાના
હાથથી દૃઢતાપૂર્વક પકડીને ચાલે છે -યાવત્-
એટલા રૂપોની વિકુર્વણા ક્યારેય કરી નથી,
કરતા નથી અને કરશે પણ નહિં.

આ પ્રમાણે સન્નિવેશ રૂપો સુધીની વિકુર્વણા
કહેવી જોઈએ.

૧૩. વિકુર્વણાકારી અણગારનાં આરાધક વિરાધકત્વનું
પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું માયી અણગાર વિકુર્વણા કરે છે કે
અમાયી અણગાર વિકુર્વણા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! માયી અણગાર વિકુર્વણા કરે છે,
અમાયી અણગાર વિકુર્વણા કરતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! એવું ક્યા કારણથી કહેવાય છે કે-
“માયી અણગાર વિકુર્વણા કરે છે, અમાયી
અણગાર વિકુર્વણા કરતાં નથી ?”

૩. ગૌતમ ! માયી અણગાર પ્રણીત (કરેલ) આહાર-
પાણી કરે છે. આ પ્રમાણે વારંવાર આહાર-પાણી
કરીને તે વમન (ઊલટી) કરે છે.

તે આહાર-પાણીથી તેની અસ્થિ અને હાડકામાં
રહેલ મજજા કઠણ થઈ જાય છે. તેનું લોહી
અને માંસ પાતળું થઈ જાય છે.

તે આહારનાં જે સ્થૂલ પુદ્ગલ હોય છે તેનું
પરિણમન તે-તે રૂપમાં થાય છે, જેમકે -

શ્રોત્રેન્દ્રિય રૂપમાં -યાવત્- સ્પર્શેન્દ્રિય રૂપમાં
તથા હાડકાં, હાડકાનાં મજજા, વાળ, દાઢી,
મુંછ, રોમ, નખ, વીર્ય, રક્તનાં રૂપમાં તે
પરિણત થાય છે.

અમાયી અણગારએ રુક્ષ આહાર પાણીનું સેવન
કરે છે અને એવા રુક્ષ આહાર-પાણીનો ઉપભોગ
કરીને તે વમન કરતાં નથી. તે રુક્ષ આહાર-
પાણીનાં સેવનથી તેની અસ્થિ તથા હાડકાંના
મજજા પાતળા થાય છે તથા તેનું માંસ અને
રક્ત કઠણ થઈ જાય છે. (જાડું થઈ જાય છે)

તે આહાર-પાણીનાં જે સ્થૂલ પુદ્ગલ હોય છે,
તેનું પરિણમન તે-તે રૂપમાં થાય છે, જેમકે -

મળ, મૂત્ર -યાવત્- રક્તરૂપમાં પરિણમન થઈ
જાય છે.

સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ-

“માયી વિકુર્વણા, નો અમાયી વિકુર્વણા !”

માયી ણં તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહયપડિક્કંતે કાલં કરેહ ણત્થિ તસ્સ આરાહણા ।

અમાયી ણં તસ્સ ઠાણસ્સ આલોહયપડિક્કંતે કાલં કરેહ અત્થિ તસ્સ આરાહણા ? ।

-વિયા. સ. ૩, ડ. ૪, સુ. ૧૯

પ. સે ભંતે ! કિં માયી વિકુર્વણા ? અમાયી વિકુર્વણા ?

ડ. ગોયમા ! માયી વિકુર્વણા, ણો અમાયી વિકુર્વણા ? ।

-વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૯, સુ. ૨૬

૧૪. માહિસ્સ વિકુર્વણા કરણં ઉપ્પત્તિ ય પરૂવણં -

પ. સે ભંતે ! કિં માયી વિકુર્વણા ? અમાયી વિકુર્વણા ?

ડ. ગોયમા ! માયી વિકુર્વણા, ણો અમાયી વિકુર્વણા ।

માઈ ણં તસ્સ ઠાણસ્સ અણાલોહયપડિક્કંતે કાલં કરેહ અણ્ણયરેસુ આભિઓગિણ્ણેસુ દેવલોગેસુ દેવત્તાણ ઉવવજ્જહ ।

અમાઈ ણં તસ્સ ઠાણસ્સ આલોહય પડિક્કંતે કાલં કરેહ અણ્ણયરેસુ અણાભિઓગિણ્ણેસુ દેવલોગેસુ દેવત્તાણ ઉવવજ્જહ ।

-વિયા. સ. ૩, ડ. ૫, સુ. ૧૫-૧૬

૧૫. અસંવુહાણં અણગારસ્સ વિકુર્વણસામત્થ પરૂવણં -

પ. અસંવુહે ણં ભંતે ! અણગારેવાહિરણ પોગ્ગલે અપરિયાહિત્તા પમ્મુ ણવણ્ણં ણગરૂવં વિહવિત્તણ ?

ડ. ગોયમા ! ણો ણણટ્ટે સમટ્ટે ।

પ. અસંવુહે ણં ભંતે ! અણગારે વાહિરણ પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા પમ્મુ ણવણ્ણં ણગરૂવં વિહવિત્તણ ?

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે-

“માયી અણગાર વિકુર્વણા કરે છે અને અમાયી અણગાર વિકુર્વણા કરતાં નથી.”

માયી અણગાર પોતાના દ્વારા કરેલ વૈક્રિય કરણરૂપની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વગર જોકાળ કરે છે તો તેની આરાધના થતી નથી.

અમાયી અણગાર જો આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કરીને કાળ કરે છે તો તેની આરાધના થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! શું વિકુર્વણા માયી કરે છે કે અમાયી કરે છે ?

ડ. ગૌતમ ! માયી વિકુર્વણા કરે છે, અમાયી વિકુર્વણા કરતાં નથી.

૧૪. માયીની વિકુર્વણા કરવી અને ઉત્પત્તિનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું માયી અણગાર વિકુર્વણા કરે છે કે અમાયી અણગાર વિકુર્વણા કરે છે ?

ડ. ગૌતમ ! માયી અણગાર વિકુર્વણા કરે છે, અમાયી અણગાર વિકુર્વણા કરતાં નથી.

માયી અણગાર તે પ્રકારની વિકુર્વણા કર્યા પછી તે સ્થાનની આલોચના અને પ્રતિક્રમણ કર્યા વગર જ કાળ કરે છે. તો તે મૃત્યુ પામી આભિયોગિક દેવલોકોમાંથી કોઈ પણ એક દેવલોકમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે.

પરંતુ અમાયી અણગાર તે પ્રકારની વિકુર્વણા કર્યા પછી પશ્ચાત્તાપપૂર્વક પૂર્વોક્ત પ્રમાદ રૂપ દોષ સ્થાનની આલોચના પ્રતિક્રમણ કરીને કાળ કરે છે. તો તે મરીને અનાભિયોગિક દેવલોકોમાંથી કોઈ દેવલોકમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૫. અસંવૃત અણગારની વિકુર્વણા સામર્થ્યનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું અસંવૃત અણગાર બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર, એક વર્ણવાળા એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

ડ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! શું અસંવૃત અણગાર બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને એક વર્ણવાળા એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મ ।
૫. સે ણં ભંતે ! કિં ઇહગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા વિકુલ્લહ ?
તત્થગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા વિકુલ્લહ ?
અણ્ણત્થગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા વિકુલ્લહ ?
૩. ગોયમા ! ઇહગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા વિકુલ્લહ,
નો તત્થગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા વિકુલ્લહ,
નો અણ્ણત્થગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા વિકુલ્લહ ।
**एवं ૨. एगवण्णं अणेगरूवं, ૩. अणेगवण्णं एगरूवं,
૪. अणेगवण्णं अणेगरूवं-चउभंगो ।**
૫. અસંવુડે ણં ભંતે ! અણગારે બાહિરણ પોમ્મલે
અપરિયાહત્તા પમ્મ કાલગં પોમ્મલં નીલગપોમ્મલત્તાણ
પરિણામેત્તણ ?
નીલગં પોમ્મલં વા કાલગપોમ્મલત્તાણ પરિણામેત્તણ ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
પરિયાહત્તા પમ્મ -જાવ- નીલગં પોમ્મલં વા
કાલગપોમ્મલત્તાણ પરિણામેત્તણ ।
૫. અસંવુડે ણં ભંતે ! અણગારે બાહિરણ પોમ્મલે
અપરિયાહત્તા પમ્મ નિલ્લપોમ્મલં લુલ્લપોમ્મલત્તાણ
પરિણામેત્તણ ?
લુલ્લપોમ્મલં નિલ્લપોમ્મલત્તાણ પરિણામેત્તણ ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, પરિયાહત્તા પમ્મ ।
૫. સે ણં ભંતે ! કિં ઇહગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા
પરિણામેહ ?
તત્થગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા પરિણામેહ ?
અણ્ણત્થગણ પોમ્મલે પરિયાહત્તા પરિણામેહ ?
૩. હા, ગૌતમ ! તે એવું કરવામાં સમર્થ છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે અસંવૃત્ત અણગાર અહીં રહેલ
પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણા કરે છે ?
ત્યાં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણા
કરે છે.
અન્યત્ર રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણા
કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અહીં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને
વિકુર્વણા કરે છે.
પરંતુ ત્યાં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને
વિકુર્વણા કરતાં નથી.
અને અન્યત્ર રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને
વિકુર્વણા કરતાં નથી.
**આ પ્રમાણે ૨. એક વર્ણ અનેક રૂપ, ૩. અનેક
વર્ણ એક રૂપ, ૪. અનેક વર્ણ અનેક રૂપ.
આ ચૌભંગીનું વર્ણન કરેલ છે.**
- પ્ર. ભંતે ! અસંવૃત્ત અણગાર બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ
કર્યા વગર કાળા પુદ્ગલોને નીલા પુદ્ગલોનાં
રૂપમાં પરિણમન કરવામાં સમર્થ છે ?
કે નીલા પુદ્ગલોને કાળા પુદ્ગલોનાં રૂપમાં
પરિણમન કરવામાં સમર્થ છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને -ચાવત્- નીલા
પુદ્ગલોને કાળા પુદ્ગલોનાં રૂપમાં પરિણમન
કરવામાં સમર્થ છે.
- પ્ર. ભંતે ! અસંવૃત્ત અણગાર બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ
કર્યા વગર ચીકણાં પુદ્ગલોને રુક્ષ પુદ્ગલોનાં
રૂપમાં પરિણમન કરવામાં સમર્થ છે ?
કે રુક્ષ પુદ્ગલોને ચીકણાં પુદ્ગલોનાં રૂપમાં
પરિણમન કરવામાં સમર્થ છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. (બાહ્ય-પુદ્ગલોને
ગ્રહણ કરીને) પરિણમન કરવામાં સમર્થ છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે અસંવૃત્ત અણગાર અહીં રહેલ
પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણમન કરે છે ?
ત્યાં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણમન
કરે છે ?
અન્યત્ર રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણમન
કરે છે ?

૩. ગોયમા ! ઇહગણ પોગ્ગલે પરિયાહિતા પરિણામેહ,

ણો તત્થગણ પોગ્ગલે પરિયાહિતા પરિણામેહ,

ણો અણ્ણત્થગણ પોગ્ગલે પરિયાહિતા પરિણામેહ ।

- વિયા. સ. ૭, ડ. ૧, સુ. ૧-૪

૧૬. ચોદ્દસપુલ્લિસ્સ સહસ્સ રૂવકરણ સામત્થં-

પ. પભૂ ણં ભંતે ! ચોદ્દસપુલ્લિ ઘડાઓ ઘડસહસ્સં, પડાઓ પડસહસ્સં, કડાઓ કડસહસ્સં, રહાઓ રહસહસ્સં, છત્તાઓ છત્તસહસ્સં, દંડાઓ દંડસહસ્સં, અભિનિલ્લત્તિત્તા ડવદંસેત્તણ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પભૂ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! ઇવં વુલ્લહ-

'પભૂ ચોદ્દસપુલ્લિ ઘડાઓ ઘડસહસ્સં -જાવ-દંડાઓ દંડસહસ્સં અભિનિલ્લત્તિત્તા ડવદંસેત્તણ ?'

૩. ગોયમા ! ચુદ્દસપુલ્લિસ્સ ણં અણંતાહં ઢલ્લાહં ડકકરિયાભેણં ભિજ્જમાણાહં લલ્લાહં પત્તાહં અભિસમન્નાગયાહં ભવંતિ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! ઇવં વુલ્લહ-

પભૂ ચોદ્દસપુલ્લિ ઘડાઓ ઘડસહસ્સં -જાવ-દંડાઓ દંડસહસ્સં અભિનિલ્લત્તિત્તા ડવદંસેત્તણ ।

- વિયા. સ. ૫, ડ. ૪, સુ. ૩૬

૧૭. ભાવિયપ્પા અણગારસ્સ ઓગાહણં સામત્થં-

પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા અસિધારં વા ખુરધારં વા ઓગાહેજ્જા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! ઓગાહેજ્જા ।

પ. સે ણં તત્થ છિજ્જેજ્જ વા ભિજ્જેજ્જ વા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, ણો ખલ્લુ તત્થ સત્થં કમહ ।

પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા અગણિકાયસ્સ મજ્જંમજ્જેણં વીહવાણ્ણા ?

૩. ગૌતમ ! તે અહીં રહેલ પુદ્ગલોને પ્રહણ કરીને પરિણમન કરે છે.

પરંતુ ત્યાં રહેલ પુદ્ગલોને પ્રહણ કરીને પરિણમન કરતાં નથી,

અને અન્યત્ર રહેલ પુદ્ગલોને પ્રહણ કરીને પણ પરિણમન કરતાં નથી.

૧૬. ચૌદ પૂર્વીનાં હજાર રૂપ કરવાનું સામર્થ્ય :

પ્ર. ભંતે ! શું ચૌદ પૂર્વધારી એક ઘડામાંથી હજાર ઘડા, એક વસ્ત્રમાંથી હજાર વસ્ત્ર, એક ચટ્ટાઈમાંથી હજાર ચટ્ટાઈ, એક રથમાંથી હજાર રથ, એક છત્રમાંથી હજાર છત્ર અને એક દંડમાંથી હજાર દંડ કરીને બતાડવામાં સમર્થ છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે એવું કરીને બતાડવામાં સમર્થ છે.

પ્ર. ભંતે ! કયા કારણથી એવું કહેવાય છે કે- 'ચૌદપૂર્વ ધારી એક ઘડામાંથી હજાર ઘડા -યાવત્- એક દંડમાંથી હજાર દંડ બતાડવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! ચૌદ પૂર્વધારીએ સૂકેલ મગફળી વગેરેનાં તડ-તડ કરતા ભેદ દ્વારા ભેદન થયેલ અનન્ત દ્રવ્યોને પ્રાપ્ત કરેલ છે તથા શબ્દ-સ્વરૂપને સમજીને અવધારણ કરેલ છે.

માટે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે-

ચૌદ પૂર્વધારી એક ઘટમાંથી હજાર ઘટ -યાવત્- એક દંડમાંથી હજાર દંડ કરીને બતાડવામાં સમર્થ છે.

૧૭. ભાવિતાત્મા અણગારનું અવગાહન સામર્થ્ય :

પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર (વૈકિય લલ્લિનાં-સામર્થ્યથી) તલવારની ધાર પર અથવા અસ્ત્રની ધાર પર રહી શકે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે રહી શકે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું તે ત્યાં છિન્ન કે ભિન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી, કારણકે તેનાં પર શસ્ત્ર સંક્રમણ કરતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર અગ્નિકાયની વચમાંથી થઈને નીકળી શકે છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! વીડવણ્જા ।
 ૫. સે ણં ભંતે ! તત્થ ઝિયાણ્જા ?
 ૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, ણો ખલુ તત્થ સત્થં કમણ્ણ ।
 ૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા પુક્કલસંવટ્ટગાસમ્મ મહામેહસમ્મ મજ્જંમજ્જેણં વીડવણ્જા ?
 ૩. હંતા, ગોયમા ! વીડવણ્જા ।
 ૫. સે ણં ભંતે ! તત્થ ઉલ્લે સિયા ?
 ૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, ણો ખલુ તત્થ સત્થં કમણ્ણ ।
 ૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા ગંગામ્મ મહાણદીપ્પ પડિસોયં હવ્વમાગચ્છેજ્જા ?
 ૩. હંતા, ગોયમા ! હવ્વમાગચ્છેજ્જા ।
 ૫. સે ણં ભંતે ! તત્થ વિણિહાયમાવજ્જેજ્જા ?
 ૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, ણો ખલુ તત્થ સત્થં કમણ્ણ ।
 ૫. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા ઉદગાવત્તં વા ઉદગમ્મિદુ વા ઓગાહેજ્જા ?
 ૩. હંતા, ગોયમા ! ઓગાહેજ્જા ।
 ૫. સે ણં ભંતે ! તત્થ પરિયાવજ્જેજ્જા ?
 ૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, ણો ખલુ તત્થ સત્થં કમણ્ણ ।

- વિયા. સ. ૧૮, ૩. ૧૦, સુ. ૨-૩

૧૮. પંચવિહદેવાણં વિકુલ્લણાસત્તિ-

૫. ૧. ભવિયદલ્લદેવા ણં ભંતે ! કિં એગત્તં પિ પમ્મ વિહલ્લણ્ણ, પુહત્તં પિ પમ્મ વિહલ્લણ્ણ ?
 ૩. ગોયમા ! એગત્તં પિ પમ્મ વિહલ્લણ્ણ, પુહત્તં પિ પમ્મ વિહલ્લણ્ણ,
 એગત્તં વિહલ્લણ્ણે એગિંદિયરૂવં વા -જાવ-પંચેદિય-રૂવં વા,
 પુહત્તં વિહલ્લણ્ણે એગિંદિયરૂવાણિ વા -જાવ-પંચેદિયરૂવાણિ વા ।

૩. હા, ગૌતમ ! તે નીકળી શકે છે.
 પ્ર. ભંતે ! શું તે ત્યાં બળે છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. કારણ કે તેના પર શસ્ત્ર સંક્રમણ કરતાં નથી.
 પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર પુષ્કર-સંહારકારક મહાભેદની મધ્ય પ્રવેશ કરી શકે છે ?
 ૩. હા, ગૌતમ ! તે પ્રવેશ કરી શકે છે.
 પ્ર. ભંતે ! શું તે ત્યાં ભીનાં થાય છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. કારણકે તેના પર શસ્ત્ર સંક્રમણ કરતાં નથી.
 પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર ગંગા-સિન્ધુ નદિઓનાં પ્રતિસ્ત્રોતમાંથી થઈને નીકળી શકે છે ?
 ૩. હા, ગૌતમ ! તે નીકળી શકે છે.
 પ્ર. ભંતે ! શું તે વિનષ્ટ થઈ જાય છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. કારણકે તેના પર શસ્ત્ર સંક્રમણ કરતાં નથી.
 પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર ઉદકાવર્તમાં કે ઉદક બિન્દુમાં પ્રવેશ કરી શકે છે ?
 ૩. હા, ગૌતમ ! તે પ્રવેશ કરી શકે છે.
 પ્ર. ભંતે ! શું તે પરિતાપને પ્રાપ્ત થાય છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી, કારણકે તેના પર શસ્ત્ર સંક્રમણ કરતાં નથી.

૧૮. પાંચ પ્રકારનાં દેવોની વિકુર્વણા શક્તિ :

- પ્ર. ૧. ભંતે ! શું ભવ્ય દ્રવ્ય દેવ એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે કે અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે અને અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં પણ સમર્થ છે.
 એક રૂપની વિકુર્વણા કરીને તે એક એકેન્દ્રિય રૂપ -યાવત્- પંચેન્દ્રિય રૂપની વિકુર્વણા કરે છે. અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરીને અનેક એકેન્દ્રિય રૂપો -યાવત્- અનેક પંચેન્દ્રિય રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે.

તાઈ સંગ્વેજ્જાણિ વા, અસંગ્વેજ્જાણિ વા,
સંવદ્ધાણિ વા, અસંવદ્ધાણિ વા,
સરિસાણિ વા અસરિસાણિ વા વિઝવ્વંતિ,
વિઝવ્વિત્તા તઓ પચ્છા જહિચ્છિયાઈં કજ્જાઈં કરેતિ ।

एवं २. नरदेवा वि. ३. धम्मदेवा वि ।

પ. ૪. દેવાહિદેવા ણં ભંતે ! કિં એગત્તં પભૂ વિઝવ્વિત્તણ, પુહત્તં પિ પભૂ વિઝવ્વિત્તણ ?

૩. ગોયમા ! એગત્તં પિ પભૂ વિઝવ્વિત્તણ, પુહત્તં પિ પભૂ વિઝવ્વિત્તણ,

णो चैव णं संपत्तीए विउव्विंसु वा, विउव्वंति वा,
विउव्विस्संति वा ।

५. भावदेवा जहा भवियदव्वदेवा ।

- વિયા. સ. ૧૨, ૩. ૯, સુ. ૧૭-૨૦

૧૯. ચઝવ્વિહે દેવ-દેવિદસામાણિયાઈંણં ઇહિહ વિઝવ્વણાઈં પઠ્ઠવણં-

तेणं कालेणं तेणं समएणं मोया नामं नगरी होत्था,
वण्णओ ।

तीसे णं मोयाए नगरीए वहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए
णं नंदणे नामं चेइए होत्था । वण्णओ ।

तेणं कालेणं सामी समोसढे, परिसा निग्गच्छइ, पडिगया
परिसा ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स
दोच्चे अंतेवासी अग्गिभूई नामं अणगारे गोयमे गोत्तेणं
सन्नुस्सेहे -जाव- पज्जुवासमाणे एवं वयासी-

પ. ચમરે ણં ભંતે ! અસુરિંદે અસુરરાયા કે મહિહ્ઠીએ ?
કે મહજ્જુઈએ ? કે મહાવલે ? કે મહાયસે ? કે
મહાસોકવે ? કે મહાણુભાગે કેવઇયં ચ ણં પભૂ
વિકુર્વિત્તણ ?

તે રૂપ સંખ્યેય કે અસંખ્યેય,
સંબદ્ધ અથવા અસંબદ્ધ,
અથવા સદશ કે અસદશ વિકુર્વિત કરાય છે.
વિકુર્વણા કર્યા પછી તે પોતાના યથેષ્ટ કાર્ય
કરે છે.

આ પ્રમાણે ૨. નરદેવ અને ૩. ધર્મદેવની
વિકુર્વણા માટે પણ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ૪. ભંતે ! દેવાધિદેવ શું એક રૂપની વિકુર્વણા
કરવામાં સમર્થ છે કે અનેક રૂપોની વિકુર્વણા
કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! તે એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં
સમર્થ છે અને અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં
પણ સમર્થ છે.

પરંતુ શક્તિ હોવા છતાં પણ તેણે ક્યારેય
વિકુર્વણા કરી નથી, કરતાં નથી અને કરશે નહિ.

પ. જે પ્રમાણે ભવ્ય-દ્રવ્યદેવનું વર્ણન કરેલ છે,
તે જ પ્રમાણે ભાવદેવનું પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

૧૯. ચતુર્વિધ દેવ- દેવેન્દ્ર અને સામાનિકાદિકોની ઋદ્ધિ
વિકુર્વણા આદિનું પ્રરૂપણ :

તે કાળ અને તે સમયમાં "મોકા" નામની નગરી હતી.
તેનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

તે મોકા નગરીની બાહર ઉત્તરપૂર્વ દિશા ભાગમાં
અર્થાત્ ઈશાનકોણમાં નંદન નામનું ચૈત્ય (ઉદ્યાન)
હતું. તેનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી
ત્યાં પધાર્યા. (શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું આગમન
જાણીને) પરિષદ્ (તેના દર્શનાર્થે) નીકળી. (ભગવાનનો
ઉપદેશ સાંભળીને) પરિષદ્ પાછી ચાલી ગઈ.

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં
બીજા અંતેવાસી ગૌતમગોત્રી સાત હાથ ઉંચા -યાવત્-
શરીર સંપદાથી યુક્ત અગ્નિભૂતિ નામક અણગારની
પર્યુપાસના કરતા થકાં આ પ્રમાણે પૂછ્યું :

પ્ર. ભંતે ! અસુરોનાં ઈન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્ર કેટલી
મોટી ઋદ્ધિવાળા છે? કેટલી મોટી ધૃતિવાળા
છે ? કેટલા મહાન્ બળથી સંપન્ન છે ? કેટલા
મહાન્ યશસ્વી છે ? કેટલા મહાન્ સુખોથી
સંપન્ન છે ? કેટલા મહાન્ પ્રભાવવાળા છે ?
અને તે કેટલી વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગોયમા ! ચમરે ણં અસુરિદે અસુરરાયા મહિહ્ડીએ
-જાવ- મહાણુભાગે ।

સે ણં તત્થ ચોત્તીસાએભવણાવાસસયસહસ્સાણં,
ચઝમટ્ઠીએ સામાણિયસાહસ્સીણં, તાયત્તીસાએ
તાયત્તીસગાણં -જાવ- વિહરહ ।

એમહિહ્ડીએ -જાવ- એ મહાણુભાગે, એવહ્મયં ચ ણં
પમ્મૂ વિકુલ્લિત્તએ-

સે જહાનામએ જુવહ્મં જુવાણે હત્થેણં હત્થે ગેણ્હેજ્જા,

ચક્કસસ વા નામ્મી અરગાઉત્તા સિયા,

એવામેવ ગોયમા ! ચમરે અસુરિદે અસુરરાયા
વેઝલ્લિયસમુઘ્ઘાણં સમોહણ્ણહ, સમોહણ્ણિત્તા
સંખેજ્જાહ્મં જોયણાહ્મં દંઢં નિસિરહ, તં જહા- રયણાણં
-જાવ- રિટ્ઠાણં, અહાવાયરે પોગ્ગલે પરિસાહેહ,
પરિસાહેત્તા અહાસુહ્મં પોગ્ગલે પરિયાહ્મયહ

પરિયાહ્મયત્તા દોલ્લં પિ વેઝલ્લિયસમુઘ્ઘાણં
સમોહણ્ણહ, સમોહણ્ણિત્તા -

પમ્મૂ ણં ગોયમા ! ચમરે અસુરિદે અસુરરાયા કેવલકપ્પં
જંબુદ્ધીવં દીવં બહ્મહિં અસુરકુમારેહિં દેવેહિં દેવીહિં ય
આહ્મણ્ણે વિહ્મકિણ્ણં ઉવત્થહં સંથહં ફુહં અવગાઢા-
વગાઢં કરેત્તએ ।

અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! પમ્મૂ ચમરે અસુરિદે
અસુરરાયા તિરિયમસંખેજ્જે દીવસમુદ્દે બહ્મહિં
અસુરકુમારેહિં દેવેહિં દેવીહિ ય આહ્મણ્ણે વિહ્મકિણ્ણે
ઉવત્થહં સંથહં ફુહં અવગાઢાવગાઢે કરેત્તએ ।

એસ ણં ગોયમા ! ચમરસસ અસુરિદસસ અસુરરણ્ણો
અયમેયારૂવે વિસએ વિસયમેત્તે વુહ્મએ, ણો ચેવ ણં
સંપત્તીએ વિકુલ્લિંસુ વા, વિકુલ્લિહ્મ વા, વિકુલ્લિસસહ
વા ।

૩. ગૌતમ ! અસુરોનાં ઈન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્ર મહાણુ
ઋદ્ધિવાણા છે -ચાવત્- મહાપ્રભાવશાળી છે.

તે ત્યાં ચોત્રીસ (૩૪) લાખ ભવનવાસી પર,
ચોસઠ (૬૪) હજાર સામાનિક દેવો પર અને
તેત્રીસ ત્રાયસ્ત્રિંક દેવો પર આધિપત્ય કરતા
થકાં -ચાવત્- વિચરણ કરે છે.

તે ચમરેન્દ્ર એટલી મોટી ઋદ્ધિવાણા છે -ચાવત્-
એવા મહાપ્રભાવવાણા છે અને આ પ્રમાણેની
વિક્રિયા કરવામાં સમર્થ છે,

હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ યુવા પુરૂષ (પોતાના)
હાથથી યુવતી સ્ત્રીનાં હાથને (દેહતાપૂર્વક)
પકડે છે,

અથવા જેમ ગાડીનાં પૈડાંની નાભિ આરાથી
સરસ રીતે જોડાયેલી અને સુસંબદ્ધ હોય છે.

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ
ચમરેન્દ્ર વૈક્રિય સમુદ્ઘાત દ્વારા સમવહત થાય
છે અને સમવહત થઈને સંખ્યાત યોજન
પ્રમાણવાળા દંડને કાઢે છે તથા તેના દ્વારા
રત્નોનાં -ચાવત્- રિષ્ટ રત્નોનાં સ્થૂલ પુદ્ગલોને
છોડી દે છે અને સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે.

ગ્રહણ કરીને પછી બીજીવાર વૈક્રિય સમુદ્ઘાત
દ્વારા સમવહત હોય છે, સમવહત થઈને-

હે ગૌતમ ! તે અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્ર
ઘણા અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓ દ્વારા
પરિપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ નામક દ્વીપને આકીર્ણ,
વ્યતિકીર્ણ, ઉપસ્તીર્ણ, સંસ્તીર્ણ, સ્પૃષ્ટ અને
ગાઢાવગાઢ કરવામાં સમર્થ છે.

અથવા હે ગૌતમ ! તે અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ
ચમરેન્દ્ર, અનેક અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓ
દ્વારા આ તિર્ણલોકમાં પણ અસંખ્યાત દ્વીપો
અને સમુદ્રો સુધીનાં સ્થલને આકીર્ણ, વ્યતિકીર્ણ,
ઉપસ્તીર્ણ, સંસ્તીર્ણ, સ્પૃષ્ટ અને ગાઢાવગાઢ
કરવામાં સમર્થ છે.

હે ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રની
એવી શક્તિનાં વિષય અને વિષયમાત્ર બતાવેલ
છે. પરંતુ ચમરેન્દ્રની એવી શક્તિના રહેતા પણ
ક્યારેય વિકુર્વણા કરી નથી, કરતાં નથી અને
કરશે પણ નહિં.

પ. જડ ણં ભંતે ! ચમરે અસુરિંદે અસુરરાયા એમહિડ્ઢીએ
-જાવ- એવઇયં ચ ણં પમ્મ વિકુલ્લિત્તએ, ચમરસ્સ ણં
ભંતે ! અસુરિંદસ્સ અસુરરણ્ણો સામાણિયા દેવા કે
મહિડ્ઢીયા -જાવ- કેવઇયં ચ ણં પમ્મ વિકુલ્લિત્તએ ?

૩. ગોયમા ! ચમરસ્સ અસુરિંદસ્સ અસુરરણ્ણો સામાણિયા
દેવા મહિડ્ઢીયા -જાવ- મહાણુભાગા ।

તે ણં તત્થ સાણં-સાણં ભવણાણં, સાણં-સાણં
સામાણિયાણં, સાણં-સાણં અગ્ગમહિસીણં -જાવ-
દિલ્લાઇં ભોગભોગાઇં મુંજમાણા વિહરંતિ ।

એમહિડ્ઢીયા -જાવ- એવઇયં ચ ણં પમ્મ વિકુલ્લિત્તએ-

સે જહાનામાએ જુવઇં જુવાણે હત્થેણં હત્થે ગેણ્ણેજ્જા

ચક્કસ્સ વા નામ્મી અરયાઅત્તા સિયા,

એવામેવ ગોયમા ! ચમરસ્સ અસુરિંદસ્સ અસુરરણ્ણો
એગમેગે સામાણિએ દેવે વેઅલ્લિયસમુઘાએણં
સમોહણ્ણઇ, સમોહણ્ણિત્તા -જાવ- દોલ્લં પિ
વેઅલ્લિયસમુઘાએણં સમોહણ્ણઇ સમોહણ્ણિત્તા -

પમ્મ ણં ગોયમા ! ચમરસ્સ અસુરિંદસ્સ અસુરરણ્ણો
એગમેગે સામાણિએ દેવે કેવલકમ્પં જંવુદ્દીવં દીવં
બહૂહિં અસુરકુમારેહિં દેવેહિં દેવીહિ ય આઇણ્ણં
વિડ્ઢિકિણ્ણં અવત્થઇં સંથઇં ફુડં અવગાઢાવગાઢં
કરેત્તએ ।

અદુત્તરં ચ ણં ગોયમા ! પમ્મ ચમરસ્સ અસુરિંદસ્સ
અસુરરણ્ણો એગમેગે સામાણિયદેવે તિરિયમસંખેજ્જે
દીવ-સમુદ્દે બહૂહિં અસુરકુમારેહિં દેવેહિં દેવીહિ ય
આઇણ્ણે વિડ્ઢિકિણ્ણે અવત્થઇે સંથઇે ફુડે અવગાઢાવગાઢં
કરેત્તએ ।

પ્ર. ભંતે ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્ર જ્યારે એવી
મોટી ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- એટલી વિકુર્વણા
કરવામાં સમર્થ છે ત્યારે ભંતે ! તે અસુરરાજ
અસુરેન્દ્ર ચમરેન્દ્રનાં સામાનિક દેવ કેટલી મોટી
ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- કેટલી વિકુર્વણા કરવામાં
સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રનાં સામાનિક
દેવ મહા ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- મહાપ્રભાવ-
શાળી છે.

તે ત્યાં પોત-પોતાના ભવનો પર, પોત-પોતાનાં
સામાનિક દેવો પર તથા પોત-પોતાની અગ્ર-
મહીષિઓ (પટરાણીઓ) પર આધિપત્ય કરતાં
થકા -યાવત્- દિવ્ય ભોગોનો ઉપભોગ કરીને
વિચરે છે.

તે આ પ્રકારની મોટી ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્-
એટલી વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે.

હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ યુવા પુરૂષ પોતાના
હાથથી યુવતી સ્ત્રીનાં હાથને પકડે છે.

અથવા જેમ ગાડીનાં પૈડાંની ધુરી આરોથી
સુસંબદ્ધ હોય છે.

આ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! વિકુર્વણા કરવાના માટે
અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રનાં એક-એક
સામાનિક દેવ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત દ્વારા સમવહત
થાય છે -યાવત્- બીજીવાર પણ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત
દ્વારા સમવહત હોય છે અને સમવહત થઈને-

ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રનાં પ્રત્યેક
સામાનિક દેવ આ સંપૂર્ણ જંબૂદ્વીપ નામનાં
દ્વીપને ઘણા અસુરકુમાર દેવ અને દેવીઓથી
આકીર્ણ, વ્યતિકીર્ણ, ઉપસ્તીર્ણ, સંસ્તીર્ણ,
સ્પૃષ્ટ અને ગાઢાવગાઢ કરી શકે છે.

આનાં ઉપરાંત હે ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ
ચમરેન્દ્રનાં એક-એક સામાનિકદેવ આ તિર્ણલોકનાં
અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રો સુધીનાં સ્થળને ઘણા
અસુરકુમાર દેવો અને દેવીઓથી આકીર્ણ,
વ્યતિકીર્ણ, ઉપસ્તીર્ણ, સંસ્તીર્ણ, સ્પૃષ્ટ અને
ગાઢાવગાઢ કરી શકે છે.

एस णं गोयमा ! चमरस्स असुरिंदस्स असुरररण्णो
एगमेगस्स सामाणियदेवस्स अयमेयारूवे विसए
विसयमेत्ते वुइए, णो चेव णं संपत्तीए विकुव्विंसु वा,
विकुव्वइ वा, विकुव्विस्सइ वा ।

પ. જઈ ણં ભંતે ! ચમરસ્સ અસુરિંદસ્સ અસુરરણ્ણો
સામાણિયા દેવા એમહિંદ્દીયા -જાવ- એવઇયં ચ ણં
પમ્મુ વિકુવ્વિત્તએ ચમરસ્સ ણં ભંતે ! અસુરિંદસ્સ
અસુરરણ્ણો તાયત્તીસિયા દેવા કેમહિંદ્દીયા -જાવ-
કેવઇયં ચ ણં પમ્મુ વિકુવ્વિત્તએ ?

૩. ગોયમા ! તાયત્તીસિયા દેવા જહા સામાણિયા દેવા
તહા નેયવ્વા ।

લોગપાલા તહેવ ।

णवरं-संखेज्जा-दीव-समुद्दा भाणियव्वा ।

પ. જઈ ણં ભંતે ! ચમરસ્સ અસુરિંદસ્સ અસુરરણ્ણો
લોગપાલા દેવા એમહિંદ્દીયા -જાવ- એવઇયં ચ ણં
પમ્મુ વિકુવ્વિત્તએ ચમરસ્સ ણં ભંતે ! અસુરિંદસ્સ
અસુરરણ્ણો અગ્ગમહિંસીઓ દેવીઓ કેમહિંદ્દીયાઓ
-જાવ- કેવઇયં ચ ણં પમ્મુ વિકુવ્વિત્તએ ?

૩. ગોયમા ! ચમરસ્સ ણં અસુરિંદસ્સ અસુરરણ્ણો
અગ્ગમહિંસીઓ મહિંદ્દીયાઓ -જાવ- એમહાણુભાગાઓ,
તાઓ ણં તત્થ સાણં માણં ભવણાણં, સાણં સાણં
સામાણિયાસાહસ્સીણં, સાણં સાણં મહત્તરિયાણં,
સાણં-સાણં પરિસાણં -જાવ- એમહિંદ્દીયાઓ,

अन्नं जहा लोगपालाणं अपरिसेसं ।

सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति भगवं दोच्चे गोयमे समणे
भगवं महावीरं वंदइ, नमंसइ, वंदित्ता नमंसित्ता
जेणेव तच्चे गोयमे वायुभूई अणगारे तेणेव
उवागच्छइ उवागच्छित्ता तच्चं गोयमं वायुभूई
अणगारं एवं वयासि -

હે ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રનાં પ્રત્યેક
સામાનિક દેવમાં આ પ્રકારની વિકુર્વણા કરવાની
શક્તિના વિષય અને વિષયમાત્ર બતાવેલ છે.
પરંતુ ચમરેન્દ્રનાં કોઈપણ સામાનિક દેવે આવી
શક્તિ હોવા છતાં પણ ક્યારેય વિકુર્વણા કરી
નથી, કરતાં નથી અને કરશે નહિં.

પ્ર. ભંતે ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રનાં સામાનિક
દેવ જો આ પ્રકારની મહાન્ન ઋદ્ધિથી સંપન્ન
છે -યાવત્- વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે તો
ભંતે તે અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રનાં ત્રાયસ્ત્રિંશક
દેવ કેટલી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- તે
કેટલી વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! જેમ સામાનિક દેવોનાં વિષયમાં કહ્યું
તેવું જ ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવોનાં વિષયમાં
પણ કહેવું જોઈએ.

લોકપાલ દેવનાં વિષયમાં પણ આ
પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : લોકપાલ વિકુર્વિત દેવ દેવીઓનાં
સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર કહેવા જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! જ્યારે અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રનાં
લોકપાલ આવી મહાન્ન ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- તે
આટલી વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ત્યારે
અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રની અગ્ગમહિંસીઓ
કેટલી મોટી ઋદ્ધિવાળી છે -યાવત્- તે કેટલી
વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્રની
અગ્ગમહિંસી દેવીઓ મહાન્ન ઋદ્ધિ સંપન્ન છે -યાવત્-
મહાપ્રભાવશાલીની છે. તે પોત-પોતાના ભવનો
પર, પોત-પોતાના એક હજાર સામાનિક દેવો
પર, પોત-પોતાની મહત્તરી દેવીઓ પર અને
પોત-પોતાની પરિષદાઓ પર આધિપત્ય કરતી
વિચરે છે -યાવત્- તે અગ્ગમહિંસીઓ એવી
મહાન્ન ઋદ્ધિવાળી છે.

બાકી સંપૂર્ણ વર્ણન લોકપાલોનાં સમાન જાણવું
જોઈએ.

ભંતે ! તે આ પ્રમાણે છે ભંતે ! તે આ પ્રમાણે
છે. (તેવું કહીને) દ્વિતીય ગૌતમ ગોત્રીય
અગ્નિભૂતિ અણગાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
સ્વામીને વંદન નમસ્કાર કરે છે, વંદન નમસ્કાર
કરીને જ્યાં ત્રીજા ગૌતમ ! (ગોત્રીય) વાયુભૂતિ
અણગાર હતા, તે અહીં આવ્યા તેની નજીક
પહોંચીને તે ત્રીજા ગૌતમ (ગોત્રીય) વાયુભૂતિ
અણગારથી એમ બોલ્યા -

‘એવં ખલુ ગોયમા ! ચમરે અસુરિદે અસુરરાયા
એમહિહ્દીએ

તે ચેવ એવં સવ્વં અપુટ્ઠવાગરણં નેયવ્વં અપરિસેસિય
-જાવ- અગ્ગમહિસીણં વત્તવ્વયા સમત્તા ।

તેણે તે તત્ત્વે ગોયમે વાયુભૂઈ અણગારે દોચ્ચસ્સ
ગોયમસ્સ અગ્ગિભૂઈસ્સ અણગારસ્સ એવમાહિક્કવમાણસ્સ
-જાવ- એમટ્ઠં નો મહદ્દહ, નો પત્તિયહ, નો રોયહ,
એમટ્ઠં અસદ્દહમાણે અપત્તિયમાણે અરોએમાણે
ઉટ્ટાએ ઉટ્ઠેહ ઉટ્ઠિત્તા જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે
તેણેવ ઉવાગચ્છહ -જાવ- પજ્જુવાસમાણે એવં વયાસી-

‘એવં ખલુ ભંતે ! મમ દોચ્ચે ગોયમે અગ્ગિભૂઈ
અણગારે એવમાહિક્કવહ ભાસહ પ્પણવેહ પરૂવેહ - એવં
ખલુ ગોયમા ! ચમરે અસુરિદે અસુરરાયા એમહિહ્દીએ
-જાવ- એમહાણુભાગે ણં તત્થં ચોત્તીસાએ
ભવણાવાસસયસહમ્સાણં એવં તે ચેવ સવ્વે અપરિસેસં
ભાણિયવ્વં -જાવ- અગ્ગમહિસીણં વત્તવ્વયા સમત્તા ।

પ. સે કહમેયં ભંતે ! એવં ?

૩. ‘ગોયમા !’ સમણે ભગવં મહાવીરે તત્ત્વં ગોયમં
વાયુભૂતિં અણગારં એવં વયાસિ-

જં ણં ગોયમા ! તવ દોચ્ચે ગોયમે અગ્ગિભૂઈ અણગારે
એવમાહિક્કવહ -જાવ- પરૂવેહ “એવં ખલુ ગોયમા !
ચમરેણ અસુરિદે અસુરરાયા એમહિહ્દીએ એવં તં ચેવ
સવ્વં -જાવ- અગ્ગમહિસીણં વત્તવ્વયા સમત્તા” સચ્ચે
ણં એસમટ્ઠે,

અહં પિ ણં ગોયમા ! એવમાહિક્કવામિ -જાવ- પરૂવેમિ
એવં ખલુ ગોયમા ! ચમરે અસુરિદે અસુરરાયા -જાવ-
એમહિહ્દીએ સો ચેવ વિહ્દીઓ ગમો ભાણિયવ્વો
-જાવ- અગ્ગમહિસીઓ સચ્ચે ણં એસમટ્ઠે ।

હે ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્ર એવી
મહાઋદ્ધિવાળા છે.

ઈત્યાદિ સમગ્ર વર્ણન વગર પૂછ્યે જ
અગ્રમહિષિઓ સુધી કહ્યું.

ત્યારપછી દ્વિતીય (ગણધર) ગૌતમ ગૌત્રીય
અગ્નિભૂતિ અણગાર દ્વારા આ પ્રમાણે કહેલ
-યાવત્- આ અર્થ પર તૃતીય ગૌતમ વાયુભૂતિ
અણગારને શ્રદ્ધા થઈ નહિ, પ્રતીતિ થઈ નહિ,
તેને રુચિકર લાગી નહિ માટે ઉપરની વાત પર
શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ અને રુચિ ન કરતાં તે પોતાના
આસનથી ઉઠ્યાં અને ઉઠીને જ્યાં શ્રમણ
ભગવાન મહાવીરે સ્વામી બિરાજમાન હતા,
ત્યાં (તેની પાસે) ગયા અને -યાવત્- તેની
પર્યુપાસના કરતા થકાં આ પ્રમાણે બોલ્યા -
ભંતે ! દ્વિતીય ગૌતમ ગૌત્રીય અગ્નિભૂતિ
અણગારને મારાથી આ પ્રમાણે કહ્યું, આ પ્રમાણે
ભાષણ કર્યું, આ પ્રમાણે બતાવ્યું અને આ પ્રમાણે
પ્રરુપિત કર્યું, હે ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ
ચમરેન્દ્ર એવી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્-
મહાન પ્રભાવશાળી છે. તે ચોત્રીસ લાખ
ભવનવાસી આદિ પર આધિપત્ય કરતાં વિચરે
છે. ઈત્યાદિ સંપૂર્ણ વર્ણન અગ્રમહિષિઓની
વિકુર્વણા શક્તિ સુધી કહ્યું.

પ્ર. ભંતે ! આ વાત કેવી રીતે કહી ?

૩. ‘ગૌતમ !’ આ પ્રમાણે સંબોધન કરીને શ્રમણ
ભગવાન મહાવીરે ત્રીજા ગૌતમ વાયુભૂતિ
અણગારથી આ પ્રમાણે કહ્યું-

હે ગૌતમ ! દ્વિતીય ગૌતમ ગૌત્રીય અગ્નિભૂતિ
અણગારે તમને જે આ પ્રમાણે કહ્યું -યાવત્-
પ્રરુપિત કર્યું તેમ ગૌતમ ! અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ
ચમરેન્દ્ર આવી મહાન ઋદ્ધિવાળા છે. ઈત્યાદિ
તેની અગ્રમહિષિઓ સુધીનું સંપૂર્ણ વર્ણન (અહીં
કરવું જોઈએ.) આ વર્ણન સત્ય છે.

હે ગૌતમ ! હું પણ આ પ્રમાણે કહું છું-
-યાવત્- પ્રરુપિત કરું છું કે હે ગૌતમ !
અસુરેન્દ્ર અસુરરાજ ચમરેન્દ્ર મહાઋદ્ધિશાળી
છે, ઈત્યાદિ તેની અગ્રમહિષિઓ સુધીનું વર્ણન
બીજા સૂત્રપાઠની જેમ કહેવું જોઈએ. આ વાત
સત્ય છે.

સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ તચ્ચે ગોયમે વાયુભૂઈ અણગારે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ, વંદિત્તા નમંસિત્તા- 'જેણેવ દોચ્ચે ગોયમે અગ્નિભૂઈ અણગારે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ઉવાગચ્છિત્તા દોચ્ચં ગોયમં અગ્નિભૂઈ અણગારં વંદઈ નમંસઈ વંદિત્તા નમંસિત્તા એયમટ્ઠં સમ્મં વિણણં ભુજ્જો-ભુજ્જો ખામેઈ ।

તણં પં સે દોચ્ચે ગોયમે અગ્નિભૂઈ અણગારે તચ્ચેણં ગોયમેણં વાયુભૂઈણા અણગારે એયમટ્ઠં સમ્મં વિણણં ભુજ્જો-ભુજ્જો ખામિણે સમાણે ઉવટ્ઠાણે ઉટ્ઠેઈ ઉટ્ઠિત્તા તચ્ચેણં ગોયમેણં વાયુભૂઈણા અણગારેણં સદ્ધિં જેણેવ સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છઈ ઉવાગચ્છિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ વંદિત્તા નમંસિત્તા -જાવ- પજ્જુવાસણ ।

તણં પં સે તચ્ચે ગોયમે વાયુભૂઈ અણગારે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી -

જઈ પં ભંતે ! ચમરે અસુરિદે અસુરરાયા એમહિઈદીણે -જાવ- એવઈયં ચ પં પભૂ વિકુલ્લિત્તણે બલી પં ભંતે ! વઈરોયણિંદે વઈરોયણરાયા કે મહિઈદીણે -જાવ- કેવઈયં ચ પં પભૂ વિકુલ્લિત્તણે ?

૩. ગોયમા ! બલી પં વઈરોયણિંદે વઈરોયણરાયા એમહિઈદીણે -જાવ- મહાણુભાગે ।

સેણં તત્થ તીસાણે ભવણાવાસસયસહસ્સાણં, સટ્ઠીણે સામાણિયસાહસ્સીણં સેસં જહા ચમરસ્સ,

પાવરં - ચણ્ણં સટ્ઠીણં આયરક્કલ્લદેવસાહસ્સીણં અન્નેસિં ચ -જાવ- ભુંજમાણે વિહરઈ ।

સે જહાનામણે એવં જહા ચમરસ્સ,

ભંતે ! આ તે પ્રમાણે છે, ભંતે ! તે આ પ્રમાણે છે, આમ કહીને ત્રીજા ગૌતમ વાયુભૂતિ અણગારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન નમસ્કાર કરી અને જ્યાં બીજા ગૌતમ ગોત્રીય અગ્નિભૂતિ અણગાર હતાં, ત્યાં આવ્યાં આવીને બીજા ગૌતમ ગોત્રીય અગ્નિભૂતિ અણગારને વંદન નમસ્કાર કર્યા. વંદન નમસ્કાર કરીને પૂર્વોક્ત વાતની ઉપેક્ષાનાં માટે તેને વિનય પૂર્વક વારંવાર ક્ષમાયાચના કરી.

ત્યારબાદ બીજા ગૌતમ ગોત્રીય અગ્નિભૂતિ અણગાર તે પૂર્વોક્ત વાતને માટે ત્રીજા ગૌતમ ગોત્રીય વાયુભૂતિની સાથે સમ્યક્ પ્રકારથી વિનયપૂર્વક ક્ષમાયાચના કરી લીધા પછી પોતાના આસનથી ઉઠી અને ત્રીજા ગૌતમ ગોત્રીય વાયુભૂતિ અણગારની સાથે જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યાં, ત્યાં આવીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન નમસ્કાર કર્યા અને વંદન નમસ્કાર કરીને -યાવત્- તેની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા.

આનાં પછી ત્રીજા ગૌતમ ! ગોત્રીય વાયુભૂતિ અણગારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન નમસ્કાર કર્યા, વંદન નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે બોલ્યા-

ભંતે ! જો અસુરેન્દ્ર અસુરેન્દ્રરાજ ચમરેન્દ્ર એટલી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- એટલી વિકુર્વણા શક્તિથી સંપન્ન છે, ત્યારે ભંતે ! વૈરોચનેન્દ્ર વૈરોચનરાજ બલી કેટલી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે ? -યાવત્- તે કેટલી વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! વૈરોચનેન્દ્ર વૈરોચનરાજ બલી મહાઋદ્ધિ સંપન્ન છે -યાવત્- મહાપ્રભાવશાળી છે.

તે ત્યાં ત્રીસ લાખ ભવનવાસી તથા સાઈઠ હજાર સામાનિક દેવોનાં અધિપતિ છે. બાકી સંપૂર્ણ વર્ણન ચમરેન્દ્રનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : બલિ વૈરોચનેન્દ્ર બે લાખ ચાલીસ હજાર આત્મરક્ષક દેવોનું તથા અન્ય ઘણા દેવ દેવીઓનું આધિપત્ય કરતાં -યાવત્- વિચરે છે.

ચમરેન્દ્રની વિકુર્વણા શક્તિની જેમ આની પણ વિકુર્વણા શક્તિનું રૂપ જાણવું જોઈએ.

ળવરં-માઙરેગં કેવલકર્ણં જંબુદ્દીવે દીવે ત્તિ
ભાણિયવ્વં ।

સેસં તહેવ -જાવ- નો વિઝવ્વિસ્સઈ વા ।

- પ. જઈ ણં ભંતે ! બલી વઙરોયણિંદે વઙરોયણરાયા
એમહિઙ્ઢીએ -જાવ- એવઙયં ચ ણં પભૂ વિકુવ્વિત્તએ
વલ્લિસ્મ ણં વઙરોયણસ્સ સામાણિયદેવા કે
મહિઙ્ઢીયા -જાવ- કેવઙયં ચ ણં પભૂ વિકુવ્વિત્તએ ?
૩. ગોયમા ! એવં સામાણિયદેવા, તાવત્તીસા,
લોકપાલઅગ્ગમહિસીઓ ય જહા ચમરસ્સ ।

ળવરં-માઙરેગં જંબુદ્દીવે -જાવ- એગમેગાએ
અગ્ગમહિસીએ દેવીએ ઙમે વુઙાએ વિસાએ -જાવ- નો
વિઝવ્વિસ્સંતિ વા ।

સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ત્તિ, તચ્ચે ગોયમે વાયુભૂઙ
અણગારે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઙ નમંસઙ વંદિત્તા
નમંસિત્તા નચ્ચાસન્ને -જાવ- પજ્જુવાસઙ ।

તએ ણં સે દોચ્ચે ગોયમે અગ્ગિભૂઙ અણગારે સમણે
ભગવં મહાવીરં વંદઙ નમંસઙ વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં
વયાસિ -

- પ. જઈ ણં ભંતે ! બલી વઙરોયણિંદે વઙરોયણરાયા
એમહિઙ્ઢીએ -જાવ- એવઙયં ચ ણં પભૂ વિકુવ્વિત્તએ
ધરણે ણં ભંતે ! નાગકુમારિંદે નાગકુમારરાયા કે
મહિઙ્ઢીએ -જાવ- કેવઙયં ચ ણં પભૂ વિકુવ્વિત્તએ ?
૩. ગોયમા ! ધરણે ણં નાગકુમારિંદે નાગકુમારરાયા
એમહિઙ્ઢીએ -જાવ- સે ણં તત્થ ચોયાલીસાએ
ભવણાવાસસયસહસ્સાણં, છણ્હં સામાણિયસાહસ્સીણં,
તાયત્તીસાએ તાયત્તીસગાણં, ચઉણ્હં લોગપાલાણં,
છણ્હં અગ્ગમહિસીણં સપરિવારાણં, તિણ્હં પરિસાણં,
સત્તણ્હં અણિયાણં, સત્તણ્હં -

વિશેષ : બલિ પોતાની વિકુર્વણા શક્તિથી સાતિરેક
સંપૂર્ણ જંબુદ્દીપને ભરી દે છે.

શેષ વર્ણન વિકુર્વણા કરશે નહિં ત્યાં સુધી
પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! જો વૈરોચનેન્દ્ર વૈરોચનરાજ બલિ એટલી
મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- તેની એટલી
વિકુર્વણા શક્તિ છે તો તે વૈરોચનેન્દ્ર વૈરોચનરાજ
બલિનાં સામાનિક દેવ કેટલી મોટી ઋદ્ધિવાળા
છે -યાવત્- તેની વિકુર્વણા શક્તિ કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! બલિનાં સામાનિક દેવ, ત્રાયસ્ત્રિંશક
દેવ અને લોકપાલ તથા અગ્રમહિષીઓની ઋદ્ધિ
આદિનું વર્ણન ચમરેન્દ્રનાં સામાનિક દેવોની
જેમ સમજવું જોઈએ.

વિશેષ : આની વિકુર્વણા શક્તિ સાતિરેક
જંબુદ્દીપનાં સ્થળ સુધીને ભરી દેવાની છે -યાવત્-
પ્રત્યેક અગ્રમહિષીની એટલી વિકુર્વણા શક્તિ
વિષયમાત્ર કહી છે -યાવત્- તે વિકુર્વણા કરશે પણ
નહિં, અહીં સુધી પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઈએ.

ભંતે ! જેમ આપ કહો છો, તે આ પ્રમાણે છે,
ભંતે ! આ તે પ્રમાણે છે. એવું કહીને ત્રીજા
ગૌતમ ! વાયુભૂતિ અનગારે શ્રમણ ભગવાન
મહાવીર સ્વામીને વંદન નમસ્કાર કર્યા અને
વંદન નમસ્કાર કરીને ન અતિદૂર અને ન અતિ
નજીક રહીને -યાવત્- તે પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા.

ત્યારબાદ બીજા ગૌતમ (ગોત્રીય) અગ્નિભૂતિ
અનગારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન
નમસ્કાર કર્યા વંદન નમસ્કાર કરીને આ
પ્રમાણે કહ્યું-

- પ્ર. ભંતે ! જો વૈરોચનેન્દ્ર વૈરોચનરાજ બલિ આ
પ્રમાણેની મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- એટલી
વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે, તો ભંતે !
નાગકુમારેન્દ્ર નાગકુમારરાજ ધરણેન્દ્ર કેટલી
મોટી ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- કેટલી વિકુર્વણા
કરવામાં સમર્થ છે ?
૩. ગૌતમ ! તે નાગકુમારેન્દ્ર નાગકુમારરાજ
ધરણેન્દ્ર મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- તે યુમાલીસ
લાખ ભવનાવાસો પર, છ હજાર સામાનિક દેવો
પર, તેત્રીસ ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો પર, ચાર લોકપાલ
પર, પરિવાર સહિત છ અગ્રમહિષીઓ પર,
ત્રણ પરિષદાઓ પર, સાત સેનાઓ પર, સાત-

અણિયાહિવર્ડિણં, ચતુર્વીસાણ આયરક્ષ્વદેવસાહસ્સીણં
અન્નેસિં ચ ણં -જાવ- વિહરહ, એવહયં ચ ણં પભૂ
વિકુલ્લિત્તણ સે જહાનામાણ જુવહં જુવાણે -જાવ-
પભૂ કેવલકપ્પં જંબુદ્દીવં -જાવ- તિરિયમસંખેજ્જે
દીવે-સમુદ્દે બ્રહ્મિં નામકુમારીહિં -જાવ- નો
વિકુલ્લિસ્સહ વા ।

**સામાણિય-તાયત્તીસ-લોગપાલ અગ્ગમહિસીઓ ય
તહેવ જહા ચમરસ્સ ।**

ળવરં - સંખિજ્જે દીવ-સમુદ્દે ણાણિયવ્વં ।

એવં -જાવ- ધણિયકુમારા, વાણમંતર જોહિસિયા વિ ।

ળવરં - દાહિણિલ્લે સવ્વે અગ્ગીભૂઈ પુચ્છહ, ઉત્તરિલ્લે
સવ્વે વાહુભૂઈ પુચ્છહ ।

‘ભંતે !’ ત્તિ ભગવં દોચ્ચે ગોયમે અગ્ગીભૂઈ અણગારે
સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ નમંસહ વંદિત્તા નમંસિત્તા
એવં વયાસી-

પ. જહ ણં ભંતે ! જોહિસિંદે જોહિસરાયા એમહિહ્હીણ
-જાવ- એવહયં ચ ણં પભૂ વિકુલ્લિત્તણ સક્કે ણં ભંતે !
દેવિંદે દેવરાયા કે મહિહ્હીણ -જાવ- કેવહયં ચ ણં
પભૂ વિકુલ્લિત્તણ ?

ઉ. ગોયમા ! સક્કે ણં દેવિંદે દેવરાયા મહિહ્હીણ -જાવ-
મહાણુભાગે ।
સે ણં તત્થ વત્તીસાણ વિમાણાવાસસયસહસ્સાણં,
ચરુસીણેસામાણિયસાહસ્સીણં -જાવ- ચરુહંચરુસીણં
આયરક્ષ્વદેવસાહસ્સીણં અન્નેસિં ચ -જાવ- વિહરહ ।
એમહિહ્હીણ -જાવ- એવહયં ચ ણં પભૂ વિકુલ્લિત્તણ ।

સેનાધિપતિઓ પર અને ચોવીસ હજાર
આત્મરક્ષક દેવો પર તથા અન્ય અનેક દેવો અને
દેવીઓ પર આધિપત્ય આદિ કરતાં રહે છે
અને એટલી વિકુર્વણા કરવામાં પણ સમર્થ છે.
જેમ યુવા પુરુષ પોતાના હાથથી યુવતી સ્ત્રીનાં
હાથને પકડે છે. તે પ્રમાણે -યાવત્- તે પોતાના
દ્વારા વૈક્રિયકૃત ઘણા નાગકુમાર દેવો અને
નાગકુમાર દેવીઓથી સંપૂર્ણ જંબુદ્વીપને ભરવામાં
સમર્થ છે -યાવત્- તિર્છાલોકનાં અસંખ્યાત દ્વીપ
સમુદ્રોનાં જેટલા સ્થળને ભરવાની શક્તિવાળા
છે. પરંતુ વિકુર્વણા કરશે નહિં.

ધરણેન્દ્રનાં સામાનિક દેવ, ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવ,
લોકપાલ અને અગ્રમહિષીઓની ઋદ્ધિ આદિનું
વર્ણન ચમરેન્દ્રનાં વર્ણનની જેમ કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : આ બધાની વિકુર્વણા શક્તિ સંખ્યાત
દ્વીપ સમુદ્રોનાં સ્થળને ભરવાની સમજવી જોઈએ.

આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી બધા ભવનપતિદેવો
વાણવ્યંતર અને જ્યોતિષ્કદેવોનાં સંબંધમાં
કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : દક્ષિણ દિશાનાં બધા ઈન્દ્રોનાં વિષયમાં
બીજા ગૌતમ (ગોત્રીય) અગ્નિભૂતિ અણગાર
પૂછે છે અને ઉત્તર દિશાનાં બધા ઈન્દ્રોનાં વિષયમાં
ત્રીજા ગૌતમ ગોત્રીય વાયુભૂતિ અનગાર પૂછે છે.

‘ભંતે !’ આ સંબોધન કરીને બીજા ગૌતમ
(ગોત્રીય) અગ્નિભૂતિ અણગારે શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરને વંદન નમસ્કાર કર્યા અને વંદન
નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહ્યું -

પ્ર. ભંતે ! જે જ્યોતિષ્કેન્દ્ર જ્યોતિષ્કરાજ એવી
મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- એટલી વિકુર્વણા
કરવામાં સમર્થ છે તો ભંતે ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ
શકેન્દ્ર કેટલી મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- કેટલી
વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

ઉ. ગૌતમ ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર મહાન્
ઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- મહાપ્રભાવશાળી છે.
તે ત્યાં બત્રીસ લાખ વિમાનાવાસો પર તથા
ચોર્યાસી હજાર સામાનિક દેવો પર -યાવત્- ત્રણ
લાખ છત્રીસ હજાર આત્મરક્ષક દેવો પર અને
બીજા ઘણાં દેવો પર આધિપત્ય કરતાં -યાવત્-
વિચરણ કરે છે. શકેન્દ્ર આવી મોટી ઋદ્ધિવાળા છે
-યાવત્- આટલી વિક્રિયા કરવામાં સમર્થ છે.

एवं जहेव चमरस्स तहेव भाणियच्चं ।

णवरं - दो केवलकप्पे जंबुद्वीवे दीवे,

अवसेसं तं चेव ।

एस णं गोयमा ! सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो इमेया-
रूवे विसए विसयमेत्ते णं वुइए, नो चेव णं संपत्तीए
विकुच्चिसु वा, विकुच्चइ वा, विकुच्चिस्सइ वा ।

પ. જડ ણં ભંતે ! સક્કે દેવિંદે દેવરાયા એમહિંડીએ -જાવ-
એવહયં ચ ણં પભૂ વિકુચ્ચિત્તએ એવં ખલુ દેવાણુપ્પિયાણં
અંતેવાસી તીસએ ણામં અણગારે પગહ્મહ્મએ -જાવ-
વિણીએ છટ્ઠંછટ્ઠેણં અણિક્ખિત્તેણં તવોકમ્મેણં
અપ્પાણં ભાવેમાણે વહુપહ્મિપુણ્ણાઈ અટ્ઠસંવચ્છરાઈ
સામણ્ણપરિયામં પાઝણિત્તા માસિયાએ સંલેહણાએ
અત્તાણં ઝૂસેત્તા સટ્ઠિં ભત્તાઈ અણસણાએ છેદેત્તા
આલોહય-પહ્મિક્કંતે સમાહિપ્પત્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા
સોહમ્મે કપ્પે સયંસી ઉવવાયસભાએ દેવસયણિજ્જંસિ
દેવદૂસંતરિએ અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહ્મિભાગમેત્તીએ
ઓગાહણાએ સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો
સામાણિયદેવત્તાએ ઉવવન્ને । તએ ણં તીસએ દેવે
અહુણોવવન્નમેત્તે સમાણે પંચવિહાએ પજ્જત્તીએ
પજ્જત્તિભાવં ગચ્છહ્મ, તં જહા-

૧. આહારપજ્જત્તીએ, ૨. સરીરપજ્જત્તીએ,
૩. ઇંદિયપજ્જત્તીએ, ૪. આણાપાણુપજ્જત્તીએ,
૫. ભાસા-મણપજ્જત્તીએ ।

તએ ણં તં તીસયં દેવં પંચવિહાએ પજ્જત્તીએ
પજ્જત્તિભાવં ગયં સમાણં સામાણિયપરિસોવવન્નયા
દેવા કરલયપરિગ્ગાહિયં દમનહં સિરસાવત્તં મત્થએ
અંજલિં કટ્ટુ જાણં વિજાણં વદ્ધાવિત્તિ વદ્ધાવિત્તા
એવં વયાસિ-

तेनी वैक्य शक्तिनां विषयमां यमरेन्द्रनी जेम
अधुं वर्शन करवुं जोधंअे.

विशेष : ते पोताना विकुर्वित इपोधी जे संपूर्ण
जंबुद्वीप जेटला स्थणने भरवामां समर्थे छे.

शेष अधुं पूर्ववत् कहेवुं जोधंअे.

गौतम ! देवेन्द्र देवराज शकेन्द्रनी आ इपनी
वैक्य शक्ति तो मात्र विषय अने विषय मात्र
कही छे. परंतु शकेन्द्र त्यां रडेवा छतां पण
विकुर्वण्ण करी नथी, करतां नथी अने करशे
पण नहिं.

પ્ર. ભંતે ! જો દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર આવી મહાનુ
ઋદ્ધિવાણા છે -ચાવત્- આટલી વિકુર્વણા કરવામાં
સમર્થ છે. તો આપ દેવાનુપ્રિયનો શિષ્ય
“તિષ્યક” નામનો અણગાર જે પ્રકૃતિથી ભદ્ર
-ચાવત્- વિનીત હતો નિરંતર ૯૬-૯૮ (બે-બે)
ની તપસ્યાથી પોતાની આત્માને ભાવિત કરતો
થકો, પૂરા આઠ વર્ષ સુધી શ્રામણ્ય પર્યાયિ (સાધુ-
દીક્ષા)નું પાલન કરીને, એક માસની સંલેખનાથી
પોતાની આત્માને ભાવિત કરતો તથા સાઈઠ
ભક્ત અનશનનું છેદન કરી, આલોચના અને
પ્રતિક્રમણ કરીને, સમાધિપૂર્વક કાળનાં અવસર
પર મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરી સૌધર્મ દેવલોકમાં ગયા છે.
તે ત્યાં પોતાના વિમાનમાં, ઉપપાત સભામાં,
દેવદૂષ્યથી આચ્છાદિત દેવશય્યામાં, અંગુળનાં
અસંખ્યાતમાં ભાગ જેટલી અવગાહનાથી દેવેન્દ્ર
દેવરાજ શકેન્દ્રનાં સામાનિક દેવનાં રૂપમાં
ઉત્પન્ન થાય છે પછી તત્કાળ ઉત્પન્ન થઈને
તે તિષ્યક દેવ પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓથી
પર્યાપ્ત ભાવને પ્રાપ્ત થયા, જેમકે -

૧. આહાર પર્યાપ્તિ, ૨. શરીર પર્યાપ્તિ,
૩. ઈન્દ્રિય પર્યાપ્તિ, ૪. શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ,
૫. ભાષા-મન: પર્યાપ્તિ.

ત્યારબાદ જ્યારે તે તિષ્યકદેવ પાંચ પ્રકારની
પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્ત ભાવને પ્રાપ્ત થઈ ગયા
ત્યારે સામાનિક પરિષદનાં દેવો બંને હાથ
જોડીને અને દસે આંગળીઓનાં દસ નખને
એકત્રિત કરીને મસ્તક પર અંજલિ કરી જય
વિજય શબ્દોથી બધાવ્યો અને બધાવીને આ
પ્રમાણે બોલ્યા -

“અહો ! ણં દેવાણુપ્પિએહિં દિવ્વા દેવિહ્હી, દિવ્વા દેવજ્જુઈ દિવ્વે દેવાણુભાવે લદ્ધે પત્તે અભિસમન્નાગાણે જારિસિયા ણં દેવાણુપ્પિએહિં દિવ્વા દેવિહ્હી દિવ્વા દેવજ્જુઈ દિવ્વે દેવાણુભાવે લદ્ધે પત્તે અભિસમન્નાગાણે તારિસિયા ણં મક્કેણં દેવિદેણં દેવરણ્ણા દિવ્વા દેવિહ્હી -જાવ- અભિસમન્નાગયા જારિસિયા ણં મક્કેણં દેવિદેણં દેવરણ્ણા દિવ્વા દેવિહ્હી -જાવ- અભિસમન્નાગયા તારિસિયા, ણં દેવાણુપ્પિએહિં દિવ્વા દેવિહ્હી -જાવ- અભિસમન્નાગયા ।

- પ. સે ણં ભંતે ! તીસા દેવે કે મહિહ્હીએ -જાવ- કેવદ્ડયં ચ ણં પભૂ વિકુલ્લિત્તએ ?
૩. ગોયમા ! મહિહ્હીએ -જાવ- મહાણુભાગે સે ણં તત્થ સયસ્મ વિમાણસ્સ, ચઉહં સમાણિયાસાહસીણં, ચઉહં અગ્ગમહિસીણં સપરિવારાણં, તિહં પરિસાણં, સત્તણં અણિયાણં, સત્તણં અણિયાહિવર્ણં, સોલસણં આયરક્કવ્વદેવસાહસીણં, અન્નેસિં ચ વહૂણં વેમાણિયાણં દેવાણ ય દેવીણ ય -જાવ- વિહરહ્હ । એમહિહ્હીએ -જાવ- એવદ્ડયં ચ ણં પભૂ વિકુલ્લિત્તએ ।

સે જહાણામએ જુવદ્ડ જુવાણે હત્થેણં હત્થે ગેણ્ણેજ્જા જહેવ સક્કસ્સ તહેવ -જાવ- એસ ણં ગોયમા ! તીસયસ્સ દેવસ્સ અયમેયારૂવે વિસાણે વિસયમેત્તે વુદ્ધએ નો ચેવ ણં સંપત્તીએ વિઝલ્લિંસુ વા, વિઝલ્લિં વા, વિઝલ્લિંસુ વા ।

- પ. જદ્ડ ણં ભંતે ! તીસા દેવે એમહિહ્હીએ -જાવ- એવદ્ડયં ચ ણં પભૂ વિકુલ્લિત્તએ સક્કસ્સ ણં ભંતે ! દેવિંદસ્સ દેવરણ્ણો અવસેસા સમાણિયા દેવા કે મહિહ્હીયા -જાવ- કેવદ્ડયં ચ ણં પભૂ વિકુલ્લિત્તએ ?

૩. ગોયમા ! તહેવ સલ્લં -જાવ- એસ ણં

‘અહો ! આપ દેવાનુપ્રિયે આ દિવ્ય દેવ ઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવદ્યુતિ અને દિવ્ય દેવ-પ્રભાવ પ્રાપ્ત કરેલ છે, અધિગત કરેલ છે. જેમ દિવ્ય દેવ ઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવકાંતિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ આપ દેવાનુપ્રિય એ ઉપલબ્ધ પ્રાપ્ત અને અભિમુખ કરેલ છે તેવી જ દિવ્ય દેવઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવકાંતિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્રને ઉપલબ્ધ, પ્રાપ્ત અને અભિમુખ કરેલ છે. જેવી દિવ્ય દેવ ઋદ્ધિ -યાવત્- અભિમુખ શકેન્દ્રએ કરેલ છે. તેવી જ દિવ્ય દેવઋદ્ધિ -યાવત્- અભિમુખ આપે કરેલ છે.

- પ્ર. ભંતે ! તે તિષ્ઠક દેવ કેટલી મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- કેટલી વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?
૩. ગૌતમ ! તે તિષ્ઠક દેવ મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- મહાપ્રભાવવાળા છે. તે ત્યાં પોતાના વિમાન પર, ચાર હજાર સામાનિક દેવો પર, સપરિવાર ચાર અગ્રમહિષીઓ પર, ત્રણ પરિષદાઓ પર, સાત સૈન્યો પર, સાત સેનાધિપતિઓ પર અને સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો અને દેવીઓ પર આધિપત્ય કરતા થકાં -યાવત્- વિચરણ કરે છે. તે તિષ્ઠકદેવ આવી મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- એટલી વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે. જેમ કોઈ યુવતી યુવા પુરુષનો હાથ દઢતાથી પકડીને ચાલે છે. જે પ્રમાણે શકેન્દ્રની વિકુર્વણા શક્તિનો કલ્પો તે પ્રમાણે અહીં પણ કહેવું જોઈએ -યાવત્- હે ગૌતમ ! તિષ્ઠકદેવનું આ અને આ પ્રમાણેની શક્તિનાં વિષય અને વિષયમાત્ર બતાવેલ છે. પરંતુ શક્તિનાં રહેતા પણ એણે ક્યારેય આટલી વિકુર્વણા કરી નથી, કરતા નથી અને ક્યારેય પણ કરશે નહિ.

- પ્ર. ભંતે ! જો તિષ્ઠક દેવ એટલી મહાઋદ્ધિ-વાળા છે -યાવત્- એટલી વિકુર્વણા કરવાની શક્તિ રાખે છે તો ભંતે ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્રનાં બીજા બધા સામાનિક દેવ કેટલી મહાઋદ્ધિ-વાળા છે -યાવત્- તેની વિકુર્વણા શક્તિ કેટલી છે ?

૩. હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે તિષ્ઠકદેવની ઋદ્ધિ અને વિકુર્વણા શક્તિ આદિનાં વિષયમાં કહ્યું તે પ્રમાણે શકેન્દ્રનાં વિષયમાં જાણવું જોઈએ. પરંતુ હે

ગોયમા ! સક્કસ દેવિદસસ દેવરણ્ણો એગમેગસસ
સામાણિયસસ દેવસસ ઇમેયારૂવે વિસએ વિસયમેત્તે
વુદ્ધએ તો ચેવ ણં સંપત્તીએ વિકુર્વિસુ વા, વિકુર્વંતિ
વા, વિકુર્વિસંતિ વા ।

તાયત્તીસય-લોગપાલ-અગ્ગમહિસીણં જહેવ ચમરસસ ।

ળવરં-દો કેવલકપ્પે જંબુદ્દીવે દીવે, અન્નં તં ચેવ ।

સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ દોચ્ચે ગોયમે -જાવ- વિહરહ ।

ભંતે ! ત્તિ ભગવં તચ્ચે ગોયમે વાઝભૂઈ અળગારે
ભગવં -જાવ- એવં વયાસી -

પ. જહ ણં ભંતે ! સક્કે દેવિદે દેવરાયા એમહિહ્હીએ -જાવ-
એવહ્હયં ચ ણં પભૂ વિઝવિત્તએ ઈસાણે ણં ભંતે ! દેવિદે
દેવરાયા કે મહિહ્હીએ -જાવ- કેવહ્હયં ચ ણં પભૂ
વિકુર્વિત્તએ ?

૩. ગોયમા ! એવં તહેવ ।

ળવરં-માહિએ દો કેવલકપ્પે જંબુદ્દીવે દીવે,

અવસેસં તહેવ ।

જહ ણં ભંતે ! ઈસાણે દેવિદે દેવરાયા એમહિહ્હીએ
-જાવ- એવહ્હયં ચ ણં પભૂ વિઝવિત્તએ ખલ્લુ
દેવાણુપ્પિયાણં અંતેવાસી કુરુદત્તપૂત્તે નામં
પગહ્હમદ્દએ -જાવ- વિણીએ અટ્ટમં અટ્ટમેળ
અણિક્ખિત્તેણં પારણએ આયંબિલપરિગ્ગહિએણં
તવોક્કમ્મેણં ઉહ્હં વાહાઓ પગિબ્બિય-પગિબ્બિય
મૂરાભિમુહે આયાવણભૂમીએ આયાવેમાણં
વહુપહ્હિપુણ્ણે છમ્માસે મામણ્ણપરિયાગં -

ગૌતમ ! આ વિકુર્વણા શક્તિ દેવેન્દ્ર દેવરાજ
શકેન્દ્રનાં પ્રત્યેક સામાનિક દેવનાં વિષય અને
વિષયમાત્ર બતાવ્યાં છે. પરંતુ શક્તિનાં રહેતા પણ
એણે ક્યારેય આટલી વિકુર્વણા કરી નથી, કરતા
નથી અને ક્યારેય આટલી વિકુર્વણા કરશે નહિ.

શકેન્દ્રનાં ત્રાયસ્તિંશક લોકપાલ અને
અશ્રમહિષીઓનું વર્ણન ચમરેન્દ્રની જેમ કરવું
જોઈએ.

વિશેષ : તે પોતાના વૈકિયકૃત રૂપોથી એ સંપૂર્ણ
જંબુદ્વીપોને વ્યાપ્ત કરવામાં સમર્થ છે. શેષ
સંપૂર્ણ વર્ણન ચમરેન્દ્રની જેમ કહેવું જોઈએ.

ભંતે ! તે આ પ્રમાણે છે, ભંતે ! તે આ પ્રમાણે
છે, એવું કહીને બીજા ગૌતમ અગ્નિભૂતિ
અણગારે -યાવત્- વિચરણ કરે છે.

ભંતે ! આ સંબોધન કરી ત્રીજા ગૌતમ વાયુભૂતિ
અણગારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરથી -યાવત્-
આ પ્રમાણે પૂછ્યું :

પ્ર. ભંતે ! જો દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર આટલી
મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- એટલી વિકુર્વણા
કરવામાં સમર્થ છે તો ભંતે દેવેન્દ્ર દેવરાજ
ઈશાન કેટલી મહાઋદ્ધિવાળા છે -યાવત્- કેટલી
વિકુર્વણા કરવાની શક્તિવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! જેમ શકેન્દ્રનાં વિષયમાં કહ્યું તેવું જ
બધું વર્ણન ઈશાનેન્દ્રનાં વિષયમાં પણ જાણવું
જોઈએ.

વિશેષ : તે (પોતાના વૈકિયકૃત) રૂપોથી કંઈક
અધિક સંપૂર્ણ બે જંબુદ્વીપોને ભરવામાં સમર્થ છે.

શેષ બધું વર્ણન પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.

ભંતે ! જો દેવેન્દ્ર દેવરાજ ઈશાનેન્દ્ર આટલી
મોટી ઋદ્ધિથી યુક્ત છે -યાવત્- તે એટલી
વિકુર્વણા શક્તિ રાખે છે તો પ્રકૃતિથી ભદ્ર
-યાવત્- વિનીત તથા અદ્ભમ - અદ્ભમ (ત્રણ-ત્રણ)
ની તપસ્યા અને પારણામાં આયંબિલ, એવી
કઠોર તપસ્યાથી આત્માને ભાવિત કરતા બંને
હાથ ઉપર રાખીને સૂર્યની સામે મુખ રાખીને
આતાપના ભૂમિમાં આતાપના લેનાર આપ
દેવાનુપ્રિયનાં અંતેવાસી (શિષ્ય) કુરુદત્તપુત્ર
અણગારે પૂરા છ મહિના સુધી શ્રામણ્ય-

પાઉણિત્તા અદ્ધમાસિયાએ સંલેહણાએ અત્તાણં
ઝોમિત્તા તીસં ભત્તાઈ અણસણાએ હેદિત્તા
આલોહયપડિકંતે સમાહિપત્તે કાલમાસે કાલં કિચ્ચા
ઈસાણે કપ્પે સયંસિ વિમાણંસિ **જા ચેવ તીસાએ
વત્તવ્વયા સચ્ચેવ અપરિસેસા કુરુદત્તપુત્તે વિ ।**

ળવરં-સાહરેગે દો કેવલકપ્પે જંબુદ્દીવે દીવે,

અવસેસં તં ચેવ ।

એવં સામાણિય તાયત્તીસ-લોગપાલ-અગ્ગમહિસીણં
-જાવ- એસ ણં ગોયમા ! ઈસાણસ ણં દેવિંદસસ
દેવરણ્ણો એવં એગમેગાએ અગ્ગમહિસીએ દેવીએ
અયમેયારૂવે વિસાએ વિસયમેત્તે વુહાએ, નો ચેવ ણં
સંપત્તીએ વિકુલ્લિંસુ વા, વિકુલ્લિંતિ વા, વિકુલ્લિંસંતિ
વા ।

એવં સળંકુમારે વિ,

ળવરં-ચત્તારિ કેવલકપ્પે જંબુદ્દીવે દીવે, અદુત્તરં ચ
ણં તિરિયમસંખેજ્જે ।

એવં સામાણિય-તાયત્તીસ-લોગપાલ-અગ્ગમહિસીણં
અસંખેજ્જે દીવ-સમુદ્દે સવ્વે વિઝ્ઞંતિ ।

સળંકુમારાઓ આરદ્ધા ઉવરિલ્લા લોગપાલા સવ્વે
વિ અસંખેજ્જે દીવ સમુદ્દે વિઝ્ઞંતિ ।

એવં માહિદે વિ ।

ળવરં-સાહરેગે ચત્તારિ કેવલકપ્પે જંબુદ્દીવે દીવે ।

પર્યાયનું પાલન કરીને પંદર દિવસની
સંલેખનાથી પોતાની આત્માને શુદ્ધ કરીને ત્રીસ
ભક્તનાં અનશનથી છેદન કરીને આલોચના
પ્રતિક્રમણ પૂર્વક સમાધિ પ્રાપ્ત કરી કાળનો
અવસર આવતાં કાળ કરીને ઈશાનકલ્પમાં
પોતાના વિમાનમાં ઈશાનેન્દ્રનાં સામાનિક
દેવનાં રૂપમાં ઉત્પન્ન થયા છે. ઈત્યાદિ સંપૂર્ણ
વર્ણન તિષ્ઠ્યક દેવની જેમ કુરુદત્તપુત્ર દેવનાં
માટે પણ કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : કુરુદત્તપુત્ર દેવ પોતાના વિકુર્વિત રૂપોથી
કંઈક અધિક બે જંબુદ્દીપોને ભરવામાં સમર્થ છે.

શેષ વર્ણન તેની જેમ જ સમજવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે (ઈશાનેન્દ્રનાં અન્ય) સામાનિક
દેવ, ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવ અને લોકપાલ તથા અગ્ર-
મહિષીઓની ઋદ્ધિ વિકુર્વણા શક્તિ આદિ (નાં
વિષયમાં) જાણવું જોઈએ -યાવત્- હે ગૌતમ !
દેવેન્દ્ર દેવરાજ ઈશાનેન્દ્ર અને એક-એક
અગ્રમહિષી દેવીનું આ અને આ પ્રમાણેનાં
વિષય અને વિષયમાત્ર બતાવેલ છે. પરંતુ
શક્તિના રહેતા પણ આટલી વિકુર્વણા કરી
નથી, કરતાં નથી અને કરશે પણ નહીં.

આ પ્રમાણે સનત્કુમાર દેવલોકનાં દેવેન્દ્રનાં
વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ.

વિશેષ : સનત્કુમારેન્દ્રની વિકુર્વણા શક્તિ સંપૂર્ણ
ચાર જંબુદ્દીપો જેટલા સ્થળને ભરવાની છે અને
તિર્છી તેની વિકુર્વણાશક્તિ અસંખ્યાત દ્વીપ
સમુદ્રો જેટલા સ્થળને ભરવાની છે.

આ પ્રમાણે (સનત્કુમારેન્દ્રનાં) સામાનિક દેવ
ત્રાયસ્ત્રિંશક લોકપાલ અને અગ્રમહિષીઓની
વિકુર્વણા શક્તિ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રો જેટલા
સ્થળોને ભરવાની છે.

સનત્કુમારથી લઈને ઉપરના (દેવલોકના) બધા
લોકપાલ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રને ભરવાની વૈકિય
શક્તિવાળા છે.

આ પ્રમાણે માહેન્દ્રનાં વિષયમાં પણ સમજવું
જોઈએ.

વિશેષ : કંઈક અધિક ચાર જંબુદ્દીપો જેટલા
સ્થળને ભરવાની વિકુર્વણા શક્તિવાળા છે.

एवं वभलोए वि,

णवरं-अट्ठ केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे ।

एवं लंतए वि,

णवरं-साइरेगे अट्ठ केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे ।

महासुक्के सोलस केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे ।

सहससारे साइरेगे सोलस केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे ।

एवं पाणए वि,

णवरं-वत्तीसं केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे ।

एवं अच्चुए वि,

णवरं-साइरेगे वत्तीसं केवलकप्पे जंबुद्दीवे दीवे ।

अन्नं तं चेष ।

सेव भંતે ! સેવ ભંતે ! તિ તચ્ચે ગોયમે વાયુભૂઈ અણગારે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ વંદિત્તા નમંસિત્તા -જાવ- વિહરઈ ।

-વિયા. સ. ૩, ઉ. ૧, સુ. ૨-૩૦

૨૦. દેવેસુ જહેચ્છયા વિકુર્વણા કરણાકરણ સામર્થ્ય -

પ. દો ભંતે ! અસુરકુમારા એગંસિ અસુરકુમારાવાસંસિ અસુરકુમાર દેવત્તાએ ઉવવળ્ણા, તત્થણં એગે અસુરકુમારે દેવે 'ઉજ્જુયં વિઉવ્વિસ્સામીતિ'

ઉજ્જુયં વિઉવ્વઈ, 'વંકં વિઉવ્વિસ્સામીતિ' વંકં વિઉવ્વઈ, જં જહા ઇચ્છઈ તં તહા વિઉવ્વઈ ।

આ પ્રમાણે બ્રહ્મલોકનાં વિષયમાં પણ જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : તે સંપૂર્ણ આઠ જંબુદ્વીપો (ને ભરવાની) વૈકિય શક્તિવાળા છે.

આ પ્રમાણે લાંતક નામક દેવલોકનાં વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ.

વિશેષ : તે કંઈક અધિક આઠ જંબુદ્વીપોનાં સ્થળ ને ભરવાની વિકુર્વણા શક્તિ રાખે છે.

મહાથુક દેવલોકનાં ઈન્દ્રાદિ સંપૂર્ણ સોળ જંબુદ્વીપો (જેટલા સ્થળ)ને ભરવાની વૈકિય શક્તિ રાખે છે.

સહસ્ત્રાર દેવલોકનાં ઈન્દ્રાદિ કંઈક અધિક સોળ જંબુદ્વીપોનાં સ્થળને ભરવાનું સામર્થ્ય રાખે છે.

આ પ્રમાણે પ્રાણત દેવલોકનાં ઈન્દ્રાદિનાં વિષયમાં પણ જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : તે સંપૂર્ણ બત્રીસ જંબુદ્વીપો જેટલા ક્ષેત્રને ભરવાની વૈકિય શક્તિવાળા છે.

આ પ્રમાણે અચ્યુત કલ્પનાં ઈન્દ્રાદિનાં વિષયમાં પણ જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : કંઈક અધિક બત્રીસ જંબુદ્વીપ ક્ષેત્રને ભરવાનું વૈકિય સામર્થ્ય રાખે છે.

શેષ બધુ વર્ણન પૂર્વવત્ સમજવું જોઈએ.

ભંતે ! તે આ પ્રમાણે છે, ભંતે ! તે આ પ્રમાણે છે. એવું કહીને ત્રીજા ગૌતમ વાયુભૂતિ અનગાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને વંદન નમસ્કાર કરે છે અને વંદન નમસ્કાર કરીને -યાવત્- વિચરણ કરવા લાગ્યા.

૨૦. દેવોમાં યથેચ્છા વિકુર્વણા કરવી, ન કરવાનું સામર્થ્ય :

પ્ર. ભંતે ! એક જ અસુરકુમારાવાસમાં બે અસુરકુમાર, અસુરકુમાર દેવ રૂપમાં ઉત્પન્ન થયા, તેમાંથી એક અસુરકુમાર દેવ એવું યાહે છે કે "હું ઋજુ રૂપની વિકુર્વણા કરીશ."

તો તે ઋજુ રૂપની વિકુર્વણા કરે છે અને જો તે યાહે છે કે "હું વક રૂપની વિકુર્વણા કરીશ." તો તે વક રૂપની વિકુર્વણા કરે છે. અર્થાત્ તે જે રૂપની વિકુર્વણા કરવા યાહે છે તે તેવા જ રૂપની વિકુર્વણા કરે છે.

एग असुरकुमारे देवे 'उज्जुयं विउव्विस्सामीति' वंकं
विउव्वइ, 'वंकं विउव्विस्सामीति' उज्जुयं विउव्वइ,
जं जहा-इच्छइ नो तं तहा विउव्वइ,

से कहमेयं भंते ! एवं ?

उ. गोयमा ! असुरकुमारा देवा दुविहा पण्णत्ता, तं
जहा-

१. माइमिच्छदिट्ठी उववण्णा य,

२. अमाइसम्मदिट्ठी उववण्णा य ।

१. तत्थ णं जे से माइमिच्छदिट्ठी उववण्णाए
असुरकुमारे देवे से णं उज्जुयं विउव्विस्सामीति वंક
विउव्वइ -जाव- नो तं तहा विउव्वइ ।

२. तत्थ णं जे से अमाइसम्मदिट्ठी उववण्णाए
असुरकुमारे देवे से णं उज्जुयं विउव्विस्સामीति
उज्जુયં વિઉવ્વઈ -જાવ- તં તહા વિઉવ્વઈતિ ।

प. दो भंते ! नागकुमारा एगंसि नागकुमारावासंसि
नागकुमारदेवत्ताए उववण्णा -जाव- जं जहा इच्छइ
नो तं तहा विउव्वइ,

से कहमेयं भंते ! एवं ?

उ. गोयमा ! एवं चेव ।

एवं -जाव- थणियकुमारा ।

वाणमंतर-जोइसिय-वेमाणिया एवं चेव ।

-વિયા. મ. ૧૮, ડ. ૫, સુ. ૧૨-૧૫

જ્યારે એક અસુરકુમાર દેવ યાહે છે કે "હું ઋજુ
રૂપની વિકુર્વણા કરીશ." પરંતુ વકરૂપની વિકુર્વણા
થઈ જાય છે અને તે જો યાહે છે કે "હું
વકરૂપની વિકુર્વણા કરીશ." પરંતુ ઋજુ રૂપની
વિકુર્વણા થઈ જાય છે. અર્થાત્ તે જે રૂપની
વિકુર્વણા કરવા યાહે છે તે એવા રૂપની
વિકુર્વણા કરી શકતા નથી,

ભંતે ! એવું શું કામ થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવ બે પ્રકારનાં કહ્યા
છે, જેમકે -

૧. માયી- મિથ્યાદષ્ટિ- ઉપપન્નક,

૨. અમાયી- સમ્યગ્દષ્ટિ- ઉપપન્નક.

૧. આમાંથી જે માયી-મિથ્યાદષ્ટિ-ઉપપન્નક
અસુરકુમાર દેવ છે તે ઋજુ રૂપની વિકુર્વણા
કરવા યાહે છે પરંતુ વકરૂપની વિકુર્વણા થઈ
જાય છે -યાવત્- જે રૂપની વિકુર્વણા કરવા
યાહે છે તે રૂપની વિકુર્વણા કરી શકતા નથી,

૨. આમાંથી જે અમાયી- સમ્યગ્દષ્ટિ-ઉપપન્નક
અસુરકુમાર દેવ છે તે ઋજુ રૂપની વિકુર્વણા
કરવા યાહે છે અને ઋજુ રૂપની જ વિકુર્વણા
કરે છે -યાવત્- જે રૂપની વિકુર્વણા કરવા યાહે
છે, તે રૂપની વિકુર્વણા કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! એક જ નાગકુમારાવાસમાં બે નાગકુમાર
નાગકુમારના રૂપમાં ઉત્પન્ન થયા, તેમાંથી એક
નાગકુમાર દેવ જો તે યાહે "હું ઋજુ રૂપથી
-યાવત્- જે રૂપની જે પ્રકારની વિકુર્વણા કરવા
યાહે છે તે રૂપની તેજ પ્રકારથી વિકુર્વણા કરી
શકતા નથી,

તો ભંતે ! એવું, શું કામ થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! પૂર્વવત્ (અસુરકુમારનાં સમાન) જાણવું
જોઈએ.

આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી વિકુર્વણા જાણવી
જોઈએ.

વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક પણ આ
પ્રમાણે છે.

૨૧. પોગ્ગલ ગ્રહણેણ વિકુર્વણા કરણં-

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહાણુભાગે વાહિરેણ પોગ્ગલે અપરિયાઇત્તા વાલં અચ્છેત્તા અભેત્તા પમ્મુ ગઢિત્તે ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહાણુભાગે વાહિરેણ પોગ્ગલે અપરિયાઇત્તા વાલં છેત્તા ભેત્તા પમ્મુ ગઢિત્તે ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહાણુભાગે વાહિરેણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા વાલં અચ્છેત્તા અભેત્તા પમ્મુ ગઢિત્તે ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહાણુભાગે વાહિરેણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા વાલં છેત્તા ભેત્તા પમ્મુ ગઢિત્તે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મુ ।

તં ચેવ ણં ગંઠિં છઠ્ઠમત્થે મણૂસે ણ જાણઇ ણ પાસઇ,

એમુહુમં ચ ણં ગઢેજ્જા ।

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહાણુભાગે વાહિરેણ પોગ્ગલે અપરિયાઇત્તા વાલં અચ્છેત્તા અભેત્તા પમ્મુ દીહીકરિત્તે વા હસ્સીકરિત્તે વા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહાણુભાગે વાહિરેણ પોગ્ગલે અપરિયાઇત્તા વાલં છેત્તા ભેત્તા પમ્મુ દીહીકરિત્તે વા હસ્સીકરિત્તે વા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહાણુભાગે વાહિરેણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા વાલં અચ્છેત્તા અભેત્તા પમ્મુ દીહીકરિત્તે વા હસ્સીકરિત્તે વા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહાણુભાગે વાહિરેણ પોગ્ગલે પરિયાઇત્તા વાલં છેત્તા ભેત્તા પમ્મુ દીહીકરિત્તે વા હસ્સીકરિત્તે વા ?

૨૧. પુદ્ગલોનાં ગ્રહણ દ્વારા વિકુર્વણા કરણ :

પ્ર. ભંતે ! મહદ્ધિક -યાવત્- મહાણુભાગ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર વાળનું છેદન ભેદન કર્યા વગર તેને બનાવવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! મહદ્ધિક -યાવત્- મહાણુભાગ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર વાળનું છેદન ભેદન કર્યા વગર તેને બનાવવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! મહદ્ધિક -યાવત્- મહાણુભાગ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરંતુ વાળને છેદન ભેદન કર્યા વગર તેને બનાવવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! મહદ્ધિક -યાવત્- મહાણુભાગ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને અને વાળનું છેદન ભેદન કરી તેને બનાવવામાં સમર્થ છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! સમર્થ છે.

તે બનાવવાને છદ્મસ્થ મનુષ્ય જાણી શકતા નથી અને જોઈ શકતા નથી.

આ પ્રમાણે તે સૂક્ષ્મ બનાવે છે.

પ્ર. ભંતે ! મહદ્ધિક -યાવત્- મહાણુભાગ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર અને વાળનું છેદન-ભેદન કર્યા વગર તેને મોટું કે નાનું કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! મહદ્ધિક -યાવત્- મહાણુભાગ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર વાળનું છેદન ભેદન કરીને તેને મોટું કે નાનું કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! મહદ્ધિક -યાવત્- મહાણુભાગ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી અને વાળનું છેદન ભેદન કર્યા વગર તેને મોટું કે નાનું કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! મહદ્ધિક -યાવત્- મહાણુભાગ દેવ બાહ્ય પુદ્ગલ ગ્રહણ કરીને અને વાળનું છેદન ભેદન કરી તેને મોટું કે નાનું કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મ ।
તં ચેવ ણં ગંઠિં છુઝમત્થે મણૂમે ણ જાણહ ણ પાસહ,
એસુહુમં ચ ણં દીહીકરેજ્જ વા હસી કરેજ્જ વા ।
-જીવા. પહિ. ૩, સુ. ૧૧૦

૨૨. પોગ્ગલ ગહણેણ વણ્ણાહ પરિણમણં-

- પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિહ્હીએ -જાવ- મહાણુભાગે
બાહિરેણ પોગ્ગલે અપરિયાહિત્તા પમ્મ એગવણ્ણં એગરૂવં
વિઝવ્વિત્તે ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
- પ. દેવે ણં ભંતે ! બાહિરેણ પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા પમ્મ
એગવણ્ણં એગરૂવં વિઝવ્વિત્તે ?
૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મ ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કિં ઇહગેણ પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઝવ્વહ ?

તત્થગેણ પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઝવ્વહ ?

અણ્ણત્થગેણ પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઝવ્વહ ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇહગેણ પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઝવ્વહ,
તત્થગેણ પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઝવ્વહ,
ણો અણ્ણત્થગેણ પોગ્ગલે પરિયાહિત્તા વિઝવ્વહ ।

એવં એણં ગમેણં -જાવ-

૧. એગવણ્ણં એગરૂવં,
૨. એગવણ્ણં અણેગરૂવં,
૩. અણેગવણ્ણં એગરૂવં,
૪. અણેગવણ્ણં અણેગરૂવં-ચ્ચઉભંગો ।

- પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિહ્હીએ -જાવ- મહાણુભાગે બાહિરેણ
પોગ્ગલે અપરિયાહિત્તા પમ્મ કાલગં પોગ્ગલં
નીલગપોગ્ગલત્તાણે પરિણામેત્તાણે, નીલગં પોગ્ગલં
વા કાલગપોગ્ગલત્તાણે પરિણામેત્તાણે ?

૩. હા, ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ છે.
તે બનાવવા ને છદ્મસ્થ મનુષ્ય જાણી શકતા
નથી અને જોઈ શકતા નથી. આ પ્રમાણે તે
આટલો સૂક્ષ્મ નાનુ કે મોટું કરે છે.

૨૨. પુદ્ગલોના ગ્રહણ દ્વારા વર્ષાદિનું પરિણમન :

- પ્ર. ભંતે ! શું મહર્ષિક -યાવત્- મહાનુભાગ દેવ
બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર એક વર્ષા
અને એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
- પ્ર. ભંતે ! શું બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને
એક વર્ષા અને એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં
સમર્થ છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! સમર્થ છે.
- પ્ર. ભંતે ! શું તે દેવ અહીંઆ રહેલ પુદ્ગલોને
ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણા કરે છે ?
ત્યાં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણા કરે
છે ?
અન્યત્ર રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણા
કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે દેવ અહીં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ
કરીને વિકુર્વણા કરતાં નથી,
તે ત્યાંના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને વિકુર્વણા
કરે છે.
પરંતુ અન્યત્ર રહેલા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને
વિકુર્વણા કરતા નથી.

આ પ્રમાણે આ સૂત્રપાઠ દ્વારા વિકુર્વણાનાં ચાર ભંગ કહેવા જોઈએ.

૧. એક વર્ષાવાળા, એક રૂપવાળા,
૨. એક વર્ષાવાળા, અનેક રૂપવાળા,
૩. અનેક વર્ષાવાળા, એક રૂપવાળા,
૪. અનેક વર્ષાવાળા, અનેકરૂપવાળા. આ
પ્રમાણે ચાર ભાંગ છે.

- પ્ર. ભંતે ! શું મહર્ષિક -યાવત્- મહાનુભાગ દેવ,
બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર કાળા
પુદ્ગલને નીલા પુદ્ગલનાં રૂપમાં અને નીલા
પુદ્ગલને કાળા પુદ્ગલનાં રૂપમાં પરિવ્રત
કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇળટ્ઠે સમટ્ઠે, પરિયાહત્તા પમ્મુ ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કિં ઇહગ્ગે પોમ્મલે પરિયાહત્તા પરિણામેહ ?
તત્થગ્ગે પોમ્મલે પરિયાહત્તા પરિણામેહ ?
અણ્ણત્થગ્ગે પોમ્મલે પરિયાહત્તા પરિણામેહ ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇહગ્ગે પોમ્મલે પરિયાહત્તા પરિણામેહ,
તત્થગ્ગે પોમ્મલે પરિયાહત્તા પરિણામેહ,
ણો અણ્ણત્થગ્ગે પોમ્મલે પરિયાહત્તા પરિણામેહ ।

એવં એણં ગમેણં -જાવ-

૧. એગવણ્ણં એગરૂવં,
૨. એગવણ્ણં અણેગરૂવં,
૩. અણેગવણ્ણં એગરૂવં,
૪. અણેગવણ્ણં અણેગરૂવં-ચ્ચઉભંગો ।

એવં કાલ્લગપોમ્મલં લોહિયપોમ્મલત્તાણ ।

એવં કાલ્લણં -જાવ- સુક્કલં ।

એવં નીલણં -જાવ- સુક્કલં ।

એવં લોહિણં -જાવ- સુક્કલં ।

એવં હાલિદ્દણં -જાવ- સુક્કલં ।

એવં એયાણે પરિવાડીણે ગંધ-રસ-ફાસા ।

(કક્કહ્હફાસપોમ્મલં મહાયફાસપોમ્મલત્તાણ ।)

એવં દો દો ગરૂય-લહુય, સીય-ઉસિણ, ણિદ્ધ-લુક્ક, ફાસાહં પરિણામેહ ।

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી, પરંતુ દેવ બાહરનાં પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને તેવું કરવામાં સમર્થ છે.
- પ્ર. ભંતે ! શું તે દેવ અહીં આ રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણામન કરે છે ?
ત્યાં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણામન કરે છે ?
અન્યત્ર રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણામન કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે દેવ અહીં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણામન કરતાં નથી,
તે ત્યાં રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણામન કરે છે,
પરંતુ અન્યત્ર રહેલ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને પરિણામન કરતાં નથી.

આ પ્રમાણે આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પરિણામનનાં ચાર ભંગ કહેવા જોઈએ.

૧. એક વર્ણવાળા, એક રૂપવાળા,
૨. એક વર્ણવાળા, અનેક રૂપવાળા
૩. અનેક વર્ણવાળા, એક રૂપવાળા,
૪. અનેક વર્ણવાળા, અનેક રૂપવાળા, આ પ્રમાણે ચાર ભંગ છે.

આ પ્રમાણે કાળા પુદ્ગલને લાલ પુદ્ગલનાં રૂપમાં પરિણત કરવામાં સમર્થ છે.

આ પ્રમાણે કાળા પુદ્ગલની સાથે શુક્લ પુદ્ગલ સુધી જાણવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે નીલા પુદ્ગલની સાથે શુક્લ પુદ્ગલ સુધી જાણવું જોઈએ

આ પ્રમાણે લાલ પુદ્ગલને -યાવત્- શુક્લ પુદ્ગલનાં રૂપમાં પરિણત કરવામાં સમર્થ છે.

આ પ્રમાણે પીળા પુદ્ગલને -યાવત્- શુક્લ પુદ્ગલનાં રૂપમાં પરિણત કરવામાં સમર્થ છે.

આ પ્રમાણે આ ક્રમનાં અનુસાર ગંધ, રસ અને સ્પર્શનાં વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ.

(કર્કશ સ્પર્શવાળા પુદ્ગલને મૃદુ સ્પર્શવાળા પુદ્ગલમાં પરિણત કરવામાં સમર્થ છે.)

આ પ્રમાણે બે-બે વિરુદ્ધ ગુણોને અર્થાત્ ગુરુ અને લઘુ, શીત અને ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શ આદિને તે સર્વત્ર પરિણામાવે છે.

આલાવગા ય દો દો, તં જહા-

પોગ્ગલે અપરિયાહતા, પરિયાહતા ।

-વિયા. સ. ૬, ડ. ૯, સુ. ૨-૧૨

૨૩. રૂવિભાવં પત્તસ્સ દેવસ્સ અરૂવિત્તવિઝ્વણ અસામત્થ પરૂવણં-

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિહ્ઠીએ -જાવ- મહેસક્કહે પુવ્વામેવ રૂવી ભવિત્તા પમ્મૂ અરૂવિં વિઝ્વિત્તા ણં ચિટ્ઠિત્તએ ?

ડ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-

“દેવે ણં મહિહ્ઠીએ -જાવ- મહેસક્કહે પુવ્વામેવ રૂવી ભવિત્તા પમ્મૂ અરૂવિં વિઝ્વિત્તા ણં ચિટ્ઠિત્તએ ?”

ડ. ગોયમા ! અહમેયં જાણામિ, અહમેયં પાસામિ,
અહમેયં બુઝ્જામિ, અહમેયં અભિસમણ્ણાગચ્છામિ,
મએ એયં નાયં, મએ એયં ડિટ્ઠં,
મએ એયં બુદ્ધં, મએ એયં અભિસમણ્ણાગયં,

જણ્ણં તહાગયસ્સ જીવસ્સ સરૂવિસ્સ,
સકમ્મસ્સ, સરાગસ્સ, સવેદસ્સ,
સમોહસ્સ, સલેસસ્સ, સસરીરસ્સ,
તાઓ સરીરાઓ અવિપ્પમુક્કસ્સ એવં પણ્ણાયદ્ધ,
તં જહા-

કાલત્તે વા -જાવ- સુવિક્કલત્તે વા,
સુભ્ભિગંધત્તે વા, દુભ્ભિગંધત્તે વા,
તિત્તત્તે વા -જાવ- મહુરત્તે વા,
કક્કહત્તે વા -જાવ- લુક્કહત્તે વા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“દેવે ણં મહિહ્ઠીએ -જાવ- મહેસક્કહે પુવ્વામેવ રૂવી ભવિત્તા નો પમ્મૂ અરૂવિં વિઝ્વિત્તા ણં ચિટ્ઠિત્તએ ।”

-વિયા. સ. ૧૭, ડ. ૨, સુ. ૧૮

૨૪. વેમાણિય દેવાણં વિકુવ્વણાસત્તી-

પ. સોહમ્મીસાણેસુ ણં ભંતે ! કપ્પેસુ દેવા કિં એગત્તં પમ્મૂ વિઝ્વિત્તએ ? પુહત્તં પમ્મૂ વિઝ્વિત્તએ ?

આ કિયાની સાથે અહીં આ પ્રમાણે બે-બે આલાપક કહેવા જોઈએ. જેમકે-

પુદ્ગલોને પ્રહણ કરીને પરિણમાવે છે,
પુદ્ગલોને પ્રહણ કર્યા વગર પરિણમતા નથી.

૨૩. રૂપી ભાવને પ્રાપ્ત દેવની અરૂપી વિકુર્વણાનાં અસામર્થ્યનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું મહર્લિક -યાવત્- મહાસુખ-સંપન્ન દેવ પહેલા રૂપી થઈને પછી અરૂપીની વિક્રિયા કરવામાં સમર્થ છે ?

ડ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! એવું શા માટે કહેવાય છે કે-

“મહર્લિક -યાવત્- મહાસુખ-સંપન્ન દેવ, પહેલા રૂપી થઈને પછી અરૂપીની વિક્રિયા કરવામાં સમર્થ નથી ?”

ડ. ગૌતમ ! હું આ જાણું છું, હું આ જોઉં છું,
હું આ નિશ્ચય જાણું છું, હું આ સર્વથા જાણું છું,
હું આને જાણું છું, મેં આ જોયું છે,
મેં આ નિશ્ચિત સમજી લીધું છે અને મેં આ પૂર્ણ રીતે જાણ્યું છે કે-

તેવા પ્રકારનાં સરૂપી,

સકર્મ, સરાગ, સવેદ,

સમોહ, સંલેશી. સશરીર અને

તે શરીરથી અવિપ્રમુક્ત જીવનાં વિષયમાં એવું સંપ્રજ્ઞાત થાય છે, જેમકે-

તે શરીરયુક્ત જીવમાં કાળાપણું -યાવત્- સફેદપણું,
સુગંધિત્વ કે દુર્ગંધિત્વ,

કડવાપણું -યાવત્- મધુરપણું,

કર્કશપણું -યાવત્- રૂક્ષપણું હોય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે-

“મહર્લિક -યાવત્- મહાસુખ સંપન્ન દેવ પહેલા રૂપી થઈને પછી અરૂપીની વિક્રિયા કરવામાં સમર્થ નથી.”

૨૪. વૈમાનિક દેવોની વિકુર્વણા શક્તિ :

પ્ર. ભંતે ! સૌધર્મ અને ઈશાન કલ્પમાં દેવ શું એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે કે અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગોયમા ! એગત્તંપિ પમ્હુ વિઝવ્વિત્તણ, પુહત્તંપિ પમ્હુ વિઝવ્વિત્તણ,

એગત્તં વિઝવ્વેમાણા એગિંદિયરૂવં વા -જાવ- પંચેદિયરૂવં વા વિઝવ્વંતિ,

પુહત્તં વિઝવ્વેમાણા એગિંદિયરૂવાણિ વા -જાવ- પંચેદિયરૂવાણિ વા,

તાઈં સંખેજ્જાઈં પિ અસંખેજ્જાઈં પિ,

સરિસાઈં પિ અસરિસાઈં પિ,

સંવદ્ધાઈં પિ અસંવદ્ધાઈં પિ રૂવાઈં વિઝવ્વંતિ,

વિઝવ્વિત્તા તઓ પચ્છા જહિચ્છિયાઈં કજ્જાઈં કરેંતિ ।

એવં -જાવ- અન્નુઓ ।

પ. ગેવેજ્જાદેવાણં ભંતે ! કિં એગત્તં પમ્હુ વિઝવ્વિત્તણ ? પુહત્તં પમ્હુ વિઝવ્વિત્તણ ?

૩. ગોયમા ! એગત્તં પિ પમ્હુ વિઝવ્વિત્તણ, પુહત્તં પિ પમ્હુ વિઝવ્વિત્તણ,

ણો ચેવ ણં સંપત્તીણ વિઝવ્વિંસુ વા, વિઝવ્વંતિ વા વિઝવ્વિસંતિ વા ।

એવં અણુત્તરોવવાઈયા ।

-જીવા. પડિ. ૩, સુ. ૨૦૩

૨૫. સક્કસ્સ વિઝવ્વણાસત્તી-

પ. પમ્હુ ણં ભંતે ! સક્કે દેવિંદે દેવરાયા પુરિસસ્સ સીસં સપાણિયા અસિણા છિંદિત્તા કમંડલુમ્મિ પક્ખિવિત્તણ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્હુ ।

પ. ભંતે ! કહમિદાણિં પકરેહ ?

૩. ગોયમા ! છિંદિયા છિંદિયા વ ણં પક્ખિવેજ્જા,

૩. ગૌતમ ! એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં પણ સમર્થ છે અને અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં પણ સમર્થ છે.

એક રૂપની વિકુર્વણા કરતાં એકેન્દ્રિયનાં રૂપની -યાવત્- પંચેન્દ્રિયનાં રૂપની વિકુર્વણા કરે છે.

અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરતાં અનેક એકેન્દ્રિય રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે -યાવત્- અનેક પંચેન્દ્રિય રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે.

તેમાં સંખ્યેય રૂપોની પણ અને અસંખ્યેય રૂપોની પણ,

સદેશ રૂપોની પણ અને અસદેશ રૂપોની પણ,

સંબદ્ધ રૂપોની પણ અને અસંબદ્ધ રૂપોની પણ વિકુર્વણા કરે છે.

વિકુર્વણા કરીને તેના પછી ઈચ્છા થાય તે કાર્ય કરે છે.

આ પ્રમાણે અચ્યુત કલ્પ સુધીનાં દેવ વિકુર્વણા કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું ઐવેયક દેવ એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે કે અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. ગૌતમ ! એક રૂપની વિકુર્વણા કરવામાં પણ સમર્થ છે અને અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરવામાં પણ સમર્થ છે.

પરંતુ તેવોએ ક્યારેય આવી વિકુર્વણા કરી નથી, કરતાં નથી અને કરશે નહિ.

આ પ્રમાણે અનુત્તરોપપાતિક દેવ માટે પણ કહેવું જોઈએ.

૨૫. શકેન્દ્રની વિકુર્વણા શક્તિ :

પ્ર. ભંતે! શું દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર, પોતાના હાથમાં પ્રહણ કરેલ તલવારથી કોઈ પુરુષનાં મસ્તક કાપીને કમંડલુમાં નાંખવામાં સમર્થ છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે સમર્થ છે.

પ્ર. ભંતે ! તે કેવી રીતે નાંખે છે ?

૩. ગૌતમ ! શકેન્દ્ર તે પુરુષનાં મસ્તકને કાપી-કાપીને નાંખે છે.

ભિંદિયા ભિંદિયા વ ણં પક્ષિવેજ્જા,
કુટ્ટિયા કુટ્ટિયા વ ણં પક્ષિવેજ્જા,
ચુણિયા ચુણિયા વ ણં પક્ષિવેજ્જા,
તઓ પચ્છા ચિપ્પામેવ પડિસંઘાતેજ્જા,

નો ચેવ ણં તસ્સ પુરિસસ્સ કિંચિ આવાહં વા વાવાહં
વા ઉપ્પાએજ્જા,

છવિચ્છેયં પુણ કરેદ્, એસુહુમં ચ ણં પક્ષિવેજ્જા ।

-વિયા. સ. ૧૪, ઉ. ૮, સુ. ૨૪

૨૬. મહિન્દિયદેવસ્સ સંગામે વિઝવ્વણ સામત્યં-

પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિન્દિય -જાવ- મહેસક્ખે રૂવસહસ્સં
વિઝવ્વિત્તા પથૂ અણ્ણમણ્ણેણં સિદ્ધં સંગામં
સંગામિત્તે ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! પથૂ ।

પ. તાઓ ણં ભંતે ! વોંદીઓ કિં એગજીવફુડાઓ,
અણેગજીવફુડાઓ ?

ઉ. ગોયમા ! એગજીવફુડાઓ, ણો અણેગજીવફુડાઓ ।

પ. તે ણં ભંતે ! તેસિં વોંદીણં અંતરા કિં એગજીવફુડા,
અણેગજીવફુડા ?

ઉ. ગોયમા ! એગજીવફુડા, ણો અણેગજીવફુડા ।

-વિયા. સ. ૧૮, ઉ. ૭, સુ. ૩૮-૪૦

૨૭. દેવાસુરસંગામે પહરણ વિઝવ્વણા-

પ. અત્થિ ણં ભંતે ! દેવાસુરા સંગામા, દેવાસુરા સંગામા ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।

પ. દેવાસુરેસુ ણં ભંતે ! સંગામેસુ વટ્ટમાણેસુ કિં ણં તેસિં
દેવાણં પહરણરચ્છણત્તાએ પરિણમહ ?

ઉ. ગોયમા ! જં ણં તે દેવા તણં વા, કટ્ઠં વા, પત્તં વા,
સક્કરં વા પરામુસંતિ તં ણં તેસિં દેવાણં
પહરણરચ્છણત્તાએ પરિણમહ ।

અલગ-અલગ કરીને નાંખે છે

અથવા કૂટી-કૂટીને નાંખે છે.

અથવા ચૂર્ણ કરી-કરીને નાંખે છે.

ત્યાર પછી શીઘ્ર તે મસ્તકનાં ખંરિત અવયવોને
એકત્રિત કરે છે અને ફરીથી મસ્તક બનાવે છે.

આ પ્રક્રિયામાં ઉપરનાં પુરુષનાં મસ્તકને છેદન
કરતાં પણ તે પુરુષને થોડી કે વધારે પીડા
પહુંચાડતાં નથી.

આ પ્રમાણે મસ્તક કાપવાની સૂક્ષ્મ ક્રિયા કરીને
તે તેને કમંડલુમાં નાંખે છે.

૨૮. મહર્લિક દેવનું સંગ્રામમાં વિકુર્વણા સામર્થ્ય :

પ્ર. ભંતે ! મહર્લિક -યાવત્- મહાસુખવાળા દેવ,
હજાર રૂપોની વિકુર્વણા કરીને પરસ્પર એક
બીજાની સાથે સંગ્રામ કરવામાં સમર્થ છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! સમર્થ છે.

પ્ર. ભંતે ! વૈક્રિયકૃત તે શરીર એક જ જીવની સાથે
સંબદ્ધ હોય છે કે અનેક જીવોની સાથે સંબદ્ધ
હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! એક જ જીવની સાથે સંબદ્ધ હોય છે,
અનેક જીવોની સાથે સંબદ્ધ હોતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! તે વૈક્રિયકૃત શરીરોની વચ્ચેનાં અંતરાલ
ભાગ શું એક જીવથી સંબદ્ધ હોય છે કે અનેક
જીવોથી સંબદ્ધ હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે શરીરની વચ્ચેનાં અંતરાલ ભાગ
એક જ જીવથી સંબદ્ધ હોય છે, અનેક જીવોથી
સંબદ્ધ હોતાં નથી.

૨૯. દેવાસુર સંગ્રામમાં શસ્ત્ર વિકુર્વણા :

પ્ર. ભંતે ! શું દેવો અને અસુરોમાં દેવાસુર સંગ્રામ
હોય છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! દેવો અને અસુરોમાં સંગ્રામ થઈ જવાથી
કઈ વસ્તુ તે દેવોનાં શ્રેષ્ઠ પ્રહરણ રૂપમાં
પરિણત થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે દેવ જે તૃણ, કાષ્ઠ, પાંદડા કે કાંકરા
આદિને સ્પર્શ કરે છે. તેજ વસ્તુ તે દેવોનાં
શસ્ત્રરત્નનાં રૂપમાં પરિણત થઈ જાય છે.

- પ. દેવાસુરેસુ ણં ભંતે ! સંગામેસુ વટ્ટમાણેસુ કિં ણં તેમિં
અસુરકુમારાણં પહરણરયણત્તાણ પરિણમહ ?
૩. ગોયમા ! ણો ણ્ણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
અસુરકુમારાણં દેવાણં નિચ્ચં વિહવ્વિયા પહરણરયણા
પણ્ણત્તા ।

-વિયા. મ. ૧૮, ૩. ૭, સુ. ૪૨-૪૪

૨૮. નેરણ્ણિં વિહવ્વિય રૂવાણં પરૂવણં-

- પ. ઇમીમે ણં ભંતે ! રયણપ્પભાણે પુહવીણે નેરહયા કિં
એકત્તં પમ્મૂ વિહવ્વિત્તણ ? પુહુત્તં પમ્મૂ વિહવ્વિત્તણ ?
૩. ગોયમા ! એગત્તંપિ પમ્મૂ વિહવ્વિત્તણ, પુહુત્તંપિ પમ્મૂ
વિહવ્વિત્તણ ।
એગત્તં વિહવ્વેમાણા એગં મહં મોગ્ગરૂવં વા -જાવ-
ભિંદમાલરૂવં વા ।

પુહુત્તં વિહવ્વેમાણા મોગ્ગરૂવાણિ વા -જાવ-
ભિંદમાલરૂવાણિ વા ।

તાઠ્ઠં સંખ્ખેજ્જાઠ્ઠં, ણો અસંખ્ખેજ્જાઠ્ઠં,

સંવહ્હાંડ, ણો અસંવહ્હાંડ,

મરિમાઠ્ઠં, ણો અમરિમાઠ્ઠં વિહવ્વંતિ,

વિહવ્વિત્તા અણ્ણમણ્ણસ્સ કાયં અભિહ્ણમાણા
અભિહ્ણમાણા-વેયણં ઉદીરેત્તિ,

“ઉજ્જલં વિહલં પગાઠ્ઠં કવ્કસં કહુયં ફરૂસં નિટ્ઠરૂં
ચંડં તિવ્વં દુક્કં દુગ્ગં દુરહિયાસં ।”

એવં -જાવ- ધૂમપ્પભાણે પુહવીણે ।

છટ્ઠમત્તમાસુ ણં પુહવીસુ નેરહયા વહૂ મહંતાઠ્ઠં
લોહિયકુંથુરૂવાઠ્ઠં વહરમયત્તું ઠાઠ્ઠં ગોમય
ક્રીડમાણાઠ્ઠં વિહવ્વંતિ,

- પ્ર. ભંતે ! દેવો અને અસુરોમાં સંગ્રામ થઈ જવાથી
કંઈ વસ્તુ તે અસુરોના શ્રેષ્ઠ પ્રહરણ રૂપમાં
પરિણત થાય છે ?
૩. ગૌતમ ! તેના માટે આ વાત શક્ય નથી.
કારણકે અસુરકુમારદેવોનાં તો સદા વૈકિયકૃત
શસ્ત્રરત્ન હોય છે.

૨૮. નૈરયિક દ્વારા વિકુર્વિત રૂપોનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નૈરયિક શું એક
રૂપની વિકુર્વણા કરે છે કે અનેક રૂપોની
વિકુર્વણા કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! એક રૂપની પણ વિકુર્વણા કરે છે
અને અનેક રૂપોની પણ વિકુર્વણા કરે છે.
એક રૂપની વિકુર્વણા કરતાં એક મહાન્ મુદ્દગર
(કસરત કરવાનું સાધન) -યાવત્- છરાનાં
રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે.
અનેક રૂપોની વિકુર્વણા કરતાં અનેક મુદ્દગર
રૂપોની -યાવત્- અનેક છરાનાં રૂપોની વિકુર્વણા
કરે છે.

સંખ્યેય રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે. પણ અસંખ્યેય
રૂપોની વિકુર્વણા કરતાં નથી.

સંબદ્ધ રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે. પણ અસંબદ્ધ
રૂપોની વિકુર્વણા કરતાં નથી.

સદૃશ રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે પણ અસદૃશ
રૂપોની વિકુર્વણા કરતા નથી.

વિકુર્વણા કરીને એક બીજાનાં શરીર પર પ્રહાર
કરતાં-કરતાં વેદનાની ઉદીરણા કરે છે.

“તે વેદના ઉગ્ર, વિપુલ, પ્રગાઠ, કર્કશ, કટુ,
કઠોર, નિષ્કુર, કૂર, તીવ્ર, દુઃખદ, દુર્દમ
અસહ્ય હોય છે.”

આ પ્રમાણે ધૂમપ્રભા પૃથ્વી સુધીમાં પણ
નૈરયિક વિકુર્વણા કરે છે.

છટ્ટી અને સાતમી પૃથ્વીમાં નૈરયિક છાણાનાં
ક્રીડાની સમાન ઘણા મોટા વજમય મુખવાળા
રક્તવાર્ણ કુંથુઓના રૂપોની વિકુર્વણા કરે છે.

વિઝવિત્તા અણમણ્ણસ કાયં સમતુરંગેમાણા-
સમતુરંગેમાણા ખાયમાણા-ખાયમાણા સયપોરાગ-
કિમિયાવિવ ચાલેમાણા-ચાલેમાણા અંતો-અંતો
અણુપ્પવિસમાણા-અણુપ્પવિસમાણા વેદણં
ઉદીરેતિ-ઉજ્જલં -જાવ- દુરહિયાસં ।^૧

-જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૮૯(૨)

૨૧. વાઝકાયસસ વિઝવ્વણા પરૂવણં-

પ. પમ્મૂ ણં મંતે ! વાઝકાએ એગં મહં ઇત્થિરૂવં વા
પુરિસરૂવં વા હત્થિરૂવં વા જાણરૂવં વા
એવં જુગ્ગ-ગિલ્લિ-થિલ્લિ-સીય-સંદમાણિયરૂવં વા
વિઝવિત્તએ ?

ઉ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
વાઝકાએ ણં વિકુવ્વમાણે એગં મહં પઢાગાસંઠિયં રૂવં
વિકુવ્વઇ ।

પ. પમ્મૂ ણં મંતે ! વાઝકાએ એગં મહં પઢાગસંઠિયં રૂવ
વિઝવિત્તા અણેગાઇં જોયણાઇં ગમિત્તએ ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! પમ્મૂ ।

પ. સે મંતે ! કિં આયઢ્ઢીએ ગચ્છઇ, પરિઢ્ઢીએ ગચ્છઇ ?

ઉ. ગોયમા ! આયઢ્ઢીએ ગચ્છઇ, ણો પરિઢ્ઢીએ ગચ્છઇ ।

જહા આયઢ્ઢીએ,

એવં એવ આયકમ્મુણા વિ, આયપ્પઓગેણ વિ
ભાણિયવ્વં ।

પ. સે મંતે ! કિં ઋસિઓદયં ગચ્છઇ, પતોદયં ગચ્છઇ ?

ઉ. ગોયમા ! ઋસિઓદયં પિ ગચ્છઇ, પતોદયં પિ ગચ્છઇ ।

પ. સે મંતે ! કિં એગઓપઢાગં ગચ્છઇ, દુહઓપઢાગં
ગચ્છઇ ?

૨૨. વાયુકાયની વિકુર્વણાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું વાયુકાય એક મોટા સ્ત્રીરૂપ કે
પુરુષરૂપ, હસ્તીરૂપ કે પાલખીરૂપ તથા
આ પ્રમાણે રિક્ષા કે ઘોડા જેવી સવારી, હાથીની
અંબાડી, ઊંટનું પલ્લાણ, પુરુષનાં જેટલી લાંબી
પાલખી આ બધા રૂપોની વિકુર્વણા કરી શકે
છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

વાયુકાય જો વિકુર્વણા કરે તો એક મોટી પતાકાનાં
આકારનાં રૂપની વિકુર્વણા કરી શકે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું વાયુકાય એક મોટી પતાકાના આકાર
જેવા રૂપની વિકુર્વણા કરીને અનેક યોજન સુધી
ગમન કરવામાં સમર્થ છે.

ઉ. હા, ગૌતમ ! તે કરવામાં સમર્થ છે.

પ્ર. ભંતે ! શું વાયુકાય પોતાની ઋદ્ધિથી ગતિ કરે
છે કે બીજાની ઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે પોતાની ઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે,
બીજાની ઋદ્ધિથી ગતિ કરતાં નથી.

જેમ વાયુકાય આત્મઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે.

એવી જ રીતે આત્મકર્મથી અને આત્મપ્રયોગથી
પણ ગતિ કરે છે તેવું કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું તે વાયુકાય ઉન્નત પતાકાનાં (ઉપર)
આકારથી ગતિ કરે છે કે મુકેલ પતાકાનાં
આકારથી ગતિ કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે ઉપર જતાં પતાકા અને નીચે જતાં
પતાકા, આ બંનેનાં આકારથી ગતિ કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું વાયુકાય એક દિશામાં એક પતાકાનાં
સમાન રૂપ બનાવીને ગતિ કરે છે અથવા બે
દિશાઓમાં બે પતાકાઓને સમાન રૂપ બનાવીને
ગતિ કરે છે ?

૩. ગોયમા ! એગઓપડાગં ગચ્છઈ, ણો દુહઓપડાગં ગચ્છઈ ।

૫. સે ણં ભંતે ! કિં વાઝકાએ પડાગા ?

૩. ગોયમા ! વાઝકાએ ણં સે, ણો ખલુ સા પડાગા ।
-વિયા. સ. ૩, ડ. ૪, સુ. ૬-૭

૩૦. બલાગસસ ઇત્થિઆઈ રૂવ પરિણમણ પરૂવણં-

૫. પભૂ ણં ભંતે ! બલાહગે એગં મહં ઇત્થિરૂવં વા -જાવ-સંદમાણિયરૂવં વા પરિણામેત્તે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પભૂ ।

૫. પભૂ ણં ભંતે ! બલાહએ એગં મહં ઇત્થિરૂવં પરિણામેત્તા અણેગાઈ જોયણાઈ ગમિત્તે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પભૂ ।

૫. સે ભંતે ! કિં આયડ્ઢીએ ગચ્છઈ, પરિડ્ઢીએ ગચ્છઈ ?

૩. ગોયમા ! ણો આયડ્ઢીએ ગચ્છઈ, પરિડ્ઢીએ ગચ્છઈ ।

એવં ણો આયકમ્મુણા પરકમ્મુણા ।

નો આયપયોગેણં, પરપ્પયોગેણં ।

ઋસિઓદયં વા ગચ્છઈ, પતોદયં વા ગચ્છઈ ।

૫. સે ણં ભંતે ! કિં બલાહએ ઇત્થી ?

૩. ગોયમા ! બલાહએ ણં સે, ણો ખલુ સા ઇત્થી ।

એવં પુરિસે, આસે હત્થી ।

૫. પભૂ ણં ભંતે ! બલાહએ એગં મહં જાણરૂવં પરિણામેત્તા અણેગાઈ જોયણાઈ ગમિત્તે ?

૩. ગોયમા ! જહા ઇત્થિરૂવં તહા ણાણિયવ્વં ।

ણવરં- એગઓ ચક્કવાલં પિ, દુહઓ ચક્કવાલં પિ ણાણિયવ્વં ।

જુગ્ગ-ગિલ્લિ-થિલ્લિ-સીયા-સંદમાણિયાણં તહેવ ।

-વિયા. સ. ૩, ડ. ૪, સુ. ૮-૧૧

૩. ગૌતમ ! તે એક પતાકાનાં સમાનરૂપ બનાવીને ગતિ કરે છે, પરંતુ બે દિશાઓમાં બે પતાકાઓનાં સમાનરૂપ બનાવીને ગતિ કરતાં નથી.

૫. ભંતે ! તે સમયે શું તે વાયુકાય છે કે પતાકા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે વાયુકાય છે, પરંતુ પતાકા નથી.

૩૦. બગલાની સ્ત્રી આદિ રૂપોનાં પરિણમનનું પરૂપણ :

૫. ભંતે ! શું બાદલો મેઘ એક મોટા સ્ત્રીરૂપ -યાવત્-સ્વંદમાનિકાના રૂપમાં પરિણત થવામાં સમર્થ છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! આવું થવામાં સમર્થ છે.

૫. ભંતે ! શું બલાહક મેઘ એક મોટા સ્ત્રીરૂપમાં પરિણત થઈને અનેક યોજન સુધી જવામાં સમર્થ છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે આવું કરવામાં સમર્થ છે.

૫. ભંતે ! શું તે બલાહક આત્મઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે કે પરઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે આત્મઋદ્ધિથી ગતિ કરતા નથી, પરઋદ્ધિથી ગતિ કરે છે.

એવી રીતે તે આત્મકર્મ (સ્વક્રિયાથી) અને આત્મપ્રયોગથી ગતિ કરતા નથી, પરંતુ પરકર્મથી અને પર પ્રયોગથી ગતિ કરે છે. તે ઉચ્ચિતપતાકા કે પતિત-પતાકા બંનેમાંથી કોઈ એકનાં આકાર રૂપથી ગતિ કરે છે.

૫. ભંતે ! તે સમયે શું તે બલાહક-મેઘના સ્ત્રી છે ?

૩. ગૌતમ ! તે બલાહક-મેઘ છે, સ્ત્રી નથી.

આ પ્રમાણે બલાહક પુરુષ, અથ કે હાથી નથી.

૫. ભંતે ! શું તે બલાહક એક મોટા યાન રૂપમાં પરિણત થઈને અનેક યોજન સુધી જઈ શકે છે ?

૩. ગૌતમ ! જેમ સ્ત્રીનાં સંબંધમાં કહ્યું, તે જ પ્રમાણે યાનનાં સંબંધમાં કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : તે યાન એક ચક્રવાળા થઈને પણ ચાલી શકે છે. અને બંને તરફ ચક્રવાળા થઈને પણ ચાલી શકે છે.

તે પ્રમાણે પાલખી, હાથીની અંબારી, ઊંટનો પલ્લાણ, શિવિકા અને સ્વંદમાનિકાનાં રૂપોનાં સંબંધમાં પણ જાણવું જોઈએ.

૧૬. ઇન્દ્રિય અધ્યયન

આત્માના લિંગને ઇન્દ્રિય કહેવામાં આવે છે. ઇન્દ્રિયોથી આત્મા છે એવું જ્ઞાન થાય છે. ઇન્દ્રિયનું સામાન્ય લક્ષણ ઇન્દ્રનો અર્થ આત્મા માનીને કરી શકાય છે. પણ વ્યાવહારિક દષ્ટિએ ઇન્દ્રિયાં આભિનિબોધિક જ્ઞાનમાં સલાયભૂત થાય છે. આભિનિબોધિક અથવા મતિજ્ઞાનપૂર્વક શ્રુતજ્ઞાન હોય છે. આ પ્રમાણે મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમાં ઇન્દ્રિયોની મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા હોય છે. સંસારી જીવ પ્રાયઃ મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન અથવા મતિઅજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની હોય છે. માટે ઇન્દ્રિયો જ તેના જ્ઞાનનું મુખ્ય સાધન હોય છે. જૈન દર્શનમાં ઇન્દ્રિય શબ્દથી મનને પ્રલણ કરવામાં આવતું નથી. માટે જ મનને અનિન્દ્રિય કહેવામાં આવે છે.

ઇન્દ્રિયો પાંચ પ્રકારની છે- ૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય, ૨. ચક્ષુરિન્દ્રિય, ૩. દ્રાણેન્દ્રિય, ૪. રસનેન્દ્રિય (જિહ્વેન્દ્રિય) અને ૫. સ્પર્શનેન્દ્રિય. જૈનેતર કેટલાક દર્શનોમાં ઇન્દ્રિયોને જ્ઞાનેન્દ્રિય કહી છે અને તેનામાં પાણિ, પાદ, નોયુ, ઉપસ્થ અને વાક્ર આ પાંચ કર્મેન્દ્રિયો પણ સ્વીકારવામાં આવેલી છે. જૈન દર્શનમાં કર્મેન્દ્રિયોનું વર્ણન અલગથી ક્યાંય થયેલ નથી. આ કર્મેન્દ્રિયો જૈન દર્શનના પ્રમાણે શરીરના અંગોપાંગોમાં સમાવિષ્ટ છે.

શ્રોત્રથી શબ્દનું, ચક્ષુથી રૂપનું, દ્રાણથી ગંધનું, જિહ્વાથી રસનું અને સ્પર્શન ઇન્દ્રિયથી સ્પર્શનું જ્ઞાન થાય છે. વર્ણાદિના ભેદોથી પાંચ ઇન્દ્રિયોના ૨૩ વિષય અને ૨૪૦ વિકાર મનાય છે.

એ પાંચે પ્રકારની ઇન્દ્રિયો દ્રવ્ય અને ભાવ ના ભેદથી બે-બે પ્રકારની હોય છે. દ્રવ્યેન્દ્રિયના આગમમાં આઠ ભેદ કહ્યા છે.- બે શ્રોત્ર, બે નેત્ર, બે દ્રાણ, એક જિહ્વા અને એક સ્પર્શન. ભાવેન્દ્રિયના પાંચ ભેદ છે.- શ્રોત્ર, ચક્ષુ, દ્રાણ, જિહ્વા અને સ્પર્શન. તત્વાર્થસૂત્રમાં દ્રવ્યેન્દ્રિયના નિર્વૃત્તિ અને ઉપકરણ બે ભેદ કર્યા છે તેમજ લબ્ધિ અને ઉપયોગ ભાવેન્દ્રિયના બે ભેદ કહ્યા છે.

દ્રવ્યેન્દ્રિયમાંથી પ્રત્યેક આહુલ્યની દષ્ટિએ અંગુલના અસંખ્યાતમો ભાગ કહી છે તથા પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનંત પ્રદેશી કહી છે. શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુઇન્દ્રિય અને દ્રાણેન્દ્રિય વિશાળતા (પૃથુત્વ) ની દષ્ટિએ અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ પ્રમાણ છે પરંતુ જિહ્વેન્દ્રિયની વિશાળતા અંગુલ પૃથક્ત્વ અને સ્પર્શનેન્દ્રિયની વિશાળતા શરીર પ્રમાણ કહી છે. પાંચે ઇન્દ્રિયો અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ રહે છે. આકાર કે સંસ્થાનની દષ્ટિએ શ્રોત્રેન્દ્રિય કદમ્બપુષ્પના આકારવાળી, ચક્ષુઇન્દ્રિય મસૂરચન્દ્રના આકારવાળી, દ્રાણેન્દ્રિય અતિમુક્તકપુષ્પના આકારવાળી, જિહ્વેન્દ્રિય તાવિયાના આકારવાળી તથા સ્પર્શનેન્દ્રિય અનેક પ્રકારના આકારવાળી માનવામાં આવી છે.

પાંચ ઇન્દ્રિયોમાં ચક્ષુને છોડીને ચાર ઇન્દ્રિયો પ્રાપ્યકારી છે અર્થાત્ તે વિષયોનો સ્પર્શ થવાથી જ તેને જાણે છે. અન્યથા નહીં. જ્યારે ચક્ષુઇન્દ્રિય અપ્રાપ્યકારી હોય છે, તે વિષયોથી અસ્પૃષ્ટ રહિત થઈ તેનું જ્ઞાન કરાવે છે. ક્યારેક ઇન્દ્રિયોનો વિષય એક દેશથી જાણી શકાય છે તથા ક્યારેક સર્વદેશથી જાણી શકાય છે. આ પ્રમાણે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય એક દેશ અને સર્વદેશના આધારે દસ પ્રકારના થાય છે. શ્રોત્રેન્દ્રિયાદિ ઇન્દ્રિયોનું વિષય ક્ષેત્ર અલગ-અલગ છે.

પાંચ ઇન્દ્રિયોના જે વિષય છે તેમાંથી શબ્દ અને રૂપને કામ કહેવાય છે. તથા ગંધ, રસ અને સ્પર્શને ભોગ કહેવાય છે. પાંચે મળીને કામ-ભોગ કહેવાય છે. તે કામભોગ જીવથી સંબંધ હોવાને કારણે જીવ પણ છે અને મૂળથી અજીવ હોવાના કારણે અજીવ પણ છે. આ જ પ્રમાણે તે સચિત્ત પણ છે અને અચિત્ત પણ છે તથા પૌદ્ગલિક હોવાથી તે રૂપી હોય છે. અને જીવોમાં જ હોય છે અજીવોમાં નહિ. આ પુદ્ગલો શુભથી અશુભમાં અને અશુભથી શુભમાં

પરિણમન કાર્યો કર્યા કરે છે. જેમ સુશબ્દ દુઃશબ્દમાં, દુઃશબ્દ સુશબ્દમાં, સુરૂપ દુરૂપમાં, દુરૂપ સુરૂપમાં, સુગંધ દુર્ગંધમાં, દુર્ગંધ સુગંધમાં, સુરસ દુરસમાં, દુરસ સુરસમાં અને આ પ્રમાણે સ્પર્શનું શુભ અને અશુભમાં પરિણમન થયા કરે છે.

જે જીવમાં જેટલી ઈન્દ્રિયો પ્રાપ્ત થાય છે તે જીવ તે જ નામથી ઓળખાય છે. જેમ જે જીવમાં એક સ્પર્શન્દ્રિય પ્રાપ્ત થાય છે તેને એકેન્દ્રિય, જેમાં સ્પર્શ અને રસ એ બે ઈન્દ્રિયો પ્રાપ્ત થાય છે તેને બેઈન્દ્રિય. જેમાં સ્પર્શ, રસ અને દ્રાણ એ ત્રણ ઈન્દ્રિયો પ્રાપ્ત થાય છે તેને ત્રેઈન્દ્રિય. જેમાં ચક્ષુ સહિત ચાર ઈન્દ્રિયો પ્રાપ્ત થાય છે તેને ચઉરેન્દ્રિય અને જેમાં શ્રોત્ર સહિત પાંચે ઈન્દ્રિયો પ્રાપ્ત થાય છે તે જીવને પંચેન્દ્રિય કહેવામાં આવે છે.

ચૌવીસ દંડકોમાં નૈરયિક, દેવ, મનુષ્ય અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક જીવોમાં પાંચે ઈન્દ્રિયો પ્રાપ્ત થાય છે. માટે તે બધા પંચેન્દ્રિય જીવ છે. તિર્યચ્યગતિના ચઉરેન્દ્રિય જીવોમાં ચાર, તેઈન્દ્રિયમાં ત્રણ અને બેઈન્દ્રિયમાં બે ઈન્દ્રિયો રહે છે. પૃથ્વીકાય આદિ જે એકેન્દ્રિય જીવ છે તેમાં માત્ર એક સ્પર્શન્દ્રિય પ્રાપ્ત થાય છે. નૈરયિક અને દેવોમાં સ્પર્શન્દ્રિય બે પ્રકારની હોય છે- ભવધારણીય (જન્મથી પ્રાપ્ત) અને ઉત્તર વૈક્રિય (વૈક્રિય શરીર જન્ય). નૈરયિકોમાં બન્ને પ્રકારની સ્પર્શન્દ્રિય હુંડક સંસ્થાનવાળી હોય છે. જ્યારે દેવોમાં ભવધારણીય સ્પર્શન્દ્રિય સમયતુરન્નસંસ્થાનવાળી અને ઉત્તરવૈક્રિય સ્પર્શન્દ્રિય અનેક સંસ્થાનવાળી કહી છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકો અને મનુષ્યોની સ્પર્શન્દ્રિય છ પ્રકારના સંસ્થાનોવાળી હોય શકે છે. તે સંસ્થાન એ છે - સમયતુરન્ન, ન્યગ્રોધપરિમંડળ, સાદિ, વામન, કુબ્જક અને હુંડક. એકેન્દ્રિયોની જે સ્પર્શન્દ્રિય છે તે અલગ અલગ આકારવાળી માની છે. પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શન્દ્રિય મસૂરચન્દ્રના સમાન, અપ્કાયિકોની જલ બિન્દુના સમાન, તેજસ્કાયિકોની સૂચીકલાપના સમાન, વાયુકાયિકોની પતાકાના સમાન આકારવાળી તથા વનસ્પતિકાયિકોની અનેક આકારવાળી કહી છે. આ અધ્યયનમાં પ્રત્યેક જીવની ઈન્દ્રિયોના સંસ્થાન, બાહુલ્ય, પૃથુત્વ, પ્રદેશ અને અવગાહનાનું સમ્યક્ વર્ણન કરેલ છે.

પાંચ પ્રકારની ઈન્દ્રિયોમાં અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચક્ષુઈન્દ્રિય બધાથી અલ્પ છે. તથા સ્પર્શન્દ્રિય બધાથી વધારે છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ ચક્ષુઈન્દ્રિય બધાથી અલ્પ તથા સ્પર્શન્દ્રિય બધાથી વધારે મનાય છે. ચક્ષુથી શ્રોત્ર, શ્રોત્રથી દ્રાણ, દ્રાણથી જિહ્વા અને જિહ્વાથી સ્પર્શની અવગાહના અને પ્રદેશ ઉત્તરોત્તર વધારે છે.

ઈન્દ્રિયોના પાંચ ભેદ જ ઈન્દ્રિયલબ્ધિના પાંચ ભેદ હોય છે અને તે જ ઈન્દ્રિયોપયોગના પાંચ ભેદ હોય છે. આ પ્રમાણે લબ્ધિ અને ઉપયોગના રૂપમાં વિભક્ત ભાવેન્દ્રિય પણ શ્રોત્રાદિના ભેદથી પાંચ પ્રકારની જ હોય છે. જે જીવમાં જેટલી ઈન્દ્રિયો પ્રાપ્ત થાય છે. એમાં એટલીજ ઈન્દ્રિયલબ્ધિ અને ઈન્દ્રિયોપયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. ઉપયોગ કાળની દ્રષ્ટિએ ચક્ષુનો ઉપયોગકાળ બધાથી અલ્પ અને સ્પર્શન્દ્રિયનો ઉપયોગકાળ બધાથી વધારે છે. ચક્ષુથી શ્રોત્ર, દ્રાણ અને જિહ્વાનો ઉપયોગકાળ ઉત્તરોત્તર વધારે છે.

ઈન્દ્રિય નિર્વર્તના (ચયના) ઈન્દ્રિયકરણ અને ઈન્દ્રિયોપચયના પણ ઈન્દ્રિયોની જેમ શ્રોત્રાદિ પાંચ - પાંચ ભેદ છે. જે જીવમાં જેટલી ઈન્દ્રિયો હોય છે. એમાં એટલી જ ઈન્દ્રિયનિર્વર્તના, એટલી જ ઈન્દ્રિયકરણ અને એટલીજ ઈન્દ્રિયોપચય પ્રાપ્ત થાય છે. ઈન્દ્રિયનિર્વર્તનાનો કાળ અસંખ્યાત સમય યુક્ત અંતર્મુહૂર્ત મનાય છે. આ કાળમાં યથાયોગ્ય ઈન્દ્રિયોનું નિર્માણ થઈ જાય છે.

મતિજ્ઞાન ઈન્દ્રિયોની સહાયતાથી થાય છે. મતિજ્ઞાનના અવગ્રહ, ઈલા, અવાય અને ધારણા એ ચાર ભેદ કરાય છે. અવગ્રહ બે પ્રકારના હોય છે. અર્થાવગ્રહ અને વ્યંજનાવગ્રહ, આમાંથી અર્થાવગ્રહ પાંચે ઈન્દ્રિયો અને મનથી થવાના કારણે છ પ્રકારના હોય છે તથા વ્યંજનાવગ્રહ ચક્ષુ અને મનને છોડીને બાકીની ચાર ઈન્દ્રિયોથી થવાને કારણે ચાર પ્રકારના હોય છે. જેમકે - શ્રોત્રેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, દ્રાણેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, જિહ્વેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ અને સ્પર્શન્દ્રિય

વ્યંજનાવગ્રહ. ઈલા અને અવાયમાં પાંચે ઈંદ્રિયો સહાયક હોવાથી પાંચ પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે. મનથી એને સ્વીકાર કરવાથી એના અન્યત્ર છ - છ ભેદ પણ પ્રતિપાદિત છે. જે જીવમાં જે ઈંદ્રિયો ઉપલબ્ધ છે એમાં એની જ ઈંદ્રિયોના વ્યંજનાવગ્રહ, અર્થાવગ્રહ, ઈલા અને અવાય જ્ઞાન ઉપલબ્ધ થાય છે.

દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિયના આધાર પર પ્રકારાન્તરથી ઈંદ્રિયોના જે બે ભેદ કહ્યા છે એમાંથી કયા જીવમાં કેટલી દ્રવ્યેન્દ્રિય અને કેટલી ભાવેન્દ્રિય પ્રાપ્ત થાય છે એનું ૨૪ દંડકોમાં આ અધ્યયનમાં વિસ્તૃત વર્ણન કરેલ છે. એટલું જ નહીં. અતીત, બદ્ધ અને પુરસ્કૃત (ભાવી) ભેદોના આધારે પણ ૨૪ દંડકોમાં દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિયની ઉપલબ્ધિનું વિસ્તારથી વર્ણન છે, જેમાં ગતિ - આગતિ અને ગણિતનું જ્ઞાન આવશ્યક છે. અહીં વિશેષ એ છે કે એમાં બે શ્રોત્ર, બે ચક્ષુ, બે દ્રાણ, એક જિહ્વા અને એક સ્પર્શનની ગણના કરવાથી દ્રવ્યેન્દ્રિયના આઠ ભેદ મનાય છે અને ભાવેન્દ્રિયના તે જ પાંચ ભેદ અનુમત છે જે ઈંદ્રિયોના સામાન્યતઃ શ્રોત્રાદિ પાંચ ભેદ છે.

શ્રોત્રાદિ ઈંદ્રિયોમાં અનન્ત કર્કશ અને ગુરુ ગુણ છે. તથા અનંત મૂદુ અને લઘુગુણ છે. અલ્પબહુત્વની દ્રષ્ટિથી બધાથી ઓછા ચક્ષુરેન્દ્રિયના કર્કશ ગુરુગુણ છે. તેનાથી શ્રોત્ર, દ્રાણ, જિહ્વા અને સ્પર્શના કર્કશ ગુરુ ગુણ ઉત્તરોત્તર અનંત અનંતગુણા છે. મૂદુલઘુ ગુણોની અપેક્ષાએ બધાથી અલ્પ સ્પર્શેન્દ્રિયના મુદુલઘુ ગુણ છે અને ઉત્તરોત્તર અનંત અનંતગુણા છે.

એકેન્દ્રિયાદિ જીવોની કાયાસ્થિતિ પર વિચાર કરવાથી જાણી શકાય છે કે એકેન્દ્રિય જીવ એકેન્દ્રિયના રુપમાં જઘન્ય અંતર્મૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ અર્થાત્ વનસ્પતિકાળ સુધી રહે છે. બેઈંદ્રિય, ત્રેઈંદ્રિય અને ચઉરેન્દ્રિય જીવોની કાયાસ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ સહસ્ત્ર સાગરોપમથી કંઈક અધિક કાળ સુધી છે. એકેન્દ્રિયથી લઈને પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મૂર્ત સુધી રહે છે. પર્યાપ્તા અવસ્થામાં એનો કાળ અલગ-અલગ હોય છે. એકેન્દ્રિય જીવ પર્યાપ્તા અવસ્થામાં જઘન્ય અંતર્મૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત હજાર વર્ષો સુધી રહે છે. બેઈંદ્રિયથી લઈને ચઉરેન્દ્રિય સુધીના પર્યાપ્તા જીવોનો જઘન્યકાળ તો અંતર્મૂર્ત જ છે. પરંતુ ઉત્કૃષ્ટકાળ ક્રમશઃ સંખ્યાત વર્ષ, સંખ્યાત રાત-દિવસ અને અસંખ્યાત માસ છે. પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તાનો જઘન્યકાળ અન્તર્મૂર્ત જ છે. પરંતુ ઉત્કૃષ્ટકાળ સાગરોપમ શતપૃથકત્વ છે.

અંતરકાળની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિયનો જઘન્ય અંતરકાળ અંતર્મૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ અંતરકાળ સંખ્યાતવર્ષ વધારે બે હજાર સાગરોપમ છે. બેઈંદ્રિયથી લઈને પંચેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ અંતરકાળ વનસ્પતિકાળ (અનન્તકાળ) છે.

અલ્પબહુત્વની અપેક્ષાએ સંસારમાં બધાથી અલ્પ પંચેન્દ્રિય જીવ છે. તેનાથી ચઉરેન્દ્રિય, ત્રેઈંદ્રિય અને બેઈંદ્રિય જીવ ઉત્તરોત્તર વધારે છે. બેઈંદ્રિયથી અનિન્દ્રિય અર્થાત્ સિદ્ધજીવ અનંતગુણા છે. તેનાથી એકેન્દ્રિય જીવ અનંતગુણા છે. આ પ્રમાણે સંસારમાં એકેન્દ્રિય જીવોનું આધિક્ય છે. પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા જીવોને ભેળવીને આ અધ્યયનમાં અલ્પ-બહુત્વનું વિશેષ વિચાર કરવામાં આવેલ છે. માટે બધાથી અલ્પ ચઉરેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ છે અને બધાથી વધારે એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ છે. સેન્દ્રિય જીવ તેનાથી વિશેષાધિક છે. ઉર્ધ્વલોક આદિ ક્ષેત્રોની અપેક્ષાએ પણ આ અધ્યયનમાં જીવોના અલ્પબહુત્વનું વર્ણન કરેલ છે.

૧૬. ઇન્દ્રિયઽજ્ઞયણ

સૂત્ર -

૧. ઇન્દ્રિય ભેય પરૂવણ-

- પ. કઙ્ઘ ણં ભંતે ! ઇન્દ્રિયા પળ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! પંચ ઇન્દ્રિયા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. મોઙ્ઘિદિ, ૨. ચક્કિંચદિ,
 ૩. ઘાણિદિ, ૪. જિલ્લિંચદિ,
 ૫. ફાસિંદિ ।^૧

-પળ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૧, સુ. ૧૭૩

ઇન્દ્રિયાણં બાહલ્લે-

- પ. મોઙ્ઘિદિ ણં ભંતે ! કેવલ્લયં બાહલ્લેણં પળ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! અંગુલસ્સ અસંચ્ચેજ્જઇભાગં બાહલ્લેણં પળ્ણત્તે,

એવં -જાવ- ફાસિંદિ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૧, સુ. ૧૭૫

ઇન્દ્રિયાણં પોહત્તે-

- પ. મોઙ્ઘિદિ ણં ભંતે ! કેવલ્લયં પોહત્તેણં પળ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! અંગુલસ્સ અસંચ્ચેજ્જઇભાગં પોહત્તેણં પળ્ણત્તે,

એવં ચક્કિંચદિ વિ, ઘાણિદિ વિ,

- પ. જિલ્લિંચદિ ણં ભંતે ! કેવલ્લયં પોહત્તેણં પળ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! અંગુલપુહત્તં પોહત્તેણં પળ્ણત્તે ।

- પ. ફાસિંદિ ણં ભંતે ! કેવલ્લયં પોહત્તેણં પળ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! સરીરપમાણમેત્તે પોહત્તેણં પળ્ણત્તે ।

-પળ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૧, સુ. ૧૭૬

ઇન્દ્રિયાણં પપ્પસા-

- પ. મોઙ્ઘિદિ ણં ભંતે ! કઙ્ઘપપ્પસિ એ પળ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! અણંતપપ્પસિ એ પળ્ણત્તે,

એવં -જાવ- ફાસિંદિ ।

-પળ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૧, સુ. ૧૭૭

ઇન્દ્રિયાણં પપ્પસોગાઢત્તં-

- પ. મોઙ્ઘિદિ ણં ભંતે ! કઙ્ઘપપ્પસોગાઢે પળ્ણત્તે ?

૧૭. ઇન્દ્રિય અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. ઇન્દ્રિયોના ભેદોનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ઇન્દ્રિય કેટલી કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! પાંચ ઇન્દ્રિય કહી છે, જેમકે-
 ૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય, ૨. ચક્કુરિન્દ્રિય,
 ૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય, ૪. રસેન્દ્રિય,
 ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય.

ઇન્દ્રિયોની જાડાઈ :

- પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિયની જાડાઈ કેટલી કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગ પ્રમાણ જાડાઈ કહી છે.
 આ પ્રમાણે સ્પર્શેન્દ્રિય સુધી જાડાઈ જાણવી.

ઇન્દ્રિયોની વિશાળતા :

- પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિયની કેટલી વિશાળતા કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગ પ્રમાણ વિશાળતા કહી છે.

આ પ્રમાણે ચક્કુરિન્દ્રિય અને ઘ્રાણેન્દ્રિયના વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! રસેન્દ્રિયની કેટલી વિશાળતા કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! રસેન્દ્રિયની અંગુલ પૃથક્ત્વની વિશાળતા કહી છે.

- પ્ર. ભંતે ! સ્પર્શેન્દ્રિયની કેટલી વિશાળતા કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! સ્પર્શેન્દ્રિયની વિશાળતા શરીર પ્રમાણ કહી છે.

ઇન્દ્રિયોના પ્રદેશ :

- પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિય કેટલા પ્રદેશવાળી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે અનન્ત પ્રદેશવાળી છે.

આ પ્રમાણે સ્પર્શેન્દ્રિય સુધીનાં પ્રદેશોનાં સંબંધમાં કહેવું જોઈએ.

ઇન્દ્રિયોના પ્રદેશાવગાઢત્વ :

- પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિય કેટલા પ્રદેશોમાં અવગાઢ કરે છે ?

૩. ગોયમા ! અસંખ્વેજ્જપણ્ણે
 એવં -જાવ- ફાસિંદિણ્ણે ।
 -પણ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૧, સુ. ૧૭૮

ઈંદિયાણં સંઠાણં-

પ. સોઠંદિણ્ણં ભંતે ! કિં સંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! કલંબુયા-પુષ્પ-સંઠાણસંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે,
 પ. ચક્કિંદિણ્ણં ભંતે ! કિં સંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! મસૂરચંદસંઠાણસંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ।
 પ. ઘાણિંદિણ્ણં ભંતે ! કિં સંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! અદ્દમુત્તગ-સંઠાણસંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ।
 પ. જિલ્લિંદિણ્ણં ભંતે ! કિં સંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! ચ્ચુરુપ્પ-સંઠાણસંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ।
 પ. ફાસિંદિણ્ણં ભંતે ! કિં સંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! ણાણસંઠાણસંઠિણ્ણં પણ્ણત્તે ।
 - પણ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૧, સુ. ૧૭૪

૨. ચિવિહા ઈંદિયત્થા-

ચન્નાગિ ઈંદિયત્થા પુટ્ઠા વેદેતિ, તં જહા-

૧. સોતિંદિયત્થે, ૨. ઘાણિંદિયત્થે,
 ૩. જિલ્લિંદિયત્થે, ૪. ફાસિંદિયત્થે ।
 -ઠાણં. ૪, ડ. ૩, સુ. ૩૩૪ (૩)

છ ઈંદિયત્થા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોતિંદિયત્થે -જાવ- ૫. ફાસિંદિયત્થે, ૬. નોઈંદિયત્થે ।
 -ઠાણં અ. ૬, સુ. ૪૮૬

દસ ઈંદિયત્થાઽત્તીતા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. દેસેણવિ ણે સદ્દાઈં મુણિંસુ ।
 ૨. સચ્ચેણવિ ણે સદ્દાઈં મુણિંસુ ।
 ૩. દેસેણવિ ણે રૂવાઈં પાસિંસુ ।
 ૪. સચ્ચેણવિ ણે રૂવાઈં પાસિંસુ ।
 ૫. દેસેણવિ ણે ગંધાઈં જિંધિંસુ ।

૩. ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ કરે છે.
 આ પ્રમાણે સ્પર્શેન્દ્રિય સુધી કહેવું જોઈએ.

ઈન્દ્રિયોનાં સંસ્થાન :

પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિય કયા આકારની કહી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે કદંબ પુષ્પના આકારની કહેવાય છે.
 પ્ર. ભંતે ! ચક્કુરિન્દ્રિય કયા આકારની કહી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! મસૂરની ઘાણના આકારની કહેવાય છે.
 પ્ર. ભંતે ! ઘ્રાણેન્દ્રિય કયા આકારની કહી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે અતિમુક્તક પુષ્પનાં આકારની કહેવાય છે.
 પ્ર. ભંતે ! રસેન્દ્રિય કયા આકારની કહી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે અસ્તરાના આકારની કહેવાય છે.
 પ્ર. ભંતે ! સ્પર્શેન્દ્રિય કયા આકારની કહી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે નાના પ્રકારના આકારની કહેવાય છે.

૨. ઈન્દ્રિયોનાં વિવિધ અર્થ :

ચાર ઈન્દ્રિયોના વિષય ઈન્દ્રિયોધી સ્પર્શિત ઘઈને સંવેદિત થાય છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય વિષય, ૨. ઘ્રાણેન્દ્રિય વિષય,
 ૩. રસનેન્દ્રિય વિષય, ૪. સ્પર્શેન્દ્રિય વિષય.

ઈન્દ્રિયોના વિષય છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિયનો અર્થ -ચાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિયનો અર્થ,
 ૬. નો-ઈન્દ્રિયનો અર્થ.

ઈન્દ્રિયોનાં અતીતકાલીન વિષય દસ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અનેક જીવોએ શરીરના એક દેશથી પણ શબ્દ સાંભળેલ છે.
 ૨. અનેક જીવોએ શરીરના સર્વ દેશથી પણ શબ્દ સાંભળેલ છે.
 ૩. અનેક જીવોએ શરીરના એક દેશથી પણ રૂપ જોયા હતાં.
 ૪. અનેક જીવોએ શરીરના સર્વ દેશથી પણ રૂપ જોયા હતાં.
 ૫. અનેક જીવોએ શરીરના એક દેશથી પણ ગંધ સૂંધેલ હતાં.

૬. સવ્વેણવિ એગે ગંધાઈં જિંઘિંસુ ।
૭. દેસેણવિ એગે રસાઈં આસાદેંસુ ।
૮. સવ્વેણવિ એગે રસાઈં આસાદેંસુ ।
૯. દેસેણવિ એગે ફાસાઈં પડિસંવેદેંસુ ।
૧૦. સવ્વેણવિ એગે ફાસાઈં પડિસંવેદેંસુ ।

દસ ઇંદિયત્થા પહુપ્પણ્ણા પ્પણ્ણત્તા, તં જહ્ઠા-

૧. દેસેણવિ એગે સદ્દાઈં સુણેંતિ ।
૨. સવ્વેણવિ એગે સદ્દાઈં સુણેંતિ ।
૩. દેસેણવિ એગે રૂવાઈં પામંતિ ।
૪. સવ્વેણવિ એગે રૂવાઈં પાસંતિ ।
૫. દેસેણવિ એગે ગંધાઈં જિંઘંતિ ।
૬. સવ્વેણવિ એગે ગંધાઈં જિંઘંતિ ।
૭. દેસેણવિ એગે રસાઈં આસાદેંતિ ।
૮. સવ્વેણવિ એગે રસાઈં આસાદેંતિ ।
૯. દેસેણવિ એગે ફાસાઈં પડિસંવેદેંતિ ।
૧૦. સવ્વેણવિ એગે ફાસાઈં પડિસંવેદેંતિ ।

દસ ઇંદિયત્થા અણાગતા પ્પણ્ણત્તા, તં જહ્ઠા-

૧. દેસેણવિ એગે સદ્દાઈં સુણિસ્સંતિ ।
૨. સવ્વેણવિ એગે સદ્દાઈં સુણિસ્સંતિ ।
૩. દેસેણવિ એગે રૂવાઈં પાસિસ્સંતિ ।
૪. સવ્વેણવિ એગે રૂવાઈં પાસિસ્સંતિ ।
૫. દેસેણવિ એગે ગંધાઈં જિંઘિસ્સંતિ ।
૬. સવ્વેણવિ એગે ગંધાઈં જિંઘિસ્સંતિ ।
૭. દેસેણવિ એગે રસાઈં આસાદેસ્સંતિ ।
૮. સવ્વેણવિ એગે રસાઈં આસાદેસ્સંતિ ।
૯. દેસેણવિ એગે ફાસાઈં પડિસંવેદેસ્સંતિ ।
૧૦. સવ્વેણવિ એગે ફાસાઈં પડિસંવેદેસ્સંતિ ।

૬. અનેક જીવોએ શરીરના સર્વ દેશથી પણ ગંધ સૂંઘેલ હતી.
૭. અનેક જીવોએ શરીરના એક દેશથી પણ રસ ચાખ્યું.
૮. અનેક જીવોએ શરીરના બધા દેશથી પણ રસ ચાખ્યું.
૯. અનેક જીવોએ શરીરના એક દેશથી પણ સ્પર્શનું વેદન કરેલ.
૧૦. અનેક જીવોએ શરીરના સર્વ દેશથી પણ સ્પર્શનું વેદન કરેલ.

ઈન્દ્રિયોનાં વર્તમાનકાલીન વિષય દસ કઠ્ઠા છે, જેમકે-

૧. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ શબ્દ સાંભળે છે.
૨. અનેક જીવ શરીરનાં સર્વ દેશથી પણ શબ્દ સાંભળે છે.
૩. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ રૂપ જુવે છે.
૪. અનેક જીવ શરીરના સર્વ દેશથી પણ રૂપ જુવે છે.
૫. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ ગંધ સૂંઘે છે.
૬. અનેક જીવ શરીરના સર્વ દેશથી પણ ગંધ સૂંઘે છે.
૭. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ રસ ચાખે છે.
૮. અનેક જીવ શરીરના સર્વ દેશથી પણ રસ ચાખે છે.
૯. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ સ્પર્શોનું વેદન કરે છે.
૧૦. અનેક જીવ શરીરના સર્વ દેશથી પણ સ્પર્શોનું વેદન કરે છે.

ઈન્દ્રિયોનાં ભવિષ્યકાલીન દસ વિષય કઠ્ઠા છે, જેમકે -

૧. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ શબ્દ સાંભળશે.
૨. અનેક જીવ શરીરના સર્વ દેશથી પણ શબ્દ સાંભળશે.
૩. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ રૂપ જોશે.
૪. અનેક જીવ શરીરના સર્વ દેશથી પણ રૂપ જોશે.
૫. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ ગંધ સૂંઘશે.
૬. અનેક જીવ શરીરના સર્વ દેશથી પણ ગંધ સૂંઘશે.
૭. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ રસ ચાખશે.
૮. અનેક જીવ શરીરના સર્વ દેશથી પણ રસ ચાખશે.
૯. અનેક જીવ શરીરના એક દેશથી પણ સ્પર્શોનું વેદન કરશે.
૧૦. અનેક જીવ શરીરનાં સર્વ દેશથી પણ સ્પર્શોનું વેદન કરશે.

૩. ઇંદ્રિયાણં પુટ્ઠાપુટ્ઠ પવિટ્ઠાપવિટ્ઠ ચ વિસય ગહણં-

- પ. પુટ્ઠાઈં ભંતે ! સદ્દાઈં સુણેઈ, અપુટ્ઠાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ ?
૩. ગોયમા ! પુટ્ઠાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ, નો અપુટ્ઠાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ,
- પ. પુટ્ઠાઈં ભંતે ! રૂવાઈં પાસઈ, અપુટ્ઠાઈં રૂવાઈં પાસઈ ?
૩. ગોયમા ! નો પુટ્ઠાઈ રૂવાઈં પાસઈ, અપુટ્ઠાઈં રૂવાઈં પાસઈ,
- પ. પુટ્ઠાઈં ભંતે ! ગંધાઈં અગ્ધાઈ, અપુટ્ઠાઈં ગંધાઈં અગ્ધાઈ ?
૩. ગોયમા ! પુટ્ઠાઈં ગંધાઈં અગ્ધાઈ, નો અપુટ્ઠાઈં ગંધાઈં અગ્ધાઈ,
- પ. પુટ્ઠાઈં ભંતે ! રસાઈં અસ્સાઈ, અપુટ્ઠાઈં રસાઈં અસ્સાઈ ?
૩. ગોયમા ! પુટ્ઠાઈં રસાઈં અસ્સાઈ, નો અપુટ્ઠાઈં રસાઈં અસ્સાઈ,
- પ. પુટ્ઠાઈં ભંતે ! ફાસાઈં પડિસંવેદેઈ, અપુટ્ઠાઈં ફાસાઈં પડિસંવેદેઈ ?
૩. ગોયમા ! પુટ્ઠાઈં ફાસાઈં પડિસંવેદેઈ, નો અપુટ્ઠાઈં ફાસાઈં પડિસંવેદેઈ ।
- પ. પવિટ્ઠાઈં ભંતે ! સદ્દાઈં સુણેઈ, અપવિટ્ઠાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ ?
૩. ગોયમા ! પવિટ્ઠાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ, નો અપવિટ્ઠાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ ।

एवं जहा पुट्ठाणि तथा पविट्ठाणि वि ।

-पण्ण. प. १५, उ. १, सु. ९९०-९९१

गाहाओ-पुट्ठं सुण्णं सद्दं, रूवं पुण पासइ अपुट्ठं तु ।

गंधं रसं च फासं च, ब्रह्मपुट्ठं वियागरे ॥

भासा-समसेढीओ, सद्दं जं सुण्णं मीसियं सुण्णं ।

वीसेणी पुण सद्दं, सुण्णं नियमा पराघाए ॥

-नंदी सु. ६५, गा. ७५-७६

૩. ઈન્દ્રિયોનાં સ્પૃષ્ટ- અસ્પૃષ્ટ અને પ્રવિષ્ટ-અપ્રવિષ્ટ વિષયોનું પ્રહણ :

- પ્ર. ભંતે શ્રોત્રેન્દ્રિય સ્પૃષ્ટ શબ્દોને સાંભળે છે કે અસ્પૃષ્ટ શબ્દોને સાંભળે છે ?
૭. ગૌતમ ! તે સ્પૃષ્ટ શબ્દોને સાંભળે છે, અસ્પૃષ્ટ શબ્દોને સાંભળતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! ચક્ષુ ઈન્દ્રિય સ્પૃષ્ટ (સ્પર્શ) રૂપોને જુવે છે કે અસ્પૃષ્ટ રૂપોને જુવે છે ?
૭. ગૌતમ ! તે સ્પૃષ્ટ રૂપોને જોતી નથી, અસ્પૃષ્ટ રૂપોને જુવે છે.
- પ્ર. ભંતે ! દ્રાણેન્દ્રિય સ્પૃષ્ટ ગંધોને સૂંધે છે કે અસ્પૃષ્ટ ગંધોને સૂંધે છે ?
૭. ગૌતમ ! તે સ્પૃષ્ટ ગંધોને સૂંધે છે, અસ્પૃષ્ટ ગંધોને સૂંધતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! રસેન્દ્રિય સ્પૃષ્ટ રસોને ચાખે છે કે અસ્પૃષ્ટ રસોને ચાખે છે.
૭. ગૌતમ ! તે સ્પૃષ્ટ રસોને ચાખે છે, અસ્પૃષ્ટ રસોને ચાખતી નથી.
- પ્ર. ભંતે ! સ્પર્શેન્દ્રિય સ્પૃષ્ટ સ્પર્શોનું પ્રતિ સંવેદન કરે છે કે અસ્પૃષ્ટ સ્પર્શોનું પ્રતિસંવેદન કરે છે ?
૭. ગૌતમ ! તે સ્પૃષ્ટ સ્પર્શોનું પ્રતિસંવેદન કરે છે, અસ્પૃષ્ટ સ્પર્શોનું પ્રતિસંવેદન કરતાં નથી.
- પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિય પ્રવિષ્ટ શબ્દોને સાંભળે છે કે અપ્રવિષ્ટ શબ્દોને સાંભળે છે ?
૭. ગૌતમ ! તે પ્રવિષ્ટ શબ્દોને સાંભળે છે, અપ્રવિષ્ટ શબ્દોને સાંભળતા નથી.

જે પ્રમાણે સ્પૃષ્ટના વિષયમાં કહ્યું તેજ પ્રમાણે પ્રવિષ્ટના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ.

ગાથાર્થ : શબ્દ શ્રોત્રેન્દ્રિયથી સ્પૃષ્ટ થવાથી જ સાંભળી શકે છે, પરંતુ રૂપ નેત્રથી સ્પૃષ્ટ થવા વગરજ જોઈ શકાય છે.

ગંધ, રસ અને સ્પર્શનાં પુદ્ગલ ઈન્દ્રિયોથી બંદ્ર અને સ્પૃષ્ટ થવા પર જ જાણી શકાય છે.

સમ શ્રેણીમાં સ્થિત શ્રોતા અન્ય (શબ્દ) પુદ્ગલોથી આઘાત પ્રાપ્ત ભાષા પુદ્ગલોને સાંભળે છે.

૪. ઇન્દ્રિયાણં વિસયચેત્તપમાણં-

- પ. સોઈન્દ્રિયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈએ વિસએ પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહમાગાઓ, ઉક્કોસેણં વારસહિં જોયણેહિંતો અચ્છિણ્ણે પોમ્મલે પુટ્ઠે પવિટ્ઠાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ .
- પ. ચક્ખિંદ્રિયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈએ વિસએ પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંગુલસ સંખેજ્જહમાગાઓ, ઉક્કોસેણં સાઈરેગાઓ જોયણસયસહસ્સાઓ અચ્છિણ્ણે પોમ્મલે અપુટ્ઠે અપવિટ્ઠાઈં રૂવાઈં પાસઈ .
- પ. ઘાણિંદ્રિયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈએ વિસએ પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંગુલસ્સઅસંખેજ્જહમાગાઓ, ઉક્કોસેણં ણવહિં જોયણેહિંતો અચ્છિણ્ણે પોમ્મલે પુટ્ઠે પવિટ્ઠાઈં ગંધાહિં અઘાઈ .

एवं जिब्भिंद्रियस्स वि, फासिंद्रियस्स वि ।

-પણ્ણ. પ. ૧૫, ૩. ૧, સુ. ૧૧૨

૫. છઠમત્થ કેવલીહિં સદ્દસવણસામત્થ પરૂવણં-

- પ. છઠમત્થે ણં ભંતે ! મણુસે આઊડિજ્જમાણાઈં સદ્દાઈં મુણેઈ, તેં જહા-
૧. સંખસદ્દાણિ વા, ૨. સિંગસદ્દાણિ વા,
 ૩. મંખિયસદ્દાણિ વા, ૪. ચરમુહિસદ્દાણિ વા,
 ૫. પોયાસદ્દાણિ વા, ૬. પરિપિરિયાસદ્દાણિ વા,
 ૭. પણવસદ્દાણિ વા, ૮. પહ્હસદ્દાણિ વા,
 ૯. મંભાસદ્દાણિ વા, ૧૦. હોરંમસદ્દાણિ વા,
 ૧૧. મેરિસદ્દાણિ વા, ૧૨. ઙ્ગલ્લરિસદ્દાણિ વા,
 ૧૩. દુંદમ્મિસદ્દાણિ વા, ૧૪. તતાણિ વા,
 ૧૫. વિત્તતાણિ વા, ૧૬. ઘણાણિ વા,
 ૧૭. ઙ્ગુસિરાણિ વા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! છઠમત્થે ણં મણુસે આઊડિજ્જમાણાઈં સદ્દાઈં મુણેઈ, તેં જહા-
૧. સંખસદ્દાણિ વા -જાવ- ૧૭. ઙ્ગુસિરાણિ વા ।
- પ. તાઈં ભંતે ! કિં પુટ્ઠાઈં સુણેઈ, અપુટ્ઠાઈં સુણેઈ ?
૩. ગોયમા ! પુટ્ઠાઈં સુણેઈ, નો અપુટ્ઠાઈં સુણેઈ -જાવ- ણિયમા છદ્દિસિં સુણેઈ ।

૪. ઇન્દ્રિયોનાં વિષય ક્ષેત્રનું પ્રમાણ :

- પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં વિષય કેટલા કલ્પા છે ?
 ૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અંગુળનાં અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ બાર યોજન દૂરથી આવેલ અવિચ્છિન્ન શબ્દ વર્ગજ્ઞાનાં પુદ્ગલ સ્પૃષ્ટ થવા પર પ્રવિષ્ટ શબ્દોને સાંભળે છે.
- પ્ર. ભંતે ! ચક્ષુરિન્દ્રિયનાં વિષય કેટલા કલ્પા છે ?
 ૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અંગુળનો સંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ એક લાખ યોજન દૂરના અવિચ્છિન્ન પુદ્ગલોના અસ્પૃષ્ટ અને અપ્રવિષ્ટ રૂપોને જુવે છે.
- પ્ર. ભંતે ! ઘ્રાણેન્દ્રિયનાં વિષય કેટલા કલ્પા છે ?
 ૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અંગુળના અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ નવ યોજન દૂરથી આવેલ અવિચ્છિન્ન પુદ્ગલનાસ્પૃષ્ટ થવા પર પ્રવિષ્ટ ગંધોને સૂંધી લે છે.
- આ પ્રમાણે રસેન્દ્રિયનું અને સ્પર્શેન્દ્રિયનું પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

૫. છદ્દમસ્થ અને કેવળી દ્વારા શબ્દ શ્રવણનાં સામર્થ્યનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! છદ્દમસ્થ મનુષ્ય શું વાગતાં થતાં વાદ્યોના શબ્દોને સાંભળે છે, જેમકે -
૧. શંખનાં શબ્દ, ૨. શ્રૃંગીનાં શબ્દ,
 ૩. શંખનીનાં શબ્દ, ૪. કાલલાનાં શબ્દ,
 ૫. વાદ્યનાં શબ્દ, ૬. પરિપીરિકાનાં શબ્દ,
 ૭. ઢોલના શબ્દ, ૮. ઢોલકીનાં શબ્દ,
 ૯. ઢક્કાનાં શબ્દ, ૧૦. હોરંભના શબ્દ,
 ૧૧. નગારાનાં શબ્દ, ૧૨. ઝાલરના શબ્દ,
 ૧૩. દુંદુમ્મિના શબ્દ, ૧૪. વીણાઆદિના શબ્દ,
 ૧૫. તબલાના શબ્દ, ૧૬. ઘનના શબ્દ,
 ૧૭. બાંસુરીનાં શબ્દ સાંભળે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! છદ્દમસ્થ મનુષ્ય વાગતાં શબ્દોને સાંભળે છે, જેમકે -
૧. શંખ-ચાવત્- ૧૭. બાંસુરી આદિ વાદ્યનાં શબ્દ.
- પ્ર. ભંતે ! શું તે (છદ્દમસ્થ) પૂર્વોક્ત (વાદ્યોના) શબ્દોને સ્પૃષ્ટ થવા પર સાંભળે છે કે અસ્પૃષ્ટ થવા પર સાંભળે છે ?
૩. ગૌતમ ! છદ્દમસ્થ મનુષ્ય (તે વાદ્યોને) સ્પૃષ્ટ થયેલ શબ્દોને સાંભળે છે, અસ્પૃષ્ટ શબ્દોને સાંભળતા નથી. નિયમથી છ દિશાઓથી આવેલ સ્પૃષ્ટ શબ્દોને સાંભળે છે.

પ. છઠ્ઠમત્યે ણં ભંતે ! મણુસ્સે કિં આરગયાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ ? પારગયાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ ?

૩. ગોયમા ! આરગયાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ, નો પારગયાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ ।

પ. જહા ણં ભંતે ! છઠ્ઠમત્ય મણુસ્સે આરગયાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ, નો પારગયાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ ? તહા ણં ભંતે ! કેવલી કિં આરગયાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ, નો પારગયાઈં સદ્દાઈં સુણેઈ ?

૩. ગોયમા ! કેવલી ણં આરગયં વા પારગયં વા સવ્વદૂરમૂલમણંતિયં સદ્દં જાણઈ પાસઈ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
'કેવલી ણં આરગયં વા પારગયં વા સવ્વદૂરમૂલમણંતિયં સદ્દં જાણઈ પાસઈ ?

૩. ગોયમા ! કેવલી ણં પુરત્થિમેણં મિયં પિ જાણઈ, અમિયં પિ જાણઈ, એવં દાહિણેણં, પચ્ચત્થિમેણં, ઉત્તરેણં, ઉડ્ઢં, અહે મિયં પિ જાણઈ અમિયં પિ જાણઈ ।

મવ્વં જાણઈ કેવલી, સવ્વં પાસઈ કેવલી, સવ્વઓ જાણઈ પાસઈ, સવ્વકાલં જાણઈ પાસઈ, સવ્વભાવે જાણઈ કેવલી, સવ્વભાવે પાસઈ કેવલી, અણંતે નાણે કેવલિસ્સ, અણંતે દંસણે કેવલિસ્સ, નિવ્વુડે નાણે કેવલિસ્સ, નિવ્વુડે દંસણે કેવલિસ્સ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-
'કેવલી ણં આરગયં વા પારગયં વા સવ્વદૂરમૂલમણંતિયં સદ્દં જાણઈ પાસઈ ।'

-વિયા. સ. ૫, ૩. ૪, સુ. ૧-૪

૬. ઇંદિયાણં વિસયાણં કામ-ભોગત્તં ચ પરૂવણં-

પ. રૂવી ભંતે ! કામા ? અરૂવી કામા ?

૩. ગોયમા ! રૂવી કામા સમણાઉસો ! નો અરૂવી કામા ।

પ્ર. ભંતે ! શું છદ્દમસ્થ મનુષ્ય ઈન્દ્રિય ગોચર થયેલ શબ્દોને સાંભળે છે કે પાર પામેલ શબ્દોને સાંભળે છે ?

૩. ગૌતમ ! (છદ્દમસ્થ મનુષ્ય) ઈન્દ્રિય ગોચર થયેલ શબ્દોને સાંભળે છે, પરંતુ પાર પામેલ શબ્દોને સાંભળતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! જેમ છદ્દમસ્થ મનુષ્ય ઈન્દ્રિય ગોચર શબ્દોને સાંભળે છે પરંતુ પાર પામેલ શબ્દોને સાંભળતા નથી. તો ભંતે ! શું તે કેવળજ્ઞાની તેવીજ રીતે ઈન્દ્રિય ગોચર શબ્દોને સાંભળે છે પારપામેલ શબ્દોને સાંભળતા નથી ?

૩. હા, ગૌતમ ! કેવળી મનુષ્ય ઈન્દ્રિય ગોચર, પાર પામેલ કે બધા પ્રકારનાં દૂરવર્તી, નિકટવર્તી અનન્ત શબ્દોને જાણે જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે-
"કેવળી મનુષ્ય ઈન્દ્રિય ગોચર, પાર પામેલ કે બધા પ્રકારનાં દૂરવર્તી, નિકટવર્તી અનન્ત શબ્દોને જાણે દેખે છે ?

૩. ગૌતમ ! કેવળી પૂર્વ દિશાની મિત વસ્તુને પણ જાણે છે અને અમિત વસ્તુને પણ જાણે છે. આ પ્રમાણે દક્ષિણ દિશા, પશ્ચિમ દિશા, ઉત્તર દિશા ઉર્ધ્વદિશા અને અધોદિશાની મિત (પરિમિત) વસ્તુને પણ જાણે દેખે છે તથા અમિત (અપરિમિત) વસ્તુને પણ જાણે દેખે છે.

કેવળજ્ઞાની બધુ જાણે છે અને બધુ જુવે છે. કેવળી સર્વતઃ જાણે દેખે છે, કેવળી સર્વકાળને જાણે દેખે છે. કેવળી સર્વ ભાવો (પદાર્થો)ને જાણે દેખે છે. કેવળીનાં અનન્તજ્ઞાન અને અનન્ત દર્શન હોય છે. કેવળજ્ઞાનીનાં જ્ઞાન અને દર્શન (બધા પ્રકારનાં આવરણોથી રહિત હોય છે.)

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"કેવળી મનુષ્ય આરગત અને પારગત શબ્દોને બધા પ્રકારનાં દૂરવર્તી અને નિકટવર્તી શબ્દોને જાણે દેખે છે."

૬. ઈન્દ્રિય-વિષયોનાં કામ અને ભોગિત્વનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કામ રૂપી છે કે અરૂપી છે ?

૩. હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ગૌતમ ! કામ રૂપી છે. અરૂપી નથી.

- પ. સચિત્તા ભંતે ! કામા ? અચિત્તા કામા ?
 ડ. ગોયમા ! સચિત્તા વિ કામા, અચિત્તા વિ કામા ।
 પ. જીવા ભંતે ! કામા ? અજીવા કામા ?
 ડ. ગોયમા ! જીવા વિ કામા, અજીવા વિ કામા ।
 પ. જીવાણં ભંતે ! કામા ? અજીવાણં કામા ?
 ડ. ગોયમા ! જીવાણં કામા, નો અજીવાણં કામા ।
 પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! કામા પળ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! ઢુવિહા કામા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સઢ્ઢા ય, ૨. રૂવા ય ।
 પ. રૂવી ભંતે ! ભોગા ? અરૂવી ભોગા ?
 ડ. ગોયમા ! રૂવી ભોગા, નો અરૂવી ભોગા ।
 પ. સચિત્તા ભંતે ! ભોગા ? અચિત્તા ભોગા ?
 ડ. ગોયમા ! સચિત્તા વિ ભોગા, અચિત્તા વિ ભોગા ।
 પ. જીવા ભંતે ! ભોગા ? અજીવા ભોગા ?
 ડ. ગોયમા ! જીવા વિ ભોગા, અજીવા વિ ભોગા ।
 પ. જીવાણં ભંતે ! ભોગા ? અજીવાણં ભોગા ?
 ડ. ગોયમા ! જીવાણં ભોગા, નો અજીવાણં ભોગા ।
 પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! ભોગા પળ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! તિવિહા ભોગા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. ગંધા, ૨. રસા, ૩. ફાસા ।
 પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! કામભોગા પળ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! પંચવિહા કામભોગા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સઢ્ઢા, ૨. રૂવા, ૩. ગંધા, ૪. રસા, ૫. ફાસા ।
 -વિયા. સ. ૭, ડ. ૭, સુ. ૨-૧૨

૭. પંચવિહ-ઈન્દ્રિય-વિસયાણં પોગ્ગલ-પરિણામં-

- પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! ઈન્દ્રિયવિસયે પોગ્ગલ-પરિણામે પળ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! પંચવિહે ઈન્દ્રિયવિસયે પોગ્ગલ-પરિણામે પળ્ણત્તે, તં જહા-

- પ્ર. ભંતે ! કામ સચિત્ત છે કે અચિત્ત છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! કામ સચિત્ત પણ છે અને અચિત્ત પણ છે.
 પ્ર. ભંતે ! કામ જીવ છે કે અજીવ છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! કામ જીવ પણ છે અને અજીવ પણ છે.
 પ્ર. ભંતે ! કામ જીવોને હોય છે કે અજીવોને હોય છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! કામ જીવોને હોય છે, અજીવોને હોતાં નથી.
 પ્ર. ભંતે ! કામ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! કામ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. શબ્દ, ૨. રૂપ.
 પ્ર. ભંતે ! ભોગ રૂપી છે કે અરૂપી છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! ભોગ રૂપી છે, તે અરૂપી હોતાં નથી.
 પ્ર. ભંતે ! ભોગ સચિત્ત હોય છે કે અચિત્ત હોય છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! ભોગ સચિત્ત પણ હોય છે અને અચિત્ત પણ હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! ભોગ જીવ હોય છે કે અજીવ હોય છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! ભોગ જીવ પણ હોય છે અને અજીવ પણ હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! ભોગ જીવોને હોય છે કે અજીવોને હોય છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! ભોગ જીવોને હોય છે, અજીવોને હોતાં નથી.
 પ્ર. ભંતે ! ભોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! ભોગ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. ગંધ, ૨. રસ, ૩. સ્પર્શ.
 પ્ર. ભંતે ! કામભોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! કામભોગ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. શબ્દ, ૨. રૂપ, ૩. ગંધ, ૪. રસ, ૫. સ્પર્શ.

૭. પાંચ ઈન્દ્રિયોનાં વિષયોનું પુદ્ગલ પરિણામ :

- પ્ર. ભંતે ! ઈન્દ્રિયોનાં વિષયભૂત પુદ્ગલોનાં પરિણામ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! ઈન્દ્રિયોનાં વિષયભૂત પુદ્ગલોનાં પરિણામ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સોઈંદિયવિસાણ પોગ્ગલ-પરિણામે -જાવ-
૫. ફાસિંદિયવિસાણ પોગ્ગલ-પરિણામે ।
- પ. સોઈંદિયવિસાણ ભંતે ! પોગ્ગલ-પરિણામે કઢવિહે પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સુઢ્ધિ-સદ્દપરિણામેય, ૨. દુઢ્ધિ-સદ્દપરિણામેય,
એવં ચક્ષિંદિયવિસાણ પોગ્ગલ-પરિણામે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સુરૂવ-પરિણામે, ૨. દુરૂવ-પરિણામેય,
એવં ઘાણિંદિયવિસાણ પોગ્ગલ-પરિણામે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સુરભિગંધ-પરિણામે, ૨. દુરભિગંધ-પરિણામેય,
એવં જિઢ્ધિંદિયવિસાણ પોગ્ગલ-પરિણામે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સુરસ-પરિણામે, ૨. દુરસ-પરિણામેય,
એવં ફાસિંદિયવિસાણ પોગ્ગલ-પરિણામે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સુફાસ-પરિણામે, ૨. દુફાસ-પરિણામેય,
- પ. સે નૂણં ભંતે ! ઉચ્ચાવણ્ણુ સદ્દપરિણામેસુ,
ઉચ્ચાવણ્ણુ રૂવપરિણામેસુ,
ઉચ્ચાવણ્ણુ ગંધપરિણામેસુ,
ઉચ્ચાવણ્ણુ રસપરિણામેસુ,
ઉચ્ચાવણ્ણુ ફાસપરિણામેસુ,
પરિણમમાણા પોગ્ગલા પરિણમંતીતિ વત્તવ્વં સિયા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! ઉચ્ચાવણ્ણુ સદ્દપરિણામેસુ પરિણમમાણા પોગ્ગલા પરિણમંતીતિ વત્તવ્વં સિયા ।
- પ. મેં નૂણં ભંતે ! સુઢ્ધિસદ્દા પોગ્ગલા દુઢ્ધિસદ્દતાણ પરિણમંતિ, દુઢ્ધિસદ્દા પોગ્ગલા સુઢ્ધિસદ્દતાણ પરિણમંતિ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! સુઢ્ધિસદ્દા પોગ્ગલા દુઢ્ધિસદ્દતાણ પરિણમંતિ, દુઢ્ધિસદ્દા પોગ્ગલા સુઢ્ધિસદ્દતાણ પરિણમંતિ,
એવં સુરૂવા પોગ્ગલા, દુરૂવત્તાણ પરિણમંતિ,
દુરૂવા પોગ્ગલા, સુરૂવત્તાણ પરિણમંતિ,
૧. શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામ -ચાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિયનાં વિષયભૂત પુદ્ગલ પરિણામ.
- પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં વિષયભૂત પુદ્ગલોનાં પરિણામ કેટલા પ્રકારનાં કઠ્ઠા છે ?
૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારનાં કઠ્ઠા છે, જેમકે -
૧. સુશબ્દોનું પરિણામ, ૨. દુઃશબ્દોનું પરિણામ.
આ પ્રમાણે ચક્ષુરિન્દ્રિયનાં વિષયભૂત પુદ્ગલોનાં પરિણામ બે પ્રકારનાં કઠ્ઠા છે, જેમકે-
૧. સુરૂપ પરિણામ, ૨. દુરૂપ પરિણામ.
આ પ્રમાણે ઘ્રાણેન્દ્રિયનાં વિષયભૂત પુદ્ગલોનાં પરિણામ બે પ્રકારનાં કઠ્ઠા છે, જેમકે -
૧. સુગંધ પરિણામ, ૨. દુર્ગંધ પરિણામ.
આ પ્રમાણે રસેન્દ્રિયનાં વિષયભૂત પુદ્ગલોનાં પરિણામ બે પ્રકારનાં કઠ્ઠા છે, જેમકે -
૧. સુરસ પરિણામ, ૨. દુરસ પરિણામ.
આ પ્રમાણે સ્પર્શેન્દ્રિયનાં વિષયભૂત પુદ્ગલોનાં પરિણામ બે પ્રકારનાં કઠ્ઠા છે, જેમકે -
૧. સુસ્પર્શ પરિણામ, ૨. દુસ્પર્શ પરિણામ.
- પ્ર. ભંતે ! શું સારા માઠા શબ્દ પરિણામોમાં, સારા માઠા રૂપ પરિણામોમાં, સારા માઠા ગંધ પરિણામોમાં, સારા માઠા રસ પરિણામોમાં, સારા માઠા સ્પર્શ પરિણામોમાં, પરિણમિત થયેલ પુદ્ગલ પરિણત હોય છે, એવું કહેવાય છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! સારા માઠા શબ્દ પરિણામોમાં, પરિણમિત થયેલ પુદ્ગલ પરિણત હોય છે, એવું કહેવાય છે.
- પ્ર. ભંતે ! શું સુશબ્દોનાં પુદ્ગલ દુઃશબ્દોનાં રૂપમાં પરિણત થાય છે કે દુઃશબ્દોનાં પુદ્ગલ સુશબ્દોનાં રૂપમાં પરિણત થાય છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! સુશબ્દોનાં પુદ્ગલ દુઃશબ્દોનાં રૂપમાં પરિણત થાય છે અને દુઃશબ્દોનાં પુદ્ગલ સુશબ્દોનાં રૂપમાં પરિણત થાય છે.
આ પ્રમાણે સુરૂપનાં પુદ્ગલ દુરૂપમાં પરિણત થાય છે.
દુરૂપનાં પુદ્ગલ સુરૂપમાં પરિણત થાય છે.

એવં મુલ્ભિગંધા પોગ્ગલા, દુલ્ભિગંધત્તાએ પરિણમંતિ,

દુલ્ભિગંધા પોગ્ગલા, મુલ્ભિગંધત્તાએ પરિણમંતિ,

એવં મુરસા પોગ્ગલા, દુરસત્તાએ પરિણમંતિ,

દુરસા પોગ્ગલા, મુરસત્તાએ પરિણમંતિ,

એવં મુફાસા પોગ્ગલા, દુફાસત્તાએ પરિણમંતિ,

દુફામા પોગ્ગલા, મુફાસત્તાએ પરિણમંતિ^૧ ।

-જીવા. પડિ. ૩, સુ. ૧૮૯

૮. ઈન્દિયલક્ષ્મી ભેયા ચતુર્વીસદંડેસુ ચ પરૂવણં-

પ. કઈવિહા ણં ભંતે ! ઈન્દિયલક્ષ્મી પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહા ઈન્દિયલક્ષ્મી પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોઈન્દિયલક્ષ્મી -જાવ-, ૫. ફાસિન્દિયલક્ષ્મી ।^૨

દં. ૧-૨૪. એવં નેરઙ્ગયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ળવરં-જસ્મ જઈ ઈન્દિયા તસ્સ તાવઙ્ગયા લક્ષ્મી
ભાણિયત્વા ।

-પળ્ણ. પ. ૧૫, ૩. ૨, સુ. ૧૦૧૧

૯. ઈન્દિયુવઓગદ્ધા ભેયા ચતુર્વીસદંડેસુ ચ પરૂવણં-

પ. કઈવિહા ણં ભંતે ! ઈન્દિય ઉવઓગદ્ધા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહા ઈન્દિય ઉવઓગદ્ધા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોઈન્દિય ઉવઓગદ્ધા -જાવ- ૫. ફાસિન્દિય
ઉવઓગદ્ધા,

દં. ૧-૨૪ એવં નેરઙ્ગયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ળવરં-જસ્મ ઈન્દિયા તસ્સ તાવઙ્ગયા ઉવઓગદ્ધા
ભાણિયત્વા ।

- પળ્ણ. પ. ૧૫, ૩. ૨, સુ. ૧૦૧૨

આ પ્રમાણે સુગંધનાં પુદ્ગલ દુર્ગન્ધનાં રૂપમાં
પરિણત થાય છે.

દુર્ગંધનાં પુદ્ગલ સુગંધનાં રૂપમાં પરિણત
થાય છે.

આ પ્રમાણે સુરસનાં પુદ્ગલ દુરસનાં રૂપમાં
પરિણત થાય છે.

દુરસનાં પુદ્ગલ સુરસનાં રૂપમાં પરિણત થાય છે.

આ પ્રમાણે સુસ્પર્શનાં પુદ્ગલ દુસ્પર્શનાં રૂપમાં
પરિણત થાય છે.

દુસ્પર્શનાં પુદ્ગલ સુસ્પર્શનાં રૂપમાં પરિણત
થાય છે.

૮. ઈન્દ્રિય લબ્ધિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! ઈન્દ્રિય લબ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ઈન્દ્રિય લબ્ધિ પાંચ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય લબ્ધિ -ચાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય લબ્ધિ.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી
જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : જેને જેટલી ઈન્દ્રિયાં હોય, તેને તેટલી જ
ઈન્દ્રિય લબ્ધિ કહેવી જોઈએ.

૯. ઈન્દ્રિયોપયોગ કાળનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં
પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! ઈન્દ્રિયોનાં ઉપયોગનો કાળ કેટલા પ્રકારનો
કહ્યો છે ?

૩. ગૌતમ ! ઈન્દ્રિયોનાં ઉપયોગનો કાળ પાંચ પ્રકારનો
કહ્યો છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય ઉપયોગકાળ -ચાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય
ઉપયોગકાળ.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી
કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : જેની જેટલી ઈન્દ્રિયો હોય, તેની તેટલી
જ ઈન્દ્રિય ઉપયોગકાળ કહેવા જોઈએ.

૧૦. ઇન્દ્રિય-ઉવઓગદ્વાર્ અપ્પવહુત્તં-

- પ. ણ્ણસિ ણં ભંતે ! સોઙ્ઙદિય-ચક્કિંબંદિય-ઘાણિંદિય-જિલ્લિંદિય-ફાસિંદિયાણં જહણ્ણિયાણં ઉવઓગદ્વાર્, ઉક્કોસિયાણં ઉવઓગદ્વાર્, જહણ્ણુક્કોસિયાણં ઉવઓગદ્વાર્ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-વિસેસાહિયા વા ?
- ઉ. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ચક્કિંબંદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્,
૨. સોઙ્ઙદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,
૩. ઘાણિંદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,
૪. જિલ્લિંદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,
૫. ફાસિંદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા ।

ઉક્કોસિયાણં ઉવઓગદ્વાર્-

૧. સવ્વત્થોવા ચક્કિંબંદિયસ્સ ઉક્કોસિયા ઉવઓગદ્વાર્,
૨. સોઙ્ઙદિયસ્સ ઉક્કોસિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,
૩. ઘાણિંદિયસ્સ ઉક્કોસિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,
૪. જિલ્લિંદિયસ્સ ઉક્કોસિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,
૫. ફાસિંદિયસ્સ ઉક્કોસિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,

જહણ્ણુક્કોસિયાણં ઉવઓગદ્વાર્-

૧. સવ્વત્થોવા ચક્કિંબંદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્,
૨. સોઙ્ઙદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,
૩. ઘાણિંદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,
૪. જિલ્લિંદિયસ્સ જહણ્ણિયા ઉવઓગદ્વાર્ વિસેસાહિયા,

૧૦. ઇન્દ્રિયોનાં ઉપયોગકાળનો અલ્પ બહુત્વ :

- પ્ર. ભંતે ! આ શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્કુરિન્દ્રિય, દ્રાણેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય અને સ્પર્શેન્દ્રિયનાં જઘન્ય ઉપયોગકાળ ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ અને જઘન્યોત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળમાં કોણ કોનાથી અલ્પ-યાવત્-વિશેષાધિક છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ૧. ચક્કુરિન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ બધાથી અલ્પ છે.
૨. (તેનાથી) શ્રોત્રેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.
૩. (તેનાથી) દ્રાણેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.
૪. (તેનાથી) રસેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.
૫. (તેનાથી) સ્પર્શેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળની અપેક્ષાથી :

૧. ચક્કુરિન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ બધાથી અલ્પ છે.
૨. (તેનાથી) શ્રોત્રેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.
૩. (તેનાથી) દ્રાણેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.
૪. (તેનાથી) રસેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.
૫. (તેનાથી) સ્પર્શેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

જઘન્યોત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળની અપેક્ષાથી :

૧. બધાથી અલ્પ ચક્કુરિન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ છે.
૨. (તેનાથી) શ્રોત્રેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.
૩. (તેનાથી) દ્રાણેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.
૪. (તેનાથી) રસેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

૫. ફાસેંદિયસ્સ જહણિયા ઉવઓગદ્ધા વિસેસાહિયા,

ફાસેંદિયસ્સ જહણિયાહિંતો ઉવઓગદ્ધાહિંતો-

૧. ચકિંવદિયસ્સ ઉવકોસિયા ઉવઓગદ્ધા વિસેસાહિયા,

૨. સોંદિયસ્સ ઉવકોસિયા ઉવઓગદ્ધા વિસેસાહિયા,

૩. ઘાણિંદિયસ્સ ઉવકોસિયા ઉવઓગદ્ધા વિસેસાહિયા,

૪. જિભિંદિયસ્સ ઉવકોસિયા ઉવઓગદ્ધા વિસેસાહિયા,

૫. ફાસેંદિયસ્સ ઉવકોસિયા ઉવઓગદ્ધા વિસેસાહિયા,

-પણ્ણ. પ. ૧૫. ઉ. ૨, સુ. ૧૦૧૩

૧૧. સચ્ચિંદિયણિચ્ચત્તીભેયા ચઠવીસદંડેસુ ય પરૂવણં-

પ. કહ્વિહા ણં ભંતે ! સચ્ચિંદિયણિચ્ચત્તી પણ્ણત્તા ?

ઉ. ગોયમા !- પંચવિહા સચ્ચિંદિયણિચ્ચત્તી પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોંદિયણિચ્ચત્તી -જાવ- ૫. ફાસિંદિયણિચ્ચત્તી ।

દં. ૧-૧૧. એવં નેરહયા -જાવ- થણિયકુમારાણં ।

પ. દં. ૧૨. પુઢવિકાહયાણં ભંતે ! કહ્વિહા ઈંદિયણિચ્ચત્તી પણ્ણત્તા ?

ઉ. ગોયમા ! એગા ફાસિંદિયણિચ્ચત્તી પણ્ણત્તા ।

દં. ૧૩-૨૪. એવં જસ્સ જહ્ ઈંદિયાણિ -જાવ- વેમાણિયાણં ।

-વિયા. સ. ૧૯, ઉ. ૮, સુ. ૧૧-૧૪

૧૨. ઈંદિય નિચ્ચત્તણા ભેયા ચઠવીસદંડેસુ ય પરૂવણં-

પ. કહ્વિહા ણં ભંતે ! ઈંદિય-નિચ્ચત્તણા પણ્ણત્તા ?

ઉ. ગોયમા ! પંચવિહા ઈંદિય-નિચ્ચત્તણા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોંદિય-નિચ્ચત્તણા -જાવ- ૫. ફાસિંદિય-નિચ્ચત્તણા ।

દં. ૧-૨૪. એવં નેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

૫. (તેનાથી) સ્પર્શેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

સ્પર્શેન્દ્રિયોનાં જઘન્ય ઉપયોગકાળથી :

૧. ચક્ષુરિન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

૨. (તેનાથી) શ્રોત્રેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

૩. (તેનાથી) દ્રાણેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

૪. (તેનાથી) રસેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

૫. (તેનાથી) સ્પર્શેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગકાળ વિશેષાધિક છે.

૧૧. સર્વેન્દ્રિય નિર્વૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! સર્વેન્દ્રિયનિર્વૃત્તિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! સર્વેન્દ્રિયનિર્વૃત્તિ પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિયનિર્વૃત્તિ -યાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિયનિર્વૃત્તિ.

દં. ૧-૧૧. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવોની કેટલી ઈન્દ્રિયનિર્વૃત્તિ કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તેની એક માત્ર સ્પર્શેન્દ્રિયનિર્વૃત્તિ કહી છે.

દં. ૧૩-૨૪. આ પ્રમાણે જેની જેટલી ઈન્દ્રિયો હોય, તેની તેટલી ઈન્દ્રિયનિર્વૃત્તિ વૈમાનિકો સુધી કહેવી જોઈએ.

૧૨. ઈન્દ્રિય નિર્વર્તનાનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! ઈન્દ્રિય નિર્વર્તના (નિર્વૃત્તિ) કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ઈન્દ્રિય નિર્વર્તના પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય નિર્વર્તના -યાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય નિર્વર્તના.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી જાણવું જોઈએ.

ળવરં-જસ્મ જઇ ઇંદિયા તસ્મ તાવઇયા ચેવ, ઇંદિય નિવ્વત્તણા ભાણિયવ્વા ।^૧

-પણ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૨, ૧૦૦૯.

૧૩. ઇંદિય નિવ્વત્તણા સમયા ચઠવીસદંડણ્ણુ ય પરૂવણં-
પ. સોઇંદિય નિવ્વત્તણા ણં ભંતે ! કહ્ સમયા પણ્ણત્તા ?
ડ. ગોયમા ! અસંખ્વેજ્જસમયા અંતોમુહુત્તિયા પણ્ણત્તા,
એવં -જાવ- ફાસિંદિય નિવ્વત્તણા સમયા,

દં. ૧-૨૪. એવં નેરઇયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ળવરં-જસ્મ જઇ ઇંદિયા તસ્મ તાવઇયા અંતોમુહુત્તિયા સમયા ભાણિયવ્વા ।

-પણ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૨, સુ. ૧૦૧૦

૧૪. ઇંદિયકરણ ભેયા ચઠવીસદંડણ્ણુ ય પરૂવણં-
પ. કહ્વિહે ણં ભંતે ! ઇંદિયકરણે પણ્ણત્તે ?
ડ. ગોયમા ! પંચવિહે ઇંદિયકરણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સોઇંદિયકરણે -જાવ- ૫. ફાસિંદિયકરણે,

દં. ૧-૨૪. એવં નેરઇયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ળવરં-જસ્મ જઇ ઇંદિયાઇં તસ્મ તઇ ઇંદિયકરણાઇં ।

-વિયા. સ. ૧૯, ડ. ૯, સુ. ૬-૭

૧૫. ઇંદિયોવચય ભેયા ચઠવીસદંડણ્ણુ ય પરૂવણં-
પ. કહ્વિહે ણં ભંતે ! ઇંદિયોવચયે પણ્ણત્તે ?
ડ. ગોયમા ! પંચવિહે ઇંદિયોવચયે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સોઇંદિઓવચયે -જાવ- ૫. ફાસિંદિઓવચયે,^૨

દં. ૧-૨૪. એવં નેરઇયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ળવરં-જસ્મ જઇ ઇંદિયા તસ્મ તહ્વિહો ચેવ ઇંદિયોવચયો ભાણિયવ્વો ।

-પણ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૨, સુ. ૧૦૦૭-૧૦૦૮

વિશેષ : જેની જેટલી ઇંદ્રિયો હોય, તેની તેટલી જ ઇંદ્રિય નિર્વર્તના કહેવી જોઈએ.

૧૩. ઇંદ્રિય નિર્વર્તનાનો સમય અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :
પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિય નિર્વર્તના કેટલા સમયની કહી છે ?
ઉ. ગૌતમ ! અસંખ્યાત સમયનાં અંતર્મૂહૂર્તની કહી છે.
આ પ્રમાણે સ્પર્શેન્દ્રિય નિર્વર્તનાકાળ સુધી કહેવું જોઈએ.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધીની ઇન્દ્રિય નિર્વર્તનાનો કાળ જાણવો જોઈએ.

વિશેષ : જેને જેટલી ઇન્દ્રિયો હોય તેને તેટલા જ અંતર્મૂહૂર્તના સમયની નિર્વર્તના જાણવી જોઈએ.

૧૪. ઇન્દ્રિયકરણ ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :
પ્ર. ભંતે ! ઇન્દ્રિયકરણ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
ઉ. ગૌતમ ! ઇન્દ્રિયકરણ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય કરણ -યાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિયકરણ,
દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી ઇન્દ્રિયકરણ કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : જેને જેટલી ઇન્દ્રિયો હોય તેની તેટલી જ ઇન્દ્રિયકરણ કહેવા જોઈએ.

૧૫. ઇન્દ્રિયોપચય ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :
પ્ર. ભંતે ! ઇન્દ્રિયોપચય કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
ઉ. ગૌતમ ! ઇન્દ્રિયોપચય પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિયોપચય -યાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિયોપચય.
દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી ઇન્દ્રિયોપચય જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : જેની જેટલી ઇન્દ્રિયો હોય તેની તેટલી જ પ્રકારનાં ઇન્દ્રિયોપચય કહેવા જોઈએ.

૧. આ આઠ દંડકોમાં ઇન્દ્રિયોનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે :

(ક) પાંચ સ્થાવરમાં એક સ્પર્શેન્દ્રિય. (ખ) બે ઇન્દ્રિયમાં બે ઇન્દ્રિય - ૧. સ્પર્શેન્દ્રિય, ૨. રસેન્દ્રિય.

(ગ) ત્રેન્દ્રિયમાં ત્રણ ઇન્દ્રિય : ૧. સ્પર્શેન્દ્રિય, ૨. રસેન્દ્રિય, ૩. દ્રાણેન્દ્રિય.

(ઘ) ચત્રેન્દ્રિયમાં ચાર ઇન્દ્રિય : ૧. સ્પર્શેન્દ્રિય, ૨. રસેન્દ્રિય, ૩. દ્રાણેન્દ્રિય, ૪. ચક્ષુઃઇન્દ્રિય.

(ઙ) આકીનાં ૧૬ દંડકોમાં પાંચેય ઇન્દ્રિય છે.

૨. વિયા. મ. ૨૦, ડ. ૪, સુ. ૧

૧૬. ચઝવીસદંડાણુ ઇંદિયાણં સંઠાણાઈ છઢાર પરૂવણં-

પ. દં. ૧. ણેરઙયાણં ંતે ! કઙ ઇંદિયા પણ્ણત્તા ?

ઝ. ગોયમા ! પંચેદિયા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોઈંદિએ -જાવ- ૫. ફાસિંદિએ ।^૧

પ. ણેરઙયાણં ંતે ! સોઈંદિએ કિં સંઠિએ પણ્ણત્તે ?

ઝ. ગોયમા ! કલંબુયાસંઠાણસંઠિએ પણ્ણત્તે ।

**એવં જહેવ ઓહિયાણં વત્તવ્વયા ંણિયા તહેવ
ણેરઙયાણ વિ -જાવ- અપ્પાવહુયાણિ ઢોણ્ણિવિ ।**

પ. ણેરઙયાણં ંતે ! ફાસિંદિએ કિં સંઠિએ પણ્ણત્તે ?

ઝ. ગોયમા ! ઢુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ંવધારણિજ્જે ય, ૨. ઝત્તરવેઝવ્વિએ ય ।

૧. તત્થ ણં જે સે ંવધારણિજ્જે, સે ણં
હુંડસંઠાણસંઠિએ પણ્ણત્તે,

૨. તત્થ ણં જે સે ઝત્તરવેઝવ્વિએ, **સે વિ તહેવ**

સેસં તં ચેવ ।

પ. દં. ૨-૧૧. અસુરકુમારાણં ંતે ! કઙ ઇંદિયા
પણ્ણત્તા ?

ઝ. ગોયમા ! પંચેદિયા પણ્ણત્તા ।

**એવં જહા ઓહિયાણં -જાવ- અપ્પાવહુયાણિ ઢોણ્ણિ
વિ ।**

ણવરં-ફાસેંદિએ ઢુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ંવધારણિજ્જે ય, ૨. ઝત્તરવેઝવ્વિએ ય ।^૨

૧. તત્થ ણં જે સે ંવધારણિજ્જે, સે ણં સમચઝરસસંઠાણ-
સંઠિએ પણ્ણત્તે,

૨. તત્થ ણં જે સે ઝત્તરવેઝવ્વિએ, સે ણં ણાણાસંઠાણ-
સંઠિએ પણ્ણત્તે,

સેસં તં ચેવ ।

એવં -જાવ- થણિયકુમારાણં ।

પ. ૧. દં. ૧૨. પુઢવિકાઙયાણં ંતે ! કઙ ઇંદિયા
પણ્ણત્તા ?

૧૬. યોવીસ દંડકોં ઇંદ્રિયોનાં સંસ્થાનાદિનાં છ ઢારોનું
પરૂપણ :

પ્ર. દં. ૧. ંતે ! નૈરયિકોની કેટલી ઇંદ્રિયાં કહી છે ?

ઝ. ગૌતમ ! તેની પાંચ ઇંદ્રિયાં કહી છે, જેંકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય -યાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય.

પ્ર. ંતે ! નારકની શ્રોત્રેન્દ્રિય કયા આકારની કહી છે ?

ઝ. ગૌતમ ! તે કદંબપુષ્પનાં આકારની કહી છે.

**આ પ્રંણે જેં સંંયય જીવોનાં પાંચ ઇંદ્રિયોનું
વર્ણન કરેલ છે તેવી જ રીતે નારકનાં ંને પ્રકારનાં
અલ્પબહુત્વ સુધીનું વર્ણન કરવું જોઈએ.**

પ્ર. ંતે ! નૈરયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિય કયા આકારની
કહી છે ?

ઝ. ગૌતમ ! ંે પ્રકારની કહી છે, જેંકે -

૧. ભવધારણીયા, ૨. ઝત્તરવૈકિયા.

૧. તેંમાંથી જે ભવધારણીયા છે તે હુંડક સંસ્થાનાના
આકારની કહી છે.

૨. તેંમાંથી જે ઝત્તરવૈકિયા સ્પર્શેન્દ્રિય છે, તે પણ
તેવી જ (હુંડક- સંસ્થાનાની) કહી છે.

શેષ વર્ણન પૂર્વવત્ સંજવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૨-૧૧. ંતે ! અસુરકુમારોની કેટલી ઇંદ્રિયાં
કહી છે ?

ઝ. ગૌતમ ! તેની પાંચ ઇંદ્રિયાં કહી છે.

**આ પ્રંણે સંંયય જીવોનાં સંંાન ંને પ્રકારનાં
અલ્પબહુત્વ સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.**

વિશેષ : સ્પર્શેન્દ્રિય ંે પ્રકારની કહી છે, જેંકે -

૧. ભવધારણીયા, ૨. ઝત્તરવૈકિયા.

૧. તેંમાં ભવધારણીયા સ્પર્શેન્દ્રિય સંંયતુરસ્ર
સંસ્થાનાવાળી કહી છે.

૨. તેંમાં ઝત્તર વૈકિયા સ્પર્શેન્દ્રિય નાના સંસ્થાના-
વાળી કહી છે.

શેષ વર્ણન પૂર્વવત્ કરવું જોઈએ.

**આ પ્રંણે સ્તનિતકુમારો સુધીનાં ંાટે કહેવું
જોઈએ.**

પ્ર. ૧. દં. ૧૨. ંતે ! પૃથ્વીકાયની કેટલી ઇંદ્રિયાં
કહી છે ?

૩. ગોયમા ! એગે ફાસિંદિએ પળ્ણત્તે ।
- પ. પુઢવિકાઙયાણં ઢંતે ! ફાસિંદિએ કિં સંઠિએ પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! મસૂરચંદ સંઠાણસંઠિએ પળ્ણત્તે ।
- પ. ૨. પુઢવિકાઙયાણં ઢંતે ! ફાસિંદિએ કેવઙયં વાહલ્લેણં પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! અંગુલસ્સ અસંઘેજ્જઙ્ઙાભાગં વાહલ્લેણં પળ્ણત્તે ।
- પ. ૩. પુઢવિકાઙયાણં ઢંતે ! ફાસિંદિએ કેવઙયં પોહત્તેણં પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! સરીરપમાણમેત્તે પોહત્તેણં પળ્ણત્તે ।
- પ. ૪. પુઢવિકાઙયાણં ઢંતે ! ફાસિંદિએ કઙ પએસિંએ પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! અણંતપએસિએ પળ્ણત્તે ।
- પ. ૫. પુઢવિકાઙયાણં ઢંતે ! ફાસિંદિએ કઙ પએસોગાઢે પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! અસંઘેજ્જ પએસોગાઢે પળ્ણત્તે ।
- પ. ૬. એમ્મિ ણં ઢંતે ! પુઢવિકાઙયાણં ફાસિંદિયસ્સ ઓગાહણ-પએસટ્ઠયાએ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! સવ્વત્થોવે પુઢવિકાઙયાણં ફાસિંદિએ ઓગાહણટ્ઠયાએ, મે ચેવ પએમટ્ઠયાએ અણંતગુણે ।
- પ. પુઢવિકાઙયાણં ઢંતે ! ફાસિંદિયસ્સ કેવઙયા કક્કવઙ્ઙગરૂયગુણા પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! અણંતા ।

એવં મઝયલહુયગુણા વિ ।

- પ. એમ્મિ ણં ઢંતે ! પુઢવિકાઙયાણં ફાસિંદિયસ્સ કક્કવઙ્ઙ-ગરૂયગુણ મઝય-લહુયગુણાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પુઢવિકાઙયાણં ફાસિંદિયસ્સ કક્કવઙ્ઙ-ગરૂયગુણા, તસ્સ ચેવ મઝય-લહુયગુણા અણંતગુણા ।

દં. ૧૩-૧૬. એવં આઝકાઙયાણ વિ -જાવ- વળ્ણપ્ફઙ્ઙાઙયાણં ।^૧

૩. ગૌતમ ! એક સ્પર્શેન્દ્રિય કહી છે.
- પ્ર. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિય કયા આકારની કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! તે મસૂરચંદ્રના આકારની કહી છે.
- પ્ર. ૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિયની મોટાઈ કેટલી કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! તેની મોટાઈ અંગુળનાં અસંખ્યાતમાં ભાગ જેટલી કહી છે.
- પ્ર. ૩. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિયની લંબાઈ કેટલી કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! તેનો વિસ્તાર તેનાં શરીર પ્રમાણ માત્ર છે.
- પ્ર. ૪. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિય કેટલા પ્રદેશોની કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! અનન્ત પ્રદેશી કહી છે.
- પ્ર. ૫. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિય કેટલા પ્રદેશોમાં અવગાઢ કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાઢ કહી છે.
- પ્ર. ૬. ભંતે ! આ પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિય અવગાહનાની અપેક્ષાથી અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિય અવગાહનાની અપેક્ષા બંધાથી ઓછી છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અનન્તગુણી છે.
- પ્ર. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોની સ્પર્શેન્દ્રિયનાં કર્કશગુરુ ગુણ કેટલા કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અનન્ત કહ્યા છે.

આ પ્રમાણે મૂદુ-લઘુ ગુણોનાં વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! આ પૃથ્વીકાયિકની સ્પર્શેન્દ્રિયના કર્કશ-ગુરુ ગુણો અને મૂદુ-લઘુ ગુણોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિકની સ્પર્શેન્દ્રિયના કર્કશ ગુરુગુણ સૌથી અલ્પ છે અને મૂદુ લઘુગુણ અનંતગુણ છે.

દં. ૧૩-૧૬. આ પ્રમાણે અકાયિકોથી વનસ્પતિકાયિકો સુધીનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

ળવરં-સંઠાણે ઇમો વિસેસો દટ્ઠવ્વો-

આઝક્કાઙ્ગયાણં થિવુગવિંદુસંઠાણસંઠિણે પ્ણત્તે,

તેઝક્કાઙ્ગયાણં સૂડકલાવસંઠાણસંઠિણે પ્ણત્તે,

વાઝક્કાઙ્ગયાણં પડાગાસંઠાણસંઠિણે પ્ણત્તે,

વળપ્ફઙ્ગાઙ્ગયાણં ણાણાસંઠાણસંઠિણે પ્ણત્તે ।

પ. દે. ૧૭. વેઙ્ગદિયાણં ઇંતે ! કઙ્ગ ઇંદિયા પ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! દો ઇંદિયા પ્ણત્તા, તેં જહા-

૧. જિઢ્ઠિંદિણે ય, ૨. ફાસિંદિણે ય ।^૧

દોણં પિ ઇંદિયાણં સંઠાણં, વાહલ્લં, પોહત્તં, પદેસા,
ઓગાહણા ય જહા ઓહિયાણં ઇણિયા તહા
ઇણિયવ્વા ।

ળવરં-ફાસેંદિણે હુંડસંઠાણસંઠિણે પ્ણત્તે ત્તિ
ઇમોવિસેસો ।

એણિ ણં ઇંતે ! વેઙ્ગદિયાણં જિઢ્ઠિંદિણે-ફાસેંદિયાણં
ઓગાહણટ્ઠયાણે પ્ણસટ્ઠયાણે ઓગાહણપ્ણસટ્ઠાણે
કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ઓગાહણટ્ઠયાણે સવ્વત્થોવે વેઙ્ગદિયાણં
જિઢ્ઠિંદિણે ।

ઓગાહણટ્ઠયાણે ફાસિંદિણે સંખેજ્જગુણે ।

પ્ણસટ્ઠયાણે સવ્વત્થોવે વેઙ્ગદિયાણં જિઢ્ઠિંદિણે ।

પ્ણસટ્ઠયાણે ફાસેંદિણે સંખેજ્જગુણે ।

ઓગાહણપ્ણસટ્ઠયાણે સવ્વત્થોવે વેઙ્ગદિયાણં
જિઢ્ઠિંદિણે ।

ઓગાહણપ્ણસટ્ઠયાણે ફાસિંદિણે સંખેજ્જગુણે ।

વિશેષ : પરંતુ આના સંસ્થાનનાં વિષયમાં આ
વિશેષતા સમજી લેવી જોઈએ.

અપ્કાયિકોની સ્પર્શન્દ્રિય જલબિંદુનાં આકારની
કહી છે.

તેજસ્કાયિકોની સ્પર્શન્દ્રિય સૂચીકલાપનાં
આકારની કહી છે.

વાયુકાયિકોની સ્પર્શન્દ્રિય પંતાકાનાં આકારની
કહી છે.

વનસ્પતિકાયિકોની સ્પર્શન્દ્રિયનાં નાના પ્રકારનાં
આકારની કહી છે.

પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બે ઈન્દ્રિય જીવોની કેટલી ઈન્દ્રિયાં
કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! બે ઈન્દ્રિયો કહી છે, જેમકે -

૧. રસેન્દ્રિય, ૨. સ્પર્શન્દ્રિય.

બંને ઈન્દ્રિયોનાં સંસ્થાન, બાહ્ય, પૃથુત્વ, પ્રદેશ
અને અવગાહનાનાં વિષયમાં જેમ સમુચ્ચયનાં
સંસ્થાનાદિનાં વિષયમાં કહ્યું છે તેવું જ કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : આની સ્પર્શન્દ્રિય હુંડક સંસ્થાનવાળી
કહી છે.

પ્ર. ભંતે ! આ બે ઈન્દ્રિયોની રસેન્દ્રિય અને
સ્પર્શન્દ્રિયમાંથી અવગાહનાની અપેક્ષાથી,
પ્રદેશોની અપેક્ષાથી તથા અવગાહના અને
પ્રદેશોની અપેક્ષાથી કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! અવગાહનાની અપેક્ષાથી બે ઈન્દ્રિયની
રસેન્દ્રિય બધાથી ઓછી છે,

અવગાહનાની અપેક્ષાથી સ્પર્શન્દ્રિય સંખ્યાત-
ગુણી છે.

પ્રદેશોની અપેક્ષાથી - બધાથી ઓછી બે ઈન્દ્રિયની
રસેન્દ્રિય છે.

પ્રદેશોની અપેક્ષાથી- તેની સ્પર્શન્દ્રિય સંખ્યાત-
ગુણી છે.

અવગાહના અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી બે ઈન્દ્રિયોની
રસેન્દ્રિય બધાથી અલ્પ છે.

અવગાહના અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સ્પર્શન્દ્રિય
સંખ્યાતગુણી અધિક છે.

ફાસેંદિયસ્સ ઓગાહણટ્ઠયાએહિંતો જિભ્મિંદિએ
પએસટ્ઠયાએ અણંતગુણે,
પએસટ્ઠયાએ ફાસિંદિએ સંખેજ્જગુણે ।

- પ. વેહંદિયાણં ભંતે ! જિભ્મિંદિયસ્સ કેવહયા કક્કબ્હ-
ગરૂયગુણા પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! અણંતા ।
એવં ફાસેંદિયસ્સ વિ,

એવં મહય-લહુયગુણા વિ ।

- પ. એસિ ણં ભંતે ! વેહંદિયાણં જિભ્મિંદિએ-ફાસેંદિયાણં
કક્કબ્હ-ગરૂયગુણાણં-મહય-લહુયગુણાણં કક્કબ્હ-
ગરૂયગુણ-મહય-લહુયગુણાણં ય કયરે કયરેહિંતો
અપ્પા વા -જાવ- વિમેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! સવ્વત્થોવા વેહંદિયાણં જિભ્મિંદિયસ્સ
કક્કબ્હ-ગરૂયગુણા,
ફાસેંદિયસ્સ કક્કબ્હ-ગરૂયગુણા અણંતગુણા,
ફાસેંદિયસ્સ કક્કબ્હ-ગરૂયગુણેહિંતો તસ્સ ચેવ
મહય-લહુયગુણા અણંતગુણા,
જિભ્મિંદિયસ્સ મહય-લહુયગુણા અણંતગુણા ।

દં. ૧૮-૧૯. એવં -જાવ- ચરિંદિય ત્તિ ।^૧

ળવરં-હંદિયપરિવુહ્ઠી કાયવ્વા ।

તેહંદિયાણં ઘાણેંદિય થોવે,

ચરિંદિયાણં ચક્કિંદિએ થોવે ।

સેસં તેં ચેવ ।

દં. ૨૦-૨૧. પંચિંદિય-તિરિક્કજોણિયાણં
મળ્ણસાણ ય જહા ણેરહયાણં ।^૨

ળવરં-ફાસિંદિએ છવ્વિહસંઠાણસંઠિએ પળ્ણત્તે, તેં
જહા-

૧. સમચરસે, ૨. ણગ્ગોહપરિમંડલે, ૩. સાતી,
૪. ચ્ચુજ્જે, ૫. વામણે, ૬. હુંડે ।

સ્પર્શેન્દ્રિયની અવગાહનાથી રસેન્દ્રિય પ્રદેશોની
અપેક્ષાથી અનંતગુણી છે. .

પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સ્પર્શેન્દ્રિય સંખ્યાત ગુણી છે.

- પ્ર. ભંતે ! બેઈન્દ્રિયોની રસેન્દ્રિયના કેટલા કર્કશ-
ગુરુગુણ કલા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અનન્ત છે.

આ પ્રમાણે એની સ્પર્શેન્દ્રિય પણ અનન્ત ગુણ
સમજવા જોઈએ.

આ પ્રમાણે મુદ્દુ-લઘુ ગુણ પણ અનન્ત સમજવા
જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! આ બેઈન્દ્રિયોની રસેન્દ્રિય અને સ્પર્શેન્દ્રિયનાં
કર્કશ-ગુરુગુણો, મુદ્દુ-લઘુગુણ તથા કર્કશ ગુરુગુણ
અને મુદ્દુલઘુ ગુણોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ
-યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! બધાથી અલ્પ બેઈન્દ્રિયોની રસેન્દ્રિયનાં
કર્કશ ગુરુગુણ છે,

(તેનાથી) સ્પર્શેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુગુણ અનન્ત-
ગુણા છે.

સ્પર્શેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુગુણોથી તેના મુદ્દુ-લઘુગુણ
અનન્તગુણા છે.

તેનાથી પણ રસેન્દ્રિયનાં મુદ્દુ-લઘુગુણ અનન્ત-
ગુણા છે.

દં. ૧૮-૧૯. આ પ્રમાણે ચરિંદ્રિય સુધી કહેવું
જોઈએ.

વિશેષ : ઈન્દ્રિયની પરિવૃદ્ધિ કરવી જોઈએ.

ત્રેઈન્દ્રિય જીવોની ઘ્રાણેન્દ્રિય થોડી હોય છે.

ચરિંદ્રિય જીવોની ચક્ષુઈન્દ્રિય થોડી હોય છે.

શેષ વર્ણન પૂર્વવત્ છે.

દં. ૨૦-૨૧. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અને મનુષ્યોની
ઈન્દ્રિયોનાં સંસ્થાનાદિ સંબંધી વર્ણન નારકનાં
સમાન સમજવું જોઈએ.

વિશેષ : તેની સ્પર્શેન્દ્રિય છ પ્રકારનાં સંસ્થાનોવાળી
કહી છે, જેમકે -

૧. સમચતુરસ્ર, ૨. ન્યગ્રોધપરિમંડળ, ૩. સાદિ,
૪. કુબ્જ, ૫. વામન, ૬. હુંડક.

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોડસિય-વેમાણિયાણં જહા
અસુરકુમારાણં !^૧

-પણ્ણ. પ. ૧૫, ઉ. ૧, સુ. ૯૮૩-૯૮૯.

૧૭. ઈન્દિય ઓગાહણા ભેયા ચઠવીસદંડાસુ ચ પરૂવણં-

- પ. કઢવિહા ણં ભંતે ! ઈન્દિય ઓગાહણા પણ્ણત્તા ?
ઉ. ગોયમા ! પંચવિહા ઈન્દિયઓગાહણા પણ્ણત્તા, તં
જહા-

૧-૫. સોઈન્દિયઓગાહણા -જાવ- ફાસિન્દિય
ઓગાહણા ।

દં. ૧-૨૪. એવં નેરઙ્ગયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ણવરં-જસ્સ જઙ્ગ ઈન્દિયા તસ્સ તાવઙ્ગયા ઓગાહણા
માણિયવ્વા ।

-પણ્ણ. પ. ૧૫, ઉ. ૨, સુ. ૧૦૧૪

૧૮. ઈન્દિયાણં ઓગાહણ-પણ્ણાવેવ્ખા અપ્પ-વહુત્તં-

- પ. એસિ ણં ભંતે ! સોઈન્દિય-ચક્કિંચદિય-ઘાણિન્દિય-
જિલ્લિન્દિય-ફાસિન્દિયાણં ઓગાહણટ્ઠયાએ
પણ્ણસટ્ઠાએ ઓગાહણ-પણ્ણસટ્ઠયાએ કયરે કયરેહિંતો
અપ્પા વા -જાવ- વિમેસાહિયા વા ?

ઉ. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવે ચક્કિંચદિએ ઓગાહણટ્ઠયાએ,

૨. સોઈન્દિએ ઓગાહણટ્ઠયાએ સંખેજ્જગુણે,

૩. ઘાણિન્દિએ ઓગાહણટ્ઠયાએ સંખેજ્જગુણે,

૪. જિલ્લિન્દિએ ઓગાહણટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણે,

૫. ફાસિન્દિએ ઓગાહણટ્ઠયાએ સંખેજ્જગુણે ।

પણ્ણસટ્ઠયાએ-

૧. સવ્વત્થોવે ચક્કિંચદિએ પણ્ણસટ્ઠયાએ,

૨. સોઈન્દિએ પણ્ણસટ્ઠયાએ સંખેજ્જગુણે,

દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને
વૈમાનિક દેવોનાં ઈન્દ્રિય સંબંધી વર્ણન
અસુરકુમારોનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

૧૭. ઈન્દ્રિયોની અવગાહનાનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં
પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! ઈન્દ્રિયાવગ્રહણ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ઈન્દ્રિયાવગ્રહણ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય અવગ્રહણ -યાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય-
અવગ્રહણ.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નારકથી વૈમાનિકો સુધી
પૂર્વવત્ કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : જેને જેટલી ઈન્દ્રિયો હોય, તેને તેટલી જ
ઈન્દ્રિયાવગ્રહણ કહેવી જોઈએ.

૧૮. ઈન્દ્રિયોની અવગાહના અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી
અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! આ શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુઈન્દ્રિય, દ્રાણેન્દ્રિય,
રસેન્દ્રિય અને સ્પર્શેન્દ્રિયમાંથી અવગાહનાની
અપેક્ષાથી પ્રદેશોની અપેક્ષાથી તથા અવગાહના
અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી કોણ કોનાથી અલ્પ
-યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. અવગાહનાની અપેક્ષા બધાથી
અલ્પ ચક્ષુઈન્દ્રિય છે.

૨. (તેનાથી) અવગાહનાની અપેક્ષા શ્રોત્રેન્દ્રિય
સંખ્યાતગુણી છે.

૩. (તેનાથી) અવગાહનાની અપેક્ષા દ્રાણેન્દ્રિય
સંખ્યાતગુણી છે.

૪. (તેનાથી) અવગાહનાની અપેક્ષા રસેન્દ્રિય
અસંખ્યાતગુણી છે.

૫. (તેનાથી) અવગાહનાની અપેક્ષા સ્પર્શેન્દ્રિય
સંખ્યાતગુણી છે.

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ ચક્ષુઈન્દ્રિય છે,

૨. (તેનાથી) પ્રદેશોની અપેક્ષા શ્રોત્રેન્દ્રિય
સંખ્યાતગુણી છે.

૩. ઘાણિંદિય પાસટ્થયાય સંખેજ્જગુણે,
૪. જિલ્હિંદિય પાસટ્થયાય અસંખેજ્જગુણે,
૫. ફાસિંદિય પાસટ્થયાય સંખેજ્જગુણે,

૩. (તેનાથી) પ્રદેશોની અપેક્ષા ઘ્રાણેન્દ્રિય સંખ્યાતગુણી છે.
૪. (તેનાથી) પ્રદેશોની અપેક્ષા રસેન્દ્રિય અસંખ્યાતગુણી છે.
૫. (તેનાથી) પ્રદેશોની અપેક્ષા સ્પર્શેન્દ્રિય સંખ્યાતગુણી છે.

ઓગાહણ-પાસટ્થયાય-

૧. મલ્લત્યોવે ચલ્લિંદિય પાસટ્થયાય,
૨. સોઈંદિય ઓગાહણટ્થયાય સંખેજ્જગુણે,
૩. ઘાણિંદિય ઓગાહણટ્થયાય સંખેજ્જગુણે,
૪. જિલ્હિંદિય ઓગાહણટ્થયાય અસંખેજ્જગુણે,
૫. ફાસિંદિય ઓગાહણટ્થયાય સંખેજ્જગુણે,
૬. ફાસિંદિયસ ઓગાહણટ્થયાયહિંતો ચલ્લિંદિય પાસટ્થયાય અણંતગુણે -
૭. સોઈંદિય પાસટ્થયાય સંખેજ્જગુણે,
૮. ઘાણિંદિય પાસટ્થયાય સંખેજ્જગુણે,
૯. જિલ્હિંદિય પાસટ્થયાય અસંખેજ્જગુણે
૧૦. ફાસિંદિય પાસટ્થયાય સંખેજ્જગુણે ।

-પણ્ણ. પ. ૧૫, ઉ. ૧, સુ. ૧૭૧.

૧૧. ઇંદિયોગ્ગાહસસ ભેયા ચડવીસદંડાસુ ય પરૂવણં-

- પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! ઉગ્ગહે પણ્ણત્તે ?
- ઉ. ગોયમા ! દુવિહે ઉગ્ગહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. અત્થોગ્ગહે ય, ૨. વંજણોગ્ગહે ય ।
- પ. વંજણોગ્ગહે ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પણ્ણત્તે ?
- ઉ. ગોયમા ! ચડવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. સોઈંદિય વંજણોગ્ગહે,
 ૨. ઘાણિંદિય વંજણોગ્ગહે,

અવગાહના અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ :

૧. અવગાહનાની અપેક્ષા બધાથી અલ્પ ચક્ષુઠિન્દ્રિય છે.
૨. (તેનાથી) અવગાહનાની અપેક્ષા શ્રોત્રેન્દ્રિય સંખ્યાતગુણી છે.
૩. (તેનાથી) અવગાહનાની અપેક્ષા ઘ્રાણેન્દ્રિય સંખ્યાતગુણી છે.
૪. (તેનાથી) અવગાહનાની અપેક્ષા રસેન્દ્રિય અસંખ્યાતગુણી છે.
૫. (તેનાથી) અવગાહનાની અપેક્ષા સ્પર્શેન્દ્રિય સંખ્યાતગુણી છે.
૬. સ્પર્શેન્દ્રિયની અવગાહનાથી પ્રદેશોની અપેક્ષા ચક્ષુઠિન્દ્રિય અનન્તગુણી છે.
૭. (તેનાથી) પ્રદેશોની અપેક્ષા શ્રોત્રેન્દ્રિય સંખ્યાતગુણી છે.
૮. (તેનાથી) પ્રદેશોની અપેક્ષા ઘ્રાણેન્દ્રિય સંખ્યાતગુણી છે.
૯. (તેનાથી) પ્રદેશોની અપેક્ષા રસેન્દ્રિય અસંખ્યાતગુણી છે.
૧૦. (તેનાથી) પ્રદેશોની અપેક્ષા સ્પર્શેન્દ્રિય સંખ્યાતગુણી છે.

૧૮. ઈન્દ્રિયાવગ્રહનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! અવગ્રહ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! અવગ્રહ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે. જેમકે -
 ૧. અર્થાવગ્રહ, ૨. વ્યંજનાવગ્રહ.
- પ્ર. ભંતે ! વ્યંજનાવગ્રહ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! તે ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. શ્રોત્રેન્દ્રિયાવગ્રહ,
 ૨. ઘ્રાણેન્દ્રિયાવગ્રહ,

૩. જિહ્વિન્દ્રિય વંજણોગ્ગહે,
૪. ફાસિન્દ્રિય વંજણોગ્ગહે,^૧ ।
- પ. અત્યોગ્ગહે ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! છવ્વિહે અત્યોગ્ગહે પ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સોઙ્કિન્દ્રિય અત્યોગ્ગહે,
૨. ચક્કિન્દ્રિય અત્યોગ્ગહે,
૩. ઘાણિન્દ્રિય અત્યોગ્ગહે,
૪. જિહ્વિન્દ્રિય અત્યોગ્ગહે,
૫. ફાસિન્દ્રિય અત્યોગ્ગહે,
૬. નોઙ્કિન્દ્રિય અત્યોગ્ગહે^૨ ।
- પ. દં. ૧. નેરહયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે ઉગ્ગહે પ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! દુવિહે ઉગ્ગહે પ્ણત્તે, તં જહા-
૧. અત્યોગ્ગહે ય, ૨. વંજણોગ્ગહે ય ।
દં. ૨-૧૧. **એવં અસુરકુમારાણં-જાવ-થણિયકુમારાણં ।**
- પ. દં. ૧૨. પુઢવિકાહયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે ઉગ્ગહે પ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! દુવિહે ઉગ્ગહે પ્ણત્તે, તં જહા-
૧. અત્યોગ્ગહે ય, ૨. વંજણોગ્ગહે ય ।
- પ. પુઢવિકાહયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે વંજણોગ્ગહે પ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! એગે ફાસિન્દ્રિય વંજણોગ્ગહે પ્ણત્તે ।
- પ. પુઢવિકાહયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે અત્યોગ્ગહે પ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! એગે ફાસિન્દ્રિય અત્યોગ્ગહે પ્ણત્તે,
દં. ૧૩-૧૬. **એવં-જાવ-વણ્ણકાહયાણં ।**
- દં. ૧૭. વેહિન્દ્રિયાણં વંજણોગ્ગહે દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-
૧. ફાસિન્દ્રિય વંજણોગ્ગહે,
૨. જિહ્વિન્દ્રિય વંજણોગ્ગહે ય,
વેહિન્દ્રિયાણં અત્યોગ્ગહે દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-

૩. રસેન્દ્રિયાવગ્ગહ,
૪. સ્પર્શેન્દ્રિયાવગ્ગહ.
- પ્ર. ભંતે ! અર્થાવગ્ગહ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! અર્થાવગ્ગહ છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય - અર્થાવગ્ગહ,
૨. ચક્કુરિન્દ્રિય - અર્થાવગ્ગહ,
૩. દ્રાણેન્દ્રિય - અર્થાવગ્ગહ,
૪. રસેન્દ્રિય - અર્થાવગ્ગહ,
૫. સ્પર્શેન્દ્રિય - અર્થાવગ્ગહ.
૬. નોઙ્કિન્દ્રિય (મન) - અર્થાવગ્ગહ.
- પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નૈરયિકોનાં કેટલા અવગ્ગહ કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારનાં અવગ્ગહ કહ્યા છે, જેમકે -
૧. અર્થાવગ્ગહ, ૨. વ્યંજનાવગ્ગહ.
દં. ૨-૧૧. **આ પ્રમાણે અસુરકુમારેથી સ્તનિતકુમારે સુધી કહેવું જોઈએ.**
- પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોનાં કેટલા અવગ્ગહ કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! તેના બે અવગ્ગહ કહ્યા છે, જેમકે -
૧. અર્થાવગ્ગહ, ૨. વ્યંજનાવગ્ગહ.
- પ્ર. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોનાં વ્યંજનાવગ્ગહ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! તેના માત્ર એક સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ કહ્યો છે.
- પ્ર. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા અર્થાવગ્ગહ કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! તેના માત્ર એક સ્પર્શેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ કહ્યા છે.
દં. ૧૩-૧૬. **આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકો સુધી કહેવું જોઈએ.**
- દં. ૧૭. બે ઈન્દ્રિયોનાં વ્યંજનાવગ્ગહ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ,
૨. રસેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ.
બે ઈન્દ્રિયોનાં અર્થાવગ્ગહ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ફાસિંદિય અત્યોગ્ગહે, ૨. જિલ્ભિંદિય અત્યોગ્ગહેય,
દં. ૧૮. તેઈંદિયાણં વંજણોગ્ગહે તિવિહે પળ્ણત્તે,
તં જહા-

૧. ફાસિંદિય વંજણોગ્ગહે,
૨. જિલ્ભિંદિય વંજણોગ્ગહે,
૩. ઘાણિંદિય વંજણોગ્ગહે,

તેઈંદિયાણં અત્યોગ્ગહે તિવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ફાસિંદિય અત્યોગ્ગહે, ૨. જિલ્ભિંદિય અત્યોગ્ગહે,
૩. ઘાણિંદિય અત્યોગ્ગહે,

દં. ૧૯. ચઉરિંદિયાણં વંજણોગ્ગહે તિવિહે પળ્ણત્તે,
તં જહા-

૧. ફાસિંદિય વંજણોગ્ગહે,
૨. જિલ્ભિંદિય વંજણોગ્ગહે,
૩. ઘાણિંદિય વંજણોગ્ગહે,

ચઉરિંદિયાણં અત્યોગ્ગહે ચઉલ્લિહે પળ્ણત્તે,
તં જહા-

૧. ફાસિંદિય અત્યોગ્ગહે,
૨. જિલ્ભિંદિય અત્યોગ્ગહે,
૩. ઘાણિંદિય અત્યોગ્ગહે,
૪. ચક્ષિંદિય અત્યોગ્ગહે,

દં. ૨૦-૨૪. સેસાણં જહા નેરહયાણં -જાવ-
વેમાણિયાણં ।

- પળ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૨, સુ. ૧૦૧૭-૧૦૨૩

૨૦. ઈંદિયે-ઈહા ભેયા ચઉવીસદંડણુય પરૂવણં -

- પ. કહિવિહા ણં ભંતે ! ઈહા પળ્ણત્તા ?
- ડ. ગોયમા ! પંચવિહા ઈહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
- ૧-૫ સોઈંદિય ઈહા -જાવ- ફાસિંદિય ઈહા,

દં. ૧-૨૪. ઇવં નેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં,

ણવરં-જસ્સ જહ ઈંદિયા અત્થિ તસ્સ તાવહયા ઈહા
ખાણિયવ્વા ।

- પળ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૨, સુ. ૧૦૧૬

૧. સ્પર્શેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ, ૨. રસેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ.
દં. ૧૮. ત્રેઈંદ્રિયોનાં વ્યંજનાવગ્ગહ તણ પ્રકારનાં
કહ્વા છે, જેમકે -

૧. સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ,
૨. રસેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ,
૩. દ્રાણેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ,

ત્રેઈંદ્રિયનાં અર્થાવગ્ગહ તણ પ્રકારનાં કહ્વા છે,
જેમકે -

૧. સ્પર્શેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ, ૨. રસેન્દ્રિય-અર્થાવગ્ગહ,
૩. દ્રાણેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ.

દં. ૧૯. ચઉરેન્દ્રિયનાં વ્યંજનાવગ્ગહ તણ પ્રકારનાં
કહ્વા છે, જેમકે -

૧. સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ,
૨. રસેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ,
૩. દ્રાણેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્ગહ,

ચઉરેન્દ્રિયનાં અર્થાવગ્ગહ ચાર પ્રકારનાં કહ્વા છે,
જેમકે -

૧. સ્પર્શેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ,
૨. રસેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ,
૩. દ્રાણેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ,
૪. ચક્ષુરેન્દ્રિય અર્થાવગ્ગહ.

દં. ૨૦-૨૪. બાકીનાં વૈમાનિકો સુધીનાં સમસ્ત
જીવોનું વર્ણન નૈરયિકોનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

૨૦. ઈન્દ્રિય-ઈહાનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ઈહા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
- ડ. ગૌતમ ! ઈહા પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય ઈહા -યાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય ઈહા.
- દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી
ઈહા ભેદોનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : જેની જેટલી ઈન્દ્રિય હોય, તેના તેટલા જ
ઈહાનાં ભેદ કહેવા જોઈએ.

૨૧. ઇન્દિય-અવાય ભેયા ચઝવીસદંડણુ ય પરૂવણં-
પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! ઇન્દિય અવાય પળ્ણત્તે ?
ઝ. ગોયમા ! પંચવિહે ઇન્દિય અવાય પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સોઈન્દિય અવાય -જાવ- ફાસેન્દિય અવાય ।
દં. ૧-૨૪. **એવં નેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।**

ગવરં-જસસ જત્તિયા ઇન્દિયા અત્થિ તસસ તત્તિયા
અવાયા ભાણિયવ્વા ।

-પળ્ણ. પ. ૧૫, ઝ. ૨, સુ ૧૦૧૫

૨૨. પયારંતરેણ ઇન્દિયભેયા-
પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! ઇન્દિયા પળ્ણત્તા ?
ઝ. ગોયમા ! ઢુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ઢવ્વિન્દિયા ય, ૨. ભાવિન્દિયા ય ।

-પળ્ણ. પ. ૧૫, ઝ. ૨, સુ. ૧૦૨૪

૨૩. ઢવ્વેન્દિયસસ ભેયા ચઝવીસદંડણુ ય પરૂવણં-
પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! ઢવ્વિન્દિયા પળ્ણત્તા ?
ઝ. ગોયમા ! અટ્ઠ ઢવ્વિન્દિયા પળ્ણત્તા, તં જહા-
ઢો સોયા, ઢો ણેત્તા, ઢો ઘાણા, જીહા, ફાસે ।
પ. દં. ૧. ણેરહયાણં ભંતે ! કઙ્ક ઢવ્વિન્દિયા પળ્ણત્તા ?
ઝ. ગોયમા ! અટ્ઠ ંણે ચેવ ।

દં. ૨-૧૧. **એવં અસુરકુમારાણં-જાવ- ધણિયકુમારાણ
વિ ।**

પ. દં. ૧૨. પુઢવિકાહયાણં ભંતે ! કઙ્ક ઢવ્વિન્દિયા
પળ્ણત્તા ?

ઝ. ગોયમા ! ંણે ફાસેન્દિય પળ્ણત્તે ।

દં. ૧૩-૧૬. **એવં -જાવ- વળ્ણપ્ફહકાહયાણં ।**

પ. દં. ૧૭. વેઈન્દિયાણં ભંતે ! કઙ્ક ઢવ્વિન્દિયા પળ્ણત્તા ?

ઝ. ગોયમા ! ઢો ઢવ્વિન્દિયા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. ફાસિન્દિય ય, ૨. જિભ્વિન્દિય ય ।

પ. દં. ૧૮. તેઈન્દિયાણં ભંતે ! કઙ્ક ઢવ્વિન્દિયા પળ્ણત્તા ?

૨૧. ઇન્દ્રિય અવાયનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :
પ્ર. ભંતે ! ઇન્દ્રિય અવાય કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
ઝ. ગૌતમ ! ઇન્દ્રિય અવાય પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય અવાય -ચાવત્- પ. સ્પર્શેન્દ્રિય અવાય.
દં. ૧-૨૪. **આ પ્રમાણે નૈરયિકોઢી વૈમાનિકો સુઢી
અવાય ભેદોનું વર્ણન કરવું જોઈએ.**

વિશેષ : જેને જેટલી ઇન્દ્રિયાં હોય, તેને તેટલી જ
ઈન્દ્રિય અવાય ભેદ કહેવા જોઈએ.

૨૨. પ્રકારાન્તરથી ઇન્દ્રિયોનાં ભેદ :
પ્ર. ભંતે ! ઇન્દ્રિયાં કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
ઝ. ગૌતમ ! ઇન્દ્રિયાં બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. ઢવ્યેન્દ્રિય, ૨. ભાવેન્દ્રિય.

૨૩. ઢવ્યેન્દ્રિયનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :
પ્ર. ભંતે ! ઢવ્યેન્દ્રિયાં કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
ઝ. ગૌતમ ! ઢવ્યેન્દ્રિયાં આઠ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
બે શ્રોત્ર, બે નેત્ર, બે ઢ્રાણ, એક જીહ્વા, એક સ્પર્શન.
પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નૈરયિકોની કેટલી ઢવ્યેન્દ્રિયાં કહી છે ?
ઝ. ગૌતમ ! આ જ આઠ ઢવ્યેન્દ્રિયાં છે.

દં. ૨-૧૧. **આ પ્રમાણે અસુરકુમારોઢી સ્તનિતકુમારો
સુઢી જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોની કેટલી ઢવ્યેન્દ્રિયાં
કહી છે ?

ઝ. ગૌતમ ! તેને કેવળ એક સ્પર્શેન્દ્રિય કહી છે.

દં. ૧૩-૧૬. **આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિક સુઢી
જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બેઈન્દ્રિય જીવોની કેટલી ઢવ્યેન્દ્રિયાં
કહી છે ?

ઝ. ગૌતમ ! તેને બે ઢવ્યેન્દ્રિયાં કહી છે, જેમકે -

૧. સ્પર્શેન્દ્રિય, ૨. રસેન્દ્રિય.

પ્ર. દં. ૧૮. ભંતે ! ત્રેઈન્દ્રિય જીવોની કેટલી ઢવ્યેન્દ્રિયાં
કહી છે ?

૩. ગોયમા ! ચત્તારિ દલ્લિંદિયા પળ્ણત્તા, તં જહા-
દો ઘાળા, જીહા, ફાસે ।

પ. દં. ૧૨. ચત્તરિંદિયાળં ધંતે ! કઙ્ઙ દલ્લિંદિયા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! છ દલ્લિંદિયા પળ્ણત્તા , તં જહા-
દો ણેત્તા, દો ઘાળા, જીહા, ફાસે ।

દં. ૨૦-૨૪. સેસાળં જહા ણેરઙ્ઙયાળં -જાવ-
વેમાળિયાળં ।

- પળ્ણ. પ. ૧૫, ૩.૨, સુ. ૧૦૨૫-૧૦૨૯

૨૪. ચત્તરીસદંડેસુ અતીત-બદ્ધ-પુરેક્ષડદલ્લિંદિયાળંપરૂવળ્ણ-

પ. દં. ૧. ંગમેગસ્સ ણં ધંતે ! ણેરઙ્ઙયસ્સ કેવઙ્ઙયા
દલ્લિંદિયા અતીતા ?

૩. ગોયમા ! અળંતા ।

પ. કેવઙ્ઙયા બદ્ધેલ્લયા ?

૩. ગોયમા ! અટ્ઠ ।

પ. કેવઙ્ઙયા પુરેક્ષડા ?

૩. ગોયમા ! અટ્ઠ વા, સોલસ વા, સત્તરસ વા, સંખેજ્જા
વા, અસંખેજ્જ વા, અળંતા વા ।

પ. દં. ૨. ંગમેગસ્સ ણં ધંતે ! અસુરકુમારસ્સ કેવઙ્ઙયા
દલ્લિંદિયા અતીતા ?

૩. ગોયમા ! અળંતા ।

પ. કેવઙ્ઙયા બદ્ધેલ્લગા ?

૩. ગોયમા ! અટ્ઠ ।

પ. કેવઙ્ઙયા પુરેક્ષડા ?

૩. ગોયમા ! અટ્ઠ વા, ણવ વા, સંખેજ્જા વા , અસંખેજ્જા
વા, અળંતા વા ।

દં. ૩-૧૧. ંવં નાગકુમારાળં -જાવ- થળિયકુમારાળં ।

દં. ૧૨-૧૩, ૧૬. ંવં પુઢવિકાઙ્ઙય-આઙ્ઙકાઙ્ઙય,
બળ્ણપ્ફઙ્ઙકાઙ્ઙયસ્સવિ, ણવરં-

પ. કેવઙ્ઙયા બદ્ધેલ્લગા ?

૩. ગોયમા ! ંક્કે ફાસિંદિંદિ પળ્ણત્તે ।

૩. ગૌતમ ! તેને ચાર દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કહી છે, જેમકે-
બે દ્રાણ, જીહ્વા, સ્પર્શન.

પ્ર. દં. ૧૯. ંતે ! ચઉરેન્દ્રિય જીવોને કેટલી દ્રવ્યેન્દ્રિયાં
કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! તેને છ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કહી છે, જેમકે -
બે નેત્ર, બે દ્રાણ, જીહ્વા, સ્પર્શન.

દં. ૨૦-૨૪. બાકી બધી વૈમાનિકો સુધીની
દ્રવ્યેન્દ્રિયાં નૈરયિકોનાં સમાન છે.

૨૪. ચોવીસ દંડકોમાં અતીત-બદ્ધ-પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયોનું
પ્રરુપણ :

પ્ર. દં. ૧. ંતે ! ંકે નૈરયિકનાં અતીત (ભૂતકાલીન)
દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.

પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! આઠ છે.

પ્ર. ભવિષ્યકાલીન દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! આઠ છે, સોળ છે, સત્તર છે, સંખ્યાત છે,
અસંખ્યાત અથવા અનન્ત છે.

પ્ર. દં. ૨. ંતે ! ંકે-ંકે અસુરકુમારની અતીત
દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.

પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! આઠ છે.

પ્ર. ભવિષ્યત્કાલીન દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! આઠ છે, નવ છે, સંખ્યાત છે, અસંખ્યાત
છે અને અનન્ત છે.

દં. ૩-૧૧. આ પ્રમાણે નાગકુમારથી સ્તનિતકુમારો
સુધી દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કહેવી જોઈએ.

દં. ૧૨-૧૩, ૧૬. આ પ્રમાણે પૃથ્વીકાથિક,
અપ્કાથિક અને વનસ્પતિકાથિકની પણ કહેવી
જોઈએ, વિશેષ :

પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! કેવળ ંકે સ્પર્શન્દ્રિય કહેવામાં આવી છે.

દં. ૧૪-૧૫. એવં તેજકાઈય, વાઝકાઈયસ્સ વિ

ળવરં-પુરેક્ષકા ણવ વા, દસ વા ।

દં. ૧૭. એવં વેઈંદિયાણ વિ ।

ળવરં-વઢ્ઢેલ્લગા દોણ્ણ ।

દં. ૧૮. એવં તેઈંદિયસ્સ વિ ।

ળવરં-વઢ્ઢેલ્લગા ચત્તારિ ।

દં. ૧૯. એવં ચઝરિંદિસ્સ વિ ।

ળવરં-વઢ્ઢેલ્લગા છ ।

દં. ૨૦-૨૪. પંચેંદિય-તિરિક્ષજોણિય-મણૂસ્સ, વાણમંતર-જોઈસિય-સોહમ્મીસાણગદેવસ્સ જહા અસુરકુમારસ્સ ।

ળવરં-મણૂસસ્સ પુરેક્ષકા કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ ।

જસ્સઈત્થિ અટ્ઠ વા, નવ વા, સંખેજ્જા વા, અસંખેજ્જા વા, અણંતા વા ।

સણંકુમાર-માહિંદ-વંભ-લંતગ-સુક્ક-સહસ્સાર-આણય પાણય-આરણ-અચ્ચુય-ગેવેજ્જગદેવસ્સ ય જહા નેરઈયસ્સ ।

પ. એગમેગસ્સ ણં મંતે ! વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિયદેવસ્સ કેવઈયા દઘ્વિંદિયા અતીતા ?

૩. ગોયમા ! અણંતા ।

પ. કેવઈયા વઢ્ઢેલ્લગા ?

૩. ગોયમા ! અટ્ઠ ।

પ. કેવઈયા પુરેક્ષકા ?

૩. ગોયમા ! અટ્ઠ વા, સોલસ વા, ચઝવીસા વા, સંખેજ્જા વા ।

સઘ્ઠસિદ્ધિગદેવસ્સ અતીતા અણંતા, વઢ્ઢેલ્લગા અટ્ઠ, પુરેક્ષકા અટ્ઠ ।

પ. દં. ૧. ણેરઈયાણં મંતે ! કેવઈયા દઘ્વિંદિયા અતીતા ?

૩. ગોયમા ! અણંતા ।

પ. કેવઈયા વઢ્ઢેલ્લગા ?

દં. ૧૪-૧૫. તેજસ્કાઈયિક અને વાયુકાઈયિકની પણ આ પ્રમાણે કહેવી જોઈએ.

વિશેષ : આની ભાવી દ્રવ્યેન્દ્રિયાં નવ કે દસ હોય છે.

દં. ૧૭. આ પ્રમાણે બેઈન્દ્રિયની પણ છે.

વિશેષ : બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં બે છે.

દં. ૧૮. આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિયની પણ છે.

વિશેષ : બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં ચાર છે.

દં. ૧૯. આ પ્રમાણે ચઝરિન્દ્રિયની પણ છે.

વિશેષ : બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં છ છે.

દં. ૨૦-૨૪. પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિક, મનુષ્ય, વાણવ્યંતરં, જ્યોતિષ્ક અને સૌધર્મ ઈશાન દેવની અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં અસુરકુમારોની જેવી છે.

વિશેષ : ભાવી દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલાક મનુષ્યને હોય છે અને કેટલાક મનુષ્યને હોતી નથી.

જેને હોય છે, તેને આઠ, નવ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત અથવા અનન્ત હોય છે.

સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાંતક, શુક, સહસ્ત્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્યુત અને શ્રૈવેયક દેવોની અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં નૈરયિકનાં સમાન છે.

પ્ર. ભંતે ! વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજિત વિમાનવાસી પ્રત્યેક દેવની અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.

પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! આઠ છે.

પ્ર. ભાવી દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! આઠ, સોળ, ચોવીસ કે સંખ્યાત હોય છે.

સર્વાર્થ સિદ્ધ દેવની અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં અનન્ત છે. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં આઠ અને ભાવી દ્રવ્યેન્દ્રિયાં પણ આઠ છે.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારકની અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.

પ્ર. ભંતે ! બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગોયમા ! અસંખેજ્જા ।
 ૫. કેવહયા પુરેક્ખહા ?
 ૩. ગોયમા ! અણંતા ।

एवं -जाव- गेवेज्जगदेवाणं ।

णवरं-मणूसाणं बद्धेल्लगा सिय संखेज्जा, सिय
 असंखेज्जा ।

૫. વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિય દેવાણં ભંતે !
 કેવહયા દલ્લિંદિયા પણ્ણત્તા ?
 ૩. ગોયમા ! અતીતા અણંતા, બદ્દેલ્લગા અસંખેજ્જા,
 પુરેક્ખહા અસંખેજ્જા ।
 ૫. સલ્લવ્વટ્ઠસિલ્લગદેવાણં ભંતે ! કેવહયા દલ્લિંદિયા
 પણ્ણત્તા ?
 ૩. ગોયમા ! અતીતા અણંતા, બદ્દેલ્લગા સંખેજ્જા,
 પુરેક્ખહા સંખેજ્જા ।
 ૫. દં. ૧. ઇગમેગસ્સ ણં ભંતે ! ણેરહયસ્સ ણેરહયત્તે
 કેવહયા દલ્લિંદિયા અતીતા ?
 ૩. ગોયમા ! અણંતા ।
 ૫. કેવહયા બદ્દેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! અટ્ઠ ।
 ૫. કેવહયા પુરેક્ખહા ?
 ૩. ગોયમા ! કસ્સહ અલ્લિ, કસ્સહ ણલ્લિ,

जस्सल्लि अट्ठ वा, सोलस वा, चउवीसा वा,
 संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

૫. દં. ૨. ઇગમેગસ્સ ણં ભંતે ! ણેરહયસ્સ અસુરકુમારત્તે
 કેવહયા દલ્લિંદિયા અતીતા ?
 ૩. ગોયમા ! અણંતા ।
 ૫. કેવહયા બદ્દેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! ણલ્લિ ।
 ૫. કેવહયા પુરેક્ખહા ?
 ૩. ગોયમા ! કસ્સહ અલ્લિ, કસ્સહ ણલ્લિ,

जस्सल्लि अट्ठ वा, सोलस वा, चउवीसा वा,
 संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

૩. ગૌતમ ! અસંખ્ય છે.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.

आ प्रयासे त्रैवेयक देवो सुधी ज्ञाशुं ज्ञेयं.

विशेष : मनुष्योनी बद्ध द्रव्येन्द्रियां क्यारेक संख्यात
 છે અને ક્યારેક અસંખ્યાત છે.

૫. ભંતે ! વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજિત
 દેવોની દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! અતીત અનન્ત છે, બદ્ધ અસંખ્યાત છે,
 પુરસ્કૃત અસંખ્યાત છે.
 ૫. ભંતે ! સર્વાર્થસિદ્ધ દેવોની દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આની અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં અનન્ત છે, બદ્ધ
 સંખ્યાત છે, પુરસ્કૃત પણ સંખ્યાત છે.
 ૫. દં. ૧. ભંતે ! એક-એક નૈરયિકની નૈરયિકપણામાં
 અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 ૫. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આઠ છે.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! કેટલાક નારકને હોય છે અને કેટલાક
 નારકને હોતી નથી.

જેને હોય છે તેને આઠ, સોળ, ચોવીસ, સંખ્યાત,
 અસંખ્યાત અથવા અનન્ત હોય છે.

૫. દં. ૨. ભંતે ! એક-એક નૈરયિકની અસુરકુમાર
 પર્યાયમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 ૫. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી
 નથી.

જેને હોય છે તેને આઠ, સોળ, ચોવીસ, સંખ્યાત,
 અસંખ્યાત અથવા અનન્ત હોય છે.

દં. ૩-૧૧. **एवं -जाव- थणियकुमारत्ते ।**

- પ. દં. ૧૨. एगमेगस्स णं भंते ! णेरइयस्स पुहविकाइयत्ते केवइया दव्विंदिया अतीता ?
 उ. गोयमा ! अणंता ।
 प. केवइया बद्धेल्लया ?
 उ. गोयमा ! णत्थि ।
 प. केवइया पुरेक्खडा ?
 उ. गोयमा ! कस्सइ अत्थि, कस्सइ णत्थि,

जस्सइत्थि एक्को वा, दो वा, तिण्णि वा, संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

दं. १३-१६. **एवं -जाव- वणस्सइकाइयत्ते ।**

- પ. દં. ૧૭. एगमेगस्स णं भंते ! णेरइयस्स वेइंदियत्ते केवइया दव्विंदिया अतीता ?
 उ. गोयमा ! अणंता ।
 प. केवइया बद्धेल्लगा ?
 उ. गोयमा ! णत्थि ।
 પ. કેવઇયા પુરેક્ખડા ?
 उ. गोयमा ! कस्सइ अत्थि, कस्सइ णत्थि,

जस्सइत्थि दो वा, चत्तारि वा, छ वा, संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

दं. १८. **एवं तेइंदियत्ते वि ।**

णवरं-पुरेक्खडा चत्तारि वा, अट्ठ वा, बारस वा, संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

दं. १९. **एवं चउरिंदियत्ते वि ।**

णवरं-पुरेक्खडा छ वा, बारस वा, अट्ठारस वा, संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, અણંતા વા ।

દં. ૨૦. **पंचेदिय-तिरिक्खजोणियत्ते जहा असुरकुमारत्ते ।**

દં.૩-૧૧. **आ प्रभासे स्तनितकुमार पर्याय सुधी ज्ञप्तुं ज्ञेईअे.**

- પ્ર. દં.૧૨. ભંતે ! એક-એક નૈરયિકની પૃથ્વીકાય-પણામાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી.

જેને હોય છે તેને એક, બે, ત્રણ કે સંખ્યાત, અસંખ્યાત કે અનન્ત હોય છે.

દં.૧૩-૧૬. **आ प्रभासे वनस्पतिकाय पर्याय सुधी ज्ञप्तुं ज्ञेईअे.**

- પ્ર. દં.૧૭. ભંતે ! એક-એક નૈરયિકની બેઈન્દ્રિયપણામાં કેટલી અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી.

જેને હોય છે તેને બે, ચાર, છ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત અથવા અનન્ત હોય છે.

દં.૧૮. **आ प्रभासे त्रेईन्द्रिय पर्यायिनां माटे ज्ञप्तुं ज्ञेईअे.**

વિશેષ : તેની પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં ચાર, આઠ, બાર, સંખ્યાત, અસંખ્યાત અથવા અનન્ત છે.

દં.૧૯. **आ प्रभासे ચઉરિન્દ્રિય પર્યાયિનાં માટે જ્ઞપ્તું જ્ઞેઈઅે.**

વિશેષ : તેની પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં છ, બાર, અઠાર, સંખ્યાત, અસંખ્યાત અથવા અનન્ત છે.

દં.૨૦. **असुरकुमार पर्यायिमां जे प्रभासे क्खुं ते ज प्रभासे पंचेन्द्रिय पर्यायि तिर्यथयोनिकनां माटे पज्ञ क्खेवुं ज्ञेईअे.**

દં. ૨૧. મળૂસત્તે વિ એવં ચેવ, ણવરં-

- પ. કેવડયા પુરેક્ષ્વડા ?
 ડ. ગોયમા ! અટ્ઠ વા, સોલસ વા, ચડવીસા વા, સંખેજ્જા વા, અસંખેજ્જા વા, અણંતા વા ।
 સવ્વેસિં મળૂસવજ્જાણં પુરેક્ષ્વડા મળૂસત્તે “કસ્સઈ અત્થિ કસ્સઈ ણત્થિ” ત્તિ એવં ણ વુલ્લહ ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોહસિય-સોહમ્મગ-જાવ-ગેવેજ્જગદેવત્તે અતીતા અણંતા ।

બદ્ધેલ્લગા ણત્થિ ।

પુરેક્ષ્વડા કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ ।

જસ્સડત્થિ અટ્ઠ વા, સોલસ વા, ચડવીસા વા, સંખેજ્જા વા, અસંખેજ્જા વા, અણંતા વા ।

- પ. દં. ૧. ઇગમેગસ્સ ણં ભંતે ! ણેરહયસ્સ વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિયદેવત્તે કેવડયા દવ્વિંદિયા અતીતા ?

ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।

પ. કેવડયા બદ્ધેલ્લગા ?

ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।

પ. કેવડયા પુરેક્ષ્વડા ?

- ડ. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ, જસ્સડત્થિ અટ્ઠ વા, સોલસ વા ।

સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવત્તે અતીતા ણત્થિ, બદ્ધેલ્લગા ણત્થિ, પુરેક્ષ્વડા કસ્સઈ અત્થિ કસ્સઈ ણત્થિ ।

જસ્સડત્થિ અટ્ઠ ।

એવં જહા ણેરહયદંડઓ ભણિઓ તહા અસુરકુમારેણ વિ ણેયવ્વો -જાવ- પંચેંદિય-તિરિક્ષ્વજોણિણં ।

ણવરં-જસ્સ જહ ઇન્દિયા સઢ્ઢાણે તસ્સ તહ બદ્ધેલ્લગા ભાણિયવ્વા ।

- પ. ૨૧. ઇગમેગસ્સ ણં ભંતે ! મળૂસસ્સ ણેરહયડત્તે કેવડયા દવ્વેંદિયા અતીતા ?

દં. ૨૧. મનુષ્ય પર્યાયિમાં પણ આ પ્રમાણે કહેવું જોઈએ. વિશેષ :

પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

ડ. ગૌતમ ! આઠ, સોળ, ચોવીસ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત અથવા અનન્ત છે.

મનુષ્યને છોડીને બાકી બધાને પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં મનુષ્યપણામાં કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી એવું કહેવું જોઈએ.

દં. ૨૨-૨૪. વાણ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને સૌધર્મથી -ચાવત્- શ્રૈવેયક દેવ પર્યાય સુધીમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં અનન્ત છે,

બદ્ધ નથી.

પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી.

જેને હોય છે, તેને આઠ, સોળ, ચોવીસ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત અથવા અનન્ત હોય છે.

- પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજીત દેવનાં રુપમાં એક-એક નૈરયિકની અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

ડ. ગૌતમ ! નથી.

પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

ડ. ગૌતમ ! નથી.

પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

ડ. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી, જેને હોય છે તેને આઠ કે સોળ હોય છે.

સર્વાર્થસિદ્ધ દેવપણામાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં નથી, બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં પણ નથી, પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી.

જેને હોય છે, તેને આઠ હોય છે.

આ પ્રમાણે જેમ નૈરયિકનાં કહ્યા તે પ્રમાણે અસુરકુમારથી પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક પર્યાય સુધી આલાપક કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : જેને જેટલી ઈન્દ્રિયાં છે તેને તેટલી બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કહેવી જોઈએ.

- પ્ર. ૨૧. ભંતે ! એક-એક મનુષ્યનાં નૈરયિકપણામાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?

૩. ગોયમા ! અણંતા ।
 ૫. કેવડયા વદ્ધેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 ૫. કેવડયા પુરેક્કહા ?
 ૩. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ,
 જસ્સઈત્થિ અટ્ઠ વા, સોલસ વા, ચડવીસા વા,
 સંખેજ્જા વા, અસંખેજ્જા વા, અણંતા વા ।

एवं -जाव- पंचेन्द्रिय-तिरिक्खजोणियत्ते ।

णवरं-एगिंदिय विगल्लिंदिएसु जस्स जत्तिया इन्दिया
 तस्स तत्तिया पुरेक्खडा भाणियच्चा ।

૫. એમગસ્સ ણં ભંતે ! મણૂસસ્સ મણૂસત્તે કેવડયા
 દવ્વિંદિયા અતીતા ?
 ૩. ગોયમા ! અણંતા ।
 ૫. કેવડયા વદ્ધેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! અટ્ઠ ।
 ૫. કેવડયા પુરેક્કહા ?
 ૩. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ, જસ્સઈત્થિ
 અટ્ઠ વા, સોલસ વા, ચડવીસા વા, સંખેજ્જા વા,
 અસંખેજ્જા વા, અણંતા વા ।

**वाणमंतर-जोइसिय -जाव- गेवेज्जगदेवत्ते जहा
 णेरइयत्ते ।**

૫. એમગસ્સ ણં ભંતે ! મણૂસસ્સ વિજય-વેજયંત-
 જયંતઽપરાજિયદેવત્તે કેવડયા દવ્વિંદિયા અતીતા ?
 ૩. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ, જસ્સઈત્થિ
 અટ્ઠ વા, સોલસ વા ।
 ૫. કેવડયા વદ્ધેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 ૫. કેવડયા પુરેક્કહા ?
 ૩. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ, જસ્સઈત્થિ
 અટ્ઠ વા, સોલસ વા ।

૫. એમગસ્સ ણં ભંતે ! મણૂસસ્સ સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવત્તે
 કેવડયા દવ્વિંદિયા અતીતા ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિયાં કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી.
 જેને હોય છે, તેને આઠ, સોળ, ચોવીસ, સંખ્યાત,
 અસંખ્યાત અથવા અનન્ત હોય છે.

**આ પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય તિર્યયયોનિક પર્યાય સુધીનાં
 માટે કહેવું જોઈએ.**

વિશેષ : એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિયમાં જેને
 જેટલી ઈન્દ્રિય છે તેને પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય તેટલી જ
 કહેવી જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! મનુષ્યની મનુષ્યનાં રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય
 કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આઠ છે.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી
 નથી. જેને હોય છે તેને આઠ, સોળ, ચોવીસ,
 સંખ્યાત, અસંખ્યાત અથવા અનન્ત હોય છે.
**વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્કથી -યાવત્- ત્રૈવેયક દેવ
 સુધીમાં નૈરયિકનાં સમાન જાણવું જોઈએ.**
 પ્ર. ભંતે ! પ્રત્યેક મનુષ્યની વિજય, વૈજયંત, જયંત
 અને અપરાજિત દેવનાં રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય
 કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી
 નથી, જેને હોય છે તેને આઠ કે સોળ હોય છે.
 પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને
 હોતી નથી, જેને હોય છે, તેને આઠ હોય છે કે
 સોળ હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! પ્રત્યેક મનુષ્યની સર્વાર્થ સિદ્ધ દેવનાં રૂપમાં
 અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ, જસ્સડત્થિ અટ્ઠ ।
- પ. કેવઈયા બદ્ધેલ્લગા ?
૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
- પ. કેવઈયા પુરેક્ખડા ?
૩. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ, જસ્સડત્થિ અટ્ઠ ।

વાણમંતર-જોઈસિણ્ણે જહા ણેરઈણ્ણે ।

સોહમ્મગદેવે વિ જહા ણેરઈણ્ણે, ણવરં-

- પ. સોહમ્મગદેવસ્સ વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિયત્તે કેવઈયા દવ્વિંદિયા અતીતા ?
૩. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ, જસ્સડત્થિ અટ્ઠ ।
- પં. કેવઈયા બદ્ધેલ્લગા ?
૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
- પ. કેવઈયા પુરેક્ખડા ?
૩. ગોયમા ! કસ્સઈ અત્થિ, કસ્સઈ ણત્થિ, જસ્સડત્થિ અટ્ઠ વા, સોલસ વા ।

સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવત્તે જહા ણેરઈણ્ણે સ્સ ।

एवं ईसाणस्स -जाव- गेवेज्जगदेवस्स सव्व वत्तव्वया णेयव्वं ।

- પ. ઇગમેગસ્સ ણં ભંતે ! વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિયદેવસ્સ ણેરઈણ્ણે કેવઈયા દવ્વિંદિયા અતીતા ?
૩. ગોયમા ! અણંતા ।
- પ. કેવઈયા બદ્ધેલ્લગા ?
૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
- પ. કેવઈયા પુરેક્ખડા ?
૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।

एवं -जाव- पंचेदिय-तिरिक्खजोणियत्ते ।

૩. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી, જેને હોય છે તેને આઠ હોય છે.
- પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! નથી.
- પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી, જેને હોય છે તેને આઠ હોય છે.

વાણવ્યંતર અને જ્યોતિષ્ક દેવનું સંપૂર્ણ વર્ણન નૈરયિકનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

સૌધર્મ કલ્પનાં દેવોનું વર્ણન પણ નૈરયિકનાં સમાન છે, વિશેષ :

- પ્ર. સૌધર્મ દેવની વિજય, વિજયંત, જયંત અને અપરાજીત દેવનાં રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! કેટલાકની હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી, જેને હોય છે તેને આઠ હોય છે.
- પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! નથી.
- પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી. જેને હોય છે, તેને આઠ કે સોળ હોય છે.

સર્વાર્થ સિદ્ધ દેવનાં રૂપમાં નૈરયિકની સમાન છે.

આ પ્રમાણે ઈશાન દેવલોકથી શ્રૈવેયક દેવ સુધીનું સંપૂર્ણ વર્ણન જાણી લેવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! વિજય, વેજયંત, જયંત અને અપરાજીત દેવલોકનાં એક-એક દેવની નૈરયિકનાં રૂપમાં કેટલી અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય છે ?
૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
- પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! નથી.
- પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! નથી.

આ પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક પર્યાય સુધીનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

મળૂસત્તે અતીતા અણંતા,
બદ્ધેલ્લગા ણત્થિ,
પુરેક્ખડા અટ્ટ વા, સોલસ વા, ચઠવીસા વા,
સંખેજ્જા વા ।

વાણમંતર-જોહસિયત્તે જહા ણેરહયત્તે ।

સોહમ્મગદેવત્તે અતીતા અણંતા ।
બદ્ધેલ્લગા ણત્થિ ।

પુરેક્ખડા કસ્સહ અત્થિ, કસ્સહ ણત્થિ,

જસ્સહત્થિ અટ્ટ વા, સોલસ વા, ચઠવીસા વા,
સંખેજ્જા વા ।

एवं -जाव- गोवेज्जगदेवत्ते ।

વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિયત્તે અતીતા કસ્સહ
અત્થિ, કસ્સહ ણત્થિ, જસ્સહત્થિ અટ્ટ ।

- પ. કેવહયા બદ્ધેલ્લગા ?
 ડ. ગોયમા ! અટ્ટ ।
 પ. કેવહયા પુરેક્ખડા ?
 ડ. ગોયમા ! કસ્સહ અત્થિ, કસ્સહ ણત્થિ, જસ્સહત્થિ
 અટ્ટ ।
 પ. ઇગમેગસ્સ ણં ભંતે ! વિજય-વેજયંત-જયંત-
 અપરાજિય-દેવસ્સ સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવત્તે કેવહયા
 દવ્વિંદિયા અતીતા ?
 ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 પ. કેવહયા બદ્ધેલ્લગા ?
 ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 પ. કેવહયા પુરેક્ખડા ?
 ડ. ગોયમા ! કસ્સહ અત્થિ, કસ્સહ ણત્થિ,
 જસ્સહત્થિ અટ્ટ ।
 પ. ઇગમેગસ્સ ણં ભંતે ! સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવસ્સ ણેરહયત્તે
 કેવહયા દવ્વિંદિયા અતીતા ?

મનુષ્યનાં રુપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય અનન્ત છે.
બદ્ધ નથી.

પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય આઠ, સોળ કે ચોવીસ હોય
છે. અથવા સંખ્યાત હોય છે.

**વાણવ્યંતર અને જયોતિષ્ક દેવનાં રુપમાં અતીત
બદ્ધ પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય નૈરયિકનાં સમાન છે.**

સૌધર્મ દેવનાં રુપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય અનન્ત છે.
બદ્ધ નથી.

પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને
હોતી નથી.

જેને હોય છે તેને આઠ, સોળ, ચોવીસ અથવા
સંખ્યાત હોય છે.

**આ પ્રમાણે ત્રૈવેયક દેવ પચાસિ સુધી દ્રવ્યેન્દ્રિય
સમજવી જોઈએ.**

વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજીત દેવનાં
રુપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલાકને હોય છે અને
કેટલાક ને હોતી નથી. જેને હોય છે તેને આઠ
હોય છે.

- પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે આઠ છે.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી
 નથી. જેને હોય છે તેને આઠ હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! પ્રત્યેક વિજય, વૈજયંત, જયંત અને
 અપરાજીત દેવલોકનાં એક-એક દેવની
 સર્વાર્થસિદ્ધ દેવનાં રુપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય
 કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી
 નથી. જેને હોય છે તેને આઠ હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! પ્રત્યેક સર્વાર્થસિદ્ધ દેવની નારકનાં રુપમાં
 અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગોયમા ! અણંતા ।
 ૫. કેવડયા બદ્ધેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 ૫. કેવડયા પુરેક્ખડા ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।

एवं मणूसवज्जं -जाव- गोवेज्जगदेवत्ते ।

णवरं-मणूसत्ते अतीता अणंता ।

૫. કેવડયા બદ્ધેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 ૫. કેવડયા પુરેક્ખડા ?
 ૩. ગોયમા ! અટ્ઠ ।

विजय-वेजयंत-जयंत-अपराजियदेवत्ते अतीता
 कस्सइ अत्थि, कस्सइ णत्थि,

जस्सइत्थि अट्ठ ।

૫. કેવડયા બદ્ધેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 ૫. કેવડયા પુરેક્ખડા ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 ૫. एगमेगस्स णं भंते ! सव्वट्ठसिद्धगदेवस्स
 सव्वट्ठसिद्धगदेवत्ते केवडया दव्विंदिया अतीता ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 ૫. કેવડયા બદ્ધેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! અટ્ઠા ।
 ૫. કેવડયા પુરેક્ખડા ?
 ૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 ૫. णेरइयाणं भंते ! णेरइयत्ते केवडया दव्विंदिया
 अतीता ?
 ૩. ગોયમા ! અણંતા ।
 ૫. કેવડયા બદ્ધેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! અસંખેજ્જા ।
 ૫. કેવડયા પુરેક્ખડા ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 ૫. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.

**આ પ્રમાણે મનુષ્યને છોડીને શ્રૈવેયક દેવ પર્યાય
 સુધી દ્રવ્યેન્દ્રિય કહેવી જોઈએ.**

વિશેષ : મનુષ્યનાં રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય
 અનન્ત છે.

૫. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આઠ છે.

વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજીત દેવનાં
 રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલાકને હોય છે અને
 કેટલાકને હોતી નથી.

જેને છે, તેને આઠ છે.

૫. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. ભંતે ! પ્રત્યેક સર્વાર્થસિદ્ધ દેવની સર્વાર્થસિદ્ધદેવનાં
 રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આઠ છે.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. ભંતે ! ઘણા નૈરયિકોની નારકના રૂપમાં અતીત
 દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 ૫. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! અસંખ્યાત છે.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગોયમા ! અર્ણતા ।

૫. ણેરહયાણં ઢંતે ! અસુરકુમારત્તે કેવહયા દલ્લિંદિયા અતીતા ?

૩. ગોયમા ! અર્ણતા ।

૫. કેવહયા લ્લેલ્લગા ?

૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।

૫. કેવહયા પુરેલ્લહા ?

૩. ગોયમા ! અર્ણતા ।

ઁવં -જાલ- ગેલેજ્જગદેલત્તે ।

૫. ણેરહયાણં ઢંતે ! લિજય-લેજયંત-જયંત-અપરાજિયદેલત્તે કેવહયા દલ્લિંદિયા અતીતા ?

૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।

૫. કેવહયા લ્લેલ્લગા ?

૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।

૫. કેવહયા પુરેલ્લહા ?

૩. ગોયમા ! અસંલેજ્જા ।

ઁવં સલ્લટ્ઠસિલ્લહગદેલત્તે લિ ।

ઁવં -જાલ- પંલ્લેદિય-તિરિલ્લજોણિયાણં ણેયલ્લં ।

ણલરં-લણલ્લહકાહયાણં લિજય-લેજયંત-જયંત-અપરાજિયદેલત્તે સલ્લટ્ઠ-સિલ્લહગદેલત્તે ય પુરેલ્લહા અર્ણતા ।

સલ્લેસિં મણૂસ-સલ્લટ્ઠસિલ્લહગલ્લજ્જાણં સટ્ઠાણે લ્લેલ્લગા અસંલેજ્જા, પલરટ્ઠાણે લ્લેલ્લગા ણત્થિ ।

લણલ્લહકાહયાણં સટ્ઠાણે લ્લેલ્લગા અર્ણતા ।

મણૂસાણં ણેરહયત્તે અતીતા અર્ણતા, લ્લેલ્લગા ણત્થિ, પુરેલ્લહા અર્ણતા ।

ઁવં -જાલ- ગેલેજ્જગદેલત્તે ।

ણલરં-સટ્ઠાણે અતીતા અર્ણતા,

લ્લેલ્લગા સિય સંલેજ્જા, સિય અસંલેજ્જા, પુરેલ્લહા અર્ણતા ।

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.

૫. લંતે ! ઘણા નેરયિકોની અસુરકુમારનાં રુપમાં અતીત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.

૫. બલ્લ દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! નથી.

૫. પુરલ્લકૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.

આ પ્રમાણે ત્રૈલેયક દેલ પયયિ સુધી જાણલું જોઈલે.

૫. લંતે ! નેરયિકોની લિજય, લેજયંત, જયંત અને અપરાજીત દેલનાં રુપમાં અતીત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! નથી.

૫. બલ્લ દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! નથી.

૫. પુરલ્લકૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગૌતમ ! અસંપ્પ્યાત છે.

આ પ્રમાણે સલ્લર્થિસિલ્લ દેલ રુપમાં દ્રલ્લેન્દ્રિય કલ્લેલી જોઈલે.

આ પ્રમાણે પંલ્લેન્દ્રિય તિર્યયોનિક સુધીનું લ્લર્ણન જાણલું જોઈલે.

લિલ્લેષ : લનસ્પતિકાલ્લિકોની લિજય, લેજયંત, જયંત અને અપરાજીત દેલનાં રુપમાં તથા સલ્લર્થિસિલ્લ દેલનાં રુપમાં પુરલ્લકૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય અનન્ત છે.

મનુષ્પો અને સલ્લર્થિસિલ્લ દેલોને છોડીને બઘાની સ્લસ્થાનમાં બલ્લ દ્રલ્લેન્દ્રિય અસંપ્પ્યાત છે. પલસ્થાનમાં બલ્લ દ્રલ્લેન્દ્રિય નથી.

લનસ્પતિકાલ્લિકની સ્લસ્થાનમાં બલ્લ દ્રલ્લેન્દ્રિય અનન્ત છે.

મનુષ્પોની નેરયિકનાં રુપમાં અતીત દ્રલ્લેન્દ્રિય અનન્ત છે. બલ્લ દ્રલ્લેન્દ્રિય નથી અને પુરલ્લકૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય અનન્ત છે.

આ પ્રમાણે ત્રૈલેયક દેલ પયયિ સુધી દ્રલ્લેન્દ્રિય છે.

લિલ્લેષ : સ્લસ્થાનમાં અતીત દ્રલ્લેન્દ્રિય અનન્ત છે.

બલ્લ દ્રલ્લેન્દ્રિય સંપ્પ્યાત પણ છે અને અસંપ્પ્યાત પણ છે. પુરલ્લકૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય અનન્ત છે.

- પ. મળૂસાણં ભંતે ! વિજય-વેજયંત-જયંત-
અપરાજિયદેવત્તે કેવડયા દક્ષિંદિયા અતીતા ?
૩. ગોયમા ! સંખેજ્જા ।
- પ. કેવડયા વદ્ધેલ્લગા ?
૩. ગોયમા ણત્થિ ।
- પ. કેવડયા પુરેક્કઘડા ?
૩. ગોયમા ! સિય સંખેજ્જા, સિય અસંખેજ્જા ।

एवं सच्चट्ठसिद्धगदेवत्ते वि ।

वाणमंतर-जोइसियाणं जहा णेरइयाणं ।

सोहम्मगदेवाणं एवं चेव ।

ખવરં-વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિયદેવત્તેઅતીતા
અસંખેજ્જા, વદ્ધેલ્લગા ણત્થિ । પુરેક્કઘડા અસંખેજ્જા ।

મવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવત્તે અતીતા ણત્થિ,
વદ્ધેલ્લગા ણત્થિ,
પુરેક્કઘડા અસંખેજ્જા ।

एवं ईसाणस्स -जाव- गेवेज्जगदेवाणं ।

- પ. વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિયદેવાણં ભંતે !
ણેરઇયત્તે કેવડયા દક્ષિંદિયા અતીતા ?
૩. ગોયમા ! અણંતા ।
- પ. કેવડયા વદ્ધેલ્લગા ?
૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।
- પ. કેવડયા પુરેક્કઘડા ?
૩. ગોયમા ! ણત્થિ ।

एवं -जाव- जोइसियत्ते ।

ખવરં-एएसिं मणूसत्ते अतीता अणंता ।

- પ્ર. ભંતે ! મનુષ્યોની વિજય, વેજયંત, જયંત અને
અપરાજીત દેવનાં રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય
કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! સંખ્યાત છે.
- પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! નથી.
- પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! કદાચ સંખ્યાત પણ છે અને અસંખ્યાત
પણ છે.

**આ પ્રમાણે સર્વાર્થસિદ્ધ દેવનાં રૂપમાં પણ સમજવું
જોઈએ.**

વાણવ્યંતર અને જ્યોતિષ્ક દેવોનું વર્ણન નૈરયિકોના
સમાન જાણવું જોઈએ.

સૌધર્મ દેવોની અતીતાદિ ઈન્દ્રિયોનું પણ વર્ણન
આ પ્રમાણે છે.

વિશેષ : વિજય, વેજયંત, જયંત તથા અપરાજીત
દેવનાં રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય અસંખ્યાત છે.
બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય નથી તથા પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય
અસંખ્યાત છે.

સર્વાર્થસિદ્ધદેવ રૂપમાં અતીત નથી,
બદ્ધ નથી.

પરંતુ પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય અસંખ્યાત છે.

**આ પ્રમાણે ઈશાન દેવલોકથી ઐવેયક દેવો સુધીનું
સંપૂર્ણ વર્ણન કરવું જોઈએ.**

- પ્ર. ભંતે ! વિજય, વેજયંત, જયંત અને અપરાજીત
દેવોની નૈરયિકનાં રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય
કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અનન્ત છે.
- પ્ર. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! નથી.
- પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
૩. ગૌતમ ! નથી.

**આ પ્રમાણે જ્યોતિષ્કદેવ પર્યાય સુધી પણ જાણવું
જોઈએ.**

વિશેષ : આની મનુષ્યનાં રૂપમાં અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય
અનન્ત છે.

- પ. કેવડયા વઢ્ઢેલ્લગા ?
 ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 પ. કેવડયા પુરેકલ્લડા ?
 ડ. ગોયમા ! અસંલ્લેજ્જા ।

ઁવં -જાવ- ગેવેજ્જગદેવત્તે ।

સટ્ટાણે અત્તીતા અસંલ્લેજ્જા ।

- પ. કેવડયા વઢ્ઢેલ્લગા ?
 ડ. ગોયમા ! અસંલ્લેજ્જા ।
 પ. કેવડયા પુરેકલ્લડા ?
 ડ. ગોયમા ! અસંલ્લેજ્જા ।

સલ્લવટ્ઠસિલ્લદ્ધગદેવત્તે અત્તીતા ણત્થિ,
 વઢ્ઢેલ્લગા ણત્થિ,
 પુરેકલ્લડા અસંલ્લેજ્જા ।

- પ. સલ્લવટ્ઠસિલ્લદ્ધગદેવાણં ઢંતે ! ણેરડયત્તે કેવડયા
 દલ્લિંદિયા અત્તીતા ?
 ડ. ગોયમા ! અણંતા ।
 પ. કેવડયા વઢ્ઢેલ્લગા ?
 ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 પ. કેવડયા પુરેકલ્લડા ?
 ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।

ઁવં મણૂસવજ્જં -જાવ- ગેવેજ્જગદેવત્તે ।

મણૂસત્તે અત્તીતા અણંતા ।

- પ. કેવડયા વઢ્ઢેલ્લગા ?
 ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 પ. કેવડયા પુરેકલ્લડા ?
 ડ. ગોયમા ! સંલ્લેજ્જા ।
 પ. વિજય-વેજયંત-જયંત-અપરાજિયદેવત્તે ણં ઢંતે !
 કેવડયા દલ્લિંદિયા અત્તીતા ?
 ડ. ગોયમા ! સંલ્લેજ્જા ।
 પ. કેવડયા વઢ્ઢેલ્લગા ?
 ડ. ગોયમા ! ણત્થિ ।
 પ. કેવડયા પુરેકલ્લડા ?

- પ્ર. બદ્ધ દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! અસંલ્લેખ્યાત છે.

આ પ્રમાણે ટ્રૈવેયક દેવ પયયિ સુધી પણ કલ્લેવું જોઈએ.

આની સ્વસ્થાનમાં અત્તીત દ્રલ્લેન્દ્રિય અસંલ્લેખ્યાત છે.

- પ્ર. બદ્ધ દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! અસંલ્લેખ્યાત છે.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! અસંલ્લેખ્યાત છે.

સર્વાર્થસિલ્લદ્ધ દેવ રુપમાં અત્તીત દ્રલ્લેન્દ્રિય નથી,
 બદ્ધ દ્રલ્લેન્દ્રિય પણ નથી.

પરંતુ પુરસ્કૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય અસંલ્લેખ્યાત છે.

- પ્ર. ઢંતે ! સર્વાર્થસિલ્લદ્ધ દેવોનીં નેરયિકનાં રુપમાં
 દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 પ્ર. બદ્ધ દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! નથી.

આ પ્રમાણે મનુષ્યને છોડીને ટ્રૈવેયકદેવ પયયિ સુધી દ્રલ્લેન્દ્રિય કલ્લેવી જોઈએ.

મનુષ્યનાં રુપમાં અત્તીત દ્રલ્લેન્દ્રિય અનન્ત છે.

- પ્ર. બદ્ધ દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! સંલ્લેખ્યાત છે.
 પ્ર. ઢંતે ! વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજિતદેવનાં
 રુપમાં આની અત્તીત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! સંલ્લેખ્યાત છે.
 પ્ર. બદ્ધ દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! નથી.
 પ્ર. પુરસ્કૃત દ્રલ્લેન્દ્રિય કેટલી છે ?

૩. ગોયમા ! ન્થિ ।
 ૫. સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવાણં ભંતે ! સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવત્તે
 કેવહયા દવ્વિંદિયા અતીતા ?
 ૩. ગોયમા ! ન્થિ ।
 ૫. કેવહયા વદ્દેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! સંખેજ્જા ।
 ૫. કેવહયા પુરેક્કહા ?
 ૩. ગોયમા ! ન્થિ ।

- પળ્ણ. ૫. ૧૫, ૩. ૨, સુ. ૧૦૩૦-૧૦૫૫

૨૫. ચઙ્ગીસદંડેસુ ભાવિંદિયાણં પરૂવણં-

૫. કહિ ણં ભંતે ! ભાવિંદિયા પળ્ણત્તા ?
 ૩. ગોયમા ! પંચ ભાવિંદિયા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સોહંદિયે -જાવ- ૫. ફાસિંદિયે ।
 ૫. દં. ૧. ણેરહયાણં ભંતે ! કહિ ભાવિંદિયા પળ્ણત્તા ?
 ૩. ગોયમા ! પંચ ભાવિંદિયા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સોહંદિયે -જાવ- ૫. ફાસેંદિયે ।
 દં. ૨-૨૪. એવં -જાવ- વેમાણિયા ।

ળવરં-જસ્સ જહિ ઇંદિયા તસ્સ તત્તિયા ભાવિંદિયા
 ભાણિયવ્વા ।

- પળ્ણ. ૫. ૧૫, ૩. ૨, સુ. ૧૦૫૬-૧૦૫૭

૨૬. ચઙ્ગીસદંડેસુ અતીત-બદ્ધ-પુરેક્કહા ભાવિંદિય પરૂવણં-

૫. ણમગસ્સ ણં ભંતે ! ણેરહયસ્સ કેવહયા ભાવિંદિયા
 અતીતા ?
 ૩. ગોયમા ! અણંતા ।
 ૫. કેવહયા વદ્દેલ્લગા ?
 ૩. ગોયમા ! પંચ ।
 ૫. કેવહયા પુરેક્કહા ?
 ૩. ગોયમા ! પંચ વા, દસ વા, ણકારસ વા, સંખેજ્જા વા,
 અસંખેજ્જા વા, અણંતા વા ।

એવં અસુરકુમારસ્સ વિ ।

ળવરં-પુરેક્કહા પંચ વા, છ વા, સંખેજ્જા વા,
 અસંખેજ્જા વા, અણંતા વા ।

૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. ભંતે ! સર્વાર્થસિદ્ધ દેવોની સર્વાર્થસિદ્ધ દેવ રૂપમાં
 અતીત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.
 ૫. બદ્ધ દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! સંખ્યાત છે.
 ૫. પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! નથી.

૨૫. ચોવીસ દંડકોમાં ભાવેન્દ્રિયોનું પ્રરૂપણ :

૫. ભંતે ! ભાવેન્દ્રિય કેટલી કહી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! ભાવેન્દ્રિય પાંચ કહી છે, જેમકે -
 ૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય -ચાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય.
 ૫. દં. ૧. ભંતે ! નેરયિકોની ભાવેન્દ્રિય કેટલી કહી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તેની ભાવેન્દ્રિય પાંચ કહી છે, જેમકે -
 ૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય -ચાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય.
 દં. ૨-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી કહેવું જોઈએ.
 વિશેષ : જેને જેટલી ઈન્દ્રિય હોય, તેટલી ભાવેન્દ્રિય
 કહેવી જોઈએ.

૨૬. ચોવીસ દંડકોમાં અતીત-બદ્ધ-પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિયની
 પ્રરૂપણ :

૫. ભંતે ! એક-એક નેરયિકને કેટલી અતીત ભાવેન્દ્રિય
 છે ?
 ૩. ગૌતમ ! અનન્ત છે.
 ૫. બદ્ધ ભાવેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! પાંચ છે.
 ૫. પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય કેટલી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે પાંચ છે, દસ છે, અગિયાર છે,
 સંખ્યાત છે, અસંખ્યાત છે અથવા અનન્ત છે.
 આ પ્રમાણે અસુરકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.
 વિશેષ : પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય પાંચ, છ, સંખ્યાત,
 અસંખ્યાત અથવા અનન્ત છે.

દં. ૨-૧૧. **एवं -जाव- थणियकुमारस्स ।**

દં. ૧૨-૧૩, ૧૬. **एवं पुढविकाइय आउकाइय वणस्सइकायस्स वि ।**

णवरं-बद्धेल्लगा एका ।

દં. ૧૪-૧૫, ૧૭-૧૮, ૧૯. **तेउकाइय वाउकाइय वेइन्दिय, तेइन्दिय, चउरिन्दियस्स वि एवं चेव,**

(बद्धेल्लगा जस्स जत्तिया भाविंदिया ।)

णवरं-पुरेक्खडा छ वा, सत्त वा, संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

દં. ૨૦-૨૪. **पंचेदिय-तिरिक्खजोणियस्स -जाव- ईसाणस्स जहा असुरकुमारस्स ।**

णवरं-मणूसस्स पुरેક્ખડા કસ્સઇ અત્થિ, કસ્સઇ ણત્થિ ત્તિ ભાણિયવ્વં ।

सणकुमार -जाव- गेवेज्जगस्स जहा णेरइयस्स ।

विजय-वेजयंत-जयंत-अपराजियदेवस्स अतीता अणंता, बद्धेल्लगा पंच,

पुरेक्खडा પંચ વા, દસ વા, પળ્ણરસ વા, સંખેજ્જા વા ।

सच्चट्ठसिद्धगदेवस्स अतीता अणंता, बद्धेल्लगा पंच ।

પ. કેવડયા પુરેક્ખડા ?

ઉ. ગોયમા ! પંચ ।

પ. દં. ૧. ણેરડયાણં ભંતે ! કેવડયા ભાવિંદિયા અતીતા ?

ઉ. ગોયમા ! અણંતા ।

પ. કેવડયા બદ્ધેલ્લગા ?

ઉ. ગોયમા ! અસંખેજ્જા ।

પ. કેવડયા પુરેક્ખડા ?

ઉ. ગોયમા ! અણંતા ।

एवं जहा दव्विंदिएसु पोहत्तेणं दंडओ भणिओ तथा भाविंदिएसु वि पोहत्तेणं दंडओ भाणियव्वो ।

દં. ૨-૧૧. **आ प्रभाषे स्तनितकुमार सुधी ज्ञप्तुं ज्ञेईअे.**

દં. ૧૨-૧૩, ૧૬. **आ प्रभाषे पृथ्वीकायिक, अपूकायिकं तेमज वनस्पतिकायनुं पज्ञ वर्णनं छे.**

વિશેષ : બદ્ધ ઈન્દ્રિય એક છે.

દં. ૧૪-૧૫, ૧૭-૧૮, ૧૯. **तेजस्कायिक, वायुकायिक, भेईन्द्रिय, त्रेईन्द्रिय, यउरिन्द्रियनुं पज्ञ वर्णनं आ प्रभाषे छे.**

(જેની જેટલી બદ્ધ ઈન્દ્રિય છે. તેટલી ભાવેન્દ્રિય છે.)

વિશેષ : પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય છ, સાત, સંખ્યાત, અસંખ્યાત કે અનન્ત હોય છે.

દં. ૨૦-૨૪. **पंचेन्द्रिय तिर्ययोनिकथी ईशानकल्प सुधीनुं वर्णनं असुरकुमारोनां समानं छे.**

વિશેષ : મનુષ્યની પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને હોતી નથી. આ પ્રમાણે કહેવું જોઈએ.

सनत्कुमारथी त्रैवेयक सुधीनुं वर्णनं नैरयिकनां समानं करवुं ज्ञेईअे.

વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજીત દેવની અતીત ભાવેન્દ્રિય અનન્ત છે, બદ્ધ પાંચ છે,

પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય પાંચ, દસ, પંદર કે સંખ્યાત છે.

सर्वार्थसिद्धनी अतीत भावेन्द्रिय अनन्तं छे, બદ્ધ પાંચ છે.

પ્ર. પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય કેટલી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે પાંચ છે.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નૈરયિકોની અતીત ભાવેન્દ્રિય કેટલી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે અનન્ત છે.

પ્ર. બદ્ધ ભાવેન્દ્રિય કેટલી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અસંખ્યાત છે.

પ્ર. પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય કેટલી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે અનન્ત છે.

आ प्रभाषे जेम द्रव्येन्द्रियोमां पृथक्त्व दंडक कथा छे तेज प्रभाषे भावेन्द्रियोमां पज्ञ पृथक्त्व (अधुवयनथी) दंडक कहेवा ज्ञेईअे.

णवरं-वणफइकाइयाणं बद्धेल्लगा वि अणंता ।

પ. એગમેગસ્સ ણં ઇંતે ! ણેરહ્યસ્સ ણેરહ્યત્તે કેવહ્યા
ભાવિંદિયા અતીતા ?

उ. गोयमा ! अणंता ।

बद्धेल्लगा पंच,
पुरेक्खडा कस्सइ अत्थि, कस्सइ णत्थि,

जस्सइत्थि पंच वा, दस वा, पण्णरस वा, संखेज्जा
वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

दं. २-११. एवं असुरकुमारत्ते-जाव-थणियकुमारत्ते,

णवरं-बद्धेल्लगा णत्थि ।

दं. १२-१७. पुहविकाइयत्ते-जाव-वेइंदियत्ते जहा
दब्बिंदिया ।

तेइंदियत्ते तहेव,

णवरं-पुरेक्खडा तिण्णि वा, छ वा, णव वा,
संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

एवं चउरिंदियत्ते वि ।

णवरं-पुरेक्खडा चत्तारि वा, अट्ठ वा, बारस वा,
संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, अणंता वा ।

एवं एए चेव गमा चत्तारि णेयव्वा जे चेव
दब्बिंदिएसु ।

णवरं-तइयगમે જાણિયવ્વા જસ્સ જહ્ ઇંદિયા તે
પુરેક્ખડેસુ મુણેયવ્વા ।

चउत्थगमे जहेव दब्बिंदिया -जाव-

પ. સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવાણં સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવત્તે કેવહ્યા
ભાવિંદિયા અતીતા ?

उ. गोयमा ! णत्थि, बद्धेल्लगा संखेज्जा, पुरेक्खडा
णत्थि ।

- પણ્ણ. પ. ૧૫, ઉ. ૨, સુ. ૧૦૫૮-૧૦૬૭

વિશેષ : વનસ્પતિકાયિકોની બદ્ધ ભાવેન્દ્રિય
અનન્ત છે.

પ્ર. ભંતે ! એક- એક નૈરયિકની નૈરયિકનાં રુપમાં
કેટલી અતીત ભાવેન્દ્રિય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે અનન્ત છે.

તેની બદ્ધ ભાવેન્દ્રિય પાંચ છે,
પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય કેટલાકને હોય છે અને કેટલાકને
હોતી નથી.

જેને હોય છે, તેની પાંચ, દસ, પંદર, સંખ્યાત,
અસંખ્યાત કે અનન્ત હોય છે.

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે અસુરકુમાર પર્યાયથી
સ્તનિતકુમાર પર્યાય સુધી કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : આને બદ્ધ ભાવેન્દ્રિય નથી.

દં. ૧૨-૧૭. પૃથ્વીકાયથી બેઈન્દ્રિય પર્યાય સુધી
દ્રવ્યેન્દ્રિયોની જેમ ભાવેન્દ્રિય કહેવી.

ત્રેઈન્દ્રિય પર્યાયનાં માટે પણ આ પ્રમાણે કહેવું
જોઈએ.

વિશેષ : પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય ત્રણ, છ, નવ,
સંખ્યાત, અસંખ્યાત કે અનન્ત છે.

આ પ્રમાણે ચઉરિન્દ્રિય પર્યાયનાં વિષયમાં પણ
કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય ચાર, આઠ, બાર,
સંખ્યાત, અસંખ્યાત કે અનન્ત છે.

આ પ્રમાણે દ્રવ્યેન્દ્રિયોનાં ચાર આલાપક જેમ
અહીં પણ ચાર આલાપક સમજવા જોઈએ.

વિશેષ : ત્રીજા ગમકમાં જેટલી ઈન્દ્રિય હોય,
તેનાં અનુસાર યોગ કરતાં પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય
સમજવી જોઈએ.

ચોથા આલાપકમાં દ્રવ્યેન્દ્રિયની જેમ સૂત્રપાદ છે,
-યાવત્-

પ્ર. સર્વાર્થસિદ્ધ દેવોનાં સર્વાર્થસિદ્ધત્વનાં રુપમાં
અતીત ભાવેન્દ્રિય કેટલી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અતીત ભાવેન્દ્રિય નથી, બદ્ધ ભાવેન્દ્રિય
સંખ્યાત છે. પુરસ્કૃત ભાવેન્દ્રિય નથી.

૨૭. કક્ષ્વડાડ ઇન્દ્રિયગુણાણં પરિમાણં અપ્પવહુત્ત ય પરુવ્વણં-

પ. સોઈન્દ્રિયસ્સ ણં ભંતે ! કેવડયા કક્ષ્વડ-ગરુયગુણા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! અણંતા કક્ષ્વડ-ગરુયગુણા પણ્ણત્તા ।

એવં -જાવ- ફાસિન્દ્રિયસ્સ ।

પ. સોઈન્દ્રિયસ્સ ણં ભંતે ! કેવડયા મડય-લહુયગુણા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! અણંતા મડય-લહુયગુણા પણ્ણત્તા ।

એવં -જાવ- ફાસિન્દ્રિયસ્સ ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! સોઈન્દ્રિય-ચક્ષ્વંદ્રિય-ઘાણિન્દ્રિય-જિલ્ભિન્દ્રિય-ફાસિન્દ્રિયાણં કક્ષ્વડ-ગરુયગુણાણં, મડય-લહુયગુણાણં, કક્ષ્વડ-ગરુયગુણ-મડય-લહુયગુણાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ચક્ષ્વંદ્રિયસ્સ કક્ષ્વડ-ગરુયગુણા,

૨. સોઈન્દ્રિયસ્સ કક્ષ્વડ ગરુયગુણા અણંતગુણા,

૩. ઘાણિન્દ્રિયસ્સ કક્ષ્વડ ગરુયગુણા અણંતગુણા,

૪. જિલ્ભિન્દ્રિયસ્સ કક્ષ્વડ ગરુયગુણા અણંતગુણા,

૫. ફાસિન્દ્રિયસ્સ કક્ષ્વડ ગરુયગુણા અણંતગુણા ।

મડય-લહુયગુણાણં-

૧. સવ્વત્થોવા ફાસિન્દ્રિયસ્સ મડય-લહુયગુણા,

૨. જિલ્ભિન્દ્રિયસ્સ મડય-લહુયગુણા અણંતગુણા,

૩. ઘાણિન્દ્રિયસ્સ મડય-લહુયગુણા અણંતગુણા,

૪. સોઈન્દ્રિયસ્સ મડય-લહુયગુણા અણંતગુણા,

૨૭. કર્કશ આદિ ઈન્દ્રિય ગુણોનાં પરિમાણ અને અલ્પબહુત્વનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં કર્કશ અને ગુરુ ગુણ કેટલા કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં અનન્ત કર્કશ અને ગુરુ ગુણ કહ્યા છે.

આ પ્રમાણે સ્પર્શેન્દ્રિય સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં મૂદુ અને લઘુ ગુણ કેટલા કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં મૂદુ અને લઘુ ગુણ અનન્ત કહ્યા છે.

આ પ્રમાણે સ્પર્શેન્દ્રિય સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! આ શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય અને સ્પર્શેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ અને મૂદુ લઘુ ગુણ તેમજ કર્કશ ગુરુ ગુણ અને મૂદુ લઘુ ગુણમાંથી કોન કોનાથી અલ્પ -યાવત્-વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ ચક્ષુરિન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ છે.

૨. (તેનાથી) શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૩. (તેનાથી) ઘ્રાણેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૪. (તેનાથી) રસેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૫. (તેનાથી) સ્પર્શેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

મૂદુ લઘુ ગુણોમાંથી :

૧. બધાથી અલ્પ સ્પર્શેન્દ્રિયનાં મૂદુ લઘુ ગુણ છે.

૨. (તેનાથી) રસેન્દ્રિયનાં મૂદુ લઘુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૩. (તેનાથી) ઘ્રાણેન્દ્રિયનાં મૂદુ લઘુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૪. (તેનાથી) શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં મૂદુ લઘુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૫. ચક્ષુર્વંદિયસ્સ મઝય-લહુયગુણા અણંતગુણા,

કક્કલ્લ-ગરૂયગુણાણં મઝય-લહુયગુણાણ ય-

૧. સવ્વત્થોવા ચક્ષુર્વંદિયસ્સ કક્કલ્લ-ગરૂયગુણા,

૨. સોઈંદિયસ્સ કક્કલ્લ-ગરૂયગુણા અણંતગુણા,

૩. ઘાણિંદિયસ્સ કક્કલ્લ-ગરૂયગુણા અણંતગુણા,

૪. જિલ્લિંદિયસ્સ કક્કલ્લ-ગરૂયગુણા અણંતગુણા,

૫. ફાસિંદિયસ્સ કક્કલ્લ-ગરૂયગુણા અણંતગુણા,

૬. ફાસિંદિયસ્સ કક્કલ્લ-ગરૂયગુણેહિંતો તસ્સ ચેવ મઝય લહુયગુણા અણંતગુણા,

૭. જિલ્લિંદિયસ્સ મઝય-લહુયગુણા અણંતગુણા,

૮. ઘાણિંદિયસ્સ મઝય-લહુયગુણા અણંતગુણા,

૯. સોઈંદિયસ્સ મઝય-લહુયગુણા અણંતગુણા,

૧૦. ચક્ષુર્વંદિયસ્સ મઝય-લહુયગુણા અણંતગુણા ।

-પણ્ણ. પ. ૧૫, ઉ. ૧, સુ. ૧૮૦-૧૮૨

૨૮. સઈંદિયાણિંદિય જીવાણં કાયટ્ઠઈં પરૂવણં-

પ. સઈંદિયે ણં ભંતે ! સઈંદિયે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

ઉ. ગોયમા ! સઈંદિયે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અણાઈં વા અપજ્જવસિયે, ૨. અણાઈં વા સપજ્જવસિયે ।

પ. ઈંદિયે ણં ભંતે ! ઈંદિયે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

ઉ. ગોયમા ! જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં વણ્ણપ્પકાલો ।

પ. વેઈંદિયે ણં ભંતે ! વેઈંદિયે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૫. (તેનાથી) ચક્ષુરેન્દ્રિયનાં મૂઢુ લઘુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

કર્કશ ગુરુ ગુણ અને મૂઢુ લઘુ ગુણોમાંથી :

૧. બધાથી અલ્પ ચક્ષુરેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ છે.

૨. (તેનાથી) શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૩. (તેનાથી) દ્રાણેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૪. (તેનાથી) રસેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૫. (તેનાથી) સ્પર્શેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુ ગુણ અનન્તગુણા છે.

૬. સ્પર્શેન્દ્રિયનાં કર્કશ ગુરુગુણોથી તેના જ મૂઢુ લઘુ ગુણ અનન્તગુણા છે.

૭. (તેનાથી) રસેન્દ્રિયનાં મૂઢુ લઘુ ગુણ અનન્ત ગુણા છે.

૮. (તેનાથી) દ્રાણેન્દ્રિયનાં મૂઢુ લઘુ ગુણ અનન્તગુણા છે.

૯. (તેનાથી) શ્રોત્રેન્દ્રિયનાં મૂઢુ લઘુ ગુણ અનન્તગુણા છે.

૧૦. (તેનાથી) ચક્ષુરેન્દ્રિયનાં મૂઢુ લઘુ ગુણ અનન્તગુણા છે.

૨૮. સેન્દ્રિય અનિન્દ્રિય જીવોની કાયસ્થિતિનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! સઈંદ્રિય (ઈન્દ્રિય સહિત) જીવ સઈંદ્રિય રૂપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! સઈંદ્રિય જીવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અનાદિ અનન્ત, ૨. અનાદિ સાંત.

પ્ર. ભંતે ! એકેન્દ્રિય જીવ એકેન્દ્રિય રૂપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,
ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ અર્થાત્ વનસ્પતિકાળ સુધી રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! દ્વિન્દ્રિય જીવ દ્વિન્દ્રિય રૂપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં સંખેજ્જં કાલં ।
એવં તેહંદિય ચચરિદિય વિ ।

પ. પંચેદિયેણં ભંતે ! પંચેદિયે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાહરેગં^૧ ।

પ. અણિંદિયેણં ભંતે ! અણિંદિયે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! સાહંદિયે અપજ્જવસિણં^૨ ।

પ. સહંદિયે અપજ્જત્તણં ભંતે ! સહંદિયે અપજ્જત્તણં કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં

એવં -જાવ- પંચેદિયે અપજ્જત્તણં ।

પ. સહંદિયે અપજ્જત્તણં ભંતે ! સહંદિયે અપજ્જત્તણં ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં સાગરોવમસયપુહુત્તં સાહરેગં ।

પ. એગિંદિયે અપજ્જત્તણં ભંતે ! એગિંદિયે અપજ્જત્તણં ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં સંખેજ્જાહં વાસમહસ્સાહં ।

પ. વેહંદિયે અપજ્જત્તણં ભંતે ! વેહંદિયે અપજ્જત્તણં ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં સંખેજ્જાહં વાસાહં ।

પ. તેહંદિયે અપજ્જત્તણં ભંતે ! તેહંદિયે અપજ્જત્તણં ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં સંખેજ્જાહં રાહંદિયાહં ।

૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતકાળ.

આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય અને ચૌરિન્દ્રિયની અવસ્થિતિનાં માટે પણ સમજવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય જીવ પંચેન્દ્રિયનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સહસ્ત્ર સાગરોપમથી કંઈક અધિક કાળ.

પ્ર. ભંતે ! અનિન્દ્રિય (સિદ્ધ) જીવ કેટલા કાળ સુધી અનિન્દ્રિય રુપમાં રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! (અનિન્દ્રિય) સાદી અનન્તકાળ સુધી અનિન્દ્રિય રુપમાં રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! સર્ઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા કેટલા કાળ સુધી સર્ઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા રુપમાં રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય પણ અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અંતર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે.

આ પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સેન્દ્રિય પર્યાપ્તા સેન્દ્રિય પર્યાપ્તા રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સૌ પૃથક્ત્વ સાગરોપમનાં કંઈક અધિક કાળ સુધી રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત હજાર વર્ષો સુધી.

પ્ર. ભંતે ! દ્વિન્દ્રીય પર્યાપ્તા દ્વિન્દ્રીય પર્યાપ્તા રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત વર્ષો સુધી.

પ્ર. ભંતે ! ત્રેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા ત્રેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત રાત્રિ - દિવસ.

- પ. ચરિદિયપજ્જત્તણં ભંતે ! ચરિદિયપજ્જત્તણં ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોમેણં સંખેજ્જમામા ।
- પ. પંચેદિયપજ્જત્તણં ભંતે ! પંચેદિયપજ્જત્તણં ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોમેણં સાગરો-વમસયપુહત્તં^૧ ।

-પણ્ણ. પ. ૧૮, સુ. ૧૨૭૧-૧૨૮૪

૨૯. ઇંદિયાઈ જીવાણં અંતરકાલ પરૂવણં-

- પ. ઇંદિયાઈસં ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોમેણં દો સાગરોવમસહસ્સાઈ સંખેજ્જવામ-મભ્હિયાઈ ।
- પ. વેઈદિયાઈસં ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોમેણં વણસ્સકાલો ।

એવં તેઈદિયાઈસં ચરિદિયાઈસં પંચેદિયાઈસં ।

અપજ્જત્તગાણં એવં ચેવ । પજ્જત્તગાણં વિ એવં ચેવ ।

-જીવા. પઠિ. ૪, સુ. ૨૦૮

૩૦. સઈદિયાઈદિય જીવાણં અપ્પબહુત્તં-

- પ. એસિ ણં ભંતે ! સઈદિયાઈ, ઇંદિયાઈ, વેઈદિયાઈ, તેઈદિયાઈ, ચરિદિયાઈ, પંચેદિયાઈ, અણિદિયાઈ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા પંચેદિયા,
૨. ચરિદિયા વિસેસાહિયા,
૩. તેઈદિયા વિસેસાહિયા,
૪. વેઈદિયા વિસેસાહિયા,
૫. અણિદિયા અણંતગુણા,
૬. ઇંદિયા અણંતગુણા^૨,
૭. સઈદિયા વિસેસાહિયા^૩ ।
- પ. એસિ ણં ભંતે ! સઈદિયાઈ, ઇંદિયાઈ, વેઈદિયાઈ, તેઈદિયાઈ, ચરિદિયાઈ પંચેદિયાઈ અપજ્જત્તગાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

- પ્ર. ભંતે ! ચરિદિયાઈ પર્યાપ્તા ચરિદિયાઈ પર્યાપ્તા રૂપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત માસ.
- પ્ર. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા રૂપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સાગરોપમ શત પૃથક્ત્વ (બસોથી નવસો) પર્યાપ્તા રૂપમાં રહે છે.

૨૯. એકેન્દ્રિયાઈ જીવોનાં અંતરકાળનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! એકેન્દ્રિય જીવનો અંતરકાળ કેટલો કલ્પો છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત વર્ષ અધિક બે હજાર સાગરોપમ, પ્ર. બેઈન્દ્રિયનું અંતરકાળ કેટલું કલ્પો છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ.
- આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય, ચરિદિયાઈ અને પંચેન્દ્રિયનો અંતરકાળ જાણવો જોઈએ.
- અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાનો પણ અંતર કાળ આ પ્રમાણે કહેવો જોઈએ.

૩૦. સઈન્દ્રિય અનિન્દ્રિય જીવોનું અલ્પબહુત્વ :

- પ્ર. ભંતે ! આ સઈન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય, ચરિદિયાઈ, પંચેન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિયમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ પંચેન્દ્રિય જીવ છે.
૨. (તેનાથી) ચરિદિયાઈ જીવ વિશેષાધિક છે.
૩. (તેનાથી) ત્રેઈન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે.
૪. (તેનાથી) દ્વીન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે.
૫. (તેનાથી) અનિન્દ્રિય જીવ અનન્તગુણા છે.
૬. (તેનાથી) એકેન્દ્રિય જીવ અનન્તગુણા છે.
૭. (તેનાથી) સઈન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે.
- પ્ર. ભંતે ! આ સઈન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય, ચરિદિયાઈ અને પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તાઓમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૧. જીવા. પઠિ. ૪, સુ. ૨૦૮ (સાઈરેગં શબ્દ વધારે છે.)

૨. જીવા. પઠિ. ૯, સુ. ૨૫૦

૩. વિયા. શ. ૨૫, ૩. ૩, સુ. ૧૧૮

૩. ગોયમા ! ૧. સ્વત્થોવા પંચેદિયા અપજ્જત્તગા,
૨. ચરિદિયા અપજ્જત્તગા વિસેમાહિયા,
૩. તેહદિયા અપજ્જત્તગા વિસેમાહિયા,
૪. વેહદિયા અપજ્જત્તગા વિસેમાહિયા,
૫. ઇગિદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા,
૬. મહદિયા અપજ્જત્તગા વિસેમાહિયા,
૫. ઇસિ ણં ભંતે ! મહદિયાણં, ઇગિદિયાણં, વેહદિયાણં,
તેહદિયાણં, ચરિદિયાણં, પંચેદિયાણં પજ્જત્તગાણં
કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સ્વત્થોવા ચરિદિયા પજ્જત્તગા,
૨. પંચેદિયા પજ્જત્તગા વિસેમાહિયા,
૩. વેહદિયા પજ્જત્તગા વિસેમાહિયા,
૪. તેહદિયા પજ્જત્તગા વિસેમાહિયા,
૫. ઇગિદિયા પજ્જત્તગા અણંતગુણા,
૬. મહદિયા પજ્જત્તગા વિસેમાહિયા ।
૫. ઇસિ ણં ભંતે ! મહદિયાણં પજ્જત્તા-પજ્જત્તગાણં
કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સ્વત્થોવા મહદિયા અપજ્જત્તગા,
૨. મહદિયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા ।
૫. ઇસિ ણં ભંતે ! ઇગિદિયાણં પજ્જત્તા પજ્જત્તગાણં
કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સ્વત્થોવા ઇગિદિયા અપજ્જત્તગા,
૨. ઇગિદિયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા ।
૫. ઇસિ ણં ભંતે ! વેહદિયાણં પજ્જત્તગાણં કયરે
કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સ્વત્થોવા વેહદિયા પજ્જત્તગા,
૨. વેહદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા ।
૫. ઇસિ ણં ભંતે ! તેહદિયાણં પજ્જત્તા પજ્જત્તગાણં
કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સ્વત્થોવા તેહદિયા પજ્જત્તગા,
૨. તેહદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા ।
૫. ઇસિ ણં ભંતે ! ચરિદિયાણં પજ્જત્તા પજ્જત્તગાણં
કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા છે.
૨. (તેનાથી) ચરિન્દ્રિય અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે.
૩. (તેનાથી) ત્રેઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે.
૪. (તેનાથી) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે.
૫. (તેનાથી) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા અનન્તગુણા છે.
૬. (તેનાથી) સઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે.
૫. ભંતે ! આ સઈન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય,
ચરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા જીવોમાં કોણ
કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ ચરિન્દ્રિય પર્યાપ્તા છે,
૨. (તેનાથી) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૩. (તેનાથી) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૪. (તેનાથી) ત્રેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૫. (તેનાથી) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા અનન્તગુણા છે,
૬. (તેનાથી) સઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે.
૫. ભંતે ! સઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તામાં કોણ
કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ સઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા છે,
૨. (તેનાથી) સઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા સંખ્યાતગુણા છે.
૫. ભંતે ! આ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા જીવોમાં
કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા છે,
૨. (તેનાથી) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા સંખ્યાતગુણા છે.
૫. ૩. ભંતે ! આ પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા દ્વીન્દ્રિય
જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ બેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા છે,
૨. (તેનાથી) બેઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા અસંખ્યાત
ગુણા છે.
૫. ભંતે ! આ ત્રેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા જીવોમાં
કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ ત્રેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા છે,
૨. (તેનાથી) ત્રેઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા અસંખ્યાત-
ગુણા છે.
૫. ભંતે ! આ ચરિન્દ્રિય પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા
જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ચરિંદિયા પજ્જત્તગા,
૨. ચરિંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખ્વેજ્જગુણા ।

૫. એસિ ણં ભંતે ! પંચેદિયા પજ્જત્તા પજ્જત્તગાણં કયરે
કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા પંચેદિયા પજ્જત્તગા,
૨. પંચેદિયા અપજ્જત્તગા અસંખ્વેજ્જગુણા ।

૫. એસિ ણં ભંતે ! સંદિયાણં, એગિંદિયાણં, વેદંદિયાણં,
તેદંદિયાણં ચરિંદિયાણં, પંચેદિયાણં પજ્જત્તા
પજ્જત્તગાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-
વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ચરિંદિયા પજ્જત્તગા,
૨. પંચેદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા,
૩. વેદંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા,
૪. તેદંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા,
૫. પંચેદિયા અપજ્જત્તગા અસંખ્વેજ્જગુણા,
૬. ચરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા,
૭. તેદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા,
૮. વેદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા,
૯. એગિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા,
૧૦. સંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા,
૧૧. એગિંદિયા પજ્જત્તગા સંખ્વેજ્જગુણા,
૧૨. સંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા,
૧૩. સંદિયા વિસેસાહિયા ? ।

-પણ્ણ. પ. ૩, સુ. ૨૨૭-૨૩૧

૩૧. સ્વેત્તાણુવાણં ઇંદિય વિવક્ખયા જીવાણં અપ્પબહુત્તં-

૧. સ્વેત્તાણુવાણં-

૧. સવ્વત્થોવા એગિંદિયા જીવા ઉદ્ધલોય-
તિરિયલોએ,
૨. અહોલોય-તિરિયલોએ વિસેસાહિયા,

૧. જીવા. પડિ. ૪, સુ. ૨૦૯

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ ચરિંદિય પર્યાપ્તા છે.
૨. (તેનાથી) ચરિંદિય અપર્યાપ્તા અસંખ્યાત-
ગુણા છે.

૫. ભંતે ! આ પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા પંચેન્દ્રિય
જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક
છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ પર્યાપ્તા પંચેન્દ્રિય
જીવ છે,
૨. (તેનાથી) અપર્યાપ્તા પંચેન્દ્રિય જીવ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૫. ભંતે ! આ સંદિય, એકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય,
ત્રેઈન્દ્રિય, ચરિંદિય અને પંચેન્દ્રિયનાં પર્યાપ્તા
અને અપર્યાપ્તા જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ
-યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ ચરિંદિય પર્યાપ્તા છે,
૨. (તેનાથી) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૩. (તેનાથી) બેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૪. (તેનાથી) ત્રેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૫. (તેનાથી) પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા અસંખ્યાત
ગુણા છે,
૬. (તેનાથી) ચરિંદિય અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૭. (તેનાથી) ત્રેઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૮. (તેનાથી) બેઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૯. (તેનાથી) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા અનન્તગુણા છે,
૧૦. (તેનાથી) સંદિય અપર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૧૧. (તેનાથી) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા સંખ્યાતગુણા છે,
૧૨. (તેનાથી) સંદિય પર્યાપ્તા વિશેષાધિક છે,
૧૩. (તેનાથી) સંદિય વિશેષાધિક છે.

૩૧. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ ઈન્દ્રિયોની વિવક્ષાથી જીવોનું અલ્પ
બહુત્વ :

૧. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ એકેન્દ્રિય જીવ ઉર્ધ્વલોક
તિર્યક્લોકમાં છે.
૨. (તેનાથી) અધોલોક મધ્યલોકમાં વિશેષાધિક છે,

૩. તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૪. તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા,
૫. ઉડ્ઢલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૬. અહોલોણ વિસેમાહિયા ।

૨. **ચેત્તાણુવાણં-**

૧. સવ્વત્થોવા ણ્ઙિંદિયા જીવા અપજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોય તિરિયલોણ,
૨. અહોલોય-તિરિયલોણ વિસેમાહિયા,
૩. તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૪. તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા,
૫. ઉડ્ઢલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૬. અહોલોણ વિસેમાહિયા ।

૩. **ચેત્તાણુવાણં-**

૧. સવ્વત્થોવા ણ્ઙિંદિયા જીવા પજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોય તિરિયલોણ,
૨. અહોલોય-તિરિયલોણ વિસેમાહિયા,
૩. તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૪. તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા,
૫. ઉડ્ઢલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૬. અહોલોણ વિસેમાહિયા ।

૪. **ચેત્તાણુવાણં-**

૧. સવ્વત્થોવા વેઈંદિયા ઉડ્ઢલોણ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૩. તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા,
૪. અહોલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૫. અહોલોણ સંખેજ્જગુણા,
૬. તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણા ।

૫. **ચેત્તાણુવાણં-**

૧. સવ્વત્થોવા વેઈંદિયા અપજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોણ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,

૩. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૫. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

૨. **ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :**

૧. બધાથી અલ્પ એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા જીવ ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં વિશેષાધિક છે,
૩. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૫. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

૩. **ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :**

૧. એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તા જીવ બધાથી અલ્પ ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં વિશેષાધિક છે,
૩. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૫. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે.

૪. **ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :**

૧. બધાથી અલ્પ બેઈન્દ્રિય જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે.

૫. **ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :**

૧. બધાથી અલ્પ બેઈન્દ્રિય અપર્યાપ્તા જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,

૩. તેલોક્કે અમંચેજ્જગુણ,
૪. અહોલોય-તિરિયલોએ અમંચેજ્જગુણ,
૫. અહોલોએ મંચેજ્જગુણ,
૬. તિરિયલોએ મંચેજ્જગુણ ।

૬. ચ્ચેત્તાણુવાણં-

૧. મવ્વત્થોવા વેઈંદિયા પજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોએ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોએ અમંચેજ્જગુણ,
૩. તેલોક્કે અમંચેજ્જગુણ,
૪. અહોલોય-તિરિયલોએ અમંચેજ્જગુણ,
૫. અહોલોએ મંચેજ્જગુણ,
૬. તિરિયલોએ મંચેજ્જગુણ ।

૭. ચ્ચેત્તાણુવાણં-

૧. મવ્વત્થોવા તેઈંદિયા ઉડ્ઢલોએ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોએ અમંચેજ્જગુણ,
૩. તેલોક્કે અમંચેજ્જગુણ,
૪. અહોલોય-તિરિયલોએ અમંચેજ્જગુણ,
૫. અહોલોએ મંચેજ્જગુણ,
૬. તિરિયલોએ મંચેજ્જગુણ ।

૮. ચ્ચેત્તાણુવાણં-

૧. મવ્વત્થોવા તેઈંદિયા અપજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોએ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોએ અમંચેજ્જગુણ,
૩. તેલોક્કે અમંચેજ્જગુણ,
૪. અહોલોય-તિરિયલોએ અમંચેજ્જગુણ,
૫. અહોલોએ મંચેજ્જગુણ,
૬. તિરિયલોએ મંચેજ્જગુણ ।

૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે.

૬. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ બેઈંદ્રિય પર્યાપ્તા જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે.

૭. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ ત્રેઈંદ્રિય ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રેલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે.

૮. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ ત્રેઈંદ્રિય અપર્યાપ્તા જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે.

૯. સ્વેત્તાણુવાણં-

૧. સ્વસ્થોવા તેદ્દિયા પજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોણ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૩. તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા,
૪. અહોલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૫. અહોલોણ સંખેજ્જગુણા,
૬. તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણા ।

૧૦. સ્વેત્તાણુવાણં-

૧. સ્વસ્થોવા ચરિદિયા જીવા ઉડ્ઢલોણ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૩. તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા,
૪. અહોલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૫. અહોલોણ સંખેજ્જગુણા,
૬. તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણા ।

૧૧. સ્વેત્તાણુવાણં-

૧. સ્વસ્થોવા ચરિદિયા જીવા અપજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોણ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૩. તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા,
૪. અહોલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૫. અહોલોણ સંખેજ્જગુણા,
૬. તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણા ।

૧૨. સ્વેત્તાણુવાણં-

૧. સ્વસ્થોવા ચરિદિયા જીવા પજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોણ,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા,
૩. તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા,

૯. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ ત્રેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તા જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાત ગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાત ગુણા છે.

૧૦. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ ચરિન્દ્રિય જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાત ગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાત ગુણા છે.

૧૧. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ ચરિન્દ્રિય અપર્યાપ્તા જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાત ગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાત ગુણા છે.

૧૨. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ ચરિન્દ્રિય પર્યાપ્તા જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,

૪. અહોલોય-તિરિયલોય અસંખેજ્જગુણા,
૫. અહોલોય સંખેજ્જગુણા,
૬. તિરિયલોય સંખેજ્જગુણા,

૧૩. સ્થેત્તાણુવાણં-

૧. સવ્વત્થોવા પંચેદિયા તેલોક્કે,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોય સંખેજ્જગુણા,
૩. અહોલોય-તિરિયલોય સંખેજ્જગુણા,
૪. ઉડ્ઢલોય સંખેજ્જગુણા,
૫. અહોલોય સંખેજ્જગુણા,
૬. તિરિયલોય અસંખેજ્જગુણા ।

૧૪. સ્થેત્તાણુવાણં-

૧. સવ્વત્થોવા પંચેદિયા અપજ્જત્તગા તેલોક્કે,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોય સંખેજ્જગુણા,
૩. અહોલોય-તિરિયલોય સંખેજ્જગુણા,
૪. ઉડ્ઢલોય સંખેજ્જગુણા,
૫. અહોલોય સંખેજ્જગુણા,
૬. તિરિયલોય અસંખેજ્જગુણા,

૧૫. સ્થેત્તાણુવાણં-

૧. સવ્વત્થોવા પંચેદિયા પજ્જત્તગા ઉડ્ઢલોય,
૨. ઉડ્ઢલોય-તિરિયલોય અસંખેજ્જગુણા,
૩. તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા,
૪. અહોલોય-તિરિયલોય સંખેજ્જગુણા,
૫. અહોલોય સંખેજ્જગુણા,
૬. તિરિયલોય અસંખેજ્જગુણા ।

૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,

૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,

૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે.

૧૩. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ પંચેન્દ્રિય ત્રૈલોક્યમાં છે.
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં સંખ્યાત-ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં સંખ્યાત-ગુણા છે,
૪. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે.

૧૪. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા ત્રૈલોક્યમાં છે.
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં સંખ્યાત-ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં સંખ્યાત-ગુણા છે,
૪. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે.

૧૫. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ :

૧. બધાથી અલ્પ પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા જીવ ઉર્ધ્વલોકમાં છે,
૨. (તેનાથી) ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકમાં અસંખ્યાત ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) અધોલોક-મધ્યલોકમાં સંખ્યાત-ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) અધોલોકમાં સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) મધ્યલોકમાં અસંખ્યાતગુણા છે.

-પણ્ણ. પ. ૩, સુ. ૨૧૨-૩૦૬

૧૭. ઉચ્છ્વાસ અધ્યયન

સંસારસ્થ ચારેય ગતિઓના જીવ જ્યાં સુધી ઔદારિક વૈક્રિયાદિ શરીરધારી રહે છે ત્યાં સુધી તેમાં નિરંતર શ્વાસ-પ્રશ્વાસની ક્રિયા ચાલતી રહે છે. સજીવ અને નિર્જીવ વસ્તુઓના ભેદ કરતાં સમયે આધુનિક વિજ્ઞાન પણ શ્વાસન ક્રિયાને જીવમાં આવશ્યક માને છે. શરીરમાં શ્વાસનક્રિયાની નિરંતરતામાં જો કેટલાક કાળ સુધી વ્યવધાન ઉત્પન્ન થઈ જાય તો મૃત્યુ સુધી સંભવ છે.

આ શ્વાસન ક્રિયા મનુષ્યો, પશુઓ, પક્ષીઓ, કીડા, મકોડા આદિમાં તો આપણને સ્પષ્ટતઃ દેખાય છે. પરંતુ આગમના અનુસાર વૈક્રિય શરીરધારી નૈરયિક અને દેવોમાં પણ નિરંતર શ્વાસનક્રિયા ચાલતી રહે છે. આ આપણે જાણીએ છીએ પણ પૃથ્વીકાય, અપૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય જીવ પણ આ ક્રિયાથી રહિત થઈને જીવનયાપન કરતાં નથી. તેમાં પણ નિરંતર આ ક્રિયા ચાલી રહી છે.

ભગવાન મહાવીરને એમના પ્રમુખ શિષ્ય ઈન્દ્રભૂતિ ગૌતમે પ્રશ્ન કર્યો કે - એકેન્દ્રિય, ત્રેકેન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય જીવોમાં ઘનાર આન-પ્રાણ અને શ્વાસોચ્છ્વાસને તો અમે જાણી દેખી રહ્યા છો પરંતુ પૃથ્વીકાયથી વનસ્પતિકાય સુધીના એકેન્દ્રિય જીવમાં આન-પ્રાણ અને શ્વાસોચ્છ્વાસ હોય છે કે નહીં ? ભગવાને આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા કહ્યું કે - હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયાદિ એકેન્દ્રિય જીવ પણ શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે. આમાં પણ આન-પ્રાણ અને ઉચ્છ્વાસ નિશ્વાસની ક્રિયાઓ હોય છે.

આ પ્રશ્નોત્તરથી જાણી શકાય છે કે ભગવાન મહાવીર પ્રથમ વૈજ્ઞાનિક હતા. આધુનિક વિજ્ઞાનવેત્તા વનસ્પતિમાં શ્વાસનક્રિયા સિદ્ધ કરવામાં સફળ થયા છે. પરંતુ પૃથ્વીકાય આદિ જીવોમાં શ્વાસનક્રિયા સિદ્ધ કરવી એના માટે મુશ્કેલ ભર્યું જણાય છે. મહાવીરની દ્રષ્ટિએ પૃથ્વીકાયાદિ બધા જીવ શ્વાસનક્રિયા કરે છે.

આગમોમાં શ્વાસનક્રિયાને પ્રતિપાદિત કરનાર આન, પ્રાણ, ઉચ્છ્વાસ અને નિશ્વાસ આ ચાર શબ્દોનો પ્રયોગ થયેલ છે. બધા જીવ ચાર ક્રિયાઓ કરે છે. તેમાં સ્વાભાવિક રૂપથી શ્વાસ પ્રવહન કરવાની અને છોડવાની જે ક્રિયા છે તેને કમશઃ આન અને પ્રાણ કહેવાય છે અને ઊંચો શ્વાસ લેવો અને શ્વાસ બહાર કાઢવો તેને ઉચ્છ્વાસ અને નિશ્વાસ કહી શકાય છે. કુલ મળીને આ ચારેય શબ્દ શ્વાસનક્રિયાને જ ઈંગિત કરે છે.

ચોવીસ દંડકોમાં ક્યા જીવ કેટલા કાળથી આન, પ્રાણ, ઉચ્છ્વાસ અને નિશ્વાસ ક્રિયા કરે છે. આનું પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં વિસ્તૃત વર્ણન છે. તદનુસાર નૈરયિક જીવોમાં આન, પ્રાણ, ઉચ્છ્વાસ અને નિશ્વાસની આ શ્વાસનક્રિયા નિરંતર ચાલતી રહે છે. દેવોમાં આના કાળમાનની ભિન્નતા છે. અસુરકુમારદેવ જઘન્ય સાત સ્તોક (કાળનું એક માપ) તથા ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક એક પક્ષથી આ ક્રિયા કરે છે. નાગકુમારોનો ઉત્કૃષ્ટકાળ અનેક મુહૂર્તોનો છે. સ્તનિતકુમાર આદિ બાકીના આઠ ભવનપતિ દેવોની શ્વાસનક્રિયાનો કાળ નાગકુમારોની જેમ છે. જ્યોતિષક દેવ જઘન્ય અનેક મુહૂર્ત બાદ આન -

પ્રાણ અને શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયા કરે છે. ઉત્કૃષ્ટકાળ પણ તેના માટે અનેક મૂલૂર્ત જ છે. વૈમાનિકદેવ જઘન્ય અનેક મૂલૂર્તો બાદ અને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ પક્ષ પછી આ ક્રિયા કરે છે. પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય જીવ, બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, તિર્યગ્ચંચેન્દ્રિય અને મનુષ્યોમાં શ્વસનક્રિયા વિમાત્રા (કાળમાપ) થી થાય છે. આ અધ્યયનમાં વૈમાનિક દેવોના વિભિન્ન પ્રકારોના પૃથક્-પૃથક્ શ્વાસોચ્છ્વાસના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કાળમાનનો નિર્દેશ કરેલ છે.

પૃથ્વીકાયના જીવ પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાયના જીવોના શ્વાસોચ્છ્વાસના રૂપમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે. આ પ્રમાણે અપ્કાયના જીવ સમસ્ત પૃથ્વીકાય આદિ સ્થાવરકાયિકોને ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે. આજ વાત તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવો પરં પણ લાગુ થાય છે. નૈરયિક જીવ શ્વાસોચ્છ્વાસના રૂપમાં અનિષ્ટ, અકાંત, અપ્રિય, અમનોજ્ઞ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે. તો દેવ ઈષ્ટ, કાન્ત, પ્રિય, મનોજ્ઞ આદિ પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે. મનુષ્ય અને તિર્યગ્ચંચેન્દ્રિયના અન્ય જીવોનો ઉલ્લેખ આ અધ્યયનમાં નથી થયેલ છે કે તે કયા પ્રકારના પુદ્ગલોનો શ્વાસોચ્છ્વાસ ક્રિયામાં ગ્રહણ કરે છે. આનો સંબંધ જીવના શુભાશુભ કાર્યોથી જોડી શકાય છે. પરંતુ એટલું નિશ્ચિત છે કે તે બધા જીવ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શથી સહિત પુદ્ગલોને શ્વાસોચ્છ્વાસના રૂપમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

૧૭. ઉસ્સાસ-અજ્ઞયણ

સૂત્ર -

૧. ચતુર્વીમદંડણુ ઉસ્સાસ-નીસાસ પરુવણે-

તેણં કાલેણ તેણં સમણં રાયગિહે નામં નગરે હોત્યા,
વણ્ણઓ, સામી સમોસદ્દે, પરિસા નિગ્ગયા, ધમ્મો કહિઓ
પગ્ગિમા પડિગયા ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં જેટ્ઠે અંતેવાસી -જાવ-
પજ્જુવામમાણે એવં વચામી -

પ. જે હમે ભંતે ! વેહંદિયા, તેહંદિયા, ચતુરિંદિયા,
પંચિંદિયા જીવા એણસિ ણં આણામં વા પાણામં વા
ઉસ્સાસં વા નીસાસં વા જાણામો પાસામો-

જે હમે પુઠ્ઠવિકાઙ્ગયા -જાવ- વણ્ણસસિકાઙ્ગયા
એગિંદિયા જીવા એણસિ ણં આણામં વા, પાણામં વા,
ઉસ્સાસં વા, નિસ્સાસં વા ણ જાણામો, ણ પાસામો ।

એણ વી ય ણં ભંતે ! જીવા આણમંતિ વા, પાણવંતિ
વા, ઉસસંતિ, નીસસંતિ વા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! એણ વી ય ણં જીવા આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

પ. કિં ણં ભંતે ! એણ જીવા આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! દવ્વઓ ણં અણંતપણસિયાહં દવ્વાહં,
ચંત્તઓ ણં અસંચેજ્જપણસોગાઢાહં, કાલઓ
અન્નચરટ્ટિહંયાહં, ભાવઓ વણ્ણમંતાહં, ગંધમંતાહં,
રસમંતાહં, ફામમંતાહં, આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।

પ. જાહં ભાવઓ વણ્ણમંતાહં આણમંતિ -જાવ-
નીસસંતિ, તાહં કિં એણવણ્ણાહં -જાવ- પંચવણ્ણાહં
-જાવ- આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૧૭. ઉચ્છ્વાસ અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. ચોવીસ દંડકોમાં ઉચ્છ્વાસ-નિઃશ્વાસનું પ્રરુપણ :

તે કાળ અને તે સમયમાં રાજગૃહ નામક નગર હતું.
તેનું વર્ણન કરવું જોઈએ. (એકવાર) (ભગવાન
મહાવીર) સ્વામી (ત્યાં) પધાર્યા. (તેનો ઉપદેશ
સાંભળવા માટે) પરિષદ્ નીકળી. (ભગવાન એ)
ધર્મોપદેશ આપ્યો. (ધર્મોપદેશ સાંભળીને) પરિષદ્
(પ્રખટા) પાછી ચાલી ગઈ.

તે કાળ અને તે સમયમાં (શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
સ્વામીનાં) જ્યેષ્ઠ અંતેવાસી (શિષ્ય) (શ્રી ઈન્દ્રભૂતિ
ગૌતમ અનગાર -ચાવત્- ભગવાનની પર્યુપાસના
કરતાં આ પ્રમાણે બોલ્યા -

પ્ર. ભંતે ! જે આ બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય, ચતુરેન્દ્રિય અને
પંચેન્દ્રિય જીવ છે. તેના આણ-પ્રાણ અને
શ્વાસોચ્છ્વાસને (અમે) જાણીએ છીએ, જોઈએ છીએ.

પરંતુ જે આ પૃથ્વીકાયથી વનસ્પતિકાય સુધીનાં
"એકેન્દ્રિય જીવ" છે. તેના આણ-પ્રાણ અને
શ્વાસોચ્છ્વાસને અમે જાણતાં નથી અને જોતાં
પણ નથી.

તો ભંતે ! શું તે પૃથ્વીકાયાદિ એકેન્દ્રિય જીવ
આન-પ્રાણ અને શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે છે
અને છોડે છે ?

૩. હા ગૌતમ ! તે પૃથ્વીકાયાદિ એકેન્દ્રિય જીવ
-ચાવત્- શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે છે અને
છોડે છે.

પ્ર. ભંતે ! તે (પૃથ્વીકાયાદિ એકેન્દ્રિય) જીવ કયા
પ્રકારનાં દ્રવ્યોને -ચાવત્- શ્વાસોચ્છ્વાસના
રુપમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત પ્રદેશવાળા
દ્રવ્યોને, ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ અસંખ્ય પ્રદેશોમાં
રહેલ દ્રવ્યોને, કાળની અપેક્ષાએ કોઈપણ
પ્રકારની સ્થિતિવાળા દ્રવ્યોને, ભાવની અપેક્ષાએ
વર્ણવાળા, ગંધવાળા, રસવાળા અને સ્પર્શવાળા
દ્રવ્યોને -ચાવત્- શ્વાસોચ્છ્વાસના રુપમાં ગ્રહણ
કરે છે અને છોડે છે.

પ્ર. ભંતે ! તે પૃથ્વીકાયાદિ એકેન્દ્રિય જીવ ભાવની
અપેક્ષાએ વર્ણવાળા જે દ્રવ્યોને -ચાવત્- શ્વાસો-
ચ્છ્વાસનાં રુપમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે
તો શું એક વર્ણવાળા -ચાવત્- પાંચ વર્ણવાળા દ્રવ્યોને
-ચાવત્- શ્વાસોચ્છ્વાસના રુપમાં ગ્રહણ કરે છે
અને છોડે છે ?

૩. ગોયમા ! આહારગમો નેયવ્વો^૧ -જાવ- તિ-ચડ- પંચદિસિં ।

પ. કિં ણં ભંતે ! નેરહયા આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! તં ચેવ -જાવ- વેમાણિયા, નિયમા-આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા જીવા ઇગિંદિયા વાઘાય-નિવ્વાઘાય ભાણિયવ્વા ।

સેસા નિયમા છદ્દિસિં ।

પ. વાડયાણ ણં ભંતે ! વાડયાણ ચેવ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! વાડયાણ ણં વાડયાણ ચેવ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

- વિયા. સ. ૨, ડ. ૧, સુ. ૨-૬

૨. ચડવીસદંડેણુ ઉસ્સાસ-નીસાસ કાલો-

પ. દં. ૧. નેરહયા ણં ભંતે ! કેવહકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! સતતં સંતયામેવ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।^૨

પ. દં. ૨-૧૧. અસુરકુમારા ણં ભંતે ! કેવહકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તણ્ણં થોવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,

ઉક્કોસેણં સાહરેગસ્સ પક્કવ્વસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।^૩

પ. ણાગકુમારા ણં ભંતે ! કેવહકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તણ્ણં થોવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,

ઉક્કોસેણં મુહુત્તપુહુત્તસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

૩. ગૌતમ ! જેવી રીતે આહારપદમાં વર્ણન કરેલ છે. તેવી જ રીતે અહીં સમજવું જોઈએ -યાવત્- તે ત્રણ, ચાર, પાંચ દિશાઓથી શ્વાસોચ્છવાસના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

પ્ર. ભંતે ! નારકી કયા પ્રકારનાં પુદ્ગલોને -યાવત્- શ્વાસોચ્છવાસના રુપમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

૩. ગૌતમ ! પૂર્વવત્ વૈમાનિક સુધી જાણવું જોઈએ. તે નિયમથી શ્વાસોચ્છવાસના રુપમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે. સમુચ્ચય જીવો અને એકેન્દ્રિયોના માટે વ્યાઘાત અને નિવ્યાઘાતની અપેક્ષાએ શ્વાસોચ્છવાસનું વર્ણન કરવું જોઈએ. શેષ નિયમતઃ છ દિશાઓથી ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું વાયુકાય વાયુકાયિક જીવોને -યાવત્- શ્વાસોચ્છવાસના રુપમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

૩. હા ગૌતમ ! વાયુકાય વાયુકાયિકના જીવોને -યાવત્- શ્વાસોચ્છવાસ રુપમાં ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

૨. ચોવીસ દંડકોમાં ઉચ્છવાસ નિઃશ્વાસ કાળ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારકી કેટલા કાળથી (બાહ્ય અને આભ્યંતર) ઉચ્છવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે હંમેશા નિરંતર ઉચ્છવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. દં. ૨-૧૧. ભંતે ! અસુરકુમાર દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય સાત સ્તોકમાં ઉચ્છવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

ઉત્કૃષ્ટ અધિક એક પક્ષમાં ઉચ્છવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ભંતે ! નાગકુમાર કેટલા કાળમાં ઉચ્છવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય સાત સ્તોકમાં ઉચ્છવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

ઉત્કૃષ્ટ મુહૂર્તપૃથુક્ત્વમાં ઉચ્છવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

૧. આહાર અધ્યયન (પણ્ણ. ૫. ૨૮) માં જુઓ.

૨. વિયા. જ. ૧, ડ. ૧, સુ. ૬ (?)

૩. વિયા. જ. ૧, ડ. ૧, સુ. ૬ (૨)

૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારાણં ।^૧

- પ. દં. ૧૨. પુઠવિકાઙ્યા ણં ધંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ?
૩. ગોયમા ! વેમાઙ્યા઼ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ।^૨

દં. ૧૩-૨૧. એવં -જાવ- મણૂસા ।^૩

દં. ૨૨. વાણમંતરા જહા ણાગકુમારા ।^૪

- પ. દં. ૨૩. જોઙ્મિયા ણં ધંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં મુહુત્તપુહુત્તસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા,
ઉક્કોસેણ વિ મુહુત્તપુહુત્તસ્સ^૫ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ।

- પ. દં. ૨૪. વેમાણિયા ણં ધંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં મુહુત્તપુહુત્તસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા,
ઉક્કોસેણં તેત્તીસા઼ પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ।

- પ. ૧. સોહમ્મગદેવા ણં ધંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં મુહુત્તપુહુત્તસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા,
ઉક્કોસેણં દોણ્હં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ।

- પ. ૨. ઈસાણગદેવા ણં ધંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સાઙ્ગેરેગસ્મ મુહુત્તપુહુત્તસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા,
ઉક્કોસેણં સાઙ્ગેરેગાણં દોણ્હં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસમંતિ વા ।

આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી આસોચ્છ્વાસના માટે જાણી લેવું જોઈએ.

- પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાપિક છવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?
૩. ગૌતમ ! વિમાત્રાથી ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

દં. ૧૩-૨૧. આ પ્રમાણે મનુષ્યો સુધી આસોચ્છ્વાસના માટે જાણી લેવું જોઈએ.

દં. ૨૨. વાણવ્યંતર દેવ નાગકુમારોના સમાન ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

- પ્ર. દં. ૨૩. ભંતે ! જ્યોતિષ્ક દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય મુહૂર્તપૃથુક્ત્વમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

ઉત્કૃષ્ટ પણ મુહૂર્તપૃથુક્ત્વમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

- પ્ર. દં. ૨૪. ભંતે ! વૈમાનિક દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય અનેક મુહૂર્તોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,

ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ પક્ષમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

- પ્ર. ૧. ભંતે ! સૌધર્મ કલ્પનાં દેવ કેટલા કાળ પછી ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય મુહૂર્તપૃથુક્ત્વમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,

ઉત્કૃષ્ટ બે પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

- પ્ર. ૨. ભંતે ! ઈશાન કલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય કંઈક અધિક મુહૂર્તપૃથુક્ત્વમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,

ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક બે પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

૧. ત્રિયા. સ. ૧, ૩. ૧, સુ. ૬ (૩)

૨. (ક) ત્રિયા. સ. ૧, ૩. ૧, સુ. ૬ (૧૨)

(ખ) ત્રિયા. સ. ૧, ૩. ૧, સુ. ૬ (૧૩-૧૬)

(ગ) ત્રિયા. સ. ૧, ૩. ૧, સુ. ૬ (૧૭-૨૦)

૩. ત્રિયા. સ. ૧, ૩. ૧, સુ. ૬ (૨૧)

૪. ત્રિયા. સ. ૧, ૩. ૧, સુ. ૬ (૨૨)

૫. ત્રિયા. સ. ૧, ૩. ૧, સુ. ૬ (૨૩)

પ. ૩. મળકુમારદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં દોણ્હં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

ઉક્કોસેણં સત્તપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।^૧

પ. ૪. માહિંદગ દેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સાહરેગાણં દોણ્હં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,

ઉક્કોસેણં સાહરેગાણં સત્તપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

પ. ૫. વંભલોગદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,

ઉક્કોસેણં દસપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

પ. ૬. લંતગદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,

ઉક્કોસેણં ચોદ્દસપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

પ. ૭. મહાસુક્કદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં ચોદ્દસપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,

ઉક્કોસેણં સત્તરસપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

પ. ૮. સહસ્સારગદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તરસપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,

ઉક્કોસેણં અદ્ઠારસપ્પહં પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

પ્ર. ૩. ભંતે ! સનલુમાર દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય બે પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

ઉત્કૃષ્ટ સાત પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૪. ભંતે ! માહેન્દ્ર કલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય કંઈક અધિક બે પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક સાત પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૫. ભંતે ! બ્રહ્મલોકકલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય સાત પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

ઉત્કૃષ્ટ દસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૬. ભંતે ! લાંતક કલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય દસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૭. ભંતે ! મહાશુક કલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય ચૌદ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

ઉત્કૃષ્ટ સત્તર પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૮. ભંતે ! સહસ્ત્રારકલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય સત્તર પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,

ઉત્કૃષ્ટ અઠાર પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

પ. ૯. આંણયદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અટ્ઠારસણં પક્કવાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં ઇગૂણવીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા !

પ. ૧૦. પાણયદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં ઇગૂણવીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।
ઉક્કોસેણં વીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।

પ. ૧૧. આરણદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં વીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં ઇગવીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।

પ. ૧૨. અચ્ચુયદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં ઇક્કવીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં વાવીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।

પ. ૧. હેટ્ઠમ-હેટ્ઠમગેવિજ્જગદેવા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ
આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં બાવીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં તેવીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।^૧

પ. ૨. હેટ્ઠમ-મઙ્ગિમગેવેજ્જગદેવા ણં ભંતે !
કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં તેવીસાણ પક્કવાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા,

પ્ર. ૯. ભંતે ! આનતકલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં
ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અઠાર પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.
ઉત્કૃષ્ટ ઓગણીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૧૦. ભંતે ! પ્રાણતકલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં
ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય ઓગણીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.
ઉત્કૃષ્ટ વીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ
લે છે.

પ્ર. ૧૧. ભંતે આરણકલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં
ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય વીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.
ઉત્કૃષ્ટ એકવીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૧૨. ભંતે ! અચ્ચુતકલ્પના દેવ કેટલા કાળમાં
ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એકવીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.
ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૧. ભંતે ! અધસ્તન-અધસ્તન ત્રૈવેયક દેવ કેટલા
કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય બાવીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.
ઉત્કૃષ્ટ ત્રેવીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૨. ભંતે ! અધસ્તન-મધ્યમ ત્રૈવેયક દેવ કેટલા
કાળમાં ઉચ્છ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય ત્રેવીસ પક્ષોમાં ઉચ્છ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,

ઉક્કોસેણં ચડવીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।^૧

પ. ૩. હેટ્ઠિમ-ઉવરિમગેવેજ્જગા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ
આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

ઉ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં ચડવીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં પણુવીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।^૨

પ. ૪. મજ્ઝિમ-હેટ્ઠિમગેવેજ્જગા ણં ભંતે ! કેવલકાલસ્સ
આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

ઉ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં પણુવીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં છવ્વીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।^૩

પ. ૫. મજ્ઝિમ-મજ્ઝિમગેવેજ્જ દેવા ણં ભંતે ! કેવલકા-
લસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

ઉ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં છવ્વીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં સત્તાવીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।^૪

પ. ૬. મજ્ઝિમ-ઉવરિમગેવેજ્જગા ણં ભંતે ! દેવા ણં
કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

ઉ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં અટ્ઠાવીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।^૫

પ. ૭. ઉવરિમ-હેટ્ઠિમગેવેજ્જગા ણં ભંતે ! દેવા ણં
કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

ઉ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અટ્ઠાવીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ
વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં એગૂણતીસાણ પક્ષાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।^૬

પ. ૮. ઉવરિમ-મજ્ઝિમગેવેજ્જગા ણં ભંતે ! દેવા ણં
કેવલકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

ઉત્કૃષ્ટ ચોવીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ
લે છે.

પ્ર. ૩. ભંતે ! અધસ્તન- ઉપરિતન ત્રૈવેયક દેવ કેટલા
કાળમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જઘન્ય ચોવીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.
ઉત્કૃષ્ટ પચ્ચીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૪. ભંતે ! મધ્યમ-અધસ્તન ત્રૈવેયક દેવ કેટલા
કાળમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જઘન્ય પચ્ચીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,
ઉત્કૃષ્ટ છવ્વીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૫. ભંતે ! મધ્યમ-મધ્યમ ત્રૈવેયક દેવ કેટલા
કાળમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જઘન્ય છવ્વીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,
ઉત્કૃષ્ટ સત્યાવીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૬. ભંતે ! મધ્યમ-ઉપરિતન ત્રૈવેયક દેવ કેટલા
કાળમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જઘન્ય સત્યાવીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,
ઉત્કૃષ્ટ અઠ્યાવીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૭. ભંતે ! ઉપરિતન- અધસ્તન ત્રૈવેયક દેવ કેટલા
કાળમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જઘન્ય અઠ્યાવીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ
-યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,
ઉત્કૃષ્ટ ઓગણત્રીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્-
નિઃશ્વાસ લે છે.

પ્ર. ૮. ભંતે ! ઉપરિતન- મધ્યમ ત્રૈવેયક દેવ કેટલા
કાળમાં ઉચ્ચસ્વાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૧. સમ. સમ. ૨૪, સુ. ૧૧

૨. સમ. સમ. ૨૫, સુ. ૧૪

૩. સમ. સમ. ૨૬, સુ. ૮

૪. સમ. સમ. ૨૭, સુ. ૧૨

૫. સમ. સમ. ૨૮, સુ. ૧૧

૬. સમ. સમ. ૨૯, સુ. ૧૫

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગૂણતીસાએ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં તીસાએ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।^૧

૫. ૧. ઉવરિમ-ઉવરિમગેવેજ્જગા ણં ધંતે ! દેવા ણં કેવડકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં તીસાએ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં એકકતીસાએ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।^૨

૫. ૧-૪. વિજય-વેજયંત-જયંતપરાજિયવિમાણેસુ ણં ધંતે ! દેવા કેવડકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકકતીસાએ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા,
ઉક્કોસેણં તેત્તીસાએ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।^૩

૫. સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવા ણં ધંતે ! કેવડકાલસ્સ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. ગોયમા ! અજહણ્ણમણુક્કોસેણં તેત્તીસાએ પક્ષાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ^૪ વા ।

- પળ્ણ. પ. ૭, સુ. ૬૯૩-૭૨૪

૩. વિસિટ્ઠ વેમાણિય દેવાણં ઉસ્સાસ નીસાસ કાલો-

૧. જે દેવા સાગરં સુસાગરં સાગરકંતં ભવં મણુ માણુસુત્તરં લોગહિયં વિમાણં દેવત્તાએ ઉવવળ્ણા-

તે ણં દેવા એગસસ અદ્ધમાસસસ આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા । -સમ.સમ. ૧, સુ. ૪૩-૪૪

૨. જે દેવા સુભં સુભકંતં સુભવળ્ણં સુભગંધં સુભલેસં સુભફાસં સોહમ્મવડેસગં વિમાણં દેવત્તાએ ઉવવળ્ણા-

તે ણં દેવા ઢોળ્હં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા । -સમ.સમ. ૨, સુ. ૨૦-૨૧

૩. જે દેવા આભંકરં પભંકરં આભંકર-પભંકરં, ચંદં ચંદાવત્તં ચંદપ્પભં ચંદકંતં ચંદવળ્ણં ચંદલેસં ચંદજ્જયં ચંદરૂવં ચંદસિગં ચંદસિટ્ઠં ચંદકૂડં ચંદુત્તરવડેસગં વિમાણં દેવત્તાએ ઉવવળ્ણા-

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય ઓગણત્રીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,
ઉત્કૃષ્ટ ત્રીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

૫. ૯. ભંતે ! ઉપરિતન-ઉપરિતન શ્રૈવેયક દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય ત્રીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,
ઉત્કૃષ્ટ એકત્રીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

૫. ૧-૪. ભંતે ! વિજય, વૈજયંત, જયંત અને અપરાજિત વિમાનોના દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એકત્રીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે,
ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

૫. ભંતે ! સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનોના દેવ કેટલા કાળમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે ?

૩. ગૌતમ ! અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ તેત્રીસ પક્ષોમાં ઉચ્ચવાસ -યાવત્- નિઃશ્વાસ લે છે.

૩. વિશિષ્ટ વૈમાનિક દેવોનો ઉચ્ચવાસ-નિઃશ્વાસ કાળ :

૧. જે દેવ સાગર, સુસાગર, સાગરકાંત, ભવ, મનુ, માનુષોત્તર અને લોકહિત વિમાનોમાં દેવ રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ એક પક્ષથી શ્વાસોચ્ચવાસ ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

૨. જે દેવ શુભ, શુભકાંત, શુભવર્ણ, શુભગંધ, શુભલેશ્યા, શુભસ્પર્શ અને સૌધર્માવતંસક વિમાનોમાં દેવ રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ બે પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચવાસ ગ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

૩. જે દેવ આભંકર, પ્રભંકર, આભંકર-પ્રભંકર, ચંદ્ર, ચંદ્રાવર્ત, ચંદ્રપ્રભ, ચંદ્રકાંત, ચંદ્રવર્ણ, ચંદ્રલેશ્યા, ચંદ્રધ્વજ, ચંદ્રરૂપ, ચંદ્રશૃંગ, ચંદ્રસૃષ્ટ, ચંદ્રકૂટ અને ચંદ્રોત્તરાવતંસક વિમાનોમાં દેવરૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

૧. સમ. સમ. ૩૦, સુ. ૧૩

૨. સમ. સમ. ૩૧, સુ. ૧૧

૩. તે ણં દેવા બત્તીસાએ અદ્ધમામેહિં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૩૨, સુ. ૧૨

તે નં દેવા તિણ્હં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા । -સમ. સમ. ૩, સુ. ૨૧-૨૨

૪. જે દેવા કિટ્ઠિં સુકિટ્ઠિં કિટ્ઠિયાવત્તં કિટ્ઠિપ્પભં
કિટ્ઠિકંતં કિટ્ઠિવણ્ણં કિટ્ઠિલેસં કિટ્ઠિજ્ઞયં
કિટ્ઠિસિંગં કિટ્ઠિસિટ્ઠં કિટ્ઠિકૂડં કિટ્ઠોત્તર-
વહેસગં વિમાણં દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા-

તે નં દેવા ચ્ચણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા । -સમ. સમ. ૪, સુ. ૧૫-૧૬

૫. જે દેવા વાયં સુવાયં વાયાવત્તં વાતપ્પભં વાતકંતં
વાતવણ્ણં વાતલેસં વાતજ્ઞયં વાતસિંગં વાતસિટ્ઠં
વાતકૂડં વાઉત્તરવહેસગં,

સૂર સુસૂરં સૂરાવત્તં સૂરપ્પભં સૂરકંતં સૂરવણ્ણં સૂરલેસં
સૂરજ્ઞયં સૂરસિંગં સૂરસિટ્ઠં સૂરકૂડં સૂરોત્તરવહેસગં
વિમાણં દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા-

તે નં દેવા પંચણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા । -સમ. સમ. ૫, સુ. ૧૯-૨૦

૬. જે દેવા સયંભુ સયંભુરમણં ઘોસં સુઘોસં મહાઘોસં
કિટ્ઠિઘોસં,

વીરં સુવીરં વીરગતં વીરસેણિયં વીરાવત્તં વીરપ્પભં
વીરકંતં વીરવણ્ણં વીરલેસં વીરજ્ઞયં વીરસિંગં વીરસિટ્ઠં
વીરકૂડં વીરોત્તરવહેસગં વિમાણે દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા-

તે નં દેવા છણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા । -સમ. સમ. ૬, સુ. ૧૪-૧૫

૭. જે દેવા સમં સમપ્પભં મહાપભં પભાસં ભાસુરં વિમલં
કંચ્ચણ્ણકૂડં સણંકુમારવહેસગં વિમાણં દેવત્તાણ
ઉવવણ્ણા-

તે નં દેવા સત્તણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા । -સમ. સમ. ૭, સુ. ૨૦-૨૧

૮. જે દેવા અચ્ચિં અચ્ચિમાલિં વહરોયણં પખંકરં ચંદાભં
સુરાભં સુપહ્હટ્ઠાભં અગ્ગિચાભં રિટ્ઠાભં અરુણાભં
અરુણોત્તરવહેસગં વિમાણં દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા-

તે નં દેવા અટ્ઠણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા । -સમ. સમ. ૮, સુ. ૧૫-૧૬

તે દેવ ત્રણ પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૪. જે દેવ કૃષ્ટિ, સુકૃષ્ટિ, કૃષ્ટિકાવર્ત, કૃષ્ટિપ્રભ, કૃષ્ટિકાંત,
કૃષ્ટિવર્ણ, કૃષ્ટિલેશ્યા, કૃષ્ટિધ્વજ, કૃષ્ટિશ્રૃંગ, કૃષ્ટિસૃષ્ટ, કૃષ્ટિકૂટ અને
કૃષ્ટ્યુત્તરાવતંસક વિમાનોમાં દેવરુપમાં ઉત્પન્ન
થાય છે-

તે દેવ ચાર પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૫. જે દેવ વાત, સુવાત, વાતાવર્ત, વાતપ્રભ, વાતકાંત,
વાતવર્ણ, વાતલેશ્યા, વાતધ્વજ, વાતશ્રૃંગ, વાતસૃષ્ટ, વાતકૂટ અને વાતોત્તરાવતંસક
તથા,

સૂર, સુસૂર, સૂરાવર્ત, સૂરપ્રભ, સૂરકાંત,
સૂરવર્ણ, સૂરલેશ્યા, સૂરધ્વજ, સૂરશ્રૃંગ, સૂરસૃષ્ટ,
સૂરકૂટ અને સૂરોત્તરાવતંસક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન
થાય છે.

તે દેવ પાંચ પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૬. જે દેવ સ્વયંભૂ, સ્વયંભૂરમણ, ઘોષ, સુઘોષ,
મહાઘોષ, કૃષ્ટિઘોષ,

વીર, સુવીર, વીરગત, વીરશ્રેણિક, વીરાવર્ત,
વીરપ્રભ, વીરકાંત, વીરવર્ણ, વીરલેશ્યા, વીરધ્વજ,
વીરશ્રૃંગ, વીરસૃષ્ટ, વીરકૂટ અને વીરોત્તરાવતંસક
વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ છ પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે છે
અને છોડે છે.

૭. જે દેવ સમ, સમપ્રભ, મહાપ્રભ, પ્રભાસ,
ભાસુર, વિમલ, કાંચનકૂટ અને સનહુમારાવતંસક
વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ સાત પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૮. જે દેવ અરિં, અરિમાળી, વેરોચન, પ્રભંકરં,
ચંદ્રાભ, સૂરાભ, સુપ્રતિષ્ઠાભ, અગ્ન્યર્યાભ
રિષ્ટાભ, અરુણાભ અને અરુણોત્તરાવતંસક
વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ આઠ પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧. જે દેવા પમ્હં સુપમ્હં પમ્હાવત્તં પમ્હપ્પમ્હં પમ્હકંતં
પમ્હવણ્ણં પમ્હલેસં -જાવ- પમ્હુત્તરવડેસગં,

સુજ્જં સુસુજ્જં સુજ્જાવત્તં સુજ્જપ્પમ્હં સુજ્જકંતં -જાવ-
સુજ્જુત્તરવડેસગં -

રુહલ્લં રુહલ્લાવત્તં રુહલ્લપ્પમ્હં -જાવ- રુહલ્લુત્તર-
વડેસગં વિમાણં દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા નવણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા । - સમ. ૯, સુ. ૧૭-૧૮

૧૦. જે દેવા ઘોસં સુઘોસં મહાઘોસં નંદિઘોસં સુસરં
મણોરમં રમ્મં રમ્મગં રમ્મણિજ્જં મંગલાવત્તં
વંભલોગવડેસગં વિમાણં દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા દસણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૦, સુ. ૨૨-૨૩

૧૧. જે દેવા વંમ્હં સુવંમ્હં વંમ્હાવત્તં વંમ્હપ્પમ્હં વંમ્હકંતં
વંમ્હવણ્ણં વંમ્હલેસં વંમ્હજ્જયં વંમ્હસિંગં વંમ્હસિટ્ઠં
વંમ્હકૂડં વંમ્હુત્તરવડેસગં વિમાણં દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા એકારસણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૧, સુ. ૧૩-૧૪

૧૨. જે દેવા મહિંદં મહિંદજ્જયં કંબું કંબુગીવં પુંખં
સુપુંખં મહાપુંખં પુંડું સુપુંડું મહાપુંડં નરિંદં નરિંદકંતં
નરિંદુત્તરવડેસગં વિમાણં દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા વારસણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૨, સુ. ૧૭-૧૮

૧૩. જે દેવા વ્જ્જં સુવ્જ્જં વ્જ્જાવત્તં વ્જ્જપ્પમ્હં વ્જ્જકંતં
વ્જ્જવણ્ણં વ્જ્જલેસં વ્જ્જજ્જયં વ્જ્જસિંગં વ્જ્જસિટ્ઠં
વ્જ્જકૂડં વ્જ્જુત્તરવડેસગં

વહરં વહરાવત્તં -જાવ- વહરુત્તરવડેસગં લોગં
લોગાવત્તં લોગપ્પમ્હં -જાવ- લોગુત્તરવડેસગં વિમાણં
દેવત્તાણ ઉવવણ્ણા -

તે ણં દેવા તેરસહિં અદ્ધમાસેહિં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૩, સુ. ૧૪-૧૫

૯. જે દેવ પક્ષમ, સુપક્ષમ, પક્ષાવર્ત, પક્ષપ્રભ, પક્ષકાંત,
પક્ષવર્ણ, પક્ષલેશ્યા -યાવત્- પક્ષોત્તરાવતંસક તથા

જે દેવ સૂર્ય, સૂસૂર્ય, સૂર્યાવર્ત, સૂર્યપ્રભ, સૂર્યકાંત
-યાવત્- સૂર્યોત્તરાવતંસક તેમજ

રુચિર, રુચિરાવર્ત, રુચિરપ્રભ -યાવત્-
રુચિરોત્તરાવતંસક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ નવ પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ પ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૦. જે દેવ ઘોષ, સુઘોષ, મહાઘોષ, નંદીઘોષ, સુસ્વર,
મનોરમ, રમ્ય, રમ્યકૂ, રમણીય, મંગલાવર્ત અને
બ્રહ્મલોકાવતંસક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ દસ પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ પ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૧. જે દેવ બ્રહ્મ, સુબ્રહ્મ, બ્રહ્માવર્ત, બ્રહ્મપ્રભ,
બ્રહ્મકાંત, બ્રહ્મવર્ણ, બ્રહ્મલેશ્યા, બ્રહ્મધ્વજ,
બ્રહ્મશ્રૃંગ, બ્રહ્મસૃષ્ટ, બ્રહ્મકૂટ અને બ્રહ્મોત્તરાવતંસક
વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે -

તે દેવ અગિયાર પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ પ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૨. જે દેવ માહેન્દ્ર, માહેન્દ્ર ધ્વજ, કંબુ, કંબુગ્રીવ,
પુંખ, સુપુંખ, મહાપુંખ, પુંડ, સુપુંડ, મહાપુંડ,
નરેન્દ્ર, નરેન્દ્રકાંત અને નરેન્દ્રોત્તરાવતંસક
વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે -

તે દેવ બાર પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ પ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૩. જે દેવ વજ, સુવજ, વજાવર્ત, વજપ્રભ, વજકાંત,
વજવર્ણ, વજલેશ્યા, વજધ્વજ, વજશ્રૃંગ,
વજસૃષ્ટ, વજકૂટ અને વજોત્તરાવતંસક તથા

વૈર, વૈરાવર્ત -યાવત્- વૈરોત્તરાવતંસક તેમજ
લોક, લોકાવર્ત, લોકપ્રભ -યાવત્- લોકોત્તરા-
વતંસક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે-

તે દેવ તેર પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ પ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૪. જે દેવાં સિરિકંતં સિરિમહિઅં સિરિસોમણસં લંતયં
કાવિટ્ઠં મહિંદં મહિંદોકંતં મહિદુત્તરવડેસગં વિમાણં
દેવત્તાએ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા ચોદ્દસહિં અદ્ધમાસેહિં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૪, સુ. ૧૫-૧૬

૧૫. જે દેવા ણંદં સુણંદં ણંદાવત્તં ણંદપ્પભં ણંદકંતં
ણંદવણ્ણં ણંદલેસં -જાવ- ણંદુત્તરવડેસગં વિમાણં
દેવત્તાએ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા પ્ણરસણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૫, સુ. ૧૩-૧૪

૧૬. જે દેવા આવત્તં વિયાવત્તં નંદિયાવત્તં મહાણંદિયાવત્તં
અંકુસં અંકુસપલંબં ભદ્દં સુભદ્દં મહાભદ્દં
સવ્વઓભદ્દં ભદ્દુત્તરવડેસગં વિમાણં દેવત્તાએ
ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા સોલસણ્ણં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૬, સુ. ૧૩-૧૪

૧૭. જે દેવા સામાણં સુસામાણં મહાસામાણં પઝમં
મહાપઝમં કુમુદં મહાકુમુદં નલિણં મહાણલિણં
પોંડરીયં મહાપોંડરીયં સુક્કં મહાસુક્કં સીહં
સીહકંતં સીહવિયં ભાવિયં વિમાણં દેવત્તાએ
ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા સત્તરસહિં અદ્ધમાસેહિં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૭, સુ. ૧૮-૧૯

૧૮. જે દેવા કાલં સુકાલં મહાકાલં અંજણં રિટ્ઠં સાલં
સમાણં દુમં મહાદુમં વિસાલં સુસાલં પઝમં
પઝમગુમ્મં કુમુદં કુમુદગુમ્મં નલિણં નલિણગુમ્મં
પુંડરીયં પુંડરીયગુમ્મં સહસ્સારવડેસગં વિમાણં
દેવત્તાએ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા અટ્ઠારસહિં અદ્ધમાસેહિં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૮, સુ. ૧૫-૧૬

૧૪. જે દેવ શ્રીકાંત, શ્રીમહિત, શ્રીસૌમનસ, લાંતક,
કાપિષ્ઠ, મહેન્દ્ર, મહેન્દ્રાવકાંત અને મહેન્દ્રોત્તરા-
વતંસક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે -

તે દેવ ચૌદ પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૫. જે દેવ નંદ, સુનંદ, નંદાવર્ત, નંદપ્રભ, નંદકાંત,
નંદવર્ણ, નંદલેશ્યા -યાવત્- નંદોવત્તરાવતંસક
વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે -

તે દેવ પંદર પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૬. જે દેવ આવર્ત, વ્યાવર્ત, નન્દાવર્ત, મહાનન્દાવર્ત,
અંકુશ, અંકુશપ્રલંબ, ભદ્ર, સુભદ્ર, મહાભદ્ર,
સર્વતોભદ્ર અને ભદ્રોત્તરાવતંસક વિમાનોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ સોળ પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૭. જે દેવ સામાન, સુસામાન, મહાસામાન, પદ્મ,
મહાપદ્મ, કુમુદ, મહાકુમુદ, નલીન, મહાનલીન,
પોંડરીક, મહાપોંડરીક, શુક્લ, મહાશુક્લ,
સિંહ, સિંહાવકાંત, સિંહવીત અને ભાવિત
વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે-

તે દેવ સત્તર પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૮. જે દેવ કાળ, સુકાળ, મહાકાળ, અંજન, રિષ્ટ,
શાળ, સમાન, દ્રુમ, મહાદ્રુમ, વિશાળ, સુશાળ,
પદ્મ, પદ્મગુલ્મ, કુમુદ, કુમુદગુલ્મ, નલીન,
નલીનગુલ્મ, પુંડરીક, પુંડરીકગુલ્મ અને સહસ્ત્રારા-
વતંસક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવ અઠાર પક્ષોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૧૯. જે દેવા આણતં પાણતં ણતં વિણતં ઘણં ઙુસિરં
ઇદં ઇદોકંતં ઇંદુત્તરવડેસગં વિમાણં દેવત્તાએ
ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા એગૂણવીસાએ અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૧૯, સુ. ૧૨-૧૩

૨૦. જે દેવા સાતં વિસાતં સુવિસાયં સિદ્ધત્થં ઉપ્પલં
રૂહલં તિગિચ્છં દિસાસોવત્થિયં વદ્ધમાણયં પલંબં
પુપ્ફં સુપુપ્ફં પુપ્ફાવત્તં પુપ્ફપ્પભં પુપ્ફકંતં પુપ્ફવણ્ણં
પુપ્ફલેસં પુપ્ફજ્ઞયં પુપ્ફસિંગં પુપ્ફમિટ્ઠં પુપ્ફકૂડં
પુપ્ફુત્તરવડેસગં વિમાણં દેવત્તાએ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા વીસાએ અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા । - સમ. ૨૦, સુ. ૧૪-૧૫

૨૧. જે દેવા સિરિવચ્છં સિરિદામગંડં મલ્લં કિટ્ઠિં
ચાવોણ્ણયં આરણવડેસગં વિમાણં દેવત્તાએ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા એકવીસાએ અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા
-જાવ- નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૨૧, સુ. ૧૧-૧૨

૨૨. જે દેવા મહિતં વિસ્સુતં વિમલં પભાસં વણમાલં
અચ્ચુવડેસગં વિમાણં દેવત્તાએ ઉવવણ્ણા-

તે ણં દેવા બાવીસં અદ્ધમાસાણં આણમંતિ વા -જાવ-
નીસસંતિ વા ।

- સમ. સમ. ૨૨, સુ. ૧૧-૧૨

૪. વૈમાણિય દેવાણં ઉસાસત્તાએ પરિણમિય પોગ્ગલાણં
પરૂવણં-

પ. ભંતે ! સોહમ્મીસાણદેવાણં કેરિસયા પોગ્ગલા
ઉસાસત્તાએ પરિણમંતિ ?

ઉ. ગોયમા ! જે પોગ્ગલા ઇટ્ઠા કંતા મણુણ્ણા
મણામા એસિં ઉસાસત્તાએ પરિણમંતિ -જાવ-
અણુત્તરોવવાઇયા ।

- જીવા. પડિ. ૩, સુ. ૨૦૧ (ઈ)

૫. જેરહયાણં ઉસાસત્તાએ પરિણમિય પોગ્ગલાણં પરૂવણં-

પ. ઇમીસે ણં ભંતે ! રયણપ્પભાએ પુઢવીએ જેરહયાણં
કેરિસયા પોગ્ગલા ઉસાસત્તાએ પરિણમંતિ ?

૧૯. જે દેવ આણત, પ્રાણત, નત, વિનત, ઘન,
સુધિર, ઈન્દ્ર, ઈન્દ્રાવકાંત અને ઈન્દ્રોત્તરાવતંસક
વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે -

તે દેવ ઓગણીસ પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ ગ્રહણ
કરે છે અને છોડે છે.

૨૦. જે દેવ સાત, વિસાત, સુવિસાત, સિંદ્ધાર્થ, ઉત્પલ,
રુચિર, તિગિચ્છ, દિશાસૌવસ્તિક, વર્ધમાનક,
પ્રલંબ, પુષ્પ, સુપુષ્પ, પુષ્પાવર્ત, પુષ્પપ્રભ,
પુષ્પકાંત, પુષ્પવર્ણ, પુષ્પલેશ્યા, પુષ્પધ્વજ,
પુષ્પશ્રૂંગ, પુષ્પસૃષ્ટ, પુષ્પકૂટ અને
પુષ્પોત્તરાવતંસક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે-

તે દેવ વીસ પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ ગ્રહણ કરે
છે અને છોડે છે.

૨૧. જે દેવ શ્રીવત્સ, શ્રીદામગંડ, માલ્ય, કૃષ્ટિ,
ચાપોન્નત અને આરણ્યાવતંસક વિમાનોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે -

તે દેવ એકવીસ પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ ગ્રહણ
કરે છે અને છોડે છે.

૨૨. જે દેવ મહિત, વિશ્વુત, વિમલ, પ્રભાસ, વનમાલ
અને અચ્યુતાવતંસક વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

જે તે દેવ બાવીસ પક્ષોથી શ્વાસોચ્ચશ્વાસ ગ્રહણ
કરે છે અને છોડે છે.

૪. વૈમાણિક દેવોના શ્વાસોચ્ચશ્વાસના રુપમાં પરિણમિત
પુદ્ગલોનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! સૌધર્મ- ઈશાન દેવોના શ્વાસોચ્ચશ્વાસના
રુપમાં કેવી રીતે પુદ્ગલ પરિણત થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જે પુદ્ગલ ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય, મનોહ
અને મજામ હોય છે. તે અનુત્તરોપપાતિક દેવો
સુધી શ્વાસોચ્ચશ્વાસના રુપમાં પરિણત થાય છે.

૫. નૈરયિકોના શ્વાસોચ્ચશ્વાસના રુપમાં પરિણમિત
પુદ્ગલોનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! આ રત્નપ્રભાપૃથ્વીના નારકના શ્વાસોચ્ચ-
શ્વાસના રુપમાં કેવી રીતે પુદ્ગલ પરિણત થાય
છે ?

૩. ગોયમા ! જે પોમ્ગલા અણિટ્ઠા -જાવ- અમણામા, તે તેસિં ઉસાસત્તાણ પરિણમંતિ ।

एवं -जाव- अहेसत्तमाए ।

- जीव. पडि. ३, सु. ८८ (१)

૬. પુઢવિકાઇયાઈણં ઉસ્સાસ નિસ્સાસ હ્વં-

પ. પુઢવિકાઇણં ણં ધંતે ! પુઢવિકાઇયં ચેવ આણમંતિ વા, પાણમંતિ વા, ડમસંતિ વા, નીસસંતિ વા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પુઢવિકાઇણં પુઢવિકાઇયં ચેવ આણમંતિ વા, પાણમંતિ વા, ડમસંતિ વા, નીસસંતિ વા ।

પ. પુઢવિકાઇણં ણં ધંતે ! આડકકાઇયં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

૩. હંતા, ગોયમા ! પુઢવિકાઇણં આડકકાઇયં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ।

एवं तेउक्काइयं वाउक्काइयं वणस्सइकाइयं ।

પ. આડકકાઇણં ણં ધંતે ! પુઢવિકાઇયં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! એવં ચેવ ।

પ. આડકકાઇણં ણં ધંતે ! આડકકાઇયં આણમંતિ વા -જાવ- નીસસંતિ વા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! એવં ચેવ ।

एवं तेउकाइयं, वाउकाइयं, वणस्सइकाइयं ।

जहा आउकाइय वत्तव्वया तथा तेउ - वाउ - वणस्सइकाइयाणं भाणियव्वा ।

- विद्या. स. ९, उ. ३४, सु. ९-१५

૩. ગૌતમ ! જે પુદ્ગલ અનિષ્ટ -ચાવત્- અમણામ હોય છે તે નારકના શ્વાસોચ્છ્વાસના રુપમાં પરિણત થાય છે.

આ પ્રમાણે સાતમી પૃથ્વી સુધીના નરકનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

૬. પૃથ્વીકાયિકાદિના ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસનું રુપ :

પ્ર. ભંતે ! શું પૃથ્વીકાયિક જીવ પૃથ્વીકાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસના રુપમાં પ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ, પૃથ્વીકાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસના રુપમાં પ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

પ્ર. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવ અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસ રુપમાં પ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ, અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસના રુપમાં પ્રહણ કરે છે અને છોડે છે.

આ પ્રમાણે તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવોના માટે પણ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અપ્કાયિક જીવ, પૃથ્વીકાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસના રુપમાં પ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત રુપથી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અપ્કાયિક જીવ, અપ્કાયિક જીવને શ્વાસોચ્છ્વાસના રુપમાં પ્રહણ કરે છે અને છોડે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત રુપથી જાણવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે તેજસ્કાયિક વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકના માટે જાણવું જોઈએ.

જે પ્રમાણે અપ્કાયનું વર્ણન કર્યું તે પ્રમાણે તેઉકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાયના પણ આલાપક કહેવા જોઈએ.

૧૮. ભાષા અધ્યયન

વિચારોનું વિમર્શન કરવા માટે ભાષા એક સશક્ત માધ્યમ છે. ભાષાની ચર્ચા દાર્શનિક યુગમાં પર્યાપ્ત માત્રામાં ચર્ચાયેલી છે. ભર્તૃહરિ જેવા દાર્શનિકોએ વ્યાકરણ દર્શનમાં વાક્યપદીયગ્રંથ રચીને ભાષાનું દિગ્દર્શન પ્રસ્તુત કરેલ છે. મીમાંસા અને ન્યાયદર્શનમાં પણ શબ્દ અને અર્થની ચર્ચા થયેલ છે. પરંતુ જૈનાગમોમાં ભાષાના સંબંધમાં જે પ્રરુપણા ઉપલબ્ધ થાય છે તે વિશેષ છે અને એ આધુનિક યુગ માટે પણ પ્રાસંગિક છે.

જૈનાગમોની અનુસાર ભાષાનું મૂળ કારણ જીવ છે. તેની ઉત્પત્તિ શરીરથી થાય છે. તેનો આકાર વજ જેવો છે. તેનો અંત લોકાન્તમાં થાય છે. લોકાન્તમાં અંત કહેવાનો આશય ભાષાના પુદ્ગલો લોકાન્ત સુધી જ પહોંચી શકે છે.

ભાષાના મુખ્ય રૂપથી ચાર ભેદ કહ્યા છે - ૧. સત્યભાષા, ૨. મૃષાભાષા, ૩. સત્યમૃષાભાષા અને ૪. અસત્યમૃષા ભાષા. વિસ્તારથી જ્યારે ભાષાના ભેદોનું અધ્યયન કરવામાં આવે છે તો જાણવામાં આવે છે કે ભાષા બે પ્રકારની છે - ૧. પર્યાપ્તિકા (પ્રતિનિયત) અને ૨. અપર્યાપ્તિકા (અપ્રતિનિયત). પર્યાપ્તિકા ભાષા બે પ્રકારની હોય છે - ૧. સત્ય, ૨. મૃષા. અપર્યાપ્તિકા ભાષાના પણ બે ભેદ હોય છે - ૧. સત્યમૃષા અને ૨. અસત્યમૃષા. સત્ય પર્યાપ્તિકા ભાષાના જનપદસત્યા, સમ્મતસત્યા આદિ દસ ભેદ હોય છે. મૃષા પર્યાપ્તિકા ભાષાના ક્રોધનિઃસૃતા, માનનિઃસૃતા આદિ દસ ભેદ છે. સત્યા-મૃષા અપર્યાપ્તિકા ભાષાના ઉત્પન્નમિશ્રિતા, વિગતમિશ્રિતા આદિ દસ ભેદ હોય છે, જ્યારે અસત્યામૃષા અપર્યાપ્તિકા ભાષાના આમંત્રણી આજ્ઞાપની આદિ બાર ભેદ પ્રતિપાદિત છે.

ભાષા જ્યારે બોલાય છે ત્યારે તે ભાષા કહેવાય છે. તેના પૂર્વ અને પછી નહીં. ભાષા અવધારિણી પણ હોય છે અને પ્રજ્ઞાપની પણ હોય છે. અવધારિણી ભાષા સ્યાત્ સત્ય હોય છે. સ્યાત્ મૃષા હોય છે, સ્યાત્ સત્યમૃષા હોય છે અને સ્યાત્ અસત્યામૃષા હોય છે. જ્યારે તે ભાષા આરાધની હોય છે ત્યારે સત્ય હોય છે. જ્યારે વિરાધની હોય છે ત્યારે અસત્ય હોય છે. જ્યારે આરાધની અને વિરાધની બન્ને હોય છે ત્યારે સત્ય-મૃષા હોય છે અને જ્યારે આરાધની ન હોય, વિરાધની ન હોય અને બન્ને ન હોય ત્યારે તે અસત્યામૃષા કહેવાય છે. પ્રજ્ઞાપનીભાષા મૃષા જેવી પ્રતીત હોય છે. પરંતુ તે મૃષા હોતી નથી. તેમાં કોઈ સત્યને આદેશાત્મક રૂપમાં પ્રસ્તુત કરાય છે.

ભાષાનો પ્રયોગ કરનાર જીવને ભાષક તથા ભાષાનો પ્રયોગ ન કરનાર જીવને અભાષક કહેવામાં આવે છે. સંસારમાં કેટલાક જીવ ભાષક છે અને કેટલાક જીવ અભાષક છે. એકેન્દ્રિય જીવ અભાષક હોય છે. કારણકે તે ભાષાનો પ્રયોગ કરતાં નથી. આ પ્રમાણે સિદ્ધ જીવ અને શૈલેશી અવસ્થાને પ્રાપ્ત કેવળી પણ અભાષક હોય છે. આટલું જ નહીં બેઈન્દ્રિયથી લઈને પંચેન્દ્રિયસુધીના જીવોમાં જે અપર્યાપ્તા જીવ હોય છે તે પણ અભાષક હોય છે. માત્ર પર્યાપ્તા બેઈન્દ્રિયથી લઈને પર્યાપ્તા પંચેન્દ્રિય સુધીના જીવ ભાષક હોય છે. એ દષ્ટિએ એકેન્દ્રિયના પાંચ દંડકોને છોડીને બાકીના દંડકોના જીવ બે પ્રકારના હોય છે. ભાષક પણ હોય છે અને અભાષક પણ હોય છે. ભાષાપર્યાપ્તિ જ્યાં સુધી પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી તે અભાષક રહે છે તથા પર્યાપ્તિના પૂર્ણ થવા પર તે ભાષક થઈ જાય છે.

ભાષક નૈરયિક જીવ સત્ય, મૃષા, સત્યમૃષા અને અસત્યમૃષા રુપ ચારે પ્રકારની ભાષાઓ બોલે છે. આ પ્રમાણે બધાજ દેવ અને મનુષ્યોમાં પણ ચારે પ્રકારની ભાષાઓ બોલાય છે. બેઈન્દ્રિયથી લઈને પંચેન્દ્રિયતિર્યચયોનિક સુધીના જીવ માત્ર એક અસત્યામૃષા ભાષા બોલે છે. પંચેન્દ્રિયતિર્યચયોનિક જીવ ક્યારેક શિક્ષાપૂર્વક કે ઉત્તરગુણલબ્ધિની અપેક્ષાએ અન્ય ત્રણ પ્રકારની ભાષાઓ પણ બોલે છે.

સત્યભાષા આદિ ચારેય પ્રકારોની ભાષાઓને ઉપયોગપૂર્વક બોલનાર જીવ આરાધક હોય છે. પણ આનાથી વિપરીત અસંયત, અવિરત, પાપકર્મનો અપ્રતિઘાતક અને પ્રત્યાખ્યાન ન કરનાર જીવ ચારે પ્રકારની ભાષાઓ બોલવાથી વિરાધક હોય છે.

ભાષાનો પ્રયોગ યદ્યપિ જીવ કરે છે. તથાપિ ભાષા જીવ હોતી નથી. તે આત્માથી ભિન્ન રુપી, અચિત્ત અને અજીવ હોય છે. જીવ ભાષાના રૂપમાં સ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે અસ્થિત દ્રવ્યોને નહીં. જે સ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે તેને તે દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી ગ્રહણ કરે છે. દ્રવ્યથી અનન્ત પ્રદેશોને, ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાઠને

કાળથી એક સમયની સ્થિતિવાળા યાવત્ અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળાને અને ભાવથી વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે. વર્ણની અપેક્ષાએ એક વર્ણવાળા યાવત્ પાંચ વર્ણવાળાને, ગંધની અપેક્ષાએ એક ગંધવાળાને બે ગંધવાળાને, રસની અપેક્ષાએ એક રસવાળા યાવત્ પાંચ રસવાળાને અને સ્પર્શની અપેક્ષાએ બે સ્પર્શવાળા યાવત્ ચાર સ્પર્શવાળા પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરે છે. વર્ણાદિમાં એક ગુણ યાવત્ અનન્તગુણની તરતમતા પણ સંભવ છે.

ભાષા યોગ્ય પુદ્ગલોને જીવ સ્પષ્ટ, અવગાઢ, અશુ, સ્થૂલ, ઉર્ધ્વ, અધઃસ્વવિષયક, આનુપૂર્વી યુક્ત તથા છ દિશાઓથી ગ્રહણ કરે છે. એના પર પણ આ અધ્યયનમાં વર્ણન કરેલ છે.

જીવ ભાષાના રૂપમાં જે દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે તેને તે સાન્તર પણ ગ્રહણ કરે છે અને નિરંતર પણ ગ્રહણ કરે છે. સાન્તર ગ્રહણ કરનાર જઘન્ય એક સમયમાં ગ્રહણ કરે છે અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત સમયનો અંતર કરીને ગ્રહણ કરે છે. નિરંતર ગ્રહણ કરનાર જઘન્ય બે સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત સમય સુધી નિરંતર ગ્રહણ કરે છે.

જીવ ભાષા વર્ગજ્ઞાના જે દ્રવ્યોને સત્યભાષાના રૂપમાં ગ્રહણ કરે છે, તે તેને સત્યભાષાના રૂપમાં કાઢે છે. જે દ્રવ્યોને તે મૃષાભાષાના રૂપમાં ગ્રહણ કરે છે તેને મૃષાભાષાના રૂપમાં કાઢે છે. આ પ્રમાણે સત્યમૃષા અને અસત્યમૃષા ભાષાના રૂપમાં દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે. તો તે તેજ ભાષાઓના રૂપમાં તે દ્રવ્યોને કાઢે છે અને તે તેને સાન્તર કાઢે છે. એક સમયમાં ગ્રહણ કરે છે અને એક સમયમાં કાઢે છે. જીવ ભાષાના રૂપમાં ગૃહિત દ્રવ્યોને ભિન્ન અને અભિન્નના રૂપમાં કાઢે છે. જે જીવ ભિન્નને કાઢે છે, તે ભિન્ન દ્રવ્ય અનન્તગુણ વૃદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનાર લોકાન્તનો સ્પર્શ કરે છે અને જે જીવ અભિન્નને કાઢે છે તે અભિન્ન દ્રવ્ય અસંખ્યાત અવગાહન વર્ગજ્ઞા સુધી જઈને ભેદને પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. પછી સંખ્યાત યોજનો સુધી આગળ જઈને વિધ્વંસને પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

ભાષા દ્રવ્યોના પાંચ ભેદ પ્રજ્ઞા છે - ૧. ખંડભેદ, ૨. પ્રતરભેદ, ૩. ચૂર્ણિકાભેદ, ૪. અનુતટિકાભેદ અને ૫. ઉત્કટિકાભેદ. આ પાંચે ભેદોનું સ્વરૂપ આ અધ્યયનમાં સ્પષ્ટરૂપે પ્રસ્તુત છે.

જેટલા ભાષાના ભેદ છે. તેટલા જ ભાષાનિર્વૃત્તિના ભેદ છે અને તેટલાજ ભાષા કરણના ભેદ છે. એ અપેક્ષાએ ભાષાનિર્વૃત્તિ અને ભાષાકરણના ચાર - ચાર ભેદ છે - ૧. સત્ય, ૨. મૃષા, ૩. સત્યમૃષા અને ૪. અસત્યમૃષા.

ભાષાનો પ્રયોગ કરનાર જે ભાષક જીવ છે. તેની કાયાસ્થિતિ જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત છે. અભાષક જીવ ત્રણ પ્રકારના છે - ૧. અનાદિ સપર્યવસિત, ૨. અનાદિ સપર્યવસિત અને ૩. સાદિ સપર્યવસિત. આમાંથી સાદિ સપર્યવસિતની કાયાસ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ છે.

ભાષકનો અંતરકાળ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ છે. સાદિ સપર્યવસિત અભાષકનો અંતરકાળ જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત છે. અલ્પ બહુત્વની અપેક્ષાએ વિચાર કરીએ તો બધાથી અલ્પ સત્યભાષક જીવ છે. તેનાથી સત્યમૃષા ભાષક અસંખ્યાતગુણ છે. તેનાથી અસત્યમૃષા ભાષક અસંખ્યાતગુણ છે અને તેનાથી અભાષક જીવ અનન્તગુણ છે.

આ અધ્યયનના અંતમાં દેવોની ભાષા, શકેન્દ્રની ભાષા અને કેવળીની ભાષાનું વર્ણન પણ છે. જેના અનુસાર મહર્લિક યાવત્ મહાસુખીદેવ હજાર રૂપોની વિકુર્વણા કરીને હજાર ભાષાઓ બોલવામાં સમર્થ છે. પરંતુ તે વસ્તુતઃ એક જ ભાષા હોય છે, હજાર નથી. દેવ અર્ધમાગધીભાષા બોલે છે. દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકનીભાષા સાવધ પણ હોય છે અને નિરવધ પણ હોય છે યતનાથી બોલવા પર નિરવધ હોય છે અને અયતના પર બોલવાથી સાવધ હોય છે. કેવળી બે જ પ્રકારની ભાષા બોલે છે - ૧. સત્યભાષા અને ૨. અસત્યમૃષા ભાષા. તે ક્યારે પણ મૃષા અને સત્ય-મૃષા ભાષા બોલતા નથી.

આ પ્રમાણે આ ભાષા અધ્યયનમાં અનેક મહત્વપૂર્ણ તથ્ય સંકલિત છે. કેટલાક તથ્ય વચનયોગ, વર્ગજ્ઞા અને પુદ્ગલોથી સંકળાયેલા છે માટે તેનું ત્યાં તે અધ્યયનોમાં વર્ણન જુઓ.

૧૮. ભાસા અજ્ઞયણ

સૂત્ર -

૧. ભાસાસરૂવે-

- પ. ભાસા ણં ભંતે ! ૧. કિમાદીયા ?
 ૨. કિં પહવા ?
 ૩. કિં સંઠિયા ?
 ૪. કિં પજ્જવસિયા ?
૩. ગોયમા ! ૧. ભાસા ણં જીવાદીયા,
 ૨. સરીરપહવા,
 ૩. વજ્જસંઠિયા,
 ૪. લોગંતપજ્જવસિયા પણ્ણત્તા ।
- પ. ૧. ભાસો કઓ ય પહવઙ ?
 ૨. કતિહિં ચ સમણ્હિં ભાસતી ભાસં ?
 ૩. ભાસા કતિપ્પગારા ?
 ૪. કતિ વા ભાસા અણુમયાઓ ?
૩. ૧. સરીરપ્પહવા ભાસા,
 ૨. દોહિ ય સમણ્હિં ભાસતી ભાસં ।
 ૩. ભાસા ચણ્ણગારા,
 ૪. દોણિ ય ભાસા અણુમયાઓ ।

- પણ્ણ.પ. ૧૧, સુ. ૮૫૮-૮૫૯

૨. પજ્જત્તિયાઙ્ઞેણ ભાસાપગારા :-

- પ. કઙ્ઘવિહા ણં ભંતે ! ભાસા પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! દુવિહા ભાસા પણ્ણત્તા, તં જહા -
 ૧. પજ્જત્તિયા ય,
 ૨. અપજ્જત્તિયા ય ।
- પ. પજ્જત્તિયા ણં ભંતે ! ભાસા કઙ્ઘવિહા પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા -
 ૧. સચ્ચા ય, ૨. મોસા ય ।
- પ. સચ્ચા ણં ભંતે ! ભાસા પજ્જત્તિયા કઙ્ઘવિહા પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! દસવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા -
 ૧. જણવયસચ્ચા, ૨. સમ્મતસચ્ચા,
 ૩. ઠવણાસચ્ચા, ૪. ણામસચ્ચા,

૧૮. ભાષા અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. ભાષાનું સ્વરૂપ :

- પ્ર. ભંતે ! ૧. ભાષાનું મૂળ કારણ શું છે ?
 ૨. ભાષાની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી થાય છે ?
 ૩. ભાષાનો આકાર કેવો છે ?
 ૪. ભાષાનું અંત ક્યાં થાય છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. ભાષાનું મૂળ કારણ જીવ છે,
 ૨. ભાષાની ઉત્પત્તિ શરીરથી થાય છે,
 ૩. ભાષાનો આકાર વજ જીવો છે,
 ૪. ભાષાનો અંત લોકાન્તમાં થાય છે એમ કહેવામાં આવે છે.
- પ્ર. ૧. ભાષા ક્યાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
 ૨. ભાષા કેટલા સમયમાં બોલાય છે ?
 ૩. ભાષા કેટલા પ્રકારની છે ?
 ૪. કેટલી ભાષાઓ અનુમત છે ?
૩. ૧. ભાષા શરીરથી ઉત્પન્ન થાય છે.
 ૨. ભાષા બે સમયમાં બોલાય છે.
 ૩. ભાષા ચાર પ્રકારની છે.
 ૪. બે ભાષાઓ અનુમત છે.

૨. પર્યાપ્તિકાદિ ભેદોથી ભાષાના પ્રકાર :

- પ્ર. ભંતે ! ભાષા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! ભાષા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. પર્યાપ્તિકા (પ્રતિનિયત- નિશ્ચિત)
 ૨. અપર્યાપ્તિકા (અપ્રતિનિયત- અનિશ્ચિત)
- પ્ર. ભંતે ! પર્યાપ્તિકા ભાષા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. સત્ય, ૨. મૃષા.
- પ્ર. ભંતે ! સત્ય પર્યાપ્તિકા ભાષા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! દસ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. જનપદ સત્ય, ૨. સમ્મત સત્ય,
 ૩. સ્થાપના સત્ય, ૪. નામ સત્ય,

૫. રૂવસચ્ચા, ૬. પડુચ્ચસચ્ચા,
૭. વવહારસચ્ચા, ૮. ભાવસચ્ચા,
૯. જોગસચ્ચા, ૧૦. ઓવમ્મસચ્ચા^૧ ।

પ. મોસા ણં મંતે ! ભાસા પજ્જત્તિયા કઙ્કવિહા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! દસવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. કોહણિસ્સિયા, ૨. માણણિસ્સિયા,
૩. માયાણિસ્સિયા, ૪. લોભણિસ્સિયા,
૫. પેજ્જણિસ્સિયા, ૬. દોસણિસ્સિયા,
૭. હાસણિસ્સિયા, ૮. ભયણિસ્સિયા,
૯. અક્કવાઇયાણિસ્સિયા, ૧૦. ઉવઘાયણિસ્સિયા^૨ ।

પ. અપજ્જત્તિયા ણં મંતે ! ભાસા કઙ્કવિહા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સચ્ચામોસા ય, ૨. અસચ્ચામોસા ય ।

પ. મચ્ચામોસા ણં મંતે ! ભાસા અપજ્જત્તિયા કઙ્કવિહા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! દસવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. ઉપ્પણ્ણમિસ્સિયા, ૨. વિગયમિસ્સિયા,
૩. ઉપ્પણ્ણવિગયમિસ્સિયા, ૪. જીવમિસ્સિયા,
૫. અજીવમિસ્સિયા, ૬. જીવાજીવમિસ્સિયા,
૭. અણંતમિસ્સિયા, ૮. પરિત્તમિસ્સિયા,
૯. અદ્દામિસ્સિયા, ૧૦. અદ્દદ્દામિસ્સિયા^૩ ।

પ. અસચ્ચામોસા ણં મંતે ! ભાસા અપજ્જત્તિયા કઙ્કવિહા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! દુવાલસવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. આમંતણિ, ૨. આણમણી,
૩. જાયણિ, ૪. તહ પુચ્છણી ય,

૫. રુપ સત્ય, ૬. પ્રતીત સત્ય,
૭. વ્યવહાર સત્ય, ૮. ભાવસત્ય,
૯. યોગ સત્ય, ૧૦. ઓપમ્ય સત્ય.

પ્ર. ભંતે ! મૃષા- પર્યાપ્તિકા ભાષા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! દસ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. ક્રોધ નિઃસૃતા, ૨. માન નિઃસૃતા,
૩. માયા નિઃસૃતા, ૪. લોભ નિઃસૃતા,
૫. રાગ નિઃસૃતા, ૬. દ્વેષનિઃસૃતા,
૭. હાસ્ય નિઃસૃતા, ૮. ભયભિઃસૃતા.

૯. આપ્યાનિકા નિઃસૃતા. ૧૦. ઉપધાતનિઃસૃતા.

પ્ર. ભંતે ! અપર્યાપ્તિકા ભાષા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! તે બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સત્યામૃષા, ૨. અસત્યામૃષા.

પ્ર. ભંતે ! સત્યામૃષા અપર્યાપ્તિકા ભાષા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! તે દસ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. ઉત્પન્નમિશ્રિતા, ૨. વિગત મિશ્રિતા,
૩. ઉત્પન્ન વિગત મિશ્રિતા, ૪. જીવમિશ્રિતા,
૫. અજીવ મિશ્રિતા, ૬. જીવાજીવમિશ્રિતા,
૭. અનન્તમિશ્રિતા, ૮. પરિત્ત મિશ્રિતા,
૯. અદ્દામિશ્રિતા, ૧૦. અદ્દદ્દામિશ્રિતા.

પ્ર. ભંતે ! અસત્યામૃષા અપર્યાપ્તિકા ભાષા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! તે બાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. આમંત્રણી, ૨. આજ્ઞાપની,
૩. યાચની, ૪. પૃચ્છની,

૧. ગાહા - (૧) જણવય, (૨) સમ્મત, (૩) ઠવણા, (૪) ણામે, (૫) રૂવે,
(૬) પડુચ્ચસચ્ચેય, (૭) વવહાર, (૮) ભાવ, (૯) જોગે, (૧૦) દસમે ઓવમ્મસચ્ચે ય । - ઠાણં. અ. ૧૦, સુ. ૭૪૧
૨. (ક) ગાહા - (૧) કોહે, (૨) માણે, (૩) માયા, (૪) લોભે, (૫) પેજ્જે, (૬) તહેવદોસે ય ।
(૭) હામ, (૮) ભય, (૯) અક્કવાઇય, (૧૦) ઉવઘાઇયણિસ્સિયા દસમા ॥ - પણ્ણ. પદ. ૧૧, સુ. ૮૬૩, ગા. ૧૯૫
- (ખ) ગાહા - (૧) કોહે, (૨) માણે ય, (૩) માયાણ, (૪) લોભે ય ઉવડલ્લયા ।
(૫) હાસે, (૬) ભય, (૭) મોહરિણ, (૮) વિગહાસુ તહેવ ય ॥ - ઉત્ત. અ. ૨૪, ગા. ૯
- (ગ) ઠાણં અ. ૧૦, સુ. ૭૪૧

૩. ઠાણં અ. ૧૦, સુ. ૭૪૧

૫. પળ્ણવણી, ૬. પચ્ચકવાણી ભાસા,
 ૭. ભાસા ઇચ્છાણુલોમાય, ૮. અળભિગ્ગહિયા ભાસા,
 ૯. ભાસા ય અભિગ્ગહમ્મિ વોઘવ્વા,
 ૧૦. સંસયકરણી ભાસા,
 ૧૧. જોયડા, ૧૨. અવ્વોયડા ચેવ ।
 - પળ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૬૦-૮૬૬

૩. ચત્તારિ ભાસજ્જાયં પરૂવણં-

- પ. કહિ ણં ભંતે ! ભાસજ્જાયા પળ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! ચત્તારિ ભાસજ્જાયા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સચ્ચમેગં ભાસજ્જાયં,
 ૨. વિત્તિયં મોસં ભાસજ્જાયં,
 ૩. તત્તિયં સચ્ચામોસં ભાસજ્જાયં,
 ૪. ચડત્થં અસચ્ચામોસં ભાસજ્જાયં ? ।
 - પળ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૭૦

૪. જીવ એમૂળવીસદંડેસુ ભાસજ્જાયં પરૂવણં-

- પ. જીવાણં ભંતે !
 ૧. કિં સચ્ચં ભાસં ભાસંતિ,
 ૨. મોસં ભાસં ભાસંતિ,
 ૩. સચ્ચામોસં ભાસં ભાસંતિ,
 ૪. અસચ્ચામોસં ભાસં ભાસંતિ ?
 ડ. ગોયમા ! જીવા ૧. સચ્ચં પિ ભાસં ભાસંતિ,
 ૨. મોસં પિ ભાસં ભાસંતિ,
 ૩. સચ્ચામોસં પિ ભાસં ભાસંતિ,
 ૪. અસચ્ચામોસં પિ ભાસં ભાસંતિ ।
 પ. દં. ૧. ણેરહયા ણં ભંતે ! કિં સચ્ચં ભાસં ભાસંતિ
 -જાવ- કિં અસચ્ચામોસં ભાસં ભાસંતિ ?
 ડ. ગોયમા ! ણેરહયા ણં સચ્ચં પિ ભાસં ભાસંતિ -જાવ-
 અસચ્ચામોસં પિ ભાસં ભાસંતિ ।
 દં. ૨-૧૧. એવં અસુરકુમારા -જાવ- થણિયકુમારા ।
 દં. ૧૭-૧૯. વેહિંદિય-તેહિંદિય-ચડરિહિંદિયા ય
 ણો સચ્ચં, ણો મોસં, ણો સચ્ચામોસં ભાસં ભાસંતિ,
 અસચ્ચામોસં ભાસં ભાસંતિ ।

૫. પ્રજ્ઞાપની, ૬. પ્રત્યાખ્યાની,
 ૭. ઈચ્છાણુલોમા, ૮. અનભિગ્ગહીતા,
 ૯. અભિગ્ગહીતા,
 ૧૦. સંસય કરણી,
 ૧૧. વ્યાકૃતા, ૧૨. અવ્યાકૃતા.

૩. ચાર પ્રકારની ભાષા જાતિનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ભાષાજાતિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! ચાર પ્રકારની ભાષા જાતિ કહી છે, જેમકે-
 ૧. એક સત્ય ભાષાજાતિ,
 ૨. બીજી મૃષા ભાષાજાતિ,
 ૩. ત્રીજી સત્યામૃષા ભાષાજાતિ,
 ૪. ચોથી અસત્યામૃષા ભાષાજાતિ.

૪. જીવ અને ઓગણીસ દંડકોમાં ભાષાના ભેદોનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! જીવ શું -
 ૧. સત્યભાષા બોલે છે,
 ૨. મૃષાભાષા બોલે છે,
 ૩. સત્યામૃષાભાષા બોલે છે,
 ૪. અસત્યામૃષાભાષા બોલે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જીવ, ૧. સત્યભાષા બોલે છે,
 ૨. મૃષાભાષા બોલે છે,
 ૩. સત્યામૃષા ભાષા બોલે છે,
 ૪. અસત્યામૃષા ભાષા પણ બોલે છે.
 પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું નારક સત્યભાષા બોલે છે.
 -યાવત્- અસત્યામૃષાભાષા બોલે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! નારક સત્યભાષા પણ બોલે છે -યાવત્-
 અસત્યામૃષા ભાષા પણ બોલે છે.
 દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે અસુરકુમારોથી
 સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.
 દં. ૧૭-૧૯. બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય, ચડરિન્દ્રિય
 જીવ સત્યભાષા, મૃષાભાષા, સત્યામૃષાભાષા
 બોલતાં નથી, પરંતુ અસત્યામૃષાભાષા બોલે છે.

૧. (ક) ઠાળં અ. ૪, ડ. ૪, મુ. ૨૩૮

(ખ) વિયા. ણ. ૧૨, ડ. ૭, મુ. ૯

(ગ) પળ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૯૮

- પ. દં. ૨૦. પંચેન્દિય-તિરિક્વજોણિયા ણં ભંતે ! કિં સચ્ચં ભાસં ભાસંતિ -જાવ- કિં અસચ્ચામોસં ભાસં ભાસંતિ ?
૩. ગોયમા ! પંચેન્દિય-તિરિક્વજોણિયા ણો સચ્ચં ભાસં ભાસંતિ, ણો મોસં ભાસં ભાસંતિ, ણો સચ્ચામોસં ભાસં ભાસંતિ, ણં અસચ્ચામોસં ભાસં ભાસંતિ ણડ્ણન્થ સિક્ખાપુલ્લગં ઉત્તરગુણલલ્લિં વા પડુચ્ચ સચ્ચં પિ ભાસં ભાસંતિ, મોસં પિ ભાસં ભાસંતિ, સચ્ચામોસં પિ ભાસં ભાસંતિ, અસચ્ચામોસં પિ ભાસં ભાસંતિ ।
- દં. ૨૧-૨૪. મણુસ્સા -જાવ- વેમાણિયા એ જહા જીવા તહા ભાણિયચ્ચા ।

- પળ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૭૧-૮૭૬

૫. ભાસજ્જાયં ભાસમાણ જીવસ્સ આરાહગ વિરાહગત્તં-
- પ. ઇચ્ચેયાઈં ભંતે ! ચત્તારિ ભાસજ્જાયાઈં ભાસમાણે કિં આરાહએ વિરાહએ ?
૩. ગોયમા ! ઇચ્ચેયાઈં ચત્તારિ ભાસજ્જાયાઈં આડત્તે ભાસમાણે આરાહએ, ણો વિરાહએ,
- તેણ પરં અસંજયાડવિરયાડપડિહયાડપચ્ચક્કવાય-પાવકમ્મે સચ્ચં વા ભાસં ભાસંતિ, મોસં વા, સચ્ચામોસં વા, અસચ્ચામોસં વા ભાસં ભાસમાણે ણો આરાહએ, વિરાહએ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૯૯

૬. ભાસાએ અળ્ણત્તત્ત પરૂવણં-
- પ. આયા ભંતે ! ભાસા, અન્ના ભાસા ?
૩. ગોયમા ! નો આયા ભાસા, અન્ના ભાસા ।
- વિયા. સ. ૧૩, ઉ. ૭, સુ. ૨

૭. ભાસાએ રૂવિત્ત પરૂવણં-
- પ. રૂવિં ભંતે ! ભાસા, અરૂવિં ભાસા ?
૩. ગોયમા ! રૂવિં ભાસા, નો અરૂવિં ભાસા ।
- વિયા. સ. ૧૩, ઉ. ૭, સુ. ૩

૮. ભાસાએ અચિત્તત્ત પરૂવણં-
- પ. સચ્ચિત્તા ભંતે ! ભાસા, અચિત્તા ભાસા ?
૩. ગોયમા ! નો સચ્ચિત્તા ભાસા, અચિત્તા ભાસા ।
- વિયા. સ. ૧૩, ઉ. ૭, સુ. ૪

- પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યયયોનિક જીવ સત્યભાષા બોલે છે -યાવત્- શું અસત્યામૃષાભાષા બોલે છે ?
૩. ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યયયોનિક જીવ સત્યભાષા બોલતા નથી, મૃષાભાષા બોલતા નથી. સત્યામૃષાભાષા બોલતા નથી. તે ફક્ત એક અસત્યામૃષાભાષા બોલે છે. પરંતુ શિક્ષાપૂર્વક કે ઉત્તરગુણલલ્લિની અપેક્ષાથી સત્યભાષા પણ બોલે છે, મૃષાભાષા પણ બોલે છે, સત્યામૃષાભાષા પણ બોલે છે. અસત્યામૃષાભાષા પણ બોલે છે.
- દં. ૨૧-૨૪. મનુષ્યોથી વૈમાનિકો સુધી ભાષા સંબંધી વર્ણન ઔદિક જીવોના સમાન કરવું જોઈએ.

૫. ભાષા પ્રકારોને બોલનાર જીવ આરાધક કે વિરાધક :
- પ્ર. ભંતે ! આ ચારે ભાષા પ્રકારોને બોલનાર આરાધક હોય છે કે વિરાધક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! આ ચારે પ્રકારની ભાષાઓનો ઉપયોગ પૂર્વક બોલનાર આરાધક હોય છે, વિરાધક હોતા નથી.
- તેનાથી અન્ય જે અસંયત, અવિરત, પાકકર્મનો અપ્રતિધાતક અને પ્રત્યાખ્યાન ન કરનાર સત્યભાષા બોલનાર તથા મૃષા, સત્યામૃષા અને અસત્યામૃષા ભાષા બોલનાર આરાધક નથી થતો પણ વિરાધક હોય છે.

૬. ભાષામાં અનાત્મત્વનું પ્રરુપણ :
- પ્ર. ભંતે ! ભાષા આત્મા છે કે અન્ય છે ?
૩. ગૌતમ ! ભાષા આત્મા નથી, અન્ય છે.

૭. ભાષામાં રુપિત્વનું પ્રરુપણ :
- પ્ર. ભંતે ! ભાષા રુપી છે કે અરુપી છે ?
૩. ગૌતમ ! ભાષા રુપી છે, અરુપી નથી.

૮. ભાષામાં અચિત્તત્વનું પ્રરુપણ :
- પ્ર. ભંતે ! ભાષા સચિત્ત છે કે અચિત્ત છે ?
- ગૌતમ ! ભાષા સચિત્ત નથી, અચિત્ત છે.

૧. ભાસાએ અજીવત્ત પરૂવણં-

- પ. જીવા મંતે ! ભાસા, અજીવા ભાસા ?
 ડ. ગોયમા ! નો જીવા ભાસા, અજીવા ભાસા ।

- વ્રિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૫

૧૦. અજીવાણં ભાસા ગિસેહો-

- પ. જીવાણં મંતે ! ભાસા, અજીવાણં ભાસા ?
 ડ. ગોયમા ! જીવાણં ભાસા, નો અજીવાણં ભાસા ।

- વ્રિયા, સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૬

૧૧. ભાસિજ્જમાણીભાસાભાસા પરૂવણં-

- પ. અણ્ણડત્થિયા ણં મંતે ! એવમાઇક્કંતિ -જાવ- એવં પરૂવેતિ-

“પુવ્વિં ભાસા ભાસા, ભાસિજ્જમાણી ભાસા અભાસા,

ભાસા સમય વિઙ્કકંતં ચ ણં ભાસિયા ભાસા ભાસા,”

જા સા પુવ્વિં ભાસા ભાસા, ભાસિજ્જમાણી ભાસા અભાસા, ભાસા સમય વિઙ્કકંતં ચ ણં ભાસિયા ભાસા ભાસા, સા કિં ભાસઓ ભાસા ? અભાસઓ ભાસા ?

- ડ. અભાસઓ ણં સા ભાસા, નો ખલુ સા ભાસઓ ભાસા ।

- પ. સે કહમેયં મંતે ! એવં ?

- ડ. ગોયમા ! જણ્ણં તે અણ્ણડત્થિયા એવમાઇક્કંતિ -જાવ- એવં પરૂવેતિ-

“પુવ્વિં ભાસા ભાસા, ભાસિજ્જમાણી ભાસા અભાસા -જાવ- નો ખલુ સા ભાસઓ ભાસા”

જે તે એવમાહંસુ મિચ્છા તે એવમાહંસુ,

અહં પુણ ગોયમા ! એવમાઇક્કામિ -જાવ- એવં પરૂવેમિ

“પુવ્વિં ભાસા અભાસા, ભાસિજ્જમાણી ભાસા ભાસા, ભાસા સમય વિઙ્કકંતં ચ ણં સા ભાસિયા ભાસા અભાસા ? ।

- પ. જા સા પુવ્વિં ભાસા અભાસા, ભાસિજ્જમાણી ભાસા ભાસા, ભાસા સમય વિઙ્કકંતં ચ ણં ભાસિયા ભાસા અભાસા, સા કિં ભાગઓ ભાસા, અભાસઓ ભાસા ?

૯. ભાષામાં અજીવત્વનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ભાષા જીવ છે કે અજીવ છે ?
 ડ. ગૌતમ ! ભાષા જીવ નથી અજીવ છે.

૧૦. અજીવોની ભાષાનો નિષેધ :

- પ્ર. ભંતે ! ભાષા જીવોને હોય છે કે અજીવોને હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! ભાષા જીવોને હોય છે, અજીવોને હોતી નથી.

૧૧. “બોલનારી ભાષા જ ભાષા છે” તેનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! અન્યતીર્થિક જે આ પ્રમાણે કહે છે -યાવત્- પ્રરૂપણા કરે છે કે -

“બોલતા પહેલાની જે ભાષા છે તે ભાષા છે, બોલનારની ભાષા ભાષા નથી.”

બોલવાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછીની જે ભાષા છે તે ભાષા છે.”

જે તે બોલતા પહેલાની ભાષા ભાષા છે, બોલનારની ભાષા ભાષા નથી, બોલવાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછીની ભાષા તે ભાષા છે તો શું બોલનારની ભાષા છે કે ન બોલનારની ભાષા છે ?

- ડ. તે ન બોલનારની જ ભાષા છે પરંતુ બોલનારની ભાષા નથી.

- પ્ર. ભંતે ! શું તે વર્ણન બરાબર છે ?

- ડ. ગૌતમ ! અન્યતીર્થિક જે આ પ્રમાણે કહે છે -યાવત્- પ્રરૂપણા કરે છે કે -

“બોલતા પહેલાની જ ભાષા ભાષા છે-બોલનારની ભાષા અભાષા છે -યાવત્- બોલનારની ભાષા ભાષા નથી.”

આ જે તેનું વર્ણન છે તે મિથ્યા છે.

ગૌતમ ! હું આ પ્રમાણે કહું છું -યાવત્- પ્રરૂપણા કરું છું કે -

“બોલતા પહેલાની ભાષા અભાષા છે. બોલનારની ભાષા ભાષા છે. બોલવાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછીની ભાષા ભાષા નથી.

- પ્ર. જે તે બોલતા પહેલાની ભાષા ભાષા નથી, બોલનારની ભાષા ભાષા છે, બોલવાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછીની ભાષા ભાષા નથી, તે શું બોલનારની ભાષા છે કે ન બોલનારની ભાષા છે ?

૩. ભાસઓ ણં ભાસા, નો ખલુ સા અભાસઓ ભાસા ।
- વિયા. સ. ૧, ડ. ૧૦, સુ. ૧

૧૨. ભાસિજ્જમાણી ભાસા ભિજ્જઈ ત્તિ પરુવણં :-

- પ. ૧. પુલ્લિં ભંતે ! ભાસા ભિજ્જઈ ?
૨. ભાસિજ્જમાણી ભાસા ભિજ્જઈ ?
૩. ભાસાસમયવીઢવકંતા ભાસા ભિજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! ૧. નો પુલ્લિં ભાસા ભિજ્જઈ,
૨. ભાસિજ્જમાણી ભાસા ભિજ્જઈ,
૩. નો ભાસાસમયવીઢવકંતા ભાસા ભિજ્જઈ ।
- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૮

૧૩. ઓહારિણી ભાસા પરુવણં-

- પ. સે ણૂણં ભંતે ! મણ્ણામીતિ ઓહારિણી ભાસા ?
ચિંતેમીતિ ઓહારિણી ભાસા ?
અહ મણ્ણામીતિ ઓહારિણી ભાસા ?
અહ ચિંતેમીતિ ઓહારિણી ભાસા ?
તહ મણ્ણામીતિ ઓહારિણી ભાસા ?

તહ ચિંતેમીતિ ઓહારિણી ભાસા ?

૩. ગોયમા ! મણ્ણામીતિ ઓહારિણી ભાસા,
ચિંતેમીતિ ઓહારિણી ભાસા,
અહ મણ્ણામીતિ ઓહારિણી ભાસા,
અહ ચિંતેમીતિ ઓહારિણી ભાસા,
તહ મણ્ણામીતિ ઓહારિણી ભાસા,
તહ ચિંતેમીતિ ઓહારિણી ભાસા ।

પ. ઓહારિણી ણં ભંતે ! ભાસા કિં સચ્ચા, મોસા,
સચ્ચામોસા, અસચ્ચામોસા ?

૩. ગોયમા ! સિય સચ્ચા, સિય મોસા, સિય સચ્ચામોસા,
સિય અસચ્ચામોસા ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુલ્લઈ-

૩. ગૌતમ ! તે બોલનારની ભાષા છે, ન બોલનારની
ભાષા નથી.

૧૨. બોલતા સમયની ભાષાના ભેદનનું પ્રરુપણ:

- પ્ર. ભંતે ! ૧. બોલતા પહેલા ભાષાનું ભેદન થાય છે ?
૨. બોલતા સમયે ભાષાનું ભેદન થાય છે ?
૩. બોલવાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી
ભાષાનું ભેદન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બોલતા પહેલા ભાષાનું ભેદન થતું
નથી.

૨. બોલતા સમયે ભાષાનું ભેદન થાય છે.
૩. બોલવાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી
ભાષાનું ભેદન થતું નથી.

૧૩. અવધારિણી ભાષાનું પરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! હું એવું માનું છું કે- ભાષા અવધારિણી છે ?
હું એવું ચિંતન કરું છું કે- ભાષા અવધારિણી છે ?
શું હું એવું માનું કે- ભાષા અવધારિણી છે ?
શું હું એવું ચિંતન કરું કે - ભાષા અવધારિણી છે ?
તે પ્રમાણે હું એવું માનું છું કે- ભાષા અવધારિણી
છે ?

તે પ્રમાણે હું એવું ચિંતન કરું છું કે- ભાષા
અવધારિણી છે ?

૩. હા ગૌતમ ! હું માનું છું કે- ભાષા અવધારિણી છે.
હું ચિંતન કરું છું કે- ભાષા અવધારિણી છે.
હમણાં પણ હું માનું છું કે- ભાષા અવધારિણી છે.
હમણાં પણ હું ચિંતન કરું છું કે- ભાષા અવધારિણી છે.
તે પ્રમાણે હું માનું છું કે- ભાષા અવધારિણી છે.
તે પ્રમાણે હું ચિંતન કરું છું કે- ભાષા અવધારિણી છે.

પ્ર. ભંતે ! અવધારિણી ભાષા શું સત્ય છે, મૃષા
છે, સત્યામૃષા છે, અસત્યામૃષા (ન સત્ય, ન
અસત્ય) છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે સત્ય પણ હોય છે, મૃષા પણ હોય
છે, સત્યામૃષા પણ હોય છે અને અસત્યામૃષા
પણ હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા કારણથી એવું કહેવાય છે કે -

“ઓહારિણી ણં ભાસા સિય સચ્ચા, સિય મોસા,
સિય સચ્ચામોસા, સિય અસચ્ચામોસા ?

૩. ગોયમા ! ૧. આરાહણી સચ્ચા,
૨. વિરાહણી મોસા,
૩. આરાહણવિરાહણી સચ્ચામોસા,
૪. જાળેવ આરાહરણી, જેવ વિરાહણી, જેવ આરાહણ-
વિરાહણી, અસચ્ચામોસા ણામં સા ચડસ્થી ભાસા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ -

“ઓહારિણી ણં ભાસા સિય સચ્ચા, સિય મોસા,
સિય સચ્ચામોસા, સિય અસચ્ચામોસા ।”

- પળ્લા. પ. ૧૧, સુ. ૮૩૦-૮૩૧

૧૪. પળ્લાવણી ભાસા પરૂવણં-

- પ. અહ ભંતે ! ગાઓ, મિયા, પસૂ, પક્ષી-
પળ્લાવણી ણં એસા ભાસા ?
જ એસા ભાસા મોસા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! ગાઓ, મિયા, પસૂ, પક્ષી-
પળ્લાવણી ણં એસા ભાસા,
જ એસા ભાસા મોસા ।
- પ. અહ ભંતે ! જા ય ઇત્થિવયૂ, જા ય પુમવયૂ, જા ય
જપુંસગવયૂ-
પળ્લાવણી ણં એસા ભાસા ?
જ એસા ભાસા મોસા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જા ય ઇત્થિવયૂ, જા ય પુમવયૂ, જા
ય જપુંસગવયૂ-
પળ્લાવણી ણં એસા ભાસા,
જ એસા ભાસા મોસા ।
- પ. અહ ભંતે ! જા ય ઇત્થિઆણમણી, જા ય પુમઆણમણી,
જા ય જપુંસગઆણમણી-
પળ્લાવણી ણં એસા ભાસા ?
જ એસા ભાસા મોસા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જા ય ઇત્થિઆણમણી, જા ય
પુમઆણમણી, જા ય જપુંસગઆણમણી-
પળ્લાવણી ણં એસા ભાસા,
જ એસા ભાસા મોસા ।

“અવધારિણી ભાષા સત્ય, મૃષા, સત્યામૃષા અને
અસત્યામૃષા પણ હોય છે ?”

૬. ગૌતમ ! ૧. આરાધની સત્ય છે,
૨. વિરાધની મૃષા છે.
૩. આરાધની વિરાધની સત્યામૃષા છે.
૪. જો તે આરાધની નથી, વિરાધની નથી અને
આરાધની વિરાધની નથી, પણ ઓધી અસત્યામૃષા
નામની ભાષા છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે-

“અવધારિણી ભાષા સત્ય, મૃષા, સત્યામૃષા અને
અસત્યામૃષા પણ હોય છે.”

૧૪. પ્રજ્ઞાપની ભાષાની પ્રરૂપણા :

- પ્ર. ભંતે ! ગાય, મૃગ, પશુ, પક્ષી -
શું તે ભાષા પ્રજ્ઞાપની છે ?
તે ભાષા મૃષા તો નથી ?
૬. હા ગૌતમ ! ગાય, મૃગ, પશુ, પક્ષીની -
તે ભાષા પ્રજ્ઞાપની છે,
તે ભાષા મૃષા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! તે સ્ત્રીવચન છે, પુરુષવચન છે અને
નપુંસકવચન છે,
શું તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે ?
તે ભાષા મૃષા તો નથી ?
૬. હા ગૌતમ ! તે સ્ત્રી વચન છે, પુરુષ વચન છે,
નપુંસક વચન છે,
તે ભાષા પ્રજ્ઞાપની છે,
તે ભાષા મૃષા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! તે સ્ત્રી- આજ્ઞાપની છે, પુરુષ આજ્ઞાપની
છે અને નપુંસક આજ્ઞાપની છે,
શું તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે ?
તે ભાષા મૃષા તો નથી ?
૬. હા ગૌતમ ! તે સ્ત્રી આજ્ઞાપની છે, પુરુષ
આજ્ઞાપની છે, નપુંસક-આજ્ઞાપની છે.
તે ભાષા પ્રજ્ઞાપની છે.
તે ભાષા મૃષા નથી.

- પ. અહ ભંતે ! જા ય ઇત્થિપણ્ણવણી, જા ય પુમપણ્ણવણી,
જા ય ણપુંસગપણ્ણવણી-
- પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા ?
ણ એસા ભાસા મોસા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જા ય ઇત્થિપણ્ણવણી, જા ય
પુમપણ્ણવણી, જા ય ણપુંસગપણ્ણવણી-
- પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા,
ણ એસા ભાસા મોસા ।
- પ. અહ ભંતે ! જાઈતિ ઇત્થિવયૂ, જાઈતિ પુમવયૂ,
જાઈતિ ણપુંસગવયૂ-
- પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા ?
ણ એસા ભાસા મોસા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાઈતિ ઇત્થિવયૂ, જાઈતિ પુમવયૂ,
જાઈતિ ણપુંસગવયૂ-
- પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા,
ણ એસા ભાસા મોસા ।
- પ. અહ ભંતે ! જાઈતિ ઇત્થિઆણમણી, જાઈતિ
પુમઆણમણી, જાઈતિ ણપુંસગઆણમણી-
- પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા ?
ણ એસા ભાસા મોસા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાઈતિ ઇત્થિઆણમણી, જાઈતિ
પુમઆણમણી, જાઈતિ ણપુંસગઆણમણી-
- પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા,
ણ એસા ભાસા મોસા ।
- પ. અહ ભંતે ! જાઈતિ ઇત્થિપણ્ણવણી, જાઈતિ
પુમપણ્ણવણી, જાઈતિ ણપુંસગપણ્ણવણી-
- પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા ?
ણ એસા ભાસા મોસા ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાઈતિ ઇત્થિપણ્ણવણી, જાઈતિ
પુમપણ્ણવણી, જાઈતિ ણપુંસગપણ્ણવણી-
- પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા,
ણ એસા ભાસા મોસા ।
- પ્ર. ભંતે ! તે સ્ત્રી પ્રજ્ઞાપની છે, પુરુષ પ્રજ્ઞાપની છે,
નપુંસક-પ્રજ્ઞાપની છે,
- શું તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે ?
તે ભાષા મૃષા તો નથી ?
૩. હા ગૌતમ ! તે સ્ત્રી પ્રજ્ઞાપની છે, પુરુષ પ્રજ્ઞાપની
છે અને નપુંસક પ્રજ્ઞાપની છે,
- તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે.
તે ભાષા મૃષા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! તે જાતિથી સ્ત્રીવચન છે, જાતિથી
પુરુષવચન છે અને જાતિથી નપુંસક વચન છે,
- શું તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે ?
તે ભાષા મૃષા તો નથી ?
૩. હા ગૌતમ ! જાતિથી સ્ત્રીવચન, જાતિથી
પુરુષવચન અને જાતિથી નપુંસક વચન છે.
- તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે,
તે ભાષા મૃષા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જાતિથી જે સ્ત્રી-આજ્ઞાપની છે, જાતિથી
જે પુરુષ-આજ્ઞાપની છે અને જાતિથી જે
નપુંસક-આજ્ઞાપની છે.
- શું તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે ?
તે ભાષા મૃષા તો નથી ?
૩. હા ગૌતમ ! જાતિથી જે સ્ત્રી આજ્ઞાપની છે,
જાતિથી જે પુરુષ આજ્ઞાપની છે અને જાતિથી જે
નપુંસક આજ્ઞાપની છે,
- તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે,
તે ભાષા મૃષા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જાતિથી જે સ્ત્રી પ્રજ્ઞાપની છે, જાતિથી જે પુરુષ
પ્રજ્ઞાપની છે, જાતિથી જે નપુંસક પ્રજ્ઞાપની છે,
- શું તે ભાષા પ્રજ્ઞાપની છે ?
તે ભાષા મૃષા તો નથી ?
૩. હા ગૌતમ ! જે જાતિથી સ્ત્રી પ્રજ્ઞાપની છે,
જાતિથી પુરુષ પ્રજ્ઞાપની છે, જાતિથી નપુંસક
પ્રજ્ઞાપની છે,
- તે પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે,
તે ભાષા મૃષા નથી.

પ. અહ ભંતે ! આસહ્સામો સહસ્સાઓ ચિટ્ઠિસ્સામો નિસિહ્સામો તુયટ્ઠિસ્સામો,

૧. આમંતણિ, ૨. આણમણી, ૩. જાયણિ, ૪. તહ પુચ્છણી ય, ૫. પણ્ણવણી ।

૬. પચ્ચક્ખાણી ભાસા, ૭. ભાસા ઇચ્છાણુલોમાય, ॥૧॥

૮. અણભિગ્ગહિયા ભાસા, ૯. ભાસાય અભિગ્ગહમ્મિ બોધવ્વા ।

૧૦. સંસયકરણી ભાસા ૧૧. વોયડ, ૧૨. મવ્વોયડા ચેવ ॥ ૨ ॥

પણ્ણવણી ણં એસા ભાસા ણ એસા ભાસા મોસા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! આહ્સામો -જાવ- તુયટ્ઠિસ્સામો તં ચેવ -જાવ- ણ એસા ભાસા મોસા ।

- વિયા. સ. ૧૦, ૩, સુ. ૧૯

૧૫. જીવેહિં ઠિય ભાસાદવ્વાણં ગહણ પરૂવણં-

પ. ૧. જીવે ણં ભંતે ! જાઈં દવ્વાઈં ભાસત્તાએ ગેણ્હઈ, તાઈં કિં ઠિયાઈં ગેણ્હઈ, અઠિયાઈં ગેણ્હઈ ?

૩. ગોયમા ! ઠિયાઈં ગેણ્હઈ, ણો અઠિયાઈં ગેણ્હઈ ।

પ. ૨. જાઈં ભંતે ! ઠિયાઈં ગેણ્હઈ, તાઈં કિં દવ્વઓ ગેણ્હઈ ? ચ્ચેત્તઓ ગેણ્હઈ ?

કાલઓ ગેણ્હઈ ? ભાવઓ ગેણ્હઈ ?

૩. ગોયમા ! દવ્વઓ વિ ગેણ્હઈ, ચ્ચેત્તઓ વિ ગેણ્હઈ,

કાલઓ વિ ગેણ્હઈ, ભાવઓ વિ ગેણ્હઈ ।

પ. ૩. જાઈં દવ્વઓ ગેણ્હઈ, તાઈં કિં એગપદેસિયાઈં ગેણ્હઈ, દુપદેસિયાઈં ગેણ્હઈ -જાવ- અણંતપદેસિયાઈં ગેણ્હઈ ?

૩. ગોયમા ! ણો એગપદેસિયાઈં ગેણ્હઈ -જાવ-

ણો અસંચ્ચેજ્જપદેસિયાઈં ગેણ્હઈ,

અણંત પદેસિયાઈં ગેણ્હઈ ।

પ્ર. ભંતે ! ૧. આમંતણી, ૨. આજ્ઞાપની, ૩. યાયની, ૪. પૂચ્છની, ૫. પ્રજ્ઞાપની, ૬. પ્રત્યાખ્યાની, ૭. ઈચ્છાણુલોમા, ૮. અનભિગૃહીતા, ૯. અભિગૃહીતા, ૧૦. સંસયકરણી, ૧૧. વ્યાકૃતા અને ૧૨. અવ્યાકૃતા.

આ બાર પ્રકારની ભાષાઓમાં અમે આશ્રય કરશું, શયન કરશું, ઉભા રહેશું, બેસશું અને સૂઈ જશું ઈત્યાદિ એવું ભાષણ કરવું શું પ્રજ્ઞાપની ભાષા કહેવાય છે અને તેવી ભાષા મૃષા (અસત્ય) તો કહેવાતી નથી ?

૩. હા ગૌતમ ! તે (પૂર્વોક્ત) આશ્રય કરશું -યાવત્- સૂઈ જશું આદિ ભાષા પ્રજ્ઞાપની ભાષા છે. તે ભાષા મૃષા (અસત્ય) નથી.

૧૫. જીવો દ્વારા સ્થિત ભાષા દ્રવ્યોના ગ્રહણનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ૧. ભંતે ! જીવ જે દ્રવ્યોને ભાષાના રૂપમાં ગ્રહણ કરે છે, શું તે સ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે કે અસ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! સ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે, અસ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરતાં નથી.

પ્ર. ૨. ભંતે ! જે સ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે તો - શું તેને દ્રવ્યથી ગ્રહણ કરે છે, ક્ષેત્રથી ગ્રહણ કરે છે,

કાળથી ગ્રહણ કરે છે કે ભાવથી ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્રવ્યથી પણ ગ્રહણ કરે છે, ક્ષેત્રથી પણ ગ્રહણ કરે છે,

કાળથી પણ ગ્રહણ કરે છે અને ભાવથી પણ ગ્રહણ કરે છે.

પ્ર. ૩. જેને તે દ્રવ્યથી ગ્રહણ કરે છે તો - શું તે એક પ્રદેશીને ગ્રહણ કરે છે, દ્વિપ્રદેશીને ગ્રહણ કરે છે -યાવત્- અનન્ત પ્રદેશીને ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે એક પ્રદેશીને ગ્રહણ કરતા નથી -યાવત્-

અસંખ્યેય પ્રદેશીને ગ્રહણ કરતા નથી.

પરંતુ અનન્ત પ્રદેશીને ગ્રહણ કરે છે.

- પ. ૪. જાઈં ખેત્તઓ ગેળ્હઈ,
તાઈં કિં ઇગપદેસોગાઢાઈં ગેળ્હઈ,
દુપદેસોગાઢાઈં ગેળ્હઈ -જાવ-
અસંખેજ્જપદેસોગાઢાઈં ગેળ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇગપદેસોગાઢાઈં ગેળ્હઈ -જાવ-
ણો સંખેજ્જપદેસોગાઢાઈં ગેળ્હઈ,
અસંખેજ્જપદેસોગાઢાઈં ગેળ્હઈ ।
- પ. ૫. જાઈં કાલઓ ગેળ્હઈ,
તાઈં કિં ઇગસમયઠિઢયાઈં ગેળ્હઈ,
દુસમયઠિઢયાઈં ગેળ્હઈ -જાવ-
અસંખેજ્જસમયઠિઢયાઈં ગેળ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! ઇગસમયઠિઢયાઈં પિ ગેળ્હઈ,
દુસમયઠિઢયાઈં પિ ગેળ્હઈ -જાવ-
અસંખેજ્જસમયઠિઢયાઈં પિ ગેળ્હઈ ।
- પ. ૬. જાઈં ભાવઓ ગેળ્હઈ,
તાઈં કિં વળ્ણમંતાઈં ગેળ્હઈ,
ગંધમંતાઈં ગેળ્હઈ,
રસમંતાઈં ગેળ્હઈ,
ફાસમંતાઈં ગેળ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! વળ્ણમંતાઈં પિ ગેળ્હઈ -જાવ- ફાસમંતાઈં
પિ ગેળ્હઈ ।
- પ. ૭. જાઈં ભાવઓ વળ્ણમંતાઈં ગેળ્હઈ,
તાઈં કિં ઇગવળ્ણાઈં ગેળ્હઈ -જાવ-
પંચવળ્ણાઈં ગેળ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! ગહળદવ્વાઈં પડુચ્ચ-
ઇગવળ્ણાઈં પિ ગેળ્હઈ -જાવ-
પંચવળ્ણાઈં પિ ગેળ્હઈ ।
સવ્વગ્ગહળં પડુચ્ચ-
ણિયમા પંચવળ્ણાઈં ગેળ્હઈ, તં જહા-
૧. કાલઈં, ૨. નીલાઈં, ૩. લોહિયાઈં,
૪. હાલિદ્દાઈં, ૫. સુક્કિલાઈં ।
- પ્ર. ૪. જે દ્રવ્યોને તે ક્ષેત્રથી ંહણ કરે છે તો -
શું ંક પ્રદેશાવગાઢોને ંહણ કરે છે,
દ્વિ પ્રદેશાવગાઢોને ંહણ કરે છે -યાવત્-
અસંખ્યેય પ્રદેશાવગાઢોને ંહણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ંક પ્રદેશાવગાઢોને ંહણ કરતા
નથી -યાવત્-
સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢોને ંહણ કરતા નથી.
પરંતુ અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢોને ંહણ કરે છે.
- પ્ર. ૫. જેને કાળથી ંહણ કરે છે તો -
શું ંક સમયની સ્થિતિવાળોને ંહણ કરે છે,
બે સમયની સ્થિતિવાળોને ંહણ કરે છે -યાવત્-
અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળોને ંહણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! ંક સમયની સ્થિતિવાળાને પણ ંહણ
કરે છે,
બે સમયની સ્થિતિવાળાને પણ ંહણ કરે છે -યાવત્-
અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળાને પણ ંહણ
કરે છે.
- પ્ર. ૬. જેને ભાવથી ંહણ કરે છે તો -
શું વર્ણવાળાને ંહણ કરે છે,
ગંધવાળાને ંહણ કરે છે,
રસવાળાને ંહણ કરે છે,
કે સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે વર્ણવાળાને પણ ંહણ કરે છે
-યાવત્- સ્પર્શવાળાને પણ ંહણ કરે છે.
- પ્ર. ૭. ભાવથી જે વર્ણવાળાને ંહણ કરે છે તો શું -
તે ંક વર્ણવાળાને ંહણ કરે છે -યાવત્-
પાંચ વર્ણવાળાને ંહણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! ંહણ કરનાર દ્રવ્યોની અપેક્ષાથી-
ંક વર્ણવાળાને પણ ંહણ કરે છે -યાવત્-
પાંચ વર્ણવાળાને પણ ંહણ કરે છે.
બધા દ્રવ્યોના ંહણ કરવાની અપેક્ષાથી -
નિયમથી પાંચે વર્ણવાળાને ંહણ કરે છે, જેમકે -
૧. કાળો, ૨. નીલો, ૩. લાલ,
૪. પીળો, ૫. શુકલ (સફેદ).

- પ. ૮. જાઈ વણ્ણઓ કાલાઈ ગેણ્હઈ,
તાઈ કિં એગ્ગુણકાલાઈ ગેણ્હઈ -જાવ-
અણંતગુણકાલાઈ ગેણ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! એગ્ગુણકાલાઈ પિ ગેણ્હઈ -જાવ-
અણંતગુણકાલાઈ પિ ગેણ્હઈ ।

એવં -જાવ- સુક્કિલાઈ પિ ।

- પ. ૯. જાઈ ભાવઓ ગંધમંતાઈ ગેણ્હઈ,
તાઈ કિં એગ્ગંધાઈ ગેણ્હઈ
દુગંધાઈ ગેણ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! ગહણદબ્બાઈ પડુચ્ચ-
એગ્ગંધાઈ પિ ગેણ્હઈ,
દુગંધાઈ પિ ગેણ્હઈ
સવ્વગ્ગહણં પડુચ્ચ-
ણિયમા દુગંધાઈ ગેણ્હઈ ।

- પ. ૧૦. જાઈ ગંધઓ સુભિગંધાઈ ગેણ્હઈ,
તાઈ કિં એગ્ગુણસુભિગંધાઈ ગેણ્હઈ -જાવ-
અણંતગુણસુભિગંધાઈ ગેણ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! એગ્ગુણસુભિગંધાઈ પિ ગેણ્હઈ
-જાવ- અણંતગુણસુભિગંધાઈ પિ ગેણ્હઈ ।

એવં દુભિગંધાઈ પિ ગેણ્હઈ ।

- પ. ૧૧. જાઈ ભાવઓ રસમંતાઈ ગેણ્હઈ,
તાઈ કિં એગ્ગરસાઈ ગેણ્હઈ -જાવ-
કિં પંચરસાઈ ગેણ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! ગહણદબ્બાઈ પડુચ્ચ-
એગ્ગરસાઈ પિ ગેણ્હઈ -જાવ-
પંચરસાઈ પિ ગેણ્હઈ,
સવ્વગ્ગહણં પડુચ્ચ -
ણિયમા પંચરસાઈ ગેણ્હઈ ।

- પ્ર. ૮. વર્ણથી જે કાળા વર્ણ વાળાને ઝલણ કરે છે -
તો શું તે એક ગુણ કાળાને ઝલણ કરે છે -યાવત્-
અનન્તગુણ કાળાને ઝલણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! એક ગુણ કાળા વર્ણવાળાને પણ ઝલણ
કરે છે -યાવત્- અનન્તગુણ કાળા વર્ણવાળાને
પણ ઝલણ કરે છે.
આ પ્રમાણે -યાવત્- શુક્લવર્ણવાળાને પણ ઝલણ
કરે છે.

- પ્ર. ૯. ભાવથી તે ગંધવાળાને ઝલણ કરે છે તો -
શું એક ગંધવાળાને ઝલણ કરે છે,
બે ગંધવાળાને ઝલણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! ઝલણ કરનાર દ્રવ્યોની અપેક્ષાથી :
એક ગંધવાળાને પણ ઝલણ કરે છે,
બે ગંધવાળાને પણ ઝલણ કરે છે.
બધાને ઝલણ કરવાની અપેક્ષાથી -
નિયમથી બે ગંધવાળાને નિશ્ચિત રુપથી ઝલણ
કરે છે.

- પ્ર. ૧૦. ગંધથી સુગંધવાળાને ઝલણ કરે છે તો શું -
તે એક ગુણ સુગંધવાળાને ઝલણ કરે છે -યાવત્-
અનન્તગુણ સુગંધવાળાને ઝલણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે એક ગુણ સુગંધવાળાને પણ ઝલણ
કરે છે -યાવત્- અનન્તગુણ સુગંધવાળાને પણ
ઝલણ કરે છે.
આ પ્રમાણે તે બે ગુણ દુર્ગંધવાળાને પણ ઝલણ
કરે છે.

- પ્ર. ૧૧. ભાવથી તે રસવાળાને ઝલણ કરે છે તો શું -
તે એક રસવાળાને ઝલણ કરે છે -યાવત્-
પાંચ રસવાળાને ઝલણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! ઝલણ કરનાર દ્રવ્યોની અપેક્ષાથી -
એક રસવાળાને પણ ઝલણ કરે છે -યાવત્-
પાંચ રસવાળાને પણ ઝલણ કરે છે.
બધાને ઝલણ કરવાની અપેક્ષાથી -
પાંચ રસવાળાને નિશ્ચિત રુપથી ઝલણ કરે છે.

પ. ૧૨. જાઈ રસઓ તિત્તરસાઈં ગેણ્હઈ,
તાઈં કિં એગગુણતિત્તરસાઈં ગેણ્હઈ -જાવ-
અણંતગુણતિત્તરસાઈં ગેણ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! એગગુણતિત્તરસાઈં પિ ગેણ્હઈ,
-જાવ- અણંતગુણતિત્તરસાઈં પિ ગેણ્હઈ ।
એવં -જાવ- મહુરો રસો ।

પ. ૧૩. જાઈં ભાવઓ ફાસમંતાઈં ગેણ્હઈ,
તાઈં કિં એગફાસાઈં ગેણ્હઈ -જાવ-
અટ્ઠફાસાઈં ગેણ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! ગહણદબ્બાઈં પડુષ્વ-
ણો એગફાસાઈં ગેણ્હઈ
દુફાસાઈં ગેણ્હઈ -જાવ-
ચઝફાસાઈં પિ ગેણ્હઈ,
ણો પંચફાસાઈં ગેણ્હઈ -જાવ-
ણો અટ્ઠફાસાઈં પિ ગેણ્હઈ ।
સવ્વગ્ગહણં પડુષ્વ-
ણિયમા ચઝફાસાઈં ગેણ્હઈ, તં જહા-

૧. સીયફાસાઈં ગેણ્હઈ,
૨. ઉસિણફાસાઈં ગેણ્હઈ,
૩. ણિદ્ધફાસાઈં ગેણ્હઈ,
૪. લુક્ખફાસાઈં ગેણ્હઈ ।

પ. ૧૪. જાઈં ફાસઓ સીયાઈં ગેણ્હઈ,
તાઈં કિં એગગુણસીયાઈં ગેણ્હઈ -જાવ-
અણંતગુણસીયાઈં ગેણ્હઈ ?
૩. ગોયમા ! એગગુણસીયાઈં પિ ગેણ્હઈ -જાવ-
અણંતગુણસીયાઈં પિ ગેણ્હઈ ।
એવં ઉસિણ-ણિદ્ધ-લુક્ખાઈં -જાવ- અણંતગુણાઈં પિ
ગેણ્હઈ ।

પ્ર. ૧૨. ભાવથી તે તીખા રસવાળાને ંહણ કરે છે.
તો શું -
એક ગુણ તીખા રસવાળાને ંહણ કરે છે -યાવત્-
અનન્તગુણ તીખા રસવાળાને ંહણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! એક ગુણ તીખા રસવાળાને પણ ંહણ
કરે છે -
-યાવત્-અનન્તગુણ તીખા રસવાળાને પણ ંહણ
કરે છે.
આ પ્રમાણે -યાવત્- મધુર રસવાળાને પણ ંહણ
કરે છે.

પ્ર. ૧૩. ભાવથી તે સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે તો -
શું એક સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે -યાવત્-
આઠ સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! ંહણ કરનાર દ્રવ્યોની અપેક્ષાથી -
એક સ્પર્શવાળાને ંહણ કરતાં નથી,
બે સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે -યાવત્-
ચાર સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે.
પાંચ સ્પર્શવાળાને પણ ંહણ કરતાં નથી -યાવત્-
આઠ સ્પર્શવાળાને ંહણ કરતાં નથી.
બધાને ંહણ કરવાની અપેક્ષાથી -
ચાર સ્પર્શવાળાને નિશ્ચિત રુપથી ંહણ કરે છે,
જેમકે -

૧. શીત સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે,
૨. ઉષ્ણ સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે,
૩. સ્નિગ્ધ સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે,
૪. રુક્ષસ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે.

પ્ર. ૧૪. સ્પર્શથી તે શીતસ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે તો-
શું એક ગુણ શીતસ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે -યાવત્-
અનન્તગુણ શીત સ્પર્શવાળાને ંહણ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે એક ગુણ શીત સ્પર્શવાળાને પણ
અહણ કરે છે -યાવત્-
અનન્તગુણ શીત સ્પર્શવાળાને પણ ંહણ કરે છે.
આ પ્રમાણે ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શવાળાને
-યાવત્- અનન્તગુણ રુક્ષાદિ સ્પર્શવાળાને પણ
અહણ કરે છે.

પ. ૧૫. જાઈં ભંતે ! એગુણલુકલાઈં -જાલ-
અણંતગુણલુકલાઈં ગેણહ,
તાઈં કિં પુટ્ઠાઈં ગેણહ, અપુટ્ઠાઈં ગેણહ ?

ઁ. ગોયમા ! પુટ્ઠાઈં ગેણહ, ણો અપુટ્ઠાઈં ગેણહ ।

પ. ૧૬. જાઈં ભંતે ! પુટ્ઠાઈં ગેણહ,
તાઈં કિં ઓગાઢાઈં ગેણહ,
અણોગાઢાઈં ગેણહ ?

ઁ. ગોયમા ! ઓગાઢાઈં ગેણહ,
ણો અણોગાઢાઈં ગેણહ ।

પ. ૧૭. જાઈં ભંતે ! ઓગાઢાઈં ગેણહ,
તાઈં કિં અણંતરોગાઢાઈં ગેણહ,
પરંપરોગાઢાઈં ગેણહ ?

ઁ. ગોયમા ! અણંતરોગાઢાઈં ગેણહ,
ણો પરંપરોગાઢાઈં ગેણહ ।

પ. ૧૮. જાઈં ભંતે ! અણંતરોગાઢાઈં ગેણહ,
તાઈં કિં અણૂં ગેણહ,
લાયરાઈં ગેણહ ?

ઁ. ગોયમા ! અણૂં પિ ગેણહ,
લાયરાઈં પિ ગેણહ ।

પ. ૧૯. જાઈં ભંતે ! અણૂં પિ ગેણહ, લાયરાઈં પિ ગેણહ,
તાઈં કિં ઁડ્ઢં ગેણહ, અહે ગેણહ, તિરિયં ગેણહ ?

ઁ. ગોયમા ! ઁડ્ઢં પિ ગેણહ, અહે પિ ગેણહ, તિરિયં
પિ ગેણહ ।

પ. ૨૦. જાઈં ભંતે ! ઁડ્ઢં પિ ગેણહ, અહે પિ ગેણહ,
તિરિયં પિ ગેણહ,
તાઈં કિં આઈં ગેણહ, મજ્ઞે ગેણહ, પજ્જલસાણે
ગેણહ ?

ઁ. ગોયમા ! આઈં પિ ગેણહ, મજ્ઞે વિ ગેણહ,
પજ્જલસાણે વિ ગેણહ ।

પ. ૨૧. જાઈં ભંતે ! આઈં વિ ગેણહ, મજ્ઞે વિ ગેણહ,
પજ્જલસાણે વિ ગેણહ ?

પ્ર. ૧૫. ભંતે ! જો એક ગુણ રુક્ષસ્પર્શથી અનન્ત
ગુણ રુક્ષ સ્પર્શ સુધીને ંલણ કરે છે તો -
શું સ્પૃષ્ટોને ંલણ કરે છે કે અસ્પૃષ્ટોને ંલણ
કરે છે ?

ઁ. ગૌતમ ! તે સ્પૃષ્ટોને ંલણ કરે છે, અસ્પૃષ્ટોને
બલણ કરતાં નથી.

પ્ર. ૧૬. ભંતે ! સ્પૃષ્ટોને ંલણ કરે છે તો -
શું અલગાઢોને ંલણ કરે છે,
કે અનલગાઢોને ંલણ કરે છે ?

ઁ. ગૌતમ ! અલગાઢોને ંલણ કરે છે,
અનલગાઢોને ંલણ કરતાં નથી.

પ્ર. ૧૭. ભંતે ! અલગાઢોને ંલણ કરે છે તો -
શું અનન્તરાલગાઢોને ંલણ કરે છે,
કે પરંપરાલગાઢોને ંલણ કરે છે ?

ઁ. ગૌતમ ! અનન્તરાલગાઢોને ંલણ કરે છે.
પરંપરાલગાઢોને ંલણ કરતાં નથી.

પ્ર. ૧૮. ભંતે ! તે અનન્તરાલગાઢોને ંલણ કરે છે તો-
શું આણુ (સૂક્ષ્મ) દ્રવ્યોને ંલણ કરે છે,
કે સ્થૂળ (બાદર) દ્રવ્યોને ંલણ કરે છે ?

ઁ. ગૌતમ ! આણુ દ્રવ્યોને પણ ંલણ કરે છે.
સ્થૂળ દ્રવ્યોને પણ ંલણ કરે છે.

પ્ર. ૧૯. ભંતે ! આણુને પણ ંલણ કરે છે અને સ્થૂળ
ને પણ ંલણ કરે છે તો -
શું ઊર્ધ્વદિશામાં ંલણ કરે છે, અધોદિશામાં
બલણ કરે છે કે મધ્યલોકમાં ંલણ કરે છે ?

ઁ. ગૌતમ ! ઊર્ધ્વદિશામાં, અધોદિશામાં અને
મધ્યલોકમાં ંલણ કરે છે.

પ્ર. ૨૦. ભંતે ! આણુને ઊર્ધ્વદિશામાં, અધોદિશામાં
અને મધ્યદિશામાં ંલણ કરે છે તો -
શું તેને પ્રારંભમાં ંલણ કરે છે, મધ્યમાં ંલણ કરે
છે કે અંતમાં ંલણ કરે છે ?

ઁ. ગૌતમ ! આદિમાં પણ ંલણ કરે છે, મધ્યમાં પણ
બલણ કરે છે અને અંતમાં પણ ંલણ કરે છે.

પ્ર. ૨૧. ભંતે ! આદિ, મધ્ય અને અંતમાં ંલણ કરે
છે તો -

તાઈં કિં સવિસાં ગેણ્હઈ, અવિસાં ગેણ્હઈ ?

૩. ગોયમા ! સવિસાં ગેણ્હઈ, ણો અવિસાં ગેણ્હઈ ।

૫. ૨૨. જાઈં ભંતે ! સવિસાં ગેણ્હઈ,
તાઈં કિં આણુપુલ્લિં ગેણ્હઈ, અણાણુપુલ્લિં ગેણ્હઈ ?

૩. ગોયમા ! આણુપુલ્લિં ગેણ્હઈ, ણો અણાણુપુલ્લિં ગેણ્હઈ ।

૫. ૨૩. જાઈં ભંતે ! આણુપુલ્લિં ગેણ્હઈ,
તાઈં કિં તિદિસિં ગેણ્હઈ -જાવ- છદ્દિસિં ગેણ્હઈ ?

૩. ગોયમા ! ણિયમા છદ્દિસિં ગેણ્હઈ ।
ગાહા - પુટ્ઠોગાઢ અણંતર અણુ ય, તહ બાયરે ય
ઉડ્ઢમહે ।

આદિ વિસયાણુપુલ્લિં, ણિયમા તહ છદ્દિસિં ચેવ ॥

૫. ૨૪. જીવે ણં ભંતે ! જાઈં દવ્વાઈં ભાસત્તાં ગેણ્હઈ,
તાઈં કિં સંતરં ગેણ્હઈ, નિરંતરં ગેણ્હઈ ?

૩. ગોયમા ! સંતરં પિ ગેણ્હઈ, નિરંતરં પિ ગેણ્હઈ ।

સંતરં ગેણ્હમાણે જહણ્ણેણં ઇણં સમયં,

ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જસમણં અંતરં કટ્ટુ ગેણ્હઈ ।

નિરંતરં ગેણ્હમાણે જહણ્ણેણં દો સમણં,

ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જસમણં અણુસમયં અવિરહિયં
નિરંતરં ગેણ્હઈ ।

-પણ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૭૭-૮૭૮

૧૬. ચઠ્ઠીસદંડઈં ઠિય ભાસા દવ્વાણં ગહણ પરૂવણં-

૫. ણેરઈં ણં ભંતે ! જાઈં દવ્વાઈં ભાસત્તાં ગેણ્હઈ,
તાઈં કિં ઠિયાઈં ગેણ્હઈ, અઠિયાઈં ગેણ્હઈ ?

શું સ્વવિષયકને ગ્રહણ કરે છે કે અવિષયકને ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! સ્વવિષયકને ગ્રહણ કરે છે. અવિષયકને ગ્રહણ કરતાં નથી.

૫. ૨૨. ભંતે ! સ્વવિષયકને ગ્રહણ કરે છે તો -
શું આનુપૂર્વીથી ગ્રહણ કરે છે કે અનાનુપૂર્વીથી ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આનુપૂર્વીથી ગ્રહણ કરે છે. અનાનુપૂર્વીથી ગ્રહણ કરતાં નથી.

૫. ૨૩. ભંતે ! આનુપૂર્વીથી ગ્રહણ કરે છે તો -
શું ત્રણે દિશાઓથી ગ્રહણ કરે છે -યાવત્- છહો દિશાઓથી ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! નિયમથી છયે દિશાઓથી ગ્રહણ કરે છે.
ગાથાર્થ : સ્પૃષ્ટ, અવગાઢ, અનન્તરાવગાઢ, અણુ તથા સ્થૂલ, ઊર્ધ્વ, અધઃઆદિ સ્વવિષયક, અવિષયક, આનુપૂર્વી તથા છયે દિશાઓથી નિશ્ચિત રુપથી ગ્રહણ કરે છે.

૫. ૨૪. ભંતે ! જે દ્રવ્યોને ભાષાના રુપમાં ગ્રહણ કરે છે,
શું તેને સાન્તર ગ્રહણ કરે છે કે નિરંતર ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! સાન્તર પણ ગ્રહણ કરે છે, નિરંતર પણ ગ્રહણ કરે છે,

સાન્તર ગ્રહણ કરતા જઘન્ય એક સમયમાં ગ્રહણ કરે છે.

ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત સમયનો અંતર કરીને ગ્રહણ કરે છે.

નિરંતર ગ્રહણ કરતા જઘન્ય બે સમય સુધી ગ્રહણ કરે છે.

ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત સમય સુધી પ્રતિ સમય નિરંતર ગ્રહણ કરે છે.

૧૬. ચોવીસ દંડકો દ્વારા સ્થિત ભાષા દ્રવ્યોના ગ્રહણનું પ્રરુપણ :

૫. ભંતે ! નારક જે દ્રવ્યોને ભાષા રુપમાં ગ્રહણ કરે છે તો શું સ્થિતોને ગ્રહણ કરે છે કે અસ્થિતોને ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગોયમા ! એવં ચેવ જહા જીવે વત્તવ્વયા મળિયા તહા
નેરઇયસ્સાવિ -જાવ- અપ્પાવહુયં ।

એવં એગિંદિયવજ્જો દંડઓ -જાવ- વેમાણિયા ।

૫. જીવા ણં મંતે ! જાઈં દવ્વાઈં ભાસત્તાએ ગેણ્હંતિ, તાઈં
કિં ઠિયાઈં ગેણ્હંતિ, અઠિયાઈં ગેણ્હંતિ ?

૩. ગોયમા ! એવં ચેવ પુહુત્તેણ વિ ણેયવ્વં -જાવ-
વેમાણિયા ।

૫. જીવે ણં મંતે ! જાઈં દવ્વાઈં સચ્ચભાસત્તાએ ગેણ્હંતિ,
તાઈં કિં ઠિયાઈં ગેણ્હંતિ અઠિયાઈં ગેણ્હંતિ ?

૩. ગોયમા ! જહા ઓહિયદંડઓ તહા એસો વિ ।

ણવરં-વિગલેદિયા ણ પુચ્છિજ્જંતિ ।

એવં મોસભાસાએ વિ ।

એવં સચ્ચામોસભાસાએ વિ ।

એવં અસચ્ચામોસભાસાએ વિ ।

ણવરં-અસચ્ચામોસભાસાએ વિગલેદિયા વિ
પુચ્છિજ્જંતિ ઇમેણં અભિલાવેણં ।

૫. વિગલેદિએ ણં મંતે ! જાઈં દવ્વાઈં અસચ્ચામોસ-
ભાસત્તાએ ગેણ્હંતિ, તાઈં કિં ઠિયાઈં ગેણ્હંતિ, અઠિયાઈં
ગેણ્હંતિ ?

૩. ગોયમા ! જહા ઓહિયદંડઓ ।

એવં એ એગત્તપુહુત્તેણં દસ દંડગા મળિયવ્વા ।

-પણ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૮૮-૮૯૧

૧૭. એગૂણવીસદંડએસુ ગહીય ભાસા દવ્વાણં નિસિરણ રૂવં-

૫. જીવે ણં મંતે ! જાઈં દવ્વાઈં સચ્ચભાસત્તાએ ગેણ્હંતિ,

તાઈં કિં સચ્ચભાસત્તાએ ણિસિરઇ ?

૭. ગૌતમ ! જીવનાં વિષયમાં જેવું કહ્યું છે તેવું જ
અલ્પબહુત્વ સુધી નૈરયિક્કના વિષયમાં પણ કહેવું
જોઈએ.

આ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયને છોડીને વૈમાનિકો સુધી
કહેવું જોઈએ.

૫. ભંતે ! અનેક જીવ જે દ્રવ્યોને ભાષાના રુપમાં
ગ્રહણ કરે છે તો શું સ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે
કે અસ્થિતને ગ્રહણ કરે છે ?

૭. ગૌતમ ! દ્રવ્ય જે પ્રમાણે એકત્વ (એકવચન)ના
રુપમાં વર્ણન કરેલ છે. તેવી જ રીતે બહુવચનનાં
રુપમાં પણ વૈમાનિકો સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.

૫. ભંતે ! જીવ જે દ્રવ્યોને સત્યભાષાના રુપમાં ગ્રહણ
કરે છે તો શું સ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે કે અસ્થિત
દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે ?

૭. ગૌતમ ! જેમ જીવ વિષયક ઔષિક સૂત્રપાઠ કહ્યા
છે તેવી જ રીતે આ સૂત્રપાઠ કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : વિકલેન્દ્રિયોના વિષયમાં પ્રશ્ન નહીં કરવો
જોઈએ.

આ પ્રમાણે મૃષાભાષાના દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે.

આ પ્રમાણે સત્યામૃષા ભાષાના દ્રવ્યોને ગ્રહણ
કરે છે.

આ પ્રમાણે અસત્યામૃષા ભાષાના દ્રવ્યોને ગ્રહણ
કરે છે.

વિશેષ : અસત્યામૃષા ભાષાના ગ્રહણના સંબંધમાં
આ સૂત્રપાઠના દ્વારા વિકલેન્દ્રિયોના માટે પણ
પ્રશ્ન કરવા જોઈએ.

૫. ભંતે ! વિકલેન્દ્રિય જીવ જે દ્રવ્યોને અસત્યામૃષા
ભાષાના રુપમાં ગ્રહણ કરે છે તો શું સ્થિત દ્રવ્યોને
ગ્રહણ કરે છે કે અસ્થિત દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે ?

૭. ગૌતમ ! જેમ ઔષિક દંડક કહ્યા છે તેવી જ રીતે
અહીં સમજી લેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે એકત્વ અને પૃથક્ત્વનાં આ દસ દંડક
કહેવા જોઈએ.

૧૭. ઓગણીસ દંડકોમાં ગ્રહીત ભાષા દ્રવ્યોનાં નિઃસિરણરુપ :

૫. ભંતે ! જીવ જે દ્રવ્યોને સત્યભાષાના રુપમાં ગ્રહણ
કરે છે તો -

શું તે સત્યભાષાના રુપમાં નીકાળે છે ?

મોસભાસત્તાએ ગિસિરહ ?

સચ્ચામોસભાસત્તાએ ગિસિરહ ?

અસચ્ચામોસભાસત્તાએ ગિસિરહ ?

૩. ગોયમા ! સચ્ચભાસત્તાએ ગિસિરહ,

ળો મોસભાસત્તાએ ગિસિરહ,

ળો સચ્ચામોસભાસત્તાએ ગિસિરહ,

ળો અસચ્ચામોસભાસત્તાએ ગિસિરહ ।

એવં એગિંદિય-વિગલિંદિયવજ્જો દંડઓ -જાવ-
વેમાણિએ ।

એવં પુહુત્તેણ વિ ।

૫. જીવે ણં ધંતે ! જાઈં દવ્વાઈં મોસભાસત્તાએ ગેણહહ,

તાઈં કિં સચ્ચભાસત્તાએ ગિસિરહ ?

મોસભાસત્તાએ ગિસિરહ ?

સચ્ચામોસભાસત્તાએ ગિસિરહ ?

અસચ્ચામોસભાસત્તાએ ગિસિરહ ?

૩. ગોયમા ! ણો સચ્ચભાસત્તાએ ગિસિરહ,

મોસભાસત્તાએ ગિસિરહ,

ળો સચ્ચામોસભાસત્તાએ ગિસિરહ,

ળો અસચ્ચામોસભાસત્તાએ ગિસિરહ ।

એવં સચ્ચામોસભાસત્તાએ વિ ।

અસચ્ચામોસભાસત્તાએ વિ એવં ચેવ ।

ળવરં-અસચ્ચામોસભાસત્તાએ વિગલિંદિયા તહેવ
પુચ્છિજ્જંતિ ।

જાએ ચેવ ગેણહહ તાએ ચેવ ગિસિરહ ।

એવં એએ એગત્ત-પુહુત્તેણં અટ્ઠ દંડગા ધાણિયવ્વા ।

-પણ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૧૨-૮૧૫

૧૮. ધાષા દવ્વાણં ગહણ-ગિસિરણં-

૫. જીવે ણં ધંતે ! જાઈં દવ્વાઈં ધાસત્તાએ ગહિયાઈં
ગિસિરહ,

તાઈં કિં સંતરં ગિસિરહ, ગિરંતરં ગિસિરહ ?

મૃષાભાષાના રુપમાં નીકાળે છે ?

સત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં નીકાળે છે ?

કે અસત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં નીકાળે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે સત્યભાષાના રુપમાં નીકાળે છે,

પરંતુ મૃષા ભાષાના રુપમાં નીકાળતા નથી,

સત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં નીકાળતા નથી

અને અસત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં નીકાળતા નથી.

આ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિયને છોડીને
વૈમાનિક સુધી દંડક કહેવા જોઈએ.

આ પ્રમાણે બહુવચનના દંડક પણ કહેવા જોઈએ.

૫. ભંતે ! જીવ જે દ્રવ્યોને મૃષાભાષાના રુપમાં ગ્રહણ
કરે છે તો -

શું તેને સત્યભાષાના રુપમાં નીકાળે છે ?

મૃષાભાષાના રુપમાં નીકાળે છે ?

સત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં નીકાળે છે ?

કે અસત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં નીકાળે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે સત્યભાષાના રુપમાં નીકાળતા નથી,

મૃષાભાષાના રુપમાં નીકાળે છે,

સત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં નીકાળતા નથી

અને અસત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં પણ
નીકળતા નથી.

આ પ્રમાણે સત્યામૃષા ભાષાના માટે પણ કહેવું
જોઈએ.

આ પ્રમાણે અસત્યામૃષા ભાષાના દ્રવ્યોને માટે
પણ કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : અસત્યામૃષા ભાષાના રુપમાં ગૃહીત
દ્રવ્યોના વિષયમાં વિકલેન્દ્રિયોના માટે પણ કહેવું
જોઈએ.

જે ભાષાના રુપમાં દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરે છે, તે જ
ભાષાના રુપમાં દ્રવ્યોને નીકાળે છે.

આ પ્રમાણે એકત્વ અને પૃથક્ત્વનાં આ આઠ દંડક
કહેવા જોઈએ.

૧૮. ભાષા દ્રવ્યોનું ગ્રહણ અને નિઃસરણ :

૫. ભંતે ! જીવ જે દ્રવ્યોને ભાષાનાં રુપમાં ગ્રહણ
કરીને નીકાળે છે,

શું તે તેને સાન્તર કાઢે છે કે નિરંતર કાઢે છે ?

૩. ગોયમા ! સંતરં ણિસિરહ, ણો ણિરંતરં ણિસિરહ ।
સંતરં ણિસિરમાણે એગેણં સમણં ગેણ્હહ, એગેણં
સમણં ણિસિરહ,

○	નિ	નિ	નિ	નિ	નિ	નિ	નિ
ઘ	ઘ	ઘ	ઘ	ઘ	ઘ	ઘ	○

એણં ગહણં-ણિસિરણોવાણં જહણ્ણેણં દુસમહયં,
ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જસમહયં અંતોમુહુત્તિયં
ગહણણિસિરણોવાયં કરેહ ।

-પણ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૭૯

૧૯. ભિણ્ણાભિણ્ણ ભાસાદઘ્ણાણં ગહણ ણિસરણ પરુવણં-

- પ. જીવે ણં ભંતે ! જાહં દઘ્ણાહં ભાસત્તાએ ગહિયાહં
ણિસિરહ,
તાહં કિં ભિણ્ણાહં ણિસિરહ, અભિણ્ણાહં ણિસિરહ ?
૩. ગોયમા ! ભિણ્ણાહં પિ ણિસિરહ, અભિણ્ણાહં પિ
ણિસિરહ ।
જાહં ભિણ્ણાહં ણિસિરહ,
તાહં અણંતગુણપરિવુહ્હીએ પરિવહ્હમાણાહં
પરિવહ્હમાણાહં લોચંતં ફુસંતિ ।
જાહં અભિણ્ણાહં ણિસિરહ,
તાહં અસંખેજ્જાઓ ઓગાહણવગ્ગણાઓ ગંતા
ભેયમાવજ્જંતિ,
સંખેજ્જાહં જોયણાહં ગંતા વિહ્હંસમાગચ્છંતિ ।

-પણ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૮૦

૨૦. ભાસા દઘ્ણાણં ભેયણ પગારા-

- પ. તેસિ ણં ભંતે ! દઘ્ણાણં કહ્હવિહે ભેએ પણ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! પંચવિહે ભેએ પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. ઘંડાભેએ, ૨. પતરાભેએ, ૩. ત્તુણ્ણિયાભેએ,
૪. અણુતટ્ટિયાભેએ, ૫. ઉક્કરિયાભેએ ।
- પ. ૧. સે કિં તં ઘંડાભેએ ?
૩. ઘંડાભેએ-જણ્ણં અયઘંડાણ વા, તઉઘંડાણ વા,
તંબઘંડાણ વા, સીસગઘંડાણ વા, રયયઘંડાણ વા,
જાયરૂઘંડાણ વા, ઘંડાણ ભેએ ભવહ, સે ત્તં
ઘંડાભેએ ।

૩. ગૌતમ ! સાન્તર કાઢે છે, નિરંતર કાઢતાં નથી.
સાન્તર કાઢનાર જીવ એક જ સમયમાં બ્રહ્મ કરે
છે અને એક જ સમયમાં કાઢે છે.

આ બ્રહ્મ અને નિ:સરણનાં ઉપાયથી જઘન્ય બે
સમયથી ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત સમયનાં અન્તર્મુહૂર્ત
સુધી બ્રહ્મ અને નિ:સરણ કરે છે.

૧૯. ભિન્ન-અભિન્ન ભાષા દ્રવ્યોનાં બ્રહ્મ નિ:સરણનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! જીવ ભાષાનાં રુપમાં ગૃહીત જે દ્રવ્યોને
કાઢે છે તો -
શું ભિન્નોને કાઢે છે કે અભિન્નોને કાઢે છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ જીવ ભિન્નોને કાઢે છે અને કોઈ
જીવ અભિન્નોને પણ કાઢે છે.
જે જીવ ભિન્નોને કાઢે છે.
તે ભિન્ન દ્રવ્ય અનન્તગુણ વૃદ્ધિને પ્રાપ્ત કરતા
લોકાન્તને સ્પર્શ કરે છે.
જે જીવ અભિન્નોને કાઢે છે.
તે અભિન્ન દ્રવ્ય અસંખ્યાત અવગાહન વર્ગણા
સુધી જઈને ભેદને પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.
પછી સંખ્યાત યોજનો સુધી આગળ જઈને તે
વિધ્વંસને પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

૨૦. ભાષા દ્રવ્યોના ભેદનના પ્રકાર :

- પ્ર. ભંતે ! તે ભાષા દ્રવ્યોના ભેદ કેટલા પ્રકારના
કઘ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ભેદ પાંચ પ્રકારના કઘ્યા છે, જેમકે-
૧. ખંડભેદ, ૨. પ્રતરભેદ, ૩. ચૂર્ણિકાભેદ,
૪. અણુતટ્ટિકાભેદ, ૫. ઉત્કટિકાભેદ.
- પ્ર. ૧. તે ખંડભેદ શું છે ?
૩. ખંડભેદ તે છે - જે લોકાન્તનાં ખંડોના, કલાઈના
ખંડોના, તાંબાના ખંડોના, સીસાના ખંડોના, ચાંદીના
ખંડોના અથવા સોનાના ખંડોના, ખંડ દ્વારા ભેદ
કરવાથી થાય છે. આ ખંડભેદનું સ્વરુપ છે.

પ. ૨. સે કિં પતરાભે ?
 ડ. પતરાભે-જણ્ણં વંસાણ વા, વેત્તાણ વા, ણલાણ વા, કદલિથંભાણ વા, અબ્ખપડલાણ વા, પતરણં ભે એ ભવઈ, સે ત્તં પતરાભે ।

પ. ૩. સે કિં તં ચુણ્ણિયાભે ?
 ડ. ચુણ્ણિયાભે-જણ્ણં તિલચુણ્ણાણ વા, મુગ્ગચુણ્ણાણ વા, માસચુણ્ણાણ વા, પિપ્પલિચુણ્ણાણ વા, મિરિયચુણ્ણાણ વા, સિંગવેરચુણ્ણાણ વા, ચુણ્ણિયા એ ભવઈ, સે ત્તં ચુણ્ણિયાભે ।

પ. ૪. સે કિં તં અણુતડિયાભે ?
 ડ. અણુતડિયાભે-જણ્ણં અગડાણ વા, તલાગાણ વા, દહાણ વા, ણદીણ વા, વાપીણ વા, પુક્કરિણીણ વા, દીહિયાણ વા, ગુંજાલિયાણ વા, સરાણ વા, સરપંતિયાણ વા, સરસરપંતિયાણ વા, અણુતડિયા એ ભવઈ, સે ત્તં અણુતડિયાભે ।

પ. ૫. સે કિં તં ઉક્કરિયાભે ?
 ડ. ઉક્કરિયાભે-જણ્ણં મૂસગાણ વા, મગૂસાણ વા, તિલસિંગાણ વા, મુગ્ગસિંગાણ વા, માસસિંગાણ વા, એરંડબીયાણ વા, ફુડિત્તા ઉક્કરિયા એ ભવઈ, સે ત્તં ઉક્કરિયાભે ।

-પણ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૮૧-૮૮૬

૨૧. ભિજ્જમાણાણં ભાસા દવ્વાણં અપ્પબહુત્તં-

પ. એસિ પં ભંતે ! દવ્વાણં ઁંડાભેણં પતરાભેણં ચુણ્ણિયાભેણં અણુતડિયાભેણં ઉક્કરિયાભેણં ય ભિજ્જમાણાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-વિસેસાહિયા વા ?

ડ. ગોયમા ! ૧. સવ્વથોવાઈં દવ્વાઈં ઉક્કરિયાભેણં ભિજ્જમાણાઈં,

૨. અણુતડિયાભેણં ભિજ્જમાણાઈં અણંતગુણાઈં,

૩. ચુણ્ણિયાભેણં ભિજ્જમાણાઈં અણંતગુણાઈં,

૪. પતરાભેણં ભિજ્જમાણાઈં અણંતગુણાઈં,

પ્ર. ૨. તે પ્રતરભેદ શું છે ?

ડ. પ્રતરભેદ તે છે- જે વાંસના ઝાડનું, નેતરનાં નલનાં કેળાના સ્તમ્ભોના, અલ્પકના પટલોના પ્રતર દ્વારા ભેદ કરવાથી થાય છે. આ પ્રતરભેદનું સ્વરૂપ છે.

પ્ર. ૩. તે ચૂર્ણિકા ભેદ શું છે ?

ડ. ચૂર્ણિકા ભેદ તે છે- જે તલનાં ચૂર્ણોના, મગના ચૂર્ણોના, અડદના ચૂર્ણોના, પિપરના ચૂર્ણોના, કાળી મરીના ચૂર્ણોના, સૂકના ચૂર્ણોના, ચૂર્ણિકા દ્વારા ભેદ કરવાથી થાય છે. આ ચૂર્ણિકા ભેદનું સ્વરૂપ છે.

પ્ર. ૪. તે અનુતટિકા ભેદ શું છે ?

ડ. અનુતટિકાભેદ તે છે- જે ફૂવાના, તળાવના, દ્રહના, નદિઓના, વાવડિઓના, પુષ્કરિણીઓના, દીર્ઘિકાઓના, નહેરના, સરોવરોના, પંક્તિબદ્ધ સરોવરોનાં અને પરસ્પર પંક્તિબદ્ધ સરોવરોનાં અનુતટિકારૂપમાં ભેદ થાય છે. આ અનુતટિકા ભેદનું સ્વરૂપ છે.

પ્ર. ૫. તે ઉત્કટિકાભેદ શું છે ?

ડ. ઉત્કટિકાભેદ તે છે- મસૂરના, મુંગફળીના, તલની ફળિયોના, મગની ફળિયોના, અડદની ફળિયોના અથવા એરંડાના બીજનું ફૂટવું કે ફાટવાથી જે ભેદ થાય છે તે ઉત્કટિકા ભેદ છે. તે ઉત્કટિકા ભેદનું સ્વરૂપ છે.

૨૧. વિદ્યમાન ભાષા દ્રવ્યોનું અલ્પ બહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! ખંડભેદથી, પ્રતરભેદથી, ચૂર્ણિકાભેદથી, અનુતટિકાભેદથી અને ઉત્કટિકા ભેદથી ભેદવાથી આ ભાષા દ્રવ્યોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -વાવત્-વિશેષાધિક છે ?

ડ. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ ઉત્કટિકાભેદથી ભિન્ન ભાષા દ્રવ્ય છે.

૨. (તેનાથી) અનુતટિકાભેદથી ભિન્ન ભાષા દ્રવ્ય અનન્તગુણા છે.

૩. (તેનાથી) ચૂર્ણિકાભેદથી ભિન્ન ભાષા દ્રવ્ય અનન્તગુણા છે.

૪. (તેનાથી) પ્રતરભેદથી ભિન્ન ભાષા દ્રવ્ય અનન્તગુણા છે.

૫. ઘંડાભેષણં ભિજ્જમાણાઈ અણંતગુણાઈ ।

-પણ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૮૭

૨૨. ભાસાણિવ્વત્તીભેયા ચુડવીસદંડણ્ણુ ય પરૂવણં-

પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! ભાસાણિવ્વત્તી પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! ચુડવ્વિહા ભાસાણિવ્વત્તી પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. મચ્ચભાસાણિવ્વત્તી,

૨. મોસભાસાણિવ્વત્તી,

૩. મચ્ચામોસભાસાણિવ્વત્તી,

૪. અસચ્ચામોસભાસાણિવ્વત્તી ।

एवं एगिंदियवज्जं जस्स जा भासा -जाव- वेमाणियाणं ।

-વિયા. સ. ૧૯, ૩. ૮, સુ. ૧૫-૧૬

૨૩. ભાસાકરણભેયા ચુડવીસદંડણ્ણુ ય પરૂવણં-

પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! ભાસાકરણે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! ચુડવ્વિહં ભાસાકરણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મચ્ચભાસાકરણે, ૨. મોસભાસાકરણે,

૩. મચ્ચામોસભાસાકરણે,

૪. અસચ્ચામોસભાસાકરણે ।

(एगिंदियवज्जं) नेरइयाणं -जाव- वेमाणियाणं
जस्स जा अत्थि तं तस्स सव्वं भणियव्वं ।

-વિયા. સ. ૧૯, ૩. ૯, સુ. ૮

૨૪. જીવ-ચુડવીસદંડણ્ણુ ભાસગાભાસગત્ત પરૂવણં-

પ. જીવા ણં ભંતે ! કિં ભાસગા, અભાસગા ?

૩. ગોયમા ! જીવા ભાસગા વિ, અભાસગા વિ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-

“જીવા ભાસગા વિ, અભાસગા વિ ?”

૩. ગોયમા ! જીવા દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સંસારસમાવણ્ણગા ય, ૨. અસંસારસમાવણ્ણગા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે અસંસારસમાવણ્ણગા તે ણં સિદ્ધા,
સિદ્ધા ણં અભાસગા ।

૨. તત્થ ણં જે તે સંસારસમાવણ્ણગા તે ણં દુવિહા
પણ્ણત્તા, તં જહા-

૫. (તેનાથી) ખંડભેદથી ભિન્ન ભાષા દ્રવ્ય
અનન્તગુણા છે.

૨૨. ભાષાણિવ્વત્તિના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! ભાષાણિવ્વત્તિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ભાષાણિવ્વત્તિ ચાર પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -

૧. સત્યભાષા નિવ્વત્તિ,

૨. મૃષાભાષા નિવ્વત્તિ,

૩. સત્યામૃષાભાષા નિવ્વત્તિ,

૪. અસત્યામૃષા ભાષા નિવ્વત્તિ.

આ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયોને છોડીને વૈમાનિકો સુધી
જેની જે ભાષા હોય તેની તે ભાષાણિવ્વત્તિ કહેવી
જોઈએ.

૨૩. ભાષાકરણના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! ભાષાકરણ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! ભાષાકરણ ચાર પ્રકારના કહ્યા છે,
જેમ કે -

૧. સત્યભાષા કરણ, ૨. મૃષાભાષા કરણ,

૩. સત્યામૃષાભાષા કરણ,

૪. અસત્યામૃષા ભાષા કરણ.

(એકેન્દ્રિયોને છોડીને) નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી
જેના જેટલા કરણ હોય તે બધા કહેવા જોઈએ.

૨૪. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં ભાષક- અભાષકત્વનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! જીવ ભાષક છે કે અભાષક છે ?

૩. ગૌતમ ! જીવ ભાષક પણ છે અને અભાષક પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે-

“જીવ ભાષક પણ છે અને અભાષક પણ છે ?”

૩. ગૌતમ ! જીવ બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સંસાર સમાપન્નક, ૨. અસંસાર સમાપન્નક.

૧. તેમાં જે અસંસાર સમાપન્નક જીવ છે, તે સિદ્ધ
છે અને સિદ્ધ અભાષક હોય છે.

૨. તેમાંથી જે સંસારસમાપન્નક જીવ છે, તે બે
પ્રકારના કહ્યા છે, જેમ કે-

૧. સેલેસિપડિવણ્ણગા ય, ૨. અસેલેસિપડિવણ્ણગા ય ।
 ૧. તત્થ ણં જે તે સેલેસિપડિવણ્ણગા તે ણં અભાસગા ।
 ૨. તત્થ ણં જે તે અસેલેસિપડિવણ્ણગા તે દુવિહા
 પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. એગિંદિયા ય, ૨. અણેગિંદિયા ય ।
 ૧. તત્થ ણં જે તે એગિંદિયા તે ણં અભાસગા ।
 ૨. તત્થ ણં જે તે અણેગિંદિયા તે દુવિહા પણ્ણત્તા,
 તં જહા-

૧. પજ્જત્તગા ય, ૨. અપજ્જત્તગા ય ।
 ૧. તત્થ ણં જે તે અપજ્જત્તગા તે ણં અભાસગા ।
 ૨. તત્થ ણં જે તે પજ્જત્તગા તે ણં ભાસગા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“જીવા ભાસગા વિ, અભાસગા વિ ।”

પ. દં. ૧. નેરહયા ણં ભંતે ! કિં ભાસગા, અભાસગા ?

૩. ગોયમા ! નેરહયા ભાસગા વિ, અભાસગા વિ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
 “નેરહયા ભાસગા વિ, અભાસગા વિ ?”

૩. ગોયમા ! નેરહયા દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. પજ્જત્તગા ય, ૨. અપજ્જત્તગા ય ।
 ૧. તત્થ ણં જે તે અપજ્જત્તગા તે ણં અભાસગા,
 ૨. તત્થ ણં જે તે પજ્જત્તગા તે ણં ભાસગા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“નેરહયા ભાસગા વિ, અભાસગા વિ ।”

એવં એગિંદિયવજ્જાણં ણિરંતરં -જાવ- વેમાણિયાણં
 માણિયક્કં । -પણ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૮૬૭-૮૬૯

૨૫. ભાસગાભાસગાણં કાયટ્ટિઈ પરૂવણં-

પ. ભાસણં ભંતે ! ભાસણં ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકકં સમયં,
 ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં ।

પ. અભાસણં ભંતે ! અભાસણં ત્તિ કાલઓ કેવચિરં
 હોઈ ?

૩. ગોયમા ! અભાસણં તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ,

૧. શૈલેશી પ્રતિપન્નક, ૨. અશૈલેશી પ્રતિપન્નક.
 ૧. તેમાંથી જે શૈલેશી પ્રતિપન્નક છે, તે અભાષક છે.
 ૨. તેમાંથી જે અશૈલેશી પ્રતિપન્નક છે તે બે
 પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. એકેન્દ્રિય, ૨. અનેકેન્દ્રિય.

૧. તેમાંથી જે એકેન્દ્રિય છે તે અભાષક છે.
 ૨. તેમાંથી જે અનેકેન્દ્રિય છે તે બે પ્રકારનાં કહ્યા
 છે, જેમકે -

૧. પર્યાપ્તક ૨. અપર્યાપ્તક.

૧. તેમાંથી જે અપર્યાપ્તક છે તે અભાષક છે.
 ૨. તેમાંથી જે પર્યાપ્તક છે તે ભાષક છે.

આ માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“જીવ ભાષક પણ છે અને અભાષક પણ છે.”

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારક ભાષક છે કે અભાષક છે ?

૩. ગૌતમ ! નારક ભાષક પણ છે અને અભાષક
 પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! શા કારણથી એવું કહેવાય છે કે -
 “નારક ભાષક પણ છે અને અભાષક પણ છે?”

૩. ગૌતમ ! નારક બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. પર્યાપ્તક, ૨. અપર્યાપ્તક.

૧. આમાં જે અપર્યાપ્તક છે તે અભાષક છે.
 ૨. આમાં જે પર્યાપ્તક છે તે ભાષક છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

‘નારક ભાષક પણ છે અને અભાષક પણ છે.’

આ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયોને છોડીને નિરંતર વૈમાનિકો
 સુધી જાણી લેવું જોઈએ.

૨૫. ભાષક - અભાષકોની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! ભાષક જીવ ભાષક રુપમાં કેટલા કાળ સુધી
 રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી,
 ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! અભાષક જીવ અભાષક રુપમાં કેટલા કાળ
 સુધી રહે છે.

૩. ગૌતમ ! અભાષક ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અનાદિ - અપર્યાવસિત,

૨. અણાઈએ વા સપજ્જવસિએ,
૩. સાઈએ વા સપજ્જવસિએ ।

તત્થ ણં જે તે સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહણ્ણેણં
અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો^૧ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૮, સુ. ૧૩૭૪-૭૫

૨૬. ભાસગાભાસગાણં અંતરકાલ પરૂવણં -

- પ. ભાસગસ્સ ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં
વણસ્સઙ્કાલો ।

અભાસગસ્સ સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં,
સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહણ્ણેણં એક્કં સમયં,
ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં ।

-જીવા. પડિ. ૯, સુ. ૨૩૫

૨૭. ભાસગાભાસગાણં અપ્પબહુત્તં-

- પ. એસિ ણં ભંતે ! જીવાણં સચ્ચભાસગાણં, મોસભાસગાણં,
સચ્ચામોસભાસગાણં, અસચ્ચામોસભાસગાણં,
અભાસગાણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-
વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જીવા સચ્ચભાસગા,
૨. સચ્ચામોસભાસગા અસંખેજ્જગુણા,
૩. મોસભાસગા અસંખેજ્જગુણા,
૪. અસચ્ચામોસભાસગા અસંખેજ્જગુણા,
૫. અભાસગા અણંતગુણા^૨ ।

-પળ્ણ. પ. ૧૧, સુ. ૯૦૦

૨૮. દેવાણં ભાસણસત્તિ-

- પ. દેવે ણં ભંતે ! મહિઙ્ઘીએ -જાવ- મહેસક્કે રૂવસહસ્સં
વિઉવ્વિત્તા પમ્મ ભામાસહસ્સં ભાસિત્તએ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મ ।
પ. સા ણં ભંતે ! કિં એગા ભાસા, ભાસાસહસ્સં ?
૩. ગોયમા ! એગા ણં સા ભાસા, ણો ખલુ તં ભાસાસહસ્સં ।

-વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૯, સુ. ૧૨

૨. અનાદિ - સપર્યવસિત,
૩. સાદિ - સપર્યવસિત.

તેમાંથી જે સાદિ - સપર્યવસિત છે, તે જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ સુધી રહે છે.

૨૬. ભાષક - અભાષકોનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ભાષકનું કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ છે.

સાદિ - અપર્યવસિત અભાષકનું અંતર નથી,
સાદિ - સપર્યવસિત અભાષકનું અંતર જઘન્ય
એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત છે.

૨૭. ભાષક - અભાષકોનું અલ્પબહુત્વ :

- પ્ર. ભંતે ! આસત્યભાષક, મૃષાભાષક, સત્યામૃષાભાષક
અને અસત્યામૃષાભાષક તથા અભાષક જીવોમાંથી
કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ જીવ સત્યભાષક છે.
૨. (તેનાથી) સત્યા મૃષાભાષક અસંખ્યાત ગુણા છે.
૩. (તેનાથી) મૃષાભાષક અસંખ્યાત ગુણા છે.
૪. (તેનાથી) અસત્યામૃષાભાષક અસંખ્યાત
ગુણા છે.
૫. (તેનાથી) અભાષક જીવ અનન્ત ગુણા છે.

૨૮. દેવોની ભાષણ શક્તિ :

- પ્ર. ભંતે ! મહદ્દિક -યાવત્- મહાસુખી દેવ શું હજાર
રુપોની વિકુર્વણા કરીને હજાર ભાષાઓ બોલવામાં
સમર્થ છે ?
૩. હા ગૌતમ ! તે સમર્થ છે.
પ્ર. ભંતે ! તે એક જ ભાષા છે કે હજાર ભાષાઓ છે ?
૩. ગૌતમ ! તે એક જ ભાષા છે, હજાર ભાષાઓ નથી.

૧. જીવા. પડિ. ૯, સુ. ૨૩૫

૨. (ક) પળ્ણ. પ. ૩, સુ. ૨૬૪

(ગ) વિયા. સ. ૨, ડ. ૬, સુ. ૧

(ખ) સવ્વત્થોવા ભાસગા, અભાસગા અણંતગુણા । - જીવા. પડિ. ૯, સુ. ૨૩૫

૨૯. દેવાણં વિસિદ્ઠા ભાસા-

- પ. દેવાણં ભંતે ! કતરાણ ભાસાણ ભાસંતિ ?
કતરા વા ભાસા ભાસિજ્જમાણી વિસિસ્સઈ ?
૩. ગોયમા ! દેવા ણં અદ્ધમાગહાણ ભાસાણ ભાસંતિ,
સાવિ ય ણં અદ્ધમાગહા ભાસા ભાસિજ્જમાણી
વિસિસ્સઈ ।

-વિયા. સ. ૫, ૩, ૪, સુ. ૨૪

૩૦. સક્કિંદસસ સાવજ્જાણવજ્જ ભાસા-

- પ. સક્કે ણં ભંતે ! દેવિંદે દેવરાયા કિં સચ્ચં ભાસં
ભાસઈ, મોસં ભાસં ભાસઈ, સચ્ચામોસં ભાસં ભાસઈ,
અસચ્ચામોસં ભાસં ભાસઈ ?
૩. ગોયમા ! સચ્ચં પિ ભાસં ભાસઈ -જાવ- અસચ્ચામોસં
પિ ભાસં ભાસઈ ।
- પ. સક્કે ણં ભંતે ! દેવિંદે દેવરાયા કિં સાવજ્જં ભાસં
ભાસઈ, અણવજ્જં ભાસં ભાસઈ ?
૩. ગોયમા ! સાવજ્જં પિ ભાસં ભાસઈ, અણવજ્જં પિ
ભાસં ભાસઈ ।
- પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
“દેવિંદે દેવરાયા સક્કે સાવજ્જં પિ ભાસં ભાસઈ,
અણવજ્જં પિ ભાસં ભાસઈ ?
૩. ગોયમા ! જાહે ણં સક્કે દેવિંદે દેવરાયા સુહુમકાયં
અનિજ્જૂહિત્તાણં ભાસં ભાસઈ, તાહે ણં સક્કે દેવિંદે
દેવરાયા સાવજ્જં ભાસં ભાસઈ,

જાહે ણં સક્કે દેવિંદે દેવરાયા સુહુમકાયં
નિજ્જૂહિત્તાણં ભાસં ભાસઈ, તાહે સક્કે દેવિંદે
દેવરાયા અણવજ્જં ભાસં ભાસઈ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“દેવિંદે દેવરાયા સક્કે સાવજ્જં પિ ભાસં ભાસઈ
અણવજ્જં પિ ભાસં ભાસઈ ।”

-વિયા. સ. ૧૬, ૩, સુ. ૧૪-૧૫

૩૧. અન્નઉત્થિયાણં કેવલિસ્સ ભાસપરુવણપરિહારો-

- પ. અન્નઉત્થિયા ણં ભંતે ! એવમાઈક્ખંતિ -જાવ-
પરુવેતિ-

૨૯. દેવોની વિશિષ્ટ ભાષા :

- પ્ર. ભંતે ! દેવ કંઈ ભાષા બોલે છે ?
તથા બોલવાવાળી કંઈ ભાષા વિશિષ્ટ રુપે હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! દેવ અર્ધમાગધી ભાષા બોલે છે અને
બોલવાવાળી તે અર્ધમાગધી ભાષા જ વિશિષ્ટ
રુપે હોય છે.

૩૦. શકેન્દ્રની સાવધ નિરવધ ભાષા :

- પ્ર. ભંતે ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર શું સત્ય ભાષા બોલે
છે, મૃષા ભાષા બોલે છે, સત્યામૃષા ભાષા બોલે
છે અથવા અસત્યામૃષા ભાષા બોલે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે સત્ય ભાષા પણ બોલે છે -યાવત્-
અસત્યામૃષા ભાષા પણ બોલે છે.
- પ્ર. ભંતે ! દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર શું સાવધ ભાષા બોલે
છે કે નિરવધ ભાષા બોલે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે સાવધ ભાષા પણ બોલે છે અને
નિરવધ ભાષા પણ બોલે છે.
- પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર સાવધ ભાષા પણ બોલે છે
અને નિરવધ ભાષા પણ બોલે છે ?”
૩. ગૌતમ ! જ્યારે દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર સુક્ષ્મકાયની
રક્ષા કર્યા વગર (અથવા મુખ ઢાંક્યા વગર) બોલે
છે, ત્યારે દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર સાવધ ભાષા
બોલે છે.

જ્યારે દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર સુક્ષ્મકાયની રક્ષાનાં
માટે હાથ કે વસ્ત્રથી મુખને ઢાંકીને બોલે છે, ત્યારે
દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર નિરવધ ભાષા બોલે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“દેવેન્દ્ર દેવરાજ શકેન્દ્ર સાવધ ભાષા પણ બોલે છે
અને નિરવધ ભાષા પણ બોલે છે.”

૩૧. અન્યતીર્થિકો દ્વારા કેવળી ભાષાની પ્રરુપણાનું પરિહાર :

- પ્ર. ભંતે ! અન્યતીર્થિક આ પ્રમાણે કહે છે -યાવત્-
પ્રરુપણા કરે છે કે -

एवं खलु केवली जक्खाएसेणं आइस्सइ, एवं खलु
केवली जक्खाएसेणं आइट्ठे समाणे आहच्च दो
भासाओ भासइ, तं जहा-

१. मोसं वा, २. सच्चामोसं वा ।

से कहमेयं भंते ! एवं ?

उ. गोयमा ! जं णं ते अन्नउत्थिया -जाव- जे ते
एवमाहंसु मिच्छं ते एवमाहंसु,

अहं पुण गोयमा ! एवमाइक्खामि -जाव- परूवेमि-
नो खलु केवली जक्खाएसेणं आइस्सइ,

नो खलु केवली जक्खाएसेणं आइट्ठे समाणे
आहच्च दो भासाओ भासइ, तं जहा-

१. मोसं वा, २. सच्चामोसं वा ।

केवली णं असावज्जाओ अपरोवघाइयाओ आहच्च
दो भासाओ भासइ, तं जहा-

१. सच्चं वा, २. असच्चामोसं वा ।

-विया. स. १८, उ. ७, सु. २

કેવળી યક્ષાવેશથી આવિષ્ટ હોય છે અને જ્યારે
કેવળી યક્ષાવેશથી આવિષ્ટ થાય છે ત્યારે તે
ક્યારેક બે પ્રકારની ભાષાઓ બોલે છે, જેમકે -

૧. મૃષાભાષા, ૨. સત્યામૃષાભાષા.

હે ભંતે ! આવું કેવી રીતે થઈ શકે છે ?

ગૌતમ ! અન્યતીર્થિકોએ -યાવત્- જે આ પ્રમાણે
કહ્યું છે તે તેવોએ મિથ્યા કહ્યું છે.

હે ગૌતમ ! હું આ પ્રમાણે કહું છું -યાવત્- પ્રરુપણા
કરું છું કે - "કેવળી યક્ષાવિષ્ટ થતા જ નથી.

કેવળી યક્ષાવિષ્ટ પણ નથી થતા અને તે ક્યારેક બે
ભાષાઓ પણ બોલતા નથી, જેમકે -

૧. મૃષાભાષા, ૨. સત્યામૃષા ભાષા.

કેવળી જ્યારે પણ બોલે છે તો બીજાને ઉપવાત ન
કરનારી અસાવધ ભાષાઓ બોલે છે, જેમકે -

૧. સત્યભાષા, ૨. અસત્યામૃષા ભાષા.

૧૯. યોગ અધ્યયન

યોગનો સામાન્ય અર્થ છે મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિનું જીવની સાથે જોડાવું. મન, વચન અને કાયાના કારણે જીવના પ્રદેશોમાં જે સ્પન્દન કે હલચલ હોય છે તેને પણ યોગ કહેવાય છે. જીવ તેરમાં ગુણસ્થાન સુધી યોગયુક્ત રહે છે. ચૌદમાં ગુણસ્થાનમાં પહોંચ્યા બાદ તે અયોગી થાય છે. સિદ્ધ પણ આ અપેક્ષાએ અયોગી છે.

યોગ દર્શનમાં યોગ શબ્દનો ભિન્ન અર્થમાં પ્રયોગ થયેલ છે. ત્યાં ચિત્ત વૃત્તિઓના નિરોધને યોગ કહ્યો છે. જેમ- “યોગશ્ચિત્તવૃત્તિનિરોધઃ” ભગવદ્ગીતામાં કર્મના કૌશલને યોગ કહેવાય છે. “યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્”. યોગનો સમાધિ અર્થમાં પણ પ્રયોગ થયેલ છે. યોગ દર્શનના વર્ણનમાં અષ્ટાંગયોગના અન્તર્ગત “સમાધિ” યોગનું આઠમું અંગ છે.

જૈન દર્શનમાં યોગ શબ્દનો પ્રયોગ સમાધિ અર્થમાં નથી. પરંતુ અહીં જે યોગ છે તે સંસાર તરફ લઈ જનાર કર્મબંધના હેતુ રૂપ પ્રયોગમાં ગણાય છે. પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધ યોગના નિમિત્તે થાય છે તથા સ્થિતિબંધ અને અનુભાગબંધ કષાયના નિમિત્તે થાય છે.

અહીં યોગ મુખ્ય ત્રણ પ્રકારના છે - ૧. મનોયોગ, ૨. વચનયોગ, ૩. કાયયોગ, મનોવર્ગણના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી તેને મન રૂપમાં પરિણત કરવું તથા ચિંતન - મનન કરવું મનોયોગ છે. ભાષાવર્ગણના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી વસ્તુ સ્વરૂપનું વર્ણન કરવું, બોલવું વચનયોગ છે. ઔદારિક આદિ શરીરોથી હલન, ચલન, સંક્રમણ આદિ ક્રિયાઓ કરવી કાયયોગ છે. આ ત્રણેય યોગોના ઉપભેદોની ગણના કરવાથી યોગના પંદર ભેદ પણ હોય છે. તેમાં ચાર ભેદ મનોયોગના, ચાર ભેદ વચનયોગના તથા સાત ભેદ કાયયોગના કહેવાય છે. મનોયોગના ચાર ભેદ છે - ૧. સત્ય મનોયોગ, ૨. મૃષા મનોયોગ, ૩. સત્યમૃષા મનોયોગ અને ૪. અસત્યમૃષા મનોયોગ. વચનયોગના પણ સત્ય, મૃષા, સત્યમૃષા અને અસત્યમૃષા આ ચાર ભેદ છે. કાયયોગ સાત પ્રકારના છે - ૧. ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨. ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩. વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૪. વૈક્રિય-મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૫. આહારક શરીર કાયયોગ, ૬. આહારક મિશ્ર શરીર કાયયોગ અને ૭. કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

મનોયોગ અને વચનયોગના જે ચાર - ચાર ભેદ બને છે તે સત્ય અને મૃષાના બે મૂળ ભેદોના આધાર પર બને છે. સત્ય ચાર પ્રકારના મનાય છે. જેમાં કાયઋજુતા, ભાષાઋજુતા, ભાવઋજુતા અને અવિસંવાદના યોગનું ગ્રહણ હોય છે. આનાથી વિપરીત મૃષાના ચાર પ્રકારોમાં એની અનૃજુતા અર્થાત્ કુટિલતાને ગ્રહણ કરે છે.

ચાર ગતિઓના જીવોમાં નૈરયિકો, દેવો, ગર્ભજમનુષ્યો અને ગર્ભજતિર્યંચ પંચેન્દ્રિયોમાં ત્રણેય યોગ પ્રાપ્ત થાય છે. આમાંથી કોઈપણ જીવ ત્રણયોગ રહિત હોતા નથી. પૃથ્વીકાય આદિ સમસ્ત એકેન્દ્રિય જીવને માત્ર કાયયોગજ હોય છે. બેઈન્દ્રિય, ત્રેન્દ્રિય, ચઉરેન્દ્રિય અને સમ્મુચ્છિમ તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય જીવોમાં કાયયોગ અને વચનયોગ એ બે યોગ ઉપલબ્ધ હોય છે. એમાં મનોયોગ હોતો નથી. સમ્મુચ્છિમ મનુષ્યોમાં એકેન્દ્રિય જીવોની જેમ એકમાત્ર કાયયોગ હોય છે.

યોગ ત્રણ પ્રકારના છે. એટલા માટે યોગનિર્વૃત્તિ અને યોગકરણ પણ ત્રણ-ત્રણ પ્રકારના છે. તેમાં પણ મન, વચન અને કાયાના ત્રણ ભેદોની જ ગણના થાય છે. તેમાં તેટલી જ યોગનિર્વૃત્તિ અને તેટલા જ યોગકરણ ઉપલબ્ધ હોય છે.

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં મન, વચન અને કાયાના વિષયમાં વિશેષ વર્ણન હોવાથી તેના કહેવા પ્રમાણે મન આત્માથી ભિન્ન રૂપી અને અચિત્ત છે. તે અજીવ હોવા છતાં પણ જીવોમાં હોય છે, અજીવોમાં નથી થતો. ભગવતીસૂત્રમાં મનની વ્યાખ્યા કરતા કહ્યું છે કે - ‘મનન કરતાં સમયેજ મન, મન કહેવાય છે. એના પૂર્વ અને પછી નહિ. મનના આગમમાં સત્યમન, અસત્યમન, સત્યમૃષામન અને અસત્યમૃષામન આ ચાર ભેદોનું વર્ણન છે. ત્યારબાદ તન્મન તદન્યમન અને નોઅમન આ મનના ત્રણ ભેદ પણ મળે છે.

વચનના ભેદોનું વર્ણન પણ વિવિધ પ્રકારથી કરેલ છે. એક વચન, દ્વિવચન અને બહુવચનના રુપમાં વચન શબ્દ સંખ્યાના અર્થમાં પ્રયુક્ત કરેલ છે. ત્યાં ભાષા કે વાણી અર્થ નથી. સ્ત્રીવચન, પુરુષવચન અને નપુંસકવચનના રુપમાં વચનના જે ત્રણ ભેદ વર્ણવ્યા છે. તે સ્ત્રીલિંગ આદિ દ્વારા પ્રયુક્ત વચનોના ધોતક છે. કાળના આધારે પણ વચનના ત્રણ ભેદ છે - અતીતવચન, પ્રત્યુત્પન્નવચન અને અનાગતવચન. આમાંથી અતીતવચન ભૂતકાળથી, પ્રત્યુત્પન્ન વચન વર્તમાનકાળથી અને અનાગતવચન ભવિષ્યકાળથી સંબન્ધિત છે. મનની જેમ વચનના તદ્વચન, તદન્યવચન અને નોઅવચન પણ ભેદ કરાય છે.

કાયાને મનની જેમ એકદમ અજીવ કહેવાય નહિ. અનૈકાન્તિક શૈલીમાં તેને જીવરુપ પણ કહેવાય છે અને અજીવરુપ પણ કહેવાય છે. કાયા એક અપેક્ષાએ આત્મા પણ છે અને આત્માથી તિન્ન પણ છે. તે એક અપેક્ષાએ રુપી પણ છે અને અરુપી પણ છે. તે એક અપેક્ષાએ સચિત્ત પણ છે અને અચિત્ત પણ છે. અહીં એવું વર્ણન કરવાનું કારણ એ છે કે સંસારી જીવોમાં કર્મજ કાયા સદૈવ હોવાનું પ્રતીત થાય છે. કાયાની ઉપલબ્ધિ જે પ્રકારે જીવોમાં હોય છે તેવી જ રીતે અજીવોમાં પણ મનાય છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આદિમાં પ્રયુક્ત કાય શબ્દ કાયાનો જ ધોતક છે.

કાયાના સંબંધમાં સ્પષ્ટીકરણ કરેલ છે કે જીવનો સંબંધ થવાના પૂર્વ પણ કાયા હોય છે, કાયિક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરતા સમયે પણ કાયા હોય છે તથા કાયિક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવાનો સમય પસાર થઈ ગયા પછી પણ કાયા હોય છે.

મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિના આધાર પર દંડ પણ ત્રણ પ્રકારના કહેવાય છે. ૧. મનોદંડ, ૨. વચનદંડ અને ૩. કાયદંડ.

જ્યારે મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિનું ગોપન કરાય છે ત્યારે તેને ગુપ્તિ કહેવાય છે. સંવરના માટે ગુપ્તિનું અત્યધિક મહત્વ છે. તે ગુપ્તિ પણ ત્રણ પ્રકારની હોય છે. ૧. મનોગુપ્તિ, ૨. વચનગુપ્તિ અને ૩. કાયગુપ્તિ. મન, વચન અને કાયાથી જ્યારે દુષ્પ્રવૃત્તિ કરાય છે તો તેને દુષ્પ્રશિધાન અને સુપ્રવૃત્તિ કરાય છે તો તેને સુપ્રશિધાન કહેવાય છે. સામાન્ય રુપથી પ્રશિધાન ત્રણ પ્રકારના છે - મન: પ્રશિધાન, વચન પ્રશિધાન અને કાય પ્રશિધાન, દુષ્પ્રશિધાન અને સુપ્રશિધાનના પણ આજ ત્રણ ત્રણ ભેદ હોય છે. જે જીવમાં જે યોગની ઉપલબ્ધિ હોય છે તેમાં તે જ પ્રશિધાન પ્રાપ્ત થાય છે. સ્થાનાંગસૂત્રમાં ઉપકરણ પ્રશિધાનને મેળવીને પ્રશિધાનના ચાર ભેદ પણ કર્યા છે.

મન, વચન અને કાયાના ત્રણ યોગોમાંથી પ્રથમ બે અગુરુલઘુ છે જ્યારે અંતિમ (કાય) યોગ ગુરુલઘુ હોય છે.

કાયાસ્થિતિની અપેક્ષાએ સયોગી જીવ બે પ્રકારના છે - અનાદિ અપર્યવસિત અને અનાદિ સપર્યવસિત, મનોયોગી જીવ મનોયોગી અવસ્થામાં જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી રહી શકે છે. આ જ કાળ વચનયોગીનો પણ છે. કાયયોગીના માટે જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ નિર્ધારિત છે. અયોગી જીવ આદિ અપર્યવસિત છે. મનોયોગી અને વચનયોગીનો જઘન્ય અંતરકાળ અન્તર્મુહૂર્ત તથા ઉત્કૃષ્ટ અંતરકાળ વનસ્પતિકાળ હોય છે. કાયયોગીનો જઘન્ય અંતરકાળ એક સમય તથા ઉત્કૃષ્ટ અંતરકાળ અન્તર્મુહૂર્ત હોય છે.

અલ્પબહુત્વનું વિવેચન ત્રણ યોગો અને પંદરયોગો બન્નેના આધારે થયેલ છે. પરંતુ સયોગી, મનોયોગી, વચનયોગી, કાયયોગી અને અયોગી જીવોનો અલ્પબહુત્વ જાણીએ તો બધાથી અલ્પ મનોયોગવાળા જીવ છે. વચનયોગવાળા તેનાથી અસંખ્યાતગુણ છે. અયોગી તેનાથી અનન્તગુણ છે. કાયયોગી તેનાથી અનન્તગુણ છે અને સયોગી વિશેષાધિક છે.

આ અધ્યયનમાં પ્રસંગવશ સમયોગી અને વિષમયોગીનું પણ ચોવીસ દંડકોથી વર્ણન કરેલ છે.

૧૯. જોગઽઙ્ગયણં

સૂત્ર -

૧. વિવિહ-વિવક્ષયા જોગાણં ભેયા-

- પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! જોએ પ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! તિવિહે જોએ પ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. મણજોએ, ૨. વઙ્ગજોએ, ૩. કાયજોએ ।
 - વિયા. સ. ૧૭, ડ. ૧, સુ. ૧૭

- પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! જોએ પ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! પ્ણરસવિહે જોએ પ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. સચ્ચમણજોએ,
 ૨. મોસમણજોએ,
 ૩. સચ્ચામોસમણજોએ,
 ૪. અસચ્ચામોસમણજોએ,
 ૫. સચ્ચવઙ્ગજોએ,
 ૬. મોસવઙ્ગજોએ,
 ૭. સચ્ચામોસવઙ્ગજોએ,
 ૮. અસચ્ચામોસવઙ્ગજોએ,
 ૯. ઓરાલિયસરીરકાયજોએ,
 ૧૦. ઓરાલિયમીસાસરીરકાયજોએ,
 ૧૧. વેઙ્કવિયસરીરકાયજોએ,
 ૧૨. વેઙ્કવિયમીસાસરીર કાયજોએ,
 ૧૩. આહારકસરીરકાયજોએ,
 ૧૪. આહારગમીસાસરીરકાયજોએ,
 ૧૫. કમ્માસરીરકાયજોએ ।

-વિયા. સ. ૨૫, ડ. ૧, સુ. ૮

૨. જોગાણં ગરૂયલહુયત્તાઙ્ક પરૂવ્વણં-
મણજોગો વઙ્ગજોગો ચઙ્કત્થપણં (અગરૂ-લહુયપણં),

કાયજોગો તર્કય પણં (ગરૂય-લહુયપણં) નેયવ્વં ।

-વિયા. સ. ૧, ડ. ૯, સુ. ૧૩

૩. સચ્ચસ્મ મોસસ્સ ય ઉપ્પત્તિકારણાણિ-

ચઙ્કવિહે સચ્ચે પ્ણત્તે, તં જહા-

૧. કાઙ્કજ્જુયયા,

૧૯. યોગ અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. વિવિધ વિવક્ષાથી યોગોના ભેદ :

- પ્ર. ભંતે ! યોગ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! યોગ ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. મનોયોગ, ૨. વચન યોગ, ૩. કાયયોગ.
 પ્ર. ભંતે ! યોગ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! યોગ પંદર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. સત્ય-મનોયોગ,
 ૨. મૃષા-મનોયોગ,
 ૩. સત્યમૃષા-મનોયોગ,
 ૪. અસત્યામૃષા-મનોયોગ,
 ૫. સત્ય- વચનયોગ,
 ૬. મૃષા - વચનયોગ,
 ૭. સત્યમૃષા-વચનયોગ,
 ૮. અસત્યામૃષા- વચનયોગ,
 ૯. ઔદારિક શરીર-કાયયોગ,
 ૧૦. ઔદારિક-મિશ્ર-શરીર-કાયયોગ,
 ૧૧. વૈક્રિયશરીર-કાયયોગ,
 ૧૨. વૈક્રિય-મિશ્ર શરીર કાયયોગ,
 ૧૩. આહારકશરીર-કાયયોગ,
 ૧૪. આહારક-મિશ્ર-શરીર-કાયયોગ,
 ૧૫. કાર્મણ-શરીર-કાયયોગ.

૨. યોગોના ગુરુલધુત્વાદિનું પ્રરૂપણ :

મનોયોગ અને વચનયોગ ચતુર્થપદ (અગુરુ-લધુ)
વાળા છે.

કાયયોગ તૃતીય પદ (ગુરુ-લધુ) વાળા છે.

૩. સત્ય અને મૃષાની ઉત્પત્તિના કારણ :

સત્ય ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. કાયઋજુતા - કાયાની સરળતા,

૨. માસુજ્જુયયા,
૩. ભાવુજ્જુયયા,
૪. અવિમંવાયણાજોગે ।

ચતુર્વિદ્ધે મોસે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. કાયઅણુજ્જુયયા,
૨. માસઅણુજ્જુયયા,
૩. ભાવઅણુજ્જુયયા,
૪. વિમંવાદણાજોગે ।

-ઠાળં. અ. ૪, ઉ. ૧, સુ. ૨૫૪

૬. ચતુર્ગઈસુ જોગિત્તાજોગિત્ત પરૂવણં-

પ. ણેરહયાણં ણં ભંતે ! મળજોગી, વયજોગી, કાયજોગી ?

ઉ. ગોયમા ! તિન્નિ વિ ।

-જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૩૨

પ. મુહુમ પુઢવિકાહયાણં ભંતે ! જીવા કિં મળજોગી, વયજોગી, કાયજોગી ?

ઉ. ગોયમા ! નો મળજોગી, નો વયજોગી, કાયજોગી ।

-જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૧૩ (૧૬)

एवं -जाव- सुहुम-वायर वणप्फइकाइया वि ।

-જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૧૪-૨૬

वेइंदिया-नो मणजोगी, वयजोगी, कायजोगी ।

-જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૮

एवं तेइंदिया चउरिंदिया वि ।

-જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૯-૩૦

પ. મમ્મુચ્છિમ પંચેદિય તિરિક્ખજોણિય જલયરાણં
ભંતે ! કિં મળજોગી, વયજોગી, કાયજોગી ?

ઉ. ગોયમા ! નો મળજોગી, વયજોગી, કાયજોગી ।

थलयराणं खहयराण वि एवं चैव ।

પ. ગઘ્ઘવક્કંતિય પંચેદિય તિરિક્ખજોણિય જલયરાણં
ભંતે ! કિં મળજોગી, વયજોગી, કાયજોગી ?

ઉ. ગોયમા ! તિન્નિ વિ ।

૨. ભાષાઋજુતા - ભાષાની સરળતા,

૩. ભાવઋજુતા - ભાવની સરળતા,

૪. અવિસંવાદનાયોગ - યથાર્થ પ્રવૃત્તિ.

અસત્ય ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. કાયાની કુટિલતા,

૨. ભાષાની કુટિલતા,

૩. ભાવની કુટિલતા,

૪. વિસંવાદનાયોગ - અયથાર્થ પ્રવૃત્તિ.

૪. ચાર ગતિઓમાં યોગિત્વ-અયોગિત્વનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું નૈરયિક મનોયોગી છે. વચનયોગી છે કે કાયયોગી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ત્રણેય યોગવાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવ શું મનોયોગી છે, વચનયોગી છે કે કાયયોગી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! મનોયોગી અને વચનયોગી નથી પરંતુ કાયયોગી છે.

આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ બાદર વનસ્પતિકાયિક જીવો સુધીના માટે જાણવું જોઈએ.

બે ઈન્દ્રિય- મનોયોગી નથી, વચનયોગી અને કાયયોગી છે.

આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય અને ચઉરેન્દ્રિય જીવોના માટે પણ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સમ્મૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જલયર શું મનોયોગી છે, વચનયોગી છે કે કાયયોગી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! મનોયોગી નથી, વચનયોગી અને કાયયોગી છે.

સમ્મૂર્ચ્છિમ સ્થળયરો, ખંચરોના માટે પણ આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જલયર શું મનોયોગી, વચનયોગી કે કાયયોગી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ત્રણેય યોગવાળા છે.

થલયરાણં સ્થયરાણં^૧ વિ એવં ચેવ ।

- જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૩૫-૪૦

પ. સમ્મુચ્છિમ મણુસ્સા ણં ભંતે ! કિં મણજોગી, વયજોગી, કાયજોગી ?

૩. ગોયમા ! નો મણજોગી, નો વયજોગી, કાયજોગી ।

પ. ગમ્ભવક્કંતિય મણુસ્સાણં ભંતે ! કિં મણજોગી, વયજોગી, કાયજોગી ?

૩. ગોયમા ! મણજોગી વિ, વયજોગી વિ, કાયજોગી વિ, અજોગી વિ ।

-જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૪૧

દેવા-તિન્નિ વિ । -જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૪૨

૫. જોગાણં ભેયા ચઽવીસદંડણુસુ ય પરૂવણં-

તિવિહે જોગે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મણજોગે, ૨. વહજોગે, ૩. કાયજોગે^૨ ।

એવં ણેરહયાણં^૩ વિગલિંદિયવજ્જાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

-ઠાણં અ. ૩, ૩. ૧, સુ. ૧૩૨

૬. જોગ ણિવ્વત્તિભેયા ચઽવીસદંડણુસુ ય પરૂવણં-

પ. કહવિહા ણં ભંતે ! જોગનિવ્વત્તી પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! તિવિહા જોગનિવ્વત્તી પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. મણજોગનિવ્વત્તી, ૨. વહજોગનિવ્વત્તી,

૩. કાયજોગનિવ્વત્તી ।

એવં ણેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં જસ્સ જહવિધો જોગો ।

તસ્સ તહ જોગ ણિવ્વત્તી ભાણિયવ્વં ।

- વિયા. સ. ૧૯, ૩. ૮, સુ. ૪૨-૪૩

૭. જોગકરણ ભેયા ચઽવીસદંડણુસુ ય પરૂવણં-

તિવિહે જોગકરણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મનકરણે ૨. વહકરણે, ૩. કાયકરણે ।

એવં ણેરહયાણં વિગલિંદિયવજ્જાણં -જાવ- વેમાણિયાણં

-ઠાણં. અ. ૩, ૩. ૧, સુ. ૧૩૨(૩)

૧. જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૯૭

૨. તિવિહે જોગો - જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૩૨, ૩૮

ગર્ભજ સ્થળયરો, ખેંચરોના માટે પણ આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સમ્મુચ્છિમ મનુષ્ય શું મનોયોગી, વચનયોગી કે કાયયોગી છે ?

૩. ગૌતમ ! મનોયોગી અને વચનયોગી નથી, પરંતુ કાયયોગી છે.

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ મનુષ્ય શું મનોયોગી, વચનયોગી કે કાયયોગી છે ?

૩. ગૌતમ ! મનોયોગી પણ છે, વચનયોગી પણ છે, કાયયોગી પણ છે અને અયોગી પણ છે.

દેવ- ત્રણે યોગવાળા છે.

૫. યોગોના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :

યોગ ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મનોયોગ, ૨. વચનયોગ, ૩. કાયયોગ.

આ પ્રમાણે (એકેન્દ્રિયો સહિત) વિકલેન્દ્રિયોને છોડીને નારકીથી લઈને વૈમાનિકો સુધી ત્રણેય યોગવાળા હોય છે.

૬. યોગ નિર્વૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! યોગ-નિર્વૃત્તિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! યોગ-નિર્વૃત્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. મનોયોગ નિર્વૃત્તિ, ૨. વચનયોગ નિર્વૃત્તિ,

૩. કાયયોગ-નિર્વૃત્તિ.

આ પ્રમાણે નારકીથી વૈમાનિકો સુધી જેના જેટલા યોગ હોય,

તેટલા જ યોગ નિર્વૃત્તિ કહેવા જોઈએ.

૭. યોગકરણના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :

યોગકરણ ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મનકરણ, ૨. વચનકરણ, ૩. કાયકરણ.

આ પ્રમાણે વિકલેન્દ્રિયોને છોડીને નારકીથી વૈમાનિકો સુધી ત્રણેય કરણ હોય છે.

૩. જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૮૮ (૨)

૮. ચતુર્વીસદંડેશુ સમવિસમજોગિ પરૂવણં-

પ. દં. ૧. દો ભંતે ! નેરહ્યા પઢમસમયોવવન્નગા
કિં સમજોગી વિસમજોગી ?

૩. ગોયમા ! સિય સમજોગી, સિય વિસમજોગી ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
“સિય સમજોગી, સિય વિસમજોગી ?”

૩. ગોયમા ! આહારયાઓવાસે અણાહારણ, અણાહારયાઓ
વાસે આહારણ,
સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્ભહિણે ।

જઈ હીણે અસંખેજ્જઈભાગહીણે વા, સંખેજ્જઈભાગહીણે
વા, સંખેજ્જગુણહીણે વા, અસંખેજ્જગુણહીણે વા ।

અહ અબ્ભહિણે અસંખેજ્જઈભાગમબ્ભહિણે વા,
સંખેજ્જભાગમબ્ભહિણે વા, સંખેજ્જગુણમબ્ભહિણે વા,
અસંખેજ્જગુણમબ્ભહિણે વા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-
“સિય સમજોગી, સિય વિસમજોગી ।”

દં. ૨-૨૪. એવં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

-વિયા. સ. ૨૫, ૩. ૧, સુ. ૬-૭

૯. મણસ્સ ભેયચતુવકં-

પ. કઈવિહે ણં ભંતે ! મણે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! ચતુવ્વિહે મણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સચ્ચે, ૨. મોસે,
૩. સચ્ચામોસે, ૪. અસચ્ચામોસે ।

-વિયા. સ. ૧૩. ૩. ૭, સુ. ૧૪

૧૦. મણસ્સ અણ્ણત્તત્ત પરૂવણં-

પ. આયા ભંતે ! મણે ? અણ્ણે મણે ?

૩. ગોયમા ! નો આયા મણે, અણ્ણે મણે ।

-વિયા. સ. ૧૩, ૩. ૭, સુ. ૧૦

૮. ચોવીસ દંડકોમાં સમયોગી વિષમયોગિત્વનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! પ્રથમ સમયમાં ઉત્પન્ન બે નારક
સમયોગી હોય છે કે વિષમયોગી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ક્યારેક સમયોગી હોય છે અને ક્યારેક
વિષમયોગી હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“ક્યારેક સમયોગી હોય છે અને ક્યારેક
વિષમયોગી હોય છે.”?

૩. ગૌતમ ! આહારકનારકથી અનાહારકનારક
અને અનાહારકનારકથી આહારકનારક.,
ક્યારેક હીનયોગી, ક્યારેક (તુલ્ય) સમાનયોગી
અને ક્યારેક અધિકયોગી હોય છે.

જો તે હીનયોગવાળા હોય છે તો અસંખ્યાતમો
ભાગ હીન, સંખ્યાતમો ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ
હીન કે અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે.

જો અધિક યોગવાળા હોય છે તો અસંખ્યાતમો
ભાગ અધિક, સંખ્યાતમો ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ
અધિક કે અસંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
“ક્યારેક સમયોગી હોય છે અને ક્યારેક
વિષમયોગી હોય છે.”

દં. ૨-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી કહેવું
જોઈએ.

૯. મનનાં ચાર ભેદ :

પ્ર. ભંતે ! મન કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! મન ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સત્યમન, ૨. અસત્યમન,
૩. સત્યમૃષામન, ૪. અસત્યામૃષામન.

૧૦. મનનાં અનાત્મત્વનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! મન આત્મા છે કે અન્ય છે ?

૩. ગૌતમ ! મન આત્મા નથી પરંતુ અન્ય છે.

૧૧. મળસ્મ રૂવિત્ત પરૂવણં-

- પ. રૂવિં ભંતે ! મળે ? અરૂવિં મળે ?
 ડ. ગોયમા ! રૂવિં મળે, નો અરૂવિં મળે ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૧ (૧)

૧૨. મળસ્મ અચિત્ત પરૂવણં-

- પ. સચિત્તે ભંતે ! મળે ? અચિત્તે મળે ?
 ડ. ગોયમા ! નો સચિત્તે મળે, અચિત્તે મળે ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૧ (૨)

૧૩. મળસ્મ અજીવત્ત પરૂવણં-

- પ. જીવે ભંતે ! મળે ? અજીવે મળે ?
 ડ. ગોયમા ! નો જીવે મળે, અજીવે મળે ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૧ (૩)

૧૪. અજીવાણં મળણિસેહ પરૂવણં-

- પ. જીવાણં ભંતે ! મળે ? અજીવાણં મળે ?
 ડ. ગોયમા ! જીવાણં મળે, નો અજીવાણં મળે ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૧ (૪)

૧૫. મળોદવ્વસ્મ મ્હેયણકાલ પરૂવણં-

- પ. પુલ્લિં ભંતે ! મળે ?
 મળિજ્જમાણે મળે ?
 મળસમયવીહ્કકંતે મળે ?

- ડ. ગોયમા ! નો પુલ્લિં મળે,
 મળિજ્જમાણે મળે,
 નો મળસમયવીહ્કકંતે મળે ।

- પ. પુલ્લિં ભંતે ! મળે ? મળે મિજ્જહ,
 મળિજ્જમાણે મળે મિજ્જહ,
 મળસમયવીહ્કકંતે મળે મિજ્જહ ?

- ડ. ગોયમા ! નો પુલ્લિં મળે મિજ્જહ,
 મળિજ્જમાણે મળે મિજ્જહ,
 નો મળસમયવીહ્કકંતે મળે મિજ્જહ ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૨-૧૩

૧૧. મનના રુપિત્વનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! મનરુપી છે કે અરુપી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! મન રુપી છે, અરુપી નથી.

૧૨. મનના અચિત્તત્વનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! મન સચિત્ત છે કે અચિત્ત છે ?
 ડ. ગૌતમ ! મન સચિત્ત નથી, પરંતુ અચિત્ત છે.

૧૩. મનના અજીવત્વનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! મન જીવ છે કે અજીવ છે ?
 ડ. ગૌતમ ! મન જીવ નથી, પરંતુ અજીવ છે.

૧૪. અજીવોના મન નિષેધનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! મન જીવોને હોય છે કે અજીવોને હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! મન જીવોને હોય છે, અજીવોને હોતું નથી.

૧૫. મનોદ્રવ્યનાં ભેદનનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! મનનથી પૂર્વ મન કહેવાય છે ?
 મનનનાં સમયે મન કહેવાય છે ?
 કે મનનનો સમય વ્યતીત થઈ જવા પર મન કહેવાય છે ?

- ડ. ગૌતમ ! મનનથી પૂર્વ મન કહેવાય નહિં.
 મનન કરતાં સમયેનો મન મન કહેવાય છે.
 મનનનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી મન કહેવાય નહિં.

- પ્ર. ભંતે ! મનનથી પૂર્વ મનનું ભેદન હોય છે ?
 મનન કરતાં મનનું ભેદન હોય છે ?
 કે મનનનો સમય વ્યતીત થઈ જવા પર મનનું ભેદન હોય છે ?

- ડ. ગૌતમ ! મનનથી પૂર્વ મનનું ભેદન થતું નથી.
 મનન કરતાં સમયે મનનું ભેદન થાય છે.
 મનનનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી મનનું ભેદન થતું નથી.

૧૬. મળનિવ્વત્તિ ભેયા ચઝવીસદંડણસુ ય પરૂવણં-

પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! મળનિવ્વત્તી પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! ચઝવિહા મળ નિવ્વત્તી પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સચ્ચમળનિવ્વત્તી -જાવ- ૪. અસચ્ચામોસમળ-
નિવ્વત્તી ।

એવં ઇગિંદિય વિગલિંદિયવજ્જં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

-વિયા. સ. ૧૧, ૩. ૮, સુ. ૧૭-૧૮

૧૭. મળ વચ્ચણાણં તિરૂવત્તં-

તિવિહે મળે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. તમ્મળે, ૨. તદન્નમળે, ૩. ણોઅમળે ।

તિવિહે અમળે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ણોતમ્મળે, ૨. ણોતદન્નમળે, ૩. અમળે ।

તિવિહે વચ્ચણે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. તવ્ચચ્ચણે, ૨. તદન્નવચ્ચણે, ૩. ણોઅવચ્ચણે ।

તિવિહે અવચ્ચણે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ણોતવ્ચચ્ચણે, ૨. ણોતદન્નવચ્ચણે, ૩. અવચ્ચણે ।

- ઠાણં. અ. ૩, ૩. ૧, સુ. ૧૮૧

૧૮. પગારાંતરેણ વચ્ચણ તિવિહત્તં-

તિવિહે વચ્ચણે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઇગવચ્ચણે, ૨. દુવચ્ચણે, ૩. બહુવચ્ચણે ।

અહવા તિવિહે વચ્ચણે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઙ્કવિચ્ચણે, ૨. પુમવચ્ચણે, ૩. નપુંસગવચ્ચણે ।

અહવા તિવિહે વચ્ચણે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. તીતવચ્ચણે, ૨. પહુપ્પન્નવચ્ચણે, ૩. અણાગયવચ્ચણે ।

- ઠાણં. અ. ૩, ૩. ૪, સુ. ૧૯૮

૧૯. કાયસ્સ ભેયસત્તગં-

પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! કાયે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! સત્તવિહે કાયે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઓરાલિણ, ૨. ઓરાલિયમીસણ, ૩. વેઝવિણ,

૪. વેઝવિચ્ચમીસણ, ૫. આહારણ, ૬. આહારણમીસણ,

૭. કમ્મણ ।

- વિયા. સ. ૧૩, ૩. ૭, સુ. ૨૨

૧૬. મનનિવૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! મનોનિવૃત્તિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! મનોનિવૃત્તિ ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સત્યમનોનિવૃત્તિ -ચાવત્- ૪. અસત્યામૃષા-
મનોનિવૃત્તિ.

આ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિયને છોડીને
વૈમાનિકો સુધી કહેવું જોઈએ.

૧૭. મન અને વચનોની ત્રિરૂપતા :

મન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. તન્મન, ૨. તદન્યમન, ૩. નોઅમન.

અમન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. નોતન્મન, ૨. નોતદન્યમન, ૩. અમન.

વચન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. તદ્દવચન, ૨. તદન્યવચન, ૩. નો અવચન.

અવચન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. નોતદ્દવચન, ૨. નોતદન્યવચન, ૩. અવચન.

૧૮. પ્રકારાન્તરથી વચનનાં ત્રણ પ્રકાર :

વચન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. એકવચન, ૨. દ્વિવચન, ૩. બહુવચન.

અથવા વચન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સ્ત્રીવચન, ૨. પુરુષવચન, ૩. નપુંસકવચન.

અથવા વચન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અતીતવચન, ૨. પ્રત્યુત્પન્નવચન, ૩. અનાગતવચન.

૧૯. કાયાનાં સાત ભેદ :

પ્ર. ભંતે ! કાયા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! કાયા સાત પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. ઔદારિક, ૨. ઔદારિકમિશ્ર, ૩. વૈક્રિય,

૪. વૈક્રિયમિશ્ર, ૫. આહારક, ૬. આહારકમિશ્ર,

૭. કાર્મણ.

૨૦. કાયસ્સ અત્તતાણાત્તત્ત પરૂવણં-

- પ. આયા ભંતે ! કાયે ? અન્ને કાયે ?
 ડ. ગોયમા ! આયા વિ કાયે, અન્ને વિ કાયે ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૫

૨૧. કાયસ્સ રૂવિત્તારૂવિત્ત પરૂવણં-

- પ. રૂવિં ભંતે ! કાયે ? અન્ને કાયે ?
 ડ. ગોયમા ! રૂવિં પિ કાયે, અરૂવિં પિ કાયે ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૬

૨૨. કાયસ્સ સચિત્તાચિત્તત્ત પરૂવણં-

- પ. સચિત્તે ભંતે ! કાયે, અચિત્તે કાયે ?
 ડ. ગોયમા ! સચિત્તે વિ કાયે, અચિત્તે વિ કાયે ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૭

૨૩. કાયસ્સ જીવત્તાજીવત્તરૂવ પરૂવણં-

- પ. જીવે ભંતે ! કાયે ? અજીવે કાયે ?
 ડ. ગોયમા ! જીવે વિ કાયે, અજીવે વિ કાયે ।

પ. જીવાણં ભંતે ! કાયે ? અજીવાણં કાયે ।

ડ. ગોયમા ! જીવાણ વિ કાયે, અજીવાણ વિ કાયે ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૧૮-૧૯

૨૪. જીવકાયસંબંધાઈ પરૂવણં -

પ. પુલ્લિં ભંતે ! કાયે ?

કાયિજ્જમાણે કાયે ?

કાયસમયવીઠ્ઠકંતે કાયે ?

ડ. ગોયમા ! પુલ્લિં પિ કાયે,

કાયિજ્જમાણે વિ કાયે,

કાયસમયવીઠ્ઠકંતે વિ કાયે ।

પ. પુલ્લિં ભંતે ! કાયે ખિજ્જઈ ?

૨૦. કાયામાં આત્મત્વ-અનાત્મત્વનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! કાયા આત્મા છે કે અનાત્મા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કાયા આત્મા પણ છે અને આત્માથી તિન્ન પણ છે.

૨૧. કાયામાં રુપિત્વ- અરુપિત્વનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! કાયા રુપી છે કે અરુપી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કાયા રુપી પણ છે અને અરુપી પણ છે.

૨૨. કાયામાં સચિત્તત્વ- અચિત્તત્વનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! કાયા સચિત્ત છે કે અચિત્ત છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કાયા સચિત્ત પણ છે અને અચિત્ત પણ છે.

૨૩. કાયામાં જીવત્વ- અજીવત્વ રુપનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! કાયા જીવ રુપ છે કે અજીવ રુપ છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કાયા જીવ રુપ પણ છે અને અજીવ રુપ પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! કાયા જીવોને હોય છે કે અજીવોને હોય છે ?

ડ. ગૌતમ ! કાયા જીવોને પણ હોય છે અને અજીવોને પણ હોય છે.

૨૪. જીવથી કાયાનાં સંબંધાદિનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું (જીવનો સંબંધ હોવાથી) પૂર્વ કાયા હોય છે ?

કાયિક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરતાં સમયે કાયા હોય છે ?

કે કાયા સમય (કાયિક પુદ્ગલોનાં ગ્રહણનો સમય) વ્યતીત થઈ જવા પર કાયા હોય છે ?

ડ. ગૌતમ ! (જીવનો સંબંધ થવાથી) પૂર્વ પણ કાયા હોય છે.

કાયિક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરતા સમયે પણ કાયા હોય છે.

કાયા સમય (કાયિક પુદ્ગલોના ગ્રહણનો સમય) વ્યતીત થઈ ગયા પછી પણ કાયા હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શું પૂર્વ કાયાનું ભેદન થાય છે ?

કાયિજ્જમાણે કાયે ભિજ્જઈ ?

કાયસમયવીઠ્ઠકંતે કાયે ભિજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! પુત્તિં પિ કાયે ભિજ્જઈ,
કાયિજ્જમાણે વિ કાયે ભિજ્જઈ,

કાયસમયવીઠ્ઠકંતે વિ કાયે ભિજ્જઈ ।

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, સુ. ૨૦-૨૧

૨૫. દેવાઈણં તંસિ-તંસિ સમયંસિ ણા જોગપવત્તિ-

ણે મણે, ણા વઈ, ણે કાયવાયામે ।

- ઠાણં. અ. ૧, સુ. ૧૩

ણે મણે દેવાઽસુર-મણુયાણં તંસિ-તંસિ સમયંસિ ।

ણા વઈ દેવાઽસુર-મણુયાણં તંસિ-તંસિ સમયંસિ ।

ણે કાયવાયામે દેવાઽસુર- મણુયાણં તંસિ-તંસિ સમયંસિ ।

- ઠાણં અ. ૧, સુ. ૩૧-૩૩

૨૬. જોગં પદુચ્ચ કાયટિઠઈ પરૂવણં-

પ. સજોગી ણં ધંતે ! સજોગિ ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! સજોગી દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ,

૨. અણાઈએ વા સપજ્જવસિએ ।

પ. મણજોગી ણં ધંતે ! મણજોગિ ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એવકં સમયં,
ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં ।

એવં વયજોગી વિ ।

પ. કાયજોગી ણં ધંતે ! કાયજોગિ ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં વણ્ણસસિકાલો ।

કાયા રુપથી પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરતાં સમયે કાયાનું ભેદન થાય છે ?

કે કાયાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી કાયાનું ભેદન થાય છે ?

૭. ગૌતમ ! પૂર્વ પણ કાયાનું ભેદન થાય છે, કાયિક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરતાં સમયે પણ કાયાનું ભેદન થાય છે.

કાયાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી પણ કાયાનું ભેદન થાય છે.

૨૫. દેવાદિઓની તે-તે સમયમાં એક યોગ પ્રવૃત્તિ :

મન એક છે, વચન એક છે, કાય વ્યાપાર એક છે.

દેવો, અસુરો અને મનુષ્યોનાં તે- તે ચિંતનકાળમાં એક મન હોય છે.

દેવો, અસુરો અને મનુષ્યોનાં તે-તે વચન પ્રયોગનાં સમયે એક વચન હોય છે.

દેવો, અસુરો અને મનુષ્યોનાં તે-તે કાય વ્યાપારનાં સમયે એક કાય-વ્યાપાર હોય છે.

૨૬. યોગની અપેક્ષાથી કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! સયોગી જીવ કેટલા કાળ સુધી સયોગી અવસ્થામાં રહે છે ?

૭. ગૌતમ ! સયોગી જીવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અનાદિ અપર્યવસિત,

૨. અનાદિ સપર્યવસિત.

પ્ર. ભંતે ! મનોયોગી જીવ કેટલા કાળ સુધી મનોયોગી અવસ્થામાં રહે છે ?

૭. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી.

આ પ્રમાણે વચનયોગીનો પણ કાળ સમજવો જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! કાયયોગી જીવ કેટલા કાળ સુધી કાયયોગી અવસ્થામાં રહે છે ?

૭. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,
ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ સુધી.

પ. અજોગી ણં ભંતે ! અજોગિ ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઢ ?

૩. ગોયમા ! સાઈએ અપજ્જવસિએ^૧ ।

- પળ્ળ. પ. ૧૮, સુ. ૧૩૨૧-૧૩૨૫

૨૭. જોગં પડુચ્ચ અંતર કાલ પરૂવળં-

મળજોગિસ્સ જહળ્ળેણં અંતરં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં વળસ્સહકાલો.

એવં વહજોગિસ્સ વિ.

કાયજોગિસ્સ જહળ્ળેણં અંતરં એક્કં સમયં,
ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં,

અજોગિસ્સ નત્થિ અંતરં । - જીવા. પહ્હિ. ૧, સુ. ૨૪૪

૨૮. જોગવેક્કયા અપ્પવહુત્તં-

પ. એસિ ણં ભંતે ! જીવાળં સજોગીણં, મળજોગીણં, વહ
જોગીણં, કાયજોગીણં, અજોગીણ ય કયરે કયરેહિંતો
અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જીવા મળજોગી,

૨. વહજોગી અસંખેજ્જગુણા,

૩. અજોગી અણંતગુણા,

૪. કાયજોગી અણંતગુણા,

૫. સજોગી વિસેસાહિયા^૨ ।

-પળ્ળ. પ. ૩, સુ. ૨૫૨

૨૯. પળ્ળરસવિહ જોગાણં અપ્પ-વહુત્તં-

પ. એયસ્સ ણં ભંતે ! પળ્ળરસવિહસ્સ જહળ્ળુક્કોસગસ્સ
જોગસ્સ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-
વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવે કમ્માસરીરસ્સ જહળ્ળાએ
જોએ,

૨. ઓરાલિયમીસગસ્સ જહળ્ળાએ જોએ અસંખેજ્જગુણે,

૩. વેઝવિયમીસગસ્સ જહળ્ળાએ જોએ અસંખેજ્જગુણે,

૪. ઓરાલિયસરીરસ્સ જહળ્ળાએ જોએ અસંખેજ્જગુણે,

પ્ર. ભંતે ! અયોગી જીવ કેટલા કાળ સુધી અયોગી
અવસ્થામાં રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! સાદિ અપર્યવસિત રહે છે.

૨૭. યોગની અપેક્ષાએ અંતરકાળનું પ્રરુપણ :

મનોયોગીનું જઘન્ય અંતર અન્તર્મુહૂર્તનું,
ઉત્કૃષ્ટ અંતર વનસ્પતિકાળનું છે.

આ પ્રમાણે વચનયોગીનું પણ અંતર છે.

કાયયોગીનું જઘન્ય અંતર એક સમયનું,
ઉત્કૃષ્ટ અંતર અન્તર્મુહૂર્તનું છે.

અયોગીનું અંતર નથી.

૨૮. યોગની અપેક્ષાએ અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! સયોગી, મનોયોગી, વચનયોગી, કાયયોગી
અને અયોગી જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ
-યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ જીવ મનોયોગ-
વાળા છે.

૨. (તેનાથી) વચનયોગવાળા જીવ અસંખ્યાત
ગુણા છે.

૩. (તેનાથી) અયોગી અનન્તગુણા છે.

૪. (તેનાથી) કાયયોગી અનન્તગુણા છે.

૫. (તેનાથી) સયોગી વિશેષાધિક છે.

૨૯. પંદર પ્રકારના યોગોનું અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! આ પંદર પ્રકારના યોગોમાં કયો યોગ
કયા યોગથી, જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાથી
અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. કાર્મણ શરીરનો જઘન્ય કાયયોગ
બધાથી અલ્પ છે.

૨. (તેનાથી) ઔદારિકમિશ્રનો જઘન્ય યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૩. (તેનાથી) વૈકિયમિશ્રનો જઘન્ય યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૪. (તેનાથી) ઔદારિક શરીરનો જઘન્ય યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૫. વેડવિચયસરીરસ્સ જહણ્ણા જોએ અસંખેજ્જગુણે,

૬. કમ્માસરીરસ્સ ઉક્કોસા જોએ અસંખેજ્જગુણે ।^૧

૭. આહારગમીસગસ્સ જહણ્ણા જોએ અસંખેજ્જગુણે,

૮. આહારગમીસગસ્સ ઉક્કોસા જોએ અસંખેજ્જગુણે,

૯-૧૦. ઓરાલિયમીસગસ્સ વેડવિચયમીસગસ્સ ય-
આસિ ણં ઉક્કોસા જોએ દોણ્હ વિ તુલ્લે અસંખેજ્જગુણે,

૧૧. અસચ્ચામોસમણજોગસ્સ જહણ્ણા જોએ
અસંખેજ્જગુણે,

૧૨. આહારગસરીરસ્સ જહણ્ણા જોએ અસંખેજ્જગુણે,

૧૩-૧૯. તિવિહસ્સ મણજોગસ્સ ચડવિહસ્સ
વડજોગસ્સ-

આસિ ણં સત્તણ્હ વિ તુલ્લે જહણ્ણા જોએ અસંખેજ્જગુણે,

૨૦. આહારગસરીરસ્સ ઉક્કોસા જોએ અસંખેજ્જગુણે,

૨૧-૩૦. ઓરાલિયસરીરસ્સ, વેડવિચયસરીરસ્સ,
ચડવિહસ્સ ય મણજોગસ્સ, ચડવિહસ્સ ય વડજોગસ્સ-
આસિ ણં દસણ્હ વિ તુલ્લે ઉક્કોસા જોએ
અસંખેજ્જગુણે ।

-વિયા. સ. ૨૫, ડ. ૧, સુ. ૯

૩૦. પણિહાણસ્સ ભેયા ચડવીસદંડેસુ ય પરૂવણં-

પ. કદ્ધવિહે ણં ભંતે ! પણિહાણે પન્નતે ?

ડ. ગોયમા ! તિવિહે પણિહાણે પન્નત્તે, તં જહા-

૧. મણપણિહાણે, ૨. વડ પણિહાણે,

૩. કાયપણિહાણે ।

પ. દં. ૧. નેરઇયાણં ભંતે ! કદ્ધવિહે પણિહાણે પન્નતે ?

ડ. ગોયમા ! એવં ચેવ ।

૧. જીવા. પઠિ. ૯, સુ. ૨૪૪

૫. (તેનાથી) વૈક્રિય શરીરનો જથ્થાનો યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૬. (તેનાથી) કાર્મણ શરીરનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૭. (તેનાથી) આહારકમિશ્રનો જથ્થાનો યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૮. (તેનાથી) આહારકમિશ્રનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૯-૧૦. (તેનાથી) ઔદારિકમિશ્ર અને વૈક્રિયમિશ્ર
આ બંનેનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યાતગુણા છે
અને બંને પરસ્પર સમાન છે.

૧૧. (તેનાથી) અસત્યામૃષા મનોયોગનો જથ્થાનો
યોગ અસંખ્યાતગુણા છે.

૧૨. (તેનાથી) આહારક શરીરનો જથ્થાનો યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૧૩-૧૯. (તેનાથી) ત્રણ પ્રકારના મનોયોગ,
ચાર પ્રકારના વચનયોગ,

આ સાતેનો જથ્થાનો યોગ પરસ્પર સમાન અને
અસંખ્યાતગુણા છે.

૨૦. (તેનાથી) આહારક શરીરનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૨૧-૩૦. (તેનાથી) ઔદારિક શરીર, વૈક્રિય શરીર,
ચાર પ્રકારના મનોયોગ, ચાર પ્રકારના વચનયોગ,
આ દસનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ અસંખ્યાતગુણા છે અને
પરસ્પર સમાન છે.

૩૦. પ્રણિધાનનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! પ્રણિધાન કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

ડ. ગૌતમ ! પ્રણિધાન ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે,
જેમ કે -

૧. મનઃ પ્રણિધાન, ૨. વચન પ્રણિધાન,

૩. કાય પ્રણિધાન.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નરકોના કેટલા પ્રકારના પ્રણિધાન
કહ્યા છે ?

ડ. ગૌતમ ! પૂર્વવત્ (ત્રણ પ્રણિધાન) છે,

દં. ૨-૧૧. **एवं -जाव- थणियकुमाराणं ।**

પ. દં. ૧૨. પુઠવિકાઈયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પણિહાણે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! એગે કાયપણિહાણે પણ્ણત્તે ।

દં. ૧૩-૧૬. **एवं -जाव- वणस्सइकाइयाणं ।**

પ. દં. ૧૭. વેઈંદિયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પણિહાણે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે પણિહાણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. વઙ્કપણિહાણે ય, ૨. કાયપણિહાણે ય ।

દં. ૧૮-૧૯. **एवं तेइंदियाणं चउरिंदियाण वि ।**

દં. ૨૦-૨૪. **सेसाणं तिविहे वि -जाव- वेमाणियाणं ।**

-વિયા. સ. ૧૮, ૩. ૭, સુ. ૧૨-૧૯

૩૧. **दुप्पणिहाणस्स-सुप्पणिहाणस्स भेया-चउवीसदंडएसु य परूवणं-**

પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! દુપ્પણિહાણે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! તિવિહે દુપ્પણિહાણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મણદુપ્પણિહાણે ૨. વઙ્કદુપ્પણિહાણે, ૩. કાય દુપ્પણિહાણે,

जहेव पणिहाणेणं दंडओ भणिओ तहेव दुप्पणिहाणेण वि भाणियच्चो ।

પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! સુપ્પણિહાણે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! તિવિહે સુપ્પણિહાણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મણસુપ્પણિહાણે, ૨. વઙ્કસુપ્પણિહાણે,
૩. કાયસુપ્પણિહાણે, ૨ ।

પ. મણુસ્સાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે સુપ્પણિહાણે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! **एवं चव ।**

-વિયા. સ. ૧૮, ૩. ૭, સુ. ૨૦-૨૨

દં. ૨-૧૧. **आ प्रभासे स्तनितकुमारो सुधी ज्ञसुवुं श्रोथं.**

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવોના કેટલા પ્રકારના પ્રણિધાન કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! એક માત્ર કાય પ્રણિધાન હોય છે.

દં. ૧૩-૧૬. **आ प्रभासे वनस्पतिकायिको सुधी ज्ञसुवुं श्रोथं.**

પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બેઈંદ્રિય જીવોના કેટલા પ્રકારનાં પ્રણિધાન કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારના પ્રણિધાન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. વચન પ્રણિધાન, ૨. કાય પ્રણિધાન.

દં. ૧૮-૧૯. **आ प्रभासे त्रेथन्द्रिय, ચઉરેન્દ્રિય જીવોનાં માટે પણ કહેવું શ્રોઈએ.**

દં. ૨૦-૨૪. **वैमानिको सुधी बाकी इंउकोमां त्रक्षेय प्रकारनां प्रणिधान होय છે.**

૩૧. **दुःप्रणिधान અને સુપ્રણિધાનના ભેદ અને ચોવીસ ઇંડકોમાં પ્રરુપણ :**

પ્ર. ભંતે ! દુઃપ્રણિધાન કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! દુઃપ્રણિધાન ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મનઃદુઃપ્રણિધાન, ૨. વચન દુઃપ્રણિધાન,
૩. કાય દુઃપ્રણિધાન.

જે પ્રમાણે ઇંડકોમાં પ્રણિધાનનાં માટે કહ્યું તે પ્રમાણે દુઃપ્રણિધાનનાં માટે પણ જાણવું શ્રોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સુપ્રણિધાન કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! સુપ્રણિધાન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મનઃસુપ્રણિધાન, ૨. વચન સુપ્રણિધાન,
૩. કાયસુપ્રણિધાન.

પ્ર. ભંતે ! મનુષ્યોના કેટલા પ્રકારનાં સુપ્રણિધાન કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! **पूर्ववत् (ત્રણ પ્રકારના સુપ્રણિધાન) હોય છે.**

૩૨. પંચેદિયજીવેસુ ચઝવિહ પણિહાણાણં પરૂવણં-

ચઝવિહે પણિહાણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મણપણિહાણે, ૨. વહપણિહાણે,
૩. કાયપણિહાણે, ૪. ઝવગરણપણિહાણે ।

એવં ણેરહયાણં પેચ્ચેદિયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ચઝવિહે સુપ્પણિહાણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મણ સુપ્પણિહાણે -જાવ- ૪. ઝવગરણ સુપ્પણિહાણે ।

એવં મંજયમણુસ્સાણં વિ ।

ચઝવિહે દુપ્પણિહાણે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મણદુપ્પણિહાણે -જાવ- ૨. ઝવગરણદુપ્પણિહાણે ।

એવં ણેરહયાણં પંચેદિયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

-ઠાણં. અ. ૪, ઝ. ૧, સુ. ૨૫૫

૩૩. ચઝવીસદંડેસુ ગુત્તી-અગુત્તીભેયાણં પરૂવણં-

તઓ ગુત્તીઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. મણગુત્તી ૨. વહગુત્તી, ૩. કાયગુત્તી ।

મંજયમણુસ્સાણં તઓ ગુત્તીઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. મણગુત્તી ૨. વહગુત્તી, ૩. કાયગુત્તી ।

તઓ અગુત્તીઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

મણઅગુત્તી ૨. વહઅગુત્તી, ૩. કાયઅગુત્તી ।

એવં ણેરહયાણં -જાવ- ધણિયકુમારાણં પંચેદિયતિરિક્ક-
જોણિયાણં અસંજયમણુસ્સાણં વાણમંતરાણં જોહિસિયાણં
વેમાણિયાણં ।

- ઠાણં. અ. ૩, ઝ. ૧, સુ. ૧૩૪(૩)

૩૪. ચઝવીસદંડેસુ દંડાણં પરૂવણં-

તઓ દંડા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. મણદંડે, ૨. વહદંડે, ૩. કાયદંડે ।

ણેરહયાણં તઓ દંડા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. મણદંડે, ૨. વહદંડે, ૩. કાયદંડે,

એવં વિગલિદિયવજ્જાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

- ઠાણં. અ. ૩, ઝ. ૧, સુ. ૧૩૪/૪-૫

૩૨. પંચેન્દ્રિય જીવોમાં ચતુર્વિધ પ્રણિધાનોનું પ્રરુપણ :

પ્રણિધાન ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મન:પ્રણિધાન, ૨. વચનપ્રણિધાન,
૩. કાયપ્રણિધાન, ૪. ઉપકરણ પ્રણિધાન.

આ પ્રમાણે નારકો આદિથી વૈમાનિકો સુધી બધા
પંચેન્દ્રિયોમાં ચારેય પ્રણિધાન હોય છે.

સુપ્રણિધાન ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મન:સુપ્રણિધાન -યાવત્- ૨. ઉપકરણ-સુપ્રણિધાન.

આ પ્રમાણે સંયત મનુષ્યોમાં ચારે સુપ્રણિધાન હોય છે.

દુષ્પ્રણિધાન ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મન:દુષ્પ્રણિધાન. -યાવત્- ૨. ઉપકરણ-દુષ્પ્રણિધાન.

આ પ્રમાણે નારકો આદિથી વૈમાનિકો સુધી બધા
પંચેન્દ્રિયોમાં ચારે દુષ્પ્રણિધાન હોય છે.

૩૩. ચોવીસ દંડકોમાં ગુપ્તિ-અગુપ્તિનાં ભેદોનું પ્રરુપણ :

ગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. મન ગુપ્તિ, ૨. વચન ગુપ્તિ, ૩. કાયગુપ્તિ.

સંયત મનુષ્યોની ત્રણ ગુપ્તિઓ કહી છે, જેમકે -

૧. મન ગુપ્તિ, ૨. વચનગુપ્તિ, ૩. કાય ગુપ્તિ.

અગુપ્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. મન:અગુપ્તિ, ૨. વચન અગુપ્તિ, ૩. કાય અગુપ્તિ.

આ પ્રમાણે નારકોથી સ્તનિતકુમારો સુધી તથા પંચેન્દ્રિય
તિર્યચ્યોનિકો, અસંયત મનુષ્યો, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી
તથા વૈમાનિક દેવોમાં ત્રણેય અગુપ્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

૩૪. ચોવીસ દંડકોમાં દંડોની પ્રરુપણા :

દંડ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મનોદંડ, ૨. વચનદંડ, ૩. કાયદંડ.

નારકોમાં ત્રણ દંડ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મનોદંડ, ૨. વચનદંડ, ૩. કાયદંડ.

આ પ્રમાણે વિક્લેન્દ્રિયોને છોડીને વૈમાનિકો સુધી
ત્રણેય દંડ હોય છે.

૨૦. પ્રયોગ અધ્યયન

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં પ્રયોગ અને ગતિપ્રપાત એમ બે વિષયોનું વર્ણન કરેલ છે. યોગ અને પ્રયોગમાં થોડો જ અંતર છે. મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિને જ્યાં યોગ કહેવાય છે. ત્યાં યોગના સાથે જીવના વ્યાપારનું જોડાવું તે પ્રયોગ કહેવાય છે. પ્રયોગબંધ, પ્રયોગકરણ આદિ પદ જ્યારે આગમોમાં પ્રયુક્ત હોય છે તો તે જીવના વ્યાપારની પ્રધાનતાને જ અભિવ્યક્ત કરે છે. વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમાં જિનભદ્રગણિએ પ્રયોગકરણને સ્પષ્ટ કરતાં કહ્યું છે કે-

“હોइ उ एगो जीव्वावारो तेण जं विणिम्माणं पओगकरणं तयं बहुहो”

તદ્દનુસાર સ્પષ્ટ છે કે પ્રયોગમાં જીવના વ્યાપારની પ્રધાનતા હોય છે. બીજી તરફ યોગમાં મન, વચન અને કાયાના વ્યાપારની પ્રધાનતા હોય છે.

દિગંબર આગમ ધટ્ટખંડાગમની ધવલા ટીકામાં “પઓણ જોગપચ્ચઓ પરુવિદો” વાક્યથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રયોગથી યોગનું પણ વર્ણન કરેલ છે. અર્થાત્ પ્રયોગમાં યોગનો સમાવેશ છે. યોગ અને પ્રયોગના પંદરભેદ સમાન છે. પરંતુ આગમોમાં યોગ અને પ્રયોગનો ભિન્ન અર્થમાં પ્રયોગ થયેલ છે. એનું પ્રમાણ છે.- “જહા જોગે વિગલિંદિયવજ્જાણં તહા પઓગે વિ” સ્થાનાંગસૂત્ર અ. ૩, ૩.૧ માં પ્રયુક્ત આ સૂત્ર યોગ અને પ્રયોગ બન્ને શબ્દોનો એક સાથે પ્રયોગ કરીને બન્નેના અર્થની પૃથક્તાને બતાવે છે.

યોગની જેમ પ્રયોગના પણ ત્રણ અને પંદરભેદ હોય છે. - ત્રણ ભેદ છે - ૧. મન: પ્રયોગ, ૨. વચન પ્રયોગ અને ૩. કાય પ્રયોગ. પંદરભેદ છે - ૧. સત્યમન: પ્રયોગ, ૨. મૃષામન: પ્રયોગ, ૩. સત્યમૃષામન: પ્રયોગ, ૪. અસત્યામૃષામન: પ્રયોગ ૫. સત્યવચન પ્રયોગ, ૬. મૃષાવચન પ્રયોગ, ૭. સત્યમૃષાવચન પ્રયોગ, ૮. અસત્યામૃષાવચન પ્રયોગ, ૯. ઔદારિકશરીરકાય પ્રયોગ, ૧૦. ઔદારિકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ, ૧૧. વૈક્રિયશરીરકાય પ્રયોગ, ૧૨. વૈક્રિય-મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગ, ૧૩. આહારકશરીરકાય પ્રયોગ, ૧૪. આહારકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ અને ૧૫. કાર્મણશરીરકાય પ્રયોગ.

નૈરયિકોમાં અગિયાર પ્રકારના પ્રયોગ પ્રાપ્ત થાય છે.- ચાર મનના, ચાર વચનના તથા વૈક્રિય, વૈક્રિયમિશ્ર અને કાર્મણશરીરકાય પ્રયોગ. દેવોમાં પણ આજ અગિયાર પ્રયોગ ઉપલબ્ધ હોય છે.- પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય જીવોમાં (વાયુકાયિકને છોડીને) ત્રણ પ્રકારના પ્રયોગ હોય છે અને તે ત્રણેય કાયયોગથી સંબધ છે, જેમ- ઔદારિક શરીરકાય પ્રયોગ, ઔદારિક મિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ અને કાર્મણશરીરકાય-પ્રયોગ. વાયુકાયિક જીવોમાં વૈક્રિય અને વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ ભેદ વધારે હોય છે. બેઈન્દ્રિયથી ચઉરેન્દ્રિય સુધીના જીવોમાં સામાન્ય એકેન્દ્રિય (પૃથ્વીકાય આદિ) થી અસત્યામૃષાવચન પ્રયોગ અધિક હોવાથી ચાર પ્રયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોમાં નૈરયિકોથી બે પ્રયોગ અધિક હોવાથી તેર પ્રયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. એમાં બે પ્રયોગ ઔદારિક શરીરકાય પ્રયોગ અને ઔદારિક મિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ વધારે હોય છે. મનુષ્યોમાં સંપૂર્ણ પંદર પ્રયોગ કહ્યા છે. તે આહારક અને આહારકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગથી પણ પ્રયુક્ત થઈ શકે છે. ચૌવીસ દંડકોમાં પ્રયોગની ઉપલબ્ધિ યોગની જેમ જ હોય છે તેમાં કોઈ ભેદ નથી.

પ્રયોગોની પ્રરુપણા ચોવીસ દંડકોમાં વિભિન્ન વિભાગોનાં આધારે પણ કરી છે. જેમાં અસંયોગી, દ્વિકસંયોગી આદિ અનેક ભાંગા બને છે. મનુષ્યમાં પ્રયોગ પ્રરુપણા કરતા સમયે અસંયોગીના ૮, દ્વિકસંયોગીના ૨૪, ત્રિકસંયોગીના ૩૨ અને ચતુ:સંયોગીના ૧૬. આ પ્રમાણે કુલ-૮૦ ભાંગા બને છે. સૂક્ષ્મ બોધના માટે આ ભાંગાનું વર્ણન ઉપયોગી છે.

આ પ્રયોગ અધ્યયનમાં ગતિપ્રપાતનો સમાવેશ એટલા માટે કરેલ છે. કારણ કે પ્રયોગ પણ એક ગતિ છે. ગતિપ્રપાતના અન્તર્ગત પાંચ પ્રકારની ગતિઓનું નિરુપણ છે. તે પાંચ ગતિઓ છે - ૧. પ્રયોગગતિ, ૨. તતગતિ, ૩. બંધછેદનગતિ, ૪. ઉપપાતગતિ અને ૫. વિહાયોગતિ. આ પાંચ પ્રકારની ગતિઓમાં પ્રયોગગતિ પ્રથમ સ્થાન પર છે. પ્રયોગરુપ ગતિને પ્રયોગ ગતિ કહે છે. આના સત્યમન આદિ તે પંદરભેદ હોય છે. જેણે કોઈ ગ્રામ યાવત્ સન્નિવેશના માટે પ્રસ્થાન તો કરી દીધેલ છે પરંતુ હજી પહોંચેલ નથી વચ્ચે માર્ગમાં જ છે. તો આ ગતિને તતગતિ કહેવામાં આવે છે. બન્ધન છેદન ગતિ તે છે - જેના દ્વારા જીવ શરીરથી અથવા શરીર જીવથી પૃથક્ હોય છે. ઉપપાત ગતિનો સંબંધ ઉત્પન્ન થવાથી કે પ્રકટ થવાથી છે. આ ઉપપાતગતિ ત્રણ પ્રકારની હોય છે ક્ષેત્ર, ભવ અને નોભવ. ક્ષેત્રોપપાતગતિ ફરીથી પાંચ પ્રકારની હોય છે.- નારકી, તિર્યચ, મનુષ્ય, દેવ અને સિદ્ધ ક્ષેત્રોપપાત ગતિ. આના પણ ઘણા ભેદોપભેદ છે. સિદ્ધક્ષેત્રોપપાતગતિનું આ અધ્યયનમાં વિસ્તૃત પ્રતિપાદન કરેલ છે.

ભવોપપાતગતિ નારકી અને દેવના ભેદથી બે પ્રકારની હોય છે. તથા નોભવોપપાતગતિ પુદ્ગલ અને સિદ્ધના ભેદથી બે પ્રકારની કહી છે.

પુદ્ગલ- નોભવોપપાતગતિના સ્વરુપના સંબંધમાં કહેવાય છે કે - જ્યારે કોઈ પુદ્ગલ પરમાણુ લોકના પૂર્વી ચરમાન્તથી પશ્ચિમી ચરમાન્ત સુધી, પશ્ચિમી ચરમાન્તથી પૂર્વી ચરમાન્ત સુધી, દક્ષિણી ચરમાન્તથી ઉત્તરી ચરમાન્ત સુધી, ઉત્તરી ચરમાન્તથી દક્ષિણી ચરમાન્ત સુધી, ઉપરી ચરમાન્તથી નીચેની ચરમાન્ત સુધી તેમજ નીચેની ચરમાન્તથી ઉપરી ચરમાન્ત સુધી બધામાં એક-એક સમયથી ગતિ કરે છે તો તેને પુદ્ગલ નોભવોપપાતગતિ કહે છે.

સિદ્ધોના ભેદોના પ્રમાણે સિદ્ધની ભવોપપાતગતિ બે પ્રકારની હોય છે.- ૧. અનન્તર સિદ્ધોથી સંબંધ અને ૨. પરસ્પર સિદ્ધોથી સંબંધ. અનન્તર સિદ્ધોના અન્તર્ગત તીર્થસિદ્ધ, અતીર્થસિદ્ધ આદિ પંદર ભેદોની જ ગણના હોય છે અને પરંપરસિદ્ધોમાં અપ્રથમસમયસિદ્ધથી લઈને અનન્તરસમયસિદ્ધોની ગણના હોય છે.

વિહાયોગતિનો અર્થ છે - આકાશમાં થનારી ગતિ. આ ગતિ સત્તર પ્રકારથી પ્રસિદ્ધ છે. જેમાં સ્પૃશદ્ગતિ, અસ્પૃશદ્ગતિ, ઉપસંપઘમાનગતિ આદિ ભેદોની ગણના થાય છે. ગતિનું આ વર્ણન વૈજ્ઞાનિકોના માટે શોધનો વિષય છે. વિશેષતઃ અસ્પૃશદ્ગતિનું વર્ણન આશ્ચર્યજનક છે. પરમાણુ પુદ્ગલોથી લઈને અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોને પરસ્પર સ્પર્શ કર્યા વગર થનારી ગતિને અસ્પૃશદ્ગતિ કહેવાય છે. શું કોઈ પરમાણુ અન્ય પરમાણુઓને સ્પર્શ કર્યા વગર સંપૂર્ણ લોકમાં ગતિ કરી શકે છે, આ શોધનો વિષય છે. સ્પૃશદ્ગતિના ઉદાહરણ તો આધુનિક વિજ્ઞાનમાં મળી જશે, જેમ- રેડિયો, દૂરદર્શન આદિની તરંગો સ્પૃશદ્ગતિવાળી છે.

૨૦. પઓગઽજ્ઞયણ

૨૦. પ્રયોગ અધ્યયન

સૂત્ર -

પઓગભેયપરૂવણં-

- પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! પઓગે પણ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! પણ્ણરસવિહે પઓગે પણ્ણત્તે, તં જહા -
 ૧. સચ્ચમણ્ણપઓગે,
 ૨. મોસમણ્ણપઓગે,
 ૩. સચ્ચામોસમણ્ણપઓગે,
 ૪. અસચ્ચામોસમણ્ણપઓગે,
 ૫. સચ્ચવહ્ણપઓગે,
 ૬. મોસવહ્ણપઓગે,
 ૭. સચ્ચામોસવહ્ણપઓગે,
 ૮. અસચ્ચામોસવહ્ણપઓગે,
 ૯. ઓરાલિયસરીરકાયપઓગે,
 ૧૦. ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપઓગે,
 ૧૧. વેઝવ્વિયસરીરકાયપઓગે,
 ૧૨. વેઝવ્વિયમીસગસરીરકાયપઓગે,
 ૧૩. આહારગસરીરકાયપઓગે,
 ૧૪. આહારગમીસગસરીરકાયપઓગે,
 ૧૫. કમ્મગસરીરકાયપઓગે ? ।

- પણ્ણ. પ. ૧૬, સુ. ૧૦૬૮

૨. જીવ-ચ્ચઝવીસદંડણ્ણસુ પઓગ પરૂવણં-

- તિવિહે પઓગે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. મણ્ણપઓગે, ૨. વહ્ણપઓગે; ૩. કાયપઓગે ।

જહા જોગે વિગલિંદિયવજ્જાણં તહા પઓગે વિ ।

- ઠાણં. અ. ૩, ડ. ૧, સુ. ૧૩૨/૨

- પ. જીવાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પઓગે પણ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! પણ્ણરસવિહે પઓગે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. સચ્ચમણ્ણપઓગે -જાવ- ૧૫. કમ્મગસરીરકાયપઓગે ।

સૂત્ર :

૧. પ્રયોગના ભેદોનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! પ્રયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! પ્રયોગ પંદર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. સત્યમનઃ પ્રયોગ,
 ૨. અસત્ય (મૃષા) મનઃ પ્રયોગ,
 ૩. સત્યમૃષા (મિશ્ર) મનઃ પ્રયોગ,
 ૪. અસત્યામૃષા મનઃ પ્રયોગ,
 ૫. સત્યવચન પ્રયોગ,
 ૬. મૃષાવચન પ્રયોગ,
 ૭. સત્યમૃષાવચન પ્રયોગ,
 ૮. અસત્યામૃષાવચન પ્રયોગ,
 ૯. ઔદારિકશરીરકાય પ્રયોગ,
 ૧૦. ઔદારિકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,
 ૧૧. વૈકિયશરીરકાય પ્રયોગ,
 ૧૨. વૈકિયમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,
 ૧૩. આહારકશરીરકાય પ્રયોગ,
 ૧૪. આહારકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,
 ૧૫. કાર્મણશરીરકાય પ્રયોગ.

૨. જીવ ચોવીસ દંડકોમાં પ્રયોગોનું પ્રરુપણ :

- પ્રયોગ ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. મનઃપ્રયોગ, ૨. વચનપ્રયોગ, ૩. કાયપ્રયોગ.
 જેમ વિકલેન્દ્રિયોને છોડીને (ત્રણ) યોગનું વર્ણન કરેલ છે. તેવી રીતે જ (નારકથી વૈમાનિકો સુધી) (ત્રણ) પ્રયોગનું વર્ણન કરવું જોઈએ.
 પ્ર. ભંતે ! જીવોના પ્રયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જીવોના પ્રયોગ પંદર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. સત્યમનઃ પ્રયોગ -યાવત્- ૧૫. કાર્મણ-શરીરકાય પ્રયોગ.

પ. દં. ૧. ણેરઙ્ગાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પઓગે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! એકકારસવિહે પઓગે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧-૮. સચ્ચમળ્ણપ્પઓગે -જાવ-

અસચ્ચામોસવહ્મપ્પઓગે,

૯. વેઝવ્વિયસરીરકાયપ્પઓગે,

૧૦. વેઝવ્વિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગે,

૧૧. કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગે ।

દં. ૨-૧૧. એવં અસુરકુમારાણ વિ -જાવ- થળ્ણિય-કુમારાણં ।

પ. દં. ૧૨. પુઢવિક્કાઙ્ગાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પઓગે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! તિવિહે પઓગે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઓરાલિયસરીરકાયપ્પઓગે,

૨. ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગે,

૩. કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગે ।

દં. ૧૩-૧૬. એવં -જાવ- વળ્ણસસઙ્કાઙ્ગાણં ।

ળવરં-વાઝવિક્કાઙ્ગાણં પંચવિહે પઓગે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઓરાલિયસરીરકાયપ્પઓગે,

૨. ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગે,

૩-૪. વેઝવ્વિએ દુવિહે,

૫. કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગે ય ।

પ. દં. ૧૭. વેઙ્કદિયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પઓગે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! ચઝવિહે પઓગે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અસચ્ચામોસવહ્મપ્પઓગે,

૨. ઓરાલિયસરીરકાયપ્પઓગે,

૩. ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગે,

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારકનાં પ્રયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! તેના પ્રયોગ અગિયાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧-૮. સત્યમનઃપ્રયોગ -યાવત્-

અસત્યામૃષાવચન પ્રયોગ,

૯. વૈકિયશરીરકાય પ્રયોગ,

૧૦. વૈકિયમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,

૧૧. કાર્મણશરીરકાય પ્રયોગ.

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે અસુરકુમારોથી સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોનાં પ્રયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! તેના પ્રયોગ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઔદારિકશરીરકાય પ્રયોગ,

૨. ઔદારિકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,

૩. કાર્મણશરીરકાય પ્રયોગ.

દં. ૧૩-૧૬. આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકો સુધી સમજવું જોઈએ.

વિશેષ : વાયુકાયિકોના પ્રયોગ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. ઔદારિકશરીરકાય પ્રયોગ,

૨. ઔદારિકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,

૩-૪. વૈકિયશરીરકાય પ્રયોગ અને વૈકિય મિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,

૫. કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગ.

પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બેઈન્દ્રિય જીવોનાં પ્રયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! તેના પ્રયોગ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અસત્યામૃષાવચન પ્રયોગ,

૨. ઔદારિકશરીરકાય પ્રયોગ,

૩. ઔદારિકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,

૪. કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગે,
દં. ૧૮-૧૯. **एवं -जाव- चउरिंदियाणं ।**

પ. દં. ૨૦. પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પઓગે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! તેરસવિહે પઓગે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સચ્ચમણપ્પઓગે,
૨. મોસમણપ્પઓગે,
૩. સચ્ચામોસમણપ્પઓગે,
૪. અસચ્ચામોસમણપ્પઓગે,
- ૫-૮. **एवं वइप्पओगे वि,**

૯. ઓરાલિયસરીરકાયપ્પઓગે,
૧૦. ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગે,
૧૧. વેઝવ્વિયસરીરકાયપ્પઓગે,
૧૨. વેઝવ્વિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગે,
૧૩. કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગે ।^૧

પ. દં. ૨૧. મણૂસાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પઓગે પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! પણ્ણરસવિહે પઓગે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સચ્ચમણપ્પઓગે -જાવ- ૧૫. કમ્મગસરીર-કાયપ્પોગે ।^૨

દં. ૨૨-૨૪. **वाणमंतर-जोइसिय-वेमाणियाणं जहा णेरइयाणं ।**

- પણ્ણ. પ. ૧૬, સુ. ૧૦૭૦-૧૦૭૬

૩. **जीव-चउवीसदंडएसु** પઓગે ભંગાણં પરૂવણં-

પ. જીવા ણં ભંતે ! કિં સચ્ચમણપ્પઓગી -જાવ- કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ?

૧. ગદ્ધભવક્કંતિઅ પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયાણં તેરસવિહેપઓગે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સચ્ચમણપ્પઓગે,
૨. મોસમણપ્પઓગે,
૩. સચ્ચામોસમણપ્પઓગે,
૪. અસચ્ચામોસમણપ્પઓગે,

૨. સમ. સમ. ૧૫, સુ. ૭

૪. કાર્મણશરીરકાય પ્રયોગ,

દં. ૧૮-૧૯. **आ प्रमाझे ચઉરેન્દ્રિય જીવો સુધી પ્રયોગ સમજવું જોઈએ.**

પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોનાં પ્રયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! તેના પ્રયોગ તેર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સત્યમનઃ પ્રયોગ,
૨. મૃષામનઃ પ્રયોગ,
૩. સત્યમૃષામનઃ પ્રયોગ,
૪. અસત્યામૃષામનઃ પ્રયોગ,

૫-૮. **आ प्रमाझे ચારે વચન પ્રયોગ પણ સમજવા જોઈએ,**

૯. ઔદારિકશરીરકાય પ્રયોગ,

૧૦. ઔદારિકમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,

૧૧. વૈક્રિયશરીરકાયપ્રયોગ,

૧૨. વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગ,

૧૩. કાર્મણશરીરકાય પ્રયોગ.

પ્ર. દં. ૨૧. ભંતે ! મનુષ્યોનાં પ્રયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! તેના પ્રયોગ પંદર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સત્યમનઃ પ્રયોગ -યાવત્- ૧૫. કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગ.

દં. ૨૨-૨૪ **वाणव्यंतर, ज्योतिष्क અને वैमानिक દેવોના પ્રયોગ નારકનાં સમાન સમજવા જોઈએ.**

૩. **જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં પ્રયોગ ભંગોનું પ્રરુપણ :**

પ્ર. ભંતે ! જીવ સત્યમનઃ પ્રયોગી હોય છે -યાવત્- કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે ?

૫. સચ્ચવહ્ણપ્પઓગે,	૧૧. વેઝવ્વિયસરીરકાયપ્પઓગે,
૬. મોસવહ્ણપ્પઓગે,	૧૨. વેઝવ્વિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગે,
૭. સચ્ચામોસવહ્ણપ્પઓગે,	૧૩. કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગે ।
૮. અસચ્ચામોસવહ્ણપ્પઓગે,	-સમ. સમ. ૧૩, સુ. ૭
૯. ઓરાલિયસરીરકાયપ્પઓગે	
૧૦. ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગે,	

૩. ગોયમા ! જીવા સચ્ચે વિ તાવ હોજ્જા સચ્ચમણપ્પઓગી વિ -જાવ- વેડવ્વિયમીસગસરી-રકાયપ્પઓગી વિ, કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી વિ ।

૧. અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨. અહવેગે ય આહારમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૩. અહવેગે ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૪. અહવેગે ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, ચડભંગો,

૫. અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૬. અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૭. અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૮. અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए जीवाणं अट्ठ भंगा ।

પ. દં. ૧. ણેરહયા ણં ભંતે કિં સચ્ચમણપ્પઓગી -જાવ- કિં કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ?

૩. ગોયમા ! ણેરહયા સચ્ચે વિ તાવ હોજ્જા સચ્ચમણપ્પઓગી વિ -જાવ- અસચ્ચામોસવહ્ણપ્પઓગી, વેડવ્વિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી વિ, તં જહા-

૧. અહવેગે ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨. અહવેગે ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

दं. २-११ एवं असुराकुमारा वि-जाव- थणियकुमारा वि ।

પ. દં. ૧૨. પુઢવિકાહયા ણં ભંતે ! કિં ઓરાલિયસરી-રકાયપ્પઓગી ઓરાલિયમીસગ સરીરકાયપ્પઓગી કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ?

૩. ગૌતમ ! જીવ બધા સત્યમનઃ પ્રયોગી પણ હોય છે -યાવત્- વૈક્રિયમિશ્રશરીરકાય પ્રયોગી પણ હોય છે અને કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી પણ હોય છે.

૧. અથવા એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૨. અથવા ઘણા આહારક શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩. અથવા એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪. અથવા ઘણા આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે. આ ચાર ભંગ થયા.

૫. અથવા એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી.

૬. અથવા એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને ઘણા આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી.

૭. અથવા ઘણા આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી.

૮. અથવા ઘણા આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને ઘણા આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

આ સમુચ્ચય જીવોનાં આઠ ભંગ થયા.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું નારક સત્ય મનઃ પ્રયોગી હોય છે -યાવત્- કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! નારક બધા સત્યમનઃ પ્રયોગી પણ હોય છે -યાવત્- અસત્યામૃષા વચન પ્રયોગી પણ હોય છે. વૈક્રિય મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી પણ હોય છે, જેમકે -

૧. અથવા કોઈ એક (નારક) કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૨. અથવા ઘણા (નારક) કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

दं. २-११. આ પ્રમાણે असुरकुमारोथी स्तनितकुमारो सुधी ज्ञापयुं ज्ञेयं.

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવ શું ઔદારિક શરીરકાય પ્રયોગી છે. ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી છે કે કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી છે ?

૩. ગોયમા ! પુઢવિકાઈયા ણં ઓરાલિયસરી-
રકાયપ્પઓગી વિ, ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી
વિ, કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી વિ ।

દં. ૧૩-૧૬. **એવં-જાવ- વળસ્સઈકાઈયાણં ।**

ળવરં-વાઝકકાઈયા વેઝવ્વિયસરીરકાયપ્પઓગી વિ,
વેઝવ્વિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી વિ ।

પ. દં. ૧૭. બેઈદિયા ણં ભંતે ! કિં ઓરાલિયસરીર-
કાયપ્પઓગી -જાવ- કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ?

૩. ગોયમા ! બેઈદિયા સવ્વે વિ તાવ હોજ્જા,
અસચ્ચામોસવઈપ્પઓગી વિ, ઓરાલિયસરીરકા-
યપ્પઓગી વિ, ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી
વિ ।

૧. અહવેગે ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨. અહવેગે ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય ।

દં. ૧૮-૧૯. **એવં તેઈદિયા ચઝરિંદિયા વિ ।**

દં. ૨૦. **પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયા જહા ણેરહ્યા ।**

ળવરં-ઓરાલિયસરીરકાયપ્પઓગી વિ,
ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી વિ ।

૧. અહવેગે ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨. અહવેગે ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય ।

પ. દં. ૨૧. મળૂસા ણં ભંતે ! કિં સચ્ચમળપ્પઓગી
-જાવ- કિં કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ?

૩. ગોયમા ! મળૂસા સવ્વે વિ તાવ હોજ્જા, સચ્ચમળપ્પઓગી
વિ -જાવ- ઓરાલિયસરીરકાયપ્પઓગી વિ,
વેઝવ્વિયસરીરકાયપ્પઓગી વિ, વેઝવ્વિયમીસગસ-
રીરકાયપ્પઓગી વિ ।

૩. ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ ઔદારિક શરીરકાય
પ્રયોગી પણ હોય છે, ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય
પ્રયોગી પણ હોય છે અને કાર્મણ શરીરકાય
પ્રયોગી પણ હોય છે.

દં. ૧૩-૧૬. **આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકો સુધી
જાણવું જોઈએ.**

વિશેષ : વાયુકાયિક વૈક્રિય શરીરકાય પ્રયોગી
પણ છે અને વૈક્રિયમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી
પણ છે.

પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બેઈન્દ્રિય જીવ શું ઔદારિક
શરીરકાય પ્રયોગી છે -યાવત્- કાર્મણશરીરકાય
પ્રયોગી છે ?

૩. ગૌતમ ! બધા બેઈન્દ્રિય જીવ અસત્યામૃષાવચન
પ્રયોગી પણ હોય છે, ઔદારિક શરીરકાય
પ્રયોગી પણ હોય છે, ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય
પ્રયોગી પણ હોય છે.

૧. અથવા કોઈ એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી
હોય છે.

૨. અથવા ઘણા (બેઈન્દ્રિય જીવ) કાર્મણ
શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

દં. ૧૮-૧૯. **આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય ચઉરેન્દ્રિયોનું
વર્ણન કરવું જોઈએ.**

દં. ૨૦. **પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોનું વર્ણન નારકનાં
સમાન છે.**

વિશેષ : આ ઔદારિક શરીરકાય પ્રયોગી પણ
હોય છે તથા ઔદારિકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી
પણ હોય છે.

૧. અથવા કોઈ એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી
પણ હોય છે.

૨. અથવા ઘણા કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી પણ
હોય છે.

પ્ર. દં. ૨૧. ભંતે ! બધા મનુષ્ય શું સત્યમન : પ્રયોગી
-યાવત્- કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! બધા મનુષ્ય સત્યમન : પ્રયોગી -યાવત્-
ઔદારિક શરીરકાય પ્રયોગી પણ હોય છે.
વૈક્રિય શરીરકાય પ્રયોગી પણ હોય છે અને
વૈક્રિય મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી પણ હોય છે.

૧. અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-ઓગી ય,
૨. અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,
૩. અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય,
૪. અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,
૫. અહવેગે ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,
૬. અહવેગે ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,
૭. અહવેગે ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,
૮. અહવેગે ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए अट्ट भंगा पत्तेयं ।

૧. (૧) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-ઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય,
૧૦. (૨) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-ઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,
૧૧. (૩) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-ઓગિણો ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય,
૧૨. (૪) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાય-પ્પઓગિણો ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए चत्तारि भंगा ।

૧૩. (૧) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-ઓગી ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,
૧૪. (૨) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-ઓગી ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૧. અથવા કોઈ એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
૨. અથવા અનેક (મનુષ્ય) ઔદારિકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
૩. અથવા કોઈ એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
૪. અથવા અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
૫. અથવા કોઈ એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
૬. અથવા અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
૭. અથવા કોઈ એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
૮. અથવા અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

આ પ્રમાણે એક એકનાં સંયોગથી અસંયોગીના આઠ ભંગ હોય છે.

૯. (૧) અથવા કોઈ એક (મનુષ્ય) ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
 ૧૦. (૨) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે અને અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
 ૧૧. (૩) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
 ૧૨. (૪) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
- આ પ્રમાણે ચાર ભંગ છે.
૧૩. (૧) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.
 ૧૪. (૨) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૧૫. (૩) અહવેગેય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-
ઓગિણો ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૧૬. (૪) અહવેગેય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-
ઓગિણો ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए चत्तारि भंगा ।

૧૭. (૧) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-
ઓગી ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૧૮. (૨) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-
ઓગી ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૧૯. (૩) અહવેગેય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-
ઓગિણો ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨૦. (૪) અહવેગેય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-
ઓગિણો ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए चत्तारि भंगा ।

૨૧. (૧) અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી
ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨૨. (૨) અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી
ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૨૩. (૩) અહવેગેય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો
ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨૪. (૪) અહવેગેય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો
ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય ।

एए चत्तारि भंगा ।

૨૫. (૧) અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી
ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૧૫. (૩) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર
શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારક
શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૧૬. (૪) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર
શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક આહારક મિશ્ર
શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

આ પ્રમાણે ચાર ભંગ છે.

૧૭. (૧) અથવા કોઈ એક (મનુષ્ય) ઔદારિક
મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ
શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૧૮. (૨) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય
પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી
હોય છે.

૧૯. (૩) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર
શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણશરીરકાય
પ્રયોગી હોય છે.

૨૦. (૪) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર
શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય
પ્રયોગી હોય છે.

આ પ્રમાણે ચાર ભંગ છે.

૨૧. (૧) અથવા એક આહારક શરીરકાય
પ્રયોગી અને એક આહારકમિશ્ર શરીરકાય
પ્રયોગી હોય છે.

૨૨. (૨) અથવા એક આહારક શરીરકાય
પ્રયોગી અને અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય
પ્રયોગી હોય છે.

૨૩. (૩) અથવા અનેક આહારક શરીરકાય
પ્રયોગી અને એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય
પ્રયોગી હોય છે.

૨૪. (૪) અથવા અનેક આહારક શરીરકાય
પ્રયોગી અને અનેક આહારકમિશ્ર શરીરકાય
પ્રયોગી હોય છે.

આ પ્રમાણે ચાર ભંગ છે.

૨૫. (૧) અથવા એક આહારક શરીરકાય
પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી
હોય છે.

૨૬. (૨) અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૨૭. (૩) અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨૮. (૪) અહવેગે ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए चत्तारि भंगा ।

૨૯. (૧) અહવેગે ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૩૦. (૨) અહવેગે ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૩૧. (૩) અહવેગે ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૩૨. (૪) અહવેગે ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए चत्तारि भंगा एवं चउवीसं भंगा ।

૩૩. (૧) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૩૪. (૨) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગ-સરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૩૫. (૩) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગ-સરીરકાયપ્પઓગી ય,

૩૬. (૪) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગ-સરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૩૭. (૫) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૨૬. (૨) અથવા એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૨૭. (૩) અથવા અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૨૮. (૪) અથવા અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

આ પ્રમાણે ચાર ભંગ છે.

૨૯. (૧) અથવા એક આહારકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૦. (૨) અથવા એક આહારકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૧. (૩) અથવા અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણશરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૨. (૪) અથવા અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

આ પ્રમાણે ચાર ભંગ છે. આ પ્રમાણે તે ૨૪ ભંગ (દ્વિકસંયોગી)ના થયા.

૩૩. (૧) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૪. (૨) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૫. (૩) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૬. (૪) અથવા એક ઔદારિકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક આહારકમિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૭. (૫) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાય પ્રયોગી એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૮. (૬) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીર-કાયપ્પઓગિણો ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૩૯. (૭) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીર-કાયપ્પઓગિણો ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૪૦. (૮) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-યપ્પઓગિણો ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए अट्ठ भंगा ।

૪૧. (૧) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પ-ઓગી ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય કમ્મગસરીર-કાયપ્પઓગી ય,

૪૨. (૨) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-યપ્પઓગી ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૪૩. (૩) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-યપ્પઓગી ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૪૪. (૪) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-યપ્પઓગી ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૪૫. (૫) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીર-કાયપ્પઓગિણો ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૪૬. (૬) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-યપ્પઓગિણો ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૪૭. (૭) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-યપ્પઓગિણો ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય કમ્મગ-સરીરકાયપ્પઓગી ય,

૪૮. (૮) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-યપ્પઓગિણો ય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

एए अट्ठ भंगा ।

૩૮. (૬) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૩૯. (૭) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક આહારક મિશ્રશરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪૦. (૮) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક આહારક મિશ્રશરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

આ પ્રમાણે આઠ ભંગ છે.

૪૧. (૧) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪૨. (૨) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪૩. (૩) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪૪. (૪) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪૫. (૫) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪૬. (૬) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪૭. (૭) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી; અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૪૮. (૮) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

આ આઠ ભંગ છે.

૬૧. (૫) અહવેગેય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય કમ્મગસરીર-કાયપ્પઓગી ય,

૬૨. (૬) અહવેગેય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, કમ્મગસરીર-કાયપ્પઓગિણો ય,

૬૩. (૭) અહવેગેય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, કમ્મગસરીર-કાયપ્પઓગી ય,

૬૪. (૮) અહવેગેય આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, કમ્મગસરીર - કાયપ્પઓગિણો ય ।

एवं एए तियसंजोएणं चत्तारि अट्ठ भंगा,

सब्वे वि मिलिया वत्तीसं भंगा जाणियव्वा ।

૬૫. (૧) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગમીસગસરીર-કાયપ્પઓગી ય, કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૬૬. (૨) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગમીસગસરીર-કાયપ્પઓગી ય, કમ્મગસરીર-કાયપ્પઓગિણો ય,

૬૭. (૩) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગમીસગસરીર-કાયપ્પઓગિણો ય, કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૬૮. (૪) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગમીસગસરીર-કાયપ્પઓગિણો ય, કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,

૬૯. (૫) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગી ય, કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગી ય,

૬૧. (૫) અથવા અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૬૨. (૬) અથવા અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહાર મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૬૩. (૭) અથવા અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૬૪. (૮) અથવા અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહાર મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

આ પ્રમાણે ત્રિકસંયોગથી તે ચાર આઠ-આઠ ભંગ હોય છે,

આ બધા મળીને કુલ બત્રીસ ભંગ જાણવાં જોઈએ.

૬૫. (૧) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૬૬. (૨) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૬૭. (૩) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૬૮. (૪) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૬૯. (૫) અથવા એક ઔદારિક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય પ્રયોગી, એક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૭૯. (૧૫) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-
યપ્પઓગિણો ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,
આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,
કમ્મગસરીર-કાયપ્પઓગી ય,

૮૦. (૧૬) અહવેગે ય ઓરાલિયમીસગસરીરકા-
યપ્પઓગિણો ય, આહારગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય,
આહારગમીસગસરીરકાયપ્પઓગિણો ય, કમ્મગસરીર-
કાયપ્પઓગિણો ય,

एवं एए षउसंजोएणं सोलस भंगा भवन्ति ।

सन्वेवि य णं सपिंडिया असीतिं भंगा भवन्ति ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોડસિય-વેમાણિયા જહા
અસુરકુમારા ।

- પળ્લ. પ. ૧૬, સુ. ૧૦૭૭-૧૦૮૪

૪. ગહપવાય પરૂવણં-

પ. કહ્વિહે ણં મંતે ! ગહપ્પવાએ પળ્લત્તે ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહે પળ્લત્તે, તં જહા-

૧. પઓગગઈ ૨. તતગઈ,
૩. બંધનચ્છેયણગઈ, ૪. ઉવવાયગઈ,
૫. વિહાયગઈ । - પળ્લ. પ. ૧૬, સુ. ૧૦૮૫

૫. પઓગગઈ મ્હેયા જીવ-ષવવીસદંડએસુ ય પરૂવણં-

પ. ૧. સે કિં તં પઓગગઈ ?

૩. પઓગગઈ પળ્લરસવિહા પળ્લત્તા, તં જહા-

૧. સચ્ચમણપ્પઓગગઈ -જાવ- ૧૫ કમ્મગસરીર
કાયપ્પઓગગઈ ।

एवं जहा पओगो भणिओ तथा एसा वि भाणियञ्चा ।

પ. જીવાણં મંતે ! કહ્વિહા પઓગગઈ પળ્લત્તા ?

૩. ગોયમા ! પળ્લરસવિહા પળ્લત્તા, તં જહા-

૧. સચ્ચમણપ્પઓગગઈ -જાવ-
૧૫. કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગગઈ ।

૭૯. (૧૫) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર
શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય
પ્રયોગી, અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય પ્રયોગી
અને એક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી હોય છે.

૮૦. (૧૬) અથવા અનેક ઔદારિક મિશ્ર
શરીરકાય પ્રયોગી, અનેક આહારક શરીરકાય
પ્રયોગી, અનેક આહારક મિશ્ર શરીરકાય
પ્રયોગી અને અનેક કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગી
હોય છે.

આ પ્રમાણે ચતુ: સંયોગીથી સોળ ભંગ હોય છે.

તે બધા અસંયોગી ૮, દ્વિકસંયોગી ૨૪, ત્રિકસંયોગી
૩૨ અને ચતુ:સંયોગી ૧૬ એ બધા (મળીને)
એસી (૮૦) ભંગ થાય છે.

દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક
દેવોના પ્રયોગ અસુરકુમારોના પ્રયોગનાં સમાન
સમજવાં જોઈએ.

૪. ગતિપ્રપાતની પરુપણા :

પ્ર. ભંતે ! ગતિપ્રપાત કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. પ્રયોગ ગતિ, ૨. તતગતિ,
૩. બંધનછેદન ગતિ, ૪. ઉપપાત ગતિ,
૫. વિહાયોગતિ.

૫. પ્રયોગગતિના ભેદ અને જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં પરુપણા :

પ્ર. ૧. પ્રયોગ ગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. પ્રયોગ ગતિ પંદર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સત્યમન : પ્રયોગગતિ -ચાવત્- ૧૫. કાર્મણ
શરીરકાય પ્રયોગ ગતિ.

જે પ્રમાણે પ્રયોગ પંદર પ્રકારનાં કહ્યા છે. તે
જ પ્રમાણે પ્રયોગ ગતિ પણ પંદર પ્રકારની
કહેવી જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! જીવોની પ્રયોગગતિ કેટલા પ્રકારની કહી
છે ?

૩. ગૌતમ ! તે પંદર પ્રકારની કહી છે, જેમકે

૧. સત્યમન: પ્રયોગગતિ -ચાવત્-
૧૫. કાર્મણ શરીરકાય પ્રયોગગતિ.

- પ. દં. ૧. ણેરહયાણં ભંતે ! કહ્વિહા પઓગઈ પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! એકકારસવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. સચ્ચમળ્ણપ્પઓગગઈ એવં ઉવ્વજ્જિઝ્ઞણ જસ્સ
જહ્વિહા તસ્સ તહ્વિહા ભાણિયવ્વા -જાવ-
વેમાણિયાણં ।
- પ. જીવા ણં ભંતે! કિં સચ્ચમળ્ણપ્પઓગગઈ -જાવ-
કમ્મગસરીરકાયપ્પઓગગઈ ?
૩. ગોયમા ! જીવા સચ્ચે વિ તાવ હોજા, સચ્ચમળ્ણ-
ઓગગઈ વિ,
એવં તં ચેવ પુવ્વવણ્ણિયં ભાણિયવ્વં,
દં. ૧-૨૪ ભંગા તહેવ -જાવ- વેમાણિયાણં ।
સે તં પઓગગઈ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૬, સુ. ૧૦૮૬-૧૦૮૯

૬. તતગઈ સરૂવં-
- પ. ૨. સે કિં તં તતગઈ ?
૩. તતગઈ જેણં જં ગામં -જાવ- સળ્ણિવેસં વા સંપટ્ઠિઠ્ઠે
અસંપત્તે અંતરાપહે વટ્ઠિઠ્ઠે ।

સે તં તતગઈ । -પળ્ણ. પ. ૧૬, સુ. ૧૦૯૦

૭. બંધણચ્છેયણગઈ સરૂવં-
- પ. ૩. સે કિં તં બંધણચ્છેયણગઈ ?
૩. બંધણચ્છેયણગઈ જેણં જીવો વા સરીરાઓ, સરીરં વા
જીવાઓ ।

સે તં બંધણચ્છેયણગઈ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૬, સુ. ૧૦૯૧

૮. ઉવવાયગઈ ભેયપ્પભેયા-

- પ. ૪. સે કિં તં ઉવવાયગઈ ?
૩. ઉવવાયગઈ તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ચેત્તોવવાયગઈ, ૨. ભવોવવાયગઈ,
૩. ણોંભવોવવાયગઈ ।

- પ્ર. દં.૧. ભંતે ! નારકની પ્રયોગગતિ કેટલા
પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! અગિયાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. સત્યમનઃ પ્રયોગગતિ આદિ આ પ્રમાણે
ઉપયોગ કરીને વૈમાનિકો સુધી જેની જેટલા
પ્રકારની ગતિ છે તેની તેટલા પ્રકારની ગતિ
કહેવી જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! જીવ શું સત્યમનઃ પ્રયોગ ગતિવાળા છે
-યાવત્- કર્મણ શરીરકાય પ્રયોગ ગતિવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! જીવ બધા પ્રકારની ગતિવાળા હોય છે.
સત્યમનઃ પ્રયોગ ગતિવાળા પણ હોય છે.
ઈત્યાદિ પૂર્વવત્ કહેવું જોઈએ.

દં.૧-૨૪. તે પ્રમાણે પૂર્વવત્ (નારકથી) વૈમાનિકો
સુધી ભંગ કહેવા જોઈએ.

આ પ્રયોગગતિની પ્રરુપણા થઈ.

૬. તતગતિનું સ્વરુપ :

- પ્ર. ૨. તતગતિ ક્યા પ્રકારની છે ?

૩. તતગતિ તે છે, જેના દ્વારા જે ગ્રામ -યાવત્-
સન્નિવેશના માટે પ્રસ્થાન કરેલ હોય વ્યક્તિ
હજી પહોંચેલ નથી વચના માર્ગમાં જ છે.

આ તતગતિનું સ્વરુપ છે.

૭. બન્ધન છેદન ગતિનું સ્વરુપ :

- પ્ર. ૩. બન્ધન છેદન ગતિ શું છે ?

૩. બન્ધન છેદન ગતિ તે છે, જેના દ્વારા જીવ
શરીરથી બન્ધન તોડીને બાહર નીકળે છે
અથવા શરીર જીવથી પૃથક્ હોય છે.

આ બન્ધન છેદન ગતિનું સ્વરુપ છે.

૮. ઉપપાત ગતિનાં ભેદ-પ્રભેદ :

- પ્ર. ૪. ઉપપાત ગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. ઉપપાત ગતિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. ક્ષેત્રોપપાતગતિ, ૨. ભવોપપાતગતિ,
૩. નોભવોપપાતગતિ.

- પ. સે કિં તં છેત્તોવવાયગઈ ?
૩. છેત્તોવવાયગઈ પંચવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ણેરહયછેત્તોવવાયગઈ,
 ૨. તિરિક્ખજોણિયછેત્તોવવાયગઈ,
 ૩. મળ્ણસછેત્તોવવાયગઈ,
 ૪. દેવછેત્તોવવાયગઈ,
 ૫. સિદ્ધછેત્તોવવાયગઈ ।
- પ. સે કિં તં ણેરહયછેત્તોવવાયગઈ ?
૩. ણેરહયછેત્તોવવાયગઈ સત્તવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. રયળ્ણપ્પહાપુઢવિણેરહયછેત્તોવવાયગઈ -જાવ-
 ૩. અહેસત્તમાપુઢવિણેરહયછેત્તોવવાયગઈ ।
- સે તં ણેરહયછેત્તોવવાયગઈ ।**
- પ. સે કિં તં તિરિક્ખજોણિય છેત્તોવવાયગઈ ?
૩. તિરિક્ખજોણિય-છેત્તોવવાયગઈ પંચવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ંગિંદિય-તિરિક્ખજોણિય-છેત્તોવવાયગઈ -જાવ-
 ૫. પંચેંદિય-તિરિક્ખજોણિય-છેત્તોવવાયગઈ ।
- સે તં તિરિક્ખજોણિય-છેત્તોવવાયગઈ ।**
- પ. સે કિં તં મળ્ણસછેત્તોવવાયગઈ ?
૩. મળ્ણસ-છેત્તોવવાયગઈ દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. સમ્મુચ્છિમ-મળ્ણસ-છેત્તોવવાયગઈ,
 ૨. ગઢ્ઢવકકંતિય-મળ્ણસ-છેત્તોવવાયગઈ ।
- સે તં મળ્ણસ-છેત્તોવવાયગઈ ।**
- પ. સે કિં તં દેવછેત્તોવવાયગઈ ?
૩. દેવછેત્તોવવાયગઈ ચઙ્ગવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ભવળ્ણવહ્ઠ દેવ- છેત્તોવવાયગઈ -જાવ-
 ૪. વેમાણિય દેવ-છેત્તોવવાયગઈ ।
- સે તં દેવછેત્તોવવાયગઈ ।**

- પ્ર. ક્ષેત્રોપપાતગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. ક્ષેત્રોપપાતગતિ પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. નારક ક્ષેત્રોપપાતગતિ,
 ૨. તિર્યચયોનિક ક્ષેત્રોપપાતગતિ,
 ૩. મનુષ્ય ક્ષેત્રોપપાતગતિ,
 ૪. દેવ ક્ષેત્રોપપાતગતિ,
 ૫. સિદ્ધ ક્ષેત્રોપપાતગતિ.
- પ્ર. નારક ક્ષેત્રોપપાત ગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. નારક ક્ષેત્રોપપાત ગતિ સાત પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. રત્નપ્રત્મા પૃથ્વીનારક ક્ષેત્રોપપાત ગતિ -યાવત્-
 ૩. અધઃસપ્તમપૃથ્વી નારક ક્ષેત્રોપપાત ગતિ.
- આ નારક ક્ષેત્રોપપાત ગતિની પ્રરુપણા થઈ.**
- પ્ર. તિર્યચયોનિક ક્ષેત્રોપપાતગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. તિર્યચયોનિક ક્ષેત્રોપપાતગતિ પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. એકેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક ક્ષેત્રોપપાતગતિ -યાવત્-
 ૫. પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક ક્ષેત્રોપપાતગતિ.
- આ તિર્યચયોનિક ક્ષેત્રોપપાત ગતિની પ્રરુપણા થઈ.**
- પ્ર. મનુષ્ય ક્ષેત્રોપપાત ગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. મનુષ્ય ક્ષેત્રોપપાત ગતિ બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. સમ્મૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય- ક્ષેત્રોપપાત ગતિ,
 ૨. ગર્ભજ મનુષ્ય- ક્ષેત્રોપપાત ગતિ.
- આ મનુષ્ય ક્ષેત્રોપપાત ગતિની પ્રરુપણા થઈ.**
- પ્ર. દેવક્ષેત્રોપપાતગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. દેવક્ષેત્રોપપાતગતિ ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. ભવળ્ણપતિ દેવ - ક્ષેત્રોપપાત ગતિ -યાવત્-
 ૪. વૈમાનિક દેવ - ક્ષેત્રોપપાત ગતિ.
- આ દેવ ક્ષેત્રોપપાતગતિની પ્રરુપણા થઈ.**

- પ. સે કિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ ?
 ડ. સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ અણેગવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

જંબુદ્વીવે દીવે ભરહેરવયવાસસપક્કિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે ચુલ્લહિમવંત-સિહરિવા સહરપવ્વયસ-
 સપક્કિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે હેમવય-હેરળ્ણવયવાસસપક્કિં
 સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે સદ્દાવડ-વિયડાવડવટ્ટવેયડ્ઢ-
 સપક્કિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે મહાહિમવંત-રૂપ્પિવાસહરપવ્વ-
 યસપક્કિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે હરિવાસ-રમ્મગવાસસપક્કિં
 સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે ગંધાવડ-માલવંતપરિયાયવટ્ટવેયડ્ઢ-
 સપક્કિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે ણિસઢ-ળીલવંતવાસહરપવ્વયસપક્કિં
 સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે પુવ્વવિદેહ-અવરવિદેહસપક્કિં
 સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે દેવકુરૂત્તરકુરૂસપક્કિં સપડિદિસિં
 સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

જંબુદ્વીવે દીવે મંદરસ પવ્વયસસપક્કિં સપડિદિસિં
 સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

- પ્ર. સિદ્ધ ક્ષેત્રોપપાત ગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
 ડ. સિદ્ધ ક્ષેત્રોપપાત ગતિ અનેક પ્રકારની કહી છે,
 જેમકે-

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં ભરત અને ઐરવત વર્ષ
 (ક્ષેત્ર)ની બધી દિશાઓ અને બધી વિદિશાઓમાં
 સિદ્ધક્ષેત્રોપપાતગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં ક્ષુદ્ર હિમવાન. અને
 શિખરી વર્ષધર પર્વતની બધી દિશાઓમાં અને
 વિદિશાઓમાં સિદ્ધ ક્ષેત્રોપપાતગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં હેમવત અને હૈરણ્યવત
 વર્ષમાં બધી દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં
 સિદ્ધક્ષેત્રોપપાતગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં શબ્દાપાતી અને
 વિકટાપાતી વૃત્ત વૈતાહ્ય પર્વતની બધી દિશાઓ
 અને વિદિશાઓમાં સિદ્ધ ક્ષેત્રોપપાતગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં મહાહિમવન્ત અને
 રુકમી નામક વર્ષધર પર્વતની બધી દિશાઓ અને
 વિદિશાઓમાં સિદ્ધ ક્ષેત્રોપપાતગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં હરિવર્ષ અને રમ્યવર્ષની
 બધી દિશાઓ-વિદિશાઓમાં સિદ્ધક્ષેત્રોપપાત
 ગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં ગન્ધાવતી માલ્યવન્ત
 પર્યાય નામક વૃત્તવૈતાહ્યપર્વતની સમસ્ત
 દિશાઓ - વિદિશાઓમાં સિદ્ધક્ષેત્રોપપાતગતિ
 હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં નિષધ અને નીલવંત
 નામક વર્ષધર પર્વતની બધી દિશાઓ-
 વિદિશાઓમાં સિદ્ધક્ષેત્રોપપાતગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં પૂર્વવિદેહ અને
 અપરવિદેહની બધી દિશાઓ-વિદિશાઓમાં
 સિદ્ધક્ષેત્રોપપાતગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુ
 ક્ષેત્રની બધી દિશાઓ-વિદિશાઓમાં સિદ્ધક્ષેત્રોપ-
 પાતગતિ હોય છે.

જમ્બૂદ્વીપ નામક દ્વીપમાં મંદર પર્વતની બધી
 દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં સિદ્ધક્ષેત્રોપપાત-
 ગતિ હોય છે.

લવણસમુદ્દે સપક્ષિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તો-
વવાયગઈ,

ધાયઙસંડે દીવે પુરિમદ્ધપચ્છિમદ્ધમંદરપવ્વયસ્સ
સપક્ષિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

કાલોયસમુદ્દે સપક્ષિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવ-
વાયગઈ,

પુક્કરવરદીવઙ્ઢ પુરિમઙ્ઢભરહેરવયવાસસપક્ષિં
સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ,

એવં-જાવ-પુક્કરવરદીવઙ્ઢપચ્છિમદ્ધ મંદરપવ્વયસ્સ
સપક્ષિં સપડિદિસિં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ ।

સે તં સિદ્ધચેત્તોવવાયગઈ ।

સે તં ચેત્તોવવાયગઈ ।

- પ. સે કિં તં ભવોવવાયગઈ ?
૩. ભવોવવાયગઈ ચઙ્ઠવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ણેરઙ્ઠયભવોવવાયગઈ -જાવ-
૪. દેવભવોવવાયગઈ ।
- પ. સે કિં તં ણેરઙ્ઠયભવોવવાયગઈ ?
૩. ણેરઙ્ઠયભવોવવાયગઈ સત્તવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. રયણપ્પમાપુઠ્ઠવિણેરઙ્ઠય-ભવોવવાયગઈ -જાવ-
૭. અહેસત્તમાપુઠ્ઠવિણેરઙ્ઠય-ભવોવવાયગઈ ।

એવં સિદ્ધવજ્જો ભેઓ ભાણિયવ્વો, જો ચેવ
ચેત્તોવવાયગઈએ સો ચેવ ભવોવવાયગઈએ ।

સે તં ભવોવવાયગઈ ।

- પ. સે કિં તં ણો ભવોવવાયગઈ ?
૩. ણો ભવોવવાયગઈ ઙ્ઠવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. પોગ્ગલણોભવોવવાયગઈ,
૨. સિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ય ।

લવણ સમુદ્રની બધી દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં
સિદ્ધક્ષેત્રોપપાત ગતિ હોય છે.

ઘાતકીખંડ દ્વીપના પૂર્વાર્ધ અને પશ્ચિમાર્ધમાં
સ્થિત મંદર પર્વતની બધી દિશાઓ-
વિદિશાઓમાં સિદ્ધક્ષેત્રોપપાત ગતિ હોય છે.

કાળોદસમુદ્રની સમસ્ત દિશાઓ-વિદિશાઓમાં
સિદ્ધક્ષેત્રોપપાત ગતિ હોય છે.

પુક્કરવર દ્વીપાર્ધનાં પૂર્વાર્ધમાં ભરૂત અને
ઐરવત વર્ષની બધી દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં
સિદ્ધક્ષેત્રોપપાત ગતિ હોય છે.

આ પ્રમાણે -યાવત્- પુક્કરવર દ્વીપાર્ધનાં
પશ્ચિમાર્ધમાં સ્થિત મંદર પર્વતની બધી
દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં સિદ્ધક્ષેત્રોપપાત
ગતિ હોય છે.

આ સિદ્ધક્ષેત્રોપપાતગતિનું વર્ણન થયું.

આ પ્રમાણે ક્ષેત્રોપપાતગતિની પ્રરુપણા પૂર્ણ થઈ.

- પ્ર. ભવોપપાતગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. ભવોપપાતગતિ ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
૧. નારક ભવોપપાત ગતિ -યાવત્-
૪. દેવ ભવોપપાત ગતિ.
- પ્ર. નારક ભવોપપાત ગતિ કેટલા પ્રકારની કહી
છે ?
૩. નારક ભવોપપાત ગતિ સાત પ્રકારની કહી છે,
જેમકે-
૧. રત્નપ્રભાપૃથ્વી નારક ભવોપપાત ગતિ -યાવત્-
૭. અધઃસપ્તમ પૃથ્વી નારક ભવોપપાત ગતિ.
- આ પ્રમાણે સિદ્ધોને છોડીને ક્ષેત્રોપપાત ગતિનાં
જે ભેદ કહ્યા છે તે જ ભવોપપાત ગતિનાં ભેદ
પણ કહેવા જોઈએ.
- આ ભવોપપાતગતિની પ્રરુપણા થઈ.
- પ્ર. નો ભવોપપાતગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. નોભવોપપાતગતિ બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
૧. પુદ્ગલ-નોભવોપપાત ગતિ.
૨. સિદ્ધ-નોભવોપપાત ગતિ.

- પ. સે કિં તં પોગ્ગલણોભવોવવાયગઈ ?
૩. પોગ્ગલણોભવોવવાયગઈ-જણ્ણં પરમાણુપોગ્ગલે લોગ્ગસ પુરત્થિમિલ્લાઓ ચરિમંતાઓ પચ્છિમિલ્લં ચરિમંતં એગસમણ્ણં ગચ્છઈ,
- પચ્છિલ્લાઓ વા ચરિમંતાઓ પુરત્થિમિલ્લં ચરિમંતં એગસમણ્ણં ગચ્છઈ,
- દાહિગિલ્લાઓ વા ચરિમંતાઓ ઉત્તરિલ્લં ચરિમંતં એગસમણ્ણં ગચ્છઈ,
- એવં ઉત્તરિલ્લાઓ દાહિગિલ્લં, ઉવરિલ્લાઓ હેટ્ઠિલ્લં, હેટ્ઠિલ્લાઓ વા ઉવરિલ્લં ।

સે તં પોગ્ગલ ણોભવોવવાયગઈ ।

- પ. સે કિં તં સિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ?
૩. સિદ્ધણોભવોવવાયગઈ દુવિહા પણ્ણત્તા, તં, જહા-
૧. અણંતરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ય,
૨. પરંપરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ય ।
- પ. સે કિં તં અણંતરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ?
૩. અણંતરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ પન્નરસવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. તિત્થસિદ્ધઅણંતરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ય -જાવ-
૧૫. અણેગસિદ્ધઅણંતરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ય ।

સે તં અણંતરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ।

- પ. સે કિં તં પરંપરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ?
૩. પરંપરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ અણેગવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-
- અપદમસમયસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ એવં - દુસમય - સિદ્ધણોભવોવવાયગઈ -જાવ- અણંતરસમયસિદ્ધણો-ભવોવવાયગઈ ।

સે તં પરંપરસિદ્ધણોભવોવવાયગઈ ।

- પ્ર. પુદ્ગલ નોભવોપપાત ગતિ શું છે ?
૩. પુદ્ગલ નોભવોપપાત ગતિ એ છે, જે પુદ્ગલ પરમાણુ લોકનાં પૂર્વી ચરમાન્ત અર્થાત્ કિનારાથી પશ્ચિમી ચરમાન્ત સુધી એક જ સમયમાં ગમન કરે છે.
- પશ્ચિમી ચરમાન્તથી પૂર્વી ચરમાન્ત સુધી એક જ સમયમાં ગમન કરે છે.
- દક્ષિણી ચરમાન્તથી ઉત્તરી ચરમાન્ત સુધી એક જ સમયમાં ગતિ કરે છે.
- ઉત્તરી ચરમાન્તથી દક્ષિણી ચરમાન્ત સુધી તથા ઉપરી ચરમાન્તથી નીચેના ચરમાન્ત સુધી અને નીચેના ચરમાન્તથી ઉપરના ચરમાન્ત સુધી એક જ સમયમાં ગતિ કરે છે.

આ પુદ્ગલ નોભવોપપાતગતિ કહેવાય છે.

- પ્ર. સિદ્ધ નોભવોપપાતગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. સિદ્ધ નોભવોપપાતગતિ બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
૧. અનન્તરસિદ્ધ નોભવોપપાતગતિ,
૨. પરંપરસિદ્ધ નોભવોપપાતગતિ.
- પ્ર. અનન્તરસિદ્ધ નોભવોપપાતગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. અનન્તર સિદ્ધ નોભવોપપાતગતિ પંદર પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
૧. તીર્થસિદ્ધ-અનન્તર સિદ્ધ-નોભવોપપાતગતિ -ચાવત્-
૧૫. અનેક સિદ્ધ-અનન્તર સિદ્ધ- નોભવોપ-પાતગતિ..
- આ અનન્તરસિદ્ધ-નોભવોપપાતગતિનું પ્રરુપણ થયું.**
- પ્ર. પરંપરસિદ્ધ-નોભવોપપાતગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. પરંપરસિદ્ધ-નોભવોપપાતગતિ અનેક પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
- અપ્રથમ સમયસિદ્ધ- નોભવોપપાતગતિ અને દ્વિસમય સિદ્ધ નોભવોપપાતગતિ -ચાવત્- અનન્તર સમયસિદ્ધ-નોભવોપપાતગતિ.
- આ પરંપરસિદ્ધ-નોભવોપપાતગતિનું પ્રરુપણ થયું.**

સે તં સિદ્ધનોભવોવવાયગઈ ।

સે તં ણોભવોવવાયગઈ ।

સે તં ઉવવાયગઈ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૬, સુ. ૧૦૯૨-૧૧૦૪

૧. સત્તરસવિહાવિહાયગઈ-

પ. ૫. સે કિં તં વિહાયગઈ ?

૩. વિહાયગઈ સત્તરસવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. ફુસમાણગઈ, ૨. અફુસમાણગઈ,

૩. ઉવસંપજ્જમાણગઈ, ૪. અણુવસંપજ્જમાણગઈ,

૫. પોગ્ગલગઈ, ૬. મંડૂયગઈ,

૭. ણાવાગઈ, ૮. ણયગઈ,

૯. છાયાગઈ, ૧૦. છાયાણુવાયગઈ,

૧૧. લેસાગઈ, ૧૨. લેસ્સાણુવાયગઈ,

૧૩. ઉદ્દિસપવિભત્તગઈ,

૧૪. ચઉપુરિસપવિભત્તગઈ,

૧૫. વંકગઈ, ૧૬. પંકગઈ,

૧૭. બંધણવિમોચણગઈ ।

પ. ૧. સે કિં તં ફુસમાણગઈ ?

૩. ફુસમાણગઈ જળ્ણં પરમાણુપોગ્ગલે દુપણસિય-જાબ-અણંતપણસિયાણં ખંધાણં અળ્ણમળ્ણં ફુસિત્તાણ ગઈ પવત્તહ ।

સે તં ફુસમાણગઈ ।

પ. ૨. સે કિં તં અફુસમાણગઈ ?

૩. અફુસમાણગઈ જળ્ણં ણણં ચેવ અફુસિત્તા ણં ગઈ પવત્તહ ।

સે તં અફુસમાણગઈ ।

પ. ૩. સે કિં તં ઉવસંપજ્જમાણગઈ ?

૩. ઉવસંપજ્જમાણગઈ જળ્ણં રાયં વા, જુવરાયં વા, ઈસરં વા, તલવરં વા, માડંબિયં વા, કોડુંબિયં વા, ઇભ્મં વા, સેટિઠં વા, સેણાવઈ વા, સત્થવાહં વા ઉવસંપજ્જિત્તા ણં ગચ્છહ ।

સે તં ઉવસંપજ્જમાણગઈ ।

૮. સત્તર પ્રકારની વિહાયોગતિ :

પ્ર. ૫. વિહાયોગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. વિહાયોગતિ સત્તર પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. સ્પૃશદમાનગતિ, ૨. અસ્પૃશદમાનગતિ.

૩. ઉપસંપદમાનગતિ, ૪. અનુપસંપદમાનગતિ.

૫. પુદ્ગલગતિ, ૬. મંડૂકગતિ,

૭. નૌકાગતિ, ૮. નયગતિ,

૯. છાયાગતિ, ૧૦. છાયાણુપાતગતિ,

૧૧. લેશ્યાગતિ, ૧૨. લેશ્યાણુપાતગતિ,

૧૩. ઉદ્દિશ્યપ્રવિભક્તગતિ,

૧૪. ચતુ:પુરુષ પ્રવિભક્તગતિ,

૧૫. વકગતિ, ૧૬. પંકગતિ,

૧૭. બંધનવિમોચનગતિ.

પ્ર. ૧. સ્પૃશદમાનગતિ કોને કહે છે ?

૩. પરમાણુ પુદ્ગલની અથવા દ્વિપ્રદેશી -ચાવત્-અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોની એક બીજાને સ્પર્શ કરતાં જે ગતિ થાય છે તે સ્પૃશદમાન ગતિ છે.

આ સ્પૃશદમાનગતિનું વર્ણન છે.

પ્ર. ૨. અસ્પૃશદમાન ગતિ કોને કહે છે ?

૩. (જે આ પરમાણુ પુદ્ગલોથી લઈને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોને) પરસ્પર સ્પર્શ કર્યા વગર જે ગતિ થાય છે તે અસ્પૃશદગતિ છે.

આ અસ્પૃશદમાનગતિનું સ્વરૂપ છે.

પ્ર. ૩. ઉપસંપદમાનગતિ કોને કહે છે ?

૩. ઉપસંપદમાનગતિ એવી છે, જેમાં વ્યક્તિ રાજા, યુવરાજ, ઈશ્વર (ઐશ્વર્યશાળી) તલવર (કોઈ રાજા દ્વારા નિયુક્ત પટ્ટધર શાસક) માડંલિક (મંડલાધિપતિ) ઈભ્ય (ધનાદ્ય) શેઠ, સેનાપતિ કે સાર્થવાહને આશ્રય કરીને (તેના સહયોગ કે સહારાથી) ગમન કરે છે.

આ ઉપસંપદમાન ગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ. ૪. સે કિં તં અણુવસંપજ્જમાણગઈ ?
 ૩. અણુવસંપજ્જમાણગઈ જણ્ણં એસિં ચેવ અણ્ણમણ્ણં
 અણુવસંપજ્જિત્તા ણં ગચ્છઈ ।

સે તં અણુવસંપજ્જમાણગઈ ।

- પ. ૫. સે કિં તં પોગ્ગલગઈ ?
 ૩. પોગ્ગલગઈ જણ્ણં પરમાણુપોગ્ગલાણં -જાવ-
 અણંતપએસિયાણં ધંધાણં પવત્તઈ ।

સે તં પોગ્ગલગઈ ।

- પ. ૬. સે કિં તં મંડૂયગઈ ?
 ૩. મંડૂયગઈ જણ્ણં મંડૂએ ઉપ્પિડિયા ઉપ્પિડિયા
 ગચ્છઈ ।

સે તં મંડૂયગઈ ।

- પ. ૭. સે કિં તં ણાવાગઈ ?
 ૩. ણાવાગઈ જણ્ણં ણાવા પુવ્વવેયાલીઓ દાહિણવેયાલિં
 જલપહેણં ગચ્છઈ, દાહિણવેયાલીઓ વા અવરવેયાલિં
 જલપહેણં ગચ્છઈ ।

સે તં ણાવાગઈ ।

- પ. ૮. સે કિં તં ણયગઈ ?
 ૩. ણયગઈ જણ્ણં ણેગમ-સંગહ-વવહાર-ઉજ્જુસુય-
 સદ્-સમભિરુદ્ધ-એવંભૂયાણં ણયાણં જા ગઈ, અહવા
 સવ્વણયા વિ જં ઇચ્છંતિ ।

સે તં ણયગઈ ।

- પ. ૯. સે કિં તં છાયાગઈ ?
 ૩. છાયાગઈ જણ્ણં હયચ્છાયં વા, ગયચ્છાયં વા, નરચ્છાયં
 વા, કિન્નરચ્છાયં વા, મહોરગચ્છાયં વા, ગંધવ્વચ્છાયં
 વા, ઉસહચ્છાયં વા, રહચ્છાયં વા, છત્તચ્છાયં વા,
 ઉવસંપજ્જિત્તા ણં ગચ્છઈ ।

સે તં છાયાગઈ ।

- પ. ૧૦. સે કિં તં છાયાણુવાયગઈ ?
 ૩. છાયાણુવાયગઈ-જણ્ણં પુરિસં છાયા અણુગચ્છઈ, ણો
 પુરિસે છાયં અણુગચ્છઈ ।

- પ્ર. ૪. અનુપસંપદ્ધમાનગતિ કોને કહે છે ?
 ૩. આજ પૂર્વોક્ત (રાજા આદિ)નું પરસ્પર આશ્રય
 ન લઈને જે ગતિ થાય છે. તે અનુપસંપદ્ધમાન
 ગતિ છે.

આ અનુપસંપદ્ધમાન ગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૫. પુદ્ગલગતિ કોને કહે છે ?
 ૩. પરમાણુ પુદ્ગલોની -યાવત્- અનન્તપ્રદેશી સંધોની
 ગતિ પુદ્ગલગતિ છે.

આ પુદ્ગલગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૬. દેડકાગતિ કોને કહે છે ?
 ૩. દેડકો જે ઉછળી-ઉછળીને ગતિ કરે છે તે
 દેડકાગતિ કહેવાય છે.

આ દેડકાગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૭. નૌકાગતિ કોને કહે છે ?
 ૩. જેમ નૌકા પૂર્વી વૈતાલી (તટ)થી દક્ષિણી
 વૈતાલીની તરફ જલપથથી જાય છે અથવા
 દક્ષિણી વૈતાલીથી પશ્ચિમી વૈતાલીની તરફ
 જલપથથી જાય છે. એવી ગતિ નૌકાગતિ છે

આ નૌકાગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૮. નયગતિ કોને કહે છે ?
 ૩. નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, ઋજુસૂત્ર, શબ્દ,
 સમભિરુદ્ધ અને એવંભૂત આ સાત નયોની જે
 પ્રવૃત્તિ છે અથવા બધા નય જે માને છે તે
 નયગતિ છે.

આ નયગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૯. છાયાગતિ કોને કહે છે ?
 ૩. અશ્વની છાયા, હાથીની છાયા, મનુષ્યની
 છાયા, કિન્નરની છાયા, મહોરગની છાયા
 ગન્ધર્વની છાયા, વૃષભની છાયા, રથની
 છાયા, છત્રની છાયાનો આશ્રય કરીને જે ગમન
 કરે છે તે છાયાગતિ છે.

આ છાયાગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૧૦. છાયાનુપાતગતિ કોને કહે છે ?
 ૩. છાયા પુરુષ આદિ પોતાના નિમિત્તનું અનુગમન
 કરે છે, પરંતુ પુરુષ છાયાનું અનુગમન કરતા
 નથી. તે છાયાનુપાતગતિ છે.

સે તં છાયાણુવાયગઈ ।

- પ. ૧૧. સે કિં તં લેસ્સાગઈ ?
 ડ. લેસ્સાગઈ જણ્ણં કળ્હલેસ્સા ણીલલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાણ તાવણત્તાણ તાગંધત્તાણ તારસત્તાણ તાફાસત્તાણ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ,

એવં ણીલલેસ્સા કાઠલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાણ -જાવ- તાફાસત્તાણ પરિણમઇ,

એવં કાઠલેસ્સા વિ તેઠલેસ્સં, તેઠલેસ્સા વિ પમ્હલેસ્સં, પમ્હલેસ્સા વિ સુક્કલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાણ -જાવ- પરિણમઇ ।

સે તં લેસ્સાગઈ ।

- પ. ૧૨. સે કિં તં લેસ્સાણુવાયગઈ ?
 ડ. લેસ્સાણુવાયગઈ જલ્લેસ્સાઈ દબ્બાઈ પરિયાઙ્ગત્તા કાલં કરેઙ્ગ તલ્લેસ્સેસુ ડવવજ્જઇ, તં જહા-

કળ્હલેસ્સેસુ વા -જાવ- સુક્કલેસ્સેસુ વા ।

સે તં લેસ્સાણુવાયગઈ ।

- પ. ૧૩. સે કિં તં ડદ્ધિસ્સપવિભત્તગઈ ?
 ડ. ડદ્ધિસ્સપવિભત્તગઈ જેણં આયરિયં વા, ડવજ્જાયાં વા, થેરં વા, પવત્તં વા, ગણિં વા, ગણહરં વા, ગણાવચ્છેઙ્ગયં વા ડદ્ધિસિય-ડદ્ધિસિય ગચ્છઇ ।

સે તં ડદ્ધિસ્સપવિભત્તગઈ ।

- પ. ૧૪. સે કિં તં ચઢપુરિસપવિભત્તગઈ ?
 ડ. ચઢપુરિસપવિભત્તગઈ સે જહાણામણ ચત્તારિપુરિસા, તં જહા-

૧. સમગં પટ્ઠિતા સમગં પજ્જવટ્ઠિયા,

૨. સમગં પટ્ઠિયા વિસમં પજ્જવટ્ઠિયા,

આ છાયાણુપાતગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૧૧. લેશ્યાગતિ કોને કહે છે ?
 ડ. કૃષ્ણલેશ્યાનાં દ્રવ્ય, નીલ લેશ્યાનાં દ્રવ્યને પ્રાપ્ત કરીને તેના જ વર્ણરૂપમાં, તેના જ ગંધરૂપમાં, તેના જ રસ રૂપમાં તથા તેના જ સ્પર્શરૂપમાં વારંવાર જે પરિણત થાય છે.

આ પ્રમાણે નીલલેશ્યા પણ કાપોતલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના જ વર્ણરૂપમાં -યાવત્- તેના જ સ્પર્શરૂપમાં પરિણત થાય છે.

આ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યા પણ તેજોલેશ્યાને, તેજોલેશ્યા પદ્મલેશ્યાને અને પદ્મલેશ્યા શુકલ-લેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના જ વર્ણ રૂપમાં -યાવત્- તેના જ સ્પર્શરૂપમાં પરિણત થાય છે. તે લેશ્યાગતિ છે.

આ લેશ્યાગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૧૨. લેશ્યાણુપાતગતિ કોને કહે છે ?
 ડ. જે જેવી લેશ્યાનાં દ્રવ્યોને ઋહણ કરીને (જીવ) કાળ કરે છે. (મરે છે) તેવી લેશ્યાવાળા (જીવો)માં તે ઉત્પન્ન થાય છે, જેમકે- કૃષ્ણલેશ્યાવાળા દ્રવ્યોમાં -યાવત્- શુકલ લેશ્યાવાળા દ્રવ્યોમાં (આ પ્રકારની ગતિ) લેશ્યાણુપાત ગતિ છે.

આ લેશ્યાણુપાતગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૧૩. ઉદ્દિશ્યપ્રવિભક્તગતિ કોને કહે છે ?
 ડ. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, પ્રવર્તક, ગણી, ગણધર કે ગણાવચ્છેઙ્ગકને લક્ષ્ય (ઉદ્દેશ્ય) કરીને જે ગમન કરાય છે તે ઉદ્દિશ્યપ્રવિભક્તગતિ છે.

આ ઉદ્દિશ્યપ્રવિભક્તગતિનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. ૧૪. ચતુઃપુરુષપ્રવિભક્તગતિ કોને કહે છે ?
 ડ. ચતુઃ પુરુષપ્રવિભક્તગતિ ચાર પ્રકારની છે, જેમકે-
 ૧. જેમ ચાર પુરુષોનું એક સાથે પ્રસ્થાન અને ચારેયનું એક સાથે પહોંચવું.
 ૨. ચાર પુરુષોનું એક સાથે પ્રસ્થાન, પરંતુ અલગ-અલગ પહોંચવું.

૩. વિસમં પટ્ટિયા સમગં પજ્જવટ્ઠયા,

૪. વિસમં પટ્ટિયા વિસમં પજ્જવટ્ઠયા ।

સે તં ચડપુરિસપવિભત્તગઈ ।

- પ. ૧૫. સે કિં તં વંકગઈ ?
 ડ. વંકગઈ ચડવ્વિહા પળ્લતા, તં જહા-
 ૧. ઘટ્ટણયા, ૨. થંભણયા,
 ૩. લેસણયા, ૪. પવડણયા ।

સે તં વંકગઈ ।

- પ. ૧૬. સે કિં તં વંકગઈ ?
 ડ. વંકગઈ સે જહાણામએ કેઠે પુરિસે સેયંસિ વા, વંકસિ
 વા, ઉદયંસિ વા કાયં ઉબ્બહિયા ગચ્છઈ ।

સે તં વંકગઈ ।

- પ. ૧૭. સે કિં તં વંકગઈ ?
 ડ. વંકગઈ સે જહાણામએ કેઠે પુરિસે સેયંસિ વા, વંકસિ
 વા, ઉદયંસિ વા કાયં ઉબ્બહિયા ગચ્છઈ ।

સે તં વંકગઈ ।

સે તં વિહાયગઈ ।

સે તં ગઈપ્પવાએ ।

- પળ્લ. પ. ૧૬, સુ. ૧૧૦૫-૧૧૨૨

૩. ચાર પુરુષોનું અલગ-અલગ પ્રસ્થાન,
 પરંતુ એક સાથ પહોંચવું.

૪. ચાર પુરુષોનું અલગ-અલગ પ્રસ્થાન અને
 અલગ-અલગ પહોંચવું.

આ ચતુ:પુરુષપ્રવિભક્તગતિનું સ્વરુપ છે.

- પ્ર. ૧૫. વકગતિ કેટલા પ્રકારની છે ?
 ડ. વકગતિ ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
 ૧. સંઘટ્ટો કરવાથી, ૨. અટકાવવાથી,
 ૩. ભેટવાથી, ૪. પડવાથી.

આ વકગતિનું સ્વરુપ છે.

- પ્ર. ૧૬. વંકગતિ કોને કહે છે ?
 ડ. જેમ કોઈ પુરુષ કાદવમાં, વંકમાં અથવા પાણીમાં
 પોતાના શરીર દ્વારા લપસી જવાથી કે ડુબી
 જવાથી ગમન કરે છે. તેની આ વંકગતિ છે.

આ વંકગતિનું સ્વરુપ છે.

- પ્ર. ૧૭. વંકગતિ કોને કહે છે ?
 ડ. અત્યંત પાકીને તૈયાર થયેલ અથવા વંકગતિ
 વિમુક્ત (છૂટેલા) આમ્રો, આમ્રાતકો, બીજોરા,
 બિલ્લફળ, કવિત્થ ફળો, ભદ્ર નામક ફળો,
 કટહલો (ફણસ), દાડમ, પારેવત નામક ફળ
 અખરોટ, ચોરફળો, બોર અથવા તિન્દુકફળોની
 વ્યાધાત ન હોય તો સ્વભાવથી જ-જે અધોગતિ
 હોય છે. તે વંકગતિ વિમોચનગતિ છે.

આ વંકગતિ વિમોચનગતિનું સ્વરુપ છે.

આ વિહાયોગતિની પ્રરુપણા પૂર્ણ થઈ.

આ ગતિપ્રપાતનું વર્ણન પૂર્ણ થયું.

૨૧. ઉપયોગ અધ્યયન

જ્ઞાન અને દર્શન જીવના શાશ્વત ગુણ છે. આના જ આધારે જીવ જડ પદાર્થોથી જુદો દર્શાવી શકાય છે. એ બન્ને જીવના લક્ષણ છે. આ હર્મેશા જીવની સાથે રહીને પોતાની જુદી વિશેષતાઓ દર્શાવે છે. જૈન આગમોમાં જ્ઞાન અને દર્શનને ઉપયોગ કહેવામાં આવે છે, પરંતુ સાથે એ પણ દર્શાવ્યું છે કે એક સમયમાં એક જ ઉપયોગ હોય છે. ઉપયોગના રુપમાં જ્ઞાન અને દર્શન યુગપદ્ ભાવી નથી. એક અન્તર્મુદૂર્ત પછી જ એ ઉપયોગોમાં પરિવર્તન થયાં કરે છે. ગુણના રુપમાં જ્ઞાન અને દર્શન યુગપદ્ભાવી છે., એક સાથે રહે છે. પરંતુ ઉપયોગના રુપમાં તે યુગપદ્ભાવી નથી, ક્રમભાવી છે. આજ ગુણ અને ઉપયોગમાં ભેદ છે.

ઉપયોગના બે ભેદ કરાય છે- સાકારોપયોગ અને અનાકારોપયોગ. સાકારોપયોગમાં જ્ઞાન અને અનાકારોપયોગમાં દર્શનનો અન્તર્ભાવ હોય છે. સાકારોપયોગનાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનના આધારે આઠ ભેદ કરાય છે, જેમ- આત્મિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન, અનાકારોપયોગના ચાર ભેદ છે- ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન અને કેવળદર્શન. આ પ્રમાણે સાકારોપયોગ જ્ઞાનાત્મક અને અનાકારોપયોગ દર્શનાત્મક હોય છે. જ્ઞાન સાકાર ઉપયોગ છે પરંતુ દર્શન અનાકાર ઉપયોગ છે.

બન્ને પ્રકારના ઉપયોગ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શથી રહિત હોય છે અને અગુરુલઘુ પણ હોય છે. નિર્વૃત્તિ કે નિષ્પત્તિના આધારે પણ ઉપયોગનિર્વૃત્તિને સાકારોપયોગ અને અનાકારોપયોગના ભેદથી બે પ્રકારના કહ્યા છે.

ચોવીસ દંડકોમાંથી કોઈ પણ જીવ કોઈ પણ સમયે ઉપયોગ રહિત હોતા નથી. તથાપિ સામાન્ય રુપે વિચાર કરીએ તો પ્રત્યેક જીવમાં બે ઉપયોગ હોય છે - સાકાર અને અનાકાર. ક્યારેક સાકાર ઉપયોગ હોય છે - તો ક્યારેક અનાકાર ઉપયોગ હોય છે. જે જીવમાં જે જ્ઞાન કે અજ્ઞાન પ્રાપ્ત હોય છે, તેમાં તે જ સાકારોપયોગ હોય છે. અને જે દર્શન પ્રાપ્ત હોય છે, તેમાં તે જ અનાકારોપયોગ હોય છે. આ દષ્ટિથી પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય જીવોમાં મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન એ બે સાકારોપયોગ અને અચક્ષુદર્શન નામક એક અનાકાર ઉપયોગ હોય છે. બેઈન્દ્રિય અને ત્રેઈન્દ્રિય જીવોમાં પણ એકેન્દ્રિય જીવોની જેમ અનાકાર ઉપયોગ તો એક અચક્ષુદર્શનને જ હોય છે, પરંતુ સાકારોપયોગમાં આત્મિનિબોધિક જ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન એ બે વધારે થાય છે. કારણ કે એ બન્ને સાકારોપયોગમાં સમ્યગ્દષ્ટિ પ્રાપ્ત થવાથી તે ઉપલબ્ધ હોય છે. ચઉરેન્દ્રિય જીવમાં ત્રેઈન્દ્રિયની જેમ ચાર જ સાકારોપયોગ હોય છે - આત્મિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન. અનાકારોપયોગ બે હોય છે - ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન. ચઉરેન્દ્રિયમાં ચક્ષુ વધવાથી તેમાં ચક્ષુદર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. નૈરયિકજીવો, દેવો અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકોમાં છ સાકારોપયોગ અને ત્રણ અનાકારોપયોગ હોય છે. તેમાં અવધિદર્શન નામક એક અનાકારોપયોગ તથા અવધિજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન નામક બે સાકારોપયોગ ચઉરેન્દ્રિયથી અધિક પ્રાપ્ત થાય છે. મનુષ્યોમાં સાકારોપયોગના સમસ્ત આઠ ભેદ તથા અનાકારોપયોગના સમસ્ત ચાર ભેદ માનવામાં આવે છે. સમસ્ત પ્રાણીઓમાં મનુષ્ય બધાથી અધિક વિકસિત જીવ છે. કેવલજ્ઞાન જેવા સાકારોપયોગ અને કેવળદર્શન જેવા અનાકારોપયોગ તેમાં જ ઉપલબ્ધ થાય છે.

પ્રસંગવશ આ અધ્યયનમાં એવી ચર્ચાનો પણ સમાવેશ થયેલ છે કે કેવલજ્ઞાનીઓમાં બે ઉપયોગ એક સાથે પ્રાપ્ત થતાં નથી. તેઓ કેવલજ્ઞાન નામક સાકારોપયોગ અને કેવલદર્શન નામક અનાકારોપયોગવાળા હોવા છતાં એક સમયમાં તેઓને આમાંથી એક જ ઉપયોગ પ્રાપ્ત થાય છે. ગુણની દષ્ટિથી તેમાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન બન્ને એક સાથે રહે છે. કેવળજ્ઞાની જે સમયે રત્નપ્રભાપૃથ્વી આદિને આકારો, હેતુઓ, ઉપમાઓ, દષ્ટાન્તો, વર્ણો, સંસ્થાનો, પ્રમાણો

અને ઉપકરણોથી જાણે છે તે સમયે જોતા નથી. તથા જે સમયે જુવે છે તે સમયે જાણતાં નથી. કારણ કે જે સાકાર છે તે જ્ઞાન છે તથા જે અનાકાર છે તે દર્શન છે.

સાકારોપયોગ અને અનાકારોપયોગમાં પ્રત્યેકની કાયસ્થિતિ (સ્થિતિકાળ) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મૂહૂર્ત છે. તેનો પરસ્પર અંતરકાળ પણ અન્તર્મૂહૂર્ત જ છે. એક અન્તર્મૂહૂર્તનાં અનન્તર તે ક્રમશઃ બદલતા રહે છે. અલ્પબહુત્વની દૃષ્ટિએ અનાકારોપયોગ યુક્ત જીવ અલ્પ છે તથા સાકારોપયોગયુક્ત જીવ તેનાથી સંખ્યાતગુણ છે.

આ અધ્યયનમાં દર્શનોપયોગનું વિશેષ વર્ણન થયેલ છે. ચાર ગતિઓમાં ક્યો જીવ ક્યાં દર્શનોપયોગથી યુક્ત છે એનું વિસ્તૃત વર્ણન કરેલ છે. આમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવો અને સમ્મૂર્ચ્છિમ જીવોના દર્શનોપયોગની વિશેષ ચર્ચા છે. માટે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, બાદર પૃથ્વીકાયિક આદિ જીવોમાં પણ સામાન્ય એકેન્દ્રિય જીવોની જેમ એક અચક્ષુદર્શન-ઉપયોગ રહે છે. સમ્મૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જીવોમાં ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન એ બે દર્શનોપયોગ હોય છે. જ્યારે સમ્મૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં માત્ર અચક્ષુદર્શન હોય છે પરન્તુ ચક્ષુદર્શનનો ઉપયોગ થતો નથી.

દર્શન ગુણથી સંપન્ન ચક્ષુદર્શની આદિ જીવોની કાયસ્થિતિ, અંતરકાળ અને અલ્પબહુત્વનો પણ આ અધ્યયનમાં વર્ણન થયેલ છે. તેના પ્રમાણે ચક્ષુદર્શની જીવ ચક્ષુદર્શનીના રુપમાં જઘન્ય અન્તર્મૂહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક હજાર સાગરોપમ સુધી રહે છે. અચક્ષુદર્શનીની આ કાયસ્થિતિ બે પ્રકારની હોય છે - ૧. અનાદિ અપર્યવસિત અને ૨. અનાદિ સપર્યવસિત. અવધિદર્શનીની કાયસ્થિતિ જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક બે છાસઠ સાગરોપમ સુધી હોય છે. કેવલદર્શની સાદી અપર્યવસિત હોય છે. અલ્પબહુત્વની અપેક્ષાએ બધાથી અલ્પ અવધિદર્શની છે, તેનાથી ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુણ છે, તેનાથી- કેવળદર્શની અનન્તગુણ છે અને તેનાથી અચક્ષુદર્શની અનન્તગુણ છે.

૨૧. ઉવઓગ-અજ્ઞયણં

સૂત્ર -

૧. ઉવઓગસસભેયપ્પભેય પરૂવણં-

- પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! ઉવઓગે પણ્ણત્તે ?
 ઉ. ગોયમા ! કઙ્કવિહે ઉવઓગે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. સાગારોવઓગે ય, ૨. અણાગારોવઓગે ય ।^૧
 પ. સાગારોવઓગે ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પણ્ણત્તે ?
 ઉ. ગોયમા ! અટ્ઠવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. આભિણિબોહિયણાણસાગારોવઓગે,
 ૨. સુયણાણસાગારોવઓગે,
 ૩. ઓહિણાણસાગારોવઓગે,
 ૪. મણપજ્જવણાણસાગારોવઓગે,
 ૫. કેવલણાણસાગારોવઓગે,
 ૬. મહાઅણ્ણાણસાગારોવઓગે,
 ૭. સુયઅણ્ણાણસાગારોવઓગે,
 ૮. વિભંગણાણસાગારોવઓગે ।
 પ. અણાગારોવઓગે ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પણ્ણત્તે ?
 ઉ. ગોયમા ! ચડવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. ચક્કવુદંસણઅણાગારોવઓગે,
 ૨. અચક્કવુદંસણઅણાગારોવઓગે,
 ૩. ઓહિદંસણઅણાગારોવઓગે,
 ૪. કેવલદંસણઅણાગારોવઓગે ।

- પણ્ણ. પ. ૨૯, સુ. ૧૯૦૮-૧૯૧૦

૨. ઓહેણ જીવેસુ ઉવઓગ પરૂવણં-

એવં જીવાણં પિ । - પણ્ણ. પ. ૨૯, સુ. ૧૯૧૧

૩. ઉવઓગાણં અગરૂચલહુયત્ત પરૂવણં-

સાગારોવઓગો અણાગારોવઓગો ચડત્થણં પણ્ણં
(અગરૂચ લહુયપણ્ણં)

- વિયા. સ. ૧, ઉ. ૯, સુ. ૧૪

૪. ઉવઓગાણં વણ્ણાઇઅભાવો-

સાગારોવઓગે ય અણાગારોવઓગે ય અવણ્ણા, અગંધા,
અરસા, અફાસા ।

- વિયા. સ. ૧૨, ઉ. ૫, સુ. ૩૨

૧. વિયા. સ. ૧૬, ઉ. ૭, સુ. ૧

૨૧. ઉપયોગ અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. ઉપયોગનાં ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ઉપયોગ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! ઉપયોગ બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
 ૧. સાકારોપયોગ, ૨. અનાકારોપયોગ.
 પ્ર. ભંતે ! સાકારોપયોગ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! આઠ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
 ૧. આત્મિભિબોધિકજ્ઞાન - સાકારોપયોગ,
 ૨. શ્રુતજ્ઞાન - સાકારોપયોગ,
 ૩. અવધિજ્ઞાન-સાકારોપયોગ,
 ૪. મન:પર્યવજ્ઞાન-સાકારોપયોગ,
 ૫. કેવળજ્ઞાન-સાકારોપયોગ,
 ૬. મતિ અજ્ઞાન - સાકારોપયોગ,
 ૭. શ્રુત અજ્ઞાન - સાકારોપયોગ,
 ૮. વિભંગજ્ઞાન - સાકારોપયોગ.
 પ્ર. ભંતે ! અનાકારોપયોગ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?
 ઉ. ગૌતમ ! ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
 ૧. ચક્ષુદર્શન - અનાકારોપયોગ,
 ૨. અચક્ષુદર્શન- અનાકારોપયોગ,
 ૩. અવધિદર્શન - અનાકારોપયોગ,
 ૪. કેવળ-દર્શન - અનાકારોપયોગ.

૨. સામાન્યથી જીવોમાં ઉપયોગોનું પ્રરૂપણ :

આ પ્રમાણે સમુચ્ચય જીવોમાં જાણવું જોઈએ.

૩. ઉપયોગોનું અગુરુલઘુત્વનું પ્રરૂપણ :

સાકારોપયોગ અને અનાકારોપયોગના ચતુર્થપદ (અગુરુ
લઘુત્વ) વાળા જાણવાં જોઈએ.

૪. ઉપયોગોમાં વર્ણાદિનો અભાવ :

સાકારોપયોગ અને અનાકારોપયોગ આ બંને વર્ણ-
ગંધ- રસ અને સ્પર્શથી રહિત છે.

૫. ઉવઓગનિવ્વત્તી ભેયા ચ્ચવીસદંડાસુ ય પરૂવણં-
 પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! ઉવઓગનિવ્વત્તી પ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! ઢુવિહા ઉવઓગનિવ્વત્તી પ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સાગારોવઓગનિવ્વત્તી,
 ૨. અણાગારોવઓગનિવ્વત્તી ।
 દં. ૨-૨૪. **એવં ણેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।**
 - વિયા. સ. ૧૯, ડ. ૮, સુ. ૪૪-૪૫

૬. ચ્ચવીસદંડાસુ ઉવઓગભેયપ્પભેયાણં પરૂવણં-
 પ. દં. ૧. ણેરહયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે ઉવઓગે પ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! ઢુવિહે ઉવઓગે પ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. સાગારોવઓગે ય, ૨. અણાગારોવઓગે ય ।
 પ. ણેરહયાણં ભંતે ! સાગારોવઓગે કઙ્કવિહે પ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! છ્ચવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. મહ્ણાણસાગારોવઓગે,
 ૨. સુયણાણસાગારોવઓગે,
 ૩. ઓહિણાણસાગારોવઓગે,
 ૪. મહ્ણઅણાણસાગારોવઓગે,
 ૫. સુયઅણાણસાગારોવઓગે,
 ૬. વિભંગણાણસાગારોવઓગે ।
 પ. ણેરહયાણં ભંતે ! અણાગારોવઓગે કઙ્કવિહે પ્ણત્તે ?
 ડ. ગોયમા ! તિવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. ચ્ચક્કુદંસણઅણાગારોવઓગે,
 ૨. અચ્ચક્કુદંસણઅણાગારોવઓગે,
 ૩. ઓહિદંસણઅણાગારોવઓગે ય ।
 દં. ૨-૧૧. **એવં -જાવ- થણિયકુમારાણં ।**
 પ. દં. ૧૨. પુઢવિક્કાહયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહે ઉવઓગે પ્ણત્તે ?

૫. ઉપયોગ- નિર્વૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડોમાં પ્રરુપણ :
 પ્ર. ભંતે ! ઉપયોગ નિર્વૃત્તિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! ઉપયોગ નિર્વૃત્તિ બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
 ૧. સાકારોપયોગ નિર્વૃત્તિ,
 ૨. અનાકારોપયોગ નિર્વૃત્તિ.
 દં. ૨-૨૪. **આ પ્રમાણે નારકોથી વૈમાનિકો સુધી જાણવું જોઈએ.**

૬. ચોવીસ દંડોમાં ઉપયોગોનાં ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરુપણ :
 પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારકના ઉપયોગ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
 ૧. સાકારોપયોગ, ૨. અનાકારોપયોગ.
 પ્ર. ભંતે ! નારકનાં સાકારોપયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! છ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
 ૧. મતિજ્ઞાન- સાકારોપયોગ,
 ૨. શ્રુતજ્ઞાન- સાકારોપયોગ,
 ૩. અવધિજ્ઞાન-સાકારોપયોગ,
 ૪. મતિઅજ્ઞાન-સાકારોપયોગ,
 ૫. શ્રુતઅજ્ઞાન-સાકારોપયોગ,
 ૬. વિભંગજ્ઞાન-સાકારોપયોગ.
 પ્ર. ભંતે ! નારકનાં અનાકારોપયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
 ૧. ચક્ષુદર્શન - અનાકારોપયોગ.
 ૨. અચક્ષુદર્શન-અનાકારોપયોગ,
 ૩. અવધિદર્શન - અનાકારોપયોગ,
 દં. ૨-૧૧. **આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.**
 પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકોનાં ઉપયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૧. (ક) જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૩૨
 (ખ) જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૧૦૬, ૧૨૭
 (ગ) ત્રિયા. સ. ૧, ડ. ૫, સુ. ૨૬

૩. ગોયમા ! દુવિહે ઉવઓગે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સાગારોવઓગે ય, ૨. અળાગારોવઓગે ય ।^૧

૫. પુઢવિક્કાઙ્ગયાણં ભંતે ! સાગારોવઓગે કઙ્ગવિહે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. મઙ્ગઅળ્ણાણે, ૨. સુયઅળ્ણાણે ।

૫. પુઢવિક્કાઙ્ગયાણં ભંતે ! અળાગારોવઓગે કઙ્ગવિહે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! ંગે અચક્કુદંસળાળાગારોવઓગે પળ્ણત્તે ।

દં. ૧૩-૧૬. **એવં -જાવ- વળ્ણપ્પઙ્ગાઙ્ગયાણં ।**^૨

૫. દં. ૧૭. બેઙ્ગદિયાણં ભંતે ! કઙ્ગવિહે ઉવઓગે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે ઉવઓગે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સાગારોવઓગે ય, ૨. અળાગારોવઓગે ય ।^૩

૫. બેઙ્ગદિયાણં ભંતે ! સાગારોવઓગે કઙ્ગવિહે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! ચઙ્ગવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. આભિળિબોહિયળાળસાગારોવઓગે,
૨. સુયળાળસાગારોવઓગે,
૩. મઙ્ગઅળ્ણાળસાગારોવઓગે,
૪. સુયઅળ્ણાળાસાગારોવઓગે ।

૫. બેઙ્ગદિયાણં ભંતે ! અળાગારોવઓગે કઙ્ગવિહે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! ંગે અચક્કુદંસળાળાગારોવઓગે ।

દં. ૧૮. **એવં તેઙ્ગદિયાળ વિ ।**^૪

દં. ૧૯. **ચઙ્ગરિંદિયાળ વિ એવં ચેવ ।**^૫

૩. ગૌતમ ! ઉપયોગ બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
૧. સાકારોપયોગ, ૨. અનાકારોપયોગ.

૫. ભંતે ! પૃથ્વીકાચિકોના સાકારોપયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
૧. મતિઅજ્ઞાન, ૨. શ્રુત અજ્ઞાન.

૫. ભંતે ! પૃથ્વીકાચિકોના અનાકારોપયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! એક જ અચક્ષુદર્શન અનાકારોપયોગ કહ્યો છે.

દં. ૧૩-૧૬. **આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયકો સુધી જાણવું જોઈએ.**

૫. દં. ૧૭. ભંતે ! બેઈન્દ્રિયોના ઉપયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! (તેના) ઉપયોગ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સાકારોપયોગ, ૨. અનાકારોપયોગ.

૫. ભંતે ! બેઈન્દ્રિયોના સાકારોપયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! (તેના) ઉપયોગ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. આભિનિબોધિકજ્ઞાન - સાકારોપયોગ,

૨. શ્રુતજ્ઞાન - સાકારોપયોગ,

૩. મતિઅજ્ઞાન - સાકારોપયોગ,

૪. શ્રુતઅજ્ઞાન - સાકારોપયોગ.

૫. ભંતે ! બેઈન્દ્રિયોના અનાકારોપયોગ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! (તેના) એક અચક્ષુદર્શન-અનાકારોપયોગ કહ્યા છે.

દં. ૧૮. **આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિયોનાં ઉપયોગ છે.**

દં. ૧૯. **ચઙ્ગરેન્દ્રિયનાં ઉપયોગ પણ આ પ્રમાણે છે.**

૧. જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૧૩ (૧૭)

૨. જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૧૪-૨૬

૩. જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૨૮

૪. જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૨૯

૫. જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૩૦

ળવરં-અણાગારોવઓમે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ચક્કુદંસણઅણાગારોવઓમે ય,
૨. અચક્કુદંસણઅણાગારોવઓમે ય ।
- દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિયક્કજોણિયાણં જહા ણેરહયાણં ।^૧
- દં. ૨૧. મણુસ્સાણં જહા ઓહિણુ ઉવઓમે મણિયં તહેવ મ્હાણિયવ્વં ।^૨
- દં. ૨૨-૨૪. વ્હાણમંતર -જોહિસિય-વેમાણિયાણં જહા ણેરહયાણં ।^૩

- પળ્ણ. પ. ૨૯, સુ. ૧૯૧૨-૧૯૨૭

૭. જીવ-ચતવીસદંડેસુ સાગારાણાગારોવઉત્તત્ત પરૂવણં-

- પ. જીવા ણં મંતે ! કિં સાગારોવઉત્તા અણાગારોવઉત્તા ?
- ઉ. ગોયમા ! સાગારોવઉત્તા વિ, અણાગારોવઉત્તા વિ ।

પ. સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-
“જીવા સાગારોવઉત્તા વિ, અણાગારોવઉત્તા વિ ?”

ઉ. ગોયમા ! જે ણં જીવા આમ્હિણિબોહિયણાણ-
સુયણાણ-ઓહિણાણ-મણ-કેવલ-મહઅણ્ણાણ-
સુયઅણ્ણાણ-વિમ્હંગણાણોવઉત્તા

તે ણં જીવા સાગારોવઉત્તા,
જે ણં જીવા ચક્કુદંસણ-અચક્કુદંસણ-ઓહિદંસણ-
કેવલદંસણોવઉત્તા, તે ણં જીવા અણાગારોવઉત્તા,

સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-
“જીવા સાગારોવઉત્તા વિ, અણાગારોવઉત્તા વિ ।”

- પ. દં. ૧. ણેરહયાણં મંતે ! કિં સાગારોવઉત્તા અણાગારોવઉત્તા ?

વિશેષ : (તેના) અનાકારોપયોગ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. ચક્કુદર્શન- અનાકારોપયોગ,
૨. અચક્કુદર્શન-અનાકારોપયોગ.
- દં. ૨૦. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચયોનિકોનાં (સાકારોપયોગ તથા અનાકારોપયોગ) વર્ણન નારકનાં સમાન છે.
- દં. ૨૧. ઔઘિક ઉપયોગ જેટલા કહ્યા છે તેટલા જ મનુષ્યોનાં ઉપયોગ કહેવા જોઈએ.
- દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોનાં ઉપયોગ નારકનાં સમાન છે.

૭. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં સાકાર-અનાકારોપયુક્તત્વનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! જીવ સાકારોપયોગ યુક્ત છે કે અનાકારોપયોગ યુક્ત છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જીવ સાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે અને અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહ્યું છે કે -
“જીવ સાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે અને અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે ?”

ઉ. ગૌતમ ! જે જીવ આમ્હિણિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાનોપયોગવાળા છે.

તે જીવ સાકારોપયોગ યુક્ત કહેવાય છે.

જે જીવ ચક્કુદર્શન, અચક્કુદર્શન, અવધિદર્શન અને કેવળદર્શનના ઉપયોગથી યુક્ત છે, તે જીવ અનાકારોપયોગ યુક્ત કહેવાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“જીવ સાકારોપયોગયુક્ત પણ છે અને અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે.”

- પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારક સાકારોપયોગયુક્ત છે કે અનાકારોપયોગ યુક્ત છે ?

૧. (ક) જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૯૭(૧)

(ખ) જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૩૫-૪૦

૨. જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૪૧

૩. (ક) જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૨૦૧ (ઈ)

(ખ) જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૪૨

૩. ગોયમા ! ણેરહયા સાગારોવડત્તા વિ, અણાગારોવડત્તા વિ ।
- પ. સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-
“ણેરહયા સાગારોવડત્તા વિ, અણાગારોવડત્તા વિ ?”
૩. ગોયમા ! જે ણં ણેરહયા આભિણિવોહિયણાણ-
સુયણાણ-ઓહિણાણ - મહઅણ્ણાણ - સુયઅણ્ણાણ-
વિભંગણાણોવડત્તા,
તે ણં ણેરહયા સાગારોવડત્તા,
જે ણં ણેરહયા ચક્ખુદંસણ-અચક્ખુદંસણ-
ઓહિદંસણોવડત્તા,
તે ણં ણેરહયા અણાગારોવડત્તા,
સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-
“ણેરહયા સાગારોવડત્તા વિ, અણાગારોવડત્તા વિ ।

દં. ૨-૧૧. એવં -જાવ- ધણિયકુમારા ।

- પ. દં. ૧૨. પુઢવિક્કાહયાણં ભંતે ! કિં સાગારોવડત્તા
અણાગારોવડત્તા ?
૩. ગોયમા ! પુઢવિક્કાહયા સાગારોવડત્તા વિ,
અણાગારોવડત્તા વિ ।
- પ. સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-
“પુઢવિક્કાહયા સાગારોવડત્તા વિ, અણાગારોવડત્તા
વિ ?”
૩. ગોયમા ! જે ણં પુઢવિક્કાહયા મહઅણ્ણાણ
સુયઅણ્ણાણોવડત્તા,
તે ણં પુઢવિક્કાહયા સાગારોવડત્તા,
જે ણં પુઢવિક્કાહયા અચક્ખુદંસણોવડત્તા,
તે ણં પુઢવિક્કાહયા અણાગારોવડત્તા,
સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-
“પુઢવિક્કાહયા સાગારોવડત્તા વિ, અણાગારો-
વડત્તા વિ ।”

દં. ૧૩-૧૬. એવં -જાવ- વણ્ણપ્પહિકાહયા ।

- પ. દં. ૧૭. બેહંદિયાણં ભંતે ! કિં સાગારોવડત્તા
અણાગારોવડત્તા ?

૩. ગૌતમ ! નારક સાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે અને
અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે.
- પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“નારક સાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે અને
અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે ?”
૩. ગૌતમ ! જે નારક આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન,
અવધિજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને
વિભંગજ્ઞાનના ઉપયોગથી યુક્ત છે.
તે નારક સાકારોપયોગયુક્ત છે.
જે નારક ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન અને
અવધિદર્શનનાં ઉપયોગથી યુક્ત છે,
તે નારક અનાકારોપયોગયુક્ત છે
માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
“નારક સાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે અને
અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે.”

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી
જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિકો સાકારોપયોગ યુક્ત
છે કે અનાકારોપયોગ યુક્ત છે ?
૩. ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક સાકારોપયોગ યુક્ત પણ
છે અને અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે.
- પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“પૃથ્વીકાયિક સાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે અને
અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે ?”
૩. ગૌતમ ! જે પૃથ્વીકાયિક મતિઅજ્ઞાન અને
શ્રુતઅજ્ઞાનના ઉપયોગવાળા છે,
તે પૃથ્વીકાયિક સાકારોપયોગ યુક્ત છે.
જે પૃથ્વીકાયિક અચક્ષુદર્શનના ઉપયોગવાળી છે.
તે પૃથ્વીકાયિક અનાકારોપયોગયુક્ત છે.
માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
“પૃથ્વીકાયિક સાકારોપયોગયુક્ત પણ છે અને
અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે.”

દં. ૧૩-૧૬. આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકો સુધી
જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બેહંદિય સાકારોપયોગયુક્ત છે
કે અનાકારોપયોગયુક્ત છે ?

૩. ગોયમા ! બેઈદિયા સાગારોવઉત્તા વિ, અણાગારો-વઉત્તા વિ ।

૫. સે કેળટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
“બેઈદિયા સાગારોવઉત્તા વિ, અણાગારોવઉત્તા વિ ?”

૩. ગોયમા ! જે ણં બેઈદિયા આભિણિબોહિયણાણ-સુયણાણ-મઈઅણ્ણાણ - સુય-અણ્ણાણોવઉત્તા,

તે ણં બેઈદિયા સાગારોવઉત્તા,
જે ણં બેઈદિયા અચક્કુદંસણોવઉત્તા,
તે ણં બેઈદિયા અણાગારોવઉત્તા,
સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-
“અટ્ઠસહિયા બેઈદિયા સાગારોવઉત્તા વિ,
અણાગારોવઉત્તા વિ ।”

દં. ૧૮-૧૯. એવં -જાવ- ચરિદિયા ।

ળવરં-ચક્કુદંસણં અઠ્ઠઈયં ચરિદિયાણં ।

દં. ૨૦. પેંચેદિય-તિરિક્કજોણિયા જહા ણેરડયા ।^૧

દં. ૨૧. મણૂસા જહા જીવા ।^૨

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોડસિય-વેમાણિયાણં જહા ણેરડયા ।^૩

- પણ્ણ. ૫. ૨૯, સુ. ૧૯૨૮-૧૯૩૫

૮. કેવલિસુ એગસમએ દોઁવઓગાણં ણિસેહો-

૫. કેવલી ણં ભંતે ! ઇમં રયણપ્પભં પુઢવિં આગારેહિં, હેઠ્ઠહિં, ઉવમાહિં, દિટ્ઠંતેહિં, વણ્ણેહિં, સંઠાણેહિં, પમાણેહિં, પડોયારેહિં જં સમયં જાણઈ તં સમયં પાસઈ, જં સમયં પાસઈ તં સમયં જાણઈ ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

૩. ગૌતમ ! બેઈન્દ્રિય સાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે અને અનાકારોપયોગયુક્ત પણ છે.

૫. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“બેઈન્દ્રિય સાકારોપયોગયુક્ત પણ છે અને અનાકારોપયોગયુક્ત પણ છે ?”

૩. ગૌતમ ! જે બેઈન્દ્રિય આભિણિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાનનાં ઉપયોગવાળા છે.

તે બેઈન્દ્રિય સાકારોપયોગયુક્ત છે,
જે બેઈન્દ્રિય અચક્કુદર્શનના ઉપયોગથી યુક્ત છે.
તે બેઈન્દ્રિય અનાકારોપયોગ યુક્ત છે,
માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
“બેઈન્દ્રિય સાકારોપયોગયુક્ત પણ છે અને અનાકારોપયોગ યુક્ત પણ છે.”

દં. ૧૮-૧૯. આ પ્રમાણે ચઉરેન્દ્રિય સુધી જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : ચઉરેન્દ્રિય જીવોમાં ચક્કુદર્શન અધિક કહેવા જોઈએ.

દં. ૨૦. પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકોની ઉપયોગ યુક્તતા નારકનાં સમાન છે.

દં. ૨૧. મનુષ્યોની ઉપયોગ યુક્તતા સમુચ્ચય જીવોનાં સમાન છે.

દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોની ઉપયોગ યુક્તતા નારકનાં સમાન છે.

૮. કેવળીઓમાં એક સમયમાં બે ઉપયોગોનો નિષેધ :

૫. ભંતે ! કેવળજ્ઞાની આ રત્નપ્રભાપૃથ્વીનો આકારોથી, હેતુઓથી, ઉપમાઓથી, દષ્ટાંતોથી, વર્ણોથી, સંસ્થાનોથી, પ્રમાણોથી અને પ્રત્યવતારોથી (ઉપકરણોથી) સહિત જે સમય જાણે છે શું તે સમયે જુવે છે તથા જે સમયે જુવે છે શું તે સમયે જાણે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

૧. (ક) જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૩૫

(ખ) જીવા. પડિ. ૩, સુ. ૯૭ (૧)

૨. જીવા પડિ ૧ સુ. ૪૨

૩. (ક) વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૭, સુ. ૧

(ખ) જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૪૨

(ગ) જીવા. પડિ. ૩, સુ. ૨૦૧ (ઈ)

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-
“केवली णं इमं रयणप्पभं पुढवीं आगारेहिं -जाव-
पडोयारेहिं जं समयं जाणइ, णो तं समयं पासइ,
जं समयं पासइ, णो तं समयं जाणइ ?”

उ. गोयमा ! सागारे से णाणे भवइ, अणागारे से
दंसणे भवइ ।

से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-
“केवली णं इमं रयणप्पभं पुढवीं आगारेहिं -जाव-
पडोयारेहिं जं समयं जाणइ, णो तं समयं पासइ,
जं समयं पासइ, णो तं समयं जाणइ ।

एवं -जाव- अहेसत्तमपुढविं ।

एवं सोहम्मं कप्पं -जाव- अच्छुय, गेवेज्जगविमाणे,
अणुत्तरविमाणे, ईसीपब्भारं पुढवीं, परमाणुपोगलं,
दुपएसियं खंधं -जाव- अणंतपदेसियं खंधं ।

પ. કેવલી ણં ભંતે ! इमं रयणप्पभं पुढवीं अणागारेहिं,
अहेऊहिं, अणुवमाहिं, अदिट्ठं तेहिं अवण्णेहिं,
असंठाणेहिं, अपमाणेहिं, अपडोयारेहिं पासइ ण
जाणइ ?

उ. हंता, गोयमा ! केवली णं इमं रयणप्पभं पुढविं
अणागारेहिं -जाव- अपडोयारेहिं पासइ, ण जाणइ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-
“केवली णं इमं रयणप्पभं पुढविं अणागारेहिं
-जाव- अपडोयारेहिं पासइ, ण जाणइ ?”

उ. गोयमा ! अणागारे से दंसणे भवइ, सागारे से
णाणे भवइ,

से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-
“केवली णं इमं रयणप्पभं पुढविं अणागारेहिं
-जाव- अपडोयारेहिं पासइ, ण जाणइ ।

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કેવળી આ રત્નપ્રભાપૃથ્વીને આકારો -યાવત્-
ઉપકરણોથી સહિત જે સમયે જાણે છે તે સમયે
જાણતાં નથી અને જે સમયે જુવે છે તે સમયે
જાણતાં નથી ?”

ઉ. ગૌતમ ! જે સાકાર છે તે જ્ઞાન છે અને જે
અનાકાર છે તે દર્શન છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કેવળી આ રત્નપ્રભાપૃથ્વીને આકારો -યાવત્-
ઉપકરણોથી સહિત જે સમયે જાણે છે તે સમયે
દેખતા નથી. અને જે સમયે જુવે છે તે સમયે
જાણતાં નથી.”

આ પ્રમાણે અધઃસપ્તમ પૃથ્વી સુધી જાણવું
જોઈએ.

આ પ્રમાણે સૌધર્મકલ્પથી અચ્યુતકલ્પ સુધી,
ઐવેયક વિમાન, અનુત્તરવિમાન, ઈષ્ટપ્રાગભારા
પૃથ્વી, પરમાણુપુદ્ગલ, દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ -યાવત્-
અનન્તપ્રદેશી સ્કંધનાં માટે પણ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીને
અનાકારોથી, અહેતુઓથી, અનુપમાઓથી,
અદષ્ટાંતોથી, અવર્ણોથી, અસંસ્થાનોથી,
અપ્રમાણોથી અને ઉપકરણોથી સહિત જે સમયે
જુવે છે શું તે સમયે જાણતાં નથી ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! કેવળી આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીને
અનાકારોથી -યાવત્- ઉપકરણોથી જે સમયે જુવે
છે, તે સમયે જાણતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કેવળી આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીને અનાકારોથી
-યાવત્- ઉપકરણોથી જે સમયે જુવે છે તે સમયે
જાણતાં નથી?”

ઉ. ગૌતમ ! જે અનાકાર હોય છે તે દર્શન (જેવું)
છે અને જે સાકાર છે તે જ્ઞાન (જાણે) છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કેવળી આ રત્નપ્રભાપૃથ્વીને અનાકારોથી
-યાવત્- ઉપકરણોથી જે સમયે જુવે છે, તે સમયે
જાણતાં નથી.”

एवं -जाव- ईसीपब्भारं पुढविं परमाणुपोग्गलं,
अणंतपदेसियं खंधं पासइ, ण जाणइ ।

- पण्ण. प. ३०, सु. १९६३-१९६४

९. उवओगोत्ताणं कायट्ठिई परूवणं-

प. सागारोवउत्ते णं भंते ! सागारोवउत्ते त्ति कालओ
केवचिरं होइ ?

उ. गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं ।

अणागारोवउत्ते वि एवं चेव ।^१

- पण्ण. प. १८, सु. १३६२-१३६३

१०. उवओगोत्ताणं अंतरकाल परूवणं-

सागारोवउत्ता य अणागारोवउत्ता य अंतरं जहण्णेण
वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं ।

- जीवा. पडि. ९, सु. २३३

११. उवओगोत्ताणं अप्पबहुत्तं-

प. एएसि णं भंते ! जीवाणं सागारोवउत्ताणं
अणागारोवउत्ताणं य कयरे कयरेहितो अप्पा वा
-जाव- विसेसाहिया वा ?

उ. गोयमा ! १. सब्बत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता,

२. सागारोवउत्ता संखेज्जगुणा ।^२

- पण्ण. प. ३, सु. २६२

१२. चउगईसु दंसणोवओग परूवणं^३ -

प. णेरइयाणं भंते ! जीवा किं चक्खुदंसणी,
अचक्खुदंसणी, ओहिदंसणी, केवलदंसणी ?

उ. गोयमा ! चक्खुदंसणी वि, अचक्खुदंसणी वि,
ओहिदंसणी वि, णो केवलदंसणी ।

- जीवा. पडि. १, सु. ३२

प. सुहुमपुढविकाइयाणं भंते ! जीवा किं चक्खुदंसणी
-जाव- केवलदंसणी ?

उ. गोयमा ! णो चक्खुदंसणी, अचक्खुदंसणी, णो
ओहिदंसणी, णो केवलदंसणी ।

- जीवा. पडि. १, सु. १३(१४)

एवं -जाव- सुहुम बायर वणप्फइकाइयाण वि ।

- जीवा. पडि. १, सु. १४-२६

આ પ્રમાણે ઈપત્ત્રાગ્ભારા પૃથ્વી સુધી પરમાણુ
પુદ્ગલ તથા અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સુધી કેવળી જે
સમયે જુવે છે તે સમયે જાણતાં નથી.

૯. ઉપયોગયુક્તોની કાય-સ્થિતિનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! સાકારોપયોગ યુક્ત જીવ સાકારોપયોગ-
યુક્ત રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્નર્મુહૂર્ત સુધી
રહે છે.

અનાકારોપયોગ યુક્ત જીવ પણ આ પ્રમાણે છે.

૧૦. ઉપયોગયુક્તોનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ :

સાકારોપયોગયુક્તો અને અનાકારોપયોગયુક્તોનું જઘન્ય
અને ઉત્કૃષ્ટ અંતરકાળ અંતર્મુહૂર્તનું છે.

૧૧. ઉપયોગયુક્તોનો અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! આ સાકારોપયોગયુક્ત અને
અનાકારોપયોગયુક્ત જીવોમાં કોણ કોનાથી
અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ અનાકારોપયોગ
યુક્ત જીવ છે.

૨. (તેનાથી) સાકારોપયોગયુક્ત જીવ
સંખ્યાતગુણ છે.

૧૨. ચાર ગતિઓમાં દર્શનોપયોગનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! નારક જીવ શું ચક્ષુદર્શની, અચક્ષુદર્શની,
અવધિદર્શની કે કેવળદર્શની છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની, અચક્ષુદર્શની અને
અવધિદર્શની છે. પરંતુ કેવળદર્શની નથી.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જીવો શું ચક્ષુદર્શની
-યાવત્- કેવળદર્શની છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની, અવધિદર્શની અને કેવળ
દર્શની નથી પરંતુ અચક્ષુદર્શની છે.

આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ બાદર વનસ્પતિકાયિકો સુધી
જાણવું જોઈએ.

૧-૨. જીવા. પડિ. ૯, સુ. ૨૩૩

૩. દર્શન આ ઉપયોગનો જ ભેદ છે તે કારણે અહીંયા આ પ્રકરણ લેવામાં આવે છે.

વેંદિયા તેંદિયા જહેવ સુહુમપુઠવિકાઙ્યા ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૮-૨૯

પ. ચરિદિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં ચક્ષુદંસણી
-જાવ- કેવલદંસણી ?

૩. ગોયમા ! ચક્ષુદંસણી વિ, અચક્ષુદંસણી વિ, ણો
ઓહિદંસણી, ણો કેવલદંસણી ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૩૦

પ. સમ્મુચ્છિમ પંચેદિય તિરિયક્ષજોણિય જલયરાણં
ભંતે ! કિં ચક્ષુદંસણી -જાવ- કેવલદંસણી ?

૩. ગોયમા ! ચક્ષુદંસણી વિ, અચક્ષુદંસણી વિ, ણો
ઓહિદંસણી, ણો કેવલદંસણી ।

થલયરા સ્થયરા એવં ચેવ ।

પ. ગભ્ભવકકંતિય પંચેદિય તિરિયક્ષજોણિય જલયરાણં
ભંતે ! કિં ચક્ષુદંસણી -જાવ- કેવલદંસણી ?

૩. ગોયમા ! ચક્ષુદંસણી વિ, અચક્ષુદંસણી વિ,
ઓહિદંસણી વિ, ણો કેવલદંસણી ।

થલયરા સ્થયરા એવં ચેવ ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૩૫-૪૦

પ. સમ્મુચ્છિમ મણુસ્સા ણં ભંતે ! કિં ચક્ષુદંસણી
-જાવ- કેવલદંસણી ?

૩. ગોયમા ! ણો ચક્ષુદંસણી, અચક્ષુદંસણી, ણો
ઓહિદંસણી, ણો કેવલદંસણી ।

પ. ગભ્ભવકકંતિય મણુસ્સાણં ભંતે ! કિં ચક્ષુદંસણી
-જાવ- કેવલદંસણી ?

૩. ગોયમા ! ચક્ષુદંસણી વિ -જાવ- કેવલદંસણી વિ ।
- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૪૧

પ. દેવા ણં ભંતે ! કિં ચક્ષુદંસણી -જાવ-
કેવલદંસણી ?

૩. ગોયમા ! ચક્ષુદંસણી વિ, અચક્ષુદંસણી વિ,
ઓહિદંસણી વિ, ણો કેવલદંસણી ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૪૨

૧૩. દંસણસ્સ અગરૂયલહુયાત્ત પરૂવણં-

પ. દંસણે ણં ભંતે ! કિં ગરૂયા ? લહુયા ?
ગરૂયલહુયા ? અગરૂયલહુયા ?

૩. ગોયમા ! ણો ગરૂયા, ણો લહુયા, ણો ગરૂયલહુયા,
અગરૂયલહુયા ।

- વિયા. સ. ૧, ૩. ૧, સુ. ૧૧

**ભેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય જીવોનું વર્ણન સૂક્ષ્મ
પૃથ્વીકાધિકોના સમાન જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. ભંતે ! ચઉરેન્દ્રિય જીવ શું ચક્ષુદર્શની -યાવત્-
કેવળ દર્શની છે ?

૩. ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની પણ છે અને અચક્ષુદર્શની
પણ છે. પરંતુ અવધિદર્શની અને કેવળદર્શની
નથી.

પ્ર. ભંતે ! સમ્મૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક
જળચર શું ચક્ષુદર્શની -યાવત્- કેવળદર્શની છે ?

૩. ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની પણ છે અને અચક્ષુદર્શની પણ
છે. પરંતુ અવધિદર્શની અને કેવળદર્શની નથી.

**આ પ્રમાણે (સમ્મૂર્ચ્છિમ) સ્થળચર ખેચર જીવોના
માટે પણ જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જળચર શું
ચક્ષુદર્શની -યાવત્- કેવળદર્શની છે ?

૩. ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની, અચક્ષુદર્શની અને
અવધિદર્શની છે પરંતુ કેવળદર્શની નથી.

**આ પ્રમાણે ગર્ભજ સ્થળચર ખેચર જીવોનાં માટે
પણ જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. ભંતે ! સમ્મૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય શું ચક્ષુદર્શની -યાવત્-
કેવળદર્શની છે ?

૩. ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની, અવધિદર્શની અને કેવળ
દર્શની નથી. પરંતુ અચક્ષુદર્શની છે.

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ મનુષ્ય શું ચક્ષુદર્શની -યાવત્-
કેવળદર્શની છે ?

૩. ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની પણ છે -યાવત્- કેવળ દર્શની
પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! દેવ શું ચક્ષુદર્શની -યાવત્- કેવળ દર્શની
છે ?

૩. ગૌતમ ! ચક્ષુદર્શની પણ છે, અચક્ષુદર્શની પણ છે
અને અવધિદર્શની પણ છે પરંતુ કેવળ દર્શની નથી.

૧૩. દર્શનનાં અગુરુલઘુત્વનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! દર્શન શું ગુરુ છે, લઘુ છે. ગુરુલઘુ છે
કે અગુરુલઘુ છે ?

૩. ગૌતમ ! દર્શન ગુરુ નથી, લઘુ નથી અને ગુરુલઘુ
પણ નથી પરંતુ અગુરુલઘુ છે.

૧૪. ચક્ષુદંસણી આઈણં કાયદિઠઈ પરૂવણં-

- પ. ચક્ષુદંસણી ણં ભંતે ! ચક્ષુદંસણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં સાગરોવમસહસ્સં સાઈરેમં ।
- પ. અચક્ષુદંસણી ણં ભંતે ! અચક્ષુદંસણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! અચક્ષુદંસણી દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ,
૨. અણાઈએ વા સપજ્જવસિએ ।
- પ. ઓહિદંસણી ણં ભંતે ! ઓહિદંસણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકકં સમયં, ઉક્કોસેણં દો છાવટ્ઠીઓ સાગરોવમાણં સાઈરેગાઓ ।
- પ. કેવલદંસણી ણં ભંતે ! કેવલદંસણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! સાઈએ અપજ્જવસિએ ।^૧

- પણ્ણ. પ. ૧૮, સુ. ૧૩૪૬-૧૩૫૭

૧૫. ચક્ષુદંસણી આઈણં અંતરકાલ પરૂવણં-

- ચક્ષુદંસણિસ્સ અંતરં-જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો ।
- અચક્ષુદંસણિસ્સ-દુવિહસ્સ નત્થિ અંતરં ।
- ઓહિદંસણિસ્સ-જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વણસ્સઙ્કાલો ।
- કેવલદંસણિસ્સ-ણત્થિ અંતરં ।

- જીવા. પઠિ. ૯, સુ. ૨૪૬

૧૬. ચક્ષુદંસણીઆઈણં અપ્પવહુત્તં-

- પ. એસિ ણં ભંતે ! ચક્ષુદંસણીણં -જાવ-કેવલદંસણીણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ઓહિદંસણી,
૨. ચક્ષુદંસણી અસંખ્વેજ્જગુણા,
૩. કેવલદંસણી અણંતગુણા,
૪. અચક્ષુદંસણી અણંતગુણા ।

- જીવા. પઠિ. ૯, સુ. ૨૪૬

૧૪. ચક્ષુદર્શની આદિની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ચક્ષુદર્શની, ચક્ષુદર્શનીનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - અન્તર્મુહૂર્ત સુધી, ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક હજાર સાગરોપમ સુધી રહે છે.
- પ્ર. ભંતે ! અચક્ષુદર્શની, અચક્ષુદર્શનીનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! અચક્ષુદર્શની બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. અનાદિ અપર્યવસિત,
૨. અનાદિ સપર્યવસિત.
- પ્ર. ભંતે ! અવધિદર્શની, અવધિદર્શનીનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક બે છયાસઠ સાગરોપમ સુધી રહે છે.
- પ્ર. ભંતે ! કેવળદર્શની, કેવળદર્શનીનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! કેવળદર્શની સાદિ અપર્યવસિત હોય છે.

૧૫. ચક્ષુદર્શની આદિનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ :

- ચક્ષુદર્શનીનું અંતર-જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ છે.
- બંને પ્રકારના અચક્ષુદર્શનીઓનું અંતર નથી. અવધિદર્શનીનું અંતર જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિકાળ છે. કેવળદર્શનીનું અંતર નથી.

૧૬. ચક્ષુદર્શની આદિનું અલ્પબહુત્વ :

- પ્ર. ભંતે ! આ ચક્ષુદર્શની -યાવત્- કેવળ દર્શનીમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ અવધિદર્શની છે.
૨. (તેનાથી) ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુણા છે.
૩. (તેનાથી) કેવળદર્શની અનન્તગુણા છે.
૪. (તેનાથી) અચક્ષુદર્શની અનન્તગુણા છે.

૨૨. પશ્યતા અધ્યયન

'પાસણયા' શબ્દ જૈન આગમોમાં પ્રયુક્ત એક વિશિષ્ટ શબ્દ છે, જેમાં જ્ઞાન અને દર્શનનો સમાવેશ થઈ જાય છે. જ્ઞાન અને દર્શનનો સમાવેશ "ઉપયોગ" શબ્દમાં પણ થયો છે, પરંતુ ઉપયોગ અને પાસણયા (પશ્યતા) માં ભેદ છે. ઉપયોગમાં જ્ઞાન અને દર્શનના સમસ્ત ભેદો ગ્રહણ થાય છે, જ્યારે પાસણયા માં મતિજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શન ગ્રહણ થતાં નથી. પાસણયા ના માટે હિંદીમાં પશ્યતા શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે. જે બોદ્ધ દર્શનમાં પ્રચલિત વિપશ્યનાથી અલગ અર્થ રાખે છે. પાસણયા શબ્દનો વાસ્તવિક અર્થ શું છે એ શોધનો વિષય છે, પરંતુ એના સંબંધમાં આગમોમાં જે તથ્ય સંકલિત છે તેનાથી જાણ થાય છે કે તે ઉપયોગથી જુદો જ છે.

ઉપયોગની જેમ પાસણયાના બે ભેદ વર્ણવ્યા છે.- સાકારપાસણયા અને અનાકાર પાસણયા. સાકારપશ્યતા (પાસણયા) છ પ્રકારની છે.- શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન. મતિજ્ઞાન અને મતિઅજ્ઞાનને પાસણયાના ભેદોમાં ગણેલ નથી. માટે જાણ થાય છે કે સાકારપાસણયાના અન્તર્ગત માત્ર વર્તમાનકાળનો વિષય કરનાર આભિનિબોધિક (મતિ) જ્ઞાન અને મતિઅજ્ઞાનનો સમાવેશ થતો નથી. પાસણયા ત્રૈકાલિક વિષયોથી સમ્બંધ છે. અનાકાર પશ્યતાના ત્રણ પ્રકાર છે - ચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન અને કેવળદર્શન. આમાં અચક્ષુદર્શનનો સમાવેશ થતો નથી. કારણ કે તે બાકીના ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ અપરિસ્ફુટ હોય છે. અનાકાર પશ્યતામાં તે જ ત્રણ દર્શનોનો સમાવેશ છે. જેમાં વિશદતા કે પરિસ્ફુટતા છે.

ચોવીસ દંડકોમાં પાસણયાનું વર્ણન કરવાથી જાણી શકાય છે કે એકેન્દ્રિય જીવોમાં એક માત્ર શ્રુતઅજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. બેઈન્દ્રિય અને ત્રેઈન્દ્રિય જીવોમાં શ્રુતજ્ઞાન કે શ્રુતઅજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા મળે છે. ચઉરેન્દ્રિય જીવોમાં શ્રુતજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન સાકાર પશ્યતાના સિવાય ચક્ષુદર્શન અનાકારપશ્યતા પણ ઉપલબ્ધ હોય છે. કારણ કે તે ચક્ષુઈન્દ્રિય યુક્ત હોય છે. નૈરયિકો, દેવો અને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિકોમાં શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાનના ભેદથી ચાર પ્રકારની સાકારપશ્યતા તથા ચક્ષુદર્શન અને અવધિદર્શનના ભેદથી બે પ્રકારની અનાકારપશ્યતા થઈ શકે છે. મનુષ્યોમાં સાકાર પશ્યતાના છ અને અનાકારપશ્યતાના ત્રણેય ભેદ પ્રાપ્ત થાય છે. આ વર્ણન સમુચ્ચયથી છે. પ્રત્યેક જીવની અપેક્ષાએ તેમાં ભિન્નતા રહે છે.

જીવમાં પ્રાપ્ત થનારી સાકારપશ્યતાના આધારે તે સાકારપશ્યી અને અનાકારપશ્યતાના આધારે તે અનાકારપશ્યી કહેવાય છે.

૨૨. પાસળયા અજ્ઞયણં

સૂત્ર -

૧. પામળયાભેય-પ્પભેયપરૂવણં-
 - પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! પાસળયા પળ્ણત્તા ?
 - ઉ. ગોયમા ! દુવિહા પાસળયા પળ્ણત્તા, તં જહા -
 ૧. સાગારપાસળયા, ૨. અળાગારપાસળયા ય ।
 - પ. સાગારપાસળયા ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?
 - ઉ. ગોયમા ! છવ્કવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સુયળાણસાગારપાસળયા,
 ૨. ઓહિળાણસાગારપાસળયા,
 ૩. મળપજ્જવળાણસાગારપાસળયા,
 ૪. કેવલળાણસાગારપાસળયા,
 ૫. સુયઅળ્ણાણસાગારપાસળયા,
 ૬. વિભંગળાણ સાગારપાસળયા ।
 - પ. અળાગારપાસળયા ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?
 - ઉ. ગોયમા ! તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. ચક્કુદંસળઅળાગારપાસળયા,
 ૨. ઓહિદંસળઅળાગારપાસળયા,
 ૩. કેવલદંસળઅળાગારપાસળયા ।

- પળ્ણ. પ. ૩૦, સુ. ૧૯૩૬-૧૯૩૮

૨. જીવેસુ ઓહેળ પાસળયા પરૂવણં-

એવં જીવાણં પિ । - પળ્ણ. પ. ૩૦, સુ. ૧૯૩૯
૩. ચઙ્કવીસદંડએસુ પાસળયા ભેયપ્પભેયા પરૂવણં-
 - પ. દં. ૧. ણેરઙ્કયાણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પાસળયા પળ્ણત્તા ?
 - ઉ. ગોયમા ! દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સાગારપાસળયા ય, ૨. અળાગારપાસળયા ય ।
 - પ. ણેરઙ્કયાણં ભંતે ! સાગારપાસળયા કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?
 - ઉ. ગોયમા ! ચઙ્કવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સુયળાણસાગારપાસળયા,
 ૨. ઓહિળાણસાગારપાસળયા,
 ૩. સુયઅળ્ણાણસાગારપાસળયા,
 ૪. વિભંગળાણસાગારપાસળયા ।

૨૨. પશ્યતા અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. પશ્યતા (જોવું) નાં ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરૂપણ :
 - પ્ર. ભંતે ! પશ્યતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
 - ઉ. ગૌતમ ! બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
 ૧. સાકાર પશ્યતા, ૨. અનાકારપશ્યતા.
 - પ્ર. ભંતે ! સાકાર પશ્યતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
 - ઉ. ગૌતમ ! છ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
 ૧. શ્રુતજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા,
 ૨. અવધિજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા,
 ૩. મનઃપર્યવજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા,
 ૪. કેવળજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા,
 ૫. શ્રુત અજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા,
 ૬. વિભંગજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા.
 - પ્ર. ભંતે ! અનાકારપશ્યતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
 - ઉ. ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
 ૧. ચક્કુદર્શન અનાકાર પશ્યતા,
 ૨. અવધિદર્શન અનાકાર પશ્યતા,
 ૩. કેવળદર્શન અનાકાર પશ્યતા.

૨. સામાન્યથી જીવોમાં પશ્યતાનું પ્રરૂપણ :

આ પ્રમાણે સમુચ્ચય જીવોમાં પશ્યતાનું વર્ણન કરવું જોઈએ.
૩. ચોવીસ દંડકોમાં પશ્યતાનાં ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરૂપણ :
 - પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારકની પશ્યતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
 - ઉ. ગૌતમ ! બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
 ૧. સાકારપશ્યતા, ૨. અનાકારપશ્યતા.
 - પ્ર. ભંતે ! નારકની સાકારપશ્યતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
 - ઉ. ગૌતમ ! ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
 ૧. શ્રુતજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા,
 ૨. અવધિજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા,
 ૩. શ્રુત અજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા,
 ૪. વિભંગજ્ઞાન સાકાર પશ્યતા.

પ. ગેરદ્વિયાણં ભંતે ! અનાગારપાસળયા કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. ચક્રુવુંદંસળઅળાગારપાસળયા ય,

૨. ઓહિદંસળઅળાગારપાસળયા ય ।

દં. ૨-૧૧. ંવં -જાવ- યળિયકુમારા ।

પ. દં. ૧૨. પુઢવિક્કાઙ્કાઙ્કાઙ્કા ંતે ! કઙ્કવિહા પાસળયા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! ંગા સાગારપાસળયા ।

પ. પુઢવિક્કાઙ્કાઙ્કા ંતે ! સાગારપાસળયા કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! ંગા સુયઅળ્ણાળસાગારપાસળયા પળ્ણત્તા ।

દં. ૧૩-૧૬. ંવં -જાવ- વળ્ણપ્ફઙ્કાઙ્કાઙ્કા ।

પ. દં. ૧૭. વેઙ્કદિયાળ્ણં ંતે ! કઙ્કવિહા પાસળયા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! ંગા સાગારપાસળયા પળ્ણત્તા ।

પ. વેઙ્કદિયાળ્ણં ંતે ! સાગારપાસળયા કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સુયળ્ણાળસાગારપાસળયા ય ।

૨. સુયઅળ્ણાળસાગારપાસળયા ય ।

દં. ૧૮. ંવં તેઙ્કદિયાળ્ણ વિ ।

પ. દં. ૧૯. ચઙ્કરિંદિયાળ્ણં ંતે ! કઙ્કવિહા પાસળયા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સાગારપાસળયા ય, ૨. અળાગારપાસળયા ય ।

સાગારપાસળયા જહા વેઙ્કદિયાળ્ણં ।

પ. ચઙ્કરિંદિયાળ્ણં ંતે ! અળાગારપાસળયા કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ંતે ! નારકોની અનાકારપશ્ચતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. યક્ષુદર્શન અનાકાર પશ્ચતા,

૨. અવધિદર્શન અનાકાર પશ્ચતા.

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.

પ. દં. ૧૨. ંતે ! પૃથ્વીકાઙ્કિકોની પશ્ચતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ંક સાકારપશ્ચતા કહી છે.

પ. ંતે ! પૃથ્વીકાઙ્કિકોની સાકાર પશ્ચતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ંકમાત્ર શ્રુતઅજ્ઞાન સાકારપશ્ચતા કહી છે.

દં. ૧૩-૧૬. આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાઙ્કિકો સુધીની પશ્ચતા જાણવી જોઈએ.

પ. દં. ૧૭. ંતે ! બેઈન્દ્રિયોની પશ્ચતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ંક માત્ર સાકારપશ્ચતા કહી છે.

પ. ંતે ! બેઈન્દ્રિયોની સાકારપશ્ચતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. શ્રુતજ્ઞાન સાકાર પશ્ચતા,

૨. શ્રુત અજ્ઞાન સાકાર પશ્ચતા.

દં. ૧૮. આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય જીવોની પણ પશ્ચતા કહેવી જોઈએ.

પ. દં. ૧૯. ંતે ! યઁરેન્દ્રિયોની પશ્ચતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. સાકારપશ્ચતા, ૨. અનાકારપશ્ચતા.

આની સાકારપશ્ચતા બેઈન્દ્રિયોની સાકાર-પશ્ચતાનાં સમાન જાણવી જોઈએ.

પ. ંતે ! યઁરેન્દ્રિયોની અનાકાર પશ્ચતા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગોયમા ! એગા ચક્ષુદંસણઅણાગારપાસણયા
પણ્ણત્તા ।

દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્કજોણિયા જહા ણેરહયા ।

દં. ૨૧. મણૂસાણં જહા જીવાણં ।

દં. ૨૨-૨૪. સેસા જહા ણેરહયા જાવ વેમાણિયા ।

- પણ્ણ. પ. ૩૦, સુ. ૧૯૪૦-૧૯૫૩

૪. જીવ-ચડવીસદંડણુ સાગારણાગારપસી પઠ્ઠવણં-

પ. જીવા ણં ધંતે ! કિં સાગારપસી, અણાગારપસી ?

૩. ગોયમા ! જીવા સાગારપસી વિ, અણાગારપસી વિ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ધંતે ! એવં વુચ્ચહ-

"જીવા સાગારપસી વિ, અણાગારપસી વિ ?"

૩. ગોયમા ! જે ણં જીવા સુયણાણી, ઓહિણાણી,
મણપજ્જવણાણી, કેવલણાણી, સુયઅણાણી,
વિભંગણાણી,

તે ણં જીવા સાગારપસી,

જે ણં જીવા ચક્ષુદંસણી, ઓહિદંસણી, કેવલદંસણી,

તે ણં જીવા અણાગારપસી,

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-

"જીવા સાગારપસી વિ, અણાગારપસી વિ ।"

પ. દં. ૧. ણેરહયા ણં ધંતે ! કિં સાગારપસી
અણાગારપસી ?

૩. ગોયમા ! એવં ચેવ ।

ણવરે-સાગારપાસણયાએ મણપજ્જવણાણી કેવલણાણી
ય વુચ્ચંતિ, અણાગાર-પાસણયાએ કેવલદંસણં ણત્થિ ।

દં. ૨-૧૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારા ।

૩. ગૌતમ ! એકમાત્ર ચક્ષુદર્શનની જ અનાકારપશ્યતા
કહી છે.

દં. ૨૦. પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકોની પશ્યતા
નારકનાં જેવી છે.

દં. ૨૧. મનુષ્યોની પશ્યતા સમુચ્ચય જીવોનાં
સમાન છે.

દં. ૨૨-૨૪ શેષ-વૈમાનિકો સુધી નારકનાં સમાન
પશ્યતા જાણવી જોઈએ.

૪. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં સાકાર-અનાકાર પશ્યતાવાણાનું
પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! જીવ સાકાર પશ્યતાવાળા છે કે અનાકાર
પશ્યતાવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! જીવ સાકારપશ્યતાવાળા પણ છે અને
અનાકારપશ્યતાવાળા પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

"જીવ સાકારપશ્યતાવાળા પણ છે અને અનાકાર
પશ્યતાવાળા પણ છે ?"

૩. ગૌતમ ! જે જીવ શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની,
મન:પર્યવજ્ઞાની, કેવળજ્ઞાની, શ્રુતઅજ્ઞાની અને
વિભંગજ્ઞાની છે.

તે જીવ સાકારપશ્યતાવાળા છે.

જે જીવ ચક્ષુદર્શની, અવધિદર્શની અને કેવળ
દર્શની છે.

તે જીવ અનાકારપશ્યતાવાળા છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"જીવ સાકારપશ્યતાવાળા પણ છે અને
અનાકારપશ્યતાવાળા પણ છે."

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારક સાકારપશ્યતાવાળા છે કે
અનાકારપશ્યતાવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : સાકારપશ્યતામાં મન:પર્યાયજ્ઞાની અને
કેવળજ્ઞાની તથા અનાકાર પશ્યતામાં કેવળ
દર્શની નથી એવું કહેવું જોઈએ.

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું
જોઈએ.

પ. દં. ૧૨. પુઢવિક્કાઇયાણં ભંતે ! કિં સાગારપસ્સી, અણાગારપસ્સી ?

૩. ગોયમા ! પુઢવિક્કાઇયા સાગારપસ્સી, ણો અણાગારપસ્સી ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-
“પુઢવિક્કાઇયા સાગારપસ્સી, ણો અણાગારપસ્સી ?

૩. ગોયમા ! પુઢવિક્કાઇયાણં એગા સુયઅણ્ણાણસાગારપાસણયા પ્ણત્તા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-
“પુઢવિક્કાઇયા સાગારપસ્સી, ણો અણાગારપસ્સી ।”

દં. ૧૩-૧૬. એવં -જાવ- વણસ્સઇકાઇયા ।

પ. દં. ૧૭. બેઇંદિયાણં ભંતે ! કિં સાગારપસ્સી, અણાગારપસ્સી ?

૩. ગોયમા ! સાગારપસ્સી, ણો અણાગારપસ્સી ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-
“બેઇંદિયા સાગારપસ્સી, ણો અણાગારપસ્સી ?”

૩. ગોયમા ! બેઇંદિયાણં દુવિહા સાગારપાસણયા પ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સુયણ્ણાણસાગારપાસણયા ય,
૨. સુયઅણ્ણાણસાગારપાસણયા ય ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-
“બેઇંદિયા સાગારપસ્સી, ણો અણાગારપસ્સી ।”

દં. ૧૮. એવં તેઇંદિયાણ વિ ।

પ. દં. ૧૯. ચરિંદિયાણં ભંતે ! કિં સાગારપસ્સી, અણાગારપસ્સી ?

૩. ગોયમા ! ચરિંદિયા સાગારપસ્સી વિ, અણાગારપસ્સી વિ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-
“ચરિંદિયા સાગારપસ્સી વિ, અણાગારપસ્સી વિ ?

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક સાકારપશ્યતાવાળા છે કે અનાકારપશ્યતાવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક સાકારપશ્યતાવાળા છે, અનાકારપશ્યતાવાળા નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“પૃથ્વીકાયિક જીવ સાકાર પશ્યતાવાળા છે પરંતુ અનાકારપશ્યતાવાળા નથી?”

૩. ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિકોમાં એકમાત્ર શ્રુતઅજ્ઞાન સાકારપશ્યતા કહી છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
“પૃથ્વીકાયિક સાકારપશ્યતાવાળા છે અનાકારપશ્યતાવાળા નથી.”

દં. ૧૩-૧૬. આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકો સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બેઈન્દ્રિય સાકારપશ્યતાવાળા છે કે અનાકારપશ્યતાવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે સાકારપશ્યતાવાળા છે, અનાકારપશ્યતાવાળા નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“બેઈન્દ્રિય સાકારપશ્યતાવાળા છે. અનાકારપશ્યતાવાળા નથી?”

૩. ગૌતમ ! તે બેઈન્દ્રિય બે પ્રકારથી સાકારપશ્યતાવાળા કહ્યા છે, જેમકે-

૧. શ્રુતજ્ઞાન સાકારપશ્યતા,
૨. શ્રુતઅજ્ઞાનસાકારપશ્યતા.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
“બેઈન્દ્રિય સાકારપશ્યતાવાળા છે, અનાકારપશ્યતાવાળા નથી.”

દં. ૧૮. આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય જીવોનાં વિષયમાં સમજવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૯. ભંતે ! ચઉરેન્દ્રિય સાકારપશ્યતાવાળા છે કે અનાકારપશ્યતાવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! ચઉરેન્દ્રિય સાકારપશ્યતાવાળા પણ છે અને અનાકારપશ્યતાવાળા પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“ચઉરેન્દ્રિય સાકારપશ્યતાવાળા પણ છે અને અનાકારપશ્યતાવાળા પણ છે?”

૩. ગોયમા ! જે ણં ચરિદિયાણં સુયણાણી સુયઅણાણી,

તે ણં ચરિદિયા સાગારપસી,

જે ણં ચરિદિયા ચક્ષુદંસણી,

તે ણં ચરિદિયા અણાગારપસી ।

સે તેણદ્ઢેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“ચરિદિયા સાગારપસી વિ, અણાગારપસી વિ ।”

દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયા જહા જેરહયા ।

દં. ૨૧. મણૂસા જહા જીવા ।

દં. ૨૨-૨૪. અવસેસા જહા જેરહયા -જાવ-
વેમાણિયા ।^૧

- પણ્ણ. પ. ૩૦, સુ. ૧૧૫૪-૧૧૬૨

૭. ગૌતમ ! જે ચઉરેન્દ્રિય શ્રુતજ્ઞાની અને
શ્રુતઅજ્ઞાની છે,

તે ચઉરેન્દ્રિય સાકારપશ્યતાવાળા છે.

જે ચઉરેન્દ્રિય ચક્ષુદર્શની છે,

તે ચઉરેન્દ્રિય અનાકારપશ્યતાવાળા છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“ચઉરેન્દ્રિય સાકારપશ્યતાવાળા પણ છે અને
અનાકારપશ્યતાવાળા પણ છે.”

દં. ૨૦. પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકોનું વર્ણન નારકનાં
સમાન છે.

દં. ૨૧. મનુષ્યોનું વર્ણન સમુચ્ચય જીવોનાં
સમાન છે.

દં. ૨૨-૨૪. બાકીનાં વૈમાનિકો સુધી નારકનાં
સમાન પશ્યતાવાળા જાણવું જોઈએ.

૨૩. દષ્ટિ અધ્યયન

દષ્ટિ અધ્યયનના અન્તર્ગત ત્રણ પ્રકારની દષ્ટિઓનું વિવેચન થયેલ છે. ત્રણ દષ્ટિઓ છે.- ૧. સમ્યગ્દષ્ટિ, ૨. મિથ્યાદષ્ટિ અને ૩. મિશ્રદષ્ટિ. આમાંથી કોઈપણ એક દષ્ટિ પ્રત્યેક જીવમાં પ્રાપ્ત હોય છે. કોઈપણ જીવ દષ્ટિવિહીન હોતાં નથી. ચાહે તે એકેન્દ્રિયનો પૃથ્વીકાય જીવ હોય કે સિદ્ધનો જીવ હોય. બધામાં દષ્ટિ વિદ્યમાન છે. આ દષ્ટિ જીવન અને જગતના પ્રત્યે જેની દષ્ટિ જે પ્રમાણે હોય તે પ્રમાણે દર્શાવામાં આવી છે. જે જીવ સંસારને સુખ સમજે છે, વિષયભોગોમાં રમે છે તે મિથ્યાદષ્ટિવાળો હોય છે, જે જીવ સંસારથી પર મોક્ષસુખનો અભિલાષી હોય છે તે સમ્યગ્દષ્ટિવાળો હોય છે. એવા જીવોની વિષયભોગોમાં આસક્તિ તીવ્ર હોતી નથી. સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ માટે સાત પ્રકૃતિઓનો ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ હોવો આવશ્યક છે. તે સાત પ્રકૃતિઓ આ પ્રમાણે છે.- અનન્તાનુબંધી કષાયની ચતુષ્ક, સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિથ્યાત્વમોહનીય અને મિશ્રમોહનીય. જ્યારે મોહકર્મની એ સાત પ્રકૃતિઓ ક્ષીણ થાય છે ત્યારે સમ્યગ્દષ્ટિવાળો બને છે. આને દષ્ટિની નિર્વૃત્તિ કહેવામાં આવે છે. નિર્વૃત્તિનો અર્થ છે નિષ્પત્તિ કે નિર્મિતિ, જ્યારે સમ્યગ્દર્શન પણ ન થાય અને મિથ્યાદષ્ટિ પણ ન થાય ત્યારે તેને સમ્યગ્મિથ્યા દષ્ટિ કહેવામાં આવે છે. મલયગિરિ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની વૃત્તિ (પત્રાંક-૩૮૮) માં કહેલ છે કે જીનેન્દ્ર પ્રરુપિત જીવાદિ તત્વો પ્રત્યે અવિપરીત દષ્ટિનું હોવું સમ્યગ્દષ્ટિ છે અને જીનેન્દ્ર પ્રરુપિત તત્વો પ્રત્યે સમ્યક્ શ્રદ્ધા પણ ન હોય અને વિપ્રતિપત્તિ પણ ન હોય તે સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ હોય છે. તેને જીન પ્રરુપિત તત્વોના સંબંધમાં રુચિ પણ હોતી નથી અને અરુચિ પણ હોતી નથી.

સમુચ્ચયની અપેક્ષાએ નૈરયિકો અને દેવોમાં ત્રણ પ્રકારની દષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે. ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક અને ગર્ભજ મનુષ્યોમાં પણ એ ત્રણેય દષ્ટિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. સમ્મૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ જીવોમાં સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ એ બે દષ્ટિઓ કહી છે તથા સમ્મૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમાં એક માત્ર મિથ્યાદષ્ટિ મનાય છે. એકેન્દ્રિય જીવોમાં પણ માત્ર મિથ્યાદષ્ટિ હોય છે. જ્યારે બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય અને ચૌરેન્દ્રિય જીવોમાં બે દષ્ટિઓ મનાય છે - સમ્યગ્દષ્ટિ અને મિથ્યાદષ્ટિ. સિદ્ધ જીવ માત્ર સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે. તે મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ હોતાં નથી. દેવોમાં પાંચ અનુત્તરવિમાન (ના દેવો) માં પણ માત્ર સમ્યગ્દષ્ટિ રહે છે બીજી નહિ.

દષ્ટિનો સંબંધ આત્માથી છે, એટલા માટે તે સંસારી જીવોમાં પણ હોય છે. તેમજ સિદ્ધોમાં પણ હોય છે. દષ્ટિ સિદ્ધોની જેમ અગુરુલઘુ હોય છે માટે ગુરુલઘુતાથી રહિત હોય છે. જીવ જે દષ્ટિથી ક્રિયા કરે છે, એ દષ્ટિ તે ક્રિયાની અપેક્ષાએ કરણ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે દષ્ટિકરણ પણ ત્રણ જ હોય છે. જેમ- સમ્યગ્દષ્ટિકરણ, મિથ્યાદષ્ટિકરણ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિકરણ. જે જીવમાં જે દષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે તે જ દષ્ટિકરણ તેમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. આ દષ્ટિઓથી ત્રણ પ્રકારના બંધ થાય છે - ૧. જીવ પ્રયોગ-બંધ, ૨. અનન્તર-બંધ અને ૩. પરંપર-બંધ.

કાયસ્થિતિની અપેક્ષાએ વિચાર કરવાથી જાણ થાય છે કે એક તો તે જીવ છે જેમાં એકવાર સમ્યગ્દષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ ગયા પછી ફરી પૂર્ણ થતી નથી. તેની આ સમ્યગ્દષ્ટિને સાદિ અપર્યવસિત કહેવામાં આવે છે પણ કેટલાક એવા પણ જીવ છે જેમાં સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ થયા પછી ફરી ચાલી જાય છે, તે સમ્યગ્દષ્ટિ સાદી સપર્યવસિત કહેવાય છે. તે જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત સુધી અને વધારેમાં કંઈક વધારે (૬૬) છયાંસઠ સાગરોપમ સુધી રહે છે. મિથ્યાદષ્ટિ ત્રણ પ્રકારની હોય છે.- ૧. સાદી સપર્યવસિત, ૨. અનાદિ અપર્યવસિત અને ૩. અનાદિ સપર્યવસિત. આમાં જે સાદી સપર્યવસિત છે તેની જઘન્ય કાયસ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્તની છે અને ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ દેશોન અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ છે. સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ અર્થાત્ મિશ્રદષ્ટિ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે. કાયસ્થિતિના અનુસાર જ દષ્ટિઓના અંતરકાળનું પણ આ અધ્યયનમાં વર્ણન કરેલ છે.

અલ્પબહુત્વની અપેક્ષાએ સર્વેથી અલ્પ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ (મિશ્રદષ્ટિ) જીવ છે. તેનું ત્રીજું ગુણસ્થાન મનાય છે. આ ગુણસ્થાન એક અન્તર્મુહૂર્તથી અધિક કાળ સુધી રહેતું નથી. પછી તેના અનન્તર જીવ મિથ્યાદષ્ટિ કે સમ્યગ્દષ્ટિ જ હોય છે. મિશ્રદષ્ટિથી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અનન્તગુણા છે તથા સમ્યગ્દષ્ટિથી મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અનન્તગુણા છે. આ સંસાર મિથ્યાદષ્ટિ જીવોથી ભરેલ છે.

૨૩. દિટ્ટી અજ્ઞયણ

સૂત્ર -

૧. જીવ-ચઢવીસદંડણુ સિદ્ધેસુ ય દિટ્ટી ભેય પરૂવણં-
- પ. જીવા ણં ધંતે ! કિં સમ્મદિટ્ટી, મિચ્છાદિટ્ટી સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ?
- ઝ. ગોયમા ! જીવા સમ્મદિટ્ટી વિ, મિચ્છાદિટ્ટી વિ, સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી વિ ।^૧
- દં. ૧. એવં ણેરહયા વિ ।^૨
- દં. ૨-૧૧. અસુરકુમારા વિ એવં ચેવ -જાવ-થણિયકુમારા ।
- પ. દં. ૧૨. પુહવિક્કાહયાણં ધંતે ! કિં સમ્મદિટ્ટી, મિચ્છાદિટ્ટી, સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ?
- ઝ. ગોયમા ! પુહવિક્કાહયા ણો સમ્મદિટ્ટી, મિચ્છાદિટ્ટી, ણો સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ।^૩
- દં. ૧૩-૧૬. એવં -જાવ- વણપ્પહકાહયા ।^૪
- પ. દં. ૧૭. વેહંદિયાણં ધંતે ! કિં સમ્મદિટ્ટી, મિચ્છાદિટ્ટી, સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ?
- ઝ. ગોયમા ! વેહંદિયા સમ્મદિટ્ટી વિ, મિચ્છાદિટ્ટી વિ, ણો સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ।^૫
- દં. ૧૮-૧૯. એવં તેહંદિયા ચઢરિંદિયા વિ ।^૬
- દં. ૨૦-૨૪. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિય^૭ મણુસ્સા^૮, વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિયા ય સમ્મદિટ્ટી વિ, મિચ્છાદિટ્ટી વિ, સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી વિ ।^૯
- પ. સિદ્ધા ણં ધંતે ! કિં સમ્મદિટ્ટી, મિચ્છાદિટ્ટી, સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ?
- ઝ. ગોયમા ! સિદ્ધા ણં સમ્મદિટ્ટી, ણો મિચ્છાદિટ્ટી, ણો સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ।

- પણ્ણ. પ. ૧૯. સુ. ૧૩૯૯-૧૪૦૫

૧. ઠાણં. અ. ૩, ઝ. ૩, સુ. ૧૮૭

૨. (ક) જીવા. પહિ. ૩, ઝ. ૩, સુ. ૮૮ (૨)

(ખ) જીવા. પહિ. ૧, સુ. ૩૨

૩. (ક) જીવા. પહિ. ૧, સુ. (૧૩/૧૩)

(ખ) વિયા. સ. ૧૯, ઝ. ૩, સુ. ૪

(ગ) વિયા. સ. ૨૪, ઝ. ૧૨, સુ. ૩

૪. જીવા. પહિ. ૧, સુ. ૧૬-૨૬

૫. (ક) જીવા. પહિ. ૧, સુ. ૨૮

(ખ) વિયા. સ. ૨૦, ઝ. ૧, સુ. ૪

૬. જીવા. પહિ. ૧, સુ. ૨૯-૩૦

૭. (ક) વિયા. સ. ૧, ઝ. ૨, સુ. ૯/૨

(ખ) વિયા. સ. ૨૦, ઝ. ૧, સુ. ૭

૨૩. દષ્ટિ અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. જીવ ચોવીસદંડકો અને સિદ્ધોમાં દષ્ટિનાં ભેદોનું પ્રરૂપણ :
- પ્ર. ભંતે ! શું જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ છે, મિથ્યાદષ્ટિ છે કે સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ પણ છે, મિથ્યાદષ્ટિ પણ છે અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ પણ છે.
- દં. ૧ આ પ્રમાણે નારક પણ ત્રણે દષ્ટિવાળા છે.
- દં. ૨-૧૧. અસુરકુમારોથી સ્તનિતકુમારો સુધીને પણ ત્રણે દષ્ટિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.
- પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવ શું સમ્યગ્દષ્ટિ છે, મિથ્યાદષ્ટિ છે કે સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ નથી પરંતુ મિથ્યાદષ્ટિ છે.
- દં. ૧૩-૧૬. આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકો સુધી જાણવું જોઈએ.
- પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બેઈન્દ્રિય જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ છે, મિથ્યાદષ્ટિ છે કે સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! બેઈન્દ્રિય જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ પણ છે, મિથ્યાદષ્ટિ પણ છે, પરંતુ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ નથી.
- દં. ૧૮-૧૯. આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય અને ચઠ્ઠેઈન્દ્રિયની પણ દષ્ટિઓ જાણવી જોઈએ.
- દં. ૨૦-૨૪. પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક, મનુષ્ય, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષક અને વૈમાનિક દેવ સમ્યગ્દષ્ટિ પણ હોય છે, મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય છે અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! શું સિદ્ધ જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ છે, મિથ્યાદષ્ટિ છે કે સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સિદ્ધ જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે, તે મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ હોતા નથી.

૨. દિદ્દિઠસ્સ અગરૂયલહુયત્ત પરૂવણં-

પ. દિદ્દિ ણં ભંતે ! કિં ગરૂયા ? લહુયા ? ગરૂયલહુયા ? અગરૂયલહુયા ?

૩. ગોયમા ! ણો ગરૂયા, ણો લહુયા, ણો ગરૂયલહુયા, અગરૂયલહુયા ।

- વિયા. સ. ૧, ૩. ૯. સુ. ૧૧

૩. દિદ્દિ નિવ્વત્તી ભેયા ચ્ચઽવીસદંડણ્ણુ ય પરૂવણં-

પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! દિદ્દિ નિવ્વત્તી પ્ણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! તિવિહા દિદ્દિ નિવ્વત્તી પ્ણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સમ્મદિદ્દિ નિવ્વત્તી,
૨. મિચ્છાદિદ્દિ નિવ્વત્તી,
૩. સમ્મામિચ્છાદિદ્દિ નિવ્વત્તી ।

દં. ૧-૨૪. **એવં-જાવ-વેમાણિયાણં જસ્સ જઙ્કવિહા દિદ્દિ તસ્સ તઙ્ક ભાણિયચ્ચા ।**

- વિયા. સ. ૧૯, ૩. ૮, સુ. ૩૬-૩૭

૪. દિદ્દિ કરણ ભેયા ચ્ચઽવીસદંડણ્ણુ ય પરૂવણં-

પ. કઙ્કવિહે ણં ભંતે ! દિદ્દિ કરણે પ્ણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! તિવિહે દિદ્દિ કરણે પ્ણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સમ્મદિદ્દિ કરણે,
૨. મિચ્છાદિદ્દિ કરણે,
૩. સમ્મામિચ્છાદિદ્દિ કરણે,

દં. ૧-૨૪. **એવં-જાવ-વેમાણિયાણં ।**

ણવરં-જસ્સ જં અત્થિ તસ્સ તં સવ્વં ભાણિયવ્વં ।

- વિયા. સં. ૧૯, ૩. ૯, સુ. ૮

૫. દિદ્દિ એહિં બંધ પગારા ચ્ચઽવીસદંડણ્ણુ ય પરૂવણં-

પ. સમ્મદિદ્દિણં મિચ્છાદિદ્દિણં સમ્મામિચ્છાદિદ્દિણં ભંતે ! કઙ્કવિહે બંધે પ્ણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! તિવિહે બંધે પ્ણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. જીવપ્પઓગ બંધે,
૨. અણંતર બંધે,
૩. પરંપર બંધે ।

૧-૨૪. **એવં ચ્ચઽવીસં દંડગા ભાણિયચ્ચા ।**

૨. દ્દષ્ટિનાં અગુરુલધુત્વનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! દ્દષ્ટિ શું ગુરુ છે, લધુ છે, ગુરુલધુ છે કે અગુરુલધુ છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્દષ્ટિ ગુરુ નથી, લધુ નથી અને ગુરુ લધુ પણ નથી પરંતુ અગુરુલધુ છે.

૩. દ્દષ્ટિનિર્વૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! દ્દષ્ટિનિર્વૃત્તિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્દષ્ટિનિર્વૃત્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. સમ્યગ્દ્દષ્ટિ નિર્વૃત્તિ,
૨. મિથ્યાદ્દષ્ટિનિર્વૃત્તિ,
૩. સમ્યગ્મિથ્યા દ્દષ્ટિનિર્વૃત્તિ.

દં. ૧-૨૪. **આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી જેની જેટલી દ્દષ્ટિઓ હોય તેની તેટલી દ્દષ્ટિનિર્વૃત્તિ કહેવી જોઈએ.**

૪. દ્દષ્ટિકરણના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! દ્દષ્ટિકરણ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્દષ્ટિકરણ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સમ્યગ્દ્દષ્ટિકરણ,
૨. મિથ્યાદ્દષ્ટિકરણ,
૩. સમ્યગ્મિથ્યાદ્દષ્ટિકરણ.

દં. ૧-૨૪: **આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી જાણવું જોઈએ.**

વિશેષ : જેની જે દ્દષ્ટિ હોય તે બધી કહેવી જોઈએ.

૫. દ્દષ્ટિઓ દ્વારા બંધના પ્રકાર અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! સમ્યગ્દ્દષ્ટિ, મિથ્યાદ્દષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદ્દષ્ટિનાં દ્વારા બંધ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બંધ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. જીવપ્રયોગ બંધ,
૨. અનન્તર બંધ,
૩. પરંપરબંધ.

૧-૨૪. **આ પ્રમાણે ચોવીસ દંડકોમાં બંધ કહેવા જોઈએ.**

ળવરં-જાણિયવ્વં જસસ જં અત્થિ ।

- વિયા. સ. ૨૦, ડ. ૭, સુ. ૧૮

૬. સમ્મુચ્છિમ ગબ્ભવક્કંતિય પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયમણુસ્સેસુ ય દિટ્ઠી પરૂવણં-

પ. સમ્મુચ્છિમ પંચેદિય તિરિક્ખજોણિય જલયરાણં
ભંતે ! કઙ્ઠ દિટ્ઠીઓ પણ્ણત્તાઓ ?

ડ. ગોયમા ! દો દિટ્ઠીઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. સમ્મદિટ્ઠી વિ,

૨. મિચ્છાદિટ્ઠી વિ

નો સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી ।

થલયરા સ્સહયરા વિ એવં ચેવ ।

પ. ગબ્ભવક્કંતિય પંચેદિય તિરિક્ખજોણિય જલયરાણં
ભંતે ! કઙ્ઠ દિટ્ઠીઓ પણ્ણત્તાઓ ?

ડ. ગોયમા ! તઓ દિટ્ઠીઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. સમ્મદિટ્ઠી વિ,

૨. મિચ્છાદિટ્ઠી વિ,

૩. સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી વિ ।

થલયરા સ્સહયરા વિ એવં ચેવ ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૩૫-૪૦

પ. સમ્મુચ્છિમ મણુસ્સા ણં ભંતે ! કઙ્ઠ દિટ્ઠીઓ પણ્ણત્તાઓ ?

ડ. ગોયમા ! એગા દિટ્ઠી પણ્ણત્તા, તં જહા-

નો સમ્મદિટ્ઠી, મિચ્છાદિટ્ઠી, નો સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી ।

પ. ગબ્ભવક્કંતિય મણુસ્સા ણં ભંતે ! કઙ્ઠ દિટ્ઠીઓ
પણ્ણત્તાઓ ?

ડ. ગોયમા ! તઓ દિટ્ઠીઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. સમ્મદિટ્ઠી વિ,

૨. મિચ્છાદિટ્ઠી વિ,

૩. સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી વિ ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૪૧

૭. વેમાણિય દેવેસુ દિટ્ઠી ભેય પરૂવણં-

પ. સોહમ્મીસાણદેવા ણં ભંતે ! કિં સમ્મદિટ્ઠી,
મિચ્છાદિટ્ઠી, સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી ?

વિશેષ : જેને જે હોય તે જાણવું જોઈએ.

૬. સમ્મુચ્છિમ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યયયોનિકો અને મનુષ્યોમાં
દષ્ટિ ભેદોનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યયયોનિક
જલયરોમાં કેટલી દષ્ટિઓ કહી છે ?

ડ. ગૌતમ ! બે દષ્ટિઓ કહી છે, જેમકે-

૧. સમ્યગ્દષ્ટિ,

૨. મિથ્યાદષ્ટિ,

તે સમ્યગ્મિથ્યા દષ્ટિવાળા હોતા નથી.

**આ પ્રમાણે સમ્મુચ્છિમ સ્થળયરો, ખેયરોમાં પણ
બે દષ્ટિઓ જાણવી જોઈએ.**

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યયયોનિક જલયરોની
કેટલી દષ્ટિઓ કહી છે ?

ડ. ગૌતમ ! ત્રણ દષ્ટિઓ કહી છે, જેમકે-

૧. સમ્યગ્દષ્ટિ,

૨. મિથ્યાદષ્ટિ,

૩. સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ.

**આ પ્રમાણે ગર્ભજ સ્થળયરો, ખેયરોમાં પણ
ત્રણે દષ્ટિઓ જાણવી જોઈએ.**

પ્ર. ભંતે ! સમ્મુચ્છિમ મનુષ્યોમાં કેટલી દષ્ટિઓ
કહી છે ?

ડ. ગૌતમ ! એક દષ્ટિ કહી છે, જેમકે-

તે સમ્યગ્દષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ નથી.
એકમાત્ર મિથ્યાદષ્ટિ છે.

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ મનુષ્યોમાં કેટલી દષ્ટિઓ કહી
છે ?

ડ. ગૌતમ ! ત્રણ દષ્ટિઓ કહી છે, જેમકે-

૧. સમ્યગ્દષ્ટિ,

૨. મિથ્યાદષ્ટિ,

૩. સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ.

૭. વૈમાનિક દેવોમાં દષ્ટિ ભેદોનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું સૌધર્મ- ઈશાન કલ્પનાં દેવ સમ્યગ્દષ્ટિ
છે, મિથ્યાદષ્ટિ છે કે સમ્યગ્મિથ્યાં દષ્ટિ છે ?

૩. ગોયમા ! તિણિ વિ -જાવ- અંતિમ ગેવેજ્જાદેવા સમ્મદિટ્ઠી વિ, મિચ્છાદિટ્ઠી વિ, સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી વિ ।

અણુત્તરોવવાઇયા સમ્મદિટ્ઠી, નો મિચ્છાદિટ્ઠી, નો સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી ।

- જીવા. પડિ. ૩, સુ. ૨૦૧ (ઈ)

૮. સમ્મદિટ્ઠીઆઈ જીવાણં કાયટ્ટિઈ પરૂવણં-

પ. સમ્મદિટ્ઠી ણં ભંતે ! સમ્મદિટ્ઠી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! સમ્મદિટ્ઠી દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સાઈએ વા અપજ્જવસિએ,

૨. સાઈએ વા સપજ્જવસિએ ।

તત્થં ણં જે સે સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,

ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈ સાઈરેગાઈં ।

પ. મિચ્છાદિટ્ઠી ણં ભંતે ! મિચ્છાદિટ્ઠી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! મિચ્છાદિટ્ઠી તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ,

૨. અણાઈએ વા સપજ્જવસિએ,

૩. સાઈએ વા સપજ્જવસિએ ।

તત્થં ણં જે સે સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,

ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં -જાવ- ખેત્તઓ અવહ્હં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં ।

પ. સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી ણં ભંતે ! સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં ।

- જીવા. પડિ. ૯, સુ. ૨૩૭

૯. સમ્મદિટ્ઠીઆઈ જીવાણં અંતરકાલ પરૂવણં-

સમ્મદિટ્ઠીસ્સ સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં,

સાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,

૭. ગૌતમ ! ત્રણેય પ્રકારની છે. અંતિમ શ્રૈવેયક સુધીનાં દેવ સમ્યગ્દષ્ટિ પણ હોય છે, મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય છે અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય છે.

અનુત્તર વિમાનોનાં દેવ સમ્યગ્દષ્ટિ જ હોય છે, પરંતુ મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ હોતાં નથી.

૮. સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ જીવોની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ સમ્યગ્દષ્ટિનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૭. ગૌતમ ! સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સાદિ અપર્યવસિત,

૨. સાદિ સપર્યવસિત.

જે સાદિ સપર્યવસિત સમ્યગ્દષ્ટિ છે. તે જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,

ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક છયાસઠ સાગરોપમ સુધી રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! મિથ્યાદષ્ટિ જીવ મિથ્યાદષ્ટિનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૭. ગૌતમ ! મિથ્યાદષ્ટિ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. અનાદિ અપર્યવસિત,

૨. અનાદિ સપર્યવસિત,

૩. સાદિ સપર્યવસિત.

આમાંથી જે સાદિ સપર્યવસિત છે, તે જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,

ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ અર્થાત્ ક્ષેત્રથી દેશોન અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કાળ સુધી રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ જીવ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૭. ગૌતમ ! (સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ જીવ) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે.

૯. સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ જીવોનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ :

સાદિ અપર્યવસિત સમ્યગ્દષ્ટિનું અંતર નથી,

સાદિ સપર્યવસિતનું અંતર જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત.

ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં -જાવ- અવઙ્ઘં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં
 દેસૂણં,
 મિચ્છાદિટ્ઠયસ્સ અણાહયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં,
 અણાહયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં,
 સાહયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
 ઉક્કોસેણં છાવઙ્ઘિં સાગરોવમાઈં સાહરેગાઈં,
 સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠયસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
 ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં -જાવ- અવઙ્ઘં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં
 દેસૂણં ।

- જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૨૩૭

૧૦. સમ્મદિટ્ઠીઆઈં જીવાણં અપ્પવહુત્તં-

- પ. એસિ ણં ભંતે ! જીવાણં સમ્મદિટ્ઠી ણં, મિચ્છાદિટ્ઠી ણં,
 સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી ણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા
 -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જીવા સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી,
 ૨. સમ્મદિટ્ઠી અણંતગુણા,
 ૩. મિચ્છાદિટ્ઠી અણંતગુણા ।?

- પણ્ણ. પ. ૩, સુ. ૨૫૬

ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ અર્થાત્ દેશોન અર્હપુદ્ગલપરાવર્ત
 સુધી છે.

અનાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદષ્ટિનું અંતર નથી.
 અનાદિ સપર્યવસિત મિથ્યાદષ્ટિનું પણ અંતર નથી.
 સાદિ સપર્યવસિતનું અંતર જઘન્ય અન્તમુહૂર્ત,
 ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક છયાસઠ સાગરોપમ છે.
 સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિનું અંતર જઘન્ય અન્તમુહૂર્ત,
 ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ દેશોન અર્હ પુદ્ગલ પરાવર્તન સુધી છે.

૧૦. સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ જીવોનું અલ્પબહુત્વ :

- પ્ર. ભંતે ! સમ્યગ્દષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્-
 મિથ્યાદષ્ટિ જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
 વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ
 જીવ છે,
 ૨. (તેનાથી) સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અનન્તગુણા છે.
 ૩. (તેનાથી) મિથ્યાદષ્ટિ જીવ અનન્તગુણા છે.

૨૪. જ્ઞાન અધ્યયન

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં પ્રમુખરુપે પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનનું વિવેચન છે. અંતમાં અનુયોગદ્વાર સૂત્રના અનુસાર શ્રુતજ્ઞાનના ભેદ અંગબાહ્ય આવશ્યકસૂત્રના સામાયિક અધ્યયનમાં ચાર અનુયોગ કહીને તે ચાર અનુયોગો (ઉપક્રમ, નિક્ષેપ, અનુગમ અને નય) નું વિસ્તૃત વર્ણન છે. મધ્ય-ભાગમાં ભાવિતાત્મા અનગાર અને છદ્મસ્થોના વિવિધ જ્ઞાન, ૨૪ દંડકોમાં આહાર-પુદ્ગલોને જાણવું-દેખવું, છ પ્રકારના પ્રશ્ન, દસ પ્રકારના વાદ- દોષ, શ્રોતાઓના ૧૪ પ્રકાર, જ્ઞાત અથવા ઉદાહરણના ચાર પ્રકાર, કાવ્યના ચાર-પ્રકાર, ચાર પ્રકારની માળાઓ અને અલંકારોનું પણ વર્ણન થયેલ છે. અનુયોગોના અન્તર્ગત સંગીતમાં પ્રયુક્ત સાત પ્રકારના સ્વરો, ભાષામાં પ્રયુક્ત આઠ પ્રકારની વિભક્તિઓ અને નવ પ્રકારના સાહિત્યિક રસોનું પણ વિવેચન કરેલ છે. આ પ્રમાણે આ અધ્યયન જ્ઞાનની વિવિધ સામગ્રીથી અલંકૃત છે.

જ્ઞાનનો સામાન્ય અર્થ છે- જાણવું. આ જાણવું ક્યારેક ઈન્દ્રિય અને મનના માધ્યમથી થાય છે એનાથી રહિત સીધું તથા ક્યારેક આત્માથી પણ થાય છે. આ માટે જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એ બે વિભાગોમાં વિભક્ત કરવામાં આવેલ છે. આત્માથી થવાનું જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ તથા ઈન્દ્રિયાદિની સહાયતાથી થનારું જ્ઞાન પરોક્ષ કહેવાય છે. જ્ઞાનના આ બે પ્રકાર જ ન્યાય અથવા પ્રમાણ- વ્યવસ્થા યુગમાં બે પ્રમાણો (પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ) ના રુપમાં પ્રતિષ્ઠિત થયેલ છે. સ્વરુપગત ભેદના આધારે જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર પ્રતિપાદિત છે.- ૧. આભિનિબોધિકજ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩. અવધિજ્ઞાન, ૪. મન:પર્યવજ્ઞાન અને ૫. કેવળજ્ઞાન. આ પાંચ જ્ઞાનોમાં પ્રથમ બે જ્ઞાન પરોક્ષ છે તથા અંતિમ ત્રણ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે.

આભિનિબોધિકજ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) અને શ્રુતજ્ઞાનમાં એ અંતર છે કે શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાનપૂર્વક થાય છે. જેને મતિજ્ઞાન હોતું નથી તેને શ્રુતજ્ઞાન પણ હોતું નથી. આ બન્ને જ્ઞાનોનું વિશેષ સ્વરુપ આના ભેદોથી જાણી શકાય છે.

આભિનિબોધિક જ્ઞાનનાં બે પ્રકાર છે.- ૧. શ્રુતનિશ્ચિત અને ૨. અશ્રુતનિશ્ચિત. શ્રુતનિશ્ચિત આભિનિબોધિકજ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) ચાર પ્રકારના છે - ૧. અવગ્રહ, ૨. ઈલા, ૩. અવાય અને ૪. ધારણા. અશ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન પણ ચાર પ્રકારના છે. જેમાં ચાર પ્રકારની બુધ્ધિઓની ગણના થાય છે, તે ચાર બુધ્ધિઓ છે.- ૧. ઔત્પાતિકી, ૨. વૈનયિકી, ૩. કર્મજા અને ૪. પારિણામિકી.

પહેલા જોયા વગર, સાંભળ્યા વગર અને જાણ્યાં વગર પદાર્થોના વિશુદ્ધ અભિપ્રાયને જે બુધ્ધિથી તત્કાળ ગ્રહણ કરી લે છે તેને 'ઔત્પાતિકી બુધ્ધિ' કહેવામાં આવે છે. આનું ફળ અબાધિત હોય છે. જે બુધ્ધિ કાર્યને વહન કરવામાં સમર્થ, ત્રિવર્ગ (ધર્મ, અર્થ અને કામ) ના સૂત્રાર્થને ગ્રહણ કરવામાં પ્રમુખ તથા આ લોક અને પરલોકમાં ફળ દેનારી હોય તેને 'વૈનયિકીબુધ્ધિ' કહેવામાં આવે છે. કાર્ય કરતાં- કરતાં જે બુધ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તેને 'કર્મજા બુધ્ધિ' કહેવામાં આવે છે તથા અનુમાનદષ્ટાન્ત આદિથી સ્વપર હિતકારી જે બુધ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે તે 'પારિણામિકી બુધ્ધિ' હોય છે. આ બુધ્ધિ નિ:શ્રેયસ્ અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગની તરફ લઈ જાય છે.

શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના જે ચાર ભેદ છે, તેમાં અર્થો (પદાર્થો) ના સામાન્ય ગ્રહણને અવગ્રહ, તેના પર્યાલોચન (વિચારણા) ને ઈલા, નિર્ણયાત્મક જ્ઞાનને અવાય તથા સ્મૃતિમાં ધારણ કરનારને ધારણા કહેવામાં આવે છે. અવગ્રહ પણ બે પ્રકારના હોય છે.- ૧. વ્યંજનાવગ્રહ અને ૨. અર્થાવગ્રહ. ઈન્દ્રિય અને પદાર્થના સંયોગ (સન્નિકર્ષ) થી જે અવગ્રહ થાય છે તે વ્યંજનાવગ્રહ છે. તથા પદાર્થના સામાન્ય બોધ અર્થાવગ્રહ કહેવાય છે.

અર્થાવગ્રહ પાંચ ઈન્દ્રિય અને એક મનથી થવાને કારણે છ પ્રકારના હોય છે. જેમ- શ્રોત્રેન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, ચક્ષુરિન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, ઘ્રાણેન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, રસનેન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ, સ્પર્શેન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ અને નોઈન્દ્રિયાર્થાવગ્રહ. ચક્ષુ અને મનથી વ્યંજનાવગ્રહ થતું નથી. માટે વ્યંજનાવગ્રહ ચાર પ્રકારના હોય છે - શ્રોત્રેન્દ્રિય- વ્યંજનાવગ્રહ, ઘ્રાણેન્દ્રિય-વ્યંજનાવગ્રહ, રસનેન્દ્રિય-વ્યંજનાવગ્રહ અને સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ. જે ઈન્દ્રિયથી વ્યંજનાવગ્રહ અને અર્થાવગ્રહ બન્ને થાય છે, તેમાં પહેલા વ્યંજનાવગ્રહ થાય છે પછી અર્થાવગ્રહ થાય છે. ઈહા, અવાય અને ધારણાના પણ પાંચ ઈન્દ્રિય અને એક મન (નોઈન્દ્રિય અથવા અનિન્દ્રિય)ના આધાર પર છ- છ ભેદ થાય છે.

પ્રમાણનયતત્વાલોકમાં અવગ્રહના સ્વરુપને સ્પષ્ટ કરતા કહ્યું છે કે વિષય અને ઈન્દ્રિયનું સન્નિકર્ષ થવાથી દર્શન થાય છે અને ત્યારબાદ અવાન્તર સામાન્યનું જે જ્ઞાન થાય છે તે અવગ્રહ છે. અવગ્રહ દ્વારા જાણેલ પદાર્થના સંબંધમાં વિશેષ જાણવાની કાંક્ષાને 'ઈહા' કહેવામાં આવે છે. તથા "ઈહિતવિશેષનિર્ણયોઽવાયઃ" સૂત્રના અનુસાર ઈહા દ્વારા જાણેલ પદાર્થનો નિર્ણયાત્મક જ્ઞાન 'અવાય' છે. જ્યારે અવાય જ્ઞાનને સ્મૃતિના હેતુ રુપમાં ધારણ કરાય છે ત્યારે તેને 'ધારણા' કહેવાય છે. અવગ્રહ આદિની વિશેષ ચર્ચા માટે વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય જોવું જોઈએ. તેમાં રુપ, રસ આદિના ભેદોથી અનિર્દેશ્ય અને અવ્યક્ત સ્વરુપ સામાન્ય અર્થના ગ્રહણને 'અવગ્રહ' કહેવામાં આવે છે. સંક્ષિપ્ત સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે.-

“સામણ્ણત્યાવગ્ગહણમુગ્ગહો ભેયમ્ગ્ગમહેહા ।
તસ્સાવગમોઽવાઓ અવિચ્ચુઈ ધારણા તસ્સ ॥

વિશેષાવશ્યક ભાષ્યગાથા-૧૮૦

જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ દ્વારા પ્રદત્ત ઉપર્યુક્ત લક્ષણોને વૃત્તિકાર મલધારી હેમચન્દ્ર સ્પષ્ટ કરતા કહે છે કે- 'વિશેષ યુક્ત- સામાન્ય અર્થને કોઈપણ પ્રકારના નિર્દેશ વગર એક સમયના માટે જે ગ્રહણ થાય છે તેને 'અવગ્રહ' કહેવામાં આવે છે. અથવા સામાન્યરુપથી પદાર્થના ગ્રહણ પણ 'અવગ્રહ' કહેવાય છે. વસ્તુના ધર્મોનું અન્વેષણ કરવું 'ઈહા' છે. જેમ- કોઈ સ્થાણુને જોઈને તેમાં પુરુષનું માથું ખંજાળવું આદિની ક્રિયા જોયા વગર તથા કાગડા આદિના માળા આદિ જોઈને એવું વિચારવું કે આમાં સ્થાણુનો ધર્મ છે તે 'ઈહા' છે. ઈહા દ્વારા જાણેલ પદાર્થનો નિશ્ચય 'અવાય' છે. જેમ- આ સ્થાણુ (હુંઠ) જ છે. એવો નિર્ણય વસ્તુની અવિચ્યુતિ કે વાસના રુપ સંસ્કાર 'ધારણા' કહેવાય છે. આગમોમાં સુતેલ વ્યક્તિને જગાડવાથી જે જ્ઞાનની પ્રક્રિયા ચાલે છે તેને પણ આ ચાર સોપાનોમાં ઘટિત કરાય છે.

ઈન્દ્રિયાદિની સહાયતાથી થનાર જ્ઞાનના અવગ્રહાદિના ચાર સોપાન છે. કોઈ પણ અવાયજ્ઞાન વગર અવગ્રહ અને ઈહાના અવાયત્વ સુધી પહોંચી શકાતું નથી અને અવાય જ્ઞાન વગર ધારણા હોતી નથી. જ્ઞાનની આ પ્રક્રિયા અતિશીઘ્ર હોવાથી એના ક્રમશઃ થવાના જાણની ખબર તરત જ પડતી નથી.

તત્ત્વાર્થસૂત્ર (૧-૧૬) માં અવગ્રહાદિના બહુ, બહુવિધ, ક્ષિપ્ર, નિશ્ચિત, અસંદિગ્ધ, ધ્રુવ અને એનાથી વિપરીત અલ્પ, અલ્પવિધ, અક્ષિપ્ર, અનિશ્ચિત, સંદિગ્ધ અને અધ્રુવ એ ૧૨ ભેદનું વર્ણન છે. સ્થાનાંગ સૂત્રમાં આના છ- છ ભેદોનો ઉલ્લેખ છે, જેમ- ૧. શીઘ્ર, ૨. બહુ, ૩. બહુવિધ, ૪. ધ્રુવ, ૫. અનિશ્ચિત (હેતુ આદિના સહારા લીધા વગર જાણવું) અને ૬. અસંદિગ્ધ.

આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયવાચી શબ્દના રુપમાં મતિજ્ઞાન શબ્દ પ્રસિદ્ધ છે. પરંતુ આ જ્ઞાનની અનેક વિશેષતાઓને વ્યક્ત કરનાર ઈહા, અપોહ, વિમર્શ, માર્ગજ્ઞા, ગવેષણા, સંજ્ઞા, સ્મૃતિ અને પ્રજ્ઞા પણ આભિનિબોધિક જ્ઞાન કહેવાય છે. અવગ્રહ અથવા અર્થાવગ્રહને વ્યક્ત કરનાર અન્ય શબ્દ છે - અવગ્રહણતા, ઉપધારણતા, શ્રવણતા, અવલંબનતા અને મેઘા. ઈહાના સમાનાર્થક શબ્દ છે.- આભોગનતા, માર્ગજ્ઞતા, ગવેષણતા, ચિંતા અને વિમર્શ. અવાયના સમાનાર્થક શબ્દ આવર્તનતા, પ્રત્યાવર્તનતા, અપાય, બુધ્ધિ અને વિજ્ઞાન છે. ધારણાને- સાધારણા, સ્થાપના, પ્રતિષ્ઠા અને કોષ્ઠ પણ કહેવામાં આવે છે.

અવગ્રહનો કાળ નન્દીસૂત્રના અનુસારે એક સમય છે. ઈહા અને અવાયનો કાળ અન્તર્મુહૂર્ત છે તથા ધારણાનો કાળ સંખ્યાત કે અસંખ્યાત છે.

અવગ્રહ આદિના ભેદોના આધાર પર આભિનિબોધિક જ્ઞાનના ૩૩૬ ભેદ કરાય છે. તેમાં વ્યંજનાવગ્રહના ૪ (ચક્ષુ અને મન છોડીને) તથા અર્થાવગ્રહ, ઈહા, અવાય અને ધારણાના ૬-૬ ભેદોને બહુ, બહુવિધ આદિ ૧૨ ભેદોનો ગુણાકાર કરવાથી ૩૩૬ (૪ + ૬ + ૬ + ૬ + ૬ = ૨૮ × ૧૨ = ૩૩૬) ભેદ થાય છે. આમાં બુધ્ધિના ચાર ભેદ મેળવવાથી ૩૪૦ ભેદ બને છે.

આભિનિબોધિક જ્ઞાન પૌદ્ગલિક ઈન્દ્રિયાદિની સહાયતાથી થવા છતા પણ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શથી રહિત હોય છે. જ્ઞાન તો જીવનો સ્વભાવ છે. તે જ્ઞાનના આવરણના ક્ષયોપશમ કે ક્ષય થવાથી પ્રગટ થાય છે. માટે તે વર્ણાદિથી રહિત હોય છે.

શ્રુતજ્ઞાન શું છે ? શ્રુતજ્ઞાનાવરણનો ક્ષયોપશમ થવાથી આત્મામાં સંકેતગ્રાહી શબ્દ આદિના નિમિત્તથી જે જ્ઞાન પ્રકટ થાય છે તે શ્રુતજ્ઞાન છે. એ શ્રુતજ્ઞાન આભિનિબોધિક જ્ઞાનના અનન્તર હોય છે. શબ્દ કે સંકેત તો તેમાં નિમિત્ત માત્ર હોય છે. જ્ઞાન આત્મામાં જ પ્રકટ થાય છે. એ દષ્ટિએ પરમાર્થતઃ તો જીવ જ શ્રુત છે. પરંતુ શ્રુતજ્ઞાનનું કારણભૂત કે કાર્યભૂત શબ્દ ઉપચારથી શ્રુતજ્ઞાન કહેવાય છે. જેમ- “શ્રુતજ્ઞાનસ્ય કારણભૂતે કાર્યભૂતે વા શબ્દે શ્રુતોપચારઃ ક્રિયતે । તતો ન પરમાર્થતઃ શબ્દઃ શ્રુતમ્ કિન્તૂપચારતઃ इत्यदोषઃ । પરમાર્થતસ્તર્હિ કિં શ્રુતમ્ ? પરમાર્થતસ્તુ જીવઃ શ્રુતમ્, જ્ઞાનજ્ઞાનિનોરનન્ય ભૂતત્વાત્ ।” (વિશેષાવશ્યકભાષ્યવૃત્તિ ગાથા-૯૯)

શ્રુતજ્ઞાન પણ બે પ્રકારના હોય છે.- દ્રવ્યશ્રુત અને ભાવશ્રુત. શ્રોત્ર રહિત એકેન્દ્રિયાદિ જીવોમાં ભાવશ્રુત જ્ઞાન હોય છે, તેમાં દ્રવ્યશ્રુત નથી.

આગમોમાં શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪ ભેદ પ્રસિદ્ધ છે. જેમકે -

૧. અક્ષરશ્રુત,	૨. અનક્ષરશ્રુત,	૩. સંજ્ઞીશ્રુત,	૪. અસંજ્ઞીશ્રુત,
૫. સમ્યક્શ્રુત,	૬. મિથ્યાશ્રુત,	૭. સાદિશ્રુત,	૮. અનાદિશ્રુત,
૯. સપર્યવસિતશ્રુત,	૧૦. અપર્યવસિતશ્રુત,	૧૧. ગમિકશ્રુત,	
૧૨. અગમિકશ્રુત,	૧૩. અંગપ્રવિષ્ટશ્રુત અને	૧૪. અનંગપ્રવિષ્ટશ્રુત.	

અક્ષર અર્થાત્ વર્ણોના નિમિત્તથી જે શ્રુતજ્ઞાન પ્રગટ થાય છે તે ‘અક્ષરશ્રુતજ્ઞાન’ કહેવાય છે. આ સંજ્ઞા, વ્યંજન અને લબ્ધ્યક્ષરના ભેદથી ત્રણ પ્રકારના હોય છે. ઉચો શ્વાસ લેવો, શ્વાસ છોડવો, ટૂંકવું, પંજવાળવું, છીંકવું આદિ અવર્ણાત્મક સંકેતોથી જે શ્રુતજ્ઞાન થાય છે તે ‘અનક્ષરશ્રુતજ્ઞાન’ કહેવાય છે. આ અનેક પ્રકારના હોય છે. સંજ્ઞા અર્થાત્ મનોજ્ઞાનથી યુક્ત સંજ્ઞીનું શ્રુતજ્ઞાન ‘સંજ્ઞીશ્રુત’ કહેવાય છે. આ ત્રણ પ્રકારના હોય છે. - ૧. કાલીકી ઉપદેશ, ૨. હેતુ- ઉપદેશ અને ૩. દષ્ટિવાદ ઉપદેશ. કાલિકી સંજ્ઞામાં અતીત અર્થનું સ્મરણ અને ભવિષ્યત્ વસ્તુનું ચિંતન હોય છે. આ દીર્ઘકાલિકી સંજ્ઞા પણ કહેવાય છે. છાયો, તડકો, આહાર આદિ ઈષ્ટ અનિષ્ટ વસ્તુઓમાંથી જે પોતાની દેહ રક્ષાના માટે ઈષ્ટમાં પ્રવૃત્ત રહે છે એવી હેતુવાદોપદેશ સંજ્ઞાથી બેઈન્દ્રિયાદિ જીવ યુક્ત હોય છે. માટે તેમાં તે સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે અને તેનું જ્ઞાન હેતુ ઉપદેશ ‘સંજ્ઞીશ્રુત’ કહેવાય છે. ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિને પણ સંજ્ઞી કહેવાય છે. એની એ સંજ્ઞા દષ્ટિવાદોપદેશથી છે. આ શ્રુતજ્ઞાન દષ્ટિવાદોપદેશ સંજ્ઞીશ્રુતજ્ઞાન છે.

અસંજીશ્રુતજ્ઞાન સંજીશ્રુતથી ભિન્ન હોય છે. આ અસંજીઓમાં થાય છે. સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી અર્હત્ દ્વારા પ્રણીત દ્વાદશાંગ રુપ ગણિપિટક 'સમ્યક્શ્રુત' કહેવાય છે. અજ્ઞાની અને મિથ્યાદષ્ટિયો દ્વારા સ્વચ્છંદ અને વિપરીત બુદ્ધિથી કલ્પિત ગ્રંથ મિથ્યાશ્રુત છે. જેમ- મહાભારત, રામાયણ આદિ. અહીં એક સ્પષ્ટીકરણ આવશ્યક છે કે મિથ્યાદષ્ટિવાળા સાધક માટે આ ગ્રંથ મિથ્યાશ્રુત છે તથા સમ્યક્દષ્ટિવાળા સાધક માટે આ ગ્રંથ સમ્યક્શ્રુત છે. માટે આ જ્ઞાન જ્ઞાતાની દષ્ટિએ જ જાણી શકાય છે. દ્વાદશાંગ રુપ ગણિપિટક પર્યાયાર્થિકનયની અપેક્ષાએ વ્યુચ્છિત્તિના કારણે સાદિ-સાન્ત છે તથા અવ્યુચ્છિત્તિ (દ્રવ્યાર્થિકનય) ના કારણે આદિ અંત રહિત છે. સાદિ- સાન્ત હોવાથી તેને સાદિ- સપર્યવસિત તથા આદિ- અંત રહિત હોવાથી અનાદિ અપર્યવસિત કહેવાય છે. દ્વાદશાંગોમાંથી દષ્ટિવાદ 'ગમિકશ્રુત' છે તથા દષ્ટિવાદના સિવાય અંગ-આગમ 'આગમિકશ્રુત' છે. આચારાંગ આદિ બાર અંગ આગમોને 'અંગપ્રવિષ્ટ' કહેવામાં આવે છે. અંગબાહ્ય આગમો 'અનંગપ્રવિષ્ટ' કહેવાય છે. તે બે પ્રકારના હોય છે - આવશ્યકસૂત્ર અને આવશ્યકથી વ્યતિરિક્ત આગમ. આવશ્યક શ્રુત ૬ પ્રકારના મનાય છે - ૧. સામાયિક, ૨. ચતુર્વિંશતિસ્તવ, ૩. વંદના, ૪. પ્રતિકમણ, ૫. કાયોત્સર્ગ અને ૬. પ્રત્યાખ્યાન. આવશ્યક વ્યતિરિક્તશ્રુત બે પ્રકારના પ્રતિપાદિત છે - ૧. કાલિક અને ૨. ઉત્કાલિક. કાલિક અને ઉત્કાલિક શ્રુત અનેક પ્રકારના છે.

આ અધ્યયનમાં અંગ આગમો અને અંગબાહ્ય આગમોના સમવાયાંગ, નન્દીસૂત્રોના આધાર પર વિસ્તૃત પરિચય આપેલ છે. સમસ્ત આગમોમાં કયા પ્રકારનું વર્ણન છે, તેને આ અધ્યયનને ભણીને સંક્ષેપમાં જાણી શકાય છે. ક્યાંક ક્યાંક સંબંધિત આગમોથી જ કેટલાક પાઠ આપેલ છે. એક પ્રશ્ન અવશ્ય થાય છે કે આગમોની જે વિષય-વસ્તુ સમવાયાંગ અને નન્દીસૂત્રમાં આપેલ છે તેમાં અને સમ્પ્રતિ પ્રાપ્ત આગમોની વિષય- વસ્તુમાં કંઈક કંઈક ભેદ ક્યાં છે ? કાલ - કવલન અને સ્મૃતિભ્રંશ પણ આ ભેદનું કારણ હોય શકે છે.

અહીં બાર અંગ આગમોનો પરિચય આપેલ છે - તે એ છે - ૧. આચારાંગ, ૨. સૂત્રકૃતાંગ, ૩. સ્થાનાંગ, ૪. સમવાયાંગ, ૫. વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ, ૬. જ્ઞાતાધર્મકથા, ૭. ઉપાસકદશા, ૮. અન્તકૃત્તદશા, ૯. અનુત્તરોપપાતિક, ૧૦. પ્રશ્નવ્યાકરણ, ૧૧. વિપાકસૂત્ર અને ૧૨. દષ્ટિવાદસૂત્ર, આગમોનો પરિચય દેવાની સાથે તેના સ્કંધ, ઉદ્દેશનકાળ, સમુદ્દેશનકાળનો પણ ઉલ્લેખ કરેલ છે. આ સમયે દષ્ટિવાદ અંગ લુપ્ત થઈ ચુક્યો છે. આમાં સર્વભાવોની પ્રરુપણા હતી. તે સંક્ષેપમાં પાંચ પ્રકારના છે- ૧. પરિકર્મ, ૨. સૂત્ર, ૩. પૂર્વગત, ૪. અનુયોગ અને ૫. યૂલિકા. પરિકર્મ પણ સિદ્ધ શ્રેણિકા આદિના ભેદથી સાત પ્રકારના છે. તે સાતે પરિકર્મ પૂર્વાપર ભેદોની અપેક્ષાએ ત્રાસી (૮૩) પ્રકારના છે. સૂત્રના ૨૨ ભેદ છે. તે પૂર્વાપર ભેદોની અપેક્ષાએ ૮૮ પ્રકારના છે. પૂર્વગત દષ્ટિવાદ ૧૪ પ્રકારના છે. તે ૧૪ પૂર્વ એ છે- ૧. ઉત્પાદ, ૨. અગ્રાયણીય, ૩. વીર્યપ્રવાદ, ૪. અસ્તિનાસ્તિપ્રવાદ, ૫. જ્ઞાનપ્રવાદ, ૬. સત્યપ્રવાદ, ૭. આત્મપ્રવાદ, ૮. કર્મપ્રવાદ, ૯. પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાદ, ૧૦. વિધુનુપ્રવાદ, ૧૧. અબન્ધ્ય, ૧૨. પ્રાણાયુ, ૧૩. ક્રિયાવિશાળ અને ૧૪. લોકભિન્દુસાર. અનુયોગ બે પ્રકારના હોય છે - ૧. મૂળ પ્રથમાનુયોગ અને ૨. ગંડિકાનુયોગ. આદિના ચાર પૂર્વોમાં યૂલિકા નામનો અધિકાર છે તેને યૂલિકા કહેવાય છે. દષ્ટિવાદ એક મહત્વપૂર્ણ અંગ છે. પરંતુ અંતિમ તીર્થંકરના ઉપદેશના એક હજાર વર્ષ પછી તેનો લોપ થઈ જાય છે. દષ્ટિવાદના ૪૬ માતૃકાપદ કહેવાય છે. આ અંગને હેતુવાદ, ભૂતવાદ, તત્ત્વવાદ, સમ્યગ્વાદ, ધર્મવાદ, ભાષાવિચય, પૂર્વગત, અનુયોગગત, સર્વ પ્રાણ ભૂત-જીવ સત્ત્વ સુખાવહ પણ કહેવાય છે.

દ્વાદશાંગ ગણિપિટકને પ્રવચન પણ કહેવાય છે તથા અરિહન્તોને પ્રવચની કહેવાય છે. દિગમ્બર આગમ ષટ્પંડાગમની ધવલા ટીકામાં શ્રુતજ્ઞાનના ૨૦ પર્યાયવાચી નામોની ગણના કરતા પ્રવચન અને પ્રવચનીને પણ શ્રુતજ્ઞાનનો પર્યાયવાચી કહેવાય છે. દ્વાદશાંગ ગણિપિટક ભૂતકાળમાં પણ હતા, વર્તમાનકાળમાં પણ છે અને ભવિષ્યકાળમાં પણ રહેશે. આ ગણિપિટકમાં અનન્ત ભાવો, અનન્ત અભાવો, અનન્ત હેતુઓ, અનન્ત અહેતુઓ, અનન્ત કારણો, અનન્ત

અકારણો, અનન્ત જીવો, અનન્ત અજીવો, અનન્ત ભવ્યસિદ્ધિઓ, અનન્ત અભવ્યસિદ્ધિઓ, અનન્ત સિદ્ધો અને અનન્ત અસિદ્ધોનું વર્ણન કરેલ છે. ગણિપિટકમાં પ્રરુપિત આજ્ઞાઓની આરાધના કરનાર ચતુર્ગતિરુપ સંસાર અટવીથી પાર થઈ જાય છે.

પૂર્વોનો વિચ્છેદ પ્રત્યેક જિનાન્તરમાં હોય છે. કેટલાક તીર્થંકરોનું પૂર્વગત શ્રુત સંખ્યાતકાળ સુધી રહ્યું છે અને કેટલાક તીર્થંકરોનું અસંખ્યાતકાળ સુધી રહ્યું છે. ભગવાન મહાવીરનું પૂર્વગત શ્રુત એક હજાર વર્ષ સુધી રહ્યું છે. કાલિક-શ્રુતનો પણ વિચ્છેદ થાય છે. તેવીસ જિનાન્તરો (એક જિન અને બીજા જિનના મધ્યનું અંતરકાલ)માંથી પહેલા અને છેલ્લેથી આઠ-આઠ જિનાન્તરોમાં કાલિકશ્રુત અવિચ્છિન્ન કહેવાય છે તથા મધ્યના સાત જિનાન્તરોમાં કાલિકશ્રુત વિચ્છિન્ન કહેવાય છે.

કાલિક અને ઉત્કાલિકસૂત્ર અનેક છે. જે સૂત્રોનું અધ્યયન નિર્ધારિત કાળમાં કરાય છે તે 'કાલિક' તથા જે અધ્યયનનો કાળ નિર્ધારિત હોતો નથી તે 'ઉત્કાલિકસૂત્ર' કહેવાય છે. નન્દીસૂત્રની સૂચીના પ્રમાણે ૨૯ સૂત્ર ઉત્કાલિક છે. જેમાં દસવૈકાલિક, કલ્પિતાકલ્પિત, ચુલ્લકલ્પ, મહાકલ્પ, ઔપપાતિક, રાજપ્રશ્નીય, જીવાભિગમ, પ્રજ્ઞાપના આદિની ગણના થાય છે. તેમાં કેટલાક ઉપાંગસૂત્ર છે. કેટલાક મૂળ સૂત્ર છે તથા કેટલાક પ્રકીર્ણક પણ છે. પ્રકીર્ણકોમાં પ્રમુખ છે- દેવેન્દ્રસ્તવ, તન્દુલવૈચારિક, આત્મવિશુદ્ધિ, આતુર પ્રત્યાખ્યાન, મહાપ્રત્યાખ્યાન આદિ.

કાલિકસૂત્રોમાં ૩૦ સૂત્રોની સૂચી આપેલી છે. એમાં પ્રમુખ સૂત્ર છે- ઉત્તરાધ્યયન, દશાશ્રુતસ્કંધ, બૃહત્કલ્પ, વ્યવહાર, નિશીથ, મહાનિશીથ, ઋષિભાષિત, જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞપ્તિ, દ્વીપસાગરપ્રજ્ઞપ્તિ, અંગચૂલિકા, વર્ગચૂલિકા આદિ.

પ્રકીર્ણકોની ચર્ચા કરતાં કહેવાય છે કે આદિ તીર્થંકર ઋષભદેવના સમયના ૮૪ હજાર પ્રકીર્ણક છે, મધ્યમાં ૨૨ તીર્થંકરોના સમયના સંખ્યાત સહસ્ત્ર પ્રકીર્ણક છે તથા ભગવાન મહાવીરના સમયના ૧૪ હજાર પ્રકીર્ણક છે. એવું મનાય છે કે જે તીર્થંકરના જેટલા શિષ્ય ઔપપાતિકી આદિ બુદ્ધિઓથી યુક્ત છે તેના તેટલા સહસ્ત્ર પ્રકીર્ણક હોય છે. પ્રત્યેક બુદ્ધો અને પ્રકીર્ણકોની સંખ્યા પણ સમાન મનાય છે. આ સમયે ૧૦ - ૧૦ પ્રકીર્ણકોના ૩ સમૂહ માન્ય છે. આ પ્રમાણે કુલ ૩૦ પ્રકીર્ણક સમ્પ્રતિ માન્ય છે.

દસ આગમ એવા છે જેમાં પ્રત્યેકમાં ૧૦-૧૦ અધ્યયન કલા છે. તે છે - ૧. કર્મ વિપાક દશા, ૨. ઉપાસકદશા, ૩. અન્તકૃદ્દશા, ૪. અનુત્તરોપપાતિકદશા, ૫. આચારદશા, ૬. પ્રશ્નવ્યાકરણ દશા, ૭. બંધદશા, ૮. વિગૃહ્ણિદશા, ૯. દીર્ઘદશા અને ૧૦. સંક્ષેપકદશા. આમાંથી કેટલાક આગમ સંપ્રતિ અનુપલબ્ધ છે.

અનુયોગદ્વાર સૂત્રના અનુસાર શ્રુત ચાર પ્રકારના હોય છે- ૧. નામશ્રુત, ૨. સ્થાપનાશ્રુત, ૩. દ્રવ્યશ્રુત અને ૪. ભાવશ્રુત. કોઈ જીવ કે અજીવનું નામ "શ્રુત" રાખી લેવું 'નામશ્રુત' છે. કોઈ કાષ્ઠ આદિમાં શ્રુતની સ્થાપના કરવી 'સ્થાપના શ્રુત' છે. દ્રવ્યશ્રુત બે પ્રકારના હોય છે- ૧. આગમ દ્રવ્યશ્રુત અને ૨. નો આગમ દ્રવ્યશ્રુત. ઉપયોગ રહિત સીખેલશ્રુત 'આગમ દ્રવ્યશ્રુત' છે, નોઆગમશ્રુત ત્રણ પ્રકારના છે- ૧. જ્ઞાયકશરીર દ્રવ્યશ્રુત, ૨. ભવ્યશરીર દ્રવ્યશ્રુત અને ૩. જ્ઞાયકશરીર-ભવ્યશરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યશ્રુત. પૂર્વકાળમાં આગમજ્ઞ સિદ્ધને આ સમયમાં 'જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્યશ્રુત' કહી શકાય છે. ભવિષ્યમાં જિનોપદિષ્ટ શ્રુતપદને સીખનારને આ સમયે 'ભવ્ય શરીર દ્રવ્યશ્રુત' કહી શકાય છે. તાડપત્રો, વસ્ત્રખંડો કે કાગળ પર લખેલ શ્રુતને 'જ્ઞાયક શરીર ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યયુક્ત' કહી શકાય છે. ભાવશ્રુતના બે પ્રકાર છે ૧. આગમ ભાવશ્રુત અને ૨. નો આગમ ભાવશ્રુત. શ્રુતના જ્ઞાતા થવાની સાથે તેનો ઉપયોગથી પણ યુક્ત થવું તે 'આગમભાવશ્રુત' છે. નો આગમ ભાવશ્રુત બે પ્રકારના છે- ૧. લૌકિક અને ૨. લોકોત્તરિક. અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિઓ દ્વારા રચિત મહાભારત આદિ 'લૌકિકનોઆગમ ભાવશ્રુત' છે. અરિહંતો દ્વારા પ્રણીત દ્વાદશાંગ ગણિપિટક 'લોકોત્તરનો આગમભાવશ્રુત' છે.

શ્રુતના સૂત્ર, ગ્રંથ, સિદ્ધાન્ત, શાસન, આજ્ઞા, વચન, ઉપદેશ, પ્રજ્ઞાપના અને આગમ પર્યાયાર્થક શબ્દ છે.

શ્રુતને ભણવાની વિધિ અને આગમોના અધ્યેતાના આઠ ગુણોનો પણ આ પ્રસંગમાં ઉલ્લેખ કરેલ છે. જે શ્રુત જીજ્ઞાસુઓના માટે અત્યધિક ઉપયોગી છે.

સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રમાં ૬૫ વિદ્યાઓને પાપ-શ્રુતના અન્તર્ગત ગણેલ છે તથા એવું કહેવાય છે કે આવી હજી પણ વિદ્યાઓ હોઈ શકે છે જે આ શ્રેણીમાં આવે છે આવી પાપજનક વિદ્યાઓનું અધ્યયન ભોજન, પેય, વસ્ત્ર, આવાસ, શય્યાની પ્રાપ્તિ તથા નાના પ્રકારના કામ-ભોગોના માટે કરાય છે.

સ્થાનાંગ સૂત્રમાં પાપશ્રુતના નવ પ્રકાર છે. જેમ - ઉત્પાત, નિમિત્ત, મંત્ર, આખ્યાયિકા, ચિકિત્સા, કળા, આવરણ, અજ્ઞાન અને મિથ્યા પ્રવચન. સમવાયાંગમાં પાપ શ્રુતના પ્રસંગ ૨૯ પ્રકારના પ્રતિપાદિત છે. આમાં ભૌમ, ઉત્પાત, સ્વપ્ન, અંતરિક્ષ, અંગ, સ્વર, વ્યંજન અને લક્ષણ આ આઠ ભેદોના સૂત્ર, વૃત્તિ અને વાર્તિકના આધાર પર ૮ × ૩ = ૨૪ ભેદ બને છે. પછી વિકથાનુયોગ, વિદ્યાનુયોગ, મંત્રાનુયોગ, યોગાનુયોગ અને અન્યતીર્થિક પ્રવૃત્તાનુયોગને મેળવીને ૨૯ ભેદ થઈ જાય છે.

સ્વપ્નને પાપશ્રુતમાં ગણેલ છે. માટે આ પ્રસંગમાં સ્વપ્નના સંબંધમાં પણ ચર્ચા થયેલ છે. સ્વપ્ન દર્શન પાંચ પ્રકારના બતાવ્યા છે - ૧. યથાર્થ, ૨. વિસ્તૃત, ૩. ચિંતા સ્વપ્ન, ૪. તદ્વિપરીત અને ૫. અવ્યક્ત સ્વપ્નદર્શન. સુતેલ અને જાગેલ પ્રાણી સ્વપ્ન ન જોઈ શકે છે પરંતુ સુપ્ત-જાગૃત સ્વપ્ન જુવે છે. આને આધુનિક મનોવિજ્ઞાનમાં ચિત્તની અવચેતન અવસ્થા તથા અન્ય ભારતીય દર્શનોમાં સ્વપ્નાવસ્થા જ કહી છે.

પ્રત્યક્ષજ્ઞાનના નન્દીસૂત્રમાં બે ભેદ કર્યા છે - ૧. ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ અને ૨. નો ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ. પાંચ ઈન્દ્રિયોના આધારે ઈન્દ્રિયપ્રત્યક્ષના શ્રોત્રેન્દ્રિય આદિ પાંચ ભેદ કર્યા છે. નો ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષના ત્રણ ભેદ પ્રતિપાદિત છે- ૧. અવધિજ્ઞાન, ૨. મન:પર્યવજ્ઞાન અને ૩. કેવળજ્ઞાન. નો ઈન્દ્રિયનો અર્થ અહીં મન નથી, આત્મા છે. મનથી થનાર પ્રત્યક્ષને અહીં અલગથી ગણેલ નથી. પ્રમાણ પ્રતિપાદિત કરનાર આચાર્યોએ સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષના અન્તર્ગત ઈન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિય (મન) પ્રત્યક્ષ આ બે ભેદ કરીને મનથી થનાર પ્રત્યક્ષને પણ પૃથક્ક રુપે સ્થાન આપેલ છે. પારમાર્થિક પ્રત્યક્ષના અન્તર્ગત તે અવધિ આદિ ત્રણ જ્ઞાનને ગણાવે છે. જેને નન્દીસૂત્રમાં નોઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષના રુપમાં કહેલ છે.

ક્ષેત્ર, કાળ આદિની મર્યાદાથી સીધુ આત્મા દ્વારા જે રુપી પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે તેને અવધિજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. આ અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારના હોય છે- ૧. ભવપ્રત્યયિક અને ૨. ક્ષાયોપશમિક. જન્મથી થનાર અવધિજ્ઞાન ભવપ્રત્યયિક કહેવાય છે. આ દેવો અને નારકોને હોય છે. જન્મથી પ્રાપ્ત ન થતા પછી અવધિજ્ઞાનાવરણના ક્ષાયોપશમથી જે અવધિજ્ઞાન હોય છે તે 'ક્ષાયોપશમિક અવધિજ્ઞાન' કહેવાય છે. આ મનુષ્યો અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચોને હોય છે. ક્ષાયોપશમિક (ગુણ પ્રત્યય) અવધિજ્ઞાન છ પ્રકારના હોય છે - ૧. આનુગામિક, ૨. અનાનુગામિક, ૩. વર્ધમાન, ૪. હીયમાન, ૫. પ્રતિપાતી અને ૬. અપ્રતિપાતી.

જે અવધિજ્ઞાન જે સ્થાન વિશેષમાં પ્રકટ થયેલ છે તે સ્થાનને છોડવા પર પણ જ્ઞાતાની સાથે-સાથે અનુગમન કરવામાં આવે તે 'આનુગામિક અવધિજ્ઞાન' કહેવાય છે. આનુગામિક અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારના હોય છે- ૧. અન્તગત અને ૨. મધ્યગત. અન્તગત અવધિજ્ઞાન પુરતઃ, માર્ગતઃ અને પાર્શ્વતઃના ભેદથી ત્રણ પ્રકારના છે. 'પુરતઃ આનુગામિક અવધિજ્ઞાન'થી જ્ઞાતા આગળના પ્રદેશમાં સંખ્યાત, અસંખ્યાત યોજન સુધી પદાર્થોને જોતા ચાલે છે. પાછળના પ્રદેશમાં સંખ્યાત, અસંખ્યાત યોજન સુધીના પદાર્થોને જોતા ચાલવાવાળાને 'માર્ગતઃ અન્તગતઅવધિજ્ઞાન' થાય છે. પાર્શ્વતઃ અવધિજ્ઞાનથી પાર્શ્વવર્તી પ્રદેશમાં સંખ્યાત, અસંખ્યાત યોજન સુધીના પદાર્થોને જોતા ચાલી શકાય છે. મધ્યગત અવધિજ્ઞાનથી ચારો તરફના સંખ્યાત, અસંખ્યાત યોજન સુધીના પદાર્થોને જોતા ચાલે છે. અન્તગત અને મધ્યગત આનુગામિક અવધિજ્ઞાનમાં એક અંતર એ છે કે અન્તગત અવધિજ્ઞાનથી અવધિજ્ઞાની એક દિશામાં જ જાણે છે, જુવે છે. જ્યારે મધ્યગત અવધિજ્ઞાનથી તે બધી દિશાઓમાં જાણે છે. જુવે છે.

અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન જે ક્ષેત્રમાં કોઈ જ્ઞાતાને પ્રકટ થાય છે. તે જ્ઞાતા તે જ ક્ષેત્રમાં સ્થિત થઈને સંખ્યાત અને અસંખ્યાત યોજન સુધી વિશેષ રુપથી અને સામાન્ય રુપથી રુપી પદાર્થોને જાણે-જુવે છે. પરંતુ અન્યત્ર જવા પર જાણતા નથી અને જોતા નથી.

અધ્યવસાયોના વિશુદ્ધ થવાથી અને ચારિત્રની વૃદ્ધિ થવાથી તથા આવરણ કર્મ-મલથી રહિત થવાથી જે અવધિજ્ઞાન દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં ચારે તરફ વધે છે તે 'વર્ધમાન અવધિજ્ઞાન' કહેવામાં આવે છે. જે અવધિજ્ઞાન હાસને પ્રાપ્ત થાય છે તે 'હીયમાન અવધિજ્ઞાન' કહેવાય છે તે અધ્યવસાયોની અશુભતા અને સંકિલ્પ ચારિત્રના કારણે હાસને પ્રાપ્ત થાય છે. જે અવધિજ્ઞાન એકવાર પ્રકટ થઈને નષ્ટ થઈ જાય છે તે 'પ્રતિપાતી અવધિજ્ઞાન' કહેવાય છે. તથા જે અવધિજ્ઞાની પોતાના અવધિજ્ઞાનથી અલોકના એક આકાશ પ્રદેશને પણ જાણે છે- જુવે છે તેનું 'અવધિજ્ઞાન અપ્રતિપાતી' (જીવન પર્યંત રહેનાર) હોય છે.

અવધિજ્ઞાનીનું જઘન્ય અવધિજ્ઞાન કેટલું હોય છે તથા ક્ષેત્ર અને કાળથી અવધિજ્ઞાનનો શું સંબંધ રહે છે એ વિષયમાં પણ આ અધ્યયનમાં સામગ્રી મળે છે. એવું કહેવાય છે કે ત્રણ સમયના આહારક સૂક્ષ્મ-નિગોદ જીવની જઘન્ય અવગાહના જેટલી હોય છે તેટલું જ જઘન્ય અવધિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર છે. તથા સમસ્ત સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા અગ્નિકાયના જીવ બધી દિશાઓમાં જેટલું ક્ષેત્ર નિરંતર પૂર્ણ કરે છે તેટલું ક્ષેત્ર પરમાવધિ જ્ઞાનીનું મનાય છે. જો અવધિજ્ઞાની ક્ષેત્રથી અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગને જાણે છે તો કાળથી આવલિકાનો સંખ્યાતમો ભાગ જાણે છે. જે ક્ષેત્રથી મનુષ્ય લોક પરિમાણ ક્ષેત્રને જાણે છે તો કાળથી એક વર્ષ પર્યંત ભૂત-ભવિષ્યકાળને જાણે છે. અવધિજ્ઞાનમાં કાળની વૃદ્ધિ હોવાથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ ચારેયની વૃદ્ધિ થાય છે. ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ થવાથી કાળની વૃદ્ધિમાં ભજના (વિકલ્પ) છે. અવધિજ્ઞાનમાં દ્રવ્ય અને પર્યાયની વૃદ્ધિ થવાથી ક્ષેત્ર અને કાળની વૃદ્ધિ ભજના (વિકલ્પ) થાય છે. કારણકે કાળ સૂક્ષ્મ હોય છે. પરંતુ ક્ષેત્ર તેનાથી પણ સૂક્ષ્મતર હોય છે. એનું કારણ એ છે કે અંગુલના પ્રથમ શ્રેણી રુપ ક્ષેત્રમાં અસંખ્યાત અવસર્પિણીઓ જેટલો સમય થાય છે.

નારકી, દેવ અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચોનું અવધિજ્ઞાન દેશાવધિ છે, જ્યારે મનુષ્યોનું અવધિજ્ઞાન દેશાવધિ અને સર્વાવધિ બન્ને પ્રકારનું હોય છે.

ચોવીસ દંડકોમાં કયા અવધિજ્ઞાની કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે. એનું વિવેચન કરતા જાણી શકાય છે કે નૈરયિકોમાં સર્વેથી અલ્પક્ષેત્ર (અવધિજ્ઞાનનું) સાતમી નરકના નૈરયિકોને હોય છે. તે જઘન્ય અર્ધગાઉ અને ઉત્કૃષ્ટ એક ગાઉ પર્યંત જાણે-જુવે છે, જ્યારે પ્રથમ નરકનો નૈરયિક જઘન્ય અડધાગાઉ અને ઉત્કૃષ્ટ ચાર ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે. અસુરકુમારદેવ જઘન્ય પરચીસ યોજન તથા ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને જાણે-જુવે છે. બાકીના નવ ભવનપતિદેવ જઘન્ય પરચીસ યોજન અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને જાણે-જુવે છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જીવ પોતાના અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગ ક્ષેત્રને અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતદ્વીપ સમુદ્રોને જાણે-જુવે છે. મનુષ્ય પણ જઘન્ય તો પંચેન્દ્રિય તિર્યચના સમાન જ જાણે-જુવે છે. પરંતુ ઉત્કૃષ્ટ અલોકમાં લોક પ્રમાણ અસંખ્ય પંડોને જાણે-જુવે છે. વાણવ્યંતરદેવ બીજાથી દસમાં ભવનપતિદેવના સમાન જાણે-જુવે છે. જ્યોતિષકદેવ જઘન્ય સંખ્યાતદ્વીપ- સમુદ્રો અને ઉત્કૃષ્ટ પણ સંખ્યાતદ્વીપ - સમુદ્રોને જાણે - જુવે છે. વૈમાનિકદેવ જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગને જાણે-જુવે છે. પરંતુ તેનો ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન-ક્ષેત્ર ભિન્ન છે. નરક પૃથ્વીઓનું તથા પોતાના વિમાનો સુધીનું જ્ઞાન તેને થાય છે. વૈમાનિકોમાં અનુત્તરૌપપાતિકદેવ સંપૂર્ણ લોક નાડીને જાણે-જુવે છે.

અવધિજ્ઞાનની સ્વરુપની દષ્ટિથી અલગ અલગ આકૃતિઓવાળા મનાય છે. જેમ - નૌકા, પલ્લક, પટલ, અલર આદિની આકૃતિઓવાળા (આ આકૃતિ જેવા ક્ષેત્રને જાણનાર)ને અવધિજ્ઞાન બતાવ્યું છે.

દેવો અને નારકોનું અવધિજ્ઞાન આનુગામિક, અપ્રતિપાતી અને અવસ્થિત હોય છે. જ્યારે પંચેન્દ્રિય તિર્થચયોનિકો અને મનુષ્યોનું અવધિજ્ઞાન આનુગામિક, અનાનુગામિક, વર્ધ્ધમાન, હીયમાન, પ્રતિપાતી, અપ્રતિપાતી, અવસ્થિત અને અનવસ્થિત બધા પ્રકારના હોય છે.

મન:પર્યવજ્ઞાનથી મનમાં ચિન્ત્યમાન પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે. આ જ્ઞાનના સંબંધમાં દાર્શનિકોની બે ધારાઓ છે- એક ધારા આવશ્યકનિર્યુક્તિ (ગાથા ૭૬) તથા તત્ત્વાર્થભાષ્ય (૧.૨૯) ના અનુસાર છે. આના અનુસાર મન:પર્યાયજ્ઞાન પરકીય મનમાં ચિન્ત્યમાન પદાર્થોને જાણે છે. બીજી પરંપરાના અનુસાર મન:પર્યાયજ્ઞાન ચિન્તનમાં લાગેલ મનોદ્રવ્યની પર્યાયોને સાક્ષાત્ જાણે છે. પરંતુ ચિન્ત્યમાન પદાર્થોને અનુમાનથી જાણે છે. આ પરંપરા વિશેષાવશ્યકભાષ્ય (ગાથા ૮૧૪) અને નન્દીસૂત્રોના અનુસાર છે. મન:પર્યાયજ્ઞાન મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં રહેનાર સાધુને ક્ષયોપશમથી થાય છે.

આના સ્વામિત્વનો વિચાર કરવાથી આ જાણ થાય છે કે મન:પર્યાયજ્ઞાન સંખ્યાતવર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્તા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ લલ્લિધારી અપ્રમાદી સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યો (સાધુઓ) ને જ થાય છે, અન્યને નહીં.

મન:પર્યવજ્ઞાન બે પ્રકારના હોય છે- ૧. ઋજુમતિ અને ૨. વિપુલમતિ. ઋજુમતિની અપેક્ષાએ વિપુલમતિ મન:પર્યવજ્ઞાન વિશેષ અને વિશુદ્ધ હોય છે. આ ઋજુમતિની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મતર અને અધિક વિશેષોને સ્પષ્ટ રુપથી જાણે છે. એક અન્તર એ છે કે ઋજુમતિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી કદાચ સમાપ્ત પણ થઈ શકે છે. પરંતુ વિપુલમતિ મન:પર્યવજ્ઞાન કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવા સુધી નિરંતર બની રહે છે.

કેવળજ્ઞાન અનન્તજ્ઞાન છે. તેના દ્વારા સંપૂર્ણજ્ઞેય પદાર્થોનું તેની પર્યાયો સહિત ત્રૈકાલિકજ્ઞાન થાય છે. કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારનું પ્રતિપાદિત છે- ૧. ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન અને ૨. સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન. કેવળજ્ઞાનાવરણનો ક્ષય થવાથી સંસારસ્થ વીતરાગીઓને જે કેવળજ્ઞાન થાય છે તે ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન કહેવાય છે. તથા સિદ્ધોનું કેવળજ્ઞાન સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન કહેવાય છે. આ બન્ને જ્ઞાનોમાં સ્વરુપની દ્રષ્ટિએ કોઈ ભેદ થતાં નથી ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન સયોગી અને અયોગીના હોવાથી સયોગી ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન અને અયોગી ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન એ બે ભેદોમાં વિભક્ત થાય છે. આ બન્નેને પ્રથમ સમય, અપ્રથમસમય અથવા ચરમસમય અને અચરમ સમય આ બે - બે પ્રકારોમાં વિભક્ત કરવામાં આવ્યા છે. સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન અનન્તર સિદ્ધ અને પરંપરસિદ્ધ (બીજા આદિ સમયવાળા સિદ્ધ) આ બે પ્રકારોમાં વેચાય છે. અનન્તરસિદ્ધ કેવળજ્ઞાન સિદ્ધ પંદર પ્રકારના હોવાથી પંદર પ્રકારના માનવામાં આવ્યા છે. અનન્તર સિદ્ધના પંદર પ્રકાર છે- તીર્થસિદ્ધ, અતીર્થસિદ્ધ, તિર્થકરસિદ્ધ, અતીર્થકરસિદ્ધ આદિ. પરંપરસિદ્ધ કેવળજ્ઞાન અનેક પ્રકારના છે. કારણકે તે સિદ્ધ અપ્રથમસમય સિદ્ધ, દ્વિસમય સિદ્ધ, ત્રણ સમય સિદ્ધ, સંખ્યાત સમય સિદ્ધ, અસંખ્યાત સમય સિદ્ધ, અનન્તસમયસિદ્ધ આદિ ભેદોથી અનેક પ્રકારના હોય છે.

કેવળજ્ઞાનનું વિશેષ પ્રતિપાદિત કરતા નન્દીસૂત્રમાં કહ્યું છે કે આ સંપૂર્ણ દ્રવ્યો, પરિણામો, ભાવોને જાણવાનું કારણ એ છે કે આ જ્ઞાન અનન્ત, શાશ્વત તથા અપ્રતિપાતી છે અને તે એક જ પ્રકારનું છે.

કેવળજ્ઞાની ઈન્દ્રિયોથી જાણતા નથી, જોતા નથી, કારણ કે ઈન્દ્રિયોથી સમસ્ત પદાર્થો અને તેની પર્યાયોને એક સાથે જાણી શકાતું નથી. કેવળી બધી દિશાઓમાં પરિમિત પણ જાણે જુવે છે અને અપરિમિત પણ જાણે જુવે છે. તે બધી તરફથી જાણે જુવે છે. બધા કારણોને જાણે જુવે છે. તેનું જ્ઞાન અને દર્શન અનન્ત છે અને નિરાવરણ છે. કેવળી સિદ્ધો અને ચરમશરીરોને પણ જાણે-જુવે છે. પરંતુ છદ્મસ્થ એવું કરી શકતા નથી. તે કોઈ આપ્ત પુરુષથી સાંભળી કે પ્રમાણ દ્વારા જાણે -જુવે છે.

પ્રમાણને આગમોમાં ચાર પ્રકારના બતાવ્યા છે- ૧. પ્રત્યક્ષ, ૨. અનુમાન, ૩. ઔપમ્ય અને ૪. આગમ. આ ચારેય પ્રમાણોનું અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં વિસ્તારથી ઉલ્લેખ છે. તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં તેમજ ઉત્તરકાલીન જૈન દાર્શનિકોએ પ્રમાણના બે ભેદ કર્યા છે- ૧. પ્રત્યક્ષ અને ૨. પરોક્ષ. પ્રત્યક્ષના તેણે ફરીથી બે ભેદ કર્યા છે- ૧. સાંવ્યવહારિક

પ્રત્યક્ષ અને ૨. પારમાર્થિક પ્રત્યક્ષ. સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ પણ ઈન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિય (મન) નાં ભેદથી બે પ્રકારના છે. તથા પારમાર્થિક પ્રત્યક્ષના સકળ અને વિકળ એ બે ભેદ કર્યા છે. સકળ પ્રત્યક્ષમાં કેવળજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે અને વિકલ પ્રત્યક્ષમાં અવધિજ્ઞાન અને મનઃ પર્યવજ્ઞાનની ગણના થાય છે.

સિદ્ધો અને ભવસ્થ કેવળીઓના કેવળજ્ઞાનમાં કોઈ અન્તર હોતું નથી. બન્ને સમાન રુપથી જાણે છે. પરંતુ કેવળી (ભવસ્થ) ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય અને પુરુષાર્થ - પરાક્રમથી યુક્ત હોય છે. જ્યારે સિદ્ધ આનાથી રહિત હોય છે. માટે કેવળજ્ઞાનીઓને પ્રશ્ન પૂછવાથી તેઓ તેનો જવાબ આપે છે. પરંતુ સિદ્ધ આપતા નથી. કેવળી પોતાની આંખો બંધ કરે અને ખોલે છે, જ્યારે સિદ્ધ નહિ. આ પ્રમાણે અંગોના સંકોચ, વિસ્તાર, ઉભા રહેવું, સુવું-બેસવું આદિ ક્રિયાઓની દ્રષ્ટિએ કેવળી અને સિદ્ધોમાં અંતર છે. કેવળી અને સિદ્ધોમાં વેદનીય આદિ ચાર અઘાતિ કર્મોનું પણ અંતર રહે જ છે.

છદ્મસ્થો અને કેવળીઓના જ્ઞાનમાં અંતર પ્રતિપાદિત કરતાં સ્થાનાંગસૂત્રમાં કહ્યું છે - કે છદ્મસ્થ દસ વાતો (પદાર્થો)ને સંપૂર્ણ રુપથી જાણતાં-જોતાં નથી. જ્યારે કેવળી એને સર્વભાવથી સંપૂર્ણ રુપમાં જાણે-જુવે છે. તે દસ પદાર્થ આ છે - ૧. ધર્માસ્તિકાય, ૨. અધર્માસ્તિકાય, ૩. આકાશસ્તિકાય, ૪. શરીર મુક્ત જીવ, ૫. પરમાણુ પુદ્ગલ, ૬. શબ્દ, ૭. ગંધ, ૮. વાયુ, ૯. આ જિન યશે કે નહિ, ૧૦. આ બધા દુઃખોનો અંત કરશે કે નહિ. છદ્મસ્થ અને કેવળીઓમાં સાત વાતોનું અંતર હોય છે- છદ્મસ્થ- ૧. પ્રાણોનો અતિપાત કરે છે, ૨. મૃષા બોલે છે, ૩. અદત્તને ગ્રહણ કરે છે, ૪. શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રુપ અને ગંધનો આસ્વાદક હોય છે, ૫. પૂજા - સત્કારનો અનુમોદના કરે છે, ૬. સાવધને સાવધ કહીને પણ તેનું સેવન કરે છે, ૭. જેવું કહે તેવું કરતા નથી. કેવળીનો વ્યવહાર આ સાત વાતોથી વિપરીત હોય છે તથા તેઓ પ્રાણોનો અતિપાત કરતા નથી વગેરે.

અનુત્તરોપપાતિકદેવ પોતાના સ્થાનપર રહીને જ અહીં રહેલ કેવળીઓની સાથે આલાપ અને સંલાપ કરી શકે છે. કેવળીના દસ અનુત્તર (ઉત્કૃષ્ટ) કલા છે- ૧. અનુત્તરજ્ઞાન, ૨. અનુત્તરદર્શન, ૩. અનુત્તર ચારિત્ર, ૪. અનુત્તર તપ, ૫. અનુત્તર વીર્ય, ૬. અનુત્તર ક્ષાન્તિ, ૭. અનુત્તર મુક્તિ, ૮. અનુત્તર આર્જવ, ૯. અનુત્તર માર્દવ અને અનુત્તર લાઘવ. કેવળી પ્રશસ્ત મન અને વચનને ધારણ કરે છે. કેટલાક દેવતા એને જાણે છે તથા કેટલાક નથી જાણતા.

પાંચ જ્ઞાનોમાંથી કોઈપણ વિશુદ્ધ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિમાં શ્રવણ તથા જાણપણના નિમિત્ત બને છે. તેમજ આ જ્ઞાનોની વિશુદ્ધતા માટે આરંભ અને પરિગ્રહને જાણીને છોડવું આવશ્યક છે. કેવળી પ્રરુપિત ધર્મનું શ્રવણ કર્મપુદ્ગલોનો ક્ષય કે ઉપશમ થવાથી થાય છે.

અજ્ઞાન ત્રણ પ્રકારના હોય છે- ૧. મતિ અજ્ઞાન, ૨. શ્રુત અજ્ઞાન અને ૩. વિભંગજ્ઞાન. મનઃપર્યાયજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન આ બે જ્ઞાન અજ્ઞાન રુપ હોતા નથી. બાકીના ત્રણ જ્ઞાન અજ્ઞાન રુપ હોય છે. સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને એ ત્રણ જ્ઞાન જ્ઞાનરુપ હોય છે તથા મિથ્યાદષ્ટિના આ ત્રણેય અજ્ઞાન રુપ હોય છે. અજ્ઞાનનો અર્થ જ્ઞાનનો અભાવ નથી પરંતુ અશુદ્ધ (મિથ્યાદષ્ટિ યુક્ત) જ્ઞાનને અજ્ઞાન કહેવાય છે. મતિ- અજ્ઞાનના પણ આભિનિબોધિક જ્ઞાનની જેમ ચાર ભેદ થાય છે- ૧. અવગ્રહ, ૨. ઈલા, ૩. અવાય અને ૪. ધારણા. આ ચારેના ભેદોપભેદ પણ અજ્ઞાનમાં ઘટિત થાય છે. અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિયો દ્વારા સ્વચ્છંદ બુદ્ધિથી કલ્પિત ગ્રંથ 'શ્રુત અજ્ઞાન' કહેવાય છે. જેમ મહાભારત યાવત્ સાંગોપાંગ વેદ.

અવધિજ્ઞાન જ્યારે અજ્ઞાન રુપ હોય છે તો તેને વિભંગજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે તે પણ મિથ્યાદષ્ટિઓને હોય છે. સમ્યગ્દષ્ટિઓને અવધિજ્ઞાન નથી થતો. વિભંગજ્ઞાનને ગ્રામસંસ્થિત, દ્વીપ સંસ્થિત, સમુદ્રસંસ્થિત વગેરે ભેદોથી અનેક પ્રકારનો કહેવામાં આવ્યો છે. વિભંગજ્ઞાન સાત પ્રકારના પણ કહેવાય છે. જેમ- ૧. એક દિશામાં લોકનું જ્ઞાન,

૨. પાંચ દિશાઓમાં લોકનું જ્ઞાન, ૩. જીવ ક્રિયાવરણ છે, ૪. પુદ્ગલ નિર્મિત શરીર જ જીવ છે, ૫. પુદ્ગલોથી અનિષ્પન્ન શરીરવાળા જીવ છે, ૬. રૂપી જીવ છે અને ૭. તે બધા (ગતિશીલ પદાર્થ) જીવ છે.

જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ મુખ્ય તથા તેના આવરણના ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષયથી થાય છે. ધર્મશ્રવણ આદિ એમાં નિમિત્ત માત્ર બને છે. જ્યારે ઉપાસિકા આદિથી ધર્મ સાંભળ્યા વગર જ જ્ઞાન પ્રકટ થઈ જાય છે તો તે 'અશ્રુત્વા જ્ઞાનોપાર્જન' કહેવાય છે તથા જ્યારે ઉપાસિકા આદિથી ધર્મ શ્રવણ કરી જ્ઞાનોપાર્જન થાય છે તો તે 'શ્રુત્વા જ્ઞાનોપાર્જન' કહેવાય છે.

જીવ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. કેટલાક જીવ જ્ઞાની છે તથા કેટલાક જીવ અજ્ઞાની છે. જે જ્ઞાની છે તેમાં કેટલાક જીવ બે જ્ઞાનવાળા છે. કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, કેટલાક ચાર જ્ઞાનવાળા છે તથા કેટલાક એક જ્ઞાનવાળા છે. બે જ્ઞાનવાળા આત્મિનિબોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની છે. ત્રણ જ્ઞાનવાળા આ બે ને મેળવી અવધિજ્ઞાની કે મન:પર્યવજ્ઞાની હોય છે. ચાર જ્ઞાનવાળામાં આત્મિનિબોધિક, શ્રુત, અવધિ અને મન:પર્યવ એ ચાર જ્ઞાન હોય છે. જે એક જ્ઞાનવાળા છે તે નિયમથી કેવળજ્ઞાની છે. કેવળજ્ઞાનીને બાકી ચારેય જ્ઞાન માનવામાં આવતા નથી.

જે જીવ અજ્ઞાની છે, તેમાંથી કેટલાક બે અજ્ઞાનવાળા છે તેમજ તે કેટલાક ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે બે અજ્ઞાનવાળામાં મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન હોય છે. તથા ત્રણ અજ્ઞાનવાળાને વિભંગજ્ઞાન પણ હોય છે.

૨૪ દંડકોમાં નૈરયિક જીવ જ્યારે જ્ઞાનવાળા હોય છે તો નિયમથી આત્મિનિબોધિક, શ્રુત અને અવધિજ્ઞાનના ધારક હોય છે. તથા જ્યારે અજ્ઞાની હોય છે તો બે કે ત્રણ અજ્ઞાનવાળા હોય છે. ભવનપતિ અને વાણવ્યંતરોનું વર્ણન પણ નૈરયિકોની જેમ જાણવું. જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકદેવોમાં ત્રણ જ્ઞાન કે ત્રણ અજ્ઞાન નિયમથી પ્રાપ્ત થાય છે. સૌધર્મકલ્પથી લઈને નવઐવેયક સુધીના દેવ જ્ઞાની કે અજ્ઞાની બન્ને પ્રકારના હોય શકે છે. પરંતુ અનુત્તરોપપાતિક દેવ જ્ઞાની જ હોય છે, અજ્ઞાની નહિ, કારણ કે તેમાં સમ્યગ્દર્શન રહે છે. આ દેવ નિયમ પ્રમાણે ત્રણ જ્ઞાનવાળા હોય છે- આત્મિનિબોધિક, શ્રુત અને અવધિજ્ઞાનવાળા હોય છે. પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિય જીવ નિયમતઃ બે અજ્ઞાનવાળા હોય છે - ૧. મતિઅજ્ઞાન અને ૨. શ્રુતઅજ્ઞાન. બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય, ચઉરેન્દ્રિય અને સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચજીવ જ્ઞાની પણ હોય છે અને અજ્ઞાની પણ હોય છે. જે જ્ઞાનવાળા છે તે આત્મિનિબોધિક અને શ્રુતજ્ઞાન યુક્ત છે. તથા જે અજ્ઞાની છે તે નિયમતઃ મતિઅજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની છે. ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જીવ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. તે બે જ્ઞાનવાળા અથવા ત્રણ જ્ઞાનવાળા (અવધિજ્ઞાન યુક્ત) હોય છે. તેમજ બે અજ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન યુક્ત પણ હોય છે. સંમૂર્છિમ મનુષ્ય જ્ઞાની હોતા નથી, અજ્ઞાની જ હોય છે. તેને નિયમતઃ મતિ-અજ્ઞાન અને શ્રુત-અજ્ઞાન જ પ્રાપ્ત હોય છે. ગર્ભજ મનુષ્ય જ્ઞાની પણ હોય છે અને અજ્ઞાની પણ હોય છે. તે જ્ઞાની હોવાથી ઔધિક જીવોની જેમ બે, ત્રણ, ચાર કે એક જ્ઞાનવાળા હોય છે. તથા અજ્ઞાની હોવાથી બે કે ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે. સિદ્ધ જીવોમાં નિયમતઃ એક જ્ઞાન "કેવળજ્ઞાન" જ પ્રાપ્ત થાય છે.

જ્ઞાન અને અજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ અપ્રાપ્તિનું વિવેચન આ અધ્યયનમાં ૨૦ દ્વારોના માધ્યમથી પ્રસ્તુત છે. તે ૨૦ દ્વાર છે- ૧. ગતિ, ૨. ઈન્દ્રિય, ૩. કાય, ૪. સૂક્ષ્મ, ૫. પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા, ૬. ભવસ્થ, ૭. ભવસિદ્ધિક, ૮. સંજ્ઞી, ૯. લબ્ધિ, ૧૦. ઉપયોગ, ૧૧. યોગ, ૧૨. લેશ્યા, ૧૩. કષાય, ૧૪. વેદ, ૧૫. આહાર, ૧૬. વિષય, ૧૭. સંચિક્ષણ (કેટલા કાળસુધી), ૧૮. અંતર, ૧૯. અલ્પ-બહુત્વ અને ૨૦. પર્યાય.

આ વીસ દ્વારોમાં જે વિવેચન કરેલ છે તેનાથી જ્ઞાન કે અજ્ઞાનની ઉપલબ્ધિની વિભિન્ન સ્થિતિઓની જાણકારી થઈ જાય છે. લબ્ધિ દ્વારના અન્તર્ગત દસ પ્રકારની લબ્ધિઓનું વર્ણન કરેલ છે. તે દસ લબ્ધિઓ આ છે. - ૧. જ્ઞાનલબ્ધિ, ૨. દર્શન લબ્ધિ, ૩. ચારિત્ર લબ્ધિ, ૪. ચારિત્રાચારિત્ર લબ્ધિ, ૫. દાન લબ્ધિ, ૬. લાભ-લબ્ધિ, ૭. ભોગ લબ્ધિ, ૮. ઉપભોગ-લબ્ધિ, ૯. વીર્ય લબ્ધિ અને ૧૦. ઈન્દ્રિય લબ્ધિ. વિષય દ્વારમાં વિષયને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી ચાર પ્રકારના કહ્યા છે.

આત્મિનિબોધિક જ્ઞાની કોઈ અપેક્ષાએ (આદેશ) દ્રવ્યથી સર્વદ્રવ્યોને, ક્ષેત્રથી સર્વક્ષેત્રને, કાળથી સર્વકાળને અને ભાવથી સર્વભાવોને જાણે-દેખે છે. શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગ યુક્ત (શ્રુતજ્ઞાનોપયોગયુક્ત) હોય ત્યારે દ્રવ્યથી સર્વદ્રવ્યોને, ક્ષેત્રથી સર્વક્ષેત્રને, કાળથી સર્વકાળને તથા ભાવથી સર્વ ભાવને જાણે-દેખે છે. અવધિજ્ઞાની દ્રવ્યથી જઘન્ય અનન્ત રુપી દ્રવ્યોને, ઉત્કૃષ્ટ સમસ્ત રુપી દ્રવ્યોને જાણે-દેખે છે. ક્ષેત્રથી તે જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમાં ભાગને, ઉત્કૃષ્ટ અલોકમાં લોક જેવડા અસંખ્યપંડોને જાણે-દેખે છે. કાળથી અવધિજ્ઞાની જઘન્ય એક આવધિકાના અસંખ્યાતમો ભાગને, ઉત્કૃષ્ટ અતીત અને અનાગત અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી પરિમાણ કાળને જાણે-દેખે છે. ભાવથી જઘન્ય અનન્ત ભાવોને જાણે દેખે છે તથા ઉત્કૃષ્ટ પણ અનન્ત ભાવોને જાણે-દેખે છે. પરંતુ સર્વ ભાવોના અનન્તમાં ભાગનેજ જાણે-દેખે છે. મન:પર્યવજ્ઞાની બે પ્રકારના છે. - ઋજુમતિ અને વિપુલમતિ, દ્રવ્યથી ઋજુમતિ અનન્ત અનન્તપ્રદેશિક સ્કંધોને જાણે-દેખે છે અને વિપુલમતિ તે જ સ્કંધોને અધિક વિપુલ, વિશુદ્ધ અને સ્પષ્ટ જાણે-દેખે છે. ક્ષેત્રથી ઋજુમતિ જઘન્ય અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગને તથા ઉત્કૃષ્ટ નીચેની તરફ રત્નપ્રભા-પૃથ્વીને ઉપરિતન- અધસ્તન ક્ષુદ્રક પ્રતરો, ઉપર જ્યોતિષ ચક્રના ઉપરિતલ સુધી, તિર્છાલોકમાં મનુષ્ય ક્ષેત્રની અંદર અદ્વીદ્વીપ સમુદ્ર સુધી, પંદર કર્મભૂમીઓ, ત્રીસ અકર્મભૂમીઓ અને છપ્પન અર્ન્તદ્વીપોમાં વિદ્યમાન સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોના મનોગત ભાવોને જાણે-દેખે છે. વિપુલમતિ એટલા જ ક્ષેત્રોને અદ્વી અંગુલ અધિક વિપુલ, વિશુદ્ધ અને સ્પષ્ટ જાણે છે. કાળથી ઋજુમતિ જઘન્ય પલ્યોપમના અસંખ્યાતમાં ભાગને તથા ઉત્કૃષ્ટ પણ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમો ભાગ ભૂત-ભવિષ્યકાળને જાણે-દેખે છે. વિપુલમતિ તે જ કાળને કંઈક અધિક યાવત્ સુસ્પષ્ટ જાણે-દેખે છે. ભાવથી ઋજુમતિ અનન્ત ભાવોને જાણે-દેખે છે. પરંતુ સર્વ ભાવોના અનન્તમાં ભાગને જ જાણે-દેખે છે. તે જ ભાવોને વિપુલમતિ કંઈક અધિક યાવત્ સુસ્પષ્ટ જાણે-દેખે છે. કેવલજ્ઞાની દ્રવ્યથી સર્વ દ્રવ્યને, ક્ષેત્રથી સર્વક્ષેત્ર (લોકાલોક બન્ને)ને, કાળથી ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યત્ ત્રણેય કાળોને તથા ભાવથી સર્વ દ્રવ્યોને સર્વ ભાવો કે પર્યાયોને જાણે-દેખે છે.

મતિ અજ્ઞાની દ્રવ્યથી મતિઅજ્ઞાન પરિગત દ્રવ્યોને, ક્ષેત્રથી મતિ-અજ્ઞાન પરિગત ક્ષેત્રને, કાળથી મતિઅજ્ઞાન પરિગત કાળને અને ભાવથી મતિ અજ્ઞાન પરિગત ભાવોને જાણે-દેખે છે. શ્રુત-અજ્ઞાની પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી પોતાના શ્રુત અજ્ઞાનના વિષયભૂત દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને જાણીને તેનું વર્ણન કે પ્રરુપણા કરે છે. વિભંગજ્ઞાની પોતાના વિભંગજ્ઞાનના વિષયગત દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવોને જાણે-દેખે છે.

સંચિદ્ઠણા કાળદ્વારના અન્તર્ગત જે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે તે આ પ્રમાણે છે- આત્મિનિબોધિક આદિ જ્ઞાની તે જ્ઞાનથી યુક્ત કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? એના અનુસાર આત્મિનિબોધિકજ્ઞાની - આત્મિનિબોધિકજ્ઞાનીના રુપમાં જઘન્ય અન્તર્મૂહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક છાંસઠ સાગરોપમ સુધી રહે છે. આજ કાળ શ્રુતજ્ઞાની અને અવધિજ્ઞાનીના માટે પણ જાણવો જોઈએ. અવધિજ્ઞાનીનો જઘન્ય સંસ્થિતિ કાળ એક સમય છે. મન:પર્યવજ્ઞાનીનું સંસ્થિતિકાળ જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ સુધી હોય છે. કેવલજ્ઞાની સાદી અપર્યવસિત હોય છે. મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુત-અજ્ઞાની ત્રણ પ્રકારના હોય છે - ૧. અનાદિ અપર્યવસિત, ૨. અનાદિ સપર્યવસિત અને ૩. સાદિ સપર્યવસિત. આમાંથી સાદિસપર્યવસિત જઘન્ય અન્તર્મૂહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ સુધી રહે છે. અર્થાત્ અનન્ત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીઓ સુધી રહે છે. ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ તે દેશોન અપાર્ક પુદ્ગલ પરાવર્તન સુધી રહે છે. વિભંગજ્ઞાનીનું સંસ્થિતિ કાળ જઘન્ય એક સમય તથા ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ અધિક (૩૩) તેત્રીસ સાગરોપમ સુધી રહે છે.

અલ્પ-બહુત્વ દ્વારના પ્રમાણે બધાથી અલ્પ જ્ઞાની છે તથા અજ્ઞાની તેનાથી અનન્તગુણા છે. પાંચે જ્ઞાનોમાં બધાથી અલ્પ મન:પર્યવજ્ઞાની છે, તેનાથી અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા છે, તેનાથી આત્મિનિબોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક

છે. તેનાથી કેવળજ્ઞાની અનન્તગુણ છે. જેટલા આત્મિનિબોધિક જ્ઞાની છે તેટલા જ શ્રુતજ્ઞાની છે. કારણ કે તે એક સાથે રહે છે. અજ્ઞાનીઓમાં વિભંગજ્ઞાની અલ્પ છે. તથા તેનાથી મતિઅજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની અનન્તગુણ છે. બધા જ્ઞાનો અને અજ્ઞાનોની અનન્ત પર્યાયો હોય છે.

જ્ઞાનના આ પ્રકરણમાં ભાવિતાત્મા મિથ્યાદષ્ટિ અનગારના નગરાદિની વિકુર્વણા કરીને જાણવા જોવા, ભાવિતાત્મા સમ્યગ્દષ્ટિ અનગારના નગરાદિની વિકુર્વણા કરીને જાણવા જોવા, ભાવિતાત્મા અનગાર દ્વારા વૈક્રિય સમુદ્ધાતથી સમવહત દેવાદિને જાણવા-જોવા, વૃક્ષના અંદર અને બાહર જોવવો, વૃક્ષના મૂળ, કંદ, ફળ આદિને જોવાનું ઈત્યાદિ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિમાં છદ્મસ્થ દ્વારા પરમાણુ પુદ્ગલને જાણવા-જોવા સંબંધી પ્રશ્નો ઉત્તર દેતા ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે કે- 'કોઈ છદ્મસ્થ મનુષ્ય પરમાણુ પુદ્ગલને જાણે છે, પરંતુ જોતા નથી. કોઈ જાણતા પણ નથી, અને જોતા પણ નથી. અનંત પ્રદેશી સ્કંધને કોઈ છદ્મસ્થ મનુષ્ય જાણે છે અને જુવે છે, કોઈ જાણે છે પણ જોતા નથી કોઈ જાણતા નથી પણ જુવે છે, કોઈ જાણતા પણ નથી અને જોતા પણ નથી. પરમાવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જે સમયે પરમાણુ પુદ્ગલને કે અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધને જે સમયે જાણે છે તે સમયે જોતાં નથી તથા જુવે છે તે સમયે જાણતાં નથી. કેવળ જ્ઞાનીના માટે પણ એવું મનાય છે કારણ કે જ્ઞાન સાકાર હોય છે. તથા દર્શન નિરાકાર હોય છે. નિર્જરા-પુદ્ગલો આહાર પુદ્ગલો આદિને જાણવા-દેખવાનું વર્ણન પણ આ અધ્યયનમાં કરેલ છે.

જ્ઞાનથી જોડાયેલ અનેક વાતો કે તથ્યોનું પણ આ અધ્યયનમાં સમાવેશ કરેલ છે. જેમ-પ્રશ્નોના ૬ પ્રકાર, વિવક્ષાથી હેતુ ભેદ, દસ પ્રકારના વાદ દોષ, ૧૦ પ્રકારના શુદ્ધ વચનાનુયોગ, શ્રોતાઓના ૧૪ પ્રકાર, શ્રોતૃજનોની પરિષદના ૩ પ્રકાર, ત્રણ પ્રકારના ચક્ષુષ્માન્, જ્ઞાત અથવા ઉદાહરણના ચાર - ચાર પ્રકાર, કાવ્યના ચાર પ્રકાર, વાદ્ય, નૃત્ય, ગીત અને અભિનયના ચાર પ્રકાર, માળાઓના ચાર પ્રકાર, અલંકારોના ચાર પ્રકાર આદિ.

પ્રશ્ન છ પ્રકારના હોય છે - ૧. સંશય પ્રશ્ન, ૨. વ્યુદ્ગ્રહ પ્રશ્ન, ૩. અનુયોગી, ૪. અનુલોમ, ૫. તથાજ્ઞાન અને ૬. અતથાજ્ઞાન. આમાંથી ચાર પ્રકારના પ્રશ્ન સારા છે. - સંશયપ્રશ્ન, અનુયોગી (વ્યાખ્યામાટે પૂછેલ) પ્રશ્ન, અનુલોમ (કુશલ કામનાથી પૂછેલ) પ્રશ્ન અને અતથાજ્ઞાન (સ્વયં ન જાણવાની સ્થિતિમાં પૂછેલ) પ્રશ્ન આમાંથી બે પ્રકારના પ્રશ્ન અનુચિત છે - વ્યુદ્ગ્રહ પ્રશ્ન (કપટથી બીજાને પરાજીત કરવા માટે પૂછેલ પ્રશ્ન) અને તથાજ્ઞાન (સ્વયં જાણે છે છતાપણ પૂછેલ પ્રશ્ન). જો આમાં બીજાને જ્ઞાન કરાવવાની ભાવના હોય તો આ યોગ્ય છે.

હેતુના ત્રણ પ્રકારથી ચાર- ચાર ભેદ કર્યા છે પ્રથમ પ્રકારમાં હેતુના ચાર ભેદ છે- ૧. યાપક, ૨. સ્થાપક, ૩. વ્યંસક અને ૪. લૂપક. બીજા પ્રકારમાં હેતુના ચાર ભેદ તે જ છે. જે પ્રમાણના ચાર ભેદ છે- ૧. પ્રત્યક્ષ, ૨. અનુમાન, ૩. ઉપમાન અને ૪. આગમ. ત્રીજા પ્રકારમાં હેતુના ચાર પ્રકાર છે- ૧. વિધિ સાધક વિધિ હેતુ, ૨. વિધિ સાધક નિષેધ હેતુ, ૩. નિષેધ સાધક વિધિ હેતુ અને ૪. નિષેધ સાધક નિષેધ હેતુ.

કાવ્યના ચાર પ્રકાર છે - ૧. ગદ્ય, ૨. પદ્ય, ૩. કથ્ય અને ૪. ગેય. વાદ્ય ચાર પ્રકારના છે- ૧. તત, ૨. વિતત, ૩. ધન અને ૪. શુષિર. નાટ્ય, ગેય અને અભિનયના ચાર-ચાર પ્રકાર નિરુપિત છે. માળાઓના ચાર પ્રકાર છે- ૧. ગુથેલી, ૨. ફૂલોથી લપેટેલી, ૩. પૂરી થયેલ અને ૪. એકથી બીજા પુષ્પને જોડીને બનાવેલી.

અલંકારનો અર્થ છે- શોભાવર્ધક. આના ચાર પ્રકાર છે- ૧. કેશાલંકાર, ૨. વસ્ત્રાલંકાર, ૩. માલ્યાલંકાર અને ૪. આભરણાલંકાર.

અંતમા જ્ઞાન અધ્યયનનું અનુયોગ પ્રકરણ છે. આમાં અનુયોગની વિધિનું વર્ણન છે. પ્રારંભમાં કહ્યું છે કે પાંચ જ્ઞાનમાંથી શ્રુતજ્ઞાનમાંજ ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ પ્રવૃત્ત હોય છે, બાકીના ચાર જ્ઞાનોમાં ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અને અનુજ્ઞા ન હોવાથી આમાં અનુયોગની પણ પ્રવૃત્તિ હોતી નથી.

શ્રુત જ્ઞાનમાં પ્રવૃત્ત અનુયોગ અંગપ્રવિષ્ટ અને અંગબાહ્ય દ્વિવિધ આગમોમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. અંગબાહ્યોમાં કાલિક અને ઉત્કાલિક બન્ને પ્રકારના આગમોમાં એ પ્રવૃત્ત થાય છે. ઉત્કાલિક શ્રુતોમાં આવશ્યકસૂત્ર અને આવશ્યક વ્યતિરિક્ત સૂત્રોમાં પણ અનુયોગ કરવામાં આવે છે. અહીં આવશ્યકસૂત્રના પ્રથમ સામાયિક અધ્યયનમાં અનુયોગનું વર્ણન કરેલ છે.

અનુયોગના ચાર દ્વાર છે- ૧. ઉપક્રમ (સ્વરુપ જાણવું) ૨. નિક્ષેપ (સ્થાપના કરવી), ૩. અનુગમ (વ્યાખ્યા કરવી) અને ૪. નય (વસ્તુના અનેક ધર્મોમાંથી એક ધર્મનું વર્ણન કરવું). ઉપક્રમના છ ભેદ છે - ૧. નામ, ૨. સ્થાપના, ૩. દ્રવ્ય, ૪. ક્ષેત્ર, ૫. કાળ અને ૬. ભાવ. આ ભેદોના સ્વરુપનું વર્ણન કર્યા બાદ ઉપક્રમના ફરીથી છ ભેદ કરેલ છે- ૧. આનુપૂર્વી, ૨. નામ, ૩. પ્રમાણ, ૪. વક્તવ્યતા, ૫. અર્થાધિકાર અને ૬. સમવતાર. આનુપૂર્વી, નામ, સ્થાપના આદિના ૧૦ ભેદ કહ્યા છે.

ઉપક્રમ અનુયોગમાં નામ દ્વારના દસ પ્રકારનું વર્ણન છે- એક નામ, બે નામ, ત્રણ નામ યાવત્ દસનામ. આ નામોનું ઉદાહરણ આપીને વિવેચન કરતાં વ્યાકરણ, સાહિત્ય, સંગીત આદિથી પણ ઉદાહરણ આપેલ છે. પાંચ નામોમાં નામિક, નૈપાતિક, આખ્યાતિક, ઔપસર્ગિક અને મિશ્ર નામ આપીને, આઠ નામોમાં આઠ વિભક્તિઓનું વિવેચન કરી વ્યાકરણજ્ઞાનને પ્રગટ કરેલ છે. સાત નામોથી સ્વરના સાત પ્રકાર આપેલ છે- ૧. ષડ્જ, ૨. ઋષભ, ૩. ગાંધાર, ૪. મધ્યમ, ૫. પંચમ, ૬. ધૈવત અને ૭. નિષાદ. એમાંથી સંગીતજ્ઞાન પ્રકટ થયેલ છે. એ સાતે સ્વર નામિથી ઉત્પન્ન થાય છે. ગીતમાં છ દોષ, આઠ ગુણ, ત્રણ વૃત્ત અને બે ભણિતિયાં (ગીતની ભાષા વિશેષ) હોય છે. નવ નામોમાં સાહિત્યના નવ રસોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. જેમ - ૧. વીર, ૨. શૃંગાર, ૩. અદ્ભુત, ૪. રૌદ્ર, ૫. વ્રીડન, ૬. બિભત્સ, ૭. હાસ્ય, ૮. કારુણ્ય અને ૯. પ્રશાંતરસ. અહીં રસોના ઉદાહરણ આપીને સ્પષ્ટ કરેલ છે.

છ નામોના અન્તર્ગત છ ભાવોનું વિસ્તૃત વર્ણન મળે છે. છ ભાવ છે. - ૧. ઔદયિક, ૨. ઔપશમિક, ૩. ક્ષાયિક, ૪. ક્ષાયોપશમિક, ૫. પારિણામિક અને ૬. સાન્નિપાતિક.

તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં સાન્નિપાતિક ભાવનો ઉલ્લેખ નથી. પરંતુ આગમોમાં આને પૃથક્ ભાવના રુપમાં સ્થાન આપેલ છે.

પ્રમાણ - દ્વારના અન્તર્ગત પ્રમાણના ચાર ભેદ કર્યા છે- ૧. નામ પ્રમાણ, ૨. સ્થાપના પ્રમાણ, ૩. દ્રવ્ય પ્રમાણ અને ૪. ભાવ પ્રમાણ. આ બધા ભેદોની વ્યાખ્યા કરતા ભાવ- પ્રમાણના અન્તર્ગત સમાસ, તદ્દિત, ધાતુ અને નિરુક્તિ પર વિસ્તૃત પ્રકાશ નાખ્યો છે. પ્રમાણના ભિન્ન પ્રકારથી પણ ચાર ભેદ કર્યા છે. જેમ- ૧. દ્રવ્ય પ્રમાણ, ૨. ક્ષેત્ર પ્રમાણ, ૩. કાળ પ્રમાણ અને ૪. ભાવ પ્રમાણ. અહીં પ્રમાણ શબ્દ પરિમાણના અર્થમાં જાણવો.

"વક્તવ્યતા - દ્વાર" ના ત્રણ પ્રકાર છે.- ૧. સ્વ સમય- વક્તવ્યતા, ૨. પરસમય વક્તવ્યતા અને ૩. સ્વસમય- પરસમય વક્તવ્યતા. સમયનો અર્થ હોય છે- સિદ્ધાન્ત. જેમાં અવિરોધી રુપથી સ્વસિદ્ધાન્તનું વર્ણન, પ્રજ્ઞાપન, પ્રરુપણ આદિ કરાય તે 'સ્વસમય વક્તવ્યતા' છે. અન્ય મતના સિદ્ધાન્તનું વર્ણન, પ્રજ્ઞાપન આદિ કરવું 'પર સમય વક્તવ્યતા' છે. તથા બન્ને સિદ્ધાંતોનું વર્ણન હોય તેને 'સ્વસમય-પરસમય વક્તવ્યતા' કહ્યું છે. વક્તવ્યતામાં નયનું પણ વર્ણન કરવામાં આવેલ છે.

અર્થાધિકારનો અર્થ છે વર્ણ્ય વિષયનો અધિકાર. જેમ આવશ્યકસૂત્રના સામાયિકસૂત્રમાં સામાયિક આદિ છ અધ્યયનોમાં પ્રથમ અધ્યયનનો અર્થાધિકાર સાવધયોગવિરતિ છે. બીજા અધ્યયનનો અર્થાધિકાર ઉત્કીર્તન છે આદિ.

“સમવતાર” છ પ્રકારનું નિરુપિત છે- ૧. નામ, ૨. સ્થાપના, ૩. દ્રવ્ય, ૪. ક્ષેત્ર, ૫. કાળ અને ૬. ભાવ.

અનુયોગના બીજા દ્વાર નિક્ષેપને ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે- ૧. ઓઘ નિષ્પન્ન, ૨. નામ નિષ્પન્ન, ૩. સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન. આ ત્રણના ભેદોપભેદોનું ઉદાહરણ સહિત આ અધ્યયનમાં જે વિવેચન થયેલ છે તે નિક્ષેપના જીજ્ઞાસુઓના માટે વિશેષરૂપથી પઠનીય છે. અનુયોગના ત્રીજા દ્વાર અનુગમના બે પ્રકાર કહ્યા છે. - ૧. સૂત્રાનુગમ અને ૨. નિર્યુક્ત્યનુગમ. નિર્યુક્ત્યનુગમ નિક્ષેપ, ઉપોદ્ધાત અને સૂત્રસ્પર્શિકના ભેદથી ત્રણ પ્રકારના માનવામાં આવ્યા છે. સૂત્રાર્થને સમજવા-જાણવા માટે એનો ઘણો મોટો સહારો છે. ચતુર્થદ્વાર “નય” ના સાત ભેદ છે- ૧. નૈગમ, ૨. સંગ્રહ, ૩. વ્યવહાર, ૪. ઋજુસૂત્ર, ૫. શબ્દ, ૬. સમભિરુદ્ધ અને ૭. એવંભૂતનય. આ નયોના દ્વારા હેય અને ઉપાદેયને જાણીને તદનુકૂળ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ.

આ પ્રમાણે આ જ્ઞાન - અધ્યયનમાં માત્ર પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનનુંજ વર્ણન નથી. પરંતુ જ્ઞાન સંબંધિત વિવિધ સામગ્રીઓ અને અનુયોગ - પદ્ધતિનું પણ આમાં સંકલન મળે છે. વાચક વાંચીને જ્ઞાનના સંબંધમાં અવશ્ય નવીન જાણકારી મેળવશે.

૨૪. ણાણઽજ્ઞયણં

સૂત્ર -

૧. પંચવિહ ણાણં-

પ. કઙ્ઘવિહે ણં ધંતે ! નાણે પળ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહે નાણે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આભિણિબોહિયનાણે, ૨. સુયનાણે,
૩. ઓહિનાણે, ૪. મળ્ણપજ્જવનાણે,
૫. કેવલનાણે ।^૧

- વિયા. સ. ૮, ૩, સુ. ૨૨

૨. ણાણણિવ્વત્તી ધેયા ચઽવીસદંડણસુ ય પરુવણં-

પ. કઙ્ઘવિહા ણં ધંતે ! ણાણણિવ્વત્તી પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહા ણાણણિવ્વત્તી પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. આભિણિબોહિયનાણણિવ્વત્તી -જાવ-
૫. કેવલનાણણિવ્વત્તી ।

એવં ઇગિંદિયવજ્જં -જાવ- વેમાણિયાણં જસ્સ જઙ્ઘ
ણાણા તસ્સ તઙ્ઘ ણાણણિવ્વત્તી ધાણિયવ્વા ।

- વિયા. સ. ૧૯, ૩, સુ. ૩૮-૩૯

૩. પંચ ણાણાણં દુવિહત્તં-

તં સમાસઓ દુવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-

૧. પચ્ચક્ખં ચ, ૨. પરોક્ખં ચ ।^૨ - નંદી. સુ. ૨

૪. પરોક્ખ ણાણસ્સ ધેયા -

પ. સે કિં તં પરોક્ખં ?

૩. પરોક્ખં દુવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-

૧. આભિણિબોહિયનાણપરોક્ખં ચ,
૨. સુયનાણપરોક્ખં ચ ।^૩

જત્થ આભિણિબોહિયનાણં તત્થ સુયનાણં,

જત્થ સુયનાણં તત્થ આભિણિબોહિયનાણં ।

દોઽવિ ઇયાઙ્ઘ અળ્ણમળ્ણમળ્ણુગયાઙ્ઘ,

તહ વિ પુળ્ણ ઇત્થ આયરિયા ણાણત્તં પળ્ણવેત્તિ-

૨૪. જ્ઞાન-અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. પાંચ પ્રકારના જ્ઞાન :

પ. ભંતે ! જ્ઞાનના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે, જેમકે-

૧. આભિણિબોધિક જ્ઞાન ૨. શ્રુતજ્ઞાન,
૩. અવધિજ્ઞાન, ૪. મનઃ પર્યવજ્ઞાન,
૫. કેવલજ્ઞાન.

૨. જ્ઞાનનિર્વૃત્તિના ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરુપણ :

પ. ભંતે ! જ્ઞાનનિર્વૃત્તિના કેટલા પ્રકાર કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્ઞાનનિર્વૃત્તિના પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે, જેમકે-

૧. આભિણિબોધિક જ્ઞાન - નિર્વૃત્તિ -યાવત્-
૨. કેવલજ્ઞાન - નિર્વૃત્તિ.

આ પ્રમાણે એકેન્દ્રિયને છોડીને વૈમાનિકો સુધી
જેમાં જેટલા જ્ઞાન હોય તે પ્રમાણે તેમાં તેટલી
જ્ઞાનનિર્વૃત્તિ કહેવી જોઈએ.

૩. પાંચ જ્ઞાનોનું દ્વિવિધત્વ :

તે જ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. પ્રત્યક્ષ, ૨. પરોક્ષ.

૪. પરોક્ષ જ્ઞાનના ભેદ :

પ. પરોક્ષ જ્ઞાનના કેટલા પ્રકાર છે ?

૩. પરોક્ષજ્ઞાનના બે પ્રકાર કહ્યા છે, જેમકે-

૧. આભિણિબોધિકજ્ઞાન,
૨. શ્રુતજ્ઞાન.

જ્યાં આભિણિબોધિકજ્ઞાન છે ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન પણ છે,

જ્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે ત્યાં આભિણિબોધિકજ્ઞાન પણ છે.

આ બન્ને એક બીજા સાથે રહેવાવાળા છે.

તો પણ આચાર્ય એ આ (બન્ને) માં અંતરનું
પ્રતિપાદન કર્યું છે.

૧. (ક) ઠાણં. અ. ૫, ૩, સુ. ૪૬૪ (૧)

(ઘ) નંદી. સુ. ૧ (ગ) અણુ. સુ. ૧

(ઘ) તત્થ પંચવિહં નાણં, સુય આભિણિબોહિયં ।

ઓહિનાણં તઙ્ઘયં, મળ્ણનાણં ચ કેવલં ॥ - ઉત્ત. અ. ૨૮, ગા. ૪

૨. ઠાણં અ. ૨, ૩, સુ. ૬૦ (૧)

૩. ઠાણં અ. ૨, ૩, સુ. ૬૦ (૧૭)

અભિગ્નિવુજ્જહ ત્તિ આભિગ્નિવોહિયં નાણં સુણેહ ત્તિ
સુયં ।

“મઈપુવ્વ જેણ મુયં, ણ મઈસુયપુવ્વિયા ।”

અવિસેસિયા મઈ-

મઈનાણં ચ મઈઅન્નાણં ચ ।

વિસેસયા મઈ-

સમ્મદિટ્ઠિસ્સ મઈ મઈનાણં,

મિચ્છાદિટ્ઠિસ્સ મઈ મઈઅન્નાણં ।

અવિસેસિયં સુયં-

સુયનાણં ચ, સુયઅન્નાણં ચ ।

વિસેસિયં સુયં-

સમ્મદિટ્ઠિસ્સ સુયં સુયનાણં,

મિચ્છાદિટ્ઠિસ્સ સુયં સુયઅન્નાણં ।

- નંદી. સુ. ૪૫-૪૬

૫. આભિગ્નિવોહિયનાણસ્સ પજ્જવ ગામાણિ-

૧. ઈહા,

૨. અપોહ,

૩. વીમંસા,

૪. મગ્ગણા ય,

૫. ગવેસણા,

૬. સળ્લા,

૭. સઈ,

૮. મઈ,

૯. પળ્લા,

- નંદી. સુ. ૬૦

સવ્વં આભિગ્નિવોહિયં ॥

૬. આભિગ્નિવોહિય નાણસ્સ ઉક્કિટ્ઠા ઠિઈ-

આભિગ્નિવોહિયનાણસ્સ ણં ઉકોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈ
ઠિઈ પળ્લાત્તા ।

જે સામે આવેલા પદાર્થોને પ્રમાણપૂર્વક જાણી લે
છે તે “આભિનિબોધિક જ્ઞાન” છે અને જે
સાંભળી શકાય છે તે “શ્રુતજ્ઞાન છે.”

“શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાનપૂર્વક હોય છે પણ મતિજ્ઞાન
શ્રુતજ્ઞાનપૂર્વક નથી હોતું.

સામાન્ય રુપથી બુદ્ધિ-

મતિજ્ઞાન અને મતિ-અજ્ઞાન રુપ છે.

તે મતિ- વિશેષ રુપથી-

સમ્યક્દષ્ટિની મતિ-મતિજ્ઞાન છે.

મિથ્યાદષ્ટિની મતિ-મતિ-અજ્ઞાન છે.

સામાન્ય રુપથી શ્રુત-

શ્રુતજ્ઞાન અને શ્રુત- અજ્ઞાનરુપ છે.

તેજ શ્રુત વિશેષ રુપથી-

સમ્યક્દષ્ટિનું શ્રુત-શ્રુતજ્ઞાન છે,

મિથ્યાદષ્ટિનું શ્રુત-શ્રુતઅજ્ઞાન છે.

૫. આભિનિબોધિક જ્ઞાનનાં પર્યાયવાચી નામ :

૧. ઈહા - પદાર્થનું પર્યાલોચન.

૨. અપોહ - નિશ્ચય કરવું.

૩. વિમર્શ - ઈહા અને અવાયના મધ્યમાં થનારી
વિચારધારા.

૪. માર્ગણા - અન્વય ધર્મોનું અન્વેષણ કરવું.

૫. ગવેષણા - વ્યતિરેક ધર્મોથી વ્યાવૃત્તિ કરવી.

૬. સંજ્ઞા - અતીતમાં અનુભવ કરેલ અને વર્તમાનમાં
અનુભવ કરેલ વસ્તુની એકતાનું - અનુસંધાન-
જ્ઞાન કરવું.

૭. સ્મૃતિ - અતીતમાં અનુભવ કરેલનું સ્મરણ કરવું.

૮. મતિ - જે જ્ઞાન વર્તમાન વિષયનો ગ્રાહક હોય,

૯. પ્રજ્ઞા - વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન યથાવસ્થિત
વસ્તુગત ધર્મનું પર્યાલોચન કરવું.

આ બધા આભિનિબોધિકજ્ઞાનનાં પર્યાયવાચી નામ છે.

૬. આભિનિબોધિક જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ :

આભિનિબોધિક જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છયાસઠ
સાગરોપમની કહી છે.

- સમ. સમ. ૬૬, સુ. ૪

૭. આભિણિબોહિયનાણસ્સ ભેયા-

પ. સે કિં તં આભિણિબોહિયનાણં ?

૩. આભિણિબોહિયનાણં દુવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા -

૧. સુયણિસ્સિયં ચ, ૨. અસુયણિસ્સિયં ચ ।^૧

- નંદી સુ. ૪૭

૮. અસ્સુય-ણિસ્સિય મઈ ણાણસ્સ ભેયા-

પ. સે કિં તં અસુયણિસ્સિયં ?

૩. અસુયણિસ્સિયં ચઉચ્ચિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. ઉપ્પત્તિયા, ૨. વેણઙ્યા,

૩. કમ્મયા, ૪. પારિણામિયા ।

બુદ્ધી ચઉચ્ચિહા વુત્તા, પંચમા નોવલલ્લભ્હ ॥^૨

૧. ઉપ્પત્તિયા બુદ્ધી-

પુવ્વંમદિટ્ઠમસુયમવેઙ્ગયતક્ખણવિસુદ્ધગહિયત્થા ।

અવ્વાહયફલજોગા, બુદ્ધી ઉપ્પત્તિયા ણામં ॥

૧. ભરહ, ૨. સિલ, ૩. મિંઢ, ૪. કુક્કુડ, ૫. તિલ, ૬. વાલુગ,
૭. હત્થી ય, ૮. અગડ ૯. વળસંઢે, ૧૦. પાયસ, ૧૧.
અઙ્યા, ૧૨. પત્તે, ૧૩. ખાઢહિલા ૧૪. પંચ પિયરો ય,

૧. ભરહસિલ, ૨. પણિય ૩. રુક્ખે, ૪. ખુહ્હગ, ૫. પઢ,
૬. સરઢ, ૭. કાય, ૮. ઉચ્ચારે, ૯. ગય, ૧૦. ઘયણ,
૧૧. ગોલ, ૧૨. ખંભે, ૧૩. ખુહ્હગ ૧૪-૧૫. મગ્ગિત્થિ,
૧૬. પતિ ૧૭. પુત્તે, ૧૮. મહુસિત્થ, ૧૯-૨૦.
મુદ્દિદયંકે ય, ૨૧. ણાણે, ૨૨. ભિક્ખુ,
૨૩. ચેઢગણિહાણે, ૨૪. સિક્ખા ય ૨૫. અત્થસત્થે,
૨૬. ઇચ્છા ય મહં, ૨૭. સયસહસ્સે ॥

૨. વેણઙ્યા બુદ્ધી-

ભરણિત્થરણસમત્થાતિવગ્ગમુત્તત્થગહિયપેયાલા ।

ઉભયોલોગફલવતી વિણયસમુત્થા હવ્વઙ્ગુ બુદ્ધી ॥

૧. ણિમિત્તે, ૨. અત્થસત્થે ય,
૩. લેહે ૪. ગણિય ય ૫. કૂવો ૬. અસ્સે ય ।

૭. આભિણિબોધિક જ્ઞાનનાં ભેદ :

પ્ર. આભિણિબોધિક જ્ઞાન કેટલા પ્રકારનાં છે ?

ઉ. આભિણિબોધિક જ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. શ્રુત નિશ્ચિત, ૨. અશ્રુતનિશ્ચિત.

૮. અશ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનનાં ભેદ :

પ્ર. અશ્રુતનિશ્ચિત કેટલા પ્રકારના છે ?

અશ્રુતનિશ્ચિત ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-

૧. ઔત્પાતિકી, ૨. વૈનયિકી,

૩. કર્મજ્ઞ, ૪. પારિણામિકી.

આ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિઓ શાસ્ત્રકારોએ વર્ણિત કરેલ છે, પાંચમો ભેદ ઉપલબ્ધ નથી.

૧. ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ :

પૂર્વમાં જોયા વગર, વગર સાંભળે અને વગર જાણીએ પદાર્થોનાં વિશુદ્ધ અર્થ - (અભિપ્રાય) ને જે બુદ્ધિનાં દ્વારા તત્કાળ ંલણ કરેલ છે અને જેનો અવ્યાહત (બાધા વગર) ફળ હોય તે ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ કહેવાય છે.

૧. ભરતક્ષેત્ર, ૨. શિલા, ૩. દેડકો, ૪. મરઘી, ૫. તેલ,
૬. રેતી, ૭. હાથી, ૮. કૂવો, ૯. વનખંડ, ૧૦. ખીર,
૧૧. અતિગ, ૧૨. પાંદડું, ૧૩. ખાડહિલા (ગિલહરી)
૧૪. પાંચપિતા.

૧. ભરતશિલા, ૨. પ્રતિજ્ઞા, ૩. વૃક્ષ, ૪. અંગુઠી,
૫. વસ્ત્ર, ૬. કાકીડો, ૭. કાગડો, ૮. વડી નીત (મલ)
૯. હાથી, ૧૦. ઘૂત, ૧૧. ગોલ (લખોટો), ૧૨. સ્તમ્ભ,
૧૩. ક્ષુદ્રક, ૧૪. માર્ગ, ૧૫. સ્ત્રી, ૧૬. પંતિ, ૧૭. પુત્ર,
૧૮. મીણ, ૧૯. મુદ્રિકા, ૨૦. અંક, ૨૧. મોહર,
૨૨. ભિક્ષુ, ૨૩. ચેટકનિધાન, ૨૪. શિક્ષા, ૨૫.
અર્થશાસ્ત્ર, ૨૬. અધિક ઈચ્છા, ૨૭. શતસહસ્ત્ર.
આ ઔત્પાતિકી બુદ્ધિનાં ઉદાહરણ છે.

૨. વૈનયિકી બુદ્ધિ :

કાર્ય ભારને વહન કરવામાં સમર્થ, ત્રિવર્ગ.

(ધર્મ, અર્થ, કામ)નાં સૂત્રાર્થોનાં સાર ંલણ કરવામાં પ્રધાન આ લોક અને પરલોકમાં ફળ આપનાર વૈનયિકી બુદ્ધિ હોય છે.

૧. નિમિત્ત, ૨. અર્થશાસ્ત્ર,
૩. લેખ, ૪. ગણિત, ૫. કૂવો, ૬. અશ્વ,

૭. ગદ્દભ ૮. લક્ષ્મણ ૯. ગંઠી
 ૧૦. અગ્ર ૧૧. રહિય ય ૧૨. ગણિયા ય ॥
 ૧૩. મીયા માડી દીહં ચ તળં, અવસવ્વયં ચ કુંચસ્સ ।
 ૧૩. નિચ્ચોદય ય ૧૫. ગોણે ઘોડમ પડણં ચ રુક્ષાઓ ॥

૩. કમ્મિયા બુદ્ધી-

ઉવઓગવિટ્ઠસારા કમ્મપસંગપરિઘોલણવિસાલા ।
 માહુક્કારફલવતી કમ્મસમુત્થા હવઇ બુદ્ધી ॥

૧. હેરણ્ણિય ૨. કરિસય
 ૩. કોલિય ૪. ડોય ય
 ૫. મુત્તિ ૬. ઘય ૭. પવય ।
 ૮. તુણ્ણાગ, ૯. વડ્ઢઈ ય ૧૦. પૂવિય ય ૧૧. ઘડ
 ૧૨. ચિત્તકારે ય ॥

૪. પારિણામિયા બુદ્ધી-

અણુમાણં-હેઝ-વિટ્ઠંતસાહિયા વયવિવાગપરિણામા ।
 હિયં ણિસ્સેયસ ફલવતી, બુદ્ધી પારિણામિયા ણામં ॥

૧. અભય, ૨. સેટ્ઠિ, ૩. કુમારે,
 ૪. દેવી, ૫. ઉદિઓદય હવઇ રાયા ।
 ૬. સાહુ ય ણંદિસેણે,
 ૭. ધણદત્તે, ૮. સાવગ, ૯. અમચ્ચે ॥
 ૧૦. ખમય, ૧૧. અમચ્ચપુત્તે,
 ૧૨. ચાણક્કે ચેવ, ૧૩. થૂલભદ્દે ય ।
 ૧૪. ણાસિકસુંદરી-નંદે,
 ૧૫. વડ્ઢરે પરિણામિયા બુદ્ધી ॥
 ૧૬. ચલણાહણ, ૧૭. આમંઢે,
 ૧૮. મણી ય ૧૯. સપ્પે ય ૨૦. ખમ્મિ ૨૧. થૂમ્મિંદે ।
 પારિણામિયબુદ્ધીય, એવમાઈ ઉદાહરણા,
 સે તં અસુયણિસ્સિયં । - નંદી સુ. ૪૮-૫૨

૧. ઉપ્પત્તિયાઈ બુદ્ધીસુ વળ્ણાઈઅભાવ પરૂવણં-

- પ. અહ ભંતે ! ૧. ઉપ્પત્તિયા ૨. વેણઙ્ગયા ૩. કમ્મયા
 ૪. પરિણામિયા, એસ ણં કઙ્કવળ્ણા કઙ્કધા કઙ્કરસા
 કઙ્કફાસા પળ્ણત્તા ?

૭. ગદ્દભ, ૮. લક્ષ્મણ, ૯. ગંઠી.

૧૦. અગ્ર, ૧૧. રહિય, ૧૨. ગણિકા.

૧૩. ભીનીસાડી, લાંબાતૂણ, કોંચ પક્ષી. ૧૪. નેયાનું
 પાણી, ૧૫. બળદોની ચોરી, અશ્વનું મરણ અને વૃક્ષથી
 પડવું એ આ વૈનયિકી બુદ્ધિનાં ઉદાહરણ છે.

૩. કર્મજા બુદ્ધિ :

ઉપયોગથી કાર્યોની વિશેષતાને જોનારી, કાર્ય કરતાં -
 કરતાં અને ચિંતન કરતાં-કરતાં વ્યાપક થનારી અને
 પ્રશંસા પ્રાપ્તિરૂપ ફળવાળી તે કર્મજા બુદ્ધિ હોય છે.

૧. સુવર્ણકાર, (સોની) ૨. કિસાન, (ખેડૂત)
 ૩. જુલાહા, ૪. દર્વીકાર (લાકડાનો ચાટવો)
 ૫. મોતી, ૬. ઘી, ૭. નટ,
 ૮. દરજી, ૯. સુતાર, ૧૦. કંદોઈ, ૧૧. ઘટ,
 ૧૨. ચિત્રકાર. એ કર્મથી ઉત્પન્ન બુદ્ધિનાં ઉદાહરણ છે.

૪. પારિણામિકી બુદ્ધિ :

અનુમાન, હેતુ અને દષ્ટાંતથી (કાર્ય) સિદ્ધ કરનારી,
 આયુનાં પરિપકવ થવાથી પ્રાપ્ત થનારી, સ્વપર હિતકારી
 તથા મોક્ષરૂપી ફળ આપનારી પારિણામિકી બુદ્ધિ હોય છે.

૧. અભયકુમાર, ૨. શેઠ, ૩. કુમાર,
 ૪. દેવી, ૫. ઉદિતોદયરાજા,
 ૬. સાધુ(શિષ્ય) અને નન્દીધેણ,
 ૭. ધનદત્ત, ૮. શ્રાવક, ૯. અમાત્ય,
 ૧૦. ક્ષપક, ૧૧. અમાત્યપુત્ર,
 ૧૨. ચાણક્ય, ૧૩. સ્થૂલિભદ્ર,
 ૧૪. નાકનું સુન્દરીનંદ,
 ૧૫. વજ્રસ્વામી,
 ૧૬. ચરણહત, ૧૭. આંબળા,
 ૧૮. મણિ, ૧૯. સર્પ, ૨૦. ગેંડો, ૨૧. સ્તૂપ-ભેદન.
 આ પારિણામિકી બુદ્ધિનાં ઉદાહરણ છે.

આ અશ્રુતનિશ્ચિત (આભિનિબોધિક જ્ઞાન) છે.

૯. ઔત્પાતિકી આદિ બુદ્ધિઓમાં વર્ણાદિનાં અભાવનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ૧. ઔત્પાતિકી, ૨. વૈનયિકી, ૩. કાર્મિકી
 અને ૪. પારિણામિકી બુદ્ધિ કેટલા વર્ણ, ગંધ,
 રસ અને સ્પર્શવાળી કહી છે ?

૩. ગોયમા ! ઉપ્પત્તિયા -જાવ- પરિણામિયા, એસ ણં
અવણ્ણા -જાવ- અફાસા પણ્ણત્તા ।
- વિયા. સ. ૧૨, ૩. ૫, સુ. ૯

૧૦. સુયણિસ્સિય મઈ ણાણસ્સ ભેયા-

પ. સે કિં તં સુયણિસ્સિયં મઈનાણં ?
૩. સુયણિસ્સિયં મઈનાણં ચઙ્ગહિં પણ્ણત્તં, તં જહા-
૧. ઉગ્ગહે, ૨. ઈહા, ૩. અવાય, ૪. ધારણા ।^૧
- નંદી. સુ. ૫૩

૧૧. ઉગ્ગહાદીણં લક્ષ્ણાણિ-

અત્યાણં ઉગ્ગહણં તુ ઉગ્ગહં, તહ વિયાલણં ઈહં ।
વવસાયં તુ અવાયં, ધરણં પુણ ધારણં વિંતિ ॥
- નંદી. સુ. ૬૭

૧. ઉગ્ગહ પરૂબણં-

પ. સે કિં તં ઉગ્ગહે ?
૩. ઉગ્ગહે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. અત્યોગ્ગહે ય, ૨. વંજણોગ્ગહે ય ।^૨
પ. સે કિં તં વંજણોગ્ગહે ?
૩. વંજણોગ્ગહે ચઙ્ગહિં પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સોઈંદિયવંજણોગ્ગહે, ૨. ઘાણેંદિયવંજણોગ્ગહે,
૨. જિભિંદિયવંજણોગ્ગહે, ૪. ફાસેંદિયવંજણોગ્ગહે ।

સે તં વંજણોગ્ગહે ।

પ. સે કિં તં અત્યોગ્ગહે ?
૩. અત્યોગ્ગહે છવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સોઈંદિયઅત્યોગ્ગહે, ૨. ચક્કિંદિયઅત્યોગ્ગહે,
૩. ઘાણિંદિયઅત્યોગ્ગહે, ૪. જિભિંદિયઅત્યોગ્ગહે,
૪. ફાસિંદિયઅત્યોગ્ગહે, ૬. ણોઈંદિયઅત્યોગ્ગહે ।^૩
તસ્સ ણં ઈમે એગટ્ઠિયા ણાણાઘોસા ણાણાવંજણા
પંચ ણામધેયા ભવંતિ, તં જહા-
૧. ઓગિણ્ણયા, ૨. ઉવધારણયા,
૩. સવણતા, ૪. અવલંબણતા,
૫. મેહા ।

સે તં ઉગ્ગહે । - નંદી. સુ. ૫૪-૫૬

૭. ગૌતમ ! ઔત્પાતિકી -યાવત્- પારિણામિકી
આ ચારે બુદ્ધિઓ વર્ણ -યાવત્- સ્પર્શથી રહિત
કહી છે.

૧૦. શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના ભેદ :

પ્ર. શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન કેટલા પ્રકારના છે ?
૭. શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાન ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. અવગ્રહ, ૨. ઈહા, ૩. અવાય, ૪. ધારણા.

૧૧. અવગ્રહ આદિના લક્ષણ :

અર્થોનાં સામાન્ય જ્ઞાનને અવગ્રહ, અર્થોનાં પર્યાલોચન
(વિચારણા)ને ઈહા, અર્થોનાં નિર્ણયાત્મક જ્ઞાનને
અવાય અને સ્મૃતિમાં ધારણ કરનારને ધારણા કહે છે.

૧. અવગ્રહનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. અવગ્રહ કેટલા પ્રકારના છે ?
૭. અવગ્રહ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે; જેમકે-
૧. અર્થાવગ્રહ, ૨. વ્યંજનાવગ્રહ.
પ્ર. વ્યંજનાવગ્રહ કેટલા પ્રકારના છે ?
૭. વ્યંજનાવગ્રહ ચાર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ, ૨. દ્રાણેન્દ્રિય-
વ્યંજનાવગ્રહ, ૩. રસેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ,
૪. સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ.

આ વ્યંજનાવગ્રહનું વર્ણન થયું.

પ્ર. અર્થાવગ્રહ કેટલા પ્રકારના છે ?
૭. અર્થાવગ્રહ છ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૨. ચક્કુરેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ,
૩. દ્રાણેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૪. રસેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ,
૫. સ્પર્શેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ, ૬. નો ઈન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ.
અર્થાવગ્રહનાં સમાનાર્થક નાનાઘોષ તથા નાના
વ્યંજનવાળા પાંચ નામ આ પ્રમાણે છે, જેમકે-
૧. અવગ્રહનતા, ૨. ઉપધારણતા,
૩. શ્રવણતા, ૪. અવલંબનતા,
૫. મેધા.

આ અવગ્રહનું વર્ણન થયું.

૧. ઉગ્ગહ ઈહાઽવાઓ ય, ધારણા એવ હોંતિ ચત્તારિ ।
આભિણિબોહિયનાણસ્સ, ભેયવત્થુ સમાસેણ ॥ - નંદી સુ. ૬૬

૨. રાય. સુ. ૨૪૧

૩. (ક) પણ્ણ. પ. ૧૫, સુ. ૧૦૧૭-૧૦૧૯
(ખ) સમ. સમ. ૬, સુ. ૬
(ગ) ઠાણં. અ. ૬, સુ. ૫૨૫

૨. ઈહા પરૂવણં-

પ. સે કિં તં ઈહા ?

૩. ઈહા છવ્વિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોઈંદિયઈહા, ૨. ચક્કિંચદિયઈહા,
૩. ઘાણિંદિયઈહા, ૪. જિભ્ભિંદિયઈહા,
૫. ફાસિંદિયઈહા, ૬. ણોઈંદિયઈહા ।

તીસે ણં ઇમે ઇગટ્ઠિયા ણાણાઘોસા ણાણાવંજણા
પંચ ણામધેયા ભવંતિ, તં જહા-

૧. આભોગણયા, ૨. મગ્ગણયા,
૨. ગવેસણયા, ૪. ચિંતા,
૫. વીમંસા ।

સે તં ઈહા ।

- નંદી સુ. ૫૮

૩. અવાય પરૂવણં-

પ. સે કિં તં અવાય ?

૩. અવાય છવ્વિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સોઈંદિયાવાય, ૨. ચક્કિંચદિયાવાય,
૩. ઘાણિંદિયાવાય, ૪. જિભ્ભિંદિયાવાય,
૫. ફાસિંદિયાવાય, ૬. ણોઈંદિયાવાય ।^૧

તસ્સ ણં ઇમે ઇગટ્ઠિયા ણાણાઘોસા ણાણાવંજણા
પંચ ણામધેયા ભવંતિ, તં જહા-

૧. આવટ્ટણયા, ૨. પચ્ચાવટ્ટણયા,
૩. અવાય, ૪. બુદ્ધી,
૫. વિણ્ણાણે ।

સે તં અવાય ।

- નંદી. સુ. ૫૯

૪. ધારણા પરૂવણં -

પ. સે કિં તં ધારણા ?

૩. ધારણા છવ્વિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોઈંદિયધારણા, ૨. ચક્કિંચદિયધારણા,
૩. ઘાણિંદિયધારણા, ૪. જિભ્ભિંદિયધારણા,
૫. ફાસિંદિયધારણા, ૬. ણોઈંદિયધારણા ।

તીસે ણં ઇમે ઇગટ્ઠિયા ણાણાઘોસા ણાણાવંજણા
પંચ ણામધેયા ભવંતિ, તં જહા-

૨. ઈહાની પ્રરૂપણા :

પ્ર. ઈહા કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. ઈહા છ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય-ઈહા, ૨. ચક્ષુરેન્દ્રિય-ઈહા,
૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય-ઈહા, ૪. રસેન્દ્રિય-ઈહા,
૫. સ્પર્શેન્દ્રિય-ઈહા, ૬. નોઈંદ્રિય-ઈહા

ઈહાનાં સમાનાર્થક નાનાઘોષ અને નાના
વ્યંજનવાળા પાંચ નામ આ પ્રમાણે છે, જેમકે-

૧. આભોગનતા, ૨. માર્ગનતા,
૩. ગવેષણતા, ૪. ચિંતા,
૫. વિમર્શ.

આ ઈહાનું વર્ણન થયું.

૩. અવાયની પ્રરૂપણા :

પ્ર. અવાય કેટલા પ્રકારનાં છે ?

૩. અવાય છ પ્રકારનાં છે, જેમકે-

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય-અવાય, ૨. ચક્ષુરેન્દ્રિય-અવાય,
૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય-અવાય, ૪. રસેન્દ્રિય-અવાય,
૫. સ્પર્શેન્દ્રિય-અવાય, ૬. નોઈંદ્રિય-અવાય.

અવાયનાં સમાનાર્થક નાનાઘોષ અને નાના
વ્યંજનવાળા પાંચ નામ આ પ્રમાણે છે, જેમકે-

૧. આવર્તન, ૨. પ્રત્યાવર્તન,
૩. અવાય, ૪. બુદ્ધિ,
૫. વિજ્ઞાન.

આ અવાયનું વર્ણન થયું.

૪. ધારણાની પ્રરૂપણા :

પ્ર. ધારણા કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. ધારણા છ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય-ધારણા, ૨. ચક્ષુરેન્દ્રિય-ધારણા,
૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય-ધારણા, ૪. રસેન્દ્રિય-ધારણા,
૫. સ્પર્શેન્દ્રિય-ધારણા, ૬. નોઈંદ્રિય-ધારણા

ધારણાનાં સમાનાર્થક નાનાઘોષ અને નાના
વ્યંજનવાળા પાંચ નામ આ પ્રમાણે છે, જેમકે-

૧. ધારણા, ૨. સાધારણા,
૩. ઠવણા, ૪. પડટ્ટા,
૫. કોટ્ઠે ।

સે તે ધારણા ।

- તંદી. સુ. ૬૦

૧૨. વિસયગ્રહણ વિવક્ષ્યા ડગ્ગહાણં ઠેયા-
ચઝવ્વિહા મર્ઝ પળ્ણત્તા, તે જહા-

૧. ડગ્ગહમર્ઝ, ૨. ઈહામર્ઝ,
૩. અવાયમર્ઝ, ૪. ધારણામર્ઝ ।

અહવા ચઝવ્વિહા મર્ઝ પળ્ણત્તા, તે જહા-

૧. અરંજરોદગસમાણા, ૨. વીયરોદગસમાણા,
૩. સરોદગસમાણા, ૪. સાગરોદગસમાણા,

- ઠાણં અ. ૪, ડ. ૪, સુ. ૩૬૪ (૨-૩)

(ક) છઝવ્વિહા ડગ્ગહમર્ઝ પળ્ણત્તા, તે જહા-

૧. ઝિપ્પમોગિળ્હઝ,
૨. બહુમોગિળ્હઝ,
૩. બહુવિહમોગિળ્હઝ,
૪. ધુવમોગિળ્હઝ,
૫. અણિસિસયમોગિળ્હઝ,
૬. અસંદિઢ્ધમોગિળ્હઝ ।

(ઘ) છઝવ્વિહા ઈહામર્ઝ પળ્ણત્તા, તે જહા-

૧. ઝિપ્પમીહઝ,
૨. બહુમીહઝ,
૩. બહુવિહમીહઝ,
૪. ધુવમીહઝ,
૫. અણિસિસયમીહઝ,
૬. અસંદિઢ્ધમીહઝ ।

(ગ) છઝવ્વિહા અવાયમર્ઝ પળ્ણત્તા, તે જહા-

૧. ઝિપ્પમવેઝ,
૨. બહુમવેઝ,
૩. બહુવિહમવેઝ,
૪. ધુવમવેઝ,
૫. અણિસિસયમવેઝ,
૬. અસંદિઢ્ધમવેઝ ।

૧. ધારણા, ૨. સાધારણા,
૩. સ્થાપના, ૪. પ્રતિષ્ઠા,
૫. કોષ્ઠ.

આ ધારણાનું વર્ણન થયું.

૧૨. વિધયગ્રહણની અપેક્ષા અવગ્રહાદિનાં ભેદ :
મતિ ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. અવગ્રહ મતિ, ૨. ઈલામતિ,
૩. અવાયમતિ, ૪. ધારણામતિ.

અથવા મતિ ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. ઘડાનાં પાણીનાં સમાન, ૨. ખાડાનાં પાણીનાં સમાન,
૩. તળાવનાં પાણીનાં સમાન, ૪. સમુદ્રનાં પાણીનાં સમાન.

(ક) અવગ્રહમતિ છ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. શીઘ્ર ગ્રહણ કરવું,
૨. ઘણુ ગ્રહણ કરવું,
૩. ઘણા પ્રકારની વસ્તુઓને ગ્રહણ કરવી,
૪. ધ્રુવ ગ્રહણ કરવું,
૫. અનિશ્રિત (વગર સહારે) ગ્રહણ કરવું,
૬. અસંદિગ્ધ ગ્રહણ કરવું.

(ઘ) ઈલામતિ છ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. શીઘ્ર ઈલા કરવી,
૨. ઘણી ઈલા કરવી,
૩. ઘણા પ્રકારની વસ્તુઓની ઈલા કરવી,
૪. ધ્રુવ ઈલા કરવી,
૫. અનિશ્રિત ઈલા કરવી,
૬. અસંદિગ્ધ ઈલા કરવી.

(ગ) અવાયમતિ છ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. શીઘ્ર અવાય કરવી,
૨. ઘણી અવાય કરવી,
૩. ઘણા પ્રકારની વસ્તુઓની અવાય કરવી,
૪. ધ્રુવ અવાય કરવી,
૫. અનિશ્રિત અવાય કરવી,
૬. અસંદિગ્ધ અવાય કરવી.

(ઘ) છવ્વિહા ધારણા (મઠ) પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. વહું ધરેદ્,
૨. વહુવિહં ધરેદ્,
૩. પોરાણં ધરેદ્,
૪. દુહ્ધરં ધરેદ્,
૫. અણિસ્સિયં ધરેદ્,
૬. અસંદિહ્ધં ધરેદ્ ।

- ઠાળં અ. ૬, સુ. ૫૧૦ (૧-૪)

૧૩. પગારાન્તરેણ સુય અસુયણિસ્સિયાણં ધેયા-

સુયનિસ્સિયે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અત્થોગ્ગહે ચેવ,
૨. વંજણોગ્ગહે ચેવ ।

અસુયનિસ્સિયે વિ એવમેવ ।

- ઠાળં અ. ૨, ઉ. ૧, સુ. ૬૦ (૧૯-૨૦)

૧૪. વંજણુગ્ગહ પરૂવગં દિટ્ઠંતે-

અટ્ઠાવીસઙ્ગવિહસસ આભિણિબોહિયનાણસસ વંજણોગ્ગહસસ પરૂવગં કરિસ્સામિ-પહિવોહગદિટ્ઠંતેણં, મલ્લગદિટ્ઠંતેણ ય ।

પ. (ક) સે કિં તં પહિવોહગદિટ્ઠંતેણં ?

ઉ. પહિવોહગદિટ્ઠંતેણં-

સે જહાનામએ કેદ્ પુરિસે કંચિ પુરિસં સુત્તં પહિવોહેજ્જા “અમુગા ! અમુગા !” ત્તિ ।

તત્થ ચ ચોયગે પળ્ણવગં એવં વયાસી-

પ. કિં એગસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ ?

દુસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ -જાવ-
દસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ ?

મંખેજ્જસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ ?

અસંખેજ્જસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ ?

ઉ. એવં વદંતં ચોયગં પળ્ણવગે એવં વયાસી-

“ગો એગસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ,

(ઘ) ધારણા (મતિ) છ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. ઘણી ધારણા કરવી,
૨. ઘણા પ્રકારની વસ્તુઓની ધારણા કરવી,
૩. જુની વસ્તુઓની ધારણા કરવી,
૪. દુઃખે પકડી શકાય તેવી ધારણા કરવી,
૫. અનિશ્ચિતની ધારણા કરવી,
૬. અસંદિગ્ધની ધારણા કરવી.

૧૩. પ્રકારાન્તરથી શ્વૃત-અશ્વૃત નિશ્ચિતોનાં ભેદ :

શ્વૃતનિશ્ચિત બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-

૧. અર્થાવગ્રહ,
૨. વ્યંજનાવગ્રહ.

અશ્વૃતનિશ્ચિત પણ આ પ્રમાણે બે પ્રકારનાં છે.

૧૪. વ્યંજનાવગ્રહ પ્રરૂપક દષ્ટાંત :

પ્રતિબોધક દષ્ટાંત અને મલ્લક (કોડીયું)નું દષ્ટાંત દ્વારા અદ્યાવીસ પ્રકારનાં આભિનિબોધિક-જ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) નાં વ્યંજનાવગ્રહની હું પ્રરૂપણા કરીશ.

પ્ર. (ક) પ્રતિબોધક (જગાડેલ)નું દષ્ટાંત શું છે ?

ઉ. પ્રતિબોધકનું દષ્ટાંત -

જે પ્રમાણે સુતેલ કોઈ વ્યક્તિને “હે અમુક ! હે અમુક.”

આ પ્રમાણે કહીને જગાડે ત્યાં પ્રશ્નકર્તા પ્રરૂપકથી આ પ્રમાણે કહે છે કે -

પ્ર. શું (તે પુરુષનાં કાનમાં) એક સમયમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે ?

શું બે સમયમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે -ચાવત્- દસ સમયોમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે ?

શું સંખ્યાત સમયોમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે ?

શું અસંખ્યાત સમયોમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે ?

ઉ. આ પ્રમાણે કહેતા પ્રશ્નકર્તાને પ્રરૂપક આ પ્રમાણે કહે છે -

એક સમયમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ ગ્રહણ કરવામાં આવતા નથી.

ળો દુસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ -જાવ-

ળો દસસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ,

ળો સંખેજ્જસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ,

અસંખેજ્જસમયપવિટ્ઠા પોગ્ગલા ગહણમાગચ્છંતિ ।

સે તં પડિબોહગદિટ્ઠેતેણં ।

પ. (ખ) સે કિં તં મલ્લગદિટ્ઠેતેણં ?

૩. મલ્લગદિટ્ઠેતેણં-

સે જહાણામણે કેઙ્ઠ પુરિસે આવાગસીસાઓ મલ્લગં
ગહાય તત્થેગં ઉદગબિંદૂ પક્ખિવેજ્જા, સે ણટ્ઠે,
અણે પક્ખિત્તે, સે વિ ણટ્ઠે,

એવં પક્ખિપ્પમાણેસુ પક્ખિપ્પમાણેસુ હોહી સે ઉદગબિંદૂ,
જં ણં તં મલ્લગં રાવેહિદ્, હોહી સે ઉદગબિંદૂ,

જં ણં તં સિ મલ્લગં ઠાહિદ્, હોહી સે ઉદગબિંદૂ,

જં ણં તં મલ્લગં ભરેહિદ્, હોહી સે ઉદગબિંદૂ,

જં ણં તં મલ્લગં પવાહેહિદ્,

એવામેવ પક્ખિપ્પમાણેહિં પક્ખિપ્પમાણેહિં અણંતેહિં
પોગ્ગલેહિં જાહે તં વંજણં પૂરિતં હોદ્ તાહે “હું” તિ
કરેદ્ ણો ચેવ ણં જાણદ્, કે વેસ સદ્દાદ્ ?

તઓ ઈહં પવિસદ્, તઓ જાણદ્, અમુગે એસ સદ્દાદ્,

તઓ અવાયં પવિસદ્, તઓ સે ઉવગયં હવદ્,

તઓ ણં ધારણં પવિસદ્,

તઓ ણં ધારેદ્ સંખેજ્જં વા કાલં, અસંખેજ્જં વા કાલં ।

પ. સે જહાણામણે કેઙ્ઠ પુરિસે અવ્વત્તં સદ્દે સુણેજ્જા
તેણં સદ્દે ત્તિ ઉગ્ગહિણે, ણો ચેવ ણં જાણદ્, કે વેસ
સદ્દાદ્ ?

બે સમયમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ પ્રહણ કરવામાં
આવતાં નથી -યાવત્-

દસ સમયમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ પ્રહણ કરવામાં
આવતાં નથી.

સંખ્યાત સમયમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ પ્રહણ કરવામાં
આવતા નથી.

પરંતુ અસંખ્યાત સમયોમાં પ્રવિષ્ટ પુદ્ગલ
પ્રહણ કરવામાં આવે છે.

આ પ્રતિબોધકત્વં દષ્ટાંત થયું.

પ્ર. (ખ) કોડિયાનું દષ્ટાંત શું છે ?

૩. કોડિયાનું દષ્ટાંત :

જે પ્રમાણે કોઈ વ્યક્તિ નિભાડાથી (કુંભારનાં
વાસણ પકાવવાનું સ્થાન) એક પ્યાલો લઈને તેમાં
પાણીની એક બૂંદ નાંખે તો તે પણ નષ્ટ થઈ જાય,

આ પ્રમાણે (પાણીની એક-એક બૂંદ) નાંખતા-
નાંખતાં પાણીનું કોઈ ટીપું એવું હશે જે પ્યાલાને
ભીનું કરશે.

ત્યારબાદ કોઈ ટીપું એવું હશે જે તેમાં રહેશે,

કોઈ ટીપાં એવાં હશે જેનાથી પ્યાલો ભરાશે.

કોઈ ટીપાં એવા હશે જેનાથી પાણી બહાર પડશે.

આ પ્રમાણે તે વ્યંજન (શબ્દનાં) અનન્ત પુદ્ગલ
પ્રવેશ કરતાં-કરતાં કાનમાં સંભળાય છે ત્યારે તે
પુરુષ હુંકાર કરે છે. પરંતુ તે આ જાણતાં નથી કે
આ કોની અવાજ છે ?

જ્યારે તે ઈલા કરે છે, ત્યારે જાણે છે કે તે અમુક
વ્યક્તિ અવાજ આપી રહ્યો છે,

ત્યાર પછી તે અવાચ કરે છે, ત્યારે તે સારી રીતે
જાણી લે છે કે અમુક વ્યક્તિ જ આવાજ આપી
રહ્યા છે.

ત્યારબાદ તે ધારણા કરે છે,

ત્યારે તે સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાતકાળ સુધી
(ઘણા સમય સુધી) ધારણા કરીને રહે છે.
(વિસ્મૃત થતું નથી)

પ્ર. જેમ કોઈ પુરુષે અવ્યક્ત શબ્દને સાંભળીને “આ
કોઈ શબ્દ છે.” એ પ્રમાણે જાણ્યું પરંતુ તે ન
જાણ્યું કે” આ શબ્દ કોનો છે ?

૩. તઓ ઈહં પવિસઇ,
તઓ જાણઇ, 'અમુગે એસ સદ્દે',
તઓ ણં અવાયં પવિસઇ, તઓ સે અવગયં હવઇ,
તઓ ધારણં પવિસઇ,
તઓ ણં ધારેઇ સંખેજ્જં વા કાલં અસંખેજ્જં વા કાલં ।

**एवं अव्वत्तं રૂવં, અવ્વત્તં ગંધં, અવ્વત્તં રસં, અવ્વત્તં
ફાસં, પડિસંવેદેજ્જા ।**

૫. સે જહાણામએ કેઇ પુરિસે અવ્વત્તં સુમિણં
પડિસંવેદેજ્જા, 'તેણં સુમિણે' ત્તિ ઉગ્ગહિએ, ણો ચેવ
ણં જાણઇ, 'કે વેસે સુમિણેત્તિ ?'

૩. તઓ ઈહં પવિસઇ,
તઓ જાણઇ, 'અમુગે એસ સુમિણે' ત્તિ,
તઓ અવાયં પવિસઇ, તઓ સે અવગયં હવઇ,
તઓ ધારણં પવિસઇ,
તઓ ણં ધારેઇ સંખેજ્જં કાલં, અસંખેજ્જં વા કાલં ।

સે તં મલ્લગદિટ્ઠતેણં,

સે તં સુયણિસ્સિયં । - નંદી. સુ. ૬૨-૬૪

૧૫. ઉગ્ગહાર્ડસુ વણ્ણાઇ અભાવ પરૂવણં-

૫. અહ ભંતે ! ૧. ઉગ્ગહે, ૨. ઈહા, ૩. અવાયે,
૪. ધારણા એસ ણં કઇવણ્ણા, કઇગંધા, કઇરસા,
કઇફાસા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! ઉગ્ગહે -જાવ- ધારણા, એસ ણં અવણ્ણા
-જાવ- અફાસા પણ્ણત્તા ।

- વિયા. સ. ૧૨, ૩. ૫, સુ. ૧૦

૧૬. ઉગ્ગહાર્ડિણં કાલ પરૂવણં-

ઉગ્ગહે એકસામઇએ,
અંતોમુહુત્તિયા ઈહા,
અંતોમુહુત્તિએ અવાએ, ધારણા સંખેજ્જં વા કાલં અસંખેજ્જં
વા કાલં ।^૧ - નંદી. સુ. ૬૧

૩. પછી તે ઈહા કરે છે.

ત્યારે તે જાણે છે કે "આ અમુક શબ્દ છે."
ત્યારબાદ તે અવાય (નિશ્ચિત જ્ઞાન) કરે છે.
ત્યારે તેને પૂર્ણ જાનકારી થઈ જાય છે,
પછી તે ધારણા કરે છે.

ત્યારે તેને સંખ્યાતકાળ કે અસંખ્યાતકાળ સુધી
ધારણા (સંસ્મૃતિ) બની રહે છે.

**આ પ્રમાણે તે અવ્યક્ત રુપ, અવ્યક્ત ગંધ, અવ્યક્ત
રસાસ્વાદન અને અવ્યક્ત સ્પર્શને જાણે છે.**

૫. જેમ કોઈ પુરુષ અવ્યક્ત સ્વપ્નને જુવે, તો તેને
"આ સ્વપ્ન છે." એવો બોધ થાય છે, પરંતુ તે
જાણતા નથી કે "આ કેવું સ્વપ્ન છે"?

૩. પછી તે ઈહા કરે છે.

ત્યારે તે જાણે છે કે "આ અમુક સ્વપ્ન છે."
પછી તે અવાય કરીને પૂર્ણ રુપમાં જાણે છે.
પછી તે ધારણા કરે છે.

ત્યારે તેને સંખ્યાતકાળ કે અસંખ્યાતકાળ સુધી
ધારણા (સ્મૃતિ) બની રહે છે.

**આ (કોડિયા) મલ્લક દષ્ટાંતથી અવગ્રહનું
સ્વરુપ છે.**

આ શ્વતનિશ્ચિત જ્ઞાન છે.

૧૫. અવગ્રહાદિમાં વર્ણાદિના અભાવનું પ્રરુપણ :

૫. ભંતે ! ૧. અવગ્રહ, ૨. ઈહા, ૩. અવાય અને
૪. ધારણામાં કેટલા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ
કથ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! અવગ્રહ -યાવત્- ધારણા એ ચારે વર્ણ
-યાવત્- સ્પર્શથી રહિત કથ્યા છે.

૧૬. અવગ્રહ આદિનું કાળ પ્રરુપણ :

અવગ્રહ (જ્ઞાન)નો કાળ એક સમય છે.

ઈહાનો કાળ અન્તર્મુહૂર્ત છે.

અવાયનો કાળ પણ અન્તર્મુહૂર્ત છે, ધારણાનો કાળ
સંખ્યાત કે અસંખ્યાતકાળ છે.

૧. ઉગ્ગહો એકં સમયં, ઈહાઽવાયા મુહુત્તમદ્ધં તુ ।

કાલમસંખં સંખં ચ, ધારણા હોતિ ણાયઠ્ઠા ॥

- નંદી સુ. ૬૮

૧૭. સુચનાણસ્સ ભેયા-

- પ. મેં કિં તં સુચનાણપરોક્કં ?
૩. સુચનાણપરોક્કં ચોદ્દસવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-
૧. અક્કરસુચં,	૨. અળ્ણક્કરસુચં,
૩. સળ્ણિસુચં,	૪. અસળ્ણિસુચં,
૫. સમ્મસુચં,	૬. મિચ્છસુચં,
૭. માદીયં,	૮. અળ્ણાદીયં,
૯. સપજ્જવસિયં,	૧૦. અપજ્જવસિયં,
૧૧. ગમિયં,	૧૨. અગમિયં,
૧૩. અંગપવિટ્ઠં,	૧૪. અંગંગપવિટ્ઠં । ^૧

- નંદી. સુ. ૭૨

(૧) અક્કરસુચં-

- પ. મેં કિં તં અક્કરસુચં ?
૩. અક્કરસુચં તિવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-
૧. સળ્ણક્કરં,	૨. વંજળ્ણક્કરં,
૩. લલ્લિઅક્કરં ।	
- પ. (ક) મેં કિં તં સળ્ણક્કરં ?
૩. સળ્ણક્કરં અક્કરસ્સ સંઠાળાઽગિઈ ।
મેં તં સળ્ણક્કરં ।
- પ. (ખ) મેં કિં તં વંજળ્ણક્કરં ?
૩. વંજળ્ણક્કરં અક્કરસ્સ વંજળ્ણાભિલાવો ।
મેં તં વંજળ્ણક્કરં ।
- પ. (ગ) મેં કિં તં લલ્લિઅક્કરં ?
૩. લલ્લિઅક્કરં - અક્કરલલ્લિયસ્સ લલ્લિઅક્કરં સમુપ્પજ્જહ, તં જહા-
૧. મોહંદિયલલ્લિઅક્કરં,
૨. ચક્કિંદિયલલ્લિઅક્કરં,
૩. ઘાળેંદિયલલ્લિઅક્કરં,
૪. રસનિંદિયલલ્લિઅક્કરં,
૫. ફાસેંદિયલલ્લિઅક્કરં,
૬. ણોહંદિયલલ્લિઅક્કરં ।
- મેં તં લલ્લિઅક્કરં, મેં તં અક્કરસુચં ।

- નંદી. સુ. ૭૩

૧૭. શ્વતજ્ઞાનના ભેદ :

- પ્ર. શ્વતજ્ઞાન પરોક્ક કેટલા પ્રકારનાં છે ?
૩. શ્વતજ્ઞાન પરોક્ક ચોદ પ્રકારના કલ્પા છે, જેમકે-
૧. અક્કરશ્વત,	૨. અનક્કરશ્વત,
૩. સંજ્ઞીશ્વત,	૪. અસંજ્ઞીશ્વત,
૫. સમ્યક્શ્વત,	૬. મિથ્યાશ્વત,
૭. સાદિ શ્વત,	૮. અનાદિશ્વત,
૯. સપર્યવસિત શ્વત ૧૦. અપર્યવસિતશ્વત,	
૧૧. ગમિક શ્વત, ૧૨. અગમિક શ્વત,	
૧૩. અંગપ્રવિષ્ટ શ્વત, ૧૪. અનંગપ્રવિષ્ટ શ્વત.	

(૧) અક્કરશ્વત :

- પ્ર. અક્કરશ્વત કેટલા પ્રકારના છે ?
૩. અક્કરશ્વત ત્રણ પ્રકારના કલ્પા છે, જેમકે-
૧. સંજ્ઞા-અક્કર,	૨. વ્યંજન-અક્કર,
૨. લલ્લિ-અક્કર.	
- પ્ર. (ક) સંજ્ઞા-અક્કર શું છે ?
૩. અક્કરનાં સંસ્થાન આકૃતિ સંજ્ઞા અક્કર છે.
આ સંજ્ઞા - અક્કરનું સ્વરુપ છે.
- પ્ર. (ખ) વ્યંજન-અક્કર શું છે ?
૩. ઉચ્ચારણ કરાય તેવા અક્કર વ્યંજન અક્કર છે.
આ વ્યંજન-અક્કરનું સ્વરુપ છે.
- પ્ર. (ગ) લલ્લિ અક્કર શું છે ?
૩. અક્કર-લલ્લિવાળા જીવને લલ્લિઅક્કર (ભાવ શ્વતજ્ઞાન)ઉત્પન્ન થાય છે. (તે છ પ્રકારનાં છે) જેમકે-
૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય લલ્લિ અક્કર,
૨. ચક્કુરેન્દ્રિય-લલ્લિઅક્કર,
૩. ઘ્રાણેન્દ્રિયલલ્લિ અક્કર,
૪. રસનેન્દ્રિયલલ્લિ અક્કર,
૫. સ્પર્શેન્દ્રિય લલ્લિ અક્કર,
૬. નોઈન્દ્રિય લલ્લિ અક્કર.
- આ લલ્લિ અક્કરનું સ્વરુપ છે, આ અક્કરશ્વતનું વર્ણન થયું.

(૨) અળક્ષરસુયં-

- પ. સે કિં તં અળક્ષરસુયં ?
 ડ. અળક્ષરસુયં અળેગવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-
 ડસમિયં ળીસિયં ળિચ્છૂદ્દં, ળાસિયં ચ છીયં ચ ।
 ળિસ્સિંઘિયમળુસારં, અળક્ષરં છેલિયાદીયં ॥

સે તં અળક્ષરસુયં । - નંદી. સુ. ૭૪

(૩-૪) સળ્ણિ-અસળ્ણિસુયં-

- પ. સે કિં તં સળ્ણિસુયં ?
 ડ. સળ્ણિસુયં તિવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-
 ૧. કાલિઓવએસેણં, ૨. હેઝવએસેણં,
 ૩. દિટ્ઠિવાઓવદેસેણં ।
 પ. સે કિં તં કાલિઓવએસેણં ?
 ડ. કાલિઓવએસેણં જસ્સ ળં અત્થિ ઈહા અવોહો મળ્ણા
 ગવેસળા ચિંતા વીમંસા, સે ળં સળ્ણિ ત્તિ લઢ્ઢઇ.

જસ્સ ળં ળત્થિ ઈહા અવોહો મળ્ણા ગવેસળા ચિંતા
 વીમંસા, સે ળં અસળ્ણિ ત્તિ લઢ્ઢઇ ।

સે તં કાલિઓવએસેણં ।

- પ. સે કિં તં હેઝવએસેણં ?
 ડ. હેઝવએસેણં - જસ્સ ળં અત્થિ અભિમંઘારણપુલ્લિયા
 કરળસત્તી સે ળં સળ્ણિ ત્તિ લઢ્ઢઇ.

જસ્સ ળં ળત્થિ અભિસંઘારણપુલ્લિયા કરળસત્તી સે
 ળં અસળ્ણિ ત્તિ લઢ્ઢઇ ।

સે તં હેઝવએસેણં ।

- પ. સે કિં તં દિટ્ઠિવાઓવએસેણં ?
 ડ. દિટ્ઠિવાઓવએસેણં - સળ્ણિસુયસ્સ ળ્વઓવમમેળં
 સળ્ણી લઢ્ઢઇ,

અસળ્ણિસુયસ્સ ળ્વઓવસમેળં અસળ્ણી લઢ્ઢઇ,
 સે તં દિટ્ઠિવાઓવએસેણં ।

સે તં સળ્ણિસુયં, સે તં અસળ્ણિસુયં ।

- નંદી. સુ. ૭૫

(૨) અનક્ષરશ્ચુત :

- પ્ર. અનક્ષરશ્ચુત કેટલા પ્રકારના છે ?
 ડ. અનક્ષરશ્ચુત અનેક પ્રકારનાં કલ્પા છે. જેમકે-
 લાંબો-લાંબો શ્વાસ લેવો, શ્વાસ છોડવો, ટુંકવું.
 ઉઘરસ ખાવું, છીંકવું, નાક સાફ કરવું, ખીચી
 અનુસ્વાર યુક્ત ચેષ્ટા કરવી, ચપટી વગાડવી.
 આ અનક્ષરશ્ચુતનું સ્વરુપ છે.

(૩-૪) સંજી-અસંજી શ્ચુત :

- પ્ર. સંજીશ્ચુત કેટલા પ્રકારના છે ?
 ડ. સંજી શ્ચુત ત્રણ પ્રકારનાં કલ્પા છે, જેમકે-
 ૧. કાલીકી- ઉપદેશ, ૨. હેતુ-ઉપદેશ,
 ૩. દષ્ટિવાદ ઉપદેશ.
 પ્ર. કાલીકી-ઉપદેશ સંજીશ્ચુત શું છે ?
 ડ. કાલિકી ઉપદેશથી જેના ઈલા, નિશ્ચય માર્ગણા
 (અન્વય ધર્મનું અન્વેષણ), ગવેષણા (વ્યતિરેક
 ધર્મનું અન્વેષણ), ચિંતા અને વિમર્ષ હોય તે
 સંજી કહેવાય છે.

જેને ઈલા, અપોહ, માર્ગણા, ગવેષણા, ચિંતા
 અને વિમર્ષ ન હોય તે અસંજી કહેવાય છે.

આ કાલિકી ઉપદેશનું સ્વરુપ છે.

- પ્ર. હેતુ-ઉપદેશ સંજીશ્ચુત શું છે ?
 ડ. હેતુ-ઉપદેશથી જે પ્રાણીમાં અભિસંઘારણપૂર્વક
 કરણ શક્તિ અર્થાત્ વિચારપૂર્વક ક્રિયા કરવાની
 શક્તિ છે તે સંજી કહેવાય છે.

જે પ્રાણીમાં અભિસંઘારણપૂર્વક કરણશક્તિ
 અર્થાત્ વિચારપૂર્વક ક્રિયા કરવાની શક્તિ નથી
 તે અસંજી કહેવાય છે.

આ હેતુ ઉપદેશનું સ્વરુપ છે.

- પ્ર. દષ્ટિવાદ ઉપદેશ સંજીશ્ચુત શું છે ?
 ડ. દષ્ટિવાદ ઉપદેશથી સંજીશ્ચુતનાં ક્ષયોપશમથી
 સંજી કહેવાય છે.

અસંજીશ્ચુતનાં ક્ષયોપશમથી અસંજી કહેવાય છે.

આ દષ્ટિવાદોપદેશનું સ્વરુપ છે.

આ સંજીશ્ચુત અને અસંજીશ્ચુતનું વર્ણન થયું.

(૫) સમ્મસુયં-

પ. સે કિં તં સમ્મસુયં ?

૩. સમ્મસુયં-જં ઇમં અરહંતેહિં ભગવંતેહિં ઉપ્પણ્ણાણ-
દંસણધરેહિં તેલોક્કણિરિક્ખય-મહિય પૂઠ્ઠેહિં,

તીય-પચ્ચુપ્પણ-મણામયજાણેહિં,

સવ્વણ્ણૂહિં સવ્વદરિસીહિં પળીયં દુવાલસંગં-
ગણિપિડગં, તં જહા-

૧. આયારો,	૨. સૂયગડો,
૩. ઠાણં,	૪. સમવાઓ,
૫. વિવાહપણ્ણત્તી,	૬. પાયાધમ્મકહાઓ,
૭. ઉવાસગદસાઓ,	૮. અતંગદસાઓ,
૯. અણુત્તરોવવાઇયદસાઓ,	
૧૦. પળ્ણહાવાગરણાદં,	

૧૧. વિવાગસુયં, ૧૨. દિટ્ઠિવાઓ ।

ઇચ્છેયંદુવાલસંગં ગણિપિડગં-ચોદ્દસપુચ્ચિસ્સ સમ્મસુયં,
અભિણ્ણદસપુચ્ચિસ્સ સમ્મસુયં, તેણ પરં ભિણ્ણેસુ ભયણા ॥

સે તં સમ્મસુયં ।

- નંદી. સુ. ૭૬

(૬) મિચ્છસુયં-

પ. સે કિં તં મિચ્છસુયં ?

૩. મિચ્છસુયં-જં ઇમં અણ્ણાણિણેહિં મિચ્છાદિટ્ઠિહિં
સચ્છંદબુદ્ધિ મહિવિગપ્પિયં, તં જહા-

૧. ભારહં,	૨. રામાયણં,
૩. ભીમાસુરક્ખં,	૪. કોડિલ્લયં,
૫. સગદભદ્દિયાઓ,	૬. ચોડગમુહં,
૭. કપ્પાસિયં,	૮. નાગસુહુમં,
૯. કળગસત્તરી,	૧૦. વહસેસિયં,
૧૧. બુદ્ધવયણં,	૧૨. તેરાસિયં,
૧૩. કાવિલિયં,	૧૪. લોગાયતં,
૧૫. સદ્દિઠતંતં	૧૬. માઢરં,
૧૭. પુરાણં,	૧૮. વારણં,
૧૯. ણાડગાદી ।	

(૫) સમ્યક્શ્રુત :

પ્ર. સમ્યક્શ્રુત શું છે ?

૩. સમ્યક્શ્રુત-ઉત્પન્ન-જ્ઞાન અને દર્શનનાં ધારક ત્રણ
લોકનાં જીવો દ્વારા આદર-સન્માનપૂર્વક જોયેલ
તથા યથાવસ્થિત ભાવયુક્ત કીર્તન નમસ્કાર કરેલ,
અતીત, વર્તમાન અને અનાગતનાં જ્ઞાતા,
સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી અર્હત (તીર્થંકર-ભવગન્તો)
દ્વારા પ્રણીત જે આ દ્વાદશાંગ રૂપ ગણિપિટક છે
તે સમ્યક્શ્રુત છે, જેમકે-

૧. આચારાંગ,	૨. સૂત્રકૃતાંગ,
૩. સ્થાનાંગ,	૪. સમવાયાંગ,
૫. વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ,	૬. જ્ઞાતાધર્મકથાંગ,
૭. ઉપાસક દશાંગ,	૮. અન્તકૃત દશાંગ,
૯. અનુત્તરોપપાતિકદશા,	

૧૦. પ્રશ્નવ્યાકરણ,

૧૧. વિષાકશ્રુત, ૧૨. દષ્ટિવાદ.

આ દ્વાદશાંગ ગણિપિટક ચોદ પૂર્વધારી અને સંપૂર્ણ
દસ પૂર્વધારીને સમ્યક્શ્રુત થાય છે. તેનાથી ઓછું
અર્થાત્ કંઈક ઓછું દસ પૂર્વ અને નવ આદિ
પૂર્વોનાં જ્ઞાતાનું શ્રુત વિકલ્પથી સમ્યક્શ્રુત છે.

આ સમ્યક્શ્રુતનું સ્વરૂપ છે.

(૬) મિથ્યાશ્રુત :

પ્ર. મિથ્યાશ્રુત શું છે ?

૩. અજ્ઞાની અને મિથ્યાદષ્ટિઓ દ્વારા સ્વચ્છંદ અને
વિપરીત બુદ્ધિથી કલ્પિત કરેલ ગ્રંથ મિથ્યાશ્રુત
છે, જેમકે-

૧. મહાભારત,	૨. રામાયણ,
૩. ભીમાસુરોક્ત,	૪. કૌટિલ્ય,
૫. શકટભદ્રિકા,	૬. ઘોટકમુખ,
૭. કાર્પાસિક,	૮. નાગ-સૂક્ષ્મ,
૯. કનકસપ્તતિ,	૧૦. વૈશેષિક,
૧૧. બુદ્ધવચન,	૧૨. ત્રૈરાશિક,
૧૩. કાપિલીય,	૧૪. લોકાયત,
૧૫. ષષ્ટિતંત્ર,	૧૬. માઢર,
૧૭. પુરાણ,	૧૮. વ્યાકરણ,
૧૯. નાટક આદિ.	

अहवा बावत्तरिकलाओ चत्तारि य वेदा संगोवंगा ।

एयाइंमिच्छदिट्ठिस्स मिच्छत्तपरिग्गहियाइंमिच्छसुयं,

एयाइं चेव सम्मदिट्ठिस्स सम्मत्तपरिग्गहियाइं सम्मसुयं ।

अहवा मिच्छदिट्ठिस्स वि सम्मसुयं ।

પ. કમ્હા ?

૩. સમ્મત્તહેઉત્તણઓ જમ્હા તે મિચ્છદિટ્ઠિયા તેહિં ચેવ સમણ્હિં ચોડ્યા સમાણા કેહ સપજ્જવદિટ્ઠીઓ વમેતિ ।

से तं मिच्छसुयं ।

- નંદી. સુ. ૭૭

(૭-૮) સાઈ અણાઈ સુય ભેયા-

પ. સે કિં તં સાદીયં સપજ્જવસિયં ? અણાદીયં અપજ્જવસિયં ચ ?

૩. ઇચ્ચેયં દુવાલસંગં ગણિપિડગં વુચ્છિત્તિણયટ્ઠયાણ સાદીયં સપજ્જવસિયં ।

अवुच्छित्तिणयट्ठयाण अणादीयं अपज्जवसियं ।

(૯-૧૦) સપજ્જવસિય અપજ્જવસિય ભેયા-

તં સમાસઓ ચઝવ્વિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. દવ્વઓ, ૨. ખેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।

૧. તત્થ દવ્વઓ ણં સમ્મસુયં-

एगं पुरिसं पडुच्च सादीयं सपज्जवसियं,

बहवे पुरिसे पडुच्च अणादीयं अपज्जवसियं ।

૨. ખેત્તઓ ણં સમ્મસુયં-પંચ ભરહાઈ, પંચ ઇરવયાઈ પડુચ્ચ સાદીયં સપજ્જવસિયં,

पंच महाविदेहाइं पडुच्च अणादीयं अपज्जवसियं ।

૩. કાલઓ ણં સમ્મસુયં-ઓસપ્પિણિં ઉસ્સપ્પિણિં ચ પડુચ્ચ સાદીયં સપજ્જવસિયં,

णो ओसप्पिणिं णो उस्सप्पिणिं च पडुच्च अणादीयं अपज्जवसियं ।

अथवा बोत्तेर कणाओ अने अंगोपांग सखित यार वेद छे.

આ ગ્રંથ મિથ્યાદષ્ટિ દ્વારા મિથ્યારુપથી પ્રલણ કરેલ હોય તો મિથ્યાશ્રુત છે.

આ જ ગ્રંથ સમ્યક્દષ્ટિ દ્વારા સમ્યક્રુપથી પ્રલણ કરેલ હોય તો સમ્યક્શ્રુત છે.

अथवा मिथ्यादष्टिनां भाटे पण आ ज ग्रंथ सम्यक्श्रुत छे.

પ્ર. કયાં કારણથી ?

૩. સમ્યક્ત્વનો હેતુ હોવાથી કેટલાક મિથ્યાદષ્ટિ આ ગ્રંથોથી પ્રેરિત થઈને પોતાના મિથ્યાત્વને ત્યાગી દે છે.

आ मिथ्याश्रुतनुं स्वरुप छे.

(૭-૮) સાદિ-અનાદિ શ્રુત ભેદ :

પ્ર. સાદિ સપર્યવસિત અને અનાદિ અપર્યવસિતશ્રુત શું છે ?

૩. આ દ્વાદશાંગ રુપ ગણિપિટક-પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાથી સાદિ-સાન્ત છે, દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાથી આદિ અંત રહિત છે.

(૯-૧૦) સપર્યવસિત અપર્યવસિત ભેદ :

આ શ્રુતજ્ઞાન સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી.

૧. દ્રવ્યથી-સમ્યક્શ્રુત -

એક વ્યક્તિની અપેક્ષાથી- સાદિ સપર્યવસિત અર્થાત્ સાદિ અને સાન્ત છે.

ઘણા પુરુષોની અપેક્ષાથી અનાદિ અપર્યવસિત અર્થાત્ આદિ અને અંતથી રહિત છે.

૨. ક્ષેત્રથી : સમ્યક્શ્રુત પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોની અપેક્ષાથી સાદિ સાન્ત છે.

પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રોની અપેક્ષાથી અનાદિ અનન્ત છે.

૩. કાળથી : સમ્યક્શ્રુત ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણી કાળની અપેક્ષાથી સાદિ-સાન્ત છે.

નો ઉત્સર્પિણી નો અવસર્પિણી કાળની અપેક્ષાથી અનાદિ અનન્ત છે.

૪. ભાવઓ ણં - જે જયા જિણપણ્ણત્તા ભાવા
 ૧. આઘવિજ્જંતિ, ૨. પણ્ણવિજ્જંતિ, ૩. પરુવિજ્જંતિ,
 ૪. દંસિજ્જંતિ, ૫. ણિદંમિજ્જંતિ, ૬. ઉવદંસિજ્જંતિ,

તે તયા ભાવે પહુચ્ચ માદીયં સપજ્જવસિયં,

આઓવસમિયં પુણ ભાવં પહુચ્ચ અણાદીયં
 અપજ્જવસિયં ।

અહવા ભવસિદ્ધિયસ્સ સુયં સાર્દયં સપજ્જવસિયં,
 અભવસિદ્ધીયસ્સ સુયં અણાદીયં અપજ્જવસિયં ।

સવ્વાગાસપણ્ણસગ્ગં સવ્વગાસપણ્ણસેહિં અણંતગુણિયં
 પજ્જવક્કરં ણિપ્ફજ્જહ્ ।

સવ્વજીવાણં પિ ય ણં અક્કરસ્સ અણંતભાગો
 ણિચ્ચુઘ્ઘાડિયો, જહ્ પુણ સો વિ આવરિજ્જા તેણં
 જીવો અજીવત્તં પાવેજ્જા ।

“સુદ્દુ વિ મેહસમુદ્દાણ હોહ પમા ચંદ-સૂરાણં ।”

સે તં સાદીયં સપજ્જવસિયં, સે તં અણાદીયં
 અપજ્જવસિયં । - નંદી. સુ. ૭૮

(૧૧-૧૨) ગમિય-અગમિયસુયં-

- પ. મે કિં તં ગમિયં ?
 ડ. ગમિયં દિટ્ઠિવાઓ ।
 પ. મે કિં તં અગમિયં ?
 ડ. અગમિયં કાલિય સુયં ।

સે તં ગમિયં, સે તં અગમિયં ।

- નંદી. સુ. ૭૯ (ક)

(૧૩-૧૪) અંગપવિટ્ઠ અંગવાહિર સુયં-

અહવા તં (સુયં) સમાસઓ દુવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. અંગપવિટ્ઠં ચ, ૨. અંગવાહિરં ચ ।^૧

- નંદી. સુ. ૭૯ (ખ)

૪. ભાવથી : તીર્થકરો દ્વારા કહેલ જે ભાવ (પદાર્થ)
 જે સમય ૧. સામાન્ય રુપથી કહેવાય છે, ૨. વિશેષ
 રુપથી કહેવાય છે. ૩. પ્રરુપિત કરાય છે, ૪. ઉપમા
 દ્વારા સમજાવાય છે, ૫. હેતુ કહીને સમજાવાય
 છે, ૬. ઉદાહરણ આપીને સમજાવાય છે,

ત્યારે તે ભાવોની અપેક્ષાથી સમ્યક્શ્રુત સાદિ
 સાન્ત છે.

ક્ષયોપશમ ભાવની અપેક્ષાથી સમ્યક્શ્રુત અનાદિ
 અનન્ત છે.

અથવા ભવસિદ્ધિક પ્રાણીનું શ્રુત સાદિ સાન્ત છે.

અભવસિદ્ધિક પ્રાણીનું શ્રુત અનાદિ અનન્ત છે.

સંપૂર્ણ આકાશ પ્રદેશોનાં સમસ્ત આકાશ પ્રદેશોની
 સાથે અનન્તવાર ગુણાકાર કરવાથી પર્યાય
 અક્ષર નિષ્પન્ન થાય છે.

બધા જીવોનાં અક્ષર (શ્રુતજ્ઞાન)નાં અનન્તમો
 ભાગ સદૈવ ઉદ્દઘાટિત રહે છે. જો તે પણ
 આવરણને પ્રાપ્ત થઈ જાય તો જીવ-અજીવભાવને
 પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

જેમ કે “સધન વાદળા છવાય જાય તો પણ ચંદ્ર
 અને સૂર્યની કંઈ ને કંઈ (થોડી પણ) પ્રભા રહે
 જ છે.”

આ સાદિ સપર્યવસિત શ્રુત છે, આ અનાદિ
 અપર્યવસિત શ્રુત છે.

(૧૧-૧૨) ગમિક-અગમિક શ્રુત :

- પ્ર. ગમિક શ્રુત શું છે ?
 ડ. દષ્ટિવાદ ગમિક શ્રુત છે.
 પ્ર. અગમિક શ્રુત શું છે ?
 ડ. કાલિક શ્રુત (દષ્ટિવાદનાં સિવાય) આચારાંગ
 આદિ અગમિક શ્રુત છે.

આ ગમિક શ્રુત છે, આ અગમિક શ્રુત છે.

(૧૩-૧૪) અંગપ્રવિષ્ટ અંગબાહ્યશ્રુત :

અથવા તે(શ્રુત) સંક્ષેપમાં બે પ્રકારનાં કહ્યા છે,
 જેમકે-

૧. અંગપ્રવિષ્ટ, ૨. અંગબાહ્ય.

૧૮. અંગપવિટ્ઠમુચ્ચભેયા-

- પ. સે કિં તં અંગપવિટ્ઠં ?
૩. અંગપવિટ્ઠં દુવાલમવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-
૧. આયારો,
 ૨. સૂચગડાં,
 ૩. ઠાણં,
 ૪. સમવાઓ,
 ૫. વિવાહપલ્લત્તી,
 ૬. નાયાધમ્મકહાઓ,
 ૭. ઉવાસગદસાઓ,
 ૮. અંતગડદસાઓ,
 ૯. અણુત્તરોવવાહયદસાઓ,
 ૧૦. પળ્ણવાગરણાહં,
 ૧૧. વિવાગમુચ્ચં,
 ૧૨. દિટ્ઠિવાઓ ।^૧
- નંદી. સુ. ૮૨

૧૯. અંગપવિટ્ઠમુચ્ચસ્સ વિત્થરઓ પરૂવણં-

(૧) આયારો-

- પ. સે કિં તં આયારે ?
૩. આયારે ણં સમણાણં નિગ્ગંથાણં આયાર-ગોચર-વિણય-વેણઇય-ટ્ઠાણ-ગમણ-ચંકમણ-પમાણ-જોગજુંજણ-ભાસાસમિત્તિ-ગુત્તી-સેજ્જોવહિ-ભત્ત-પાણ-ઉગ્ગમ-ઉપ્પાયણ-એસણાવિસોહિ સુદ્ધાસુદ્ધ ગ્ગહણ-વચ ણિયમ-તવોવહાણ-સુપ્પસત્થમાહિજ્જહં ।

સે સમામઓ પંચવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ણાણાયારે,
૨. ઢંસણાયારે,
૩. ચરિત્તાયારે,
૪. તવાયારે,
૫. વીરિયાયારે ।

આયારસ્સ ણં પરિત્તા વાયણા,

સંખેજ્જા અણુઓગદારા,

સંખેજ્જાઓ પહિવત્તીઓ,

સંખેજ્જા વેદા, સંખેજ્જા સિલોગા,

સંખેજ્જાઓ નિજ્જુત્તિઓ,

૧. (ક) રાય. સુ. ૨૪૧

(ખ) સમ. સમ. ૧૩૬

૨. પ. સે કિં તં આયારે ?

૩. આયારે ણં સમણાણં નિગ્ગંથાણં આયારગોચર -જાવ- સવ્વા દુવાલસંગ પરૂવણા ભાણિયવ્વા જહા નંદીએ -જાવ- સુત્તત્થો ખલુ પઢમો વીઓ, નિજુત્તિમીસઓ ભણિઓ । તદ્દઓ ય નિરવમેમો, એસ વિહી હોહ અણુયોગે ॥૧॥

૧૮. અંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુતના ભેદ :

- પ્ર. અંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુત કેટલા પ્રકારના છે ?
૩. અંગપ્રવિષ્ટ બાર પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
૧. આયાર (આયારાંગસૂત્ર),
 ૨. સૂત્રકૃતાંગસૂત્ર,
 ૩. સ્થાનાંગ સૂત્ર,
 ૪. સમવાયાંગ સૂત્ર,
 ૫. વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ (ભગવતીસૂત્ર),
 ૬. જ્ઞાતા ધર્મકથાંગસૂત્ર,
 ૭. ઉપાસક દર્શાંગસૂત્ર,
 ૮. અંતકૃત દર્શાંગસૂત્ર,
 ૯. અનુત્તરોપપાતિક દર્શાંગસૂત્ર,
 ૧૦. પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્ર,
 ૧૧. વિપાક સૂત્ર,
 ૧૨. દષ્ટિવાદ સૂત્ર.

૧૯. અંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુતનું વિસ્તારથી પ્રરૂપણ :

(૧) આયારાંગ સૂત્ર :

- પ્ર. આયાર (આયારાંગ સૂત્ર) માં શું છે ?
- આયારાંગ સૂત્રમાં શ્રમણ નિર્વ્રથાનાં આયાર, ગોચર, વિનય, વૈનયિક, સ્થાન, ગમન, ચંકમણ, પ્રમાણ, યોગોનો વ્યાપાર, ભાષા સમિત્તિ, ગુપ્તિ, શય્યા, ઉપધિ, ભક્ત-પાન, ઉદ્દગમ, ઉત્પાદન, એષણા-વિશુદ્ધિ, શુદ્ધ-ગ્રહણ, અશુદ્ધ-ગ્રહણ, પ્રત, નિયમ અને તપ ઉપધાન આ બધાનું સુપ્રશસ્ત (સ્પષ્ટ) વર્ણન કરેલ છે. સંક્ષેપમાં આયાર પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. જ્ઞાનાયાર,
 ૨. દર્શનાયાર,
 ૩. ચારિત્રાયાર,
 ૪. તપાયાર,
 ૫. વીર્યાયાર.
- આયારાંગની પરિમિત વાયનાઓ છે. સંખ્યાત (ઉપક્રમ આદિ) અનુયોગદ્વાર છે, સંખ્યાત (પ્રતિપત્તિઓ) મતાન્તર છે, સંખ્યાત છંદ છે, સંખ્યાત શ્લોક છે, સંખ્યાત નિર્યુક્તિઓ (વ્યાખ્યાઓ) છે,

સે ણં અંગટ્ઠયાએ પઢમે અંગે-
 દો સુયક્ષંધા, પળવીસં અજ્ઞયણા,
 પંચાસીઈં ઉદ્દેસણકાલા, પંચાસીઈં સમુદ્દેસણકાલા,
 અટ્ઠારસ પદસહસ્સાઈં પદમ્ગેણં,
 સંખેજ્જા અક્કરા,
 અણંતા ગમા, અણંતા પજ્જવા,
 પરિત્તા તસા, અણંતા ઠાવરા,
 સાસયા-કઢા-નિબ્બા-ણિકાઈયા-જિણપણ્ણત્તા ભાવા-

૧. આઘવિજ્જંતિ,
૨. પણ્ણવિજ્જંતિ,
૩. પરુવિજ્જંતિ,
૪. દંસિજ્જંતિ,
૫. નદંસિજ્જંતિ,
૬. ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા ।

એવં ચરણકરણપરુવણયા આઘવિજ્જંતિ -જાવ-
 ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે તં આયારે !^૧ -સમ. સુ. ૧૩૬

(ક) આયારસસ અજ્ઞયણા-

નવ વંભચેરા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સત્થપરિન્ના,
૨. લોગવિજ્જઓ,

અંગની દૃષ્ટિથી આ પ્રથમ અંગ છે.

આમાં બે શ્રુતસ્કંધ છે, પચ્ચીસ અધ્યયન છે,
 પંચ્યાસી ઉદ્દેશનકાળ છે, પંચ્યાસી સમુદ્દેશનકાળ છે.
 પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ આમાં અઢારહજાર પદ છે,
 સંખ્યાત અક્ષર છે,
 અનન્ત ગમ (આશય) છે, પર્યાય પણ અનન્ત છે.
 ત્રસ જીવ પરિમિત છે, સ્થાવર જીવ અનન્ત છે,
 શાશ્વત (નિત્ય), કૃત (અનિત્ય) નિબદ્ધ (સંબદ્ધ)
 અને નિકાચિત્ (નિયમિત) જિન પ્રજાપ્તભાવ -

૧. સામાન્ય રુપથી કહ્યા છે,
૨. વિશેષ રુપથી કહ્યા છે,
૩. પ્રરુપિત કરેલ છે,
૪. ઉપમાઓ દ્વારા દેખાડેલ છે, અર્થાત્ બતાવેલ છે.
૫. હેતુ-કારણ કહીને બતાવેલ છે,
૬. ઉદાહરણ આપીને બતાવેલ છે.

આચારાંગનાં અધ્યયનથી આત્મા વસ્તુસ્વરૂપ
 અને આચાર ધર્મને જાણે છે. ગુણ પર્યાયોને
 વિશિષ્ટરૂપે જાણે છે અથવા અન્ય મતોનાં પણ
 વિજ્ઞાતા હોય છે.

આ પ્રમાણે આચાર અને કરણ (ગોચર)ની
 પ્રરુપણાનાં દ્વારા વસ્તુઓનાં સ્વરુપ સામાન્ય રુપથી
 કહ્યા છે -યાવત્- ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવેલ છે.

આ આચારાંગનું વર્ણન છે.

(ક) આચારાંગનાં અધ્યયન :

બ્રહ્મચર્ય અર્થાત્ આચારાંગ સૂત્રનાં નવ અધ્યયન
 કહ્યા છે, જેમકે-

૧. શસ્ત્ર પરિજ્ઞા, ૨. લોક વિજય,

૧. પ. સે કિં તં આયારે ?

૩. આયારે ણં સમણાણં ણિગ્ગંથાણં આયાર-ગોચર-વિણય-વેણઇય-સિક્કા-ભાસા-અભામા-ચરણ-કરણ-જાયા-માયા-વિન્નીઓ
 આઘવિજ્જંતિ ।

સે સમાસઓ પંચવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા- ૧. ણાણાચારે, ૨. દંસણાચારે, ૩. ચરિત્તાચારે, ૪. તવાચારે, ૫. વીરિયાચારે ।

આચારે ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ પઢિવત્તીઓ,

સે ણં અંગટ્ઠયાએ પઢમે અંગે, દો સુયક્ષંધા, પળવીસં અજ્ઞયણા, પંચાસીતિ ઉદ્દેસણકાલા, પંચાસીતિ સમુદ્દેસણકાલા, અટ્ઠારસ
 પયસહસ્સાઈં પદમ્ગેણં, સંખેજ્જા અક્કરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં નાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણકરણ પરુવણા આઘવિજ્જઈ,

સે ત્તં આયારે

-તંદી. સુ. ૮૩

૩. સીઓસણિજ્જં, ૪. સમ્મત્તં,
 ૫. આવંતી, ૬. ધૂતં,
 ૭. વિમોહી, ૮. ઉવહાણસુયં,
 ૯. મહાપરિણા ।^૧ - ઠાણં. અ. ૯, સુ. ૬૬૨
 આચારસ્સ ણં ભગવઓ સચ્ચુલિયાગસ્સ પણવીસં અજ્ઞયણા
 પણ્ણત્તા, - સમ. સમ. ૨૫, સુ. ૫
 સત્ત સત્તિકયા પણ્ણત્તા ।

સત્તમહજ્ઞયણા પણ્ણત્તા ।

- ઠાણં. અ. ૭, સુ. ૫૪૫ (૪-૫)

(ખ) આચારે ઉદ્દેસણકાલાઈ-

નવણ્હં વંભચેરાણં એકાવન્નં ઉદ્દેસણકાલા પણ્ણત્તા ।
 - સમ. સમ. ૫૧, સુ. ૧
 આચારસ્સ ણં સચ્ચુલિયાગસ્સ પંચાસીઈ ઉદ્દેસણકાલા
 પણ્ણત્તા । - સમ. સમ. ૮૫, સુ. ૧

(ગ) આચારસ્સ પયા-

આચારસ્સ ણં સચ્ચુલિયાગસ્સ અટ્ઠારસ્સ પયસહસ્સાઈ
 પયમ્મેણં પણ્ણત્તાઈ । - સમ. સમ. ૧૮, સુ. ૪

(ઘ) આચારસ્સ વિઈય સુયક્કંધસ્સ નિક્કેવો-

એવં ખલુ તસ્મ ભિક્કુસ્સ વા ભિક્કુણીએ વા સામમ્મિયં
 જં સવ્વટ્ઠેહિં સમિએ સહિએ સદા જએ ત્તિ વેમિ ।^૨
 - આ. સુ. ૨, અ. ૧, ઉ. ૧, સુ. ૩૩૪

૨૦. (૨) સૂયગડો-

પ. સે કિં તં સૂયગડે ?
 ઉ. સૂયગડે ણં સસમયા સૂઈજ્જંતિ,
 પરસમયા સૂઈજ્જંતિ,
 સસમયપરસમયા સૂઈજ્જંતિ,
 જીવા સૂઈજ્જંતિ,
 અજીવા સૂઈજ્જંતિ,
 જીવાજીવા સૂઈજ્જંતિ,
 લોગે સૂઈજ્જંતિ,
 અલોગે સૂઈજ્જંતિ,

૩. શીતોષ્ણીય, ૪. સમ્યક્ત્વ,
 ૫. આવન્તી-લોકસાર, ૬. ધૂત,
 ૭. વિમોહ, ૮. ઉપધાનશ્ચુત,
 ૯. મહાપરિણા.

ભગવાને ચૂલિકા-સહિત આચારાંગ સૂત્રનાં
 પચ્ચીસ અધ્યયન કહ્યા છે.

સાત સપ્તકેક આચારચૂલાની બીજી ચૂલિકાનાં
 ઉદ્દેશક -સહિત સાત અધ્યયન કહ્યા છે.

આચાર ચૂલાની પ્રથમ ચૂલિકાનાં ઉદ્દેશક સહિત
 સાત મહાધ્યયન કહ્યા છે.

(ખ) આચારાંગનાં ઉદ્દેશનકાળ :

નવ બ્રહ્મચર્ય અધ્યયનોના એકાવન ઉદ્દેશન કાળ
 કહ્યા છે.

ચૂલિકા સહિત આચારાંગ સૂત્રનાં પંચાસી
 ઉદ્દેશનકાળ કહ્યા છે.

(ગ) આચારાંગના પદ :

ચૂલિકા સહિત આચારાંગ સૂત્રનાં પદ-પ્રમાણથી
 અઢાર હજાર પદ કહ્યા છે.

(ઘ) આચારાંગનાં દ્વિતીય શ્ચુતસ્કંધનું નિક્ષેપ :

આ તે (સુવિહિત) ભિક્કુ કે ભિક્કુણીનાં માટે
 (જ્ઞાનાદિ આચારની) સમગ્રતા છે કે- 'તે સમસ્ત
 પદાર્થોમાં પાંચ સમિતિઓથી યુક્ત થઈને સ્વકલ્યાણનાં
 માટે સદા પ્રયત્નશીલ રહે, આ હું કહું છું.'

૨૦. (૨) સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર :

પ્ર. સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રમાં શું છે ?
 ઉ. સૂત્રકૃતાંગમાં સ્વસિદ્ધાંતોનું વર્ણન કરેલ છે.
 પર-સિદ્ધાંતોનું નિરુપણ કરેલ છે,
 સ્વ-પર સિદ્ધાંતોનું પ્રરુપણ કરેલ છે.
 જીવ સૂચિત કરેલ છે,
 અજીવ સૂચિત કરેલ છે,
 જીવ અને અજીવ સૂચિત કરેલ છે,
 લોક સૂચિત કરેલ છે,
 અલોક સૂચિત કરેલ છે,

૧. સમ. સમ. ૯, સુ. ૩

૨. આ પ્રમાણે દ્વિતીય શ્ચુતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનથી ચૌદ અધ્યયન અને ઉદ્દેશકો સુધીના ઉપસંહાર સૂત્ર જાણવા જોઈએ

ત્રાંગાલોમે સૂદ્ગ્જ્જહ ।

મૂયગઢે ણં જીવા-ડજીવ-પુણ્ણ-પાવાડમવ-મંવર-
નિજ્જર-બંધ-મોક્ષવાવમાણા પયત્થા સૂદ્ગ્જ્જંતિ,

સમણાણં અચિરકાલપવ્વહયાણં,

કુસમયમોહ-મોહમહમોહિયાણં,

સંદેહજાયસહજવુદ્ધિપરિણામસંસહયાણં,

પાવકરમહિલમહુગુણવિસોહણત્થં,

અસીતસ્સ કિરિયાવાહ્યસયસ્સ,

ચરરાસીતીએ અકિરિયાવાહ્યં,

સત્તટ્ટીએ અણ્ણાણિયવાહ્યં,

વત્તીસાએ વેણહ્યવાહ્યં,

તિપ્પહં તેસટ્ઠાણં અણ્ણાદિટ્ઠયસયાણં વૂહં કિચ્ચા
મમમણ ઠાવિજ્જહ,

ણાણાદિટ્ઠંતવયણણિસ્સારં સુટ્ઠુ દરિસયંતા,

વિવિહવિત્થરાણુગમપરમસંભાવગુણવિસિટ્ઠા,
મોક્ષવપહોયારગા,

ઉદારા અણ્ણાણતમંધકારદુમ્મેસુ વીવભૂઆ,

સોવાણા ચેવ સિદ્ધિસુગહિગિહુત્તમસ્સ ણિક્કો-
ભનિપ્પકંપા સુત્તથા ।

સૂયગહસ્સ ણં પરિત્તાવાયણા, સંખેજ્જા અણુઓગદારા,
સંખેજ્જાઓ પડિવત્તીઓ,

સંખેજ્જા વેદા, સંખેજ્જા સિલોગા, સંખેજ્જાઓ
નિજ્જુત્તીઓ,

સે ણં અંગટ્ઠયાએ દોચ્ચે અંગે,

દો મુયક્કંધા, તેવીસં અજ્જયણા,

તેત્તીસં ઉદેસણકાલા,

લોક અને અલોક સૂચિત કરેલ છે,

સૂત્રકૃતાંગમાં જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ,
સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ સુધીનાં બધા
પદાર્થ સૂચિત કરેલ છે.

જે શ્રમણ અલ્પકાળથી પ્રવ્રજિત છે.

જેની બુદ્ધિ મિથ્યા (સિદ્ધાંતો) ને સાંભળવાથી
મોહિત છે.

જેના હૃદય તત્વનાં વિષયમાં સંદેહ ઉત્પન્ન
હોવાથી વિચલિત થઈ રહી છે, સહજ બુદ્ધિનું
પરિણમન સંશયને પ્રાપ્ત કરે છે,

પાપ ઉપાર્જન કરનારી મલિન મતિના દુર્ગુણોનું
શોધન કરવા માટે,

ક્રિયાવાદીઓનાં એકસો એંશી (૧૮૦),

અક્રિયાવાદીઓનાં ચોર્યાસી (૮૪),

અજ્ઞાનવાદીઓનાં સડસઠ (૬૭),

વિનયવાદીઓનાં બત્રીસ (૩૨),

આ ત્રણસો ત્રેસઠ અન્ય વાદીઓનાં વ્યુહ સમૂહોને
(નિરસ્ત) કરીને સ્વ-સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરેલ છે.

સૂત્રકૃતાંગનાં સૂત્રાર્થ નાના પ્રકારનાં દષ્ટાંત યુક્ત
વચનોથી (પર-મતનાં) વચનોને ભલી ભાંતિ
નિઃસાર બતાવે છે.

વિવિધ પ્રકારથી વિસ્તૃત વ્યાખ્યા યુક્ત અને
પરમ સદ્ભાવગુણ રુપથી વિશિષ્ટ છે.
મોક્ષ માર્ગનાં પ્રદર્શક છે.

ઉદાર, પ્રગાઢ જ્ઞાન અંધકારમાં દુર્ગમતત્વજ્ઞાનનું
બોધ કરાવવા માટે દીપક સ્વરુપ છે.

સિદ્ધિ અને સુગતિ રુપી ઉત્તમ ગૃહનાં માટે
સોપાનનાં સમાન, પ્રવાદિઓનાં વિક્ષોભથી
રહિત અને નિષ્પ્રકંપ અર્થ કરેલ છે.

સૂત્રકૃતાંગની વાચનાઓ પરિમિત છે. સંખ્યાત
અનુયોગદ્વાર છે, સંખ્યાત પ્રતિપત્તિઓ છે,

સંખ્યાત છંદ છે, સંખ્યાત શ્લોક છે, સંખ્યાત
વ્યાખ્યાઓ છે,

અંગોની અપેક્ષાએ આ બીજુ અંગ છે,

આના બે શ્રુતસ્કંધ છે, ત્રેવીસ અધ્યયન છે,

તેત્રીસ ઉદેશનકાળ છે,

તેત્તીસં સમુદ્દેસણકાલા,
છત્તીસં પદસહસ્સાઈં પયગ્ગેણં પણ્ણત્તાઈં,
સંઘેજ્જા અક્કરારા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ,

મેં એવં આયા, એવં નાયા, એવં વિણ્ણાયા,

એવં ચરણકરણ પરુવણા આઘવિજ્જઈ -જાવ-
ઉવદંસિજ્જઈ ।

મે તં સૂયગડે ।^૧ - સમ. સુ. ૧૩૭

(ક) સૂયગડે અજ્ઞયણા-

તેવીસં સૂયગડજ્ઞયણા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સમણ	૨. વેયાલિણ,
૩. ઉવસમ્મપરિણ્ણા,	૪. ઇત્થીપરિણ્ણા,
૫. નરયવિભત્તી,	૬. મહાવીરથુઈ,
૭. કુસીલપરિભાસિણ,	૮. વીરિણ,
૯. ધમ્મે,	૧૦. સમાહી,
૧૧. મગ્ગે,	૧૨. સમોસરણે,
૧૩. આહત્તહિણ,	૧૪. ગંથે,
૧૫. જમઈણ,	૧૬. ગાથા, ^૨
૧૭. પુંડરીણ,	૧૮. કિરિયાઠાણા,
૧૯. આહારપરિણ્ણા,	૨૦. અપચ્ચક્કવાણકિરિઆ,
૨૧. અણગારસુયં,	૨૨. અદ્દહજ્જં,
૨૩. ણાલંદહજ્જં ।	- સમ. સમ. ૨૩, સુ. ૧

તેત્તીસં સમુદ્દેશનકાળ છે,

છત્તીસં હજાર ૫૬ પ્રમાણ કહ્યા છે,

સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને સમજાવેલ છે.

સૂત્રકૃતાંગનાં અધ્યયનથી આત્મ વસ્તુ સ્વરૂપનું જ્ઞાતા અને વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે આ સૂત્રમાં ચરણકરણની પ્રરૂપણા કહી છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને સમજાવેલ છે.

આ સૂત્રકૃતાંગનું વર્ણન છે.

(ક) સૂત્રકૃતાંગના અધ્યયન :

સૂત્રકૃતાંગના ત્રેવીસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સમય,	૨. વૈતાલિક,
૩. ઉપસર્ગ પરિજ્ઞા,	૪. સ્ત્રી પરિજ્ઞા,
૫. નરક વિભક્તિ,	૬. મહાવીર સ્તુતિ
૭. કુશીલ પરિભાષિત,	૮. વીર્ય,
૯. ધર્મ,	૧૦. સમાધિ,
૧૧. માર્ગ,	૧૨. સમવસરણ,
૧૩. યથાતથ્ય,	૧૪. ગ્રંથ,
૧૫. યમતીત,	૧૬. ગાથા,
૧૭. પુંડરીક,	૧૮. ક્રિયાસ્થાન,
૧૯. આહારપરિજ્ઞા,	૨૦. અપ્રત્યાખ્યાનક્રિયા,
૨૧. અનગાર શ્રુત,	૨૨. આર્દ્રકીય,
૨૩. નાલન્દીય.	

૧. મેં કિં તં સૂયગડે ?

સૂયગડે ણં લોણે સૂહજ્જઈ, અલોણે સૂહજ્જઈ, લોયાલોણે સૂહજ્જઈ,
જીવા સૂહજ્જંતિ, અજીવા સૂહજ્જંતિ, જીવાજીવા સૂહજ્જંતિ,
મમમણ સૂહજ્જઈ, પરસમણ સૂહજ્જઈ, સસમય-પરસમણ સૂહજ્જઈ ।

સૂયગડે ણં અસીતસ્સ કિરિયાવાદિસયસ્સ ચચરાસીઈણ અકિરિયાવાદીણં,
સત્તઠ્ઠીણ અણ્ણાણિયવાદીણં, વત્તીસાણે વેણઇયવાદીણં, તિણ્ણં તે સટ્ઠાણં
પાવાદુયસયાણં વૂહં કિચ્ચા સસમણ ઠાવિજ્જઈ ।

સૂયગડે ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંઘેજ્જાઓ પડિવત્તીઓ ।

સેણં અંગટ્ટયાણે વિહણે અંગે, દો સુયક્કંધા,

તેવીસં અજ્ઞયણા, તેત્તીસં ઉદેસણકાલા, તેત્તીસં સમુદ્દેસણકાલા,

છત્તીસં પદસહસ્સાણિ પયગ્ગેણં, સંઘેજ્જા અક્કરારા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

મેં એવં આયા, એવં નાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણકરણપરુવણા આઘવિજ્જઈ,

મેં તં સૂયગડે ।

- નંદી. સુ. ૮૪

૨. મમ. સમ. ૧૬, સુ. ૧

૨૧. (૩) ઠાણ-

પ. સે કિં તં ઠાણે ?

૩. ઠાણે ણં સસમયા ઠાવિજ્જંતિ -જાવ- લોગાલોગે વા ઠાવિજ્જંતિ,

ઠાણે ણં દવ્વ-ગુણ-ખેત્ત-કાલ-પજ્જવ-પયથ્થાણં-

સેલા સલિલા ય સમુદ્દા, સુરભવણ-વિમાણ- આગરણદીઓ ।

ણિહિઓ પુરિસજ્જાયા, સરાયમોત્તાયજોડસંચાલા ॥૧॥

एकविहवत्तव्वयं -जाव- दसविहवत्तव्वयं,

जीवाणं पोग्गलाण य लोगट्ठाइं च णं परूवणया आघविज्जंति ।

ઠાણસ્સ ણં પરિત્તા વાયણા, સંખેજ્જા અણુઓગદારા, સંખેજ્જાઓ પડિવત્તીઓ,

સંખેજ્જા વેદા, સંખેજ્જા સિલોગા, સંખેજ્જાઓ નિજ્જુત્તિઓ, સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ ।

સે ણં અંટઠયાએ તદ્દએ અંગે,

એમે સુયક્કંધે, દસ અજ્ઞયણા,

એકકવીસં ઉદ્દેસણકાલા, એકકવીસં સમુદ્દેસણકાલા,

વાવત્તરિં પયસહસ્સાઈં પયમ્મેણં પણ્ણત્તાઈં ।

સંખેજ્જા અક્કરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં નાયા, એવં વિણ્ણાયા,

એવં ચરણ કરણ પરૂવણા આઘવિજ્જઈ -જાવ- ઉવદંસિજ્જઈ ।

સે તં ઠાણે ।^૧

- સમ. સુ. ૧૩૮

૨૧. (૩) સ્થાનાંગ સૂત્ર :

પ્ર. સ્થાનાંગ સૂત્રમાં શું છે ?

૩. સ્થાનાંગમાં સ્વ-સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરેલ છે -યાવત્- લોકાલોક સ્થાપિત કરેલ છે,

સ્થાનાંગમાં જીવ આદિ પદાર્થોનાં દ્રવ્ય, ગુણ, ક્ષેત્ર, કાળ અને પર્યાયોનું નિરુપણ કરેલ છે.

તથા પર્વતોનું, ગંગા આદિ મહાનદિઓનું, સમુદ્રો, દેવ ભવનો, વિમાનો, આકારો, સામાન્ય નદીઓ.

ચક્રવર્તીની નિધિઓ અને પુરુષોની અનેક જાતિઓનાં, સ્વરોનાં ભેદો, ગોત્ર અને જ્યોતિષક દેવોનાં સંચારનું વર્ણન કરેલ છે.

એકથી દસ સુધીની સંખ્યાને લઈને,

જીવોનાં, પુદ્ગલોનાં તથા લોકમાં અવસ્થિત (ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આદિ) દ્રવ્યોનું પણ પ્રરૂપણ કરેલ છે.

સ્થાનાંગની વાચનાઓ પરિમિત છે, સંખ્યાત અનુયોગ દ્વાર છે, સંખ્યાત પ્રતિપત્તિઓ છે,

સંખ્યાત છંદ છે, સંખ્યાત શ્લોક છે, સંખ્યાત નિર્યુક્તિઓ છે, સંખ્યાત સંપ્રહણીઓ છે.

અંગોની અપેક્ષાએ આ ત્રીજું અંગ છે.

આમાં એક શ્રુતસ્કંધ છે, દસ અધ્યયન છે,

એકવીસ ઉદ્દેશન કાળ છે, એકવીસ સમુદ્દેશનકાળ છે.

૫૬-ગણનાની અપેક્ષાએ આમાં બોત્તેર હજાર ૫૬ છે.

સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને સમજાવેલ છે.

આનું અધ્યયન કરનારા તદાત્મ રૂપ જ્ઞાતા અને વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે

આ પ્રમાણે આમાં ચરણ કરણની પ્રરૂપણા કરેલ છે -યાવત્- ઉપદર્શન કરેલ છે.

આ સ્થાનાંગ સૂત્રનું વર્ણન છે.

૧. સે કિં તં ઠાણે ?

ઠાણે ણં જીવા ઠાવિજ્જંતિ, અજીવા ઠાવિજ્જંતિ, જીવાજીવા ઠાવિજ્જંતિ,

લોએ ઠાવિજ્જઈ, અલોએ ઠાવિજ્જઈ, લોયાલોએ ઠાવિજ્જઈ,

સસમએ ઠાવિજ્જઈ, પરસમએ ઠાવિજ્જઈ, સસમય-પરસમએ ઠાવિજ્જઈ ।

ઠાણે ણં ટંકા કૂડા સેલા સિહરિણો પઞ્ચારા કુંડાઈં ગુહાઓ આગરા દહા ણદીઓ

(ક) આચાર-સૂચક-ઠાણાણં અજ્ઞયણા-

તિણહં ગણિપિડગાણં આચારચૂલિયા વજ્જાણં
સત્તાવન્નં અજ્ઞયણા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. આચારે, ૨. સૂચકે, ૩. ઠાણે ।

- સમ. સમ. ૫૭, સુ. ૧

૨૨. (૪) સમવાઓ-

પ. સે કિં તં સમવાએ ?

૩. સમવાએણં સસમયા સમાસિજ્જંતિ -જાવ-લોગાલોગે
સમાસિજ્જઇ ।

સમવાએણં એકાઇયાણં એગટ્ઠાણં એગુત્તરિયપરિવુડ્ઠીએ,
ઠાણગસયસ્સ, દુવાલસંગસ્સ ય ગણિપિડગસ્સ
પલ્લવગ્ગે સમાસિજ્જઇ,

બારસવિહવિત્થરસ્સ સુચણાણસ્સ જગજીવહિયસ્સ
ભગવઓ સમાસેણં સમાચારે આહિજ્જઇ ।

તત્થ ણં ણાણાવિહવ્પગારા જીવાજીવા ય વળ્ણિયા
વિત્થરેણં,

અવરે વિ અ બહુવિહા વિસેમા નરગ-તિરિયમણુયસુર-
ગણાણં આહારુસ્સાસ-લેસા- આવાસસંખ-આચય-
પ્પમાણ-ઉવવાય-ચવણ- ઓગાહણોહિ-વેયણવિહાણ-
ઉવઓગ-જોગ-ઇંદિય-કસાય, વિવિહા ય જીવજોણી,
વિક્કલ્લંભુસ્સેહ- પરિરયપ્પમાણં, વિહિવિસેસા ય
મંદરાદીણં મહીધરાણં, કુલગર-તિત્થગર-ગણહરાણં
સમત્તભરહાહિવાણ- ચક્કીણ ચેવ, ચક્કહર-હલહરાણ
ય, વાસાણ ય નિગમા ય સમાએ ।

(ક) આચાર, સૂત્રકૃત અને સ્થાનાંગના અધ્યયન :

આચાર ચૂલિકાને છોડીને ત્રણ ગણિપિટકોનાં
સત્તાવન (૫૭) અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે-

૧. આચારાંગ, ૨. સૂત્રકૃતાંગ, ૩. સ્થાનાંગ.

૨૨. (૪) સમવાયાંગ સૂત્ર :

પ્ર. સમવાયાંગ સૂત્રમાં શું છે ?

૩. સમવાયાંગમાં સ્વ સિદ્ધાંતોનું વર્ણન કરેલ છે
-યાવત્- લોક-અલોકનું વર્ણન કર્યું છે.

સમવાયાંગમાં એક સમવાયથી એક-એક સમવાય
વધારતાં સો સમવાયોનાં તથા દ્વાદશાંગ
ગણિપિટકનાં પરિમાણનું વર્ણન કરેલ છે.

બાર અંગરૂપમાં વિસ્તારને પ્રાપ્ત શ્રુત જ્ઞાનનું
જગતનાં જીવોનાં હિતને માટે ભગવાન દ્વારા
સંક્ષેપમાં સમાવેશ કરેલ છે.

આ સમવાયાંગમાં નાના પ્રકારનાં ભેદ-પ્રભેદવાળા
જીવ અને અજીવ પદાર્થોનું વિસ્તારથી વર્ણન
કરેલ છે.

તથા અન્ય અનેક પ્રકારનાં વિશેષતત્ત્વોનાં,
નરક, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવ ગણોનાં આહાર,
ઉચ્છ્વાસ, લેશ્યા, આવાસ સંખ્યાનું, આયામ-
વિષ્કંભનું પ્રમાણ, ઉપપાત, ચ્યવન, અવગાહના,
અવધિજ્ઞાન, વેદના, વિધાન, ઉપયોગ, યોગ,
ઈન્દ્રિય, કષાય, નાના પ્રકારની જીવોનીઓ,
પર્વત-કૂટ આદિનાં વિષ્કંભ, ઉત્સેધ, પરિધિનાં
પ્રમાણનું, મંદર આદિ મહીધરોનાં વિધિ-વિશેષોનું
કુલકરો, તીર્થકરો, ગણધરો તથા સમસ્ત
ભરતક્ષેત્રનાં સ્વામી ચક્રવર્તીઓનાં, ચક્રધર,
વાસુદેવો અને હલધરોનું, ક્ષેત્રોનું, નિર્ગમોનું.

(પા.નં. ૮૩૦ થી આગળ ટિપ્પણ)

આઘવિજ્જંતિ ઠાણે ણં એગાઇયાએ એગુત્તરિયાએ વુડ્ઠીએ દસટ્ઠાણવિવહિયાણં ભાવાણં
પરૂવણા આઘવિજ્જઇ ।

ઠાણે ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ સંગહણિઓ ।

સે ણં અંગદુયાએ તદ્દાએ અંગે, એગે સુચક્ષંધે, દસ અજ્ઞયણા, એકવીસં ઉદેસણકાલા,

એકવીસં સમુદ્દેસણકાલા, વાવત્તરિં પદસહસ્સાઇં પયગ્ગેણં, સંખેજ્જા અક્કરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આચા, એવં નાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણ કરણ પરૂવણા આઘવિજ્જઇ ।

સે તં ઠાણે ।

एए अण्णे य एवमाइया अत्था एत्थ वित्थरेणं
समासिज्जंति ।

समवायस्स णं परित्ता वायणा -जाब- संखेज्जाओ
संगहणीओ,

से णं अंगट्ठयाए चउत्थे अंगे,

एगे अज्झयणे, एगे सुयक्खंधे,

एगे उद्देसणकाले, एगे समुद्देसणकाले,

एगे चउयाले पदसयसहस्से पदग्गेणं पण्णत्ते ।

संखेज्जा अक्खरा -जाब- उवदंसिज्जंति ।

से एवं आया, एवं नाया, एवं विण्णाया,

एवं चरणकरण परूवणा आघविज्जइ -जाब-
उवदंसिज्जइ ।

से तं समवाए !^૧ - સમ. સુ. ૧૩૯

(ક) સમવાયાંગસ્સ ઉક્ષેવો-

सुयं मे आउसं ! तेणं भगवया एवमक्खायं-

इह खलु समणेणं भगवया महावीरेणं आइमरेणं
तित्थयरेणं सयंसंबुद्धेणं पुरिसुत्तमेणं पुरिससीहेणं
पुरिसवरपोंडरीएणं पुरिसवरगंधहत्थिणं ।

लोगोत्तमेणं लोगनाहेणं लोगहिएणं लोगपईवेणं
लोगपज्जोयगरेणं ।

अभयदएणं चक्खुदएणं मग्गदएणं सरणदएणं
जीवदएणं बोहिदएणं धम्मदएणं ।

૧. પ. સે કિં તં સમવાએ ?

૩. સમવાએ ણં જીવા સમાસિજ્જંતિ, અજીવા સમાસિજ્જંતિ,
જીવાજીવા સમાસિજ્જંતિ,

લોએ સમાસિજ્જइ, અલોએ સમાસિજ્જइ, લોયાલોએ
સમાસિજ્જइ,

મસમએ સમાસિજ્જइ, પરમમએ સમાસિજ્જइ,
સસમયપરમમએ સમાસિજ્જइ ।

સમવાએ ણં એગાઇયાણં એગુત્તરિયાણં ઠાણમસયવિવહિદ્ધ-
યાણં ભાવાણં પરૂવણા આઘવિજ્જइ ।

દુવાલસંગસ્સ ય ગણિપિડગસ્સ પલ્લવમ્મે સમાસિજ્જइ ।

તથા આ પ્રકારનાં અન્ય પદાર્થોનું પણ આ
સમવાયાંગ સૂત્રમાં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલ છે.

સમવાયાંગની વાચનાઓ પરિમિત છે -યાવત્-
સંબ્રહણીઓ સંખ્યાત છે.

અંગની અપેક્ષાએ આ ચોથું અંગ છે.

આમાં એક અધ્યયન છે, એક શ્રુતસ્કંધ છે.

એક ઉદ્દેશન-કાળ છે, એક સમુદ્દેશન-કાળ છે.

પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ આનાં એક લાખ
યુમાલીસ હજાર પદ કહેવામાં આવ્યા છે.

સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને
સમજાવેલ છે.

આનું અધ્યયન કરનાર તદાત્મરુપ, જ્ઞાતા અને
વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે આમાં ચરણ કરણની પરુપણા કરી
છે -યાવત્- ઉપદર્શન કરેલ છે.

આ સમવાયાંગનું વર્ણન છે.

(ક) સમવાયાંગનું ઉત્કેષ :

હે આયુષ્મન્ ! મેં સાંભળ્યું છે, તે ભગવાને આવું
કહ્યું છે કે -

આદિ (શ્રુત ધર્મ-પ્રજ્ઞાયક) તીર્થકર, સ્વયંસંબુદ્ધ,
પુરુષોત્તમ, પુરુષસિંહ, પુરુષવર પુંડરીક, પુરુષવર
ગંધહસ્તી.

લોકોત્તમ, લોકનાથ, લોકહિતકર, લોકપ્રદીપ,
લોક પ્રદ્યોતકર,

અભયદાતા, ચક્ષુદાતા, માર્ગદાતા, શરણદાતા,
જીવનદાતા, બોધિદાતા, ધર્મદાતા,

સમવાએ ણં પરિત્તા વાયણા -જાબ- સંખેજ્જાઓ
સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાએ ચઉત્થે અંગે, એગે સુયક્ખંધે, એગે
અજ્ઝયણે,

એગે ઉદ્દેસણકાલે, એગે સમુદ્દેસણકાલે, એગે ચોયાલે
પદસયસહસ્સે પદગ્ગેણં,

સંખેજ્જા અક્ખરા -જાબ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં નાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણ
કરણ પરૂવણા આઘવિજ્જइ -જાબ- ઉવદંસિજ્જइ ।

- નંદી. સુ. ૮૬

ધમ્મદેસણં ધમ્મનાયગેણં ધમ્મસારહિણં ધમ્મવરચા-
 ઊરંતચક્કવટ્ટિણં અપ્પહિહયવર ણાણદંસણધરેણં,
 વિયટ્ટહ્હુમેણં, જિણેણં જાવણં, તિણ્ણેણં તારણં,
 બુદ્ધેણં વોહિણં, મુત્તેણં મોયગેણં,
 સઙ્ગણુણં સઙ્ગદરિસિણં સિવ-મયલ-મરુચ-મણંત-
 મક્કવય મઘ્વાવાહમપુણરાવિત્તિ સિદ્ધિગદનામધેયં
 ઠાણં સંપાવિડકામેણં ઇમે દુવાલસંગે ગણિપિડગે
 પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આચારે -જાવ- ૧૨. દિટ્ઠિવાણં ।

તત્થ ણં જે સે ચઉત્થે અંગે સમવાણં ત્તિ આહિણં ।

- સમ. સમ. ૧, સુ. ૧-૩

(૨૩) સમવાયાંગસસ ઊવસંહારો-

ઇચ્ચેયં એવમાહિજ્જહ, તં જહા-

કુલગરવંસેહ ય, તિત્થગરવંસેહ ય, ચક્કવટ્ટિવંસેહ
 ય, દસારવંસેહ ય, ગણધરવંસેહ ય, ઇસિવંસેહ ય,
 જહવંસેહ ય, મુણિવંસેહ ય, સુયેહ વા, સુયંગેહ વા,
 સુયસમાસેહ વા, સુયસ્થંધાહ વા, સમાવાણં વા,
 સંઘેહ વા, સમત્તમંગમક્કવાયં અજ્ઞયણં ।

- સમ. સુ. ૧૫૯

૨૩. (૫) વિયાહપણ્ણત્તી-

પ. સે કિં તં વિયાહે ?

૩. વિયાહે ણં સસમયા વિયાહિજ્જહ -જાવ- લોગાલોગે
 વિયાહિજ્જહ ।

વિયાહે ણં નાણાવિહસુર-નરિદ-રાયરિસિવિવિહ-
 સંસદ્ધયપુચ્છિયાણં જિણેણં વિત્થરેણ ભાસિયાણં

દઘ્વ-ગુણ-ખેત્ત-કાલ-પજ્જવ-પણ્ણ-પરિણામ-
 જહત્થિ- ભાવ-અણુગમ-નિક્કલેવ-ણય-પ્પમાણ-
 મુનિઉણોવક્રમ-વિવિહપ્પકારપાગહપયં સિયાણં,

લોગાલોગપ્પયાસિયાણં સંસારસમુદ્ધ-રૂદ ઉત્તરણસ-
 મત્થાણં સુરવહસંપૂજિયાણં,

ધર્મદેશક, ધર્મનાયક, ધર્મસારથી, ધર્મવરચાઉરંત-
 ચકવર્તી, અપ્રતિહત, શ્રેષ્ઠજ્ઞાન-દર્શનધારક,
 છદ્મ રહિત જ્ઞાતા અને જ્ઞાપક, તીર્ણ અને તારક,
 બુદ્ધ અને બોધક, મુક્ત અને મોચક.

સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, શિવ-અચલ-અરુજ-અનન્ત-
 અક્ષય-અવ્યાબાધ-અપુનરાવર્તક સિદ્ધગતિ
 નામક સ્થાનની સંપ્રાપ્તિનાં માટે અગ્રસર શ્રમણ
 ભગવાન મહાવીરે આ દ્વાદશાંગ ગણિપિટકની
 પ્રરૂપણા કરી છે, જેમકે-

૧. આચાર -ચાવત્-, ૨. દષ્ટિવાદ.

આમાં ચોથું અંગ સમવાય કહ્યું છે.

(૫) સમવાયાંગનો ઉપસંહાર :

એટલા માટે એવું કહેવાય છે કે, જેમકે-

કુલકરોનાં વંશ, તીર્થકરોનાં વંશ, ચકવર્તિઓનાં
 વંશ, દશારોનાં વંશ, ગણધરોનાં વંશ, ઋષિઓનાં
 વંશ, યતિઓનાં વંશ અને મુનિઓનાં વંશનું
 વર્ણન કરેલ છે. તથા આ શ્રુતજ્ઞાન રૂપ છે,
 શ્રુતાંગ રૂપ છે, શ્રુત સમાસરૂપ છે, શ્રુતસ્કંધ
 રૂપ છે, સમવાય રૂપ છે, સંખ્યા રૂપ છે અને
 સમસ્ત અંગરૂપ છે તથા અધ્યયન રૂપ છે.

૨૩. (૫) વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ :

પ્ર. વિવાહ (વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર)માં શું છે ?

૩. વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિમાં સિદ્ધાંતની વ્યાખ્યા કરેલ છે
 -ચાવત્- લોક અને અલોકની વ્યાખ્યા કરેલ છે.

વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિમાં નાના પ્રકારનાં દેવો,
 નરેન્દ્રો, રાજર્ષિઓ અને અનેક પ્રકારનાં સંશયોમાં
 પડેલ જનોનાં દ્વારા પૂછેલ પ્રશ્નોનાં અને
 જીનેન્દ્રદેવના દ્વારા ભાષિત (ઉત્તરો)નું વર્ણન
 કરેલ છે.

તથા દ્રવ્ય, ગુણ, ક્ષેત્ર, કાળ, પર્યાય, પ્રદેશ,
 પરિણામ, યથાસ્તિભાવ, અનુગમ, નિક્ષેપ,
 નય, પ્રમાણ, સુનિપુણ, ઉપક્રમોનાં વિવિધ
 પ્રકારો દ્વારા પ્રકટ રૂપથી પ્રકાશિત કરનાર,
 લોકાલોકનાં પ્રકાશક, વિસ્તૃત સંસારસમુદ્રથી
 પાર ઉતારવામાં સમર્થ, ઈન્દ્રો દ્વારા સંપૂજીત,

ભવિયજળહિયયાભિનંદિયાણં તમરયવિદ્ધંસણાણં
સુદિટ્ઠદીવભૂય ઈહા-મઙ્ગ-બુદ્ધિવદ્ધણાણં છત્તીસ-
સહસ્સમણૂણયાણં વાગરણાણં દંસણાઓ સુયત્થ-
બહુવિહપ્પગારા સીસહિયત્થા ય ગુણમહત્થા ।

વિયાહસ્સ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ
સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાએ પંચમે અંગે,

એગે સુયક્કંધે, એગે સાહરેગે અજ્ઞયણસએ,

દસ ઉદ્દેસગસહસ્સાઈ, દસ સમુદ્દેસગસહસ્સાઈ,

છત્તીસં વાગરણસહસ્સાઈ,

ચરુરાસીઈ પયસહસ્સાઈ પયગ્ગેણં પણ્ણત્તાઈ ।^૧

સંખેજ્જા અક્કરારા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા,

એવં ચરણકરણ પરૂવણા આઘવિજ્જઈ -જાવ-
ઉવદંસિજ્જઈ ।^૨

સે તેં વિયાહે ।

- સમ. સુ. ૧૪૦

(ક) વિયાહપણ્ણત્તીએ ઉદ્દેસણ વિહી-

પણ્ણત્તીએ આઙ્ગમાણં અટ્ઠઠ્ઠં સયાણં દો-દો ઉદ્દેસગા
ઉદ્દિસિજ્જંતિ ।

ભવ્યજનોનાં હૃદયોને અભિનન્દિત કરનાર,
તમોરજનું વિધ્વંસન કરનાર, સુદૃષ્ટ દીપક
સ્વરૂપ, ઈહા, મતિ અને બુદ્ધિને વધારનાર એવા
પરિપૂર્ણ છત્તીસ હજાર વ્યાકરણોને બતાવવાંથી
આ વ્યાખ્યા-પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રાર્થ અનેક પ્રકારોનાં
પ્રકાશક છે. શિષ્યોનાં હિત-કારક છે અને
ગુણોનાં મહાન્ અર્થથી પરિપૂર્ણ છે.

વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિની વાચનાઓ પરિમિત છે
-યાવત્- સંગ્રહણીઓ સંખ્યાત છે.

અંગોમાં આ પાંચમું અંગ છે.

આમાં એક શ્વેતસ્કંધ છે. સોથી કંઈક વધારે
અધ્યયન છે,

દસ હજાર ઉદ્દેશન-કાળ છે, દસ હજાર સમુદ્દેશન-
કાળ છે,

છત્તીસ હજાર પ્રશ્નોનાં ઉત્તર છે.

પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ ચોર્યાસી હજાર પદ છે.
સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને
સમજાવેલ છે.

આનું અધ્યયન કરનાર તદાત્મરૂપ અને જ્ઞાતા-
વિજ્ઞાતા બની જાય છે.

આ પ્રમાણે આમાં ચરણ-કરણની પ્રરૂપણા કરેલ
છે -યાવત્- ઉપદર્શન કરેલ છે.

આ વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિનું વર્ણન છે.

(ક) વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના અધ્યયનની વિધિ :

વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિનાં પ્રારંભનાં આઠ શતકોનાં
બે-બે ઉદ્દેશકોનું એક-એક દિવસમાં વાંચન
કરાય છે.

૧. (ક) સમવાયાંગમાં ૮૪ હજાર પદ પ્રમાણ બતાવ્યા છે, જ્યારે નંદી સૂત્રમાં બે લાખ ઈઠ્યાસી હજાર પદ પ્રમાણ છે.

(ખ) સમ. સમ. ૮૪, સુ. ૧૦

૨. પ. સે કિં તેં વિયાહે ?

૩. વિયાહે ણં જીવા વિયાહિજ્જંતિ, અજીવા વિયાહિજ્જંતિ, જીવાજીવા વિયાહિજ્જંતિ ।

લોએ વિયાહિજ્જઈ, અલોએ વિયાહિજ્જઈ, લોયાલોએ વિયાહિજ્જઈ ।

સસમએ વિયાહિજ્જઈ, પરસમએ વિયાહિજ્જઈ, સસમયપરસમએ વિયાહિજ્જઈ ।

વિયાહે ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ,

સે ણં અંગટ્ઠયાએ પંચમે અંગે, એગે સુયક્કંધે, એગે સાહરેગે અજ્ઞયણસએ, દસ ઉદ્દેસગસહસ્સાઈ, દસ સમુદ્દેસગસહસ્સાઈ, છત્તીસં
વાગરણસહસ્સાઈ, દો લક્ષા અટ્ઠાસીતિં પયસહસ્સાઈ પયગ્ગેણં,

સંખેજ્જા અક્કરારા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં નાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણકરણ પરૂવણં આઘવિજ્જઈ, સે તેં વિયાહે ।

- નંદી. સુ. ૮૮

ગઘરં-ચઠ્ઠસાઁ પઢમદિવસે અટ્ઠ, ટિઢયદિવસે ઢો ડઢેસગા ડઢિસિજ્જંતિ ।

નવમાઠો સયાઠો આરઢ્ઢં ઝાવઢયં ઝાવઢયં ઠાઢ ટાવઢયં ટાવઢયં ડઢિસિજ્જઢ,

ડકઠોસેઢં સયં પિ ઁગદિવસેઢં ડઢિસિજ્જઢ, મઝ્ઢિમેઢં ઢોઢિં દિવસેઢિં સયં, ઝઢઢ્ઢેઢં ટિઢિં દિવસેઢિં સયં ।

ઁવં -ઝાવ- ટીસઢમં સયં ।

ગઘરં-ગોસાલો ઁગદિવસેઢં ડઢિસિજ્જઢ, ઝઢ ઠિઠો ઁગેઢ ઝેવ આયંઢિલેઢં અઢુઢ્ઢઢઢ, અઢ્ઢ્ઢ ઠિઠો આયંઢિલ છટ્ઠેઢં અઢુઢ્ઢઢઢ ।

ઁકઢઢીસ-ઢાઢીસ-ઢેઢીસઢમાઢં સયાઢં ઁકઢકદિવસેઢં ડઢિસિજ્જંતિ ।

ઝઠઢીસઢમં ઝઠઢિં દિવસેઢિં - છ છ ડઢેસગા ડઢિસિજ્જંતિ ।

પંઝઢીસઢમં ઢોઢિં દિવસેઢિં - છ છ ડઢેસગા ડઢિસિજ્જંતિ ।

ગમિયાઢં આઢમાઢં સઢ્ઢસયાઢં ઁકઢકદિવસેઢં ડઢિસિજ્જંતિ ।

ઁગિંદિય-સયાઢં ઢારસ ઁગેઢ દિવસેઢં ડઢિસિજ્જંતિ ।

સેઢિસયાઢં ઢારસ ઁગેઢ દિવસેઢં ડઢિસિજ્જંતિ ।

ઁગિંદિયમઢાઝુમ્મસયાઢં ઢારસ ઁગેઢ દિવસેઢં ડઢિસિજ્જંતિ ।

ઁવં ઢેઢંદિયાઢં ઢારસ, ઢેઢંદિયાઢં ઢારસ, ઝઠરિંદિયાઢં ઢારસ, અસઢિપંઝિંદિયાઢં ઢારસ, સઢિપંઝિંદિયમઢાઝુમ્મસયાઢં ઁકઢઢીસ ઁગદિવસેઢં ડઢિસિજ્જંતિ ।

રાસીઝુમ્મસયં ઁગદિવસેઢં ડઢિસિજ્જંતિ ।

- ઢિયા. ડપસંઢાર સુઢ

વિશેષ : યોઠા શઢકઢાં આઠ ડઢેશકોઢું ઢાંયઢ પઢેલા દિવસે અને ઢાકીઢા ઢે ડઢેશકોઢું ઢાંયઢ ઢીઝા દિવસે કરાય ઁ.

નવઢાં શઢકઢી લઢને ઢીસઢાં શઢક સુઢી ઝેટલું-ઝેટલું શિઢ્યઢી ઢુઢ્ઢિઢાં સ્થિર ઠઈ શકે ઢેટલું-ઢેટલું ઁક-ઁક દિવસઢાં ઢાંયઢ કરાય ઁ.

ડઢકૃષ્ઠ ઁક દિવસઢાં ઁક શઢકઢું પઝા ઢાંયઢ કરી શકાય ઁ, મઢ્યમ ઢે દિવસઢાં અને ઝઢઢ્ય ઢઝા દિવસઢાં ઁક શઢકઢું ઢાંયઢ કરી શકાય ઁ.

આ પ્રઢાણે ઢીસ શઢક સુઢી ઝાણવા ઝોઈઁ.

વિશેષ : પંઢરઢું ગૌશાલક શઢકઢું ઁક ઝ દિવસઢાં ઢાંયઢ કરવું ઝોઈઁ. ઝો ઢાકી રઢી ઝાય ઢો ઢીઝા દિવસે આયંઢિલ કરીઢે ઢાંયઢ કરવું ઝોઈઁ. ઁઢાં પઝા રઢી ઝાય ઢો ઢીઝા દિવસે આયંઢિલ (ઁ ઢકઢ અઠાઢ ઢે આયંઢિલ) કરીઢે ઢાંયઢ કરવું ઝોઈઁ.

ઁકઢઢીસ, ઢાઢીસ અને ઢેઢીસઢું શઢકઢે ઁક-ઁક દિવસઢાં ઢાંયઢ કરવું ઝોઈઁ.

યોઢીસઢાં શઢકઢે ઁ - ઁ ડઢેશકોઢું ઢાંયઢ કરીઢે યાર દિવસોઢાં પૂર્ણ કરવું ઝોઈઁ.

પચ્ઢીસઢાં શઢકઢાં પ્રઢિઢિન ઁ - ઁ ડઢેશકોઢું ઢાંયઢ કરીઢે ઢે દિવસઢાં પૂર્ણ કરવું ઝોઈઁ.

ઁક સઢાઢ પાઠવાઢા ઢંઢી શઢક આઢિ સાઢ શઢકોઢું ઢાંયઢ ઁક દિવસઢાં પૂર્ણ કરવું ઝોઈઁ.

ઢાર ઁકેઢ્ઢિય શઢકોઢું ઢાંયઢ ઁક દિવસઢાં કરવું ઝોઈઁ.

ઢાર શ્રેણી શઢકોઢું ઢાંયઢ ઁક દિવસઢાં કરવું ઝોઈઁ.

ઁકેઢ્ઢિયઢાં ઢાર મઢાયુઝમશઢકોઢું ઢાંયઢ ઁક ઝ દિવસઢાં કરવું ઝોઈઁ.

આ પ્રઢાણે ઢેઈઢ્ઢિયઢાં ઢાર, ઢેઈઢ્ઢિયઢાં ઢાર, યડરેઢ્ઢિયઢાં ઢાર, અસંઝી પંચેઢ્ઢિયઢાં ઢાર શઢકોઢું ઢઠા ઁકઢઢીસ સંઝી-પંચેઢ્ઢિય મઢાયુઝમ શઢકોઢું ઢાંયઢ પઝા ઁક-ઁક દિવસઢાં કરવું ઝોઈઁ.

ઁકઢાલીસઢાં રાશિયુઝમઢી ઢાંયઢા પઝા ઁક દિવસઢાં આપઢી ઝોઈઁ.

(ખ) વિયાહપણ્ણત્તીએ સયગુદ્દેગણિ ય સંખ્યા-

મઘ્વાણ ભગવર્ડે અટ્ઠતીમં સયં સયાણં (૧૩૮)

ઉદ્દેસગાણં ણ્ણવિંસદ્ સયાણી પંચવિંસદ્ અહિયાણી

- વિયા. ઉપસંહાર

વિયાહપણ્ણત્તીએ એકાસીદ્ મહાજુમ્મમયા પણ્ણત્તા ।

- સમ. સમ. ૮૧, સુ. ૩

(ગ) વિયાહપણ્ણત્તીએ પયા

ચુલસીદ્ સયસહસ્સા પયાણં પવરવરણાણ-દંસીદ્દિં ।

ભાવાભાવમર્ણતા પણ્ણત્તા ણ્ણમંગમ્મિ^૧ ॥૧॥

- વિયા. પૃ. ૧૧૮૩, સુ. ૨

વિયાહપણ્ણત્તીએ ણં ભગવતીએ ચરારાસીદ્ પયસહસ્સા

પદમ્મેણં પણ્ણત્તા ।

- સમ. સમ. ૮૪, સુ. ૧૦

(ઘ) વિયાહપણ્ણત્તીએ સયગુદ્દેસગાણં સંગહણી ગાહાઓ-

૧. રાયગિહ્ ચલણ, ૨. દુક્ખે, ૩. કંઘપઓસે ય,
૪. પગદ્, ૫. પુઢવીઓ । ૬. જાવંતે, ૭. નેરડાણ,
૮. વાલે, ૯. ગુરૂણ ય, ૧૦. ચલણાઓ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૧, ડ. ૧, સુ. ૨

૧. આણમદ્, ૨. સમુઘાય, ૩. પુઢવી, ૪. ઈન્દિય,
૫. ણિયંઠ, ૬. ભાસાય । ૭. દેવ, ૮. સભા, ૯. લીવ,
૧૦. અત્થિ ય વીયમ્મિ સણ દસુદ્દેસા^૨ ॥૨॥

- વિયા. સ. ૨, ડ. ૧, સુ. ૧

(ખ) વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના શતક અને ઉદ્દેશકોની સંખ્યા :

સંપૂર્ણ ભગવતી સૂત્રમાં કુલ એકસો આડત્રીસ (૧૩૮) શતક છે.

જેમાં એક હજાર નવસો પચ્ચીસ (૧૮૨૫) ઉદ્દેશક છે.

વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિમાં એક્યાસી (૮૧) મહાયુગ્મશતક કહ્યા છે.

(ગ) વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના પદ :

સર્વ શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન અને દર્શનનાં ધારક મહાપુરુષોએ આ અંગસૂત્રમાં (૮૪) ચોર્યાસી લાખ પદ કહ્યા છે.

તથા વિધિ-નિષેધ રુપ ભાવ તો અનન્ત કહ્યા છે.

વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ નામક ભગવતી સૂત્રનાં પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ (૮૪) ચોર્યાસી હજાર પદ કહ્યા છે.

(ઘ) વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના શતકોનાં ઉદ્દેશકોની સંગ્રહણી ગાથાઓ :

૧. રાજગૃહ નગરમાં "ચલન", ૨. દુઃખ, ૩. કાંક્ષા-પ્રદોષ, ૪. (કર્મ) પ્રકૃતિ, ૫. પૃથ્વીઓ, ૬. જેટલા દૂરથી, ૭. નારક, ૮. ખાલ, ૯. ગુરુ, ૧૦. ચલનાદિ. પ્રથમ શતકમાં આ દસ ઉદ્દેશક છે.

૧. શ્વાસોચ્છ્વાસ, ૨. સમુદ્ધાત, ૩. પૃથ્વી, ૪. ઈન્દ્રિયો, ૫. નિર્મથ, ૬. ભાષા, ૭. દેવ, ૮. (ચમરેન્દ્ર) સભા, ૯. દ્વીપ (સમયક્ષેત્રનું સ્વરુપ), ૧૦. અસ્તિકાય. બીજા શતકમાં આ દસ ઉદ્દેશક છે.

૧. તવનિયમવિણયવેલો, જયદ્ મદા નાણવિમલવિપુલજલો ।
હેડમયવિપુલવેગો, મંઘસમુદ્ધો ગુણવિસાલો ॥૨॥

ણમો ગોયમાઈણં ગણહરાણં, ણમો ભગવર્ડેણ વિયાહપણ્ણત્તીએ,
ણમો દુવાલસંગસ્સ ગણિપિડગસ્સ ।

કુમ્મુયમુમંઠિયચલણા, અમલિયકોરેટ્ઠિંટસંકાસા ।

મુયદેવયા ભગવર્ડે, મમ મતિતિમિરં પણાસેડ ॥૧॥

વિયસિયઅરવિંદકરા, નાસિયતિમિરા સુયાહિયા દેવી ।

મજ્ઞં પિ દેડ મેહં, બુહવિબુહણમંસિયા ણિચ્ચં ॥૧॥

મુયદેવયાએ પણમિમો, જીએ પસાણ સિચ્ચિયં નાણં ।

અણં પવયણદેવિં, સંતિકરિં તં નમંસામિ ॥૨॥

મુયદેવયા ય જક્ખો, કુંભધરો બંભસંતિવેરોટ્ઠા ।

વિજ્ઞા ય અંતહુડી, દેડ અવિગ્ઘં લિહંતસ ॥૩॥

- વિયા. ઉપસંહાર સૂત્ર

આ અંશ લેખનકર્તા આદિનાં દ્વારા પરિવર્ધિત છે.
એવું વ્યાખ્યાકાર પૂર્વાચાર્યોનું મંતવ્ય છે.

૨. (ક) ૧. ડસાસ ઘંદણ વિ ય, ૨. સમુઘાય, ૩-૪. પુઢ-વિંદિય, ૫. અણ્ણાત્થિ, ૬ ભામા ય ।

૭. દેવાય, ૮. ચમરચંચા, ૯-૧૦. સમયચિત્તત્થિકાય વીય સણ ॥૧॥

(ખ) વીએ ૧. ઘંદણ, ૨. સમુઘાય, ૩. પુઢવિ તહ, ૪. ઈન્દિય, ૫. અણ્ણાત્થિય ।

૬. મણ્ણામિ, ૭. દેવ, ૮. નયરી, ૯-૧૦. સમયચિત્ત અણ્ણાત્થિય ॥

- વિયા. સ. ૨, ડ. ૧, સુ. ૧ ના પાઠાન્તર.

૧. કેરિસ વિઝ્વણા, ૨. ચમર, ૩. કિરિય, ૪-૫. જાણિત્થિ, ૬. નગર, ૭. પાલાય। ૮. અહિવહ, ૯. ઇંદિય, ૧૦. પરિસા તદ્દયમ્મિ માદ દમુદ્દેસા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૩, ૩. ૧, સુ. ૧

૧-૮. ચત્તારિ વિમાણેહિં, ૫-૮. ચત્તારિ ય હોંતિ રાયહાણીહિં ।

૯. નેરહ, ૧૦. લેસ્સાહિયદસઉદ્દેસાચ્ચઉત્થસણ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૪, ૩. ૧, સુ. ૧

૧. ચંપ રવિ, ૨. અણિલ, ૩. ગંઠિય, ૪. સદ્દે, ૫-૬. છઠમાયુ, ૭. ઇયણં, ૮. ગિયંઠે। ૯. રાયગિહં, ૧૦. ચંપાચંદિમા ય દસ પંચમ્મિ સણ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૫, ૩. ૧, સુ. ૧

૧. વેયણં, ૨. આહાર, ૩. મહસ્સવે ય, ૪. સપેદસ, ૫. તમુયણ, ૬. ભવિણ । ૭. સાલી, ૮. પુઢવી, ૯-૧૦. કમ્મડન્નઉત્થિ દસ છટ્ઠમ્મિ સણ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૬, ૩. ૧, સુ. ૧

૧. આહાર, ૨. વિરહ, ૩. થાવર, ૪. જીવા, ૫. પક્ષી ય, ૬. આજ, ૭. અણગારે। ૮. છઠમત્થ, ૯. અસંવુહ, ૧૦. અન્નઉત્થિ દસ સત્તમમ્મિ સણ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૭, ૩. ૧, સુ. ૧

૧. પોગ્ગલ, ૨. આસીવિસ, ૩. રુક્ખ, ૪. કિરિય, ૫. આજીવ, ૬-૭. ફાસુગમદત્તે ૮. પડિણીય, ૯. બંધ, ૧૦. આરાહણા ય દસ અટ્ઠમમ્મિ સણ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૮, ૩. ૧, સુ. ૧

૧. જંબુદ્દીવે, ૨. જોહસ, ૩-૩૦. અંતરદીવા, ૩૧. અસોચ્ચ, ૩૨. ગંગેય । ૩૩. કુંડગ્ગામે, ૩૪. પુરિસે નવમમ્મિ સયમ્મિ ચોત્તીસા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૯, ૩. ૧, સુ. ૧

૧. દિસિ, ૨. સંવુહઅણગારે, ૩. આહ્હી, ૪. સામહત્થિ, ૫. દેવિ, ૬. સખા । ૭-૩૪. ઉત્તર અંતરદીવા દસમમ્મિ સયમ્મિ ચોત્તીસા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૧૦, ૩. ૧, સુ. ૧

૧. ઉપ્પલ, ૨. માલુ, ૩. પલાસે, ૪. કુંભી, ૫. નાલીય, ૬. પડમ, ૭. કણ્ણીય । ૮. નલિણ, ૯. સિવ, ૧૦. લોગ, ૧૧-૧૨. કાલા લંભિયા દસ દો ય એકકારે ॥૧॥

- વિયા. સ. ૧૧, ૩. ૧, સુ. ૧

૧. વિકુર્વણા-શક્તિ, ૨. ચમરેન્દ્રનો ઉત્પાત, ૩. ક્રિયા, ૪. દેવ દ્વારા વિકુર્વિત યાન, ૫. સાધુ દ્વારા સ્ત્રી આદિનાં રુપોની વિકુર્વણા, ૬. નગર, ૭. લોકપાલ, ૮. અધિપતિ, ૯. ઈન્દ્રિય, ૧૦. પરિષદ્ ત્રીજા શતકમાં આ દસ ઉદૈશક છે.

એકથી ચાર ઉદૈશકોમાં વિમાન સંબંધી, પાચથી આઠ ઉદૈશકોમાં રાજધાનીઓનું, નવમાં ઉદૈશકમાં નરકનું અને દસમાં ઉદૈશકમાં લેશ્યાઓ સંબંધી વર્ણન છે. ચોથા શતકમાં આ દસ ઉદૈશક છે.

૧. ચંપા નગરીમાં સૂર્ય સંબંધી પ્રશ્નોત્તર, ૨. વાયુ સંબંધી પ્રરુપણ, ૩. જાલગ્રંથીનું ઉદાહરણ, ૪. શબ્દ, ૫. છદ્મસ્થ, ૬. આયુ, ૭. પુદ્ગલોનું કંપન, ૮. નિર્ઝંથી-પુત્ર અણગાર, ૯. રાજગૃહ, ૧૦. ચંપાનગરીમાં ચંદ્ર. પાંચમાં શતકમાં આ દસ ઉદૈશકો છે.

૧. વેદના, ૨. આહાર, ૩. મહાશ્રવ, ૪. સપ્રદેશ, ૫. તમસ્કાય, ૬. ભવ્ય, ૭. શાળી, ૮. પૃથ્વી, ૯. કર્મ, ૧૦. અન્યતીર્થિક. છઠા શતકમાં આ દસ ઉદૈશક છે.

૧. આહાર, ૨. વિરતિ, ૩. સ્થાવર, ૪. જીવ, ૫. પક્ષી, ૬. આયુષ્ય, ૭. અણગાર, ૮. છદ્મસ્થ, ૯. અસંવૃત, ૧૦. અન્યતીર્થિક. સાતમાં શતકમાં આ દસ ઉદૈશક છે.

૧. પુદ્ગલ, ૨. આશીવિષ, ૩. વૃક્ષ, ૪. ક્રિયા, ૫. આજીવ, ૬. પ્રાસુક, ૭. અદત્ત, ૮. પ્રત્યનીક, ૯. બંધ, ૧૦. આરાધના. આઠમાં શતકમાં આ દસ ઉદૈશક છે.

૧. જંબુદ્વીપ, ૨. જ્યોતિષ, ૩-૩૦. (અહ્યાવીસ) અંતર્દ્વીપ, ૩૧. અશ્રુત્વાકેવળી, ૩૨. ગાંગેય અણગાર, ૩૩. (બ્રાહ્મણ) કુંડગ્ગામ, ૩૪. પુરુષ. નવમાં શતકમાં આ ચોત્રીસ (૩૪) ઉદૈશક છે.

૧. દિશા, ૨. સંવૃત અનગાર, ૩. આત્મત્તદ્ધિ, ૪. શ્યામહસ્તી, ૫. દેવી, ૬. સુધર્મા સભા અને ૭ થી ૩૪ ઉત્તરવર્તી અન્તર્દ્વીપ. દસમાં શતકમાં આ ચોત્રીસ (૩૪) ઉદૈશક છે.

૧. ઉત્પલ, ૨. શાલૂક, ૩. પલાશ, ૪. કુંભી, ૫. નાડીક, ૬. પદ્મ, ૭. કર્ણિકા, ૮. નલીન, ૯. શિવરાજર્ષિ, ૧૦. લોક, ૧૧. કાળ, ૧૨. આલંબિકા નગરી. અગિયારમાં શતકમાં આ બાર ઉદૈશક છે.

૧. સંખે, ૨. જયંતિ, ૩. પુઢવી, ૪. પોગ્ગલ,
૫. અઙવાય, ૬. રાહૂ, ૭. લોગે ય । ૮. નાગે ય,
૯. દેવ, ૧૦. આયા આરસમણ દસુદ્દેસા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૧૨, ડ. ૧, સુ. ૧

૧. પુઢવી, ૨. દેવ, ૩. મણંતર, ૪. પુઢવી,
૫. આહારમેવ, ૬. ડવવાણ । ૭. ભાસા, ૮. કમ્મ,
૯. અણગારે કેયાઘડિયા, ૧૦. સમુઘવાણ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૧, સુ. ૧

૧. ચર, ૨. ડમ્માદ, ૩. સરીરે, ૪. પોગ્ગલે,
૫. અગ્ણીતહા, ૬. કિમાહારે । ૭-૮. સંસિદ્ધમંતરે
ખલુ, ૯. અણગારે, ૧૦. કેવલી ચેવ ।

- વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૧, સુ. ૧

૧. અઢિકરણિ, ૨. જરા, ૩. કમ્મે, ૪. જાવતિયં,
૫. ગંગદત્ત, ૬. સુમિણે ય । ૭. ડવયોગ, ૮. લોગ,
૯. બલિ, ૧૦. ઓહિ, ૧૧. દીવ, ૧૨. ડદહી,
૧૩. દિસા, ૧૪. થણિણ ॥

- વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૧, સુ. ૧

૧. કુંજર, ૨. સંજય, ૩. સેલેસિં, ૪. કિરિયં,
૫. ઈસાણ, ૬-૭. પુઢવિ, ૮-૯. દગ, ૧૦-૧૧.
વાઝ । ૧૨. ંગિંદિય, ૧૩. નાગ, ૧૪. સુવણ્ણં,
૧૫. વિજ્ઞુ, ૧૬. વાય, ૧૭. ડમ્ગિ સત્તરસે ॥૧॥

- વિયા. સ. ૧૭, ડ. ૧, સુ. ૨

૧. પઢમા, ૨. વિસાહ, ૩. માયંદિણ્ય, ૪. પાણાઙવાય,
૫. અસુરે ય । ૬. ગુલ, ૭. કેવલિ, ૮. અણગારે,
૯. ભવિણ તહ, ૧૦. સોમિલડટ્ઠારસે ॥૧॥

- વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૧, સુ. ૧

૧. લેસા ય, ૨. ગલ્ભ, ૩. પુઢવી, ૪. મહાસવા,
૫. ચરમ, ૬. દીવ, ૭. ભવણા ય । ૮. નિલ્લત્તિ,
૯. કરણ, ૧૦. વણચરસુરા ય ંગુણવીસઙમે ॥૧॥

- વિયા. સ. ૧૯, ડ. ૧, સુ. ૧

૧. બેઙ્ઙિય, ૨. માગાસે, ૩. પાણવહે, ૪. ડવચણ ય,
૫. પરમાણૂ । ૬. અંતર, ૭. બંધે, ૮. ભૂમિ, ૯. ચારણ,
૧૦. સોવલ્લમા જીવા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૨૦, ડ. ૧, સુ. ૧

૧. સાલિ, ૨. કલ, ૩. અયસિ, ૪. વંસે, ૫. ડલ્લૂ,
૬. દલ્લે ય, ૭. અલ્લ, ૮. તુલસી ય । અટ્ઠેણ
દસવગ્ગા અસીઙ પુણ હોંતિ ડદ્દેસા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૨૧, ડ. ૧, સુ. ૧

૧. શંખ, ૨. જયંતી, ૩. પૃથ્વી, ૪. પુઢગલ,
૫. અતિપાત, ૬. રાહૂ, ૭. લોક, ૮. નાગ,
૯. દેવ, ૧૦. આત્મા. બારમાં શતકમાં આ દસ
ઉદેશક છે.

૧. પૃથ્વી, ૨. દેવ, ૩. અનન્તર, ૪. પૃથ્વી,
૫. આહાર, ૬. ડપપાત, ૭. ભાષા, ૮. કર્મ,
૯. અણગાર, દોરીના છેડે બાંધેલ ઘડી, ૧૦.
સમુદ્ધાત: તેરમાં શતકમાં આ દસ ઉદેશક છે.

૧. ચરમ, ૨. ડન્માદ, ૩. શરીર, ૪. પુઢગલ,
૫. અગ્નિ, ૬. આહારપૃચ્છા, ૭. સંશિલ્ષ્ટ,
૮. અંતર, ૯. અનગાર, ૧૦. કેવળી. ચોદમાં
શતકમાં આ દસ ઉદેશક છે.

૧. અઢિકરણી, ૨. જરા, ૩. કર્મ, ૪. યાવતીય,
૫. ગંગદત્ત, ૬. સ્વપ્ન, ૭. ડપયોગ, ૮. લોક,
૯. બલી, ૧૦. અવધિ, ૧૧. દ્વીપ, ૧૨. ડદધિ,
૧૩. દિશા, ૧૪. સ્તનિત. સોળમાં શતકમાં આ
ચોદ ઉદેશક છે.

૧. કુંજર, ૨. સંયત, ૩. શૈલેશી, ૪. ક્રિયા,
૫. ઈશાન, ૬-૭. પૃથ્વી, ૮-૯. ડદક, ૧૦-૧૧. વાયુ,
૧૨. ંકેન્દ્રિય, ૧૩. નાગકુમાર, ૧૪. સુવર્ણકુમાર,
૧૫. વિદ્યુતકુમાર, ૧૬. વાયુકુમાર, ૧૭. અગ્નિ-
કુમાર. સત્તરમાં શતકમાં સત્તર ઉદેશક છે.

૧. પ્રથમ, ૨. વિશાખા, ૩. માકંદિક,
૪. પ્રાણાતિપાત, ૫. અસુર, ૬. ગોળ, ૭. કેવળી,
૮. અનગાર, ૯. ભવિક, ૧૦. સોમિલ. અઢારમાં
શતકમાં આ દસ ઉદેશક છે.

૧. લેશ્યા, ૨. ગર્ભ, ૩. પૃથ્વી, ૪. મહાશ્રવ,
૫. ચરમ, ૬. દ્વીપ, ૭. ભવન, ૮. નિર્વૃત્તિ;
૯. કરણ, ૧૦. વાણવ્યંતર દેવ. ંગણીસમાં
શતકમાં આ દસ ઉદેશક છે.

૧. બેઙ્ઙિય, ૨. આકાશ, ૩. પ્રાણવધ,
૪. ડપચયં, ૫. પરમાણુ, ૬. અંતર, ૭. બંધ,
૮. ભૂમિ, ૯. ચારણ, ૧૦. સોપકમી જીવ.
વીસમાં શતકમાં આ દસ ઉદેશક છે.

૧. શાળી, ૨. કલાય (વટાણા), ૩. અળસી,
૪. વાંસ, ૫. ઈલુ, ૬. દાર્બડો, ૭. વાદળા,
૮. તુલસી. ંકવીસમાં શતકમાં આ આઠ વર્ગ
છે. પ્રત્યેક વર્ગમાં દસ-દસ ઉદેશક હોવાથી બધા
મળીને ૮૦ ઉદેશક હોય છે.

૧-૨. તાલેગટિઠય, ૩. બહુબીયગા ય, ૪. ગુચ્છા ય,
૫. ગુમ્મ, ૬. વલ્લી ય। છદ્દસવગ્ગા એ સદિઠં પુણ
હોતિ ઉદ્દેસા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૨૨, ઉ. ૧, સુ. ૧

૧. આલુય, ૨. લોહી, ૩. અવણ, ૪. પાઢા, ૫. તહ
માસવણિ વલ્લી ય। પંચેતે દસવગ્ગા પળ્ણાસં હોતિ
ઉદ્દેસા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૨૩, ઉ. ૧, સુ. ૧

૧. લેસા ય, ૨. દબ્બ, ૩. સંઠાણં, ૪. જુમ્મ, ૫.
પજ્જવ, ૬. નિયંઠ, ૭. સમણા ય। ૮. ઓહે,
૯-૧૦. ભવિયા ભવિણ, ૧૧. સમ્મા, ૧૨. મિચ્છે
ય ઉદ્દેસા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૨૫, ઉ. ૧, સુ. ૧

૧. જીવા ય, ૨. લેસ, ૩. પક્કિય, ૪. દિટ્ઠી, ૫.
અન્નાણ, ૬. નાણ, ૭. સન્નાઓ। ૮. વેય, ૯. કસાય,
૧૦. ઉવયોગ, ૧૧. યોગ એકકારસ વિ ઠાણા ॥૧॥

- વિયા. સ. ૨૬, ઉ. ૧, સુ. ૧

(બ) વિયાહપળ્ણત્તીએ ઉદ્દેસગાણં સંગહણીગાહાઓ-
છટ્ઠઽટ્ઠમ માસો અદ્ધમાસો વાંસાંઈ અટ્ઠ ઇમ્માસા।
તીસગ-કુરુદત્તાણં તવ ભત્તપરિણ્ણ પરિયાઓ ॥૧॥

ઉચ્ચત્ત વિમાણાણં પાદુબ્ભવ પેચ્છણા ય સંલાવે।

કિચ્ચ વિવાદુપ્પત્તી, સણંકુમારે ય ભવિયત્તં ॥૧॥

- વિયા. સ. ૩, ઉ. ૧, સુ. ૬૫

ઇત્થી અસી પઢાગા જળ્ણોવઙ્ગે ય હોઈ બોદ્ધવ્વે।

પલ્હત્થિય પલિયંકે અભિયોગવિકુલ્લવ્વણા માયી ॥૧॥

- વિયા. સ. ૩, ઉ. ૫, સુ. ૧૬

કિમિદં રાયગિહં તિ ય, ઉજ્જોએ અંધકારો સમણ ય।

પાસંતિવાસિપુચ્છા રાઈંદિય દેવલોગા ય ॥૧॥

- વિયા. સ. ૫, ઉ. ૯, સુ. ૧૮

મહાવેદ્ધો ય વત્થેકદ્દમ ઁજળમણ ય અહિકરણી।

તળહત્થે ય કવલ્લે કરણ મહાવેયણા જીવા ॥

- વિયા. સ. ૬, ઉ. ૧, સુ. ૧૪

૧. તાળ, ૨. એક ગોઠલીવાળા, ૩. બહુબીજક,
૪. ગુચ્છ, ૫. ગુલ્મ, ૬. વલ્લી. બાવીસમાં શતકમાં
આ છ વર્ગ છે. પ્રત્યેક વર્ગનાં ૧૦-૧૦ ઉદ્દેશક
હોવાથી બધા મળીને સાઈઠ ઉદ્દેશક હોય છે.

૧. બટેટા, ૨. લોહી, ૩. અવક, ૪. પાઠા,
૫. માષપર્ણીવલ્લી, ત્રેવીસમાં શતકમાં આ
પાંચ વર્ગ છે. પ્રત્યેક વર્ગનાં ૧૦-૧૦ ઉદ્દેશક
હોવાથી પાંચ વર્ગોનાં પચાસ ઉદ્દેશક હોય છે.

૧. લેશ્યા, ૨. દ્રવ્ય, ૩. સંસ્થાન, ૪. યુગ્મ, ૫.
પર્યવ, ૬. નિર્ગ્રંથ, ૭. શ્રમણ, ૮. ઓધ, ૯. ભવ્ય,
૧૦. અભવ્ય, ૧૧. સમ્યગ્દષ્ટિ, ૧૨. મિથ્યાદષ્ટિ.
પચ્ચીસમાં શતકમાં આ બાર ઉદ્દેશક છે.

૧. જીવ, ૨. લેશ્યા, ૩ પાક્ષિક, ૪. દષ્ટિ,
૫. અજ્ઞાન, ૬. જ્ઞાન, ૭. સંજ્ઞા, ૮. વેદ,
૯. કષાય, ૧૦. ઉપયોગ, ૧૧. યોગ.
છવીસમાં શતકમાં આ અગિયાર ઉદ્દેશક છે.

(ચ) વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિના ઉદ્દેશકોની સંગ્રહણી ગાથાઓ :

તિષ્ઠક શ્રમણ અને કુરુદત્ત પુત્ર શ્રમણનાં છટ્ઠ-
છક, અટ્ઠમ-અટ્ઠમ તપ, માસ, અર્ધ માસનું
અનશન, આઠ વર્ષ કે છ માસની દીક્ષા પર્યાયનું
વર્ણન તથા -

ઈન્દ્રોનાં વિમાનોની ઉંચાઈ, એક ઈન્દ્રનાં બીજા
ઈન્દ્રની પાસે આગમન, પરસ્પર પ્રેક્ષણ, આલાપ-
સંલાપ, કાર્ય, વિવાદોત્પત્તિ તથા સનત્કુમારેન્દ્રની
ભવસિદ્ધિક્તા આદિની પૃચ્છા આ ઉદ્દેશકમાં છે.

સ્ત્રી, તલવાર, પતાકા, યજ્ઞોપવીત, પલ્હથી,
પર્યકાસન આ બધા રુપોમાં અભિયોગ અને
વિકુર્વણા અને તેને માથી કરે છે તેનું વર્ણન આ
ઉદ્દેશકમાં છે.

રાજગૃહ નગર શું છે ? ઉદ્યોત, અંધકાર, સમય
સંબંધી જ્ઞાસા, રાત-દિવસના વિષયમાં
પાર્શ્વજિનશિષ્યોનાં પ્રશ્નોત્તર અને દેવલોક
વિષયક પ્રશ્નોત્તર આ ઉદ્દેશકમાં છે.

મહાવેદનાં, કર્દમ અને પંજનના રંગથી રંગાયેલ
વસ્ત્ર, અધિકરણી, તૃણ હસ્તક, લોઢાની લોઢી કે
કડાઈ કરણ અને મહાવેદનાવાળા જીવ આ
વિષયોનું આ ઉદ્દેશકમાં વર્ણન કરેલ છે.

૧. વહુકમ્મ, ૨. વત્થપોગ્ગલ પયોગસા વીસમા ય,
૩. સાદીએ ૧, ૪-૫. કમ્મટ્ઠિઈ-ત્થિ, ૬. સંજય,
૭. સમ્મવિટ્ઠી ય, ૮. સળ્ણી ય ॥૧॥

૯. ભવિએ, ૧૦. ઢંસળ, ૧૧. પજ્જત્ત, ૧૨. ભાસએ,
૧૩. પરિત્ત, ૧૪. નાળ, ૧૫. જોગે ય । ૧૬-૧૭.
ઉવઓગાઠહારગ, ૧૮. સુહુમ, ૧૯. ચરિમ વંધે ય,
૨૦. અપ્પવહુયં ॥૨॥

- વિયા. સ. ૬, ડ. ૩, સુ. ૧

તમુકાએ કપ્પપળએ, અગળી, પુઢવી ય, અગળિ
પુઢવીસુ ।

આડ-તેડ-વળસસઢ, કપ્પુવરિમ કળ્હરાઈસુ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૬, ડ. ૮, સુ. ૨૬

જીવાળં સુહં ઢુક્કવં, જીવે જીવઢ તહેવ ભવિયા ય ।
એઠંતઢુક્કવેઢેળ, અત્તમાયા ય કેવલી ॥૧॥

- વિયા. સ. ૬, ડ. ૧૦, સુ. ૧૫

૧. નેરઢય, ૨. ફાસ, ૩. પળિહી, ૪. નિરયંતે ચેવ,
૫. લોયમજ્ઢેય । ૬. ઢિસિ ઢિસાળ ય પવહા, ૭.
પવત્તળં અત્થિકાએઠિં ॥ ૮. અત્થિ પએસફુસળા, ૯.
ઓગાહળા ય, ૧૦. જીવ મોગાઢા । ૧૧. અત્થિ
પએસ નિસીયળ, ૧૨. વહુસસમે, ૧૩. લોગ સંઠાળે ॥

- વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૪, સુ. ૧

મહવકાએ સવકારે સત્થેળં વીવયંતિ ઢેવા ડ ।

વાસં ચેવ ય વાળા નેરઢયાળં તુ પરિળામે ॥

- વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૩, સુ. ૧

૧. પોગ્ગલ, ૨. ઁંધે, ૩. જીવે, ૪. પરમાળુ, ૫. સાસએ
ય, ૬. ચરમે ય । ઢુવિહે ઁલ્લુ પરિળામે, અજીવાળ
ય જીવાળં ।

- વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૪. સુ. ૧

નેરઢયં અગળિમજ્ઢે ઢસ ઠાળા તિરિય પોગ્ગલે ઢેવ ।

પવય ઢિત્તી ડલ્લંઘળા ય, પલ્લંઘળા ચેવ ॥

- વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૫. સુ. ૧

૧. બહુકર્મ, ૨. વસ્ત્ર પુઢ્ગલમાં પ્રયોગથી અને
સ્વાભાવિક રુપથી પુઢ્ગલ, ૩. સાટિ, ૪.
કર્મસ્થિતિ, ૫. સ્ત્રી, ૬. સંયત, ૭. સમ્યગ્દષ્ટિ,
૮. સંશી.

૯. ભવ્ય, ૧૦. ઢર્શન, ૧૧. પર્યાપ્તિ, ૧૨. ભાષક,
૧૩. પરિત્ત, ૧૪. જ્ઞાન, ૧૫. યોગ,
૧૬. ઉપયોગ, ૧૭. આહારક, ૧૮. સૂંઘ, ૧૯.
ચરમબંધ, ૨૦. અલ્પબહુત્વનું આ
ઉઢેશકમાં વર્ણન કરેલ છે.

તમસ્કાય અને પાંચ ઢેવલોકમાં અગ્નિકાય અને
પૃથ્વીકાય સંબંધી પ્રશ્નોત્તર પૃચ્છા, નરકપૃથ્વીઓમાં
અગ્નિકાય સંબંધી પ્રશ્નોત્તર.

પાંચમા ઢેવલોકથી ઉપર બધા સ્થાનોમાં તથા
કૃષ્ણરાજીઓમાં અપ્કાય, તેજસ્કાય અને
વનસ્પતિકાયનાં પ્રશ્નોત્તરોનું વર્ણન આ ઉઢેશકમાં
કરેલ છે.

જીવોનાં સુખ-દુઃખ, જીવોનાં પ્રાણધારણ,
ભવ્યત્વ, એકાંત દુઃખવેઢન, આત્મા ઢારા
પુઢ્ગલોનું ંલણ અને કેવળીનાં જાણવા ઢેખવાનું
વર્ણન આ ઉઢેશકમાં છે.

૧. નારક; ૨. સ્પર્શ, ૩. પ્રણિધિ, ૪. નિર્યાત
૫. લોક મધ્ય, ૬. ઢિશા-વિઢિશા પ્રવાહ, ૭.
અસ્તિકાય પ્રવર્તન, ૮. અસ્તિ પ્રઢેશ સ્પર્શન, ૯.
અવગાહના, ૧૦. જીવાવગાઢ, ૧૧. અસ્તિ
પ્રઢેશ નિષીઢન, ૧૨. બહુ શ્રમ અને ૧૩. લોક
સંસ્થાન. આ ઉઢેશકમાં તેર ઢાર છે.

૧. મહાકાળ, ૨. સત્કાર, ૩. ઢેવો ઢારા
વ્યતિક્રમણ, ૪. શસ્ત્ર ઢારા અવક્રમણ, ૫. નારક
ઢારા પુઢ્ગલ પરિણામાનુભવ, ૬. વેઢના
પરિણામાનુભવ અને ૭. પરિબ્રહ સંજ્ઞાનુભવ.
આ ઉઢેશકમાં તેનું વર્ણન કરેલ છે.

૧. પુઢ્ગલ, ૨. સ્કંધ, ૩. જીવ, ૪. પરમાણુ,
૫. શાશ્વત, ૬. ચરમ તથા ઢિવિધ પરિણામ
જીવ અને અજીવ પરિણામ આનું આ ઉઢેશકમાં
વર્ણન છે.

૧. નારકાઢિનું અગ્નિમાંથી થઈને ગમન,
૨. (ચોવીસ ઢંડકોમાં) ઢસ સ્થાનોનું ઈષ્ટ-અનિષ્ટ
અનુભવ અને ૩. ઢેવ ઢારા બાઢ્ય પુઢ્ગલ ંલણ
પૂર્વક તિઢર્ણા પર્વતાઢિનું ઉલ્લંઘન પ્રલંઘનનું સામર્થ્ય.
આ વિષયોનું આ ઉઢેશકમાં વર્ણન છે.

પદ્મિવેણ દોસાલોચના ય, આલોચનારિહે ચેવ ।
તત્તો સામાયારી, પાયચ્છિત્તે તવે ચેવ ॥૧॥

- વિયા. સ. ૨૫, ડ. ૭, સુ. ૧૮૯.

(છ) એસુ-ઉદ્દેસેસુ ય ઉક્ષેવ પાઠાણં પરૂવણં -

તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે નામં નગરે
હોત્યા, વણ્ણઓ ।

સામી સમોસઢે, પરિસા નિમ્મયા,

ધમ્મો કહિઓ, પરિમા પડિમયા,

તેણં કાલેણં તેણં સમણં જેટ્ઠે અંતેવાસી ઇંદભૂઈ
નામં અણગારે ગોયમે ગોત્તેણં -જાવ-પજ્જુવાસમાણં
એવં વયાસી^૧-

- વિયા. સ. ૨, ડ. ૧, સુ. ૨

૧. પ્રતિસેવના, ૨. દોષાલોચના, ૩. આલોચના,
૪. સામાયારી, ૫. પ્રાયચ્છિત્ત અને ૬. તપનું અહીં
વર્ણન કર્યું છે.

(છ) શતકો અને ઉદ્દેશકોમાં ઉક્ષેપ પાઠોનું પ્રરૂપણ :

તે કાળ અને તે સમયમાં રાજગૃહ નામક નગર
હતું. (તેની સમૃદ્ધિ આદિનું) વર્ણન કરવું જોઈએ.

ભગવાન મહાવીર સ્વામી ત્યાં પધાર્યા, તેનો
ધર્મોપદેશ સાંભળવા માટે પરિષદ નીકળી.

ભગવાને ધર્મ દેશના આપી, દેશના સાંભળી
પરિષદ પાછી આવી ગઈ.

તે કાળ અને તે સમયમાં મહાવીર સ્વામીનાં
જ્યેષ્ઠ અંતેવાસી ગૌતમ ગોત્રીય ઈન્દ્રભૂતિ
અનગારે -યાવત્- ભગવાનની પર્યુપાસના કરતા
આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

૧. શતક ઉદ્દેશકોના પ્રારંભમાં પ્રાયઃ કરીને આ પ્રકારના સંક્ષેપ અને વિસ્તૃત રૂપમાં નીચે અંકિત સ્થળો પર ઉપોદ્ધાત પાઠ છે જ્યાં વિશેષ ફેરફાર છે તેનો સંકેત યથાસ્થાન કરેલ છે.

૧. વિયા. સ. ૧, ડ. ૨, સુ. ૧

૨. વિયા. સ. ૨, ડ. ૫, સુ. ૨૦

૩. વિયા. સ. ૩, ડ. ૧, સુ. ૧ (મૌકાનગરી, નંદન ચૈત્ય)

૪. વિયા. સ. ૩, ડ. ૨, સુ. ૧

૫. વિયા. સ. ૩, ડ. ૩, સુ. ૧

૬. વિયા. સ. ૩, ડ. ૭, સુ. ૧

૭. વિયા. સ. ૩, ડ. ૮, સુ. ૧

૮. વિયા. સ. ૩, ડ. ૯, સુ. ૧

૯. વિયા. સ. ૩, ડ. ૧૦, સુ. ૧

૧૦. વિયા. સ. ૪, ડ. ૧, સુ. ૧

૧૧. વિયા. સ. ૫, ડ. ૧, સુ. ૨-૩ (ચંપાનગરી, પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય)

૧૨. વિયા. સ. ૫, ડ. ૨, સુ. ૧

૧૩. વિયા. સ. ૫, ડ. ૮, સુ. ૧-૩, (નારદપુત્ર, નિગ્રન્થિપુત્ર અણગાર,)

૧૪. વિયા. સ. ૫, ડ. ૯, સુ. ૧

૧૫. વિયા. સ. ૫, ડ. ૧૦, સુ. ૧ (ચંપાનગરી)

૧૬. વિયા. સ. ૬, ડ. ૨, સુ. ૧

૧૭. વિયા. સ. ૭, ડ. ૧, સુ. ૧

૧૮. વિયા. સ. ૭, ડ. ૪, સુ. ૧

૧૯. વિયા. સ. ૭, ડ. ૫, સુ. ૧

૨૦. વિયા. સ. ૭, ડ. ૬, સુ. ૧

૨૧. વિયા. સ. ૮, ડ. ૧, સુ. ૧

૨૨. વિયા. સ. ૮, ડ. ૪, સુ. ૧

૨૩. વિયા. સ. ૮, ડ. ૫, સુ. ૧

૨૪. વિયા. સ. ૮, ડ. ૭, સુ. ૧-૨

૨૫. વિયા. સ. ૮, ડ. ૮, સુ. ૧

૨૬. વિયા. સ. ૮, ડ. ૧૦, સુ. ૧

૨૭. વિયા. સ. ૯, ડ. ૧, સુ. ૧ (મિથિલાનગરી, માણિભદ્ર ચૈત્ય)

૨૮. વિયા. સ. ૯, ડ. ૨, સુ. ૧

૨૯. વિયા. સ. ૯, ડ. ૩, સુ. ૧

૩૦. વિયા. સ. ૯, ડ. ૩, સુ. ૧

૩૧. વિયા. સ. ૯, ડ. ૩૧, સુ. ૧

૩૨. વિયા. સ. ૯, ડ. ૩૨, સુ. ૧

(વાણિજ્ય ગ્રામનગર, ધૃતિપલાશ ચૈત્ય)

૩૩. વિયા. સ. ૯, ડ. ૩૩, સુ. ૧ (બ્રાહ્મણ કુણ્ડનગર, બહુશાલ ચૈત્ય)

૩૪. વિયા. સ. ૯, ડ. ૩૪, સુ. ૧

૩૫. વિયા. સ. ૧૦, ડ. ૧, સુ. ૧

૩૬. વિયા. સ. ૧૦, ડ. ૨, સુ. ૧

૩૭. વિયા. સ. ૧૦, ડ. ૩, સુ. ૧

૩૮. વિયા. સ. ૧૦, ડ. ૪, સુ. ૧-૪

(વાણિજ્યગ્રામ, ધૃતિપલાશ ચૈત્ય, શ્યામહસ્તી અણગાર)

૩૯. વિયા. સ. ૧૦, ડ. ૫, સુ. ૧

૪૦. વિયા. સ. ૧૧, ડ. ૧, સુ. ૩

૪૧. વિયા. સ. ૧૧, ડ. ૧૦, સુ. ૧

(બાકી ટિપ્પણ પા.નં. ૮૪૨ ઉપર)

૨૪. (૬) નાયા ધમ્મકહાઓ-

- પ. મેં કિં તં નાયાધમ્મકહાઓ-
૩. નાયાધમ્મકહાસુ ણં નાયાણં નગરાઈં ઉજ્જાણાઈં
ચેહયાઈં વળખંડા રાયાણો અમ્માપિયરો સમોસરણાઈં
ધમ્માયરિયા ધમ્મકહાઓ,
ઇહલોહયા-પરલોહયા ઇહ્ઢીવિસેસા ભોગપરિચ્ચાયા
પવ્વજ્જાઓ સુયપરિગ્ગહા,
તવોવહાણાઈં પરિયાગા સંલેહણાઓ ભત્તપચ્ચક્કવાણાઈં
પાઓવગમણાઈં દેવલોગગમણાઈં સુકુલપચ્ચાયાઈં
પુણ બોહિલાભો અંતકિરિયાઓ ય આઘવિજ્જંતિ ।
- નાયાધમ્મકહાસુ ણં પવ્વહયાણં વિણયકરણજિણ-
સામિસાસણવરે સંજમપહિણ્ણા પાલણધિહ - મહ -
વવસાય-દુબ્બલાણં,

૨૪. (૬) જ્ઞાતા ધર્મકથા સૂત્ર :

- પ્ર. જ્ઞાતા ધર્મકથા સૂત્રમાં શું છે ?
૩. જ્ઞાતાધર્મકથામાં ઉદાહરણ રુપમાં કહેલ પુરુષોનાં
નગર, ઉદ્યાન, ચૈત્ય, વનખંડ, રાજા, તેના માતા-
પિતા, સમવસરણ, ધર્માચાર્ય, ધર્મકથા,
ઈહલૌકિક-પરલૌકિક ઋદ્ધિ-વિશેષ, ભોગ-
પરિત્યાગ, પ્રવ્રજ્યા, શ્રુત-પરિગ્રહ,
તપ-ઉપધાન, દીક્ષાપર્યાય, સંલેપના, ભક્ત
પ્રત્યાખ્યાન, પાદપોષગમન, દેવલોક ગમન,
સુકુળમાં પુનર્જન્મ. ફરીથી બોધિલાભ અને
અંતક્રિયાઓનું વર્ણન છે.
- જ્ઞાતા ધર્મકથામાં વિનય મૂળ જિન શાસનમાં પ્રવ્રજિત
થઈને પણ સંયમ પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરવામાં
જેની ધૃતિ, મતિ અને વ્યવસાય દુર્બળ છે.

(પા.નં. ૮૪૧ થી આગળ ટિપ્પણ)

૪૨. વિયા. સ. ૧૨, ડ. ૩, મુ. ૧
૪૩. વિયા. સ. ૧૨, ડ. ૪, મુ. ૧
૪૪. વિયા. સ. ૧૨, ડ. ૫, મુ. ૧
૪૫. વિયા. સ. ૧૨, ડ. ૬, મુ. ૧
૪૬. વિયા. સ. ૧૨, ડ. ૭, મુ. ૧
૪૭. વિયા. સ. ૧૨, ડ. ૮, મુ. ૧
૪૮. વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૧, મુ. ૧
૪૯. વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૬, મુ. ૧
૫૦. વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૭, મુ. ૧
૫૧. વિયા. સ. ૧૩, ડ. ૯, મુ. ૧
૫૨. વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૧, મુ. ૧
૫૩. વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૬, મુ. ૧
૫૪. વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૭, મુ. ૧
૫૫. વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૧, મુ. ૧
૫૬. વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૨, મુ. ૧
૫૭. વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૨, મુ. ૧
૫૮. વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૩, મુ. ૧
૫૯. વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૪, મુ. ૧
૬૦. વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૫, મુ. ૧-૨ (ઉલ્લૂકતીરનગર, ઐકજંબુચૈત્ય)
૬૧. વિયા. સ. ૧૭, ડ. ૧, મુ. ૧
૬૨. વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૧, મુ. ૧
૬૩. વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૨, મુ. ૧ (વિશાખાનગર, બહુપુત્રિકાચૈત્ય)

૬૪. વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૩, મુ. ૧
(રાજગૃહનગર, ગુણશીલ ચૈત્ય, માકંદીપુત્ર અણગાર)
૬૫. વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૪, મુ. ૧
૬૬. વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૭, મુ. ૧
૬૭. વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૮, મુ. ૧
૬૮. વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૯, મુ. ૧
૬૯. વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૧૦, મુ. ૧
૭૦. વિયા. સ. ૧૯, ડ. ૧, મુ. ૧
૭૧. વિયા. સ. ૧૯, ડ. ૩, મુ. ૧
૭૨. વિયા. સ. ૨૦, ડ. ૧, મુ. ૧
૭૩. વિયા. સ. ૨૧, ડ. ૧, મુ. ૧
૭૪. વિયા. સ. ૨૨, ડ. ૧, મુ. ૧
૭૫. વિયા. સ. ૨૩, ડ. ૧, મુ. ૧
૭૬. વિયા. સ. ૨૪, ડ. ૧, મુ. ૧
૭૭. વિયા. સ. ૨૪, ડ. ૨, મુ. ૧
૭૮. વિયા. સ. ૨૪, ડ. ૩, મુ. ૧
૭૯. વિયા. સ. ૨૪, ડ. ૩, મુ. ૧
૮૦. વિયા. સ. ૨૫, ડ. ૧, મુ. ૧
૮૧. વિયા. સ. ૨૫, ડ. ૬, મુ. ૨
૮૨. વિયા. સ. ૨૫, ડ. ૮, મુ. ૧
૮૩. વિયા. સ. ૨૬, ડ. ૧, મુ. ૩
૮૪. વિયા. સ. ૩૧, ડ. ૧, મુ. ૧

તવનિયમ-તવોવહાણરણદુહરભરભગ્ના ગિસ્સહા
ગિસિટ્ઠાણં, ઘોરપરીસહપરાજિયાણં,

સહપારદ્ધરુદ્ધસિદ્ધાલય - મગ્ગનિગ્ગયાણં,

વિસયસુહતુચ્છાસાવસદોસમુચ્છિયાણં,

વિરાહિયચરિત્ત-નાણ-દંસણ-જહ્ગુણવિવિહ્પયાર
નિસ્સારસુન્નયાણં,

સંસાર અપારદુક્ખ-દુગ્ગહ-ભવવિવિહપરંપરાપવંચા ।

ધીરાણ ય જિયપરીસહ-કસાય-સેણ-ધિહ-ધણિય-
સંજમઉચ્છાહનિચ્છિયાણં,

આરાહિય નાણ-દંસણ-ચરિત્ત-જોગ- નિસ્સલ્લ -
સુદ્ધ-સિદ્ધાલયમગ્ગમભિમુહાણં,

સુરભવણ-વિમાણસુક્ખાહં અણોવમાહં ભુત્તૂણ ચિરં
ચ ભોગભોગાણિ તાણિ દિવ્વાણિ મહરિહાણિ, તઓ
ય કાલક્કમચુયાણં જહ ય પુણો લદ્ધસિદ્ધિમગ્ગાણં
અંતકિરિયા ।

ચલિયાણ ય સદેવમાણુસ્સ ધીરકરણકારણાણિ
બોધણ-અણુસાસણાણિ,

ગુણ-દોસ-દરિસણાણિ, દિટ્ઠંતણ પચ્ચયે ય સોઠ્ઠણ
લોગમુણિણો જહયટ્ઠિયસાસણમ્મિ, જર-
મરણનાસણકરે આરાહિઅસંજમા ય,

સુરલોગપડિનિયત્તા ઉવેતિ જહ સાસયં સિવં
સવ્વદુક્ખમોક્ખં ।

જે તપના નિયમ અને તપના પરિપાલન રુપ
કર્મ યુદ્ધનાં દુર્ધર ભારથી પરંમુખ થઈ ગયેલ છે.
અત્યંત અશક્ત થઈને સંયમ પાલન કરવાનો
સંકલ્પ છોડીને જે ઘોર પરીષહોથી પરજીત થઈ
ચુકેલ છે.

સંયમની સાથે પ્રારંભ કરેલ મોક્ષ-માર્ગના
અવરુદ્ધ થઈ જવાથી જે માર્ગથી બાહર નીકળી
ગયા છે.

જે ઈન્દ્રિયોનાં તુચ્છ વિષય-સુખોની આશાનાં
વશ થઈને દોષોથી મૂર્ચ્છિત થઈ રહેલ છે.

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રુપ પતિ-ગુણોને વિરાધિત
કરીને જે વિવિધ પ્રકારથી નિઃસાર અને શૂન્ય
સંયમવાળા છે.

જે સંસારનાં અપાર દુઃખોની અને નરક, તિર્યચાદિના
નાના દુર્ગતિઓની ભવ પરંપરાના પ્રપંચમાં
પડેલ છે એવા પતિત પુરુષોની કથાઓ છે.

તથા જે ધીર છે તે પરીષહો અને કષાયોની
સેનાને જીતનારા છે, જે ધર્મનાં ધણી છે તે
સંયમમાં ઉત્સાહ રાખનાર અને બળ-વીર્યને
પ્રકટ કરવામાં દૃઢ નિશ્ચયવાળા છે.

જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની આરાધના કરનાર
છે. યોગ (દંડોથી) અને મિથ્યાદર્શનાદિ શલ્યોથી
રહિત થઈને શુદ્ધ નિર્દોષ સિદ્ધાન્તનાં માર્ગની
તરફ અભિમુખ છે,

તથા જે દેવ-ભવનો અને દેવ-વિમાનોનાં
અનુપમ સુખ અને ભોગ-ઉપભોગોને ચીરકાળ
સુધી ભોગવીને કાળક્રમનાં અનુસાર ત્યાંથી ચ્યુત
થઈ ફરીથી યથાયોગ્ય મુક્તિનાં માર્ગને પ્રાપ્ત
કરી અંતક્રિયા કરે છે તેનું વર્ણન છે.

જે સમાધિમરણનાં સમયે કર્મ-વશ વિચલિત થઈ
ગયેલ છે. તેને દેવો અને મનુષ્યોનાં દ્વારા ધૈર્ય
ધારણ કરવામાં કારણભૂત બોધવચનો અને
અનુશાસનોને,

સંયમનાં ગુણ અને દોષ-દર્શક દૃષ્ટાંતોને તથા
બોધિનાં કારણભૂત વાક્યોને સાંભળીને
શુકપરિવ્રાજક આદિએ પણ જરા-મરણનો નાશ
કરનાર જિન-શાસનને સ્વીકાર કરીને સ્થિત
થઈને સંયમની આરાધના કરી,

ફરી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયેલ, ત્યાંથી આવીને
શાશ્વત સુખ અને સર્વ દુઃખોથી વિમોક્ષને પ્રાપ્ત કર્યું.

एए अण्णे य एवमाइ अत्था वित्थरेण समासिज्जंति ।

दस धम्मकहाणं वग्गा ।

तत्थ णं एगमेगाए धम्मकहाए पंच पंच अक्खाइयासयाइं,

एगमेगाए अक्खाइयाए पंच पंच उवक्खाइयासयाइं,

एगमेगाए उवक्खाइयाए पंच पंच

अक्खाइयउवक्खाइयासयाइं,

**एवमेव सपुच्चावरणं अद्दुट्ठाओ अक्खाइयाकोडीओ
भवंतीति मक्खायाओ ।**

णायाधम्मकहासु णं પરિત્તા વાયળા -જાવ-
સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ ।

મે ણં અંગટ્ઠયાએ છટ્ઠે અંગે,

દો સુયક્કંધા, એગૂળતીસં અજ્ઞયળા ।

તે મમાસઓ દુવિહા પળ્ળત્તા, તં જહા-

૧. ચરિયા ય, ૨. કપ્પિયા ય ।

એગૂળતીસં ઉદ્દેસળકાલા,

એગૂળતીસં સમુદ્દેસળકાલા,

સંખેજ્જાઈં પયસયસહસ્સાઈં પયગ્ગેણં પળ્ળત્તા,

સંખેજ્જા અક્કવરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિળ્ળાયા, એવં ચરળ
કરળ પરૂવળા આઘવિજ્જંતિ -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે તં ણાયાધમ્મકહાઓ !^૧ - સમ., સુ. ૧૪૧

અન્ય પણ એવી અનેક મહાપુરુષોની કથાઓ
આ અંગમાં વિસ્તારથી કહી છે.

ધર્મકથાઓના દસ વર્ગ છે.

તેમાંથી એક- એક ધર્મકથામાં પાંચ-પાંચ સો
આખ્યાયિકાઓ છે.

એક-એક આખ્યાયિકામાં પાંચ-પાંચ સો
ઉપઆખ્યાયિકાઓ છે,

એક-એક ઉપઆખ્યાયિકામાં પાંચ-પાંચ સો
આખ્યાયિકાઓ-ઉપઆખ્યાયિકાઓ છે.

**આ પ્રમાણે બધી મળીને સાડા ત્રણ કરોડ કથાઓ
કહી છે.**

જ્ઞાતા ધર્મકથામાં પરિમિત વાચનાઓ છે -યાવત્-
સંખ્યાત સંગ્રહણીઓ છે.

અંગોમાં આ છઠ્ઠો અંગ છે.

તેમાં બે શ્રુત સ્કંધ છે અને ઓગણત્રીસ અધ્યયન છે.

તે સંક્ષેપમાં બે પ્રકારના કથા છે, જેમકે-

૧. ચરિત, ૨. કલ્પિત.

જ્ઞાતા ધર્મકથામાં ઓગણત્રીસ ઉદ્દેશનકાળ છે.

ઓગણત્રીસ સમુદ્દેશન-કાળ છે,

૫૬-ગણનાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત હજાર ૫૬ છે,

સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને
સમજાવેલ છે.

આનો સમ્યક્ અધ્યયન કરનાર તદાત્મરૂપ જ્ઞાતા

અને વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે આ

અંગમાં ચરણ કરણની વિશિષ્ટ પ્રરૂપણા કરી છે

-યાવત્- ઉપદર્શન કરેલ છે.
આ જ્ઞાતાધર્મકથાનું વર્ણન છે.

૧. પ. સે કિં તં ણાયાધમ્મકહાઓ ?

૩. ણાયાધમ્મકહાસુ ણં ણાયાણં ણગરાઈં ઉજ્જાણાઈં ચેઈઆઈં વળસંઙાઈં સમોસરળાઈં રાયાળો અમ્માપિયરો ધમ્મકહાઓ
ધમ્માચરિયા ઇહલોગ-પરલોગિયા રિદ્ધિ-વિસેસા ધોગપરિચ્ચાગા પવ્વજ્જાઓ પરિયાગા સુયપરિગ્ગહા તવોવહાળાઈં સંલેહળાઓ
ભત્તપચ્ચક્કવાળાઈં પાઓવગમળાઈં દેવલોગમળાઈં સુકુલપચ્ચાયાઈંઓ પુળવોહિલાભા અંતકિરિયાઓ ય આઘવિજ્જંતિ ।

દસ ધમ્મકહાણં વગ્ગા તત્થ ણં એગમેગાએ ધમ્મકહાએ પંચ પંચ અક્ખાઇયાસયાઇં,

એગમેગાએ અક્ખાઇયાએ પંચ પંચ ઉવક્ખાઇયાસયાઇં, એગમેગાએ ઉવક્ખાઇયાએ પંચ પંચ અક્ખાઇઓવક્ખાઇયાસયાઇં, એવમેવ
સપુચ્ચાવરણં અદ્દુટ્ઠાઓ કહાળગકોડીઓ ભવંતીતિ મક્ખાયં ।

ણાયા ધમ્મકહાણં પરિત્તા વાયળા -જાવ- સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ ।

મે ણં અંગટ્ઠયાએ છટ્ઠે અંગે, દો સુયક્કંધા, એગૂળવીસં ણાયજ્ઞયળા, એગૂળવીસં ઉદ્દેસળકાલા, એગૂળવીસં સમુદ્દેસળકાલા,

સંખેજ્જાઈં પયસહસ્સાઈં પયગ્ગેણં, સંખેજ્જા અક્કવરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

મે એવં આયા, એવં નાયા, એવં વિળ્ળાયા, એવં ચરળ-કરળ પરૂવળા આઘવિજ્જિઈ । સે તં ણાયાધમ્મકહાઓ ।

(ક) ગાયાધમ્મકહાંગસ પદમ સુયક્ષ્મધસ ઉક્ષેવો-
તેણં કાલેણં તેણં સમણં ચંપા નામં નયરી
હોત્યા-વણ્ણઓ ।

તીસે ણં ચંપાએ નયરીએ બહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે
દિસીભાએ પુણ્ણભદ્દે નામં ચેદ્દાએ હોત્યા-વણ્ણઓ ।

તત્થ ણં ચંપાએ નયરીએ કોણિએ નામં રાયા
હોત્યા-વણ્ણઓ ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસસ ભગવઓ
મહાવીરસસ અંતેવાસી અજ્જસુહમ્મે નામં થેરે જાદ્દ
સંપણ્ણે કુલ સંપણ્ણે,

બલ-રૂવ-વિણય-નાણ-દંસણ-ચરિત્ત-લાઘવસંપણ્ણે,

ઓયંસી તેયંસી વચ્ચંસી જસંસી,

જિયકોહે જિયમાણે જિયમાએ જિયલોહે,

જિયદ્દાએ જિયનિદ્દે જિયપરીસહે,

જીવિયાસ-મરણભયવિપ્પમુક્કે,

તવપ્પહાણે ગુણપ્પહાણે,

એવં-કરણ-ચરણ-નિગ્ગહ-તિચ્છય,

અજ્જવ-મદ્દવ-લાઘવ-ખંતિ-ગુત્તિ-મુત્તિ,

વિજ્જા-મંત-બંભ-વેય-તય-નિયમ-સચ્ચ-સોય,

નાણ-દંસણ-ચરિત્તપ્પહાણે

ઓરાલે ઘોરે ઘોરવ્વાએ ઘોરતવ્વસી ઘોરબંભચેરવાસી,

ઉચ્છૂદ્ધસરીરે,

સંખિત્ત-વિઉલ-તેયલેસે,

ચોદ્દસપુવ્વી ચડનાણોવગાએ,

(ક) જ્ઞાતાધર્મકથાના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધનું ઉપોદ્ધાત :
તે કાળ અને તે સમયમાં ચંપા નામની નગરી
હતી- અહીં નગરીનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

તે ચંપા નગરીનાં બહાર ઉત્તર-પૂર્વનાં દિશા
ભાગ (ઈશાન કોણ) માં પૂર્ણભદ્ર નામનું ચૈત્ય
(બાગ) હતું. ત્યાં ચૈત્યનું વર્ણન જાણવું જોઈએ.

તે ચંપા નગરીમાં કોણિક નામનો રાજા રહેતો
હતો. અહીં રાજાનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરના અંતેવાસી આર્ય સુધર્મા નામનાં
સ્થવિર જે ઉત્તમ જાતિ અને ઉત્તમ કુળના હતા.

તે બળથી, રુપથી, વિનયથી તથા જ્ઞાનદર્શન
ચારિત્રથી પણ શ્રેષ્ઠ હતા. અલ્પ કર્મ રજવાળા હતા.

તે ઓજસ્વી તેજસ્વી વર્યસ્વી અને યશસ્વી હતા.

તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને જીતનાર હતા,

તે ઈન્દ્રિયો પર અને નિદ્રા પર વિજય પ્રાપ્ત
કરનાર અને પરીષદોને સહન કરનાર હતા.

તે જીવવાની ઈચ્છા કરતા નથી અને મરવાનાં
ભયથી પણ સર્વથા મુક્ત હતા,

તે તપશ્ચર્યા કરવા માટે સદા તત્પર રહેતા હતા,
તે અનેક ગુણોનાં ધારક હતા,

આ પ્રમાણે તે 'કરણ'-કૃત, કારિત, અનુમોદનાદિનું
'ચરણ'-મન, વચન, કાયાનો તે નિશ્ચલ કરતાં
હતા, નિશ્ચય કરવામાં નિપુણ હતા,

તે સ્વાભાવથી સરળ, પ્રકૃતિથી મૃદુ, અલ્પ
ઉપધિવાળા, ક્ષમાશીલ, ગુપ્તિ યુક્ત અને નિર્લોભી
હતા.

તે અનેક વિદ્યાઓ અને મંત્રોને જાણનાર હતા,
બ્રહ્મચર્યનાં પાલક, વેદોનાં પારંગત, નયોમાં
નિષ્ણાત, નિયમોનાં પાલક, સત્યવાદી દ્રવ્યથી
અને ભાવથી શૌચ (શુદ્ધિ) વાળા હતા.

તે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનું પાલન કરવા માટે
પ્રયત્નશીલ હતા.

ઉદાર વ્રતોનું વિવેક પૂર્વક પાલન કરનાર ઉત્કૃષ્ટ
તપસ્વી બ્રહ્મચર્યનું દૃઢતાથી પાલન કરનાર હતા.

તેનું શરીર પ્રમાણોપેત ઊંચાઈવાળો હતો,

ઘણી મોટી તેજોલબ્ધિને પ્રાપ્ત કરેલ હતા,

ચૌદપૂર્વ અને ચાર જ્ઞાનનાં ધારક હતા,

પંચહિં અણગારસાઈ સદ્ધિં સંપરિવુડે પુવ્વાણુપુવ્વિં
ચરમાણે ગામાણુગામં દૂઝ્જમાણે સુહંસુહેણં
વિહરમાણે જણેવ ચંપા નયરી જેણેવ પુણ્ણભદ્દે
ચેઈ તેણામેવ ઉવાગચ્છઈ,

ઉવાગચ્છિત્તા અહાપડિરૂવં ઓગ્ગહં ઓગિણ્ણહઈ
ઓગિણિહત્તા સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે
વિહરઈ ।

તણં ચંપાણે નયરીણે પરિસા નિગ્ગયા ।

કોણિઓ નિગ્ગઓ ।

ધમ્મો કહિઓ ।

પરિસા જામેવ દિસિં પાડબ્ભૂયા, તામેવ દિસિં
પડિગયા ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં અજ્જસુહમ્મસ્સ અણગારસ્સ
જેટઠે અંતેવાસી અજ્જ જંબૂ નામં અણગારે કાસવા-
ગોત્તેણં સત્તુસ્સેહે સમચરસ-સંઠાણ-સંઠિણે,
વહરરિસહણારાય સંઘયણે,

કણગ-પુલ્લગ-નિઘસ-પમ્હ-ગોરે,

ઉગ્ગતવે દિત્તતવે તત્તતવે મહાતવે, ઉરાલે,

ઘોરે ઘોરગુણે ઘોર તવસી ઘોરબંભચેરવાસી,

ઉચ્છૂદસરીરે,

સંખિત્ત-વિઝલતેયલેસે,

અજ્જસુહમ્મસ્સ થેરસ્સ અદૂરસામંતે ઉડ્ઢં જાણૂ
અહોસિરે જ્ઞાણકોટ્ઠોવગાણે સંજમેણં તવસા અપ્પાણં
ભાવેમાણે વિહરઈ ।

તણં સે અજ્જ જંબૂ નામે અણગારે જાયસહ્ઢે
જાયસંસણે જાયકોઉહલ્લે -જાવ- અજ્જ સુહમ્મસ્સ
થેરસ્સ નચ્ચાસણે નાહ્દૂરે સુસ્સુસમાણે નમંસમાણે
અભિમુહે પંજલિઉડે વિણણં પજ્જુવાસમાણે એવં
વયાસી^૧ -

પાંચસો અણગારને સાથે લઈને એક ગામથી
બીજા ગામ કમશ: સુખપૂર્વક વિહાર કરતા
ચંપાનગરીનાં બહાર જ્યાં પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાન હતા
ત્યાં તે આવ્યા.

આવીને આગમ વિહિત વિધિથી યોગ્ય સ્થાનની
આજ્ઞા લઈને સંયમ તથા તપની સાધના કરતા-
કરતા તે ત્યાં આવ્યા.

તે સમયે ચંપા નગરીથી ધર્મ શ્રવણનાં માટે
પરિષદ નીકળી.

કોણિક રાજા પણ નીકળ્યા.

આર્ય સુધર્મા (સ્થવિર)ને ધર્મ (નું સ્વરૂપ) કહ્યું :
પરિષદ જે દિશાથી આવી તેજ દિશામાં ચાલી ગઈ.

તે કાળ અને તે સમયમાં આર્ય સુધર્મા
અણગારનાં મોટા શિષ્ય આર્ય જંબૂ નામનાં
અણગાર જેનું કાશ્યપ ગોત્ર હતું. તે સાત હાથ
ઉંચા હતા, સમયતુરસ્ત્ર સંસ્થાનથી સંસ્થિત
હતા, વજ્રઋષભનારાય સંહનનવાળા હતા,

તે કસૌટી પર કસેલ, સ્વર્ણ પદ્મનાં સમાન
ગૌરવર્ણવાળા હતા.

તે ઉગ્ર તપસ્વી, અગ્નિનાં સમાન તેજોમય
તપવાળા, તપોમય આત્માવાળા હતા, મહાતપસ્વી
અને ઉદાર પ્રકૃતિનાં હતા અથવા અનેકાનેક
ગુણોનાં ધારક હતા.

તે કર્મોનું ઉન્મૂલન કરવામાં કઠોર હતા. સર્વોત્તમ
ગુણોથી સંપન્ન અને કઠિન તપ કરનાર
બ્રહ્મચર્યનું દૃઢતાપૂર્વક પાલન કરનાર હતા.

તેનું શરીર પ્રમાણોપેત ઉંચાઈવાળો હતો,

ઘણી મોટી તેજોલબ્ધિને અંદર ધારણ કરેલ હતા.

તે આર્ય સુધર્મા સ્થવિરથી થોડી દૂર ઉંચે જાનુ (ગોઠણ)
અને નીચે મસ્તક કરીને ધ્યાન કરતાં થકા સંયમ
અને તપથી પોતાની આત્માને ભાવિત કરતા હતા,
તે સમયે આર્ય જંબૂ નામનાં અણગારને શ્રદ્ધાપૂર્વક
પોતાના સંશયનું સમાધાન પ્રાપ્ત કરવા માટે
સામાન્ય ઉત્સુકતા થઈ -યાવત્- આર્ય સુધર્મા
સ્થવિરથી થોડી દૂર બેસીને તેની તરફ મોઢું કરીને
વિનયપૂર્વક સૂચન કરતા અને હાથ જોડીને
ઉપાસના કરતા આ પ્રમાણે બોલ્યા :

૧. (ક) ઉવા. અ. ૧, સુ. ૧-૫ (ક)

(ખ) અંત. અ. ૧, સુ. ૧-૩

(ગ) અણુ. અ. ૧, સુ. ૧

(ઘ) વિપા. સુચ. ૧, અ. ૧, સુ. ૧-૪

(ચ) નિરિય વગ્ગ. ૧, અ. ૧, સુ. ૧

(છ) વિપા. સુચ. ૨, અ. ૧, સુ. ૧

પ. "જહ્નં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં
આહગરેણં તિથ્થયરેણં સયંસંબુદ્ધેણં
પુરિસુત્તમેણં પુરિસસીહેણં, પુરિસવરપુંડરીણં
પુરિસવર ગંધ હત્થિણં,
લોગુત્તમેણં લોગનાહેણં લોગહિણં લોગપડ્વિણં
લોગપજ્જોયગરેણં,
અભયદણં ચક્ખુદણં સમ્મદણં સરણદણં
જીવદણં વોહીદણં,

ધમ્મદણં ધમ્મદેસણં ધમ્મનાયગેણં ધમ્મસારહીણં
ધમ્મવરચાઉરંતચક્કવટ્ટિણં,
દીવોત્તાણં સરણગહપટ્ટાણેણં અપ્પહિહયવરના-
ણદંસણધરેણં વિઅટ્ટહુત્તમેણં,

જિણેણં જાવણં

તિણ્ણેણં તારણં

બુદ્ધેણં વોહણં

મુત્તેણં મોયગેણં

સવ્વણ્ણૂણં, સવ્વદરિસિણં

સિવ-મચ્ચલ-મચ્ચુચ-મણંતમચ્ચયવ્વાબાહ મપુણરા-
વિત્તિયં સિદ્ધિગહ્નામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં પંચમસ્સ
અંગસ્સ અચ્ચમટ્ઠે પણ્ણત્તે,

છટ્ઠસ્સ ણં ભંતે ! અંગસ્સ નાયાધમ્મકહાણં કે અટ્ઠે
પણ્ણત્તે ?

જંબૂ ત્તિ અજ્જસુહમ્મે થેરે અજ્જજંબૂનામં અણગારં
એવં વયાસી-

૩. એવં ચ્ચલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગહ્નામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં છટ્ઠસ્સ અંગસ્સ દો
સુચક્ખંધા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. નાયાણિ ચ, ૨. ધમ્મકહાઓ ચ ।

પ. જહ્નં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગહ્નામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં છટ્ઠસ્સ અંગસ્સ દો
સુચક્ખંધા પણ્ણત્તા,

પદમસ્સ ણં ભંતે ! સુચક્ખંધરસ સમણેણં ભગવયા
મહાવીરેણં -જાવ- સિદ્ધિગહ્નામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં
નાયાણં કહ્ અજ્જયણ પણ્ણત્તા ?

પ્ર. ભંતે ! આદિકર્તા તીર્થકર સહજ સંબુદ્ધ શ્રમણ
ભગવાન મહાવીર જે,

પુરુષોમાં ઉત્તમ, પુરુષોમાં સિંહ સમાન, પુરુષોમાં
પુંડરીક સમાન, પુરુષોમાં ગંધહસ્તિ સમાન,
(મનુષ્ય) લોકમાં ઉત્તમ, લોકના નાથ, લોકનાં
હિતૈષી, લોકમાં દીપક સમાન, લોકમાં પ્રકાશકર્તા,
અભયદાતા, જ્ઞાન ચક્ષુના દાતા, મોક્ષમાર્ગ દાતા,
શરણદાતા (લોકોત્તર), જીવનદાતા (આત્મ)
બોધદાતા,

ધર્મદાતા, ધર્મોપદેશક, ધર્મનાં નાથક, ધર્મનાં
સારથી, ચારે ગતિઓનાં અંતકરનાર, ધર્મનાં ચક્રવર્તી,
દ્વીપ રુપ રક્ષક, શરણ યોગ્ય, શિવગતિદાતા,
આધાર રુપ અવિનાશી જ્ઞાનદર્શન ધારક
છદ્મસ્થતાથી રહિત,

રાગ-દ્વેષ વિજેતા, વિજય બોધક,

ભવોદધિ તીર્ણ, ભવ્યજન તારક,

સ્વયંબુદ્ધ, ભવ્યજનબોધક,

કર્મ બંધન મુક્ત, મુમુક્ષુજન મોચક,

સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી,

શિવ અચ્ચલ અરુજ (રોગ રહિત) અનન્ત અક્ષય
અવ્યાબાધ અપુનરાવર્ત સિદ્ધગતિ નામનો સ્થાન
પ્રાપ્તએ પાંચમા અંગનો આ અર્થ કહ્યો છે તો,

ભંતે ! છઠા અંગ જ્ઞાતાધર્મકથાનો શું અર્થ કહ્યો
છે ?

આર્ય સુધર્મા નામક સ્થવિરએ આર્યજંબૂ
અણગારને આ પ્રમાણે કહ્યું :

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -ચાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા છઠા
અંગનાં બે શ્વતસ્કંધ કહ્યા છે, જેમકે-

૧. જ્ઞાત અને ૨. ધર્મકથાઓ.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -ચાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા છઠા
અંગનાં બે શ્વતસ્કંધ કહ્યા છે તો,

ભંતે ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સિદ્ધગતિ
નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા જ્ઞાતાના પ્રથમ
શ્વતસ્કંધમાં કેટલા અધ્યયન કહ્યા છે ?

૩. एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्तेणं नायाणं एगूणवीसं
अज्झयणा पण्णत्ता, तं जहा -

૧. उक्खित्तणाए, ૨. संघाडे, ૩. अंडे, ૪. कुम्मे य,
૫. सेलगे । ૬. तुंबे य, ૭. रोहिणी, ૮. मल्ली,
૯. मायंदी, ૧०. चंदिमा इ य ॥

૧૧. दावद्धवे ૧૨. उदगणाए, ૧૩. मंडुके,
૧४. तेयली वि य । ૧५. नंदीफले, ૧६. अवरकंका,
૧७. आइण्णे, ૧८. सुंसमा इ य ॥

૧૯. अवरे य पुंडरीए, नामा एगूणवीसमे ॥?

૫. जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्तेणं नायाणं एगूणवीसं
अज्झयणा पण्णत्ता,

पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते ?

૩. एवं खलु जंबू !

- णाया. सुय. ૧, अ. ૧, सु. ૧-૧૩

(ख) पढमज्झयणस्स निक्खेवो-

एवं खलु जंबू समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्तेणं (अप्पोपालंभ निमित्त)
पढमस्स नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते ।^२ ति
वेमि । - णाया. सुय. ૧, अ. ૧, सु. ૨૧

(ग) बिईज्झयणस्स उक्खेवो -

૫. जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्तेणं पढमस्स
नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते,

विइयस्स णं भंते ! नायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते ?

૩. एवं खलु जंबू !.....^३

- णाया. सुय. ૧, अ. ૨, सु. ૧-૨

(घ) छट्ठज्झयणस्स उक्खेवो-

૫. जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगइनामधेयं ठाणं संपत्तेणं पंचमस्स
नायज्झयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते,

छट्ठस्स णं भंते ! णायज्झयणस्स के अट्ठे पण्णत्ते ?

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્- સિદ્ધ
ગતિ નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા જ્ઞાતાના
(ઉદાહરણો) ઓગણીસ અધ્યયન કહ્યા છે. જેમકે-

૧. ઉત્ક્રિપ્તજ્ઞાન, ૨. સંઘાટક, ૩. અંડજ, ૪. કૂર્મ,
૫. શૈલક-રાજર્ષિ, ૬. તુંબ, ૭. રોહિણી (પુત્રવધુ)
૮. રાજકુમારી, ૯. માકંદી પુત્ર, ૧૦. ચંદ્ર.
(કૃષ્ણ-શુકલ પક્ષની વધ-વટ)

૧૧. વૃક્ષ, ૧૨. ઉદકજ્ઞાત, ૧૩. દેડકો, ૧૪.
તેતલી પુત્ર, ૧૫. નંદીફળ, ૧૬. અવરકંકા (નગરી),
૧૭. આકીર્ણ અશ્વ, ૧૮. -સુસમા દારિકા,
૧૯. પુંડરીક (રાજા) આ ઓગણીસ નામ છે.

૫. ભંતે ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા
જ્ઞાતાના ઓગણીસ અધ્યયન કહ્યા છે તો :

ભંતે ! પ્રથમ અધ્યયનનો શો અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું કથાનક ધર્મકથાનુયોગમાં જુવો.)

(ખ) પ્રથમ અધ્યયનનો નિક્ષેપ :

જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા (અલ્પ
ઉપાલંબ દેવા રુપ) પ્રથમ જ્ઞાત અધ્યયનનો આ
અર્થ કહ્યો છે. એવું હું કહું છું.

(ગ) બીજા અધ્યયનનો ઉપોદ્ઘાત :

૫. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા પ્રથમ
જ્ઞાતાધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -

ભંતે ! બીજા જ્ઞાતાધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું કથાનક ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું.)

(ઘ) છઠા અધ્યયનનો ઉપોદ્ઘાત :

૫. ભંતે ! જો ભગવાન મહાવીર -યાવત્- સિદ્ધગતિ
નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા પાંચમાં
જ્ઞાતાધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -

ભંતે ! છઠા જ્ઞાતાધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

૧. સમ. સમ. ૧૯, સુ. ૧

૩. બધા અધ્યયનો (૩-૧૯)ના ઉપોદ્ઘાત સૂત્ર આ પ્રમાણે છે.

૨. બધા અધ્યયનો (૨-૧૯)ના ઉપસંહાર સૂત્ર આ પ્રમાણે છે.

૩. એવં ખલુ જંબૂ ! તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે
ણામં નયરે હત્યા, તત્થ ણં રાયગિહે નયરે સેણિ
નામં રાયા હત્યા, તસ્સ ણં રાયગિહસ્સ બહિયા
ઉત્તરપુરિત્થમે દિસીભાએ એત્થ ણં ગુણસિલણે નામં
ચેદ્દા હત્યા ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે
પુત્થાણુપુત્થિં ચરમાણે -જાવ- જેણેવ રાયગિહે નયરે
જેણેવ ગુણસિલણે ચેદ્દા તેણેવ સમોસદ્દે અહાપડિહુવં
ઉગ્ગહં ગિણિહત્તા સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે
વિહરદ્દ,

પરિસા નિગ્ગયા, સેણિઓ વિ નિગ્ગઓ,

ધમ્મો કહિઓ, પરિસા પડિગયા,

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ
મહાવીરસ્સ જેટ્ઠે અંતેવાસી ઇંદભૂઈ નામં અણગારે
સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અદૂરસામંતે -જાવ-
સુક્કજ્ઞાણોવગણે વિહરદ્દ ।

તણે ણં સે ઇંદભૂઈ નામં અણગારે જાયસદ્દે -જાવ-
એવં વયાસી ।^૧

- ણાયા. સુય. ૧, અ. ૬, સુ. ૧-૪

(ક) પઠમસુયક્કંધસ્સ નિક્કલેવો -

એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણનામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં છટ્ઠસ્સ અંગસ્સ
પઠમસ્સણાયસ્સ સુયક્કંધસ્સ અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે^૨
ત્તિ વેમિ । - ણાયા. સુ. ૧, અ. ૧૯, સુ. ૩૨

(છ) પઠમસુયક્કંધસ્સ પઠણવિહી-

તસ્સ (પઠમસ્સ) ણંસુયક્કંધસ્સ એગૂણવીસં અજ્જયણાણિ
એકસરગાણિ એગૂણવીસાએ દિવસેસુ સમપ્પંતિ ।

- ણાયા. સુ. ૧, અ. ૧૯, સુ. ૩૩

૩. જંબૂ ! તે કાળ અને તે સમયમાં રાજગૃહ નામક
નગર હતું, તે રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક નામક
રાજા રહેતો હતો. તે રાજગૃહ નગરની બાહર
ઉત્તરપૂર્વ દિશામાં (ઈશાન કોણમાં)
ગુણશીલનામક ચૈત્ય હતું.

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન
મહાવીર અનુક્રમથી વિચરણ કરતાં -ચાવત્-
જ્યાં રાજગૃહ નગર હતું અને જ્યાં ગુણશીલ
નામક ચૈત્ય હતું ત્યાં પધાર્યા. યથાયોગ્ય
અવગ્રહ ગ્રહણ કરીને સંયમ અને તપથી
આત્માને ભાવિત કરતાં વિચરણ કરવા લાગ્યા.
ભગવાનને વંદના કરવા માટે પરિષદ નીકળી.
શિક રાજા પણ નીકળ્યા.

ભગવાને ધર્મદેશના આપી. તેને સાંભળી
પરિષદ પાછી ચાલી ગઈ.

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરનાં જ્યેષ્ઠ શિષ્ય ઈન્દ્રભૂતિ નામક
અનગાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરથી ન તો
અધિક દૂર અને ન તો અધિક પાસે સ્થાન પર
રહેતા -ચાવત્- નિર્મળ ઉત્તમ ધ્યાનમાં લીન
થઈને સ્થિત હતા.

ત્યારબાદ જેને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ છે. એવા
ઈન્દ્રભૂતિ અનગારે -ચાવત્- (શ્રમણ ભગવાન
મહાવીર સ્વામીથી) આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો-
(આગળનું વર્ણન જીવ પ્રજ્ઞાપ્તિમાં જોવું.)

(ચ) પ્રથમ શ્વેતસ્કંધનો નિક્ષેપ :

જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -ચાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા છઠા અંગ
જ્ઞાતાનાં પ્રથમ શ્વેતસ્કંધનો આ અર્થ કહ્યો છે,
એવું હું કહું છું.

(છ) પ્રથમ શ્વેતસ્કંધના અધ્યયનની વિધિ :

આ પ્રથમ શ્વેતસ્કંધનાં ઓગણીસ અધ્યયન કહ્યા
છે. પ્રતિદિન એક-એક અધ્યયનને ભણવાથી
ઓગણીસ દિવસમાં આ શ્વેતસ્કંધ પૂર્ણ થાય છે.

૧. (ક) ણાયા. સુય. ૧, અ. ૧૦, સુ. ૧-૪

(ખ) ણાયા. સુય. ૧, અ. ૧૧, સુ. ૧-૩

૨. દ્વિતીય શ્વેતસ્કંધના ઉપસંહાર સૂત્ર આ પ્રમાણે છે.

(જ) નાયાધમ્મ કહાણગસ્સ વિર્યયુક્તસ્સ ઉક્કલેવો-
તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે નયરે હોત્થા,
વણ્ણઓ ।

તસ્સ ણં રાયગિહસ્સ બહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે દિસીભાણ
તત્થ ણં ગુણસીલણં ણામં ચેણં હોત્થા, વણ્ણઓ ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ
મહાવીરસ્સ અંતેવાસી અજ્જસુહમ્મા ણામં થેરા
ભગવતો જાહસંપન્ના, કુલસંપન્ના -જાવ-ચઉદ્દસપુલ્લી
ચઉણાણોવગયા પંચહિં અણગારસણિં સદ્ધિ
સંપરિવુડા પુલ્લાણુપુલ્લિં ચરમાણા ગામાણુગામં
દુહ્મજ્જમાણા, સુહંસુહેણં વિહરમાણા જેણેવ રાયગિહે
ણયરે જેણેવ ગુણસીલણં ચેણં -જાવ- સંજમેણં
તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણા વિહરંતિ ।

પરિસા ણિગ્ગયા, ધમ્મો કહિઓ । પરિસા જામેવ
દિસં પાઉબ્ભૂયા, તામેવ દિસિં પડિગયા ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં અજ્જસુહમ્મસ્સ અણગારસ્સ
અંતેવાસી અજ્જજંબૂ ણામં અણગારે -જાવ-
પજ્જુવાસમાણે એવં વયાસી-

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગઈનામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં છટ્ઠસ્સ અંગસ્સ
પદમસ્સ સુયક્કલ્લસ્સ નાયાણં અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે,
દોચ્ચસ્સ ણં ભંતે ! સુયક્કલ્લસ્સ કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

૭. એવં ચલુ જંબૂ । ધમ્મકહાણં દસ વગ્ગા પણ્ણત્તા, તે જહા-
૧. ચમરસ્સ અગ્ગમહિસીણં પદમે વગ્ગે ।

૨. બલિસ્સ વહરોયણિંદસ્સ વહરોયણરણ્ણો
અગ્ગમહિસીણં વીણ વગ્ગે ।

૩. અસુરિંદવજ્જિયાણં દાહિણિલ્લાણં ભવણવાસિ-
હંદાણં અગ્ગમહિસીણં તહયે વગ્ગે ।

૪. ઉત્તરિલ્લાણં અસુરિંદવજ્જિયાણં ભવણવાસિ-
હંદાણં અગ્ગમહિસીણં ચઉત્થે વગ્ગે ।

(જ) જ્ઞાતાધર્મકથાના બીજા શ્રુતસ્કંધનો ઉપોદ્ધાત :
તે કાળ અને તે સમયમાં રાજગૃહ નામક નગર
હતું, તેનું વર્ણન (ઔપપાતિક સૂત્રનાં અનુસાર
અહીં) કહેવું જોઈએ.

તે રાજગૃહની બહાર ઉત્તરપૂર્વ દિશાભાગ
(ઈશાન કોણ) માં ગુણશીલ નામક ચૈત્ય હતું.
તેનું પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન
મહાવીરનાં અંતેવાસી આર્ય સુધર્મા નામક
સ્થવિર જે જાતિ સંપન્ન, કુળ સંપન્ન -યાવત્-
ચૌદ પૂર્વી અને ચાર જ્ઞાનોથી યુક્ત હતા. તે પાંચ
સો અણગારોથી પરિવૃત્ત થઈને અનુક્રમથી
ચાલતા ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા થકાં અને સુખે -
સુખે વિહાર કરતા જ્યાં રાજગૃહ નગર હતું
અને જ્યાં ગુણશીલ ચૈત્ય હતું. ત્યાં પધાર્યા
-યાવત્- સંયમ અને તપનાં દ્વારા આત્માને
ભાવિત કરતાં વિરાજમાન થયા.

(સુધર્મા સ્વામીને વંદના કરવા માટે) પરિષદ
નીકળી. (સુધર્મા સ્વામીએ) ધર્મનો ઉપદેશ
આપ્યો. ત્યારબાદ પરિષદ જે દિશાથી આવી
હતી તે જ દિશામાં પાછી ચાલી ગઈ.

તે કાળ અને તે સમયમાં આર્ય સુધર્મા અનગારનાં
અંતેવાસી આર્ય જંબૂ નામક અણગારે -યાવત્-
પર્યુપાસના કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા છઠા અંગના
પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ "જ્ઞાત" નો આ અર્થ કહ્યો છે તો
ભંતે ! બીજા શ્રુતસ્કંધનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

૭. જંબૂ ! (જ્ઞાતા) ધર્મકથાના દસ વર્ગ કહ્યા છે, જેમકે-
૧. પ્રથમ વર્ગમાં ચમરેન્દ્રની અગ્રમહિષીઓનું
વર્ણન છે.

૨. બીજા વર્ગમાં વૈરોચનેન્દ્ર વૈરોચનરાજ બલીની
અગ્રમહિષીઓનું વર્ણન છે.

૩. ત્રીજા વર્ગમાં અસુરેન્દ્રને છોડીને દક્ષિણ
દિશાનાં ભવનવાસી ઈન્દ્રોની અગ્રમહિષીઓનું
વર્ણન છે.

૪. ચોથા વર્ગમાં અસુરેન્દ્રને છોડીને ઉત્તર દિશાનાં
ભવનવાસી ઈન્દ્રોની અગ્રમહિષીઓનું વર્ણન છે.

૫. દાહિણિલ્લાણં વાણમંતરાણં ઇંદાણં અગ્ગમહિસીણં પંચમે વગ્ગે ।
૬. ઉત્તરિલ્લાણં વાણમંતરાણં ઇંદાણં અગ્ગમહિસીણં છટ્ઠે વગ્ગે ।
૭. ચંદસ્સ અગ્ગમહિસીણં સત્તમે વગ્ગે ।
૮. સૂરસ્સ અગ્ગમહિસીણં અટ્ઠમે વગ્ગે ।
૯. સક્કસ્સ અગ્ગમહિસીણં નવમે વગ્ગે ।
૧૦. ઈસાણસ્સ ય અગ્ગમહિસીણં દસમે વગ્ગે ।

- ણાયા. સુ. ૨, અ. ૧, સુ. ૧-૪

(જા) પઢમ વગ્ગસ્સ ઉક્કલેવ નિક્કલેવો-

- પ. જહ્ણ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-સિદ્ધિગઈનામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ધમ્મકહાણં દસ વગ્ગા પણ્ણત્તા,
- પઢમસ્સ ણં ભંતે ! વગ્ગસ્સ કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?
૩. એવં ખલુ જંબૂ । સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-સિદ્ધિગઈનામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ પંચ અજ્જયણા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. કાલી, ૨. રાઈ, ૩. રયણી, ૪. વિજ્જુ, ૫. મેહા ।
- પ. જહ્ણ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-સિદ્ધિગઈનામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ પંચ અજ્જયણા પણ્ણત્તા,
- પઢમસ્સ ણં ભંતે ! અજ્જયણસ્સ કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?
૩. એવં ખલુ જંબૂ !.....

- ણાયા. સુય. ૨, વ. ૧, અ. ૧, સુ. ૫-૬

એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-સિદ્ધિગઈનામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં પઢમસ્સ પઢમજ્જયણસ્સ અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે^૧, ત્તિ વેમિ ।

- ણાયા. સુય. ૨, વ. ૧, અ. ૧, સુ. ૩૪

- પ. જહ્ણ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-સિદ્ધિગઈનામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ધમ્મકહાણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ પઢમજ્જયણસ્સ અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે,

૫. પાંચમા વર્ગમાં દક્ષિણ દિશાનાં વાણવ્યંતર ઈન્દ્રોની અગ્ગમહિસીઓનું વર્ણન છે.
૬. છઠા વર્ગમાં ઉત્તર દિશાનાં વાણવ્યંતર ઈન્દ્રોની અગ્ગમહિસીઓનું વર્ણન છે.
૭. સાતમા વર્ગમાં ચંદ્રની અગ્ગમહિસીઓનું વર્ણન છે.
૮. આઠમા વર્ગમાં સૂર્યની અગ્ગમહિસીઓનું વર્ણન છે.
૯. નવમા વર્ગમાં શકેન્દ્રની અગ્ગમહિસીઓનું વર્ણન છે.
૧૦. દસમા વર્ગમાં ઈશાનેન્દ્રની અગ્ગમહિસીઓનું વર્ણન છે.

(ઝ) પ્રથમ વર્ગનું ઉત્કલેપ-નિકલેપ :

- પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ધર્મકથાનાં દસ વર્ગ કહ્યા છે તો -
- ભંતે ! પ્રથમ વર્ગનો શું અર્થ કહ્યો છે ?
૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત પ્રથમ વર્ગનાં પાંચ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
૧. કાળી, ૨. રાજી, ૩. રજની, ૪. વિદ્યુત્, ૫. મેઘા.
- પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા પ્રથમ વર્ગના પાંચ અધ્યયન કહ્યા છે તો -
- ભંતે ! પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?
૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનું યોગમાં જોવું.)
૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા પ્રથમ વર્ગનાં પ્રથમ અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે. એવું હું કહું છું.
- પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ધર્મ કથાનાં પ્રથમ વર્ગનાં પ્રથમ અધ્યયનનો અર્થ કહ્યો છે તો-

વિદ્યસ્સ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણસ્સ કે અટ્ઠે પ્ણત્તે ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ !

- ણાયા. સુય. ૨, વ. ૧, અ. ૨, સુ. ૩૫-૩૬

એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગઈનામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ધમ્મકહાણં
પદમસ્સ વગ્ગસ્સ અયમટ્ઠે પ્ણત્તે, ? ત્તિ વેમિ ।

- ણાયા. સુય. ૨, વ. ૧, અ. ૫, સુ. ૬૩

(ટ) વીયસ્સ વગ્ગસ્સ ઉક્ખેવો-

દોચ્ચસ્સ વગ્ગસ્સ પંચ અજ્ઞયણા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. સુંભા, ૨ નિસુંભા, ૩. રંભા, ૪. નિરંભા,
૫. મદણા ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૨, અ. ૧, સુ. ૪૪-૪૫

(ઠ) તદ્દયસ્સ વગ્ગસ્સ ઉક્ખેવો -

તદ્દયસ્સ વગ્ગસ્સ ચત્તપ્પણં અજ્ઞયણા પ્ણત્તા, તં જહા-
પદમે અજ્ઞયણે -જાવ- ચત્તપ્પણદ્દમે અજ્ઞયણે ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૩, અ. ૧, સુ. ૫૧

(ડ) ચત્તથસ્સ વગ્ગસ્સ ઉક્ખેવો -

ચત્તથસ્સ વગ્ગસ્સ ચત્તપ્પણં અજ્ઞયણા પ્ણત્તા ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૪, અ. ૧, સુ. ૬૦

(ઢ) પંચમ-છટ્ઠ વગ્ગાણં ઉક્ખેવો -

પંચમસ્સ વગ્ગસ્સ વત્તીસં અજ્ઞયણા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. કમલા -જાવ- ૩૨. સરસ્સઈ ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૫, અ. ૧, સુ. ૬૫

છટ્ઠો વિ વગ્ગો પંચમ વગ્ગસરિસો ।

જાવરં-મહાકાલાદીણં ઉત્તરિલ્લાણં હંદાણં
અગ્ગમહિસીઓ ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૫, અ. ૧, સુ. ૬૯

(ત) સત્તમસ્સ વગ્ગસ્સ ઉક્ખેવો -

સત્તમસ્સ વગ્ગસ્સ ચત્તારિ અજ્ઞયણા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. સૂરપ્પભા, ૨. આયવા, ૩. અચ્ચિમાલી,
૪. પભંકરા ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૭, અ. ૧, સુ. ૭૦

ભંતે ! બીજા અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું)

જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -ચાવત્- સિદ્ધગતિ
નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા પ્રથમ વર્ગનો આ અર્થ
કહ્યો છે, એવું હું કહું છું.

(૨) બીજા વર્ગનો ઉત્કેષ :

બીજા વર્ગનાં પાંચ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
૧. શુંભા, ૨. નિશુંભા, ૩. રંભા, ૪. નિરંભા,
૫. મદના.

(૪) ત્રીજા વર્ગનો ઉત્કેષ :

ત્રીજા વર્ગના ચોપ્પન અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે-
૧. પ્રથમ અધ્યયન -ચાવત્- ચોપ્પન અધ્યયન.

(૩) ચોથા વર્ગનો ઉત્કેષ :

ચોથા વર્ગમાં ચોપ્પન અધ્યયન કહ્યા છે.

(૬) પાંચમાં - છઠા વર્ગનો ઉત્કેષ :

પાંચમા વર્ગના બત્રીસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે-
૧. કમળા -ચાવત્- ૩૨. સરસ્વતી.

છઠ્ઠા વર્ગનાં અધ્યયન પણ પાંચમા વર્ગની
સમાન છે.

વિશેષ : આ બધી કુમારિઓ મહાકાળાદિ ઉત્તર
દિશાના ઈન્દ્રોની બત્રીસ અગ્રમહિષીઓ છે.

(ત) સાતમા વર્ગનો ઉત્કેષ :

સાતમા વર્ગનાં ચાર અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે-
૧. સૂર્યપ્રભા, ૨. આતપા, ૩. અર્ચિમાળી,
૪. પ્રભંકરા.

(થ) અટ્ઠમસ્સ વગ્ગસ્સ ઉક્ખેવો -

અટ્ઠમસ્સ વગ્ગસ્સ ચત્તારિ અઙ્ગયણા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. ચંદપ્પહા, ૨. દોસિણાભા, ૩. અચ્ચિમાલી, ૪. પભંકરા ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૮, અ. ૧, સુ. ૭૩

(દ) નવમસ્સ વગ્ગસ્સ ઉક્ખેવો -

નવમસ્સ વગ્ગસ અટ્ઠ અઙ્ગયણા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. પડમા, ૨. સિવા, ૩. સત્તી, ૪. અંજૂ, ૫. રોહિણી, ૬. ણવમિયા, ૭. અચલા, ૮. અચ્છરા ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૯, અ. ૧, સુ. ૭૬

(ધ) દસમસ્સ વગ્ગસ્સ ઉક્ખેવો -

દસમસ્સ વગ્ગસ્સ અટ્ઠ અઙ્ગયણા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. કળ્હા -જાવ- ૮. વસુંધરા ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૧૦, અ. ૧, સુ. ૭૮

(ન) ણાયાધમ્મકહાંગસ્સ નિક્ખેવો -

એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં આઇગરેણં તિત્થયરેણં સયંસંબુદ્ધેણં પુરિસુત્તમેણં -જાવ- સંપત્તેણં ધમ્મકહાણં અયમટ્ઠે પળ્ણત્તે ।

ધમ્મકહાસુયક્ખંધો સમત્તો દસહિં વગ્ગેહિં ।

- ણાયા. સુ. ૨, વ. ૧૦, સુ. ૮૦

૨૫. (૭) ઉવાસગદસાઓ -

પ. સે કિં તં ઉવાસગદસાઓ ?

૩. ઉવાસગદસાસુ ણં ઉવાસયાણં -

ણગરાઇં ઉજ્જાણાઇં ચેઇઆઇં

વણખંડાઇં રાયાણો અમ્માપિયરો સમોસરણાઇં, ધમ્માયરિયા ધમ્મકહાઓ ઇહલોઇય-પરલોઇયા ઇડ્ડિવિસેસા, ઉવાસયાણં સીલવ્વય-વેરમણ-ગુણ-પચ્ચક્ખાણ-પોસહોવવાસ-પઢિવજ્જણયાઓ,

સુયપરિમ્મહા તવોવહાણાઇં પઢિમાઓ,

ઉવસમ્મા, સંલેહ્ણાઓ,

ભક્તપચ્ચક્ખાણાઇં પાઓવગમણાઇં દેવલોગમણાઇં,

સુકુલણચ્ચાયાઇં પુણ વોહિલામ્મો,

(થ) આઠમા વર્ગનો ઉત્કેષ :

આઠમા વર્ગના ચાર અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે-

૧. ચંદ્રપ્રભા, ૨. જ્યોત્સ્નાભા, ૩. અર્ચિમાળી, ૪. પ્રભંકરા.

(દ) નવમા વર્ગનો ઉત્કેષ :

નવમા વર્ગના આઠ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. પદ્મ, ૨. શિવા, ૩. સત્તી, ૪. અંજૂ, ૫. રોહિણી, ૬. નવમિકા, ૭. અચલા, ૮. અપ્સરા.

(ધ) દસમા વર્ગનો ઉત્કેષ :

દસમા વર્ગના આઠ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણા -યાવત્- ૮. વસુંધરા.

(ન) જ્ઞાતા ધર્મકથાંગનો નિક્ષેપ :

હે જંબૂ ! પોતાના યુગમાં ધર્મની આદિ કરનાર તીર્થંકર સ્વયંસંબુદ્ધ પુરુષોત્તમ -યાવત્- સિદ્ધિ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ધર્મકથાઓનો આ અર્થ કહ્યો છે.

ધર્મકથા નામક (બીજા) શ્રુતસ્કંધ દસ વર્ગોમાં પૂર્ણ થાય છે.

૨૫. (૭) ઉપાસકદશા સૂત્ર :

પ્ર. ઉપાસકદશામાં શું (વર્ણન) છે ?

૩. ઉપાસકદશામાં ઉપાસકોના :

નગર, ઉદ્યાન, ચૈત્ય,

વનખંડ, રાજા, માતા-પિતા, સમવસરણ,

ધર્માચાર્ય, ધર્મકથાઓ, ઈહલૌકિક-પારલૌકિક ઋદ્ધિ-વિશેષ, ઉપાસકોના શીલવ્રત, પાપ-વિરમણ, ગુણ-પ્રત્યાખ્યાન, પૌષધોપવાસ સ્વીકાર કરવો.

શ્રુત-પરિબ્રહ્મ, તપ-ઉપધાન, અગિયાર પ્રતિમા, ઉપસર્ગ, સંલેખના.

ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન, પાદપોગમન, દેવલોકગમન, સુકુળમાં જન્મ, પુનઃઓધિલાભ અને

અંતકિરિયાઓ આઘવિજ્જંતિ ।

ઉવાસગદસાસુ ણં ઉવાસયાણં રિદ્ધિવિસેસા પરિસા
વિત્થરધમ્મસવળાણિ

બોહિલાભઅભિગમમમ્મત્તવિસુદ્ધયા ચિરત્તં,

મૂલગુણ-ઉત્તરગુણાદયારા, ઠિઈવિસેસા ય, બહુવિસેસા
પહિમાભિગ્ગહણપાલણા ઉવસમ્ગાહિયાસળા
ણિરૂવસમ્ગા ય, તવા ય વિચિત્તા,

મીલબ્બય-ગુણ-વેરમણ-પચ્ચક્કલાણ-પોસહોવવાસા,

અપચ્છિમમારણંતિયા ય સંલેહણાદ્ધોસળાહિં અપ્પાણં
જહ ય ભાવહિત્તા,

બ્રહ્મણિ ભત્તાણિ અણસળાણ ય છેયહિત્તા,

ઉવવળ્લા કપ્પવરવિમાણુત્તમેસુ,

જહ અણુભવંતિ સુરવરવિમાણવરપોંડરીએસુ
સોક્કલાઈ અણોવમાઈ કમેણ ભોત્તૂણ ઉત્તમાઈ તઓ
આઉક્કલ્લાણં ચુયા સમાળા જહ જિણમયમ્મિ
બોહિં લદ્ધૂણ ય સંજમુત્તમં તમરયોઘવિપ્પમુક્કા
ઉવેતિ જહ અક્કલ્લાયં સવ્વદુક્કલ્લામોક્કલ્લાં ।

એ અન્ને ય એવમાઈ (અત્થા વિત્થેરેણ ય)
પરૂવિજ્જંતિ ।

ઉવાસયદસાસુ ણં પરિત્તાવાયળા -જાવ- સંખેજ્જાઓ
સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાએ મત્તમે અંગે,

એગે સુયક્કલ્લાં, દસ અજ્જયળા,

દસ ઉદેસળકાલા, દસ સમુદેસળકાલા,

સંખેજ્જાઈ પયસયસહસાઈ પયમ્મેણં પળ્લાત્તા ।

સંખેજ્જાઈ અક્કલ્લાઈ -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિળ્લાયા

અંતકિયાનું વર્ણન કરેલ છે.

ઉપાસકદશામાં ઉપાસકોની ઋદ્ધિ-વિશેષ,
પરિષદ્, વિસ્તૃત ધર્મ-શ્રવણ,

બોધિલાભ, અભિગમ (જ્ઞાન પ્રાપ્તિ),
સમ્યક્ત્વની વિશુદ્ધતા, સ્થિરતા,

મૂળગુણ અને ઉત્તર ગુણોનાં ધારક, તેના
અતિચાર, સ્થિતિ-વિશેષ (ઉપાસક પર્યાયનો
કાળમાન) અનેક પ્રકારની પ્રતિમાઓ અને
અભિગ્રહોનું ગ્રહણ અને તેનું પાલન, ઉપસર્ગ
સહન કે નિરુપસર્ગ-પરિપાલન, અનેક પ્રકારના
વિચિત્ર તપ,

શીલવ્રત, ગુણવ્રત, વેરમણ, પ્રત્યાખ્યાન,
પૌષ્ઠોપવાસ અને

અપશ્ચિમ મારણાંતિક સંલેખના સુસણાર્થી
આત્માને યથાવિધિ ભાવિત કરી.

ઘણા ભક્તોનું અનશન તપથી છેદન કરી,

ઉત્તમ દેવ-વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થઈને,

ત્યાંથી તે શ્રેષ્ઠ વિમાનોમાં અનુપમ ઉત્તમ
સુખોનો અનુભવ કરે છે. તેને ભોગીને પછી
આયુનો ક્ષય થવાથી ચ્યુત થઈને અને જિનમતમાં
બોધિને પ્રાપ્ત કરી તથા ઉત્તમ સંયમ ધારણ
કરી તમોરજનાં સમૂહથી વિપ્રમુક્ત થઈને
અક્ષય શિવસુખને પ્રાપ્ત કરીને સર્વ દુઃખોથી
રહિત થાય છે.

આ બધાનું અને આ પ્રમાણેનાં અન્ય પણ અર્થોનું
આ (ઉપાસકદશા)માં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલ છે.

ઉપાસકદશા અંગમાં પરિમિત વાયનાઓ છે
-યાવત્- સંખ્યાત સંગ્રહણીઓ છે.

અંગોની અપેક્ષાએ આ સાતમો અંગ છે,

આમાં એક શ્રુતસ્કંધ છે, દસ અધ્યયન છે,

દસ ઉદ્દેશન-કાળ છે, દસ સમુદ્દેશન-કાળ છે,

પદ ગણનાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત લાખ પદ છે;

સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને
સમજાવેલ છે.

આનું સમ્યક્ અધ્યયન કરનાર તદાત્મરૂપ જ્ઞાતા
અને વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે.

एवं चरण करण परूवणया आघविज्जंति -जाव-
उवदंसिज्जंति से तं उवासगदसाओ^१ ।

- सम., सु. १४२

(क) उवासगदसांगस्स उक्खेवो -

પ. જઈ નં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગઈણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં છટ્ઠસ્સ અંગસ્સ
નાયાધમ્મકહાણં અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે,
સત્તમસ્સ ણં ભન્તે ! અંગસ્સ ઉવાસગદસાણં કે અટ્ઠે
પણ્ણત્તે ?

૩. એવં ધલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગઈણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં સત્તમસ્સ અંગસ્સ
ઉવાસગદસાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. આણંદે, ૨. કામદેવેય, ૩. ગાહાવહિચુલનીપિયા,
૪. સુરાદેવે, ૫. ચુલ્લસયણ, ૬. ગાહાવહિકુંડકોલિણે ।
૭. સદ્દાલપુત્તે, ૮. મહાસયગ, ૯. નંદિણીપિયા,
૧૦. સાલિહીપિયા ॥૧॥

પ. જઈ નં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગઈણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં સત્તમસ્સ અંગસ્સ
ઉવાસગદસાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા,
પઠમસ્સ ણં ભન્તે ! અજ્ઞયણસ્સ કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

૩. એવં ધલુ જંબૂ ! - ઉવા. સુ. ૨

(ख) पढमज्जयणस्स निक्खेवो -

एवं धलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगइणामधेयं ठाणं संपत्तेणं उवासगदसाणं
पढमस्स अज्जयणस्स अयमट्ठे पण्णत्ते^२ त्ति वेमि ।

- उवा. अ. १, सु. ८६

આ પ્રમાણે આ અંગમાં ચરણ કરણની વિશિષ્ટ
પ્રરૂપણા કરી છે -યાવત્- ઉપદર્શન કરેલ છે.
આ ઉપાસકદશાનું વર્ણન છે.

(ક) ઉપાસક દશાંગનું ઉપોદ્ધાત :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધ ગતિ નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા છઠા
અંગ જ્ઞાતા ધર્મકથાનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -
ભંતે ! સાતમો અંગ ઉપાસક દશાનો શું અર્થ
કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્- સિદ્ધ
ગતિનામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા સાતમો અંગ
ઉપાસકદશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે-
૧. આનંદ, ૨. કામદેવ, ૩. ગાથાપતિ યુલની
પિતા, ૪. સુરાદેવ, ૫. ચુલ્લક-શતક, ૬. ગાથાપતિ
કુંડકોલિક, ૭. સકડાલપુત્ર, ૮. મહાશતક,
૯. નન્દિનીપિતા, ૧૦. શાલીહીપિતા.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા સાતમો
અંગ ઉપાસક દશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે તો-
ભંતે ! પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુંયોગમાં જોવું.)

(ખ) પ્રથમ અધ્યયનનું નિક્ષેપ :

જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા
ઉપાસકદશાના પ્રથમ અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો
છે. એવું હું કહું છું.

૧. સે કિં તં ઉવાસગદસાઓ ?

ઉવાસગદસામુ ણં સમણોવાસગાણં ણગરાઈં ઉજ્જાણાઈં ચેદ્ધયાઈં વણંસંડાઈં સમોસરણાઈં રાયાણો અમ્માપિયરો ધમ્મકહાઓ ધમ્માયચિયા
ઇહલોગ-પરલોહયા રિદ્ધિવિસેમા ભોગપરિચ્ચાયા પરિયાગા મુયપરિગ્ગહા તવોવહાણાઈં સીલચ્ચય-ગુણ-વેરમણ-પચ્ચ-
ક્ષાણ-પોસહોવવાસપડિવજ્જણયા પડિમાઓ, ઉવસગ્ગા સંલેહણાઓ ભત્તપચ્ચક્ષાણાઈં પાઓવગમણાઈં દેવલોગમણાઈં
સુકુલપચ્ચાયાઈંઓ પુણ વોહિલાભા અંતકિરિયાઓ ય આઘવિજ્જંતિ -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

ઉવાસગદસામુ ણં પરિચ્ચા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાએ સત્તમે અંગે, એગે મુયક્કંધે, દસ અજ્ઞયણા, દસ ઉદેસણકાલા, દસ સમુદેસણકાલા, સંખેજ્જાઈં પદસહસ્સાઈં પયગોણં,
સંખેજ્જા અક્કવરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણ કરણ પરૂવણા આઘવિજ્જઈ, સે તં ઉવાસગદસાઓ । - નંદી. સુ. ૮૯.

૨. આ પ્રમાણે બધા (૨-૧૦) અધ્યયનોના ઉપસંહાર સૂત્ર છે.

(ગ) વિઈયજ્ઞયણસ્સ ઉક્ખેવો-

પ. જહં ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં સત્તમસ્સ અંગસ્સ
ઉવાસગદસાણં પઢમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે,

દોચ્ચસ્સ ણં ભન્તે ! અજ્ઞયણસ્સ કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ ? !

- ઉવા. અ. ૨, સુ. ૧-૨

(ઘ) ઉવાસગદસાંગસ્સ ઉવસંહારો -

ઉવાસગદસાણં સત્તમસ્સ અંગસ્સ એગો સુયક્ખંધો,
દસ અજ્ઞયણા એકસરગા દસસુ ચેવ દિવસેસુ
ઉદ્દિસિજ્જંતિ ।

તઓ સુયક્ખંધો સમુદ્દિસહ, અણુણવિજ્જહ, દોસુ
દિવસેસુ અંગં તહેવ ।

- ઉવા. અ. ૧૦, સુ. ૨૮

૨૬. (૮) અંતગહ્ધસાઓ -

પ. સે કિં તં અંતગહ્ધસાઓ ?

૩. અંતગહ્ધસાસુ ણં અંતગહ્ધાણં ણગરાહં ઉજ્જાણાહં
ચેદ્ધ્યાહં વણસંઢાહં રાયાણો અમ્માપિયરો સમોસરણાહં,

ધમ્માયરિયા ધમ્મકહાઓ હહલોહય-પરલોહયા
હિહિ વિસેસા,

ભોગપરિચ્ચાયા પવ્વજ્જાઓ સુયપરિગ્ગહા
તવોવહાણાહં, પહિમાઓ બહુવિહાઓ,

ખમા, અજ્જવં, મદ્દવં ચ, સોયં ચ સચ્ચસહિયં,
સત્તરસવિહો ય સંજમો, ઉત્તમં ચ વંભં, અકિંચણયા,
તવોચિયાઓ કિરિયાઓ સમિહ્ગુત્તીઓ ચેવ,

તહ અપ્પમાયજોગો, સજ્ઞાયજ્ઞાણેણ ય ઉત્તમાણં
દોણ્હંપિ લક્ખણાહં, પત્તાણ ય સંજમુત્તમં,

જિયપરીસહાણં ચઉવ્વિહકમ્મક્ખયમ્મિ જહ
કેવલસ્સ લંભો,

(ગ) બીજા અધ્યયનનો ઉપોદ્ધાત :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -ચાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક શાશ્વત સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા
સાતમો અંગ ઉપાસક દશાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો
આ અર્થ કહ્યો છે તો -

ભંતે ! બીજા અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું.)

(ઘ) ઉપાસકદશા સૂત્રનો ઉપસંહાર :

સાતમો અંગ ઉપાસકદશામાં એક શ્રુતસ્કંધ છે.
દસ અધ્યયન છે, તેમાં એક સરખું વર્ણન છે.
આનું દસ દિવસમાં વાંચન કરાય છે.

ત્યારબાદ સંપૂર્ણ શ્રુતસ્કંધનો બે દિવસમાં સમુદેશ
(સૂત્રને સ્થિર અને પરિચિત) કરાય છે અને તેની
સાથે જ અનુમતિ અપાય છે, આ રીતે અંગનો
સમુદેશ અને અનુમતિ સમજવી જોઈએ.

૨૬. (૮) અન્તકૃત્તદશા સૂત્ર :

પ્ર. અન્તકૃત્તદશા સૂત્રમાં શું (વર્ણન) છે ?

૩. અન્તકૃત્તદશામાં કર્મોનો અંત કરનાર
(મહાપુરુષો) નાં નગર, ઉદ્યાન, ચૈત્ય, વનખંડ,
રાજા, તેના માતા-પિતા, સમવસરણ,
(તેના) ધર્માચાર્ય, ધર્મકથાઓ, ઈલલૌકિક-
પારલૌકિક, ઋદ્ધિ-વિશેષ,

ભોગ પરિત્યાગ, પ્રવ્રજ્યા, શ્રુત-પરિવ્રલણ,
તપ-ઉપધાન, અનેક પ્રકારની પ્રતિમાઓ,
ક્ષમા, આર્જવ, માર્દવ, સત્ય, શૌચ (નિરવદ્ય આચાર)
સત્તર પ્રકારનાં સંયમ, ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય, આકિંચન્ય
તપ, ત્યાગ, ક્રિયાઓ, સમિતિઓ અને ગુપ્તિઓનું
વર્ણન છે,

આપ્રમાદ- યોગ અને સ્વાધ્યાય-ધ્યાન આ બંને
ઉત્તમ ગુણો અને ઉત્તમ સંયમને પ્રાપ્ત કરીને.

પરીષ્કોને સહન કરનાર ચાર ધાતીકર્મોનો કાય
થવાથી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરનાર,

૧. (ક) આ પ્રમાણે બધા (૩-૧૦) અધ્યયનોના ઉપોદ્ધાત છે.

(ખ) આ પ્રમાણે અંતગહ્ધસા, અણુતરોવવાઈયદસા, વિપાકસૂત્રના દ્વિતીય વગેરે અધ્યયનોની ઉત્થાનિકાઓ સમજી
લેવી જોઈએ.

પરિયાઓ જત્તિઓ ય જહ પાલિઓ મુણિહિં,
પાયોવગઓ ય જો જહિં જત્તિયાણિ ભત્તાણિ છેયઇત્તા
અંતગડો મુણિવરો તમરયોઘવિપ્પમુક્કો,
મોક્ખમુહમણુત્તરં ચ પત્તા,

एए अन्ने य एवमाई अत्था वित्थरेणं परूविज्जंति ।

અંતગડદસાસુ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ
સંગહણીઓ ।

से णं अंगट्ठयाए अट्ठमे अंगे,
एगे सुयक्खंधे, दस अज्झयणा, सत्त वग्गा,

दस उद्देसणकाला, दस समुद्देसणकाला,
संखेज्जाइ पयसयसहस्साइ पयग्गेणं पण्णत्ता,
संखेज्जा अक्खरा -जाव- उवदंसिज्जंति ।

से एवं आया, एवं णाया, एवं विण्णाया ।

एवं चरण-करण-परूवणया आघविज्जंति -जाव-
उवदंसिज्जंति ।

से त्तं अंतगडदसाओ ? ।

- સમ., સુ. ૧૪૩

(ક) અંતગડદસાંગસસ ઉક્ખેવો -

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગઈણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં સત્તમસસ અંગસસ
ઉવાસગદસાણં અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે,

अट्ठमसस णं भंते ! अंगसस अंतगडदसाणं के अट्ठे
पण्णत्ते ?

૧. સે કિં તં અંતગડદસાઓ ?

અંતગડદસાસુ ણં અંતગડાણં ણગરાઈં ઉજ્જાણાઈં ચેઇયાઈં વણસંડાઈં સમોસરણાઈં રાયાણો અમ્મા-પિયરો ધમ્મકહાઓ ધમ્માયરિયા
ઇહલાંગ-પરલોડયા ઇહિંદ્ધિવિસેસા ભોગપરિચ્ચાયા, પવ્વજ્જાઓ પરિયાગા સુયપરિગ્ગહા તવોવહાણાઈં સંલેહણાઓ ભત્તપચ્ચક્ખાણાઈં
પાઠાંવગમણાઈં અંતકિરિયાઓ ય આઘવિજ્જંતિ -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

અંતગડદસાસુ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાએ અટ્ઠમે અંગે, એગે સુયક્ખંધે, અટ્ઠ વગ્ગા, અટ્ઠ ઉદ્દેસણકાલા,

અટ્ઠ સમુદ્દેસણકાલા, સંખેજ્જાઈં પયસહસ્સાઈં પદગ્ગેણં, સંખેજ્જા અક્ખરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે ત્તં અંતગડદસાઓ ।

જે મુનીઓએ જેટલા કાળ સુધી શ્રમણપર્યાયનું
પાલન કર્યું, પાદપોગમન દ્વારા જેટલા સમય
ભોજનનો ત્યાગ કરી કર્મોને અંત કરનાર
અજ્ઞાનાન્ધકાર રુપ રજ નાં પુજથી વિપ્રમુક્ત
થઈને અનુત્તર (મોક્ષ) સુખને પ્રાપ્ત કરનાર
મુનિવરોનું વર્ણન છે.

આ પ્રમાણેના અન્ય અનેક અર્થોનું આ અંગમાં
વિસ્તારથી પ્રરુપણ કરેલ છે.

અન્તકૃત્તદશામાં પરિમિત વાચનાઓ છે -યાવત્-
સંખ્યાત સંપ્રહણીઓ છે.

અંગોની અપેક્ષાએ આ આઠમો અંગ છે,
આમાં એક શ્રુતસ્કંધ છે, દસ અધ્યયન છે, સાત
વર્ગ છે.

દસ ઉદ્દેશનકાળ છે, દસ સમુદ્દેશનકાળ છે,
પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત લાખ પદ છે,
સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને
સમજાવેલ છે.

આનું સમ્યક્ અધ્યયન કરનાર તદાત્મરુપ જ્ઞાતા
અને વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે આ અંગમાં ચરણ-કરણની વિશિષ્ટ
પ્રરુપણા કરી છે -યાવત્- ઉપદર્શન કરેલ છે.

આ અન્તકૃત્તદશાનું વર્ણન છે.

(ક) અન્તકૃત્તદશાંગનું ઉપોદ્ધાત :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા સાતમો અંગ
ઉપાસકદશાનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -

ભંતે ! આઠમો અંગ અન્તકૃત્તદશાનો શુ અર્થ
કહ્યો છે ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં અટ્ઠમસ્સ અંગસ્સ
અંતગહદસાણં અટ્ઠ વગ્ગા પણ્ણત્તા ।

૫. જહ્ણ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં અટ્ઠમસ્સ અંગસ્સ
અંતગહદસાણં અટ્ઠ વગ્ગા પણ્ણત્તા, પઢમસ્સ ણં ભંતે !
વગ્ગસ્સ અંતગહદસાણં કહ્ણ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં અટ્ઠમસ્સ અંગસ્સ
અંતગહદસાણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ દસ અજ્ઞયણા
પણ્ણત્તા, તેં જહ્ણા -

૧. ગોયમ, ૨. સમુદ્દ, ૩. સાગર, ૪. ગંભીરેચેવ હોહ,
૫. ધિમિયે ય, ૬. અચલે, ૭. કંપિલ્લે ખલુ,
૮. અંકલોભ, ૯. પસેણહ, ૧૦. વિષ્ણુ ॥૧॥

૫. જહ્ણ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં અટ્ઠમસ્સ અંગસ્સ
અંતગહદસાણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ દસ અજ્ઞયણા
પણ્ણત્તા,

પઢમસ્સ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણસ્સ અંતગહદસાણં
પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ !

- અંત. અ. ૧, સુ. ૩-૮

(ખ) પઢમજ્ઞયણસ્સ નિક્કલો -

એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં અટ્ઠમસ્સ અંગસ્સ
અંતગહદસાણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ પઢમસ્સ અજ્ઞયણસ્સ
અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે ।^૧

ત્તિ વેમિ ।

- અંત. વ. ૧, સુ. ૨૫

(ગ) અંતગહદસાણં નિક્કલો -

એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં અટ્ઠમસ્સ અંગસ્સ
અંતગહદસાણં અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે^૨ ત્તિ વેમિ ।

- અંત. વ. ૮, સુ. ૧૫

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા આઠમો અંગ
અન્તકૃત્તદશાનાં આઠ વર્ગ કલ્યા છે.

૫. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા અન્તકૃત્તદશાનાં
આઠ વર્ગ કલ્યા છે તો ભંતે ! અન્તકૃત્તદશાનાં
પ્રથમ વર્ગનાં કેટલા અધ્યયન કલ્યા છે ?

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા આઠમો અંગ
અન્તકૃત્તદશાનાં પ્રથમ વર્ગનાં દસ અધ્યયન કલ્યા
છે, જેમકે -

૧. ગૌતમ, ૨. સમુદ્ર, ૩. સાગર, ૪. ગંભીર,
૫. સ્તિમિત, ૬. અચલ, ૭. કંપિલ્ય, ૮. અક્ષોભ,
૯. પ્રસેનજીત, ૧૦. વિષ્ણુ.

૫. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા આઠમો અંગ
અન્તકૃત્તદશાનાં પ્રથમ વર્ગના દસ અધ્યયન
કલ્યા છે, તો -

ભંતે ! અન્તકૃત્તદશાના પ્રથમ વર્ગના પ્રથમ
અધ્યયનનો શું અર્થ કલ્યા છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનું યોગમાં જોવું.)

(ખ) પ્રથમ અધ્યયનનો નિક્ષેપ :

જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા આઠમો અંગ
અન્તકૃત્તદશાના પ્રથમ વર્ગનાં પ્રથમ અધ્યયનનો
આ અર્થ કલ્યા છે.

એવું હું કહું છું.

(ગ) અન્તકૃત્તદશાનો નિક્ષેપ :

જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા આઠમો અંગ
અન્તકૃત્તદશાનો આ અર્થ કલ્યા છે, એવું હું કહું છું.

૧. આ પ્રમાણે બધા વર્ગ અને અધ્યયનોના ઉપોદ્ધાત અને ઉપસંહાર સૂત્ર સમજી લેવા જોઈએ.

૨. આ પ્રમાણે અશુત્તરોપપાતિકદશા અને વિપાકસૂત્રના બધા અધ્યયનોના ઉપસંહાર સૂત્ર છે.

(ઘ) અંતગડદસાંગસ ઉવસંહારો -

અંતગડદસાણં અંગસસ ઇગો સુયક્ષ્ઘં,
અટ્ઠ વગ્ગા અટ્ઠસુ ચેવ દિવસેસુ ઉદ્ધિસિજ્જંતિ,

તત્થ પઢમવિદ્ધયવગ્ગે દસ-દસ ઉદ્ધેસગા,
તદ્ધયવગ્ગે તેરસ ઉદ્ધેસગા,
ચઉત્થ-પંચમવગ્ગે દસ-દસ ઉદ્ધેસગા,
છટ્ઠવગ્ગે સોલસ ઉદ્ધેસગા,
સત્તમવગ્ગે તેરસ ઉદ્ધેસગા,
અટ્ઠમવગ્ગે દસ ઉદ્ધેસગા ।

- અંત. વ. ૮, સુ. ૩૮

૨૭. (૧) અણુત્તરોવવાદ્ધયદસાઓ-

- પ. સે કિં તં અણુત્તરોવવાદ્ધયદસાઓ ?
૩. અણુત્તરોવવાદ્ધયદસાસુ ણં અણુત્તરોવવાદ્ધયાણં
પગરાદં ઉજ્જાણાદં ચેદ્ધયાદં વણ્ણખંડાદં રાયાણો
અમ્મા-પિયરો સમોસરણાદં,
ધમ્માયરિયા ધમ્મકહાઓ ઇહલોગ-પરલોગ ઇદ્ધિ-
વિસેસા ભોગપરિચ્છાયા પવ્વજ્જાઓ મુયપરિગ્ગહા
તવોવહાણાદં,
પરિયાગો પડિમાઓ સંલેહણાઓ ભત્તપાણપચ્ચ-
ક્ખાણાદં પાઓવગમણાદં,
અણુત્તરોવવાઓ સુકુલપચ્ચાયાયા પુણ વોહિલાઓ
અંતકિરિયાઓ ય આઘવિજ્જંતિ ।
અણુત્તરોવવાદ્ધયદસાસુ ણં તિત્થકરસમોસરણાદં
પરમમંગલ્લંજગહિયાણિ, જિણાદ્ધેસા ય વહુવિસેસા,
જિણસીસાણં ચેવ સમણગણપવરગંધહત્થીણં,
થિરજસાણં પરિસહ-સેણ-રિઉબલપમહ્ધણાણં,
તવદિત્તચરિત્ત-ણાણ-સમ્મત્તસાર-વિવિહપ્પગાર-
વિત્થરપસત્થગુણસંજુયાણં અણગારમહરિસીણં
અણગારગુણાણ વણ્ણઓ,
ઉત્તમવરતવ-વિસિટ્ઠણાણજોગજુત્તાણં,

(ઘ) અંતકૃત્તદશા સૂત્રનો ઉપસંહાર :

અન્તકૃત્તદશા અંગમાં એક શ્રુતસ્કંધ છે,
આઠ વર્ગ છે અને આઠ દિવસમાં આનું વાંચન
થાય છે.
આમાં પ્રથમ અને દ્વિતીય વર્ગમાં દસ-દસ ઉદ્દેશક છે.
ત્રીજા વર્ગમાં તેર ઉદ્દેશક છે,
ચોથા અને પાંચમાં વર્ગમાં દસ-દસ ઉદ્દેશક છે,
છઠ્ઠા વર્ગમાં સોળ ઉદ્દેશક છે,
સાતમાં વર્ગમાં તેર ઉદ્દેશક છે,
આઠમાં વર્ગમાં દસ ઉદ્દેશક છે.

૨૭. (૯) અનુત્તરોપપાતિકદશા સૂત્ર :

- પ્ર. અનુત્તરોપપાતિકદશામાં શું છે ?
૩. અનુત્તરોપપાતિકદશામાં અનુત્તર વિમાનોમાં
ઉત્પન્ન થનાર (મહાઅનગારોનાં) નગર, ઉદ્યાન,
ચૈત્ય, વનખંડ, રાજા, માતા-પિતા, સમવસરણ,
ધર્માચાર્ય, ધર્મકથાઓ, ઈલલૌકિક, પરલૌકિક,
વિશિષ્ટ ઋદ્ધિઓ, ભોગપરિત્યાગ, પ્રવ્રજ્યા,
શ્રુતનું પરિબ્રહ્મણ, તપ ઉપધાન.
પર્યાય, પ્રતિમા, સંલેખના, ભક્તપ્રત્યાખ્યાન,
પાદપોપગમન (સંધારા).
અનુત્તર વિમાનોમાં ઉત્પત્તિ, સુકુળમાં જન્મ,
પુનઃબોધિલાભ અને અન્તક્રિયાઓ કહી છે.
અનુત્તરોપપાતિકદશામાં પરમ મંગળકારી,
જગત્-હિતકારી તીર્થકરોનાં સમવસરણ અને
ઘણા પ્રકારનાં જિન-અતિશયોનું વર્ણન છે.
તથા તીર્થકરોનાં વિશિષ્ટ શિષ્ય-જે શ્રમણજનોમાં
ગંધહસ્તીનાં સમાન શ્રેષ્ઠ છે.
સ્થિર યશવાળા છે, પરીષદ-સેના રુપી શત્રુબળ
નાં મર્દન કરનાર છે,
તપ સે દીપ્ત છે, જે ચારિત્ર, જ્ઞાન, સમ્યક્ત્વરુપ
સારવાળા અનેક પ્રકારનાં વિશાળ પ્રશસ્ત ગુણોથી
યુક્ત છે, એવા મહર્ષિઓનાં અનગાર-ગુણોનો
અનુત્તરોપપાતિક દશામાં વર્ણન છે.
અતીવ શ્રેષ્ઠ તપવિશેષથી અને વિશિષ્ટ
જ્ઞાન-યોગથી યુક્ત છે.

જહ ય જગહિયં ભગવઓ, જારિસા ય રિદ્ધિવિસેસા
દેવાસુરમાણુસાણં પરિસાણં પાઉબ્ભાવા ય જિણસમીવં
જહ ય ઉવાસંતિ જિણવરં,

જહય પરિકહેંતિ ધમ્મંલોગગુરુ-અમર-નરા સુરગણાણં,

સોઠ્ઠુણ ય તસ્સ ભાસિયં અવસેસકમ્મ વિસયવિરત્તા
નરા જહ અબ્હુટ્ઠેંતિ ધમ્મમુરાલં સંજમં તવં ચાવિ
બહુવિહપ્પગારં,

જહ બહૂણિ વાસાણિ અણુચરિત્તા આરાહિયનાણદંસણ-
ચરિત્તજોગા જિણવચનમણુગયમહિયં ભાસિત્તા,
જિણવરાણ હિયયેણ મણુણેત્તા, જેય જહિં જત્તિયાણિ
ભત્તાણિ છેયઇત્તા લઢ્ઢુણ ય,

સમાહિમુત્તમંઙ્ગાણજોગજુત્તા ઉવવણ્ણા મુણિવરોત્તમા
જહ અણુત્તરેસુ,

પાવંતિ જહ અણુત્તરે અત્થ વિસયસોક્કં,

તઓ ય ચુઆ કમેણ કાહિંતિ સંજયા જહ ય અંતકિરિયં,
એ એ અન્ને ય એવમાઈ અત્થા વિત્થેરણં પરુવિજ્જંતિ ।

અણુત્તરોવવાઈયદસાસુ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ-
સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાએ નવમે અંગે,

એગે સુયક્કંધે, દસ અજ્જયણા, તિણ્ણિ વગ્ગા,

દસ ઉદ્દેસણકાલા, દસ સમુદ્દેસણકાલા,
સંખેજ્જાઈં પયસયસહસ્સાઈં પયગ્ગેણં પણ્ણત્તા,

સંખેજ્જા અક્કચરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા,

જેમણે જગત હિતકારી ભગવાન તીર્થંકરોની જેવી
પરમ આશ્ચર્યકારિણી ઋદ્ધિઓની વિશેષતાઓ
અને દેવ, અસુર, મનુષ્યોની સભાઓનો જિનવરનાં
સમીપે પ્રકટ થવાનું અને ઉપાસના કરવાનું,

તથા અમર, નર, સુરગણોનાં ત્રૈલોક્ય ગુરુ
જીનવર જે પ્રમાણે તેને ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે.

તેના દ્વારા ઉપદિષ્ટ ધર્મને સાંભળીને ક્ષીણકર્મા
મહાપુરુષ પોતાના સમસ્ત કામ-ભોગોથી અને
ઈન્દ્રિયોના વિષયોથી વિરક્ત થઈને જે પ્રમાણે
ઉદાર ધર્મને અને વિવિધ પ્રકારથી સંયમ અને
તપને સ્વીકાર કરે છે.

તથા જે પ્રમાણે ઘણા વર્ષો સુધી તેનું આચરણ
કરીને, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર યોગની આરાધના
કરી જીન-વચનનાં અનુસાર પૂજીત ધર્મનો બીજા
ભવ્ય જીવોને ઉપદેશ આપીને જીનેશ્વરોની
હૃદયથી આરાધના કરી ઉત્તમ મુનિવર જ્યાં
જેટલા સમય ભોજનનો ત્યાગ કરી તેમજ -

સમાધિને પ્રાપ્ત કરી અને ઉત્તમ ધ્યાનયોગથી
યુક્ત થઈને જે પ્રમાણે અનુત્તર વિમાનોમાં ઉત્પન્ન
થાય છે.

ત્યાં જેમ અનુપમ વિષય સુખને ભોગે છે, તે
બધાનું અનુત્તરોપપાતિક દશામાં વર્ણન કરેલ છે.

ત્યારબાદ ત્યાંથી ચ્યુત થઈને તે જે પ્રમાણેથી
સંયમને ધારણ કરી અંતક્રિયા કરશે અને મોક્ષને
પ્રાપ્ત કરશે. તે બધાનું તથા આ પ્રમાણે અન્ય
અર્થોનું વિસ્તારથી આ અંગમાં વર્ણન કરેલ છે.

અનુત્તરોપપાતિકદશામાં પરિમિત વાયનાઓ
છે -યાવત્- સંખ્યાત સંગ્રહીઓ છે.

અંગોમાં આ નવમું અંગ છે.

આમાં એક શ્વેત સ્કંધ છે, દસ અધ્યયન છે, ત્રણ
વર્ગ છે.

દસ ઉદ્દેશન-કાળ છે, દસ સમુદ્દેશન-કાળ છે.
તથા પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત લાખ પદ
કલ્યા છે.

સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને
સમજાવેલ છે.

આનું સમ્યક્ અધ્યયન કરનાર તદાત્મરૂપ જ્ઞાતા
અને વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે.

એવં ચરણ-કરણ પરૂવણયા આઘવિજ્જંતિ -જાવ-
ઉવદંસિજ્જંતિ,

સે તં અણુત્તરોવવાઇયદસાઓ^૧ ।

- સમ. સુ. ૧૪૪

(ક) અણુત્તરોવવાઇયદસાણં ઉક્ષેવો -

પ. જહ્ણં ણં ભન્તે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં અટ્ઠમસ્સ અંગસ્સ
અંતગગદસાણં અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે,

નવમસ્સ ણં ભન્તે ! અંગસ્સ અણુત્તરોવવાઇયદસાણં
કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

તણ્ણં સે સુહમ્મે અણગારે જમ્બૂ અણગારં એવં વયાસી-

૩. એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં નવમસ્સ અંગસ્સ
અણુત્તરોવવાઇયદસાણં તિણ્ણિ વગ્ગા પણ્ણત્તા ।

પ. જહ્ણં ણં ભન્તે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં નવમસ્સ અંગસ્સ
અણુત્તરોવવાઇયદસાણં તઓ વગ્ગા પણ્ણત્તા,

પઢમસ્સ ણં ભન્તે ! વગ્ગસ્સ અણુત્તરોવવાઇયદસાણં
કહ અજ્જયણા પણ્ણત્તા ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં અણુત્તરોવવા-
ઇયદસાણં પઢમસ્સ વગ્ગસ દસ અજ્જયણા પણ્ણત્તા,
તં જહા -

૧. જાલિ, ૨. મયાલિ, ૩. ઉવયાલિ, ૪. પુરિસમેણે
ય, ૫. વારિસેણે ય । ૬. દીહદંતે ય, ૭. લટ્ઠદંતે ય,
૮. વેહલ્લે, ૯. વેહાયસે, ૧૦. અભયે ઇય કુમારે ॥૧॥

આ પ્રમાણે આ અંગમાં ચરણ-કરણની વિશિષ્ટ
પ્રરુપણા કરી છે -યાવત્- ઉપદર્શન કરેલ છે.

આ અનુત્તરોપપાતિક દશાનું વર્ણન છે.

(ક) અનુત્તરોપપાતિક દશાનું ઉપોદ્ધાત :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા આઠમું અંગ
અન્તકૃત્તદશાનો આ અર્થ કહ્યો છે તો-

ભંતે ! નવમા અંગ અનુત્તરોપપાતિક દશાનો શું
અર્થ કહ્યો છે ?

ત્યારે આર્ય સુધર્મા અનગારે જંબૂ અણગારથી આ
પ્રમાણે કહ્યું -

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા નવમું અંગ
અનુત્તરોપપાતિક દશાનાં ત્રણ વર્ગ કહ્યા છે.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા અનુત્તરોપપાતિક
દશાનાં ત્રણ વર્ગ કહ્યા છે તો -

ભંતે ! અનુત્તરોપપાતિક દશાના પ્રથમ વર્ગનાં
કેટલા અધ્યયન કહ્યા છે ?

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ
નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા અનુત્તરોપપાતિક-દશાનાં
પ્રથમ વર્ગનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. જાલિ, ૨. મયાલી, ૩. ઉવયાલી, ૪. પુરિસમેન,
૫. વારિસેણ, ૬. દીર્ઘદંત, ૭. લષ્ટદંત,
૮. વેહલ્લ, ૯. વેહાયસ, ૧૦. અભયકુમાર.

૧. સે કિં તં અણુત્તરોવવાઇયદસાઓ ?

અણુત્તરોવવાઇયદસામુ ણં અણુત્તરોવવાઇયાણં ણગરાઈં ઉજ્જાણાઈં ચેદ્યાઈં વણસંઢાઈં સમોસરણાઈં । રાયાણો અમ્મા-પિયરો
ધમ્મકહાઓ ધમ્માયરિયા ઇહલોગ-પરલોદ્યા રિદ્ધિવિસેસા ભોગપરિચ્ચાગા પવ્વજ્જાઓ, પરિયાગા, સુયપરિગ્ગહા, તવોવહાણાઈં,
પઢિમાઓ, ઉવમગ્ગા, સંલેહણાઓ, ભત્તપચ્ચક્ષાણાઈં, પાઓવગમણાઈં, અણુત્તરોવવાઇયત્તે ઉવવત્તી મુકુલપચ્ચાયાઈંઓ પુણ
વોહિલાઓ અંતકિરિયાઓ ય આઘવિજ્જંતિ -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

અણુત્તરોવવાઇયદસામુ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ,

સે ણં અંગટ્ઠયાણ વવમે અંગે, એગે સુયક્ષંધે, તિણ્ણિ વગ્ગા, તિણ્ણિ ઉદ્દેસણકાલા, તિણ્ણિ સમુદ્દેસણકાલા, સંખેજ્જાઈં પયમહસ્માઈં,
પયમણેણં સંખેજ્જા અવ્વરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણ કરણ પરૂવણયા આઘવિજ્જંતિ ।

સે તં અણુત્તરોવવાઇયદસાઓ ।

- નંદી, મુ. ૧.૧

પ. જઈ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ
દસ અઙ્ગયણા પ્પણત્તા,

પઢમમ્મ ણં ભન્તે ! અઙ્ગયણસ્સ અણુત્તરોવવા-
ઇયદમાણં કે અટ્ટે પ્પણત્તે ?

૩. एवं खलु जंवू ? !.....

- અણુ. વ. ૧, સુ. ૧-૨

(ખ) અણુત્તરોવવાઇયદસાંગસ્સ ઉવસંહારો-

અણુત્તરોવવાઇયદસાણં ઇગો સુયક્કંધો,
તિણિણ વગ્ગા, તિસુ ચેવ દિવસેસુ ઉદ્ધિસંતિ ।

તત્થ પઢમે વગ્ગે દસ ઉદ્દેસગા,
વિદ્દે વગ્ગે તેરસ ઉદ્દેસગા,
તદ્દા વગ્ગે દસ ઉદ્દેસગા ।

- અણુ. વ. ૩, સુ. ૭૫

૨૮. (૧૦) પળ્હાવાગરણાઈ -

પ. સે કિં તં પળ્હાવાગરણાણિ ?

૩. પળ્હાવાગરણેસુ અટ્ટુત્તરં પસિણસયં,
અટ્ટુત્તરં અપસિણમયં,
અટ્ટુત્તરં પસિણાપસિણસયં, વિજ્જાહસયા,
નાગસુવન્નેહિં સદ્ધિં દિવ્વા સંવાયા આઘવિજ્જંતિ ।

પળ્હાવાગરણદસાસુ ણં-સસમય-પરસમયપ્પણવય-
પન્નેયવુદ્ધવિવિહત્થભાસાભાસિયાણં,

અહસયગુણ-ઉવસમણાણ્પગાર-આયરિયભાસિયાણં,

વિત્થરેણં વીરમહેસીહિં વિવિહવિત્થરભાસિયાણં ચ
જગહિયાણં

અદ્દાગંઘુટ્ઠ-બ્રાહ્મ-અસિ-મણિ-ઘોમ-આહચ્ચમાહ્મયાણં,

વિવિહમહાપસિણાવિજ્જા -

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા પ્રથમ વર્ગનાં
દસ અધ્યયન કહ્યા છે તો -

ભંતે ! અનુત્તરોપપાતિક દશાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો
શું અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આની આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં
જોવું.)

(ખ) અનુત્તરોપપાતિકદશાંગ સૂત્રનો ઉપસંહાર :

અનુત્તરોપપાતિક દશામાં એક શ્રુતસ્કંધ છે.
ત્રણ વર્ગ છે, ત્રણ જ દિવસમાં આનું વાંચન
થાય છે.

તેના પ્રથમ વર્ગમાં દસ ઉદ્દેશક છે,
બીજા વર્ગમાં તેર ઉદ્દેશક છે,
ત્રીજા વર્ગમાં દસ ઉદ્દેશક છે.

૨૮. (૧૦) પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર :

પ્ર. પ્રશ્નવ્યાકરણમાં શું (વર્ણન) છે ?

પ્રશ્નવ્યાકરણ અંગમાં એક સો આઠ પ્રશ્ન,
એક સો આઠ અપ્રશ્ન,
અને એક સો આઠ પ્રશ્નાપ્રશ્ન, અનેક વિદ્યાઓ
તથા નાગ સુપર્ણોની સાથે થયેલ દિવ્ય સંવાદ
કહ્યા છે.

પ્રશ્નવ્યાકરણદશામાં સ્વસમય-પર સમયના
પ્રજ્ઞાપક પ્રત્યેક બુદ્ધોની દ્વારા વિવિધ અર્થવાણી
ભાષાઓ દ્વારા વર્ણિત વચનોનું -

નાના પ્રકારનાં અતિશયોનું, જ્ઞાનાદિ ગુણો અને
ઉપશમભાવ આદિ આચાર્ય ભાષિતોનો,

વિસ્તારથી વીર મહર્ષિયોનાં જગત હિતકારી અનેક
પ્રકારનાં વિસ્તૃત સુભાષિતોનું,

આદર્શ, અંગુષ્ઠ, બાહુ, અસિ, મણિ, ક્ષોમ અને
સૂર્ય આદિ (નાં આશ્રયથી આપેલ વિદ્યા-
દેવતાઓના ઉત્તરો) નું આ અંગમાં વર્ણન છે.

અનેક મહા પ્રશ્નવિદ્યાઓ વચનથી જ પ્રશ્ન કરવા
પર ઉત્તર આપે છે.

૧. બાકી બધા અધ્યયનો અને વર્ગોના ઉપોદ્ઘાત અને ઉપસંહાર જ્ઞાતાસૂત્રના પ્રમાણે જ છે.

મળપસિણવિજ્ઞા -

દેવય-પયોગપાહ્ણગુણપ્પગાસિયાણં,

સઙ્ખૂય-દુગુણપ્પભાવ-નરગણ-મહવિમ્હયકારીણં

અઈસયમતીતકાલસમય-દમ-સમ-તિત્થકરુત્તમસ્સ
ઠિઙ્કરણકારણાણં

દુરહિગમદુરવગાહસ્સ, સઙ્ખસઙ્ખન્નુસમ્મવસ્સ,

અબુહજણવિબોહણકરસ્સ,

પચ્ચક્કચયપચ્ચયકરણં પળ્લાણં વિવિહગુણમહત્થા
જિણવરપ્પણીયા આઘવિજ્જંતિ ।

પળ્લાવાગરણેસુ ણં પરિત્તાવાયણા-જાવ-સંખેજ્ઞાઓ
સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાએ દમમે અંગે,

એગે સુયક્કંધે

પળ્યાલીસં ઉદ્દેસણકાલા,

પળ્યાલીસં સમુદ્દેસણકાલા,

સંખેજ્ઞાણિ પયસયસહસ્સાણિ પયમ્મેણં પળ્ણત્તા ।

સંખેજ્ઞા અક્કરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા,

એવં ચરણ-કરણ પરુવણયા આઘવિજ્જંતિ -જાવ-
ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે તં પળ્લાવાગરણાઈ^૨ । - સમ. સુ. ૧૪૫

અનેક વિદ્યાઓ મનથી ચિંતિત પ્રશ્નોનાં ઉત્તર
આપે છે.

અનેક વિદ્યાઓ અનેક અધિષ્ઠાતા દેવતાઓનાં
પ્રયોગ-વિશેષની પ્રધાનતાથી અનેક અર્થોનાં
સંવાદક ગુણોને પ્રકાશિત કરે છે,

પોતાના સદ્ભૂત દ્વિગુણ પ્રભાવક ઉત્તરોનાં દ્વારા
જન સમુદાયને વિસ્મિત કરે છે.

અતીત કાળનાં સમયમાં દમ અને શમનાં ધારક
વિશિષ્ટ અતિશય સંપન્ન તીર્થકર થયેલ છે. આ
પ્રમાણે સંશયશીલ મનુષ્યોનાં સ્થિરીકરણ કરનાર
સમજવામાં અને અવગાહન કરવામાં કઠિન
બધા સર્વજ્ઞોનાં દ્વારા સમ્મત,

અબુધજનોને પ્રબોધ કરનાર એવા

પ્રત્યક્ષ પ્રતીતિ-કારક પ્રશ્નોનું અને વિવિધ ગુણ
અને મહાનૂ અર્થવાળા જીનવર-પ્રણીત ઉત્તરોનું
આ અંગમાં વર્ણન કરેલ છે.

પ્રશ્નવ્યાકરણ અંગમાં પરિમિત વાચનાઓ છે
-યાવત્- સંખ્યાત સંગ્રહણીઓ છે.

પ્રશ્નવ્યાકરણ અંગરૂપમાં દસમો અંગ છે.

આમાં એક શ્રુતસ્કંધ છે,

પિસ્તાલીસ ઉદ્દેશન-કાળ છે,

પિસ્તાલીસ સમુદ્દેશન-કાળ છે,

પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત લાખ પદ કહ્યા છે.

આમાં સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ
આપીને સમજાવેલ છે.

આનું સમ્યક્ અધ્યયન કરનાર તદાત્મરૂપજ્ઞાતા
અને વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે આ અંગમાં ચરણ-કરણની વિશિષ્ટ
પરુપણા કરી છે -યાવત્- ઉપદર્શન કરેલ છે.

આ પ્રશ્નવ્યાકરણનું વર્ણન છે.

૧. સે કિં તં પળ્લાવાગરણાઈ ?

પળ્લાવાગરણેસુ ણં અટ્ઠુત્તરં પસિણસયં અટ્ઠુત્તરં અપસિણસયં, અટ્ઠુત્તરં પસિણાપસિણસયં, અળ્ણે વિ વિવિહા દિવ્વા વિજ્ઞાઇસયા
નાગ-સુવળ્ણેહિં સઙ્કિં દિવ્વા સંવાયા આઘવિજ્જંતિ ।

પળ્લાવાગરણાણં પરિત્તાવાયણા-જાવ-સંખેજ્ઞાઓ સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાએ દમમે અંગે, એગે સુયક્કંધે, પળ્યાલીસં અજ્જયણા, પળ્યાલીસં ઉદ્દેસણકાલા, પળ્યાલીસં સમુદ્દેસણકાલા,
સંખેજ્ઞાઈ પયસહસ્સાઈ પદમ્મેણં, સંખેજ્ઞા અક્કરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણ કરણ પરુવણયા આઘવિજ્જઈ ।

સે તં પળ્લાવાગરણાઈ ।

- નંદી., સુ. ૧૨

(ક) પળ્હાવાગરણસસ ઁકલ્લેલો -

પ. જડ ણં ઢંતે ! સમણેણં ઢગલયા મહાવીરેણં -જાલ-સિલ્લિગલ્લણામધેયં ઠાણં સંપલ્લેણં ણલમસસ અંગસસ અણુત્તરોલવાલ્લયલ્લસાણં અલમલ્લે પળ્ણલ્લે -

લ્લસમસસ ણં ઢંત્લે ! અંગસસ પળ્હાવાગરણાણં કે અલ્લે પળ્ણલ્લે ?

લ. જંલૂ ! સમણેણં ઢગલયા મહાવીરેણં -જાલ-સિલ્લિગલ્લણામધેયં ઠાણં સંપલ્લેણં લ્લસમસસ અંગસસ પળ્હાવાગરણસસ લ્લો સુલ્લલ્લલ્લંધા પળ્ણલ્લલ્લ, તં જહા -

૧. આસલ્લલ્લલ્લ ય, ૨. સંલ્લલ્લલ્લલ્લ ય ।

પ. જડ ણં ઢંતે ! સમણેણં ઢગલયા મહાવીરેણં -જાલ-સિલ્લિગલ્લણામધેયં ઠાણં સંપલ્લેણં લ્લસમસસ અંગસસ પળ્હાવાગરણસસ લ્લો સુલ્લલ્લલ્લંધા પળ્ણલ્લલ્લ,

પલ્લલ્લસસ ણં ઢંત્લે ! સુલ્લલ્લલ્લંધસસ કલ્લ અલ્લ્લલ્લલ્લ ણળ્ણલ્લલ્લ ?

લ. જંલૂ ! પલ્લલ્લસસ ણં સુલ્લલ્લલ્લંધસસ સમણેણં ઢગલયા મહાવીરેણં -જાલ-સિલ્લિગલ્લણામધેયં ઠાણં સંપલ્લેણં પંલ્લ અલ્લ્લલ્લલ્લ ણળ્ણલ્લલ્લ ।

પ. લ્લોલ્લલ્લલ્લ ણં ઢંતે ! સુલ્લલ્લલ્લંધસસ કલ્લ અલ્લ્લલ્લલ્લ ણળ્ણલ્લલ્લ ?

લ. જંલૂ ! ઁલ્લં લ્લેલ્લ પંલ્લ અલ્લ્લલ્લલ્લ ણળ્ણલ્લલ્લ,

પ. ઁલ્લસિ ણં ઢંતે ! અળ્લહલ્લ સંલ્લલ્લલ્લ સમણેણં ઢગલયા મહાવીરેણં -જાલ-સિલ્લિગલ્લણામધેયં ઠાણં સંપલ્લેણં કે અલ્લે પળ્ણલ્લે ?

તલ્લ ણં અલ્લ્લ સુહલ્લ્લલ્લેલ્લે જંલૂ નામેણં અળ્ણગારેણં ઁલ્લં લ્લુલ્લે સમાણે જંલૂ અળ્ણગારં ઁલ્લં લ્લયાસી -

લ. ઁળમો અળ્લહલ્લ સંલ્લલ્લ લ્લિળ્ણલ્લલ્લં, પલ્લલ્લલ્લલ્લ ણિસસંલ્લં । લ્લોલ્લલ્લલ્લિ ણિલ્લલ્લલ્લં, સુઢાસિલ્લલ્લં મહેસીલ્લિં ॥

- પળ્હ. સુ. ૧, અ. ૧, સુ. ૧

(લ) પળ્હાવાગરણસસ લ્લલ્લસંહારો -

પળ્હાવાગરણે ઁગો સુલ્લલ્લલ્લંધો,

લ્લસ અલ્લ્લલ્લલ્લ ઁકસરળા લ્લસસુ લ્લેલ્લ લ્લલ્લસેસુ લ્લલ્લિસિલ્લ્લંતિ ।

ઁળંતરેસુ આલ્લંલ્લિલ્લેસુ નિલ્લુલ્લેલ્લેસુ આલ્લત્લલ્લપાળણં ।

-પળ્હ. સુ. ૨, અ. ૫, સુ. ૨૩

(ક) પ્રલ્લલ્લલ્લલ્લ સુત્રનું ઁપોલ્લલ્લલ્લ !

પ. ઢંતે ! શ્રમણ ભગલ્લન મહાવીર -લાલ્લલ્લ-સિલ્લલ્લલ્લિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત લ્લારા નલ્લમું અંગ અનુત્તરોપપાલ્લિક લ્લશાનું આ અર્થ કલ્લો છે તો- ઢંતે ! લ્લસઢાં અંગ પ્રલ્લલ્લલ્લલ્લનં શું અર્થ કલ્લો છે ?

લ. જંલૂ ! શ્રમણ ભગલ્લન મહાવીર -લાલ્લલ્લ-સિલ્લલ્લલ્લિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત લ્લારા લ્લસઢાં અંગ પ્રલ્લલ્લલ્લલ્લનાં લે શ્લુતસલ્લંધ કલ્લ્યા છે, જેમકે - ૧. આશ્રલ્લલ્લલ્લ, ૨. સંલ્લલ્લ લ્લાર,

પ. ઢંતે ! જો શ્રમણ ભગલ્લન મહાવીર -લાલ્લલ્લ-સિલ્લલ્લલ્લિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત લ્લારા લ્લસઢાં અંગ પ્રલ્લલ્લલ્લલ્લનાં લે શ્લુતસલ્લંધ કલ્લ્યા છે તો - ઢંતે ! પ્રથમ શ્લુતસલ્લંધનાં કેલ્લલા અધ્લયન કલ્લ્યા છે ?

લ. શ્રમણ ભગલ્લન મહાવીર -લાલ્લલ્લ-સિલ્લલ્લલ્લિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત લ્લારા પ્રથમ શ્લુતસલ્લંધનાં પાંલ્લ અધ્લયન કલ્લ્યા છે.

પ. ઢંતે ! ઢીજા શ્લુતસલ્લંધનાં કેલ્લલા અધ્લયન કલ્લ્યા છે ?

લ. જંલૂ ! પૂર્લ્લલ્લ પાંલ્લ અધ્લયન કલ્લ્યા છે.

પ. ઢંતે ! આ આશ્રલ્લ અને સંલ્લલ્લેનું શ્રમણ ભગલ્લન મહાવીર -લાલ્લલ્લ-સિલ્લલ્લલ્લિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત લ્લારા શું અર્થ કલ્લો છે ?

લ્લ્યારે આર્લ્લ સુધર્મા સ્થલ્લિરલ્લે જંલૂ નામક અણગારની આ લ્લાતને સાંલ્લળીને જંલૂ અણગારથી આ પ્રમાણે કલ્લુ-

લ. મહર્પીલ્લો (તીર્થકરો, ગણધરો) લ્લારા નિશ્ચિત રુપથી કલ્લેલ તે આશ્રલ્લ સંલ્લલ્લેનું ભલ્લીભાંતિ નિશ્ચલ્લ કરાલ્લનાર પ્રલ્લલ્લનાં સારને લું કલ્લીશ.

(લ) પ્રલ્લલ્લલ્લલ્લ સુત્રનો ઁપસંલ્લાર :

પ્રલ્લલ્લલ્લલ્લ સુત્રઢાં ઁક શ્લુતસલ્લંધ છે.

લ્લસ અધ્લયન ઁક સરળા છે અને લ્લસ લ્લિલ્લસઢાં જ આનું લ્લાંલ્લન કરાલ્લ છે.

ઁપલ્લોગપૂર્લ્લક ભક્તપાનનો નિરોધ કરીને ઁકાંતર આલ્લંભિલ્લનાં તપ લ્લારા આનું લ્લાંલ્લન કરાલ્લ છે.

૨૯. (૧૧) વિવાગમુયં-

- પ. સે કિં તં વિવાગમુયં ?
 ડ. વિવાગમુયં સુકડદુક્કડાણં કમ્માણં ફલવિવાગે આઘવિજ્જંતિ ।
 સે સમાસઓ દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. દુહવિવાગે ચેવ, ૨. સુહવિવાગે ચેવ ।
 તત્થ ણં દસ દુહવિવાગાણિ, દસ સુહવિવાગાણિ ।

- પ. (૧) સે કિં તં દુહવિવાગાણિ ?
 ડ. દુહવિવાગેસુ ણં દુહવિવાગાણં નગરાઈં ડજ્જાણાઈં ચેડયાઈં વણખંડાઈં રાયાણો અમ્મા-પિયરો- સમોસરણાઈં ધમ્માયરિયા ધમ્મકહાઓ નગરગમણાઈં સંસારપબંધે દુહપરંપરાઓ ય આઘવિજ્જંતિ ।

સે તં દુહવિવાગાણિ ।

- પ. (૨) સે કિં તં સુહવિવાગાણિ ?
 ડ. સુહવિવાગેસુ સુહવિવાગાણં ણગરાઈં ડજ્જાણાઈં ચેડયાઈં વણખંડાઈં રાયાણો અમ્મા-પિયરો સમોસરણાઈં,

ધમ્માયરિયા ધમ્મકહાઓ,
 ડહલોડય-પરલોડય-ડિહ્હવિસેસા,
 ભોગપરિચ્ચાયા પવ્વજ્જાઓ,
 મુયપરિગ્ગહા તવોવહાણાંડ પરિયાગા,
 પડિમાઓ સંલેહ્ણાઓ,
 ભત્તપચ્ચક્ખાણાંડ પાઓવગમણાંડ,
 દેવલોગગમણાંડ સુકુલપચ્ચાયાઈં પુણ વોહિલાભો
 અંતકિરિયાઓ ય આઘવિજ્જંતિ ।

દુહવિવાગેસુ ણં-પાણાડવાય-અલિયવયણ-
 ચોરિક્કરણ-પરદારમેહુણ-સસંગયાએ મહતિવ્વક્કસાય-
 ડંદિય-પ્પમાય-પાવપ્પઓય-અસુહજ્જવસાણસંચિયાણં
 કમ્માણં પાવગાણં પાવઅણુભાગ-ફલવિવાગા ।

ણિરયગડ-તિરિક્ખજોણિ-વહુવિહવસણસય-
 પરંપરાપબ્ધા ણં,

મણુયત્તે વિ આગયાણં જહા પાવકમ્મસેસેણ પાવગા
 હોંતિ ફલવિવાગા,

૨૯. (૧૧) વિપાક સૂત્ર :

- પ્ર. વિપાક સૂત્રમાં શું (વર્ણન) છે ?
 ડ. વિપાક સૂત્રમાં સુકૃત અને દુષ્કૃત કર્મોનાં ડળ-વિપાક કહ્યા છે.
 આ સંક્ષેપમાં બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. દુઃખ વિપાક, ૨. સુખ-વિપાક.
 દુઃખ વિપાકમાં દસ અધ્યયન છે અને સુખ વિપાકમાં પણ દસ અધ્યયન છે.
 પ્ર. (૧) દુઃખવિપાકના અધ્યયનોમાં શું વર્ણન છે ?
 ડ. દુઃખ વિપાકમાં દુષ્કૃતોનાં (દુઃખરુપક્રોને ભોગનારનાં) નગર, ઉદ્યાન, ચૈત્ય, વનખંડ, રાજા, માતા-પિતા, સમવસરણ, ધર્માચાર્ય, ધર્મકથાઓ, નગર-ગમન, સંસાર પ્રબન્ધ આદિ દુઃખ પરંપરાઓને ભોગવવાનું વર્ણન કરેલ છે.
 આ દુઃખ વિપાકનું વર્ણન છે.

- પ્ર. (૨) સુખ-વિપાકના અધ્યયનોમાં શું વર્ણન છે ?
 ડ. સુખ-વિપાકમાં સુકૃતોનાં (સુખરુપ ક્રોને ભોગનાર) નગર, ઉદ્યાન, ચૈત્ય, વનખંડ, રાજા, માતા-પિતા, સમવસરણ, ધર્માચાર્ય, ધર્મકથાઓ.
 ઈહલૌકિક-પારલૌકિક-શ્રદ્ધિવિશેષ,
 ભોગ પરિત્યાગ, પ્રવ્રજ્યા,
 શ્રુતપરિગ્રહ, તપ-ઉપધાન, દીક્ષા-પર્યાય,
 પ્રતિમા, સંલેખના,
 ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન, પાદપોગમન, (સંથારો)
 દેવલોક-ગમન, સુકુળ-પ્રત્યાગમન, પુનઃબોધિલાભ
 અને તેની અન્તક્રિયાઓ કહી છે.

દુઃખ વિપાકમાં- પ્રાણતિપાત, અસત્ય વચન, ચોર્ય કર્મ, પરદાર-મૈથુન, સસંગતા, મહાતીવ્ર કથાય, ઈન્દ્રિય (વિષય સેવન) પ્રમાદ, પાપ-પ્રયોગ અને અશુભ અધ્યવસાપોથી સંચિત પાપકર્મોના પાપરુપ ડળ-વિપાકોનું વર્ણન કરેલ છે.

જેને નરકગતિ અને તિર્થંચ-ચોનિગતિમાં ઘણા પ્રકારનાં અસીમ સંકટોની પરંપરામાં પડીને ભોગવવા પડે છે.

ત્યાંથી નીકળીને મનુષ્ય ભવમાં આવવા છતાં પણ જીવોને પાપ-કર્મોનાં બાકી રહેવાથી અનેક પાપરુપ અશુભક્રમવિપાક ભોગવવા પડે છે,

વહ-વસણવિણાસ-નામા-કન્નોટ્ઠ-ગુટ્ઠ-કર-ચરણ-
નહચ્છેયણ-જિલ્મચ્છેયણ-

અંજણ-કહમ્ગિદાહણ-ગયચલણમલણ-ફાલણ-
ઉલ્લંબણ-સૂલ-લયા-લડડ-લટ્ઠિઠંજણ-તજ-સીસગ-
તત્તેલ્લ-કલ કલઅભિસિંચણ - કુંભિપાગ - કંપણ-
થિરબંધણ - વેહ-વેઙ્ગકત્તણ - અતિભયકરકરપ-
લીવણાદિદારૂણાણિ દુક્ખાણિ અણોવમાણિ,

વ્રહુવિવિહપરંપરાણુવદ્ધા ણ મુચ્ચંતિ પાવકમ્મ-
વલ્લીએ ।

અવેયદત્તા હુ ણત્થિ મોક્ખો, તવેણ ધિદ્ધણિયલ્લ-
દ્ધુકચ્છેણ સોહણં તમ્મ વાવિ હુજ્જા ।

एत्तो य मुहविवागेसु सील-संजम-णियम-गुण-
तवोवहाणेसु माहुमु सुविहिएसु अणुकंपाऽऽस-
यप्पओग-तिकाल-मइविसुद्ध भत्तपाणाइं
पययमणमा हिय-मुहनीसेस-तिव्वपरिणाम-
निच्छियमईपयच्छिऊणं पयोगसुद्धाइं जहय निव्वत्ते
ति उ ब्रोहिल्लाभं.

जहय परित्तीकरेति नर-नरय-तिरिय-सुरगइगमण-
विपुलपरियट्ट-अरइ-भय-विसाय-सोग-मिच्छत्त-
सेलमंकडं अन्नाणतमंधकारचिक्खिल्लसुदुत्तारं जर-
मरण-जोणिमंखुभियचक्कवालं सोलसकसाय-सावय-
पयंडचंड-अणाइअं अणवदग्गं संसारसागरमिणं,

જહ ય ણિબંધંતિ આઝગં સુરગણેસુ,

જેમ - વધ, વૃષણવિનાશ, નાસિકા છેદન, કર્ણ
કર્તન, ઓષ્ઠ-છેદન, અંગુષ્ઠ-છેદન, હસ્ત-કર્તન,
ચરણ-છેદન, નખ-છેદન, જીલ્લા-છેદન.

લોખંડના ગરમ સળીયાથી આંખોને આંજવાથી,
કટાગ્નિદાહ, હાથીનાં પગની નીચે નાંખીને
શરીરને કચરી નખાવવું, ફરસા આદિથી શરીરને
ફાડવું, ફાંસી આપીને વૃક્ષથી લટકાવવું, ત્રિશૂલ,
લતા, લાકડી અને લાઠીથી શરીરને છેદવું, તપેલ
કડકડતું સીસા તેમજ તેલથી શરીરને અભિસિંચન
કરવું, કુંભીમાં પકાવવું, શરીરમાં કંપન પૈદા
કરનાર અતિ શીતળ જલ શીતકાળમાં નાંખવું,
સ્થિર કરવા માટે કાષ્ઠ આદિમાં પણ કસાવીને
બાંધવું, ભાલા આદિથી વીંધવા, વર્ધકીર્તન,
ચામડી ઉખાડવી, અતિ ભયકારક હાથોમાં
અગ્નિ પ્રગટાવવી આદિ અનુષ્ઠાન દારુણ દુઃખોનું
આપ્યાન કરેલ છે.

દુઃખોની વિવિધ પરંપરાથી અનુભવ જીવ પાપ
કર્મ રૂપી વેલથી મુક્ત થતા નથી.

કેમકે - કર્મોનું વેદન કર્યા વગર તેનાથી છુટકારો
થતો નથી. પરંતુ ક્યારેક પ્રબળ ધૃતિબળથી કટિબદ્ધ
તપના દ્વારા તેનું શોધન પણ થઈ શકે છે.

સુખવિપાકમાં શીલ, સંયમ, નિયમ, ગુણ અને તપ-
ઉપધાનને ધારણ કરનાર સુવિહિત સાધુઓનો
અત્યંત આદરવાળા, હિતકારક, સુખકારક અને
કલ્યાણકારક તીવ્ર અધ્યવસાય તથા નિશ્ચિત
મતિવાળા વ્યક્તિ અનુકંપાના આશય-પ્રયોગથી
તથા દાન આપનારની ત્રૈકાલિક મતિથી વિશુદ્ધ
તથા પ્રયોગ-શુદ્ધ ભક્ત-પાન આપીને જે પ્રમાણે
બોધિને પ્રાપ્ત કરે છે તેનું આપ્યાન કરેલ છે.

આમાંથી નર, નરક, તિર્યંચ અને દેવગતિ-ગમન
સંબંધી જન્મ મરણોને પરિમિત કરે છે તથા જે
અરતિ, ભય, વિસ્મય, શોક અને મિથ્યાત્વરૂપ
પર્વતોથી સંકુળ છે. ગહન-અજ્ઞાન-અંધકાર
રૂપ કાઠવથી પરિપૂર્ણ થવાથી જેનું પાર ઉતરવું
કઠિન છે, જેનો ચક્રવાલ જરા, મરણ યોનિરૂપ
મગરમચ્છોથી ક્ષોભિત થઈ રહ્યા છે, જે
અનન્તાનુબંધી આદિ સોળ કષાય રૂપ અતિ
પ્રચંડ પોતાના પદોથી ભયંકર એવા અનાદિ
અનન્ત આ સંસાર- સાગરને જે પ્રમાણે પાર કરે
છે તેનું વર્ણન કરેલ છે.

જે પ્રમાણે દેવાયુનો બંધ કરે છે,

જહ ય અણુભવંતિ મુરગણવિમાણસોક્ષ્વાણિ
અણોવમાણિ, તઓ ય કાલંતરે ચુઆણં ડહેવ
નરલોગમાગયાણં આહ-વપુવણ્ણ-રૂવજાહ-
કુલજમ્મઆરોગ્ગ-બુદ્ધિ-મેહાવિસે મા - મિત્તજ્ઞણ -
મયણ-ધણ-ધણ્ણ-વિભવમ્મિદ્ધિસાર-મ્મુદયવિસેસા
વહુવિહકામભોગુભવાણ સોક્ષ્વાણ મુહુવિવા-
ગોત્તમેસુ ।

અણુવરયપરંપરાણુવદ્ધા અસુભાણં સુભાણં ચેવ
કમ્માણં ભાસિઆ વહુવિહા વિવાગા વિવાગસુયમ્મિ
ભગવયા જિણવરેણ સંવેગકારણત્યા ।

અન્ને વિ ય એવમાહયા વહુવિહા વિત્થરેણં
અત્થપરૂવણયા આઘવિજ્જંતિ ।

વિવાગસુયમ્મિ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંઘેજ્જાઓ
મંગહણીઓ,

મે ણં અંગટ્ઠયાએ એકારસમે અંગે,

વીસં અજ્જયણા, વીસં ઉદ્દેમણકાલા, વીસં
મમુદ્દેમણકાલા,

સંઘેજ્જાઠે પયમયમહમ્માઠં પયમ્મેણં પણ્ણત્તા,
સંઘેજ્જા અક્કવરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

મે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા

એવં ચરણ કરણ પરૂવણયા આઘવિજ્જંતિ -જાવ-
ઉવદંસિજ્જંતિ ।

મે તં વિવાગસુએ^૧ । - સમ., સુ. ૧૪૬

તથા જે પ્રમાણે સુર-ગણોનાં વિમાનોત્પન્ન અનુપમ
સુખોનો અનુભવ કરે છે. ત્યારબાદ કાળાન્તરમાં
ત્યાંથી ચ્યુત થઈને આ મનુષ્યલોકમાં આવીને
દીર્ઘ આયુ, પરિપૂર્ણ શરીર, ઉત્તમ રુપ, ઉચ્ચજાતિ
કુળમાં જન્મ લઈને આરોગ્ય, બુદ્ધિ અને વૈભવથી
સમૃદ્ધ અને સારભૂત મેઘા-વિશેષથી સંપન્ન હોય
છે, મિત્રજન, સ્વજન, ધન, ધાન્ય, સુખ સંપદાના
સમૂહથી સંયુક્ત થઈને ઘણા પ્રકારનાં કામ-ભોગ-
જનિત, સુખ-વિપાકથી પ્રાપ્ત ઉત્તમ સુખોની
અનુપરત પરંપરાથી પરિપૂર્ણ રહેતા સુખોને
ભોગે છે, એવા પુન્યશાળી જીવોનું આ સુખ-
વિપાકમાં વર્ણન કરેલ છે.

આ પ્રમાણે અશુભ અને શુભ કર્મોનાં ઘણા
પ્રકારનાં વિપાક આ વિપાક સૂત્રમાં ભગવાન
જીનેન્દ્ર દેવે સંસારીજનોનો સંવેગ ઉત્પન્ન કરવા
માટે કરેલ છે.

આ પ્રમાણે અન્ય પણ ઘણા પ્રકારની અર્થ-
પ્રરુપણા વિસ્તારથી આ અંગમાં કહી છે.

વિપાક સૂત્રની પરિમિત વાચનાઓ છે -યાવત્-
સંખ્યાત સંગ્રહણીઓ છે.

અંગોમાં આ અગિયારમું અંગ છે,

વીસ અધ્યયન છે, વીસ ઉદ્દેશન-કાળ છે. વીસ
સમુદ્દેશનકાળ છે.

પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત લાખ પદ કલા
છે, સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને
સમજાવેલ છે.

આનું સમ્યક્ અધ્યયન કરનાર તદાત્મરુપ જ્ઞાતા
અને વિજ્ઞાતા થઈ જાય છે.

આ પ્રમાણે આ અંગમાં ચરણ-કરણની વિશિષ્ટ
પ્રરુપણા કરી છે -યાવત્- ઉપદર્શન કર્યું છે.

આ વિપાક સૂત્રનું વર્ણન છે.

૧. મે કિં તં વિવાગમુયં ?

વિવાગસુએ ણં સુકહ-દુક્કહાણં કમ્માણં ફલવિવાગા આઘવિજ્જંતિ । તત્થ ણં દમ દુહવિવાગા, દમ મુહવિવાગા ।

મે કિં તં દુહવિવાગા ?

દુહવિવાગેમુ ણં દુહવિવાગાણં ણગરાહં ઉજ્જાણાહં ત્થગસંહાહં ચેહયાહં સમોસરણાહં રાયણો અમ્માપિયરો ધમ્મકહાઓ ધમ્માયરિયા
ઇહલોહય-પરલોહયા રિદ્ધિવિસેસા નિરયગમણાહં દુહપરંપરાઓ સંસારભવપવંચા દુકુલપચ્ચાયાહંઓ દુલહવોહિયતં આઘવિજ્જંતિ ।

મે તં દુહવિવાગા ।

મે કિં તં મુહવિવાગા ?

(બાકી ટિપ્પણ પા.નં. ૮૬૮ ઉપર)

(ક) વિવાગસુયસ્સ પઢમસુયક્ષંધસ્સ ઉક્ષેવો -

પ. જહ્ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં દસમસ્સ અંગસ્સ
પળ્હાવાગરણાણં અયમટ્ઠે પળ્ણત્તે,

एकारसमस्स णं भंते ! अंगस्स विवागसुयस्स के
अट्ठे पण्णत्ते ?

उ. एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगणामधेयं ठाणं संपत्तेणं एकारसमस्स अंगस्स
विवागसुयस्स दो सुयक्खंधा पण्णत्ता, तं जहा -

૧. દુહવિવાગા ય, ૨. સુહવિવાગા ય ।

પ. જહ્ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં એકારસમસ્સ અંગસ્સ
વિવાગસુયસ્સ દો સુયક્ષંધા પળ્ણત્તા,

पढमस्स णं भंते ! सुयक्खंधास्स दुहविवागाणं कड
अज्झयणा पण्णत्ता ?

उ. एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगणामधेयं ठाणं संपत्तेणं दुहविवागाणं दस
अज्झयणा पण्णत्ता, तं जहा -

૧. મિયાપુત્તેય, ૨. ઉજ્જયણ, ૩. અભગ્ગ, ૪. સગહે,
૫. વહસ્સઈ, ૬. નંદી, ૭. ઉંબર, ૮. સોરિયદત્તેય,
૯. દેવદત્તા ય, ૧૦. અંજૂ ય ॥૧॥

પ. જહ્ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં દુહવિવાગાણં દસ
અજ્જયણા પળ્ણત્તા,

पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं के
अट्ठे पण्णत्ते ?

(ક) વિપાક સૂત્રના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધનું ઉપોદ્ધાત :

પ્ર. ભંતે ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા દસમું અંગ
પ્રશ્નવ્યાકરણનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -

ભંતે ! અગિયારમું અંગ વિપાક શ્રુતનો શું અર્થ
કહ્યો છે ?

ઉ. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ
નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા અગિયારમું અંગ
વિપાક શ્રુતનાં બે શ્રુતસ્કંધ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. દુઃખ વિપાક, ૨. સુખ વિપાક.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા અગિયારમું
અંગ વિપાક શ્રુતના બે શ્રુતસ્કંધ કહ્યા છે. તો-

ભંતે ! પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ દુઃખ વિપાકનાં કેટલા
અધ્યયન કહ્યા છે ?

ઉ. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા દુઃખ
વિપાકના દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મૃગાપુત્ર, ૨. ઉજ્જિતક, ૩. અભગ્ગ,
૪. શકટ, ૫. બૃહસ્પતિ, ૬. નંદી, ૭. ઉંબર,
૮. સૌરિકદત્ત, ૯. દેવદત્ત, ૧૦. અંજૂ.

પ્ર. ભંતે ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા દુઃખ
વિપાકનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે તો -

ભંતે ! દુઃખ વિપાકનાં પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ
કહ્યો છે ?

(ટિપ્પણ પા.નં. ૮૬૭થી આગળ)

મુહવિવાગેસુ ણં મુહવિવાગાણં ણગરાઈં ઉજ્જાણાઈં વણસંડાઈં ચેદ્ધયાઈં સમોસરણાઈં રાયણો અમ્માપિયગે ધમ્માયરિયા ઇહલોદય-
પરલોદયા રિદ્ધિવિસેસા ભોગપરિચ્ચાગા પવ્વજ્જાઓ પરિયાગા સુયપરિમાહા તવોવહાણાઈં સંલેહણાઓ ભત્તપચ્ચક્કવાણાઈં પાઓવગમણાઈં
દેવલોગમણાઈં મુહપરંપરાઓ મુકુલપચ્ચાયાઈંઓ પુણબોહિલાભા અંતકિરિયાઓ ય આઘવિજ્જતિ । મે તં મુહવિવાગા ।

વિવાગસુ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ ।

મે ણં અંગટ્ઠયાએ એકકારમમે અંગે દો મુયક્ષંધા, વીસં અજ્જયણા, વીસં ઉદ્દેસણકાલા, વીસં સમુદ્દેસણકાલા, સંખેજ્જાઈં
પયસહસ્સાઈં પયગ્ગેણં, સંખેજ્જા અક્કવરા, અણંતા ગમ્મા, અણંતા પજ્જવા, પરિત્તા તસા, અણંતા થાવરા, સાસય-કહ-ણિવદ્ધ-ણિકાદયા
જિણપળ્ણત્તા ભાવા આઘવિજ્જંતિ -જાવ- ઉવદંમિજ્જંતિ ।

મે એવં આયા, એવં ણાયા, એવં વિણ્ણાયા, એવં ચરણ-કરણ પરૂવણયા આઘવિજ્જંહ ।

મે તં વિવાગમુયં ।

- નવી., મુ. ૧૩

૩. એવં ચલુ જંબૂ !

- વિપાક. સુ. ૧, અ. ૧, સુ. ૪-૯

(ખ) વિદ્ય સુચક્ષંધસ્સ ઉક્ષેવો -

પ. જહ્ણ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગહ્ણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં દુહવિવાગાણં
અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે,

સુહવિવાગાણં ભન્તે ! કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

તણ્ણં સે સુહમ્મે અણગારે જંબૂ અણગારં એવં વયાસી-

૩. એવં ચલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગહ્ણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં સુહવિવાગાણં દસ
અજ્જયણા પણ્ણત્તા, તં જહ્ણા -

૧. મુલાહુ, ૨. ભદ્રંદી ય, ૩. સુજાણ ય,
૪. મુલાસવે । તહેવ, ૫. જિણદાસે ય, ૬. ધણવર્ડ ય,
૭. મહચ્ચલે ॥ ૧ ॥ ૮. ભદ્રંદી, ૯. મહચ્ચંદે,
૧૦. વરદત્તે તહેવ ય ।

પ. જહ્ણ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગહ્ણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં સુહવિવાગાણં દસ
અજ્જયણા પણ્ણત્તા ।

પહમમ્મ ણં ભન્તે ! અજ્જયણસ્સ સુહવિવાગાણં કે
અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

૩. એવં ચલુ જંબૂ !

- વિપાક. સુય. ૨, અ. ૧, સુ. ૧-૪

(ગ) વિવાગસુયસ્સ ઉવસંહારો -

વિવાગસુયસ્સ દો સુચક્ષંધા, તં જહ્ણા-

૧. દુહવિવાગો ય, ૨. સુહવિવાગો ય ।

તત્થ દુહવિવાગો ય દસ અજ્જયણા એક્કસરગા,
દમેસુ ચેવ દિવસેસુ ઉદ્ધિસિજ્જંતિ ।

એવં સુહવિવાગો વિ ।

- વિપાક., સુય. ૨, અ. ૧૦, સુ. ૨

તેયાલીસં કમ્મવિવાગજ્જયણા પણ્ણત્તા ।

- સમ. સમ. ૪૩, સુ. ૧

૩૦. (૧૨) દિદ્ધિવાઓ -

પ. સે કિં ત દિદ્ધિવાણ ?

૩. દિદ્ધિવાણ ણં સવ્વભાવપરૂવણયા આઘવિજ્જંતિ ।

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનું યોગમાં જોવું)

(ખ) દ્વિતીય શ્વેતસ્કંધનું ઉપોદ્ધાત :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા દુઃખ
વિપાકનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -

ભંતે ! સુખવિપાકનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

ત્યારે સુધર્મા અણગારે જંબૂ અણગારથી આ
પ્રમાણે કહ્યું -

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ
નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા સુખવિપાકનાં દસ
અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સુબાહુ, ૨. ભદ્રંદી, ૩. સુજાત, ૪. સુવાસવ,
૫. જીનદાસ, ૬. ધનપતિ, ૭. મહાબળ,
૮. ભદ્રંદી, ૯. મહાયંદ્ર, ૧૦. વરદત્ત.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા સુખ વિપાકના
દસ અધ્યયન કહ્યા છે, તો -

ભંતે ! સુખવિપાકનાં પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ
કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનું યોગમાં જોવું.)

(ગ) વિપાક સૂત્રનો ઉપસંહાર :

વિપાક સૂત્રનાં બે શ્વેતસ્કંધ છે, જેમકે -

૧. દુઃખ વિપાક, ૨. સુખ વિપાક.

તેમાંથી દુઃખ વિપાકનાં દસ અધ્યયન એક સમાન
છે અને દસ દિવસોમાં જ તેનું અધ્યયન થાય છે.

આ પ્રમાણે સુખ વિપાકનાં પણ સમજવું જોઈએ.

કર્મ વિપાકનાં તેતાલીસ અધ્યયન કહ્યા છે.

૩૦. (૧૨) દષ્ટિવાદ સૂત્ર :

પ્ર. દષ્ટિવાદમાં શું છે.

૩. દષ્ટિવાદ અંગમાં સર્વભાવોની પ્રરૂપણા કરાય છે.

મે મમામઓ પંચવિહે^૧ પળ્ણત્તે, તં જહા -

૧. પરિકમ્મ, ૨. સુત્તાઈ, ૩. પુવ્વગયં, ૪. અણુઓગો^૨,
૫. ચૂલિયા । - મમ. સુ. ૧૪૭

(૧) પરિકમ્મે-

- પ. મે કિં તં પરિકમ્મે ?
૩. પરિકમ્મે સત્તવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સિદ્ધસેણિયાપરિકમ્મે,
૨. મણુમ્મમેણિયાપરિકમ્મે,
૩. પુટ્ઠસેણિયાપરિકમ્મે,
૪. ઓગાહણસેણિયાપરિકમ્મે,
૫. ઉવસંપજ્જણસેણિયાપરિકમ્મે,
૬. વિપ્પજહણસેણિયાપરિકમ્મે,
૭. ચુઆચુઅમેણિયાપરિકમ્મે^૩ ।
પ. મે કિં તં સિદ્ધસેણિયાપરિકમ્મે ?
૩. સિદ્ધમેણિયાપરિકમ્મે ચોદ્દસવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. માડયાપયાણિ, ૨. એગટ્ઠિયપયાણિ,
૩. અટ્ઠપયાણિ, ૪. પાદો,
૫. આગાસપયાણિ, ૬. કેડભૂયં,
૭. રાસિવદ્ધં, ૮. એગગુણં,
૯. દુગુણં, ૧૦. તિગુણં,
૧૧. કેડભૂયપડિગ્ગહો, ૧૨. સંસારપડિગ્ગહો,
૧૩. નંદાવત્તં, ૧૪. સિદ્ધાવત્તં ।

મે તં સિદ્ધસેણિયાપરિકમ્મે^૪ ।

- પ. મે કિં તં મણુમ્મમેણિયાપરિકમ્મે ?
૩. મણુમ્મમેણિયાપરિકમ્મે ચોદ્દસવિહે પળ્ણત્તે,
તં જહા -

૧. ચડવિહે દિટ્ઠિવાણ પળ્ણત્તે,
તં જહા-૧, પરિકમ્મ, ૨. સુત્તાઈ, ૩. પુવ્વગણ, ૪. અણુઓગો ।
- ટાળં. અ. ૪, ૩. ૧, સુ. ૨૬૨
૨. મે કિં તં દિટ્ઠિવાણ ?
દિટ્ઠિવાણ ણં મવ્વભાવપરૂવણયા આઘવિજ્જંતિ ।
મે મમામઓ પંચવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા -
૧. પરિકમ્મે -જાવ- ૫-ચૂલિયા ।

- નંદી. મુ. ૧૮

સંક્ષેપથી તે પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે. જેમકે -

૧. પરિકર્મ, ૨. સૂત્ર, ૩. પૂર્વગત, ૪. અનુયોગ,
૫. ચૂલીયા.

(૧) પરિકર્મ :

- પ્ર. પરિકર્મ કેટલા પ્રકારના છે ?
૩. પરિકર્મ સાત પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. સિદ્ધ શ્રેણિકા - પરિકર્મ,
૨. મનુષ્ય શ્રેણિકા - પરિકર્મ,
૩. પૃષ્ઠ શ્રેણિકા - પરિકર્મ,
૪. અવગાહન શ્રેણિકા- પરિકર્મ,
૫. ઉપસંપદ્ય શ્રેણિકા - પરિકર્મ,
૬. વિપ્રજ્જલત શ્રેણિકા - પરિકર્મ,
૭. ચ્યુતાચ્યુત શ્રેણિકા - પરિકર્મ.
પ્ર. સિદ્ધશ્રેણિકા પરિકર્મ કેટલા પ્રકારની છે ?
૩. સિદ્ધ શ્રેણિકા પરિકર્મ ચૌદ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -
૧. માતૃકાપદ, ૨. એકાર્થકપદ,
૩. અર્થપદ, ૪. પાદ,
૫. આકાશપદ, ૬. કેતુભૂત,
૭. રાશિબદ્ધ, ૮. એકગુણ,
૯. દ્વિગુણ, ૧૦. ત્રિગુણ,
૧૧. કેતુભૂત પ્રતિગ્રહ, ૧૨. સંસાર-પ્રતિગ્રહ,
૧૩. નન્દ્યાવર્ત, ૧૪. સિદ્ધાવર્ત.

આ સિદ્ધ શ્રેણિકા પરિકર્મ છે.

- પ્ર. મનુષ્ય શ્રેણિકા પરિકર્મ કેટલા પ્રકારના છે ?
૩. મનુષ્ય શ્રેણિકા પરિકર્મ ચૌદ પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૩. મે કિં તં પરિકમ્મે ?
પરિકમ્મે સત્તવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સિદ્ધસેણિયા પરિકમ્મે -જાવ- ૭-ચુયાચુયસેણિયાપરિકમ્મે ।
- નંદી. મુ. ૧૧
૪. મે કિં તં સિદ્ધસેણિયાપરિકમ્મે ?
સિદ્ધસેણિયાપરિકમ્મે ચોદ્દસવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા -
૧. માડયાપયાણિ -જાવ- ૧૪-સિદ્ધાવત્તં ।

- નંદી. મુ. ૧૦૦

૧. માડઆપયાણિ -જાવ- ૧૪. મણુસ્સાવત્તં,
સે તં મણુસ્સમેણિયાપરિકમ્મે^૧ ।
અવસેસાઈપરિકમ્માઈ પુટ્ઠાઈયાઈ એકકારસવિહાઈ
પણ્ણત્તાઈ^૨ ।

इच्चेयाइं सत्त परिकम्माइं छ ससमइयाणि,

सत्त आजीवियाणि,

छ चउक्कणयाणि,

सत्त तेरासियाणि ।

एवामेव सपुब्बावरेणं सत्त परिकम्माइं तेसीतिं
भवन्तीतिमक्खायाइं ।

સે તં પરિકમ્માઈ^૩ । - સમ. સુ. ૧૪૭ (૧)

(૨) સુત્તાઈ-

પ. મે કિં તં સુત્તાઈ ?

૩. સુત્તાઈ અટ્ઠાસીતિં ભવન્તીતિમક્ખાયાઈ, તં જહા -

૧. ડજુગં,	૨. પરિણયાપરિણયં,
૩. બહુભંગિયં,	૪. વિજયચ્ચરિયં,
૫. અણંતરં,	૬. પરંપરં,
૭. સમાણં,	૮. સંજૂહં,
૯. સંભિન્નં,	૧૦. આહચ્ચાયં,
૧૧. સોવત્થિયં ઘંટં,	૧૨. ણંદાવત્તં,
૧૩. બહુલં,	૧૪. પુટ્ઠાપુટ્ઠં,
૧૫. વિયાવત્તં,	૧૬. એવંભૂયં,

૧. મે કિં તં મણુસ્સમેણિયાપરિકમ્મે,
મણુસ્સમેણિયાપરિકમ્મે ચોદ્દસવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. માડઆપયાઈ -જાવ- ૧૪. મણુસ્સાવત્તં ।

- તંદી સુ. ૧૦૧

સે તં મણુસ્સમેણિયા પરિકમ્મે ।

૨. મે કિં તં પુટ્ઠમેણિયાપરિકમ્મે ?

પુટ્ઠમેણિયાપરિકમ્મે એકકારસવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા -

૧. પાહો -જાવ- ૧૧. પુટ્ઠાવત્તં ।

મે તં પુટ્ઠમેણિયાપરિકમ્મે ।

મે કિં તં ઓગાહમેણિયાપરિકમ્મે ?

ઓગાહમેણિયાપરિકમ્મે એકકારસવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. પાહો -જાવ- ૧૧. ઓગાહાવત્તં ।

મે તં ઓગાહમેણિયાપરિકમ્મે ।

મે કિં તં ઉવસંપજ્જણમેણિયાપરિકમ્મે ?

ઉવસંપજ્જણમેણિયાપરિકમ્મે એકકારસવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. માટ્ઠકા પદ -યાવત્- ૧૪. મનુખ્યાવર્ત.
આ મનુખ્ય શ્રેણિકા પરિકર્મ છે.

પૃષ્ઠ શ્રેણિકા પરિકર્મથી લઈને બાકી પરિકર્મ
અગિયાર-અગિયાર પ્રકારના કહ્યા છે.

પૂર્વોક્ત સાત પરિકર્મમાંથી છ સ્વસિદ્ધાંતનાં
પ્રરુપક છે.

સાતમું આજીવિક મતાનુસારી છે,

છ ચતુષ્ક નયવાળોનાં મતાનુસારી છે.

સાતમું ત્રૈરાશિક મતાનુસારી છે.

આ પ્રકારથી સાતેય પરિકર્મ પૂર્વાપર ભેદોની
અપેક્ષાએ ત્ર્યાંસી હોય છે.

આ પરિકર્મનું વર્ણન છે.

(૨) સૂત્ર :

પ્ર. સૂત્ર કેટલા પ્રકારના છે ?

૩. સૂત્ર અઠ્યાસી પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઋજુક,	૨. પરિણતા પરિણત,
૩. બહુભંગિક,	૪. વિજયચરિત,
૫. અનન્તર,	૬. પરંપર,
૭. સમાન,	૮. સંયૂથ,
૯. સંભિન્ન,	૧૦. યથાત્યાગ,
૧૧. સૌવસ્તિક ઘંટ,	૧૨. નન્દ્યાવર્ત,
૧૩. બહુલ,	૧૪. પૃષ્ઠાપૃષ્ઠ,
૧૫. વ્યાવર્ત,	૧૬. એવંભૂત,

૧. પાહો -જાવ- ૧૧. ઉવસંપજ્જણાવત્તં ।

મે તં ઉવસંપજ્જણમેણિયાપરિકમ્મે ।

મે કિં તં વિપ્પજહણમેણિયાપરિકમ્મે ?

વિપ્પજહણમેણિયાપરિકમ્મે એકકારસવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા -

૧. પાહો -જાવ- ૧૧. વિપ્પજહણાવત્તં ।

મે તં વિપ્પજહણમેણિયાપરિકમ્મે ।

મે કિં તં ચુયમચુયમેણિયાપરિકમ્મે ?

ચુયમચુયમેણિયાપરિકમ્મે એકકારસવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા -

૧. પાહો -જાવ- ૧૧. ચુયમચુયાવત્તં ।

મે તં ચુયમચુયમેણિયા પરિકમ્મે ।

૩. इच्चेइयाइं सत्त परिकम्माइं छ ससमइयाइं, सत्त आजीवियाइं,
छ चउक्कणइयाइं, सत्त तेरासियाइं ।

एवामेव सपुब्बावरेणं सत्त परिकम्माइं तेसीतिं
भवन्तीतिमक्खायाइं, से तं परिकम्माइं ।

- તંદી સુ. ૧૦૨-૧૦૩

૧૭. દુઆવત્તં, ૧૮. વત્તમાણુપયં,
૧૯. સમભિરૂઢં, ૨૦. સવ્વઓભદ્દં,
૨૧. પળ્ણાસં, ૨૨. દુપડિગ્ગહં ।

इच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं छिण्णच्छेयणयाइं
ससमयसुत्तपरिवाडीए,

इच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं अछिण्णच्छेयणइयाइं
आजीवियसुत्तपरिवाडीए,

इच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं तिकणइयाइं
तेरामियसुत्तपरिवाडीए,

इच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं चउक्कणइयाइं
ससमयसुत्तपरिवाडीए^૧ ।

एवामेव सपुव्वावरेणं अट्ठासीइ सुत्ताइं
भवन्तीतिमक्खायाइं^૨ ।

से तं सुत्ताइं - सम. सु. ૧૪૭ (૨)

(૩) પુવ્વગણ -

પ. સે કિં તં પુવ્વગણ ?

૩. પુવ્વગણ ચૌદ્દસવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા -

૧. ઉપ્પાયપુવ્વં, ૨. અમ્મેણીયં,
૩. વીરિયં, ૪. અત્થિણત્થિપ્પવાયં,
૫. નાણપ્પવાયં, ૬. સચ્ચપ્પવાયં,
૭. આયપ્પવાયં, ૮. કમ્મપ્પવાયં,
૯. પચ્ચક્ખાણપ્પવાયં, ૧૦. વિજ્ઞાણુપ્પવાયં,
૧૧. અવંઙ્ગં, ૧૨. પાણાઙ્ગં,
૧૩. કિરિયાવિસાલં, ૧૪. લોગવિંદુસારં^૩ ।

૧. મમ. સમ. ૨૨, સુ. ૨

૨. (ક) વિટ્ઠિઠવાયસ્મ ણં અટ્ઠાસીઈ સુત્તાઈ પળ્ણત્તાઈ,
તં જહા-ઉજ્જુસુયં -જાવ- દુપડિગ્ગહં, એવં અટ્ઠાસીઈ
સુત્તાણિ ભાણિયવ્વાણિ જહા નંદીએ ।

- સમ. સમ. ૮૮, સુ. ૨,

(ખ) સે કિં તં સુત્તાઈ ?

સુત્તાઈ વાવીસં પળ્ણત્તાઈ, તં જહા-

૧. ઉજ્જુસુયં -જાવ- ૨૨. દુપડિગ્ગહં ।

इच्चेयाइं वावीसं सुत्ताइं छिण्णच्छेयणइयाइं
ससमयसुत्तपरिवाडीए -जाव- एवामेव सपुव्वावरेणं
अट्ठासीति सुत्ताइं भवन्तीति मक्खायं ।

से तं सुत्ताइं ।

- નંદી સુ. ૧૦૮

૧૭. દ્વિકાવર્ત, ૧૮. વર્તમાન પદ,
૧૯. સમભિરૂઢ, ૨૦. સર્વતોભદ્ર,
૨૧. પન્યાસ, ૨૨. દ્વિપ્રતિગ્રહ.

આ બાવીસ સૂત્ર સ્વસમયસૂત્ર પરિપાટીથી
છિન્નચ્છેદ-નયિક છે.

આ બાવીસ સૂત્ર આજીવિકસૂત્ર પરિપાટીથી
અચ્છિન્નચ્છેદ-નયિક છે.

આ બાવીસ સૂત્ર ત્રૈરાશિક સૂત્ર પરિપાટીથી ત્રણ
નયવાળા છે.

આ ૪ બાવીસ સૂત્ર સ્વસમય સૂત્ર પરિપાટીથી
ચતુષ્કનયવાળા છે.

આ પ્રમાણે આ બધા પૂર્વાપર ભેદ મળીને
અઠ્યાસી સૂત્ર થાય છે.

આ સૂત્રોનું વર્ણન છે.

(૩) પૂર્વગત :

પ્ર. પૂર્વગત કેટલા પ્રકારના છે ?

૩. પૂર્વગત ચૌદ પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઉત્પાદ પૂર્વ, ૨. અગ્રાયણીય પૂર્વ,
૩. વીર્યપ્રવાદ પૂર્વ, ૪. અસ્તિનાસ્તિ પ્રવાદ પૂર્વ,
૫. જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વ, ૬. સત્યપ્રવાદ પૂર્વ,
૭. આત્મપ્રવાદ પૂર્વ, ૮. કર્મપ્રવાદ પૂર્વ,
૯. પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાદ પૂર્વ, ૧૦. વિદ્યાનુપ્રવાદ પૂર્વ,
૧૧. અબન્ધ્ય પૂર્વ, ૧૨. પ્રાણાયુ પૂર્વ,
૧૩. ક્રિયા વિશાલ પૂર્વ, ૧૪. લોક બિન્દુસાર પૂર્વ,

૩. (ક) ચૌદ્દસ પુવ્વા પળ્ણત્તા, તં જહા-

ઉપ્પાયપુવ્વમમ્મેણીયં ચ તદ્દયં ચ વીરિયં પુવ્વં
અત્થિણત્થિપ્પવાયં તત્તો નાણપ્પવાયપુવ્વં ચ ॥૧॥

સચ્ચપ્પવાયપુવ્વં તત્તો આયપ્પવાયપુવ્વં ચ ।

કમ્મપ્પવાયપુવ્વં પચ્ચક્ખાણ ભવે તવમં ચ ॥૨॥

વિજ્ઞાણુપ્પવાયં અવંઙ્ગ પાણાઙ્ગ વાગમં પુવ્વં ।

તત્તો કિરિયાવિસાલં પુવ્વં તદ્દ બિંદુસારં ચ ॥૩॥

- સમ. સમ. ૧૪, સુ. ૨

(ખ) સે કિં તં પુવ્વગણ ?

પુવ્વગણ ચૌદ્દસવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા -

૧. ઉપ્પાયપુવ્વં -જાવ- ૧૪. લોગવિંદુસારં ।

- નંદી, સુ. ૧૦૯(૧)

૧. ઉપ્પાયપુલ્લસ્સ ણં દસ વત્થુ^૧, ચત્તારિ ચૂલિયાવત્થુ પળ્ણત્તા^૨ ।
૨. અગ્ગેણીયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ ચોદ્દસ વત્થુ^૩, વારસ ચૂલિયાવત્થુ પળ્ણત્તા ।
૩. વીરિયપવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ અટ્ઠ વત્થુ, અટ્ઠ ચૂલિયાવત્થુ પળ્ણત્તા^૪ ।
૪. અત્થિણત્થિપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ અટ્ઠારસ વત્થુ^૫, દમ ચૂલિયાવત્થુ પળ્ણત્તા ।
૫. નાણપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ વારસ વત્થુ પળ્ણત્તા ।
૬. મચ્ચપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ દો વત્થુ પળ્ણત્તા^૬ ।
૭. આપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ સોલસ વત્થુ પળ્ણત્તા^૭ ।
૮. કમ્મપ્પવાય ણં પુલ્લસ્સ તીસં વત્થુ પળ્ણત્તા ।
૯. પચ્ચક્ખાણસ્મ ણં પુલ્લસ્સ વીસં વત્થુ પળ્ણત્તા^૮ ।
૧૦. વિજ્ઞાણુપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ પળ્ણરસ વત્થુ પળ્ણત્તા^૯ ।
૧૧. અવંઙ્ગસ્સ ણં પુલ્લસ્સ વારસ વત્થુ પળ્ણત્તા ।
૧૨. પાણાઉસ્સ ણં પુલ્લસ્સ તેરસ વત્થુ પળ્ણત્તા^{૧૦} ।
૧૩. કિરિયાવિસાલસ્સ ણં પુલ્લસ્સ તીસં વત્થુ પળ્ણત્તા ।
૧૪. લોગવિંદુસારસ્સ ણં પુલ્લસ્સ પળ્ણવીસં વત્થુ પળ્ણત્તા^{૧૧} ।
દમ ચોદ્દસ અટ્ઠ અટ્ઠારસે વ વારસ દુવે ય વત્થુણિ ।
સોલસ તીસા વીસા, પળ્ણરસ અણુપ્પવાયમ્મિ ॥૧॥

૧. ઉત્પાદપૂર્વની દસ વસ્તુ(અધિકાર) અને ચાર ચૂલિકા વસ્તુ કહી છે.
૨. અગ્રાયણીય પૂર્વની ચૌદ વસ્તુ અને બાર ચૂલિકા વસ્તુ કહી છે.
૩. વીર્યપ્રવાદ પૂર્વની આઠ વસ્તુ અને આઠ ચૂલિકા વસ્તુ કહી છે.
૪. અસ્તિનાસ્તિ પ્રવાદ પૂર્વની અઢાર વસ્તુ અને દસ ચૂલિકા વસ્તુ કહી છે.
૫. જ્ઞાનપ્રવાદ પૂર્વની બાર વસ્તુ કહી છે.
૬. સત્યપ્રવાદ પૂર્વની બે વસ્તુ કહી છે.
૭. આત્મપ્રવાદ પૂર્વની સોળ વસ્તુ કહી છે.
૮. કર્મપ્રવાદ પૂર્વની ત્રીસ વસ્તુ કહી છે.
૯. પ્રત્યાખ્યાન પૂર્વની વીસ વસ્તુ કહી છે.
૧૦. વિદ્યાનુપ્રવાદ પૂર્વની પંદર વસ્તુ કહી છે.
૧૧. અબન્ધ્યપૂર્વની બાર વસ્તુ કહી છે.
૧૨. પ્રાણાયુપૂર્વની તેર વસ્તુ કહી છે.
૧૩. ક્રિયા વિશાળ પૂર્વની ત્રીસ વસ્તુ કહી છે.
૧૪. લોકબિન્દુસાર પૂર્વની પચ્ચીસ વસ્તુ કહી છે.
પ્રથમ પૂર્વમાં દસ, બીજામાં ચૌદ, ત્રીજામાં આઠ, ચોથામાં અઢાર, પાંચમાં બાર, છઠ્ઠામાં બે, સાતમાં સોળ, આઠમાં ત્રીસ, નવમાં વીસ, દસમાં પંદર.

૧. ઉપ્પાયપુલ્લસ્સ ણં દસ વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- ઠાણં અ. ૧૦, સુ. ૭૩૧ (૧)
૨. ઉપ્પાયપુલ્લસ્સ ણં ચત્તારિ ચૂલિયાવત્થુ પળ્ણત્તા ।
- ઠાણં. અ. ૪, સુ. ૩૭૮
૩. અગ્ગેણીયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ ચોદ્દસ વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- સમ. સમ. ૧૪, સુ. ૩
૪. વીરિયપુલ્લસ્સ ણં અટ્ઠ વત્થુ, અટ્ઠ ચૂલિયાવત્થુ પળ્ણત્તા ।
- ઠાણં અ. ૮, સુ. ૬૨૯
૫. (ક) અત્થિણત્થિપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ અટ્ઠારસ વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- સમ. સમ. ૧૮, સુ. ૬
(ઘ) અત્થિણત્થિપ્પવાયપુલ્લસ્સ ણં દમ ચૂલવત્થુ પળ્ણત્તા ।
- ઠાણં, અ. ૧૦, સુ. ૭૩૧ (૨)
૬. મચ્ચપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ દુવે વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- ઠાણં, અ. ૨, ડ. ૪, સુ. ૧૨૦

૭. આયપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ સોલસ વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- સમ. સમ. ૧૬, સુ. ૫
૮. પચ્ચક્ખાણસ્મ ણં પુલ્લસ્સ વીસં વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- સમ. સમ. ૨૦, સુ. ૬
૯. વિજ્ઞાણુપ્પવાયસ્મ ણં પુલ્લસ્સ પળ્ણરસ વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- સમ. સમ. ૧૫, સુ. ૬
૧૦. પાણાઉસ્સ ણં પુલ્લસ્સ તેરસ વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- સમ. સમ. ૧૩, સુ. ૬
૧૧. (ક) લોગવિંદુસારસ્સ ણં પુલ્લસ્સ પળ્ણવીસં વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- સમ., સમ. ૨૫, સુ. ૯
(ઘ) ઉપ્પાયસ્સ ણં પુલ્લસ્સ દસ વત્થુ, ચત્તારિ ચૂલ્લવત્થુ પળ્ણત્તા -જાવ- લોગવિંદુસારસ્સ ણં પુલ્લસ્સ પળ્ણવીસં વત્થુ પળ્ણત્તા ।
- નંદી સુ. ૧૦૯ (૨-૩)

વારસ એકકારસમે, બારસમે તેરસેવ વત્યૂણિ ।
તીસા પુણ તેરસમે, ચડદ્દસમે પળ્ણવીસાઓ ॥૨॥
ચત્તારિ દુવાલસ અટ્ઠ ચેવ, દસ ચેવ ચૂલવત્યૂણિ ।
આદિલ્લાણં ચડણ્ઠં, સેસાણં ચૂલિયા ણત્થિ ॥૩॥

સે તં પુવ્વગયં । - સમ., સુ. ૧૪૭ (૩)

વીરિપ્પવાય પુવ્વસ્સપાહુડા -

વીરિપ્પવાયસ્સ ણં પુવ્વસ્સ એકસત્તરિં પાહુડા પળ્ણત્તા ।

- સમ. સમ. ૭૧, સુ. ૨

(૪) અણુઓગે-

- પ. સે કિં તં અણુઓગે ?
૩. અણુઓગે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા -
૧. મૂલપદમાણુઓગે ય, ૨. ગંડિયાણુઓગે ય ।
પ. સે કિં તં મૂલપદમાણુઓગે ?
૩. મૂલપદમાણુઓગે-એત્થ ણં અરહંતાણં ભગવંતાણં પુવ્વભવા, દેવલોગગમણાણિ, આડં, ચવણાણિ, જમ્મણાણિ ય, અભિસેયા, રાયવરસિરીઓ, સીયાઓ, પવ્વજ્જાઓ, તવા ય ભક્તા, કેવલણાણુપ્પયા, તિત્થપવત્તણાણિ ય, સંઘયણં, સંઠાણં ઉચ્ચત્તં, આડં, વળ્ણવિભાગો, સીસા, ગણા, ગણહરા ય, અજ્જા, પવત્તણીઓ, સંઘસ્સ ચડવ્વિહસ્સ જં વા વિ પરિમાણં, જિણ-મણપજ્જવ-ઓહિનાણી-સમ્મત્ત-સુયનાણિણો ય વાદી જત્તિયા અણુત્તરગઈ ય જત્તિયા, જત્તિયા સિદ્ધા, પાઓવગઆ ય જો જહિં જત્તિયાઈ ભક્તાઈ હેયદ્દત્તા અંતગડો મુણિવરૂત્તમો તિમિરઓ-ઘવિપ્પમુક્કા સિદ્ધિપદમણુત્તરં ચ પત્તા, અન્ને ય એવમાઇયા ભાવા મૂલપદમાણુઓગે કહિઆ ।

સે તં મૂલપદમાણુઓગે ? ।

૧. પ. સે કિં તં અણુઓગે ?
૩. અણુઓગે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા -
૧. મૂલપદમાણુઓગે ય, ૨. ગંડિયાણુઓગે ય ।
પ. સે કિં તં મૂલપદમાણુઓગે ?
૩. મૂલપદમાણુઓગે ણં અરહંતાણં ભગવંતાણં પુવ્વભવા દેવલોગગમણાઈ આડં ચવણાઈ જમ્મણાણિ ય અભિસેયા રાયવરસિરીઓ પવ્વજ્જાઓ, તવા ય ઉગ્ગા, કેવલનાણુપ્પયાઓ તિત્થપવત્તણાણિ ય સીસા ગણા ગણધગ ય, અજ્જા ય પવત્તણીઓ ય, સંઘસ્મ ચડવ્વિહસ્સ

અગિયારમાંબાર, બારમાંતેર, તેરમાંત્રીસ, અને ચૌદમાં પચ્ચીસ વસ્તુ નામક મહાધિકાર છે. આદિનાં ચાર પૂર્વોમાં ક્રમથી ચાર, બાર, આઠ અને દસ ચૂલિકા વસ્તુ નામક અધિકાર છે. બાકીનાં દસ પૂર્વોમાં ચૂલિકા નામક અધિકાર નથી.

આ પૂર્વગતનું વર્ણન છે.

વીર્યપ્રવાદ પૂર્વનાં પ્રાભૂત :

વીર્ય પ્રવાદ પૂર્વનાં એકોત્તેર પ્રાભૂત કહ્યા છે.

(૪) અનુયોગ :

- પ્ર. અનુયોગ કેટલા પ્રકારના છે ?
૩. અનુયોગ બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -
૧. મૂલ પ્રથમાનુયોગ, ૨. ગંડિકાનુયોગ.
પ્ર. મૂલપ્રથમાનુયોગમાં શું છે ?
૩. મૂલપ્રથમાનુયોગમાં અરહન્ત ભગવંતોનાં પૂર્વભવ, દેવલોક-ગમન, દેવાયુ, ચ્યવન, જન્મ, અભિષેક, રાજ્યવરશ્રી, શિબિકા, પ્રવ્રજ્યા, તપ, ભક્ત (આહારનો સમય), કેવળ જ્ઞાનોત્પત્તિ, તીર્થ-પ્રવર્તન, સંહનન, સંસ્થાન, શરીરની ઉંચાઈ, આયુ, વર્ષ વિભાગ, શિષ્ય, ગણ, ગણધર, આર્યા, પ્રવર્તિની, ચતુર્વિધ સંઘનું પરિમાણ, જીન-કેવળી, મન:પર્યવજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, સંપૂર્ણ શ્રુતજ્ઞાની, વાદી, અનુત્તરવિમાનોમાં ઉત્પન્ન થનાર સાધુ, સિદ્ધ, પાદપોપગત, જેટલા સમયનો ભોજન ત્યાગીને સિદ્ધ થયેલ એવા ઉત્તમ મુનિવરોનાં અજ્ઞાનાંધકાર સમૂહથી વિપ્રમુક્ત અને અનુત્તર સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત કરેલ મહાપુરુષોનું વર્ણન છે. આ પ્રમાણેનાં અન્ય ભાવ મૂલપ્રથમાનુયોગમાં કહ્યા છે.

આ મૂલપ્રથમાનુયોગનું વર્ણન છે.

જં ચ પરિમાણં, જિણ-મણપજ્જવ-ઓહિનાણિંસમત્તમુય-ણાણિણો ય, વાદી ય, અણુત્તરગઈ ય ઉત્તરવેડવ્વિણો ય મુણિણો જત્તિયા, જત્તિયા સિદ્ધા, મિદ્ધિપદો જહ ય દેસિઓ, જચ્ચિરં ચ કાલં પાદોવગઆ, જો જહિં જત્તિયાઈ ભક્તાઈ હેયદ્દત્તા અંતગડો મુણિવરૂત્તમો તિમિરઓઘવિપ્પમુક્કો મુક્કવસુહમણુત્તરં ચ પત્તા । અન્ને ય એવમાઇયા ભાવા મૂલપદમાણુઓગે કહિયા ।
સે તં મૂલપદમાણુઓગે ।

- નંદી સુ. ૧૧૦-૧૧૧

- પ. સે કિં તં ગંડિયાણુઓગે ?
૩. ગંડિયાણુઓગે અણેગવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા -
 કુલકરગંડિયાઓ, તિત્થકરગંડિયાઓ,
 ગણધરગંડિયાઓ, ચક્કહરગંડિયાઓ,
 દમારગંડિયાઓ, વલ્લદેવગંડિયાઓ,
 વાસુદેવગંડિયાઓ, હરિવંશગંડિયાઓ,
 ભદ્દવાહુગંડિયાઓ, તવાંકમ્મગંડિયાઓ,
 ચિનંતરગંડિયાઓ, ઉસ્મપ્પિણીગંડિયાઓ,
 ઓસપ્પિણીગંડિયાઓ ।
 અમર-નર-તિરિય-નિરયગદ્દમણવિવિહ પરિયટ્ટ-
 ણાણુઓગે ।
 ઇવમાદ્યાઓ ગંડિયાઓ આઘવિજ્જંતિ -જાવ-
 ઉવદંમિજ્જંતિ ।

સે તં ગંડિયાણુઓગે ?

- મમ. સુ. ૧૪૭ (૪)

(૫) ચૂલિયા -

- પ. સે કિં તં ચૂલિયાઓ ?
૩. જણ્ણં આહલ્લાણં ચણ્ણં પુલ્લાણં ચૂલિયાઓ ।
 સેસાહં પુલ્લાહં અચૂલિયાહં ।
 સે તં ચૂલિયાઓ ? - સમ. સુ. ૧૪૭ (૫)

(ક) દિટ્ઠિવાયસ્સ ઉવસંહારો -

- દિટ્ઠિવાયસ્સ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ
 સંગહણીઓ ।
 સે ણં અંગટ્ઠયાએ વારસમે અંગે,
 એગે સુયક્કંધે, ચણ્ણં પુલ્લાહં,
 સંખેજ્જા વત્થૂ, સંખેજ્જા ચૂલવત્થૂ,
 સંખેજ્જા પાહુહા, સંખેજ્જા પાહુહપાહુહા,
 સંખેજ્જાઓ પાહુહિયાઓ, સંખેજ્જાઓ પાહુહપાહુહિયાઓ,

- પ્ર. ગંડિકાનુયોગ કેટલા પ્રકારના છે ?
૩. ગંડિકાનુયોગ અનેક પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે-
 કુલકર ગંડિકા, તીર્થકર ગંડિકા,
 ગણધર ગંડિકા, ચકવર્તી ગંડિકા,
 દશાર ગંડિકા, બલદેવ ગંડિકા,
 વાસુદેવ ગંડિકા, હરિવંશ ગંડિકા,
 ભદ્રબાહુ ગંડિકા, તપઃકર્મ ગંડિકા,
 ચિત્રાન્તર ગંડિકા, ઉત્સર્પિણી ગંડિકા,
 અવસર્પિણી ગંડિકા.
 દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નરક ગતિઓમાં
 ગમન તથા વિવિધ યોનીઓમાં પરિવર્તનાનુયોગ.
 ઈત્યાદિ ગંડિકાઓ આ ગંડિકાનુયોગમાં વર્ણિત
 છે -યાવત્- ઉપદર્શિત કરેલ છે.

આ ગંડિકાનુયોગનું વર્ણન છે.

(૫) ચૂલિકા.

- પ્ર. ચૂલિકા શું છે ?
૩. આદિનાં ચાર પૂર્વોમાં ચૂલિકા નામનાં અધિકાર છે.
 બાકીનાં દસ પૂર્વોમાં ચૂલિકાઓ નથી.
 આ ચૂલિકા છે.
 (ક) દષ્ટિવાદનો ઉપસંહાર :
 દષ્ટિવાદની પરિમિત વાચનાઓ છે -યાવત્-
 સંખ્યાત સંબ્રહણીઓ છે.
 અંગોમાં આ બારમું અંગ છે.
 તેમાં એક શ્રુતસ્કંધ છે, ચૌદ પૂર્વ છે,
 સંખ્યાત વસ્તુ છે, સંખ્યાત ચૂલિકા વસ્તુ છે,
 સંખ્યાત પ્રાભૂત છે, સંખ્યાત પ્રાભૂત-પ્રાભૂત છે,
 સંખ્યાત પ્રાભૂતિકાઓ છે, સંખ્યાત પ્રાભૂત-
 પ્રાભૂતિકાઓ છે.

૧. પ. સે કિં તં ગંડિયાણુઓગે ?
૩. ગંડિયાણુઓગે ણં કુલકરગંડિયાઓ -જાવ- અમર-
 નર-તિરિય-નિરયગદ્દમણવિવિહ-પરિયટ્ટણેસુ ।
 ઇવમાદ્યાઓ ગંડિયાઓ આઘવિજ્જંતિ -જાવ-
 ઉવદંમિજ્જંતિ ।
 સે તં ગંડિયાણુઓગે, સે તં અણુઓગે ।

૨. પ. સે કિં તં ચૂલિયાઓ ?
૩. ચૂલિયાઓ આહલ્લાણં ચણ્ણં પુલ્લાણં ચૂલિયા,
 અવસેસા પુલ્લા અચૂલિયા ।
 સે તં ચૂલિયાઓ । - નંદી સુ. ૧૧૩

સંખેજ્જાણિ પયસયસહસ્સાણિ પયગ્ગેણં પણ્ણત્તા,

સંખેજ્જા અક્ખરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે તેં દિટ્ઠિવાણં ।

- સમ. સુ. ૧૪૭

(ખ) દિટ્ઠિવાયસુયસ્સ પજ્જવનામા-

દિટ્ઠિવાયસ્સ ણં દસ નામધેજ્જા પણ્ણત્તા, તેં જહા -

૧. દિટ્ઠિવાણં ઇ વા, ૨. હેઝવાણં ઇ વા,
૩. ભૂયવાણં ઇ વા, ૪. તચ્ચાવાણં ઇ વા,
૫. સમ્માવાણં ઇ વા, ૬. ધમ્માવાણં ઇ વા,
૭. ભાસાવિજણં ઇ વા, ૮. પુવ્વગઈ ઇ વા,
૯. અણુજોગગણં ઇ વા,
૧૦. સવ્વપાણ-ભૂય-જીવ-સત્તસુહાવહે ઇ વા ।

- ઠાણં, અ. ૧૦, સુ. ૭૪૨

(ગ) દિટ્ઠિવાયસ્સ માઝયા પયા-

દિટ્ઠિવાયસ્સ ણં છાયાલીસં માઝયાપયા પણ્ણત્તા ।

- સમ. સમ. ૪૬, સુ. ૧

૩૧. ગણિપિડગો-

પ. પવયણં ભંતે ! પવયણં પાવયણી પવયણં ?

૩. ગોયમા ! અરહા તાવ નિયમં પાવયણી,
પવયણં પુણ દુવાલસંગે ગણિપિડગો, તેં જહા-

૧. આયારો -જાવ- ૧૨. દિટ્ઠિવાઓ ।

- વિયા. સ. ૨૦, ૩. ૮, સુ. ૧૫

પ. કઈવિહે ણં ભંતે ! ગણિપિડાણં પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવાલસંગે ગણિપિડાણં પણ્ણત્તે, તેં જહા -

૧. આયારો -જાવ- ૧૨. દિટ્ઠિવાઓ ।^૨

- વિયા. સ. ૨૫, ૩. ૩, સુ. ૧૧૫

૧. દિટ્ઠિવાયસ્સ ણં પરિત્તા વાયણા -જાવ- સંખેજ્જાઓ સંગહણીઓ ।

સે ણં અંગટ્ઠયાણં દુવાલસમે અંગે, એગે સુયક્ખંધે, ચોદ્દમ પુવ્વા, સંખેજ્જા વત્થુ, સંખેજ્જા ચુલ્લવત્થુ, સંખેજ્જા પાહુડા, સંખેજ્જા પાહુડપાહુડા, સંખેજ્જાઓ પાહુડિયાઓ, સંખેજ્જાઓ પાહુડપાહુડિયાઓ, સંખેજ્જાઈ પદસહસ્સાઈ પદગ્ગેણં, સંખેજ્જા અક્ખરા -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।

સે તેં દિટ્ઠિવાણં ।

- તંદી. સુ. ૧૧૮

૨. સમ. સમ. સુ. ૧૩૬

પદ-ગણનાની અપેક્ષાએ સંખ્યાત લાભ પદ કલ્યા છે.

સંખ્યાત અક્ષર છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને સમજાવેલ છે.

આ દષ્ટિવાદ અંગનું વર્ણન થયું.

(ખ) દષ્ટિવાદ શ્વેતનાં પર્યાયવાચી નામ :

દષ્ટિવાદનાં દસ નામ કલ્યા છે, જેમકે -

૧. દષ્ટિવાદ, ૨. હેતુવાદ,
૩. ભૂતવાદ, ૪. તત્ત્વવાદ,
૫. સમ્યગ્વાદ, ૬. ધર્મવાદ,
૭. ભાષાવિચય, ૮. પૂર્વગત,
૯. અનુયોગગત,
૧૦. સર્વપ્રાણ-ભૂત-જીવ-સત્વ સુખાવહ.

(ગ) દષ્ટિવાદનાં માતૃકા પદ :

દષ્ટિવાદ અંગનાં છેતાલીસ માતૃકા પદ કલ્યા છે.

૩૧. ગણિપિટક :

પ્ર. ભંતે ! પ્રવચનને જ પ્રવચન કહેવામાં આવે છે, અથવા પ્રવચની પ્રવચન કહેવાય છે ?

૩. ગૌતમ ! અરિહંત અવશ્ય પ્રવચની છે. (પ્રવચન નથી) પરંતુ દ્વાદશાંગ ગણિપિટક પ્રવચન છે, જેમકે-

૧. આચારાંગ -યાવત્- ૧૨. દષ્ટિવાદ.

પ્ર. ભંતે ! ગણિપિટક કેટલા પ્રકારના કલ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! ગણિપિટક દ્વાદશાંગ રૂપ કલ્યા છે, જેમકે -

૧. આચારાંગ -યાવત્- ૧૨. દષ્ટિવાદ.

૩૨. ગણિપિડગસસ સાસયભાવો -

દુવાલસંગે ણં ગણિપિડગે ણ કયાવિ ણાસિ, ણ કયાઈ
ળત્થિ, ણ કયાઈ ણ ભવિસ્સઈ,

ભુવિં ચ, ભવઈ ય, ભવિસ્સઈ ય ।

ધુવે ણિતિે સાસે અક્ખે અવ્વે અવટ્ઠિે ણિચ્ચે ।

સે જહાણામે પંચ અત્થિકાયા ણ કયાઈ ણ આસિ,
ળ કયાઈ ણત્થિ, ણ કયાઈ ણ ભવિસ્સંતિ,

ભુવિં ચ ભવંતિ ય ભવિસ્સંતિ ય ।

ધુવા ણિતિયા સાસયા અક્ખયા અવ્વયા અવટ્ઠિયા
ળિચ્ચા ।

એવામેવ દુવાલસંગે ગણિપિડગે ણ કયાઈ ણ આસિ, ણ
કયાઈ ણત્થિ, ણ કયાઈ ણ ભવિસ્સઈ,

ભુવિં ચ ભવઈ ય ભવિસ્સઈ ય ।

ધુવે ણિતિે સાસે અક્ખે અવ્વે અવટ્ઠિે ણિચ્ચે ।^૧

- સમ. સુ. ૧૪૮ (૩)

૩૩. ગણિપિડગસરૂવં-

એત્થ ણં દુવાલસંગે ગણિપિડગે -

અણંતા ભાવા, અણંતા અભાવા,

અણંતા હેઠ્ઠ, અણંતા અહેઠ્ઠ,

અણંતા કારણા, અણંતા અકારણા,

અણંતા જીવા, અણંતા અજીવા,

અણંતા ભવસિદ્ધિયા, અણંતા અભવસિદ્ધિયા,

અણંતા સિદ્ધા, અણંતા અસિદ્ધા,

આઘવિજ્જંતિ -જાવ- ઉવદંસિજ્જંતિ ।^૨

- સમ. સુ. ૧૪૮ (૪)

૩૨. ગણિ-પિટકના શાશ્વત ભાવ :

આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટક ભૂતકાળમાં ક્યારેય ન હતું
એવું નથી. વર્તમાન કાળમાં ક્યારેય નથી એવું નથી
અને ભવિષ્યકાળમાં ક્યારેય રહેશે નહિ એવું નથી.

પરંતુ ભૂતકાળમાં પણ આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટક હતું,
વર્તમાનકાળમાં પણ છે અને ભવિષ્યકાળમાં પણ રહેશે.

કારણકે - આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટક (મેરુ પર્વતનાં
સમાન) ધ્રુવ છે, લોકનાં સમાન નિયત છે, કાળનાં
સમાન શાશ્વત છે, નિરંતર વાયના આપતા પણ ક્ષય
ન થાય આ કારણે તે અક્ષય છે, ગંગા-સિન્ધુ નદીઓનાં
પ્રવાહના સમાન અવ્યય છે, જંબૂદ્વીપાદિનાં સમાન
અવસ્થિત છે અને આકાશનાં સમાન નિત્ય છે.

જે પ્રમાણે પાંચ અસ્તિકાય દ્રવ્ય ભૂતકાળમાં ક્યારેય ન
હતા એવું નથી. વર્તમાનકાળમાં પણ નથી એવું પણ નથી
અને ભવિષ્યકાળમાં ક્યારેય રહેશે નહિ એવું પણ નથી.

પરંતુ તે પાંચે અસ્તિકાય દ્રવ્ય ભૂતકાળમાં પણ હતા.
વર્તમાનકાળમાં પણ છે અને ભવિષ્યકાળમાં પણ રહેશે.

એટલા માટે તે ધ્રુવ છે, નિયત છે, શાશ્વત છે, અક્ષય
છે, અવ્યય છે, અવસ્થિત છે અને નિત્ય છે.

આ પ્રમાણે આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટક ભૂતકાળમાં પણ
ન હતું એવું નથી. વર્તમાનકાળમાં પણ નથી એવું પણ નથી
અને ભવિષ્યકાળમાં પણ નહીં રહેશે એવું પણ નથી.

પરંતુ આ ભૂતકાળમાં પણ હતું, વર્તમાનકાળમાં પણ
છે અને ભવિષ્યકાળમાં પણ રહેશે.

એટલા માટે આ ધ્રુવ છે, નિયત છે, શાશ્વત છે, અક્ષય
છે, અવ્યય છે, અવસ્થિત છે અને નિત્ય છે.

૩૩. ગણિપિટકનું સ્વરૂપ :

આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટકમાં -

અનન્ત ભાવો, અનન્ત અભાવો,

અનન્ત હેતુઓ, અનન્ત અહેતુઓ,

અનન્ત કારણો, અનન્ત અકારણો,

અનન્ત જીવો, અનન્ત અજીવો,

અનન્ત ભવ્યસિદ્ધિકો, અનન્ત અભવ્યસિદ્ધિકો,

અનન્ત સિદ્ધો, અનન્ત અસિદ્ધોનાં

વર્ણન કરેલ છે -યાવત્- નિરુપણ કરેલ છે.

૩૪. ગણિપિઙ્ગવિરાહના આરાહના ય ફલં -

इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिङ्गं अतीतकाले अणंता जीवा
आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं अणुपरियट्ठंसु,

इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिङ्गं पडुप्पण्णे काले परिता
जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं
अणुपरियट्ठंति,

इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिङ्गं अणागए काले अणंता
जीवा आणाए विराहिता चाउरंतसंसारकंतारं
अणुपरियट्ठंसंति ।^१

इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिङ्गं अतीतकाले अणंता जीवा
आणाए આરાહેતા ચાઉરંતસંસારકંતારં વિઙ્વઈસુ ।

इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिङ्गं पडुप्पण्णकाले परिता
जीवा आणाए આરાહેતા ચાઉરંતસંસારકંતારં વિઙ્વયંતિ ।

इच्चेइयं दुवालसंगं गणिपिङ्गं अणागए काले अणंता
जीवा आणाए આરાહેતા ચાઉરંતસંસારકંતારં
વિઙ્વઈસંતિ ।^૨ - સમ. સુ. ૧૪૮ (૧-૨)

૩૫. પુવ્વગય સુયસ્સ વિચ્છેય વિચારણા -

प. जंबुद्दीवे णं भंते ! दीवे भारहे वासे इमीसे
ओसप्पिणीए देवाणुप्पियाणं केवइयं कालं पुव्वगए
अणुसज्जिस्सइ ?

उ. गोयमा ! जंबुद्दीवे णं दीवे भारहे वासे इमीसे
ओसप्पिणीए ममं एगं वाससहस्सं पुव्वगए
अणुसज्जिस्सइ ।

प. जहा णं भंते ! जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे इमीसे
ओसप्पिणीए देवाणुप्पियाणं एगं वाससहस्सं
पुव्वगए अणुसज्जिस्सइ तथा णं भंते ! जंबुद्दीवे
दीवे भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए अवसेसाणं
तित्थगराणं केवइयं कालं पुव्वगए अणुसज्जित्था ?

उ. गोयमा ! अत्थेगइयाणं संखेज्जं कालं, अत्थेगइयाणं
असंखेज्जं कालं ।

- વિયા. સ. ૨૦, ઉ. ૮, સુ. ૧૦-૧૧

૩૪. ગણિપિટક વિરાધના અને આરાધનાનું ફળ :

આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટકમાં પ્રરુપિત આજ્ઞાઓની
વિરાધના કરીને અનન્ત જીવોએ ભૂતકાળમાં ચતુર્ગતિરુપ
સંસાર અટવીમાં પરિભ્રમણ કર્યું છે.

આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટકમાં પ્રરુપિત આજ્ઞાઓની
વિરાધના કરીને વર્તમાન કાળમાં અનેક જીવ ચતુર્ગતિરુપ
સંસાર અટવીમાં પરિભ્રમણ કરી રહ્યા છે.

આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટકમાં પ્રરુપિત આજ્ઞાઓની
વિરાધના કરીને ભવિષ્યકાળમાં અનન્ત જીવ ચતુર્ગતિરુપ
સંસાર અટવીમાં પરિભ્રમણ કરશે.

આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટકમાં પ્રરુપિત આજ્ઞાઓની
આરાધના કરીને અનન્ત જીવોએ ભૂતકાળમાં ચતુર્ગતિરુપ
સંસાર અટવીને પાર કરેલ છે.

વર્તમાનકાળમાં પણ આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટકમાં
પ્રરુપિત આજ્ઞાઓની આરાધના કરીને અનેક જીવ
ચતુર્ગતિરુપ સંસાર-અટવીને પાર કરી રહ્યા છે.

ભવિષ્યકાળમાં પણ આ દ્વાદશાંગ ગણિ-પિટકમાં પ્રરુપિત
આજ્ઞાની આરાધના કરીને અનન્ત જીવ ચતુર્ગતિરુપ
સંસાર-અટવીને પાર કરશે.

૩૫. પૂર્વગત શ્રુતનાં વિચ્છેદની વિચારણા :

પ્ર. ભંતે ! જંબૂદ્વીપના ભરતવર્ષમાં આ
અવસર્પિણીકાળમાં આપ દેવાનુપ્રિયનું પૂર્વગત
શ્રુત કેટલા કાળ સુધી રહેશે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ જંબૂદ્વીપનાં ભરતવર્ષમાં આ
અવસર્પિણી કાળમાં મારું પૂર્વગત શ્રુત એક
હજાર વર્ષ સુધી રહેશે.

પ્ર. ભંતે ! જે પ્રમાણે આ જંબૂદ્વીપનાં ભરતક્ષેત્રમાં
આ અવસર્પિણીકાળમાં આપ દેવાનુપ્રિયનું
પૂર્વગતશ્રુત એક હજાર વર્ષ સુધી રહેશે તો ભંતે !
તે પ્રમાણે જંબૂદ્વીપનાં ભરતવર્ષમાં આ
અવસર્પિણીકાળમાં અન્ય તીર્થકરોનાં શાસનમાં
પૂર્વગતશ્રુત કેટલા કાળ સુધી હતું ?

ઉ. ગૌતમ ! કેટલાક તીર્થકરોનાં પૂર્વગતશ્રુત સંખ્યાતકાળ
સુધી રહ્યું અને કેટલાક તીર્થકરોનું અસંખ્યાતકાળ
સુધી રહ્યું.

૩૬. કાલિયસુયસસ વિચ્છેદ્ય વિચારણા -

- પ. જંબુદ્દીવે ણં ભંતે ! દીવે ભારહે વાસે ઇમીસે ઓસપ્પિણીએ કહિ તિત્થયરા પણ્ણત્તા ?
- ઉ. ગોયમા ! ચડવ્વીસં તિત્થયરા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ઉસભ -જાવ- વહ્ઠમાણા ।
- પ. એસિ ણં ભંતે ! ચડવ્વીસાએ તિત્થયરાણં કહિ જિણંતરા પણ્ણત્તા ?
- ઉ. ગોયમા ! તેવીસં જિણંતરા પણ્ણત્તા ।
- પ. એસુ ણં ભંતે ! તેવીસાએ જિણંતરેસુ કસસ કહિં કાલિયસુયસસ વોચ્છેદે પણ્ણત્તે ?
- ઉ. ગોયમા ! એસુ ણં તેવીસાએ જિણંતરેસુ પુરિમપચ્છિમએસુ અટ્ઠસુ-અટ્ઠસુ જિણંતરેસુ, એત્થ ણં કાલિયસુયસસ અવોચ્છેદે પણ્ણત્તે,
મજ્ઞિમએસુ સત્તસુ જિણંતરેસુ એત્થ ણં કાલિયસુયસસ વોચ્છેદે પણ્ણત્તે, સવ્વત્થ વિ ણં વોચ્છિન્ને દિટ્ઠિવાએ ।
-વિયા. સ. ૨૦, ઉ. ૮, સુ. ૮-૯

૩૭. અંગબાહિર સુયં -

- પ. સે કિં તં અંગબાહિરં ?
- ઉ. અંગબાહિરં દુવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-
૧. આવસ્સગં, ૨. આવસ્સગવહરિત્તં ચ ।^૧
- પ. સે કિં તં આવસ્સગં ?
- ઉ. આવસ્સગં છવ્વિહં પણ્ણત્તં, તં જહા -
૧. સામાઇયં, ૨. ચડવીસત્થઓ,
૩. વંદણયં, ૪. પડિક્કમણં,
૫. કાઠસ્સગ્ગો, ૬. પચ્ચવ્વખાણં ।
સે તં આવસ્સગં ।
- પ. સે કિં તં આવસ્સગવહરિત્તં ?
- ઉ. આવસ્સગવહરિત્તં દુવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા -
૧. કાલિયં ચ, ૨. ઉક્કાલિયં ચ ।^૨
- નંદી. સુ. ૮૦-૮૨

૩૮. ઉક્કાલિયસુયં-

- પ. સે કિં તં ઉક્કાલિયં ?
- ઉ. ઉક્કાલિયં અણેગવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા -

૩૬. કાલિકશ્ચુતનાં વિચ્છિન્ન થવાની વિચારણા :

- પ્ર. ભંતે ! જંબુદ્દીપ નામક દ્વીપનાં ભરતક્ષેત્રમાં આ અવસર્પિણી કાળમાં કેટલા તીર્થકર કહેવામાં આવ્યા ?
- ઉ. ગૌતમ ! ચોવીસ તીર્થકર કહ્યા છે, જેમકે -
૧. ઋષભ -ચાવત્- ૨૪. વર્ધમાન.
- પ્ર. ભંતે ! આ ચોવીસ તીર્થકરોનાં જીનાન્તર (તીર્થકરોનાં અન્તરકાળ) કેટલા કહ્યા છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! આના ત્રેવીસ જીનાન્તર કહ્યા છે.
- પ્ર. ભંતે ! આ ત્રેવીસ જીનાન્તરોમાંથી કોનામાં કેટલા સમય સુધી કાલિકશ્ચુતનું વિચ્છેદ કહ્યું છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! આ ત્રેવીસ જીનાન્તરોમાંથી પહેલા અને પાછળનાં આઠ-આઠ જીનાન્તરોમાં કાલિકશ્ચુત અવિચ્છિન્ન કહ્યા છે.
મધ્યનાં સાત જીનાન્તરોમાં કાલિકશ્ચુત વિચ્છિન્ન કહ્યા છે, પરંતુ દૃષ્ટિવાદ તો બધા જીનાન્તરોમાં વિચ્છિન્ન થયું છે.

૩૭. અંગબાહ્યશ્ચુત :

- પ્ર. અંગબાહ્ય - શ્ચુત કેટલા પ્રકારનાં છે ?
- ઉ. અંગબાહ્ય - શ્ચુત બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. આવશ્યક, ૨. આવશ્યક વ્યતિરિક્ત.
- પ્ર. આવશ્યક-શ્ચુત શું છે ?
- ઉ. આવશ્યક-શ્ચુત છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. સામાયિક, ૨. ચતુર્વિંશતિસ્તવ,
૩. વંદના, ૪. પ્રતિકમણ,
૫. કાયોત્સર્ગ, ૬. પ્રત્યાખ્યાન.
આ આવશ્યક શ્ચુત છે.
- પ્ર. આવશ્યક - વ્યતિરિક્ત શ્ચુત કેટલા પ્રકારનાં છે ?
- ઉ. આવશ્યક-વ્યતિરિક્ત શ્ચુત બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. કાલિક, ૨. ઉત્કાલિક.

૩૮. ઉત્કાલિક શ્ચુત :

- પ્ર. ઉત્કાલિક શ્ચુત કેટલા પ્રકારનાં છે ?
- ઉ. ઉત્કાલિક શ્ચુત અનેક પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. દસવેયાલિયં, ૨. કપ્પિયાકપ્પિયં,
૩. ચુલ્લકપ્પસુયં, ૪. મહાકપ્પસુયં,
૫. ઓવાઇયં, ૬. રાયપસેણિયં,
૭. જીવાભિગમો, ૮. પણ્ણવણા,
૯. મહાપણ્ણવણા, ૧૦. પમાયપ્પમાયં,
૧૧. નંદી, ૧૨. અણુઓગદારાઈ,
૧૩. દેવિંદત્થઓ, ૧૪. તંદુલવેયાલિયં,
૧૫. ચંદાવેજ્ઞયં, ૧૬. સૂરપણ્ણત્તી,
૧૭. પોરિસિમંડલં, ૧૮. મંડલપ્પવેસો,
૧૯. વિજ્ઞાચરણવિણિચ્છાઓ,
૨૦. ગણિવિજ્ઞા,
૨૧. જ્ઞાણવિભત્તી, ૨૨. મરણવિભત્તી,
૨૩. આયવિસોહી, ૨૪. વીયરાગસુયં,
૨૫. સંલેહણાસુયં, ૨૬. વિહારકપ્પો,
૨૭. ચરણવિહી, ૨૮. આરુરપચ્ચક્ષાણં,
૨૯. મહાપચ્ચક્ષાણં એવમાઈ ।

સે તેં ઉક્કાલિયં ।

- નંદી. સુ. ૮૩

૩૯. દસવેઆલિય સુત્તસ્સ વિહય ચુલિઆ ગાહા -
 ચૂલિયં તુ પવક્ષામિ, સુયં કેવલિભાસિયં ।
 જં સુણેત્તુ સપુણ્ણાણં, ધમ્મે ઉપ્પજ્જઈ મઈ ॥
 - દસ. ચૂ. ૨, ગા. ૧

૪૦. જીવાજીવાભિગમસુયસ્સ ઉક્ષેવો -

ઇહ ખલુ જિણમયં જિણાણુમયં જિણાણુલોમં જિણપ્પણીયં
 જિણપરુવિયં, જિણક્ષાયં જિણાણુચિન્નં જિણપણ્ણત્તં
 જિણદેસિયં જિણપસત્થં,

અણુવ્વીહયં તં સદ્દહમાણા તં પત્તિયમાણા તં રોએમાણા
 થેરા ભગવંતો જીવાજીવાભિગમં ણામમજ્ઞયણં પણ્ણવહંસુ ।

- જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૧

૪૧. તહયા પઢિવત્તિએ વીહએ ઉદ્દેસસ્સ સંગહણી ગાહાઓ -
 પુઢવિં ઓગાહિત્તા નરગા સંઠાણમેવ બાહલ્લં ।
 વિક્કંભપરિક્ષેવે વણ્ણો ગંધો ય ફાસો ય ॥૧॥

તેસિં મહાલયાએ ઉવમા, દેવેણ હોઈ કાયવ્વા ।

જીવા ય પોગ્ગલા વક્કમંતિ, તહ સાસયા નિરયા ॥૨॥

૧. દશવૈકાલિક, ૨. કલ્પિતા કલ્પિત,
૩. ચુલ્લકલ્પશ્રુત, ૪. મહાકલ્પશ્રુત,
૫. ઔપપાતિક, ૬. રાજપ્રશ્રીયં,
૭. જીવાભિગમ, ૮. પ્રજ્ઞાપના.
૯. મહાપ્રજ્ઞાપના, ૧૦. પ્રમાદાપ્રમાદ,
૧૧. નન્દી, ૧૨. અનુયોગદાર,
૧૩. દેવેન્દ્રસ્ત, ૧૪. તંદુલવૈચારિક,
૧૫. ચન્દ્રવિદ્યા, ૧૬. સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ,
૧૭. પૌરુષીમંડલ, ૧૮. મંડલ પ્રવેશ,
૧૯. વિદ્યાચરણવિનિશ્ચય,
૨૦. ગણિવિદ્યા,
૨૧. ધ્યાનવિભક્તિ, ૨૨. મરણવિભક્તિ,
૨૩. આત્મવિશુદ્ધિ, ૨૪. વીતરાગશ્રુત,
૨૫. સલેખણાશ્રુત, ૨૬. વિહારકલ્પ,
૨૭. ચરણવિધિ, ૨૮. આતુર પ્રત્યાખ્યાન,
૨૯. મહાપ્રત્યાખ્યાન ઈત્યાદિ.

આ ઉત્કાલિક શ્રુતનું વર્ણન છે.

૩૯. દશવૈકાલિક સૂત્રની દ્વિતીય ચૂલિકાની ગાથા :

હું તે ચૂલિકાને કહીશ જે શ્રુત રુપ છે અને કેવળી ભાષિત છે, જેને સાંભળીને પુન્યશાળી જીવોની ધર્મમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે.

૪૦. જીવાજીવાભિગમ સૂત્રનું ઉપોદ્ધાત :

આ જીવ પ્રવચનમાં જે જીનાનુમત, જીનાનુકૂળ, જીવ પ્રણીત, જીવ પ્રરુપિત, જીવ કથિત, જીવ આચરિત, જીવ પ્રજ્ઞપ્ત, જીવ દેશિત અને જીવ પ્રશસ્ત છે, તેનો વિચાર કરી તેના પર શ્રદ્ધા કરતા, પ્રતીતિ કરતા, રુચિ કરતા, સ્થવીર ભગવંતોએ જીવાજીવાભિગમ નામનું અધ્યયન કહ્યું છે.

૪૧. તૃતીય પ્રતિપત્તિનાં દ્વિતીય ઉદ્દેશકની સંગ્રહણી ગાથાઓ :

પૃથ્વીની સંખ્યા, કેટલા ક્ષેત્રમાં નરકવાસ, નારકોનાં સંસ્થાન, તદનન્તર મોટાઈ, વિષકમ્ભ, પરિક્ષેપ (લંબાઈ-ચોડાઈ અને પરિધિ) વર્ણ, ગંધ, સ્પર્શ, નરકોની વિસ્તીર્ણતા બતાવતા દેવની ઉપમા, જીવ અને પુદ્ગલોની વ્યુત્કાન્તિ, શાશ્વત-અશાશ્વત પ્રરુપણા,

ઉવવાયપરીમાણં અવહારૂચ્ચત્તમેવ સંઘયણં ।
સંઠાણ વણ્ણ ગંધા ફાસા ઝસાસમાહારે ॥૩॥

લેસા દિટ્ઠી નાણે જોગુવઓગે તહા સમુઘ્ઘાયા ।
તત્તો ખુહા પિવાસા વિઝવ્ણા વેયણા ય ભણ ॥૪॥
ઉવવાઓ પુરિસાણં ઓવમ્મં વેયણાણ દુવિહાણ ।
ઉવ્વટ્ટણ પુહવી ઝ ઉવવાઓ સવ્વજીવાણં ॥૫॥

एयाओ संगहणीगाहाओ ।

- જીવા. પડિ. ૩, સુ. ૧૪

૪૨. વેય વિવક્ખયા દુવિહ પડિવત્તિસ્સ ઉવસંહાર ગાહા -
તિવિહેસુ હોઇ ભેયો, ઠિઈ ય સંચિટ્ઠણંતરપ્પબહું ।
વેદાણ ય બંધઠિઈ વેઓ તહ કિંપગારો ઝ ॥

- જીવા. પડિ. ૨, સુ. ૬૪

૪૩. પણ્ણવણાસુત્તસ્સ ઉક્ખેવો -
સુયરયણનિહાણં જિણવરેણ ભવિયજ્જણણિવ્વુઙ્કરેણ ।
ઉવદંસિયા ભગવયા પણ્ણવણા સવ્વભાવાણં ॥૧॥

अज्जयणमिणं चित्तं सुयरयणं दिट्ठिवायणीसदं ।
जह वणिणयं भगवया अहमवि तह वण्णइस्सामि ॥२॥

- પણ્ણ. પ. ૧, સુ. ૧

૪૪. પણ્ણવણા સુત્તસ્સ છત્તીસં પયા-
૧. પણ્ણવણા ૨. ઠાણાદં,
૩. બહુવત્તવ્વં ૪. ઠિઈ ૫. વિસેસા ય ।
૬. વક્કંતી ૭. ઝસ્સાઓ,
૮. સણ્ણા, ૯. જોણી ય ૧૦. ચરિમાદં ॥૬॥
૧૧. ભાસા ૧૨. સરીર ૧૩. પરિણામ,
૧૪. કસાણ ૧૫. ઈંદિણ ૧૬. પઓગે ય ।
૧૭. લેસા ૧૮. કાયઠિઈ યા,
૧૯. સમ્મત્તે ૨૦. અંતકિરિયા ય ॥૭॥
૨૧. ઓગાહણસંઠાણે ૨૨. કિરિયા,
૨૩. કમ્મે ત્તિ યાવરે ।
૨૪. કમ્મસ્સ બંધણ ૨૫. કમ્મવેદણ,
૨૬. વેદસ્સ બંધણ ૨૭. વેયવેયણ ॥૮॥

ઉપપાત (ક્યાંથી આવીને જન્મ લે છે) પરિમાણ (એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે.) આહાર, ઊંચાઈ, નારકોનાં સંહનન, સંસ્થાન, વર્ણ, ગંધ, સ્પર્શ, ઉચ્ચ્વાસ, આહાર,

લેશ્યા, દષ્ટિ, જ્ઞાન, યોગ, ઉપયોગ, સમુદ્ધાત, ભૂખ-પ્યાસ, વિકુર્વણા, વેદના, ભય,

પાંચ મહાપુરુષોનાં સપ્તમ પૃથ્વીમાં ઉપપાત, દ્વિવિધ વેદના (ઉષ્ણવેદના, શીતવેદના) સ્થિતિ, ઉદવર્તના, પૃથ્વીનો સ્પર્શ અને સર્વ જીવોનાં ઉપપાત,

આ વિષયોની આ સંગ્રહણી ગાથાઓ છે.

૪૨. વેદની અપેક્ષાએ દ્વિતીય પ્રતિપત્તિની ઉપસંહાર ગાથા :
ત્રણ વેદરૂપ બીજી પ્રતિપત્તિમાં પ્રથમ અધિકાર ભેદ વિષયક છે, તેના પછી સ્થિતિ સંચિટ્ઠણા, અંતર અને અલ્પબહુત્વનું વર્ણન છે. ત્યારબાદ વેદોની બંધ સ્થિતિ તથા વેદોનો અનુભાવ ક્યાં પ્રકારનો છે તેનું વર્ણન કરેલ છે.

૪૩. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનું ઉપોદ્ધાત :
ભવ્યજનોને નિર્વૃત્તિ માર્ગની તરફ પ્રેરિત કરનાર જિનેશ્વર ભગવાને શ્રુત રૂપ રત્નોની નિધિ અને સર્વભાવોને પ્રરુપિત કરનાર પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનું વર્ણન કરેલ છે.

દષ્ટિવાદનાં સારભૂત અને વિચિત્ર શ્રુત રત્નરૂપ આ પ્રજ્ઞાપના અધ્યયનનું શ્રી તીર્થંકર ભગવાને જેવું વર્ણન કરેલ છે તે પ્રમાણે હું પણ વર્ણન કરીશ.

૪૪. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનાં છત્રીસ પદ :
૧. પ્રજ્ઞાપના, ૨. સ્થાન,
૩. બહુવક્તવ્ય, ૪. સ્થિતિ, ૫. વિશેષ,
૬. વ્યુત્ક્રાંતિ, ૭. ઉચ્ચ્વાસ,
૮. સંજ્ઞા, ૯. યોનિ, ૧૦. ચરમ,
૧૧. ભાષા, ૧૨. શરીર, ૧૩. પરિણામ,
૧૪. કષાય, ૧૫. ઈન્દ્રિય, ૧૬. પ્રયોગ,
૧૭. લેશ્યા, ૧૮. કાયસ્થિતિ,
૧૯. સમ્યક્ત્વ, ૨૦. અન્તક્રિયા,
૨૧. અવગાહના-સંસ્થાન, ૨૨. ક્રિયા,
૨૩. કર્મ,
૨૪. કર્મનું બંધન, ૨૫. કર્મનું વેદન,
૨૬. વેદબંધન, ૨૭. વેદ-વેદન,

૨૮. આહારે ૨૯. ઉવઓગે,
૩૦. પાસળયા ૩૧. સળ્ણિ ૩૨. સંજમે ચેવ ।
૩૩. ઓહી ૩૪. પવિયારણા,
૩૫. વેયળા ય ૩૬. તત્તો સમુઘાણ ॥૧॥
- પળ્ણ. પ. ૧, સુ. ૨

૪૫. પળ્ણવળાસુત્તે કતિપયપણસુ સંગહળી ગાહાઓ -

૧ દિસિ ૨ ગઢ ૩ ઇંદિય ૪ કાણ,
૫ જોગે ૬ વેદે ૭ કસાય ૮ લેસ્તા ય ॥
૯ સમ્મત્ત ૧૦ ણાળ ૧૧ ઢંસળ
૧૨ સંજય ૧૩ ઉવઓગે ૧૪ આહારે ॥
૧૫ ઢાસગ ૧૬ પરિત્ત ૧૭ પજ્જત્ત
૧૮ સુહુમ ૧૯ સળ્ણી ૨૦-૨૧ ઢવડત્થિણ ૨૨ ચરિમે ।

૨૩ જીવે ય ૨૪ ચેત્ત ૨૫ ઢંધે
૨૬ પોગલે ૨૭ મહઢંડણ ચેવ ॥

- પળ્ણ. પ. ૩, સુ. ૨૧૨

૧ ઢારસ ૨ ચડવીસાઇં ૩ સાંતરં ૪ ંગસમય ૫ કત્તો ય ।
૬ ઉવ્વડ્ઢળ પરઢવિયાડયં ૭ ચ અડ્ઢેવ આગરિસા ॥

- પળ્ણ. પ. ૬, સુ. ૫૫૯

૧ સંઠાળ ૨ ઢાહલ્લં ૩ પોહત્તં ૪ કતિપણસ ૫ ંગાઢે ।

૬ અપ્પાઢહુ ૭ પુટ્ઠ ૮ પવિટ્ઠ ૯ વિસય ૧૦ અળગાર
૧૧ આહારે ॥

૧૨ અડ્ઢાય ૧૩ અસી ૧૪ ય મળી ૧૫ ડહુપાળે
૧૬ તેલ્લ ૧૭ ફાળિય ॥

૧૮ વસા ય ૧૯ કંઢલ ૨૦ ધૂળા ૨૧ ધિગ્ગલ
૨૨ ઢીવોઢહિ ૨૩-૨૪ લોગાલોગે ॥

- પળ્ણ. પ. ૧૫, સુ. ૯૭૨

૧ ઇંદિયડવચય ૨ ણિવ્વત્તળા ય ૩ સમયા ઢવે અસંચેજ્જા ।

૪ લઢ્ઢી ૫ ઉવઓગઢ્ઢા ૬ અપ્પાઢહુણ વિસેસાહિયા ॥

૭ ંગાહળા ૮ અવાણ ૯ ઈહા ૧૦ તહ વંજળોગ્ગહે ચેવ ।

૨૮. આહાર, ૨૯. ઉપયોગ,
૩૦. પશ્યતા, ૩૧. સંજી, ૩૨. સંયમ,
૩૩. અવધિ, ૩૪. પ્રવિયારણા,
૩૫. વેદના, ૩૬. સમુઘાત.

(આ છત્રીસ પઢ પ્રજ્ઞાપનામાં છે.)

૪૫. પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાં કેટલાક પઢોની સંગ્રહણી ગાથાઓ :

૧. દિશા, ૨. ગતિ, ૩. ઈન્દ્રિય, ૪. કાય,
૫. ંયોગ, ૬. વેદ, ૭. કષાય, ૮. લેશ્યા,
૯. સમ્યક્ત્વ, ૧૦. જ્ઞાન, ૧૧. ઢર્શન,
૧૨. સંયત, ૧૩. ઉપયોગ, ૧૪. આહાર,
૧૫. ભાષક, ૧૬. પરીત, ૧૭. પર્યાપ્તિ,
૧૮. સૂક્ષ્મ, ૧૯. સંજી, ૨૦. ભવ, ૨૧. અસ્તિક,
૨૨. ચરમ,

૨૩. જીવ, ૨૪. ક્ષેત્ર, ૨૫. ઢંધ,

૨૬. પુદ્ગલ અને ૨૭. મહાઢંડક.

(આ ૨૭ ઢારોનાં માધ્યમથી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનાં ઢહુવક્ત્વતા પઢમાં જીવોનાં અલ્પઢહુત્વનું વર્ણન કરેલ છે.)

૧. ંાર, ૨. ચોવીસ, ૩. અંતરસહિત, ૪. ંક સમય,
૫. ક્યાંથી ? ૬. ઉદ્ઢવર્તના ૭. પરભવ સંઢંધી આયુષ્ય અને ૮. આકર્ષ,

(આ આઠ ઢારોનાં માધ્યમથી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનાં વ્યુત્કાન્તિ પઢમાં જીવોનું વર્ણન કરેલ છે.)

૧. સંસ્થાન, ૨. સ્થૂલતા, ૩. વિસ્તાર, ૪. કેટલાક પ્રદેશવાળી, ૫. અવગાઢ,

૬. અલ્પઢહુત્વ, ૭. સ્પૃષ્ટ, ૮. પ્રવિષ્ટ, ૯. વિષય,
૧૦. અનગાર, ૧૧. આહાર,

૧૨. ઢર્પણ, ૧૩. તલવાર, ૧૪. મણિ, ૧૫. ઢુગ્ધપાનક,
૧૬. તેલ, ૧૭. ગોળની રાઢ,

૧૮. ચરળી, ૧૯. કંઢલ, ૨૦. સ્તૂપ, ૨૧. ધિગ્ગલ,
૨૨. ઢીપ અને ઉઢધિ, ૨૩. લોક અને ૨૪. અલોક.

(આ ચોવીસ ઢારોનાં માધ્યમથી ઈન્દ્રિય પઢનાં પ્રથમ ઉદેશકમાં ઈન્દ્રિય સંઢંધી પ્રરૂપણા કરી છે.)

૧. ઈન્દ્રિયોપચય, ૨. નિર્વર્તના, ૩. નિર્વર્તનાનાં અસંખ્યાત સમય,

૪. લઢ્ઢિ, ૫. ઉપયોગકાળ, ૬. અલ્પઢહુત્વમાં વિશેષાધિક,

૭. અવગ્રહ, ૮. અવાય, ૯. ઈહા, ૧૦. વ્યંજનાવગ્રહ અને અર્થાવગ્રહ,

૧૧ દક્ષિંદિયા ૧૨ ભાવિંદિયા ત્રીયા વદ્ધ પુરેક્ષડિયા ॥

- પળ્ણ. પ. ૧૫, ડ. ૨, સુ. ૧૦૦૬

૧ પરિણામ ૨ વળ્ણ ૩ રસ ૪ ગંધ ૫ સુદ્ધ ૬ અપસત્થ
૭-૮ સંકિલિટ્ઠળ્ણા ।

૧ ગતિ ૧૦ પરિણામ ૧૧-૧૨ પદેસાવગાહ ૧૩ વગ્ગણ
૧૪-૧૫ ઠાણામપ્પબહું ॥

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૪, સુ. ૧૨૧૮

૧ જીવ ૨-૩ ગતિંદિય ૪ કાણ ૫ જોગે ૬ વેદે ૭ કસાય
૮ લેસ્સા ય ।

૧ સમ્મત્ત ૧૦ ણાણ ૧૧ ઢંસણ ૧૨ સંજય ૧૩ ઉવઓગ
૧૪ આહારે ॥

૧૫ ભાસગ ૧૬ પરિત્ત ૧૭ પજ્જત્ત ૧૮ સુહુમ ૧૯ સળ્ણી
૨૦-૨૧ ભવડત્થિ ।

૨૨ ચરિમે ય ઇણ્ણિં તુ પદાણં કાયઠિઈં હોઈ ણાયવ્વા ॥

- પળ્ણ. પ. ૧૮, સુ. ૧૨૫૯

૧ ણેરઇય અંતકિરિયા ૨ અણંતરં ૩ ઇગસમય ૪ ઉવ્વટ્ટા ।

૫ તિત્થગર ૬ ચક્કિ ૭ બલ ૮ વાસુદેવ ૯ મંડલિય
૧૦ રયણા ય ॥

- પળ્ણ. પ. ૨૦, સુ. ૧૪૦૬

૧. ભેદ ૨ વિસય ૩ સંઠાણે ૪ અભિંતર-બાહિરે ય
૫ દેસોહી ।

૬ ઓહિસ્સ ય ક્ખય વુઢ્ઢી ૭ પડિવાઈં ચેવડપડિવાઈ ॥

- પળ્ણ. પ. ૩૩, સુ. ૧૯૮૧

૧ અણંતરાગયઆહારે ૨ આહારાભોગણાઈ ય ।

૩ પોગ્ગલા નેવ જાણંતિ ૪ અજ્જવસાણા ય આહિયા ।

૫ સમ્મત્તસ્સ અભિગમે તત્તો ૬ પરિયારણા ય બોદ્ધવ્વા ।

૭ કાણ ફાસે રૂવે સદ્દે ય મણે ય અપ્પબહું ॥

- પળ્ણ. પ. ૩૪, સુ. ૨૦૩૨

૧૧. અતીત બદ્ધ પુરસ્કૃત દ્રવ્યેન્દ્રિય, ૧૨. ભાવેન્દ્રિય,
(આ બાર દ્વારોનાં માધ્યમથી ઈન્દ્રિય પદનાં દ્વિતીય
ઉદ્દેશકમાં ઈન્દ્રિય સંબંધી પ્રરુપણા કરી છે.)

૧. પરિણામ, ૨. વર્ણ, ૩. રસ, ૪. ગંધ, ૫. શુદ્ધ,
(અશુદ્ધ), ૬. અપ્રશસ્ત (પ્રશસ્ત), ૭. સંકિલ્પ
(અસંકિલ્પ), ૮. ઉષ્ણ (શીત),

૯. ગતિ, ૧૦. પરિણામ, ૧૧. પ્રદેશ, ૧૨. અવગાહ,
૧૩. વર્ગણા, ૧૪. સ્થાન અને ૧૫. અલ્પબહુત્વ.

(આ પંદર દ્વારોનાં માધ્યમથી લેશ્યા પદનાં ચતુર્થ
ઉદ્દેશકમાં લેશ્યા સંબંધી વર્ણન કરેલ છે.)

૧. જીવ, ૨. ગતિ, ૩. ઈન્દ્રિય, ૪. કાય, ૫. યોગ,
૬. વેદ, ૭. કષાય, ૮. લેશ્યા,

૯. સમ્યક્ત્વ, ૧૦. જ્ઞાન, ૧૧. દર્શન, ૧૨. સંયત,
૧૩. ઉપયોગ, ૧૪. આહાર,

૧૫. ભાષક, ૧૬. પરીત, ૧૭. પર્યાપ્ત, ૧૮. સૂક્ષ્મ,
૧૯. સંજી, ૨૦. ભવસિદ્ધિક, ૨૧. અસ્તિકાય અને

૨૨. ચરમ. (આ બાવીસ દ્વારોનાં માધ્યમથી કાયસ્થિતિ
સંબંધી પ્રરુપણા કરેલ છે.)

૧. નૈરયિકોની અંતક્રિયા, ૨. અનન્તરાગત જીવની
અંતક્રિયા, ૩. એક સમયની અંતક્રિયા, ૪. ઉદવર્તના
(જીવોની) ઉત્પત્તિ, ૫. તીર્થકર, ૬. ચક્રવર્તી, ૭. બળદેવ,
૮. વાસુદેવ, ૯. માંડલિક, ૧૦. રત્ન. (આ દસ દ્વારોનું
અંતક્રિયા પદમાં વર્ણન કરેલ છે.)

૧. ભેદ, ૨. વિષય, ૩. સંસ્થાન, ૪. આભ્યંતર-બાહ્ય,
૫. દેશાવધિ,

૬. અવધિનું ક્ષય અને વૃદ્ધિ, ૭. પ્રતિપાતી-અપ્રતિપાતી.
(આ સાત દ્વારોનાં માધ્યમથી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનાં
અવધિજ્ઞાન પદમાં અવધિજ્ઞાનનું વર્ણન છે.)

૧. અનન્તરાગત આહાર, ૨. આહારભોગતા આદિ,
૩. પુદ્ગલોને જાણતાં નથી, ૪. અધ્યવસાન,

૫. સમ્યક્ત્વનો અભિગમ, ૬. કાય, સ્પર્શ, રુપ, શબ્દ
અને મનથી સંબંધિત પરિચારણા અને

૭. અંતમાં કાય, સ્પર્શ, રુપ, શબ્દ અને મનથી
પરિચારણા કરનારનું અલ્પબહુત્વ, (આ સાત
દ્વારોનું પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનાં પરિચારણા પદમાં વર્ણન
કરેલ છે.)

૪૬. અણુઓગદ્વારસ્સ ઉવસંહારો -

સોલસસયાણિ ચઝરૂત્તરાણિ, ગાહાણ જાણ સવ્વગ્ગં ।
દુસહસ્સમણુટ્ટુભછંદવિત્તપરિમાણઓ ભણિયં ॥

નગરમહાદારા ઇવ કમ્મદ્વારાણુઓગવરદારા ।
અક્ખર-બિંદુ મત્તા લિહિયા, દુક્ખક્ખયટ્ઠાણ ॥

- અણુ. સુ. ૬૦૬

૪૭. સૂરિયપણ્ણત્તિ સુત્તસ્સ ઉક્કેવો -

ફુડ-વિયડ-પાગડત્થં, વુચ્છં પુવ્વ-સુય-સાર-ણિસ્સંદં ।
સુહુમં ગણિણોવઙ્ગટ્ઠં જોડસગણરાય-પણ્ણત્તિ ॥૩॥

નામેણ “ઇંદભૂઈ” ત્તિ, ગોયમો વંદિઝ્ઞ તિવિહેણં ।
પુચ્છઈ જિણવરવસહં, જોડસરાયસ્સ પણ્ણત્તિં ॥૪॥

તેણં કાલેણં તેણં સમણં “મિહિલા” ણામં ણયરી હત્યા,
વણ્ણઓ ।

તીસેણં મિહિલાણયરીણં બહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે વિસિભાણ,
ણં “માણિભદ્દે” ણામં ચેઈણં હત્યા, વણ્ણઓ ।

તીસેણં મિહિલાણં જિયસત્તુ” રાયા પરિવસદ્, વણ્ણઓ ।

ત્તસ્સ ણં જિયસત્તુસ્સ રણ્ણો “ધારિણી” ણામં દેવી હત્યા,
વણ્ણઓ ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં તંમિ માણિભદ્દે ચેઈણં સામી
સમોસદ્દે, વણ્ણઓ ।

પરિસા ણિગ્ગયા, ધમ્મો કહિઓ ।

પરિસા પડિગયા ।

રાયા જામેવ વિસિં પાડભૂણં તામેવ વિસિં પડિગણ ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
જેટ્ઠે અંતેવાસી “ઇંદભૂઈ” ણામં અણગારે -જાવ-પંજલિહુડે
પજ્જુવાસમાણે ઈવં વયાસી-

- સૂરિય. પા. ૧, સુ. ૧-૨

૪૬. અનુયોગ દ્વારનો ઉપસંહાર :

અનુયોગ દ્વાર સૂત્રમાં કુળ મળીને સોળસો ચાર
(૧૬૦૪) ગાથાઓ છે તથા બે હજાર (૨૦૦૦)
અનુષ્ટુપ છંદોનું પરિમાણ છે.

જેમ મહાનગરનાં મુખ્ય-મુખ્ય ચાર દ્વાર હોય છે, તે
પ્રમાણે આ શ્રીમદ અનુયોગદ્વાર સૂત્રનાં ઉપક્રમ આદિ
ચાર દ્વાર છે. આ સૂત્રમાં અક્ષર, બિંદુ અને માત્રાઓનો
જે લખેલ છે તે બધા દુઃખોનો ક્ષય કરવા માટે છે.

૪૭. સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રનું ઉપોદ્ધાત :

સ્પષ્ટ અને અસ્પષ્ટ સૂક્ષ્મ અર્થ-ગણિતને પ્રગટ કરવા
માટે પૂર્વશ્રુતનાં સારનો નિષ્પન્દ-પ્રવાહ રુપ ગણિ દ્વારા
ઉપદિષ્ટ “જ્યોતિષ ગણરાજ (ચંદ્ર-સૂર્ય) પ્રજ્ઞપ્તિ”ને હું
કહીશ.

ઈન્દ્રભૂતિ નામક ગૌતમ ગોત્રીય જીનવર તીર્થકર
ભગવાન મહાવીરને ત્રિયોગ (મન-વચન-કાયા)નાં
યોગથી વંદના કરીને “જ્યોતિષ ગણરાજ (ચંદ્ર-સૂર્ય)
પ્રજ્ઞપ્તિનાં સંબંધમાં પૂછ્યું.

તે કાળ અને તે સમયમાં “મિથિલા” નામક નગરી હતી,
વર્ણન કરવું જોઈએ.

તે મિથિલા નગરીની બહાર ઉત્તર-પૂર્વ “ઈશાનકોણ”
દિગ્વિભાગમાં “મણિભદ્ર” નામક ચૈત્ય હતું. વર્ણન
કરવું જોઈએ.

તે મિથિલામાં જિતશત્રુ રાજા રહેતો હતો, વર્ણન કરવું
જોઈએ.

તે જિતશત્રુ રાજાની “ધારિણી” નામની દેવી (રાણી)
હતી, વર્ણન કરવું જોઈએ.

તે કાળ અને તે સમયે તે માણિભદ્ર ચૈત્યમાં ભગવાન
મહાવીર સ્વામી સમવસૂત થયાં. “પધાર્યા” વર્ણન કરવું
જોઈએ.

પરિષદ “નગરીથી” નીકળી “ભ. મહાવીર” ધર્મનું
સ્વરુપ કહ્યું.

“ધર્મ શ્રવણ કરી” પરિષદ “નગરીમાં પાછી ફરી.

રાજા જે દિશાથી આવ્યા હતા, તે જ દિશામાં પાછા ફર્યા.

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભ. મહાવીરનાં મોટા
શિષ્ય “ઈન્દ્રભૂતિ” નામનાં અણગારે -યાવત્- હાથ
જોડીને પર્યુપાસના કરીને આ પ્રમાણે કહ્યું -

૪૮. વીસ પાહુડાણં વિસયપરૂવણં-

૧. કઇ મંડલાઇ વચ્ચઇ,
૨. તિરિચ્છા કિં ચ ગચ્છઇ ।
૩. ઓભાસઇ કેવઇયં,
૪. મેયાઇ કિં તે સંઠિઇ ॥૧॥
૫. કહિં પડિહયા લેસા,
૬. કહિં તે ઓયસંઠિઈ ।
૭. કે સૂરિયં વરયંતિ,
૮. કહં તે ઉદયસંઠિઈ ॥૨॥
૯. કઇ કટ્ઠા પોરિસિચ્છાયા,
૧૦. જોગે કિં તે વ આહિએ ।
૧૧. કિં તે સંવચ્છરેનાઈ,
૧૨. કઇ સંવચ્છરાઇ ય ॥૩॥
૧૩. કહં ચંદમસો વુઢ્ઠી,
૧૪. કયા તે દોસિણા બહૂ ।
૧૫. કે સિગ્ધગઈ વુત્તે,
૧૬. કહં દોસિણ લક્ષણં ॥૪॥
૧૭. ચયણોવવાય,
૧૮. ઉચ્ચત્તે,
૧૯. સૂરિયા કહ આહિયા ।
૨૦. અણુભાવે કે વ સંવુત્તે, એવમેયાઈ વીસઈ ॥૫॥

- સૂરિય. પા. ૧, સુ. ૩

૪૯. પદ્મપાહુડગય અદ્ઠપાહુડપાહુડાણં વિસયં પડિવત્તિ સંઘા ય પરૂવણં -

૧. વડ્ઠો વડ્ઠી મુહૂત્તાણ,
૨. મદ્દમંડલ સંઠિઈ ॥
૩. કે તે ચિણ્ણં પરિયરઢ,

૪૮. વીસ પ્રાભૂતોનું વિષય પ્રરુપણ :

૧. વર્ષ ભરમાં સૂર્ય કેટલા મંડળોમાં "કેટલીવાર" ગતિ કરે છે ?
૨. તિર્યક્ લોકમાં સૂર્ય કેટલા ક્ષેત્રને પ્રકાશિત કરે છે ?
૩. ચંદ્ર સૂર્ય કેટલા ક્ષેત્રને પ્રકાશિત કરે છે ?
૪. ચંદ્ર સૂર્યનાં પ્રકાશની મર્યાદા કેટલી છે ?
૫. સૂર્યની તેજોલેશ્યા ક્યાં અવરુદ્ધ થાય છે ?
૬. સૂર્યનાં ઓજ "પ્રકાશ"ની સ્થિતિ કેવી છે ?
૭. સૂર્યનો પ્રકાશ ક્યા પુદ્ગલો પર પડે છે ?
૮. ચંદ્ર-સૂર્યનાં "ઉદય" "અસ્ત"ની સ્થિતિ કેવી છે ?
૯. પોરથી છાયાનું પ્રમાણ કેટલું છે ?
૧૦. ચંદ્રની સાથે યોગ કરનાર ક્યા ક્યા નક્ષત્ર છે ?
૧૧. સંવત્સરોનું આદિ કાળ કયો છે ?
૧૨. સંવત્સર કેટલા છે ?
૧૩. ચંદ્રનાં પ્રકાશની હાનિ-વૃદ્ધિ ક્યા પ્રકારથી થાય છે ?
૧૪. ચંદ્રની ચાંદની ક્યારે ઘટે છે અને ક્યારે વધે છે ?
૧૫. ચંદ્રાદિ ગ્રહોમાં કોની શીઘ્ર ગતિ છે અને કોની મંદ ગતિ છે ?
૧૬. ચંદ્રની ચાંદનીનું સ્વરુપ શું છે ?
૧૭. ચંદ્રાદિનું ચ્યવન (દેહત્યાગ) અને ઉપપાત (દેહ પ્રાદુર્ભાવ) કેવો છે ?
૧૮. સમભૂતળથી ચંદ્રાદિની ઉંચાઈ કેટલી છે ?
૧૯. જંબૂદ્વીપ આદિમાં સૂર્યાદિની સંખ્યા કેટલી છે ?
૨૦. ચંદ્રાદિનો પ્રભાવ કેવો છે ? વીસ પ્રાભૂતોમાં આ વિષયોનું વર્ણન કરેલ છે.

૪૯. પ્રથમ પ્રાભૂતગત આઠ પ્રાભૂત-પ્રાભૂતોનાં વિષય અને પ્રતિપત્તિ સંખ્યાનું પ્રરુપણ :

૧. નક્ષત્ર માસોનાં મુહૂર્તોની હાનિવૃદ્ધિ ક્યા પ્રકારની છે ?
૨. સૂર્યોની અર્ધ્ય મંડલ સંસ્થિતિ ક્યા પ્રકારની છે ?
૩. કયો સૂર્ય ક્યા સૂર્યનાં સંચરિત ક્ષેત્રમાં સંચરણ કરે છે ?

૪. અંતરં કિં ચરંતિ ચ ॥૧॥

૫. ઓગાહૃ કેવઇયં,

૬. કેવઇયં ચ વિકંપઇ,

૭. મંડલાણ ચ સંઠાણે,

૮. વિક્ષંભો-અટ્ઠ પાહુઢા ॥૨॥

૪. છ,

૫. પ્પંચ ચ,

૬. સત્તેવ ચ,

૭. અટ્ઠ,

૮. તિન્નિ ચ હવંતિ પઢિવત્તી ॥

૯. પઢમસ્સ પાહુઢસ્સ, હવંતિ ઇયાઝ પઢિવત્તી ॥૧॥

- સૂરિય. પા. ૧, સુ. ૪-૫

૫૦. વિઢયપાહુઢસ્સ વિસયં પઢિવત્તિ સંઘા ચ પરૂવણં -

૧. પઢિવત્તીઓ ઝદા, તહ અત્થમણેસુ ચ ॥

૨. ભેયઘાઇ કણ્ણકલા,

૩. મુહુત્તાણં ગતી તિ ચ ॥

નિક્ખમમાણે સિઘ્ઘઘર્ઢ,

પવિસંતે મંદઘર્ઢ ઇ ચ ।

ચુલસીઢ સયં પુરિસાણં, તેસિં ચ પઢિવત્તીઓ ॥૨॥

૧. ઝદયંમિ અટ્ઠ મણિયા,

૪. એક સૂર્ય બીજા સૂર્યથી કેટલા અંતરં પર ગતિ કરે છે ?

૫. કેટલા દ્વીપ સમુદ્રોનું અવગાહન કરીને સૂર્ય ગતિ કરે છે ?

૬. પ્રત્યેક સૂર્ય કેટલા ક્ષેત્રને છોડીને ગતિ કરે છે ?

૭. સૂર્યમંડળોનાં સંસ્થાન કેવા છે ?

૮. સૂર્ય મંડળોનાં વિષ્કંભ કેટલા છે ?

આ પ્રથમ પ્રાભૂતનાં અન્તર્ગત આઠ-આઠ પ્રાભૂત પ્રાભૂતોનાં વિષયોનું પ્રરૂપણ છે.

૪. પ્રથમ પ્રાભૂતનાં ચતુર્થ પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં "સૂત્ર ૧૫માં" ૬ પ્રતિપત્તિઓ છે.

૫. પ્રથમ પ્રાભૂતનાં પંચમ પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં "સૂત્ર ૧૬માં" ૫ પ્રતિપત્તિઓ છે.

૬. પ્રથમ પ્રાભૂતનાં છઠા પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં "સૂત્ર ૮માં" ૭ પ્રતિપત્તિઓ છે.

૭. પ્રથમ પ્રાભૂતનાં સાતમાં પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં "સૂત્ર ૯માં" ૮ પ્રતિપત્તિઓ છે.

૮. પ્રથમ પ્રાભૂતનાં આઠમાં પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં "સૂત્ર ૨૦માં" ૩ પ્રતિપત્તિઓ છે.

૯. પ્રથમ પ્રાભૂતનાં પાંચ પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં "સૂત્ર ૧૫ થી ૨૦માં" આ ૨૯ પ્રતિપત્તિઓ છે.

૫૦. દ્વિતીય પ્રાભૂતનાં વિષય અને પ્રતિપત્તિ સંખ્યાનું પ્રરૂપણ :

૧. દ્વિતીય પ્રાભૂતનાં પ્રથમ પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં સૂર્યનાં ઉદય અસ્તથી સંબંધિત પ્રતિપત્તિઓ છે.

૨. દ્વિતીય પ્રાભૂતનાં દ્વિતીય પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં ભેદ ઘાત અને કર્ણકળાનું વર્ણન છે.

૩. દ્વિતીય પ્રાભૂતનાં તૃતીય પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં એક મુહૂર્તમાં થનારી સૂર્યની ગતિનું વર્ણન છે.

સર્વાભ્યન્તર મંડળથી નીકળતા સૂર્યની શીઘ્ર ગતિ હોય છે.

આભ્યંતર મંડળોમાં પ્રવેશ કરતા સૂર્યની મંદ ગતિ હોય છે.

સૂર્યનાં એક સો ચોર્યાસી મંડળોમાં સૂર્યનો પુરુષ ચક્ષુ દ્વારા દર્શન અને તેની પ્રતિપત્તિઓ છે.

૧. દ્વિતીય પ્રાભૂતનાં પ્રથમ પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં "સૂર્યોદય સૂર્યાસ્ત" થી સંબંધિત આઠ પ્રતિપત્તિઓ છે.

૨. भेयग्घाए दुवे य पडिवत्ती ।
૩. चत्तारि मुहुत्तगईए, हुंति तइयंमि पडिवत्ती ॥३॥
- सूरिय. पा. १, सु. ६
૫૧. दसमेपाहुडे बावीसं पाहुडपाहुडाणं विसय परूवणं -
૧. आवलिय,
૨. मुहुत्तगो,
૩. एवं भागा य,
૪. जोगस्स ।
૫. कुलाइं,
૬. पुण्णमासी य,
૭. सन्निवाए य,
૮. संठिई ॥१॥
૯. तारग्गं च,
૧૦. नेता य,
૧૧. चंदमग्गत्ति-यावरे ।
૧૨. देवता य अज्झयणे,
૧૩. मुहुत्ताणं नामाइ य ॥२॥
૧૪. दिवसा-राइवुत्ता य,
૧૫. तिहि,
૧૬. गोत्ता,
૧૭. भोयणाणि य ।
૨. द्वितीय प्राभृतनां द्वितीय प्राभृत-प्राभृतमां भेद धातु अने કર્ણકળાથી સંબંધિત બે પ્રતિપત્તિઓ છે.
૩. द्वितीय प्राभृतनां तृतीय प्राभृत-प्राभृतमां सूर्यनी मुहूर्त गतिथी संबंधित यार प्रतियपत्तिओ છે.
૫૧. દસમ પ્રાભૃતનાં બાવીસ પ્રાભૃત-પ્રાભૃતોનાં વિષયોનું પ્રરૂપણ :
૧. પ્રથમ પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં ક્રમનું વર્ણન.
૨. દ્વિતીય પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં મુહૂર્તોનું વર્ણન.
૩. તૃતીય પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં પૂર્વાદિ દિગ્વિભાગોનું વર્ણન.
૪. ચતુર્થ પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં યોગ પ્રારંભ આદિનું વર્ણન.
૫. પાંચમા પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં કુળ આદિનું વર્ણન.
૬. છઠ્ઠા પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં પૂર્ણમાસીમાં નક્ષત્રાદિનાં યોગોનું વર્ણન.
૭. સાતમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં પૂર્ણિમા અને અમાવસ્યામાં નક્ષત્રોનાં સમાનયોગોનું વર્ણન.
૮. આઠમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોની સંસ્થિતિનું વર્ણન.
૯. નવમા પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં તારાઓની સંખ્યાનું વર્ણન.
૧૦. દસમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં નેતાઓ અહોરાત્ર પૂર્ણ કરનાર નક્ષત્રોનું વર્ણન.
૧૧. અગિયારમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં ચંદ્રમંડળનાં નક્ષત્રોથી સંબંધનું વર્ણન.
૧૨. બારમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં અધિપતિ દેવતાઓનું વર્ણન.
૧૩. તેરમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં મુહૂર્તોનાં નામોનું વર્ણન.
૧૪. ચૌદમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં દિવસ અને રાત્રિનાં નામોનું વર્ણન.
૧૫. પંદરમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં તીથિઓનાં નામોનું વર્ણન.
૧૬. સોળમા પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્રોનાં ગોત્રોનું વર્ણન.
૧૭. સત્તરમાં પ્રાભૃત-પ્રાભૃતમાં નક્ષત્ર દોષ નિવારણ ભોજનનું વર્ણન.

૧૮. આઈચ્ચાર,

૧૯. માસા ય,

૨૦. પંચ સંવચ્છરાઈ ય ॥૩॥

૨૧. જોઈસ્સ ય દારાઈ,

૨૨. નક્ષત્તા વિજયે વિ ય ।

દસમે પાહુડે એ, બાવીસં પાહુડ-પાહુડા ॥૪॥^૧

- સૂરિય. પા. ૧, સુ. ૭

૫૨. સૂરિયપણ્ણત્તિ સુત્તસ્સ ઉવસંહારો -

इइ एस पाहुडत्था, अभव्वजणहिययदुल्लहा इणमो ।

उक्कित्तिया भगवइ, जोइसरायस्स पण्णत्ती ॥

एस गहिया वि संता, थद्धे गारविय माणि-पडिणीए ।

अबहुस्सए ण देया, तव्विवरीए भवे देया ॥

सद्धा धिइ उट्ठाणुच्छह-कम्म-बल-विरिय पुरिसकारेहिं ।

जो सिक्खिओऽवि संतो, अभायणे पक्खिवेज्जाहिं ॥

सो पवयण-कुल-गण-संघबाहिरो, णाण-विणय-परिहीणो ।

अरहंत-थेर गणहरमेरं, किर होइ बोलीणो ॥

तम्हा धिइ उट्ठाणुच्छह, कम्म-बल विरियसिक्खिअं णाणं ।

धारेयव्वं णियमा ण य अविणएसु दायव्वं ॥

वीरवरस्स भगवओ, जर-मरण-किलेस-दोसरहियस्स ।

वंदामि विणयपणओ, सोक्खुष्पाए सया पाए ॥

- સૂરિય. પા. ૨૦, સુ. ૧૦૭

૫૩. કાલિયસુચં -

પ. સે કિં તં કાલિયં ?

૩. કાલિયં અણેગવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા -

૧. ઉત્તરજ્ઞયણાઈ, ૨. દસાઓ,

૩. કપ્પો, ૪. વવહારો,

૧૮. અઢારમાં પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં સૂર્ય અને ચંદ્રની ગતિનું વર્ણન.

૧૯. ઓગણીસમાં પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં માસનાં નામોનું વર્ણન.

૨૦. વીસમાં પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં પાંચ સંવત્સરોનું વર્ણન.

૨૧. એકવીસમાં પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં જ્યોતિષકોનાં દારોનું વર્ણન.

૨૨. બાવીસમાં પ્રાભૂત-પ્રાભૂતમાં ચંદ્ર સૂર્યની સાથે નક્ષત્રોનાં યોગોનું વર્ણન.

દસમાં પ્રાભૂતમાં આ બાવીસ "પ્રાભૂત-પ્રાભૂત" છે.

૫૨. સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રનો ઉપસંહાર :

તે ભગવતી જ્યોતિષરાજ પ્રજ્ઞપ્તિ કહી છે. એમાં કહ્યા પ્રાભૂતોનાં અર્થ અયોગ્ય અવિનયી હૃદયોનાં માટે દુર્લભ છે.

જો કોઈ અવિનયી એ પ્રાભૂતોનાં અર્થ ગ્રહણ પણ કરી લે તો તે અહંકારી ધમંડી અભિમાની વિરોધી થઈ જશે.

માટે અબહુશ્ચુતોને આ પ્રાભૂતાર્થ આપવા ન જોઈએ. પરંતુ અબહુશ્ચુતને જ આપવા જોઈએ.

જે શ્રદ્ધા, ધૈર્ય, ઉત્થાન, ઉત્સાહ, કર્મ, બળ, વીર્ય અને પુરુષાર્થથી સીખેલ પ્રાભૂતોનાં અર્થ અપાત્રને આપશે તો તે નિર્ગ્રંથ પ્રવચન, કુળ, ગણ, સંઘથી બહિષ્કાર થઈ જાય છે. જ્ઞાન અને વિનયથી હીન થઈ જાય છે તથા અરિહંત (તીર્થંકર) ગણધર અને સ્થવિરોની મર્યાદાને ભંગ કરનાર હોય છે.

માટે ધૈર્ય, ઉત્થાન અને ઉત્સાહથી તથા કર્મ બળ વીર્યથી સીખેલ જ્ઞાન નિશ્ચય જ સ્વયંને ધારણ કરીને રાખવું જોઈએ. પરંતુ અવિનયી લોકોને ન આપવું જોઈએ. શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ માટે જરા મરણ કલેશાદિ દોષથી રહિત ભગવાન મહાવીરનાં ચરણોમાં વિનય સહિત સદા વંદન કરવું છે.

૫૩. કાલિક શ્લોક :

પ્ર. કાલિક શ્લોક કેટલા પ્રકારનાં છે ?

૩. કાલિક શ્લોક અનેક પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઉત્તરાધ્યયન, ૨. દશાશ્લોક સ્કંધ,

૩. બૃહત્કલ્પ, ૪. વ્યવહાર,

૫. ણિસીહં, ૬. મહાણિસીહં,
 ૭. ઇસિભાસિયાઈ, ૮. જંબુદ્દીવપણ્ણત્તી,
 ૯. દીવસાગરપણ્ણત્તી, ૧૦. ચંદપણ્ણત્તી,^૧
 ૧૧. ખુડ્ડિયા વિમાણપવિભત્તી,
 ૧૨. મહલ્લિયા વિમાણપવિભત્તી,
 ૧૩. અંગ્ગચૂલિયા, ૧૪. વગ્ગચૂલિયા,
 ૧૫. વિવાહચૂલિયા, ૧૬. અરૂણોવવાણ,
 ૧૭. વરૂણોવવાણ, ૧૮. ગરૂલોવવાણ,
 ૧૯. ધરણોવવાણ, ૨૦. વેસમણોવવાણ,
 ૨૧. દેવિંદોવવાણ, ૨૨. વેલંધરોવવાણ,
 ૨૩. ઉટ્ઠાણસુયં, ૨૪. સમુટ્ઠાણસુયં,
 ૨૫. નાગપરિયાવણિયાઓ,
 ૨૬. નિરયાવલિયાઓ (કપ્પિયાઓ)
 ૨૭. કપ્પવહિંસિયાઓ, ૨૮. પુષ્પિયાઓ,
 ૨૯. પુષ્પચૂલિયાઓ, ૩૦. વળ્હીદસાઓ,
 એવમાઈયાઈ ચરસાસીઈ પઙ્ગણગસહસ્સાઈ ભગવઓ
 અરહંતો સિરિ ઉસહસામિસ્સ આઈતિત્થયરસ્સ,

તહા સંખેજ્જાણિ પઙ્ગણગસહસ્સાણિ મજ્જિમગાણં
 જિણવરાણં,

ચોદ્દસ પઙ્ગણગસહસ્સાણિ ભગવઓ વહ્ધમાણ-
 સામિસ્સ ।

અહ્વા જસ્સ જત્તિયા સિસ્સા ઉપ્પત્તિયાણ વેણઈયાણ,
 કમ્મયાણ પારિણામિયાણ ચરુવ્વિહાણ બુદ્ધીણ ઉવવેયા
 તસ્સ તત્તિયાઈ પઙ્ગણગસહસ્સાઈ,

પત્તેયબુદ્ધા વિ તત્તિયા ચેવ ।

સે તેં કાલિયં ।

સે તેં આવસ્સયવઈરિત્તં ।

સે તેં અણ્ણગપવિટ્ઠં ।

- નંદી. સુ. ૮૪-૮૫

૫. નિશીથ, ૬. મહાનિશીથ,
 ૭. ઋષિભાષિત, ૮. જંબુદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ,
 ૯. દ્વીપ સાગર પ્રજ્ઞપ્તિ, ૧૦. ચંદ્ર પ્રજ્ઞપ્તિ,
 ૧૧. ક્ષુદ્રિકા વિમાન પ્રવિભક્તિ,
 ૧૨. મહલ્લિકા વિમાન પ્રવિભક્તિ,
 ૧૩. અંગ ચૂલિકા, ૧૪. વર્ગ ચૂલિકા,
 ૧૫. વિવાહ ચૂલિકા, ૧૬. અરુણોપપાત,
 ૧૭. વરુણોપપાત, ૧૮. ગરુડોપપાત,
 ૧૯. ધરણોપપાત, ૨૦. વૈશ્રમણોપપાત,
 ૨૧. દેવેન્દ્રોપપાત, ૨૨. વેલંધરોપપાત,
 ૨૩. ઉત્થાન શ્વૃત, ૨૪. સમુત્થાન શ્વૃત,
 ૨૫. નાગ પરિજ્ઞાપનિકા,
 ૨૬. નિરયાવલિકા (કલ્પિકા)
 ૨૭. કલ્પાવતંસિકા, ૨૮. પુષ્પિકા,
 ૨૯. પુષ્પ ચૂલિકા, ૩૦. વૃષ્ણિદશા,
 ઈત્યાદિ ચોર્યાસી હજાર (૮૪,૦૦૦) પ્રકીર્ણક.
 આદિ તીર્થકર અર્હત ભગવંત શ્રી ઋષભદેવ
 સ્વામીનાં છે.

સંખ્યાત સહસ્ત્ર પ્રકીર્ણક મધ્યમ તીર્થકરોનાં છે.

ચૌદ હજાર પ્રકીર્ણક ભગવાન મહાવીર સ્વામીનાં
 છે.

અથવા જે તીર્થકરનાં જેટલા શિષ્ય ઔત્પાતિકી,
 વૈનયિકી, કર્મજા અને પારિણામિકી બુદ્ધિથી યુક્ત
 છે તેના તેટલા જ હજાર પ્રકીર્ણક હોય છે.

પ્રત્યેકબુદ્ધ પણ તેટલા જ હોય છે.

આ કાલિક શ્વૃતનું વર્ણન છે.

આ આવશ્યક-વ્યતિરિક્ત-શ્વૃતનું વર્ણન છે.

આ અંગ બાહ્યશ્વૃતનું વર્ણન છે.

૧. ચત્તારિ પણ્ણત્તીઓ અંગબાહિરિયાઓ પણ્ણત્તીઓ, તેં જહા -

૧. ચંદપણ્ણત્તી,

૨. સૂરપણ્ણત્તી,

૩. જંબુદ્દીવપણ્ણત્તી,

૩. દીવસાગરપણ્ણત્તી ।

- ઠાણં. અ. ૪, ઉ. ૧, સુ. ૨૭૭

૫૪. ઉત્તરજ્ઞયણસ અજ્ઞયણા -

છત્તીસં ઉત્તરજ્ઞયણા પળ્ણત્તા, તેં જહા -

૧. વિણયસુયં,	૨. પરીસહો,
૩. ચાઉરંગિજ્જં,	૪. અસંખયં,
૫. અકામમરણિજ્જં,	૬. પુરિસવિજ્જા,
૭. ઉરભિજ્જં,	૮. કાવિલિયં,
૯. નમિપવ્વજ્જા,	૧૦. દુમપત્તયં,
૧૧. બહુસુયપૂજા,	૧૨. હરિણસિજ્જં,
૧૩. ચિત્તસંભૂયં,	૧૪. ઉસુકારિજ્જં,
૧૫. સંભિક્ખુયં,	૧૬. સમાહિઠાણાઈં,
૧૭. પાવસમણિજ્જં,	૧૮. સંજઈજ્જં,
૧૯. મિયચારિયા,	૨૦. અણાહપવ્વજ્જા,
૨૧. સમુદ્દપાલિજ્જં,	૨૨. રહનેમિજ્જં,
૨૩. ગોયમકેસિજ્જં,	૨૪. સમિતીઓ,
૨૫. જન્નઈજ્જં,	૨૬. સામાયારી,
૨૭. ખલુંકિજ્જં,	૨૮. મોક્ખમગ્ગઈં,
૨૯. અપ્પમાઓ,	૩૦. તવોમગ્ગો
૩૧. ચરણવિહી,	૩૨. પમાયઠાણાઈં,
૩૩. કમ્મપયડી,	૩૪. લેસસજ્ઞયણં,
૩૫. અણગારમગ્ગો,	૩૬. જીવાજીવવિભત્તી યા
- સમ., સમ. ૩૬, સુ. ૧

૫૫. પરીસહજ્ઞયણસ ઉક્ષેવો -

સુયં મે, આઉસં ! તેણં ભગવયા એવમક્ખાયં -

ઇહ ખલુ બાવીસં પરીસહા સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં કાસવેણં પવેઇયા, જે ભિક્ખૂ સોચ્ચા, નચ્ચા, જિચ્ચા, અભિભૂય ભિક્ખાયરિયાએ પરિવ્વયન્તો પુટ્ઠો નો વિહન્નેજ્જા ।

કયરે ખલુ તે બાવીસં પરીસહા સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં કાસવેણં પવેઇયા, જે ભિક્ખૂ સોચ્ચા, નચ્ચા, જિચ્ચા, અભિભૂય ભિક્ખાયરિયાએ પરિવ્વયન્તો પુટ્ઠો નો વિહન્નેજ્જા ?

૫૪. ઉત્તરાધ્યયનનાં અધ્યયન :

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનાં છત્રીસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. વિનયશ્ચુત,	૨. પરીષહ,
૩. ચતુરંગીય,	૪. અસંસ્કૃત,
૫. અકામ મરણીય,	૬. પુરુષવિદ્યા,
૭. ઔરભીય,	૮. કાપિલ્ય,
૯. નમિપ્રવ્રજ્યા,	૧૦. દુમપત્રક,
૧૧. બહુશ્ચુતપૂજા,	૧૨. હરિકેશી,
૧૩. ચિત્તસંભૂતી,	૧૪. ઈષુકારી,
૧૫. સંભિક્ષુ,	૧૬. સમાધિસ્થાન,
૧૭. પાપશ્રમણ,	૧૮. સંયતી,
૧૯. મૃગચારિકા,	૨૦. અનાથ પ્રવ્રજ્યા (મૃગાપુત્ર)
૨૧. સમુદ્રપાલ,	૨૨. રથનેમી,
૨૩. ગૌતમ કેશી,	૨૪. સમિતિ,
૨૫. યશીય,	૨૬. સમાચારી,
૨૭. ખલુંકીય,	૨૮. મોક્ષમાર્ગગતિ,
૨૯. અપ્રમાદ,	૩૦. તપોમાર્ગ,
૩૧. ચરણવિધિ;	૩૨. પ્રમાદસ્થાન,
૩૩. કર્મપ્રકૃતિ,	૩૪. લેશ્યા અધ્યયન,
૩૫. અણગારમાર્ગ,	૩૬. જીવાજીવવિભક્તિ.

૫૫. પરીષહ અધ્યયનનો ઉપોદ્ઘાત :

હે આયુષ્યમન્ ! મેં સાંભળ્યું છે, તે ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યું છે :

કાશ્યપગોત્રીય શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે બાવીસ પરીષહ કહ્યા છે. જેને સાંભળીને, જાણીને, અભ્યાસના દ્વારા પરિચિત કરી, પરાજીત કરી અને ભિક્ષાયર્થાનાં માટે પર્યટન કરતા થકા ભિક્ષુ આ પરીષહોથી સ્પૃષ્ટ થઈ જવા પર પણ વિચલિત થતા નથી.

તે બાવીસ પરીષહ ક્યા છે, જે કાશ્યપગોત્રીય શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કહ્યા છે, જેને સાંભળીને, જાણીને અભ્યાસનાં દ્વારા પરિચિત કરી, પરાજીત કરી ભિક્ષાયર્થાનાં માટે પર્યટન કરતા ભિક્ષુ તેનાથી સ્પૃષ્ટ થઈ જવા પર પણ વિચલિત થતાં નથી ?

इमे खलु ते बावीस परीसहा समणेणं भगवया महावीरेणं
कासवेणं पवेइया, जे भिक्खू सोच्चा, नच्चा, जिच्चा,
अभिभूय, भिक्खायरियाए परिव्वयन्तो पुट्ठो नो
विहन्नेज्जा ।^१ - उक्त. अ. २, सु. १-२

૫૬. સમ્મત્તપરક્કમસ્સ નિક્કેવો -

एस खलु सम्मत्तपरक्कमस्स अज्झयणस्स अट्ठे समणेणं
भगवया महावीरेणं आघविए, पन्नविए, परूविए, दंसिए,
निदंसिए, उवदंसिए ।

- उक्त. अ. २९, सु. ७४

૫૭. ઉત્તરજ્ઞયણસ્સ કહપય અજ્ઞયણાણં ઉક્કેવ-નિક્કેવો -

संजोगा विप्पमुक्कस्स, अणगारस्स भिक्खुणो ।
अयारं पाउकरिस्सामि, आणुपुव्विं सुणेह मे ॥

- उक्त. अ. ११, गा. १

एवं से उदाहु अणुत्तरनाणी, अणुत्तरदंसी अणुत्तरनाण-
दंसणधरे । अरहा नायपुत्ते भगवं, वेसालिए वियाहिए ।

- उक्त. अ. ६, गा. १८

इह एस धम्मो अक्खाए, कविलेणं च विसुद्धपन्नेणं ।
तरिहिन्ति जे उ काहिन्ति, तेहिं आराहिया दुवे लोगा ॥

- उक्त. अ. ८, गा. २०

एसा अजीवविभत्ती, समासेण वियाहिया ।

इत्तो जीवविभत्तिं बुच्छामि अणुपुव्वसो ॥

- उक्त. अ. ३६, गा. ४७

૫૮. ઉત્તરજ્ઞયણસ્સ નિક્કેવો -

इइ पाउकरे बुद्धे, नायए परिनिव्वुए ।

छत्तीसं उत्तरज्झाए, भविसिद्धियसम्मए ॥ त्ति वेमि ॥

- उक्त. अ. ३६, गा. २६८

૫૯. દસાસુયક્કંધસ્સ પઢમા દસાયા ઉક્કેવ-નિક્કેવો -

सुयं मे आउसं ! तेणं भगवया एवमक्खायं -

इह खलु थेरेहिं भगवंतेहिं वीसं असमाहिट्ठाणा पण्णत्ता ।

प. कयरे खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं वीसं असमाहिट्ठाणा
पण्णत्ता ?

ते बावीस परीसहा आ છે, જે કાશ્યપગોત્રીય શ્રમણ
ભગવાન મહાવીરે કહ્યા છે, જેને ભિક્ષુ સાંભળીને,
જાણીને, અભ્યાસનાં દ્વારા પરિચિત કરી, પરાજીત કરી,
ભિક્ષાર્થીનાં માટે પર્યટન કરતા ભિક્ષુ તેનાથી સ્પૃષ્ટ થઈ
જવા પર પણ વિચલિત થતા નથી.

૫૬. સમ્યક્ત્વ પરાક્રમ અધ્યયનનો ઉપસંહાર :

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સમ્યક્ત્વ પરાક્રમ નામના
અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, પ્રજ્ઞાપિત કરેલ છે,
પ્રરુપિત કરેલ છે, દર્શિત, વિશેષ રુપથી દર્શિત અને
ઉપદર્શિત કરેલ છે.

૫૭. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનાં કેટલાક અધ્યયનોનાં ઉત્કેષ - નિક્ષેપ :

જે (બાહ્ય અને આત્મ્યન્તર) સંયોગથી સર્વથા મુક્ત
અનગાર ભિક્ષુ છે, તેના આચારને અનુક્રમથી હું પ્રકટ
કરીશ. (તેને) મારાથી સાંભળો.

આ પ્રમાણે અનુત્તરજ્ઞાની, અનુત્તરદર્શી, અનુત્તરજ્ઞાન-
દર્શનધારક, અર્હત્વ્યાખ્યાતા, જ્ઞાતપુત્ર, વૈશાલિક (તીર્થંકર)
ભગવાન મહાવીરે અપ્રમાદનો ઉપદેશ કહ્યો છે.

આ પ્રમાણે વિશુદ્ધ પ્રજ્ઞાવાળા કપિલે આ ધર્મનું પ્રતિપાદન
કરેલ છે. જે આ ધર્મની સમ્યક્ આરાધના કરશે, તે
સંસારસાગરને પાર કરશે અને તેના દ્વારા બંને લોક
આરાધિત થશે.

આ સંક્ષેપથી અજીવ વિભાગનો નિરુપણ કરેલ છે. હવે
અહીંથી આગળ જીવ વિભાગનો ક્રમશઃ વર્ણન કરીશ.

૫૮. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનો ઉપસંહાર :

આ પ્રમાણે ભવ્ય જીવોને અભીષ્ટ છત્રીસ ઉત્તમ અધ્યાયોને
પ્રકટ કરીને બોધિ પ્રાપ્ત જ્ઞાતવંશીય ભગવાન મહાવીર
નિર્વાણને પ્રાપ્ત થયા, એવું હું કહું છું.

૫૯. દશાશ્વતસ્કંધની પ્રથમ દશાનો ઉત્કેષ-નિક્ષેપ :

હે આયુષ્યમાન ! મેં સાંભળ્યું છે- તે ભગવાન મહાવીર
સ્વામીએ આવું કહ્યું છે :

આ આર્હત્ પ્રવચનમાં નિશ્ચયથી સ્થવિર ભગવંતોએ
વીસ અસમાધિસ્થાન કહ્યા છે.

પ્ર. સ્થવિર ભગવંતોએ તે કયા વીસ અસમાધિસ્થાન
કહ્યા છે ?

૩. इमे खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं वीसं असमाहिट्ठाणा पण्णत्ता^१ ।

નિક્કલેવો-एए खलु ते थेरेहिं भगवंतेहिं वीसं असमाहिट्ठाणा पण्णत्ता,^२ ति बेमि ।

- दसा. द. १, सु. १

૬૦. दसा-कप्प-ववहारारणं अज्झयणा -

छव्वीसं दसा-कप्प-ववहारारणं उद्देसणकाला पण्णत्ता, तं जहा -

दस दसाणं, छ कप्पस्स, दस ववहारस्स ।

- सम. सम. २६, सु. १

૬૧. इसिभासियज्झयणास्स संखा -

चोयालीसं अज्झयणा इसिभासियादियलोगचुया भासिया पण्णत्ता ।

- सम. सम. ४४, सु. १

૬૨. जंबूद्वीवपण्णत्तीए उवसंहारो-

તણં સમણં ભગવં મહાવીરં મિહિલાએ ણયરીએ માણિભદ્દે ચેદ્દે બહૂણં સમણાણં, બહૂણં સમણીણં, બહૂણં સાવયાણં, બહૂણં સાવિયાણં, બહૂણં દેવાણં, બહૂણં દેવીણં મજ્જાગાએ વમાઇક્કલ્હ, એવં ભાસલ્હ, એવં પણ્ણવેદ્દ એવં પરુવેદ્દ જમ્બૂદ્વીવપણ્ણત્તી ણામત્તિ અજ્જો ! અજ્જયણે અટ્ઠં ચ હેઉં ચ પસિણં ચ કારણં ચ વાગરણં ચ ભુજ્જો-ભુજ્જો ઉવદંસેદ્દ, ત્તિ બેમિ ।

- जंबू. वक्ख. ७, सु. २१३

૬૩. निरयावलिया उवंगस्स उक्खेवो-

તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે નામં નયરે હત્યા, રિદ્ધિત્થિમિયસમિદ્ધે ગુણસીલએ ચેદ્દે, વણ્ણઓ અસોગવરપાયવે પુઢ્ઢવિસિલાપટ્ટએ ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અન્તેવાસી અજ્જસુહમ્મે નામં અણગારે જાહસંપન્ને -જાવ-પંચહિં અણગારસંહિં સદ્ધિં સંપરિવુદ્ધે, પુવ્વાણુપુવ્વિં ચરમાણે, જેણેવ રાયગિહે નયરે -જાવ- અહાપડિરૂવં ઉગ્ગહં ઓગિણ્હિત્તા સંજમેણં તવસા અપ્પાણં ભાવેમાણે વિહરલ્હ ।

૩. स्थविर भगवंतोअे ते वीस असमाधिस्थान आ प्रमाझे कव्हा छे, (आगणनुं वर्जन थरएणानुयोगमां जुवो)

નિક્ષેપ : स्थविर भगवंतोअे वीस असमाधिस्थान कव्हा छे. अेवुं હું કહું છું.

૬૦. दशा-कल्प- व्यवहारनां अध्ययन :

દશા-કલ્પ અને વ્યવહાર સૂત્રનાં છવીસ ઉદ્દેશનકાળ (અધ્યયન) કલ્પા છે, જેમકે -

દશાશ્રુત સ્કંધનાં દસ, બૃહત્ કલ્પ સૂત્રનાં છ અને વ્યવહાર સૂત્રનાં દસ અધ્યયન છે.

૬૧. ऋषिभाषित अध्ययनोनी संख्या :

દેવલોકથી ચ્યુત-ઋષિભાષિતનાં ચુમાલીસ (૪૪) અધ્યયન કલ્પા છે.

૬૨. जंबूद्वीप प्रज्ञप्तिनो उपसंहार :

(સુધર્મા સ્વામીએ પોતાના અંતેવાસી જંબૂને સંબોધિત કરી કહ્યું -)

"હે આર્ય જંબૂ ! મિથિલા નગરીનાં અન્તર્ગત માણિભદ્ર ચૈત્યમાં ઘણા બધા શ્રમણો, ઘણી બધી શ્રમણીઓ, ઘણા બધા શ્રાવકો, ઘણી બધી શ્રાવિકાઓ, ઘણા દેવો, ઘણી દેવીઓની પરિષદ્ધનાં વચ્ચે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ નામક અધ્યયનનું આ પ્રમાણે વર્ણન, ભાષણ, નિરુપણ અને પ્રરુપણ કર્યું તથા શ્રોતાઓનાં અનુગ્રહનાં માટે અધ્યયનનાં અર્થ, હેતુ, પ્રશ્ન, કારણ અને વ્યાખ્યાનુ વારંવાર વિવેચન કર્યું," એવું હું કહું છું.

૬૩. निरयावदिका उपांगनो उत्क्षेप :

તે કાળ અને તે સમયમાં રાજગૃહ નામક નગર હતું, તે ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ આદિથી સંપન્ન હતું, ત્યાં (ઉત્તર-પૂર્વમાં) ગુણશીલક નામક ચૈત્ય હતું. વર્ણન કરવું જોઈએ. ત્યાં ઉત્તમ અશોક વૃક્ષ હતું અને તેની નીચે એક પૃથ્વી-શિલાપટ્ટક સ્થિત હતું.

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં અંતેવાસી જાતિ કુળ આદિથી સંપન્ન આર્ય સુધર્મા સ્વામી નામક અનગાર -યાવત્- પાંચ સો અણગારોની સાથે પૂર્વાનુપૂર્વીનાં ક્રમથી ચાલતા જ્યાં રાજગૃહ નગર હતું ત્યાં પધાર્યા -યાવત્- યથા પ્રતિરુપ (સાધુ મર્યાદાનુરુપ) અવગ્રહ (અનુમતિ) પ્રાપ્ત કરીને સંયમ અને તપશ્ચર્યાથી પોતાની આત્માને ભાવિત કરતાં વિચરવા લાગ્યા.

૧-૨. આ પ્રમાણે બીજી દશાથી સાતમી દશા સુધી ઉપોદ્ઘાત અને ઉપસંહાર સૂત્ર છે.

પરિસા નિગ્ગયા, ધમ્મો કહિઓ, પરિસા પડિગયા ।

તેણં કાલેણં તેણં સમણેણં અજ્જસુહમ્મસ્સ અણગારસ્સ અંતેવાસી જંબૂ ણામં અણગારે સમચરસં સંઠાણ સંઠિએ (-જાવ-) સંખિત્તવિહર ત્તેહરસે અજ્જસુહમ્મસ્સ અણગારસ્સ અદૂરસામંતે ઉડ્ઢં જાણૂ -જાવ- વિહરહ ।

તણં સે જંબૂ ! જાયસહ્ધે (-જાવ-) પજ્જુવાસમાણે એવં વયાસી-

પ. ઉવંગાણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ- સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં કે અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

ઉ. એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ- સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં પંચ વગ્ગા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. નિરયાવલિયાઓ, ૨. કપ્પવહિંસિયાઓ,
૩. પુષ્પિયાઓ, ૪. પુષ્પચૂલિયાઓ,
૫. વણ્ણિહદસાઓ ।

પ. જહાણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ- સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં પંચ વગ્ગા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. નિરયાવલિયાઓ -જાવ- ૫. વણ્ણિહદસાઓ ।

પઢમસ્સ ણં ભંતે ! વગ્ગસ્સ ઉવંગાણં નિરયાવલિયાણં કહ્ધ અજ્જયણા પણ્ણત્તા ?

ઉ. એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ- સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ નિરયાવલિયાણં દસ અજ્જયણા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. કાલે, ૨. સુકાલે, ૩. મહાકાલે, ૪. કણ્ણહે,
૫. સુકણ્ણહે તહા ૬. મહાકણ્ણહે । ૭. વીરકણ્ણહે ય બોદ્ધવ્વે, ૮. રામકણ્ણહે તહેવ ય ૯. પિત્તસેણકણ્ણહે નવમે, ૧૦. દસમે મહાસેણકણ્ણહે ॥૧॥

પ. જહાણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ- સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં પઢમસ્સ વગ્ગસ્સ નિરયાવલિયાણં દસ અજ્જયણા પણ્ણત્તા,

તેના દર્શનાર્થે પરિષદ્ નીકળી. આર્ય સુધર્માએ ધર્મોપદેશ આપ્યો અને (ધર્મ દેશના સાંભળી) પરિષદ્ પાછી ફરી.

તે કાળ અને તે સમયમાં આર્ય સુધર્મા અણગારનાં અંતેવાસી સમયતુરસ્ત્ર સંસ્થાનથી સંસ્થિત (-યાવત્-) વિપુલ તેજોલેશ્યાથી સમાહિત જંબૂનામક અનગાર આર્ય સુધર્મા સ્વામીનાં સમીપ ઉર્ધ્વ જાનુ અધઃશિર કરીને -યાવત્- વિચરણ કરતા હતાં.

ત્યારે તે જંબૂ સ્વામીને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ (-યાવત્-) પર્યુપાસના કરતાં (આર્ય-સુધર્મા સ્વામીથી) આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

પ્ર. ભંતે ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગસૂત્રનાં શું અર્થ કહ્યો છે ?

ઉ. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં પાંચ વર્ગ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. નિરયાવલિકા, ૨. કલ્પાવતંસિકા,
૩. પુષ્પિકા, ૪. પુષ્પચૂલિકા,
૫. વૃષ્ણિદશા.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં પાંચ વર્ગ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. નિરયાવલિકા -યાવત્- ૫. વૃષ્ણિદશા.

ભંતે ! ઉપાંગ સૂત્રનાં પ્રથમ વર્ગ નિરયાવલિકાનાં કેટલા અધ્યયન કહ્યા છે ?

ઉ. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં પ્રથમ વર્ગ નિરયાવલિકાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. કાળ, ૨. સુકાળ, ૩. મહાકાળ, ૪. કૃષ્ણ,
૫. સુકૃષ્ણ, ૬. મહાકૃષ્ણ, ૭. વીરકૃષ્ણ,
૮. રામકૃષ્ણ, ૯. પિત્તસેણકૃષ્ણ, ૧૦. મહાસેણકૃષ્ણ.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં પ્રથમ વર્ગ નિરયાવલિકાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, તો -

પઠમસ્મ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણસ્મ નિરયાવલિયાણં કે
અટ્ઠે પ્ણત્તે ?

૩. एवं खलु जंबू ! - निर. व. १, अ. १, सु. १-५

૬૪. વિડ્યજ્ઞયણસ્મ ઉક્ષેવો-

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગહ્ણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં નિરયાવલિયાણં
પઠમસ્મ અજ્ઞયણસ્મ અયમટ્ઠે પ્ણત્તે,

દોચ્ચસ્મ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણસ્મ નિરયાવલિયાણં કે
અટ્ઠે પ્ણત્તે ?

૩. एवं खलु जंबू ? !

एवं मेसा वि अट्ठ अज्जयणा नेयच्चा पढम सरिसा ।

णवरं-मायाओ सरिसणामाओ ।

-निर. व. १. सु. ३५.

૬૫. કપ્પવડિંમિયા ઉવંગસ્સ ઉક્ષેવ-નિક્ષેવો-

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગહ્ણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં પઠમસ્સ
વગ્ગસ્સ નિરયાવલિયાણં અયમટ્ઠે પ્ણત્તે,

દોચ્ચસ્મ ણં ભંતે ! વગ્ગસ્સ કપ્પવડિંસિયાણં કહ
અજ્ઞયણા પ્ણત્તા ?

૩. एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
मिद्विगह्णामधेयं ठाणं संपत्तेणं कप्पवडिंसियाणं
दस अज्जयणा प्णत्ता, तं जहा-

१. पउमे -जाव- १०. नंदणे ।

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
મિદ્ધિગહ્ણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં કપ્પવડિંસિયાણં
દસ અજ્ઞયણા પ્ણત્તા ।

પઠમસ્મ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણસ્સ કપ્પવડિંસિયાણં કે
અટ્ઠે પ્ણત્તે ?

૩. एवं खलु जंबू ? ! - कप्प. वग्ग. २, सु. १

निक्षेवओ-

एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
मिद्विगह्णामधेयं ठाणं संपत्तेणं कप्पवडिंसियाणं
पढमस्स अज्जयणस्स अयमट्ठे प्णत्ते, ^३ ति वेमि ।

- कप्प. वग्ग. २, सु. ३

ભંતે ! નિરયાવલિકાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ
કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું)

૬૪. બીજા અધ્યયનનો ઉપોદ્ધાત :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા નિરયાવલિકાનાં
પ્રથમ અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે તો,

ભંતે ! નિરયાવલિકાનાં બીજા અધ્યયનનો શું અર્થ
કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું.)

આ પ્રમાણે બાકીનાં આઠ અધ્યયન પણ પ્રથમ
અધ્યયનનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : માતાઓનાં નામ પુત્રનાં નામના સમાન છે.

૬૫. કલ્પાવતંસિકા ઉપાંગનો ઉત્ક્ષેપ-નિક્ષેપ :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં
પ્રથમ નિરયાવલિકા વર્ગનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -

ભંતે ! બીજા વર્ગ કલ્પાવતંસિકાનાં કેટલા અધ્યયન
કહ્યા છે ?

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ
નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા કલ્પાવતંસિકાનાં દસ
અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે-

૧. પદ્મ -યાવત્- ૧૦. નંદન.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા કલ્પાવતંસિકાના
દસ અધ્યયન કહ્યા છે તો-

ભંતે ! કલ્પાવતંસિકાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો શું
અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું.)

નિક્ષેપ :

આ પ્રમાણે હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
-યાવત્- સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા
કલ્પાવતંસિકાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો આ અર્થ
કહ્યો છે. એવું હું કહું છું.

૧. (ક) આ જ પ્રમાણે બધા અધ્યયનોના ઉપોદ્ધાત છે.

(ખ) આ સૂત્રમાં ઉપસંહાર સૂત્ર નથી.

૨. આ જ પ્રમાણે બાકી અધ્યયનોના ઉપોદ્ધાત છે.

૩. આ જ પ્રમાણે બાકી અધ્યયનોના ઉપસંહાર સૂત્ર જાણવા જોઈએ.

૬૬. પુષ્કિયા ઉવંગસસ ઉક્ષેવ-નિક્ષેવો-

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં તચ્ચસ્સ
વગ્ગસસ કપ્પવડિંસિયાણં અયમટ્ઠે પન્નત્તે,
તચ્ચસ્સ ણં ભંતે ! વગ્ગસસ ઉવંગાણં પુષ્કિયાણં કે
અટ્ઠે પન્નત્તે ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં તચ્ચસ્સ
વગ્ગસસ પુષ્કિયાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા, તે જહા-
૧. ચન્દે, ૨. સૂરે, ૩. સુક્કે, ૪. બહુપુત્તિય,
૫. પુણ્ણ, ૬. માણિભદ્દે ય । ૭. વત્તે, ૮. સિવે,
૯. બલે યા, ૧૦. અણાદિણે ચેવ વોદ્ધવ્વે ॥

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં પુષ્કિયાણં દસ
અજ્ઞયણા પન્નત્તા,
પદ્મસસ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણાસસ પુષ્કિયાણં કે અટ્ઠે
પન્નત્તે ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ ! - પુષ્કિયા વ. ૩. સુ. ૧
નિક્ષેવઓ-

એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં પુષ્કિયાણં પદ્મસસ
અજ્ઞયણાસસ અયમટ્ઠે પણ્ણત્તે, ત્તિ વેમિ^૨ ।
- પુષ્કિયા વ. ૩. સુ. ૭

૬૭. પુષ્કચૂલિયા ઉવંગસસ ઉક્ષેવ-નિક્ષેવો-

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં તચ્ચસ્સ
પુષ્કચૂલિયાણં અયમટ્ઠે પન્નત્તે,
ચઉત્થસ્સ ણં ભંતે ! વગ્ગસસ ઉવંગાણં પુષ્કચૂલિયાણં
કે અટ્ઠે પન્નત્તે ?

૩. એવં ખલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં ચઉત્થસ્સ
ણં પુષ્કચૂલિયાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા, તે જહા-
૧. સિરિ, ૨. હિરિ, ૩. ધિહ, ૪. કિત્તીઓ,
૫. વુદ્ધી, ૬. લક્કી ય હોહ વોદ્ધવ્વા ! ૭. ઇલાદેવી,
૮. સુરાદેવી, ૯. રમ્મદેવી, ૧૦. ગંધદેવી ય ।

૬૬. પુષ્પિકા ઉપાંગનો ઉક્ષેપ નિક્ષેપ :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં
ત્રીજા વર્ગ કલ્પાવતંસિકાનો આ અર્થ કહ્યો છે તો-
ભંતે ! ઉપાંગ સૂત્રનાં ત્રીજા વર્ગ પુષ્પિકાનો શું
અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ
નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં ત્રીજા વર્ગ
પુષ્પિકાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ચંદ્ર, ૨. સૂર્ય, ૩. શુક્ર, ૪. બહુપુત્રીકા,
૫. પૂર્ણભદ્ર, ૬. માણિભદ્ર, ૭. દત્ત, ૮. શિવ,
૯. બળ, ૧૦. અનાધૃત.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં
પુષ્પિકા નામક વર્ગનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે તો -
ભંતે ! પુષ્પિકાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો
છે ?

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું.)
નિક્ષેપ :

જંબૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
-યાવત્- સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા
પુષ્પિકા (વર્ગ)નાં પ્રથમ અધ્યયનનો આ અર્થ
કહ્યો છે. એવું હું કહું છું.

૬૭. પુષ્પચૂલિકા ઉપાંગનો ઉક્ષેપ-નિક્ષેપ :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-
સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં
પુષ્પિકા નામક ત્રીજા વર્ગનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -
ભંતે ! ઉપાંગ સૂત્રનાં પુષ્પચૂલિકા નામક ચતુર્થ
વર્ગનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -યાવત્-સિદ્ધગતિ
નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં ચતુર્થ
પુષ્પચૂલિકા વર્ગનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
૧. શ્રીદેવી, ૨. હ્રીદેવી, ૩. ધૃતિદેવી, ૪. કીર્તિદેવી,
૫. બુદ્ધિદેવી, ૬. લક્ષ્મીદેવી, ૭. ઈલાદેવી,
૮. સુરાદેવી, ૯. રસદેવી, ૧૦. ગંધદેવી.

૧. આ જ પ્રમાણે આકી અધ્યયનોના ઉપોદ્ધાત છે.

૨. આ જ પ્રમાણે આકી અધ્યયનોના ઉપસંહાર સૂત્ર જાણવા જોઈએ.

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં ચઉત્થસ્સ
વગ્ગસ્સ પુષ્પચૂલિયાણં દસ અજ્ઞયણા પન્નત્તા,

પદમસ્સ ણં ભંતે ! પુષ્પચૂલિયાણં કે અટ્ઠે પન્નત્તે ?
તણં મે સુહમ્મે જમ્બૂ અણગારે એવં વયાસી ? -

૩. એવં ચ્હલુ જંબૂ !

- પુષ્પચૂલિયા વ. ૪, સુ. ૧-૫

નિક્કહેવઓ-

તં એવં ચ્હલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં પુષ્પચૂલિયાણં
પદમસ્સ અજ્ઞયણાસ અયમટ્ઠે પન્નત્તે^૧ । ત્તિ વેમિ ।

- પુષ્પચૂલિયા વ. ૪, સુ. ૧૦

૬૮. વણ્હિદસા ઉવંગાસસ ઉક્કહેવ-નિક્કહેવો-

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં ચઉત્થસ્સ
ણં વગ્ગસ્સ પુષ્પચૂલિયાણં અયમટ્ઠે પન્નત્તે,

પંચમસ્સ ણં ભંતે ! વગ્ગસ્સ ઉવંગાણં વણ્હિદસાણં કે
અટ્ઠે પણ્ણત્તે ?

૩. એવં ચ્હલુ જંબૂ ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં પંચમસ્સ
ણં વગ્ગસ્સ વણ્હિદસાણં દુવાલસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા,
તં જહા-

૧. નિસઢે, ૨. માઝણિ, ૩. વહ, ૪. વહે,
૫. પગયા, ૬. જુત્તી, ૭. દસરહે, ૮. દઢરહે ય ।
૯. મહાધણૂ, ૧૦. સત્તધણૂ ૧૧. દસધણૂ નામે,
૧૨. સયધણૂ ય ॥

પ. જહ ણં ભંતે ! સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં -જાવ-
સિદ્ધિગણામધેયં ઠાણં સંપત્તેણં ઉવંગાણં પંચમસ્સ
વગ્ગસ્સ વણ્હિદસાણં દુવાલસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા,
પદમસ્સ ણં ભંતે ! અજ્ઞયણાસ વણ્હિદસાણં કે અટ્ઠે
પણ્ણત્તે ?

તણં મે સુહમ્મે જમ્બૂ અણગારં એવં વયાસી-

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -ચાવત્-
સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં
પુષ્પચૂલિકા નામક ચતુર્થ વર્ગનાં દસ અધ્યયન
કથ્યા છે તો -

ભંતે ! પુષ્પચૂલિકાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ
કહ્યો છે ? ત્યારે આર્ય સુધર્માએ પોતાના શિષ્ય
જંબૂ અણગારથી આ પ્રમાણે કહ્યું -

૩. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું.)

નિક્ષેપ :

હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
-ચાવત્- સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા
પુષ્પચૂલિકાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો
છે. એવું હું કહું છું.

૬૯. વૃષ્ણિદશા ઉપાંગનો ઉત્ક્ષેપ-નિક્ષેપ :

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -ચાવત્-
સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ સૂત્રનાં
ચતુર્થ પુષ્પચૂલિકા વર્ગનો આ અર્થ કહ્યો છે તો -

ભંતે ! ઉપાંગ સૂત્રનાં પાંચમા વૃષ્ણિદશા નામક
વર્ગનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

૩. જંબૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
-ચાવત્- સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા
ઉપાંગ સૂત્રનાં પાંચમા વૃષ્ણિદશા વર્ગનાં બાર
અધ્યયન કથ્યા છે, જેમકે -

૧. નિષધ, ૨. માતુલી, ૩. વહ, ૪. વહે,
૫. પગયા, ૬. યુક્તિ, ૭. દશરથ, ૮. દઢરથ,
૯. મહાધણુ, ૧૦. સપ્તધણુ, ૧૧. દસધણુ,
૧૨. શતધણુ.

પ્ર. ભંતે ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર -ચાવત્-
સિદ્ધિગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા ઉપાંગ
સૂત્રનાં વૃષ્ણિદશા નામક પાંચમા વર્ગનાં બાર
અધ્યયન કથ્યા છે તો - ભંતે ! વૃષ્ણિદશાનાં પ્રથમ
અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?

ત્યારે આર્ય સુધર્માએ ઉત્તરમાં જંબૂ અણગારથી
આ પ્રમાણે કહ્યું -

૧. આ જ પ્રમાણે બાકી અધ્યયનોના ઉપોદ્ઘાત છે.

૨. આ જ પ્રમાણે બાકી અધ્યયનોના ઉપસંહાર સૂત્ર જાણવું જોઈએ.

૩. एवं खलु जंबू^१ ! वह्निहदसा. वग्ग. ५, सु. १-५
निकखेवओ-

एवं खलु जम्बू ! ममणेणं भगवया महावीरेणं -जाव-
सिद्धिगइणामधेयं ठाणं मंपत्तेणं वह्निहदसाणं पढमस्स
अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते^२ । त्ति वेमि ।

एवं सेसा वि एकारस अज्झयणा नेयव्वा, संगहणी-
अणुसारेण अहीणमइरित्त एकारससु वि ।

- वह्निहदसा, वग्ग. ५, सु. २०

૬૯. निरयावलियाई उवंगाणं उवसंहारो-

उवंगाणं पंच वग्गा पन्नत्ता, तं जहा-

१. निरयावलियाओ, २. कप्पवडिंसियाओ, ३. पुष्फियाओ,
४. पुष्फचूलियाओ, ५. वह्निहदसाओ ।

निरयावलिया उवंगे णं एगो सुयक्खंधो, पंच वग्गो, पंचसु
दिवसेसु उदिससंति, तत्थ चउसु वग्गेषु दस-दस उडेसगा,
पंचमवग्गे वारस उडेसगा । -निरया. वग्ग. ५

૭૦. चंदपण्णत्तीआई तओ पण्णत्तीओ कालियाओ-

तओ पण्णत्तीओ कालेणं अहिज्जंति, तं जहा-

१. चंदपण्णत्ती, २. मूरपण्णत्ती, ३. दीवसागरपण्णत्ती ।
- ठाणं. अ. ३, उ. १, सु. १६०

૭૧. विमाणपविभत्तीणं वग्गाणं उडेमणकाला-

खुड्डियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे वग्गे सत्ततीमं
उडेमणकाला पण्णत्ता । - सम. सम. ३७, सु. ४

खुड्डियाए णं विमाणपविभत्तीए विइए वग्गे अट्ठतीसं
उडेमणकाला पण्णत्ता । - सम. सम. ३८, सु. ४

खुड्डियाए णं विमाणपविभत्तीए तइए वग्गे चत्तालीसं
उडेमणकाला पण्णत्ता । - सम. सम. ४०, सु. ५

महालियाए णं विमाणपविभत्तीए पढमे वग्गे
एकचत्तालीसं उडेमणकाला पण्णत्ता ।

- सम. सम. ४१, सु. ३

महालियाए णं विमाणपविभत्तीए विइए वग्गे वायालीसं
उडेमणकाला पण्णत्ता । - सम. सम. ४२, सु. ८

महालियाए णं विमाणपविभत्तीए तइए वग्गे तेयालीसं
उडेमणकाला पण्णत्ता । - सम. सम. ४३, सु. ५

૭. જંબૂ ! (આગળનું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગમાં જોવું.)

નિક્ષેપ :

હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર
-યાવત્- સિદ્ધગતિ નામક સ્થાન પ્રાપ્ત દ્વારા
વૃષ્ટિદેશાનાં પ્રથમ અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો
છે, હું એવું કહું છું.

આ પ્રમાણે સંગ્રહણી ગાથાનાં અનુસાર કોઈપણ
પ્રકારનાં હીનાધિક્તા કર્યા વગર અગિયાર
અધ્યયનોનો અર્થ જાણી લેવો.

૬૯. निरयावलिकाटि-उपांगोनो उपसंहार :

उपांगोनो पांच वर्ग कथा छे, जेमके -

१. निरयावलिका, २. कल्पावतंसिका, ३. पुष्पिका,
४. पुष्पयूलिका, ५. वृष्णिदशा.

निरयावलिका उपांगमां એક શ્રુતસ્કંધ છે. પાંચ વર્ગ છે,
પાંચ દિવસમાં વાંચન કરાય છે. પ્રારંભનાં ચાર વર્ગોમાં
દસ-દસ ઉદેશક છે અને પાંચમાં વર્ગમાં બાર ઉદેશક છે.

૭૦. ચંદ્રપ્રજ્ઞપ્તિ આદિ ત્રણ પ્રજ્ઞપ્તિ કાલિક :

ત્રણ પ્રજ્ઞપ્તિઓ યથાકાળ વંચાય છે, જેમકે -

૧. ચંદ્ર પ્રજ્ઞપ્તિ, ૨. સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ, ૩. દ્વીપ સાગર પ્રજ્ઞપ્તિ.

૭૧. વિમાન પ્રવિભક્તિ વર્ગોનો ઉદેશનકાળ :

શુદ્રિકા વિમાન પ્રવિભક્તિ (નામક કાલિકશ્રુત)ના પ્રથમ
વર્ગમાં સાડત્રીસ ઉદેશનકાળ કથા છે.

શુદ્રિકા વિમાન પ્રવિભક્તિ (નામક કાલિકશ્રુત)ના બીજા
વર્ગમાં (૩૮) આડત્રીસ ઉદેશનકાળ કથા છે.

શુદ્રિકા વિમાન પ્રવિભક્તિના ત્રીજા વર્ગમાં ચાલીસ
ઉદેશનકાળ કથા છે.

મહાલિકા વિમાન પ્રવિભક્તિનાં પ્રથમ વર્ગમાં (૪૧)
એકતાલીસ ઉદેશનકાળ કથા છે.

મહાલિકા વિમાન પ્રવિભક્તિનાં બીજા વર્ગમાં (૪૨)
બેતાલીસ ઉદેશનકાળ કથા છે.

મહાલિકા વિમાન પ્રવિભક્તિનાં ત્રીજા વર્ગમાં (૪૩)
તેતાલીસ ઉદેશનકાળ કથા છે.

૧. આ પ્રમાણે બાકીના અધ્યયનોના ઉપોદ્ધાત છે.

૨. આ પ્રમાણે બાકી અધ્યયનોના ઉપસંહાર સૂત્ર જાણવા જોઈએ.

મહાલિયાણં વિમાણપવિભત્તીણં ચઉત્થે વગ્ગે ચોયાલીસં
ઉદ્દેસણકાલા પણ્ણત્તા । - સમ. સમ. ૪૪, સુ. ૫

મહાલિયાણં વિમાણપવિભત્તીણં પંચમે વગ્ગે પણ્યાલીસં
ઉદ્દેસણકાલા પણ્ણત્તા । - સમ. સમ. ૪૫, સુ. ૮

૭૨. પડ્ડણ્ણગાણં સંખ્ખા-

ચોરામ્મીઠં પડ્ડણ્ણગસહમ્મા પણ્ણત્તા ।

- સમ. સમ. ૮૪, સુ. ૧૩

૭૩. દસદસાણં-અજ્ઞયણાણિ-

દસ દસાઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. કમ્મવિવાગદસાઓ,	૨. ઉવાસગદસાઓ,
૩. અંતગહદસાઓ,	૪. અણુત્તરોવવાહ્યદસાઓ,
૫. આચારદસાઓ,	૬. પળ્લાવાગરણદસાઓ,
૭. વંધદસાઓ,	૮. દોગિહ્હિદસાઓ,
૯. દીહદસાઓ,	૧૦. સંખેવિયદસાઓ ।

૧. કમ્મવિવાગદસાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. મિયાપુત્તે ય, ૨. ગોત્તાસે, ૩. અંહે, ૪. સંગહે ય
યાવરે ૫. માહણે, ૬. ણંદિસેણે ય, ૭. સોરિય ત્તિ,
૮. ઉદુંબરે ૯. સહસુહાહે આમલણ, ૧૦. કુમારે લેચ્છહ
ઇતિ ॥૧॥

૨. ઉવાસગદસાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. આણંદે, ૨. કામદેવે, ૩. ગાહાવતિ ચૂલ્લણીપિતા,
૪. સુરાદેવે, ૫. ચુલ્લસતયે, ૬. ગાહાવહ્ કુંડકોલિણે
૭. મદ્દાલપુત્તે, ૮. મહાસતયે, ૯. ણંદિણીપિયા,
૧૦. સાલહિયાપિયા ॥૨॥

૩. અંતગહદસાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ણમિ, ૨. માતંગે, ૩. સોમિલે, ૪. રામગુત્તે, ૫. સુદંસણે
ચેવ । ૬. જમાલી ય, ૭. ભગાલી ય, ૮. કિંકસે,
૯. ચિલ્લાણે ડયા । ૧૦. પાલે અંબહપુત્તે ય, એમે દસ
આહિયા ॥૩॥

૪. અણુત્તરોવવાહ્યદસાણં દસ અજ્ઞયણા પણ્ણત્તા,
તં જહા-
૧. ઈસિદાસે ય, ૨. ધણ્ણે ય, ૩. મુણવ્વત્તે ય,
૪. કાતિણે તિ ય । ૫. સંઠાણે, ૬. સાલિભદ્દે ય,
૭. આણંદે, ૮. તેતલી ઈ ય । ૯. દસન્નભદ્દે,
૧૦. અતિમુત્તે, એમે દસ આહિયા ॥૪॥

મહાલિકા વિમાણ પ્રવિભક્તિનાં ચોથા વર્ગમાં (૪૪)
ચુમાલીસ ઉદ્દેશનકાળ કહ્યા છે.

મહાલિકા વિમાણ પ્રવિભક્તિનાં પાંચમાં વર્ગમાં (૪૫)
પિસ્તાલીસ ઉદ્દેશનકાળ કહ્યા છે.

૭૨. પ્રકીર્ણકોની સંખ્યા :

ચોર્પાસી હજાર પ્રકીર્ણક કહ્યા છે.

૭૩. દસ દશાઓનાં અધ્યયન :

દસ દશા અધ્યયનવાળા દસ આગમ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. કર્મવિપાક દશા,	૨. ઉપાસકદશા,
૩. અન્તકૃત દશા,	૪. અનુત્તરોપપાતિકદશા
૫. આચાર દશા;	૬. પ્રશ્ન વ્યાકરણ દશા,
૭. બંધ દશા,	૮. દ્વિગૃહ્હિ દશા,
૯. દીર્ઘ દશા,	૧૦. સંક્ષેપિક દશા.

૧. કર્મવિપાક દશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
૧. મૃગાપુત્ર, ૨. ગોત્રાસ, ૩. અંક, ૪. શકટ,
૫. બ્રાહ્મણ, ૬. નંદિષેણ, ૭. શૌરિક, ૮. ઉદુંબર,
૯. સહસ્ત્રોદાહ આમરક, ૧૦. કુમારલિચ્છવી.

૨. ઉપાસક દશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
૧. આનન્દ, ૨. કામદેવ, ૩. ગૃહપતિ
ચુલિનીપિતા, ૪. સુરાદેવ, ૫. ચુલ્લશતક,
૬. ગૃહપતિ કંડકોલિક, ૭. સદાલપુત્ર, ૮.
મહાશતક, ૯. નંદિનીપિતા, ૧૦. સાલિયિકીપિતા.

૩. અંતકૃતદશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
૧. નમિ, ૨. માતંગ, ૩. સોમિલ, ૪. રામગુપ્ત,
૫. સુદર્શન, ૬. જમાલી, ૭. ભગાલી,
૮. કિંકસ, ૯. ચિલ્લક, ૧૦. પાલ અંબહપુત્ર.

૪. અનુત્તરોપપાતિક દશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. ઋષિદાસ,	૨. ધન્ય,	૩. સુનક્ષત્ર,
૪. કાર્તિક,	૫. સંસ્થાન,	૬. શાલિભદ્ર,
૭. આનંદ,	૮. તેતલી,	૯. દશાર્ણભદ્ર,
૧૦. અતિમુક્ત.		

૫. આચારદસાણં દસ અઙ્ગયણા પળ્ળત્તા, તં જહા-
 ૧. વીમં અસમાહિટ્ઠાણા, ૨. એગવીસં સવત્તા,
 ૩. તેત્તીસં આસાયણાઓ, ૪. અટ્ઠવિહા ગણિસંપયા,
 ૫. દસ ચિત્તસમાહિટ્ઠાણા, ૬. એગારસ
 ઉવામગપહિમાઓ, ૭. બારસ ભિક્ષુપહિમાઓ,
 ૮. પજ્જોસવણાકપ્પો, ૯. તીસં મોહણિજ્જટ્ઠાણા,
 ૧૦. આજાહટ્ઠાણં ॥૫॥
૬. પળ્ળાવાગરણદસાણં દસ અઙ્ગયણા પળ્ળત્તા, તં જહા-
 ૧. ઉવમા, ૨. સંખ્વા,
 ૩. ઇમિભામિયાઈ, ૪. આચરિયભાસિયાઈ,
 ૫. મહાવીરભાસિયાઈ, ૬. ખોમગપસિણાઈ,
 ૭. કોમલપસિણાઈ, ૮. અદ્દાગપસિણાઈ,
 ૯. અંગુટ્ઠપસિણાઈ, ૧૦. વાહુપસિણાઈ ॥૬॥
૭. વંધદસાણં દસ અઙ્ગયણા પળ્ળત્તા, તં જહા-
 ૧. વંધે ય, ૨. મોક્ષે ય,
 ૩. દેવદ્ધિ, ૪. દસારમંડલે વિ ય,
 ૫. આચરિયવિપ્પહિવત્તી,
 ૬. ઉવજ્જાયવિપ્પહિવત્તી,
 ૭. ભાવણા, ૮. વિમુત્તી,
 ૯. માઓ, ૧૦. કમ્મે ॥૭॥
૮. દોગિદ્ધિદસાણં દસ અઙ્ગયણા પળ્ળત્તા, તં જહા-
 ૧. વાતે, ૨. વિવાતે,
 ૩. ઉવવાતે, ૪. સુક્ષેત્તે,
 ૫. કસિણે, ૬. બાયલીસં સુમિણા,
 ૭. તીસં મહાસુમિણા, ૮. વાવત્તરિં સવ્વસુમિણા,
 ૯. હારે,
 ૧૦. રામ-ગુત્તે ય એમે દસ આહિયા ॥૮॥
૯. દીહદસાણં દસ અઙ્ગયણા પળ્ળત્તા, તં જહા-
 ૧. ચંદે, ૨. સૂરે,
 ૩. સુક્કે ય, ૪. સિરિદેવી,
 ૫. પભાવતી, ૬. દીવસમુદ્ધોવવત્તી,
 ૭. બહુપુત્તી મંદરે ઈ ય, ૮. થેરે સંભૂતવિજણ,
 ૯. થેરે પમ્હ, ૧૦. ઊસામનીસાસે ॥૯॥

૫. આચાર દશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. વીસ અસમાધિસ્થાન, ૨. એકવીસ સબલદોષ,
 ૩. તેત્રીસ આશાતના, ૪. અષ્ટવિધ ગણિસંપદા,
 ૫. દસચિત્ત-સમાધિસ્થાન, ૬. અગિયાર ઉપાસક-
 પ્રતિમા, ૭. બારભિક્ષુપ્રતિમા, ૮. પર્યુષણાકલ્પ,
 ૯. ત્રીસ મોહનીય સ્થાન, ૧૦. આયતિસ્થાન
 (નિદાન).
૬. પ્રશ્રવ્યાકરણ દશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. ઉપમા, ૨. સંખ્યા,
 ૩. ઋષિભાષિત, ૪. આચાર્ય ભાષિત,
 ૫. મહાવીરભાષિત, ૬. કોમક પ્રશ્ર,
 ૭. કોમલ પ્રશ્ર, ૮. આદર્શ પ્રશ્ર,
 ૯. અંગુષ્ઠ પ્રશ્ર, ૧૦. બાહુ પ્રશ્ર.
૭. બંધ દશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. બંધ, ૨. મોક્ષ,
 ૩. દેવદ્ધિ ૪. દશારમંડલ,
 ૫. આચાર્યવિપ્રતિપત્તિ,
 ૬. ઉપાધ્યાયવિપ્રતિપત્તિ,
 ૭. ભાવના, ૮. વિમુક્તિ,
 ૯. સાત, ૧૦. કર્મ.
૮. દ્વિગૃહ્ણિ દશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. વાદ, ૨. વિવાદ,
 ૩. ઉપપાત, ૪. સુક્ષેત્ર,
 ૫. કૃત્સ્ન ૬. બેંતાલીસ સ્વપ્ન,
 ૭. ત્રીસ મહાસ્વપ્ન, ૮. બોંતેર સર્વસ્વપ્ન,
 ૯. હાર,
 ૧૦. રામગુપ્ત.
૯. દીર્ઘદશાનાં દસ અધ્યયન કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. ચંદ્ર, ૨. સૂર્ય,
 ૩. શુક, ૪. શ્રીદેવી,
 ૫. પ્રભાવતી, ૬. દ્વીપ સમુદ્રોત્પત્તિ,
 ૭. બહુપુત્રી મંદરા, ૮. સ્થવિર સંભૂતિવિજય,
 ૯. સ્થવિર પક્ષમ, ૧૦. ઉચ્ચવાસ -નિઃશ્વાસ.

૧૦. સંખેવિયદસાણં દસ અજ્ઞયણા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. ક્ષુદ્ધિયા વિમાણપવિભત્તી,
૨. મહલ્લિયા વિમાણપવિભત્તી,
૩. અંગચૂલિયા, ૪. વગ્ગચૂલિયા,
૫. વિવાહચૂલિયા, ૬. અરુણોવવાણ,
૭. વરુણોવવાણ, ૮. ગરૂલોવવાણ,
૯. વેલંધરોવવાણ, ૧૦. વેસમણોવવાણ ॥૧૦॥

- ઠાણં. અ. ૧૦, સુ. ૭૫૫

૭૪. સુયસ્સ ચ્ચઙ્ઘિહો નિક્કલ્લેવો-

- પ. સે કિં તં સુયં ?
૩. સુયં ચ્ચઙ્ઘિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-
૧. નામસુયં, ૨. ઠવણાસુયં, ૩. દવ્વસુયં, ૪. ભાવસુયં ।

- અણુ. સુ. ૩૦

૭૫. સુયસ્સ નામ-ઠવણા નિક્કલ્લેવો-

- પ. સે કિં તં નામસુયં ?
૩. નામસુયં જસ્સ ણં જીવસ્સ વા, અજીવસ્સ વા, જીવાણ વા, અજીવાણ વા, તદ્દુભયસ્સ વા, તદ્દુભયાણ વા "સુણ" ઇ નામં કીરહ ।

સે તં નામસુયં ।

- પ. સે કિં તં ઠવણાસુયં ?
૩. ઠવણાસુયં જળ્ણં કટ્ઠકમ્મે વા -જાવ- વરોહણ વા, ઇણો વા, અણેગા વા, સઙ્ખાવઠવણાણ વા, અસઙ્ખા-વઠવણાણ વા "સુણ" ત્તિ ઠવણા ઠવિજ્જહ ।

સે તં ઠવણાસુયં ।

- પ. નામ-ઠવણાણં કો પહ્વિસેસો ?
૩. નામં આવકહિયં, ઠવણા ઇત્તરિયા વા હોજ્જા, આવકહિયા વા હોજ્જા ।

- અણુ. સુ. ૩૧-૩૩

૭૬. દવ્વસુય નિક્કલ્લેવો-

- પ. સે કિં તં દવ્વસુયં ?
૩. દવ્વસુયં દુવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-
૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।

૧૦. સંક્ષેપિત દશાનાં દસ અધ્યયન કલ્પા છે, જેમકે -

૧. ક્ષુદ્ધિકા વિમાનપ્રવિભક્તિ,
૨. મહતી વિમાનપ્રવિભક્તિ,
૩. અંગ ચૂલિકા, ૪. વર્ગચૂલિકા,
૫. વિવાહચૂલિકા, ૬. અરુણોપપાત,
૭. વરુણોપપાત, ૮. ગરુડોપપાત,
૯. વેલંધરોપપાત, ૧૦. વૈશ્રમણોપપાત.

૭૪. શ્વૃતના ચાર પ્રકારથી નિક્ષેપ :

- પ્ર. શ્વૃત શું છે ?
૩. શ્વૃત ચાર પ્રકારનાં કલ્પા છે, જેમકે -
૧. નામ શ્વૃત, ૨. સ્થાપના શ્વૃત, ૩. દ્રવ્ય શ્વૃત,
૪. ભાવ શ્વૃત.

૭૫. શ્વૃતના નામ અને સ્થાપના નિક્ષેપ :

- પ્ર. નામ શ્વૃત શું છે ?
૩. જેમ કોઈ જીવ કે અજીવનાં, જીવો કે અજીવોનાં, ઉભયનાં અથવા ઉભયોનાં "શ્વૃત" એવું નામ આપી દેવાય છે, તે નામશ્વૃત કહેવાય છે.

આ નામશ્વૃતનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. સ્થાપના શ્વૃત શું છે ?
૩. કાષ્ટમાં -યાવત્- કોડી આદિમાં એક કે અનેક સદ્ભાવ સ્થાપનાથી કે અસદ્ભાવ સ્થાપનાથી "આ શ્વૃત" છે" એવી જે સ્થાપના, કલ્પના કે આરોપણ કરાય છે.

આ સ્થાપના શ્વૃતનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. નામ અને સ્થાપનામાં શું વિશેષતા (અંતર) છે ?
૩. નામ યાવત્કથિક હોય છે, જ્યારે સ્થાપના ઈત્વરિક અને યાવત્કથિક બંને પ્રકારની હોય છે.

૭૬. દ્રવ્યશ્વૃતનો નિક્ષેપ :

- પ્ર. દ્રવ્યશ્વૃતનું શું સ્વરૂપ છે ?
૩. દ્રવ્યશ્વૃત બે પ્રકારનાં કલ્પા છે, જેમકે -
૧. આગમ દ્રવ્યશ્વૃત, ૨. નો આગમ દ્રવ્યશ્વૃત.

પ. મે કિં તં આગમઓ દબ્વમુયં ?

૩. આગમઓદબ્વમુયં-

જસ્મ ણં "મુએ" ત્તિ, પદં મિક્કિચયં, ઠિયં, જિયં, મિયં,
પરિજિયં, નામમમં, ઘોમમમં,

અહીણકચરં, અણચ્ચકચરં, અઘ્વાઙ્ઘકચરં,
અકચ્ચલિયં અમિલિયં, અવચ્ચામેલિયં,

પઙ્કિપુણં, પઙ્કિપુણઘોસં, કંઠોટ્ઠવિપ્પમુક્કં,

ગુરૂવાયણોવગયં,

મે ણં તત્થ વાયણાએ પુચ્છણાએ પરિયટ્ઠણાએ,
ધમ્મકહાએ, નો અણુપ્પેહાએ ।

પ. કમ્હા ?

૩. અણુવઓગો દબ્વમિતિ કટ્ટુ ।

નેગમસ્સ એગો અણુવઓત્તો આગમઓ એગં દબ્વમુયં,

દોણિણ અણુવઓત્તા આગમઓ દોણિણ દબ્વમુયાઙ્ઠં,
તિણિણ અણુવઓત્તા આગમઓ તિણિણ દબ્વમુયાઙ્ઠં,

પ્ર. ભંતે ! આગમ દ્રવ્યશ્ચુત શું છે ?

૩. આગમ દ્રવ્ય શ્ચુતનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે -

જે (સાધુ) એ "શ્ચુત" પદને શીખી લીધુ છે,
(હૃદયમાં) સ્થિત કરેલ છે. જેને આવૃત્તિ કરીને
ધારણા રુપ કરી લીધેલ છે. મિત શ્લોક, પદ, વર્ણ
આદિના સંખ્યા પ્રમાણનું ભલી-ભાંતિ અભ્યાસ
કરી લીધો છે. પરિચ્છત : આનુપૂર્વી - અનાનુપૂર્વી
પૂર્વક સર્વાત્મના પરાવર્તિત કરી લીધુ છે, નામ
સમ : સ્વકીય નામની જેમ અવિસ્મૃત કરી લીધુ છે.
ઘોષસમ : ઉદાત્તાદિ સ્વરોની અનુરુપ ઉચ્ચારણ
કરેલ છે.

અહીનાક્ષર : અક્ષરની હીનતાથી રહિત ઉચ્ચારણ
કરેલ છે. અનત્યાક્ષર : અક્ષરની અધિકતાથી રહિત
ઉચ્ચારણ કરેલ છે. અવ્યાવિદ્યાક્ષર : અક્ષરોનું
વ્યતિક્રમ રહિત ઉચ્ચારણ કરેલ છે. અસ્ખલિત :
વચ-વચમાં કોઈક અક્ષરોને છોડીને ઉચ્ચારણ
કરેલ નથી. અમિલિત : શાસ્ત્રાન્તર્વર્તી પદોને મિશ્રિત
કરીને ઉચ્ચારણ કરેલ નથી. અવ્યત્યાગ્રેડિત : એક
શાસ્ત્રનાં અલગ-અલગ સ્થાનગત એકાર્થક સૂત્રોને
એકત્રિત કરીને પાઠ કરેલ નથી. .

પ્રતિપૂર્ણ : અક્ષરો અને અર્થની અપેક્ષાએ શાસ્ત્રના
અન્યુનાધિક અભ્યાસ કરેલ છે. પ્રતિપૂર્ણ ઘોષ :
યથાસ્થાન સમુચિત ઘોષપૂર્વક શાસ્ત્રનું પરિવર્તન
કરેલ છે. કંઠોષ્ઠવિપ્રમુક્ત : સ્વરોત્પાદક કંઠાદિનાં
માધ્યમથી સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ કરેલ છે.

ગુરુવચનોપગત : ગુરુની પાસે શ્ચુતની વાચના
કરી છે.

જેનાથી તે શ્ચુતની વાચના પૃચ્છના પરાવર્તના
ધર્મકથાથી પણ યુક્ત છે. પરંતુ અનુપ્રેક્ષાઅર્થનું
અનુચિંતન કરવા રુપથી રહિત છે.

પ્ર. એવું શા માટે ?

૩. ઉપયોગથી રહિત હોવાને કારણે જ આગમ
દ્રવ્ય-શ્ચુત કહેવાય છે.

નેગમનયની અપેક્ષાથી એક અનુપયુક્ત આત્મા
એક આગમદ્રવ્ય-શ્ચુત છે.

બે અનુપયુક્ત આત્માઓ બે આગમ દ્રવ્ય-શ્ચુત છે.

ત્રણ અનુપયુક્ત આત્માઓ ત્રણ આગમ દ્રવ્ય-
શ્ચુત છે.

एवं जावइया अणुवउत्ता तावइयाइं ताइं नेगमस्स
आगमओ दव्वसुयाइं ।

एवमेव ववहारस्स वि ।

મંગહસ્સ ઇગો વા અણેગા વા અણુવઉત્તો વા અણુવઉત્તા
વા આગમઓ દવ્વસુયં વા દવ્વસુયાણિ વા, મે ઇગે
દવ્વસુણ ।

उज्जुसुयस्म एगो अणुवउत्तो आगमओ एगं दव्वसुयं,
पुहत्तं नेच्छइ ।

तिपहं महनयाणं जाणए अणुवउत्ते अवत्थू ।

પ. કમ્હા ?

उ. जइ जाणइ अणुवउत्ते न भवइ, जइ अणुवउत्ते मे
जाणए न भवइ ।

से तं आगमओ दव्वसुयं ।

પ. મે કિં તં ણોઆગમઓ દવ્વસુયં ?

उ. णो आगमओ दव्वसुयं तिविहं पण्णत्तं, तं जहा-

१. जाणयमरीरदव्वसुयं,

२. भवियमरीरदव्वसुयं,

३. जाणयमरीरभवियमरीरवइरित्तं दव्वसुयं ।

પ. મે કિં તં જાણયમરીરદવ્વસુયં ?

उ. जाणयमरीरदव्वसुयं मुत्तत्तिपदत्थाहिकारजाणयस्म
जं मरीरयं ववगयचुत्त-चावित-चन्नेदं जीवविप्पजहं
मंज्जागयं वा, मंथारगयं वा, सिद्धमिल्लातलगयं वा -

“अहो ! णं इमेणं मरीरममुस्सएणं जिणदिट्ठेणं
भावेणं “मुण” इ पयं आघवियं पण्णवियं परुवियं
दंमियं तिदंमियं उवदंमियं ।”

પ. જહા કો દિટ્ઠંતો ?

उ. अयं मुहुकुंभेआसी, अयं घयकुंभे आसी ।

से तं जाणयसरीरदव्वसुयं ।

આ પ્રમાણે જેટલી પણ અનુપયુક્ત આત્માઓ છે,
તે બધી તેટલી જ નૈગમનયની અપેક્ષાએ આગમ
દ્રવ્ય-શ્ચુત છે.

આ પ્રમાણે (નેગમનયની જેમ જ) વ્યવહારનય
પણ આગમ દ્રવ્ય-શ્ચુતનાં ભેદ સ્વીકાર કરે છે.

સંગ્રહનયની અપેક્ષાએ એક અનુપયુક્ત આત્મા અને
અનેક અનુપયુક્ત આત્માઓ એક દ્રવ્ય-શ્ચુત અને
અનેક દ્રવ્ય-શ્ચુત છે. તે બધા એક દ્રવ્ય-શ્ચુત જ છે.

ऋषु सूत्रनयनां मतधी एक अनुपयुक्त आत्मा
एक आगम द्रव्य-शुत છે. તે પૃથક્ત્વ (અલગ) ને
સ્વીકાર કરતા નથી.

ત્રણેય શબ્દનય-શબ્દ, સમભિરુદ્ધ, એવંભૂતનય જ્ઞાયક
આદિ અનુપયુક્ત હોય તો તેને અસત્ માને છે.

પ્ર. એવું શા માટે ?

ઉ. જે જ્ઞાયક છે તે ઉપયોગ-શૂન્ય હોતાં નથી અને જે
ઉપયોગ રહિત છે તેને જ્ઞાયક કહી શકતા નથી.

આ આગમથી દ્રવ્ય-શ્ચુતનું સ્વરુપ છે.

પ્ર. નો આગમ દ્રવ્ય શ્ચુત શું છે ?

ઉ. નો આગમ દ્રવ્ય શ્ચુત ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્ય શ્ચુત,

૨. ભવ્ય શરીર દ્રવ્યશ્ચુત,

૩. જ્ઞાયક શરીર-ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યશ્ચુત.

પ્ર. જ્ઞાયક શરીર-દ્રવ્યશ્ચુત શું છે ?

ઉ. શ્ચુત અર્થાધિકારનાં જ્ઞાતાનાં વ્યપગત, ચ્યુત, ચ્યાવિત,
ત્યક્ત, જીવરહિત શરીરને શય્યાગત, સંસ્તારકગત,
અથવા સિદ્ધ શિલાતલગત જોઈને કોઈ કહે -

“અહો ! આ શરીરરુપથી પરિણત પુદ્ગલસંઘાત
દ્વારા જીનોપદેશિત ભાવથી “શ્ચુત” આ પદની ગુરુથી
વાચના લીધી હતી, શિષ્યોને સામાન્ય રુપથી
પ્રજ્ઞાપિત અને વિશેષ રુપથી પ્રરુપિત, દર્શિત,
નિદર્શિત, ઉપદર્શિત કરેલ હતું તેનું તે શરીર જ્ઞાયક
શરીર દ્રવ્યાવશ્યક છે.”

પ્ર. આનું શું દષ્ટાંત છે ?

ઉ. આ મધુનો ઘડો હતો, આ ધીનો ઘડો હતો.

આ જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્યશ્ચુત છે.

પ. મેં કિં તં ભવિયસરીરદબ્બસુયં ?

૩. ભવિયસરીરદબ્બસુયં-

જે જીવે જોળી જમ્મણ નિક્ખંતે ઇમેણં ચેવ સરીરસ-
મુસ્સણં આદત્તણં જિણોવહ્ણેણં ભાવેણં “સુણ” ઇ
પયં સેયકાલે સિક્ખિસ્સહ, ણ તાવ સિક્ખહ ।

પ. જહા કો દિટ્ઠંતો ?

૩. અયં મહુકુંભે ભવિસ્સહ, અયં ઘયકુંભે ભવિસ્સહ ।

સે તં ભવિયસરીરદબ્બસુયં ।

પ. મેં કિં તં જાણયસરીર-ભવિયસરીરવહ્ણિત્તં દબ્બસુયં ?

૩. જાણયસરીરભવિયસરીરવહ્ણિત્તં પત્તયપોત્થય-
લિહિયં ।

અહવા સુત્તં પંચવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. અંડયં, ૨. વોંડયં, ૩. કીડયં, ૪. વાલયં,
૫. વક્કયં ।

પ. મેં કિં તં અંડયં ?

૩. અંડયં હંસગઘ્ણાદિ ।

સે તં અંડયં ।

પ. મેં કિં તં વોંડયં ?

૩. વોંડયં ફલિહમાદિ ।

સે તં વોંડયં ।

પ. મેં કિં તં કીડયં ?

૩. કીડયં પંચવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. પટ્ટે, ૨. મલણ, ૩. અંસુણ, ૪. ચીણંસુણ,
૫. કિમિરાગે ।

સે તં કીડયં ।

પ. મેં કિં તં વાલયં ?

૩. વાલયં પંચવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. ઉણ્ણિણ, ૨. ઉટ્ટિણ, ૩. મિયલોમિણ,
૪. કુત્તવે, ૫. કિટ્ટિણે ।

સે તં વાલયં ।

પ્ર. ભવ્ય શરીર દ્રવ્યશ્રુત શું છે ?

૩. ભવ્ય શરીર દ્રવ્યશ્રુતનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે જાણવું
જોઈએ -

સમય પૂર્ણ થવા પર જે જીવ યોનિમાંથી નીકળી અને
પ્રાપ્ત શરીર સંઘાત દ્વારા ભવિષ્યમાં જીનોપદિષ્ટ
ભાવાનુસાર શ્રુતપદને સીપશે. પરંતુ વર્તમાનમાં
શિખતો નથી, એવા તે જીવનું શરીર ભવ્ય
શરીર-દ્રવ્યશ્રુત છે.

પ્ર. એનું દૃષ્ટાંત શું છે ?

૩. “તે મધુઘટ હશે, તે ધૂતઘટ હશે.” એવું કહેવાય છે.

આ ભવ્ય શરીર-દ્રવ્યશ્રુત છે.

પ્ર. જ્ઞાયક શરીર-ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત-દ્રવ્યશ્રુત
શું છે ?

૩. તાડપત્રો અથવા પત્રોનાં સમૂહરૂપ પુસ્તકમાં અથવા
વસ્ત્રખંડો પર લિખીત શ્રુત જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર
વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યશ્રુત છે.

અથવા સૂત્ર પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અંડજ, ૨. બોંડજ, ૩. કીટજ, ૪. વાલજ,
૫. બલ્કજ.

પ્ર. અંડજ સૂત્ર શું છે ?

૩. હંસગઘ્ણાદિથી અનેલ સૂત્ર અંડજ છે.

આ અંડજ સૂત્ર છે.

પ્ર. બોંડજ સૂત્ર શું છે ?

૩. કપાસ કે રૂથી બનાવેલ સૂત્ર બોંડજ છે.

આ બોંડજ સૂત્ર છે.

પ્ર. કીટજ સૂત્ર શું છે ?

૩. કીટજ સૂત્ર પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. પટ્ટ, ૨. મલય, ૩. અંશુક, ૪. ચીનાંશુક,
૫. કૃમિરાગ.

આ કીટજ સૂત્ર છે.

પ્ર. વાલજ સૂત્ર શું છે ?

૩. વાલજ સૂત્ર પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઔર્ણિક, ૨. ઔષ્ટિક, ૩. મૃગલોમિક,
૪. કૌતવ, ૫. કિટ્ટિસ.

આ વાલજ સૂત્ર છે.

પ. મે કિં તં વક્કયં ?

૩. વક્કય મળમાઇં ।

સે તં વક્કયં ।

મે તં જાણયસરીરભવિયસરીરવહરિત્તં દવ્વસુયં ।

સે તં નો આગમઓ દવ્વસુયં । સે તં દવ્વસુયં ।

- અણુ. મુ. ૩૪-૪૫

૭૭. ભાવસુય નિક્ષેવો-

પ. મે કિં તં ભાવસુયં ?

૩. ભાવસુયં દુવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-

૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।

પ. મે કિં તં આગમઓ ભાવસુયં ?

૩. આગમઓ ભાવસુયં જાણણ ઉવડત્તે ।

સે તં આગમઓ ભાવસુયં ।

પ. મે કિં તં નો આગમઓ ભાવસુયં ?

૩. નો આગમઓ ભાવસુયં દુવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-

૧. લોહયં, ૨. લોહત્તરિયં ચ ।

પ. મે કિં તં લોહયં ભાવસુયં ?

૩. લોહયં ભાવસુયં જંહમં અળ્ણાણિણહિં મિચ્છાદિટ્ઠીહિં મચ્છંદવુહિં-મહવિગપ્પિયં, તં જહા-

મારહં-જાવ- નાહગાદી,

અહવા વાવત્તરિકલાઓ ચત્તારિ ય વેદા મંગોવંગા ।

સે તં લોહયં ભાવસુયં ।

પ. મે કિં તં લોહોત્તરિયં ભાવસુયં ?

૩. લોહોત્તરિયં ભાવસુયં જંહમં અરહંતેહિં ભગવંતેહિં ઉપ્પન્તનાણ-દંમણધરેહિં, તીત-પહુપ્પન્ત-મળાગત જાણણહિં, મવ્વન્નૂહિં, મવ્વદરિમ્મીહિં, તેલોક્કવહિય,

મહિય-પૂહણહિં અળ્ણહિહયવરળ્ણાણ-દંમણધરેહિં પળીયં દુવાલમંગં ગળિપિહગં, તં જહા-

પ્ર. બલ્કજ સૂત્ર શું છે ?

૩. સન આદિથી નિર્મિત સૂત્ર બલ્કજ છે.

આ બલ્કજ સૂત્ર છે.

આ પ્રમાણે તે જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર-વ્યતિરિક્ત-દ્રવ્યશ્ચુત છે.

આ નો આગમદ્રવ્યશ્ચુત છે. આ દ્રવ્યશ્ચુત છે.

૭૭. ભાવશ્ચુતનો નિક્ષેપ :

પ્ર. ભાવ શ્ચુત શું છે ?

૩. ભાવશ્ચુત બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આગમભાવશ્ચુત. ૨. નોઆગમ ભાવશ્ચુત.

પ્ર. આગમભાવશ્ચુત શું છે ?

૩. જે શ્ચુતનો જ્ઞાતા હોવાની સાથે તેના ઉપયોગથી પણ સહિત હોય, તે આગમભાવ શ્ચુત છે.

આ આગમભાવશ્ચુતનું સ્વરુપ છે.

પ્ર. નો આગમભાવશ્ચુત શું છે ?

૩. નો આગમભાવશ્ચુત બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. લોકિક. ૨. લોકોત્તરિક.

પ્ર. લોકિક ભાવશ્ચુતનું શું સ્વરુપ છે ?

૩. અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિઓ દ્વારા પોતાની સ્વચ્છંદ બુદ્ધિ અને મતિથી રચિત જે લોકિક ભાવશ્ચુત છે. તે આ પ્રમાણે છે, જેમકે -

મહાભારત -યાવત્- નાટક આદિ,

અથવા બોત્તેર કલાઓ અને સાંગોપાંગ ચાર વેદ તે લોકિકનો આગમભાવશ્ચુત છે.

આ લોકિક ભાવશ્ચુતનું સ્વરુપ છે.

પ્ર. લોકોત્તરિક ભાવશ્ચુતનું શું સ્વરુપ છે ?

૩. ઉત્પન્ન કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને ધારણ કરનાર ભૂત-ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાલિક પદાર્થોને જ્ઞાણનાર, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, ત્રિલોકવર્તી જીવો દ્વારા અવલોકિત.

મહિત-પૂજીત, અપ્રતિહત શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-દર્શનનાં ધારક અરિહંત ભગવંતો દ્વારા પ્રણીત લોકોત્તર દ્વાદશાંગ ગણિપિટક ભાવશ્ચુત છે. તે આ પ્રમાણે છે, જેમકે -

આચારો -જાવ- દિટ્ઠવાઓ ય ।

સે તેં લોગોત્તરિયં ભાવસુયં ।

સે તેં નો આગમઓ ભાવસુયં ।

સે તેં ભાવસુયં ।

- અણુ. સુ. ૪૬-૫૦

૭૮. સુયસ્સ પરિચાયસદ્ધા-

તસ્મ પંડમં એગટ્ઠયા નાણાઘોસા નાણાવંજણા નામધેજ્જા
ભવંતિ, તેં જહા-

૧. સુય, ૨. સુત્ત, ૩. ગંથ, ૪. સિદ્ધંત, ૫. સાસણે, ૬. આણ,
૭. વચણ, ૮. ઉવદેસે, ૯. પળ્લવણ, ૧૦. આગમેયા ।

એગટ્ઠા પજ્જવા સુત્તે ॥૪૪॥

સે તેં સુયં ।

- અણુ. સુ. ૫૧

૭૯. સુયપરિમાણસંખ્યા -

પ. સે કિં તેં પરિમાણસંખ્યા ?

૩. પરિમાણસંખ્યા-દુવિહા પળ્લવણ, તેં જહા

૧. કાલિયસુયપરિમાણસંખ્યા,
૨. દિટ્ઠવાયસુયપરિમાણસંખ્યા ય ।

પ. સે કિં તેં કાલિયસુયપરિમાણસંખ્યા ?

૩. કાલિયસુયપરિમાણસંખ્યા અણેગવિહા પળ્લવણ, તેં
જહા-

પજ્જવસંખ્યા, અક્કરસંખ્યા, સંઘાયસંખ્યા, પદસંખ્યા,
પાદસંખ્યા, ગાહાસંખ્યા, સિલોગસંખ્યા, વેદસંખ્યા,
નિજ્જુત્તિસંખ્યા, અણુઓગદારસંખ્યા, ઉદ્દેસગસંખ્યા,
અજ્ઞયણસંખ્યા, સુયક્કંધસંખ્યા, અંગસંખ્યા ।

સે તેં કાલિયસુયપરિમાણસંખ્યા ।

પ. સે કિં તેં દિટ્ઠવાયસુયપરિમાણસંખ્યા ?

૩. દિટ્ઠવાયસુયપરિમાણસંખ્યા અણેગવિહા પળ્લવણ,
તેં જહા-

પજ્જવસંખ્યા -જાવ- અણુઓગદારસંખ્યા, પાહુડસંખ્યા,
પાહુડિયાસંખ્યા, પાહુડ-પાહુડિયાસંખ્યા, વત્થુસંખ્યા,
પુવ્વસંખ્યા ।

સે તેં દિટ્ઠવાયસુયપરિમાણસંખ્યા ।

સે તેં પરિમાણસંખ્યા ।

- અણુ. સુ. ૪૯૩-૪૯૫

આચારોગ સૂત્ર -યાવત્- દષ્ટિવાદ.

આ લોકોત્તરિક ભાવશ્ચુતનું સ્વરુપ છે.

આ નો આગમ ભાવશ્ચુતનું સ્વરુપ છે.

આ ભાવશ્ચુતનું વર્ણન છે.

૭૮. શ્ચુતનાં પર્યાયવાચી શબ્દ :

ઉદાત્તાદિ વિવિધ સ્વરો તથા કકારાદિ અનેક વ્યંજનોથી
યુક્ત તે શ્ચુતનાં એકાર્થવાચક નામ આ પ્રમાણે છે, જેમકે -

૧. શ્ચુત, ૨. સૂત્ર, ૩. ગ્રંથ, ૪. સિદ્ધાન્ત, ૫. શાસન,
૬. આજ્ઞા, ૭. વચન, ૮. ઉપદેશ, ૯. પ્રજ્ઞાપના,
૧૦. આગમ.

તે બધા શ્ચુતનાં એકાર્થક (સમાનાર્થક) પર્યાય છે.

આ શ્ચુતનું સ્વરુપ છે.

૭૯. શ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા :

પ્ર. પરિમાણ સંખ્યા કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. પરિમાણ સંખ્યા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. કાલિકશ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા,
૨. દષ્ટિવાદ શ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા.

પ્ર. કાલિકશ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. કાલિકશ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા અનેક પ્રકારની કહી
છે, જેમકે -

પર્યવસંખ્યા, અક્કરસંખ્યા, સંઘાતસંખ્યા, પદસંખ્યા,
પાદસંખ્યા, ગાથા સંખ્યા, શ્લોક સંખ્યા, વેષ્ટક
સંખ્યા, નિર્ચુકિત સંખ્યા, અનુયોગદ્વાર સંખ્યા,
ઉદ્દેશક સંખ્યા, અધ્યયન સંખ્યા, શ્ચુતસ્કંધ સંખ્યા,
અંગસંખ્યા.

આ કાલિકશ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા છે.

પ્ર. દષ્ટિવાદ શ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. દષ્ટિવાદ શ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા અનેક પ્રકારની કહી
છે, જેમકે -

પર્યવસંખ્યા -યાવત્- અનુયોગદ્વાર સંખ્યા, પ્રાભૂત
સંખ્યા, પ્રાભૂતિકા સંખ્યા, પ્રાભૂત-પ્રાભૂતિકા
સંખ્યા, વસ્તુ સંખ્યા અને પૂર્વ સંખ્યા.

આ દષ્ટિવાદશ્ચુત પરિમાણ સંખ્યા છે.

આ પરિમાણ સંખ્યાનું વર્ણન છે.

૮૦. વંભીલિવીએ માઝકચ્ચર સંખા-

વંભીએ ણં લિવીએ છાયાલીસં માઝકચ્ચરા પળ્ણત્તા ।

- સમ. સમ. ૪૬, સુ. ૨

૮૧. સુયસ્સ પઠળવિહી-

૧. મૂયં,
૨. હુંકારં વા,
૩. વાહંકાર,
૪. પહિપુચ્છહ,
૫. વીમંસા,
૬. તત્તો પસંગપારાયણં ચ,
૭. પરિણિટ્ઠ સત્તમણ ॥

૧. મુત્તત્થો ચ્ચલુ પઢમો,
૨. વીઓ ણિજ્જુત્તિમીસિઓ ઢણિઓ,
૩. તહઓ ય ણિરવસેસો ણ્ણમ વિહી હોહ અણુઓગે ॥

સે તં અંગપવિટ્ઠં, સે તં સુયણાણં, સે તં પરોચ્ચણાણં ।

- નંદી. સુ. ૧૨૦

૮૨. સુયસ્સ ગાહગસ્સ અટ્ઠગુણા-

આગમસત્થગ્ગહણં જં વુદ્ધિગુણેહિં અટ્ઠહિં દિટ્ઠં ।
વિંતિ સુયણાણલંઢં, તં પુવ્વવિસારયા ધીરા ॥૮૪॥

૧. સુસ્સુમહ,
૨. પહિપુચ્છહ,
૩. સુણેહ,
૪. ણિણ્ણહ ય,
૫. ઈહણ યાઙ્ગિ તત્તો,

૮૦. બ્રાહ્મીલિપિનાં માતૃકાક્ષરોની સંખ્યા :

બ્રાહ્મીલિપિનાં માતૃકાક્ષર છેતાલીસ (૪૬) કહ્યા છે.

૮૧. શ્રુતજ્ઞાનને વાંચવાની વિધિ :

૧. શિષ્ય મૌન રહીને સાંભળે.
૨. પછી હુંકાર- "જી હાં" એવું કહે,
૩. તેના પછી "આ એમજ છે જેમ ગુરુદેવ ફરમાવે છે" આ પ્રમાણે શ્રદ્ધાપૂર્વક માને.
૪. પછી જો શંકા હોય તો પૂછે કે "આ કયા પ્રકારથી છે ?"
૫. પછી વિચારવિમર્શ કરે.
૬. ત્યારે ઉત્તરોત્તર ગુણ પ્રસંગથી શિષ્ય પારગામી થઈ જાય છે.
૭. પછી તે ચિંતન-મનન આદિથી ગુરુવત્ (જેમ) ભાષણ અને શાસ્ત્રની પ્રરુપણા કરે આ સાત ગુણ શાસ્ત્ર સાંભળવાનાં કહ્યા છે.
૧. પ્રથમ વાચનામાં સૂત્ર અને અર્થ કહેવાય છે.
૨. બીજી વાચનામાં સૂત્રસ્પર્શિક નિર્ચુક્તિનું વર્ણન કરાય છે.
૩. ત્રીજી વાચનામાં નય-નિક્ષેપ આદિથી પૂર્ણ વ્યાખ્યા કરાય છે.

આ પ્રમાણે અનુયોગ સૂત્ર આપવાની વિધિ શાસ્ત્રકારોએ પ્રતિપાદિત કરી છે.

આ અંગ પ્રવિષ્ટનું વર્ણન છે. આ શ્રુતનું વર્ણન છે. આ પરોક્ષજ્ઞાનનું વર્ણન છે.

૮૨. આગમ શાસ્ત્ર ગ્રહણનાં આઠ ગુણ :

બુદ્ધિના જે આઠ ગુણોથી આગમ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન અને શ્રુતજ્ઞાનનો લાભ જોયો છે, તેને પૂર્વ વિશારદ અને ધીર આચાર્ય આ પ્રમાણે કહે છે, તે આઠ ગુણ આ છે.

૧. વિનયયુક્ત શિષ્ય ગુરુનાં મુખારવિદથી નીકળેલ વચનોને સાંભળવા ઈચ્છે છે.
૨. જ્યારે શંકા થાય છે, ત્યારે ફરીથી વિનમ્ર થઈને ગુરુને પ્રસન્ન કરતા પૂછે છે.
૩. ગુરુનાં દ્વારા કહેવાથી સમ્યક્ પ્રકારથી શ્રવણ કરે છે.
૪. સાંભળીને તેના અર્થને ગ્રહણ કરે છે.
૫. ગ્રહણ કરતાં અનંતર પૂર્વાપર અવિરોધથી પર્યાલોચન કરે છે.

૬. અપોદ્દા, વા.

૭. ધારેદ,

૮. કરેદ વા મમ્મં ॥ ૮૫ ॥

- નંદી. સુ. ૧૨૦

૮૩. પાવસુયમ્મ ણામાણિ-

અદુત્તરં ચ ણં પુરિસવિજય વિભંગમાહિક્વિસ્સામિ ।

इह खलु णाणापण्णाणं, णाणाछंदाणं, णाणासीलाणं,
णाणादिट्ठीणं, णाणाहूईणं, णाणारंभाणं, णाणाज्झवसा-
णसंजुत्ताणं, णाणाविहपावसुयज्झयणं एवं भवइ, तं जहा-

૧. ભોમં,

૨. ઉપ્પાયં,

૩. સુવિણં,

૪. અંતલિક્કવં,

૫. અંગં,

૬. સરં,

૭. લક્કવણં,

૮. વંજણં,

૯. ઇત્થિલક્કવણં,

૧૦. પુરિસલક્કવણં,

૧૧. હયલક્કવણં,

૧૨. ગયલક્કવણં,

૧૩. ગોણલક્કવણં,

૧૪. મેઢલક્કવણં,

૧૫. કુક્કુલલક્કવણં,

૧૬. તિત્તિરલક્કવણં,

૧૭. વટ્ટમલક્કવણં,

૧૮. લાવગલ્લક્કવણં,

૧૯. ચક્કલક્કવણં,

૬. ત્યારપછી "આં એવું જ છે જેવું ગુરુજી કરમાવે છે." એવું માને છે.

૭. એના પછી નિશ્ચિત અર્થને હૃદયમાં સમ્યક્રૂપથી ધારણ કરે છે.

૮. પછી જેવું ગુરુએ પ્રતિપાદન કર્યું તેના અનુસાર આચરણ કરે છે.

૮૩. પાપશ્ચુતનાં નામ:

આના પછી પુરુષવિજય અથવા પુરુષવિચયનાં વિભંગનું પ્રતિપાદન કરીશ.

આ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં નાના પ્રકારની પ્રજાઓ, નાના પ્રકારનાં અભિપ્રાયો, નાના પ્રકારની શીલાઓ, નાના પ્રકારની દષ્ટિઓ, નાના પ્રકારની રુચિઓ, નાના પ્રકારનાં આરંભ તથા નાના પ્રકારનાં અધ્યવસાયોથી યુક્ત મનુષ્યોનાં દ્વારા અનેક પ્રકારનાં પાપ શ્ચુતોનું અધ્યયન કરાય છે, જેમકે -

૧. ભોમ : ભૂગર્ભ-શાસ્ત્ર,

૨. ઉત્પાત : ઉલ્કાપાત આદિ પ્રાકૃતિક ઘટનાઓની વ્યાખ્યા કરનાર શાસ્ત્ર,

૩. સ્વપ્ન : સ્વપ્નશાસ્ત્ર,

૪. અંતરિક્ષ : જ્યોતિષશાસ્ત્ર,

૫. અંગ : અંગવિદ્યા,

૬. સ્વર : સ્વર-શાસ્ત્ર,

૭. લક્ષણ : સામુદ્રિક શાસ્ત્ર, હસ્તરેખા-વિજ્ઞાન,

૮. વ્યંજન : તલ આદિ ચિહ્નોનાં આધાર પર શુભ-અશુભ બતાવનાર શાસ્ત્ર,

૯. સ્ત્રીલક્ષણ : સ્ત્રી લક્ષણશાસ્ત્ર.

૧૦. પુરુષલક્ષણ : પુરુષ લક્ષણશાસ્ત્ર,

૧૧. હય લક્ષણ : અશ્વ લક્ષણશાસ્ત્ર,

૧૨. ગજ લક્ષણ : હસ્તિ લક્ષણશાસ્ત્ર,

૧૩. ગૌલક્ષણ : બળદ લક્ષણશાસ્ત્ર,

૧૪. મેષ લક્ષણ : મેષ લક્ષણશાસ્ત્ર,

૧૫. કુક્કુટ લક્ષણ : કુક્કુટ લક્ષણશાસ્ત્ર,

૧૬. તીતર લક્ષણ : તીતર લક્ષણ શાસ્ત્ર,

૧૭. વર્તક લક્ષણ : બટેર લક્ષણ શાસ્ત્ર,

૧૮. લાવક લક્ષણ : લાવક લક્ષણ શાસ્ત્ર,

૧૯. ચક્ર લક્ષણ : ચક્રવર્તીનાં ચક્ર રત્નનું લક્ષણ શાસ્ત્ર,

૨૦. છત્તલક્ષણં,	૨૦. છત્ર લક્ષણ : ચક્રવર્તીના છત્ર રત્નનું લક્ષણ શાસ્ત્ર,
૨૧. ચમ્મલક્ષણં,	૨૧. ચર્મ લક્ષણ : ચક્રવર્તીના ચર્મ રત્નનું લક્ષણ શાસ્ત્ર,
૨૨. દંડલક્ષણં,	૨૨. દંડ લક્ષણ : ચક્રવર્તીના દંડ રત્નનું લક્ષણ શાસ્ત્ર,
૨૩. અસિલક્ષણં,	૨૩. અસિલક્ષણ : ચક્રવર્તીનાં અસિરત્નનું લક્ષણ શાસ્ત્ર,
૨૪. મણિલક્ષણં,	૨૪. મણિલક્ષણ : ચક્રવર્તીના મણિરત્નનું લક્ષણ શાસ્ત્ર,
૨૫. કાગણિલક્ષણં,	૨૫. કાકિણી લક્ષણ : ચક્રવર્તીનાં કાકિણીનું લક્ષણ શાસ્ત્ર,
૨૬. સુભગાકરં,	૨૬. સુભગાકર : દુર્ભાગ્યને સુભાગ્ય કરનારી વિદ્યા,
૨૭. દુભગાકરં,	૨૭. દુર્ભગાકર : સુભાગ્યને દુર્ભાગ્ય કરનારી વિદ્યા,
૨૮. ગર્ભાકરં,	૨૮. ગર્ભકર : ગર્ભાધાનની વિદ્યા,
૨૯. મોહણકરં,	૨૯. મોહનકર : વશીકરણ વિદ્યા,
૩૦. આહવ્વણિં,	૩૦. આંધર્વણી : અધર્વવેદનાં મંત્ર,
૩૧. પાગસાસણિં,	૩૧. પાકશાસની : ઈન્દ્રજાલ વિદ્યા,
૩૨. દવ્વહોમં,	૩૨. દ્રવ્યહોમ : ઉચ્ચાટન આદિનાં માટે કરનારી હવનક્રિયા,
૩૩. સ્વત્તિયવિજ્જં,	૩૩. ક્ષત્રિય વિદ્યા : ધનુર્વેદ,
૩૪. ચંદચરિયં,	૩૪. ચન્દ્ર ચરિત્ર : ચંદ્ર સંબંધી જ્યોતિષ શાસ્ત્ર,
૩૫. સૂરચરિયં,	૩૫. સૂર્યચરિત્ર : સૂર્ય સંબંધી જ્યોતિષ શાસ્ત્ર,
૩૬. મુક્કચરિયં,	૩૬. શુક્રચરિત્ર : શુક્ર સંબંધી જ્યોતિષ શાસ્ત્ર,
૩૭. બહસ્મદ્વચરિયં,	૩૭. બૃહસ્પતિ ચરિત્ર : બૃહસ્પતિ સંબંધી જ્યોતિષ શાસ્ત્ર,
૩૮. ઉક્કાપાયં,	૩૮. ઉલ્કાપાત : ઉલ્કાપાત સંબંધી શાસ્ત્ર,
૩૯. દિસાદાહં,	૩૯. દિગ્દાહ : દિશાદાહ સંબંધી શાસ્ત્ર,
૪૦. મિયચક્કં,	૪૦. મૃગયક : પશુઓના દર્શન કે શબ્દ-શ્રવણનાં આધાર પર શુભ-અશુભ બતાવનાર શાસ્ત્ર,
૪૧. વાયસપરિમંડલં,	૪૧. વાયસ પરિમંડલ : કાગડા આદિ પક્ષીઓની અવસ્થિતિ અને શબ્દનાં આધાર પર શુભ-અશુભ બતાવનાર શાસ્ત્ર,
૪૨. પંસુવૃદ્ધિં,	૪૨. પાંસુવૃદ્ધિ : ધૂળની વૃદ્ધિનાં આધાર પર શુભ-અશુભ બતાવનાર શાસ્ત્ર,

૪૩. કેસવુટિઠં,
૪૪. મંસવુટિઠં,
૪૫. રૂહિરવુટિઠં,
૪૬. વેયાલિં,
૪૭. અદ્ધવેયાલિં,
૪૮. ઓમોવણિં,
૪૯. તાલુઘ્વાડણિં,
૫૦. સોવાગિં,
૫૧. સાવરિં,
૫૨. દામિલિં,
૫૩. કાલિંગી,
૫૪. ગોરિં,
૫૫. ગંધારિં,
૫૬. ઓવતણિં,
૫૭. ઉપ્પતણિં,
૫૮. જંભણિં,
૫૯. થંભણિં,
૬૦. લેસણિં,
૬૧. આમયકરણિં,
૬૨. વિસલ્લકરણિં,
૬૩. પક્કમણિં,
૬૪. અંતદ્ધાણિં,
૬૫. આયમણિં ।
૪૩. કેશવૃષ્ટિ : કેશની વૃષ્ટિનાં આધાર પર શુભ-અશુભ બતાવનાર શાસ્ત્ર,
૪૪. માંસવૃષ્ટિ : માંસની વૃષ્ટિનાં આધાર પર શુભ-અશુભ બતાવનાર શાસ્ત્ર,
૪૫. રુધિરવૃષ્ટિ : રક્તની વૃષ્ટિનાં આધાર પર શુભ-અશુભ બતાવનાર શાસ્ત્ર,
૪૬. વૈતાળી : ઈચ્છિત દેશ-કાળમાં દંડાને ઉપર ઉપાડનારી વિદ્યા,
૪૭. અર્ધવૈતાલી : વૈતાલીની પ્રતિપક્ષી વિદ્યા જેનાથી દંડા નીચે આવી જાય છે,
૪૮. અવસ્વાપિની : નિદ્રા આપનારી વિદ્યા,
૪૯. તાલોદ્ધાટિની : તાળા ખોલનારી વિદ્યા,
૫૦. શ્વપાકી : માતંગી વિદ્યા,
૫૧. શાબરી : શબર ભાષામાં નિબદ્ધ વિદ્યા,
૫૨. દ્રાવિડી : તામીલ ભાષામાં નિબદ્ધ વિદ્યા,
૫૩. કાલિંગી : કલિંગ દેશની ભાષામાં નિબદ્ધ વિદ્યા,
૫૪. ગૌરી : એક માતંગ વિદ્યા,
૫૫. ગાન્ધારી : એક માતંગ વિદ્યા,
૫૬. અવપતની : નીચે પાડનારી વિદ્યા,
૫૭. ઉત્પતની : ઉપર ઉઠાવનારી વિદ્યા,
૫૮. જૃમ્ભણી : બગાસુ લાવનારી વિદ્યા,
૫૯. સ્તંભની : સ્તંભિત કરનારી વિદ્યા,
૬૦. શ્લેષની : પગ આદિને ચિપકાવનારી વિદ્યા,
૬૧. આમયકરણી : રોગ પેદા કરનારી વિદ્યા,
૬૨. વિશલ્યકરણી : નિરોગ કરનારી વિદ્યા,
૬૩. પ્રકામણી : ભૂત દૂર કરનારી વિદ્યા,
૬૪. અન્તર્ધાની : અદૃશ્ય કરનારી વિદ્યા,
૬૫. આયામની : નાનાને મોટા દેખાડનારી વિદ્યા.

एवमाइआओ विज्जाओ,

अन्नस्स हेउं पउंजंति, पाणस्स हेउं पउंजंति,

वत्थस्स हेउं पउंजंति, लेणस्स हेउं पउंजंति, सयणस्स हेउं पउंजंति, अन्नेसिं वा विरूवरूवाणं कामभोगाणं हेउं पउंजंति,

ઈત્યાદિ અનેક વિદ્યાઓનો પ્રયોગ,

તે ભોજન અને પેય પદાર્થોનાં માટે,

વસ્ત્રનાં માટે, આવાસ-સ્થાનનાં માટે, શય્યાની પ્રાપ્તિનાં માટે તથા અન્ય નાના પ્રકારનાં કામભોગોની પ્રાપ્તિનાં માટે કરે છે,

તિરિચ્છં તેગવિજ્જં સેવેતિ ।

તે અણારિયા વિપ્પડિવન્ના કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અન્નયરાઈં આસુરિયાઈં કિભ્ભિસિયાઈં ઠાણાઈં ઉવવત્તારો ભવંતિ ।

તઓડવિ વિપ્પમુચ્ચમાણા ભુજ્જો એલમૂયતાએ તમઅંધયાએ પચ્ચાયંતિ । - સૂચ. સુ. ૨, અ. ૨, સુ. ૭૦૮

૮૪. પાવસુયપરૂવણં-

નવવિહે પાવસુયપસંગે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઉપ્પાએ, ૨. નિમિત્તે, ૩. મંતે, ૪. આહિક્કિણ્ણાએ,
૫. તિગિચ્છિએ । ૬. કલા, ૭. આવરણે, ૮. અન્નાણે,
૯. મિચ્છાપવયણેતિય ॥ ૧ ॥

- ઠાણં. અ. ૧, સુ. ૬૭૮

એગૂળતીસડવિહે પાવસુયપસંગે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ભોમે,	૨. ઉપ્પાએ,
૩. સુમિણે,	૪. અંતરિક્કવે,
૫. અંગે,	૬. સરે,
૭. વંજણે,	૮. લક્કણે ।

ભોમે તિવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સુત્તે, ૨. વિત્તી, ૩. વત્તિએ ।

એવં એકેકં તિવિહં । ૧-૨૪ ।

૨૫. વિક્કહાણુજોગે, ૨૬. વિજ્જાણુજોગે, ૨૭. મંતાણુજોગે,
૨૮. જોગાણુજોગે, ૨૯. અળ્ણતિત્થિયપવત્તાણુજોગે ।

- સમ. સમ. ૨૯, સુ. ૧

૮૫. સુવિણદંસણ પરૂવણં-

પ. કહવિહે ણં ભંતે ! સુવિણદંસણે પળ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! પંચવિહે સુવિણદંસણે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અહ્હાતચ્ચે,
૨. પયાણે,
૩. ચિંતાસુવિણે,
૪. તત્ત્વિવરીએ,
૫. અવ્વત્તદંસણે ।

તે આ પ્રતિકૂળ વકવિદ્યાઓનું સેવન કરે છે.

વસ્તુતઃ તે ભ્રમમાં પડેલ અનાર્ય જ છે. તે મૃત્યુનો સમય આવતાં મરીને આસુરિક કિલ્લિષિક સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

ત્યાંથી આયુ પૂર્ણ થતાં જ દેહ છૂટતા તે ફરી-ફરી એવી યોનીઓમાં જાય છે. ત્યાં તે બકરાની જેમ મુંગા કે જન્મથી આંધળા અથવા જન્મથી જ મુંગા થાય છે.

૮૪. પાપશ્ચુતોનું પ્રરૂપણ :

પાપશ્ચુત નવ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઉત્પાત, ૨. નિમિત્ત, ૩. મંત્ર, ૪. આપ્યાપિકા,
૫. ચિકિત્સા, ૬. કળા, ૭. આવરણ, ૮. અજ્ઞાન,
૯. મિથ્યા પ્રવચન.

પાપશ્ચુત (પાપોને ઉપાર્જન કરનાર શાસ્ત્રો)નાં શ્રવણ-સેવનનાં નિમિત્ત ઓગણત્રીસ (૨૯) પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ભૌમ,	૨. ઉત્પાત,
૩. સ્વપ્ન,	૪. અંતરિક્ષ,
૫. અંગ,	૬. સ્વર,
૭. વ્યંજન,	૮. લક્ષણ.

પહેલો ભેદ ભૌમ શ્ચુત ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સૂત્ર, ૨. વૃત્તિ, ૩. વાર્તિક.

આ પ્રમાણે શેષ આઠેયનાં ત્રણ-ત્રણ ભેદ કરવાથી ચોવીસ (૨૪) ભેદ થાય છે, તથા -

૨૫. વિકથાનુયોગ, ૨૬. વિદ્યાનુયોગ, ૨૭. મંત્રાનુયોગ,
 ૨૮. યોગાનુયોગ, ૨૯. અન્યતીર્થિક પ્રવૃત્તાનુયોગ.
- (એ ઓગણત્રીસ (૨૯) પ્રકાર પાપશ્ચુત સેવનનાં નિમિત્ત છે.)

૮૫. સ્વપ્ન દર્શનનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! સ્વપ્ન દર્શન કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

ઉ. ગૌતમ ! સ્વપ્ન દર્શન પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. યથાતથ્યં (યથાર્થ) સ્વપ્ન દર્શન,
૨. પ્રતાન (વિસ્તૃત) સ્વપ્ન દર્શન,
૩. ચિંતા (ચિંતન અનુસાર) સ્વપ્ન દર્શન,
૪. તદ્દવિપરીત સ્વપ્ન દર્શન,
૫. અવ્યક્ત (અસ્પષ્ટ) સ્વપ્ન દર્શન,

૫. સુત્તે નં મંતે ! સુવિળં પાસઇ, જાગરે સુવિળં પાસઇ, સુત્તજાગરે સુવિળં પાસઇ ?
૩. ગોયમા ! નો સુત્તે સુવિળં પાસઇ, નો જાગરે સુવિળં પાસઇ, સુત્તજાગરે સુવિળં પાસઇ ।

- વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૬. સુ. ૧-૨

૧. ઇત્થી વા પુરિસે વા સુવિળંતે એગં મહં હયપંતિ વા, ગયપંતિ વા, નરપંતિ વા, કિન્નરપંતિ વા, કિંપુરિસપંતિ વા, મહોરગપંતિ વા, ગંધવ્વપંતિ વા, વસમપંતિ વા પાસમાણે પાસઇ દુરૂહમાણે દુરૂહઇ દુરૂહમિતિ અપ્પાણં મન્નઇ, તક્ખણામેવ બુજ્જઇ તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જઇ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેઇ ।
૨. ઇત્થી વા પુરિસે વા સુવિળંતે એગં મહં દામિણિં પાર્ણપડિણાયતં દુહઓ સમુદ્દે પુટ્ઠં પાસમાણે પાસઇ સંવેલ્લેમાણે સંવેલ્લઇ, સંવેલ્લિયમિતિ અપ્પાણં મન્નઇ, તક્ખણામેવ બુજ્જઇ, તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જઇ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેઇ ।
૩. ઇત્થી વા પુરિસે વા સુવિળંતે એગં મહં રજ્જું પાર્ણપડિણાયતં દુહઓ લોગંતે પુટ્ઠં પાસમાણે પાસઇ, છિંદમાણે છિંદઇ, છિન્નમિતિ અપ્પાણં મન્નઇ, તક્ખણામેવ બુજ્જઇ, તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જઇ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેઇ ।
૪. ઇત્થી વા પુરિસે વા સુવિળંતે એગં મહં કિણ્હસુત્તગં વા, નીલસુત્તગં વા, લોહિયસુત્તગં, હાલિદ્ધસુત્તગં વા, સુક્કિલસુત્તગં વા પાસમાણે પાસઇ, ઉગ્ગોવેમાણે ઉગ્ગોવેઇ, ઉગ્ગોવિત્તમિતિ અપ્પાણં મન્નઇ, તક્ખણામેવ બુજ્જઇ, તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જઇ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેઇ ।
૫. ઇત્થી વા પુરિસે વા સુવિળંતે એગં મહં અયરાસિં વા તંબરાસિં વા તડયરાસિં વા સીસગરાસિં વા પાસમાણે પાસઇ, દુરૂહમાણે દુરૂહઇ દુરૂહમિતિ અપ્પાણં મન્નઇ, તક્ખણામેવ બુજ્જઇ, દોચ્ચે ભવગ્ગહણે સિજ્જઇ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેઇ ।

૫. ભંતે ! સુતેલ પ્રાણી સ્વપ્ન જુવે છે. જાગતા પ્રાણી સ્વપ્ન જુવે છે કે સુતા જાગતાં પ્રાણી સ્વપ્ન જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! સુતેલ પ્રાણી સ્વપ્ન જોતાં નથી, જાગતાં પ્રાણી સ્વપ્ન જોતાં નથી, પરંતુ સુતા-જાગતાં પ્રાણી સ્વપ્ન જુવે છે.

૧. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક મોટી અશ્વપંક્તિ, ગજપંક્તિ, મનુષ્યપંક્તિ, કિન્નરપંક્તિ, કિંપુરુષપંક્તિ, મહોરગપંક્તિ, ગધર્વપંક્તિ અથવા વૃષભપંક્તિને જુવે અને તેના ઉપર ચઢે અને તેના પર સ્વયં ચઢેલ છે એવું પોતાને માને તથા આ પ્રમાણે જોઈને જો તત્કાલ જાગે તો તે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૨. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ જો સ્વપ્નનાં અંતમાં સમુદ્રનાં બંને કિનારેથી અડેલ અને પૂર્વ તથા પશ્ચિમની તરફ લાંબુ એક મોટું દોરડું જુવે અને તેને લપેટે તથા પોતે તેને લપેટે છે. એવું પોતાને માને તથા આ પ્રમાણે જોઈને કોઈ શીઘ્ર જાગે છે તો તે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૩. કોઈ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં લોકનાં બંને કિનારોને સ્પર્શ કરેલ અને પૂર્વ તથા પશ્ચિમમાં લાંબી એક મોટી રસ્સી જુવે અને તેને કાપી નાંખે તથા સ્વયં તેને કાપે છે, એવું પોતાને માને તથા આ પ્રમાણે જોઈને તત્કાલ જાગે તો તે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૪. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક મોટા લાંબાકાળા દોરાને, લીલા દોરાને, લાલ દોરા, પીળો દોરા કે સફેદ દોરાને જુવે અને તેને ઉકેલે, અને પોતે તેને ઉકેલ્યું છે એવું સ્વયં તેને માને અને એવું જોઈને તેજક્ષણ જાગે તો તે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૫. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક મોટા લોખંડનાં ઢગલાને, તાંબાનાં ઢગલાને, પીત્તળનાં ઢગલાને, સીસાનાં ઢગલાને જુવે અને સ્વયં તેના પર ચઢે અને સ્વયં તેના પર ચઢેલ છે, એવું પોતે માને તથા એવું જોઈને શીઘ્ર જાગે તો તે બે ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.

૬. इत्थी वा पुरिसे वा सुविणंते एगं महं हिरण्यरासिं वा, सुवण्णरासिं वा, रयणरासिं वा, वडररासिं वा पासमाणे पासइ, दुरूहमाणे दुरूहइ, दुरूढमिति अप्पाणं मन्नइ, तक्खणामेव बुज्झइ, तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झइ -जाव- सब्बदुक्खाणं अंतं करेइ ।
૭. इत्थी वा पुरिसे वा सुविणंते एगं महं तणरासिं वा, कट्ठरासिं वा, पत्तरासिं वा, तयरासिं वा, तुसरासिं वा, भुसरसिं वा, गोमयरसिं वा, अवकररासिं वा पासमाणे पासइ विक्खिरमाणे विक्खिरइ, विक्खिणमिति अप्पाणं मन्नइ, तक्खणामेव बुज्झइ, तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झइ -जाव- सब्बदुक्खाणं अंतं करेइ ।
૮. इत्थी वा पुरिसे वा सुविणंते एगं महं सरथंभं वा, वीरणथंभं वा, वंसीमूलथंभं वा, वल्लीमूलथंभं वा पासमाणे पासइ उम्मूलेमाणे उम्मूलेइ उम्मूलितमिति अप्पाणं मन्नइ तक्खणामेव बुज्झइ, तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झइ -जाव- सब्बदुक्खाणं अंतं करेइ ।
૯. इत्थी वा पुरिसे वा सुविणंते एगं महं खीरकुम्भं वा, दधिकुम्भं वा, घयकुम्भं वा, मधुकुम्भं वा, पासमाणे पासइ, उप्पाडेमाणे वा उप्पाडेइ, उप्पाडितमिति अप्पाणं मन्नइ, तक्खणामेव बुज्झइ, तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झइ -जाव- सब्बदुक्खाणं अंतं करेइ ।
૧૦. इत्थी वा पुरिसे वा सुविणंते एगं महं सुरावियडकुम्भं वा, सोवीरवियडकुम्भं वा, तेल्लकुम्भं वा, वसाकुम्भं वा, पासमाणे पासइ, भिंदमाणे भिंदइ भिन्नमिति अप्पाणं मन्नइ, तक्खणामेव बुज्झइ, दोच्चे भवग्गहणे सिज्झइ -जाव- सब्बदुक्खाणं अंतं करेइ ।
૧૧. इत्थी वा पुरिसे वा सुविणंते एगं महं पउमसरं कुसुमियं पासमाणे पासइ, ओगाहमाणे ओगाहइ, ओगाढमिति अप्पाणं मन्नइ, तक्खणामेव बुज्झइ, तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झइ -जाव- सब्बदुक्खाणं अंतं करेइ ।
૧૨. इत्थी वा पुरिसे वा सुविणंते एगं महं सागरं उम्मीवीयीसहस्सकलियं पासमाणे पासइ, तरमाणे तरइ, तिण्णिमिति अप्पाणं मन्नइ, तक्खणामेव बुज्झइ, तेणेव भवग्गहणेणं सिज्झइ -जाव- सब्बदुक्खाणं अंतं करेइ ।
૬. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક વિશાળ ચાંદીનાં ઢગલાને, સોનાનાં ઢગલાને, રત્નનાં ઢગલાને, વજ્રનાં ઢગલાને જુવે અને તેના પર સ્વયં ચઢે અને સ્વયં તેના પર ચઢેલ છે એવું પોતાને માને તથા તેજ ક્ષણે જાગે તો તે તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૭. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક મોટા ઘાસનાં ઢગલાને, લાકડીઓનાં ઢગલાને, પાંદડાનાં, વૃક્ષની છાલ કે તુસનાં ઢગલાને, ભૂસાનાં ઢગલાને, ઘઉંનાં ઢગલાને કે કૂડા કચરાનાં ઢગલાને જુવે અને તેને વિખેરે અને સ્વયં એ તેને વિખેર્યા છે, એવું પોતે માને અને તત્ક્ષણ જાગે તો તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૮. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક મોટા શરસ્તંભને, વીરણ સ્તંભને, વંસીમૂલ સ્તંભને અથવા વલ્લીમૂલ સ્તંભને જુવે અને ઉપાડે અને સ્વયં એ તેને ઉપાડેલ છે. એવું પોતાને માને અને તેજ ક્ષણે જાગે તો તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૯. કોઈ પણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક મોટા ક્ષીર ઘડાને, દહીંનાં ઘડાને, ઘીનાં ઘડાને કે મધુનાં ઘડાને જુવે અને તેને ઉપાડે અને સ્વયં તેને ઉપાડેલ છે એવું પોતે માને અને તત્ક્ષણ જાગે તો તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૧૦. કોઈ પણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક વિશાળ મદિરાનો ઉપાડેલ ઘડો, કાંચનો ઘડો, તેલનો ઘડો કે ચરબીના ઘડાને જુવે છે અને જોઈને ભેદન કરે છે, ફોડે છે અને પોતે તેને ફોડેલ છે એવું પોતાને માને છે અને તેજ ક્ષણે જાગે તો તે બીજા ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૧૧. કોઈ પણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક વિશાળ કુસુમિત પદ્મ સરોવરને જુવે છે, જોઈને તેમાં પ્રવેશ કરે છે અને પ્રવેશ કરીને તેઓ પોતે જ તેમાં પ્રવેશ કરેલ છે એવું પોતાને માને છે અને તેજ ક્ષણે જાગે છે તો તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૧૨. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં હજારો તરંગો અને અવાજોથી વ્યાપ્ત એક મહાસાગરને જુવે છે, જોઈને તરે છે અને તરી તેને પાર કરે છે, એવું સ્વયંને માને અને તેજ ક્ષણે જાગે છે તો તેજ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.

૧૩. ઇત્થી વા પુરિસે વા સુવિણંતે એગં મહં ભવણં
સચ્ચરયણામયં પાસમાણે પાસઇ, અણુપ્પવિસમાણે
અણુપ્પવિસઇ, અણુપ્પવિટ્ઠમિતિ અપ્પાણં મન્નઇ,
તક્કવણામેવ વુજ્જઇ, તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્જઇ
-જાવ- સવ્વદુક્કણાણં અંતં કરેઇ ।

૧૪. ઇત્થી વા પુરિસે વા સુવિણંતે એગં મહં વિમાણં
સચ્ચરયણામયં પાસમાણે પાસઇ, દુરૂહમાણે દુરૂહઇ,
દુરૂહમિતિ અપ્પાણં મન્નઇ, તક્કવણામેવ વુજ્જઇ, તેણેવ
ભવગ્ગહણેણં સિજ્જઇ -જાવ- સવ્વદુક્કણાણં અંતં કરેઇ ।
- વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૬, સુ. ૨૦-૩૫

૮૬. પચ્ચક્કનાણસ્સ ભેયા-

પ. સે કિં તં પચ્ચક્કં ?

પચ્ચક્કં દુવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. ઇંદિયપચ્ચક્કં ચ, ૨. ણો ઇંદિયપચ્ચક્કં ચ ।

પ. સે કિં તં ઇંદિયપચ્ચક્કં ?

૩. ઇંદિયપચ્ચક્કં પંચવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. સોંદિયપચ્ચક્કં, ૨. ચક્કિંદિયપચ્ચક્કં,
૩. ઘાણિંદિયપચ્ચક્કં, ૪. રસણેંદિયપચ્ચક્કં,
૫. ફાસિંદિયપચ્ચક્કં ।

સે તં ઇંદિયપચ્ચક્કં ।

પ. સે કિં તં ણો ઇંદિયપચ્ચક્કં ?

૩. ણો ઇંદિયપચ્ચક્કં તિવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. ઓહિનાણપચ્ચક્કં, ૨. મણપજ્જવનાણપચ્ચક્કં,
૩. કેવલનાણપચ્ચક્કં ।^૧ - નંદી. સુ. ૩-૫

૮૭. ઓહિનાણસ્સ પરૂવણં-

પ. સે કિં ઓહિનાણપચ્ચક્કં ?

૩. ઓહિનાણપચ્ચક્કં દુવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. ભવપચ્ચઇયં ચ, ૨. ખઓવસમિયં ચ ।^૨

દોણ્હં ભવપચ્ચઇયં, તં જહા-

૧. દેવાણં ચ, ૨. ણેરઇયાણં ચ ।^૩

૧. પચ્ચક્કે નાણે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. કેવલનાણે ચેવ, ૨. ણો કેવલનાણે ચેવ ।

૩. ણો કેવલનાણે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા -

૧. ઓહિનાણે ચેવ, ૨. મણપજ્જવનાણે ચેવ ।

૨. મમ. સુ. ૧૫૩,

૩. (ક) ઠાણં. અ. ૨, ડ. ૧, સુ. ૬૦/૧૩-૧૫

(ખ) રાય. સુ. ૨૪૧

(ગ) પણ્ણ પ. ૩૩, સુ. ૧૯૮૨

૧૩. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં એક વિશાળ
રત્નોથી બનેલ ભવનને જુવે છે જોઈને તેમાં પ્રવેશ કરે
છે, પ્રવેશ કરીને પોતે જ તેમાં પ્રવેશ કરેલ છે એવું
પોતાને માને છે અને તે જ ક્ષણ જાગે છે તો તે જ ભવમાં
સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.

૧૪. કોઈપણ સ્ત્રી કે પુરુષ સ્વપ્નનાં અંતમાં સર્વ રત્નમયી
એક વિશાળ વિમાનને જુવે છે, જોઈને તેના પર
ચઢે છે, ચઢીને પોતે તેના પર ચઢેલ છે એવું પોતે
માને છે અને તે જ ક્ષણે જાગે તો તે જ ભવમાં સિદ્ધ
થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.

૮૮. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનાં ભેદ :

પ્ર. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન શું છે ?

૩. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઈન્દ્રિય-પ્રત્યક્ષ, ૨. નો ઈન્દ્રિય-પ્રત્યક્ષ.

પ્ર. ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ શું છે ?

૩. ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ, ૨. ચક્ષુરેન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ,
૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ, ૪. રસેન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ,
૫. સ્પર્શનેન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ,

આ ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ છે.

પ્ર. નો ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ શું છે ?

૩. નો ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અવધિજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ, ૨. મનઃપર્યવજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ,
૩. કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ.

૮૯. અવધિજ્ઞાનનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. પ્રત્યક્ષ અવધિજ્ઞાન શું છે ?

પ્રત્યક્ષ અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ભવપ્રત્યયિક, ૨. ક્ષાયોપશમિક.

ભવ પ્રત્યયિક અવધિજ્ઞાન બેને ધાય છે, જેમકે -

૧. દેવોને, ૨. નારકોને.

દોષ્ઠં ચઓવસમિયં, તં જહા-

૧. મણુસ્સાણં ચ,
૨. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયાણં ચ ।

પ. કો હેઝ ચઓવસમિયં ?

૩. ચઓવસમિયં તયાવરણિજ્જાણં કમ્માણં ઉદિણ્ણાણં ચણ્ણં, અણુદિણ્ણં ઉવસમેણં ઓહિનાણં સમુપજ્જહ ।

અહવા ગુણપડિવણ્ણસ્સ અણગારસ્સ ઓહિનાણં સમુપજ્જહ ।

તં સમાસઓ છવ્વિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. આણુગામિયં, ૨. અણાણુગામિયં,
૩. વહ્હમાણયં, ૪. હીયમાણયં,
૫. પડિવાહ, ૬. અપડિવાહ ।^૧

- નંદી. સુ. ૬-૯

(૧) આણુગામિ ઓહિનાણ્ણસ્સ પરૂબ્બાણં-

પ. સે કિં તં આણુગામિયં ઓહિનાણં ?

૩. આણુગામિયં ઓહિનાણં દુવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. અંતગયં ચ, ૨. મજ્જગયં ચ ।

પ. સે કિં તં અંતગયં ?

૩. અંતગયં તિવિહં પણ્ણત્તં, તં જહા-

૧. પુરઓ અંતગયં, ૨. મગ્ગઓ અંતગયં,
૩. પાસઓ અંતગયં ।

પ. ૧. સે કિં તં પુરઓ અંતગયં ?

૩. પુરઓ અંતગયં-સે જહાનામણ્ણે કેહ્ પુરિસે ઉવ્વકં વા, ચુહલિયં વા, અલાયં વા, મણિં વા, જોહં વા, પર્હવં વા, પુરઓ કાહં પણોલ્લેમાણે-પણોલ્લેમાણે ગચ્છેજ્જા । સે તેણં જોહ્હટ્ઠાણેણં પુરઓ ચેવ પાસહ ।

ક્ષાયોપશમિક અવધિજ્ઞાન બેને થાય છે, જેમકે -

૧. મનુષ્યોને,
૨. પંચેન્દ્રિય તિર્યચોને.

પ્ર. ક્ષાયોપશમિક અવધિજ્ઞાન એમને શા માટે થાય છે ?

૩. જે કર્મ અવધિજ્ઞાનમાં બાધા ઉત્પન્ન કરનાર છે, તેમાંથી ઉદયમાં આવેલ કર્મોનો ક્ષય થવાથી તથા ઉદયમાં ન આવેલ કર્મોનો ઉપશમ થવાથી જે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તે ક્ષાયોપશમિક અવધિજ્ઞાન કહેવાય છે.

અથવા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રુપ ગુણ-સંપન્ન મુનિને જે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તે ક્ષાયોપશમિક અવધિજ્ઞાન કહેવાય છે.

તે (ક્ષાયોપશમિક અવધિજ્ઞાન) સંક્ષેપમાં છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આનુગામિક, ૨. અનાનુગામિક,
૩. વર્દ્ધમાન, ૪. હીયમાન,
૫. પ્રતિપાતિક, ૬. અપ્રતિપાતિક.

(૧) આનુગામિક અવધિજ્ઞાનનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. આનુગામિક અવધિજ્ઞાન શું છે ?

૩. આનુગામિક અવધિજ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અંતગત, ૨. મધ્યગત.

પ્ર. અન્તગત અવધિજ્ઞાન શું છે ?

૩. અન્તગત અવધિજ્ઞાન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. પુરતઃ અન્તગત, ૨. માર્ગતઃ અન્તગત,
૩. પાર્શ્વતઃ અન્તગત.

પ્ર. ૧. પુરતઃ અન્તગત અવધિજ્ઞાન શું છે ?

૩. પુરતઃ અન્તગત - જેમ કોઈ વ્યક્તિ ઉલ્કા (અગ્નિ પિંડ), ઘાસનો બળતો ઢગલો, અગ્રભાગથી બળતું કાષ્ઠ, નીલ-મણિ પાત્રમાં રાખેલ પ્રજ્વલિત જ્યોતિ કે દીપકને હાથ અથવા દંડાથી આગળ કરીને ચાલે છે અને ઉપર્યુક્ત પદાર્થો દ્વારા થયેલ પ્રકાશથી માર્ગમાં પડેલ પદાર્થોને જોતો જાય છે.

एवामेव पुरओ अंतगएणं ओहिणाणेणं पुरओ चेव संखेज्जाइ वा, असंखेज्जाइ वा जोयणाइ जाणइ पासइ ।

से तं पुरओ अंतगयं ।

- પ. ૨. સે કિં તં મગ્ગઓ અંતગયં ?
૩. મગ્ગઓ અંતગયં-સે જહાનામણે કેહ પુરિસે ઉક્કં વા -જાવ- પર્ઈવં વા મગ્ગઓ કાઠં અણુકહ્હેમાણે-અણુકહ્હેમાણે ગચ્છેજ્જા । સે તેણં જોહ્હટ્ઠાણેણં મગ્ગઓ ચેવ પાસહ ।

एवामेव मग्गओ अंतगएणं ओहिणाणेणं मग्गओ चेव संखेज्जाइ वा असंखेज्जाइ वा जोयणाइ जाणइ पासइ ।

से तं मग्गओ अंतगयं ।

- પ. ૩. સે કિં તં પાસઓ અંતગયં ?
૩. પાસઓ અંતગયં-સે જહાનામણે કેહ પુરિસે ઉક્કં વા -જાવ- પર્ઈવં વા પાસઓ કાઠં પરિકહ્હેમાણે-પરિકહ્હેમાણે ગચ્છેજ્જા । સે તેણં જોહ્હટ્ઠાણેણં પાસઓ ચેવ પાસહ ।

एवामेव पासओ अंतगएणं ओहिणाणेणं पासओ चेव संखेज्जाइ वा, असंखेज्जाइ वा जोयणाइ जाणइ पासइ ।

से तं पासओ अंतगयं ।

- પ. ૪. સે કિં મજ્જગયં ?
૩. મજ્જગયં- સે જહાનામણે કેહ પુરિસે ઉક્કં વા -જાવ- પર્ઈવં વા મત્થણે કાઠં ગચ્છેજ્જા । સે તેણં જોહ્હટ્ઠાણેણં સવ્વઓ સમંતા પાસહ ।

एवामेव मज्जगएणं ओहिणाणेणं सव्वओ समंता संखेज्जाइ वा, असंखेज्जाइ वा जोयणाइ जाणइ पासइ ।

से तं मज्जगयं ।

- પ. અંતગયસ્સ મજ્જગયસ્સ ય કો પર્ઈવિસેસો ?
૩. અંતગણં ઓહિણાણેણં ઇણ દિસિં ચેવ જાણહ પાસહ । મજ્જગણં ઓહિણાણેણં સવ્વઓ સમંતા જાણહ પાસહ ।

आ प्रमाशे पुरतः अन्तगत अवधिज्ञानथी अवधिज्ञानी आगणनां प्रदेशमां संभ्यात के असंभ्यात योजनो सुधी पदार्थोने जेतो याले छे.

आ पुरतः अन्तगत अवधिज्ञाननुं स्वरुप छे.

- પ્ર. ૨. માર્ગતઃ અન્તગત અવધિજ્ઞાનનું સ્વરુપ શું છે ?
૩. માર્ગતઃ અન્તગત - જેમ કોઈ વ્યક્તિ ઉલ્કા -યાવત્- દીપકને હાથ કે કોઈ દંડા દ્વારા પાછળ કરીને ચાલે છે અને ઉપર્યુક્ત પદાર્થોનાં પ્રકાશથી પાછળ સ્થિત પદાર્થોને જોતો જાય છે.

आ प्रमाशे मार्गतः अन्तगत अवधिज्ञानथी अवधिज्ञानी पाछणनां प्रदेशमां संभ्यात के असंभ्यात योजन सुधी पदार्थोने जेतो याले छे.

आ मार्गतः अन्तगतनुं स्वरुप छे.

- પ્ર. ૩. પાર્શ્વતઃ અવધિજ્ઞાન શું છે ?
૩. પાર્શ્વતઃ અન્તગત - જેમ કોઈ પુરુષ ઉલ્કા -યાવત્- દીપકને હાથ કે કોઈ દંડાનાં અગ્રભાગથી પાર્શ્વભાગમાં લઈને ચાલે છે અને ઉપર્યુક્ત પદાર્થોનાં પ્રકાશથી માર્ગમાં પડેલ પદાર્થોને જોતો ચાલે છે.

आ प्रमाशे पार्श्ववर्ती अवधिज्ञानी पार्श्ववर्ती प्रदेशमां संभ्यात के असंभ्यात योजन सुधी पदार्थोने जेतो याले छे.

आ पार्श्वतः अन्तगत अवधिज्ञाननुं स्वरुप छे.

- પ્ર. ૪. મધ્યગત અવધિજ્ઞાન શું છે ?
૩. મધ્યગત અવધિજ્ઞાન - જેમ કોઈ પુરુષ ઉલ્કા -યાવત્- દીપકને મસ્તક પર રાખીને ચાલે છે તે પુરુષ ઉપર્યુક્ત પ્રકાશનાં દ્વારા સર્વ દિશાઓમાં સ્થિત પદાર્થોને જોતો ચાલે છે.

आ प्रमाशे मध्यगत अवधिज्ञान पक्ष चारे तरङ्गनां संभ्यात के असंभ्यात योजन सुधीनां पदार्थोने जेतो याले छे.

आ मध्यगत अवधिज्ञाननुं स्वरुप छे.

- પ્ર. અન્તગત અને મધ્યગત અવધિજ્ઞાનમાં શું અંતર છે ?
૩. અન્તગત અવધિજ્ઞાનથી અવધિજ્ઞાની કોઈ એક દિશામાં જ જાણે-દેખે છે પરંતુ મધ્યગત અવધિજ્ઞાનથી બધી દિશાઓમાં જાણે-જુવે છે.

સે તં અણુગામિયં ઓહિનાણં ।^૧

- નંદી. સુ. ૧૬-૨૨

(૨) અણુગામિ-ઓહિનાણસ પઠ્ઠવણં-

- પ. સે કિં તં અણુગામિયં ઓહિનાણં ?
૩. અણુગામિયં ઓહિનાણં - સે જહાનામાએ કેહ પુરિસે
એગં મહંતં જોહટ્ઠાણં કાઠં તસેવ જોહટ્ઠાણસ
પરિપેરંતેહિં-પરિપેરંતેહિં પરિઘોલેમાણે-પરિઘોલેમાણે
તમેવ જોહટ્ઠાણં પાસહ, અણ્ણત્થ ગએ ણ પાસહ,

એવામેવ અણુગામિયં ઓહિનાણં જત્થેવ સમુપ્પજ્જહ
તત્થેવ સંઘેજ્જાણિ વા, અસંઘેજ્જાણિ વા, સંબદ્ધાણિ
વા, અસંબદ્ધાણિ વા, જોયણાહં જાણહ પાસહ,
અણ્ણત્થ ગએ ણ જાણહ ણ પાસહ ।

સે તં અણુગામિયં ઓહિનાણં ।

- નંદી. સુ. ૧૨

(૩) વહ્ઠમાણ-ઓહિનાણસ પઠ્ઠવણં-

- પ. સે કિં તં વહ્ઠમાણયં ઓહિનાણં ?
૩. વહ્ઠમાણયં ઓહિનાણં-પસત્થેસુ અજ્જવસાયણટ્ઠાણેસુ
વહ્ઠમાણસ, વહ્ઠમાણચરિત્તસ, વિસુજ્જમાણસ,
વિસુજ્જમાણચરિત્તસ સવ્વઓ સમંતા ઓહી
વહ્ઠહ ।

સે તં વહ્ઠમાણયં ઓહિનાણં ।

- નંદી. સુ. ૧૩

(૪) હીયમાણ-ઓહિનાણસ પઠ્ઠવણં-

- પ. સે કિં તં હીયમાણયં ઓહિનાણં ?
૩. હીયમાણયં ઓહિનાણં અપ્પસત્થેહિં અજ્જવસાયણટ્ઠાણેહિં
વટ્ટમાણસ, વટ્ટમાણચરિત્તસ, સંકિલિસમાણસ,
સંકિલિસમાણચરિત્તસ, સવ્વઓ સમંતા ઓહી
પરિહીયહ ।

સે તં હીયમાણયં ઓહિનાણં ।

- નંદી. સુ. ૨૫

આ આનુગામિક અવધિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.

(૨) અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાનનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન શું છે ?
૩. અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન : જેમ કોઈ વ્યક્તિ એક
ઘણા મોટા અગ્નિકુંડમાં અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરીને
તે અગ્નિનાં ચારે તરફ બધી દિશા-વિદિશાઓમાં
ફરે છે તથા તે જ્યોતિથી પ્રકાશિત ક્ષેત્રને જ જુવે
છે પરંતુ અન્યત્ર જવાથી તેને જોતો નથી,
આ પ્રમાણે અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન જે
ક્ષેત્રમાં જેને ઉત્પન્ન થાય છે, તે તેજ ક્ષેત્રમાં સ્થિત
થઈને સંપ્યાત અને અસંપ્યાત યોજન સુધી,
સ્વઅવગાઢ ક્ષેત્રથી અંતર સહિત કે અંતર સહિત
રહેલ દ્રવ્યોને વિશેષ રૂપથી અને સામાન્ય રૂપથી
જાણે-જુવે છે, પરંતુ અન્યત્ર જવાથી જાણતાં નથી
અને જોતા પણ નથી.

આ અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.

(૩) વર્દમાન અવધિજ્ઞાનનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. વર્દમાન અવધિજ્ઞાન શું છે ?
૩. અધ્યવસાયો (વિચારો) નાં વિશુદ્ધ અને પ્રશસ્ત
થવાથી અને ચારિત્રની વૃદ્ધિ થવાથી તથા વિશુદ્ધ
ચારિત્રનાં દ્વારા કર્મ મળથી સહિત થવાથી આત્માનું
જ્ઞાન દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં ચારે તરફ વધે
છે તે વર્દમાન અવધિજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

આ વર્દમાન અવધિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.

(૪) હીયમાન અવધિજ્ઞાનનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. હીયમાન અવધિજ્ઞાન શું છે ?
૩. અશુભ અધ્યવસાયોમાં વિદ્યમાન ચારિત્રવાળા
અને સંકલેશને પ્રાપ્ત સંકિલષ્ટ ચારિત્રવાળાને જે
બધા તરફથી અવધિજ્ઞાનનો હાસ થાય છે તે
હીયમાન અવધિજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

આ હીયમાન અવધિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.

(૫) પડિવાઇ-ઓહિનાણસ્સ પરૂવણં-

- પ. સે કિં તં પડિવાઇ ઓહિનાણં ?
૩. પડિવાઇ ઓહિનાણં જણં જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહભાગં વા, સંખેજ્જહભાગં વા, વાલગ્ગં વા, વાલગ્ગપુહત્તં વા, લિક્કં વા, લિક્કપુહત્તં વા, જૂયં વા, જૂયપુહત્તં વા, જવં વા, જવપુહત્તં વા, અંગુલં વા, અંગુલપુહત્તં વા, પાયં વા, પાયપુહત્તં વા, વિયત્થિં વા, વિયત્થિપુહત્તં વા, રયણિં વા, રયણિપુહત્તં વા, કુચ્છિં વા, કુચ્છિપુહત્તં વા, ધણુયં વા, ધણુપુહત્તં વા, ગાઠયં વા, ગાઠયપુહત્તં વા, જોયણં વા, જોયણપુહત્તં વા, જોયણસયં વા, જોયણસયપુહત્તં વા, જોયણસહસ્સં વા, જોયણસહસ્સપુહત્તં વા, જોયણસયસહસ્સં વા, જોયણસયસહસ્સપુહત્તં વા, જોયણકોઢિં વા, જોયણકોઢિપુહત્તં વા, જોયણકોઢાકોઢિં વા, જોયણકોઢાકોઢિપુહત્તં વા, જોયણ સંખેજ્જં વા, જોયણસંખેજ્જપુહત્તં વા, જોયણ અસંખેજ્જં વા, જોયણ અસંખેજ્જપુહત્તં વા, ઉક્કોસેણં લોગં વા, પાસિત્તા ણં પડિવાઇજ્જા ।

સે તં પડિવાઇ ઓહિનાણં - તંદી. સુ. ૨૩

(૬) અપડિવાઇ-ઓહિનાણસ્સ પરૂવણં-

- પ. સે કિં તં અપડિવાઇ ઓહિનાણં ?
૩. અપડિવાઇ ઓહિનાણં જેણં અલોગસ્સ ઇગમ્મવિ આગાસપ્પેસં પાસેજ્જા તેણ પરં અપડિવાઇ ઓહિનાણં ।

(૫) પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનનું સ્વરુપ શું છે ?
૩. પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન જથ્થન્ય અંગુળનાં અસંખ્યાતમાં ભાગ કે સંખ્યાતમો ભાગ, બાલામ્ર, બાલામ્રપૃથક્ત્વ, લીખ કે લીખપૃથક્ત્વ, યુગ કે યુગ પૃથક્ત્વ, જવ કે જવપૃથક્ત્વ, અંગુળ કે અંગુળ પૃથક્ત્વ, પાદ કે પાદપૃથક્ત્વ, વિતસ્તિ કે વિતસ્તિ પૃથક્ત્વ, રત્નિ (હાથ પરિમાણ) કે રત્નિપૃથક્ત્વ, કુક્ષિ (બે હસ્તપરિમાણ) કે કુક્ષિપૃથક્ત્વ, ધનુષ (ચાર હાથ પરિમાણ) કે ધનુષ પૃથક્ત્વ, ગવ્યૂતિ કે ગવ્યૂતિ પૃથક્ત્વ, યોજન કે યોજન પૃથક્ત્વ, યોજનશત કે યોજનશત પૃથક્ત્વ, યોજન-સહસ્ત્ર (એક હજાર યોજન) કે યોજન-સહસ્ત્ર પૃથક્ત્વ, લાખ યોજન કે લાખ યોજનપૃથક્ત્વ, યોજનકોટિ (એક કરોડ યોજન) કે યોજન કોટિ પૃથક્ત્વ, યોજન કોડા કોડી કે યોજન કોડા કોડી પૃથક્ત્વ, સંખ્યાત યોજન કે સંખ્યાત યોજન પૃથક્ત્વ, અસંખ્યાત યોજન કે અસંખ્યાત યોજન પૃથક્ત્વ, અથવા ઉત્કૃષ્ટ રુપથી સંપૂર્ણ લોકને જોઈને જે અવધિજ્ઞાન નષ્ટ થઈ જાય છે તેને પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

આ પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનનું સ્વરુપ છે.

(૬) અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન શું છે ?
૩. જે અવધિજ્ઞાનના જ્ઞાતા અલોકનાં એક આકાશ-પ્રદેશને પણ જાણે છે અને જુવે છે. અર્થાત્ જાણવાની ક્ષમતાવાળા થઈ જાય છે. તે અપ્રતિપાતિ (જીવન પર્યંત રહેનાર) અવધિજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે.

સે તં અપડિવાઈ ઓહિનાણં । - નંદી. સુ. ૨૪

૮૮. ઓહિનાણસ્સ ચેત્તં-

જાવડયા તિસમયાહારગસ્સ, સુહુમસ્સ પળગજીવસ્સ ।
ઓગાહણા જહન્ના, ઓહીચેત્તં જહન્નં તુ ॥૪૫॥

સવ્વબહુઅગણિજીવા, ણિરંતરં જત્તિયં ભરિજ્જંસુ ।
ચેત્તં સવ્વદિસાગં, પરમોહી ચેત્તનિદ્દિદ્દટ્ઠો ॥૪૬॥

અંગુલમાવલિયાણં ભાગમસંખેજ્જ દોસુ સંખેજ્જા ।

અંગુલમાવલિયંતો આવલિયા અંગુલપુહત્તં ॥૪૭॥

હત્થમ્મિ મુહુત્તંતો, દિવસંતો ગાઉયમ્મિ વોદ્ધવ્વો ।

જોયણ દિવસપુહત્તં, પક્કંતો પળ્લવીસાઓ ॥૪૮॥

ભરહમ્મિ અદ્ધમાસો, જંબુદ્દીવમ્મિ સાહિઓ માસો ।

વાસં ચ મળુયલોપ્પ, વાસપુહત્તં ચ રૂયગમ્મિ ॥૪૯॥

સંખેજ્જમ્મિ ડ કાલે દીવ-સમુદ્દા વિ હોંતિ સંખેજ્જા ।

કાલમ્મિ અસંખેજ્જે દીવ-સમુદ્દા ડ ભડયવ્વા ॥૫૦॥

આ અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.

૮૮. અવધિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર :

ત્રણ સમયનાં આહારક સૂક્ષ્મ-નિગોદ જીવની જઘન્ય અવગાહના જેટલી થાય છે તેટલો જ જઘન્ય અવધિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર છે.

સમસ્ત સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત અગ્નિકાયનાં જીવ બધી દિશાઓમાં જેટલું ક્ષેત્ર નિરંતર પરિપૂર્ણ કરે છે તેટલું જ ક્ષેત્ર પરમાવધિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર છે.

જો અવધિજ્ઞાની ક્ષેત્રથી અંગુળનાં અસંખ્યાતમાં ભાગને જાણે છે તો કાળથી આવલિકાનાં અસંખ્યાતમા ભાગને જાણે છે.

જો ક્ષેત્રથી અંગુળનાં સંખ્યાતમાં ભાગને જાણે છે તો કાળથી આવલિકાનાં સંખ્યાતમાં ભાગને જાણે છે.

જો ક્ષેત્રથી અંગુળ પ્રમાણ ક્ષેત્રને જાણે છે તો કાળથી આવલિકાથી કંઈક ઓછું જુવે છે.

જો સંપૂર્ણ આવલિકા પ્રમાણ કાળ જુવે છે તો ક્ષેત્રથી અંગુળ પૃથક્ત્વ (અનેક અંગુળ) પ્રમાણ ક્ષેત્રને જુવે છે.

જો અવધિજ્ઞાની ક્ષેત્રથી એક હાથ ક્ષેત્ર જુવે છે તો કાળથી કંઈક ન્યૂન એક મુહૂર્ત જુવે છે અને કાળથી કંઈક ઓછું એક દિવસ જુવે છે તો ક્ષેત્રથી એક ગાઉ (કોસ પરિમાણ) જુવે છે.

જો ક્ષેત્રથી યોજન પરિમાણ (ચાર કોસ) જુવે તો કાળથી દિવસ પૃથક્ત્વ સુધી જુવે છે.

જો કાળથી કંઈક ન્યૂન એક પક્ષ જુવે તો ક્ષેત્રથી પચ્ચીસ યોજન સુધી જુવે છે.

જો ક્ષેત્રથી સંપૂર્ણ ભરતક્ષેત્રને જુવે તો કાળથી અર્ધમાસ પરિમિત (ભૂત ભવિષ્ય) કાળને જાણે છે.

જો ક્ષેત્રથી જંબૂદ્વીપ સુધી જુવે તો કાળથી એક માસથી પણ વધારે ભૂત, ભવિષ્યકાળને જુવે છે.

જો ક્ષેત્રથી મનુષ્યલોક પરિમાણ ક્ષેત્રને જુવે તો કાળથી એક વર્ષ સુધી ભૂત, ભવિષ્યકાળને જુવે છે.

જો ક્ષેત્રથી રુચક ક્ષેત્ર સુધી જુવે તો કાળથી વર્ષ પૃથક્ત્વ (અનેક વર્ષ) ભૂત અને ભવિષ્ય કાળને જાણે છે.

જો અવધિજ્ઞાની કાળથી સંખ્યાતકાળને જાણે છે તો ક્ષેત્રથી સંખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્ર સુધી જાણે છે અને અસંખ્યાત કાળ જાણવા પર ક્ષેત્રથી દ્વીપો અને સમુદ્રોને ભજનાથી જાણે છે અર્થાત્ કોઈ સંખ્યાત અને કોઈ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર જાણે છે.

કાલે ચઠ્ઠહ વુડ્ઢી, કાલો ભઇયવ્વો ખેત્તવુડ્ઢીએ ।

વુડ્ઢીએ દવ્વ-પજ્જવ ભઇયવ્વા ખેત્ત-કાલા ડ ॥૫૧॥

સુહુમો ય હોઇ કાલો, તત્તો સુહુમયરં હવઇ ખેત્તં ।

અંગુલસેઢિમેત્તે ઓસપ્પિણિઓ અસંખ્વેજ્જા ॥૫૨॥

- નંદી. સુ. ૧૪

૮૯. ઓહિનાણસ્સ સામિત્ત પરૂવણં-

ણેરહાએ-દેવ-તિત્થંકરા ય, ઓહિસ્સ બાહિરા હોંતિ ।

પાસંતિ સવ્વઓ ખલુ, સેસા દેસેણ પાસંતિ ॥૫૪॥

સે તં ઓહિનાણં ।

- નંદી. સુ. ૨૭

૯૦. ઓહિનાણભેયસ્સ ડવસંહારો-

ઓહી ભવપચ્ચઇઓ, ગુણપચ્ચઇઓ ય વણ્ણિઓ ઈસો^૧ ।

તસ્સ ય બહૂ વિગપ્પા, દવ્વે ખેત્તે ય કાલે ય ॥૫૩॥

- નંદી. સુ. ૨૬

૯૧. ઓહિનાણસ્સ અંતો બાહિરદાર પરૂવણં-

પ. દં. ૧. ણેરહયા ણં ભંતે ! ઓહિસ્સ કિં અંતો બાહિં^૨ ?

ડ. ગોયમા ! અંતો, નો બાહિં ।

દં. ૨-૧૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારા ।

પ. દં. ૨૦. પંચેન્દ્રિય-તિરિક્ખવજોણિયાણં ભંતે !
ઓહિસ્સ કિં અંતો બાહિં ?

ડ. ગોયમા ! નો અંતો, બાહિં ।

પ. દં. ૨૧. મણૂસાણં ભંતે ! ઓહિસ્સ કિં અંતો બાહિં ?

ડ. ગોયમા ! અંતો વિ, બાહિં વિ ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમન્તર-જોહિસિય-વેમાણિયાણં
જહા ણેરહયાણં ।

- પણ્ણ. પ. ૩૩, સુ. ૨૦૧૭-૨૦૨૧

અવધિજ્ઞાનમાં કાળની વૃદ્ધિ થવાથી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ ચારેયની વૃદ્ધિ થાય છે. ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ થવાથી કાળની વૃદ્ધિમાં ભજના છે. અર્થાત્ કોઈની કાળની વૃદ્ધિ થાય છે અને કોઈની થતી નથી.

અવધિજ્ઞાનમાં દ્રવ્ય અને પર્યાયની વૃદ્ધિ થવાથી ક્ષેત્ર અને કાળમાં વૃદ્ધિની ભજના થાય છે. અર્થાત્ ક્ષેત્રકાળ વૃદ્ધિ પામે પણ છે અને નથી પણ પામતા. કારણકે- કાળ સૂક્ષ્મ હોય છે. પરંતુ ક્ષેત્ર તેનાથી પણ સૂક્ષ્મતર થાય છે. તેનું કારણ એ છે કે એક અંગુળ પ્રથમ શ્રેણીરુપ ક્ષેત્રમાં અસંખ્યાત અવસર્પિણીઓ જેટલા સમય હોય છે.

૯૯. અવધિજ્ઞાનનાં સ્વામિત્વનું પ્રરૂપણ :

નારક, દેવ અને તીર્થંકર અવધિજ્ઞાનથી અબાહ્ય (યુક્ત) જ હોય છે અને તે બધી દિશાઓ અને વિદિશાઓને જુવે છે. શેષ મનુષ્ય અને તિર્યંચ એક દેશથી જુવે છે.

આ અવધિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.

૯૦. અવધિજ્ઞાનનાં ભેદોનો ઉપસંહાર :

અવધિજ્ઞાન ભવપ્રત્યયિક અને શુણપ્રત્યયિક બે પ્રકારનાં કહ્યા છે અને તેના પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી ઘણા વિકલ્પ કહ્યા છે.

૯૧. અવધિજ્ઞાનનાં આભ્યંતર-બાહ્ય દારનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું નારક અવધિજ્ઞાનનાં અંદર છે કે બાહર છે ?

ડ. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનનાં અંદર છે, બાહર નથી,
દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યંચયોનિક અવધિજ્ઞાનનાં અંદર છે કે બાહર છે ?

ડ. ગૌતમ ! તે અંદર નથી, બાહર છે.

પ્ર. દં. ૨૧. ભંતે ! મનુષ્ય અવધિજ્ઞાનનાં અંદર છે કે બાહર છે ?

ડ. ગૌતમ ! તે અંદર પણ છે અને બાહર પણ છે.

દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોનું વર્ણન નૈરયિકોનાં સમાન છે.

૧. રાય. સુ. ૨૪૧

૨. જો અવધિજ્ઞાની પોતાની જગ્યાથી ચારેય દિશાઓમાં જોતો જાય છે તો તે અવધિજ્ઞાનીની અંદર છે.

જો અવધિજ્ઞાની પોતાની જગ્યાથી એક જ દિશાઓમાં જોતો જાય છે તો તે અવધિજ્ઞાનીની બહાર છે.

૧૨. ચતુર્વીસદંડાસુ દેસોહી સવ્વોહી પરૂવણં-

પ. દં. ૧. ણેરહયા ણં ભંતે ! કિં દેસોહી સવ્વોહી ?

૩. ગોયમા ! દેસોહી, ણો સવ્વોહી ।

દં. ૨-૧૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારાણં ।

પ. દં. ૨૦. પંચેદિય તિરિક્ખજોણિયાણં ભંતે ! કિં દેસોહી સવ્વોહી ?

૩. ગોયમા ! દેસોહી, ણો સવ્વોહી ।

પ. દં. ૨૧. મણૂસાણં ભંતે ! કિં દેસોહી સવ્વોહી ?

૩. ગોયમા ! દેસોહી વિ, સવ્વોહી વિ ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિયાણં જહા ણેરહયાણં ।

- પણ્ણ. પ. ૩૩, સુ. ૨૦૨૨-૨૦૨૬

૧૩. ચતુર્વીસદંડાસુ ઓહિણાણેણ જાણણ પાસણં ખેત્ત પરૂવણં-

પ. દં. ૧. ણેરહયા ણં ભંતે ! કેવહયંં ખેત્તં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અદ્ધ ગાહયંં, ઉક્કોસેણંં ચત્તારિ ગાહયાહંં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

પ. રયણપ્પભાપુઢવિણેરહયા ણં ભંતે ! કેવહયંંં ખેત્તંં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણંં અદ્ધુટ્ઠાહંં ગાહયાહંં, ઉક્કોસેણંંં ચત્તારિ ગાહયાહંં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

પ. સવ્કરપ્પભાપુઢવિણેરહયા ણં ભંતે ! કેવહયંંં ખેત્તંં ઓહિણા જાણંતિ, પાસંતિ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણંં તિણ્ણિ ગાહયાહંં, ઉક્કોસેણંંં અદ્ધુટ્ઠાહંં ગાહયાહંં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

પ. વાલુયપ્પભાપુઢવિણેરહયા ણં ભંતે ! કેવહયંંંં ખેત્તંંં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?

૯૨. ચોવીસ દંડકોમાં દેશાવધિ - સર્વાવધિનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારકોનું અવધિજ્ઞાન દેશાવધિ છે કે સર્વાવધિ છે ?

૩. ગૌતમ ! તેનું અવધિજ્ઞાન દેશાવધિ છે, સર્વાવધિ નથી.

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય - તિર્યચયોનિકોનું અવધિજ્ઞાન દેશાવધિ છે કે સર્વાવધિ છે ?

૩. ગૌતમ ! તેનું અવધિજ્ઞાન દેશાવધિ છે, સર્વાવધિ નથી.

પ્ર. દં. ૨૧. ભંતે ! મનુષ્યોનું અવધિજ્ઞાન દેશાવધિ છે કે સર્વાવધિ છે ?

૩. ગૌતમ ! તેનું અવધિજ્ઞાન દેશાવધિ પણ છે, સર્વાવધિ પણ છે.

દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોનું અવધિજ્ઞાન નારકોનાં સમાન દેશાવધિ છે.

૯૩. ચોવીસ દંડકોમાં અવધિજ્ઞાન દ્વારા જાણવા જોવાનાં ક્ષેત્રનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નૈરયિક અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય અડધો ગાઉ સુધી, ઉત્કૃષ્ટ ચાર ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નારક અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય સાડાત્રણ ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટ ચાર ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીનાં નારક અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય ત્રણ ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટ સાડાત્રણ ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! બાલુકાપ્રભા પૃથ્વીનાં નારક અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અઙ્ઘાઙ્ઘાઙ્ઘાં ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં,
ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।
૫. પંકમ્પભાપુઢવિણેરહયા ણં ભંતે ! કેવહયં ચેત્તં
ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં દોણિ ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં,
ઉક્કોસેણં અઙ્ઘાઙ્ઘાઙ્ઘાં ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં ઓહિણા જાણંતિ
પાસંતિ ।
૫. ધૂમપ્પભાપુઢવિણેરહયા ણં ભંતે ! કેવહયં ચેત્તં
ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં દિવહ્ઢં ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં,
ઉક્કોસેણં દો ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।
૫. તમાપુઢવિણેરહયા ણં ભંતે ! કેવહયં ચેત્તં ઓહિણા
જાણંતિ પાસંતિ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં,
ઉક્કોસેણં દિવહ્ઢં ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।
૫. અહેસત્તમાપુઢવિણેરહયા ણં ભંતે ! કેવહયં ચેત્તં
ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અઢ્ઢગાઙ્ઘાઙ્ઘાં,
ઉક્કોસેણં ગાઙ્ઘાઙ્ઘાં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ^૧ ।
૫. દં. ૨. અસુરકુમારા ણં ભંતે ! કેવહયં ચેત્તં ઓહિણા
જાણંતિ પાસંતિ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં પણુવીસં જોયણાઙ્ઘાં,
ઉક્કોસેણં અસંચેજ્જે દીવ-સમુદ્દે ઓહિણા જાણંતિ
પાસંતિ ।
૫. દં. ૩. ણાગકુમારા ણં ભંતે ! ઓહિણા કેવહયં ચેત્તં
જાણંતિ પાસંતિ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં પણુવીસં જોયણાઙ્ઘાં,
ઉક્કોસેણં સંચેજ્જે દીવ-સમુદ્દે ઓહિણા જાણંતિ
પાસંતિ ।
- દં. ૪-૧૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારા^૨ ।
૫. દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયા ણં ભંતે !
કેવહયં ચેત્તં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?

૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય અઢીગાઉ,
ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે.
- પ્ર. ભંતે ! પંકમ્પભા પૃથ્વીનાં નારક અવધિજ્ઞાનથી
કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય બે ગાઉ,
ઉત્કૃષ્ટ અઢી ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે.
- પ્ર. ભંતે ! ધૂમપ્રભા પૃથ્વીનાં નારક અવધિજ્ઞાનથી
કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય દોઢ ગાઉ,
ઉત્કૃષ્ટ બે ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે.
- પ્ર. ભંતે ! તમ : પ્રભા પૃથ્વીનાં નારક અવધિજ્ઞાનથી
કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય એક ગાઉ,
ઉત્કૃષ્ટ દોઢ ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે.
- પ્ર. ભંતે ! અધઃસપ્તમ પૃથ્વીનાં નારક અવધિજ્ઞાનથી
કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય અડધો ગાઉ,
ઉત્કૃષ્ટ એક ગાઉ સુધી જાણે-જુવે છે.
- પ્ર. દં. ૨. ભંતે ! અસુરકુમારદેવ અવધિજ્ઞાનથી કેટલા
ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય પચ્ચીસ યોજન,
ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોને જાણે-જુવે છે.
- પ્ર. દં. ૩. ભંતે ! નાગકુમારદેવ અવધિજ્ઞાનથી કેટલા
ક્ષેત્રને જાણે -જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય પચ્ચીસ યોજન,
ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્રોને જાણે-જુવે છે.
- દં. ૪. ૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું
જોઈએ.
- પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યયયોનિક જીવ
અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

૧. જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૮૮(૨)

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહાગં,
ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જે દીવ-સમુદ્દે ।

પ. દં. ૨૧. મણૂસા ણં ભંતે ! કેવઇયંં યેત્તં ઓહિણા
જાણંતિ પાસંતિ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહાગં,
ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જાઇં અલોએ લોયપમાણમેત્તાઇં
ખંડાઇં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

દં. ૨૨. વાણમંતરા જહા ણાગકુમારા ।

પ. દં. ૨૩. જોહિસિયા ણં ભંતે ! કેવઇયંં યેત્તં ઓહિણા
જાણંતિ પાસંતિ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સંખેજ્જે દીવ-સમુદ્દે,
ઉક્કોસેણ વિ સંખેજ્જે દીવ-સમુદ્દે ।

પ. દં. ૨૪. સોહમ્મદેવા ણં ભંતે ! કેવઇયંં યેત્તં ઓહિણા
જાણંતિ પાસંતિ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહાગં,
ઉક્કોસેણં અહે -જાવ- ઇમીસે રયણપ્પમાએ પુઢવીએ
હેટ્ઠિલ્લે ચરિમંતે, તિરિયંં -જાવ- અસંખેજ્જે દીવ-
સમુદ્દે, ઉડ્ઢં -જાવ- સગાઇં વિમાણાઇં ઓહિણા
જાણંતિ પાસંતિ ।

એવંં ઈસાણગદેવા વિ ।

સણંકુમારદેવા માહિંદગદેવા વિ એવંં ચેવ ।

ણવરં-અહે -જાવ- વોચ્ચાએ સવ્કરપ્પમાએ પુઢવીએ
હેટ્ઠિલ્લે ચરિમંતે ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

બંભલોગ-લંતગદેવા તચ્ચાએ પુઢવીએ હેટ્ઠિલ્લે
ચરિમંતે ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

મહાસુવ્ક-સહસ્સારગદેવા ચડ્ઢ્ઠીએ પંકપ્પમાએ પુઢ-
વીએ હેટ્ઠિલ્લે ચરિમંતે ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

આણય-પાણય-આરણ-અચ્ચુયદેવા અહે -જાવ-
પંચમાએ ધૂમપ્પમાએ પુઢવીએ હેટ્ઠિલ્લે ચરિમંતે
ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય અંગુળનાં
અસંખ્યાતમાં ભાગને જાણે-જુવે છે.
ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્રોને જાણે-જુવે છે.

પ્ર. દં. ૨૧. ભંતે ! મનુષ્ય અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને
જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય અંગુળનાં
અસંખ્યાતમાં ભાગ ક્ષેત્રને,
ઉત્કૃષ્ટ અલોકમાં લોક પ્રમાણ અસંખ્ય પંડોને
જાણે-જુવે છે.

દં. ૨૨. વાણવ્યંતર દેવોનાં જાણવા જોવાની ક્ષેત્ર
સીમા નાગકુમાર દેવોની જેમ છે.

પ્ર. દં. ૨૩. ભંતે ! જ્યોતિષ્કદેવ અવધિજ્ઞાનથી કેટલા
ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય સંખ્યાત દ્વીપ-
સમુદ્રોને,
ઉત્કૃષ્ટ પણ સંખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્રોને જાણે-જુવે છે.

પ્ર. દં. ૨૪. ભંતે ! સૌધર્મ દેવકલ્પનાં દેવ અવધિજ્ઞાનથી
કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય અંગુળનાં
અસંખ્યાતમાં ભાગ ક્ષેત્રને અને
ઉત્કૃષ્ટ નીચે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નીચલા
ચરમાન્ત સુધી, તિરછા અસંખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્રો સુધી
અને ઉપર પોત-પોતાના વિમાનો સુધી
અવધિજ્ઞાનથી જાણે જુવે છે.

આ પ્રમાણે ઈશાન કલ્પ દેવોનાં વિષયમાં પણ
સમજવું જોઈએ.

સનત્કુમાર અને માહેન્દ્રકલ્પ દેવોના વિષયમાં
પણ આ પ્રમાણે કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : તે નીચે બીજી શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીનાં
નીચલા ચરમાન્ત સુધી જાણે-જુવે છે.

બ્રહ્મલોક અને લાંતક દેવ અવધિજ્ઞાનથી ત્રીજી
પૃથ્વીનાં નીચલા ચરમાન્ત સુધી જાણે-દેખે છે.
(બાકી બધુ પૂર્વવત્ છે.)

મહાશુક અને સહસ્ત્રાર કલ્પનાં દેવ અવધિજ્ઞાનથી
ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીનાં નીચલા ચરમાન્ત સુધી
જાણે-દેખે છે.

આન્ત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુતદેવ
અવધિજ્ઞાનથી નીચે પાંચમી ધૂમપ્રભા પૃથ્વીનાં
નીચલા ચરમાન્ત સુધી જાણે-જુવે છે.

હેટ્ઠિમ-મજ્જિમગેવેજ્જગદેવા અહે -જાવ- છટ્ઠાએ તમાએ પુઢવીએ હેટ્ઠિલ્લે ચરિમંતે ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

પ. ઉવરિમગેવેજ્જગદેવા ણં ભંતે ! કેવઇયં ચેત્તં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?

ઉ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ અસંખેજ્જઇભાગં, ઉક્કોસેણં અહેસત્તમાએ પુઢવીએ હેટ્ઠિલ્લે ચરિમંતે, તિરિયં -જાવ- અસંખેજ્જે દીવ-સમુદ્દે, ઉદ્ઢં -જાવ- સગાઇં વિમાણાઇં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ।

પ. અણુત્તરોવવાઇયદેવા ણં ભંતે ! કેવઇયં ચેત્તં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ ?

ઉ. ગોયમા ! સંભિન્નં લોગણાલિં ઓહિણા જાણંતિ પાસંતિ^૧ ।

- પળ્ણ. પ. ૩૩, સુ. ૧૧૮૩-૨૦૦૭

૧૪. ચડવીસદંડએસુ ઓહીણાણસ્સ સંઠાણ પરૂવણં-

પ. દં. ૧. ણેરઇયાણં ભંતે ! ઓહી કિં સંઠિએ પળ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! તપ્પગારસંઠિએ પળ્ણત્તે ।

પ. દં. ૨. અસુરકુમારાણં ભંતે ! ઓહી કિં સંઠિએ પળ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! પલ્લગસંઠિએ પળ્ણત્તે ।

દં. ૩-૧૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારાણં ।

પ. દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયાણં ભંતે ! ઓહી કિં સંઠિએ પળ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! ણાણાસંઠાણસંઠિએ પળ્ણત્તે ।

દં. ૨૧. એવંમણૂસાણ વિ ।

પ. દં. ૨૨. વાણમંતરાણં ભંતે ! ઓહી કિં સંઠિએ પળ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! પઢહસંઠાણસંઠિએ પળ્ણત્તે ।

પ. દં. ૨૩. જોઇસિયાણં ભંતે ! ઓહી કિં સંઠિએ પળ્ણત્તે ?

નીચેના અને મધ્યના શ્રૈવેયક દેવ અવધિજ્ઞાનથી નીચે છઠી તમઃપ્રભાપૃથ્વીનાં નીચલા ચરમાન્ત સુધી જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! ઉપરનાં શ્રૈવેયક દેવ અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી જઘન્ય અંગુળનાં અસંખ્યાતમા ભાગ ક્ષેત્રને અને ઉત્કૃષ્ટ અધઃસપ્તમ પૃથ્વીનાં નીચલા ચરમાન્ત સુધી, તિરછા અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર સુધી, ઉપર પોતાના વિમાનો સુધી અવધિજ્ઞાનથી જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! અનુત્તરોપપાતિક દેવ અવધિજ્ઞાનથી કેટલા ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે અવધિજ્ઞાનથી સંપૂર્ણ લોકનાડીને જાણે-જુવે છે.

૯૪. ચોવીસ દંડકોમાં અવધિજ્ઞાનનાં સંસ્થાનનું પ્રરુપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારકોનું અવધિજ્ઞાન ક્યા આકાર-વાણુ કહ્યુ છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે તપ્ર (હોડી)નાં આકારનું કહ્યુ છે.

પ્ર. દં. ૨. ભંતે ! અસુરકુમારોનું અવધિજ્ઞાન ક્યા આકારનું કહ્યુ છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે પલ્લક (ધાન્ય માપવાનું પાત્ર) નાં આકારનું કહ્યુ છે.

દં. ૩-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધીનાં અવધિજ્ઞાનનાં સંસ્થાન જાણવાં જોઈએ.

પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિકોનું અવધિજ્ઞાન ક્યા આકારનું કહ્યુ છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે નાના આકારવાણુ કહ્યુ છે.

દં. ૨૧. આ પ્રમાણે મનુષ્યોનાં અવધિજ્ઞાનનાં સંસ્થાન જાણવાં જોઈએ.

પ્ર. દં. ૨૨. ભંતે ! વાણવ્યંતર દેવોનું અવધિજ્ઞાન ક્યા આકારનું કહ્યુ છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે વાધનાં આકારનું કહ્યુ છે.

પ્ર. દં. ૨૩. ભંતે ! જ્યોતિષ્કદેવોનું અવધિજ્ઞાન ક્યા આકારનું કહ્યુ છે ?

૩. ગોયમા ! ક્ષલ્લરિસંઠાણસંઠિણ પ્ણત્તે ।
 ૫. દં. ૨૪. સોહમ્મગદેવાણં ભંતે ! ઓહી કિં સંઠિણ પ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! ઉદ્ધમુદ્ગાગારસંઠિણ પ્ણત્તે ।
એવં -જાવ- અચ્ચુયદેવાણં ।
 ૫. ગેવેજ્જગદેવાણં ભંતે ! ઓહી કિં સંઠિણ પ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! પુપ્ફચંગેરિસંઠિણ પ્ણત્તે ।
 ૫. અણુત્તરોવવાહ્યાણં ભંતે ! ઓહી કિં સંઠિણ પ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! જવણાલિયાસંઠિણ ઓહી પ્ણત્તે ।
 - પ્ણ. ૫. ૩૩, સુ. ૨૦૦૮-૨૦૧૬

૧૫. ચત્તવીસદંડેસુ ઓહિનાણસ્સ આણુગામિત્તાહ પરૂવણં-

૫. દં. ૧. ણેરહ્યાણં ભંતે ! ઓહી કિં
 ૧. આણુગામિણ, ૨. અણાણુગામિણ, ૩. વહ્ધમાણણ, ૪. હીયમાણણ, ૫. પહ્ધિવાઈ, ૬. અપહ્ધિવાઈ, ૭. અવહ્ધિણ, ૮. અણવહ્ધિણ ?
 ૩. ગોયમા ! આણુગામિણ, ણો અણાણુગામિણ, નો વહ્ધમાણણ, નો હીયમાણણ, નો પહ્ધિવાઈ, અપહ્ધિવાઈ, અવહ્ધિણ, નો અણવહ્ધિણ ।
દં. ૨-૧૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારાણં ।
 ૫. દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયાણં ભંતે ! ઓહી કિં આણુગામિણ -જાવ- અણવહ્ધિણ ?
 ૩. ગોયમા ! આણુગામિણ વિ -જાવ- અણવહ્ધિણ વિ ।
દં. ૨૧. એવં મણૂસાણ વિ ।
 દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિયાણં જહા ણેરહ્યાણં ।
 - પ્ણ. ૫. ૩૩, સુ. ૨૦૨૭-૨૦૩૧

૩. ગૌતમ ! તે ઝાલરનાં આકારનું કહ્યું છે.
 ૫. દં. ૨૪. ભંતે ! સૌધર્મ દેવોનું અવધિજ્ઞાન કયા આકારનું કહ્યું છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે ઉર્ધ્વ મૃદંગનાં આકારનું કહ્યું છે.
આ પ્રમાણે અચ્ચુતદેવો સુધીનાં અવધિજ્ઞાનનાં આકાર સમજવા જોઈએ.
 ૫. ભંતે ! ઐવેયકદેવોનું અવધિજ્ઞાન કયા આકારનું કહ્યું છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે કૂલ રાખવાની છાબડીનાં આકારનું કહ્યું છે.
 ૫. ભંતે ! અણુત્તરોપપાતિક દેવોનું અવધિજ્ઞાન કયા આકારનું કહ્યું છે.
 ૩. ગૌતમ ! તેનું અવધિજ્ઞાન યવનાલિકાનાં આકારનું કહ્યું છે.

૧૬. ચોવીસ દંડકોમાં અવધિજ્ઞાનનાં આનુગામિત્વાદિનું પ્રરૂપણ :

૫. દં. ૧. ભંતે ! નારકોનું અવધિજ્ઞાન શું :
 ૧. આનુગામિક છે, ૨. અનાનુગામિક છે, ૩. વર્ધમાન છે, ૪. હીયમાન છે, ૫. પ્રતિપાતી છે, ૬. અપ્રતિપાતી છે, ૭. અવસ્થિત છે કે ૮. અનવસ્થિત છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે આનુગામિક છે, પરંતુ અનાનુગામિક, વર્ધમાન, હીયમાન, પ્રતિપાતી અને અનવસ્થિત નથી, અપ્રતિપાતી અને અવસ્થિત છે.
દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધીનાં અવધિજ્ઞાનનાં માટે જાણવું જોઈએ.
 ૫. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોનિકોનું અવધિજ્ઞાન આનુગામિક છે -યાવત્- અનવસ્થિત છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે આનુગામિક પણ છે -યાવત્- અનવસ્થિત પણ છે.
દં. ૨૧. આ પ્રમાણે મનુષ્યોનાં અવધિજ્ઞાનનાં માટે જાણવું જોઈએ.
 દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોનું વર્ણન નારકો જેવું છે.

૧. (ક) વિયા. મ. ૧૬, ડ. ૧૦, સુ. ૧

(ચ) સમ. સુ. ૧૫૩

૧૬. મળપજ્જવનાણસ્સ લક્ષણં-

મળપજ્જવનાણં પુણ, જળમળપરિચિંતિયત્થપાગડણં ।

માણુસંખેત્તણિવદ્ધં, ગુણપચ્ચઇયં ચરિત્તવઓ ॥૫૫॥

- નંદી. સુ. ૩૮

૧૭. મળપજ્જવનાણસ્સ ભેયા-

તં ચ દુવિહં ઉપ્પજ્જઇ, તં જહા-

૧. ઉજ્જુમઈ ય, ૨. વિઝલમઈ ય^૧ ।

- નંદી. સુ. ૩૬ (ખ)

૧૮. મળપજ્જવનાણસ્સ સામિત્ત પરૂવણં-

પ. સે કિ તં મળપજ્જવનાણં ?

મળપજ્જવનાણે ણં ભંતે ! કિં મળુસ્સાણં ઉપ્પજ્જઇ,
અમળુસ્સાણં ઉપ્પજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! મળુસ્સાણં, ણો અમળુસ્સાણં ।

પ. જઇ મળુસ્સાણં-કિં સમ્મુચ્છિમમળુસ્સાણં, ગલ્ભવકંતિય-
તિય મળુસ્સાણં ?

૩. ગોયમા ! ણો સમ્મુચ્છિમમળુસ્સાણં, ગલ્ભવકંતિય-
મળુસ્સાણં ઉપ્પજ્જઇ ।

પ. જઇ ગલ્ભવકંતિય-મળુસ્સાણં

કિં કમ્મભૂમિઅ-ગલ્ભવકંતિય મળુસ્સાણં ?

અકમ્મભૂમિઅ-ગલ્ભવકંતિય-મળુસ્સાણં ?

અંતરદીવગ-ગલ્ભવકંતિય-મળુસ્સાણં ?

૩. ગોયમા ! કમ્મભૂમિઅ- ગલ્ભવકંતિય-મળુસ્સાણં,
ણો અકમ્મભૂમિઅ - ગલ્ભવકંતિય - મળુસ્સાણં,
ણો અંતરદીવગ- ગલ્ભવકંતિય મળુસ્સાણં ।

પ. જઇ કમ્મભૂમિઅ-ગલ્ભવકંતિય-મળુસ્સાણં,

કિં સંખેજ્જવાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગલ્ભવકંતિય-
મળુસ્સાણં,

અસંખેજ્જવાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગલ્ભવકંતિય-
મળુસ્સાણં ?

૯૬. મન:પર્યવજ્ઞાનનું લક્ષણ :

મન:પર્યવજ્ઞાન બધા જીવોનાં મનમાં વિચારેલ અર્થને પ્રકટ કરનાર છે અને મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં સીમિત તથા ચારિત્રયુક્ત સાધુનાં ક્ષયોપશમ ગુણથી ઉત્પન્ન થનાર છે.

૯૭. મન: પર્યવજ્ઞાનનાં ભેદ :

તે (મન: પર્યવજ્ઞાન) બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઋજુમતિ, ૨. વિપુલમતિ.

૯૮. મન:પર્યવજ્ઞાનનાં સ્વામિત્વનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! મન:પર્યવજ્ઞાનનું શું સ્વરૂપ છે ?

ભંતે ! તે મન:પર્યવજ્ઞાન મનુષ્યોને ઉત્પન્ન થાય છે કે અમનુષ્યોને ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! (મન:પર્યવજ્ઞાન) મનુષ્યોને જ ઉત્પન્ન થાય છે, અમનુષ્યોને થતું નથી.

પ્ર. જો મનુષ્યોને ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સમ્મુચ્છિમ મનુષ્યોને ઉત્પન્ન થાય છે કે ગર્ભ વ્યુત્કાન્તિક મનુષ્યોને ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! સમ્મુચ્છિમ મનુષ્યોને ઉત્પન્ન થતું નથી. પરંતુ ગર્ભ વ્યુત્કાન્તિક મનુષ્યોને ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્ર. જો ગર્ભજ મનુષ્યોને જ મન: પર્યવજ્ઞાન થાય છે તો શું કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોને થાય છે ? અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોને થાય છે ? કે અંતરદીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોને થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોને જ મન:પર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોને ઉત્પન્ન થતું નથી. અંતર દીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોને પણ ઉત્પન્ન થતું નથી.

પ્ર. જો કર્મભૂમિજ મનુષ્યોને જ મન: પર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તો -

શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોને થાય છે ?

કે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોને થાય છે ?

૧. (ક) ઠાણં. અ. ૨, ૩. ૧, સુ. ૬૦/૧૬

(ખ) રાય. સુ. ૨૪૧

સંજયા-સંજય સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ-સંખેજ્જવાસાઉય-
કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં ?

૩. ગોયમા ! સંજય સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ- સંખેજ્જ-
વાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં,

ણો અસંજય સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ-સંખેજ્જવા-
સાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં,

ણો સંજયા-સંજય સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ- સંખેજ્જ-
વાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં ।

૫. જઇ સંજય-સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ-સંખેજ્જ-
વાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં,
કિં પમત્તસંજય-સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ- સંખેજ્જ-
વાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં ?

અપમત્તસંજય-સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ-સંખેજ્જવા-
સાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં ?

૩. ગોયમા ! અપમત્તસંજય-સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ-
સંખેજ્જવાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં,

ણો પમત્તસંજય-સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ-સંખેજ્જવા-
સાઉય- કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-મણુસ્સાણં ।

૫. જઇ અપમત્તસંજય-સમ્મદિદદિઠિ-પજ્જત્તગ-
સંખેજ્જવાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-
મણુસ્સાણં-

કિં ઇહિંદ્ધપત્ત-અપમત્તસંજય-સમ્મદિદદિઠિ-
પજ્જત્તગ-સંખેજ્જવાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવ-
ક્કંતિય - મણુસ્સાણં ?

અણિહિંદ્ધપત્ત-અપમત્ત-સંજય-સમ્મદિદદિઠિ-
પજ્જત્તગ-સંખેજ્જવાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભ-
વક્કંતિય-મણુસ્સાણં ?

૩. ગોયમા ! ઇહિંદ્ધપત્ત-અપમત્ત-સંજય-સમ્મદિદદિઠિ-
પજ્જત્તગ-સંખેજ્જવાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગબ્ભવક્કંતિય-
મણુસ્સાણં,

કે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ સંયતાસંયત (દેશવિરતિ) સમ્યગ્દષ્ટિ
મનુષ્યોને થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત
કર્મભૂમિજ ગર્ભજ સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને
ઉત્પન્ન થાય છે.

સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ અસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને થતું નથી.

સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ સંયતાસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને પણ
થતું નથી.

૫. જો સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને થાય છે તો -
શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ પ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને થાય
છે ?

કે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ અપ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને
થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત
કર્મભૂમિજ અપ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને
થાય છે.

સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ ગર્ભજ
પ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને થતું નથી.

૫. જો સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ અપ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને
મન:પર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તો -

શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત લબ્ધિધારી અપ્રમત્ત સંયત
સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યોને થાય છે ?

કે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ લબ્ધિ રહિત અપ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ
મનુષ્યોને થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પર્યાપ્ત કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ ઋદ્ધિ રહિત અપ્રમત્ત સંયત સમ્યગ્દષ્ટિ
મનુષ્યોને મન:પર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે.

ળો અણિદ્વિદ્વપત્ત-અપમત્ત-સંજય-સમ્મદ્દિદ્દિઠ-
પજ્જત્તગ-સંખેજ્જવાસાઉય-કમ્મભૂમિઅ-ગમ્મવક્કંતિય-
મણુસ્સાણં મણપજ્જવનાણં સમુપ્પજ્જઈ ।

- નંદી. સુ. ૨૮-૩૬

૧૧. કેવલનાણસ્સ વિત્થરઓ પહુવણં-

- પ. સે કિં તં કેવલનાણં ?
- ઉ. કેવલનાણં દુવિહં પ્ણત્તં, તં જહા-
૧. ભવત્થકેવલનાણં ચ, ૨. સિદ્ધકેવલનાણં ચ ।
- પ. સે કિં તં ભવત્થકેવલનાણં ?
- ઉ. ભવત્થકેવલનાણં દુવિહં પ્ણત્તં, તં જહા-
૧. સજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ,
૨. અજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ ।
- પ. સે કિં તં સજોગિભવત્થકેવલનાણં ?
- ઉ. સજોગિભવત્થકેવલનાણં દુવિહં પ્ણત્તં, તં જહા-
૧. પઢમસમય-સજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ,
૨. અપઢમસમય-સજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ ।
અહવા ૧. ચરિમસમય-સજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ,
૨. અચરિમસમય-સજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ ।
સે તં સજોગિભવત્થકેવલનાણં ।
- પ. સે કિં તં અજોગિભવત્થકેવલનાણં ?
- ઉ. અજોગિભવત્થકેવલનાણં દુવિહં પ્ણત્તં, તં જહા-
૧. પઢમસમય-અજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ,
૨. અપઢમસમય-અજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ ।
અહવા ૧. ચરિમસમય-અજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ,
૨. અચરિમસમય-અજોગિભવત્થકેવલનાણં ચ ।
સે તં અજોગિભવત્થકેવલનાણં ।
સે તં ભવત્થકેવલનાણં ।
- પ. સે કિં તં સિદ્ધકેવલનાણં ?
- ઉ. સિદ્ધકેવલનાણં દુવિહં પ્ણત્તં, તં જહા-
૧. અણંતરસિદ્ધકેવલનાણં ચ,
૨. પરંપરસિદ્ધકેવલનાણં ચ ।
- પ. સે કિં તં અણંતરસિદ્ધકેવલનાણં ?

૯૯. કેવળજ્ઞાનનું વિસ્તારથી પ્રરુપણ :

- પ્ર. કેવળજ્ઞાન શું છે ?
- ઉ. કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. ભવસ્થ-કેવળજ્ઞાન, ૨. સિદ્ધ-કેવળજ્ઞાન.
- પ્ર. ભવસ્થ-કેવળજ્ઞાન કેટલા પ્રકારનાં છે ?
- ઉ. ભવસ્થ-કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. સયોગિભવસ્થ- કેવળજ્ઞાન.
૨. અયોગિભવસ્થ- કેવળજ્ઞાન.
- પ્ર. સયોગિભવસ્થ-કેવળજ્ઞાન શું છે ?
- ઉ. સયોગિભવસ્થ-કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -
૧. પ્રથમ સમય- સયોગિભવસ્થ-કેવળજ્ઞાન,
૨. અપ્રથમ સમય- સયોગિભવસ્થ- કેવળજ્ઞાન.
અથવા ૧. ચરમ સમય- સયોગિભવસ્થ- કેવળજ્ઞાન.
૨. અચરમ સમય- સયોગિભવસ્થ-કેવળજ્ઞાન.
આ સયોગિભવસ્થ કેવળજ્ઞાન છે.
- પ્ર. અયોગિભવસ્થ કેવળજ્ઞાન શું છે ?
- ઉ. અયોગિભવસ્થ કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -
૧. પ્રથમ સમય - અયોગિભવસ્થ કેવળજ્ઞાન,
૨. અપ્રથમસમય- અયોગિભવસ્થ કેવળજ્ઞાન.
અથવા ૧. ચરમ સમય-અયોગિભવસ્થ-કેવળજ્ઞાન,
૨. અચરમસમય - અયોગિભવસ્થ કેવળજ્ઞાન.
આ અયોગિભવસ્થ કેવળજ્ઞાન છે.
આ ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન છે.
- પ્ર. સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન શું છે ?
- ઉ. સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. અનન્તર સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન,
૨. પરંપર સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન.
- પ્ર. અનન્તરસિદ્ધ કેવળજ્ઞાન શું છે ?

૩. અણંતરસિદ્ધકેવલનાણં પળ્ણરસવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-

૧. તિત્થમિદ્ધા, ૨. અતિત્થસિદ્ધા,
૩. તિત્થગરસિદ્ધા, ૪. અતિત્થગરસિદ્ધા,
૫. સયંબુદ્ધસિદ્ધા, ૬. પત્તેયબુદ્ધસિદ્ધા,
૭. બુદ્ધવોહિયસિદ્ધા, ૮. ઇત્થિલિંગસિદ્ધા,
૯. પુરિમલિંગસિદ્ધા, ૧૦. ણપુંસગલિંગસિદ્ધા,
૧૧. મલિંગસિદ્ધા, ૧૨. અળ્ણલિંગસિદ્ધા,
૧૩. ગિહિલિંગસિદ્ધા, ૧૪. ઇગસિદ્ધા,
૧૫. અળેગસિદ્ધા ।

સે તં અણંતરસિદ્ધકેવલનાણં ।

પ. સે કિં તં પરંપરસિદ્ધકેવલનાણં ?

૩. પરમ્પરસિદ્ધકેવલનાણં અળેગવિહં પળ્ણત્તં, તં જહા-

અપદ્ધમસમયસિદ્ધા, દુસમયસિદ્ધા -જાવ- દસસમ-
યસિદ્ધા,

સંખેજ્જસમયસિદ્ધા, અસંખેજ્જસમયસિદ્ધા,
અણંતસમયસિદ્ધા ?

સે તં પરંપરસિદ્ધકેવલનાણં ।

સે તં સિદ્ધકેવલનાણં ।

અહ સવ્વદવ્વ-પરિણામ-ભાવ-વિળ્ણત્તિકારણમણંતં ।

માસયમપ્પડિવાઈ, ઇગવિહં કેવલં નાણં ॥

૩. અનન્તરસિદ્ધ કેવળજ્ઞાન પંદર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. તીર્થ સિદ્ધ, ૨. અતીર્થસિદ્ધ,
૩. તીર્થકર સિદ્ધ, ૪. અતીર્થકર સિદ્ધ,
૫. સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ, ૬. પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ,
૭. બુદ્ધબોધિત સિદ્ધ, ૮. સ્ત્રીલિંગસિદ્ધ,
૯. પુરુષલિંગસિદ્ધ, ૧૦. નપુંસકલિંગસિદ્ધ,
૧૧. સ્વલિંગ સિદ્ધ, ૧૨. અન્યલિંગસિદ્ધ,
૧૩. ગૃહસ્થલિંગ સિદ્ધ, ૧૪. એક સિદ્ધ,
૧૫. અનેક સિદ્ધ.

આ અનન્તર સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન છે.

પ્ર. પરંપરસિદ્ધ કેવળજ્ઞાન શું છે ?

૩. પરંપરસિદ્ધ કેવળજ્ઞાન અનેક પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

અપ્રથમ સમય સિદ્ધ, દ્વિસમય સિદ્ધ -યાવત્- દસ
સમય સિદ્ધ,
સંખ્યાત સમય સિદ્ધ, અસંખ્યાત સમય સિદ્ધ,
અનન્ત સમયસિદ્ધ.

આ પરંપરસિદ્ધ કેવળજ્ઞાન છે.

આ સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન છે.

કેવળજ્ઞાન સંપૂર્ણ દ્રવ્યોને, ઉત્પાદ આદિ પરિણામોને
અને ભાવ (પર્યાયો)ને જાણવાનું કારણ છે. તે
અનન્ત, શાશ્વત તથા અપ્રતિપાતિ છે અને તે એક
જ પ્રકારનો છે.

૧. કેવલનાણે દુવિહં પળ્ણત્તે,

તં જહા- ૧. ભવત્થકેવલનાણે ચેવ, ૨. સિદ્ધકેવલનાણે ચેવ ।

ભવત્થકેવલનાણે દુવિહં પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મજોગિભવત્થકેવલનાણે ચેવ,

૨. અજોગિભવત્થકેવલનાણે ચેવ ।

મજોગિભવત્થકેવલનાણે દુવિહં પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. પદ્ધમસમય-મજોગિભવત્થકેવલનાણે ચેવ,

૨. અપદ્ધમસમય-મજોગિભવત્થકેવલનાણે ચેવ,

અહવા ૧. ચરિમસમય-મજોગિભવત્થકેવલનાણે ચેવ,

૨. અચરિમસમય-મજોગિભવત્થકેવલનાણે ચેવ ।

ઇવં અજોગિભવત્થકેવલનાણે વિ ।

સિદ્ધકેવલનાણે દુવિહં પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અણંતરસિદ્ધકેવલનાણે ચેવ,

૨. પરંપરસિદ્ધકેવલનાણે ચેવ ।

અણંતરસિદ્ધકેવલનાણે દુવિહં પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઇકાણંતરસિદ્ધકેવલનાણે ચેવ,

૨. અળેકાણંતરસિદ્ધકેવલનાણે ચેવ ।

પરંપરસિદ્ધકેવલનાણે દુવિહં પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઇકપરંપરસિદ્ધકેવલનાણે ચેવ,

૨. અળેકપરંપરસિદ્ધકેવલનાણે ચેવ ।

- ઠાળં. અ. ૨, ૩, ૧, મુ. ૬૦/૩-૧૧

કેવલનાણેણઽત્યે, નાઽં જે તત્થ પણ્ણવણજોમ્મે ।
તે ભાસઙ્ગ તિત્થયરો, વઙ્ગજોગસુંં હવઙ્ગ સેસં ॥

સે તં કેવલનાણં ।

સે તં નોઙ્ગિન્દ્રિયપચ્ચક્કં । - નંદી સુ. ૩૧-૪૪

૧૦૦. કેવલિણો નાણે વિસિટ્ઠત્તં-

પ. કેવલી ણં ભંતે ! આયાણેહિં જાણઙ્ગ પાસઙ્ગ ?

૩. ગોયમા ! નો ઙ્ગણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઙ્ગ-

“કેવલી આયાણેહિં ણ જાણઙ્ગ, ણ પાસઙ્ગ ?”

૩. ગોયમા ! કેવલી ણં પુરત્થિમે ણં મિયં પિ જાણઙ્ગ,
અમિયં પિ જાણઙ્ગ ।

એવં દાહિણે ણં, પચ્ચત્થિમે ણં, ઉત્તરે ણં ।

ઉઙ્ગં અહે મિયં પિ જાણઙ્ગ, અમિયં પિ જાણઙ્ગ ।

સવ્વં જાણઙ્ગ કેવલી, સવ્વં પાસઙ્ગ કેવલી ।

સવ્વઓ જાણઙ્ગ કેવલી, સવ્વઓ પાસઙ્ગ કેવલી ।

સવ્વકાલં જાણઙ્ગ કેવલી, સવ્વકાલં પાસઙ્ગ કેવલી ।

સવ્વભાવે જાણઙ્ગ કેવલી, સવ્વભાવે પાસઙ્ગ કેવલી ।

અણંતે નાણે કેવલિસ્સ, અણંતે દંસણે કેવલિસ્સ ।
નિવ્વુઙ્ગે (ણિરાવરણે) નાણે કેવલિસ્સ નિવ્વુઙ્ગે
(ણિરાવરણે) દંસણે કેવલિસ્સ^૧ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઙ્ગ-

“કેવલી આયાણેહિં ણ જાણઙ્ગ, ણ પાસઙ્ગ^૨ ।

- વિયા. સ. ૫, ૩, ૪, સુ. ૩૪

૧૦૧. કેવલી છઙ્ગમત્થાણં જાણણ-પાસણ-અંતરં-

પ. કેવલી ણં ભંતે ! અંતકરં વા અંતિમસરીરિયં વા
જાણઙ્ગ પાસઙ્ગ ?

કેવળજ્ઞાનનાં દ્વારા પદાર્થોને જાણીને તેમાં જે
વર્ણન કરવા યોગ્ય હોય છે તેનું વર્ણન તીર્થકર દેવ
કરે છે. તે તેનું સંપૂર્ણ વચનયોગ દ્રવ્યશ્રુત છે.

આ કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.

આ નોઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષનું વર્ણન છે.

૧૦૦. કેવળીનાં જ્ઞાનનું વિશિષ્ટત્વ :

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળી ભગવાન્ ઈન્દ્રિયો (આદાનો)થી
જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે-

“કેવળી ભગવાન્ ઈન્દ્રિયોથી જાણતાં નથી અને
જોતા નથી ?”

૩. ગૌતમ ! કેવળી ભગવાન્ પૂર્વ દિશામાં પરિમિત
પણ જાણે-જુવે છે અને અપરિમિત પણ જાણે-
જુવે છે.

આ પ્રમાણે દક્ષિણમાં, પશ્ચિમમાં, ઉત્તરમાં,
ઉપર, નીચે પરિમિત પણ જાણે-જુવે છે અને
અપરિમિત પણ જાણે-જુવે છે.

કેવળી બધુ જાણે છે, કેવળી બધુ જુવે છે.

કેવળી બધી તરફથી જાણે છે, કેવળી બધી
તરફથી જુવે છે.

કેવળી બધા કાળને જાણે છે, કેવળી બધા કાળ
ને જુવે છે.

કેવળી બધા ભાવોને જાણે છે, કેવળી બધા
ભાવોને જુવે છે.

કેવળીનું જ્ઞાન અનન્ત છે, કેવળીનું દર્શન અનન્ત છે.
કેવળીનું જ્ઞાન નિરાવરણ છે, કેવળીનું દર્શન
નિરાવરણ છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કેવળી ઈન્દ્રિયોથી જાણતાં નથી અને જોતાં નથી.”

૧૦૧. છદ્મસ્થ અને કેવળીનાં જાણવાં-જોવામાં અંતર :

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળી અન્તકર(સિદ્ધ)ને કે ચરમશરીરીને
જાણે-જુવે છે ?

૧. “અમિયં પિ જાણઙ્ગ -જાબ- નિવ્વુઙ્ગે દંસણે કેવલિસ્સ” (વિયા. સ. ૫, ૩, ૪, સુ. ૪/૨)થી આ પાઠને અહીં પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

૨. વિયા. સ. ૬, ૩, ૧૦, સુ. ૧૪

૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ પાસઈ ।
૫. જહા ણં ભંતે ! કેવલી અંતકરં વા અંતિમસરીરિયં વા જાણઈ પાસઈ, તહા ણં છઝમત્થે વિ અંતકરં વા અંતિમસરીરિયં વા જાણઈ પાસઈ ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, સોચ્ચા જાણઈ પાસઈ, પમાણઓ વા ।
૫. સે કિં તં સોચ્ચા ?
૩. સોચ્ચા ણં કેવલિસ્સ વા, કેવલિસાવયસ્સ વા, કેવલિસાવિયાણ વા, કેવલિહવાસગસ્સ વા, કેવલિહવાસિયાણ વા, તપ્પક્ખિયસ્સ વા, તપ્પક્ખિયસાવગસ્સ વા, તપ્પક્ખિયસાવિયાણ વા, તપ્પક્ખિયહવાસગસ્સ વા, તપ્પક્ખિયહવાસિયાણ વા ।

સે તં સોચ્ચા ।

૫. સે કિં તં પમાણે ?
૩. ગોયમા ! પમાણે ચઝવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. પચ્ચક્ખે, ૨. અણુમાણે, ૩. ઓવમ્મે,
૪. આગમે ।

જહા અણુઓગહારે તહા ણેયવ્વં પમાણં-જાવ- તેણ પરં નો અત્તાગમે, નો અણંતરાગમે, પરંપરાગમે ।

૫. કેવલી ણં ભંતે ! ચરમકમ્મં વા, ચરમનિજ્જરં વા જાણઈ પાસઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ, પાસઈ ।
૫. જહા ણં ભંતે ! કેવલી ચરમકમ્મં વા, ચરમનિજ્જરં વા જાણઈ પાસઈ, તહા ણં છઝમત્થે વિ ચરિમકમ્મં વા, ચરિમનિજ્જરં વા જાણઈ, પાસઈ ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, સોચ્ચા જાણઈ પમાણઓ વા ।

સેસં જહા અંતકરેણ આલાવગો તહા ચરિમકમ્મેણ વિ અપરિસેસિઓ ણેયવ્વો ।

૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે-જુવે છે.
૫. ભંતે ! જે પ્રમાણે કેવળી મનુષ્ય સિદ્ધને કે અંતિમ શરીરીને જાણે-જુવે છે, શું તે પ્રમાણે છદ્મસ્થ-મનુષ્ય પણ સિદ્ધને અથવા અંતિમશરીરીને જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે શક્ય નથી, પરંતુ છદ્મસ્થ મનુષ્ય કોઈનાથી સાંભળી અથવા પ્રમાણ દ્વારા કર્મોના અંતકરને અને અંતિમ શરીરીને જાણે-જુવે છે.
૫. ભંતે ! સાંભળવાનો શો અર્થ છે ?
૩. ગૌતમ ! કેવળીથી, કેવળીનાં શ્રાવકથી, કેવળીની શ્રાવિકાથી, કેવળીનાં ઉપાસકથી, કેવળીની ઉપાસિકાથી, કેવળી-પાક્ષિકથી, કેવળી-પાક્ષિકનાં શ્રાવકથી, કેવળી-પાક્ષિકની શ્રાવિકાથી, કેવળી પાક્ષિકનાં ઉપાસકથી અથવા કેવળી-પાક્ષિકની ઉપાસિકાથી, આમાંથી કોઈનાં દ્વારા "સાંભળીને" જાણે-જુવે છે

આ સાંભળવાનું સ્વરૂપ છે.

૫. ભંતે ! પ્રમાણનો શું અર્થ છે ?
૩. ગૌતમ ! પ્રમાણ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે. જેમકે -
૧. પ્રત્યક્ષ, ૨. અનુમાન, ૩. ઉપમાન, ૪. આગમ (આમાંથી કોઈપણ પ્રમાણનાં દ્વારા જાણે-જુવે છે.)

જે પ્રમાણે પ્રમાણ ભેદોનું અનુયોગદ્વારમાં વર્ણન કરેલ છે. તે પ્રમાણે અહીં પણ આપ્તાગમ નથી, અનંતરાગમ નથી પરંતુ પરંપરાગમ છે ત્યાં સુધીનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

૫. ભંતે ! શું કેવળી ચરમકર્મને કે ચરમનિર્જરાને જાણે-જુવે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે-જુવે છે.
૫. ભંતે ! જે પ્રમાણે કેવળી ચરમકર્મને કે ચરમનિર્જરાને જાણે-જુવે છે, શું તે જ પ્રમાણે છદ્મસ્થ પણ ચરમકર્મ કે ચરમનિર્જરાને જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે શક્ય નથી. પરંતુ કોઈનાથી સાંભળીને કે પ્રમાણ દ્વારા જાણે-જુવે છે.

બાકીનું સંપૂર્ણ વર્ણન સિદ્ધનાં આલાપક જેવું ચરમકર્મનું પણ જાણવું જોઈએ.

૧૦૨. કેવલિ-સિદ્ધાણં જાણણ-પાસણ સામત્ય પરૂવણં-

- પ. કેવલી ણં ભંતે ! છઝમત્યં જાણઙ, પાસઙ ?
 ઝ. હંતા, ગોયમા ! જાણઙ, પાસઙ ।
 પ. જહા ણં ભંતે ! કેવલી છઝમત્યં જાણઙ પાસઙ, તહા ણં સિદ્ધે વિ છઝમત્યં જાણઙ પાસઙ ?

- ઝ. હંતા, ગોયમા ! જાણઙ, પાસઙ ।
 પ. કેવલી ણં ભંતે ! આહોહિયં જાણઙ પાસઙ ?

ઝ. ગોયમા ! **એવં ચેવ ।**

એવં પરમાહોહિયં ।

એવં કેવલિં ।

એવં સિદ્ધં -જાવ-

- પ. જહા ણં ભંતે ! કેવલી સિદ્ધં જાણઙ પાસઙ, તહા ણં સિદ્ધે વિ સિદ્ધં જાણઙ પાસઙ ?

ઝ. હંતા, ગોયમા ! જાણઙ, પાસઙ ।

- વિયા. સ. ૧૪, ઝ. ૧૦, સુ. ૧-૬

- પ. કેવલી ણં ભંતે ! ઙમં રયણપ્પભં પુઢવિં “રયણપ્પભ પુઢવી” ત્તિ જાણઙ, પાસઙ ?

ઝ. હંતા, ગોયમા ! જાણઙ, પાસઙ ।

- પ. જહા ણં ભંતે ! કેવલી ઙમં રયણપ્પભં પુઢવિં “રયણપ્પભપુઢવી” ત્તિ જાણઙ પાસઙ ?

તહા ણં સિદ્ધે વિ ઙમં રયણપ્પભં પુઢવિં “રયણપ્પભ પુઢવી” ત્તિ જાણઙ પાસઙ ?

ઝ. હંતા, ગોયમા ! જાણઙ, પાસઙ ।

- પ. કેવલી ણં ભંતે ! સકરણ્પભં પુઢવિં સકરણ્પભપુઢવી ત્તિ જાણઙ પાસઙ ?

ઝ. હંતા, ગોયમા ! **એવં ચેવ ।**

એવં -જાવ- અહેસત્તમા ।

- પ. કેવલી ણં ભંતે ! સોહમ્મં કપ્પં, સોહમ્મકપ્પે ત્તિ જાણઙ પાસઙ ?

ઝ. ગોયમા ! **એવં ચેવ ।**

એવં ઈસાણં ।

૧૦૨. કેવળી અને સિદ્ધોમાં જાણવા-જોવાનું સામર્થ્યનું વર્ણન :

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની છદ્મસ્થને જાણે-જુવે છે ?

ઝ. હા, ગૌતમ ! જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! જે પ્રમાણે કેવળજ્ઞાની છદ્મસ્થને જાણે-જુવે છે, શું તે પ્રમાણે સિદ્ધ પણ છદ્મસ્થને જાણે-જુવે છે ?

ઝ. હા, ગૌતમ ! જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની આધોવધિક (પ્રતિનિયત ક્ષેત્ર અવધિજ્ઞાન- વાળા)ને જાણે-જુવે છે ?

ઝ. ગૌતમ ! **પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.**

આ પ્રમાણે પરમાવધિજ્ઞાનીને પણ જાણે-જુવે છે.

આ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાનીને પણ જાણે-જુવે છે.

આ પ્રમાણે સિદ્ધોનાં માટે પણ કહેવું જોઈએ -યાવત્-

પ્ર. ભંતે ! જે પ્રમાણે કેવળજ્ઞાની સિદ્ધને જાણે-જુવે છે, શું તે પ્રમાણે સિદ્ધ પણ (બીજા) સિદ્ધને જાણે-જુવે છે ?

ઝ. હા, ગૌતમ ! તે જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીને આ “રત્નપ્રભાપૃથ્વી છે.” આ પ્રમાણે જાણે-જુવે છે ?

ઝ. હા, ગૌતમ ! જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! જે પ્રમાણે કેવળી આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીને આ “રત્નપ્રભા પૃથ્વી છે.” આ પ્રમાણે જાણે-જુવે છે ?

શું તે પ્રમાણે સિદ્ધ પણ આ રત્નપ્રભાપૃથ્વીને “આ રત્નપ્રભા પૃથ્વી છે.” આ પ્રમાણે જાણે-જુવે છે ?

ઝ. હા, ગૌતમ ! જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીને “આ શર્કરાપ્રભા પૃથ્વી છે.” આ પ્રમાણે જાણે-જુવે છે ?

ઝ. હા, ગૌતમ ! તે પ્રમાણે (કેવળી અને સિદ્ધ બંનેના વિષયમાં પૂર્વવત્) સમજવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે અધઃસપ્તમ પૃથ્વી સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની સૌધર્મકલ્પને “આ સૌધર્મકલ્પ છે.” આ પ્રમાણે જાણે-જુવે છે ?

ઝ. ગૌતમ ! **પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.**

આ પ્રમાણે ઈશાન દેવલોકનાં વિષયમાં પણ જાણવું જોઈએ.

एवं -जाव- अच्छुयं ।

પ. કેવલી ણં ભંતે ! મેવેજ્જવિમાણે-મેવેજ્જવિમાણે
ત્તિ જાણહ પાસહ ?

૩. ગોયમા ! एवं चेव ।

एवं अणुत्तरविमाणे वि ।

પ. કેવલી ણં ભંતે ! ઈસિપઞ્ચારં પુઢવિં "ઈસીપઞ્ચાર-
પુઢવી" ત્તિ જાણહ પાસહ ?

૩. ગોયમા ! एवं चेव ।

પ. કેવલી ણં ભંતે ! પરમાણુપોગ્ગલં પરમાણુપોગ્ગલે
ત્તિ જાણહ પાસહ ?

૩. ગોયમા ! एवं चेव ।

एवं दुपदेसियं खंधं एवं -जाव-

પ. જહા ણં ભંતે ! કેવલી અણંતપદેસિયં ધંધે
"અણંતપદેસિયં ધંધે" ત્તિ જાણહ પાસહ, તહા ણં
સિદ્ધે વિ અણંતપદેસિયં જાણહ, પાસહ ।

૩. હંતા, ગોયમા ! જાણહ, પાસહ ।

- विया. स. १४, उ. १०, सु. १२-२४

१०३. केवलि-सिद्धेसु भासणाइ पऱवणं-

પ. કેવલી ણં ભંતે ! ભાસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ।

૩. હંતા, ગોયમા ! ભાસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ।

પ. જહા ણં ભંતે ! કેવલી ભાસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા,
તહા ણં સિદ્ધે વિ ભાસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા ?

૩. ગોયમા ! નો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. મે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-

"जहा णं केवली भासेज्ज वा, वागरेज्ज वा, नो
तहा णं सिद्धे भासेज्ज वा, वागरेज्ज वा ?"

૩. ગોયમા ! કેવલી ણં સડટ્ઠાણે સકમ્મે સવલે
મવીરિણે સપુરિસકાર પરકમ્મે, સિદ્ધે ણં અણુટ્ઠાણે
-जाव- अपुरिसकारपरकमे ।

आ प्रमाझे अय्युतकल्प सुधीनां माटे कहेवुं ज़ोईअे.

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની ટ્રૈવેયકવિમાનને "ટ્રૈવેયક
વિમાન છે." આ પ્રમાણે જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! पूर्ववत् समजवुं ज़ोईअे.

आ प्रमाझे (पांय) अनुत्तर विमानोनां विषयमां
कहेवुं ज़ोईअे.

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની ઈષત્પ્રાગ્ભારા પૃથ્વીને "ઈષત્
પ્રાગ્ભારા પૃથ્વી છે." આ પ્રમાણે જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! पूर्ववत् समजवुं ज़ोईअे.

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની પરમાણુ પુદ્ગલને "આ
પરમાણુપુદ્ગલ છે." આ પ્રમાણે જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! पूर्ववत् समजवुं ज़ोईअे.

आ प्रमाझे द्वि प्रदेशी स्कंधनां विषयमां पश
समजवुं ज़ोईअे, आ प्रमाझे -यावत्- -

પ્ર. ભંતે ! જેમ કેવળી અનન્તપ્રદેશિક સ્કંધને "આ
અનન્તપ્રદેશિક સ્કંધ છે." આ પ્રમાણે જાણે-જુવે
છે. શું તેજ પ્રમાણે સિદ્ધ પણ "અનન્તપ્રદેશિક
સ્કંધ" ને અનન્તપ્રદેશિક સ્કંધ છે. આ પ્રમાણે
જાણે-જુવે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે-જુવે છે.

१०३. કેવળી અને સિદ્ધોમાં ભાષા આદિનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળજ્ઞાની બોલે છે કે પ્રશ્નનો ઉત્તર
આપે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે બોલે પણ છે અને પ્રશ્નનો ઉત્તર
પણ આપે છે.

પ્ર. ભંતે ! જે પ્રમાણે કેવળી બોલે છે કે પ્રશ્નનો ઉત્તર
આપે છે, શું તે પ્રમાણે સિદ્ધ પણ બોલે છે અને
પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ આપે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

"કેવળી બોલે છે અને પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે,
પરંતુ સિદ્ધ ભગવાન બોલતા નથી. અને પ્રશ્નનો
ઉત્તર પણ આપતાં નથી ?"

૩. ગૌતમ ! કેવળજ્ઞાની ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય અને
પુરુષકાર-પરાક્રમથી સહિત છે, જ્યારે સિદ્ધ
ભગવાન ઉત્થાન -यावत्- પુરુષકાર-પરાક્રમથી
રહિત છે.

સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“જહા ણં કેવલી ભાસેજ્જ વા, વાગરેજ્જ વા, નો તહા ણં સિદ્ધે ભાસેજ્જ વા વાગરેજ્જ વા ।

પ. કેવલી ણં ભંતે ! ઉમ્મિસેજ્જ વા, નિમ્મિસેજ્જ વા ।

૩. હંતા, ગોયમા ! ઉમ્મિસેજ્જ વા, નિમ્મિસેજ્જ વા ।

પ. જહા ણં ભંતે ! કેવલી ઉમ્મિસેજ્જ વા, નિમ્મિસેજ્જ વા તહા ણં સિદ્ધે વિ ઉમ્મિસેજ્જ વા, નિમ્મિસેજ્જ વા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ટે સમટ્ટે । સેસં જહા વાગરણં આલાવગો તહા ઉમ્મિસેણ વિ અપરિસેસિઓ ણેયવ્વો ।

એવં આડટ્ટેજ્જ વા, પસારેજ્જ વા ।

એવં ઠાણં વા, સેજ્જં વા, નિસીહિયં વા ચેણ્જ્જા ।

- વિયા. સ. ૧૪, ૩. ૧૦, સુ. ૭-૧૧

૧૦૪. છુડમત્થેણં કેવલણાણિસ્સ વિસેસઓ-

દસ ઠાણાં છુડમત્થે સવ્વભાવેણં ન જાણઈ ન પાસઈ, તં જહા-

૧. ધમ્મત્થિકાયં,	૨. અધમ્મત્થિકાયં,
૩. આગાસત્થિકાયં,	૪. જીવં અસરીરપટ્ટિબદ્ધં,
૫. પરમાણુપોગ્ગલં ^૧ ,	૬. સદ્દં ^૨
૭. ગંધં ^૩ ,	૮. વાતં ^૪ ,

૯. અયં જિણે ભવિસ્સઈ વા, ણ વા ભવિસ્સઈ,

૧૦. અયં સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેસ્સઈ વા, ન વા કરેસ્સઈ ।

એયાણિ ચેવ ઉપ્પન્ન-નાણ-દંસણધરે અરહા જિણે કેવલી સવ્વભાવેણં જાણઈ પાસઈ, તં જહા-

૧. ધમ્મત્થિકાયં -જાવ-

૧૦. અયં સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેસ્સઈ વા, ન વા કરેસ્સઈ^૫ ।

- ઠાણં, અ. ૧૦, સુ. ૭૫૪

૧૦૫. છુડમત્થ-કેવલિણં પરિચયો-

સત્તહિં ઠાણેહિં છુડમત્થં જાણેજ્જા, તં જહા-

૧. પાણે અઙ્ગવાણ્ણા ભવઈ,

૧. ઠાણં, અ. ૫, સુ. ૪૫૦

૨. ઠાણં, અ. ૬, સુ. ૪૭૮

૩. ઠાણં અ. ૭, સુ. ૫૬૭

૪. ઠાણં, અ. ૮, સુ. ૬૧૦

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કેવળજ્ઞાની બોલે છે અને પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે, પરંતુ સિદ્ધ ભગવાન બોલતા નથી અને પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં નથી.”

પ્ર. ભંતે ! કેવળજ્ઞાની પોતાની આંખો ખોલે છે. અથવા બંધ કરે છે?

૩. હા, ગૌતમ ! તે આંખ ખોલે છે અને બંધ કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! જે પ્રમાણે કેવળી આંખો ખોલે છે અને બંધ કરે છે, શું તે પ્રમાણે સિદ્ધ પણ આંખો ખોલે છે અને બંધ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ શક્ય નથી. બાકી સંપૂર્ણ વર્ણન ઉપરોક્ત સિદ્ધનાં બોલવા આદિના આલાપકની સમાન જણવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે અંગોને સંકુચિત કરવા અને ફેલાવા સંબંધી આલાપક જણવા જોઈએ.

આ પ્રમાણે ઉભા રહેવું, સૂવા અને બેસવા સંબંધી આલાપક પણ જણવા જોઈએ.

૧૦૪. છદ્મસ્થથી કેવળજ્ઞાનીની વિશેષતા :

દસ પદાર્થોને છદ્મસ્થ સંપૂર્ણ રુપથી જાણતાં નથી અને જોતા નથી, જેમકે -

૧. ધર્માસ્તિકાય,	૨. અધર્માસ્તિકાય,
૩. આકાશાસ્તિકાય,	૪. શરીરમુક્તજીવ,
૫. પરમાણુ પુદ્ગલ,	૬. શબ્દ,
૭. ગંધ,	૮. વાયુ,

૯. આ જિન થશે કે નહીં ?

૧૦. આ બધા દુઃખોનો અંત કરશે કે નહીં ?

પરંતુ ઉત્પન્ન જ્ઞાન-દર્શનને ધારણ કરનાર, અર્હત્ જિન કેવળી આને સંપૂર્ણ રુપથી જાણે જુવે છે, જેમકે -

૧. ધર્માસ્તિકાય -યાવત્-

૧૦. આ બધા દુઃખોનો અંત કરશે કે નહીં.

૧૦૫. છદ્મસ્થ અને કેવળીનો પરિચય :

સાત હેતુઓથી છદ્મસ્થ જાણી શકાય છે, જેમકે -

૧. જે પ્રાણોનો અતિપાત કરે છે,

૫. વિયા.સ. ૮, ૩. ૨, સુ. ૨૦-૨૧

૨. મુસં વડત્તા ભવઈ,
૩. અદિન્નમાદિત્તા ભવઈ,
૪. સદ્દ-ફરિસ-રસ-રૂઘ-ગંધે આસાદેત્તા ભવઈ,
૫. પૂયાસકારમણુવૂહેત્તા ભવઈ,
૬. ઇમં સાવજ્જ ત્તિ પળ્ણવેત્તા પહિસેવેત્તા ભવઈ,
૭. ણો જહાવાદી તહાકારી યાવિ ભવઈ ।

સત્તહિં ઠાણેહિં કેવલી જાણેજ્જા, તં જહા-

૧. ણો પાણે અઙ્ગાવડત્તા ભવઈ -જાવ-

૨-૭ જહાવાઈ તહાકારી યાવિ ભવઈ ।

- ઠાણં. અ. ૭. સુ. ૫૫૦

૧૦૬. વેમાણિયદેવેહિં કેવલિસ્સ મણોવયયોગ વિન્નાણં-

પ. કેવલી ણં ભંતે ! પળીયં મળં વા, વઙ્ગં વા ધારેજ્જા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! ધારેજ્જા ।

પ. જે ણં ભંતે ! કેવલી પળીયં મળં વા, વઙ્ગં વા ધારેજ્જા
તં ણં વેમાણિયા દેવા જાણંતિ પાસંતિ ?

૩. ગોયમા ! અત્થેગઙ્ગયા જાણંતિ પાસંતિ,
અત્થેગઙ્ગયા ન જાણંતિ, ન પાસંતિ ।

પ. સે કેળટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
“અત્થેગઙ્ગયા જાણંતિ પાસંતિ, અત્થેગઙ્ગયા ન જાણંતિ
ન પાસંતિ ?”

૩. ગોયમા ! વેમાણિયા દેવા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. માયિમિચ્છાદિટ્ઠિઠુવવન્નગા ય,
૨. અમાયિસમ્મદિટ્ઠિઠુવવન્નગા ય,
તત્થ ણં જે તે માઈમિચ્છાદિટ્ઠિઠુવવન્નગા તે ણ
જાણંતિ, ણ પાસંતિ ।

તત્થ ણં જે તે અમાઈસમ્મદિટ્ઠિઠુવવન્નગા તે ણ
અત્થેગઙ્ગયા જાણંતિ-પાસંતિ, અત્થેગઙ્ગયા ણ જાણંતિ
ણ પાસંતિ ।

પ. સે કેળટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ -
“અત્થેગઙ્ગયા જાણંતિ-પાસંતિ, અત્થેગઙ્ગયા ણ
જાણંતિ, ણ પાસંતિ ?”

૨. જે મૂધા બોલે છે.

૩. જે અદત્તને બ્રહ્મણ કરે છે.

૪. જે શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રુપ અને ગંધનો આસ્વાદક
હોય છે.

૫. જે પૂજા અને સત્કારનું અનુભોદન કરે છે.

૬. જે આ “સાવધ સપાપ છે.” એવું કહીને પણ તેનું
આસેવન કરે છે.

૭. જે જેવું કહે છે તેવું કરતા નથી.

આ સાત હેતુઓથી કેવળી જાણી શકાય છે, જેમકે -

૧. જે પ્રાણોનો અતિપાત કરતા નથી -યાવત્-

૨-૭. જે જેવું કહે છે તેવું કરે છે.

૧૦૬. વૈમાનિક દેવો દ્વારા કેવળીનાં મન, વચન યોગોનું
જ્ઞાન :

પ્ર. ભંતે ! શું કેવળી પ્રશસ્ત મન અને પ્રશસ્ત વચન
ધારણ કરે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! ધારણ કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! કેવળી જે પ્રકારથી પ્રશસ્ત મન અને
પ્રશસ્ત વચનને ધારણ કરે છે શું તેને વૈમાનિક
દેવ જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક જાણે-જુવે છે અને કેટલાક
જાણતાં નથી, જોતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“કેટલાક દેવ જાણે-જુવે છે, કેટલાક દેવ જાણતાં
નથી, જોતાં નથી”?

૩. ગૌતમ ! વૈમાનિક દેવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. માયી મિથ્યાદષ્ટિ રુપથી ઉત્પન્ન,
૨. અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ રુપથી ઉત્પન્ન.

આમાં જે માયી મિથ્યાદષ્ટિ છે તે જાણતાં નથી,
જોતાં નથી.

પરંતુ જે અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ છે તે કંઈક જાણે-
જુવે છે અને કંઈક જાણતાં નથી, જોતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“કેટલાક જાણે-જુવે છે અને કેટલાક જાણતાં
નથી, જોતાં નથી ?

૩. ગોયમા ! અમાદમમ્મદિટ્ઠી દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. અણંતરોવવળ્ણગા ય,
૨. પરંપરોવવળ્ણગા ય ।

તત્થ ણં જે તે અણંતરોવવળ્ણગા તે ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ ।

તત્થ ણં જે તે પરંપરોવવળ્ણગા તે ણં અત્થેગહયા જાણંતિ-પાસંતિ, અત્થેગહયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ ।

૫. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-

“અત્થેગહયા જાણંતિ-પાસંતિ, અત્થેગહયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ ?”

૩. ગોયમા ! પરંપરોવવળ્ણગા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. અપજ્જત્તગા ય, ૨. પજ્જત્તગા ય ।

તત્થ ણં જે તે અપજ્જત્તગા તે ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ ।

તત્થ ણં જે તે પજ્જત્તગા તે ણં અત્થેગહયા જાણંતિ-પાસંતિ, અત્થેગહયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ ।

૫. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-

“અત્થેગહયા જાણંતિ-પાસંતિ, અત્થેગહયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ ?”

૩. ગોયમા ! પજ્જત્તગા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. અણુવડત્તા ય, ૨. ડવડત્તા ય ।

તત્થ ણં જે તે અણુવડત્તા તે ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ ।

તત્થ ણં જે તે ડવડત્તા તે જાણંતિ - પાસંતિ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-

“અત્થેગહયા જાણંતિ-પાસંતિ, અત્થેગહયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ ।

- વિયા. સ. ૫, ૩. ૪, સુ. ૨૧-૩૦

૧૦૭. કેવલિ સદ્ધિં અણુત્તર દેવાણં સંલાવો -

૫. પભૂ ણં ભંતે ! અણુત્તરોવવાહયા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા ઇહગણં કેવલિણા સદ્ધિં આલાવં વા, સંલાવં વા કરેત્તણ ?

૩. ગૌતમ ! અમાથી સમ્યગ્દષ્ટિ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અનન્તરોપપન્નક,
૨. પરંપરોપપન્નક.

આમાંથી જે અનન્તરોપપન્નક છે તે જાણતાં નથી, જોતાં નથી.

આમાંથી જે પરંપરોપપન્નક છે તે કેટલાક જાણે-જુવે છે અને કેટલાક જાણતાં નથી, જોતાં નથી.

૫. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કેટલાક જાણે-જુવે છે અને કેટલાક જાણતાં નથી, જોતાં નથી ?”

૩. ગૌતમ ! પરંપરોપપન્નક (સમ્યગ્દષ્ટિ) પણ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અપર્યાપ્તક, ૨. પર્યાપ્તક.

આમાંથી જે અપર્યાપ્ત છે તે જાણતાં નથી, જોતાં નથી.

અને જે પર્યાપ્ત છે તે કેટલાક જાણે - જુવે છે અને કેટલાક જાણતાં નથી, જોતાં નથી.

૫. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કેટલાક જાણે-જુવે છે અને કેટલાક જાણતાં નથી, જોતાં નથી ?”

૩. ગૌતમ ! પર્યાપ્ત (સમ્યગ્દષ્ટિ) પણ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અનુપયુક્ત, ૨. ઉપયુક્ત.

આમાંથી જે અનુપયુક્ત છે તે જાણતાં નથી, જોતાં નથી અને જે ઉપયુક્ત છે તે જાણે-જુવે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કેટલાક (વૈમાનિક દેવ કેવળીનાં મનને) જાણે-જુવે છે અને કેટલાક જાણતાં નથી, જોતાં નથી.

૧૦૭. કેવળીની સાથે અનુત્તર દેવોનો સંલાપ (પરસ્પર સંભાષણ) :

૫. ભંતે ! શું અનુત્તરોપપાતિક દેવ પોતાના સ્થાન પર ઉભા રહીને જ અહીં રહેલ કેવળીની સાથે આલાપ અને સંલાપ કરવામાં સમર્થ છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પમ્મ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ -

“પમ્મ ણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા ઇહગણં કેવલિણા સદ્ધિં આલાવં વા, સંલાવં વા કરેત્તણ ।”

૩. ગોયમા ! જં ણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા અટ્ઠં વા, હેંઝં વા, પસિણં વા, કારણં વા, વાગરણં વા પુચ્છંતિ તં ણં ઇહગણં કેવલી અટ્ઠં વા -જાવ- વાગરણં વા વાગરેહ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ-

“પમ્મ ણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા ઇહગણં કેવલિણા સદ્ધિં આલાવં વા, સંલાવં વા કરેત્તણ ।”

પ. જં ણં ભંતે ! ઇહગણં ચેવ કેવલી અટ્ઠં -જાવ- વાગરણં વા વાગરેહ તં ણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા જાણંતિ પાસંતિ ?”

૩. હંતા, જાણંતિ, પાસંતિ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ -

“જં ણં ઇહગણં ચેવ કેવલી અટ્ઠં વા -જાવ- વાગરણં વા વાગરેહ તં ણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગયા ચેવ સમાણા જાણંતિ પાસંતિ ?”

૩. ગોયમા ! તેસિ ણં દેવાણં અણંતાઓ મણોદ્ધવ્વ વગ્ગણાઓ લહ્હાઓ પત્તાઓ અભિસમન્નાગયાઓ ભવંતિ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ-

“જં ણં ઇહગણં ચેવ કેવલી અટ્ઠં વા -જાવ- વાગરણં વા વાગરેહ તં ણં અણુત્તરોવવાહ્યા દેવા તત્થગહ્યા ચેવ સમાણા જાણંતિ પાસંતિ ।

- વિયા. સ. ૫, ૩, ૪, સુ. ૩૧-૩૨

૧૦૮. કેવલિણો અસ્સિં સેયકાલંસિ ઓગાહણા સામત્થં-

પ. કેવલી ણં ભંતે ! અસ્સિં સમયંસિ જેસુ આગાસપણેસુ હત્થં વા પાયં વા વાહં વા ઉહં વા ઓગાહિત્તાણં ચિટ્ઠહ ।

પમ્મ ણં ભંતે ! કેવલી સેયકાલંસિ વિ તેસુ ચેવ આગાસપણેસુ હત્થં વા -જાવ- ઉહં વા ઓગાહિત્તાણં ચિટ્ઠિત્તણ ?

૩. હા, ગૌતમ ! સમર્થ છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

અનુત્તરોપપાતિક દેવ પોતાના સ્થાન પર ઉભા રહીને જ અહીં રહેલ કેવળીની સાથે આલાપ અને સંલાપ કરવામાં સમર્થ છે ?”

૩. ગૌતમ ! અનુત્તરોપપાતિક દેવ પોતાના સ્થાન પર ઉભા રહીને જ-જે અર્થો, હેતુઓ, પ્રશ્નો, કારણો કે વ્યાખ્યાઓને પૂછે છે તે અર્થો -યાવત્- વ્યાખ્યાઓનાં ઉત્તર અહીં રહેલ કેવળી આપે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“અનુત્તરોપપાતિક દેવ પોતાના સ્થાન પર ઉભા રહીને જ અહીં રહેલ કેવળીની સાથે આલાપ અને સંલાપ કરવામાં સમર્થ છે.”

પ્ર. ભંતે ! કેવળી ભગવાન અહીં રહેલ જે અર્થ -યાવત્- વ્યાખ્યાઓના ઉત્તર આપે છે શું તે ઉત્તરને ત્યાં રહેલ અનુત્તરોપપાતિક દેવ જાણે-જુવે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે- જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“અહીં રહેલ કેવળી જે અર્થ -યાવત્- વ્યાખ્યાઓના ઉત્તર આપે છે, તે ઉત્તરને ત્યાં રહેલ અનુત્તરોપપાતિક દેવ જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે દેવોને અનન્ત મનોદ્રવ્ય-વર્ગણાઓ ઉપલબ્ધ છે, પ્રાપ્ત છે, સમ્મુખ કરેલ છે,

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“અહીં રહેલ કેવળી જે અર્થ -યાવત્- વ્યાખ્યાઓના ઉત્તર આપે છે, તે ઉત્તરને ત્યાં રહેલ અનુત્તરોપપાતિક દેવ જાણે-જુવે છે.”

૧૦૮. કેવળીનું વર્તમાન ભવિષ્યકાલીન અવગાહન સામર્થ્ય :

પ્ર. ભંતે ! કેવળી આ સમયમાં જે આકાશ પ્રદેશો પર પોતાના હાથ, પગ, ભુજા અને સાથળને અવગાહિત કરીને રહે છે,

તો ભંતે ! શું ભવિષ્યકાળમાં પણ તે એ જ આકાશ-પ્રદેશો પર પોતાના હાથ -યાવત્- સાથળ આદિને અવગાહિત કરીને રહી શકે છે ?

૩. ગોયમા ! ણો ણ્ણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
 ૫. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-
 “કેવલી ણં અસ્સિં સમયંસિ જેસુ આગાસપણ્ણેસુ
 હત્થં વા -જાબ- ઉહં વા ચિટ્ઠઈ, નો ણં પભૂ કેવલી
 સેયકાલંસિ વિ તેસુ ચેવ આગાસપણ્ણેસુ હત્થં વા
 -જાબ- ઉહં વા ઓગાહિત્તાણં ચિટ્ઠિત્તણ્ણે ?
૩. ગોયમા ! કેવલિસ્સ ણં વીરિયસજોગસહવ્વયાણ
 ચલાઈ ઉવગરણાઈ ભવંતિ, ચલોવગરણટ્ઠયાણ
 ણં કેવલી અસ્સિં સમયંસિ જેસુ આગાસપણ્ણેસુ
 હત્થં વા -જાબ- ઉહં વા ચિટ્ઠઈ ણો ણં પભૂ કેવલી
 સેયકાલંસિ વિ તેસુ ચેવ આગાસપણ્ણેસુ હત્થં વા
 -જાબ- ઉહં વા ઓગાહિત્તાણં ચિટ્ઠિત્તણ્ણે ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“કેવલી ણં અસ્સિં સમયંસિ જેસુ આગાસપણ્ણેસુ
 હત્થં વા -જાબ- ઉહં વા ઓગાહિત્તાણં ચિટ્ઠિત્તણ્ણે ।
 ણો ણં પભૂ કેવલી સેયકાલંસિ વિ તેસુ ચેવ
 આગાસપણ્ણેસુ હત્થં વા -જાબ- ઉહં વા
 ઓગાહિત્તાણં ચિટ્ઠિત્તણ્ણે ।

- વિયા. સ. ૫, ૩, ૪, સુ. ૩૫

૧૦૯. કેવલિસ્સ દસ અણુત્તરા-

કેવલિસ્સ ણં દસ અણુત્તરા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. અણુત્તરે ણાણે,	૨. અણુત્તરે દંસણે,
૩. અણુત્તરે ચરિત્તે,	૪. અણુત્તરે તવે,
૫. અણુત્તરે વીરિણે,	૬. અણુત્તરા ધંતી
૭. અણુત્તરા મુત્તી,	૮. અણુત્તરે અજ્જવે,
૯. અણુત્તરે મદ્દવે,	૧૦. અણુત્તરે લાઘવે ।

- ઠાણં. અ. ૧૦, સુ. ૭૬૩

૧૧૦. પંચ ણાણાણં ઉપ્પાય હેઠ પરુવ્વણં-

દોહિ ઠાણેહિ આયા કેવલં આભિણિબોહિયણાણં
 ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. સોચ્ચા ચેવ,	૨. અભિસમેચ્ચ ચેવ ।

દોહિ ઠાણેહિ આયા કેવલં સુયણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, તં
 જહા-

૩. ગૌતમ ! આ શક્ય નથી.

૫. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કેવળી આ સમયમાં જે આકાશ-પ્રદેશો પર
 પોતાના હાથ -યાવત્- સાથળને અવગાહિત
 કરીને રહે છે તે એ જ આકાશ પ્રદેશો પર
 ભવિષ્યકાળમાં પોતાના હાથ -યાવત્- સાથળને
 અવગાહિત કરીને રહેવામાં સમર્થ નથી ?

૩. ગૌતમ ! કેવળીનો જીવ દ્રવ્ય વીર્યપ્રધાન
 યોગવાળા હોય છે, એનાથી તેના હાથ આદિ
 ઉપકરણ ચલાયમાન હોય છે, તે ચલિત રહેવાથી
 વર્તમાન સમયમાં જે આકાશપ્રદેશોમાં કેવળી
 પોતાના હાથ -યાવત્- સાથળ અવગાહિત કરીને
 રહે છે, એજ આકાશ- પ્રદેશો પર ભવિષ્યકાળ
 માં તે હાથ -યાવત્- સાથળને અવગાહિત કરીને
 રહી શકતા નથી.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કેવળી આ સમયમાં જે આકાશપ્રદેશો પર
 પોતાના હાથ -યાવત્- સાથળને અવગાહિત
 કરીને રહે છે તે એજ આકાશપ્રદેશો પર
 ભવિષ્યકાળમાં પોતાના હાથ -યાવત્- સાથળને
 અવગાહિત કરીને રહી શકતા નથી.

૧૦૯. કેવળીનાં દસ અનુત્તર :

કેવળીનાં દસ અનુત્તર કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અનુત્તર જ્ઞાન,	૨. અનુત્તર દર્શન,
૩. અનુત્તર ચારિત્ર,	૪. અનુત્તર તપ,
૫. અનુત્તર વીર્ય (શક્તિ),	૬. અનુત્તર ક્ષાન્તિ, (ક્રોધક્ષય)
૭. અનુત્તર મુક્તિ (નિર્લોભતા)	૮. અનુત્તર આર્જવ,
૯. અનુત્તર માર્દવ,	૧૦. અનુત્તર લાઘવ.

૧૧૦. પાંચ જ્ઞાનોની ઉત્પત્તિનાં હેતુઓનું પ્રરુપણ :

આ બે સ્થાનોથી આત્મા વિશુદ્ધ આભિનિબોધિક
 જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે, જેમકે -

૧. સાંભળવાથી,	૨. જાણવાથી.

આ બે સ્થાનોથી આત્મા વિશુદ્ધ શ્રુતજ્ઞાનને ઉત્પન્ન
 કરે છે, જેમકે -

૧. સોચ્ચા ચેવ, ૨. અભિસમેચ્ચ ચેવ ।
દોહિં ઠાણેહિં આયા કેવલં ઓહિણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, તં
જહા-

૧. સોચ્ચા ચેવ, ૨. અભિસમેચ્ચ ચેવ ।
દોહિં ઠાણેહિં આયા કેવલં મળપજ્જવણાણં ઉપ્પાડેજ્જા,
તં જહા-

૧. સોચ્ચા ચેવ, ૨. અભિસમેચ્ચ ચેવ ।
દોહિં ઠાણેહિં આયા કેવલં કેવલણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, તં
જહા-

૧. સોચ્ચા ચેવ, ૨. અભિસમેચ્ચ ચેવ ।
દોહિં ઠાણાહિં પરિયાણેત્તા આયા કેવલમાભિણિ-
બોહિયણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।
દો ઠાણાઈ પરિયાણેત્તા આયા કેવલં સુયણાણં ઉપ્પાડેજ્જા,
તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।
દો ઠાણાઈ પરિયાણેત્તા આયા કેવલં ઓહિનાણં
ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।
દો ઠાણાઈ પરિયાણેત્તા આયા કેવલં મળપજ્જવણાણં
ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।
દો ઠાણાઈ પરિયાણેત્તા આયા કેવલં કેવલણાણં
ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।
- ઠાણં. અ. ૨, ઉ. ૧, સુ. ૫૫

૧૧૧. પંચ જાણાણં અણુપ્પદં હેઠ પહ્લવણં-

દો ઠાણાઈ અપરિયાણેત્તા આયા ણો કેવલમાભિ-
ણિબોહિયુણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।

દો ઠાણાઈ અપરિયાણેત્તા આયા ણો કેવલં સુયણાણં
ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।

દો ઠાણાઈ અપરિયાણેત્તા આયા ણો કેવલં ઓહિણાણં
ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. સાંભળવાથી, ૨. જાણવાથી.

આ બે સ્થાનોથી આત્મા વિશુદ્ધ અવધિજ્ઞાનને ઉત્પન્ન
કરે છે, જેમકે -

૧. સાંભળવાથી, ૨. જાણવાથી.

આ બે સ્થાનોથી આત્મા વિશુદ્ધ મનઃ પર્યવજ્ઞાનને
ઉત્પન્ન કરે છે, જેમકે -

૧. સાંભળવાથી, ૨. જાણવાથી.

આ બે સ્થાનોથી આત્મા વિશુદ્ધ કેવળજ્ઞાનને ઉત્પન્ન
કરે છે, જેમકે -

૧. સાંભળવાથી, ૨. જાણવાથી.

આ બે સ્થાનોને જાણીને અને છોડીને આત્મા
આભિનિબોધિક જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

આ બે સ્થાનોને જાણીને અને છોડીને આત્મા વિશુદ્ધ
શ્રુતજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

આ બે સ્થાનોને જાણીને અને છોડીને આત્મા વિશુદ્ધ
અવધિજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

આ બે સ્થાનોને જાણીને અને છોડીને આત્મા વિશુદ્ધ
મનઃ પર્યવજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

આ બે સ્થાનોને જાણીને અને છોડીને આત્મા વિશુદ્ધ
કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

૧૧૧. પાંચ જ્ઞાનોની અનુત્પત્તિનાં હેતુઓનું પ્રરુપણ :

આ બે સ્થાનોને જાણ્યા અને છોડ્યા વગર આત્મા વિશુદ્ધ
આભિનિબોધિક જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતા નથી, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

આ બે સ્થાનોને જાણ્યા અને છોડ્યા વગર આત્મા
વિશુદ્ધ શ્રુતજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતાં નથી, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

આ બે સ્થાનોને જાણ્યા અને છોડ્યા વગર આત્મા
વિશુદ્ધ અવધિજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતા નથી, જેમકે -

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।

દો ઠાણાઈ અપરિયાણેત્તા આયા ણો કેવલં મળપજ્જવણાણં
ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।

દો ઠાણાઈ અપરિયાણેત્તા આયા ણો કેવલં કેવલણાણં
ઉપ્પાડેજ્જા, તં જહા-

૧. આરંભે ચેવ, ૨. પરિગ્ગહે ચેવ ।

- ઠાણં અ. ૨, ઉ. ૧, સુ. ૫૫

૧૧૨. બોહિ-સંજમ-ણાણાણં ય ઉવલલ્લિ હેઠુ પરૂવણં-

દોહિ ઠાણેહિ આયા કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા
મવળયાણ, તં જહા-

૧. ય્વણ ચેવ, ૨. ઉવસમેણ ચેવ ।

દોહિ ઠાણેહિ આયા એવમેવ કેવલં બોહિં વુજ્જેજ્જા,
કેવલં મુંડે ભવિત્તા અગારાએ અણગારિયં પવ્વહિજ્જા,
કેવલં વંભચેરવાસમાવસેજ્જા, કેવલેણં સંજમેણં
સંજમેજ્જા, કેવલેણં સંવરેણં સંવરેજ્જા, કેવલમાભિ-
ણિવોહિયણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, કેવલં સુયણાણં ઉપ્પાડેજ્જા,
કેવલં ઓહિણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, કેવલં મળપજ્જવણાણં
ઉપ્પાડેજ્જા ।

- ઠાણં. અ. ૨, સુ. ૧૦૯

૧૧૩. પંચવિહ ણાણાણં ઉવસંહારો-

એયં પંચવિહં નાણં, દલ્લાણં ય ગુણાણં ય ।

પજ્જવાણં ચ સલ્લેસિં, નાણં નાણીહિ દેસિયં ॥

- ઉત્ત. અ. ૨૮, ગા. ૫

૧૧૪. અણ્ણાણાણં ભેયપ્પભેય પરૂવણં-

પ. અણ્ણાણે ણં ભંતે ! કહિવિહે પણ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. મહાઅણ્ણાણે, ૨. મુયઅણ્ણાણે, ૩. વિભંગણાણે ।

પ. મે કિં તં મહાઅણ્ણાણે ?

ઉ. મહાઅણ્ણાણે ચઉલ્લિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઉગ્ગહો, ૨. ઈહા, ૩. અવાય, ૪. ધારણા ।

પ. મે કિં તં ઉગ્ગહે ?

ઉ. ઉગ્ગહે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અત્થોગ્ગહે ય, ૨. વંજણોગ્ગહે ય ।

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

આ બે સ્થાનોને જાણ્યા અને છોડ્યા વગર આત્મા
વિશુદ્ધ મન:પર્યવ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતા નથી, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

આ બે સ્થાનોને જાણ્યા અને છોડ્યા વગર આત્મા
વિશુદ્ધ કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતા નથી, જેમકે -

૧. આરંભ, ૨. પરિગ્રહ.

૧૧૨. બોધિ, સંયમ અને જ્ઞાનોની ઉત્પત્તિનાં હેતુનું પ્રરૂપણ :

આ બે સ્થાનોથી આત્મા કેવળીપ્રજ્ઞાપ્ત ધર્મને સાંભળી
શકે છે, જેમકે -

૧. કર્મ પુદ્ગલોનાં ક્ષયથી, ૨. કર્મ પુદ્ગલોનાં ઉપશમથી.

આ જ પ્રમાણે બે સ્થાનોથી આત્મા વિશુદ્ધ બોધિનો
અનુભવ કરે છે. માથું મુંડીને ઘર છોડીને સંપૂર્ણ
અજ્ઞાનરતામાં પ્રવ્રજિત થાય છે. સંપૂર્ણ બ્રહ્મચર્યવાસને
પ્રાપ્ત થાય છે. સંપૂર્ણ સંયમનાં દ્વારા સંયત થાય છે,
સંપૂર્ણ સંવર દ્વારા સંવૃત થાય છે. વિશુદ્ધ આત્મિનિબો-
ધિકજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે. વિશુદ્ધ શ્રુતજ્ઞાનને ઉત્પન્ન
કરે છે, વિશુદ્ધ અવધિજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે. વિશુદ્ધ
મન:પર્યવજ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે.

૧૧૩. પાંચ પ્રકારનાં જ્ઞાનોનો ઉપસંહાર :

આ પાંચ પ્રકારનાં જ્ઞાન સર્વ દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયોનાં
અવબોધક છે. એવું જ્ઞાની પુરુષોએ બતાવ્યું છે.

૧૧૪. અજ્ઞાનોનાં ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! અજ્ઞાન કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અજ્ઞાન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મતિ-અજ્ઞાન, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાન, ૩. વિભંગજ્ઞાન.

પ્ર. મતિ-અજ્ઞાન કેટલા પ્રકારનાં છે ?

ઉ. મતિ-અજ્ઞાન ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અવગ્રહ, ૨. ઈંદા, ૩. અવાય, ૪. ધારણા.

પ્ર. અવગ્રહ કેટલા પ્રકારનાં છે ?

ઉ. અવગ્રહ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અર્થાવગ્રહ, ૨. વ્યંજનાવગ્રહ.

एवं जहेव आभिणिबोहिनाणं तहेव जेयव्वं ।

णवरं-एगट्ठियवज्जं -जाव- नो इंदिय धारणा ।

से तं धारणा । से तं मइअण्णाणे ।

- પ. મે કિં તં મુયઅણ્ણાણે ?
 ડ. મુયઅણ્ણાણે જં ઇમં અણ્ણાણિણ્ણિં મિચ્છદ્દિટ્ઠિણ્ણિં સચ્છંદબુદ્ધિ મઇ વિગપ્પિયં, તં જહા-

भारहं -जाव- चत्तारि वेदा संगोवंगा ।

से तं सुयअण्णाणे ।

- પ. સે કિં તં વિભંગણાણે ?
 ડ. વિભંગણાણે અણેગવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ગામસંઠિણ્ણે -જાવ- સન્નિવેસસંઠિણ્ણે, દીવસંઠિણ્ણે સમુદ્દસંઠિણ્ણે, વાસસંઠિણ્ણે, વાસહરસંઠિણ્ણે પવ્વયસંઠિણ્ણે, રુક્ખસંઠિણ્ણે, થૂભસંઠિણ્ણે, હયસંઠિણ્ણે, ગયસંઠિણ્ણે, નરસંઠિણ્ણે, કિન્નરસંઠિણ્ણે, કિંપુરિસસંઠિણ્ણે, મહોરગસંઠિણ્ણે, ગંધવ્વસંઠિણ્ણે, ઉસભસંઠિણ્ણે, પસુ પસય-વિહગ-વાનર-ણાણાસંઠાણસંઠિણ્ણે પણ્ણત્તે ।
 - વિયા. મ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૨૪-૨૮

११५. सत्तविह विभंगणाण परूवणं-

सत्तविहे विभंगणाणे पण्णत्ते, तं जहा-

१. एगदिसिलोगाभिगमे,
२. पंचदिसिलोगाभिगमे,
३. किरियावरणे जीवे,
४. मुदग्गे जीवे,
५. अमुदग्गे जीवे,
६. रुवी जीवे,
७. सब्बमिणं जीवा ।

જે પ્રમાણે આભિનિબોધિક જ્ઞાનનાં વિષયમાં કહ્યું છે તેજ પ્રમાણે અહીં પણ ધારણા સુધી સંપૂર્ણ વર્ણન જાણી લેવું જોઈએ.

વિશેષ : આભિનિબોધિક જ્ઞાનમાં જે એકાર્થિક શબ્દ કહ્યા છે. તેને છોડીને આ નોઈન્દ્રિય ધારણા છે ત્યાં સુધી કહેવું જોઈએ.

આ ધારણાનું સ્વરૂપ છે. આ મતિ-અજ્ઞાનનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. શ્રુત-અજ્ઞાન શું છે ?
 ઉ. જે અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિઓ દ્વારા સ્વચ્છંદ બુદ્ધિ અને સ્વમતિથી કલ્પિત છે તે શ્રુત-અજ્ઞાન છે, જેમકે -

મહાત્મારત -યાવત્- સાંગોપાંગ ચાર વેદ.

આ શ્રુત-અજ્ઞાનનું વર્ણન છે.

- પ્ર. વિભંગજ્ઞાન કેટલા પ્રકારનાં છે ?
 ઉ. વિભંગજ્ઞાન અનેક પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ગ્રામસંસ્થિત -યાવત્- સન્નિવેશસંસ્થિત, દ્વીપ-સંસ્થિત, સમુદ્રસંસ્થિત, વર્ષ-સંસ્થિત, વર્ષધર સંસ્થિત, પર્વત સંસ્થિત, વૃક્ષ-સંસ્થિત, સ્તૂપસંસ્થિત, હયસંસ્થિત, ગજસંસ્થિત, નરસંસ્થિત, કિન્નર- સંસ્થિત, કિંપુરુષ સંસ્થિત, મહોરગસંસ્થિત, ગન્ધર્વસંસ્થિત, વૃષભસંસ્થિત, પશુ, પશય. (બેપુરવાળા જંગલી જાનવર) વિહગ અને વાંદરાનાં આકારવાળા છે. આ પ્રમાણે વિભંગજ્ઞાન નાના સંસ્થાનથી સંસ્થિત કહ્યા છે.

११५. सात प्रकारनां विभंगज्ञानोनुं प्ररुपणः :

विभंगज्ञान सात प्रकारनां क्ख्या छे, જેમકે -

१. એક દિશામાં લોકનું જ્ઞાન,
२. પાંચ દિશામાં લોકનું જ્ઞાન,
३. જીવ ક્રિયાવરણ છે. (કર્માવરણ નથી.)
४. પુદ્ગલ નિર્મિત શરીર જ જીવ છે.
५. પુદ્ગલોથી અનિષ્પન્ન શરીર,
६. રૂપીજીવ, (રૂપવાળા જીવ છે.)
७. આ બધા ગતિશીલ પદાર્થ જીવ છે.

૧. તત્થ ચ્હલુ ઇમે પઢમે વિભંગનાણે-

જયા ણં તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા વિભંગનાણે સમુપ્પજ્જહ, સે ણં તેણ વિભંગનાણેણ સમુપ્પન્નેણ અણ્ણયરિં એગ દિસિં પાસહ પાર્હણં વા, પડીણં વા, દાહિણં વા, ઉદીણં વા, ઉહ્હં વા -જાવ- સોહમ્મે કપ્પે,

તસ્સ ણમેવં ભવહ "અત્થિ ણં મમ અહસેસે નાણદંસણે સમુપ્પન્ને-એગદિસિં લોગાભિગમે",

સંતેગહયા સમણા વા માહણા વા એવમાહંસુ "પંચદિસિં લોગાભિગમે", જે તે એવમાહંસુ મિચ્છા તે એવમાહંસુ ।

પઢમે વિભંગનાણે ।

૨. અહાવરે દોચ્ચે વિભંગનાણે,

જયા ણં તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા, માહણસ્સ વા વિભંગનાણે સમુપ્પજ્જહ, સે ણં તેણ વિભંગનાણેણ સમુપ્પન્નેણ પાસહ પાર્હણં વા -જાવ- ઉદીણં વા, ઉહ્હં વા -જાવ- સોહમ્મે કપ્પે,

તસ્સ ણમેવં ભવહ "અત્થિ ણં મમ અહસેસે નાણ-દંસણે સમુપ્પન્ને "પંચદિસિં લોગાભિગમે",

સંતેગહયા સમણા વા માહણા વા એવમાહંસુ-"એગદિસિં લોગાભિગમે", જે તે એવમાહંસુ મિચ્છં તે એવમાહંસુ,

દોચ્ચે વિભંગનાણે ।

૩. અહાવરે તચ્ચે વિભંગનાણે,

જયા ણં તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા વિભંગનાણે સમુપ્પજ્જહ, સે ણં તેણ વિભંગનાણેણ સમુપ્પન્નેણ પાસહ પાણે અહવાએમાણે, મુસં વએમાણે, અદિન્નમાદિએમાણે, મેહુણં પહિસેવમાણે, પરિગ્ગહં પરિગિળ્હમાણે, રાહ્મભોયણં ધુંજમાણે વા પાવં ચ ણં કમ્મં કીરમાણં ણો પાસહ,

તસ્મ ણમેવં ભવહ-અત્થિ ણં મમ અહસેસે નાણ-દંસણે સમુપ્પન્ને, "કિરિયાવરણે જીવે",

સંતેગહયા સમણા વા માહણા વા એવમાહંસુ-"નો કિરિયાવરણે જીવે", જે તે એવમાહંસુ મિચ્છં તે એવમાહંસુ,

તચ્ચે વિભંગનાણે ।

૧. પહેલું વિભંગજ્ઞાન:

જ્યારે તથારૂપ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને વિભંગજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે સમુત્પન્ન વિભંગજ્ઞાનથી પૂર્વ, પશ્ચિમ, દક્ષિણ કે ઉત્તર દિશામાં -યાવત્- સૌધર્મ દેવલોક સુધીની ઊર્ધ્વ દિશામાંથી કોઈ એક દિશાને જુવે છે.

ત્યારે તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે - "મને અતિશય યુક્ત જ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે. જેમાં હું એક દિશામાં જ લોકને જોઈ રહ્યો છું."

કેટલાક શ્રમણ-બ્રાહ્મણ એવું કહે છે કે - "લોક પાંચ દિશાઓમાં છે." જે એવું કહે છે, તે મિથ્યા કહે છે.

આ પહેલું વિભંગજ્ઞાન છે.

૨. બીજું વિભંગજ્ઞાન :

જ્યારે તથારૂપ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને વિભંગજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે સમુત્પન્ન વિભંગજ્ઞાનથી પૂર્વ -યાવત્- ઉત્તર દિશામાં તથા સૌધર્મ દેવલોક સુધીની ઊર્ધ્વ દિશામાં જુવે છે.

ત્યારે તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે - "મને અતિશય યુક્ત જ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે. હું પાંચેય દિશાઓમાં જ લોકને જોઈ રહ્યો છું."

કેટલાક શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ એવું કહે છે કે - "લોક એક જ દિશામાં છે." જે એવું કહે છે, તે મિથ્યા કહે છે.

આ બીજું વિભંગજ્ઞાન છે.

૩. ત્રીજું વિભંગજ્ઞાન :

જ્યારે તથારૂપ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને વિભંગજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારે તે સમુત્પન્ન વિભંગજ્ઞાનથી જીવોની હિંસા કરતાં, ઝૂઠ બોલતા, અદત્ત બ્રહ્મણ કરતાં, મૈથુન સેવન કરતાં, પરિબ્રહ્મણ કરતાં અને રાત્રિભોજન કરતાં જુવે છે, પરંતુ તે પ્રવૃત્તિઓનાં દ્વારા થતાં કર્મબંધનને જોતાં નથી.

ત્યારે તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે - "મને અતિશય યુક્ત જ્ઞાન દર્શન પ્રાપ્ત થયેલ છે. જેનાથી હું જોઈ રહ્યો છું કે - "જીવ ક્રિયાથી જ આવૃત્ત છે."

કેટલાક શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ એવું કહે છે કે - "જીવ ક્રિયાથી આવૃત્ત નથી." જે એવું કહે છે, તે મિથ્યા કહે છે.

આ ત્રીજું વિભંગજ્ઞાન છે.

૪. અહાવરે ચતુર્થે વિભંગનાણે,

જયા ણં તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા વિભંગનાણે સમુપ્પજ્જહ, સે ણં તેણ વિભંગનાણેણં સમુપ્પન્નેણં દેવામેવ પાસહ, બાહિરબ્બંતરણ પોગ્ગલે પરિયાહત્તા, પુઢેગત્તં ણાણત્તં ફુસિયા, ફુરિત્તા ફુટ્ટિત્તા વિકુલ્લિત્તા ણં ચિટ્ઠિત્તણં ।

તસ્સ ણમેવં ભવહ અત્થિ ણં મમ અહસેસે નાણ-દંસણે સમુપ્પન્ને, “મુદગ્ગે જીવે”,

સંતેગહયા સમણા વા માહણા વા એવમાહંસુ-“અમુદગ્ગે જીવે”, જે તે એવમાહંસુ મિચ્છં તે એવમાહંસુ,

ચતુર્થે વિભંગનાણે ।

૫. અહાવરે પંચમે વિભંગનાણે,

જયા ણં તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા વિભંગનાણે સમુપ્પજ્જહ, સે ણં તેણ વિભંગનાણેણં સમુપ્પન્નેણં દેવામેવ પાસહ, “બાહિરબ્બંતરણ પોગ્ગલણ અપરિયાહત્તા વા પુઢેગત્તં ણાણત્તં ફુસિયા, ફુરિત્તા, ફુટ્ટિત્તા વિહલ્લિત્તા ણં ચિટ્ઠિત્તણં”,

તસ્સ ણમેવં ભવહ અત્થિ ણં મમ અહસેસે ણાણ-દંસણે સમુપ્પન્ને “અમુદગ્ગે જીવે”,

સંતેગહયા સમણા વા માહણા વા એવમાહંસુ-“મુદગ્ગે જીવે”, જે તે એવમાહંસુ મિચ્છં તે એવમાહંસુ,

પંચમે વિભંગનાણે ।

૬. અહાવરે છટ્ઠે વિભંગનાણે,

જયા ણં તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા વિભંગનાણે સમુપ્પજ્જહ, સે ણં તેણ વિભંગનાણેણં સમુપ્પન્નેણં દેવામેવ પાસહ, બાહિરબ્બંતરે પોગ્ગલે પરિયાહત્તા વા અપરિયાહત્તા વા, પુઢેગત્તં ણાણત્તં ફુસિયા, ફુસેત્તા, ફુટ્ટિત્તા વિહલ્લિત્તાણં ચિટ્ઠિત્તણં ।

૪. ચોથું વિભંગજ્ઞાન :

જ્યારે તથારૂપ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને વિભંગજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે સમુત્પન્ન વિભંગજ્ઞાનથી બાહ્ય અને આભ્યંતર પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી દેવોને વિકુર્વાણ કરતા જુવે છે તે દેવ પુદ્ગલોનો સ્પર્શ કરી, તેમાં હલચલ પેદા કરી, તેનો સ્ફોટ કરી, પૃથક્-પૃથક્ કાળ અને દેશમાં ક્યારેક એક રૂપ અને ક્યારેક વિવિધ રૂપોની વિક્રિયા કરે છે.

આ જોઈને તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે - “મને અતિશય યુક્ત જ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે. જેનાથી હું જોઈ રહ્યો છું કે - “જીવ પુદ્ગલોથી જ બનેલ છે.”

કેટલાક શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ એવું કહે છે કે - “જીવ પુદ્ગલોથી બનેલ નથી.” જે એવું કહે છે, તે મિથ્યા કહે છે.

આ ચોથું વિભંગજ્ઞાન છે.

૫. પાંચમું વિભંગજ્ઞાન :

જ્યારે તથારૂપ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને વિભંગજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે એ વિભંગજ્ઞાનથી બાહ્ય અને આભ્યંતર પુદ્ગલોને ગ્રહણ કર્યા વગર દેવોને વિક્રિયા કરતા જુવે છે, તે દેવ પુદ્ગલોનો સ્પર્શ કરી, તેનામાં હલચલ પેદા કરી, તેનો સ્ફોટ કરી, પૃથક્-પૃથક્ કાળ અને દેશમાં ક્યારેક એક રૂપ અને ક્યારેક વિવિધ રૂપોની વિક્રિયા કરે છે.

તે જોઈને તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે - “મને અતિશય યુક્ત જ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે. હું જોઈ રહ્યો છું કે- “જીવ પુદ્ગલોથી બનેલ નથી.” કેટલાક શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ એવું કહે છે - “જીવ પુદ્ગલોથી બનેલ છે.” જે એવું કહે છે, તે મિથ્યા કહે છે.

આ પાંચમું વિભંગજ્ઞાન છે.

૬. છટ્ઠું વિભંગજ્ઞાન :

જ્યારે તથારૂપ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને વિભંગજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે એ વિભંગજ્ઞાનથી દેવોનાં બાહ્ય અને આભ્યંતર પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને કે ગ્રહણ કર્યા વગર વિક્રિય કરતાં જુએ છે. તે દેવ પુદ્ગલોનો સ્પર્શ કરી, તેમાં હલચલ પેદા કરી, તેનો સ્ફોટ કરી, પૃથક્-પૃથક્ કાળ અને દેશમાં ક્યારેક એક રૂપ અને ક્યારેક વિવિધ રૂપોની વિક્રિયા કરે છે.

તસ્મ ણમેવં ભવદ્ અત્થિ ણં મમ અહસેસે નાણ-દંસણે
સમુપ્પન્ને, “રૂવી જીવે”,

મંતેગઇયા સમણા વા માહણા વા એવમાહંસુ-“અરૂવી
જીવે” જે તે એવમાહંસુ મિચ્છં તે એવમાહંસુ,

છટ્ટે વિભંગનાણે ।

૭. અઠાવરે સત્તમે વિભંગનાણે,

જયા ણં તહારૂવસ્સ સમણસ્સ વા માહણસ્સ વા વિભંગનાણે
સમુપ્પજ્જદ, મે ણં તેણ વિભંગનાણેણં સમુપ્પન્નેણં પાસદ
મુહુમેણં વાયુકાણં ફુદં પોગ્ગલકાર્યં ઇયંતં વેયંતં
ચલંતં ચુબ્બંતં ફદંતં ઘટ્ટંતં ઉદીરેતં તં ભાવં પરિણમંતં,

તસ્મ ણમેવં ભવદ્ અત્થિ ણં મમ અહસેસે નાણ-દંસણે
સમુપ્પન્ને, “સવ્વમિણં જીવા”,

મંતેગઇયા સમણા વા, માહણા વા એવમાહંસુ- “જીવા
ચેવ અર્જીવા ચેવ”, જે તે એવમાહંસુ મિચ્છં તે એવમાહંસુ,

તસ્મ ણં ઇમે ચત્તારિ જીવનિકાયા ણો મમ્મમુવગયા
ભવંતિ, તં જહા-

૧. પુદ્ધવિકાઇયા,	૨. આડકાઇયા,
૩. તેડકાઇયા,	૪. વાડકાઇયા ।

ઇચ્ચેણ્હિં ચઉહિં જીવનિકાણ્હિં મિચ્છાદંડં પવન્નેદ્,

સત્તમે વિભંગનાણે । - ઠાણં. અ. ૭, સુ. ૫૪૨

૧૧૬. અણ્ણાણિવ્વત્તી ભેયા ચડવીસદંડણ્ણમુ ય પરૂવણં-

પ કદ્ધવિહા ણં ભંતે ! અણ્ણાણિવ્વત્તી પણ્ણત્તા ?

ઉ. ગોયમા ! તિવિહા અણ્ણાણિવ્વત્તી પણ્ણત્તા,
તં જહા-

૧. મદ્ધઅણ્ણાણિવ્વત્તી, ૨. સુયઅણ્ણાણિવ્વત્તી,
૩. વિભંગનાણિવ્વત્તી ।

વં. ૧-૨૮. એવં જસ્સ જદ્ધ અણ્ણાણા -જાવ-
વેમાણિયાણં ।

- વિયા. મ. ૧૯, ૩. ૮, સુ. ૪૦-૪૧

ત્યારે તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે -
“મને અતિશય યુક્ત જ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત થયેલ છે. હું
જોઈ રહ્યો છું. “જીવ રૂપી જ છે.”

કેટલાક શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ એવું કહે છે - “જીવ અરૂપી
છે.” જે એવું કહે છે, તે મિથ્યા કહે છે.

આ છટ્ટું વિભંગજ્ઞાન છે.

૭. સાતમું વિભંગજ્ઞાન :

જ્યારે તથારૂપ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને વિભંગજ્ઞાન પ્રાપ્ત
થાય છે ત્યારે તે એ વિભંગજ્ઞાનથી સૂક્ષ્મ વાયુનાં સ્પર્શથી,
પુદ્ગલકાયને કંપિત થતાં, વિશેષ રૂપથી કંપિત થતાં,
ચક્ષિત થતાં, ક્ષુબ્ધ થતાં, સ્પંદિત થતાં, બીજા
પદાર્થોનો સ્પર્શ કરતાં, બીજા પદાર્થોને પ્રેરિત કરતાં,
વિવિધ પ્રકારનાં પર્યાયોમાં પરિણત થતાં જુવે છે.

ત્યારે તેના મનમાં એવો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે -
“મને અતિશય યુક્ત જ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત થયું છે.” હું
જોઈ રહ્યો છું કે - “આ બધા જીવ જ છે.”

કેટલાક શ્રમણ કે બ્રાહ્મણ એવું કહે છે કે - “જીવ પણ
છે અને અજીવ પણ છે.” જે એવું કહે છે- તે મિથ્યા
કહે છે.

તે વિભંગજ્ઞાનીને આ ચાર જીવનિકાયોનું સમ્યગ્ જ્ઞાન
થતું નથી, જેમકે -

૧. પૃથ્વીકાય,	૨. અપ્કાય,
૩. તેજસ્કાય,	૪. વાયુકાય.

માટે તે આ ચાર જીવનિકાયો પર મિથ્યા દંડનો પ્રયોગ
કરે છે.

આ સાતમું વિભંગજ્ઞાન છે.

૧૧૬. અજ્ઞાન-નિર્વૃત્તિ ભેદ અને ચોવીસ દંડકોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! અજ્ઞાન-નિર્વૃત્તિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અજ્ઞાન-નિર્વૃત્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -

૧. મતિ-અજ્ઞાન-નિર્વૃત્તિ, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાન નિર્વૃત્તિ,
૩. વિભંગ-જ્ઞાન-નિર્વૃત્તિ.

વં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિકો- સુધી જેના
જેટલા અજ્ઞાન હોય તેની તેટલી અજ્ઞાન
નિર્વૃત્તિઓ કહેવી જોઈએ.

૧૧૭. અસોચ્ચા પંચનાણાણં ઉપ્પાયાનુપ્પાય પરુવણં-

પ. અસોચ્ચાણં ભંતે ! કેવલિસ્સ વા -જાવ-તપ્પક્ખિચ્યાએ ઉવાસિયાએ વા કેવલં આભિણિવોહિયનાણં ઉપ્પાડેજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! અસોચ્ચા ણં કેવલિસ્સ વા -જાવ-તપ્પક્ખિચ્યાએ ઉવાસિયાએ વા અત્યેગઇએ કેવલં આભિણિવોહિયનાણં ઉપ્પાડેજ્જા, અત્યેગઇએ કેવલં આભિણિવોહિયનાણં નો ઉપ્પાડેજ્જા ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-
“મે ણં અસોચ્ચા કેવલિસ્સ વા -જાવ-તપ્પક્ખિચ્યાએ ઉવાસિયાએ વા અત્યેગઇએ કેવલં આભિણિવોહિયનાણં ઉપ્પાડેજ્જા,
અત્યેગઇએ કેવલં આભિણિવોહિયનાણં નો ઉપ્પાડેજ્જા ?”

ઉ. ગોયમા ! જસ્મ ણં આભિણિવોહિયનાણાવરણિજ્જાં કમ્માણં ચ્ચઓવસમે કહે ભવઇ,
સે ણં અસોચ્ચા કેવલિસ્સ વા -જાવ-તપ્પક્ખિચ્યાએ ઉવાસિયાએ વા કેવલં આભિણિવોહિયનાણં ઉપ્પાડેજ્જા, જસ્મ ણં આભિણિવોહિયનાણાવરણિજ્જાણં કમ્માણં ચ્ચઓવસમે નો કહે ભવઇ,
સે ણં અસોચ્ચા કેવલિસ્સ વા -જાવ-તપ્પક્ખિચ્યાએ ઉવાસિયાએ વા અત્યેગઇએ કેવલં આભિણિવોહિયનાણં નો ઉપ્પાડેજ્જા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-

સે ણં અસોચ્ચા કેવલિસ્સ વા -જાવ-તપ્પક્ખિચ્યાએ ઉવાસિયાએ વા અત્યેગઇએ કેવલં આભિણિવોહિયનાણં ઉપ્પાડેજ્જા,
અત્યેગઇએ કેવલં આભિણિવોહિયનાણં નો ઉપ્પાડેજ્જા ।

એવં જહા આભિણિવોહિયનાણસ્સ વત્તવ્વયા મણિયા તહા સુચનાણસ્સ વિ મણિયવ્વા,

ખવરં-સુચનાણાવરણિજ્જાણં કમ્માણં ચ્ચઓવસમે મણિયવ્વે ।

૧૧૭. અશ્રુત્વા પાંચ જ્ઞાનોનાં ઉપાર્જન-અનુપાર્જનનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! કેવળી -ચાવત્- તેની ઉપાસિકાથી સાંભળ્યા વિના શું કોઈ જીવ શુદ્ધ આભિનિબોધિક જ્ઞાન ઉપાર્જન કરી લે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કેવળી -ચાવત્- તેની ઉપાસિકાથી સાંભળ્યા વિના કોઈ જીવ શુદ્ધ આભિનિબોધિકજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે,
કોઈ જીવ શુદ્ધ આભિનિબોધિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! શાં માટે એવું કહેવાય છે કે -
“કેવળી -ચાવત્- તેની ઉપાસિકાથી સાંભળ્યા વિના કોઈ જીવ શુદ્ધ આભિનિબોધિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે.
કોઈ જીવ શુદ્ધ આભિનિબોધિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતાં નથી ?”

ઉ. ગૌતમ ! જે જીવે આભિનિબોધિક- જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ કરેલ છે.
તે કેવળી -ચાવત્- તેની ઉપાસિકાથી સાંભળ્યા વગર જ શુદ્ધ આભિનિબોધિકજ્ઞાન ઉપાર્જન કરી લે છે.
પરંતુ જેણે આભિનિબોધિક-જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ કરેલ નથી.

તે કેવળી -ચાવત્- તેની ઉપાસિકાથી સાંભળ્યા વગર કોઈ એક શુદ્ધ આભિનિબોધિક જ્ઞાનનું ઉપાર્જન કરી શકતાં નથી.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
“કેવળી -ચાવત્- તેની ઉપાસિકાથી સાંભળ્યા વિના જ કોઈ જીવ શુદ્ધ આભિનિબોધિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે,

કોઈ જીવ શુદ્ધ આભિનિબોધિક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતાં નથી.”

જે પ્રમાણે આભિનિબોધિક જ્ઞાનનું વર્ણન કરેલ છે તેજ પ્રમાણે શુદ્ધ શ્રુતજ્ઞાનનાં વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : અહીં શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ કહેવો જોઈએ.

एवं चेव केवलं ओहिनाणं भाणियच्चं ।

णवरं-ओहिनाणावरणिज्जाणं कम्माणं खओवसमे भाणियच्चे ।

एवं चेव केवलं मणपज्जवनाणं भाणियच्चं,

णवरं- मणपज्जवनाणावरणिज्जाणं कम्माणं खओवसमे भाणियच्चे ।

एवं चेव केवलणाणं भाणियच्चं,

णवरं-केवलनाणावरणिज्जाणं कम्माणं खए भाणियच्चे ।

सेसं तं चेव ।

પ. असोच्चा णं भंते ! केवलिस्स वा -जाव-
तप्पक्खियउवासियाए वा-

૧. કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જ સવળયાએ -જાવ-

૧૧. કેવલનાણં ઉપ્પાડેજ્જા ?

उ. गोयमा ! असोच्चा णं केवलिस्स वा -जाव-
तप्पक्खियउवासियाए वा-

૧. અત્થેગઇએ કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જ સવળયાએ, અત્થેગઇએ કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં નો લભેજ્જ સવળયાએ -જાવ- ૧૧. અત્થેગઇએ કેવલનાણં ઉપ્પાડેજ્જા, અત્થેગઇએ કેવલનાણં નો ઉપ્પાડેજ્જા ।

પ. से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-

“असोच्चा णं -जाव- अत्थेगइए केवलनाणं
उप्पाडेज्जा, अत्थेगइए केवलनाणं नो
उप्पाडेज्जा, ?”

उ. गोयमा ! १. जस्स णं नाणावरणिज्जाणं कम्माणं
खओवसमे नो कडे भवइ -जाव- ११. जस्स णं
केवलनाणावरणिज्जाणं कम्माणं खए नो कडे भवइ,

से णं असोच्चा केवलिस्स या -जाव-
तप्पक्खियउवासियाए वा केवलिपण्णत्तं धम્મं નો
લભેજ્જ સવળયાએ -જાવ- કેવલનાણં નો
ઉપ્પાડેજ્જા ।

આ પ્રમાણે શુદ્ધ અવધિજ્ઞાનનાં ઉપાર્જનનાં
વિષયમાં કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : અહીં અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ
કહેવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે શુદ્ધ મન:પર્યવજ્ઞાનનાં ઉત્પન્ન
થવાનાં વિષયમાં પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : મન:પર્યવજ્ઞાનાવરણીય કર્મનાં ક્ષયોપશમનું
વર્ણન કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાનનાં ઉત્પન્ન થવાનાં
વિષયમાં પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : અહીં કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય
કહેવો જોઈએ.

બાકીનું વર્ણન પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! કેવળી -યાવત્- કેવળીપાક્ષિક ઉપાસિકાથી
ધર્મ શ્રવણ કર્યા વગર જ શું -

૧. કોઈ કેવળી પ્રરુપિત ધર્મ શ્રવણ લાભ પ્રાપ્ત
કરે છે -યાવત્- ૧૧. કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી
શકે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કેવળી -યાવત્- કેવળીપાક્ષિક
ઉપાસિકાથી સાંભળ્યા વગર જ,

૧. કોઈ જીવ કેવળી પ્રરુપિત ધર્મ શ્રવણ લાભ
પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ જીવ કેવળી પ્રરુપિત ધર્મ
શ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરતાં નથી -યાવત્-
૧૧. કોઈ જીવ કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જન કરી શકે છે
અને કોઈ જીવ કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જન કરી શકતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

ધર્મ શ્રવણ કર્યા વગર -યાવત્- કોઈ જીવ કેવળ
જ્ઞાન ઉપાર્જન કરી શકે છે અને કોઈ જીવ કેવળ
જ્ઞાન ઉપાર્જન કરી શકતા નથી ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. જે જીવને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો
ક્ષયોપશમ કર્યો નથી -યાવત્- ૧૧. કેવળ
જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય કર્યો નથી.

તે કેવળી -યાવત્- કેવળીપાક્ષિક ઉપાસિકાથી
સાંભળ્યા વગર કેવળી પ્રરુપિત ધર્મ શ્રવણનો
લાભ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી -યાવત્- કેવળ
જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરી શકતા નથી.

જસ્સ ણં નાણાવરણિજ્જાણં કમ્માણં યોવસમે
કહે ભવઈ -જાવ- જસ્સ ણં કેવલનાણાવરણિજ્જાણં
કમ્માણં યે કહે ભવઈ, સે ણં અસોચ્ચા કેવલિસ્સ
વા -જાવ- તપ્પકિચ્ચયવસિયાએ વા કેવલિપણ્ણતં
ધમ્મં લભેજ્જ સવણયાએ, કેવલં બોહિં બુદ્ધોજ્જા
-જાવ- કેવલતાણં ઉપ્પાડેજ્જા ।

તમ્મ ણં છટ્ઠંછટ્ઠેણં અનિક્ખત્તેણં તવોકમ્મેણં
ઉદ્ઢં બાહાઓ પગિજ્જિય સૂરાભિમુહસ્સ
આયાવણભૂમીએ આયાવેમાણસ્સ પગઈભદ્દયાએ
પગઈવમંતયાએ પગઈપયણુકોહ-માણ-માયા-
લોભયાએ મિત્તમદ્દવસંપન્નયાએ અલ્લીણતાએ
ભદ્દતાએ વિણીતતાએ અણ્ણયાકયાએ સુભેણં
અજ્જવમાણેણં સુભેણં પરિણામેણં લેસ્સાહિં
વિસુજ્જમાણીહિં તયાવરણિજ્જાણં કમ્માણં
યોવસમેણં ઈહાપોહ-મગ્ગણ-ગવેસણં કરેમાણસ્સ
વિભંગે નામં અન્નાણે સમુપ્પજ્જઈ,

સે ણં તેણં વિભંગનાણેણં જહણ્ણેણં અંગુલસ્સ
અમંચ્ચેજ્જઈભાગં, ઉક્કોસેણં અસંચ્ચેજ્જાઈ
જોયણસહસ્સાઈ જાણઈ પાસઈ,

મે ણં તેણં વિભંગનાણેણં સમુપ્પન્નેણં જીવે વિ
જાણઈ, અર્જીવે વિ જાણઈ,

પામંડત્થે સારંભે સપરિમ્મહે સંકિલિસ્સમાણે વિ
જાણઈ, વિસુજ્જમાણે વિ જાણઈ,

મે ણં પુવ્વામેવ સમ્મત્તં પઢિવજ્જઈ,
સમ્મત્તં પઢિવજ્જિત્તા સમણધમ્મં રોએઈ,
સમણધમ્મં રોએત્તા ચરિત્તં પઢિવજ્જઈ,

ચરિત્તં પઢિવજ્જિત્તા લિંગં પઢિવજ્જઈ,

તમ્મ ણં તેહિં મિચ્છન્નપજ્જવેહિં પરિહાયમાણેહિં
પરિહાયમાણેહિં સમ્મદ્દંસણપજ્જવેહિં પરિવદ્ધ-
માણેહિં પરિવદ્ધમાણેહિં સે વિભંગે અન્નાણે
સમ્મત્તપરિમ્મહિએ ત્વિપ્પામેવ ઓહી પરાવત્તઈ ।

જે જીવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષયોપશમ કરેલ છે
-યાવત્- જેને કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય
કરેલ છે. તે કેવળી -યાવત્- કેવળીપાક્ષિક
ઉપાસિકાથી સાંભળ્યા વગર જ કેવલી પ્રજ્ઞપ્ત
ધર્મ શ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, શુદ્ધ
બોધિ લાભનો અનુભવ કરી શકે છે -યાવત્-
કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી શકે છે.

નિરંતર છઠઃ છઠનું તપ કર્મ કરતાં સૂર્યનાં સમ્મુપ
હાથ ઉંચો કરીને આતાપના ભૂમિમાં આતાપના
લેતા તે જીવની પ્રકૃતિ ભદ્રતાથી, પ્રકૃતિની
ઉપશાંતતાથી, સ્વાભાવિક રુપથી જ ક્રોધ,
માન, માયા અને લોભની અત્યંત મંદતા થવાથી,
અત્યંત મૃદુત્વ સંપન્નતાથી, કામભોગોમાં
અનાસક્તિથી, ભદ્રતા અને વિનીતતાથી કોઈ
સમય શુભ અધ્યવસાય, શુભ પરિણામ, વિશુદ્ધ
લેશ્યા અને તદાવરણીય કર્મોનાં ક્ષયોપશમથી
ઈહા, અપોહ, માર્ગણા અને ગવેષણા કરતાં
વિભંગ નામક અજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે.

પછી તે એ ઉત્પન્ન થયેલ વિભંગજ્ઞાન દ્વારા
જઘન્ય અંગુળનાં અસંખ્યાતમા ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ
અસંખ્યાત હજાર યોજન સુધી જાણે-જુવે છે.

તે એ ઉત્પન્ન થયેલ વિભંગજ્ઞાનથી જીવોને પણ
જાણે છે અને અજીવોને પણ જાણે છે.

તે સારંભી, સપરિમ્મહી અને સંક્લેશ પામતા
પાષંડસ્થ જીવોને પણ જાણે છે અને વિશુદ્ધ થતાં
પાષંડસ્થ જીવોને પણ જાણે છે.

ત્યાર પછી તે સર્વપ્રથમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરે છે.
સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરીને શ્રમણ ધર્મ પર રુચિ કરે છે.
શ્રમણ ધર્મ પર રુચિ કરીને ચારિત્ર અંગીકાર
કરે છે.

ચારિત્ર અંગીકાર કરીને લિંગ શ્રમણ વેશ સ્વીકાર
કરે છે.

જેમાં તેના મિથ્યાત્વનાં પર્યાય ક્રમશઃ ક્ષીણ
થતાં-થતાં અને સમ્યગ્-દર્શનનાં પર્યાય ક્રમશઃ
વધતાં-વધતાં પૂર્ણ સમ્યક્ત્વ યુક્ત થઈ જવા
પર તે વિભંગ નામક અજ્ઞાન સમ્યક્ત્વનાં
કારણે જ શીઘ્ર અવધિજ્ઞાનનાં રુપમાં પરિવર્તિત
થઈ જાય છે.

- પ. સે ણં ભંતે ! કઠ્ઠસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! તિસુ વિસુદ્ધલેસ્સાસુ હોજ્જા, તં જહા-
 ૧. તેડલેસ્સાએ, ૨. પમ્હલેસ્સાએ,
 ૩. સુક્કલેસ્સાએ ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કઠ્ઠસુ ણાણેસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! તિસુ- ૧. આભિણિબોહિયનાણં, ૨. સુયણાણં
 ૩. ઓહિનાણેસુ હોજ્જા ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા, નો અજોગી હોજ્જા ?
- પ. જહ ણં ભંતે ! સજોગી હોજ્જા કિં મણજોગી હોજ્જા,
 વહજોગી હોજ્જા, કાયજોગી હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! મણજોગી વા હોજ્જા, વહજોગી વા
 હોજ્જા, કાયજોગી વા હોજ્જા ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કિં માગારોવડત્તે હોજ્જા, અણાગારોવડત્તે
 હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! માગારોવડત્તે વા હોજ્જા, અણાગારોવડત્તે
 વા હોજ્જા ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કયરમ્મિ સંઘયણે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! વહરોસભનારાયસંઘયણે હોજ્જા ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કયરમ્મિ સંઠાણે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! છ્ણહં સંઠાણાણં અન્નયરે સંઠાણે હોજ્જા ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કયરમ્મિ ઉચ્ચત્તે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તરયણી, ઉક્કોસેણં
 પંચધણુસહાએ હોજ્જા ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કયરમ્મિ આડાએ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં માહરેગટ્ઠવાસાડાએ, ઉક્કોસેણં
 પુવ્વકોહિઆડાએ હોજ્જા ।
- પ. સે ણં ભંતે ! કિં સવેદાએ હોજ્જા, અવેદાએ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! સવેદાએ હોજ્જા, નો અવેદાએ હોજ્જા ।
- પ્ર. ભંતે ! તે અવધિજ્ઞાનીને કેટલી લેશ્યાઓ હોય
 છે ?
૩. ગૌતમ ! તેને ત્રણ વિશુદ્ધ લેશ્યાઓ હોય છે,
 જેમકે -
 ૧. તેજોલેશ્યા, ૨. પદ્મલેશ્યા,
 ૩. શુક્લલેશ્યા.
- પ્ર. ભંતે ! તેને કેટલા જ્ઞાન હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તેને ત્રણ જ્ઞાન હોય છે- ૧. આત્મિનિબોધિક
 જ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩. અવધિજ્ઞાન.
- પ્ર. ભંતે ! તે સયોગી હોય છે કે અયોગી હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે સયોગી હોય છે, અયોગી હોતાં નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જો તે સયોગી હોય છે તો શું મનયોગી
 હોય છે, વચનયોગી હોય છે કે કાયયોગી
 હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે મનોયોગી હોય છે, વચનયોગી હોય
 છે અને કાયયોગી પણ હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે સાકારોપયોગયુક્ત હોય છે કે
 અનાકારોપયોગયુક્ત હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે સાકારોપયોગયુક્ત હોય છે અને
 અનાકારોપયોગયુક્ત પણ હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે કયા સંહનનવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે વજ્રઋષભનારાય સંહનનવાળા
 હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે કયા સંસ્થાનમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે છ સંસ્થાનોમાંથી કોઈપણ સંસ્થાનમાં
 હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે કેટલી ઉંચાઈવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય સાત હાથ, ઉત્કૃષ્ટ પાંચ સો
 ધનુષ ઉંચાઈવાળા હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે કેટલી આયુષ્યવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય સાધિક આઠ વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ
 પૂર્વકોટી આયુષ્યવાળા હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે સવેદી હોય છે કે અવેદી હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે સવેદી હોય છે. અવેદી હોતા નથી.

પ. જહ્નુ ણં ભંતે ! સવેદાં હોજ્જા કિં ઇત્થીવેદાં હોજ્જા, પુરિસવેદાં હોજ્જા, નપુંસગવેદાં હોજ્જા, પુરિસનપુંસગવેદાં હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! નો ઇત્થીવેદાં હોજ્જા, પુરિસવેદાં વા હોજ્જા, નો નપુંસગવેદાં હોજ્જા, પુરિસનપુંસગવેદાં વા હોજ્જા ।

પ. સે ણં ભંતે ! કિં સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ હોજ્જા ।

પ. જહ્નુ સકસાઈ હોજ્જા સે ણં ભંતે ! કહ્સુ કસાણસુ હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! ચહ્સુ સંજલણકોહ-માણ-માયા-લોભેસુ હોજ્જા ।

પ. તસ્મ ણં ભંતે ! કેવહ્સા અજ્જવસાણા પણ્ણત્તા ।

ઉ. ગોયમા ! અસંખેજ્જા અજ્જવસાણા પણ્ણત્તા ।

પ. તે ણં ભંતે ! પમત્થા અપ્પસત્થા ?

ઉ. ગોયમા ! પમત્થા, નો અપ્પસત્થા ।

સે ણં પસત્થેહિં અજ્જવસાણેહિં વટ્ટમાણે-
અણંતેહિં નેરહ્સયભવગ્ગહણેહિંતો અપ્પાણં
વિસંજોણ્ણ,

અણંતેહિં તિરિક્ખજોણિય ભવગ્ગહણેહિંતો અપ્પાણં
વિસંજોણ્ણ,

અણંતેહિં મણુસ્મભવગ્ગહણેહિંતો અપ્પાણં
વિસંજોણ્ણ,

અણંતેહિં દેવભવગ્ગહણેહિંતો અપ્પાણં વિસંજોણ્ણ,

જાઓ વિ ય સે ઇમાઓ નેરહ્સય-તિરિક્ખજોણિય-
મણુસ્મ-દેવગ્ગહણામાઓ ઉત્તરપયડીઓ,

તાસિં ચ ણં ઉવગ્ગહિણ્ણ અણંતાણુવંધી કોહ-માણ-
માયા-લોભે સ્વેદ,

અણંતાણુવંધી કોહ-માણ-માયા-લોભે સ્વવિત્તા,

અપચ્ચક્કવાણકમાણ્ણકોહ-માણ-માયા-લોભે-સ્વવેદ,

પ્ર. ભંતે ! જો તે સવેદી હોય છે તો શું સ્ત્રીવેદી હોય છે, પુરુષવેદી હોય છે, નપુંસકવેદી હોય છે કે પુરુષ-નપુંસકવેદી હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે સ્ત્રીવેદી હોતા નથી. પુરુષવેદી હોય છે, નપુંસકવેદી હોતા નથી, પરંતુ પુરુષ નપુંસકવેદી હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શું તે સકષાયી હોય છે કે અકષાયી હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે સકષાયી હોય છે, અકષાયી હોતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જો તે સકષાયી હોય છે તો તે કેટલા કષાયોવાળા હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચાર કષાયોથી યુક્ત હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! તેના કેટલા અધ્યવસાય હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તેના અસંખ્યાત અધ્યવસાય હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! તેના તે અધ્યવસાય પ્રશસ્ત હોય છે કે અપ્રશસ્ત હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે પ્રશસ્ત હોય છે, અપ્રશસ્ત હોતા નથી. તે અવધિજ્ઞાની વધતાં પ્રશસ્ત અધ્યવસાયોથી-અનન્ત નૈરયિક્કભવ-બ્રહ્મણથી પોતાની આત્માને વિસંયુક્ત (અલગ) કરી લે છે,

અનન્ત તિર્યયધોનિક ભવ બ્રહ્મણથી પોતાની આત્માને વિસંયુક્ત કરી લે છે,

અનન્ત મનુષ્યભવ-બ્રહ્મણથી પોતાની આત્માને વિસંયુક્ત કરી લે છે.

અનન્ત દેવ-ભવ બ્રહ્મણથી પોતાની આત્માને વિસંયુક્ત કરી લે છે.

જો આ નરકગતિ, તિર્યય ગતિ, મનુષ્યગતિ અને દેવગતિ નામક ચાર ઉત્તર પ્રકૃતિઓ છે.

તે પ્રકૃતિઓનાં આધારભૂત અનન્તાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો ક્ષય કરે છે.

અનન્તાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો ક્ષય કરીને,

અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ-ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ-કષાયનો ક્ષય કરે છે.

અપચ્ચક્ષાણકસાએ કોહ-માણ-માયા-લોભે
ખવિત્તા,

પચ્ચક્ષાણાવરણે કોહ-માણ-માયા-લોભે ખવેદ્,

પચ્ચક્ષાણાવરણે કોહ-માણ-માયા-લોભે ખવિત્તા,

સંજલણે કોહ-માણ-માયા-લોભે ખવેદ્,

સંજલણે કોહ-માણ-માયા-લોભે-ખવિત્તા,

પંચવિહં નાણાવરણિજ્જં,

નવવિહં દરિસણાવરણિજ્જં,

પંચવિહમંતરાદયં,

તાલમત્યકહં ચ ણં મોહણિજ્જં કટ્ટુ કમ્મરયવિ-
કરણકરં અપુચ્ચકરણં અણુપવિટ્ઠસ્સ અણંતે અણુત્તરે
નિવ્વાઘાએ નિરાવરણે કસિણે પહિપુણ્ણે કેવલવરનાણ-
દંસણે સમુપ્પજ્જહ ।

પ. સે ણં ભંતે ! કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં આઘવેજ્જા વા
-જાવ- ઉવદંસેજ્જા વા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, ણન્નત્થ એગ્ગાણ્ણં
વા એગ્ગવાગરણેણ વા ।

પ. સે ણં ભંતે ! પવ્વાવેજ્જ વા, મુંડાવેજ્જ વા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે, ઉવદેસ પુણ કરેજ્જા ।

પ. સે ણં ભંતે ! સિજ્ઝહ -જાવ- અંતં કરેહ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! સિજ્ઝહ -જાવ- અંતં કરેહ ।

પ. સે ણં ભંતે ! કિં ઉદ્ઢં હોજ્જા, અહો હોજ્જા, તિરિયં
હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ઉદ્ઢં વા હોજ્જા, અહો વા હોજ્જા,
તિરિયં વા હોજ્જા ।

અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ -માન- માયા અને
લોભ-કષાયનો ક્ષય કરીને,

પ્રત્યાખ્યાનાવરણ-ક્રોધ - માન - માયા અને
લોભ-કષાયનો ક્ષય કરે છે.

પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્રોધ - માન - માયા અને
લોભ - કષાયનો ક્ષય કરીને,

સંજ્વલન ક્રોધ - માન - માયા અને લોભનો
ક્ષય કરે છે.

સંજ્વલન ક્રોધ - માન - માયા અને લોભનો ક્ષય
કરીને,

પાંચ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ,

નવ પ્રકારે દર્શનાવરણીય કર્મ,

પાંચ પ્રકારે અન્તરાય કર્મ તથા

મોહનીય કર્મને કાપેલ તાડવૃક્ષનાં સમાન બનાવીને,
કર્મરજને ફેલાવનાર અપૂર્વ કરણ (આદમું
ગુણસ્થાન)માં પ્રવિષ્ટ તે જીવને અનન્ત, અનુત્તર,
વ્યાઘાત રહિત, આવરણ રહિત, કૃત્સ્ન, પ્રતિપૂર્ણ
અને શ્રેષ્ઠ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન ઉત્પન્ન
થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! તે અસોચ્યા કેવળી, કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મનું
વર્ણન કરે છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને
સમજાવે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ શક્ય નથી, તે ફક્ત એક જ્ઞાત
(દષ્ટાન્ત) અથવા એક પ્રશ્નનાં ઉત્તરનાં સિવાય
અન્ય ઉપદેશ કરતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! તે (અસોચ્યા કેવળી) કોઈને પ્રવ્રજિત કરે
છે કે મુંડિત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ શક્ય નથી, પરંતુ તે ઉપદેશ (નિર્દેશ)
કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! તે સિદ્ધ હોય છે -યાવત્- સમસ્ત દુઃખોનો
અંત કરે છે ?

૩. હા ગૌતમ ! તે સિદ્ધ હોય છે -યાવત્- સર્વ
દુઃખોનો અંત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! તે (અસોચ્યા કેવળી) ઊર્ધ્વલોકમાં હોય છે,
અધોલોકમાં હોય છે કે તિરછાલોકમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ઊર્ધ્વલોકમાં પણ હોય છે, અધોલોકમાં
પણ હોય છે અને તિરછાલોકમાં પણ હોય છે.

ઉડ્ઢ હોજ્જમાણે સદ્દાવહ-વિયહાવહ-ગંધાવહ-
માલવંત-પરિયાએસુ વટ્ટવેયહ્-પવ્વએસુ હોજ્જા ।

સાહરણં પહુચ્ચ સોમણસવણે વા પંડગવણે વા
હોજ્જા ।

અહો હોજ્જમાણે ગહ્હાએ વા દરીએ વા હોજ્જા,

સાહરણં પહુચ્ચં પાયાલે વા ભવણે વા હોજ્જા ।

તિરિયં હોજ્જમાણે પળ્લરસસુ કમ્મભૂમીસુ હોજ્જા,
સાહરણં પહુચ્ચ અહ્હાહ્હાજ્જદીવ-સમુદ્દત્તદેક્કદેસ-
ભાએ હોજ્જા ।

પ. તે ણં ભંતે ! એગસમણં કેવહ્યા હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા,
ઉક્કોસેણં દસ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-

અસોચ્ચા ણં કેવલિસ્સ વા -જાવ- તપ્પક્કિચ્ચય-
વાસિયાએ વા,

અત્થેગહ્હાએ કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જ સવણયાએ,
અત્થેગહ્હાએ નો લભેજ્જ સવણયાએ -જાવ- અત્થેગહ્હાએ
કેવલનાણં ઉપ્પાહેજ્જા, અત્થેગહ્હાએ કેવલનાણં નો
ઉપ્પાહેજ્જા ।

- વિયા. સ. ૧, ૩, ૩૧, સુ. ૮-૩૧

૧૧૮. સોચ્ચા પંચનાણાણં ઉપ્પાયાનુપ્પાય પરૂવણં-

પ. સોચ્ચા ણં ભંતે ! કેવલિસ્સ વા -જાવ- તપ્પક્કિચ્ચય
ઉવાસિયાએ વા આભિણિબોહિયણાણં -જાવ-
કેવલનાણં ઉપ્પાહેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સોચ્ચા ણં કેવલિસ્સ વા -જાવ- તપ્પક્કિચ્ચય
ઉવાસિયાએ અત્થેગહ્હાએ આભિણિબોહિયણાણં
-જાવ- કેવલનાણં ઉપ્પાહેજ્જા, અત્થેગહ્હાએ ણો
ઉપ્પાહેજ્જા ।

સેસં જહેવ અસોચ્ચા ।

તસ્સ ણં અટ્ઠમઅટ્ઠમેણં અનિક્કિચ્ચત્તેણં તવોકમ્મેણં
અપ્પાણં ભાવેમાણસ્સ પગહ્હાભદ્દયાએ તહેવ -જાવ-
ઈહાપોહ-મગ્ગણ-ગવેસણં કરેમાણસ્સ ઓહિણાણે
સમુપ્પજ્જહ્હ ।

જો ઊર્ધ્વલોકમાં હોય તો શબ્દાપાતી,
વિકટાપાતી, ગંધાપાતી અને માલ્યવંત નામક
વૃત્ત પર્વતોમાં હોય છે.

તથા સંહરણની અપેક્ષાએ સૌમનસવનમાં અથવા
પાંડુકવનમાં હોય છે.

જો અધોલોકમાં હોય તો ગર્ત્તમાં અથવા ગુફામાં
હોય છે .

તથા સંહરણની અપેક્ષાએ પાતાળકળશોમાં
અથવા ભવનવાસી દેવોનાં ભવનોમાં હોય છે.

જો તિરછાલોકમાં હોય તો પંદર કર્મભૂમિમાં
હોય છે તથા સંહરણની અપેક્ષાએ અઢી દ્વીપ
અને બે સમુદ્રોનાં એક ભાગમાં હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! તે (અસોચ્ચા કેવળી) એક સમયમાં કેટલા
હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જઘન્ય એક, બે અથવા ત્રણ અને
ઉત્કૃષ્ટ દસ હોય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

કેવળી -યાવત્- કેવળીપાક્ષિક ઉપાસિકાથી ધર્મશ્રવણ
કર્યા વગર જ -

કોઈ જીવને કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મ શ્રવણ પ્રાપ્ત
થાય છે અને કોઈ જીવને ધર્મ શ્રવણનો લાભ
પ્રાપ્ત થતો નથી -યાવત્- કોઈ જીવ કેવળજ્ઞાન
ઉપાર્જન કરે છે અને કોઈ જીવ કેવળજ્ઞાન
ઉપાર્જન કરતા નથી.

૧૧૮. શ્રુત્વા પાંચજ્ઞાનોનાં ઉપાર્જન-અનુપાર્જનનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કેવળીથી -યાવત્- કેવળી પાક્ષિક
ઉપાસિકાથી સાંભળીને શું કોઈ જીવ
આભિનિબોધિક જ્ઞાન -યાવત્- કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત
કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! કેવળી -યાવત્- કેવળીપાક્ષિક ઉપાસિકાથી
ધર્મ સાંભળીને કોઈ જીવ આભિનિબોધિક જ્ઞાન
-યાવત્- કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ જીવ
પ્રાપ્ત કરતાં નથી.

બાકીનું વર્ણન "અસોચ્ચા"નાં સમાન છે.

નિરંતર અહમ - અહમ તપ કર્મથી પોતાની
આત્માને ભાવિત કરતાં પ્રકૃતિ ભદ્રતા આદિ
ગુણોથી -યાવત્- ઈહા, અપોહ, માર્ગણા અને
ગવેષણા કરતાં અવધિજ્ઞાન સમુત્પન્ન થાય છે.

મે ણં તેણં ઓહિનાણેણં સમુપ્પન્નેણં જહણ્ણેણં
અંગુલસ્સ અસંખેજ્જહાગં,
ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જાહં અલોએ લોયપ્પમાણમેત્તાહં
ઘંડાહં જાણહં પાસહં ।

- પ. મે ણં ભંતે ! કહમુ લેમ્માસુ હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! છસુ લેમ્માસુ હોજ્જા, તં જહા-
 ૧. કપ્પલેસાએ -જાવ- ૬. સુક્કલેસાએ ।
 પ. મે ણં ભંતે ! કહમુ ણાણેસુ હોજ્જા ।
 ડ. ગોયમા ! તિસુ વા, ચડસુ વા હોજ્જા ।
 તિસુ હોજ્જમાણે-
 ૧. આભિણિવોહિયનાણં, ૨. સુયનાણં,
 ૩. ઓહિનાણેસુ હોજ્જા,
 ચડસુ હોજ્જમાણે -
 ૧. આભિણિવોહિયનાણં, ૨. સુયનાણં, ૩. ઓહિનાણં
 ૪. મળપજ્જવનાણેસુ હોજ્જા ।
 પ. મે ણં ભંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! **એવં જોગો, ઉવઓગો, સંઘયણં, સંઠાણં,**
ઉચ્ચત્તં, આડયં ચ ઇયાણિ સવ્વાણિ જહા અસોચ્ચાએ
તહેવ ભાણિયવ્વાણિ ।
 પ. મે ણં ભંતે ! કિં સવેદાએ વા હોજ્જા, અવેદાએ વા
 હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! સવેદાએ વા હોજ્જા, અવેદાએ વા હોજ્જા ।
 પ. જહ અવેદાએ હોજ્જા કિં ઉવસંતવેયએ હોજ્જા,
 ઘીણવેયએ હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! નો ઉવસંતવેયએ હોજ્જા, ઘીણવેયએ
 હોજ્જા ।
 પ. જહ સવેયએ હોજ્જા કિં ઇત્થીવેયએ હોજ્જા -જાવ-
 પુરિસનપુંસગવેયએ વા હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! ઇત્થીવેયએ વા હોજ્જા, પુરિસવેયએ વા
 હોજ્જા, પુરિસનપુંસગવેયએ વા હોજ્જા ।
 પ. મે ણં ભંતે ! સકસાઈ હોજ્જા, અકસાઈ હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! સકસાઈ વા હોજ્જા, અકસાઈ વા હોજ્જા ।

તે એ ઉત્પન્ન અવધિજ્ઞાનનાં પ્રત્યાવથી જઘન્ય
અંગુળનાં અસંખ્યાતમા ભાગ,
ઉત્કૃષ્ટ અલોકમાં પણ લોક પ્રમાણ અસંખ્ય
પંડોને જાણે અને જુવે છે.

- પ્ર. ભંતે ! તે કેટલી લેશ્યાઓમાં હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે છહ લેશ્યાઓમાં હોય છે, જેમકે -
 ૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -ચાવત્- ૬. શુક્લલેશ્યા.
 પ્ર. ભંતે ! તે કેટલા જ્ઞાનોમાં હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે ત્રણ કે ચાર જ્ઞાનોમાં હોય છે.
 જો ત્રણ જ્ઞાનોમાં હોય તો -
 ૧. આત્મિનિબોધિક જ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન અને
 ૩. અવધિજ્ઞાનમાં હોય છે.
 જો ચાર જ્ઞાનોમાં હોય તો -
 ૧. આત્મિનિબોધિક જ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩.
 અવધિજ્ઞાન અને ૪. મન:પર્યવજ્ઞાનમાં હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! તે સયોગી હોય છે કે અયોગી હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જેમ અસોચ્ચાનાં યોગ, ઉપયોગ,
 સંહનન, સંસ્થાન, ઉચ્ચાર્ઠ અને આયુષ્યનાં વિષયમાં
 કહ્યું, તેજ પ્રમાણે અહીં પણ યોગાદિનાં વિષયમાં
 કહેવું જોઈએ.
 પ્ર. ભંતે ! તે અવધિજ્ઞાની સવેદી હોય છે કે અવેદી
 હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે સવેદી પણ હોય છે અને અવેદી પણ
 હોય છે.
 પ્ર. જો તે અવેદી હોય છે તો શું ઉપશાંતવેદી હોય
 છે કે ક્ષીણવેદી હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે ઉપશાંતવેદી હોતાં નથી. પરંતુ ક્ષીણ
 વેદી હોય છે.
 પ્ર. જો તે સવેદી હોય છે તો શું સ્ત્રીવેદી હોય છે
 -ચાવત્- પુરુષ નપુંસકવેદી હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે સ્ત્રીવેદી પણ હોય છે. પુરુષવેદી પણ
 હોય છે અને પુરુષ-નપુંસકવેદી પણ હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! તે અવધિજ્ઞાની સકધારી હોય છે કે
 અકધારી હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે સકધારી પણ હોય છે અને અકધારી
 પણ હોય છે.

- પ. જઈ અકસાઈ હોજ્જા કિં ઉવસંતકસાઈ હોજ્જા, ખીણકસાઈ હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! નો ઉવસંતકસાઈ હોજ્જા, ખીણકસાઈ હોજ્જા ।
- પ. જઈ સકસાઈ હોજ્જા સે ણં ભંતે ! કહસુ કસાણસુ હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ચહસુ વા, તિસુ વા, દોસુ વા, ઇકકમ્મિ વા હોજ્જા ।
- ચહસુ હોજ્જમાણે-
ચહસુ સંજલણકોહ-માણ-માયા-લોભેસુ હોજ્જા,
- તિસુ હોજ્જમાણે-
તિસુ સંજલણમાણ-માયા-લોભેસુ હોજ્જા,
- દોસુ હોજ્જમાણે-
દોસુ સંજલણમાયા-લોભેસુ હોજ્જા,
- ઇકકમ્મિ હોજ્જમાણે-
ઇકકમ્મિ સંજલણે લોભે હોજ્જા ।
- પ. તસ્મ ણં ભંતે ! કેવલ્લયા અજ્ઞવસાણા પ્ણત્તા ?
- ઉ. ગોયમા ! અસંખેજ્જા અજ્ઞવસાણા પ્ણત્તા ।
- સેસં જહા અસોચ્ચાણ, તહેવ-જાવ-કેવલવરણાણ-દંસણ સમુપ્પજ્જઈ ।**
- પ. સે ણં ભંતે ! કેવલ્લિપ્ણત્તં ધમ્મં આઘવિજ્જા વા -જાવ- ઉવદંસેજ્જ વા પરુવિજ્જા વા ?
- ઉ. હંતા, ગોયમા ! આઘવિજ્જા વા -જાવ- ઉવદંસેજ્જા વા પરુવિજ્જા વા ।
- પ. સે ણં ભંતે ! પ્વાવેજ્જ વા, મુંડાવેજ્જ વા ?
- ઉ. હંતા, ગોયમા ! પ્વાવેજ્જ વા, મુંડાવેજ્જ વા ।
- પ. તસ્મ ણં ભંતે ! મિસ્સા વિ પ્વાવેજ્જ વા, મુંડાવેજ્જ વા ?
- ઉ. હંતા, ગોયમા ! પ્વાવેજ્જ વા, મુંડાવેજ્જ વા ।
- પ. તસ્મ ણં ભંતે ! પસિસ્સા વિ પ્વાવેજ્જ વા, મુંડાવેજ્જ વા ?

- પ્ર. જો તે અકષાયી હોય છે તો શું ઉપશાંતકષાયી હોય છે કે ક્ષીણકષાયી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! તે ઉપશાંતકષાયી હોતા નથી, પરંતુ ક્ષીણકષાયી હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! જો તે સકષાયી હોય છે તો કેટલા કષાયોમાં હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! તે ચાર કષાયોમાં, ત્રણ કષાયોમાં, બે કષાયોમાં અથવા એક કષાયમાં હોય છે.
- જો તે ચાર કષાયોમાં હોય છે,
તો સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા અને લોભમાં હોય છે.
- જો ત્રણ કષાયોમાં હોય છે,
તો સંજ્વલન માન, માયા અને લોભમાં હોય છે.
- જો બે કષાયોમાં હોય છે,
તો સંજ્વલન માયા અને લોભમાં હોય છે,
- જો તે એક કષાયમાં હોય છે,
તો એક સંજ્વલન લોભમાં હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે અવધિજ્ઞાનીનાં કેટલા અધ્યવસાય બતાવ્યા છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! તેના અધ્યવસાય અસંખ્યાત હોય છે.
- બાકીનું વર્ણન અસોચ્ચાનાં સમાન કેવળવરણાણ દર્શનની ઉત્પત્તિ સુધી સમજવું જોઈએ.**
- પ્ર. ભંતે ! તે કેવળી-પ્રરુપિત ધર્મનું વર્ણન કરે છે -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને સમજાવે છે ?
- ઉ. હા, ગૌતમ ! તે કેવળી-પ્રરુપિત ધર્મ કહે છે, -યાવત્- ઉદાહરણ આપીને સમજાવે છે.
- પ્ર. ભંતે ! શું તે કોઈને પ્રવ્રજિત અને મુંડિત પણ કરે છે ?
- ઉ. હા, ગૌતમ ! તે પ્રવ્રજિત પણ કરે છે અને મુંડિત પણ કરે છે.
- પ્ર. ભંતે ! શું તેના શિષ્ય પણ કોઈને પ્રવ્રજિત કરે છે અને મુંડિત પણ કરે છે ?
- ઉ. હા, ગૌતમ ! તેના શિષ્ય પણ પ્રવ્રજિત કરે છે અને મુંડિત પણ કરે છે.
- પ્ર. ભંતે ! શું તેના પ્રશિષ્ય પણ કોઈને પ્રવ્રજિત કરે છે અને મુંડિત કરે છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! પ્વાવેજ્જ વા, મુંડાવેજ્જ વા ।
૫. સે ણં ભંતે ! સિજ્ઝઇ -જાવ- સ્વદુક્ખાણમંતં કરેઇ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! સિજ્ઝઇ -જાવ- સ્વદુક્ખાણમંતં કરેઇ ।
૫. તસ્સ ણં ભંતે ! સિસ્સા વિ સિજ્ઝંતિ -જાવ- અંતં કરેતિ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! સિજ્ઝંતિ -જાવ- અંતં કરેતિ ।
૫. તસ્સ ણં ભંતે ! પસિસ્સા વિ સિજ્ઝંતિ -જાવ- અંતં કરેતિ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! સિજ્ઝંતિ -જાવ- અંતં કરેતિ ।

સે ણં ભંતે ! કિં ઉડ્ઢં હોજ્જા, એવં પુચ્છા જહેવ અસોચ્ચાए ।

૫. તે ણં ભંતે ! એકસમણં કેવઇયા હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા, ઉક્કોસેણં અટ્ઠસયં ।
- સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-
- સોચ્ચા ણં કેવલિસ્સ વા -જાવ- કેવલિઉવાસિયાए વા -જાવ- અત્થેગઇए કેવલનાણં ઉપ્પાહેજ્જા, અત્થેગઇए કેવલનાણં નો ઉપ્પાહેજ્જા ॥

- વિયા. સ. ૧, ૩, ૩૧, સુ. ૩૨-૪૪

૧૧૯. જીવ ચઉવીસદંડાસુ સિદ્ધેસુ ય નાણાનાણિત્ત પરૂવણં-

૫. જીવા ણં ભંતે ! કિં નાણી, અન્નાણી ?
૩. ગોયમા ! જીવા નાણી વિ, અન્નાણી વિ ।
- અત્થેગઇયા એગનાણી ।
- જે નાણી તે અત્થેગઇયા દુન્નાણી,
- અત્થેગઇયા તિન્નાણી,
- અત્થેગઇયા ચઉનાણી,
- જે એગનાણી તે નિયમા કેવલનાણી ।

૩. હા, ગૌતમ ! તેના પ્રશિષ્ય પણ પ્રવ્રજિત કરે છે અને મુંડિત પણ કરે છે.
૫. ભંતે ! તે સિદ્ધ હોય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! તે સિદ્ધ હોય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૫. ભંતે ! શું તેના શિષ્ય પણ સિદ્ધ હોય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! તે પણ સિદ્ધ હોય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
૫. ભંતે ! શું તેના પ્રશિષ્ય પણ સિદ્ધ હોય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! તે પણ સિદ્ધ હોય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.
- ભંતે ! તે ઊર્ધ્વલોકમાં હોય છે. ઈત્યાદિ પ્રશ્ન અને ઉત્તર "અસોચ્ચા" નાં સમાન અર્થી પણ જાણવાં જોઈએ.

૫. ભંતે ! તે એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે એક સમયમાં જઘન્ય એક, બે કે ત્રણ હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટ એક સો આઠ હોય છે.
- માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
- "કેવળી -યાવત્- કેવળીપાક્ષિક ઉપાસિકાથી ધર્મ શ્રવણ કરી -યાવત્- કોઈ જીવ કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જન કરે છે અને કોઈ જીવ કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જન કરતાં નથી.

૧૧૯. જીવ ચોવીસ દંડકો અને સિદ્ધોમાં જ્ઞાનીત્વ-અજ્ઞાનીત્વનું પ્રરૂપણ :

૫. ભંતે ! જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
૩. ગૌતમ ! જીવ જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.
- કેટલાક જીવ એક જ્ઞાનવાળા છે.
- જે જીવ જ્ઞાની છે, તેમાંથી કેટલાક જીવ બે જ્ઞાનવાળા છે.
- કેટલાક જીવ ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે,
- કેટલાક જીવ ચાર જ્ઞાનવાળા છે,
- જે એક જ્ઞાનવાળા છે, તે નિયમતઃ કેવળજ્ઞાની છે.

જે દુન્નાણી તે ૧. આભિણિવોહિયનાણી ય,
૨. સુયનાણી ય ।

જે તિન્નાણી તે ૧. આભિણિવોહિયનાણી ય,
૨. સુયનાણી ય, ૩. ઓહિનાણી ય ।

અહવા ૧. આભિણિવોહિયનાણી ય, ૨. સુયનાણી ય,
૩. મળપજ્જવનાણી ય ।

જે ચડનાણી તે ૧. આભિણિવોહિયનાણી ય,
૨. સુયનાણી ય, ૩. ઓહિનાણી ય, ૪. મળપજ્જ-
વનાણી ય ।

જે અન્નાણી તે અત્યેગહયા દુઅન્નાણી,

અત્યેગહયા તિઅન્નાણી ।

જે દુઅન્નાણી તે ૧. મહઅન્નાણી ય, ૨. સુયઅન્નાણી
ય ।

જે તિઅન્નાણી તે ૧. મહઅન્નાણી ય, ૨. સુયઅન્નાણી
ય, ૩. વિભંગનાણી ય ।

- વિયા. સ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૨૯

પ. દં. ૧. નેરહયા ણં ભંતે ! કિં નાણી, અન્નાણી ?

ડ. ગોયમા ! નાણી વિ, અન્નાણી વિ ।

જે નાણી તે નિયમા તિન્નાણી, તં જહા-

૧. આભિણિવોહિયનાણી ય, ૨. સુયનાણી ય,
૩. ઓહિનાણી ય ।

જે અન્નાણી તે અત્યેગહયા દુઅન્નાણી,
અત્યેગહયા તિઅન્નાણી ।

एवं तिण्णि अण्णाणाणि भयणाएँ ।

- વિયા. સ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૩૦

પ. ઇમીસે ણં ભંતે ! રયણપ્પભાણે પુઠ્ઠવીણે ણેરહયા કિં
નાણી અણ્ણાણી ?

ડ. ગોયમા ! નાણી વિ, અણ્ણાણી વિ ।

જે નાણી તે નિયમા તિણ્ણાણી, તં જહા-

જે બે જ્ઞાનવાળા છે, તે-૧. આભિણિવોહિકજ્ઞાની,
૨. શ્રુતજ્ઞાની છે.

જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, તે-૧. આભિણિવોહિકજ્ઞાની,
૨. શ્રુતજ્ઞાની, ૩. અવધિજ્ઞાની છે.

અથવા ૧. આભિણિવોહિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની,
૩. મન:પર્યવજ્ઞાની છે.

જે ચાર જ્ઞાનવાળા છે, તે-૧. આભિણિવોહિકજ્ઞાની,
૨. શ્રુતજ્ઞાની, ૩. અવધિજ્ઞાની,
૪. મન:પર્યવજ્ઞાની છે.

જે અજ્ઞાની છે. તેમાંથી કેટલાક જીવ બે
અજ્ઞાનવાળા છે.

કેટલાક જીવ ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે.

જે જીવ બે અજ્ઞાનવાળા છે, તે-૧. મતિઅજ્ઞાની,
૨. શ્રુતઅજ્ઞાની છે.

જે જીવ ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે, તે-૧. મતિઅજ્ઞાની,
૨. શ્રુતઅજ્ઞાની, ૩. વિભંગજ્ઞાની છે.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નૈરયિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની
છે ?

ડ. ગૌતમ ! નૈરયિક જીવ જ્ઞાની પણ છે અને
અજ્ઞાની પણ છે.

તેમાં જે જ્ઞાની છે, તે નિયમત: ત્રણ જ્ઞાનવાળા
છે, જેમકે -

૧. આભિણિવોહિકજ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની,
૩. અવધિજ્ઞાની.

જે અજ્ઞાની છે, તેમાંથી કેટલાક બે અજ્ઞાનવાળા છે.
કેટલાક ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે.

આ પ્રમાણે ત્રણ અજ્ઞાન (વિકલ્પ)થી જાણવા
જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! આ રત્નપ્રત્મા પૃથ્વીનાં નૈરયિક જ્ઞાની છે
કે અજ્ઞાની છે ?

ડ. ગૌતમ ! જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.

જે જ્ઞાની છે તે નિશ્ચયથી ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે,
જેમકે -

૧. આભિણિબોહિયણાણી, ૨. સુચનાણી,
૩. ઓહિણાણી ।

જે અણ્ણાણી તે અત્યેગઈયા દુ અણ્ણાણિ, અત્યેગઈયા
તિ અન્નાણી ।

જે દુ અન્નાણી તે ણિયમા ૧. મહઅન્નાણી ય,
૨. સુચ-અણ્ણાણી ય ।

જે તિ અન્નાણી તે નિયમા ૧. મહ-અણ્ણાણી,
૨. સુચ-અણ્ણાણી, ૩. વિભંગણાણી વિ ।

સેસા ણં ણાણી વિ, અણ્ણાણી વિ તિણ્ણિ ।

एवं -जाव- अहेसत्तमाए ।

- जीवा. पडि. ३, सु. ८८ (२)

પ. દં. ૨, અસુરકુમારા ણં ભંતે ! કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! જહેવ નેરઈયા તહેવ અસુરકુમારા ।

દં. ૩-૧૧. एवं -जाव- शणियकुमारा ।

પ. દં. ૧૨. પુઢવિકાઢયા ણં ભંતે ! કિં નાણી,
અણ્ણાણી ?

૩. ગોયમા ! નો નાણી, અન્નાણી, તે નિયમા દુ
અણ્ણાણી, તં જહા-

૧. મહઅન્નાણી ય, ૨. સુચ અન્નાણી ય^૧ ।

દં. ૧૩-૧૬. एवं -जाव- वणस्सइकाइया^૨ ।

પ. દં. ૧૭. વેઈંદિયા ણં ભંતે ! કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ. અન્નાણી વિ ।

જે નાણી તે નિયમા દુન્નાણી, તં જહા-

૧. આભિણિબોહિયનાણી ય, ૨. સુચનાણી ય ।

જે અન્નાણી તે નિયમા દુઅન્નાણી, તં જહા-

૧. આભિણિબોહિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની,
૩. અવધિજ્ઞાની.

જે અજ્ઞાની છે તેમાંથી કોઈ બે અજ્ઞાનવાળા છે
અને કોઈ ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે.

જે બે અજ્ઞાનવાળા છે તે નિયમથી ૧. મતિ-અજ્ઞાની
અને ૨. શ્રુત-અજ્ઞાની છે.

જે ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે તે નિયમથી ૧. મતિ
અજ્ઞાની, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાની અને ૩. વિભંગજ્ઞાની
છે.

બાકીની પૃથ્વીઓનાં નૈરયિક જ્ઞાની પણ છે અને
અજ્ઞાની પણ છે. પૂર્વવત્ ત્રણેય છે,

આ પ્રમાણે અધઃસપ્તમ પૃથ્વી સુધી જાણવું
જોઈએ.

પ્ર. દં. ૨. ભંતે ! અસુરકુમાર જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની
છે ?

૩. ગૌતમ ! નૈરયિકોનાં સમાન અસુરકુમારોનાં માટે
પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

દં. ૩-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી કહેવું
જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની નથી, અજ્ઞાની છે, તે
નિયમતઃ બે અજ્ઞાનવાળા છે. જેમકે -

૧. મતિ-અજ્ઞાની, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાની.

દં. ૧૩-૧૬. આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકો સુધી
જાણવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! બેઈંદ્રિય જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! બે ઈન્દ્રિય જીવ જ્ઞાની પણ છે અને
અજ્ઞાની પણ છે.

જે જ્ઞાની છે, તે વગર વિકલ્પનાં બે જ્ઞાનવાળા
હોય છે, જેમકે -

૧. આભિણિબોહિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુત જ્ઞાની.

જે અજ્ઞાની છે, તે નિયમતઃ બે અજ્ઞાનવાળા છે,
જેમકે -

૧. આભિણિબોહિયઅન્નાણી ય, ૨. સુયઅન્નાણી ય^૧ ।

દં. ૧૮-૧૯. **एवं तेइंदिया चउरिंदिया वि^२ ।**

પ. દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયા ણં ભંતે ! કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અન્નાણિ વિ ।
જે નાણી તે અત્યેગઇયા દુન્નાણી,
અત્યેગઇયા તિન્નાણી ।

एवं तिण्णि नाणाणि तिण्णि अण्णाणाणि य भयणाए^३ ।

- વિયા. સ. ૮, ૩, સુ. ૩૧-૩૪

પ. સમ્મુચ્છિમ પંચેદિયતિરિક્ખજોણિય જલયરાણં ભંતે । કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અણ્ણાણી વિ,
જે નાણી તે નિયમા દુન્નાણી, તં જહા-

૧. આભિણિબોહિયનાણી ય, ૨. સુયનાણી ય,
જે અણ્ણાણી તે નિયમા દુઅન્નાણી, તં જહા-

૧. આભિણિબોહિય અન્નાણી ય, ૨. સુય અન્નાણિ ય ।

थलयराणं खहयराणं एवं चैव ।

પ. ગબ્ભવક્કંતિય પંચેદિય તિરિક્ખજોણિય જલયરાણં ભંતે ! કિં નાણી અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અણ્ણાણી વિ ।
જે નાણી તે અત્યેગઇયા દુન્નાણી, અત્યેગઇયા તિન્નાણી ।

જે દુન્નાણી તે નિયમા-૧. આભિણિબોહિયનાણી ય,
૨. સુયનાણી ય ।

જે તિણ્ણાણી તે નિયમા-૧. આભિણિબોહિયનાણી,
૨. સુયનાણી, ૩. ઓહિનાણી ય ।

एवं अण्णाणि वि ।

૧. આભિણિબોહિક અજ્ઞાની, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાની.

દં. ૧૮-૧૯. **आ प्रभासे त्रेईन्द्रिय अने १८. ચઉરેન્દ્રિય જીવોનાં માટે પણ જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.
જે જ્ઞાની છે, તેમાંથી કેટલાક બે જ્ઞાનવાળા છે અને કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે.

आ प्रभासे त्रस ज्ञान अने त्रस अज्ञान (विकल्प) थी ज्ञसवा जेईअे.

પ્ર. ભંતે ! સમ્મૂચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જલચર શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે,
જે જ્ઞાની છે તે નિયમતઃ બે જ્ઞાનવાળા છે, જેમકે-

૧. આભિણિબોહિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની.
જે અજ્ઞાની છે તે નિયમતઃ બે અજ્ઞાનવાળા છે,
જેમકે -

૧. આભિણિબોહિક અજ્ઞાની, ૨. શ્રુતઅજ્ઞાની.

(सम्मूर्च्छिम) स्थलयरो भेयरोनां माटे પણ आ प्रभासे कलेवुं जेईअे.

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જલચર શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.
જે જ્ઞાની છે તે કેટલાક બે જ્ઞાનવાળા છે અને કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે.

જે બે જ્ઞાનવાળા છે તે નિયમથી : ૧. આભિણિ-
બોહિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની છે.

જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે તે નિયમતઃ ૧. આભિણિ-
બોહિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની, ૩. અવધિજ્ઞાની છે.

आ प्रभासे अज्ञानी પણ જાણવા જોઈએ.

થલયરાણં સ્વહયરાણં એવં ચેવ ।

- જીવા. પટિ. ૧, સુ. ૩૫-૪૦

દં. ૨૧. મણુસ્મા જહા જીવા તહેવ, પંચ નાણાણિ તિણ્ણિ અણ્ણાણાણિ ચ ભયણાણી^૧ ।

- વિયા. મ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૩૫

પ. મમ્મુચ્છિમ મણુસ્મા ણં ભંતે ! કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! ણો ણાણી, અણ્ણાણી. તે નિયમા દુ અણ્ણાણી, તે જહા-

૧. મદ અન્નાણી, ૨. મુય અન્નાણી ચ ।

પ. ગઠ્ઠવકકંતિય મણુસ્માણં ભંતે ! કિં નાણી, અણ્ણાણી ?

૩. ગોયમા ! ણાણી વિ અણ્ણાણી વિ ।

જે ણાણી તે અત્યેગહયા દુન્નાણી, અત્યેગહયા તિન્નાણી, અત્યેગહયા ચડણાણી, અત્યેગહયા ણ્ણાણી ।

જે દુણ્ણાણી તે નિયમા - ૧. આભિણિવોહિયણાણી, ૨. મુયનાણી ચ ।

જે તિણાણી તે ૧. આભિણિવોહિયણાણી, ૨. મુયણાણી, ૩. ઓહિણાણી ચ ।

અહવા ૧. આભિણિવોહિયણાણી, ૨. મુયણાણી, ૩. મણપજ્જવણાણી ચ ।

જે ચડણાણી તે ણિયમા-૧. આભિણિવોહિયણાણી, ૨. મુયણાણી, ૩. ઓહિણાણી ૪. મણપજ્જવણાણી ચ ।

જે ણ્ણાણી તે નિયમા-૧. કેવલણાણી ।

એવં અણ્ણાણી વિ દુઅણ્ણાણી, તિ અણ્ણાણી ।

- જીવા. પટિ. ૧, સુ. ૪૧

દં. ૨૨. વાણમંતરા જહા નેરહયા ।

દં. ૨૩-૨૪. જોહસિય વેમાણિયાણં તિણ્ણિ નાણા તિણ્ણિ અન્નાણા નિયમા^૨ ।

- વિયા. મ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૩૬-૩૭

પ. મોહમ્મીમાણેમુ ણં ભંતે ! કપ્પેસુ દેવા કિં ણાણી, અણ્ણાણી ?

(ગર્ભજ) સ્થળયરો ખેયરોનાં માટે પણ આ પ્રમાણે કહેવું જોઈએ.

દં. ૨૧. જે પ્રમાણે ઔદિક જીવોનું વર્ણન છે તે પ્રમાણે મનુષ્યોમાં પણ પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન વિકલ્પથી કહેવા જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સમ્મુચ્છિમ મનુષ્ય શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્ઞાની નથી. પરંતુ અજ્ઞાની છે. તે નિયમતઃ બે અજ્ઞાનવાળા છે, જેમકે -

૧. મતિ અજ્ઞાની, ૨. શ્રુત અજ્ઞાની.

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ મનુષ્ય શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. જે જ્ઞાની છે, તે કેટલાક બે જ્ઞાનવાળા છે, કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, કેટલાક ચાર જ્ઞાનવાળા છે અને કેટલાક એક જ્ઞાનવાળા છે.

જે બે જ્ઞાનવાળા છે તે નિયમતઃ ૧. આભિનિ-બોધિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની છે.

જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે તે ૧. આભિનિબોધિકજ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની, ૩. અવધિજ્ઞાની છે.

અથવા ૧. આભિનિબોધિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની, ૩. મનઃપર્યવજ્ઞાની છે.

જે ચાર જ્ઞાનવાળા છે તે નિયમતઃ ૧. આભિનિ-બોધિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની, ૩. અવધિજ્ઞાની, ૪. મનઃપર્યવજ્ઞાની છે.

જે એક જ્ઞાનવાળા છે તે નિયમતઃ એક કેવળ-જ્ઞાની છે.

આ પ્રમાણે અજ્ઞાની પણ બે અજ્ઞાનવાળા અને ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે.

દં. ૨૨. વાણવ્યંતર દેવોનું વર્ણન નૈરયિકોનાં સમાન છે.

દં. ૨૩-૨૪. જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોમાં ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન નિયમતઃ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! સૌધર્મ-ઈશાન કલ્પમાં દેવ શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અણ્ણાણી વિ ।
જે નાણી તે ણિયમા તિણ્ણાણી, તે જહા-

૧. આભિણિવોહિયણાણી, ૨. સુયણાણી,
૩. ઓહિણાણી ।

જે અણ્ણાણી તે ણિયમા તિઅણ્ણાણી, તે જહા-

૧. મહઅણ્ણાણી, ૨. સુઅણ્ણાણી, ૩. વિભંગણાણી
ય ।

एवं -जाव- गेवेज्जा ।

અણુત્તરોવવાહ્યા નાણી, નો અણ્ણાણી નિયમા
તિણ્ણાણી ।

- જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૨૦૧ (ઈ)

પ. સિદ્ધા ણં ભંતે ! કિં નાણી, અણ્ણાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી, નો અણ્ણાણી, નિયમા ણગણાણી
કેવલનાણી ।

- વિયા. સ. ૮, ૩, સુ. ૩૮

૧૨૦. ગઈઆઈ વીસ દાર વિવક્ષયા નાણિત્તાનાણિત્ત પરૂવણં -

૧. ગતિ દારં -

પ. નિરયગઈયા^૧ ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અન્નાણી વિ ।

તિણ્ણિ નાણાં નિયમા તિણ્ણિ અન્નાણાં ભયણાણ ।

પ. તિરિયગઈયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! દો નાણા, દો અન્નાણા નિયમા ।

પ. મણુસ્મગઈયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ નાણાં ભયણાણ, દો અન્નાણાં
નિયમા ।

देवगइया जहा निरयगइया ।

૩. ગૌતમ ! જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.
જે જ્ઞાની છે તે નિયમતઃ ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે,
જેમકે -

૧. આભિનિબોધિકજ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની,
૩. અવધિજ્ઞાની.

જે અજ્ઞાની છે, તે નિયમતઃ ત્રણ અજ્ઞાનવાળા છે,
જેમકે -

૧. મતિઅજ્ઞાની, ૨. શ્રુતઅજ્ઞાની, ૩. વિભંગજ્ઞાની.

आ प्रमाशे त्रैवेयक सुधी ज्ञाणुं शोर्धशे.

અનુત્તરોપપાતિક દેવ જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી
તે નિયમતઃ ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! સિદ્ધ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! સિદ્ધ જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી તે વગર
વિકલ્પે એક કેવળજ્ઞાનવાળા છે.

૧૨૦. ગતિ આદિ વીસ દારોની વિવક્ષાથી જ્ઞાનત્વ અજ્ઞાનત્વનું
પ્રરૂપણ :

૧. ગતિ દાર :

પ્ર. ભંતે ! નરક ગતિનાં જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.

જે જ્ઞાની છે, તે નિયમતઃ ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે
અને જે અજ્ઞાની છે તે ભજના (વિકલ્પ) થી ત્રણ
અજ્ઞાનવાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! તિર્યચગતિનાં જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની
છે ?

૩. ગૌતમ ! તે નિયમતઃ (વગર વિકલ્પનાં) બે જ્ઞાન
અને બે અજ્ઞાનવાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! મનુષ્ય ગતિનાં જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની
છે ?

૩. ગૌતમ ! તેના ભજના (વિકલ્પ) થી ત્રણ જ્ઞાન
હોય છે અને નિયમતઃ બે અજ્ઞાન હોય છે.

**देवगतिनां जवोमां ज्ञान अने अज्ञाननुं वर्शन
नरक गतिनां जवोनां समान छे.**

પ. સિદ્ધગણ્ડયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. સ. ૮, ૩, સુ. ૩૧-૪૩

૨. ઇંદિયદારે-

પ. સઈંદિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! ચત્તારિ નાણાઈ તિણિ અન્નાણાઈ ભયણા ।

પ. ઇગિંદિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! જહા પુઠવિક્કાઈયા ।

બેઈંદિય-તેઈંદિય-ચૌરિંદિયાણં દો નાણા, દો અન્નાણા નિયમા ।

પંચેંદિયા જહા સઈંદિયા ।

પ. અણિંદિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. સ. ૮, ૩, સુ. ૪૪-૪૮

૩. કાયદારે -

પ. સકાઈયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! પંચ નાણાણિ, તિણિ અન્નાણાઈ ભયણા ।

પુઠવિકાઈયા -જાથ- વણસ્સઈકાઈયા નો નાણી, અન્નાણી । નિયમા દુઅન્નાણી, તેં જહા-

૧. મઈઅન્નાણી ય, ૨. સુયઅન્નાણી ય ।^૧

તસકાઈયા જહા સકાઈયા ।

પ. અકાઈયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. સ. ૮, ૩, સુ. ૪૯-૫૨

પ્ર. ભંતે ! સિદ્ધ ગતિનાં જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેનું વર્ણન સિદ્ધોનાં સમાન છે.

૨. ઈન્દ્રિય દાર :

પ્ર. ભંતે ! સેન્દ્રિય જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેને ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! એક ઈન્દ્રિયવાળા જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવોનાં સમાન છે. (અર્થાત્ અજ્ઞાની છે.)

બે ઈન્દ્રિય, ત્રણ ઈન્દ્રિય અને ચાર ઈન્દ્રિયવાળા જીવોમાં નિયમતઃ બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાન હોય છે.

પાંચ ઈન્દ્રિયોવાળા જીવોનું વર્ણન સેન્દ્રિય જીવોની જેમ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અનિન્દ્રિય જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેનું વર્ણન સિદ્ધોનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

૩. કાય દાર :

પ્ર. ભંતે ! સકાયિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! સકાયિક જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી હોય છે.

પૃથ્વીકાયિકથી વનસ્પતિકાયિક સુધી જ્ઞાની નથી, અજ્ઞાની છે. તે નિયમતઃ બે અજ્ઞાનવાળા છે, જેમકે -

૧. મતિ-અજ્ઞાન, ૨. શ્રુત અજ્ઞાન.

ત્રસકાયિક જીવોનું વર્ણન સકાયિક જીવોનાં સમાન છે.

પ્ર. ભંતે ! અકાયિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! એનું વર્ણન સિદ્ધોનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

૪. સુહુમદારે -

- પ. સુહુમા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ડ. ગોયમા ! જહા પુઢવિકાઙ્યા ।

- પ. વાયરા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ડ. ગોયમા ! જહા સકાઙ્યા ।

- પ. નો સુહુમા નોવાયરા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

ડ. ગોયમા ! જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. સ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૫૩-૫૫

૫. પજ્જત્તાપજ્જત્ત દારે-

- પ. પજ્જત્તા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ડ. ગોયમા ! જહા સકાઙ્યા ।

- પ. દં. ૧. પજ્જત્તા ણં ભંતે ! નેરઙ્યા કિં નાણી, અન્નાણી ?

ડ. ગોયમા ! તિણ્ણિ નાણા, તિણ્ણિ અન્નાણા નિયમા ।

પ. દં. ૨-૧૧. જહા નેરઙ્યા એવં-જાવ-થણિયકુમારા ।

દં. ૧૨. પુઢવિકાઙ્યા જહા એગિંદિયા ।

દં. ૧૩-૧૯. એવં-જાવ-ચરિંદિયા ।

- પ. દં. ૨૦. પજ્જત્તા ણં ભંતે ! પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયા કિં નાણી, અન્નાણી ?

ડ. ગોયમા ! તિણ્ણિ નાણા, તિણ્ણિ અન્નાણા ભયણા ।

દં. ૨૧. મણુસ્સા જહા સકાઙ્યા ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોઙ્ગસિય-વેમાણિયા જહા નેરઙ્યા ।

પ. અપજ્જત્તા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

ડ. ગોયમા ! તિણ્ણિ નાણા, તિણ્ણિ અન્નાણા ભયણા ।

૪. સૂક્ષ્મ દારે :

- પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
 ડ. ગૌતમ ! એનું વર્ણન પૃથ્વીકાયિક જીવોનાં સમાન છે.

- પ્ર. ભંતે ! બાદર જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
 ડ. ગૌતમ ! આનું વર્ણન સકાયિક જીવોનાં સમાન છે.

- પ્ર. ભંતે ! નો સૂક્ષ્મ નો બાદર જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

ડ. ગૌતમ ! તેનું વર્ણન સિદ્ધોના સમાન છે.

૫. પર્યાપ્તિ-અપર્યાપ્તિ દારે :

- પ્ર. ભંતે ! પર્યાપ્તા જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
 ડ. ગૌતમ ! તે સકાયિક જીવોનાં સમાન છે.

- પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! પર્યાપ્તિ નૈરયિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

ગૌતમ ! આમાં નિયમતઃ ત્રણ જ્ઞાન કે ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે.

દં. ૨-૧૧. પર્યાપ્તિ (અસુરકુમારોથી સ્તનિતકુમારો સુધી) પર્યાપ્તિ નૈરયિક જીવોનાં સમાન છે.

દં. ૧૨. પર્યાપ્તિ પૃથ્વીકાયિક જીવ એકેન્દ્રિય જીવોનાં સમાન છે.

દં. ૧૩-૧૯. આ પ્રમાણે પર્યાપ્તિ ચત્તરેન્દ્રિય સુધી જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પર્યાપ્તિ પંચેન્દ્રિય-તિર્યચ્ચયોનિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

ડ. ગૌતમ ! તેમાં ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી થાય છે.

દં. ૨૧. પર્યાપ્તિ મનુષ્ય સકાયિક જીવોનાં સમાન છે.

દં. ૨૨-૨૪. પર્યાપ્તિ વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક નૈરયિક જીવોનાં સમાન છે.

પ્ર. ભંતે ! અપર્યાપ્તા જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

ડ. ગૌતમ ! તેમાં ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના(વિકલ્પ)થી હોય છે.

પ. દં. ૧. અપજ્જત્તા ણં ભંતે ! નેરહયા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ નાણા નિયમા, તિણ્ણિ અન્નાણા ભયણા ।

દં. ૨-૧૧. **એવં -જાવ- થણિયકુમારા ।**

દં. ૧૨-૧૬. **પુઢવિક્કાહયા-જાવ-વણસ્સહકાહયા જહા ઇગિંદિયા ।**

પ. દં. ૧૭. વેહંદિયા ણં ભંતે ! અપજ્જત્તગા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! દો નાણા, દો અન્નાણા નિયમા ।

દં. ૧૮-૨૦. **એવં -જાવ- પંચેંદિય-તિરિક્કજો-ણિયાણં ।**

પ. દં. ૨૧. અપજ્જત્તા ણં ભંતે ! મણુસ્સા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ નાણાં ભયણાએ, દો અન્નાણાં નિયમા ।

દં. ૨૨. **વાણમંતરા જહા નેરહયા ।**

પ. દં. ૨૩-૨૪. અપજ્જત્તા જોહસિય વેમાણિયા ણં ભંતે ! કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ નાણા, તિણ્ણિ અન્નાણા નિયમા ।

પ. નો પજ્જત્તગા-નો અપજ્જત્તગા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! **જહા સિદ્ધા ।**

- ત્રિયા. મ. ૮, ૩. ૨, મુ. ૫૬-૭૦

૬. ભવસ્થદારં-

પ. નિરયભવસ્થા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! **જહા નિરયગહયા ।**

પ. તિરિયભવસ્થા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! અપર્યાપ્તા નૈરયિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં ત્રણ જ્ઞાન નિયમતઃ હોય છે અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાથી હોય છે.

દં. ૨-૧૧. **નૈરયિક જીવોની જેમ અપર્યાપ્ત સ્તનિતકુમાર દેવો સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.**

દં. ૧૨-૧૬. **પૃથ્વીકાયિકથી વનસ્પતિકાયિક જીવો સુધીનું વર્ણન એકેન્દ્રિય જીવોનાં સમાન છે.**

પ્ર. દં. ૧૭. ભંતે ! અપર્યાપ્તા બેઈન્દ્રિય જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! આમાં બે જ્ઞાન કે બે અજ્ઞાન નિયમતઃ હોય છે. .

દં. ૧૮-૨૦. **આ પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક સુધી જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. દં. ૨૧. ભંતે ! અપર્યાપ્તા મનુષ્ય જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં ત્રણ જ્ઞાન ભજનાથી હોય છે અને બે અજ્ઞાન નિયમતઃ હોય છે.

દં. ૨૨. **અપર્યાપ્ત વાણવ્યંતર જીવોનું વર્ણન નૈરયિક જીવોનાં સમાન છે.**

પ્ર. દં. ૨૩-૨૪. ભંતે ! અપર્યાપ્તા જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં ત્રણ જ્ઞાન કે ત્રણ અજ્ઞાન નિયમતઃ હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! નોપર્યાપ્તા-નોઅપર્યાપ્તા જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! એનું વર્ણન સિદ્ધ જીવોનાં સમાન છે.

૬. ભવસ્થ દાર :

પ્ર. ભંતે ! ભવસ્થ નૈરયિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! એના વિષયમાં નરક ગતિનાં જીવોનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! ભવસ્થ તિર્યચ જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણ નાણા, તિણ્ણ અન્નાણા ભયણાણ ।
 ૫. મણુમ્મભવત્થા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ૩. ગોયમા ! જહા સકાહયા ।
 ૫. દેવભવત્થા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ૩. ગોયમા ! જહા નિરયભવત્થા ।

અભવત્થા જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. મ. ૮, ૩, મુ. ૭૧-૭૫

૭. ભવસિદ્ધિયદારં-
 ૫. ભવસિદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ૩. ગોયમા ! જહા સકાહયા ।
 ૫. અભવસિદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ૩. ગોયમા ! નો નાણી અન્નાણી, તિણ્ણ અન્નાણાહં
 ભયણાણ ।
 ૫. નો ભવસિદ્ધિયા-નો અભવસિદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા
 કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ૩. ગોયમા ! જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. મ. ૮, ૩, મુ. ૭૬-૭૮

૮. મન્નિદારં -

૫. મણ્ણી ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
 ૩. ગોયમા ! જહા મહંદિયા ।

અમણ્ણી જહા બેહંદિયા ।

નો મણ્ણી, નો અમણ્ણી જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. મ. ૮, ૩, મુ. ૭૯-૮૧

૯. લલ્લિદારં-

૫. કહવિહા ણં ભંતે ! લલ્લી પણ્ણત્તા ?
 ૩. ગોયમા ! દસવિહા લલ્લી પણ્ણત્તા, તેં જહા-

૧. નાણલલ્લી, ૨. દંમણલલ્લી,
 ૩. ચરિત્તલલ્લી, ૪. ચરિત્તાચરિત્તલલ્લી,
 ૫. દાણલલ્લી, ૬. લાભલલ્લી,
 ૭. ભોગલલ્લી, ૮. ઉવભોગલલ્લી,
 ૯. વીરિયલલ્લી, ૧૦. હંદિયલલ્લી ।

૩. ગૌતમ ! તેમાં ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન
 ભજનાથી હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! ભવસ્થ મનુષ્ય જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની
 છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે સકાયિક જીવોનાં સમાન છે.
 પ્ર. ભંતે ! ભવસ્થ દેવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આનું વર્ણન ભવસ્થ નૈરયિક જીવોનાં
 સમાન છે.

અભવસ્થ જીવોનું વર્ણન સિદ્ધોનાં સમાન છે.

૭. ભવસિદ્ધિક દાર :

- પ્ર. ભંતે ! ભવસિદ્ધિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે સકાયિક જીવોનાં સમાન છે.
 પ્ર. ભંતે ! અભવસિદ્ધિક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની
 છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની નથી. પરંતુ અજ્ઞાની છે. આમાં
 ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! નો ભવસિદ્ધિક-નો અભવસિદ્ધિક જીવ
 જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે સિદ્ધ જીવોનાં સમાન છે.

૮. સંજી દાર :

- પ્ર. ભંતે ! સંજી જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
 ૩. ગૌતમ ! સેન્દ્રિય જીવોનાં સમાન છે.
અસંજી જીવ બેઈન્દ્રિય જીવોનાં સમાન છે.
**નોસંજી-નોઅસંજી જીવ સિદ્ધ જીવોનાં
 સમાન છે.**

૯. લલ્લિ દાર :

- પ્ર. ભંતે ! લલ્લિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?
 ૩. ગૌતમ ! લલ્લિ દસ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. જ્ઞાનલલ્લિ, ૨. દર્શનલલ્લિ,
 ૩. ચારિત્રલલ્લિ, ૪. ચારિત્રાચારિત્ર લલ્લિ,
 ૫. દાન લલ્લિ, ૬. લાભ લલ્લિ,
 ૭. ભોગ લલ્લિ, ૮. ઉપભોગ લલ્લિ,
 ૯. વીર્ય લલ્લિ, ૧૦. ઈન્દ્રિય લલ્લિ.

પ. (૧.ક) નાળલક્ષ્મી ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. આભિણિબોહિયનાળલક્ષ્મી-જાવ-૫. કેવલના-
ળલક્ષ્મી ।

પ. (૧.ઁ) અન્નાળલક્ષ્મી ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. મઙ્કઅન્નાળલક્ષ્મી, ૨. સુયઅન્નાળલક્ષ્મી,
૩. વિભંગનાળલક્ષ્મી ।

પ. (૨) દંસળલક્ષ્મી ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. સમ્મદ્દંસળલક્ષ્મી, ૨. મિચ્છાદંસળલક્ષ્મી,
૩. સમ્મામિચ્છાદંસળલક્ષ્મી ।

પ. (૩) ચરિત્તલક્ષ્મી ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. સામાઙ્કચરિત્તલક્ષ્મી, ૨. છેદોવટ્ઠાવણિય-
લક્ષ્મી, ૩. પરિહારવિસુદ્ધલક્ષ્મી, ૪. સુહુમસંપરા-
યલક્ષ્મી, ૫. અહક્ષ્વાયચરિત્તલક્ષ્મી ।

પ. (૪) ચરિત્તાચરિત્તલક્ષ્મી ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા
પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! ંગાગારા પળ્ણત્તા ।
(૫-૮) ંવં દાળલક્ષ્મી, લાભલક્ષ્મી, ભોગલક્ષ્મી,
ઁવભોગલક્ષ્મી ંગાગારા પળ્ણત્તા ।

પ. (૧) વીરિયલક્ષ્મી ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. બાલવીરિયલક્ષ્મી, ૨. પંડિયવીરિયલક્ષ્મી,
૩. બાલપંડિયવીરિયલક્ષ્મી ।

પ્ર. (૧.ક) ભંતે ! જ્ઞાનલભ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી
છે ?

૩. ગૌતમ ! તે પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. આભિનિબોધિકજ્ઞાનલભ્ધિ -યાવત્-
૫. કેવળજ્ઞાન લભ્ધિ.

પ્ર. (૧.ખ) ભંતે ! અજ્ઞાન લભ્ધિ કેટલા પ્રકારની
કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! અજ્ઞાન લભ્ધિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -
૧. મતિ-અજ્ઞાન લભ્ધિ, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાન
લભ્ધિ, ૩. વિભંગજ્ઞાન લભ્ધિ.

પ્ર. (૨) ભંતે ! દર્શન લભ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી
છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. સમ્યગ્ દર્શનલભ્ધિ, ૨. મિથ્યા દર્શનલભ્ધિ,
૩. સમ્યગ્ મિથ્યાદર્શનલભ્ધિ.

પ્ર. (૩) ભંતે ! ચારિત્ર લભ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી
છે ?

૩. ગૌતમ ! ચારિત્ર લભ્ધિ પાંચ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -
૧. સામાયિક ચારિત્ર લભ્ધિ, ૨. છેદોપસ્થાપનિ-
કલભ્ધિ, ૩. પરિહાર વિશુદ્ધલભ્ધિ, ૪. સૂક્ષ્મસંપરાય
લભ્ધિ, ૫. યથાપ્યાત ચારિત્ર લભ્ધિ.

પ્ર. (૪) ભંતે ! ચારિત્રા ચારિત્ર લભ્ધિ કેટલા પ્રકારની
કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ંકે જ પ્રકારની કહી છે.
(૫-૮) આ પ્રમાણે દાનલભ્ધિ, લાભલભ્ધિ,
ભોગલભ્ધિ, ઉપભોગલભ્ધિ આ બધી ંકે-ંકે
પ્રકારની કહી છે.

પ્ર. (૯) ભંતે ! વીર્યલભ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! વીર્યલભ્ધિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -
૧. બાલવીર્ય લભ્ધિ, ૨. પંડિતવીર્ય લભ્ધિ,
૩. બાલ-પંડિતવીર્ય લભ્ધિ.

પ. (૧૦) ઇંદિયલદ્વીપં ભંતે ! કઙ્કવિહા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સોંદિયલદ્વીપ -જાવ- ૫. ફાસિંદિયલદ્વીપ ।

પ. ૧. નાળલદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી, અન્નાળી ?

૩. ગોયમા ! નાળી, નો અન્નાળી પંચ નાળાં ભયળાણ ।

પ. તસ્સ અલદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી, અન્નાળી ?

૩. ગોયમા ! નો નાળી, અન્નાળી, તિળ્ણિ અળ્ણાળાં ભયળાણ ।

પ. આભિળિબોહિયનાળલદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી, અન્નાળી ?

૩. ગોયમા ! નાળી, નો અન્નાળી, ચત્તારિ નાળાં ભયળાણ ।

પ. તસ્સ અલદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી, અન્નાળી ?

૩. ગોયમા ! નાળી વિ, અન્નાળી વિ ।

જે નાળી તે નિયમા ઇગનાળી, કેવલનાળી ।

જે અન્નાળી તેસિં તિળ્ણિ અન્નાળાં ભયળાણ ।

ઇવં સુયનાળલદ્ધિયા વિ ।

તસ્સ અલદ્ધિયા વિ જહા આભિળિબોહિયનાળસ્સ અલદ્ધિયા ।

પ. ઓહિનાળલદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી, અન્નાળી ?

૩. ગોયમા ! નાળી, નો અન્નાળી ।

અત્થેગઇયા તિળ્ણાળી અત્થેગઇયા ચડનાળી ।

જે તિળ્ણાળી તે ૧. આભિળિબોહિયનાળી, ૨. સુયનાળી, ૩. ઓહિનાળી ।

પ્ર. (૧૦) ભંતે ! ઇન્દ્રિય લબ્ધિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! તે પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય લબ્ધિ -ચાવત્- ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય લબ્ધિ.

પ્ર. ૧. ભંતે ! જ્ઞાનલબ્ધિવાળા જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી તેમાં પાંચ જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! જ્ઞાનલબ્ધિ રહિત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની નથી, અજ્ઞાની છે. તેમાં ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! આભિનિબોધિકજ્ઞાન લબ્ધિવાળા જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી. ચાર જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! આભિનિબોધિકજ્ઞાન લબ્ધિ-રહિત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. જે જ્ઞાની છે, તે નિયમતઃએક માત્ર કેવળજ્ઞાની છે.

જે અજ્ઞાની છે, તેમાં ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રુતજ્ઞાન લબ્ધિવાળા જીવોનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

શ્રુતજ્ઞાન લબ્ધિ રહિત જીવોનું વર્ણન આભિનિબોધિક જ્ઞાનલબ્ધિ રહિત જીવોનાં સમાન છે.

પ્ર. ભંતે ! અવધિજ્ઞાન લબ્ધિયુક્ત જીવજ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી.

તેમાંથી કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે અને કેટલાક ચાર જ્ઞાનવાળા છે.

જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, તે- ૧. આભિનિબોધિકજ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩. અવધિજ્ઞાનવાળા છે.

જે **ચરુનાળી** તે ૧. આભિણિવોહિયનાળી,
૨. મુચનાળી, ૩. ઓહિનાળી, ૪. મળપજ્જવનાળી ।

પ. તમ્મ અલહ્દીયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી,
અન્નાળી ?

૩. ગોચમા ! નાળી વિ, અન્નાળી વિ ।
ઓહિનાળવજ્જાઈં ચત્તારિ નાળાઈં તિણ્ણિ અન્નાળાઈં
ભયણાણ ।

પ. મળપજ્જવનાળલહ્દિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી,
અન્નાળી ?

૩. ગોચમા ! નાળી, નો અન્નાળી ।
અત્થેગહયા તિણ્ણાળી,
અત્થેગહયા ચરુનાળી ।

જે **તિણ્ણાળી** તે-૧. આભિણિવોહિયનાળી,
૨. મુચનાળી, ૩. મળપજ્જવનાળી ।

જે **ચરુનાળી** તે - ૧. આભિણિવોહિયનાળી,
૨. મુચનાળી, ૩. ઓહિનાળી, ૪. મળપજ્જવનાળી ।

પ. તમ્મ અલહ્દીયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી,
અન્નાળી ?

૩. ગોચમા ! નાળી વિ, અન્નાળી વિ,
મળપજ્જવનાળવજ્જાઈં ચત્તારિ નાળાઈં તિણ્ણિ
અન્નાળાઈં ભયણાણ ।

પ. કેવલનાળલહ્દિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી,
અન્નાળી ?

૩. ગોચમા ! નાળી, નો અન્નાળી, નિચમા ણ્ણનાળી-
કેવલનાળી ।

પ. તમ્મ અલહ્દિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી,
અન્નાળી ?

૩. ગોચમા ! નાળી વિ, અન્નાળી વિ ।
કેવલનાળવજ્જાઈં ચત્તારિ નાળાઈં, તિણ્ણિ
અન્નાળાઈં ભયણાણ ।

પ. અન્નાળલહ્દિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાળી,
અન્નાળી ?

જે **ચાર જ્ઞાનવાળા** છે તે ૧. આભિણિવોહિકજ્ઞાન,
૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩. અવધિજ્ઞાન, ૪. મન:પર્યવજ્ઞાન-
વાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! અવધિજ્ઞાનલભ્ધિથી રહિત જીવ જ્ઞાની છે
કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે,
તેમાં અવધિજ્ઞાનનાં સિવાય ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ
અજ્ઞાનભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! મન:પર્યવજ્ઞાનલભ્ધિવાળા જીવ જ્ઞાની છે
કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી.
તેમાંથી કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે,
કેટલાક ચાર જ્ઞાનવાળા છે.

જે **ત્રણ જ્ઞાનવાળા** છે તે- ૧. આભિણિવોહિકજ્ઞાન,
૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩. મન:પર્યવજ્ઞાનવાળા છે.

જે **ચાર જ્ઞાનવાળા** છે. તે- ૧. આભિણિવોહિક
જ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩. અવધિજ્ઞાન, ૪. મન:-
પર્યવજ્ઞાનવાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! મન:પર્યવજ્ઞાન લભ્ધિથી રહિત જીવ
જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.
તેમાં મન: પર્યવજ્ઞાનનાં સિવાય ચાર જ્ઞાન
અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત
થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! કેવળજ્ઞાનલભ્ધિવાળા જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી તે નિચમત:
એકમાત્ર કેવળજ્ઞાનવાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! કેવળજ્ઞાન લભ્ધિ રહિત જીવ જ્ઞાની છે
કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.
તેમાં કેવળજ્ઞાનને છોડીને બાકી ચાર જ્ઞાન
અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત
થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! અજ્ઞાનલભ્ધિવાળા જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?

૩. ગોયમા ! નો નાણી, અન્નાણી,
તિણ્ણિ અન્નાણાઈં ભયણાણે ।

૫. તસ્મ અલલ્લિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી,
અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી, નો અન્નાણી ।
પંચ નાણાઈં ભયણાણે ।

જહા અન્નાણસ્સ લલ્લિયા અલલ્લિયા ય ભણિયા
એવં મહાઅન્નાણસ્સ સુયઅન્નાણસ્સ ય લલ્લિયા
અલલ્લિયા ય ભણિયલ્લા ।

વિભંગનાણલલ્લિયાણં તિણ્ણિ અન્નાણાઈં નિયમા ।

તસ્મ અલલ્લિયાણં પંચ નાણાઈં ભયણાણે, દો
અન્નાણાઈં નિયમા ।

૫. ૨. દંમણલલ્લિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી,
અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અન્નાણી વિ ।
પંચ નાણાઈં, તિણ્ણિ અન્નાણાઈં ભયણાણે ।

૫. તસ્મ અલલ્લિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી,
અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! તસ્મ અલલ્લિયા નલ્લિ ।

મમ્મદંમણલલ્લિયાણં પંચ નાણાઈં ભયણાણે ।

તસ્મ અલલ્લિયાણં તિણ્ણિ અન્નાણાઈં ભયણાણે ।

૫. મિચ્છાદંમણલલ્લિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી,
અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ અન્નાણાઈં ભયણાણે ।

તસ્મ અલલ્લિયાણં પંચ નાણાઈં, તિણ્ણિ ય અન્નાણાઈં
ભયણાણે ।

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની નથી. અજ્ઞાની છે.

તેમાં ત્રણ અજ્ઞાન ભજના(વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત
થાય છે.

૫. ભંતે ! અજ્ઞાનલભ્ધિથી રહિત જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી.
તેમાં પાંચ જ્ઞાન ભજનાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

જે પ્રમાણે અજ્ઞાનલભ્ધિ અને અજ્ઞાનલભ્ધિથી
રહિત જીવોનું વર્ણન કરેલ છે તેજ પ્રમાણે મતિ-
અજ્ઞાન અને શ્રુત-અજ્ઞાન લભ્ધિવાળા તથા
આ લભ્ધિઓથી રહિત જીવોનું વર્ણન પણ
કરવું જોઈએ.

વિભંગજ્ઞાન-લભ્ધિથી યુક્ત જીવોમાં નિયમતઃ
(વગર વિકલ્પ) ત્રણ અજ્ઞાન હોય છે અને

વિભંગજ્ઞાન-લભ્ધિરહિત જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન
ભજના (વિકલ્પ)થી અને બે અજ્ઞાન નિયમતઃ
હોય છે.

૫. ૨. ભંતે ! દર્શનલભ્ધિવાળા જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.
તેમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજનાથી
પ્રાપ્ત થાય છે.

૫. ભંતે ! દર્શન લભ્ધિરહિત જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈપણ જીવ દર્શનલભ્ધિ રહિત હોતા
નથી.

સમ્યગ્દર્શનલભ્ધિ પ્રાપ્ત જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન
ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

સમ્યગ્દર્શનલભ્ધિ રહિત જીવોમાં ત્રણ અજ્ઞાન
ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

૫. ભંતે ! મિથ્યાદર્શન લભ્ધિવાળા જીવ જ્ઞાની છે
કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં ત્રણ અજ્ઞાન ભજના(વિકલ્પ)થી
પ્રાપ્ત થાય છે.

મિથ્યાદર્શનલભ્ધિ રહિત જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન અને
ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

સમ્મામિચ્છાદંસણલદ્ધિયા અલદ્ધિયા ય જહા
મિચ્છાદંસણલદ્ધી અલદ્ધી તહેવ ભાણિયવ્વં ।

- પ. ૩. ચરિત્તલદ્ધિયા ણં મંતે ! જીવા કિં નાણી,
અન્નાણી ?
૩. ગોયમા ! પંચ નાણાઈં ભયણાણે ।

તસ્સ અલદ્ધિયાણં મણપજ્જવનાણવજ્જાઈં, ચત્તારિ
નાણાઈં, તિણ્ણિ ય અન્નાણાઈં ભયણાણે ।

- પ. સામાઇયચરિત્તલદ્ધિયા ણં મંતે ! જીવા કિં નાણી,
અન્નાણી ?
૩. ગોયમા ! નાણી કેવલવજ્જાઈં ચત્તારિ નાણાઈં
ભયણાણે ।

તસ્સ અલદ્ધિયાણં પંચ નાણાઈં તિણ્ણિ ય અન્નાણાઈં
ભયણાણે ।

એવં જહા સામાઇયચરિત્તલદ્ધિયા અલદ્ધિયા ય
મણિયા,

એવં -જાવ- અહક્કયાચરિત્તલદ્ધિયા અલદ્ધિયા
ય મણિયાવ્વા ।

ણવરં- અહક્કયાચરિત્તલદ્ધિયા પંચ નાણાઈં
ભયણાણે ।

- પ. ૪. ચરિત્તાચરિત્તલદ્ધિયા ણં મંતે ! જીવા કિં
નાણી, અન્નાણી ?
૩. ગોયમા ! નાણી, નો અન્નાણી ।

અત્થેગઇયા દુન્નાણી,

અત્થેગઇયા તિન્નાણી,

જે દુન્નાણી તે-૧. આભિણિબોહિયનાણી ય,
૨. સુયનાણી ય ।

જે તિન્નાણી તે-૧. આભિણિબોહિયનાણી ય,
૨. સુયનાણી ય, ૩. ઓહિનાણી ય ।

તસ્સ અલદ્ધીયાણં પંચ નાણાઈં, તિણ્ણિ અન્નાણાઈં
ભયણાણે ।

- વિયા. સ. ૮, ૩. ૨, સુ. ૧૧૭

સમ્યગ્ મિથ્યાદર્શન લબ્ધિ પ્રાપ્ત અને લબ્ધિરહિત
જીવોનું વર્ણન મિથ્યાદર્શન લબ્ધિ યુક્ત અને
લબ્ધિ રહિત જીવોનાં સમાન છે.

- પ્ર. ૩. ભંતે ! ચારિત્રલબ્ધિયુક્ત જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?
૩. ગૌતમ ! તેમાં પાંચ જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી
પ્રાપ્ત થાય છે.

ચારિત્ર લબ્ધિ રહિત જીવોમાં મનઃ પર્યવજ્ઞાનને
છોડીને ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના
(વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક ચારિત્ર લબ્ધિયુક્ત જીવ જ્ઞાની
છે કે અજ્ઞાની છે ?
૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, તેમાં કેવળજ્ઞાનનાં સિવાય
ચાર જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

સામાયિક ચારિત્રલબ્ધિ રહિત જીવોમાં પાંચ
જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી
પ્રાપ્ત થાય છે.

જે પ્રમાણે સામાયિક ચારિત્ર લબ્ધિવાળા અને
લબ્ધિ રહિત જીવોનું વર્ણન કરેલ છે.

તેજ પ્રમાણે -ચાવત્- યથાપ્યાત ચારિત્ર લબ્ધિવાળા
અને લબ્ધિ રહિત જીવોનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : યથાપ્યાત ચારિત્ર લબ્ધિયુક્ત જીવોમાં
પાંચ જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

- પ્ર. ૪. ભંતે ! ચારિત્રાચારિત્ર લબ્ધિવાળા જીવ
જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી.

તેમાંથી કેટલાક બે જ્ઞાનવાળા છે,

કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે.

જે બે જ્ઞાનવાળા છે તે - ૧. આભિણિબોધિકજ્ઞાની
અને ૨. શ્રુતજ્ઞાની છે.

જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, તે - ૧. આભિણિબો-
ધિકજ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની અને ૩. અવધિજ્ઞાની છે.

ચારિત્રાચારિત્ર લબ્ધિ રહિત જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન
અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત
થાય છે.

- પ. ૫-૧. દાળલલ્હિયાણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અણ્ણાણી ?
૩. ગોયમા ! પંચ નાણાં તિણ્ણિ અન્નાણાં ભયણાણં ।

- પ. તસ્સ અલલ્હિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
૩. ગોયમા ! નાણી, નો અન્નાણી નિયમા ણનાણી-કેવલનાણી ।

एवं-जाव-वीरियस्स लद्धी अलद्धी य भाणियच्चा ।

બાલવીરિયલલ્હિયાણં તિણ્ણિ નાણાં, તિણ્ણિ અન્નાણાં ભયણાણં ।

તસ્સ અલલ્હિયાં પંચ નાણાં ભયણાણં ।

પંડિયવીરિયલલ્હિયાણં પંચ નાણાં ભયણાણં ।

તસ્સ અલલ્હિયાણં મણપજ્જવનાણવજ્જાં ચત્તારિ નાણાં અન્નાણાણિ તિણ્ણિ ય ભયણાણં ।

- પ. વાલપંડિયવીરિયલલ્હિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ નાણાં ભયણાણં ।

તસ્સ અલલ્હિયાણં પંચ નાણાં, તિણ્ણિ ય અન્નાણાં ભયણાણં ।

- પ. ૧૦. ઇંદિયલલ્હિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
૩. ગોયમા ! ચત્તારિ નાણાં તિણ્ણિ ય અન્નાણાં ભયણાણં ।
- પ. તસ્સ અલલ્હિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
૩. ગોયમા ! નાણી, નો અન્નાણી, નિયમા ણનાણી-કેવલનાણી ।

सोइंदियलद्धियाणं जहा इंदियलद्धिया ।

- પ્ર. ૫-૯. ભંતે ! દાનલલ્હિ યુક્ત જીવ શું જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! દાનલલ્હિયુક્ત જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

- પ્ર. ભંતે ! દાનલલ્હિ રહિત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે. અજ્ઞાની નથી તેમાં નિયમથી એકમાત્ર કેવળજ્ઞાન હોય છે.

આ પ્રમાણે વીર્ય લલ્હિયુક્ત અને વીર્યલલ્હિ રહિત સુધીનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

બાળવીર્ય લલ્હિ યુક્ત જીવોમાં ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

બાળવીર્ય લલ્હિ રહિત જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પંડિત વીર્ય લલ્હિયુક્ત જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પંડિત વીર્ય લલ્હિ રહિત જીવોમાં મન:-પર્યવજ્ઞાનનાં સિવાય ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

- પ્ર. ભંતે ! બાળ-પંડિત-વીર્યલલ્હિવાળા જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં ત્રણ જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

બાળ પંડિત વીર્યલલ્હિ-રહિત જીવોમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

- પ્ર. ૧૦. ભંતે ! ઈન્દ્રિય લલ્હિ યુક્ત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

- પ્ર. ભંતે ! ઈન્દ્રિય લલ્હિ રહિત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની છે, અજ્ઞાની નથી. તે નિયમતઃ (વગર વિકલ્પનાં) એકમાત્ર કેવળજ્ઞાની છે.

શ્રોત્રેન્દ્રિય લલ્હિયુક્ત જીવોનું વર્ણન ઈન્દ્રિય લલ્હિવાળા જીવોનાં સમાન છે.

પ. તમ્મ અલ્લદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અન્નાણી વિ ।

જે નાણી તે અત્યેગદ્ધયા દુન્નાણી,
અત્યેગદ્ધયા ઇગનાણી ।

જે દુન્નાણી તે ૧. આભિણિવોહિયનાણી ય,
૨. મુયનાણી ય ।

જે ઇગનાણી તે કેવલનાણી ।

જે અન્નાણી તે નિયમા દુઅન્નાણી, તં જહા-

૧. મહઅન્નાણી ય, ૨. મુયઅન્નાણી ય ।

**ચક્ષુરિન્દ્રિય-ઘાણિન્દ્રિયલલ્લદ્ધિયાણં અલ્લદ્ધિયાણ ય
જહેવ સોહંદિયસ્સ લલ્લદ્ધિયા અલ્લદ્ધિયા ।**

જિભ્ભિન્દ્રિયલલ્લદ્ધિયાણં ચત્તારિ નાણાહં, તિણ્ણિ ય
અન્નાણાણિ ભયણાણ ।

પ. તમ્મ અલ્લદ્ધિયા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અન્નાણી વિ ।

જે નાણી તે નિયમા ઇગનાણી-કેવલનાણી ।

જે અન્નાણી તે નિયમા દુઅન્નાણી, તં જહા-

૧. મહઅન્નાણી ય, ૨. મુયઅન્નાણી ય ।

**ફાસિન્દ્રિયલલ્લદ્ધિયાણં અલ્લદ્ધિયાણં જહા હંદિયલલ્લદ્ધિયા
ય અલ્લદ્ધિયા ય ।**

- વિયા. સ. ૮, ૩. ૨, મુ. ૮૨-૧૧૬

૧૦. ઉવઓગદારં-

પ. માગારોવઉત્તા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! પંચ નાણાહં, તિણ્ણિ અન્નાણાહં ભયણાણ ।

પ. આભિણિવોહિયનાણસાગારોવઉત્તા ણં ભંતે ! જીવા
કિં નાણી, અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! ચત્તારિ નાણાહં ભયણાણ ।

પ્ર. ભંતે ! શ્રોત્રેન્દ્રિય લલ્લિ રહિત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. જે જ્ઞાની છે, તેમાંથી કેટલાક બે જ્ઞાનવાળા છે, કેટલાક એક જ્ઞાનવાળા છે.

જે બે જ્ઞાનવાળા છે, તે ૧. આભિણિબોધિક જ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની છે.

જે એક જ્ઞાનવાળા છે, તે એકમાત્ર કેવળજ્ઞાની છે, જે અજ્ઞાની છે તે નિયમતઃ બે અજ્ઞાન વાળા છે. જેમકે -

૧. મતિ- અજ્ઞાન, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાન.

ચક્ષુરેન્દ્રિય અને ઘ્રાણેન્દ્રિય-લલ્લિયુક્ત અને લલ્લિ રહિત જીવોનું વર્ણન શ્રોત્રેન્દ્રિયલલ્લિયુક્ત અને લલ્લિ રહિત જીવોનાં સમાન છે.

રસેન્દ્રિયલલ્લિવાળા જીવોમાં ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! રસેન્દ્રિયલલ્લિ રહિત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે. જે જ્ઞાની છે તે નિયમતઃ (વગર વિકલ્પ) એક જ જ્ઞાન કેવળજ્ઞાન છે.

જે અજ્ઞાની છે તે નિયમતઃ (વગર વિકલ્પ) બે અજ્ઞાનવાળા છે, જેમકે -

૧. મતિ-અજ્ઞાન, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાન.

સ્પર્શેન્દ્રિય લલ્લિયુક્ત અને લલ્લિ રહિત જીવોનું વર્ણન ઈન્દ્રિય લલ્લિયુક્ત અને ઈન્દ્રિય લલ્લિ રહિત જીવોનાં સમાન છે.

૧૦. ઉપયોગ દ્વાર :

પ્ર. ભંતે ! સાકારોપયોગ-યુક્ત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! આભિણિબોધિકજ્ઞાન-સાકારોપયોગયુક્ત જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં ચાર જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

एवं सुयनाणसागारोवउत्ता वि ।

ओहिनाणसागारोवउत्ता जहा ओहिनाणलद्धिया ।

मणपज्जवनाणसागारोवउत्ता जहा मणपज्जवना-
णलद्धिया ।

केवलनाणसागारोवउत्ता जहा केवलनाणलद्धिया ।

मइअन्नाणसागारोवउत्ताणं तिण्णि अन्नाणाइं
भयणाए ।

एवं सुयअन्नाणसागारोवउत्ता वि ।

विभंगनाणसागारोवउत्ताणं तिण्णि अन्नाणाइं
नियमा ।

પ. અણાગારોવઉત્તા ણં ભંતે ! જીવા કિં નાણી,
અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! પંચ નાણાં, તિણ્ણિ અન્નાણાં ભયણાણ ।

एवं चक्खुदंसण-अचक्खुदंसण अणागारोवउत्ता वि,

णवरं-चत्तारि नाणाइं, तिण्णि अन्नाणाइं भयणाए ।

પ. ઓહિદંમણઅણાગારોવઉત્તા ણં ભંતે ! જીવા કિં
નાણી અન્નાણી ?

૩. ગોયમા ! નાણી વિ, અન્નાણી વિ ।

जे नाणी ते अत्येगइया तिन्नाणी,
अत्येगइया चउनाणी ।

जे तिन्नाणी ते १. आभिणिबोहियनाणी य,
२. सुयनाणी य, ३. ओहिनाणी य ।

जे चउनाणी ते १. आभिणिबोहियनाणी -जाव-
२-४. मणपज्जवनाणी ।

जे अન્નાણી તે નિયમા તિઅન્નાણી, તં તહા-

૧. મહાઅન્નાણી ય, ૨. સુયઅન્નાણી ય,
૩. વિભંગનાણી ય ।

આ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાન-સાકારોપયોગ-યુક્ત જીવોનું
વર્ણન પણ છે.

અવધિજ્ઞાન-સાકારોપયોગ યુક્ત જીવોનું વર્ણન
અવધિજ્ઞાન-લબ્ધિયુક્ત જીવોનાં સમાન છે.

મન:પર્યવજ્ઞાન-સાકારોપયોગયુક્ત જીવોનું વર્ણન
મન: પર્યવજ્ઞાનલબ્ધિ યુક્ત જીવોનાં સમાન છે.

કેવળજ્ઞાન- સાકારોપયોગયુક્ત જીવોનું વર્ણન
કેવળજ્ઞાન લબ્ધિયુક્ત જીવોનાં સમાન છે.

મતિ-અજ્ઞાન-સાકારોપયોગયુક્ત જીવોમાં ત્રણ
અજ્ઞાન ભજનાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રુત-અજ્ઞાન-સાકારોપયોગયુક્ત જીવોનું વર્ણન
પણ આ પ્રમાણે છે.

વિભંગજ્ઞાન-સાકારોપયોગયુક્ત જીવોમાં નિયમત:
(વગર વિકલ્પનાં) ત્રણ અજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! અનાકારોપયોગયુક્ત જીવ જ્ઞાની છે કે
અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તેમાં પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન ભજના
(વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

આ પ્રમાણે ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન-
અનાકારોપયોગયુક્ત જીવોનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : ચાર જ્ઞાન કે ત્રણ અજ્ઞાન ભજના
(વિકલ્પ)થી પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! અવધિદર્શન- અનાકારોપયોગયુક્ત જીવ
જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.
જે જ્ઞાની છે, તેમાં કેટલાક ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે,
કેટલાક ચાર જ્ઞાનવાળા છે.

જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, તે ૧. આભિનિબોધિક-
જ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩. અવધિજ્ઞાનવાળા છે.

જે ચાર જ્ઞાનવાળા છે, તે ૧. આભિનિબોધિકજ્ઞાન
-યાવત્- ૨-૪. મન:પર્યવજ્ઞાનવાળા છે.

જે અજ્ઞાની છે, તેમાં નિયમત:(વગર વિકલ્પનાં)
ત્રણ અજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, જેમકે -

૧. મતિ-અજ્ઞાન, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાન, ૩. વિભંગ-
જ્ઞાન.

કેવલદંસણઅનાગારોવૃત્તા જહા કેવલનાળ-
લલ્લિયા । - વિયા. સ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૧૧૮-૧૩૦

૧૧. જોગદારં-

- પ. સજોગી ણં ધંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
ડ. ગોયમા ! જહા સકાડયા ।

ઁવં મણજોગી, વડ્ડજોગી, કાયજોગી વિ ।

અજોગી જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. સ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૧૩૧-૧૩૩

૧૨. લેસ્સાદારં-

- પ. સલેસ્સા ણં ધંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
ડ. ગોયમા ! જહા સકાડયા ।
પ. કણ્હલેસ્સા ણં ધંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
ડ. ગોયમા ! જહા સડંદિયા ।

ઁવં -જાવ- પમ્હલેસા ।

સુક્કલેસ્સા જહા સલેસ્સા ।

અલેસ્સા જહા સિદ્ધા ।

- વિયા. સ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૧૩૪-૧૩૭

૧૩. કસાયદારં-

- પ. સકસાઈ ણં ધંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
ડ. ગોયમા ! જહા સડંદિયા ।

કોહકસાઈ -જાવ- લોહકસાઈ વિ ઁવં ચેવ ।

- પ. અકસાઈ ણં ધંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
ડ. ગોયમા ! પંચ નાણાં ઢં ધયણાણ ।

- વિયા. સ. ૮, ડ. ૨, સુ. ૧૩૮-૧૩૯

૧૪. વેદદારં-

- પ. સવેયગા ણં ધંતે ! જીવા કિં નાણી, અન્નાણી ?
ડ. ગોયમા ! જહા સડંદિયા ।

કેવળ દર્શન-અનાકારોપયોગયુક્ત જીવોનું વર્ણન
કેવળજ્ઞાન-લબ્ધિયુક્ત જીવોનાં સમાન છે.

૧૧. યોગ દાર :

- પ્ર. ભંતે ! સયોગી જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
ડ. ગૌતમ ! સયોગી જીવોનું વર્ણન સકાયિક જીવોનાં
સમાન છે.

આ પ્રમાણે મનોયોગી, વચનયોગી અને કાયયોગી
જીવોનું વર્ણન પણ જાણવું જોઈએ.

અયોગી જીવોનું વર્ણન સિદ્ધોનાં સમાન છે.

૧૨. લેશ્યાદાર :

- પ્ર. ભંતે ! સલેશી જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
ડ. ગૌતમ ! સલેશી જીવોનું વર્ણન સકાયિક જીવોનાં
સમાન છે.

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની
છે ?

ડ. ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવોનું વર્ણન સેન્દ્રિય
જીવોનાં સમાન છે.

આ પ્રમાણે પદ્મલેશ્યા સુધીનું વર્ણન છે.

શુકલ લેશ્યાવાળા જીવોનું વર્ણન સલેશી જીવોનાં
સમાન છે.

અલેશી જીવોનું વર્ણન સિદ્ધોનાં સમાન છે.

૧૩. કષાય દાર :

- પ્ર. ભંતે ! સકષાયી જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?
ડ. ગૌતમ ! સકષાયી જીવોનું વર્ણન સેન્દ્રિય જીવોનાં
સમાન છે.

આ પ્રમાણે ક્રોધકષાયીથી લોભકષાયી જીવો
સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અકષાયી જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

ડ. ગૌતમ ! તેમાં પાંચ જ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી
પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૪. વેદ દાર :

પ્ર. ભંતે ! સવેદક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

ડ. ગૌતમ ! સવેદક જીવોનું વર્ણન સેન્દ્રિય જીવોનાં
સમાન છે.

एवं इत्थिवेयगा, एवं पुरिसवेयगा, नपुंसकवेयगा
वि ।

अवेयगा जहा अकसाइ ।

- विया. स. ८, उ. २, सु. १४०-१४१

१५. आहारदारं-

प. आहारगा णं भंते ! जीवा किं नाणी, अन्नाणी ?

उ. गोयमा ! जहा सकसाई ।

णवरं-केवलनाणं वि ।

प. अणाहारगा णं भंते ! जीवा किं नाणी अण्णाणी ?

उ. गोयमा ! णाणी वि, अण्णाणी वि,

जे णाणी तेसिं मणपज्जवनाणवञ्जाइं चत्तारि
नाणाइं, तिण्णि अन्नाणाणि य भयणाए ।

- विया. स. ८, उ. २, सु. १४२-१४३

१६. विसयदारं-

प. आभिणिबोहियनाणस्स णं भंते ! केवइए विसए
पण्णत्ते ?

उ. गोयमा ! से समासओ चउव्विहे पण्णत्ते, तं जहा-

१. दव्वओ, २. खेत्तओ, ३. कालओ, ४. भावओ ।

१. दव्वओ णं आभिणिबोहियनाणी आएसेणं
सव्वदव्वाइं जाणइ पासइ ।

२. खेत्तओ णं आभिणिबोहियनाणी आएसेणं
सव्वं खेत्तं जाणइ पासइ ।

३. कालओ णं आभिणिबोहियनाणी आएसेणं
सव्वं कालं जाणइ पासइ ।

४. भावओ णं आभिणिबोहियनाणी आएसेणं
सव्वे भावे जाणइ पासइ^१ ।

આ પ્રમાણે સ્ત્રીવેદક, પુરુષવેદક અને નપુંસકવેદક
જીવોનું વર્ણન છે.

અવેદક જીવોનું વર્ણન અકપાયી જીવોનાં
સમાન છે.

૧૫. આહાર દ્વાર :

પ્ર. ભંતે ! આહારક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આહારક જીવોનું વર્ણન સકપાયી
જીવોનાં સમાન છે.

વિશેષ : તેમાં કેવળજ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! અનાહારક જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે જ્ઞાની પણ છે અને અજ્ઞાની પણ છે.

જે જ્ઞાની છે, તેમાં મનઃ પર્યવજ્ઞાનને છોડીને ચાર
જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન ભજના (વિકલ્પ)થી
પ્રાપ્ત થાય છે.

૧૬. વિષય દ્વાર :

પ્ર. ભંતે ! આત્મિનિબોધિકજ્ઞાનનો વિષય કેટલો
કલ્હો છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કલ્હા છે,
જેમકે -

૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી.

૧. દ્રવ્યથી આત્મિનિબોધિકજ્ઞાની અપેક્ષાથી સર્વ
દ્રવ્યોને જાણે અને જુવે છે.

૨. ક્ષેત્રથી આત્મિનિબોધિકજ્ઞાની અપેક્ષાથી
સર્વક્ષેત્રને જાણે અને જુવે છે.

૩. કાળથી આત્મિનિબોધિકજ્ઞાની અપેક્ષાથી
સર્વકાળને જાણે અને જુવે છે.

૪. ભાવથી આત્મિનિબોધિકજ્ઞાની અપેક્ષાથી
સર્વભાવોને જાણે અને જુવે છે.

૧. તં समासओ चउव्विहं पण्णत्तं, तं जहा-

૧. દવ્વઓ, ૨. ખેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।

૧. તત્થ દવ્વઓ ણં આભિણિબોહિયનાણી આએસેણં સવ્વદવ્વાઈં જાણइ ण पासइ ।

૨. ખેત્તઓ ણં આભિણિબોહિયનાણી આએસેણં સવ્વં ખેત્તં જાણइ ण पासइ ।

૩. કાલઓ ણં આભિણિબોહિયનાણી આએસેણં સવ્વં ખેત્તં જાણइ ण पासइ ।

૪. ભાવઓ ણં આભિણિબોહિયનાણી આએસેણં સવ્વં ખેત્તં જાણइ ण पासइ ।

આ પાઠમાં ક્યારેક લિપિ દોષથી 'ण' વધારે લખાયેલ છે.

- નંદી સુ. ૬૫

- પ. સુયનાણસ્સ ણં ભંતે ! કેવદ્દે વેસે પ્પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! સે સમાસઓ ચ્ચઙ્ગિહ્હે પ્પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. દવ્વઓ, ૨. ખેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।
 દવ્વઓ ણં સુયનાણી ઉવ્વજ્જે સવ્વદ્દવ્વાઈ જાણઈ પાસઈ ।

**एवं खेत्तओ सब्बंखेत्तं, कालओ सब्बंकालं, भावओ
 उवज्जते सब्बं भावं जाणइ पासइ^१ ।**

- પ. ઓહિનાણસ્સ ણં ભંતે ! કેવદ્દે વેસે પ્પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! સે સમાસઓ ચ્ચઙ્ગિહ્હે પ્પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. દવ્વઓ, ૨. ખેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।
 ૧. તત્થ દવ્વઓ ણં ઓહિનાણી જહ્ણણેણં અણંતાણિ
 રુવિદ્દવ્વાઈ જાણઈ પાસઈ, ઉક્કોસેણં સવ્વાઈ
 રુવિદ્દવ્વાઈ જાણઈ પાસઈ ।
 ૨. ખેત્તઓ ણં ઓહિનાણી જહ્ણણેણં અંગુલસ્સ
 અસંખેજ્જદ્દભાગં ખેત્તં જાણઈ પાસઈ, ઉક્કોસેણં
 અલોએ લોયમેત્તાઈ અસંખેજ્જાઈ ઘંડાઈ જાણઈ
 પાસઈ ।
 ૩. કાલઓ ણં ઓહિનાણી જહ્ણણેણં આવલિયાએ
 અસંખેજ્જદ્દભાગં જાણઈ પાસઈ, ઉક્કોસેણં
 અસંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણીઓ ઉસ્સપ્પિણીઓ અતીતં
 ચ્ચ અણાગતં ચ્ચ કાલં જાણઈ પાસઈ ।
 ૪. ભાવઓ ણં ઓહિનાણી જહ્ણણેણં અણંતે ભાવે
 જાણઈ પાસઈ, ઉક્કોસેણ વિ અણંતે ભાવે જાણઈ
 પાસઈ, સવ્વભાવાણમણંતભાગં જાણઈ પાસઈ^૨ ।

- પ. મણપજ્જવનાણસ્સ ણં ભંતે ! કેવદ્દે વેસે પ્પણ્ણત્તે ?
 ૩. ગોયમા ! સે સમાસઓ ચ્ચઙ્ગિહ્હે પ્પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. દવ્વઓ, ૨. ખેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।
 ૧. તત્થ દવ્વઓ ણં ઉજ્જુમઈ અણંતે અણંતપણ્ણેણ
 ઘંધે જાણઈ પાસઈ, તે ચેવ વિઉલમઈ અબ્બહિયતરાણ
 વિઉલતરાણ, વિસુદ્ધતરાણ, વિત્તિમિસ્તરાણ જાણઈ
 પાસઈ ।

- પ્ર. ભંતે ! શ્રુતજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
 જેમકે -
 ૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી ।
 દ્રવ્યથી ઉપયોગયુક્ત શ્રુતજ્ઞાની સર્વદ્રવ્યોને જાણે
 અને જુવે છે.

**આ પ્રમાણે ક્ષેત્રથી સર્વક્ષેત્રને, કાળથી સર્વકાળ
 ને અને ભાવથી સર્વભાવોને જાણે-જુવે છે.**

- પ્ર. ભંતે ! અવધિજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
 જેમકે -
 ૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી ।
 ૧. દ્રવ્યથી : અવધિજ્ઞાની જ્ઞાન્ય (ઓછામાં ઓછું)
 અનન્ત રુપી દ્રવ્યોને જાણે અને જુવે છે. ઉત્કૃષ્ટ
 સમસ્ત રુપી દ્રવ્યોને જાણે-જુવે છે.

૨. ક્ષેત્રથી : અવધિજ્ઞાની જ્ઞાન્ય અંગુળનાં
 અસંખ્યાતમાં ભાગ ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે. ઉત્કૃષ્ટ
 અલોકમાં લોક જેટલા અસંખ્ય પંડોને જાણે-જુવે છે.

૩. કાળથી - અવધિજ્ઞાની જ્ઞાન્ય એક આવલિકાનાં
 અસંખ્યાતમાં ભાગ કાળને જાણે-જુવે છે. ઉત્કૃષ્ટ
 અતીત અને અનાગત અસંખ્યાત અવસર્પિણી
 અને ઉત્સર્પિણી પરિમાણ કાળને જાણે-જુવે છે.

૪. ભાવથી : અવધિજ્ઞાની જ્ઞાન્ય- અનન્ત
 ભાવોને જાણે-જુવે છે અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અનન્ત
 ભાવોને જાણે જુવે છે પરંતુ સર્વ ભાવોમાં
 અનન્તમા ભાગને જ જાણે-જુવે છે.

- પ્ર. ભંતે ! મનઃપર્યવજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ?
 ૩. ગૌતમ ! તે સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
 જેમકે -
 ૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી ।
 ૧. દ્રવ્યથી : ઋજુમતિ અનન્ત અનન્તપ્રદેશિક
 સ્કંધને (સામાન્ય રુપથી) જાણે અને જુવે છે.
 તેમજ રુપથી અને વિપુલમતિથી તે જ સ્કંધોને
 અધિક, વિપુલ, વિશુદ્ધ અને સ્પષ્ટ જાણે-જુવે છે.

૨. ચેત્તઓ ણં ઉજ્જુમઈ જહન્નેણ અંગુલસ્સ અસંચેજ્જહાગં, ઉક્કોસેણં અહે -જાવ- ઇમીસે રયણપ્પમાએ પુઠ્ઠવીએ ઉવરિમ હેટ્ઠિલ્લાઈં ખુદ્ધાગપયરાઈં, ઉદ્ધં -જાવ- જોહસસ્સ ઉવરિમતલે, તિરિયં -જાવ- અતોમણુસ્સચિત્તે અદ્ધાહજ્જેસુ વીવ-સમુદ્દેસુ, પણ્ણરસસુ કમ્મભૂમીસુ તીસાએ અકમ્મભૂમીસુ છપ્પણ્ણાએ અંતરવીવગેસુ સણ્ણીપંચેદિયાણં પજ્જત્તગાણં મણોગાએ ભાવે જાણહ પાસહ, તં ચેવ વિહલમઈ અદ્ધાહજ્જેહિં અંગુલેહિં અબ્બહિયતરાગં વિહલતરાગં વિસુદ્ધતરાગં વિતિમિરતરાગં ચેત્તં જાણહ પાસહ ।

૩. કાલઓ ણં ઉજ્જુમઈ જહણ્ણેણં પલિઓવમસ્સ અસંચેજ્જહાગં, ઉક્કોસેણ વિ પલિઓવમસ્સ અસંચેજ્જહાગં અતીયમણાગયં વા કાલં જાણહ પાસહ, તં ચેવ વિહલમઈ અબ્બહિયતરાગં -જાવ- વિતિમિરતરાગં જાણહ પાસહ ।

૪. ભાવઓ ણં ઉજ્જુમઈ અણંતે ભાવે જાણહ પાસહ, સવ્વભાવાણં અણંતમાગં જાણહ પાસહ, તં ચેવ વિહલમઈ અબ્બહિયતરાગં -જાવ- વિતિમિરતરાગં જાણહ પાસહ^૧ ।

પ. કેવલનાણસ્સ ણં ધંતે ! કેવહાએ વિસાએ પણ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! સે સમાસઓ ચહાવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. દવ્વઓ, ૨. ચેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।

૧. તત્થ દવ્વઓ ણં કેવલનાણી સવ્વદવ્વાઈં જાણહ પાસહ ।

૨. ચેત્તઓ ણં કેવલનાણી સવ્વં ચેત્તં જાણહ પાસહ ।

૩. કાલઓ ણં કેવલનાણી સવ્વં કાલં જાણહ પાસહ ।

૪. ભાવઓ ણં કેવલનાણી સવ્વે ભાવે જાણહ પાસહ^૨ ।

પ. મહાઅણ્ણાણસ્સ ણં ધંતે ! કેવહાએ વિસાએ પણ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! સે સમાસઓ ચહાવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. દવ્વઓ, ૨. ચેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।

૨. ક્ષેત્રથી : ઋજુમતિ જઘન્ય અંગુળનાં અસંખ્યાતમાં ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ નીચે આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં ઉપરિતન-અધસ્તન ક્ષુલ્લક પ્રતર સુધી, ઉપર જ્યોતિષી ચક્રનાં ઉપરિતણ સુધી અને ત્રિરણા લોકમાં મનુષ્ય ક્ષેત્રની અંદર અઢી દ્વીપ સમુદ્ર સુધી, પંદર કર્મભૂમિઓ, ત્રીસ અકર્મભૂમિઓ અને છપ્પન અંતરદ્વીપોમાં વર્તમાન સંજ્ઞીપંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોનાં મનોગત ભાવોને જાણે-જુવે છે અને તેજ ક્ષેત્રોને વિપુલમતિ અઢી અંગુલ અધિક વિપુલ, વિશુદ્ધ અને સ્પષ્ટ ક્ષેત્રને જાણે-જુવે છે.

૩. કાળથી ઋજુમતિ જઘન્ય પલ્યોપમનાં અસંખ્યાતમાં ભાગને, ઉત્કૃષ્ટ પણ પલ્યોપમનાં અસંખ્યાતમાં ભાગ ભૂત અને ભવિષ્યત્ કાળને જાણે અને જુવે છે. તે કાળને વિપુલમતિ તેનાથી કંઈક અધિક -ચાવત્- સુસ્પષ્ટ પણે જાણે અને જુવે છે.

૪. ભાવથી ઋજુમતિ અનન્ત ભાવોને જાણે અને જુવે છે, પરંતુ બધા ભાવોના અનન્તમાં ભાગને જ જાણે અને જુવે છે. તેજ ભાવોને વિપુલમતિ કંઈક અધિક -ચાવત્- સુસ્પષ્ટ પણે જાણે અને જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! કેવળજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી.

૧. દ્રવ્યથી કેવળજ્ઞાની સર્વદ્રવ્યોને જાણે અને જુવે છે.

૨. ક્ષેત્રથી કેવળજ્ઞાની સર્વક્ષેત્ર (લોકાલોક)ને જાણે અને જુવે છે.

૩. કાળથી કેવળજ્ઞાની ત્રણેય ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્યત્કાળને જાણે અને જુવે છે.

૪. ભાવથી કેવળજ્ઞાની સર્વ દ્રવ્યોના સર્વ ભાવો પર્યાયોને જાણે અને જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! મતિ અજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી.

દવ્વઓ ણં મહઅણ્ણાણી મહઅણ્ણાણપરિગયાઈં
દવ્વાઈં જાણઈ પાસઈ ।

એવં છેત્તઓ કાલઓ ભાવઓ ણં મહઅણ્ણાણ
પરિગયાઈં છેત્તં કાલં ભાવાઈં ચ જાણઈ પાસઈ ।

પ. સુયઅણ્ણાણસ્સ ણં ભંતે । કેવઈએ વસિએ પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! સે સમાસઓ ચઠ્ઠવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. દવ્વઓ, ૨. છેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।

દવ્વઓ ણં સુયઅણ્ણાણી સુયઅણ્ણાણપરિગયાઈં
દવ્વાઈં આઘવેઈ, પણ્ણવેઈ, પરૂવેઈ ।

એવં છેત્તઓ, કાલઓ, ભાવઓ ણં સુયઅણ્ણાણી
સુયઅણ્ણાણપરિગએ છેત્તે કાલે ભાવે આઘવેઈ,
પણ્ણવેઈ, પરૂવેઈ ।

પ. વિભંગણાણસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈએ વસિએ પણ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! સે સમાસઓ ચઠ્ઠવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. દવ્વઓ, ૨. છેત્તઓ, ૩. કાલઓ, ૪. ભાવઓ ।

દવ્વઓ ણં વિભંગણાણી વિભંગણાણપરિગયાઈં
દવ્વાઈં જાણઈ પાસઈ ।

એવં છેત્તઓ કાલઓ ભાવઓ ણં વિભંગણાણી
વિભંગણાણપરિગએ છેત્તે કાલે ભાવે જાણઈ પાસઈ ।

- વિયા. સ. ૮, ૩, સુ. ૧૪૪-૧૫૧

૧૭. સંચિટ્ઠણા કાલદારં-

પ. નાણી ણં ભંતે ! નાણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! નાણી દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સાઈએ વા અપજ્જવસિએ, ૨. સાઈએ વા
સપજ્જવસિએ ।

તત્થ ણં જે સે સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહણ્ણેણં
અંતોમુહુત્તં,

ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાહરેમાઈં ? ।

દ્રવ્યથી મતિ અજ્ઞાની મતિ અજ્ઞાન-પરિગત
દ્રવ્યોને જાણે અને જુવે છે.

આ પ્રમાણે ક્ષેત્રથી કાળથી ભાવથી મતિ અજ્ઞાની
મતિ અજ્ઞાન પરિગત ક્ષેત્રકાળ અને ભાવોને
જાણે અને જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શ્રુત અજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ?

૩. ગૌતમ ! તે સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી.

દ્રવ્યથી શ્રુત અજ્ઞાની શ્રુત અજ્ઞાનનાં વિષયભૂત
દ્રવ્યોનું વર્ણન કરે છે. બતાવે છે અને પ્રરૂપણા
કરે છે.

આ પ્રમાણે ક્ષેત્રથી, કાળથી અને ભાવથી શ્રુત
અજ્ઞાની શ્રુત અજ્ઞાનનાં વિષયભૂત ક્ષેત્રકાળ
અને ભાવોનું વર્ણન કરે છે, બતાવે છે અને
પ્રરૂપણા કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! વિભંગજ્ઞાનનો વિષય કેટલો કહ્યો છે ?

૩. ગૌતમ ! તે સંક્ષેપમાં ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૪. કાળથી, ૪. ભાવથી.

દ્રવ્યની અપેક્ષાએ વિભંગજ્ઞાની વિભંગજ્ઞાનનાં
વિષયગત દ્રવ્યોને જાણે-જુવે છે.

આ પ્રમાણે ક્ષેત્રકાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ
વિભંગજ્ઞાની વિભંગજ્ઞાનનાં વિષયગત ક્ષેત્ર,
કાળ અને ભાવોને જાણે-જુવે છે.

૧૭. સંચિટ્ઠણાકાળ દાર :

પ્ર. ભંતે ! જ્ઞાની છવ જ્ઞાનીનાં રૂપમાં કેટલા કાળ
સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્ઞાની બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સાદિ, - અપર્યવસિત, ૨. સાદિ-સપર્યવસિત.

આમાંથી જે સાદિ-સપર્યવસિત છે તે જ્ઞધન્ય
અન્તર્મુહુર્ત સુધી,

ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક છયાસઠ સાગરોપમ સુધી
રહે છે.

- પ. આભિણિબોહિયનાણી ણં ભંતે ! આભિણિબોહિયનાણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાઈરેગાઈં ।

एवं सुयनाणी वि ।

ओहिनाणी वि एवं चेव ।

णवरं - जहण्णेणं एककं समयं ।

- પ. મણપજ્જવનાણી ણં ભંતે ! મણપજ્જવનાણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં દેસૂણં પુવ્વકોડિં,
- પ. કેવલનાણી ણં ભંતે ! કેવલનાણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! સાઈએ અપજ્જવસિએ ।
- પ. અન્નાણી-મહાન્નાણી-સુયઅન્નાણી ણં ભંતે !
અન્નાણી-મહાન્નાણી-સુયઅન્નાણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! અન્નાણી મહાન્નાણી સુયઅન્નાણી તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ, ૨. અણાઈએ વા મપજ્જવસિએ, ૩. સાઈએ વા સપજ્જવસિએ ।

તત્થ ણં જે તે સાઈએ સપજ્જવસિએ સે જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,

ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં-અણંતાઓ ઉસ્સપ્પિણિ-ઓસિપ્પિણીઓ કાલઓ, ચ્ચેત્તઓ અવહ્હં પોગ્ગલપરિયટ્ઠં દેસૂણં^૧ ।

- પ. વિભંગનાણી ણં ભંતે ! વિભંગનાણી ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં દેસૂણાએ પુવ્વકોડીએ અબ્બહિયાઈં^૨ ।

- વિયા. સ. ૮, ૩. ૨, સુ. ૧૫૨-૧૫૩

- પ્ર. ભંતે ! આભિણિબોહિકજ્ઞાની આભિણિબોહિકજ્ઞાનીનાં રુપમાં કેટલા સમય સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તમુહૂર્ત,
- ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક છયાસઠ સાગરોપમ સુધી રહે છે.

આ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનીનાં માટે જાણવું જોઈએ. અવધિજ્ઞાનીનો સંસ્થિતિ કાળ પણ એટલો જ છે. વિશેષ : તેની સ્થિતિ જઘન્ય એક સમયની છે.

- પ્ર. ભંતે ! મનઃપર્યવજ્ઞાની મનઃપર્યવજ્ઞાનીનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ સુધી.
- પ્ર. ભંતે ! કેવળજ્ઞાની કેવળજ્ઞાનીનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! તે સાદિ- અપર્યવસિત હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! અજ્ઞાની, મતિ-અજ્ઞાની, શ્રુત-અજ્ઞાની કેટલા કાળ સુધી અજ્ઞાની, મતિ અજ્ઞાની, શ્રુત અજ્ઞાનીનાં રુપમાં રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! અજ્ઞાની, મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુતઅજ્ઞાની ત્રણ પ્રકારનાં કલા છે, જેમકે -
૧. અનાદિ-અપર્યવસિત, ૨. અનાદિ-સપર્યવસિત, ૩. સાદિ-સપર્યવસિત.

તેમાંથી જે સાદિ-સપર્યવસિત છે, તે જઘન્ય અન્તમુહૂર્ત,

ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ સુધી અર્થાત્ કાળની અપેક્ષાથી અનન્ત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીઓ સુધી અને ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી દેશોન અર્દ્ધપુદ્ગલ- પરાવર્તન સુધી રહે છે.

- પ્ર. ભંતે ! વિભંગજ્ઞાની વિભંગજ્ઞાનીનાં રુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ અધિક તેત્રીસ સાગરોપમ સુધી વિભંગજ્ઞાનીનાં રુપમાં રહે છે.

૧૮. અંતરદારે-

૧. ણાગિસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
 ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં -જાવ-
 અવહ્હં પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં,
 ૨. અન્નાગિસ્સ દોણ્હ વિ આહલ્લાણં નત્થિ અંતરં,
 સાહ્યસ્સ સપજ્જવસિયસ્સં જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
 ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાહરેગાઈં ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૩૩

પ. ૧. આભિણિબોહિયનાગિસ્સ ણં ભંતે ! કેવહ્હયં કાલં અંતરં હોહ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
 ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં -જાવ- અવહ્હં પોગ્ગલ
 પરિયટ્ટં દેસૂણં ।

૨. એવં સુયનાગિસ્સ વિ, ૩. ઓહિનાગિસ્સ વિ,
 ૪. મણપજ્જવનાગિસ્સ વિ ।

પ. ૫. કેવલનાગિસ્સ ણં ભંતે ! કેવહ્હયં કાલં અંતરં હોહ ?

૩. ગોયમા ! સાહ્યસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં ।

પ. ૬. મહ અન્નાગિસ્સ ણં ભંતે ! કેવહ્હયં કાલં અંતરં હોહ ?

૩. ગોયમા ! અણાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં,
 અણાઈયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ નત્થિ અંતરં, સાહ્યસ્સ
 સપજ્જવસિયસ્સ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ।

ઉક્કોસેણં છાવટ્ઠિં સાગરોવમાઈં સાહરેગાઈં^૧ ।

૭. એવં સુય અન્નાગિસ્સ વિ ।

પ. ૮. વિભંગનાગિસ્સ ણં ભંતે ! કેવહ્હયં કાલં અંતરં હોહ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
 ઉક્કોસેણં વણસ્સહકાલો^૨ ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૫૪

૧૯. અપ્પબહુત્તદારે-

પ. એસિ ણં ભંતે ! નાણીણં, અન્નાણીણ ય કયરે
 કાયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૧૮. અંતર દાર :

૧. જ્ઞાનીનું જઘન્ય અંતર અન્તર્મુહૂર્તનું,
 ઉત્કૃષ્ટ અંતર અનન્તકાળનું -ચાવત્-
 દેશોન અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત સુધી રહે છે.

૨. અજ્ઞાનીમાં પ્રારંભનાં બંને ભંગોનું અંતર નથી.
 સાદિ-સપર્યવસિતનું જઘન્ય અંતર અન્તર્મુહૂર્તનું,
 ઉત્કૃષ્ટ અંતર કંઈક અધિક છયાસઠ સાગરોપમનું
 છે.

પ્ર. ૧. ભંતે ! આભિણિબોધિક જ્ઞાનનું અંતર કેટલા
 કાળનું છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,
 ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ -ચાવત્- કંઈક ઓછું અર્ધપુદ્ગલ
 પરાવર્તનનું છે.

૨. આ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનીનું, ૩. અવધિજ્ઞાનીનું
 અને ૪. મનઃ પર્યવજ્ઞાનીનું પણ અંતર છે.

પ્ર. ૫. ભંતે ! કેવળજ્ઞાનીનું અંતર કેટલાકાળનું છે ?

૩. ગૌતમ ! સાદિ-અપર્યવસિત હોવાથી અંતર નથી.

પ્ર. ૬. ભંતે ! મતિ-અજ્ઞાનીનું અંતર કેટલા કાળનું
 છે ?

૩. ગૌતમ ! અનાદિ અપર્યવસિતનું અંતર નથી,
 અનાદિ સપર્યવસિતનું પણ અંતર નથી.
 સાદિ સપર્યવસિતનું અંતર જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તનું,
 ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અધિક છયાસઠ સાગરોપમનું છે.

૭. આ પ્રમાણે શ્રુત-અજ્ઞાનીનું અંતર છે.

પ્ર. ૮. ભંતે ! વિભંગજ્ઞાનીનું અંતર કેટલા કાળનું
 છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તનું,
 ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિ-કાળનું છે.

૧૯. અલ્પ બહુત્વ દાર :

પ્ર. ભંતે ! આ જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીમાં કોણ કોનાથી
 અલ્પ -ચાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા નાણી,
૨. અન્નાણી અણંતગુણા ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૩૩

૫. એસિણં ભંતે ! જીવાણં ૧. આભિણિબોહિયણાણીણં,
૨. સુયણાણીણં, ૩. ઓહિણાણીણં,
૪. મણપજ્જવણાણીણં, ૫. કેવલણાણીણ ય કયરે
કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જીવા મણપજ્જવણાણી,
૨. ઓહિણાણી અસંખેજ્જગુણા,
૩-૪. આભિણિબોહિયણાણી સુયણાણી દો વિ
તુલ્લા વિસેસાહિયા,

૫. કેવલણાણી અણંતગુણા ।

૫. એસિ ણં ભંતે ! જીવાણં મહાઅણ્ણાણીણં,
સુયઅણ્ણાણીણં વિભંગણાણીણ ય કયરે કયરેહિંતો
અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જીવા વિભંગણાણી,
૨-૩. મહાઅણ્ણાણી, સુયઅણ્ણાણી દો વિ તુલ્લા
અણંતગુણા ? ।

૫. એસિ ણં ભંતે ! જીવાણં,
૧. આભિણિબોહિયણાણીણં, ૨. સુયણાણીણં,
૩. ઓહિણાણીણં, ૪. મણપજ્જવણાણીણં,
૫. કેવલણાણીણં, ૬. મહાઅણ્ણાણીણં,
૭. સુય અણ્ણાણીણં, ૮. વિભંગણાણીણ
ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા
વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જીવા મણપજ્જવણાણી,
૨. ઓહિણાણી અસંખેજ્જગુણા,
૩-૪. આભિણિબોહિયણાણી સુયણાણી એ દો વિ
તુલ્લા વિસેસાહિયા,

૫. વિભંગણાણી અસંખેજ્જગુણા,

૬. કેવલણાણી અણંતગુણા,

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ જ્ઞાની છે,
૨. (તેનાથી) અજ્ઞાની અનન્તગુણા છે.

૫. ભંતે ! આ ૧. આભિણિબોહિકજ્ઞાની, ૨. શ્રુત-
જ્ઞાની, ૩. અવધિજ્ઞાની, ૪. મન:પર્યવજ્ઞાની
અને ૫. કેવળજ્ઞાની આ જીવોમાંથી કોણ કોનાથી
અલ્પ -ચાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ જીવ મન:પર્યવજ્ઞાની છે.
૨. (તેનાથી) અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા છે,
૩-૪. (તેનાથી) આભિણિબોહિકજ્ઞાની અને
શ્રુતજ્ઞાની આ બંને (તુલ્ય) સમાન છે અને
વિશેષાધિક છે.

૫. (તેનાથી) કેવળજ્ઞાની અનન્તગુણા છે.

૫. ભંતે ! આ ૧. મતિ-અજ્ઞાની, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાની
અને ૩. વિભંગજ્ઞાની જીવોમાંથી કોણ કોનાથી
અલ્પ -ચાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ જીવ વિભંગજ્ઞાની છે,
૨-૩. (તેનાથી) મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની
બંને સમાન છે અને અનન્ત ગુણા છે.

૫. ભંતે ! આ -
૧. આભિણિબોહિકજ્ઞાની, ૨. શ્રુતજ્ઞાની,
૩. અવધિજ્ઞાની, ૪. મન:પર્યવજ્ઞાની,
૫. કેવળજ્ઞાની, ૬. મતિ-અજ્ઞાની,
૭. શ્રુત અજ્ઞાની અને ૮. વિભંગજ્ઞાની
જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -ચાવત્-
વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ જીવ મન:પર્યવજ્ઞાની છે,
૨. (તેનાથી) અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા છે,
૩-૪. (તેનાથી) આભિણિબોહિકજ્ઞાની
અને શ્રુતજ્ઞાની બંને પરસ્પર સમાન છે અને
વિશેષાધિક છે.

૫. (તેનાથી) વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) કેવળજ્ઞાની અનન્તગુણા છે,

૧. (ક) જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૫૪

(ખ) વિયા. સ. ૮, ૩, ૨, સુ. ૧૫૫

(ગ) જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૫૦

૭-૮. મહાઅન્નાણી સુયઅન્નાણી ય દો વિ તુલ્લા અણંતગુણા ।

- પળ્ણ. પ. ૩, સુ. ૨૫૭-૨૫૯

૧૨૦. પજ્જવદારં પજ્જવાણ ય અપ્પવહુત્તં-

- પ. કેવહયા ણં ભંતે ! આભિણિબોહિયનાણપજ્જવા પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! અણંતા આભિણિબોહિયનાણપજ્જવા પળ્ણત્તા ।

એવંસુયણાણસ્સ -જાવ-કેવલનાણાણસ્સ અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ।

એવં મહાઅન્નાણાણસ્સ સુયઅન્નાણાણસ્સ વિ ।

- પ. કેવહયા ણં ભંતે ! વિભંગનાણપજ્જવા પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! અણંતા વિભંગનાણપજ્જવા પળ્ણત્તા ।
- પ. એસિ ણં ભંતે ! ૧. આભિણિબોહિયનાણપજ્જવાણં, ૨. સુયનાણપજ્જવાણં, ૩. ઓહિનાણપજ્જવાણં, ૪. મળપજ્જવનાણપજ્જવાણં, ૫. કેવલનાણપજ્જવાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વથોવા મળપજ્જવનાણપજ્જવા,
૨. ઓહિનાણપજ્જવા અણંતગુણા,
૩. સુયનાણપજ્જવા અણંતગુણા,
૪. આભિણિબોહિયનાણપજ્જવા અણંતગુણા,
૫. કેવલનાણપજ્જવા અણંતગુણા ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! મહાઅન્નાણપજ્જવાણં સુયઅન્નાણ-પજ્જવાણં વિભંગનાણપજ્જવાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વથોવા વિભંગનાણપજ્જવા,
૨. સુયઅન્નાણપજ્જવા અણંતગુણા,
૩. મહાઅન્નાણપજ્જવા અણંતગુણા ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! આભિણિબોહિયનાણપજ્જવાણં -જાવ-કેવલનાણપજ્જવાણં, મહાઅન્નાણપજ્જવાણં, સુયઅન્નાણપજ્જવાણં, વિભંગનાણપજ્જવાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૭-૮. (તેનાથી) મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની અનન્તગુણા છે અને બંને પરસ્પર સમાન છે.

૧૨૦. પર્યાયદ્વાર અને પર્યાયોનું અલ્પ બહુત્વ :

- પ્ર. ભંતે ! આભિણિબોધિક જ્ઞાનની પર્યાય કેટલી કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! આભિણિબોધિક જ્ઞાનની અનન્ત પર્યાય કહી છે.

આ પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનથી કેવળજ્ઞાન સુધીની અનન્ત પર્યાય કહી છે.

આ પ્રમાણે મતિ-અજ્ઞાન અને શ્રુત-અજ્ઞાનની પર્યાયોનાં માટે જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! વિભંગજ્ઞાનની પર્યાય કેટલી કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! વિભંગજ્ઞાનની અનન્ત પર્યાય કહી છે.
- પ્ર. ભંતે ! આ ૧. આભિણિબોધિક જ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન, ૩. અવધિજ્ઞાન, ૪. મન:પર્યવજ્ઞાન અને ૫. કેવળજ્ઞાનની પર્યાયોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. મન: પર્યવજ્ઞાનની પર્યાય બધાથી અલ્પ છે.
૨. (તેનાથી) અવધિજ્ઞાનની પર્યાય અનન્તગુણા છે,
૩. (તેનાથી) શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય અનન્તગુણા છે,
૪. (તેનાથી) આભિણિબોધિક જ્ઞાનની પર્યાય અનન્તગુણા છે.

૫. (તેનાથી) કેવળજ્ઞાનની પર્યાય અનન્તગુણા છે.

પ્ર. ભંતે ! આ ૧. મતિ-અજ્ઞાન, ૨. શ્રુત-અજ્ઞાન અને ૩. વિભંગજ્ઞાનની પર્યાયોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ વિભંગજ્ઞાનની પર્યાય છે.

૨. (તેનાથી) શ્રુત-અજ્ઞાનની પર્યાય અનન્તગુણા છે.

૩. (તેનાથી) મતિ-અજ્ઞાનની પર્યાય અનન્તગુણા છે.

પ્ર. ભંતે ! આ આભિણિબોધિક જ્ઞાન પર્યાયો -યાવત્- કેવળજ્ઞાન પર્યાયો, મતિ-અજ્ઞાન, શ્રુત-અજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન પર્યાયોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા મણપજ્જવનાણપજ્જવા,
૨. વિભંગનાણપજ્જવા અણંતગુણા,
૩. ઓહિનાણપજ્જવા અણંતગુણા,
૪. સુયઅન્નાણપજ્જવા અણંતગુણા,
૫. સુયનાણપજ્જવા વિસેસાહિયા,
૬. મહઅન્નાણપજ્જવા અણંતગુણા,
૭. આભિણિબોહિયનાણપજ્જવા વિસેસાહિયા,
૮. કેવલનાણપજ્જવા અણંતગુણા ।

- વિયા. સ. ૮, ૩. ૨, સુ. ૧૫૬-૧૬૨

૧૨૧. ભાવિયપ્પણો મિચ્છદ્દિટ્ઠસ્સગ્ગારસ્સ જાણણં પાસણં -

પ. અણગારે ણં ધંતે ! ભાવિયપ્પા માયી મિચ્છદ્દિટ્ઠી વીરિયલલ્લીએ, વેડલ્લિયલલ્લીએ, વિભંગનાણલલ્લીએ વાણારસિં નગરિં સમોહએ, સમોહણિત્તા રાયગિહે નગરે રૂવાઈં જાણઈ પાસઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ, પાસઈ ।

પ. સે ધંતે ! કિં તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, અણ્ણહાભાવં જાણઈ પાસઈ ।

૩. ગોયમા ! ણો તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, અણ્ણહાભાવં જાણઈ પાસઈ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ધંતે ! એવં વુચ્ચઈ-

“ણો તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, અણ્ણહાભાવં જાણઈ પાસઈ ?”

૩. ગોયમા ! તસ્સ ણં એવં ભવઈ-

“એવં ખલુ અહં રાયગિહે નગરે સમોહએ, સમોહણિત્તા, વાણારસીએ નગરીએ રૂવાઈં જાણામિ પાસામિ,” સે સે દંસણે વિવચ્ચાસે ભવઈ,

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ મનઃ પર્યવજ્ઞાનની પર્યાય છે,
૨. (તેનાથી) વિભંગજ્ઞાનની પર્યાય અનન્ત-ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) અવધિજ્ઞાનની પર્યાય અનન્ત-ગુણા છે,
૪. (તેનાથી) શ્રુત-અજ્ઞાનની પર્યાય અનન્ત-ગુણા છે,
૫. (તેનાથી) શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાય વિશેષાધિક છે,
૬. (તેનાથી) મતિ-અજ્ઞાનની પર્યાય અનન્ત-ગુણા છે,
૭. (તેનાથી) આભિનિબોધિક જ્ઞાનની પર્યાય વિશેષાધિક છે,
૮. (તેનાથી) કેવળજ્ઞાનની પર્યાય અનન્તગુણા છે.

૧૨૧. ભાવિતાત્મા મિથ્યાદષ્ટિ અનગારનું જાણવું-જોવું.

પ્ર. ભંતે ! રાજગૃહ નગરમાં રહેલ માયી મિથ્યાદષ્ટિ ભાવિતાત્મા અણગાર વીર્યલલ્લિયલ્લીએ, વૈકિયલલ્લિયલ્લીએ અને વિભંગજ્ઞાન લલ્લિયલ્લીએ વારાણસી નગરીની વિકુર્વણા કરીને શું તદ્ગત રુપોને જાણે-જુવે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે (પૂર્વોક્ત રુપોને) જાણે અને જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું તે યથાભાવથી જાણે-જુવે છે કે અન્યથાભાવથી જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે યથાભાવથી જાણતાં-જોતા નથી, પરંતુ અન્યથાભાવથી જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“તે યથાભાવથી જાણતાં- જોતાં નથી, પરંતુ અન્યથાભાવથી જાણે-જુવે છે ?”

૩. ગૌતમ ! તેના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર હોય છે કે -

“વારાણસી નગરીમાં રહેલ હું રાજગૃહ નગરની વિકુર્વણા કરીને હું તદ્ગત રુપોને જાણુ-જોવું છું.” આ પ્રમાણે તેનું દર્શન વિપરીત થાય છે.

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ-

“णो तहाभावं जाणइ पासइ, अण्णहाभावं जाणइ पासइ ।”

પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા માયી મિચ્છદ્દિદટ્ઠી -જાવ- રાયગિહે નગરે સમોહણ, સમોહણિત્તા વાણારસીણ નગરીણ રૂવાઈં જાણઈ પાસઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ, પાસઈ ।
તં ચેવ -જાવ- તસ્સ ણં एवं હોઈ -

‘एवं खलु अहं वाणारसीए नगरीए समोहए, रायगिहे नगरे रूवाइं जाणामि पासामि,

से से दंसणे विवच्चासे भवइ,

से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-

“णो तहाभावं जाणइ पासइ, अण्णहाभावं जाणइ पासइ ।”

પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા માયી મિચ્છદ્દિદટ્ઠી વીરિયલહ્હીણ વેઝલહ્હીણ વિભંગણાણલહ્હીણ વાણારસિં નગરિં રાયગિહં ચ નગરં અંતરા ય ઇણં મહં જણવયવગ્ગં સમોહણ સમોહણિત્તા વાણારસિં નગરિં રાયગિહં ચ નગરં તં ચ અંતરા ઇણં મહં જણવયવગ્ગં જાણઈ પાસઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ, પાસઈ ।

પ. સે ભંતે ! કિં તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, અણ્ણહાભાવં જાણઈ પાસઈ ?

૩. ગોયમા ! ણો તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, અણ્ણહાભાવં જાણઈ પાસઈ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-

“णो तहाभावं जाणइ पासइ, अण्णहाभावं जाणइ पासइ ? ”

૩. ગોયમા ! તસ્સ ખલુ एवं ભવઈ-

“एस खलु वाणारसी नगरी,

एस खलु रायगिहे नगरे,

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“ते तथाभावथी ज्ञाज्ञतां- ज्ञेतां नथी, परंतु अन्यथा भावथी ज्ञाज्ञे-जुवे छे.

પ્ર. ભંતે ! વારાણસીમાં રહેલ માયી મિથ્યાદષ્ટિ ભાવિતાત્મા અણગાર -યાવત્- રાજગૃહ નગરની વિકુર્વણા કરીને વારાણસીનાં રુપોને જાણે અને જુવે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે એ રુપોને જાણે અને જુવે છે. તે જ પ્રકારે -યાવત્- તે સાધુના મનમાં આ પ્રકારનો વિચાર હોય છે કે -

“राजगृह नगरमां रहेल हुं वाराणसी नगरीनी विकुर्वणा करीने तद्गत रुपोने ज्ञाणुं अने जेवुं छुं.”
આ પ્રમાણે તેનું દર્શન વિપરીત થાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“ते यथाभावथी ज्ञाज्ञतां-ज्ञेतां नथी, परंतु अन्यथाभावथी ज्ञाज्ञे-जुवे छे.”

પ્ર. ભંતે ! માયી મિથ્યાદષ્ટિ ભાવિતાત્મા અણગાર પોતાની વીર્યલબ્ધિથી, વૈક્રિય લબ્ધિથી અને વિભંગજ્ઞાન લબ્ધિથી વારાણસી નગરી અને રાજગૃહ નગરનાં વચમાં એક મોટા જનપદ વર્ગની વિકુર્વણા કરીને વારાણસી નગરી અને રાજગૃહ નગરનાં વચમાં તે મોટા જનપદ-વર્ગને જાણે અને જુવે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે અને જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું તે એ જનપદ-વર્ગને યથાભાવથી જાણે-જુવે છે અથવા અન્યથાભાવથી જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે એ જનપદ-વર્ગને યથાભાવથી જાણતાં-જોતાં નથી, પરંતુ અન્યથા ભાવથી જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“ते यथाभावथी ज्ञाज्ञतां-ज्ञेतां नथी, परंतु अन्यथाभावथी ज्ञाज्ञे-जुवे छे ?”

૩. ગૌતમ ! તે અણગારના મનમાં એવો વિચાર હોય છે કે -

“ते वाराणसी नगरी छे,

आ राजगृह नगर छे.

एस खलु अंतरा एगे महं जणवयवग्गे,

णो खलु एस महं वीरियलद्धी वेउव्वियलद्धी
विभंगनाणलद्धी इड्ढी जुई जसे बल्ले वीरिए
पुरिसक्कारपरक्कमे लद्धे पत्ते अभिसमन्नागए”,

से से दंसणे विवच्चासे भवइ ।

• से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-

“णो तहाभावं जाणइ पासइ, अण्णहाभावं जाणइ
पासइ ।”

- विया. स. ३, उ. ६, सु. १-५

१२२. भावियप्पणो सम्मद्दिट्ठिस्सऽणगारस्स जाणणं पासणं-

प. अणगारेणं भंते ! भावियप्पा अमायी सम्मद्दिट्ठी
वीरियलद्धीए वेउव्वियलद्धीए ओहिनाणलद्धीए
रायगिहे नगरे समोहए समोहणित्ता वाणारसीए
नगरीए रुवाइं जाणइ पासइ ?

उ. हंता, गोयमा ! जाणइ पासइ ।

प. से भंते ! किं तहाभावं जाणइ पासइ, अण्णहाभावं
जाणइ पासइ ?

उ. गोयमा ! तहाभावं जाणइ पासइ, णो अण्णहाभावं
जाणइ पासइ ।

प. से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ -

“तहाभावं जाणइ पासइ, णो अण्णहाभावं जाणइ
पासइ ?”

उ. गोयमा ! तस्स णं एवं भवइ-

“एवं खलु अहं रायगिहे नगरे समोहए समोहणित्ता,
वाणारसीए नगरीए रुवाइं जाणामि पासामि,”
से से दंसणे अविवच्चासे भवइ ।

से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ -

“तहाभावं जाणइ पासइ, णो अण्णहाभावं जाणइ
पासइ ।”

बीओ वि आलावगो एवं च्चव,

तथा आ भंनेनां वयमां आ अेक मोट्टुं जणपट्ट-
वर्गं छे.

परंतु आ मारी वीर्यलब्धि, वैक्रियलब्धि કે
વિભંગજ્ઞાન લલ્લિ નથી અને ન તો મારા દ્વારા
ઉપલલ્લિ, પ્રાપ્ત અને અભિસમન્વાગત આ ત્રલ્લિ,
દ્યુતિ, યશ, બળ અને પુરુષાકાર પરાક્રમ છે.”
આ પ્રમાણે ઉપર્યુક્ત અણગારનું દર્શન વિપરીત
થાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“તે યથાભાવથી જાણતાં- જોતાં નથી. પરંતુ
અન્યથાભાવથી જાણે-જુવે છે.”

૧૨૨. ભાવિતાત્મા સમ્યગ્દષ્ટિ અણગારનું જાણવું-જોવું.

પ્ર. ભંતે ! વારાણસી નગરીમાં રહેલ અમાયી
સમ્યગ્દષ્ટિ ભાવિતાત્મા અણગાર પોતાની
વીર્યલલ્લિ, વૈક્રિયલલ્લિ અને અવધિજ્ઞાનલલ્લિથી
રાજગૃહ નગરની વિકુર્વણા કરીને રુપોને
જાણે-જુવે છે ?

ઉ. હા ગૌતમ ! તે જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! તે એ રુપોને યથાભાવથી જાણે-જુવે છે
કે અન્યથાભાવથી જાણે-જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે એ રુપોને યથાભાવથી જાણે-જુવે
છે. પરંતુ અન્યથાભાવથી જાણતાં-જોતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“તે યથાભાવથી એ રુપોને જાણે-જુવે છે, પરંતુ
અન્યથાભાવથી જાણતાં-જોતા નથી ?”

ઉ. ગૌતમ ! તે અણગારનાં મનમાં આ પ્રમાણે
વિચાર હોય છે કે -

“વારાણસી નગરીમાં રહેલ હું રાજગૃહનગરની
વિકુર્વણા કરીને વારાણસીનાં રુપોને જાણુ-જોવું
છે.” આ પ્રમાણે તેનું દર્શન અવિપરીત થાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“તે યથાભાવથી જાણે-જુવે છે, પરંતુ અન્યથાભાવથી
જાણતાં-જોતાં નથી.”

આ પ્રમાણે બીજા આલાપક પણ કહેવા જોઈએ.

ગઘરં - વાણારસીએ નગરીએ સમોહણાવેયવ્વો,
રાયગિહે નગરે રૂવાઈં જાણઈ પાસઈ ।

પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા અમાયી સમ્મદ્દિદ્દઠી
વીરિયલલ્હીએ વેડવ્વિયલલ્હીએ ઓહિનાણલલ્હીએ
રાયગિહં નગરં વાણારસિં ચ નગરિં અંતરા ય એમં
મહં જણવયવગ્ગં સમોહણે સમોહણિત્તા, રાયગિહં
નગરં વાણારસિં ચ નગરિં તં ચ અંતરા એમં મહં
જણવયવગ્ગં જાણઈ પાસઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ પાસઈ ।

પ. સે ભંતે ! કિં તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, અણ્ણહાભાવં
જાણઈ પાસઈ ?

૩. ગોયમા ! તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, ણો અણ્ણહાભાવં
જાણઈ પાસઈ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-

“તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, ણો અણ્ણહાભાવં જાણઈ
પાસઈ ?”

૩. ગોયમા ! તસ્સ ણં એવં ભવઈ-

“ણો ખલ્લુ એસ રાયગિહે નગરે, ણો ખલ્લુ એસ વાણારસી
નગરી, ણો ખલ્લુ એસ અંતરા એમે જણવયવગ્ગે,
એસ ખલ્લુ મમં વીરિયલલ્હી, વેડવ્વિયલલ્હી,
ઓહિનાણલલ્હી ઇહ્હી જુઈં જસે બલે વીરિએ
પુરિસકારપરક્રમે લલ્હે પત્તે અભિસમણ્ણાગાએ”

સે સે દંસણે અવિવચ્ચાસે ભવઈ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“તહાભાવં જાણઈ પાસઈ, ણો અણ્ણહાભાવં જાણઈ
પાસઈ ।”

- વિયા. સ. ૩, ૩. ૬, સુ. ૬-૧૦

૧૨૩. ભાવિયપ્પઅણગારેહિં વેડવ્વિય સમુઘાણં સમોહયસ્સ
દેવાણ જાણણં-પાસણં-

પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા દેવં વેડવ્વિય-
સમુઘાણં સમોહણે જાણરૂવેણં જાયમાણં જાણઈ
પાસઈ ?

વિશેષ : વિકુર્વણા વારાણસી નગરીની સમજવી
અને રાજગૃહ નગરમાં રહીને રૂપોને જાણે-જુવે
છે. એવું સમજવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ ભાવિતાત્મા અણગાર
પોતાની વીર્યલલ્હિ, વૈક્રિયલલ્હિ અને અવધિ-
જ્ઞાનલલ્હિથી રાજગૃહ નગર અને વારાણસી
નગરીનાં વયમાં એક મોટા જનપદ-વર્ગની વિકુર્વણા
કરીને તે રાજગૃહનગર અને વારાણસીનાં વયમાં
એક મોટા જનપદ-વર્ગને જાણે-જુવે છે ?

૩. હા ગૌતમ ! તે જાણે-જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું તે એ જનપદ-વર્ગને યથાભાવથી
જાણે જુવે છે કે અન્યથાભાવથી જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે એ જનપદ વર્ગને યથાભાવથી જાણે
અને જુવે છે. પરંતુ અન્યથાભાવથી જાણતાં-જોતા
નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“યથાભાવથી જાણે-જુવે છે, પરંતુ અન્યથાભાવથી
જાણતાં-જોતાં નથી ?”

૩. ગૌતમ ! એ અણગારનાં મનમાં એવો વિચાર
હોય છે કે -

“ન તો આ રાજગૃહ નગર છે અને ન તો આ
વારાણસી નગરી છે તથા ન તો આ બંનેનાં
વયમાં આ એક મોટો જનપદ-વર્ગ છે, પરંતુ આ
મારી વીર્યલલ્હિ છે, વૈક્રિયલલ્હિ છે અને
અવધિજ્ઞાન લલ્હિ છે તથા આ મારા દ્વારા
ઉપલબ્ધ, પ્રાપ્ત અને અભિસમન્વાગત ઋદ્ધિ,
દ્યુતિ, યશ, બળ, વીર્ય અને પુરુષાકાર પરાક્રમ છે.”

તેનું તે દર્શન અવિપરીત થાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“તે અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ અણગાર યથાભાવથી
જાણે-જુવે છે. પરંતુ અન્યથાભાવથી જાણતાં-જોતાં
નથી.”

૧૨૩. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા વૈક્રિય સમુઘાતથી સમવહત
દેવાદિનું જાણવું-જોવું.

પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર, વૈક્રિય
સમુઘાતથી સમવહત થયેલ અને યાન રૂપથી
જઈ રહેલ દેવને જાણે-જુવે છે ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ દેવં પાસઇ, ણો જાણં પાસઇ,
અત્યેગઇએ જાણં પાસઇ, નો દેવં પાસઇ,
અત્યેગઇએ દેવં પિ પાસઇ જાણં પિ પાસઇ,
અત્યેગઇએ નો દેવં પાસઇ, નો જાણં પાસઇ ।
- પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા દેવિં વેઝવ્વિય
સમુઘાણં સમોહયં જાણરૂવેણં જાયમાણિં
જાણઇ પાસઇ ?
૩. ગોયમા ! ૧. અત્યેગઇએ દેવિં પાસઇ, ણો જાણં
પાસઇ,
૨. અત્યેગઇએ જાણં પાસઇ, નો દેવિં પાસઇ,
૩. અત્યેગઇએ દેવિં પિ પાસઇ, જાણં પિ પાસઇ,
૪. અત્યેગઇએ નો દેવિં પાસઇ, નો જાણં પાસઇ ।
- પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા દેવં સદેવીયં
વેઝવ્વિયસમુઘાણં સમોહયં જાણરૂવેણં જાયમાણિં
જાણઇ પાસઇ ?
૩. ગોયમા ! ૧. અત્યેગઇએ દેવં સદેવીયં પાસઇ, ણો
જાણં પાસઇ,
૨. અત્યેગઇએ જાણં પાસઇ, ણો દેવં સદેવીયં પાસઇ,
૩. અત્યેગઇએ દેવં સદેવીયં પિ પાસઇ, જાણં પિ
પાસઇ,
૪. અત્યેગઇએ ણો દેવં સદેવીયં પાસઇ, ણો જાણં
પાસઇ । - વિયા. સ. ૩, ૩. ૪, સુ. ૧-૩

૧૨૪. ભાવિયપ્પમણગારેણં રૂક્ખસ્સ અંતો-બાહિં પાસણ
પરૂવણં-

- પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા રૂક્ખસ્સ કિં અંતો
પાસઇ, બાહિં પાસઇ ?
૩. ગોયમા ! ૧. અત્યેગઇએ રૂક્ખસ્સ અંતો પાસઇ, ણો
બાહિં પાસઇ,
૨. અત્યેગઇએ રૂક્ખસ્સ બાહિં પાસઇ, ણો અંતો
પાસઇ,
૩. અત્યેગઇએ રૂક્ખસ્સ અંતો પિ પાસઇ, બાહિં પિ
પાસઇ,

૩. ગૌતમ ! કોઈ દેવને જુવે છે, પરંતુ યાનને જોતા નથી,
કોઈ યાનને જુવે છે, પરંતુ દેવને જોતાં નથી.
કોઈ દેવને પણ જુવે છે અને યાનને પણ જુવે છે.
કોઈ દેવને જોતાં નથી અને યાનને પણ જોતાં નથી.
- પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર વૈકિય સમુદ્ધાતથી
સમવહત થયેલ યાન રુપથી જઈ રહેલ દેવીને
જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. કોઈ દેવીને જુવે છે. પરંતુ યાનને
જોતાં નથી.
૨. કોઈ યાનને જુવે છે, પરંતુ દેવીને જોતા નથી,
૩. કોઈ દેવીને પણ જુવે છે અને યાનને પણ
જુવે છે.
૪. કોઈ દેવીને જોતાં નથી અને યાનને પણ
જોતાં નથી.
- પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર વૈકિય સમુદ્ધાતથી
સમવહત તથા યાનરુપથી જઈ રહેલ દેવી સહિત
દેવને જાણે-જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. કોઈ દેવી સહિત દેવને જુવે છે,
પરંતુ યાનને જોતાં નથી.
૨. કોઈ યાનને જુવે છે, પરંતુ દેવી સહિત દેવને
જોતાં નથી.
૩. કોઈ દેવી સહિત દેવને પણ જુવે છે અને
યાનને પણ જુવે છે.
૪. કોઈ દેવી સહિત દેવને જોતાં નથી અને
યાનને પણ જોતાં નથી.

૧૨૪. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા વૃક્ષની અંદર અને બહાર
જોવાનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર શું વૃક્ષનાં આંતરિક
ભાગને જુવે છે કે બાહ્ય ભાગને જુવે છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. કોઈ વૃક્ષનાં આંતરિક ભાગને તો
જુવે છે. પરંતુ બાહ્ય ભાગને જોતાં નથી.
૨. કોઈ વૃક્ષનાં બાહ્ય ભાગને જુવે છે, પરંતુ
આંતરિક ભાગને જોતાં નથી.
૩. કોઈ વૃક્ષનાં આંતરિક ભાગને પણ જુવે છે
અને કોઈ વૃક્ષનાં બાહ્ય ભાગને પણ જુવે છે.

૪. અત્યેગઇએ રૂક્ષસ્સ ણો અંતો પાસઇ, ણો બાહિં પાસઇ । - વિયા. સ. ૩, ડ. ૪, સુ. ૪/૧

૧૨૫. ભાવિયપ્પમળગારેણં મૂલાઇં પાસણ પરૂવણં-

પ. અળગારે ણં ધંતે ! ભાવિયપ્પા રૂક્ષસ્સ કિં મૂલં પાસઇ, કંદં પાસઇ ?

ડ. ગોયમા ! ૧. અત્યેગઇએ રૂક્ષસ્સ મૂલં પાસઇ, ણો કંદં પાસઇ,

૨. અત્યેગઇએ રૂક્ષસ્સ કંદં પાસઇ, ણો મૂલં પાસઇ,

૩. અત્યેગઇએ રૂક્ષસ્સ મૂલં પિ પાસઇ, કંદં પિ પાસઇ,

૪. અત્યેગઇએ રૂક્ષસ્સ ણો મૂલં પાસઇ, ણો કંદં પાસઇ ।

પ. અળગારે ણં ધંતે ! ભાવિયપ્પા રૂક્ષસ્સ કિં મૂલં પાસઇ, ધંધં પાસઇ ?

ડ. ગોયમા ! ચડધંગો ।

એવં મૂલેણં -જાવ- વીજં સંજોએયવ્વં,

એવં કંદેણ વિ સમં વીયં સંજોએયવ્વં -જાવ- વીયં ।

એવં -જાવ- પુષ્પેણ સમં વીયં સંજોએયવ્વં ।

પ. અળગારે ણં ધંતે ! ભાવિયપ્પા રૂક્ષસ્સ કિં ફલં પાસઇ, વીયં પાસઇ ?

ડ. ગોયમા ! ચડધંગો ।

- વિયા. સ. ૩, ડ. ૪, સુ. ૪-૫

૧૨૬. છડમત્થયાઇહિં પરમાણુપોગ્ગલાઈંણં જાણણં પાસણં-

તએ ણં ધગવે ગોયમે સમણેણં ધગવયા મહાવીરેણં એવં વુત્તે સમાણે હટ્ઠ તુટ્ઠ સમણં ધગવં મહાવીરં વંદઇ નમંસઇ વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી-

પ. છડમત્થે ણં ધંતે ! મણુસે પરમાણુપોગ્ગલં કિં જાણઇ પાસઇ, ડદાહુ ન જાણઇ, ન પાસઇ ?

ડ. ગોયમા ! અત્યેગઇએ જાણઇ, ન પાસઇ,

અત્યેગઇએ ન જાણઇ, ન પાસઇ ।

૪. કોઈ વૃક્ષનાં આંતરિક ભાગને પણ જોતાં નથી અને બાહ્ય ભાગને પણ જોતાં નથી.

૧૨૫. ભાવિતાત્મા અણગાર દ્વારા મૂળાદિ જોવાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર શું વૃક્ષનાં મૂળને જુવે છે કે કંદને જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. કોઈ મૂળને જુવે છે, પરંતુ કંદને જોતાં નથી.

૨. કોઈ કંદને જુવે છે, પરંતુ મૂળને જોતાં નથી,

૩. કોઈ મૂળને પણ જુવે છે અને કંદને પણ જુવે છે,

૪. કોઈ મૂળને જોતાં નથી અને કંદને પણ જોતાં નથી.

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગાર શું વૃક્ષનાં મૂળને જુવે છે કે સ્કંધને જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ચાર-ચાર ભંગ પૂર્વવત્ કહેવા જોઈએ.

આ પ્રમાણે મૂળની સાથે બીજ સુધીનું સંયોજન કરી લેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે કંદની સાથે બીજ સુધીનું સંયોજન કરી લેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે પુષ્પની સાથે બીજ સુધીનું સંયોજન કરી લેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું ભાવિતાત્મા અણગાર વૃક્ષનાં ફળને જુવે છે કે બીજને જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અહીં પણ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ચાર ભંગ કહેવા જોઈએ.

૧૨૬. છદ્મસ્થાદિ દ્વારા પરમાણુ પુદ્ગલાદિનું જાણવું-જોવું.

(ત્યારબાદ) ભગવાન ગૌતમને શ્રમણ ભ. મહાવીરનાં આ વર્ણનને સાંભળીને હષ્ટતુષ્ટ થઈને ભ. મહાવીર સ્વામીને વંદન નમસ્કાર કર્યા અને વંદન નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

પ્ર. ભંતે ! શું છદ્મસ્થ મનુષ્ય પરમાણુ પુદ્ગલને જાણે-જુવે છે અથવા જાણતાં-જોતાં નથી ?

ઉ. ગૌતમ ! કોઈ છદ્મસ્થ મનુષ્ય જાણે છે, પરંતુ જોતા નથી,

કોઈ જાણતાં પણ નથી અને જોતા પણ નથી.

एवं दुपदेसिए -जाव- असंखेज्जपएसियं खंधं भाणियव्वं ।

- પ. છડમત્થે ણં ભંતે ! મળૂસે અણંતપણસિયં ધંધં કિં જાણઈ પાસઈ, ઉદાહુ ન જાણઈ, ન પાસઈ ?
૩. ગોયમા ! ૧. અત્થેગઈણ જાણઈ, પાસઈ,
૨. અત્થેગઈણ જાણઈ, ન પાસઈ,
૩. અત્થેગઈણ ન જાણઈ, પાસઈ,
૪. અત્થેગઈણ ન જાણઈ, ન પાસઈ,

जहा छउमत्थे तथा आहोहिए वि -जाव- अणंतपएसिए खंधे ।

- પ. પરમાહોહિણ ણં ભંતે ! મળૂસે પરમાણુ પોગ્ગલં કિં જાણઈ પાસઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ પાસઈ **एवं -जाव-** અણંત પણસિયં ધંધં જાણઈ પાસઈ ।
- પ. પરમાહોહિણ ણં ભંતે ! મળૂસે પરમાણુપોગ્ગલં જં સમયં જાણઈ, તં સમયં પાસઈ, જં સમયં પાસઈ, તં સમયં જાણઈ ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! **एवं** વુચ્ચઈ-

“પરમાહોહિણ ણં મળૂસે પરમાણુપોગ્ગલં જં સમયં જાણઈ, નો તં સમયં પાસઈ, જં સમયં પાસઈ, નો તં સમયં જાણઈ ?”

૩. ગોયમા ! સાગારે સે નાણે ભવઈ, અણાગારે સે દંસણે ભવઈ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! **एवं** વુચ્ચઈ -

“પરમાહોહિણ **-जाव-** જં સમયં પાસઈ, નો તં સમયં જાણઈ ।

एवं -जाव- अणंतपएसियं खंधं ।

जहा परमाहोहिए तथा केवली वि ।

- વિયા. સ. ૧૮, ૩. ૮, સુ. ૧૬-૨૩

आ प्रभासे द्वि प्रदेशी स्कंधी असंख्यात प्रदेशी स्कंध सुधी क्खेवुं जेधंअ.

- પ્ર. ભંતે ! શું છદ્મસ્થ મનુષ્ય અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધને જાણે-જુવે છે. અથવા જાણતાં-જોતા નથી ?
૩. ગૌતમ ! ૧. કોઈ જાણે છે અને જુવે છે.
૨. કોઈ જાણે છે, પરંતુ જોતાં નથી,
૩. કોઈ જાણતાં નથી, પરંતુ જુવે છે,
૪. કોઈ જાણતાં પણ નથી અને જોતાં પણ નથી.

જે પ્રમાણે છદ્મસ્થનું વર્ણન કરેલ છે તેજ પ્રમાણે આધોવધિનું વર્ણન અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ સુધી સમજી લેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું પરમાવધિજ્ઞાની મનુષ્ય પરમાણુ પુદ્ગલને જાણે-જુવે છે ?

૩. હા ગૌતમ ! જાણે જુવે છે. **आ प्रभासे -यावत्-** અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધને જાણે - જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! પરમાવધિજ્ઞાની મનુષ્ય પરમાણુ પુદ્ગલને જે સમય જાણે છે શું તે જ સમય જુવે છે અને જે સમયે જુવે છે શું તેજ સમયે જાણે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“પરમાવધિજ્ઞાની પરમાણુ પુદ્ગલને જે સમય જાણે છે તેજ સમયે દેખતાં નથી અને જે સમયે દેખે છે તેજ સમયે જાણતાં નથી ?”

૩. ગૌતમ ! પરમાવધિજ્ઞાનીનું જ્ઞાન સાકાર હોય છે અને દર્શન અનાકાર હોય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“પરમાવધિજ્ઞાની **-यावत्-** જે સમયે જુવે છે તે જ સમયે જાણતાં નથી.”

आ प्रभासे -यावत्- અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ સુધી ક્કેવું જેધંअ.

જે પ્રમાણે પરમાવધિજ્ઞાનીનાં વિષયમાં ક્કહુ છે તેજ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાનીનાં માટે પણ ક્કેવું જેધંअ.

૧૨૭. નિજ્જરા પુગ્ગલાણં જાણણ-પાસણ પહ્વણં-

પ. અણગારસ્સ ણં ધંતે ! ભાવિયપ્પણો સવ્વં કમ્મં વેએમાણસ્સ, સવ્વં કમ્મં નિજ્જરેમાણસ્સ, સવ્વં મારં મરમાણસ્સ, સવ્વં સરીરં વિપ્પજહમાણસ્સ, ચરિમં કમ્મં વેએમાણસ્સ, ચરિમં કમ્મં નિજ્જરેમાણસ્સ, ચરિમં મારં મરમાણસ્સ, ચરિમં સરીરં વિપ્પજહમાણસ્સ, મારણંતિયં કમ્મં વેએમાણસ્સ, મારણંતિયં કમ્મં નિજ્જરેમાણસ્સ, મારણંતિયં મારં મરમાણસ્સ, મારણંતિયં સરીરં વિપ્પજહમાણસ્સ જે ચરિમા નિજ્જરાપોગ્ગલા સુહુમા ણં તે પોગ્ગલા પ્ણત્તા, સમણાસો ! સવ્વં લોગં પિ ય તે ઓગાહિત્તા ણં ચિટ્ઠંતિ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! અણગારસ્સ ણં ભાવિયપ્પણો સવ્વં કમ્મં વેએમાણસ્સ -જાવ- જે ચરિમા નિજ્જરા-પોગ્ગલા સુહુમા ણં તે પોગ્ગલા પ્ણત્તા, સમણાસો ! સવ્વં લોગં પિ ણં તે ઓગાહિત્તા ણં ચિટ્ઠંતિ ।

પ. છુડમત્થે ણં ધંતે ! મણુસ્સે તેસિં નિજ્જરાપોગ્ગલાણં કિંચિ આણત્તં વા, નાણત્તં વા, ઓમત્તં વા, તુચ્છત્તં વા, ગરૂયત્તં વા, લહુયત્તં વા જાણઈ પાસઈ ?

૩. ગોયમા ! નો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠે ણં ધંતે ! એવં વુચ્ચઈ-

“છુડમત્થે ણં મણુસ્સે તેસિં નિજ્જરાપોગ્ગલાણં નો કિંચિ આણત્તં વા, નાણત્તં વા, ઓમત્તં વા, તુચ્છત્તં વા, ગરૂયત્તં વા, લહુયત્તં વા જાણઈ પાસઈ ?”

૩. ગોયમા ! દેવે વિ ય ણં અત્થેગઈ જે ણં તેસિં નિજ્જરાપોગ્ગલાણં નો કિંચિ આણત્તં વા, નાણત્તં વા, ઓમત્તં વા, તુચ્છત્તં વા, ગરૂયત્તં વા, લહુયત્તં વા જાણઈ પાસઈ ।

સે તેણટ્ઠે ણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“છુડમત્થે ણં મણુસ્સે તેસિં નિજ્જરાપોગ્ગલાણં નો કિંચિ આણત્તં વા, નાણત્તં વા, ઓમત્તં વા, તુચ્છત્તં વા, ગરૂયત્તં વા, લહુયત્તં વા, જાણઈ પાસઈ, સુહુમા ણં તે પોગ્ગલા પ્ણત્તા, સમણાસો ! સવ્વલોગં પિ ય ણં તે ઓગાહિત્તા ચિટ્ઠંતિ ।”^૧

- પ્ણ. પ. ૧૫, સુ. ૧૧૩-૧૧૪

૧૨૭. નિર્જરા પુદ્ગલોનું જાણવા-જોવાનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! ભાવિતાત્મા અણગારે બધા કર્મોને વેદતા, સર્વ કર્મોની નિર્જરા કરતા, સમસ્ત મરણોથી મરતા, સર્વ શરીરને છોડતા, ચરમ કર્મને વેદતા, ચરમ કર્મની નિર્જરા કરતા, ચરમ મરણથી મરતા, ચરમ શરીરને છોડતા અને મારણાન્તિક કર્મને વેદતા, મારણાન્તિક કર્મની નિર્જરા કરતા, મારણાન્તિક મરણથી મરતા, મારણાન્તિક શરીરને છોડતા, જે ચરમ નિર્જરાનાં પુદ્ગલ છે. શું તે પુદ્ગલ - સૂક્ષ્મ કહ્યા છે ? હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! શું તે પુદ્ગલ સમગ્ર લોકમાં અવગાહન કરીને રહેલ છે ?

૩. હા ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત ભાવિતાત્મા અણગાર બધા કર્મોને વેદતાં -યાવત્- તે ચરમ નિર્જરાનાં પુદ્ગલ સૂક્ષ્મ કહ્યા છે અને હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! તે પુદ્ગલ સમગ્ર લોકમાં અવગાહન કરીને રહેલ છે.

પ્ર. ભંતે ! શું છદ્મસ્થ મનુષ્ય તે નિર્જરા પુદ્ગલોનાં અન્યત્વ, નાનાત્વ, હીનત્વ, તુચ્છત્વ, ગુરુત્વ કે લઘુત્વને જાણે-જુવે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“છદ્મસ્થ મનુષ્ય તે નિર્જરા પુદ્ગલોનાં અન્યત્વ, નાનાત્વ, હીનત્વ, તુચ્છત્વ, ગુરુત્વ કે લઘુત્વને જાણતાં જોતાં નથી ?”

૩. ગૌતમ ! કોઈ પણ દેવ તે નિર્જરા પુદ્ગલોને અન્યત્વ, નાનાત્વ, હીનત્વ, તુચ્છત્વ, ગુરુત્વ કે લઘુત્વને જરા પણ જાણતાં જોતા નથી.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“છદ્મસ્થ મનુષ્ય નિર્જરા પુદ્ગલોને અન્યત્વ, નાનાત્વ, હીનત્વ, તુચ્છત્વ, ગુરુત્વ કે લઘુત્વને જાણતાં જોતાં નથી. કારણકે - હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! તે પુદ્ગલ સૂક્ષ્મ છે અને સંપૂર્ણ લોકની અવગાહન કરીને સ્થિત છે.”

૧૨૮. ચતુર્વીસદંડામ્ આહારપોગ્ગલ જાણણં-પાસણં-આહારણ પહુવણં ચ-

પ. દં. ૧. ણેરહયા ણં ભંતે ! જે પોગ્ગલે આહારત્તાણ ગેણ્હંતિ તે કિં જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ ?

ઉદાહુ ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ?

ઉ. ગોયમા ! ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ।

દં. ૨-૧૮. એવં -જાવ- તેહંદિયા ।

પ. દં. ૧૯. ચતુરિંદિયા ણં ભંતે ! જે પોગ્ગલે આહારત્તાણ ગેણ્હંતિ તે કિં જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ,

ઉદાહુ ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ?

ઉ. ગોયમા ! અત્યેગહયા ણ જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ,

અત્યેગહયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ।

પ. દં. ૨૦. પંચેંદિય-તિરિક્ખજોણિયા ણં ભંતે ! જે પોગ્ગલે આહારત્તાણ ગેણ્હંતિ તે કિં જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ ?

ઉદાહુ ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ?

ઉ. ગોયમા ! ૧. અત્યેગહયા જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ,

૨. અત્યેગહયા જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ,

૩. અત્યેગહયા ણ જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ,

૪. અત્યેગહયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ।

દં. ૨૧. એવં મણૂસાણ વિ ।

દં. ૨૨-૨૩. વાણમંતર જોહસિયા જહા ણેરહયા ।

૧૨૮. ચોવીસ દંડકોમાં આહાર પુદ્ગલોને જાણવું-જોવું અને આહાર કરવાનું પ્રરુપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નૈરયિક જે પુદ્ગલોને આહારનાં રુપમાં ગ્રહણ કરે છે શું તે એને જાણે છે, જુવે છે અને તેનો આહાર કરે છે ?

અથવા જાણતાં નથી, જોતા નથી અને આહાર કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે જાણતાં નથી અને જોતાં નથી પરંતુ તેનો આહાર કરે છે.

દં. ૨-૧૮. આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૯. ભંતે ! ચઉરેન્દ્રિય જે પુદ્ગલોને આહારનાં રુપમાં ગ્રહણ કરે છે શું તે એને જાણે છે, જુવે છે અને તેનો આહાર કરે છે ?

અથવા જાણતાં નથી. જોતા નથી અને આહાર કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કોઈ જાણતાં નથી, પરંતુ જુવે છે અને આહાર કરે છે.

કોઈ જાણતાં નથી, જોતા નથી, પરંતુ આહાર કરે છે.

પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યયથોનિક જે પુદ્ગલોને આહારનાં રુપમાં ગ્રહણ કરે છે શું તે એને જાણે છે, જુવે છે અને તેનો આહાર કરે છે ?

અથવા જાણતાં નથી, જોતા નથી અને આહાર કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. કોઈ જાણે છે, જુવે છે અને આહાર કરે છે.

૨. કોઈ જાણે છે, જોતા નથી, પરંતુ આહાર કરે છે,

૩. કોઈ જાણતાં નથી પરંતુ જુવે છે, આહાર કરે છે.

૪. કોઈ જાણતાં નથી, જોતા નથી, પરંતુ આહાર કરે છે.

દં. ૨૧. આ પ્રમાણે મનુષ્યોનાં પણ આહાર જાણવા જોઈએ.

દં. ૨૨-૨૩. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષીઓનું વર્ણન નૈરયિકોનાં સમાન છે.

પ. દં. ૨૪. વેમાણિયા ણં ભંતે ! જે પોગલે આહારત્તાપ ગેઠ્ઠંતિ, જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ ?

ઉદાહુ ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ।

૩. ગોયમા ! ૧. અત્યેગઇયા જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ,

૨. અત્યેગઇયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-

૧. "અત્યેગઇયા જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ,

૨. અત્યેગઇયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ?

૩. ગોયમા ! વેમાણિયા દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. માઇમિચ્છદ્દિટ્ઠ ઉવવણ્ણગા ય,

૨. અમાઇસમ્મદ્દિટ્ઠ ઉવવણ્ણગા ।

એવં જાવ-

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-

૧. અત્યેગઇયા જાણંતિ, પાસંતિ, આહારેતિ,

૨. અત્યેગઇયા ણ જાણંતિ, ણ પાસંતિ, આહારેતિ ।

- પણ્ણ. પ. ૩૪, સુ. ૨૦૪૦-૨૦૪૬

૧૨૯. પટ્ઠસ્સ છપ્પગારા -

છવ્વિહ પટ્ઠે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સંસયપટ્ઠે,

૨. વુગ્ગહપટ્ઠે,

૩. અણુજોગી,

૪. અણુલોમે,

૫. તહણાણે,

૬. અતહણાણે^૧ । - ઠાણં અ. ૬, સુ. ૫૩૪

૧૩૦. વિવક્ખયા હેઠ્ઠ- અહેઠ્ઠ ભેય પરૂવણં-

૧. પંચ હેઠ્ઠ પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. હેઠ્ઠ ણ જાણઇ,

૨. હેઠ્ઠ ણ પાસઇ,

૩. દં. ૨૪. ભંતે ! વૈમાનિક દેવ જે પુદ્ગલોને આહારનાં રુપમાં બ્રહ્મ કરે છે શું તે એને જાણે છે, જુવે છે અને તેનો આહાર કરે છે ?

અથવા જાણતાં નથી, જોતાં નથી અને આહાર કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. કોઈ જાણે છે, જુવે છે, આહાર કરે છે,

૨. કોઈ જાણતાં નથી, જોતાં નથી, આહાર કરે છે.

૩. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

૧. કોઈ જાણે છે, જુવે છે, આહાર કરે છે.

૨. કોઈ જાણતાં નથી, જોતાં નથી, આહાર કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! વૈમાનિક બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. માયીમિથ્યાદ્દષ્ટિ-ઉપપન્નક,

૨. અમાયી સમ્યગ્દ્દષ્ટિ-ઉપપન્નક.

આ પ્રમાણે -યાવત્-

ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

૧. કોઈ જાણે છે, જુવે છે, આહાર કરે છે,

૨. કોઈ જાણતાં નથી, જોતા નથી, આહાર કરે છે.

૧૨૯. પ્રશ્નનાં છ પ્રકાર :

પ્રશ્ન છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સંશયપ્રશ્ન : સંશયને દૂર કરવા માટે પૂછાયેલ,

૨. વ્યુદ્બ્રહ્મપ્રશ્ન : કપટથી બીજાને પરાજીત કરવા માટે પૂછાયેલ,

૩. અનુયોગી : વ્યાખ્યા માટે પૂછાયેલ,

૪. અનુલોમ : કુશળ કામનાથી પૂછાયેલ,

૫. તથાજ્ઞાન : સ્વયં જાણતા હોવા છતાં પણ બીજાની જ્ઞાનવૃદ્ધિનાં માટે પૂછાયેલ,

૬. અથથાજ્ઞાન : સ્વયં ન જાણવાની સ્થિતિમાં પૂછાયેલ.

૧૩૦. વિવક્ષાથી હેતુ- અહેતુનાં ભેદોનું પ્રરુપણ :

૧. પાંચ હેતુ (અનુમાન વ્યવહારી) કહ્યા છે, જેમકે -

૧. હેતુને જાણતાં નથી,

૨. હેતુને જોતા નથી,

૩. હેઠું ણ બુજ્જઇ,
૪. હેઠું ણાભિગચ્છઇ,
૫. હેઠું અન્નાણમરણં મરઇ ।
૨. પંચ હેઠુ પળ્ણત્તા, તં જહા-
હેઠુણા ણ જાણઇ -જાવ- હેઠુણા અન્નાણમરણં
મરઇ ।
૩. પંચ હેઠુ પળ્ણત્તા, તં જહા-
હેઠુ જાણઇ -જાવ- હેઠું છઠમત્થમરણં મરઇ ।
૪. પંચ હેઠુ પળ્ણત્તા, તં જહા-
હેઠુણા જાણઇ -જાવ- હેઠુણા છઠમત્થમરણં મરઇ ।
૧. પંચ અહેઠુ પળ્ણત્તા, તં જહા-
અહેઠું ણ જાણઇ -જાવ- અહેઠું છઠમત્થમરણં
મરઇ ।
૨. પંચ અહેઠુ પળ્ણત્તા, તં જહા-
અહેઠુણા ણ જાણઇ -જાવ- અહેઠુણા છઠમત્થમરણં
મરઇ ।
૩. પંચ અહેઠુ પળ્ણત્તા, તં જહા-
અહેઠુ જાણઇ -જાવ- અહેઠું કેવલિમરણં મરઇ ।^૧
૪. પંચ અહેઠુ પળ્ણત્તા, તં જહા-
અહેઠુણા જાણઇ -જાવ- અહેઠુણા કેવલિમરણં મરઇ ।
- ઠાણં. અ. ૫., ડ. ૧, સુ. ૪૧૦

૧૩૧. પગારાન્તરેણ હેઠુ ભેય પરૂવણં-
હેઠુ ચઠ્ઠિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. જાવણ,
૨. થાવણ,
૩. વંસણ,
૪. લૂસણ ।

અહવા - હેઠુ ચઠ્ઠિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. પચ્ચક્કવે,
૨. અણુમાણે,
૩. ઓવમ્મે,
૪. આગમે^૨ ।

૩. હેતુ પર શ્રદ્ધા કરતા નથી,
૪. હેતુને પ્રાપ્ત કરતા નથી,
૫. અધ્યવસાયનાં દ્વારા અજ્ઞાનમરણથી મરે છે.
૨. પાંચ હેતુ કહ્યા છે, જેમકે -
૧. હેતુથી જાણતાં નથી -યાવત્- ૫. અજ્ઞાન
મરણથી મરે છે.
૩. પાંચ હેતુ કહ્યા છે, જેમકે -
૧. હેતુને જાણે છે -યાવત્- ૫. સહેતુક છદ્મસ્થ
મરણ મરે છે.
૪. પાંચ હેતુ (અનુમાન) કહ્યા છે, જેમકે -
૧. હેતુથી જાણે છે -યાવત્- ૫. સહેતુક છદ્મસ્થ
મરણથી મરે છે.
૧. પાંચ અહેતુ કહ્યા છે, જેમકે -
૧. અહેતુને જાણતાં નથી -યાવત્- ૫. અહેતુક
છદ્મસ્થ મરણથી મરે છે.
૨. પાંચ અહેતુ કહ્યા છે, જેમકે -
૧. અહેતુથી જાણતાં નથી -યાવત્- ૫. અહેતુક
છદ્મસ્થ મરણથી મરે છે.
૩. પાંચ અહેતુ કહ્યા છે, જેમકે -
૧. અહેતુને જાણે છે -યાવત્- ૫. અહેતુક કેવળી
મરણ મરે છે.
૪. પાંચ અહેતુ કહ્યા છે, જેમકે -
૧. અહેતુથી જાણે છે -યાવત્- ૫. અહેતુક
કેવળી મરણથી મરે છે.

૧૩૧. પ્રકારાન્તરથી હેતુનાં ભેદોનું પ્રરૂપણ :

હેતુ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. યાપક : વિશેષણ બહુલ હેતુ : જેને પ્રતિવાદી જલ્દી
ન સમજી શકે,
૨. સ્થાપક : સાધ્યને જલ્દી સ્થાપિત કરનાર હેતુ,
૩. વ્યંસક : પ્રતિવાદીને ફસાવનાર હેતુ,
૪. લૂષક : છલનું નિરાકરણ કરનાર હેતુ.

અથવા - હેતુ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. પ્રત્યક્ષ,
૨. અનુમાન,
૩. ઉપમાન,
૪. આગમ.

અહવા-હેઝ ચઝવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અત્થિ ત્તં અત્થિ સો હેઝ,
૨. અત્થિ ત્તં ણત્થિ સો હેઝ,
૩. ણત્થિ ત્તં અત્થિ સો હેઝ,
૪. ણત્થિ ત્તં ણત્થિ સો હેઝ ।

- ઠાણં. અ. ૪, ડ. ૩, સુ. ૩૩૬

૧૩૨. દસવિહ વાદદોસાણં પરૂવણં-

દસવિહે દોસે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. તજ્જાતદોસે,
૨. મત્તિભંગદોસે,
૩. પસત્થારદોસે,
૪. પરિહરણદોસે,
૫. સલક્કવણ,
૬. કારણ,
૭. હેઝદોસે,
૮. સંકામણં,
૯. નિગ્ગહ,

૧૦. વત્થુદોસે ॥ - ઠાણં અ. ૧૦. સુ. ૭૪૪

૧૩૩. વાદસ્સ વિસિટ્ઠ દોસાણં પરૂવણં-

દસવિહે વિસેસે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. વત્થુ,
૨. તજ્જાયદોસે ય,
૩. દોસે,
૪. ઇગંટિઠે ઇ ય ।
૫. કારણે ય,

અથવા - હેતુ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. વિધિ-સાધક : વિધિહેતુ
૨. વિધિ-સાધક : નિષેધ હેતુ,
૩. નિષેધ-સાધક : વિધિ હેતુ,
૪. નિષેધ-સાધક : નિષેધ હેતુ.

૧૩૨. દસ પ્રકારનાં વાદ-દોષોનું પ્રરૂપણ :

દસ પ્રકારનાં દોષ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. તજ્જાત દોષ : પ્રતિવાદીનાં વચનને સાંભળીને મૌન થઈ જવું,
૨. મતિભંગ દોષ : સમય પર ઉત્તર ન સુજવો,
૩. પ્રશસ્ત દોષ : સત્ય કે સભાનાયકની તરફથી થનાર દોષ,
૪. પરિહરણ દોષ : સ્વસિદ્ધાન્તથી વિપરીત બાતનું વર્ણન કરવું,
૫. સ્વલક્ષણ દોષ : અવ્યાપ્તિ, અતિવ્યાપ્તિ, અસંભવ દોષોથી યુક્ત લક્ષણનું વર્ણન કરવું,
૬. કારણદોષ : સાધ્ય વગર પણ કારણનું રહેવું,
૭. હેતુદોષ : અસિદ્ધ, વિરુદ્ધ, અનૈકાંતિક દોષોથી યુક્તનું વર્ણન કરવું,
૮. સંક્રમણ દોષ : પ્રસ્તુત વિષયને છોડીને અપ્રસ્તુત વિષયની ચર્ચા કરવી,
૯. નિગ્રહ દોષ : છળ આદિનાં દ્વારા- પ્રતિવાદીને પરાજીત કરવું,
૧૦. વસ્તુદોષ : દોષયુક્ત પક્ષનું વર્ણન કરવું.

૧૩૩. વાદનાં વિશિષ્ટ દોષોનું પ્રરૂપણ :

દસ પ્રકારનાં વિશેષ (દોષ) કહ્યા છે, જેમકે -

૧. વસ્તુદોષ વિશેષ : પક્ષદોષનાં વિશેષ પ્રકાર.
૨. તજ્જાત દોષ વિશેષ : વ્યક્તિગત સ્ખલનાઓને પ્રગટ કરવા.
૩. દોષવિશેષ : અતિભંગ આદિ દોષોનાં વિશેષ પ્રકાર.
૪. એકાર્થિક વિશેષ : પર્યાયવાચી શબ્દોમાં નિરુદ્ધત્યર્થથી થનાર દોષ.
૫. કારણવિશેષ : ઉપાદાન અને નિમિત્તને છોડીને બીજાને કારણ માનવું.

૬. પડુપ્પન્ને,

૭. દોસે નિચ્ચે,

૮. અહિયટ્ઠમે,

૯. અત્તણા,

૧૦. ઉવળીણ ય વિસેસેઇ ય તે દસ ।

- ઠાણં અ. ૧૦, સુ. ૭૪૪

૧૩૪. દસવિહે સુદ્ધવાયાણુઓગે પરૂવળં-

દસવિહે સુદ્ધવાયાણુઓગે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ચંકારે,

૨. મંકારે,

૩. પિંકારે,

૪. સેયંકારે,

૫. સાયંકારે,

૬. ણમત્તે,

૭. પુહત્તે,

૮. મંજૂહે,

૯. સંકામિણ,

૧૦. મિન્ને ।

- ઠાણં. અ. ૧૦, સુ. ૭૪૪

૧૩૫. સોઝજણાણં પગારા-

૧. સેલઘણ, ૨. કુડગ, ૩. ચાલિણી, ૪. પરિપુળ્ણગ,

૫. હંમ, ૬. મહિસ, ૭. મેસે ય ।

૮. મસગ, ૯. જલૂગ, ૧૦. વિરાલી, ૧૧. જાહગ, ૧૨. ગો,

૧૩. મેરિ, ૧૪. આમ્મીરી ॥ - નંદી. સુ. ૫૧

૧૩૬. સોઝજણાણં પરિસદસ્સ પગારા-

સા સમાસઓ તિવિહા પળ્ણત્ત, તં જહા-

૧. જાણિયા, ૨. અજાણિયા, ૩. દુચ્ચિયહ્ઠા ।

૬. પ્રત્યુત્પન્ન દોષ વિશેષ : જે દોષનો સંબંધ વર્તમાન કાળથી હોય,

૭. નિત્યદોષ વિશેષ : વસ્તુને સર્વથા નિત્ય કે અનિત્ય માનવા પર પ્રાપ્ત થનાર દોષ,

૮. અધિકદોષ વિશેષ : વાદકાળમાં દષ્ટાંત નિગમ આદિનો અતિરિક્ત પ્રયોગ કરવો,

૯. આત્મકૃત દોષ વિશેષ : સ્વયં દ્વારા કૃતદોષ,

૧૦. ઉપનીત દોષ વિશેષ : જે દોષ બીજાનાં દ્વારા દૂષિત કરેલ છે.

૧૩૪. દસ પ્રકારનાં શુદ્ધ વચનાનુયોગનું પ્રરુપણ :

શુદ્ધ વચન (વાક્ય નિરપેક્ષપદો)ના અનુયોગ (વ્યાખ્યા) દસ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ચંકાર અનુયોગ : ચકારનાં અર્થનો વિચાર.

૨. મંકાર અનુયોગ : મકારનાં અર્થનો વિચાર,

૩. પિંકાર અનુયોગ : અપિનાં અર્થનો વિચાર,

૪. સેયંકાર અનુયોગ : "સે" અથવા "સેય"નાં અર્થનો વિચાર,

૫. સાયંકાર અનુયોગ : સાયં આદિ નિપાત શબ્દોનાં અર્થનો વિચાર,

૬. એકત્વ અનુયોગ : એક વચનનો વિચાર,

૭. પૃથક્ત્વ અનુયોગ : બહુવચનનો વિચાર,

૮. સંયુથ અનુયોગ : સમાસનો વિચાર,

૯. સંક્રામિત અનુયોગ : વિભક્તિ અને વચનનાં સંક્રમણનો વિચાર,

૧૦. ભિન્ન અનુયોગ : કમભેદ, કાળભેદ આદિનો વિચાર,

૧૩૫. શ્રોતાજનોનાં પ્રકાર :

૧. શૈલઘન - ચિક્ષા ગોળ પત્થર, ૨. કુટક - ઘડો,

૩. ચાલની-ચારણી, ૪. પરિપૂર્ણક-સુધરીનો માળો

૫. હંસ, ૬. મહિષ, ૭. મેષ, ૮. મશક, ૯.

જલૌક-ઈતડી, ૧૦. બિલાડી, ૧૧. ઉંદરની જાતિ

વિશેષ, ૧૨. ગાય, ૧૩. ભેરી, ૧૪. અહીર દંપતિ.

આનાં સમાન શ્રોત્રાજન હોય છે.

૧૩૬. શ્રોતાજનોની પરિષદ્નાં પ્રકાર :

સામાન્યથી તે પરિષદ્ (શ્રોત્રાઓનો સમૂહ) ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. જ્ઞાપિકા - વિજ્ઞ પરિષદ્, ૨. અજ્ઞાપિકા - અવિજ્ઞ

પરિષદ્, ૩. દુર્વિગ્ધા પરિષદ્.

૧. જાણિયા જહા-

ઘ્રીરમિવ જહા હંસા, જે ઘુટ્ટંતિ ઇહ ગુરુ-ગુણં સમિદ્ધા ।
દાંમે અ વિવજ્જંતિ, તે જાણેહ જાણિયં પરિસં ॥

૨. અજાણિયા જહા -

જો હોઇ પગઇમહુરા, મિયછાવય-સીહ-કુકુડય-મુઆ ।
રયણમિવ અસંઠવિયા, અજાણિયા સા ભવે પરિસા ॥

૩. દુવ્વિઅહ્હા જહા-

ન ય કત્થઈ નિમ્માઓ, ન ય પુચ્છઈ પરિભવસ્સ દોસેણં ।
વત્થિવ્વ વાયુપુણ્ણો, ફુટ્ટઈ ગામિલ્લ ય દુવિઅહ્હો ॥
- નંદી. સુ. ૫૨-૫૪

૧૩૭. ચક્કુમંતાણં પગારા-

તિવિહે ચક્કૂ પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. એગચક્કૂ, ૨. વિચક્કૂ, ૩. તિચક્કૂ,
૧. છઝમત્થે ણં મણુસ્સે એગચક્કૂ,
૨. દેવે વિચક્કૂ,
૩. તહારૂવે સમણે વા, માહણે વા, ઉપ્પણ્ણાણ-
દંસણધરે તિચક્કૂત્તિ વત્તવ્યં સિયા ।

- ઠાણં. અ. ૩, સુ. ૨૧૨

૧૩૮. ણાય ભેયપ્પભેય પરૂવણં-

ચઝવિહે ણાણ પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આહરણે,
૨. આહરણતદ્દેસે,
૩. આહરણતદ્દોસે,
૪. ઉવન્નાસોવણે ।

૧. જ્ઞાયિકા પરિષદ્દનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે -

જેમ ઉત્તમ જાતિનાં રાજહંસ પાણીને છોડીને દૂધનું પાન કરે છે, તેવી જ રીતે ગુણ સંપન્ન શ્રોતા દોષોને છોડીને ગુણોને ગ્રહણ કરે છે. હે શિષ્ય ! આને જ જ્ઞાયિકા પરિષદ્દ (સમજદારોનો સમૂહ) જાણવી જોઈએ.

૨. અજ્ઞાયિકા પરિષદ્દનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે -

જે શ્રોતા હરણ (મૃગ) સિંહ અને કુકુટનાં અબોધ શિશુઓનાં સદૃશ સ્વભાવથી મધુર ભોળા-ભલા હોય છે, તેને જેવી શિક્ષા અપાય તે એને ગ્રહણ કરે છે. તે (ખાણથી નીકળેલ) રત્નની જેમ અસંસ્કૃત હોય છે. રત્નોને જેમ ચાહે બનાવી શકાય છે. એવી જ રીતે અનભિજ્ઞ શ્રોતાઓમાં યથેષ્ટ સંસ્કાર આપી શકાય છે. હે શિષ્ય ! આવા અબોધ જનોનાં સમૂહને અજ્ઞાયિકા પરિષદ્દ જાણવી જોઈએ.

૩. દુર્વિદ્ગ્ધા પરિષદ્દનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે -

જે પ્રમાણે અલ્પજ્ઞ પંડિત જ્ઞાનમાં અપૂર્ણ હોય છે. પરંતુ અપમાનનાં ભયથી કોઈ વિદ્વાનને કંઈ પૂછતા નથી. છતાં પણ પોતાની પ્રશંસા સાંભળીને મિથ્યા અભિમાનથી બસ્તિમશકની જેમ ફૂલેલ રહે છે. હે શિષ્ય ! આવા લોકોનાં સમૂહને દુર્વિદ્ગ્ધા પરિષદ્દ જાણવી જોઈએ.

૧૩૭. ચક્ષુખ્માનોનાં પ્રકાર :

ચક્ષુખ્માન્ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. એક-ચક્ષુ, ૨. દ્વિ-ચક્ષુ, ૩. ત્રિ-ચક્ષુ,
૧. છદ્મસ્થ મનુષ્ય એક-ચક્ષુ હોય છે.
૨. દેવ દ્વિ-ચક્ષુ હોય છે,
૩. અતિશય જ્ઞાન દર્શનને ધારણ કરનાર તથા રુપ શ્રમણ બ્રાહ્મણ ત્રિ-ચક્ષુ કહેવામાં આવે છે.

૧૩૮. જ્ઞાત (ઉદાહરણ)નાં ભેદ-પ્રભેદોનું પ્રરુપણ :

જ્ઞાત (ઉદાહરણ) ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આહરણ - સામાન્ય ઉદાહરણ,
૨. આહરણ તદ્દેશ : એકદેશીય ઉદાહરણ,
૩. આહરણ તદ્દોષ : સાધ્યવિક્ષણ આદિ ઉદાહરણ,
૪. ઉપન્યાસોપનય : પ્રતિવાદી દ્વારા કરાયેલ-વિરુદ્ધાર્થક ઉપનય.

(૧) આહરણે ચઠ્ઠિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અવાણ,
૨. ઉવાણ,
૩. ઠવળાકમ્મે,
૪. પહુપ્પન્નવિળાસી ।

(૨) આહરણતદ્દેસે ચઠ્ઠિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અળ્ણસિટ્ઠી,
૨. ઉવાલંભે,
૩. પુચ્છા,
૪. નિસ્સાવયળે ।

(૩) આહરણતદ્દોસે ચઠ્ઠિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અધમ્મજુત્તે,
૨. પહિલોમે,
૩. અત્તોવળ્ણીણ,
૪. દુરોવળ્ણીણ ।

(૪) ઉવળ્ણાસોવળ્ણણે ચઠ્ઠિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. તવ્વત્થુણ,
૨. તદન્નવત્થુણ,
૩. પહિળ્ણિભે,
૪. હેઠ્ઠ ।

- ઠાળ્ણં. અ. ૪, ઉ. ૩, સુ. ૩૩૫

૧૩૯. કવ્વ પળ્ણારા-

ચઠ્ઠિહે કવ્વે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ગજ્જે,
૨. પજ્જે,
૩. કત્થે,
૪. ગોણ ।

- ઠાળ્ણં. અ. ૪, ઉ. ૪, સુ. ૩૭૯

(૧) આહરણ યાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અપાય : હેય ધર્મનું જ્ઞાપક દષ્ટાંત,
૨. ઉપાય : ગ્રાહ્ય વસ્તુનો ઉપાય બતાવનાર દષ્ટાંત,
૩. સ્થાપના કર્મ : સ્વમતની સ્થાપના માટે પ્રયુક્ત દષ્ટાંત,
૪. પ્રત્યુત્પન્ન વિનાશી : તત્કાળ ઉત્પન્ન- દૂષણનું નિરાકરણ કરવા માટે પ્રયુક્ત દષ્ટાંત.

(૨) આહરણ તદ્દેશ યાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. અનુશિષ્ટિ : પ્રતિવાદીનાં મંતવ્યનાં ઉચિત અંશને સ્વીકાર કરી અનુચિતનું નિરસન કરવું,
૨. ઉપાલંભ : બીજાનાં મતને તેની જ માન્યતાથી દૂષિત કરવું,
૩. પૃચ્છા : પ્રશ્ન પ્રતિપ્રશ્નોમાં જ પરમતને અસિદ્ધ કરવું,
૪. નિઃશ્રાવયન : અન્યનાં બહાને અન્યને શિક્ષા આપવી.

(૩) આહરણતદ્દોષ યાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. અધર્મયુક્ત : અધર્મબુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરનાર દષ્ટાંત,
૨. પ્રતિલોભ : અપસિદ્ધાન્તનું પ્રતિપાદક દષ્ટાંત,
૩. આત્મોપનીત : પરમતદૂષક દષ્ટાંત દ્વારા સ્વમતનું પણ દૂષિત થઈ જવું,
૪. દુરુપનીત : દોષપૂર્ણ નિગમનવાળા દષ્ટાંત.

(૪) ઉપન્યાસોપનય યાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. તદ્વસ્તુક : વાદીનાં હેતુ દ્વારા તેનું જ નિરસન કરવું,
૨. તદન્ય વસ્તુક : ઉપન્યસ્ત વસ્તુથી અન્યમાં પણ પ્રતિવાદીની વાતને પકડીને તેને હરાવી દેવું,
૩. પ્રતિનિભ : વાદીનાં સદેશ હેતુ બનાવીને તેના હેતુને અસિદ્ધ કરી દેવું,
૪. હેતુ : ઉદાહરણ બતાવીને અન્યનાં પ્રશ્નનું સમાધાન કરી દેવું.

૧૩૯. કાવ્યનાં પ્રકાર :

કાવ્ય યાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ગદ્ય,
૨. પદ્ય,
૩. કથ્ય,
૪. ગેય.

૧૪૦. વજ્જ-નટ્ટ ગીય-આભિણયાણં ચઝવિહત્ત પરુવણં-

ચઝવિહે વજ્જે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. તણ, ૨. વીયણ,
૩. ઘણે, ૪. જ્ઞુસિરે^૨ ।

ચઝવિહે નટ્ટે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અંચિણ,
૨. રિભિણ,
૩. આરભટે,
૪. ભસોલ્લે^૨ ।

ચઝવિહે ગેણ પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઉક્ખિત્તણ,
૨. પત્તણ,
૩. મંદણ,
૪. રોવિંદણ ।

ચઝવિહે અભિણણ પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. દિટ્ઠણ, ૨. પાહિસુણ,
૩. સામણ્ણઓવિણિવાડયં, ૪. લોગમજ્ઞાવસિણ ।

- ઠાણં. અ. ૪, ઉ. ૪, સુ. ૩૭૪

૧૪૧. મલ્લાલંકારાણં ચઝવિહત્ત પરુવણં-

ચઝવિહે મલ્લે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ગંથિમે,
૨. વેદિમે,
૩. પૂરિમે,
૪. સંઘાઈમે ।

ચઝવિહે અલંકારે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. કેસાલંકારે, ૨. વત્થાલંકારે,
૩. મલ્લાલંકારે, ૪. આભરણાલંકારે ।

- ઠાણં. અ. ૪, ઉ. ૪, સુ. ૩૭૪

૧૪૦. વાદ્ય-નૃત્ય-ગીત-અભિનયનાં ચતુર્વિધત્વનું પરુપણ :

વાદ્ય ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. તત- વીણા આદિ, ૨. વિતત : ઢોલ આદિ,
૩. ધન-કાંસ્ય તાલ આદિ, ૪. ઝુષિર : વાંસળી આદિ,

નાટ્ય ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અંચિત, (ધીરે ધીરે નાયવું)
૨. રિભિત, (ગીતનાં સ્વરથી નાયવું)
૩. આરભટ, (ગાતાં ગાતાં નાયવું)
૪. ભધોલ, (ચેષ્ટાઓ બતાવીને નાયવું)

ગીત ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઉત્તિષ્પતક, (આરંભમાં ધીમે સ્વરથી ગાવું)
૨. પત્રક, (મધ્યમાં ઉંચા સ્વરથી ગાવું)
૩. મંદક, (મંદ સ્વરથી ગીતને ઉતારવું)
૪. રોવિન્દક, (ધીમા સ્વરમાં પૂર્ણ કરીને ગાવું)

અભિનય ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. દાષ્ટાન્તિક, ૨. પ્રાતિશ્રુત,
૩. સામાન્યતોવિનિપાતિક, ૪. લોકમધ્યાવસિત.

૧૪૧. માળા અને અલંકારોનાં ચતુર્વિધત્વનું પ્રરુપણ :

માળા ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. ગ્રંથિમ - ગુંથેલ,
૨. વેષ્ટિમ : ફૂલોમાં લપેટાયેલ,
૩. પૂરિમ : પુરાયેલ,
૪. સંઘાતિમ : એકથી બીજા પુષ્પને જોડીને બનાવેલ.

અલંકાર ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. કેશાલંકાર, ૨. વસ્ત્રાલંકાર,
૩. માલ્યાલંકાર, ૪. આભરણાલંકાર.

- : જ્ઞાનજ્ઞયણસ અણુઓગ-પકરણ :-

૧૪૨. આવસ્સગણુઓગપડ્ઠણા-

તત્થ ચત્તારિ નાણાં ઠપ્પાં ઠવણિજ્ઞાં,

ણો ઉદ્દિદસ્સંતિ,

ણો સમુદ્દિદસ્સંતિ,

ણો અણુણવિજ્જંતિ,

સુયણાણસ ઉદ્દેસો સમુદ્દેસો અણુણા અણુઓગો
ય પવત્તઇ ।

પ. જઇ સુયણાણસ ઉદ્દેસો સમુદ્દેસો અણુણા અણુઓગો
ય પવત્તઇ, કિં અંગપવિટ્ઠસ-ઉદ્દેસો -જાવ-
અણુઓગો ય પવત્તઇ ? અહવા અંગવાહિરસ ?

ઉ. અંગપવિટ્ઠસ વિ ઉદ્દેસો સમુદ્દેસો અણુણા
અણુઓગો ય પવત્તઇ, અંગવાહિરસ વિ,

ઇમં પુણ પટ્ઠવણં પડ્ઠુચ્ચ અંગવાહિરસ અણુઓગો ।

પ. જઇ અંગવાહિરસ ઉદ્દેસો સમુદ્દેસો અણુણા
અણુઓગો ય પવત્તઇ, કિં કાલિયસ ઉદ્દેસો -જાવ-
અણુઓગો ય પવત્તઇ ? અહવા ઉક્કાલિયસ ?

ઉ. કાલિયસ વિ ઉદ્દેસો સમુદ્દેસો અણુણા
અણુઓગો ય પવત્તઇ, ઉક્કાલિયસ વિ,

ઇમં પુણ પટ્ઠવણં પડ્ઠુચ્ચ ઉક્કાલિયસ અણુઓગો ।

પ. જઇ ઉક્કાલિયસ ઉદ્દેસો સમુદ્દેસો અણુણા
અણુઓગો ય પવત્તઇ, કિં આવસ્સગસ-ઉદ્દેસો
-જાવ- અણુઓગો ય પવત્તઇ ? અહવા આવસ્સગ-
વરિત્તસ ?

ઉ. આવસ્સગસ વિ ઉદ્દેસો સમુદ્દેસો અણુણા
અણુઓગો ય પવત્તઇ, આવસ્સગવરિત્તસ વિ,

ઇમં પુણ પટ્ઠવણં પડ્ઠુચ્ચ આવસ્સગસ અણુઓગો ।

- અણુ. સુ. ૨-૫

: જ્ઞાન અધ્યયનનું અનુયોગ પ્રકરણ :

૧૪૨. આવશ્યકનાં અનુયોગની પ્રતિજ્ઞા :

પાંચ જ્ઞાનોમાંથી ચાર જ્ઞાન (૧. મતિજ્ઞાન, ૨. અવધિજ્ઞાન, ૩. મન:પર્યવજ્ઞાન, ૪. કેવળજ્ઞાન-વ્યવહાર યોગ્ય ન હોવાથી) સ્થાપ્ય છે અને સ્થાપનીય છે. (કારણકે આ ચાર જ્ઞાનોનાં ઉદ્દેશ્યથી)

ઉદ્દેશ (મૂળ પાઠનું વાંચન) થતું નથી,

સમુદ્દેશ (સ્થિરીકરણ) નથી કરાતું,

અનુજ્ઞા (અધ્યાપનની આજ્ઞા) અપાતી નથી (અને જેનો ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા હોતી નથી તેનો અનુયોગ પણ હોતો નથી.)

પરંતુ શ્રુતજ્ઞાનનાં ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ પ્રવૃત્ત હોય છે.

પ્ર. જો શ્રુતજ્ઞાનનાં ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ હોય છે તો શું તે ઉદ્દેશ -યાવત્-અનુયોગ અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુતમાં હોય છે અથવા અંગબાહ્ય શ્રુતમાં હોય છે ?

ઉ. અંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુતમાં પણ ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા અને અનુયોગ હોય છે અને અંગબાહ્ય શ્રુતમાં પણ હોય છે.

પરંતુ અહીં અંગબાહ્યની અપેક્ષાએ અનુયોગ કરાય છે.

પ્ર. જો અંગબાહ્ય શ્રુતમાં ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા અને અનુયોગ હોય છે તો શું તે ઉદ્દેશ -યાવત્-અનુયોગ કાલિકશ્રુતમાં હોય છે અથવા ઉત્કાલિક શ્રુતમાં હોય છે ?

ઉ. કાલિકશ્રુતમાં પણ ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ હોય છે અને ઉત્કાલિક શ્રુતમાં પણ હોય છે.

પરંતુ અહીં ઉત્કાલિક શ્રુતની અપેક્ષાએ અનુયોગ કરાય છે.

પ્ર. જો ઉત્કાલિક શ્રુતનાં ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ હોય છે તો શું તે ઉદ્દેશ -યાવત્-અનુયોગ આવશ્યકનાં હોય છે અથવા આવશ્યક વ્યતિરિક્ત શ્રુતનાં હોય છે ?

ઉ. આવશ્યક સૂત્રનાં પણ ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ અનુજ્ઞા અને અનુયોગ હોય છે અને આવશ્યકથી ભિન્ન શ્રુતનાં પણ હોય છે.

પરંતુ અહીં આવશ્યકનો અનુયોગ પ્રારંભ કરાય છે.

૧૪૩. આવસ્સયાઇપયનિક્ષેવપઇણ્ણા-

પ. જહ આવસ્સયસ્મ અણુઓગો-
આવસ્સયણ્ણં કિમંગં અંગાઇં ?

સુયક્કંધો, સુયક્કંધા ?
અજ્ઝયણં, અજ્ઝયણાઇં ?

ઉદ્દેસગો, ઉદ્દેસગા ?

ઉ. આવસ્સયણ્ણં ણો અંગં, ણો અંગાઇં,

સુયક્કંધો, ણો સુયક્કંધા,
ણો અજ્ઝયણં, અજ્ઝયણાઇં,
ણો ઉદ્દેસગો, ણો ઉદ્દેસગા ।

તમ્હા આવસ્સયં ણિક્કિવવિસ્સામિ,

સુયં ણિક્કિવવિસ્સામિ,
ક્કંધં ણિક્કિવવિસ્સામિ,
અજ્ઝયણં ણિક્કિવવિસ્સામિ ।

જત્થ ય ણં જાણેજ્જા, ણિક્કેવં ણિક્કિવે ણિરવસેસં ।
જત્થ વિ ય ન જાણેજ્જા, ચઉક્કયં તિવ્કિવે તત્થ ॥૧॥

- અણુ. સુ. ૬-૮

૧૪૪. સામાઇય અજ્ઝયણસ્સ અણુઓગો-

તત્થ પઠમજ્ઝયણં સામાઇયં તસ્સ ણં ડમે ચત્તારિ
અણુઓગદ્વારા ભવંતિ, તં જહા-

૧. ઉવક્કમે, ૨. ણિક્કેવે, ૩. અણુગમે, ૪. ણા ।

- અણુ. સુ. ૭૫

૧. ઉવક્કમસ્સ ણામાઇં છં ભેયાણં સરૂવો -

પ. સે કિં તં ઉવક્કમે ?

ઉ. ઉવક્કમે-છવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. નામોવક્કમે, ૨. ઠવણોવક્કમે, ૩. દવ્વોવક્કમે,
૪. ચેત્તોવક્કમે, ૫. કાલોવક્કમે, ૬. ભાવોવક્કમે ।

૧-૨ નામ-ઠવણાઓ ગયાઓ ।

૧૪૩. આવશ્યક આદિ પદનાં નિક્ષેપની પ્રતિજ્ઞા :

પ્ર. જો આવશ્યકનો અનુયોગ છે તો -

શું તે આવશ્યક- એક અંગ રૂપ છે કે અનેક અંગ
રૂપ છે ?

એક શ્રુતસ્કંધવાળા છે કે અનેક શ્રુતસ્કંધવાળા છે ?

એક અધ્યયનવાળા છે કે અનેક અધ્યયન-
વાળા છે ?

એક ઉદ્દેશકવાળા છે કે અનેક ઉદ્દેશકવાળા છે ?

ઉ. આવશ્યક શ્રુત એક અંગ નથી અને અનેક અંગ
પણ નથી,

તે એક શ્રુતસ્કંધવાળા છે, અનેક શ્રુતસ્કંધવાળા નથી,

એક અધ્યયનવાળા નથી, અનેક અધ્યયનવાળા છે,

એક ઉદ્દેશકવાળા નથી, અનેક ઉદ્દેશકવાળા પણ
નથી.

આવશ્યક સૂત્ર એક શ્રુતસ્કંધ અને અનેક અધ્યયન-
વાળા છે, માટે આવશ્યકનો નિક્ષેપ કરીશ,

શ્રુતનો નિક્ષેપ કરીશ,

સ્કંધનો નિક્ષેપ કરીશ,

અધ્યયનનો નિક્ષેપ કરીશ.

જો નિક્ષેપોના જ્ઞાતા વસ્તુનાં બધા નિક્ષેપોને જાણે
છે તો તેને તે બધાનું નિરુપણ કરવું જોઈએ અને

જો બધા નિક્ષેપોને જાણતાં નથી તો ચાર (નામ,
સ્થાપના, દ્રવ્ય, ભાવ) નિક્ષેપ તો કરવા જ જોઈએ.

૧૪૪. સામાયિક અધ્યયનનો અનુયોગ :

(આવશ્યક સૂત્રમાં) પ્રથમ સામાયિક અધ્યયન છે અને
આના ચાર અનુયોગદ્વાર છે, જેમકે -

૧. ઉપક્રમ (સ્વરૂપ જાણવું), ૨. નિક્ષેપ (સ્થાપના
કરવી), ૩. અનુગમ (વ્યાખ્યા કરવી), ૪. નય
(વસ્તુનાં અનેક ધર્મોમાંથી એક ધર્મનું વર્ણન કરવું.)

૧. ઉપક્રમનાં નામાદિ છ ભેદોનું સ્વરૂપ :

પ્ર. ઉપક્રમ શું છે ?

ઉ. ઉપક્રમનાં છ ભેદ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. નામ-ઉપક્રમ, ૨. સ્થાપના-ઉપક્રમ, ૩. દ્રવ્ય-
ઉપક્રમ, ૪. ક્ષેત્ર-ઉપક્રમ, ૫. કાળ-ઉપક્રમ,
૬. ભાવ-ઉપક્રમ.

૧-૨. નામ અને સ્થાપના-ઉપક્રમનું સ્વરૂપ નામ
અને સ્થાપના આવશ્યકનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

- પ. ૩. મેં કિં તં દ્વોવક્કમે ?
૩. દ્વોવક્કમે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।
મેસં જહા આવસ્સયસ્સ દ્વોવક્કમે ।
- પ. મેં કિં તં જાણયસરીરભવિયસરીર વઙ્ગરિત્તે દ્વોવક્કમે ?
૩. જાણયસરીર ભવિયસરીર વઙ્ગરિત્તે દ્વોવક્કમે તિવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. સચિત્તે, ૨. અચિત્તે, ૩. મીસણે ।
- પ. મેં કિં તં સચિત્તદ્વોવક્કમે ?
૩. સચિત્તદ્વોવક્કમે તિવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. દુપયાણં, ૨. ચઉપ્પયાણં, ૩. અપયાણં ।
એકેકેકે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. પરિક્કમે ય, ૨. વસ્તુવિળ્ણાસે ય ।

- પ. (ક) મેં કિં તં દુપણે ઉવક્કમે ?
૩. દુપણે ઉવક્કમે-દુપયાણં ૧. નહાણં, ૨. નટ્ટાણં, ૩. જલ્લાણં, ૪. મલ્લાણં, ૫. મુટ્ઠિયાણં, ૬. વેલ્લંબગાણં, ૭. કહગાણં, ૮. પવગાણં, ૯. લાસગાણં, ૧૦. આઙ્કગાણં, ૧૧. લંબાણં, ૧૨. મંબાણં, ૧૩. તૂળહિલ્લાણં, ૧૪. તુંબવીણિયાણં, ૧૫. કાયાણં, ૧૬. માગહાણં ।

મેં તં દુપણે ઉવક્કમે ।

- પ. (ઘ) મેં કિં તં ચઉપ્પણે ઉવક્કમે ?
૩. ચઉપ્પણે ઉવક્કમે-ચઉપ્પયાણં આસાણં, હત્થીણં ઇચ્છાઈં ।
મેં તં ચઉપ્પણે ઉવક્કમે ।
- પ. (ગ) મેં કિં તં અપણે ઉવક્કમે ?
૩. અપણે ઉવક્કમે અપયાણં-અંબાણં, અંબાડગાણં ઇચ્છાઈં ।

મેં તં અપણે ઉવક્કમે ।

મેં તં સચિત્તદ્વોવક્કમે ।

- પ. મેં કિં તં અચિત્તદ્વોવક્કમે ?

- પ્ર. ૩. દ્રવ્ય ઉપક્રમ શું છે ?
૩. દ્રવ્ય ઉપક્રમ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. આગમ દ્રવ્ય-ઉપક્રમ, ૨. નો આગમ દ્રવ્ય-ઉપક્રમ. બાકી વર્ણન આવશ્યકનાં દ્રવ્ય ઉપક્રમનાં સમાન કહેવું જોઈએ.
- પ્ર. જાયક શરીર-ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય ઉપક્રમ શું છે ?
૩. જાયક શરીર-ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય-ઉપક્રમ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. સચિત્ત દ્રવ્ય-ઉપક્રમ, ૨. અચિત્ત દ્રવ્ય-ઉપક્રમ, ૩. મિશ્રદ્રવ્ય-ઉપક્રમ.
- પ્ર. સચિત્તદ્રવ્યોપક્રમ શું છે ?
૩. સચિત્ત દ્રવ્યોપક્રમ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. દ્વિપદ, ૨. ચતુષ્પદ, ૩. અપદ.
આ પ્રત્યેક ઉપક્રમ પણ બે-બે પ્રકારના કહેવાય છે, જેમકે -
૧. પરિકર્મદ્રવ્યોપક્રમ, ૨. વસ્તુવિનાશ દ્રવ્યોપક્રમ.

- પ્ર. (ક) દ્વિપદ- ઉપક્રમ શું છે ?
૩. દ્વિપદ ઉપક્રમ- ૧. નટ, ૨. નર્તકી, ૩. દોરડા ઉપર ચઢી ખેલ કરનાર, ૪. કુસ્તિ કરનાર, ૫. મુઠ્ઠીથી લડનાર, ૬. અનેક વેષ ધારણ કરનાર, ૭. કથા કરનાર, ૮. વાનરની પેઠે કૂદનાર, ૯. રાસડા ગાનાર, ૧૦. આખ્યાન દેનાર, ૧૧. વાંસ ઉપર ચઢી ખેલ કરનાર, ૧૨. મંખલિ જાતના ભિક્ષુકો, ૧૩. તુણ નામનું વાજીંત્ર વગાડનાર, ૧૪. તુંબડાની વીણા વગાડનાર, ૧૫. કાવડિયાઓ અને ૧૬. ચારણ આદિ (બે પગવાળાનું પરિકર્મ અને વિનાશ કરવો.)

આ દ્વિપદ ઉપક્રમ છે :

- પ્ર. (ખ) ચતુષ્પદોપક્રમ શું છે ?
૩. ચાર પગવાળા અશ્વ, હાથી આદિ પશુઓનાં ઉપક્રમને ચતુષ્પદોપક્રમ કહેવામાં આવે છે.
આ ચતુષ્પદ ઉપક્રમ છે.
- પ્ર. (ગ) અપદ- દ્રવ્યોપક્રમ શું છે ?
૩. આમ, આત્રાતક આદિ (વગર પગવાળા)નો ઉપક્રમ. .

આ અપદ ઉપક્રમ છે.

આ સચિત્ત દ્રવ્યોપક્રમ છે.

- પ્ર. અચિત્ત દ્રવ્યોપક્રમ શું છે ?

૩. અચિત્ત દબ્બોવક્કમે ઁંડાઈણં ગુડાદીણં મચ્છંડીણં ।
સે તં અચિત્તદબ્બોવક્કમે ।

પ. સે કિં તં મીસાદ દબ્બોવક્કમે ?

૩. મીસાદ દબ્બોવક્કમે સે ચેવ થાસગ- આયંસગા-
ઈમંડિદ આસાદી ।

સે તં મીસાદ દબ્બોવક્કમે ।

સે તં જાણયસરીર ભવિયસરીર વડરિત્તે દબ્બોવક્કમે ।

સે તં નો આગમઓ દબ્બોવક્કમે ।

સે તં દબ્બોવક્કમે ।

પ. ૪. સે કિં તં ઁત્તોવક્કમે ?

૩. ઁત્તોવક્કમે જણં હલ-કુલિયાદીહિં ઁત્તાઈ
ઉવક્કામિજ્જંતિ ।

સે તં ઁત્તોવક્કમે ।

પ. ૫. સે કિં તં કાલોવક્કમે ?

૩. કાલોવક્કમે જણં તાલિયાદીહિં કાલસોવક્કમણં
કીરદ્ ।

સે તં કાલોવક્કમે ।

પ. ૬. સે કિં તં ભાવોવક્કમે ?

૩. ભાવોવક્કમે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
૨. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।

પ. સે કિં તં આગમઓ ભાવોવક્કમે ?

૩. આગમઓ ભાવોવક્કમે જાણદ ઉવઉત્તે ।

સે તં આગમઓ ભાવોવક્કમે ।

પ. સે કિં તં નો આગમઓ ભાવોવક્કમે ?

૩. નો આગમો ભાવોવક્કમે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. પસત્થે ય, ૨. અપસત્થે ય ।

પ. સે કિં તં અપસત્થે ભાવોવક્કમે ?

૩. અપસત્થે ભાવોવક્કમે ડોડિણિ-ગણિયાઽમચ્ચાઈણં ।

સે તં અપસત્થે ભાવોવક્કમે ।

પ. સે કિં તં પસત્થે ભાવોવક્કમે ?

૩. પસત્થે ભાવોવક્કમે ગુરુમાદીણં ।

૩. ખાંડ, ગોળ, ખડીસાકર આદિનો ઉપકમ.

આ અચિત્ત દ્રવ્યોપકમ છે.

પ્ર. મિશ્ર દ્રવ્યોપકમ શું છે ?

૩. સ્થાસક (ઘોડાનું આભૂષણ) દર્પણ આદિથી
વિભૂષિત અને (કુંકુમ આદિથી) મંડિત અશ્વાદિ
સંબંધી ઉપકમ.

આ મિશ્ર. દ્રવ્યોપકમ છે.

આ જ્ઞાપક શરીર-ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યોપકમ
છે.

આ નો- આગમ- દ્રવ્યોપકમ છે.

આ દ્રવ્યોપકમ છે.

પ્ર. ૪. ક્ષેત્રોપકમ શું છે ?

૩. હળ, કુદાલી આદિ દ્વારા જે ક્ષેત્રને ઉપકાંત
કરાય છે.

આ ક્ષેત્રોપકમ છે.

પ્ર. ૫. કાળોપકમ શું છે ?

૩. નાળી આદિનાં દ્વારા કાળનું યથાર્થ જ્ઞાન કરવું.

આ કાળોપકમ છે.

પ્ર. ૬. ભાવોપકમ શું છે ?

૩. ભાવોપકમ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. આગમભાવોપકમ, ૨. નો આગમ ભાવોપકમ.

પ્ર. આગમ ભાવોપકમ શું છે ?

૩. ઉપકમનાં અર્થનાં જ્ઞાતા અને તેના ઉપયોગથી યુક્ત.

આ આગમ ભાવોપકમ છે.

પ્ર. નો આગમભાવોપકમ શું છે ?

૩. નો આગમભાવોપકમ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. પ્રશસ્ત, ૨. અપ્રશસ્ત.

પ્ર. અપ્રશસ્ત ભાવોપકમ શું છે ?

૩. ડોડણી, (બ્રાહ્મણી) ગણિકા અને અમાત્યાદિનાં
દ્વારા અન્યનાં ભાવોને જાણવા.

આ અપ્રશસ્ત (નો આગમ) ભાવોપકમ છે.

પ્ર. પ્રશસ્ત ભાવોપકમ શું છે ?

૩. ગુરુ આદિનાં અભિપ્રાયને યથાવત જાણવું.

સે તં પસત્થે ભાવોવક્કમે ।

સે તં નો આગમઓ ભાવોવક્કમે ।

સે તં ભાવોવક્કમે । - અણુ. સુ. ૭૬-૯૧

૧૪૫. ઉવક્કમસ્સ આણુપુવ્વી આઈ છ ભેયા-

અહવા - ઉવક્કમે છવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આણુપુવ્વી, ૨. નામં, ૩. પમાણં,
૪. વત્તવ્વયા, ૫. અત્થાહિગારે, ૬. સમોયારે ।

- અણુ. સુ. ૯૨

૧૪૬. આણુપુવ્વી ઉવક્કમસ્સ ભેયાણં સરૂવો-

પ. સે કિં તં આણુપુવ્વી ?

ઉ. આણુપુવ્વી દમ્મવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. નામાણુપુવ્વી, ૨. ઠવ્વણાણુપુવ્વી,
૩. દવ્વાણુપુવ્વી, ૪. સ્વેત્તાણુપુવ્વી,
૫. કાલાણુપુવ્વી, ૬. ઉવ્વિક્કત્તણાણુપુવ્વી,
૭. ગણ્ણાણુપુવ્વી, ૮. સંઠાણાણુપુવ્વી,
૯. સામાયારિયાણુપુવ્વી, ૧૦. ભાવાણુપુવ્વી ।

૧-૨ નામ-ઠવ્વણાઓ તહેવ ।

પ. ૩. સે કિં તં દવ્વાણુપુવ્વી ?

ઉ. દવ્વાણુપુવ્વી દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।

સેસંતહેવ-જાવ-જાણયસરીર-ભવિયસરીરવહરિત્તા
દવ્વાણુપુવ્વી-દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. ઉવણિહિયા ય,
૨. અણોવણિહિયા ય ।

તત્થ ણં જા સા ઉવણિહિયા સા ઠપ્પા ।

તત્થ ણં જા સા અણોવણિહિયા સા દુવિહા પણ્ણત્તા,
તં જહા-

૧. ણેગમ-વવહારાણં, ૨. સંગહસ્સ ય ।

પ. સે કિં તં ણેગમ-વવહારાણં અણોવણિહિયા
દવ્વાણુપુવ્વી ?

ઉ. ણેગમ-વવહારાણં અણોવણિહિયા દવ્વાણુપુવ્વી
પંચવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

આ પ્રશસ્ત (નો આગમ) ભાવોપકમ છે.

આ નો આગમભાવોપકમ છે.

આ ભાવોપકમ છે.

૧૪૫. ઉપકમનાં આનુપૂર્વી આદિ છ ભેદ :

અથવા - ઉપકમ છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આનુપૂર્વી, ૨. નામ, ૩. પ્રમાણ,
૪. વક્તવ્યતા, ૫. અર્થાધિકાર, ૬. સમવતાર.

૧૪૬. આનુપૂર્વી ઉપકમનાં ભેદોનું સ્વરૂપ :

પ્ર. આનુપૂર્વી શું છે ?

ઉ. આનુપૂર્વી દસ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. નામાનુપૂર્વી, ૨. સ્થાપનાનુપૂર્વી,
૩. દ્રવ્યાનુપૂર્વી, ૪. ક્ષેત્રાનુપૂર્વી,
૫. કાલાનુપૂર્વી, ૬. ઉત્કીર્તનાનુપૂર્વી,
૭. ગણનાનુપૂર્વી, ૮. સંસ્થાનાનુપૂર્વી,
૯. સામાયાર્યાનુપૂર્વી, ૧૦. ભાવાનુપૂર્વી.

૧-૨. નામ અને સ્થાપના આનુપૂર્વીનું સ્વરૂપ
નામ અને સ્થાપના આવશ્યકનાં સમાન છે.

પ્ર. ૩. દ્રવ્યાનુપૂર્વી શું છે ?

ઉ. દ્રવ્યાનુપૂર્વી બે પ્રકારની કહી છે. જેમકે -

૧. આગમથી, ૨. નો આગમથી.

બાકીનું વર્ણન દ્રવ્યાવશ્યકનાં સમાન -યાવત્-
જાયક શરીર ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યાનુપૂર્વી-
બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. ઔપનિધિકી (કમ વિશેષ) દ્રવ્યાનુપૂર્વી,
૨. અનૌપનિધિકી (વગર કમ વિશેષ) દ્રવ્યાનુપૂર્વી.

આમાંથી ઔપનિધિકી દ્રવ્યાનુપૂર્વી સ્થાપનીય છે.
અનૌપનિધિકી દ્રવ્યાનુપૂર્વી બે પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -

૧. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત, ૨. સંગ્રહનય સમ્મત.

પ્ર. નૈગમનય વ્યવહારનય સમ્મત અનૌપનિધિકી
દ્રવ્યાનુપૂર્વી શું છે ?

ઉ. નૈગમ - વ્યવહારનય સમ્મત દ્રવ્યાનુપૂર્વી પાંચ
પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. અટ્ઠપયપરૂવણયા, ૨. ભંગસમુક્કિત્તળયા,
૩. ભંગોવદંસળયા, ૪. સમોયારે, ૫. અળુગમે ।

- અળુ. સુ. ૧૩-૧૮

૧૪૭. અટ્ઠપય પરૂવણયા-

- પ. ૧. સે કિં તં ણેગમ-વવહારાણં અટ્ઠપયપરૂવણયા ?
૩. ણેગમ વવહારાણં અટ્ઠપય પરૂવણયા-તિપણસિણ આળુપુલ્લિ, ચડપણસિણ આળુપુલ્લિ-જાવ-દસપણસિણ આળુપુલ્લિ, સંઘેજ્જપણસિણ આળુપુલ્લિ, અસંઘેજ્જ-પણસિણ આળુપુલ્લિ, અણંતપણસિણ આળુપુલ્લિ ।

પરમાળુપોગલે અણાળુપુલ્લિ ।

દુપણસિણ અવત્તલ્લવણ ।

તિપણસિયા આળુપુલ્લિઓ -જાવ- અણંતપણસિયા આળુપુલ્લિઓ ।

પરમાળુપોગલા અણાળુપુલ્લિઓ ।

દુપણસિયા અવત્તલ્લવણાઈ ।

સે તં ણેગમ-વવહારાણં અટ્ઠપયપરૂવણયા ।

- પ. ણયાણ ણં ણેગમ - વવહારાણં અટ્ઠપયપરૂવણયાણ કિં પઓયણં ?
૩. ણયાણ ણં ણેગમ- વવહારાણં અટ્ઠપયપરૂવણયાણ ભંગસમુક્કિત્તળયા કીરહ ।

૧૪૮. ભંગ સમુક્કિત્તળા -

- પ. ૨. સે કિં ત ણેગમ-વવહારાણં ભંગ સમુક્કિત્તળયા ?
૩. ણેગમ વવહારાણં ભંગ સમુક્કિત્તળયા-

૧. અલ્થિ આળુપુલ્લિ, ૨. અલ્થિ અણાળુપુલ્લિ,
૩. અલ્થિ અવત્તલ્લવણ, ૪. અલ્થિ આળુપુલ્લિઓ,
૫. અલ્થિ અણાળુપુલ્લિઓ, ૬. અલ્થિ અવત્તલ્લવણાઈ ।
૧. અહવા અલ્થિ આળુપુલ્લિ ય અણાળુપુલ્લિ ય,
૨. અહવા અલ્થિ આળુપુલ્લિ ય અણાળુપુલ્લિઓ ય,
૩. અહવા અલ્થિ આળુપુલ્લિઓ ય અણાળુપુલ્લિ ય,

૧૪૭. અર્થપદ પ્રરૂપણતા :

- પ્ર. ૧. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અર્થપદપ્રરૂપણતા શું છે ?
૩. નૈગમ વ્યવહારનયસમ્મત અર્થપદ પ્રરૂપણતાનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે. ત્રિપ્રદેશિક આનુપૂર્વી, ચતુષ્પ્રદેશિક આનુપૂર્વી -યાવત્- દસપ્રદેશિક, સંખ્યાત પ્રદેશિક, અસંખ્યાત પ્રદેશિક અને અનન્તપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી છે.

પરમાણુ પુદ્ગલ અનાનુપૂર્વીરૂપ છે.

દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અવક્તલ્લવ્ય છે.

અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ -યાવત્- અનેક અનન્ત-પ્રદેશિક સ્કંધ અનેક આનુપૂર્વીઓ છે.

અનેક પરમાણુ પુદ્ગલ અનેક અનાનુપૂર્વીઓ છે.

અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અનેક અવક્તલ્લવ્ય છે.

આ નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અર્થપદ-પ્રરૂપણતા છે.

- પ્ર. નૈગમ-વ્યવહારનયસમ્મત આ અર્થપદ પ્રરૂપણતા દ્વારા આનુપૂર્વીનું શું પ્રયોજન છે ?
૩. આ નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અર્થપદ-પ્રરૂપણતા દ્વારા ભંગસમુક્કિત્તળા (ભંગોનું વર્ણન) કરાય છે.

૧૪૮. ભંગોનું ઉચ્ચારણ :

- પ્ર. ૨. નૈગમ - વ્યવહારનય સમ્મત ભંગ સમુક્કિત્તળા શું છે ?
૩. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત ભંગ સમુક્કિત્તળાનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે, જેમકે -
૧. આનુપૂર્વી છે, ૨. અનાનુપૂર્વી છે,
૩. અવક્તલ્લવ્ય છે, ૪. આનુપૂર્વીઓ છે.
૫. અનાનુપૂર્વીઓ છે, ૬. (અનેક) અવક્તલ્લવ્ય છે.
૧. અથવા આનુપૂર્વી છે અને અનાનુપૂર્વી છે.
૨. અથવા આનુપૂર્વી છે અને અનાનુપૂર્વીઓ છે,
૩. અથવા આનુપૂર્વીઓ છે અને અનાનુપૂર્વી છે,

૪. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લીઓ ય અણાણુપુલ્લીઓ ચ,
૧. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અવત્તવ્વણ ય,
૨. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અવત્તવ્વયાઈ ય,
૩. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લીઓ ય અવત્તવ્વણ ય,
૪. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લીઓ ય અવત્તવ્વયાઈ ચ,
૧. અહવા અત્થિ અણાણુપુલ્લી ય અવત્તવ્વણ ય,
૨. અહવા અત્થિ અણાણુપુલ્લી ય અવત્તવ્વયાઈ ય,
૩. અહવા અત્થિ અણાણુપુલ્લીઓ ય અવત્તવ્વણ ય,
૪. અહવા અત્થિ અણાણુપુલ્લીઓ ય અવત્તવ્વયાઈ ચ,
૧. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અણાણુપુલ્લી ય અવત્તવ્વણ ય,
૨. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અણાણુપુલ્લી ય અવત્તવ્વયાઈ ય,
૩. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અણાણુપુલ્લીઓ ય અવત્તવ્વણ ય,
૪. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અણાણુપુલ્લીઓ ય અવત્તવ્વયાઈ ચ ।
૫. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લીઓ ય અણાણુપુલ્લી ય અવત્તવ્વણ ય,
૬. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લીઓ ય અણાણુપુલ્લી ય અવત્તવ્વયાઈ ચ,
૭. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લીઓ ય અણાણુપુલ્લીઓ ય અવત્તવ્વણ ય,
૮. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લીઓ ય અણાણુપુલ્લીઓ ય અવત્તવ્વયાઈ ચ ।

एए अट्ठ भंगा ।

एवं मव्वे वि छव्वीसं भंगा ।

से तं णेगम-ववहारणं भंगसमुक्कित्तणया ।

- પ. एयाए णं णेगम-ववहारणं भंगसमुक्कित्तणयाए किं पओयणं ?
૩. एयाए णं णेगम-ववहारणं भंगसमुक्कित्तणयाए भंगोवदंसणया कीरइ ।

૪. અથવા આનુપૂર્વીઓ અને અનાનુપૂર્વીઓ છે. ૪ ભંગ
 ૧. અથવા આનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય છે.
 ૨. અથવા આનુપૂર્વી છે અને અનેક અવક્તવ્ય છે.
 ૩. અથવા આનુપૂર્વીઓ છે અને એક અવક્તવ્ય છે.
 ૪. અથવા આનુપૂર્વીઓ છે અને અનેક અવક્તવ્ય છે. ૪ ભંગ
 ૧. અથવા અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય છે,
 ૨. અથવા અનાનુપૂર્વી અને અનેક અવક્તવ્ય છે,
 ૩. અથવા અનાનુપૂર્વીઓ અને એક અવક્તવ્ય છે,
 ૪. અથવા અનાનુપૂર્વીઓ અને અનેક અવક્તવ્ય છે. ૪ ભંગ
 ૧. અથવા આનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય છે.
 ૨. અથવા આનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી અને અનેક અવક્તવ્ય છે.
 ૩. અથવા એક આનુપૂર્વી છે, અનેક અનાનુપૂર્વીઓ છે અને એક અવક્તવ્ય છે.
 ૪. અથવા એક આનુપૂર્વી છે, અનેક અનાનુપૂર્વીઓ અને અનેક અવક્તવ્ય છે.
 ૫. અથવા અનેક આનુપૂર્વીઓ છે, એક અનાનુપૂર્વી અને એક અવક્તવ્ય છે.
 ૬. અથવા અનેક આનુપૂર્વીઓ છે, એક અનાનુપૂર્વી છે અને અનેક અવક્તવ્ય છે.
 ૭. અથવા અનેક આનુપૂર્વીઓ છે અને અનેક અનાનુપૂર્વીઓ છે, એક અવક્તવ્ય છે.
 ૮. અથવા અનેક આનુપૂર્વીઓ, અનેક અનાનુપૂર્વીઓ અને અનેક અવક્તવ્ય છે.
- આ પ્રમાણે આ આઠ ભંગ થયા.
- આ બધા મળીને છવીસ (૨૬) ભંગ થાય છે, આ નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત ભંગ-સમુત્કીર્તનતા છે.
- પ્ર. આ નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત ભંગ સમુત્કીર્તનતાનું શું પ્રયોજન છે ?
 ૩. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત ભંગ સમુત્કીર્તનતા દ્વારા ભંગોપદર્શન કરાવાય છે.

૧૪૯. ભંગોવદંસણયા-

પ. ૩. સે કિં તં ણેગમ-વવહારાણં ભંગોવદંસણયા ?

૩. ણેગમ-વવહારાણં ભંગોવદંસણયા-

૧. તિપણસિણ આણુપુલ્લિ,
૨. પરમાણુપોગ્ગલે અણાણુપુલ્લિ,
૩. દુપણસિણ અવત્તલ્લણ,
૪. તિપણસિયા આણુપુલ્લિઓ,
૫. પરમાણુપોગ્ગલા અણાણુપુલ્લિઓ,
૬. દુપણસિયા અવત્તલ્લયાઈં ।

૧. અહવા તિપણસિણ ય પરમાણુપોગ્ગલે ય આણુપુલ્લિ ય અણાણુપુલ્લિ ય,

૨. અહવા તિપણસિણ ય પરમાણુપોગ્ગલા ય આણુપુલ્લિ ય અણાણુપુલ્લિઓ ય,

૩. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગ્ગલે ય આણુપુલ્લિઓ ય અણાણુપુલ્લિ ય,

૪. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગ્ગલા ય આણુપુલ્લિઓ ય અણાણુપુલ્લિઓ ય ।

૧. અહવા તિપણસિણ ય દુપણસિણ ય આણુપુલ્લિ ય અવત્તલ્લણ ય,

૨. અહવા તિપણસિણ ય દુપણસિણ ય આણુપુલ્લિ ય અવત્તલ્લયાઈં ચ,

૩. અહવા તિપણસિણ ય દુપણસિણ ય આણુપુલ્લિઓ ય અવત્તલ્લણ ય,

૪. અહવા તિપણસિયા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્લિઓ ય અવત્તલ્લયાઈં ચ ।

૧. અહવા પરમાણુપોગ્ગલે ય દુપણસિણ ય અણાણુપુલ્લિ ય અવત્તલ્લણ ય,

૨. અહવા પરમાણુપોગ્ગલે ય દુપણસિયા ય અણાણુપુલ્લિ ય અવત્તલ્લયાઈં ચ,

૩. અહવા પરમાણુપોગ્ગલા ય દુપણસિયા ય અણાણુપુલ્લિઓ ય અવત્તલ્લણ ય,

૧૪૯. ભંગોનું સંકેત કરવું :

પ્ર. ૩. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત ભંગ કયા પ્રકારથી બતાવામાં આવ્યા છે ?

૩. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત ભંગ આ પ્રમાણે બતાવામાં આવ્યા છે.

૧. ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી છે,
૨. પરમાણુપુદ્ગલ અનાનુપૂર્વી છે,
૩. દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અવક્તલ્લ ય છે,
૪. અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વીઓ છે,
૫. અનેક પરમાણુપુદ્ગલ અનાનુપૂર્વીઓ છે.
૬. અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અવક્તલ્લ ય છે.

૧. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને પરમાણુ પુદ્ગલ આનુપૂર્વી અનાનુપૂર્વી રુપ છે,

૨. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને અનેક પરમાણુ પુદ્ગલ આનુપૂર્વી અનાનુપૂર્વી છે,

૩. અથવા અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને પરમાણુ પુદ્ગલ આનુપૂર્વીઓ અનાનુપૂર્વી છે,

૪. અથવા અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને અનેક પરમાણુ પુદ્ગલ આનુપૂર્વીઓ અનાનુપૂર્વીઓ છે.

૧. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી અવક્તલ્લ રુપ છે,

૨. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી અને અનેક અવક્તલ્લ રુપ છે.

૩. અથવા અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વીઓ અને અવક્તલ્લ રુપ છે,

૪. અથવા અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વીઓ અને અનેક અવક્તલ્લ રુપ છે.

૧. અથવા પરમાણુ પુદ્ગલ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અનાનુપૂર્વી અને અવક્તલ્લ રુપ છે.

૨. અથવા પરમાણુ પુદ્ગલ અને અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અનાનુપૂર્વી અને અનેક અવક્તલ્લ રુપ છે.

૩. અથવા અનેક પરમાણુ પુદ્ગલ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અનાનુપૂર્વીઓ અને અવક્તલ્લ રુપ છે,

૪. અહવા પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય અણુપુલ્વીઓ ય અવત્તવ્વયાઈં ચ ।

૧. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્વી ય અણાણુપુલ્વી ય અવત્તવ્વણ ય,

૨. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્વી ય અણાણુપુલ્વી ય અવત્તવ્વયાઈં ચ,

૩. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્વી ય અણાણુપુલ્વીઓ ય અવત્તવ્વણ ચ,

૪. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્વી ય અણાણુપુલ્વીઓ ય અવત્તવ્વયાઈં ય,

૫. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્વીઓ ય અણાણુપુલ્વી ય અવત્તવ્વણ ય,

૬. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્વીઓ ય અણાણુપુલ્વી ય અવત્તવ્વયાઈં ચ,

૭. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્વીઓ ય અણાણુપુલ્વીઓ ય અવત્તવ્વણ ય,

૮. અહવા તિપણસિયા ય પરમાણુપોગલા ય દુપણસિયા ય આણુપુલ્વીઓ ય અણાણુપુલ્વીઓ ય અવત્તવ્વયાઈં ચ ।

મે તં પેગમ-વવહારાણં અંગોવદંસણયા ।

- અણુ. સુ. ૧૦૩

૧૫૦. સમોચારે-

પ. ૪. મે કિં તં સમોચારે ?

પેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્વીદલ્લાઈં કહિં સમોચરંતિ ?

કિં આણુપુલ્વીદલ્લાઈં સમોચરંતિ ?

અણાણુપુલ્વીદલ્લાઈં સમોચરંતિ ?

અવત્તવ્વયાઈં સમોચરંતિ ?

૪. અથવા અનેક પરમાણુપુદ્ગલ અને અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અનાનુપૂર્વીઓ અને અનેક અવક્તવ્ય રુપ છે.

૧. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ પરમાણુપુદ્ગલ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય રુપ છે.

૨. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ પરમાણુપુદ્ગલ અને અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી અનાનુપૂર્વી અને અનેક અવક્તવ્ય રુપ છે.

૩. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અનેક પરમાણુપુદ્ગલ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી અનાનુપૂર્વીઓ અને અવક્તવ્ય રુપ છે.

૪. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અનેક પરમાણુપુદ્ગલ અને અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી અનેક અનાનુપૂર્વી અને અનેક અવક્તવ્ય રુપ છે.

૫. અથવા અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ પરમાણુપુદ્ગલ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વીઓ અનાનુપૂર્વી અને અનેક અવક્તવ્ય રુપ છે.

૬. અથવા અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ પરમાણુપુદ્ગલ અને અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વીઓ અનાનુપૂર્વી અને અનેક અવક્તવ્ય રુપ છે.

૭. અથવા અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અનેક પરમાણુપુદ્ગલ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વીઓ અનાનુપૂર્વીઓ અને અવક્તવ્ય રુપ છે.

૮. અથવા અનેક ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અનેક પરમાણુપુદ્ગલ અને અનેક દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અનેક આનુપૂર્વીઓ, અનાનુપૂર્વીઓ અને અનેક અવક્તવ્ય રુપ છે.

આ નૈગમ - વ્યવહારનય સમ્મત અંગો - પદર્શનતા છે.

૧૫૦. સમવતાર :

પ્ર. ૪. સમવતાર (સમાવિષ્ટ) શું છે ?

નૈગમ- વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય - શેમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?

શું આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?

અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?

કે અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?

૩. નેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાઈં આણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ,
 ણો અણાણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ,
 ણો અવત્તલ્લયદલ્લેહિં સમોયરંતિ ।
૫. નેગમ-વવહારાણં અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈં કહિં સમોયરંતિ ?
 કિં આણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ ?
 અણાણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ ?
 અવત્તલ્લયદલ્લેહિં સમોયરંતિ ?
૩. નેગમ વવહારાણં અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈં-
 ણો આણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ, અણાણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ, ણો અવત્તલ્લયદલ્લેહિં સમોયરંતિ ।
૫. નેગમ-વવહારાણં અવત્તલ્લયદલ્લાઈં કહિં સમોયરંતિ ?
 કિં આણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ ?
 અણાણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ ?
 અવત્તલ્લયદલ્લેહિં સમોયરંતિ ?
૩. નેગમ વવહારાણં અવત્તલ્લયદલ્લાઈં-
 ણો આણુપુલ્લીદલ્લેહિં સમોયરંતિ, ણો અણાણુપુલ્લી-
 દલ્લેહિં સમોયરંતિ, અવત્તલ્લયદલ્લેહિં સમોયરંતિ ।

સે તં સમોયારે ।

- અણુ. સુ. ૧૦૪

૧૫૧. અણુગમસ્સ ભેયા-

૫. ૫. સે કિં તં અણુગમે ?
૩. અણુગમે ણવવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. સંતપયપરુવણયા, ૨. દલ્લપમાણં ચ, ૩. લ્લેત્ત,
 ૪. ફુસણા ય । ૫. કાલ્લો ય, ૬. અંતરં ૭. ભાગ,
 ૮. ભાવ, ૯. અણ્ણાલ્લહું ચેવ ॥
૫. ૧. નેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાઈં કિં અલ્લિ
 ણલ્લિ ?
૩. ણિયમા અલ્લિ ।
૫. નેગમ-વવહારાણં અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈં કિં અલ્લિ
 ણલ્લિ ?
૩. ણિયમા અલ્લિ ।

૩. નેગમ- વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વીદ્રવ્ય
 આનુપૂર્વીદ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે,
 અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થતાં નથી.
 અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થતાં નથી.
૫. નેગમ - વ્યવહારનય સમ્મત અનાનુપૂર્વીદ્રવ્ય
 શેમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?
 શું આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?
 અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?
 અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?
૩. નેગમ વ્યવહારનય સમ્મત- અનાનુપૂર્વી દ્રવ્ય
 આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં અને અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં
 સમાવિષ્ટ થતાં નથી, પરંતુ અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં
 સમાવિષ્ટ થાય છે.
૫. નેગમ - વ્યવહારનય સમ્મત અવક્તવ્ય દ્રવ્ય શેમાં
 સમાવિષ્ટ થાય છે ?
 શું આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?
 અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે.
 અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?
૩. નેગમ વ્યવહારનય સમ્મત - અવક્તવ્ય દ્રવ્ય
 આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં અને અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં
 સમાવિષ્ટ થતાં નથી, પરંતુ અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં
 સમાવિષ્ટ થાય છે.

આ સમવતાર છે.

૧૫૧. અણુગમનાં ભેદ :

૫. ૫. અણુગમ શું છે ?
૩. અણુગમ નવ પ્રકારનાં કલ્લા છે, જેમકે -
 ૧. સત્પદપરુપણાતા, ૨. દ્રવ્ય પ્રમાણ, ૩. ક્ષેત્ર,
 ૪. સ્પર્શના, ૫. કાળ, ૬. અંતર, ૭. ભાગ,
 ૮. ભાવ, ૯. અલ્પબહુત્વ.
૫. ૧. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય
 છે અથવા નથી ?
૩. નિયમથી છે.
૫. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અનાનુપૂર્વી દ્રવ્ય છે
 અથવા નથી ?
૩. નિયમથી છે.

- પ. ણેગમ-વવહારાણં અવત્તવ્વયદવ્વાઈં કિં અત્થિ ણત્થિ ?
૩. ણિયમા અત્થિ ।
- પ. ૨. ણેગમ-વવહારાણં આણુપુવ્વીદવ્વાઈં કિં સંખેજ્જાઈં અસંખેજ્જાઈં અણંતાઈં ?
૩. નો સંખેજ્જાઈં, નો અસંખેજ્જાઈં, અણંતાઈં ।

एवं दोष्णि वि ।^१

- અણુ. સુ. ૧૦૫-૧૦૭

- પ. ૫. ણેગમ-વવહારાણં આણુપુવ્વિદવ્વાઈં કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. એમં દવ્વં પહુચ્ચ જહણ્ણેણં એમં સમયં, ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં,
નાણાદવ્વાઈં પહુચ્ચ ણિયમા સવ્વદ્ધા ।

एवं दोष्णि वि ।

- પ. ૬. ણેગમ-વવહારાણં આણુપુવ્વિદવ્વાણમંતરં કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. એમં દવ્વં પહુચ્ચ જહણ્ણેણં એમં સમયં, ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં,
નાણાદવ્વાઈં પહુચ્ચ ણત્થિ અંતરં ।
- પ. ણેગમ-વવહારાણં અણાણુપુવ્વિદવ્વાણં અંતરં કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. એમં દવ્વં પહુચ્ચ જહણ્ણેણં એમં સમયં, ઉક્કોસેણં અસંખેજ્જં કાલં,
નાણાદવ્વાઈં પહુચ્ચ ણત્થિ અંતરં ।
- પ. ણેગમ-વવહારાણં અવત્તવ્વયદવ્વાણં અંતરં કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. એમં દવ્વં પહુચ્ચ જહણ્ણેણં એમં સમયં, ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં,
નાણાદવ્વાઈં પહુચ્ચ ણત્થિ અંતરં ।
- પ. ૭. ણેગમ-વવહારાણં આણુપુવ્વીદવ્વાઈં સેસદવ્વાણં કહ્હાગે હોજ્જા ?
કિં સંખેજ્જહ્હાગે હોજ્જા ? અસંખેજ્જહ્હાગે હોજ્જા ?

- પ્ર. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અવક્તવ્ય દ્રવ્ય છે કે નથી ?
૩. નિયમથી છે.
- પ્ર. ૨. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય શું સંખ્યાત છે, અસંખ્યાત છે કે અનન્ત છે ?
૩. તે સંખ્યાત પણ નથી, અસંખ્યાત પણ નથી, પરંતુ અનન્ત છે.
આ પ્રમાણે બાકીનાં બંને પણ અનન્ત છે.

- પ્ર. ૫. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય કાળની અપેક્ષાએ કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?
૩. એક આનુપૂર્વી દ્રવ્ય જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત કાળ સુધી તેજ સ્વરુપમાં રહે છે અને અનેક આનુપૂર્વી દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ નિયમતઃ સર્વકાલિક છે.

આ પ્રમાણે બંને (અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય) દ્રવ્યોની સ્થિતિ પણ જાણવી જોઈએ.

- પ્ર. ૬. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી-દ્રવ્યોનું કાળની અપેક્ષાએ અંતર કેટલું થાય છે ?
૩. એક આનુપૂર્વી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ થાય છે, અનેક દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ અંતર નથી.
- પ્ર. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોનું કાળની અપેક્ષાએ અંતર કેટલું થાય છે ?
૩. એક અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત કાળ પ્રમાણ છે. અનેક અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ અંતર નથી.
- પ્ર. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અવક્તવ્ય દ્રવ્યોનું કાળની અપેક્ષાએ અંતર કેટલું થાય છે ?
૩. એક અવક્તવ્ય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અંતર જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ છે. અનેક દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ અંતર નથી.
- પ્ર. ૭. નૈગમ-વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય બાકીનાં દ્રવ્યોનાં કેટલા ભાગ છે ? શું સંખ્યાત ભાગ છે ? અસંખ્યાત ભાગ છે ?

સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા ? અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા ?

૩. નો સંખેજ્જેહાગે હોજ્જા, નો અસંખેજ્જેહાગે હોજ્જા, નો સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા, ણિયમા અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા ।

૫. ણેગમ-વવહારાણં અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈં સેમદલ્લાણં કહ્હાગે હોજ્જા ?

કિં સંખેજ્જેહાગે હોજ્જા ? અસંખેજ્જેહાગે હોજ્જા ? સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા ? અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા ?

૩. નો સંખેજ્જેહાગે હોજ્જા, અસંખેજ્જેહાગે હોજ્જા, નો સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા, નો અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા ।

एवं अवत्तव्वगदल्लाणि वि ।

૫. ૮. ણેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાઈં કયરમ્મિ ભાવે હોજ્જા ?

કિં ઉદ્દાણ ભાવે હોજ્જા ? ઉવમમિણ ભાવે હોજ્જા ? ઘહાણ ભાવે હોજ્જા ? ઘાઓવસમિણ ભાવે હોજ્જા ? પારિણામિણ ભાવે હોજ્જા ? મન્નિવાહાણ ભાવે હોજ્જા ?

૩. ણિયમા સાહપારિણામિણ ભાવે હોજ્જા ।

अणाणुपुल्लिदल्लाणि अवत्तव्वयदल्लाणि य एवं चेव भाणियल्लाणि ।

૫. ૯. ણમ્મિણં ભંતે ! ણેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાણં અણાણુપુલ્લીદલ્લાણં અવત્તવ્વયદલ્લાણં ય દલ્લટ્ઠયાણ પણ્ણસટ્ઠયાણ દલ્લટ્ઠ-પણ્ણસટ્ઠયાણ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિમેમાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! સલ્લત્થોલ્લાઈં ણેગમ-વવહારાણં અવત્તવ્વયદલ્લાઈં દલ્લટ્ઠયાણ,

अणाणुपुल्लिदल्लाઈં दल्लट्ठयाण विसेमाहियाईं,

आणुपुल्लिदल्लाઈં दल्लट्ठयाण असंखेज्जगुणाईं ।

સંખ્યાત ભાગો રુપ છે ? કે અસંખ્યાત ભાગો રુપ છે ?

૩. આનુપૂર્વીદ્રવ્ય બાકીનાં દ્રવ્યોનાં સંખ્યાત ભાગ નથી, અસંખ્યાત ભાગ નથી અને સંખ્યાત ભાગો રુપ પણ નથી, પરંતુ નિશ્ચિત રુપમાં અસંખ્યાત ભાગો રુપ છે.

૫. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અનાનુપૂર્વી દ્રવ્ય બાકીનાં દ્રવ્યોના કેટલા ભાગ છે ?

શું સંખ્યાત ભાગ છે ? અસંખ્યાત ભાગ છે ? સંખ્યાત ભાગો રુપ છે ? અસંખ્યાત ભાગો રુપ છે ?

૩. અનાનુપૂર્વીદ્રવ્ય બાકીનાં દ્રવ્યોમાં સંખ્યાતભાગ નથી. અસંખ્યાત ભાગ છે, સંખ્યાત ભાગો રુપ નથી અને અસંખ્યાત ભાગો રુપ પણ નથી.

આ પ્રમાણે અવક્તવ્ય દ્રવ્યોનું વર્ણન પણ સમજવું જોઈએ.

૫. ૮. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય કયા ભાવમાં વિદ્યમાન થાય છે ?

શું ઔદયિક ભાવમાં, ઔપશમિક ભાવમાં, ક્ષાયિક ભાવમાં, ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં, પારિણામિક ભાવમાં અથવા સાન્નિપાતિક ભાવમાં વિદ્યમાન છે ?

૩. સમસ્ત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય સાદિ પારિણામિક ભાવમાં થાય છે.

अनानुपूर्वी द्रव्यो अने अवक्तव्य द्रव्योनां माटे પણ આ પ્રમાણે વર્ણન કરવું જોઈએ.

૫. ૯. ભંતે ! નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી-દ્રવ્ય, અનાનુપૂર્વીદ્રવ્ય અને અવક્તવ્ય દ્રવ્ય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ, પ્રદેશની અપેક્ષાએ અને દ્રવ્ય પ્રદેશની અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્-વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્રવ્યની અપેક્ષાએ . નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અવક્તવ્યદ્રવ્ય બધાથી અલ્પ છે,

(તેનાથી) અનાનુપૂર્વીદ્રવ્ય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે.

(તેનાથી) આનુપૂર્વીદ્રવ્ય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણ છે.

પણસટ્ઠયાણ ળેગમ-વવહારાણં -
સવ્વત્થોવાઈ અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈ અપણસટ્ઠયાણ,
અવત્તલ્લયદલ્લાઈ પણસટ્ઠયાણ વિસેસાહિયાઈ,
આણુપુલ્લીદલ્લાઈ પણસટ્ઠયાણ અણંતગુણાઈ ।

દલ્લટ્ઠ-પણસટ્ઠયાણ સવ્વત્થોવાઈ ળેગમ-વવહારાણં-
અવત્તલ્લયદલ્લાઈ દલ્લટ્ઠયાણ,

અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈ દલ્લટ્ઠયાણ અપણસટ્ઠયાણ
વિસેસાહિયાઈ,

અવત્તલ્લયદલ્લાઈ પણસટ્ઠયાણ વિસેસાહિયાઈ,

આણુપુલ્લીદલ્લાઈ દલ્લટ્ઠયાણ અસંલ્લેજ્જગુણાઈ,

તાઈ ચેવ પણસટ્ઠયાણ અણંતગુણાઈ ।

સે તં અણુગમે ।

સે તં ળેગમ-વવહારાણં અણોવણિહિયા દલ્લાણુપુલ્લી ।

- અણુ. મુ. ૧૧૦-૧૧૪

૧૫૨. મંગહણય સમ્મય અણોવણિહિયા આણુપુલ્લી-

પ. મે કિં તં મંગહમ્મ અણોવણિહિયા દલ્લાણુપુલ્લી ?

લ. મંગહમ્મ અણોવણિહિયા દલ્લાણુપુલ્લી પંચલ્લિહા
પણ્ણના, તં જહ્હા-

૧. અટ્ઠપયપરૂવણયા,

૨. ભંગસમુલ્લિકત્તણયા,

૩. ભંગોવલ્લસણયા,

૪. સમોયારે,

૫. અણુગમે ।

પ. ૧. મે કિં તં મંગહમ્મ અટ્ઠપયપરૂવણયા ?

લ. મંગહમ્મ અટ્ઠપયપરૂવણયા -તિપણ્ણમિયા આણુપુલ્લી,
ચલ્લપણ્ણમિયા આણુપુલ્લી -જાલ- દસપણ્ણમિયા
આણુપુલ્લી, મંલ્લેજ્જપણ્ણમિયા આણુપુલ્લી,
અમંલ્લેજ્જપણ્ણમિયા આણુપુલ્લી, અણંતપણ્ણમિયા
આણુપુલ્લી, પરમાણુપોગલા અણાણુપુલ્લી,
દુપણ્ણમિયા અલ્લલ્લાણ્ણ ।

પ્રદેશની અપેલાએ : નેગમ-વવહારનય સમ્મત
અનાનુપૂર્વીદ્રવ્ય અપ્રદેશી હોવાથી બધાથી અલ્પ છે,
(તેનાથી) પ્રદેશોની અપેલાએ અલ્લલ્લાણ્ણ દ્રવ્ય
વિશેષાધિક છે,

(તેનાથી) આનુપૂર્વીદ્રવ્ય પ્રદેશોની અપેલાએ
અનન્તગુણા છે,

દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેલાએ : નેગમ-વવહારનય
સમ્મત અલ્લલ્લાણ્ણદ્રવ્ય દ્રવ્યની અપેલાએ બધાથી
અલ્પ છે,

(તેનાથી) દ્રવ્ય અને અપ્રદેશની અપેલાએ
અનાનુપૂર્વીદ્રવ્ય વિશેષાધિક છે,

(તેનાથી) પ્રદેશની અપેલાએ અલ્લલ્લાણ્ણદ્રવ્ય
વિશેષાધિક છે,

(તેનાથી) આનુપૂર્વીદ્રવ્ય દ્રવ્યની અપેલાએ
અસંપ્પ્યાતગુણા છે,

અને તેજ પ્રદેશની અપેલાએ અનન્તગુણા છે.

આ અનુગમનું સ્વરૂપ છે.

આ નેગમ-વવહારનય સમ્મત અનોપનિધિની
દ્રવ્યાનુપૂર્વીનું વર્ણન થયું.

૧૫૨. સંલ્લહનયસમ્મત અનોપનિધિની આનુપૂર્વી :

પ્ર. સંલ્લહનય સમ્મત અનોપનિધિની દ્રવ્યાનુપૂર્વી
શું છે ?

લ. સંલ્લહનય સમ્મત અનોપનિધિની દ્રવ્યાનુપૂર્વી
પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. અર્થપદ પ્રરૂપણતા (પદાર્થોનું વર્ણન),

૨. ભંગ સમુલ્લકીર્તનતા (ભંગોનું ઉચ્ચારણ),

૩. ભંગોપદર્શનતા (ભંગોની સ્થાપના),

૪. સમવતાર (સમાવેશ),

૫. અનુગમ (વ્યાખ્યા).

પ્ર. ૧. સંલ્લહનય સમ્મત અર્થપદ પ્રરૂપણતા શું છે ?

લ. સંલ્લહનય સમ્મત અર્થપદ પ્રરૂપણતાનું સ્વરૂપ
આ પ્રમાણે છે : ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી છે.
ચતુષ્પ્રદેશી સ્કંધ આનુપૂર્વી છે -યાવત્-
દસપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી છે, સંપ્પ્યાત પ્રદેશિક
સ્કંધ આનુપૂર્વી છે, અસંપ્પ્યાત- પ્રદેશિક સ્કંધ
આનુપૂર્વી છે, અનન્ત પ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી
છે, પરમાણુ પુદ્ગલ અનાનુપૂર્વી છે અને
દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અલ્લલ્લાણ્ણ છે.

સે તં સંગહસ્સ અટ્ઠપયપરૂવણયા ।

- પ. ય્યાએ ણં સંગહસ્સ અટ્ઠપયપરૂવણયાએ કિં પઓયણં ?
૩. ય્યાએ ણં સંગહસ્સ અટ્ઠપયપરૂવણયાએ સંગહસ્સ ભંગસમુક્કિત્તણયા કીરદ્ડ ।
- પ. ૨. સે કિં તં સંગહસ્સ ભંગસમુક્કિત્તણયા ?
૩. સંગહસ્સ ભંગ સમુક્કિત્તણયા -
૧. અત્થિ આણુપુલ્લી,
 ૨. અત્થિ અણાણુપુલ્લી,
 ૩. અત્થિ અવત્તલ્લવ્વએ,
 ૪. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અણાણુપુલ્લી ય,
 ૫. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અવત્તલ્લવ્વએ ય,
 ૬. અહવા અત્થિ અણાણુપુલ્લી ય અવત્તલ્લવ્વએ ય,
 ૭. અહવા અત્થિ આણુપુલ્લી ય અણાણુપુલ્લી ય અવત્તલ્લવ્વએ ય ।

એવં એ સત્ત ભંગા ।

સે તં સંગહસ્સ ભંગસમુક્કિત્તણયા ।

- પ. ય્યાએ ણં સંગહસ્સ ભંગસમુક્કિત્તણયાએ કિં પઓયણં ?
૩. ય્યાએ ણં સંગહસ્સ ભંગસમુક્કિત્તણયાએ સંગહસ્સ ભંગોવદંસણયા કજ્જદ્ડ ।
- પ. ૩. સે કિં તં સંગહસ્સ ભંગોવદંસણયા ?
૩. સંગહસ્સ ભંગોવદંસણયા-
૧. તિપ્પએસિયા આણુપુલ્લી,
 ૨. પરમાણુપોગ્ગલા અણાણુપુલ્લી,
 ૩. દુપ્પએસિયા અવત્તલ્લવ્વએ,
 ૪. અહવા તિપ્પએસિયા ય પરમાણુપોગ્ગલા ય આણુપુલ્લી ય અણાણુપુલ્લી ય,
 ૫. અહવા તિપ્પએસિયા ય દુપ્પએસિયા ય આણુપુલ્લી ય અવત્તલ્લવ્વએ ય,
 ૬. અહવા પરમાણુપોગ્ગલા ય દુપ્પએસિયા ય અણાણુપુલ્લી ય અવત્તલ્લવ્વએ ય,
 ૭. અહવા તિપ્પએસિયા ય પરમાણુપોગ્ગલા ય દુપ્પએસિયા ય આણુપુલ્લી ય, અણાણુપુલ્લી ય અવત્તલ્લવ્વએ ય ।

આ સંબ્રહનય સમ્મત અર્થપદ પરુપણતા છે.

- પ્ર. સંબ્રહનયસમ્મત અર્થપદ પરુપણતાનું શું પ્રયોજન છે ?
૩. સંબ્રહનયસમ્મત આ અર્થપદ પરુપણતા દ્વારા સંબ્રહનય-સમ્મત ભંગોનો નિર્દેશ કરાય છે.
- પ્ર. ૨. સંબ્રહનયસમ્મત ભંગોનો નિર્દેશ કયા પ્રકારનો છે ?
૩. સંબ્રહનય સમ્મત ભંગોનો નિર્દેશ આ પ્રમાણે છે :
૧. આનુપૂર્વી છે,
 ૨. અનાનુપૂર્વી છે,
 ૩. અવક્તવ્ય છે,
 ૪. અથવા આનુપૂર્વી અને અનાનુપૂર્વી છે,
 ૫. અથવા આનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય છે,
 ૬. અથવા અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય છે,
 ૭. અથવા આનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય છે.

આ પ્રમાણે એ સાત ભંગ થાય છે.

આ સંબ્રહનય સમ્મત ભંગસમુત્કીર્તનતા છે.

- પ્ર. આ સંબ્રહનયસમ્મત ભંગ સમુત્કીર્તનતાનું શું પ્રયોજન છે ?
૩. આ સંબ્રહનય સમ્મત ભંગ સમુત્કીર્તનતાનાં દ્વારા ભંગોપદર્શન કરાય છે.
- પ્ર. ૩. સંબ્રહનયસમ્મત ભંગોપદર્શનતા શું છે ?
૩. સંબ્રહનય સમ્મત ભંગોપદર્શનતા આ પ્રમાણે છે -
૧. ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી છે,
 ૨. પરમાણુપુદ્ગલ અનાનુપૂર્વી છે,
 ૩. દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અવક્તવ્ય છે,
 ૪. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને પરમાણુપુદ્ગલ આનુપૂર્વી અને અનાનુપૂર્વી છે.
 ૫. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય રુપ છે,
 ૬. અથવા પરમાણુપુદ્ગલ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય રુપ છે,
 ૭. અથવા ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ પરમાણુપુદ્ગલ અને દ્વિપ્રદેશિક સ્કંધ આનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય રુપ છે.

સે તં સંગહસ્સ ભંગોવદંસણયા ।

પ. ૪. સે કિં તં સમોયારે ?

સમોયારે સંગહસ્સ આણુપુલ્લીદલ્લાઈ કહિં સમોયરંતિ ?

કિં આણુપુલ્લીદલ્લાઈ સમોયરંતિ ?

અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈ સમોયરંતિ ?

અવત્તલ્લાયદલ્લાઈ સમોયરંતિ ?

૩. સંગહસ્સ આણુપુલ્લીદલ્લાઈ આણુપુલ્લીદલ્લાઈ સમોયરંતિ,

નો અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈ સમોયરંતિ,

નો અવત્તલ્લાયદલ્લાઈ સમોયરંતિ ।

એવં દોણિ વિ સટ્ઠાણે સટ્ઠાણે સમોયરંતિ ।

સે તં સમોયારે । - અણુ. સુ. ૧૧૫-૧૨૧

૧૫૩. સંગહણયસમ્મય અણુગમસ્સ ભેયાણં વત્તલ્લાયા-

પ. ૫. સે કિં તં અણુગમે ?

૩. અણુગમે અટ્ઠવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સંતપયપરુવણયા ૨. દલ્લાપમાણં ૩. ચ ચેત્તં

૪. ફુમણા ય । ૫. કાલો ૬. ય અંતરં ૭. ભાગ

૮. ભાવ ।

અપ્પાલ્લાહું નત્થિ ।

પ. ૧. સંગહસ્સ આણુપુલ્લીદલ્લાઈ કિં અત્થિ ણત્થિ ?

૩. ણિયમા અત્થિ ।

એવં દોણિ વિ ।

પ. ૨. સંગહસ્સ આણુપુલ્લીદલ્લાઈ કિં સંખેજ્જાઈ, અસંખેજ્જાઈ, અણંતાઈ ?

૩. નો સંખેજ્જાઈ, નો અસંખેજ્જાઈ, નો અણંતાઈ,

ણિયમા એગો રાસી ।

એવં દોણિ વિ ।^૧ - અણુ. સુ. ૧૨૨-૧૨૪

આ સંગ્રહનયસમ્મત ભંગોપદર્શનતા છે.

પ્ર. ૪. સમવતાર શું છે ?

સમવતાર સંગ્રહનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય શે માં સમાવિષ્ટ થાય છે ?

શું આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?

અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?

અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે ?

૩. સંગ્રહનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્ય આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થાય છે,

અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થતાં નથી.

અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં પણ સમાવિષ્ટ થતાં નથી.

આ પ્રમાણે બંને (અનાનુપૂર્વી દ્રવ્ય અને અવક્તવ્ય દ્રવ્ય) પણ સ્વસ્થાનમાં જ સમવતરિત થાય છે.

આ સમવતાર છે.

૧૫૩. સંગ્રહનય સમ્મત અણુગમનાં ભેદોની વક્તવ્યતા :

પ્ર. ૫. સંગ્રહનયસમ્મત અણુગમ શું છે અર્થાત્ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. સંગ્રહનય સમ્મત અણુગમ આઠ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સત્પદ પ્રરુપણતા, ૨. દ્રવ્ય પ્રમાણ, ૩. ક્ષેત્ર,

૪. સ્પર્શના, ૫. કાળ, ૬. અંતર, ૭. ભાગ,

૮. ભાવ.

આમાં અલ્પબહુત્વ નથી.

પ્ર. ૧. સંગ્રહનય સમ્મત આનુપૂર્વીદ્રવ્ય છે અથવા નથી ?

૩. નિશ્ચિત રુપથી છે.

આ પ્રમાણે બંને (અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય દ્રવ્યોનાં માટે પણ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ૨. સંગ્રહનય સમ્મત આનુપૂર્વીદ્રવ્ય સંખ્યાત છે, અસંખ્યાત છે કે અનન્ત છે ?

૩. સંગ્રહનય સમ્મત આનુપૂર્વીદ્રવ્ય સંખ્યાત નથી. અસંખ્યાત નથી અને અનન્ત પણ નથી.

પરંતુ નિશ્ચિત રુપથી એક રાશિ છે.

આ પ્રમાણે બંને દ્રવ્ય પણ છે.

૧. (૩-૪) ક્ષેત્ર અને સ્પર્શના (સુ. ૧૨૫-૧૨૬)નું વર્ણન ગણિતાનુયોગ પૃ. ૩૨-૩૩ પર જોવું.

પ. ૫. મંગહસ્મ આણુપુલ્વીદલ્વાઈ કાલઓ કેવચિરં દ્વોતિ ?

૩. મલ્લલ્લા ।

ઁવં દોણિ વિ ।

પ. ૬. મંગહસ્મ આણુપુલ્વીદલ્વાઈ કાલઓ કેવચિરં અંતરં હોઢ ?

૩. નત્થિ અંતરં ।

ઁવં દોણિ વિ ।

પ. ૭. મંગહસ્મ આણુપુલ્વીદલ્વાઈ સેસદલ્વાઈ કઢભાગે હોજ્જા ?

કિં મંલ્લેજ્જઢભાગે હોજ્જા ? અમંલ્લેજ્જઢભાગે હોજ્જા ? મંલ્લેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા, અમંલ્લેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા ?

૩. મંગહસ્મ આણુપુલ્વીદલ્વાઈ સેસદલ્વાઈ-
નો મંલ્લેજ્જઢભાગે હોજ્જા, નો અમંલ્લેજ્જઢભાગે હોજ્જા,
નો મંલ્લેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા, નો અમંલ્લેજ્જેસુ ભાગેસુ
હોજ્જા,
ણિયમા તિભાગે હોજ્જા ।

ઁવં દોણિ વિ ।

પ. ૮. મંગહસ્મ આણુપુલ્વીદલ્વાઈ કયરમ્મિ ભાવે હોજ્જા ?

૩. આણુપુલ્વીદલ્વાઈ ણિયમા સ્સાહપારિણામિઁ ભાવે હોજ્જા ।

ઁવં દોણિ વિ ।

૧. અપ્પાલ્લહુ નત્થિ ।

સે તં અણુગમે ।

સે તં મંગહસ્મ અણોવણિહિયા દલ્લાણુપુલ્વી ।

સે તં અણોવણિહિયા દલ્લાણુપુલ્વી ।

- અણુ. સુ. ૧૨૭-૧૩૦

૧૫૪. ઓવણિહિયા દલ્લાણુપુલ્વી-

પ. સે કિં તં ઓવણિહિયા દલ્લાણુપુલ્વી ?

૩. ઓવણિહિયા દલ્લાણુપુલ્વી તિવિહા પણ્ણત્તા, તંજહા-

૧. પુલ્લાણુપુલ્વી, ૨. પલ્લાણુપુલ્વી, ૩. અણાણુપુલ્વી

સુ ।

પ્ર. ૫. સંલ્લહનયસમ્મત આણુપુલ્વીદલ્વાઈ કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?

૩. (આણુપુલ્વીદલ્વાઈ આણુપુલ્વી રૂપમાં) સર્વકાળ રહે છે.
આ પ્રમાણે બંને દલ્વાઈ છે.

પ્ર. ૬. સંલ્લહનયસમ્મત આણુપુલ્વીદલ્વાઈ આણુપુલ્વી કાળની અપેક્ષાથી કેટલું અંતર છે ?

૩. (આણુપુલ્વી દલ્વાઈ આણુપુલ્વી અપેક્ષાથી) અંતર નથી.
આ પ્રમાણે બંને દલ્વાઈ છે.

પ્ર. ૭. સંલ્લહનયસમ્મત આણુપુલ્વીદલ્વાઈ આકીનાં દલ્વાઈનાં કેટલા ભાગ પ્રમાણ છે ?

શું સંખ્યાત ભાગ છે ? અસંખ્યાતભાગ છે ? સંખ્યાત ભાગો રૂપ છે કે અસંખ્યાત ભાગો રૂપ છે ?

૩. સંલ્લહનયસમ્મત આણુપુલ્વીદલ્વાઈ આકીનાં દલ્વાઈનાં સંખ્યાતમાં ભાગ નથી, અસંખ્યાતમાં ભાગ નથી, અનેક સંખ્યાત ભાગો રૂપ નથી, અનેક અસંખ્યાત ભાગો રૂપ નથી,

પરંતુ નિશ્ચિત રૂપથી ત્રીજા ભાગ રૂપ છે.

આ પ્રમાણે બંને દલ્વાઈ પણ છે.

પ્ર. ૮. સંલ્લહનયસમ્મત આણુપુલ્વીદલ્વાઈ કયા ભાવમાં થાય છે ?

૩. આણુપુલ્વીદલ્વાઈ નિયમથી સાહિ પારિણામિક ભાવમાં થાય છે.

આ પ્રમાણે આકીનાં બંને દલ્વાઈ પણ છે.

૯. (રાશિગત દલ્વાઈમાં) અલ્પબહુત્વ નથી.

આ અનુગમ છે.

આ સંલ્લહનય સમ્મત અનોપનિધિની દલ્વાઈ આણુપુલ્વી છે.

આ અનોપનિધિની દલ્વાઈ આણુપુલ્વી છે.

૧૫૪. ઓપનિધિની દલ્વાઈ આણુપુલ્વી :

પ્ર. ઓપનિધિની દલ્વાઈ આણુપુલ્વી શું છે ?

૩. ઓપનિધિની દલ્વાઈ આણુપુલ્વી ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. પૂર્વાણુપુલ્વી (અનુક્રમ), ૨. પશ્ચાણુપુલ્વી (વિપરીતક્રમ), ૩. અનાણુપુલ્વી (વ્યુત્ક્રમ).

- પ. ૧. મે કિં તં પૃચ્છાણુપુચ્ચી ?
 ડ. પુચ્છાણુપુચ્ચી- ૧. ધમ્મત્થિકાણ, ૨. અધમ્મત્થિકાણ,
 ૩. આગામત્થિકાણ, ૪. જીવત્થિકાણ,
 ૫. પોગલત્થિકાણ, ૬. અદ્દાસમણ.

મે તં પુચ્છાણુપુચ્ચી ।

- પ. ૨. મે કિં તં પચ્છાણુપુચ્ચી ?
 ડ. પચ્છાણુપુચ્ચી- ૧. અદ્દાસમણ, ૨. પોગલત્થિકાણ,
 ૩. જીવત્થિકાણ, ૪. આગામત્થિકાણ,
 ૫. અધમ્મત્થિકાણ, ૬. ધમ્મત્થિકાણ ।

મે તં પચ્છાણુપુચ્ચી ।

- પ. ૩. મે કિં તં અણાણુપુચ્ચી ?
 ડ. અણાણુપુચ્ચી-ણ્યાણ ચેવ ણ્યાદિયાણ ણમુત્તરિયાણ
 છગ્ગચ્છગયાણ સેઠ્ઠીણ અણમણ્ણભ્મામો દુરુવૂણો ।

મે તં અણાણુપુચ્ચી ।

અહવા ઓવણિહિયા દવ્વાણુપુચ્ચી તિવિહા પણ્ણત્તા,
 તં જહા-

૧. પુચ્છાણુપુચ્ચી, ૨. પચ્છાણુપુચ્ચી, ૩. અણાણુપુચ્ચી ।

- પ. ૧. મે કિં તં પૃચ્છાણુપુચ્ચી ?
 ડ. પુચ્છાણુપુચ્ચી- પરમાણુપોગ્ગલે, દુપણ્ણિણ, તિપણ્ણિણ,
 -જાવ- દમપણ્ણિણ -જાવ- મંચ્ચેજ્જપણ્ણિણ,
 અમંચ્ચેજ્જપણ્ણિણ, અણંતપણ્ણિણ ।

મે તં પુચ્છાણુપુચ્ચી ।

- પ. ૨. મે કિં તં પચ્છાણુપુચ્ચી ?
 ડ. પચ્છાણુપુચ્ચી-અણંતપણ્ણિણ અમંચ્ચેજ્જપણ્ણિણ
 મંચ્ચેજ્જપણ્ણિણ -જાવ- દમપણ્ણિણ -જાવ-
 તિપણ્ણિણ દુપણ્ણિણ પરમાણુપોગ્ગલે ।

મે તં પચ્છાણુપુચ્ચી ।

- પ. ૩. મે કિં તં અણાણુપુચ્ચી ?

- પ્ર. ૧. પૂર્વાનુપૂર્વી શું છે ?
 ડ. પૂર્વાનુપૂર્વી- ૧. ધર્માસ્તિકાય, ૨. અધર્માસ્તિકાય,
 ૪. આકાશાસ્તિકાય, ૪. જીવાસ્તિકાય,
 ૫. પુદ્ગલાસ્તિકાય, ૬. અદ્દાકાળ.

આ પ્રમાણે (અનુક્રમથી નિક્ષેપ કરવો) પૂર્વાનુપૂર્વી છે.

- પ્ર. ૨. પશ્યાનુપૂર્વી શું છે ?
 ડ. પશ્યાનુપૂર્વી- ૧. અદ્દાસમય, ૨. પુદ્ગલાસ્તિકાય,
 ૩. જીવાસ્તિકાય, ૪. આકાશાસ્તિકાય,
 ૫. અધર્માસ્તિકાય, ૬. ધર્માસ્તિકાય.

આ પ્રમાણે (વિલોમ ક્રમથી નિક્ષેપણ કરવું) પશ્યાનુપૂર્વી છે.

- પ્ર. ૩. અનાનુપૂર્વી શું છે ?
 ડ. અનાનુપૂર્વીનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે : એકથી પ્રારંભ
 કરી એક-એકની વૃદ્ધિ કરવાથી છ મુધી સ્થાપિત
 શ્રેણીનાં અંકોને પરસ્પર ગુણાકાર કરીને જે રાશિ
 આવે, તેમાંથી આદિ અને અંતનાં બે રૂપોને
 ઓછા કરવાથી અનાનુપૂર્વી થઈ જાય છે.

આ અનાનુપૂર્વી છે.

અથવા ઔપનિધિની દ્રવ્યાનુપૂર્વી ત્રણ પ્રકારની
 કહી છે, જેમકે -

૧. પૂર્વાનુપૂર્વી, ૨. પશ્યાનુપૂર્વી, ૩. અનાનુપૂર્વી.

- પ્ર. ૧. પૂર્વાનુપૂર્વી શું છે ?
 ડ. પૂર્વાનુપૂર્વીનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે : પરમાણુ
 પુદ્ગલ, દિપ્રદેશિક સ્કંધ, ત્રિપ્રદેશિક સ્કંધ -યાવત્-
 દસપ્રદેશિક સ્કંધ -યાવત્- સંખ્યાતપ્રદેશિક સ્કંધ.
 અસંખ્યાત પ્રદેશિક સ્કંધ, અનન્તપ્રદેશિક સ્કંધ.

આ પૂર્વાનુપૂર્વી છે.

- પ્ર. ૨. પશ્યાનુપૂર્વી શું છે ?
 ડ. પશ્યાનુપૂર્વીનું સ્વરૂપ આ છે : અનન્તપ્રદેશિક
 સ્કંધ, અસંખ્યાતપ્રદેશિક સ્કંધ, સંખ્યાત પ્રદેશિક
 સ્કંધ -યાવત્- દસપ્રદેશિક સ્કંધ -યાવત્- ત્રિપ્રદેશિક
 સ્કંધ, દિપ્રદેશિક સ્કંધ, પરમાણુ પુદ્ગલ.

આ પશ્યાનુપૂર્વી છે.

- પ્ર. ૩. અનાનુપૂર્વી શું છે ?

૩. અણુપુલ્કી- યાએ ચેવ યગાઙ્યાએ યુત્તરિયાએ અણંતગચ્છગયાએ મેઢીએ અન્નમન્નબ્ભાસો દુરૂવૃણો ।

સે તં અણુપુલ્કી । સે તં ઓવણિહિયા દ્વાણુપુલ્કી ।
સે તં જાણગ-સરીર ભવિય સરીર વડરિત્તા
દ્વાણુપુલ્કી ।

સે તં નો આગમઓ દ્વાણુપુલ્કી । સે તં દ્વાણુપુલ્કી ।
- અણુ. સુ. ૧૩૧-૧૩૮

૧૫૫. યેત્તાણુપુલ્કી-

પ. ૪. સે કિં તં યેત્તાણુપુલ્કી ?
૩. યેત્તાણુપુલ્કી દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ઓવણિહિયા ય, ૨. અણોવણિહિયા ય ।

તત્થ ણં જા મા ઓવણિહિયા સા ઠપ્પા ।

તત્થ ણં જા મા અણોવણિહિયા સા દુવિહા પળ્ણત્તા,
તં જહા-

૧. ણેગમ-વવહારાણં, ૨. સંગહસ્સ ય ।

- અણુ. સુ. ૧૩૯-૧૪૧

૧૫૬. ણેગમ-વવહારણયસમ્મય અણોવણિહિયા યેત્તાણુપુલ્કી-

પ. સે કિં તં ણેગમ-વવહારાણં અણોવણિહિયા
યેત્તાણુપુલ્કી ?
૩. ણેગમ-વવહારાણં અણોવણિહિયા યેત્તાણુપુલ્કી
પંચવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. અટ્ઠપયપરૂવણયા, ૨. ભંગસમુક્કિત્તણયા,
૩. ભંગોવદંસણયા, ૪. સમોયારે, ૫. અણુગમે ।
પ. ૧. સે કિં તં ણેગમ- વવહારાણં અટ્ઠપયપરૂવણયા ?

૩. ણેગમ-વવહારાણં અટ્ઠપયપરૂવણયા-તિપણેસોગાઢે
આણુપુલ્કી -જાવ- દસપણેસોગાઢે આણુપુલ્કી.
મંચેજ્જપણેસોગાઢે આણુપુલ્કી, અસંચેજ્જપણેસોગાઢે
આણુપુલ્કી.

૩. અનાનુપૂર્વીનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે : એકથી
પ્રારંભ કરી એક-એકની વૃદ્ધિ કરીને અનન્ત
પ્રદેશિક સ્કંધ સુધીની શ્રેણીને પરસ્પર ગુણાકાર
કરીને તેમાંથી આદિ અને અંત રુપ બે ભંગોને
ઓછા કરવાથી પ્રાપ્ત રાશિ અનાનુપૂર્વી
કહેવાય છે.

આ અનાનુપૂર્વી છે. આ ઔપનિધિની દ્રવ્યાનુપૂર્વી
છે. આ જ્ઞાયકશરીર-ભવ્યશરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યાનું
પૂર્વી છે.

આ નો આગમ દ્રવ્યાનુપૂર્વી છે. આ દ્રવ્યાનુપૂર્વીનું
વર્ણન પૂર્ણ થયું.

૧૫૫. ક્ષેત્રાનુપૂર્વી :

પ્ર. ૪. ક્ષેત્રાનુપૂર્વી શું છે ?
૩. ક્ષેત્રાનુપૂર્વી બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. ઔપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી, ૨. અનૌપનિધિની
ક્ષેત્રાનુપૂર્વી.

આ બે ભેદોમાંથી ઔપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી
સ્થાયી છે.

અનૌપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી બે પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -

૧. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત, ૨. સંગ્રહનય
સમ્મત.

૧૫૬. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અનૌપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી :

પ્ર. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત અનૌપનિધિની
ક્ષેત્રાનુપૂર્વી શું છે ?
૩. નેગમ- વ્યવહારનય સમ્મત અનૌપનિધિની
ક્ષેત્રાનુપૂર્વી પાંચ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. અર્થપદ પ્રરુપણતા, ૨. ભંગસમુક્કીર્તનતા,
૩. ભંગોપદર્શનતા, ૪. સમવતાર, ૫. અનુગમ.

પ્ર. ૧. નેગમ-વ્યવહારનયસમ્મત અર્થપદ પ્રરુપણતા
શું છે ?

૩. નેગમ-વ્યવહારનયસમ્મત અર્થપદ પ્રરુપણતાનું
સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે : ત્રણ પ્રદેશાવગાઢ દ્રવ્ય
સ્કંધ આનુપૂર્વી છે -યાવત્- દસ પ્રદેશાવગાઢ
દ્રવ્ય સ્કંધ આનુપૂર્વી છે, સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ
દ્રવ્યસ્કંધ આનુપૂર્વી છે, અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ
દ્રવ્યસ્કંધ આનુપૂર્વી છે,

એગપ્પસોગાઢે અણાણુપુલ્લી,

દુપ્પસોગાઢે અલત્તલ્લવ્વે,

તિપ્પસોગાઢા આણુપુલ્લીઓ -જાલ- દસપ્પસોગાઢા
આણુપુલ્લીઓ, સંલ્લેજ્જપ્પસોગાઢા આણુપુલ્લીઓ,
અસંલ્લેજ્જપ્પસોગાઢા આણુપુલ્લીઓ,

એગપ્પસોગાઢા અણાણુપુલ્લીઓ,

દુપ્પસોગાઢા અલત્તલ્લવ્વેગાઈ ।

સે તં ણેગમ- લલહારાણં અટ્ઠપપ્પરૂલ્લણયા ।

પ. ઁયાએ ણં ણેગમ- લલહારાણં અટ્ઠપપ્પરૂલ્લણયાએ
કિં પ્પઓયણં ?

લ. ઁયાએ ણં ણેગમ-લલહારાણં અટ્ઠપપ્પરૂલ્લણયાએ
ણેગમ-લલહારાણં ળંગસમુલ્લિક્કલ્લણયા કીરલ્લ ।

પ. ૨. સે કિં તં ણેગમ- લલહારાણં ળંગસમુલ્લિક્કલ્લણયા ?

લ. ણેગમ-લલહારાણં ળંગસમુલ્લિક્કલ્લણયા-

૧. અલ્લિ આણુપુલ્લી, ૨. અલ્લિ અણાણુપુલ્લી,
૩. અલ્લિ અલત્તલ્લવ્વે ।

**એલ્લં દલ્લ્યાણુપુલ્લિગમેણં લ્લેલ્લાણુપુલ્લીએ લિ તે લ્લેલ્લ
લ્લલ્લિસં ળંગા ળાણિયલ્લવા ।**

સે તં ણેગમ- લલહારાણં ળંગસમુલ્લિક્કલ્લણયા ।

પ. ઁયાએ ણં ણેગમ-લલહારાણં ળંગસમુલ્લિક્કલ્લણયાએ
કિં પ્પઓયણં ?

લ. ઁયાએ ણં ણેગમ-લલહારાણં ળંગસમુલ્લિક્કલ્લણયાએ
ણેગમ-લલહારાણં ળંગોલ્લદંસણયા કલ્લજ્જલ્લ ।

પ. ૩. સે કિં તં ણેગમ-લલહારાણં ળંગોલ્લદંસણયા ?

લ. ણેગમ-લલહારાણં ળંગોલ્લદંસણયા-

આકાશનાં એક પ્રદેશમાં અલ્લગાઢ દ્રલ્લ્યઅનાનુપૂલ્લી
લ્લે.

લે આકાશપ્રદેશોમાં અલ્લગાઢ દ્રલ્લ્ય અલ્લકલ્લલ્લ્ય લ્લે.
ત્રલ્લણ આકાશપ્રદેશોમાં અલ્લગાઢ અલ્લેક દ્રલ્લ્યસ્કંધ
આનુપૂલ્લીઓ લ્લે -યાલ્લ- દસ પ્રદેશાલ્લગાઢ
દ્રલ્લ્યસ્કંધ આનુપૂલ્લીઓ લ્લે, સંલ્લ્યાત પ્રદેશાલ્લગાઢ
દ્રલ્લ્યસ્કંધ આનુપૂલ્લીઓ લ્લે, અસંલ્લ્યાત
પ્રદેશાલ્લગાઢ દ્રલ્લ્યસ્કંધ આનુપૂલ્લીઓ લ્લે,

એક પ્રદેશાલ્લગાઢ અલ્લેક પ્પરમાણુપુલ્લગલ્લ દ્રલ્લ્ય
અનાનુપૂલ્લીઓ લ્લે.

લે પ્રદેશાલ્લગાઢ અલ્લેક દ્રલ્લ્યસ્કંધ અલ્લકલ્લલ્લ્ય લ્લે.

**આ નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત અર્થપદ પ્રરૂપલ્લતાનું
સ્લ્લરૂપ લ્લે.**

પ્ર. નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત અર્થપદ પ્રરૂપલ્લતાનું
શું પ્રયોજન લ્લે ?

લ. આ નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત અર્થપદ પ્રરૂપલ્લતા
દ્લ્લારા નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનય સલ્લમ્મત લ્લંગોનું લ્લર્ણન
કરાય લ્લે.

પ્ર. ૨. નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત લ્લંગસમુલ્લકીર્તનતા
શું લ્લે ?

લ. નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત લ્લંગસમુલ્લકીર્તનતાનું
સ્લ્લરૂપ આ પ્રમાણે લ્લે :

૧. આનુપૂલ્લી લ્લે, ૨. અનાનુપૂલ્લી લ્લે,
૩. અલ્લકલ્લલ્લ્ય લ્લે.

**અલ્લીં દ્રલ્લ્યાનુપૂલ્લીની જેમ જ લ્લેત્રાનુંપૂલ્લીનાં પલ્લ
લ્લવ્લિસ (૨૬) લ્લંગ જાણલાં જોઈલ્લે.**

**આ નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનય સલ્લમ્મત લ્લંગ સમુલ્લકીર્તનતાનું
સ્લ્લરૂપ લ્લે.**

પ્ર. આ નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત લ્લંગસમુલ્લકીર્તનતાનું
શું પ્રયોજન લ્લે ?

લ. આ નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત લ્લંગસમુલ્લકીર્તનતા
દ્લ્લારા નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત લ્લંગોપદર્ણનતા
કરાય લ્લે.

પ્ર. ૩. નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત લ્લંગોપદર્ણનતા
શું લ્લે ?

લ. નેગમ-લ્લ્યલ્લહારનયસલ્લમ્મત લ્લંગોપદર્ણનતા આ
પ્રમાણે લ્લે -

તિપામ્મોગાદે આણુપુલ્લી, ઇમપામ્મોગાદે અણાણુપુલ્લી,
દુપામ્મોગાદે અવત્તવ્વાણ,

તિપામ્મોગાદાઓ આણુપુલ્લીઓ, ઇમપામ્મોગાદાઓ
અણાણુપુલ્લીઓ, દુપામ્મોગાદાઈ અવત્તવ્વાયાઈ,

અહવા તિપામ્મોગાદે ય ઇમપામ્મોગાદે ય આણુપુલ્લી
ય અણાણુપુલ્લી ય.

एवं तथा चेव द्वाणुपुल्लिगमेणं छवीसं भंगा
भाणियव्वा ।

मे तं णेगम-ववहारणं भंगोवदंसणया ।

પ. ૪. મે કિં તં સમોયારે ?

સમોયારે-નેગમ-વવહારણં આણુપુલ્લીદવ્વાઈ કહિં
સમોયરંતિ ?

કિં આણુપુલ્લીદવ્વેહિં સમોયરંતિ ?

અણાણુપુલ્લીદવ્વેહિં સમોયરંતિ ?

અવત્તવ્વયદવ્વેહિં સમોયરંતિ ?

૩. આણુપુલ્લીદવ્વાઈ આણુપુલ્લીદવ્વેહિં સમોયરંતિ,

નો અણાણુપુલ્લીદવ્વેહિં સમોયરંતિ,

નો અવત્તવ્વયદવ્વેહિં સમોયરંતિ ।

एवं तिण्णि वि सट्ठाणे समोयरंति ति भाणियव्वं ।

मे तं समोयारे ।

પ. ૫. મે કિં તં અણુગમે ?

૩. અણુગમે ણવવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સંતપયપરૂવણયા, ૨. દવ્વપમાણં, ૩. ચ ચ્ચેત્તં,
૪. ફુમણા ય । ૬. કાલ્લોય અંતરં, ૭. ભાગ, ૮. ભાવ,
૯. અપ્પાવહું ચેવ ।

પ. ૧. નેગમ-વવહારણં ચ્ચેત્તાણુપુલ્લીદવ્વાઈ કિં અત્થિ
ણત્થિ ?

૩. ણિયમા અત્થિ ।

एवं दोण्णि वि ।

ત્રણ આકાશ પ્રદેશાવગાઢ સ્કંધ આનુપૂર્વી છે,
એક આકાશ પ્રદેશાવગાઢ (પરમાણુ સંઘાત)
અનાનુપૂર્વી છે તથા બે આકાશ પ્રદેશાવગાઢ
સ્કંધ (ક્ષેત્રની અપેક્ષા) અવક્તવ્ય છે.

ત્રણ આકાશપ્રદેશાવગાઢ અનેક સ્કંધ આનુપૂર્વીઓ
છે, એક આકાશ પ્રદેશાવગાઢ અનેક પરમાણુસંઘાત
અનાનુપૂર્વીઓ છે તથા દ્વિ આકાશપ્રદેશાવગાઢ
(દ્વિપ્રદેશ સ્કંધ આદિ અનેક દ્રવ્ય સ્કંધ) અવક્તવ્ય છે.

અથવા ત્રિપ્રદેશાવગાઢ સ્કંધ અને એક પ્રદેશાવગાઢ
સ્કંધ એક આનુપૂર્વી અને એક અનાનુપૂર્વી છે.

આ પ્રમાણે દ્રવ્યાનુપૂર્વીનાં પાઠની જેમ છવીસ
(૨૬) ભંગ અહીં પણ જાણવાં જોઈએ.

આ નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત ભંગોપદર્શનતાનું
સ્વરૂપ છે.

પ્ર. ૪. સમવતાર શું છે ?

નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત આનુપૂર્વી દ્રવ્યોનો
સમાવેશ ક્યાં થાય છે ?

શું આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં,

અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં,

અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં સમાવેશ થાય છે ?

૩. આનુપૂર્વી દ્રવ્ય આનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ
થાય છે,

પરંતુ અનાનુપૂર્વી દ્રવ્યોમાં,

અવક્તવ્ય દ્રવ્યોમાં સમાવિષ્ટ થતાં નથી.

આ પ્રમાણે ત્રણેય સ્વ-સ્વ સ્થાનમાં જ સમાવિષ્ટ
થાય છે એમ કહેવું જોઈએ.

આ સમવતારનું સ્વરૂપ છે.

પ્ર. ૫. અનુગમ શું છે ?

૩. અનુગમ નવ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સત્પદપ્રરૂપણતા, ૨. દ્રવ્યપ્રમાણ, ૩. ક્ષેત્ર,
૪. સ્પર્શના, ૫. કાળ, ૬. અંતર, ૭. ભાગ,
૮. ભાવ, ૯. અલ્પબહુત્વ.

પ્ર. ૧. નેગમ-વ્યવહારનય સમ્મત ક્ષેત્રાનુપૂર્વી દ્રવ્ય
છે કે નથી ?

૩. નિયમત: છે.

આ પ્રમાણે બંને (અનાનુપૂર્વી અને અવક્તવ્ય)
દ્રવ્ય છે.

- પ. ૨. નેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાઈં કિં
સંઘેજ્જાઈં અસંઘેજ્જાઈં અણંતાઈં ?
૩. નો સંઘેજ્જાઈં, નો અણંતાઈં, ણિયમા અસંઘેજ્જાઈં ।

एवं दोष्णि वि ।

- અણુ. સુ. ૧૪૨-૧૫૧

- પ. ૫. નેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાઈં કાલઓ
કેવચિરં હોઈ ?
૩. ણમદલ્લં પહુલ્લ જહણ્ણેણં ણમં સમયં,
ઉલ્લકોસેણં અસંઘેજ્જં કાલં,
ણાણાદલ્લાઈં પહુલ્લ સલ્લલ્લા ।

एवं दोष्णि वि ।

- પ. ૬. નેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાણમંતરં
કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?
૩. તિણ્ણિ વિ ણમં દલ્લં પહુલ્લ જહણ્ણેણં ણમં સમયં,
ઉલ્લકોસેણં અસંઘેજ્જં કાલં,
ણાણાદલ્લાઈં પહુલ્લ ણત્થિ અંતરં ।
- પ. ૭. નેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાઈં સેસદલ્લાઈં
કહભાગે હોજ્જા ?
૩. તિણ્ણિ વિ જહા દલ્લાણુપુલ્લીણ ।
- પ. ૮. નેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લીદલ્લાઈં કયરમ્મ
ભાવે હોજ્જા ?
૩. તિણ્ણિ વિ ણિયમા માદિપારિણામિણ ભાવે હોજ્જા ।
- પ. ૯. ણસિ ણં ભંતે ! નેગમ-વવહારાણં આણુપુલ્લી-
દલ્લાણં અણાણુપુલ્લીદલ્લાણં અલ્લલ્લલ્લયદલ્લાણ ય
દલ્લલ્લલ્લયાણ પણ્ણમલ્લલ્લયાણ દલ્લલ્લલ્લ-પણ્ણસલ્લલ્લયાણ ય
કયરે કયરેહિતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સલ્લલ્લલ્લોવાઈં નેગમ-વવહારાણં
અલ્લલ્લલ્લયદલ્લાઈં **દલ્લલ્લલ્લયાણ**,
૨. અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈં દલ્લલ્લલ્લયાણ વિસેમાહિયાઈં,
૩. આણુપુલ્લીદલ્લાઈં દલ્લલ્લલ્લયાણ અસંઘેજ્જગુણાઈં,

- પ્ર. ૨. (નેગમ-વવહારણનયસમ્મત) આણુપૂર્વી દ્રવ્ય
શું સંખ્યાત છે, અસંખ્યાત છે કે અનન્ત છે ?
૩. (નેગમ-વવહારણનયસમ્મત) આણુપૂર્વી દ્રવ્ય ન તો
સંખ્યાત છે અને ન અનન્ત છે. પરંતુ નિયમતઃ
અસંખ્યાત છે.
**આ પ્રમાણે બંને (અનાણુપૂર્વી અને અલ્લલ્લલ્લય)
દ્રવ્ય છે.**
- પ્ર. ૫. નેગમ-વવહારણનય સમ્મત આણુપૂર્વીદ્રવ્ય
કાળની અપેક્ષાએ કેટલા સમય સુધી રહે છે ?
૩. એક દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જઘન્ય એક સમય,
ઉલ્લકૃષ્ટ અસંખ્યાત કાળ સુધી,
વિવિધ દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ સર્વકાળ રહે છે.
**આ પ્રમાણે બંને (અનાણુપૂર્વી અને અલ્લલ્લલ્લય
દ્રવ્યો) નાં માટે પણ જાણવું જોઈએ.**
- પ્ર. ૬. નેગમ-વવહારણનય સમ્મત આણુપૂર્વી દ્રવ્યોનું
અંતર કેટલા કાળનું છે ?
૩. ત્રણેયનું અંતર એક દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જઘન્ય એક
સમયનું છે અને ઉલ્લકૃષ્ટ અસંખ્યાતકાળનું છે.
અનેક દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ અંતર નથી.
- પ્ર. ૭. નેગમ-વવહારણનય સમ્મત આણુપૂર્વી દ્રવ્ય
બાકીનાં દ્રવ્યોનાં કેટલા ભાગ પ્રમાણ હોય છે ?
૩. **દ્રવ્યાણુપૂર્વીનાં સમાન જ અહીં પણ ત્રણે દ્રવ્યોનાં
માટે સમજવું જોઈએ.**
- પ્ર. ૮. નેગમ-વવહારણનયસમ્મત આણુપૂર્વીદ્રવ્ય
ક્યા ભાવમાં રહે છે ?
૩. ત્રણેય દ્રવ્ય નિયમતઃ સાદિ પારિણામિક ભાવમાં
જ રહે છે.
- પ્ર. ૯. ભંતે ! આ નેગમ-વવહારણનય સમ્મત આણુપૂર્વી
દ્રવ્યો, અનાણુપૂર્વી દ્રવ્યો અને અલ્લલ્લલ્લય દ્રવ્યોમાં
દ્રવ્યાર્થતા, પ્રદેશાર્થતા અને દ્રવ્યાર્થ-પ્રદેશાર્થતાની
અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ -ચાલત્- વિશેષાધિક
છે ?
૩. ગોતમ ! ૧. નેગમ-વવહારણનય સમ્મત અલ્લલ્લલ્લય
દ્રવ્ય, દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ બધાથી અલ્પ છે.
૨. (તેનાથી) દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ અનાણુપૂર્વી દ્રવ્ય
વિશેષાધિક છે.
૩. (તેનાથી) દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ આણુપૂર્વી દ્રવ્ય
અસંખ્યાતગુણા છે.

૪. પાસટ્થયાએ સવ્વત્થોવાઈં નેગમ-વવહારાણં
અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈં અપાસટ્થયાએ,
૫. અવત્તલ્લવ્યદલ્લાઈં પાસટ્થયાએ વિસેસાહિયાઈં,
૬. આણુપુલ્લીદલ્લાઈં પાસટ્થયાએ અસંલ્લેજ્જગુણાઈં ।
૭. દલ્લટ્થ-પાસટ્થયાએ સવ્વત્થોવાઈં નેગમ-
વવહારાણં અવત્તલ્લવ્યદલ્લાઈં દલ્લટ્થયાએ,
૮. અણાણુપુલ્લીદલ્લાઈં દલ્લટ્થયાએ અપાસટ્થયાએ
વિસેસાહિયાઈં,
૯. અવત્તલ્લવ્યદલ્લાઈં પાસટ્થયાએ વિસેસાહિયાઈં,
૧૦. આણુપુલ્લીદલ્લાઈં દલ્લટ્થયાએ અસંલ્લેજ્જગુણાઈં,
તાઈં ચેવ પાસટ્થયાએ અસંલ્લેજ્જગુણાઈં ।

સે તં અણુગમે ।

સે તં નેગમ-વવહારાણં અણોવણિહિયા લ્લેત્તાણુપુલ્લી ।

- અણુ. સુ. ૧૫૨-૧૫૮

૧૫૭. સંગહણય સમ્મય લ્લેત્તાણુપુલ્લી પહ્લ્લવણા-

- પ. સે કિં તં સંગહસ્સ અણોવણિહિયા લ્લેત્તાણુપુલ્લી ?
૩. જહેવ દલ્લાણુપુલ્લી તહેવ લ્લેત્તાણુપુલ્લી નેયલ્લા ।

સે તં સંગહસ્સ અણોવણિહિયા લ્લેત્તાણુપુલ્લી ।

સે તં અણોવણિહિયા લ્લેત્તાણુપુલ્લી ।

- પ. સે કિં તં ઓવણિહિયા લ્લેત્તાણુપુલ્લી ?
૩. ઓવણિહિયા લ્લેત્તાણુપુલ્લી તિવિહા પણ્ણત્તા, તંજહા-

૧. પુલ્લાણુપુલ્લી, ૨. પલ્લાણુપુલ્લી,

૩. અણાણુપુલ્લી^૧ । - અણુ. સુ. ૧૫૯-૧૬૦

૪. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ નેગમ-વવહારનયસમ્મત
અનાનુપૂર્વી દ્રવ્ય અપ્રદેશી હોવાથી બધાથી
અલ્પ છે.

૫. તેનાથી પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અવક્તવ્ય દ્રવ્ય
વિશેષાધિક છે.

૬. તેનાથી આનુપૂર્વી દ્રવ્ય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
અસંખ્યાતગુણા છે,

૭. દ્રવ્યો અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી નેગમ-વવહારનય
સમ્મત અવક્તવ્ય દ્રવ્ય બધાથી અલ્પ છે.

૮. (તેનાથી) દ્રવ્ય અને અપ્રદેશની અપેક્ષાએ
અનાનુપૂર્વી દ્રવ્ય વિશેષાધિક છે.

૯. (તેનાથી) અવક્તવ્ય દ્રવ્ય પ્રદેશની અપેક્ષાએ
વિશેષાધિક છે.

૧૦. (તેનાથી) આનુપૂર્વી દ્રવ્ય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
અસંખ્યાતગુણા છે અને તે જ પ્રદેશની અપેક્ષાથી
પણ અસંખ્યાતગુણા છે.

આ અનુગમ છે.

આ નેગમ-વવહારનય સમ્મત અનોપનિધિની
ક્ષેત્રાનુપૂર્વી છે,

૧૫૭. સંગ્રહનય સમ્મત ક્ષેત્રાનુપૂર્વીની પ્રરુપણા :

- પ્ર. સંગ્રહનય સમ્મત અનોપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી
શું છે ?
૩. પૂર્વોક્ત સંગ્રહનયસમ્મત અનોપનિધિની
દ્રવ્યાનુપૂર્વીની જેમ આ ક્ષેત્રાનુપૂર્વીનું પણ સ્વરુપ
જાણવું જોઈએ.

આ સંગ્રહનય સમ્મત અનોપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી
છે.

આ અનોપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી છે.

- પ્ર. ઓપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી શું છે ?
૩. ઓપનિધિની ક્ષેત્રાનુપૂર્વી ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -

૧. પૂર્વાનુપૂર્વી, ૨. પશ્ચાનુપૂર્વી, ૩. અનાનુપૂર્વી.

૧. (૪) ક્ષેત્રાનુપૂર્વી (સુ. ૧૬૧-૧૭૮)નું બાકી વર્ણન ગણિતાનુયોગ પરિશિષ્ટમાં જોવું.

(૫) કાલાનુપૂર્વી (સુ. ૧૮૦-૨૦૨)નું વર્ણન પણ તે જ પરિશિષ્ટમાં જોવું.

(૬) ઉત્કીર્તનાનુપૂર્વી (સુ. ૨૦૩)નું વર્ણન ધર્મકથાનુયોગ પરિશિષ્ટમાં જોવું.

(૭) ગણનાનુપૂર્વી (સુ. ૨૦૪)નું વર્ણન પણ ગણિતાનુયોગ પરિશિષ્ટમાં જોવું.

(૮) સંસ્થાનાનુપૂર્વી (સુ. ૨૦૫) શરીર અધ્યયનમાં જોવું.

(૯) સમાચારી આનુપૂર્વી (સુ. ૨૦૬)નું વર્ણન ચરણાનુયોગ પરિશિષ્ટમાં જોવું.

૧૦. ભાવાણુપુલ્લી-

- પ. સે કિં તં ભાવાણુપુલ્લી ?
૩. ભાવાણુપુલ્લી તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. પુલ્લાણુપુલ્લી, ૨. પચ્છાણુપુલ્લી, ૩. અણાણુપુલ્લી ।
- પ. સે કિં તં પુલ્લાણુપુલ્લી ?
૩. પુલ્લાણુપુલ્લી- ૧. ઉદદાણ, ૨. ઉવસમિણ, ૩. ખદાણ,
૪. ખઠ્ઠાવસમિણ, ૫. પારિણામિણ, ૬. સન્નિવાદાણ ।

સે તં પુલ્લાણુપુલ્લી ।

- પ. સે કિં તં પચ્છાણુપુલ્લી ?
૩. પચ્છાણુપુલ્લી-સન્નિવાદાણ -જાવ- ઉદદાણ,

સે તં પચ્છાણુપુલ્લી ।

- પ. સે કિં તં અણાણુપુલ્લી ?
૩. અણાણુપુલ્લી યયાણ ચેવ ઇગાદિયાણ ઇમુત્તરિયાણ
છગચ્છગયાણ સેઠ્ઠીણ અન્તમન્તભ્ભાસો દુરૂલ્લણો ।

સે તં અણાણુપુલ્લી ।

સે તં ભાવાણુપુલ્લી' । - અણુ. સુ. ૨૦૭

૧૫૮. ઉવક્કમ અણુઓગે નામ દુવારસ્સ ભેયણ્ણભેયા-

- પ. સે કિં તં ણામે ?
૩. ણામે દસવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. ઇગણામે, ૨. દુણામે, ૩. તિણામે, ૪. ચડણામે,
૫. પંચણામે, ૬. છણામે, ૭. સત્તણામે, ૮. અટ્ઠણામે,
૯. નવણામે, ૧૦. દસણામે ।

- પ. સે કિં તં ઇગણામે ?
૩. ઇગણામે પળ્ણત્તે,
ણામાણિ જાણિ કાણિ વિ દલ્લાણુ ગુણાણ પજ્જવાણં
ચ ।
તેસિં આગમનિહસે નામં તિ પરુવિયા સળ્ણા ॥

સે તં ઇગણામે ।

૧. ભાવાણુપુલ્લીનું બાકી વર્ણન આગળ નામ વિવક્ષામાં જોવું.

૧૦. ભાવાણુપુલ્લી :

- પ્ર. ભાવાણુપુલ્લી શું છે ?
૩. ભાવાણુપુલ્લી ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. પૂર્વાણુપુલ્લી, ૨. પશ્યાણુપુલ્લી, ૩. અનાણુપુલ્લી.
- પ્ર. પૂર્વાણુપુલ્લી શું છે ?
૩. પૂર્વાણુપુલ્લી આ પ્રમાણે છે - ૧. ઔદયિકભાવ,
૨. ઔપશમિકભાવ, ૩. ક્ષાયિકભાવ,
૪. ક્ષાયોપશમિક ભાવ, ૫. પારિણામિક ભાવ,
૬. સાન્નિપાતિકભાવ.

આ પૂર્વાણુપુલ્લી છે.

- પ્ર. પશ્યાણુપુલ્લી શું છે ?
૩. પશ્યાણુપુલ્લી આ પ્રમાણે છે - સાન્નિપાતિક-
ભાવથી લઈને ઔદયિકભાવ સુધી ભાવોનું વિપરીત
ક્રમથી વર્ણન કરવું,

આ પશ્યાણુપુલ્લી છે.

- પ્ર. અનાણુપુલ્લી શું છે ?
૩. એકથી લઈને એકોત્તર વૃદ્ધિ દ્વારા છ સુધીની
શ્રેણીમાં સ્થાપિત સંખ્યાનું પરસ્પર ગુણાકાર
કરીને પ્રાપ્ત શશિમાંથી પ્રથમ અને અંતિમ
ભંગને ઓછા કરવાથી બાકીનાં રહેલ ભંગ
અનાણુપુલ્લી છે.

આ અનાણુપુલ્લીનું સ્વરુપ છે.**આ ભાવાણુપુલ્લીનું વર્ણન છે.****૧૫૮. ઉપકમ અણુઓગમાં "નામ" દારનાં ભેદ-પ્રભેદ :**

- પ્ર. નામનું સ્વરુપ શું છે ?
૩. નામનાં દસ પ્રકાર કહ્યા છે. જેમકે -
૧. એક નામ, ૨. બે નામ, ૩. ત્રણ નામ,
૪. ચાર નામ, ૫. પાંચ નામ, ૬. છ નામ,
૭. સાત નામ, ૮. આઠ નામ, ૯. નવ નામ,
૧૦. દસ નામ.

- પ્ર. એક નામ શું છે ?
૩. એક નામનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે -
દ્રવ્યો, ગુણો અને પર્યાયોનાં જે કોઈ નામ લોકમાં
રુઢ છે, તે બધાની "નામ" એવી એ સંજ્ઞા આગમ
રુપ નિકષ (ક્સૌટી)માં કસીને કહેવામાં આવી છે.

આ એક નામ છે.

- પ. મે કિં તં દુળામે ?
 ડ. દુળામે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. ંગકલ્લરિં ય, ૨. અળેગકલ્લરિં ય ।

- પ. મે કિં તં ંગકલ્લરિં ?
 ડ. ંગકલ્લરિં અળેગવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

ઠ્ઠી : શ્રી : ધી : મ્ત્રી ।

મે તં ંગકલ્લરિં ।

- પ. મે કિં તં અળેગકલ્લરિં ?
 ડ. અળેગકલ્લરિં અળેગવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 કળ્ણા, વીળ્ણા, લતા, માલા ।

મે તં અળેગકલ્લરિં ।

અહવા દુળામે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. જીવનામે ય, ૨. અજીવનામે ય ।

- પ. મે કિં તં જીવળામે ?
 ડ. જીવળામે અળેગવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. દેવદત્તો, ૨. જળ્ણદત્તો, ૩. વિળ્ણદત્તો,
 ૫. સોમદત્તો ।

મે તં જીવનામે ।

- પ. મે કિં તં અજીવનામે ?
 ડ. અજીવનામે અળેગવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

ઘટો, પટો, કટો, રહો ।^૨

મે તં અજીવનામે । - અળ્ણ. સુ. ૨૦૫-૨૧૫

- પ. મે કિં તં તિનામે ?
 ડ. તિનામે તિવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. દલ્લળામે, ૨. ંળળામે, ૩. પજ્જવળામે ય ।^૨
 - અળ્ણ. સુ. ૨૧૭

૧૫૧. તિળામ વિવલ્લયા સદ્દાળે ઙ્ઠિઆ ઙ્ઠિલિંગ સૂઅયપલ્લવ-

તં પુળ ંામં તિવિહે,

૧. ઙ્ઠિયા ૨. પુરિમં, ૩. ંપુંસગં લેવ ।

પ્ર. ઢિનામ શું છે ?

ઉ. ઢિનામ ંે પ્રકારનાં કલ્લા છે, જેમકે -
 ૧. ંકાકલ્લરિક, ૨. અનકાકલ્લરિક.

પ્ર. ંકાકલ્લરિક ઢિનામ શું છે ?

ઉ. ંકાકલ્લરિક ઢિનામ અનક પ્રકારનાં કલ્લા છે.
 જેમકે -
 ઢ્ઠી (દેવી), શ્રી (લક્ષ્મીદેવી), ધી (બુઢ્ઢિ), સ્ત્રી
 આઢિ.

આ ંકાકલ્લરિક નામ છે.

પ્ર. અનકાકલ્લરિક ઢિનામ શું છે ?

ઉ. અનકાકલ્લરિક ઢિનામ પણ અનક પ્રકારનાં કલ્લા
 છે, જેમકે -
 કન્યા, વીળ્ણા, લતા, માળા આઢિ.

આ અનકાકલ્લરિક ઢિનામ છે.

અથવા ઢિનામ ંે પ્રકારનાં કલ્લા છે. જેમકે -
 ૧. જીવનામ, ૨. અજીવનામ.

પ્ર. જીવનામ શું છે ?

ઉ. જીવનામ અનક પ્રકારનાં કલ્લા છે. જેમકે -
 ૧. દેવદત્ત, ૨. યજ્ઞદત્ત, ૩. વિળ્ણદત્ત, ૫. સોમદત્ત
 આઢિ.

આ જીવનામ છે.

પ્ર. અજીવનામ શું છે ?

ઉ. અજીવનામ પણ અનક પ્રકારનાં કલ્લા છે,
 જેમકે -
 ઘટ, પટ, કટ, રથ ઈત્યાઢિ,

આ અજીવનામ છે.

પ્ર. તિનામ શું છે ?

ઉ. તિનામ ત્રણ પ્રકારનાં કલ્લા છે, જેમકે -
 ૧. દ્રવ્યનામ, ૨. ંુત્રનામ, ૩. પર્યાયનામ.

૧૫૫. તિનામની વિવલ્લાથી શબ્દોનાં સ્ત્રીલિંગ આઢિ સૂઅક
 પ્રત્યય :

તે તિનામનાં ફરીથી ત્રણ પ્રકાર ંે છે -

૧. સ્ત્રીનામ. ૨. પુરુષનામ, ૩. નપુંસકનામ.

૧. ઢિનામનું વિકલ્પ (સુ. ૨૧૫)નો વર્ણન દ્રવ્ય અઢ્યયનમાં જોવું.

૨. ંમના ભેદ-પ્રભેદ (સુ. ૨૧૫-૨૨૫) દ્રવ્ય, પર્યાય, પુઢ્ઢલ અઢ્યયનમાં જોવું.

एएसिं तिण्हं पि य अंतम्मि पहरुवणं वोच्छं ॥

तत्थ पुरिसस्स अंता १. आ, २. ई, ३. ऊ,
४. ओ य होंति चत्तारि ।

ते चेव इत्थियाए हवंति, ओकारपरिहीणा ॥

अं ति य इं ति य उं ति य अंता उ णपुंसगस्स बोद्धव्वा ।

एएसिं तिण्हं पि य वोच्छामि निदंसणे एत्तो ॥

आकारंतो राया, ईकारंतो गिरी य सिहरी य ।

ऊकारंतो विण्हू दुमो ओ अंताओ पुरिसाणं ॥

आकारंता माला ईकारंता सिरी य लच्छी य ।

ऊकारंता जंबू वहू य अंता उ इत्थीणं ॥

अंकारंतं धन्नं ईकारंतं नपुंसकं अच्छिं ।

ऊंकारंतं पीलुं च महुं च अंता णपुंसाणं ॥

से तं तिणामे ।

- अणु. सु. २२६

૧૬૦. ચડણામ વિવક્ષયા આગમ લોવાઈણા સદ્દ ણિપ્ફત્તિ-

પ. સે કિં તં ચડણામે ?

ઉ. ચડણામે ચડવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આગમેણં, ૨. લોવેણં,
૩. પયદ્દા, ૪. વિગારેણં ।

પ. (૧) સે કિં તં આગમેણં ?

ઉ. આગમેણં પડમાનિ પયાસિ કુણ્ડાનિ ।

સે તં આગમેણં ।

પ. (૨) સે કિં તં લોવેણં ?

ઉ. લોવેણં તે અત્ર-તેડત્ર, પટો અત્ર-પટોડત્ર, ઘટો
અત્ર-ઘટોડત્ર, રથો અત્ર-રથોડત્ર ।

સે તં લોવેણં ।

પ. (૩) સે કિં તં પગતીણં ।

ઉ. પગતીણં અગ્ની એતૌ, પટ્ટ-એમૌ, સાલે-એતે, માલે-એમે ।

આ ત્રણેય પ્રકારનાં નામોનો બોધ તેના અન્ત્યાક્ષરો દ્વારા થાય છે.

પુરુષનામોનાં અંતમાં "આ,ઈ,ઉ,ઓ" આ ચારમાંથી કોઈ એક સ્વર હોય છે તથા સ્ત્રીનામોનાં અંતમાં "ઓ"ને છોડીને બાકીનાં ત્રણ (આ,ઈ,ઉ) સ્વર હોય છે.

જે શબ્દોનાં અંતમાં અં, ઈં, ઉં સ્વર હોય, તેને નપુંસકલિંગવાળા સમજવા જોઈએ. હવે આ ત્રણેયનાં ઉદાહરણ કહે છે -

આકારાન્ત પુરુષ નામનું ઉદાહરણ "રાયા" છે. ઈકારાન્તનું "ગિરી" તથા "શિખરી" છે.

ઉકારાન્તનું "વિષ્ણુ" અને ઓકારાન્તનું દુમો. (દુમ-વૃક્ષ) છે.

સ્ત્રી નામમાં "માળા" આ પદ આકારાન્તનું, "સિરી" અને "લચ્છી" પદ ઈકારાન્તનું,

"જમ્બૂ" અને "વહૂ" ઉકારાન્ત નારી જાતિનાં ઉદાહરણ છે.

"ધન્નં" આ પ્રાકૃતપદ અંકારાન્ત નપુંસક નામનું ઉદાહરણ છે.

"અચ્છિં" આ ઈકારાન્ત નપુંસકનામનું તથા "પીલું" "મહું" (મધુ) એ ઉકારાન્ત નપુંસકનાં પદ છે.

આ ત્રિનામ છે.

૧૬૦. ચતુર્નામની વિવક્ષાથી આગમ, લોપ આદિ દ્વારા શબ્દ નિષ્પત્તિ :

પ્ર. ચતુર્નામ શું છે ?

ઉ. ચતુર્નામ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આગમનિષ્પન્ન નામ, ૨. લોપનિષ્પન્નનામ,
૩. પ્રકૃતિનિષ્પન્ન નામ, ૪. વિકાર નિષ્પન્ન નામ.

પ્ર. ૧. આગમનિષ્પન્ન નામ શું છે ?

ઉ. પદમાનિ, પયાસિ, કુંડાનિ આદિ.

આ બધા આગમનિષ્પન્ન નામ છે.

પ્ર. ૨. લોપનિષ્પન્ન નામ શું છે ?

ઉ. તે + અત્ર - તેડત્ર, પટો + અત્ર-પટોડત્ર, ઘટો + અત્ર - ઘટોડત્ર, રથો + અત્ર - રથોડત્ર.

આ લોપનિષ્પન્નનામ છે.

પ્ર. ૩. પ્રકૃતિનિષ્પન્ન નામ શું છે ?

ઉ. અગ્ની, એતૌ, પટ્ટ-એમૌ, શાલે-એતે, માલા-ઈમે આદિ.

સે તં પગતીએ ।

- પ. (૪) સે કિં તં વિકારેણ ?
 ડ. વિકારેણંદંડસ્ય અગ્રં-દણ્ડાગ્રમ્, સા આગતા સાઽઽગતા, દધિ ઈદં-દધીદમ્, નદી ઈહતે-નદીહતે, મધુ ઉદકં મધૂદકમ્, વહુ ઁહતે વહૂહતે ।

સે તં વિકારેણં ।

સે તં ચડગામે । - અણુ. સુ. ૨૨૭-૨૩૧

૧૬૧. પંચનામ વિવક્ષયા ઓવસગિયાઙ નામં-

- પ. સે કિં તં પંચનામે ?
 ડ. પંચનામે પંચવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. નામિકં, ૨. નૈપાતિકં, ૩. આક્ષાઙ્યં,
 ૪. ઓવસગિયં, ૫. મિસ્સં ય ।
 અશ્વ ઇતિ નામિકમ્, ખલ્વિતિ નૈપાતિકમ્,
 ધાવતીત્યાઙ્યાતિકમ્, પરિ-ઇત્યૌપસર્ગિકમ્, સંયત
 ઇતિ મિશ્રમ્ ।

સે તં પંચનામે - અણુ. સુ. ૨૩૨

૧૬૨. છનામ વિવક્ષયા ડદયાઙ છઙ્ઙાવાણં વિત્થરઓ પરૂવણં-

- પ. સે કિં તં છનામે ?
 ડ. છનામે છવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. ડદઙ, ૨. ડવસમિએ, ૩. ઁવઙ, ૪. ઁવઓવસમિએ,
 ૫. પારિણામિએ, ૬. સન્નિવાઙ ।
 - અણુ. સુ. ૨૩૩

૧. ડદઙ ભાવે -

- પ. સે કિં તં ડદઙ ?
 ડ. ડદઙ દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. ડદએ ય, ૨. ડદયનિષ્ફણે ય ।
 પ. સે કિં તં ડદએ ?
 ડ. ડદએ અટ્ઠ્ઠ્ઠં કમ્પગઙીણં ડદએણં, સે તં ડદનાએ ।
 પ. સે કિં તં ડદયનિષ્ફણે ?
 ડ. ડદયનિષ્ફણે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. જીવોદયનિષ્ફણે ય, ૨. અર્જીવોદયનિષ્ફણે ય ।

આ પ્રકૃતિ નિષ્પન્નનામ છે.

- પ્ર. ૪. વિકારનિષ્પન્નનામ શું છે ?
 ડ. દંડસ્ય + અગ્રં = દંડાગ્રમ્, સા + આગતા = સાઽઽગતા, દધિ + ઈદં = દધીદં, નદી + ઈહતે = નદીહતે, મધુ + ઉદકં = મધૂદકં, બહુ + ઁહતે = બહૂહતે.

આ બધા વિકારનિષ્પન્ન નામ છે.

આ ચતુર્નામ છે.

૧૬૧. પાંચ નામની વિવક્ષાથી ઔપસર્ગિકાદિ નામ :

- પ્ર. પાંચ નામ શું છે ?
 ડ. પાંચનામ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. નામિક, ૨. નૈપાતિક, ૩. આખ્યાતિક,
 ૪. ઔપસર્ગિક, ૫. મિશ્ર.
 જેમ "અશ્વ" આ નામિકનામનું, "ખલુ" આ નૈપાતિ-કનામનું, "ધાવતિ" આ આખ્યાતિક નામનું, "પરિ" આ ઔપસર્ગિક નામનું અને "સંયત" આ મિશ્રનામનું ઉદાહરણ છે.

આ પાંચનામનું સ્વરૂપ છે.

૧૬૨. છ નામની વિવક્ષાથી ઉદયાદિ છહભાવોનું વિસ્તારથી પ્રરૂપણ :

- પ્ર. છ નામ શું છે ?
 ડ. છ નામ છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. ઔદયિક, ૨. ઔપશમિક, ૩. ક્ષાયિક,
 ૪. ક્ષાયોપશમિક, ૫. પારિણામિક, ૬. સાન્નિ-
 પાતિક.

૧. ઔદયિક ભાવ :

- પ્ર. ઔદયિકભાવ શું છે ?
 ડ. ઔદયિકભાવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. ઔદયિક, ૨. ઉદયનિષ્પન્ન.
 પ્ર. ઔદયિક શું છે ?
 ડ. જ્ઞાનાવરણાદિક આઠ કર્મપ્રકૃતિઓનાં ઉદયથી થનાર ઉદય ઔદયિક ભાવ છે.
 પ્ર. ઉદયનિષ્પન્ન શું છે ?
 ડ. ઉદયનિષ્પન્ન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. જીવોદયનિષ્પન્ન, ૨. અજીવોદયનિષ્પન્ન.

૫. સે કિં તં જીવોદયનિષ્કલ્ને ?
૩. જીવોદયનિષ્કલ્ને અણેગવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
ણેરહા, તિરિક્કવજોણિ, મણુસ્સે, દેવે,
પુઢવિકાહા -જાવ- વળ્ણસ્સહાહા, તસકાહા,
કોહકસાયા -જાવ- લોહકસાયા,
હ્થીવેદા, પુરિસવેદા, ણપુંસગવેદા,
કળ્ણલેસે -જાવ- સુક્કલેસે,
મિચ્છાદિટ્ઠી, અવિર, અળ્ણાણી, આહાર, હ્હમત્થે,
સજોગી, સંસારત્થે, અસિદ્ધે ।

સે તં જીવોદયનિષ્કલ્ને ।

૫. સે કિં તં અજીવોદયનિષ્કલ્ને ?
૩. અજીવોદયનિષ્કલ્ને ચોહસવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧-૨ ઓરાલિયં વા સરીરં, ઓરાલિયસરીર
પયોગપરિણામિયં વા દલ્લં,
૩-૪ વેઝલ્લિયં વા સરીરં, વેઝલ્લિયસરીરપયોગ-
પરિણામિયં વા દલ્લં,
એવં ૫-૬. આહારગં સરીરં ૭-૮. તેયગં સરીરં
૯-૧૦. કમ્મગં સરીરં ચ ખાણિયલ્લં ।

પયોગપરિણામિએ વળ્ણે, ગંધે, રસે, ફાસે ।

**સે તં અજીવોદયનિષ્કલ્ણે, સે તં ઉદયનિષ્કલ્ણે, સે
તં ઉદા । - અણુ. સુ. ૨૩૪-૨૩૮**

૨. ઉવસમિએ ભાવે-
૫. સે કિં તં ઉવસમિએ ?
૩. ઉવસમિએ દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. ઉવસમે ય, ૨. ઉવસમનિષ્કલ્ણે ય ।
૫. સે કિં તં ઉવસમે ?
૩. ઉવસમે મોહણિજ્જસ્સ કમ્મસ્સ ઉવસમેણં, સે તં
ઉવસમે ।
૫. સે કિં તં ઉવસમનિષ્કલ્ણે ?
૩. ઉવસમનિષ્કલ્ણે અણેગવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૫. જીવોદયનિષ્કલ્ણ (ઔદયિકભાવ) શું છે ?
૩. જીવોદયનિષ્કલ્ણ અણેક પ્રકારનાં કલ્લા છે,
જેમકે -
નૈરયિક, તિર્યચયોનિક, મનુષ્ય, દેવ,
પૃથ્વીકાયિક -યાવત્- વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક,
ક્રોધકષાયી -યાવત્- લોભકષાયી,
સ્ત્રીવેદી, પુરુષવેદી, નપુંસકવેદી,
કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્લલેશી,
મિથ્યાદષ્ટી, અવિરત, અજ્ઞાની, આહારક,
છદ્મસ્થ, સયોગી, સંસારસ્થ, અસિદ્ધ.
આ જીવોદયનિષ્કલ્ણ છે.

૫. અજીવોદયનિષ્કલ્ણ (ઔદયિકભાવ) શું છે ?
૩. અજીવોદયનિષ્કલ્ણ ચૌદ પ્રકારનાં કલ્લા છે,
જેમકે -
૧-૨. ઔદારિક શરીર, ઔદારિક શરીરનાં
પ્રયોગથી પરિણામિત દ્રવ્ય,
૩-૪. વૈક્રિય શરીર, વૈક્રિય શરીરનાં પ્રયોગથી
પરિણામિત દ્રવ્ય,
આ પ્રમાણે ૫-૬. આહારક શરીર ૭-૮. તેજસ્
શરીર અને ૯-૧૦. કાર્મણશરીરનાં પણ બે-બે
વિકલ્પ જાણવા જોઈએ.
પાંચો શરીરનાં વ્યાપારથી પરિણામિત વર્ણ,
ગંધ, રસ, સ્પર્શ દ્રવ્ય.
આ અજીવોદયનિષ્કલ્ણ ઔદયિકભાવ છે. આ
ઉદયનિષ્કલ્ણ છે, આ ઔદયિકભાવોની પ્રરુ
પણા થઈ.

૨. ઔપશમિક ભાવ :
૫. ઔપશમિક ભાવ શું છે ?
૩. ઔપશમિક ભાવ બે પ્રકારનાં કલ્લા છે, જેમકે -
૧. ઉપશમ, ૨. ઉપશમનિષ્કલ્ણ.
૫. ઉપશમ શું છે ?
૩. મોહનીયકર્મનાં ઉપશમથી થનાર ભાવ - તે
ઉપશમ ઔપશમિક ભાવ છે.
૫. ઉપશમનિષ્કલ્ણ શું છે ?
૩. ઉપશમનિષ્કલ્ણ (ઔપશમિક ભાવ) અણેક
પ્રકારનાં કલ્લા છે, જેમકે -

ઉવસંતકોહે -જાવ- ઉવસંતલોભે,
 ઉવસંતપેજ્જે, ઉવસંતદોસે,
 ઉવસંત દંસણમોહણિજ્જે,
 ઉવસંતચરિત્તમોહણિજ્જે, ઉવસંતમોહણિજ્જે,
 ઉવસમિયા સમ્મત્તલહ્હી, ઉવસમિયા ચરિત્તલહ્હી
 ઉવસંતકસાયછ્હુમત્થવીયરાગે ।
 સે તં ઉવસમનિપ્પણ્ણે ।
 સે તં ઉવસમિણ્ણે । - અણુ. સુ. ૨૩૯-૨૪૧

૩. **ખહ્ણે ભાવે-**

- પ. સે કિં તં ખહ્ણે ?
 ઉ. ખહ્ણે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહ્ણા-
 ૧. ખહ્ણે ય, ૨. ખયનિપ્પણ્ણે ય ।
 પ. સે કિં તં ખહ્ણે ?
 ઉ. ખહ્ણે અટ્ઠહ્ણં કમ્મપગહ્ણીણં ખહ્ણં સે તં ખહ્ણે ।
 પ. સે કિં તં ખયનિપ્પણ્ણે ?
 ઉ. ખયનિપ્પણ્ણે અણેગવિહે પણ્ણત્તે, તં જહ્ણા-
 ઉપ્પણ્ણાણદંસણધરે-અરહ્ણા જિણે કેવલી ।
 ધ્ણીણ આભિણિબોહિયણાણાવરણે, ધ્ણીણસુયણાણાવરણે,
 ધ્ણીણઓહિણાણાવરણે, ધ્ણીણમણપજ્જવણાણાવરણે,
 ધ્ણીણકેવલણાણાવરણે, અણાવરણે, ણિરાવરણે,
 ધ્ણીણાવરણે, ણાણાવરણિજ્જકમ્મવિપ્પમુક્કે,
 કેવલદંસી સવ્વદંસી ધ્ણીણનિદ્દે ધ્ણીણનિદ્દાનિદ્દે
 ધ્ણીણપયલ્લે ધ્ણીણપયલાપયલ્લે ધ્ણીણથોણગિદ્દે
 ધ્ણીણચક્કુદંસણાવરણે, ધ્ણીણઅચક્કુદંસણાવરણે,
 ધ્ણીણઓહિદંસણાવરણે, ધ્ણીણકેવલદંસણાવરણે,
 અણાવરણે, નિરાવરણે, ધ્ણીણાવરણે
 દરિસણાવરણિજ્જકમ્મવિપ્પમુક્કે,
 ધ્ણીણસાયત્રેયણિજ્જે, ધ્ણીણઅસાયત્રેયણિજ્જે,
 અત્તેયણે નિવ્વેયણે ધ્ણીણવેયણે મુઠ્ઠામુઠ્ઠાવેયણિ-
 જ્જકમ્મવિપ્પમુક્કે.

ઉપશાંત ક્રોધ -ચાવત્- ઉપશાંત લોભ,
 ઉપશાંત રાગ, ઉપશાંત દ્વેષ,
 ઉપશાંત દર્શન મોહનીય,
 ઉપશાંત ચારિત્ર મોહનીય, ઉપશાંત મોહનીય,
 ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ લબ્ધિ, ઔપશમિક
 ચારિત્રલબ્ધિ,
 ઉપશાંત કષાય છદ્મસ્થવીતરાગ આદિ.
 આ ઉપશમનિપ્પન્ન ઔપશમિક ભાવ છે.
 આ ઔપશમિક ભાવનું સ્વરૂપ છે.

૩. **ક્ષાયિક ભાવ :**

- પ્ર. ક્ષાયિક ભાવ શું છે ?
 ઉ. ક્ષાયિકભાવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. ક્ષય, ૨. ક્ષયનિપ્પન્ન.
 પ્ર. ક્ષય (ક્ષાયિકભાવ) શું છે ?
 ઉ. આઠ કર્મપ્રકૃતિઓનાં ક્ષયથી થનાર ભાવ - તે
 ક્ષાયિક ભાવ છે.
 પ્ર. ક્ષયનિપ્પન્ન (ક્ષાયિકભાવ) શું છે ?
 ઉ. ક્ષય નિપ્પન્ન અનેક પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ઉત્પન્ન જ્ઞાન દર્શનધારક અર્હત્ જિન કેવળી,
 ક્ષીણ આભિનિબોધિક જ્ઞાનાવરણવાળા, ક્ષીણશ્રુત
 જ્ઞાનાવરણવાળા, ક્ષીણ અવધિજ્ઞાનાવરણવાળા,
 ક્ષીણમન:પર્યવજ્ઞાનાવરણવાળા, ક્ષીણકેવળ
 જ્ઞાનાવરણવાળા, અવિદ્યમાન આવરણવાળા,
 નિરાવરણવાળા,
 ક્ષીણાવરણવાળા, જ્ઞાનાવરણીય કર્મવિપ્રમુક્ત.
 કેવળદર્શી, સર્વદર્શી, ક્ષીણનિદ્રા, ક્ષીણનિદ્રા-નિદ્રા,
 ક્ષીણપ્રચલા, ક્ષીણપ્રચલાપ્રચલા, ક્ષીણસ્ત્યાનગૃહ્ણ,
 ક્ષીણ ચક્ષુદર્શનાવરણવાળા, ક્ષીણ અચક્ષુદર્શનાવ-
 રણવાળા, ક્ષીણ અવધિદર્શનાવરણવાળા, ક્ષીણકેવળ
 દર્શનાવરણવાળા,
 અનાવરણ, નિરાવરણ, ક્ષીણાવરણ,
 દર્શનાવરણીય કર્મવિપ્રમુક્ત.
 ક્ષીણસાતાવેદનીય, ક્ષીણઅસાતાવેદનીય,
 અવેદન, નિર્વેદન, ક્ષીણવેદન, શુભાશુભ-વેદનીય-
 કર્મવિપ્રમુક્ત,

ખીણકોહે -જાવ- ખીણલોભે, ખીણપેજ્જે, ખીણદોસે
ખીણદંસણમોહણિજ્જે, ખીણચરિત્તમોહણિજ્જે, અમોહે
નિમ્મોહે ખીણમોહે મોહણિજ્જકમ્મવિપ્પમુક્કે,

ખીણનેરહયાઉએ, ખીણતિરિક્ખજોણિયાઉએ,
ખીણમણુસ્સાઉએ, ખીણદેવાઉએ અણાઉએ નિરાઉએ
ખીણાઉએ આડયકમ્મવિપ્પમુક્કે,

ગઙ-જાઙ સરીરંગોવંગ વંધણ સંઘાત સંઘયણ
અણેગવોદિવિંદસંઘાયવિપ્પમુક્કે,

ખીણસુભનામે ખીણાસુભનામે અણામે નિણામે
ખીણનામે સુભાસુભનામકમ્મવિપ્પમુક્કે,

ખીણઉચ્ચાગોએ ખીણળીયાગોએ અગોએ નિગ્ગોએ
ખીણગોએ સુભાસુભગોત્તકમ્મવિપ્પમુક્કે,

ખીણદાણંતરાએ, ખીણલાભંતરાએ, ખીણભોગંતરાએ
ખીણઉવભોગંતરાએ ખીણવિરિયંતરાએ અણંતરાએ
ખિરંતરાએ ખીણંતરાએ અંતરાઈયકમ્મવિપ્પમુક્કે,

સિદ્ધે બુદ્ધે મુત્તે પરિણિવ્વુએ અંતગઙે સવ્વદુક્ખપ્પહીણે ।

સે તં સ્વયનિપ્પણ્ણે । સે તં સ્વરૂપે ।

- અણુ. સુ. ૨૪૨-૨૪૪

૪. સ્વઓવસમિએ ભાવે-

પ. સે કિં તં સ્વઓવસમિએ ?

૩. સ્વઓવસમિએ દુવિહે પન્નત્તે, તં જહા-

૧. સ્વઓવસમે ય, ૨. સ્વઓવસમનિપ્પણ્ણે ય ।

પ. સે કિં તં સ્વઓવસમે ?

૩. સ્વઓવસમે ણં ચડુણ્ણં ઘાઙકમ્માણં સ્વઓવસમેણં,
તં જહા-

૧. નાણાવરણિજ્જસ્સ, ૨. દંસણાવરણિજ્જસ્સ,

૩. મોહણિજ્જસ્સ, ૪. અંતરાઈયસ્સ ।

સે તં સ્વઓવસમે ।

પ. સે કિં તં સ્વઓવસમનિપ્પણ્ણે ?

૩. સ્વઓવસમનિપ્પણ્ણે અણેગવિહે પ્પણ્ણત્તે, તં જહા-

ક્ષીણક્રોધ -યાવત્- ક્ષીણલોભ, ક્ષીણરાગ,
ક્ષીણદ્વેષ, ક્ષીણદર્શનમોહનીય, ક્ષીણચારિત્ર-
મોહનીય, અમોહ, નિર્મોહ, ક્ષીણમોહ, મોહનીય-
કર્મવિપ્રમુક્ત,

ક્ષીણનરકાયુષ્ક, ક્ષીણતિર્યચયોનિકાયુષ્ક,
ક્ષીણમનુષ્યાયુષ્ક, ક્ષીણદેવાયુષ્ક, અનાયુષ્ક,
નિરાયુષ્ક, ક્ષીણાયુષ્ક, આયુકર્મવિપ્રમુક્ત,

ગતિ-જાતિ, શરીર-અંગોપાંગ- બંધન-સંઘાત-
સંહનન-અનેકશરીરવૃંદ સંઘાતથી વિપ્રમુક્ત,

ક્ષીણ-શુભનામ, ક્ષીણ અશુભનામ, અનામ,
નિર્નામ, ક્ષીણનામ, શુભાશુભનામકર્મવિપ્રમુક્ત,

ક્ષીણ-ઉચ્ચગોત્ર, ક્ષીણ નીચગોત્ર, અગોત્ર,
નિર્ગોત્ર, ક્ષીણગોત્ર, શુભાશુભ ગોત્રકર્મવિપ્રમુક્ત,

ક્ષીણ દાનાન્તરાય, ક્ષીણ લાભાન્તરાય,
ક્ષીણભોગાન્તરાય, ક્ષીણ-ઉપભોગાન્તરાય,
ક્ષીણ-વીર્યાન્તરાય, અનન્તરાય, નિરંતરાય,
ક્ષીણન્તરાય અંતરાયકર્મવિપ્રમુક્ત,

સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિવૃત્ત, અંતકૃત-સર્વદુઃખ
પ્રહીણ.

આ ક્ષયનિષ્પન્ન ક્ષાયિક ભાવ છે. આ ક્ષાયિકભાવનું
વર્ણન થયું.

૪. ક્ષાયોપશમિક ભાવ :

પ્ર. ક્ષાયોપશમિક ભાવ શું છે ?

૩. ક્ષાયોપશમિક ભાવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. ક્ષાયોપશમ, ૨. ક્ષાયોપશમનિષ્પન્ન.

પ્ર. ક્ષાયોપશમ શું છે ?

૩. ચાર ઘાતી કર્મોનાં ક્ષાયોપશમ ક્ષાયોપશમભાવ છે,
જેમકે -

૧. જ્ઞાનાવરણીય, ૨. દર્શનાવરણીય,

૩. મોહનીય, ૪. અંતરાય.

આ ક્ષાયોપશમિક ભાવ છે.

પ્ર. ક્ષાયોપશમનિષ્પન્ન (ક્ષાયોપશમિકભાવ) શું છે ?

૩. ક્ષાયોપશમનિષ્પન્ન ક્ષાયોપશમિકભાવ અનેક
પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

ખઓવસમિયા આભિનિબોહિયણાણલક્ષી -જાવ-
 ખઓવસમિયા મળપજ્જવણાણલક્ષી ખઓવસમિયા
 મહાઅણ્ણાણલક્ષી, ખઓવસમિયા સુયઅણ્ણાણલક્ષી,
 ખઓવસમિયા વિભંગણાણલક્ષી, ખઓવસમિયા
 ચક્કુદંસણલક્ષી એવં અચ્ચક્કુદંસણલક્ષી,
 ઓહિદંસણલક્ષી, સમ્મદંસણલક્ષી, મિચ્છાદંસણલક્ષી
 સમ્મામિચ્છાદંસણલક્ષી, ખઓવસમિયા સામાહ્ય
 ચરિત્તલક્ષી, છેઓવટ્ઠાવણલક્ષી, પરિહારવિસુ-
 દ્ધિયલક્ષી, સુહુમસંપરાહ્યલક્ષી, ચરિત્તાચરિત્તલક્ષી,
 ખઓવસમિયા દાણલક્ષી -જાવ- ખઓવસમિયા
 વીરિયલક્ષી, પંડિયવીરિયલક્ષી, બાલવીરિયલક્ષી,
 બાલપંડિયવીરિયલક્ષી, ખઓવસમિયા સોહંદિયલક્ષી
 -જાવ- ખઓવસમિયા ફાસિંદિયલક્ષી,
 ખઓવસમિએ આયારધરે એવં સૂયગહધરે, ઠાણધરે,
 સમવાયધરે, વિવાહપણ્ણત્થિધરે, નાયાધમ્મકહાધરે,
 ઉવાસગદસાધરે, અંતગહદસાધરે, અણુત્તરોવવા-
 હ્યદસાધરે, પળ્ણહાવાગરણધરે, ખઓવસમિએ
 વિવાગસુયધરે, ખઓવસમિએ દિટ્ઠિવાયધરે,
 ખઓવસમિએ ણવપુલ્લી -જાવ- ચોદ્દસપુલ્લી
 ખઓવસમિએ ગણી, ખઓવસમિએ વાયએ ।

સે તં ખઓવસમનિષ્કળ્ણે ।

સે તં ખઓવસમિએ ।

- અણુ. સુ. ૨૪૫-૨૪૭

૫. પારિણામિએ ભાવે-

પ. સે કિં તં પારિણામિએ ?

૩. પારિણામિએ દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સાહપારિણામિએ ય, ૨. અણાહપારિણામિએ ય ।

પ. સે કિં તં સાહપારિણામિએ ?

૩. સાહપારિણામિએ અણેગવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

જુળ્ણસુરા જુળ્ણગુલો જુળ્ણઘયં જુળ્ણતંદુલા ચેવ ।

અભ્ખા ય અભ્ખરૂક્કલા સંજ્ઞા ગંધવ્વળગરા ય ।

ઉક્કાવાયા દિસાદાયા ગજ્જિયં વિજ્જૂ ણિઘ્વાયા

જૂવયા જક્કાદિત્તા ધૂમિયા,

ક્ષાયોપશમિક આભિનિબોધિકજ્ઞાનલભ્ધિ
 -યાવત્- ક્ષાયોપશમિક મન:પર્યવજ્ઞાન લભ્ધિ,
 ક્ષાયોપશમિક મતિ અજ્ઞાન લભ્ધિ, ક્ષાયોપશમિક
 શ્રુત અજ્ઞાન લભ્ધિ, ક્ષાયોપશમિક વિભંગજ્ઞાન-
 લભ્ધિ, ક્ષાયોપશમિક ચક્ષુદર્શનલભ્ધિ આ પ્રમાણે.
 અચક્ષુદર્શન લભ્ધિ, અવધિદર્શન લભ્ધિ, સમ્યગ્દર્શન
 લભ્ધિ, મિથ્યાદર્શન લભ્ધિ, સમ્યગ્મિથ્યાદર્શન
 લભ્ધિ, ક્ષાયોપશમિક સામાયિક-ચારિત્ર લભ્ધિ,
 છેદોપસ્થાપના લભ્ધિ, પરિહાર વિશુદ્ધિલભ્ધિ,
 સૂક્ષ્મસંપરાયિક લભ્ધિ, ચારિત્રાચારિત્ર લભ્ધિ,
 ક્ષાયોપશમિક દાન લભ્ધિ -યાવત્- ક્ષાયોપશમિક
 વીર્ય લભ્ધિ, પંડિતવીર્ય લભ્ધિ, બાળવીર્ય લભ્ધિ,
 બાલપંડિત વીર્યલભ્ધિ, ક્ષાયોપશમિક શ્રોત્રેન્દ્રિય
 લભ્ધિ -યાવત્- ક્ષાયોપશમિક સ્પર્શનેન્દ્રિય લભ્ધિ,

ક્ષાયોપશમિક આચારાંગધારી, આ પ્રમાણે
 સૂત્રકૃતાંગધારી, સ્થાનાંગધારી, સમવાયાંગધારી,
 વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞાપ્તિધારી, જ્ઞાતાધર્મકથાંગધારી,
 ઉપાસકદશાંગધારી, અન્તકૃદશાંગધારી,
 અનુત્તરોપપાતિક દશાંગધારી, પ્રશ્રવ્યાકરણધારી,
 ક્ષાયોપશમિક વિપાકશ્રુતધારી, ક્ષાયોપશમિક
 દષ્ટિવાદધારી, ક્ષાયોપશમિક નવપૂર્વધારી
 -યાવત્- ચૌદહ પૂર્વધારી, ક્ષાયોપશમિક ગણી,
 ક્ષાયોપશમિક વાયક.

આ ક્ષાયોપશમનિષ્પન્ન ભાવ છે.

આ ક્ષાયોપશમિક ભાવ છે.

૫. પારિણામિક ભાવ :

પ્ર. પારિણામિક ભાવ શું છે ?

૩. પારિણામિક ભાવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સાદિ પારિણામિક, ૨. અનાદિ પારિણામિક.

પ્ર. સાદિ પારિણામિક ભાવ શું છે ?

૩. સાદિ પારિણામિક ભાવ અનેક પ્રકારનાં કહ્યા
 છે, જેમકે -

જીર્ણ સુરા, જીર્ણ ગોળ, જીર્ણ ધી, જીર્ણ ચોખા,
 અબ્ર, અબ્રવૃક્ષ, સંજ્ઞા, ગંધર્વનગર.

તથા - ઉલ્કાપાત, દિગ્દાહ, મેઘગર્જના, વિદ્યુત્,
 નિર્ધાત, યૂપક, યક્ષાદિપ્ત, ધૂમિકા,

મહિયા રયુઘાઓ ચંદોવરાગા સૂરોવરાગા ચંદપરિવેસા
સૂરપરિવેસા પહિચંદયા પહિસૂરયા ઇંદધણૂ
ઉદગમચ્છા કવિહસિયા અમોહા વાસા વાસધરા
ગામા ણગરા ઘરા,

પવ્વયા પાયાલા ભવણા નિરયા રયણપ્પમા
સક્કરપ્પમા વાલુયપ્પમા પંકપ્પમા ધૂમપ્પમા તમા
તમતમા,

સોહમ્મે ઈસાણે -જાવ- આણે પાણે આરણે
અચ્ચુએ ગેવેજ્જે અણુત્તરોવવાહયા ઈસીપવ્ભારા
પરમાણુપોગ્ગલે દુપદેસિએ -જાવ- અણંતપદેસિએ ।

સે તં સાહપારિણામિએ ।

- પ. સે કિં તં અણાહપારિણામિએ ?
૩. અણાહપારિણામિએ-ધમ્મત્થિકાએ અધમ્મત્થિકાએ
આગાસત્થિકાએ જીવત્થિકાએ પોગ્ગલત્થિકાએ
અદ્ધાસમએ લોએ અલોએ ભવસિદ્ધિયા
અભવસિદ્ધિયા ।

સે તં અણાહપારિણામિએ । સે તં પારિણામિએ ।

- અણુ. સુ. ૨૪૮-૨૫૦

૬. સણ્ણિવાહાએ ભાવે-
પ. સે કિં તં સણ્ણિવાહાએ ?
૩. સણ્ણિવાહાએ એસિં ચેવ-ઉદહય-ઉવસમિય-ખહય-
ખઓવસમિય-પારિણામિયાણં ભાવાણં દુયસંજોએણં
તિયસંજોએણં ચઠ્ઠકસંજોએણં પંચગસંજોએણં જે
નિપ્ફજ્જંતિ સવ્વે તે સણ્ણિવાહાએ નામે ।

તત્થ ણં દસ દુગસંજોગા, દસ તિગસંજોગા, પંચ
ચઠ્ઠકસંજોગા, એકે પંચગસંજોગે ।

તત્થ ણં જે રો દસ દુગસંજોગા સે ણં ઈમે -

૧. અત્થિ ણામે ઉદહાએ ઉવસમનિપ્ફણ્ણે,
૨. અત્થિ ણામે ઉદહાએ ખયનિપ્ફણ્ણે,
૩. અત્થિ ણામે ઉદહાએ ખઓવસમનિપ્ફણ્ણે,

મહિકા, રજોદ્ધાત, ચંદ્રમહણ, સૂર્યમહણ,
ચંદ્રપરિવેષ, સૂર્યપરિવેષ, પ્રતિચંદ્ર, પ્રતિસૂર્ય,
ઈન્દ્રધનુષ, ઉદકમત્સ્ય, કપિહસિત, અમોઘ,
વર્ષ (ભરતાદિ ક્ષેત્ર) વર્ષધર (હિમવાનુ પર્વત
આદિ) ગ્રામ, નગર, ઘર,

પર્વત, પાતાળકલશ, ભવન, નરક, રત્નપ્રભા,
શર્કરાપ્રભા, બાલુકાપ્રભા, પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા,
તમ:પ્રભા, તમસ્તમ:પ્રભા,

સૌધર્મ, ઈશાન -યાવત્- આનત, પ્રાણત, આરણ,
અચ્ચુત, શ્રૈવયક, અનુત્તરોપપાતિક દેવવિમાન,
ઈષતપ્રાગ્ભારા પૃથ્વી, પરમાણુપુદ્ગલ, દ્વિપ્રદેશિક
સ્કંધ -યાવત્- અનન્તપ્રદેશિક સ્કંધ ઈત્યાદિ.

આ સાદિ પારિણામિકભાવ છે.

- પ્ર. અનાદિ પારિણામિકભાવ શું છે ?
૩. અનાદિ પારિણામિક ભાવ આ પ્રમાણે છે -
ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય,
જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, અધ્યાસમય,
લોક, અલોક, ભવસિદ્ધિક, અભવસિદ્ધિક.

**આ અનાદિ પારિણામિક ભાવ છે. આ પારિણામિક
ભાવ છે.**

૬. સાન્નિપાતિક ભાવ :
પ્ર. સાન્નિપાતિક ભાવ શું છે ?
૩. સાન્નિપાતિક ભાવ આ પ્રમાણે છે - ઔદયિક,
ઔપશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને પારિણામિક
આ પાંચેય ભાવોનાં દ્વિકસંયોગ, ત્રિકસંયોગ,
ચતુ:સંયોગ અને પંચસંયોગથી જે ભાવનિષ્પન્ન
થાય છે તે બધા સાન્નિપાતિકભાવ નામ છે.
તેમાંથી દ્વિકસંયોગજ દસ, ત્રિકસંયોગજ દસ,
ચતુ:સંયોગજ પાંચ અને પંચસંયોગજ એક ભંગ
થાય છે. (આ પ્રમાણે બધા મળીને એ છઠ્ઠીસ
સાન્નિપાતિક ભાવ છે.)

બે-બેનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન દસ ભંગોનાં નામ
આ પ્રમાણે છે -

૧. ઔદયિક-ઔપશમિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્નભાવ,
૨. ઔદયિક-ક્ષાયિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન ભાવ,
૩. ઔદયિક - ક્ષાયોપશમિકનાં સંયોગથી
નિષ્પન્નભાવ,

૪. અત્થિ ણામે ઉદઇએ પારિણામિયનિષ્ફળે,
૫. અત્થિ ણામે ઉવસમિએ ધયનિષ્ફળે,
૬. અત્થિ ણામે ઉવસમિએ ધઓવસમનિષ્ફળે,
૭. અત્થિ ણામે ઉવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફળે,
૮. અત્થિ ણામે ધઇએ ધઓવસમનિષ્ફળે,
૯. અત્થિ ણામે ધઇએ પારિણામિયનિષ્ફળે,
૧૦. અત્થિ ણામે ધઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફળે ।
- પ. ૧. કયરે સે નામે ઉદઇએ ઉવસમનિષ્ફળે ?
- ઉ. ઉદઇએ ત્તિ મળૂસે ઉવસંતા કસાયા, એસ ણં સે ણામે ઉદઇએ ઉવસમનિષ્ફળે ।
- પ. ૨. કયરે સે નામે ઉદઇએ ધયનિષ્ફળે ?
- ઉ. ઉદઇએ ત્તિ મળૂસે ધઇયં સમ્મત્તં, એસ ણં સે નામે ઉદઇએ ધયનિષ્ફળે ।
- પ. ૩. કયરે સે ણામે ઉદઇએ ધઓવસમનિષ્ફળે ?
- ઉ. ઉદએ ત્તિ મળૂસે ધઓવસમિયાઇં ઇંદિયાઇં, એસ ણં સે ણામે ઉદઇએ ધઓવસમનિષ્ફળે ।
- પ. ૪. કયરે સે ણામે ઉદઇએ પારિણામિયનિષ્ફળે ?
- ઉ. ઉદએ ત્તિ મળૂસે પારિણામિએ ઝીવે, એસ ણં સે ણામે ઉદઇએ પારિણામિયનિષ્ફળે ।
- પ. ૫. કયરે સે ણામે ઉવસમિએ ધયનિષ્ફળે ?
- ઉ. ઉવસંતા કસાયા ધઇયં સમ્મત્તં, એસ ણં સે ણામે ઉવસમિએ ધયનિષ્ફળે ।
- પ. ૬. કયરે સે ણામે ઉવસમિએ ધઓવસમનિષ્ફળે ?
૪. ઔદયિક-પારિણામિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન ભાવ,
૫. ઔપશમિક-ક્ષાયિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન ભાવ,
૬. ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન ભાવ,
૭. ઔપશમિક-પારિણામિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન ભાવ,
૮. ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન ભાવ,
૯. ક્ષાયિક-પારિણામિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન ભાવ,
૧૦. ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિકનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન ભાવ.
- પ્ર. ૧. ઔદયિક-ઔપશમિક ભાવનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન (સાન્નિપાતિક ભાવ) શું છે ?
- ઉ. ઔદયિકભાવમાં મનુષ્યગતિ અને ઔપશમિક ભાવમાં ઉપશાંત કષાય, આ ઔદયિક-ઔપશમિક ભાવનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન (સાન્નિપાતિક ભાવ) ભંગ છે.
- પ્ર. ૨. ઔદયિક ક્ષાયિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔદયિક ભાવમાં મનુષ્યગતિ અને ક્ષાયિક ભાવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનું પ્રહણ ઔદયિક ક્ષાયિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૩. ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔદયિકભાવમાં મનુષ્યગતિ અને ક્ષાયોપશમિકભાવમાં ઈન્દ્રિયાં પ્રહણ કરવું આ ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૪. ઔદયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔદયિકભાવમાં મનુષ્યગતિ અને પારિણામિકભાવમાં જીવત્વને પ્રહણ કરવું આ ઔદયિક પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૫. ઔપશમિક ક્ષયસંયોગ નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔપશમિક ભાવમાં ઉપશાંતકષાય અને ક્ષય સંયોગ ભાવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રહણ કરવું આ ઔપશમિક ક્ષયસંયોગ નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૬. ઔપશમિક-ક્ષયોપશમ નિષ્પન્નભાવ શું છે ?

૩. ઉવસંતા કસાયા ખઓવસમિયાઈં ઈંદિયાઈં, એસ ણં સે ણામે ઉવસમિએ ખઓવસમનિષ્ફલ્ને ।
૫. ૭. કયરે સે ણામે ઉવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?
૩. ઉવસંતા કસાયા પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ઉવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।
૫. ૮. કયરે સે ણામે ખઈએ ખઓવસમિયનિષ્ફલ્ને ?
૩. ખઈયં સમ્મત્તં ખયોવસમિયાઈં ઈંદિયાઈં, એસ ણં સે ણામે ખઈએ ખયોવસમનિષ્ફલ્ને ।
૫. ૯. કયરે સે ણામે ખઈએ પારિણામિય નિષ્ફલ્ને ?
૩. ખઈયં સમ્મત્તં પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ખઈએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।
૫. ૧૦. કયરે સે ણામે ખયોવસમિએ પારિણામિ-યનિષ્ફલ્ને ?
૩. ખયોવસમિયાઈં ઈંદિયાઈં પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ખયોવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।

તથ્ય ણં જે તે દસ તિગસંજોગા તે ણં ઈમે -

૧. અત્થિ ણામે ઉદઈએ ઉવસમિએ ખયનિષ્ફલ્ને,
૨. અત્થિ ણામે ઉદઈએ ઉવસમિએ ખઓવસમનિષ્ફલ્ને,
૩. અત્થિ ણામે ઉદઈએ ઉવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને,
૪. અત્થિ ણામે ઉદઈએ ખઈએ ખઓવસમનિષ્ફલ્ને,
૫. અત્થિ ણામે ઉદઈએ ખઈએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને,
૬. અત્થિ ણામે ઉદઈએ ખયોવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને,
૭. અત્થિ ણામે ઉવસમિએ ખઈએ ખઓવસમનિષ્ફલ્ને,

૩. ઔપશમિક ભાવમાં ઉપશાંતકધાય અને કયોપશમનિષ્પન્ન ભાવમાં ઈન્દ્રિયાં આ ઔપશમિક કયોપશમ નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૭. ઔપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
૩. ઔપશમિકભાવમાં ઉપશાંતકધાય અને પારિણામિક ભાવમાં જીવત્વ આ ઔપશમિક પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૮. ક્ષાયિક-કયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
૩. ક્ષાયિક ભાવમા સમ્યક્ત્વ અને કાયોપશમિક ભાવમાં ઈન્દ્રિયાં પ્રહણ કરવું આ ક્ષાયિક-કાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૯. ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
૩. ક્ષાયિક ભાવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને પારિણામિકભાવમાં જીવત્વ આ ક્ષાયિકપારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૧૦. કાયોપશમિક- પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
૩. કાયોપશમિક ભાવમાં ઈન્દ્રિયાં અને પારિણામિક ભાવમાં જીવત્વ આ ક્ષાયિક પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે. (આ પ્રમાણે આ દ્વિકસંયોગી સાન્નિપાતિક ભાવનાં દસ ભંગોનું સ્વરૂપ છે.) ત્રિકસંયોગંજ (સાન્નિપાતિક ભાવ) નાં દસ ભંગ આ પ્રમાણે છે -
૧. ઔદયિક- ઔપશમિક-ક્ષાયિક નિષ્પન્ન ભાવ,
૨. ઔદયિક- ઔપશમિક-કાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ,
૩. ઔદયિક ઔપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ,
૪. ઔદયિક-ક્ષાયિક-કાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ,
૫. ઔદયિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ,
૬. ઔદયિક-કાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ,
૭. ઔપશમિક ક્ષાયિક-કાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ,

૮. અત્થિ ણામે ઉવસમિએ ઁઇએ પારિણામિ-
યનિષ્ફલ્ને,
૯. અત્થિ ણામે ઉવસમિએ ઁઓવસમિએ પારિણામિય-
નિષ્ફલ્ને,
૧૦. અત્થિ ણામે ઁઇએ ઁઓવસમિએ પારિણામિય-
નિષ્ફલ્ને,
- પ. ૧. કયરે સે ણામે ઉદઇએ ઉવસમિએ ઁયનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદએ ત્તિ મણૂસે ઉવસંતા કસાયા ઁઇયં સમ્મત્તં
એસ ણં સે ણામે ઉદઇએ ઉવસમિએ ઁયનિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૨. કયરે સે ણામે ઉદઇએ ઉવસમિએ ઁયોવસમિ-
યનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદએ ત્તિ મણૂસે ઉવસંતા કસાયા ઁઓવસમિયાઇં
ઇંદિયાઇં, એસ ણં સે ણામે ઉદઇએ ઉવસમિએ
ઁઓવસમનિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૩. કયરે સે ણામે ઉદઇએ ઉવસમિએ પારિણામિ-
યનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદએ ત્તિ મણૂસે ઉવસંતા કસાયા પારિણામિએ
જીવે, એસ ણં સે ણામે ઉદઇએ ઉવસમિએ-
પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૪. કયરે સે ણામે ઉદઇએ ઁઇએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદએ ત્તિ મણૂસે ઁઇયં સમ્મત્તં ઁઓવસમિયાઇં
ઇંદિયાઇં, એસ ણં સે ણામે ઉદઇએ ઁઇએ ઁઓવસમ-
નિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૫. કયરે સે ણામે ઉદઇએ ઁઇએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદએ ત્તિ મણૂસે ઁઇયં સમ્મત્તં પારિણામિએ જીવે
એસ ણં સે ણામે ઉદઇએ ઁઇએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૬. કયરે સે ણામે ઉદઇએ ઁઓવસમિએ
પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?

૮. ઔપશમિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ,
૯. ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક
નિષ્પન્ન ભાવ,
૧૦. ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન
ભાવ,
- પ્ર. ૧. ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક નિષ્પન્ન ભાવ
શું છે ?
- ઉ. ઔદયિક ભાવ મનુષ્ય ગતિ, ઉપશાંત કષાય
ઔપશમિકભાવ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ક્ષાયિક
ભાવ. આ ઔદયિક ઔપશમિક-ક્ષાયિકનિષ્પન્ન
ભાવ છે.
- પ્ર. ૨. ઔદયિક- ઔપશમિક- ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન
ભાવ શું છે ?
- ઉ. મનુષ્યગતિ ઔદયિકભાવ, ઉપશાંત કષાય
ઔપશમિકભાવ અને ઈન્દ્રિયા ક્ષાયોપશમિકભાવ.
આ ઔદયિક ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન
ભાવ છે.
- પ્ર. ૩. ઔદયિક - ઔપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન
ભાવ શું છે ?
- ઉ. મનુષ્યગતિ ઔદયિકભાવ, ઉપશાંતકષાય
ઔપશમિક ભાવ અને જીવત્વ પારિણામિક ભાવ.
આ ઔદયિક-ઔપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન
ભાવ છે.
- પ્ર. ૪. ઔદયિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન
ભાવ શું છે ?
- ઉ. મનુષ્યગતિ ઔદયિક ભાવ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ
ક્ષાયિક ભાવ અને ઈન્દ્રિયા ક્ષાયોપશમિક ભાવ.
આ ઔદયિક ક્ષાયિક ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન
ભાવ છે.
- પ્ર. ૫. ઔદયિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ
શું છે ?
- ઉ. મનુષ્યગતિ ઔદયિક ભાવ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ
ક્ષાયિક ભાવ અને જીવત્વ પારિણામિક ભાવ. આ
ઔદયિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૬. ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન
ભાવ શું છે ?

૩. ઉદાત્ત મનુષ્યે ખાવસમિયાઈં ઈંદિયાઈં પારિણામિએ જીવે એસ ણં સે ણામે ઉદાત્તે ખાવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।

પ. ૭. કયરે સે ણામે ઉવસમિએ ખાવે ખાવસ-મનિષ્ફલ્ને ?

૩. ઉવસંતા કસાયા, ખાવયં સમ્મત્તં, ખાવસમિયાઈં ઈંદિયાઈં, એસ ણં સે ણામે ઉવસમિએ ખાવે ખાવસમ-નિષ્ફલ્ને ।

પ. ૮. કયરે સે ણામે ઉવસમિએ ખાવે પારિણામિ-યનિષ્ફલ્ને ?

૩. ઉવસંતા કસાયા, ખાવયં સમ્મત્તં, પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ઉવસમિએ ખાવે પારિણામિ-યનિષ્ફલ્ને ।

પ. ૯. કયરે સે ણામે ઉવસમિએ ખાવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?

૩. ઉવસંતા કસાયા ખાવસમિયાઈં ઈંદિયાઈં પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ઉવસમિએ ખાવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।

પ. ૧૦. કયરે સે ણામે ખાવે ખાવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?

૩. ખાવયં સમ્મત્તં, ખાવસમિયાઈં ઈંદિયાઈં, પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ખાવે ખાવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।

તત્થ ણં જે તે પંચ ચુવકસંજોગા તે ણં ઇમે-

૧. અત્થિ ણામે ઉદાત્તે ઉવસમિએ ખાવે ખાવસમનિષ્ફલ્ને,

૨. અત્થિ ણામે ઉદાત્તે ઉવસમિએ ખાવે પારિણામિયનિષ્ફલ્ને,

૩. અત્થિ ણામે ઉદાત્તે ઉવસમિએ ખાવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને,

૪. અત્થિ ણામે ઉદાત્તે ખાવે ખાવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને,

૩. મનુષ્ય ગતિ ઔદયિક ભાવ, ઈન્દ્રિયાં ક્ષાયોપશમિક ભાવ અને જીવત્વ પારિણામિક ભાવ. આ ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.

પ્ર. ૭. ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?

૩. ઉપશાંત કષાય ઔપશમિકભાવ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ક્ષાયિકભાવ, ઈન્દ્રિયા ક્ષાયોપશમિક ભાવ. આ ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.

પ્ર. ૮. ઔપશમિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?

૩. ઉપશાંત કષાય ઔપશમિકભાવ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ક્ષાયિક ભાવ, જીવત્વ પારિણામિકભાવ. આ ઔપશમિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.

પ્ર. ૯. ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?

૩. ઉપશાંત કષાય ઔપશમિક ભાવ, ઈન્દ્રિયાં ક્ષાયોપશમિકભાવ અને જીવત્વ પારિણામિક ભાવ. આ ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.

પ્ર. ૧૦. ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક - પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?

૩. ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ક્ષાયિકભાવ, ઈન્દ્રિયાં ક્ષાયોપશમિક ભાવ અને જીવત્વ પારિણામિક ભાવ. આ ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન સાન્નિપાતિકભાવ છે.

ચાર ભાવોનાં સંયોગથી નિષ્પન્ન સાન્નિપાતિકભાવનાં પાંચ ભંગોનાં નામ આ પ્રમાણે છે -

૧. ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન ભાવ.

૨. ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ,

૩. ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ,

૪. ઔદયિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ,

૫. અત્થિ ણામે ઉવસમિએ ખહાએ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને,
- પ. ૧. કયરે સે ણામે ઉદહાએ ઉવસમિએ ખહાએ ખઓવસમનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદાએ ત્તિ મણૂસે, ઉવસંતા કસાયા, ખહાએ સમ્મત્તં, ખઓવસમિયાહં ઈંદિયાહં, એસ ણં સે ણામે ઉદહાએ ઉવસમિએ ખહાએ ખઓવસમનિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૨. કયરે સે ણામે ઉદહાએ ઉવસમિએ ખહાએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદાએ ત્તિ મણૂસે, ઉવસંતા કસાયા, ખહાએ સમ્મત્તં, પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ઉદહાએ ઉવસમિએ ખહાએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૩. કયરે સે ણામે ઉદહાએ ઉવસમિએ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદાએ ત્તિ મણૂસે, ઉવસંતા કસાયા, ખઓવસમિયાહં ઈંદિયાહં પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ઉદહાએ ઉવસમિએ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૪. કયરે સે ણામે ઉદહાએ ખહાએ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદાએ ત્તિ મણૂસે, ખહાએ સમ્મત્તં, ખઓવસમિયાહં ઈંદિયાહં, પારિણામિએ જીવે એસ ણં સે નામે ઉદહાએ ખહાએ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।
- પ. ૫. કયરે સે નામે ઉવસમિએ ખહાએ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉવસંતા કસાયા, ખહાએ સમ્મત્તં, ખઓવસમિયાહં ઈંદિયાહં, પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે નામે ઉવસમિએ ખહાએ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।

તત્થ ણં જે સે એક્કે પંચકસંજોગે સે ણં ઇમે-

૫. ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ.
- પ્ર. ૧. ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન સાન્નિપાતિક ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔદયિક ભાવમાં મનુષ્ય, ઔપશમિક ભાવમાં ઉપશાંતકષાય, ક્ષાયિકભાવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં ઈન્દ્રિયાં, આ ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-નિષ્પન્નભાવ છે.
- પ્ર. ૨. ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક-નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔદયિક ભાવમાં મનુષ્યગતિ, ઔપશમિક ભાવમાં ઉપશાંતકષાય, ક્ષાયિકભાવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને પારિણામિક ભાવમાં જીવત્વ. આ ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૩. ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔદયિક ભાવમાં મનુષ્યગતિ, ઔપશમિકભાવમાં ઉપશાંતકષાય, ક્ષાયોપશમિકભાવમાં ઈન્દ્રિયાં અને પારિણામિકભાવમાં જીવત્વ, આ ઔદયિક ઔપશમિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિકનિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૪. ઔદયિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક-નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔદયિકભાવમાં મનુષ્યગતિ, ક્ષાયિકભાવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયોપશમિકભાવમાં ઈન્દ્રિયાં અને પારિણામિક ભાવમાં જીવત્વ, આ ઔદયિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક ભાવ નિષ્પન્ન ભાવ છે.
- પ્ર. ૫. ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔપશમિકભાવમાં ઉપશાંતકષાય, ક્ષાયિકભાવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયોપશમિકભાવમાં ઈન્દ્રિયાં અને પારિણામિક ભાવમાં જીવત્વ, આ ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.

પંચસંયોગજ સાન્નિપાતિકભાવનો એક ભંગ આ પ્રમાણે છે -

અર્થિ નામે ઉદદાઉ ઉવસમિએ ખડાઉ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।

- પ. કયરે સે નામે ઉદદાઉ ઉવસમિએ ખડાઉ ખઓવસમિએ પારિણામિય નિષ્ફલ્ને ?
- ઉ. ઉદાઉ ત્તિ મણૂસે, ઉવસંતા કસાયા, ખડાઉ સમ્મત્તં, ખઓવસમિયાઈં હંદિયાઈં, પારિણામિએ જીવે, એસ ણં સે ણામે ઉદદાઉ ઉવસમિએ ખડાઉ ખઓવસમિએ પારિણામિયનિષ્ફલ્ને ।^૧

સે તં સન્નિવાડાઉ, સે તં છણ્ણામે ।

- અણુ. સુ. ૨૫૧-૨૫૨

૧૬૩. સત્ત ણામ વિવક્ષયા-સર મંડલસ્સ વિત્થરઓ પરૂવણં-

- પ. સે કિં તં સત્તનામે ?
- ઉ. સત્તનામે સત્ત સરા પણ્ણત્તા, તં જહા-
૧. સજ્જે^૨, ૨. રિસભં, ૩. ગંધારં, ૪. મજ્જિમં, ૫. પંચમે સરં । ૬. ધેવણં ચેવ, ૭. ણેસાણં સરા સત્ત વિયાહિયા ।

એણિ ણં સત્તણ્ણં સરાણં સત્ત સરટ્ઠાણા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સજ્જં તુ અગ્ગજિલ્લાણં ।
૨. ઉરેણ રિસભં સરં ।
૩. કંઠુમ્માણં ગંધારં ।
૪. મજ્જિજિલ્લાણં મજ્જિમં ।
૫. ણાસાણં પંચમં વૂયા ।
૬. દંતોટ્ઠેણ ય ધેવયં ।
૭. મુદ્ધાણેણ ય ણેસા ય, સરટ્ઠાણા વિયાહિયા ॥

સત્ત સરા જીવનિસ્સિયા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સજ્જં રવડ મઝરો ।
૨. કુક્કુડો રિસભં સરં ।
૩. હંમો ણદડ ગંધારં ।
૪. મજ્જિમં તુ ગવેલગા ।
૫. અહ કુસુમસંભવે કાલે કોહલા પંચમં સરં ।
૬. છટ્ઠં ચ સારસા કોંચા ।

ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ.

- પ્ર. ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ શું છે ?
- ઉ. ઔદયિક ભાવમાં મનુષ્યગતિ, ઔપશમિક ભાવમાં ઉપશાંતકષાય, ક્ષાયિકભાવમાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં ઈન્દ્રિયા અને પારિણામિક-ભાવમાં જીવત્વ, આ ઔદયિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક નિષ્પન્ન ભાવ છે.

આ સાન્નિયાતિક ભાવ છે. આ છ નામ થયા.

૧૬૩. સાત નામની વિવક્ષાથી સ્વર મંડળનું વિસ્તારપૂર્વક પ્રરુપણ :

- પ્ર. સાત નામ શું છે ?
- ઉ. સાત નામ સાત (પ્રકારનાં) સ્વર કહ્યા છે, જેમકે -
૧. ષડ્ઞ, ૨. ઋષભ, ૩. ગાંધાર, ૪. મધ્યમ, ૫. પંચમ, ૬. ધૈવત, ૭. નિષાદ (આ સાત સ્વર છે.)

આ સાત સ્વરોનાં સાત સ્વરસ્થાન કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ષડ્ઞનું સ્થાન જીહ્વાનો અગ્રભાગ છે.
૨. ઋષભ સ્વરનું સ્થાન વક્ષસ્થળ છે.
૩. ગાંધાર સ્વરનું સ્થાન કંઠ છે.
૪. મધ્યમ સ્વરનું સ્થાન જીહ્વાનો મધ્યમ ભાગ છે.
૫. પંચમ સ્વરનું સ્થાન નાસિકા છે.
૬. ધૈવત સ્વરનું સ્થાન દંતોષ્ઠ સંયોગ છે.
૭. નિષાદ સ્વરનું સ્થાન મૂર્ધા (મસ્તક) છે.

જીવનિઃશ્રિત સાત સ્વર કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મયૂર (મોર) ષડ્ઞ સ્વરમાં બોલે છે.
૨. કુકડો ઋષભ સ્વરમાં બોલે છે.
૩. હંસ ગાંધાર સ્વરમાં બોલે છે.
૪. ગાય અને બકરા મધ્ય સ્વરમાં બોલે છે,
૫. કોયલ વસંતઋતુમાં પંચમ સ્વરમાં બોલે છે.
૬. કોંચ અને સારસ પક્ષી ધૈવત સ્વરમાં બોલે છે.

૧. (ક) વિયા. મ. ૨૫, ૩. ૫, મુ. ૪૭-૪૮

(ખ) વિયા. મ. ૧૭, સુ. ૧, મુ. ૨૮-૨૯

૨. કંઠ, વક્ષસ્થળ, તાલુ, જિહ્વા, દાંત અને નાસિકા આ છ સ્થાનના સંયોગથી જે સ્વર ઉત્પન્ન થાય તે ષડ્ઞ સ્વર છે.

૭. ણેસાયં સત્તમં ગયો ।

સત્ત સરા અજીવનિસ્સિયા પ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સજ્જં રવઙ મુઙ્ગો ।
૨. ગોમુહી રિસભં સરં ।
૩. સંખો ણદઙ ગંધારં ।
૪. મઙ્ગિમં પુણ ઙલ્લરી ।
૫. ચઙ્ચલણપઙ્ગટ્ઠાણા ગોહિયા પંચમં સરં ।

૬. આઙ્બરો ધેવઙ્ચં ।

૭. મહાભેરી ય સત્તમં ।

**एएसि णं सत्तण्हं सराणं सत्त सर लक्खणा
पण्णात्ता, तं जहा-**

૧. સજ્જેણ લહઙ્ગ વિક્કિં, કયં ચ ણ વિણસસઙ્ગ ।
ગાવો મિત્તા ય પુત્તા ય, ણારીણં ચેવ વલ્લભો ॥
૨. રિસભેણં તુ ઇસજ્જં, સેણાવચ્ચં ઘણાણિ ય ।
વત્થગંધમલંકારં, ઙ્ગિત્થિઓ સયણાણિ ય ॥
૩. ગંધારે ગીયજુત્તિણ્ણા, વજ્જવિક્કી કલાહિયા ।
ભવંતિ કઙ્ગો પ્ણા, જે અન્ને સત્થપારગા ॥
૪. મઙ્ગિમસરસંપન્ના, ભવંતિ સુહજીવિણો ।
ખાયઙ્ગ પિયઙ્ગ દેહ, મઙ્ગિમં સરમસ્સિયો ॥
૫. પંચમસરસંપન્ના, ભવંતિ પુહ્વવીપર્ડ ।
સૂરા સંગહકત્તારો, અણેગગણણાયગા ॥
૬. ધેવયસરસંપન્ના, ભવંતિ કલહપ્પિયા ।
સાઙ્ગણિયા વમ્મુરિયા, સોયારિયા મચ્છંબંધા ય ॥
૭. ચંડાલા મુટ્ઠિયા મેયા, જે અન્ને પાવકમ્મિણો ।
ગોહાયગા ય જે ચોરા, ણેસાયં સરમસ્સિયા ॥

**एएसि णं सत्तण्हं सराणं तओ गामा पण्णात्ता,
तं जहा-**

૧. સજ્જગામે, ૨. મઙ્ગિમગામે, ૩. ગંધારગામે ।

૭. હાથી નિષાદ સ્વરમાં બોલે છે.

अञ्चव निःश्रित सात स्वर क्खा छे, जेमके -

૧. મૃદંગવાદ્યથી ષડ્જ સ્વર નીકળે છે.
૨. ગોમુખી વાદ્યથી ઋષભ સ્વર નીકળે છે.
૩. શંખથી ગાંધાર સ્વર નીકળે છે.
૪. ઝાલરથી મધ્યમ સ્વર નીકળે છે.
૫. ચાર ચરણો પર પ્રતિષ્ઠિત ગોધિકાથી પંચમ સ્વર નીકળે છે.
૬. નગારાંથી ધૈવત સ્વર નીકળે છે.
૭. મહાભેરીથી નિષાદ સ્વર નીકળે છે.

**आ सात स्वरोना स्वर-लक्षण सात क्खा छे,
जेमके -**

૧. ષડ્જ સ્વરવાળા વ્યક્તિ આજીવિકા પ્રાપ્ત કરે છે. તેનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ થતો નથી. તેને ગોધન પુત્ર મિત્ર આદિનો સંયોગ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે સ્ત્રીઓને પ્રિય હોય છે.
૨. ઋષભ સ્વરવાળા વ્યક્તિને ઐશ્વર્ય, સેનાપતિત્વ, ધન-ધાન્ય, વસ્ત્ર, ગંધ, આભૂષણ, સ્ત્રી અને શયન પ્રાપ્ત થાય છે.
૩. ગાંધાર સ્વરવાળા વ્યક્તિ ગાવામાં કુશળ શ્રેષ્ઠ વૃત્તિવાળા, વાજિંત્ર કળામાં કુશળ, કવિ, પ્રાણ અને વિભિન્ન શાસ્ત્રોનાં પારગામી હોય છે.
૪. મધ્યમ સ્વરવાળા વ્યક્તિ સુખથી જીવે છે, ખાય-પીવે છે. ખવડાવે-પીવડાવે છે અને દાન આપે છે.
૫. પંચમ સ્વરવાળા વ્યક્તિ રાજા, શૂર, વીર સંગ્રહકર્તા અને અનેક ગણોનાં નાયક હોય છે.
૬. ધૈવત સ્વરવાળા વ્યક્તિ કલહપ્રિય, પક્ષીઓને મારનાર તથા હરણો, સૂઅરો અને માછલીઓને મારનાર હોય છે.
૭. નિષાદ સ્વરવાળા વ્યક્તિ ચાંડાળ, ફાંસી આપનાર, મુટ્ઠીબાજ, વિભિન્ન પાપ કર્મ કરનાર, ગાયનાં ઘાતક અને ચોર હોય છે.

**आ सात स्वरोनां त्रय ग्राम (मूर्च्छनाओनो
समूह) क्खा छे, जेमके -**

૧. ષડ્જગ્રામ, ૨. મધ્યમગ્રામ, ૩. ગાંધારગ્રામ.

સજ્જગામસ્સ ણં સત્ત મુચ્છણાઓ પળ્લતાઓ, તં જહા-

૧. મંગી, ૨. કોરવ્વીયા, ૩. હરી ય, ૪. રયણી ય, ૫. સારકંતા ય । ૬. છટ્ઠી ય સારસી ણામ, ૭. સુદ્ધસજ્જા ય સત્તમા ॥

મઙ્ગિમગામસ્સ ણં સત્ત મુચ્છણાઓ પળ્લતાઓ, તં જહા-

૧. ઉત્તરમંદા, ૨. રયણી, ૩. ઉત્તરા, ૪. ઉત્તરાયયા । ૫. અસ્સોકંતા ય, ૬. સોવીરા, ૭. અભિરૂ હવઙ્ગ સત્તમા ॥

ગંધારગામસ્સ ણં સત્ત મુચ્છણાઓ પળ્લતાઓ, તં જહા-

૧. ણંદી ય, ૨. ખુદ્દિમા, ૩. પૂરિમા ય ચઉત્થી ય, ૪. સુદ્ધગંધારા । ૫. ઉત્તરગંધારા વિ ય, પંચમિયા હવઙ્ગ મુચ્છા ઉ ॥ ૬. સુદ્ધુત્તરમાયામા સા છટ્ઠી, ણિયમસો ઉ ણાયવ્વા । ૭. અહ ઉત્તરાયયા કોડીમા ય, સા સત્તમી મુચ્છા ॥

- પ. સત્ત સરા કઓ સંભવંતિ ? ગેયસ્સ કા ભવઙ્ગ જોણી ? કઙ્ગસમયા ઉસ્સાયા ? કઙ્ગ વા ગેયસ્સ આગારા ?
- ઉ. સત્ત સરા ણામીઓ ભવંતિ, ગીતં ચ રુન્નજોણી ય । પાદસમયા ઉસ્સાયા, તિણ્ણિ ય ગીયસ્સ આગારા ॥

આઙ્ગમિઉ આરભંતા, મમુવ્વહંતા ય મઙ્ગગારંમિ । અવસાણે ય ઙ્ગવેતા, તિણ્ણિ ય ગેયસ્સ આગારા ॥

છદ્દોસે અટ્ઠ ગુણે, તિણ્ણિ ય વિત્તાઈં દો ય ભણિઙ્ગો ।

જાણીહિઙ્ગ સો ગાહિઙ્ગ, સુસિક્ખિઓ રંગમંચમ્મિ ॥

૧. મીયં,
૨. દુયં,
૩. રહસ્સં ગાયંતો મા ય ગાહિં,
૪. ઉત્તાલં,
૫. કાકસ્સરં,
૬. અણુનાસં ચ હોંતિ ગેયસ્સ છદ્દોસા ॥

પડ્ડગામની સાત મૂચ્છાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. મંગી, ૨. કોરવ્વીયા, ૩. હરીત, ૪. રજની, ૫. સારકંતા, ૬. સારસી, ૭. શુદ્ધપડ્ડા.

મધ્યમગામની સાત મૂચ્છાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. ઉત્તરમંદા, ૨. રજની, ૩. ઉત્તરા, ૪. ઉત્તરાયતા, ૫. અશ્વકંતા, ૬. સૌવીરા, ૭. અભિરૂદ્ગતા.

ગાંધારગામની સાત મૂચ્છાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. નંદી, ૨. ક્ષુદ્રિકા, ૩. પૂરિમા, ૪. શુદ્ધગાંધારા, ૫. ઉત્તર ગાંધારા, ૬. સુદ્ધુત્તર આયામા, ૭. ઉત્તરાયતા કોટિમા.

સપ્તસ્વરની ઉત્પત્તિ વગેરે :

- પ્ર. સાત સ્વર કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ગીતની યોનિ (જાતિ) શું છે ? તેનો ઉચ્ચવાસ કાળ કેટલો છે ? અને ગીતનાં આકાર કેટલા છે ?
- ઉ. સાતેય સ્વર નાભિથી ઉત્પન્ન થાય છે, રુદન ગીતની યોનિ છે. જેટલા સમયમાં કોઈ ઇંદ્રનું એક ચરણ ગવાય છે તેનો તેટલો ઉચ્ચવાસ કાળ હોય છે અને ગીતના આકાર ત્રણ હોય છે- ૧. પ્રારંભમાં મૃદુ, ૨. મધ્યમાં તીવ્ર, ૩. અંતમાં મંદ. આ ત્રણ ગીતના આકાર છે.

ગાયકની યોગ્યતા :

ગીતનાં છ દોષ, આઠ ગુણ, ત્રણ વૃત્ત અને બે ભાષાઓ હોય છે. જે આને જાણે છે તેજ સુશિક્ષિત વ્યક્તિ જ આને રંગમંચ પર ગાય શકે છે.

ગીતનાં છ દોષ :

૧. ભીત- ભયભીત થઈને ગાવું,
૨. દ્રુત- શીઘ્રતાથી ગાવું,
૩. હરવર-દીર્ઘ શબ્દોને લઘુ બનાવીને ગાવું,
૪. ઉત્તાલ:- તાલનાં અનુસાર ન ગાવું,
૫. કાકસ્વર:- કાગડાની જેમ કર્ણકટુ સ્વરથી ગાવું,
૬. અનુનાસ:- નાકથી ગાવું. આ ગીતનાં છ દોષ છે.

૧. પુણ્ણં,
૨. રત્તં ચ,
૩. અલંકિયં ચ,
૪. વત્તં તહા,
૫. અવિઘુટ્ઠં,
૬. મધુરં,
૭. સમં,
૮. સુલલિયં અદ્વ ગુણા હોતિ ગેયસ્સ ॥

उर-कंठ-सिरविसुद्धं च,

गिच्चए मउय-रिभियपदबद्धं ।

समताल पडुक्खेवं, सत्तस्सरसीभरं गेयं ॥

निर्दोसं सारवंतं च,

हेउजुत्तमलंकियं ।

उवणीयं सोवयारं च, मितं महुरमेव य ॥

ગીતનાં આઠ ગુણ :

૧. પૂર્ણ : આરોહ અવરોહ આદિ સ્વર કળાઓથી પરિપૂર્ણ હોવું,
૨. રક્ત : રાગથી પરિષ્કૃત હોવું,
૩. અલંકૃત : વિભિન્ન સ્વરોથી સુશોભિત હોવું,
૪. વ્યક્ત : સ્પષ્ટ સ્વરનું હોવું,
૫. અવિઘુષ્ટ : નિયત કે નિયમિત સ્વર યુક્ત હોવું,
૬. મધુર : મધુર સ્વરયુક્ત હોવું,
૭. સમ : તાલ, વીણા આદિનું અનુગમન કરવું,
૮. સુલલિત : લલિત લયયુક્ત હોવું, ગીતનાં આ આઠ ગુણ છે.

ગીતનાં આઠ ગુણ હજી છે :

૧. ઉરોવિશુદ્ધ : જે સ્વર વક્ષસ્થળમાં વિશુદ્ધ હોય,
૨. કંઠવિશુદ્ધ : જે સ્વર કંઠમાં વિશુદ્ધ હોય,
૩. શિરો વિશુદ્ધ : જે સ્વર મસ્તકથી ઉત્પત્તિ થવા છતાં પણ વિશુદ્ધ હોય,
૪. મૂદુ : જે રાગ કોમળ સ્વરથી ગવાય છે.
૫. રિમિત : ઘણા આલાપોનાં દ્વારા ગીતમાં ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરવા.
૬. પદબદ્ધ : ગીતને વિશિષ્ટ પદ રચનાથી નિબદ્ધ કરવા.
૭. સમતાળ પદોત્ક્રેષ્ઠ : જેમાં તાલ વાદ્ય અને નર્તકનું વાદ્યકથી સમ હોય (એકબીજાથી મળતું હોય)
૮. સપ્તસ્વર સીભર : જેમાં સાતેય સ્વર સમાન હોય.

ગીતપદોનાં આઠ ગુણ આ પ્રમાણે છે :

૧. નિર્દોષ : અલીક વગેરે બત્તીસ દોષ રહિત થવું,
૨. સારવંત : વિશિષ્ટ અર્થયુક્ત થવું,
૩. હેતુયુક્ત : અર્થસાધક હેતુયુક્ત થવું,
૪. અલંકૃત : કાવ્યનાં અલંકારોથી યુક્ત થવું,
૫. ઉપનીત : ઉપસંહાર યુક્ત થવું,
૬. સોપચાર : અવિરુદ્ધ અલજ્જનીય અર્થનું પ્રતિપાદન કરવું,
૭. મિત : અલ્પપદ અને તેના અક્ષરોથી પરિમિત થવું,
૮. મધુર : સુશ્રાવ્ય શબ્દ અર્થ અને પ્રતિપાદનની દૃષ્ટિથી પ્રિય થવું.

૧. સમમદ્ધસમં ચેવ, સવ્વત્થ વિસમં ચ જં ।
તિણિણ વિક્કપ્પયારાઈ, ચઝત્થં નો પલ્લભ્મઈ ॥

૧૦. સક્કયા પાયયા ચેવ, દુહા ભણિઈઓ આહિયા ।
સરમંહલંમિ ગિજ્જંતે, પસત્થા ઇસિભાસિયા ॥

- પ. કેસી ગાયઈ મહુરં ?
કેસી ગાયઈ ખરં ચ રુક્ખં ચ ?
કેસી ગાયઈ ચઝરં ?
કેસી વિલંબં ?
દુતં કેસી ?
વિસ્સરં પુણ કેરિસી ?
૩. સામા ગાયઈ મહુરં,
કાલી ગાયઈ ખરં ચ રુક્ખં ચ ।
ગોરી ગાયઈ ચઝરં,
કાળી વિલંબં,
દુયં અંધા ॥
વિસ્સરં પુણ પિંગલા ॥

અક્કરસમં પયસમં

તાલસમં લયસમં ગહસમં ચ ।

નિસ્સસિય ઉસ્સસિયસમં,

સંચારસમં સરા સત્ત ।

વૃત્ત છંદ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે :

૧. સમ: જેમાં ચારેય ચરણ અને અક્ષર સમાન હોય,
૨. અર્દ્ધસમ: જેમાં પ્રથમ અને તૃતીય, દ્વિતીય અને ચતુર્થ એ ચરણ સમાન હોય,
૩. સર્વવિષમ : જેના ચારે ચરણ અને અક્ષર બધા વિષમ હોય, એના અતિરિક્ત ચોથું પ્રકાર મળતો નથી.

ગીતની ભાષા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. સંસ્કૃત,
૨. પ્રાકૃત.

આ બંને પ્રશસ્ત અને ઋષિભાષિત છે. આ સ્વરમંડળમાં ગવાય છે.

ગાયકના પ્રકાર :

- પ્ર. ૧. મધુર સ્વરમાં કોણ ગીત ગાય છે ?
૨. કર્કશ અને રુક્ષ સ્વરમાં કોણ ગીત ગાય છે ?
૩. ચતુરતાથી કોણ ગીત ગાય છે ?
૪. વિલંબ સ્વરમાં કોણ ગીત ગાય છે ?
૫. દ્રુત શીઘ્ર સ્વરમાં કોણ ગીત ગાય છે ?
૬. વિસ્વરતાથી કોણ ગીત ગાય છે ?
- ઉ. ૧. શ્યામા સ્ત્રી મધુર સ્વરમાં ગીત ગાય છે,
૨. કાળી સ્ત્રી કર્કશ અને રુક્ષ સ્વરમાં ગીત ગાય છે,
૩. ગૌરી સ્ત્રી ચતુરતાથી ગીત ગાય છે,
૪. કાણી સ્ત્રી વિલંબ (મંદ) સ્વરમાં ગીત ગાય છે,
૫. આંધળી સ્ત્રી દ્રુત શીઘ્ર સ્વરમાં ગીત ગાય છે,
૬. પિંગળા સ્ત્રી વિસ્વરતાથી ગીત ગાય છે.

આ સાત સ્વરોનાં નામ આ પ્રમાણે છે -

૧. અક્ષર સમ: હ્રસ્વ, દીર્ઘ અને ધ્રુત અક્ષરોનાં અનુરુપ સ્વર,
૨. પદસમ: રાગનાં અનુરુપ પદ વિન્યાસવાળા સ્વર,
૩. તાલસમ : તાલ વાદનનાં અનુરુપ ગવાય તેવા સ્વર,
૪. લયસમ: રાગ રાગનીનાં અનુરુપ સ્વર.
૫. ગ્રહસમ : વીણા આદિ વાદ્યોનાં અનુરુપ સ્વર.
૬. શ્વાસોચ્છ્વાસ સમ : શ્વાસ લેવા-છોડવાનાં યોગ્ય સ્થાન પર રોકાય તેવો સ્વર.
૭. સંચાર સમ : વાદ્યો પર આંગળી આદિનાં સંચારનાં અનુરુપ સ્વર. આ સાત સ્વર છે.

સત્ત સરા તઓ ગામા, મુચ્છણા એકવિંસઈ ।
તાણા એકૂણાપણ્ણાસા, સમત્તં સરમંડલં ॥

સે તં સત્તણામે । - અણુ. સુ. ૨૬૦ (૧-૧૧)

૧૬૪. અટ્ઠ નામ વિવક્ષયા અટ્ઠવયણ વિભત્તિ-

- પ. સે કિં તં અટ્ઠનામે ?
૩. અટ્ઠનામે અટ્ઠવિહા વયણવિભત્તી પણ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. નિદ્દેસે પઢમા હોઈ,
 ૨. બિહયા ઉવદેસણે,
 ૩. તહયા કરણમ્મિ કયા,
 ૪. ચડત્થી સંપયાવણે,
 ૫. પંચમી ય અપાયાણે,
 ૬. છટ્ઠી સસ્સામિવાયણે,
 ૭. સત્તમી સણ્ણિધાણત્થે,
 ૮. અટ્ઠમાઽઽમંતણી ભવે ।

૧. તત્થ પઢમા વિભત્તી, નિદ્દેસે સો ઇમો અહં વ ત્તિ ।
૨. બિહયા પુણ ઉવદેસે, ભણ કુણસુ ઇમં વ તવ ત્તિ ।
૩. તહયા કરણમ્મિ કયા, ભણિયં વ કયં વ તેણ વ મણ વા ।
૪. હંદિ ણમો સાહાણ, હવહ ચડત્થી સંપયા-ણમ્મિ ।

સ્વરમંડળ ઉપસંહાર :

આ પ્રમાણે ગીત સ્વર તંત્રી આદિથી સંબંધિત થઈને સાત પ્રકારનાં થઈ જાય છે. સાત સ્વર, ત્રણ ગ્રામ અને એકવીસ મુચ્છનાઓ હોય છે. પ્રત્યેક સ્વર સાત તાનથી ગવાય છે, તેના સાત ગુણિયા કરવાથી (૪૮) ઓગણપચાસ ભેદ થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે સ્વરમંડળનું વર્ણન સમાપ્ત થયું.

આ સાત નામનું વર્ણન થયું.

૧૬૪. આઠ નામ વિવક્ષાથી આઠ વચન વિભક્તિ :

- પ્ર. અષ્ટનામ શું છે ?
૩. આઠ પ્રકારની વચન વિભક્તિઓને અષ્ટનામ કહેવામાં આવે છે, જેમકે -
 ૧. નિર્દેશ - પ્રતિપાદક અર્થમાં પ્રથમા વિભક્તિ હોય છે.
 ૨. ઉપદેશ - ક્રિયાનાં પ્રતિપાદનમાં દ્વિતીયા વિભક્તિ હોય છે.
 ૩. ક્રિયા - કારણનાં પ્રતિપાદનમાં તૃતીયા વિભક્તિ હોય છે.
 ૪. સંપ્રદાનમાં ચોથી વિભક્તિ હોય છે.
 ૫. અપાદાન (પૃથક્તા) બતાવવાના અર્થમાં પાંચમી વિભક્તિ હોય છે.
 ૬. સ્વ સ્વામિત્વ પ્રતિપાદન કરવાના અર્થમાં છઠ્ઠી વિભક્તિ હોય છે.
 ૭. સન્નિધાન (આધાર) નું પ્રતિપાદન કરવાના અર્થમાં સાતમી વિભક્તિ હોય છે.
 ૮. સંબોધિત આમંત્રિત કરવાના અર્થમાં આઠમી વિભક્તિ હોય છે.
 ૧. નિર્દેશમાં પ્રથમા વિભક્તિ હોય છે, જેમ- તે, આ, હું.
 ૨. ઉપદેશમાં દ્વિતીયા વિભક્તિ હોય છે, જેમ - આને કહો, તેમને કહો આદિ.
 ૩. કારણમાં ત્રીજી વિભક્તિ હોય છે, જેમ - તેના અને મારા દ્વારા કહેવાયું છે, અથવા તેના અને મારા દ્વારા કરાયું છે.
 ૪. સંપ્રદાન, નમઃ તથા સ્વાહાઃ અર્થમાં ચોથી વિભક્તિ હોય છે. જેમ- "વિપ્રાય ગાં દદાતિ" બ્રાહ્મણને ગાય આપે છે. "નમોજિનાય" જીનેશ્વરનાં માટે મારા નમસ્કાર હો અગ્નયે સ્વાહાઃ અગ્નિ દેવતાને હોમ અપાય છે.

૫. અવગય ગિઠ્ઠય એત્તો, ઇત્તો ત્તિવા પંચમી અપાયાણે ।
૬. છટ્ઠી તસ્સ ઇમસ્સ વ, ગયસ્સ વા સામિસંબંધે ।
૭. હવઈ પુણ સત્તમી તં ઇમગ્ગિ આધાર કાલ ભાવે ય ।
૮. આમંતણી ભવે અટ્ઠમી ડ જહ હે જુવાણ ત્તિ ।

સે તં અટ્ઠણામે ।

- અણુ. સુ. ૨૬૧

૧૬૫. નવનામ વિવક્ષયા નવ કવ્વરસાણં પરૂવણં-

- પ. સે કિં તં નવનામે ?
૩. નવનામે ણવ કવ્વરસા પ્પણત્તા, તં જહા-
 ૧. વીરો, ૨. સિંગારો, ૩. અબ્બુઓ ય, ૪. રોદ્દો ય હોઈ બોધવ્વો । ૫. વેલ્લણઓ, ૬. વીભચ્છો, ૭. હાસો, ૮. કલુણો, ૯. પસંતો ય ॥
૧. તત્થ ૧. પરિચ્ચાયમ્મિય ૨. તવ-ચરણે ૩. સત્તુજણ-વિણાસે ય । અણુસયધિઈ પરક્કમચિણ્હો વીરો રસો હોઈ ।

વીરો રસો જહા -

સો ણામ મહાવીરો જો રજ્જં પયહિઠ્ઠણ પવ્વઈઓ ।
કામ-ક્કોહમહાસત્તુપક્કવનિગ્ધાયણં કુણઈ ॥

૨. સિંગારો નામ રસો રહસંજોગાભિલાસસંજણણો ।
મંડણ-વિલાસ-વિવ્વોય-હાસ-લીલા-રમણલિંગો ॥

સિંગારો રસો જહા-

મહુરં વિલાસલલિયં હિયયુમ્માદણકરં જુવાણાણં ।
સામા સદ્દુદ્દામં દાઈ મેહલાદામં ॥

૫. અપાદાનમાં પાંચમી વિભક્તિ હોય છે, જેમ- ત્યાંથી દૂર કરો અથવા આને લઈ લો.
૬. સ્વસ્વામી સંબંધ બતાવવામાં છઠી વિભક્તિ હોય છે, જેમ - તેની અથવા આની આ વસ્તુ છે.
૭. આધાર કાળ અને ભાવમાં સાતમી વિભક્તિ હોય છે, જેમ - (તે ફલાદિ) આમાં છે.
૮. આમંત્રણ અર્થમાં આઠમી વિભક્તિ હોય છે, જેમ - હે યુવાન !
આ અષ્ટનામ છે.

૧૬૫. નવ નામની વિવક્ષાથી નવ કાવ્ય રસનું વર્ણન પ્રરૂપણ :

- પ્ર. નવનામ શું છે ?
૩. નવનામમાં નવ કાવ્ય રસ કયા છે, જેમકે -
 ૧. વીરરસ, ૨. શ્રૃંગારરસ, ૩. અદ્ભૂત રસ, ૪. રૌદ્રરસ, ૫. ભયાનકરસ, ૬. બિભત્સરસ, ૭. હાસ્યરસ, ૮. કારુણ્ય રસ, ૯. પ્રશાંતરસ.
૧. ૧. પરિત્યાગ કરવામાં ગર્વ કે પશ્ચાત્તાપ ન થવો, ૨. તપશ્ચર્યામાં ધૈર્ય, ૩. શત્રુઓનો વિનાશ કરવામાં પરાક્રમ કરવા રૂપ લક્ષણવાળા વીરરસ છે.

વીરરસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

રાજ્ય-વૈભવનો પરિત્યાગ કરીને જે દીક્ષિત થયા અને દીક્ષિત થઈને કામ-ક્રોધ આદિ રૂપ મહાશત્રુપક્ષનો જેણે નાશ કર્યો, તે જ નિશ્ચયથી મહાવીર છે.

૨. શ્રૃંગાર રસ રતિનાં કારણભૂત સાધનોનાં સંયોગની અભિલાષાના જનક છે. તથા મંડન, વિલાસ, વિબ્બોક, હાસ્ય-લીલા અને રમણ. આ બધા શ્રૃંગારરસનાં લક્ષણ છે.

શ્રૃંગાર રસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

કામચેષ્ટાઓથી મનોહર કોઈ શ્યામા (સોળ વર્ષની તરુણી) નાની ધુધરીઓથી મુખરિત થવાથી મધુર અને યુવકોનાં હૃદયને ઉન્મત્ત કરનાર પોતાના કટિસૂત્રનું પ્રદર્શન કરે છે.

૩. વિમ્હયકરો અપુવ્વો વ, ભૂયપુવ્વો વ જો રસો હોઈ ।
સો હાસ વિસાદુષ્પત્તિલક્ષણો અબ્ધૂઓનામ ॥

અબ્ધુઓ રસા જહા-

અબ્ધુયતરમિહ એત્તો અન્નં કિં અત્થિ જીવલોગમ્મિ ।
જં જિણવયણેણસ્થ્યા તિકાલજુત્તા વિ ણજ્જંતિ ॥

૪. ભયજળણરૂવ-સદ્દંધકારચિંતા કહાસમુપ્પન્નો ।
સમ્મોહ-સંભમ-વિસાય-મરણલિંગો રસો રોદ્દો ॥

રોદ્દો રસો જહા-

ભિડડીવિડંબિયમુહા ! સંદટ્ઠોટ્ઠ ઇય !
રૂહિરમોકિણ્ણ ।

હણસિ પસું અસુરણિભા ! મીમરસિય ! અતિરોદ્દ
રોદ્દો સિ ॥

૫. વિણયોવયાર-ગુજ્જ-ગુરૂદારમેરાવતિક્કમુપ્પણ્ણો ।
વેજણઓ નામ રસો લજ્જા સંકા કરણલિંગો ॥

વેલણઓ રસો જહા-

કિં લોઇયકરણીઓ લજ્જણિયતરં તિ લજ્જિયા
હોમો ।

વારિજ્જમ્મિ ગુરૂજ્જણો પરિવંદદ્દ જં વહૂપોત્તં ॥

૬. અસુઈ કુણવ દુદ્દંસણસંજોગબ્બાસગંધનિષ્ફણ્ણો ।
નિવ્વેય વિહિંસાલક્ષણો રસો હોઈ બીભત્સો ॥

બીભત્ત્તો રસો જહા-

૩. પૂર્વમાં ક્યારેક અનુભવમાં ન આવેલ અથવા
અનુભવમાં આવેલ, કોઈ વિસ્મયકારી
આશ્ચર્યકારી પદાર્થને જોઈને જે આશ્ચર્ય થાય છે
તે અદ્ભૂતરસ છે. હર્ષ અને વિષાદની ઉત્પત્તિ
અદ્ભૂતરસનું લક્ષણ છે.

અદ્ભૂત રસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

આ જીવલોકમાં આનાથી અધિક વિસ્મય શું હોય
શકે છે કે - "જીનવચન દ્વારા ત્રિકાળ સંબંધી
સમસ્ત પદાર્થને જાણી શકાય છે."

૪. ભયોત્પાદક રુપ, શબ્દ અથવા અંધકારમાં
કલ્પનાઓ ઉત્પન્ન થવી તથા દર્શન આદિથી
રૌદ્રરસ ઉત્પન્ન થાય છે તથા સંમોહ, સંભ્રમ,
વિષાદ અને મરણ તેના લક્ષણ છે.

રૌદ્ર રસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

ભૂકુટિઓથી તારુ મુખ વિકરાળ બની ગયું છે,
તારા દાંત હોઠોને ચાવી રહ્યા છે, તારુ શરીર
લોહીથી લથપથ થઈ રહ્યું છે, તારા મુખથી
ભયાનક શબ્દ નીકળી રહ્યા છે, તું રાક્ષસ જેવો
થઈને પશુઓની હત્યા કરી રહ્યો છે, એટલા માટે
અતિશય રૌદ્રરુપ ધારી તું સાક્ષાત્ રૌદ્ર રસ છે.

૫. વિનય કરવા યોગ્ય માતા-પિતા આદિ ગુરુજનોનું
વિનય ન કરવાથી, ગુપ્ત રહસ્યોને પ્રકટ કરવાથી
તથા ગુરુ પત્ની આદિની સાથે મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન
કરવાથી પ્રીડનક રસ ઉત્પન્ન થાય છે. લજ્જા
અને શંકા ઉત્પન્ન થાય તે આ રસનું લક્ષણ છે.

પ્રીડનક (ભયાનક) રસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

કોઈ વહુ કહે છે - 'આ લૌકિક વ્યવહારથી અધિક
લજ્જાસ્પદ અન્ય વાત શું હોય શકે છે ? હું તો
આનાથી બહુ લજ્જાવું છું, મને તો આનાથી
ઘણી લજ્જા શર્મ આવે છે કે વર વહુનું પ્રથમ
સમાગમ થવાથી ગુરુજન-સાસુ આદિ વહુ દ્વારા
પહેરાયેલ વસ્ત્રોની પ્રશંસા કરે છે.

૬. અશુચિ- મળ મૂત્રાદિ, કુણપ- શવ મૃતશરીર,
દુદર્શન- લાળ આદિથી વ્યાપ્ત ધૃષિત શરીરને
વારંવાર જોવા રુપ અભ્યાસથી કે તેની ગંધથી
ભીભત્સરસ ઉત્પન્ન થાય છે. નિર્વેદ અને
અવિહિંસા (ત્યાગ) ભીભત્સરસનું લક્ષણ છે.

ભીભત્સરસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

અસુદ્મલભરિયનિજ્ઞર સભાવદુગ્ધિ સવ્વકાલં પિ ।
ધણ્ણા ડ સરીરકલિં વહુમલકલુસં વિમુંચતિ ॥

૭. રૂવ-વય-વેસ-ભાસાવિવરીયવિલંબણાસમુપ્પન્નો ।
હાસો મણપ્પહાસો પકાસલિંગો રસો હોઙ્ગ ॥

હાસો રસો જહા-

પાસુત્તમસીમંડિયપડિબુદ્ધં દેયરં પલોયંતી ।
હી ! જહ થળભરકંવળપણમિયમજ્ઞા હસઙ્ગ સામા ॥

૮. પિયવિપ્પયોગ-બંધ-વહ-વાહિ-વિણિવાય-
સંભમુપ્પન્નો ।
સોચિય-વિલવિય-પવ્વાય-રુન્નલિંગો રસો કલુણો ॥

કલુણો રસો જહા-

પજ્ઞાતકિલામિય યં વાહાગયણપ્પુચ્છિયં વહુસો ।
તસ્સ વિયોગે પુત્તિય દુબ્બલયં તે મુહં જા યં ॥

૯. નિદ્દોસમણસમાહાણસંભવો જો પસંતભાવેણં ।
અવિકારલક્ષણો સો રસો પસંતો ત્તિ ણાયવ્વો ॥

પસંતો રસો જહા-

સવ્ભાવનિવ્વિકારં ડવસંત પસંત-સોમદિટ્ઠીયં ।
હી ! જહ મુણિણો, સોહઙ્ગ મુહકમલં પીવરસિરીયં ॥

एए णव कव्वरसा वत्तीसादोसविहिसमुपपण्णा ।
गाहाहिं मुणेयव्वा, हवन्ति सुद्धा व मीसा वा ॥

સે તેં નવનામે । - અણુ. સુ. ૨૬૨ (૧-૧૧)

અપવિત્ર મુળથી ભરેલ (ઝરણાં), શરીરનાં છિદ્રોથી વ્યાપ્ત અને સદા સર્વકાળ સ્વભાવતઃ દુર્ગંધયુક્ત આ શરીર અપવિત્રતાનું મૂળ છે. એવું જાણીને જે વ્યક્તિ તેની મૂર્છાનો ત્યાગ કરે છે તે ધન્ય છે.

૭. રુપ, વય, વેષ અને ભાષાની વિપરીતતાથી હાસ્યરસ ઉત્પન્ન થાય છે, હાસ્યરસ મનને હર્ષિત કરનાર છે અને પ્રકાશ-મુખ નેત્ર આદિનું વિકસિત થવું, અટ્ટહાસ આદિ તેનું લક્ષણ છે.

હાસ્ય રસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

પ્રાતઃ સૂઈને ઉઠે, કાલિમા-કાજળની રેખાઓથી મંડિત દેવરનાં મુખને જોઈને સ્તનયુગલનાં ભારથી નમેલ મધ્યમભાગવાળી કોઈ યુવતી (ભાભી) "હી-હી" કરતી હસે છે.

૮. પ્રિયનો વિયોગ, બંધ, વધ, વ્યાધિ, વિનિપાત-પુત્રાદિ મરણ અને સંભ્રમ-પરચકાદિનાં ભય આદિથી કરુણરસ ઉત્પન્ન થાય છે. શોક, વિલાપ, અતિશય મલિનતા રુદન આદિ કરુણરસનાં લક્ષણ છે.

કરુણરસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

હે પુત્રી ! પ્રિયતમનાં વિયોગમાં તેની વારંવાર અતિશય ચિંતાથી મુરઝાઈ ગયું હોય અને આસુંઓથી વ્યાપ્ત નેત્રવાળા તારું મુખ દુર્બલ થઈ ગયેલ છે.

૯. નિર્દોષ (હિંસાદિ દોષોથી રહિત) મનની સમાધિ (સ્વસ્થતા) થી અને પ્રશાંત ભાવથી જે ઉત્પન્ન થાય છે તથા અવિકાર જેનું લક્ષણ છે, તેને પ્રશાંતરસ જાણવું જોઈએ.

પ્રશાંતરસનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે -

સદ્ભાવનાં કારણે નિર્વિકાર, રુપાદિ વિષયોનાં અવલોકનની ઉત્સુકતાનાં પરિત્યાગથી ઉપશાંત અને કોધાદિ દોષોનાં પરિહારથી પ્રશાંત, સૌમ્ય દષ્ટિથી યુક્ત મુનિનું મુખ અતીવ શ્રી થી સંપન્ન થઈને સુશોભિત થઈ રહ્યું છે.

ગાથાઓ દ્વારા કહેલ આ નવ કાવ્યરસ અલીકતા આદિ બત્રીસ દોષ રહિત વિધિથી ઉત્પન્ન થાય છે અને તે રસ ક્યાંક શુદ્ધ (અમિશ્રિત) પણ હોય છે અને ક્યાંક મિશ્રિત પણ હોય છે.

આ નવ નામનું વર્ણન થયું.

૧૬૬. દસ નામ વિવક્ષયા ગુણ ગિષ્ફણાઈ નામા-

પ. સે કિં તં દસનામે ?

૩. દસનામે દસવિહે પળ્ણસે, તં જહા-

૧. ગોળ્ણે, ૨. નોગોળ્ણે,

૩. આયાણપદેણં,

૪. પહિપક્ષપદેણં,

૫. પાહળ્ણયાણ,

૬. અણાદિયસિદ્ધંતેણં,

૭. નામેણં,

૮. અવયવેણં,

૯. સંજોગેણં,

૧૦. પમાણેણં ।

પ. (૧) સે કિં તં ગોળ્ણે ?

૩. ગોળ્ણે-

ખમતીતિ ખમણો,

તપતીતિ તપણો,

જલતીતિ જલણો,

પવતીતિ પવણો ।

સે તં ગોળ્ણે ।

પ. (૨) સે કિં તં નો ગોળ્ણે ?

૩. નો ગોળ્ણે-

અકુંતો સકુંતો,

અમુગ્ગો સમુગ્ગો,

અમુદ્દો સમુદ્દો,

અલાલં પલાલં ।

અકુલિયા સકુલિયા,

નો પલં અસતીતિ પલાસો,

અમાઙ્વાહણ માઙ્વાહણ,

૧૬૬. દસ નામની વિવક્ષાથી ગુણ નિષ્પન્ન આદિ નામ :

પ્ર. દસ નામ શું છે ?

૩. દસ નામ આ પ્રમાણે કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ગૌણનામ, ૨. નોગૌણનામ,

૩. આદાનપદ નિષ્પન્ન નામ,

૪. પ્રતિપક્ષપદ નિષ્પન્ન નામ,

૫. પ્રધાનપદ નિષ્પન્ન નામ,

૬. અનાદિ સિદ્ધાન્ત નિષ્પન્ન નામ,

૭. નામ નિષ્પન્ન નામ,

૮. અવયવ નિષ્પન્ન નામ,

૯. સંયોગ નિષ્પન્ન નામ,

૧૦. પ્રમાણ નિષ્પન્ન નામ.

પ્ર. (૧) ગૌણ (ગુણનિષ્પન્ન) નામ શું છે ?

૩. ગૌણ નામનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે -

જે ક્ષમાગુણથી યુક્ત હોય તેને "ક્ષમણ" કહેવું,

જે તપે તેને "તપન" કહેવું.

જે પ્રજ્વલિત હોય તેને "પ્રજ્વલન" કહેવું,

જે વહે તેને "પવન" કહેવું.

આ ગૌણ નામનું સ્વરુપ છે.

પ્ર. (૨) નો ગૌણનામ શું છે ?

૩. નો ગૌણનામ આ પ્રમાણે છે -

અકુંત અર્થાત્ ભાલાથી રહિત પક્ષીને પણ

"સકુંત" કહેવું, અમુદ્ગ અર્થાત્ મગ ધાન્યથી

રહિત ડબ્બીને પણ "સમુદ્ગ" કહેવું,

અમુદ્રા અર્થાત્ અંગૂઠીથી રહિત સાગરને પણ

"સમુદ્ર" કહેવું,

અલાલ અર્થાત્ લારથી રહિત ઘાસને પણ

"પલાલ" કહેવું.

અકુલિકા અર્થાત્ ભયથી રહિત હોવા છતાં પણ

પક્ષિણીને "સકુલિકા" કહેવું,

પલ અર્થાત્ માંસનો આહાર ન કરવા છતાં પણ

વૃક્ષ-વિશેષને "પલાશ" કહેવું,

માતાને પંભા પર લઈને ન ચાલવા છતાં પણ

વિકલેન્દ્રિય જીવવિશેષને "માતૃવાહક" નામથી

કહેવું,

અવીચવાવૈ બીચવાવૈ,

નો ઇંદ્રં ગોવચતીતિ ઇંદ્રગોવૈ ।

સે તં નો ગોણે ।

- પ. (૩) સે કિં તં આયાણપદેણં ?
 ડ. આયાણપદેણં આવંતી, ચાતુરંગિજ્જં, અહાતત્થિજ્જં, અદ્દહજ્જં, અસંખયં, જણ્ણહજ્જં, પુરિસહજ્જં, ઇલહજ્જં, વીરિયં, ધમ્મો, મમ્મો, સમોસરણં જમહિયં ।

સે તં આયાણપદેણં ।

- પ. (૪) સે કિં તં પડિપક્ખપદેણં ?
 ડ. પડિપક્ખપદેણં ણવેસુ ગામ-ડડગર-ણગર-ખેહ-કહ્હ-મહંબં- દોણમુહ - પટ્ટણાડસમ - સંવાહ - મન્નિવેસેસુ નિવિસ્સમાણેસુ અસિવા સિવા,

અગ્ગી સીયલો, વિસં મહુરં, કલ્લાલઘરેસુ અંવિલં માડયં,

જે લત્તે સે અલત્તે, જે લાડે સે અલાડે,
 જે સુંભે સે કુસુંભે, આલવંતે વિવરીયભાસે ।

સે તં પડિપક્ખપદેણં ।

- પ. (૫) સે કિં તં પાહણ્ણયાએ ?
 ડ. પાહણ્ણયાએ અસોગવણે, સત્તવણ્ણવણે, ચંપકવણે, ચૂચવણે, નાગવણે, પુન્નાગવણે, ઉચ્છુવણે, દક્ખવણે, માલવણે ।

સે તં પાહણ્ણયાએ ।

- પ. (૬) સે કિં તં અણાદિયસિદ્ધંતેણં ?
 ડ. અણાદિયસિદ્ધંતેણં- ધમ્મત્થિકાએ, અધમ્મત્થિકાએ, આગાસત્થિકાએ, જીવત્થિકાએ, પોગ્ગલત્થિકાએ, અદ્ધાસમએ ।

સે તં અણાદિયસિદ્ધંતેણં ।

બીજને નહીં ઉગાડનાર જીવ વિશેષને "બીજવાપક" કહેવું.

ઈન્દ્રની ગાયનું પાલન ન કરવા છતાં પણ કીટ વિશેષને "ઈન્દ્રગોપ" કહેવું.

આ નો ગોણનામનું સ્વરુપ છે.

- પ્ર. (૩) આદાનપદ નિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. આદાન પદ નિષ્પન્ન નામનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે - આવંતી, ચાતુરંગીય, યથાતથ્ય, આર્દ્રકીય, અસંસ્કૃત, યજ્ઞકીય, પુરુષકીય, એલકીય, વીર્ય ધર્મ, માર્ગ, સમવસરણ, યમતીત (અધ્યયનના શરૂઆતના પદથી અધ્યયનનું નામ હોય તેને આદાનપદ નિષ્પન્ન નામ કહેવામાં આવે છે.)

આ આદાનપદ નિષ્પન્ન નામ છે.

- પ્ર. (૪) પ્રતિપક્ષપદથી નિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. પ્રતિપક્ષપદ નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે - નવીન ગ્રામ, આકર, નગર, ખેટ, કર્બટ, મહંબ, દ્રોણમુખ, પટ્ટન, આશ્રમ, સંબાહ અને સન્નિવેશ આદિમાં નિવાસ કરવાથી અથવા વસાવેલ અશિવા (શિયારની) ને "શિવા" શબ્દથી ઉચ્ચારિત કરવું.

અગ્નિને શીતળ અને વિષને મધુર, કલાલનાં ઘરમાં "આમ્લ"નાં સ્થાન પર "સ્વાદુ" શબ્દનો વ્યવહાર કરવો.

આ પ્રમાણે રક્ત વર્ણનો હોય તેને અલક્તક, લાબુને અલાબુ, સુંભકને કુસુંભક અને વિપરીતભાષકને "અભાષક" કહેવું.

આ પ્રતિપક્ષપદ નિષ્પન્ન નામ છે.

- પ્ર. (૫) પ્રધાનપદ નિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. પ્રધાનપદ નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે, જેમકે- અશોકવન, સપ્તપર્ણ વન, ચંપકવન, આમ્રવન, નાગવન, પુન્નાગવન, ઈક્ષુવન, દ્રાક્ષાવન, સાલવન.

આ પ્રધાનપદ નિષ્પન્ન નામ છે.

- પ્ર. (૬) અનાદિ સિદ્ધાન્ત નિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. અનાદિ સિદ્ધાન્ત નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે - ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, અદ્ધાસમય.

આ અનાદિ સિદ્ધાન્ત નિષ્પન્ન નામ છે.

- પ. (૭) સે કિં તં ણામેણં ?
 ડ. ણામેણં-
 પિઝપિયામહસ્સ નામેણં ડન્નામિયણં ।

સે તં ણામેણં ।

- પ. (૮) સે કિં તં અવયવેણં ?
 ડ. અવયવેણં-
 સિંગી, સિહી, વિસાળી, દાઢી, પક્ષી, ખુરી, ણહી,
 વાલી ।
 દુપય ચડપ્પય બહુપય ણંગૂલી કેસરી કકુહી ॥

પરિચરંધેણ ભડં જાણેજ્જા, મહિલિયં નિવસણેણં ।
 સિત્થેણ દોણપાગં, કવિં ચ ણ્ણાઇ ગાહાણં ॥

સે તં અવયવેણં - અણુ. સુ. ૨૬૩-૨૭૧

૧૬૭. સંજોગ ણિપ્પણ્ણ ણામા-

- પ. (૧) સે કિં તં સંજોગેણં ?
 ડ. સંજોગેણં ચડવ્વિહે પ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. દવ્વસંજોગે, ૨. હેત્તસંજોગે,
 ૩. કાલસંજોગે, ૪. ભાવસંજોગે ।
 પ. (ક) સે કિં તં દવ્વસંજોગે ?
 ડ. દવ્વસંજોગે તિવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. સચિત્તે, ૨. અચિત્તે, ૩. મીસણં ।

- પ. સે કિં તં સચિત્તે ?
 ડ. સચિત્તે ગોહિં ગોમિણં,
 મહિસીહિં મહિસિણં,
 ડરણીહિં ડરણિણં,
 ડટ્ટીહિં ડટ્ટીવાલે ।

સે તં સચિત્તે ।

- પ્ર. (૭) નામ નિષ્પન્નનામ શું છે.
 ડ. નામનિષ્પન્નનામ આ પ્રમાણે છે -
 જે પિતા કે પિતામહ અથવા પિતા કે પિતામહનાં
 નામથી નિષ્પન્ન હોય છે.

આ નામનિષ્પન્ન નામ છે.

- પ્ર. (૮) અવયવ નિષ્પન્નનામ શું છે ?
 ડ. અવયવ નિષ્પન્નનામ આ પ્રમાણે છે -
 શીંગડાવાળું જનાવર, મોર, ગેંડો, દાઢવાળા
 હિંસક પશુ, આકાશમાં ઉડનાર પક્ષી, ખરીવાળું
 જાનવર, નખવાળા જાનવર, વાળવાળા જાનવર,
 બે પગવાળા, ચાર પગવાળા, ઘણાં પગવાળા,
 લાંગૂલી, કેશરી (સિંહ), કકુદી (પક્ષી) આદિ.

આના સિવાય શસ્ત્રયુક્ત કમર કસેલ યોદ્ધા
 ઓળખાય જાય છે. વિશિષ્ટ પ્રકારનાં વસ્ત્રોને
 પહેરવાથી મહિલા ઓળખાય જાય છે. એક
 કણનાં હાંડીમાં પાકવાથી દ્રોણ પરિમિત અન્નને
 પકાયેલ મનાય છે, એક જ ગાથા સાંભળવાથી
 કવિને ઓળખી શકાય છે.

આ અવયવનિષ્પન્ન નામ છે.

૧૬૭. સંયોગ નિષ્પન્ન નામ :

- પ્ર. (૮) સંયોગનિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. સંયોગ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. દ્રવ્યસંયોગ, ૨. ક્ષેત્રસંયોગ,
 ૩. કાળસંયોગ, ૪. ભાવસંયોગ.
 પ્ર. (ક) દ્રવ્યસંયોગ નિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. દ્રવ્યસંયોગ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. સચિત્ત દ્રવ્યસંયોગ, ૨. અચિત્ત દ્રવ્યસંયોગ,
 ૩. મિશ્ર દ્રવ્યસંયોગ.

- પ્ર. સચિત્ત દ્રવ્યસંયોગ નિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. સચિત્ત દ્રવ્યસંયોગ નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે -
 ગાયનાં સંયોગથી ગોવાળીયો,
 ભેંસના સંયોગથી ભેંસની પટરાણી,
 ઘેટાનાં સંયોગથી ઘેટાની પટરાણી,
 ઉંટણીઓનાં સંયોગથી ઉંટણીપાલ આદિ નામ થવું.
 આ સચિત્ત દ્રવ્ય સંયોગનિષ્પન્ન નામ છે.

પ. સે કિં તં અચિત્તે ?

૩. અચિત્તે-

છત્તેણ છત્તી, દંડેણ દંડી,

પડેણ પડી, ઘડેણ ઘડી,

કડેણ કડી ।

સે તં અચિત્તે ।

પ. સે કિં તં મીસા ?

૩. મીસા -

હલેણં હાલિણ, સકડેણં સાકડિણ,

રહેણં રહિણ, નાવાણ નાવિણ ।

સે તં મીસા ।

સે તં દ્વસંજોગે ।

પ. (જ) સે કિં તં ચેત્તસંજોગે ?

૩. ચેત્તસંજોગે-

૧. ભારહે, ૨. ઇરવણ, ૩. હેમવણ, ૪. ઇરણવણ,

૫. હરિવસણ, ૬. રમ્મયવસણ, ૭. પુવ્વવિદેહણ,

૮. અવરવિદેહણ, ૯. દેવકુરુણ, ૧૦. ઉત્તકુરુણ ।

અહવા - ૧. માગહણ, ૨. માલવણ, ૩. સોરટ્ઠણ,

૪. મરહટ્ઠણ, ૫. કોંકણણ, ૬. કોસલણ ।

સે તં ચેત્તસંજોગે ।

પ. (ગ) સે કિં તં કાલસંજોગે ?

૩. કાલસંજોગે-

૧. સુસમસુસમણ, ૨. સુસમણ, ૩. સુસમદૂસમણ,

૪. દૂસમસુસમણ, ૫. દૂસમણ, ૬. દૂસમદૂસમણ,

અહવા - ૧. પાઉસણ, ૨. વાસારત્તણ, ૩. સરદણ,

૪. હેમંતણ, ૫. વસંતણ, ૬. ગિમ્હણ ।

સે તં કાલસંજોગે ।

પ્ર. અચિત્ત દ્રવ્ય સંયોગનિષ્પન્ન નામ શું છે ?

ઉ. અચિત્ત દ્રવ્ય સંયોગ નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે -
છત્રનાં સંયોગથી છત્રી, દંડનાં સંયોગથી દંડી,
પટનાં સંયોગથી પટી, ઘટના સંયોગથી ઘટી,
કટનાં સંયોગથી કટી આદિ નામ હોય.

આ અચિત્ત દ્રવ્યસંયોગનિષ્પન્ન નામ છે.

પ્ર. મિશ્ર દ્રવ્ય સંયોગનિષ્પન્ન નામ શું છે ?

ઉ. મિશ્ર દ્રવ્ય સંયોગ નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે -
હળનાં સંયોગથી હાળિક, શકટનાં સંયોગથી
શાકટિક,

રથનાં સંયોગથી રથિક, નાવનાં સંયોગથી
નાવિક આદિ નામ થાય.

આ મિશ્ર દ્રવ્ય સંયોગનિષ્પન્ન નામ છે.

આ દ્રવ્ય સંયોગનિષ્પન્ન નામ છે.

પ્ર. (ખ) ક્ષેત્ર સંયોગનિષ્પન્ન નામ શું છે ?

ઉ. ક્ષેત્રસંયોગ નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે -
૧. આ ભારતીય છે, ૨. આ ઐરવતક્ષેત્રીય છે,
૩. આ હેમવતક્ષેત્રીય છે, ૪. આ ઐરણ્યવતક્ષેત્રીય
છે, ૫. આ હરિવર્ષ ક્ષેત્રીય છે, ૬. આ
રમ્યકુવર્ષક્ષેત્રીય છે, ૭. આ પૂર્વ વિદેહક્ષેત્રીય
છે, ૮. આ ઉત્તર વિદેહ ક્ષેત્રીય છે, ૯. આ
દેવકુરુક્ષેત્રીય છે, ૧૦. આ ઉત્તરકુરુક્ષેત્રીય છે.

**અથવા - ૧. આ માગધીય છે, ૨. માલવીય
છે, ૩. સૌરાષ્ટ્રીય છે, ૪. મહારાષ્ટ્રીય છે,
૫. કોંકણદેશીય છે, ૬. કોશલદેશીય છે.**

આ ક્ષેત્રસંયોગનિષ્પન્ન નામ છે.

પ્ર. (ગ) કાળસંયોગ નિષ્પન્ન નામ શું છે ?

ઉ. કાળ સંયોગ નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે -
૧. સુષમ સુષમજ, ૨. સુષમજ, ૩. સુષમ
દુષમજ, ૪. દુષમ સુષમજ, ૫. દુષમજ, ૬. દુષમ
દુષમજ,

**અથવા - ૧. પ્રાવૃષિક, ૨. વર્ષારાત્રિક, ૩. શરદ્,
૪. હેમન્ત, ૫. વાસંત, ૬. ગ્રીષ્મ.**

આ કાળ સંયોગથી નિષ્પન્ન નામ છે.

- અણુ. સુ. ૨૭૨-૨૭૮

૧૬૮. પસત્થાપસત્થ ણામા-

- પ. (ઘ) સે કિં તં ભાવસંજોગે ?
 ડ. ભાવસંજોગે દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. પસત્થે ય, ૨. અપસત્થે ય ।

- પ. સે કિં તં પસત્થે ?
 ડ. પસત્થે-

૧. નાણેણં નાણી, ૨. દંસણેણં દંસણી, ૩. ચરિત્તેણં
 ચરિત્તી ।

સે તં પસત્થે ।

- પ. સે કિં તં અપસત્થે ?
 ડ. અપસત્થે -

કોહેણં કોહી, માણેણં માણી,
 માયાણં માયી, લોભેણં લોભી ।

સે તં અપસત્થે, સે તં ભાવસંજોગે,
 સે તં સંજોગેણં ।

- અણુ. સુ. ૨૭૯-૨૮૧

૧૬૯. પમાણનામસ્સ ભેયપ્પભેયા-

- પ. સે કિં તં પમાણે ?
 ડ. પમાણે ણં ચડવ્વિહે પણ્ણત્તે,^૧ તં જહા-

૧. ણામપ્પમાણે, ૨. ઠવણપ્પમાણે,
 ૩. દવ્વપ્પમાણે, ૪. ભાવપ્પમાણે ।

- અણુ. સુ. ૨૮૨

૧. નામપ્પમાણે-

- પ. સે કિં તં નામપ્પમાણે ?
 ડ. નામપ્પમાણે જસ્સ ણં જીવસ્સ વા, અજીવસ્સ વા,
 જીવાણ વા, અજીવાણ વા, તદુભયસ્સ વા,
 તદુભયાણ વા પમાણે ત્તિ ણામં કજ્જહ ।

સે તં ણામપ્પમાણે ।

- અણુ. સુ. ૨૮૩

૧૬૮. પ્રશસ્ત - અપ્રશસ્ત નામ :

- પ્ર. (ઘ) ભાવસંયોગનિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ઉ. ભાવસંયોગ નિષ્પન્ન નામ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે,
 જેમકે -

૧. પ્રશસ્તભાવ સંયોગ, ૨. અપ્રશસ્તભાવ સંયોગ.

- પ્ર. પ્રશસ્તભાવ સંયોગનિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ઉ. પ્રશસ્તભાવ સંયોગનિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે
 છે, જેમકે -
 જ્ઞાનથી જ્ઞાની, દર્શનથી દર્શની, ચારિત્રથી-
 ચારિત્રી આદિ નામ હોય છે.

આ પ્રશસ્ત ભાવ સંયોગનિષ્પન્ન નામ છે.

- પ્ર. અપ્રશસ્તભાવ સંયોગનિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ઉ. અપ્રશસ્તભાવ સંયોગ નિષ્પન્ન નામ આ
 પ્રમાણે છે -

ક્રોધનાં સંયોગથી ક્રોધી, માનનાં સંયોગથી માની,
 માયાનાં સંયોગથી માયી, લોભનાં સંયોગથી
 લોભી આદિ નામ હોય છે.

આ અપ્રશસ્તભાવ છે. આ ભાવસંયોગ છે.

આ સંયોગનિષ્પન્ન નામ છે.

૧૬૯. પ્રમાણ નામનાં ભેદ-પ્રભેદ :

- પ્ર. પ્રમાણનિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ઉ. પ્રમાણનિષ્પન્ન નામ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
 જેમકે -

૧. નામ પ્રમાણ, ૨. સ્થાપના પ્રમાણ,
 ૩. દ્રવ્ય પ્રમાણ, ૪. ભાવ પ્રમાણ.

૧. નામ પ્રમાણ :

- પ્ર. નામ પ્રમાણનિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ઉ. નામ પ્રમાણનિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે :
 કોઈ જીવ કે અજીવનું, જીવો કે અજીવોનાં,
 તદુભય કે તદુભયોનું "પ્રમાણ" એવું જે નામ
 રાખવામાં આવે છે.

આ નામ પ્રમાણ છે.

૧. વિયા. શ. ૫, ઉ. ૪, સુ. ૨૭માં ચાર પ્રકારના પ્રમાણ કહેવામાં આવ્યા છે-૧. પ્રત્યક્ષ, ૨. અનુમાન, ૩. ઉપમા, ૪. આગમ.
 આનો વિસ્તારથી વર્ણન અણુ. સુ. ૪૩૬-૪૭૦માં છે જે ચરજ્ઞાનુયોગ પૃ. ૧૮માં જુવો.

૨. ઠવણપ્પમાણે-

- પ. મેં કિં તં ઠવણપ્પમાણે ?
 ડ. ઠવણપ્પમાણે ણં સત્તવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

નકલ્લત્ત-દેવયકુલે પાસંડ-ગણે ય જીવિયાહેડં ।
 આભિપ્પાડયણામે ઠવણાનામં તુ સત્તવિહં ॥૮૫॥
 - અણુ. સુ. ૨૮૪

નકલ્લત્ત દેવય ણામ ઠવણા-

- પ. (૧) મેં કિં તં નકલ્લત્તણામે ?
 ડ. નકલ્લત્તણામે કત્તિયાહિં જાણ કત્તિણ, કત્તિયદિણ્ણે,
 કત્તિયધમ્મે, કત્તિયસમ્મે, કત્તિયદેવે, કત્તિયદાસે,
 કત્તિયસેણે, કત્તિયરક્લિણ્ણે ।

રોહિણીહિં જાણ રોહિણિણ, રોહિણિદિણ્ણે,
 રોહિણિધમ્મે, રોહિણિસમ્મે, રોહિણિદેવે, રોહિણિદાસે,
 રોહિણિસેણે, રોહિણિરક્લિણ્ણે ।

એવં સલ્લવણકલ્લત્તેસુ ણામા ભાણિયલ્લા^૧ ।

મેં તં નકલ્લત્તણામે ।

- પ. (૨) મેં કિં તં દેવયણામે ?
 ડ. દેવયણામે-અગ્ગિદેવયાહિં જાણ અગ્ગિણ, અગ્ગિદિણ્ણે,
 અગ્ગિધમ્મે, અગ્ગિસમ્મે, અગ્ગિદેવે, અગ્ગિદાસે,
 અગ્ગિસેણે, અગ્ગિરક્લિણ્ણે ।

એવં પિ સલ્લવણકલ્લત્તદેવયણામા ભાણિયલ્લા^૨ ।

મેં તં દેવયણામે । - અણુ. સુ. ૨૮૫

કુલાહ ણામ ઠવણા-

- પ. (૩) મેં કિં તં કુલનામે ?
 ડ. કુલનામે-ઉગ્ગે, ભોગે, રાહ્ણણે, ચક્લિણ, ઇક્લવાગે,
 ણાતે કોરલ્લે ।

મેં તં કુલનામે ।

- પ. (૪) મેં કિં તં પાસંડનામે ?
 ડ. પાસંડનામે-મમણ, પંડુરંગ, ભિક્લ, કાવાલિયણ,
 તાવસણ, પરિલ્લાયણે ।

૨. સ્થાપના પ્રમાણ :

- પ્ર. સ્થાપના પ્રમાણનિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. સ્થાપના પ્રમાણનિષ્પન્ન નામ સાત પ્રકારનાં
 કલ્લા છે, જેમકે -
 ૧. નક્લત્રનામ, ૨. દેવનામ, ૩. કુળનામ,
 ૪. પાષંડનામ, ૫. ગણનામ, ૬. જીવિતનામ,
 ૭. આભિપ્રાયિકનામ. આ સ્થાપના પ્રમાણના
 સાત પ્રકાર છે.

નક્લત્ર અને દેવ નામ સ્થાપના :

- પ્ર. (૧) નક્લત્રનાં આધારથી સ્થાપિત નામ શું છે ?
 ડ. નક્લત્રનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે - કૃત્તિકા નક્લત્રમાં
 જન્મેલ નું કાર્તિકેય, કાર્તિકદત્ત, કાર્તિકધર્મ,
 કાર્તિકશર્મ, કાર્તિકદેવ, કાર્તિકદાસ, કાર્તિકસેન,
 કાર્તિક રક્લિત આદિ નામ રાખવું.

રોહિણી નક્લત્રમાં જન્મેલ નું રોહિણેય, રોહિણીદત્ત,
 રોહિણીધર્મ, રોહિણીશર્મ, રોહિણીદેવ, રોહિણીદાસ,
 રોહિણીસેન, રોહિણીરક્લિત આદિ નામ રાખવું.

આ પ્રમાણે અન્ય બધા નક્લત્રોની અપેક્ષાએ નામ
 જણવા જોઈએ.

આ નક્લત્ર નામ છે.

- પ્ર. (૨) દેવનામ શું છે ?
 ડ. દેવનામનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે, જેમકે - અગ્નિ
 દેવતાથી અધિષ્ઠિત નક્લત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલનું
 આગ્નિક, અગ્નિદત્ત, અગ્નિધર્મ, અગ્નિશર્મ,
 અગ્નિદેવ, અગ્નિદાસ, અગ્નિસેન, અગ્નિરક્લિત
 આદિ નામ રાખવું.

આ પ્રમાણે અન્ય બધા નક્લત્ર દેવતાઓના નામ
 પર સ્થાપિત નામોનાં માટે પણ જણવું જોઈએ.

આ નક્લત્ર દેવતાઓનાં નામ છે.

કુળ આદિનામ સ્થાપના :

- પ્ર. (૩) કુળ નામ શું છે ?
 ડ. કુળનામ - ઉગ્ગ, ભોગ, રાજન્ય, ક્લત્રિય, ઈશ્વાકુ,
 શાત, કોરલ.

આ કુળનામ છે.

- પ્ર. (૪) પાષંડ નામ શું છે ?
 ડ. પાષંડનામ-શ્રમણ, પાંડુરંગ, ભિક્લ, કાપાલિક,
 તાપસ, પરિવ્રાજક.

૧. ગણિ. પૂ. ૫૮૦માં નક્લત્રોના નામ જુઓ.

૨. ગણિ. પૂ. ૫૮૪માં નક્લત્રોના દેવતાઓના નામ જુઓ.

સે તં પાસંડનામે ।

- પ. (૫) સે કિં તં ગણનામે ?
 ડ. ગણનામે-મલ્લે, મલ્લદિન્ને, મલ્લધમ્મે, મલ્લસમ્મે, મલ્લદેવે, મલ્લદાસે, મલ્લસેને, મલ્લરક્ષિણે ।

સે તં ગણનામે ।

- પ. (૬) સે કિં તં જીવિયાહેઠં ?
 ડ. જીવિયાહેઠં-અવકરણ, ઉક્કુરૂદણ, ઉજ્જિયણ, કજ્જવણ, સુપ્પણ^૧ ।

સે તં જીવિયાહેઠં ।

- પ. (૭) સે કિં તં આભિપ્પાઇયનામે ?
 ડ. આભિપ્પાઇયનામે-અંબણ, નિંબણ, બ્બૂલણ, પાલાસણ, સિણણ, પિલુયણ, કરીરણ ।

સે તં આભિપ્પાઇયનામે ।

સે તં ઠવ્વણ્ણમાણે ।

- અણુ. સુ. ૨૮૭-૨૯૧

૩. દવ્વણ્ણમાણે-
 પ. સે કિં તં દવ્વણ્ણમાણે ?
 ડ. દવ્વણ્ણમાણે-છવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ધમ્મત્થિકાણ -જાવ- ૬. અદ્દાસમણ ।

સે તં દવ્વણ્ણમાણે । - અણુ. સુ. ૨૯૨

૪. ભાવણ્ણમાણસ્સ ભેયા-
 પ. સે કિં તં ભાવણ્ણમાણે ?
 ડ. ભાવણ્ણમાણે-ચ્ચઠ્ઠવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. સામાસિણ, ૨. તદ્ધિતણ, ૩. ધાતુણ,
 ૪. નિરુક્તિણ । - અણુ. સુ. ૨૯૩

૧૭૦. (૧) સમાસ-ભેયાણ પરૂવણા-

- પ. સે કિં તં સામાસિણ ?
 ડ. સામાસિણ-સત્ત સમાસા ભવંતિ, તં જહા-

૧. દ્દેય ૨. બહુલ્લીહી, ૩. કમ્મધારણ, ૪. દિગ્ગંય ।
 ૫. તપ્પુરિસ, ૬. અવ્વઈભાવે, ૭. એક્કસેય સન્નમે ॥૧૧

આ પાષંડ નામ છે.

- પ્ર. (૫) ગણનામ શું છે ?
 ડ. ગણનાં આધારથી સ્થાપિત નામ ગણનામ કહેવાય છે. જેમકે - મલ્લ, મલ્લદિન્ન, મલ્લધર્મ, મલ્લશર્મ, મલ્લદેવ, મલ્લદાસ, મલ્લસેન, મલ્લરક્ષિત.

આ ગણ (સ્થાપના નિષ્પન્ન) નામ છે.

- પ્ર. (૬) જીવિત હેતુનામ શું છે ?
 ડ. દીર્ઘકાળ સુધી સંતાનને જીવિત રાખવાનાં નિમિત્તથી જે નામ રાખેલ તે જીવિત હેતુ નામ કહેવાય છે, જેમકે - અવકરક (કચરો), ઉત્કુરુટક (ઉકરડો), ઉજ્જિતક, કવવરક, સૂર્પક (સૂપડા).

આ જીવિત હેતુનામ છે.

- પ્ર. (૭) આભિપ્રાયિકનામ શું છે ?
 ડ. આભિપ્રાયિકનામ, જેમકે- અંબક, નિમ્બક, બુલુક, પલાશક, સ્નેહક, પીલુક, કરીરક આદિ.

આ આભિપ્રાયિકનામ છે.

આ સ્થાપના પ્રમાણ નિષ્પન્ન નામનું વર્ણન છે.

૩. દ્રવ્ય પ્રમાણ :
 પ્ર. દ્રવ્ય પ્રમાણ નિષ્પન્નનામ શું છે ?
 ડ. દ્રવ્ય પ્રમાણ નિષ્પન્ન નામ છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ધર્મસ્થિતકાય -યાવત્- ૬. અદ્દાસમય.

આ દ્રવ્ય પ્રમાણનિષ્પન્ન નામ છે.

૪. ભાવ પ્રમાણનાં ભેદ :
 પ્ર. ભાવ પ્રમાણ નિષ્પન્ન નામ શું છે ?
 ડ. ભાવ પ્રમાણ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. સામાસિક, ૨. તદ્ધિતજ, ૩. ધાતુજ,
 ૪. નિરુક્તિક.

૧૭૦. (૧) સમાસનાં ભેદોની પ્રરૂપણા :

- પ્ર. સામાસિક ભાવ પ્રમાણ શું છે ?
 સામાસિક નામ નિષ્પન્નતાનાં હેતુ સાત સમાસ છે, જેમકે -
 ૧. દ્વન્દ્વ, ૨. બહુબ્રીહિ, ૩. કર્મધારય, ૪. દ્વિગુ,
 ૫. તત્પુરુષ, ૬. અવ્યયીભાવ, ૭. એકશેષ.

૧. જે સ્ત્રીનાં બાળક અલ્પાયુમાં મરનાર હોય છે, તેના પુત્રોનાં એવા અપ્રશસ્ત નામ રખાય છે, જેમકે - કચરુમલ, ઓધડમલ, દુગ્ગડમલ, ફકીરચંદ વગેરે.

પ. ૧. સે કિં તં દંદે સમાસે ?

૩. દંદે સમાસે-

દન્તાશ્ચ ઓષ્ઠૌચ દન્તોષ્ઠમ્,
સ્તનો ચ ઉદરં ચ સ્તનોદરં,
વસ્ત્રં ચ પાત્રં ચ વસ્ત્રપાત્રમ્,
અશ્વશ્ચ મહિષશ્ચ અશ્વમહિષમ્,
અહિશ્ચ નકુલશ્ચ અહિનકુલમ્ ।

સે તં દંદે સમાસે ।

પ. ૨. સે કિં તં बहुवीहिसमासे ?

૩. बहुवीहिसमासे-

फुल्ला जम्मि गिरिम्मि कुडय-कलंबा सो इमो गिरी
फुल्लियकुडय-कलंबो ।

સે તં बहुवीहिसमासे ।

પ. ૩. સે કિં તં कम्मधारयसमासे ?

૩. कम्मधारयसमासे-

धवलो वसहो धवलवसहो,
किण्हो मिगो किण्हमिगो,
सेतो पटो सेतपटो,
रत्तो पटो रत्तपटो ।

સે તં कम्मधारयसमासे ।

પ. ૪. સે કિં તં दिगुसमासे ?

૩. दिगुसमासे-

तिण्णिकडुगा तिकडुगं,
तिण्णि महुराणि तिमहुरं,
तिण्णि गुणा तिगुणं,
तिण्णि पुरा तिपुरं,
तिण्णि सरा तिसरं,
तिण्णि पुक्खरा तिपुक्खरं,
तिण्णि बिंदुया तिबिंदुयं,
तिण्णि पहा तिपहं,
पंच णदीओ पंचणदं,
सत्त गया सत्तगयं,
नव तुरगा नवतुरगं,

પ્ર. (૧) द्वन्द्व समास शुं છે ?

૩. द्वन्द्व समासनुं स्वरुप आ प्रमाणे છે -

दंताश्य औष्ठी य ઇति दंतोષ્ઠમ્
સ્તનો ચ ઉદરં ચ ઇતિ સ્તનોદરમ્,
વસ્ત્રં ચ પાત્રં ચ ઇતિ વસ્ત્રપાત્રમ્,
અશ્વશ્ય મહિષશ્ય ઇતિ અશ્વમહિષમ્,
અહિશ્ય નકુલશ્ય ઇતિ અહિનકુલમ્
આ द्वन्द्व समासनुं स्वरुप છે.

પ્ર. (૨) बहुव्रीहिसमास शुं છે ?

૩. बहुव्रीहिसमासनुं स्वरुप आ प्रमाणे છે -
આ પર્વત પર પુષ્પિત કુટજ અને કદંબ વૃક્ષ હોવાથી
આ પર્વત ફુલ્લકુટજકદંબ છે.

આ बहुव्रीहिसमास છે.

પ્ર. (૩) कर्मधारयसमास शुं છે ?

૩. कर्मधारय समासनुं स्वरुप आ प्रमाणे છે -
धवलो वृषत्नः = धवलवृषत्नः,
कृष्णो मृगः = कृष्णमृगः,
श्वेतः पटः = श्वेतपटः,
रक्तः पटः = रक्तपटः.

આ कर्मधारय समास છે.

પ્ર. (૪) द्विगु समास शुं છે ?

૩. द्विगुसमासनुं स्वरुप आ प्रमाणे છે -
ત્રણ કટુક વસ્તુઓનો સમૂહ - ત્રિકટુ,
ત્રણ મધુરોનો સમૂહ - ત્રિમધુર,
ત્રણ ગુણોનો સમૂહ - ત્રિગુણ,
ત્રણ પુરોનો સમૂહ - ત્રિપુર,
ત્રણ સ્વરોનો સમૂહ - ત્રિસ્વર,
ત્રણ પુષ્કરો (કમળો) નો સમૂહ - ત્રિપુષ્કર,
ત્રણ બિંદુઓનો સમૂહ - ત્રિબિંદુ,
ત્રણ પથોનો સમૂહ - ત્રિપથ,
પાંચ નદીઓનો સમૂહ - પંચનદ,
સાત ગજોનો સમૂહ - સપ્તગજ,
નવ અશ્વોનો સમૂહ - નવતુરંગ (અશ્વ),

દમ ગામા દસગામં,
દસપુરા દસપુરં ।
સે તં દિગુસમાસે ।

પ. ૫. સે કિં તં તપ્પુરિસે સમાસે ?

૩. તપ્પુરિસે સમાસે-
તિત્થે કાગો તિત્થકાગો,
વણે હત્થી વણહત્થી,
વણે વરાહો વણવરાહો,
વણે મહિસો વણમહિસો,
વણે મયૂરો વણમયૂરો ।
સે તં તપ્પુરિસે સમાસે ।

પ. ૬. સે કિં તં અવ્વયીભાવે સમાસે ?

૩. અવ્વયીભાવે સમાસે-
અણુગામં,
અણુણદીયં,
અણુફરિહં, અણુચરિયં ।
સે તં અવ્વયીભાવે સમાસે ।

પ. ૭. સે કિં તં એગસેસે સમાસે ?

૩. એગસેસે સમાસે-
જહા એગો પુરિસો તહા બહવે પુરિસા,
જહા બહવે પુરિસા તહા એગો પુરિસો,
જહા એગો કરિસાવણો તહા બહવે કરિસાવણા,
જહા બહવે કરિસાવણા તહા એગો કરિસાવણો,
જહા એગો સાલી તહા બહવે સાલિણો,
જહા બહવે સાલિણો તહા એગો સાલી ।
સે તં એગસેસે સમાસે ।
સે તં સામાસિણે ।

- અણુ. સુ. ૨૧૪-૩૦૧

૧૭૧. (૨) તદ્ધિત-ભેયાણ પહ્વણા-

પ. સે કિં તં તદ્ધિયણે ?

૩. તદ્ધિયણે -

૧. કમ્મે, ૨. સિપ્પ, ૩. સિલોણ, ૪. સંજોગ, ૫. સમીવઓ, ૬. ય સંજૂહે, ૭. ઇસ્સરિયા, ૮. વચ્ચેણ
ય તદ્ધિતણામં તુ અટ્ઠવિહં ॥૧૨॥

દસ ગ્રામોનો સમૂહ - દસગ્રામ,
દસ પુરોનો સમૂહ - દસપુર.
આ દિગુસમાસ છે.

પ્ર. (૫) તત્પુરુષ સમાસ શું છે ?

૩. તત્પુરુષ સમાસનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે -
તીર્થમાં કાક - તીર્થકાક,
વનમાં હસ્તી - વનહસ્તી,
વનમાં વરાહ - વનવરાહ,
વનમાં મહિષ - વનમહિષ,
વનમાં મયૂર - વનમયૂર,
આ તત્પુરુષ સમાસ છે.

પ્ર. (૬) અવ્યયીભાવ સમાસ શું છે ?

૩. અવ્યયીભાવ સમાસનું સ્વરુપ આ પ્રમાણે છે -
ગ્રામનાં સમીપ = અનુગ્રામ,
નદીનાં સમીપ = અનુનદીકમ્,
(આ પ્રમાણે) અનુસ્પર્શમ્, અનુચરિતમ્ આદિ.
આ અવ્યયીભાવ સમાસ છે.

પ્ર. (૭) એક શેષ સમાસ શું છે ?

૩. જેમાં એક શેષ રહે તે એક શેષ સમાસ છે, જેમકે -
એક પુરુષ તેવા અનેક પુરુષ,
જેમ અનેક પુરુષ તેવા એક પુરુષ,
જેમ એક કાર્ષાપણ તેવા અનેક કાર્ષાપણ,
જેમ અનેક કાર્ષાપણ તેવા એક કાર્ષાપણ,
જેમ એક શાળી તેવા અનેક શાળી (ચોખા)
જેમ અનેક ચોખા તેવા એક શાલી.
આ એક શેષ સમાસનાં ઉદાહરણ છે.
આ સામાસિકભાવ પ્રમાણનામ છે.

૧૭૧. (૨) તદ્ધિતનાં ભેદોની પ્રરુપણા :

પ્ર. તદ્ધિતથી નિષ્પન્ન નામ શું છે ?

૩. તદ્ધિતથી નિષ્પન્ન નામ આ પ્રમાણે છે, જેમકે -
૧. કર્મ, ૨. શિલ્પ, ૩. શ્લોક, ૪. સંયોગ,
૫. સમીપ, ૬. સંયુથ, ૭. ઐશ્વર્ય, ૮. અપત્ય
એ તદ્ધિત નિષ્પન્ન નામનાં આઠ પ્રકાર છે.

- પ. ૧. સે કિં તં કમ્મણામે ?
 ડ. કમ્મણામે - દોસિસા, સોત્તિસા, કપ્પાસિસા,
 સુત્તવેતાલિસા, ધંડવેતાલિસા, કોલાલિસા ।

સે તં કમ્મણામે ।

- પ. ૨. સે કિં તં સિપ્પણામે ?
 ડ. સિપ્પણામે -
 ૧. વત્થિસા, ૨. તંતિસા, ૩. તુણ્ણાસા, ૪. તંતુવાસા,
 ૫. પટ્ટકારિસા, ૬. ઉવ્વટ્ટિસા, ૭. વરૂઢે,
 ૮. મુંજકારે, ૯. કટ્ઠકારે, ૧૦. છત્તકારે,
 ૧૧. વજ્જકારે, ૧૨. પોત્થકારે, ૧૩. ચિત્તકારે,
 ૧૪. દંતકારે, ૧૫. લેપ્પકારે, ૧૬. સેલકારિસા,
 ૧૭. કોટ્ટિમકારે ।

સે તં સિપ્પણામે ।

- પ. ૩. સે કિં તં સિલોયણામે ?
 ડ. સિલોયણામે-
 સમણે, માહણે, સવ્વતિહી ।

સે તં સિલોયણામે ।

- પ. ૪. સે કિં તં સંજોગણામે ?
 ડ. સંજોગણામે-
 રણ્ણો સસુરણ,
 રણ્ણો સાલણ,
 રણ્ણો સઙ્ઘુણ,
 રણ્ણો જામાણણ,
 રણ્ણો ધમ્મણીવહી ।

સે તં સંજોગણામે ।

- પ. ૫. સે કિં તં સમીવણામે ?
 ડ. સમીવણામે-
 ગિરિસ્સ સમીવે ણગરં ગિરિણગરં,

- પ્ર. ૧. કર્મણામે શું છે ?
 ડ. કર્મણામે-દોષ્ણિક, સૌત્રિક, કાર્પાસિક, સૂત્રવૈચારિક,
 ભાંડવૈચારિક, કૌલાલિક.

આ કર્મ નામે છે.

- પ્ર. ૨. શિલ્પણામે શું છે ?
 ડ. શિલ્પણામે આ પ્રમાણે છે, જેમકે -

૧. વાસ્ત્રિક - વસ્ત્ર બનાવનાર, ૨. તાંત્રિક -
 વીણા વગાડનાર, ૩. તુણ્ણિક - રહુ કરનાર
 શિલ્પી, ૪. તંતુવાયિક-વણકર, ૫. પટ્ટકારિક -
 પટ્ટવસ્ત્ર બનાવનાર, ૬. ઔદ્ધવૃત્તિક - ઉબટન
 કરનાર, ૭. વારુટિક - એકશિલ્પી વિશેષ,
 ૮. મુંજકારિક - મુંજની રસી બનાવનાર,
 ૯. કાષ્ટકારિક - લાકડાંની વસ્તુ (સુતાર)
 બનાવનાર, ૧૦. છત્રકારિક - છત્રીબનાવનાર,
 ૧૧. બાહ્યકારિક - રથ આદિ બનાવનાર, ૧૨.
 પોસ્તકારિક - જીલ્લસાજ, ૧૩. ચિત્રકારિક - ચિત્ર
 બનાવનાર, ૧૪. દાંતકારિક - હાથી દાંત આદિનો
 સામાન બનાવનાર, ૧૫. લેપ્પકારિક - મકાન
 બનાવનાર, ૧૬. સેલકારિક - પત્થર બનાવનાર,
 ૧૭. કોટ્ટિમકારિક - ખાણ ખોદનાર અથવા ફર્શ
 બનાવનાર.

આ શિલ્પ નામે છે.

- પ્ર. ૩. શ્લોકણામે શું છે ?
 ડ. શ્લોકણામેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે -
 બધાનાં અતિથિ શ્રમણ, બ્રાહ્મણ આદિ.

આ શ્લોકણામે છે.

- પ્ર. ૪. સંયોગણામે શું છે ?
 ડ. સંયોગણામેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે -
 રાજાનો સસરો - રાજકીય સસરો,
 રાજાનો શાળો - રાજકીય શાળો,
 રાજાનો સાઢુ - રાજકીય સાઢુ,
 રાજાનો જમાઈ - રાજકીય જમાઈ,
 રાજાનો બનેવી - રાજકીય બનેવી.

આ સંયોગણામે છે.

- પ્ર. ૫. સમીવણામે શું છે ?
 ડ. સમીવણામેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે -
 ગિરીનાં સમીવણું નગર ગિરિનગર,

વિદિસાએ સમીવે નગરં વેદિસં,
વેન્નાએ સમીવે નગરં વેન્નાયડં,
તગરાએ સમીવે નગરં તગરાયડં ।

સે તં સમીવનામે ।

પ. ૬. સે કિં તં સંજૂહનામે ?

૩. સંજૂહનામે-

તરંગવતિકારે, મલયવતિકારે, અક્ષાણુસદ્ધિકારે,
બિંદુકારે ।

સે તં સંજૂહનામે ।

પ. ૭. સે કિં તં ઈસરિયનામે ?

૩. ઈસરિયનામે-

રાઈસરે તલવરે માડંબિએ કોડુંબિએ ઈભ્મે સેટ્ઠી
સત્યવાહે સેનાવડ ।

સે તં ઈસરિયનામે ।

પ. ૮. સે કિં તં અવચ્ચનામે ?

૩. અવચ્ચનામે-

તિત્થયરમાયા, ચક્રવટ્ટિમાયા, બલદેવમાયા,
વાસુદેવમાયા, રાયમાયા, ગણિમાયા, વાયગમાયા ।

સે તં અવચ્ચનામે ।

સે તં તદ્ધિતે । - અણુ. સુ. ૩૦૨-૩૧૦

૧૭૨. (૩) ધાડય-પરૂવણા -

પ. સે કિં તં ધાડય ?

૩. ધાડય-

ભૂ સત્તાયાં પરસ્મૈભાષા, એધ વૃદ્ધૌ, સ્પર્દ્ધ સંઘર્ષે,
ગાઘૃ પ્રતિષ્ઠા-લિપ્સયોર્ગ્રન્થે ચ, વાઘૃલોડને ।

સે તં ધાડય । - અણુ. સુ. ૩૧૧

૧૭૩. (૪) નિરૂત્તિએ પરૂવણા-

પ. સે કિં તં નિરૂત્તિએ ?

૩. નિરૂત્તિએ-

મહ્યાં શેતે મહિષઃ,

વિદિશાનાં સમીપનું નગરં વૈદિશા,
વેન્નાનાં સમીપનું નગરં વેન્નાતટ,
તગરાનાં સમીપનું નગરં તગરાતટ.

આ સમીપનામ છે.

પ્ર. ૬. સંયૂથનામ શું છે ?

૩. સંયૂથ (સંકલનકર્તા) નામ આ પ્રમાણે છે
તરંગવતીકાર, મલયવતીકાર, આત્માનુષઙ્ગિકાર,
બિંદુકાર.

આ સંયૂથનામ છે.

પ્ર. ૭. એશ્વર્યનામ શું છે ?

૩. એશ્વર્યનામનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે -
એશ્વર્ય(ઘોતક)નામ - રાજેશ્વર, તલવર, માંડબિક,
કોટુંબિક, ઇભ્ય, શ્રેષ્ઠી, સાર્થવાહ, સેનાપતિ
ઈત્યાદિ.

આ એશ્વર્ય નામ છે.

પ્ર. ૮. અપત્યનામ શું છે ?

૩. અપત્યનામનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે -
તીર્થંકરમાતા, ચક્રવર્તીમાતા, બળદેવમાતા,
વાસુદેવમાતા, રાજમાતા, ગણિમાતા, વાયકમાતા.

આ બધા અપત્યનામ છે.

આ તદ્ધિત પ્રત્યયજન્ય નામ છે.

૧૭૨. (૩) ધાતુઓ (ક્રિયાઓ)ની પ્રરૂપણા :

પ્ર. ધાતુજ નામ શું છે ?

૩. ધાતુજનામનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે -
પરસ્મૈપદી સત્તાર્થક "ભૂ" ધાતુ, વૃદ્ધ્યર્થક 'એધ્'
ધાતુ, સંઘર્ષાર્થક "સ્પર્દ્ધ" ધાતુ, પ્રતિષ્ઠા-લિપ્સા કે
સંયય અર્થક "ગાઘૃ" ધાતુ અને વિલોડનાર્થક
"વાઘૃ" ધાતુ આદિથી નિષ્પન્ન.

આ ધાતુજ નામ છે.

૧૭૩. (૪) નિરૂક્તિ (વ્યુત્પત્તિ)ની પ્રરૂપણા :

પ્ર. નિરૂક્તિજ નામ શું છે ?

૩. નિરૂક્તિજ નામનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે, જેમકે -
મહ્યાંશેતે - મહિષ - પૃથ્વી પર જે શયન કરે
તે મહિષ- ભેંસ,

ભ્રમતિ ચ રૌતિ ચ ભ્રમરઃ,

મુહુર્મુહુર્લસતિ મુસલં,

કપિરિવ લમ્બતેત્યચ્ચ કરોતિ કપિત્થં,

ચિદિતિ કરોતિ ચલ્લં ચ ભવતિ ચિક્ચલ્લં,

ઊર્ધ્વકર્ણઃ:ઉલૂકઃ

મેખસ્ય માલા મેખલા ।

સે તં નિરૂત્તિએ । સે તં ભાવપમાણે । સે તં પમાણનામે ।

સે તં દસનામે । સે તં નામે ।

- અણુ. સુ. ૩૧૨

૧૭૪. પમાણસ્સ ભેવપ્પભેયા-

પ. સે કિં તં પમાણે ?

ઉ. પમાણે-ચરવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. દવ્વપ્પમાણે, ૨. ચ્ચેત્તપ્પમાણે, ૩. કાલપ્પમાણે,
૪. ભાવપ્પમાણે ।^૧ - અણુ. સુ. ૩૧૩

૧. દવ્વપમાણં-

પ. સે કિં તં દવ્વપ્પમાણે ?

ઉ. દવ્વપ્પમાણે-દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. પાસનિપ્પણ્ણે ય, ૨. વિભાગનિપ્પણ્ણે ય ।

પ. સે કિં તં પાસનિપ્પણ્ણે ?

ઉ. પાસનિપ્પણ્ણે-પરમાણુપોગલ્લે દુપાસિએ -જાવ-
અણંતપાસિએ ।

સે તં પાસનિપ્પણ્ણે ।

પ. સે કિં તં વિભાગનિપ્પણ્ણે ?

ઉ. વિભાગનિપ્પણ્ણે-પંચવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. માણે, ૨. ઉમ્માણે, ૩. ઓમાણે, ૪. ગણિમે,
૫. પહિમાણે ।

ભ્રમતિ રૌતિ ઇતિ ભ્રમર - ભ્રમણ કરતાં જે શબ્દ
કરે તે ભ્રમર,

મુહુર્મુહુર્લસતિ ઇતિ મુસલં - જે વારંવાર ઉંચા-નીચા
હોય તે મૂસળ,

કપિરિવ લંબતે તથેતિ ચ કરોતે ઇતિ કપિત્થં-
કપિ-વાંદરાની જેમ વૃક્ષની શાખા પર ચેષ્ટા કરે
છે તે કપિત્થ.

ચિદિતિ કરોતિ ખલં ચ ભવતિ- ઇતિ ચિક્ષલં-
પગની સાથે જે ચોટી જાય તે કીચડ,

ઊર્ધ્વકર્ણ : ઇતિ ઉલૂક - જેના કાન ઉપર ઉઠેલા
હોય તે ઉલૂક.

મેખસ્ય માળા મેખલા - મેઘોની માળા મેખલા.

આ નિરૂક્તિજ નામ છે. આ ભાવપ્રમાણ નામનું
વર્ણન છે. આ પ્રમાણનામ છે.

આ દસ નામનું વર્ણન છે. આ નામનું વર્ણન
પૂર્ણ થયું.

૧૭૪. પ્રમાણનાં ભેદ-પ્રભેદ :

પ્ર. પ્રમાણ શું છે ?

પ્રમાણ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. દ્રવ્યપ્રમાણ, ૨. ક્ષેત્રપ્રમાણ, ૩. કાળપ્રમાણ,
૪. ભાવપ્રમાણ.

૧. દ્રવ્યપ્રમાણ :

પ્ર. દ્રવ્યપ્રમાણ શું છે ?

ઉ. દ્રવ્યપ્રમાણ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. પ્રદેશનિષ્પન્ન, ૨. વિભાગનિષ્પન્ન.

પ્ર. પ્રદેશનિષ્પન્ન દ્રવ્યપ્રમાણ શું છે ?

ઉ. પરમાણુ પુદ્ગલ, દ્વિપ્રદેશો -યાવત્- અનંત
પ્રદેશોથી જે નિષ્પન્ન હોય તે પ્રદેશનિષ્પન્ન છે.

આ પ્રદેશ નિષ્પન્ન દ્રવ્યપ્રમાણ છે.

પ્ર. વિભાગનિષ્પન્ન દ્રવ્યપ્રમાણ શું છે ?

ઉ. વિભાગનિષ્પન્ન દ્રવ્યપ્રમાણ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા
છે, જેમકે -

૧. માન (ધાન્ય માપવાનું પાત્ર), ૨. ઉન્માન
(ત્રાજવું), ૩. અવમાન (ગજ), ૪. ગણિમ
(ગણના), ૫. પ્રતિમાન (સુવર્ણ આદિનું માપ)

- પ. (૧) સે કિં તં માણે ?
 ડ. માણે દુવિદ્ધે પ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. ધન્નમાણપ્પમાણે ય, ૨. રસમાણપ્પમાણે ય ।
 - અણુ. સુ. ૩૧૪-૩૧૭

ધન્નમાણપ્પમાણે-

- પ. (ક) સે કિં તં ધન્નમાણપ્પમાણે ?
 ડ. ધન્નમાણપ્પમાણે-
 દો અસતીઓ પસતી,
 દો પસતીઓ સેતિયા,
 ચત્તારિ સેતિયાઓ કુલઓ,
 ચત્તારિ કુલયા પત્થો,
 ચત્તારિ પત્થયા આઢયં,
 ચત્તારિ આઢયાઈં દોણો,
 સટ્ઠિઠ આઢયાઈં જહણ્ણાણ કુંભે,
 અસીતિઆઢયાઈં મજ્ઞિમણ કુંભે,
 આઢયસતં ઉક્કોસણ કુંભે,
 અટ્ઠઆઢયસતિણ વાહે ।
 પ. ણ્ણં ધન્નમાણપ્પમાણેણં કિં પઓયણં ?
 ડ. ણ્ણં ધન્નમાણપ્પમાણેણં-મુત્તોલી-મુરવ-ઈહ્હર-
 આલિંદ-અપવારિસંસિયાણં ધ્ણ્ણાણં ધ્ણ્ણમાણપ્પ-
 માણનિબ્બિત્તિ લક્કવણં ભવઈ ।

સે તં ધન્નમાણપ્પમાણે ।

- અણુ. સુ. ૩૧૮-૩૧૯

રસમાણપ્પમાણે -

- પ. (જ) સે કિં તં રસમાણપ્પમાણે ?
 ડ. રસમાણપ્પમાણે-ધન્નમાણપ્પમાણાઓ ચ્ચઢભાગ-
 વિવહિંદ્ધા અબ્બિંતરસિહાજુણ રસમાણપ્પમાણે
 વિહિજ્જઈ, તં જહા-
 ૪. ચ્ચઢસટ્ઠિઠયા,
 ૮. વત્તીસિયા,
 ૧૬. સોલસિયા,
 ૩૨. અટ્ઠભાઈયા,

- પ્ર. (૧) માન પ્રમાણ શું છે ?
 ડ. માન પ્રમાણ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. ધાન્યમાન પ્રમાણ, ૨. રસમાન પ્રમાણ.

ધાન્ય માપવાનું પ્રમાણ :

- પ્ર. (ક) ધાન્યમાન પ્રમાણ શું છે ?
 ડ. ધાન્યમાનપ્રમાણ આ પ્રમાણે છે -
 બે અસતિની એક પ્રસૂતિ,
 બે પ્રસૂતિની એક સેતિકા,
 ચાર સેતિકાઓનો એક કુડવ,
 ચાર કુડવનું એક પ્રસ્થ,
 ચાર પ્રસ્થોનું એક આઢક,
 ચાર આઢકોનું એક દ્રોણ,
 સાઠ આઢકોનું એક જઘન્ય કુંભ,
 એસી આઢકોનું એક મધ્યમ કુંભ,
 સો આઢકોનું એક ઉત્કૃષ્ટ કુંભ અને
 આઠસો આઢકોનું એક બાહ હોય છે.
 પ્ર. આ ધાન્યમાન પ્રમાણનું શું પ્રયોજન છે ?
 ડ. આ ધાન્યમાન પ્રમાણનાં દ્વારા મુક્તોલી (કોઠી)
 મુરવ (બોરી) ઈહ્હર (નાની બોરી), અલિંદ
 (અનાજ ભરવાનું સાધન) અને અપચારિ
 (જમીનનાં અંદરની કોઠી) માં રાખેલ ધાન્યનાં
 પ્રમાણનું પરિજ્ઞાન હોય છે.
 આ ધાન્યમાન પ્રમાણ છે.

પ્રવાહી પદાર્થ માપવાનું પ્રમાણ :

- પ્ર. (ખ) રસમાન પ્રમાણ શું છે ?
 ડ. રસમાનપ્રમાણ ધાન્યમાન પ્રમાણથી ચારભાગ
 અધિક અને આભ્યંતર શિખાયુક્ત હોય છે,
 જેમકે -
 (૪) ચાર પલની એક ચતુષ્પદિકા હોય છે.
 (૮) આઠ પલપ્રમાણ દ્વાત્રિશિકા,
 (૧૬) સોળ પલપ્રમાણ ષોડશિકા,
 (૩૨) બત્રીસ પલપ્રમાણ અષ્ટભાગિકા,

૬૪. ચડભાઈયા,
૧૨૮. અદ્ધમાળી,
૨૫૬. માળી ।

દો ચડસટ્ઠિયાઓ બત્તીસિયા,
દો બત્તીસિયાઓ સોલસિયા,
દો સોલસિયાઓ અટ્ઠભાઈયા,
દો અટ્ઠભાઈયાઓ ચડભાઈયા,
દો ચડભાઈયાઓ અદ્ધમાળી,
દો અદ્ધમાળીઓ માળી ।

- પ. એણં રસમાણપ્પમાણેણં કિં પઓયણં ?
૩. એણં રસમાણપ્પમાણેણં વારગ-ઘડગ-કરગ-
કિક્કરિ-દઇય-કરોડિ-કુંડિય-સંસિયાણં રસાણં
રસમાણપ્પમાણ-તિલ્લિત્તિલક્ષણં ભવઇ ।

સે તં રસમાણપ્પમાણે ।

સે તં માણે । - અણુ. સુ. ૩૨૦-૩૨૧

ખંડાઇણં માણપ્પમાણે-

- પ. (૨) સે કિં તં ઉમ્માણે ?
૩. ઉમ્માણે-જણ્ણં ઉમ્મિણિજ્જઇ, તં જહા-
૧. અદ્ધકરિસો, ૨. કરિસો, ૩. અદ્ધપલં, ૪. પલં,
૫. અદ્ધતુલા, ૬. તુલા, ૭. અદ્ધભારો, ૮. ભારો ।

દો અદ્ધકરિસા કરિસો,
દો કરિસા અદ્ધપલં,
દો અદ્ધપલાઇં પલં,
પંચુત્તરપલસઇયા પંચપલસઇયા તુલા,
દસ તુલાઓ અદ્ધભારો,
વીસં તુલાઓ ભારો ।

- પ. એણં ઉમ્માણપ્પમાણેણં કિં પઓયણં ?
૩. એણં ઉમ્માણપ્પમાણેણં-પત્ત-અગર-તગર-ચોયય-
કુંકુમ-ખંડ-ગુલ-મચ્છંડિયાદીણં દવ્વાણં ઉમ્માણ-
પમાણણિલ્લિત્તિલક્ષણં ભવઇ ।

(૬૪) ચૌસઠ પલપ્રમાણ ચતુર્ભાગિકા,
(૧૨૮) એકસો અઠ્યાવીસ પલપ્રમાણ "અર્ધમાની",
(૨૫૬) બસો છપ્પન પલપ્રમાણ "માની"
કહેવાય છે.

બે ચતુઃષષ્ઠિકાની એક દ્વાત્રિંશિકા,
બે દ્વાત્રિંશિકાની એક ષોડશિકા,
બે ષોડશિકાઓની એક અષ્ટભાગિકા,
બે અષ્ટભાગિકાઓની એક ચતુર્ભાગિકા,
બે ચતુર્ભાગિકાઓની એક અર્ધમાની,
બે અર્ધમાનીઓની એક માની હોય છે,

- પ્ર. આ રસમાન પ્રમાણનું શું પ્રયોજન છે ?
૩. આ રસમાન પ્રમાણથી વારક (નાનો ઘડો)
ઘટ-કળશ, કરક (ઘડો), કિક્કિરિ (નાનો કલશ),
દ્ધુતિ-મશક કરોડિકા (પહોળું મુખવાળો વાસણ),
કુંડિકા (કુંડી) આદિમાં ભરેલ રસોનાં પરિમાણનું
જ્ઞાન થાય છે.

આ રસમાન પ્રમાણ છે.

આ માન પ્રમાણ છે.

સાકર આદિ માપવાનું પ્રમાણ :

- પ્ર. (૨) ઉન્માન પ્રમાણ શું છે ?
૩. જેનો ઉન્માન કરાયો અથવા જેના દ્વારા ઉન્માન
કરાય તે ઉન્માન પ્રમાણ કહેવાય છે, જેમકે -
૧. અર્ધકર્ષ, ૨. કર્ષ, ૩. અર્ધપલ, ૪. પલ,
૫. અર્ધતુલા, ૬. તુલા, ૭. અર્ધભાર, ૮. ભાર.
(આ પ્રમાણોની નિષ્પત્તિ આ પ્રમાણે થાય છે.)
બે અર્ધકર્ષોનું એક કર્ષ,
બે કર્ષોનું એક અર્ધપલ,
બે અર્ધપલનું એક પલ,
એકસો પાંચ પલ અથવા પાંચ સો પલોનું એક તુલા,
દસ તુલાનું એક અર્ધભાર અને
વીસ તુલાનો એક ભાર હોય છે.
પ્ર. ઉન્માન પ્રમાણનું શું પ્રયોજન છે ?
૩. આ ઉન્માન પ્રમાણથી - ૧. પત્ર, ૨. અગર,
૩. તગર, ૪. ચોથક, ૫. કુંકુમ, ૬. ખાંડ,
૭. ગોળ, ૮. મિશ્રી આદિ દ્રવ્યોનાં પરિમાણનું
પરિજ્ઞાન થાય છે.

સે તેં ઉમ્માણપમાણે ।

- અણુ. સુ. ૩૨૨-૩૨૩

ગત્તાઇ માણપ્પમાણે-

પ. (૩) સે કિં તેં ઓમાણે ?

૩. ઓમાણે-જણ્ણં ઓમિણિજ્જહ, તેં જહા-

હથ્થેણ વા, દંડેણ વા, ધણ્ણણ વા, જુગેણ વા,
ણાલિયાએ વા, અક્કલેણ વા, મુસલેણ વા ।

દંડં ધણ્ણં જુગં ણાલિયા ય, અક્કલ મુસલં ચ ચહહસ્યં ।

દસનાલિયં ચ રજ્જું ત્રિયાણ, ઓમાણમણ્ણાએ ॥૧૩॥

વત્થુમ્મિ હથ્થમિજ્જં, ખિત્તે દંડં ધણ્ણં ચ પંથમ્મિ ।

ચાયં ચ નાલિયાએ વિયાણં ઓમાણમણ્ણાએ ॥૧૪॥

પ. એણં ઓમાણપમાણેણં કિં પઓયણં ?

૩. એણં ઓમાણપમાણેણં-ચાય-ચિય-કરગચિત-
કહ-પહ-ભિત્તિ-પરિક્ખેવ-સંસિયાણં દહ્વાણં
ઓમાણપ્પમાણવ્વિત્તિત્તિલક્ખણં ભવહ ।

સે તેં ઓમાણે ।

- અણુ. સુ. ૩૨૪-૩૨૫

ગણનાપ્પમાણે-

પ. (૪) સે કિં તેં ગણિમે ?

૩. ગણિમે-જણ્ણં ગણિજ્જહ, તેં જહા-

એકો દસગં સતં સહસ્સં દસસહસ્સાઈં સયસહસ્સં
દસસયસહસ્સાઈં કોહી ।

પ. એણં ગણિમપ્પમાણેણં કિં પઓયણં ?

૩. એણં ગણિમપ્પમાણેણં-ભિતગ-ભિત્તિ-ભત્ત-વેયણ-
આય-વ્વય-નિવ્વિમંસિયાણં દહ્વાણં ગણિમપ્પમા-
ણનિવ્વિત્તિલક્ખણં ભવહ ।

આ ઉન્માનપ્રમાણ છે.

ખાડા આદિને માપવાનું પ્રમાણ :

પ્ર. (૩) અવમાન પ્રમાણ શું છે?

૩. જેના દ્વારા અવમાન કરાય અથવા જેનું અવમાન કરાય તે અવમાન પ્રમાણ કહેવાય છે, જેમકે -
હાથથી, દંડથી, ધનુષથી, યુગથી, નાલિકાથી,
અક્ષથી અથવા મૂસળથી માપી શકાય છે.

દંડ, ધનુષ, યુગ, નાલિકા, અક્ષ અને મૂસળ
ચાર હાથ પ્રમાણ હોય છે.

દસ નાલિકાની એક રજ્જૂ હોય છે તે બધી
અવમાન કહેવાય છે.

વાસ્તુ-ગૃહભૂમિને હાથ દ્વારા, માર્ગ-રાસ્તાને
ધનુષ દ્વારા અને ખાઈ-કૂવા આદિને નાલિકા
દ્વારા માપી શકાય છે. આ બધાને અવમાન આ
નામથી જાણી શકાય છે.

પ્ર. આ અવમાન પ્રમાણનું શું પ્રયોજન છે ?

૩. આ અવમાન પ્રમાણથી ખાઈ (કુવા) ઈંટ, પથ્થર
આદિથી નિર્મિત ભવન, ચબુતરો આદિ,
કકચિત (આરોથી પંડિત કાષ્ઠ) આદિ, કટ,
પટ, વસ્ત્ર, ભીંત, પરિક્ષેપ અથવા નગરની
પરિધિ આદિમાં સંશ્રિત દ્રવ્યોની લંબાઈ,
પહોળાઈ, ગહરાઈ અને ઉંચાઈનાં પ્રમાણનું
પરિજ્ઞાન થાય છે.

આ અવમાનપ્રમાણનું સ્વરૂપ છે.

ગણતરી કરવાનું પ્રમાણ :

પ્ર. (૪) ગણિમ પ્રમાણ શું છે ?

૩. જેની ગણતરી થઈ શકે અથવા જેના દ્વારા
ગણતરી કરી શકાય તેને ગણિમપ્રમાણ કહેવાય
છે, જેમકે -

એક, દસ, સો, હજાર, દસ હજાર, લાખ, દસ
લાખ, કરોડ ઈત્યાદિ.

પ્ર. આ ગણિમપ્રમાણનું શું પ્રયોજન છે?

૩. આ ગણિમપ્રમાણથી ભૂત્ય-નોંકર, કર્મચારી
આદિની વૃત્તિ, ભોજન, વેતનનાં આય-વ્યયથી
સંબંધિત દ્રવ્યોનાં પ્રમાણની નિરૂપત્તિ થાય છે.

સે તં ગણિમે ।

- અણુ. સુ. ૩૨૬-૩૨૭

સુવર્ણાદ માણપ્પમાણે-

પ. (૫) સે કિં તં પડિમાણે ?

૩. પડિમાણે-જણ્ણં પડિમિણિજ્જહ, તં જહા-

૧. ગુંજા, ૨. કાગળી, ૩. નિપ્પાવો, ૪. કમ્મમાસઓ,
૫. મંડલઓ, ૬. સુવર્ણો ।

પંચ ગુંજાઓ કમ્મમાસઓ,

કાગળ્યવેક્ખયા ચત્તારિ કાગળીઓ કમ્મમાસઓ ।

તિણ્ણિ નિપ્પાવા કમ્મમાસઓ,

એવં ચડ્ઢ્ઠો કમ્મમાસઓ ।

વારમ કમ્મમાસયા મંડલઓ,

એવં અડયાલીસાએ કાગળીએ મંડલઓ ।

સોલસ કમ્મમાસયા સુવર્ણો એવં ચડસટ્ઠીએ
કાગળીએ સુવર્ણો ।

પ. એણં પડિમાણપ્પમાણે પં કિં પયોઅણં ?

૩. એણં પડિમાણપ્પમાણેણં સુવર્ણ-રજત-મણિ-
મોત્તિય-સંખ-મિલપ્પવાલાદીણં દઘ્વાણં
પડિમાણપ્પમાણ-નિવ્વત્તિલક્ખણં ભવહ ।

સે તં પડિમાણે ।

સે તં વિભાગનિપ્પણ્ણે ।

સે તં દઘ્વપમાણે ।^૧

- અણુ. સુ. ૩૨૮-૩૨૯

૧૭૫. ભાવપ્પમાણે સંખપ્પમાણભેયા-

પ. સે કિં તં સંખપ્પમાણે ?

૩. સંખપ્પમાણે-અટ્ઠવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. નામસંખા, ૨. ઠવણાસંખા, ૩. દઘ્વસંખા,
૪. ઓવમસંખા, ૫. પરિમાણસંખા, ૬. જાણણાસંખા,
૭. ગણણાસંખા, ૮. ભાવસંખા ।

પ. (૧) સે કિં તં નામસંખા ?

આ ગણિમપ્રમાણનું સ્વરૂપ છે.

સોનું આદિ માપવાનું પ્રમાણ :

પ્ર. (૫) પ્રતિમાન પ્રમાણ શું છે ?

૩. જેનું અને જેના દ્વારા પ્રતિમાન કરાય છે, તે
પ્રતિમાન કહેવાય છે, જેમકે -

૧. ગુંજા-રત્તી, ૨. કાકણી, ૩. નિષ્પાવ,
૪. કર્મમાષક, ૫. મંડળક, ૬. સુવર્ણ.

પાંચ રત્તીઓનું એક કર્મમાષ થાય છે.

કાકણીની અપેક્ષાએ ચાર કાકણીઓનું એક કર્મમાષ
થાય છે.

ત્રણ નિષ્પાવનું એક કર્મમાષ થાય છે.

આ પ્રમાણે કર્મમાષક ચાર પ્રકારથી નિષ્પન્ન
થાય છે.

બાર કર્મમાષકોનું એક મંડળક હોય છે.

આ પ્રમાણે અડતાલીસ કાકણીઓનાં બરાબર
એક મંડળક થાય છે.

સોળ કર્મમાષક અથવા ચૌસઠ કાકણીઓનું એક
સ્વર્ણ (સોનેયા) થાય છે.

પ્ર. આ પ્રતિમાન પ્રમાણનું શું પ્રયોજન છે ?

૩. આ પ્રતિમાન પ્રમાણનાં દ્વારા સુવર્ણ, રજત,
મણિ, મોતી, સંખ, શિલા પ્રવાળ આદિ દ્રવ્યોનું
પરિમાણ જાણી શકાય છે.

આ પ્રતિમાન પ્રમાણ છે.

આ વિભાગ નિષ્પન્ન પ્રમાણ છે.

આ દ્રવ્યપ્રમાણ છે.

૧૭૫. ભાવ પ્રમાણમાં સંખ્યા પ્રમાણનાં ભેદ :

પ્ર. શંખ પ્રમાણ કેટલા પ્રકારનાં છે ?

૩. શંખ પ્રમાણ આઠ પ્રકારનાં કલા છે, જેમકે -

૧. નામ સંખ્યા, ૨. સ્થાપના સંખ્યા, ૩. દ્રવ્ય-
સંખ્યા, ૪. ઔપમ્ય સંખ્યા, ૫. પરિમાણ-
સંખ્યા, ૬. જ્ઞાન સંખ્યા, ૭. ગણના સંખ્યા,
૮. ભાવ સંખ્યા.

પ્ર. (૧) નામ સંખ્યા શું છે ?

૧. ક્ષેત્ર પ્રમાણ અને કાળ પ્રમાણ ગણિતાનુયોગમાં જુઓ.

૩. નામસંખ્યા-જસ્સ ણં જીવસ્સ વા, અજીવસ્સ વા, જીવાણ વા, અજીવાણ વા, તદુભયસ્સ વા, તદુભયાણ વા 'સંખા' તિ ણામં કજ્જઈ ।

સે તેં નામસંખ્યા ।

પ. (૨) સે કિં તેં ઠવણાસંખ્યા ?

૩. ઠવણાસંખ્યા-જણ્ણં કટ્ઠકમ્મે વા, પોત્થકમ્મે વા, ચિત્તકમ્મે વા, લેપ્પકમ્મે વા, ગંથિકમ્મે વા, વેદ્ધિમે વા, પૂરિમે વા, સંઘાદ્દમે વા, અક્ખે વા, વરાહાણ વા, એકો વા, અણેગા વા, સંભાવઠવણાણ વા, અસંભાવઠવણાણ વા સંખ્યા તિ ઠવણા ઠવિજ્જઈ ।

સે તેં ઠવણાસંખ્યા ।

પ. નામ-ઠવણાણં કો પદ્ધિવિસેસો ?

૩. નામં આવકહિયં, ઠવણા ઇત્તરિયા વા હોજ્જા, આવકહિયા વા હોજ્જા ।

પ. (૩) સે કિં તેં દવ્વસંખ્યા ?

૩. દવ્વસંખ્યા-દુવિહા પણ્ણત્તા, તેં જહા-

૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।

પ. (ક) સે કિં તેં આગમઓ દવ્વસંખ્યા ?

૩. દવ્વસંખ્યા-જસ્સ ણં "સંખ્યા" તિ પદં સિલ્લિખતં, ઠિયં, જિયં, મિયં, પરિજિયં -જાવ- કંઠોદ્ધુ વિપ્પમુક્કં ગુરુવાયણોવગયં,

સે ણં તત્થ વાયણાણ, પુચ્છણાણ, પરિયટ્ટણાણ, ધમ્મકહાણ, નો અણુપ્પેહાણ,

પ. કમ્હા ?

૩. અણુવઓગો દવ્વમિત્તિ કટ્ટુ ।

૧. ણેગમસ્સ એકો અણુવઉત્તો આગમઓ એકા દવ્વસંખ્યા,

દો અણુવઉત્તા આગમઓ દો દવ્વસંખ્યાઓ,

૩. નામ સંખ્યા-જે જીવનું કે અજીવનું, જીવોનું અથવા અજીવોનું તદુભય (જીવાજીવ)નું અથવા તદુભયો (જીવાજીવો)નું "શંખ" એવું નામકરણ કરી લેવાય છે.

આ નામ સંખ્યા છે.

પ્ર. (૨) સ્થાપનાસંખ્યા શું છે ?

૩. સ્થાપના સંખ્યા-જે કાષ્ઠકર્મમાં, પુસ્તકકર્મમાં, ચિત્રકર્મમાં, લેખકર્મમાં, ગ્રંથિકર્મમાં, વેષ્ટિતમાં, પૂરિતમાં, સંઘાતિતમાં, અક્ષમાં અથવા કૌડીમાં એક કે અનેક રૂપમાં સદ્ભૂત સ્થાપના કે અસદ્ભૂત સ્થાપના દ્વારા "શંખ" આ પ્રકારથી સ્થાપન કરી લેવાય છે.

આ સ્થાપનાસંખ્યા છે.

પ્ર. નામ અને સ્થાપનામાં શું અંતર છે ?

૩. નામ યાવત્કથિક હોય છે પણ સ્થાપના ઈત્વરિક પણ હોય છે અને યાવત્કથિક પણ હોય છે.

પ્ર. (૩) દ્રવ્ય સંખ્યા શું છે ?

૩. દ્રવ્ય સંખ્યા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. આગમ દ્રવ્ય સંખ્યા, ૨. નો આગમ દ્રવ્ય સંખ્યા.

પ્ર. (ક) આગમદ્રવ્ય સંખ્યા શું છે ?

૩. આગમદ્રવ્ય સંખ્યા - જેણે શંખ આ પદ સીપી લીધું, હૃદયમાં સ્થિર કર્યું, જીવ કર્યું-તત્કાળ સ્મરણ થઈ જાય એવું યાદ કર્યું, મિત કર્યું - મનન કર્યું, અધિકૃત કર્યું -યાવત્- નિર્દોષ સ્પષ્ટ સ્વરથી શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કર્યું તથા ગુરુથી વાચના કરી.

જેણે વાચના, પૃચ્છના, પર્યટના અને ધર્મકથા પણ કરી છે પરંતુ અર્થનું અનુચિંતન કરવા રૂપ અનુપ્રેક્ષાથી રહિત હોય તે આગમથી દ્રવ્યસંખ્યા કહેવાય છે.

પ્ર. કેવી રીતે ? (આનુ શું કારણ છે ?)

૩. સિદ્ધાન્તમાં "અનુપયોગો દ્રવ્યમ્" એવું કહેવાય છે. અર્થાત્ ઉપયોગથી શૂન્ય હોય તે દ્રવ્ય કહેવાય છે. (તે ભાવ કહેવાય નહીં)

૧. નેગમનયની અપેક્ષા એ એક ઉપયોગ રહિત આત્મા એક આગમદ્રવ્ય સંખ્યા છે,

બે ઉપયોગ રહિત આત્મા બે આગમદ્રવ્ય સંખ્યા છે,

તિણિ અણુવત્તા આગમઓ તિણિ
દવ્વસંખાઓ,

એવંજાવડયા અણુવત્તા તાવડયાઓ ગેગમસ્સ
આગમઓ દવ્વસંખાઓ ।

૨. એવામેવ વવહારસ્સ વિ ।

૩. સંગહસ્સ એકો વા અણેગા વા અણુવત્તો વા
અણુવત્તા વા આગમઓ દવ્વસંખા વા
દવ્વસંખાઓ વા સા એગા દવ્વસંખા ।

૪. ઉજ્જુસુયસ્સ એગો અણુવત્તો આગમઓ એકા
દવ્વસંખા, પુહત્તં ણેચ્છદ્ધ ।

૫. તિણ્ઠં સહ્ણયાણં જાણે અણુવત્તે અવત્થૂ,

પ. કમ્હા ?

૩. જતિ જાણે અણુવત્તે ણ ભવડ ।

સે તં આગમઓ દવ્વસંખા ।

પ. (ખ) સે કિં તં નો આગમઓ દવ્વસંખા ?

૩. નો આગમઓ દવ્વસંખા-તિવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. જાણયસરીરદવ્વસંખા, ૨. ભવિયસરીરદવ્વસંખા,

૩. જાણયસરીરભવિયસરીરવડરિત્તા દવ્વસંખા ।

પ. (૧) સે કિં તં જાણયસરીરદવ્વસંખા ?

૩. જાણયસરીરદવ્વસંખા - "સંખા" તિ પયથ્થાહિકાર
જાણયસ્સ જં સરીરયં વવગય-ચુય-ચડત-ચત્તદેહં
જીવવિપ્પજદં -જાવ- કોઈ વણ્ણા અહો ! ણં
ઇમેણં સરીરસમુસણં "સંખા" તિ પયં આઘવિયં
-જાવ- ઉવદંસિયં,

ત્રણ ઉપયોગ રહિત આત્મા ત્રણ આગમ
દ્રવ્ય સંખ્યા છે,

આ પ્રમાણે જેટલી ઉપયોગ રહિત આત્માઓ
છે તેટલા જ (નેગમનયની અપેક્ષાએ
આગમ) દ્રવ્ય સંખ્યા છે.

૨. નેગમનયનાં સમાન જ વ્યવહારનય આગમ
દ્રવ્ય સંખ્યા છે.

૩. સંગ્રહનય એક ઉપયોગ રહિત આત્મા
(આગમથી) એક દ્રવ્ય સંખ્યા છે અને અનેક
ઉપયોગ રહિત આત્માઓ અનેક આગમ દ્રવ્ય
સંખ્યા છે, એવું સ્વીકાર કરતા નથી. પરંતુ
બધાને એક જ આગમ દ્રવ્ય સંખ્યા માને છે.

૪. ઋજુ સૂત્રનયની અપેક્ષાએ એક અનુપયુક્ત
આત્મા એક આગમદ્રવ્ય સંખ્યા છે. તે
ભેદનો સ્વીકાર કરતા નથી.

૫. ત્રણેય શબ્દ નય આદિ અનુપયુક્ત જ્ઞાયકને
અસત્ માને છે.

પ્ર. આનું શું કારણ છે ?

૩. જે જ્ઞાયક છે તે ઉપયોગ રહિત હોતા નથી અને
જો ઉપયોગ રહિત હોય છે તે જ્ઞાયક હોતાં નથી.

આ આગમ દ્રવ્ય સંખ્યા છે.

પ્ર. (ખ) નો આગમ દ્રવ્ય સંખ્યા શું છે ?

૩. નો આગમ દ્રવ્ય સંખ્યાનાં ત્રણ ભેદ કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્ય સંખ્યા, ૨. ભવ્ય શરીરદ્રવ્ય
સંખ્યા, ૩. જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર-વ્યતિરિક્ત
દ્રવ્ય સંખ્યા.

પ્ર. (૧) જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્ય સંખ્યા શું છે ?

૩. "સંખ્યા" આ પદનાં અર્થાધિકારથી જ્ઞાતાનું તે
શરીર જે વ્યપગત અર્થાત્ ચૈતન્યથી રહિત
ચ્યુત-ચ્યવિત-યુક્ત જીવ રહિત છે તેને
જોઈને -યાવત્- કોઈ કહે કે - "અહો ! આ
શરીર રુપ પુદ્ગલ સંઘાતએ 'સંખ્યા' પદને
ગ્રહણ કરેલ હતું, વાંચેલ હતું -યાવત્- ઉપદર્શિત
કરેલ હતું, (નય અને યુક્તિઓ દ્વારા શિષ્યોને)
સમજાવેલ હતું, તેનું તે શરીર જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્ય
સંખ્યા છે."

- પ. જહા કો દિટ્ઠંતો ?
 ડ. અયં ઘયકુંભે આસિ ।
સે તેં જાણયસરીરદવ્વસંખા ।
 પ. (૨) સે કિં તેં ભવિયસરીરદવ્વસંખા ?
 ડ. ભવિયસરીરદવ્વસંખા-જે જીવે જોણી જમ્મણનિક્કંતે
 હમેણં ચેવ આલ્લણં સરીરસમુસ્સણં જિણદિટ્ઠેણં
 ભાવેણં 'સંખા' તિ પયં સેયકાલે સિલ્લિલ્લમ્મહ.

- પ. જહા કો દિટ્ઠંતો ?
 ડ. અયં ઘયકુંભે ભવિસ્સહ ।
સે તેં ભવિયસરીરદવ્વસંખા ।
 પ. (૩) સે કિં તેં જાણયસરીરભવિયસરીર વહરિત્તા
 દવ્વસંખા ?

- ડ. જાણયસરીરભવિયસરીર વહરિત્તા દવ્વાસંખા તિવિહા
 પણ્ણત્તા, તેં જહા-
 ૧. ઇગભવિણ, ૨. વહ્ધાહણ, ૩. અભિમુહ્ણામગોત્તે
 ય ।

- પ. ઇગભવિણ ણં ભંતે ! ઇગભવિણ ત્તિ કાલઓ કેવચિરં
 હોહ ?
 ડ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહ્હત્તં,
 ઉલ્લકોસેણં પુલ્લકોડી ।

- પ. વહ્ધાહણ ણં ભંતે ! વહ્ધાહણ ત્તિ કાલઓ કેવચિરં
 હોહ ?
 ડ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહ્હત્તં,
 ઉલ્લકોસેણં પુલ્લકોડીતિભાગં ।

- પ. અભિમુહ્ણામગોત્તે ણં ભંતે ! અભિમુહ્ણામગોત્તે
 ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોહ ?
 ડ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં ઇલ્લકં સઠઠયં,
 ઉલ્લકોસેણં અંતોમુહ્હત્તં ।

- પ. હયાણિં કો ણઓ કં સંખં હલ્લહ ?

- ડ. તલ્લ ણોગમ-સંગહ-વવહારા તિવિહં સંખં હલ્લહ,
 તેં જહા-

- પ્ર. આનું કોઈ દષ્ટાંત છે ?
 ડ. આ ઘૃતકુંભ- ધીનો ઘડો હતો.
આ જાયક શરીર દ્રવ્ય સંખ્યા છે.

- પ્ર. (૨) ભવ્યશરીર દ્રવ્ય સંખ્યા શું છે ?
 ડ. જન્મ સમય પ્રાપ્ત થવા પર જે જીવ યોનિથી
 બહાર નીકળેલ છે અને તે ભવિષ્યમાં તેજ શરીર
 દ્વારા જીનોપદિષ્ટ ભાવાનુસાર "સંખ્યા" પદને
 શીખશે એવા તે જીવનું તે શરીર ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય
 સંખ્યા છે.

- પ્ર. આનું કોઈ દષ્ટાંત છે ?
 ડ. આ ઘૃતકુંભ- ધીનો ઘડો હશે.
આ ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય સંખ્યા છે.

- પ્ર. (૩) જાયક શરીર ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય
 સંખ્યા શું છે ?

- ડ. જાયક શરીર ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યસંખ્યા
 ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. એક ભવિક, ૨. બધ્ધાયુષ્ક, ૩. અભિમુખનામ
 ગોત્ર.

- પ્ર. ભંતે ! એક ભવિક સંખ્યા "એક ભવિક" રુપમાં
 કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

- ડ. ગૌતમ ! એક ભવિક સંખ્યા જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,
 ઉલ્લકૃષ્ટ એક પૂર્વ કોટિ સુધી રહે છે.

- પ્ર. ભંતે ! બધ્ધાયુષ્ક જીવ બધ્ધાયુષ્ક રુપમાં કેટલા
 સમય સુધી રહે છે ?

- ડ. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,
 ઉલ્લકૃષ્ટ એક પૂર્વ કોટિ વર્ષનાં ત્રીજા ભાગ સુધી
 રહે છે.

- પ્ર. ભંતે ! અભિમુખનામ ગોત્રવાળા સંખ્યા અભિમુખ
 નામ ગોત્ર રુપમાં કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

- ડ. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
 ઉલ્લકૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી રહે છે.

- પ્ર. કયો નય (આ ત્રણ સંખ્યાઓમાંથી) કયા સંખ્યાને
 માને છે ?

- ડ. નૈગમનય, સંગ્રહનય અને વ્યવહારનય આ ત્રણે
 પ્રકારની સંખ્યાને સંખ્યારૂપ માને છે, જેમકે -

૧. એકભવિયં, ૨. વદ્વાઝયં, ૩. અભિમુહ્ણામગોત્તં
ચ ।

उज्जुसुओ दुविहं संखं इच्छइ, तं जहा-

૧. વદ્વાઝયં ચ, ૨. અભિમુહ્ણામગોત્તં ચ ।

तिष्णि सङ्गया अभिमुह्णामगोत्तं संखं इच्छंति ।

से तं जाणयसरीरभवियसरीर वडरित्ता दव्वसंखा ।

से तं नो आगमओ दव्वसंखा, से तं दव्वसंखा ।

પ. (૪) સે કિં તં ઓવમસંખા ?

उ. ओवमसंखा - चउव्विहा पण्णात्ता, तं जहा-

૧. અત્થિ મંતયં મંતણં ઉવમિજ્જઇ,

૨. અત્થિ મંતયં અમંતણં ઉવમિજ્જઇ,

૩. અત્થિ અસંતયં મંતણં ઉવમિજ્જઇ,

૪. અત્થિ અસંતયં અમંતણં ઉવમિજ્જઇ ।

૧. તત્થ મંતયં મંતણં ઉવમિજ્જઇ જહા-સંતા અરહંતા
મંતણં પુરવરેહિં મંતણં કવાડણં મંતણં
વચ્છણં ઉવમિજ્જંતિ, તં જહા-

पुरवरकवाडवच्छा फल्लिहभुया दुंदभित्थणियघोसा ।

मिग्विच्छंकिववच्छा सव्वेवि जिणा चउव्विसं॥ ૧૧૧॥

૨. મંતયં અસંતણં ઉવમિજ્જઇ જહા-મંતાઈ નેરહય-
તિરિક્કજોણિય-મણૂમ-દેવાણં આઝયાઈ અસંતણં
પલ્લિઓવમ-સાગરોવમેહિં ઉવમિજ્જંતિ ।

૩. અમંતયં મંતણં ઉવમિજ્જઇ જહા-

परिजूरियपेरंतं चलंतवेदं पडंत निच्छीरं ।

पत्तं वमणप्पत्तं कालप्पत्तं भणइ गाहं ॥ ૧૨૦॥

जह तुम्हे तह अम्हे, तुम्हे वि य होहिया जहा अम्हे ।

अप्पाहेइ पडंतं पंडुयपत्तं किमलयाणं ॥ ૧૨૧॥

૧. એકભવિક, ૨. બદ્વાયુષક, ૩. અભિમુખનામ
ગોત્ર.

ऋषु सूत्रनय એ બે પ્રકારની સંખ્યા સ્વીકાર કરે
છે, જેમકે -

૧. બદ્વાયુષક, ૨. અભિમુખનામ ગોત્ર.

ત્રણેય શબ્દનય માત્ર અભિમુખનામ ગોત્ર સંખ્યાને
૪ સંખ્યા માને છે.

આ જ્ઞાયક શરીર-ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય
સંખ્યા છે.

આ નો આગમ દ્રવ્યસંખ્યા છે. આ દ્રવ્ય સંખ્યા છે.

પ્ર. (૪) ઔપમ્ય સંખ્યા શું છે ?

ઉ. ઔપમ્ય સંખ્યા ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સદવસ્તુને સદવસ્તુની ઉપમા આપવી,

૨. સદવસ્તુને અસદવસ્તુની ઉપમા આપવી,

૩. અસદવસ્તુને સદવસ્તુની ઉપમા આપવી,

૪. અસદવસ્તુને અસદવસ્તુની ઉપમા આપવી.

૧. આમાંથી જે સદવસ્તુને સદવસ્તુથી ઉપમિત કરાય
છે, તે આ પ્રમાણે છે-સદરુપ અરિહંત ભગવંતના
પ્રશસ્ત વક્ષસ્થળને સદરુપ શ્રેષ્ઠ નગરોના સત્
કપાટોની ઉપમા આપવી, જેમકે -

બધા ચૌવીસ તીર્થકર (ઉત્તમ) નગરનાં કબાટો
(દરવાજા)નાં સમાન વક્ષસ્થળ, આંકડિયા
(આકળો)નાં સમાન ભુજાઓ, દેવદુંદુભિ કે મેઘ
ગર્જનાનાં સમાન સ્વર અને શ્રીવત્સથી અંકિત
વક્ષસ્થળવાળા હોય છે.

૨. વિદ્યમાન પદાર્થને અવિદ્યમાન પદાર્થથી ઉપમિત
કરવું, જેમ - નારક, તિર્યચ, મનુષ્ય અને દેવોની
વિદ્યમાન આયુનાં પ્રમાણને અવિદ્યમાન પલ્યોપમ
અને સાગરોપમ દ્વારા બતાવવું.

૩. અસદવસ્તુને સદવસ્તુથી ઉપમિત કરવું, જેમકે -
સર્વ પ્રકારથી જીર્ણ, ડંઠલથી ટૂટેલ, વૃક્ષથી નીચે
પડેલ, નિસ્સાર અને દુઃખી એવા કોઈ પડતા
જુના-જીર્ણ પીળા પાંદડાંને વસંત સમય પ્રાપ્ત
નવોદગત કોપળોથી આ પ્રમાણે કહ્યું -

"આ સમયે જેવા તમે છો એવા અમે પણ પહેલા
આવાજ હતા તથા આ સમયે જેમ અમે થઈ રહ્યા
છીએ તેમજ આગળ ચાલીને તમે પણ થઈ જશો."

ળવિ અત્થિ ળવિ ય હોહી, ઉલ્લાવો કિસલ-
પંડુપત્તાણં ।

ઉવમાખલુણ્ણકયાભવિયજળવિવોહણઢાણ ॥૧૨૨॥

૪. અસંતયં અસંતણ્ણ ઉવમિજ્જહ-જહા ખરવિસાણં
તહા સમવિસાણં ।

સે તં ઓવમ્મસંખા ૧

- અણુ. સુ. ૪૭૭-૪૯૨

- પ. (૬) સે કિં તં જાણણાસંખા ?
ઉ. જાણણાસંખા-જો જં જાણહ, તં જહા-

સદ્દંસદ્દિદઓ, ગણિયંગણિઓ, નિમિત્તંનેમિત્તિઓ,
કાલં કાલનાણી, વેજ્જો વેજ્જિયં ।

સે તં જાણણાસંખા ૨ - અણુ. સુ. ૪૯૬

- પ. (૮) સે કિં તં ભાવસંખા ?
ઉ. ભાવસંખા- જે ઇમે જીવા સંખગહનામ ગોત્તાહં
કમ્માહં વેદેતિ ।

**સે તં ભાવસંખા, સે તં સંખપ્પમાણે, સે તં ભાવપ્પમાણે,
સે તં પમાણે ।** - અણુ. સુ. ૫૨૦

૧૭૬. વત્તવ્વયાસરૂબં-

- પ. સે કિં તં વત્તવ્વયા ?
ઉ. વત્તવ્વયા-તિવિહા પ્પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સસમયવત્તવ્વયા, ૨. પરસમયવત્તવ્વયા,
૩. સસમયપરસમયવત્તવ્વયા ।

- પ. (૧) સે કિં તં સસમયવત્તવ્વયા ?
ઉ. જત્થ ણં સસમણ આઘવિજ્જહ પ્પણ્ણવિજ્જહ
પરુવિજ્જહ દંસિજ્જહ નિદંસિજ્જહ ઉવદંસિજ્જહ ।

સે તં સસમયવત્તવ્વયા ।

- પ. (૨) સે કિં તં પરસમયવત્તવ્વયા ?

અહીં જે જીર્ણ પાંદડાઓ અને કોપળોનાં
વાર્તાલાપનો ઉલ્લેખ કરેલ છે, તે ન તો ક્યારેય
થયો, નથી થતાં અને થશે પણ નહિ, પરંતુ ભવ્ય
જનોનાં પ્રતિબોધનાં માટે ઉપમા આપી છે.

૪. અવિદ્યમાન પદાર્થને અવિદ્યમાન પદાર્થથી
ઉપમિત કરવું. જેમ - ખર વિષાણ છે તેવી જ
રીતે શશવિષાણ છે અને જેમ શશવિષાણ છે તેવી
જ રીતે ખરવિષાણ છે.

આ ઔપમ્ય સંખ્યા છે.

- પ્ર. (૬) જ્ઞાન સંખ્યા શું છે ?

- ઉ. સંખ્યા જ્ઞાતા - જે સંખ્યાને જાણે છે તેને સંખ્યા
જ્ઞાતા કહે છે, જેમકે -

શબ્દને જાણનાર શાબ્દિક, ગણિતને જાણનાર
ગણિતજ્ઞ, નિમિત્તને જાણનાર નૈમિત્તિક, કાળને
જાણનાર કાળજ્ઞાની અને વૈદ્યકને જાણનાર વૈદ્ય.

આ જ્ઞાનસંખ્યાનું સ્વરૂપ છે.

- પ્ર. (૮) ભંતે ! ભાવ સંખ્યા શું છે ?

- ઉ. આ લોકમાં જે જીવ સંખ્યા ગતિ નામ ગોત્ર
કર્મોનું વેદન કરી રહ્યા છે તે ભાવ સંખ્યા છે.

**આ ભાવ સંખ્યા છે, આ સંખ્યા પ્રમાણ છે, આ
ભાવ પ્રમાણનું વર્ણન છે, આ પ્રમાણનું વર્ણન થયું.**

૧૭૬. વક્તવ્યતાનું સ્વરૂપ :

- પ્ર. વક્તવ્યતા શું છે ?

- ઉ. વક્તવ્યતા (વર્ણન)નાં ત્રણ પ્રકાર કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. સ્વસમય વક્તવ્યતા, ૨. પરસમયવક્તવ્યતા,
૩. સ્વસમય-પરસમય વક્તવ્યતા.

- પ્ર. (૧) સ્વસમયવક્તવ્યતા શું છે ?

- ઉ. અવિરોધ રૂપથી સ્વસિદ્ધાન્તનું વર્ણન, પ્રજ્ઞાપન,
પ્રરૂપણ, દર્શન, નિદર્શન અને ઉપદર્શન કરવામાં
આવે તે સ્વસમય વક્તવ્યતા કહેવામાં આવે છે.

આ સ્વસમયવક્તવ્યતા છે.

- પ્ર. (૨) પરસમય વક્તવ્યતા શું છે ?

૧. ૧-૫. પરિમાણ સંખ્યા (સુ. ૪૮૩-૪૮૫) શ્રુત પ્રકરણમાં જુઓ.

૨. ૨-૭ ગણણા સંખ્યા (સુ. ૪૮૭-૫૧૮) ગણિતાનુયોગ પરિશિષ્ટમાં જુઓ.

૩. જત્ય ણં પરસમણ આઘવિજ્જઈ -જાબ- ઉવદંસિજ્જઈ ।

સે તં પરસમયવત્તવ્વયા ।

૫. (૩) સે કિં તં સસમયપરસમયવત્તવ્વયા ?

૩. જત્ય ણં સસમણ પરસમણ આઘવિજ્જઈ -જાબ- ઉવદંસિજ્જઈ ।

સે તં સસમયપરસમયવત્તવ્વયા ।

- અણુ. સુ. ૫૨૧-૫૨૪

૧૭૭. વત્તવ્વયાણ નય પરૂવણા-

૫. ઇયાણિં કો ણઓ કં વત્તવ્વયમિચ્છઈ ?

૩. તત્થ ણેગમ સંગહ વવહારા તિવિહં વત્તવ્વયં ઇચ્છંતિ, તં જહા-

૧. સસમયવત્તવ્વયં, ૨. પરસમયવત્તવ્વયં,
૩. સસમયપરસમયવત્તવ્વયં ।

૨. ઉજ્જુસુઓ દુવિહં વત્તવ્વયં ઇચ્છઈ, તં જહા-

૧. સસમયવત્તવ્વયં, ૨. પરસમયવત્તવ્વયં ।

તત્થ ણં જા સા સસમયવત્તવ્વયા સા સસમયં પવિટ્ઠા,

જા સા પરસમયવત્તવ્વયા સા પરસમયં પવિટ્ઠા,

તમ્હા દુવિહા વત્તવ્વયા, ણત્થિ તિવિહા વત્તવ્વયા ।

૩. તિણિણ સદ્દણયા ણં સસમયવત્તવ્વયં ઇચ્છંતિ, ણત્થિ પરસમયવત્તવ્વયા ।

૫. કમ્હા ?

૩. જમ્હા પરસમણ અણટ્ઠે અહેઠ્ઠા અસબ્બાવે અકિરિયા ઉમ્મગ્ગે અણુવણે સિચ્છાદંસણમિત્તિ કટટુ,

તમ્હા સવ્વા સસમયવત્તવ્વયા,

ણત્થિ પરસમયવત્તવ્વયા,

ણત્થિ સસમય-પરસમયવત્તવ્વયા ।

સે તં વત્તવ્વયા ।

- અણુ. સુ. ૫૨૫

૭. જે વક્તવ્યતામાં અન્ય મતનાં સિદ્ધાંતનું વર્ણન -યાવત્- ઉપદર્શન કરાય છે, તેને પરસમય વક્તવ્યતા કહેવામાં આવે છે.

આ પરસમય વક્તવ્યતાનું સ્વરૂપ છે.

પ્ર. (૩) સ્વસમય - પરસમય વક્તવ્યતા શું છે ?

૭. જે વક્તવ્યતામાં સ્વસિદ્ધાન્ત અને પરસિદ્ધાન્ત બંનેનું વર્ણન -યાવત્- ઉપદર્શન કરાય છે, તેને સ્વસમય-પરસમય વક્તવ્યતા કહેવામાં આવે છે.

આ સ્વસમય-પરસમય વક્તવ્યતા છે.

૧૭૭. વક્તવ્યતામાં નયનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. કયો નય કંઈ વક્તવ્યતાનો સ્વીકાર કરે છે ?

૭. નૈગમ, સંગ્રહ અને વ્યવહાર નય ત્રણેય પ્રકારની વક્તવ્યતાને સ્વીકાર કરે છે, જેમકે -

૧. સ્વસમય વક્તવ્યતા, ૨. પરસમયવક્તવ્યતા,
૩. સ્વસમય- પરસમય વક્તવ્યતા.

૨. ઋજુ સૂત્રનય સ્વસમય અને પરસમય- આ બે પ્રકારની વક્તવ્યતાઓને જ માન્ય કરે છે, જેમકે-

૧. સ્વસમય વક્તવ્યતા, ૨. પરસમય વક્તવ્યતા.

કારણકે-આ નયની અપેક્ષાથી ત્રીજી મિશ્ર વક્તવ્યતા સ્વસમય-વક્તવ્યતા પ્રથમ ભેદ (સ્વસમય વક્તવ્યતા)માં,

અને પરસમયની વક્તવ્યતા બીજી ભેદ (પરસમયવક્તવ્યતા)માં અન્તર્ભૂત થઈ જાય છે.

એટલા માટે વક્તવ્યતાનાં બે જ પ્રકાર છે, પરંતુ ત્રિવિધ (ત્રીજી) વક્તવ્યતા નથી.

૩. ત્રણેય શબ્દનય એક સ્વસમય વક્તવ્યતાને જ માન્ય કરે છે. તેના મતાનુસાર પરસમયવક્તવ્યતા નથી.

પ્ર. કેવી રીતે ?

૭. કારણકે - પરસમય અનર્થ, અહેતુ, અસદ્ભાવ, અક્રિય, ઉન્માર્ગ, અનુપદેશ અને મિથ્યાદર્શન રૂપ છે.

એટલા માટે બધી વક્તવ્યતા સ્વસમયની જ છે.

પરંતુ પરસમય વક્તવ્યતા નથી અને

ન તો સ્વસમય-પરસમય વક્તવ્યતા છે.

આ વક્તવ્યતાનું વર્ણન છે.

૧૭૮. અત્યાહિગાર મહુવં -

- પ. મે કિં તં અત્યાહિગારે ?
૩. અત્યાહિગારે જો જસ્સ અજ્ઞયણસ્સ અત્યાહિગારે, તં જહા-
૧. માવજ્જજોગવિરત્તી,
 ૨. ઉક્કત્તણ,
 ૩. ગુણવઓ ય પડિવત્તી ।
 ૪. ખલિયસ્સ નિંદણા,
 ૫. વણતિગિચ્છ,
 ૬. ગુણધારણા ચેવ ॥૧૨૩ ॥

મે તં અત્યાહિગારે । - અણુ. સુ. ૫૨૬

૧૭૯. સમોયારસ્સ ભેયપ્પભેયા-

- પ. મે કિં તં સમોયારે ?
૩. સમોયારે છવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. ણામસમોયારે, ૨. ઠવણાસમોયારે, ૩. દવ્વસમોયારે,
 ૪. ચેત્તસમોયારે, ૫. કાલસમોયારે, ૬. ભાવસમોયારે ।

પ. (૧-૨). મે કિં તં ણામસમોયારે ?

૩. નામ-ઠવણાઓ પુવ્વવણ્ણિયાઓ ।

પ. (૩) મે કિં તં દવ્વસમોયારે ?

૩. દવ્વસમોયારે-દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આગમઓ ય, ૨. ણો આગમઓ ય ।

એવં -જાવ- મે તં ભવિયસરીરદવ્વ-સમોયારે ।

પ. મે કિં તં જાણયમરીરભવિયમરીર વહરિત્તે દવ્વસમોયારે ?

૩. જાણય મરીર ભવિયમરીર વહરિત્તે દવ્વસમોયારે-તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧૭૮. અર્થાધિકારનું સ્વરુપ :

- પ્ર. અર્થાધિકાર શું છે. અર્થાત્ સામાયિક આદિ છઃ અધ્યયનોનો શું અર્થ છે ?
૩. જે અધ્યયનનો જે અર્થ છે તેનું વર્ણન અર્થાધિકાર કહેવાય છે, જેમકે -
૧. પ્રથમ અધ્યયનનો અર્થ સાવધ યોગવિરતિ અર્થાત્ સાવધ વ્યાપારનો ત્યાગ,
 ૨. બીજા અધ્યયનનો અર્થ ઉત્કર્તન-સ્તુતિ કરવી.
 ૩. ત્રીજા અધ્યયનનો અર્થ ગુણવાન્ પુરુષોને સમ્માન, વંદના, નમસ્કાર કરવા.
 ૪. ચોથા અધ્યયનનો અર્થ છે આચારમાં લાગેલ સ્ખલનાઓ દોષો આદિની નિન્દા કરવી.
 ૫. પાંચમા અધ્યયનનો અર્થ વ્રણ ચિકિત્સા કરવી.
 ૬. છઠા અધ્યયન (પ્રત્યાખ્યાન)નો અર્થ છે ગુણ ધારણા કરવું.

આ અર્થાધિકાર છે.

૧૭૯. સમવતારનાં ભેદ-પ્રભેદ :

- પ્ર. સમવતાર શું છે ?
૩. સમવતાર છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. નામ સમવતાર, ૨. સ્થાપના સમવતાર,
 ૩. દ્રવ્ય સમવતાર, ૪. ક્ષેત્રસમવતાર, ૫. કાળ સમવતાર, ૬. ભાવસમવતાર.

પ્ર. (૧-૨) નામસમવતાર શું છે ?

૩. નામ અને સ્થાપનાનું વર્ણન પૂર્વવત્ અહીં પણ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. (૩) દ્રવ્યસમવતાર શું છે ?

૩. દ્રવ્યસમવતાર બે પ્રકારના કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આગમદ્રવ્યસમવતાર, ૨. નો આગમદ્રવ્ય-સમવતાર.

આ પ્રમાણે -યાવત્- ભવ્ય શરીર નોઆગમ દ્રવ્યસમવતારનું સ્વરુપ (દ્રવ્યાવશ્યકના પ્રકરણના ભેદોની જેમ) જાણવું જોઈએ.

પ્ર. જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યસમવતાર શું છે ?

૩. જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યસમવતાર ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આયસમોયારે, ૨. પરસમોયારે, ૩. તદુભયસ-
મોયારે ।

સવ્વદબ્બા વિ ય ણં આયસમોયારેણં આયભાવે
સમોરયંતિ ।

પરસમોયારેણં જહા કુંડે વ્દરાણિ,

તદુભયસમોયારેણં જહા ઘરે થંભો આયભાવે ય,
જહા ઘડે ગીવા આયભાવે ય ।

૨. અહ્હવા જાણયસરીરભવિયસરીર વ્હરિત્તે
દબ્બસમોયારે દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આયસમોયારે ય, ૨. તદુભયસમોયારે ય ।

ચુસદ્ધિઠયા આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,

તદુભયસમોયારેણં વત્તીસિયાએ સમોયરહ
આયભાવે ય ।

વત્તીમિયા આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,

તદુભયસમોયારેણં સોલસિયાએ સમોયરહ
આયભાવે ય ।

સોલસિયા આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,

તદુભયસમોયારેણં અટ્ઠભાઇયાએ સમોયરહ
આયભાવે ય ।

અટ્ઠભાઇયા આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,

તદુભયસમોયારેણં ચુસભાઇયાએ સમોયરહ
આયભાવે ય ।

ચુસભાઇયા આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,

તદુભયસમોયારેણં અદ્ધમાણીએ સમોયરહ
આયભાવે ય ।

અદ્ધમાણી આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,

તદુભયસમોયારેણં માણીએ સમોયરહ આયભાવે ય ।

સે તં જાણયસરીરભવિયસરીર વ્હરિત્તે દબ્બસમોયારે ।

૧. આત્મસમવતાર, ૨. પરસમવતાર,
૩. તદુભયસમવતાર.

આત્મસમવતારની અપેક્ષાએ ભધા દ્રવ્ય આત્મભાવ-
(પોતાના સ્વરૂપ)માં જ રહે છે,

પરસમવતારની અપેક્ષાએ કચરામાં બોરની જેમ
પરભાવમાં રહે છે,

તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ ઘરમાં સ્તંભ
અથવા ઘટમાં ગ્રીવાનાં સમાન પરભાવ તથા
આત્મભાવ-બંનેમાં રહે છે.

૨. અથવા જ્ઞાયકશરીર-ભવ્યશરીર વ્યતિરિક્ત
દ્રવ્ય સમવતાર બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આત્મસમવતાર, ૨. તદુભયસમવતાર.

જેમ આત્મસમવતારથી ચતુષ્ષષ્ટિકા આત્મ-
ભાવમાં રહે છે.

તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ દ્વાત્રિશિકામાં પણ
રહે છે અને પોતાના નિજ રૂપમાં પણ રહે છે.

દ્વાત્રિશિકા આત્મસમવતારની અપેક્ષાએ
આત્મભાવમાં રહે છે.

તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ ષોડશિકામાં પણ
રહે છે અને આત્મભાવમાં પણ રહે છે.

ષોડશિકા આત્મસમવતારથી આત્મભાવમાં
સમવતીર્ણ છે.

તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ અષ્ટભાગમાં
પણ રહે છે તથા પોતાના નિજરૂપમાં પણ રહે છે.

અષ્ટભાગિકા આત્મસમવતારની અપેક્ષાએ
આત્મભાવમાં રહે છે,

તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ ચતુર્ભાગિકામાં
પણ સમવતરિત હોય છે અને પોતાના નિજરૂપમાં
પણ સમવતરિત હોય છે.

આત્મ સમવતારની અપેક્ષાએ ચતુર્ભાગિકા આત્મ-
ભાવમાં અને તદુભય સમવતારથી અર્ધમાનિકામાં
સમવતીર્ણ હોય છે અને આત્મભાવમાં પણ
હોય છે.

આત્મ સમવતારથી અર્ધમાનિકા આત્મભાવમાં
અને તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ માનિકામાં
તથા આત્મભાવમાં પણ સમવતીર્ણ હોય છે.

આ જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય
સમવતાર છે.

સે તં નો આગમઓ દબ્બસમોયારે। સે તં દબ્બસમોયારે।

- પ. (૪) સે કિં તં ચેત્તસમોયારે ?
૩. ચેત્તસમોયારે - દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. આયસમોયારે ય, ૨. તદુભયસમોયારે ય ।
ભરહેવાસે આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,
તદુભયસમોયારેણં જંબુદ્દીવે સમોયરહ આયભાવે
ય ।
જંબુદ્દીવે દીવે આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,
તદુભયસમોયારેણં તિરિયલોએ સમોયરહ
આયભાવે ય ।
તિરિયલોએ આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,
તદુભયસમોયારેણં લોએ સમોયરહ આયભાવે ય ।
લોએ આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,
તદુભયસમોયારેણં અલોએ સમોયરહ આયભાવે ય ।

સે તં ચેત્તસમોયારે ।^૧

- અણુ. સુ. ૫૨૭-૫૩૧

- પ. (૬) સે કિં તં ભાવસમોયારે ?
૩. ભાવસમોયારે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. આયસમોયારે ય, ૨. તદુભયસમોયારે ય ।
કોહે આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરહ,
તદુભયસમોયારેણં માણે સમોયરહ આયભાવે ય ।
એવં માણે માયા લોભે રાગે મોહણિજ્જે અટ્ઠકમ્મ
પગડીઓ આયસમોયારેણં આયભાવે સમોયરંતિ ।

આ નો આગમ દ્રવ્ય સમવતાર છે. આ દ્રવ્ય સમવતાર છે.

- પ્ર. (૪) ક્ષેત્ર સમવતાર શું છે ?
૩. ક્ષેત્ર સમવતાર બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. આત્મસમવતાર, ૨. તદુભયસમવતાર.
આત્મ સમવતારની અપેક્ષાએ ભરતક્ષેત્ર આત્મભાવમાં રહે છે.
તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ જંબુદ્દીપમાં પણ રહે છે અને આત્મભાવમાં પણ રહે છે.
આત્મસમવતારની અપેક્ષાએ જંબુદ્દીપ આત્મભાવમાં રહે છે.
તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ તિર્યક્લોકમાં પણ સમવતરિત હોય છે અને આત્મભાવમાં પણ સમવતરિત હોય છે.
આત્મસમવતારથી તિર્યક્લોક આત્મભાવમાં સમવતીર્ણ હોય છે.
તદુભયસમવતારની અપેક્ષાએ લોકમાં પણ સમવતરિત હોય છે અને આત્મભાવમાં પણ સમવતરિત હોય છે,
આત્મસમવતારથી લોક આત્મભાવમાં સમવતીર્ણ હોય છે,
તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ અલોકમાં પણ સમવતરિત હોય છે અને આત્મભાવમાં પણ સમવતરિત હોય છે.
આ ક્ષેત્ર સમવતાર છે.

પ્ર. (૬) ભાવ સમવતાર શું છે ?

૩. ભાવસમવતાર બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. આત્મસમવતાર, ૨. તદુભયસમવતાર.
આત્મસમવતારની અપેક્ષાએ ક્રોધ આત્મભાવમાં રહે છે અને તદુભયસમવતારની અપેક્ષાએ માનમાં અને આત્મભાવમાં સમવતીર્ણ હોય છે.
આ પ્રમાણે માન, માયા, લોભ, રાગ, મોહનીય અને અષ્ટકર્મ પ્રકૃતિઓ આત્મ સમવતારથી આત્મભાવમાં સમવતરિત હોય છે.

તદુભયસમોયારેણં છવ્વિહે ભાવે સમોયરંતિ
આયભાવે ય ।

એવં જીવે જીવત્થિકાએ આયસમોયારેણં આયભાવે
સમોયરદ્,

તદુભયસમોયારેણં સવ્વદવ્વેસુ સમોયરદ્ આયભાવે
ય ।

એત્થ સંગહણિ ગાહા-

કોહે માણે માયા લોભે, રાગે ય મોહણિજ્જે ય ।

પગડી ભાવે જીવે, જીવત્થિ ય સવ્વદવ્વા ય ॥૧૨૪॥

સે તં ભાવસમોયારે । સે તં સમોયારે । સે તં ડવ્વકમે ।

- અણુ. સુ. ૫૩૩

૧૮૦. નિક્કેવ અણુઓગદારસ્સ ભેયપ્પભેયા-

પ. સે કિં તં નિક્કેવે ?

ડ. નિક્કેવે તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઓહનિપ્ફણ્ણે ય,

૨. નામનિપ્ફણ્ણે ય,

૩. સુત્તાલાવગનિપ્ફણ્ણે ય ।

- અણુ. સુ. ૫૩૪

૧૮૧. (૧) ઓહનિપ્ફણ્ણનિક્કેવો-

પ. સે કિં તં ઓહનિપ્ફણ્ણે ?

ડ. ઓહનિપ્ફણ્ણે-ચડવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અજ્જયણે, ૨. અજ્જીણે, ૩. આએ, ૪. ઇવણા ।

- અણુ. સુ. ૫૩૫

૧૮૨. અજ્જયણ-નિક્કેવો-

પ. (૧) સે કિં તં અજ્જયણે ?

ડ. અજ્જયણે-ચડવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ગામજ્જયણે, ૨. ઠવણજ્જયણે, ૩. દવ્વજ્જયણે,

૪. ભાવજ્જયણે ।

ગામ-ઠવણાઓ પુવ્વવણ્ણિયાઓ ।

પ. સે કિં તં દવ્વજ્જયણે ?

ડ. દવ્વજ્જયણે-દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

તદુભયસમવતારથી છ પ્રકારનાં ભાવોમાં અને
આત્મભાવમાં રહે છે.

આ પ્રમાણે જીવ અને જીવાસ્તિકાય આત્મસમ-
વતારની અપેક્ષાએ નિજરૂપમાં રહે છે,

તદુભય સમવતારની અપેક્ષાએ. બધા દ્રવ્યોમાં
અને આત્મભાવમાં રહે છે.

એની સંગ્રહણી ગાથા આ પ્રમાણે છે -

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, મોહનીય કર્મ,
પ્રકૃતિભાવ, જીવ, જીવાસ્તિકાય અને સર્વદ્રવ્ય
રૂપમાં રહે છે.

આ ભાવ સમવતાર છે. આ સમવતાર છે. આ
ઉપક્રમ પ્રથમ દ્વાર છે.

૧૮૦. નિક્કેપ અનુયોગ દ્વારનાં ભેદ-પ્રભેદ :

પ્ર. નિક્કેપ શું છે ?

ડ. નિક્કેપ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. ઓધનિપ્પન્ન,

૨. નામનિપ્પન્ન,

૩. સૂત્રાલાપક નિપ્પન્ન.

૧૮૧. (૧) ઓધનિપ્પન્ન નિક્કેપ :

પ્ર. ઓધનિપ્પન્ન નિક્કેપ શું છે ?

ડ. ઓધનિપ્પન્ન નિક્કેપ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. અધ્યયન, ૨. અક્ષીણ, ૩. આય, ૪. ક્ષપણા.

૧૮૨. "અધ્યયન"નું નિક્કેપ :

પ્ર. (૧) અધ્યયન શું છે ?

ડ. અધ્યયન ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. નામ-અધ્યયન, ૨. સ્થાપના-અધ્યયન,

૩. દ્રવ્ય-અધ્યયન, ૪. ભાવ-અધ્યયન.

નામ અને સ્થાપના અધ્યયનનું સ્વરૂપ પૂર્વવર્ણિત
જેવું જ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. દ્રવ્ય-અધ્યયન શું છે ?

ડ. દ્રવ્ય-અધ્યયન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. આગમઓ ય, ૨. ણો આગમઓ ય ।

- પ. સે કિં તં આગમઓ દવ્વજ્ઞયણે ?
૩. આગમઓ- દવ્વજ્ઞયણે જસ્સ ણં 'અજ્ઞયણે' ત્તિ પદં સિલ્લિખતં ઠિતં જિતં મિતં પરિજિતં -જાવ-જાવડયા અણુવડત્તા આગમઓ તાવડયાઈ દવ્વજ્ઞયણાઈ ।

एवमेव व्यवहारस्स वि ।

સંગહસ્સ ણં ણ્ગો વા, અણ્ગો વા, તં ચેવ ભાણિયવ્વં ।

से तं आगमओ दव्वज्जयणे ।

- પ. સે કિં તં ણો આગમઓ દવ્વજ્ઞયણે ?
૩. ણો આગમઓ દવ્વજ્ઞયણે-તિવિહે પણ્ણત્તે, તે જહા-
૧. જાણયસરીરદવ્વજ્ઞયણે,
 ૨. ભવિયમરીરદવ્વજ્ઞયણે,
 ૩. જાણયસરીરભવિયસરીરવડરિત્તે દવ્વજ્ઞયણે ।
- પ. સે કિં તં જાણયસરીરદવ્વજ્ઞયણે ?
૩. જાણયસરીરદવ્વજ્ઞયણે- અજ્ઞયણપયત્થાહિગાર જાણયસ્સ -જં સરીરયં વવગય-ચુત-ચડય-ચત્તદેહં -જાવ- અહો ! ણં ઇમેણં સરીર-સમુસ્સણં 'અજ્ઞયણે' ત્તિ પદં આઘવિયં -જાવ- ઉવડંસિયં તિ ।

- પ. જહા કો દિટ્ઠંતો ?
૩. અયં ઘયકુંભે આમી, અયં મહુકુંભે આસી ।

से तं जाणयसरीरदव्वज्जयणे ।

- પ. સે કિં તં ભવિયસરીરદવ્વજ્ઞયણે ?
૩. ભવિયસરીરદવ્વજ્ઞયણે-જે જીવે જોણીયજમ્મણ-નિક્કંતે ઇમેણં ચેવ આદત્તણં સરીરસમુસ્સણં જિણદિટ્ઠેણં ભાવેણં અજ્ઞયણે ત્તિ પયં સેયકાલે સિલ્લિખસ્સડ્ઢ ણ તાવ સિક્કવ્વડ્ઢ ।

૧. આગમથી, ૨. નો આગમથી.

- પ્ર. આગમથી દ્રવ્ય-અધ્યયન શું છે ?
૩. જેણે "અધ્યયન" આ પદને સીખી લીધું છે, પોતાના હૃદયમાં સ્થિર કરી લીધું છે, જીત, મિત અને પરિજીત કરી લીધું છે -યાવત્- જેટલા પણ ઉપયોગથી શૂન્ય છે, તેટલા આગમથી દ્રવ્ય-અધ્યયન છે.

આ પ્રમાણે व्यवहारનો પણ मत છે,

સંપ્રહનયનાં મતથી એક કે અનેક આત્માઓ એક આગમ દ્રવ્ય-અધ્યયન છે. ઈત્યાદિ સમગ્ર વર્ણન આગમ દ્રવ્ય-આવશ્યક જેવું જાણવું જોઈએ.

આ આગમ દ્રવ્ય-અધ્યયન છે.

- પ્ર. નો આગમ દ્રવ્ય-અધ્યયન શું છે ?
૩. નો આગમ દ્રવ્ય-અધ્યયન ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્ય-અધ્યયન,
 ૨. ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય- અધ્યયન,
 ૩. જ્ઞાયક શરીર ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય-અધ્યયન.
- પ્ર. જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્ય-અધ્યયન શું છે ?
૩. અધ્યયન પદનાં અર્થાધિકારનાં જ્ઞાતાનું વ્યપગત ચૈતન્ય, ચ્યુત, ચ્યવિત કે ત્યક્તદેહને -યાવત્- જોઈને કોઈ કહે કે અહો ! આ શરીર રુપ પુદ્ગલ સંઘાતથી "અધ્યયન" આ પદનું વર્ણન કરેલ હતું -યાવત્- ઉપદર્શિત કરેલ હતું. તે શરીર જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્ય અધ્યયન છે.

પ્ર. આ વિષયનું કોઈ દષ્ટાંત છે ?

૩. (જેમ ઘડામાંથી ઘી કે મધુ કાઢી લીધા પછી પણ) આ ઘીનો ઘડો હતો, આ મધુકુંભ હતું. એવું કહેવાય છે.

આ જ્ઞાયક શરીર દ્રવ્ય-અધ્યયન છે.

- પ્ર. ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય-અધ્યયન શું છે ?
૩. જન્મકાળ પ્રાપ્ત થવા પર જે જીવ યોનિસ્થાનથી બહાર નિકળે છે અને આ પ્રાપ્ત શરીરનાં દ્વારા જીનોપદિષ્ટ ભાવાનુસાર "અધ્યયન" આ પદને શીખશે, પરંતુ હમણાં વર્તમાનમાં સીખતા નથી. તેવા બાળકનું આ શરીર ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય અધ્યયન કહેવાય છે.

- પ. જહા કો દિટ્ઠંતો ?
 ડ. અયં ઘયકુંભે ભવિસ્સઇ, અયં મહુકુંભે ભવિસ્સઇ ।

સે તં ભવિયસરીરદવ્વજ્ઞયણે ।

- પ. સે કિં તં જાણયસરીરભવિયસરીરવઇરિત્તે દવ્વજ્ઞયણે ?
 ડ. જાણયસરીરભવિયસરીરવઇરિત્તે દવ્વજ્ઞયણે પત્તયપોત્થયલિહિયં ।

સે તં જાણયસરીરભવિયસરીરવઇરિત્તે દવ્વજ્ઞયણે ।

સે તં ણો આગમઓ દવ્વજ્ઞયણે । સે તં દવ્વજ્ઞયણે ।

- પ. સે કિં તં ભાવજ્ઞયણે ?
 ડ. ભાવજ્ઞયણે-દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. આગમઓ ય, ૨. ણો આગમઓ ય ।

- પ. સે કિં તં આગમઓ ભાવજ્ઞયણે ?
 ડ. જાણણ ઉવડત્તે ।

સે તં આગમઓ ભાવજ્ઞયણે ।

- પ. સે કિં તં નો આગમઓ ભાવજ્ઞયણે ?
 ડ. નો આગમઓ ભાવજ્ઞયણે -
 અજ્ઞાપ્પસ્સા ણયણં, કમ્માણં અવચઓ ઉવચ્ચિયાણં ।
 અણુવચઓ ય નવાણં, તમ્હા અજ્ઞયણમિચ્છંતિ ॥૧૨૫॥

સે તં ણો આગમઓ ભાવજ્ઞયણે । સે તં ભાવજ્ઞયણે ।
સે તં અજ્ઞયણે । - અણુ. સુ. ૫૩૬-૫૪૬

૧૮૩. અજ્ઞીણ-નિક્ષેવો-

- પ. (૨) સે કિં તં અજ્ઞીણે ?
 ડ. અજ્ઞીણે-ચડવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. ણામજ્ઞીણે, ૨. ઠવણજ્ઞીણે, ૩. દવ્વજ્ઞીણે,
 ૪. ભાવજ્ઞીણે ।

ણામ-ઠવણાઓ પુચ્ચવણિયાઓ ।

- પ. સે કિં તં દવ્વજ્ઞીણે ?

- પ્ર. આનું કોઈ દષ્ટાંત છે ?

- ઉ. (જેમ કોઈ ઘડામાં હમણાં ઘી અથવા મધુ ભરેલ નથી તો પણ તેને) આ ઘૂતકુંભ હશે, આ મધુકુંભ હશે એવું કહેવું.

આ ભવ્ય શરીર દ્રવ્યાધ્યયન છે.

- પ્ર. જ્ઞાયક શરીર ભવ્ય શરીર વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યાધ્યયન શું છે ?

- ઉ. પત્ર અથવા પુસ્તકમાં લખેલ અધ્યયન જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર-વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યાધ્યયન કહેવાય છે.

આ જ્ઞાયકશરીર - ભવ્યશરીર - વ્યતિરિક્ત દ્રવ્યાધ્યયન છે.

આ નો આગમ દ્રવ્ય - અધ્યયન છે. આ દ્રવ્યાધ્યયન છે.

- પ્ર. ભાવ-અધ્યયન શું છે ?

- ઉ. ભાવ-અધ્યયન બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. આગમભાવ-અધ્યયન, ૨. નો આગમભાવ-અધ્યયન.

- પ્ર. આગમભાવ-અધ્યયન શું છે ?

- ઉ. જે અધ્યયનનાં અર્થનો જ્ઞાતા હોવાની સાથે તેમાં ઉપયોગયુક્ત પણ હોય.

આ આગમભાવ-અધ્યયન છે.

- પ્ર. નો આગમભાવ અધ્યયન શું છે ?

- ઉ. નો આગમભાવ- અધ્યયન આ પ્રમાણે છે -
 સામાયિક આદિ અધ્યયનમાં ચિત્તને લગાવવા, ઉપાર્જીત કર્મોનો ક્ષય કરવા અને નવીન કર્મોનો બંધ ન કરવા દેવાનાં કારણે સાધક અધ્યયનની અભિલાષા કરે છે.

આ નોઆગમભાવ-અધ્યયન છે. આ ભાવ-અધ્યયન છે. આ અધ્યયન છે.

૧૮૩. "અક્ષીણ" (અક્ષય) નો નિક્ષેપ :

- પ્ર. (૨) અક્ષીણ શું છે ?

- ઉ. અક્ષીણ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. નામ-અક્ષીણ, ૨. સ્થાપના-અક્ષીણ,
 ૩. દ્રવ્ય-અક્ષીણ, ૪. ભાવ-અક્ષીણ.

નામ અને સ્થાપના અક્ષીણ પૂર્વવત્ છે.

- પ્ર. દ્રવ્ય-અક્ષીણ શું છે ?

૩. દબ્બજ્ઞીણે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।
 પ. સે કિં તં આગમઓ દબ્બજ્ઞીણે ?
 ૩. આગમઓ દબ્બજ્ઞીણે-જસ્સ ણં અજ્ઞીણે ત્તિ પદં
 સિલ્લિખતં ઠિતં જિતં મિતં પરિજિતં તં ચેવ જહા
 દબ્બજ્ઞયણે તહા ભાણિયવ્વં ।

સે તં આગમઓ દબ્બજ્ઞીણે ।

- પ. સે કિં તં નો આગમઓ દબ્બજ્ઞીણે ?
 ૩. નો આગમઓ દબ્બજ્ઞીણે તિવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. જાણયસરીરદબ્બજ્ઞીણે,
 ૨. ભવિયસરીરદબ્બજ્ઞીણે,
 ૩. જાણયસરીરભવિયસરીરવહરિત્તે દબ્બજ્ઞીણે ।

- પ. સે કિં તં જાણયસરીરદબ્બજ્ઞીણે ?
 ૩. અજ્ઞીણપયથાહિકારજાણયસ્સ જં સરીરયં
 વવગય-ચુત-ચહત-વત્તદેહં જહા દબ્બજ્ઞયણે તહા
 ભાણિયવ્વં ।

સે તં જાણયસરીરદબ્બજ્ઞીણે ।

- પ. સે કિં તં ભવિયસરીરદબ્બજ્ઞીણે ?
 ૩. ભવિયસરીરદબ્બજ્ઞીણે-જે જીવે જોણીજમ્મણનિક્કલંતે
 એવં જહા દબ્બજ્ઞયણે તહા ભાણિયવ્વં ।

સે તં ભવિયસરીરદબ્બજ્ઞીણે ।

- પ. સે કિં તં જાણયસરીરભવિયસરીરવહરિત્તે
 દબ્બજ્ઞીણે ?
 ૩. સવ્વાગાસમેઠી ।

સે તં જાણયસરીરભવિયસરીરવહરિત્તે દબ્બજ્ઞીણે ।

સે તં નો આગમઓ દબ્બજ્ઞીણે । સે તં દબ્બજ્ઞીણે ।

૩. દ્રવ્ય-અક્ષીણ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. આગમથી, ૨. નો આગમથી.
 પ્ર. આગમ દ્રવ્ય- અક્ષીણ શું છે ?
 ૩. આગમ દ્રવ્ય- અક્ષીણ જેણે "અક્ષીણ" આ પદને
 સીખી લીધું છે. સ્થિર, જીવ, મિત, પરિજીવ કર્યું
 છે ઈત્યાદિ જેવું દ્રવ્ય-અધ્યયનમાં કહ્યું છે તેવું જ
 અહીં કહેવું જોઈએ.

આ આગમથી દ્રવ્ય-અક્ષીણ છે.

- પ્ર. નો આગમથી દ્રવ્ય-અક્ષીણ શું છે. અર્થાત્ કેટલા
 પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
 ૩. નો આગમદ્રવ્ય- અક્ષીણ ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા
 છે, જેમકે -
 ૧. શાયક શરીર દ્રવ્ય- અક્ષીણ,
 ૨. ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય- અક્ષીણ,
 ૩. શાયક શરીર- ભવ્યશરીર- વ્યતિરિક્ત-દ્રવ્ય-
 અક્ષીણ.

- પ્ર. શાયક શરીર દ્રવ્ય- અક્ષીણ શું છે ?
 ૩. અક્ષીણ પદનાં અર્થાધિકારનાં જ્ઞાતાનું વ્યપગત,
 ચ્યુત, ચ્યવિત, ત્યક્તદેહ આદિનું વર્ણન જેવું દ્રવ્ય-
 અધ્યયનમાં કહ્યું છે તેવી જ રીતે અહીં પણ કહેવું
 જોઈએ.

આ શાયક શરીર-દ્રવ્ય-અક્ષીણ છે.

- પ્ર. ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય-અક્ષીણ શું છે ?
 ૩. સમય પૂર્ણ થતાં જે જીવ યોનિથી નીકળીને ઉત્પન્ન
 થયો આદિનું વર્ણન જેવું ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય-
 અધ્યયનમાં કહ્યું તેવી જ રીતે અહીં પણ કહેવું
 જોઈએ.

આ ભવ્ય શરીર દ્રવ્ય-અક્ષીણ છે.

- પ્ર. શાયક શરીર- ભવ્ય શરીર- વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય-
 અક્ષીણ શું છે ?
 ૩. સર્વાકાશ-શ્રેણિ. "

આ શાયક શરીર-ભવ્યશરીર-વ્યતિરિક્ત- દ્રવ્ય
 અક્ષીણ છે.

આ નો આગમથી દ્રવ્ય - અક્ષીણ છે. આ
 દ્રવ્ય-અક્ષીણ છે.

- પ. સે કિં તં ભાવજ્ઞીણે ?
 ડ. ભાવજ્ઞીણે-દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।
 પ. સે કિં તં આગમઓ ભાવજ્ઞીણે ?
 ડ. આગમઓ ભાવજ્ઞીણે જાણણ ઉવડત્તે ।

સે તં આગમઓ ભાવજ્ઞીણે ।

- પ. સે કિં તં નો આગમઓ ભાવજ્ઞીણે ?
 ડ. નો આગમઓ ભાવજ્ઞીણે-
 જહા દીવા દીવસયં પડ્ડપ્પણ, ઢિપ્પણ ય સો દીવો ।
 દીવસમા આયરિયા ઢિપ્પંતિ, પરંચ દીવેત્તિ ॥૧૨૬॥

સે તં નો આગમઓ ભાવજ્ઞીણે । સે તં ભાવજ્ઞીણે ।
 સે તં અજ્ઞીણે । - અણુ. સુ. ૫૪૭-૫૫૭

૧૮૪. આય-ણિલ્લેલ્લો-

- પ્ર. (૩) સે કિં તં આણ ?
 ડ. આણ-ચડલ્લિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. નામાણ, ૨. ઠવણાણ, ૩. ઢલ્લાણ, ૪. ભાવાણ ।

નામ ઠવણાઓ પુલ્લભણિયાઓ ।

- પ. સે કિં તં ઢલ્લાણ ?
 ડ. ઢલ્લાણ-દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।
 પ. સે કિં તં આગમઓ ઢલ્લાણ ?
 ડ. જસસ ણં આણ ત્તિ પયં સિલ્લિલ્લતં ઠિતં -જાલ-
 અણુવઓગો ઢલ્લમિત્તિ કટ્ટુ -જાલ- જાલઢયા
 અણુવડત્તા આગમઓ તાલઢયા તે ઢલ્લાયા ।

સે તં આગમઓ ઢલ્લાણ ।

- પ. સે કિં તં નો આગમઓ ઢલ્લાણ ?
 ડ. નો આગમઓ ઢલ્લાણ તિલ્લિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

- પ્ર. ભાવ- અક્ષીણ શું છે ?
 ડ. ભાવ-અક્ષીણ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. આગમથી, ૨. નો આગમથી.
 પ્ર. આગમથી ભાવ-અક્ષીણ શું છે ?
 ડ. જે જાણતા હોય અને ઉપયોગથી યુક્ત હોય તેજ
 આગમની અપેક્ષાએ ભાવ અક્ષીણ છે.

આ આગમથી ભાવ-અક્ષીણ છે.

- પ્ર. નો આગમભાવ- અક્ષીણ શું છે ?
 ડ. નો આગમભાવ- અક્ષીણ-

જેમ ઢીપક બીજા સેકડો ઢીપકોને પ્રજલિત કરીને પણ સ્વયં પ્રઢીપ્ત રહે છે, તેવી જ રીતે આચાર્ય પણ ઢીપકની જેમ સ્વયં ઢેઢીપ્પમાન હોય છે અને બીજા શિષ્યવર્ગને પણ ઢેઢીપ્પમાન કરે છે.

આ નો આગમભાવ-અક્ષીણ છે. આ ભાવ-
 અક્ષીણ છે. આ અક્ષીણ છે.

૧૮૪. "આય" (પ્રાપ્તિ) નો નિલ્લેપ :

- પ્ર. (૩) પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. પ્રાપ્તિ ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. નામ-પ્રાપ્તિ, ૨. સ્થાપના-પ્રાપ્તિ, ૩. ઢવ્ય-
 પ્રાપ્તિ, ૪. ભાવ-પ્રાપ્તિ.

નામ પ્રાપ્તિ અને સ્થાપના-પ્રાપ્તિનું વર્ણન પૂર્વોક્ત નામ અને સ્થાપના આવશ્યકનાં અનુરૂપ છે.

- પ્ર. ઢવ્ય- પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. ઢવ્ય- પ્રાપ્તિ બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. આગમથી, ૨. નો આગમથી.
 પ્ર. આગમથી ઢવ્ય પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. જેણે "પ્રાપ્તિ" આ પઢ સીખી લીધું છે, સ્થિર કરી
 લીધું છે -યાવત્- ઉપયોગ રહિત હોવાથી
 ઢવ્યરૂપ છે -યાવત્- જેટલા ઉપયોગ રહિત છે
 તેટલા જ આગમથી ઢવ્ય પ્રાપ્તિ છે.

આ આગમથી ઢવ્ય-પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. નો આગમ ઢવ્ય-પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. નો આગમ ઢવ્ય-પ્રાપ્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
 જેમકે -

૧. જાણયસરીરદઢ્વાણ,
૨. ભવિયસરીરદઢ્વાણ,
૩. જાણયસરીરભવિયસરીરવઙ્ગરિત્તે દઢ્વાણ ।

- પ. સે કિં તં જાણયસરીરદઢ્વાણ ?
- ઁ. આયપયત્થાહિકાર જાણગસસ જં સરીરગં વવગય-
ચુત-ચઙ્ગય-ચત્તદેહં સેસં જહા દઢ્વજ્જયણે ।

સે તં જાણયસરીરદઢ્વાણ ।

- પ. સે કિં તં ભવિયસરીરદઢ્વાણ ?
- ઁ. જે જીવે જોણીયજમ્મણણિક્ખંતે-સેસં જહા
દઢ્વજ્જયણે ।

સે તં ભવિયસરીરદઢ્વાણ ।

- પ. સે કિં તં જાણયસરીરભવિયસરીરવઙ્ગરિત્તે દઢ્વાણ ?
- ઁ. જાણયસરીરભવિયસરીરવઙ્ગરિત્તે દઢ્વાણ તિવિહે
પણ્ણત્તે, તં જહા-
૧. લોઙ્ગણ, ૨. કુપ્પાવયણિણ, ૩. લોગુત્તરિણ ।

- અણુ. સુ. ૫૫૮-૫૬૫

૧૮૫. લોઙ્ગય દઢ્વાય-

- પ. સે કિં તં લોઙ્ગણ ?
- ઁ. લોઙ્ગણ તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સચિત્તે, ૨. અચિત્તે, ૩. મીસણ ય ।

- પ. સે કિં તં સચિત્તે ?
- ઁ. સચિત્તે તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. ઢુપયાણં, ૨. ચઁપ્પયાણં, ૩. અપયાણં ।

ઢુપયાણં ઢાસાણં ઢાસીણં,

ચઁપ્પયાણં આસાણં હત્થીણં,

અપયાણં અંવાણં અંવાઙ્ગાણં આણ ।

૧. જ્ઞાયક શરીર ઢ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ,
૨. ભવ્ય શરીર ઢ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ,
૩. જ્ઞાયક શરીર-ભવ્ય શરીર-વ્યતિરિક્ત-ઢ્રવ્ય-
પ્રાપ્તિ.

- પ્ર. જ્ઞાયક શરીર ઢ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ શું છે ?
- ઁ. "પ્રાપ્તિ" પઢ્ઢનાં અર્થાધિકારનાં જ્ઞાતાનું વ્યપગત,
ચ્યુત, ચ્યવિત ત્યક્ત શરીર જ્ઞાયક શરીર-ઢ્રવ્ય
પ્રાપ્તિ છે. બાકીનું વર્ણન ઢ્રવ્યાધ્યયન જેવું જ છે.
આ જ્ઞાયક શરીર નોઆગમ ઢ્રવ્ય પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. ભવ્ય શરીર ઢ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ શું છે ?
- ઁ. સમય પૂર્ણ થતાં યોનિઢી નીકળીને જે જન્મને
પ્રાપ્ત થયું. ઈત્યાઢિ ભવ્ય-શરીર ઢ્રવ્ય-અધ્યયનનાં
વર્ણનની સમાન ભવ્ય શરીર ઢ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ છે.
આ ભવ્ય શરીર ઢ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર-વ્યતિરિક્ત-ઢ્રવ્ય પ્રાપ્તિ
શું છે ?
- ઁ. જ્ઞાયક શરીર-ભવ્ય શરીર-વ્યતિરિક્ત-ઢ્રવ્ય પ્રાપ્તિ
ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. લૌકિક, ૨. કુપ્રાવચનિક, ૩. લોકોત્તર.

૧૮૫. લૌકિક ઢ્રવ્ય પ્રાપ્તિ (ઢ્વિપઢ યતુષ્પઢ આઢિની પ્રાપ્તિ)

- પ્ર. લૌકિક ઢ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ શું છે ?
- ઁ. લૌકિક ઢ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -

૧. સચિત્ત, ૨. અચિત્ત, ૩. મિશ્ર.

- પ્ર. સચિત્ત-લૌકિક-પ્રાપ્તિ શું છે ?
- ઁ. સચિત્ત-લૌકિક-પ્રાપ્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -

૧. ઢ્વિપઢ-પ્રાપ્તિ, ૨. યતુષ્પઢ-પ્રાપ્તિ, ૩. અપઢ-
પ્રાપ્તિ.

આમાંઢી ઢાસ-ઢાસીઓની પ્રાપ્તિ ઢ્વિપઢ-પ્રાપ્તિ
છે,

અશ્વો, હાંઢીઓની પ્રાપ્તિ યતુષ્પઢ-પ્રાપ્તિ છે.

કેરી, આમળાનાં વૃક્ષો આઢિની પ્રાપ્તિ અપઢ-
પ્રાપ્તિ છે.

સે તં સચિત્તે ।

- પ. સે કિં તં અચિત્તે ?
 ડ. અચિત્તે-સુવર્ણ-ચય-મણિ-મોત્તિય-સંઘ-સિલ-
 પ્પવાલ-રત્તરચણાણં (સંતસાવણ્જ્જસ) આણ ।

સે તં અચિત્તે ।

- પ. સે કિં તં મીસણ ?
 ડ. મીસણ-દાસાણં દાસીણં આસાણં હત્થીણં
 સમાભરિયાડજ્જાલંકિયાણં આયે ।

સે તં મીસણ । સે તં લોહણ ।

- પ. સે કિં તં કુપ્પાવચણિણ ?
 ડ. કુપ્પાવચણિણ તિવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સચિત્તે, ૨. અચિત્તે, ૩. મીસણ ય ।

તિણ્ણિ વિ જહા લોહણ ।

સે તં કુપ્પાવચણિણ ।

- અણુ. સુ. ૫૬૬-૫૭૦

૧૮૬. લોગુત્તરિય દવ્વાય-

- પ. સે કિં તં લોગુત્તરિણ ?
 ડ. લોગુત્તરિણ તિવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-

૧. સચિત્તે, ૨. અચિત્તે, ૩. મીસણ ય ।

- પ. સે કિં તં સચિત્તે ?
 ડ. સચિત્તે-સીસાણં સિસ્સિણિયાણં આણ ।

સે તં સચિત્તે ।

- પ. સે કિં તં અચિત્તે ?
 ડ. અચિત્તે-પડિમ્મહાણં વત્થાણં કંબલાણં પાયપુંહણાણં
 આણ ।

સે તં અચિત્તે ।

- પ. સે કિં તં મીસણ ?
 ડ. મીસણ-સીસાણં સિસ્સિણિયાણં સમ્મંડોવકરણાણં
 આણ ।

સે તં મીસણ । સે તં લોગુત્તરિણ ।

આ સચિત્ત પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. અચિત્ત પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. સોના, ચાંદી, મણિ, મોતી, શંખ, શિલા, પ્રવાળ,
 રક્તરત્ન આદિ સારવાનુ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ અચિત્ત-
 પ્રાપ્તિ છે.

આ અચિત્ત પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. મિશ્ર પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. અલંકારાદિથી તથા વાદ્યોથી વિભૂષિત દાસ-
 દાસીઓ, ઘોડા, હાથીઓ આદિની પ્રાપ્તિ મિશ્ર
 પ્રાપ્તિ કહેવાય છે.

આ મિશ્ર પ્રાપ્તિ છે, આ લૌકિક-પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. કુપ્પાવચણિક- પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. કુપ્પાવચણિક-પ્રાપ્તિ પણ ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
 જેમકે -

૧. સચિત્ત, ૨. અચિત્ત, ૩. મિશ્ર.

આ ત્રણે લૌકિક - પ્રાપ્તિની જેમ છે.

આ કુપ્પાવચણિક - પ્રાપ્તિ છે.

૧૮૬. લોકોત્તરિક દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ (શિષ્યાદિની પ્રાપ્તિ)

- પ્ર. લોકોત્તરિક-પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. લોકોત્તરિક - પ્રાપ્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
 જેમકે -

૧. સચિત્ત, ૨. અચિત્ત, ૩. મિશ્ર.

- પ્ર. સચિત્ત- લોકોત્તરિક- પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. શિષ્ય-શિષ્યાઓની પ્રાપ્તિ સચિત્ત (લોકોત્તરિક)
 પ્રાપ્તિ છે.

આ સચિત્ત પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. અચિત્ત- લોકોત્તરિક-પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. પાત્ર, વસ્ત્ર, કંબલ, પાદપ્રોચ્છન આદિની
 પ્રાપ્તિ અચિત્ત (લોકોત્તરિક) પ્રાપ્તિ કહેવાય છે.

આ અચિત્ત પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. મિશ્ર (લોકોત્તરિક) પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. ભંડોપકરણાદિ સહિત શિષ્ય-શિષ્યાઓની
 પ્રાપ્તિ મિશ્ર પ્રાપ્તિ કહેવાય છે.

આ મિશ્ર પ્રાપ્તિ છે. આ લોકોત્તરિક પ્રાપ્તિ છે.

સે તં જાણયસરીરભવિયસરીરવશરિત્તે દબ્વાએ ।

સે તં નો આગમઓ દબ્વાએ । સે તં દબ્વાએ ।

- અણુ. સુ. ૫૭૧-૫૭૪

૧૮૭. પસત્થાપસત્થ ભાવાએ-

- પ. સે કિં તં ભાવાએ ?
 ડ. ભાવાએ-દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।
 પ. સે કિં તં આગમઓ ભાવાએ ?
 ડ. ભાવાએ-જાણએ ઉવડત્તે ।

સે તં આગમઓ ભાવાએ ।

- પ. સે કિં તં નો આગમઓ ભાવાએ ?
 ડ. નો આગમઓ ભાવાએ-દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. પસત્થે ય, ૨. અપસત્થે ય ।
 પ. સે કિં તં પસત્થે ?
 ડ. પસત્થે-તિવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. ણાણાએ, ૨. દંસણાએ, ૩. ચરિત્તાએ ।

સે તં પસત્થે ।

- પ. સે કિં તં અપસત્થે ?
 ડ. અપસત્થે-ચડવ્વિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
 ૧. કોહાએ, ૨. માણાએ, ૩. માયાએ, ૪. લોભાએ ।

સે તં અપસત્થે । સે તં નો આગમઓ ભાવાએ ।

સે તં ભાવાએ । સે તં આએ ।

- અણુ. સુ. ૫૭૫-૫૭૯

૧૮૮. જ્ઞવણા-ણિક્કલ્લો-

- પ. (૪) સે કિં તં જ્ઞવણા ?
 ડ. જ્ઞવણા ચડવ્વિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. નામજ્ઞવણા, ૨. ઠવણજ્ઞવણા, ૩. દવ્વજ્ઞવણા,
 ૪. ભાવજ્ઞવણા ।

આ જ્ઞાપક શરીર-ભવ્યશરીર-વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ છે.

આ નો આગમ દ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ છે. આ દ્રવ્ય-પ્રાપ્તિ છે.

૧૮૭. પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત ભાવોની પ્રાપ્તિ :

- પ્ર. ભાવ-પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. ભાવ-પ્રાપ્તિ બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. આગમથી, ૨. નો આગમથી.
 પ્ર. આગમ ભાવ-પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. પ્રાપ્તિપદનાં જ્ઞાતા અને સાથે જ ઉપયોગથી યુક્ત જીવ આગમ ભાવ પ્રાપ્તિ છે.
 આ આગમભાવ-પ્રાપ્તિ છે.
 પ્ર. નો આગમભાવ-પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. નો આગમભાવ-પ્રાપ્તિ બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. પ્રશસ્ત, ૨. અપ્રશસ્ત.
 પ્ર. પ્રશસ્ત નોઆગમભાવ પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. પ્રશસ્ત નોઆગમભાવ-પ્રાપ્તિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. જ્ઞાન-પ્રાપ્તિ, ૨. દર્શન-પ્રાપ્તિ, ૩. ચારિત્ર-પ્રાપ્તિ.

આ પ્રશસ્ત-ભાવ-પ્રાપ્તિ છે.

- પ્ર. અપ્રશસ્ત નોઆગમભાવ-પ્રાપ્તિ શું છે ?
 ડ. અપ્રશસ્તનો આગમભાવ-પ્રાપ્તિ ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. કોધ-પ્રાપ્તિ, ૨. માન-પ્રાપ્તિ, ૩. માયા-પ્રાપ્તિ, ૪. લોભ-પ્રાપ્તિ.

આ અપ્રશસ્ત ભાવ-પ્રાપ્તિ છે. આ નો આગમભાવ-પ્રાપ્તિ છે.

આ ભાવ-પ્રાપ્તિ છે. આ પ્રાપ્તિ છે.

૧૮૮. "ક્ષપણા"નો નિક્ષેપ :

- પ્ર. (૪) ક્ષપણા શું છે ?
 ડ. ક્ષપણા ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. નામ ક્ષપણા, ૨. સ્થાપના ક્ષપણા, ૩. દ્રવ્ય-ક્ષપણા, ૪. ભાવ ક્ષપણા.

ગામ ઠવણાઓ પુલ્લભણિયાઓ ।

- પ. સે કિં તં દલ્લજ્ઞવણા ?
૩. દલ્લજ્ઞવણા-દુલ્લિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।
- પ. સે કિં તં આગમઓ દલ્લજ્ઞવણા ?
૩. જસ્સ ણં ઙ્ગવળેતિ પદં સિલ્લિલ્લયં ઠિતં જિતં
મિતં પરિજિયં, સેસં જહા દલ્લજ્ઞવણે તહા
ભાણિયલ્લવં -જાવ-
સે તં આગમઓ દલ્લજ્ઞવણા ।
- પ. સે કિં તં નો આગમઓ દલ્લજ્ઞવણા ?
૩. નો આગમઓ દલ્લજ્ઞવણા-તિલ્લિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. જાણયસરીરદલ્લજ્ઞવણા,
૨. ભવિયસરીરદલ્લજ્ઞવણા,
૩. જાણયસરીરભવિયસરીરલ્લરિત્તા દલ્લજ્ઞવણા ।

- પ. સે કિં તં જાણયસરીરદલ્લજ્ઞવણા ?
૩. જાણયસરીરદલ્લજ્ઞવણા-ઙ્ગવળાપયત્થાહિકાર
જાણયસ્સ જં સરીરયં વવગય-ચુય-ચલ્લય-ચત્તદેહં,
સેસં જહા દલ્લજ્ઞવણે ।

સે તં જાણયસરીર દલ્લજ્ઞવણા ।

- પ. સે કિં તં ભવિયસરીરદલ્લજ્ઞવણા ?
૩. ભવિય સરીરદલ્લજ્ઞવણા-જે જીવે જોળીજમ્મ-
ળણિલ્લલ્લે ઇમેળં ચેવ આયત્તણં સરીર સમુસ્સણં
જિણલ્લિલ્લેળં ભાવેળં ઙ્ગવળે ત્તિ પયં સેયકાલે
સિલ્લિલ્લસ્સલ્લ, ણ તાવ સિલ્લલ્લલ્લ ।
- પ. કો લિલ્લિલ્લલ્લો ?
૩. જહા અયં ઘયકુલ્લે ભલ્લિલ્લલ્લ, અયં મહુકુલ્લે ભલ્લિલ્લલ્લ ।
સે તં ભવિયસરીરદલ્લજ્ઞવણા ।

- પ. સે કિં તં જાણયસરીર ભવિયસરીર લ્લરિત્તા
દલ્લજ્ઞવણા ?
૩. જહા જાણયસરીરભવિયસરીરલ્લરિત્તે લ્લલ્લાલ્લ તહા
ભાણિયલ્લા ।

નામ અને સ્થાપનાલ્લપણા પૂર્વલ્લલ્લ છે.

- પ્ર. દ્રલ્લ્ય લ્લપણા શું છે ?
૩. દ્રલ્લ્ય લ્લપણા લ્લે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. આગમથી, ૨. નો આગમથી.
- પ્ર. આગમ દ્રલ્લ્ય લ્લપણા શું છે ?
૩. જેલ્લે 'લ્લપણા' આ પદ સીખી લીલ્લુ છે, સ્થિર,
જીત, મિત અને પરિજીત કરી લીલ્લુ છે. ઈત્થાલ્લિ
દ્રલ્લાધ્યયનનાં સમાન કલ્લેલ્લુ જોઈલ્લે -યાલ્લલ્લ-
આ આગમથી દ્રલ્લ્ય લ્લપણા છે.
- પ્ર. નો આગમદ્રલ્લ્ય- લ્લપણા શું છે ?
૩. નો આગમ દ્રલ્લ્ય લ્લપણા ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
જેમકે -
૧. શાયક શરીર દ્રલ્લ્ય લ્લપણા,
૨. ભલ્લ્ય શરીર દ્રલ્લ્ય લ્લપણા,
૩. શાયક શરીર - ભલ્લ્યશરીર - વ્લલ્લિરિલ્લત્ત -
દ્રલ્લ્યલ્લપણા.

- પ્ર. શાયક શરીર-દ્રલ્લ્યલ્લપણા શું છે ?
૩. શાયક શરીર-દ્રલ્લ્યલ્લપણા 'લ્લપણા' પદનાં
અર્થાધિકારનાં જ્ઞાતાનું વ્લ્લપળત, ચ્યુત, ચ્યલ્લિત,
ત્લ્લકત શરીર ઈત્થાલ્લિ વર્લ્લન દ્રલ્લ્ય-અધ્યયનનાં
સમાન છે.

આ શાયક શરીર દ્રલ્લ્યલ્લપણા છે.

- પ્ર. ભલ્લ્ય શરીર દ્રલ્લ્યલ્લપણા શું છે ?
૩. સમય પૂર્ણ થતાં જે જીવ ઉત્પન્ન થયું અને પ્રાપ્ત
શરીરથી જીનો પદિષ્ટ ભાવનાં અનુસાર ભલ્લિલ્લ્યમાં
'લ્લપણા' પદને શીખશે, પરંતુ હમણાં શીખેલ
નથી, એવા તે શરીર ભલ્લ્ય શરીર દ્રલ્લ્યલ્લપણા છે.
- પ્ર. આનાં માટે શું દષ્ટાંત છે ?
૩. (જેમ કોઈ ઘડામાં હમણા ઘી અથવા મધુ ભરેલ
નથી, પરંતુ ભલ્લિલ્લ્યમાં ભરવાની અપેક્ષાએ)
હમણાથી આ ઘી નો ઘડો ઘશે, આ મધુનો ઘડો
ઘશે એલ્લુ કલ્લેલ્લુ. આ ભલ્લ્ય શરીર દ્રલ્લ્ય લ્લપણા છે.
- પ્ર. શાયક શરીર-ભલ્લ્યશરીર- વ્લલ્લિરિલ્લત્ત-દ્રલ્લ્યલ્લપણા
શું છે ?
૩. શાયક શરીર-ભલ્લ્યશરીર-વ્લલ્લિરિલ્લત્ત-દ્રલ્લ્યલ્લપણા
શાયક શરીર-ભલ્લ્ય શરીર વ્લલ્લિરિલ્લત્ત દ્રલ્લ્યપ્રાપ્તિના
સમાન જાણવો જોઈલ્લે.

સે તં જાણયસરીરભવિયસરીરવદ્વિરિતા દબ્બજ્ઞવણા ।

સે તં નો આગમઓ દબ્બજ્ઞવણા । સે તં દબ્બજ્ઞવણા ।

- પ. સે કિં તં ભાવજ્ઞવણા ?
 ડ. ભાવજ્ઞવણા-દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. આગમઓ ય, ૨. નો આગમઓ ય ।
 પ. સે કિં તં આગમઓ ભાવજ્ઞવણા ?
 ડ. આગમઓ ભાવજ્ઞવણા-જ્ઞવણાપયત્થાહિકાર
 જાણણ ઉવઉત્તે ।

સે તં આગમઓ ભાવજ્ઞવણા ।

- પ. સે કિં તં ણો આગમઓ ભાવજ્ઞવણા ?
 ડ. ણો આગમઓ ભાવજ્ઞવણા-દુવિહા પળ્ણત્તા, તં
 જહા-
 ૧. પસત્થા ય, ૨. અપ્પસત્થા ય ।

- પ. સે કિં તં પસત્થા ?
 ડ. પસત્થા-ચઉવ્વિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. કોહજ્ઞવણા, ૨. માણજ્ઞવણા, ૩. માયજ્ઞવણા,
 ૪. લોભજ્ઞવણા ।

સે તં પસત્થા ।

- પ. સે કિં તં અપ્પસત્થા ?
 ડ. અપ્પસત્થા-તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. નાણજ્ઞવણા, ૨. દંસણજ્ઞવણા,
 ૩. ચરિત્તજ્ઞવણા ।

સે તં અપ્પસત્થા । સે તં નો આગમઓ ભાવજ્ઞવણા ।

સે તં ભાવજ્ઞવણા । સે તં જ્ઞવણા ।

સે તં ઓહનિષ્કળ્ણે ।

- અણુ. સુ. ૫૮૦-૫૯૨

૧૮૯. (૨) નામનિષ્કળ્ણે સામાદ્દયસ્સ નિક્કલ્લેવો-

- પ. સે કિં તં નામનિષ્કળ્ણે ?
 ડ. નામનિષ્કળ્ણે-સામાદ્દય સે સમાસઓ ચઉવ્વિહે
 પળ્ણત્તે, તં જહા-

આ જ્ઞાયક શરીર-ભવ્યશરીર-વ્યતિરિક્ત-
 દ્રવ્યક્ષપણા છે.

આ નો આગમ દ્રવ્ય ક્ષપણા છે. આ દ્રવ્ય-ક્ષપણા છે.

- પ્ર. ભાવક્ષપણા શું છે ?
 ડ. ભાવક્ષપણા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે-
 ૧. આગમથી, ૨. નો આગમથી.
 પ્ર. આગમ ભાવક્ષપણા શું છે ?
 ડ. ક્ષપણા આ પદનાં અર્થાધિકારનો ઉપયોગ યુક્ત
 જ્ઞાતા આગમ ભાવ ક્ષપણા છે.

આ આગમ ભાવક્ષપણા છે.

- પ્ર. નો આગમભાવ ક્ષપણા શું છે ?
 ડ. નો આગમ ભાવક્ષપણા બે પ્રકારની કહી છે,
 જેમકે -
 ૧. પ્રશસ્તભાવ ક્ષપણા, ૨. અપ્રશસ્તભાવ ક્ષપણા.
 પ્ર. (નો આગમ) પ્રશસ્તભાવ ક્ષપણા શું છે ?
 ડ. (નો આગમ) પ્રશસ્તભાવ ક્ષપણા ચાર પ્રકારની
 કહી છે, જેમકે-
 ૧. ક્રોધ ક્ષપણા, ૨. માન ક્ષપણા, ૩. માયા ક્ષપણા,
 ૪. લોભ ક્ષપણા.

આ પ્રશસ્તભાવ ક્ષપણા છે.

- પ્ર. અપ્રશસ્તભાવ ક્ષપણા શું છે ?
 ડ. અપ્રશસ્તભાવ ક્ષપણા ત્રણ પ્રકારની કહી છે,
 જેમકે -
 ૧. જ્ઞાન ક્ષપણા, ૨. દર્શન ક્ષપણા,
 ૩. ચારિત્ર ક્ષપણા.

આ અપ્રશસ્તભાવ ક્ષપણા છે. આ નો આગમભાવ
 ક્ષપણા છે.

આ ભાવક્ષપણા છે, આ ક્ષપણા છે,

આ ક્ષપણા ઓઘનિષ્પન્નનિક્ષેપનું વર્ણન પૂર્ણ થયું.

૧૮૯. (૨) નામનિષ્પન્નમાં સામાયિકનો નિક્ષેપ :

- પ્ર. નામનિષ્પન્ન નિક્ષેપ શું છે ?
 ડ. નામનિષ્પન્ન "સામાયિક" છે. તે ચાર પ્રકારની
 કહી છે, જેમકે-

૧. નામસામાહા, ૨. ઠવણાસામાહા, ૩. દબ્વસામાહા,
૪. ભાવસામાહા ।

નામ-ઠવણાઓ પુલ્લભણિયાઓ ।

દબ્વસામાહા વિ તહેવ ।

સે તં ભવિયસરીરદબ્વસામાહા ।

પ. સે કિં તં જાણયસરીરભવિયસરીરવહરિત્તે
દબ્વસામાહા ?

૩. જાણયસરીરભવિયસરીરવહરિત્તે દબ્વસામાહા-
પત્તયપોત્થયલિહિયં ।

સે તં જાણયસરીરભવિયસરીરવહરિત્તે દબ્વસામાહા ।

સે તં નો આગમઓ દબ્વસામાહા । સે તં દબ્વસામાહા ।

પ. સે કિં તં ભાવસામાહા ?

૩. ભાવસામાહા-દુવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આગમઓ ય,

૨. નો આગમઓ ય ।

પ. સે કિં તં આગમઓ ભાવસામાહા ?

૩. આગમઓ ભાવસામાહા - સામાહયપયત્થાહિ-
કારજાણા ઉવઉત્તે ।

સે તં આગમઓ ભાવસામાહા ।

- અણુ. સુ. ૫૧૩-૫૧૮

૧૧૦. ભાવ સામાહા સમણ સરૂલ્લ-

પ. સે કિં તં નો આગમઓ ભાવસામાહા ?

૩. નોઆગમઓ ભાવસામાહા-

જસસ સામાણિઓ અપ્પા, સંજમે ણિયમે તવે ।

તસસ સામાહયં હોહ, હહ કેવલિભાસિયં ॥૧૨૭॥

જો સમો સલ્લભૂણુ, તસેસુ, થાવરેસુ ય ।

તસસ સામાહયં હોહ, હહ કેવલિભાસિયં ॥૧૨૮॥

જહ મમ ણ પિયં દુકલ્લં, જાણિય એમેવ સલ્લજીવાણં ।

ન હણહ ન હણાવેહ ય સમં, મણતી તેણ સો

સમણો ॥૧૨૯॥

૧. નામ સામાયિક, ૨. સ્થાપના સામાયિક,
૩. દ્રવ્ય સામાયિક, ૪. ભાવસામાયિક.

નામસામાયિક અને સ્થાપના સામાયિક પૂર્વવત્ છે.

દ્રવ્ય સામાયિક પણ તેવી જ રીતે જાણવું જોઈએ.

આ ભવ્યશરીર દ્રવ્ય સામાયિક છે.

પ્ર. જાયક શરીર - ભવ્ય શરીર - વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય
સામાયિક શું છે ?

૩. પત્રમાં અથવા પુસ્તકમાં લખેલ સામાયિક પદ જાયક
શરીર - ભવ્યશરીર - વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય સામાયિક છે.

**આ જાયક શરીર - ભવ્યશરીર - વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય
સામાયિક છે.**

**આ નો આગમ દ્રવ્ય સામાયિક છે, આ દ્રવ્ય
સામાયિક છે.**

પ્ર. ભાવ સામાયિક શું છે ?

૩. ભાવ સામાયિક બે પ્રકારની કહેવામાં આવી છે,
જેમકે -

૧. આગમ ભાવ સામાયિક,

૨. નો આગમભાવ સામાયિક.

પ્ર. આગમભાવ સામાયિક શું છે ?

૩. સામાયિક પદનાં અર્થાધિકારનો ઉપયોગ યુક્ત
જાયક આગમથી ભાવ-સામાયિક છે.

આ આગમ ભાવ સામાયિક છે.

૧૮૦. ભાવ સામાયિકમાં શ્રમણનું સ્વરૂપ :

પ્ર. નો આગમભાવ સામાયિક શું છે ?

૩. નો આગમભાવ સામાયિકનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે-
જેની આત્મા સંયમ, નિયમ અને તપમાં લીન
છે તે ભાવ સામાયિક છે, એવું કેવળી ભગવાને
કહેણું છે.

જે સર્વભૂતો, ત્રસ, સ્થાવર આદિ પ્રાણીઓનાં
પ્રતિ સમભાવ ધારણ કરે છે તે ભાવસામાયિક
છે, એવું કેવળી ભગવાને કહેણું છે.

જે પ્રમાણે મને દુઃખ પ્રિય નથી, તેવી રીતે બધા
જીવોને પણ દુઃખ પ્રિય નથી, એવું જાણીને જે
સ્વયં કોઈ પ્રાણીનું હનન કરતાં નથી, બીજાથી
કરાવતા નથી અને હનન કરવાની અનુમોદના
કરતા નથી. પરંતુ બધા જીવોને પોતાના સમાન
માને છે, તેજ શ્રમણ કહેવાય છે.

ણત્થિ ય મે કોઢ વેમો, પિઓ વ સવ્વેમુ ચેવ જીવેસુ ।
 ઇણ્ણ હોઢ સમણો, ઇસો અન્નો વિ પજ્જાઓ ॥૧૩૦॥

૧. ઉરગ ૨. ગિરિ ૩. જલણ ૪. સાગર ૫. નહતલ,
 ૬. તરૂગણ સમો ય જો હોઢ । ૭. ભમર ૮. મિગ,
 ૯. ધરણિ, ૧૦. જલરૂહ ૧૧. રવિ ૧૨. પવણ
 સમો ય સો સમણો ॥ ૧૩૧॥

તો સમણો જહ સુમણો, ભાવેણ ય જહ ણ હોઢ
 પાવમણો ।

સયણે ય જણે ય સમો, સમો ય માણાવમાણેસુ ॥૧૩૨॥

સે તે નો આગમઓ ભાવસામાઢ્ઢ ।

સે તે ભાવસામાઢ્ઢ । સે તે સામાઢ્ઢ ।

સે તે નામનિષ્કણ્ણે । - અણુ. સુ. ૫૯૯

૧૧૧. (૩) સુત્તાલાવગનિષ્કણ્ણનિક્કહેવો-

પ. સે કિં તે સુત્તાલાવગનિષ્કણ્ણે ?

ઉ. સુત્તાલાવગનિષ્કણ્ણે - 'ઇદાણિં સુત્તાલાવગનિષ્કણ્ણે
 નિક્કહેવે' ઇચ્છાવેઢ, પત્તલક્કણે વિ ણ ણિવિચ્છપ્પઢ ।

પ. કમ્હા ?

ઉ. લાઘવત્થં ।

ઇઓ અત્થિ તઢ્ઢયે અણુઓગદ્દારે અણુગમે ત્તિ,
 તહિં ણં ણિવિચ્છત્તે ઢહં ણિવિચ્છત્તે ભવઢ,
 ઢહં વા ણિવિચ્છત્તે તહિં ણિવિચ્છત્તે ભવઢ,
 તમ્હા ઢહં ણ ણિવિચ્છપ્પઢ તહિં ચેવ ણિવિચ્છપ્પિસ્સઢ ।

સે તે નિક્કહેવે । - અણુ. સુ. ૬૦૦

૧૧૨. અણુગમ અણુઓગ પરૂવણા-

પ. સે કિં તે અણુગમે ?

ઉ. અણુગમે-દુવિહે પણ્ણત્તે, તે જહા-

૧. સુત્તાણુગમે ય, ૨. નિજ્જુત્તિઅણુગમે ય ।

- અણુ. સુ. ૬૦૧

૧૧૩. નિજ્જુત્તિઅણુગમસ્સ પરૂવણા-

પ. સે કિં તે નિજ્જુત્તિઅણુગમે ?

જેને સમસ્ત જીવોમાંથી કોઈ પણ જીવનાં પ્રતિ દ્વેષ
 નથી અને રાગ પણ નથી આ કારણથી તે શ્રમણ
 હોય છે. આ પણ પ્રકારાન્તરથી શ્રમણનો અર્થ છે.

જે ૧. સર્પ, ૨. ગિરિ (પર્વત), ૩. અગ્નિ,
 ૪. સાગર, ૫. આકાશતળ, ૬. વૃક્ષસમૂહ, ૭. ભમર,
 ૮. મૃગ, ૯. પૃથ્વી, ૧૦. કમળ, ૧૧. સૂર્ય અને
 ૧૨. પવનનાં સમાન હોય છે તે શ્રમણ છે.

શ્રમણ ત્યારે જ સંભવિત છે જ્યારે તે પ્રશસ્ત
 મનવાળા હોય અને ભાવોથી પણ પાપી મનવાળા
 ન હોય, જે માતા-પિતા આદિ સ્વજનોમાં અને
 પરજનોમાં સમભાવી હોય અને માન-અપમાનમાં
 સમભાવનો ધારક હોય.

આ નોઆગમભાવ સામાયિક છે.

આ ભાવ સામાયિક છે, આ સામાયિક છે.

આ નામનિષ્પન્ન નિક્ષેપ છે.

૧૯૧. (૩) સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન નિક્ષેપ :

પ્ર. સૂત્રાલાપકનિષ્પન્ન નિક્ષેપ શું છે ?

ઉ. આ સમયે સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન નિક્ષેપની
 પ્રરુપણા કરવાનો પ્રસંગ હોવા છતાં પણ નિક્ષેપ
 કરતાં નથી.

પ્ર. શા માટે ?

ઉ. સંક્ષિપ્ત કરવા માટે અર્થાત્ લઘુતાની અપેક્ષાએ
 કારણ કે- આગળ અણુગમ નામક ત્રીજા અણુઓગ
 દ્વારમાં સૂત્રસ્પર્શી અણુઓગનું વર્ણન છે. માટે ત્યાં
 પર નિક્ષેપ કરવાથી અહીં નિક્ષેપ થઈ ગયો. અહીં
 નિક્ષેપ કરવાથી ત્યાં પણ નિક્ષેપ થઈ જાય છે.
 એટલા માટે અહીં નિક્ષેપ ન કરતાં ત્યાં જ આનો
 નિક્ષેપ કરાય છે.

આ નિક્ષેપ પ્રરુપણા છે.

૧૯૨. અણુગમ અણુઓગની પ્રરુપણા :

પ્ર. અણુગમ શું છે ?

ઉ. અણુગમ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સૂત્રાણુગમ, ૨. નિર્યુક્ત્યણુગમ.

૧૯૩. નિર્યુક્ત્યણુગમની પ્રરુપણા :

પ્ર. નિર્યુક્ત્યણુગમ શું છે ?

૩. નિજ્જુત્તિઅણુગમે-તિવિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. નિક્ખેવનિજ્જુત્તિઅણુગમે,
૨. ઉવગ્ઘાયનિજ્જુત્તિઅણુગમે,
૩. સુત્તપ્પાસિયનિજ્જુત્તિઅણુગમે ।

પ. સે કિં તં નિક્ખેવનિજ્જુત્તિઅણુગમે ?

૩. **નિક્ખેવનિજ્જુત્તિઅણુગમે-અણુગમે ।**

પ. સે કિં તં ઉવગ્ઘાયનિજ્જુત્તિઅણુગમે ?

૩. ઉવગ્ઘાયનિજ્જુત્તિઅણુગમે-इमाहिं दोहिं गाहाहिं अणुगंतव्वे, तं जहा-

૧. ઉદ્દેસે, ૨. નિદ્દેસે ય, ૩. નિગ્ગમે, ૪. ચેત્ત,
૫. કાલ, ૬. પુરિસે ય ।

૭. કારણ, ૮. પચ્ચય, ૯. લક્ષણ, ૧૦. ગયે,
૧૧-૧૨. સમોચારણાણુમમે ॥

૧૩. કિં ૧૪. કઙ્કિવિહં ૧૫. કસ્સ ૧૬. કહિં,

૧૭. કેસુ ૧૮. કહં ૧૯. કિચ્ચિરં હવઙ્કાલં ।

૨૦. કઙ્ક ૨૧. સંતર ૨૨. મવિરહિતં,

૨૩. ભવા ૨૪. ડડ્ડગરિસ ૨૫. ફાસણ
૨૬. નિરૂત્તી ॥

સે તં ઉવગ્ઘાયનિજ્જુત્તિઅણુગમે ।

- અણુ. સુ. ૬૦૨-૬૦૪

૧૧૪. સુત્ત પાસિય ણિજ્જુત્તિ અણુગમે-

પ. સે કિં તં સુત્તપ્પાસિયનિજ્જુત્તિઅણુગમે ?

૩. સુત્તપ્પાસિયનિજ્જુત્તિઅણુગમે સુત્તં ઉચ્ચારેયવ્વં અખલિયં અમિલિયં અવિચ્ચમેલિયં પઢિપુણ્ણં પઢિપુણ્ણઘોસં કંઠોટ્ઠવિપ્પમુક્કં ગુરુવાયણોવગયં ।

તો તત્થ ણજ્જિહિતિં સસમયપયં વા, પરસમયપયં વા, બંધપયં વા, મોક્ષપયં વા, સામાહ્યપયં વા, ણો સામાહ્યપયં વા ।

તો તમ્મિ ઉચ્ચારિએ સમાણે-

કેસિંચિ ભગવંતાણં કેઙ્ક અત્થાહિગારા અહિગયા ભવંતિ,

૩. નિર્યુક્ત્યનુગમ ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. નિક્ષેપ નિર્યુક્ત્યનુગમ,
૨. ઉપોદ્દઘાતનિર્યુક્ત્યનુગમ,
૩. સૂત્રસ્પર્શિક નિર્યુક્ત્યનુગમ.

પ્ર. નિક્ષેપ નિર્યુક્ત્યનુગમ શું છે ?

૩. **નિક્ષેપની નિર્યુક્તિનું અનુગમ પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. ઉપોદ્દઘાતનિર્યુક્ત્યનુગમ શું છે ?

૩. ઉપોદ્દઘાતનિર્યુક્ત્યનુગમનું સ્વરૂપ આ બે ગાથાઓથી જાણવું જોઈએ, જેમકે -

૧. ઉદેશ, ૨. નિર્દેશ, ૩. નિર્ગમ, ૪. ક્ષેત્ર,
૫. કાળ, ૬. પુરૂષ,

૭. કારણ, ૮. પ્રત્યય, ૯. લક્ષણ, ૧૦. નય,

૧૧. સમવતાર, ૧૨. અનુમત.

૧૩. શું, ૧૪. કેટલા પ્રકારનાં, ૧૫. કોને,

૧૬. કયાં આગળ,

૧૭. શે માં, ૧૮. કયાં પ્રકારે, ૧૯. કેટલા સમય સુધી,

૨૦. કેટલા, ૨૧. તર, ૨૨. અવિરહિત,

૨૩. ભવ, ૨૪. આકર્ષ, ૨૫. સ્પર્શના,

૨૬. નિર્યુક્તિ.

આ ઉપોદ્દઘાતનિર્યુક્ત્યનુગમ છે.

૧૧૪. સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્તિનું અનુગમ :

પ્ર. સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્ત્યનુગમ શું છે ?

૩. જે સૂત્રની વ્યાખ્યા કરી રહ્યા છે તે સૂત્રને સ્પર્શ કરનારી નિર્યુક્તિનાં અનુગમ સૂત્ર-સ્પર્શિક-નિર્યુક્ત્યનુગમ કહેવાય છે. આ અનુગમમાં અસ્ખલિત અક્ષર છોડ્યા વગર ઉચ્ચારણ કરવું, અખલિત પદમાં લેવ્યા વિના, અવ્યત્યાગ્રેડિત, (સમાન શાસ્ત્ર પાઠોને મિશ્રિત કર્યા વિના,) પ્રતિપૂર્ણ, પ્રતિપૂર્ણધોષ, કંઠોષવિપ્રમુક્ત તથા ગુરુવાચનોપગત રૂપ સૂત્રનું ઉચ્ચારણ કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે સૂત્રનો ઉચ્ચારણ કરવાથી જ્ઞાત થાય છે કે આ સ્વસમય પદ છે. આ પરસમયપદ છે. આ બંધપદ છે. આ મોક્ષપદ છે અથવા આ સામાયિક-પદ છે, આ નોસામાયિક પદ છે.

સૂત્રનો નિર્દોષ વિધિથી ઉચ્ચારણ કરવાથી કેટલાએ સાધુ ભગવંતોને કેટલાય અર્થાધિકાર અધિગત (જ્ઞાત) થઈ જાય છે.

કેસિંચિ ય કેઙ્ઙ અણહિગયા ભવંતિ, તઓ તેસિં
અણહિગયાણં અત્થાણં અભિગમણત્થાણં પદેણં પદં
વત્તહિસ્સામિ-

૧. સંહિતા ય, ૨. પદં ચેવ, ૩. પદત્થો,
૪. પદવિગ્ગહો ।
૫. ચાલણા ય, ૬. પસિન્દ્ધી ય, છવ્વિહં વિહ્દિ
લક્ખણં ॥

સે તં સુત્તપ્કાસિયનિજ્જુત્તિ અણુગમે ।

સે તં નિજ્જુત્તિઅણુગમે । સે તં અણુગમે ।

- અણુ. સુ. ૬૦૫

૧૧૫. નય અણુઓગદારે-

- પ. સે કિં તં ણે ?
૩. સત્ત મૂલણયા પ્ણણત્તા, તં જહા-
૧. ણેગમે, ૨. સંગહે, ૩. વવહારે, ૪. ઉજ્જુસુણે,
૫. સદ્દે, ૬. સમભિરૂઢે, ૭. એવંભૂણે ? । તત્થ-

ણેગેહિં માણેહિં મિણહિ તત્તી ણેગમસ્સ ૧ ય નિરૂત્તી ।

સેસાણં પિ નયાણં લક્ખણમિણમો સુણહ વોચ્છં ॥
સંગહિયપિંહિયત્થં સંગહ ૨ વયણં સમાસઓ વેત્તિ ।

વચ્ચહિ વિણિચ્છિયત્થં વવહારો ૩ સવ્વદ્વેસુ ॥

પચ્ચુપ્પન્નગ્ગાહી ઉજ્જુસુઓ ૪ ણયવિહી મુણેયવ્વો ।
હિચ્છહિ વિસેસિયતરં પચ્ચુપ્પણં ણઓ સદ્દો ૫ ॥
વત્થુઓ સંકમણં હોહિ અવત્થુ ણયે સમભિરૂઢે ૬ ।
વંજણ-અત્થ-તદુભયં એવંભૂઓ ૭ વિસેસેહિ ॥

ણાયમ્મિ ગિણિહયવ્વે અગિણિહયવ્વમ્મિ ચેવ અત્થમ્મિ ।
જહયવ્વમેવ હિ જો ઉવણેસો સો નઓ નામ ॥

સવ્વેસિં પિ નયાણં બહુવિહવત્તવ્વયં નિસામેત્તા ।
તં સવ્વનયવિસુદ્ધં જં ચરણગુણટિઠઓ સાહૂ ॥

સે તં ને ।

- અણુ. સુ. ૬૦૬

કોઈ-કોઈને કેટલાક અર્થાધિકાર અનધિગત
(અજ્ઞાત) રહે છે. એટલા માટે તે અનધિગત
અર્થોને પ્રાપ્ત કરવા માટે એક-એક પદની
પ્રરૂપણા કરીશ. જેની વિધિ આ પ્રમાણે છે -
૧. સંહિતા, ૨. પદચ્છેદ, ૩. પદોનો અર્થ,
૪. પદવિગ્રહ, ૫. ચાલવું, ૬. પ્રસિદ્ધિ. આ
વ્યાખ્યા કરવાની વિધિનાં છ પ્રકાર છે.

આ સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્ત્યનુગમ છે.

આ નિર્યુક્ત્યનુગમ છે, આ અનુગમ છે.

૧૧૫. નય અનુયોગ દ્વાર :

- પ્ર. નય શું છે ?
૩. મૂળ નય સાત પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
૧. નૈગમનય, ૨. સંગ્રહનય, ૩. વ્યવહારનય,
૪. ઋજુસૂત્રનય, ૫. શબ્દનય, ૬. સમભિરૂઢ
નય, ૭. એવંભૂતનય.
૧. જે અનેક પ્રમાણોથી વસ્તુને જાણે છે, જે અનેક
ભાવોથી વસ્તુનો નિર્ણય કરે છે આ નૈગમ નયની
નિરુક્તિ અર્થાત્ વ્યુત્પત્તિ છે.
બાકીનાં નયોનાં લક્ષણ કરીશ. જેને તમે સાંભળો.
૨. સમ્યક્ પ્રકારથી ગૃહીત એક જાતિનાં પદાર્થ
જેનો વિષય છે આ સંગ્રહનયનાં વચન
કહેવાય છે.
૩. વ્યવહારનય સર્વદ્રવ્યોના વિષયમાં વિનિશ્ચય
કરવામાં નિમિત્તમાં પ્રવૃત્ત થાય છે.
૪. ઋજુસૂત્રનય કેવળ વર્તમાનકાળને પ્રહણ કરે છે.
૫. શબ્દનય પદાર્થની વિશેષતાને જ પ્રહણ કરે છે.
૬. સમભિરૂઢનય વસ્તુથી ભિન્નને અવસ્તુ માને છે.
૭. એવંભૂતનય વ્યંજન અર્થ અને તદુભયને
વિશેષ રૂપથી સ્થાપિત કરે છે.
આ નયોનાં દ્વારા હેય અને ઉપાદેયનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત
કરીને તદનુકૂળ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. આ પ્રમાણેનો
જે ઉપદેશ છે તેજ નય કહેવાય છે.
આ બધા નયોનાં પરસ્પર વિરુદ્ધ વર્ણનને
સાંભળીને જે સમસ્ત નયોથી વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વ,
ચારિત્ર ગુણમાં સ્થિત થાય છે. તે સાધુ છે.
આ નયોનું સ્વરૂપ છે.

૨૫. સંયત અધ્યયન

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં અનેક સંયત અને નિર્ગ્રંથોનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. સંસારમાં કેટલાક જીવો સંયત હોય છે, કેટલાક જીવો અસંયત હોય છે અને કેટલાક જીવો સંયતાસંયત હોય છે. મહાવ્રતધારી સાધુઓ અથવા શ્રમણોને સંયત કહેવામાં આવે છે. પાંચમાં ગુણસ્થાનવર્તી શ્રાવકોને સંયતાસંયત કહેવામાં આવે છે. તથા શેષ સર્વ [પહેલા થી ચોથા ગુણસ્થાન સુધીના] જીવ અસંયત કહેવામાં આવે છે. આ દષ્ટિથી દેવ, નારકી અને એકેન્દ્રિયથી ચૌરેન્દ્રિય સુધીના બધા જીવ અસંયતની શ્રેણીમાં આવે છે. તિર્યચપંચેન્દ્રિય જીવ અસંયત અને સંયતાસંયત આ બે પ્રકારના હોય છે. મનુષ્ય સંયત પણ હોય છે, અસંયત પણ હોય છે અને સંયતતાસંયત પણ હોય છે. સિદ્ધ આ ત્રણે અવસ્થાઓથી રહિત નોસંયત, નો અસંયત અને નોસંયતાસંયત હોય છે.

સંયત સર્વવિરતિ ચારિત્રથી યુક્ત હોય છે. ચારિત્રના પાંચ ભેદોના આધાર પર સંયત જીવ પાંચ પ્રકારના કહેવામાં આવે છે. જેમકે - (૧) સામાયિક સંયત (૨) છેદોપસ્થાપનીય સંયત (૩) પરિહારવિશુદ્ધ સંયત (૪) સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત (૫) યથાખ્યાત સંયત.

- (૧) સામાયિક ચારિત્રના આરાધક સંયત સામાયિક સંયત કહેવાય છે. એ બે પ્રકારના હોય છે - (૧) ઇત્વરિક અને (૨) યાવત્કથિત. પ્રથમ અને અંતિમ તીર્થંકરના શાસનકાળમાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર (વડીદીક્ષા) ના પૂર્વ જઘન્ય સાત દિવસ, મધ્યમ ચાર મહિના અને ઉત્કૃષ્ટ છઠ્ઠ મહિના સુધી જે સામાયિક ચારિત્રનું પાલન કરવામાં આવે છે તે ઇત્વરિક સામાયિક ચારિત્ર કહેવાય છે. વચ્ચેના બાવીશ તીર્થંકરોના શાસનકાળમાં જીવનપર્યંત સુધી સામાયિક ચારિત્ર ગ્રહણ કરવામાં આવે છે તે યાવત્કથિત સામાયિક ચારિત્ર કહેવાય છે. બાવીશ તીર્થંકરોના શાસનમાં અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર આપવામાં આવતું નથી.
- (૨) જે સંયત છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવાળો હોય છે તે છેદોપસ્થાપનીય સંયત કહેવાય છે. આ ચારિત્રને આજકાળે વડીદીક્ષા પણ કહેવામાં આવે છે. પરંતુ મૂલગુણોનો ઘાત (નાશ) કરવાવાળા સાધુઓને ફરીથી મહાવ્રતોમાં સ્થિર (અધિષ્ઠિત) કરવા માટે પણ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનું મહત્ત્વ છે. આ ચારિત્રમાં પૂર્વપર્યાયનો છેદ તથા મહાવ્રતોનું ઉપસ્થાપન કે આરોપણ થાય છે માટે તે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેવાય છે. આ ચારિત્ર બે પ્રકારના છે - (૧) સાતિચાર અને (૨) નિરતિચાર. ઇત્વરિક સામાયિક ચારિત્રવાળા સાધુને તથા એક તીર્થથી બીજા તીર્થમાં જવાવાળા સાધુને મહાવ્રતોનું આરોપણ નિરતિચાર છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. તથા મૂલગુણોનો ઘાત કરવાવાળા સાધુને ફરીથી મહાવ્રતોમાં આરોપણ સાતિચાર છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે.
- (૩) પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રથી યુક્ત સંયતપરિહાર વિશુદ્ધસંયત કહેવાય છે. આ ચારિત્રમાં પરિહાર અર્થાત્ તપ વિશેષથી કર્મનિર્જરા રૂપ શુદ્ધિ થાય છે. આ ચારિત્રના ધારક સંયત મન, વચન અને ક્રયાથી ઉત્કૃષ્ટ ધર્મનું પાલન કરતા આત્મવિશુદ્ધિ ને અપનાવે છે. પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્ર બાબત વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમાં એક વિશેષ પ્રક્રિયા બતાવી છે. જેમાં નવ સાધુઓનો એક ગચ્છ મળીને આ સાધના કરે છે. નવ સાધુઓમાંથી ચાર સાધુ તપ કરે છે. એક સાધુ પ્રમુખ હોય છે તથા શેષ ચાર સાધુ વૈયાવૃત્ય કરે છે. એ પ્રક્રિયા છ મહિના સુધી ચાલે છે. બીજા છ મહિના સુધી વૈયાવૃત્ય કરવાવાળા સાધુ તપ કરે છે. તથા તપ કરવાવાળા વૈયાવૃત્ય કરે છે. ત્રીજા છ મહિના સુધી પ્રમુખ વ્યાખ્યાતા સાધુ તપ કરે છે. એક અન્ય સાધુ પ્રમુખ રહે છે તથા સાત સાધુ તેની સેવા કરે છે.

આ પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની પ્રક્રિયા અઠાર મહિના સુધી ચાલે છે. આ ચારિત્રના બે પ્રકાર છે - (૧) નિર્વિશ્યમાનક અને (૨) નિર્વિષ્ટકાયિક. આ ચારિત્રને સ્વીકાર કરવાવાળો સાધુ નિર્વિશ્યમાનક અને તેનાથી અભિન્ન ચારિત્ર નિર્વિશ્યમાનક કહેવામાં આવે છે. જેમણે આ ચારિત્રનું આરાધન કરી લીધું છે તે નિર્વિષ્ટકાયિક કહેવાય છે તથા તેનાથી અભિન્ન ચારિત્ર નિર્વિષ્ટકાયિક કહેવાય છે.

- (૪) યોથુ ચારિત્ર સૂક્ષ્મસંપરાય છે. આ ચારિત્રવાનુ સાધુ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કહેવાય છે. આ ચારિત્ર દસમાં ગુણસ્થાનમાં હોય છે કારણ કે - એમાં સંજવલન લોભ નામક સૂક્ષ્મસંપરાય શેષ રહે છે. આ ચારિત્ર બે પ્રકારના છે- (૧) સંકિલશ્યમાનક અને (૨) વિશુદ્ધ્યમાનક. સંકિલશ્યમાનક સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર ઉપશમશ્રેણીમાં પહેલા સાધુને હોય છે તથા વિશુદ્ધ્યમાનક ચારિત્ર ક્ષપકશ્રેણી અને ઉપશમશ્રેણીથી આરોહણ કરવાવાળા સાધુને હોય છે.
- (૫) મોહનીયકર્મના ઉપશાંત કે ક્ષીણ થવાથી જે છદ્મસ્થ કે જિન થાય છે- તે યથાખ્યાત સંયત છે. તે યથાખ્યાત ચારિત્રથી યુક્ત હોય છે. યથાખ્યાત ચારિત્ર અગ્યારથી ચૌદમા ગુણસ્થાન સુધી જોવા મળે છે. આ ચારિત્રના બે ભેદ છે- (૧) છદ્મસ્થ અને (૨) કેવળી. જ્યારે જીવ અગ્યારમા અને બારમા ગુણસ્થાનવર્તી છદ્મસ્થમાં હોય છે ત્યારે છદ્મસ્થ યથાખ્યાત ચારિત્ર કહેવાય છે અને જ્યારે કેવળીમાં હોય છે ત્યારે કેવળી યથાખ્યાત ચારિત્રના નામથી જાણી શકાય છે.

સંયતો અને સાધુઓને આગમોમાં નિર્ગ્રંથ પણ કહેવાય છે. પરંતુ નિર્ગ્રંથોનું વિવેચન અહિં જુદા પ્રકારે મળે છે. નિર્ગ્રંથોના પાંચ પ્રકાર છે - (૧) પુલાક (૨) બકુશ (૩) કુશીલ (૪) નિર્ગ્રંથ અને (૫) સ્નાતક.

પાંચ પ્રકારના ચારિત્રોની સાથે જે આ પાંચ પ્રકારનાં નિર્ગ્રંથોનું વિવેચન કરીએ તો જાણ થાય છે કે પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલોમાં સામાયિક અથવા છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર જોવા મળે છે. કષાયકુશીલોમાં પરિહારવિશુદ્ધ અને સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર જોવા મળે છે. નિર્ગ્રંથો અને સ્નાતકોમાં એક માત્ર યથાખ્યાત ચારિત્ર જોવા મળે છે.

પુલાક એ પ્રકારના નિર્ગ્રંથ છે જે મૂળગુણ તથા ઉત્તરગુણમાં પરિપૂર્ણતા પ્રાપ્ત ન કરતા છતા પણ વીતરાગ પ્રણીત આગમથી ક્યારેય વિચલિત થતા નથી. પુલાકનો અર્થ છે- નિઃસાર ધાન્યકણ. સંયમવાનુ હોવા છતાં પણ જે સાધુ કોઈ નાના દોષના કારણે સંયમને કિંચિત્ અસાર કરી દે છે તે પુલાક કહેવાય છે. પુલાક લબ્ધિના પ્રયોક્તા નિર્ગ્રંથ પુલાક કહેવાય છે. આ લબ્ધિ પુલાક પણ કહેવાય છે. બીજા પ્રકારના પુલાક આસેવના પુલાક કહેવાય છે. લબ્ધિ પુલાક પાંચ કારણોથી પુલાક લબ્ધિનો પ્રયોગ કરવાના કારણે પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે - (૧) જ્ઞાન પુલાક (૨) દર્શન પુલાક (૩) ચારિત્ર પુલાક (૪) લિંગ પુલાક અને (૫) યથાસૂક્ષ્મ પુલાક. જ્ઞાન પુલાક સ્મલના, વિસ્મરણ, વિરાધના આદિ દૂષણોથી જ્ઞાનની કિંચિત્ વિરાધના કરે છે. દર્શન પુલાક સમ્યક્ત્વની વિરાધના કરે છે. આ રીતે ચારિત્રને દૂષિત કરવાવાળા ચારિત્ર પુલાક કહેવાય છે. અકારણ જ અન્ય લિંગ કે વેષને ધારણ કરવાવાળા લિંગ પુલાક કહેવાય છે. સેવન કરવાના અયોગ્ય દોષો ને સાધુ - સાધ્વીઓની રક્ષા કરતા કોઈ સેવન કરે તો તેને યથાસૂક્ષ્મ પુલાક કહેવામાં આવે છે.

બકુશ એવા પ્રકારના શ્રમણ છે જે આત્મશુદ્ધિની અપેક્ષા શરીરની વિભૂષા અને ઉપકરણોની સજાવટ તરફ વધારે રુચિ રાખે છે. તેમજ સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, તપ આદિમાં શ્રમ ન કરતા ખાવું-પીવું, શયન, આરામ આદિની પ્રવૃત્તિ કરવા લાગે છે. બકુશ નિર્ગ્રંથ પાંચ પ્રકારના કહેવાય છે - (૧) આત્મોગ બકુશ (૨) અનાત્મોગ બકુશ (૩) સંવૃત બકુશ (૪) અસંવૃત બકુશ અને (૫) યથાસૂક્ષ્મ બકુશ. સાધુઓના માટે શરીર, ઉપકરણ આદિને સુશોભિત કરી અયોગ્ય સમજીને પણ જે દોષ લાગે છે તે આત્મોગ બકુશ છે. જે ન જાનતા દોષ લગાવે છે તે અનાત્મોગ બકુશ છે. જે પ્રગટરૂપમાં

દોષયુક્ત પ્રવૃત્તિ કરે છે તે અસંવૃત બકુશ છે. જે લોક લજ્જાના કારણે દુષપાઈથી શરીરની વિભૂષાદિ પ્રવૃત્તિઓ કરે છે એ સંવૃત બકુશ છે. જે આંખોમાં અંજન લગાવે આદિ અકરણીય સૂક્ષ્મ કાર્યોમાં સમય વેડકે તે યથાસૂક્ષ્મ બકુશ છે.

કુશીલનો અર્થ છે - કુત્સિત શીલવાળા. કુશીલ નિર્ગ્રંથના બે પ્રકાર છે - (૧) પ્રતિસેવના કુશીલ અને (૨) કષાય કુશીલ જે સાધક જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, લિંગ અને શરીર આદિ હેતુઓથી સંયમના મૂળગુણો કે ઉત્તરગુણોમાં દોષ લગાડે છે તે પ્રતિસેવના કુશીલ કહેવાય છે. આ હેતુઓના આધાર પર પ્રતિસેવનાના પાંચ ભેદ છે - (૧) જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુશીલ (૨) દર્શન પ્રતિસેવના કુશીલ (૩) ચારિત્ર પ્રતિસેવના કુશીલ (૪) લિંગ પ્રતિસેવના કુશીલ અને (૫) યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુશીલ.

કષાયકુશીલમાં માત્ર સંજ્વલન કષાયની કોઈ પ્રકૃતિ જોવા મળે છે. આ જ્ઞાનાદિ હેતુઓથી કષાયની પ્રકૃતિમાં પ્રવૃત્ત થાય છે પણ સંયમના મૂળગુણો અને ઉત્તરગુણોમાં કોઈપણ પ્રકારના દોષ લાગતા નથી. જ્ઞાનાદિ હેતુઓના કારણે આના પણ પાંચ ભેદ છે - (૧) જ્ઞાન કષાય કુશીલ (૨) દર્શન કષાય કુશીલ (૩) ચારિત્ર કષાય કુશીલ (૪) લિંગ કષાય કુશીલ (૫) યથાસૂક્ષ્મ કષાયકુશીલ.

પાંચ નિર્ગ્રંથોના નિર્ગ્રંથભેદમાં કષાય પ્રવૃત્તિ અને દોષોના સેવનનો સર્વથા અભાવ હોય છે. આમાં સર્વજ્ઞતા પ્રગટ થવાની હોય છે. તથા રાગ-દ્વેષનો સર્વથા અભાવ થઈ જાય છે. નિર્ગ્રંથ શબ્દનો વાસ્તવિક અર્થ રાગ-દ્વેષની ત્રિંચિથી રહિતપણાંનો આમાં પૂર્ણતઃ અર્થઘટન થાય છે. આવા નિર્ગ્રંથો જ વીતરાગ થાય છે. સમયની અપેક્ષાએ તેમના પાંચ ભેદ છે- (૧) પ્રથમ સમય નિર્ગ્રંથ અગ્યારમાં કે બારમા ગુણસ્થાનના કાળના પ્રથમ સમયમાં વિદ્યમાન (૨) અપ્રથમ સમય નિર્ગ્રંથ - અગ્યારમાં કે બારમા ગુણસ્થાનમાં બે સમયથી કે તેનાથી વધારે સમયથી વિદ્યમાન. (૩) ચરમ સમય નિર્ગ્રંથ - જેની છદ્મસ્થતા એક સમય શેષ હોય. (૪) અચરમ સમય નિર્ગ્રંથ - જેની છદ્મસ્થતા બે કે બે સમયથી વધારે શેષ હોય. (૫) યથાસૂક્ષ્મ નિર્ગ્રંથ - જે સામાન્ય નિર્ગ્રંથ હોય પ્રથમ આદિ સમયની અપેક્ષાએ તિન્ન હોય.

સર્વજ્ઞતાયુક્ત નિર્ગ્રંથ સ્નાતક કહેવાય છે. આ નિર્ગ્રંથોની સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. સ્નાતકના પણ પાંચ ભેદ કર્યા છે- (૧) અચ્છવિ (૨) અશબલ (૩) અકર્માશ (૪) સંશુદ્ધ અને (૫) અપરિસ્ત્રાવી. જે છવિ અર્થાત્ શરીરભાવથી રહિત થઈ ગયું હોય તે અચ્છવિ કહેવાય છે. પ્રાકૃતના અચ્છવીનો ગુજરાતીમાં અક્ષપી શબ્દ પણ થઈ શકે છે. તાત્પર્ય એ છે કે ચાર ઘાતી કર્મોનું ક્ષપણ કર્યા પછી જેને કંઈ પણ ક્ષપણ કરવું શેષ ન રહ્યું હોય. અશબલનું તાત્પર્ય એ છે કે જેમાં અતિચારરૂપી પંક બિલકુલ પણ ન હોય. ઘાતીકર્મોથી રહિત હોવાના કારણે અકર્માશ વિશુદ્ધ જ્ઞાન, દર્શન ને ધારણ કરવાના કારણે સંશુદ્ધ તથા કર્મબંધના પ્રવાહથી રહિત થવાના કારણે અપરિસ્ત્રાવી નામ આપવામાં આવ્યું છે.

આ પાંચ પ્રકારના નિર્ગ્રંથોમાંથી પ્રથમ ત્રણ સાધક અવસ્થામાં રહે છે તથા અંતિમ બે વીતરાગ અવસ્થામાં જોવા મળે છે. પુલાક અને બકુશ આ ભેદ દોષયુક્ત સાધુઓના માટે છે. પ્રતિસેવના કુશીલ પણ દોષયુક્ત છે. કષાય કુશીલ તો સૂક્ષ્મ કષાય યુક્ત હોય છે. પાંચ પ્રકારના ચારિત્રોની સાથે એની તુલના કે સંબંધ પર પહેલા વિચાર કરી લીધો છે.

આ અધ્યયનમાં નિર્ગ્રંથો અને સંયતોનો ૩૬ દ્વારો થી પૃથક્ - પૃથક્ નિરુપણ થયું છે. આ ૩૬ દ્વારો થી જ્યારે નિર્ગ્રંથો અને સંયતોનો વિચાર કરવામાં આવે છે તો એના સંબંધમાં પ્રત્યેક પ્રકારની જાણકારીનો સમાવેશ થઈ જાય છે. ૩૬ દ્વારોમાં વેદ, રાગ, ચારિત્ર, કષાય, લેશ્યા, ભાવ આદિ દ્વાર મહત્વપૂર્ણ છે.

વેદદ્વારના પ્રમાણે પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ નિર્ગ્રંથ સંવેદક હોય છે. એમાં કામ-વાસના વિદ્યમાન રહે છે. કષાય-કુશીલ અવેદક અને સવેદક બંને પ્રકારના હોય છે. નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકોમાં કામવાસના ન રહે માટે

એ બંને અવેદક હોય છે. સંયતોની દૃષ્ટિએ સામાયિકસંયત અને છેદોપસ્થાપનીયસંયતના આ બે પ્રકાર કહ્યા છે. કેટલાક સવેદક હોય છે તથા કેટલાક અવેદક હોય છે. પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત સવેદક હોય છે અવેદક નથી હોતા. સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથાખ્યાત સંયત અવેદક હોય છે. એમાં કામવાસના જરા પણ રહેતી નથી.

રાગ-દ્વારના અનુસાર પુલાકથી લઈ કષાયકુશીલ સુધીના નિર્ગ્રંથ સરાગ હોય છે. તેમાં નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક વીતરાગ હોય છે. સામાયિક સંયતથી લઈ સૂક્ષ્મ સંપરાય સુધીના સંયત સરાગ હોય છે તથા યથાખ્યાત સંયત વીતરાગ હોય છે.

કલ્પ દ્વારના અંતર્ગત સ્થિતકલ્પી, અસ્થિતકલ્પી, જિનકલ્પી, સ્થવિર કલ્પી અને કલ્પાતીતના આધારે નિર્ગ્રંથો અને સંયતોનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

ચારિત્ર દ્વારના અંતર્ગત નિર્ગ્રંથના ભેદોમાં સંયતોની સામાયિક આદિ ભેદોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. તથા સંયતોના ભેદોમાં નિર્ગ્રંથોના પુલાક આદિ ભેદોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે સામાયિક સંયત પુલાકથી લઈને કષાય કુશીલ સુધી કંઈ પણ થઈ શકે છે. પરંતુ તે નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક ન થઈ શકે. છેદોપસ્થાપનીય પણ આ પ્રકારના હોય છે. પરિહારવિશુદ્ધિક અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતોમાં નિર્ગ્રંથોનો માત્ર કષાયકુશીલ ભેદ જોવા મળે છે. યથાખ્યાત સંયતમાં નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક એ બે ભેદ જ જોવા મળે છે. અન્ય ત્રણ નહીં.

પ્રતિસેવના દ્વારમાં મૂળગુણો અને ઉત્તરગુણોના પ્રતિસેવક અને અપ્રતિસેવકની દૃષ્ટિથી વિચાર કર્યો છે. દોષોનું સેવન કરવાને પ્રતિસેવના તથા તેનાથી રહિત થવાને અપ્રતિસેવના કહેવામાં આવે છે.

જ્ઞાન દ્વારમાં કયા નિર્ગ્રંથ અને કયા સંયતમાં કેટલા અને કયા કયા જ્ઞાન જોવા મળે છે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. આ જ દ્વારમાં શ્રુત અધ્યયનનું વર્ણન પણ છે. જેના અનુસાર પુલાક જઘન્ય નવ પૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ પર્યતનું અધ્યયન કરે છે. બકુશ, કુશીલ અને નિર્ગ્રંથ જઘન્ય આઠ પ્રવચન માતાનું અધ્યયન કરે છે. તથા ઉત્કૃષ્ટ દૃષ્ટિએ બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ તો દશપૂર્વનું અધ્યયન કરે છે. તેમજ કષાયકુશીલ અને નિર્ગ્રંથ ચૌદ પૂર્વોનું અધ્યયન કરે છે. સ્નાતક શ્રુત વ્યતિરિક્ત હોય છે. એમાં શ્રુતજ્ઞાન હોતું નથી. સામાયિક સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત જઘન્ય આઠ પ્રવચન માતાનું તથા ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ પૂર્વનું અધ્યયન કરે છે. પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત જઘન્ય નવપૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ સુધી તથા ઉત્કૃષ્ટ થોડું અપૂર્ણ દશપૂર્વનું અધ્યયન કરે છે. યથાખ્યાત સંયત જઘન્ય આઠ પ્રવચન માતાનું અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ પૂર્વોનું અધ્યયન કરે છે. તે શ્રુત રહિત અર્થાત્ કેવળજ્ઞાની પણ હોય છે.

તીર્થ, લિંગ, શરીર, ક્ષેત્ર અને કાળ દ્વારોમાં તેના જ સંબંધી વિષયો પર નિરુપણ થયું છે. કાળનું વિવેચન વધારે વિસ્તૃત છે.

ગતિ દ્વારમાં એ નિરૂપણ થયું છે કે કયો સંયત કે નિર્ગ્રંથ કાળધર્મને પ્રાપ્ત કરી કઈ ગતિમાં અને કયાં ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રાય: બધા સાધુ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને એમાં પણ પ્રાય: વૈમાનિક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

સંયમ દ્વારના અનુસાર પુલાકથી લઈ કષાયકુશીલ સુધી અસંખ્યાત સંયમ સ્થાન કહ્યા છે. નિર્ગ્રંથો અને સ્નાતકોનું એક સંયમ સ્થાન માન્યું છે. સામાયિકથી લઈ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતો સુધી અસંખ્ય સંયમ સ્થાન હોય છે. સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતના અંતર્મૂર્તના સમય જેટલા અસંખ્ય સંયમ સ્થાન માન્યા છે. યથાખ્યાત સંયતનો એક સંયમ સ્થાન માન્ય છે. આ દ્વારમાં એના સંયમ સ્થાનોના અલ્પબહુત્વનો પણ વિચાર થયો છે.

સન્નિકર્ષ - દ્વારમાં ચારિત્ર પર્યવોનું અને એના અલ્પબહુત્વનું વર્ણન છે. યોગદ્વારના અનુસાર પુલાકથી લઈ નિર્ગ્રંથ સુધીના નિર્ગ્રંથ સયોગી છે. જ્યારે સ્નાતક સયોગી પણ છે અને અયોગી પણ છે. સામાયિક સંયતથી લઈ સૂક્ષ્મ સંપરાય સુધીના સંયત સયોગી હોય છે તથા યથાખ્યાત સંયત સયોગી પણ હોય છે અને અયોગી પણ હોય છે. ઉપયોગ દ્વારના અંતર્ગત પુલાક આદિ પાંચ નિર્ગ્રંથ તથા સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતને છોડી ચાર સંયત સાકારોપયુક્ત પણ હોય છે અને અનાકારોપયુક્ત પણ હોય છે. સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત સાકારોપયુક્ત જ હોય છે અનાકારોપયુક્ત હોતા નથી.

કષાય દ્વારના અનુસાર નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક અકષાયી હોય છે. જ્યારે શેષ ત્રણ સકષાયી હોય છે. આ રીતે યથાખ્યાત સંયત અકષાયી હોય છે અને શેષ ચારે સંયત સકષાયી હોય છે.

લેશ્યા દ્વારના અનુસાર પુલાક, બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલોમાં તેજો, પદ્મ અને શુક્લ આ ત્રણ લેશ્યાઓ જોવા મળે છે. જ્યારે કષાય કુશીલમાં છએ લેશ્યાઓ જોવા મળે છે. નિર્ગ્રંથમાં એક શુક્લ લેશ્યા રહે છે. સ્નાતક સલેશ્ય અને અલેશ્ય બંને પ્રકારના હોય છે. સલેશ્ય હોવાથી પરમ શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે.

સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનીય સંયતોમાં છહો લેશ્યાઓ હોય છે, પરિહાર વિશુદ્ધિમાં તેજો, પદ્મ અને શુક્લ લેશ્યા હોય છે, સુક્ષ્મ સંપરાયમાં એક માત્ર શુક્લ લેશ્યા હોય છે, યથાખ્યાત સલેશ્ય અને અલેશ્ય બંને પ્રકારના હોય છે સલેશ્ય થવા પર શુક્લલેશ્યાવાળા થાય છે.

પરિણામ દ્વારમાં વર્ધમાન, હાયમાન અને અવસ્થિત પરિણામોના આધાર પર નિરૂપણ કરેલ છે. બંધ દ્વારમાં કર્મોની મૂળ પ્રકૃતિઓનાં બંધનું વિવેચન છે. કર્મ વેદન દ્વારમાં ઉદયમાં આવેલી કર્મ પ્રકૃતિઓના વેદનનું નિરૂપણ છે. કર્મ ઉદ્દીરણ દ્વારમાં આઠ કર્મ પ્રકૃતિઓમાં કોને કેટલી પ્રકૃતિઓની ઉદ્દીરણ થાય છે એનો ઉલ્લેખ છે.

ઉપસંપત્જહન દ્વારમાં એ બતાવેલું છે કે પુલાક આદિ નિર્ગ્રંથ અને સામાયિક આદિ સંયત પોતાના પુલાકત્વ કે સામાયિક સંયત્વ આદિને છોડીને શું પ્રાપ્ત કરે છે તે નીચે પડે છે કે ઉપર ચઢે છે એમાં એનો બોધ થાય છે.

સંજ્ઞા દ્વાર, આહાર દ્વાર અને ભવદ્વારમાં સંજ્ઞા, આહાર અને ભવની ચર્ચા છે. એના અનુસાર પુલાક, નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક નોસંજોપયુક્ત હોય છે. બકુશ અને કુશીલ સંજોપયુક્ત પણ માન્યા છે. સામાયિકથી લઈ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત સંજોપયુક્ત પણ હોય છે અને નોસંજોપયુક્ત પણ હોય છે. સામાયિકથી લઈ સૂક્ષ્મ સંપરાય સુધીના સંયત આહારક હોય છે. જ્યારે યથાખ્યાત સંયત આહારક અને અનાહારક બંને પ્રકારના હોય છે. પુલાકથી લઈ નિર્ગ્રંથ સુધી આહારક અને સ્નાતક અનાહારક હોય છે. આર્કા દ્વારમાં ભવ દ્વારને જ આગળ વધાર્યું છે. તથા એમાં એ વિચાર કર્યો છે કે પુલાક આદિ પોતાના એક કે અનેક ભવોમાં કેટલી વાર સંયમ ગ્રહણ કરે છે. કાળદ્વારનો બે વાર પ્રયોગ થયો છે પણ પ્રયોજન ભિન્ન છે. પહેલા અવસર્પિણી આદિ કાળોમાં પુલાકાદિનું વિવેચન હતું અને આ કાળદ્વારમાં પુલાક આદિના અવસ્થિતિનું વર્ણન છે. અંતરદ્વારમાં એ વિચાર કર્યો છે કે એક પ્રકારના સંયત કે નિર્ગ્રંથ ફરીથી તે જ પ્રકારનો સંયત કે નિર્ગ્રંથ અને તો કેટલા કાળનું અંતર કે વ્યવધાન રહે છે.

સમુદ્ઘાત દ્વારમાં પ્રત્યેક નિર્ગ્રંથ અને સંયતમાં થવાવાળા સમુદ્ઘાતોનું કથન [વર્ણન] છે. ક્ષેત્રદ્વાર પણ બીજીવાર આવ્યું છે. એના લોકના સંખ્યાતવે, અસંખ્યાતવે ભાગ આદિમાં પુલાક આદિના હોવા કે ન હોવાનો વિચાર કર્યો છે. સ્પર્શના દ્વારમાં લોકના સંખ્યાતમાં, અસંખ્યાતમાં આદિ ભાગો ના સ્પર્શ કરવા કે ન કરવાનું વિવેચન છે.

ભાવદ્વારના અનુસાર પુલાક, બકુશ અને કુશીલ ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં હોય છે. નિર્ગ્રંથ ઔપશમિક કે ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં હોય છે. સ્નાતક ક્ષાયિકભાવમાં હોય છે. સામાયિક આદિ ચાર પ્રકારના સંયત ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં હોય છે. જ્યારે યથાખ્યાત સંયત ઔપશમિક કે ક્ષાયિકભાવમાં હોય છે.

પરિણામ દ્વારમાં એ નિરૂપણ કર્યું છે કે એક સમયમાં અમુક નિર્ગ્રંથ કે અમુક સંયત કેટલા થાય છે ?

છત્રીસમાં દ્વાર નો અલ્પબહુત્વથી સંબંધ છે. એના પ્રમાણે પાંચ નિર્ગ્રંથોમાં સૌથી અલ્પ નિર્ગ્રંથ છે. એનાથી પુલાક, સ્નાતક, બકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ અને કખાય કુશીલ ક્રમશઃ સંખ્યાતગુણા, અસંખ્યાતગુણા છે. પાંચ પ્રકારના સંયતોમાં સૌથી અલ્પ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત છે. એનાથી પરિહાર વિશુદ્ધિ, યઘાખ્યાત, છેદોપસ્થાપનીય અને સામાયિક સંયત ક્રમશઃ સંખ્યાતગુણા છે.

સંયતોને પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત ભેદોમાં પણ વિભક્ત કર્યા છે. એક પ્રમત્તસંયતી જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ સુધી રહે છે. અપ્રમત્તસંયતી જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત તથા ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ સુધી રહે છે. અનેક જીવોની અપેક્ષા એ બંને સર્વકાળમાં રહે છે.

દેવગતિમાં સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરીને પણ કોઈ દેવ સંયત ન થઈ શકે એને અસંયત અને સંયતાસંયત પણ ન કહી શકાય માટે વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રમાં એને નોસંયત કહ્યું છે.

અલ્પબહુત્વની દૃષ્ટિથી સંયત જીવ સૌથી ઓછા હોય છે. એનાથી સંયતાસંયત અસંખ્યાતગુણા છે. તથા એનાથી અસંયતજીવ અનંતગુણા છે.

૨૫. સંજયજ્ઞાયણં

૨૫. સંયત અધ્યયન

સૂત્ર -

૧. જીવ-ચતુર્વીસદંડાણુ સિદ્ધેસુ ચ સંજયાઈ પરૂવણં-
- પ. જીવા ણં ભંતે ! કિં સંજયા, અસંજયા, સંજયાસંજયા, નોસંજય-નોઅસંજય-નોસંજયાસંજયા ?
- ઉ. ગોયમા ! જીવા ણંસંજયા વિ, અસંજયા વિ, સંજયાસંજયા વિ, નો સંજય-નોઅસંજય- નોસંજયાસંજયા વિ ।
- પ. દં. ૧. નેરહયા ણં ભંતે ! કિં સંજયા -જાવ- નોસંજય-નો અસંજય-નોસંજયાસંજયા ?
- ઉ. ગોયમા ! નેરહયા નોસંજયા, અસંજયા, નોસંજયાસંજયા, નો નોસંજય, નો અસંજય, નોસંજયાસંજયા ।
- દં. ૨-૧૯. એવં ચતુરિંદિયા,
- પ. દં. ૨૦. પંચેંદિયતિરિક્ષજોણિયા ણં ભંતે ! કિં સંજયા -જાવ- નોસંજય-નોઅસંજય, નોસંજયાસંજયા ?
- ઉ. ગોયમા ! પંચેંદિયતિરિક્ષજોણિયા નો સંજયા, અસંજયા વિ, સંજયાસંજયા વિ, નો નોસંજય, નોઅસંજય, નોસંજયાસંજયા ।
- પ. દં. ૨૧. મણુસ્સા ણં ભંતે ! કિં સંજયા -જાવ- નોસંજય, નોઅસંજય, નોસંજયાસંજયા ?
- ઉ. ગોયમા ! મણુસ્સા સંજયા વિ, અસંજયા વિ, સંજયાસંજયા વિ, નો નોસંજય-નોઅસંજય, નોસંજયાસંજયા ।
- દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતરજોહસિયવેમાણિયા જહા નેરહયા ।
- પ. સિદ્ધા ણં ભંતે ! કિં સંજયા -જાવ- નોસંજય-નો અસંજય-નોસંજયાસંજયા ?
- ઉ. ગોયમા ! સિદ્ધા નો સંજયા, નો અસંજયા, નો સંજયાસંજયા, નોસંજય-નોઅસંજય-નોસંજયાસંજયા,

સૂત્ર :

૧. જીવ-ચોવીસ દંડો અને સિદ્ધોમાં સંયતાદિનું પ્રરુપણ :
- પ્ર. ભંતે ! જીવ શું સંયત હોય છે, અસંયત હોય છે, સંયતાસંયત હોય છે અથવા નો સંયત, નો અસંયત, નો સંયતાસંયત હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! જીવ સંયત પણ હોય છે, અસંયત પણ હોય છે, સંયતાસંયત પણ હોય છે અને નોસંયત, નો અસંયત, નોસંયતાસંયત પણ હોય છે.
- પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નૈરયિક શું સંયત હોય છે -યાવત્- નો સંયત, નો અસંયત, નો સંયતાસંયત હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! નૈરયિક ન સંયત હોય છે. ન સંયતાસંયત હોય છે અને ન નોસંયત, નોઅસંયત, નોસંયતા-સંયત હોય છે, પરંતુ અસંયત હોય છે.
- દં. ૨-૧૯. આ પ્રમાણે અસુરકુમારાદિથી ચઉરિન્દિયો સુધી જાણવું જોઈએ.
- પ્ર. દં. ૨૦. ભંતે ! પંચેન્દ્રિયતિર્યયોનિક શું સંયત હોય છે -યાવત્- નોસંયત, નોઅસંયત, નો-સંયતાસંયત હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિયતિર્યયોનિક ન તો સંયત હોય છે અને ન નોસંયત, નોઅસંયત, નોસંયતાસંયત હોય છે, પરંતુ તે અસંયત હોય છે અને સંયતાસંયત પણ હોય છે.
- પ્ર. દં. ૨૧. ભંતે ! મનુષ્ય સંયત હોય છે -યાવત્- નો સંયત, નો અસંયત, નો સંયતાસંયત હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! મનુષ્ય સંયત હોય છે, અસંયત પણ હોય છે. સંયતાસંયત પણ હોય છે, પરંતુ નોસંયત, નો અસંયત, નોસંયતાસંયત હોતા નથી.
- દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોનું વર્ણન નૈરયિકોના સમાન જાણવું જોઈએ.
- પ્ર. ભંતે ! સિદ્ધ શું સંયત હોય છે -યાવત્- નોસંયત, નોઅસંયત, નોસંયતાસંયત હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સિદ્ધ ન તો સંયત હોય છે, ન અસંયત હોય છે અને ન સંયતાસંયત હોય છે, પરંતુ નોસંયત, નોઅસંયત, નોસંયતાસંયત હોય છે.

સંજય અસંજયમીસગા ય, જીવા તહેવ મણુયા ય ।
સંજયરહિતા તિરિયા, સેસા અસંજયા હોંતિ ॥

- પળ્ણ. પ. ૩૨. સુ. ૧૯૭૪-૮૦

૨. સંજયાઈણં કાયટ્ટિઈ પરૂવણં-

પ. સંજણ ણં ભંતે ! સંજણ ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં દેસૂણં પુવ્વકોહિ ।

પ. અસંજણ ણં ભંતે ! અસંજણ ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! અસંજણ તિવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ,
૨. અણાઈએ વા સપજ્જવસિએ,^૧
૩. સાઈએ વા સપજ્જવસિએ ।

તત્થ ણં જે સે અસંજણ સાઈએ સપજ્જવસિએ સે
જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં અણંતં કાલં-
અણંતાઓ ઉસ્સપ્પિણિઓસપ્પિણીઓ કાલઓ ।

ખેત્તઓ અવહ્હપોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં ।

સંજયાસંજણ જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં દેસૂણં પુવ્વકોહિ ।

પ. ણોસંજણ-ણોઅસંજણ, ણોસંજયાસંજણ ણં ભંતે !
ણોસંજણ-ણોઅસંજણ, ણોસંજયાસંજણ ત્તિ કાલઓ
કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! સાઈએ અપજ્જવસિએ ।^૨

- પળ્ણ. પ. ૧૮, સુ. ૧૩૫૮-૬૧

૩. સંજયાઈણં અંતરકાલ પરૂવણં-

૧. મંજયસ્સ સંજયાસંજયસ્સ દોણ્ણહવિ અંતરં જહણ્ણેણં
અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં અવહ્હ પોગ્ગલપરિયટ્ટં
દેસૂણં,

૨. અસંજયસ્સ આહ્હુવે નત્થિ અંતરં,
સાહ્હયસ્સ સપજ્જવસિયસ્સ જહણ્ણેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં દેસૂણં પુવ્વકોહીઓ,

જીવ અને મનુષ્ય સંયત, અસંયત અને સંયતાસંયત
ત્રણેય પ્રકારનાં હોય છે. તિર્યચ સંયત હોતા નથી
તથા બાકી બધા અસંયત હોય છે.

૨. સંયત આદિની કાયસ્થિતિનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! સંયત સંયતરુપમાં કેટલા કાળ સુધી રહે
છે ?

૩. ગૌતમ ! (તે) જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ સુધી સંયતરુપમાં રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! અસંયત અસંયતરુપમાં કેટલા કાળ સુધી
રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! અસંયત ત્રણ પ્રકારનાં કલા છે, જેમકે-

૧. અનાદિ અપર્યવસિત,
૨. અનાદિ સપર્યવસિત,
૩. સાદિ - સપર્યવસિત.

તેમાંથી જે સાદિ - સપર્યવસિત છે, તે જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ અનન્તકાળ સુધી (અર્થાત્)
કાળની અપેક્ષાથી - અનન્ત ઉત્સર્પિણી -
અવસર્પિણીઓ સુધી,

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી - દેશોન અપાર્દ્ધ પુદ્ગલ-
પરાવર્તન સુધી તે અસંયત રુપમાં રહે છે.

સંયતા સંયત-જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત સુધી અને
ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ સુધી સંયતાસંયતરુપમાં
રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! નોસંયત - નોઅસંયત, નોસંયતા-સંયત
કેટલા સમય સુધી નોસંયત - નોઅસંયત,
નોસંયતાસંયતરુપમાં બની રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે સાદિ - અપર્યવસિત છે.

૩. સંયત આદિનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ :

૧. સંયત અને સંયતાસંયત બંનેનું અંતર - જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન અપાર્દ્ધપુદ્ગલ
પરાવર્તન છે.

૨. અસંયત આદિનાં બે ભંગોનું અંતર નથી.

સાદિ સપર્યવસિતનું અંતર - જઘન્ય એક સમય
અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વ કોટિ છે.

૧. પ્રથમ ભંગનું વર્ણન અભવ્ય અસંયતની અપેક્ષાથી છે. દ્વિતીય ભંગનું વર્ણન ભવ્ય અસંયતની અપેક્ષાથી છે.

૨. જીવા. પાંડિ. ૧, સુ. ૨૪૭

૩. નોમંજય-નોઅસંજય-નોસંજયાસંજયસ્મ નસ્થિ અંતરં ।
- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૪૭

૪. મંજયાઈણં અપ્પવહુત્તં-

પ. ણમિ ણં ભંતે ! જીવાણં સંજયાણં, અસંજયાણં,
મંજયામંજયાણં, નોમંજય-નોઅસંજય, નોસંજયાસંજયાણ
ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા
વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. મવ્વત્થોવા જીવા સંજયા,
૨. મંજયામંજયા અસંખેજ્જગુણા,
૩. નોમંજય-નોઅમંજય, નોસંજયાસંજયા અર્ણતગુણા,
૪. અસંજયા અર્ણતગુણા ।^૧

- પણ્ણ. પ. ૩, સુ. ૨૬૧

૫. નિયંઠાણં સંજયાણ ય પરૂવગ દાર ણામાણિ-

૧. પણ્ણવણ ૨. વેદ ૩. રાગે, ૪. કપ્પ ૫. ચરિત
૬. પડિસેવણા ૭. ણાણે ।

૮. તિત્થે ૯. લિંગ ૧૦. મરીરે ૧૧. ચ્ચેત્તે ૧૨. કાલે
૧૩. ગઢ ૧૪. મંજમ ૧૫. નિકામે ॥ ૧ ॥

૧૬-૧૭. જોગુવઓગ ૧૮. કસાણ ૧૯. લેસ્મા
૨૦. પરિણામ ૨૧. વંધ ૨૨. વેણ ય ।

૨૩. કમ્મોદીરણ ૨૪. ઉવસંપજહણ ૨૫. સન્ના ય,
૨૬. આહારે ॥ ૨ ॥

૨૭. ભવ ૨૮. આગરિસે ૨૯-૩૦. કાલંતરે ય
૩૧. સમુઘાય ૩૨. ચ્ચેત્ત ૩૩. ફુમણા ય ।

૩૪. ભાવે ૩૫. પરિણામો ચ્ચલુ ૩૬. અપ્પાવહુયં
નિયંઠાણં ॥ ૩ ॥

૬. છત્તીસણ્હિં દારેહિં ણિયંઠસ્મ પરૂવણં-

૧. પણ્ણવણ-દારં-

પ. કઠ્ઠ ણં ભંતે ! નિયંઠા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહા નિયંઠા પણ્ણત્તા, તે જહા-

૧. પુલાણ, ૨. વડસે,
૩. કુસીલે, ૪. નિયંઠે,
૫. મિણાણ ।^૨

૩. નોસંયત- નોઅસંયત, નોસંયતાસંયતનું અંતર
નથી.

૪. સંયત આદિનો અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! આ સંયતો, અસંયતો, સંયતાસંયતો અને
નોસંયત-નોઅસંયત, નોસંયતાસંયત જીવોમાંથી
કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ સંયત જીવ છે.
૨. (તેનાથી) સંયતાસંયત અસંખ્યાતગુણા છે,
૩. (તેનાથી) નોસંયત, નોઅસંયત, નો સંયતા-
સંયત જીવ અનંતગુણા છે.
૪. (તેનાથી) પણ અસંયત જીવ અનન્તગુણા છે.

૫. નિર્ઘંથો અને સંયતોના પ્રરુપક- દાર નામ :

૧. પ્રજ્ઞાપન, ૨. વેદ, ૩. રાગ, ૪. કલ્પ, ૫. ચારિત્ર,
૬. પ્રતિસેવના, ૭. જ્ઞાન,

૮. તીર્થ, ૯. લિંગ, ૧૦. શરીર, ૧૧. ક્ષેત્ર, ૧૨. કાળ,
૧૩. ગતિ, ૧૪. સંયમ, ૧૫. નિકર્ષ, ॥૧॥

૧૬. યોગ, ૧૭. ઉપયોગ, ૧૮. કષાય, ૧૯. લેશ્યા,
૨૦. પરિણામ, ૨૧. બંધ, ૨૨. વેદન,

૨૩. કર્મોની ઉદ્દીરણા, ૨૪. પ્રાપ્ત કરવું- છોડવું,
૨૫. સંજ્ઞા, ૨૬. આહાર. ॥૨॥

૨૭. ભવ, ૨૮. આકર્ષ, ૨૯. કાળ, ૩૦. અંતર,
૩૧. સમુદ્ઘાત, ૩૨. ક્ષેત્ર, ૩૩. સ્પર્શના,

૩૪. ભાવ, ૩૫. પરિમાણ, ૩૬. અલ્પબહુત્વ.
નિર્ઘંથ અને સંયતનું વર્ણન આ દ્વારોથી કરેલ છે.

૬. છત્રીસ દારોથી નિર્ઘંથનું પરુપણ :

૧. પ્રજ્ઞાપના દાર :

પ્ર. ભંતે ! નિર્ઘંથ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! નિર્ઘંથ પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. પુલાક, ૨. બકુશ,
૩. કુશીલ, ૪. નિર્ઘંથ,
૫. સ્નાતક.

પ. ૧. પુલાએ^૧ ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-

૧. નાણપુલાએ, ૨. દંસણપુલાએ,
૩. ચરિત્તપુલાએ, ૪. લિંગપુલાએ,
૫. અહાસુહુમપુલાએ નામં પંચમે ।^૨

પ. ૨. વ્રુસમે ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-

૧. આભોગવ્રુસમે, ૨. અણાભોગવ્રુસમે,
૩. સંવુદવ્રુસમે, ૪. અસંવુદવ્રુસમે,
૫. અહાસુહુમવ્રુસમે^૩ નામં પંચમે ।

પ. ૩. કુમીલે ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-

૧. પડિમેવણાકુમીલે ય, ૨. કસાયકુમીલે ય ।

પ. ૩. (ક) પડિમેવણાકુમીલે^૪ ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! પંચવિહે પ્ણત્તે, તં જહા-

૧. નાણ-પડિમેવણાકુમીલે,
૨. દંસણપડિમેવણાકુમીલે,
૩. ચરિત્તપડિમેવણાકુમીલે,

પ્ર. ૧. ભંતે ! પુલાક કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે. જેમકે -

૧. જ્ઞાન પુલાક, ૨. દર્શન પુલાક,
૩. ચારિત્ર પુલાક, ૪. લિંગપુલાક,
૫. યથાસૂક્ષ્મ પુલાક.

પ્ર. ૨. ભંતે ! બકુશ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. આભોગ-બકુશ, ૨. અનાભોગ-બકુશ,
૩. સંવૃત્ત-બકુશ, ૪. અસંવૃત્ત-બકુશ,
૫. યથાસૂક્ષ્મ-બકુશ.

પ્ર. ૩. ભંતે ! કુશીલ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. પ્રતિસેવના - કુશીલ, ૨. કષાય - કુશીલ.

પ્ર. ૩. (ક) ભંતે ! પ્રતિસેવના કુશીલ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. જ્ઞાન - પ્રતિસેવનાકુશીલ,
૨. દર્શન - પ્રતિસેવના કુશીલ,
૩. ચારિત્ર- પ્રતિસેવના કુશીલ.

૧. કષાય કુશીલ નિર્ગ્રંથ જ્યારે પુલાક લબ્ધિનો પ્રયોગ કરે છે ત્યારે પુલાક નિર્ગ્રંથ કહેવાય છે. તે સમયે તેને સંજ્વલન કષાયનો તીવ્ર ઉદય હોય છે. માટે તેનો સંયમ પર્યાય અધિક નષ્ટ થવાથી તેનો સંયમ અસાર થઈ જાય છે. આ લબ્ધિને પુલાક લબ્ધિ અને આ લબ્ધિનાં પ્રયોક્તાને પુલાક નિર્ગ્રંથ કહેવામાં આવે છે. આ લબ્ધિનો પ્રયોગ કરતા સમયે ત્રણ શુભ લેશ્યાઓનાં પરિણામ જ રહે છે. એટલા માટે કષાયની તીવ્રતા થવા પર પણ તે નિર્ગ્રંથ તો રહે જ છે. લબ્ધિ પ્રયોગનો કાળ અન્તર્મુહૂર્તથી અધિક નથી.

આ લબ્ધિ પ્રયોગનાં મૂળ કારણ પાંચ છે - (૧) જ્ઞાન, (૨) દર્શન, (૩) ચારિત્ર, (૪) લિંગ અને (૫) સાધુ-સાધ્વી આદિની રક્ષા.

ટીકાકારે લબ્ધિ પુલાક અને આસેવના-પુલાક આ બે ભેદ પણ કરેલ છે.

પરંતુ સૂત્ર વર્ણિત છત્રીસ દ્વારોનાં વિષયોથી આસેવના પુલાક ભેદની સંગતિ કોઈપણ પ્રકારથી સંભવ નથી. માટે લબ્ધિ પ્રયોગની અપેક્ષાથી જ સૂત્રોક્ત પાંચે ભેદ સમજવા સુસંગત છે.

૨. ઠાળાંગ. અ. ૫, ૩. ૩, મુ. ૪૪૫ ।

૩. જે શ્રમણની રુચિ આત્મ-શુદ્ધિની અપેક્ષાએ શરીરની વિભૂષા અને ઉપકરણોની સજાવટની તરફ વધારે થઈ જાય છે તો તેની પ્રવૃત્તિ. આહાર, પાણી, આરામ, શયન અને પ્રક્ષાલનની વધી જાય છે અને સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, તપ આદિમાં પરિશ્રમ કરવાની પ્રવૃત્તિઓ ઓછી થઈ જાય છે તે બકુશ નિર્ગ્રંથ કહેવાય છે.

બકુશ નિર્ગ્રંથની પાંચ અવસ્થાઓ હોય છે - (૧) લોક લજ્જાનાં કારણે શરીર વિભૂષાદિની પ્રવૃત્તિઓ ગુપ્ત રૂપમાં કરનાર, (૨) લજ્જા નષ્ટ થઈ જવા પર પ્રકટ રૂપમાં પ્રવૃત્તિ કરનાર, (૩) તે પ્રવૃત્તિને અયોગ્ય સમજતા થકા કરનાર, (૪) કંઈ સમજ્યા વગર દેખા-દેખી પરંપરાથી કરનાર, (૫) પ્રમાદમાં અનાવશ્યક સમય લગાડનાર અને ગુણોનો વિકાસ ન કરનાર, આ પાંચેય અવસ્થાઓની અપેક્ષાથી આ નિર્ગ્રંથનાં પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે.

૪. પ્રતિસેવના કુશીલ નિર્ગ્રંથ ૧. જ્ઞાન, ૨. દર્શન, ૩. ચારિત્ર, ૪. લિંગ (ઉપકરણ) અને ૫. શરીર આદિ અન્ય હેતુઓથી સંયમનાં મૂળ ગુણોમાં કે ઉત્તર-ગુણોમાં પરિસ્થિતિવશ દોષ લગાડે છે. આ અપેક્ષાથી જ એના ઉપર પ્રમાણે પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે.

૪. લિંગ-પડિસેવણાકુસીલે,
૫. અહાસુહુમપડિસેવણાકુસીલે નામં પંચમે ।^૧
- પ. ૩. (ખ) કસાયકુસીલે^૨ ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! પંચવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. નાણ-કસાયકુસીલે, ૨. દંસણ-કસાયકુસીલે,
૩. ચરિત્ત-કસાયકુસીલે, ૪. લિંગ-કસાયકુસીલે,
૫. અહાસુહુમ-કસાયકુસીલે નામં પંચમે ।
- પ. ૪. ગિયંટે^૩ ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! પંચવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. પઢમસમય-નિયંટે,
૨. અપઢમસમય-નિયંટે,
૩. ચરિમસમય-નિયંટે,
૪. અચરિમસમય-નિયંટે,
૫. અહાસુહુમ-નિયંટે નામં પંચમે ।^૪
- પ. ૫. મિણાણ ણં ભંતે ! કઙ્કવિહે પળ્ણત્તે ?
૩. ગોયમા ! પંચવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા-
૧. અચ્છવી, ૨. અમવલે, ૩. અકમ્મંસે,
૪. સંમુદ્ધ-નાણ- દંમણધરે, અરહા, જિણેકેવલી,
૫. અપરિસ્સાવી ।^૫
૨. વેદ-દાર-
- પ. ૧. પુલાણ ણં ભંતે ! કિં સવેયણ હોજ્જા, અવેયણ હોજ્જા ?

૪. લિંગ - પ્રતિસેવનાં કુશીલ,
૫. યથાસૂક્ષ્મ - પ્રતિસેવના કુશીલ.
- પ્ર. ૩. (ખ) ભંતે ! કષાયકુશીલ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. જ્ઞાન-કષાય કુશીલ, ૨. દર્શન- કષાયકુશીલ,
૩. ચારિત્ર- કષાય કુશીલ, ૪. લિંગ- કષાય કુશીલ.
૫. યથાસૂક્ષ્મ - કષાયકુશીલ.
- પ્ર. ૪. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. પ્રથમ સમય નિર્ગ્રંથ,
૨. અપ્રથમ સમય નિર્ગ્રંથ,
૩. ચરમ સમય નિર્ગ્રંથ,
૪. અચરમ સમય નિર્ગ્રંથ,
૫. યથાસૂક્ષ્મ નિર્ગ્રંથ.
- પ્ર. ૫. ભંતે ! સ્નાતક કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! પાંચ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. અચ્છવી - શરીરની આશક્તિથી પૂર્ણ મુક્ત,
૨. અસબલ : સર્વથા દોષ રહિત ચારિત્રવાળા,
૩. અકર્માશ ઘાતી કર્મ - રહિત, ૪. વિશુદ્ધ જ્ઞાન દર્શન ધર - અરહંતજિન કેવળી, ૫. અપરિશ્રાવી : સૂક્ષ્મ સાતાવેદનીયનાં સિવાય સંપૂર્ણ કર્મબંધોથી મુક્ત.
૨. વેદ-દાર :
- પ્ર. ૧. ભંતે ! પુલાક શું સવેદક હોય છે કે અવેદક હોય છે ?

૧. ઠાણં અ. ૫, ૩, મુ. ૪૪૫.

૨. (ક) કષાય કુશીલ નિર્ગ્રંથ જ્ઞાનાદિ ઉક્ત પાંચ હેતુઓથી સંજ્વલન કષાયની કોઈ પણ એક પ્રકૃતિમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. એ અપેક્ષાથી એનાં પાંચ પ્રકાર છે. કષાયમાં પ્રવૃત્ત થતા છતાં પણ એ નિર્ગ્રંથ સંયમનાં મૂળગુણોમાં કે ઉત્તર ગુણોમાં કોઈપણ પ્રકારનાં દોષ લગાડતા નથી. અર્થાત્ સંયમ સમાચારીની નાની મોટી બધી વિધિઓનું યથાર્થ પાલન કરે છે. તેના ભાવ અને ભાષામાં કેવળ સંજ્વલન કષાય પ્રકટ થાય છે.

(ખ) ઠાણાંગ. અ. ૫, ૩, મુ. ૪૪૫ ।

૩. આ નિર્ગ્રંથમાં કષાય પ્રવૃત્તિનો અને દોષોનાં સેવનનો સર્વથા અભાવ છે. માટે કેવળ કાળની અપેક્ષાથી એની પાંચ અવસ્થાઓ કહી છે. તે નિર્ગ્રંથ લોકમાં અશાશ્વત છે. અર્થાત્ ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી. માટે પૃચ્છા સમયમાં કેવળ પ્રથમ સમયમાં જ એક કે અનેક નિર્ગ્રંથ મળે છે. આ પ્રમાણે ક્યારેક કદાચ અપ્રથમ સમયવર્તી, ક્યારેક કેવળ ચરમ સમયવર્તી, ક્યારેક કેવળ અચરમ સમયવર્તી નિર્ગ્રંથ મળે છે. આ અપેક્ષાઓથી ચાર ભેદ કહ્યા છે અને ક્યારેક ચારેયભંગોમાંથી અનેક ભંગવર્તી નિર્ગ્રંથ મળે છે. આ અપેક્ષાથી પાંચમો ભેદ કહ્યો છે.

૪. ઠાણં અ. ૫, ૩, મુ. ૪૪૫.

૫. આ નિર્ગ્રંથમાં કષાય ઉદય, કષાયની પ્રવૃત્તિ, દોષ સેવન કે અશાશ્વતતા વગેરે ન હોવાથી ભેદ નથી. છતાં પણ પૂર્વોક્ત નિર્ગ્રંથોનાં ૫-૫ ભેદ કહ્યા છે. એટલા માટે એના પાંચ ગુણોનો સમાવેશ કરીને પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે.

૩. ગોયમા ! સવેયણ હોજ્જા, નો અવેયણ હોજ્જા ।
૫. જહ મવેયણ હોજ્જા, કિં ઇત્થિવેયણ હોજ્જા, પુરિમવેયણ હોજ્જા, પુરિસ-નપુંસગવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! નો ઇત્થિવેયણ હોજ્જા, પુરિસવેયણ હોજ્જા, પુરિસ-નપુંસગવેયણ વા હોજ્જા ।
૫. ૨. વ્હમે ણં ભંતે ! કિં મવેયણ હોજ્જા, અવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! મવેયણ હોજ્જા, નો અવેયણ હોજ્જા ।
૫. જહ મવેયણ હોજ્જા, કિં ઇત્થિવેયણ હોજ્જા, પુરિમવેયણ હોજ્જા, પુરિમનપુંસગવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ઇત્થિવેયણ વા હોજ્જા, પુરિમવેયણ વા હોજ્જા, પુરિમનપુંસગવેયણ વા હોજ્જા ।
૩. (ક) **एवं पडिसेवणाकुसीले वि ।**
૫. ૩. (ચ) કમાયકુસીલે ણં ભંતે ! કિં મવેયણ હોજ્જા, અવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! મવેયણ વા હોજ્જા, અવેયણ વા હોજ્જા ।
૫. જહ અવેયણ હોજ્જા, કિં ઉવમંતવેયણ હોજ્જા, ચ્વીણવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ઉવમંતવેયણ વા હોજ્જા, ચ્વીણવેયણ વા હોજ્જા ।
૫. જહ મવેયણ હોજ્જા, કિં ઇત્થિવેયણ હોજ્જા, પુરિસવેયણ હોજ્જા, પુરિસનપુંસગવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! **तिसु वि होज्जा, जहा वजसो ।**
૫. ૪. નિયંટે ણં ભંતે ! કિં મવેયણ હોજ્જા, અવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! નો મવેયણ હોજ્જા, અવેયણ હોજ્જા ।
૫. જહ અવેયણ હોજ્જા, કિં ઉવમંતવેયણ હોજ્જા, ચ્વીણવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ઉવમંતવેયણ વા હોજ્જા, ચ્વીણવેયણ વા હોજ્જા ।
૫. ૫. મિણાણ ણં ભંતે ! કિં મવેયણ હોજ્જા, અવેયણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! **जहा णियंटे तथा सिणाए वि ।**
૩. ગૌતમ ! સવેદક હોય છે, અવેદક હોતા નથી.
- પ્ર. જો સવેદક હોય છે તો શું સ્ત્રી-વેદક હોય છે, પુરુષ-વેદક હોય છે કે પુરુષ નપુંસક-વેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સ્ત્રી-વેદક હોતા નથી, પુરુષ-વેદક હોય છે અને પુરુષ નપુંસક-વેદક પણ હોય છે.
- પ્ર. ૨. ભંતે ! બકુશ શું સવેદક હોય છે કે અવેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સવેદક હોય છે, અવેદક હોતા નથી.
- પ્ર. જો સવેદક હોય છે તો શું સ્ત્રી-વેદક હોય છે, પુરુષ-વેદક હોય છે કે પુરુષ નપુંસક-વેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સ્ત્રી-વેદક પણ હોય છે, પુરુષ વેદક પણ હોય છે અને પુરુષ નપુંસક-વેદક પણ હોય છે.
૩. (ક) **प्रतिसेवना कुशीलनां माटे पण आ प्रभासे ञ्णवुं जेधंजे.**
- પ્ર. ૩. (ખ) ભંતે ! કપાયકુશીલ શું સવેદક હોય છે કે અવેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સવેદક પણ હોય છે અને અવેદક પણ હોય છે.
- પ્ર. જો અવેદક હોય છે તો શું ઉપશાંત-વેદક હોય છે કે ક્ષીણવેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! ઉપશાંતવેદક પણ હોય છે અને ક્ષીણવેદક પણ હોય છે.
- પ્ર. જો સવેદક હોય છે તો શું સ્ત્રી-વેદક હોય છે, પુરુષ-વેદક હોય છે કે પુરુષનપુંસક-વેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! **બકુશનાં સમાન ત્રણેય વેદવાળા હોય છે.**
- પ્ર. ૪. ભંતે ! નિર્ઘથ શું સવેદક હોય છે કે અવેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સવેદક હોતા નથી, અવેદક હોય છે.
- પ્ર. જો અવેદક હોય છે તો શું ઉપશાંત-વેદક હોય છે કે ક્ષીણ-વેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! ઉપશાંત-વેદક પણ હોય છે અને ક્ષીણ-વેદક પણ હોય છે.
- પ્ર. ૫. ભંતે ! સ્નાતક શું સવેદક હોય છે કે અવેદક હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! **નિર્ઘથનાં સમાન જ સ્નાતકનું વર્ણન કરવું જોઈએ.**

ળવરં - નો ઉવમંતવેયણ હોજ્જા, ઁવીણવેયણ હોજ્જા ।

૩. રાગ-દારં-

- પ. ૧. પુલાણ ણં ઢંતે ! કિં મરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! મરાગે હોજ્જા, નો વીયરાગે હોજ્જા,
૨-૩. **ઁવં -જાવ- કસાયકુસીલે ।**
- પ. ૪. નિયંઠે ણં ઢંતે ! કિં મરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! નો મરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા ।
- પ. જઙ્ઙ વીયરાગે હોજ્જા, કિં ઉવસંતકસાય-વીયરાગે હોજ્જા, ઁવીણકમાય-વીયરાગે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ઉવસંતકમાય-વીયરાગે વા હોજ્જા, ઁવીણકમાય-વીયરાગે વા હોજ્જા ।
- પ. ૫. સિણાણ ણં ઢંતે ! કિં મરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! **જહા ણિયંઠે તહા સિણાણ વિ ।**

ળવરં-નો ઉવસંતકમાય-વીયરાગે હોજ્જા, ઁવીણક-માયવીયરાગે હોજ્જા ।

૪. કલ્પ-દારં-

- પ. ૧. પુલાણ ણં ઢંતે ! કિં ઠિયકલ્પે હોજ્જા, અઠિયકલ્પે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ઠિયકલ્પે વા હોજ્જા, અઠિયકલ્પે વા હોજ્જા,
(૨-૫) **ઁવં -જાવ- સિણાણ ।**
- પ. ૧. પુલાણ ણં ઢંતે ! કિં જિણકલ્પે હોજ્જા, ઠેરકલ્પે હોજ્જા, કલ્પાતીતે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! નો જિણકલ્પે હોજ્જા, નો કલ્પાતીતે હોજ્જા, ઠેરકલ્પે હોજ્જા ।
- પ. ૨. વડસે ણં ઢંતે ! કિં જિણકલ્પે હોજ્જા, ઠેરકલ્પે હોજ્જા, કલ્પાતીતે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! જિણકલ્પે વા હોજ્જા, ઠેરકલ્પે વા હોજ્જા, નો કલ્પાતીતે હોજ્જા ।

૩. (ક) **ઁવં પડિસેવણાકુસીલે વિ ।**

વિશેષ : સ્નાતક ઉપશાંત વેદક હોતા નથી, પરંતુ ક્ષીણવેદક હોય છે.

૩. રાગ-દાર :

- પ્ર. ૧. ળંતે ! પુલાક શું સરાગ હોય છે કે વીતરાગ હોય છે ?
- ઉ. ગોતમ ! તે સરાગ હોય છે, વીતરાગ હોતા નથી.
૨-૩. **આ પ્રમાણે કધાયકુસીલ સુધી જાણવું જોઈએ.**
- પ્ર. ૪. ળંતે ! નિર્ઘથ શું સરાગ હોય છે કે વીતરાગ હોય છે ?
- ઉ. ગોતમ ! તે સરાગ હોતા નથી, વીતરાગ હોય છે.
- પ્ર. જો વીતરાગ હોય છે તો શું ઉપશાંત કધાય વીતરાગ હોય છે કે ક્ષીણ કધાય વીતરાગ હોય છે ?
- ઉ. ગોતમ ! ઉપશાંત કધાય વીતરાગ પણ હોય છે, ક્ષીણ કધાય વીતરાગ પણ હોય છે.
- પ્ર. ૫. ળંતે ! સ્નાતક શું સરાગ હોય છે કે વીતરાગ હોય છે ?
- ઉ. ગોતમ ! **નિર્ઘથનાં સમાન જ સ્નાતકનું વર્ણન કરવું જોઈએ.**

વિશેષ : સ્નાતક ઉપશાંતકધાય વીતરાગ હોતા નથી, પરંતુ ક્ષીણ કધાય-વીતરાગ હોય છે.

૪. કલ્પ-દાર :

- પ્ર. ૧. ળંતે ! પુલાક શું સ્થિતકલ્પી હોય છે કે અસ્થિતકલ્પી હોય છે ?
- ઉ. ગોતમ ! સ્થિત કલ્પી પણ હોય છે અને અસ્થિતકલ્પી પણ હોય છે.
(૨-૫) **આ પ્રમાણે સ્નાતક સુધી જાણવું જોઈએ.**
- પ્ર. ૧. ળંતે ! પુલાક શું જિનકલ્પી હોય છે, સ્થવિરકલ્પી હોય છે કે કલ્પાતીત હોય છે ?
- ઉ. ગોતમ ! જિનકલ્પી હોતા નથી. કલ્પાતીત પણ હોતા નથી. પરંતુ સ્થવિરકલ્પી હોય છે.
- પ્ર. ૨. ળંતે ! બકુશ શું જિનકલ્પી હોય છે, સ્થવિરકલ્પી હોય છે કે કલ્પાતીત હોય છે ?
- ઉ. ગોતમ ! જિનકલ્પી પણ હોય છે, સ્થવિર કલ્પી પણ હોય છે પરંતુ કલ્પાતીત હોતા નથી.
૩. (ક) **પ્રતિ સેવનાકુસીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.**

- પ. ૩. (ખ) કસાયકુસીલે ણં ભંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા, થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા, થેરકપ્પે વા હોજ્જા કપ્પાતીતે વા હોજ્જા,
- પ. ૪. નિયંઠે ણં ભંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા, થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! નો જિણકપ્પે હોજ્જા, નો થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે હોજ્જા,

૫. **एवं सिणाए वि ।**

૫. **ચરિત્ત-દારં-**

- પ. પુલાઠ્ઠે ણં ભંતે ! કિં-૧. સામાઇયસંજમે હોજ્જા,
૨. છેદોવટ્ઠાવણિયસંજમે હોજ્જા,
૩. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજમે હોજ્જા,
૪. સુહુમસંપરાયસંજમે હોજ્જા,
૫. અહક્કવાયસંજમે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સામાઇયસંજમે વા હોજ્જા,
૨. છેદોવટ્ઠાવણિયસંજમે વા હોજ્જા,
૩. નો પરિહારવિસુદ્ધિયસંજમે હોજ્જા,
૪. નો સુહુમસંપરાયસંજમે હોજ્જા,
૫. નો અહક્કવાયસંજમે હોજ્જા ।

વડસે, પડિસેવના-કુસીલે વિ एवं चेव ।

- પ. કમાય-કુસીલે ણં ભંતે ! કિં સામાઇયસંજમે હોજ્જા -જાવ- અહક્કવાયસંજમે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! સામાઇયસંજમે વા હોજ્જા -જાવ- સુહુમ-સંપરાય સંજમે વા હોજ્જા, નો અહક્કવાયસંજમે હોજ્જા ।
- પ. નિયંઠે ણં ભંતે ! કિં સામાઇયસંજમે હોજ્જા -જાવ- અહક્કવાયસંજમે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! નો સામાઇયસંજમે હોજ્જા -જાવ- નો સુહુમ સંપરાયસંજમે હોજ્જા, અહક્કવાયસંજમે હોજ્જા ।

एवं सिणाए वि ।

૬. **પડિસેવના-દારં-**

- પ. પુલાઠ્ઠે ણં ભંતે ! કિં પડિસેવણે હોજ્જા, અપડિસેવણે હોજ્જા ?

- પ્ર. ૩. (ખ) ભંતે ! કમાયકુસીલ શું જિનકલ્પી હોય છે, સ્થવિરકલ્પી હોય છે કે કલ્પાતીત હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! જિનકલ્પી પણ હોય છે, સ્થવિરકલ્પી પણ હોય છે અને કલ્પાતીત પણ હોય છે.
- પ્ર. ૪. ભંતે ! નિર્ઘેય શું જિનકલ્પી હોય છે, સ્થવિરકલ્પી હોય છે કે કલ્પાતીત હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ન જિનકલ્પી હોય છે, ન સ્થવિરકલ્પી હોય છે, પરંતુ કલ્પાતીત હોય છે.

૫. **સ્નાતકનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.**

૫. **ચારિત્ર દ્વાર :**

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું- ૧. સામાયિક સંયમવાળા હોય છે,
૨. છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા હોય છે,
૩. પરિહાર- વિશુદ્ધ સંયમવાળા હોય છે,
૪. સૂક્ષ્મ- સંપરાય સંયમવાળા હોય છે કે
૫. યથાખ્યાત સંયમવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. સામાયિક સંયમવાળા હોય છે,
૨. છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા હોય છે,
૩. પરિહાર વિશુદ્ધ સંયમવાળા હોતા નથી,
૪. સૂક્ષ્મ-સંપરાય સંયમવાળા હોતા નથી,
૫. યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી.

બકુશ અને પ્રતિસેવના કુસીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

- પ્ર. ભંતે ! કમાયકુસીલ શું સામાયિક સંયમવાળા હોય છે -યાવત્- યથાખ્યાત સંયમવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સામાયિક સંયમવાળા પણ હોય છે -યાવત્- સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયમવાળા પણ હોય છે પરંતુ યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! નિર્ઘેય શું સામાયિક સંયમવાળા હોય છે -યાવત્- યથાખ્યાત સંયમવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સામાયિક સંયમવાળા પણ હોતા નથી -યાવત્- સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયમવાળા પણ હોતા નથી. પણ યથાખ્યાત સંયમવાળા હોય છે.

સ્નાતકનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

૬. **પ્રતિસેવના દ્વાર :**

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું પ્રતિસેવક હોય છે કે અપ્રતિસેવક હોય છે ?

૩. ગોયમા ! પડિસેવણ હોજ્જા, નો અપડિસેવણ હોજ્જા ।

પ. જડ પડિસેવણ હોજ્જા, કિં મૂલગુણપડિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણપડિસેવણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! મૂલગુણપડિસેવણ વા હોજ્જા, ઉત્તરગુણ-પડિસેવણ વા હોજ્જા ।

મૂલગુણ-પડિસેવણમાણે-પંચવહં આમવાણં અણ્ણયરં પડિસેવેજ્જા.

ઉત્તરગુણ-પડિસેવણમાણે-દસવિહમ્મ પચ્ચક્કવાણસ્સ અણ્ણયરં પડિસેવેજ્જા ।

પ. વડમે ણં ભંતે ! કિં પડિસેવણ હોજ્જા, અપડિસેવણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! પડિસેવણ હોજ્જા, નો અપડિસેવણ હોજ્જા ।

પ. જડ પડિસેવણ હોજ્જા, કિં મૂલગુણ-પડિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણ-પડિસેવણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો મૂલગુણ-પડિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણ-પડિસેવણ હોજ્જા,

ઉત્તરગુણ-પડિસેવણમાણે-દસવિહમ્મ પચ્ચક્કવાણસ્સ અણ્ણયરં પડિસેવેજ્જા ।

પડિસેવણાકુસીલે જહા પુલાણ ।

પ. કમાયકુસીલે ણં ભંતે ! પડિસેવણ હોજ્જા, અપડિસેવણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો પડિસેવણ હોજ્જા, અપડિસેવણ હોજ્જા,

એવં નિયંટે વિ ।

સિણાણ વિ એવં ચેવ ।

૭. ણાણ-દાર-

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કડમુ ણાણેમુ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! દોમુ વા, તિમુ વા હોજ્જા,

દોમુ હોજ્જમાણે-દોમુ ૧. આભિણિવોહિયણાણ,
૨. મુયણાણેમુ હોજ્જા,

૩. ગૌતમ ! પ્રતિસેવક હોય છે, અપ્રતિસેવક હોતા નથી.

પ્ર. જો પ્રતિસેવક હોય છે તો શું મૂળગુણ પ્રતિસેવક હોય છે કે ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! મૂળગુણ પ્રતિસેવક પણ હોય છે અને ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક પણ હોય છે.

મૂળગુણમાં પ્રતિસેવના (દોષ-સેવન) કરવા છતાં પણ પાંચ આશ્રવોમાંથી કોઈ એક આશ્રવનું સેવન કરે છે.

ઉત્તરગુણોમાં પ્રતિસેવના (દોષ-સેવન) કરવા છતાં પણ દસ પ્રકારનાં પ્રત્યાખ્યાનોમાંથી કોઈ એક પ્રત્યાખ્યાનમાં દોષ લાગે છે.

પ્ર. ભંતે ! બકુશ શું પ્રતિસેવક હોય છે કે અપ્રતિસેવક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! તે પ્રતિસેવક હોય છે, અપ્રતિસેવક હોતા નથી.

પ્ર. જો પ્રતિસેવક હોય છે તો શું મૂળગુણ પ્રતિસેવક હોય છે કે ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! મૂળગુણ પ્રતિસેવક હોતા નથી, ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક હોય છે.

ઉત્તરગુણોમાં પ્રતિસેવના (દોષોનું સેવન) કરવા છતાં પણ દસ પ્રકારનાં પ્રત્યાખ્યાનોમાંથી કોઈ એક પ્રત્યાખ્યાનમાં દોષ લાગે છે.

પ્રતિસેવના કુશીલનું વર્ણન પુલાકનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! કષાયકુશીલ શું પ્રતિસેવક હોય છે કે અપ્રતિસેવક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! પ્રતિસેવક હોતા નથી, અપ્રતિસેવક હોય છે.

આ પ્રમાણે નિર્ઘનું વર્ણન જાણવું જોઈએ.

સ્નાતકનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

૭. જ્ઞાન-દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાકને કેટલા જ્ઞાન હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! બે કે ત્રણ જ્ઞાન હોય છે.

બે હોય તો - ૧. આભિનિબોધિક જ્ઞાન અને ૨. શ્રુત-જ્ઞાન હોય છે.

તિસુ હોજ્જમાણે તિસુ ૧. આભિણિવોહિયણાણ,
૨. મુયણાણ, ૩. ઓહિણાણેસુ હોજ્જા ।

વડસે પડિસેવણાકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

- પ. કમાયકુસીલે ણં ભંતે ! કડસુ ણાણેસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! દોસુ વા, તિસુ વા, ચડસુ વા હોજ્જા,
દોસુ હોજ્જમાણે-દોસુ ૧. આભિણિવોહિયણાણેસુ,
૨. મુયણાણેસુ હોજ્જા,

તિસુ હોજ્જમાણે-તિસુ ૧. આભિણિવોહિયણાણ,
૨. મુયણાણ, ૩. ઓહિણાણેસુ હોજ્જા,

અહવા-તિસુ ૧. આભિણિવોહિયણાણ, ૨. મુયણાણ
૩. મણપજ્જવણાણેસુ હોજ્જા,

ચડસુ હોજ્જમાણે-ચડસુ ૧. આભિણિવોહિયણાણ,
૨. મુયણાણ, ૩. ઓહિણાણ, ૪. મણપજ્જવણાણેસુ
હોજ્જા,

એવં નિયંટે વિ ।

- પ. મિણાણ ણં ભંતે ! કડસુ ણાણેસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! એમ્મિ કેવલણાણે હોજ્જા ।
પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કેવડયં મુયં અહિજ્જેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જહન્નેણં નવમમ્મ પુવ્વસ્સ તડયં આચારવત્થું ।

ઉક્કોમેણં નવપુવ્વાહં અહિજ્જેજ્જા ।

- પ. વડસે ણં ભંતે ! કેવડયં મુયં અહિજ્જેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જહન્નેણં અટ્ઠપવયણમાયાઓ,

ઉક્કોમેણં દસપુવ્વાહં અહિજ્જેજ્જા ।

એવં પડિસેવણાકુસીલે વિ ।

- પ. કમાયકુસીલે ણં ભંતે ! કેવડયં મુયં અહિજ્જેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જહન્નેણં અટ્ઠપવયણમાયાઓ,

ઉક્કોમેણં ચોદ્દસપુવ્વાહં અહિજ્જેજ્જા ।

એવં નિયંટે વિ ।

- પ. મિણાણ ણં ભંતે ! કેવડયં મુયં અહિજ્જેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! મુયવડરિત્તે હોજ્જા ।

ત્રણ હોય તો - ૧. આભિણિવોહિક-જ્ઞાન,
૨. શ્રુત-જ્ઞાન અને ૩. અવધિજ્ઞાન હોય છે.

બકુશ અને પ્રતિસેવનાકુસીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

- પ્ર. ભંતે ! કમાયકુસીલને કેટલા જ્ઞાન હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! બે, ત્રણ કે ચાર હોય છે.
બે હોય તો - ૧. આભિણિવોહિક-જ્ઞાન અને
૨. શ્રુત-જ્ઞાન હોય છે.

ત્રણ હોય તો - ૧. આભિણિવોહિક-જ્ઞાન,
૨. શ્રુત-જ્ઞાન અને ૩. અવધિ-જ્ઞાન હોય છે.

અથવા ૧. આભિણિવોહિક-જ્ઞાન, ૨. શ્રુત-જ્ઞાન
અને ૩. મન:પર્યવ જ્ઞાન હોય છે.

ચાર હોય તો - ૧. આભિણિવોહિક-જ્ઞાન,
૨. શ્રુત-જ્ઞાન, ૩. અવધિ-જ્ઞાન અને ૪. મન:
પર્યવજ્ઞાન હોય છે.

નિર્મથનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

- પ્ર. ભંતે ! સ્નાતકને કેટલા જ્ઞાન હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! એક કેવળ-જ્ઞાન હોય છે.
પ્ર. ભંતે ! પુલાકને કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય-નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચાર
વસ્તુ સુધીનું અધ્યયન હોય છે.

ઉત્કૃષ્ટ-નવપૂર્વનું અધ્યયન હોય છે.

- પ્ર. ભંતે ! બકુશ કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય- આઠ પ્રવચન માતાનું અધ્યયન
કરે છે.

ઉત્કૃષ્ટ- દસ પૂર્વનું અધ્યયન કરે છે.

પ્રતિસેવના કુસીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

- પ્ર. ભંતે ! કમાયકુસીલ કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય- આઠ પ્રવચન માતાનું અધ્યયન
કરે છે.

ઉત્કૃષ્ટ- ચૌદ પૂર્વનું અધ્યયન કરે છે.

નિર્મથનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

- પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! શ્રુત વ્યતિરિક્ત હોય છે, અર્થાત્ તેને
શ્રુત જ્ઞાન હોતો નથી.

૮. તિત્થ-દારં-

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કિં તિત્થે હોજ્જા, અતિત્થે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! તિત્થે હોજ્જા, નો અતિત્થે હોજ્જા,
વડસે પડિસેવણાકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

પ. કમાયકુસીલે ણં ભંતે ! કિં તિત્થે હોજ્જા, અતિત્થે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! તિત્થે વા હોજ્જા, અતિત્થે વા હોજ્જા,

પ. જદ્ અતિત્થે હોજ્જા, કિં તિત્થયરે હોજ્જા, પત્તેયબુદ્ધે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! તિત્થયરે વા હોજ્જા, પત્તેયબુદ્ધે વા હોજ્જા,

નિયંટે સિણાણ વિ એવં ચેવ ।

૯. લિંગ-દારં-

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કિં મલિંગે હોજ્જા, અન્નલિંગે હોજ્જા, ગિહિલિંગે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! **દન્વલિંગે પડુચ્ચ** સલિંગે વા હોજ્જા, અન્નલિંગે વા હોજ્જા, ગિહિલિંગે વા હોજ્જા,

ભાવલિંગં પડુચ્ચ નિયમં સલિંગે હોજ્જા,

એવં -જાવ- સિણાણ ।

૧૦. સરીર-દારં-

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કદ્દસુ સરીરેસુ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! તિસુ ઓરાલિય-તેયા-કમ્માણ્ણસુ હોજ્જા,

પ. વડસે ણં ભંતે ! કદ્દસુ સરીરેસુ હોજ્જા,

૩. ગોયમા ! તિસુ વા, ચડસુ વા હોજ્જા,
તિસુ હોજ્જમાણે-તિસુ ઓરાલિય-તેયા-કમ્માણ્ણસુ હોજ્જા,

ચડસુ હોજ્જમાણે-ચડસુ ઓરાલિય-વેડવ્વિય-તેયા-કમ્માણ્ણસુ હોજ્જા ।

એવં પડિસેવણાકુસીલે વિ ।

૮. તીર્થ- દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું તીર્થમાં હોય છે કે અતીર્થમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! તીર્થમાં હોય છે. અતીર્થમાં હોતા નથી.
બકુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

પ્ર. ભંતે ! કષાય કુશીલ શું તીર્થમાં હોય છે કે અતીર્થમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! તીર્થમાં પણ હોય છે અને અતીર્થમાં પણ હોય છે.

પ્ર. જો અતીર્થમાં હોય છે તો શું તીર્થકર હોય છે કે પ્રત્યેકબુદ્ધ હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! તીર્થકર પણ હોય છે અને પ્રત્યેકબુદ્ધ પણ હોય છે.

નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

૯. લિંગ - દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું સ્વ-લિંગમાં હોય છે, અન્ય-લિંગમાં હોય છે કે ગૃહસ્થ-લિંગમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્રવ્ય-લિંગની અપેક્ષાએ સ્વલિંગમાં પણ હોય છે, અન્ય-લિંગમાં પણ હોય છે અને ગૃહસ્થ-લિંગમાં પણ હોય છે.

ભાવલિંગની અપેક્ષાએ નિશ્ચિત રૂપથી સ્વલિંગમાં જ હોય છે.

આ પ્રમાણે સ્નાતક સુધી જાણવું જોઈએ.

૧૦. શરીર-દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાકને કેટલા શરીર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ઔદારિક, તૈજસ્ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીર હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! બકુશને કેટલા શરીર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! બકુશને ત્રણ કે ચાર શરીર હોય છે.
ત્રણ હોય તો - ૧. ઔદારિક, ૨. તૈજસ્ અને ૩. કાર્મણ હોય છે.

ચાર હોય તો - ૧. ઔદારિક, ૨. વૈકિય, ૩. તૈજસ્ અને ૪. કાર્મણ હોય છે.

પ્રતિસેવના કુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

- પ. કસાયકુમ્બીલે ણં ભંતે ! કહસુ સરીરેસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! તિસુ વા, ચહસુ વા, પંચસુ વા હોજ્જા,
તિસુ હોજ્જમાણે-તિસુ ઓરાલિય-તેયા-કમ્મણ્ણસુ
હોજ્જા,
ચહસુ હોજ્જમાણે-ચહસુ ઓરાલિય-વેહવ્વિય-
તેયા-કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા ।
પંચસુ હોજ્જમાણે-પંચસુ ઓરાલિય-વેહવ્વિય-
આહારગ-તેયા-કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા,
નિયંઠે, સિણાણં ય જહા પુલાઓ ।

૧૧. ચેત્ત-દારં-

- પ. પુલાણં ણં ભંતે ! કમ્મભૂમિણં હોજ્જા, અકમ્મભૂમિણં
હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જમ્મણં-સંતિભાવં પહુચ્ચ કમ્મભૂમિણં
હોજ્જા, નો અકમ્મભૂમિણં હોજ્જા ।
- પ. વહસે ણં ભંતે ! કિં કમ્મભૂમિણં હોજ્જા, અકમ્મભૂમિણં
હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જમ્મણં-સંતિભાવં પહુચ્ચ-કમ્મભૂમિણં
હોજ્જા, નો અકમ્મભૂમિણં હોજ્જા,
માહરણં પહુચ્ચ-કમ્મભૂમિણં વા હોજ્જા, અકમ્મભૂમિણં
વા હોજ્જા,
એવં -જાવ- સિણાણં ।

૧૨. કાલ-દારં-

- પ. પુલાણં ણં ભંતે ! કિં ઓસપ્પિણિકાલે હોજ્જા,
ઉસપ્પિણિકાલે હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણી નો
ઉસપ્પિણિકાલે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ઓસપ્પિણિકાલે વા હોજ્જા, ઉસપ્પિણિ
કાલે વા હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણી નો ઉસપ્પિણિકાલે
વા હોજ્જા,
- પ. જહ ઓસપ્પિણિકાલે હોજ્જા, કિં-
૧. સુસમ-સુસમા કાલે હોજ્જા,
 ૨. સુસમા કાલે હોજ્જા,
 ૩. સુસમ-દુસસમા કાલે હોજ્જા,
 ૪. દુસસમ-સુસમા કાલે હોજ્જા,
 ૫. દુસસમા-કાલે હોજ્જા,
 ૬. દુસસમ-દુસસમા કાલે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જમ્મણં પહુચ્ચ-

- પ્ર. ભંતે ! કષાયકુશીલને કેટલા શરીર હોય છે?
૩. ગૌતમ ! ત્રણ, ચાર કે પાંચ શરીર હોય છે.
ત્રણ હોય તો - ૧. ઔદારિક, ૨. તૈજસ્ અને
૩. કાર્મણ.
ચાર હોય તો - ૧. ઔદારિક, ૨. વૈકિય, ૩.
તૈજસ્ અને ૪. કાર્મણ.
પાંચ હોય તો. ૧. ઔદારિક, ૨. વૈકિય, ૩.
આહારક, ૪. તૈજસ્ અને ૫. કાર્મણ.
નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકનું વર્ણન પુલાકનાં સમાન છે.

૧૧. ક્ષેત્ર-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું કર્મભૂમિમાં હોય છે કે
અકર્મભૂમિમાં હોય છે?
૩. ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાએ-કર્મભૂમિમાં
જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! બહુશ શું કર્મભૂમિમાં હોય છે કે
અકર્મભૂમિમાં હોય છે?
૩. ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાએ-
કર્મભૂમિમાં હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી.
સાહરણની અપેક્ષાએ-કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે
અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે.
આ પ્રમાણે સ્નાતક સુધી જાણવું જોઈએ.

૧૨. કાળ-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે,
ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે કે નો અવસર્પિણી નો
ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે?
૩. ગૌતમ ! અવસર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે,
ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે અને નો
અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે.
- પ્ર. જે અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું-
૧. સુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૨. સુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૩. સુસમ-દુસસમા કાળમાં હોય છે,
 ૪. દુસસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૫. દુસસમા કાળમાં હોય છે,
 ૬. દુસસમ-દુસસમા કાળમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાએ-

૧. નો સુસમ-સુસમા કાલે હોજ્જા,
૨. નો મુમમા કાલે હોજ્જા,
૩. મુમમ-દુમ્મમા કાલે વા હોજ્જા,
૪. દુમ્મમ-સુસમા કાલે વા હોજ્જા,
૫. નો દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
૬. નો દુમ્મમ-દુમ્મમા કાલે હોજ્જા ।

મંતિભાવં પદુચ્ચ-

૧. નો મુમમ-સુસમા કાલે હોજ્જા,
 ૨. નો સુમમા કાલે હોજ્જા,
 ૩. મુમમ-દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
 ૪. દુમ્મમ-સુમમા કાલે વા હોજ્જા,
 ૫. દુમ્મમા કાલે વા હોજ્જા,
 ૬. નો દુમ્મમ-દુમ્મમા કાલે હોજ્જા ।
- પ. જદ્દ ઉમ્મસપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, કિં-
૧. દુમ્મમ-દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
 ૨. દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
 ૩. દુમ્મમ-સુસમા કાલે હોજ્જા,
 ૪. સુમમ-દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
 ૫. સુસમા કાલે હોજ્જા,
 ૬. સુસમ-સુસમા કાલે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં પદુચ્ચ-

૧. નો દુમ્મમ-દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
૨. નો દુમ્મમા કાલે વા હોજ્જા,
૩. દુમ્મમ-સુસમા કાલે વા હોજ્જા,
૪. સુસમ-દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
૫. નો સુસમા કાલે હોજ્જા,
૬. નો સુસમ-સુસમા કાલે હોજ્જા ।

સંતિભાવં પદુચ્ચ-

૧. નો દુમ્મમ-દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
૨. નો દુમ્મમા કાલે હોજ્જા,
૩. દુમ્મમ મુસમા કાલે વા હોજ્જા,
૪. મુમમ-દુમ્મમા કાલે વા હોજ્જા,
૫. નો સુસમા કાલે હોજ્જા,
૬. નો મુમમ-મુસમા કાલે હોજ્જા,

૧. સુસમ- સુસમાકાળમાં હોતા નથી,
૨. સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૩. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. દુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૬. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી.

સદ્ભાવની અપેક્ષાએ -

૧. સુસમ- સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
 ૨. સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
 ૩. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે.
 ૪. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૫. દુસમા કાળમાં હોય છે.
 ૬. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી.
- પ્ર. જો ઉત્સર્પિણીકાળમાં હોય છે તો શું -

૧. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે,
૨. દુસમા કાળમાં હોય છે,
૩. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે.
૪. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે.
૫. સુસમા કાળમાં હોય છે ?
૬. સુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાએ :

૧. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. દુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૩. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે.
૪. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે.
૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૬. સુસમ-સુસમા કાળમાં હોતા નથી.

સદ્ભાવની અપેક્ષાએ -

૧. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૨. દુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૩. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે.
૪. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે.
૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૬. સુસમ-સુસમા કાળમાં હોતા નથી.

પ. જહ નો ઓસપ્પિણિ નો ઉસ્સપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, કિં-

૧. મુસમ-મુસમા પલિભાગે હોજ્જા,
૨. મુસમા પલિભાગે હોજ્જા,
૩. મુસમ-દુસ્સમા પલિભાગે હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-મુસમા પલિભાગે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં-મંતિભાવં પહુચ્ચ-

૧. નો મુસમ-મુસમા પલિભાગે હોજ્જા,
૨. નો મુસમા પલિભાગે હોજ્જા,
૩. નો મુસમ-દુસ્સમા પલિભાગે હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-મુસમા પલિભાગે હોજ્જા ।

પ. વરુમે ણં મંતે ! કિં ઓસપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, ઉસ્સપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણિ નો ઉસ્સપ્પિણિ કાલે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ઓસપ્પિણિ કાલે વા હોજ્જા, ઉસ્સપ્પિણિ કાલે વા હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણિ નો ઉસ્સપ્પિણિ કાલે વા હોજ્જા ।

પ. જહ ઓસપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, કિં-મુસમ-મુસમા કાલે હોજ્જા -જાવ- દુસ્સમ-દુસ્સમા કાલે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં-મંતિભાવં પહુચ્ચ-

૧. નો મુસમ-મુસમા-કાલે હોજ્જા,
૨. નો મુસમા-કાલે હોજ્જા,
૩. મુસમ-દુસ્સમા-કાલે વા હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-મુસમા-કાલે વા હોજ્જા,
૫. દુસ્સમા-કાલે વા હોજ્જા,
૬. નો દુસ્સમ-દુસ્સમા-કાલે વા હોજ્જા,

માહરણં પહુચ્ચ-અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા ।

પ. જહ ઉસ્સપ્પિણિકાલે હોજ્જા, કિં-

દુસ્સમ-દુસ્સમા-કાલે હોજ્જા -જાવ- મુસમ-મુસમા-કાલે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં પહુચ્ચ-

૧. નો દુસ્સમ-દુસ્સમા કાલે હોજ્જા,
૨. દુસ્સમા-કાલે વા હોજ્જા,

પ્ર. જો નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય તો શું-

૧. અપરિવર્તનશીલ મુસમ-મુસમા કાળમાં હોય છે.
૨. અપરિવર્તનશીલ મુસમા-કાળમાં હોય છે.
૩. અપરિવર્તનશીલ મુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે.
૪. અપરિવર્તનશીલ દુસમ-મુસમા કાળમાં હોય છે.

૩. ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી -

૧. અપરિવર્તનશીલ મુસમ-મુસમા-કાળમાં હોતા નથી.
૨. અપરિવર્તનશીલ મુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૩. અપરિવર્તનશીલ મુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૪. અપરિવર્તનશીલ દુસમ-મુસમા કાળમાં હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! બહુશ શું અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે, નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! અવસર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે અને નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે.

પ્ર. જો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું મુસમ-મુસમા કાળમાં હોય છે -યાવત્- દુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી-

૧. મુસમ-મુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. મુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. મુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. દુસમ-મુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. દુસમા કાળમાં હોય છે.
૬. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી.

સાહરણની અપેક્ષાથી કોઈપણ કાળમાં થઈ શકે છે.

પ્ર. જો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય તો શું -

દુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે -યાવત્- મુસમ-મુસમા કાળમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાથી -

૧. દુસમ- દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. દુસમા કાળમાં હોય છે,

૩. દુસ્મમ-મુમમા કાલે વા હોજ્જા,
૪. મુમમ-દુસ્મમા કાલે વા હોજ્જા,
૫. નો મુમમા કાલે વા હોજ્જા,
૬. નો મુમમ-મુમમા કાલે વા હોજ્જા,

સંતિભાવં પદુચ્ચ-

૧. નો દુસ્મમ-દુસ્મમા કાલે હોજ્જા,
૨. નો દુસ્મમા કાલે હોજ્જા,
૩. દુસ્મમ-મુમમા કાલે વા હોજ્જા,
૪. મુમમ-દુસ્મમા કાલે વા હોજ્જા,
૫. નો મુમમા કાલે હોજ્જા,
૬. નો મુમમ-મુમમા કાલે હોજ્જા,

માહરણં પદુચ્ચ-અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા ।

પ. જહ નો ઓમ્પિણિ નો ઉમ્પિણિ કાલે હોજ્જા, કિં

૧. મુમમ-મુમમા પલિભાગે હોજ્જા,
૨. મુમમા પલિભાગે હોજ્જા,
૩. મુમમ-દુસ્મમા પલિભાગે હોજ્જા,
૪. દુસ્મમ-મુમમા પલિભાગે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં-સંતિભાવં પદુચ્ચ -

૧. નો મુમમ-મુમમા પલિભાગે હોજ્જા,
૨. નો મુમમા પલિભાગે હોજ્જા,
૩. નો મુમમ-દુસ્મમા પલિભાગે હોજ્જા,
૪. દુસ્મમ-મુમમા પલિભાગે હોજ્જા,

સાહરણં પદુચ્ચ-અન્નયરે પલિભાગે હોજ્જા,

પડિસેવણાકુસીલે કસાયકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

નિયંઠો, સિણાયો ય જહા પુલાણ ।

ળવરં-એસિ ણં ઇમં અબ્હિયં ભાણિયવ્વં-સાહરણં પદુચ્ચ અણ્ણયરે સમાકાલે હોજ્જા ।

૩. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે.
૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૬. સુસમ-સુસમા કાળમાં પણ હોતા નથી.

સદ્ભાવની અપેક્ષાથી :

૧. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૬. સુસમ-સુસમા કાળમાં પણ હોતા નથી,

સાહરણની અપેક્ષાથી- કોઈપણ કાળમાં થઈ શકે છે.

પ્ર. જો નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું :

૧. અપરિવર્તનશીલ સુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે.
૨. અપરિવર્તનશીલ સુસમા કાળમાં હોય છે.
૩. અપરિવર્તનશીલ સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. અપરિવર્તનશીલ દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે ?

૩. ગોતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી :

૧. અપરિવર્તનશીલ સુસમ-સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૨. અપરિવર્તનશીલ સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૩. અપરિવર્તનશીલ સુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૪. અપરિવર્તનશીલ દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે.

સાહરણની અપેક્ષાથી : અપરિવર્તનશીલ કોઈપણ કાળમાં થઈ શકે છે.

પ્રતિસેવના કુશીલ અને કપાયકુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

નિર્મથ અને સ્નાતકનું વર્ણન પુલાકનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : આમાં સાહરણની અપેક્ષાથી કોઈપણ કાળમાં હોય છે, એવું વધારે કહેવું જોઈએ.

૧૩. ગઈ-દારં-

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કાલગણ સમાણે કં ગઈ ગચ્છઈ ?

૩. ગોયમા ! દેવગઈ ગચ્છઈ,

પ. દેવગઈ ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસીસુ ઉવવજ્જેજ્જા,
વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા, જોઈસિણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા,
વેમાણિણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો ભવણવાસીસુ,

નો વાણમંતરેસુ,

નો જોઈસિણેસુ,

વેમાણિણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।

વેમાણિણેસુ ઉવવજ્જમાણે-

જહણ્ણેણં સોહમ્મે કપ્પે,

ઉક્કોસેણં સહસ્સારે કપ્પે ઉવવજ્જેજ્જા ।

બુસે, પડિસેવણાકુસીલે વિ એવં ચેવ,

જાવરં- ઉક્કોમેણં અચ્ચુણં કપ્પે ઉવવજ્જેજ્જા,

કસાયકુસીલે વિ એવં ચેવ,

જાવરં- ઉક્કોમેણં અણુત્તર-વિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।

ણિયંટે વિ એવં ચેવ,

જાવરં- અજહણ્ણમણુક્કોસેણં અણુત્તર-વિમાણેસુ
ઉવવજ્જેજ્જા ।

પ. સિણાણ ણં ભંતે ! કાલગણ સમાણે કં ગઈ ગચ્છઈ ?

૩. ગોયમા ! સિદ્ધિગઈ ગચ્છઈ ।

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! વેમાણિણેસુ ઉવવજ્જમાણે કિં-

ઈવત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા,

સામાણિયત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા,

તાયત્તીસગત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા,

લોગપાલગત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા,

અહમિંદત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અવિરાહણં પડુચ્ચ-

૧૩. ગતિ-દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક કાળ ધર્મ થઈ ગયા પછી કંઈ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! દેવ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્ર. દેવ ગતિમાં ઉત્પન્ન થતા શું ભવનપતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, વાણવ્યંતરમાં ઉત્પન્ન થાય છે, જ્યોતિષીમાં ઉત્પન્ન થાય છે કે વૈમાનિકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! ભવનપતિઓમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, વાણવ્યંતરોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, જ્યોતિષીઓમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, પરંતુ વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થતા-

જઘન્ય : સૌધર્મ કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે,

ઉત્કૃષ્ટ : સહસ્ત્રાર કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

બુદ્ધ અને પ્રતિસેવના કુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

વિશેષ : તે ઉત્કૃષ્ટ અચ્યુત કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

કપાયકુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

વિશેષ : તે ઉત્કૃષ્ટ અનુત્તર વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

નિર્મથનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

વિશેષ : તે અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ કેવળ પાંચ અનુત્તર વિમાનોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કાળ ધર્મ થયા પછી કંઈ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! પુલાક વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય તો શું -

ઈન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,

સામાનિક દેવરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,

ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,

લોકપાલ દેવરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,

કે અહમિન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે?

૩. ગૌતમ ! અવિરાધનાની અપેક્ષાથી -

ઈંદત્તાએ ઉવવજ્જેજ્જા -જાવ- લોગપાલગત્તાએ
ઉવવજ્જેજ્જા,

નો અહમિંદત્તાએ ઉવવજ્જેજ્જા,

વિરાહણં પડુચ્ચ-

અણયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા,

બડસે પડિસેવણાકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

પ. કસાયકુસીલે ણં ભંતે ! વેમાણિએસુ ઉવવજ્જમાણે કિં-
ઈંદત્તાએ ઉવવજ્જેજ્જા -જાવ- અહમિંદત્તાએ
ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અવિરાહણં પડુચ્ચ-

ઈંદત્તાએ વા ઉવવજ્જેજ્જા -જાવ- અહમિંદત્તાએ વા
ઉવવજ્જેજ્જા ।

વિરાહણં પડુચ્ચ-

અણયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।

પ. ણિયંઠે ણં ભંતે ! વેમાણિએસુ ઉવવજ્જમાણે કિં-
ઈંદત્તાએ ઉવવજ્જેજ્જા -જાવ- અહમિંદત્તાએ
ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અવિરાહણં પડુચ્ચ-

નો ઈંદત્તાએ ઉવવજ્જેજ્જા -જાવ- નો લોગપાલગત્તાએ
ઉવવજ્જેજ્જા, અહમિંદત્તાએ ઉવવજ્જેજ્જા,

વિરાહણં પડુચ્ચ-

અણયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।

પ. પુલાયમ્મ ણં ભંતે ! વેમાણિએસુ ઉવવજ્જમાણસ્સ
કેવડયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં પલિઓવમપુહુત્તં,

ઉક્કામેણં અટ્ઠારમ્માગરોવમાઈં ।

પ. વડસમ્મ ણં ભંતે ! વેમાણિએસુ ઉવવજ્જમાણસ્સ
કેવડયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમપુહુત્તં,

ઉક્કામેણં ત્રાવીસં માગરોવમાઈં ।

ઈંદ્રરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે -યાવત્- લોકપાલ
રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

અહમિન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

વિરાધનાની અપેક્ષાથી -

આ પદવીઓનાં સિવાય અન્ય દેવરુપમાં ઉત્પન્ન
થાય છે.

**બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલનું વર્ણન પણ આ
પ્રમાણે છે.**

પ્ર. ભંતે ! કષાય કુશીલ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન
થતા શું ઈન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે -યાવત્-
અહમિન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! અવિરાધનાની અપેક્ષાથી -

ઈન્દ્રરુપમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે -યાવત્-
અહમિન્દ્ર રુપમાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

વિરાધનાની અપેક્ષાથી -

આ, પદવીઓનાં સિવાય અન્ય દેવરુપમાં ઉત્પન્ન
થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થતા શું -
ઈન્દ્રરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે -યાવત્- અહમિન્દ્ર
રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! અવિરાધનાની અપેક્ષાથી -

ઈન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થતા નથી -યાવત્- લોકપાલ
રુપમાં પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ અહમિન્દ્ર
રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

વિરાધનાની અપેક્ષાએ :

આ પદવીઓનાં સિવાય અન્ય દેવરુપમાં ઉત્પન્ન
થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! વૈમાનિક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થતા પુલાક
કેટલા કાળની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અનેક પલ્યોપમ અર્થાત્ બે
પલ્યોપમ,

ઉત્કૃષ્ટ અઢાર સાગરોપમ.

પ્ર. ભંતે ! બકુશ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થતા કેટલા
કાળની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અનેક પલ્યોપમ,

ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ સાગરોપમ.

एवं पडिसेवणाकुसीलस्स वि ।

- પ. કસાયકુસીલસ્સ ણં ભંતે ! વેમાણિણ્ણુ ઉવવજ્જમાણસ્સ કેવડયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમપુહુત્તં, ઉવ્વકોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ।
- પ. ણિયંઠસ્સ ણં ભંતે ! વેમાણિણ્ણુ ઉવવજ્જમાણસ્સ કેવડયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! અજહન્નમણુવ્વકોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ।

૧૪. સંજમ-દારે -

- પ. પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! કેવડયા સંજમઠાણા પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! અસંખેજ્જા સંજમઠાણા પળ્ણત્તા ।

एवं -जाव- कसायकुसीलस्स वि,

- પ. નિયંઠસ્સ ણં ભંતે ! કેવડયા સંજમઠાણા પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! એગે અજહન્નમણુવ્વકોસેણં સંજમઠાણે પળ્ણત્તે ।

एवं सिणायस्स वि ।

अप्पबहुत्तं-

- પ. એણિણં ભંતે ! પુલાગ, વડસ, પડિસેવના-કુસીલસ્સ, કસાયકુસીલ, ણિયંઠ, સિણાયણં સંજમઠાણાં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! સવ્વથોવે ણિયંઠસ્સ સિણાયસ્સ ય એગે અજહન્નમણુવ્વકોસેણં સંજમઠાણે, પુલાગસ્સ સંજમઠાણા અસંખેજ્જગુણા, વડસસ્સ સંજમઠાણા અસંખેજ્જગુણા, પડિસેવનાકુસીલસ્સ સંજમઠાણા અસંખેજ્જગુણા, કસાયકુસીલસ્સ સંજમઠાણા અસંખેજ્જગુણા ।

૧૫. નિકામ-દારે-

- પ. પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! કેવડયા ચરિત્તપજ્જવા પળ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! અણંતા ચરિત્તપજ્જવા પળ્ણત્તા ।
- एवं -जाव- सिणायस्स ।**

प्रतिसेवना कुशीलनुं वर्धन पक्ष आ प्रभाषे छे.

- પ્ર. ભંતે ! કષાયકુસીલ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થતા કેટલા કાળની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અનેક પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમ.
- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થતા કેટલા કાળની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ (ફક્ત) તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે.

૧૪. સંયમ-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાકનાં કેટલા સંયમ સ્થાન કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! અસંખ્યાત સંયમ સ્થાન કહ્યા છે.
- આ પ્રમાણે કષાયકુસીલ સુધી જાણવું જોઈએ.**
- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથનાં કેટલા સંયમ સ્થાન કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ એક સંયમ સ્થાન કહ્યો છે.

स्नातकनुं वर्धन पक्ष आ प्रभाषे छे.

अल्पबहुत्व :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવના કુસીલ, કષાય કુસીલ, નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક આના સંયમ સ્થાનોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! બધાથી અલ્પ નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકનું અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ એક સંયમ સ્થાન છે.
- (તેનાથી) પુલાકનાં સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતગુણા છે.
- (તેનાથી) બકુશનાં સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતગુણા છે.
- (તેનાથી) પ્રતિસેવના કુસીલના સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતગુણા છે.
- (તેનાથી) કષાયકુસીલનાં સંયમ સ્થાન અસંખ્યાત-ગુણા છે.

૧૫. સન્નિકર્ષ-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાકનાં કેટલા ચારિત્ર પર્યવ કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! અનન્ત ચારિત્ર પર્યવ કહ્યા છે.
- આ પ્રમાણે સ્નાતક સુધી જાણવું જોઈએ.**

- પ. પુલાએ ણં ભંતે ! પુલાગસસ સટ્ઠાણ-મન્નિગાસેણં
ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિએ ?
૩. ગોયમા ! સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્બહિએ ।

જહ હીણે-

૧. અણંતભાગહીણે વા,
૨. અસંખેજ્જહભાગહીણે વા,
૩. સંખેજ્જહભાગહીણે વા,
૪. સંખેજ્જગુણહીણે વા,
૫. અસંખેજ્જગુણહીણે વા,
૬. અણંતગુણહીણે વા ।

અહ અબ્બહિએ-

- ૧, અણંતભાગમબ્બહિએ વા,
૨. અસંખેજ્જભાગમબ્બહિએ વા,
૩. સંખેજ્જભાગમબ્બહિએ વા,
૪. સંખેજ્જગુણમબ્બહિએ વા,
૫. અસંખેજ્જગુણમબ્બહિએ વા,
૬. અણંતગુણમબ્બહિએ વા ।

- પ. પુલાએ ણં ભંતે ! વડમસસ પરટ્ઠાણ-મન્નિગાસેણં
ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિએ ?
૩. ગોયમા ! હીણે, નો તુલ્લે, નો અબ્બહિએ,
અણંતગુણહીણે ।

एवं पडिसेवणाकुसीलेण समं वि,

कसायकुसीलेण समं छट्ठाणवडिए,

नियंठस्स सिणायस्स य जहा वडसस्स ।

- પ. વડમે ણં ભંતે ! પુલાગસસ પરટ્ઠાણ-મન્નિગાસેણં
ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિએ ?
૩. ગોયમા ! નો હીણે, નો તુલ્લે, અબ્બહિએ,
અણંતગુણમબ્બહિએ ।

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક પુલાકના સ્વસ્થાનની તુલનામાં ચારિત્ર
પર્યવોથી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક છે?
૩. ગૌતમ ! ક્યારેક હીન છે, ક્યારેક તુલ્ય છે, ક્યારેક
અધિક છે.

જો હીન હોય તો :

૧. અનન્ત ભાગ હીન છે,
૨. અસંખ્યાત ભાગ હીન છે,
૩. સંખ્યાત ભાગ હીન છે,
૪. સંખ્યાત ગુણ હીન છે,
૫. અસંખ્યાત ગુણ હીન છે,
૬. અનન્ત ગુણ હીન છે.

જો અધિક હોય તો -

૧. અનન્ત ભાગ અધિક છે,
૨. અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે,
૩. સંખ્યાત ભાગ અધિક છે,
૪. સંખ્યાત ગુણ અધિક છે,
૫. અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે,
૬. અનન્ત ગુણ અધિક છે.

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક બકુશના પર-સ્થાનની તુલનામાં
ચારિત્ર પર્યવોથી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક
છે ?
૩. ગૌતમ ! હીન છે, તુલ્ય નથી અને અધિક પણ
નથી. પરંતુ અનન્તગુણ હીન છે.

આ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલની તુલનાનું વર્ણન
કરવું જોઈએ.

કયાય કુશીલથી (ઉપરોક્ત અનન્ત ભાગથી લઈને
અનન્ત ગુણ સુધી) છ સ્થાન પતિત છે.

નિર્ગ્રથ અને સ્નાતકની સાથે તુલના બકુશની
તુલનાનાં સમાન છે.

- પ્ર. ભંતે ! બકુશ પુલાકના પર-સ્થાનની તુલનામાં
ચારિત્ર પર્યવોથી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક
છે ?
૩. ગૌતમ ! હીન નથી, તુલ્ય નથી. પરંતુ અધિક છે
અને અનન્ત ગુણ અધિક છે.

- પ. બડસે ણં ભંતે ! બડસસ્સ સટ્ઠાણ-સન્નિગાસેણં
ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિણે ?
૩. ગોયમા ! સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્બહિણે,
છટ્ઠાણવડિણે ।
- પ. બડસે ણં ભંતે ! પડિસેવણાકુસીલસ્સ પરટ્ઠાણસન્નિ-
ગાસેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિણે ?
૩. ગોયમા ! સિય હીણે -જાવ- છટ્ઠાણવડિણે ।

एवं कसायकुसीलस्स वि ।

- પ. બડસે ણં ભંતે ! નિયંઠસ્સ પરટ્ઠાણ-સન્નિગાસેણં
ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિણે ?
૩. ગોયમા ! હીણે, નો તુલ્લે, નો અબ્બહિણે,
અણંતગુણહીણે ।

एवं सिणायस्स वि ।

**पडिसेवणाकुसीलस्स कसायकुसीलस्स य एयं चैव
बडस वत्तव्वया,**

**णवरं - कसायकुसीलस्स पुलाएण वि समं
छट्ठाणवडिणै ।**

- પ. ણિયંઠે ણં ભંતે ! પુલાગસ્સ પરટ્ઠાણ-સન્નિગાસેણં
ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિણે ?
૩. ગોયમા ! નો હીણે, નો તુલ્લે, અબ્બહિણે,
અણંતગુણમબ્બહિણે ।

एवं -जाव- कसायकुसीलस्स ।

- પ. નિયંઠે ણં ભંતે ! નિયંઠસ્સ સટ્ઠાણ-સન્નિગાસેણં
ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિણે ?
૩. ગોયમા ! નો હીણે, તુલ્લે, નો અબ્બહિણે ।

एवं सिणायस्स वि ।

**जहा णियंठस्स वत्तव्वया तथा सिणायस्स वि सब्वा
वत्तव्वया ।**

- પ્ર. ભંતે ! બકુશ-બકુશનાં સ્વસ્થાનની તુલનામાં ચારિત્ર
પર્યવોધી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ક્યારેક હીન છે, ક્યારેક તુલ્ય છે, ક્યારેક
અધિક છે, અર્થાત્ ઇ: સ્થાન પતિત છે.
- પ્ર. ભંતે ! બકુશ પ્રતિસેવના- કુશીલનાં પર - સ્થાનની
તુલનામાં ચારિત્ર પર્યવોધી શું હીન છે, તુલ્ય છે
કે અધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ક્યારેક હીન છે -યાવત્- ઇ: સ્થાન
પતિત છે.

બકુશ કષાય કુશીલની તુલના પણ આ પ્રમાણે છે.

- પ્ર. ભંતે ! બકુશ નિર્ગ્રંથનાં પરસ્થાનની તુલનામાં ચારિત્ર
પર્યવોધી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! હીન છે, તુલ્ય નથી અને અધિક નથી
પરંતુ અનન્ત ગુણ હીન છે.

બકુશ સ્નાતકની તુલના પણ આ પ્રમાણે છે.

**પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાય કુશીલ પણ છહોની
સાથે તુલનામાં બકુશનાં સમાન છે.**

**વિશેષ : કષાયકુશીલ પુલાકની સાથે પણ ઇ: સ્થાન
પતિત છે.**

- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ પુલાકનાં પરસ્થાનની તુલનામાં
ચારિત્ર પર્યવોધી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક
છે ?
૩. ગૌતમ ! હીન નથી, તુલ્ય નથી પરંતુ અધિક છે
અને અનન્ત ગુણ અધિક છે.

**આ પ્રમાણે નિર્ગ્રંથની કષાયકુશીલ સુધી તુલના
જાણવી જોઈએ.**

- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ -નિર્ગ્રંથનાં સ્વસ્થાનની તુલનામાં
ચારિત્ર પર્યવોધી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક
છે ?
૩. ગૌતમ ! હીન પણ નથી અને અધિક પણ નથી
પરંતુ તુલ્ય છે.

**આ પ્રમાણે નિર્ગ્રંથની સ્નાતકનાં સાથે તુલના
કરવી જોઈએ.**

**જે પ્રમાણે નિર્ગ્રંથની વક્તવ્યતા છે તેજ પ્રમાણે
છહોની સાથે સ્નાતકની પણ સંપૂર્ણ વક્તવ્યતા
જાણવી જોઈએ.**

અપ્પવહુત્તં-

- પ. ઇસિ પ્ણં ભંતે ! પુલાગ, વડસ, પડિસેવનાકુસીલ, કમાયકુસીલ, ણિયંઠ, સિણાયણં જહન્નુક્કોસગાણં ચરિત્તપજ્જવાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-વિમેમાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. પુલાગમ્મ કમાયકુસીલસ્સ ય ઇસિ પ્ણં જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા તુલ્લા સવ્વત્થોવા,
૨. પુલાગમ્મ ઉક્કોમગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા,
૩. વડસમ્મ પડિસેવનાકુસીલસ્સ ય ઇસિ પ્ણં જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા અણંતગુણા,
૪. વડસમ્મ ઉક્કોમગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા,
૫. પડિસેવનાકુસીલસ્સ ઉક્કોમગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા ।
૬. કમાયકુસીલસ્સ ઉક્કોમગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા,
૭. ણિયંઠમ્મ સિણાયમ્મ ય ઇસિ પ્ણં અજહન્નમ-પુક્કોમગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા અણંતગુણા ।

૧૬. જોગ-દારં -

- પ. પુલાએ પ્ણં ભંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા, નો અજોગી હોજ્જા ।
- પ. જહ સજોગી હોજ્જા, કિં મણજોગી હોજ્જા, વહજોગી હોજ્જા, કાયજોગી હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! મણજોગી વા હોજ્જા, વહજોગી વા હોજ્જા, કાયજોગી વા હોજ્જા ।

એવં -જાવ- ણિયંઠે ।

- પ. સિણાએ પ્ણં ભંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! સજોગી વા હોજ્જા, અજોગી વા હોજ્જા ।
- પ. જહ સજોગી હોજ્જા, કિં મણજોગી હોજ્જા, વહજોગી હોજ્જા, કાયજોગી હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! તિલ્લિ વિ હોજ્જા ।

અલ્પબહુત્વ :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક, બહુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ, કષાય કુશીલ, નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક એના જ્ઞાન્ય, ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -ચાવત્-વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. પુલાક અને કષાયકુશીલ આ બંનેનાં જ્ઞાન્ય ચારિત્ર પર્યવ પરસ્પર તુલ્ય અને બધાથી અલ્પ છે.
૨. (તેનાથી) પુલાકનાં ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનન્તગુણા છે.
૩. (તેનાથી) બહુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલ આ બંનેનાં જ્ઞાન્ય ચારિત્ર પર્યવ પરસ્પર તુલ્ય અને અનન્તગુણા છે.
૪. (તેનાથી) બહુશનાં ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનન્તગુણા છે.
૫. (તેનાથી) પ્રતિસેવના કુશીલનાં ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનન્તગુણા છે.
૬. (તેનાથી) કષાયકુશીલનાં ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનન્તગુણા છે.
૭. (તેનાથી) નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતક આ બંનેનાં અજ્ઞાન્ય અનુત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ પરસ્પર તુલ્ય અને અનન્તગુણા છે.

૧૬. યોગ-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું સયોગી છે કે અયોગી છે ?
૩. ગૌતમ ! સયોગી છે, અયોગી નથી.
- પ્ર. જો સયોગી છે તો શું મન યોગી છે, વચન યોગી છે કે કાય યોગી છે ?
૩. ગૌતમ ! મન યોગી પણ છે, વચન યોગી પણ છે અને કાય યોગી પણ છે.

આ પ્રમાણે નિર્ગ્રંથ સુધી જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક શું સયોગી છે કે અયોગી છે ?
૩. ગૌતમ ! સયોગી પણ છે અને અયોગી પણ છે.
- પ્ર. જો સયોગી છે તો શું મન યોગી છે, વચન યોગી છે કે કાય યોગી છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ત્રણેય યોગવાળા હોય છે.

૧૭. ઉવઓગ-દારં -

- પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કિં સાગારોવઉત્તે હોજ્જા, અણાગારોવઉત્તે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! માગારોવઉત્તે વા હોજ્જા, અણાગારોવઉત્તે વા હોજ્જા,

એવં -જાવ- સિણાણ ।

૧૮. કમાય-દારં -

- પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કિં સકમાયી હોજ્જા, અકમાયી હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! સકમાયી હોજ્જા, નો અકમાયી હોજ્જા ।
- પ. જહ સકમાયી હોજ્જા, સે ણં ભંતે ! કહસુ કમાણસુ હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ચહસુ મંજલણ કોહ-માણ-માયા-લોભેસુ હોજ્જા ।

વહસે પહિસેવણાકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

- પ. કમાયકુસીલે ણં ભંતે ! કિં સકમાયી હોજ્જા, અકમાયી હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! સકમાયી હોજ્જા, નો અકમાયી હોજ્જા ।
- પ. જહ સકમાયી હોજ્જા, સે ણં ભંતે ! કહસુ કમાણસુ હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ચહસુ વા, તિસુ વા, દોસુ વા, એગમ્મિ વા હોજ્જા,

ચહસુ હોમાણે-મંજલણકોહ-માણ-માયા-લોભેસુ હોજ્જા,

તિસુ હોમાણે-મંજલણમાણ-માયા-લોભેસુ હોજ્જા,

દોસુ હોમાણે-મંજલણમાયા-લોભેસુ હોજ્જા,

એગમ્મિ હોમાણે-એગમ્મિ મંજલણે લોભે હોજ્જા ।

૧. ણિયંટે ણં ભંતે ! કિં સકમાયી હોજ્જા, અકમાયી હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! નો સકમાયી હોજ્જા, અકમાયી હોજ્જા ।
૫. જહ અકમાયી હોજ્જા, કિં ઉવસંતકમાયી હોજ્જા, ઘીણકમાયી હોજ્જા ?
૭. ગોયમા ! ઉવસંતકમાયી વા હોજ્જા, ઘીણકમાયી વા હોજ્જા ।

૧૭. ઉપયોગ- દાર :

૫. ભંતે ! પુલાક શું સાકારોપયુક્ત છે કે અનાકારો-પયુક્ત છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! તે સાકારોપયુક્ત પણ છે અને અનાકારો-પયુક્ત પણ છે.

આ પ્રમાણે સ્નાતક સુધી જાણવું જોઈએ.

૧૮. કષાય- દાર :

૫. ભંતે ! પુલાક શું સકષાયી છે કે અકષાયી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સકષાયી છે, અકષાયી નથી.
૫. ભંતે ! જો તે સકષાયી છે તો તેની કેટલી કષાય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ચારેય સંજવલન કષાય છે.

બહુશ અને પ્રતિસેવનાકુશીલમાં પણ આ પ્રમાણે (ચારેય કષાય) જાણવી જોઈએ.

૫. ભંતે ! કષાય કુશીલ શું સકષાયી છે કે અકષાયી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સકષાયી હોય છે, અકષાયી હોતા નથી.
૫. ભંતે ! તે જો સકષાયી છે તો તેને કેટલી કષાય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ચાર, ત્રણ, બે કે એક કષાય હોય છે.

ચાર હોય તો - ૧. સંજવલન ક્રોધ, ૨. માન, ૩. માયા અને લોભ હોય છે.

ત્રણ હોય તો - ૧. સંજવલન માન, ૨. માયા અને ૩. લોભ હોય છે.

બે હોય તો - સંજવલન માયા અને લોભ હોય છે.

એક હોય તો - સંજવલન લોભ હોય છે.

૫. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ શું સકષાયી હોય છે કે અકષાયી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સકષાયી હોતા નથી, અકષાયી હોય છે.
૫. જો અકષાયી હોય છે તો શું ઉપશાંત-કષાયી હોય છે કે ક્ષીણ કષાયી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ઉપશાંતકષાયી પણ હોય છે, ક્ષીણ કષાયી પણ હોય છે.

સિનાણ વિ એવં ચેવ,

ળવરં-નો ઉવમંતકમાયી હોજ્જા, સ્ત્રીણકસાયી હોજ્જા ।

૧૯. લેસ્માદારં-

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કિં મલેસ્મે હોજ્જા, અલેસ્મે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સલેસ્મે હોજ્જા, નો અલેસ્મે હોજ્જા ।

પ. જહ મલેસ્મે હોજ્જા મે ણં ભંતે ! કહસુ લેસામુ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! તિસુ વિમુદ્ધલેસામુ હોજ્જા, તં જહા -
૧. તેહલેસાણ, ૨. પહમલેસાણ, ૩. સુક્કલેસાણ ।

વજસે પડિસેવણાકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

પ. કમાયકુસીલે ણં ભંતે ! સલેસ્મે હોજ્જા, અલેસ્મે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સલેસ્મે હોજ્જા, નો અલેસ્મે હોજ્જા ।

પ. જહ મલેસ્મે હોજ્જા, મે ણં ભંતે ! કહસુ લેસામુ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! છમુ લેસામુ હોજ્જા, તં જહા -
૧. કણ્હલેસાણ -જાવ- ૬. સુક્કલેસાણ ।

પ. ણિયંઠે ણં ભંતે ! કિં મલેસ્મે હોજ્જા, અલેસ્મે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સલેસ્મે હોજ્જા, નો અલેસ્મે હોજ્જા ।

પ. જહ મલેસ્મે હોજ્જા, મે ણં ભંતે ! કહસુ લેસામુ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! એકાણ સુક્કલેસાણ હોજ્જા ।

પ. સિનાણ ણં ભંતે ! કિં સલેસ્મે હોજ્જા, અલેસ્મે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! મલેસ્મે વા હોજ્જા, અલેસ્મે વા હોજ્જા ।

પ. જહ મલેસ્મે હોજ્જા, મે ણં ભંતે ! કહસુ લેસામુ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણાણ પરમસુક્કલેસાણ હોજ્જા ।

૨૦. પરિણામ-દારં-

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કિં વહિમાણપરિણામે હોજ્જા, હાયમાણપરિણામે હોજ્જા, અવટ્ઠિયપરિણામે હોજ્જા ?

સ્નાતકનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

વિશેષ : તે ઉપશાંત કષાયી હોતા નથી. ક્ષીણ કષાયી હોય છે.

૧૯. લેશ્યા - દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું સલેશી હોય છે કે અલેશી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સલેશી હોય છે, અલેશી હોતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જો સલેશી હોય છે તો કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ વિશુદ્ધ લેશ્યાઓ હોય છે, જેમકે-
૧. તેજો લેશ્યા, ૨. પદ્મ લેશ્યા, ૩. શુક્લ લેશ્યા.

બ્રહ્મ પ્રતિસેવનાકુસીલનું પણ વર્ણન આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! કષાયકુસીલ શું સલેશી હોય છે કે અલેશી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સલેશી હોય છે, અલેશી હોતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જો તે સલેશી હોય છે તો કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ હોય છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લલેશ્યા.

પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ શું સલેશ્ય હોય છે કે અલેશ્ય હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સલેશ્ય હોય છે. અલેશ્ય હોતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જો તે સલેશ્ય હોય છે તો કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! એક શુક્લ લેશ્યા હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક શું સલેશી હોય છે કે અલેશી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સલેશી પણ હોય છે, અલેશી પણ હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! જો તે સલેશી હોય છે તો કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! એક પરમ શુક્લ લેશ્યા હોય છે.

૨૦. પરિણામ-દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે કે અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ?

૩. ગોયમા ! વડ્ઢમાણપરિણામે વા હોજ્જા, હાયમાણ-પરિણામે વા હોજ્જા, અવટ્ઢિઠયપરિણામે વા હોજ્જા ।

એવં -જાવ- કસાયકુસીલે ।

પ. ણિયંઠે ણં ંતે ! કિં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા -જાવ- અવટ્ઢિઠયપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા, નો હાયમાણપરિણામે હોજ્જા, અવટ્ઢિઠયપરિણામે વા હોજ્જા ।

એવં સિણાણ વી ।

પ. પુલાણ ણં ંતે ! કેવડયં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-એકકં સમયં, ઉક્કોમેણં- અંતોમુહુત્તં ।

પ. કેવડયં કાલં હાયમાણપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-એકકં સમયં, ઉક્કોમેણં- અંતોમુહુત્તં ।

પ. કેવડયં કાલં અવટ્ઢિઠયપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-એકકં સમયં, ઉક્કોમેણં- મત્તમમયા ।

એવં -જાવ- કસાયકુસીલે ।

પ. ણિયંઠે ણં ંતે ! કેવડયં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોમેણ વી-અંતોમુહુત્તં ।

પ. કેવડયં કાલં અવટ્ઢિઠયપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-એકકં સમયં, ઉક્કોમેણં- અંતોમુહુત્તં ।

પ. મિણાણ ણં ંતે ! કેવડયં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોમેણ વી- અંતોમુહુત્તં ।

૩. ગૌતમ ! વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે તથા અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય છે.

આ પ્રમાણે કપાયકુસીલ સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! નિર્ઘથ શું વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે -યાવત્- અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા હોતા નથી, અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે.

સ્નાતકનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

પ્ર. ભંતે ! પુલાક કેટલા સમય સુધી વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ- અન્તર્મુહૂર્ત.

પ્ર. કેટલા સમય સુધી હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ - અન્તર્મુહૂર્ત.

પ્ર. કેટલા સમય સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સાત સમય.

આ પ્રમાણે કપાયકુસીલ સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! નિર્ઘથ કેટલા સમય સુધી વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય- અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત.

પ્ર. કેટલા સમય સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય- એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ- અન્તર્મુહૂર્ત.

પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કેટલા સમય સુધી વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત.

પ. કેવદ્વયં કાલં અવટ્ઠિયપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં-દેસૂણા પુવ્વકોડી ।

૨૧. બંધ-દારં-

પ. પુલાએ ણં ભંતે ! કઙ્ઘ કમ્મપગડીઓ બંધઈ ?
૩. ગોયમા ! આડયવજ્જાઓ સત્તકમ્મપગડીઓ બંધઈ ।
પ. વડસે ણં ભંતે ! કઙ્ઘ કમ્મપગડીઓ બંધઈ ?
૩. ગોયમા ! સત્તવિહબંધએ વા અટ્ઠવિહબંધએ વા ।

સત્ત બંધમાણે-આડયવજ્જાઓ સત્તકમ્મપગડીઓ
બંધઈ,

અટ્ઠ બંધમાણે-પડિપુણ્ણાઓ અટ્ઠ કમ્મપગડીઓ
બંધઈ,

એવં પડિસેવણાકુસીલે વિ ।

પ. કસાય કુસીલેણં ભંતે ! કઙ્ઘ કમ્મપગડીઓ બંધઈ ?
૩. ગોયમા ! સત્તવિહ બંધએ વા, અટ્ઠવિહ બંધએ વા,
છવ્વિહ બંધએ વા,

સત્ત બંધમાણે-આડયવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ
બંધઈ,

અટ્ઠ બંધમાણે-પડિપુણ્ણાઓ અટ્ઠ કમ્મપગડીઓ
બંધઈ,

છ બંધમાણે-આડય-મોહણિજ્જવજ્જાઓ છ
કમ્મપગડીઓ બંધઈ,

પ. નિયંઠે ણં ભંતે ! કઙ્ઘ કમ્મપગડીઓ બંધઈ ?

૩. ગોયમા ! એગં વેયણિજ્જં કમ્મં બંધઈ ।

પ. સિણાએ ણં ભંતે ! કઙ્ઘ કમ્મપગડીઓ બંધઈ ?

૩. ગોયમા ! એગવિહ બંધએ વા, અબંધએ વા ।

એગં બંધમાણે-એગં વેયણિજ્જં કમ્મં બંધઈ ।

૨૨. કમ્મપગડિવેદ-દારં-

પ. પુલાએ ણં ભંતે ! કઙ્ઘ કમ્મપગડીઓ વેદેઈ ?

૩. ગોયમા ! નિયમં અટ્ઠ કમ્મપગડીઓ વેદેઈ ।

એવં -જાવ- કસાયકુસીલે ।

પ્ર. કેટલા સમય સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય
છે ?

૩. ગૌતમ ! જધન્ય-અન્તર્મુહૂર્તં,
ઉત્કૃષ્ટ દેશોન (કંઈક ઓછું) કોડ પૂર્વ.

૨૧. બંધ-દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! આયુને છોડીને સાત કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે.

પ્ર. ભંતે ! બકુશ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! સાત કર્મપ્રકૃતિઓ કે આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ
બાંધે છે.

સાત બાંધે તો-આયુને છોડીને સાત કર્મપ્રકૃતિઓ
બાંધે છે.

આઠ બાંધે તો-પ્રતિપૂર્ણ આઠેય કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે
છે.

પ્રતિસેવનાકુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

પ્ર. ભંતે ! કષાયકુશીલ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! સાત બાંધે છે, આઠ પણ બાંધે છે અને
છ પણ બાંધે છે.

સાત બાંધે તો - આયુને છોડીને સાત કર્મપ્રકૃતિઓ
બાંધે છે.

આઠ બાંધે તો - પ્રતિપૂર્ણ આઠેય કર્મપ્રકૃતિઓ
બાંધે છે.

છ બાંધે તો - આયુ અને મોહનીયને છોડીને છ
કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે.

પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! એક (સાતા) વેદનીય કર્મ બાંધે છે.

પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! એક બાંધે છે કે બાંધતા જ નથી.

એક બાંધે તો (સાતા) વેદનીય કર્મ બાંધે છે.

૨૨. કર્મપ્રકૃતિ વેદન-દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! નિયમથી આઠેય કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન
કરે છે.

આ પ્રમાણે કષાયકુશીલ સુધી જાણવું જોઈએ.

- પ. નિયંત્રે નં ભંતે ! કઠ્ઠ કમ્મપગડીઓ વેદેઢ ?
૩. ગોયમા ! મોહણિજ્જવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ વેદેઢ ।
- પ. સિણાણ નં ભંતે ! કઠ્ઠ કમ્મપગડીઓ વેદેઢ ?
૩. ગોયમા ! વેયણિજ્જ-આઉય-નામ-ગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગડીઓ વેદેઢ ।

૨૩. કમ્મોદીરણ-દ્વારં-

- પ. પુલાણ નં ભંતે ! કઠ્ઠ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ?
૩. ગોયમા ! આઉય-વેયણિજ્જવજ્જાઓ છકમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ.
- પ. વડમે નં ભંતે ! કઠ્ઠ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ?
૩. ગોયમા ! સત્તવિહ ઉદીરણ વા, અટ્ઠવિહ ઉદીરણ વા, છવ્વિહ ઉદીરણ વા ।

મત્ત ઉદીરેમાણે-આઉયવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ।

અટ્ઠ ઉદીરેમાણે-પડિપુણ્ણાઓ અટ્ઠકમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ।

છ ઉદીરેમાણે-આઉય-વેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ।

પડિસેવણાકુમીલે એવં ચેવ ।

- પ. કમાયકુમીલે નં ભંતે ! કઠ્ઠ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ?
૩. ગોયમા ! સત્તવિહ ઉદીરણ વા, અટ્ઠવિહ ઉદીરણ વા, છવ્વિહ ઉદીરણ વા, પંચવિહ ઉદીરણ વા ।

મત્ત ઉદીરેમાણે-આઉયવજ્જાઓ સત્તકમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ।

અટ્ઠ ઉદીરેમાણે-પડિપુણ્ણાઓ અટ્ઠકમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ।

છ ઉદીરેમાણે-આઉય-વેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ।

પંચ ઉદીરેમાણે-આઉય-વેયણિય-મોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઢ ।

- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! મોહનીયને છોડીને સાત કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે.
- પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. વેદનીય, ૨. આયુ, ૩. નામ, ૪. ગોત્ર આ ચાર કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે.

૨૩. કર્મ ઉદીરણા-દ્વાર :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! આયુ અને વેદનીય ને છોડીને છ કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.
- પ્ર. ભંતે ! બકુશ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! સાતની ઉદીરણા કરે છે. આઠની ઉદીરણા કરે છે કે છની ઉદીરણા કરે છે.

સાતની ઉદીરણા કરે તો - આયુને છોડીને સાત કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

આઠની ઉદીરણા કરે તો - પ્રતિપૂર્ણ આઠેય કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

છની ઉદીરણા કરે તો - આયુ અને વેદનીયને છોડીને છ કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

પ્રતિસેવના કુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

- પ્ર. ભંતે ! કષાયકુશીલ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! સાતની ઉદીરણા કરે છે, આઠની ઉદીરણા કરે છે, છની ઉદીરણા કરે છે કે પાંચની ઉદીરણા કરે છે.

સાતની ઉદીરણા કરે તો - આયુને છોડીને સાત કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

આઠની ઉદીરણા કરે તો - પ્રતિપૂર્ણ આઠેય કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

છની ઉદીરણા કરે તો - ૧. આયુ અને ૨. વેદનીય કર્મને છોડીને બાકી છ કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

પાંચની ઉદીરણા કરે તો - ૧. આયુ, ૨. વેદનીય અને ૩. મોહનીય કર્મને છોડીને બાકી પાંચ કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

- પ. ગિયંટે ણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ ?
૩. ગોયમા ! પંચવિહ ઉદીરણ વા, દુવિહ ઉદીરણ વા ।

પંચ ઉદીરેમાણે-આઉય-વેયણિજ્જ-મોહણિજ્જ-વજ્જાઓ પંચ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ,

દો ઉદીરેમાણે નામં ચ, ગોયં ચ ઉદીરેહ ।

- પ. મિણાણ ણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ ?
૩. ગોયમા ! દુવિહ ઉદીરણ વા, અણુદીરણ વા ।

દો ઉદીરેમાણે-નામં ચ, ગોયં ચ ઉદીરેહ ।

૨૪. ઉવસંપજ્જહણ-દારં -

- પ. પુલાણ ણં ભંતે ! પુલાયત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?
૩. ગોયમા ! પુલાયત્તં જહહ,
કસાયકુસીલં વા, અસંજમં વા ઉવસંપજ્જહ ।
- પ. વડસે ણં ભંતે ! વડસત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?
૩. ગોયમા ! વડસત્તં જહહ,
પડિસેવણાકુસીલં વા, કસાયકુસીલં વા, અસંજમં વા, સંજમાસંજમં ઉવસંપજ્જહ ।
- પ. પડિસેવણાકુસીલે ણં ભંતે ! પડિસેવણાકુસીલત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?
૩. ગોયમા ! પડિસેવણાકુસીલત્તં જહહ,
વડસં વા, કસાયકુસીલં વા, અસંજમં વા, સંજમાસંજમં વા ઉવસંપજ્જહ,
- પ. કસાયકુસીલે ણં ભંતે ! કસાયકુસીલત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?
૩. ગોયમા ! કસાયકુસીલત્તં જહહ,
પુલાયં વા, વડસં વા, પડિસેવણાકુસીલં વા, ગિયંટં વા, અસંજમં વા, સંજમાસંજમં વા ઉવસંપજ્જહ,

- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! પાંચની ઉદીરણા કરે છે કે બેની ઉદીરણા કરે છે.

પાંચની ઉદીરણા કરે તો - ૧. આયુ, ૨. વેદનીય અને ૩. મોહનીયને છોડીને બાકી પાંચ કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

બેની ઉદીરણા કરે તો - નામ અને ગોત્ર કર્મની ઉદીરણા કરે છે.

- પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! બેની ઉદીરણા કરે છે અને કરતા પણ નથી.

બેની ઉદીરણા કરે તો- નામ અને ગોત્ર કર્મની ઉદીરણા કરે છે.

૨૪. ઉપસંપત્ - જહન-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક પુલાકત્વનો છોડવા પર શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! પુલાકત્વને છોડે છે,
કષાયકુશીલ કે અસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

- પ્ર. ભંતે ! બકુશ બકુશત્વને છોડવા પર શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! બકુશત્વને છોડે છે,
પ્રતિસેવનાકુશીલ, કષાયકુશીલ, અસંયમ કે સંયમાસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

- પ્ર. ભંતે ! પ્રતિસેવના કુશીલ પ્રતિસેવના-કુશીલત્વને છોડવા પર શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! પ્રતિસેવના કુશીલત્વને છોડે છે.
બકુશ, કષાયકુશીલ, અસંયમ કે સંયમાસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

- પ્ર. ભંતે ! કષાયકુશીલ કષાયકુશીલત્વને છોડવા પર શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! કષાય કુશીલત્વને છોડે છે.
પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ, નિર્ગ્રંથ, અસંયમ કે સંયમાસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ. ગિયંઠે ણં ભંતે ! ગિયંઠત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! નિયંઠત્તં જહહ,
કસાયકુસીલં વા, સિણાયં વા, અસંજમં વા
ઉવસંપજ્જહ ।

પ. સિણાણં ણં ભંતે ! સિણાયત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! સિણાયત્તં જહહ,
સિદ્ધગઈં ઉવસંપજ્જહ ।

૨૫. સણ્ણા-દારં -

પ. પુલાણં ણં ભંતે ! કિં સણ્ણોવઉત્તે હોજ્જા, નોસણ્ણોવઉત્તે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નોસણ્ણોવઉત્તે હોજ્જા ।

પ. વડસે ણં ભંતે ! કિં સણ્ણોવઉત્તે હોજ્જા, નોસણ્ણોવઉત્તે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સણ્ણોવઉત્તે વા હોજ્જા, નોસણ્ણોવઉત્તે વા હોજ્જા ।

પડિસેવણાકુસીલે કસાયકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

ગિયંઠે સિણાણં ય જહા પુલાણં ।^૧

૨૬. આહાર-દારં -

પ. પુલાણં ણં ભંતે ! કિં આહારણં હોજ્જા, અણાહારણં હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! આહારણં હોજ્જા, નો અણાહારણં હોજ્જા ।

એવં જાવ ગિયંઠે ।

પ. સિણાણં ણં ભંતે ! કિં આહારણં હોજ્જા, અણાહારણં હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! આહારણં વા હોજ્જા, અણાહારણં વા હોજ્જા ।

૨૭. ભવ-દારં-

પ. પુલાણં ણં ભંતે ! કહ ભવગ્ગહણાઈં હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં, ઉવકોસેણં તિણ્ણિ ।

પ. વડમે ણં ભંતે ! કહ ભવગ્ગહણાઈં હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં, ઉવકોસેણં અટ્ઠ ।

પ્ર. ભંતે ! નિર્ઘંથ નિર્ઘંથત્વને છોડવા પર શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! નિર્ઘંથત્વને છોડે છે.
કધાયકુશીલ, સ્નાતક કે અસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક સ્નાતકત્વને છોડવા પર શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! સ્નાતકત્વને છોડે છે.
સિદ્ધત્વને પ્રાપ્ત કરે છે.

૨૫. સંજ્ઞા- દારં :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું સંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે કે નોસંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! નોસંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! બકુશ શું સંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે કે નોસંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સંજ્ઞોપયુક્ત પણ હોય છે અને નોસંજ્ઞોપયુક્ત પણ હોય છે.

પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કધાયકુશીલ પણ આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.

નિર્ઘંથ અને સ્નાતકનું વર્ણન પુલાકનાં સમાન છે.

૨૬. આહાર-દારં :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક શું આહારક હોય છે કે અનાહારક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! આહારક હોય છે, અનાહારક હોતા નથી.

આ પ્રમાણે નિર્ઘંથ સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક આહારક હોય છે કે અનાહારક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! આહારક પણ હોય છે અને અનાહારક પણ હોય છે.

૨૭. ભવ-દારં :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક કેટલા ભવ ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ ભવ ગ્રહણ કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! બકુશ કેટલા ભવ ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક, ઉત્કૃષ્ટ આઠ ભવ ગ્રહણ કરે છે.

પડિસેવણાકુસીલે કસાયકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

ણિયંટે જહા પુલાણ ।

- પ. મિણાણ ણં ભંતે ! કહ ભવગ્ગહણાઈં હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! એકકં ।
૨૮. આગરિસ-દારં-
- પ. પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! એગભવગ્ગહણિયા કેવહયા આગરિસા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકો, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ ।
 પ. વડસસ્સ ણં ભંતે ! એગભવગ્ગહણિયા કેવહયા આગરિમા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકો, ઉક્કોસેણં સયગ્ગસો ।

પડિસેવણાકુસીલે કસાયકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

- પ. ણિયંઠસ્સ ણં ભંતે ! એગભવગ્ગહણિયા કેવહયા આગરિમા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકો, ઉક્કોસેણં દોન્નિ ।
 પ. મિણાયસ્સ ણં ભંતે ! એગભવગ્ગહણિયા કેવહયા આગરિમા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! એકકો ।
 પ. પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! નાણાભવગ્ગહણિયા કેવહયા આગરિમા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! જહન્નેણં દોણ્ણિ, ઉક્કોસેણં સત્ત ।
 પ. વડસસ્સ ણં ભંતે ! નાણાભવગ્ગહણિયા કેવહયા આગરિમા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! જહન્નેણં દોણ્ણિ, ઉક્કોસેણં સહસ્સસો ।

એવં -જાવ- કસાયકુસીલસ્સ ।

- પ. ણિયંઠસ્સ ણં ભંતે ! નાણાભવગ્ગહણિયા કેવહયા આગરિમા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! જહન્નેણં દોણ્ણિ, ઉક્કોસેણં પંચ ।
 પ. મિણાયસ્સ ણં ભંતે ! નાણાભવગ્ગહણિયા કેવહયા આગરિમા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! નન્થિ એકકો વિ ।

પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાયકુશીલ પણ આ પ્રમાણે જાણવાં જોઈએ.

નિર્ગ્રથનું વર્ણન પુલાકનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કેટલા ભવ ગ્રહણ કરે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! એક જ ભવ ગ્રહણ કરે છે.
૨૮. આકર્ષ-દારં :
- પ્ર. ભંતે ! પુલાકનાં એક ભવગ્રહણ યોગ્ય કેટલા આકર્ષ હોય છે ? અર્થાત્ પુલાક એક ભવમાં કેટલીવાર થાય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જઘન્ય એક, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ વાર હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! બકુશનાં એક ભવગ્રહણ યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે, અર્થાત્ કેટલીવાર થાય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જઘન્ય એક, ઉત્કૃષ્ટ સૈંકડો વાર હોય છે.

પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાયકુશીલ પણ આ પ્રમાણે જાણવાં જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રથનાં એક ભવગ્રહણ યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે, અર્થાત્ કેટલીવાર થાય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જઘન્ય એક, ઉત્કૃષ્ટ બે વાર હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! સ્નાતકનાં એક ભવગ્રહણ યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે, અર્થાત્ કેટલી વાર થાય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! એક વાર હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! પુલાકનાં અનેક ભવ ગ્રહણ યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે, અર્થાત્ કેટલીવાર થાય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જઘન્ય બે, ઉત્કૃષ્ટ સાત વાર હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! બકુશનાં અનેક ભવગ્રહણ યોગ્ય કેટલા આકર્ષ હોય છે ? અર્થાત્ કેટલીવાર હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જઘન્ય બે, ઉત્કૃષ્ટ હજારો વાર હોય છે.
 આ પ્રમાણે કષાયકુશીલ સુધી જાણવું જોઈએ.
 પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રથનાં અનેક ભવગ્રહણ યોગ્ય કેટલા આકર્ષ હોય છે ? અર્થાત્ કેટલી વાર હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જઘન્ય બે, ઉત્કૃષ્ટ પાંચ વાર હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! સ્નાતકનાં અનેક ભવગ્રહણ યોગ્ય કેટલા આકર્ષ હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! એક પણ નહિં (કારણ કે તે જ ભવમાં મુક્ત થાય છે)

૨૧. કાલ-દારં -

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોમેણ વિ અંતોમુહુત્તં ।

પ. વડમે ણં ભન્તે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોમેણં દેમૂણા પુવ્વકોડી ।

પડિસેવણાકુસીલે કસાયકુસીલે વિ એવં ચેવ ।

પ. ણિયંઠે ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોમેણં અંતોમુહુત્તં ।

પ. સિણાણ ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોમેણં દેમૂણા પુવ્વકોડી ।

પ. પુલાણ ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોમેણં અંતોમુહુત્તં ।

પ. વડસા ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! સવ્વદ્ધં ।

એવં પડિસેવણાકુસીલા કસાયકુસીલા વિ ।

ણિયંઠા જહા પુલાગા ।

સિણાયા જહા વડસા ।

૩૦. અંતર-દારં-

પ. પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોમેણં અણંતં કાલં, અણંતાઓ ઓસપ્પિણિ-
ઉસ્સપ્પિણીઓ કાલઓ,
ખેત્તઓ અવડ્ઢં પોગ્ગલપરિયટ્ટં દેસૂણં,

એવં -જાવ- ણિયંઠસ્સ ।

પ. સિણાયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઈ ?

૨૯. કાળ-દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાક કાળથી કેટલો સમય રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્તં,
ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તં.

પ્ર. ભંતે ! બકુશ કાળથી કેટલો સમય રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ દેશોન (કંઈક ઓછું) એક કોડ પૂર્વ.

પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાય કુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

પ્ર. ભંતે ! નિર્ઝથ કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તં.

પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તં,
ઉત્કૃષ્ટ દેશોન (કંઈક ઓછું) કોડ પૂર્વ.

પ્ર. ભંતે ! પુલાક કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તં.

પ્ર. ભંતે ! બકુશ કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! સદા રહે છે.

આ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાયકુશીલ પણ જાણવાં જોઈએ.

નિર્ઝથનું વર્ણન પુલાકનાં સમાન છે.

સ્નાતકનું વર્ણન બકુશનાં સમાન છે.

૩૦. અંતર-દાર :

પ્ર. ભંતે ! પુલાકને ફરી પુલાક થવામાં કેટલા સમયનું અંતર રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - અન્તર્મુહૂર્તં,
ઉત્કૃષ્ટ - અનંતકાળ અર્થાત્ અનન્ત અવસર્પિણી
ઉત્સર્પિણી કાળ,

ક્ષેત્રથી દેશોન અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન.

આ પ્રમાણે નિર્ઝથ સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સ્નાતકને ફરીથી સ્નાતક થવામાં કેટલા સમયનું અંતર રહે છે ?

૩. ગોયમા ! નત્થિ અંતરં ।
૫. પુલાગાણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઇ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં સંખેજ્જાઇં વાસાઇં ।
૫. વડસાણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઇ ?

૩. ગોયમા ! નત્થિ અંતરં ।
એવં -જાવ- કસાયકુસીલાણં ।
૫. ણિયંઠા ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઇ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં છમ્માસા ।
સિણાયણં જહા વડસાણં ।

૩૧. સમુઘાય-દારં -

૫. પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! કઇ સમુઘાયા પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ સમુઘાયા પણ્ણત્તા, તં જહા -
૧. વેયણાસમુઘાએ, ૨. કસાયસમુઘાએ,
૩. મારણંતિયસમુઘાએ ।

૫. વડસસ્સ ણં ભંતે ! કઇ સમુઘાયા પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! પંચ સમુઘાયા પણ્ણત્તા, તં જહા -
૧. વેયણાસમુઘાએ -જાવ- ૫. તેજસ્સમુઘાએ ।
એવં પડિસેવણાકુસીલે વિ ।

૫. કસાયકુસીલસ્સ ણં ભંતે ! કઇ સમુઘાયા પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! છ સમુઘાયા પણ્ણત્તા, તં જહા -
૧. વેયણાસમુઘાએ -જાવ- ૬. આહારસમુઘાએ ।

૫. ણિયંઠસ્સ ણં ભંતે ! કઇ સમુઘાયા પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! નત્થિ એક્કો વિ ।
૫. સિણાયસ્સ ણં ભંતે ! કઇ સમુઘાયા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! એગે કેવલિસમુઘાએ પણ્ણત્તે ।

૩૨. સ્વેત્ત-દારં -

૫. પુલાએ ણં ભંતે ! લોગસ્સ કિં -
સંખેજ્જઇભાગે હોજ્જા,
અસંખેજ્જઇભાગે હોજ્જા,

૩. ગૌતમ ! અંતર નથી.
૫. ભંતે ! અનેક પુલાકોનું અંતર સમય કેટલું હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત વર્ષ.
૫. ભંતે ! અનેક બકુશોનું અંતર કેટલા સમયનું હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! અંતર નથી.
આ પ્રમાણે અનેક કષાયકુશીલ સુધી જાણવું જોઈએ.
૫. ભંતે ! અનેક નિર્ઘ્થોનું અંતર કેટલા સમયનું હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ - છઃ માસ.
અનેક સ્નાતકોનું અંતર બકુશનાં સમાન છે.

૩૧. સમુદ્ધાત - દાર : -

૫. ભંતે ! પુલાકનાં સમુદ્ધાત કેટલા કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! ત્રણ સમુદ્ધાત કહ્યા છે. જેમકે-
૧. વેદના સમુદ્ધાત, ૨. કષાય સમુદ્ધાત,
૩. મારણાંતિક સમુદ્ધાત.

૫. ભંતે ! બકુશનાં કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! પાંચ સમુદ્ધાત કહ્યા છે, જેમકે-
૧. વેદના સમુદ્ધાત -ચાવત્- ૫. તેજસ્સ સમુદ્ધાત.
પ્રતિસેવના કુશીલનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

૫. ભંતે ! કષાયકુશીલનાં કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! છ સમુદ્ધાત કહ્યા છે, જેમકે-
૧. વેદના સમુદ્ધાત -ચાવત્- ૬. આહાર સમુદ્ધાત.

૫. ભંતે ! નિર્ઘ્થનાં કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! એક પણ સમુદ્ધાત નથી.
૫. ભંતે ! સ્નાતકનાં કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! એક કેવળી સમુદ્ધાત કહ્યો છે.

૩૨. ક્ષેત્ર - દાર : -

૫. ભંતે ! પુલાક લોકનાં શું -
સંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય છે,
અસંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય છે,

સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
સવ્વલોએ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો સંખેજ્જહાગે હોજ્જા,
અસંખેજ્જહાગે હોજ્જા,
નો સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
નો અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
નો સવ્વલોએ હોજ્જા ।

एवं -जाव- णियंठे ।

૫. સિણાએ ણં ભંતે ! લોગસસ કિં -
સંખેજ્જહાગે હોજ્જા,
અસંખેજ્જહાગે હોજ્જા,
સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
સવ્વલોએ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો સંખેજ્જહાગે હોજ્જા,
અસંખેજ્જહાગે હોજ્જા,
નો સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
સવ્વલોએ વા હોજ્જા ।

૩૩. ફુસણા-દારે-

૫. પુલાએ ણં ભંતે ! લોગસસ કિં -
સંખેજ્જહાગં ફુસહ,
અસંખેજ્જહાગં ફુસહ,
સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ ફુસહ,
અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ ફુસહ,
સવ્વલોયં ફુસહ ?

૩. ગોયમા ! જહા સેત્ત દારે ઓગાહણા મણિયા તહા
ફુસણા વિ મણિયવ્વા ।

૩૪. ભાવ-દારે-

૫. પુલાએ ણં ભંતે ! કયરમ્મિ ભાવે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ચ્ચઝોવસમિણે ભાવે હોજ્જા ।

एवं -जाव- कसायकुमीले ।

સંખ્યાતમાં ભાગોમાં હોય છે,
અસંખ્યાતમાં ભાગોમાં હોય છે,
કે સારા લોકમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સંખ્યાતમાં ભાગમાં હોતા નથી.
અસંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય છે,
સંખ્યાતમાં ભાગોમાં હોતા નથી.
અસંખ્યાતમાં ભાગોમાં હોતા નથી,
સંપૂર્ણ લોકમાં હોતા નથી.

આ પ્રમાણે નિર્ણય સુધી જાણવું જોઈએ.

૫. ભંતે ! સ્નાતક લોકનાં શું -
સંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય છે,
અસંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય છે,
સંખ્યાતમાં ભાગોમાં હોય છે,
અસંખ્યાતમાં ભાગોમાં હોય છે કે
સંપૂર્ણ લોકમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સંખ્યાતમાં ભાગમાં હોતા નથી,
અસંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય છે,
સંખ્યાતમાં ભાગોમાં હોતા નથી,
અસંખ્યાતમાં ભાગોમાં હોય છે,
સંપૂર્ણ લોકમાં હોય છે.

૩૩. સ્પર્શના-દાર :

૫. ભંતે ! પુલાક લોકનાં શું -
સંખ્યાતમાં ભાગનો સ્પર્શ કરે છે,
અસંખ્યાતમાં ભાગનો સ્પર્શ કરે છે,
સંખ્યાતમાં ભાગોનો સ્પર્શ કરે છે,
અસંખ્યાતમાં ભાગોનો સ્પર્શ કરે છે કે,
સંપૂર્ણ લોકનો સ્પર્શ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે ક્ષેત્ર દારમાં ક્ષેત્રોની અવગાહના
કહી છે તેજ પ્રમાણે અહીં સ્નાતક સુધી સ્પર્શના
પણ કહેવી જોઈએ.

૩૪. ભાવ-દાર :

૫. ભંતે ! પુલાક કયા ભાવમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં હોય છે.

આ પ્રમાણે કષાયકુશીલ સુધી જાણવું જોઈએ.

- પ. ણિયંઠે ણં મંતે ! કચરમ્મિ ભાવે હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! ઓવસમિએ વા, ઘાઇએ વા ભાવે હોજ્જા ।

- પ. સિણાએ ણં મંતે ! કચરમ્મિ ભાવે હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! ઘાઇએ ભાવે હોજ્જા ।

૩૫. પરિમાણ-દારં -

- પ. પુલાયા ણં મંતે ! એગસમએ ણં કેવડયા હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! પડિવજ્જમાણએ પડુચ્ચ -

સિય અત્થિ, સિય નત્થિ,
 જહ્ અત્થિ જહન્નેણં-એકો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા,
 ઉવ્કોસેણં સયપુહત્તં ।

પુવ્વપડિવન્નેએ પડુચ્ચ -

સિય અત્થિ, સિય નત્થિ,
 જહ્ અત્થિ જહન્નેણં-એકો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા,
 ઉવ્કોસેણં સહસ્સપુહત્તં ।

- પ. વડસા ણં મંતે ! એગસમએ ણં કેવડયા હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! પડિવજ્જમાણએ પડુચ્ચ-

સિય અત્થિ, સિય નત્થિ,
 જહ્ અત્થિ જહન્નેણં - એકો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા,
 ઉવ્કોસેણં સયપુહત્તં,

પુવ્વપડિવન્નેએ પડુચ્ચ-

જહન્નેણં કોડિસયપુહત્તં,
 ઉવ્કોસેણ વિ કોડિસયપુહત્તં,

એવં પડિસેવણાકુસીલા વિ,

- પ. કસાયકુસીલા ણં મંતે ! એગસમએ ણં કેવડયા હોજ્જા ?
 ડ. ગોયમા ! પડિવજ્જમાણએ પડુચ્ચ-

સિય અત્થિ, સિય નત્થિ,
 જહ્ અત્થિ જહન્નેણં-એકો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા,
 ઉવ્કોસેણં સહસ્સપુહત્તં ।

પુવ્વપડિવન્નેએ પડુચ્ચ-

જહન્નેણં કોડિસહસ્સ પુહત્તં,
 ઉવ્કોસેણ વિ કોડિસહસ્સ પુહત્તં ।

- પ. નિયંઠા ણં મંતે ! એગસમએ ણં કેવડયા હોજ્જા ?

- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ કયા ભાવમાં હોય છે ?

- ઉ. ગૌતમ ! ઔપશમિક ભાવમાં પણ હોય છે અને ક્ષાયિક ભાવમાં પણ હોય છે.

- પ્ર. ભંતે ! સ્નાતક કયા ભાવમાં હોય છે ?

- ઉ. ગૌતમ ! ક્ષાયિક ભાવમાં હોય છે.

૩૫. પરિમાણ-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! પુલાક એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?

- ઉ. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ :
 ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.
 જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ,
 ઉત્કૃષ્ટ-શત પૃથક્ત્વ (અનેક સો) હોય છે.

પૂર્વ પ્રતિવન્નની અપેક્ષાએ :

ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.
 જો હોય તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ,
 ઉત્કૃષ્ટ-સહસ્ત્ર પૃથક્ત્વ (અનેક-હજાર) હોય છે.

- પ્ર. ભંતે ! બકુશ એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?

- ઉ. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ :
 ક્યારેક હોય છે, ક્યારેક હોતા નથી,
 જો હોય છે તો જઘન્ય-એક, બે, ત્રણ,
 ઉત્કૃષ્ટ - અનેક સો હોય છે.

પૂર્વ પ્રતિવન્નની અપેક્ષાએ :

જઘન્ય પણ અનેક સૌ કરોડ હોય છે,
 ઉત્કૃષ્ટ પણ અનેક સૌ કરોડ હોય છે.

આ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! કમાયકુશીલ એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?

- ઉ. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ :
 ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.
 જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ.
 ઉત્કૃષ્ટ-અનેક હજાર હોય છે.

પૂર્વ પ્રતિવન્નની અપેક્ષાએ :

જઘન્ય પણ અનેક હજાર કરોડ હોય છે.
 ઉત્કૃષ્ટ પણ અનેક હજાર કરોડ હોય છે.

- પ્ર. ભંતે ! નિર્ગ્રંથ એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?

૩. ગોયમા ! પડિવજ્જમાણણ પડુચ્ચ-
સિય અત્થિ, સિય નત્થિ
જહ અત્થિ જહન્નેણં-એક્કો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા,
ઉક્કોસેણં બાવટ્ઠં સયં,
અટ્ઠસયં ખવગાણં,
ચઉપ્પણ્ણં ઉવસામગાણં,
પુવ્વપડિવન્નણ પડુચ્ચ -
સિય અત્થિ, સિય નત્થિ,
જહ અત્થિ જહન્નેણં-એક્કો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા,
ઉક્કોસેણં- સયપુહત્તં,

૫. સિણાયા ણં ભંતે ! એગસમણં કેવઇયા હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! પડિવજ્જમાણણ પડુચ્ચ-
સિય અત્થિ, સિય નત્થિ,
જહ અત્થિ જહન્નેણં-એક્કો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા,
ઉક્કોસેણં અટ્ઠસયં ।
પુવ્વપડિવન્નણ પડુચ્ચ -
જહન્નેણં કોડિપુહત્તં,
ઉક્કોસેણ વિ-કોડિપુહત્તં ।

૩૬. અપ્પબહુત્ત-દારં-

૫. એસિ ણં ભંતે ! ૧. પુલાગ, ૨. વડસ, ૩. પડિસેવના-
કુસીલ, ૪. કસાયકુસીલ, ૫. ણિયંઠ, ૬. સિણાયાણં
કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ણિયંઠા,
૨. પુલાગા સંખેજ્જગુણા,
૩. સિણાયા સંખેજ્જગુણા,
૪. વડસા સંખેજ્જગુણા,
૫. પડિસેવનાકુસીલા સંખેજ્જગુણા,
૬. કસાયકુસીલા સંખેજ્જગુણા ।

- વિયા. સ. ૨૫, ઉ. ૬, સુ. ૧-૨૩૫

૭. છત્તીસહિં દારેહિં સંજયસ્સ પરુવણં -

૧. પણ્ણવણ-દારં -

૫. કહ્ણ ણં ભંતે ! સંજયા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! પંચ સંજયા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૩. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ-
ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી,
જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ.
ઉત્કૃષ્ટ- એક સો બાસઠ હોય છે,
તેમાં ક્ષપક- એક સો આઠ,
ઉપશમક - ચૌપન,
પૂર્વપ્રતિપન્નની અપેક્ષાએ-
ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.
જો હોય છે તો જઘન્ય - એક, બે, ત્રણ,
ઉત્કૃષ્ટ- અનેક સૌ હોય છે.

૫. ભંતે ! સ્નાતક એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ-
ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.
જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ.
ઉત્કૃષ્ટ - એક સૌ આઠ હોય છે.
પૂર્વ પ્રતિપન્નની અપેક્ષાએ-
જઘન્ય પણ અનેક કરોડ હોય છે,
ઉત્કૃષ્ટ પણ અનેક કરોડ હોય છે.

૩૬. અલ્પ-બહુત્વ-દારં :

૫. ભંતે ! ૧. પુલાક, ૨. બકુશ, ૩. પ્રતિસેવનાકુશીલ,
૪. કષાય કુશીલ, ૫. નિર્ગ્થ અને ૬. સ્નાતક
આમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -ચાવત્- વિશેષાધિક
છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ નિર્ગ્થ છે.
૨. (તેનાથી) પુલાક સંખ્યાતગુણા છે.
૩. (તેનાથી) સ્નાતક સંખ્યાતગુણા છે.
૪. (તેનાથી) બકુશ સંખ્યાતગુણા છે,
૫. (તેનાથી) પ્રતિ સેવના કુશીલ સંખ્યાતગુણા છે.
૬. (તેનાથી) કષાયકુશીલ સંખ્યાતગુણા છે.

૭. છત્તીસ દારોથી સંયતની પ્રરુપણા :

૧. પ્રજ્ઞાપના - દારં :

૫. ભંતે ! સંયત કેટલા પ્રકારનાં કલ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! સંયત પાંચ પ્રકારનાં કલ્યા છે, જેમકે-

૧. મામાઇયસંજ ૨. છેદોવટ્ઠાવણિયસંજ,
૩. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજ, ૪. સુહુમસંપરાયસંજ,
૫. અહક્ષાયસંજ,

પ. (૧) મામાઇયસંજ, ણં મંતે ! કઙ્કિવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા -

૧. ઇત્તરિય ય, ૨. આવકહિય ય,

પ. (૨) છેદોવટ્ઠાવણિયસંજ^૨ ણં મંતે ! કઙ્કિવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા -

૧. સાઙ્કારે ય, ૨. નિરહયારે ય,

પ. (૩) પરિહાર વિસુદ્ધિયસંજ^૩ ણં મંતે ! કઙ્કિવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા -

૧. નિવ્વિસમાણ ય, ૨. નિવિટ્ઠકાઙ્કિય ય,

પ. (૪) સુહુમસંપરાયસંજ^૪ ણં મંતે ! કઙ્કિવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા -

૧. સંકિલિસમાણ ય, ૨. વિસુજ્ઞમાણ ય,

પ. (૫) અહક્ષાયસંજ^૫ ણં મંતે ! કઙ્કિવિહે પ્ણત્તે ?

૩. ગોયમા ! દુવિહે પ્ણત્તે, તં જહા -

૧. સામાયિક સંયત, ૨. છેદોપસ્થાપનીય સંયત,
૩. પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત, ૪. સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત, ૫. યથાપ્પ્યાત સંયત.

પ્ર. (૧) ભંતે ! સામાયિક સંયત કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારનાં કહ્યા છે. જેમકે -

૧. ઈત્વરિક, ૨. યાવત્કથિક.

પ્ર. (૨) ભંતે ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સાતિયાર, ૨. નિરતિયાર.

પ્ર. (૩) ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. નિર્વિશ્યમાનક, ૨. નિર્વિષ્ટકાયિક.

પ્ર. (૪) ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સંકિલશ્યમાનક, ૨. વિશુદ્ધ્યમાનક.

પ્ર. (૫) ભંતે ! યથાપ્પ્યાત સંયત કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સામાયિક ચારિત્ર : પ્રથમ અને અંતિમ તીર્થંકરનાં શાસનમાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર (મોટી દિક્ષા) આપવાનાં પૂર્વ જ્ઞાન્ય સાત દિવસ, ઉત્કૃષ્ટ છ માસનું જે ચારિત્ર હોય છે તે ઈત્વરિક સામાયિક ચારિત્ર છે. મધ્યમ બાવીસ તીર્થંકરોનાં શાસનમાં જીવન પર્યતનું જે ચારિત્ર હોય છે તે યાવત્કથિક સામાયિક ચારિત્ર છે. આ તીર્થંકરોનાં શાસનમાં અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર આપવામાં આવતું નથી.
૨. છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર : પ્રથમ અને અંતિમ તીર્થંકરનાં શાસનમાં પ્રતિક્રમણ અધ્યયન અને અન્ય યોગ્યતા થઈ જવા પર જ્ઞાન્ય સાત દિવસનાં પછી અને ઉત્કૃષ્ટ છ માસનાં પછી ભિક્ષુને જે વડી દિક્ષા આપવામાં આવે છે તે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર છે. સામાયિક ચારિત્રથી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રમાં કંઈક સમાચારી સંબંધી ભિન્નતાઓ હોય છે. જેમકે - મર્યાદિત અને ફક્ત સફેદ વસ્ત્ર જ રાખવા, રાજપિંડ ન લેવું વગેરે.
૩. પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર : વીસ વર્ષની દીક્ષાપર્યાય અને વિશિષ્ટ યોગ્યતા સંપન્ન નવ સાધુઓનો સમૂહગચ્છથી નીકળીને ક્રમશઃ નિર્ધારિત તપ સાધના કરે છે. તેનું ચારિત્ર "પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર" છે. તે સમૂહમાં એક સાધુ સમૂહની પ્રમુખતા કરે છે, ચાર સાધુ વિશિષ્ટ તપ સાધના કરે છે અને ચાર સાધુ સેવા-કાર્ય કરે છે. પછી સેવા કરનાર સાધુ વિશિષ્ટ તપ સાધના કરે છે અને બીજા ચાર સાધુ સેવા-કાર્ય કરે છે. પછી તે પ્રમુખ સાધુ વિશિષ્ટ તપ સાધના કરે છે. બાકી આઠમાંથી એક સાધુ પ્રમુખતા ધારણ કરે છે અને સાત સાધુ સેવા કાર્ય કરે છે.
૪. સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર : દસમા ગુણસ્થાનવર્તી બધા સાધુ- સાધ્વીઓનું ચારિત્ર "સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર" છે.
૫. યથાપ્પ્યાત ચારિત્ર : ઉપશાંત કષાય વીતરાગ અને ક્ષીણ કષાય વીતરાગનું અર્થાત્ અગિયારમાં, બારમાં, તેરમાં, ચૌદમાં, ગુણસ્થાનવાળાનું ચારિત્ર "યથાપ્પ્યાત ચારિત્ર" છે.

૧. છઠમત્યે ય, ૨. કેવલી ય,

ગાહાઓ -

૧. સામાઙ્યમ્મિ ઉ કણ, ચાઠ્ઠામં અણુત્તરં ધમ્મં ।
તિવિહેણ ફાસયંતો, સામાઙ્યસંજયો સ ખલુ ॥૧॥
૨. છેત્તૂણ ય પરિયાગં, પોરાણં જો ઠવેઙ્ગ અપ્પાણં ।
ધમ્મમ્મિ પંચજામે, છેદોવટ્ઠાવણો સ ખલુ ॥૨॥
૩. પરિહરઙ્ગ જો વિસુદ્ધં તુ, પંચજામં અણુત્તરં ધમ્મં ।
તિવિહેણ ફાસયંતો, પરિહારિયસંજયો સ ખલુ ॥૩॥
૪. લોભાણુ વેદંતો જો ખલુ, ઉવસામઓ વ ખવઓ વા ।
સોસુહુમસંપરાયો અહક્કવાયા ઠ્ઠણઓ કિંચિ ॥૪॥
૫. ઉવસંતે ચીણમ્મિ વા, જો ખલુ કમ્મમ્મિ મોહણિજ્જમ્મિ ।
છઠમત્યો વ જિણો વા, અહક્કવાઓ સંજઓ સ ખલુ ॥૫॥

૨. વેદ-દારં -

- પ. (૧) સામાઙ્યસંજણં ભંતે ! કિં સવેયણં હોજ્જા,
અવેયણં હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! સવેયણં વા હોજ્જા, અવેયણં વા હોજ્જા ।
- પ. જહ સવેયણં હોજ્જા, કિં ઇત્થિવેયણં હોજ્જા, પુરિસવેયણં
હોજ્જા, પુરિસનપુંસગવેયણં હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ઇત્થિવેયણં વા હોજ્જા, પુરિસવેયણં વા
હોજ્જા, પુરિસ-નપુંસગવેયણં વા હોજ્જા ।
- પ. જહ અવેયણં હોજ્જા, કિં ઉવસંતવેયણં હોજ્જા,
ચીણવેયણં હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ઉવસંતવેયણં વા હોજ્જા, ચીણવેયણં વા
હોજ્જા ।

(૨) एवं છેદોવટ્ઠાવણિયસંજણં વિ,

- પ. (૩) પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં ભંતે ! કિં સવેયણં
હોજ્જા, અવેયણં હોજ્જા ?

૧. છઠ્ઠમસ્થ, ૨. કેવળી.

ગાથાર્થ :

૧. સામાયિક - ચારિત્રને અંગીકાર કરીને પછી ચાતુર્યામિ
(ચાર મહાવ્રત) રુપ અનુત્તર (પ્રધાન) ધર્મને જે
મન, વચન અને કાયાથી ત્રિવિધ (ત્રણ કરણથી)
પાલન કરે છે તે "સામાયિક સંયત" કહેવાય છે.
 ૨. પૂર્વ પર્યાયનો છેદ કરીને જે પોતાની આત્માને
પંચયામ (પાંચ મહાવ્રત) રુપ ધર્મમાં સ્થાપિત કરે
છે તે "છેદોપસ્થાપનીય સંયત" કહેવાય છે.
 ૩. જે પંચમહાવ્રતરુપ અનુત્તર ધર્મને મન, વચન
અને કાયાથી ત્રિવિધ પાલન કરતો થકો વિશુદ્ધ
(કારક તપશ્ચર્યા) ધારણ કરે છે તે "પરિહાર
વિશુદ્ધિ સંયત" કહેવાય છે.
 ૪. જે સૂક્ષ્મ લોભનું વેદન કરતો થકો એને ચારિત્ર
મોહનીયનું ઉપશમન થાય છે. અથવા ક્ષપક
(ક્ષયકર્તા) હોય છે. તે "સૂક્ષ્મ સમ્પરાય સંયત"
કહેવાય છે. તે યથાખ્યાત સંયતથી કંઈક હીન
હોય છે.
 ૫. મોહનીય કર્મનું ઉપશાંત કે ક્ષીણ થઈ જવાથી જે
છઠ્ઠમસ્થ કે જિન હોય છે તે "યથાખ્યાત સંયત"
કહેવાય છે.
૨. વેદ-દાર :
- પ્ર. ૧. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું સવેદક હોય છે કે
અવેદક હોય છે ?
 - ઉ. ગૌતમ ! સવેદક પણ હોય છે, અવેદક પણ હોય છે.
 - પ્ર. જો સવેદક હોય છે તો શું સ્ત્રીવેદક હોય છે,
પુરુષવેદક હોય છે કે પુરુષ- નપુંસકવેદક
હોય છે ?
 - ઉ. ગૌતમ ! સ્ત્રી વેદક પણ હોય છે, પુરુષવેદક પણ
હોય છે અને પુરુષ - નપુંસક વેદક પણ હોય છે.
 - પ્ર. જો અવેદક હોય છે તો શું ઉપશાંત- વેદક હોય
છે કે ક્ષીણ-વેદક હોય છે ?
 - ઉ. ગૌતમ ! ઉપશાંત વેદક પણ હોય છે, ક્ષીણ વેદક
પણ હોય છે.
- (૨) છેદોપસ્થાપનીય સંયતનું વર્ણન પણ આ
પ્રમાણે છે.
- પ્ર. (૩) ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત શું સવેદક હોય
છે કે અવેદક હોય છે ?

૩. ગોયમા ! સવેયણ હોજ્જા, નો અવેયણ હોજ્જા,
પ. જહ મવેયણ હોજ્જા, કિંં ઇત્થિવેયણ હોજ્જા,
પુરિસવેયણ હોજ્જા, પુરિસ-નપુંસગવેયણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો ઇત્થિવેયણ હોજ્જા, પુરિસવેયણ વા
હોજ્જા, પુરિસનપુંસગવેયણ વા હોજ્જા ।

પ. (૪) સુહુમસંપરાયસંજણ ણં ભંતે ! કિંં સવેયણ
હોજ્જા, અવેયણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો સવેયણ હોજ્જા, અવેયણ હોજ્જા,

પ. જહ અવેયણ હોજ્જા, કિંં ઉવસંતવેયણ હોજ્જા,
ઋણવેયણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ઉવસંતવેયણ વા હોજ્જા, ઋણવેયણ વા
હોજ્જા ।

(૫) એવં અહકખાયસંજણ વિ ।

૩. રાગ-દારં-

પ. (૧) સામાઙ્ગ્યસંજણ ણં ભંતે ! કિંં સરાગે હોજ્જા,
વીયરાગે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સરાગે હોજ્જા, નો વીયરાગે હોજ્જા ।

(૨-૪) એવં -જાવ- સુહુમસંપરાય સંજણ ।

પ. (૫) અહકખાયસંજણ ણં ભંતે ! કિંં સરાગે હોજ્જા,
વીયરાગે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો સરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા ।

પ. જહ વીયરાગે હોજ્જા, કિંં ઉવસંતકસાયવીયરાગે
હોજ્જા, ઋણકસાયવીયરાગે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ઉવસંતકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા,
ઋણકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા ।

૪. કલ્પ-દારં -

પ. (૧) સામાઙ્ગ્યસંજણ ણં ભંતે ! કિંં ઠિયકલ્પે હોજ્જા,
અઠિયકલ્પે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ઠિયકલ્પે વા હોજ્જા, અઠિયકલ્પે વા
હોજ્જા ।

પ. (૨) હેદોવટ્ઠાવણિયસંજણ ણં ભંતે ! કિંં ઠિયકલ્પે
હોજ્જા, અઠિયકલ્પે હોજ્જા ?

૩. ગૌતમ ! સવેદક હોય છે, અવેદક હોતા નથી.

પ્ર. જો સવેદક હોય છે તો શું સ્ત્રી-વેદક હોય છે,
પુરુષવેદક હોય છે કે પુરુષ-નપુંસક વેદક
હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સ્ત્રીવેદક હોતા નથી, પુરુષવેદક હોય
છે. પુરુષ-નપુંસક વેદક હોય છે.

પ્ર. (૪) ભંતે ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શું સવેદક હોય
છે કે અવેદક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સવેદક હોતા નથી, અવેદક હોય છે.

પ્ર. જો અવેદક હોય છે તો શું ઉપશાંત- વેદક હોય
છે કે ક્ષીણ વેદક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ઉપશાન્ત વેદક પણ હોય છે અને ક્ષીણ
વેદક પણ હોય છે.

(૫) યથાખ્યાત સંયતનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

૩. રાગ-દારં :

પ્ર. (૧) ભંતે ! સામાઙ્ગિક સંયત શું સરાગી હોય છે
કે વીતરાગી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સરાગી હોય છે, વીતરાગી હોતા નથી.

(૨-૪) આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મસંપરાય-સંયત સુધી
જાણવું જોઈએ.

પ્ર. (૫) ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત શું સરાગી હોય છે
કે વીતરાગી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સરાગી હોતા નથી, વીતરાગી હોય છે.

પ્ર. જો વીતરાગી હોય છે તો શું ઉપશાંત કષાય
વીતરાગી હોય છે કે ક્ષીણ કષાય વીતરાગી
હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ઉપશાંત કષાય વીતરાગી પણ હોય છે
અને ક્ષીણ કષાય વીતરાગી પણ હોય છે.

૪. કલ્પ-દારં :

પ્ર. (૧) ભંતે ! સામાઙ્ગિક સંયત શું સ્થિત કલ્પી હોય
છે કે અસ્થિત કલ્પી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સ્થિત કલ્પી પણ હોય છે, અસ્થિત કલ્પી
પણ હોય છે.

પ્ર. (૨) ભંતે ! હેદોપસ્થાપનીય સંયત શું સ્થિત કલ્પી
હોય છે કે અસ્થિત કલ્પી હોય છે ?

૩. ગોયમા ! ઠિયકપ્પે હોજ્જા, નો અઠિયકપ્પે હોજ્જા ।

(૩) **एवं परिहारविसुद्धियसंजए वि,**

(૪-૫) **सेसा जहा सामाइयसंजए ।**

૫. (૧) સામાઇયસંજણું બંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા, થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા, થેરકપ્પે વા હોજ્જા, કપ્પાતીતે વા હોજ્જા ।

૫. (૨) છેદોવટ્ઠાવણિયસંજણું બંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા, થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા, થેરકપ્પે વા હોજ્જા, નો કપ્પાતીતે હોજ્જા ।

(૩) **एवं परिहारविसुद्धियसंजए वि ।**

૫. (૪) સુહુમસંપરાયસંજણું બંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા, થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો જિણકપ્પે હોજ્જા, નો થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે હોજ્જા ।

(૫) **एवं अहक्खायसंजए वि ।**

૫. **चरित्त-दारं-**

૫. (૧) સામાઇયસંજણું બંતે ! કિં પુલાણ હોજ્જા -જાવ- સિણાણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! પુલાણ વા હોજ્જા -જાવ- કસાયકુસીલે વા હોજ્જા, નો નિયંટે હોજ્જા, નો સિણાણ હોજ્જા ।

(૨) **एवं छेदोवट्ठावणिए वि ।**

૫. (૩) પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણું બંતે ! કિં પુલાણ હોજ્જા -જાવ- સિણાણ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો પુલાણ હોજ્જા, નો વડસે હોજ્જા, નો પડિસેવનાકુસીલે હોજ્જા,

૩. ગૌતમ ! સ્થિત કલ્પી હોય છે, અસ્થિત કલ્પી હોતા નથી,

(૩) **आ प्रमाझे परिहारविशुद्ध संयत पझ ज्ञासवां ज्ञेईअे.**

(૪-૫) **બાકી બંને (સૂક્ષ્મ સંપરાય તેમજ યથાખ્યાત) સંયત સામાયિક સંયતનાં સમાન જાણવું જોઈએ.**

૫. (૧) ભંતે ! સામાયિક સંયત શું જિનકલ્પી હોય છે, સ્થવિર કલ્પી હોય છે કે કલ્પાતીત હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જિન કલ્પી પણ હોય છે, સ્થવિર કલ્પી પણ હોય છે, કલ્પાતીત પણ હોય છે.

૫. (૨) ભંતે ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત શું જિન કલ્પી હોય છે, સ્થવિર કલ્પી હોય છે કે કલ્પાતીત હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જિન કલ્પી પણ હોય છે, સ્થવિર કલ્પી પણ હોય છે, પરંતુ કલ્પાતીત હોતા નથી.

(૩) **आ प्रमाझे परिहार विशुद्ध संयत पझ ज्ञासवुं ज्ञेईअे.**

૫. (૪) ભંતે ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શું જિન કલ્પી હોય છે, સ્થવિર કલ્પી હોય છે કે કલ્પાતીત હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જિન કલ્પી હોતા નથી, સ્થવિર કલ્પી પણ હોતા નથી. પરંતુ કલ્પાતીત હોય છે.

(૫) **आ प्रमाझे यथाख्यात संयत पझ ज्ञासवा ज्ञेईअे.**

૫. ચારિત્ર - દાર :

૫. (૧) ભંતે ! સામાયિક સંયત શું પુલાક હોય છે -યાવત્- સ્નાતક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! પુલાક પણ હોય છે -યાવત્- કધાયકુશીલ પણ હોય છે. પરંતુ નિર્ઋથ હોતા નથી અને સ્નાતક પણ હોતા નથી.

(૨) **आ प्रमाझे छेदोपस्थापनीय संयत पझ ज्ञासवुं ज्ञेईअे.**

૫. (૩) ભંતે ! પરિહારવિશુદ્ધ સંયત શું પુલાક હોય છે -યાવત્- સ્નાતક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! પુલાક હોતા નથી.

બકુશ હોતા નથી,

પ્રતિસેવના કુશીલ હોતા નથી.

કસાયકુસીલે હોજ્જા,
નો ણિયંટે હોજ્જા,
નો સિણાણે હોજ્જા ।

(૪) **એવં સુહુમસંપરાય વિ ।**

પ. (૫) અહકચ્ચાયસંજણે ણં ભંતે ! કિં પુલાણે હોજ્જા
-જાવ- સિણાણે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો પુલાણે હોજ્જા -જાવ- નો કસાયકુસીલે
હોજ્જા, ણિયંટે વા હોજ્જા, સિણાણે વા હોજ્જા ।

૬. **પડિસેવણા-દારં-**

પ. (૧) સામાયિકસંજણે ણં ભંતે ! કિં પડિસેવણે
હોજ્જા, અપડિસેવણે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! પડિસેવણે વા હોજ્જા, અપડિસેવણે વા
હોજ્જા ।

પ. જઇ પડિસેવણે હોજ્જા, કિં મૂળગુણ-પડિસેવણે હોજ્જા,
ઉત્તરગુણ-પડિસેવણે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! મૂળગુણપડિસેવણે વા હોજ્જા, ઉત્તરગુણ
પડિસેવણે વા હોજ્જા,

મૂળગુણપડિસેવણે-પંચવહં આસવાણં અણ્ણયરં
પડિસેવણે,

ઉત્તરગુણપડિસેવણે-દસવિહરસ-પચ્ચકવાણસ
અણ્ણયરં પડિસેવણે ।

(૨) **એવં છેદોવટ્ઠાવણિણે વિ ।**

પ. (૩) પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણે ણં ભંતે ! કિં પડિસેવણે
હોજ્જા, અપડિસેવણે હોજ્જા, ?

૩. ગોયમા ! નો પડિસેવણે હોજ્જા, અપડિસેવણે હોજ્જા ।

(૪-૫) **સુહુમસંપરાયસંજણે, અહકચ્ચાયસંજણે વિ
એવં ચેવ ।**

૭. **જ્ઞાણ-દારં-**

પ. (૧) સામાયિકસંજણે ણં ભંતે ! કઇસુ જ્ઞાણેસુ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! દોસુ વા, તિસુ વા, ચડસુ વા જ્ઞાણેસુ હોજ્જા ।
દોસુ હોમાણે-દોસુ આભિણિબોહિયણાણ-સુયજ્ઞાણેસુ
હોજ્જા ।

કપાય કુશીલ હોય છે.

નિર્ઘેય પણ હોતા નથી.

સ્નાતક પણ હોતા નથી.

(૪) **આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ જાણવું
જોઈએ.**

પ્ર. (૫) ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત શું પુલાક હોય છે
-યાવત્- સ્નાતક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ન તો પુલાક હોય છે -યાવત્- ન કપાયકુશીલ
હોય છે. પરંતુ નિર્ઘેય હોય છે કે સ્નાતક હોય છે.

૬. **પ્રતિસેવણા-દાર :**

પ્ર. (૧) ભંતે ! સામાયિક સંયત શું પ્રતિસેવક હોય
છે કે અપ્રતિસેવક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! પ્રતિસેવક પણ હોય છે અને અપ્રતિસેવક
પણ હોય છે.

પ્ર. જો પ્રતિસેવક હોય છે તો શું - મૂળગુણ પ્રતિસેવક
હોય છે કે ઉત્તરગુણ- પ્રતિસેવક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! મૂળગુણ પ્રતિસેવક પણ હોય છે અને
ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક પણ હોય છે.

મૂળ ગુણનું પ્રતિસેવન કરતા- પાંચ આશ્રવોમાંથી
કોઈ આશ્રવનું પ્રતિસેવન કરે છે.

ઉત્તરગુણનું પ્રતિસેવન કરતા- દસ પ્રકારનાં
પ્રત્યાખ્યાનોમાંથી કોઈ પ્રત્યાખ્યાનનો દોષ લાગે છે.

(૨) **આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું
જોઈએ.**

પ્ર. (૩) ભંતે ! પરિહારવિશુદ્ધ સંયત શું પ્રતિસેવક
હોય છે કે અપ્રતિસેવક હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! પ્રતિસેવક હોતા નથી, અપ્રતિસેવક હોય છે.

(૪-૫) **સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથાખ્યાત સંયત પણ
આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.**

૭. **જ્ઞાન- દાર :**

પ્ર. (૧) ભંતે ! સામાયિક સંયતને કેટલા જ્ઞાન હોય
છે ?

૩. ગૌતમ ! બે, ત્રણ કે ચાર જ્ઞાન હોય છે.

બે હોય તો - ૧. આભિણિબોધિક જ્ઞાન અને
૨. શ્રુત- જ્ઞાન હોય છે.

તિસુ હોમાણે-તિસુ આભિણિબોહિયણાણ-સુયણાણ-
ઓહિણાણેસુ-હોજ્જા,

અહવા-તિસુ આભિણિબોહિયણાણ-સુયણાણ-
મણપજ્જવણાણેસુ હોજ્જા,

ચડસુ હોમાણે-ચડસુ આભિણિબોહિયણાણ-સુયણાણ-
ઓહિણાણ-મણપજ્જવણાણેસુ હોજ્જા,

(૨-૪) એવં -જાવ- સુહમસંપરાણે ।

અહક્ષાયસંજયસ્સ વિ એવં ચેવ ।

ણવરં-એગમ્મિ વિ હોજ્જા ।

એગમ્મિ-હોમાણે-કેવલણાણેસુ હોજ્જા ।

પ. (૧) મામાઇયસંજણે ણં ભંતે ! કેવઇયં સુયં
અહિજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-અટ્ઠ પવયણમાયાઓ,
ઉક્કોસેણં-ચોદ્દસ પુવ્વાઈ અહિજ્જેજ્જા ।

(૨) એવં છેદોવટ્ઠાવણિણે વિ ।

પ. (૩) પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણે ણં ભંતે ! કેવઇયં સુયં
અહિજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-નવમસ્સ પુવ્વસ્સ તઇયં આચારવત્થુ,
ઉક્કોસેણં-અસંપુણ્ણાઈ દસ પુવ્વાઈ અહિજ્જેજ્જા ।

(૪) સુહમસંપરાયસંજણે જહા સામાઇયસંજણે ।

પ. (૫) અહક્ષાયસંજણે ણં ભંતે ! કેવઇયં સુયં
અહિજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-અટ્ઠ પવયણમાયાઓ,
ઉક્કોસેણં-ચોદ્દસપુવ્વાઈ અહિજ્જેજ્જા, સુયવરિત્તે
વા હોજ્જા ।

૮. તિત્થ-દારં -

પ. (૧) સામાઇય સંજણે ણં ભંતે ! કિં તિત્થે હોજ્જા,
અતિત્થે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! તિત્થે વા હોજ્જા, અતિત્થે વા હોજ્જા ।

પ. જઇ અતિત્થે હોજ્જા, કિં તિત્થયરે હોજ્જા, પત્તેયબુદ્ધે
હોજ્જા ?

ત્રણ હોય તો - ૧. આભિણિબોધિક જ્ઞાન,
૨. શ્રુતજ્ઞાન અને ૩. અવધિજ્ઞાન હોય છે.

અથવા - ૧. આભિણિબોધિક જ્ઞાન, ૨. શ્રુતજ્ઞાન,
અને ૩. મન:પર્યવજ્ઞાન હોય છે.

ચાર હોય તો - ૧. આભિણિબોધિકજ્ઞાન,
૨. શ્રુતજ્ઞાન; ૩. અવધિજ્ઞાન અને ૪. મન:પર્યવજ્ઞાન
હોય છે.

(૨-૪) આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સુધી જાણવું
જોઈએ.

યથાખ્યાત સંયતનું વર્ણન પણ આ પ્રમાણે છે.

વિશેષ : તેને એક જ્ઞાન પણ હોય છે,

એક હોય તો - કેવળજ્ઞાન હોય છે.

પ્ર. (૧) ભંતે ! સામાયિક સંયતનું શ્રુત અધ્યયન કેટલું
હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય આઠ પ્રવચન માતાનું,
ઉત્કૃષ્ટ ચૌદપૂર્વનું અધ્યયન કરે છે.

(૨) આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું
જોઈએ.

પ્ર. (૩) ભંતે ! પરિહારવિશુદ્ધ સંયતનું શ્રુત અધ્યયન
કેટલું હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય નવમા પૂર્વની તૃતીય આચાર વસ્તુ
સુધી,
ઉત્કૃષ્ટ કંઈક અપૂર્ણ દસ પૂર્વનું અધ્યયન હોય છે.

(૪) સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત સામાયિક સંયતનાં
સમાન જાણવું જોઈએ.

પ્ર. (૫) ભંતે ! યથાખ્યાત સંયતનું શ્રુત અધ્યયન કેટલું
હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય આઠ પ્રવચન માતાનું,
ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ પૂર્વનું અધ્યયન હોય છે અથવા શ્રુત
રહિત હોય છે અર્થાત્ કેવળજ્ઞાની હોય છે.

૮. તીર્થ- દાર :

પ્ર. (૧) ભંતે ! સામાયિક સંયત શું તીર્થમાં હોય છે
કે અતીર્થમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! તીર્થમાં પણ હોય છે અને અતીર્થમાં પણ
હોય છે.

પ્ર. જો અતીર્થમાં હોય છે તો શું- તીર્થકર હોય છે કે
પ્રત્યેક બુદ્ધ હોય છે ?

૩. ગોયમા ! તિત્થયરે વા હોજ્જા, પત્તેયબુદ્ધે વા હોજ્જા ।
૫. (૨) છેદોવટ્ઠાવણિણે ણં ભંતે ! કિં તિત્થે હોજ્જા, અતિત્થે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! તિત્થે હોજ્જા, નો અતિત્થે હોજ્જા ।
(૩) **એવં પરિહારવિસુદ્ધિય સંજણે ।**

(૪-૫) **સેસા જહા સામાઇયસંજણે,**

૯. લિંગ-દારં-

૫. સામાઇયસંજણે ણં ભંતે ! કિં સલિંગે હોજ્જા, અન્નલિંગે હોજ્જા, ગિહિલિંગે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! દ્રવ્યલિંગં પદુચ્ચ-સલિંગે વા હોજ્જા, અન્નલિંગે વા હોજ્જા, ગિહિલિંગે વા હોજ્જા ।

ભાવલિંગં પદુચ્ચ-નિયમં સલિંગે હોજ્જા ।

એવં છેદોવટ્ઠાવણિણે વિ ।

૫. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણે ણં ભંતે ! કિં સલિંગે હોજ્જા, અન્નલિંગે હોજ્જા, ગિહિલિંગે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! દ્રવ્યલિંગં પિ, ભાવલિંગં પિ પદુચ્ચ-સલિંગે હોજ્જા, નો અન્નલિંગે હોજ્જા, નો ગિહિલિંગે હોજ્જા,

સેસા જહા સામાઇયસંજણે ।

૧૦. સરીર-દારં -

૫. સામાઇયસંજણે ણં ભંતે ! કઠ્ઠસુ સરીરેસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! તિસુ વા, ચડસુ વા, પંચસુ વા હોજ્જા ।
તિસુ હોમાણે-તિસુ ઓરાલિય-તેયા-કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા,

ચડસુ હોમાણે-ચડસુ ઓરાલિય-વેડવ્વિય-તેયા-કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા,

પંચસુ હોમાણે-પંચસુ ઓરાલિય-વેડવ્વિય-આહારણ તેયા-કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા ।

એવં છેદોવટ્ઠાવણિણે વિ ।

૩. ગૌતમ ! તીર્થકર પણ હોય છે અને પ્રત્યેક બુદ્ધ પણ હોય છે.

૫. (૨) ભંતે ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત શું તીર્થમાં હોય છે કે અતીર્થમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! તીર્થમાં હોય છે, અતીર્થમાં હોતા નથી.
(૩) **આ પ્રમાણે પરિહારવિશુદ્ધિ સંયત પણ જાણવાં જોઈએ.**

(૪-૫) **બાકી બે (સૂક્ષ્મસંપરાય તેમજ યથાખ્યાત) સંયત સામાયિક સંયતનાં સમાન જાણવું જોઈએ.**

૯. લિંગ- દાર :

૫. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું સ્વલિંગમાં હોય છે, અન્ય લિંગમાં હોય છે કે ગૃહસ્થ લિંગમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્રવ્યલિંગની અપેક્ષાએ-સ્વલિંગમાં પણ હોય છે, અન્યલિંગમાં પણ હોય છે અને ગૃહસ્થલિંગમાં પણ હોય છે.

ભાવલિંગની અપેક્ષાએ નિયમથી સ્વલિંગમાં જ હોય છે.

આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવાં જોઈએ.

૫. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત શું સ્વલિંગમાં હોય છે, અન્યલિંગમાં હોય છે કે ગૃહસ્થ લિંગમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! દ્રવ્યલિંગ અને ભાવલિંગની અપેક્ષાએ-સ્વલિંગમાં જ હોય છે, પરંતુ અન્યલિંગ અને ગૃહસ્થલિંગમાં હોતા નથી.

બાકી બે સંયત સામાયિક સંયતનાં સમાન જાણવાં જોઈએ.

૧૦. શરીર-દાર :

૫. ભંતે ! સામાયિક સંયતને કેટલા શરીર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ, ચાર કે પાંચ શરીર હોય છે.
ત્રણ શરીર હોય તો - ૧. ઔદારિક, ૨. તેજસ્, ૩. કાર્મણ હોય છે.

ચાર શરીર હોય તો - ૧. ઔદારિક, ૨. વૈક્રિય, ૩. તેજસ્ અને ૪. કાર્મણ હોય છે.

પાંચ શરીર હોય તો - ૧. ઔદારિક, ૨. વૈક્રિય, ૩. આહારક, ૪. તેજસ્ અને ૫. કાર્મણ હોય છે.

આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવાં જોઈએ.

- પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં ભંતે ! કઙ્કસુ સરીરેસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! તિસુ ઓરાલિણ-તેયા-કમ્મણ્ણસુ હોજ્જા ।

સુહુમસંપરાયસંજણ અહક્કચ્ચાયસંજણ વિ એવં ચેવ ।

૧૧. સ્વેત્ત-દારં-

- પ. સામાઙ્ગયસંજણં ભંતે ! કિં કમ્મભૂમીણ હોજ્જા, અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જમ્મણં-સંતિભાવં પહુચ્ચ-કમ્મભૂમીણ હોજ્જા, નો અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા ।

સાહરણંપહુચ્ચ-કમ્મભૂમીણવા હોજ્જા, અકમ્મભૂમીણ વા હોજ્જા ।

એવં છેદોવટ્ઠાવણિણ વિ ।

- પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં ભંતે ! કિં કમ્મભૂમીણ હોજ્જા, અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જમ્મણં-સંતિભાવં પહુચ્ચ-કમ્મભૂમીણ હોજ્જા, નો અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા, સેસા જહા સામાઙ્ગયસંજણ ।

૧૨. કાલ-દારં -

- પ. સામાઙ્ગય સંજણં ભંતે ! કિં ઓસપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, ઉસ્સપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણિ નો ઉસ્સપ્પિણિ કાલે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ઓસપ્પિણિ કાલે વા હોજ્જા, ઉસ્સપ્પિણિ કાલે વા હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણિ-નો ઉસ્સપ્પિણિ કાલે વા હોજ્જા ।
- પ. જહ ઓસપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, કિં સુસમસુસમા કાલે હોજ્જા -જાવ- દુસ્સમસુસમા કાલે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં-સંતિભાવં પહુચ્ચ-

૧. નો સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો સુસમાકાલે હોજ્જા,
૩. સુસમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,

- પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયતને કેટલા શરીર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ શરીર હોય છે : ૧. ઔદારિક, ૨. તૈજસ, ૩. કાર્મણ.

સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અને યથાખ્યાત-સંયત પણ આ પ્રમાણે જાણવા જોઈએ.

૧૧. ક્ષેત્ર-દ્વાર :

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું કર્મભૂમિમાં હોય છે કે અકર્મભૂમિમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! જન્મ અને અસ્તિત્વની અપેક્ષાએ - કર્મભૂમિમાં હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. સાહરણની અપેક્ષાએ - કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે.

આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત શું કર્મભૂમિમાં હોય છે કે અકર્મભૂમિમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! જન્મ અને અસ્તિત્વની અપેક્ષાએ-કર્મભૂમિમાં હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી.

બાકી બંને (સૂક્ષ્મ સંપરાય તેમજ યથાખ્યાત) સંયત સામાયિક સંયતનાં સમાન જાણવા જોઈએ.

૧૨. કાળ-દ્વાર :

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું અવસર્પિણીકાળમાં હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે કે નોઅવસર્પિણી નોઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! અવસર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે અને નોઅવસર્પિણી નોઉત્સર્પિણીકાળમાં પણ હોય છે.

- પ્ર. જો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું સુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે -યાવત્- દુસમ- દુસમાકાળ માં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જન્મ અને અસ્તિત્વની અપેક્ષાએ-

૧. સુસમ-સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે,

૪. દુસ્મ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
 ૫. દુસ્મમાકાલે વા હોજ્જા,
 ૬. નો દુસ્મ-દુસ્મમા કાલે હોજ્જા,
સાહરણં પદુચ્ચ-અણ્ણયરે સમાકાલે હોજ્જા ।

પ. જઇ ઉસ્મપ્પિણિ કાલે હોજ્જા, કિં દુસ્મ-દુસ્મમાકાલે
 હોજ્જા -જાવ- સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં પદુચ્ચ-

૧. નો દુસ્મ-દુસ્મમાકાલે હોજ્જા,
 ૨. દુસ્મમાકાલે વા હોજ્જા,
 ૩. દુસ્મ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
 ૪. સુસમ-દુસ્મમાકાલે વા હોજ્જા,
 ૫. નો સુસમાકાલે હોજ્જા,
 ૬. નો સુસમ-સુસમા કાલે હોજ્જા,

સંતિભાવં પદુચ્ચ-

૧. નો દુસ્મ-દુસ્મમાકાલે હોજ્જા,
 ૨. નો દુસ્મમાકાલે હોજ્જા,
 ૩. દુસ્મ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
 ૪. સુસમ-દુસ્મમાકાલે વા હોજ્જા,
 ૫. નો સુસમાકાલે હોજ્જા,
 ૬. નો સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા ।

સાહરણં પદુચ્ચ-અણ્ણયરે સમાકાલે હોજ્જા ।

પ. જઇ નો ઓસપ્પિણિ નો ઉસ્મપ્પિણિકાલે હોજ્જા, કિં
 સુસમ-સુસમાપલિભાગે હોજ્જા -જાવ- દુસ્મ-
 સુસમાપલિભાગે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં-સંતિભાવં પદુચ્ચ -

૧. નો સુસમ-સુસમાપલિભાગે હોજ્જા,
 ૨. નો સુસમાપલિભાગે હોજ્જા,
 ૩. નો સુસમ-દુસ્મમાપલિભાગે હોજ્જા,
 ૪. દુસ્મ-સુસમાપલિભાગે હોજ્જા ।

સાહરણં પદુચ્ચ-અણ્ણયરે સમાકાલે હોજ્જા ।

एवं छेदोवद्वावणि ए वि ।

૪. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૫. દુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૬. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી.

**સાહરણની અપેક્ષાએ - કોઈ પણ અપરિવર્તિત
 કાળમાં હોય છે.**

પ્ર. જો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું દુસમ-દુસમા
 કાળમાં હોય છે -યાવત્- સુસમ-સુસમા કાળમાં
 હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાએ :

૧. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
 ૨. દુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૩. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૪. સુસમ- દુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
 ૬. સુસમ- સુસમા કાળમાં હોતા નથી.

અસ્તિત્વ ભાવની અપેક્ષાએ-

૧. દુસમ - દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
 ૨. દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
 ૩. દુસમ-સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
 ૪. સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે,
 ૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
 ૬. સુસમ-સુસમા કાળમાં હોતા નથી.

સાહરણની અપેક્ષાએ-કોઈપણ કાળમાં હોય છે.

પ્ર. જો નો અવસર્પિણી-નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે
 તો શું અપરિવર્તિત સુસમ - સુસમા કાળમાં હોય
 છે -યાવત્- અપરિવર્તિત દુસમ- સુસમા કાળમાં
 હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જન્મ અને અસ્તિત્વ ભાવની અપેક્ષાએ :

૧. અપરિવર્તિત સુસમ - સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
 ૨. અપરિવર્તિત સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
 ૩. અપરિવર્તિત સુસમ - દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
 ૪. અપરિવર્તિત દુસમ- સુસમા કાળમાં હોય છે.

**સાહરણની અપેક્ષાએ : કોઈ પણ અપરિવર્તિત
 કાળમાં હોય છે.**

**આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવા
 જોઈએ.**

ખવરં-ઉસ્સપ્પિણી ઓસપ્પિણીસુ જહા સંતિભાવં તહા સાહરણં પઢુચ્ચ વિ ।

જમ્મણ-સંતિભાવં પઢુચ્ચ-ચઉસુ વિ પલિભાગેસુ નત્થિ ।

સેસં જહા સામાઇણ ।

પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં મંતે ! કિં ઓસપ્પિણિકાલે હોજ્જા, ઉસ્સપ્પિણિકાલે હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણિ નો ઉસ્સપ્પિણિકાલે હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! ઓસપ્પિણિકાલે વા હોજ્જા, ઉસ્સપ્પિણિકાલે વા હોજ્જા, નો ઓમપ્પિણિ નો ઉસ્સપ્પિણિકાલે નો હોજ્જા ।

પ. જઇ ઓસપ્પિણિકાલે હોજ્જા, કિં સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા -જાવ- દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! જમ્મણં પઢુચ્ચ -

૧. નો સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો સુસમાકાલે હોજ્જા,
૩. સુસમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
૫. નો દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,
૬. નો દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા ।

સંતિભાવં પઢુચ્ચ-

૧. નો સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો સુસમાકાલે હોજ્જા,
૩. સુસમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
૫. દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૬. નો દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા ।

પ. જઇ ઉસ્સપ્પિણિકાલે હોજ્જા, કિં દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા -જાવ- સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! જમ્મણં પઢુચ્ચ -

૧. નો દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,

વિશેષ : ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાળમાં અસ્તિત્વ ભાવનાં સમાન જ સાહરણની અપેક્ષાનું વર્ણન છે.

જન્મ અને અસ્તિત્વની અપેક્ષાએ-ચારેય અપરિવર્તિત પલિભાગોમાં હોતા નથી.

બાકીનું વર્ણન સામાયિક સંયતનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! પરિહારવિશુદ્ધ સંયત શું અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે કે નો-અવસર્પિણી નોઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે, પરંતુ નો અવસર્પિણી નો-ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોતા નથી.

પ્ર. જો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું સુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે -ચાવત્- દુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાએ :

૧. સુસમ - સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. સુસમ - દુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. દુસમ - સુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૬. દુસમ- દુસમા કાળમાં હોતા નથી.

અસ્તિત્વ ભાવની અપેક્ષાએ :

૧. સુસમ - સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. સુસમ- દુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. દુસમ - સુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. દુસમા કાળમાં હોય છે,
૬. દુસમ- દુસમા કાળમાં હોતા નથી.

પ્ર. જો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું દુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે -ચાવત્- સુસમ- સુસમા કાળમાં હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાએ :

૧. દુસમ - દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. દુસમા કાળમાં હોતા નથી,

૩. દુસ્સમ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
૪. મુસમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૫. નો સુસમાકાલે હોજ્જા,
૬. નો મુમમ-સુસમાકાલે હોજ્જા,

સંતિભાવં પદુચ્ચ -

૧. નો દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,
૩. દુસ્સમ-મુસમાકાલે વા હોજ્જા,
૪. મુસમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૫. નો મુમમાકાલે હોજ્જા,
૬. નો મુમમ-મુમમાકાલે હોજ્જા ।

પ. મુહુમસંપરાય-સંજર્ણ મંતે ! કિં ઓસ્મપ્પિણિકાલે હોજ્જા, ઉસ્સપ્પિણિકાલે હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણી નો ઉસ્સપ્પિણી કાલે હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! ઓસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા, ઉસ્સપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા, નો ઓસ્મપ્પિણી નો ઉસ્સપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા ।

પ. જઇ ઓસપ્પિણીકાલે હોજ્જા, કિં મુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા -જાવ- દુસ્સમ-દુસમાકાલે હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! જમ્મણં પદુચ્ચ -

૧. નો મુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો મુસમાકાલે હોજ્જા,
૩. મુસમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
૫. નો દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,
૬. નો દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા ।

સંતિભાવં પદુચ્ચ -

૧. નો મુસમ-મુમમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો મુસમાકાલે હોજ્જા,
૩. મુસમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-મુસમાકાલે વા હોજ્જા,
૫. દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૬. નો દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા ।

સાહરણં પદુચ્ચ-અણ્ણયરે મમાકાલે હોજ્જા ।

૩. દુસમ - સુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. સુસમ- દુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૬. સુસમ - સુસમા કાળમાં હોતા નથી.

અસ્તિત્વ ભાવની અપેક્ષાએ :

૧. દુસમ - દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. દુસમ - સુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. સુસમ- દુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૬. સુસમ- સુસમા કાળમાં હોતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત શું અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે કે નોઅવસર્પિણી નોઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અવસર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે અને નોઅવસર્પિણી નોઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે.

પ્ર. જો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું સુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે -યાવત્- દુસમ- દુસમા કાળમાં હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાએ :

૧. સુસમ - સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. સુસમ - દુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. દુસમ - સુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૬. દુસમ - દુસમા કાળમાં હોતા નથી.

અસ્તિત્વ ભાવની અપેક્ષાએ :

૧. સુસમ - સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. સુસમ- દુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. દુસમ - સુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. દુસમા કાળમાં હોય છે,
૬. દુસમ-દુસમા કાળમાં હોતા નથી.

સાહરણની અપેક્ષાએ : કોઈપણ અપરિવર્તિત કાળમાં હોય છે.

પ. જહ ઉસ્સપ્પિણિકાલે હોજ્જા - કિં દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા -જાવ- સુમમ- સુસમાકાલે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં પહુચ્ચ -

૧. નો દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૩. દુસ્સમ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
૪. સુમમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૫. નો સુસમાકાલે હોજ્જા,
૬. નો સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા ।

સંતિભાવં પહુચ્ચ-

૧. નો દુસ્સમ-દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,
૨. નો દુસ્સમાકાલે હોજ્જા,
૩. દુસ્સમ-સુસમાકાલે વા હોજ્જા,
૪. સુસમ-દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા,
૫. નો સુસમાકાલે હોજ્જા,
૬. નો સુસમ-સુસમાકાલે હોજ્જા ।

સાહરણં પહુચ્ચ-અણ્ણયરે સમાકાલે હોજ્જા ।

પ. જહ નોઓસપ્પિણી નોઉસ્સપ્પિણિકાલે હોજ્જા, કિં-

૧. સુસમ-સુસમાપલિભાગે હોજ્જા,
૨. સુસમાપલિભાગે હોજ્જા,
૩. સુમમ-દુસ્સમાપલિભાગે હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-સુમમાપલિભાગે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જમ્મણં સંતિભાવં પહુચ્ચ-

૧. નો સુસમ-સુસમાપલિભાગે હોજ્જા,
૨. નો સુસમાપલિભાગે હોજ્જા,
૩. નો સુસમ-દુસ્સમાપલિભાગે હોજ્જા,
૪. દુસ્સમ-સુસમાપલિભાગે હોજ્જા ।

સાહરણં પહુચ્ચ-અણ્ણયરે પલિભાગે હોજ્જા ।

एवं अहक्खाओ वि ।

૧૩. ગહ-દારં-

પ. સામાઇયસંજણં પં ભંતે ! કાલગણ સમાણે કં ગહ ગચ્છહ ?

પ્ર. જો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે તો શું દુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે -યાવત્- સુસમ - સુસમા કાળમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાએ :

૧. દુસમ - દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. દુસમ- સુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. સુસમ- દુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૬. સુસમ - સુસમા કાળમાં હોતા નથી.

अस्तित्व ભાવની અપેક્ષાએ :

૧. દુસમ- દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. દુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૩. દુસમ- સુસમા કાળમાં હોય છે,
૪. સુસમ - દુસમા કાળમાં હોય છે,
૫. સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૬. સુસમ- સુસમા કાળમાં હોતા નથી.

સાહરણની અપેક્ષાએ : કોઈપણ અપરિવર્તિત કાળમાં હોય છે.

પ્ર. જો નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાળમાં હોય છે તો શું -

૧. અપરિવર્તિત સુસમ - સુસમા કાળમાં હોય છે,
૨. અપરિવર્તિત સુસમા કાળમાં હોય છે,
૩. અપરિવર્તિત સુસમ-દુસમા કાળમાં હોય છે.
૪. અપરિવર્તિત દુસમ-સુસમા કાળમાં હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જન્મ અને અસ્તિત્વ ભાવની અપેક્ષાએ :

૧. અપરિવર્તિત સુસમ- સુસમા કાળમાં હોતા નથી,
૨. અપરિવર્તિત સુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૩. અપરિવર્તિત સુસમ- દુસમા કાળમાં હોતા નથી.
૪. અપરિવર્તિત દુસમ- સુસમા કાળમાં હોય છે.

સાહરણની અપેક્ષાએ : કોઈપણ પલિભાગમાં હોય છે.

આ પ્રમાણે યથાખ્યાત સંયત પણ જાણવા જોઈએ.

૧૩. ગતિ - દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત કાળધર્મ થઈને કંઈ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગોયમા ! દેવગઈ ગચ્છહ ।
 ૫. દેવગઈ ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસીસુ ઉવવજ્જેજ્જા
 -જાવ- વેમાણિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! નો ભવણવાસીસુ,
 નો વ્રાણમંતરેસુ,
 નો જોડસિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા,
 વેમાણિણસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।
 વેમાણિણસુ ઉવવજ્જમાણે -
 જહણ્ણેણં-સોહમ્મે કપ્પે,
 ઉક્કોસેણં-અણુત્તરવિમાણેસુ ।
એવં છેદોવટ્ઠાવણિણે વિ ।

એવં પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણે વિ ।

ખવરં-ઉક્કોસેણં સહસ્સારે કપ્પે ઉવવજ્જેજ્જા ।

એવં સુહુમ સંપરાય સંજણે વિ ।

ખવરં-અજહણ્ણમણુક્કોસેણં અણુત્તરવિમાણેસુ
 ઉવવજ્જેજ્જા ।

અહક્કવાય સંજણે વિ જહા સુહુમસંપરાય ।

ખવરં-અત્થેગદ્દા સિજ્જહ -જાવ- સવ્વ દુક્કવાણમંતં
 કરેહ ।

૫. મામાહ્યસંજણે ણં ભંતે ! વેમાણિણસુ ઉવવજ્જમાણે કિં-

ઈંદત્તાણે ઉવવજ્જેજ્જા,
 મામાણિયત્તાણે ઉવવજ્જેજ્જા,
 તાયત્તીસગત્તાણે ઉવવજ્જેજ્જા,
 લોગપાલત્તાણે ઉવવજ્જેજ્જા,
 અહમિંદત્તાણે ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અવિરાહણં પડુચ્ચ-ઈંદત્તાણે વા ઉવવજ્જેજ્જા
 -જાવ- અહમિંદત્તાણે વા ઉવવજ્જેજ્જા ।

વિરાહણં પડુચ્ચ-અણ્ણયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।

એવં છેદોવટ્ઠાવણિણે વિ ।

૩. ગૌતમ ! દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
 પ્ર. દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થતા શું ભવનવાસિઓમાં ઉત્પન્ન
 થાય છે -યાવત્- વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થતા નથી,
 વાણવ્યંતરોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી,
 જ્યોતિષી દેવોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી,
 પરંતુ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
 વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થતાં-
 જઘન્ય- સૌધર્મ કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
 ઉત્કૃષ્ટ- અનુત્તર વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવા જોઈએ.

પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત પણ આ પ્રમાણે જાણવા જોઈએ.

વિશેષ : ઉત્કૃષ્ટ સહસ્ત્રાર કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ જાણવા જોઈએ.

વિશેષ : અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ (અર્થાત્ ફક્ત) અનુત્તર
 વિમાનમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે.

**યથાખ્યાત સંયત સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં સમાન
 જાણવું જોઈએ.**

વિશેષ : કોઈ સિદ્ધ પણ થાય છે -યાવત્- બધા
 દુઃખોનો અંત પણ કરે છે.

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન
 થતા શું -

ઈન્દ્ર રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
 સામાનિક દેવ રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
 ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવ રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
 લોકપાલ રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
 કે અહમિન્દ્ર રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જો અવિરાધક હોય તો - ઈન્દ્રરૂપમાં
 ઉત્પન્ન થાય છે -યાવત્- અહમિન્દ્ર રૂપમાં
 ઉત્પન્ન થાય છે.

**વિરાધક હોય તો - આ પદવીઓનાં સિવાય અન્ય
 દેવ રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય છે.**

**આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું
 જોઈએ.**

પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં ભંતે ! વેમાણિણસુ
ઉવવજ્જમાણે, કિં ઇંદત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા -જાવ-
અહમિંદત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અવિરાહણં પડુચ્ચ-
ઇંદત્તાણ વા ઉવવજ્જેજ્જા,
સામાણિયત્તાણ વા ઉવવજ્જેજ્જા,
તાયત્તીસગત્તાણ વા ઉવવજ્જેજ્જા,
લોગપાલત્તાણ વા ઉવવજ્જેજ્જા,
નો અહમિંદત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા,
વિરાહણં પડુચ્ચ-અણ્ણયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।

પ. સુહુમસંપરાયસંજણં ભંતે ! વેમાણિણસુ ઉવવજ્જમાણે
કિં ઇંદત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા -જાવ- અહમિંદત્તાણ
ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અવિરાહણં પડુચ્ચ-નો ઇંદત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા
-જાવ- નો લોગપાલત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા ।

અહમિંદત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા ।

વિરાહણં પડુચ્ચ-અણ્ણયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ।

અહક્ખાયસંજણં વિ એવં ચેવ ।

પ. સામાઙ્ગયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! વેમાણિણસુ ઉવવજ્જમાણસ્સ
કેવઙ્ગયં કાલં ઠિઈ પ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં-દો પલિઓવમાઈ,
ઉક્કોસેણં-તેત્તીસ સાગરોવમાઈ ।
એવં છેદોવટ્ટાવણિણં વિ ।

એવં પરિહારવિસુદ્ધિણં વિ ।

ણવરં-ઉક્કોસેણં અટ્ટારસ સાગરોવમાઈ ।

એવં સુહુમસંપરાણં વિ ।

ણવરં-અજહન્નમણુક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ।

અહક્ખાયસંજયસ્સ જહા સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ ।

પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન
થાય છે તો શું ઈન્દ્રરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે -
-યાવત્- અહમિન્દ્રરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! જો અવિરાધક હોય તો -
ઈન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
સામાનિક દેવ રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવ રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
લોકપાલ રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ
અહમિન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

જો વિરાધક હોય તો - આ પદવીઓનાં સિવાય
અન્ય દેવરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન
થતા શું ઈન્દ્રરુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે -યાવત્-
અહમિન્દ્ર રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! જો અવિરાધક હોય તો - ઈન્દ્રરુપમાં
ઉત્પન્ન નથી થતો -યાવત્- લોકપાલ રુપમાં પણ
ઉત્પન્ન નથી થતો.

પણ અહમિન્દ્ર રુપમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે.

વિરાધક હોય તો - આ પદવીઓના સિવાય અન્ય
દેવ રુપમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રમાણે યથાખ્યાત સંયત પણ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! વૈમાનિકમાં ઉત્પન્ન સામાયિક સંયતની
કેટલા સમયની સ્થિતિ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્ઞધન્ય - બે પલ્યોપમની,
ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની.

આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયતની સ્થિતિ જાણવી
જોઈએ.

આ પ્રમાણે પરિહારવિશુદ્ધ સંયતની સ્થિતિ જાણવી
જોઈએ.

વિશેષ : ઉત્કૃષ્ટ અઢાર સાગરોપમની સ્થિતિ છે.

આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતની સ્થિતિ જાણવી
જોઈએ.

વિશેષ : અજ્ઞધન્ય અનુત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની
સ્થિતિ છે.

યથાખ્યાત સંયત સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં સમાન
જાણવું જોઈએ.

૧૪. સંજમ-દારં-

પ. સામાઈયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈયા સંજમઠાણા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! અસંખેજ્જા સંજમઠાણા પણ્ણત્તા ।

એવં -જાવ- પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયસ્સ ।

પ. સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈયા સંજમઠાણા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! અસંખેજ્જા અંતોમુહુત્તિયા સંજમઠાણા પણ્ણત્તા ।

પ. અહક્કવાયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈયા સંજમઠાણા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! એગે અજહણ્ણમણુકોસએ સંજમઠાણે ।

અપ્પ-વહુયં-

પ. એસિ ણં ભંતે ! સામાઈય, છેદોવદ્વાવણિય, પરિહારવિસુદ્ધિય, સુહુમસંપરાય, અહક્કવાયસંજયાણં સંજમઠાણાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા અહક્કવાયસંજયસ્સ એગે અજહણ્ણમણુકોસએ સંજમઠાણે ।

૨. સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ અંતોમુહુત્તિયા સંજમઠાણા અસંખેજ્જગુણા ।

૩. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયસ્સ સંજમઠાણા અસંખેજ્જગુણા ।

૪. સામાઈયસંજયસ્સ છેદોવદ્વાવણિયસંજયસ્સ ય એસિ ણં સંજમઠાણા વોણ્હ વિ તુલ્લા અસંખેજ્જગુણા ।

૧૫. નિકાસ-દારં-

પ. સામાઈયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઈયા ચરિત્તપજ્જવા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! અણંતા ચરિત્તપજ્જવા પણ્ણત્તા ।

એવં -જાવ- અહક્કવાયસંજયસ્સ ।

પ. સામાઈયસંજય ણં ભંતે ! સામાઈયસંજયસ્સ સટ્ટાણસન્નિગામે ણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અબ્બહિએ ?

૧૪. સંયમ- દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયતનાં કેટલા સંયમ સ્થાન કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! અસંખ્ય સંયમ સ્થાન કહ્યા છે.

આ પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં કેટલા સંયમ સ્થાન કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! અન્તર્મુહૂર્તનાં સમય જેટલા અસંખ્ય સંયમ સ્થાન કહ્યા છે.

પ્ર. ભંતે ! યથાપ્યાત સંયતનાં કેટલા સંયમ સ્થાન કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! અજઘન્ય - અનુત્કૃષ્ટ એક સંયમ સ્થાન છે.

અલ્પ-બહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધ, સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથાપ્યાત સંયતોનાં સંયમ સ્થાનોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -વાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ યથાપ્યાત-સંયતનું અજઘન્ય- અનુત્કૃષ્ટ એક સંયમ સ્થાન છે.

૨. (તેનાથી) સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં અન્તર્મુહૂર્ત-વાણા સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતગુણા છે.

૩. (તેનાથી) પરિહાર વિશુદ્ધ સંયતનાં સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતગુણા છે.

૪. (તેનાથી) સામાયિક સંયત અને છેદોપસ્થાપનીય સંયત આ બંનેનાં સંયમ સ્થાન પરસ્પર તુલ્ય અને અસંખ્યાતગુણા છે.

૧૫. સન્નિકર્ષ' - દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયતનાં કેટલા ચારિત્ર પર્યવ કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત ચારિત્ર પર્યવ કહ્યા છે.

આ પ્રમાણે યથાપ્યાત સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! એક સામાયિક સંયતનાં ચારિત્ર પર્યવ અન્ય સામાયિક સંયતનાં સ્વસ્થાન સન્નિકર્ષ (સ્વજાતીય) ચારિત્ર પર્યવોથી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક છે ?

૩. ગોયમા ! મિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અઢ્બહિણે, છદ્દાણવડિણે ।
- પ. મામાહયમંજણે ણં ભંતે ! છેદોવદ્દાવણિયસંજયસ્સ પરદ્દાણં-મન્નિગામેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અઢ્બહિણે ?
૩. ગોયમા ! મિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અઢ્બહિણે, છદ્દાણવડિણે ।

एवं परिहारविमुद्धिण्ण समं वि ।

- પ. મામાહયમંજણે ણં ભંતે ! મુહુમસંપરાયસંજયસ્સ પરદ્દાણંમન્નિગામેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અઢ્બહિણે ?
૩. ગોયમા ! હીણે, નો તુલ્લે, નો અઢ્બહિણે, અણંતગુણ હીણે ।

एवं अहक्खायसंजयेण समं वि ।

छेदोवद्वાવણિણે પરિહારવિમુદ્ધિણે વિ સવ્વા વત્તવ્વયા જહા મામાહયસ્સ ।

હેટ્ઠિલ્લેસુ તિસુ વિ સમં-છદ્દાણવડિણે, ઉવરિલ્લેસુ દોમ સમં હીણે ।

- પ. મુહુમસંપરાયમંજણે ણં ભંતે ! મામાહયસંજયસ્સ પરદ્દાણંમન્નિગામેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અઢ્બહિણે ?
૩. ગોયમા ! નો હીણે, નો તુલ્લે, અઢ્બહિણે, અણંતગુણમઢ્બહિણે ।

एवं छेदोवद्वાવણિય-પરિહારવિમુદ્ધિણ્ણ વિ સમં ।

મદ્દાણં-મિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અઢ્બહિણે ।

જદ્દ હીણે-અણંતગુણ હીણે ।

અહ અઢ્બહિણે-અણંતગુણમઢ્બહિણે ।

- પ. મુહુમસંપરાયમંજણે ણં ભંતે ! અહક્ખાયસંજયસ્સ ય પરદ્દાણંમન્નિગામેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે, અઢ્બહિણે ?

૩. ગૌતમ ! ક્યારેક હીન છે, ક્યારેક તુલ્ય છે અને ક્યારેક અધિક છે અર્થાત્ છઃ સ્થાન પતિત છે.
- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયતનાં ચારિત્ર પર્યવ છેદોપસ્થાપનીય સંયતનાં પરસ્થાન સન્નિકર્ષ (વિજાતીય) ચારિત્ર પર્યવોથી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ક્યારેક હીન છે, ક્યારેક તુલ્ય છે કે ક્યારેક અધિક છે. અર્થાત્ છઃ સ્થાન પતિત છે.

પરિહાર વિશુદ્ધ સંયતની સાથે પણ તુલના આ પ્રમાણે કરવી જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયતના ચારિત્ર પર્યવ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં વિજાતીય ચારિત્ર પર્યવોથી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! હીન છે, તુલ્ય નથી, અધિક નથી, અનન્ત ગુણ હીન છે.

યથાખ્યાત સંયતનાં ચારિત્ર પર્યવોનાં સાથે તુલના પણ આ પ્રમાણે છે.

છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર-વિશુદ્ધ સંયતનું સંપૂર્ણ વર્ણન સામાયિક સંયતનાં સમાન છે.

અર્થાત્ નીચેના ત્રણેય ચારિત્રની અપેક્ષાથી- છઃ સ્થાન પતિત છે અને ઉપરનાં બે ચારિત્રથી અનન્ત-ગુણ હીન છે.

- પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં ચારિત્ર પર્યવ સામાયિક સંયતનાં વિજાતીય ચારિત્ર પર્યવોથી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! હીન નથી, તુલ્ય નથી પરંતુ અધિક છે તે પણ અનન્તગુણ અધિક છે.

છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહારવિશુદ્ધ સંયતનાં સાથે તુલના પણ આ પ્રમાણે કરવી જોઈએ.

સ્વસ્થાનની અપેક્ષાએ અર્થાત્ એક સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં ચારિત્ર પર્યવ અન્ય સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં ચારિત્ર પર્યવોથી ક્યારેક હીન છે, ક્યારેક તુલ્ય છે અને ક્યારેક અધિક છે.

જો હીન છે તો - અનન્ત ગુણ હીન છે.

જો અધિક છે તો - અનન્ત ગુણ અધિક છે.

- પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં ચારિત્ર પર્યવ યથાખ્યાત સંયત વિજાતીય ચારિત્ર પર્યવોથી શું હીન છે, તુલ્ય છે કે અધિક છે ?

૩. ગોયમા ! હીણે, નો તુલ્લે, નો અઢ્ઢહિએ, અણંતગુણહીણે ।

અહક્રવાય ચરિત્તે વિ-હેટ્ટિલ્લાણં ચઉણ્હ સમં નો હીણે, નો તુલ્લે, અઢ્ઢહિએ-અણંતગુણમઢ્ઢહિએ ।

સદ્ગણે-નો હીણે, તુલ્લે, નો અઢ્ઢહિએ ।

અપ્પા-વહુયં -

પ. એમિ ણં ભંતે ! ૧. સામાઇય, ૨. છેદોવટ્ટાવણિય, ૩. પરિહારવિસુદ્ધિય, ૪. સુહુમસંપરાય, ૫. અહક્રવા-યસંજયાણં જહન્નુક્કોસગાણં ચરિત્તપજ્જવાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાબ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સામાઇયસંજયસ્સ છેદોવટ્ટાવણિયસંજયસ્સ ય એમિ ણં જહન્નગા ચારિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા સવ્વત્થોવા ।

૨. પરિહારવિસુદ્ધિયમંજયસ્મ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા ।

૩. તમ્મ ચેવ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા ।

૪. સામાઇયસંજયસ્સ છેદોવટ્ટાવણિયસંજયસ્સ ય, એમિ ણં ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા અણંતગુણા ।

૫. સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા ।

૬. તમ્મ ચેવ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા ।

૭. અહક્રવાયમંજયસ્સ અજહન્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા ।

૧૬. જોગ-દારં-

પ. સામાઇયમંજણં ભંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા, નો અજોગી હોજ્જા ।

પ. જઇ સજોગી હોજ્જા, કિં મણજોગી હોજ્જા, વડ્ડજોગી હોજ્જા, કાયજોગી હોજ્જા ?

૩. ગૌતમ ! હીન છે, તુલ્ય નથી અને અધિક પણ નથી. પરંતુ અનન્ત ગુણ હીન છે.

યથાપ્યાત સંયતના ચારિત્ર પર્યવ નીચેનાં ચાર સંયતોનાં ચારિત્ર પર્યવોથી હીન નથી, તુલ્ય નથી, પરંતુ અધિક છે, તે પણ અનન્તગુણ અધિક છે.

(યથાપ્યાત સંયતનાં ચારિત્ર પર્યવ) સ્વસ્થાનનાં અપેક્ષાએ ન તો હીન છે, ન અધિક છે, પરંતુ તુલ્ય હોય છે.

અલ્પ-બહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! ૧. સામાયિક સંયત, ૨. છેદોપસ્થાપનીય સંયત, ૩. પરિહારવિશુદ્ધ સંયત, ૪. સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અને ૫. યથાપ્યાત સંયતનાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. સામાયિક સંયત અને છેદોપસ્થાપનીય સંયત આ બંનેનાં જઘન્ય ચારિત્ર પર્યવ બધાથી અલ્પ છે અને પરસ્પર તુલ્ય છે.

૨. (તેનાથી) પરિહાર વિશુદ્ધ સંયતનાં જઘન્ય ચારિત્ર પર્યવ અનન્તગુણા છે.

૩. (તેનાથી) તેના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનન્ત ગુણા છે.

૪. (તેનાથી) સામાયિક સંયત અને છેદોપસ્થાપનીય સંયત આ બંનેનાં ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ પરસ્પર તુલ્ય અને અનન્ત ગુણા છે.

૫. (તેનાથી) સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં જઘન્ય ચારિત્ર પર્યવ અનન્ત ગુણા છે.

૬. (તેનાથી) તેના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનન્ત ગુણા છે.

૭. (તેનાથી) યથાપ્યાત સંયતનાં અજઘન્ય - અનુત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનન્ત ગુણા છે.

૧૬. યોગ-દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું સયોગી હોય છે કે અયોગી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સયોગી હોય છે, અયોગી હોતા નથી.

પ્ર. જો સયોગી હોય છે તો - શું મનયોગી હોય છે, વચનયોગી હોય છે કે કાયયોગી હોય છે ?

૩. ગોયમા ! મળજોગી વા હોજ્જા, વઙ્ગજોગી વા હોજ્જા, કાયજોગી વા હોજ્જા ।

એવં -જાવ- સુહુમસંપરાયસંજણ ।

પ. અહવ્કવાયસંજણ ણં ધંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સજોગી વા હોજ્જા, અજોગી વા હોજ્જા ।

પ. જઙ્ગ સજોગી હોજ્જા, કિં મળજોગી હોજ્જા, વઙ્ગજોગી હોજ્જા, કાયજોગી હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! મળજોગી વા હોજ્જા, વઙ્ગજોગી વા હોજ્જા, કાયજોગી હોજ્જા ।

૧૭. ઉવઓગ-દારં-

પ. સામાઙ્ગયસંજણ ણં ધંતે ! કિં સાગારોવડત્તે હોજ્જા, અણાગારોવડત્તે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સાગારોવડત્તે વા હોજ્જા, અણાગારોવડત્તે વા હોજ્જા ।

એવં -જાવ- અહવ્કવાય ।

ણવરં-સુહુમસંપરાય સાગારોવડત્તે હોજ્જા, નો અણાગારોવડત્તે હોજ્જા ।

૧૮. કસાય-દારં -

પ. સામાઙ્ગયસંજણ ણં ધંતે ! કિં સકસાયી હોજ્જા, અકસાયી હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સકસાયી હોજ્જા, નો અકસાયી હોજ્જા ।

પ. જઙ્ગ સકસાયી હોજ્જા, સે ણં ધંતે ! કઙ્ગસુ કસાયસુ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ચડસુ વા, તિસુ વા, દોસુ વા હોજ્જા ।

ચડસુ હોમાણે-ચડસુ ૧. સંજલણ કોહ, ૨. માણ, ૩. માયા, ૪. લોભેસુ હોજ્જા ।

તિસુ હોમાણે-તિસુ ૧. સંજલણ માણ, ૨. માયા, ૩. લોભેસુ હોજ્જા ।

દોસુ હોમાણે-દોસુ ૧. સંજલણ માયા, ૨. લોભેસુ હોજ્જા ।

એવં છેદોવટ્ટાવણિણ વિ ।

૩. ગૌતમ ! મનયોગી પણ હોય છે, વચનયોગી પણ હોય છે અને કાયયોગી પણ હોય છે.

આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત શું સયોગી હોય છે કે અયોગી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સયોગી પણ હોય છે અને અયોગી પણ હોય છે.

પ્ર. જો સયોગી હોય છે તો - શું મનયોગી હોય છે, વચનયોગી હોય છે કે કાયયોગી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! મનયોગી પણ હોય છે, વચનયોગી પણ હોય છે અને કાયયોગી પણ હોય છે.

૧૭. ઉપયોગ - દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું સાકારોપયુક્ત હોય છે કે અનાકારોપયુક્ત હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સાકારોપયુક્ત પણ હોય છે અને અનાકારોપયુક્ત પણ હોય છે.

આ પ્રમાણે યથાખ્યાત સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત સાકારોપયુક્ત જ હોય છે. અનાકારોપયુક્ત હોતા નથી.

૧૮. કષાય-દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું સકષાયી હોય છે કે અકષાયી હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! સકષાયી હોય છે અકષાયી હોતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જો સકષાયી હોય છે તો કેટલા કષાય હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! ચાર, ત્રણ કે બે કષાય હોય છે.

ચાર હોય તો - ૧. સંજવલન ક્રોધ, ૨. માન, ૩. માયા અને ૪. લોભ હોય છે.

ત્રણ હોય તો - ૧. સંજવલન માન, ૨. માયા અને ૩. લોભ હોય છે.

બે હોય તો - ૧. સંજવલન માયા અને ૨. લોભ હોય છે.

આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું જોઈએ.

- પ. પરિહારવિસુદ્ધિએ ણં ભંતે ! કિં સકસાયી હોજ્જા, અકસાયી હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! સકસાયી હોજ્જા, નો અકસાયી હોજ્જા ।
- પ. જહ સકસાયી હોજ્જા, સે ણં ભંતે ! કહસુ કસાણસુ હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ચહસુ સંજલણ કોહ-માણ-માયા-લોભેસુ હોજ્જા ।
- પ. સુહુમસંપરાણે ણં ભંતે ! કિં સકસાયી હોજ્જા, અકસાયી હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! સકસાયી હોજ્જા, નો અકસાયી હોજ્જા ।
- પ. જહ સકસાયી હોજ્જા, સે ણં ભંતે ! કહસુ કસાણસુ હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ઇગમ્મિ સંજલણે લોભે હોજ્જા ।
- પ. અહકચાયસંજણે ણં ભંતે ! કિં સકસાયી હોજ્જા, અકસાયી હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! નો સકસાયી હોજ્જા, અકસાયી હોજ્જા ।
- પ. જહ અકસાયી હોજ્જા, કિં ઉવસંતકસાયી હોજ્જા, ચ્ચીણકસાયી હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! ઉવસંતકસાયી વા હોજ્જા, ચ્ચીણકસાયી વા હોજ્જા ।

૧૧. લેસ્સા-દારે-

- પ. સામાઈયસંજણે ણં ભંતે ! કિં સલેસ્સે હોજ્જા, અલેસ્સે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! સલેસ્સે હોજ્જા, નો અલેસ્સે હોજ્જા ।
- પ. જહ સલેસ્સે હોજ્જા, સે ણં ભંતે ! કહસુ લેસાસુ હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! છસુ લેસાસુ હોજ્જા, તં જહા -
૧. કણ્હલેસાણે -જાવ- ૬. સુક્કલેસાણે ।
એવં છેદોવટ્ટાવણિણે વિ ।

- પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણે ણં ભંતે ! કિં સલેસ્સે હોજ્જા, અલેસ્સે હોજ્જા ?
- ઉ. ગોયમા ! સલેસ્સે હોજ્જા, નો અલેસ્સે હોજ્જા ।
- પ. જહ સલેસ્સે હોજ્જા, સે ણં ભંતે ! કહસુ લેસાસુ હોજ્જા ?

- પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત શું સકસાયી હોય છે કે અકસાયી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સકસાયી હોય છે, અકસાયી હોતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જો તે સકસાયી હોય છે તો કેટલી કષાય હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સંજ્વલન ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર કષાય હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત શું સકસાયી હોય છે કે અકસાયી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સકસાયી હોય છે, અકસાયી હોતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જો તે સકસાયી હોય છે તો કેટલી કષાય હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! એક સંજ્વલન લોભ હોય છે.
- પ્ર. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત શું સકસાયી હોય છે કે અકસાયી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સકસાયી હોતા નથી, અકસાયી હોય છે.
- પ્ર. જો તે અકસાયી હોય છે તો - શું ઉપશાંત કષાયી હોય છે કે ક્ષીણકષાયી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ઉપશાંત કષાયી પણ હોય છે અને ક્ષીણ કષાયી પણ હોય છે.

૧૨. લેશ્યા-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું સલેશી હોય છે કે અલેશી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સલેશી હોય છે, અલેશી હોતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જો તે સલેશી હોય છે તો કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ હોય છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -વાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.
આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત શું સલેશી હોય છે કે અલેશી હોય છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! સલેશી હોય છે, અલેશી હોતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જો તે સલેશી હોય છે તો કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ?

૩. ગોયમા ! તિસુ વિસુદ્ધલેસાસુ હોજ્જા, તં જહા -
૧. તેડલેસાણ ૨. પમ્હલેસાણ, ૩. સુક્કલેસાણ ।
૫. મુહુમસંપરાયસંજણ ણં ભંતે ! કિં સલેસે હોજ્જા, અલેસે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! સલેસે હોજ્જા, નો અલેસે હોજ્જા ।
૫. જહ સલેસે હોજ્જા-મે ણં ભંતે ! કહસુ લેસાસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! એકાણ મુક્કલેસાણ હોજ્જા ।
૫. અહક્ષ્વાયમંજણ ણં ભંતે ! કિં સલેસે હોજ્જા, અલેસે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! સલેસે વા હોજ્જા, અલેસે વા હોજ્જા ।
૫. જહ સલેસે હોજ્જા, મે ણં ભંતે ! કહસુ લેસાસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! એણ મુક્કલેસાણ હોજ્જા ।

૨૦. પરિણામ-દારં-

૫. સામાઙ્યસંજણ ણં ભંતે ! કિં ૧. વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા,
૨. હાયમાણ પરિણામે હોજ્જા,
૩. અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ૧. વડ્ઢમાણપરિણામે વા હોજ્જા,
૨. હાયમાણપરિણામે વા હોજ્જા,
૩. અવદ્વિયપરિણામે વા હોજ્જા ।

એવં -જાવ- પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ ।

૫. મુહુમસંપરાયસંજણ ણં ભંતે ! કિં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા, હાયમાણપરિણામે હોજ્જા, અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! વડ્ઢમાણપરિણામે વા હોજ્જા, હાયમાણ-પરિણામે વા હોજ્જા, નો અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા ।
૫. અહક્ષ્વાયસંજણ ણં ભંતે ! કિં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા, હાયમાણપરિણામે હોજ્જા, અવદ્વિય પરિણામે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા, નો હાયમાણ પરિણામે હોજ્જા, અવદ્વિયપરિણામે વા હોજ્જા ।

૩. ગૌતમ ! ત્રણ વિશુદ્ધ લેશ્યાઓ હોય છે. જેમકે-
૧. તેજો લેશ્યા, ૨. પદ્મલેશ્યા, ૩. શુક્લ લેશ્યા.
૫. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત શું સલેશી હોય છે કે અલેશી હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સલેશી હોય છે, અલેશી હોતા નથી.
૫. ભંતે ! જો તે સલેશી હોય છે તો કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! એક શુક્લ લેશ્યા હોય છે.
૫. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત શું સલેશી હોય છે કે અલેશી હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સલેશી પણ હોય છે અને અલેશી પણ હોય છે.
૫. ભંતે ! જો તે સલેશી હોય છે તો કેટલી લેશ્યાઓ હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! એક શુક્લ લેશ્યા હોય છે.

૨૦. પરિણામ - દાર :

૫. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે,
૨. હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે કે
૩. અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. વર્ધમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે,
૨. હીયમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે,
૩. અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય છે.

આ પ્રમાણે પરિહારવિશુદ્ધ સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

૫. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત શું વર્ધમાન પરિણામ-વાળા હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે કે અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! વર્ધમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે પરંતુ અવસ્થિત પરિણામવાળા હોતા નથી.
૫. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત શું વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે કે અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! વર્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા હોતા નથી, અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે.

પ. સામાઙ્યસંજણં ભંતે ! કેવલ્યં કાલં વડ્ઢ-
માણપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કં સમયં,
ઉક્કોસેણં- અંતોમુહુત્તં ।

પ. કેવલ્યં કાલં હાયમાણપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કં સમયં,
ઉક્કોસેણં- અંતોમુહુત્તં ।

પ. કેવલ્યં કાલં અવટ્ટિય-પરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કં સમયં,
ઉક્કોસેણં -સત્ત સમયા ।

એવં -જાવ- પરિહારવિસુદ્ધિણં ।

પ. સુહુમસંપરાયસંજણં ભંતે ! કેવલ્યં કાલં વડ્ઢ-
માણપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કં સમયં,
ઉક્કોસેણં- અંતોમુહુત્તં,

હાયમાણપરિણામે વિ એવં ચેવ ।

પ. અહકવાયસંજણં ભંતે ! કેવલ્યં કાલં વડ્ઢ-
માણપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં-અંતોમુહુત્તં ।

પ. કેવલ્યં કાલં અવટ્ટિયપરિણામે હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કં સમયં,
ઉક્કોસેણં-દેસૂણા પુવ્વકોડી ।

૨૧. કમ્મવન્ધ-દારે-

પ. સામાઙ્યસંજણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ વંધઈ ?

૩. ગોયમા ! સત્તવિહ વંધણં વા, અટ્ટવિહ વંધણં વા ।

**સત્ત વંધમાણે આઝયવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ
વંધઈ ।**

અટ્ટ વંધમાણે પઢિપુણ્ણાઓ અટ્ટ કમ્મપગડીઓ વંધઈ ।

એવં -જાવ- પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં ।

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયતનું વર્ધમાન પરિણામ કેટલા
સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ - અન્તર્મુહૂર્ત.

પ્ર. હીયમાન પરિણામ કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ - અન્તર્મુહૂર્ત.

પ્ર. અવસ્થિત પરિણામ કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ - સાત સમય.

**આ પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત સુધી જાણવું
જોઈએ.**

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનું વર્ધમાન પરિણામ
કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ - અન્તર્મુહૂર્ત.

**હીયમાન પરિણામનું જઘન્ય - ઉત્કૃષ્ટ સમય પણ
આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.**

પ્ર. ભંતે ! યથાપ્યાત સંયતનું વર્ધમાન પરિણામ
કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - અન્તર્મુહૂર્ત,
ઉત્કૃષ્ટ - અન્તર્મુહૂર્ત.

પ્ર. અવસ્થિત પરિણામ કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ - દેશોન કોડ પૂર્વ.

૨૧. કર્મબંધ - દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે
છે ?

૩. ગૌતમ ! સાત કર્મપ્રકૃતિઓ પણ બાંધે છે અને
આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ પણ બાંધે છે.

**સાત બાંધે તો - આયુ કર્મને છોડીને બાકીની સાત
કર્મપ્રકૃતિઓને બાંધે છે.**

**આઠ બાંધે તો - પ્રતિપૂર્ણ આઠેય કર્મપ્રકૃતિઓને
બાંધે છે.**

**આ પ્રમાણે પરિહારવિશુદ્ધ સંયત સુધી જાણવું
જોઈએ.**

પ. સુહુમસંપરાયસંજણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ બંધઈ ?

૩. ગોયમા ! આઁય-મોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ બંધઈ ।

પ. અહકવાયસંજણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ બંધઈ ?

૩. ગોયમા ! ંગવિહ બંધં વા, અબંધં વા ।
ંગં બંધમાણે ંગં વેયણિજ્જં કમ્મં બંધઈ ।

૨૨. કમ્મવેય-દારં-

પ. સામાઈયસંજણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ વેઈ ?

૩. ગોયમા ! નિયમં અઢ્ઢ કમ્મપગડીઓ વેઈ ।
ંવં -જાવ- સુહુમસંપરાયસંજણં ।

પ. અહકવાયસંજણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ વેઈ ?

૩. ગોયમા ! સત્તવિહ વેયં વા, ચઁવ્વિહ વેયં વા ।

સત્ત વેંમાણે-મોહણિજ્જવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ વેઈ ।

ચત્તારિવેંમાણે-૧. વેયણિજ્જ, ૨. આઁય, ૩. નામ, ૪. ગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગડીઓ વેઈ ।

૨૩. કમ્મોદીરણ-દારં-

પ. સામાઈયસંજણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ ઁદીરેઈ ?

૩. ગોયમા ! છવ્વિહ ઁદીરં વા, સત્તવિહ ઁદીરં વા, અઢ્ઢવિહ ઁદીરં વા ।

છ ઁદીરેમાણે-આઁય-વેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઁદીરેઈ ।

સત્ત ઁદીરેમાણે-આઁયવજ્જાઓ સત્તકમ્મપગડીઓ ઁદીરેઈ ।

અઢ્ઢ ઁદીરેમાણે-પઙ્કિપુણ્ણાઓ અઢ્ઢ કમ્મપગડીઓ ઁદીરેઈ ।

ંવં -જાવ- પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં ।

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓને બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! આયુ કર્મ અને મોહનીય કર્મને છોડીને બાકી છેયે કર્મપ્રકૃતિઓને બાંધે છે.

પ્ર. ભંતે ! યથાપ્પ્યાત સંયત કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓને બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! ંકવિધ બંધક અને અબંધક છે. ંક બાંધે તો ંક વેદનીય કર્મ બાંધે છે.

૨૨. કર્મવેદન-દારં :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આઁય કર્મ પ્રકૃતિઓનું નિરંતર વેદન કરે છે. **આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત સુધી જાણવું જોઈં.**

પ્ર. ભંતે ! યથાપ્પ્યાત સંયત કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! સાત કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે કે ચાર કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે.

સાતનું વેદન કરતો - મોહનીય કર્મને છોડીને સાત કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે.

ચારનું વેદન કરતો - ૧. વેદનીય, ૨. આયુ, ૩. નામ અને ૪. ગોત્ર - આ ચાર કર્મપ્રકૃતિઓનું વેદન કરે છે.

૨૩. કર્મ ઉદીરણા-દારં :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! છ કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે. સાત કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે, આઠ કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

છની ઉદીરણા કરે તો - આયુ કર્મ અને મોહનીય કર્મને છોડીને બાકી છ કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

સાતની ઉદીરણા કરે તો - આયુ કર્મને છોડીને સાત કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

આઠની ઉદીરણા કરે તો - પ્રતિપૂર્ણ - આઁય કર્મપ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

આ પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત સુધી જાણવું જોઈં.

પ. સુહુમસંપરાયસંજાણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ ?

ઉ. ગોયમા ! છવ્વિહ ઉદીરણ વા, પંચવિહ ઉદીરણ વા ।

છ ઉદીરેમાણે-આઉય-વેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ ।

પંચ ઉદીરેમાણે-આઉય-વેયણિય-મોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ ।

પ. અહક્કવાયસંજાણં ભંતે ! કઙ્ક કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ ?

ઉ. ગોયમા ! પંચવિહ ઉદીરણ વા, દુવિહ ઉદીરણ વા, અણુદીરણ વા ।

પંચ ઉદીરેમાણે-આઉય-વેયણિય-મોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ ।

દો ઉદીરેમાણે-નામં ચ, ગોયં ચ ઉદીરેહ ।

૨૪. ઉવસંપજ્જહણ-દારે-

પ. સામાહ્યસંજાણં ભંતે ! સામાહ્યસંજયત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?

ઉ. ગોયમા ! સામાહ્યસંજયત્તં જહહ, છેદોવટ્ટાવણિયસંજયં વા, સુહુમસંપરાયસંજયં વા, સંજમાસંજમં વા, અસંજમં વા ઉવસંપજ્જહ ।

પ. છેદોવટ્ટાવણિયસંજાણં ભંતે ! છેદોવટ્ટાવણિયસંજયત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?

ઉ. ગોયમા ! છેદોવટ્ટાવણિયસંજયત્તં જહહ, સામાહ્યસંજયં વા, પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયં વા, સુહુમસંપરાયસંજયં વા, સંજમાસંજમં વા, અસંજમં વા ઉવસંપજ્જહ ।

પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજાણં ભંતે ! પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયત્તં જહમાણે કિં જહહ, કિં ઉવસંપજ્જહ ?

ઉ. ગોયમા ! પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયત્તં જહહ,

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! છ કર્મ પ્રકૃતિઓની કે પાંચ કર્મ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

છની ઉદીરણા કરે તો - આયુ કર્મ અને વેદનીય કર્મને છોડીને બાકી છ કર્મ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

પાંચની ઉદીરણા કરે તો - આયુ કર્મ, વેદનીય કર્મ અને મોહનીય કર્મને છોડીને બાકી પાંચ કર્મ-પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત કેટલી કર્મ-પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! પાંચ કર્મ પ્રકૃતિઓની કે બે કર્મ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે. અથવા ઉદીરણા કરતા પણ નથી.

પાંચની ઉદીરણા કરે તો - આયુ કર્મ, વેદનીય કર્મ-અને મોહનીય કર્મને છોડીને બાકી પાંચ કર્મ પ્રકૃતિઓની ઉદીરણા કરે છે.

બેની ઉદીરણા કરે તો- નામ કર્મ અને ગોત્ર કર્મની ઉદીરણા કરે છે.

૨૪. ઉપસંપત જહન-દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત, સામાયિક સંયતપણાને છોડતા શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! સામાયિક સંયતપણાને છોડે છે, છેદોપસ્થાપનીય સંયત, સૂક્ષ્મ-સંપરાય સંયત, સંયમાસંયમ કે અસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયતપણાને છોડતા શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયતપણાને છોડે છે. સામાયિક સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત, સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત, સંયમા-સંયમ કે અસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધ સંયતપણાને છોડતા શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયતપણાને છોડે છે.

છેદોવદ્વાવણિયસંજયં વા, અસંજમં વા ઉવસંપજ્જઇ ।

પ. સુહુમસંપરાયસંજણં ભંતે ! સુહુમસંપરાયસંજયત્તં જહમાણે કિં જહઈ, કિં ઉવસંપજ્જઈ ?

ઉ. ગોયમા ! સુહુમસંપરાયસંજયત્તં જહઈ, સામાઈયસંજયં વા, છેદોવદ્વાવણિયસંજયં વા, અહક્ખાયસંજયં વા, અસંજમં વા ઉવસંપજ્જઈ ।

પ. અહક્ખાયસંજણં ભંતે ! અહક્ખાયસંજયત્તં જહમાણે કિં જહઈ, કિં ઉવસંપજ્જઈ ?

ઉ. ગોયમા ! અહક્ખાયસંજયત્તં જહઈ, સુહુમસંપરાયસંજયં વા, અસંજમં વા, સિદ્ધિગઢં વા ઉવસંપજ્જઈ ।

૨૫. સળ્ણા-દારં-

પ. સામાઈયસંજણં ભંતે ! કિં સળ્ણોવઉત્તે હોજ્જા, નો સળ્ણોવઉત્તે હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! સળ્ણોવઉત્તે વા હોજ્જા, નો સળ્ણોવઉત્તે વા હોજ્જા ।

એવં -જાવ- પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં ।

પ. સુહુમસંપરાયસંજણં ભંતે ! કિં સળ્ણોવઉત્તે હોજ્જા, નો સળ્ણોવઉત્તે હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! નો સળ્ણોવઉત્તે હોજ્જા ।

એવં અહક્ખાયસંજણં વિ ।

૨૬. આહાર-દારં-

પ. સામાઈયસંજણં ભંતે ! કિં આહારણં હોજ્જા, અણાહારણં હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! આહારણં હોજ્જા, નો અણાહારણં હોજ્જા ।

એવં -જાવ- સુહુમસંપરાયસંજણં ।

પ. અહક્ખાયસંજણં ભંતે ! કિં આહારણં હોજ્જા, અણાહારણં હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! આહારણં વા હોજ્જા, અણાહારણં વા હોજ્જા ।

૨૭. ભવ-દારં-

પ. સામાઈયસંજણં ભંતે ! કઈ ભવગ્ગહણાઈં હોજ્જા ?

છેદોપસ્થાપનીય સંયતને કે અસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત, સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતપણાને છોડતા શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતપણાને છોડે છે. સામાયિક સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયત, યથાખ્યાત સંયત કે અસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત, યથાખ્યાત સંયતપણાને છોડતા શું છોડે છે અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયતપણાને છોડે છે, સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતને કે અસંયમને પ્રાપ્ત કરે છે અથવા સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

૨૫. સંજ્ઞા - દ્વાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું સંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે કે અસંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! સંજ્ઞોપયુક્ત પણ હોય છે અને અસંજ્ઞોપયુક્ત પણ હોતા નથી.

આ પ્રમાણે પરિહારવિશુદ્ધ સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત શું સંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે કે અસંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! સંજ્ઞોપયુક્ત હોતા નથી.

આ પ્રમાણે યથાખ્યાત સંયત પણ જાણવું જોઈએ.

૨૬. આહાર-દ્વાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું આહારક હોય છે કે અનાહારક હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આહારક હોય છે, અનાહારક હોતા નથી.

આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત શું આહારક હોય છે કે અનાહારક હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આહારક પણ હોય છે, અનાહારક પણ હોય છે.

૨૭. ભવ-દ્વાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત કેટલા ભવ પ્રલણ કરે છે ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કં, ઉક્કોસેણં-અદ્દ ।

એવં છેદોવદ્દાવણિયસંજણે વિ ।

૫. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણે ણં ભંતે ! કહ ભવગ્ગહણાઈ હોજ્જા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કં, ઉક્કોસેણં-તિન્નિ ।

એવં -જાવ- અહક્કાયાસંજણે ।

૨૮. આગરિસ-દારં-

૫. સામાઈયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! એગભવગ્ગહણિયા કેવઈયા આગરિસા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કો, ઉક્કોસેણં-સયગ્ગસો ।

૫. છેદોવદ્દાવણિયસ્સ ણં ભંતે ! એગભવગ્ગહણિયા કેવઈયા આગરિસા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કો, ઉક્કોસેણં-વીસપુહુત્તં ।

૫. પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ ણં ભંતે ! એગ ભવગ્ગહણિયા કેવઈયા આગરિસા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કો, ઉક્કોસેણં-તિન્નિ ।

૫. સુહુમસંપરાયસ્સ ણં ભંતે ! એગભવગ્ગહણિયા કેવઈયા આગરિસા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કો, ઉક્કોસેણં-ચત્તારિ ।

૫. અહક્કાયાસંજણે ણં ભંતે ! એગભવગ્ગહણિયા કેવઈયા આગરિસા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એક્કો, ઉક્કોસેણં-દોન્નિ ।

૫. સામાઈયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! નાણાભવગ્ગહણિયા કેવઈયા આગરિસા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-દોન્નિ, ઉક્કોસેણં-સહસ્સસો ।

૫. છેદોવદ્દાવણિયસ્સ ણં ભંતે ! નાણાભવગ્ગહણિયા કેવઈયા આગરિસા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-દોન્નિ,

ઉક્કોસેણં-ઉવરિં નવણ્ણં સયાણં અંતોસહસ્સસ્સ ।

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક ભવ, ઉત્કૃષ્ટ - આઠ ભવ.

આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત કેટલા ભવ ગ્રહણ કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક ભવ, ઉત્કૃષ્ટ - ત્રણ ભવ.

આ પ્રમાણે યથાખ્યાત સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

૨૮. આકર્ષ-દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયતનાં એક ભવમાં ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે અર્થાત્ એક ભવમાં કેટલી વાર પ્રાપ્ત થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક, ઉત્કૃષ્ટ - સૈકડો વાર પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! છેદોપસ્થાપનીય સંયતનાં એક ભવમાં ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક, ઉત્કૃષ્ટ - વીસ પૃથક્ત્વ.

પ્ર. ભંતે ! પરિહારવિશુદ્ધ સંયતનાં એક ભવમાં ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક, ઉત્કૃષ્ટ - ત્રણ.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં એક ભવમાં ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય- એક, ઉત્કૃષ્ટ- ચાર.

પ્ર. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયતનાં એક ભવમાં ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક, ઉત્કૃષ્ટ- બે.

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયતનાં નાના ભવ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે? અર્થાત્ અનેક ભવોમાં કેટલી વાર પ્રાપ્ત થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - બે, ઉત્કૃષ્ટ - હજારો વાર પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! છેદોપસ્થાપનીય સંયતનાં નાના ભવમાં ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કેટલા આકર્ષ કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - બે,

ઉત્કૃષ્ટ - નવસોથી ઉપર અને એક સહસ્ત્રનાં અન્તર્ગત અર્થાત્ ૯૮૦ વાર પ્રાપ્ત થાય છે.

परिहारविसुद्धियस्स जहन्नेणं-दोन्नि,

उक्कोसेणं-सत्त ।

सुहुमसंपरायस्स, जहन्नेणं-दोन्नि,

उक्कोसेणं- नव ।

अहक्खायस्स जहन्नेणं-दोन्नि,

उक्कोसेणं-पंच ।

૨૧. કાલ-દારં-

પ. સામાઈયસંજણં ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એકકં સમયં,

उक्कोसेणं-नवहिं वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी ।

एवं छेदोवट्ठावणिए वि ।

પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણં ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એકકં સમયં,

उक्कोसेणं-एक्कूणतीसाए वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी ।

પ. સુહુમસંપરાયસંજણં ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એકકં સમયં,

उक्कोसेणं-अंतोमुहुत्तं ।

अहक्खायसंजए जहा सामाइयसंजए ।

પ. સામાઈયસંજયા ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! સવ્વઢ્ઢં ।

પ. છેદોવટ્ઠાવણિયા ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-અઢ્ઢાઈજ્જાઈ વાસસયાઈ,

उक्कोसेणं-पन्नासं सागरोवमकोडिसयसहस्साइं ।

પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયા ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-દેસૂણાઈં દો વાસસયાઈં,

उक्कोसेणं-देसूणाओ दो पुव्वकोडीओ ।

परिहारविशुद्ध संयतनां जघन्य-वे आकर्ष,

उत्कृष्ट- सात आकर्ष.

सूक्ष्म संपराय संयतनां जघन्य- वे आकर्ष,

उत्कृष्ट - नव आकर्ष.

यथाभ्यात संयतनां जघन्य - वे आकर्ष,

उत्कृष्ट- पांच आकर्ष कखा छे.

૨૨. કાળ- દ્વાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત કાળથી કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,

उत्कृष्ट - नव वर्ष ओएणुं कोउ पूर्व.

આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત કાળથી કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,

उत्कृष्ट - आगइत्रीस वर्ष ओएणुं कोउ पूर्व.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત કાળથી કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,

उत्कृष्ट अन्तमुहुत्त.

યથાભ્યાત સંયત સામાયિક સંયતનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત કાળથી કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! સર્વકાળ રહે છે.

પ્ર. ભંતે ! છેદોપસ્થાપનીય સંયતકાળથી કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - અઢીસો વર્ષ,

उत्कृष्ट - पचास लाख कोउ सागरोपम.

પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત કાળથી કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - કંઈક ઓણું અર્થાત્ ૫૮ વર્ષ ઓણું બસો વર્ષ.

उत्कृष्ट - कंईक ओएणुं अर्थात् ५८ वर्ष ओएणुं वे कोउ पूर्व.

પ. સુહુમસંપરાયસંજયા ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં-અંતોમુહુત્તં ।

અહક્ષાયસંજયા જહા સામાઇયસંજયા ।

૩૦. અંતર-દારે-

પ. સામાઇયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-અંતોમુહુત્તં,
ઉક્કોસેણં-અણંતંકાલં, અણંતાઓ ઓસપ્પિણિ-
ઉસ્સપ્પિણીઓ કાલઓ,
ખેત્તઓ અવડ્ઢં પોગ્ગલ-પરિયટ્ઢં દેસૂણં ।

એવં -જાવ- અહક્ષાયસંજયસ્સ ।

પ. સામાઇયસંજયા ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! નત્થિ અંતરં ।

પ. છેદોવટ્ટાવણિયસંજયા ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં
હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-તેવટ્ટિવાસસહસ્સાઈં,
ઉક્કસેણં-અટ્ટારસ સાગરોવમકોડાકોડીઓ ।

પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયા ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં
અંતરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-ચરુરાસીઈં વાસસહસ્સાઈં,
ઉક્કોસેણં-અટ્ટારસ સાગરોવમ-કોડાકોડીઓ ।

પ. સુહુમસંપરાયસંજયા ણં ભંતે ! કેવઇયં કાલં અંતરં
હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહન્નેણં-એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં-છમ્માસા ।

અહક્ષયાણં જહા સામાઇયસંજયા ણં ।

૩૧. સમુઘાય-દારે-

પ. સામાઇયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કઙ્ઙ સમુઘાયા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! છ સમુઘાયા પણ્ણત્તા, તં જહા -

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત કાળથી કેટલા સમય
સુધી રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ - અન્તર્મુહૂર્ત.

**યથાપ્યાત સંયત સામાયિક સંયતનાં સમાન
જાણવું જોઈએ.**

૩૦. અંતર-દાર :

પ્ર. ભંતે ! (એક) સામાયિક સંયતનું કેટલા કાળનું
અંતર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - અન્તર્મુહૂર્ત,
ઉત્કૃષ્ટ-અનન્તકાળ અર્થાત્ અનન્ત અવસર્પિણી
ઉત્સર્પિણી કાળ,

ક્ષેત્રથી કંઈક ઓછું - અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન.

આ પ્રમાણે યથાપ્યાત સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અનેક સામાયિક સંયતોનું કેટલા સમયનું
અંતર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! અંતર નથી, અર્થાત્ શાશ્વત છે.

પ્ર. ભંતે ! અનેક છેદોપસ્થાપનીય સંયતોનું કેટલા
સમયનું અંતર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - (૬૩) ત્રેસઠ હજાર વર્ષ,
ઉત્કૃષ્ટ - અઢાર કોડા-કોડ સાગરોપમ.

પ્ર. ભંતે ! અનેક પરિહારવિશુદ્ધ સંયતોનું કેટલા
સમયનું અંતર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - (૮૪) ચોર્યાસી હજાર વર્ષ,
ઉત્કૃષ્ટ - અઢાર કોડા - કોડ સાગરોપમ.

પ્ર. ભંતે ! અનેક સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતોનું કેટલા સમયનું
અંતર હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય - એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ - છ માસ.

**અનેક યથાપ્યાત સંયત અનેક સામાયિક સંયતનાં
સમાન જાણવા જોઈએ.**

૩૧. સમુદ્ધાત-દાર :

પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયતનાં કેટલા સમુદ્ધાત
કલા છે ?

૩. ગૌતમ ! છ સમુદ્ધાત કલા છે, જેમકે -

૧. વેયણાસમુઘાણ -જાવ- ૬. આહારસમુઘાણ ।
 एवं छेदोवट्टावणियस्स वि ।

- પ. પરિહારવિસુદ્ધિયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કઙ્ઘ સમુઘાયા પ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! તિન્નિ સમુઘાયા પ્ણત્તા, તેં જહા -
 ૧. વેયણાસમુઘાણ, ૨. કસાયસમુઘાણ,
 ૩. મારણંતિયસમુઘાણ ।
- પ. સુહુમસંપરાયસ્સ ણં ભંતે ! કઙ્ઘ સમુઘાયા પ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! નત્થિ એક્કો વિ ।
- પ. અહકઘાયસંજયસ્સ ણં ભંતે ! કઙ્ઘ સમુઘાયા પ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! એમે કેવલિસમુઘાણ પ્ણત્તે ।

૩૨. સ્વેત્ત-દારં-

- પ. સામાઈયસંજણ ણં ભંતે ! લોગસ્સ કિં -
 સંખેજ્જઈ ભાગે હોજ્જા,
 અસંખેજ્જઈ ભાગે હોજ્જા,
 સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
 અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
 સવ્વલોણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! નો સંખેજ્જઈ ભાગે હોજ્જા,
 અસંખેજ્જઈ ભાગે હોજ્જા,
 નો સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
 નો અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
 નો સવ્વલોણ હોજ્જા,
 एवं -જાવ- સુહુમસંપરાણ ।
- પ. અહકઘાયસંજણ ણં ભંતે ! લોગસ્સ કિં સંખેજ્જઈ
 ભાગે હોજ્જા -જાવ- સવ્વલોણ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! નો સંખેજ્જઈ ભાગે હોજ્જા,
 અસંખેજ્જઈ ભાગે હોજ્જા,
 નો સંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
 અસંખેજ્જેસુ ભાગેસુ હોજ્જા,
 સવ્વલોણ વા હોજ્જા ।

૧. વેદના સમુદ્ધાત -યાવત્- ૬. આહારક સમુદ્ધાત.
 આ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! પરિહારવિશુદ્ધ સંયતનાં કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! ત્રણ સમુદ્ધાત કહ્યા છે, જેમકે-
 ૧. વેદના સમુદ્ધાત, ૨. કષાય સમુદ્ધાત,
 ૩. મારણાન્તિક સમુદ્ધાત.
- પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયતનાં કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! એક પણ સમુદ્ધાત નથી.
- પ્ર. ભંતે ! યથાપ્યાત સંયતનાં કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ?
૩. ગૌતમ ! એક કેવળી સમુદ્ધાત કહ્યો છે.

૩૨. ક્ષેત્ર-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું -
 લોકનાં સંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય છે,
 અસંખ્યાતમાં ભાગમાં હોય છે,
 સંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે,
 અસંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે કે
 સર્વલોકમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સંખ્યાત ભાગમાં હોતા નથી,
 અસંખ્યાત ભાગમાં હોય છે,
 સંખ્યાત ભાગોમાં હોતા નથી.
 અસંખ્યાત ભાગોમાં હોતા નથી,
 સંપૂર્ણ લોકમાં હોતા નથી.
- આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.
- પ્ર. ભંતે ! યથાપ્યાત સંયત શું લોકનાં સંખ્યાત ભાગમાં
 હોય છે -યાવત્- સંપૂર્ણ લોકમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! સંખ્યાત ભાગમાં હોતા નથી.
 અસંખ્યાત ભાગમાં હોય છે,
 સંખ્યાત ભાગોમાં હોતા નથી,
 અસંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે,
 સંપૂર્ણ લોકમાં હોય છે.

૩૩. ફુસળા-દારે-

- પ. સામાઈયસંજણ ણં ભંતે ! લોગસસ કિં સંખેજ્જહ ભાગં ફુસહ -જાવ- સન્વલોયં ફુસહ ?
૩. ગોયમા ! જહેવ છેત્ત-દારે ભણિયં તહેવ ફુસળા વિ -જાવ- અહક્કવાયસંજણ ।

૩૪. ભાવ-દારે-

- પ. સામાઈયસંજણ ણં ભંતે ! કયરમ્મિ ભાવે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ય્વઓવસમિણ ભાવે હોજ્જા ।
- એવં -જાવ- સુહુમસંપરાયસંજણ ।
- પ. અહક્કવાયસંજણ ણં ભંતે ! કયરમ્મિ ભાવે હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ઓવસમિણ વા ભાવે હોજ્જા, ય્વહિણ વા ભાવે હોજ્જા ।

૩૫. પરિમાણ-દારે-

- પ. સામાઈયસંજયા ણં ભંતે ! ઇગસમણં કેવહિયા હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! પડિવજ્જમાણણ પડુચ્ચ-સિય અત્થિ, સિય નત્થિ.
- જહ અત્થિ, જહન્નેણં-એક્કો વા, દો વા, તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં-સહસ્સપુહુત્તં ।
- પુવ્વપડિવન્નણ પડુચ્ચ-જહન્નેણં કોડિસહસ્સપુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ કોડિસહસ્સપુહુત્તં ।
- પ. છેદોવદ્ધાવણિયા ણં ભંતે ! ઇગસમણં કેવહિયા હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! પડિવજ્જમાણણ પડુચ્ચ-સિય અત્થિ, સિય નત્થિ ।
- જહ અત્થિ જહન્નેણં-એક્કો વા, દો વા, તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં-સયપુહુત્તં ।
- પુવ્વપડિવન્નણ પડુચ્ચ-સિય અત્થિ, સિય નત્થિ ।
- જહ અત્થિ જહન્નેણં-એક્કો વા, દો વા, તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં-કોડિમયપુહુત્તં ।
- પ. પરિહારવિસુદ્ધિય સંજયા ણં ભંતે ! ઇગસમણં કેવહિયા હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! પડિવજ્જમાણણ પડુચ્ચ-સિય અત્થિ, મિય નત્થિ ।

૩૩. સ્પર્શના - દાર :

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત શું લોકનાં સંખ્યાતમા ભાગનો સ્પર્શ કરે છે -યાવત્- સર્વ લોકનો સ્પર્શ કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે ક્ષેત્ર દારમાં કહ્યું. તે પ્રમાણે સ્પર્શના માટે પણ યથાખ્યાત સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.

૩૪. ભાવ-દાર :

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત કયા ભાવમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં હોય છે.
- આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સુધી જાણવું જોઈએ.
- પ્ર. ભંતે ! યથાખ્યાત સંયત કયા ભાવમાં હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! ઔપશમિક ભાવમાં પણ હોય છે અને ક્ષાયિક ભાવમાં પણ હોય છે.

૩૫. પરિમાણ- દાર :

- પ્ર. ભંતે ! સામાયિક સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ- ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી,
- જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ. ઉત્કૃષ્ટ - અનેક હજાર.
- પૂર્વપ્રતિપન્નની અપેક્ષાએ - જઘન્ય અનેક હજાર કોડ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અનેક હજાર કોડ.
- પ્ર. ભંતે ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ - ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.
- જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ. ઉત્કૃષ્ટ - અનેક સો.
- પૂર્વપ્રતિપન્નની અપેક્ષાએ - ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.
- જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ - અનેક સો કોડ.
- પ્ર. ભંતે ! પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ - ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.

જइ અત્થિ જહન્નેણં-एक्को वा, दो वा, तिण्णि वा,
उक्कोसेणं-सयपुहुत्तं,
पुब्बपडिवन्नए पडुच्च-सिय अत्थि, सिय णत्थि ।

जइ अत्थि जहन्नेणं-एक्को वा, दो वा, तिण्णि वा,
उक्कोसेणं-सहसपुहुत्तं ।

प. सुहुमसंपराया णं भंते ! एगसमएणं केवइया होज्जा ?

उ. गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च-सिय अत्थि, सिय णत्थि ।

जइ अत्थि जहन्नेणं-एक्को वा, दो वा, तिण्णि वा,
उक्कोसेणं-बावट्टं सयं, अट्टसयं खवगाणं, चउप्पणं
उवसामगाणं ।

पुब्बपडिवन्नए पडुच्च-सिय अत्थि, सिय णत्थि ।

जइ अत्थि जहन्नेणं-एक्को वा, दो वा, तिण्णि वा,
उक्कोसेणं-सयपुहुत्तं ।

प. अहक्खायसंजया णं भंते ! एगसमएणं केवइया
होज्जा ?

उ. गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च-सिय अत्थि, सिय
णत्थि ।

जइ अत्थि, जहन्नेणं-एक्को वा, दो वा, तिण्णि वा,
उक्कोसेणं-बावट्टं सयं, अट्टसयं खवगाणं, चउपन्नं
उवसामगाणं ।

पुब्बपडिवन्नए पडुच्च-जहन्नेण वि कोडिपुहुत्त,
उक्कोसेण वि कोडिपुहुत्तं ।

૩૬. અપ્પ-વહુય-દારં-

પ. ઇણસિ ણં ભંતે ! ૧. સામાઙ્ગિક, ૨. છેદોવદ્ધાવણિય,
૩. પરિહારવિસુદ્ધિય, ૪. સુહુમસંપરાય, ૫. અહક્ખાય-
સંજયાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-
વિસેસાહિયા વા ?

उ. गोयमा - १. सब्वत्थोवा सुहुमसंपरायसंजया,
२. परिहारविसुद्धियसंजया संखेज्जगुणा,
३. अहक्खायसंजया संखेज्जगुणा,

જો હોય છે તો જઘન્ય - એક, બે, ત્રણ.

ઉત્કૃષ્ટ - અનેક સો.

પૂર્વપ્રતિપન્નની અપેક્ષાએ - ક્યારેક હોય છે અને
ક્યારેક હોતા નથી.

જો હોય છે તો જઘન્ય - એક, બે, ત્રણ,

ઉત્કૃષ્ટ - અનેક હજાર.

પ્ર. ભંતે ! સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત એક સમયમાં કેટલા
હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ - ક્યારેક
હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.

જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ,

ઉત્કૃષ્ટ - એક સો બાસઠ હોય છે. અર્થાત્ એક સો
આઠ ક્ષપકનાં અને ચોપ્પન ઉપશામકનાં
હોય છે.

પૂર્વ પ્રતિપન્નની અપેક્ષાએ - ક્યારેક હોય છે અને
ક્યારેક હોતા નથી.

જો હોય છે તો જઘન્ય- એક, બે, ત્રણ,

ઉત્કૃષ્ટ- અનેક સો.

પ્ર. ભંતે ! યથાપ્પ્યાત સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય
છે ?

ઉ. ગૌતમ ! પ્રતિપદમાનની અપેક્ષાએ - ક્યારેક
હોય છે અને ક્યારેક હોતા નથી.

જો હોય છે તો જઘન્ય - એક, બે, ત્રણ,

ઉત્કૃષ્ટ- એક સો બાસઠ હોય છે. અર્થાત્ એક સો
આઠ ક્ષપકનાં અને ચોપ્પન ઉપશામકનાં હોય છે.

પૂર્વ પ્રતિપન્નની અપેક્ષાએ - જઘન્ય પણ અનેક
કોડ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અનેક કોડ હોય છે.

૩૬. અલ્પ-બહુત્વ-દાર :

પ્ર. ભંતે ! ૧. સામાયિક, ૨. છેદોવસ્થાપનીય, ૩.
પરિહારવિશુદ્ધ, ૪. સૂક્ષ્મ સંપરાય, ૫. યથાપ્પ્યાત
સંયત આમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત છે.
૨. (તેનાથી) પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત-સંપ્યાતગુણ છે.
૩. (તેનાથી) યથાપ્પ્યાત સંયત-સંપ્યાતગુણ છે.

૪. છેદોવદ્ધાવણિયસંજયા સંખેજ્જગુણા,

૫. સામાઈયસંજયા સંખેજ્જગુણા ।

- વિયા. સ. ૨૫, ડ. ૭, સુ. ૧-૧૮૮

૮. પમત્તાપમત્ત સંજયસ્સ પમત્તાપમત્ત સંજયભાવસ્સ કાલ પરૂવણં -

પ. પમત્તસંજયસ્સ ણં ભંતે ! પમત્તસંયમે વટ્ટમાણસ્સ સવ્વા વિ ય ણં પમત્તદ્ધા કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?

૩. મંડિયપુત્તા ! એગજીવં પડુચ્ચ-જહન્નેણં એકકં સમયં, ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી, ણાણા જીવે પડુચ્ચ-સવ્વદ્ધા ।

પ. અપમત્તસંજયસ્સ ણં ભંતે ! અપમત્તસંયમે વટ્ટમાણસ્સ સવ્વા વિ ય ણં અપમત્તદ્ધા કાલઓ કેવચ્ચિરં હોઈ ?

૩. મંડિયપુત્તા ! એગજીવં પડુચ્ચ-જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં પુવ્વકોડી દેસૂણા, ણાણા જીવે પડુચ્ચ-સવ્વદ્ધં ।

- વિયા. સ. ૩, ડ. ૩, સુ. ૧૫-૧૬

૯. દેવાણં સંજયત્તાઈ પુચ્છાઈ ગોયમસ્સ ભગવઓ સમાહાણં -

પ. 'ભંતે ! ત્તિ' ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ નમંસઈ વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી -

પ. દેવા ણં ભંતે ! સંજયાઈતિ વત્તવ્વં સિયા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે, અબ્ભક્કવાણમેયં દેવાણં ।

પ. ભંતે ! અસંજયા ઇતિ વત્તવ્વં સિયા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે, ણિટ્ટુર વયણમેયં દેવાણં ।

પ. ભંતે ! સંજયાસંજયા ઇતિ વત્તવ્વં સિયા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે, અસબ્ભૂયમેયં દેવાણં ।

પ. સે કિં ખાઈ ણં ભંતે ! દેવાણં વત્તવ્વં સિયા ?

૩. ગોયમા ! દેવા ણં 'નો સંજયા' ઇતિ વત્તવ્વં સિયા ।

- વિયા. સ. ૫, ડ. ૪, સુ. ૨૦-૨૩

૪. (તેનાથી) છેદોપસ્થાપનીય સંયત સંખ્યાત-ગુણા છે.

૫. (તેનાથી) સામાયિક સંયત સંખ્યાતગુણા છે.

૮. પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત સંયતનું પ્રમત્ત તથા અપ્રમત્ત સંયત ભાવનું કાળ પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! પ્રમત્ત સંયતમાં પ્રવર્તમાન પ્રમત્ત સંયમીનું બધું મળીને પ્રમત્ત સંયમ કાળ કેટલો હોય છે ?

૩. મંડિત પુત્ર ! એક જીવની અપેક્ષાએ જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ અને અનેક જીવોની અપેક્ષાએ સર્વકાળ હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! અપ્રમત્ત સંયતમાં પ્રવર્તમાન અપ્રમત્ત સંયમીનું બધું મળીને અપ્રમત્ત સંયમ કાળ કેટલો હોય છે ?

૩. મંડિતપુત્ર ! એક જીવની અપેક્ષાએ જઘન્ય અન્તર્મુદૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પૂર્વકોટિ અને અનેક જીવોની અપેક્ષાએ સર્વકાળ હોય છે.

૯. દેવોનાં સંયતત્વાદિનાં પૂછવા પર ભગવાન દ્વારા ગૌતમનું સમાધાન :

પ્ર. 'ભંતે !' આ પ્રમાણે સંબોધિત કરીને ભગવાન ગૌતમએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

પ્ર. ભંતે ! શું દેવોને સંયત કહી શકાય છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. (એવું ન કહી શકાય) આ દેવોનાં માટે અભ્યાખ્યાન (મિથ્યા આરોપિત) વર્ણન છે.

પ્ર. ભંતે ! શું દેવોને અસંયત કહી શકાય છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. (એવું ન કહી શકાય) દેવોના માટે આ (વર્ણન) નિષ્કૃર વચન છે.

પ્ર. ભંતે ! શું દેવોને સંયતાસંયત કહી શકાય છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ પણ સમર્થ નથી (એવું ન કહી શકાય) દેવોને "સંયતા સંયત" કહેવું અસદ્ભૂત (અસત્ય) વચન છે.

પ્ર. ભંતે ! તો પછી દેવોને શું કહીએ ?

૩. ગૌતમ ! દેવોને "નો સંયત" કહી શકાય છે.

૧૦. જીવ-ચતુર્વીસદંડેસુ સંજયાઈ અપ્પબહુત્ત ય પરૂવણં-

પ. જીવા ણં ભંતે ! કિં સંજયા, અસંજયા, સંજયાસંજયા ?

૩. ગોયમા ! જીવા સંજયા વિ, અસંજયા વિ, સંજયાસંજયા વિ ।

एवं जहेव पणवणाए तहेव भाणियव्वं -जाव-वेमाणिया ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! સંજયા ણં અસંજયા ણં સંજયાસંજયા ણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જીવા સંજયા,
૨. સંજયાસંજયા અસંખેજ્જગુણા,
૩. અસંજયા અણંતગુણા ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયા ણં અસંજયા ણં સંજયાસંજયા ણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! સવ્વત્થોવા પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયા સંજયાસંજયા,
અસંજયા અસંખેજ્જગુણા ।

मणुस्सा जहा जीवा ।

- વિયા. સ. ૭, ૩, સુ. ૨૮

૧૦. જીવ- ચોવીસ દંડકોમાં સંયતાદિનું અને અલ્પ બહુત્વનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું જીવ સંયત છે, અસંયત છે કે સંયતાસંયત છે ?

૩. ગૌતમ ! જીવ સંયત પણ છે, અસંયત પણ છે અને સંયતાસંયત પણ છે.

જે પ્રમાણે પ્રજાપના સૂત્રમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! આ સંયત, અસંયત અને સંયતાસંયતમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ સંયત જીવ છે.
૨. (તેનાથી) સંયતાસંયત જીવ અસંખ્યાતગુણા છે.
૩. (તેનાથી) અસંયત જીવ અનન્તગુણા છે.

પ્ર. ભંતે ! આ અસંયત અને સંયતાસંયત પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! સંયતાસંયત પંચેન્દ્રિય- તિર્યચ્યોનિક જીવ બધાથી અલ્પ છે,
(તેનાથી) અસંયત અસંખ્યાતગુણા છે.

મનુષ્યોનો અલ્પબહુત્વ ઔધિક જીવનાં સમાન છે.

૨૬. લેશ્યા અધ્યયન

આવશ્યકસૂત્રની હરીભદ્રીય ટીકામાં લેશ્યાની પરિભાષા કરતા કહ્યું છે, “શ્લેષયત્ત્યાત્માનમષ્ટવિધેન કર્મણા ઇતિ લેશ્યા” અર્થાત્ જે આત્માને અષ્ટવિધ કર્મોથી શ્લિષ્ટ કરે છે તે લેશ્યા છે. એક અન્ય પરિભાષા “લિમ્મતીતિ લેશ્યા” [ધવલા ટીકા] ના અનુસાર જે કર્મોથી આત્માને લિપ્ત કરે છે તે લેશ્યા છે. કર્મ બંધનમાં પ્રમુખ હેતુ કષાય અને યોગ છે. યોગથી કર્મપુદ્ગલ રૂપી રજકણ આવે છે. કષાયરૂપી ગોળાથી તે આત્મા પર ચોટે છે. પરંતુ કષાયના ગોળાને ભીનું કરવાવાળુ પાણી લેશ્યા છે. સૂકો ગોળો રજકણને ચોટી નહીં શકાય, આ રીતે કષાય અને યોગથી લેશ્યા જુદી છે. સર્વાર્થસિદ્ધ ધવલા ટીકા આદિ ગ્રંથોમાં કષાયના ઉદયથી અનુરંજિત યોગની પ્રવૃત્તિને લેશ્યા કહેવામાં આવી છે. આ ભાવ લેશ્યાનું સ્વરૂપ છે.

લેશ્યાના બે પ્રકાર છે - દ્રવ્ય લેશ્યા અને ભાવ લેશ્યા. દ્રવ્ય લેશ્યા પૌદ્ગલિક હોય છે અને ભાવ લેશ્યા અપૌદ્ગલિક. દ્રવ્ય લેશ્યામાં વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ હોય છે. ભાવલેશ્યા અગુરુલઘુ હોય છે.

દ્રવ્ય અને ભાવ આ બંને પ્રકારની લેશ્યાઓના છ ભેદ છે - (૧) કૃષ્ણલેશ્યા (૨) નીલ લેશ્યા (૩) કાપોત લેશ્યા (૪) તેજો લેશ્યા (૫) પદ્મ લેશ્યા અને (૬) શુક્લ લેશ્યા. આમાં પ્રથમ ત્રણ લેશ્યાઓ દુર્ગતિગામિની, સંકિલ્પ અમનોજ્ઞ, અવિશુદ્ધ, અપ્રશસ્ત અને શીત - રુક્ષ સ્પર્શવાળી છે. અંતિમ ત્રણ લેશ્યાઓ સુગતિગામિની, અસંકિલ્પ, મનોજ્ઞ, વિશુદ્ધ, પ્રશસ્ત અને સ્નિગ્ધ - ઉષ્ણ સ્પર્શવાળી છે. વર્ણની અપેક્ષાએ કૃષ્ણલેશ્યામાં કાળો વર્ણ, નીલ લેશ્યામાં નીલો વર્ણ, કાપોત લેશ્યામાં કબૂતરી (કાળો અને લાલ મિશ્રિત) વર્ણ, તેજો લેશ્યામાં લાલ વર્ણ અને પદ્મ લેશ્યામાં પીળો વર્ણ, શુક્લ લેશ્યામાં શ્વેતવર્ણ હોય છે. રસની અપેક્ષાએ કૃષ્ણ લેશ્યામાં કડવો, નીલ લેશ્યામાં તીખો, કાપોત લેશ્યામાં કસાયેલો, તેજોલેશ્યામાં ખાટો-મીઠો, પદ્મલેશ્યામાં આશ્રવની જેમ થોડો ખાટો અને થોડો કષાયેલો તથા શુક્લલેશ્યામાં મધુર રસ હોય છે. ગંધની અપેક્ષાએ કૃષ્ણ, નીલ અને કાપોત લેશ્યાઓ દુર્ગંધયુક્ત હોય છે. તથા તેજો, પદ્મ અને શુક્લલેશ્યાઓ સુગંધયુક્ત હોય છે. સ્પર્શની અપેક્ષાએ કૃષ્ણ, નીલ અને કાપોત લેશ્યાઓ કર્કશ સ્પર્શયુક્ત છે. તથા તેજો, પદ્મ અને શુક્લલેશ્યાઓ કોમળ સ્પર્શયુક્ત છે. પ્રદેશની અપેક્ષાએ કૃષ્ણ લેશ્યાથી શુક્લલેશ્યા સુધી બધી લેશ્યાઓમાં અનંત પ્રદેશ છે. વર્ણજ્ઞાની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક લેશ્યામાં અનંત વર્ણજ્ઞાઓ છે. પ્રત્યેક લેશ્યા અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશોમાં સ્થિત છે. આ વર્ણન દ્રવ્ય લેશ્યાના અનુસાર જાણવું.

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં ભાવલેશ્યાના અનુરૂપ પ્રત્યેક લેશ્યાનું લક્ષણ આપ્યું છે. કૃષ્ણલેશ્યાથી યુક્ત જીવ પંચાશ્રવમાં પ્રવૃત્ત, ત્રણ ગુપ્તિઓથી અગુપ્ત, ષટ્કાયિક જીવોના પ્રતિ અવિરત આદિ વિશેષતાઓથી યુક્ત હોય છે. જ્યારે શુક્લલેશ્યાવાળા જીવ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનમાં લીન પ્રશાન્તચિત્ત અને દાન્ત હોય છે. તે પાંચ સમિતિઓથી સમિત અને ત્રણ ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત હોય છે. છએ લેશ્યાઓ ઉત્તરોત્તર શુભ છે.

સલેશ્ય જીવ બે પ્રકારના છે - સંસાર સમાપન્નક અને અસંસાર સમાપન્નક. એમાંથી જે અસંસાર સમાપન્નક છે તેઓ સિદ્ધ કહેવાય છે તે યોગ્ય નથી જણાતું. સિદ્ધ તો અલેશ્ય હોય છે. અહિયાં સિદ્ધ શબ્દ મોહકયના લક્ષ્યને સાધવાવાળા જિનના માટે ઉપયોગ થયો હોય એમ જણાય છે. સંસાર સમાપન્નક જીવ બે પ્રકારના છે - સંયત અને અસંયત. સંયત પણ પ્રમત્ત અને અપ્રમત્તના ભેદથી બે પ્રકારના છે. એમાં સિદ્ધ અને અપ્રમત્ત સંયમને છોડી બધા જીવ આત્મારંભી પરારંભી અને તદ્દુભયારંભી છે. અનારંભી નથી.

લેશ્યાની જેમ લેશ્યાકરણ અને લેશ્યાનિવૃત્તિ પણ કૃષ્ણ આદિના ભેદથી છ પ્રકારની છે. જે જીવને જે લેશ્ય હોય છે તેને તે જ લેશ્યાકરણ અને લેશ્યાનિવૃત્તિ હોય છે. નૈરયિક જીવોમાં કૃષ્ણ, નીલ અને કાપોત એ ત્રણ લેશ્યાઓ હોય છે. ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, પૃથ્વીકાય, અધ્યાય અને વનસ્પતિકાયમાં તેજોલેશ્યા મળીને ચાર લેશ્યાઓ હોય છે. તેજસ્કાય, વાયુકાય અને વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં કૃષ્ણથી કાપોત સુધી ત્રણ લેશ્યાઓ છે. વૈમાનિક દેવોમાં તેજો, પદ્મ અને શુક્લ એ ત્રણ લેશ્યાઓ છે. તિર્યંચપંચેન્દ્રિય અને મનુષ્યમાં છ લેશ્યાઓ છે. જ્યોતિષી દેવોમાં એક માત્ર તેજો લેશ્યા છે. ચાર ગતિઓની અપેક્ષાએ લેશ્યાનું વિસ્તૃત વર્ણન આ અધ્યાયનમાં થયું છે.

સમસ્ત સલેશ્ય જીવોના દંડક કમથી સાત દારોનું વર્ણન ઘણું જ મહત્વપૂર્ણ છે તે સાત દાર એ છે- (૧) સમ-આહાર, શરીર અને ઉચ્છ્વાસ, (૨) કર્મ, (૩) વર્ણ, (૪) લેશ્યા, (૫) વેદના, (૬) ક્રિયા અને (૭) આયુ. અહિંયા કર્મ અને ક્રિયામાં ભેદ છે. કર્મ તો અલ્પકર્મ અને મહાકર્મના ભેદથી બે પ્રકારના થાય છે. તથા ક્રિયાઓ પાંચ છે - (૧) આરંભિકી (૨) પારિગ્રહિકી (૩) માયા પ્રત્યયા (૪) અપ્રત્યાપ્યાન ક્રિયા અને (૫) મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા.

લેશ્યાઓનું પરસ્પર પરિણમન થાય છે કે નહીં એના પ્રશ્નોનું વિવેચન કરતા કીધું છે કે કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યામાં પરિણમે તો એના જ રૂપમાં, એના જ વર્ણમાં, એના જ ગંધમાં, એના જ રસમાં, એના જ સ્પર્શમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે. આ પ્રકારે નીલલેશ્યા કાપોતલેશ્યા ને પ્રાપ્ત થઈ, કાપોતલેશ્યા તેજોલેશ્યાને પ્રાપ્ત થઈ, તેજોલેશ્યા પદ્મલેશ્યાને પ્રાપ્ત થઈ અને પદ્મલેશ્યા શુક્લ લેશ્યાને પ્રાપ્ત થઈ તે જ રૂપમાં -યાવત્- તેના જ સ્પર્શરૂપમાં (ફરી - ફરી) વારંવાર પરિણત થાય છે આને લેશ્યા ગતિ કહેવામાં આવે છે. આ લેશ્યાગતિ થવાથી કૃષ્ણલેશ્યા, નીલ લેશ્યા ને પ્રાપ્ત થઈને પણ કદાચિત્ આકાર ભાવમાત્રાથી અથવા પ્રતિભાગ ભાવમાત્રાથી કૃષ્ણલેશ્યા જ છે. તે નીલલેશ્યા થઈ શકતી નથી. તે જ રીતે બધી લેશ્યાના સંબંધમાં કથન કરેલ છે. લેશ્યાગતિ અશુભ લેશ્યાઓથી શુભ લેશ્યાઓમાં તો હોય જ છે. પરંતુ શુભ લેશ્યાઓમાંથી અશુભ લેશ્યાઓમાં પણ હોય છે. શુક્લલેશ્યાદિનું પરિણમન પદ્મલેશ્યા, તેજોલેશ્યા આદિમાં સંભવ છે. પરંતુ આકાર ભાવમાત્રા અને પ્રતિભાગ ભાવમાત્રાની અપેક્ષાએ પરિણમન થતું નથી.

બંધના સામાન્ય ભેદોની જેમ લેશ્યાનો બંધ ત્રણ પ્રકારનો હોય છે - (૧) જીવ પ્રયોગ બંધ (૨) અનંતર બંધ અને (૩) પરંપર બંધ.

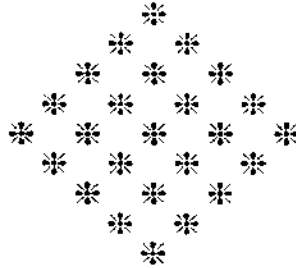
જીવ જે લેશ્યાના દ્રવ્યોને ગ્રહણ કરી મૃત્યુ પામે છે તે એ જ લેશ્યાવાળા જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. શુક્લલેશ્યાવાળા સંક્રલેશ ને પ્રાપ્ત થઈ કૃષ્ણલેશ્યાવાળો બની જાય છે. તથા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે જે જીવ જે લેશ્યામાં કાળ કરે તે તેજ લેશ્યાવાળા જીવોમાં જન્મ લે છે. જીવ જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે કદાચિત્ તે જ લેશ્યામાં ઉદ્વર્તન કરે છે. પરંતુ તેજોલેશ્યા પૃથ્વીકાયિક આદિ થોડા જીવ કદાચિત્ કૃષ્ણલેશ્યા થઈ ઉદ્વર્તન (મરણ) કરે છે. કદાચિત્ નીલલેશ્યા થઈ ઉદ્વર્તન કરે છે. કદાચિત્ કાપોત લેશ્યા થઈ ઉદ્વર્તન કરે છે. લેશ્યા પરિણત થવાના પ્રથમ સમયે જીવ બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થતો નથી. પરંતુ લેશ્યાના પરિણત થવાથી જ્યારે અંતર્મુહૂર્ત વ્યતીત થઈ જાય છે અને અંતર્મુહૂર્ત શેષ રહે છે ત્યારે જીવ પરલોકમાં જાય છે.

લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ ગર્ભ પ્રજનનનું વર્ણન મહત્વપૂર્ણ છે. જે મનુષ્ય અને સ્ત્રી તથા એના ગર્ભથી સંબંધિત છે. એના અનુસાર મનુષ્ય અને સ્ત્રી પોતાના સદૃશ તથા પોતાનાથી ભિન્ન લેશ્યાવાળા ગર્ભને ઉત્પન્ન કરે છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવથી નીલલેશ્યાવાળા જીવ કદાચિત્ મહાકર્મવાળા હોય છે. આ પ્રમાણે નીલ લેશ્યાથી કાપોતલેશ્યાવાળા જીવ, કાપોતથી તેજોલેશ્યાવાળા, તેજોલેશ્યાથી પદ્મલેશ્યાવાળા જીવ સ્થિતિની અપેક્ષાએ કદાચિત્ મહાકર્મવાળા થાય છે.

કૃષ્ણલેશ્યી, નીલલેશ્યી, કાપોતલેશ્યી, તેજોલેશ્યી અને પદ્મલેશ્યી જીવમાં બે, ત્રણ કે ચાર જ્ઞાન હોય છે. બે હોવાથી આભિનિબોધિક અને શ્રુતજ્ઞાન હોય છે. ત્રણ હોવાથી અવધિજ્ઞાન કે મન:પર્યવ જ્ઞાન વિશેષ હોય છે. ચાર હોવા પર આ બધા જોવા મળે છે. શુક્લલેશ્યાવાળા જીવમાં બે, ત્રણ, ચાર કે એક જ્ઞાન હોય છે. ચાર સુધી તો પૂર્વવત્ છે. પરંતુ એક જ્ઞાન માનવાથી માત્ર કેવળજ્ઞાન હોય છે. કૃષ્ણલેશ્યીની અપેક્ષાએ નીલલેશ્યી નારક ને અવધિજ્ઞાન સ્પષ્ટ હોય છે અને અધિક ક્ષેત્રનો વિષય કરે છે. આ જ પ્રમાણે નીલ લેશ્યીથી કાપોતલેશ્યી નારકીનું અવધિજ્ઞાન સ્પષ્ટ અને અધિક ક્ષેત્રનો વિષય કરે છે.

પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં લેશ્યાઓની જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ, સલેશ્ય - અલેશ્ય જીવોની કાયસ્થિતિ, સલેશ્ય - અલેશ્ય જીવોના અંતરકાળ, સલેશ્ય - અલેશ્ય જીવોનો ચાર ગતિઓમાં અલ્પબહુત્વ, સલેશ્ય જીવોની ઋધ્ધિનો અલ્પબહુત્વ, લેશ્યાના સ્થાનોમાં અલ્પબહુત્વ આદિના વિષયમાં વિસ્તૃત વર્ણન જોવા મળે છે. ગુણસ્થાનની દૃષ્ટિએ લેશ્યાનો વિચાર આ અધ્યયનમાં નથી થયો. અન્યત્ર મળેલ ઉલ્લેખના અનુસાર પહેલાથી છઠ્ઠા ગુણસ્થાન સુધી છએ લેશ્યાઓ હોય છે. સાતમાં ગુણસ્થાનમાં તેજો, પદ્મ અને શુક્લ લેશ્યાઓ હોય છે. જ્યારે આઠમાંથી તેરમાં ગુણસ્થાન સુધી માત્ર શુક્લ લેશ્યા હોય છે.

આ અધ્યયનનું પ્રયોજન અપ્રશસ્તથી પ્રશસ્ત લેશ્યાઓ તરફ ગતિ કરાવવાનું છે.

૨૬. લેસ્સજ્ઞયણં

૨૬. લેશ્યા અધ્યયન

સૂત્ર -

૧. લેસ્સજ્ઞયણસ્સ ઉક્ષેવો -

લેમજ્ઞયણં પવક્ષામિ, આણુપુચ્ચિં જહક્કમં ।

છણ્હં પિ કમ્મલેસાણં, અણુભાવે સુણેહ મે ॥

નામાઈં વણ્ણ-રસ-ગંધ-ફાસ-પરિણામ-લક્ષણં ।

ઠાણં ઠિંઈં ગઈં ચાઉં લેસાણં તુ સુણેહ મે ॥^૧

- ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૧-૨

૨. છવ્વિહાઓ લેસ્સાઓ -

પ. કઠ્ઠ પં ભંતે ! લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ ?

ઉ. ગોયમા ! છ લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ, તે જહા -

૧. કણ્હલેસ્સા, ૨. ણીલલેસ્સા, ૩. કાઉલેસ્સા,
૪. તેઉલેસ્સા, ૫. પમ્હલેસ્સા, ૬. સુક્કલેસ્સા ।^૨

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ઉ. ૨, સુ. ૧૧૫૬

૩. દવ્વ-ભાવલેસ્સાણં સરુવં -

પ. કણ્હલેસ્સા ણં ભંતે ! કઠ્ઠવણ્ણા -જાવ- કઠ્ઠફાસા
પણ્ણત્તા ?ઉ. ગોયમા ! ૧. દવ્વલેસં પડુચ્ચ-પંચવણ્ણા, પંચ રસા,
દુગંધા, અદ્દુ ફાસા પણ્ણત્તા,૨. ભાવલેસં પડુચ્ચ-અવણ્ણા, અગંધા, અરસા,
અફાસા પણ્ણત્તા ।

એવં -જાવ- સુક્કલેસ્સા ।

- વિયા. સ. ૧૨, ઉ. ૫, સુ. ૨૮-૨૯

૪. લેસાણં લક્ષણાઈં -

૧. પંચાસવપ્પવત્તો, તીહિં અગુત્તો છસું અવિરઓ ય ।

તિવ્વારમ્મપરિણઓ, ખુદ્દો સાહસિઓ નરો ॥

સૂત્ર :

૧. લેશ્યા-અધ્યયનની ઉત્થાનિકા :

હું યથાક્રમ-આનુપૂર્વીથી લેશ્યા-અધ્યયનનું નિરુપણ
કરીશ. (સર્વપ્રથમ) કર્મોની વિધાયક છયે લેશ્યાઓના
અનુભાવ (રસવિશેષનાં) વિષયમાં મારાથી સાંભળો.આ લેશ્યાઓનું વર્ણન નામ, વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ,
પરિણામ, લક્ષણ, સ્થાન, સ્થિતિ, ગતિ અને આયુષ્યનો
બંધ આ દ્વારોનાં માધ્યમથી મારાથી સાંભળો.

૨. છ પ્રકારની લેશ્યાઓ :

પ્ર. ભંતે ! લેશ્યાઓ કેટલી કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ કહી છે. જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા,
૪. તેજો લેશ્યા, ૫. પદ્મ લેશ્યા, ૬. શુક્લ લેશ્યા.

૩. દ્રવ્ય-ભાવ લેશ્યાઓનું સ્વરુપ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણ લેશ્યામાં કેટલા વર્ણ -યાવત્- કેટલા
સ્પર્શ કહ્યા છે ?ઉ. ગૌતમ ! ૧. દ્રવ્ય લેશ્યાની અપેક્ષાથી - તેમાં પાંચ
વર્ણ, પાંચ રસ, બે ગંધ અને આઠ સ્પર્શ કહ્યા છે,
૨. ભાવલેશ્યાની અપેક્ષાથી - તે વર્ણ, ગંધ, રસ,
સ્પર્શથી રહિત છે.

આ પ્રમાણે શુક્લલેશ્યા સુધી કહેવું જોઈએ.

૪. લેશ્યાઓના લક્ષણ :

૧. જે મનુષ્ય પાંચ આશ્રવોમાં પ્રવૃત્ત છે, ત્રણ
ગુપ્તિઓથી અગુપ્ત છે, ષટ્કાયિક છવોનાં પ્રતિ
અવિરત છે, તીવ્ર આરંભમાં પરિણત છે, ક્ષુદ્ર અને
સાહસી છે.૧. ઉત્તરાધ્યયનનાં લેશ્યા અધ્યયનમાં આ ગાથાનુસાર વર્ણાદિનું ક્રમથી વર્ણન છે. પરંતુ વિભિન્ન આગમોનાં લેશ્યા
સંબંધી પાઠોનું સંકલન કરવા માટે અહીં ભિન્ન ક્રમથી પાઠોને રાખેલ છે.

૨. (ક) કિણ્ઠા નીલા ય કાઠુ ય, તેઠ્ઠ પમ્હા તહેવ ય ।

સુક્કલેસા ય છદ્દા ઉ, નામાઈં તુ જહક્કમં ॥

- ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૩

(ખ) ઠાણં. અ. ૬, સુ. ૫૦૪

(ગ) પણ્ણ. પ. ૧૭, ઉ. ૪, સુ. ૧૨૧૯

(ઘ) પણ્ણ. પ. ૧૭, ઉ. ૫, સુ. ૧૨૫૦

(ઙ) પણ્ણ. પ. ૧૭, ઉ. ૬, સુ. ૧૨૫૬

(ચ) વિયા. સ. ૧, ઉ. ૨, સુ. ૧૩

(છ) વિયા. સ. ૨૫, ઉ. ૧, સુ. ૩

(જ) સમ. સમ. ૬, સુ. ૧

(ઝ) આવ. અ. ૪, સુ. ૬

(ઞ) સમ. સુ. ૧૫૩ (૩)

નિદ્ધંસપરિણામો નિસ્સંસો અજિન્દિઓ ।
 ઇયજોગસમાઉત્તો કિન્હલેસં તુ પરિણમે ॥

૨. ઇમ્યા-અમરિસ-અતવો, અવિજ્જ-માયા અહીરિયા ય ।
 ગેહી પઓસે ય સદે પમત્તે, રસલોલુપ સાયગવેસણ ય ॥

આરમ્ભાઓ અવિરઓ, ખુદો સાહસિઓ નરો ।
 ઇયજોગસમાઉત્તો, નીલલેસં તુ પરિણમે ॥

૩. વંકે વંકસમાયારે, નિયડિલ્લે અણુજ્જુણ ।
 પલિઉંચગ ઓવહિણ, મિચ્છદિટ્ટી અણારિણ ॥

ઉપ્પાલગ-દુટ્ટવાઈ ય, તેણે યાવિ ય મચ્છરી ।
 ઇયજોગસમાઉત્તો, કાઉલેસં તુ પરિણમે ॥

૪. નીયાવિત્તી અચવલે, અમાઈ અકુઝહલે ।
 વિણીયવિણણ દન્તે, જોગવં ઉવહાણવં ॥

પિયધમ્મે દઢધમ્મે, વજ્જમ્મીરૂ હિણસણ ।
 ઇયજોગસમાઉત્તો, તેઉલેસં તુ પરિણમે ॥

૫. પયણુક્કોહ-માણે ય, માયા લોભે ય પયણુણ ।
 પસંતચિત્તે દન્તપ્પા, જોગવં ઉવહાણવં ॥

તહા પયણુવાઈ ય, ઉવસન્તે જિન્દિણ ।
 ઇયજોગસમાઉત્તો, પમ્હલેસં તુ પરિણમે ॥

૬. અટ્ટરૂદ્દાણિ વજ્જિત્તા, ધમ્મસુક્કાણિ જ્ઞાયણ ।
 પસંતચિત્તે દન્તપ્પા, સમિણ ગુત્તે ય ગુત્તિહિં ॥

સરાગે વીયરાગે વા, ઉવસન્તે જિન્દિણ ।
 ઇયજોગસમાઉત્તો, સુક્કલેસં તુ પરિણમે ॥

નિ:શંક પરિણામવાળા છે, નૃશંસ છે, અજીતેન્દ્રિય છે, આ યોગોથી યુક્ત તે જીવ કૃષ્ણ લેશ્યામાં પરિણત હોય છે.

૨. જે ઈર્ષાણુ છે, કદાગ્રહી છે, અતપસ્વી છે, અજ્ઞાની છે, માયી છે, નિર્લજ્જ છે, વિષયાસક્ત છે, પ્રદેષી છે, ધૂર્ત છે, પ્રમાદી છે. રસલોલુપ છે, સુખનો ગવેષક છે.

જે આરંભથી અવિરત છે, ક્ષુદ્ર છે, દુ:સાહસી છે, આ યોગોથી યુક્ત તે જીવ નીલલેશ્યામાં પરિણત હોય છે.

૩. જે મનુષ્ય વાણીથી વક છે, આચારથી વક છે, કપટી છે, સરલતાથી રહિત છે, સ્વદોષોને છુપાડનાર છે, છલ-કપટનો પ્રયોગ કરનાર છે, મિથ્યાદષ્ટિ છે, અનાર્થ છે.

જે મુખમાં આવે તેવા દુર્વચન બોલનાર છે, દુષ્ટવાદી છે, ચોર છે, ઈર્ષ્યા કરનાર છે, આ યોગોથી યુક્ત તે જીવ કાપોત લેશ્યામાં પરિણત હોય છે.

૪. જે નમ્ર વૃત્તિનાં છે, ચપળતા રહિત છે, માયાથી રહિત છે, અકુતૂહલી છે, વિનય કરવામાં નિપુણ છે, દાંત છે, સ્વાધ્યાયાદિથી સમાધિ સંપન્ન છે, શાસ્ત્રાધ્યયનનાં સમયે તપસ્યાનો કર્તા છે.

જે પ્રિયધર્મી છે, દઢધર્મી છે, પાપભીરૂ છે, હિતૈષી છે, આ યોગોથી યુક્ત તે જીવ તેજોલેશ્યામાં પરિણત છે.

૫. જેના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ અત્યંત અલ્પ છે, જે પ્રશાંતચિત્ત છે, આત્માનું દમન કરે છે, યોગવાનૂ તથા ઉપધાનવાનૂ છે.

જે અલ્પભાષી છે, ઉપશાંત છે અને જીતેન્દ્રિય છે, આ યોગોથી યુક્ત તે જીવ પદ્મ લેશ્યામાં પરિણત હોય છે.

૬. જે આર્ત અને રૌદ્ર ધ્યાનોનો ત્યાગ કરીને ધર્મ અને શુક્લ ધ્યાનમાં લીન છે, પ્રશાંત ચિત્ત અને દાંત છે, પાંચ સમિતિઓથી સમિત અને ત્રણ ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત છે.

સરાગી (ગૃહસ્થ) કે વીતરાગી (શ્રમણ) છે, પરંતુ ઉપશાંત અને જીતેન્દ્રિય છે, આ યોગોથી યુક્ત તે જીવ શુક્લ લેશ્યામાં પરિણત હોય છે.

૫. દુગ્ગદસુગદગામિણી લેસ્સાઓ -

તઓ લેસાઓ-દોગ્ગદગામિણીઓ, સંકિલિટ્ટાઓ, અમણુણાઓ, અવિસુદ્ધાઓ, અપ્પસત્થાઓ સીતલુક્ખાઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. કણ્હલેસા, ૨. ણીલલેસા, ૩. કાઝલેસા ।

તઓ લેસાઓ-સોગદગામિણીઓ, અસંકિલિટ્ટાઓ, મણુણાઓ, વિસુદ્ધાઓ, પસત્થાઓ, ણિદ્ધુણ્ણાઓ, પણ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. તેઝલેસા, ૨. પમ્હલેસા, ૩. સુક્કલેસા^૧ ।

- ઠાણં. અ. ૩, ડ. ૪, સુ. ૨૨૧

૬. લેસ્સાણં ગરુયત્તં લહુયત્તં -

પ. કણ્હલેસ્સા ણં ભંતે ! કિં ગરુયા, લહુયા, ગરુયલહુયા અગરુયલહુયા ?

ડ. ગોયમા ! ણો ગરુયા, ણો લહુયા, ગરુયલહુયા વિ, અગરુયલહુયા વિ ।

પ. સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ -

“કણ્હલેસ્સા ણો ગરુયા, ણો લહુયા, ગરુયલહુયા વિ, અગરુયલહુયા વિ ?”

ડ. ગોયમા ! દવ્વલેસ્સં પહુચ્ચ-તતિયપદેણં (ગરુયલહુયા),

ભાવલેસ્સં પહુચ્ચ-ચઉત્થ પદેણં (અગરુયલહુયા) ।

સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“ણો લહુયા, ણો ગરુયા, ગરુયલહુયા વિ, અગરુયલહુયા વિ ।

એવં -જાવ- સુક્કલેસા ।

- વિયા. સ. ૧, ડ. ૯, સુ. ૧૦ (૧)

૭. સરુવી સકમ્મલેસ્સ પુગ્ગલાણં ઓભાસણાઈ-

પ. અત્થિ ણં ભંતે ! સરુવી સકમ્મલેસ્સા પોગ્ગલા ઓભાસેતિ, ડજ્જોએંતિ, તવેતિ -જાવ- પમાસેતિ ?

ડ. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।

પ. કયરે ણં ભંતે ! સરુવી સકમ્મલેસ્સા પોગ્ગલા ઓભાસેતિ -જાવ- પમાસેતિ ?

૫. દુર્ગતિ-સુગતિ-ગામિણી લેશ્યાઓ :

ત્રણ લેશ્યાઓ - દુર્ગતિ ગામિણી, સંકિલિટ્ટ, અમનોજ, અવિશુદ્ધ, અપ્રશસ્ત અને શીત-રુક્ષ સ્પર્શવાળી કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણલેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

ત્રણ લેશ્યાઓ : સુગતિગામિણી, અસંકિલિટ્ટ, મનોજ, વિશુદ્ધ, પ્રશસ્ત અને સ્નિગ્ધ-ઉષ્ણ સ્પર્શવાળી કહી છે, જેમકે -

૧. તેજો લેશ્યા, ૨. પદ્મ લેશ્યા, ૩. શુક્લ લેશ્યા.

૬. લેશ્યાઓનું ગુરુત્વ લઘુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણ લેશ્યા શું ગુરુ છે, લઘુ છે, ગુરુ લઘુ છે કે અગુરુ લઘુ છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કૃષ્ણ લેશ્યા ગુરુ નથી, લઘુ નથી, પરંતુ ગુરુ લઘુ છે અને અગુરુ લઘુ પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કૃષ્ણલેશ્યા ગુરુ નથી, લઘુ નથી, પરંતુ ગુરુલઘુ પણ છે અને અગુરુ લઘુ પણ છે.”

ઉ. ગૌતમ ! દ્રવ્ય લેશ્યાની અપેક્ષાએ - તૃતીય પદ (ગુરુલઘુ) છે.

ભાવ લેશ્યાની અપેક્ષાએ - ચોથા પદ (અગુરુલઘુ) છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કૃષ્ણ લેશ્યા ગુરુ નથી, લઘુ નથી, પરંતુ ગુરુલઘુ પણ છે અને અગુરુલઘુ પણ છે.”

આ પ્રમાણે શુક્લલેશ્યા સુધી જાણવું જોઈએ.

૭. સરુપી સકર્મ લેશ્યાઓનાં પુદ્ગલોનું અવભાસન (પ્રકાશિત થવું) આદિ :

પ્ર. ભંતે ! શું સરુપી (વર્ણાદિયુક્ત) સકર્મ લેશ્યાઓનાં પુદ્ગલ સ્કંધ હોય છે. તે અવભાષિત હોય છે, ઉદ્યોતિત હોય છે, તપે છે કે પ્રભાસિત હોય છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! તે (અવભાસિત -ચાવત્- પ્રભાસિત) હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! તે સરુપી કર્મલેશ્યાનાં પુદ્ગલ ક્યાં છે જે અવભાસિત -ચાવત્- પ્રભાસિત હોય છે ?

૩. ગોયમા ! જાઓ ઇમાઓ ચંદિમ સૂરિયાણં દેવાણં વિમાણેહિંતો લેસ્સાઓ બહિયા અભિનિસ્સઢાઓ ઓભાસેંતિ -જાવ- પભાસેંતિ ।

एणं गोयमा ! ते सरूवी सकम्मलेस्सा पोग्गला ओभासेंति -जाव- पभासेंति ।

- વિયા. સ. ૧૪, ડ. ૧, સુ. ૨-૩

૮. લેસ્સાણં વણ્ણા-

પ. ય્યાઓ ણં ધંતે ! છલ્લેસાઓ કહસુ વણ્ણેસુ સાહિજ્જંતિ ?

૩. ગોયમા ! પંચસુ વણ્ણેસુ સાહિજ્જંતિ, તં જહા -
૧. કણ્હલેસ્સા કાલ્લેણં વણ્ણેણં સાહિજ્જહ ।
૨. ણીલલેસ્સા ણીલ્લેણં વણ્ણેણં સાહિજ્જહ ।
૩. કાઝલેસ્સા કાલ્લ-લોહિલ્લેણં વણ્ણેણં સાહિજ્જહ ।

૪. તેઝલેસ્સા લોહિલ્લેણં વણ્ણેણં સાહિજ્જહ ।

૫. પમ્હલેસ્સા હાલિલ્લેણં વણ્ણેણં સાહિજ્જહ ।

૬. સુક્કલેસ્સા સુક્કિલ્લેણં વણ્ણેણં સાહિજ્જહ ।

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૪, સુ. ૧૨૩૨

પ. ૧. કણ્હલેસ્સા ણં ધંતે ! વણ્ણેણં કેરિસિયા પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! સે જહાણામણે જીમૂણે ઇ વા, અંજણે ઇ વા, યંજણે ઇ વા, કજ્જલે ઇ વા, ગવલે ઇ વા, ગવલવલ્લે ઇ વા, જંબૂફલ્લે ઇ વા, અહારિદ્ધાણે ઇ વા, પરપુદ્ધે ઇ વા, ધમરે ઇ વા, ધમરાવલી ઇ વા, ગયકલ્લભે ઇ વા, કિણ્ણકેસે ઇ વા, આગાસથિગ્ગલે ઇ વા, કિણ્ણાસોણે ઇ વા, કિણ્ણકણવીરણે ઇ વા, કિણ્ણબંધુજીવણે ઇ વા ।

પ. ધવેયારૂવા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણદ્ધે સમદ્ધે ।

કણ્હલેસ્સા ણં ઇત્તો અણિદ્ધતરિયા ચેવ, અકંતતરિયા ચેવ, અપ્પિયતરિયા ચેવ, અમણ્ણતરિયા ચેવ, અમણામતરિયા ચેવ વણ્ણેણં પણ્ણત્તા ।

પ. ૨. ણીલલેસ્સા ણં ધંતે ! કેરિસિયા વણ્ણેણં પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! સે જહાણામણે ધિંગે ઇ વા, ધિંગપત્તે ઇ વા, ચાસે ઇ વા, ચાસપિંચ્છે ઇ વા, સુણે ઇ વા, સુયપિંચ્છે ઇ વા, સામા ઇ વા, વણરાહ ઇ વા, ડચ્ચંતણે ઇ વા, પારેવયગીવા ઇ વા, મોરગીવા ઇ વા, હલ્લધરવંસણે

૩. ગૌતમ ! યંદ્ર અને સૂર્ય દેવોનાં વિમાનોથી બહાર નીકળેલ જે લેશ્યાઓ છે તે અવભાસિત -યાવત્- પ્રભાસિત હોય છે.

હે ગૌતમ ! (એ જ તે યંદ્ર, સૂર્ય નિર્ગત તેજો લેશ્યાઓ છે) જેનાથી સરુપી કર્મ લેશ્યાનાં પુદ્ગલ સ્કંધ અવભાસિત -યાવત્- પ્રભાસિત હોય છે.

૮. લેશ્યાઓનાં વર્ણા :

પ્ર. ધંતે ! છ લેશ્યાઓ કેટલા વર્ણોથી વર્ણિત છે ?

૩. ગૌતમ ! પાંચ વર્ણોથી વર્ણિત છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા કૃષ્ણ વર્ણથી વર્ણિત છે,
૨. નીલ લેશ્યા નીલ વર્ણથી વર્ણિત છે,
૩. કાપોત લેશ્યા કૃષ્ણ-રક્ત મિશ્રિત વર્ણથી વર્ણિત છે.

૪. તેજો લેશ્યા રક્ત (લાલ) વર્ણથી વર્ણિત છે.

૫. પદ્મલેશ્યા પીળા વર્ણથી વર્ણિત છે.

૬. શુક્લ લેશ્યા સફેદ વર્ણથી વર્ણિત છે.

પ્ર. ૧. ધંતે ! કૃષ્ણલેશ્યા કેવા વર્ણવાળી કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! કાળા મેઘવાળી, સુરમા, ધંજન, કાજળ, ભૈંસનાં શીંગડા, ગવલ વલય, જાંબુનાં ફળ, ભીના અરીઠાં, કોયલ, ભ્રમર, ભ્રમરોની પંક્તિ, હાથીનાં બચ્ચા, કાળા કેશ, આકાશ ધંડ, કાળા અશોક, કાળા કનેર, કાળા બંધુજીવક જેવા વર્ણવાળી કૃષ્ણ લેશ્યા છે.

પ્ર. શું કૃષ્ણ લેશ્યા આવા વર્ણવાળી છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

કૃષ્ણ લેશ્યા આનાથી પણ અધિક અનિષ્ટ, અકાંત, અપ્રિય, અમનોજ અને અમનોહર વર્ણવાળી કહી છે.

પ્ર. ૨. ધંતે ! નીલ લેશ્યા કેવા વર્ણવાળી કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ભૂંગ, ભૂંગની પત્ર, નીલકંઠ, નીલકંઠનાં પત્ર, પોપટ, પોપટની પાંખ, શ્યામા, વનરાજિ, દંતરાગ, કપોતગ્રીવા, મયૂરગ્રીવા, બળદેવ વસ્ત્ર,

इ वा, अयसिकुसुमए इ वा, बाणकुसुमए इ वा,
अंजणकेसियाकुसुमए इ वा, णीलुप्पले इ वा,
नीलासोए इ वा, णीलकणवीरए इ वा,
णीलबंधुजीवए इ वा ।

પ. भवेयारूवा ?

उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ।

नीललेस्सा णं एत्तो अणिट्ठतरिया -जाव-
अमणामतरिया चेव वण्णेणं पण्णत्ता ।

પ. ૩. કાઝલેસ્સા ણં ભંતે ! કેરિસિયા વણ્ણેણં પણ્ણત્તા ?

उ. गोयमा ! से जहाणामए खयरसारे इ वा, कयरसारे
इ वा, धमाससारे इ वा, तंबे इ वा, तंबकरोडए इ
वा, तंबच्छिवाडिया इ वा, वाइंगणि कुसुमए इ वा,
कोइलच्छपकुसुमए इ वा, जवासा कुसुमे इ वा,
कलकुसुमे इ वा ।

પ. भवेयारूवा ?

उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ।

काउलेस्सा णं एत्तो अणिट्ठतरिया -जाव-
अमणामतरिया चेव वण्णेणं पण्णत्ता ।

પ. ૪. તેઝલેસ્સા ણં ભંતે ! કેરિસિયા વણ્ણેણં પણ્ણત્તા ?

उ. गोयमा ! से जहाणामए ससरूहिरें इ वा,
उरब्भरूहिरें इ वा, वराहरूहिरें इ वा, संवररूहिरें
इ वा, मणुस्सरूहिरें इ वा, बालिंदगोवे इ वा,
बालद्विवागरे इ वा, संझब्भरागे इ वा, गुंजद्धरागे इ
वा, जाइहिंगुलुए इ वा, पवालंकुरे इ वा, लक्खारसे
इ वा, लोहियक्खमणी इ वा, किमिरागकंबले इ वा,
गयतालुए इ वा, चीणपिट्ठरासी इ वा,
पालियायकुसुमे इ वा, जासुमणाकुसुमे इ वा,
किसुयपुप्फरासी इ वा, रत्तप्पले इ वा, रत्तासोगे इ
वा, रत्तकणवीरए इ वा, रत्तबंधुजीवए इ वा ।

પ. भवेयारूवा ?

उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ।

तेउलेस्सा णं एत्तो इट्ठतरिया चेव, कंततरिया चेव,
पियतरिया चेव, मणुण्णतरिया चेव, मणामतरिया
चेव वण्णेणं पण्णत्ता ।

પ. ૫. પમ્હલેસ્સા ણં ભંતે ! કેરિસિયા વણ્ણેણં પણ્ણત્તા ?

અબસી પુષ્પ, બાણ પુષ્પ, અંજનકેસરિ પુષ્પ,
નીલકમળ, નીલ અશોક, નીલકનેર, નીલબંધુ
જીવક વૃક્ષ જેવા વર્ણવાળી નીલ લેશ્યા છે.

પ્ર. શું નીલ લેશ્યા આવા વર્ણવાળી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

નીલ લેશ્યા આનાથી પણ અધિક અનિષ્ટ
-યાવત્- અધિક અમનોહર વર્ણવાળી કહી છે.

પ્ર. ૩. ભંતે ! કાપોત લેશ્યા કેવા વર્ણવાળી કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કાથો, કેર, ધમાસા, તાંબુ, તાંબાનાં વાટકા,
તાંબાનાં ચમચા, રીંગણનાં પુષ્પ, કોકિલચ્છદ
પુષ્પ, જવાસા પુષ્પ, કળ કુસુમ જેવા વર્ણવાળી
કાપોત લેશ્યા છે.

પ્ર. શું કાપોત લેશ્યા આવા વર્ણવાળી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

કાપોત લેશ્યા આનાથી પણ વધારે અનિષ્ટ
-યાવત્- વધારે અમનોહર વર્ણવાળી કહી છે.

પ્ર. ૪. ભંતે ! તેજો લેશ્યા કેવા વર્ણવાળી કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! શશક રુધિર, મેષ રુધિર, સૂકર રુધિર,
સાંભર રુધિર, મનુષ્ય રુધિર, બાળ-ઈન્દ્રગોપ,
બાળદિવાકર, સંધ્યા-લાલિમા, ગુંજાર્ધ લાલિમા,
ઉત્તમ હીંગળુ, પ્રવાલાંકુર, લાક્ષારસ,
લોહિતાક્ષમણિ, કિરમિચીરંગયુક્તકંબલ, ગજતાળુ,
ચીન પિષ્ટ રાશિ, પારિજાત પુષ્પ, જયા પુષ્પ,
કિંશુક પુષ્પ, લાલ કમળ, લાલ અશોક, લાલ કનેર,
લાલબંધુ જીવક જેવા વર્ણવાળી તેજો લેશ્યા છે.

પ્ર. શું તેજોલેશ્યા આવા વર્ણવાળી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

તેજો લેશ્યા આનાથી પણ અધિક ઈષ્ટ, કાંત,
પ્રિય, મનોહ અને મનોહર વર્ણવાળી કહી છે.

પ્ર. ૫. ભંતે ! પદ્મલેશ્યા કેવા વર્ણવાળી કહી છે ?

૩. ગોયમા ! સે જહાણામણ ચંપે ઇ વા, ચંપયછલ્લી ઇ વા, ચંપયભેદે ઇ વા, હલિદા ઇ વા, હલિદગુલિયા ઇ વા, હાલિદાભેણે ઇ વા, હરિયાલે ઇ વા, હરિયાલગુલિયા ઇ વા, હરિયાલભેણે ઇ વા, ચિઝરે ઇ વા, ચિઝરરાગે ઇ વા, સુવણ્ણસિપ્પી ઇ વા, વરકણગણિહમે ઇ વા, વરપુરિસવસણે ઇ વા, અલ્લહકુસુમે ઇ વા, ચંપયકુસુમે ઇ વા, કણિયારકુસુમે ઇ વા, કુંહંડિયાકુસુમે ઇ વા, સુવણ્ણજૂહિયા ઇ વા, સુહિરણિયાકુસુમે ઇ વા, કોરેટમલ્લદામે ઇ વા, પીયાસોગે ઇ વા, પીયકણવીરણે ઇ વા, પીયબંધુજીવણે ઇ વા ।

પ. ભવેયારૂવા ?

૩. ગોયમા ! નો ઇણદ્દે સમદ્દે ।

પમ્હલેસ્સા ણં એત્તો ઇદ્દતરિયા ચેવ -જાવ-મણામતરિયા ચેવ વણ્ણેણં પણ્ણત્તા ।

પ. ૬. સુક્કલેસ્સા ણં ભંતે ! કેરિસિયા વણ્ણેણં પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! સે જહાણામણ અંકે ઇ વા, સંખે ઇ વા, ચંદે ઇ વા, કુંદે ઇ વા, દગે ઇ વા, દમરણે ઇ વા, દહી ઇ વા, દહિઘણે ઇ વા, ચીરે ઇ વા, ચીરપૂરે ઇ વા, સુક્કલિ-વાડિયા ઇ વા, પેહુણમિંજિયા ઇ વા, ધંતધોયરૂપ્પપટ્ટે ઇ વા, સારહયવલાહણે ઇ વા, કુમુદલે ઇ વા, પોંડરિયદલે ઇ વા, સાલિપિટ્ટરાસી ઇ વા, કુહગપુપ્ફરાસી ઇ વા, સિંદુવારવરમલ્લદામે ઇ વા, સેયાસોણે ઇ વા, સેયકણવીરે ઇ વા, સેયબંધુજીવણે ઇ વા ।

પ. ભવેયારૂવા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે ।

સુક્કલેસ્સા ણં એત્તો ઇદ્દતરિયા ચેવ -જાવ-મણામતરિયા ચેવ વણ્ણેણં પણ્ણત્તા ।

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ૩. ૪, સુ. ૧૨૨૬-૧૨૩૧

૧. જીમૂયનિદ્ધસંકાસા, ગવલરિદ્ધગસન્નિભા ।

ખંજણંજણ-નયણનિભા, કિણ્ણલેસા ૩ વણ્ણઓ ॥

૨. નીલાસોગસંકાસા, ચાસપિચ્છસમપ્પભા ।

વેરૂલિય નિદ્ધસંકાસા, નીલલેસા ૩ વણ્ણઓ ॥

૩. ગૌતમ ! ચંપક, ચંપકની છાલ, ચંપકનાં ટુકડા, હળદર, હળદરની ગુટિકા, હળદરનાં ટુકડા (ખંડ), હરતાળ, હરતાળની ગુટિકા, હરતાળનાં ટુકડા, ચિંકુર, ચિંકુરનાં રંગ, સ્વાર્ણસીપ, સ્વાર્ણ-નિકર્ષ, શ્રેષ્ઠ પીતામ્બર, અલ્લકી પુષ્પ, ચંપા પુષ્પ, કનેર પુષ્પ, કુખ્માંડ લતાપુષ્પ, સ્વાર્ણ જુહી પુષ્પ, સુહિરણિયાકાનું પુષ્પ, કોરેટ પુષ્પમાળા, પીળા અશોક, પીળા કનેર, પીળા બંધુજીવક જેવા વર્ણવાળી પદ્મલેશ્યા છે.

પ્ર. શું પદ્મલેશ્યા આવા વર્ણવાળી છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પદ્મલેશ્યા આનાથી પણ અધિક ઈષ્ટ -ચાવત્-અધિક મનોહર વર્ણવાળી કહી છે.

પ્ર. ૬. ભંતે ! શુક્લલેશ્યા કેવા વર્ણવાળી કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! અંકરત્ત, શંખ, ચંદ્ર, કુંદ પુષ્પ, ઉદક, જલકણ, દધિ, દધિપિંડ, દુગ્ધ, દુગ્ધજાગ, શુષ્કકળી, મયુરપિંછ, મિંજીકા, ધાત રજત પટ્ટ, શારદીય મેઘ, કુમુદ પત્ર, પુંડરિક પત્ર, શાલિપિષ્ટ રાશિ, કુટજપુષ્પરાશિ, સિંદુવાર પુષ્પમાળા, શ્વેતઅશોક, શ્વેતકનેર, શ્વેત બંધુજીવક જેવા વર્ણવાળી શુક્લ લેશ્યા છે.

પ્ર. શું શુક્લલેશ્યા આવા વર્ણવાળી છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

શુક્લ લેશ્યા આનાથી પણ અધિક ઈષ્ટ -ચાવત્-અધિક મનોહર વર્ણવાળી કહી છે.

૧. કૃષ્ણલેશ્યા વર્ણની અપેક્ષાથી સ્નિગ્ધ કાળા મેઘનાં સમાન, ભેંસનાં શીંગડા અને અરીઠાનાં સદેશ અથવા (ગાડીના) ખંજન, કાજળ કે સુરમો અને કીકીનાં સમાન કાળી છે.

૨. નીલ લેશ્યા વર્ણની અપેક્ષાથી નીલા અશોક વૃક્ષનાં સમાન, પક્ષીની પાંખનાં સમાન કે સ્નિગ્ધ વૈરૂર્ચરત્નની સમાન અતિનીલી છે.

૩. અયસીપુષ્પસંકાસા, કોઇલચ્છદસન્નિભા ।
પારેવયગીવનિભા, કાઝલેસા ડ વણ્ણઓ ॥
૪. હિંગુલુયઘાયડસંકાસા, તરૂણાઙ્ગચ્ચસન્નિભા ।
સુયતુણ્ડ-પર્ડવનિભા, તેડલેસા ડ વણ્ણઓ ॥
૫. હરિયાલભેયસંકાસા, હલિદ્વાભેયસન્નિભા ।
સળાસળકુસુમનિભા, પમ્હલેસા ડ વણ્ણઓ ॥
૬. સંખંકકુન્દસંકાસા, ચ્ચીરપૂરસમ્પભા ।
રયયહારસંકાસા, સુક્કલેસા ડ વણ્ણઓ ॥

- ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૪-૯

૯. લેસ્સાણં ગંધા -

- પ. કઙ્ગ ણં ભંતે ! લેસ્સાઓ ઢુભિગંધાઓ પળ્ણત્તાઓ ?
- ડ. ગોયમા ! તઓ લેસ્સાઓ ઢુભિગંધાઓ પળ્ણત્તાઓ,
તં જહા -

૧. કિળ્હલેસ્સા, ૨. ણીલલેસ્સા, ૩. કાઝલેસ્સા ।

- પ. કઙ્ગ ણં ભંતે ! લેસ્સાઓ સુભિગંધાઓ પળ્ણત્તાઓ ?
- ડ. ગોયમા ! તઓ લેસ્સાઓ સુભિગંધાઓ પળ્ણત્તાઓ,
તં જહા -

૧. તેડલેસ્સા, ૨. પમ્હલેસ્સા, ૩. સુક્કલેસ્સા ।^૧

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૪, સુ. ૧૨૩૯-૧૨૪૦

જહ ગોમડસ્સ ગન્ધો, સુળગમડગસ્સ વ જહા
અહિમડસ્સ ।

એત્તો વિ અળ્ણન્તગુણો, લેસાણં અપ્પસત્થાણં ॥

જહ સુરહિકુસુમગન્ધે, ગન્ધવાસાળ પિસ્સમાણાણં ।

એત્તો વિ અળ્ણન્તગુણો, પસત્થલેસાળ તિળ્હં પિ ॥

-ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૧૬-૧૭

૧૦. લેસ્સાણં રસા -

- પ. ૧. કળ્હલેસ્સા ણં ભંતે ! કેરિસિયા આસાણં
પળ્ણત્તા ?
- ડ. ગોયમા ! સે જહાણામએ, ણિંબે ઙ્ગવા, ણિંબસારે ઙ્ગવા,
ણિંવછલ્લી ઙ્ગવા, ણિંબફાણિએ ઙ્ગવા, કુડગફલએ
ઙ્ગવા, કુડગછલ્લી ઙ્ગવા, કુડગફાણિએ ઙ્ગવા, કઙ્ગુએ
ઙ્ગવા, કઙ્ગુગપત્તે ઙ્ગવા, કઙ્ગુગતુંબી ઙ્ગવા,

૩. કાપોતલેશ્યા વર્ણની અપેક્ષાથી અળ્ણસીનાં ફૂલ
જેવી, કોયલની પાંખ જેવી તથા કબૂતરનાં ગર્દન
જેવી કંઈક કાળી અને કંઈક લાલ છે.
૪. તેજોલેશ્યા વર્ણની અપેક્ષાથી હીંગળુ તથા ઘાતુ-ગેરુ
નાં સમાન, તરુણ સૂર્યનાં સમાન તથા પોપટની
ચોંચ કે બળતા દીપકની સમાન લાલ રંગની છે.
૫. પદ્મલેશ્યા વર્ણની અપેક્ષાથી હરતાળનાં ઢુકડા
જેવી, હળદરનાં રંગ જેવી તથા સણ અને
અસનનાં ફૂલ જેવી પીળી છે.
૬. શુક્લ લેશ્યા વર્ણની અપેક્ષાથી શંખ, અંકરત્ન
અને કુંદનાં ફૂલની સમાન છે, ઢૂધની ધારાનાં
સમાન તથા રજત અને હાર (મોતીની માળા)ની
સમાન સફેદ છે.

૯. લેશ્યાઓની ગંધ :

- પ્ર. ભંતે ! ઢુર્ગધવાળી કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ ઢુર્ગધવાળી કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણલેશ્યા, ૨. નીલલેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

- પ્ર. ભંતે ! કેટલી લેશ્યાઓ સુગંધવાળી કહી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ સુગંધવાળી કહી છે,
જેમકે -

૧. તેજો લેશ્યા, ૨. પદ્મ લેશ્યા, ૩. શુક્લ લેશ્યા.

મરેલ ગાય, મરેલ કૂતરા અને મરેલ સાપનાં જેવી
ઢુર્ગધ હોય છે. તેનાથી પણ અનન્ત ગુણી અધિક
ઢુર્ગધ ત્રણેય અપ્રશસ્ત (કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત)
લેશ્યાઓની હોય છે.

સુગંધિત પુષ્પ અને પીસેલ સુવાસિત ગંધ દ્રવ્યોનાં
જેવી ગંધ હોય છે, તેનાથી પણ અનન્તગુણી
અધિક સુગંધ ત્રણેય પ્રશસ્ત (તેજો- પદ્મ- શુક્લ)
લેશ્યાઓની હોય છે.

૧૦. લેશ્યાઓનાં રસ :

- પ્ર. ૧. ભંતે ! કૃષ્ણ લેશ્યાનો આસ્વાદ (રસ) કેવો
કહ્યો છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! લીંબડો, લીંબડા-સાર, લીંબડા-છાલ,
લીંબડા-કવાથ, કુટજકળ, કુટજ-છાલ, કુટજ-કવાથ,
કુટજ, કુટજપત્ર, કુટક-તુંબી,

કડુગતુંબીફલે ઇ વા, ખારતઁસી ઇ વા,
 ખારતઁસીફલે ઇ વા, દેવદાલી ઇ વા, દેવદાલિપુષ્પે
 ઇ વા, મિયવાલુંકી ઇ વા, મિયવાલુંકીફલે ઇ વા,
 ઘોસાડિએ ઇ વા, ઘોસાડિફલે ઇ વા, કળ્હકંદએ ઇ
 વા, વજ્જકંદએ ઇ વા ।

પ. ભવેયારૂવા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે ।

કળ્હલેસ્સા ણં એત્તો અણિદ્દતરિયા ચેવ -જાવ-
 અમણામતરિયા ચેવ આસાએણં પણ્ણત્તા ।

પ. ૨. ણીલલેસ્સાએ ણં ભંતે ! કેરિસિયા આસાએણં
 પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! સે જહાણામએ ભંગી ઇ વા, ભંગીરએ ઇ વા,
 પાઠા ઇ વા, ચવિતા ઇ વા, ચિત્તામૂલએ ઇ વા,
 પિપ્પલીમૂલએ ઇ વા, પિપ્પલી ઇ વા, પિપ્પલીચુણ્ણે ઇ
 વા, મિરિએ ઇ વા, મિરિયચુણ્ણે ઇ વા, સિંગબેરે ઇ વા,
 સિંગબેરચુણ્ણે ઇ વા ।

પ. ભવેયારૂવા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે ।

ણીલલેસ્સા ણં એત્તો અણિદ્દતરિયા ચેવ -જાવ-
 અમણામતરિયા ચેવ આસાએણં પણ્ણત્તા ।

પ. ૩. કાઁલેસ્સાએ ણં ભંતે ! કેરિસિયા આસાએણં
 પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! સે જહાણામએ અંબાણ વા, અંબાડગાણ વા,
 માઁલુંગાણ વા, બિલ્લાણ વા, કવિદ્દાણ વા, ભદ્દાણ
 વા, ફણસાણ વા, દાલિમાણ વા, પારેવયાણ વા,
 અક્કબોડાણ વા, પોરાણ વા, બોરાણ વા, તેંદુયાણ
 વા, અપક્કાણં, અપરિયાગાણં, વણ્ણેણં અણુવવેયાણં,
 ગંધેણં અણુવવેયાણં, ફાસેણં અણુવવેયાણં ।

પ. ભવેયારૂવા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણદ્દે સમદ્દે ।

કાઁલેસ્સા ણં એત્તો અણિદ્દતરિયા ચેવ -જાવ-
 અમણામતરિયા ચેવ આસાએણં પણ્ણત્તા ।

પ. ૪. તેઁલેસ્સા ણં ભંતે ! કેરિસિયા આસાએણં પણ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! સે જહાણામએ અંબાણ વા -જાવ- તેંદુયાણ
 વા, પિક્કાણં પરિયાવણ્ણાણં વણ્ણેણં ઁવવેયાણં
 ગંધેણં ઁવવેયાણં, ફાસેણં ઁવવેયાણં ।

કટુકતુંબીફળ, કડવી કાકડી, કડવી કાકડી ફળ,
 દેવદાળી, દેવદાળી પુષ્પ, મૃગવાલુંકી,
 મૃગવાલુંકીફળ, ઘોષાતિની, ઘોષાતિની ફળ,
 કૃષ્ણકંદ, વજ્જકંદ જેવો કૃષ્ણલેશ્યાનો આસ્વાદ છે.

પ્ર. શું કૃષ્ણ લેશ્યા આવા આસ્વાદ વાળી છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

કૃષ્ણ લેશ્યા આસ્વાદમાં આનાથી પણ અનિષ્ટ
 -યાવત્- અધિક અમનોહર રસવાળી કહી છે.

પ્ર. ૨. ભંતે ! નીલલેશ્યાનો આસ્વાદ કેવો કહ્યો છે ?

૩. ગૌતમ ! ભુંગી, ભુંગી-કણ, પાઠા, ચવિતા,
 ચિત્રમૂલક, પીપળામૂળ, પીપર, પીપરચૂર્ણ,
 મરી, મરીનું ચૂર્ણ, શ્રુંગબેર, શ્રુંગબેરનુંચૂર્ણ જેવો
 નીલલેશ્યાનો આસ્વાદ છે.

પ્ર. શું નીલ લેશ્યા આવા આસ્વાદવાળી છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

નીલલેશ્યા આસ્વાદમાં આનાથી પણ અધિક
 અનિષ્ટ -યાવત્- અધિક અમનોહર રસવાળી
 કહી છે.

પ્ર. ૩. ભંતે ! કાપોત લેશ્યાનો આસ્વાદ કેવો કહ્યો
 છે ?

૩. ગૌતમ ! આમ્ર, આમ્રાટક, બીજોરા, બિલ્વફળ,
 કપિત્થ, દ્રાક્ષાફળ, કટહળ, દાઁમ, પારાવત,
 અપરોટ, ઈશુ, બેર, તેંદુફળ જે અપક્વ હોય,
 પૂરા પાકેલ ન હોય, વર્ણથી રહિત હોય, ગંધથી
 રહિત હોય અને સ્પર્શથી રહિત હોય એવો કાપોત
 લેશ્યાનો આસ્વાદ છે.

પ્ર. શું કાપોત લેશ્યા આવા આસ્વાદવાળી છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

કાપોત લેશ્યા આસ્વાદમાં આનાથી અધિક અનિષ્ટ
 -યાવત્- અધિક અમનોહર રસ વાળી કહી છે.

પ્ર. ૪. ભંતે ! તેજો લેશ્યાનો આસ્વાદ કેવો કહ્યો છે ?

૩. ગૌતમ ! પક્વ, પરિપક્વ, પ્રશસ્ત વર્ણ, ગંધ અને
 સ્પર્શથી યુક્ત આમ્ર -યાવત્- તેંદુક ફળ જેવો તેજો
 લેશ્યાનો આસ્વાદ છે.

- પ. ભવેયારૂવા ?
૩. ગોયમા ! નો ઇણદ્દે સમદ્દે ।
તેઝલેસ્સા ણં એત્તો ઇદ્દુતરિયા ચેવ -જાવ-
મણામતરિયા ચેવ આસાણં પણ્ણત્તા ।
- પ. ૫. પમ્હલેસ્સા ણં ભંતે ! કેરિસિયા આસાણં
પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! સે જહાણામણે ચંદપ્પમા ઇ વા, મણિસિલાગા
ઇ વા, વરમ્મીધુ ઇ વા, વરવારૂણી ઇ વા, પત્તાસવે ઇ વા,
પુપ્ફાસવે ઇ વા, ફલાસવે ઇ વા, ચોયાસવે ઇ વા,
આસવે ઇ વા, મધુ ઇ વા, મેરણે ઇ વા, કવિસાણણે ઇ
વા, ખ્બજ્જુરમારણે ઇ વા, મુદ્ધિયાસારણે ઇ વા,
સુપ્પકલ્લોચરસે ઇ વા, અદ્ધપિદ્ધિણિદ્ધિયા ઇ વા,
જંબૂફલકાલિયા ઇ વા, વરપસણ્ણા ઇ વા, આસલા
માસલા પેસલા ઈસી ઓદ્ધાવલંબિણી ઈસી
વોચ્છેયકહુઈ ઈસી તંવચ્છિકરણી ઉક્કોસમયપત્તા
વણ્ણેણં ઉવવેયા -જાવ- ફાસેણં ઉવવેયા
આસાયણિજ્જા, વીસાયણિજ્જા, પીણણિજ્જા,
વિહંણિજ્જા, દીવણિજ્જા, દપ્પણિજ્જા, મયણિજ્જા,
મલ્લિંદિય ગાયપલ્હાયણિજ્જા ।
- પ. ભવેયારૂવા ?
૩. ગોયમા ! નો ઇણદ્દે સમદ્દે ।
પમ્હલેસ્સા ણં એત્તો ઇદ્દુતરિયા ચેવ -જાવ-
મણામતરિયા ચેવ આસાણં પણ્ણત્તા ।
- પ. ૬. સુક્કલેસ્સા ણં ભંતે ! કેરિસિયા આસાણં
પણ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! સે જહાણામણે ગુલે ઇ વા, ખંડે ઇ વા, સક્કરા
ઇ વા, મચ્છંડિયા ઇ વા, પપ્પડમોદ્દણે ઇ વા, ખિસકંદે
ઇ વા, પુપ્ફુત્તરા ઇ વા, પડમુત્તરા ઇ વા, આયંસિયા
ઇ વા, સિદ્ધત્થિયા ઇ વા, આગાસફાલિઓવમા ઇ
વા, અણોવમા ઇ વા ।
- પ. ભવેયારૂવા ?
૩. ગોયમા ! નો ઇણદ્દે સમદ્દે ।
સુક્કલેસ્સા ણં એત્તો ઇદ્દુતરિયા ચેવ -જાવ-
મણામતરિયા ચેવ આસાણં પણ્ણત્તા ।

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ૩. ૪, સુ. ૧૨૩૩-૧૨૩૮

- પ્ર. શું તેજો લેશ્યા આવા આસ્વાદવાળી છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.
તેજો લેશ્યા આસ્વાદમાં આનાથી પણ અધિક ઈષ્ટ
-યાવત્- અધિક મનોહર રસ વાળી કહી છે.
- પ્ર. ૫. ભંતે ! પદ્મ લેશ્યાનો આસ્વાદ કેવો કહ્યો છે ?
૩. ગૌતમ ! ચંદ્રપ્રભા મધ, મણિશલાકા મધ, શ્રેષ્ઠ
સિંધુ મધ, શ્રેષ્ઠ વારુણી મધ, પત્રાસવ, પુષ્પાસવ,
ફળાસવ, ચોયાસવ, સામાન્ય આસવ, મધુ, મેરક,
કાપિશાયન, ખર્જૂરસાર, દ્રાક્ષાસાર, સુપ્પકલ્લ ઈક્ષુરસ,
આઠ પુટોથી નિર્મિત મધ, જાંબુનનો સિરકો,
પ્રસન્ના મદિરા જે આસ્વાદનીય, જે મુખ માધુર્યકારિણી
હોય, જે પીઠા પછી કંઈક કડવો તીક્ષ્ણ હોય,
નેત્રોને લાલ કરનારી ઉત્કૃષ્ટ માદક પ્રશસ્ત વર્ણ
-યાવત્- સ્પર્શથી યુક્ત, આસ્વાદ કરવા યોગ્ય
વિશેષ રુપથી આસ્વાદન કરવા યોગ્ય, પ્રણિનીય,
વૃદ્ધિકારક, ઉદ્દીપક, દર્પજનક, મદજનક તથા
બધી ઈન્દ્રિયો અને શરીરને આહ્લાદકજનક હોય
એવો પદ્મલેશ્યાનો આસ્વાદ છે.
- પ્ર. શું પદ્મ લેશ્યા આવા આસ્વાદવાળી છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.
પદ્મલેશ્યા આસ્વાદમાં આનાથી પણ અધિક ઈષ્ટ
-યાવત્- અધિક મનોહર રસ વાળી કહી છે.
- પ્ર. ૬. ભંતે ! શુક્લલેશ્યાનો આસ્વાદ કેવો કહ્યો છે ?
૩. ગૌતમ ! ગોળ, ખાંડ, સાકર, મિશ્રી, મત્સ્યાફી,
પર્પટમોદક, ભીસકંદ, પુષ્પોત્તરા, પદ્મોત્તરા,
આદર્શિકા, સિદ્ધાર્થિકા, આકાશસ્ફટિકોપમા અને
અનુપમા નામક શર્કરા જેવો શુક્લ લેશ્યાનો
આસ્વાદ છે.
- પ્ર. શું શુક્લ લેશ્યા આવા આસ્વાદવાળી છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.
શુક્લ લેશ્યા આસ્વાદમાં આનાથી પણ અધિક
ઈષ્ટ -યાવત્- અધિક મનોહર રસ વાળી કહી છે.

૧. જહ કઙુયતુમ્બગરસો, નિમ્બરસો કઙુયરોહિણિરસો વા ।
 એત્તો વિ અણન્તગુણો, રસો ડ કિણ્હાએ નાયવ્વો ।
૨. જહ તિગઙુયસ્સ ય રસો, તિવ્વો જહ હત્થિપિપ્પ-
 લીએ વા ।
 એત્તો વિ અણન્તગુણો, રસો ડ નીલાએ નાયવ્વો ॥
૩. જહ તરૂણઅમ્બગરસો, તુવરકવિટ્ઠસ્સ વાવિ જારિસઓ ।
 એત્તો વિ અણન્તગુણો, રસો ડ કાઙુએ નાયવ્વો ॥
૪. જહ પરિયણમ્બગરસો, પક્કકવિટ્ઠસ્સ વાવિ જારિસઓ ।
 એત્તો વિ અણન્તગુણો, રસો ડ તેઙુએ નાયવ્વો ॥
૫. વરવારૂણીએ વ રસો, વિવિહાણ વ આસવાણ
 જારિસઓ ।
 મહુ-મેરગસ્સ વ રસો, એત્તો પમ્હાએ પરણં ॥
૬. ખજ્જૂર-મુદ્ધિયરસો, ધીરરસો ધ્વણ્ડ-સક્કરરસો વા ।
 એત્તો વિ અણન્તગુણો, રસો ડ સુક્કાએ નાયવ્વો ॥
 - ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૧૦-૧૫

૧૧. લેસ્સાણં ફાસા-

જહ કરગયસ્સ ફાસો, ગોજિબ્બાએ વ સાગપત્તાણં ।
 એત્તો વિ અણન્તગુણો, લેસાણં અપ્પસત્થાણં ॥

જહ બૂરસ્સ વ ફાસો, નવણીયસ્સ વ સિરીસક્કુસુમાણં ।
 એત્તો વિ અણન્તગુણો, પસત્થલેસાણ તિણ્હં પિ ॥

- ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૧૮-૧૯

૧૨. લેસ્સાણં પએસા -

પ. કણ્હલેસ્સા ણં ધંતે ! કઙ્કપએસિયા પણ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! અણંતપએસિયા પણ્ણત્તા ।
 એવં -જાવ- સુક્કલેસ્સા ।

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૪, સુ. ૧૨૪૩

૧૩. લેસ્સાણં પએસોગાઢત્તં -

પ. કણ્હલેસ્સા ણં ધંતે ! કઙ્કપએસોગાઢા પણ્ણત્તા ?

૧. જેવી રીતે કડવા તુંબાનો રસ, લીંબડાનો રસ કે
 કડવી રોહિણીનો રસ કડવો હોય છે, તેનાથી પણ
 અણન્તગુણા અધિક કડવો કૃષ્ણલેશ્યાનો રસ
 જાણવો જોઈએ.
૨. ત્રિકટુક (સૂંઠ, પીપળા અને મરી)નો રસ કે
 ગજપીપળાનો રસ જેટલો તીખો હોય છે, તેનાથી
 પણ અણન્તગુણા અધિક તીખો નીલલેશ્યાનો રસ
 જાણવો જોઈએ.
૩. કાચા આંબળા અને કાચા કપિત્થ ફળનો રસ જેવો
 કસાયેલ હોય છે, તેનાથી પણ અણન્તગુણા અધિક
 (કસાયેલ) કાપોતલેશ્યાનો રસ જાણવો જોઈએ.
૪. પાકેલી કેરી અથવા પાકેલી કવિત્થનો રસ જેવો
 ખાટો મીઠો હોય છે, તેનાથી પણ અણન્તગુણા
 ખાટો મીઠો રસ તેજોલેશ્યાનો જાણવો જોઈએ.
૫. ઉત્તમ મદિરાનો રસ, વિવિધ આસવોનો રસ, મધુ
 તથા કંઈક ખાટો તથા કંઈક કસાયેલો રસ હોય છે.
 તેનાથી પણ અણન્તગુણા અધિક (ખાટો-કસાયેલો)
 રસ પદ્મલેશ્યાનો જાણવો જોઈએ.
૬. ખજૂર અને દ્રાક્ષનો રસ, ખીરનો રસ અથવા ખાંડ
 કે સાકરનો રસ જેટલો મધુર હોય છે, તેનાથી પણ
 અણન્તગુણા અધિક મધુર શુકલ લેશ્યાનો રસ
 જાણવો જોઈએ.

૧૧. લેશ્યાઓનો સ્પર્શ :

કરવત, ગાયત્રી જીભ અને શાક નામની વનસ્પતિનાં
 પાંદડાનાં જેવા કર્કશ સ્પર્શ હોય છે તેનાથી પણ
 અણન્તગુણા અધિક કર્કશ સ્પર્શ ત્રણેય અપ્રશસ્ત
 (કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત) લેશ્યાઓને હોય છે.

જેમ બૂર નવનીત કે શિરીષનાં પુષ્પોનો કોમળ સ્પર્શ
 હોય છે, તેનાથી પણ અણન્તગુણા અધિક કોમળ સ્પર્શ
 ત્રણેય પ્રશસ્ત (તેજો, પદ્મ, શુકલ) લેશ્યાઓને હોય છે.

૧૨. લેશ્યાઓનાં પ્રદેશ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણ લેશ્યા કેટલા પ્રદેશવાળી કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! અણન્ત પ્રદેશોવાળી કહી છે.

આ પ્રમાણે શુકલ લેશ્યા સુધી કહેવું જોઈએ.

૧૩. લેશ્યાઓનો પ્રદેશાવગાહત્વ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણ લેશ્યા આકાશનાં કેટલા પ્રદેશોમાં
 સ્થિત કહેવાય છે ?

૩. ગોયમા ! અસંખેજ્જપણસોગાઢા પળ્ણત્તા ।

એવં -જાવ- સુક્કલેસ્સા ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૪, સુ. ૧૨૪૪

૧૪. લેસ્સાણં વગ્ગણા -

પ. કળ્હલેસ્સાણં ણં ધંતે ! કેવઇયાઓ વગ્ગણાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! અણંતાઓ વગ્ગણાઓ પળ્ણત્તાઓ ।

એવં -જાવ- સુક્કલેસ્સાણં ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૪, સુ. ૧૨૪૫

૧૫. સલેસ્સ-અલેસ્સ જીવાણં આરંભાઇ પરુવણં -

પ. સલેસ્સાણં ધંતે ! જીવા કિં આયારંભા, પરારંભા, તદુભયારંભા, અણારંભા ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગઇયા સલેસા જીવા આયારંભા વિ, પરારંભા વિ, તદુભયારંભા વિ, નો અણારંભા ।

અત્યેગઇયા સલેસા જીવા નો આયારંભા, નો પરારંભા, નો તદુભયારંભા, અણારંભા ।

પ. સે કેળ્લેણં ધંતે ! એવં વુચ્ચઇ -

“અત્યેગઇયા સલેસા જીવા આયારંભા વિ -જાવ- અણારંભા વિ” ?

૩. ગોયમા ! સલેસા જીવા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. સંસારસમાવન્નગા ય, ૨. અસંસારસમાવન્નગા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે અસંસાર સમાવન્નગા તે ણં સિદ્ધા, સિદ્ધા ણં નો આયારંભા -જાવ- અણારંભા ।

૨. તત્થ ણં જે તે સંસાર સમાવન્નગા તે દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. સંજયા ય, ૨. અસંજયા ય ।

તત્થ ણં જે તે સંજયા તે દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. પમત્ત સંજયા ય, ૨. અપમત્ત સંજયા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે અપમત્ત સંજયા તે ણં નો આયારંભા -જાવ- અણારંભા ।

૨. તત્થ ણં જે તે પમત્તસંજયા તે સુધં જોગં પડુચ્ચ નો આયારંભા -જાવ- અણારંભા ।

૩. ગૌતમ ! અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશોમાં સ્થિત છે.

આ પ્રમાણે શુક્લ લેશ્યા સુધી કહેવું જોઈએ.

૧૪. લેશ્યાઓની વર્ગણા :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણ લેશ્યાની કેટલી વર્ગણાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્ત વર્ગણાઓ કહી છે.

આ પ્રમાણે શુક્લ લેશ્યા સુધી કહેવું જોઈએ.

૧૫. સલેશી - અલેશી જીવોનાં આરંભાદિનું પરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! લેશ્યાવાળા જીવ આત્મારંભી છે, પરારંભી છે, તદુભયારંભી છે કે અનારંભી છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક સલેશી જીવ આત્મારંભી પણ છે, પરારંભી પણ છે અને તદુભયારંભી પણ છે પરંતુ અનારંભી નથી.

કેટલાક સલેશી જીવ આત્મારંભી નથી, પરારંભી નથી અને તદુભયારંભી પણ નથી પરંતુ અનારંભી છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કેહવાય છે કે -

“સલેશી જીવ આત્મારંભી પણ છે -યાવત્- અનારંભી પણ છે”?

૩. ગૌતમ ! સલેશી જીવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સંસાર સમાપન્નક, ૨. અસંસાર સમાપન્નક.

૧. તેમાંથી જે અસંસાર સમાપન્નક છે તે સિદ્ધ (મુક્ત) છે અને સિદ્ધ ભગવાન આત્મારંભી નથી -યાવત્- અનારંભી છે.

૨. તેમાંથી જે સંસાર સમાપન્નક છે તે બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સંયત, ૨. અસંયત.

તેમાંથી જે સંયત છે તે પણ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. પ્રમત્ત સંયત, ૨. અપ્રમત્ત સંયત.

૧. તેમાંથી જે અપ્રમત્ત સંયત છે તે આત્મારંભી નથી -યાવત્- અનારંભી છે.

૨. તેમાંથી જે પ્રમત્ત સંયત છે તે શુભ યોગની અપેક્ષાએ આત્મારંભી નથી -યાવત્- અનારંભી છે.

અસુખં જોગં પઙ્કચ આયારંભા વિ -જાવ- નો
અણારંભા ।

તત્થ ણં જે તે અસંજયા તે અવિરદં પઙ્કચ આયારંભા
વિ -જાવ- નો અણારંભા ।

મે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“અત્થેગઈયા સલેસા જીવા આયારંભા વિ -જાવ-
અણારંભા વિ ।”

કિણ્હલેસ્સા, નીલલેસ્સા, કાઝલેસ્સા જહા ઓહિયા
જીવા ।

ણવરં-પમત્તઅપ્પમત્તા ન ભાણિયવ્વા ।

તેઝલેસ્સા, પમ્હલેસ્સા, સુક્કલેસ્સા જહા ઓહિયા
જીવા ।

ણવરં-સિદ્ધા ન ભાણિયવ્વા ।

- વિયા. સ. ૧, ડ. ૧, સુ. ૯

૧૬. લેસ્સાકરણભેયા ચઝવીસદંડેણુ સ પરૂવણં -

પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! લેસ્સાકરણે પણ્ણત્તે ?

ડ. ગોયમા ! લેસ્સાકરણે છવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા -

૧. કણ્હલેસ્સાકરણે -જાવ- ૬. સુક્કલેસ્સાકરણે ।

દં. ૧-૨૪. એ સવ્વે નેરઈયાઈં દંડગા -જાવ-
વેમાણિયાણં જસ્સ જં અત્થિ તં તસ્સ સવ્વં ભાણિયવ્વં ।

- વિયા. સ. ૧૯, ડ. ૯, સુ. ૮

૧૭. લેસ્સાનિવ્વત્તી ભેયા ચઝવીસદંડેણુ સ પરૂવણં -

પ. કઙ્કવિહા ણં ભંતે ! લેસ્સાનિવ્વત્તી પણ્ણત્તા, તં જહા -

ડ. ગોયમા ! છવ્વિહા લેસ્સાનિવ્વત્તી પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. કણ્હલેસ્સાનિવ્વત્તી -જાવ- ૬. સુક્કલેસ્સાનિવ્વત્તી ।

દં. ૧-૨૪. એવં નેરઈયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં
જસ્સ જઈ લેસ્સાઓ તસ્સ તઈ લેસ્સાનિવ્વત્તી
ભાણિયવ્વાઓ ।

- વિયા. સ. ૧૯, ડ. ૮, સુ. ૩૪-૩૫

૧૮. ચઝવીસદંડેણુ લેસ્સા-પરૂવણં -

પ. દં. ૧. નેરઈયાણં ભંતે ! કઙ્ક લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ ?

અશુભ યોગની અપેક્ષાએ તે આત્મારંભી છે
-યાવત્- અનારંભી નથી.

તેમાંથી જે અસંયત છે તે અવિરતિની અપેક્ષાએ
આત્મારંભી છે -યાવત્- અનારંભી નથી.

માટે છે ગૌતમ ! એવું કેહવાય છે કે -

“કેટલાક સલેશી જીવ આત્મારંભી પણ છે
-યાવત્- અનારંભી પણ છે.”

કૃષ્ણ લેશ્યા, નીલ લેશ્યા અને કાપોતલેશ્યાવાળા
જીવોનાં સંબંધમાં (પૂર્વોક્ત) સામાન્ય જીવોનાં
સમાન કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત અહીં કહેવા ન જોઈએ.

તેજો લેશ્યા, પદ્મલેશ્યા અને શુક્લ લેશ્યાવાળા
જીવોના વિષયમાં પણ સામાન્ય જીવોની જેમ
કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : સિદ્ધોનું વર્ણન અહીં ન કરવું જોઈએ.

૧૬. લેશ્યાકરણનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! લેશ્યાકરણ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

ડ. ગૌતમ ! લેશ્યાકરણ છ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. કૃષ્ણ લેશ્યાકરણ -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યાકરણ.

દં. ૧-૨૪. નારકીથી વૈમાનિકો સુધી પણ દંડોમાં
જેની જેટલી લેશ્યાઓ છે તેની તેટલી લેશ્યાકરણ
સમ્પૂર્ણ રૂપથી કહેવી જોઈએ.

૧૭. લેશ્યાનિર્વૃત્તિનાં ભેદ અને ચોવીસ દંડોમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! લેશ્યાનિર્વૃત્તિ કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

ડ. ગૌતમ ! લેશ્યાનિર્વૃત્તિ છ પ્રકારની કહી છે, જેમકે-

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા નિર્વૃત્તિ -યાવત્- ૬. શુક્લલેશ્યા
નિર્વૃત્તિ.

દં. ૧-૨૪. નારકીથી વૈમાનિકો સુધી જેની જેટલી
લેશ્યાઓ છે તેની તેટલી લેશ્યાનિર્વૃત્તિ કહેવી જોઈએ.

૧૮. ચોવીસ દંડોમાં લેશ્યાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નારકીઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ
કહી છે ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. કિળ્હલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાઝલેસ્સા^૧ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ઝ. ૨, સુ. ૧૧૫૭

પ. ઢં. ૨-૧૧. ભવળ્ણવાસીળ્ણં ભંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! (અસુરકુમારા -જાવ- થળ્ણિયકુમારાળ્ણં) ઘત્તારિ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૪. તેઝલેસ્સા^૨ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ઝ. ૨, સુ. ૧૧૬૬ (૧)

પ. ઢં. ૧૨. પુઢવિક્કાઙ્ઙયાળ્ણં ભંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! ઘત્તારિ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૪. તેઝલેસ્સા^૩ ।

ઢં. ૧૩, ૧૬. આઝ-વળ્ણસ્સઙ્ઙકાઙ્ઙયાળ્ણ વિ ંવં ઘેવ^૪ ।

પ. ઢં. ૧૪, ૧૫, ૧૭, ૧૯. તેઝ^૫ વાઝ^૬ બેઙ્ઙિય^૭ તેઙ્ઙિય, ઘઝરિંદિયાળ્ણં ભંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૩. કાઝલેસ્સા^૮ ।

પ. ઢં. ૨૦. પંઘેંદિયતિરિક્કજોળ્ણિયાળ્ણં ભંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! ઘ્ઙ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૬. સુક્કલેસ્સા^૯ ।

પ. ઢં. ૨૧. મળ્ણુસ્સાળ્ણં ભંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! ઘ્ઙ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૬. સુક્કલેસ્સા ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ઝ. ૨, સુ. ૧૧૬૦-૧૧૬૪ (૧)

૩. ગૌતમ ! ઋણં લેશ્યાઓ કહી ઘે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

પ્ર. ઢં. ૨-૧૧. ભંતે ! ભવળ્ણવાસી ઢેવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી ઘે ?

૩. ગૌતમ ! (અસુરકુમાર -યાવત્- સ્તનિતકુમારોમાં) યાર લેશ્યાઓ કહી ઘે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.

પ્ર. ઢં. ૧૨. ભંતે ! પૃથ્વીકાઘિક જીવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી ઘે ?

૩. ગૌતમ ! યાર લેશ્યાઓ કહી ઘે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.

ઢં. ૧૩, ૧૬. અપ્પકાઘ અને વળ્ણસ્પતિકાઘમાં પણ આ પ્રમાણે યાર લેશ્યાઓ ઘે.

પ્ર. ઢં. ૧૪, ૧૫, ૧૭, ૧૯. ભંતે ! તેજસ્કાઘિક, વાઘુકાઘિક, બેઙ્ઙિંદ્રિય, ત્રેઙ્ઙિંદ્રિય, ઘઊરેંદ્રિય જીવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી ઘે ?

૩. ગૌતમ ! ઋણ લેશ્યાઓ કહી ઘે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૩. કાપોત લેશ્યા.

પ્ર. ઢં. ૨૦. ભંતે ! પંઘેંદ્રિય તિર્યઘયોનિક જીવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી ઘે ?

૩. ગૌતમ ! ઘ્ઙ લેશ્યાઓ કહી ઘે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

પ્ર. ઢં. ૨૧. ભંતે ! મળ્ણુધોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી ઘે ?

૩. ગૌતમ ! ઘ્ઙ લેશ્યાઓ કહી ઘે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

૧. (ક) જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૩૨
(ઘ) ઠાળ્ણં. અ. ૩, ઝ. ૧, સુ. ૧૪૦

૨. ઠાળ્ણં. અ. ૪, ઝ. ૩, સુ. ૩૧૯

૩. (ક) વિયા. સ. ૧૯, ઝ. ૩, સુ. ૩
(ઘ) ઠાળ્ણં. અ. ૪, ઝ. ૩, સુ. ૩૧૯

૪. (ક) વિયા. સ. ૧૯, ઝ. ૩, સુ. ૧૮, ૨૧
(ઘ) ઠાળ્ણં. અ. ૪, ઝ. ૩, સુ. ૩૧૯

૫. વિયા. સ. ૧૯, ઝ. ૩, સુ. ૧૯

૬. વિયા. સ. ૧૯, ઝ. ૩, સુ. ૨૦

૭. વિયા. સ. ૨૦, ઝ. ૧, સુ. ૪

૮. (ક) વિયા. સ. ૨૦, ઝ. ૧, સુ. ૬
(ઘ) ઠાળ્ણં. અ. ૩, ઝ. ૧, સુ. ૧૪૦

૯. (ક) ઠાળ્ણં. અ. ૬, સુ. ૫૦૪

(ઘ) વિયા. સ. ૨૦, ઝ. ૧, સુ. ૭

- પ. દં. ૨૨. વાણમંતરદેવાણં મંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ ?
૩. ગોયમા ! ચત્તારિ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. ક્ણલેસ્સા -જાવ- ૪. તેડલેસ્સા^૧ ।
- પ. દં. ૨૩. જોડિસિયાણં મંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ ।
૩. ગોયમા ! ંગા તેડલેસ્સા પ્ણત્તા^૨ ।
- પ. દં. ૨૪. વેમાણિયાણં મંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ ?
૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. તેડલેસ્સા, ૨. પ્મ્હલેસ્સા, ૩. સુક્કલેસ્સા ।
- પ્ણ. પ. ૧૭, ૩. ૨, સુ. ૧૧૬૭-૧૧૬૯ (૧)
૧૧. ચડગડસુ લેસ્સા પરૂવણં -
૧. નેરડિસુ લેસ્સાઓ -
- પ. ૧. ંમીસે ણં મંતે ! રયણ્ણપ્પભાણ્ણપુઢવીણ્ણ નેરડિયાણં કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ ?
૩. ગોયમા ! ંગા કાડલેસ્સા પ્ણત્તા^૩ ।
૨. ંવં સવ્કરણ્ણપ્પભાણ્ણ વિ ।
- પ. ૩. વાલુય્ણપ્પભાણ્ણ ણં મંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ ?
૩. ગોયમા ! ઢો લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. નીલલેસ્સા ય, ૨. કાડલેસ્સા ય ।
તત્થ ણં જે કાડલેસ્સા તે બહુતરા, જે નીલલેસ્સા તે થોવા ।
- પ. ૪. પંકપ્પભાણ્ણ ણં મંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ ?
૩. ગોયમા ! ંગા નીલલેસ્સા પ્ણત્તા ।
- પ. ૫. ઢૂમ્પ્પભાણ્ણ ણં મંતે ! કઙ્ઙ લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ ?
૩. ગોયમા ! ઢો લેસ્સાઓ પ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. ક્ણલેસ્સા ય, ૨. નીલલેસ્સા ય ।
જે બહુતરગા તે નીલલેસ્સા, જે થોવતરગા તે ક્ણલેસ્સા ।

- પ્ર. ઢં. ૨૨. ભંતે ! વાણ્ણવ્યંતર દેવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! ચાર લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.
- પ્ર. ઢં. ૨૩. ભંતે ! જ્યોતિષ્ક દેવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! ંક્ર તેજોલેશ્યા કહી છે.
- પ્ર. ઢં. ૨૪. ભંતે ! વૈમાણિક દેવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
- ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. તેજો લેશ્યા, ૨. પદ્મ લેશ્યા, ૩. શુક્લ લેશ્યા.

૧૮. ચાર ગતિઓમાં લેશ્યાનું પ્રરૂપણ :

૧. નારકીઓમાં લેશ્યાઓ :

- પ્ર. ૧. ભંતે ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીની નારકીઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! ંક્ર કાપોત લેશ્યા કહી છે.
૨. આ પ્રમાણે શર્કરપ્રભામાં પણ કાપોત લેશ્યા છે.
- પ્ર. ૩. ભંતે ! વાલુકાપ્રભામાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! બે લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. નીલ લેશ્યા, ૨. કાપોત લેશ્યા.
તેમાંથી જે કાપોત લેશ્યાવાળા છે તે અધિક છે અને નીલ લેશ્યાવાળા અલ્પ છે.
- પ્ર. ૪. ભંતે ! પંકપ્રભામાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! ંક્ર નીલ લેશ્યા કહી છે.
- પ્ર. ૫. ભંતે ! ઢૂમપ્રભામાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
૩. ગૌતમ ! બે લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા.
તેમાંથી નીલ લેશ્યાવાળા અધિક છે અને કૃષ્ણ-લેશ્યાવાળા અલ્પ છે.

૧. ઠાણં. અ. ૬, સુ. ૫૦૪

૨. ઠાણં. અ. ૪, ૩, સુ. ૩૧૯

૩. વિયા. સ. ૧, ૩, ૫, સુ. ૧૮

પ. ૬. તમાણે નં ભંતે ! કહ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?
 ડ. ગોયમા ! ંગા કળ્હલેસ્સા પળ્ણત્તા ।
 ૭. અઠેમત્તમાણે ંગા પરમકળ્હલેસ્સા ।
 - જીવા. પડિ. ૩, ડ. ૨, સુ. ૮૮(૨)

૨. તિરિક્ખજોણિણ્ણુ લેસ્સાઓ -

પ. તિરિક્ખજોણિયા નં ભંતે ! કહ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

ડ. ગોયમા ! છ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
 ૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૬. મુક્કલેસ્સા ।

પ. ંગિંદિયાણં નં ભંતે ! કહ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

ડ. ગોયમા ! ચત્તારિ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
 ૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૪. તેડલેસ્સા ? ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૨, સુ. ૧૧૫૮-૧૧૫૯

પ. ૧. (ક) સુહુમ-પુઢવિકાઙયા નં ભંતે ! જીવાણં કહ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

ડ. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
 ૧. કળ્હલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાડલેસ્સા ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૧૩ (૭)

પ. (ખ) વાયર-પુઢવિકાઙયાણં ભંતે ! જીવાણં કહ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

ડ. ગોયમા ! ચત્તારિ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
 ૧. કળ્હલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાઝલેસ્સા,
 ૪. તેઝલેસ્સા । - જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૧૫

૨. (ક) સુહુમ આડકાઙયા જઠેવ સુહુમ પુઢવિકાઙયાણં ।
 - જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૧૬

(ખ) વાયર આડકાઙયા જઠેવ વાયર પુઢવિકાઙયાણં ।
 - જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૧૭

૩. (ક) સુહુમ-વાયર તેડકાઙયા જઠેવ સુહુમ પુઢવિકાઙયાણં ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૪-૨૫

૪. સુહુમ-વાયર વાડકાઙયા જહા તેડકાઙયાણં ।
 - જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૨૬

૫. (ક) સુહુમ વળ્ણસડકાઙયાણં જઠેવ સુહુમ પુઢવિકાઙયાણં ।

- જીવા. પડિ. ૧, સુ. ૧૮

પ્ર. ૬. ભંતે ! તમઃ પ્રભામાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ંક કૃષ્ણ લેશ્યા કહી છે.

૭. અઘઃસપ્તમ પૃથ્વીમાં ંક પરમકૃષ્ણ લેશ્યા છે.

૨. તિર્યચયોનિઓમાં લેશ્યાઓ :

પ્ર. ભંતે ! તિર્યચયોનિક જીવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

પ્ર. ભંતે ! ંકેન્દ્રિય જીવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ચાર લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.

પ્ર. ૧. (ક) ભંતે ! સૂક્ષ્મ - પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

પ્ર. (ખ) ભંતે ! બાઢર પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ચાર લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા, ૪. તેજો લેશ્યા.

૨. (ક) સૂક્ષ્મ- અપ્કાયમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયનાં સમાન ત્રણ લેશ્યાઓ છે.

(ખ) બાઢર- અપ્કાયમાં બાઢર પૃથ્વીકાયનાં સમાન ચાર લેશ્યાઓ છે.

૩. (ક) સૂક્ષ્મ-બાઢર તેડકાયમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વી કાયનાં સમાન ત્રણ લેશ્યાઓ છે.

૪. સૂક્ષ્મ-બાઢર વાયુકાયમાં તેડકાયનાં સમાન ત્રણ લેશ્યાઓ છે.

૫. (ક) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયનાં સમાન ત્રણ લેશ્યાઓ છે.

પ. ૫. (ઘ) પત્તેયસરીરબાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કયાણં ભંતે !
કઙ્ક લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! ચત્તારિ લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. ક્ણ્ણલેસ્સા -જાવ- ૪. તેહલેસ્સા ।

પ. ૫. (ગ) સાહારણસરીરબાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કયાણં ભંતે !
કઙ્ક લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. ક્ણ્ણલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાહલેસ્સા ।

- જીવા. પઙ્કિ. ૧, સુ. ૨૦-૨૧

પ. વેહંદિયા ણં ભંતે ! કઙ્ક લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. ક્ણ્ણલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા ૩. કાહલેસ્સા,

એવં તેહંદિયાણ વિ ।

એવં ચહરિંદિયાણ વિ ।

- જીવા. પઙ્કિ. ૧, સુ. ૨૮-૩૦

પ. સમ્મુચ્છિમ પંચેદિયતિરિક્કજોણિયાણં ભંતે ! કઙ્ક
લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ ।
૧. ક્ણ્ણલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાહલેસ્સા ।

- પ્ણ્ણ. પ. ૧૭, ૩. ૨, સુ. ૧૧૬૩ (૨)

પ. ક. સમ્મુચ્છિમ પંચેદિયતિરિક્કજોણિય જલયરા
ણં ભંતે ! કઙ્ક લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. ક્ણ્ણલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાહલેસ્સા,

- જીવા. પઙ્કિ. ૧, સુ. ૩૫

**ઘ. સમ્મુચ્છિમ પંચેદિયતિરિક્કજોણિયા
ચહપ્પયથલયરા જહા જલયરાણં ।**

**ગ. સમ્મુચ્છિમ પંચેદિયતિરિક્કજોણિયા
પરિસપ્પથલયરા જહા જલયરાણં ।**

**ઘ. સમ્મુચ્છિમ-પંચેદિયતિરિક્કજોણિયા ઘહયરા
જહા જલયરાણં ।**

- જીવા. પઙ્કિ. ૧, સુ. ૩૬

પ. ગમ્મવક્કંતિયપંચેદિયતિરિક્કજોણિયાણં ભંતે !
કઙ્ક લેસ્સાઓ પ્ણ્ણત્તાઓ ?

પ્ર. ૫. (ખ) ભંતે ! પ્રત્યેક શરીર બાહર
વનસ્પતિકાયમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ચાર લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.

પ્ર. ૫. (ગ) ભંતે ! સાધારણ શરીર બાહર
વનસ્પતિકાયમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

પ્ર. ભંતે ! દ્વીન્દ્રિયમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ કહી છે. જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.
આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિયમાં ત્રણ લેશ્યાઓ હોય છે.
આ પ્રમાણે ચઉરેન્દ્રિયમાં પણ ત્રણ લેશ્યાઓ હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જીવોમાં
કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

પ્ર. ક. ભંતે ! સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક
જલયરોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

ખ. સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક ચતુષ્પદ
સ્થળયરોમાં જલયર જીવોનાં સમાન ત્રણ
લેશ્યાઓ છે.

ગ. સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક સ્થળયર
પરિસર્પોમાં જલયરોનાં સમાન ત્રણ
લેશ્યાઓ છે.

ઘ. સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક ખેચર
જીવોમાં જલયરોનાં સમાન ત્રણ લેશ્યાઓ છે.

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભવ્યુત્કાન્તિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક
જીવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગોયમા ! છ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૬. સુક્કલેસ્સા ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૨, સુ. ૧૧૬૩ (૩)

ક. ગઢ્ભવક્કંતિય-પંચેદિયતિરિક્કજોણિયા
જલયરા છ લેસ્સાઓ ।

- જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૩૮

ચ. ગઢ્ભવક્કંતિય-પંચેદિયતિરિક્કજોણિયા
ચડ્ડપ્પયથલયરા જહા જલયરાણં^૧ ।

ગ. ગઢ્ભવક્કંતિય પંચેદિયતિરિક્કજોણિયા
પરિસપ્પ થલયરા જહા જલયરાણં ।

- જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૩૯

ઘ. ગઢ્ભવક્કંતિય-પંચેદિયતિરિક્કજોણિયા
ચહયરા જહા જલયરાણં^૨ ।

- જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૪૦

એવં તિરિક્કજોણિણીણ વિ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૨, સુ. ૧૧૬૩ (૪)

૩. મળ્ણુસ્સેસુ લેસ્સાઓ -

પ. સમ્મુચ્છિમમળ્ણુસ્સાણં ધંતે ! કઢ્હ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! તિણ્ણિ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -
૧. કળ્હલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાડલેસ્સા ।

પ. ગઢ્ભવક્કંતિયમળ્ણુસ્સાણં ધંતે ! કઢ્હ લેસ્સાઓ
પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! છ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૬. સુક્કલેસ્સા ।

મળ્ણુસ્સીણં એવં ચેવ^૩ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૨, સુ. ૧૧૬૪ (૨-૪)

પ. કમ્મમ્મયમળ્ણુસાણં ધંતે ! કઢ્હ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! છ લેસ્સાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. કળ્હલેસ્સા -જાવ- ૬. સુક્કલેસ્સા,

૩. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

ક. ગર્ભવ્યુત્કાન્તિક પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિક જલચર
જીવોમાં છ લેશ્યાઓ છે.

ખ. ગર્ભવ્યુત્કાન્તિક પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિક ચતુષ્પદ
જીવોમાં જલચરોનાં સમાન છ લેશ્યાઓ છે.

ગ. ગર્ભવ્યુત્કાન્તિક પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિક
પરિસર્પ સ્થળચર જીવોમાં જલચરોનાં સમાન
છ લેશ્યાઓ છે.

ઘ. ગર્ભવ્યુત્કાન્તિક પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિક ખેચર
જીવોમાં જલચરોનાં સમાન છ લેશ્યાઓ છે.

આ પ્રમાણે તિર્યયોનિક સ્ત્રીઓમાં પણ છ
લેશ્યાઓ છે.

૩. મળ્ણુઓમાં લેશ્યાઓ :

પ્ર. ભંતે ! સમ્મૂર્ચ્છિમ મળ્ણુઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ
કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

પ્ર. ભંતે ! ગર્ભજ મળ્ણુઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

આ પ્રમાણે (ગર્ભજ) મળ્ણુ સ્ત્રીઓમાં પણ છ
લેશ્યાઓ હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! કર્મભૂમિજ મળ્ણુઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ
કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

૧. જીવા. પઢિ. ૩, ડ. ૧, સુ. ૯૭

૨. અલેસ્સા વિ - જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૪૧

૩. જીવા. પઢિ. ૩, ડ. ૧, સુ. ૯૭

एवं कम्मभूमयमणूसीण वि ।

- પ. भरहेरवयमणूसाणं भंते ! कइ लेस्साओ पण्णत्ताओ ?
- उ. गोयमा ! छ लेस्साओ पण्णत्ताओ, तं जहा -
१. कणहलेस्सा -जाब- ६. सुक्कलेस्सा ।

एवं मणुस्सीण वि ।

- પ. पुव्वविदेह-अवरविदेहकम्मभूमयमणूसाणं भंते !
कइ लेस्साओ पण्णत्ताओ ?
- उ. गोयमा ! छ लेस्साओ पण्णत्ताओ, तं जहा -
१. कणहलेस्सा -जाब- ६. सुक्कलेस्सा ।

एवं मणुस्सीण वि ।

- પ. अकम्मभूमयमणूसाणं भंते ! कइ लेस्साओ
पण्णत्ताओ ?
- उ. गोयमा ! चत्तारि लेस्साओ पण्णत्ताओ, तं जहा -
१. कणहलेस्सा -जाब- ४. तेउलेस्सा ।

एवं अकम्मभूमय मणूसीण वि ।

एवं अंतरदीवय मणुसाणं मणुसीण वि ।

- પ. हेमवय-एरण्णवय-अकम्मभूमयमणूसाणं मणुसीण
य कइ लेस्साओ पण्णत्ताओ ?
- उ. गोयमा ! चत्तारि लेस्साओ पण्णत्ताओ, तं जहा -
१. कणहलेस्सा -जाब- ४. तेउलेस्सा ।

- પ. हरिवास-रम्मयवास-अकम्मभूमयमणुस्साणं
मणूसीण य कइ लेस्साओ पण्णत्ताओ ?

- उ. गोयमा ! चत्तारि लेस्साओ पण्णत्ताओ, तं जहा -
१. कणहलेस्सा -जाब- ४. तेउलेस्सा ।

देवकुरुउत्तरकुरु-अकम्मभूमयमणुस्साणं एवं चेव ।

एएसिं मणुस्सीणं एवं चेव ।

धायइसंडपुरिमद्धे एवं चेव, पच्छिमद्धे वि ।

**आ प्रभासे कर्मभूमिज मनुष्य स्त्रीओमां पझ छ
लेश्याओ कडेवी जોईअे.**

- પ્ર. ભંતે ! ભરતક્ષેત્ર અને એરવતક્ષેત્રનાં મનુષ્યોમાં
કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

**આ પ્રભાસે એની મનુષ્ય સ્ત્રીઓમાં પજા છ
લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.**

- પ્ર. ભંતે ! પૂર્વવિદેહ અને અપરવિદેહનાં કર્મભૂમિજ
મનુષ્યોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

**આ પ્રભાસે એની મનુષ્ય સ્ત્રીઓમાં પજા છ
લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.**

- પ્ર. ભંતે ! અકર્મભૂમિજ મનુષ્યોમાં કેટલી લેશ્યાઓ
કહી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ચાર લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.

**આ પ્રભાસે અકર્મભૂમિજ મનુષ્ય સ્ત્રીઓમાં પજા ચાર
લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.**

- પ્ર. ભંતે ! હેમવત અને એરણ્યવત અકર્મભૂમિજ મનુષ્યો
અને મનુષ્ય સ્ત્રીઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ચાર લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.

- પ્ર. ભંતે ! હરિવર્ષ અને રમ્યકૃવર્ષનાં અકર્મભૂમિજ
મનુષ્યો અને મનુષ્ય સ્ત્રીઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ
કહી છે ?
- ઉ. ગૌતમ ! ચાર લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -
૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.

**દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્રનાં અકર્મભૂમિજ મનુષ્યોમાં
પજા આ પ્રભાસે ચાર લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.**

**આની મનુષ્ય સ્ત્રીઓમાં પજા આ પ્રભાસે ચાર
લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.**

**ધાતકી પંડનાં પૂર્વાર્દ અને પશ્ચિમાર્દમાં પજા આ
પ્રભાસે ચાર લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.**

**ધાતકી પંડનાં પૂર્વાર્દ અને પશ્ચિમાર્દમાં પજા આ
પ્રભાસે ચાર લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.**

एवं पुक्खरद्धे वि भाणियव्वं ।

- पण्ण. प. १७, उ. ६, सु. १२५७ (१-१६)

૪. દેવેસુ લેસ્સાઓ -

પ. દેવાણં ભંતે ! કહ લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! છ લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. કણ્હલેસ્સા -જાવ- ૬. સુક્કલેસ્સા ।^૧

પ. દેવીણં ભંતે ! કહ લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! ચત્તારિ લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. કણ્હલેસ્સા -જાવ- ૪. તેઝલેસ્સા ।

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ઉ. ૨, સુ. ૧૧૬૫

असुरकुमारणं चत्तारि लेस्साओ पण्णत्ताओ, तं जहा-

૧. કણ્હલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા,

૩. કાઝલેસ્સા, ૪. તેઝલેસ્સા ।

एवं जाव थणियकुमारणं^२ ।

- ठाणं. अ. ४, उ. ३, सु. ३१९

एवं भवणवासिणीण वि ।

- पण्ण. प. १७, उ. २, सु. ११६६ (२)

૨. વાણમંતરદેવાણં દેવીણ વિ એવં ચેવ ।

૩. જોહસિયાણં જોહસિણીણ વિ ઇગા તેઝલેસ્સા ।

- પણ્ણ. ૧૭, ઉ. ૨, સુ. ૧૧૬૭-૧૧૬૮

પ. ૪. સોહમ્મીસાણેસુ ણં ભંતે ! કપ્પેસુ દેવાણં કહ લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! ઇગા તેઝલેસ્સા પણ્ણત્તા^૩ ।

- જીવા. પહિ. ૩, ઉ. ૨, સુ. ૨૦૧

પ. (સોહમ્મીસાણં) વેમાણિણી ણં ભંતે ! કહ લેસ્સાઓ પણ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! ઇગા તેઝલેસ્સા પણ્ણત્તા ।

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ઉ. ૨, સુ. ૧૧૬૯ (૨)

सणकुमारमाहिंसेसु एगा पम्हलेस्सा,

एवं वम्हलोगे वि पम्हा ।

लंतए एगा सुक्कलेस्सा -जाव- गेवेज्जा,

अणुत्तरोववाइयाणं एगा परम सुक्कलेस्सा ।

- जीवा. पडि. ३, उ. २, सु. २०१

આ પ્રમાણે પુક્કરાધ્ધં દ્વીપમાં પણ ચાર લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.

૪. દેવોમાં લેશ્યાઓ :

પ્ર. ભંતે ! દેવોમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! છ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૬. શુક્લ લેશ્યા.

પ્ર. ભંતે ! દેવીઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! ચાર લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા -યાવત્- ૪. તેજો લેશ્યા.

असुरकुमारोमां चार लेश्याओ कही छे, જેમકે-

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા,

૩. કાપોત લેશ્યા, ૪. તેજો લેશ્યા.

આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી ચાર લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.

આ પ્રમાણે ભવનવાસી દેવીઓમાં પણ ચાર લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.

૨. આ પ્રમાણે વાણવ્યંતર દેવ અને દેવીઓમાં પણ ચાર લેશ્યાઓ કહેવી જોઈએ.

૩. જ્યોતિષ્ક દેવ અને દેવીઓને એક તેજો-લેશ્યા છે.

પ્ર. ૪. ભંતે ! સૌધર્મ અને ઈશાન કલ્પમાં દેવોની કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! એક તેજોલેશ્યા કહી છે.

પ્ર. (સૌધર્મ- ઈશાન) વૈમાનિક દેવ સ્ત્રીઓમાં કેટલી લેશ્યાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! એક તેજોલેશ્યા કહી છે.

सनत्कुमार અને માહેન્દ્રમાં એક પદ્મ લેશ્યા છે.

આ પ્રમાણે બ્રહ્મલોકમાં પણ એક પદ્મ લેશ્યા છે.

લાંતક કલ્પથી ત્રૈવેયકો સુધી એક શુક્લ લેશ્યા છે.

અનુત્તરોપપાતિક દેવોમાં એક પરમશુક્લ લેશ્યા છે.

૧. જીવા. પહિ. ૧, સુ. ૪૨ (૪ લેશ્યા)

૨. (ક) વિયા. મ. ૧૭, ઉ. ૧૩-૧૭

(ઘ) વિયા. મ. ૧૬, ઉ. ૧૧, સુ. ૨

(ગ) વિયા. મ. ૧૬, ઉ. ૧૦-૧૪

૩. ઠાણં. અ. ૨, ઉ. ૪, સુ. ૧૨૪

૨૦. સંકિલિટ્ઠાઽસંકિલિટ્ઠ વિભાગય લેસ્સાણં સામિત્ત પરૂવણં -

અસુરકુમારાણં તઓ લેસ્સાઓ સંકિલિટ્ઠાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. કળ્હલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાઝલેસ્સા,

एवं -जाब- थणियकुमाराणं ।

પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયાણં તઓ લેસ્સાઓ સંકિલિટ્ઠાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. કળ્હલેસ્સા, ૨. નીલલેસ્સા, ૩. કાઝલેસ્સા ।

પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયાણં તઓ લેસ્સાઓ અસંકિલિટ્ઠાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા -

૧. તેઝલેસ્સા, ૨. પમ્હલેસ્સા, ૩. સુક્કલેસ્સા ।

મળુસ્સાણં તઓ સંકિલિટ્ઠાઓ તઓ અસંકિલિટ્ઠાઓ લેસ્સાઓ એવં ચેવ ।

વાણંમતરાણં જહા અસુરકુમારાણં ।

- ઠાણં. અ. ૩, ડ. ૧, સુ. ૧૪૦

૨૧. સલેસ્સ ચઝવીસદ્દણ્ડણ્ણુ સમાહારાહ સત્તદારા -

પ. દં. ૧. સલેસ્સાણં ભંતે ! નેરઙ્ગયા સવ્વે સમાહારા, મવ્વે સમસરીરા, સવ્વે સમુસ્સાસણિસ્સાસા ?

ડ. ગોયમા ! ણો ઇળ્લદ્ઠે સમદ્ઠે ।

પ. સે કેળ્લદ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ -

‘સલેસ્સા નેરઙ્ગયા નો સવ્વે સમાહારા, નો સવ્વે સમસરીરા -જાબ- નો સવ્વે સમુસ્સાસણિસ્સાસા ?

ડ. ગોયમા ! ણેરઙ્ગયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. મહાસરીરા ય, ૨. અપ્પસરીરા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે મહાસરીરા તે ણં બહુતરાણ પોગ્ગલે આહારેતિ, બહુતરાણ પોગ્ગલે પરિણામેતિ, બહુતરાણ પોગ્ગલે ડસ્સસંતિ, બહુતરાણ પોગ્ગલે ણીસસંતિ, અભિક્ખણં આહારેતિ, અભિક્ખણં પરિણામેતિ, અભિક્ખણં ડસ્સસંતિ, અભિક્ખણં ણીસસંતિ,

૨૦. સંકિલિટ્ઠ-અસંકિલિટ્ઠ વિભાગય લેશ્યાઓનાં સ્વામીત્વનું પ્રરૂપણ :

અસુરકુમારોમાં ત્રણ સંકિલિટ્ઠ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી જાણવું જોઈએ.

પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોની ત્રણ સંકિલિટ્ઠ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા.

પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોની ત્રણ અસંકિલિટ્ઠ લેશ્યાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. તેજો લેશ્યા, ૨. પદ્મ લેશ્યા, ૩. શુક્લ લેશ્યા.

મનુષ્યોની સંકિલિટ્ઠ અને અસંકિલિટ્ઠ ત્રણ - ત્રણ લેશ્યાઓ આ પ્રમાણે છે.

વાણવ્યંતરોની અસુરકુમારોનાં સમાન ત્રણ સંકિલિટ્ઠ લેશ્યાઓ જાણવી જોઈએ.

૨૧. સલેશી ચોવીસ દંડકોમાં સમાહારાદિ સાત દાર :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું બધા સલેશી નારક સમાન આહારવાળા છે. બધા સમાન શરીરવાળા છે તથા બધા સમાન ઉચ્ચ્વાસ- નિઃશ્વાસવાળા છે ?

ડ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન આહારવાળા નથી. બધા સમાન શરીરવાળા નથી અને બધા સમાન ઉચ્ચ્વાસ- નિઃશ્વાસવાળા નથી ?”

ડ. ગૌતમ ! નારક બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. મહાશરીરવાળા, ૨. અલ્પ શરીરવાળા.

૧. તેમાંથી જે મહાશરીરવાળા નારક છે, તે ઘણા વધારે પુદ્ગલોનો આહાર કરે છે, ઘણા વધારે પુદ્ગલોનું પરિણમન કરે છે. ઘણા વધારે પુદ્ગલોને ઉચ્ચ્વાસમાં લે છે અને ઘણા વધારે પુદ્ગલોને નિઃશ્વાસમાં છોડે છે. તે વારં-વાર આહાર કરે છે. વારં-વાર પુદ્ગલોનું પરિણમન કરે છે. વારં-વાર ઉચ્ચ્વાસ લે છે અને વારં-વાર નિઃશ્વાસ છોડે છે.

૨. તત્થ ણં જે તે અપ્પસરીરા તે ણં અપ્પતરાણ પોગ્ગલે આહારેતિ, અપ્પતરાણ પોગ્ગલે પરિણામેતિ, અપ્પતરાણ પોગ્ગલે ઉસ્સસંતિ, અપ્પતરાણ પોગ્ગલે ણીસસંતિ, આહચ્ચ આહારેતિ, આહચ્ચ પરિણામેતિ, આહચ્ચ ઉસ્સસંતિ, આહચ્ચ ણીસસંતિ,

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ -

“સલેસ્સા નેરહયા નો સવ્વે સમાહારા, નો સવ્વે સમસરીરા, નો સવ્વે સમુસ્સાસણિસ્સાસા ।”

પ. ૨. સલેસ્સા ણં ભંતે ! ણેરહયા સવ્વે સમકમ્મા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं बुच्चइ-

“સલેસ્સા ણેરહયા ણો સવ્વે સમકમ્મા ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા ણેરહયા દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. પુવ્વોવવન્નગા ય, ૨. પચ્છોવવન્નગા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે પુવ્વોવવન્નગા તે ણં અપ્પકમ્મતરાગા ।

૨. તત્થ ણં જે તે પચ્છોવવન્નગા તે ણં મહાકમ્મતરાગા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ-

“ સલેસ્સા ણેરહયા ણો સવ્વે સમકમ્મા ।”

પ. ૩. સલેસ્સા ણં ભંતે ! ણેરહયા સવ્વે સમવણ્ણા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं बुच्चइ -

“સલેસ્સા ણેરહયા ણો સવ્વે સમવણ્ણા ?

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા ણેરહયા દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-

૧. પુવ્વોવવન્નગા ય, ૨. પચ્છોવવન્નગા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે પુવ્વોવવન્નગા તે ણં વિસુદ્ધવણ્ણ-તરાગા,

૨. તત્થ ણં જે તે પચ્છોવવન્નગા તે ણં અવિસુદ્ધવ-ણ્ણતરાગા ।

૨. તેમાંથી જે અલ્પશરીરવાળા નારક છે, તે અલ્પપુદ્ગલોનો આહાર કરે છે, અલ્પ પુદ્ગલોનું પરિણમન કરે છે, અલ્પ પુદ્ગલોનો ઉચ્ચ્વાસ લે છે અને અલ્પ પુદ્ગલોનો નિઃશ્વાસ છોડે છે તે કદાચિત્ (ક્યારેક) આહાર કરે છે, ક્યારેક પુદ્ગલોનું પરિણમન કરે છે, ક્યારેક ઉચ્ચ્વાસ લે છે અને ક્યારેક નિઃશ્વાસ છોડે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન આહારવાળા નથી. બધા સમાન શરીરવાળા નથી અને બધા સમાન ઉચ્ચ્વાસ-નિઃશ્વાસવાળા નથી.”

પ્ર. ૨. ભંતે ! બધા સલેશી નારક સમાન કર્મવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન કર્મવાળા નથી.”

૩. ગૌતમ ! સલેશી નારક બે પ્રકારનાં કલા છે, જેમકે -

૧. પૂર્વોપપન્નક, ૨. પશ્ચાદુપપન્નક.

૧. તેમાંથી જે પૂર્વોપપન્નક છે, તે અલ્પકર્મવાળા છે.

૨. તેમાંથી જે પશ્ચાદુપપન્નક છે, તે મહાકર્મ-વાળા છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન કર્મવાળા નથી.”

પ્ર. ૩. ભંતે ! શું બધા સલેશી નારક સમાન વર્ણવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન વર્ણવાળા નથી”?

૩. ગૌતમ ! સલેશી નારક બે પ્રકારનાં કલા છે, જેમકે-

૧. પૂર્વોપપન્નક, ૨. પશ્ચાદુપપન્નક.

૧. તેમાંથી જે પૂર્વોપપન્નક છે, તે વિશુદ્ધ વર્ણવાળા છે,

૨. તેમાંથી જે પશ્ચાદુપપન્નક છે તે અવિશુદ્ધ વર્ણવાળા છે.

સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ -

“ સલેસ્સા ણેરહયા ણો સવ્વે સમવણ્ણા ।”

૪. એવં જહેવ વણ્ણેણ ભણિયા તહેવ સલેસ્સાસુ વિ
જે પુવ્વોવવન્નગા તે ણં વિસુદ્ધલેસ્સતરાગા, જે
પચ્છોવવન્નગા તે ણં અવિસુદ્ધલેસ્સતરાગા ।

પ. ૫. સલેસ્સા ણં ભંતે ! ણેરહયા સવ્વે સમવેયણા ?

૩. ગોયમા ! ણો ણટ્ટે સમટ્ટે ।

પ. સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા ણેરહયા ણો સવ્વે સમવેયણા ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા ણેરહયા દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. સણ્ણિભૂયા ય, ૨. અસણ્ણિભૂયા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે સણ્ણિભૂયા તે ણં મહાવેયણતરાગા ।

૨. તત્થ ણં જે તે અસણ્ણિભૂયા તે ણં અપ્પવેયણતરાગા ।

સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા ણેરહયા ણો સવ્વે સમવેયણા ।”

પ. ૬. સલેસ્સા ણં ભંતે ! ણેરહયા સવ્વે સમકિરિયા ?

૩. ગોયમા ! ણો ણટ્ટે સમટ્ટે ।

પ. સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-

“સલેસ્સા ણેરહયા ણો સવ્વે સમકિરિયા ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા ણેરહયા તિવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. સમ્મદ્દિદ્દટ્ટી, ૨. મિચ્છદ્દિદ્દટ્ટી,

૩. સમ્મામિચ્છદ્દિદ્દટ્ટી ।

૧. તત્થ ણં જે તે સમ્મદ્દિદ્દટ્ટી તે ણં ચત્તારિ
કિરિયાઓ કજ્જંતિ, તં જહા -

૧. આરંભિયા, ૨. પરિગ્ગહિયા,

૩. માયાવત્તિયા, ૪. અપચ્ચક્ખાણકિરિયા ।

૨-૩. તત્થ ણં જે તે મિચ્છદ્દિદ્દટ્ટી જે ય
સમ્મામિચ્છદ્દિદ્દટ્ટી તેસિં ણિયહયાઓ પંચ કિરિયાઓ
કજ્જંતિ, તં જહા -

૧. આરંભિયા, ૨. પરિગ્ગહિયા,

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન વર્ણવાળા નથી.”

૪. આ પ્રમાણે જેમ વર્ણના માટે કહ્યું તેવું જ
લેશ્યાઓનાં માટે પણ કહેવું જોઈએ - કે
તેમાંથી જે પૂર્વોપપન્નક છે, તે વિશુદ્ધ
લેશ્યાવાળા છે. જે પશ્ચાદુપપન્નક છે તે
અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા છે.

પ્ર. ૫. ભંતે ! શું બધા સલેશી નારક સમાન વેદના-
વાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન વેદનાવાળા નથી?”

૩. ગૌતમ ! સલેશી નારક બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-
૧. સંશીભૂત, ૨. અસંશીભૂત.

૧. તેમાંથી જે સંશીભૂત છે, તે મહાનુ વેદનાવાળા છે.

૨. તેમાંથી જે અસંશીભૂત છે, તે અલ્પવેદનાવાળા છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન વેદનાવાળા નથી.”

પ્ર. ૬. ભંતે ! શું બધા સલેશી નારક સમાન ક્રિયાવાળા
છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાનક્રિયાવાળા નથી?”

૩. ગૌતમ ! સલેશી નારક ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. સમ્યગ્દષ્ટિ, ૨. મિથ્યાદષ્ટિ,

૩. સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ.

૧. તેમાંથી જે સમ્યગ્દષ્ટિ છે, તે ચાર ક્રિયાઓ
કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભિકી, ૨. પારિશ્રદીકી,

૩. માયા પ્રત્યયા, ૪. અપ્રત્યાખ્યાનક્રિયા.

૨-૩. તેમાંથી જે મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્
મિથ્યાદષ્ટિ છે, તે નિયમથી પાંચ ક્રિયાઓ કરે છે,
જેમકે -

૧. આરંભિકી, ૨. પારિશ્રદીકી;

૩. માયાવત્તિયા, ૪. અપચ્ચક્ષાણકિરિયા,
૫. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ -

“ सलेस्सा णेरइया णो सब्बे समकिरिया ।”

પ. ૭. સલેસ્સા ણં ભંતે ! ણેરइया સબ્બે સમાડયા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-

“सलेस्सा णेरइया णो सब्बे समाडया ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા ણેરइया चउव्विहा पण्णत्ता, तं जहा -

૧. અત્યેગइया સમાડયા સમોવવણ્ણગા,

૨. અત્યેગइया સમાડયા विसमोववण्णगा,

૩. અત્યેગइया विसमाडया સમોવવણ્ણગા,

૪. અત્યેગइया विसमाडया विसमोववण्णगा,

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ-

“सलेस्सा नेरइया णो सब्बे समाडया”

પ. ૨. સલેસ્સા असुरकुमाराणं ભંતે ! सब्बे समाहारा,
सब्बे समसरीरा, सब्बे समुस्सासणिस्सासा ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

जहा नेरइया ।

પ. સલેસ્સા असुरकुमाराणं ભંતે ! सब्बे समकम्मा ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-

“सलेस्सा असुरकुमारा नो सब्बे समकम्मा ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા असुरकुमारा दुविहा पण्णत्ता,
तं जहा -

૧. પુવ્વોવવણ્ણગા ય, ૨. પચ્છોવવણ્ણગા ય ।

૩. માયા પ્રત્યયા, ૪. અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા,
૫. મિથ્યા દર્શન પ્રત્યયા.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાનક્રિયાવાળા નથી.”

પ્ર. ૭. ભંતે ! શું બધા સલેશી નારક સમાન
આયુવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન આયુવાળા નથી”?

૩. ગૌતમ ! સલેશી નારક ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. કેટલાક નારક સમાન આયુષ્યવાળા છે અને
એક સાથે ઉત્પન્ન થવાવાળા છે.

૨. કેટલાક નારક સમાન આયુષ્યવાળા છે,
પરંતુ પહેલા અથવા પાછળ ઉત્પન્ન થયેલ છે.

૩. કેટલાક નારક વિષમ આયુષ્યવાળા છે,
પરંતુ એક સાથે ઉત્પન્ન થયેલ છે.

૪. કેટલાક નારક વિષમ આયુષ્યવાળા છે અને
પહેલા કે પાછળ ઉત્પન્ન થયેલ છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી નારક સમાન આયુષ્યવાળા નથી.”

પ્ર. ૨. ભંતે ! શું સલેશી असुरकुमार બધા સમાન
આહારવાળા છે, બધા સમાન શરીરવાળા છે અને
બધા સમાન ઉચ્ચ્વાસ-નિઃશ્વાસવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

નારકીનાં સમાન એ બધું જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું બધા સલેશી असुरकुमार સમાન
કર્મવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી असुरकुमार સમાન કર્મવાળા
નથી.” ?

૩. ગૌતમ ! સલેશી असुरकुमार બે પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. પૂર્વોપપન્નક, ૨. પશ્ચાદુપપન્નક.

૧. તત્થ ણં જે તે પુવ્વોવવણ્ણગા તે ણં મહાકમ્મતરાગા ।

૨. તત્થ ણં જે તે પચ્છોવવણ્ણગા તે ણં અપ્પકમ્મતરાગા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા અસુરકુમારા નો સવ્વે સમકમ્મા ।”

પ. સલેસ્સા અસુરકુમારાણં ભંતે ! સવ્વે સમવણ્ણા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા અસુરકુમારા નો સવ્વે સમવણ્ણા ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા અસુરકુમારા દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. પુવ્વોવવણ્ણગા ય, ૨. પચ્છોવવણ્ણગા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે પુવ્વોવવણ્ણગા તે ણં અવિસુદ્ધ વણ્ણતરાગા ।

૨. તત્થ ણં જે તે પચ્છોવવણ્ણગા તે ણં વિસુદ્ધવણ્ણતરાગા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

“સલેસ્સા અસુરકુમારા નો સવ્વે સમવણ્ણા ।”

એવં લેસ્સાએ વિ । અવસેસં જહા નેરહયાણં ।

દં. ૩-૧૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારા ।

દં. ૧૨. સલેસ્સા પુઢવિકાહયા આહાર-કમ્મ-વણ્ણ-લેસ્સાઈં જહા નેરહયા ।

પ. સલેસ્સા પુઢવિકાહયા ણં ભંતે ! સવ્વે સમવેયણા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! સવ્વે સમવેયણા ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-

“સલેસ્સા પુઢવિકાહયા સવ્વે સમવેયણા ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા પુઢવિકાહયા સવ્વે અસણ્ણી અસણ્ણીભૂયં અણિયયં વેયણં વેદેત્તિ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા પુઢવિકાહયા સવ્વે સમવેયણા ।”

પ. સલેસ્સા પુઢવિકાહયા ણં ભંતે ! સવ્વે સમકિરિયા ?

૧. તેમાંથી જે પૂર્વોપપન્નક છે, તે મહા કર્મવાળા છે.

૨. તેમાંથી જે પશ્ચાદુપપન્નક છે, તે અલ્પ કર્મવાળા છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી અસુરકુમાર સમાન કર્મવાળા નથી.”

પ્ર. ભંતે ! શું બધા સલેશી અસુરકુમાર સમાન વર્ણવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી અસુરકુમાર સમાન વર્ણવાળા નથી?”

૩. ગૌતમ ! સલેશી અસુરકુમાર બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. પૂર્વોપપન્નક, ૨. પશ્ચાદુપપન્નક.

૧. તેમાંથી જે પૂર્વોપપન્નક છે, તે અવિશુદ્ધ વર્ણવાળા છે.

૨. તેમાંથી જે પશ્ચાદુપપન્નક છે, તે વિશુદ્ધ વર્ણવાળા છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી અસુરકુમાર સમાન વર્ણવાળા નથી.”

આ પ્રમાણે લેશ્યાઓનાં સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ, બાકી વર્ણન નારકીનાં સમાન છે.

દં. ૩-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમાર સુધી જાણવું જોઈએ.

દં. ૧૨. સલેશી પૃથ્વીકાયિકોનાં આહાર, કર્મ, વર્ણ અને લેશ્યાનાં વિષયમાં નારકીનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક સમાન વેદનાવાળા છે ?

૩. હા ગૌતમ ! બધા સમાન વેદનાવાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક સમાન વેદનાવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક અસંજી છે અને અસંજીભૂત થઈને મુર્ચ્છિત અવસ્થામાં વેદના વેદે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક સમાન વેદનાવાળા છે.”

પ્ર. ભંતે ! શું બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક સમાન ક્રિયાવાળા છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! સલેસ્સા પુઢવિકાઈયા સવ્વે સમકિરિયા ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા પુઢવિકાઈયા સવ્વે સમકિરિયા ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા પુઢવિકાઈયા સવ્વે માર્ઠિમિચ્છદ્દિદટ્ઠી તેસિં ણિયઈયાઓ પંચકિરિયાઓ કજ્જંતિ, તં જહા -

૧. આરંભિયા -જાવ- ૨. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા પુઢવીકાઈયા સવ્વે સમકિરિયા ।”

સમાજાણ જહા નેરઈયા ।

દં. ૧૩-૧૯. એવં -જાવ- ચરિદિયા ।

દં. ૨૦. સલેસ્સા પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયા જહા ણેરઈયા ।

ણવરં-ણાણત્તં કિરિયાસુ ।

પ. સલેસ્સા પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયા ણં ભંતે ! સવ્વે સમકિરિયા ?

૩. ગોયમા ! ણો ણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ -

“પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયા ણો સવ્વે સમકિરિયા ?”

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા પંચેદિયતિરિક્ખજોણિયા તિવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. સમ્મદ્દિદટ્ઠી, ૨. મિચ્છદ્દિદટ્ઠી,

૩. સમ્મામિચ્છદ્દિદટ્ઠી ।

૧. તત્થ ણં જે તે સમ્મદ્દિદટ્ઠી તે દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. અસંજયા ય, ૨. સંજયાસંજયા ય ।

(ક) તત્થ ણં જે તે સંજયાસંજયા તેસિ ણં તિણ્ણિ કિરિયાઓ કજ્જંતિ, તં જહા -

૧. આરમ્ભિયા, ૨. પરિગ્ગહિયા,

૩. માયાવત્તિયા ।

(ખ) તત્થ ણં જે તે અસંજયા તેસિ ણં ચત્તારિ કિરિયાઓ કજ્જંતિ, તં જહા -

૩. હા ગૌતમ ! બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક સમાન ક્રિયાવાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક સમાન ક્રિયાવાળા છે?”

૩. ગૌતમ ! બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક માયી-મિથ્યાદષ્ટિ હોવાથી તે નિયમથી પાંચ ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભિકી -ચાવત્- ૫. મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયા.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી પૃથ્વીકાયિક સમાન ક્રિયાવાળા છે.”

સમાયુષ્કનું વર્ણન નારકીનાં સમાન કરવું જોઈએ.

દં. ૧૩-૧૯. આ પ્રમાણે ચઉરેન્દ્રિય સુધી સાત દ્વાર કહેવા જોઈએ.

દં. ૨૦. સલેશી પંચેન્દ્રિય - તિર્યચયોનિકનાં બધા દ્વારોનું વર્ણન નારકીનાં સમાન સમજવું જોઈએ.

વિશેષ : ક્રિયાઓમાં ભિન્નતા છે.

પ્ર. ભંતે ! બધા સલેશી પંચેન્દ્રિય- તિર્યચયોનિક શું સમાન ક્રિયાવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી પંચેન્દ્રિય- તિર્યચયોનિક સમાન ક્રિયાવાળા નથી?”

૩. ગૌતમ ! સલેશી પંચેન્દ્રિય- તિર્યચયોનિક ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. સમ્યગ્ દષ્ટિ, ૨. મિથ્યા દષ્ટિ

૩. સમ્યગ્ મિથ્યાદષ્ટિ.

૧. તેમાંથી જે સમ્યગ્દષ્ટિ છે, તે બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અસંયત, ૨. સંયતાસંયત.

(ક) તેમાંથી જે સંયતાસંયત છે, તે ત્રણ ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભિકી, ૨. પારિગ્રહીકી,

૩. માયા પ્રત્યયા.

(ખ) તેમાંથી જે અસંયત છે, તે ચાર ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભિયા, ૨. પરિમ્ગહિયા
૩. માયાવત્તિયા, ૪. અપ્ચ્ચક્ષ્ણકિરિયા ।
૫. તત્થ ણં જે તે મિચ્છદિદટ્ઠી જેય સમ્મામિચ્છદિદ્દિ
તેસિં ણિયદ્ધયાઓ પંચ કિરિયાઓ કજ્જંતિ, તં
જહા -

૧. આરંભિયા -જાવ- ૫. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ।
સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચદ્ -
સલેસ્સા પંચેદિયત્તિરિક્કવજોણિયા ણો સવ્વે
સમકિરિયા ।”

પ. દં. ૨૧. સલેસ્સા મણુસ્સા ણં ભંતે ! સવ્વે સમાહારા
સવ્વે સમસરીરા સવ્વે સમુસ્સાસણિસ્સાસા ?

૩. ગોયમા ! ણો ણ્ણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચદ્ -

“સલેસ્સા મણુસ્સા ણો સવ્વે સમાહારા, ણો સવ્વે
સમસરીરા, ણો સવ્વે સમુસ્સાસણિસ્સાસા ?

૩. ગોયમા ! સલેસ્સા મણુસ્સા દુવિહા પ્ણત્તા, તં
જહા -

૧. મહાસરીરા ય, ૨. અપ્પસરીરા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે મહાસરીરા તે ણં બહુતરાણ પોગ્ગલે
આહારેતિ, બહુતરાણ પોગ્ગલે પરિણામેતિ,
બહુતરાણ પોગ્ગલે ઉસ્સસંતિ, બહુતરાણ પોગ્ગલે
નીસસંતિ, આહચ્ચ આહારેતિ, આહચ્ચ
પરિણામેતિ, આહચ્ચ ઉસ્સસંતિ, આહચ્ચ
નીસસંતિ ।

૨. તત્થ ણં જે તે અપ્પસરીરા તે ણં અપ્પતરાણ
પોગ્ગલે આહારેતિ, અપ્પતરાણ પોગ્ગલે
પરિણામેતિ, અપ્પતરાણ પોગ્ગલે ઉસ્સસંતિ,
અપ્પતરાણ પોગ્ગલે નીસસંતિ, અભિક્કવ્ણં
આહારેતિ, અભિક્કવ્ણં પરિણામેતિ, અભિક્કવ્ણં
ઉસ્સસંતિ, અભિક્કવ્ણં નીસસંતિ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચદ્ -

૧. આરંભિકી, ૨. પારિમ્ગહીકી,
૩. માયા પ્રત્યયા, ૪. અપ્રત્યાખ્યાનક્રિયા.

૨. તેમાંથી જે મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્-મિથ્યાદષ્ટિ
છે તે નિયમથી પાંચ ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભિકી -ચાવત્- મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા.
માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
“બધા સલેશી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ યોનિક સમક્રિયા-
વાળા નથી.”

પ્ર. દં. ૨૧. ભંતે ! શું બધા સલેશી મનુષ્ય સમાન
આહારવાળા, બધા સમાન શરીરવાળા તથા બધા
સમાન ઉચ્ચવાસ નિઃશ્વાસવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી મનુષ્ય સમાન આહારવાળા નથી,
બધા સમાન શરીરવાળા નથી અને બધા સમાન
ઉચ્ચવાસ નિઃશ્વાસવાળા નથી”?

૩. ગૌતમ ! સલેશી મનુષ્ય બે પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. મહા શરીરવાળા, ૨. અલ્પ શરીરવાળા.

૧. તેમાંથી જે મહાશરીરવાળા મનુષ્ય છે, તે
વધારે પુદ્ગલોનો આહાર કરે છે, ઘણા
વધારે પુદ્ગલોનું પરિણામન કરે છે, ઘણા
વધારે પુદ્ગલોનો ઉચ્ચવાસ લે છે અને
ઘણા વધારે પુદ્ગલોનો નિઃશ્વાસ છોડે છે.
તે ક્યારેક આહાર કરે છે, ક્યારેક પુદ્ગલોનું
પરિણામન કરે છે, ક્યારેક ઉચ્ચવાસ લે છે,
ક્યારેક નિઃશ્વાસ છોડે છે.

૨. તેમાંથી જે અલ્પ શરીરવાળા છે, તે અલ્પ
પુદ્ગલોનો આહાર કરે છે, અલ્પ પુદ્ગલોનું
પરિણામન કરે છે, અલ્પ પુદ્ગલોનો ઉચ્ચવાસ
લે છે અને અલ્પ પુદ્ગલોનો નિઃશ્વાસ છોડે
છે. તે વારંવાર આહાર કરે છે, વારંવાર
પુદ્ગલોનું પરિણામન કરે છે, વારંવાર
ઉચ્ચવાસ લે છે અને વારંવાર નિઃશ્વાસ
છોડે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"સલેસ્સા મણુસ્સા ણો સવ્વે સમાહારા, ણો સવ્વે સમસરીરા, ણો સવ્વે સમુસ્સાસણિસ્સાસા ।"

સેસં જહા સલેસ્સા નેરહયાણં ।

ળવરં-કિરિયાસુ ણાણત્તં ।

પ. સલેસ્સા મણુસ્સા ણં ધંતે ! સવ્વે સમકિરિયા ?

૩. ગોયમા ! ણો હ્ણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ધંતે ! એવં વુચ્ચહ -

"સલેસ્સા મણુસ્સા ણો સવ્વે સમકિરિયા ?

૩. ગોયમા ! મણુસ્સા તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. સમ્મદ્દિદટ્ઠી, ૨. મિચ્છદ્દિદટ્ઠી,
૩. સમ્મામિચ્છદ્દિદટ્ઠી ।

તત્થ ણં જે તે સમ્મદ્દિદટ્ઠી તે તિવિહા પળ્ણત્તા,
તં જહા -

૧. સંજયા, ૨. અસંજયા,
૩. સંજયાસંજયા ।

તત્થ ણં જે તે સંજયા, તે દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. સરાગસંજયા ય, ૨. વીયરાગસંજયા ય ।

તત્થ ણં જે તે વીયરાગસંજયા તે ણં અકિરિયા ।

તત્થ ણં જે તે સરાગસંજયા, તે દુવિહા પળ્ણત્તા,
તં જહા -

૧. પમત્તસંજયા ય, ૨. અપમત્તસંજયા ય ।

તત્થ ણં જે તે અપમત્તસંજયા તેસિં એગા માયાવત્તિયા
કિરિયા કજ્જંતિ,

તત્થ ણં જે તે પમત્ત સંજયા તેસિં દો કિરિયાઓ
કજ્જંતિ, તં જહા -

૧. આરંભિયા, ૨. માયાવત્તિયા ય ।

તત્થ ણં જે તે સંજયાસંજયા તેસિં તિણ્ણિ કિરિયાઓ
કજ્જંતિ, તં જહા -

૧. આરંભિયા, ૨. પરિગ્ગહિયા,
૩. માયાવત્તિયા ।

"બધા સલેશી મનુષ્ય સમાન આહારવાળા નથી.
સમાન શરીરવાળા નથી અને સમાન
ઉચ્ચવાસ-નિશ્વાસવાળા નથી."

**બાકી (વેદના દ્વાર સુધી) વર્ણન સલેશી નારકીનાં
સમાન જાણવું જોઈએ.**

વિશેષ : ક્રિયામાં તિન્નતા છે.

પ્ર. ભંતે ! શું બધા સલેશી મનુષ્ય સમાન ક્રિયાવાળા
છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

"બધા સલેશી મનુષ્ય સમાન ક્રિયાવાળા નથી ?"

૩. ગૌતમ ! મનુષ્ય ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે-

૧. સમ્યગ્ દષ્ટિ, ૨. મિથ્યા દષ્ટિ,
૩. સમ્યગ્ મિથ્યાદષ્ટિ.

તેમાંથી જે સમ્યગ્દષ્ટિ છે, તે ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા
છે, જેમકે -

૧. સંયત, ૨. અસંયત,

૩. સંયતાસંયત.

તેમાંથી જે સંયત છે, તે બે પ્રકારનાં કહ્યા છે,
જેમકે -

૧. સરાગ સંયત, ૨. વીતરાગ સંયત.

તેમાંથી જે વીતરાગ સંયત છે, તે ક્રિયા રહિત છે.

તેમાંથી જે સરાગ સંયત છે, તે બે પ્રકારનાં કહ્યા
છે, જેમકે -

૧. પ્રમત્તસંયત, ૨. અપ્રમત્ત સંયત.

તેમાંથી જે અપ્રમત્તસંયત છે, તે એક માયા પ્રત્યયા
ક્રિયા કરે છે.

તેમાંથી જે પ્રમત્તસંયત છે, તે બે ક્રિયાઓ કરે છે,
જેમકે -

૧. આરંભિકી, ૨. માયાપ્રત્યયા.

તેમાંથી જે સંયતાસંયત છે, તે ત્રણ ક્રિયાઓ કરે
છે, જેમકે -

૧. આરંભિકી, ૨. પારિબ્રહ્મિકી,

૩. માયાપ્રત્યયા.

તત્થ ણં જે તે અસંજયા તેસિં ચત્તારિ કિરિયાઓ
કજ્જંતિ, તં જહા -

૧. આરંભિયા -જાવ- ૪. અપચ્ચક્ષ્ણાણકિરિયા ।

તત્થ ણં જે તે મિચ્છદ્દિદટ્ઠી જેય સમ્મામિચ્છદ્દિદટ્ઠી
તેસિં ણિયઇયાઓ પંચકિરિયાઓ કજ્જંતિ, તં જહા -

૧. આરંભિયા -જાવ- ૫. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ।

દં. ૨૨. સલેસ્સા વાણમંતરાણં જહા અસુરકુમારા ।

દં. ૨૩-૨૪. એવં સલેસ્સા જોહિસિયા વિ વેમાણિયા
વિ ।

ણવરં-વેયણાણ ણાણતં ।

પ. સલેસ્સા ણં ભંતે ! જોહિસિયા વેમાણિયા સવ્વે
સમવેયણા ?

ઉ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા જોહિસિયા વેમાણિયા ણો સવ્વે સમવેયણા ?”

ઉ. ગોયમા ! તે દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા -

૧. માહિમિચ્છદ્દિદટ્ઠી ઉવવણ્ણગા ય,

૨. અમાહિસમ્મદ્દિદટ્ઠી ઉવવણ્ણગા ય ।

૧. તત્થ ણં જે તે માહિમિચ્છદ્દિદટ્ઠી ઉવવણ્ણગા તે
ણં અપ્પવેયણતરાગા ।

૨. તત્થ ણં જે તે અમાહિસમ્મદ્દિદટ્ઠી ઉવવણ્ણગા
તે ણં મહાવેયણતરાગા ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ -

“સલેસ્સા જોહિસિયા વેમાણિયા ણો સવ્વે સમવેયણા !”

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ઉ. ૧, સુ. ૧૧૪૫

૨૨. કણ્ણહાલેસ્સાહિવિસિદ્ધં ચત્તવીસદંડણુ સમાહારાહિ
સત્તદારા -

પ. દં. ૧. કણ્ણહલેસ્સા ણં ભંતે ! ણેરહિયા સવ્વે સમાહારા,
સવ્વે સમસરીરા, સવ્વે સમુસ્સાસ ણિસ્સાસા ?

ઉ. ગોયમા ! જહા ઓહિયા તહા ભાણિયવ્વા ।

તેમાં જે અસંયત છે તે ચાર ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે-

૧. આરંભિકી -ચાવત્- ૪. અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા.
તેમાંથી જે મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ છે
તે નિયમથી પાંચ ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. આરંભિકી -ચાવત્- ૫. મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા.
દં. ૨૨. સલેશી વાણવ્યંતરોનાં સાત દાર અસુર-
કુમારોનાં સમાન છે.

દં. ૨૩-૨૪. સલેશી જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક
દેવોનાં સાતો દાર પણ આ પ્રમાણે છે.

વિશેષ : વેદનામાં ભિન્નતા છે.

પ્ર. ભંતે ! શું બધા સલેશી જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક
સમાન વેદનાવાળા છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક સમાન
વેદનાવાળા નથી ?”

ઉ. ગૌતમ ! તે બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. માયી - મિથ્યાદષ્ટિ - ઉપપન્નક,

૨. અમાયી - સમ્યગ્દષ્ટિ - ઉપપન્નક.

૧. તેમાંથી જે માયી - મિથ્યાદષ્ટિ - ઉપપન્નક
છે, તે અલ્પ વેદનાવાળા છે.

૨. તેમાંથી જે અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ-ઉપપન્નક
છે, તે મહાવેદનાવાળા છે.

માટે હું ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“બધા સલેશી જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક સમાન
વેદનાવાળા નથી.”

૨૨. કૃષ્ણાદિ લેશ્યા વિશિષ્ટ ચોવીસ દંડકોમાં સમાહારાદિ
સાત દાર :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું બધા કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા નારક
સમાન આહારવાળા છે, બધા સમાન શરીરવાળા
છે તથા સમાન ઉચ્ચ્વાસ-નિઃશ્વાસવાળા છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જેવી રીતે સલેશી નારકીનાં સાત દાર
કહ્યા તેવી જ રીતે કહેવા જોઈએ.

ળવરં- વેયણાએ માઈમિચ્છદિદટ્ટિ ઉવવળ્ળગા ય,
અમાઈ સમ્મદિદટ્ટી ઉવવળ્ળગા ય ભાણિયવ્વા ।

સેસં તહેવ જહા ઓહિયાણં ।

દં. ૨-૨૨. અસુરકુમારા -જાવ- વાળમંતરા એ
જહા ઓહિયા,

ળવરં-કળ્હલેસ્સા ણં મળૂસાણં કિરિયાહિં વિસેસો
-જાવ- તત્થ ણં જે તે સમ્મદિદટ્ટી તે તિવિહા
પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. સંજયા, ૨. અસંજયા, ૩. સંજયાસંજયા ય,
જહા ઓહિયાણં ।

દં. ૨૩-૨૪. જોહિસિય વેમાણિયા આહિલ્લિગાસુ
તિસુ લેસ્સાસુ ણ પુચ્છિજ્જંતિ ।

એવં જહા કળ્હલેસ્સા વિ ચારિયા તહા ણીલ્લેસા વિ
ચારિયવ્વા ।

કાઝલેસ્સા ણેરહિંતો આરબ્બ -જાવ- વાળમંતરા ।

ળવરં-કાઝલેસ્સા ણેરહિયા વેયણાએ જહા સલેસ્સા
તહેવ ભાણિયવ્વા ।

તેઝલેસ્સાણં અસુરકુમારાણં આહારાઈ સત્તદારા
જહેવ સલેસ્સા તહેવ ભાણિયવ્વા ।

ળવરં-વેયણાએ જહા જોહિસિયા તહેવ ભાણિયવ્વા ।

તેઝલેસ્સા પુઢવિ -આઝ- વળ્ણસ્સઈ પંચેદિયતિરિક્ક-
જોણિયા મળૂસા જહા સલેસ્સા તહેવ ભાણિયવ્વા ।

ળવરં-મળૂસા કિરિયાહિં ણાળત્તં- “જે સંજયા તે
પમત્તા ય અપમત્તા ય ભાણિયવ્વા સરાગા વીયરાગા
ળત્થિ ।”

વાળમંતરા તેઝલેસ્સાએ જહા અસુરકુમારા ।

એવં જોહિમિય-વેમાણિયા વિ ।

વિશેષ : વેદનાદ્વારમાં માયી મિથ્યાદષ્ટિ -
ઉપપન્નક અને અમાયી સમ્યગ્દષ્ટિ ઉપપન્નક
કહેવા જોઈએ.

બાકીનું વર્ણન પૂર્વવત્ ઔધિકનાં સમાન કહેવા
જોઈએ.

દં. ૨-૨૨. અસુરકુમારોથી વાણવ્યંતર સુધીનાં
સાત દ્વાર ઔધિકનાં સમાન કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા મનુષ્યોમાં ક્રિયાઓની
અપેક્ષાએ કેટલીક ભિન્નતા છે -યાવત્- તેમાંથી
જે સમ્યગ્ દષ્ટિ મનુષ્ય છે, તે ત્રણ પ્રકારનાં કહ્યા
છે, જેમકે -

૧. સંયત, ૨. અસંયત, ૩. સંયતાસંયત.
ક્રિયાના માટે બાકીનું વર્ણન ઔધિકનાં સમાન છે.

દં. ૨૩-૨૪. જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોનાં
વિષયમાં પ્રારંભની ત્રણ લેશ્યાઓનાં પ્રશ્ન કરવા
ન જોઈએ.

જેમ કૃષ્ણલેશ્યાવાળોનું વર્ણન કરેલ છે, તે પ્રમાણે
નીલલેશ્યાવાળોનું પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

કાપોત લેશ્યા નારકીથી વાણવ્યંતર સુધી પ્રાપ્ત
થાય છે.

વિશેષ : કાપોતલેશ્યાવાળા નારકીની વેદના માટે
સલેશી નારકીની વેદનાનાં સમાન કહેવા જોઈએ.

તેજોલેશ્યાવાળા અસુરકુમારોનાં આહાર આદિ
સાત દ્વાર સલેશીનાં સમાન કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : વેદનાનાં વિષયમાં જેમ જ્યોતિષ્કોનું કહ્યું
છે, તે પ્રમાણે અહીં પણ કહેવું જોઈએ.

તેજોલેશી, પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, વનસ્પતિકાયિક,
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક અને મનુષ્યોનું વર્ણન
સલેશીનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : તેજોલેશ્યાવાળા મનુષ્યોની ક્રિયાઓમાં
ભિન્નતા છે જે સંયત છે તે પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત
બે પ્રકારનાં કહેવા જોઈએ અને સરાગ સંયત અને
વીતરાગ સંયત હોતા નથી.

તેજોલેશી વાણવ્યંતરોનું વર્ણન અસુરકુમારોનાં
સમાન સમજવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોનાં વિષયમાં
પણ પૂર્વવત્ કહેવું જોઈએ.

મેસં તં ચેવ ।

एवं पम्हलेस्सा वि भाणियव्वा ।

णवरं-जेसिं अत्थि ।

सुकलेस्सा वि तहेव,

जेसिं अत्थि सब्बं तहेव जहा ओहिया णं गमओ ।

णवरं-પમ્હલેસ્સ-સુકલેસ્સાઓ પંચેદિયતિરિક્વ-
જોણિય-મણૂસ-વેમાણિયાણં એવં ચેવ ।

ण मेसाण त्ति ।

- पण्ण. प. १७, उ. १, सु. ११४६-११५५

૨૩. લેસ્માણં વિવિહવિવક્ષયા પરિણમન પરૂવણં -

પ. ક્ણહલેસ્સા ણં ભંતે ! કઙ્કવિહા પરિણામં પરિણમઙ્ક ?

૩. ગોયમા ! તિવિહં વા, નવવિહં વા, સત્તાવીસઙ્કવિહં વા, એકાસીઙ્કવિહં વા, બે તેયલિસયવિહં વા, વહું વા, વહુંવિહં વા પરિણામં પરિણમઙ્ક ।^૧

एवं -जाव- सुकलेस्सा ।

- पण्ण. प. १७, उ. ४, सु. १२४२

પ. મે ણૂણં ભંતે ! ક્ણહલેસ્સા ણીલલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ, તાવણ્ણત્તાએ, તાગંધત્તાએ, તારસત્તાએ, તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઙ્ક ?

૩. હંતા, ગોયમા ! ક્ણહલેસ્સા ણીલલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ, તાવણ્ણત્તાએ, તાગંધત્તાએ, તારસત્તાએ, તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઙ્ક ।

પ. મે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઙ્ક -

'ક્ણહલેસ્સા ણીલલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ -જાવ- તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઙ્ક ?

૩. ગોયમા ! તે જહાણામએ સ્ત્રીરે દૂસિં પપ્પ, સુદ્ધે વા વસ્થે રાગં પપ્પ તારૂવત્તાએ તાવણ્ણત્તાએ, તાગંધત્તાએ, તારસત્તાએ, તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઙ્ક ।

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઙ્ક -

બાકી સાત દ્વાર પૂર્વવત્ છે.

આ પ્રમાણે પદ્મલેશ્યાવાળાનાં સાત દ્વાર કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : જે તે પદ્મલેશ્યા હોય તેનું તેમાંજ વર્ણન કરવું જોઈએ.

શુક્લ લેશ્યાવાળોનું પણ વર્ણન તેજ પ્રમાણે છે, તે જેના હોય તેના ઔધિકનાં આલાપક સમાન સાત દ્વાર કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : પદ્મલેશ્યા અને શુક્લ લેશ્યા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક, મનુષ્ય અને વૈમાનિકોમાં જ હોય છે, બાકીનાં જીવોમાં હોતી નથી.

૨૩. લેશ્યાઓનું વિવિધ અપેક્ષાઓથી પરિણમનનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યા કેટલા પ્રકારનાં પરિણામોમાં પરિણત થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા ત્રણ પ્રકારની, નવ પ્રકારની, સત્યાવીસ પ્રકારની, એક્યાસી પ્રકારની કે બસો તેંતાલીસ (૨૪૩) પ્રકારની અથવા ઘણાથી કે ઘણા પ્રકારનાં પરિણામોમાં પરિણત થાય છે.

આ પ્રમાણે શુક્લલેશ્યા સુધીનાં પરિણામોનું પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું કૃષ્ણ લેશ્યા નીલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રૂપમાં, તેના વર્ણ રૂપમાં, તેના ગંધ રૂપમાં, તેના રસરૂપમાં, તેના સ્પર્શ રૂપમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રૂપમાં, તેના વર્ણરૂપમાં, તેના ગંધરૂપમાં, તેના રસરૂપમાં, તેના સ્પર્શ રૂપમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રૂપમાં -યાવત્- તેના જ સ્પર્શ રૂપમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે. ?”

૩. હા, ગૌતમ ! જેમ (દ્વાશ આદિ ખટાઈનું) જાવણ પામીને દૂધ અથવા શુદ્ધ વસ્ત્ર રંગ મેળવીને તેના રૂપમાં, તેના વર્ણ-રૂપમાં, તેના ગંધ-રૂપમાં, તેના રસ-રૂપમાં અને તેના સ્પર્શ-રૂપમાં ફરી-ફરી પરિણત થઈ જાય છે.

એ પ્રમાણે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કળ્હલેસ્મા ણીલલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ -જાવ-
તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ।”

एवं एएणं अभिलावेणं -

णीललेस्सा काउलेस्सं पप्प,
काउलेस्सा तेउलेस्सं पप्प,
तेउलेस्सा पम्हलेस्सं पप्प,
पम्हलेस्सा सुक्कलेस्सं पप्प, तारूवत्ताए -जाव-
ताफासत्ताए भुज्जो-भुज्जो परिणमइ ।

પ. ૧. સે ણૂણં ભંતે ! કળ્હલેસ્સા, ણીલલેસ્સં, કાઉલેસ્સં,
તેઉલેસ્સં, પમ્હલેસ્સં, સુક્કલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ,
તાવણ્ણત્તાએ, તાગંધત્તાએ, તારસત્તાએ, તાફાસત્તાએ
ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ?

उ. हंता, गोयमा ! कण्हलेस्सा णीललेस्सं पप्प -जाव-
सुक्कलेस्सं पप्प तारूवत्ताए, तावण्णत्ताए, तागंधत्ताए,
तारसत्ताए, ताफासत्ताए भुज्जो-भुज्जो परिणमइ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ -

“કળ્હલેસ્મા ણીલલેસ્સં પપ્પ -જાવ- સુક્કલેસ્સં પપ્પ
તારૂવત્તાએ -જાવ- તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો
પરિણમઇ ?”

उ. गोयमा ! सेजहाणामए वेरूलियमणी सिया किण्णसुत्ताए
वा, णीलसुत्ताए वा, लोहियसुत्ताए वा, हालिद्दसुत्ताए
वा, सुक्किल्लसुत्ताए वा आइए समाणे तारूवत्ताए
-जाव- ताफासत्ताए भुज्जो-भुज्जो परिणमइ ।

સે તેણટ્ઠેણં મોયમા ! એવં વુચ્ચઇ -

“કળ્હલેસ્મા ણીલલેસ્સં પપ્પ -જાવ- સુક્કલેસ્સં પપ્પ
તારૂવત્તાએ -જાવ- તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો
પરિણમઇ ।”

પ. ૨. સે ણૂણં ભંતે ! ણીલલેસ્સા કિળ્હલેસ્સં -જાવ-
સુક્કલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ -જાવ- તાફાસત્તાએ
ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ?

उ. हंता, गोयमा ! एवं चेव ।

૩. એવં કાઉલેસ્સા કળ્હલેસ્સં, ણીલલેસ્સં,
તેઉલેસ્સં, પમ્હલેસ્સં, સુક્કલેસ્સં પપ્પ
તારૂવત્તાએ -જાવ- તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો
પરિણમઇ ।

“કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાને પામીને તેના રુપમાં
-યાવત્- તેના સ્પર્શ-રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત
થાય છે.”

આ વર્ણનનાં અનુસાર -

નીલલેશ્યા કાપોતલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરી,
કાપોતલેશ્યા તેજોલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરી,
તેજોલેશ્યા પદ્મલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરી,
પદ્મલેશ્યા શુક્લલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરી તેના રુપમાં
-યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થઈ
જાય છે.

પ્ર. ૧. ભંતે ! શું કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાપોત-
લેશ્યા, તેજો લેશ્યા, પદ્મ લેશ્યા અને શુક્લ લેશ્યાને
પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં, તેના વર્ણ રુપમાં, તેના
ગંધ રુપમાં, તેના રસ રુપમાં અને તેના સ્પર્શ
રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાને -યાવત્-
શુક્લલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં, તેના વર્ણ
રુપમાં, તેના ગંધ રુપમાં, તેના રસ રુપમાં અને
તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કૃષ્ણ લેશ્યા નીલ લેશ્યાને -યાવત્- શુક્લ લેશ્યાને
પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં -યાવત્- તેના સ્પર્શ
રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થઈ જાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જેમ કોઈ વૈદ્યુર્યમણિ કાળા સૂત્રમાં કે
નીલા સૂત્રમાં, લાલ સૂત્રમાં કે પીળા સૂત્રમાં અથવા
શ્વેત સૂત્રમાં પરોવવાથી તે તેના રુપમાં -યાવત્-
તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થઈ જાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કૃષ્ણ લેશ્યા નીલ લેશ્યાને -યાવત્- શુક્લ લેશ્યાને
પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં -યાવત્- તેના સ્પર્શ
રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થઈ જાય છે.”

પ્ર. ૨. ભંતે ! શું નીલલેશ્યા કૃષ્ણલેશ્યાને -યાવત્-
શુક્લ લેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં -યાવત્-
તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થઈ જાય છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! પૂર્વવત્ (પરિણત થાય) છે.

૩. આ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યા કૃષ્ણલેશ્યા,
નીલલેશ્યા, તેજોલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા અને
શુક્લલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં
-યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી
પરિણત થઈ જાય છે.

૪. **એવં** તેઝલેસ્સા કળ્હલેસ્સં, ણીલલેસ્સં, કાઝલેસ્સં, પમ્હલેસ્સં, સુક્કલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ -**જાવ-** તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ।

૫. **એવં** પમ્હલેસ્સા કળ્હલેસ્સં, ણીલલેસ્સં, કાઝલેસ્સં, તેઝલેસ્સં, સુક્કલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ -**જાવ-** તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ।

પ. ૬. સે ણૂણં ભંતે ! સુક્કલેસ્સા કળ્હલેસ્સં, ણીલલેસ્સં, કાઝલેસ્સં, તેઝલેસ્સં, પમ્હલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ -**જાવ-** તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! **એવં** ચેવ ।^૧

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ૩. ૪, સુ. ૧૨૨૦-૧૨૨૫

૨૪. **દવ્વલેસ્સાણં પરપ્પરં પરિણમણસ લેસ્સાગઇ-**

પ. સે કિં તં ભંતે ! લેસ્સાગઇ ?

૩. ગોયમા ! લેસ્સાગઇ જણ્ણં કળ્હલેસ્સા નીલલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ તાવળ્ણત્તાએ તાગંધત્તાએ તારસત્તાએ તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ।

એવં નીલલેસ્સા કાઝલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ -**જાવ-** તાફાસત્તાએ પરિણમઇ,

એવં કાઝલેસ્સા વિ તેઝલેસ્સં, તેઝલેસ્સા વિ પમ્હલેસ્સં, પમ્હલેસ્સા વિ સુક્કલેસ્સં પપ્પ તારૂવત્તાએ -**જાવ-** તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ, **સે તં લેસ્સાગઇ ।**

- પળ્ણ. પ. ૧૬, સુ. ૧૧૧૬

૨૫. **આગારભાવાઇ માયાએ લેસ્સાણં પરપ્પરં અપરિણમનં-**

પ. સે ણૂણં ભંતે ! કળ્હલેસ્સા ણીલલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ, ણો તાવળ્ણત્તાએ, ણો તાગંધત્તાએ, ણો તારસત્તાએ, ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! કળ્હલેસ્સા ણીલલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ, ણો તાવળ્ણત્તાએ, ણો તાગંધત્તાએ, ણો તારસત્તાએ, ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ।

૪. **આ પ્રમાણે** તેજોલેશ્યા કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા અને શુક્લલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં -**યાવત્**- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે.

૫. **આ પ્રમાણે** પદ્મલેશ્યા કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા, તેજોલેશ્યા અને શુક્લલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં -**યાવત્**- તેના સ્પર્શરુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થઈ જાય છે.

પ્ર. ૬. ભંતે ! શું શુક્લલેશ્યા કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા, કાપોતલેશ્યા, તેજોલેશ્યા અને પદ્મલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં -**યાવત્**- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થઈ જાય છે ?

૩. હા ગૌતમ ! પરિણત થાય છે.

૨૪. **દ્રવ્ય લેશ્યાઓનું પરસ્પર પરિણમનની લેશ્યાગતિ :**

પ્ર. ભંતે ! લેશ્યાગતિ કોને કહે છે ?

૩. ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા (નાં દ્રવ્ય) નીલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં, તેના વર્ણ રુપમાં, તેના ગંધ રુપમાં, તેના રસ રુપમાં તથા તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે, તે લેશ્યા ગતિ છે.

આ પ્રમાણે - નીલલેશ્યા પણ કાપોતલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં -**યાવત્**- તેના સ્પર્શ રુપમાં પરિણત થાય છે.

આ પ્રમાણે - કાપોતલેશ્યા પણ તેજોલેશ્યાને, તેજોલેશ્યા પદ્મલેશ્યાને તથા પદ્મલેશ્યા શુક્લલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં -**યાવત્**- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થાય છે, તે લેશ્યા ગતિ છે.

૨૫. **આકાર ભાવાદિ માત્રાથી લેશ્યાઓનું પરસ્પર અપરિણમન :**

પ્ર. ભંતે ! શું કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપ (આકાર)માં, તેના વર્ણ રુપમાં, તેના ગંધ રુપમાં, તેના રસ રુપમાં અને તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત હોતી નથી ?

૩. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં, તેના વર્ણ રુપમાં, તેના ગંધ રુપમાં, તેના રસ રુપમાં અને તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત થતી નથી.

પ. સેં કેળટ્ઠેળં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-
“કળ્હલેસ્સા નીલલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ -જાવ-
ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ?”

૩. ગોયમા ! આગારભાવમાયાએ વા, સે સિયા
પલિભાગભાવમાયાએ વા, સે સિયા કળ્હલેસ્સાળં
વા, ણો ખલુ સા ણીલલેસ્સા તત્થ ગયા ઉસ્સક્કઇ વા,
ઓસક્કઇ વા,

સે તેળટ્ઠેળં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-
કળ્હલેસ્સા ણીલલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ -જાવ-
ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ।

પ. સે ણૂણં ભંતે ! ણીલલેસ્સા કાઝલેસ્સં પપ્પ ણો
તારૂવત્તાએ -જાવ- ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો
પરિણમઇ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! ણીલલેસ્સા કાઝલેસ્સં પપ્પ ણો
તારૂવત્તાએ -જાવ- ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો
પરિણમઇ ।

પ. સે કેળટ્ઠેળં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ -
“ણીલલેસ્સા કાઝલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ -જાવ-
ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ?”

૩. ગોયમા ! આગારભાવમાયાએ વા, સે સિયા
પલિભાગભાવમાયાએ વા સે સિયા ણીલલેસ્સા ણં,
સા ણો ખલુ સા કાઝલેસ્સા, તત્થ ગયા ઉસ્સક્કઇ વા,
ઓસક્કઇ વા,

સે તેળટ્ઠેળં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ -
“ણીલલેસ્સા કાઝલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ -જાવ-
ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઇ ।”

એવં કાઝલેસ્સા તેઝલેસ્સં પપ્પ, તેઝલેસ્સા પમ્હલેસ્સં
પપ્પ, પમ્હલેસ્સા સુક્કલેસ્સં પપ્પ ।

પ. સે ણૂણં ભંતે ! સુક્કલેસ્સા પમ્હલેસ્સં પપ્પ ણો
તારૂવત્તાએ -જાવ- ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો- ભુજ્જો
પરિણમઇ ?

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં
-યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત
થતી નથી ?”

૩. ગૌતમ ! તે ક્યારેક આકાર ભાવમાત્રાથી અથવા
પ્રતિભાગ ભાવ માત્રાથી કૃષ્ણ લેશ્યા જ છે, તે
નીલ લેશ્યા થઈ જતી નથી, તે ત્યાં રહેલ
ઘટતી-વધતી નથી.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં
-યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત
થતી નથી.”

પ્ર. ભંતે ! શું નીલલેશ્યા કાપોતલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને
તેના રુપમાં -યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી
પરિણત થતી નથી ?

૩. હા ગૌતમ ! નીલ લેશ્યા કાપોત લેશ્યાને પ્રાપ્ત
કરીને તેના રુપમાં -યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં
ફરી-ફરી પરિણત થતી નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“નીલલેશ્યા કાપોતલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં
-યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત
થતી નથી ?

૩. ગૌતમ ! તે ક્યારેક આકારભાવ માત્રાથી અથવા
પ્રતિભાગભાવ માત્રાથી નીલલેશ્યા જ છે, તે
કાપોતલેશ્યા થઈ જતી નથી. તે ત્યાં રહેલ
ઘટતી-વધતી નથી.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“નીલલેશ્યા કાપોત લેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના
રુપમાં -યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી
પરિણત થતી નથી.

આ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યા તેજોલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને,
તેજોલેશ્યા પધ્મલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને અને
પધ્મલેશ્યા શુક્કલલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રુપમાં
-યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી પરિણત
થતી નથી.

પ્ર. ભંતે ! શું શુક્કલલેશ્યા પધ્મલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને
તેના રુપમાં -યાવત્- તેના સ્પર્શ રુપમાં ફરી-ફરી
પરિણત થતી નથી ?

૩. હંતા, ગોયમા ! સુક્કલેસ્સા પમ્હલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ -જાવ- ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઈ ।

પ. મે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-

“સુક્કલેસ્સા પમ્હલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ -જાવ- ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઈ ?”

૩. ગોયમા ! આગારભાવમાયાએ સે સિયા પલિભાગભાવમાયાએ વા સે સિયા, સુક્કલેસ્સા ણં સા, ણો ખલુ સા પમ્હલેસ્સા, તત્થ ગયા ઉસ્સકઠ્ઠ વા ઓસકઠ્ઠ વા ।

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ -

“સુક્કલેસ્સા પમ્હલેસ્સં પપ્પ ણો તારૂવત્તાએ -જાવ- ણો તાફાસત્તાએ ભુજ્જો-ભુજ્જો પરિણમઈ ।”

- પળ્લ. પ. ૧૭, ઉ. ૫, સુ. ૧૨૫૨-૧૨૫૫

૨૬. ચડવીસ દંડાસુ લેસ્સાણં તિવિહે બંધ પરૂવણં-

પ. કળ્હલેસ્સાએ -જાવ- સુક્કલેસ્સાએ ણં ભંતે ! કઠ્ઠવિહે બંધે પળ્લન્તે ?

૩. ગોયમા ! તિવિહે બંધે પળ્લન્તે, તં જહા-

૧. જીવપ્પયોગબંધે, ૨. અણંતરબંધે, ૩. પરંપરબંધે ।

દં. ૧-૨૪. સવ્વે તે ચડવીસ દંડાગા ભાણિયવ્વા,

ણવરં-જાણિયવ્વં જસસ જં અત્થિ ।

- વિયા. સ. ૨૦, ઉ. ૭, સુ. ૧૯-૨૧

૨૭. સલેસ્સેસુ ચડવીસ દંડાસુ ઉવવજ્જણં-

પ. દં. ૧. જીવે ણં ભંતે ! જે ભવિએ નેરહાસુ ઉવવજ્જિત્તાએ સે ણં ભંતે ! કિં લેસેસુ ઉવવજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! જલ્લેસાઈં દવ્વાઈં પરિઆહિત્તા કાલં કરેઈ તલ્લેસેસુ ઉવવજ્જઈ, તં જહા -

કળ્હલેસેસુ વા, નીલલેસેસુ વા, કાઠ્ઠલેસેસુ વા,

એવં જસસ જા લેસ્સા સા તસસ ભાણિયવ્વા,

દં. ૨-૨૨. એવં -જાવ- વાણમંતરાણં ।

૩. હા, ગૌતમ ! શુક્કલેશ્યા પમ્હલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રૂપમાં -ચાવત્- તેના સ્પર્શ રૂપમાં ફરી-ફરી પરિણત થતી નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“શુક્કલેશ્યા પમ્હલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રૂપમાં -ચાવત્- તેના સ્પર્શ રૂપમાં ફરી-ફરી પરિણત થતી નથી ?

૩. ગૌતમ ! તે ક્યારેક આકારભાવ માત્રાથી અથવા પ્રતિભાગભાવ માત્રાથી શુક્કલેશ્યા જ છે, તે પમ્હલેશ્યા થઈ જતી નથી. તે ત્યાં જ રહેલ ઘટતી-વધતી નથી.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“શુક્કલેશ્યા પમ્હલેશ્યાને પ્રાપ્ત કરીને તેના રૂપમાં -ચાવત્- તેના સ્પર્શ-રૂપમાં ફરી-ફરી પરિણત થતી નથી.”

૨૬. લેશ્યાઓનું ત્રિવિધ બંધ અને ચોવીસ દંડાઓમાં પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યા -ચાવત્- શુક્કલેશ્યાના બંધ કેટલા પ્રકારનાં કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારનાં બંધ કહ્યા છે, જેમકે -

૧. જીવ પ્રયોગ બંધ, ૨. અનન્તર બંધ, ૩. પરંપર બંધ.

દં. ૧-૨૪. આ બધાનું ચોવીસ દંડાઓમાં વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : જેના જે (બંધ પ્રકાર) હોય, તેજ જાણવાં જોઈએ.

૨૭. સલેશી ચોવીસ દંડાઓની ઉત્પત્તિ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! જે જીવ નારકોમાં ઉત્પન્ન થવા યોગ્ય છે તો ભંતે ! તે કેટલી લેશ્યાઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! તે જીવ જે લેશ્યાનાં દ્રવ્યોને પ્રહણ કરીને કાળ કરે છે, તે જ લેશ્યાવાળા નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, જેમકે -

કૃષ્ણલેશ્યાવાળોમાં, નીલલેશ્યાવાળોમાં કે કાપોતલેશ્યાવાળોમાં,

આ પ્રમાણે જેની જે લેશ્યા હોય, તેની તે લેશ્યા કહેવી જોઈએ.

દં. ૨-૨૨. આ પ્રમાણે વાણવ્યંતરો સુધી કહેવું જોઈએ.

પ. દં. ૨૩. જીવે ણં ભંતે ! જે ભવિણ જોહસિણસુ
ઉવવજ્જિત્તણ સે ણં ભંતે ! કિં લેસેસુ ઉવવજ્જહ ?

ઉ. ગોયમા ! જલ્લેસાઈં દવ્વાઈં પરિઆહિત્તા કાલં કરેહ
તલ્લેસેસુ ઉવવજ્જહ,

તં જહા-તેહલેસેસુ ।

પ. દં. ૨૪. જીવે ણં ભંતે ! જે ભવિણ વેમાણિણસુ
ઉવવજ્જિત્તણ સે ણં ભંતે ! કિં લેસેસુ ઉવવજ્જહ ?

ઉ. ગોયમા ! જલ્લેસાઈં દવ્વાઈં પરિઆહિત્તા કાલં કરેહ
તલ્લેસેસુ ઉવવજ્જહ,

તં જહા-તેહલેસેસુ વા, પમ્હલેસેસુ વા, સુક્કલેસેસુ વા ।

- વિયા. સ. ૩, ઉ. ૪, સુ. ૧૨-૧૪

૨૮. સલેસેસુ નેરહણસુ ઉવવજ્જણં-

પ. મે નૂણં ભંતે ! કણ્હલેસે -જાવ- સુક્કલેસે ભવિત્તા
કણ્હલેસેસુ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! કણ્હલેસે -જાવ- સુક્કલેસે ભવિત્તા
કણ્હલેસેસુ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ।

પ. મે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-
કણ્હલેસે -જાવ- સુક્કલેસે ભવિત્તા કણ્હલેસેસુ
નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ?

ઉ. ગોયમા ! લેસસટ્ઠાણેસુ સંકિલિસસમાણેસુ
સંકિલિસસમાણેસુ કણ્હલેસં પરિણમંતિ કણ્હલેસં
પરિણમિત્તા કણ્હલેસેસુ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ,

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-

‘કણ્હલેસે -જાવ- સુક્કલેસે ભવિત્તા કણ્હલેસેસુ
નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ।’

પ. મે નૂણં ભંતે ! કણ્હલેસે -જાવ- સુક્કલેસે ભવિત્તા
નીલલેસેસુ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! કણ્હલેસે -જાવ- સુક્કલેસે ભવિત્તા
નીલલેસેસુ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ।

પ્ર. દં. ૨૩. ભંતે ! જે જીવ જ્યોતિષ્કોમાં ઉત્પન્ન થવા
યોગ્ય છે તો ભંતે ! તે કંઈ લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય
છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જે લેશ્યાનાં દ્રવ્યોને પ્રહણ કરીને જીવ
કાળ કરે છે, તે જ લેશ્યાવાળા જ્યોતિષ્કોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે,

જેમકે - તેજોલેશ્યાવાળોમાં,

પ્ર. દં. ૨૪. ભંતે ! જે જીવ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન
થવા યોગ્ય છે તો ભંતે ! તે કંઈ લેશ્યાઓમાં
ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જે લેશ્યાનાં દ્રવ્યોને પ્રહણ કરીને જીવ
કાળ કરે છે, તે જ લેશ્યાવાળા વૈમાનિક દેવોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે.

જેમકે - તેજોલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા કે શુક્કલેશ્યા-
વાળોમાં.

૨૮. સલેશી નૈરયિકોમાં ઉત્પત્તિ :

પ્ર. ભંતે ! વાસ્તવમાં શું કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્કલેશી
થવા પર પણ કૃષ્ણલેશીવાળા નારકીમાં ઉત્પન્ન
થઈ જાય છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્કલેશી,
કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકીમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્કલેશી થવા પર પણ
કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકીમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તેના લેશ્યા સ્થાન સંકલેશને પ્રાપ્ત
થતા-થતા કૃષ્ણલેશ્યાનાં રુપમાં પરિણત થઈ જાય
છે અને કૃષ્ણલેશ્યાનાં રુપમાં પરિણત થવા પર
તે જીવ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકીમાં ઉત્પન્ન થઈ
જાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્કલેશી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા
નારકીમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.”

પ્ર. ભંતે ! વાસ્તવમાં શું કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્કલેશી
થવા પર પણ ફરી નીલલેશ્યાવાળા નારકીમાં
ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્કલેશી થવા
પર પણ જીવ નીલલેશ્યાવાળા નારકીમાં ઉત્પન્ન
થઈ જાય છે.

- પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं बुच्चइ-
“कणहलेस्से -जाव- सुकलेस्से भवित्ता नीललेस्सेसु
नेरइएसु उववज्जंति ?”
૩. ગોયમા ! લેસ્સટ્ઠાણેસુ સંકિલિસ્સમાણેસુ વા,
વિસુજ્જમાણેસુ વા, નીલલેસ્સં પરિણમંતિ, નીલલેસ્સં
પરિણમિત્તા નીલલેસ્સેસુ નેરइएसु उववज्जंति ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ-
“कणहलेस्से -जाव- सुकलेस्से भवित्ता नीललेस्सेसु
नेरइएसु उववज्जंति ।”

- પ. સે નૂણં ભંતે ! कणहलेस्से -जाव- सुकलेस्से भवित्ता
काउलेस्सेसु नेरइएसु उववज्जंति ?
૩. ગોયમા ! एवं जहा नीललेस्साए तथा काउलेस्साए
वि भाणियच्चा ।
- પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं बुच्चइ-
कणहलेस्से -जाव- सुकलेस्से भवित्ता काउलेस्सेसु
नेरइएसु उववज्जंति ?
૩. ગોયમા ! एवं जहा नीललेस्साए तथा काउलेस्साए
वि भाणियच्चा ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ -
“कणहलेस्से -जाव- सुकलेस्से भवित्ता काउलेस्सेसु
नेरइएसु उववज्जंति ।”

- વિયા. સ. ૧૩, ૩. ૧, સુ. ૨૮-૩૦

૨૧. સલેસ્સેસુ દેવેસુ ઉવવજ્જણં-

- પ. સે નૂણં ભંતે ! कणहलेस्से -जाव- सुकलेस्सेसु भवित्ता
कणहलेस्से देवेसु उववज्जंति ?
૩. ગોયમા ! एवं जहेव नेरइएसु पढमे उडेसए तहेव
भाणियच्चं ।

નીલલેસ્સાએ વિ જહેવ નેરइयाणं जहा नीललेस्साए ।

- પ્ર. ભંતે ! शा माटे એવું કહેવાય છે કે -
“कृष्णलेशी -यावत्- शुक्ललेशी थवा पर पण ज्णव
नीललेश्यावाणा नारकीमां उत्पन्न थई जाय छे ?”
૩. ગૌતમ ! લેશ્યાનાં સ્થાન ઉત્તરોત્તર સંકલેશને
પ્રાપ્ત થતાં-થતાં તથા વિશુદ્ધ થતાં-થતાં નીલલેશ્યાનાં
રૂપમાં પરિણત થાય છે અને નીલલેશ્યાનાં રૂપમાં
પરિણત થવા પર તે જીવ નીલલેશ્યાવાળા નારકીમાં
ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“कृष्णलेशी -यावत्- शुक्ललेशी थवा पर पण ज्णव
नीललेश्यावाणा नारकीमां उत्पन्न थई जाय छे.”

- પ્ર. ભંતે ! वास्तवमां शुं कृष्णलेशी -यावत्- शुक्ललेशी
थवा पर पण ज्णव कापोतलेश्यावाणा नारकीमां
उत्पन्न थई जाय छे ?
૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે નીલલેશ્યાનાં વિષયમાં કહ્યું
છે, તે જ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યાનાં વિષયમાં પણ
કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! शा माटे એવું કહેવાય છે કે -

“कृष्णलेशी -यावत्- शुक्ललेशी ज्णव कापोतलेश्या-
वाणा नारकीमां उत्पन्न थई जाय छे ?

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે નીલલેશ્યાનાં વિષયમાં
કહ્યું છે તે જ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યાનાં વિષયમાં પણ
કહેવું જોઈએ.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“कृष्णलेशी -यावत्- शुक्ललेशी थवा पर पण ज्णव
कापोतलेश्यावाणा नारकीमां उत्पन्न थई जाय छे.”

૨૨. સલેશીની દેવોમાં ઉત્પત્તિ :

- પ્ર. ભંતે ! वास्तवमां शुं कृष्णलेशी -यावत्- शुक्ललेशी
थवा पर पण ज्णव कृष्णलेश्यावाणा देवोमां उत्पन्न
थई जाय छे ?
૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે (પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં) પૂર્વોક્ત
નારકીનાં વિષયમાં કહ્યું તે જ પ્રમાણે અહીં પણ
કહેવું જોઈએ.

નીલલેશ્યાવાળા દેવોનાં વિષયમાં નીલલેશ્યાવાળા
નારકીનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

एवं -जाव- पम्हलेस्सेसु ।

सुकलेस्सेसु एवं चैव,

णवरं-लेस्सट्ठाणेसु विसुज्झमाणेसु-विसुज्झमाणेसु
सुकलेस्सं परिणमइ, सुकलेस्सं परिणमित्ता
सुकलेस्सेसु देवेसु उववज्जंति ।

से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ -

'कण्हलेस्से -जाव- सुकलेस्से भवित्ता सुकलेस्सेसु
देवेसु उववज्जंति ।'

- विया. स. १३, उ. २, सु. २८-३१

૩૦. भावियप्पणो अणगारस्स लेस्साणुसारेणं उववाय परूवणं-

प. अणगारेणं भंते ! भावियप्पा चरमं देवावासं वीडकंते,
परमं देवावासं असंपत्ते, एत्थ णं अंतरा कालं
करेज्जा, तस्स णं भंते ! कहिं गइ, कहिं उववाए
पण्णत्ते ?

उ. गोयमा ! जे मे तत्थ परिणस्सओ तल्लेसा देवावासा
तहिं तस्स गइ, तहिं तस्स उववाए पण्णत्ते ।

मे ये तत्थगए विराहेज्जा कम्मलेस्सामेव पडिपडइ,
मे य तत्थ गए नो विराहेज्जा, तामेव लेस्सं
उवसंपज्जित्ताणं विहरइ ।

प. अणगारेणं भंते ! भावियप्पा चरम असुरकुमारावासं
वीडकंते, परमं असुरकुमारावासं असंपत्ते एत्थ णं
अंतरा कालं करेज्जा, तस्स णं भंते ! कहिं उववाए
पण्णत्ते ?

उ. गोमया ! एवं चैव ।

एवं -जाव- थणियकुमारावासं,

एवं जोइसियावासं वेमाणियावासं -जाव- विहरइ ।

- विया. स. १४, उ. १, सु. ३-४

૩૧. सलेस्सेसु चउवीसदंडएसु ओहेणं उववाय-उव्वट्टणाओ-

प. दं. १. से नूणं भंते ! कण्हलेस्से णेरइए कण्हलेस्सेसु
णेरइएसु उववज्जइ ? कण्हलेस्से उव्वट्टइ ?

આ પ્રમાણે પધ્મલેશ્યાવાળા દેવો સુધી કહેવું જોઈએ.

શુક્લલેશ્યાવાળા દેવોનાં વિષયમાં પણ આ પ્રમાણે
કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : લેશ્યા સ્થાન વિશુદ્ધ થતાં-થતાં શુક્લલેશ્યામાં
પરિણત થઈ જાય છે અને શુક્લલેશ્યામાં પરિણત
થયા પછી જ શુક્લલેશી દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્લલેશી થવા પર પણ
જીવ શુક્લલેશ્યાવાળા દેવ રૂપમાં ઉત્પન્ન થઈ
જાય છે.

૩૦. ભાવિતાત્મા અણગારનું લેશ્યાનુસાર ઉપપાતનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કોઈ ભાવિતાત્મા અણગારે ચરમ (પૂર્વવર્તી)
દેવાવાસ (દેવલોક)નું ઉલ્લંઘન કરેલ હોય પરંતુ
ઉત્તરવર્તી દેવાવાસને પ્રાપ્ત ન કરેલ હોય અને
વચમાં જ કાળ કરી જાય તો ભંતે ! તેની કંઈ ગતિ
થાય છે, ક્યાં ઉત્પત્તિ કહેવામાં આવી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! (ભાવિતાત્મા અનગાર) તેની આસપાસમાં
જે લેશ્યાવાળા દેવાવાસ ક્ષેત્ર છે. તેજ તેની ગતિ હોય
છે અને ત્યાંજ તેની ઉત્પત્તિ કહેવામાં આવી છે.
તે અનગાર જો ત્યાં જઈને પોતાની પૂર્વલેશ્યાને
વિરાધિત કરે છે, તો કર્મ લેશ્યાથી પડે છે અને
જો ત્યાં જઈને તે લેશ્યાને વિરાધિત કરતા નથી
તો તે એજ લેશ્યામાં વિચરે છે.

પ્ર. ભંતે ! કોઈ ભાવિતાત્મા અણગારે ચરમ અસુર-
કુમારાવાસનું ઉલ્લંઘન કરી લીધું અને પરમ
અસુરકુમારાવાસને પ્રાપ્ત કરેલ નથી અને તેની
વચ્ચમાં જ તે કાળ કરી જાય તો ભંતે ! તેની કંઈ
ગતિ થાય છે, ક્યાં ઉત્પત્તિ કહેવામાં આવી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમારાવાસ સુધી કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે જ્યોતિષ્કાવાસ અને વૈમાનિકાવાસોનાં
માટે પણ કહેવું જોઈએ.

૩૧. લેશ્યાયુક્ત ચોવીસ દંડકોમાં જીવોનું સામાન્યથી ઉત્પાદ-
ઉદ્વર્તન :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! વાસ્તવમાં શું કૃષ્ણલેશી નારક
કૃષ્ણલેશી નારકોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે ? શું
કૃષ્ણલેશી થઈને જ ઉદ્વર્તન કરે છે ?

જલ્લેસે ઉવવજ્જઈ તલ્લેસે ઉવ્વટ્ટઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! કળ્હલેસે ણેરઈએ કળ્હલેસેસુ ણેરઈએસુ ઉવવજ્જઈ, કળ્હલેસે ઉવ્વટ્ટઈ,

જલ્લેસે ઉવવજ્જઈ તલ્લેસે ઉવ્વટ્ટઈ ।

एवं णीललेसे वि, काउलेसे वि ।

દં. ૨-૧૧. **एवं असुरकुमारा वि-जाव-थणियकुमारा वि ।**

ણવરં-તેડલેસા અબ્હયા ।

૫. દં. ૧૨. સે નૂણં ભંતે ! કળ્હલેસે પુઢવિક્કાઈએ કળ્હલેસેસુ પુઢવિક્કાઈએસુ ઉવવજ્જઈ ? કળ્હલેસે ઉવ્વટ્ટઈ ?

જલ્લેસે ઉવવજ્જઈ તલ્લેસે ઉવ્વટ્ટઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! કળ્હલેસે પુઢવિક્કાઈએ કળ્હલેસેસુ પુઢવિક્કાઈએસુ ઉવવજ્જઈ, સિય કળ્હલેસે ઉવ્વટ્ટઈ,

સિય નીલલેસે ઉવ્વટ્ટઈ,

સિય કાઉલેસે ઉવ્વટ્ટઈ,

સિય જલ્લેસે ઉવવજ્જઈ તલ્લેસે ઉવ્વટ્ટઈ ।

एवं णीललेस्सा काउलेस्सा वि ।

૫. સે નૂણં ભંતે ! તેડલેસે પુઢવિક્કાઈએ તેડલેસેસુ પુઢવિક્કાઈએસુ ઉવવજ્જઈ ?

તેડલેસે ઉવ્વટ્ટઈ ?

જલ્લેસે ઉવવજ્જઈ તલ્લેસે ઉવ્વટ્ટઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! તેડલેસે પુઢવિક્કાઈએ તેડલેસેસુ પુઢવિક્કાઈએસુ ઉવવજ્જઈ,

સિય કળ્હલેસે ઉવ્વટ્ટઈ,

સિય ણીલલેસે ઉવ્વટ્ટઈ,

સિય કાઉલેસે ઉવ્વટ્ટઈ,

જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે શું તેજ લેશ્યામાં ઉદ્વર્તન કરે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશી નારક કૃષ્ણલેશી નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કૃષ્ણલેશ્યામાં ઉદ્વર્તન કરે છે અર્થાત્ મરે છે.

જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેજ લેશ્યામાં ઉદ્વર્તન કરે છે.

આ પ્રમાણે નીલલેશી અને કાપોતલેશી પણ સમજવું જોઈએ.

દં. ૨-૧૧. **આ પ્રમાણે असुरकुमारोथी स्तनितकुमारो सुधी (उत्पाद અને ઉદ્વર્તનનું) વર્ણન કરવું જોઈએ.**

વિશેષ : તેજોલેશ્યાનું વર્ણન વધારે કરવું જોઈએ.

- પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! વાસ્તવમાં શું કૃષ્ણલેશી પૃથ્વીકાયિક કૃષ્ણલેશી પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું કૃષ્ણલેશી થઈને ઉદ્વર્તન કરે છે ?

જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે, શું તેજ લેશ્યામાં ઉદ્વર્તન કરે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશી પૃથ્વીકાયિક કૃષ્ણલેશી પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ક્યારેક કૃષ્ણલેશી થઈને ઉદ્વર્તન કરે છે.

ક્યારેક નીલલેશી થઈને ઉદ્વર્તન કરે છે,

ક્યારેક કાપોતલેશી થઈને ઉદ્વર્તન કરે છે,

ક્યારેક જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેજ લેશ્યામાં ઉદ્વર્તન કરે છે.

આ પ્રમાણે નીલલેશ્યા અને કાપોતલેશ્યાવાળોમાં પણ (ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તનનું) વર્ણન કરવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! વાસ્તવમાં શું તેજોલેશી પૃથ્વીકાયિક તેજોલેશી પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શું તેજોલેશી થઈને ઉદ્વર્તન કરે છે ?

જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે, શું તેજ લેશ્યામાં ઉદ્વર્તન કરે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તેજોલેશી પૃથ્વીકાયિક તેજોલેશી પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે,

ક્યારેક કૃષ્ણલેશી થઈને ઉદ્વર્તન કરે છે,

ક્યારેક નીલલેશી થઈને ઉદ્વર્તન કરે છે,

ક્યારેક કાપોતલેશી થઈને ઉદ્વર્તન કરે છે.

તેઝલેસે ઉવવજ્જઇ, ણો ચેવ ણં તેઝલેસે ઉવ્વટ્ટઇ ।

દં. ૧૩, ૧૬. **एवं आउकाइए वणस्सइकाइया वि ।**

દં. ૧૪, ૧૫. **तेऊ-वाऊ एवं चेव ।**

णवरं-एएसिं तेउलेस्सा णत्थि ।

દં. ૧૭-૧૯. **विय-तिय-चउरिंदिया एवं चेव तिसु लेसासु ।**

દં. ૨૦-૨૧. **पंचेदियतिरिक्खजोणिया मणूसा य जहा पुढविकाइया आइल्लियासु तिसु लेसासु भणिया तहा छसु वि लेसासु भाणियच्चा ।**

णवरं-छप्पिलेस्साओ चारियच्चाओ ।

૨૨. **वाणमंतरा जहा असुरकुमारा ।**

પ. દં. ૨૩. **से नूणं भंते ! तेउलेस्से जोइसिए तेउलेस्सेसु जोइसिएसु उववज्जइ ?**

૩. **गोयमा ! जहेव असुरकुमारा ।**

દં. ૨૪. **एवं वेमाणिया वि ।**

णवरं- दोण्ह वि चयंतीति, अभिलावो ।

- पण्ण. प. ૧૭, ૩, સુ. ૧૨૦૧-૧૨૦૭

૩૨. **सलेस्सेसु चउवीसदंडएसु अविभागेणं उववाय-उव्वट्टण परूवणं-**

પ. દં. ૧. **से नूणं भंते ! कण्हलेस्से णीललेस्से काउलेस्से णेरइए कण्हलेस्सेसु णीललेस्सेसु काउलेस्सेसु णेरइएसु उववज्जइ ? कण्हलेस्से णीललेस्से काउलेस्से उव्वट्टइ, जल्लेसे उववज्जइ तल्लेसे उव्वट्टइ ?**

તેજોલેશ્યાથી યુક્ત થઈને ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ તેજોલેશ્યાથી યુક્ત થઈને ઉદવર્તન કરતા નથી.

દં. ૧૩, ૧૬. આ પ્રમાણે અપ્કાયિકો અને વનસ્પતિકાયિકો (નાં ઉત્પાદ અને ઉદવર્તન)નું વર્ણન કરવું જોઈએ.

દં. ૧૪, ૧૫. આ પ્રમાણે તેજસ્કાયિકો અને વાયુકાયિકો (નાં પણ ઉત્પાદ અને ઉદવર્તન)નું વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : તેમાં તેજોલેશ્યા હોતી નથી.

દં. ૧૭-૧૯. આ પ્રમાણે બે ઈન્દ્રિય, તે ઈન્દ્રિય અને ચઉરેન્દ્રિયોનું પણ ત્રણ લેશ્યાઓમાં (ઉત્પાદ-ઉદવર્તન) જાણવું જોઈએ.

દં. ૨૦-૨૧. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યોનિકો અને મનુષ્યોનું વર્ણન જે પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિકોનાં પ્રારંભની ત્રણ લેશ્યાઓમાં કહ્યું છે. તે જ પ્રમાણે છ લેશ્યાઓમાં પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : છ લેશ્યાઓનો ક્રમ બદલવો જોઈએ.

દં. ૨૨. **वाणव्यंतरोनुं (ઉત્પાદ અને ઉદવર્તન) असुरकुमारोनां समान ज्ञाणवुं જોઈએ.**

પ્ર. દં. ૨૩. ભંતે ! વાસ્તવમાં શું તેજોલેશી જ્યોતિષ્ક દેવ તેજોલેશી જ્યોતિષ્ક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! (તેજોલેશી) **असुरकुमारोनां समान कडेवुं જોઈએ.**

દં. ૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવોનાં (ઉત્પાદ અને ઉદવર્તનનાં) વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : બંને પ્રકારનાં ચ્યવન થાય છે એવો અભિલાપ કરવો જોઈએ.

૩૩. **सलेशी थोवीस दंडकोमां अविभाग द्वारा उत्पाद-उदवर्तननुं प्ररुपण :**

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! વાસ્તવમાં શું કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા અને કાપોતલેશ્યાવાળા નારકી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા અને કાપોતલેશ્યાવાળા નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શું તે કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા તથા કાપોતલેશ્યાવાળા થઈને જ ઉદવર્તન કરે છે. (અર્થાત્) જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે શું તેજ લેશ્યામાં મરણ પામે છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! કળહલેસ્સ ણીલલેસ્સ કાઝલેસ્સેસુ
ઁવવજ્જઙ્ઙઙ,

જલ્લેસે ઁવવજ્જઙ્ઙઙ તલ્લેસે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙ ।

પ. ઢં. ૨-૧૧. સે નૂણં ઢંતે ! કળહલેસ્સે -જાવ-
તેઁલેસ્સે અસુરકુમારે, કળહલેસ્સેસુ -જાવ-
તેઁલેસ્સેસુ અસુરકુમારેસુ ઁવવજ્જઙ્ઙઙ ?

કળહલેસ્સે ણીલલેસ્સે કાઝલેસ્સે તેઁલેસ્સે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙ ?

જલ્લેસે ઁવવજ્જઙ્ઙઙ તલ્લેસે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙ ?

૩. ગોયમા ! ઁવં જહેવ નેરઙ્ઙઙ તહા અસુરકુમારે વિ
-જાવ- થણિયકુમારે વિ ।

પ. ઢં. ૧૨. સે નૂણં ઢંતે ! કળહલેસ્સે -જાવ- તેઁલેસ્સે
પુઢવિક્કાઙ્ઙઙ કળહલેસ્સેસુ -જાવ- તેઁલેસ્સેસુ પુઢ-
વિક્કાઙ્ઙઙસુ ઁવવજ્જઙ્ઙઙ ? કળહલેસ્સે -જાવ- તેઁલેસ્સે
ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ ? જલ્લેસે ઁવવજ્જઙ્ઙઙ તલ્લેસે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! કળહલેસ્સે -જાવ- તેઁલેસ્સે
પુઢવિક્કાઙ્ઙઙ કળહલેસ્સેસુ -જાવ- તેઁલેસ્સેસુ
પુઢવિક્કાઙ્ઙઙસુ ઁવવજ્જઙ્ઙઙ,

સિય કળહલેસ્સે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ,

સિય ણીલલેસ્સે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ,

સિય કાઝલેસ્સે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ,

સિય જલ્લેસ્સે ઁવવજ્જઙ્ઙઙ તલ્લેસે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ,

તેઁલેસ્સે ઁવવજ્જઙ્ઙઙ, ણો ચેવ ણં તેઁલેસ્સે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ ।

ઢં. ૧૩, ૧૬. ઁવં આઁકાઙ્ઙઙ-વણસ્સઙ્ઙઙકાઙ્ઙઙ વિ
ઢાણિયવ્વા ।

પ. ઢં. ૧૪. સે નૂણં ઢંતે ! કળહલેસ્સે ણીલલેસ્સે કાઝલેસ્સે
તેઁલેસ્સે, કળહલેસ્સેસુ ણીલલેસ્સેસુ કાઝલેસ્સેસુ
તેઁલેસ્સેસુ ઁવવજ્જઙ્ઙઙ ? કળહલેસ્સે ણીલલેસ્સે કાઝલેસ્સે
ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ ? જલ્લેસે ઁવવજ્જઙ્ઙઙ તલ્લેસે ઁવ્વટ્ઢઙ્ઙઙ ?

૩. ઁ, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા ઁને કાપોત-
લેશ્યાવાળા નારકોઢાં ઁત્પન્ન થાય છે.

જે લેશ્યાઢાં ઁત્પન્ન થાય છે, તેજ લેશ્યાઢાં
ઁઢવર્તન કરે છે.

પ્ર. ઢં. ૨-૧૧. ઁંતે ! વાસ્તવઢાં શું કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્-
તેજોલેશ્યાવાળા અસુરકુમાર કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્-
તેજોલેશ્યાવાળા અસુરકુમારોઢાં ઁત્પન્ન થાય છે ?

શું તે કૃષ્ણલેશ્યા નીલલેશ્યા કાપોતલેશ્યા તેજો
લેશ્યાવાળા થઈને જ ઁઢવર્તન કરે છે ?

જે લેશ્યાઢાં ઁત્પન્ન થાય છે, શું તેજ લેશ્યાઢાં
ઁઢવર્તન કરે છે ?

૩. ઁ, ગૌતમ ! જેઢ નારકીનાં ઁત્પાઢ-ઁઢવર્તનનાં
સંબંધઢાં ક્કહું, તેવી જ રીતે અસુરકુમારથી
સ્તનિતકુમાર સુધી પણ કહેવું જોઈઁ.

પ્ર. ઢં. ૧૨. ઁંતે ! વાસ્તવઢાં શું કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્-
તેજોલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિક કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્-
તેજોલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિકઢાં ઁત્પન્ન થાય છે ?
શું તે કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાળા થઈને
જ ઁઢવર્તન કરે છે ? જે લેશ્યાઢાં ઁત્પન્ન થાય
છે શું તેજ લેશ્યાઢાં ઁઢવર્તન કરે છે ?

૩. ઁ, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશી -યાવત્- તેજોલેશી
પૃથ્વીકાયિક કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાળા
પૃથ્વીકાયિકોઢાં ઁત્પન્ન થાય છે,

ક્યારેક કૃષ્ણલેશી થઈને ઁઢવર્તન કરે છે,

ક્યારેક નીલલેશી થઈને ઁઢવર્તન કરે છે,

ક્યારેક કાપોતલેશી થઈને ઁઢવર્તન કરે છે.

ક્યારેક જે લેશ્યાઢાં ઁત્પન્ન થાય છે, તેજ લેશ્યાઢાં
ઁઢવર્તન કરે છે.

તેજોલેશ્યાથી ઁક્ત થઈને ઁત્પન્ન તો થાય છે,
પરંતુ તેજોલેશ્યાવાળા થઈને ઁઢવર્તન કરતા નથી.

ઢં. ૧૩, ૧૬. આ પ્રઢાણે અપ્કાયિકો ઁને વન-
સ્પતિકાયિકોનાં વિષયઢાં પણ કહેવું જોઈઁ.

પ્ર. ઢં. ૧૪. ઁંતે ! વાસ્તવઢાં શું કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા
ઁને કાપોતલેશ્યાવાળા તેજસ્કાયિક, કૃષ્ણલેશ્યા,
નીલલેશ્યા ઁને કાપોતલેશ્યાવાળા તેજસ્કાયિકોઢાં
ઁત્પન્ન થાય છે ? શું કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા ઁને
કાપોતલેશ્યાવાળા થઈને ઁઢવર્તન કરે છે ? જે લેશ્યાઢાં
ઁત્પન્ન થાય છે, શું તેજ લેશ્યાઢાં ઁઢવર્તન કરે છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! કળહલેસ્સે ણીલલેસ્સે કાઝલેસ્સે
તેઝકાઝાઈ કળહલેસેસુ ણીલલેસેસુ કાઝલેસેસુ
તેઝકાઝાઈસુ ઝવવજ્જઙ્ઙ,

સિય કળહલેસે ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ,

સિય ણીલલેસે ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ,

સિય કાઝલેસે ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ,

સિય જલ્લેસે ઝવવજ્જઙ્ઙ તલ્લેસે ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ ।

દં. ૧૫, ૧૭-૧૯. **ઍવં વાઝકાઝાયા, વેઙ્ઙંદિય, તેઙ્ઙંદિય,
ચઝરિંદિયા વિ ભાણિયવ્વા ।**

૫. દં. ૨૦. સે નૂણં ભંતે ! કળહલેસે -જાવ- સુક્કલેસે
પંચેંદિયતિરિક્કજોણિય, કળહલેસેસુ -જાવ-
સુક્કલેસેસુ પંચેંદિયતિરિક્કજોણિયસુ ઝવવજ્જઙ્ઙ ?
કળહલેસેસુ ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ -જાવ- સુક્કલેસેસુ ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ ?
જલ્લેસે ઝવવજ્જઙ્ઙ તલ્લેસે ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! કળહલેસ્સે -જાવ- સુક્કલેસ્સે
પંચેંદિયતિરિક્કજોણિય, કળહલેસ્સેસુ -જાવ-
સુક્કલેસ્સેસુ પંચેંદિયતિરિક્કજોણિયસુ ઝવવજ્જઙ્ઙ,
સિય કળહલેસ્સે ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ -જાવ- સિય સુક્કલેસ્સે
ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ,

સિય જલ્લેસે ઝવવજ્જઙ્ઙ તલ્લેસે ઝવ્વટ્ટઙ્ઙ ।

દં. ૨૧. **ઍવં મણૂસે વિ ।**

દં. ૨૨. **વાણમંતરે જહા અસુરકુમારે ।**

દં. ૨૩-૨૪. **જોઙ્ઙસિય-વેમાણિયા વિ ઍવં ચેવ ।**

ણવરં-જસ્સ જલ્લેસા, તસ્સ તલ્લેસા,

દોળ્હ વિ ચયણં તિ ભાણિયવ્વં ।^૧

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ઝ. ૩, સુ. ૧૨૦૮-૧૨૧૪

૩. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા અને
કાપોતલેશ્યાવાળા તેજસ્કાયિક, કૃષ્ણલેશ્યા,
નીલલેશ્યા અને કાપોતલેશ્યાવાળા તેજસ્કાયિકોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે.

ક્યારેક કૃષ્ણલેશી થઈને ઉદવર્તન કરે છે,

ક્યારેક નીલલેશી થઈને ઉદવર્તન કરે છે,

ક્યારેક કાપોતલેશી થઈને ઉદવર્તન કરે છે,

ક્યારેક જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેજ લેશ્યામાં
ઉદવર્તન કરે છે.

દં. ૧૫, ૧૭-૧૯. **આ પ્રમાણે વાયુકાયિક તથા
બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય અને ચઝરેન્દ્રિય જીવોનાં
વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ.**

૫. દં. ૨૦. ભંતે ! વાસ્તવમાં શું કૃષ્ણલેશી -યાવત્-
શુક્લલેશી પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિક કૃષ્ણલેશ્યા
-યાવત્- શુક્લલેશ્યાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિકોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે ? શું કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- શુક્લલે-
શ્યામાં ઉદવર્તન કરે છે ? (અર્થાત્) જે લેશ્યામાં
ઉત્પન્ન થાય છે. શું તેજ લેશ્યામાં ઉદવર્તન કરે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્લલેશી પંચેન્દ્રિય
તિર્યયોનિક કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- શુક્લલેશ્યાવાળા
પંચેન્દ્રિયતિર્યયોનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

ક્યારેક કૃષ્ણલેશી થઈને ઉદવર્તન કરે છે -યાવત્-
ક્યારેક શુક્લલેશી થઈને ઉદવર્તન કરે છે.

ક્યારેક જે લેશ્યામાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેજ લેશ્યામાં
ઉદવર્તન કરે છે.

દં. ૨૧. **આ પ્રમાણે મનુષ્યનું પણ ઉત્પાદ-ઉદવર્તન
કહેવું જોઈએ.**

દં. ૨૨. **વાણવ્યંતરનું ઉત્પાદ-ઉદવર્તન અસુરકુમારનાં
સમાન કહેવું જોઈએ.**

દં. ૨૩-૨૪. **જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકનું
ઉત્પાદ-ઉદવર્તન આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.**

વિશેષ : જેનામાં જેટલી લેશ્યાઓ હોય તેટલી
લેશ્યાઓનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

બંનેનાં માટે ઉદવર્તનનાં સ્થાનમાં અવન શબ્દ
કહેવો જોઈએ.

૩૩. સલેસ જીવાણં કયા પરભવગમણ પરૂવણં-
 લેસાહિં સવ્વાહિં પદમે, સમયમ્મિ પરિણયાહિં તુ ।
 ન વિ કસ્સવિ ઉવ્વાઓ, પરે ભવે અત્થિ જીવસ્સ ॥
 લેસાહિં સવ્વાહિં ચરમે, સમયમ્મિ પરિણયાહિં તુ ।
 ન વિ કસ્સવિ ઉવ્વાઓ, પરે ભવે અત્થિ જીવસ્સ ॥
 અન્તમુહુત્તમ્મિ ગા, અન્તમુહુત્તમ્મિ સેસા એવ ।
 લેસાહિં પરિણયાહિં જીવા, ગચ્છન્તિ પરલોયં ॥

- ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૫૮-૬૦

૩૪. લેસાણં પહુચ્ચ ગમ્મ પજણણ પરૂવણં-
 પ. કણ્હલેસે પં ભંતે ! મણુસે કણ્હલેસં ગમ્મં જણેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! જણેજ્જા ।

પ. કણ્હલેસે પં ભંતે ! મણુસે ણીલલેસં ગમ્મં જણેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! જણેજ્જા ।

એવં કાઝલેસં તેઝલેસં પમ્હલેસં સુક્કલેસં છણ્ણિ
 આલાવગા ભાણિયવ્વા ।

એવં ણીલલેસેણ વિ કાઝલેસેણ વિ તેઝલેસેણ વિ
 પમ્હલેસેણ વિ સુક્કલેસેણ વિ એવં એ એ છત્તીસં
 આલાવગા ।

પ. કણ્હલેસા પં ભંતે ! ઇત્થિયા કણ્હલેસં ગમ્મં
 જણેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! જણેજ્જા ।

એવં એ વિ છત્તીસં આલાવગા ।

પ. કણ્હલેસે પં ભંતે ! મણુસે કણ્હલેસા એ ઇત્થિયા એ
 કણ્હલેસં ગમ્મં જણેજ્જા ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! જણેજ્જા,

એવં એ વિ છત્તીસં આલાવગા ।

પ. કમ્મભૂમયકણ્હલેસે પં ભંતે ! મણુસે કણ્હલેસા એ
 ઇત્થિયા એ કણ્હલેસં ગમ્મં જણેજ્જા ?

૩૩. સલેશી જીવોનાં પરભવ ગમનનું પ્રરુપણ :

પ્રથમ સમયમાં પરિણત બધી લેશ્યાઓથી કોઈપણ જીવ
 બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

અંતિમ સમયમાં પરિણત બધી લેશ્યાઓથી પણ કોઈ
 જીવ બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

લેશ્યાઓની પરિણતિ થવા પર જ્યારે અન્તર્મુહૂર્ત
 વ્યતીત થઈ જાય છે અને અન્તર્મુહૂર્ત બાકી રહે છે તે
 સમયે જીવ પરલોકમાં જાય છે.

૩૪. લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ ગર્ભપ્રજનનનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું કૃષ્ણલેશ્યાવાણા મનુષ્ય કૃષ્ણલેશ્યાવાણા
 ગર્ભને ઉત્પન્ન કરે છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! તે ઉત્પન્ન કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું કૃષ્ણલેશ્યાવાણા મનુષ્ય નીલલેશ્યાવાણા
 ગર્ભને ઉત્પન્ન કરે છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! તે ઉત્પન્ન કરે છે.

આ પ્રમાણે કાપોતલેશ્યા, તેજોલેશ્યા, પમ્હલેશ્યા
 અને શુક્લલેશ્યાવાણા ગર્ભની ઉત્પત્તિનાં વિષયમાં
 છ આલાપક કહેવા જોઈએ.

આ પ્રમાણે નીલલેશ્યાવાણા, કાપોતલેશ્યાવાણા,
 તેજોલેશ્યાવાણા, પમ્હલેશ્યાવાણા અને શુક્લલેશ્યા-
 વાણા પ્રત્યેક મનુષ્યનાં છ-છ આલાપક કહેવા
 જોઈએ અને આ પ્રમાણે આ બધા છત્રીસ
 આલાપક થયા.

પ્ર. ભંતે ! શું કૃષ્ણલેશ્યાવાણી સ્ત્રી કૃષ્ણલેશ્યાવાણા
 ગર્ભને ઉત્પન્ન કરે છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! ઉત્પન્ન કરે છે.

આ પ્રમાણે એ પણ છત્રીસ આલાપક કહેવા
 જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાણા મનુષ્ય શું કૃષ્ણલેશ્યાવાણી
 સ્ત્રીથી કૃષ્ણલેશ્યાવાણા ગર્ભને ઉત્પન્ન કરે છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! તે ઉત્પન્ન કરે છે.

આ પ્રમાણે એ પણ છત્રીસ આલાપક થયા.

પ્ર. ભંતે ! કર્મભૂમિક કૃષ્ણલેશ્યાવાણા મનુષ્ય કર્મભૂમિક
 કૃષ્ણલેશ્યાવાણી સ્ત્રીથી કૃષ્ણલેશ્યાવાણા ગર્ભને
 ઉત્પન્ન કરે છે ?

૩૫. ઉ. હંતા, ગોયમા ! જણેજ્જા,
एवं एए वि छत्तीसं आलावगा ।
- પ. અકમ્મભૂમયકળહલેસ્સે ણં ભંતે ! મળૂસે
 અકમ્મભૂમયકળહલેસ્સાએ ઇત્થિયાએ અકમ્મભૂમય-
 કળહલેસ્સં ગઘ્ઘં જણેજ્જા ?
૩૬. ઉ. હંતા, ગોયમા ! જણેજ્જા,
णवरं-चउसु लेसासु सोलस आलावगा ।
एवं अंतरदीवगा वि भाणियच्चा ।
 - પળ્ળા. પ. ૧૭, ડ. ૬, સુ. ૧૨૫૮
૩૫. પ. લેસ્સં પડુચ્ચ ચડવીસ દંડાએસુ અપ્પ-મહાકમ્મત્ત પરૂવણં-
 ૩૫. ઉ. લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ ચોવીસ દંડકોમાં અલ્પ-
 મહાકર્મત્વની પ્રરુપણા :
- પ. દં. ૧. સિય ભંતે ! કળહલેસ્સે નેરહાએ અપ્પકમ્મતરાએ,
 નીલલેસ્સે નેરહાએ મહાકમ્મતરાએ ?
- પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકી ક્યારેક
 અલ્પકર્મવાળા અને નીલલેશ્યાવાળા નારકી ક્યારેક
 મહાકર્મવાળા હોય છે ?
- ઉ. હંતા, ગોયમા ! સિયા ।
- ઉ. હા, ગૌતમ ! ક્યારેક એવા હોય છે.
- પ. સે કેળટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ -
 "સિય કળહલેસ્સે નેરહાએ અપ્પકમ્મતરાએ, નીલલેસ્સે
 નેરહાએ મહાકમ્મતરાએ ?"
- પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
 "કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા નારકી ક્યારેક અલ્પકર્મવાળા
 હોય છે અને નીલલેશ્યાવાળા નારકી ક્યારેક
 મહાકર્મવાળા હોય છે ?"
૩૭. ઉ. ગોયમા ! ઠિહં પડુચ્ચ,
 સે તેળટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ -
 "સિય કળહલેસ્સે નેરહાએ અપ્પકમ્મતરાએ, નીલલેસ્સે
 નેરહાએ મહાકમ્મતરાએ ।"
- ઉ. ગૌતમ ! સ્થિતિની અપેક્ષાથી એવું થાય છે.
 માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
 "કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકી ક્યારેક અલ્પકર્મવાળા
 હોય છે અને નીલલેશ્યાવાળા નારકી ક્યારેક
 મહાકર્મવાળા હોય છે."
- પ. સિય ભંતે ! નીલલેસ્સે નેરહાએ અપ્પકમ્મતરાએ,
 કાઝલેસ્સે નેરહાએ મહાકમ્મતરાએ ?
- પ્ર. ભંતે ! શું નીલલેશ્યાવાળા નારકી ક્યારેક અલ્પકર્મ-
 વાળા હોય છે અને કાપોતલેશ્યાવાળા નારકી
 ક્યારેક મહાકર્મવાળા હોય છે ?
૩૮. ઉ. હંતા, ગોયમા ! સિયા ।
- ઉ. હા, ગૌતમ ! ક્યારેક એવું થાય છે.
- પ. સે કેળટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-
 "સિય નીલલેસ્સે નેરહાએ અપ્પકમ્મતરાએ, કાઝલેસ્સે
 નેરહાએ મહાકમ્મતરાએ ?"
- પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
 "નીલલેશ્યાવાળા નૈરયિક ક્યારેક અલ્પકર્મવાળા
 હોય છે અને કાપોતલેશ્યાવાળા નૈરયિક ક્યારેક
 મહાકર્મવાળા હોય છે ?"
૩૯. ઉ. ગોયમા ! ઠિહં પડુચ્ચ,
 સે તેળટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-
- ઉ. ગૌતમ ! સ્થિતિની અપેક્ષાએ એવું થાય છે.
 માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“સિય નીલલેસ્સે નેરદ્વે અપ્પકમ્મતરાણે કાઉલેસ્સે
નેરદ્વે મહાકમ્મતરાણે ।”

દં.૨. એવં અસુરકુમારે વિ.

ણવરં-તેઉલેસ્સા અબ્બહિયા,

દં. ૩-૨૪. એવં -જાવ- વેમાણિયા,

જસ્સ જઇ લેસ્સાઓ તસ્સ તઇ ભાણિયચ્ચાઓ,

જોઇમિયસ્સ ન ભણ્ણઇ, જોઇસિએસુ ણ્ણા તેઉલેસ્સા
તત્થ નત્થિ અપ્પકમ્મ-મહાકમ્મ પરૂવર્ણ,

પ. સિય ભંતે ! પમ્હલેસ્સે વેમાણિણે અપ્પકમ્મતરાણે,
સુક્કલેસ્સે વેમાણિણે મહાકમ્મતરાણે ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! સિયા ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-

“પમ્હલેસ્સે વેમાણિણે અપ્પકમ્મતરાણે સુક્કલેસ્સે
વેમાણિણે મહાકમ્મતરાણે ?”

ઉ. ગોયમા ! ઠિઠં પડુચ્ચ,

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-

“પમ્હલેસ્સે વેમાણિણે અપ્પકમ્મતરાણે, સુક્કલેસ્સે
વેમાણિણે મહાકમ્મતરાણે,”

સેસં જહા નેરદ્વેયસ્સ અપ્પકમ્મતરાણે -જાવ-
મહાકમ્મતરાણે ।

- વિયા. સ. ૭, ઉ. ૩, સુ. ૬-૯

૩૬. લેસાણુસારેણં જીવાણં નાણભેયા-

પ. કમ્હલેસ્સે ણં ભંતે ! જીવે કઇસુ ણાણેસુ હોજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! દોસુ વા, તિસુ વા, ચડસુ વા ણાણેસુ
હોજ્જા ।

દોસુ હોમાણે-આભિણિવોહિય, સુયણાણેસુ હોજ્જા,

“નીલલેશ્યાવાણા નૈરયિક ક્યારેક અલ્પકર્મવાણા
હોય છે અને કાપોતલેશ્યાવાણા નૈરયિક ક્યારેક
મહાકર્મવાણા હોય છે.

દં.૨. આ પ્રમાણે અસુરકુમારનાં વિષયમાં પણ
કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : તેમાં એક તેજોલેશ્યા વધારે હોય છે.

દં. ૩-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિક દેવો સુધી કહેવું
જોઈએ.

જેમાં જેટલી લેશ્યાઓ હોય, તેની તેટલી લેશ્યાઓ
કહેવી જોઈએ.

જ્યોતિષક દેવોનાં દંડકનું વર્ણન કરવું ન જોઈએ.
કારણકે જ્યોતિષકોમાં એક તેજોલેશ્યા જ છે. માટે
તેમાં અલ્પકર્મ મહાકર્મની પ્રરુપણા નથી.

પ્ર. ભંતે ! શું પદ્મલેશ્યાવાણા વૈમાનિક ક્યારેક
અલ્પકર્મવાણા અને શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક
ક્યારેક મહાકર્મવાણા હોય છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! ક્યારેક એવું હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે-

“પદ્મલેશ્યાવાણા વૈમાનિક ક્યારેક અલ્પકર્મવાણા
હોય છે અને શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક ક્યારેક
મહાકર્મવાણા હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! સ્થિતિની અપેક્ષાએ એવું કહેવાય છે.
માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“પદ્મલેશ્યાવાણા વૈમાનિક ક્યારેક અલ્પકર્મવાણા
હોય છે અને શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક ક્યારેક
મહાકર્મવાણા હોય છે.”

બાકીનાં નૈરયિકનાં સમાન અલ્પકર્મવાણા -ચાવત્-
મહાકર્મવાણા હોય છે એવું કહેવું જોઈએ.

૩૬. લેશ્યાનાં અનુસાર જીવોમાં જ્ઞાનનાં ભેદ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાણા જીવમાં કેટલા જ્ઞાન હોય
છે ?

ઉ. ગૌતમ ! બે, ત્રણ કે ચાર જ્ઞાન હોય છે.

જો બે જ્ઞાન હોય તો - આભિનિબોધિકજ્ઞાન અને
શ્રુતજ્ઞાન હોય છે.

તિસુ હોમાણે-આભિણિવોહિય-સુયણાણ-ઓહિણાણેસુ
હોજ્જા,

અહવા તિસુ હોમાણે-આભિણિવોહિય-સુયણાણ-
મણપંજ્જવણાણેસુ હોજ્જા,

ચડસુ હોમાણે-આભિણિવોહિયણાણ-સુયણાણ-
ઓહિણાણ-મણપંજ્જવણાણેસુ હોજ્જા,

एवं -जाव- पम्हलेस्से ।

- પ. સુક્કલેસ્સેણં ભંતે ! જીવે કડસુ ણાણેસુ હોજ્જા ?
૩. ગોયમા ! દોસુ વા, તિસુ વા, ચડસુ વા, ઇગમ્મિ વા
હોજ્જા,
દોસુ હોમાણે-આભિણિવોહિય-સુયણાણેસુ હોજ્જા,
एवं जहेव कण्हलेस्साणं तहेव भाणियच्चं -जाव-
चउहिं ।

एगम्मि होमाणे एगम्मि केवलणाणे होज्जा ।

- पण्ण. प. १७, उ. ३, सु. १२१६-१२१७

૩૭. લેસાણુસારેણં નેરડયાણં ઓહિનાણ ચેત્તં-

- પ. કણ્હલેસ્સે ણં ભંતે ! ણેરડયે કણ્હલેસ્સે ણેરડયં
પણિહાણે ઓહિણા સવ્વઓ સમંતા સમભિલોઆમાણે-
સમભિલોઆમાણે કેવડયં ચેત્તં જાણડ, કેવડયં ચેત્તં
પાસડ ?
૩. ગોયમા ! ણો બહુયં ચેત્તં જાણડ, ણો બહુયં ચેત્તં
પાસડ, ણો દૂરં ચેત્તં જાણડ, ણો દૂરં ચેત્તં પાસડ,
इत्तिरियमेव चेत्तं जाणइ, इत्तिरियमेव चेत्तं पासइ ।
- પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-
“कण्हलेस्से णं णेरइए णो बहुयं चेत्तं जाणइ -जाव-
इत्तिरियमेव चेत्तं पासइ ?”
૩. ગોયમા ! સે જહાણામાણે કેડ પુરિસે બહુસમરમણિજ્જંસિ
ભૂમિભાગંસિ ઠિચ્ચા સવ્વઓ સમંતા સમભિલોઆજ્જા,
तए णं से पुरिसे धरणितलगयं पुरिसं पणिहाए
सव्वओ समंता समभिलोआमाणे-समभिलोआमाणे
णો બહુયં ચેત્તં જાણડ, ણો બહુયં ચેત્તં પાસડ -जाव-
इत्तिरियमेव चेत्तं जाणइ, इत्तिरियमेव चेत्तं पासइ,

से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-

જો ત્રણ જ્ઞાન હોય તો - આભિણિવોધિકજ્ઞાન,
શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન હોય છે.

અથવા ત્રણ જ્ઞાન હોય તો - આભિણિવોધિક-
જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને મનઃ પર્યવજ્ઞાન હોય છે.

જો ચાર જ્ઞાન હોય તો - આભિણિવોધિકજ્ઞાન,
શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યવજ્ઞાન હોય છે.

આ પ્રમાણે પધ્મલેશ્યા સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! શુક્કલેશ્યાવાણા જીવમાં કેટલા જ્ઞાન હોય
છે ?
૩. ગૌતમ ! બે, ત્રણ ચાર કે એક જ્ઞાન હોય છે.

જો બે જ્ઞાન હોય તો - આભિણિવોધિક જ્ઞાન અને
શ્રુતજ્ઞાન હોય છે.

આ પ્રમાણે જેમ કૃષ્ણલેશ્યાવાણોનું વર્ણન કર્યું તે
પ્રમાણે ચાર જ્ઞાન સુધી કહેવું જોઈએ.

જો એક જ્ઞાન હોય તો એક કેવળજ્ઞાન જ હોય છે.

૩૭. લેશ્યાનાં અનુસાર નૈરયિકોમાં અવધિજ્ઞાન ક્ષેત્ર :

- પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશી નૈરયિક કૃષ્ણલેશી અન્ય નૈરયિકની
અપેક્ષાએ અવધિજ્ઞાનનાં દ્વારા ચારે તરફ અવલોકન
કરતો કેટલા ક્ષેત્રને જાણે અને કેટલા ક્ષેત્રને દેખે
છે ?
૩. ગૌતમ ! ન તો વધારે ક્ષેત્રને જાણે છે અને ન તો
વધારે ક્ષેત્રને જુવે છે. ન તો દૂરવર્તી ક્ષેત્રને જાણે
છે અને ન તો દૂરવર્તી ક્ષેત્રને જુવે છે તે થોડા ક્ષેત્રને
જાણે છે અને થોડા ક્ષેત્રને જુવે છે.
- પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“कृष्णलेशी नैरयिक अधिक क्षेत्रने जाणता नथी
-यावत्- थोडा ज क्षेत्रने जोरि शके छे ?”
૩. ગૌતમ ! જેમ કોઈ પુરુષ અત્યંત સમ અને રમણીય
ભૂ-ભાગ પર સ્થિત થઈને ચારે તરફ જુવે,
તો તે પુરુષ ભૂતળ પર સ્થિત પુરુષની અપેક્ષાથી
બધી દિશાઓ - વિદિશાઓમાં વારંવાર જુવે તો
ન અધિક ક્ષેત્રને જાણે છે અને ન અધિક ક્ષેત્રને
જોઈ શકે છે -यावत्- थोडा ज क्षेत्रने जोरि छे અને
थोडा ज क्षेत्रने जोरि शके छे.
માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કળ્હલેસ્સે ણં ણેરહ્મિણે વહુયં ચેત્તં જાણહિ -જાવ-
ઇત્તિરિયમેવ ચેત્તં પાસહિ ।”

પ. ણીલલેસે ણં ણંતે ! ણેરહ્મિણે કળ્હલેસ્સં ણેરહ્મિણે
પણિહાય ઓહિણા સવ્વઓ સમંતા સમભિલોએમાણે-
સમભિલોએમાણે કેવહ્મિણે ચેત્તં જાણહિ, કેવહ્મિણે ચેત્તં
પાસહિ ?

ઉ. ગોયમા ! વહુતરાગં ચેત્તં જાણહિ, વહુતરાગં ચેત્તં
પાસહિ, દૂરતરાગં ચેત્તં જાણહિ, દૂરતરાગં ચેત્તં પાસહિ,
વિત્તિમિરતરાગં ચેત્તં જાણહિ, વિત્તિમિરતરાગં ચેત્તં
પાસહિ, વિસુદ્ધતરાગં ચેત્તં જાણહિ, વિસુદ્ધતરાગં
ચેત્તં પાસહિ !

પ. સે કેણટ્ઠેણં ણંતે ! એવં વુચ્ચહિ-

“ણીલલેસે ણં ણેરહ્મિણે કળ્હલેસ્સં ણેરહ્મિણે
પણિહાય -જાવ- વિસુદ્ધતરાગં ચેત્તં પાસહિ ?”

ઉ. ગોયમા ! સે જહાણામએ કેહ્મિણે પુરિસે વહુસમરમણિજ્ઞાઓ
ભૂમિભાગાઓ પવ્વયં દુરુહ્મિણે, દુરુહ્મિણે સવ્વઓ
સમંતા સમભિલોએજ્ઞા, તએ ણં સે પુરિસે ધરણિતલ-
ગયં પુરિસં પણિહાય સવ્વઓ સમંતા સમભિલોએમાણે-
સમભિલોએમાણે વહુતરાગં ચેત્તં જાણહિ -જાવ-
વિસુદ્ધતરાગં ચેત્તં પાસહિ,

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહિ-

“ણીલલેસે ણેરહ્મિણે કળ્હલેસ્સં ણેરહ્મિણે પણિહાય
-જાવ- વિસુદ્ધતરાગં ચેત્તં પાસહિ ।”

પ. કાઉલેસે ણં ણંતે ! ણેરહ્મિણે ણીલલેસ્સં ણેરહ્મિણે ઓહિણા
સવ્વઓ સમંતા સમભિલોએમાણે-સમભિલોએમાણે
કેવહ્મિણે ચેત્તં જાણહિ, કેવહ્મિણે ચેત્તં પાસહિ ?

ઉ. ગોયમા ! વહુતરાગં ચેત્તં જાણહિ -જાવ- વિસુદ્ધતરાગં
ચેત્તં પાસહિ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ણંતે ! એવં વુચ્ચહિ-

“કાઉલેસે ણં ણેરહ્મિણે ણીલલેસ્સં ણેરહ્મિણે પણિહાય
-જાવ- વિસુદ્ધતરાગં ચેત્તં પાસહિ ?

ઉ. ગોયમા ! સે જહાણામએ કેહ્મિણે પુરિસે વહુસમરમ-
ણિજ્ઞાઓ ભૂમિભાગાઓ પવ્વયં દુરુહ્મિણે, દુરુહ્મિણે
રૂક્ખં દુરુહ્મિણે, દુરુહ્મિણે દોણિણ પાદે ઉચ્ચાવિયં
સવ્વઓ સમંતા સમભિલોએજ્ઞા, તએ ણં સે પુરિસો
પવ્વયગયં ધરણિતલગયં ચ પુરિસં પણિહાય સવ્વઓ
સમંતા સમભિલોએમાણે-સમભિલોએમાણે વહુતરાગં
ચેત્તં જાણહિ -જાવ- વિસુદ્ધતરાગં ચેત્તં પાસહિ ।

“કૃષ્ણલેશી નૈરયિક અધિક ક્ષેત્રને જાણતા નથી
-યાવત્- થોડા જ ક્ષેત્રને જોઈ શકે છે.”

પ્ર. ભંતે ! નીલલેશ્યાવાળા નારક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા
નારકની અપેક્ષાએ ચારે તરફ અવધિજ્ઞાનનાં દ્વારા
જુવે તો કેટલા ક્ષેત્રને જાણે છે અને કેટલા ક્ષેત્રને
જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અત્યધિક ક્ષેત્રને જાણે છે અને અત્યધિક
ક્ષેત્રને જુવે છે, ઘણા દૂરવાળા ક્ષેત્રને જાણે છે
અને ઘણા દૂરવાળા ક્ષેત્રને જુવે છે, સ્પષ્ટ રુપથી
ક્ષેત્રને જાણે છે અને સ્પષ્ટ રુપથી ક્ષેત્રને જુવે છે,
વિશુદ્ધ રુપથી ક્ષેત્રને જાણે છે અને વિશુદ્ધ રુપથી
ક્ષેત્રને જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“નીલલેશ્યાવાળા નારક કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકની
અપેક્ષાએ -યાવત્- વિશુદ્ધ રુપથી ક્ષેત્રને જુવે છે?”

ઉ. ગૌતમ ! જેમ કોઈ પુરુષ અત્યંત સમ, રમણીય
ભૂમિભાગથી પર્વત પર ચઢે છે અને પર્વત પર
ચઢીને ચારો તરફ જુવે તો તે પુરુષ ભૂતલ પર
સ્થિત પુરુષની અપેક્ષાએ ચારે તરફ અવલોકન
કરતો અત્યધિક ક્ષેત્રને જાણે છે -યાવત્- વિશુદ્ધ
રુપથી ક્ષેત્રને જુવે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“નીલલેશ્યાવાળા નારક, કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકની
અપેક્ષાએ -યાવત્- વિશુદ્ધ રુપથી તે ક્ષેત્રને જુવે છે.”

પ્ર. ભંતે ! કાપોતલેશ્યાવાળા નારક નીલલેશ્યાવાળા
નારકની અપેક્ષાએ ચારે તરફથી અવલોકન કરતો
અવધિજ્ઞાન દ્વારા કેટલા ક્ષેત્રને જાણે છે અને કેટલા
ક્ષેત્રને જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! અત્યધિક ક્ષેત્રને જાણે છે -યાવત્- વિશુદ્ધ
રુપથી ક્ષેત્રને જુવે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કાપોતલેશ્યાવાળા નારક નીલલેશ્યાવાળા નારકની
અપેક્ષાએ -યાવત્- વિશુદ્ધ રુપથી ક્ષેત્રને જુવે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જેમ કોઈ પુરુષ અત્યંત સમ રમણીય
ભૂ ભાગથી પર્વત પર ચઢે છે અને પર્વત પર
ચઢીને વૃક્ષ પર ચઢે છે, તદનન્તર વૃક્ષ પર બંને
પગોને ઉંચા કરીને ચારે તરફ જુવે તો તે પુરુષ
પર્વત પર અને ભૂતલ પર સ્થિત પુરુષની અપેક્ષાએ
ચારે તરફ અવલોકન કરતો અત્યધિક ક્ષેત્રને જાણે
છે -યાવત્- વિશુદ્ધ રુપથી ક્ષેત્રને જુવે છે.

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ-

“काउलेस्से णं णेरइए णीललेस्सं णेरइयं पणिहाय
-जाव- विसुद्धतरागं खेत्तं पासइं ।”

- पण्ण. प. १७, उ. ३, सु. १२१५

૩૮. અવિસુદ્ધ-વિસુદ્ધલેસ્સે અણગારસ્સ જાણણ-પાસણં-

પ. (૧) અવિસુદ્ધલેસ્સે ણં ભંતે ! અણગારે અસમોહણં અપ્પાણેણં અવિસુદ્ધલેસ્સં દેવં દેવિં અણગારં જાણइ પાસइ ?

उ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. (૨) અવિસુદ્ધલેસ્સે ણં ભંતે ! અણગારે અસમોહણં અપ્પાણેણં વિસુદ્ધલેસ્સં દેવં દેવિં અણગારં જાણइ પાસइ ?

उ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ૩. અવિસુદ્ધલેસ્સે ણં ભંતે ! અણગારે સમોહણં અપ્પાણેણં અવિસુદ્ધલેસ્સં દેવં દેવિં અણગારં જાણइ પાસइ ?

उ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ૪. અવિસુદ્ધલેસ્સે ણં ભંતે ! અણગારે સમોહણં અપ્પાણેણં વિસુદ્ધલેસ્સં દેવં દેવિં અણગારં જાણइ પાસइ ?

उ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ૫. અવિસુદ્ધલેસ્સે ણં ભંતે ! અણગારે સમોહયાસ-મોહણં અપ્પાણેણં અવિસુદ્ધલેસ્સં દેવં દેવિં અણગારં જાણइ પાસइ ?

उ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ૬. અવિસુદ્ધલેસ્સે ણં ભંતે ! અણગારે સમોહયાસ-મોહણં અપ્પાણેણં વિસુદ્ધલેસ્સં દેવં દેવિં અણગારં જાણइ પાસइ ?

उ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ૭. વિસુદ્ધલેસ્સે ણં ભંતે ! અણગારે અસમોહણં અપ્પાણેણં અવિસુદ્ધલેસ્સં દેવં દેવિં અણગારં જાણइ પાસइ ?

उ. હંતા, ગોયમા ! જાણइ પાસइ ।

પ. ૮. વિસુદ્ધલેસ્સે ણં ભંતે ! અણગારે અસમોહણં અપ્પાણેણં વિસુદ્ધલેસ્સં દેવં દેવિં અણગારં જાણइ પાસइ ?

માટે હે ગૌતમ ! એવું કેહવાય છે કે -

“કાપોતલેશ્યાવાળા નારક નીલલેશ્યાવાળા નારકની અપેક્ષાએ -યાવત્- વિશુદ્ધ રુપથી ક્ષેત્રને જુવે છે.”

૩૯. અવિશુદ્ધ-વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા અણગારનું જાણવું-દેખવું :

પ્ર. ૧. ભંતે ! અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા અણગાર ઉપયોગ સહિત આત્માથી અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?

उ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ૨. ભંતે ! અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા અણગાર ઉપયોગ સહિત આત્માથી વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?

उ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ૩. ભંતે ! અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા અણગાર ઉપયોગ સહિત આત્માથી અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?

उ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ૪. ભંતે ! અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા અણગાર ઉપયોગ સહિત આત્માથી વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?

उ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ૫. ભંતે ! અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા અણગાર ઉપયોગ સહિત કે સહિત આત્માથી અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?

उ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ૬. ભંતે ! અવિશુદ્ધલેશ્યાવાળા અણગાર ઉપયોગ સહિત કે સહિત આત્માથી વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?

उ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ૭. ભંતે ! વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા અણગાર ઉપયોગ સહિત આત્માથી અવિશુદ્ધલેશ્યાવાળા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?

उ. હા, ગૌતમ ! તે જાણે-દેખે છે.

પ્ર. ૮. ભંતે ! વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા અણગાર ઉપયોગ સહિત આત્માથી વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ પાસઈ ।
- પ. ૧. વિસુદ્ધલેસે ણં ભંતે ! અણગારે સમોહણં અપ્પાણેણં અવિસુદ્ધલેસં દેવં દેવિં અણગારં જાણઈ પાસઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ પાસઈ ।
- પ. ૧૦. વિસુદ્ધલેસે ણં ભંતે ! અણગારે સમોહણં અપ્પાણેણં વિસુદ્ધલેસં દેવં દેવિં અણગારં જાણઈ પાસઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ પાસઈ ।
- પ. ૧૧. વિસુદ્ધલેસે ણં ભંતે ! અણગારે સમોહયાસ-મોહણં અપ્પાણેણં અવિસુદ્ધલેસં દેવં દેવિં અણગારં જાણઈ પાસઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ પાસઈ ।
- પ. ૧૨. વિસુદ્ધલેસે ણં ભંતે ! અણગારે સમોહયા-સમોહણં અપ્પાણેણં વિસુદ્ધલેસં દેવં દેવિં અણગારં જાણઈ પાસઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઈ પાસઈ ।

- જીવા. પઢિ. ૩, સુ. ૧૦૩

૩૯. અણગારેણ સ-પર કમ્મલેસસ જાણણ-પાસણં-

- પ. અણગારે ણં ભંતે ! ભાવિયપ્પા અપ્પણો કમ્મલેસં ન જાણઈ ન પાસઈ, તં પુણ જીવં સરુવિં સકમ્મલેસં જાણઈ પાસઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! અણગારે ણં ભાવિયપ્પા અપ્પણો કમ્મલેસં ન જાણઈ ન પાસઈ, તં પુણ જીવં સરુવિં સકમ્મલેસં જાણઈ પાસઈ ।

- વિયા. સ. ૧૪, ૩, સુ. ૧

૪૦. અવિસુદ્ધ-વિસુદ્ધલેસસ દેવસસ જાણણ-પાસણં-

- પ. ૧. અવિસુદ્ધલેસે ણં ભંતે ! દેવે અસમોહણં અપ્પાણેણં અવિસુદ્ધલેસં દેવં દેવિં અન્નયરં જાણઈ પાસઈ ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
- પ. ૨. અવિસુદ્ધલેસે ણં ભંતે ! દેવે અસમોહણં અપ્પાણેણં વિસુદ્ધલેસં દેવં દેવિં અન્નયરં જાણઈ પાસઈ ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે - દેખે છે.
- પ્ર. ૮. ભંતે ! વિશુદ્ધલેશ્યાવાણા અણગાર ઉપયોગ સહિત આત્માથી અવિશુદ્ધલેશ્યાવાણા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે દેખે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે - દેખે છે.
- પ્ર. ૧૦. ભંતે ! વિશુદ્ધલેશ્યાવાણા અણગાર ઉપયોગ સહિત આત્માથી વિશુદ્ધલેશ્યાવાણા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે-દેખે છે.
- પ્ર. ૧૧. ભંતે ! વિશુદ્ધલેશ્યાવાણા અણગાર ઉપયોગ સહિત કે રહિત આત્માથી અવિશુદ્ધલેશ્યાવાણા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે-દેખે છે.
- પ્ર. ૧૨. ભંતે ! વિશુદ્ધલેશ્યાવાણા અણગાર ઉપયોગ સહિત કે રહિત આત્માથી વિશુદ્ધ લેશ્યાવાણા દેવ-દેવી અને અણગારને જાણે-દેખે છે.
૩. હા, ગૌતમ ! તે જાણે-દેખે છે.

૩૯. અણગાર દ્વારા સ્વ-પર કર્મલેશ્યાનું જાણવું - દેખવું :

- પ્ર. ભંતે ! પોતાની કર્મલેશ્યાને નહી જાણનાર નહી દેખનાર ભાવિતાત્મા-અણગાર શું સરુપી (સશરીર) અને કર્મલેશ્યા સહિત જીવને જાણે-દેખે છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! ભાવિતાત્મા અણગાર, જે પોતાની કર્મલેશ્યાને જાણતા-દેખતા નથી, તે સશરીર અને કર્મલેશ્યાને જાણે-દેખે છે.

૪૦. અવિશુદ્ધ - વિશુદ્ધ લેશ્યાયુક્ત દેવોનું જાણવું- દેખવું.

- પ્ર. ૧. ભંતે ! શું અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાણા દેવ ઉપયોગ રહિત આત્માથી અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાણા દેવ-દેવી કે અન્યતર (બંનેમાંથી કોઈ એક)ને જાણે-દેખે છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.
- પ્ર. ૨. ભંતે ! શું અવિશુદ્ધ લેશ્યાવાણા દેવ ઉપયોગ રહિત આત્માથી વિશુદ્ધ લેશ્યાવાણા દેવ-દેવી કે અન્યતરને જાણે દેખે છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ શક્ય નથી.

પ. ૧૨. વિસુદ્ધલેસે ણં ભંતે ! દેવે સમોહયાસમોહણં
અપ્પાણેણં વિસુદ્ધલેસં દેવં-દેવિં અણ્ણયરં જાણઇ
પાસઇ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! જાણઇ પાંસઇ ।

एवं हेट्टिल्लएहिं अट्ठहिं न जाणइ न पासइ
उवरिल्लएहिं चउहिं जाणइ पासइ ।

- વિયા. સ. ૬, ૩, સુ. ૧૩

૪૧. સમણં નિગ્ગંથસ્સ તેુલેસ્સોપ્પઙ્કારણાણિ-

તિહિં ઠાણેહિં સમણે ણિગ્ગંથે સંખિત્તવિહલતેુલેસ્સે
ભવંતિ, તં જહા -

૧. આયાવળતાણ,
૨. ચંતિચમાણ,
૩. અપાણગેણં તવોકમ્મેણં ।

- ઠાણં. અ. ૩, ૩, સુ. ૧૮૮

૪૨. તેુલેસ્સાણ ભાસકરણ કારણાણિ-

દસહિં ઠાણેહિં સહ તેયસા ભાસં કુજ્જા, તં જહા -

૧. કેઇ તહારૂવં સમણં વા, માહણં વા અચ્ચાસાતેજ્જા,
સે ય અચ્ચાસાતિણ સમાણે પરિકુવિણ તસ્સ તેયં
ણિસિરેજ્જા । સે તં પરિતાવેઇ, સે તં પરિતાવેત્તા
તામેવ સહ તેયસા ભાસં કુજ્જા ।
૨. કેઇ તહારૂવં સમણં વા, માહણં વા અચ્ચાસાતેજ્જા,
સે ય અચ્ચાસાતિણ સમાણે દેવે પરિકુવિણ તસ્સ તેયં
ણિસિરેજ્જા । સે તં પરિતાવેઇ, સે તં પરિતાવેત્તા
તામેવ સહ તેયસા ભાસં કુજ્જા ।
૩. કેઇ તહારૂવં સમણં વા, માહણં વા અચ્ચાસાતેજ્જા
સે ય અચ્ચાસાતિણ સમાણે પરિકુવિણ દેવે વિ ય
પરિકુવિણ તે દુહઓ પહિણ્ણા તસ્સ તેયં ણિસિરેજ્જા ।
સે તં પરિતાવેત્તિ, સે તં પરિતાવેત્તા તામેવ સહ
તેયસા ભાસં કુજ્જા ।
૪. કેઇ તહારૂવં સમણં વા, માહણં વા અચ્ચાસાતેજ્જા,
સે ય અચ્ચાસાતિણ પરિકુવિણ, તસ્સ તેયં ણિસિરેજ્જા,
તત્થ ફોડા સંમુચ્છંતિ, તે ફોડા ભિજ્જંતિ, તે ફોડા
ભિણ્ણા સમાણા તામેવ સહ તેયસા ભાસં કુજ્જા ।

પ્ર. ૧૨. ભંતે ! વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા દેવ ઉપયોગ
સહિત કે રહિત આત્માથી વિશુદ્ધ લેશ્યાવાળા
દેવ-દેવી કે અન્યતરને જાણે-દેખે છે ?

ઉ હા, ગૌતમ ! તે જાણે-દેખે છે.

આ પ્રમાણે દેવ પ્રારંભનાં આઠ ભંગોમાં જાણતા-
દેખતા નથી અને અંતિમ ચાર ભંગોમાં જાણે-દેખે છે.

૪૧. શ્રમણ નિર્ગ્રંથની તેજોલેશ્યાની ઉત્પત્તિનાં કારણ :

ત્રણ સ્થાનોથી શ્રમણ નિર્ગ્રંથ સંક્ષિપ્ત કરેલ વિપુલ
તેજોલેશ્યાવાળા હોય છે, જેમકે -

૧. આતાપના લેવાથી,
૨. ક્રોધશાન્તિ અને ક્ષમા કરવાથી,
૩. જલ રહિત તપસ્યા કરવાથી.

૪૨. તેજોલેશ્યાથી ભસ્મ કરવાનાં કારણ :

દસ કારણોથી શ્રમણ માહન અપમાનિત કરનારને
તેજથી ભસ્મ કરી નાંખે છે, જેમકે -

૧. કોઈ વ્યક્તિ તથારૂપ- તેજોલબ્ધિ સંપન્ન શ્રમણ
માહનનું અપમાન કરે છે. તે અપમાનથી ક્રોધિત
થઈને તેના પર તેજ ફેંકે છે, તે તેજ તે વ્યક્તિને
પરિતાપિત કરી દે છે, પરિતાપિત કરી તેને તેજથી
ભસ્મ કરી દે છે.
૨. કોઈ વ્યક્તિ-તથારૂપ- તેજોલબ્ધિ સંપન્ન શ્રમણ
માહનનું અપમાન કરે છે. તેના અપમાન કરવાથી
કોઈ દેવ ક્રોધિત થઈને અપમાન કરનાર પર તેજ
ફેંકે છે, તે તેજ તે વ્યક્તિને પરિતાપિત કરે છે,
પરિતાપિત કરી તેને તેજથી ભસ્મ કરી દે છે.
૩. કોઈ વ્યક્તિ તથારૂપ- તેજો લબ્ધિ સંપન્ન શ્રમણ
માહનનું અપમાન કરે છે તેના અપમાન કરવાથી
મુનિ અને દેવ બંને ક્રોધિત થઈને તેને મારવાની
પ્રતિજ્ઞા કરી તેના પર તેજ ફેંકે છે. તે તેજ તે
વ્યક્તિને પરિતાપિત કરે છે અને પરિતાપિત
કરીને તેને તેજથી ભસ્મ કરી દે છે.
૪. કોઈ વ્યક્તિ તથારૂપ - તેજોલબ્ધિ સંપન્ન શ્રમણ
માહનનું અપમાન કરે છે. ત્યારે તે અપમાનથી
ક્રોધિત થઈને તેના પર તેજ ફેંકે છે. ત્યારે તેના
શરીરમાં સ્ફોટ (ફોડા) ઉત્પન્ન થાય છે. તે ફોડા
ફૂટે છે અને ફૂટીને તેને તેજથી ભસ્મ કરી દે છે.

જહા વા ગોસાલસ્સ મંચલિપુત્તસ્સ તવે તેણે ।

- ઠાળં. અ. ૧૦, સુ. ૭૭૬

૪૩. લેસ્સાણં જહણ્ણુકોસા ઠિઈ-

૧. મુહુત્તઙ્ઘં તુ જહન્ના તેત્તીસં સાગરા મુહુત્તઙ્ઘિયા ।
ઉક્કોસા હોઈ ઠિઈ, નાયવ્વા કિણ્ણલેસાણે ॥
- મુહુત્તઙ્ઘં તુ જહન્ના દસ ઉદહી પલિયમસંખ-
ભાગમઢ્ઢહિયા ।
ઉક્કોસા હોઈ ઠિઈ, નાયવ્વા નીલલેસ્સાણે ॥
૩. મુહુત્તઙ્ઘં તુ જહન્ના તિણ્ણુદહી પલિયમસંખ-
ભાગમઢ્ઢહિયા ।
ઉક્કોસા હોઈ ઠિઈ, નાયવ્વા કાઠલેસ્સાણે ॥
૪. મુહુત્તઙ્ઘં તુ જહન્ના દો ઉદહી પલિયમસંખ-
ભાગમઢ્ઢહિયા ।
ઉક્કોસા હોઈ ઠિઈ, નાયવ્વા તેઠલેસાણે ॥
૫. મુહુત્તઙ્ઘં તુ જહન્ના દસ હોન્તિ સાગરા મુહુત્તઙ્ઘિયા ।
ઉક્કોસા હોઈ ઠિઈ, નાયવ્વા પમ્હલેસાણે ॥
૬. મુહુત્તઙ્ઘં તુ જહન્ના તેત્તીસં સાગરા મુહુત્તઙ્ઘિયા ।
ઉક્કોસા હોઈ ઠિઈ, નાયવ્વા સુક્કલેસાણે ॥

ણસા ખલ્લુ લેસાણં ઓહેણં ઠિઈ ઉવણ્ણિયા હોઈ ।

- ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૩૪-૪૦ (૧)

૪૪. ચઠગઈસુ લેસ્સાણં ઠિઈ-

- ચઠસુ વિ ગઈસુ ણ્ણો લેસાણ ઠિઈ તુ વોચ્છામિ ॥
દસ વાસસહસ્સાઈ કાઠણે ઠિઈ જહન્નિયા હોઈ ।
તિણ્ણુદહી પલિઓવમ અસંખભાગં ચ ઉક્કોસા ॥
- તિણ્ણુદહી પલિયં-મસંખભાગા જહન્નેણ નીલઠિઈ ।
દસ ઉદહી પલિઓવમ અસંખભાગં ચ ઉક્કોસા ॥
- દસ ઉદહી પલિય અસંખભાગં જહન્નિયા હોઈ ।
તેત્તીસસાગરાઈ ઉક્કોસા હોઈ કિણ્ણાણે ॥

જે પ્રમાણે ભગવાન મહાવીર પર છોડેલ મંખલીપુત્ર
ગૌશાલકની તેજોલેશ્યાનું પરિણામ થયું.

(વીતરાગતાનાં પ્રભાવથી ભગવાન ભસ્મીભૂત ન
થયા તે તેજ પાછું ફર્યું અને તે ગૌશાલકને જ
બાળી નાંખ્યું.)

૪૩. લેશ્યાઓની જઘન્ય- ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ :

૧. કૃષ્ણલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે અને
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક મુહૂર્ત વધારે તેત્રીસ સાગરોપમની
જાણવી જોઈએ.
 ૨. નીલલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે અને
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનાં અસંખ્યાતમાં ભાગ
વધારે દસ સાગરોપમની જાણવી જોઈએ.
 ૩. કાપોતલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે
અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનાં અસંખ્યાતમાં
ભાગ અધિક ત્રણ સાગરોપમની જાણવી જોઈએ.
 ૪. તેજોલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે અને
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનાં અસંખ્યાતમાં ભાગ
વધારે બે સાગરોપમની જાણવી જોઈએ.
 ૫. પદ્મલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે અને
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક મુહૂર્ત વધારે દસ સાગરોપમની
જાણવી જોઈએ.
 ૬. શુક્લલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે
અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક મુહૂર્ત વધારે તેત્રીસ
સાગરોપમની જાણવી જોઈએ.
- લેશ્યાઓની આ સ્થિતિ સંક્ષેપમાં વર્ણિત કરેલ છે.

૪૪. ચાર ગતિઓની અપેક્ષાએ લેશ્યાઓની સ્થિતિ :

- હવે ચારેય ગતિઓમાં લેશ્યાઓની સ્થિતિનું વર્ણન કરીશ.
- કાપોત લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ દસ હજાર વર્ષ છે અને
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનાં અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક
ત્રણ સાગરોપમ છે.
- નીલલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો
ભાગ અધિક ત્રણ સાગરોપમ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક દસ
સાગરોપમ છે.
- કૃષ્ણલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો
ભાગ અધિક દસ સાગરોપમ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
તેત્રીસ સાગરોપમ છે.

एसा नेरइयाणं लेसाणं ठिई उवणिणया होइ ।
तेण परं वोच्छामि तिरिय-मणुस्साण देवाणं ॥

अन्तोमुहुत्तमद्धं लेसाण ठिई जहिं-जहिं जाउ ।
तिरियाण नराणं वा वज्जित्ता केवलं लेसं ॥

मुहुत्तद्धं तु जहन्ना उक्कोसा होइ पुव्वकोडी उ ।
नवहि वरिसेहिं ऊणा नायव्वा सुक्कलेसाए ॥

एसा तिरिय-नराणं लेसाण ठिई उ वणिणया होइ ।
तेण परं वोच्छामि लेसाण ठिई उ देवाणं ॥

दस वाससहस्साइं किण्हाए ठिई जहन्निया होइ ।
पलियमसंखिज्जइमो उक्कोसा होइ किण्हाए ॥

जा किण्हाए ठिई खलु उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया ।
जहन्नेणं नीलाए पलियमसंखं तु उक्कोसा ॥

जा नीलाए ठिई खलु उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया ।
जहन्नेणं काउए पलियमसंखं च उक्कोसा ॥

तेण परं वोच्छामि तेउलेसा जहा सुरगणाणं ।
भवणवइ-वाणमन्तर-जोइस-वेमाणियाणं च ॥

पलिओवमं जहन्ना उक्कोसा सागरा उ दुण्हइहिया ।
पलियमसंखेज्जेणं होई भागेण तेऊए ॥

दस वाससहस्साइं तेऊए ठिई जहन्निया होइ ।
दुण्णुदही पलिओवम असंखभागं च उक्कोसा ॥

जा तेऊए ठिई खलु उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया ।
जहन्नेणं पम्हाए दस उ मुहुत्तइहियाइं च उक्कोसा ॥

जा पम्हाए ठिई खलु उक्कोसा सा उ समयमब्भहिया ।
जहन्नेणं सुक्काए तेत्तीस-मुहुत्तमब्भहिया ॥

- उक्त. अ. ३४, गा. ४० (२)-५५

૪૫. સલેસ્સ-અલેસ્સ જીવાણં કાયટ્ટિઈ-

પ. સલેસ્સે ણં ભંતે ! સલેસે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

આ નૈરયિક જીવોની લેશ્યાઓની સ્થિતિનું વર્ણન કરેલ છે. તેની આગળ તિર્યચ, મનુષ્ય અને દેવોની લેશ્યાઓની સ્થિતિનું વર્ણન કરીશ.

ફક્ત શુક્લલેશ્યાને છોડીને મનુષ્યો અને તિર્યચોની જેટલી લેશ્યાઓ છે તે બધાની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અંતર્મુદૂર્ત છે.

શુક્લલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુદૂર્ત છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ નવ વર્ષ ઓછી એક કરોડ પૂર્વ છે.

મનુષ્યો અને તિર્યચોની લેશ્યાઓની સ્થિતિનું આ વર્ણન કર્યું છે. આની આગળ દેવોની લેશ્યાઓની સ્થિતિનું વર્ણન કરીશ.

(દેવોની) કૃષ્ણલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ દસ હજાર વર્ષ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે.

કૃષ્ણલેશ્યાની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેનાથી એક સમય અધિક નીલલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે.

નીલ નીલલેશ્યાની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેનાથી એક સમય અધિક કાપોતલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ છે.

આનાથી આગળ ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષક અને વૈમાનિક દેવોની તેજોલેશ્યાની સ્થિતિનું નિરૂપણ કરીશ.

તેજોલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ એક પલ્યોપમ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક બે સાગરોપમ છે.

તેજોલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ દસ હજાર વર્ષ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક બે સાગરોપમ છે.

તેજોલેશ્યાની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તેનાથી એક સમય અધિક પદ્મલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુદૂર્ત અધિક દસ સાગરોપમ છે.

જે પદ્મલેશ્યાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તેનાથી એક સમય અધિક શુક્લલેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક અંતર્મુદૂર્ત અધિક તેત્રીસ સાગરોપમ છે.

૪૫. સલેશી- અલેશી જીવોની કાયસ્થિતિ :

પ્ર. ભંતે ! સલેશી જીવ સલેશી - અવસ્થામાં કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

૩. ગોયમા ! સલેસે દુવિહે પળ્ણત્તે, તં જહા -

૧. અણાઈએ વા અપજ્જવસિએ,
૨. અણાઈએ વા સપજ્જવસિએ ।

પ. કળ્હલેસે ણં ધંતે ! કળ્હલેસે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહળ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તમમ્મહિયાઈ ।

પ. ણીલલેસે ણં ધંતે ! ણીલલેસે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહળ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં દસ સાગરોવમાઈ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહ ભાગમમ્મહિયાઈ ।

પ. કાઁલેસે ણં ધંતે ! કાઁલેસે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહળ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ સાગરોવમાઈ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહ ભાગ-મમ્મહિયાઈ ।

પ. તેઁલેસે ણં ધંતે ! તેઁલેસે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહળ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહ ભા-ગમમ્મહિયાઈ ।

પ. પમ્હલેસે ણં ધંતે ! પમ્હલેસે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહળ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં દસ સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તમમ્મહિયાઈ ।

પ. સુક્કલેસે ણં ધંતે ! સુક્કલેસે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! જહળ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તમમ્મહિયાઈ ।

પ. અલેસે ણં ધંતે ! અલેસે ત્તિ કાલઓ કેવચિરં હોઈ ?

૩. ગોયમા ! સાઈએ અપજ્જવસિએ^૧ ।

- પળ્ણ. પ. ૧૮, સુ. ૧૩૩૫-૧૩૪૨

૩. ગૌતમ ! સલેશી ંે પ્રકારનાં કઠ્ઠા છે, જેમકે -

૧. અનાદિ - અપર્યવસિત,
૨. અનાદિ - સપર્યવસિત.

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવ કેટલા સમય સુધી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત છે અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત અધિક તેત્રીસ સાગરોપમ છે.

પ્ર. ભંતે ! નીલલેશ્યાવાળા જીવ કેટલા સમય સુધી નીલલેશ્યાવાળા રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત છે અને ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક દસ સાગરોપમ છે.

પ્ર. ભંતે ! કાપોતલેશ્યાવાળા જીવ કેટલા સમય સુધી કાપોતલેશ્યાવાળા રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક ત્રણ સાગરોપમ છે.

પ્ર. ભંતે ! તેજોલેશ્યાવાળા જીવ કેટલા સમય સુધી તેજોલેશ્યાવાળા રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમનાં અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક બે સાગરોપમ છે.

પ્ર. ભંતે ! પધ્મલેશ્યાવાળા જીવ કેટલા સમય સુધી પધ્મલેશ્યાવાળા રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત અધિક દસ સાગરોપમ છે.

પ્ર. ભંતે ! શુક્લલેશ્યાવાળા જીવ કેટલા સમય સુધી શુક્લલેશ્યાવાળા રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત અધિક તેત્રીસ સાગરોપમ છે.

પ્ર. ભંતે ! અલેશી જીવ કેટલા સમય સુધી અલેશી રુપમાં રહે છે ?

૩. ગૌતમ ! સાદિ-અપર્યવસિત સમય સુધી રહે છે.

૩. ગૌતમ ! સાદિ-અપર્યવસિત સમય સુધી રહે છે.

૪૬. સલેસ્મ-અલેસ્મ જીવાણં અંતર કાલ પરૂવણં-

પ. કણહલેસ્મ ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચિરં હોઢ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તમઘ્હિયાઈ ।

એવં નીલલેસસ્સ વિ, કાઝલેસસ્સ વિ ।

પ. તેઝલેસસ્સ ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચિરં હોઢ ?

૩. ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વણમ્મઙ્કાલો ।

એવં પમ્હલેસસ્સ વિ, સુક્કલેસસ્સ વિ ।

પ. અલેસસ્સ ણં ભંતે ! અંતરં કાલઓ કેવચિરં હોઢ ?

૩. ગોયમા ! સાઈયસ્સ અપજ્જવસિયસ્સ ણત્થિ અંતરં ।

- જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૨૫૩

૪૭. સલેસ્મ-અલેસ્મ જીવાણં અપ્પ-વહુત્તં-

પ. ણ્ણસિ ણં ભંતે ! સલેસ્સાણં જીવાણં, કણહલેસ્સાણં -જાવ- સુક્કલેસ્સાણં અલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જીવા સુક્કલેસ્સા,

૨. પમ્હલેસ્સા સંખેજ્જગુણા,

૩. તેઝલેસ્સા સંખેજ્જગુણા,

૪. અલેસ્સા અણંતગુણા,

૫. કાઝલેસ્સા અણંતગુણા,

૬. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,

૭. કણહલેસ્સા વિસેસાહિયા^૧,

૮. સલેસ્સા વિસેસાહિયા^૨ ।

- પણ્ણ. પ. ૧૭, ૩, સુ. ૧૧૭૦

૪૮. સલેસ્સ ચઝગઈયાણં અપ્પવહુત્તં-

પ. ણ્ણસિ ણં ભંતે ! ૧. ણેરઈયાણં કણહલેસ્સાણં, નીલલેસ્સાણં, કાઝલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ણેરઈયા કણહલેસ્સા,

૪૬. સલેશી- અલેશી જીવોનાં અંતરકાળનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવનું અંતરકાળ કેટલું છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તથી કંઈક અધિક તેત્રીસ સાગરોપમનું છે.

આ પ્રમાણે નીલલેશ્યા અને કાપોત લેશ્યાવાળા જીવોનું અંતરકાળ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! તેજોલેશ્યાવાળા જીવનું અંતરકાળ કેટલું છે ?

૩. ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ વનસ્પતિ-કાળ છે.

આ પ્રમાણે પમ્હલેશ્યા અને શુક્લલેશ્યાવાળા જીવોનું અંતરકાળ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અલેશી જીવનું અંતરકાળ કેટલું છે ?

૩. ગૌતમ ! સાદિ અપર્યવસિતનું અંતર નથી.

૪૭. સલેશી - અલેશી જીવોનું અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! આ સલેશી કૃષ્ણલેશી -યાવત્- શુક્લલેશી અને અલેશી જીવોમાં કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડા જીવ શુક્લલેશ્યાવાળા છે,

૨. (તેનાથી) પમ્હલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગુણા છે,

૩. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગુણા છે,

૪. (તેનાથી) અલેશી અનન્તગુણા છે,

૫. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા અનન્તગુણા છે,

૬. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,

૭. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,

૮. (તેનાથી) સલેશી વિશેષાધિક છે.

૪૮. સલેશી- ચાર ગતિઓનું અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા અને કાપોતલેશ્યા-વાળા નૈરયિકોમાં કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડા કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારક છે.

૧ જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૨૫૩

૨. (ક) પણ્ણ. પ. ૩, સુ. ૨૫૫

(ખ) સવ્વત્થોવા અલેસ્સા સલેસ્સા અણંતગુણા - જીવા. પઢિ. ૧, સુ. ૨૩૨

૨. ણીલલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,
૩. કાઝલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા ।

- પ. ઇણ્ણમિ ણં ભંતે ! તિરિક્કવ્વજોણિયાણં કણ્ણહલેસ્સાણં
-જાવ- સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા
-જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! સવ્વત્થોવા તિરિક્કવ્વજોણિયા સુક્કલેસ્સા,

એવં જહા ઓહિયા ।

ણવરં-અલેસ્સવજ્જા ।

- પ. ઇણ્ણમિ ણં ભંતે ! ઇગિંદિયાણં કણ્ણહલેસ્સાણં -જાવ-
તેઝલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-
વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ઇગિંદિયા તેઝલેસ્સા,

૨. કાઝલેસ્સા અણંતગુણા,
૩. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,
૪. કણ્ણહલેસ્સા વિસેસાહિયા ? ।

- પ. ઇણ્ણમિ ણં ભંતે ! પુઢ્ઢવિક્કાઢ્ઢયાણં કણ્ણહલેસ્સાણં
-જાવ- તેઝલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા
-જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! જહા ઓહિયા ઇગિંદિયા ।

ણવરં-કાઝલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા ।

એવં આઝકાઢ્ઢયાણ વિ ।

- પ. ઇણ્ણમિ ણં ભંતે ! ૧. તેઝકાઢ્ઢયાણં કણ્ણહલેસ્સાણં,
૨. ણીલલેસ્સાણં, ૩. કાઝલેસ્સાણ ય કયરે
કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા તેઝકાઢ્ઢયા કાઝલેસ્સા,

૨. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,
૩. કણ્ણહલેસ્સા વિસેસાહિયા,

૨. (તેનાથી) અસંખ્યાતગુણા નીલલેશ્યાવાળા છે,
૩. (તેનાથી) અસંખ્યાતગુણા કાપોતલેશ્યાવાળા છે,

- પ્ર. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- શુક્લલેશ્યાવાળા
તિર્યંચયોનિકોમાં કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! બધાથી ઓછા તિર્યંચયોનિક શુક્લ-
લેશ્યાવાળા છે.

**આ પ્રમાણે બાકીનું વર્ણન પૂર્વવત્ ઔષિકનાં
સમાન કહેવું જોઈએ.**

વિશેષ : તિર્યંચોમાં અલેશી નથી.

- પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાળા
એકેન્દ્રિયોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ તેજોલેશ્યાવાળા એકેન્દ્રિય
છે.

૨. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા અનન્તગુણા છે,
૩. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,
૪. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે.

- પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાળા
પૃથ્વીકાયિકોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોનું વર્ણન
કરેલ છે તે પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિકોનું વર્ણન કરવું
જોઈએ.

વિશેષ : કાપોતલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાત-
ગુણા છે.

**આ પ્રમાણે અપ્કાયિકોમાં અલ્પબહુત્વ સમજવું
જોઈએ.**

- પ્ર. ભંતે ! આ. ૧. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, ૨. નીલલેશ્યા-
વાળા અને ૩. કાપોતલેશ્યાવાળા તેજસ્કાયિકોમાંથી
કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે.
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ કાપોતલેશ્યાવાળા
તેજસ્કાયિક છે,

૨. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,
૩. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,

एवं वाजकाइयाण वि ।

પ. एएसि णं भंते ! वणस्सइकाइयाणं कण्हलेस्साणं -जाव- तेउलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा -जाव- विसेसाहिया वा ?

उ. गोयमा ! जहा एगिंदियओहियाणं ।

वेइंदिय, तेइंदिय, चउरिंदियाणं जहा तेउकाइयाणं ।

પ. ૧. एएसि णं भंते ! पंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं कण्हलेस्साणं -जाव- सुक्कलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा -जाव- विसेसाहिया वा ?

उ. गोयमा ! जहा ओहियाणं तिरिक्खजोणियाणं ।

णवरं-१. काउलेस्सा असंखेज्जगुणा ।

૨. सम्मुच्छिमपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं जहा तेउकाइयाणं ।

૩. गभवक्कंतियपंचेंदियतिरिक्खजोणियाणं जहा ओहियाणं तिरिक्खजोणियाणं ।

णवरं-काउलेस्सा संखेज्जगुणा ।

૪. एवं तिरिक्खजोणियाणीण वि ।

પ. ૫. एएसि णं भंते ! सम्मुच्छिमपंचेंदियतिरिक्ख-जोणियाणं (कण्हलेस्साणं -जाव- काउलेस्साण य) गभवक्कंतिय-पंचेंदियतिरिक्खजोणियाण य कण्हलेस्साणं -जाव- सुक्कलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा -जाव- विसेसाहिया वा ?

उ. गोयमा ! १. सब्बत्थोवा गभवक्कंतियपंचेंदिय-तिरिक्खजोणिया सुक्कलेस्सा,

૨. પમ્હલેસ્સા સંખેજ્જગુણા,

૩. તેઉલેસ્સા સંખેજ્જગુણા,

૪. કાઉલેસ્સા સંખેજ્જગુણા,

૫. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,

૬. કણ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા,

આ પ્રમાણે વાયુકાયિકોનું પણ અલ્પબહુત્વ સમજવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- તેજોલેશ્યા-વાળા વનસ્પતિકાયિકોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જેમ એકેન્દ્રિય જીવોનું અલ્પબહુત્વ કહ્યું તે પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિકોનું પણ કહેવું જોઈએ. બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય અને ચઉરેન્દ્રિય જીવોનું અલ્પબહુત્વ તેજસ્કાયિકોનાં સમાન છે.

પ્ર. ૧. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- શુક્લલેશ્યા-વાળા પંચેન્દ્રિય-તિર્યચ્યોનિકોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જેમ ઔષ્ધિક તિર્યચ્યોનું અલ્પબહુત્વ કહ્યું તે પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય-તિર્યચ્યોનિકોનું અલ્પ બહુત્વ કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : ૧. કાપોત લેશ્યાવાળા પંચેન્દ્રિય-તિર્યચ્યોનિક અસંખ્યાતગુણા છે.

૨. સમ્મૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય-તિર્યચ્યોનિકોનું અલ્પ-બહુત્વ તેજસ્કાયિકોનાં સમાન છે.

૩. ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય-તિર્યચ્યોનિકોનું અલ્પબહુત્વ સમુચ્ચય પંચેન્દ્રિય-તિર્યચ્યોનિકોનાં સમાન છે.

વિશેષ : કાપોતલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગુણા છે.

૪. આ પ્રમાણે ગર્ભજ પંચેન્દ્રિયતિર્યચ્યોનિક સ્ત્રીઓનું પણ અલ્પબહુત્વ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ૫. ભંતે ! (કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- કાપોત-લેશ્યાવાળા) સમ્મૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય- તિર્યચ્યોનિકો અને કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- શુક્લલેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય- તિર્યચ્યોનિકોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ શુક્લલેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય- તિર્યચ્યોનિક છે,

૨. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગુણા છે,

૩. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગુણા છે,

૪. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગુણા છે,

૫. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,

૬. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,

૭. કાઝલેસ્સા સમ્મુચ્છિમપંચેદિયતિરિક્વજોણિયા
અસંખેજ્જગુણા,
૮. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,
૯. કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા ।
- પ. ૬. ંતે ! સમ્મુચ્છિમપંચેદિયતિરિક્વ-
જોણિયાણં તિરિક્વજોણિણીય ય કળ્હલેસ્સાણં
-જાવ- સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા
-જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! જહેવ પંચમં તહા ઇમં પિ છટ્ઠં ભાણિયવ્વં ।
- પ. ૭. ંતે ! ગબ્ભવકંતિયપંચેદિયતિરિક્વ-
જોણિયાણં તિરિક્વજોણિણીય ય કળ્હલેસ્સાણં
-જાવ- સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા
-જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ગબ્ભવકંતિયપંચેદિય-
તિરિક્વજોણિયા સુક્કલેસ્સા,
૨. સુક્કલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જ-
ગુણાઓ,
૩. પમ્હલેસ્સા ગબ્ભવકંતિયપંચેદિયતિરિક્વજોણિયા
સંખેજ્જગુણા,
૪. પમ્હલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
૫. તેઝલેસ્સા ગબ્ભવકંતિયપંચેદિયતિરિક્વજોણિયા
સંખેજ્જગુણા,
૬. તેઝલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
૭. કાઝલેસ્સા ગબ્ભવકંતિયપંચેદિયતિરિક્વજોણિયા
સંખેજ્જગુણા,
૮. ણીલલેસ્સા ગબ્ભવકંતિયપંચેદિયતિરિક્વ-
જોણિયા વિસેસાહિયા,
૯. કળ્હલેસ્સા ગબ્ભવકંતિયપંચેદિયતિરિક્વ-
જોણિયા વિસેસાહિયા,
૧૦. કાઝલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જ-
ગુણાઓ,
૧૧. ણીલલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ વિસેસા-
હિયાઓ,

૭. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા સમ્મૂર્ચ્છિમ
પંચેન્દ્રિય-તિર્યચયોનિક અસંખ્યાતગુણા છે,
૮. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,
૯. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે.
- પ્ર. ૬. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -ચાવત્- શુક્લલેશ્યા-
વાળા સમ્મૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય-તિર્યચયોનિકો અને
તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ
-ચાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! જેમ પાંચમું અલ્પબહુત્વ કહ્યું તેવી જ
રીતે આ છટ્ઠું કહેવું જોઈએ.
- પ્ર. ૭. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -ચાવત્- શુક્લલેશ્યા-
વાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકો અને
તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ
-ચાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ શુક્લલેશ્યાવાળા
ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક છે,
૨. (તેનાથી), શુક્લલેશ્યાવાળી ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
૩. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય-
તિર્યચયોનિક સંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાળી ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
૫. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળી ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
૭. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક સંખ્યાતગુણા છે,
૮. (તેનાથી) નીલ લેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક વિશેષાધિક છે,
૯. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક વિશેષાધિક છે,
૧૦. (તેનાથી) કાપોત લેશ્યાવાળી તિર્યચયોનિક
સ્ત્રીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
૧૧. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
વિશેષાધિક છે,

૧૨. કળ્હલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ વિસેસા-
હિયાઓ ।

- પ. ૮. ઇણસિ ણં ભંતે ! સમ્મુચ્છિમ-પંચેદિયતિરિક્વ-
જોણિયાણં, ગમ્ભવકંતિય-પંચેદિયતિરિક્વ જોણિયાણં,
તિરિક્વજોણિણીય કળ્હલેસ્સાણં-જાવ-સુક્કલેસ્સાણ
ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વથોવા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વ-
જોણિયા સુક્કલેસ્સા,
૨. સુક્કલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
૩. પમ્હલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વજોણિયા
સંખેજ્જગુણા,
૪. પમ્હલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જ-
ગુણાઓ,
૫. તેડલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વજોણિયા
સંખેજ્જગુણા,
૬. તેડલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
૭. કાડલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વજોણિયા
સંખેજ્જગુણા,
૮. ણીલલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વજોણિયા
વિસેસાહિયા,
૯. કળ્હલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વજોણિયા
વિસેસાહિયા,
૧૦. કાડલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ
સંખેજ્જગુણાઓ,
૧૧. નીલલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ વિસેસા-
હિયાઓ,
૧૨. કળ્હલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ વિસેસા-
હિયાઓ,
૧૩. કાડલેસ્સા સમ્મુચ્છિમ-પંચેદિયતિરિક્વ-
જોણિયા અસંખેજ્જગુણા,
૧૪. નીલલેસ્સા સમ્મુચ્છિમ-પંચેદિયતિરિક્વ-
જોણિયા વિસેસાહિયા,
૧૫. કળ્હલેસ્સા સમ્મુચ્છિમ-પંચેદિયતિરિક્વજોણિયા
વિસેસાહિયા ।

૧૨. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણી તિર્યચયોનિક
સ્ત્રીઓ વિશેષાધિક છે.

૩. ૮. કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- શુક્લલેશ્યાવાણા
આ સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય- તિર્યચયોનિકો, ગર્ભજ
પંચેન્દ્રિય- તિર્યચયોનિકો તથા તિર્યચયોનિક
સ્ત્રીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. અધાથી અલ્પ શુક્લલેશ્યાવાણા ગર્ભજ
તિર્યચયોનિક છે,
૨. (તેનાથી) શુક્લલેશ્યાવાણી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
સંખ્યાતગુણી છે,
૩. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાણા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય-
તિર્યચયોનિક સંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાણી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
સંખ્યાતગુણી છે,
૫. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણા ગર્ભજ તિર્યચયોનિક
સંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
સંખ્યાતગુણી છે,
૭. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણા ગર્ભજ તિર્યચ-
યોનિક સંખ્યાતગુણા છે,
૮. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણા ગર્ભજ તિર્યચયોનિક
વિશેષાધિક છે,
૯. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણા ગર્ભજ તિર્યચયોનિક
વિશેષાધિક છે,
૧૦. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણી તિર્યચયોનિક
સ્ત્રીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
૧૧. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણી તિર્યચયોનિક
સ્ત્રીઓ વિશેષાધિક છે,
૧૨. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણી તિર્યચયોનિક
સ્ત્રીઓ વિશેષાધિક છે,
૧૩. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણા સમ્મુચ્છિમ
પંચેન્દ્રિય-તિર્યચયોનિક અસંખ્યાતગુણા છે,
૧૪. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણા સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક વિશેષાધિક છે,
૧૫. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણા સમ્મુચ્છિમ પંચેન્દ્રિય-
તિર્યચયોનિક વિશેષાધિક છે.

પ. ૧. એસિ ણં ભંતે ! પંચેદિયતિરિક્વજોણિયાણં
તિરિક્વજોણિણી ય કણ્હલેસ્સાણં -જાવ-
સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-
વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા પંચેદિયતિરિક્વજોણિયા
સુક્કલેસ્સા,

૨. સુક્કલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,

૩. પમ્હલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-પંચેદિયતિરિક્વજોણિયા
સંખેજ્જગુણા,

૪. પમ્હલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,

૫. તેહલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-પંચેદિયતિરિક્વજોણિયા
સંખેજ્જગુણા,

૬. તેહલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,

૭. કાહલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,

૮. ણીલલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ વિસેસાહિયાઓ,

૯. કણ્હલેસ્સાઓ તિરિક્વજોણિણીઓ વિસેસાહિયાઓ,

૧૦. કાહલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વજોણિયા
અસંખેજ્જગુણા,

૧૧. ણીલલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વજોણિયા
વિસેસાહિયા,

૧૨. કણ્હલેસ્સા ગમ્ભવકંતિય-તિરિક્વજોણિયા
વિસેસાહિયા,

પ. ૧૦. એસિ ણં ભંતે ! પંચેદિયતિરિક્વજોણિયાણં,
તિરિક્વજોણિણી ય કણ્હલેસ્સાણં -જાવ-સુક્કલેસ્સાણ
ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! જહેવ ણવમં અપ્પાવહુગં તહા ઇમં પિ ।

ણવરં-કાહલેસ્સા તિરિક્વજોણિયા અણંતગુણા ।

૩. ૯. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- શુક્લલેશ્યા-
વાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકો અને તિર્યચયોનિક
સ્ત્રીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?

૭. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ શુક્લલેશ્યાવાળા
પંચેન્દ્રિય-તિર્યચયોનિક છે,

૨. (તેનાથી) શુક્લલેશ્યાવાળી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
સંખ્યાતગુણી છે,

૩. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક સંખ્યાતગુણા છે,

૪. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાળી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
સંખ્યાતગુણી છે,

૫. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચયોનિક સંખ્યાતગુણા છે,

૬. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
સંખ્યાતગુણી છે,

૭. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળી તિર્યચયોનિક
સ્ત્રીઓ સંખ્યાતગુણી છે,

૮. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
વિશેષાધિક છે,

૯. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળી તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓ
વિશેષાધિક છે,

૧૦. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા ગર્ભજ
તિર્યચયોનિક અસંખ્યાતગુણા છે,

૧૧. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા ગર્ભજ તિર્યચયોનિક
વિશેષાધિક છે.

૧૨. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા ગર્ભજ તિર્યચયોનિક
વિશેષાધિક છે.

૩. ૧૦. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- શુક્લ-
લેશ્યાવાળા આ પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકો અને
તિર્યચયોનિક સ્ત્રીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ
-યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૭. ગૌતમ ! જેમ નવમું તિર્યચયોનિક સંબંધી અલ્પ
બહુત્વ ક્ષુભું તેવી જ રીતે આ દસમું પણ સમજ
લેવું જોઈએ.

વિશેષ : કાપોત લેશ્યાવાળા તિર્યચયોનિક અનન્ત-
ગુણા છે.

एवं एए दस अप्याबहुगा तिरिक्खजोणियाणं ।

દં. ૨૧. एवं मणूस्साणं पि अप्याबहुगा भाणियच्चा ।

णवरं-पच्छिमगं १०. अप्याबहुगं णत्थि ।

પ. ૧. एएसि णं भंते ! देवाणं कण्हलेस्साणं -जाव-
सुकलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा -जाव-
विसेसाहिया वा ?

उ. गोयमा ! १. सब्बत्थोवा देवा सुकलेस्सा,
२. पम्हलेस्सा असंखेज्जगुणा,

३. काउलेस्सा असंखेज्जगुणा,

४. णीललेस्सा विसेसाहिया,

५. कण्हलेस्सा विसेसाहिया,

६. तेउलेस्सा संखेज्जगुणा ।

પ. ૨. एएसि णं भंते ! देवीणं कण्हलेस्साणं -जाव-
तेउलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा -जाव-
विसेसाहिया वा ?

उ. गोयमा ! १. सब्बत्थोवाओ देवीओ काउलेस्साओ,

२. णीललेस्साओ विसेसाहियाओ,

३. कण्हलेस्साओ विसेसाहियाओ,

४. तेउलेस्साओ संखेज्जगुणाओ ।

પ. ૩. एएसि णं भंते ! देवाणं देवीण य कण्हलेस्साणं
-जाव- सुकलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा
-जाव- विसेसाहिया वा ?

उ. गोयमा ! १. सब्बत्थोवा देवा सुकलेस्सा,

२. पम्हलेस्सा असंखेज्जगुणा,

३. काउलेस्सा असंखेज्जगुणा,

४. नीललेस्सा विसेसाहिया,

५. कण्हलेस्सा विसेसाहिया,

६. काउलेस्साओ देवीओ संखेज्जगुणाओ,

७. णीललेस्साओ देवीओ विसेसाहियाओ,

आ प्रभासे आ दस अल्पबहुत्व तिर्ययोनिकोनां
कथा छे.

દં. ૨૧. આ પ્રભાસે મનુષ્યોનું પણ અલ્પબહુત્વ
કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : તેનું અંતિમ (દસમું) અલ્પબહુત્વ નથી.

પ્ર. ૧. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- શુક્લ
લેશ્યાવાળા દેવોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ
-યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડા શુક્લલેશ્યાવાળા દેવ છે,
૨. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાળા દેવ અસંખ્યાત-
ગુણા છે,

૩. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા દેવ અસંખ્યાત-
ગુણા છે,

૪. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા દેવ વિશેષાધિક છે,

૫. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા દેવ વિશેષાધિક છે,

૬. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા દેવ સંખ્યાતગુણા છે.

પ્ર. ૨. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળી -યાવત્- તેજોલેશ્યા-
વાળી દેવીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડી કાપોતલેશ્યાવાળી
દેવીઓ છે.

૨. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળી વિશેષાધિક છે,

૩. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળી વિશેષાધિક છે,

૪. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળી સંખ્યાતગુણી છે.

પ્ર. ૩. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા -યાવત્- શુક્લ
લેશ્યાવાળા દેવો અને દેવીઓમાંથી કોણ, કોનાથી
અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડા શુક્લલેશ્યાવાળા દેવ છે,

૨. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાળા અસંખ્યાતગુણા છે,

૩. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા અસંખ્યાતગુણા છે,

૪. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,

૫. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,

૬. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળી દેવીઓ સંખ્યાત-
ગુણી છે,

૭. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળી દેવીઓ વિશેષાધિક
છે,

૮. કળ્હલેસ્સાઓ દેવીઓ વિસેસાહિયાઓ,
૯. તેઝલેસ્સા દેવા સંખેજ્જગુણા,
૧૦. તેઝલેસ્સાઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ ।
- પ. ૧. ંતે ! ભવણવાસીણં દેવાણં કળ્હલેસ્સાણં -જાવ- તેઝલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ભવણવાસી દેવા તેઝલેસ્સા,
૨. કાઝલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,
૩. ણીલલેસ્સાં વિસેસાહિયા,
૪. કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા ।
- પ. ૨. ંતે ! ભવણવાસીણીણં દેવીણં કળ્હલેસ્સાણં -જાવ- તેઝલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! **ંવં ચેવ ।**
- પ્ર. ૩. ંતે ! ભવણવાસીણં દેવાણ ય દેવીણ ય કળ્હલેસ્સાણં -જાવ- તેઝલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા ભવણવાસી દેવા તેઝલેસ્સા,
૨. ભવણવાસીણીઓ તેઝલેસ્સાઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
૩. કાઝલેસ્સા ભવણવાસી દેવા અસંખેજ્જગુણા,
૪. નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા ,
૫. કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા,
૬. કાઝલેસ્સાઓ ભવણવાસીણીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
૭. ણીલલેસ્સાઓ વિસેસાહિયાઓ,
૮. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણી દેવીઓ વિશેષાધિક છે,
૯. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણા દેવ સંખ્યાતગુણા છે,
૧૦. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણી દેવીઓ સંખ્યાત-ગુણી છે.
- પ્ર. ૧. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાણા ભવનવાસી દેવોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ તેજોલેશ્યાવાણા ભવનવાસી દેવ છે,
૨. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણા દેવ અસંખ્યાત-ગુણા છે,
૩. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણા દેવ વિશેષાધિક છે,
૪. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણા દેવ વિશેષાધિક છે,
- પ્ર. ૨. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાણી -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાણી ભવનવાસી દેવીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! આ પ્રમાણે (દેવોનાં સમાન દેવીઓનું પણ અલ્પબહુત્વ) કહેવું જોઈએ.
- પ્ર. ૩. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાણા ભવનવાસી દેવો અને દેવીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડા તેજોલેશ્યાવાણા ભવનવાસી દેવ છે.
૨. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણી ભવનવાસી દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
૩. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણા ભવનવાસી દેવ અસંખ્યાતગુણા છે,
૪. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણા ભવનવાસી દેવ વિશેષાધિક છે,
૫. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણા ભવનવાસી દેવ વિશેષાધિક છે,
૬. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણી ભવનવાસી દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
૭. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણી ભવનવાસી દેવીઓ વિશેષાધિક છે,

૮. કપ્હલેસ્સાઓ વિસેસાહિયાઓ ।

एवं वाणमंतराण वि तिण्णोव अप्पावहुया जहेव
भवणवासीणं तहेव भाणियच्चा ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! જોહસિયાણં દેવાણ ય દેવીણ ય તેહલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા જોહસિયદેવા તેહલેસ્સા,

૨. જોહસિણિદેવીઓ તેહલેસ્સાઓ સંખેજ્જગુણાઓ ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! ૧. વેમાણિયાણં દેવાણં તેહલેસ્સાણં, ૨. પમ્હલેસ્સાણં, ૩. સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા વેમાણિયા દેવા સુક્કલેસ્સા,

૨. પમ્હલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,

૩. તેહલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! વેમાણિયાણં દેવાણં, દેવીણ ય તેહલેસ્સાણં, પમ્હલેસ્સાણં, સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા વેમાણિયા દેવા સુક્કલેસ્સા,

૨. પમ્હલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,

૩. તેહલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,

૪. તેહલેસ્સાઓ વેમાણિણીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ ।

પ. એસિ ણં ભંતે ! ભવણવાસીણં, વાણમંતરાણં, જોહસિયાણં, વેમાણિયાણ ય દેવાણં કપ્હલેસ્સાણં -જાવ- સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા વેમાણિયા દેવા સુક્કલેસ્સા,

૨. પમ્હલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,

૩. તેહલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,

૮. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણી ભવનવાસી દેવીઓ વિશેષાધિક છે.

જે પ્રમાણે ભવનવાસી દેવ-દેવીઓનું અલ્પબહુત્વ કહ્યું છે, આ પ્રમાણે વાણવ્યંતરોનાં ત્રણેય અલ્પબહુત્વ કહેવા જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! આ તેજોલેશ્યાવાણા જ્યોતિષ્ક દેવ-દેવીઓ- માંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ તેજોલેશ્યાવાણા જ્યોતિષ્ક દેવ છે,

૨. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણી જ્યોતિષ્ક દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે.

પ્ર. ભંતે ! આ ૧. તેજોલેશ્યાવાણા, ૨. પદ્મલેશ્યાવાણા, ૩. શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક દેવોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક દેવ છે,

૨. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે,

૩. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે.

પ્ર. ભંતે ! આ તેજોલેશ્યાવાણા, પદ્મલેશ્યાવાણા, શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડા શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક દેવ છે,

૨. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે,

૩. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે,

૪. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણી વૈમાનિક દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે.

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- શુક્લલેશ્યાવાણા, ભવનવાસી, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક દેવ છે,

૨. (તેનાથી) પદ્મલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે,

૩. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે,

૪. તેડલેસ્સા ભવણવાસી દેવા અસંખેજ્જગુણા,
૫. કાડલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,
૬. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,
૭. કણ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા,
૮. તેડલેસ્સા વાણમંતરા દેવા અસંખેજ્જગુણા,
૯. કાડલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,
૧૦. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,
૧૧. કણ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા,
૧૨. તેડલેસ્સા જોડસિય દેવા સંખેજ્જગુણા ।
- પ. ણ્ણસિ ણં ભંતે ! ભવણવાસિણીણં, વાણમંતરીણં, જોડસિણીણં વેમાણીણીણ ય કણ્હલેસ્સાણં -જાવ- તેડલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવાઓ દેવીઓ વેમાણીણીઓ તેડલેસ્સાઓ,
૨. તેડલેસ્સાઓ ભવણવાસિણીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ,
૩. કાડલેસ્સાઓ અસંખેજ્જગુણાઓ,
૪. ણીલલેસ્સાઓ વિસેસાહિયાઓ,
૫. કણ્હલેસ્સાઓ વિસેસાહિયાઓ,
૬. તેડલેસ્સાઓ વાણમંતરીઓ દેવીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ,
૭. કાડલેસ્સાઓ અસંખેજ્જગુણાઓ,
૮. ણીલલેસ્સાઓ વિસેસાહિયાઓ,
૯. કણ્હલેસ્સાઓ વિસેસાહિયાઓ,
૧૦. તેડલેસ્સાઓ જોડસિણીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ ।
- પ. ણ્ણસિ ણં ભંતે ! ભવણવાસીણં -જાવ-વેમાણિયાણંદેવાણ ય દેવીણ ય કણ્હલેસ્સાણં -જાવ-સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાહિયા વા ?
૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા વેમાણિયા દેવા સુક્કલેસ્સા,

૪. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણા ભવનવાસી દેવ અસંખ્યાતગુણા છે,
૫. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે,
૬. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણા વિશેષાધિક છે,
૭. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણા વિશેષાધિક છે,
૮. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણા વાણવ્યંતર દેવ અસંખ્યાતગુણા છે,
૯. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે,
૧૦. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણા વિશેષાધિક છે,
૧૧. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણા વિશેષાધિક છે,
૧૨. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણા જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગુણા છે.
- પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાણી -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાણી ભવનવાસી, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડી તેજોલેશ્યાવાણી વૈમાનિક દેવીઓ છે,
૨. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણી ભવનવાસી દેવીઓ અસંખ્યાતગુણી છે,
૩. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણી અસંખ્યાતગુણી છે,
૪. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણી વિશેષાધિક છે,
૫. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણી વિશેષાધિક છે,
૬. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણી વાણવ્યંતર દેવીઓ અસંખ્યાતગુણી છે,
૭. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણી અસંખ્યાતગુણી છે,
૮. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણી વિશેષાધિક છે,
૯. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણી વિશેષાધિક છે,
૧૦. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાણી જ્યોતિષ્ક દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે.
- પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- શુક્લલેશ્યાવાણા ભવનવાસી -યાવત્- વૈમાનિક દેવો અને દેવીઓમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી થોડા શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક દેવ છે.

૨. પમ્હલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,
 ૩. તેંડલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,
 ૪. તેંડલેસ્સાઓ વેમાણિણીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
 ૫. તેંડલેસ્સા ભવણવાસી દેવા અસંખેજ્જગુણા,
 ૬. તેંડલેસ્સાઓ ભવણવાસિણીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
 ૭. કાંડલેસ્સા ભવણવાસી દેવા અસંખેજ્જગુણા,
 ૮. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,
 ૯. કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા,
 ૧૦. કાંડલેસ્સાઓ ભવણવાસિણીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
 ૧૧. ણીલલેસ્સાઓ વિસેસાહિયાઓ,
 ૧૨. કળ્હલેસ્સાઓ વિસેસાહિયાઓ,
 ૧૩. તેંડલેસ્સા વાણમંતરા દેવા અસંખેજ્જગુણા,
 ૧૪. તેંડલેસ્સાઓ વાણમંતરીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
 ૧૫. કાંડલેસ્સા વાણમંતરા દેવા અસંખેજ્જગુણા,
 ૧૬. ણીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,
 ૧૭. કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા,
 ૧૮. કાંડલેસ્સાઓ વાણમંતરીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ,
 ૧૯. ણીલલેસ્સાઓ દેવીઓ વિસેસાહિયાઓ,
 ૨૦. કળ્હલેસ્સાઓ દેવીઓ વિસેસાહિયાઓ,
 ૨૧. તેંડલેસ્સાઓ જોંડસિયા દેવા સંખેજ્જગુણા,
 ૨૨. તેંડલેસ્સાઓ જોંડસિણીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ ।^૧
૨. (તેનાથી) પમ્હલેશ્યાવાળા અસંખ્યાતગુણા છે,
 ૩. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા અસંખ્યાતગુણા છે,
 ૪. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળી વૈમાનિક દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
 ૫. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા ભવનવાસી દેવ અસંખ્યાતગુણા છે,
 ૬. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળી ભવનવાસી દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
 ૭. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા ભવનવાસી દેવ અસંખ્યાતગુણા છે,
 ૮. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,
 ૯. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,
 ૧૦. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળી ભવનવાસી દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
 ૧૧. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળી વિશેષાધિક છે,
 ૧૨. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળી વિશેષાધિક છે,
 ૧૩. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા વાણવ્યંતર દેવ અસંખ્યાતગુણા છે,
 ૧૪. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળી વાણવ્યંતર દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
 ૧૫. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળા વાણવ્યંતર દેવ અસંખ્યાતગુણા છે,
 ૧૬. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,
 ૧૭. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે,
 ૧૮. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાળી વાણવ્યંતર દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે,
 ૧૯. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાળી દેવીઓ વિશેષાધિક છે,
 ૨૦. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાળી દેવીઓ વિશેષાધિક છે,
 ૨૧. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળા જ્યોતિષ્કદેવ સંખ્યાતગુણા છે,
 ૨૨. (તેનાથી) તેજોલેશ્યાવાળી જ્યોતિષ્ક દેવીઓ સંખ્યાતગુણી છે.

- પળ્ણ. પ. ૧૭, ડ. ૨, સુ. ૧૧૭૧-૧૧૯૦

૪૧. સલેસદીવકુમારાણં અપ્પબહુત્તં-

પ. એસિ ણં ભંતે ! દીવકુમારાણં કળ્હલેસ્સાણં -જાવ-
તેઝલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-
વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વત્થોવા દીવકુમારા તેઝલેસ્સા,

૨. કાઝલેસ્સા અસંખેજ્જગુણા,

૩. નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા,

૪. કળ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા ।

- વિયા. સ. ૧૬, ઝ. ૧૧, સુ. ૩

૩દહિકુમારા વિ એવં ચેવ ।

- વિયા. સ. ૧૬, ઝ. ૧૨, સુ. ૧

એવં દિસાકુમારા વિ ।

- વિયા. સ. ૧૬, ઝ. ૧૩, સુ. ૧

એવં થણિયકુમારા વિ ।

- વિયા. સ. ૧૬, ઝ. ૧૪, સુ. ૧

એવં નાગકુમારા વિ ।

- વિયા. સ. ૧૭, ઝ. ૧૩, સુ. ૧

સુવણ્ણકુમારા વિ એવં ચેવ ।

- વિયા. સ. ૧૭, ઝ. ૧૪, સુ. ૧

વિજ્જુકુમારા વિ એવં ચેવ ।

- વિયા. સ. ૧૭, ઝ. ૧૫, સુ. ૧

વાઝકુમારા વિ એવં ચેવ ।

- વિયા. સ. ૧૭, ઝ. ૧૬, સુ. ૧

અગ્નિકુમારા વિ એવં ચેવ ।

- વિયા. સ. ૧૭, ઝ. ૧૭, સુ. ૧

૫૦. સલેસસ જીવ-ચઝવીસદંડએસુ ઇહિંદ-અપ્પબહુત્તં-

પ. એસિ ણં ભંતે ! જીવાણં કળ્હલેસ્સાણં -જાવ-
સુક્કલેસ્સાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પિહિંદયા
વા મહિહિંદયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. કળ્હલેસ્સેહિંતો ણીલલેસ્સા મહિહિંદયા,

૨. ણીલલેસ્સેહિંતો કાઝલેસ્સા મહિહિંદયા,

૩. કાઝલેસ્સેહિંતો તેઝલેસ્સા મહિહિંદયા,

૪૯. સલેશી દ્વીપકુમારાદિનું અલ્પબહુત્વ :

૩. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- તેજોલેશ્યા-
વાણા દ્વીપકુમારોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ
-યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી અલ્પ દ્વીપકુમાર તેજોલેશ્યા-
વાણા છે,

૨. (તેનાથી) કાપોતલેશ્યાવાણા અસંખ્યાતગુણા છે,

૩. (તેનાથી) નીલલેશ્યાવાણા વિશેષાધિક છે,

૪. (તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાવાણા વિશેષાધિક છે.

૩દહિકુમારોનું અલ્પ બહુત્વ પણ આ પ્રમાણે છે.

દિશાકુમારોનું અલ્પ બહુત્વ પણ આ પ્રમાણે છે.

સ્તનિતકુમારોનું અલ્પ બહુત્વ પણ આ પ્રમાણે છે.

નાગકુમારોનું અલ્પ બહુત્વ પણ આ પ્રમાણે છે.

સુવર્ણકુમારોનું અલ્પ બહુત્વ પણ આ પ્રમાણે છે.

વિદ્યુતકુમારોનું અલ્પ બહુત્વ પણ આ પ્રમાણે છે.

વાયુકુમારોનું અલ્પ બહુત્વ પણ આ પ્રમાણે છે.

અગ્નિકુમારોનું અલ્પ બહુત્વ પણ આ પ્રમાણે છે.

૫૦. સલેશી જીવ ચોવીસ દંડકોમાં ઋદ્ધિનું અલ્પ બહુત્વ :

૩. આ કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- શુક્લલેશ્યાવાણા
જીવોમાં કોણ, કોનાથી અલ્પ ઋદ્ધિવાણા કે
મહાઋદ્ધિવાણા છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. કૃષ્ણલેશ્યાવાણોથી નીલલેશ્યાવાણા
મહદ્ધિક છે,

૨. નીલલેશ્યાવાણોથી કાપોતલેશ્યાવાણા મહદ્ધિક છે,

૩. કાપોતલેશ્યાવાણોથી તેજોલેશ્યાવાણા મહદ્ધિક છે,

૪. તેડલેસ્સેહિંતો પમ્હલેસ્સા મહિડ્હિયા,
૫. પમ્હલેસ્સેહિંતો સુકલેસ્સા મહિડ્હિયા,
૬. સવ્વપ્પિડ્હિયા જીવા કમ્હલેસ્સા,
૭. સવ્વમહિડ્હિયા જીવા સુકલેસ્સા ।

પ. એસિ પં ભંતે ! ગેરડયાણં કમ્હલેસ્સાણં, ણીલલેસ્સાણં, કાડલેસ્સાણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પિડ્હિયા વા, મહિડ્હિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. કમ્હલેસ્સેહિંતો ણીલલેસ્સા મહિડ્હિયા,
૨. ણીલલેસ્સેહિંતો કાડલેસ્સા મહિડ્હિયા,
૩. સવ્વપ્પિડ્હિયા ગેરડયા કમ્હલેસ્સા,
૪. સવ્વમહિડ્હિયા ગેરડયા કાડલેસ્સા ।

પ. એસિ પં ભંતે ! તિરિક્ખજોણિયાણં કમ્હલેસ્સાણં -જાવ- સુકલેસ્સાણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પિડ્હિયા વા, મહિડ્હિયા વા ?

૩. ગોયમા ! જહા જીવા ।

પ. એસિ પં ભંતે ! એગિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં કમ્હલેસ્સાણં -જાવ- તેડલેસ્સાણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પિડ્હિયા વા, મહિડ્હિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. કમ્હલેસ્સેહિંતો એગિંદિયતિરિક્ખજોણિએહિંતો ણીલલેસ્સા મહિડ્હિયા,
૨. ણીલલેસ્સેહિંતો કાડલેસ્સા મહિડ્હિયા,
૩. કાડલેસ્સેહિંતો તેડલેસ્સા મહિડ્હિયા,
૪. સવ્વપ્પિડ્હિયા એગિંદિયતિરિક્ખજોણિયા કમ્હલેસ્સા,
૫. સવ્વમહિડ્હિયા તેડલેસ્સા ।

એવં પુઢવિકાડયાણ વિ ।

એવં એણં અભિલાવેણં જહેવ લેસ્સાઓ ભાણિયાઓ તહેવ ણેયવ્વં -જાવ- ચડરિંદિયા ।

૪. તેજોલેશ્યાવાણોથી પમ્હલેશ્યાવાણા મહર્હિક છે,
૫. પમ્હલેશ્યાવાણોથી શુકલલેશ્યાવાણા મહર્હિક છે,
૬. કૃષ્ણલેશ્યાવાણા જીવ બધાથી અલ્પઋદ્ધિવાણા છે,
૭. શુકલલેશ્યાવાણા જીવ બધાથી મહાઋદ્ધિવાણા છે.

પ્ર. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશી, નીલલેશી, કાપોતલેશી નારકોમાં કોણ, કોનાથી અલ્પઋદ્ધિવાણા કે મહાઋદ્ધિવાણા છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. કૃષ્ણલેશી નારકોથી નીલલેશી નારક મહર્હિક છે,
૨. નીલલેશી નારકોથી કાપોતલેશી નારક મહર્હિક છે,
૩. કૃષ્ણલેશ્યાવાણા નારક બધાથી અલ્પઋદ્ધિવાણા છે,
૪. કાપોતલેશ્યાવાણા નારક બધાથી મહાઋદ્ધિવાણા છે.

પ્ર. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- શુકલલેશ્યાવાણા તિર્યચ્યોનિકોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પઋદ્ધિવાણા કે મહાઋદ્ધિવાણા છે ?

૩. ગૌતમ ! જેમ સમુચ્ચ જીવોની અલ્પઋદ્ધિ મહાઋદ્ધિ કહી છે, તે પ્રમાણે તિર્યચ્યોનિકોની કહેવી જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- તેજોલેશ્યાવાણા એકેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પઋદ્ધિવાણા કે મહાઋદ્ધિવાણા છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. કૃષ્ણલેશ્યાવાણા એકેન્દ્રિય તિર્યચ્યોની અપેક્ષાએ નીલલેશ્યાવાણા એકેન્દ્રિય મહર્હિક છે,
૨. નીલલેશ્યાવાણાથી કાપોતલેશ્યાવાણા મહર્હિક છે,
૩. કાપોતલેશ્યાવાણાથી તેજોલેશ્યાવાણા મહર્હિક છે,
૪. બધાથી અલ્પઋદ્ધિવાણા કૃષ્ણલેશ્યાવાણા એકેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક છે,
૫. બધાથી મહાઋદ્ધિવાણા તેજોલેશ્યાવાણા એકેન્દ્રિય છે.

આ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિકોની અલ્પઋદ્ધિ મહાઋદ્ધિનું અલ્પબહુત્વ કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે ચઉરેન્દ્રિય જીવો સુધી જેમાં જેટલી લેશ્યાઓ જે કમથી કહી છે તે કમથી આ આલાપકનાં અનુસાર અલ્પઋદ્ધિ કે મહાઋદ્ધિવાણી જાણી લેવી જોઈએ.

પંચેદિયતિરિક્ષજોણિયાણં તિરિક્ષજોણિણીણ
સમ્મુચ્છિમાણં ગમ્ભવકંતિયાણં ય સવ્વેસિં ભાણિયવ્વં
-જાવ- અપ્પિહિદ્ધયા વેમાણિયા દેવા તેજલેસ્સા,
સવ્વમહિદ્ધયા વેમાણિયા દેવા સુક્કલેસ્સા ।^૧

- પળ્ળ. પ. ૧૭, ડ. ૨, સુ. ૧૧૧૧-૧૧૧૭

૫૧. મલેસ્સ દીવકુમારાણં ઇહિદ્ધ અપ્પબહુત્તં-

પ. એસિ ણં ભંતે ! દીવકુમારાણં કળ્હલેસ્સાણં -જાવ-
તેજલેસ્સાણં ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પિહિદ્ધયા વા
મહિદ્ધયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. કળ્હલેસ્સેહિંતો નીલલેસ્સા મહિદ્ધયા,

૨. નીલલેસ્સેહિંતો કાઝલેસ્સા મહિદ્ધયા,

૩. કાઝલેસ્સેહિંતો તેજલેસ્સા મહિદ્ધયા,

૪. સવ્વપ્પિહિદ્ધયા કળ્હલેસ્સા સવ્વમહિદ્ધયા
તેજલેસ્સા ।

- વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૧૧, સુ. ૪

ઉદહિ-દિસા-થણિયકુમારાણં ય એવં ચેવ ।

- વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૧૨-૧૪

નાગ-સુવળ્ણ-વિજ્જુ-વાઝ-અગ્નિકુમારાણં ય એવં ચેવ ।

- વિયા. સ. ૧૭, ડ. ૧૩-૧૭

૫૨. લેસ્સાણં ઠાણા-

પ. કેવહિયા ણં ભંતે ! કળ્હલેસ્સટ્ઠાણા પળ્ણત્તા ?

૩. ગોયમા ! અસંખેજ્જા કળ્હલેસ્સટ્ઠાણા પળ્ણત્તા ।

એવં -જાવ- સુક્કલેસ્સા ।

- પળ્ળ. પ. ૧૭, ડ. ૪, સુ. ૧૨૪૬

અસંખેજ્જા ઓસપ્પિણીણ, ઉસ્સપ્પિણીણ જે સમયા ।
સંઘાઈયા લોગા લેસાણં હુંતિ ઠાણાઈ ॥

- ઉત્ત. અ. ૩૪, ગા. ૩૩

૫૩. લેસ્સટ્ઠાણાણં અપ્પ-વહુત્તં-

પ. એસિ ણં ભંતે ! કળ્હલેસ્સટ્ઠાણાણં -જાવ-સુક્કલેસ્સ-
ટ્ઠાણાણં ય જહળ્ણગાણં દવ્વટ્ઠયાએ, પ્પેસટ્ઠયાએ,
દવ્વટ્ઠપ્પેસટ્ઠયાએ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા
-જાવ- વિસેસાહિયા વા ?

૧. (ક) વિયા. સુ. ૧, ડ. ૨, સુ. ૧૩

આ પ્રમાણે સમ્મુચ્છિમા અને ગમ્ભવકંતિય
તિર્યયોનિકો તથા તિર્યયોનિક સ્ત્રીઓથી
તેજલેશ્યાવાણા વૈમાનિક દેવ અલ્પઋદ્ધિવાણા છે
અને શુક્લલેશ્યાવાણા વૈમાનિક દેવ મહાઋદ્ધિ-
વાણા છે ત્યાં સુધી બધુ વર્ણન પૂર્વવત્ કરવું જોઈએ.

૫૧. સલેશી દ્વીપકુમારાદિની ઋદ્ધિનું અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાવાણા -યાવત્- તેજલેશ્યા-
વાણા દ્વીપકુમારોમાંથી કોણ, કોનાથી અલ્પઋદ્ધિ-
વાણા કે મહાઋદ્ધિવાણા છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. કૃષ્ણલેશ્યાવાણાથી નીલલેશ્યાવાણા
દ્વીપકુમાર મહર્દિક છે,

૨. નીલલેશ્યાવાણાથી કાપોતલેશ્યાવાણા દ્વીપકુમાર
મહર્દિક છે,

૩. કાપોતલેશ્યાવાણાથી તેજલેશ્યાવાણા દ્વીપકુમાર
મહર્દિક છે,

૪. બધાથી અલ્પઋદ્ધિવાણા કૃષ્ણલેશી છે, બધાથી
મહાઋદ્ધિવાણા તેજલેશી છે.

ઉદ્ધિકુમાર, દિશાકુમાર અને સ્તનિતકુમારોની
અલ્પઋદ્ધિ મહાઋદ્ધિનું અલ્પ બહુત્વ આ પ્રમાણે છે.

નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુતકુમાર, વાયુકુમાર
અને અગ્નિકુમારોની અલ્પઋદ્ધિ મહાઋદ્ધિનું
અલ્પ - બહુત્વ આ પ્રમાણે છે.

૫૨. લેશ્યાઓનાં સ્થાન :

પ્ર. કૃષ્ણલેશ્યાનાં કેટલા સ્થાન કહ્યા છે ?

૩. ગૌતમ ! કૃષ્ણલેશ્યાનાં અસંખ્ય સ્થાન કહ્યા છે.

આ પ્રમાણે શુક્લલેશ્યા સુધી અસંખ્ય સ્થાન જાણવા
જોઈએ.

અસંખ્યાત અવસર્પિણી-ઉત્સર્પિણી કાળનો જેટલો
સમય છે કે સંખ્યાત લોકોનાં જેટલા આકાશ
પ્રદેશ છે તેટલા લેશ્યાઓનાં સ્થાન હોય છે.

૫૩. લેશ્યાનાં સ્થાનોમાં અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- શુક્લલેશ્યાનાં
જઘન્ય સ્થાનોમાંથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ, પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અને દ્રવ્ય તથા પ્રદેશોની અપેક્ષાથી
કોણ, કોનાથી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાધિક છે ?

(સ્વ) વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૧૧, સુ. ૪

દબ્ધટયાએ-

૩. ગોયમા ! સવ્ત્યોવા જહણ્ણગા કાઝલેસ્સટ્ઠાણા
દબ્ધટયાએ,

જહણ્ણગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા દબ્ધટયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણગા કણ્હલેસ્સટ્ઠાણા દબ્ધટયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણગા તેઝલેસ્સટ્ઠાણા દબ્ધટયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણગા પમ્હલેસ્સટ્ઠાણા દબ્ધટયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણગા સુક્કલેસ્સટ્ઠાણા દબ્ધટયાએ અસંખેજ્જગુણા,

પાસટ્ઠયાએ-

સવ્ત્યોવા જહણ્ણગા કાઝલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ,

જહણ્ણગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણગા કણ્હલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણગા તેઝલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણગા પમ્હલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણગા સુક્કલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

દબ્ધટ્ઠ-પાસટ્ઠયાએ-

સવ્ત્યોવા જહણ્ણગા કાઝલેસ્સટ્ઠાણા દબ્ધટ્ઠયાએ,

જહણ્ણગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા દબ્ધટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

એવં કણ્હલેસ્સટ્ઠાણા તેઝલેસ્સટ્ઠાણા પમ્હલેસ્સટ્ઠાણા,

જહણ્ણગા સુક્કલેસ્સટ્ઠાણા દબ્ધટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

દ્રવ્યની અપેક્ષાથી :

૭. ગૌતમ ! દ્રવ્યની અપેક્ષાએ બધાથી અલ્પ જઘન્ય
કાપોતલેશ્યાનાં સ્થાન છે,

(તેનાથી) નીલલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) તેજોલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) પધ્મલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) શુક્કલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે.

પ્રદેશોની અપેક્ષાથી :

બધાથી અલ્પ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ કાપોતલેશ્યાનાં
જઘન્ય સ્થાન છે,

(તેનાથી) નીલલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) કૃષ્ણલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) તેજોલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) પધ્મલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) શુક્કલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી :

બધાથી અલ્પ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ કાપોતલેશ્યાનાં
જઘન્ય સ્થાન છે,

(તેનાથી) નીલલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

આ પ્રમાણે જઘન્ય કૃષ્ણલેશ્યા સ્થાન, તેજોલેશ્યા
સ્થાન, પધ્મલેશ્યા સ્થાન પણ ક્રમશઃ અસંખ્યાત-
ગુણા છે,

(તેનાથી) શુક્કલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

જહણ્ણાઠ્ઠિંતો સુક્કલેસ્સટ્ઠાણેઠ્ઠિંતો દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ
જહણ્ણાગા કાઠ્ઠલેસ્સટ્ઠાણા પાઠ્ઠસટ્ઠયાઠ્ઠ અણંતગુણા,

જહણ્ણાગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા પાઠ્ઠસટ્ઠયાઠ્ઠ
અસંખેજ્જગુણા,

ઠ્ઠવં -જાવ- સુક્કલેસ્સટ્ઠાણા ।

પ. ઠ્ઠસિ ણં ઠંતે ! કણ્ઠલેસ્સટ્ઠાણાણં -જાવ-સુક્કલેસ્સ-
ટ્ઠાણાણ ય ઠ્ઠકોસગાણં દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ, પાઠ્ઠસટ્ઠયાઠ્ઠ
દવ્વટ્ઠપાઠ્ઠસટ્ઠયાઠ્ઠ કયરે કયરેઠ્ઠિંતો અપ્પા વા
-જાવ- વિસેસાઠ્ઠિયા વા ?

ઠ્ઠ. ગોયમા ! સવ્વત્થોવા ઠ્ઠકોસગા કાઠ્ઠલેસ્સટ્ઠાણા
દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ,
ઠ્ઠકોસગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ અસંખેજ્જગુણા,

ઠ્ઠવં જઠ્ઠેવ જહણ્ણાગા તઠ્ઠેવ ઠ્ઠકોસગા વિ,

ઠ્ઠવરં- ઠ્ઠકોસત્તિ અઠ્ઠિલાવો ।

પ. ઠ્ઠસિ ણં ઠંતે ! કણ્ઠલેસ્સટ્ઠાણાણં -જાવ-સુક્કલેસ્સ-
ટ્ઠાણાણ ય જહણ્ણુકોસગાણં દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ,
પાઠ્ઠસટ્ઠાઠ્ઠ, દવ્વટ્ઠપાઠ્ઠસટ્ઠયાઠ્ઠ કયરે કયરેઠ્ઠિંતો
અપ્પા વા -જાવ- વિસેસાઠ્ઠિયા વા ?

દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ-

ઠ્ઠ. ગોયમા ! સવ્વત્થોવા જહણ્ણાગા કાઠ્ઠલેસ્સટ્ઠાણા
દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ,

જહણ્ણાગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ
અસંખેજ્જગુણા,

ઠ્ઠવં કણ્ઠલેસ્સટ્ઠાણા, તેઠ્ઠલેસ્સટ્ઠાણા, પઠ્ઠલેસ્સ-
ટ્ઠાણા,

જહણ્ણાગા સુક્કલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ અસંખેજ્જ-
ગુણા,

જહણ્ણાઠ્ઠિંતો સુક્કલેસ્સટ્ઠાણેઠ્ઠિંતો દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ
ઠ્ઠકોસા કાઠ્ઠલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાઠ્ઠ અસંખેજ્જગુણા,

દ્રવ્યની અપેક્ષાઠ્ઠે જઠ્ઠન્ય શુક્કલલેશ્યા સ્થાનોઠ્ઠી
કાપોતલેશ્યાનાં જઠ્ઠન્ય સ્થાન પ્રદેશોની અપેક્ષાઠ્ઠે
અનન્તગુણા ઠ્ઠે,

નીલલેશ્યાનાં જઠ્ઠન્ય સ્થાન પ્રદેશોની અપેક્ષાઠ્ઠે
અસંખ્યાતગુણા ઠ્ઠે,

આ પ્રમાણે શુક્કલલેશ્યાનાં સ્થાનો સુઠ્ઠી અસંખ્યાત-
ગુણા જાણવાં જોઈઠ્ઠે.

પ્ર. ઠંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનો -યાવત્-
શુક્કલલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનોમાંઠ્ઠી દ્રવ્યની અપેક્ષાઠ્ઠી
પ્રદેશોની અપેક્ષાઠ્ઠી તથા દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની
અપેક્ષાઠ્ઠી કોણ, કોનાઠ્ઠી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાઠ્ઠિક ઠ્ઠે ?

ઠ્ઠ. ગૌતમ ! બધાઠ્ઠી અલ્પ દ્રવ્યની અપેક્ષાઠ્ઠે કાપોત-
લેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન ઠ્ઠે,
(તેનાઠ્ઠી) નીલલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાઠ્ઠે અસંખ્યાતગુણા ઠ્ઠે,

આ પ્રમાણે જઠ્ઠન્ય સ્થાનોનાં અલ્પબહુત્વનાં સમાન
ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનોનું પણ અલ્પબહુત્વ જાણવું જોઈઠ્ઠે,
વિશેષ : જઠ્ઠન્ય શબ્દનાં સ્થાનમાં ઉત્કૃષ્ટ શબ્દ કહેવા
જોઈઠ્ઠે.

પ્ર. ઠંતે ! આ કૃષ્ણલેશ્યા -યાવત્- શુક્કલલેશ્યાના જઠ્ઠન્ય
અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનોમાં દ્રવ્યની અપેક્ષાઠ્ઠી, પ્રદેશોની
અપેક્ષાઠ્ઠી તથા દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાઠ્ઠી
કોણ, કોનાઠ્ઠી અલ્પ -યાવત્- વિશેષાઠ્ઠિક ઠ્ઠે ?
દ્રવ્યની અપેક્ષાઠ્ઠી :

ઠ્ઠ. ગૌતમ ! દ્રવ્યની અપેક્ષાઠ્ઠી બધાઠ્ઠી થોડા કાપોત-
લેશ્યાનાં જઠ્ઠન્ય સ્થાન ઠ્ઠે,
(તેનાઠ્ઠી) નીલલેશ્યાનાં જઠ્ઠન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાઠ્ઠે અસંખ્યાતગુણા ઠ્ઠે,

આ પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યા, તેજોલેશ્યા અને પદ્મલેશ્યાનાં
જઠ્ઠન્ય સ્થાન કમશઃ અસંખ્યાતગુણા ઠ્ઠે.

(તેનાઠ્ઠી) શુક્કલલેશ્યાનાં જઠ્ઠન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાઠ્ઠે અસંખ્યાતગુણા ઠ્ઠે,

દ્રવ્યની અપેક્ષાઠ્ઠે જઠ્ઠન્ય શુક્કલલેશ્યા સ્થાનોઠ્ઠી
કાપોતલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન દ્રવ્યની અપેક્ષાઠ્ઠે
અસંખ્યાતગુણા ઠ્ઠે,

ઉક્કોસા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

એવં કણ્હલેસ્સટ્ઠાણા તેઉલેસ્સટ્ઠાણા પમ્હલેસ્સ-
ટ્ઠાણા,

ઉક્કોસા સુક્કલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા ।

પાસટ્ઠયાએ-

મવ્વત્થોવા જહણ્ણગા કાઉલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ,

જહણ્ણગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ
અસંખેજ્જગુણા,

એવં જહેવ દવ્વટ્ઠયાએ તહેવ પાસટ્ઠયાએ વિ
ભાણિયવ્વં ।

દવ્વટ્ઠપાસટ્ઠયાએ-

મવ્વત્થોવા જહણ્ણગા કાઉલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાએ,

જહણ્ણગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

એવં કણ્હલેસ્સટ્ઠાણા તેઉલેસ્સટ્ઠાણા પમ્હલેસ્સ-
ટ્ઠાણા,

જહણ્ણગા સુક્કલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

જહણ્ણાએહિંતો સુક્કલેસ્સટ્ઠાણેહિંતો દવ્વટ્ઠયાએ,
ઉક્કોસા કાઉલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

ઉક્કોસા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

એવં કણ્હલેસ્સટ્ઠાણા, તેઉલેસ્સટ્ઠાણા, પમ્હલેસ્સટ્ઠાણા,
ઉક્કોસા સુક્કલેસ્સટ્ઠાણા દવ્વટ્ઠયાએ અસંખેજ્જગુણા,

ઉક્કોસાએહિંતો સુક્કલેસ્સટ્ઠાણેહિંતો દવ્વટ્ઠયાએ,
જહણ્ણગા કાઉલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ અણંતગુણા,

જહણ્ણગા ણીલલેસ્સટ્ઠાણા પાસટ્ઠયાએ અસંખેજ્જ-
ગુણા,

(તેનાથી) નીલલેશ્યાના ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

આ પ્રમાણે- કૃષ્ણલેશ્યા, તેજોલેશ્યા અને પદ્મલેશ્યાનાં
ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન ક્રમથી અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) શુક્લલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે.

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ :

બધાથી અલ્પ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ કાપોતલેશ્યાના
જઘન્ય સ્થાન છે,

(તેનાથી) નીલલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

આ પ્રમાણે જેમ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અલ્પબહુત્વનું
વર્ણન કરેલ છે, તેવીજ રીતે પ્રદેશોની અપેક્ષાથી
પણ અલ્પબહુત્વનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી :

કાપોતલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
બધાથી અલ્પ છે,

(તેનાથી) નીલલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

આ પ્રમાણે કૃષ્ણલેશ્યા, તેજોલેશ્યા અને પદ્મલેશ્યાનાં
જઘન્ય સ્થાન ક્રમથી અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) શુક્લલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જઘન્ય શુક્લલેશ્યા સ્થાનોથી
કાપોતલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) નીલલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
અસંખ્યાતગુણા છે,

આ પ્રમાણે- કૃષ્ણલેશ્યા, તેજોલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા
અને શુક્લલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
અસંખ્યાતગુણા છે,

દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ શુક્લલેશ્યા સ્થાનોથી
જઘન્ય કાપોતલેશ્યાનાં સ્થાન પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
અનન્તગુણા છે,

(તેનાથી) જઘન્ય નીલલેશ્યા સ્થાન પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

एवं कण्ठलेसट्ठाणा तेउलेसट्ठाणा पम्हलेस-
ट्ठाणा, जहण्णागा सुक्कलेसट्ठाणा असंखेज्जगुणा;

जहण्णाएहिंतो सुक्कलेसट्ठाणेहिंतो पएसट्ठयाए
उक्कोसा, काउलेसट्ठाणा पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा,

उक्कोसया णीललेसट्ठाणा पएसट्ठयाए असंखेज्ज-
गुणा,

एवं कण्ठलेसट्ठाणा तेउलेसट्ठाणा पम्हलेसट्ठाणा,
उक्कोसगा सुक्कलेसट्ठाणा पएसट्ठयाए
असंखेज्जगुणा ।

- पण्ण. प. १७, उ. ४, १२४७-१२४९

૫૪. લેસડ્ઝ્ઝયણસ્સણિક્કલેવો-

तम्हा एयाण लेसाणं, अणुभागे वियाणिया ।

अप्पमत्थाओ वज्जित्ता, पसत्थाओ अहिट्ठेज्जासि ॥

- उक्त. अ. ३४, गा. ६१

આ પ્રમાણે - કૃષ્ણલેશ્યા, તેજોલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા
અને શુક્લલેશ્યાનાં જઘન્ય સ્થાન પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
અસંખ્યાતગુણા છે,

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ જઘન્ય શુક્લલેશ્યા સ્થાનોથી
ઉત્કૃષ્ટ કાપોતલેશ્યાનાં સ્થાન પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
અસંખ્યાતગુણા છે,

(તેનાથી) ઉત્કૃષ્ટ નીલલેશ્યાનાં સ્થાન પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે,

આ પ્રમાણે - કૃષ્ણલેશ્યા, તેજોલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા
અને શુક્લલેશ્યાનાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
અસંખ્યાતગુણા છે.

૫૪. લેશ્યા અધ્યયનનો ઉપસંહાર :

લેશ્યાઓનાં અનુભાગ (વિપાક)ને જાણીને અપ્રશસ્ત
લેશ્યાઓનો પરિત્યાગ કરીને પ્રશસ્ત લેશ્યાઓમાં
અધિષ્ઠિત થવું જોઈએ.

૨૭. ક્રિયા અધ્યયન

મન, વચન, કાયાની પ્રવૃત્તિને જૈનદર્શનમાં યોગ કહેવાય છે. એનો સંબંધ ક્રિયા સાથે છે. ક્રિયા એક પારિભાષિક શબ્દ છે. જ્યાં સુધી જીવમાં યોગ વિદ્યમાન છે ત્યાં સુધી ક્રિયા પણ વિદ્યમાન છે. જ્યારે જીવ અયોગી અવસ્થા કે શૈલેશી અવસ્થા અથવા સિદ્ધ અવસ્થા ને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે અક્રિય થઈ જાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે યોગ વગર ક્રિયા થતી નથી. માટે ક્રિયાનું કારણ કહો કે માધ્યમ કહો યોગ છે.

વ્યાકરણદર્શનમાં સિદ્ધ અથવા અસિદ્ધ દ્રવ્યની સાધ્યઅવસ્થાને ક્રિયા કહી છે. સાધારણ રીતે આપણે કોઈ કાર્ય સંપન્ન કરવા માટે જે પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ તેને ક્રિયા કહેવાય છે. તે ક્રિયા જીવમાં પણ હોઈ શકે છે અને અજીવમાં પણ હોઈ શકે છે. પણ જૈનદર્શનનો પારિભાષિક ક્રિયાનો સંબંધ જીવથી છે. જીવ પોતાની ક્રિયાથી અજીવમાં યથાસંભવ હલનચલન કરી શકે છે. છતાં પણ તાત્વિક દષ્ટિએ ક્રિયાનું ફળ જીવને મળે છે. માટે જીવમાં જ ક્રિયા માની છે. સ્થાનાંગ સૂત્રમાં પદ્ધતિક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે જીવ ક્રિયા અને અજીવ ક્રિયા. અહિં અજીવક્રિયાના એર્યાપથિકી અને સામ્પરાયિકી નામથી પણ બે ભેદ કર્યા છે. તેનો જીવ સાથે સંબંધ છે. અજીવ સાથે નહીં.

કષાયની ઉપસ્થિતિમાં જે ક્રિયા થાય છે તે સામ્પરાયિકી તથા કષાય રહિત અવસ્થામાં જે ક્રિયા થાય છે તે એર્યાપથિકી કહેવાય છે. અહિં તાત્પર્ય એ છે કે ક્રિયા કષાય નિરપેક્ષ છે તેનો કષાય હોય કે ન હોય તેની સાથે કોઈ સંબંધ નથી. તેનો સંબંધ યોગના હોવા ન હોવાથી છે.

આગમોમાં ક્રિયાના વિવિધ પ્રકારના વિભાજન ઉપલબ્ધ છે. સ્થાનાંગ સૂત્રમાં ક્રિયા બે પ્રકારની કહ્યા ઉપરાંત તેના દશેક પ્રકારના વિભાજન જોવા મળે છે. તેમાંથી કેટલાક વિભાજન આ પ્રમાણે છે. જેનો સમાવેશ ક્રિયાના પાંચ ભેદ, તેર ભેદ અથવા પચ્ચીસ ભેદમાં થઈ જાય છે. એમાં જીવ ક્રિયાના જે બે ભેદ છે તે મહત્વપૂર્ણ છે - (૧) સમ્યક્ત્વ ક્રિયા અને (૨) મિથ્યાત્વ ક્રિયા. સમ્યક્ત્વપૂર્વક કરેલી ક્રિયા સમ્યક્ત્વ ક્રિયા અને મિથ્યાત્વીની ક્રિયાને મિથ્યાત્વ ક્રિયા કહી શકાય છે. ક્રિયામાં રાગ અને દ્વેષ નિમિત્ત બને છે. માટે ક્રિયાના બે ભેદ આ પણ છે - (૧) પ્રેયઃ પ્રત્યયા (રાગજન્ય) (૨) દ્વેષ પ્રત્યયા (દ્વેષજન્ય). પછી પ્રેયઃ પ્રત્યયાને માયા અને લોભના રૂપમાં અને દ્વેષ પ્રત્યયાને ક્રોધ અને માનના રૂપમાં વિભક્ત કરવામાં આવી છે.

જે નિમિત્ત, હેતુ, ફળ અથવા સાધનથી ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે નિમિત્ત, હેતુ, સાધન અથવા ફળના આધાર પર ક્રિયાનું નામકરણ કરી દીધું છે. માટે ક્રિયાના અનેક વિભાજન છે.

વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ, પ્રજ્ઞાપના, સ્થાનાંગ, સમવાયાંગ વગેરે સૂત્રોમાં ક્રિયાના પાંચ પ્રકાર કહ્યા છે - (૧) કાયિકી (૨) આધિકરણિકી (૩) પ્રાદેષિકી (૪) પારિતાપનિકી અને (૫) પ્રાણાતિપાતિકી. જે ક્રિયામાં કાયાની પ્રમુખતા હોય તે કાયિકી ક્રિયા કહેવાય છે. જે ક્રિયા શસ્ત્ર આદિ ઉપકરણોની સહાયતાથી કરવામાં આવે તે આધિકરણિકી ક્રિયા કહેવાય છે. જે ક્રિયા દ્વેષપૂર્વક કરવામાં આવે છે તે પ્રાદેષિકી ક્રિયા કહેવાય છે. જે ક્રિયા બીજા પ્રાણીઓને કષ્ટકારી હોય તે પારિતાપનિકી ક્રિયા તથા બીજા પ્રાણીઓના પ્રાણોનો અતિપાત કરવાવાળી ક્રિયાને પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા કહેવામાં આવે છે. જીવના ચોવીસે દંડકમાં આ પાંચ પ્રકારની ક્રિયા જોવામાં આવે છે. એટલું અવશ્ય છે કે જે સમયે જીવ કાયિકી, આધિકરણિકી અને પ્રાદેષિકી ક્રિયાથી સ્પૃષ્ટ થાય છે. તે સમયે પારિતાપનિકી અને પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયાથી કોઈ જીવ સ્પૃષ્ટ થાય છે તથા કોઈ નથી થતા. આ પાંચ ક્રિયાઓના પ્રારંભમાં ત્રણ ક્રિયાઓ કાયિકી, આધિકરણિકી અને પ્રાદેષિકીમાં સહભાવ છે. અર્થાત્ આ ત્રણ ક્રિયાઓ નિયમથી સાથે જ હોય છે. પરંતુ પારિતાપનિકી અને પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયાઓનો

સહભાવ નિયત નથી. કદાચિત્ એ સાથે હોય છે અને કદાચિત્ નથી પણ હોતી. એટલું નિર્ધારિત છે કે જ્યારે પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા હોય છે. ત્યારે જીવને પૂર્વની ચારે ક્રિયાઓ હોય છે. પરંતુ પારિતાપનિકી ક્રિયાના હોવાથી પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા હોય એ આવશ્યક નથી. શેષ ત્રણ ક્રિયાઓ હોય છે. આ ક્રિયાઓના સહભાવ પર પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં જીવ, સમય, દેશ અને પ્રદેશની એકતાના આધાર પર ચાર બિંદુઓથી વિભાજન કર્યો છે. કાચિકી ક્રિયા આદિ આ પાંચે ક્રિયા સંસારમાં જોડવાવાળી હોવાથી આયોજિકા ક્રિયાઓ કહેવામાં આવી છે.

એક બીજા વિભાજનના પ્રમાણે પણ ક્રિયાઓના પાંચ પ્રકાર છે - (૧) આરંભિકી (૨) પારિગ્રહિકી (૩) માયા પ્રત્યયા (૪) અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા અને (૫) મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા. આમાંથી આરંભિકી ક્રિયા પ્રમાદ વખતે થાય છે. આરંભયુક્ત અથવા હિંસા યુક્ત ક્રિયા આરંભિકી ક્રિયા કહેવાય છે. પરિગ્રહપૂર્વક કરેલી ક્રિયા પારિગ્રહીકી ક્રિયા હોય છે. માયાના નિમિત્તે કરેલી ક્રિયા માયા પ્રત્યયા છે. અપ્રત્યાખ્યાની જીવને અવિરતિના કારણે થવાવાળી ક્રિયા અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા કહેવાય છે. તથા મિથ્યાત્વના કારણે ઉત્પન્ન ક્રિયાઓ મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા કહી છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવમાં આ પાંચે ક્રિયાઓ જોવા મળે છે તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવમાં મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયાને છોડી ચારે ક્રિયાઓ જોવા મળે છે. આ પાંચે ક્રિયાઓના સહભાવનો નિયમ અલગ છે. જે જીવમાં મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા જોવા મળે છે તેમાં શેષ ચારે ક્રિયાઓ નિયમ જોવા મળે છે. જેમાં પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા હોય છે તેમાં મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા વૈકલ્પિકરૂપ થી હોય છે. પરંતુ શેષ ત્રણ ક્રિયાઓ તેમાં હોય છે. માયા પ્રત્યયા ક્રિયાવાળા ને શેષ ચારે ક્રિયાઓ વૈકલ્પિક રૂપથી હોય છે. જેને પારિગ્રહિકી ક્રિયા હોય છે તેને આરંભિકી અને માયા પ્રત્યયા ક્રિયા નિશ્ચિતરૂપથી હોય છે. પરંતુ શેષ બે ક્રિયાઓ વૈકલ્પિક હોય છે. આરંભિકી ક્રિયાની સાથે માયાપ્રત્યયા ક્રિયા નિયમથી હોય છે. પરંતુ શેષ ત્રણ ક્રિયાઓ કદાચિત્ હોય છે તથા કદાચિત્ નથી હોતી. ચોવીસ દંડકોમાં કોને કેટલી ક્રિયાઓ હોય છે તેનું પ્રસ્તુત અધ્યયનમાં નિર્દેશ છે. અઢાર પાપસ્થાનમાં પ્રત્યેકથી વિરત જીવ કયા પ્રકારની ક્રિયાઓ કરે છે આનો પણ આ અધ્યયનમાં ઉલ્લેખ થયો છે.

આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓમાં સૌથી અલ્પ મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયાઓ છે. તેમાં અપ્રત્યાખ્યાન, પારિગ્રહિકી અને આરંભિકી ક્રિયાઓ ઉત્તરોત્તર વિશેષાધિક છે તથા માયા પ્રત્યયા ક્રિયાઓ સૌથી અધિક છે.

ક્રિયાઓના પંચવિધ હોવાનું વર્ણન બીજા પ્રકારથી પણ થયું છે. જેમકે - (૧) દૃષ્ટિ વિકારજન્ય ક્રિયા (૨) સ્પર્શ સંબંધી (૩) બહારના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન (૪) સમૂહમાં થવાવાળી (૫) પોતાના હાથથી થવાવાળી. તેમજ બીજા પ્રકારે પણ છે. જેમકે - (૧) શસ્ત્ર વગર થવાવાળી ક્રિયા (૨) આજ્ઞા દેવાથી થવાવાળી ક્રિયા (૩) છેદન-ભેદન જન્ય ક્રિયા (૪) અજ્ઞાનતાથી થવાવાળી ક્રિયા અને (૫) આકાંક્ષા વગર થવાવાળી ક્રિયા. આ બધી ક્રિયાઓ નૈરયિકોથી લઈ વૈમાનિકો સુધી ચોવીસ દંડકોમાં જોવા મળે છે. મનુષ્યોમાં પાંચ પ્રકારની ક્રિયાઓનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે - (૧) રાગભાવજન્ય ક્રિયા (૨) દ્વેષભાવ જન્ય ક્રિયા (૩) મન આદિની દુષ્પ્રેષ્ટાઓથી જન્ય ક્રિયા (૪) સામૂહિકરૂપથી થવાવાળી ક્રિયા અને (૫) ગમનાગમનથી થવાવાળી ક્રિયા.

પાંચ ક્રિયાઓ આ પણ છે - (૧) પ્રાણાતિપાત ક્રિયા (૨) મૃષાવાદ ક્રિયા (૩) અદત્તાદાન ક્રિયા (૪) મૈથુન ક્રિયા અને (૫) પરિગ્રહ ક્રિયા. આ પાંચેય ક્રિયાઓ સ્પૃષ્ટ છે. આત્મકૃત છે તથા આનુપૂર્વીકૃત છે. આ પાંચે ક્રિયાઓનો આશ્રવના ભેદોમાં પણ સમાવેશ થાય છે.

ક્રિયાથી આશ્રવ થાય છે. ત્યારબાદ કર્મબંધ થાય છે. જો ક્રિયાઓ કષાયયુક્ત હોય છે તેનો બંધ અવશ્ય થાય છે અને જો ક્રિયાઓ કષાય રહિત હોય તો માત્ર આશ્રવ થાય છે. બંધ નથી થતો.

એટલા માટે જ બે પ્રકારનાં ક્રિયા સ્થાન કહ્યા છે - (૧) ધર્મસ્થાન અને (૨) અધર્મસ્થાન. ધર્મયુક્ત ક્રિયા ધર્મસ્થાનનું પ્રમાણ છે તથા અધર્મપૂર્વક કરેલી ક્રિયા અધર્મસ્થાનનું બોધક છે. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ, વિનય, સત્ય, સમિતિ, ગુપ્તિ વગેરે ક્રિયાઓમાં રુચિ હોવાને ક્રિયા રુચિ કહી છે. ક્રિયા શબ્દનો પ્રયોગ એક સ્થાને ચારિત્રના અર્થમાં પ્રયુક્ત થયો છે. "જ્ઞાનક્રિયાભ્યાં મોક્ષઃ" ના અંતર્ગત ક્રિયા શબ્દ ચારિત્રના માટે જ પ્રયુક્ત થયો છે. આ પ્રમાણે જ્ઞાનના આચરણરૂપ જે ચારિત્ર છે તે ધર્મસ્થાન ક્રિયા છે. શેષ બધી ક્રિયાઓ અધર્મસ્થાનની અંતર્ગત આવે છે.

અધર્મસ્થાન રૂપમાં ૧૩ ક્રિયાસ્થાન કહ્યા છે, જેમકે - (૧) અર્થદંડ (૨) અનર્થદંડ (૩) હિંસા દંડ (૪) અકસ્માત્ દંડ (૫) દષ્ટિવિપર્યાસદંડ (૬) મૃષાપ્રત્યયિક (૭) અદતાદાન પ્રત્યયિક (૮) અધ્યાત્મ પ્રત્યયિક (દુશ્ચિંતનવાળી) (૯) માન પ્રત્યયિક (૧૦) મિત્રદ્વેષ પ્રત્યયિક (૧૧) માયા પ્રત્યયિક (૧૨) લોભ પ્રત્યયિક અને (૧૩) ઈર્ષ્યાપથિક. આમાંથી પ્રારંભના પાંચ ભેદોમાં જે દંડ શબ્દ છે તે ક્રિયાનો જ બોધક છે. ઈર્ષ્યાપથિક ક્રિયાના સિવાય અન્ય ક્રિયાઓમાં કષાય કે પ્રમાદની વિદ્યમાનતા છે. આ તેર ક્રિયા સ્થાનોનું આ અધ્યયનમાં ઉદાહરણ સહિત વિસ્તારથી નિરૂપણ થયું છે. અધર્મપક્ષીય દાર્શનિકો અને ચિંતકોના મતોનું પણ ખંડન કરવામાં આવ્યું છે. અહિં એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે જે શ્રમાણ - બ્રાહ્મણ એ માને છે કે બધા પ્રાણ -યાવત્- સત્વોનું હનન કરી શકાય છે, પોતાના અધીન કરી શકાય છે, દાસ બનાવી શકાય છે, પરિતાપ દઈ શકાય છે, ફલાન્ત કરી શકાય છે અને પ્રાણોથી વિયોગ પણ કરી શકાય છે તે અનેક દુઃખોના ભાગી થશે.

તેરમું ઈર્ષ્યાપથિક ક્રિયાસ્થાનને ધર્મપક્ષીય ક્રિયા સ્થાન માન્યું છે. તેમાં અનગાર પાંચ સમિતિઓથી સહિત હોય છે. ત્રણ ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત હોય છે. બ્રહ્મચર્યની નવવાડથી યુક્ત હોય છે. ઉપયોગપૂર્વક બેસે છે, ઊભો થાય છે. અથવા પ્રત્યેક ક્રિયા ઉપયોગપૂર્વક કરે છે તે ઈર્ષ્યાપથિક ક્રિયા કરે છે. આ તેરમા ક્રિયાસ્થાનથી જ પ્રત્યેક જીવ સિદ્ધ થાય છે. એમની વિચારધારા અધર્મપક્ષીય ચિંતકો અને દાર્શનિકોથી વિપરીત હોય છે. તે કોઈ જીવનું હનન કરવું, તેને અધીન બનાવવું, દાસ બનાવવો, પરિતાપ દેવું આદિ ક્રિયાનાં ત્યાગી હોય છે. એ સમસ્ત દુઃખોનો અંત કરી લે છે. ત્યારબાદ અક્રિયાની સ્થિતિ બને છે. અક્રિયાનું ફળ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે.

વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રનાં અંતર્ગત ક્રિયા સંબંધી અનેક પ્રશ્ન છે. જેનો ઉત્તર ભગવાન મહાવીર આપે છે. એક પ્રશ્ન છે જયંતિનો, ભંતે ! જીવોનું સુપ્ત રહેવું સારું કે જાગૃત રહેવું સારું ? ભગવાને ઉત્તર આપ્યો - જયંતિ ! જે અધાર્મિક, અધર્મિષ્ઠ, અધર્મનું કથન કરવાવાળો, અધર્મથી આજીવિકા કરવાવાળો જીવ છે તેનું સુપ્ત રહેવું સારું છે. તથા જે ધાર્મિક, ધર્માનુસારી -યાવત્- ધર્મથી જ આજીવિકા ચલાવવાવાળો છે. તે જીવોનું જાગૃત રહેવું સારું છે. કોઈ પુરુષ કોઈ ત્રસ જીવોને મારે છે તો શું તે સમયે અન્ય પ્રાણીઓને પણ મારે છે ? ભગવાનનો ઉત્તર "હા" માં જાય છે કારણ કે તે મારવાની ક્રિયા કરતા સમય સુધી અન્ય ત્રસ પ્રાણીઓને પણ મારે છે. ધનુષ ચલાવવાવાળા પુરુષને કાયિકી ક્રિયાથી લઈને પ્રાણાતિપાતિકી સુધીની કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ? ભગવાન ઉત્તર આપે છે કે જ્યારે પુરુષ ધનુષને ગ્રહણ કરે છે -યાવત્- પ્રાણીઓને જીવનથી રહિત કરી દે છે ત્યારે તે કાયિકી ક્રિયા -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયારૂપ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે. એ જ નહીં જે જીવોના શરીરોથી તે ધનુષ નિષ્પન્ન થયું છે તે જીવ પણ કાયિકી યાવત્ પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે. આ તથ્ય આશ્ચર્યમાં નાંખે એવું છે કારણ કે મૃત્યુને પ્રાપ્ત જીવ પોતાના નિર્જીવ ચર્મથી કેવી રીતે કર્માશ્રય કરે છે એ વિચારણીય બિંદુ છે. એવા જ અનેક રોચક અને જ્ઞાનવર્ધક પ્રશ્નો આ અધ્યયનમાં સમાવેશ છે.

ચોવીસ દંડકોમાં એક જીવ એક જીવની અપેક્ષાએ કદાચિત્ ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા તથા કદાચિત્ અક્રિય

હોય છે. એક જીવ અનેક જીવોની અપેક્ષાએ, અનેક જીવ એક જીવની અપેક્ષાએ અને અનેક જીવ અનેક જીવોની અપેક્ષાએ પણ આ જ પ્રમાણે ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા અથવા અક્રિય હોય છે. પાંચ શરીરોની અપેક્ષાએ ચોવીસ દંડકોમાં ક્રિયાઓનું નિરુપણ થયું છે.

અઢાર પાપોની સંખ્યા અઢાર ક્રિયાઓના રૂપમાં વર્ણિત છે. એ અઢાર ક્રિયાઓ પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ આદિથી લઈ મિથ્યાદર્શન શલ્ય સુધી છે. આ ક્રિયાઓનું નિરૂપણ કરતી વખતે પ્રશ્ન થયો કે એક જીવ પ્રાણાતિપાત ક્રિયાથી કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે ? ઉત્તરમાં કહ્યું - સાત કે આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે. આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરવાથી આઠ અન્યથા સાત કર્મોનો બંધ કરે છે. આ જ પ્રમાણે મૃષાવાદથી લઈ મિથ્યાદર્શન શલ્ય સુધી સાત કે આઠ કર્મોનો બંધ થાય છે. જે પ્રમાણે અઢાર પાપ ક્રિયાઓમાં પ્રવૃત્તિ થાય છે તે પ્રમાણે તેનાથી વિરમણ પણ કરી શકાય છે.

ક્રિયાના ૨૫ ભેદ પણ મળે છે. તત્વાર્થ સૂત્રમાં ૨૫ ક્રિયાઓ કહી છે. પં. સુખલાલજીએ તેને આ પ્રમાણે ગણાવી છે - (૧) સમ્યક્ત્વ ક્રિયા (૨) મિથ્યાત્વ ક્રિયા (૩) પ્રયોગ ક્રિયા (૪) સમાદાન ક્રિયા (૫) ઈર્ષ્યાપથ ક્રિયા (૬) કાયિકી ક્રિયા (૭) અધિકરણિકી ક્રિયા (૮) પ્રાદેષિકી ક્રિયા (૯) પારિતાપનિકી ક્રિયા (૧૦) પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા (૧૧) દર્શન ક્રિયા (૧૨) સ્પર્શન ક્રિયા (૧૩) પ્રાત્યયીકી ક્રિયા (૧૪) સમન્તાનુપાતન ક્રિયા (૧૫) અનાભોગ ક્રિયા (૧૬) સ્વહસ્ત ક્રિયા (૧૭) નિસર્ગ ક્રિયા (૧૮) વિદાર ક્રિયા (૧૯) આજ્ઞા વ્યાપાદિકી ક્રિયા (૨૦) અનવકાંક્ષ ક્રિયા (૨૧) આરંભ ક્રિયા (૨૨) પારિશ્રુતિકી ક્રિયા (૨૩) માયા પ્રત્યયા ક્રિયા (૨૪) મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા (૨૫) અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા. પ્રાયઃ આ પચ્ચીસ ક્રિયાઓનો સમાવેશ આ અધ્યયનમાં ક્રિયાના નિરૂપિત વિભિન્ન વિભાજનોમાં થઈ ગયો છે.

આ અધ્યયનમાં ક્રિયાનું વ્યાપક વિવેચન થયું છે. કર્મ, આશ્રવ, યોગ, બંધ અને કષાયના સાથે ક્રિયાનો શું અને કેટલો સંબંધ છે તેને આ અધ્યયનમાં અનુશીલનના અનંતર સારી રીતે સમજી શકાય છે.

સંસારનો અંત કરવાવાળી ક્રિયા અંતઃક્રિયા કહેવાય છે. આનું ચાર પ્રકારે નિરૂપણ છે.

અંતમાં એ કહી શકાય કે ક્રિયા બંને પ્રકારની હોય છે. ધર્મસ્થાનરૂપ અને અધર્મસ્થાનરૂપ. પણ અધર્મપરક ક્રિયાનો ત્યાગ કરી ધર્મપરક ક્રિયા અપનાવવામાં જ મુક્તિનાં માર્ગનો સમાવેશ છે.

૨૭. કિરિયા અજ્ઞયણ

સૂત્ર :

૧. કિરિયા-અજ્ઞયણસ ઉચ્ચેવો-
 ણત્થિ કિરિયા અકિરિયા વા, ણેવં સન્નં નિવેસણ ।
 અત્થિ કિરિયા અકિરિયા વા, एवं सन्नं निवेसण ॥
 - સૂ. સુ. ૨, અ. ૫, ગા. ૭૭૨

૨. કિરિયારૂઈ મરૂવં-
 દંસણનાણચરિત્તે, તવ વિણણ સચ્ચ સમિદ્દિ ગુત્તીસુ ।
 જો કિરિયા ભાવરૂઈ, સો ખલ્લુ કિરિયારૂઈ નામં ॥
 - ઉત્ત. અ. ૨૮, ગા. ૨૫

૩. જીવેસુ સકિરિયત્ત-અકિરિયત્ત પરૂવણં-
 પ. જીવાણં ભંતે ! કિં સકિરિયા, અકિરિયા ?
 ડ. ગોયમા ! જીવા સકિરિયા વિ, અકિરિયા વિ ।

પ. મે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-
 "જીવા મકિરિયા વિ, અકિરિયા વિ"?

ડ. ગોયમા ! જીવા દુવિહા પણ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. સંસારસમાવણ્ણગા ય, ૨. અસંસારસમાવણ્ણગા ય ।
 ૧. તત્થ ણં જે તે અસંસારસમાવણ્ણગા તે ણં સિદ્ધા,
 સિદ્ધા અકિરિયા ।
 ૨. તત્થ ણં જે તે સંસારસમાવણ્ણગા તે દુવિહા પણ્ણત્તા,
 તં જહા-
 ૧. સેલેસિપડિવણ્ણગા ય, ૨. અસેલેસિપડિવણ્ણગા ય ।
 ૧. તત્થ ણં જે તે સેલેસિપડિવણ્ણગા, તે ણં અકિરિયા ।

૨. તત્થ ણં જે તે અસેલેસિપડિવણ્ણગા, તે ણં
 મકિરિયા ।

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! एवं वुच्चइ-
 "જીવા મકિરિયા વિ, અકિરિયા વિ ।"

- પણ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૫૭૩

૪. ઓહેણ કિરિયા-
 ણ્ણા કિરિયા ? ।
 - ઠાણં અ. ૧, સુ. ૪

૨૭. ક્રિયા અધ્યયન

સૂત્ર :

૧. ક્રિયા અધ્યયનનો ઉપોદ્ધાત :
 "ક્રિયા અને અક્રિયા નથી એવી સંજ્ઞા રાખવી ન જોઈએ,
 ક્રિયા પણ છે અને અક્રિયા પણ છે એવી માન્યતા
 રાખવી જોઈએ."

૨. ક્રિયા રુચિનું સ્વરૂપ :
 દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ, વિનય, સત્ય, સમિતિ અને
 ગુપ્તિ આદિ ક્રિયાઓમાં જેની ભાવથી રુચિ છે તે ક્રિયા
 રુચિ છે.

૩. જીવોમાં સક્રિયત્વ - અક્રિયત્વનું પ્રરૂપણ :
 પ્ર. ભંતે ! જીવ સક્રિય હોય છે કે અક્રિય હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! જીવ સક્રિય પણ હોય છે અને અક્રિય
 પણ હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
 "જીવ સક્રિય પણ હોય છે અને અક્રિય પણ
 હોય છે ?"

ડ. ગૌતમ ! જીવ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. સંસારસમાપન્નક, ૨. અસંસારસમાપન્નક.
 ૧. તેમાંથી જે અસંસાર સમાપન્નક (સંસારમુક્ત)
 છે. તે સિદ્ધ જીવ છે અને જે સિદ્ધ છે તે અક્રિય છે.
 ૨. તેમાંથી જે સંસાર સમાપન્નક (સંસાર પ્રાપ્ત)
 છે, તે પણ બે પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -

૧. શૈલેશીપ્રતિપન્નક, ૨. અશૈલેશી પ્રતિપન્નક.
 ૧. તેમાંથી જે શૈલેશી પ્રતિપન્નક (અયોગી) છે,
 તે અક્રિય છે.

૨. તેમાંથી જે અશૈલેશી પ્રતિપન્નક (સયોગી) છે,
 તે સક્રિય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"જીવ સક્રિય પણ છે અને અક્રિય પણ છે."

૪. એક પ્રકારની ક્રિયા :
 ક્રિયા એક છે.

૫. વિવિહાવેક્ષ્યા કિરિયાણં મેયપ્પમેયાઓ-
દો કિરિયાઓ પ્ણત્તાઓ, તં જહા-
૧. જીવકિરિયા ચેવ, ૨. અજીવકિરિયા ચેવ ।
૧. જીવકિરિયા દુવિહા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. મમ્મત્તકિરિયા ચેવ, ૨. મિચ્છત્તકિરિયા ચેવ ।
૨. અજીવકિરિયા દુવિહા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. ડરિયાવહિયા ચેવ,
૨. સંપરાહ્યા ચેવ ।
દો કિરિયાઓ પ્ણત્તાઓ, તં જહા-
૧. કાહ્યા ચેવ,
૨. અહિગરણિયા ચેવ ।
૧. કાહ્યા કિરિયા દુવિહા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. અણુવરયકાયકિરિયા ચેવ,
૨. દુપઉત્તકાયકિરિયા ચેવ ।
૨. અહિગરણિયા કિરિયા દુવિહા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. સંજોયણાધિકરણિયા ચેવ,
૨. ણિવ્વત્તણાધિકરણિયા ચેવ^૧ ।
દો કિરિયાઓ પ્ણત્તાઓ, તં જહા-
૧. પાઓસિયા ચેવ,
૨. પારિયાવણિયા ચેવ ।
૧. પાઓસિયા કિરિયા દુવિહા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. જીવપાઓસિયા ચેવ,
૨. અજીવપાઓસિયા ચેવ ।

- ઠાણં અ. ૨, ઉ. ૨, સુ. ૫૦/૧-૮

- પ. પાઓસિયા ણં મંતે ! કિરિયા કહ્વિહા પ્ણત્તા ?
૩. ગોયમા ! તિવિહા પ્ણત્તા, તં જહા-
૧. જે ણં અપ્પણો વા, ૨. પરસ્સ વા, ૩. તદુભયસ્સ
વા અમુમં મણં પહારેહ ।

સે તં પાઓસિયા કિરિયા ।

- પ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૫૭૦

૫. વિવિધ અપેક્ષાઓથી ક્રિયાઓનાં ભેદ-પ્રભેદ : .
ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. જીવ ક્રિયા, ૨. અજીવ ક્રિયા.
૧. જીવ ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. સમ્યક્ત્વ ક્રિયા, ૨. મિથ્યાત્વક્રિયા.
૨. અજીવક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. ઈર્ષ્યાપથિકી (કષાયમુક્તની ક્રિયા),
૨. સાંપરાયિકી (કષાયમુક્તની ક્રિયા).
ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. કાયિકી (કાયાથી થનારી) ક્રિયા,
૨. આધિકરણિકી (શસ્ત્રાદિથી થનારી) ક્રિયા.
૧. કાયિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. અનુપરતકાય ક્રિયા (વિરતિ રહિત વ્યક્તિની
ક્રિયા),
૨. દુષ્પ્રયુક્તકાય ક્રિયા (વિષયાસક્તની ક્રિયા).
૨. આધિકરણિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. સંયોજનાધિકરણિકી (શસ્ત્ર જોડવાની ક્રિયા),
૨. નિર્વર્તનાધિકરણિકી (શસ્ત્ર-નિર્માણની ક્રિયા).
ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. પ્રાદેષિકી (ઈર્ષ્યા કરવાની ક્રિયા),
૨. પારિતાપનિકી (પરિતાપ આપવાની ક્રિયા):
૧. પ્રાદેષિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. જીવ પ્રાદેષિકી (જીવનાં પ્રતિ ઈર્ષ્યાભાવ),
૨. અજીવ પ્રાદેષિકી (અજીવનાં પ્રતિ ઈર્ષ્યાભાવ).

પ્ર. ભંતે ! પ્રાદેષિકી (દ્વેષ ઉત્પન્ન કરનારી) ક્રિયા
કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. સ્વ (પોતાનું), ૨. પર (અન્યનું), ૩. ઉભય
(બંનેનું) જેનાથી મન અશુભ પરિણત થઈ જાય છે.

આ પ્રાદેષિકી ક્રિયાનું વર્ણન છે.

પારિયાવણિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સહત્થપારિયાવણિયા ચેવ,

૨. પરહત્થપારિયાવણિયા ચેવ^૧ ।

- ઠાળં. અ. ૨, ડ. ૨, સુ. ૫૦/૧

પ. પારિયાવણિયા ણં ભંતે ! કિરિયા કઠ્ઠવિહા પળ્ણત્તા ?

ડ. ગોયમા ! તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. જે ણં અપ્પણો વા, ૨. પરસ્સ વા, ૩. તદુભયસ્સ વા અસાયં વેયણં ડદીરેહ્ ।

સે ત્તં પારિયાવણિયા કિરિયા ।

- પળ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૫૭૧

દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. પાણાઙ્વાય કિરિયા ચેવ,

૨. અપચ્ચક્ખાણકિરિયા ચેવ ।

૧. પાણાઙ્વાયકિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. સહત્થપાણાઙ્વાયકિરિયા ચેવ,

૨. પરહત્થપાણાઙ્વાયકિરિયા ચેવ^૨ ।

- ઠાળં અ. ૨, ડ. ૨, સુ. ૫૦/૧૦-૧૧

પ. પાણાઙ્વાયકિરિયા ણં ભંતે ! કઠ્ઠવિહા પળ્ણત્તા ?

ડ. ગોયમા ! તિવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. જે ણં અપ્પાણં વા, ૨. પરં વા, ૩. તદુભયં વા જીવિયાઓ વવરોવેહ્ ।

સે ત્તં પાણાઙ્વાય કિરિયા ।

- પળ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૫૭૨

૨. અપચ્ચક્ખાણકિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. જીવ અપચ્ચક્ખાણકિરિયા ચેવ,

૨. અજીવ અપચ્ચક્ખાણકિરિયા ચેવ ।

દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

પારિતાપનિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સ્વહસ્તપારિતાપનિકી (પોતાના હાથથી કષ્ટ આપવાની ક્રિયા),

૨. પરહસ્ત પારિતાપનિકી (બીજાનાં હાથથી કષ્ટ અપાવવાની ક્રિયા).

પ્ર. ભંતે ! પારિતાપનિકી (પરિતાપ આપનારી) ક્રિયા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

ડ. ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સ્વ, ૨. પર, ૩. ઉભય, જેનાથી દુઃખ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.

આ પારિતાપનિકી ક્રિયાનું વર્ણન છે.

ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. પ્રાણાતિપાત ક્રિયા (જીવ વધથી થનારી ક્રિયા),

૨. અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા (અવિરતિથી થનારી ક્રિયા).

૧. પ્રાણાતિપાત ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સ્વહસ્ત પ્રાણાતિપાત ક્રિયા (પોતાના હાથથી મારવાથી થનારી ક્રિયા),

૨. પરહસ્ત પ્રાણાતિપાત ક્રિયા (બીજાનાં હાથથી મરાવવાથી થનારી ક્રિયા).

પ્ર. ભંતે ! પ્રાણાતિપાત (જીવ સમાપ્ત કરનારી) ક્રિયા કેટલા પ્રકારની કહી છે ?

ડ. ગૌતમ ! ત્રણ પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સ્વ, ૨. પર, ૩. ઉભયનું જેનાથી જીવ નષ્ટ કરી શકાય.

આ પ્રાણાતિપાત ક્રિયાનું વર્ણન છે.

૨. અપ્રત્યાખ્યાનક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. જીવ અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા (જીવ સંબંધી અવિરતિથી થનારી ક્રિયા),

૨. અજીવ અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા (અજીવ સંબંધી અવિરતિથી થનારી ક્રિયા).

ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. આરંભિયા ચેવ,
૨. પારિગ્ગહિયા ચેવ ।
૧. આરંભિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. જીવઆરંભિયા ચેવ,
 ૨. અજીવઆરંભિયા ચેવ ।
૨. પારિગ્ગહિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. જીવપારિગ્ગહિયા ચેવ,
 ૨. અજીવપારિગ્ગહિયા ચેવ ।
- દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-
 ૧. માયાવત્તિયા ચેવ,
 ૨. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ચેવ ।
૧. માયાવત્તિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. આયભાવવંકળયા ચેવ,
 ૨. પરભાવવંકળયા ચેવ ।
૨. મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. ઋણાહરિત્તમિચ્છાદંસણવત્તિયા ચેવ,
 ૨. તવ્વહરિત્તમિચ્છાદંસણવત્તિયા ચેવ ।
- દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-
 ૧. દિદ્ધિયા ચેવ,
 ૨. પુદ્ધિયા ચેવ ।
૧. દિદ્ધિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. જીવદિદ્ધિયા ચેવ,
 ૨. અજીવદિદ્ધિયા ચેવ ।
૨. પુદ્ધિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. જીવપુદ્ધિયા ચેવ,

૧. આરંભિકી ક્રિયા (પાપાર્જનની ક્રિયા),
૨. પારિગ્ગહીકી ક્રિયા (પરિગ્ગહથી થનારી ક્રિયા).
૧. આરંભિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. જીવ આરંભિકી ક્રિયા (જીવ મારવાની ક્રિયા)
 ૨. અજીવ આરંભિકી ક્રિયા (અચેતન પદાર્થોને તોડવાની ક્રિયા)
૨. પારિગ્ગહીકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. જીવ પારિગ્ગહીકી ક્રિયા (સજીવ પદાર્થોના પ્રતિ મૂર્છાથી),
 ૨. અજીવ પારિગ્ગહીકી ક્રિયા (અજીવ પદાર્થોના પ્રતિ મૂર્છાથી).
- ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. માયા પ્રત્યયા (કપટથી કરનારી ક્રિયા),
 ૨. મિથ્યા દર્શન પ્રત્યયા (ગુઠી શ્રદ્ધાથી કરનારી ક્રિયા).
૧. માયા પ્રત્યયા ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. આત્મભાવ-વંચના (પોતાની મોટાઈ બતાવનારી ક્રિયા),
 ૨. પરભાવ-વંચના (બીજાને ઠગવાની ક્રિયા).
૨. મિથ્યા દર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. ઉનાતિરિક્ત મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા. (તત્ત્વોનું ન્યૂનાધિક સ્વરૂપ કહેવાની) ક્રિયા,
 ૨. તદ્-વ્યતિરિક્ત મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા (તત્ત્વોનું વિપરીત સ્વરૂપ કહેવાની ક્રિયા).
- ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
 ૧. દષ્ટિજા (રાગભાવથી જોવાની ક્રિયા),
 ૨. સ્પૃષ્ટિજા (રાગભાવથી સ્પર્શ કરવાની ક્રિયા).
૧. દષ્ટિજા ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે. જેમકે -
 ૧. જીવ દષ્ટિજા (રાગભાવથી સજીવ પદાર્થોને જોવાની ક્રિયા),
 ૨. અજીવ દષ્ટિજા (રાગભાવથી અજીવ પદાર્થોને જોવાની ક્રિયા).
૨. સ્પૃષ્ટિજા ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે. જેમકે -
 ૧. જીવ સ્પૃષ્ટિજા (રાગભાવથી સજીવ પદાર્થોને સ્પર્શ કરવાની ક્રિયા),

૨. અજીવપુટિઠયા ચેવ ।

દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. પાડુચ્ચિયા ચેવ,

૨. સામન્તોવણિવાઇયા ચેવ ।

૧. પાડુચ્ચિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. જીવપાડુચ્ચિયા ચેવ,

૨. અજીવપાડુચ્ચિયા ચેવ ।

૨. સામન્તોવણિવાઇયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા,
તં જહા-

૧. જીવસામન્તોવણિવાઇયા ચેવ,

૨. અજીવસામન્તોવણિવાઇયા ચેવ ।

દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. માહત્થિયા ચેવ,

૨. ણેસત્થિયા ચેવ ।

૧. માહત્થિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. જીવસાહત્થિયા ચેવ,

૨. અજીવસાહત્થિયા ચેવ ।

૨. ણેસત્થિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. જીવણેસત્થિયા ચેવ,

૨. અજીવણેસત્થિયા ચેવ ।

દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. આણવણિયા ચેવ,

૨. વેયારણિયા ચેવ ।

૧. આણવણિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-

૧. જીવઆણવણિયા ચેવ,

૨. અજીવ સ્પૃષ્ટિજા (રાગભાવથી અજીવ પદાર્થોને સ્પર્શ કરવાની ક્રિયા).

ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. પ્રાતીત્યિકી (બાહ્ય પદાર્થોથી કરનારી ક્રિયા),

૨. સામન્તોપનિપાતિકી (પ્રશંસા સાંભળવાથી થનારી ક્રિયા).

૧. પ્રાતીત્યિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. જીવ પ્રાતીત્યિકી (જીવનાં નિમિત્તથી થનારી ક્રિયા),

૨. અજીવ પ્રાતીત્યિકી (અજીવનાં નિમિત્તથી થનારી ક્રિયા).

૨. સામન્તોપનિપાતિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. જીવ સામન્તોપનિપાતિકી ક્રિયા (પોતાના સજીવ પદાર્થોની પ્રશંસા),

૨. અજીવ સામન્તોપનિપાતિકી ક્રિયા (પોતાના અજીવ પદાર્થોની પ્રશંસા સાંભળીને થનારી ક્રિયા).

ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. સ્વહસ્તિકી ક્રિયા (પોતાના હાથથી થનારી ક્રિયા),

૨. નૈસૃષ્ટિકી (કોઈ વસ્તુનાં ફેંકવાથી થનારી ક્રિયા).

૧. સ્વહસ્તિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. જીવ સ્વહસ્તિકી ક્રિયા (પોતાના હાથમાં રહેલ જીવથી બીજા જીવને મારવાની ક્રિયા),

૨. અજીવ સ્વહસ્તિકી ક્રિયા (પોતાના હાથમાં રહેલ શસ્ત્રથી બીજા જીવને મારવાની ક્રિયા).

૨. નૈસૃષ્ટિકી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. જીવ નૈસૃષ્ટિકી (જીવને ફેંકવાથી થનારી ક્રિયા),

૨. અજીવ નૈસૃષ્ટિકી (અજીવને ફેંકવાથી થનારી ક્રિયા).

ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. આજ્ઞાપની (આજ્ઞા આપવાથી થનારી ક્રિયા),

૨. વૈદારિણી (પદાર્થોને ઈન્ન-ભિન્ન કરવાની ક્રિયા).

૧. આજ્ઞાપની ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. જીવ-આજ્ઞાપની (અન્ય વ્યક્તિઓને આજ્ઞા આપવાની ક્રિયા),

૨. અજીવઆણવણિયા ચેવ ।
૨. અજીવ-આજ્ઞાપની (અજીવ પદાર્થોનાં સંબંધમાં આજ્ઞા આપવાની ક્રિયા).
૨. વેયારણિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૨. વૈદારિણી ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. જીવવેયારણિયા ચેવ,
૧. જીવ-વૈદારિણી (જીવોને ઇન્ન-ભિન્ન કરવાની ક્રિયા),
૨. અજીવવેયારણિયા ચેવ ।
૨. અજીવ-વૈદારિણી (અજીવોને ઇન્ન-ભિન્ન કરવાની ક્રિયા).
- દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-
- ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. અણાભોગવત્તિયા ચેવ,
૧. અનાભોગ પ્રત્યયા. (અસાવધાનીથી થનારી ક્રિયા),
૨. અણવકંઘવત્તિયા ચેવ ।
૨. અનવકાંક્ષા પ્રત્યયા (પરિણામ વિચાર્યા વગર થનારી ક્રિયા).
૧. અણાભોગવત્તિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. અનાભોગ પ્રત્યયા ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. અણાઉત્તઆહ્યણયા ચેવ,
૧. અનાયુક્ત-આદાનતા (અસાવધાનીથી વસ્ત્ર આદિ લેવાની ક્રિયા),
૨. અણાઉત્તપમજ્જણયા ચેવ ।
૨. અનાયુક્ત પ્રમાર્જનતા (અસાવધાનીથી પાત્રઆદિનાં પ્રતિલેખનની ક્રિયા).
૨. અણવકંઘવત્તિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૨. અનવકાંક્ષાપ્રત્યયા ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. આયસરીરઅણવકંઘવત્તિયા ચેવ,
૧. આત્મ શરીર અનવકાંક્ષા પ્રત્યયા (સ્વશરીરની અપેક્ષા ન રાખતા થનારી ક્રિયા),
૨. પરસરીરઅણવકંઘવત્તિયા ચેવ ।
૨. પર-શરીર અનવકાંક્ષા પ્રત્યયા (બીજાનાં શરીરની અપેક્ષા ન રાખતા થનારી ક્રિયા).
- દો કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-
- ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. પેજ્જવત્તિયા ચેવ,
૧. પ્રેય : પ્રત્યયા (રાગભાવથી થનારી ક્રિયા),
૨. દોસવત્તિયા ચેવ ।
૨. દ્વેષ પ્રત્યયા (દ્વેષ ભાવથી થનારી ક્રિયા).
૧. પેજ્જવત્તિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૧. પ્રેય : પ્રત્યયા ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. માયાવત્તિયા ચેવ,
૧. માયા પ્રત્યયા (રાગભાવથી કપટ કરીને કરનારી ક્રિયા),
૨. લોહવત્તિયા ચેવ ।
૨. લોભ પ્રત્યયા (રાગભાવથી લોભ કરીને કરનારી ક્રિયા).
૨. દોસવત્તિયા કિરિયા દુવિહા પળ્ણત્તા, તં જહા-
૨. દ્વેષ પ્રત્યયા ક્રિયા બે પ્રકારની કહી છે, જેમકે -
૧. કોહે ચેવ,
૧. ક્રોધ પ્રત્યયા (ક્રોધથી કરનારી ક્રિયા),
૨. માણે ચેવ ।
૨. માન પ્રત્યયા (માનથી કરનારી ક્રિયા).

૬. કાઙયાઈ પંચ કિરિયાઓ-

તેણં કાલેણં તેણં સમણં -જાવ- અંતેવાસી મંડિયપુત્તે ણામં
અણગારે પગઈભદ્રા -જાવ- પજ્જુવાસમાણે એવં વયાસી-

પ. કઙ ણં ભંતે ! કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. મંડિયપુત્તા ! પંચકિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. કાઙયા, ૨. અહિગરણિયા, ૩. પાઓસિયા,
૪. પારિયાવણિયા, ૫. પાણાઙવાયકિરિયા^૧ ।

- વિયા. સ. ૩, ૩. ૧, સુ. ૧-૨

૭. ચઙવીસદંડણ્ણુ કાઙયાઈ પંચ કિરિયાઓ-

પ. દં. ૧, નેરઙયા ણં ભંતે ! કઙ કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ ?

૩. ગોયમા ! પંચ કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. કાઙયા -જાવ- ૫. પાણાઙવાયકિરિયા ।

દં. ૨-૨૪. એવં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

- પળ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૦૬

૮. જીવેસુ કાઙયાઈ કિરિયાણં પુટ્ઠાપુટ્ઠભાવ પરૂવણં-

પ. જીવે ણં ભંતે ! જં સમયં કાઙયાએ આહિગરણિયાએ
પાઓસિયાએ કિરિયાએ પુટ્ઠે તં સમયં પારિયાવણિયાએ
કિરિયાએ પુટ્ઠે પાણાઙવાયકિરિયાએ પુટ્ઠે ?

૩. ૧. ગોયમા ! અત્થેગઈએ જીવે એગઈયાઓ જીવાઓ
જં સમયં કાઙયાએ આહિગરણિયાએ પાઓસિયાએ
કિરિયાએ પુટ્ઠે તં સમયં પારિયાવણિયાએ કિરિયાએ
પુટ્ઠે, પાણાઙવાય કિરિયાએ પુટ્ઠે ।

૨. અત્થેગઈએ જીવે એગઈયાઓ જીવાઓ જં સમયં
કાઙયાએ આહિગરણિયાએ પાઓસિયાએ કિરિયાએ
પુટ્ઠે તં સમયં પારિયાવણિયાએ કિરિયાએ પુટ્ઠે,
પાણાઙવાયકિરિયાએ અપુટ્ઠે ।

૩. અત્થેગઈએ જીવે એગઈયાઓ જીવાઓ જં સમયં
કાઙયાએ આહિગરણિયાએ પાઓસિયાએ કિરિયાએ
પુટ્ઠે તં સમયં પારિયાવણિયાએ કિરિયાએ અપુટ્ઠે,
પાણાઙવાયકિરિયાએ અપુટ્ઠે ।

૬. કાચિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓ :

તે કાળ અને તે સમયમાં ભગવાનનાં અંતેવાસી શિષ્ય
પ્રકૃતિભદ્ર મંડિતપુત્ર નામક અણગારને -ચાવત્-
પર્યુપાસના કરતાં આ પ્રમાણે પૂછ્યું :

પ્ર. ભંતે ! ક્રિયાઓ કેટલી કહી છે ?

૩. મંડિતપુત્ર ! પાંચ ક્રિયાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કાચિકી, ૨. આધિકરણીકી, ૩. પ્રાદેષિકી,
૪. પારિતાપનિકી, ૫. પ્રાણાતિપાત ક્રિયા.

૭. ચોવીસ દંડકોમાં કાચિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓ :

પ્ર. દં. ૧, ભંતે ! નારકોમાં કેટલી ક્રિયાઓ કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! પાંચ ક્રિયાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. કાચિકી -ચાવત્- ૫. પ્રાણાતિપાતક્રિયા.

દં. ૨-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી પાંચ
ક્રિયાઓ જાણવી જોઈએ.

૮. જીવોમાં કાચિકી આદિ ક્રિયાઓનાં સ્પૃષ્ટ-સ્પૃષ્ટ ભાવનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! જે સમયે જીવ કાચિકી, આધિકરણીકી અને
પ્રાદેષિકી ક્રિયાથી સ્પૃષ્ટ થાય છે, શું તે સમયે
પારિતાપનિકી ક્રિયાથી સ્પૃષ્ટ થાય છે કે
પ્રાણાતિપાતની ક્રિયાથી સ્પૃષ્ટ થાય છે ?

૩. ૧. ગૌતમ ! કોઈ જીવ, એક જીવની અપેક્ષાથી
જે સમયે કાચિકી, આધિકરણીકી અને પ્રાદેષિકી
ક્રિયાથી સ્પૃષ્ટ થાય છે, તે સમયે પારિતાપનિકી
ક્રિયાથી પણ સ્પૃષ્ટ થાય છે અને પ્રાણાતિપાતની
ક્રિયાથી પણ સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૨. કોઈ જીવ, એક જીવની અપેક્ષાથી જે સમયે
કાચિકી, આધિકરણીકી અને પ્રાદેષિકી ક્રિયાથી
સ્પૃષ્ટ થાય છે, તે સમયે પારિતાપનિકી ક્રિયાથી
સ્પૃષ્ટ થાય છે. પરંતુ પ્રાણાતિપાતની ક્રિયાથી
સ્પૃષ્ટ થતા નથી.

૩. કોઈ જીવ, એક જીવની અપેક્ષાથી જે સમયે
કાચિકી, આધિકરણીકી અને પ્રાદેષિકી ક્રિયાથી
સ્પૃષ્ટ થાય છે, તે સમયે પારિતાપનિકી ક્રિયાથી
અસ્પૃષ્ટ થાય છે અને પ્રાણાતિપાતની ક્રિયાથી
પણ અસ્પૃષ્ટ થાય છે.

૧. (ક) આવ. અ. ૪, સુ. ૨૪

(ખ) ઠાણં. અ. ૫, ૩. ૨, સુ. ૪૧૯

(ગ) વિયા. સ. ૮, ૩. ૪, સુ. ૨

(ઘ) પળ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૫૬૭

(ઙ) સમ. સ. ૫, સુ. ૧

(ચ) પળ્ણ. ૨૨, સુ. ૧૬૦૫

૪. અત્યેગઇએ જીવે એગઇયાઓ જીવાઓ જં સમયં
કાઇયાએ આહિગરણિયાએ પાઓસિયાએ કિરિયાએ
અપુટ્ટે તં સમયં પારિયાવણિયાએ કિરિયાએ અપુટ્ટે,
પાણાઇવાયકિરિયાએ અપુટ્ટે ।

- પળ્લ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૨૦

૧. જીવ-ચઝવીસદંડએસુ કાઇયાઇ પંચકિરિયાણં પરોપ્પર-
મહભાવો -

પ. જસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ તસ્સ
આહિગરણિયા કિરિયા કજ્જઇ ? જસ્સ આહિગરણિયા
કિરિયા કજ્જઇ તસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! જસ્સ ણં જીવસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ આહિગરણી ણિયમા કજ્જઇ,
જસ્સ આહિગરણી કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ વિ કાઇયા કિરિયા ણિયમા કજ્જઇ ।

પ. જસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ પાઓસિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
જસ્સ પાઓસિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! એવં ચેવ ।

પ. જસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ,
તસ્સ પારિયાવણિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
જસ્સ પારિયાવણિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! જસ્સ ણં જીવસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ પારિયાવણિયા કિરિયા સિય કજ્જઇ, સિય
ણો કજ્જઇ,

જસ્સ પુણ પારિયાવણિયા કિરિયા કજ્જઇ,

તસ્સ કાઇયા કિરિયા ણિયમા કજ્જઇ ।

એવં પાણાઇવાયકિરિયા વિ ।

એવં આદિલ્લાઓ પરોપ્પરં ણિયમા તિણ્ણિ કજ્જંતિ ।

જસ્સ આદિલ્લાઓ તિણ્ણિ કજ્જંતિ,

તસ્સ ઝવરિલ્લાઓ દોણ્ણિ સિય કજ્જંતિ, સિય ણો
કજ્જંતિ,

૪. કોઈ જીવ, એક જીવની અપેક્ષાથી જે સમયે
કાયિકી, આધિકરણીકી અને પ્રાદેષિકી ક્રિયાથી
અસ્પૃષ્ટ થાય છે, તે સમયે પારિતાપનીકી ક્રિયાથી
પણ અસ્પૃષ્ટ થાય છે અને પ્રાણાતિપાતની
ક્રિયાથી પણ અસ્પૃષ્ટ થાય છે.

૯. જીવ ચોવીસ દંડકોમાં કાયિકાદિ પાંચ ક્રિયાઓનું પરસ્પર
સહભાવ :

પ્ર. ભંતે ! જે જીવને કાયિકી ક્રિયા હોય છે, શું તેને
આધિકરણીકી ક્રિયા હોય છે ? જે જીવને આધિકરણીકી
ક્રિયા હોય છે, શું તેને કાયિકી ક્રિયા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જે જીવને કાયિકી ક્રિયા હોય છે,
તેના નિયમથી આધિકરણીકી ક્રિયા હોય છે,
જેને આધિકરણીકી ક્રિયા હોય છે,
તેને પણ નિયમથી કાયિકી ક્રિયા હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! જે જીવને કાયિકી ક્રિયા હોય છે,
શું તેને પ્રાદેષિકી ક્રિયા હોય છે,
જેને પ્રાદેષિકી ક્રિયા હોય છે,
શું તેને કાયિકી ક્રિયા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! પૂર્વવત્ (નિયમથી થાય) જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! જે જીવને કાયિકી ક્રિયા હોય છે
શું તેને પારિતાપનિકી ક્રિયા હોય છે ?
જેને પારિતાપનિકી ક્રિયા હોય છે
શું તેને કાયિકી ક્રિયા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જે જીવને કાયિકી ક્રિયા હોય છે,
તેને પારિતાપનિકી ક્રિયા ક્યારેક હોય છે અને
ક્યારેક હોતી નથી,

પરંતુ જેને પારિતાપનિકી ક્રિયા હોય છે,

તેને કાયિકી ક્રિયા નિશ્ચિત હોય છે.

આ પ્રમાણે પ્રાણાતિપાત ક્રિયાનું સહભાવ કહેવું
જોઈએ.

આ પ્રમાણે પ્રારંભની ત્રણ ક્રિયાઓનું પરસ્પર
સહભાવ નિયમથી થાય છે.

જેના પ્રારંભની ત્રણ ક્રિયાઓ હોય છે,

તેના આગળની બે ક્રિયાઓ ક્યારેક હોય છે અને
ક્યારેક હોતી નથી,

જસ્મ ઉવરિલ્લાઓ દોણિણ કજ્જંતિ,
તસ્મ આઇલ્લાઓ તિણિણ ણિયમા કજ્જંતિ ।

- પ. જસ્મ ણં ભંતે ! જીવસ્સ પારિયાવણિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્મ પાણાઇવાયકિરિયા કજ્જઇ ?
જસ્મ પાણાઇવાયકિરિયા કજ્જઇ,
તસ્મ પારિયાવણિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
૩. ગોયમા ! જસ્મ ણં જીવસ્સ પારિયાવણિયા કિરિયા
કજ્જઇ,

તસ્મ પાણાઇવાયકિરિયા સિય કજ્જઇ, સિય ણો કજ્જઇ,
જસ્મ પુણ પાણાઇવાયકિરિયા કજ્જઇ,
તસ્મ પારિયાવણિયા કિરિયા ણિયમા કજ્જઇ ।

- પ. જસ્મ ણં ભંતે ! ણેરઇયસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્મ આહિગરણિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
૩. ગોયમા ! જહેવ જીવસ્સ તહેવ ણેરઇયસ્સ વિ ।

एवं गिरंतरं -जाव- वेमाणियस्स ।

- પ. જં સમયં ણં ભંતે ! જીવસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,
તં સમયં આહિગરણિયા કિરિયા કજ્જઇ,
જં સમયં આહિગરણિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તં સમયં કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! **एवं जहेव आइल्लाओ दंडओ भणिओ
तहेव भाणियव्वो -जाव- वेमाणियस्स ।**

- પ. જં દેસં ણં ભંતે ! જીવસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,
તં દેસં ણં આહિગરણિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! **एवं जहेव आइल्लाओ दंडओ भणिओ
तहेव -जाव- वेमाणियस्स ।**

- પ. જં પણસં ણં ભંતે ! જીવસ્સ કાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,
તં પણસં આહિગરણિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! **एवं जहेव आइल्लाओ दंडओ भणिओ
तहेव -जाव- वेमाणियस्स ।**

જેના આગળની બે ક્રિયાઓ હોય છે,
તેના પ્રારંભની ત્રણ ક્રિયાઓ હોય છે.

- પ્ર. ભંતે ! જે જીવનાં પારિતાપનીકી ક્રિયા હોય છે
શું તેને પ્રાણાતિપાત ક્રિયા હોય છે ?
જેના પ્રાણાતિપાત ક્રિયા હોય છે
શું તેને પારિતાપનીકી ક્રિયા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! જે જીવને પારિતાપનીકી ક્રિયા હોય છે,

તેને પ્રાણાતિપાત ક્રિયા ક્યારેક હોય છે અને
ક્યારેક હોતી નથી,

પરંતુ જે જીવને પ્રાણાતિપાત ક્રિયા હોય છે,
તેને પારિતાપનીકી ક્રિયા નિશ્ચિત હોય છે.

- પ્ર. ભંતે ! જે નૈરયિકની કાચિકી ક્રિયા હોય છે
શું તેને આધિકરણીકી ક્રિયા હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે સામાન્ય જીવોનું વર્ણન છે તે
પ્રમાણે નૈરયિકોનાં સંબંધમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ.
આ પ્રમાણે નિરંતર વૈમાનિક સુધી (ક્રિયાઓનું
પરસ્પર સહભાવ) કહેવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! જે સમયે જીવ કાચિકી ક્રિયા કરે છે
શું તે સમયે આધિકરણીકી ક્રિયા કરે છે,
જે સમયે આધિકરણીકી ક્રિયા કરે છે
શું તે સમયે કાચિકી ક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે ક્રિયાઓના પ્રારંભિક દંડક
કહ્યા છે તે પ્રમાણે અહીં પણ વૈમાનિક સુધી કહેવા
જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! જે દેશમાં જીવ કાચિકી ક્રિયા કરે છે
શું તેજ દેશમાં આધિકરણીકી ક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે ક્રિયાઓનાં પ્રારંભિક દંડક
કહ્યા છે તે પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી અહીં પણ કહેવા
જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! જે પ્રદેશમાં જીવકાચિકી ક્રિયા કરે છે શું
તેજ પ્રદેશમાં આધિકરણીકી ક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે ક્રિયાઓનાં પ્રારંભિક દંડક
કહ્યા છે તે પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી અહીં પણ
કહેવા જોઈએ.

૧. જન્મ, ૨. જં સમય,
૩. જં દેસં, ૪. જં પએસં ણં ચત્તારિ દંડગા હોતિ ।
- પળ્લ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૦૭-૧૬૧૬

આ પ્રમાણે (૧) જે જીવનાં (૨) જે સમયમાં (૩)
જે દેશમાં (૪) જે પ્રદેશમાં આ ચાર દંડક હોય છે.

૧૦. ચતુર્વીસદંડેસુ આઓજિયા કિરિયાણં પરૂવણં-

પ. કહ ણં ભંતે ! આઓજિયા કિરિયાઓ પળ્લતાઓ ?

૩. ગોયમા ! પંચ આઓજિયા કિરિયાઓ પળ્લતાઓ,
તં જહા-

૧. કાહયા -જાવ- ૫. પાણાહવાયકિરિયા ।

દં. ૧-૨૪. એવં નેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

પ. જન્મ ણં ભંતે ! જીવન્સ કાહયા આઓજિયા કિરિયા
અત્થિ,

તન્સ આહિગરણિયા આઓજિયા કિરિયા અત્થિ,

જન્સ આહિગરણિયા આઓજિયા કિરિયા અત્થિ,

તન્સ કાહયા આઓજિયા કિરિયા અત્થિ ?

૩. ગોયમા ! એવં એણં અભિલાવેણં તે ચેવ ચત્તારિ
દંડગા ભાણિયન્વા, તં જહા-

૧. જન્મ, ૨. જં સમય, ૩. જં દેસં, ૪. જં પદેસં ।

દં. ૧-૨૪. એવં નેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

- પળ્લ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૧૭-૧૬૧૯

૧૧. આરંભિયાહ પંચ કિરિયાઓ -

પ. કહ ણં ભંતે ! કિરિયાઓ પળ્લતાઓ ?

૩. ગોયમા ! પંચ કિરિયાઓ પળ્લતાઓ, તં જહા-

૧. આરંભિયા ૨. પારિગ્ગહિયા ૩. માયાવત્તિયા

૪. અપચ્ચક્ખાણકિરિયા, ૫. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ૧ ।

- પળ્લ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૨૧

૧૨. આરંભિયાહ કિરિયાસામિત્ત પરૂવણં-

પ. આરંભિયા ણં ભંતે ! કિરિયા કસ્સ કજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! અળ્ણયરસ્સાવિ પમત્તસંજયસ્સ ।

પ. પારિગ્ગહિયા ણં ભંતે ! કિરિયા કસ્સ કજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! અળ્ણયરસ્સાવિ સંજયાસંજયસ્સ ।

૧૦. ચોવીસ દંડકોમાં આયોજકા ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! આયોજકા (જીવને સંસારથી જોડનારી)
ક્રિયાઓ કેટલી કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! આયોજકા ક્રિયાઓ પાંચ કહી છે, જેમકે -

૧. કાયિકી -યાવત્- ૫. પ્રાજ્ઞાતિપાત ક્રિયા.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી
પાંચે ક્રિયાઓનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! જે જીવને કાયિકી આયોજકા ક્રિયા છે

શું તેને આધિકરણીકી આયોજકા ક્રિયા છે ?

જેને આધિકરણીકી આયોજકા ક્રિયા છે

શું તેને કાયિકી આયોજકા ક્રિયા છે ?

૩. ગૌતમ ! આ પ્રમાણે આ આલાપકોથી તે ચાર
દંડકોનું વર્ણન કરવું જોઈએ. જેમકે -

૧. જે જીવનાં, ૨. જે સમયે, ૩. જે દેશમાં અને
૪. જે પ્રદેશમાં.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી
કહેવું જોઈએ.

૧૧. આરંભિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓ :

પ્ર. ભંતે ! ક્રિયાઓ કેટલી કહી છે ?

૩. ગૌતમ ! પાંચ ક્રિયાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. આરંભિકી, ૨. પારિગ્ગહીકી, ૩. માયા પ્રત્યયા,

૪. અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા, ૫. મિથ્યા દર્શન પ્રત્યયા.

૧૨. આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનાં સ્વામીત્વનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! આરંભિકી ક્રિયા કોને હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ એક પ્રમત્તસંયતને હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! પારિગ્ગહીકી ક્રિયા કોને હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ એક સંયતાસંયતને હોય છે.

- પ. માયાવત્તિયા ણં ભંતે ! કિરિયા કસ્સ કજ્જઇ ?
 ડ. ગોયમા ! અણ્ણયરસ્સાવિ અપમત્તસંજયસ્સ ।
 પ. અપ્પચ્ચક્ખાણકિરિયા ણં ભંતે ! કસ્સ કજ્જઇ ?
 ડ. ગોયમા ! અણ્ણયરસ્સાવિ અપ્પચ્ચક્ખાણિસ્સ ।
 પ. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ણં ભંતે ! કિરિયા કસ્સ કજ્જઇ ?
 ડ. ગોયમા ! અણ્ણયરસ્સાવિ મિચ્છાદંસણિસ્સ ।

- પળ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૨૨-૧૬૨૬

૧૩. ચઠ્ઠીસદંડેસુ આરંભિયાઇ પંચકિરિયાઓ-

- પ. દં. ૧. નેરઙ્ગયાણં ભંતે ! કઙ્ક કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ ?
 ડ. ગોયમા ! પંચ કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-
 ૧. આરંભિયા -જાવ- ૫. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ।
 દં. ૨-૨૪. એવં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

- પળ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૨૭

૧૪. પાવટ્ઠાણવિરયજીવેસુ આરંભિયાઇ કિરિયાભેય પરુવણં-

- પ. પાણાઇવાયવિરયસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ કિં આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
 ડ. ગોયમા ! પાણાઇવાયવિરયસ્સ જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા સિય કજ્જઇ, સિય ણો કજ્જઇ ।
 પ. પાણાઇવાયવિરયસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ પારિગ્ગહિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
 ડ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
 પ. પાણાઇવાયવિરયસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
 ડ. ગોયમા ! સિય કજ્જઇ, સિય ણો કજ્જઇ ।
 પ. પાણાઇવાયવિરયસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ અપ્પચ્ચક્ખા-
 ણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
 ડ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
 પ. પાણાઇવાયવિરયસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
 ડ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

એવં પાણાઇવાયવિરયસ્સ મણૂસસ્સ વિ ।

- પ્ર. ભંતે ! માયા પ્રત્યયા ક્રિયા કોને હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કોઈ એક અપ્રમત્તસંયતને હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા કોને હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કોઈ એક અપ્રત્યાખ્યાનીને હોય છે.
 પ્ર. ભંતે ! મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા કોને હોય છે ?
 ડ. ગૌતમ ! કોઈ એક મિથ્યાદર્શનીને હોય છે.

૧૩. ચોવીસ દંડકોમાં આરંભિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓ :

- પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નૈરયિકોમાં કેટલી ક્રિયાઓ કહી છે ?
 ડ. ગૌતમ ! પાંચ ક્રિયાઓ કહી છે, જેમકે -
 ૧. આરંભિકી -યાવત્- ૫. મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા.
 દં. ૨-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી પાંચે ક્રિયાઓ કહેવી જોઈએ.

૧૪. પાપસ્થાનોથી વિરત જીવોમાં આરંભિકી આદિ ક્રિયા ભેદોનું પ્રરુપણ :

- પ્ર. ભંતે ! પ્રાણાતિપાતથી વિરત જીવ શું આરંભિકી ક્રિયા કરે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! પ્રાણાતિપાતથી વિરત જીવ આરંભિકી ક્રિયા ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતાં પણ નથી.
 પ્ર. ભંતે ! પ્રાણાતિપાતથી વિરત જીવ શું પારિશ્રીકી ક્રિયા કરે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
 પ્ર. ભંતે ! પ્રાણાતિપાતથી વિરત જીવ માયાપ્રત્યયા ક્રિયા કરે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતા નથી.
 પ્ર. ભંતે ! પ્રાણાતિપાતથી વિરત જીવ શું અપ્રત્યાખ્યાન-પ્રત્યયાક્રિયા કરે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
 પ્ર. ભંતે ! પ્રાણાતિપાતથી વિરત જીવ મિથ્યા દર્શન-પ્રત્યયા ક્રિયા કરે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

આ પ્રમાણે પ્રાણાતિપાતથી વિરત મનુષ્યનો પણ આલાપક કહેવો જોઈએ.

एवं -जाव- मायामोसविरयस्स जीवस्स मणूसस्स य ।

પ. મિચ્છાદંસણસલ્લવિરયસ્સ ણં ભંતે ! જીવસ્સ કિં આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ -જાવ- મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! મિચ્છાદંસણસલ્લવિરયસ્સ જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા સિય કજ્જઇ, સિય ણો કજ્જઇ ।
एवं -जाव- अप्पच्चक्खाणकिरिया ।

मिच्छादंसणवत्तिया किरिया णो कज्जइ ।

પ. મિચ્છાદંસણસલ્લવિરયસ્સ ણં ભંતે ! ણેરહ્યસ્સ કિં આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ -જાવ- મિચ્છાદંસ-
ણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! આરંભિયા વિ કિરિયા કજ્જઇ -જાવ-
અપ્પચ્ચક્ખાણ વિ કિરિયા કજ્જઇ, મિચ્છાદંસ-
ણવત્તિયા કિરિયા ણો કજ્જઇ ।

एवं -जाव- थणियकुमारस्स ।

પ. મિચ્છાદંસણસલ્લવિરયસ્સ ણં ભંતે ! પંચેન્દિયતિ-
રિક્ખજોણિયસ્સ કિં આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ
-જાવ- મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ -જાવ-
માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ, અપ્પચ્ચક્ખાણકિરિયા
સિય કજ્જઇ, સિય ણો કજ્જઇ, મિચ્છાદંસણવત્તિયા
કિરિયા ણો કજ્જઇ ।

मणूसस्स जहा जीवस्स ।

वाणमंतर - जोइसिय-वेमाणियाणं जहा णेरइयस्स ।

- पण्ण. प. २२, सु. १६५०-१६६२

૧૫. चउवीसदंडएसु सम्मद्विट्ठियाणं आरंभियाइ किरिया परूवणं-

सम्मद्विट्ठियाणं णेरइयाणं चत्तारि किरियाओ पण्णत्ताओ,
तं जहा-

૧. આરંભિયા,
૨. પારિગ્ગહિયા,
૩. માયાવત્તિયા,
૪. અપ્પચ્ચક્ખાણકિરિયા ।

सम्मद्विट्ठियाणं असुरकुमारणं चत्तारि किरियाओ पण्णत्ताओ,
तं जहा-

આ પ્રમાણે માયામૃષાવિરત સુધી જીવ અને
મનુષ્યનાં સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! મિથ્યાદર્શન-શલ્યથી વિરત જીવ શું આરંભિકી
ક્રિયા કરે છે -યાવત્- મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા
કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! મિથ્યા દર્શન શલ્યથી વિરત જીવ આરંભિકી
ક્રિયા ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતા નથી.

આ પ્રમાણે -યાવત્- અપ્રત્યાપ્યાન ક્રિયા ક્યારેક
કરે છે અને ક્યારેક કરતા નથી.

પરંતુ મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયા ક્રિયા કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! મિથ્યા દર્શન શલ્યથી વિરત નૈરયિક શું
આરંભિકી ક્રિયા કરે છે -યાવત્- મિથ્યા દર્શન-
પ્રત્યયા ક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે આરંભિકી ક્રિયા પણ કરે છે -યાવત્-
અપ્રત્યાપ્યાન ક્રિયા પણ કરે છે. પરંતુ મિથ્યા
દર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા કરતા નથી.

આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમાર સુધી ક્રિયા સંબંધી
આલાપક કહેવા જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! મિથ્યા દર્શન શલ્ય વિરત પંચેન્દ્રિયતિર્યચ-
યોનિક શું આરંભિકી ક્રિયા કરે છે -યાવત્-
મિથ્યા દર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે આરંભિકી ક્રિયા કરે છે -યાવત્-
માયા પ્રત્યયા ક્રિયા કરે છે, અપ્રત્યાપ્યાનક્રિયાં
ક્યારેક કરે છે અને ક્યારેક કરતાં પણ નથી.
મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા પણ કરતા નથી.

(મિથ્યા દર્શન શલ્ય વિરત) મનુષ્યનાં ક્રિયા સંબંધી
આલાપક સામાન્ય જીવનાં સમાન કહેવા જોઈએ.

વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોનાં ક્રિયા
સંબંધી આલાપક નૈરયિકોનાં સમાન કહેવા જોઈએ.

૧૫. ચोवीस दंडकोमां सम्यग्दृष्टिओनां आरंभिकी आदि
क्रियाओनुं प्ररुपणः

सम्यग्दृष्टी नैरयिकोमां यार क्रियाओ कही छे, जेमके -

૧. આરંભિકી,
૨. પારિગ્ગહીકી,
૩. માયાપ્રત્યયિકી,
૪. અપ્રત્યાપ્યાન ક્રિયા.

सम्यग्दृष्टि असुरकुमारोमां यार क्रियाओ कही छे,
जेमके -

૧. આરંભિયા, ૨. પારિગ્ગહિયા,
૩. માયાવત્તિયા, ૪. અપચ્ચક્ષ્ત્રાણકિરિયા ।
એવં વિગલિંદિયવજ્જં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

- ઠાણં અ. ૪, ઉ. ૪, સુ. ૩૬૯.

૧૬. મિચ્છદ્દિટ્ઠિય ચ્ચુવીસદંડેસુ આરંભિયાઈ કિરિયા પરૂવણં-

મિચ્છદ્દિટ્ઠિયાણં ણેરદ્દયાણં પંચકિરિયાઓ પળ્લણ્ણત્તાઓ, તેં જહ્હા-

૧. આરંભિયા -જાવ-, ૫. મિચ્છાદંસણવત્તિયા ।

એવં સવ્વેસિં નિરંતરં -જાવ- મિચ્છદ્દિટ્ઠિયાણં વેમાણિયાણં ।

ળવરં - વિગલિંદિયા મિચ્છદ્દિટ્ઠી ણ ભળ્ણાંતિ । સેસં તહેવ ।

- ઠાણં અ. ૫, ઉ. ૨, સુ. ૪૧૯.

૧૭. જીવ-ચ્ચુવીસદંડેસુ આરંભિયાઈકિરિયાણં ણિયમા-ભયણા-

પ. જસ્મ ણં ભંતે ! જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા કજ્જઈ,
તસ્સ પારિગ્ગહિયા કિરિયા કજ્જઈ ?

જસ્મ પારિગ્ગહિયા કિરિયા કજ્જઈ,
તસ્સ આરંભિયા કિરિયા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! જસ્મ ણં જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા
કજ્જઈ, તસ્સ પારિગ્ગહિયા કિરિયા સિય કજ્જઈ,
સિય ણો કજ્જઈ,

જસ્મ પુણ પારિગ્ગહિયા કિરિયા કજ્જઈ,
તસ્સ આરંભિયા કિરિયા ણિયમા કજ્જઈ ।

પ. જસ્મ ણં ભંતે ! જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા કજ્જઈ,
તસ્સ માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્જઈ ?

જસ્સ માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્જઈ,
તસ્સ આરંભિયા કિરિયા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! જસ્મ ણં જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા કજ્જઈ,
તસ્સ માયાવત્તિયા કિરિયા ણિયમા કજ્જઈ,

જસ્મ પુણ માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્જઈ,
તસ્સ આરંભિયા કિરિયા સિય કજ્જઈ, સિય ણો
કજ્જઈ ।

૧. આરંભિકી, ૨. પારિગ્ગહીકી,
૩. માયા પ્રત્યયિકી, ૪. અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા.

આ પ્રમાણે વિકલેન્દ્રિયોને છોડીને વૈમાનિકો સુધી કહેવું જોઈએ.

૧૬. મિથ્યાદષ્ટિ ચોવીસ દંડકોમાં આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

મિથ્યાદષ્ટિ નૈરયિકોમાં પાંચ ક્રિયાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. આરંભિકી -યાવત્- ૫. મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા.

આ પ્રમાણે નિરંતર મિથ્યાદષ્ટિ વૈમાનિકો સુધી બધા દંડકોમાં પાંચે ક્રિયાઓ કહેવી જોઈએ.

વિશેષ : (એકેન્દ્રિય આદિ) વિકલેન્દ્રિયોમાં (સમ્યક્ત્વનો સર્વથા અભાવ હોવાથી) મિથ્યાદષ્ટિ ૫૬ (વિશેષણ)નું વર્ણન કરવું ન જોઈએ. શેષ દંડકોમાં પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.

૧૭. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓની નિયમા-ભજના.

પ્ર. ભંતે ! જે જીવને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે

શું તેને પારિગ્ગહીકી ક્રિયા હોય છે ?

જેને પારિગ્ગહીકી ક્રિયા હોય છે

શું તેને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જે જીવને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે તેને પારિગ્ગહીકી ક્રિયા ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતી નથી,

જેને પારિગ્ગહીકી ક્રિયા હોય છે,

તેને આરંભિકી ક્રિયા નિયમથી હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! જે જીવને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે

શું તેને માયા પ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે ?

જેને માયા પ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે

શું તેને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! જે જીવને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે,

તેને નિયમથી માયા પ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે,

જેને માયા પ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે.

તેને આરંભિકી ક્રિયા ક્યારેક હોય છે અને ક્યારેક હોતી નથી.

પ. જસ્સ ણં મંતે ! જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ અપચ્ચક્કવાણ કિરિયા કજ્જઇ ?
જસ્સ અપચ્ચક્કવાણ કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

ઉ. ગોયમા ! જસ્સ ણં જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ અપચ્ચક્કવાણ કિરિયા સિય કજ્જઇ, સિય ણો
કજ્જઇ,

જસ્સ પુણ અપચ્ચક્કવાણ કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ આરંભિયા કિરિયા ણિયમા કજ્જઇ ।

एवं मिच्छादंसणवत्तियाए वि समं ।

**एवं पारिग्गहिया वि तिहिं उवरिल्लाहिं समं
चारेयच्चा ।**

જસ્સ માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ ઉવરિલ્લાઓ દો વિ સિય કજ્જઇ, સિય ણો
કજ્જઇ,

જસ્સ ઉવરિલ્લાઓ દો કજ્જઇ,
તસ્સ માયાવત્તિયા કિરિયા ણિયમા કજ્જઇ,
જસ્સ અપચ્ચક્કવાણ કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા સિય કજ્જઇ,
સિય ણો કજ્જઇ,

જસ્સ પુણ મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ અપચ્ચક્કવાણકિરિયા ણિયમા કજ્જઇ ।

**દં. ૧. ણેરઇયસ્સ આઇલ્લિયાઓ ચત્તારિ પરોપ્પરં
ણિયમા કજ્જંતિ ।**

જસ્સ ણ્યાઓ ચત્તારિકજ્જઇ, તસ્સ મિચ્છાદંસણવત્તિયા
કિરિયા મહજ્જંતિ,

જસ્સ પુણ મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તસ્સ ણ્યાઓ ચત્તારિ કિરિયાઓ ણિયમા કજ્જંતિ ।

દં. ૨-૧૧. एवं -जाव- थणियकुमारस्स ।

**દં. ૧૨-૧૯. पुढविककाइया -जाव- चउरिंदियस्स
पंच वि परोप्परं णियमा कज्जंति ।**

**દં. ૨૦. पंचेदिय-तिरिक्कवजोणियस्स आइल्लियाओ
तिण्णि वि परोप्परं णियमा कज्जंति,**

પ્ર. ભંતે ! જે જીવને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે
શું તેને અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા હોય છે ?
જેને અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા હોય છે
શું તેને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જે જીવને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે,
તેને અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા ક્યારેક હોય છે અને
ક્યારેક હોતી નથી,

જે જીવને અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા હોય છે,
તેને આરંભિકી ક્રિયા નિશ્ચિત હોય છે.

**આ પ્રમાણે મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયાનો સહભાવ કહેવો
જોઈએ.**

**આ પ્રમાણે પારિગ્રહીકી ક્રિયાનાં પણ ત્રણ
આલાપક ઉપરનાં સમાન સમજી લેવા જોઈએ.**

જેને માયા પ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે,

તેના આગળની બે ક્રિયાઓ (અપ્રત્યાખ્યાનિકી
અને મિથ્યા દર્શન પ્રત્યયા) ક્યારેક હોય છે અને
ક્યારેક હોતી નથી,

(પરંતુ) જેને આગળની બે ક્રિયાઓ હોય છે,

તેને માયા પ્રત્યયા ક્રિયા નિશ્ચિત હોય છે,

જેને અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા હોય છે,

તેને મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા ક્યારેક હોય છે
અને ક્યારેક હોતી નથી,

(પરંતુ) જેને મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે,

તેને અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા નિશ્ચિત હોય છે.

**દં. ૧. નૈરયિક્કને પ્રારંભિક ચાર ક્રિયાઓ પરસ્પર
નિશ્ચિત હોય છે.**

જેને આ ચાર ક્રિયાઓ હોય છે તેને મિથ્યાદર્શન
પ્રત્યયા ક્રિયા વિકલ્પથી હોય છે,

જેને મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે તેને આ
ચારેય ક્રિયાઓ નિશ્ચિત હોય છે.

**દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમાર સુધી ક્રિયાઓનું
વર્ણન કરવું જોઈએ.**

**દં. ૧૨-૧૯. પૃથ્વીકાયિકોથી ચઉરેન્દ્રિય સુધી જીવોને
પાંચે ક્રિયાઓ પરસ્પર નિશ્ચિત છે.**

**દં. ૨૦. પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકોને પ્રારંભની ત્રણ
ક્રિયાઓ પરસ્પર નિશ્ચિત છે,**

જસ્સ ઇયાઓ કજ્જંતિ, તસ્સ ઉવરિલ્લાઓ દો
ભદ્ધજ્જંતિ,

જસ્સ ઉવરિલ્લાઓ દોણિણ કજ્જંતિ, તસ્સ ઇયાઓ
તિણિણ વિ ણિયમા કજ્જંતિ,

જસ્સ અપચ્ચક્ખાણકિરિયા કજ્જઇ,

તસ્સ મિચ્છાદંસણવત્તિયા સિય કજ્જઇ, સિય ણો
કજ્જઇ,

જસ્સ પુણ મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ,

તસ્સ અપચ્ચક્ખાણકિરિયા ણિયમા કજ્જઇ ।

દં. ૨૧. મણૂસસ્સ જહા જીવસ્સ ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિયસ્સ જહા
ણેરહયસ્સ ।

પ. જં સમયં ણં ભંતે ! જીવસ્સ આરંભિયા કિરિયા
કજ્જઇ તં સમયં પારિગ્ગહિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

ઉ. ગોયમા ! એવં એ ચત્તારિ દંડગા ણેયવ્વા, તં જહા-

૧. જમ્સ, ૨. જં સમયં, ૩. જં દેસં, ૪. જં પદેસં ।

જહા ણેરહયાણં તહા સવ્વદેવાણં ણેયવ્વં -જાવ-
વેમાણિયાણં ।

- પણ્ણ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૨૮-૧૬૩૬

૧૮. કય-વિક્કયમાણાણં આરંભિયાહ કિરિયા પરૂવણં-

પ. ગાહાવહ્સસ ણં ભંતે ! ભંડં વિક્કયમાણસ્સ કેહ્ ભંડં
અવહ્સેજ્જા,

તસ્સ ણં ભંતે ! તં ભંડં અણુગવેસમાણસ્સ-

કિં આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ,

પારિગ્ગહિયા કિરિયા કજ્જઇ,

માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ,

અપચ્ચક્ખાણકિરિયા કજ્જઇ,

મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

ઉ. ગોયમા ! આરંભિયા કિરિયા કજ્જઇ,

પારિગ્ગહિયા કિરિયા કજ્જઇ,

માયાવત્તિયા કિરિયા કજ્જઇ,

જેને આ ત્રણેય ક્રિયાઓ હોય છે તેને આગળની
બે ક્રિયાઓ વિકલ્પથી હોય છે,

જેને આગળની બે ક્રિયાઓ હોય છે તેને એ
પ્રારંભની ત્રણેય ક્રિયાઓ નિશ્ચિત છે,

જેને અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા હોય છે,

તેને મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા ક્યારેક હોય છે
અને ક્યારેક હોતી નથી,

જેને મિથ્યા દર્શન પ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે,

તેને અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા નિશ્ચિત હોય છે.

દં. ૨૧. મનુષ્યનું સામાન્ય જીવોનાં સમાન વર્ણન
કરવું જોઈએ.

દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક
દેવોનાં નૈરયિકોનાં સમાન વર્ણન કરવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! જે સમયે જીવને આરંભિકી ક્રિયા હોય છે
શું તે સમયે પારિગ્રહિકી ક્રિયા હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ પ્રમાણે તે ચાર દંડક જાણવાં જોઈએ,
જેમકે -

૧. જે જીવનાં, ૨. જે સમયમાં, ૩. જે દેશમાં
અને ૪. જે પ્રદેશમાં.

જેમ નૈરયિકોના વિષયમાં તે ચારે દંડક કહ્યા તે
પ્રમાણે બધા દેવોના વિષયમાં વૈમાનિકો સુધી
કહેવું જોઈએ.

૧૮. કેય-વિકેતાઓનાં આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! કરિયાણાનો સામાન વેચતા કોઈ ગૃહસ્થનો
તે કરિયાણાનો માલ કોઈ ચોરી કરી લે તો,
ભંતે ! તે કરિયાણાનો સામાનની શોધ કરતા તે
ગૃહસ્થને,

શું આરંભિકી ક્રિયા લાગે છે ?

પારિગ્રહિકી ક્રિયા લાગે છે ?

માયા પ્રત્યયિકી ક્રિયા લાગે છે ?

અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા લાગે છે કે

મિથ્યા દર્શન- પ્રત્યયિકી ક્રિયા લાગે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે પુરુષને આરંભિકી ક્રિયા લાગે છે,

પારિગ્રહિકી ક્રિયા લાગે છે,

માયા પ્રત્યયિકી ક્રિયા લાગે છે અને

અપચ્ચક્ષાણકિરિયા કજ્જઈ,
મિચ્છાદંસણવત્તિયાકિરિયા સિય કજ્જઈ, સિય નો
કજ્જઈ,
અહ સે બંડે અભિસમણ્ણાગણે ભવઈ, તઓ સે પચ્છા
સવ્વાઓ તાઓ પયણુઈ ભવંતિ ।

પ. ગાહાવહિસ્સ ણં બંતે ! બંડં વિક્કિણમાણસ્સ કહણ
બંડં સાહજ્જેજ્જા, બંડે ય સે અણુવણીણે સિયા,

ગાહાવહિસ્સ ણં બંતે ! તાઓ બંડાઓ કિં આરંભિયા
કિરિયા કજ્જઈ -જાવ- મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા
કજ્જઈ,

કહયસ્સ વા તાઓ બંડાઓ કિં આરંભિયા કિરિયા
કજ્જઈ -જાવ- મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! ગાહાવહિસ્સ તાઓ બંડાઓ આરંભિયા
કિરિયા કજ્જઈ -જાવ- અપચ્ચક્ષાણ કિરિયા કજ્જઈ,

મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા સિય કજ્જઈ, સિય નો
કજ્જઈ,

કહયસ્સ ણં તાઓ સવ્વાઓ પયણુઈ ભવંતિ ।

પ. ગાહાવહિસ્સ ણં બંતે ! બંડં વિક્કિણમાણસ્સ કહણ
બંડે સાહજ્જેજ્જા બંડે સે ઉવણીણે સિયા, કહયસ્સ ણં
બંતે ! તાઓ બંડાઓ કિં આરંભિયા કિરિયા કજ્જઈ
-જાવ- મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઈ,

ગાહાવહિસ્સ વા તાઓ બંડાઓ કિં આરંભિયા કિરિયા
કજ્જઈ -જાવ- મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! કહયસ્સ તાઓ બંડાઓ હેટ્ઠિલ્લાઓ
ચત્તારિ કિરિયાઓ કજ્જંતિ,

મિચ્છાદંસણવત્તિયા કિરિયા ભયણાણે,

ગાહાવહિસ્સ ણં તાઓ સવ્વાઓ પયણુઈ ભવંતિ ।

અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા પણ લાગે છે,

પરંતુ મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયા ક્યારેક લાગે
છે અને ક્યારેક લાગતી નથી,

જો તે પુરુષનો ચોરાયેલ માલ પાછો મળી જાય
છે તો તે બધી ક્રિયાઓ હલકી થઈ જાય છે.

પ્ર. ભંતે ! કરિયાણા વેચનાર તે ગૃહસ્થથી કોઈ
વ્યક્તિએ કરિયાણાનો માલ ખરીદી લીધો છે
અને સોદો પાકો કરવા માટે ખરીદદારે બ્યાનું પણ
આપી દીધો છે, પરંતુ તે કરિયાણાનો માલ હજી
સુધી લઈ ગયેલ નથી તો -

ભંતે ! તે માલ વેચનાર ગૃહસ્થને તે કરિયાણાનાં
માલથી આરંભિકી -યાવત્- મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી
ક્રિયાઓમાંથી કંઈ ક્રિયા લાગે છે ? અને

ખરીદનારને તે કરિયાણાનાં માલથી આરંભિકી
-યાવત્- મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયાઓમાંથી કંઈ
ક્રિયા લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ગૃહપતિને તે કરિયાણાનાં સામાનથી
આરંભિકી -યાવત્- અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયાઓ
લાગે છે.

મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયા ક્યારેક લાગે છે અને
ક્યારેક લાગતી નથી.

ખરીદનારને તો યે બધી ક્રિયાઓ હલકી થઈ જાય છે.

પ્ર. ભંતે ! કરિયાણા વેચનાર ગૃહસ્થને ત્યાંથી ખરીદનાર
તે માલને પોતાને ત્યાં લઈ આવેલ તો ભંતે ! તે
ખરીદનારને તે ખરીદેલ કરિયાણા માલથી આરંભિકી
-યાવત્- મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયાઓમાંથી કંઈ
ક્રિયા લાગે છે ? તથા -

તે વિકેતા ગૃહસ્થને તે માલથી આરંભિકી -યાવત્-
મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયાઓમાંથી કંઈ ક્રિયા
લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! ખરીદનારને તે કરિયાણા સામાનથી
પ્રારંભની (આરંભિકી -યાવત્- અપ્રત્યાખ્યાનિકી)
ચારે ક્રિયાઓ લાગે છે.

મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયા વિકલ્પથી લાગે છે.

વિકેતા ગૃહસ્થને તો એ પાંચે ક્રિયાઓ હલકી
થાય છે.

પ. ગાહાવહસ્સ ણં ભંતે ! ભંડં વિક્કણમાણસ્સ કહ્ણ
ભંડં સાહ્જ્જેજ્જા, ધણે ય સે અણુવણીણ સિયા,

કહ્ણયસ્સ ણં ભંતે ! તાઓ ધણાઓ કિં આરંભિયા
કિરિયા કજ્જહ્ -જાવ- મિચ્છાદંસણકિરિયા કજ્જહ્ ?

ગાહાવહસ્સ વા તાઓ ધણાઓ કિં આરંભિયા
કિરિયા કજ્જહ્ -જાવ- મિચ્છાદંસણકિરિયા કજ્જહ્ ?

૩. ગોયમા ! કહ્ણયસ્સ તાઓ ધણાઓ હેટ્ઠિલ્લાઓ
ચત્તારિ કિરિયાઓ કજ્જંતિ મિચ્છાદંસણ કિરિયા
ભયણાણ, ગાહાવહસ્સ ણં તાઓ સવ્વાઓ પયણુર્હ
ભવંતિ ।

પ. ગાહાવહસ્સ ણં ભંતે ! ભંડં વિક્કણમાણસ્સ કહ્ણ
ભંડં સાહ્જ્જેજ્જા, ધણે ય સે ઉવણીણ સિયા,

ગાહાવહસ્સ ણં ભંતે ! તાઓ ધણાઓ કિં આરંભિયા
કિરિયા કજ્જહ્ -જાવ- મિચ્છાદંસણ કિરિયા કજ્જહ્ ?

કહ્ણયસ્સ વા તાઓ ધણાઓ કિં આરંભિયા કિરિયા
કજ્જહ્ -જાવ- મિચ્છાદંસણ કિરિયા કજ્જહ્ ?

૩. ગોયમા ! ગાહાવહસ્સ તાઓ ધણાઓ આરંભિયા
કિરિયા કજ્જહ્ -જાવ- અપ્પચ્ચક્કવાણ કિરિયા
કજ્જહ્, મિચ્છાદંસણ કિરિયા સિય કજ્જહ્, સિય
નો કજ્જહ્, કહ્ણયસ્સ ણં તાઓ સવ્વાઓ પયણુર્હ
ભવંતિ ।

- વિયા. સ. ૫, ૩. ૬, સુ. ૫-૮

૧૯. આરંભિયાહ કિરિયાણં અપ્પાવહુયં-

પ. ઇયાસિ ણં ભંતે ! આરંભિયાણં -જાવ- મિચ્છાદંસણ-
વત્તિયાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા -જાવ-
વિસેસાહિયા વા ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વથોવાઓ મિચ્છાદંસણવત્તિયાઓ
કિરિયાઓ,

૨. અપ્પચ્ચક્કવાણ કિરિયાઓ વિસેસાહિયાઓ,

૩. પારિમાહિયાઓ કિરિયાઓ વિસેસાહિયાઓ,

૪. આરંભિયાઓ કિરિયાઓ વિસેસાહિયાઓ,

૫. માયાવત્તિયાઓ કિરિયાઓ વિસેસાહિયાઓ ।^૧

- પળ્લ. પ. ૨૨, સુ. ૧૬૬૩

પ્ર. ભંતે ! કરિયાણા વેચનાર તે ગાથાપતિનાં
કરિયાણાને ખરીદનારે ખરીદીને ઘરે લઈ ગયો
પરંતુ તેનું મૂલ્ય ન આપ્યું તો-

ભંતે ! ખરીદનારને તે ધનથી શું આરંભિકી ક્રિયા
-યાવત્- મિથ્યાદર્શન ક્રિયા લાગે છે ?

અને ગાથાપતિને તે ધનથી શું આરંભિકી ક્રિયા
-યાવત્- મિથ્યાદર્શન ક્રિયા લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! ખરીદનારને તે ધનથી પ્રારંભની ચાર
ક્રિયાઓ લાગે છે અને મિથ્યાદર્શન ક્રિયા વિકલ્પથી
લાગે છે. ગાથાપતિને તો તે ધનથી પાંચે ક્રિયાઓ
હળવી હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! કરિયાણા વેચનાર ગાથાપતિનાં કરિયાણાને
ખરીદનાર ખરીદીને ઘરે લઈ ગયો અને તેને ધન
પણ આપી દીધું,

તો ભંતે ! તે ધનથી ગાથાપતિને શું આરંભિકી
ક્રિયા -યાવત્- મિથ્યાદર્શન ક્રિયા લાગે છે ?

અને ખરીદનારને તે ધનથી શું આરંભિકી ક્રિયા
-યાવત્- મિથ્યાદર્શન ક્રિયા લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! ગાથાપતિને તે ધનથી આરંભિકી ક્રિયા
-યાવત્- અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા લાગે છે. પરંતુ
મિથ્યાદર્શન ક્રિયા ક્યારેક લાગે છે અને ક્યારેક
લાગતી નથી. ખરીદનારની તે પાંચે ક્રિયાઓ
હલ્કી હોય છે.

૧૯. આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનો અલ્પબહુત્વ :

પ્ર. ભંતે ! આ આરંભિકી -યાવત્- મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયા
ક્રિયાઓમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ -યાવત્-
વિશેષાધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. બધાથી ઓછી મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયા
ક્રિયાઓ છે,

૨. (તેનાથી) અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાઓ વિશેષાધિક છે,

૩. (તેનાથી) પારિમહીકી ક્રિયાઓ વિશેષાધિક છે,

૪. (તેનાથી) આરંભિકી ક્રિયાઓ વિશેષાધિક છે,

૫. (તેનાથી) માયા પ્રત્યયા ક્રિયાઓ વિશેષાધિક છે.

૨૦. ચતુર્વીસદંડાસુ વિદિઠયાઈ પંચ કિરિયાઓ-

પંચ કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. વિદિઠયા,
૨. પુદિઠયા,
૩. પાહુચ્ચિયા,
૪. સામન્તોવળિયાઈયા,
૫. સાહત્થિયા ।

દં. ૧-૨૪. એવં નેરહયાણં -જાવ- વેમાળિયાણં ।

- ઠાળં. અ. ૫, ઉ. ૨, સુ. ૪૧૯

૨૧. ચતુર્વીસદંડાસુ ણેસત્થિયાઈ પંચ કિરિયાઓ-

પંચ કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. ણેસત્થિયા,
૨. આળવળિયા,
૩. વેયારળિયા,
૪. અળાભોગવત્થિયા,
૫. અળવકંઘવત્થિયા ।

દં. ૧-૨૪. એવં નેરહયાણં -જાવ- વેમાળિયાણં ।

- ઠાળં. અ. ૫, ઉ. ૨, સુ. ૪૧૯ (૧)

૨૨. મળુમ્મેસુ પેજ્જવત્થિયાઈ પંચ કિરિયાઓ-

પંચ કિરિયાઓ પળ્ણત્તાઓ, તં જહા-

૧. પેજ્જવત્થિયા,
૨. દોમવત્થિયા,
૩. પઓગકિરિયા,
૪. સમુદાળકિરિયા,
૫. ઈરિયાવહિયા ।

દં. ૨૧. એવં મળુસ્સાળ વિ, સેસાળં ણત્થિ ।

- ઠાળં. અ. ૫, ઉ. ૨, સુ. ૪૧૯ (૨)

૨૩. જીવ-ચતુર્વીસદંડાસુ જીવાઈ પહુચ્ચ પાળાઈવાયાઈયાળં કિરિયા પરૂવળં-

- પ. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાળં પાળાઈવાળં કિરિયા કજ્જઈ ?
- ઉ. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।
- પ. સા ભંતે ! કિં પુટ્ઠા કજ્જઈ ? અપુટ્ઠા કજ્જઈ ?

૨૦. ચોવીસ દંડોમાં દષ્ટિજા આદિ પાંચ ક્રિયાઓ :

પાંચ ક્રિયાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. દષ્ટિનાં વિકારથી થનારી ક્રિયા.
૨. સ્પર્શનાં વિકારથી થનારી ક્રિયા.
૩. બહારનાં નિમિત્તથી થનારી ક્રિયા.
૪. સમૂહથી થનારી ક્રિયા.
૫. પોતાના હાથથી થનારી ક્રિયા.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી પાંચેય ક્રિયાઓ જાણવી જોઈએ.

૨૧. ચોવીસ દંડોમાં નૈસૂષ્ટિની આદિ પાંચ ક્રિયાઓ :

પાંચ ક્રિયાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. શસ્ત્ર વગર થનારી ક્રિયા,
૨. આજ્ઞા આપવાથી થનારી ક્રિયા,
૩. છેદન-ભેદન કરવાથી થનારી ક્રિયા,
૪. અજ્ઞાનતાથી થનારી ક્રિયા,
૫. આકાંક્ષા વગર થનારી ક્રિયા.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી પાંચેય ક્રિયાઓ જાણવી જોઈએ.

૨૨. મનુષ્યોમાં થનારી પ્રેય-પ્રત્યયા આદિ પાંચ ક્રિયાઓ :

પાંચ ક્રિયાઓ કહી છે, જેમકે -

૧. રાગ ભાવથી થનારી ક્રિયા,
૨. દ્વેષ ભાવથી થનારી ક્રિયા,
૩. મન આદિની દુશ્ચેષ્ટાઓથી થનારી ક્રિયા,
૪. સામૂહિક રૂપથી થનારી ક્રિયા,
૫. ગમનાગમનથી થનારી ક્રિયા.

દં. ૨૧. આ પાંચેય ક્રિયાઓ મનુષ્યોમાં હોય છે, શેષ દંડોમાં હોતી નથી.

૨૩. જીવ-ચોવીસ દંડોમાં જીવાદિઓની અપેક્ષાએ પ્રાણાતિપાતિની આદિ ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! શું જીવ પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા કરે છે ?
- ઉ. હા, ગૌતમ ! કરે છે.
- પ્ર. ભંતે ! તે ક્રિયા સ્પૃષ્ટ કરાય છે કે અસ્પૃષ્ટ કરાય છે ?

૩. ગોયમા ! પુટ્ઠા કજ્જઈ, નો અપુટ્ઠા કજ્જઈ -જાવ-
નિવ્વાઘાણં છદ્ધિસિં, વાઘાયં પઢુચ્ચ સિય તિદિસિં,
સિય ચડદિસિં, સિય પંચદિસિં ।

પ. સા ભંતે ! કિં કડા કજ્જઈ ? અકડા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! કડા કજ્જઈ, નો અકડા કજ્જઈ ।

પ. સા ભંતે ! કિં અત્તકડા કજ્જઈ ? પરકડા કજ્જઈ ?
તદુભયકડા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! અત્તકડા કજ્જઈ, ણો પરકડા કજ્જઈ, ણો
તદુભયકડા કજ્જઈ ।

પ. સા ભંતે ! કિં આણુપુવ્વિકડા કજ્જઈ ?
અણાણુપુવ્વિકડા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! આણુપુવ્વિકડા કજ્જઈ, નો અણાણુપુવ્વિકડા
કજ્જઈ, જા ય કડા, જા ય કજ્જઈ, જા ય કજ્જિસ્સઈ
સવ્વા સા આણુપુવ્વિકડા, નો અણાણુપુવ્વિકડત્તિ
વત્તવ્વં સિયા ।

एवं -जाव- वेमाणियाणं ।

णवरं- जीवाणं एगिंदियाण य निव्वाघाएणं छद्विसिं,
वाघायं पडुच्च सिय त्तिदिसिं, सिय चडदिसिं, सिय
पंचदिसिं,

सेसाणं नियमं छद्विसिं ।

પ. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં મુસાવાણં કિરિયા કજ્જઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।

પ. સા ભંતે ! કિં પુટ્ઠા કજ્જઈ, અપુટ્ઠા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! જહા પાણાઙ્ગાણં દંડઓ એવં મુસાવાણ
વિ ।

एवं अदिष्णादाणेण वि, मेहुणेण वि, परिग्गहेण वि ।

एवं एए पंच दंडगा ।

પ. જં મમયં ણં ભંતે ! જીવાણં પાણાઙ્ગાણં કિરિયા
કજ્જઈ, સા ભંતે ! કિં પુટ્ઠા કજ્જઈ, અપુટ્ઠા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! એવં તહેવ -જાવ- વત્તવ્વં સિયા ।

૩. ગૌતમ ! સ્પૃષ્ટ કરાય છે અસ્પૃષ્ટ કરાતી નથી
-યાવત્- વ્યાઘાત ન હોય તો છ દિશાઓને અને
વ્યાઘાત હોય તો ક્યારેક ત્રણ, ચાર કે પાંચ
દિશાઓને સ્પર્શ કરીને કરાય છે.

પ્ર. ભંતે ! તે ક્રિયા કૃત છે કે અકૃત છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ક્રિયા કૃત છે, અકૃત નથી.

પ્ર. ભંતે ! તે ક્રિયા આત્મકૃત છે, પરકૃત છે કે
ઉભયકૃત છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ક્રિયા આત્મકૃત છે, પરંતુ પરકૃત કે
ઉભયકૃત નથી.

પ્ર. ભંતે ! તે ક્રિયા આનુપૂર્વી કૃત છે કે અનાનુપૂર્વી કૃત
છે ?

૩. ગૌતમ ! તે અનુક્રમપૂર્વક કરાય છે, વગર અનુક્રમથી
કરાતી નથી, જે ક્રિયા કરાય ગઈ છે, જે ક્રિયા
કરાય છે કે જે ક્રિયા કરાશે, તે બધી અનુક્રમપૂર્વકકૃત
છે, પરંતુ અનનુક્રમકૃત નથી એવું કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : (સામાન્ય) જીવ અને એકેન્દ્રિય નિર્વ્યાઘાતની
અપેક્ષાએ છ દિશાઓથી અને વ્યાઘાતની અપેક્ષાએ
ક્યારેક ત્રણ, ચાર અને પાંચ દિશાઓથી સ્પૃષ્ટ
ક્રિયા કરે છે.

શેષ બધા જીવ નિયમથી છયે દિશાઓથી સ્પૃષ્ટ
ક્રિયા કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું જીવ મૃષાવાદ-ક્રિયા કરે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! તે ક્રિયા સ્પૃષ્ટ કરાય છે કે અસ્પૃષ્ટ કરાય
છે ?

૩. ગૌતમ ! જેમ પ્રાણાતિપાતનો દંડક કલ્પો, તે
પ્રમાણે મૃષાવાદ-ક્રિયાનો પણ દંડક કહેવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહ
ક્રિયાનાં વિષયમાં પણ જાણી લેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે એ પાંચ દંડક થયા.

પ્ર. ભંતે ! જે સમયે જીવ પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા કરે
છે, શું તે સમયે તે સ્પૃષ્ટ ક્રિયા કરે છે કે અસ્પૃષ્ટ
ક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત પ્રકારથી અનાનુપૂર્વીકૃત નથી
ત્યાં સુધી કહેવું જોઈએ.

एवं -जाव- वेमाणियाणं ।

एवं -जाव- परिग्गहेणं ।

एए वि पंच दंडगा ।

પ. જં દેસં ણં ભંતે ! જીવાણં પાણાઙ્ગાણં કિરિયા કજ્જહ, મા ભંતે ! કિં પુટ્ઠા કજ્જહ, અપુટ્ઠા કજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! एवं -जाव- परिग्गहेणं ।

एवं एए वि पंच दंडगा ।

પ. જં પદેસં ણં ભંતે ! જીવાણં પાણાઙ્ગાણં કિરિયા કજ્જહ, સા ભંતે ! કિં પુટ્ઠા કજ્જહ, અપુટ્ઠા કજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! एवं तहेव दंडओ ।

एवं -जाव- परिग्गहेणं ।

एवं एए वीसं दंडगा ।

- વિયા. સ. ૧૭, ૩. ૪, સુ. ૨-૧૨

૨૪. તાલફલપવાડમાણસ્સ પુરિમસ્સ કિરિયા પરુવણં-

પ. પુરિમે ણં ભંતે ! તાલમારુહહ, તાલમારુહિત્તા તાલાઓ તાલફલં પચાલેમાણે વા, પવાડેમાણે વા કહ કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! जावं च णं मे पुग्गिमे तालमारुहह, तालमारुहित्ता तालाओ तालफलं पचालेइ वा, पवाडेइ वा,

તાવં ચ ણં મે પુરિમે કાઙ્ગાણં -જાવ- પાણાઙ્ગાણં કિરિયાણં પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે,

જેમિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો તાલે નિવ્વત્તિણં, તાલફલે નિવ્વત્તિણં તે વિ ણં જીવા કાઙ્ગાણં -જાવ- પાણાઙ્ગાણં કિરિયાણં પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

પ. અહે ણં ભંતે ! મે તાલફલે અપ્પણો ગરુયત્તાણં -જાવ- અહે વીમમાણં પચ્ચોવયમાણે જાહં તત્થ પાણાઙ્ગાણં -જાવ- મનાહં જીવિયાઓ વવરોવેહ તણ્ણં ભંતે ! મે પુરિમે કહ કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! जावं च णं मे तालफले अप्पणो गरुयत्ताए -जाव- जीवियाओ ववरोवेइ, तावं च णं से पुग्गिमे काइयाए -जाव- पारितावणियाए चउहिं किरियाहिं पुट्ठे,

આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી જાણવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે પારિત્તહીકી ક્રિયા સુધી કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે તે પાંચ દંડક થયા.

પ્ર. ભંતે ! જે દેશ (ક્ષેત્ર)માં જીવ પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા કરે છે શું તે દેશમાં તે સ્પૃષ્ટ ક્રિયા કરે છે કે અસ્પૃષ્ટ ક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! पूर्ववत् पारित्तहिकी किया सुधी ज्ञाणवुं जોईअे.

આ પ્રમાણે એ પાંચ દંડક થયા.

પ્ર. ભંતે ! જે પ્રદેશમાં જીવ પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા કરે છે શું તે પ્રદેશમાં તે સ્પૃષ્ટ ક્રિયા કરે છે કે અસ્પૃષ્ટ ક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ પ્રમાણે पूर्ववत् दंडक कहेवा जોईअे.

આ પ્રમાણે પારિત્તહીકી ક્રિયા સુધી જાણવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે એ કુલ વીસ દંડક થયા.

૨૪. તાડફળ પાડનાર પુરુષની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ તાડનાં વૃક્ષ પર ચઢે અને ચઢીને પછી તે તાડનાં ફળને હલાવે કે પાડે તો તે પુરુષને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્યારે તે પુરુષ તાડનાં વૃક્ષ પર ચઢે છે અને ચઢીને તે તાડ વૃક્ષથી તાડ ફળને હલાવે છે અને પાડે છે,

ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચેય ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરોથી તાડવૃક્ષ અને તાડફળ બનેલ છે, તે જીવ પણ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચેય ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! (તે પુરુષ દ્વારા તાડ વૃક્ષને હલાવવાથી) જે તે તાડફળ પોતાના ભારથી -યાવત્- પોતાની જાતે પડવાથી ત્યાંનાં પ્રાણી -યાવત્- સત્ત્વ જીવ રહિત હોય છે ત્યારે ભંતે ! તે પુરુષને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! (પુરુષ દ્વારા તાડવૃક્ષને હલાવવાથી) જે તે તાડફળ પોતાના ભારથી પડે -યાવત્- જીવનથી રહિત કરે છે તો તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનિકી આ ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જેસિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો તાલે નિવ્વત્તિણ,
તે વિ ય ણં જીવા કાઠ્યાણ -જાવ- પારિતાવણિયાણ
ચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા,

જેસિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો તાલફલે
નિવ્વત્તિણ,

તે વિ ય ણં જીવા કાઠ્યાણ -જાવ- પાણાઠવાય
કિરિયાણ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા,

જે વિ ય સે જીવા અહે વીસસાણ પચ્ચોવયમાણસ
ઉવગ્ગહે વટ્ટંતિ,

તે વિ ય ણં જીવા કાઠ્યાણ -જાવ- પાણાઠવાય
કિરિયાણ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

- વિયા. સ. ૧૭, ઉ. ૧, સુ. ૮-૯

૨૫. રૂક્ષમૂલાઠ પવાઠમાણસ પુરિસસ કિરિયા પરૂવણં-

પ. પુરિસે ણં ધંતે ! રૂક્ષસ મૂલં પચાલેમાણે વા,
પવાઠેમાણે વા કઠ કિરિણ ?

ઉ. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે પુરિસે રૂક્ષસ મૂલં પચાલેઠ
વા, પવાઠેઠ વા તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઠ્યાણ -જાવ-
પાણાઠવાયકિરિયાણ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે,
જેસિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો મૂલે નિવ્વત્તિણ
-જાવ- વીણ નિવ્વત્તિણ તે વિ ય ણં જીવા કાઠ્યાણ
-જાવ- પાણાઠવાયકિરિયાણ પંચહિં કિરિયાહિં
પુટ્ઠા ।

પ. અહે ણં ધંતે ! સે મૂલે અપ્પણો ગરૂયત્તાણ -જાવ-
જીવિયાઓ વવરોવેઠ તઓ ણં ધંતે ! સે પુરિસે કઠ
કિરિણ ?

ઉ. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે મૂલે અપ્પણો ગરૂયત્તાણ
-જાવ- જીવિયાઓ વવરોવેઠ,
તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઠ્યાણ -જાવ- પારિતાવણિયાણ
ચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે,

જેસિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો કંઠે નિવ્વત્તિણ
-જાવ- વીણ નિવ્વત્તિણ, તે વિ ય ણં જીવા કાઠ્યાણ
-જાવ- પારિતાવણિયાણ ચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા,
જે સિં પિ ય ણં જીવા ણં સરીરેહિંતો મૂલે નિવ્વત્તિણ,
તે વિ ય ણં જીવા કાઠ્યાણ -જાવ- પાણાઠવાય
કિરિયાણ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

જે વિ ય ણં સે જીવા અહે વીસસાણ પચ્ચોવયમાણસ
ઉવગ્ગહે વટ્ટંતિ ।

જે જીવોનાં શરીરોથી તાડવૃક્ષ નિષ્પન્ન થયું છે.

તે જીવ કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનિકી આ ચાર
ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોના શરીરોથી તાડવૃક્ષ નિષ્પન્ન થયું છે.

તે જીવ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે
ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવ સ્વાભાવિક રૂપથી નીચે પડતા તાડફળનાં
સહાયક થાય છે.

તે જીવ પણ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ
પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૨૫. વૃક્ષમૂળાઠિને પાડનાર પુરુષની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ વૃક્ષનાં મૂળને હલાવે કે પાડે
તો તેને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જ્યારે તે પુરુષ વૃક્ષનાં મૂળને હલાવે કે
પાડે છે ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિ-
પાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરોથી મૂળ -યાવત્- બીજ નિષ્પન્ન
થયા છે, તે જીવ પણ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી
આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! જો તે મૂળ પોતાના વજનનાં કારણે નીચે
પડે -યાવત્- જીવોનો નાશ કરે ત્યારે તે પુરુષને
કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જ્યારે તે મૂળ પોતાના વજનનાં કારણે
નીચે પડે છે -યાવત્- અન્ય જીવોનો નાશ કરે છે.
ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનિકી
આ ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરોથી તે કંઠ -યાવત્- બીજ નિષ્પન્ન
થયેલ છે, તે જીવ કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનિકી
આ ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરોથી મૂળ નિષ્પન્ન થયેલ છે
તે જીવ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે
ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવ સ્વાભાવિક રૂપથી નીચે પડતા મૂળનાં
સહાયક હોય છે.

તે વિ ય ણં જીવા કાઙ્યાએ -જાવ- પાણાઙવાય કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! રૂક્ષસ્સ કંદે પચાલેમાણે વા, પવાહેમાણે વા કઙ્ કિરિએ ?

૩. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે પુરિસે કંદે પચાલેમાણે વા, પવાહેમાણે વા,

તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઙ્યાએ -જાવ- પાણાઙવાય કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે,

જેસિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો કંદે નિવ્વત્તિએ -જાવ- વીએ નિવ્વત્તિએ,

તે વિ ય ણં જીવા કાઙ્યાએ -જાવ- પાણાઙવાય કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

પ. અહે ણં ભંતે ! સે કંદે અપ્પણો ગરૂયત્તાએ -જાવ- જીવયાઓ વવરોવેહ્ તઓ ણં ભંતે ! સે પુરિસે કઙ્ કિરિએ ?

૩. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે કંદે અપ્પણો ગરૂયત્તાએ -જાવ- જીવયાઓ વવરોવેહ્,

તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઙ્યાએ -જાવ- પારિતાવણિયાએ ચઙ્હિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે,

જેસિં પિ ય ણં જીવા ણં સરીરેહિંતો મૂલે નિવ્વત્તિએ, કંદે નિવ્વત્તિએ -જાવ- વીએ નિવ્વત્તિએ,

તે વિ ય ણં જીવા કાઙ્યાએ -જાવ- પારિતાવણિયાએ ચઙ્હિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા,

જેસિં પિ ય ણં જીવા ણં સરીરેહિંતો કંદે નિવ્વત્તિએ -જાવ- વીએ નિવ્વત્તિએ,

તે વિ ય ણં જીવા કાઙ્યાએ -જાવ- પાણાઙવાય-કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા,

જે વિ ય સે જીવા અહે વીસસાએ પચ્ચોવયમાણસ્સ ઉવગ્ગહે વટ્ટંતિ,

તે વિ ય ણં જીવા કાઙ્યાએ -જાવ- પાણાઙવાય કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

જહા કંદે એવં -જાવ- વીયં ।

- વિયા. સ. ૧૭, ૩. ૧, સુ. ૧૦-૧૪

૨૬. પુરિસવધકસ્સ કિરિયા પરૂવણં-

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! પુરિસં સત્તીએ સમભિધંસેજ્જા, સયપાણિણા વા સે અસિણા સીસં છિંદેજ્જા તઓ ણં ભંતે ! સે પુરિસે કઙ્ કિરિએ ?

તે જીવ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચ ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ વૃક્ષનાં કંદને હલાવે કે પાડે છે, તો તેને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્યારે તે પુરુષ કંદને હલાવે કે પાડે છે.

ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોના શરીરોથી કંદ -યાવત્- બીજ નિષ્પન્ન હોય છે,

તે જીવ પણ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચેય ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! જો તે કંદ પોતાના વજનનાં કારણે નીચે પડે -યાવત્- જીવોનો નાશ કરે તો ભંતે ! તે પુરુષને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્યારે તે કંદ પોતાના વજનને કારણે નીચે પડે છે -યાવત્- અન્ય જીવોનો નાશ કરે છે.

ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનિકી આ ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરોથી મૂળ, સ્કંધ -યાવત્- બીજ નિષ્પન્ન થાય છે.

ત્યારે તે જીવ કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનિકી આ ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોના શરીરોથી કંદ -યાવત્- બીજ નિષ્પન્ન થાય છે.

તે જીવ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવ સ્વાભાવિકરૂપથી નીચે પડતા કંદનાં સહાયક હોય છે,

તે જીવ પણ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે,

જે પ્રમાણે કંદના વિષયમાં આલાપક કલા, તે જ પ્રમાણે (સ્કંધ, ત્વચા, શાખા, પ્રવાલ, પત્ર, પુષ્પ, ફળ) -યાવત્- બીજનાં વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ.

૨૬. પુરુષને મારનારની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ બીજા પુરુષને ભાલાથી મારે કે પોતાના હાથથી તલવાર દ્વારા તેનું માથું કાપે તો ભંતે ! તે પુરુષને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

૩. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે પુરિસે તં પુરિસં સત્તીએ સમભિધંસેહ, સયપાણિણા વા સે અસિણા સીસં છિંદ્દહ, તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઢયાએ -જાવ- પાણાઢવાય કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે ।

આસન્નવહણે ય અણવકંઘણવત્તીએ ણં પુરિસવેરેણ પુટ્ઠે । - વિયા. સ. ૧, ૩.૮, સુ. ૮

૨૭. ધણુપક્કહેવગસસ કિરિયા પરૂવણં-

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! ધણુ પરામુસહ, પરામુસિત્તા ઉસું પરામુસહ, ઉસું પરામુસિત્તા ઠાણં ઠાહ, ઠાણં ઠિચ્ચા આયયકળ્ણાયયં ઉસું કરેહ આયયકળ્ણાયયં ઉસું કરેત્તા ઉહ્ઠં વેહાસં ઉસું ઉવ્વિહહ, તણં સે ઉસું ઉહ્ઠં વેહાસં ઉવ્વિહએ સમાણે જાહં તત્થ પાણાહં -જાવ- સત્તાહં અભિહણહ -જાવ- જીવિયાઓ વવરોવેહ, તણં ણં ભંતે ! સે પુરિસે કહ કિરિએ ?

૩. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે પુરિસે ધણું પરામુસહ -જાવ- જીવિયાઓ વવરોવેહ, તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઢયાએ -જાવ- પાણાઢવાયકિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે,

જેસિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો ધણું તિવ્વત્તિએ તે ત્રિ ય ણં જીવા કાઢયાએ -જાવ- પાણાઢવાય-કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે,

એવં ધણું પુટ્ઠે પંચહિં કિરિયાહિં, જીવા પંચહિં, ણ્હારૂ પંચહિં, ઉસૂ પંચહિં, સરે, પત્તણે, ફલે, ણ્હારૂ પંચહિં ।

પ. અહે ણં સે ઉસૂ અણ્ણણો ગરૂયન્નાએ -જાવ- અહે વીમમાએ પચ્ચોવયમાણે જાહં તત્થ પાણાહં -જાવ- સત્તાહં જીવિયાઓ વવરોવેહ, તાવં ચ ણં સે પુરિસે કહ કિરિએ ?

૩. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે ઉસું આણ્ણણો ગરૂયન્નાએ -જાવ- જીવિયાઓ વવરોવેહ, તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઢયાએ -જાવ- પારિતાવણિયાએ ચહ્ઠિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે ।

જેસિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો ધણું તિવ્વત્તિએ, તે ત્રિ ય ણં જીવા કાઢયાએ -જાવ- પારિતાવણિયાએ ચહ્ઠિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે ।

એવં ધણું પુટ્ઠે ચહ્ઠિં, જીવા ચહ્ઠિં, ણ્હારૂ ચહ્ઠિં,

૩. ગૌતમ ! જ્યારે તે પુરુષ એ પુરુષને ભાલા દ્વારા મારે છે કે પોતાના હાથથી તલવાર દ્વારા તેનું મસ્તક કાપે છે, ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિ-પાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

તત્કાળ મારનાર અને બીજાનાં પ્રાણોની પરવાહ ન કરનાર તે (પુરુષ) પુરુષ-વૈરથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૨૭. ધનુષ પ્રક્ષેપકની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ ધનુષને સ્પર્શ કરે છે, સ્પર્શ કરીને તે બાણને ગ્રહણ કરે છે, ગ્રહણ કરીને આસનથી બેસે છે, બેસીને બાણને કાન સુધી ખેંચે છે, ખેંચીને ઉપર આકાશમાં ફેંકે છે, ઉપર આકાશમાં ફેંકેલ તે બાણ જે પ્રાણીઓ -યાવત્- સત્ત્વોને મારે છે -યાવત્- જીવથી રહિત કરી દે છે ત્યારે ભંતે ! તે પુરુષને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્યારે તે પુરુષ ધનુષને ગ્રહણ કરે છે -યાવત્- પ્રાણીઓને જીવનથી રહિત કરી દે છે ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરોથી તે ધનુષ નિષ્પન્ન થાય છે તે જીવ પણ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

આ પ્રમાણે ધનુ:પૃષ્ઠ જીવા (ડોરી), સ્નાયુ, બાણ, શર, પત્ર, ફળ અને ન્હારુ (નિર્માતા) પણ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! જ્યારે તે બાણ પોતાના ભારથી સ્વાભાવિક રૂપથી નીચે પડતા ત્યાં પ્રાણીઓ -યાવત્- સત્ત્વોને જીવનથી રહિત કરી દે છે, ત્યારે તે પુરુષને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! જ્યારે તે બાણ પોતાના ભારથી -યાવત્- પ્રાણીઓને જીવનથી રહિત કરી દે છે, ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનિકી આ ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરોથી ધનુષ બનેલ છે, તે જીવ પણ કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનિકી આ ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

આ પ્રમાણે ધનુ:પૃષ્ઠ, જીવા (ડોરી) અને ન્હારુ તે ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જસૂ પંચહિં, સરે, પત્તણે, ફલે, ન્હારૂ પંચહિં,

જે વિ ય સે જીવા અહે પચ્ચોવયમાણસ્સ ઉવગ્ગહે
વટ્ટંતિ, તેવિયણંજીવા કાઙ્યાએ -જાવ-પાણાઙ્ગાય-
કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

- વિયા. સ. ૫, ઉ. ૬, સુ. ૧૦-૧૨

૨૮. મિયવધગસ્સ કિરિયા પરૂવણં-

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! કચ્છંસિ વા, દહંસિ વા, ઉદગંસિ વા,
દવિયંસિ વા, વલયંસિ વા, નૂમંસિ વા, ગહણંસિ વા,
ગહણવિદુગ્ગંસિ વા, પવ્વયંસિ વા, પવ્વયવિદુગ્ગંસિ વા,
વણંસિ વા, વણવિદુગ્ગંસિ વા, મિયવિત્તીએ, મિયસંકપ્પે,
મિયપણિહાણે, મિયવહાએ ગંતા 'એ મિએ' ત્તિ કાઙં
અણ્ણયરસ્સ મિયસ્સ વહાએ કૂડપાસં ઉદ્દાઙ્, તઓ
ણં ભંતે ! સે પુરિસે કઙ્ કિરિએ પણ્ણત્તે ?

ઉ. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે પુરિસે કચ્છંસિ વા -જાવ-
મિયસ્સ વહાએ કૂડપાસં ઉદ્દાઙ્, તાવં ચ ણં સે પુરિસે
સિય તિકિરિએ, સિય ચઙ્કિરિએ, સિય પંચકિરિએ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઙ્-
"સિય તિકિરિએ, સિય ચઙ્કિરિએ, સિય પંચકિરિએ ?"

ઉ. ગોયમા ! જે ભવિએ ઉદ્દવણયાએ, ણો વંધણયાએ, ણો
મારણયાએ, તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઙ્યાએ, અહિગર-
ણિયાએ, પાઙ્ગસિયાએ તિહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે ।

જે ભવિએ ઉદ્દવણયાએ વિ, વંધણયાએ વિ, ણો
મારણયાએ, તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઙ્યાએ -જાવ-
પારિયાવણિયાએ ચઙ્કિરિયાહિં પુટ્ઠે ।

જે ભવિએ ઉદ્દવણયાએ વિ, વંધણયાએ વિ, મારણયાએ
વિ, તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઙ્યાએ -જાવ-પાણાઙ્ગાય-
કિરિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઙ્-

"સિય તિકિરિએ, સિય ચઙ્કિરિએ, સિય પંચકિરિએ ।"

- વિયા. સ. ૧, ઉ. ૮, સુ. ૪

બાણ, શર, પત્ર, ફળ અને ન્હારૂ (નિર્માતા) એ
પાંચ ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવ નીચે પડતા બાણનાં સહાયક છે. તે જીવ
પણ કાયિકી -ચાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી, આ પાંચે
ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૨૮. મૃગવધકની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! મૃગોથી આજીવિકા ચલાવનાર, મૃગવધનો
સંકલ્પ કરનાર, મૃગવધમાં દત્તચિત્ત કોઈ
પુરુષ મૃગવધનાં માટે નીકળીને કચ્છમાં, દ્રહમાં,
જળાશયમાં, લીલાછમ મેદાનમાં, પગદંડીમાં,
ગુફામાં, ઝાડીમાં, સઘન ઝાડીમાં, પર્વત પર, દુર્ગમ
પર્વત પર, વનમાં, ઘટાદાર વનમાં જઈને "આ
મૃગ છે". એવું વિચારીને કોઈ એક મૃગને મારવા
માટે જાળ ફેલાવે છે તો ભંતે ! તે પુરુષ કેટલી
ક્રિયાવાળો હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જ્યારે તે પુરુષ કચ્છમાં -ચાવત્- મૃગવધનાં
માટે જાળ ફેલાવે છે ત્યારે તે પુરુષ ક્યારેક ત્રણ
ક્રિયાવાળા, ક્યારેક ચાર ક્રિયાવાળા અને ક્યારેક
પાંચ ક્રિયાવાળા હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
"તે પુરુષ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાવાળા, ક્યારેક ચાર
ક્રિયાવાળા અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાવાળા હોય છે ?"

ઉ. ગૌતમ ! જ્યારે તે શિકારી મૃગોને ભયભીત કરે
છે. પરંતુ મૃગોને બાંધતા નથી, મારતા નથી,
ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી, આધિકરણીકી અને
પ્રાદેશિકી, આ ત્રણ ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જ્યારે તે મૃગોને ભયભીત કરે છે, બાંધે છે
પરંતુ મારતા નથી, ત્યાં સુધી તે પુરુષ કાયિકી
-ચાવત્- પારિતાપનિકી, આ ચાર ક્રિયાઓથી
સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જ્યારે તે મૃગોને ભયભીત કરે છે, બાંધે છે અને
મારે પણ, ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -ચાવત્-
પ્રાણાતિપાતિકી આપાંચ ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"તે પુરુષ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાવાળા, ક્યારેક ચાર
ક્રિયાવાળા અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાવાળા હોય છે."

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! કચ્છંસિ વા -જાવ- વણવિદુગ્ગંસિ વા મિયવિત્તીએ, મિયસકંખે, મિયપણિહાણે, મિયવહાએ ગંતા “એ મિય” ત્તિ કાઠં અણ્ણયરસ્સ મિયસ્સ વહાએ ઉસું ણિસિરિદ્ધિ, તઓ ણં ભંતે ! સે પુરિસે કઙ્કિરિએ ?

ઉ. ગોયમા ! સિય તિકિરિએ, સિય ચઙ્કિરિએ, સિય પંચકિરિએ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ -
“સિય તિકિરિએ, સિય ચઙ્કિરિએ, સિય પંચકિરિએ ।”

ઉ. ગોયમા ! જે ભવિએ ણિસિરણયાએ તિહિં,

જે ભવિએ ણિસિરણયાએ વિ, વિદ્ધંસણયાએ વિ, ણો મારણયાએ ચઙ્કિરિએ ।

જે ભવિએ ણિસિરણયાએ વિ, વિદ્ધંસણયાએ વિ, મારણયાએ વિ, તાવં ચ ણં સે પુરિસે પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે ।”

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-

“સિય તિકિરિએ, સિય ચઙ્કિરિએ, સિય પંચકિરિએ ।”

- વિયા. સ. ૧, ઉ. ૮, સુ. ૬

૨૧. મિયવહગસ્સ વઘકવહગસ્સ કિરિયા પરૂવણં-

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! કચ્છંસિ વા -જાવ- વણવિદુગ્ગંસિ વા મિયવિત્તીએ, મિય સંકખે, મિયપણિહાણે મિયવહાએ ગંતા “એ મિય” ત્તિ કાઠં અણ્ણયરસ્સ મિયસ્સ વહાએ આયયકણ્ણાયયં ઉસું આયામેત્તા ચિટ્ઠેજ્જા, અન્ને ય સે પુરિસે મગ્ગઓ આગમ્મ મયપાણિયા અમિણા મીમં છિંદેજ્જા,

સે ય ઉસૂયાએ ચેવ પુલ્લાયામણયાએ તં મિયં વિંદેજ્જા, સે ણં ભંતે ! પુરિસે કિં મિયવેરેણં પુટ્ઠે, પુરિસવેરેણં પુટ્ઠે ?

ઉ. ગોયમા ! જે મિયં મારેદ્ધિ, સે મિયવેરેણં પુટ્ઠે ।

જે પુરિમં મારેદ્ધિ, સે પુરિસવેરેણં પુટ્ઠે ।

પ્ર. ભંતે ! મૃગોથી આજ્ઞવિકા ચલાવનાર, મૃગવધનો સંકલ્પ કરનાર, મૃગવધમાં દત્તચિત્ત કોઈ પુરુષ મૃગવધનાં માટે નીકળીને કચ્છમાં -યાવત્- ઘટાદાર વનમાં જઈને “એ મૃગ છે”. એવું વિચારીને કોઈ એક મૃગને મારવા માટે બાણ ફેંકે છે તો ભંતે ! તે પુરુષ કેટલી ક્રિયાવાળો હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાવાળા, ક્યારેક ચાર ક્રિયાવાળા અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાવાળા હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે-
“ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાવાળા, ક્યારેક ચાર ક્રિયાવાળા અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાવાળા હોય છે?”

ઉ. ગૌતમ ! જ્યારે તે બાણ કાઢે છે ત્યારે તે ત્રણ ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જ્યારે તે બાણ કાઢે છે અને મૃગને બાંધે છે, પરંતુ મૃગને મારતા નથી ત્યારે તે ચાર ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જ્યારે તે બાણ કાઢે પણ છે, મૃગને બાંધે પણ છે અને મારે પણ છે ત્યારે તે પુરુષ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાવાળા, ક્યારેક ચાર ક્રિયાવાળા અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાવાળા હોય છે.”

૨૨. મૃગવધક અને તેના વધકની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! મૃગોથી આજ્ઞવિકા ચલાવનાર, મૃગવધનો સંકલ્પ કરનાર, મૃગવધમાં દત્તચિત્ત કોઈ પુરુષ મૃગવધનાં માટે કચ્છમાં -યાવત્- ઘટાદાર વનમાં જઈને “આ મૃગ છે.” એવું વિચારીને કોઈ એક મૃગનાં વધનાં માટે કાન સુધી બાણને ખેંચીને તત્પર હોય તે સમયે બીજો કોઈ પુરુષ પાછળથી આવીને પોતાના હાથથી તલવાર દ્વારા તેનું મસ્તક કાપી દે.

તે બાણ પહેલાનાં ખેંચવાથી ઉછળીને મૃગને વીંધી નાંખે તો ભંતે ! તે (અન્ય) પુરુષ મૃગનાં વેરથી સ્પૃષ્ટ છે કે પુરુષનાં વેરથી સ્પૃષ્ટ છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જે મૃગને મારે છે, તે મૃગનાં વેરથી સ્પૃષ્ટ છે.

જે પુરુષને મારે છે, તે પુરુષનાં વેરથી સ્પૃષ્ટ છે.

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं बुच्चइ-
“जे मियं मारेइ, से मियवेरेणं पुट्ठे, जे पुरिसं मारेइ
से पुरिसवेरेणं पुट्ठे ?”

उ. मे नूणं गोयमा ! कज्जमाणे कडे, संधिज्जमाणे
संधिए, निव्वत्तिज्जमाणे निव्वत्तिए, निसिरिज्जमाणे
निसिट्ठे त्ति वत्तव्वं सिया ?

हंता, भगवं ! कज्जमाणे कडे -जाव- निसिट्ठे त्ति
वत्तव्वं सिया ।

से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-
“जे मियं मारेइ, से मियवेरेणं पुट्ठे जे पुरिसं मारेइ
से पुरिसवेरेणं पुट्ठे !”

अंतो छण्हं मासाणं मरइ काइयाए -जाव- पाणाइवाय
किरियाए पंचहिं किरियाहिं पुट्ठे ।

बाहिं छण्हं मासाणं मरइ काइयाए -जाव-
पारियावणियाए चउहिं किरियाहिं पुट्ठे ।

- विया. स. १, उ. ८, सु. ७

૩૦. તળદાહગસ્સ કિરિયાપરૂવણં -

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! कच्छंसि वा -जाव- वणविदुग्गंसि
वा तणाइं ऊसविय-ऊसविय अगणिकायं णिसिरइ
तावं च णं भंते ! से पुरिसे कइ किरिए ?

उ. गोयमा ! सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय
पंचकिरिए ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं बुच्चइ-
“सिय तिकिरिए, सिय चउकिरिए, सिय पंचकिरिए।”

उ. गोयमा ! जे भविए उस्सवणयाए तिहिं ।

उस्सवणयाए वि, णिसिरणयाए वि, णो दहणयाए
चउहिं ।

जे भविए उस्सवणयाए वि, णिसिरणयाए वि,
दहणयाए वि, तावं च णं से पुरિसे काइयाए -जाव-
पंचहिं किरियाहिं पुट्ठे ।

से तेणट्ठેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ-

પ્ર. ભંતે ! शा माटे એવું કહેવાય છે કે-

“જે મૃગને મારે છે, તે પુરુષ મૃગના વૈરથી
સ્પૃષ્ટ છે. જે પુરુષને મારે છે, તે પુરુષનાં વૈરથી
સ્પૃષ્ટ છે?”

ઉ. ગૌતમ ! “જે કરાય છે તે કરેલ છે, જે સંધાય છે તે
સંધાયેલ છે, જે બનાવાય છે તે બનાવેલ છે, જે
કઢવામાં આવે છે તે કઢાવેલ તેમ કહેવાય છે ન ?”

(ગૌતમ) “હા, ભગવન્ ! જે કરાય છે તે કરેલ છે”
-યાવત્- “જે કઢાય છે, તે કઢાયેલ કહેવાય છે.”

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“જે મૃગને મારે છે, તે મૃગનાં વૈરથી સ્પૃષ્ટ છે અને
જે પુરુષને મારે છે, તે પુરુષનાં વૈરથી સ્પૃષ્ટ છે.”

જે મરનાર છ માસની અંદર મરે તો મારનાર કાયિકી
-યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી, આ પાંચે ક્રિયાઓથી
સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે મરનાર છ માસનાં પછી મરે તો મારનાર
કાયિકી -યાવત્- પારિતાપનીકી, આ ચાર
ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૩૦. તૃણદાહકની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! કચ્છમાં -યાવત્- ઘટાદાર વનમાં કોઈ પુરુષ
તણખલા એકઠાં કરીને અગ્નિ પ્રગટાવે ત્યારે તે
પુરુષ કેટલી ક્રિયાવાળો હોય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાવાળો, ક્યારેક ચાર
ક્રિયાવાળો અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાવાળો હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! शा माटे એવું કહેવાય છે કે -

“ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાવાળો, ક્યારેક ચાર ક્રિયાવાળો
અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાવાળો હોય છે ?”

ઉ. ગૌતમ ! જે પુરુષ તણખલા એકઠાં કરે છે, તે ત્રણ
ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે પુરુષ તણખલા એકઠાં કરે છે અને આગ પણ
ભેગી કરે છે, પરંતુ પ્રગટાવતા નથી તે ચાર
ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે પુરુષ તણખલાં પણ એકઠાં કરે છે, આગ
પણ ભેગી કરે છે અને પ્રગટાવે પણ છે ત્યારે તે
પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે
ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“સિય તિકિરિયે, સિય ચકિરિયે, સિય પંચકિરિયે।”

- વિયા. સ. ૧, ડ. ૮, સુ. ૫

૩૧. તત્તલોહ ઉક્ષેવનિક્ષેવમાણ પુરિસસ્સ કિરિયાપરૂવણં-

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! અયં અયકોટ્ઠંસિ અયોમણં સંડાસણં ઉક્ષેવમાણે વા પક્ષિહમાણે વા કઙ્કિરિયે ?

ડ. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે પુરિસે અયં અયકોટ્ઠંસિ અયોમણં સંડાસણં ઉક્ષેવહિ વા, પક્ષિહહિ વા, તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઙ્કિયાએ -જાવ- પાણાઙ્કિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે, જેસિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો અએ નિવ્વત્તિએ, અયકોટ્ઠે નિવ્વત્તિએ, સંડાસણં નિવ્વત્તિએ, ઙ્કિયાએ નિવ્વત્તિયા, ઙ્કિયાએ નિવ્વત્તિયા, ભત્થા નિવ્વત્તિયા,

તે વિ ય ણં જીવા કાઙ્કિયાએ -જાવ- પાણાઙ્કિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! અયં અયકોટ્ઠાઓ, અયોમણં સંડાસણં ગહાય અહિગરણિંસિ ઉક્ષેવમાણે વા નિક્ષેવમાણે વા કઙ્કિરિયે ?

ડ. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે પુરિસે અયં અયકોટ્ઠાઓ અયોમણં સંડાસણં ગહાય અહિગરણિંસિ ઉક્ષેવહિ વા નિક્ષેવહિ વા તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઙ્કિયાએ -જાવ- પાણાઙ્કિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે, જેમિં પિ ય ણં જીવાણં સરીરેહિંતો અએ નિવ્વત્તિએ, સંડાસણં નિવ્વત્તિએ, ઘમ્મટ્ઠે નિવ્વત્તિએ, મુટ્ઠિએ નિવ્વત્તિએ, અહિગરણિં નિવ્વત્તિયા, અહિગરણિંચોડી નિવ્વત્તિયા, ઉદગદોણી નિવ્વત્તિયા, અહિગરણસાલા નિવ્વત્તિયા, તે વિ ય ણં જીવા કાઙ્કિયાએ -જાવ- પાણાઙ્કિયાએ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠા ।

વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૧, સુ. ૭-૮

૩૨. વાસં પરિક્ષમાણ પુરિસસ્સ કિરિયાપરૂવણં -

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! વાસં વાસઙ્કિયાએ, વાસં નો વાસઙ્કિયાએ ત્તિ હત્થં વા, પાયં વા, વાહું વા, ઉરું વા, આડંટાવેમાણે વા, પસારેમાણે વા કઙ્કિરિયે ?

“તે પુરુષ ક્યારેક ત્રણ ક્રિયાઓવાળા, ક્યારેક ચાર ક્રિયાઓવાળા અને ક્યારેક પાંચ ક્રિયાઓવાળા હોય છે.”

૩૧. તપેલા લોખંડ આમ તેમ ફેરવનાર પુરુષની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! ભટ્ટીમાં તપેલ લોહને, લોહની સાણસીથી આમ તેમ ફેરવનાર પુરુષને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

ડ. ગૌતમ ! જ્યારે તે પુરુષ ભટ્ટીમાં તપેલ લોહને, લોહની સાણસીથી આમ તેમ ફેરવે છે, ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચ ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરથી લોહું બનેલ છે, ભટ્ટી બની છે, સાણસી બનેલ છે, અંગારા બનેલ છે, અંગારા કાઢવાની લોહની છડી બની છે અને ધમણ બનેલ છે.

તે બધા જીવ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! ભટ્ટીમાંથી લોહને, લોહની સાણસીથી પકડીને એરણ પર રાખતા નિકાળતા પુરુષને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

ડ. ગૌતમ ! જ્યારે તે પુરુષ ભટ્ટીમાંથી લોહને, લોહની સાણસીથી પકડીને એરણ પર રાખે છે અને ઉઠાવે છે ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિ-પાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

જે જીવોનાં શરીરથી લોહું બનેલ છે, સાણસી બનેલ છે, ઘન બનેલ છે, હથોડા બનેલ છે, એરણ બનેલ છે, એરણની લાકડી બનેલ છે, કુંડી બનેલ છે અને લોહારશાળા બનેલ છે, તે જીવ પણ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૩૨. વર્ષાની પરીક્ષા કરનાર પુરુષની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! વર્ષા વરસી રહી છે કે નથી વરસતી ? આ જાણવા માટે કોઈ પુરુષ પોતાના હાથ, પગ, બાહુ કે ઉરુ (ખિંડલી) ને સંકોચે કે ફેલાવે તો તેને કેટલી ક્રિયાઓ લાગે છે ?

૩. ગોયમા ! જાવં ચ ણં સે પુરિસે વાસં વાસઈ, વાસં નો વાસઈ ત્તિ હત્થં વા -જાવ- ઉહં વા આહંટાવેઈ વા, પસારેઈ વા તાવં ચ ણં સે પુરિસે કાઠ્યાણ -જાવ- પાણાઠ્ઠાયાકિરિયાણ પંચહિં કિરિયાહિં પુટ્ઠે ।

- વિયા. સ. ૧૬, ડ. ૮, સુ. ૧૪

૩૩. પુરિસ આમ હત્થિઆઈ હણમાણે અન્ન જીવાણ વિ હણપરૂવણં-

પ. પુરિસે ણં ધંતે ! પુરિસં હણમાણે કિં પુરિસં હણઈ, નો પુરિસં હણઈ ?

૩. ગોયમા ! પુરિસં પિ હણઈ, નોપુરિસે વિ હણઈ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ધંતે ! એવં વુચ્ચઈ -
'પુરિસં પિ હણઈ, નોપુરિસે વિ હણઈ ?'

૩. ગોયમા ! તસ્સ ણં એવં ભવઈ -
'એવં ખલુ અહે એગં પુરિસં હણામિ' સે ણં એગં પુરિસં હણમાણે અણેગે જીવે હણઈ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-
'પુરિસં પિ હણઈ, નોપુરિસે વિ હણઈ ।'

પ. પુરિસે ણં ધંતે ! આસં હણમાણે કિં આસં હણઈ, નો આસે વિ હણઈ,

૩. ગોયમા ! આમં પિ હણઈ, નોઆસે વિ હણઈ ।

સે કેણટ્ઠેણં અટ્ઠો તહેવ ।

એવં હત્થિં, સીહં, વઘં -જાવ- ચિલ્લલગં ।

પ. પુરિસે ણં ધંતે ! અન્નયરં તસપાણં હણમાણે કિં અન્નયરં તસપાણં હણઈ, નો અન્નયરે તસે પાણે હણઈ ?

૩. ગોયમા ! અન્નયરં પિ તસપાણં હણઈ, નો અન્નયરે વિ તસે પાણે હણઈ ।

૩. ગૌતમ ! વર્ષા વરસી રહી છે કે નથી વરસતી ? આ જણવા માટે કોઈ પુરુષ પોતાના હાથ -યાવત્- ઉરુને સંકોચે છે કે ફેલાવે છે ત્યારે તે પુરુષ કાયિકી -યાવત્- પ્રાણાતિપાતિકી આ પાંચે ક્રિયાઓથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૩૩. પુરુષ અશ્વ હસ્તિ આદિને મારતા અન્ય જીવોનાં પણ નાશનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ, પુરુષની ઘાત કરતો પુરુષની જ ઘાત કરે છે કે નોપુરુષ (પુરુષનાં સિવાય અન્ય જીવો)ની પણ ઘાત કરે છે?

૩. ગૌતમ ! તે (પુરુષ) પુરુષની પણ ઘાત કરે છે અને નોપુરુષની પણ ઘાત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
"તે પુરુષની પણ ઘાત કરે છે અને નોપુરુષની પણ ઘાત કરે છે ?"

૩. ગૌતમ ! ઘાતકનાં મનમાં એવો વિચાર હોય છે કે-
"હું એક જ પુરુષને મારું છું" પરંતુ તે એક પુરુષને મારતો અન્ય અનેક જીવોને પણ મારે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -
"તે પુરુષને પણ મારે છે અને નોપુરુષને પણ મારે છે."

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ અશ્વને મારતો શું અશ્વને જ મારે છે કે નોઅશ્વ (અશ્વનાં સિવાય અન્ય જીવોને પણ) મારે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે (અશ્વઘાતક) અશ્વને પણ મારે છે અને નોઅશ્વ (અશ્વનાં સિવાય બીજા જીવો)ને પણ મારે છે.

એવું કહેવાનું કારણ પૂર્વવત્ સમજવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે હાથી, સિંહ, વ્યાઘ્ર, -યાવત્- ચિત્રલ (ચિત્તો) મારવાનાં સંબંધમાં સમજવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ કોઈ એક ત્રસપ્રાણીને મારતો શું તે જ ત્રસપ્રાણીને મારે છે કે તેના સિવાય અન્ય ત્રસ પ્રાણીઓને પણ મારે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે એ ત્રસ પ્રાણીને પણ મારે છે અને તેના સિવાય અન્ય ત્રસ પ્રાણીઓને પણ મારે છે.

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! एवं वुच्चइ-
'अन्नयरं पि तसपाणं हणइ, नो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ ?'

उ. गोयमा ! तस्स णं एवं भवइ, एवं खलु 'अहे एगे अन्नयरं तसं पाणं हणामि से णं एगं अन्नयरं तसं पणं हणमाणे अणेगे जीवे हणइ,'

ते तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-
'अन्नयरं पि तसपाणं हणइ, नो अन्नयरे वि तसे पाणे हणइ ।'

प. पुरिसे णं भंते ! इसिं हणमाणे किं इसिं हणइ, नो इसिं हणइ ?

उ. गोयमा ! इसिं पि हणइ, नोइसिं पि हणइ ।

प. से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-
"इसिं पि हणइ, नो इसिं पि हणइ ?"

उ. गोयमा ! तस्स णं एवं भवइ एवं खलु 'अहं एगं इसिं हणामि से णं एगं इसिं हणमाणे अणंते जीवे हणइ ।"

से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-
"इसिं पि हणइ, नो इसिं पि हणइ ।"

- विया. स. ९, उ. ३४, सु. १-६

૩૪. હણમાણ પુરિસસ્સ- ફાસણ પરૂવણં-

પ. પુરિસે ણં ભંતે ! હણમાણે કિં પુરિસવેરેણં પુટ્ઠે, નોપુરિસવેરેણં પુટ્ઠે ?

उ. गोयमा ! १. नियमा ताव पुरिसवैरेणं पुट्ठे,

२. अहवा पुरिसवैरेण य णोपुरिसवैरेण य पुट्ठे,

३. अहवा पुरिसवैरेण य नोपुरिसवैरेहि य पुट्ठे ।

ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

"તે પુરુષ એ ત્રસ જીવને પણ મારે છે અને તેના સિવાય અન્ય ત્રસ જીવોને પણ મારે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ઘાતકનાં મનમાં એવો વિચાર હોય છે કે - 'હું તે જ ત્રસ જીવને મારી રહ્યો છું, પરંતુ તે એ ત્રસ જીવને મારતો તેના સિવાય અન્ય અનેક ત્રસ જીવોને પણ મારે છે.'

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"તે પુરુષ એ ત્રસજીવને પણ મારે છે અને તેના સિવાય અન્ય ત્રસ જીવોને પણ મારે છે."

પ્ર. ભંતે ! કોઈ પુરુષ ઋષિને મારતો શું ઋષિને જ મારે છે કે નોઋષિ (ઋષિનાં સિવાય અન્ય) જીવોને પણ મારે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે (ઋષિઘાતક) ઋષિને પણ મારે છે અને નોઋષિને પણ મારે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે-

"ઋષિને મારનાર તે પુરુષ ઋષિને પણ મારે છે અને નોઋષિને પણ મારે છે ?"

ઉ. ગૌતમ ! ઋષિને મારનાર તે ઋષિનાં મનમાં એવો વિચાર થાય છે કે : "હું એક ઋષિને મારું છું. પરંતુ તે એક ઋષિને મારતો અનન્ત જીવોને પણ મારે છે."

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"ઋષિને મારનાર પુરુષ ઋષિને પણ મારે છે અને નોઋષિને પણ મારે છે."

૩૪. મારતા પુરુષનાં વૈર સ્પર્શનનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! પુરુષને મારતો કોઈ વ્યક્તિ શું પુરુષ વૈરથી સ્પૃષ્ટ થાય છે કે નોપુરુષ વૈર (પુરુષનાં સિવાય અન્ય જીવના સાથે)થી સ્પૃષ્ટ થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ૧. તે વ્યક્તિ નિયમથી પુરુષવૈરથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૨. અથવા પુરુષ વૈરથી અને નોપુરુષવૈરથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૩. અથવા પુરુષવૈરથી અને નોપુરુષ વૈરોથી (પુરુષોનાં સિવાય અનેક જીવોનાં વૈર)થી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

एवं आसं-जाव-चिल्ललगं-जाव-अहवाचिल्लग-
वेरेण य, णो चिल्लगवेरेहि य पुट्ठे ।

પ. પુરિમે ણં ભંતે ! ઇસિં હળમાણે કિં ઇસિવેરેણં પુટ્ઠે,
ણો ઇસિવેરેણં પુટ્ઠે ?

૩. ગોયમા । ૧. નિયમા તાવ ઇસિવેરેણં પુટ્ઠે,

૨. અહવા ઇસિવેરેણ ય ણો ઇસિવેરેણ ય પુટ્ઠે,

૩. અહવા ઇસિવેરેણ ય નો ઇસિવેરેહિ ય પુટ્ઠે ।

- વિયા. સ. ૧, ૩, ૩૪, સુ. ૭-૮

૩૫. अणगारस्स असिया छेयक वेज्ज-अणगारं च किरिया
परूवणं-

તણં સમણે ભવગં મહાવીરે અન્નયા કયાઇ રાયગિહાઓ
નગરાઓ ગુણસિલાઓ ચેડયાઓ પડિનિક્ખમમ્હ
પડિનિક્ખમિત્તા બહિયા જણવયવિહારં વિહરઇ ।^૧

તેણં કાલેણં તેણં સમણં ઉલ્લૂયતીરે નામં નયરે હોત્યા,
વણ્ણઓ,

તમ્મ ણં ઉલ્લૂયતીરસ્સ નયરસ્સ બહિયા ઉત્તરપુરત્થિમે
દિસિભાણે એત્થ ણં ઇગ્ગંબુણે નામં ચેડાણે હોત્યા, વણ્ણઓ ।

તણં સમણે ભવગં મહાવીરે અન્નયા કયાઇ પુવ્વાણુપુવ્વિં
ચરમાણે -જાવ- ઇગ્ગંબુણે સમોસઢે -જાવ- પરિમા
પડિગયા ।

'ભંતે ! ત્તિ' ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરે વંદઇ
નમંસઇ વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસિ-

પ. अणगारस्स णं भंते ! भावियप्पणो छट्ठंछट्ठेणं
अणिक्खत्तेणं तवोकम्मेणं उड्ढं बाहाओ
पगिज्झिय-पगिज्झिय सुराभिमुहे आयावेमाणस्स
तस्स णं पुरत्थिमेणं अवड्ढं दिवसं नो कप्पइ हत्थं
वा, पायं वा, बाहं वा, ऊरुं वा आउंटावेत्तए वा,
पसारावेत्तए वा पच्चत्थिमेणं से अवड्ढं दिवसं
कप्पइ, हत्थं वा, पायं वा, बाहं वा, ऊरुं वा,
आउंटावेत्तए वा, पसारावेत्तए वा, तस्स य असियाओ
लंवंति तं च वेज्जे अदक्खु ईसिं पाडेइ, ईसिं पाडेत्ता
असियाओ छिंदेज्जा ।

આ પ્રમાણે અશ્વથી ચિત્રલ સુધી (વૈરથી સ્પૃષ્ટ
થવા)નાં વિષયમાં પણ જાણવું જોઈએ અથવા
ચિત્રલ વૈરથી સ્પૃષ્ટ થાય છે અને નોચિત્રલ
વૈરથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

પ્ર. ભંતે ! ઋષિને મારતો કોઈ પુરુષ શું ઋષિ વૈરથી
સ્પૃષ્ટ થાય છે કે નોઋષિ વૈરથી સ્પૃષ્ટ થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. તે (ઋષિ ધાતક) નિયમથી ઋષિ
વૈરથી સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૨. અથવા ઋષિવૈરથી અને નોઋષિવૈરથી સ્પૃષ્ટ
થાય છે.

૩. અથવા ઋષિવૈરથી અને નોઋષિ વૈરથી
(અર્થાત્ ઋષિઓનાં સિવાય અનેક જીવોનાં
વૈરથી) સ્પૃષ્ટ થાય છે.

૩૫. अणगारनां अर्शं छेदकं वैद्यं अणगारणी अपेक्षाये
क्रियानुं प्ररुपणं :

એક સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર રાજગૃહ નગરનાં
ગુણશીલક નામનાં ઉદ્યાનથી નીકળ્યા અને નીકળીને
બાહ્ય જનપદોમાં વિચરણ કરવા લાગ્યા.

તે કાળ અને તે સમયમાં ઉલ્લુકતીર નામનું નગર હતું.
તેનું વર્ણન (ઔપપાતિકસૂત્રનાં અનુસાર) જાણવું જોઈએ.

તે ઉલ્લુકતીર નગરનાં બહાર ઉત્તર પૂર્વ ઈશાન કોણમાં
એક જમ્બૂ નામનું ઉદ્યાન હતું, તેનું વર્ણન (ઔપપાતિક
સૂત્રનાં અનુસાર) જાણવું જોઈએ.

એક વાર કોઈ દિવસ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી
અનુક્રમથી વિચરણ કરતા -યાવત્- એક જમ્બૂ નામના
ઉદ્યાનમાં પધાર્યા -યાવત્- પરિષદ્ (ધર્મ દેશના સાંભળી)
પાછી ફરી.

'ભંતે !' આ પ્રમાણે સંબોધિત કરીને ભગવાન ગૌતમે
શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન નમસ્કાર કર્યા અને
વંદન નમસ્કાર કરીને પછી આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

પ્ર. ભંતે ! નિરંતર છઠ-છઠની તપસ્યાની સાથે ઉપર
કરેલ હાથ સૂર્યની તરફ મુખ કરીને આતાપના લેતો
ભાવિતાત્મા અનગારને (કાયોત્સર્ગમાં) દિવસનાં
પૂર્વાર્ધમાં પોતાના હાથ, પગ, બાહુ કે જાંઘને સંકોચવું
કે પસારવું કલ્પતુ નથી. પરંતુ દિવસનાં પશ્ચિમાર્ધ
(પાછળ ભાગ)માં પોતાના હાથ, પગ, બાહુ કે
જાંઘને સંકોચવું કે ફેલાવવું કલ્પે છે. આ પ્રમાણે
કાયોત્સર્ગે સ્થિત તે ભાવિતાત્મા અનગારની
નાસિકામાં મસ્સા લટકતા હોય તે અર્શને કોઈ વૈદ્ય
જોયું અને કાપવા માટે તેને સુવડાવ્યો અને
સુવડાવીને અર્શ મસ્સાનું છેદન કર્યું.

સે નૂળં ભંતે ! જે છિંદઇ તસ્સ કિરિયા કજ્જઇ ?

જસ્સ છિજ્જઇ નો તસ્સ કિરિયા કજ્જઇ ણડન્નત્થગેણં
ધમ્મંતરાઇણં ?

૩. હંતા, ગોયમા ! જે છિંદઇ તસ્સ કિરિયા કજ્જઇ,
જસ્સ છિજ્જઇ નો તસ્સ કિરિયા કજ્જઇ ણડન્નત્થગેણં
ધમ્મંતરાઇણં ।

-વિયા. સ. ૧૬, ૩, સુ. ૫-૧૦

૩૬. પુઢવિક્કાઇયાણં આણમપાણમમાણે કિરિયા પરૂવણં-

પ. પુઢવિક્કાઇયાણં ભંતે ! પુઢવિક્કાઇયં ચેવ આણમમાણે
વા, પાણમમાણે વા, ઝસસમાણે વા, નીસસમાણે વા
કઙ્ઘ કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયે, સિય ચઙ્ઘકિરિયે, સિય
પંચકિરિયે ।

પ. પુઢવિક્કાઇયાણં ભંતે ! આઝ્ઙાઇયં આણમમાણે વા,
પાણમમાણે વા, ઝસસમાણે વા, નીસસમાણે વા કઙ્ઘ
કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! એવં ચેવ ।

એવં -જાવ- વણસ્સઇકાઇયં ।

એવં આઝ્ઙાઇયાણં વિ સવ્વે વિ ભાણિયવ્વા ।

એવં તેઝ્ઙાઇયાણં વિ સવ્વે વિ ભાણિયવ્વા ।

એવં વાઝ્ઙાઇયાણં વિ સવ્વે વિ ભાણિયવ્વા ।

પ. વણસ્સઇકાઇયાણં ભંતે ! વણસ્સઇકાઇયં ચેવ
આણમમાણે વા, પાણમમાણે વા, ઝસસમાણે વા,
નીસસમાણે વા કઙ્ઘ કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયે, સિય ચઙ્ઘકિરિયે, સિય
પંચકિરિયે ।

-વિયા. સ. ૧, ૩, સુ. ૧૬-૨૨

તે સમયે ભંતે ! શું મસ્સાને કાપનાર વૈદ્યને ક્રિયા
લાગે છે ?

કે જે (અનગાર)નો મસ્સો કપાય રહ્યો છે શું તેને
એક માત્ર ધર્માન્તરાયિક ક્રિયાનાં સિવાય અન્ય
ક્રિયા તો લાગતી નથી ન ?

૩. હા, ગૌતમ ! જે (મસ્સાને) કાપે છે તેને (શુભ)
ક્રિયા લાગે છે અને જેનો મસ્સો કપાય રહ્યો છે
તે અનગારને ધર્માન્તરાયિક ક્રિયાનાં સિવાય
અન્ય કોઈ ક્રિયા લાગતી નથી.

૩૬. પૃથ્વીકાયિકાદિઓનાં દ્વારા શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવા-છોડવાની
ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવ, પૃથ્વીકાયિક જીવને
આભ્યંતર અને બાહ્ય શ્વાસોચ્છ્વાસનાં રૂપમાં ગ્રહણ
કરતા અને છોડતા કેટલી ક્રિયાઓવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક ત્રણ ક્રિયાવાળા, કેટલાક ચાર
ક્રિયાવાળા અને કેટલાક પાંચ ક્રિયાવાળા હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવ, અપૃથ્વીકાયિક જીવોને
આભ્યંતર અને બાહ્ય શ્વાસોચ્છ્વાસનાં રૂપમાં
ગ્રહણ કરતા અને છોડતા કેટલી ક્રિયાઓવાળા
હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! પૂર્વોક્ત પ્રકારથી જ જાણવું જોઈએ.
આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિક સુધી કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે અપૃથ્વીકાયિક જીવોની સાથે પણ પૃથ્વીકાયિક
આદિ બધા (૫ ભંગો)નું વર્ણન કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે તેજસ્કાયિકની સાથે પણ પૃથ્વીકાયિક
આદિ બધા (૪ ભંગો)નું વર્ણન કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે વાયુકાયિક જીવોની સાથે પણ પૃથ્વીકાયિક
આદિ બધા (૫ ભંગો)નું વર્ણન કરવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! વનસ્પતિકાયિક જીવ, વનસ્પતિકાયિક
જીવોને આભ્યંતર અને બાહ્ય શ્વાસોચ્છ્વાસનાં
રૂપમાં ગ્રહણ કરતા અને છોડતા કેટલી
ક્રિયાઓવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક ત્રણ ક્રિયાવાળા, કેટલાક ચાર
ક્રિયાવાળા અને કેટલાક પાંચ ક્રિયાવાળા હોય છે.

૩૭. વાઝકાયમ્સ રૂક્ષ્વાઈ પચાલેમાણે પવાડેમાણે કિરિયા પરૂવણ-

પ. વાઝકાઈણ મંતે ! રૂક્ષ્વસ મૂલં પચાલેમાણે વા, પવાડેમાણે વા કઈ કિરિય ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચઝકિરિય, સિય પંચકિરિય ।

एवं कंदं -जाव- बीयं ।

-વિયા. સ. ૧, ડ. ૩૪, સુ. ૨૩-૨૫

૩૮. જીવ-ચઝવીસ દંડણુ ઇગત્ત-પુહત્તેહિં કિરિયાપરૂવણ-

પ. જીવે ણં મંતે ! જીવાઓ કઈ કિરિય ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચઝકિરિય, સિય પંચકિરિય, સિય અકિરિય ।

પ. દં. ૧. જીવે ણં મંતે ! ણેરહ્યાઓ કઈ કિરિય ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચઝકિરિય, સિય અકિરિય ।

दं. २-११. एवं -जाव- थणियकुमाराओ ।

दं. १२-२१. पुढविकाइय-आउकाइय-तेउकाइय-वाउकाइय-वणफइकाइय-वेइंदिय-तेइंदिय-चउरिंदिय-पंचेंदिय-तिरिक्खजोणिय-मणूसाओ जहा जीवाओ ।

दं. २२-२४. वाणमंतर-जोइसिय-वेमाणियाओ जहा णेरइयाओ ।

પ. જીવે ણં મંતે ! જીવેહિંતો કઈ કિરિય ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચઝકિરિય, સિય પંચકિરિય, સિય અકિરિય ।

પ. જીવે ણં મંતે ! ણેરહ્યાહિંતો કઈ કિરિય ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચઝકિરિય, સિય અકિરિય ।

एवं जहेव पढमो दंडओ तथा एसो वि विइओ भाणियच्चो ।

૩૭. વાયુકાયનાં દ્વારા વૃક્ષાદિ હલાવતા- પાડતાની ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! વાયુકાયિક જીવ વૃક્ષનાં મૂળને હલાવતા અને પાડતા કેટલી ક્રિયાઓવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક ત્રણ ક્રિયાઓવાળા, કેટલાક ચાર ક્રિયાઓવાળા અને કેટલાક પાંચ ક્રિયાઓવાળા હોય છે.

આ પ્રમાણે કંદ -યાવત્- બીજને હલાવતા આદિનાં માટે ક્રિયાઓ જાણવી જોઈએ.

૩૮. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં એક અને અનેક જીવની અપેક્ષાએ ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! એક જીવ એક જીવની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક જીવ ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે અને કેટલાક અક્રિય છે.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! એક જીવ એક નૈરયિકની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક નૈરયિક ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઓવાળા છે અને કેટલાક અક્રિય છે.

दं. २-११. આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમાર સુધી કહેવું જોઈએ.

दं. १२-२१. (એક જીવને) પૃથ્વીકાયિક, અધાકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય, ચૅરેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક અને મનુષ્યની અપેક્ષાએ જીવનાં સમાન ક્રિયાઓ જાણવી જોઈએ.

दं. २२-२४. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોની નૈરયિકનાં સમાન ક્રિયાઓ કહેવી જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! એક જીવ અનેક જીવોની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક જીવો ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે અને કેટલાક અક્રિય છે.

પ્ર. ભંતે ! એક જીવ અનેક નૈરયિકોની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક નૈરયિકો ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઓવાળા છે અને કેટલાક અક્રિય છે.

આ પ્રમાણે જેમ પહેલા દંડકમાં કહ્યું. તે પ્રમાણે અહીં બીજા દંડકમાં કહેવું જોઈએ.

પ. જીવા ણં ભંતે ! જીવાઓ કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચડકિરિયા વિ, પંચકિરિયા વિ, અકિરિયા વિ ।

પ. જીવા ણં ભંતે ! ણેરહ્યાઓ કહ કિરિયાઓ ?

૩. ગોયમા ! જહેવ આહ્લદંડઓ તહેવ ભાણિયવ્વો -જાવ- વેમાણિય સ્તિ ।

પ. જીવા ણં ભંતે ! જીવેહિંતો કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચડકિરિયા વિ, પંચકિરિયા વિ, અકિરિયા વિ ।

પ. દં. ૧. જીવા ણં ભંતે ! ણેરહિંતો કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચડકિરિયા વિ, અકિરિયા વિ ।

દં. ૨-૨૮. અસુરકુમારેહિંતો વિ એવં ચેવ -જાવ- વેમાણિહિંતો ।

ણવરં-ઓરાલિયમરીરેહિંતો જહા જીવેહિંતો ।

પ. ણેરહિં ણં ભંતે ! જીવાઓ કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયા, સિય ચડકિરિયા, સિય પંચકિરિયા ।

પ. દં. ૧. ણેરહિં ણં ભંતે ! ણેરહ્યાઓ કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયા, સિય ચડકિરિયા ।

દં. ૨-૧૧. એવં -જાવ- થણિયકુમારાઓ ।

દં. ૧૨-૨૧. પુઢવિકાહ્યાઓ -જાવ- મણુસ્માઓ જહા જીવાઓ ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમતર-જોહિસિય-વેમાણિયાઓ જહા નેરહ્યાઓ ।

ણવરં-ઓરાલિય સરીરાઓ જહા જીવાઓ ।

પ્ર. ભંતે ! અનેક જીવ એક જીવની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે અને અક્રિય પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! અનેક જીવ એક નેરયિકની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પ્રારંભનાં દંડક કહ્યા છે, તે પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી કહેવા જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અનેક જીવ અનેક જીવોની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે અને અક્રિય પણ છે.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! અનેક જીવ અનેક નેરયિકોની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઓવાળા છે અને અક્રિય પણ છે.

દં. ૨-૨૪. અસુરકુમારેહી વૈમાનિકો સુધી આ પ્રમાણે ક્રિયાઓ કહેવી જોઈએ.

વિશેષ : ઔદારિક શરીરધારીઓની અપેક્ષાએ ક્રિયાઓ જીવોની સમાન કહેવી જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! એક નેરયિક એક જીવની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ક્યારેક ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! એક નેરયિક- એક નેરયિકની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ક્યારેક ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઓવાળા છે.

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે -યાવત્- સ્તનિતકુમારની અપેક્ષાએ કહેવું જોઈએ.

દં. ૧૨-૨૧. પૃથ્વીકાયિક -યાવત્- નનુષ્યની અપેક્ષાએ જીવનાં સમાન ક્રિયાઓ કહેવી જોઈએ.

દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકની અપેક્ષાએ નેરયિકનાં સમાન ક્રિયાઓ કહેવી જોઈએ.

વિશેષ : ઔદારિક શરીરની અપેક્ષાએ જીવનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

પ. ણેરહ્ણ ણં ભંતે ! જીવેહિંતો કહ્ કિરિણ ?

ઁ. ગોયમા ! સિય તિકિરિણ, સિય ચઁકિરિણ, સિય પંચકિરિણ ।

પ. ણેરહ્ણ ણં ભંતે ! ણેરહ્ણેહિંતો કહ્ કિરિણ ?

ઁ. ગોયમા ! સિય તિકિરિણ, સિય ચઁકિરિણ ।

ઁવં જહેવ પઢમો દંડઁ તહા ઁમો વિ વિહ્ઁઁ
ભાણિયવ્વો ।

ઁવં -જાવ- વેમાણિણેહિંતો ।

ણવરં-ણેરહ્ણસ્સ ણેરહ્ણેહિંતો દેવેહિંતો ય પંચમા
કિરિયા ણત્થિ ।

પ. ણેરહ્ણ ણં ભંતે ! જીવાઁ કહ્ કિરિયા ?

ઁ. ગોયમા ! સિય તિકિરિયા, સિય ચઁકિરિયા, સિય પંચકિરિયા ।

ઁવં -જાવ- વેમાણિયાઁ ।

ણવરં-ણેરહ્ણયાઁ દેવાઁ ય પંચમા કિરિયા ણત્થિ ।

પ. ણેરહ્ણ ણં ભંતે ! જીવેહિંતો કહ્ કિરિયા ?

ઁ. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચઁકિરિયા વિ, પંચકિરિયા વિ ।

પ. ણેરહ્ણ ણં ભંતે ! ણેરહ્ણેહિંતો કહ્ કિરિયા ?

ઁ. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચઁકિરિયા વિ ।

ઁવં -જાવ- વેમાણિણેહિંતો ।

ણવરં-ઁરાલિયસરીરેહિંતો જહા જીવેહિંતો ।

પ. અસુરકુમારે ણં ભંતે ! જીવાઁ કહ્ કિરિણ ?

પ્ર. ભંતે ! ઁક નારક ઁનેક જીવોની અપેક્ષાઁ કેટલી
ક્રિયાઁવાળા છે ?

ઁ. ગૌતમ ! તે કેટલાક ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઁ-
વાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! ઁક નૈરયિક ઁનેક નૈરયિકોની અપેક્ષાઁ
કેટલી ક્રિયાઁવાળા છે ?

ઁ. ગૌતમ ! તે કેટલાક ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઁવાળા છે.
ઁા પ્રમાણે જેમ પ્રથમ દંડક કહ્ણું, તે પ્રમાણે ઁ
બીજો દંડક પણ કહેવું જોઈઁ.

ઁા પ્રમાણે -યાવત્- ઁનેક વૈમાનિકોની અપેક્ષાઁ
કહેવું જોઈઁ.

વિશેષ : ઁક નૈરયિક ઁનેક નૈરયિકોની અપેક્ષાથી
ઁને ઁનેક દેવોની અપેક્ષાથી પાંચમી ક્રિયા કરતો
નથી.

પ્ર. ભંતે ! ઁનેક નૈરયિક ઁક જીવની અપેક્ષાઁ
કેટલી ક્રિયાઁવાળા છે ?

ઁ. ગૌતમ ! તે કેટલાક ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઁ-
વાળા છે.

ઁા પ્રમાણે -યાવત્- ઁક વૈમાનિકની અપેક્ષાથી
ક્રિયાઁ કહેવી જોઈઁ.

વિશેષ : ઁક નૈરયિક કે ઁક દેવની અપેક્ષાઁ
પાંચમી ક્રિયા કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! ઁનેક નારક ઁનેક જીવોની અપેક્ષાઁ
કેટલી ક્રિયાઁવાળા છે ?

ઁ. ગૌતમ ! તે કેટલાક ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઁ-
વાળા છે.

પ્ર. ભંતે ! ઁનેક નૈરયિક ઁનેક નૈરયિકોની અપેક્ષાઁ
કેટલી ક્રિયાઁવાળા છે ?

ઁ. ગૌતમ ! તે ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઁવાળા છે.

ઁા પ્રમાણે -યાવત્- ઁનેક વૈમાનિકોની અપેક્ષાથી
ક્રિયાઁ કહેવી જોઈઁ.

વિશેષ : ઁનેક ઁદારિક શરીરધારીઁની અપેક્ષાઁ
ક્રિયાઁ ઁનેક જીવોની ક્રિયાઁનાં સમાન કહેવી
જોઈઁ.

પ્ર. ભંતે ! ઁક અસુરકુમાર ઁક જીવની અપેક્ષાઁ
કેટલી ક્રિયાઁવાળા છે ?

૩. ગોયમા ! જહેવ ણેરહણં ચત્તારિ દંડગા તહેવ
અસુરકુમારેણ વિ ચત્તારિ દંડગા ભાણિયવ્વા ।

एवं उवउज्जिऊण भाणेयव्वं ति जीवे मणूसे य
अकिरिए वुच्चइ,

मेसाणं अकिरिया ण वुच्चंति,

सव्वे जीवा ओरालियसरीरेहंतो पंचकिरिया,

णेरइए-देवेहंतो य पंचकिरिया ण वुच्चंति ।

एवं एकेकजीवपए चत्तारि-चत्तारि दंडगा भाणियव्वा ।

एवं एयं दंडगसयं, सव्वे वि य जीवादीया दंडगा ।

- પળ્લ. પ. ૨૨, સુ. ૧૫૮૮-૧૬૦૪

૩૯. જીવ-ચઝવીસદંડણસુ પંચ સરીરેહિં કિરિયાપરૂવણં-

પ. જીવે ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરાઓ કહ કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયે, સિય ચઝકિરિયે, સિય
પંચકિરિયે, સિય અકિરિયે ।

પ. દં. ૧. નેરહણં ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરાઓ કહ
કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયે, સિય ચઝકિરિયે, સિય
પંચકિરિયે ।

પ. દં. ૨. અસુરકુમારે ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરાઓ
કહ કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! એવં ચેવ,

દં. ૩-૨૪. એવં -જાવ- વેમાણિયે ।

ણવરં-મણુસમે જહા જીવે ।

પ. જીવે ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરેહિંતો કહ કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયે -જાવ- સિય અકિરિયે ।

પ. નેરહણં ણં ભંતે ! ઓરાલિય સરીરેહિંતો કહ કિરિયે ?

૩. ગૌતમ ! જેમ એક નારકની અપેક્ષાથી ચાર દંડક
કહ્યા, તેવી જ રીતે એક અસુરકુમારની અપેક્ષાથી
પણ ક્રિયા સંબંધી ચાર દંડક કહેવા જોઈએ.

આ પ્રમાણે ઉપયોગપૂર્વક કહેવું જોઈએ કે "એક જીવ
અને એક મનુષ્ય" અક્રિય પણ કહેવામાં આવે છે.

બાકી જીવ અક્રિય કહેવામાં આવતા નથી.

બધા જીવ ઔદારિક શરીરવાળાની અપેક્ષાએ
પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે.

નારકો અને દેવોની અપેક્ષાથી પાંચ ક્રિયાઓ નથી
કહેવામાં આવતી.

આ પ્રમાણે એક-એક જીવનાં પદમાં ચાર-ચાર
દંડક કહેવા જોઈએ.

એમ કુલ મળીને સો દંડક થાય છે. તે બધા એક
જીવ આદિનાં દંડક છે.

૩૯. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં પાંચ શરીરોની અપેક્ષાએ ક્રિયાઓનું
પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! એક જીવ ઔદારિક શરીરની અપેક્ષાએ
કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા
છે અને કેટલાક અક્રિય પણ છે.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! નેરયિક જીવ ઔદારિક શરીરની
અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે કેટલાક ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓ-
વાળા છે.

પ્ર. દં. ૨. ભંતે ! અસુરકુમાર ઔદારિક શરીરની
અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! પૂર્વવત્ ક્રિયાઓ કહેવી જોઈએ.

દં. ૩-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી કહેવું જોઈએ.
વિશેષ : મનુષ્યનું વર્ણન સામાન્ય જીવની જેમ
કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! એક જીવ ઔદારિક શરીરોની અપેક્ષાએ
કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક ત્રણ ક્રિયાઓવાળા છે -યાવત્-
કેટલાક અક્રિય છે.

પ્ર. ભંતે ! નેરયિક જીવ ઔદારિક શરીરોની અપેક્ષાએ
કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગોયમા ! **एवं एसो जहा पढमो दंडओ तहा इमो वि अपरिसेसो भाणियव्वो -जाव- वेमाणिए ।**
णवरं-मणुस्से जहा जीवे ।

પ. જીવા ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરાઓ કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયા -જાવ- સિય અકિરિયા ।

પ. નેરહયા ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરાઓ કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! **एवं एसोवि जहा पढमो दंडओ तहा भाणियव्वो -जाव- वेमाणिया ।**
णवरं-मणुस्सा जहा जीवा ।

પ. જીવા ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરેહિંતો કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચઝકિરિયા વિ, પંચકિરિયા વિ, અકિરિયા વિ ।

પ. નેરહયા ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરેહિંતો કહ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચઝકિરિયા વિ, પંચકિરિયા વિ ।

एवं -जाव- वेमाणिया ।

णवरं-मणुस्सा जहा जीवा ।

પ. જીવે ણં ભંતે ! વેઝવ્વિયસરીરાઓ કહ કિરિય ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચઝકિરિય, સિય અકિરિય ।

પ. નેરહય ણં ભંતે ! વેઝવ્વિયસરીરાઓ કહ કિરિય ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિય, સિય ચઝકિરિય ।

एवं -जाव- वेमाणिए ।

णवरं-मणुस्से जहा जीवे ।

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પ્રથમ દંડકમાં કહ્યું, તે પ્રમાણે આ દંડક પણ સમ્પૂર્ણ વૈમાનિક સુધી કહેવું જોઈએ.
વિશેષ : મનુષ્યનું વર્ણન સામાન્ય જીવોનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! ઘણા જીવ ઔદારિક શરીરની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે કેટલાક ત્રણ ક્રિયાઓવાળા -યાવત્- કેટલાક અક્રિય પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! ઘણા નૈરથિક જીવ ઔદારિક શરીરની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પ્રથમ દંડકમાં કહ્યું, તે પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : મનુષ્યોનું વર્ણન સામાન્ય જીવોની જેમ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! ઘણાજીવ ઔદારિક શરીરની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે અને અક્રિય પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! ઘણા નૈરથિક જીવ ઔદારિક શરીરની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે.

આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી સમજવું જોઈએ.

વિશેષ : મનુષ્યોનું વર્ણન સામાન્ય જીવોની જેમ જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! એક જીવ વૈકિય શરીરની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઓવાળા છે અને અક્રિય પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! એક નૈરથિક જીવ વૈકિય શરીરની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! તે કેટલાક ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઓવાળા છે.

આ પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી કહેવું જોઈએ.

વિશેષ : મનુષ્યનું વર્ણન સામાન્ય જીવની જેમ કરવું જોઈએ.

एवं जहा ओरालियसरीरेणं चत्तारि दंडगा भणिया
तहा वेजब्बियसरीरेण वि चत्तारि दंडगा भाणियव्वा ।

णवरं-पंचमकिरिया ण भण्णइ ।

मेसं तं चेव ।

एवं जहा वेजब्बियं तथा आहारगं वि, तेयगं वि,
कम्मगं वि भाणियव्वं, एकेके चत्तारि दंडगा
भाणियव्वा जाव-

પ. વેમાણિયા ણં ભંતે ! કમ્મગસરીરેહિંતો કઙ્કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચ્ચકિરિયા વિ ।

- વિયા. સ. ૮, ૩. ૬, સુ. ૧૪-૨૯

૪૦. સેટ્ઠિસ્સ ચ્ચત્તિયાઈણં અપચ્ચક્ષાણકિરિયાયા સમાણત્ત-
પરૂવણં-

'ભંતે !' ત્તિ ભગવં ગોયમે સમણં ભગવં મહાવીરં વંદઈ
નમંસઈ વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વયાસી-

પ. સે નૂણં ભંતે ! સેટ્ઠિસ્સ ચ તણુયસ્સ ચ કિવિણસ્સ ચ
ચ્ચત્તિયસ્સ ચ સમા ચેવ અપચ્ચક્ષાણકિરિયા
કજ્જઈ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! સેટ્ઠિસ્સ ચ -જાવ- ચ્ચત્તિયસ્સ ચ
સમા ચેવ અપચ્ચક્ષાણ કિરિયા કજ્જઈ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-

'સેટ્ઠિસ્સ ચ -જાવ- ચ્ચત્તિયસ્સ ચ સમા ચેવ
અપચ્ચક્ષાણ કિરિયા કજ્જઈ ?

૩. ગોયમા ! અવિરઈં પહુચ્ચ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

'સેટ્ઠિસ્સ ચ -જાવ- ચ્ચત્તિયસ્સ ચ સમા ચેવ
અપચ્ચક્ષાણ કિરિયા કજ્જઈ ।'

- વિયા. સ. ૧, ૩. ૯, સુ. ૨૫

૪૧. હત્થિસ્સ ચ કુંથુસ્સ ચ અપચ્ચક્ષાણકિરિયાયા
સમાણત્તપરૂવણં-

પ. સે નૂણં ભંતે ! હત્થિસ્સ ચ કુંથુસ્સ ચ સમા ચેવ
અપચ્ચક્ષાણ કિરિયા કજ્જઈ ?

જે પ્રમાણે ઔદારિક શરીરની અપેક્ષાએ ચાર દંડક
કહ્યા છે, તેજ પ્રમાણે વૈક્રિયશરીરની અપેક્ષાએ
પણ ચાર દંડક કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : આમાં પાંચમી ક્રિયાનું વર્ણન ન કરવું
જોઈએ.

શેષ બધું વર્ણન પૂર્વવત્ સમજવું જોઈએ.

જે પ્રમાણે વૈક્રિય શરીરનું વર્ણન કરેલ છે, તે જ
પ્રમાણે આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ શરીરનું પણ
વર્ણન કરવું જોઈએ અને પ્રત્યેકનાં ચાર-ચાર દંડક
કહેવા જોઈએ -યાવત્-

પ્ર. ભંતે ! ઘણા વૈમાનિક દેવ કાર્મણ શરીરોની
અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ કે ચાર ક્રિયાઓવાળા છે.

૪૦. શ્રેષ્ઠી અને ક્ષત્રિયાદિને સમાન અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાનું
પ્રરુપણ :

'ભંતે !' એવું કહીને ભગવાનુ ગૌતમે શ્રમણ ભગવાનુ
મહાવીર સ્વામીને વંદન-નમસ્કાર કરી અને
વંદન-નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

પ્ર. ભંતે ! શું શ્રેષ્ઠી અને દરિદ્રને, રંક અને ક્ષત્રિય
(રાજા)ને સમાન રુપથી અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા
લાગે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! શ્રેષ્ઠી -યાવત્- ક્ષત્રિય રાજાને સમાન
રુપથી અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા લાગે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

"શ્રેષ્ઠી -યાવત્- ક્ષત્રિય રાજાને સમાન રુપથી
અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા લાગે છે?"

૩. ગૌતમ ! અવિરતિની અપેક્ષાએ એવું કહેવાય છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"શ્રેષ્ઠી -યાવત્- ક્ષત્રિય રાજાને સમાન રુપથી
અપ્રત્યાખ્યાન ક્રિયા લાગે છે."

૪૧. હાથી અને કુંથુવાનાં જીવને સમાન અપ્રત્યાખ્યાન
ક્રિયાનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શુ વાસ્તવમાં હાથી અને કુંથુવાનાં જીવને
અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા સમાન લાગે છે ?

૩. ઠંતા, ગોયમા ! હત્થિસ્સ ય કુંથુસ્સ ય સમા ચેવ
અપચ્ચક્ષ્ણાણ કિરિયા કજ્જઇ ।

૫. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-

'હત્થિસ્સ ય કુંથુસ્સ ય સમા ચેવ અપચ્ચક્ષ્ણાણ
કિરિયા કજ્જઇ ?'

૩. ગોયમા ! અવિરહં પહુચ્ચ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-

'હત્થિસ્સ ય કુંથુસ્સ ય સમા ચેવ અપચ્ચક્ષ્ણાણ
કિરિયા કજ્જઇ ।'

- વિયા. સ. ૭, ૩, ૮, સુ. ૮

૮૨. મરીરેદિય-જોગણિવ્વત્તણકાલે કિરિયા પરૂવણં-

૫. જીવે ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરં નિવ્વત્તેમાણે કહ
કિરિયે ?

૩. ગોયમા ! સિય તિકિરિયે, સિય ચઝકિરિયે, સિય
પંચકિરિયે ।

એવં પુઢવિકાઇયે વિ -જાવ- મણુસ્સે ।

૫. જીવા ણં ભંતે ! ઓરાલિયસરીરં નિવ્વત્તેમાણા કહ
કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચઝકિરિયા વિ, પંચકિરિયા
વિ ।

એવં પુઢવિકાઇયા વિ -જાવ- મણુસ્સા ।

એવં વેઝવ્વિયસરીરેણ વિ દો દંડગા;

ણવરં-જસ્સ અત્થિ વેઝવ્વિયં ।

એવં -જાવ- કમ્મગસરીરં ।

એવં સોહંદિયં -જાવ- ફાસેંદિયં ।

એવં મણજોગં, વહજોગં, કાયજોગં જસ્સ જં અત્થિ તં
ભાણિયવ્વં ।

એ એગત્તપુહત્તેણં છવ્વીસં દંડગા ।

- વિયા. સ. ૧૭, ૩, ૧, સુ. ૧૮-૨૭

૩. હા, ગૌતમ ! હાથી અને કુંથુવાનાં જીવને અપ્રત્યાખ્યા-
નિકી ક્રિયા સમાન લાગે છે.

૫. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

"હાથી અને કુંથુવાનાં જીવને અપ્રત્યાખ્યાનિકી
ક્રિયા સમાન લાગે છે ?"

૩. ગૌતમ ! અવિરતિની અપેક્ષાથી (બંનેમાં સમાનતા
હોય છે)

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

"હાથી અને કુંથુવાનાં જીવને અપ્રત્યાખ્યાનિકી
ક્રિયા સમાન લાગે છે."

૪૨. શરીર-ઇન્દ્રિય અને યોગોનાં રચના કાળમાં ક્રિયાઓનું
પ્રરૂપણ :

૫. ભંતે ! ઔદારિક શરીરને નિષ્પન્ન કરતો જીવ
કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! કેટલાક ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓ-
વાળા છે.

આ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિકથી લઈને મનુષ્ય સુધી
જાણવું જોઈએ.

૫. ભંતે ! ઔદારિક શરીરને નિષ્પન્ન કરતા અનેક
જીવ કેટલી ક્રિયાઓવાળા છે ?

૩. ગૌતમ ! ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયાઓવાળા છે.

આ પ્રમાણે અનેક પૃથ્વીકાયિકથી લઈને અનેક
મનુષ્યો સુધી કેહવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે વૈક્રિય શરીરનાં પણ (એક વચન અને
બહુવચનની અપેક્ષાએ) બે દંડક કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : જે જીવોને વૈક્રિય શરીર હોય છે તેની
અપેક્ષાએ જાણવું જોઈએ -

આ પ્રમાણે કાર્મણશરીર સુધી કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે શ્રોત્રેન્દ્રિયથી લઈને સ્પર્શેન્દ્રિય સુધી
કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે મનોયોગ, વચનયોગ અને કાયયોગનાં
વિષયમાં જેને જે હોય તેના માટે કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે એકવચન અને બહુવચનની અપેક્ષાએ
કુલ છવ્વીસ દંડક થાય છે.

૮૩. જીવ-ચતુર્વીસદંડેસુ કિરિયાહિં કમ્મપયડીવંધા-

પ. જીવે ણં ભંતે ! પાણાહવાણં કઙ્ક કમ્મપગડીઓ વંધદ ?

૩. ગોયમા ! સત્તવિહવંધણ વા, અટ્ઠવિહવંધણ વા ।
દં. ૧-૨૪. એવં ણેરહણ -જાવ- ણિરંતરં વેમાણિણ ।

પ. જીવા ણં ભંતે ! પાણાહવાણં કઙ્ક કમ્મપગડીઓ વંધંતિ ?

૩. ગોયમા ! સત્તવિહવંધગા વિ, અટ્ઠવિહવંધગા વિ ।

પ. દં. ૧. ણેરહયા ણં ભંતે ! પાણાહવાણં કઙ્ક કમ્મપગડીઓ વંધંતિ ?

૩. ગોયમા ! ૧. સવ્વે વિ તાવ હોજ્જા સત્તવિહવંધગા,

૨. અહવા સત્તવિહવંધગા ય અટ્ઠવિહવંધગે ય,

૩. અહવા સત્તવિહવંધગા ય અટ્ઠવિહવંધગા ય ।

દં. ૨-૧૧. એવં અસુરકુમારા વિ -જાવ- થણિયકુમારા ।

દં. ૧૨-૧૬. પુઠ્ઠવિ-આહ-તેહ-વાહ-વણસસહકાહયા ય એ સવ્વે વિ જહા ઓહિયા જીવા ।

દં. ૧૭-૨૪. અવસેસા જહા ણેરહયા ।

એવં એ જીવેગિંદિયવજ્જા તિણ્ણિ ભંગા સવ્વત્થ ભાણિયવ્વ ત્તિ ।

એવં મુસાવાણં -જાવ- મિચ્છાદંસણસલ્લેણં ।

એવં એગત્ત-પોહત્તિયા છત્તીસં દંડગા હોંતિ ।

- પણ્ણ. પ. ૨૨, મુ. ૧૫૮૧-૧૫૮૪

૮૪. જીવ-ચતુર્વીસદંડેસુ અટ્ઠકમ્મ વંધમાણે કિરિયા પરુવણં-

પ. જીવે ણં ભંતે ! ણાણાવરણિજ્જં કમ્મં વંધમાણે કઙ્ક કિરિયા ?

૪૩. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં કિયાઓ દ્વારા કર્મપ્રકૃતિઓનું બંધ :

પ્ર. ભંતે ! એક જીવ પ્રાણાતિપાત કિયાથી કેટલી કર્મ-પ્રકૃતિઓ બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! સાત કે આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે.
દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિકથી લઈને વૈમાનિક સુધી કર્મપ્રકૃતિઓનું બંધ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! અનેક જીવ પ્રાણાતિપાત કિયાથી કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! સાત કે આઠ કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે.

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! અનેક નારક પ્રાણાતિપાત કિયાથી કેટલી કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે ?

૩. ગૌતમ ! ૧. તે બધા નારક સાત કર્મપ્રકૃતિઓ બાંધે છે.

૨. અથવા અનેક નારક સાત કર્મપ્રકૃતિઓનું બંધ કરનાર હોય છે અને એક નારક આઠ કર્મ-પ્રકૃતિઓનું બંધ કરનાર હોય છે.

૩. અથવા અનેક નારક સાત કર્મપ્રકૃતિઓનું બંધ કરનાર હોય છે અને અનેક નારક આઠ કર્મપ્રકૃતિઓનાં બંધ કરનાર હોય છે.

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે અસુરકુમારોથી સ્તનિતકુમારો સુધી કર્મપ્રકૃતિઓનાં બંધને કહેવું જોઈએ.

દં. ૧૨-૧૬. પૃથ્વી-અપ્-તેજો-વાયુ-વનસ્પતિકાધિક જીવોની કર્મપ્રકૃતિઓનાં બંધ સમ્પૂર્ણરૂપથી સામાન્ય જીવોનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

દં. ૧૭-૨૪. શેષ જીવોનું નૈરયિકોનાં સમાન વર્ણન કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય જીવોને છોડીને શેષ દંડકોમાં સર્વત્ર ત્રણ-ત્રણ ભંગ કહેવા જોઈએ.

આ પ્રમાણે મૃધાવાદથી મિથ્યાદર્શનશલ્ય સુધી કર્મબંધનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે એક અને અનેકની અપેક્ષાથી છત્રીસ દંડક થાય છે.

૪૪. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં આઠ કર્મ બાંધવાથી કિયાઓનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! એક જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બાંધતો કેટલી કિયાઓવાળા હોય છે ?

૩. ગોયમા ! મિય તિકિરિયે, સિય ચઝકિરિયે, સિય પંચકિરિયે ।

દં. ૧-૨૪. એવં ણેરહિયે -જાવ- વેમાણિયે ।

પ. જીવા ણં ભંતે ! ણાણાવરણિજ્જં કમ્મં વંધમાણા કહિ કિરિયા ?

૩. ગોયમા ! તિકિરિયા વિ, ચઝકિરિયા વિ, પંચકિરિયા વિ ।

દં. ૧-૨૪. એવં ણેરહિયા નિરંતરં -જાવ- વેમાણિયા ।

એવં દરિસણાવરણિજ્જં, વેયણિજ્જં, મોહણિજ્જં, આઝયં, ણામં, ગોયં, અંતરાહિયં ય કમ્મપગડીઓ ભાણિયચ્ચાઓ ।

એગત્ત-પોહત્તિયા સોલસ દંડગા ।

- પળ્લ. પ. ૨૨, સુ. ૧૫૮૫-૧૫૮૭

૪૫. વીચી-અવીચી-પંથેઠિયસ્સ સંવુહ અણગારસ્સ કિરિયા પરૂવણં-

પ. સંવુહસ્સ ણં ભંતે ! અણગારસ્સ વીચીપંથે ઠિચ્ચા-

પુરઓ રૂવાહં નિજ્જાયમાણસ્સ,

મગ્ગઓ રૂવાહં અવયક્કવમાણસ્સ,

પાસઓ રૂવાહં અવલોપમાણસ્સ,

ઉહંદં રૂવાહં આલોપમાણસ્સ,

અહે રૂવાહં આલોપમાણસ્સ-

તસ્સ ણં ભંતે ! ઈરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જહ ?

સંપરાહિયા કિરિયા કજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! સંવુહસ્સ ણં અણગારસ્સ વીચીપંથે ઠિચ્ચા-

પુરઓ રૂવાહં નિજ્જાયમાણસ્સ -જાવ-

અહે રૂવાહં આલોપમાણસ્સ,

તસ્સ ણં નો ઈરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જહ, સંપરાહિયા કિરિયા કજ્જહ ।

પ. મે કેળટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-

“સંવુહસ્સ ણં અણગારસ્સ વીચીપંથે ઠિચ્ચા-

પુરઓ રૂવાહં નિજ્જાયમાણસ્સ -જાવ-

અહે રૂવાહં આલોપમાણસ્સ,

૩. ગૌતમ ! (તે) કેટલાક ત્રણ, ચાર અને પાંચ ક્રિયાઓવાળા હોય છે.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે (એક) નૈરયિક્કથી (એક) વૈમાનિક સુધી આલાપક કહેવા જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! (અનેક) જીવ જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બાંધે તો કેટલી ક્રિયાઓવાળા હોય છે ?

૩. ગૌતમ ! (તે) કેટલાક ત્રણ, ચાર અને પાંચ ક્રિયાઓવાળા હોય છે.

દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નૈરયિક્કોથી વૈમાનિકો સુધી આલાપક કહેવા જોઈએ.

આ પ્રમાણે દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર અને અંતરાય કર્મપ્રકૃતિઓનાં બંધની ક્રિયાઓનાં આલાપક કહેવા જોઈએ.

એકત્વ અને પૃથક્ત્વની અપેક્ષાએ કુલ સોળ દંડક થાય છે.

૪૫. વીચી-અવીચી પથ (કષાય-અકષાયભાવ)માં સ્થિત સંવૃત અણગારની ક્રિયાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! સંવૃત-અણગાર કષાય ભાવમાં સ્થિત થઈને-

સામેનાં રુપોને નિહારતાં,

પાછળનાં રુપોનું પ્રેક્ષણ કરતાં,

પાર્શ્વવર્તી રુપોનું અવલોકન કરતાં,

ઉપરનાં રુપોને જોતાં અને

નીચેનાં રુપોને જોતાં

શું તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે ?

કે સાંપરાથિકી ક્રિયા લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! સંવૃત અણગાર કષાય ભાવમાં સ્થિત થઈને -

સામેના રુપોને નિહારતાં -યાવત્-

નીચેના રુપોને જોતાં,

તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગતી નથી, પરંતુ સાંપરાથિકી ક્રિયા લાગે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“સંવૃત અણગાર કષાયભાવમાં સ્થિત થઈને-

સામેનાં રુપોને નિહારતાં -યાવત્-

નીચેના રુપોને જોતાં,

તસ્મ ણં નો ડરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ, સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?”

૩. ગોયમા ! જસ્મ ણં કોહ-માણ-માયા-લોભાવોચ્છિન્ના ભવંતિ,

તસ્મ ણં ડરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,

નો સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,

જસ્મ ણં કોહ-માણ-માયા-લોભાવોચ્છિન્ના ભવંતિ,

તસ્મ ણં સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,

નો ડરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,

અહામુત્તં રિયં રીયમાણસ્સ ડરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,

ઉસ્મુત્તરીયમાણસ્સ સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,

મે ણં ઉસ્મુત્તમેવ રીયઇ ।

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-

“સંવુડસ્સ ણં અણગારસ્સ અવીયીપંથે ઠિચ્ચા-

પુરઓ રૂવાઇં નિજ્ઞાયમાણસ્સ -જાવ-

અહે રૂવાઇં આલોપમાણસ્સ,

તસ્મ ણં નો ડરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,

સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।”

૫. સંવુડસ્સ ણં ભંતે ! અણગારસ્સ અવીયીપંથે ઠિચ્ચા-

પુરઓ રૂવાઇં નિજ્ઞાયમાણસ્સ -જાવ-

અહે રૂવાઇં આલોપમાણસ્સ,

તસ્મ ણં ભંતે ! કિં ડરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ ?

સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૭. ગોયમા ! સંવુડસ્સ ણં અણગારસ્સ અવીયીપંથે ઠિચ્ચા-

પુરઓ રૂવાઇં નિજ્ઞાયમાણસ્સ -જાવ-

અહે રૂવાઇં આલોપમાણસ્સ,

તસ્મ ણં ડરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,

નો સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।

૫. મે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-

“સંવુડસ્સ ણં અણગારસ્સ અવીયીપંથે ઠિચ્ચા-

તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગતી નથી, પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે ?”

૩. ગૌતમ ! જેના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નષ્ટ થઈ ગયા છે.

તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે.

તેને સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગતી નથી.

પરંતુ જે જીવનાં ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નષ્ટ થયા નથી.

તેને સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે.

ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગતી નથી.

સૂત્રનાં અનુસાર પ્રવૃત્તિ કરનારને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે.

સૂત્ર વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરનારને સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે.

કારણ કે - તે સૂત્ર વિરુદ્ધ આચરણ કરે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“સંવૃત અણગાર કષાય ભાવમાં સ્થિત થઈને

સામેનાં રુપોને નિહારતાં -યાવત્-

નીચેનાં રુપોને જોતાં,

તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગતી નથી,

પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે.”

૫. ભંતે ! સંવૃત અણગાર અકષાયભાવમાં સ્થિત થઈને-

સામેના રુપોને નિહારતાં -યાવત્-

નીચેનાં રુપોને જોતાં,

ભંતે ! શું તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે ?

કે સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે ?

૭. ગૌતમ ! સંવૃત અણગાર અકષાય ભાવમાં સ્થિત થઈને -

સામેના રુપોને નિહારતાં -યાવત્-

નીચેનાં રુપોને જોતાં,

તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે,

પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગતી નથી.

૫. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“સંવૃત અણગાર અકષાય ભાવમાં સ્થિત થઈને-

પુરઓ રૂવાઈ નિજ્ઞાયમાણસ્સ -જાવ-
અહે રૂવાઈ આલોપમાણસ્સ,
તસ્મ ણં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,
નો સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?”

૩. ગોયમા ! જસ્મ ણં કોહ-માણ-માયા-લોભા વોચ્છિન્ના
ભવંતિ,

તસ્મ ણં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,
નો સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ -જાવ-

ઉસ્સુત્તં રીયમાણસ્સ સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।

મે ણં અહાસુત્તમેવરીયઇ ।

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-

“સંવુદ્ધસ્મ ણં અણગારસ્સ અવીયીપંથે ઠિચ્ચા પુરઓ
રૂવાઈ નિજ્ઞાયમાણસ્સ -જાવ-

અહે રૂવાઈ આલોપમાણસ્સ,

તસ્મ ણં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ, નો સંપરાઇયા
કિરિયા કજ્જઇ ।”

- ત્રિયા. સ. ૧૦, ઉ. ૨, સુ. ૨-૩

૪૬. અણાઉત્તં અણગારસ્સ કિરિયા પરૂવણં-

પ. અણગારસ્સ ણં ભંતે ! અણાઉત્તં ગચ્છમાણસ્સ વા,
ચિટ્ઠમાણસ્સ વા, નિસીયમાણસ્સ વા,
તુયટ્ઠમાણસ્સ વા, અણાઉત્તં, વત્થં પડિગ્ગહં કંબલં
પાયપુંછણં ગેણ્હમાણસ્સ વા, નિક્કિવ્વમાણસ્સ વા,
તસ્મ ણં ભંતે ! કિં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,
સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।

પ. મે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-

અણગારસ્સ ણં અણાઉત્તં ગચ્છમાણસ્સ વા -જાવ-
નિક્કિવ્વમાણસ્સ વા, નો ઇરિયાવહિયા કિરિયા
કજ્જઇ, સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।

૩. ગોયમા ! જસ્મ ણં કોહ-માણ-માયા-લોભા વોચ્છિન્ના
ભવંતિ તસ્મ ણં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ, નો
સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।

સામેનાં રુપોને નિહારતાં -યાવત્-

નીયેનાં રુપોને જોતાં,

તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે,

પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગતી નથી ?”

૩. ગૌતમ ! જેના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નષ્ટ
થઈ ગયા હોય,

તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે.

તેને સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગતી નથી -યાવત્-
સૂત્ર વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરનારને સાંપરાયિકી ક્રિયા
લાગે છે.

કારણ કે - તે સૂત્ર વિરુદ્ધ આચરણ કરે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કેહવાય છે કે-

“સંવૃત અનગાર અકષાયભાવમાં સ્થિત થઈને
સામેનાં રુપોને નિહારતાં -યાવત્-

નીયેનાં રુપોને જોતાં,

તેને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે, પરંતુ સાંપરાયિકી
ક્રિયા લાગતી નથી.”

૪૬. ઉપયોગ રહિત અનગારની ક્રિયાનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! ઉપયોગ રહિત ગમન કરતાં, ઉભા રહેતાં,
બેસતાં કે પડખું ફેરવતાં અને આ પ્રમાણે વગર
ઉપયોગે વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ અને પાટપ્રોછન
ગ્રહણ કરતાં કે રાખતાં અનગારને શું -

ભંતે ! ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે ? કે સાંપરાયિકી
ક્રિયા લાગે છે ?

૩. ગૌતમ ! આવા અનગારને ઈર્યાપથિકી ક્રિયા
લાગતી નથી. પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“ઉપયોગ રહિત અનગારને ગમન કરતાં -યાવત્-
ઉપકરણ રાખતાં ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગતી
નથી, પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે ?”

૩. ગૌતમ ! જે જીવનાં ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ
વ્યુચ્છિન્ન (ઉપરાંત) થઈ ગયા છે, તેને જ
ઈર્યાપથિકી ક્રિયા લાગે છે. સાંપરાયિકી ક્રિયા
લાગતી નથી.

જસ્મ ણં કોહ-માણ-માયા-લોભા અવોચ્છિના ભવંતિ
તસ્મ ણં સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ, નો ઇરિયાવહિયા
કિરિયા કજ્જઇ ।

અહાસુત્તં રિયં રીયમાણસ્સ ઇરિયાવહિયા કિરિયા
કજ્જઇ ।

ઉસ્સુત્તં રીયમાણસ્મ સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ,

સે ણં ઉસ્સુત્તમેવરિયાઇ ।

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-

“અણગારસ્સ ણં અણાઉત્તં ગચ્છમાણસ્સ વા -જાવ-
નિક્ખિવમાણસ્સ વા નો ઇરિયાવહિયા કિરિયા
કજ્જઇ, સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।”

- વિયા. સ. ૭, ઉ. ૧, સુ. ૧૬

૪૭. આઉત્તં સંવુડ અણગારસ્સ કિરિયા પરૂવણં-

પ. સંવુડસ્સ ણં ભંતે ! અણગારસ્સ આઉત્તં ગચ્છમાણસ્સ
-જાવ- આઉત્તં તુયટ્ટમાણસ્સ, આઉત્તં વત્થં પડિગ્ગહં
કંવલં પાયપુંછણં ગિણ્હમાણસ્સ વા, નિક્ખિવમાણસ્સ
વા, તસ્મ ણં ભંતે ! કિં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ ?
સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?

ઉ. ગોયમા ! સંવુડસ્સ ણં અણગારસ્સ આઉત્તં ગચ્છમાણસ્મ
-જાવ- નિક્ખિવમાણસ્સ તસ્મ ણં ઇરિયાવહિયા
કિરિયા કજ્જઇ, ણો સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।

પ. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ -

“તસ્મ સંવુડસ્સ ણં અણગારસ્સ ઇરિયાવહિયા કિરિયા
કજ્જઇ, નો સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ?

ઉ. ગોયમા ! જસ્મ ણં કોહ-માણ-માયા-લોભા વોચ્છિન્ના
ભવંતિ તસ્મ ણં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ,
તહેવ -જાવ- ઉસ્સુત્તં રીયમાણસ્સ સંપરાઇયા કિરિયા
કજ્જઇ, સે ણં અહાસુત્તમેવ રીયઇ,

સે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઇ-“તસ્મ સંવુડસ્સ ણં
અણગારસ્સ ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જઇ, નો
સંપરાઇયા કિરિયા કજ્જઇ ।”

- વિયા. સ. ૭, ઉ. ૭, સુ. ૧

૪૮. પચ્ચક્ષાણ કિરિયાયા વિત્થરઓ પરૂવણં-

સુયં મે આઉસં ! તેણં ભગવયા એવમક્ષાયં,
ઇહ ખલુ પચ્ચક્ષાણ કિરિયા નામજ્ઞયણે,
તસ્મ ણં અયમટ્ઠે-આયા અપચ્ચક્ષાણી યા વિ ભવઇ,
આયા અકિરિયાકુસલે યા વિ ભવઇ,

પરંતુ જે જીવનાં ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ
વ્યુચ્છિન્ન થયા નથી તેને સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે
છે પરંતુ ઈર્થાપથિકી ક્રિયા લાગતી નથી.

સૂત્રનાં અનુસાર પ્રવૃત્તિ કરનાર અનગારને
ઈર્થાપથિકી ક્રિયા લાગે છે.

ઉત્સૂત્ર પ્રવૃત્તિ કરનાર અનગારને સાંપરાયિકી ક્રિયા
લાગે છે.

કારણકે - પૂર્વોક્ત અનગાર સૂત્ર વિરુદ્ધ પ્રવૃત્તિ કરે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“ઉપયોગ સહિત ગમન કરતાં -યાવત્- ઉપકરણ
રાખતાં અનગારને ઈર્થાપથિકી ક્રિયા લાગતી
નથી. પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે.”

૪૭. ઉપયોગ સહિત સંવૃત્ત અનગારની ક્રિયાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! ઉપયોગ સહિત ચાલતાં -યાવત્- પડખું
બદલતાં તથા ઉપયોગ સહિત વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ,
પાદપ્રોછન આદિ ગ્રહણ કરતાં અને રાખતા સંવૃત્ત
અનગારને ભંતે ! શું ઈર્થાપથિકી ક્રિયા લાગે છે
કે સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ઉપયોગ સહિત ગમન કરતાં -યાવત્-
રાખતાં તે સંવૃત્ત અનગારને ઈર્થાપથિકી ક્રિયા
લાગે છે, પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગતી નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“તે સંવૃત્ત અનગારને ઈર્થાપથિકી ક્રિયા લાગે છે,
પરંતુ સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગતી નથી ?

ઉ. ગૌતમ ! જેના ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ વ્યુચ્છિન્ન
થઈ ગયા છે તેને ઈર્થાપથિકી ક્રિયા લાગે છે.
તે પ્રમાણે -યાવત્- ઉત્સૂત્ર પ્રવૃત્તિ કરનારને
સાંપરાયિકી ક્રિયા લાગે છે. કારણકે - તે ઉત્સૂત્ર
પ્રવૃત્તિ કરે છે.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે- “તે સંવૃત્ત
અનગારને ઈર્થાપથિકી ક્રિયા લાગે છે. સાંપરાયિકી
ક્રિયા લાગતી નથી.”

૪૮. પ્રત્યાખ્યાન ક્રિયાનું વિસ્તારથી પ્રરૂપણ :

હે આયુષ્યમાન ! તે ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ એવું
કહ્યું, મેં સાંભળ્યું, આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં પ્રત્યાખ્યાન
ક્રિયા નામનું અધ્યયન છે. તેનો આશય એ છે - આત્મા
(જીવ) અપ્રત્યાખ્યાની (સાવધાનીનો ત્યાગ ન કરનાર)
પણ હોય છે. આત્મા અક્રિયાકુશલ (શુભક્રિયા ન
કરવામાં નિપુણ) પણ હોય છે.

આયા મિચ્છાસંઠિએ યા વિ ભવઈ,

આયા એગંતદંડે યા વિ ભવઈ,

આયા એગંતવાલે યા વિ ભવઈ,

આયા એગંતમુત્તે યા વિ ભવઈ,

આયા અવિયારમણ-વચણ-કાય વક્કે યા વિ ભવઈ,

આયા અપ્પહિહય પચ્ચક્ખાયપાવકમ્મે યા વિ ભવઈ,

એસ ચલુ ભગવયા અક્ખાએ-અસંજએ-અવિરાએ-અપ્પહિહય-
પચ્ચક્ખાય-પાવકમ્મે સકિરિએ અસંવુદ્દે એગંતદંડે એગંતવાલે
એગંતમુત્તે, સેવાલે અવિયારમણ-વચણ-કાય-વક્કે સુવિણમ-
વિ ણં પસ્સઈ, પાવે સે કમ્મે કજ્જઈ ।

તત્થ ચોયએ પણ્ણવગં એવં વયાસિ-

"અમંતએણં મણેણં પાવએણં, અસંતિયાએ વઈએ પાવિયાએ,
અમંતએણં કાએણં પાવએણં, અહણંતસ્સ અમણક્ખસ્સ
અવિયારમણ-વચણ-કાય-વક્કસ્સ સુવિણમવિ અપસ્સઓ
પાવે કમ્મે નો કજ્જઈ ।"

કમ્મ ણં તં હેઉં ?

ચોયએ એવં વ્રવીતિ-

"અણ્ણયરેણં મણેણં પાવએણં મણવત્તિએ પાવે કમ્મે કજ્જઈ,
અણ્ણયરીએ વઈએ પાવિયાએ વઙ્ગવત્તિએ પાવે કમ્મે કજ્જઈ,
અણ્ણયરેણં કાએણં પાવએણં કાયવત્તિએ પાવે કમ્મે કજ્જઈ,
હણંતસ્સ સમણક્ખસ્સ સવિયારમણ-વચણ-કાય-વક્કસ્સ
સુવિણમવિ પાસઓ, એવં ગુણજાઈયસ્સ પાવે કમ્મે કજ્જઈ ।"

પુણરવિ ચોયએ એવં વ્રવીતિ-

આત્મા મિથ્યાત્વ (ના ઉદય)માં સંસ્થિત હોય છે.

આત્મા એકાંત રુપથી (બીજા પ્રાણીઓને) દંડ આપનાર
પણ હોય છે.

આત્મા એકાંત રુપથી (સર્વથા બાળ અજ્ઞાની) પણ
હોય છે.

આત્મા એકાંત રુપથી સુષુપ્ત પણ હોય છે,

આત્મા પોતાના મન, વચન, કાયા અને વાક્ય (ની
પ્રવૃત્તિ) પર વિચાર કરનાર પણ હોતી નથી.

આત્મા પોતાના પાપ કર્મોનો ઘાત અને પ્રત્યાખ્યાન
કરનાર પણ હોતી નથી.

આ જીવ (આત્મા)ને ભગવાને અસંયત (સંયમહીન)
અવિરત, હિંસા આદિથી અનિવૃત્ત, પાપકર્મનો ઘાત
(નાશ) અને પ્રત્યાખ્યાન (ત્યાગ) ન કરેલ, સક્રિય,
અસંવૃત્ત, પ્રાણીઓને એકાંત (સર્વથા) દંડ આપનાર,
એકાંતબાળ, એકાંતસુપ્ત કહ્યો છે અને મન, વચન, કાયા
તથા વાક્ય (ની પ્રવૃત્તિ)નાં વિચારથી રહિત તે અજ્ઞાની
(હિંસાનું) સ્વપ્ન પણ જોતાં નથી - અર્થાત્ અવ્યક્ત
ચેતનાવાળો છે તો પણ પાપકર્મનો બંધ કરે છે.

આ પરથી પ્રશ્નકર્તાએ પ્રશ્નપણા કરનારથી આ પ્રમાણે
પૂછ્યું -

"પાપયુક્ત મન ન હોવાથી, પાપયુક્ત વચન ન હોવાથી
તથા પાપયુક્ત કાયા ન હોવાથી જે પ્રાણીઓની હિંસા
કરતા નથી, જે અમનસ્ક છે, જેનું મન, વચન, કાયા
અને વાક્ય હિંસાદિ પાપકર્મનાં વિચારથી રહિત છે, જે
સ્વપ્નમાં પણ પાપકર્મ કરવાનું વિચારતા નથી, એવા
જીવને પાપકર્મનો બંધ થતો નથી."

(પ્રશ્નકર્તાથી કોઈકે પૂછ્યું) પાપકર્મનો બંધ ન થવાનું
કારણ શું છે ?

ઉત્તરમાં પ્રશ્નકર્તાએ આ પ્રમાણે કહ્યું -

"મન પાપયુક્ત હોવાથી જ માનસિક પાપકર્મ કરાય છે.
પાપયુક્ત વચન હોવાથી જ વાચિક પાપકર્મ કરાય છે.
પાપયુક્ત શરીર હોવાથી જ કાયિક પાપકર્મ કરાય છે.
જે પ્રાણી હિંસા કરે છે, હિંસાયુક્ત મનોવ્યાપારથી
યુક્ત છે, જાણી જોઈને મન, વચન, કાયા અને વાક્યનો
પ્રયોગ કરે છે અને સ્વપ્ન પણ જુવે છે. આ વિશેષતાઓથી
યુક્ત જીવ પાપકર્મ કરે છે."

પ્રશ્નકર્તા ફરીથી આ પ્રમાણે કહે છે -

તત્થ ણં જે તે એવમાહંસુ-

“અસંતણં મણેણં પાવણં અસંતિયાએ વર્ણે પાવિયાએ, અસંતણં કાણં પાવણં અહણંતસ્સ અમણક્કવ્સસ, અવિયાર-મણ-વચણ-કાય વક્કસસ સુવિણમવિ અપસસઓ પાવે કમ્મે કજ્જહ, જે તે એવમાહંસુ મિચ્છા તે એવમાહંસુ ।”

તત્થ પણ્ણવગે ચોયગં એવં વયાસી-

“જં મણે પુચ્ચુત્તં અસંતણં મણેણં પાવણં, અસંતિયાએ વર્ણે પાવિયાએ, અસંતણં કાણં પાવણં, અહણંતસ્સ અમણક્કવ્સસ અવિયાર-મણ-વચણ-કાય-વક્કસસ સુવિણમ વિ અપસસઓ પાવે કમ્મે કજ્જહ તં સમ્મં ।

કમ્સ ણં તં હેઉં ?

આચરિય આહ-‘તત્થ ખલુ ભગવયા છજ્જીવનિકાયા હેઠ્ઠ પણ્ણત્તા, તં જહા- ૧. પુહ્લવિકાઇયા -જાવ- ૬. તસકાઇયા ।

इच्चेएहिं छहिं जीवनिकाएहिं आया अप्पडिहय-
पच्चक्खाय-पावकम्मं निच्चं पसद्विओवात चित्तदंडे, तं
जहा - १. पाणाइवाए -जाव- ५ परिग्गहे, ६ कोहो -जाव-
१८ मिच्छादंसणसल्ले,

આચરિય આહ તત્થ ખલુ ભગવયા વહણે દિટ્ઠંતે પણ્ણત્તે,

મેં જહાનામાએ વહણે સિયા ગાહાવહસસ વા, ગાહાવહપુત્તસસ વા, રણ્ણો વા, રાયપુરિસસ વા, ધ્વણં નિદાએ પવિસિસસામિ ધ્વણં લઢ્ઢૂણં વહિસસામિ પહારેમાણે,

મેં કિં નુ હુ નામ મેં વહણે તસસ વા ગાહાવહસસ, તસસ વા ગાહાવહપુત્તસસ, તસસ વા રણ્ણો, તસસ વા રાયપુરિસસ, ધ્વણં નિદાએ પવિસિસસામિ, ધ્વણં લઢ્ઢૂણં વહિસસામિ પહારેમાણે દિયા વા રાઓ વા સુત્તે વા -

આ વિષયમાં જે આ કહેવામાં આવે છે કે -

“મન પણ પાપયુક્ત ન હોય, વચન પણ પાપયુક્ત ન હોય, શરીર પણ પાપયુક્ત ન હોય, કોઈ પ્રાણીનો ઘાત ન કરતા હોય, અમનસ્ક હોય, મન, વચન, કાયા અને વાક્યનાં દ્વારા પણ પાપ પ્રવૃત્તિ ન કરતા હોય અને સ્વપ્નમાં પણ (પાપ) ન જોતા હોય, ત્યારે પણ (તે) પાપ કર્મ કરે છે, તો તે મિથ્યા કહે છે.”

આના પર ઉત્તરદાતાએ પ્રશ્નકર્તાથી આ પ્રમાણે કહ્યું -

“જે મેં પહેલા કહ્યું હતું કે મન પાપયુક્ત ન હોય, વચન પણ પાપયુક્ત ન હોય, કાયા પણ પાપયુક્ત ન હોય, તે કોઈ પ્રાણીની હિંસા પણ ન કરતા હોય, મનોવિકળ હોય, મન, વચન, કાયા અને વાક્યનું સમજીને પ્રયોગ ન કરતા હોય અને પાપકારી સ્વપ્ન પણ ન જોતા હોય તો પણ એવા જીવ પાપકર્મ કરે છે, આજ સત્ય છે.”

આ વર્ણનનો શું હેતુ છે ?

આચાર્ય (પ્રજ્ઞાપક) એ કહ્યું - આના માટે ભગવાને છ જીવ નિકાયોને કર્મબંધનાં કારણ રૂપ કહ્યા છે, જેમકે - ૧. પૃથ્વીકાય -યાવત્- ૬. ત્રસકાય.

આ છ જીવનિકાયનાં જીવોની હિંસાથી જીવન્ય પાપને જે આત્માએ તપશ્ચર્યા આદિ કરીને નષ્ટ કરેલ નથી, પાપકર્મનાં પ્રત્યાખ્યાન કરેલ નથી અને જે સદૈવ નિષ્કુરતાપૂર્વક પ્રાણીઓની ઘાતમાં દત્તચિત્ત રહે છે અને તેને દંડ આપે છે, જેમકે - ૧. પ્રાણાતિપાત -યાવત્- ૫. પરિગ્રહ તથા ૬. ક્રોધ -યાવત્- ૧૮. મિથ્યાદર્શન શલ્ય. (આ અઢાર પાપરથાનોથી નિવૃત્ત થતા નથી તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે, તે સત્ય છે.)

આચાર્ય ફરીથી કહે છે, આ વિષયમાં ભગવાને એક હત્યારાનું દષ્ટાંત આપ્યું છે.

જેમ કોઈ એક હત્યારો હોય, તે ગૃહપતિની અથવા ગૃહપતિનાં પુત્રની અથવા રાજાની કે રાજપુરુષની હત્યા કરવા ચાહે છે અને વિચાર કરે છે કે “હું અવસર જોઈને ઘરમાં પ્રવેશ કરીશ તથા અવસર મળતા જ તેના પર પ્રહાર કરીને હત્યા કરી દર્શશ.”

તે હત્યારો એ ગૃહપતિની, ગૃહપતિપુત્રની અથવા રાજાની કે રાજપુરુષની હત્યા કરવા માટે અવસર જોઈને ઘરમાં પ્રવેશ કરીશ અને અવસર મળતાં જ પ્રહાર કરીને હત્યા કરી દર્શશ. આ પ્રમાણેનો સંકલ્પ-વિકલ્પ કરનાર (તે હત્યારો) દિવસનાં કે રાતનાં, સુતા-

જાગરમાણે વા અમિત્તભૂએ મિચ્છાસંઠિએ નિચ્ચં પસદ્ધ-
વિઓવાતચિત્તદંડે ભવદ્ ?

एवं वियागरेमाणे समियाए वियागरे चोयए हंता भवइ ।

આયરિયા આહ-જહા સે વહએ તસ્સ વા ગાહાવહસ્સ, તસ્સ
વા ગાહાવહપુત્તસ્સ, તસ્સ વા રણ્ણો, તસ્સ વા રાયપુરિસસ્સ
ખ્ખં ણિદાએ પવિસિસ્સામિ, ખ્ખં લઢ્ઢૂણં વહિસ્સામિત્તિ
પહારેમાણે દિયા વા રાઓ વા સુત્તે વા જાગરમાણે વા
અમિત્તભૂએ મિચ્છાસંઠિએ નિચ્ચં પસદ્ધવિઓવાયચિત્તદંડે,

एवामेव बाले वि सव्वेसिं पाणाणं -जाब- सत्ताणं दिया
वा राओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा अभित्तभूए
मिच्छासंठिए निच्चं पसद्विओवातचित्तदंडे, पाणाइवाए
-जाब- मिच्छादंसणसल्ले ।

एवं खलु भगवया अक्खाए असंजए अविरए अप्पडिहय-
पच्चक्खाय-पावकम्मे सकिरिए असंवुडे एगंतदंडे एगंतबाले
एगंतसुत्ते या वि भवइ, से बाले अवियार-मण-वयण-
काय-वक्के सुविणमवि ण पस्सइ, पावे य से कम्मे कज्जइ ।

जहा से वहइ तस्स वा गाहावहस्स -जाब- तस्स वा
रायपुरिसस्स पत्तेयं-पत्तेयं चित्त समादाए दिया वा राओ
वा सुत्ते वा जागरमाणे वा अमित्तभूए मिच्छासंठिए
णिच्चं पसद्विओवातचित्तदंडे भवइ,

કે જાગતાં પ્રતિક્ષણ આજ વિચારોમાં રહે છે, તે એ
બધાનો શત્રુ છે. તે બધાથી મિથ્યા (પ્રતિકૂળ) વ્યવહાર
કરવામાં જોડાયેલ છે, ચિત્રરૂપી દંડમાં સદૈવ વિવિધ
પ્રકારથી નિષ્કુરતા પૂર્વક ઘાતનો વિચાર રાખે છે, શું
એવો વ્યક્તિ તે પૂર્વોક્ત (વ્યક્તિઓ)નો હત્યારો કહી
શકાય છે કે નહીં ?

આચાર્યશ્રી દ્વારા આ પ્રમાણે કહેવાથી તે પ્રશ્નકર્તા
શિષ્ય સમભાવની સાથે કહે છે - "હા, પૂજ્યવર ! એવો
પુરુષ હત્યારો (હિંસક) જ છે."

આચાર્યએ ફરીથી કહ્યું - જેમ તે ગૃહપતિ કે ગૃહપતિનાં
પુત્રને અથવા રાજા કે રાજપુરુષને મારવા ચાહનાર તે
હત્યારો પુરુષ વિચારે છે કે અવસર મેળવતા જ આના
મકાન (કે નગર)માં પ્રવેશ કરીશ અને અવસર મળતા
જ પ્રહાર કરીને આનો વધ કરી દઈશ. એવા દુઃવિચારથી
તે રાત-દિવસ સુતા જાગતા હંમેશા ઘાત કરતો રહે છે,
સદા તેનો શત્રુ બની રહે છે, મિથ્યા કુકૃત્ય કરવા માટે
તત્પર રહે છે, વિભિન્ન પ્રકારથી તેના ઘાતને માટે નિત્ય
શઠતાપૂર્વક હૃદયમાં દુષ્ટ સંકલ્પ વિકલ્પ કરતો રહે છે.

આ પ્રમાણે (અપ્રત્યાખ્યાની, બાળ, અજ્ઞાની) જીવ
પણ સમસ્ત પ્રાણીઓ -યાવત્- સત્વોનું દિવસ-રાત,
સુતા-જાગતા સદા વૈરી (અમિત્ર) બન્યો રહે છે,
મિથ્યાબુદ્ધિથી ગ્રસ્ત રહે છે, તેને નિત્ય નિરંતર તે
જીવોને શઠતાપૂર્વક મારવાનાં વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે.
કારણકે - તે (અપ્રત્યાખ્યાની બાળ જીવ) પ્રાણાતિપાતથી
મિથ્યાદર્શન શલ્ય સુધી અઢાર જ પાપસ્થાનોમાં
ઓતપ્રોત રહે છે.

માટે ભગવાને એવા જીવને માટે કહ્યું છે કે - તે અસંયત,
અવિરત, પાપકર્મોનો નાશ અને પ્રત્યાખ્યાન ન
કરનાર, પાપક્રિયાથી યુક્ત સંવર રહિત એકાંત
રુપથી પ્રાણીઓને દંડ આપનાર સર્વથા બાળ (અજ્ઞાની)
અને સર્વથા સુપ્ત પણ હોય છે. તે બાળ અજ્ઞાની
જીવ મન, વચન, કાયા અને વાક્યનો વિચારપૂર્વક
પ્રયોગ કરતા નથી, (પાપકર્મ કરવાનો) સ્વપ્ન પણ
જોતા નથી ત્યારે તે (અપ્રત્યાખ્યાની હોવાનાં કારણે)
પાપકર્મનો બંધ કરે છે.

જેમ વધનો વિચાર કરનાર હત્યારો પુરુષ તે ગૃહપતિ
-યાવત્- રાજપુરુષની હત્યા કરવાનો દુર્વિચાર ચિત્તમાં
લેતો રાત-દિવસ, સુતા-જાગતા અમિત્ર થઈને
દુઃવિચારોમાં ડૂબીને સદૈવ તેની હત્યા કરવાની ધુનમાં
રહે છે.

एवामेव वाले सब्बेसिं पाणाणं -जाव- सब्बेसिं सत्ताणं पत्तेयं-पत्तेयं चित्तं समादाए दिया वा राओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा अमित्तभूए मिच्छासंठिए -जाव- चित्तदंडे भवइ ।

णो इणट्ठे समट्ठे चोयगो ।

इह खलु बहवे पाणा जे इमेणं सरीरसमुस्साएणं णो दिट्ठा वा, नो सुया वा, नाभिमया वा, विण्णाया वा,

जेसिं णो पत्तेयं-पत्तेयं चित्तं समादाए दिया वा राओ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा अमित्तभूए मिच्छासंठिए निच्चं पसढविओवातचित्तदंडे, पाणाइवाए -जाव- मिच्छादंसणसल्ले ।

आयरिए आह तत्थ खलु भगवया दुवे दिट्ठता पण्णत्ता, तं जहा -

१. सन्निदिट्ठंते य, २. असण्णिदिट्ठंते य ।

प. १. से किं तं सण्णिदिट्ठंते ?

उ. सण्णिदिट्ठंते - जे इमे सण्णिपंचिंदिया पज्जत्तगा एएसि णं छज्जीवनिकाए पडुच्च, तं जहा-पुढ-विकायं -जाव- तसकायं, से एगइओ पुढविकाएणं किच्चं करेइ वि, कारवेइ वि, तस्स णं एवं भवइ-‘एवं खलु अहं पुढविकाएणं किच्चं करेमि वि, कारवेमि वि,’ णो चेव णं से एवं भवइ इमेण वा-इमेण वा, से य तेणं पुढविकाएणं किच्चं करेइ वि, कारवेइ वि, से य ताओ पुढविकाइयाओ असंजय-अविरय-पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे या वि भवइ ।

एवं -जाव- तसकायाओ सि भाणियच्चं,

से एगइओ छहिं जीवनिक्काएहिं किच्चं करेइ वि, कारवेइ वि, तस्स णं एवं भवइ-‘एवं खलु छहिं जीवनिक्काएहिं किच्चं करेमि वि, कारवेमि वि,’ णो चेव णं से एवं भवइ- इमेहिं वा, इमेहिं वा, से य तेहिं

आ प्रमाशे (अप्रत्याખ્યાની પણ) સમસ્ત પ્રાણો -યાવત્- સત્વોનાં પ્રતિ હિંસાનો ભાવ રાખનાર અજ્ઞાની જીવ દિવસ-રાત, સુતા-જાગતાં સદૈવ તે પ્રાણીઓનાં શત્રુ અને મિથ્યા વિચારોમાં સ્થિર થઈને -યાવત્- મનમાં ઘાતની વાત વિચારતા રહે છે.

પ્રશ્નકર્તાએ કહ્યું - પૂર્વોક્ત વાત માન્ય થઈ શકતી નથી. કારણકે - આ જગતમાં ઘણા એવા પ્રાણી છે. જેના શરીરને ક્યારેય જોયું નથી, સાંભળ્યું નથી, તે પ્રાણી ન તો પોતાનો ઈષ્ટ કરે છે અને ન તે જ્ઞાત છે.

આ કારણથી એવા પ્રાણીઓમાંથી પ્રત્યેક પ્રાણીનાં પ્રતિ હિંસામય ચિત્ત રાખતા દિવસ-રાત, સુતા-જાગતાં, તેનો શત્રુ ભાવ બની રહેતો તથા તેની સાથે મિથ્યા વ્યવહાર કરવામાં સંલગ્ન રહેતો મિથ્યાદર્શન શલ્ય સુધીનાં પાપોમાં આવા પ્રાણીઓનું લિપ્ત રહેવું પણ સંભવ નથી.

આચાર્યએ ઉત્તર આપ્યો આ વિષયમાં ભગવાને બે દષ્ટાંત આપ્યા છે, જેમકે -

૧. સંજીદિષ્ટાંત, ૨. અસંજી દિષ્ટાંત.

પ્ર. ૧. સંજી દિષ્ટાંત શું છે ?

ઉ. સંજી દિષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે - જો તે સંજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ છે. આમાં પૃથ્વીકાયથી ત્રસકાય સુધી ષડ્જીવ નિકાયનાં જીવોમાં જો કોઈ પુરુષ પૃથ્વીકાયથી જ પોતાનો (આહારાદિ) કૃત્ય કરે છે કે કરાવે છે તો તેના મનમાં એવો વિચાર આવે છે કે “હું પૃથ્વીકાયથી પોતાનું કાર્ય કરું પણ છું અને કરાવું પણ છું” પરંતુ તેને તે સમયે એવો વિચાર હોતો નથી કે આનાથી કે આ (અમુક) પૃથ્વીથી જ કાર્ય કરું છું કે કરાવું છું માટે તે વ્યક્તિ પૃથ્વીકાયનો અસંયમી, તેનાથી અવિરત તથા હિંસાનો નિરોધક અને પ્રત્યાખ્યાન કરેલ નથી.

આ પ્રમાણે ત્રસકાય સુધીનાં જીવોનાં વિષયમાં કહેવું જોઈએ.

જો કોઈ વ્યક્તિ છ કાયનાં જીવોથી કાર્ય કરે છે અને કરાવે પણ છે તો તે એવો જ વિચાર કરે છે કે - ‘હું છ કાયનાં જીવોથી કાર્ય કરું છું અને કરાવું પણ છું.’ તે વ્યક્તિને એવો વિચાર હોતો નથી કે એજ અથવા આ જીવોથી જ કાર્ય કરે છે કે કરાવે છે (બધાથી નહીં) કારણકે તે સામાન્ય રુપથી તે-

છહિં જીવનિકાએહિં કિચ્ચં કરેइ वि, कारवेइ वि,
से य तेहिं छहिं जीवनिकाएहिं असंजय-अविरय-
अप्पडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे पाणाइवाए
-जाव- मिच्छादंसणसल्ले ।

एस खलु भगवया अक्खाए असंजए अविरए-
अपडिहय-पच्चक्खाय-पावकम्मे, सुविणमविअपस्सओ
पावे य कम्मे से कज्जइ, **से तं सण्णिट्ठंते ।**

પ. સે કિં તં અસણ્ણિદ્ધંતે ?

૩. **અસણ્ણિદ્ધંતે** - જે ઇમે અસણ્ણિઓ પાણા,
પુઠ્ઠવિકાઇયા -**જાવ**-વળસ્સઇકાઇયા છટ્ઠા વેગઇયા
તસા પાણા, જેસિં ણો તક્કા ઇ વા, સણ્ણા ઇ વા, પણ્ણા
ઇ વા, મણે ઇ વા, વઠ્ઠિ ઇ વા, સયં વા કરણાણ,
અણ્ણેહિં વા કારવેત્તણ, કરેતં વા સમણુજાણિત્તણ,
તે વિ ણં બાલા સચ્ચેસિં પાણાણં -**જાવ**- સચ્ચેસિં
સત્તાણં દિયા વા રાઓ વા સુત્તે વા જાગરમાણે વા
અમિત્તભૂયા મિચ્છાસંઠિયા મિચ્ચં પસઢવિ-
ઓવાતચિત્તદંડા, પાણાઇવાણ -**જાવ**- મિચ્છા-
દંસણસલ્લે ।

इच्चवं जाणे, णो चेव मणो, णो चेव वई पाणाणं
-जाव- सत्ताणं दुक्खणयाए सोयणयाए जूरणयाए
तिप्पणयाए पिट्ठणयाए परितप्पणयाए ते
दुक्खण-सोयण -जाव- परितप्पण-वह
बंधणपरिकिलेसाओ अप्पडिविरया भवन्ति ।

इइ खलु ते असण्णिणो विसंता अहोनिंसं पाणाइवाए
उवक्खाइज्जंति -जाव- अहोनिंसं परिग्गहे
उवक्खाइज्जंति -जाव- मिच्छादंसणसल्ले
उवक्खाइज्जंति । **से तं असण्णिट्ठंते ।**

सव्वजोगिया वि खलु सत्ता सण्णिणो होच्चा
असण्णिणो होंति, असण्णिणो होच्चा सण्णिणो होंति,

છહે જીવનિકાઓથી કાર્ય કરે છે અને કરાવે પણ છે.
આ કારણે તે પ્રાણી એ છહે જીવનિકાઓનાં જીવોની
હિંસાથી અસંયત, અવિરત અને તેની હિંસા
આદિથી થયેલ પાપકર્મોનાં પ્રતિઘાત અને પ્રત્યાખ્યાન
કરેલ નથી. આ કારણે તે પ્રાણાતિપાતથી મિથ્યા
દર્શનશલ્ય સુધીનાં બધા પાપોનું સેવન કરે છે.

ભગવાને એવા પ્રાણીને અસંયત, અવિરત,
પાપકર્મોનો (તપ આદિથી) નાશ તથા
પ્રત્યાખ્યાનથી નિરોધ ન કરનાર કલ્પો છે, ચાહે
તે પ્રાણી સ્વપ્નમાં પણ ન જોતા હોય તો પણ તે
પાપકર્મનો (બંધ કરે છે) **આ સંસીનું દષ્ટાંત છે.**

પ્ર. અસંસી દષ્ટાંત શું છે ?

૩. **અસંસી દષ્ટાંત આ પ્રમાણે છે** - પૃથ્વીકાયિક
જીવોથી વનસ્પતિકાયિક જીવો અને છદા જે ત્રસ
સંજક અમનસ્ક જીવ છે તે અસંસી છે, જેનામાં
તર્ક નથી, સંજ્ઞા નથી. બુદ્ધિ નથી, મન નથી,
વાણી નથી અને જે પોતે કરી શકતા નથી, બીજા
પાસે કરાવી શકતા નથી અને જે કરતા હોય તેને
ભલું જાણી શકતા નથી, તે અજ્ઞાની પ્રાણી સમસ્ત
પ્રાણીઓ -**યાવત્**- સત્વોનાં દિવસ-રાત, સુતા કે
જાગતાં દરેક સમયે શત્રુભૂત થઈને મિથ્યા
વ્યવહાર કરનાર હોય છે. તેના પ્રતિ સદૈવ
હિંસાત્મક ચિત્તવૃત્તિ રાખે છે. આ કારણે તે
પ્રાણાતિપાતથી મિથ્યાદર્શનશલ્ય સુધી અઢાર જ
પાપસ્થાનોમાં સદા મગ્ન રહે છે.

આ પ્રમાણે જો અસંસી જીવોને મન હોતુ નથી
અને વાણી હોતી નથી તથાપિ તે (અપ્રત્યાખ્યાની
હોવાથી) સમસ્ત પ્રાણીઓ -**યાવત્**- સત્વોને દુઃખ
આપવું, શોક ઉત્પન્ન કરાવવો, વિલાપ કરાવવો,
રડાવવું, પીડા આપવી, વધ કરવો તથા પરિતાપ
આપવો, તેને એકી સાથે દુઃખ શોક -**યાવત્**-
સંતાપ વધ-બંધન પરિકલેશ આદિ કરવાથી વિરત
થતો નથી. (પણ પાપકર્મમાં સદા રત રહે છે)

આ પ્રમાણે તે પ્રાણી અસંસી હોવા છતાં પણ
અહર્નિશ પ્રાણાતિપાત -**યાવત્**- પરિગ્રહમાં તથા
મિથ્યા દર્શન શલ્ય સુધીનાં સમસ્ત પાપસ્થાનોમાં
પ્રવૃત્ત કહેવાય છે. **આ અસંસીનું દષ્ટાંત છે.**

બધા યોનિઓનાં પ્રાણી નિશ્ચિતરૂપથી સંસી-
અસંસી પર્યાયમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે તથા અસંસી
થઈને સંસી (પર્યાયમાં ઉત્પન્ન) થઈ જાય છે.

હોચ્ચા સળ્ણી અદુવા અસળ્ણી, તત્થ સે અવિવિચિયા
અવિધૂણિયા અસમૂચ્છિયા અણણુતાવિયા,

૧. સળ્ણિકાયાઓ વા સળ્ણિકાયં સંકમંતિ,
૨. સળ્ણિકાયાઓ વા અસળ્ણિકાયં સંકમંતિ,
૩. અસળ્ણિકાયાઓ વા સળ્ણિકાયં સંકમંતિ,
૪. અસળ્ણિકાયાઓ વા અસળ્ણિકાયં સંકમંતિ ।

જે એ સળ્ણી વા, અસળ્ણી વા સવ્વે તે મિચ્છાચારા
નિચ્ચં પસદ્ધવિઓવાતચિત્તદંડા, તં જહા-

૧. પાણાઙ્ગવાએ -જાવ- ૧૮ મિચ્છાદંસણસલ્લે ।

એવં ચ્ચલુ ભગવયા અચ્ચાએ અસંજએ-અવિરએ-
અપ્પહિહય-પચ્ચક્ખાય-પાવકમ્મે સકિરિએ અસંબુદ્ધે
એગંતદંડે એગંતબાલે એગંતસુત્તે,

સે બાલે અવિચાર-મણ-વચ્ચણ-કાય-વક્કે, સુવિણમવિ
અપાસઓ પાવે ય સે કમ્મે કજ્જઙ્ગ ।

ચોચગ-સેકિંકુચ્ચં-કિંકારવં-કહં સંજય-વિરય-
પહિહય-પચ્ચક્ખાય-પાવકમ્મે ભવઙ્ગ ?

આચરિય આહ-તત્થ ચ્ચલુ ભગવયા છજ્જીવણિકાયા
હેઠ્ઠ પળ્ણત્તા, તં જહા -

૧. પુહવિકાઙ્ગયા -જાવ- ૬. તસકાઙ્ગયા,

મે જહાનામએ મમ અસસાયં દંડેણ વા, અટ્ઠીણ વા,
મુટ્ઠીણ વા, લેલૂણ વા, કવાલેણ વા, આતોહિ-
જ્જમાણસસ વા, હમ્મમાણસસ વા, તજ્જિજ્જમાણસસ
વા, તાહિજ્જમાણસસ વા -જાવ- ઉદ્દવિજ્જમાણસસ
વા -જાવ- લોમુક્ખમા ણમાયમવિ વિહિંસકારંદુક્ખં
ભયં પહિસંવેદેમિ, ઇચ્ચેવં જાણ સવ્વે પાણા -જાવ-
સવ્વે સત્તા દંડેણ વા -જાવ- કવાલેણ વા, આલો-
હિજ્જમાણા વા -જાવ- ઉદ્દવિજ્જમાણા વા -જાવ-

તે સંજી કે અસંજી થઈને અહીં પાપકર્મોને પોતાથી
અલગ ન કરતાં (તપ આદિથી) તેની નિર્જરા ન
કરતા (પ્રાયશ્ચિત્ત આદિથી) તેનું ઉચ્છેદન ન
કરતાં, તેની આલોચના આદિ ન કરતાં,

૧. સંજીનાં શરીરથી સંજીનાં શરીરમાં સંકમણ કરે છે.
૨. સંજીનાં શરીરથી અસંજીનાં શરીરમાં સંકમણ કરે છે.
૩. અસંજીના શરીરથી સંજીના શરીરમાં સંકમણ કરે છે,
૪. અસંજીના શરીરથી અસંજીના શરીરમાં સંકમણ કરે છે.

જો તે સંજી કે અસંજી પ્રાણી છે, તે બધા મિથ્યાચારી
છે અને સદૈવ શકતાપૂર્ણ હિંસાત્મક ચિત્તવૃત્તિ
વાળા હોય છે, જેમકે -

પ્રાણાતિપાત -ચાવત્- મિથ્યાદર્શન શલ્ય (આ
અઢાર જ પાપસ્થાનોનું સેવન કરનાર હોય છે.)
આ કારણથી ભગવાને તેને અસંયત, અવિરત
પાપકર્મોનો નાશ અને પ્રત્યાખ્યાન ન કરનાર,
અશુભક્રિયાયુક્ત, સંવરરહિત, એકાંતહિંસક,
અજ્ઞાની અને એકાંતમાં (ભાવનિદ્રા) સુપ્ત કલ્થો છે.

તે અજ્ઞાની (અપ્રત્યાખ્યાની) જીવ ભલે મન,
વચન, કાયા અને વાક્યનો પ્રયોગ વિચારપૂર્વક
ન કરતા હોય તથા (હિંસાનું) સ્વપ્ન પણ ન જોતા
હોય, છતાં પણ પાપકર્મ કરે છે.

(આ સ્પષ્ટીકરણને સાંભળીને પ્રશ્નકર્તાએ) જીજ્ઞાસા
બતાવી કે ત્યારે મનુષ્ય શું કરતો, શું કરાવતો તથા
કેવો સંયત, વિરત તથા પાપકર્મનો નિરોધક અને
પ્રત્યાખ્યાન કરનાર હોય છે ?

આચાર્યએ કહ્યું - આ વિષયમાં ભગવાને પૃથ્વીકાયથી
ત્રસકાય સુધી ષડ્જીવ નિકાયોને (સંયત અનુષ્ઠાનનું)
કારણ બતાવ્યું છે.

જેમ કોઈ પ્રાણી દ્વારા ડંડાથી, હાડકાથી, મુઠ્ઠીથી,
લાકડી, ઠીકરાથી પીડા તાડનના ઉપદ્રવ કરે
-ચાવત્- મારું એક રોમ ઉપાડવામાં આવે તો હું
હિંસાજનિત દુઃખ ભય અને અશાતાનો અનુભવ
કરું છું. આ પ્રમાણે એવું જાણો કે સમસ્ત પીડિત
પ્રાણી -ચાવત્- બધા સત્ત્વ પણ દંડાથી -ચાવત્-
ઠીકરાથી મારવાથી -ચાવત્- પીડા આપેલ -ચાવત્-

લોમુક્ખમાણમાયમવિ વિહિંસકારં દુક્ખં ભયં
પહિસંવેદેતિ,

एवं णच्चा सब्बे पाणा -जाव- सब्बे सत्ता ण हंतव्वा
-जाव- ण उद्दवेयव्वा, एस धम्मे ध्रुवे णिइए
सासए समेच्च लोगं खेत्तण्णेहिं पवेदिते ।

एवं से भिक्खू विरए पाणाइवायाओ -जाव-
मिच्छादंस- णसल्लाओ ।

से भिक्खू णो दंतपक्खालणेणं दंते पक्खालेज्जा, नो
अंजणं, णो वमणं, णो ध्रुवणित्तिं पि आइए ।

से भिक्खू अकिरिए अलूसए अकोहे अमाणे अमाया
अलोभे उवसंते परिनिब्बुडे ।

एस खलु भगवया अक्खाए संजय-विरय-પહિહય-
પચ્ચક્ખાય-પાવકમ્મે અકિરિએ સંવુડે એગંતપંડિએ
યા વિ ભવઈ ।

-સૂય. સુ. ૨, અ. ૪, સુ. ૭૪૭-૭૫૩

૪૯. સમણ-ણિમ્ગંથેસુ કિરિયા પરૂવણં-

- પ. અત્થિ ણં ભંતે ! સમણાણં ણિમ્ગંથાણં કિરિયા કજ્જઈ ?
૩. હંતા, મંડિયપુત્તા ! અત્થિ ।
પ. કહં ણં ભંતે ! સમણાણં ણિમ્ગંથાણં કિરિયા કજ્જઈ ?
૩. મંડિયપુત્તા ! પમાયપચ્ચયા, જોગનિમિત્તં ચં ।

एवं खलु समणाणं णिग्गंथाणं किरिया कज्जइ ।

- વિયા. સ. ૩, ૩, સુ. ૯-૧૦

૫૦. એગસમએ એગકિરિયા પરૂવણં-

- પ. અણ્ણાઉત્થિયા ણં ભંતે ! એવમાઈક્ખંતિ -જાવ- એવં
પરૂવેતિ-
એવં ખલુ એગે જીવે એગેણં સમએણં દો કિરિયાઓ
પકરેઈ, તં જહા -
૧. સમ્મત્તકિરિયં ચ, ૨. મિચ્છત્તકિરિયં ચ ।
૧. જં સમયં સમ્મત્તકિરિયં પકરેઈ, તં સમયં
મિચ્છત્તકિરિયં પકરેઈ,

એક-એક રોમ ઉપાડવાથી હિંસાજનિત દુઃખ અને
ભયનો અનુભવ કરે છે.

એવું જાણીને સમસ્ત પ્રાણીઓ -યાવત્- સમસ્ત
સત્વોનેમારવા ન જોઈએ -યાવત્- તેને પીડા ન
આપવી જોઈએ. આજ (અહિંસા) ધર્મ જ ધ્રુવ છે,
નિત્ય છે, શાશ્વત છે તથા લોકનાં સ્વરૂપને જાણનાર
દ્વારા પ્રતિપાદિત છે.

આવું જાણીને સાધુ પ્રાણાતિપાત -યાવત્- મિથ્યાદર્શન
શલ્ય આ અઢાર જ પાપસ્થાનોથી વિરત થાય છે.

તે સાધુ દાંત સાફ કરનાર કાષ્ઠ આદિથી દાંત સાફ
ન કરે, નેત્રોમાં આંજન (કાજળ) ન લગાડે,
ઔષધિ લઈને વમન ન કરે અને તડકાનાં દ્વારા
પોતાના વસ્ત્રો કે વાળોને સુવાસિત ન કરે.

તે સાધુ સાવધક્રિયા રહિત, હિંસા રહિત, ક્રોધ,
માન, માયા અને લોભથી રહિત ઉપશાંત અને
પાપથી નિવૃત્ત થઈને રહે.

એવા સાધુને ભગવાને સંયત વિરત અને
પાપકર્મનો નિરોધક, પ્રત્યાખ્યાન કરનાર અક્રિય
(સાવધક્રિયાથી રહિત) (સંવૃત) સંવરયુક્ત અને
એકાંતપંડિત હોય છે, એવું કહ્યું છે.

૪૯. શ્રમણ નિર્ગ્રંથોમાં ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! શું શ્રમણ નિર્ગ્રંથ ક્રિયા કરે છે ?
૩. હા, મંડિતપુત્ર ! ક્રિયા કરે છે.
પ્ર. ભંતે ! શ્રમણ નિર્ગ્રંથ ક્રિયા કેવી રીતે કરે છે ?
૩. હે મંડિતપુત્ર ! પ્રમાદથી અને યોગોનાં નિમિત્તથી
ક્રિયા કરે છે.

આ પ્રમાણે નિશ્ચિય રૂપમાં શ્રમણ નિર્ગ્રંથ ક્રિયા
કરે છે.

૫૦. એક સમયમાં એક ક્રિયાનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! અન્યતીર્થિક આ પ્રમાણે કહે છે -યાવત્-
આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરે છે કે -
"એક જીવ એક સમયમાં બે ક્રિયાઓ કરે છે,
જેમકે -
૧. સમ્યક્ત્વ ક્રિયા અને ૨. મિથ્યાત્વક્રિયા.
૧. જે સમયે સમ્યક્ત્વ ક્રિયા કરે છે તેજ સમયે
મિથ્યાત્વ ક્રિયા પણ કરે છે.

૨. જં સમયં મિચ્છત્તકિરિયં પકરેહ, તં સમયં સમ્મત્તકિરિયં પકરેહ,

સમ્મત્તકિરિયાપકરણયાએ મિચ્છત્તકિરિયં પકરેહ, મિચ્છત્તકિરિયાપકરણયાએ સમ્મત્તકિરિયં પકરેહ, એવં ખલુ એગે જીવે એગેણં સમણંં દો કિરિયાઓ પકરેહ, તં જહા -

૧. સમ્મત્તકિરિયં ચ, ૨. મિચ્છત્તકિરિયં ચ ।

સે કહમેયંં ભંતે ! એવં ?

૩. ગોયમા ! જન્નંં સે અન્નઝત્થિયા એવમાહ્કલ્લંતિ -જાવ- એવં પરૂવેતિ-

એવંં ખલુ એગે જીવે એગેણંં સમણંંં દો કિરિયાઓ પકરેહ, તહેવ -જાવ- સમ્મત્તકિરિયંં ચ, મિચ્છત્ત-કિરિયંંં ચ ।

જે તે એવમાહંસુ તંંં નંં મિચ્છા ।

અહંં પુણ ગોયમા ! એવમાહ્કલ્લમિ -જાવ- એવંં પરૂવેમિ-

એવંંં ખલુ એગે જીવે એગેણંંં સમણંંંં એગંંં કિરિયંંં પકરેહ, તંં જહા -

૧. સમ્મત્તકિરિયંં વા, ૨. મિચ્છત્તકિરિયંં વા ।

૧. જં સમયંં સમ્મત્તકિરિયંં પકરેહ નો તંં સમયંં મિચ્છત્તકિરિયંં પકરેહ,

૨. જં સમયંં મિચ્છત્તકિરિયંં પકરેહ, નો તંં સમયંં સમ્મત્તકિરિયંં પકરેહ,

સમ્મત્તકિરિયાપકરણયાએ, નો મિચ્છત્તકિરિયંં પકરેહ, મિચ્છત્તકિરિયાપકરણયાએ, નો સમ્મત્તકિરિયંં પકરેહ, એવંંં ખલુ એગે જીવે એગેણંંં સમણંંંં એગંંં કિરિયંંં પકરેહ, તંં જહા -

સમ્મત્તકિરિયંં વા, મિચ્છત્તકિરિયંં વા^૧ ।

- જીવા. પડિ. ૩, ૩. ૨, સુ. ૧૦૪

૫. અન્નઝત્થિયા નંંં ભંતે ! એવમાહ્કલ્લંતિ -જાવ- એવંં પરૂવેતિ ?

એવંંં ખલુ એગે જીવે એગેણંંં સમણંંંં દો કિરિયાઓ પકરેહ, તંં જહા -

૧. ઈરિયાવહિયંં ચ, ૨. સંપરાહિયંંં ચ ।

૨. જે સમયે મિથ્યાત્વ ક્રિયા કરે છે, તે જ સમયે સમ્યક્ત્વ ક્રિયા કરે છે.

સમ્યક્ત્વક્રિયા કરતો મિથ્યાત્વક્રિયા કરે છે, મિથ્યાત્વક્રિયા કરતો સમ્યક્ત્વક્રિયા કરે છે.

આ પ્રમાણે એક જીવ એક સમયમાં બે ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. સમ્યક્ત્વ ક્રિયા અને ૨. મિથ્યાત્વક્રિયા.

તો ભંતે ! તેનુંં આ વર્ણન કેવુંં છે ?

૩. ગૌતમ ! જે અન્યતીર્થિક આ પ્રમાણે કહે છે -યાવત્- આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરે છે કે -

એક જીવ એક સમયમાં બે ક્રિયાઓ કરે છે. તે પ્રમાણે -યાવત્- સમ્યક્ત્વક્રિયા અને મિથ્યાત્વ ક્રિયા.

જે તે આ પ્રમાણે કહે છે તે મિથ્યા છે.

ગૌતમ ! હુંં આ પ્રમાણે કહુંં છુંં -યાવત્- આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરુંં છુંં કે -

"એક જીવ એક સમયમાં એક ક્રિયા કરે છે, જેમકે -

૧. સમ્યક્ત્વ ક્રિયા કે, ૨. મિથ્યાત્વક્રિયા.

૧. જે સમયે સમ્યક્ત્વ ક્રિયા કરે છે તે સમયે મિથ્યાત્વક્રિયા કરતા નથી.

૨. જે સમયે મિથ્યાત્વક્રિયા કરે છે તે સમયે સમ્યક્ત્વ ક્રિયા કરતા નથી.

સમ્યક્ત્વ ક્રિયા કરતો મિથ્યાત્વક્રિયા કરતો નથી.

મિથ્યાત્વક્રિયા કરતો સમ્યક્ત્વ ક્રિયા કરતો નથી.

આ પ્રમાણે એક જીવ એક સમયમાં એક જ ક્રિયા કરે છે, જેમકે -

સમ્યક્ત્વ ક્રિયા કે મિથ્યાત્વક્રિયા.

૫. ભંતે ! અન્યતીર્થિક આ પ્રમાણે કહે છે -યાવત્- આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરે છે કે -

એક જીવ એક સમયમાં બે ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. ઈર્યાપથિક અને ૨. સાંપરાથિક.

૧. જં સમયં ઇરિયાવહિયં પકરેદ્, તં સમયં સંપરાઇયં પકરેદ્,

૨. જં સમયં સંપરાઇયં પકરેદ્, તં સમયં ઇરિયાવહિયં પકરેદ્,

ઇરિયાવહિયાએ પકરણયાએ સંપરાઇયં પકરેદ્,
સંપરાઇયાએ પકરણયાએ ઇરિયાવહિયં પકરેદ્,
એવં ખલુ એગે જીવે એગેણં સમણં દો કિરિયાઓ પકરેદ્, તં જહા -

૧. ઇરિયાવહિયં ચ, ૨. સંપરાઇયં ચ ।

સે કહમેયં ભંતે ! એવં ?

૩. ગોયમા ! જં ણં તે અણ્ણાઉત્થિયા એવમાઇક્કંતિ -જાવ- એવં પરૂવેતિ એવં ખલુ એગે જીવે એગેણં સમણં દો કિરિયાઓ પકરેદ્, તં જહા-

૧. ઇરિયાવહિયં ચ, ૨. સંપરાઇયં ચ ।

જે તે એવમાહંસુ તં ણં મિચ્છા ।

અહં પુણ ગોયમા ! એવમાઇક્કામિ -જાવ- એવં પરૂવેમિ-

એવં ખલુ એગે જીવે એગેણં સમણં એગં કિરિયં પકરેદ્, તં જહા -

૧. ઇરિયાવહિયં વા, ૨. સંપરાઇયં વા ।

જં સમયં ઇરિયાવહિયં પકરેદ્, નો તં સમયં સંપરાઇયં પકરેદ્,

જં સમયં સંપરાઇયં પકરેદ્, નો તં સમયં ઇરિયાવહિયં પકરેદ્ ।

ઇરિયાવહિયાએ પકરણયાએ નો સંપરાઇયં પકરેદ્,

સંપરાઇયાએ પકરણયાએ નો ઇરિયાવહિયં પકરેદ્,

એવં ખલુ એગે જીવે એગેણં સમણં એગં કિરિયં પકરેદ્, તં જહા -

૧. ઇરિયાવહિયં વા, ૨. સંપરાઇયં વા ।

-વિયા. સ. ૧, ૩. ૧૦, સુ. ૨

૫૧. કજ્જમાણી દુક્કા નિમિત્તા કિરિયા-

૫. અણ્ણાઉત્થિયા ણં ભંતે ! એવમાઇક્કંતિ -જાવ- પરૂવેતિ, “પુલ્લિં કિરિયા દુક્કા,

૧. જે સમયે ઈર્યાપથિક ક્રિયા કરે છે, તે સમયે સાંપરાયિક ક્રિયા પણ કરે છે.

૨. જે સમયે સાંપરાયિક ક્રિયા કરે છે, તે સમયે ઈર્યાપથિક ક્રિયા પણ કરે છે.

ઈર્યાપથિક ક્રિયા કરતો સાંપરાયિક ક્રિયા કરે છે.

સાંપરાયિક ક્રિયા કરતો ઈર્યાપથિક ક્રિયા કરે છે.

આ પ્રમાણે એક જીવ એક સમયમાં બે ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. ઈર્યાપથિક અને, ૨. સાંપરાયિક.

તો ભંતે ! તેનું આ વર્ણન કેવું છે ?

૬. ગૌતમ ! જે અન્યતીર્થિક આ પ્રમાણે કહે છે -યાવત્- આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરે છે કે - એક જીવ એક સમયમાં બે ક્રિયાઓ કરે છે, જેમકે -

૧. ઈર્યાપથિક અને ૨. સાંપરાયિક.

જે તે આ પ્રમાણે કહે છે તે મિથ્યા છે.

ગૌતમ ! હું આ પ્રમાણે કહું છું -યાવત્- આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરું છું કે -

“એક જીવ એક સમયમાં એક જ ક્રિયા કરે છે.” જેમકે -

૧. ઈર્યાપથિક અને ૨. સાંપરાયિક.

જે સમયે ઈર્યાપથિક ક્રિયા કરે છે તે સમયે સાંપરાયિક ક્રિયા કરતા નથી.

જે સમયે સાંપરાયિક ક્રિયા કરે છે તે સમયે ઈર્યાપથિક ક્રિયા કરતા નથી.

ઈર્યાપથિક ક્રિયા કરતો સાંપરાયિક ક્રિયા કરતો નથી.

સાંપરાયિક ક્રિયા કરતો ઈર્યાપથિક ક્રિયા કરતો નથી.

આ પ્રમાણે એક જીવ એક સમયમાં એક જ ક્રિયા કરે છે, જેમકે -

૧. ઈર્યાપથિક અને ૨. સાંપરાયિક.

૫૧. ક્રિયાણ ક્રિયા દુઃખનું નિમિત્ત :

૫. ભંતે ! અન્યતીર્થિક આ પ્રમાણે કહે છે -યાવત્- આ પ્રમાણે પ્રરૂપણા કરે છે કે - “કરવાનાં પૂર્વ કરેલ ક્રિયા દુઃખરૂપ છે,

કજ્જમાણી કિરિયા અદુક્ખા,
કિરિયા સમય વિઙ્કતંતં ચ ણં કઢા કિરિયા
દુક્ખા.”

જા સા પુવ્વિં કિરિયા દુક્ખા, કજ્જમાણી કિરિયા
અદુક્ખા, કિરિયાસમયવિઙ્કતંતં ચ ણં કઢા કિરિયા
દુક્ખા, સા કિં કરણઓ દુક્ખા અકરણઓ દુક્ખા ?

અકરણઓ ણં સા દુક્ખા, ણો ખલુ સા કરણઓ
દુક્ખા, સેવં વત્તવ્વં સિયા ।

અકિચ્ચં દુક્ખં, અફુસં દુક્ખં, અકજ્જમાણકઢં
દુક્ખં અકટ્ટુ પાણ-ભૂય-જીવ-સત્તા-વેયણં વેદેતીતિ
વત્તવ્વં સિયા ।

સે કહમેયં ભંતે ! એવં ?

૩. ગોયમા ! જં ણં તે અન્નઉત્થિયા એવમાઇક્ખંતિ
-જાવ- વેયણં વેદેતીતિ વત્તવ્વં સિયા ।

જે તે એવમાહંસુ તે મિચ્છા ।

અહં પુણ ગોયમા ! એવમાઇક્ખામિ -જાવ- એવં
પરુવેમિ-

'પુવ્વિં કિરિયા અદુક્ખા,
કજ્જમાણી કિરિયા દુક્ખા,
કિરિયાસમયવિઙ્કતંતં ચ ણં કજ્જમાણી કિરિયા
અદુક્ખા ।

જા સા પુવ્વિં કિરિયા અદુક્ખા,
કજ્જમાણી કિરિયા દુક્ખા,
કિરિયાસમયવિઙ્કતંતં ચ ણં કજ્જમાણી કિરિયા
અદુક્ખા ।

સા કિં કરણઓ દુક્ખા, અકરણઓ દુક્ખા ?

કરણઓ ણં સા દુક્ખા નો ખલુ સા અકરણઓ
દુક્ખા-સેવં વત્તવ્વં સિયા ।

કિચ્ચં દુક્ખં, ફુસં દુક્ખં, કજ્જમાણકઢં દુક્ખં કટ્ટુ
પાણ-ભૂય-જીવ-સત્તા વેયણં વેદેતી તિ વત્તવ્વં
સિયા ? । -વિયા. સ. ૧, ૩. ૧૦, સુ. ૧

૫૨. કિરિયા વેયણાસુ પુવ્વાવરત્ત પરુવણં-

પ. પુવ્વિં ભંતે ! કિરિયા પચ્છા વેયણા ?
પુવ્વિં વેયણા પચ્છા કિરિયા ?

કરાતી કિયા દુઃખરૂપી નથી.

કરવાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી કરેલ કિયા
દુઃખરૂપ છે.”

જે તે પૂર્વની કિયા છે, તે દુઃખરૂપ છે, કરાતી કિયા
દુઃખરૂપ નથી અને કર્યા પછીની કરેલ કિયા
દુઃખરૂપ છે. તો શું તે કરવાથી દુઃખરૂપ છે કે ન
કરવાથી દુઃખરૂપ છે ?

ન કરવાથી તે કિયા દુઃખરૂપ છે અને કરવાથી
દુઃખરૂપ નથી એવું કહેવું જોઈએ.

અકૃત્ય દુઃખ છે, અસ્પૃષ્ય દુઃખ છે અને અક્રિયમાણકૃત
દુઃખ છે એવું ન કહેતાં પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને સત્વ
વેદના ભોગવે છે એવું કહેવું જોઈએ.

તો ભંતે ! શું અન્યતીર્થિકોનો આ મત સત્ય છે ?

૩. ગૌતમ ! જો તે અન્યતીર્થિક એવું કહે છે -યાવત્-
તે (પ્રાણાદિ) વેદના વેદે છે એવું કહેવું જોઈએ.

જો એવું કહે છે તે મિથ્યા કહે છે.

ગૌતમ ! હું આ પ્રમાણે કહું છું -યાવત્- આ પ્રમાણે
પ્રરૂપણા કરું છું કે -

“પૂર્વની કિયા દુઃખમય નથી,

કરાતી કિયા દુઃખરૂપ છે.

કરવાનો સમય વ્યતીત થઈ ગયા પછી કરેલ કિયા
દુઃખરૂપ નથી.

તે જે પૂર્વ કરેલ કિયા છે તે દુઃખરૂપ નથી,

કરાતી કિયા દુઃખરૂપ છે અને

કર્યા પછીની કરેલ કિયા દુઃખરૂપ નથી.

તે કરવાથી દુઃખરૂપ છે કે ન કરવાથી દુઃખરૂપ છે ?

તે કરવાથી દુઃખરૂપ છે, ન કરવાથી દુઃખરૂપ નથી
એવું કહેવું જોઈએ.

કૃત્ય દુઃખ છે, સ્પૃષ્ય દુઃખ છે, ક્રિયમાણ કૃત દુઃખ
છે અને (કિયાઓ આદિ) કરીને પ્રાણ, ભૂત, જીવ
અને સત્વ વેદના ભોગવે છે, એવું કહેવું જોઈએ.

૫૨. કિયા વેદનામાં પૂર્વાપરત્વનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું પહેલા કિયા થાય છે અને પછી વેદના
થાય છે ? અથવા પહેલા વેદના થાય છે અને પછી
કિયા થાય છે ?

૩. મંડિયપુત્તા ! પુલ્લિં કિરિયા પચ્છા વેયણા,
ળો પુલ્લિં વેયણા પચ્છા કિરિયા ।

- વિયા. સ. ૩, ડ. ૩, સુ. ૮

મંડિતપુત્ર ! પહેલા ક્રિયા થાય છે અને પછી વેદના થાય છે. પરંતુ પહેલા વેદના થાય અને પછી ક્રિયા થાય એવું સંભવ નથી.

૫૩. જીવ-ચડવીસદંડેસુ અટ્ઠારસ પાવટ્ઠાણેહિં પાવકિરિયા પરૂવણં-

પ. ૧. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં પાણાઙ્વાણં ણં કિરિયા કજ્જહ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।

પ. કમ્હિ ણં ભંતે ! જીવાણં પાણાઙ્વાણં ણં કિરિયા કજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! છસુ જીવણિકાણેસુ ।

પ. અત્થિ ણં ભંતે ! જેરહયાણં પાણાઙ્વાણં ણં કિરિયા કજ્જહ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! એવં ચેવ ।

એવં ણિરંતરં જેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

પ. ૨. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં મુસાવાણં કિરિયા કજ્જહ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।

પ. કમ્હિ ણં ભંતે ! જીવાણં મુસાવાણં કિરિયા કજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! સલ્લદલ્લેસુ ।

એવં ણિરંતરં જેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

પ. ૩. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં અદિણ્ણાદાણેણં કિરિયા કજ્જહ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।

પ. કમ્હિ ણં ભંતે ! જીવાણં અદિણ્ણાદાણેણં કિરિયા કજ્જહ ?

૩. ગોયમા ! ગહણધારણિજ્જેસુ દલ્લેસુ ।

એવં ણિરંતરં જેરહયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

પ. ૪. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં મેહુણેણં કિરિયા કજ્જહ ?

૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।

૫૩. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં અઠાર પાપસ્થાનો દ્વારા ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. ૧. ભંતે ! શું જીવો દ્વારા પ્રાણાતિપાત ક્રિયા કરાય છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કરાય છે.

પ્ર. ભંતે ! કયા વિષયમાં જીવો દ્વારા પ્રાણાતિપાત ક્રિયા કરાય છે ?

૩. ગૌતમ ! છ જીવનિકાયોનાં વિષયમાં ક્રિયા કરાય છે.

પ્ર. ભંતે ! નારકો દ્વારા પ્રાણાતિપાત ક્રિયા કરાય છે ?

૩. હા ગૌતમ ! આ પ્રમાણે કરાય છે.

આ પ્રમાણે નિરંતર નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.

પ્ર. ૨. ભંતે ! શું જીવો દ્વારા મૃષાવાદ ક્રિયા કરાય છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કરાય છે.

પ્ર. ભંતે ! કયા વિષયમાં જીવો દ્વારા મૃષાવાદ ક્રિયા કરાય છે ?

૩. ગૌતમ ! સર્વદ્રવ્યોનાં વિષયમાં ક્રિયા કરાય છે.

આ પ્રમાણે નિરંતર નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.

પ્ર. ૩. ભંતે ! શું જીવો દ્વારા અદત્તાદાન ક્રિયા કરાય છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કરાય છે.

પ્ર. ભંતે ! કયા વિષયમાં જીવો દ્વારા અદત્તાદાન ક્રિયા કરાય છે ?

૩. ગૌતમ ! ગ્રહણ કરવા અને ધારણ કરવા યોગ્ય દ્રવ્યોનાં વિષયમાં આ ક્રિયા કરાય છે.

આ પ્રમાણે નિરંતર નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.

પ્ર. ૪. ભંતે ! શું જીવો દ્વારા મૈથુન ક્રિયા કરાય છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કરાય છે.

- પ. કમ્હિ ણં ભંતે ! જીવાણં મેહુણેણં કિરિયા કજ્જઈ ?
૩. ગોયમા ! રૂવેસુ વા, રૂવસહગેસુ વા દવ્વેસુ ।

एवं गिरंतरं णेरइयाणं -जाव- वेमाणियाणं ।

- પ. ૫. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં પરિગ્ગહેણં કિરિયા કજ્જઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।
- પ. કમ્હિ ણં ભંતે ! જીવાણં પરિગ્ગહેણં કિરિયા કજ્જઈ ?
૩. ગોયમા ! સવ્વદવ્વેસુ ।

एवं णेरइयाणं गिरंतरं -जाव- वेमाणियाणं ।

एवं ६. कोहेणं, ७. माणेणं, ८. मायाए, ९. लोभेणं, १०. पेज्जेणं, ११. दोसेणं, १२. कलहेणं, १३. अब्बक्खाणेणं, १४. पेसुण्णेणं, १५. परपरिवाएणं, १६. अरइ-रईए, १७. मायामोसेणं, १८. मिच्छादंस-णसल्लेणं, सव्वेसु जीव णेरइयभेदेसु भाणियव्वं गिरंतरं -जाव- वेमाणियाणं ति । एवं अट्ठारस एए दंडगा ।

- पण्ण. प. २२, सु. १५७४-१५८०

- પ. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં પાણાઙ્ગવાણં કિરિયા કજ્જઈ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।
- પ. સા ભંતે ! કિં પુટ્ઠા કજ્જઈ, અપુટ્ઠા કજ્જઈ ?
૩. ગોયમા ! પુટ્ઠા કજ્જઈ, નો અપુટ્ઠા કજ્જઈ -જાવ- નિવ્વાઘાણં છદ્દિસિં, વાઘાયં સિય તિદિસિં, સિય ચઉદિસિં, સિય પંચદિસિં ।
- પ. સા ભંતે ! કિં કઢા કજ્જઈ, અકઢા કજ્જઈ ?

- પ્ર. ભંતે ! ક્યા વિષયમાં જીવો દ્વારા મૈથુન ક્રિયા કરાય છે ?

૩. ગૌતમ ! અનેક રુપોમાં કે રુપસહગત દ્રવ્યોમાં આ ક્રિયા કરાય છે.

આ પ્રમાણે નિરંતર નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.

- પ્ર. ૫. ભંતે ! શું જીવો દ્વારા પરિગ્રહ ક્રિયા કરાય છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કરાય છે.

- પ્ર. ભંતે ! ક્યા વિષયમાં જીવો દ્વારા પરિગ્રહ ક્રિયા કરાય છે ?

૩. ગૌતમ ! સમસ્ત દ્રવ્યોનાં વિષયમાં (પરિગ્રહ) ક્રિયા કરાય છે.

આ પ્રમાણે નિરંતર નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી વર્ણન કરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે ૬. ક્રોધથી, ૭. માનથી, ૮. માયાથી, ૯. લોભથી, ૧૦. રાગથી, ૧૧. દ્વેષથી, ૧૨. કલહથી, ૧૩. અભ્યાખ્યાનથી, ૧૪. પૈશુન્યથી, ૧૫. પરપરિવાદથી, ૧૬. અરતિ-રતિથી, ૧૭. માયામૃષાવાદથી અને ૧૮. મિથ્યાદર્શન-શલ્યથી સમસ્ત જીવો તથા નારકોનાં ભેદોમાં નિરંતર વૈમાનિકો સુધી આલાપક કહેવા જોઈએ. આ પ્રમાણે અઠાર દંડક થયા.

- પ્ર. ભંતે ! શું જીવો દ્વારા પ્રાણાતિપાત ક્રિયા કરાય છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! કરાય છે.

- પ્ર. ભંતે ! શું તે (પ્રાણાતિપાત ક્રિયા) સ્પર્શ કરીને કરાય છે કે વગર સ્પર્શ કરીએ કરાય છે ?

૩. ગૌતમ ! સ્પર્શ કરીને કરાય છે. સ્પર્શ કર્યા વગર કરાતી નથી. (સ્પર્શ કરવાથી) -યાવત્- વ્યાઘાત ન હોય તો છએ દિશાઓનો અને વ્યાઘાત હોય તો ક્યારેક ત્રણ દિશાઓનો, ક્યારેક ચાર દિશાઓનો અને ક્યારેક પાંચ દિશાઓનો સ્પર્શ કરીને (પ્રાણાતિપાત ક્રિયા) કરાય છે.

- પ્ર. ભંતે ! શું તે (પ્રાણાતિપાત) ક્રિયા કરીને કરાય છે કે વગર ક્રિયાએ કરાય છે ?

૩. ગોયમા ! કડા કજ્જઇ, નો અકડા કજ્જઇ ।
૫. મા ભંતે ! કિં અત્તકડા કજ્જઇ, પરકડા કજ્જઇ, તદુભયકડા કજ્જઇ ?
૩. ગોયમા ! અત્તકડા કજ્જઇ, નો પરકડા કજ્જઇ, નો તદુભયકડા કજ્જઇ ।
૫. મા ભંતે ! કિં આણુપુલ્લિં કડા કજ્જઇ, અણાણુપુલ્લિં કડા કજ્જઇ ?
૩. ગોયમા ! આણુપુલ્લિં કડા કજ્જઇ, ણો અણાણુપુલ્લિં કડા કજ્જઇ, જા ય કડા, જા ય કજ્જઇ, જા ય કજ્જિસ્મઇ, સવ્વા સા આણુપુલ્લિકડા, નો અણાણુપુલ્લિકડત્તિ વત્તવ્વયં સિયા ।
૫. અત્થિ ણં ભંતે ! નેરइयाणं पाणाइवायकिरिया कज्जइ ?
૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।
૫. સા ભંતે ! કિં પુટ્ઠા કજ્જઇ, અપુટ્ઠા કજ્જઇ ?
૩. ગોયમા ! -जाव- नियमा छद्दिदसिं कज्जइ ।
૫. મા ભંતે ! કિં કડા કજ્જઇ, અકડા કજ્જઇ ?
૩. ગોયમા ! કડા કજ્જઇ, નો અકડા કજ્જઇ તં **चेव** -जाव- नो अणाणुपुल्लिं कडत्ति वत्तव्वं सिया ।

जहा नेरइया तथा एगिंदियवज्जा भाणियव्वा -जाव- वेमाणिया,

एगिंदिया जहा जीवा तथा भाणियव्वा,

जहा पाणाइवाए तथा -जाव- मिच्छादंसणसल्ले । एवं एए अट्ठारस पावट्ठाणे चउवीसं दंडगा भाणियव्वा ।

- विया. स. १, उ. ६, सु. ७-११

૫૪. જીવ-ચઉવીસદંડાણુ પાવકિરિયા વિરમણ પરૂવણ-

૫. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં પાણાइवायवेरमणे कज्जइ ?

૩. ગૌતમ ! પ્રાણાતિપાતક્રિયા-ક્રિયા કરીને કરાય છે. વગર ક્રિયાએ ક્રિયા કરાતી નથી.
- પ્ર. ભંતે ! શું તે પ્રાણાતિપાત ક્રિયા સ્વયં દ્વારા કરાય છે, બીજા દ્વારા કરાય છે કે ઉભય દ્વારા કરાય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ક્રિયા સ્વયં દ્વારા કરાય છે, બીજા દ્વારા કરાતી નથી અને ઉભય દ્વારા પણ કરાતી નથી.
- પ્ર. ભંતે ! શું તે (પ્રાણાતિપાત ક્રિયા) અનુક્રમથી કરાય છે કે વગર અનુક્રમથી કરાય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ક્રિયા અનુક્રમથી કરાય છે, વગર અનુક્રમથી કરાતી નથી. જે ક્રિયા કરાય ગઈ છે, જે ક્રિયા થઈ રહી છે અને જે ક્રિયા કરાશે તે બધી અનુક્રમથી કરાય છે, પરંતુ વગર ક્રમથી કરાતી નથી એવું કહેવું જોઈએ.
- પ્ર. ભંતે ! શું નૈરયિકો દ્વારા પ્રાણાતિપાત ક્રિયા કરાય છે ?
૩. હા, ગૌતમ ! કરાય છે.
- પ્ર. ભંતે ! જે ક્રિયા કરાય છે તે (નૈરયિકો દ્વારા) શું સ્પર્શ કરીને કરાય છે કે વગર સ્પર્શ કરાય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ક્રિયા -यावत्- નિયમથી છહે દિશાઓનો સ્પર્શ કરીને કરાય છે.
- પ્ર. ભંતે ! જે ક્રિયા કરાય છે શું તે (નૈરયિકો દ્વારા) ક્રિયા કરીને કરાય છે કે વગર ક્રિયાએ કરાય છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ક્રિયા કરીને કરાય છે વગર ક્રિયાએ કરાતી નથી. તે પ્રમાણે (पूर्ववत्) વગર ક્રમથી કરાતી નથી ત્યાં સુધી કહેવું જોઈએ.

એકેન્દ્રિયને છોડીને વૈમાનિક સુધી નૈરયિકના સમાન કહેવું જોઈએ.

એકેન્દ્રિયનાં વિષયમાં સામાન્ય જીવનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

પ્રાણાતિપાત ક્રિયાનાં સમાન મિથ્યાદર્શનશલ્ય સુધી આ અઠાર પાપસ્થાનોનાં વિષયમાં ચોવીસ દંડક કહેવા જોઈએ.

૫૪. સામાન્ય જીવ અને ચોવીસ દંડકોમાં પાપક્રિયાઓનું વિરમણ પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું જીવો દ્વારા પ્રાણાતિપાત વિરમણ કરવામાં આવે છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।
 ૫. કમ્હિ ણં ભંતે ! જીવાણં પાણાઙ્વાયવેરમણે કજ્જઈ ?
 ૩. ગોયમા ! છસુ જીવણિકાણસુ ।
 ૫. દં. ૧. અત્થિ ણં ભંતે ! જેરઙ્ગયાણં પાણાઙ્વાયવેરમણે કજ્જઈ ?
 ૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
 દં. ૨-૨૪. એવં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ણવરં-મણૂસાણં જહા જીવાણં ।

એવં મુસાવાણં -જાવ- માયામોસેણં જીવસ્સ ય
 મણૂસસ્સ ય,
 સેસાણં ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

ણવરં-અદિણ્ણાદાણે ગહણ-ધારણિજ્જેસુ દવ્વેસુ,

મેહુણે રૂવેસુ વા, રૂવસહગણસુ વા દવ્વેસુ,

સેસાણં સવ્વદવ્વેસુ ।

૫. અત્થિ ણં ભંતે ! જીવાણં મિચ્છાદંસણસલ્લવેરમણે કજ્જઈ ?
 ૩. હંતા, ગોયમા ! અત્થિ ।
 ૫. કમ્હિ ણં ભંતે ! જીવાણં મિચ્છાદંસણસલ્લવેરમણે કજ્જઈ ?
 ૩. ગોયમા ! સવ્વદવ્વેસુ ।

એવં જેરઙ્ગયાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ણવરં-એગિંદિય-વિગલિંદિયાણં ણો ઇણટ્ઠે - સમટ્ઠે ।
 - પણ્ણ. ૫. ૨૨, સુ. ૧૬૩૭-૧૬૪૧

૫૫. કિરિયા ઠાણસ્સ દુવિહા પક્ક્યા-

સુયં મે આડસં ! તેણં ભગવયા એવમક્ક્યાયં-

ઇહ ખલુ કિરિયાઠાણે ણામઽજ્જયણે તસ્સ ણં અયમટ્ઠે-

૩. હા, ગૌતમ ! કરવામાં આવે છે.
 પ્ર. ભંતે ! કયા વિષયોમાં જીવોનું પ્રાણાતિપાત વિરમણ કરવામાં આવે છે ?
 ૩. ગૌતમ ! છ જીવનિકાયોનાં વિષયમાં (પ્રાણાતિપાત વિરમણ) કરવામાં આવે છે.
 પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું નૈરયિકો દ્વારા પ્રાણાતિપાત વિરમણ કરવામાં આવે છે ?
 ૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
 દં. ૨-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : મનુષ્યોમાં (પ્રાણાતિપાત વિરમણ) સામાન્ય જીવોનાં સમાન કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે મૃધાવાદથી માયામૃધાવાદ સુધી સામાન્ય જીવ અને મનુષ્યનું વિરમણ કહેવું જોઈએ. બાકીનાં દંડકોમાં (પ્રાણાતિપાત વિરમણ) કરવામાં આવતું નથી.

વિશેષ : અદત્તાદાન વિરમણ ગ્રહણ અને ધારણ કરવા યોગ્ય દ્રવ્યોનાં વિષયમાં હોય છે.

મૈથુન વિરમણ અનેક રૂપોમાં કે રૂપસહગત દ્રવ્યોમાં હોય છે.

શેષ પાપસ્થાનોથી વિરમણ સર્વ દ્રવ્યોમાં થાય છે.

- પ્ર. ભંતે ! શું જીવો દ્વારા મિથ્યાદર્શન શલ્યથી વિરમણ કરવામાં આવે છે ?
 ૩. હા, ગૌતમ ! કરવામાં આવે છે.
 પ્ર. ભંતે ! કયા વિષયમાં જીવોનાં મિથ્યાદર્શન શલ્યથી વિરમણ કરવામાં આવે છે ?
 ૩. ગૌતમ ! સર્વ દ્રવ્યોનાં વિષયમાં થાય છે.

આ પ્રમાણે નૈરયિકોથી વૈમાનિકો સુધી (મિથ્યા દર્શનશલ્યથી વિરમણ)નું વર્ણન કરવું જોઈએ.

વિશેષ : એકેન્દ્રિયો અને વિકલેન્દ્રિયોમાં આ થતું નથી.

૫૫. ક્રિયા સ્થાનનાં બે પક્ષ.

હે આયુષ્યમાન્ ! મેં સાંભળ્યું તે ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે -

અહીં "ક્રિયા સ્થાન" નામનું અધ્યયન છે તેનો અર્થ આ છે -

इह खलु संजूहेणं दुवे ठाणा एवमाहिज्जंति, तं जहा -

૧. ધમ્મે ચેવ, ૨. અધમ્મે ચેવ,
૧. ઉવસંતે ચેવ, ૨. અણુવસંતે ચેવ ।

- સૂચ. સુ. ૨, અ. ૨, સુ. ૬૯૪

૫૬. તેરસ કિરિયાઠાણામાણિ -

तत्थ णं जे से पढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे
तस्स णं अयमट्ठे-

इह खलु पाईणं वा -जाव- दाहिणं वा संतेगइया मणुस्सा
भवन्ति, तं जहा -

આરિયા વેગે, અણારિયા વેગે,
ઉચ્ચાગોયા વેગે, ણીયાગોયા વેગે,

કાયમંતા વેગે, હસ્સમંતા વેગે,

સુવળ્લા વેગે, દુવળ્લા વેગે,

સુરુવા વેગે, દુરુવા વેગે ।

तेसिं च णं इमं एयारूवं दंड समायाणं संपेहाए, तं जहा-

णेरइएसु, तिरिक्खजोणिएसु, माणुसेसु, देवेसु,
जे यावन्ते तहप्पगारा पाणा विण्णु वेयणं वेदेति,

तेसिं पि य णं इमाइं तेरस किरियाठाणाइं भवन्तीति
मक्खायाइं, तंहा -

૧. અટ્ઠાદંડે, ૨. અણટ્ઠાદંડે, ૩. હિંસાદંડે,
૪. અકમ્હાદંડે, ૫. દિટ્ઠિવિપરિયાસિયાદંડે, ૬. મોસવત્તિએ,
૭. અદિન્નાદાણવત્તિએ, ૮. અજ્ઞત્થિએ, ૯. માણવત્તિએ,
૧૦. મિત્તદોસવત્તિએ, ૧૧. માયાવત્તિએ, ૧૨. લોભવત્તિએ,
૧૩. ઈરિયાવહિએ^૧ ।

- સૂચ. સુ. ૨, અ. ૨, સુ. ૬૯૪

आ लोकमां संक्षेपमां भे स्थान आ प्रमाणे कहेवामां
आवे छे, जेमके -

૧. ધર્મ સ્થાન, ૨. અધર્મસ્થાન,
૧. ઉપશાંત સ્થાન, ૨. અનુપશાંત સ્થાન.

૫૬. તેર ક્રિયા સ્થાનોનાં નામ :

આ બે સ્થાનોમાંથી પ્રથમ સ્થાન અધર્મ પક્ષનું જે વિકલ્પ
છે તેનો આ અર્થ છે કે -

"આ લોકમાં પૂર્વ -ચાવત્- દક્ષિણ દિશામાં કેટલાક
મનુષ્ય હોય છે, જેમકે -

કેટલાક આર્ય હોય છે અને કેટલાક અનાર્ય હોય છે,
કેટલાક ઉંચ ગોત્રનાં હોય છે અને કેટલાક નીચગોત્રનાં
હોય છે,

કેટલાક લાંબા કદનાં હોય છે અને કેટલાક નાના કદનાં
હોય છે,

કેટલાક સુંદર વર્ણનાં હોય છે અને કેટલાક ખરાબ વર્ણનાં
હોય છે,

કેટલાક સુરુપ હોય છે અને કેટલાક કુરુપ હોય છે.

તે આર્ય આદિ મનુષ્યોમાં આ પ્રમાણેનાં દંડ સમાધાન
(હિંસાત્મક આચરણ) જોવામાં આવે છે, જેમકે -

નારકમાં, તિર્યચ્યોનિકોમાં, મનુષ્યોમાં અને દેવોમાં,

જે આ પ્રમાણેનાં સમજદાર પ્રાણી છે તે સુખ-દુઃખનું
વેદન કરે છે,

તેમાં એ તેર પ્રકારનાં ક્રિયા સ્થાન છે, તે આ પ્રમાણે
કહ્યા છે, જેમકે -

૧. અર્થદંડ (સપ્રયોજન હિંસા) (૨) અનર્થ દંડ
(નિષ્પ્રયોજન હિંસા) (૩) હિંસા દંડ (હિંસાનાં પ્રતિહિંસા)
(૪) અકસ્માત્ દંડ (અકસ્માત્થી કરાયેલ હિંસા)
(૫) દષ્ટિ વિપર્યાસ દંડ (મતિ ભ્રમથી થનારી હિંસા)
(૬) મૃષા પ્રત્યયિક (જુઠથી થનારી ક્રિયા) (૭) અદત્તાદાન
પ્રત્યયિક (ચોરીથી થનારી ક્રિયા) (૮) અધ્યાત્મ પ્રત્યયિક
(દુઃચિંતનથી થનારી ક્રિયા) (૯) માન પ્રત્યયિક
(અભિમાનથી થનારી ક્રિયા) (૧૦) મિત્રદ્વેષ પ્રત્યયિક
(મિત્રથી દ્વેષ કરવાથી થનારી ક્રિયા) (૧૧) માયાપ્રત્યયિક
(માયાથી થનારી ક્રિયા) (૧૨) લોભપ્રત્યયિક (લોભથી
થનારી ક્રિયા) (૧૩) ઈર્ષ્યાપથિક (ફક્ત ગમનાગમનનાં
નિમિત્તથી થનારી ક્રિયા)

૫૭. અધમ્મપક્ખસ્સ કિરિયાઠાણાણ સરૂવ પરૂવણં-

૧-પઠમે દંડસમાદાણે અટ્ઠાદંડવત્તિણ ત્તિ આહિજ્જહ,
મે જહાણામણ કેહ પુરિસે-

આયહેહં વા, ણાહહેહં વા, અગારહેહં વા, પરિવારહેહં વા,
મિત્તહેહં વા, ણાગહેહં વા, ભૂતહેહં વા, જક્ખહેહં વા,
તં દંડં તસ-થાવરેહિં પાણેહિં સયમેવ ણિસિરહ,
અણ્ણેણ વિ ણિસિરાવેહ,

અણ્ણં પિ ણિસિરંતં સમણુજાણહ,

એવં ખલુ તસ્સ તપ્પત્તિયં “સાવજ્જે” તિ આહિજ્જહ,
પઠમે દંડસમાદાણે અટ્ઠાદંડવત્તિણ ત્તિ આહિણ ।

૨-અહાવરે દોચ્ચે દંડસમાદાણે અણટ્ઠાદંડવત્તિણ ત્તિ
આહિજ્જહ,

(૧) મે જહાણામણ કેહ પુરિસે જે ઇમે તસા પાણા ભવંતિ,
તે ણો અચ્ચાણ, ણો અજિણાણ, ણો મંસાણ, ણો સોણિયાણ,
એવં હિયયાણ, પિત્તાણ, વસાણ, પિચ્છાણ, પુચ્છાણ, બાલાણ,
મિંગાણ, વિસાણાણ, દંતાણ, દાઢાણ, ણહાણ, ણ્હારૂણીણ,
અટ્ઠીણ અટ્ઠિમિંજાણ,

ણો હિંસિંસુ મે ત્તિ, ણો હિંસંતિ મે ત્તિ, ણો હિંસિંસંતિ મે ત્તિ,

ણો પુત્તપોસણયાણ, ણો પસુપોસણયાણ, ણો અગારપરિવૂ-
હણયાણ,

ણો સમણમાહણવત્તિણાહેહં,

ણો તસ્સ સરીરગસ્સ કિંચિ વિપરિયાહિત્તા ભવહ,

મે હંતા, હેત્તા, ભેત્તા, લુંપહિત્તા, વિલુંપહિત્તા, ઉદ્દવહિત્તા
ઉજ્જહં, બાલે વેરસ્સ આભાગી ભવહ, અણટ્ઠાદંડે ।

(૨) મે જહાણામણ કેહ પુરિસે-

જે ઇમે થાવરા પાણા ભવંતિ, તં જહા-

હક્કહા ઇ વા, કહિણા ઇ વા, જંતુગા ઇ વા, પરગા ઇ વા,
મોરકા ઇ વા, તણા ઇ વા, કુસા ઇ વા, કુચ્ચકા ઇ વા,
પવ્વગા ઇ વા, પલાલણ ઇ વા, તે ણો પુત્તપોસણયાણ, ણો
પસુપોસણયાણ, ણો અગારપોસણયાણ, ણો સમણમાહણપો-
મણયાણ, ણો તસ્સ સરીરગસ્સ કિંચિ વિપરિયાહિત્તા ભવહ,

૫૭. અધર્મ પક્ષનાં ક્રિયા સ્થાનોનાં સ્વરૂપનું પ્રરૂપણ :

૧. પહેલું દંડ સમાદાન અર્થદંડ પ્રત્યયિક કહેવાય છે-
જેમ કોઈ પુરુષ -

પોતાના માટે, જાતિનાં માટે, ઘરનાં માટે, પરિવારનાં
માટે, મિત્રનાં માટે અથવા નાગ, ભૂત અને પક્ષનાં માટે,
ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને સ્વયં દંડ આપે છે.

બીજાથી દંડ અપાવે છે.

દંડ દેનારની અનુમોદના કરે છે.

તે પુરુષને તે દંડનાં નિમિત્તથી સાવધ ક્રિયા લાગે છે.

આ પહેલુ અર્થદંડ પ્રત્યયિક દંડ સમાદાન કહેલ છે.

૨. હવે બીજુ અનર્થદંડ પ્રત્યયિક દંડસમાદાન કહેવાય છે-

(૧) જેમ કોઈ પુરુષ જે તે ત્રસ પ્રાણી છે. તેને તે પોતાના
શરીરની રક્ષાનાં માટે, ચામડીનાં માટે, માંસનાં માટે,
લોહીનાં માટે, હૃદયનાં માટે, પિત્તનાં માટે, ચરબીનાં
માટે, પાંખનાં માટે, પૂંછડીનાં માટે, વાળનાં માટે,
શીંગડાનાં માટે, વિષાણનાં માટે, દાંતનાં માટે, દાઢનાં
માટે, નખનાં માટે, આંતરડાનાં માટે, હાડકાનાં માટે
અને હાડકાનાં મજ્જાનાં માટે મારતા નથી.

આણે મને માર્યું છે, મારી રહ્યો છે કે મારશે. એટલા
માટે પણ મારતા નથી.

પુત્ર પોષણનાં માટે, પશુપોષણનાં માટે તથા પોતાના
ઘરને શણગારવા માટે પણ મારતા નથી.

શ્રમણ અને બ્રાહ્મણનાં જીવનનિર્વાહનાં માટે,

તેમજ તેના શરીર પર કોઈપણ વિપત્તિ આવે તેનાથી
બચવા માટે પણ મારતા નથી.

(પરંતુ વગર કારણે જ) તે અજ્ઞાની તેના પ્રાણોનો નાશ,
અંગોનું છેદન, ભેદન, પ્રાણહરણ કરે છે તેમની ચામડી
ઉતારી નાખે છે તેમની આંખો કાઢે છે તેમને ઉદ્દેવગ
પહોંચાડે છે. એમ વ્યર્થ જ વૈરનો ભાગી થાય છે.

(૨) જેમ કોઈ પુરુષ -

જે તે સ્થાવર પ્રાણી છે, જેમકે -

ઈક્કડ, કડબ, જંતુક, પરક, મોરક, તૂણ, ડામ, કુચ્છક,
પર્વક અને પલાલ એ વનસ્પતિઓને પુત્ર પોષણનાં
માટે, પશુપોષણનાં માટે તથા પોતાના ઘરને શણગારવા
માટે શ્રમણ અને બ્રાહ્મણનાં જીવનનિર્વાહનાં માટે તેમજ
તેના શરીર પર આવેલ વિપત્તિથી બચાવવા માટે પણ
મારતા નથી.

સે હંતા, છેતા, ખેતા, લુંપડતા, વિલુંપડતા, ઉદ્દવડતા, ઉજ્જિહંતં બાલે વેરસસ આભાગી ભવઈ અણટ્ઠાદંડે ।

(૩) સે જહાણામણે કેઈ પુરિસે-

કચ્છંસિ વા, દહંસિ વા, દગંસિ વા, દવિયંસિ વા, વલયંસિ વા, ણૂમંસિ વા, ગહણંસિ વા, ગહણવિદુગ્ગંસિ વા, વણંસિ વા, વણવિદુગ્ગંસિ વા, પવ્વયંસિ વા, પવ્વયવિદુગ્ગંસિ વા, તણાઈં ઝસવિય - ઝસવિય,

મયમેવ અગણિકાયં ણિસિરઈ,
અણ્ણેણ વિ અગણિકાયં ણિસિરાવેઈ,
અણ્ણં પિ અગણિકાયં ણિસિરંતં સમણુજાણઈ, અણટ્ઠાદંડે ।

એવં ખલુ તસ્સ તપ્પત્તિયં સાવજ્જે ત્તિ આહિજ્જઈ ।
દોચ્ચે દંડસમાદાણે અણટ્ઠાદંડવત્તિણે ત્તિ આહિણે ।

૩-અહાવરે તચ્ચે દંડસમાદાણે હિંસાદંડવત્તિણે ત્તિ આહિજ્જઈ-

સે જહાણામણે કેઈ પુરિસે-
મમં વા, મમિયં વા, અન્નં વા, અન્નિયં વા હિંસિંસુ વા, હિંસઈ વા, હિંસિસસઈ વા,
તં દંડં તમ-થાવરેહિં પાણેહિં સયમેવ ણિસિરઈ, અણ્ણેણ વિ ણિસિરાવેઈ,
અન્નં પિ ણિસિરંતં સમણુજાણઈ, હિંસાદંડે ।

એવં ખલુ તસ્સ તપ્પત્તિયં સાવજ્જં ત્તિ આહિજ્જઈ ।

તચ્ચે દંડ સમાદાણે હિંસાદંડવત્તિણે ત્તિ આહિણે ।

૪-અહાવરે ચઝત્થે દંડસમાદાણે અકમ્મા દંડવત્તિણે ત્તિ આહિજ્જઈ -

(૧) સે જહાણામણે કેઈ પુરિસે-

કચ્છંસિ વા -જાવ- વણવિદુગ્ગંસિ વા, મિયવિત્તિણે,
મિયસંકપ્પે, મિયપણિહાણે, મિયવહાણે ગંતા,

પરંતુ વગર કારણે જ તે અજ્ઞાની તે સ્થાવર પ્રાણીઓનો નાશ, છેદન, ભેદન, લુંપન, વિલુંપન પ્રાણહરણ કરીને વ્યર્થ જ વૈરનો ભાગી થાય છે.

(૩) જેમ કોઈ પુરુષ -

કચ્છમાં, દ્રહમાં, જલાશયમાં તથા નદી આદિ દ્વારા ઘેરાયેલ સ્થાનમાં, અંધકાર પૂર્ણ સ્થાનમાં, કોઈ ગહેરા સ્થાનમાં, કોઈ દુર્ગમ ગહેરા સ્થાનમાં, વનમાં કે ઘોર વનમાં, પર્વત પર કે પર્વતનાં કોઈ દુર્ગમ સ્થાનમાં તૃણ કે ઘાસને ફેલાવીને,

સ્વયં તેમાં આગ લગાવે છે,

બીજાથી આગ લગાડાવે છે,

અને આગ લગાડનારની અનુમોદના કરે છે. તે પુરુષ નિષ્પ્રયોજન પ્રાણીઓને દંડ આપે છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષને વ્યર્થ જ પ્રાણીઓની ઘાતનાં કારણે સાવધ કર્મનો બંધ થાય છે. આ બીજું અનર્થ દંડ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેલ છે.

૩. હવે ત્રીજું હિંસાદંડ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયાસ્થાન) કહેવાય છે -

જેમ કોઈ પુરુષ -

મને કે મારા સંબંધીને તથા બીજાને કે બીજાનાં સંબંધીને મારેલ હતું. મારે છે કે મારશે,

એવું વિચારીને કોઈ સ્વયં ત્રસ અને સ્થાવર પ્રાણીઓને દંડ આપે છે, બીજાથી દંડ અપાવે છે.

દંડ આપનારનું અનુમોદન કરે છે. એવો વ્યક્તિ પ્રાણીઓને (હિંસારુપ) દંડ આપે છે.

આ પ્રમાણે પ્રાણીઓની ઘાતનાં કારણે તે પુરુષને સાવધકર્મનો બંધ થાય છે.

આ ત્રીજું હિંસા દંડ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેલ છે.

૪. હવે ચોથું અકસ્માત્ દંડ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેવાય છે -

(૧) જેમ કોઈ પુરુષ -

કચ્છમાં -ચાવત્- કોઈ ઘોર વનમાં જઈને હરણને મારવાની પ્રવૃત્તિ કરે છે, હરણને મારવાનો સંકલ્પ કરે છે. હરણનું જ ધ્યાન રખાય છે અને હરણનો વધ કરવા માટે જાય છે.

ए “मिय त्ति” काउं अन्नयरस्स मियस्स वहाए उसुं आयामेत्ता णं णिसिरेज्जा, ‘से मियं वहिस्सामि’ त्ति कट्ठु तित्तिरं वा, वट्ठगं वा, चडगं वा, लावगं वा, कवोतगं वा, कविं वा, कविंजलं वा विंधित्ता भवइ ।

इइ खलु से अण्णस्स अट्ठाए अण्णं फुसइ अकम्हादंडे ।

(२) से जहाणामए केइ पुरिसे-

सालीणि वा, वीहिणि वा, कोद्ववाणि वा, कंगूणि वा, परगाणि वा, रालाणि वा णिलिज्जमाणे, अन्नयरस्स तणस्स वहाए सत्थं णिसिरेज्जा,

से सामगं, तणगं, कुमुदगं, विहिऊसियं कालेसुयं तणं छिंदिस्सामि त्ति कट्ठु, सालिं वा, वीहिं वा, कोद्ववं वा, कंगुं वा, परगं वा, रालयं वा छिंदित्ता भवइ ।

इइ खलु से अन्नस्स अट्ठाए अन्नं फुसइ, अकम्हा दंडे ।

एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जे त्ति आहिज्जइ ।

चउत्थे दंडसमादाणे अकम्हा दंडवत्तिए त्ति आहिए ।

५-अहावरे पंचमे दंडसमादाणे दिट्ठीविप्परियासियादंडे त्ति आहिज्जइ,

(१) से जहाणामए केइ पुरिसे -

माईहिं वा, पिईहिं वा, भाईहिं वा, भगिणीहिं वा, भज्जाहिं वा, पुत्तेहिं वा, धूयाहिं वा, सुण्हाहिं वा सद्धिं संवसमाणे मित्तं अमित्तमिति मन्नमाणे मित्ते हयपुव्वे भवइ, दिट्ठी विप्परियासियादंडे ।

(२) से जहाणामए केइ पुरिसे-

गामघायंसि वा, नगरघायंसि वा, खेडघायंसि वा, कब्बडघायंसि वा, मडंबघायंसि वा, दोणमुहघायंसि वा, पट्ठणघायंसि वा, आसमघायंसि वा, सन्निवेशघायंसि वा, निगमघायंसि वा, रायहाणिघायंसि वा अतेणं तेणमिति मन्नमाणे अतेणे हयपुव्वे भवइ, दिट्ठीविप्परियासियादंडे ।

एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जे त्ति आहिज्जइ ।

पंचमे दंड समादाणे दिट्ठीविप्परियासियादंडे त्ति आहिए ।

“આ હરણ છે.” તેવું જાણીને કોઈ એક હરણને મારવા માટે તે પોતાના ધનુષ પર બાણને ખેંચીને ચલાવે છે અને “તે હરણને મારીશ”. એવો વિચાર કરીને બાણ ફેંકે છે. પરંતુ તેનાથી તીવર, બતક, ચકલી, લાવક કબુતર, વાંદરો કે કપિંજલ પક્ષીને વીંધી નાખે છે.

આ પ્રમાણે તે લક્ષમાં રાખીને જે જીવને મારવા માટે બાણ ફેંકે છે. પરંતુ તેથી અન્યનો ઘાત થઈ જાય છે તે અકસ્માત દંડ છે.

(૨) જેમ કોઈ પુરુષ -

ચોખા, ઘઉં, કોદરી, કંગુ, પરક, રાલ

નામનાં અનાજનાં છોડને સાફ કરતાં કોઈ તૃણને કાપવા માટે શસ્ત્ર કાઢે અને તે વિચારે છે કે -

તે શ્યામક, તૃણ, કુમુદક, વ્રીહી આદિને કાપું છું. એવા આશયને લક્ષમાં રાખીને કાપે, પણ લક્ષ્ય ચુકી જતા સાળી, ત્રિહી, કોદ્રવ, કંગુ, પરક અને રાલનાં છોડનું છેદન કરી નાખે છે.

આ પ્રમાણે તે જેને લક્ષમાં રાખીને શસ્ત્ર પ્રયોગ કરે છે પણ અન્યને કાપી નાંખે છે તે અકસ્માત્ દંડ છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષને એકાએક જ તે પ્રાણીઓનાં ઘાતનાં કારણે સાવધ કર્મનો બંધ થાય છે.

આ ચતુર્થ અકસ્માત દંડ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેલ છે.

૫. હવે પાંચમું દષ્ટિ વિપર્યાસ દંડ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેવાય છે.

(૧) જેમ કોઈ પુરુષ -

પોતાના માતા, પિતા, ભાઈ, બહેન, સ્ત્રી, પુત્ર, પુત્રી કે પુત્રવધૂની સાથે મિત્રને શત્રુ સમજીને મારી દે છે તો તે દષ્ટિ વિપર્યાસ દંડ (દષ્ટિભ્રમ વશ) કહેવાય છે.

(૨) જેમ કોઈ પુરુષ -

ગામ, નગર, ખેડ, કબ્બડ, મડંબ, દ્રોણમુખ, પત્તન, આશ્રમ, સન્નિવેશ, નિગમ કે રાજધાની પર ઘાતનાં સમયે કોઈ ચોરથી અલગ અચોરને ચોર સમજીને મારી નાખે તો તે દષ્ટિ વિપર્યાસ દંડ કહેવાય છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષને દષ્ટિ વિપર્યાસથી કરેલ દંડનાં કારણે સાવધ કર્મનો બંધ થાય છે.

આ પાંચમી દષ્ટિ વિપર્યાસ દંડ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેલ છે.

૬-અહાવરે છટ્ઠે કિરિયાઠાણે મોસવત્તિ ત્તિ આહિજ્જહ -

મે જહાણામણ કેહ પુરિસે-

આયહેઝં વા, નાયહેઝં વા, અગારહેઝં વા, પરિવારહેઝં વા,
સયમેવ મુસં વયહ,

અણ્ણેણ વિ મુસં વયાવેહ,

મુસં વયંતં પિ અણ્ણં સમણુજાણહ ।

एवं खलु तस्स तप्पत्तियं मावज्जे त्ति આહિજ્જહ ।

છટ્ઠે કિરિયાઠાણે મોસવત્તિ ત્તિ આહિણે ।

૭-અહાવરે સત્તમે કિરિયાઠાણે અદિણ્ણાદાણત્તિ ત્તિ આહિજ્જહ -

મે જહાણામણ કેહ પુરિસે-

આયહેઝં વા, નાયહેઝં વા, અગાર હેઝં વા, પરિવારહેઝં વા
મયમેવ અદિણ્ણં આદિયહ,

અણ્ણેણ વિ અદિણ્ણં આદિયાવેહ,

અદિણ્ણં આદિયંતં વિ અણ્ણં સમણુજાણહ ।

एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जे त्ति આહિજ્જહ ।

સત્તમે કિરિયાઠાણે અદિણ્ણાદાણવત્તિ ત્તિ આહિણે ।

૮-અહાવરે અટ્ઠમે કિરિયાઠાણે અજ્જત્થવત્તિ ત્તિ આહિજ્જહ-

મે જહાણામણ કેહ પુરિસે-

મે ણત્થિ ણં કેહ કિંચિ વિસંવાદેહ સયમેવ હીણે, દીણે,
દુટ્ઠે, દુમ્મણે, ઓહયમણસંકપ્પે, ચિંતાસોગસાગર
સંપવિટ્ઠે, કરયલપલ્હત્થમુહે, અટ્ઠજ્જાણોવગણ
ભૂમિગયદિટ્ઠીણે ઝિયાહ ।

તસ્સ ણં અજ્જત્થિયા અસંસહયા ચત્તારિ ઠાણા એવમા-
હિજ્જંતિ, તેં જહા -

૧. કોહે, ૨. માણે, ૩. માયા, ૪. લોભે ।

અજ્જત્થમેવ કોહ-માણ-માયા-લોહા ।

૬. હવે છટ્ઠું મૃષાપ્રત્યયિક દંડ સમાદાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેવાય છે -

જેમ કોઈ પુરુષ -

પોતાના માટે, જ્ઞાતિ વર્ગનાં માટે, ઘરનાં માટે અથવા
પરિવારનાં માટે સ્વયં અસત્ય બોલે છે.

બીજાથી અસત્ય બોલાવે છે.

અસત્ય બોલનારની અનુમોદના કરે છે,

આ પ્રમાણે તે પુરુષને અસત્ય પ્રવૃત્તિનિમિત્તથી સાવધ
પાપકર્મનો બંધ થાય છે.

આ છટ્ઠું મૃષાવાદ પ્રત્યયિક દંડ સમાદાન (ક્રિયા સ્થાન)
કહેલ છે.

૭. હવે સાતમું અદત્તાદાન પ્રત્યયિક દંડ સમાદાન (ક્રિયાસ્થાન) કહેવાય છે -

જેમ કોઈ પુરુષ -

પોતાના માટે, જ્ઞાતિનાં માટે, ઘરનાં માટે અને પરિવારનાં
માટે અદત્ત (વગર આપેલ) વસ્તુને સ્વયં ગ્રહણ કરે છે,

બીજાથી અદત્ત ગ્રહણ કરાવે છે.

અદત્ત ગ્રહણ કરનારની અનુમોદના કરે છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષને અદત્તાદાન-સંબંધિત સાવધ
(પાપ) કર્મનો બંધ થાય છે.

આ સાતમું અદત્તાદાન પ્રત્યયિક દંડ સમાદાન (ક્રિયાસ્થાન)
કહેલ છે.

૮. હવે આઠમું દંડ સમાદાન (ક્રિયા સ્થાન) અધ્યાત્મ પ્રત્યયિક કહેવાય છે -

જેમ કોઈ પુરુષ -

કોઈ વિસંવાદ (તિરસ્કાર કે કલેશ)નાં વગર સ્વયમેવ
હીન, દીન, દુષ્ટ, દુર્મનસ્ક અને ઉદાસ થઈને, મનમાં
ખરાબ સંકલ્પ કરી ચિંતા કે શોક સાગરમાં ડૂબીને
હથેળી પર મુખ રાખીને પૃથ્વી પર દષ્ટિ કરીને
આર્તધ્યાન કરે છે.

નિસંદેહ તેના હૃદયમાં એ ચાર (આધ્યાત્મિક) કારણ
કહેવાય છે, જેમકે -

૧. ક્રોધ, ૨. માન, ૩. માયા, ૪. લોભ.

કારણકે - ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ આંતરિક
કારણ છે.

एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जे त्ति आहिज्जइ ।

अट्ठमे किरियाठाणे अज्झत्थिए त्ति आहिए ।

૧-અહાવરેળવમે કિરિયાઠાણે માણવત્તિએ ત્તિ આહિજ્જઈ-

સે જહાણામએ કેઈ પુરિસે-

(૧) જાતિમણ વા, (૨) કુલમણ વા, (૩) વલમણ વા, (૪) રૂવમણ વા, (૫) તવમણ વા, (૬) સુયમણ વા, (૭) લાભમણ વા, (૮) ઇસ્સરિયમણ વા, (૯) પળ્લામણ વા ।

अन्नयरेण वा मयट्ठाणेणं मत्ते समाणे परं हीलेइ, निंदेइ, खिसइ, गरहइ, परिभवइ, अवमण्णेइ,

इत्तरिए अयं अहमंसि पुण विसिट्ठजाइकुल वलाइ गुणोववेए,

एवं अप्पाणं समुक्कसे देहा चुए कम्मविइए अवसे पयाइ, तं जहा-

गव्भाओ गव्भं, जम्माओ जम्मं,
मारआओ मारं, णरगारो णरगं,

चंडे, थद्धे, चवले, माणी या वि भवइ ।

एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जे त्ति आहिज्जइ ।

णवमे किरियाठाणे माणवत्तिए त्ति आहिए ।

૧૦-અહાવરે દસમે કિરિયાઠાણે મિત્તદોસવત્તિએ ત્તિ આહિજ્જઈ -

સે જહાણામએ કેઈ પુરિસે-

माईहिं वा, पिईहिं वा, भाईहिं वा, भगिणीहिं वा,
भज्जाहिं वा, धूयाहिं वा, पुत्तेहिं वा, सुण्हाहिं वा सद्धिं
संवसमाणे तेसिं अन्नयरंसि अहालहुगंसि अवराहंसि
सयमेव गरूयं दंडं निवत्तेइ, तं जहा -

सीओदगवियडंसि वा कायं ओबोलित्ता भवइ,

આ પ્રમાણે તે પુરુષને અધ્યાત્મ પ્રત્યયિક સાવધકર્મનો બંધ થાય છે.

આ આઠમું અધ્યાત્મ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેલ છે.

૯. હવે નવમું માન પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેવાય છે -

જેમ કોઈ પુરુષ -

(૧) જાતિમદ, (૨) કુળમદ, (૩) બળમદ, (૪) રૂપમદ
(૫) તપમદ, (૬) શ્રુતમદ, (૭) લાભમદ, (૮) ઐશ્વર્યમદ,
(૯) પ્રજ્ઞામદ.

આ મદ-સ્થાનોમાંથી કોઈ એક મદ-સ્થાનથી મત્ત થઈને બીજા વ્યક્તિની અવહેલના કરે છે, નિંદા કરે છે, ઝડકે છે, ગર્હા કરે છે, તિરસ્કાર કરે છે, અપમાન કરે છે.

તે વ્યક્તિ હીન છે અને હું વિશિષ્ટ જાતિ, કુળ, બળ આદિ ગુણોથી યુક્ત છું.

આ પ્રમાણે તે પોતે પોતાને ઉત્કૃષ્ટ માને છે. એવો વ્યક્તિ શરીર છોડીને કર્મોની સાથે વિવશતાપૂર્વક પરલોક પ્રયાણ કરે છે, જેમકે -

એક ગર્ભથી બીજા ગર્ભને, એક જન્મથી બીજા જન્મને,
એક મરણથી બીજા મરણને, એક નરકથી બીજા નરકને પ્રાપ્ત કરે છે.

તે ક્રોધી, અવિનયી, ચંચલ અને અભિમાની છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષને અભિમાનની ક્રિયાનાં કારણે સાવધ કર્મનો બંધ થાય છે.

આ નવમું માન પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયાસ્થાન) કહેલ છે.

૧૦. હવે દસમું મિત્ર દોષ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન) કહેવાય છે -

જેમ કોઈ પુરુષ -

माता, पिता, भाई, भडेन, भार्या, पुत्री, पुत्र અને
પુત્રવધૂઓની સાથે નિવાસ કરતો તેના કોઈ નાના અપરાધથી સ્વયં મોટું દંડ આપે છે, જેમકે -

ઠંડીનાં દિવસમાં અત્યંત ઠંડા પાણીમાં તેના શરીરને ડૂબાડે છે.

उमिणोदगवियडेण वा कायं ओसिंचित्ता भवइ,

अमणिकाएण वा कायं उडुहित्ता भवइ,

जोत्तेण वा, वेत्तेण वा, णेत्तेण वा, तथा वा, कसेण वा,
छियाए वा, लयाए वा, अन्नयरेण वा दवरेण पासाइं
उदालेत्ता भवइ ।

दंडेण वा, अट्ठीण वा, मुट्ठीण वा, लेलूण वा, कवालेण
वा कायं आउट्टित्ता भवइ ।

तहप्पगारे पुरिसजाए संबसमाणे दुम्मणा भवंति, पवसमाणे
मुमणा भवंति ।

तहप्पगारे पुरिसजाए दंडपासी दंडगरूपं दंडपुरक्खडे
अहिए इमंसि લોગંસિ, અહિએ પરંસિ લોગંસિ ।

मंजलणे कोहणे पिट्ठिमंसि या वि भवइ ।

एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जे त्ति आहिज्जइ ।

दसमे किरियाठाणे मित्तदोसवत्तिए त्ति आहिए ।

**૧૧-અહાવરે એકકારસમે કિરિયાઠાણે માયાવત્તિએ ત્તિ
આહિજ્જઈ -**

जे इमे भवंति-गूढायारा, तमोकासिया, उलूगपत्तलहुया,
पव्वयगुरूया, ते आरिया वि संता अणारियाओ भासाओ
विउज्जंति ।

अन्नहा संतं अप्पाणं अन्नहा मन्तंति,

अन्नं पुट्ठा अन्नं वागरेंति,

अन्नं आइक्खियव्वं अन्नं આइક્ખંતિ ।

से जहाणामए केड पुरिसे अंतोसल्ले तं मल्लं णो सयं
णीहरइ, णो अन्नेण णीहरावेइ, णो पडिविद्धंसेइ, एवामेव
निण्हवेइ, अविउट्टमाणे अंतो-अंतो रियाइ,

एवामेव माई मायं कट्टु णो आलोएइ, णो पडिक्कमेइ,
णो णिंदइ, णो गरहइ, णो विउट्टइ, णो विसोहेइ, णो
अकरणयाए अब्भुट्टेइ, णो अहारिहं तवोकम्मं पायच्छित्तं
पडिवज्जइ,

गरभीनां દિવસોમાં તેના શરીર પર ઉકળતું ગરમ પાણી
નાંખે છે,

આગથી તેના શરીર પર ડામ આપે છે.

જોતર નેતર, છડી, ચામડા કસ, ચાલુક કે દોરડાથી
મારી-મારી તેમની પીઠની પાલઉતારે છે તેમજ ડંડા કે
અન્ય કોઈ પ્રકારની રસ્સીથી પ્રહાર કરીને તેની
બગલની ચામડી ઉખેડી નાંખે છે.

તેમજ દંડાથી, હાડકાથી, મુઠ્ઠીથી, ઢેખલાથી, ઠીકરાથી
માર-મારીને તેના શરીરને લોહીલુહાણ કરી દે છે.

એવા પુરુષનાં ઘરમાં રહેવાથી પરિવારવાળા દુઃખી થાય
છે અને પરદેશ જવાથી સુખી થાય છે,

એવો દંડો પાસે રાખનાર, ભારે દંડ આપનાર અને દંડાને
આગળ રાખનાર પુરુષ આ લોકમાં તો પોતાનું અહિત
કરે જ છે પરંતુ પરલોકમાં પણ પોતાનું અહિત કરે છે.

તે ક્રોધથી બળી રહ્યો છે અને પીઠ પાછળ ચાડી ખાય છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષને મિત્રોથી દ્વેષ કરવાનાં કારણો
સાવધ પાપકર્મનો બંધ થાય છે.

તે મિત્ર દોષ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન)
કહેલ છે.

**૧૧. હવે અગિયારમું માયા પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન
(ક્રિયા સ્થાન) કહેવાય છે -**

જે પુરુષ ગૂઢ આચારવાળા, અંધારામાં દુરાચાર કરનાર,
ધૂવડની પાંખ જેવો હલકો હોવા છતાં પણ પોતે પોતાને
પર્વતની સમાન ભારે માનનાર એવા તે આર્ય હોવા
છતાં પણ અનાર્ય ભાષાઓનાં વ્રયોગ કરે છે.

તે અન્ય રુપમાં હોવા છતાં પણ સ્વયંને અન્ય રુપમાં
માને છે.

તે અન્ય વાત પૂછવા માટે અન્ય વાતની વ્યાખ્યા કરે છે,
તેણે કહેવું તો કંઈ બીજું હતું, પણ કહેવાય કંઈક બીજું
જાય છે.

જેમ કોઈ અંદરનાં શલ્યવાળા પુરુષ તે શલ્યને સ્વયં
કાઢતા નથી. બીજા પાસે કઢાવતા નથી. તેનો નાશ પણ
કરતા નથી. પરંતુ નિષ્પ્રયોજન તેને છુપાવે છે અને ન
કાઢવાથી તે શલ્ય અંદરને અંદર ઊંડો ચાલ્યો જાય છે.

આ પ્રમાણે માયાવી માયા કરીને તેની આલોચના કરતા
નથી. પ્રતિક્રમણ કરતા નથી. તેની નિંદા કરતા નથી.
ગર્હી કરતા નથી, તેનો ત્યાગ કરતા નથી, તેનું વિશોધન
કરતા નથી, ફરીથી કરવા માટે તૈયાર થતા નથી અને
સુશામીય તપકર્મરુપ પ્રાયશ્ચિત સ્વીકાર કરતા નથી.

માયી અસિં લોએ પચ્ચાયાઇ, માયી પરંસિ લોએ પુણો-પુણો
પચ્ચાયાઇ, નિંદં ગહાય પસંસએ ણિચ્ચરહ, ણ નિયદ્દહ
ણિસિરિય દંડં છાએઇ,

માયી અસમાહહસુહલેસે યા વિ ભવહ ।

એવં ઘલુ તસ્સ તપ્પત્તિયં સાવજ્જે ત્તિ આહિજ્જહ ।

એકકારસમે કિરિયાઠાણે માયાવત્તિએ ત્તિ આહિએ ।

**૧૨-અહાવરે વારસમે કિરિયાઠાણે લોભવત્તિએ ત્તિ
આહિજ્જહ -**

જે ઇમે ભવંતિ આરણ્ણિયા, આવસહિયા, ગામંતિયા,
કણ્ણહુર્હરહસ્સિયા,

ણો વહુસંજયા, ણો વહુપહિવિરયા સવ્વપાણ-ભૂય-
જીવ-સત્તેહિં,

તે અપ્પણા સચ્ચામોસાઇં એવં વિડંજંતિ -

“અહં ણ હંતવ્વો, અન્ને હંતવ્વા,”

‘અહં ણ અજ્જાવેયવ્વો, અન્ને અજ્જાવેયવ્વા,’

‘અહં ણ પરિધેત્તવ્વો, અન્ને પરિધેત્તવ્વા,’

‘અહં પરિતાવેયવ્વો, અન્ને પરિતાવેયવ્વા,’

‘અહં ણ ઉદ્દવેયવ્વો, અન્ને ઉદ્દવેયવ્વા,’

એવામેવ તે ઇત્થિકામેહિં મુચ્છિયા, ગિહ્ધા, ગહિયા, ગરહિયા,
અજ્જોવવ્રણ્ણા જાવ વાસાઇં ચડ-પંચમાઇં છદ્દસમાઇં
અપ્પયરો વા, ભુજ્જયરો વા ભુંજિત્તુ ભોગભોગાઇં કાલમાસે
કાલં કિચ્ચા અન્નયરેસુ આસુરિએમુ કિલ્લિસિએસુ ઠાણંસુ
ઉવવત્તારો ભવંતિ ।

તઓ વિપ્પમુચ્ચમાણા ભુજ્જો-ભુજ્જો એલમૂયત્તાએ
તમૂયત્તાએ જાહમૂયત્તાએ પચ્ચાયંતિ ।

એવં ઘલુ તસ્મ તપ્પત્તિયં સાવજ્જે ત્તિ આહિજ્જહ ।

એવા માયાવી આ લોકમાં જન્મ લે છે અને પરલોકમાં
પણ ફરી-ફરી જન્મ લે છે. તે બીજાની નિંદા કરે છે,
(બીજાથી ઘૃણા કરે છે) પોતાની પ્રશંસા કરે છે, ખરાબ
કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. અસત્ કાર્યોથી નિવૃત્ત થતા નથી
અને દંડ આપીને પણ તેને છુપાવે છે.

એવો માયાવી અશુભ લેશ્યાઓથી યુક્ત હોય છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષને માયા યુક્ત ક્રિયાઓનાં કારણે
સાવધ પાપકર્મનો બંધ થાય છે.

આ અગિયારમું માયા પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા
સ્થાન) કહેલ છે.

**૧૨. હવે બારમું ક્રિયા સ્થાન લોભ પ્રત્યયિક કહેવાય
છે -**

જે તે વનમાં નિવાસ કરનાર, ઝૂંપડી બનાવીને રહેનાર,
ગામની નજીક ડેરો નાંખીને રહેનાર, કોઈ ગુપ્ત
સાધનાને કરનાર -

તે સર્વથા સંયમી નથી, સમસ્ત પ્રાણ, ભૂત, જીવ અને
સત્યોની હિંસાથી સ્વયં વિરત નથી.

તે સ્વયં કંઈક સત્ય અને કંઈક મિથ્યા વાક્યોનો પ્રયોગ
કરે છે કે -

“હું મરવા યોગ્ય નથી, અન્ય મરવા યોગ્ય છે,”

“હું આજ્ઞા આપવા યોગ્ય નથી, અન્ય આજ્ઞા આપવા
યોગ્ય છે.”

“હું દાસ થવા યોગ્ય નથી, અન્ય દાસ થવા યોગ્ય છે,”

‘હું સંતાપ આપવા યોગ્ય નથી, અન્ય સંતાપ આપવા
યોગ્ય છે.’

‘હું પીડા આપવા યોગ્ય નથી, અન્ય પીડા આપવા
યોગ્ય છે.’

આ પ્રમાણે તે સ્ત્રી ભોગોમાં મૂર્ચ્છિત, ગૃહ, ગ્રસ્ત,
ગર્હિત, આસક્ત થઈને ચાર, પાંચ, છ કે દસ વર્ષ સુધી
થોડા કે અધિક કામભાગોનો ઉપભોગ કરીને મૃત્યુનાં
સમયે મરીને અસુરોમાં કે કિલ્લિષિક સ્થાનોમાં ઉત્પન્ન
થાય છે.

તે ત્યાંથી મરીને ફરી-ફરી બકરાની જેમ ગૂંગો, આંધળો
અને જન્મથી ગૂંગો- આંધળો થાય છે.

આ પ્રમાણે વિષય - લોલુપતાનાં કારણે તે પુરુષને લોભ
પ્રત્યયિક સાવધ પાપકર્મનો બંધ થાય છે.

દુવાલસમે કિરિયાઠાણે લોભવત્તિ ત્તિ આહિં ।

इच्छेयाइं दुवालस किरियाठाणाइं दविएणं समणेण वा,
माहणेण वा सम्मं सुपरिजाणियव्वाइं भवन्ति ।

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ६९५-७०६

૫૮. અધમ્મ બહુલ મિસ્સઠાણસ્સ સરૂવ પરૂવણં-

अहावरेतच्चस्स ठाणस्स मिस्सगस्स विभंगे एवमाहिज्जइ-
जे इमे भवन्ति-आरणिया -जाव- अन्नयरेसु आसुरिएसु
किब्बिसिएसु ठाणेसु उववत्तारो भवन्ति ।

तओ विप्पमुच्चमाणा भुज्जो एलमूयत्ताए तमूयत्ताए
पच्चायन्ति ।

एस ठाणे अणारिए -जाव- असब्बदुक्खप्पहीणमग्गे
एणंतमिच्छे असाहू ।

एस खलु तच्चस्स ठाणस्स मिस्सगस्स विभंगे एवमाहिं ।

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ७१२

इच्छेएहिं वारमएहिं किरिया ठाणेहिं वट्टमाणा जीवा नो
मिज्झंसु -जाव- नो सब्बदुक्खाणमंतं करेसु वा, करेत्ति
वा, करिम्मन्ति वा ।

- सूय. सु. २, अ. ૨, सु. ૭૨૧ (૧)

૫૯. અધમ્મ પક્ષે પાવાદુયાણં સમાહરણં-

एवामेव समणुगम्ममाणा इमेहिं चेव दोहिं ठाणेहिं
समोयरन्ति, तं जहा-

धम्मे चेव, अधम्मे चेव, उवसन्ते चेव, अणुवसन्ते चेव ।

तत्थ णं जे से पढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्खस्स विभंगे
एवमाहिं ।

तम्म णं इमाइं तिण्णि तेवट्ठाइं पावाउयसयाइं
भवन्तीतिमक्खायाइं, तं जहा -

૧. કિરિયાવાઈણં, ૨. અકિરિયાવાઈણં,

૩. અણ્ણાણિયવાઈણં, ૪. વેણઇયવાઈણં ।

તે વિ નિવ્વાણમાહંસુ, તે વિ પલ્લિમોક્કમાહંસુ,

તે વિ લવંતિ માવગા, તે વિ લવંતિ સાવહત્તારો ।

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ७१७

આ બારમું લોભ પ્રત્યયિક દંડ સમાધાન (ક્રિયા સ્થાન)
કહેલ છે.

તે બારમું ક્રિયા સ્થાન રાગ-દ્વેષથી મુક્ત શ્રમણ, બ્રાહ્મણને
સમ્યક્ પ્રકારથી જાણી લેવું જોઈએ.

૫૮. અધર્મ યુક્ત મિશ્ર સ્થાનનાં સ્વરૂપનું પ્રરૂપણ :

હવે ત્રીજું સ્થાન મિશ્રનું વિકલ્પ આ પ્રમાણે કહેવાય છે -
જે તે આરણ્યક (અરણ્યવાસી તપસ્વી) આદિ હોય છે
-યાવત્- તે મરીને અસુરોમાં કે કિલ્બિષિક સ્થાનોમાં
ઉત્પન્ન થાય છે.

તે ત્યાંથી મરીને ફરીથી મેમનાની જેમ ગૂંગો અને
આંધળાનાં રૂપમાં જન્મ લે છે.

આ સ્થાન અનાર્થ -યાવત્- બધા દુઃખોનાં ક્ષયનો
અમાર્ગ, એકાંત મિથ્યા અને ખરાબ છે.

આ ત્રીજું સ્થાન મિશ્ર પક્ષનો વિકલ્પ આ પ્રમાણે
કહેલ છે.

આ (પૂર્વોક્ત) બાર ક્રિયા સ્થાનોમાં વર્તમાન જીવ સિદ્ધ
થયેલ નથી. થતા નથી અને થશે નહિં -યાવત્- દુઃખોનો
અંત કરેલ નથી, કરતા નથી અને કરશે પણ નહિં.

૫૯. અધર્મ પક્ષમાં પ્રાવાદુકોનું સમાહરણ :

આ પ્રમાણે પૂર્વ પ્રતિપાદિત ત્રણ પક્ષ આ બે સ્થાનોમાં
સમવતરિત થઈ જાય છે, જેમકે -

ધર્મમાં અને અધર્મમાં, ઉપશાંતમાં અને અનુપશાંતમાં.

તેમાં જે પ્રથમ સ્થાન અધર્મપક્ષનો છે તેનો વિભંગ આ
પ્રમાણે કહેલ છે,

એમાં તે ત્રણસો ત્રેસઠ પ્રાવાદુક અર્થાત્ દાર્શનિક કહેલ
છે, જેમકે -

૧. ક્રિયાવાદી, ૨. અક્રિયાવાદી,

૩. અજ્ઞાનવાદી, ૪ વિનયવાદી.

તેઓએ નિર્વાણનું વર્ણન કરેલ છે, તેઓએ મોક્ષનું પણ
વર્ણન કરેલ છે.

તે શ્રાવકોનું પણ વર્ણન કરે છે અને તે ધર્મ ગુરુઓનું
પણ વર્ણન કરે છે.

૬૦. અધમ્મ પક્ષીય પુરિસાણં પવિત્તિ પરિણામો ચ-

મે ઇગ્ઙઓ આયહેહં વા, ણાયહેહં વા, સયણહેહં વા, અગારહેહં વા, પરિવારહેહં વા, નાયગં વા, સહવાસિયં વા ણિસ્માણ-

૧. અણુગામિણ, ૨. અદુવા ઉવચરણ, ૩. અદુવા પાડિપહિણ, ૪. અદુવા સંધિચ્છેયણ, ૫. અદુવા ગંઠિચ્છેયણ, ૬. અદુવા ઓરઘ્ભિણ, ૭. અદુવા સોયરિણ, ૮. અદુવા વાગુરિણ, ૯. અદુવા સાણિણ, ૧૦. અદુવા મચ્છિણ, ૧૧. અદુવા ગોપાલણ, ૧૨. અદુવા ગોધાયણ, ૧૩. અદુવા સોવણિણ, ૧૪. અદુવા સોવણિયંતિણ ।

૧. મે ઇગ્ઙઓ અણુગામિયભાવં પંડિસંધાય તમેવ અણુગમિયાણુગમિય હંતા છેત્તા ભેત્તા લુંપહત્તા વિલુંપહત્તા ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

હહ મે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્કવાહત્તા ભવહ ।

૨. મે ઇગ્ઙઓ ઉવચરણભાવં પંડિસંધાય તમેવ ઉવચરણ હંતા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

હહ મે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્કવાહત્તા ભવહ ।

૩. મે ઇગ્ઙઓ પાડિપહિયભાવં પંડિસંધાય તમેવ પંડિપહે ઠિચ્ચા હંતા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

હહ મે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્કવાહત્તા ભવહ ।

૪. મે ઇગ્ઙઓ સંધિચ્છેદગભાવં પંડિસંધાય તમેવ સંધિ છેત્તા ભેત્તા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

૬૦. અધર્મ પક્ષમાં પુરુષોની પ્રવૃત્તિ અને પરિણામ.

કોઈ પ્રાણી મનુષ્ય પોતાના માટે, જ્ઞાતિજનોનાં માટે, શયન સામગ્રી માટે, ઘર બનાવવા માટે, પરિવારનાં માટે, પરિચિતજન કે પડોસીનાં માટે નિમ્નોક્ત પાપકર્મનું આચરણ કરે છે -

૧. આનુગામિક (સહગામી) બનીને, ૨. અથવા ઉપચરક (સેવક) બનીને, ૩. અથવા પ્રાતિપથિક (માર્ગમાં લૂટી લેનાર) બનીને, ૪. અથવા સંધિચ્છેદક (સંધ લગાડનાર) બનીને, ૫. અથવા ગ્રંથિચ્છેદક (ગાંઠ કાપનાર) બનીને, ૬. અથવા ઔરઘિક (ઘેટાનો વધ કરનાર) બનીને, ૭. અથવા સૌકરિક (ડુક્કરનો વધ કરનાર) બનીને, ૮. અથવા વાગુરિક (હરણને પકડનાર) બનીને, ૯. અથવા શાકુનિક (પક્ષીઓને જાળમાં ફસાવનાર) બનીને, ૧૦. અથવા માત્સ્યિક (મચ્છીમાર) બનીને, ૧૧. અથવા ગોવાળક બનીને, ૧૨. અથવા ગૌઘાતક (કસાઈ) બનીને, ૧૩. અથવા શવપાલક (કૂતરાને પાળનાર) બનીને, ૧૪. અથવા શૌવનિકાન્તિક (કૂતરાથી શિકાર કરાવનાર) બનીને,

૧. કોઈ પાપી પુરુષ ગ્રામાન્તર જતા કોઈ ધનવાનની પાછળ-પાછળ જઈને તેને ઠંડાથી મારે છે. (તલવાર આદિથી) છેદન કરે છે, (ભાલા આદિથી) ભેદન કરે છે. (વાળ આદિ પકડીને) ઘસેડે છે, (ચાબુક આદિથી મારીને) તેને જીવન રહિત કરી તેના ધનને લૂટીને આજીવિકા કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપ કર્મોનાં કારણે મહાપાપીનાં નામથી પોતે પોતાને જગતમાં પ્રખ્યાત કરી લે છે.

૨. કોઈ પાપી પુરુષ કોઈ ધનવાનનો સેવક થઈને તેનો પીછો કરતો તેને ઠંડા આદિથી મારીને -યાવત્- જીવન રહિત કરીને ધન છીનવીને આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોથી મહાપાપીનાં રુપમાં પોતે પોતાને જગતમાં પ્રખ્યાત કરી લે છે.

૩. કોઈ પાપી પુરુષ લુટારાનો ભાવ બનાવીને ગ્રામથી આવતા કોઈ ધનાઢ્ય પુરુષનો માર્ગ રોકીને તેને ઠંડા વગેરેથી મારીને -યાવત્- જીવન રહિત કરી ધન છીનવીને આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપ કર્મોથી પોતે પોતાને મહાપાપીનાં રુપમાં જગતમાં પ્રસિદ્ધ કરે છે.

૪. કોઈ પાપી પુરુષ ધનવાનનાં ઘરમાં સંધ લગાવીને પ્રાણીઓનું છેદન, ભેદન કરી -યાવત્- તેને જીવન રહિત કરી તેનું ધન છીનવીને આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

इह मे महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૫. સે ઇગઇઓ ગંઠિચ્છેદગભાવં પડિસંધાય તમેવ ગંઠિં છેત્તા ખેત્તા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

इह मे महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૬. સે ઇગઇઓ ઉરન્નિભયભાવં પડિસંધાય ઉરહ્મં વા, અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

इह मे महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૭. સે ઇગઇઓ મોયરિયભાવં પડિસંધાય મહિસં વા, અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

इह मे महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૮. સે ઇગઇઓ વાગુરિયભાવં પડિસંધાય મિગં વા, અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

इह मे महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૯. સે ઇગઇઓ માહુણિયભાવં પડિસંધાય સહણિં વા, અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

इह मे महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૧૦. સે ઇગઇઓ મચ્છિયભાવં પડિસંધાય મચ્છં વા, અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહત્તા આહારં આહારેહ ।

इह मे महया पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોથી સ્વયંને મહાપાપીનાં નામથી જગતમાં પ્રસિદ્ધ કરે છે.

૫. કોઈ પાપી પુરુષ ધનવાનોનાં ધનની ગાંઠ કાપવાનો ધંધો અપનાવીને તેના સ્વામીનું છેદન-ભેદન કરી -યાવત્- તેને જીવન રહિત કરી તેનું ધન છીનવીને આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપ કર્મોના કારણે તે સ્વયંને મહાપાપીનાં રૂપમાં જગતમાં વિખ્યાત કરી લે છે.

૬. કોઈ પાપી પુરુષ ઘેટાનું ગોવાળ બનીને તે ઘેટામાંથી કોઈને કે અન્ય કોઈ પણ ત્રસ પ્રાણીને મારી-પીટીને -યાવત્- તેને જીવન રહિત કરી તેનું માંસ ખાય છે કે તેનું માંસ વેચીને આજીવિકા ચલાવે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં સ્વયંને મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ કરી લે છે.

૭. કોઈ પાપી પુરુષ ડુક્કરોને પાળવાનું અથવા કસાઈનો ધંધો અપનાવીને ભેંસ, ડુક્કર કે બીજા ત્રસ પ્રાણીને મારી-પીટીને -યાવત્- તેને જીવન રહિત કરી પોતાની આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે સંસારમાં પોતે પોતાને મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ કરી લે છે.

૮. કોઈ પાપી મનુષ્ય શિકારીનો ધંધો અપનાવીને હરણ કે અન્ય કોઈ ત્રસ પ્રાણીને મારી-પીટીને -યાવત્- જીવન રહિત કરી પોતાની આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં તે સ્વયંને મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ કરી લે છે.

૯. કોઈ પાપી મનુષ્ય શિકારી બનીને પક્ષીઓને કે અન્ય કોઈ ત્રસ પ્રાણીને મારી-પીટીને -યાવત્- જીવન રહિત કરી પોતાની આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં સ્વયંને મહાપાપીનાં નામથી પ્રખ્યાત કરી લે છે.

૧૦. કોઈ પાપી મનુષ્ય માછીમાર બનીને માછલી કે અન્ય ત્રસ જલજંતુઓને મારીને -યાવત્- જીવન રહિત કરીને પોતાની આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં સ્વયંને મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ કરી લે છે.

૧૧. સે એગ્ગઓ ગોપાલગભાવં પડિસંધાય તમેવ ગોણં વા પરિજવિય-પરિજવિય હંતા -જાવ- ઉદ્દવહિત્તા આહારં આહારેહ ।

હહ મે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્ખાહિત્તા ભવહ ।

૧૨. મે એગ્ગઓ ગોઘાતગભાવં પડિમંધાય ગોણં વા, અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહિત્તા આહારં આહારેહ ।

હહ સે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્ખાહિત્તા ભવહ ।

૧૩. સે એગ્ગઓ સોવણિયભાવં પડિસંધાય સુણગં વા, અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહિત્તા આહારં આહારેહ ।

હહ મે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્ખાહિત્તા ભવહ ।

૧૪. મે એગ્ગઓ સોવણિયંતિયભાવં પડિસંધાય મણુસં વા, અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહિત્તા આહારં આહારેહ ।

હહ મે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્ખાહિત્તા ભવહ ।

૧. સે એગ્ગઓ પરિસામજ્ઞાઓ ઉટ્ઠિત્તા અહમેયં હ્ણામિ ત્તિ કટ્ટુ -

તિત્તિરં વા, વટ્ટગં વા, ચડગં વા, લાવગં વા, કવોયગં વા, કવિં વા, કવિંજલં વા અણ્ણયરં વા તસં પાણં હંતા -જાવ- ઉદ્દવહિત્તા આહારં આહારેહ ।

હહ સે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્ખાહિત્તા ભવહ ।

૨. મે એગ્ગઓ કેણહ આયાણેણં વિરુદ્ધે સમાણે અદુવા ચ્ચલ્લદાણેણં, અદુવા સુરાથાલણેણં ગાહાવર્ણેણ વા, ગાહાવહ્ણપુત્તાણ વા સયમેવ અગ્ગણિકાણેણં સસ્સાહં જ્ઞામેહ,

૧૧. કોઈ પાપી મનુષ્ય ગાયને પાળવાનો ધંધો સ્વીકાર કરીને (કોઘિત થઈને) તેજ ગાયોને અથવા તેના વાછરડાને ટોળાથી પૃથક્ કાઢી-કાઢીને વારંવાર કાઢીને તેને મારે-પીટે છે -યાવત્- જીવન રહિત કરી પોતાની આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાનૂ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૧૨. કોઈ પાપી મનુષ્ય ગોવંશઘાતક (કસાઈ)નો ધંધો અપનાવીને ગાય (બળદ) કે અન્ય કોઈ પણ ત્રસ પ્રાણીને મારી-પીટીને -યાવત્- જીવન રહિત કરી પોતાની આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાનૂ પાપ કર્મોનાં કારણે જગતમાં પોતે પોતાને મહાપાપીનાં રુપમાં પ્રસિદ્ધ કરી લે છે.

૧૩. કોઈ પાપી મનુષ્ય કૂતરા પાળવાનો ધંધો અપનાવીને તેમાં કોઈ કૂતરાને કે અન્ય કોઈ ત્રસ પ્રાણીને મારી-પીટીને -યાવત્- જીવન રહિત કરી પોતાની આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાનૂ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં સ્વયંને મહાપાપીનાં રુપમાં પ્રસિદ્ધ કરી લે છે.

૧૪. કોઈ પાપી મનુષ્ય શિકારી કૂતરાથી શિકાર કરવાનો વ્યવસાય અપનાવીને મનુષ્ય કે અન્ય પ્રાણીને મારી-પીટીને -યાવત્- જીવન રહિત કરી પોતાની આજીવિકાનું ઉપાર્જન કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાનૂ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં મહાપાપીનાં રુપમાં પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૧. કોઈ પાપી પુરુષ પરિષદ્દનાં વયમાં ઉઠીને કહે છે કે : "હું આ પ્રાણીને મારું છું."

ત્યારપછી તે તીતર, બતક, ચકલી, લાવરી, કબુતર, વાંદરો કે કષિંજલ, અન્ય કોઈ ત્રસ જીવને મારે છે -યાવત્- પ્રાણ રહિત કરીને તેનો આહાર કરે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાનૂ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૨. કોઈ પાપી પુરુષ કોઈનાથી વિરુદ્ધ થવાથી કોઈ કારણથી અથવા ખરાબ અન્નાદિ દઈ દેવાથી સુરાપાત્રનો અભિષ્ટ લાભ ન થવાથી નારાજ કે કોઘિત થઈને તે ગૃહપતિ કે ગૃહપતિનાં પુત્રોના ધાન્યોને સ્વયં આગ લગાવીને બાળી નાંખે છે.

અણ્ણેણ વિ અગણિકાણં સસ્સાઈં ક્કામાવેદ,
અગણિકાણં સસ્સાઈં ક્કામંતં પિ અણ્ણં સમણુજાણંદ ।
इड से महया पावेहिं कम्मोहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૩. સે ઇગ્ગહો કેણં આયાણેણં વિરુદ્ધે સમાણે,
અદુવા ચ્ચલદાણેણં, અદુવા સુરાથાલણં ગાહાવર્ણ વા,
ગાહાવર્ણપુત્તાણ વા, ઉટ્ટાણ વા, ગોણાણ વા, ઘોડગાણ
વા, ગદ્ધાણ વા સયમેવ ઘૂરાઓ કપ્પેદ,

અણ્ણેણ વિ કપ્પાવેદ,
કપ્પંતં પિ અણ્ણં સમણુજાણંદ ।
इड से महया पावेहिं कम्मोहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૪. સે ઇગ્ગહો કેણં આયાણેણં વિરુદ્ધે સમાણે,
અદુવા ચ્ચલદાણેણં, અદુવા સુરાથાલણં ગાહાવર્ણ વા,
ગાહાવર્ણપુત્તાણ વા, ઉટ્ટમાલાઓ વા, ગોણસાલાઓ વા,
ઘોડગસાલાઓ વા, ગદ્ધસાલાઓ વા,

કંટગવોદિયાણં પડિપેહિત્તા સયમેવ અગણિકાણં ક્કામેદ,
અણ્ણેણ વિ ક્કામાવેદ,
ક્કામંતં પિ અન્નં સમણુજાણંદ ।

इड से महया पावेहिं कम्मोहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૫. સે ઇગ્ગહો કેણં આયાણેણં વિરુદ્ધે સમાણે,
અદુવા ચ્ચલદાણેણં, અદુવા સુરાથાલણં ગાહાવર્ણ વા,
ગાહાવર્ણપુત્તાણ વા, કુંડલં વા, મણિં વા, મોત્તિયં વા
સયમેવ અવહરંદ.

અન્નેણ વિ અવહરંદ,
અવહરંતં પિ અન્નં સમણુજાણંદ ।
इड से महया पावेहिं कम्मोहिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૬. સે ઇગ્ગહો કેણં આયાણેણં વિરુદ્ધે સમાણે
મમણાણં વા, માહણાણં વા, છત્તગં વા, વંડગં વા, ભંડગં વા,
મત્તગં વા, લટ્ટિયં વા, ભિસિંગ વા, ચેલગં વા, ચિત્તિમિલ્લિંગ
વા, ચમ્મગં વા, ચમ્મચ્છેદ્ધણગં વા, ચમ્મકોસં વા-

સયમેવ અવહરંદ,

બીજાથી બળાવે છે.

બાળનારને સારો જાણે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૩. કોઈ પાપી પુરુષ કોઈ કારણથી વિરુદ્ધ થવાથી,
અથવા ખરાબ અન્નાદિ દઈ દેવાથી કે સુરાપાત્રનો
અભિષ્ટ લાભ ન થવા દેવાથી તે ગૃહપતિ કે ગૃહપતિ
પુત્રોનાં, ઊંટ, બળદ, ઘોડા અને ગધેડાનાં અંગોને
સ્વયં કાપે છે,

બીજાથી કપાવે છે.

કાપનારને સારો સમજે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં રુપમાં પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૪. કોઈ પાપી પુરુષ કોઈ કારણથી વિરુદ્ધ થવાથી,
અથવા ખરાબ અન્નાદિ દઈ દેવાથી કે સુરાપાત્રનો
અભિષ્ટ લાભ ન થવા દેવાથી તે ગૃહપતિની કે
ગૃહપતિનાં પુત્રોની, ઊંટશાળા, ગોશાળા, અશ્વશાળા કે
ગર્દભશાળાને,

કાંટાથી ઢાંકીને સ્વયં આગ લગાવીને બાળી દે છે,

બીજાથી બળાવી દે છે,

બાળનારને સારો સમજે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૫. કોઈ પાપી પુરુષ કોઈ કારણથી વિરુદ્ધ થવાથી,
અથવા ખરાબ અન્ન આદિ દઈ દેવાથી કે સુરાપાત્રનો
અભિષ્ટ લાભ ન થવા દેવાથી તે ગૃહપતિના કે
ગૃહપતિ પુત્રોનાં, કુંડલ, મણિ કે મોતીનું સ્વયં
અપહરણ કરે છે.

બીજાથી અપહરણ કરાવે છે.

અપહરણ કરનારને સારો સમજે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપ કર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૬. કોઈ પાપી પુરુષ કોઈ કારણથી વિરુદ્ધ થવાથી,
શ્રમણો કે માહણોનાં ઇત્ર, દંડ, ઉપકરણ, પાત્ર,
લાકડી, આસન, વસ્ત્ર, પર્દા (મચ્છરદાની) ચર્મ, ચાકુ
કે ચામડાની થેલીનું -

સ્વયં અપહરણ કરી લે છે.

અન્નેણ વિ અવહરાવેદ,
અવહરંતં પિ અન્નં સમણુજાણહ ।
इड मे महया पावेहिं कम्महिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૭. મે ણ્ણહો ણો વિતિગિંહ્ણહ ગાહાવઈણ વા,
ગાહાવહપુત્તાણ વા,
મયમેવ અગણિકાણં ઓમહીઓ કામેહ,
અણ્ણેણ વિ કામાવેદ,
કામંતં પિ અન્નં સમણુજાણહ ।
इड मे महया पावेहिं कम्महिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૮. મે ણ્ણહો ણો વિતિગિંહ્ણહ ગાહાવઈણ વા,
ગાહાવહપુત્તાણ વા, ઉટ્ટાણ વા, ગોણાણ વા, ઘોડગાણ
વા, ગદ્ધમાણ વા મયમેવ ઘુરાઓ કપ્પેહ ।
અણ્ણેણ વિ કપ્પાવેદ,
અણ્ણં પિ કપ્પંતં સમણુજાણહ ।
इड मे महया पावेहिं कम्महिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૯. મે ણ્ણહો ણો વિતિગિંહ્ણહ ગાહાવઈણ વા,
ગાહાવહપુત્તાણ વા, ઉટ્ટસાલાઓ વા, ગોણસાલાઓ વા,
ઘોડગસાલાઓ વા, ગદ્ધમસાલાઓ વા, કંટગવોદિયાણ
પહિંપેહિત્તા મયમેવ અગણિકાણં કામેહ,
અણ્ણેણ વિ કામાવેદ,
કામંતં પિ અન્નં સમણુજાણહ ।
इड मे महया पावेहिं कम्महिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

૧૦. મે ણ્ણહો ણો વિતિગિંહ્ણહ ગાહાવઈણ વા,
ગાહાવહપુત્તાણ વા, કુંડલં વા, મણિં વા, મોત્તિયં વા
મયમેવ અવહરહ,
અન્નેણ વિ અવહરાવેદ,
અવહરંતં પિ અન્નં સમણુજાણહ ।
इड मे महया पावेहिं कम्महिं अत्ताणं उवक्खाइत्ता भवइ ।

બીજાથી અપહરણ કરાવે છે.
અપહરણ કરનારને સારો સમજે છે.
આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૭. કોઈ પાપી પુરુષ વગર વિચાર્યે કોઈ ગૃહપતિ કે
ગૃહપતિ-પુત્રોનાં ધાન્યોને,
સ્વયં આગ લગાવીને બાળી નાંખે છે.
બીજાથી બળાવે છે,
બાળનારને સારો સમજે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.
૮. કોઈ પાપી પુરુષ વગર વિચાર્યે કોઈ ગૃહપતિ કે
ગૃહપતિ પુત્રોનાં ઊંટ, બળદ, ઘોડા અને ગધેડાનાં
અંગોને સ્વયં કાપે છે.

બીજાથી કપાવે છે.
કાપનારને સારો સમજે છે.
આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૯. કોઈ પાપી પુરુષ વગર વિચાર્યે કોઈ ગૃહપતિની
કે ગૃહપતિનાં પુત્રોની ઉષ્ણાળા, ગૌશાળા, અશ્વશાળા કે
ગર્દભશાળાઓને કોટાથી ઢાંકીને સ્વયં આગ લગાવીને
બાળી નાંખે છે.
બીજાથી બળાવે છે.

બાળનારને સારો સમજે છે.
આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૧૦. કોઈ પાપી પુરુષ વગર વિચાર્યે ગૃહપતિ કે
ગૃહપતિપુત્રોનાં કુંડલ, મણિ કે મોતીનું સ્વયં અપહરણ
કરે છે.

બીજાથી અપહરણ કરાવે છે.
અપહરણ કરનારને સારો સમજે છે.
આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપકર્મોનાં કારણે જગતમાં
મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૧૧. સે એગ્ઙઓ ણો વલ્લિગિંછ્ઙ, સમણાણ વા, માહણાણ વા, છત્તગં વા, દંડગં વા, મંડગં વા, મત્તગં વા, લટ્ઠિગં વા, ભિસિગં વા, ચેલગં વા, ચ્ચિલિમિલિગં વા, ચમ્મગં વા, ચમ્મચ્છેદણગં વા, ચમ્મકોસિયં વા-સયમેવ અવહરહ, અણ્ણેણ વિ અવહરાવેહ, અવહરંતં અન્નં સમણુજાણહ ।

હહ મે મહયા પાવેહિં કમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્કહાહિત્તા ભવહ ।

૧૨. સે એગ્ઙઓ સમણં વા, માહણં વા વિસ્સા ણાણાવિહેહિં પાવકમ્મેહિં અત્તાણં ઉવક્કહાહિત્તા ભવહ ।

અદુવા ણં અચ્છરાણ આફાલેત્તા ભવહ ।

અદુવા ણં ફરુમં વદિત્તા ભવહ,

કાલેણ વિ મે અણુપવિટ્ઠમ્સ અસણં વા -જાવ- સાહમં વા ણો દવ્વાવેત્તા ભવહ ।

જે હમે ભવંતિ-વોણ્ણમંતા મારોક્કંતા અલસગા વમલ્લગા કિમ્મણગા સમણગા પવ્વયંતી તે ણમમેવ જીવિયં ધિજ્જીવિયં મંપહિવુહેતિ ।

નાહં તે પારલોહયમ્સ અટ્ઠમ્સ કિંચિ વિ મિલિમ્મંતિ તે દુક્ખંતિ, તે મોયંતિ, તે જૂરંતિ, તે તિપ્પંતિ, તે પિટ્ઠંતિ, તે પરિતપ્પંતિ, તે દુક્ખણ-મોયણ-જૂરણ-તિપ્પણ-પિટ્ઠણ-પરિતપ્પણ-વહ-વંધણપરિકિલેસાઓ અપહિવિરયા ભવંતિ ।

તે મહયા આરંભેણં, તે મહયા સમારંભેણં, તે મહયા આરંભ-સમારંભેણં ત્રિરૂવરૂવેહિં પાવકમ્મકિચ્ચેહિં ઉરાલાહં માણુમ્મગાહં મોગમોગાહં મુંજિત્તારો ભવંતિ, તં જહા-

અન્નં અન્નકાલે, પાણં પાણકાલે, વત્થં વત્થકાલે, લેણં લેણકાલે, મયણં મયણકાલે,

મપુવ્વાવરં ચ ણં ણહાણ કયવલ્લિકમ્મે કયકોડયમંગલપા-યચ્છિત્તે મિરમાણહાણ કંઠે માલ્લકહે આવિદ્ધમણિસુવણ્ણે કપ્પિયમાલામઉલી પહિવદ્ધસરીરે વગ્ધારિયસોણિસુત્તગ-મન્ન-દામકલાવે અહયવત્થપરિહિણે ચંદણોક્કિવત્તગાય-સરીરે-

૧૧. કોઈ પાપી પુરુષ વગર વિચાર્યે શ્રમણો કે માહણોનાં છત્ર, દંડ, ઉપકરણ, પાત્ર, લાકડી, આસન, વસ્ત્ર, મચ્છરદાની, ચર્મ, ચાકુ કે ચર્મકોશનું સ્વયં અપહરણ કરે છે.

બીજાથી અપહરણ કરાવે છે,

અપહરણ કરનારને સારો સમજે છે.

આ પ્રમાણે તે મહાન્ પાપ કર્મોનાં કારણે જગતમાં મહાપાપીનાં નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ જાય છે.

૧૨. કોઈ પુરુષ શ્રમણ કે બ્રાહ્મણને જોઈને નાના પ્રકારનાં પાપકર્મ કરનારનાં રુપમાં પોતે પોતાને પ્રખ્યાત કરે છે.

અથવા ચુટકીઓ વગાડે છે,

અથવા કઠોર વચન બોલે છે.

સમય પર ઘર આવેલને અશન -યાવત્- સ્વાદ આપવા દેતા નથી.

તે કહે છે : "જે તે હોય છે લકડહાર, ભાર ખેંચનાર, આળસુ, શુદ્ર, નપુંસક, પાચક તે આવા ધિક્કારપૂર્ણ જીવિકાવાળા જીવનને ચલાવે છે.

તે કંઈપણ પારલૌકિક અર્થની સાધના કરી શકતા નથી. તે દુઃખી થાય છે. શોક કરે છે, ખિન્ન થાય છે, રોડે છે, પીડાય છે અને પરિતપ્ત થાય છે. તે દુઃખ, શોક, ખેદ, અશ્રુ-વિમોચન, પીડા, પરિતાપ, બંધ અને પરિકલેશથી વિરત થતાં નથી.

તે મહાન્ આરંભ, સમારંભ, મહાન્ આરંભ-સમારંભ, નાના પ્રકારના પાપકારી કૃત્યોથી ઉદાર માનુષિક ભોગોને ભોગનાર થાય છે. જેમકે -

ભોજનનાં સમયે ભોજન, પાણીનાં સમયે પાણી, વસ્ત્રનાં સમયે વસ્ત્ર, આવાસના સમયે આવાસ અને શયનનાં સમયે શયન.

તે સવાર-સાંજ હાથ-મોં ધોવે, કુળ દેવતાની પૂજા કરે, કૌતુક-મંગળ અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરે, માથાથી પગ સુધી સ્નાન કરે, ગળામાં માળા પહેરીને, મણિજટિત સુવાર્ણમય ચૂડામણી પહેરીને માળાચુક્ત મુકુટ ધારણ કરી, કમ્મરપટ્ટો બાંધીને, પુષ્પમાળાને ધારણ કરી, નવા વસ્ત્ર પહેરીને શરીર અને તેના અવયવો પર ચંદનનો લેપ કરે.

મહદમહાલિયાણ કૂડારગારસાલાણ,
મહદમહાલયંસિ સીહાસણંસિ ઇત્થીગુમ્મસંપરિવુડે,
મવ્વરાઇણં જોઇણા ઝિયાયમાણેણં,
મહયાહયનટ્ટ ગીય-વાઇય-તંતી-તલ-તાલ-તુડિય-
ઘણ-મુદ્દંપપ્પવાઇયરવેણં, ડરાલાઇં માણુસ્સગાઇં
ભોગભોગાઇં ધુંજમાણે વિહરડ ।

તસ્સ ણં ઇગમવિ આણવેમાણસ્સ જાવ ચત્તારિ પંચ જણા
અવુત્તા ચેવ અવ્ભુટ્ઠેતિ,

“મ્મણ દેવાણુપ્પિયા ! કિં કરેમો ? કિં આહરેમો ? કિં
ડવણેમો ?

કિં ડવટ્ઠાવેમો ? કિં મ્મે હિયઇચ્છિયં ? કિં મ્મે આસગસ્સ
મયડ ?”

તમેવ પામિત્તા અણારિયા ઇવં વયંતિ-

‘દેવેં ચ્ચલુ અયં પુરિસે, દેવસિણાણ ચ્ચલુ અયં પુરિસે,
દેવજીવણિજ્જે ચ્ચલુ અયં પુરિસે ।’

અણ્ણે વિ ણં ડવજીવંતિ ।

તમેવ પામિત્તા આરિયા વદંતિ-

અભિક્કંતકૂરકમ્મે ચ્ચલુ અયં પુરિસે અઇધુણ, અઇઆયરક્કવે
દાહિણગામિણે નેરડુણે ક્કણ્ણપક્કિચ્ચણે આગમિમ્માણં
દુલ્લભવોહિણે યા વિ મ્મવિમ્મડ ।

ઇચ્ચેયસ્સ ઠાણસ્સ ડટ્ઠિત્તા વેગે અભિગિજ્જંતિ,

અણુટ્ઠિત્તા વેગે અભિગિજ્જંતિ,

અભિજ્જંજાડરા અભિગિજ્જંતિ ।

ઇમ્મ ઠાણે અણારિણે અકંવલ્લે અણ્ણપ્પિણ્ણે અણેઆડા
અમંમુલ્લે અમલ્લગત્તણે અમિદ્ધિમમ્મે અમુત્તિમમ્મે
અનિચ્ચાણમમ્મે અણિજ્જાણમમ્મે અમલ્લદુક્કવણ્ણહીણમમ્મે
ઇમંતમિચ્છે અમાહુ ।

ઇમ્મ ચ્ચલુ પઢમસ્સ ઠાણસ્સ અધમ્મપક્કવમ્મ વિમ્મંગે
ઇવ્વમાહિણે ।

- મુય. સુ. ૨, અ. ૨, સુ. ૭૦૯-૭૧૦

અહાવરે પઢમસ્સ ઠાણસ્સ અધમ્મપક્કવમ્મ વિમ્મંગે
ઇવ્વમાહિજ્જંજ-

અતિ વિશાળ કૂટાગારશાળામાં,

અતિવિશાળ સિંહાસન પર બેસી, સ્ત્રી-સમૂહથી પરિવૃત્ત
હોય,

પૂરી રાત દિપક બળતો હોય,

મહાન્ પ્રયત્નથી આહત, નાટ્ય, ગીત, વાદ્ય, વીણા,
તલ, તાલ, તૂર્ય, ઘંટ અને મૃદંગનાં કુશળવાદકો દ્વારા
વગાડતા સ્વરની સાથે ઉદાર માનુષિક ભોગોને
ભોગવતા રહે છે.

તે એકને આજ્ઞા આપે છે ત્યારે વગર બોલાવે ચાર-પાંચ
મનુષ્ય ઉઠીને ઉભા રહે છે. (તે કહે છે -)

‘હે દેવાનુપ્રિય ! અમે શું કરીએ ? શું લાવીએ ? શું ભેટ
કરીએ ?

શું ઉપસ્થિત કરીએ ? તમારું દિલ શું ચાહે છે ? તમારા
મુખને શું સ્વાદિષ્ટ લાગે છે ?”

તે પુરુષને જોઈ અનાર્થ આ પ્રમાણે કહે છે -

“આ પુરુષ દેવતા છે, આ પુરુષ દેવ-સ્નાતક છે, આ
પુરુષ દેવતા જેવું જીવન જીવવાવાળો છે.”

આના સહારે શ્રીજા પણ જીવે છે.

તે જ પુરુષને જોઈ આર્થ કહે છે -

તે કૂરકર્મમાં પ્રવૃત્ત, ભારે કર્મવાળા, અતિ સ્વાર્થી,
દક્ષિણ દિશામાં જવાવાળા, નરકમાં ઉત્પન્ન થનાર,
કૃષ્ણપાક્ષિક અને ભવિષ્યકાળમાં દુર્લભ બોધિક ઘરો.

આ (ભોગી) પુરુષ જેવા સ્થાનને કેટલા પ્રવ્રજિત પુરુષ
પણ ચાહે છે.

કેટલાક ગૃહસ્થ પણ ચાહે છે.

જે તૃષ્ણાથી આતુર છે. (તે બધા) ચાહે છે.

આ સ્થાન અનાર્થ, દ્વન્દ્વ સહિત, અપ્રતિપૂર્ણ, ન્યાય
રહિત, અશુદ્ધ, શલ્યોને ન કાપનાર, ત્રિદિનો અમાર્ગ,
મુક્તિનો અમાર્ગ, નિર્વાણનો અમાર્ગ, નિર્ચાણનો
અમાર્ગ, બધા દુઃખોના કષયનો અમાર્ગ, એકાન્ત મિથ્યા
અને ખરાબ છે.

આ પ્રથમ સ્થાન અધર્મ પક્ષનું વિકલ્પ આ પ્રમાણે
નિરૂપિત છે.

આ પ્રથમ સ્થાન અધર્મ પક્ષનું વિકલ્પ (કરીથી) આ
પ્રમાણે કલું છે -

દ્વિઃખલુ પાઈણં વા -જાવ- દાહિણં વા મંતેગઈયા મણુમ્મા ભવંતિ, મહિચ્છા મહારંભા મહાપરિગ્ગહા અધમ્મિયા અધમ્માણુયા અધમ્મિટ્ઠા અધમ્મકચ્ચાઈ અધમ્મ-પાયજીવિણો અધમ્મપલોઈણો અધમ્મપલજ્જણા અધમ્મસીલમમુદાયારા અધમ્મેણ ચેવ વિત્તિં કપ્પેમાણા વિહરંતિ ।

હળ છિંદ ભિંદ વિગત્તગા લોહિતપાળી ચંડા, રૂદ્ધા, ચ્ચુદ્ધા, માહમ્મિયા ઉક્કંચણ-વંચણ-માયા-ણિયડિ-કૂડ-કવડ-સાતિ સંપઓગ વહુલા,

દુમ્મીલા દુલ્લયા દુપ્પડિયાણંદા અસાહુ, સલ્લાઓ પાણાઈવાયાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ, -જાવ-મિચ્છાંદમણમલ્લાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ,

મલ્લાઓ પ્હાણુમ્મદ્દણ-વણ્ણગ-વિલેવણ-મદ્દ-ફરિસ-રસ-રૂવ-ગંધ-મલ્લાલંકારાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ,

મલ્લાઓ મગડ-રહ-જાણ-જુગ્ગ- ગિલ્લિ-થિલ્લિ-સીય-મંદમાણિયા, સયણાઽઽમણ- જાણ-વાહણ-ભોગ-ભોયણ-પવિત્થરવિહીઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ,

મલ્લાઓ કય-વિક્કય-માસ-ઽઽદ્ધમાસ-રૂવગ-સંવવહારાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ,

મલ્લાઓ હિરણ્ણ-સુવણ્ણ-ધણ-ધણ્ણ-મણિ-મોત્તિય-મંચ-મિલપ્પવાલાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ,

મલ્લાઓ કૂડતુલ-કૂડમાણાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ, મલ્લાઓ આરંભસમારંભાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ, મલ્લાઓ કરણ-કારાવણાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ,

મલ્લાઓ પયણ-પયાવણાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ, મલ્લાઓ કુટ્ટણ-પિટ્ટણ-તજ્જણ-તાલણ-વહ-બંધપરિકલેસાઓ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ ।

જે યાવણે તહપ્પગારા માવજ્જા અવોહિયા કમ્મંતા પરપાણપરિતાવણકરા, જે અણારિણ્ણિં કજ્જંતિ તઓ વિ અપ્પડિવિરયા જાવજ્જીવાણ ।

પૂર્વ -યાવત્- દક્ષિણ દિશાઓમાં કેટલાક મનુષ્ય હોય છે, જે મહાન્ ઈચ્છાવાળા, મહા આરંભી, મહાપરિશ્રદ્ધી, અધાર્મિક, અધર્મનુયાયી, અધર્મિષ્ઠ, અધર્મવાદી, અધર્મ-પ્રાયઃજીવન જીવવાવાળા, અધર્મમાં અનુરક્ત, અધર્મમય સ્વભાવ અને આચરણવાળા અને અધર્મનાં દ્વારા આજીવિકા કરનાર હોય છે.

મારો, છેદન કરો, કાપો (આલુ કહીને) ચામડીને ઉપેડનાર, લોહીવાળા હાથ, ચંડ, રૌદ્ર, શુદ્ર, સાહસિક (વગર વિચાર્યે કામ કરનાર) ઠગ, વંચના, માયા, વક્વૃત્તિ, જુઠાતોલ-માપ, કપટ, સદશ-પ્રયોગ દેશ વેષ અને ભાષાને બદલીને અનેકવાર દગો કરનાર.

દુઃશીલ, દુર્મત, દુષ્પ્રત્યાનંદ (ઉપકારીનો પણ પ્રત્યુપકાર ન કરનાર) અસાધુ, જાવજીવ સુધી સર્વ પ્રાણાતિપાતથી મિથ્યાદર્શન શલ્ય સુધી અવિરત,

જાવજીવ સુધી સર્વ પ્રકારના સ્નાન, મર્દન, વર્ણક વિલેપન, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધ, માળા, અલંકાર વિગેરેથી અવિરત,

જાવજીવ સુધી સર્વ પ્રકારના શકટ, રથ, યાન, યુગ્મ, ગિલ્લિ, થિલ્લિ, શિબિકા, સ્યંદમાનિકા, શયન, આસન, યાન, વાહન, વિગેરે ભોગ અને ભોજનની વિસ્તીર્ણ વિધિથી અવિરત,

જાવજીવ સુધી સર્વ પ્રકારના કય, વિક્રય, માષ, અર્ધમાષ, રૂપિયા વિગેરેનો વ્યવહારથી અવિરત,

જાવજીવ સુધી સર્વપ્રકારના હિરણ્ય, સ્વર્ણ, ધન, ધાન્ય, મણિ, મોતી, શંખ, શિલા, પ્રવાળ વિગેરે બહુ મૂલ્ય-કીમતી વસ્તુઓથી અવિરત,

જાવજીવ સુધી બધા કૂટ-તોલ, કૂટ-માપથી અવિરત, જાવજીવ સુધી આરંભ-સમારંભથી અવિરત, જાવજીવ સુધી બધા પ્રકારનું કરવું અને કરાવવાથી અવિરત,

જાવજીવ સુધી બધા પ્રકારનાં પચન-પાચનથી અવિરત, જાવજીવ સુધી બધા કૂટવા-પીટવા, તર્જન, તાડન, વધ અને બંધ-પરિકલેશથી અવિરત થાય છે.

જે આ પ્રમાણેનાં અન્ય સાવધ, અબોધિ આપનાર અને બીજા પ્રાણીઓને પરિતાપ આપનાર કર્મ કરે છે તે જાવજીવ સુધી અનાયોથી કરાયેલ કર્મથી અવિરત છે.

મે જહાણામએ કેંડ પુરિસે કલમ-મસૂર-તિલ-મુગ-માસ-
ણિપ્કાવ-કુલત્ય-આલિસંદગ-પલિમંથગમાદિએહિં અયએ
કૂરે મિચ્છાદંડં પડંજડ,

એવામેવ તહપ્પગારે પુરિસજાએ તિત્તિએ-વટ્ટમ-લાવગ-
કવોય-કવિજલ-મિય-મહિસ-વરાહ- ગાહ-ગોહ- કુમ્મ-
સિરીસિવ- માહિએહિં અયએ કૂરે મિચ્છાદંડં પડંજડ ।

જા વિ ય સે વાહિરિયા પરિસા ભવડ, તં જહા-
દાસે ઇ વા, પેમે ઇ વા, ભયએ ઇ વા, ખાઇલ્લે ઇ વા, કમ્મકરે
ઇ વા, ભોગપુરિસેઇ વા તેસિં પિ ય ણં અન્નયરંસિ
અહાલહુસર્ગંસિ સયમેવ ગરૂયં દંડં નિવ્વત્તેઇ, તં જહા-
ઇમં દંડેહ, ઇમં મુંડેહ, ઇમં તાલેહ, ઇમં તાડેહ, ઇમં
અદુયબંધણં કરેહ, ઇમં ણિયલબંધણં કરેહ, ઇમં હહિબંધણં
કરેહ, ઇમં ચારગબંધણં કરેહ, ઇમં નિયલ-જુયલ-સંકોડિય-
મોડિયં કરેહ,

ઇમં હત્થચ્છિણ્ણયં કરેહ,

ઇમં પાયચ્છિણ્ણયં કરેહ,

ઇમં કણ્ણચ્છિણ્ણયં કરેહ,

ઇમં નક્ક-ઓટ્ઠ-સીસ-મુહચ્છિણ્ણયં કરેહ,

ઇમં વેયચ્છિણ્ણયં કરેહ,

ઇમં અંગ્ગચ્છિણ્ણયં કરેહ,

ઇમં હિયયુપ્પાડિયયં કરેહ,

ઇમં ણયણુપ્પાડિયયં કરેહ,

ઇમં દંમણુપ્પાડિયયં કરેહ,

ઇમં વસણુપ્પાડિયયં કરેહ,

ઇમં જિલ્લુપ્પાડિયયં કરેહ,

ઇમં ઉલ્લંવિયયં કરેહ,

ઇમં ધંસિયં કરેહ,

ઇમં ઘોલિયં કરેહ,

ઇમં મૂલાઇયં કરેહ,

ઇમં મૂલાભિણ્ણયં કરેહ,

ઇમં ચ્ચારવત્તિયં કરેહ,

ઇમં વજ્જવત્તિયં કરેહ,

ઇમં મીહપુચ્છિયગં કરેહ,

ઇમં વમહપુચ્છિયગં કરેહ,

જેમ કોઈ પુરુષ ચોખા, મસૂર, તલ, મગ, અડદ,
રાજમા, કળથી, ચોળા, કાળા ચણા આદિ ધાન્યોનાં
પ્રતિ, અત્યંત કૂર થઈને મિથ્યાદંડનો પ્રયોગ કરે છે.

આ પ્રમાણે તેવો પુરુષ તીતર, બતક, લાવરી, કબૂતર,
હરણ, ચાતક, ભેંસ, ટુકકર, મગર, ગોહ, કાચબો,
સાંપ આદિ પ્રાણીઓનાં પ્રતિ અત્યંત કૂર થઈને
મિથ્યાદંડનો પ્રયોગ કરે છે.

જે તેની બાહ્ય પરિષદ છે, જેમકે -

દાસ, પ્રેધ્ય, ભૂતક, ભાગીદાર, કર્મકર અથવા ભોગ
પુરુષ- તેના દ્વારા કોઈ પ્રકારનાં નાના અપરાધ થવા
પર સ્વયં ભારી દંડનો પ્રયોગ કરે છે, જેમકે -

જેમ (તે કહે છે) આને દંડિત કરો, આને મુરિત કરો,
આને તર્જના આપો, આને તાડના આપો, આને સાંકળ
થી બાંધી દો, આને બેડીનાં બંધનથી બાંધી દો, આને
ખાડામાં નાખી દો, આને ગુનેગાર બનાવીને જેલમાં
નાખી દો, આને બે જંજીરોથી લટકાવી દો.

આના હાથ કાપી દો,

આના પગ કાપી દો,

આના કાન કાપી દો,

આના નાક - હોઠ - મસ્તક અને મુખ કાપી દો,

આને નપુંસક કરી દો,

આના અંગ કાપી દો,

આનું હૃદય ઉખાડી દો,

આની આંખો કાઢી દો,

આના દાંત કાઢી દો,

આના અંડકોશ કાઢી દો,

આની જીભ ખેંચી લો,

આને કૂવામાં લટકાવી દો,

આને ધસેડો,

આને પાણીમાં ડૂબાડી દો,

આને શૂળી પર લટકાવી દો,

આને શૂળીમાં પરોવીને ટુકડા-ટુકડા કરી દો,

આના પર મીઠું છોડી દો,

આના પર ચામડુ બાંધી દો,

આની જીનેન્દ્રિયને કાપી દો,

આના અંડકોશને તોડીને આના મુખમાં નાંખી દો,

ઇમં કડગિદ્ગિદ્ધયગં કરેહ,
 ઇમં કાગણિમંસખાવિયગં કરેહ,
 ઇમં મન્તપાણનિરુદ્ધયં કરેહ,
 ઇમં જાવજ્જીવં વહવંધનં કરેહ,
 ઇમં અણ્ણયરેણં અમ્મુભેણં કુમારેણં મારેહ,
 જા વિ ય મે અઢ્ઢિમંતરિયા પરિસા ભવઇ, તં જહા-
 માયા ઇ વા, પિયા ઇ વા, માયા ઇ વા, મ્મગિણી ઇ વા, મ્મજ્જા
 ઇ વા, પુત્તા ઇ વા, ધૂયા ઇ વા, મુણ્ઠા ઇ વા,
 તેમિં પિ ય ણં અણ્ણયરંસિ અહાલહુસગંસિ અવરાહંસિ-
 મયમેવ ગરૂયં દંડં ણિવ્વત્તેદ, તં જહા-
 સીઓદગવિયડંસિ ઓવોલેત્તા ભવઇ જહા મિત્તદોસવિત્તે
 -જાવ- અહિં પરંસિ લોગંસિ,

તે દુક્કંતિ મોયંતિ જૂરંતિ તિપ્પંતિ પિટ્ઠંતિ પરિતપ્પંતિ ।

તે દુક્કવ્વણ-સોયણ-જૂરણ-તિપ્પણ-પિટ્ઠણ-પરિતપ્પણ-
 વહ-વંધણપરિકિલેસાઓ અપ્પડિવિરયા ભવંતિ ।

એવામેવ તે ઇત્થિકામેહિં મુચ્છિયા મિદ્ધા ગહિયા અજ્જવવન્ના
 -જાવ- વાસાઈં ચડપંચમાઈં છદ્દસમાઈં વા અપ્પયરો વા
 મ્મુજ્જયરો વા કાલં મ્મુજિત્તુ મ્મોગમ્મોગાઈં પસવિત્તા
 વેરાયત્તણાઈં સંચિણિત્તા વહૂણિ કૂરાણિ કમ્માઈં ઉસ્સણં
 મંભારકડેણ કમ્મુણા ।

મે જહાણામણ - અયગોલે ઇ વા, મેલગોલે ઇ વા, ઉદગંસિ
 પક્કિવ્વત્તે સમાણે ઉદગતલમઢ્ઢવ્વત્તા અહે ધરણિતલ-
 પડ્ઠાણે ભવઇ ।

એવામેવ તહ્ણગારે પુરિસજાણ વ્વજ્જવહુલે ધૂયવહુલે
 પંકવહુલે વેરવહુલે અપ્પત્તિયવહુલે દંભવહુલે ણિયડિબહુલે
 સાઢ્ઢવહુલે અયસવહુલે ઉસ્સણં તસપાણઘાતિ કાલમાસે
 કાલં કિચ્ચા ધરણિતલમઢ્ઢવ્વત્તા અહે ણરગતલપડ્ઠાણે
 ભવઇ ।

તે ણં ણરગા અંતો વટ્ટા વાહિં ચડંરસા અહે ખુરપ્પમંઠા-
 ણમંઠિયા, ણિચ્ચંધકારતમસા વવગયગહ-ચંદ-સૂર-નવ્વત્ત-
 જોડમ્પહા, મેદ-વસા-મંસ-રૂહિર પૂયપડલ-ચિક્કવ્વલ્લ
 લિત્તાણુલેવણતલા, અસુઈં વીસા પરમદુઢ્ઢિમ્મગંધા,
 કાઠ્ઠઅગણિવ્વણામા, કક્કવ્વડફાસા, દુરહિયાસા અમુમા
 ણરગા, અમુમા ણરણસુ વેદનાઓ ।

આને ચટાઈમાં લપેટીને આગમાં બાળી દો,
 આના માંસનાં ટુકડા-ટુકડા કરીને તેને ખવડાવો,
 આના ભોજન-પાણી બંધ કરી દો,
 આને જીવન ભર મારો અને બાંધી રાખો,
 આને બીજા કોઈ પ્રકારનાં અશુભ અને ખરાબ મારથી મારો,
 જે તેની આંતરિક પરિષદ્ હોય છે, જેમકે -
 માતા, પિતા, ભાઈ, બહેન, પત્ની, પુત્ર, પુત્રી અથવા
 પુત્રવધુ,

તેના દ્વારા કોઈ પ્રકારનો નાનો અપરાધ થવાથી
 સ્વયંભારી દંડનો પ્રયોગ કરે છે, જેમકે -

દંડા પાણીમાં તેના શરીરને ડુબાડે છે -યાવત્- જે પ્રમાણે
 મિત્ર દ્વેષ પ્રત્યયિક ક્રિયાસ્થાનમાં દંડ કહેલ છે તેવો જ દંડ
 આપે છે -યાવત્- તે પરલોકમાં પોતાનું અહિત કરે છે.

તે દુઃખી થાય છે, શોક કરે છે, ખેદ થાય છે, આસું સારે
 છે, મારવામાં આવે છે અને દુઃખી થાય છે.

તે દુઃખ, શોક, ખેદ, અશ્રુવિમોચન, પીડા, પરિતાપ,
 વધ, બંધન અને પરિક્લેશથી વિરત થતા નથી.

આ પ્રમાણે તે સ્ત્રી-કામોમાં મૂર્ચ્છિત, ગૃહ, મ્મથિત,
 આસક્ત થઈને ચાર-પાંચ છ-કે દસ વર્ષો સુધી, ઓછા
 અથવા વધારે કાળ સુધી ભોગોને ભોગવીને વૈરના
 આયતનોને જન્મ આપીને અનેકવાર ઘણા કૂર કર્મોનો સંચય
 કરી પ્રચૂર માત્રામાં કરેલ કર્મોનાં કારણે દબાય જાય છે.

જેમકે - લોખંડનો ગોળો અથવા પત્થરનો ગોળો પાણીમાં
 નાંખવાથી, પાણીનાં કિનારાને પાર કરી ધરતીનાં
 તળિયે જઈને પડે છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષ જે કર્મથી વધારે ભારે બનીને,
 પ્રાણિતાપાત વિગેરેના ભારથી અધિક થઈને, અત્યંત
 પાપી થઈને, વૈરના વધારવાવાળા થઈને, અત્યંત
 અસત્ય બોલનાર, દંભી, કપટી, અપયશવાળો અને
 ઘણા ત્રસ પ્રાણીઓની ઘાત કરનાર, કાળમાસમાં મરીને,
 ધરાતલને પાર કરી, નીચે નરકનાં તળિયે જઈને પડે છે.

તે નરકાવાસ અંદરથી ગોળ બહારથી ચતુષ્કોણ અને
 નીચેથી અસ્ત્રાની ધારનાં આકારે છે, તે નિરંતર અંધકારમાં
 તમોમય, શ્રદ્ધ, ચંદ્ર, સૂર્ય, નક્ષત્ર અને જ્યોતિષની પ્રભાથી
 શૂન્ય, ચરબી, વસા, માંસ, લોહી અને માંસના કાદવથી
 પંકીત તળવાળા, અશુચિ, અપકૃવગંધથી યુક્ત ઉત્કૃષ્ટ
 દુર્ગંધવાળા, કૃષ્ણ અગ્નિવર્ણની આભાવાળા, કર્કશ-
 સ્પર્શથી યુક્ત અને અસહ્ય વેદનાવાળા હોય છે. તે
 નરકાવાસ અશુભ છે અને તેમાં અશુભ વેદનાઓ છે.

નો ચેવ ણં નરણસુ નેરહયા ણિદ્દાયંતિ વા, પયલાયંતિ વા, સાયં વા, રતિં વા, ધિતિં વા, મતિં વા ઉવલભંતિ ।

તે ણં તત્થ ઉજ્જલં વિપુલં પગાઢં કઢુયં કક્કસં ચંડં દુક્ખં ઢુગં તિવ્વં દુરહિયાસં ણિરયવેદણં પચ્ચણુભવમાણા વિહરંતિ ।

સે જહાણામણ-રૂક્ખે સિયા પવ્વયમ્મે જાણ, મૂલે છિન્ને, અમ્મે ગરૂણ, જઓ નિન્નં જઓ વિસમં, જઓ ઢુગ્ગં તઓ પવડઢ ।

ણવામેવ તહપ્પગારે પુરિસજાણ ગમ્માઓ ગમ્મં, જમ્માઓ જમ્મં, મારાઓ મારં, ણરગાઓ ણરગં, ઢુક્ખાઓ ઢુક્ખં,

દાહિણગામિણ ણેરહણ કણ્ઠપક્કિણ્ણ આગમિસ્સાણં ઢુલ્લભવોહિણ યા વિ ભવહ ।

ણમ ઠાણે અણારિણ અકેવલે -જાવ- અસવ્વઢુક્ખવ્ણ્ણ-હીણમમ્મે ણગંતમિચ્છે અસાહુ ।

પઢમસ્સ ઠાણસ્સ અધમ્મ પક્કવ્ણ્ણ વિભંગે ણવમાહિણ ।

- સૂય. સુ. ૨, અ. ૨, સુ. ૭૧૩

૬૧. અધમ્મ પક્કીય પુરિસાણં પરીક્કણં-

તે સવ્વે પાવાડયા આહગરા ઢમ્માણં નાણાપણ્ણા નાણાછંદા નાણાસીલા નાણાદિટ્ઠી નાણારૂઈ નાણારંભા નાણાજ્ઞવસાણસંજુત્તા ણમં મહં મંડલિબંધં કિચ્ચા સવ્વે ણગઓ ચિટ્ઠંતિ ।

પુરિસે ય સાગણિયાણં ડંગાલાણં પાઈં વહુપહિપુણ્ણં અયોમણ્ણં સંઢાસણ્ણં ગહાય તે સવ્વે પાવાડણ આહગરે ઢમ્માણં નાણાપણ્ણે -જાવ- નાણાજ્ઞવસાણસંજુત્તે ણવં વયાસી-હંભો પાવાડયા આહગરા ! ઢમ્માણં નાણાપણ્ણા -જાવ- નાણાજ્ઞવસાણસંજુત્તા ! ડમં તાવ તુવ્ભે સાગણિયાણં ડંગાલાણં પાઈં વહુપહિપુણ્ણં ગહાય મુહુત્તગં-મુહુત્તગં પાણિણા ઢરેહ,

ણો ય હુ સંઢાસગં સંસારિયં કુજ્જા,

ણો ય હુ અગ્ગિયંભણિયં કુજ્જા,

ણો ય હુ સાહમ્મિય-વેયાવહિયં કુજ્જા,

ણો ય હુ પરધમ્મિય-વેયાવહિયં કુજ્જા ।

તે નરકાવાસોમાં નૈરયિક સૂઈને ઊંધ લઈ શકતા નથી, બેઠા-બેઠા પણ ઊંધ લઈ શકતા નથી. તેમાં સ્મૃતિ હોતી નથી, આનંદ હોતો નથી. ધૈર્ય અને મતિ પણ હોતી નથી.

તે ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ, વિપુલ, પ્રગાઢ, કટુક, કર્કશ, ચંડ, દુઃખ બહુલ, વિષમ, તીવ્ર અને દુઃસહ્ય નૈરયિક વેદનાનો અનુભવ કરતાં જીવન વીતાવે છે.

જેમ કોઈ વૃક્ષ પર્વતનાં શિખર પર ઉત્પન્ન થાય, જેની જડ કપાય ગઈ હોય, જે ઉપરથી વજનવાળી હોય, તે જ્યાંથી નીચું, જ્યાંથી વિષમ હોય અને જ્યાંથી ઢુર્ગમ હોય ત્યાં જ જઈને પડે છે.

આ પ્રમાણે તે પુરુષ એક ગર્ભથી બીજા ગર્ભમાં, એક જન્મથી બીજા જન્મમાં, એક મૃત્યુથી બીજી મૃત્યુમાં, એક નરકથી બીજી નરકમાં અને એક દુઃખથી બીજા દુઃખમાં જાય છે.

તે દક્ષિણ દિશાનાં નરકમાં ઉત્પન્ન થનાર, કૃષ્ણપાક્ષિક અને ભવિષ્યકાળમાં ઢુર્લભ બોધિક થાય છે.

તે સ્થાન અનાર્ય, અકેવળ -યાવત્- બધા દુઃખોના ક્ષયનો અમાર્ગ, એકાંતમિથ્યા અને ખરાબ છે.

આ પ્રથમ સ્થાન અધર્મપક્ષનું વિકલ્પ આ પ્રમાણે કહેલ છે.

૬૧. અધર્મપક્ષીય પુરુષોનું પરીક્ષણ :

તે દાર્શનિક ઢર્મનાં આદિકર્તા, નાના-પ્રજ્ઞાવાળા, નાના અભિપ્રાયવાળા, નાના સ્વભાવવાળા, નાના દષ્ટિવાળા, નાના રુચિવાળા, નાના આરંભવાળા, નાના અધ્યવસાયથી યુક્ત એક મોટી ડોળી બનાવીને બધા એક સ્થાન પર બેસે છે.

તે સમયે કોઈ પુરુષ જલતા અંગારોથી ભરેલ પાત્રને લોઢાની સાંણસીથી પકડીને ઢર્મનાં આદિકર્તા નાના પ્રજ્ઞાવાળા -યાવત્- નાના અધ્યવસાયથી યુક્ત દાર્શનિકોથી બોલ્યા - "હે ઢર્મનાં આદિકર્તા ! નાના પ્રજ્ઞાવાળા -યાવત્- નાના અધ્યવસાયથી યુક્ત દાર્શનિકો ! તમે બધા જલતા અંગારોથી ભરેલ આ પાત્રને મુહૂર્ત-મુહૂર્ત સુધી હાથોમાં પકડીને રાખો.

આને સાંણસીથી પકડીને બીજાનાં હાથમાં ન આપો, અગ્નિ-સ્તંભની વિદ્યાનો પ્રયોગ ન કરો.

સાધર્મિકનાં માટે અગ્નિ-સ્તંભન ન કરો.

બીજા ઢર્મવાળાનાં માટે અગ્નિ-સ્તંભન ન કરો.

उज्जुया णियागपडिवन्ना अमायं कुव्वमाणा पाणिं पसारहे,

इह वृच्चा मे पुरिसे तेसिं पावाउयाणं तं सागणियाणं
इंगात्ताणं पाइं ब्रह्मपडिपुण्णं अओमयं संडासएणं गहाय
पाणिंसु णिसिरइ,

તળે ને પાવાઉયા આઇગરા ધમ્માણં નાણાપન્ના -જાવ-
નાણાઝ્ઞવમાણસંજુત્તા પાણિં પડિસાહરેતિ ?

તળે ને મે પુરિસે તે સવ્વે પાવાઉએ આઇગરે ધમ્માણં
નાણાપન્ને -જાવ- નાણાઝ્ઞવમાણસંજુત્તે એવં વયાસી-

'હં મો પાવાઉયા ! આઇગરા ધમ્માણં નાણાપન્ના -જાવ-
નાણાઝ્ઞવમાણસંજુત્તા ! કમ્મા ણં તુલ્લે પાણિં પડિસાહરહ ?

પાણી નો ડજ્ઞેજ્ઞા ?

દહ્દે કિં ભવિસ્સહ ?

दुक्खं, दुक्खं ति मण्णमाणा पडिसाहरह ।

एस तुला, एस पमाणे, एस समोसरणे ।

पत्तेयं तुला, पत्तेयं पमाणे, पत्तेयं समोसरणे ।

तत्थ णं जे ते समणा माहणा एवमाइक्खंति -जाव- एवं
परूवेति-

સવ્વે પાણા -જાવ- સવ્વે સત્તા હંતવ્વા, અજ્ઞાવેયવ્વા,
પરિઘેત્તવ્વા, પરિતાવેયવ્વા, કિલામેયવ્વા, ઉદ્દવેયવ્વા ।

તે આગંતુ છેયાએ તે આગંતુ મેયાએ,

તે આગંતુ જાઇ-જરા-મરણ-જોણિજમ્મણં-સંસાર-પુણબ્ભવ-
ગદ્ધવામ-ભવપવંચ-કલંકલી ભાગિણો ભવિસ્સંતિ ।

તે વહૂણં દંડણાણં મુંડણાણં તજ્જણાણં અંદુબંધણાણં
ઘોલણાણં માહમરણાણં પિદ્ધમરણાણં ભાદમરણાણં
મગિણીમરણાણં મજ્જામરણાણં પુત્તમરણાણં ધૂયમરણાણં
મુણ્હામરણાણં, દારિદ્ધાણં દોહગ્ગાણં અપ્પિયસંવાસાણં
પિયવિપ્પઓગાણં વહૂણં દુક્ખદોમણસાણં આભાગિણો
ભવિસ્સંતિ

સીધી લાઈનમાં બેસી, સોગંધપૂર્વક માયાનો પ્રયોગ ન
કરતાં હાથને પસારો,

આવું કહીને તે પુરુષ તે દાર્શનિકોની સામે બળતા
અંગારોથી ભરેલ પાત્રને લોખંડની સાંજાસીધી પકડીને
તેના હાથોની તરફ આગળ કરે છે.

ત્યારે તે ધર્મનાં આદિકર્તા, નાના પ્રજાવાળા -યાવત્-
નાના અધ્યવસાયથી યુક્ત દાર્શનિક પ્રાવાદુકો ! તમે શા
માટે હાથને પાછળ ખેંચી રહ્યા છો ?

ત્યારે તે પુરુષએ ધર્મના આદિકર્તા, નાના પ્રજાવાળા
-યાવત્- નાના અધ્યવસાયથી યુક્ત તે બધા પ્રાવાદુકોથી
આ પ્રમાણે કહ્યો -

હે ધર્મના આદિકર્તા ! નાના પ્રજાવાળા -યાવત્- નાના
અધ્યવસાયથી યુક્ત દાર્શનિક પ્રાવાદુકો ! તમે શા માટે
હાથને પાછળ ખેંચી રહ્યા છો ?

શું હાથ બળશે નહિ ?

હાથ બળવાથી શું થશે ?

"દુઃખ થશે- દુઃખ થશે." - એવું માનીને તમે હાથ હટાવી
લો છો,

તે તુલા (નિશ્ચિત) છે, તે પ્રમાણ છે અને તે સમવસરણ
છે.

પ્રત્યેકના માટે તુલા (નિશ્ચય) છે. પ્રત્યેકના માટે પ્રમાણ
છે અને પ્રત્યેકના માટે સમવસરણ છે.

જો તે શ્રમણ-બ્રાહ્મણ આવું આખ્યાન -યાવત્- આવું
પરુપણ કરે છે કે -

બધા પ્રાણ -યાવત્- બધા સત્વોનું હનન કરી શકાય છે,
આધીન બનાવી શકાય છે, દાસ બનાવી શકાય છે,
પરિતાપ આપી શકાય છે, કલાન્ત કરી શકાય છે અને
પ્રાણોથી વિયોજીત કરી શકાય છે.

તે ભવિષ્યમાં શરીરનાં છેદન-ભેદનને પ્રાપ્ત થશે.

તે ભવિષ્યમાં જન્મ, જરા, મરણ, યોનિજન્મ સંસારમાં
વારંવાર ઉત્પત્તિ, ગર્ભવાસ, ભવપ્રપંચમાં વ્યાકુળ
ચિત્તવાળા થશે.

તે ઘણા દંડ, મુંડન, તર્જન, તાડન, સાંકળથી બાંધેલ,
ફેરવવો તથા માતૃમરણ, પિતૃમરણ, ભ્રાતૃમરણ,
ભગિની મરણ, ભાર્યામરણ, પુત્ર મરણ, પુત્રી મરણ,
પુત્રવધૂ મરણ, તેમજ દરિદ્રતા, દોભાગ્ય,
અપ્રિય-સંયોગ, પ્રિય-વિયોગ અને અનેક દુઃખ અને
વેમનસ્યનાં ભાગી થશે.

अणाइयं च णं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं
भुज्जो-भुज्जो अणुपरियट्टिस्संति,

ते नो सिज्झिस्संति -जाव- नो सव्वदुक्खाणं अंतं करिस्संति,

एस तुला, एस पमाणे, एस समोसरणे,

पत्तेयं तुला, पत्तेयं पमाणे, पत्तेयं समोसरणे ।

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ७१८-७१९

૬૨. ધમ્મપક્ષીય કિરિયા ઠાણં-

अहावरे तेरसमे किरियाठाणे इरियावहिए त्ति आहिज्जइ,

इह खलु अत्तत्ताए संवुडस्स अणगारस्स-

૧. इरियासमियस्स,

૨. भासासमियस्स,

૩. एसणासमियस्स,

૪. आयाणभंडमत्तणिकखेवणासमियस्स,

૫. उच्चार-पासवण-खेल-सिघाणजल्लपारिट्ठावणिया
समियस्स ।

૧. मणसमियस्स, ૨. वइसमियस्स, ૩. कायसमियस्स ।

૧. मणगुत्तस्स, ૨. वइगुत्तस्स, ૩. कायगुत्तस्स,

गुत्तस्स गुत्तिंदियस्स गुत्तबंधचारिस्स आउत्तं गच्छमाणस्स,
आउत्तं चिट्ठमाणस्स, आउत्तं णिसीयमाणस्स, आउत्तं
तुयट्टमाणस्स, आउत्तं भुंजमाणस्स, आउत्तं भासमाणस्स,
आउत्तं वत्थं पडिग्गहं कंबलं पायपुंछणं गेण्हमाणस्स वा,
णिक्खिक्खमाणस्स वा -जाव- चक्खुपम्हणिवायमवि अत्थि
वेमाया सुहुमा किरिया इरियावहिया नामं कज्जइ ।

सा पढमसमए बद्धपुट्ठा ।

बिइयसमए वेइया,

तइयसमए णिज्जिण्णा,

सा बद्धा पुट्ठा उदीरिया वेइया णिज्जिण्णा सेयकाले
अकम्मं याऽ वि भवइ ।

તે અનાદિ-અનન્ત, લાંબા માર્ગવાળા, ચતુર્ગતિક સંસાર
રુપી અરણ્યમાં વારંવાર પરિભ્રમણ કરશે.

તે સિદ્ધ થશે નહિં -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે નહિં.

આ તુલા છે. આ પ્રમાણ છે અને આ સમવસરણ છે.

પ્રત્યેકનાં માટે તુલા છે, પ્રત્યેકના માટે પ્રમાણ છે અને
પ્રત્યેકનાં માટે સમવસરણ છે.

૬૨. ધર્મપક્ષીય ક્રિયા સ્થાન :

હવે તેરમું ઈર્થાપથિક ક્રિયાસ્થાન કહેવાય છે -

આ જગતમાં આ ક્રિયાસ્થાનમાં આત્મ કલ્યાણનાં માટે
સંવૃત અણગાર-

૧. ઈર્થા સમિતિથી યુક્ત-

૨. ભાષા સમિતિથી યુક્ત-

૩. એષણા સમિતિથી યુક્ત-

૪. પાત્ર, ઉપકરણ આદિનાં ગ્રહણ કરવાની અને
રાખવાની સમિતિથી યુક્ત-

૫. મળ-મૂત્ર, કફ, શ્લેષ્મ અને મૈલની પરિષ્કાપના
સમિતિથી યુક્ત,

૧. મન સમિતિ, ૨. વચન સમિતિ, ૩. કાય સમિતિથી
યુક્ત.

૧. મનો ગુપ્તિ, ૨. વચન ગુપ્તિ, ૪. કાય ગુપ્તિથી ગુપ્ત.

જેની ઈન્દ્રિયાં બ્રહ્મચર્યની નવ ગુપ્તિઓથી ગુપ્ત છે,
જે સાધક ઉપયોગ સહિત ગમન કરે છે. ઉભો રહે છે,
બેસે છે, કરવટ બદલે છે, ભોજન કરે છે, બોલે છે.

વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદપ્રોંછન આદિને ગ્રહણ કરે છે
અને ઉપયોગ પૂર્વક જ તેને રાખે-ઉપાડે છે -યાવત્-
આંખોની પલક પણ ઉપયોગ સહિત પડ-પડાવે છે,
આવા સાધુમાં વિવિધ માત્રાવાળી સૂક્ષ્મ ઈર્થાપથિકી
નામની ક્રિયા હોય છે.

તે પ્રથમ સમયમાં બદ્ધ સ્પૃષ્ટ થાય છે.

બીજા સમયમાં તેનો અનુભવ થાય છે,

તૃતીય સમયમાં તેની નિર્જરા થાય છે.

આ પ્રમાણે બદ્ધ, સ્પૃષ્ટ, ઉદીરણા, વેદન અને નિર્જરાના
ક્રમથી ઈર્થાપથિકી ક્રિયા થાય છે અને આગામી
કાળમાં તે અકર્મભાવને પ્રાપ્ત થાય છે.

एवं खलु तस्स तप्पत्तियं असावज्जे त्ति आहिज्जइ ।

તેરસમે કિરિયાઠાણે ઇરિયાવહિએ ત્તિ આહિએ ।

से वेमि-“जे य अतीता, जे य पडुप्पन्ना, जे य आगमिस्सा अरहंता भगवंता सब्बे ते एयाइं चेव तेरस किरियाठाणाइं-भासिंसु वा, भासंति वा, भासिस्संति वा,

पण्णविंसु वा, पण्णवेति वा, पण्णविस्संति वा ।

एवं चेव तेरसमं किरियाठाणं सेविंसु वा, सेवंति वा, सेविस्संति वा ।”

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ७०७

एयंसि चेव तरसमे किरियाठाणे वट्टमाणा जीवा सिद्धिंसु -जाव- सब्बदुक्खाणमंतं करिंसु वा, करेति वा, करिस्संति वा ।

एवं से भिक्खू आयट्ठी आयहिए आयगुत्ते आयजोगी आयपरक्कमे आयरक्खिए आयाणुकंपए आयनिफ्फेइए आयाणमेव पडिसाहरेज्जासि त्ति वेमि ।

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ७२१

૬૩. ધમ્મ પક્ષીય પુરિસસ્સ વિસિદ્ધત્તં-

अहावरे दोच्चस्स ठाणस्स धम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिज्जइ-

इह खलु पाईणं वा -जाव- दाहिणं वा संतेगइया मणुस्सा भवंति, तं जहा -

आरिया वेगे, अणारिया वेगे,

उच्चागोया वेगे, णीयागोया वेगे,

कायमंता वेगे, हस्समंता वेगे,

सुवण्णा वेगे, दुव्वण्णा वेगे,

सुरूवा वेगे, दुरूवा वेगे,

तेसिं च णं खेत्तवत्थूणि परिग्गहियाणि भवंति ।

एसो आलावगो तहा णेयव्वो जहा पोंडरीए -जाव- सब्बોवसंता सब्बयाए परिनिव्वुडे त्ति वेमि ।

આ પ્રમાણે તે સંવૃત અણગારની ઈર્યાપથિક ક્રિયા અસાવદ્ય કહેવાય છે.

આ તેરમી ક્રિયા સ્થાન ઈર્યાપથિક કહેલ છે.

(શ્રી સુધર્મસ્વામી જમ્બૂ સ્વામીથી કહે છે-) “હું કહું છું કે - ભૂતકાળમાં જેટલા તીર્થંકર થયેલ છે. વર્તમાન કાળમાં જેટલા તીર્થંકર છે અને ભવિષ્ય કાળમાં જેટલા પણ તીર્થંકર થશે તે બધાએ આ તેર ક્રિયાસ્થાનોનું વર્ણન કરેલ છે, કરે છે તથા કરશે.

આ પ્રમાણે પ્રરુપણા કરેલ છે, પ્રરૂપણા કરે છે તથા પ્રરુપણા કરશે.

આ પ્રમાણે તેમણે તેરમું ક્રિયા સ્થાનનું સેવન કર્યું છે, સેવન કરે છે અને સેવન કરશે.”

આમાંથી તેરમાં ક્રિયાસ્થાનમાં વર્તમાન જીવ સિદ્ધ થયેલ છે, થાય છે અને થશે -**યાવત્**- બધા દુઃખોનો અંત કર્યો છે, કરે છે અને કરશે.

આ પ્રમાણે તે આત્માર્થી, આત્માનું હિત કરનાર, આત્મગુપ્ત, આત્મયોગી, આત્માનાં માટે પરાક્રમ કરનાર, આત્માની રક્ષા કરનાર, આત્માની અનુકંપા કરનાર, આત્માથી જગતનો ઉદ્ધાર કરનાર ભિક્ષુ પોતાની આત્માને સમસ્ત પાપોથી નિવૃત્ત કરે છે.

૬૩. ધર્મપક્ષીય પુરુષનું વૈશિષ્ટ્ય :

હવે બીજું સ્થાન ધર્મપક્ષનો વિકલ્પ આ પ્રમાણે કહેવાય છે -

પૂર્વ -**યાવત્**- દક્ષિણ દિશામાં કેટલાક મનુષ્ય હોય છે, જેમકે -

કેટલાક આર્ય હોય છે અને કેટલાક અનાર્ય હોય છે.

કેટલાક ઉચ્ચ ગોત્રવાળાં હોય છે અને કેટલાક નીચ ગોત્રવાળા હોય છે.

કેટલાક લાંબા હોય છે અને કેટલાક ટૂંકા હોય છે,

કેટલાક ગોરા હોય છે અને કેટલાક કાળા હોય છે,

કેટલાક સુડોળ હોય છે અને કેટલાક કદરૂપા હોય છે,

તેની ભૂમિ અને ઘર પરિગૃહીત હોય છે,

આ આલાપક પોંડરીકનાં સમાન જાણવાં જોઈએ -**યાવત્**- જે સમસ્ત કષાયથી ઉપશાંત છે અને સમસ્ત ભોગોથી નિવૃત્ત છે (તે ધર્મપક્ષીય છે) એવું હું કહું છું.

एस ठाणे आरिए केवले -जाव- सव्वदुक्खप्पहीणमगे एगंतम्ममे साहू ।

दोच्चस्स ठाणस्स धम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिण ।

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ७११

तत्थ णं जे ते' समण-माहणा एवं आइक्खंति -जाव- एवं परूवेति-

"मव्वे पाणा -जाव- सव्वे सत्ता ण हंतव्वा, ण अज्जावेयव्वा, ण परिघेत्तव्वा, ण परितावेयव्वा, ण किलामेयव्वा, ण उद्दवेयव्वा ।

ते णो आगंतु छेयाए, ते णो आगंतु भेयाए,
ते णो आगंतु जाइ जरा-मरण-जोणि-जम्मण-संसार-
पुण्णवगव्ववाम-भवपवंच कलंकलीभागिणो भविस्संति ।

ते णो बहूणं दंडणाणं -जाव- णो बहूणं दुक्खदोमणसाणं
आभागिणो भविस्संति ।

अणादियं च णं अणवदग्गं दीहमद्धं चाउरंतसंसारकंतारं
भुज्जो-भुज्जो णो अणुपरियट्ठिस्संति ।

ते सिज्झिस्संति -जाव- सव्वदुक्खाणं अंतं करिस्संति ।

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ७२०

૬૪. ધમ્મવહુલ મિસ્સઠાણસ્સ સરૂવ પરૂવણં-

अहावरे तच्चस्स ठाणस्स मीसगस्स विभंगे एवमाहिज्जइ-

इह खलु पाईणं वा -जाव- दाहिणं वा संतेगइया मणुस्सा
भवंति, तं जहा-

अप्पिच्छा, અપ્પારંભા, અપ્પપરિગ્ગહા, ધમ્મિયા, ધમ્માણુયા
-જાવ- ધમ્મેણં ચેવ વિત્તિં કપ્પેમાણા વિહરંતિ,

सुसीला सुव्वया सुप्पडियाणंदा सुसाहू ।

एगच्चाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जावज्जीवाए,
एगच्चाओ अप्पडिविरया -जाव- एगच्चाओ कुट्टण-
पिट्टण-तज्जण-ताडण-वह-बंधपरिकिलेसाओ पडिविरया
जावज्जीवाए एगच्चाओ अप्पडिविरया ।

जे यावडण्णे तहप्पगारा सावज्जा अबोहिया कम्मंता
परपाणपरितावणकरा कज्जंति, तओ वि एगच्चाओ
पडिविरया जावज्जीवाए, एगच्चाओ अप्पडिविरया ।

આ સ્થાન આર્ય, દ્વન્દ્વ રહિત -યાવત્- બધા દુઃખોના
ક્ષયનો માર્ગ, એકાંત સમ્યક્ અને શ્રેષ્ઠ છે.

આ પ્રમાણે બીજું સ્થાન ધર્મપક્ષનું વિકલ્પ નિરૂપિત છે.

જો તે શ્રમણ-બ્રાહ્મણ એવું આખ્યાન -યાવત્- એવી
પ્રરૂપણા કરે છે કે -

"બધા પ્રાણ -યાવત્- બધા સત્વોનું હતન ન કરવું
જોઈએ. અધીરા ન બનવું જોઈએ, દાસ ન બનાવો
જોઈએ, પરિતાપ ન આપવો જોઈએ, કલ્પાંત ન કરવો
જોઈએ અને પ્રાણોથી વિયોજીત ન કરવું જોઈએ.

તે ભવિષ્યમાં શરીરનાં છેદન-ભેદનને પ્રાપ્ત થશે નહિં.

તે ભવિષ્યમાં જન્મ, જરા, મરણ, યોનિ, જન્મ, સંસારમાં
વારંવાર ઉત્પન્ન, ગર્ભવાસ, ભવ પ્રપંચમાં વ્યાકુલચિત્ત-
વાળા નહીં થાય.

તે ઘણા દંડ -યાવત્- અનેક દુઃખ અને વૈમનસ્યનાં
ભાગીદાર નહીં થાય.

તે અનાદિ- અનન્ત લાંબા માર્ગવાળા, ચાર ગતિ
સંસારરૂપી અરણ્યમાં વારંવાર પરિભ્રમણ કરશે નહિં.

તે સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

૬૪. ધર્મ બહુલ મિશ્ર સ્થાનનાં સ્વરૂપનું પ્રરૂપણ :

હવે ત્રીજું સ્થાન મિશ્રપક્ષનું વિકલ્પ આ પ્રમાણે કહેવાય
છે -

પૂર્વ -યાવત્- દક્ષિણ દિશામાં કેટલાક મનુષ્ય એવા હોય
છે, જેમકે -

તે અલ્પ ઈચ્છાવાળા, અલ્પ આરંભવાળા, અલ્પ
પરિગ્રહવાળા, ધાર્મિક, ધર્મનું અનુગમન કરનાર
-યાવત્- ધર્મનાં દ્વારા આજીવિકા કરનાર હોય છે.

તે સુશીલ, સુવ્રત, સુપ્રત્યાનંદ સુસાધુ છે.

તે યાવત્જીવન કેટલાક પ્રાણાતિપાતથી વિરત હોય છે
અને કેટલાક અવિરત -યાવત્- કેટલાક મારવું, પીડવું,
તર્જન, તાડન, વધ, બંધ પરિકલેશથી વિરત હોય છે
અને કેટલાક અવિરત હોય છે.

જો આ પ્રમાણેનાં અન્ય સાવધ, અબોધિ કરનાર, બીજા
પ્રાણીઓને પરિતાપ કરનાર, કર્મ વ્યવહાર કરાય છે.
તેમાંથી પણ કેટલાક યાવત્જીવન વિરત હોય છે અને
કેટલાક અવિરત હોય છે.

મે જહાણામણ મમણોવાસગા ભવંતિ-અભિગયજી-
વાઝીવા, ઉવલદ્ધપુણપાવા, આસવ-સંવર-વેયણ-ણિજ્જર-
કિરિયાઠ્ઠિકરણ-વંધ-મોક્ષકુસલા,

અમહેજ્જાદેવામુર-તાગ-મુવણ્ણ-જકલ્લ-રક્કલ્લ-કિન્નર-
કિંપુરિમ-ગરુલ-ગંધલ્લ-મહોરગાદીણ્ણિ દેવગણેહિં
નિગ્ગંથાઓ પાવયણાઓ અણદક્કમણિજ્જા,

ઇણમેવ નિગ્ગંથે પાવયણે નિમ્મંકિયા નિક્કંઘિયા
નિચ્ચિત્તિગિચ્છા લદ્ધદ્ઠા ગહિયદ્ઠા પુચ્છિયદ્ઠા
ત્રિણિચ્છિયદ્ઠા અભિગયદ્ઠા અદ્ઠિમિંજપેમ્માણુરાગરત્તા,

અયમાડમો ! નિગ્ગંથે પાવયણે અદ્ઠે, અયં પરમદ્ઠે, મેમે
અણદ્ઠે,

ઠ્ઠમિયફલિદ્ધા અવંગુયદુવારા ચિયત્તંતેરપરવરપવેમા
ચાડદ્ઠમદ્ઠમુદ્ધિદ્ધ પુણ્ણમાસિણીમુ પડિપુણ્ણં પોસહં
મમ્મં અણુપાલેમાણા ।

મમણે નિગ્ગંથે ફામુણ્ણમણિજ્જેણં અમણ-પાણ-ચ્ચાડમ-
માદ્ધમેણંવત્થ-પડિમ્માહ-કંલ્લ-પાયપુંહણેણં, ઓમહભેમજ્જેણં,
પીઠ-ફલગ-મેજ્જામંથારણં ષડિલાભેમાણા,

વહૂહિં મીલલ્લ-ગુણ-વેરમણ-પલ્લ-કલ્લાણ-પોમહોવવામેહિં
અહાપરિગ્ગહિણ્ણિ તવોક્કમેહિં અપ્પાણં ભાવેમાણા
વિહરંતિ ।

તે ણં ણ્યારુવેણં વિહારેણં વિહરમાણા -

વહૂહં વાસાદં મમણોવાસગપરિયાગ પાડણંતિ,
પાડણિત્તા આવાહંસિ ઉપ્પણ્ણંસિ વા, અણુપ્પણ્ણંસિ વા,
વહૂહં ભત્તાદં પલ્લ-કલ્લાદંતિ, પલ્લ-કલ્લાદંતિ વહૂહં ભત્તાદં
અણમણાણ, હેદંતિ,

હેદંતિ, આલોડયપડિક્કંતા મમાહિપત્તા કાલમામે કાલં
કિચ્ચા અણ્ણયરેમુ દેવલોણ્ણમુ દેવત્તાણ્ણ ઉવવત્તારો ભવંતિ,

મહિંદ્ધિણ્ણમુ મહજ્જુદ્ધિણ્ણમુ -જાવ- મહાસોક્કલ્લેસુ ।

મેમં તહેવ -જાવ-

કેટલાક એવા શ્રમણોપાસક હોય છે - જો જીવ અને
અજીવને જાણનાર, પુણ્ય-પાપનાં મર્મને સમજનાર,
આશ્રવ, સંવર, વેદના, નિર્જરા, ક્રિયા, અધિકરાણ,
બંધ અને મોક્ષનાં વિષયમાં કુશલ હોય છે.

સત્યનાં પ્રતિ સ્વયં નિશ્ચલ દેવ, અસુર, નાગ, સુપાર્ણ,
યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરુષ, ગરુડ, ગંધર્વ, મહોરગ
આદિ દેવગણોનાં દ્વારા નિર્ગ્રંથ પ્રવચનથી વિચલિત
થતા નથી.

આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં શંકા રહિત, કાંક્ષા રહિત.
વિચિકિત્સા રહિત, યથાર્થને સાંભળનાર, બ્રહ્મણ
કરનાર, તે વિષયમાં પ્રશ્ન કરનાર, તેનું વિનિશ્ચય
કરનાર, તેને જાણનાર અને પ્રેમાનુરાગથી અનુરક્ત
અસ્થિ-મજ્જાવાળા હોય છે.

હે આયુષ્યમાન્ ! આ નિર્ગ્રંથ પ્રવચન યથાર્થ છે, આ
પરમાર્થ છે, બાકી અનર્થ છે. (આતું માનવાવાળા)

તે અર્ગલાને ઉપર અને દરવાજાને ખુલ્લા રાખનાર,
અંત:પુર અને બીજાનાં ઘરોમાં કોઈપણ રુકાવટ વગર
પ્રવેશ કરનાર, ચાંદસ, આઠમ, અમાસ અને પૂર્ણિમાએ
પ્રતિપૂર્ણ પૌષધનું સમ્યક્ અનુપાલન કરનાર છે.

તે શ્રમણ-નિર્ગ્રંથોને પ્રાસુક અને એષણીય અશન, પાન,
ખાદ્ય, સ્વાદ્ય, વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદપ્રોંછન, ઔષધ,
ભૈષજ, પીઠ-ફલક, શય્યા અને સંસ્તારકનું દાન આપનાર,

બહુલ શીલવ્રત, ગુણવ્રત, વિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન અને
પૌષધોપવાસનાં દ્વારા તથા યથાપરિબ્રહ્મીત તપ:કર્મનાં
દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતા રહે છે.

તે આ પ્રમાણેનાં વિહારથી વિચરણ કરતાં -

ઘણાં વર્ષો સુધી શ્રમણોપાસક પર્યાયનું પાલન કરે છે.
પાલન કરી રોગાદિની બાધાને ઉત્પન્ન થવાથી કે ન
થવાથી અનેક દિવસો સુધી ભોજનનાં પ્રત્યાખ્યાન કરે
છે, પ્રત્યાખ્યાન કરીને અનેક દિવસો સુધી ભોજનનું
અનશનનાં દ્વારા વિચ્છેદ કરે છે.

વિચ્છેદ કરી આલોચના અને પ્રતિકમણ કરી સમાધિ
પૂર્વક કાળમાસમાં કાળ કરીને કોઈ પણ દેવલોકમાં
ઉત્પન્ન થાય છે.

તે દેવલોક મહાન્ ઋદ્ધિ, મહાન્દ્યુતિ -યાવત્- મહાન્
સુખવાળા હોય છે.

બાકીનું વર્ણન પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ -યાવત્-

एस ठाणे आरिए सव्वदुक्खप्पहीणमग्गे -जाव- एंगंतसम्मै साहू ।

तच्चस्स ठाणस्स मीसगस्स विभंगे एवमाहिए ।

- सूय. सु. २, अ. २, सु. ७१५

૬૫. ધમ્મપક્ક઼ીયાણં પુરિસાણં પવિત્તિ પરિણામ ચ-

अहावरे दोच्चस्स ठाणस्स धम्मपक्खस्स विभंगे एवमाहिज्जइ-इह-खलु पाईणं वा -जाव- दाहिणं वा संतेगइया मणुस्सा भवंति, तं जहा-

अणारंभा अपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुगा धम्मिट्ठा -जाव- धम्मेणं चेव वित्तिं कप्पेमाणा विहरन्ति ।

सुसीला सुव्वया सुप्पडियाणंदा सुसाहू-

सव्वाओ पाणाइवायाओ पडिविरया जावज्जीवाए -जाव- सव्वाओ कुट्टण-पिट्टण-तज्जण-ताडण-वह- बंधपरिकिलेसाओ पडिविरया जावज्जीवाए,

जे यावऽण्णे तहप्पगारा सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरितावणकरा कज्जंति त ओ वि पडिविरया जावज्जीवाए ।

से जहाणामए अणगारा भगवंतो-

१. इरियासमिया,

२. भासासमिया,

३. एसणासमिया,

४. आयाण-भंड-मत्त-णिकखेवणासमिया,

५. उच्चार-पासवण-खेल-सिंघाण-जल्लपारिट्ठाव- गियासमिया-

१. मणसमिया, २. वइसमिया, ३. कायसमिया,

१. मणगुत्ता, २. वइगुत्ता, ३. कायगुत्ता,

गुत्ता, गुत्तिंदिया, गुत्तबंधयारी, अकोहा अमाणा अमाया अलोभा संता पसंता उदसंता परिणिव्वुडा,

अणासवा अगंथा छिन्नसोया निरूवलेवा-

१. कंसपाई व मुक्कतोया,

२. संखो इव णिरंगणा,

आ स्थान आर्य -यावत्- अधा दुःખોનાં કષયનો માર્ગ, એકાંત સમ્યક્ અને સુસાધુ છે.

આ ત્રીજું સ્થાન મિશ્ર પક્ષનું વિકલ્પ આ પ્રમાણે કહેલ છે.

૬૫. ધર્મપક્ષીય પુરુષોની પ્રવૃત્તિ અને પરિણામ :

હવે બીજું સ્થાન ધર્મપક્ષનું વિકલ્પ આ પ્રમાણે કહેવાય છે - પૂર્વ -યાવત્- દક્ષિણ દિશામાં કેટલાક મનુષ્ય હોય છે, જેમકે -

અનારંભી, અપરિગ્રહી, ધાર્મિક, ધર્મનું અનુગમન કરનાર, ધર્મિષ્ઠ -યાવત્- ધર્મનાં દ્વારા આજીવિકા કરતાં રહે છે.

તે સુશીલ, સુવ્રત, સુપ્રત્યાનંદ અર્થાત્ ઉપકારીનો ઉપકાર માનનાર સુસાધુ છે.

તે જાવજીવ સુધી સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરત -યાવત્- જાવજીવ સુધી કુટ્ટન, પીડન, તર્જન, તાડન, વધ, બંધ, પરિક્લેશથી વિરત હોય છે.

જે આ પ્રમાણેનાં અન્ય સાવધ, અબોધિ કરનાર, બીજા પ્રાણીઓને પરિતપ્ત કરનાર કર્મ-વ્યવહાર કરાય છે તેનાથી પણ તે જાવજીવ સુધી પ્રતિવિરત હોય છે.

જેમ અનગાર ભગવંત -

૧. ચાલવામાં સમિત,

૨. બોલવામાં સમિત,

૩. આહારની એષણામાં સમિત,

૪. વસ્ત્ર-પાત્ર લેવામાં અને રાખવામાં સમિત,

૫. ઉચ્ચાર-પ્રશ્નવણ - કફ - શ્લેષ્મ - મેલનાં ઉત્સર્ગમાં સમિત.

૧. મનથી સમિત, ૨. વચનથી સમિત, ૩. શરીરથી સમિત,

૧. મન ગુપ્તિ, ૨. વચન ગુપ્તિ, ૩. કાય ગુપ્તિ.

ગુપ્ત, ગુપ્ત ઈન્દ્રિયવાળા, ગુપ્ત બ્રહ્મચર્યવાળા, ક્રોધ - માન-માયા અને લોભથી મુક્ત, શાંત-પ્રશાંત- ઉપશાંત અને પરિનિર્વાણને પ્રાપ્ત.

આશ્રવથી રહિત, ગ્રંથિથી રહિત, શોકથી રહિત અને લેપથી રહિત.

૧. અલિપ્ત કાંસાની વાટકીની જેમ સ્નેહમુક્ત,

૨. શંખની જેમ રંગ રહિત,

૩. જીવો ઇવ અપ્પહિહયગઈ,
૪. ગગણતલં પિ વ નિરાલંબણા,
૫. વાયુરિવ અપહિબદ્ધા,
૬. સારદસલિલં વ સુદ્ધહિયયા,
૭. પુક્ખપત્તં વ નિરૂવલેવા,
૮. કુમ્મો ઇવ ગુત્તિંદિયા,
૯. વિહગ ઇવ વિપ્પમુક્કા,
૧૦. ખગ્ગવિસાણં વ ઇગજાયા,
૧૧. ભારંડપક્ષી વ અપ્પમત્તા,
૧૨. કુંજરા ઇવ સોંડીરા,
૧૩. વસભો ઇવ જાયત્થામા,
૧૪. સીહો ઇવ દુદ્ધરિસા,
૧૫. મંદરો ઇવ અપ્પકંપા,
૧૬. સાગરો ઇવ ગંભીરા,
૧૭. ચંદો ઇવ સોમલેસા,
૧૮. સુરો ઇવ દિત્તતેયા,
૧૯. જચ્ચકળગં વ જાતરૂવા,
૨૦. વસુંધરા ઇવ સવ્વપાસવિસહા,
૨૧. સુહુતહુયાસણો વિવ તેયસા જલંતા ।

ગત્થિ ણં તેસિં ભગવંતાણં કથ્થવિ પહિબંધે ભવદ્ધ,
સે ય પહિબંધે ચડવ્વિહે પ્ણ્ણત્તે, તં જહા-

૧. અંડા ઇ વા,	૨. પોયા ઇ વા,
૩. ઉગ્ગહે ઇ વા,	૪. પગ્ગહે ઇ વા,

જણ્ણં જણ્ણં દિસં ઇચ્છંતિ તણ્ણં તણ્ણં દિસં અપ્પહિબદ્ધા
સુદ્ધભૂયા લહુભૂયા અપ્પગંથા સંજમેણં તવસા અપ્પાણં
ભાવેમાણા વિહરંતિ ।

તેસિં ણં ભગવંતાણં ઇમા ઇયારૂવા જાયમાયાવિત્તી
હોત્થા, તં જહા -

ચડલ્લે ભત્તે, છટ્ઠે ભત્તે, અટ્ઠમે ભત્તે, દસમે ભત્તે,
દુવાલસમે ભત્તે, ચોદ્દસમે ભત્તે, અદ્ધમાસિએ ભત્તે,
માસિએ ભત્તે, દોમાસિએ ભત્તે, તેમાસિએ ભત્તે, ચડમ્માસિએ
ભત્તે, પંચમાસિએ ભત્તે, છમ્માસિએ ભત્તે । અદુત્તરં ચ ણં-

૩. જીવની જેમ અપ્રતિહત ગતિવાળા,
૪. આકાશની જેમ આલંબન રહિત,
૫. વાયુની જેમ સ્વતંત્ર,
૬. શરદઋતુનાં જલની જેમ શુદ્ધ હૃદયવાળા,
૭. કમળપત્રની જેમ નિર્લેપ,
૮. કાચબાની જેમ ગુપ્ત ઈન્દ્રિયવાળા,
૯. પક્ષીની જેમ સ્વતંત્ર વિહારી,
૧૦. ગેંડાનાં શીંગડાની જેમ એકલા,
૧૧. ભારંડ પક્ષીની જેમ અપ્રમત્ત,
૧૨. હાથીની જેમ પરાક્રમી,
૧૩. બળદની જેમ ભારને ઉપાડવામાં સમર્થ,
૧૪. સિંહની જેમ અપરાજીત,
૧૫. મંદર પર્વતની જેમ અપ્રકંપ,
૧૬. સાગરની જેમ ગંભીર,
૧૭. ચંદ્રની જેમ સૌમ્ય મનોવૃત્તિવાળા,
૧૮. સૂર્યની જેમ દીપ્તિ તેજસ્વી,
૧૯. શુદ્ધ સ્વર્ણની જેમ સહજ સુંદર,
૨૦. પૃથ્વીની જેમ બધા સ્પર્શોને સહન કરનાર,
૨૧. ધીની અગ્નિની જેમ તેજથી દેદીપ્યમાન થાય છે.

તેવા ભગવંતોને કોઈ પ્રતિબંધ નથી.

તે પ્રતિબંધ ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે. જેમકે -

૧. અંડજ,	૨. પોતજ,
૩. અવગ્રહ,	૪. પ્રગ્રહ.

તે જે-જે દિશામાં જવાની ઈચ્છા રાખે છે. તે - તે દિશામાં
અપ્રતિબદ્ધ, શૂચિભૂત, લઘુભૂત ધન-ધાન્યથી રહિત,
અલ્પ ઉપધિવાળા, અપરિગ્રહી રહેતા, સંયમ અને
તપનાં દ્વારા આત્માને ભાવિત કરતાં વિચરણ કરે છે.

તે ભગવંતોની આ પ્રમાણે સંયમી જીવન ચાલવનારી
પ્રવૃત્તિ હોય છે, જેમકે -

તે એક દિવસનો ઉપવાસ, બે દિવસનો ઉપવાસ, ત્રણ
દિવસનો ઉપવાસ, ચાર દિવસનો ઉપવાસ, પાંચ
દિવસનો ઉપવાસ, છ દિવસનો ઉપવાસ, એક પક્ષનાં
ઉપવાસ, એક માસનાં ઉપવાસ, બે માસનાં ઉપવાસ,
ત્રણ માસનાં ઉપવાસ, ચાર માસનાં ઉપવાસ, પાંચ
માસનાં ઉપવાસ, છ માસનાં ઉપવાસ. અથવા

૧. ઉક્ષિબ્તચરગા,
૨. ણિક્ષિબ્તચરગા,
૩. ઉક્ષિબ્તણિક્ષિબ્તચરગા,
૪. અંતચરગા,
૫. પંતચરગા,
૬. લૂહચરગા,
૭. સમુદાણચરગા,
૮. સંમટ્ઠચરગા,
૯. અસંમટ્ઠચરગા,
૧૦. તજ્જાયમંસટ્ઠચરગા,
૧૧. દિટ્ઠલાભિયા,
૧૨. અદિટ્ઠલાભિયા,
૧૩. પુટ્ઠલાભિયા,
૧૪. અપુટ્ઠલાભિયા,
૧૫. ભિક્ષવલાભિયા,
૧૬. અભિક્ષવલાભિયા,
૧૭. અળ્ળાયચરગા,
૧૮. અન્નગિલાયચરગા,
૧૯. ઓવણિહિયા,
૨૦. મંઘ્વાદત્તિયા,
૨૧. પરિમિયપિંડવાહ્યા,
૨૨. સુદ્ધેસણિયા,
૨૩. અંતાહારા,
૨૪. પંતાહારા,
૨૫. અરસાહારા,
૨૬. વિરસાહારા,
૨૭. લૂહાહારા,
૨૮. તુચ્છાહારા,
૨૯. અંતજીવી,
૩૦. પંતજીવી,
૩૧. પુરિમહિંદ્યા,
૧. રસોડામાંથી ભોજનને બહાર કાઢેલ ભોજનને લેનાર,
૨. રસોડામાં રાખેલ ભોજનને લેનાર,
૩. રસોડામાંથી બહાર કાઢેલ તથા રાખેલ ભોજનને લેનાર,
૪. નિરસ ભોજન લેનાર,
૫. વાસી ભોજન લેનાર,
૬. લુપ્તો આહાર લેનાર,
૭. અનેક ઘરોથી ભિક્ષા લેનાર,
૮. લિપ્ત હાથ કે ચમચાથી ભિક્ષા લેનાર,
૯. અલિપ્ત હાથ કે ચમચાથી ભિક્ષા લેનાર,
૧૦. આપનાર દ્રવ્યથી લિપ્ત હાથ કે ચમચાથી ભિક્ષા લેનાર,
૧૧. સામે દેખાય તેવો આહાર આદિ લેનાર,
૧૨. સામે ન દેખાય તેવા આહાર આદિ ને લેનાર,
૧૩. "શું ભિક્ષા લેશો?" એવું પૂછવાથી જ આહાર લેનાર,
૧૪. "શું ભિક્ષા લેશો?" એવું પૂછ્યા વગર જ આહાર લેનાર,
૧૫. સ્વયં ભિક્ષા લાવીને ભોજન કરનાર,
૧૬. બીજા શ્રમણો દ્વારા લાવેલ ભિક્ષાનો આહાર કરનાર,
૧૭. પરિચય આપ્યા વગર ભોજન લેનાર,
૧૮. આહાર વગર ગ્લાન થવાથી જ ભિક્ષા લેનાર,
૧૯. પાસે રાખેલ ભોજન લેનાર,
૨૦. પરિમિત દત્તીઓવાળો આહાર લેનાર,
૨૧. પરિમિત દ્રવ્યોની ભિક્ષા લેનાર,
૨૨. નિર્દોષ કે વ્યંજન રહિત આહાર લેનાર,
૨૩. બચી ગયેલ આહાર કરનાર,
૨૪. વાસી ભોજન કરનાર,
૨૫. હીંગ આદિનાં વધાર વગરનો આહાર કરનાર,
૨૬. જુના ધાન્યોનો આહાર કરનાર,
૨૭. લુપ્તો આહાર કરનાર,
૨૮. તુચ્છ આહાર કરનાર,
૨૯. બચી ગયેલ ભોજનથી જીવન ચલાવનાર,
૩૦. વાસી ભોજનથી જીવન ચલાવનાર,
૩૧. દિવસનાં પૂર્વાર્ધમાં ભોજન નહીં કરનાર,

૩૦. આયંવિલિયા,
૩૩. નિલ્લિગઈયા,
૩૪. અમજ્જ-મંમામિણો,
૩૫. ણો ણિયામરસભોઈ,
૩૬. ઠાણાઈયા,
૩૭. પઢિમટ્ટાઈયા,
૩૮. ણેમજ્જિયા,
૩૯. વીરાસણિયા,
૪૦. દંડાયતિયા,
૪૧. લગંડમાઈણો,
૪૨. આયાવગા,
૪૩. અવાડા,
૪૪. અગત્તયા,
૪૫. અકંડુયા,
૪૬. અણિટ્ટુહા,
૪૭. ધુયકેમ-મંસુ-રોમ-નહા,
૪૮. મન્વગાયપઢિકમ્મ વિપ્પમુક્કા ચિટ્ઠંતિ ।

તે ણં ણ્ણં વિહારેણં વિહરમાણા વહૂઈં વાસાઈં સામણ્ણ-
પરિયાગં પાડણંતિ,

પાડણિત્તા, આવાહંમિ, ઉપ્પણ્ણંસિ વા, અણુપ્પણ્ણંસિ વા
વહૂઈં ભત્તાઈં પચ્ચક્કવાઈંતિ,

પચ્ચક્કિવ્વત્તા વહૂઈં ભત્તાઈં અણસણાણ છેદેતિ,

છેદેત્તા જસ્મટ્ટાણ કીરઈ નગ્ગભાવે મુંડભાવે અણ્ણાણમે
અદંતવણમે અલ્લત્તાણ અણોવાહણાણ ભૂમિસેજ્જા ફલગમેજ્જા
કટ્ટમેજ્જા કેસલોણ વંભચેરવાસે પરધરપવેસે
લઢ્ઢાવલલ્લં-માણાવમાણણાઓ હીલણાઓ નિંદણાઓ
વિમ્મણાઓ ગરહણાઓ-તજ્જણાઓ-તાલણાઓ, ઉચ્ચાવયા
ગામકંટગા વાવીસં પરીમહોવસગ્ગા અહિયામિજ્જંતિ,
અહિયામિજ્જિત્તા તમટ્ટં આરાહંતિ, આરાહિત્તા,

ચરમેહિં ઉસ્સાસનિસ્સાસેહિં અણંતં અણુત્તરં ણિવ્વાધાયં
નિરાવરણં કસિણં પઢિપુણ્ણં કેવલવરણાણ-દંસણં
સમુપ્પાડેતિ,

૩૨. આયંબિલ તપ કરનાર,
૩૩. ઘૂત આદિ વિકૃતિઓને ન ખાનાર,
૩૪. મધ-માંસ ન ખાનાર,
૩૫. અધિક રસવાળા ભોજન ન કરનાર,
૩૬. કાયોત્સર્ગ-મુદ્રામાં ઉભા રહેનાર,
૩૭. પ્રતિમાકાળમાં કાયોત્સર્ગ મુદ્રામાં અવસ્થિત,
૩૮. વિશેષ પ્રકારથી બેસનાર,
૩૯. વીરાસનની મુદ્રામાં અવસ્થિત,
૪૦. પગને ફેલાવીને બેસનાર,
૪૧. લાકડાની જેમ આડા થઈને બેસનાર,
૪૨. આતાપના લેનાર,
૪૩. વસ્ત્ર ત્યાગ કરનાર,
૪૪. શરીરથી નિર્મોહી રહેનાર,
૪૫. ખંજવાળ ન કરનાર,
૪૬. ન થૂંકનાર,
૪૭. વાળ, શ્મશ્રુ, રોમ અને નખને ન સર્જાવનાર,
૪૮. સંપૂર્ણ શરીરને શક્તિગારવાથી મુક્ત થઈને રહેનાર હોય છે.

તેવો આ પ્રમાણે વિચરણ કરતા ઘણા વર્ષો સુધી
શ્રામણ્ય-પર્યાયનું પાલન કરે છે.

પાલન કરવામાં અંતરાય ઉત્પન્ન થવાથી કે ન થવાથી,
અનેક દિવસો સુધી ભોજનનાં પ્રત્યાખ્યાન કરે છે.

પ્રત્યાખ્યાન કરીને અનેક દિવસો સુધી ભોજનનો ત્યાગ
કરે છે.

ત્યાગ કરીને જે પ્રયોજનનાં માટે નગ્ન-ભાવ, મુંડભાવ,
સ્નાનનો નિષેધ, દાંતણનો નિષેધ, છત્રનો નિષેધ,
ચંપલનો નિષેધ, ભૂમિ-શય્યા, ફલક શય્યા, કાષ્ઠશય્યા,
કેશલોચ, બ્રહ્મચર્યાવાસ, ભિક્ષાર્થ પરધર પ્રવેશ થવાથી
આહાર પ્રાપ્તમાં લાભ-અલાભ, માન-અપમાન,
અવહેલના, નિંદા, ભર્ત્સના, ગર્હા, તર્જના, તાડના, નાના
પ્રકારનાં કટુ શબ્દ આદિ બાવીશ પરીષદ અને ઉપસર્ગ
સહન કરે છે. સહન કરતાં સાધુ ધર્મની આરાધના કરે છે.

આરાધના કરતા અંતિમ ઉચ્છવાસ - નિઃશ્વાસોમાંથી
અનંત, અનુત્તર, નિર્વ્યઘાત, નિરાવરણ, પૂર્ણ, પ્રતિપૂર્ણ,
કેવળજ્ઞાન દર્શન પ્રાપ્ત કરે છે.

સમુપ્પાડિત્તા તઓ પચ્છા સિજ્ઞંતિ, બુજ્ઞંતિ, મુચ્ચંતિ,
પરિનિવ્વાયંતિ, સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેતિ,
એગ્ગ્ચા પુણ એગે ભયંતારો ભવંતિ ।

અવરે પુણ પુવ્વકમ્માવસેસેણં કાલમાસે કાલં કિચ્ચા
અણ્ણયરેસુ દેવલોએસુ દેવત્તાએ ઉવવત્તારો ભવંતિ, તં જહા-
મહિહ્ઠીએસુ મહજ્જુહ્ણએસુ મહાપરક્કમેસુ મહાજસેસુ
મહબ્બલેસુ મહાણુભાવેસુ મહાસોક્કહેસુ, તે ણં તત્થ
દેવા ભવંતિ મહિહ્ઠિહ્ણયા -જાવ- મહાસુક્ક્યા હારવિરા-
ઇયવચ્છા કડગ-તુડિય-થંભિયભુયા અંગય-કુંડલમટ્ઠગંડ
તલકળ્ણ પીઠધારી વિચિત્તહસ્થાભરણા વિચિત્તમાલા -
મડલિ - મડડા કલ્લાણગગંધ - પવર-વત્થ-પરિહિયા
કલ્લાણગ-પવર-મલ્લાણુલેવણધરા ભાસુરબોંદી
પલંબ્રવણમાલધરા,

દિવ્વેણં રૂવેણં, દિવ્વેણં વણ્ણેણં, દિવ્વેણં ગંધેણ, દિવ્વેણં ફાસેણં,
દિવ્વેણં સંઘાણં, દિવ્વેણં સંઠાણેણં, દિવ્વાએ ઇહ્ઠીએ,
દિવ્વાએ જુહ્ણએ, દિવ્વાએ પભાએ, દિવ્વાએ છાયાએ, દિવ્વાએ
અચ્ચીએ, દિવ્વેણં તેણં, દિવ્વાએ લેસાએ દસ દિસાઓ
ઉજ્જોવેમાણા, પભાસેમાણા, ગહકલ્લાણા, ઠિહ્કલ્લાણા,
આગમેસસભદ્દયા વિ ભવંતિ,

એસ ઠાણે આરિએ -જાવ- સવ્વદુક્કવ્વપ્પહીણમગ્ગે એગંતસમ્મે
સાહુ ।

દોચ્ચસ ઠાણસ ધમ્મપક્કવ્વસ વિભંગે એવમાહિએ ।

- સૂય. સુ. ૨, અ. ૨, સુ. ૭૧૪

૬૬. ઓહેણ અકિરિયા-

એગા અકિરિયા । - સમ. સમ. ૧, સુ. ૬

૬૭. અકિરિયા ફલં-

પ. સે ણં ભંતે ! અકિરિયા કિં ફલા ?

૩. ગોયમા ! સિદ્ધિપજ્જવસાણફલા વણ્ણત્તા ?

- ત્રિયા. સ. ૨, ૩, ૫, સુ. ૨૬

૬૮. સુત્ત-જાગર-વલિયત્ત-દુબ્બલિયત્ત-દક્કલ્લ-આલસિયત્તાઈ
પડુચ્ચ સાહુ-અસાહુ પરૂવણં-

પ. સુત્તંતં ભંતે ! સાહુ, જાગરિયત્તં સાહુ ?

૧. (ક) પ. સા ણં ભંતે ! અકિરિયા સિં ફલા ?

૩. નિવ્વાણફલા, - ઉત્ત. અ. ૨૯, સુ. ૨૯

પ્રાપ્ત કરીને તે સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત અને પરિનિર્વાણને
પ્રાપ્ત કરે છે તથા બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

કેટલાક અનગાર એક ભવ કરીને મુક્ત થાય છે.

કેટલાક પૂર્વ કર્મ બાકી રહેવાથી કાળમાસમાં કાળ કરીને
દેવલોકમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, જેમકે -

તે દેવલોક મહાન્ ઋદ્ધિ, મહાન્ દ્યુતિ, મહાન્ પરાક્રમ,
મહાન્ યશ, મહાન્ બળ, મહાન્ સામર્થ્ય અને મહાન્
સુખવાળા હોય છે. તે દેવલોકમાં મહાન્ ઋદ્ધિવાળા
-યાવત્- મહાન્ સુખવાળા દેવ હોય છે. તે હારથી
સુશોભિત વક્ષ સ્થળવાળા, ભુજાઓમાં કડા અને ભુજ
રક્ષક પહેરનાર, બાજુબંધ, કુંડળ, કપાળ અને કર્ણ ફૂલને
ધારણ કરનાર, વિચિત્ર હસ્તાભરણવાળા, મસ્તક પર
માળા અને મુકુટ ધારણ કરનાર, કલ્યાણકારી સુગંધિત
ઉત્તમ વસ્ત્ર પહેરનાર, કલ્યાણકારી શ્રેષ્ઠ માળા અને
અનુલેપન ધારણ કરનાર, પ્રભાચુક્ત શરીરવાળા,
લાંબી વનમાળાઓને ધારણ કરનાર,

દિવ્ય રુપ, દિવ્ય વર્ણ, દિવ્ય ગંધ, દિવ્ય સ્પર્શ, દિવ્ય
સંઘાત, દિવ્ય સંસ્થાન, દિવ્ય ઋદ્ધિ, દિવ્ય દ્યુતિ,
દિવ્ય પ્રભા, દિવ્ય છાયા, દિવ્ય અર્ચા, દિવ્ય તેજ, દિવ્ય
લેશ્યાથી દસે દિશાઓને ઉદ્યોત અને પ્રભાસિત કરનાર,
કલ્યાણકારી ગતિવાળા, કલ્યાણકારી સ્થિતિવાળા અને
કલ્યાણકારી ભવિષ્યવાળા હોય છે.

તે સ્થાન આર્ય -યાવત્- બધા દુઃખોના ક્ષયનો માર્ગ,
એકાંત સમ્યક્ અને સુસાધુ છે.

આ બીજું સ્થાન ધર્મપક્ષનો વિકલ્પ કહેવાય છે.

૬૬. સામાન્ય રુપથી અક્રિયા :

અક્રિયા એક છે.

૬૭. અક્રિયાનું ફળ :

પ્ર. ભંતે ! અક્રિયાનું શું ફળ છે ?

૩. ગૌતમ ! તેનું અંતિમ ફળ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાનું છે.

૬૮. સુપ્ત-જાગૃત-સબળત્વ-દુર્બળત્વ-દક્ષત્વ-આળસત્વની
અપેક્ષાએ સાધુ-અસાધુ પણાનું પ્રરુપણ.

પ્ર. ભંતે ! જીવોનું સપ્ત રહેવું સારું છે કે જાગૃત રહેવું
સારું છે ?

પ. સે ણં ભંતે ! નિવ્વાણે કિં ફલે ?

૩. સિદ્ધગઈગમણપજ્જવસાણફલે વણ્ણત્તે, સમણાઉસો !

- ઠાણં. અ. ૩, સુ. ૧૯૫

૩. જયંતિ ! અત્યેગઇયાણં જીવાણં સુત્તત્તં સાહૂ,
અત્યેગઇયાણં જીવાણં જાગરિયત્તં સાહૂ ।
૫. સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઇ-
“અત્યેગઇયાણં જીવાણં સુત્તત્તં સાહૂ, અત્યેગઇયાણં
જીવાણં જાગરિયત્તં સાહૂ ?”
૩. જયંતી ! જે ઇમે જીવા અહમ્મિયા, અહમ્માણુયા,
અહમ્મિટ્ઠા, અહમ્મક્ખાઈ, અહમ્મપલોઈ
અહમ્મપલજ્જણા, અહમ્મસમુદાયારા અહમ્મેણં ચેવ
વિત્તિં કપ્પેમાણા વિહરંતિ,
એસિ ણં જીવાણં સુત્તત્તં સાહૂ ।
એ ણં જીવા સુત્તા સમાણા નો બહૂણં પાણાણં,
ભૂયાણં, જીવાણં, સત્તાણં દુક્ખણયાએ સોયણયાએ
-જાવ- પરિયાવણયાએ વટંતિ ।
એ ણં જીવા સત્તા સમાણા અપ્પાણં વા, પરં વા,
તદુભયં વા નો બહૂહિં અહમ્મિયાહિં સંજોયણાહિં
સંજોએત્તારો ભવંતિ ।
એસિ ણં જીવાણં સુત્તત્તં સાહૂ ।
જયંતી ! જે ઇમે જીવા ધમ્મિયા ધમ્માણુયા -જાવ-
ધમ્મેણં ચેવ વિત્તિં કપ્પેમાણા વિહરંતિ,
એસિ ણં જીવાણં જાગરિયત્તં સાહૂ ।
એ ણં જીવા જાગરા સમાણા બહૂણં પાણાણં -જાવ-
સત્તાણં અદુક્ખણયાએ -જાવ- અપરિયાવણયાએ
વટંતિ ।
એ ણં જીવા જાગરમાણા અપ્પાણં વા, પરં વા,
તદુભયં વા બહૂહિં ધમ્મિયાહિં સંજોયણાહિં
સંજોએત્તારો ભવંતિ ।
એ ણં જીવા જાગરમાણા ધમ્મજાગરિયાએ અપ્પાણં
જાગરિયત્તારો ભવંતિ ।
એસિ ણં જીવાણં જાગરિયત્તં સાહૂ ।
સે તેણટ્ઠેણં જયંતિ ! એવં વુચ્ચઇ-
‘અત્યેગઇયાણં જીવાણં સુત્તત્તં સાહૂ, અત્યેગઇયાણં
જીવાણં જાગરિયત્તં સાહૂ ।’
૫. વલિયત્તં ભંતે ! સાહૂ, દુબ્બલિયત્તં સાહૂ ?
૩. જયંતિ ! અત્યેગઇયાણં જીવાણં વલિયત્તં સાહૂ,
અત્યેગઇયાણં જીવાણં દુબ્બલિયત્તં સાહૂ ।

૩. જયંતી ! કેટલાક જીવોનું સુપ્ત રહેવું સારું છે અને
કેટલાક જીવોનું જાગૃત રહેવું સારું છે.
- પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“કેટલાક જીવોનું સુપ્ત રહેવું સારું છે અને કેટલાક
જીવોનું જાગૃત રહેવું સારું છે ?”
૩. જયંતી ! જો તે અધાર્મિક, અધર્માનુસરણકર્તા,
અધર્મિષ્ઠ, અધર્મનું વર્ણન કરનાર, અધર્મ-
અવલોકનકર્તા, અધર્મમાં આસક્ત, અધર્માચરણ
કરનાર અને અધર્મથી જ આજીવિકા કરનાર છે.
તેવા જીવોનું સુપ્ત રહેવું સારું છે.
કારણકે તે જીવ સુપ્ત રહે છે તો અનેક પ્રાણો,
ભૂતો, જીવો અને સત્વોને દુઃખ, શોક -યાવત્-
પરિતાપ આપવામાં પ્રવૃત્ત થતાં નથી.
સુતા રહેવાથી તે જીવ સ્વયંને, બીજાને અને
સ્વ-પરને અનેક અધાર્મિક ક્રિયાઓ (પ્રપંચો)માં
સંયોજીત કરતા નથી.
એટલા માટે તે જીવોનું સુપ્ત રહેવું સારું છે.
જયંતી ! જો તે ધાર્મિક, ધર્માનુસારી -યાવત્-
ધર્મથી જ પોતાની આજીવિકા કરનાર છે,
તે જીવોનું જાગૃત રહેવું સારું છે.
કારણ કે તે જીવ જાગૃત હોય તો ઘણા પ્રાણો
-યાવત્- સત્વોને દુઃખ -યાવત્- પરિતાપ
આપવામાં પ્રવૃત્ત થતાં નથી.
એવા (ધર્મિષ્ઠ) જીવ જાગૃત રહેતા સ્વયંને,
બીજાને અને સ્વ-પરને અનેક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમાં
સંયોજીત કરતા રહે છે.
એવા જીવ જાગૃત રહેતા ધર્મ જાગરણથી પોતે
પોતાને જાગૃત કરનાર હોય છે.
માટે આ જીવોનું જાગૃત રહેવું સારું છે.
માટે હે જયંતી ! એવું કહેવાય છે કે -
“કેટલાક જીવોનું સુપ્ત રહેવું સારું છે અને કેટલાક
જીવોનું જાગૃત રહેવું સારું છે.”
- પ્ર. ભંતે ! જીવોની સબળતા સારી છે કે દુર્બળતા
સારી છે ?
૩. જયંતી ! કેટલાક જીવોની સબળતા સારી છે અને
કેટલાક જીવોની દુર્બળતા સારી છે.

પ. મે કેળટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઇ-
“અત્યેગઇયાણં જીવાણં વલિયત્તં સાહૂ, અત્યેગઇયાણં
જીવાણં દુવ્વલિયત્તં સાહૂ ?”

૩. જયંતિ ! જે ઇમે જીવા અહમ્મિયા -જાવ- અહમ્મેણં
ચેવ વિક્કિં કપ્પેમાણા વિહરંતિ, એમિ ણં જીવાણં
દુવ્વલિયત્તં સાહૂ ।

એણં જીવા એવં જહા સુત્તસ્મ તહા દુવ્વલિયસ્મ
વત્તવ્વયા માણિયવ્વા ।

વલિયસ્મ જહા જાગરસ્મ તહા માણિયવ્વં -જાવ-
સંજોએત્તારો મવંતિ,

એમિ ણં જીવાણં વલિયત્તં સાહૂ ।

મે તેળટ્ટેણં જયંતિ ! એવં વુચ્ચઇ-

‘અત્યેગઇયાણં જીવાણં વલિયત્તં સાહૂ, અત્યેગઇયાણં
જીવાણં દુવ્વલિયત્તં સાહૂ ।’

પ. દક્ખત્તં મંતે ! સાહૂ, આલમિયત્તં સાહૂ ?

૩. જયંતિ ! અત્યેગઇયાણં જીવાણં દક્ખત્તં સાહૂ,
અત્યેગઇયાણં જીવાણં આલમિયત્તં સાહૂ ।

પ. મે કેળટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઇ-

“અત્યેગઇયાણં જીવાણં દક્ખત્તં સાહૂ, અત્યેગઇયાણં
જીવાણં આલમિયત્તં સાહૂ ?”

૩. જયંતિ ! જે ઇમે જીવા અહમ્મિયા -જાવ- અહમ્મેણં
ચેવ વિક્કિં કપ્પેમાણા વિહરંતિ, એમિ ણં જીવાણં
આલમિયત્તં સાહૂ,

એ ણં જીવા અલસા સમાણા નો બહૂણં જહા સુત્તા
તહા અલસા માણિયવ્વા ।

જહા જાગરા તહા દક્ખા માણિયવ્વા -જાવ-
સંજોએત્તારો મવંતિ ।

એ ણં જીવા દક્ખા સમાણા વહૂહિં-

૧. આચરિયવેયાવચ્ચેહિં, ૨. ઉવજ્ઞાયવેયાવચ્ચેહિં,
૩. થેરવેયાવચ્ચેહિં, ૪. તવસ્સીવેયાવચ્ચેહિં,
૫. ગિલાણવેયાવચ્ચેહિં, ૬. સેહવેયાવચ્ચેહિં,
૭. કુલવેયાવચ્ચેહિં, ૮. ગણવેયાવચ્ચેહિં,
૯. સંઘવેયાવચ્ચેહિં, ૧૦. સાહમ્મિયવેયાવચ્ચેહિં,

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કેહવાય છે કે -

“કેટલાક જીવોની સબળતા સારી છે અને કેટલાક
જીવોની દુર્બળતા સારી છે ?”

૩. જયંતી ! જે જીવ અધાર્મિક -યાવત્- અધર્મથી જ
આજીવિકા કરે છે, તે જીવોની દુર્બળતા સારી છે.

જે પ્રમાણે જીવોનું સુપ્તપણાનું વર્ણન કરેલ છે તેજ
પ્રમાણે દુર્બળતાનું પણ વર્ણન કરવું જોઈએ.

જાગૃતનાં સમાન સબળતાનું વર્ણન ધાર્મિક
સંયોજનોઓમાં સંયોજીત કરે છે ત્યાં સુધી કહેવું
જોઈએ.

એવા (ધાર્મિક) જીવોની સબળતા સારી છે.

માટે હે જયંતી ! એવું કેહવાય છે કે-

“કેટલાક જીવોની સબળતા સારી છે અને કેટલાક
જીવોની દુર્બળતા સારી છે.”

પ્ર. ભંતે ! જીવોનું દક્ષત્વ સારું છે કે આળસપણું
સારું છે ?

૩. જયંતી ! કેટલાક જીવોનું દક્ષત્વ સારું છે અને
કેટલાક જીવોનું આળસીપણું સારું છે.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -

“કેટલાક જીવોનું દક્ષત્વ સારું છે અને કેટલાક
જીવોનું આળસીપણું સારું છે.”

૩. જયંતી ! જે જીવ અધાર્મિક -યાવત્- અધર્મથી જ
આજીવિકા કરે છે તે જીવોનું આળસીપણું સારું છે.

આ જીવો આળસી હોવાથી સુપ્તનાં સમાન
આળસીપણાનું વર્ણન કરવું જોઈએ.

જાગૃતનાં વર્ણનનાં સમાન દક્ષતાના ધર્મની સાથે
સંયોજીત કરનાર હોય છે ત્યાં સુધીનું વર્ણન કરવું
જોઈએ.

તે જીવ દક્ષ હોય તો -

૧. આચાર્ય વૈયાવૃત્ય, ૨. ઉપાધ્યાય વૈયાવૃત્ય,
૩. સ્થવિર વૈયાવૃત્ય, ૪. તપસ્વી વૈયાવૃત્ય,
૫. રોગી વૈયાવૃત્ય, ૬. નવદીક્ષિત વૈયાવૃત્ય,
૭. કુળ વૈયાવૃત્ય, ૮. ગણ વૈયાવૃત્ય,
૯. સંઘ વૈયાવૃત્ય અને, ૧૦. સાધર્મિક વૈયાવૃત્યથી,

અત્તાણં મંજોણ્તારો ભવંતિ ।

एएसि णं जीवाणं दक्खत्तं साहू ।

से तेणट्ठेणं जयंति ! एवं वुच्चइ -

"अत्येगइयाणं जीवाणं दक्खत्तं साहू, अत्येगइयाणं
जीवाणं आलसियत्तं साहू ।"

- विया. स. १२, उ. २, सु. १८-२०

૬૧. ચડવિહાઓ અંતકિરિયાઓ-

चत्तारि अंतकिरियाओ पण्णत्ताओ, तं जहा-

૧. તત્થ ચ્હલુ ઇમા પદમા અંતકિરિયા-

अप्यकम्मपच्चायाए या वि भवइ, से णं मुंडे भवित्ता
अगाराओ अणगारियं पव्वइए, संजमवहुले,
संवरवहुले, समाहिवहुले, लूहे, तीरट्ठी उवहाणवं
दुक्खक्खवे तवस्सी ।

तस्स णं णो तहप्पगारे तवे भवइ, णो तहप्पगारा-
वेयणा भवइ,

तहप्पगारे पुरिसजाए दीहेणं परियाएणं सिज्जइ,
वुज्जइ, मुच्चइ, परिणिव्वायाइ सव्वदुक्खाणमंतं करेइ,
जहा से भरहे राया चाउरंतक्खवट्ठी,

पदमा अंतकिरिया ।

૨. અહાવરા દોચ્ચા અંતકિરિયા,

महाकम्मे पच्चायाए या वि भवइ, से णं मुंडे भवित्ता
अगाराओ अणगारियं पव्वइए, संजमवहुले -जाव-
उवहाणवं दुक्खक्खवे तवस्सी,

तस्स णं तहप्पगारे तवे भवइ,

तहप्पगारा वेयणा भवइ,

तहप्पगारे पुरिसजाए निरूद्धेणं परियाएणं सिज्जइ
-जाव- सव्वदुक्खाणमंतं करेइ,

जहा से गयसुहमाले अणगारे, दोच्चा अंतकिरिया ।

૩. અહાવરા તચ્ચા અંતકિરિયા,

महाकम्मे पच्चायाए या वि भवइ, से णं मुंडे भवित्ता
अगाराओ अणगारियं पव्वइए, संजम बहुले -जाव-
उवहाणवं दुक्खक्खवे तवस्सी,

पोते पोताने संलग्न करनार હોય છે.

માટે આ જીવોની દક્ષતા સારી છે.

માટે હે જયંતી ! એવું કહેવાય છે કે -

"કેટલાક જીવોનું દક્ષત્વ (ઉદમીપણું) સારું છે અને
કેટલાક જીવોનું આળસીપણું સારું છે."

૬૯. ચાર પ્રકારની અંતક્રિયાઓ :

અંતક્રિયા ચાર પ્રકારની કહી છે, જેમકે -

૧. તેમાં આ પ્રથમ અંતક્રિયા છે -

કોઈ પુરુષ અલ્પ કર્મોની સાથે મનુષ્ય જન્મને પ્રાપ્ત
કરે છે. તે મુડિત થઈને ગૃહસ્થથી અણગાર ધર્મમાં
પ્રવ્રજીત થાય, સંયમ, સંવર અને સમાધિયુક્ત
થઈને રુક્ષભોજી, સંસાર સાગરને પાર કરવાનો
ઈચ્છુક, ઉપધાન કરનાર અને દુઃખને ખપાવનાર
તપસ્વી હોય છે.

તેને ન તો તેવા પ્રકારનાં ઉત્કૃષ્ટ તપ હોય છે અને
ન તે પ્રકારની ઉત્કૃષ્ટ વેદના હોય છે.

આ પ્રમાણેનો પુરુષ દીર્ઘ પર્યાયનાં દ્વારા સિદ્ધ, બુદ્ધ,
મુક્ત, પરિનિવૃત્ત થઈને બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

જેવી રીતે ચાતુરંત ચકવર્તી ભરત રાજા,

આ પ્રથમ અંતક્રિયા છે.

૨. બીજી અંતક્રિયા આ પ્રમાણે છે -

કોઈ પુરુષ ઘણા બધા કર્મોની સાથે મનુષ્ય જન્મને
પ્રાપ્ત કરે છે. તે મુડિત થઈને ગૃહસ્થથી અણગાર
ધર્મમાં પ્રવ્રજીત થાય, સંયમયુક્ત -ચાવત્- ઉપધાન
કરનાર અને દુઃખને ખપાવનાર તપસ્વી હોય છે.

તેને ઉત્કૃષ્ટ તપ થાય છે.

તેને ઉત્કૃષ્ટ વેદના થાય છે.

આ પ્રમાણેનો પુરુષ અલ્પકાલિક સાધુપર્યાયનાં
દ્વારા સિદ્ધ થાય છે -ચાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત
કરે છે.

જેવી રીતે ગજસુકુમાલ અણગાર, આ બીજી
અંતક્રિયા છે.

૩. ત્રીજી અંતક્રિયા આ પ્રમાણે છે -

કોઈ પુરુષ ઘણા કર્મોની સાથે મનુષ્ય જન્મને
પ્રાપ્ત કરે છે. તે મુડિત થઈને ગૃહસ્થથી અણગાર
ધર્મમાં પ્રવ્રજીત થાય, સંયમ યુક્ત -ચાવત્- ઉપધાન
કરનાર અને દુઃખને ખપાવનાર તપસ્વી હોય છે.

તસ્સ ણં તહપ્પગારે તવે ભવઈ,
તહપ્પગારા વેયણા ભવઈ,
તહપ્પગારે પુરિસજાણે દીહેણં પરિયાણં સિજ્ઞઈ
-જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરેઈ,

જહા સે સણંકુમારે રાયા ચાઉરંતચક્કવટ્ટી, તચ્ચા
અંતકિરિયા ।

૪. અહાવરા ચઉત્થા અંતકિરિયા-

અપ્પકમ્મ પચ્ચાયાણે યા વિ ભવઈ, સે ણં મુંડે ભવિત્તા
અગારાઓ અણગારિયં પવ્વઈણ, સંજમબહુલે -જાવ-
ઉવહાણવં દુક્ખક્ખવે તવસ્સી,

તસ્સ ણં ણો તહપ્પગારે તવે ભવઈ,
ણો તહપ્પગારા વેયણા ભવઈ,
તહપ્પગારે પુરિસજાણે નિરુદ્ધેણં પરિયાણં સિજ્ઞઈ
-જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરેઈ,

જહા સા મરુદેવા ભગવઈ, ચઉત્થા અંતકિરિયા ।
- ઠાણં. અ. ૪, ઉ. ૧, સુ. ૨૩૫

૭૦. જીવ-ચઉવીસદંડેસુ અંતકિરિયા ભાવાભાવ પરૂવણં-

પ. જીવે ણં ધંતે ! અંતકિરિયં કરેજ્જા ?
ઉ. ગોયમા ! અત્થેગઈણે કરેજ્જા, અત્થેગઈણે નો
કરેજ્જા ।^૧
દં. ૧-૨૪. એવં નેરઈણે -જાવ- વેમાણિણે ।

પ. દં. ૧. નેરઈણે ણં ધંતે ! નેરઈણેસુ અંતકિરિયં કરેજ્જા ?
ઉ. ગોયમા ! નો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
પ. દં. ૨. નેરઈણે ણં ધંતે ! અસુરકુમારેસુ અંતકિરિયં
કરેજ્જા ?
ઉ. ગોયમા ! નો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
દં. ૩-૨૪. એવં -જાવ- વેમાણિણેસુ, ણવરં-

પ. નેરઈણે ણં ધંતે ! મણૂસેસુ અંતકિરિયં કરેજ્જા ?

તેને ઉત્કૃષ્ટ તપ હોય છે.

તેને ઉત્કૃષ્ટ વેદના થાય છે.

આ પ્રમાણેનો પુરુષ દીર્ઘ-કાલિક સાધુ-પર્યાયનાં
દ્વારા સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત
કરે છે.

જેમ - ચાતુરત્ત ચકવર્તી સનલુમાર રાજા,
આ ત્રીજી અંત ક્રિયા છે.

૪. ચોથી અંતક્રિયા આ પ્રમાણે છે -

કોઈ પુરુષ અલ્પકર્મોની સાથે મનુષ્ય જન્મને
પ્રાપ્ત કરે છે. તે મુંડિત થઈને ગૃહસ્થથી અનગાર
ધર્મમાં પ્રવ્રજિત થાય, સંયમયુક્ત -યાવત્- ઉપધાન
કરનાર અને દુઃખને ખપાવનાર તપસ્વી હોય છે.

તેને ન તો ઉત્કૃષ્ટ તપ હોય છે.

ન ઉત્કૃષ્ટ વેદના હોય છે.

આ પ્રમાણેનો પુરુષ અલ્પકાલિક સાધુ-પર્યાયનાં
દ્વારા સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- સર્વ દુઃખોનો અંત
કરે છે.

જેમ - ભગવતી મરુદેવી, આ ચોથી અંતક્રિયા છે.

૭૦. જીવ-ચોવીસ દંડકોમાં અંતક્રિયાનાં ભાવાભાવનું
પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું જીવ અંતક્રિયા કરે છે ?
ઉ. હા, ગૌતમ ! કોઈ જીવ અંતક્રિયા કરે છે અને કોઈ
જીવ કરતા નથી.
દં. ૧-૨૪. આ પ્રમાણે નેરયિકથી વૈમાનિક સુધી
અંતક્રિયાનાં માટે જાણવું જોઈએ.
પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું નારક નારકોમાં રહેતા અંતક્રિયા
કરે છે ?
ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
પ્ર. દં. ૨. ભંતે ! શું નારક અસુરકુમારોમાં અંતક્રિયા
કરે છે ?
ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
દં. ૩-૨૪. આ પ્રમાણે વૈમાનિક સુધી અંતક્રિયાની
અસમર્થતા જાણવી જોઈએ. વિશેષ -
પ્ર. ભંતે ! શું નારક મનુષ્યોમાં આવીને અંતક્રિયા કરે
છે ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ કરેજ્જા, અત્યેગઇએ નો કરેજ્જા ।

एवं असुरकुमारे -जाव- वेमाणिए ।

एवमेव चउवीसं-चउवीसं दंडगा भवंति ।

- पण्ण. प. २०, सु. १४०७-१४०९

૭૧. અણંતરાગયાઈણં ચઉવીસદંડાસુ અંતકિરિયા પરૂવણં-

પ. દે. ૧. નેરહયા ણં ભંતે ! કિં અણંતરાગયા અંતકિરિયં કરેતિ, પરંપરાગયા અંતકિરિયં કરેતિ ?

૩. ગોયમા ! અણંતરાગયા વિ અંતકિરિયં કરેતિ, પરંપરાગયા વિ અંતકિરિયં કરેતિ ।

एवं रयणप्यभापुढवी नेरइया वि -जाव- पंकप्य-भापुढवी नेरइया ।

પ. ધૂમ્મપ્પભાપુઢવીનેરહયા ણં ભંતે ! કિં અણંતરાગયા અંતકિરિયં કરેતિ, પરંપરાગયા અંતકિરિયં કરેતિ ?

૩. ગોયમા ! ણો અણંતરાગયા અંતકિરિયં કરેતિ, પરંપરાગયા અંતકિરિયં કરેતિ ।

एवं -जाव- अहेसत्तमापुढवीनेरइया ।

દે. ૨-૧૩, ૧૬. અસુરકુમારા -જાવ- થણિયકુમારા પુઢવી-આઝ-વણસ્સહકાહયા ય અણંતરાગયા વિ અંતકિરિયં કરેતિ, પરંપરાગયા વિ અંતકિરિયં કરેતિ ।

દે. ૧૪-૧૫-૧૭-૧૯. તેઝ-વાઝ-વેઈંદિય-તેઈંદિય-ચઝરિંદિયા ણો અણંતરાગયા અંતકિરિયં કરેતિ, પરંપરાગયા અંતકિરિયં કરેતિ ।

દે. ૨૦-૨૪. સેસા અણંતરાગયા વિ અંતકિરિયં કરેતિ, પરંપરાગયા વિ અંતકિરિયં કરેતિ ।

- પણ્ણ. પ. ૨૦, સુ. ૧૪૧૦-૧૪૧૩

૩. ગૌતમ ! કોઈ (અંતક્રિયા) કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

આ પ્રમાણે અસુરકુમારથી વૈમાનિક સુધી કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે ચોવીસ દંડકોની ચોવીસ દંડકોમાં અંતક્રિયા કહેવી જોઈએ.

(આ બધી મળીને ૨૪×૨૪ = ૫૭૬ - પ્રશ્નોત્તર થાય છે.)

૭૧. ચોવીસ દંડકોમાં અનન્તરાગતાદિની અંતક્રિયાનું પરુપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! શું અનન્તરાગત નૈરયિક અંતક્રિયા કરે છે કે પરંપરાગત અંતક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્તરાગત પણ અંતક્રિયા કરે છે અને પરંપરાગત પણ અંતક્રિયા કરે છે.

આ પ્રમાણે રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નૈરયિકોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીનાં નૈરયિક સુધી અંતક્રિયાનાં માટે જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! ધૂમપ્રભા પૃથ્વીનાં અનન્તરાગત નૈરયિક અંતક્રિયા કરે છે કે પરંપરાગત અંતક્રિયા કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! અનન્તરાગત અંતક્રિયા કરતા નથી, પરંતુ પરંપરાગત અંતક્રિયા કરે છે.

આ પ્રમાણે અધઃસપ્તમ પૃથ્વી સુધીનાં નૈરયિકોની અંતક્રિયા કહેવી જોઈએ.

દં. ૨-૧૩, ૧૬. અસુરકુમારથી સ્તનિતકુમાર સુધી ભવનપતિ દેવ તથા પૃથ્વીકાયિક, અધ્કાયિક અને વનસ્પતિકાયિક અનન્તરાગત જીવ પણ અંતક્રિયા કરે છે અને પરંપરાગત પણ અંતક્રિયા કરે છે.

દં. ૧૪, ૧૫, ૧૭, ૧૯. તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય અને ચઉરેન્દ્રિય અનન્તરાગત જીવ અંતક્રિયા કરતા નથી. પરંતુ પરંપરાગત અંતક્રિયા કરે છે.

દં. ૨૦-૨૪. બાકી બધા અનન્તરાગત અંતક્રિયા પણ કરે છે અને પરંપરાગત અંતક્રિયા પણ કરે છે.

૭૨. અણંતરાગયાણં ચઙવીસદંડાસુ એગસમણં અંતકિરિયા પરૂવણં-

- પ. દં. ૧. અણંતરાગયા ણં ભંતે ! નેરહયા એગસમણં ણં કેવહયા અંતકિરિયાં પકરેતિ ?
 ડ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા, ઉક્કોસેણં દમ ।

**રયણપ્પભાપુઢવીનેરહયા વિ એવં ચેવ -જાવ-
 વાલુયપ્પભાપુઢવીનેરહયા ।**

- પ. અણંતરાગયા ણં ભંતે ! પંકપ્પભાપુઢવીનેરહયા એગસમણં કેવહયા અંતકિરિયાં પકરેતિ ?
 ડ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા, ઉક્કોસેણં ચત્તારિ ।
 પ. દં. ૨-૧૧. અણંતરાગયા ણં ભંતે ! અસુરકુમારા એગસમણં કેવહયા અંતકિરિયાં પકરેતિ ?
 ડ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકા વા, દો વા, તિણ્ણિ વા, ઉક્કોસેણં પંચ ।
 પ. અણંતરાગયાઓ ણં ભંતે ! અસુરકુમારીઓ એગસમણં કેવહયાઓ અંતકિરિયાં પકરેતિ ?
 ડ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકા વા, દો વા, તિણ્ણિ વા, ઉક્કોસેણં પંચ ।

**એવં જહા અસુરકુમારા સદેવીયા તહા -જાવ-
 થણિયકુમારા ।**

- પ. દં. ૧૨. અણંતરાગયા ણં ભંતે ! પુઢવીકાહયા એગસમણં કેવહયા અંતકિરિયાં પકરેતિ ?
 ડ. ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકો વા, દો વા, તિણ્ણિ વા, ઉક્કોસેણં ચત્તારિ ।

દં. ૧૩. એવં આઙ્કાહયા વિ ચત્તારિ,

દં. ૧૬. વણસ્સહકાહયા છ,

દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયા દસ,
 તિરિક્ખ- જોણિણીઓ દસ,

દં. ૨૧. મણુસ્સા દસ, મણુસ્સીઓ વીસં,

દં. ૨૨. વાણમંતરા દસ, વાણમંતરીઓ પંચ,

દં. ૨૩. જોહસિયા દસ, જોહસિણીઓ વીસં,

૭૨. એક સમયમાં અનન્તરાગત ચોવીસ દંડકોમાં અંતક્રિયાનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! અનન્તરાગત નારક એક સમયમાં કેટલી અંતક્રિયા કરે છે ?
 ડ. ગૌતમ ! એક સમયમાં તે જઘન્ય એક, બે કે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ દસ અંતક્રિયા કરે છે.
રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં -યાવત્- વાલુકાપ્રભા પૃથ્વીનાં અનન્તરાગત નારક પણ આ પ્રમાણે જ અંતક્રિયા કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! પંકપ્રભા પૃથ્વીનાં અનન્તરાગત નારક એક સમયમાં કેટલી અંતક્રિયા કરે છે ?

ડ. ગૌતમ ! એક સમયમાં તે જઘન્ય એક, બે કે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ ચાર અંતક્રિયા કરે છે.

પ્ર. દં. ૨-૧૧. ભંતે ! અનન્તરાગત અસુરકુમાર એક સમયમાં કેટલી અંતક્રિયા કરે છે ?

ડ. ગૌતમ ! એક સમયમાં તે જઘન્ય એક, બે કે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ પાંચ અંતક્રિયા કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! અનન્તરાગત અસુરકુમારિઓ એક સમયમાં કેટલી અંતક્રિયા કરે છે ?

ડ. ગૌતમ ! એક સમયમાં તે જઘન્ય એક, બે કે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ પાંચ અંતક્રિયા કરે છે.

આ પ્રમાણે જેમ અનન્તરાગત દેવીઓ સહિત અસુરકુમારોની સંખ્યા કહી તેવી જ રીતે સ્તનિતકુમારો સુધીની સંખ્યા કહેવી જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! અનન્તરાગત પૃથ્વીકાયિક એક સમયમાં કેટલી અંતક્રિયા કરે છે ?

ડ. ગૌતમ ! એક સમયમાં તે જઘન્ય એક, બે કે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ ચાર અંતક્રિયા કરે છે.

દં. ૧૩. આ પ્રમાણે અપ્કાયિક પણ ઉત્કૃષ્ટથી ચાર,

દં. ૧૬. વનસ્પતિકાયિક છ,

દં. ૨૦. પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિક દસ,

પંચેન્દ્રિય તિર્યયોનિક સ્ત્રીઓ દસ.

દં. ૨૧. મનુષ્ય દસ, મનુષ્યાણી વીસ.

દં. ૨૨. વાણવ્યંતરદેવ દસ, વાણવ્યંતર દેવીઓ પાંચ.

દં. ૨૩. જ્યોતિષ્કદેવ દસ, જ્યોતિષ્ક દેવીઓ વીસ.

દં. ૨૪. વેમાણિયા અટ્ઠસયં, વેમાણિણીઓ વીસં ।

- પળ્ળ. પ. ૨૦, સુ. ૧૪૧૪-૧૪૧૬

૭૩. ચઠવીસદંડેસુ ઉવટ્ટુણાનંતરં અંતકિરિયા પરૂવણં-

પ. (ક) ણેરહ્મિણં ણં ભંતે ! ણેરહ્મિણંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા ણેરહ્મિણંસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ણેરહ્મિણં ણં ભંતે ! ણેરહ્મિણંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા અસુરકુમારેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ણેરહ્મિણં ણં ભંતે ! ણેરહ્મિણંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા નાગકુમારેસુ -જાબ- ચરિદિણંસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ણેરહ્મિણં ણં ભંતે ! ણેરહ્મિણંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિણંસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! અત્થેગહ્મિણં ઉવવજ્જેજ્જા, અત્થેગહ્મિણં ણો ઉવવજ્જેજ્જા ।

પ. જે ણં ભંતે ! ણેરહ્મિણંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિણંસુ ઉવવજ્જેજ્જા સે ણં કેવલિપળ્ળત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવળ્ણયાણં ?

ઉ. ગોયમા ! અત્થેગહ્મિણં લભેજ્જા, અત્થેગહ્મિણં ણો લભેજ્જા ।

પ. જે ણં ભંતે ! કેવલિપળ્ળત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવળ્ણયાણં સે ણં કેવલં બોહિં બુઝ્જેજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! અત્થેગહ્મિણં બુઝ્જેજ્જા, અત્થેગહ્મિણં ણો બુઝ્જેજ્જા ।

પ. જે ણં ભંતે ! કેવલં બોહિં બુઝ્જેજ્જા, સે ણં સદ્દહેજ્જા, પત્તિણ્ણજ્જા, રોણ્ણજ્જા ?

ઉ. હંતા, ગોયમા ! સદ્દહેજ્જા પત્તિણ્ણજ્જા રોણ્ણજ્જા ।

પ. જે ણં ભંતે ! સદ્દહેજ્જા પત્તિણ્ણજ્જા રોણ્ણજ્જા સે ણં આભિણિબોહિયણાણં-સુયણાણાણં ઉપ્પાઢેજ્જા ?

દં. ૨૪. વૈમાણિક દેવ એક સો આઠ, વૈમાણિક દેવીઓ વીસ અંતક્રિયા કરે છે.

(દં. ૧૪-૧૫. અનન્તરાગત તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક અંતક્રિયા કરતા નથી.)

૭૩. ચોવીસ દંડકોમાં ઉદ્વર્તનાનન્તર અંતક્રિયાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. (ક) ભંતે ! નારક જીવ નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! નારક જીવ નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) અસુરકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! નારક જીવ નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) નાગકુમારોમાં -વાયત્- ચરિન્દ્રિયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! નારક જીવ નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કોઈ ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ ઉત્પન્ન થતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે નારક નારકોમાંથી નીકળીને અનન્તર (સીધા) પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે તો શું તે કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મ શ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કોઈ ધર્મ શ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે કેવળી- પ્રરૂપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે શું તે કેવળી બોધિને પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કોઈ કેવળી બોધિને પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે કેવળી-બોધિને પ્રાપ્ત કરે છે તો શું તે તેના પર શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ કરે છે ?

ઉ. હા, ગૌતમ ! તે તેના પર શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! જે શ્રદ્ધા-પ્રતીતિ-રુચિ કરે છે તો શું તે આભિણિબોધિકજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન ઉપાર્જીત કરે છે ?

૩. હંતા, ગોયમા ! ઉપ્પાડેજ્જા ।
૫. જે ણં ભંતે ! આભિણિબોહિયણાણ-સુયણાણાઈ ઉપ્પાડેજ્જા સે ણં સંચાએજ્જા સીલં વા વયં વા ગુણં વા વેરમણં વા પચ્ચક્કણં વા પોસહોવવાસં વા પડિવજ્જિત્તે ?
૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ સંચાએજ્જા, અત્યેગઇએ ણો સંચાએજ્જા ।
૫. જે ણં ભંતે ! સંચાએજ્જા સીલં વા -જાવ-પોસહોવવાસં વા પડિવજ્જિત્તે સે ણં ઓહિણાણં ઉપ્પાડેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ ઉપ્પાડેજ્જા, અત્યેગઇએ ણો ઉપ્પાડેજ્જા ।
૫. જે ણં ભંતે ! ઓહિણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, સે ણં સંચાએજ્જા મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહિત્તે ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
૫. ણેરઇએ ણં ભંતે ! ણેરઇએહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા મણુસેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ ઉવવજ્જેજ્જા, અત્યેગઇએ ણો ઉવવજ્જેજ્જા ।
૫. જે ણં ભંતે ! ઉવવજ્જેજ્જા સે ણં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવણયાએ ?
૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ લભેજ્જા, અત્યેગઇએ ણો લભેજ્જા ।

જહા પંચેદિય-તિરિવ્વજોણિએસુ તહા મણુસેસુ-જાવ-

૫. જે ણં ભંતે ! ઓહિણાણં ઉપ્પાડેજ્જા સે ણં સંચાએજ્જા મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહિત્તે ?
૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ સંચાએજ્જા, અત્યેગઇએ ણો સંચાએજ્જા ।
૫. જે ણં ભંતે ! સંચાએજ્જા મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વહિત્તે સે ણં મણપજ્જવણાણં ઉપ્પાડેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ ઉપ્પાડેજ્જા, અત્યેગઇએ ણો ઉપ્પાડેજ્જા ।

૩. હા, ગૌતમ ! તે ઉપાર્જિત કરે છે.
- પ્ર. ભંતે ! જો આભિણિબોધિક જ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનું ઉપાર્જન કરે છે તો શું તે શીલ, વ્રત, ગુણ, વિરમણ, પ્રત્યાખ્યાન અને પૌષધોપવાસ અંગીકાર કરવામાં સમર્થ હોય છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ અંગીકાર કરવામાં સમર્થ હોય છે અને કોઈ સમર્થ હોતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જે શીલ -યાવત્- પૌષધોપવાસ અંગીકાર કરવામાં સમર્થ હોય છે તો શું તે અવધિજ્ઞાન ઉપાર્જિત કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ ઉપાર્જિત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જે અવધિજ્ઞાન ઉપાર્જિત કરે છે તો શું તે મુંડિત થઈને ગૃહત્યાગ કરીને અનગાર ધર્મમાં પ્રવ્રજ્જત થવામાં સમર્થ થાય છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
- પ્ર. ભંતે ! નારક જીવ નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ ઉત્પન્ન થતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જે ઉત્પન્ન થાય છે તો શું તે કેવલીપ્રરુપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ લાભ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.
- જેમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિકોનાં વિષયમાં કહ્યું તે પ્રમાણે મનુષ્યોનાં માટે પણ કહેવું જોઈએ -યાવત્-
- પ્ર. ભંતે ! જે અવધિજ્ઞાન ઉપાર્જિત કરે છે તો શું તે મુંડિત થઈને ગૃહ ત્યાગ કરીને અનગાર ધર્મમાં પ્રવ્રજ્જત થવામાં સમર્થ થાય છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ સમર્થ થાય છે અને કોઈ થતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જે મુંડિત થઈને ગૃહત્યાગ કરી અનગાર ધર્મમાં પ્રવ્રજ્જત થવામાં સમર્થ થાય છે તો શું તે મનઃ પર્યવજ્ઞાન ઉપાર્જિત કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ ઉપાર્જિત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

પ. જે ણં ભંતે ! મળપજ્જવણાણં ઉપ્પાડેજ્જા, સે ણં કેવલણાણં ઉપ્પાડેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ ઉપ્પાડેજ્જા, અત્યેગઇએ ણો ઉપ્પાડેજ્જા ।

પ. જે ણં ભંતે ! કેવલનાણં ઉપ્પાડેજ્જા સે ણં સિજ્ઞેજ્જા -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! સિજ્ઞેજ્જા -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરેજ્જા ।

પ. ણેરઇએ ણં ભંતે ! ણેરઇએહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા વાણમંતર-જોઇસિય-વેમાણિએસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. (ખ) અસુરકુમારે ણં ભંતે ! અસુરકુમારેહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા ણેરઇએસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. અસુરકુમારે ણં ભંતે ! અસુરકુમારેહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા અસુરકુમારેસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

एवं -जाव- धणियकुमारेसु ।

પ. અસુરકુમારે ણં ભંતે ! અસુરકુમારેહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા પુદ્ધવિક્કાઇએસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગઇએ ઉવવજ્જેજ્જા, અત્યેગઇએ નો ઉવવજ્જેજ્જા ।

પ. જે ણં ભંતે ! ઉવવજ્જેજ્જા સે ણં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવળયાએ ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

एवं आउ-वणफईकाइएसु वि ।

પ. અસુરકુમારે ણં ભંતે ! અસુરકુમારેહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા તેઉ-વાઉ-વેઈંદિય-તેઈંદિય-ચઉરિંદિએસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

**अवसेसेसु पंचसु पंचेदिय-तिरिक्खजोणियादिसु
असुरकुमारे जहा णेरइए ।**

પ્ર. ભંતે ! જે મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉપાર્જિત કરે છે તો શું તે કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જિત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ ઉપાર્જિત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જિત કરે છે તો શું તે સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! તે સિદ્ધ થાય છે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! નારક જીવ, નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક કે વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. (ખ) ભંતે ! અસુરકુમાર અસુરકુમારોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! અસુરકુમાર અસુરકુમારોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) અસુરકુમારોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

आ प्रमाझे स्तनितकुमारो सुधी ज्ञाणवुं जेईअे.

પ્ર. ભંતે ! અસુરકુમાર અસુરકુમારોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ ઉત્પન્ન થતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે ઉત્પન્ન થાય છે તો શું તે કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

**आ प्रमाझे अप्कायिक अने वनस्पतिकायिक ज्वोनां
विषयमां समञ्ज लेवुं जेईअे.**

પ્ર. ભંતે ! અસુરકુમાર, અસુરકુમારોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય અને ચઉરેન્દ્રિય જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

**अवशिष्ट पंचेन्द्रिय तिर्य्ययोनिः, मनुष्य,
वाणव्यंतर, ज्योतिष्क अने वैमानिक आ पांशोमां
असुरकुमारनी उत्पत्ति आदिनुं वर्जन नैरयिकोनां
अनुसार समजवुं जेईअे.**

एवं -जाव- थणियकुमारे ।

પ. (ગ) પુઢવિક્કાઈણ ણં ભંતે ! પુઢવિક્કાઈણહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા ણેરહણસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ।

एवं असुरकुमारेसु वि -जाव- थणियकुमारेसु वि ।

પ. પુઢવિક્કાઈણ ણં ભંતે ! પુઢવિક્કાઈણહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા પુઢવિક્કાઈણસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

उ. गोयमा ! अत्थेगइए उववज्जेज्जा, अत्थेगइए णो उववज्जेज्जा ।

પ. જે ણં ભંતે ! ઉવવજ્જેજ્જા સે ણં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવણયાણ ?

उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ।

एवं आउक्काइयादीसु गिरंतरं भाणियव्वं -जाव- चउरिंदिएसु ।

पंचेंदिय-तिरिक्खजोणिय-मणूसेसु जहा णेरइए ।

वाणमंतर-जोइसिय-वेमाणिएसु पडिसेहो ।

एवं जहा पुढविक्काइओ भणिओ तहेव आउक्काइओ वि वणप्फइकाइओ वि भाणियव्वो ।

પ. (ઘ) તેઁકકાઈણ ણં ભંતે ! તેઁકકાઈણહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા ણેરહણસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे ।

एवं असुरकुमारेसु वि -जाव- थणियकुमारेसु वि ।

पुढविक्काइय-आउ-तेउ-वाउ-वणस्सइ-वेइंदिय- तेइंदिय-चउरिंदिएसु अत्थेगइए उववज्जेज्जा, अत्થેગइए णो उववज्जेज्जा ।

પ. જે ણં ભંતે ! ઉવવજ્જેજ્જા સે ણં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવણયાણ ?

આ પ્રમાણે સ્તનિતકુમાર સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. (ગ) ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવ, પૃથ્વીકાયિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी.

આ પ્રમાણે અસુરકુમારોથી સ્તનિતકુમારો સુધી ઉત્પત્તિનો નિષેધ જાણવો જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! પૃથ્વીકાયિક જીવ, પૃથ્વીકાયિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) પૃથ્વીકાયિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

उ. गौतम ! कोई उत्पन्न थाय છે અને कोई उत्पन्न થતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે ઉત્પન્ન થાય છે તો શું તે કેવળી પ્રરુપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે ?

उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी.

આ પ્રમાણે અપ્કાયિકથી ચઉરેન્દ્રિય સુધી જીવોની નિરંતર ઉત્પત્તિનાં માટે કહેવું જોઈએ.

પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકો અને મનુષ્યોમાં ઉત્પત્તિ નૈરયિકોનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોમાં પૃથ્વીકાયિકની ઉત્પત્તિનો નિષેધ સમજવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે જેમ પૃથ્વીકાયિકની ઉત્પત્તિનાં વિષયમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે અપ્કાયિક અને વનસ્પતિકાયિકનાં વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ.

પ્ર. (ઘ) ભંતે ! તેજસ્કાયિક જીવ, તેજસ્કાયિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी.

આ પ્રમાણે તેજસ્કાયિક જીવની અસુરકુમારોથી સ્તનિતકુમારો સુધી ઉત્પત્તિનો નિષેધ સમજવું જોઈએ.

પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય અને ચઉરેન્દ્રિયોમાં કોઈ ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ ઉત્પન્ન થતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે ઉત્પન્ન થાય છે તો શું તે કેવળી પ્રરુપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
- પ. તેઝક્કાઈએ ણં ભંતે ! તેઝક્કાઈએહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિએસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! અત્થેગઈએ ઉવવજ્જેજ્જા, અત્થેગઈએ ણો ઉવવજ્જેજ્જા ।
- પ. જે ણં ભંતે ! ઉવવજ્જેજ્જા સે ણં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવણયાએ ?
૩. ગોયમા ! અત્થેગઈએ લભેજ્જા, અત્થેગઈએ ણો લભેજ્જા ।
- પ. જે ણં ભંતે ! કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવણયાએ સે ણં કેવલં વોહિંં બુદ્ધેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
- પ. તેઝક્કાઈએ ણં ભંતે ! તેઝક્કાઈએહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા મણૂસ-વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિએસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
એવં જહેવ તેઝક્કાઈએ ણિરંતરં એવં વાઝક્કાઈએ વિ ।
- પ. (ક.) વેહંદિએ ણં ભંતે ! વેહંદિએહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા ણેરહએસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! જહા પુહવિક્કાઈએ ।
ણવરં-મણૂસેસુ -જાવ- મણપજ્જવણાણં ઉપ્પાહેજ્જા ।
એવં તેહંદિય-ચરિંદિયા વિ -જાવ- મણપજ્જવણાણં ઉપ્પાહેજ્જા ।
- પ. જે ણં ભંતે ! મણપજ્જવણાણં ઉપ્પાહેજ્જા સે ણં કેવલણાણં ઉપ્પાહેજ્જા ?
૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।
- પ. (ચ) પંચેદિયતિરિક્ખજોણિએ ણં ભંતે ! પંચેદિયતિરિક્ખજોણિએહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા ણેરહએસુ ઉવવજ્જેજ્જા ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
- પ્ર. ભંતે ! તેજસ્કાયિક જીવ તેજસ્કાયિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) પંચેન્દ્રિયતિર્યચ-યોનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ ઉત્પન્ન થતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જે (પંચેન્દ્રિયતિર્યચયોનિકમાં) ઉત્પન્ન થાય છે તો શું તે કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! કોઈ લાભ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.
- પ્ર. ભંતે ! જે કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે તો શું તે કેવળીબોધિને પ્રાપ્ત કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
- પ્ર. ભંતે ! તેજસ્કાયિક જીવ તેજસ્કાયિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) મનુષ્ય, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક કે વૈમાનિકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
આ પ્રમાણે જેમ તેજસ્કાયિક જીવની નિરંતર ઉત્પત્તિ આદિનાં માટે કહ્યું તે પ્રમાણે વાયુકાયિકનાં વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ.
- પ્ર. (ક) ભંતે ! બેઈન્દ્રિય જીવ બેઈન્દ્રિય જીવોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) નારકોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
૩. ગૌતમ ! જેમ પૃથ્વીકાયિક જીવોનાં વિષયમાં કહ્યું છે તેવું જ કહેવું જોઈએ.
વિશેષ : મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થઈને મન:પર્યાયજ્ઞાન સુધી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.
આ પ્રમાણે ત્રેઈન્દ્રિય - ચત્તરેન્દ્રિય જીવ પણ -યાવત્- મન:પર્યાયજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.
- પ્ર. ભંતે ! જે મન:પર્યાયજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે તો શું તે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે ?
૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.
- પ્ર. (ચ) ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગૈણ ઉવવજ્જેજ્જા, અત્યેગૈણ ણો ઉવવજ્જેજ્જા ।

૫. જે ણં ભંતે ! ઉવવજ્જેજ્જા સે ણં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવણયાણ ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગૈણ લભેજ્જા, અત્યેગૈણ ણો લભેજ્જા ।

૫. જે ણં કેવલિપણ્ણત્તં ધમ્મં લભેજ્જા સવણયાણ સે ણં કેવલં બોહિં બુજ્જેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગૈણ બુજ્જેજ્જા, અત્યેગૈણ નો બુજ્જેજ્જા ।

૫. જે ણં ભંતે ! કેવલં બોહિં બુજ્જેજ્જા સે ણં સદ્દહેજ્જા પત્તિણ્ણજ્જા રોણ્ણજ્જા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! સદ્દહેજ્જા પત્તિણ્ણજ્જા રોણ્ણજ્જા ।

૫. જે ણં ભંતે ! સદ્દહેજ્જા પત્તિણ્ણજ્જા રોણ્ણજ્જા સે ણં આભિણિબોહિયણાણ સુચણાણ-ઓહિણાણાણં ઉપ્પાડેજ્જા ?

૩. હંતા, ગોયમા ! ઉપ્પાડેજ્જા ।

૫. જે ણં ભંતે ! આભિણિબોહિયણાણ-સુચણાણ-ઓહિણાણાણં ઉપ્પાડેજ્જા સે ણં સંચાણ્ણજ્જા સીલં વા -જાવ- પોસહોવવાસં વા પઠિવજ્જિત્તણ ?

૩. ગોયમા ! ણો ણ્ણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

एवं असुरकुमारेसु वि -जाव- थणियकुमारेसु ।

एगिंदिय-विगलिंदिएसु जहा पुढविकाइए ।

पंचेदिय-तिरिक्खजोणिएसु मणूसेसु य जहा णेरइए ।

वाणमंतर-जोइसिय-वेमाणिएसु जहा णेरइएसु ।

एवं मणूसे वि ।

वाणमंतर-जोइसिय-वेमाणिए जहा असुरकुमारे ।

- पण्ण. प. २०, सु. १४१७-१४४३

૩. ગૌતમ ! કોઈ ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ ઉત્પન્ન થતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે ઉત્પન્ન થાય છે તો શું તે કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ લાભ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મશ્રવણનો લાભ પ્રાપ્ત કરે છે તો શું તે કેવળબોધિને પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ કેવળબોધિને પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! જે કેવળબોધિને પ્રાપ્ત કરે છે તો શું તે તેના પર શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ કરે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે તેના પર શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! જે શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ કરે છે તો શું તે આભિનિબોધિક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન ઉપાર્જીત કરે છે ?

૩. હા, ગૌતમ ! તે ઉપાર્જીત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! જે આભિનિબોધિક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન ઉપાર્જીત કરે છે તો શું તે શીલવ્રત-ચાવત્-પોષધોપવાસ અંગીકાર કરવામાં સમર્થ થાય છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

આ પ્રમાણે પંચેન્દ્રિય તિર્યચોમાંથી નીકળીને અસુરકુમારોમાં-ચાવત્-સ્તનિતકુમારોમાં ઉત્પત્તિનાં વિષયમાં જાણવું જોઈએ.

એકેન્દ્રિય અને વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં ઉત્પત્તિનું વર્ણન પૃથ્વીકાયિક જીવોનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક અને મનુષ્યોમાં ઉત્પત્તિનું વર્ણન નૈરયિકનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પત્તિનું વર્ણન નૈરયિકોનાં સમાન છે.

આ પ્રમાણે મનુષ્યની પણ ઉત્પત્તિનું વર્ણન જાણવું જોઈએ.

વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકની ઉત્પત્તિનું વર્ણન અસુરકુમારોનાં સમાન છે.

૭૪. કળ્હ-નીલ-કાઝલેસ્મેસુ પુઢવી-આઝ વણસ્સઙકાઙયાણં
અંતકિરિયા પરૂવણં-

તેણં કાલેણં તેણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ
-જાવ- અંતેવાસી માગંદિયપુત્તે નામં અણગારે પગઙ્ઙભદ્દા
જહ્ઙા મંડિયપુત્તે -જાવ- પજ્જુવાસમાણે એવં વયાસી-

પ. મે નૂણં ભંતે ! કાઝલેસ્મે પુઢવિકાઙાએ કાઝલેસ્મે-
હિંતો પુઢવિકાઙાએહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા માણુસં
વિગ્ગહં લઙ્ઙ્ઙહ, કેવલં બોહિં બુઙ્ઙહ, કેવલં બોહિં
બુઙ્ઙિત્તા તઓ પચ્છા સિઙ્ઙહ -જાવ- અંતં કરેઙ ?

ઝ. હંતા, માગંદિયપુત્તા ! કાઝલેસ્મે પુઢવિકાઙાએ -જાવ-
અંતં કરેઙ ।

પ. મે નૂણં ભંતે ! કાઝલેસ્મે આઝકાઙાએ કાઝલેસ્મેહિંતો
આઝકાઙાએહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા માણુસં વિગ્ગહં
લઙ્ઙ્ઙહ માણુસં વિગ્ગહં લભિત્તા કેવલં બોહિં બુઙ્ઙહ
-જાવ- અંતં કરેઙ ?

ઝ. હંતા, માગંદિયપુત્તા ! કાઝલેસ્મે આઝકાઙાએ -જાવ-
અંતં કરેઙ ।

પ. મે નૂણં ભંતે ! કાઝલેસ્મે વણસ્સઙકાઙાએ -જાવ- અંતં
કરેઙ ।

ઝ. હંતા, માગંદિયપુત્તા ! એવં ચેવ -જાવ- અંતં કરેઙ ।

પ. 'મેવં ભંતે ! મેવં ભંતે ત્તિ' માગંદિયપુત્તે અણગારે
મમણં ભગવં મહાવીરં -જાવ- વંદિત્તા નમંસિત્તા
જેણેવ મમણે નિગ્ગંથે તેણેવ ઉવાગચ્છઙ્ઙ તેણેવ
ઉવાગચ્છિત્તા સમણે નિગ્ગંથે એવં વયાસી-

"એવં ઘલુ અજ્જો ! કાઝલેસ્મે પુઢવિકાઙાએ તહેવ

• -જાવ- અંતં કરેઙ,

એવં ઘલુ અજ્જો ! કાઝલેસ્મે આઝકાઙાએ -જાવ- અંતં
કરેઙ,

એવં ઘલુ અજ્જો ! કાઝલેસ્મે વણસ્સઙકાઙાએ -જાવ-
અંતં કરેઙ."

તણ્ણં તે સમણા નિગ્ગંથા માગંદિયપુત્તસ્સ અણગારસ્સ
એવં માઙ્ઙકવમાણસ્સ -જાવ- એવં પરૂવેમાણસ્સ એયમટ્ઠં

૭૪. કૃષ્ણ-નીલ-કાપોતલેશી પૃથ્વી-અપ્-વનસ્પતિકાપિકોમાં
અંતકિયાનું પ્રરુપણ :

તે કાળ અને તે સમયમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનાં
અંતેવાસી -યાવત્- પ્રકૃતિભદ્ર માકંઢિકપુત્ર નામના
અણગારે મંડિતપુત્ર અણગારનાં સમાન -યાવત્-
પર્યુપાસના કરતાં આ પ્રમાણે પૂછ્યું -

પ્ર. ભંતે ! શું કાપોતલેશી પૃથ્વીકાપિક જીવ, કાપોતલેશી
પૃથ્વીકાપિક જીવોમાંથી મરીને સીધા મનુષ્ય શરીરને
પ્રાપ્ત કરે છે અને પછી કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જીત કરે છે,
કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જીત કરીને તત્પશ્ચાત્ સિદ્ધ-બુદ્ધ-મુક્ત
થાય છે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે ?

ઝ. હા, માકંઢિક પુત્ર ! તે કાપોતલેશી પૃથ્વીકાપિક
જીવ -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! શું કાપોતલેશી અપ્કાપિક જીવ, કાપોતલેશી
અપ્કાપિક જીવોમાંથી મરીને સીધા મનુષ્ય શરીરને
પ્રાપ્ત કરે છે અને મનુષ્ય શરીર પ્રાપ્ત કરીને કેવળ
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે, કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને
-યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે ?

ઝ. હા, માકંઢિક પુત્ર ! કાપોતલેશી અપ્કાપિક જીવ
-યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

પ્ર. ભંતે ! કાપોતલેશી વનસ્પતિકાપિક જીવ -યાવત્-
બધા દુઃખોનો અંત કરે છે ?

ઝ. હા, માકંઢિક પુત્ર ! તે પણ આ પ્રમાણે (પૂર્વવત્)
-યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

પ્ર. "ભંતે !" તે આ પ્રમાણે છે, "ભંતે !" તે આ પ્રમાણે
છે, આવું કહીને માકંઢિકપુત્ર અનગાર શ્રમણ
ભગવાન મહાવીરને -યાવત્-વંદના નમસ્કાર
કરીને જ્યાં શ્રમણ નિર્ગ્રંથ હતા, તે ત્યાં આવ્યા
અને તેનાથી આ પ્રમાણે કહ્યું -

"હે આર્યો ! કાપોતલેશી પૃથ્વીકાપિક જીવ પૂર્વોક્ત
પ્રકારથી -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે,

હે આર્યો ! કાપોતલેશી અપ્કાપિક જીવ -યાવત્-
બધા દુઃખોનો અંત કરે છે,

હે આર્યો ! કાપોતલેશી વનસ્પતિકાપિક જીવ
-યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરે છે."

તદનન્તર તે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને માકંઢિકપુત્ર અણગારે
આ પ્રમાણે કહ્યું -યાવત્- આ પ્રમાણે પ્રરુપણા કરી

ળો સદ્દહંતિ, પત્તિયંતિ, રોયંતિ, એમટ્ઠં
અસદ્દહમાણા અપત્તિએમાણા અરોએમાણા જેણેવ
સમણે ભગવં મહાવીરે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ તેણેવ
ઉવાગચ્છિતા સમણં ભગવં મહાવીરં વંદંતિ નમસંતિ
વંદિત્તા નમંસિત્તા એવં વચાસી-

એવં ચલુ ભંતે ! માગંદિયપુત્તે અણગારે અમ્હં એવમાદકવ્વહ
-જાવ- એવં પરૂવેદ-

એવં ચલુ “અજ્જો ! કાઝલેસ્સે પુઢવિકાઙ્કાઈએ -જાવ-
અંતં કરેદ ।

એવં ચલુ અજ્જો ! કાઝલેસ્સે આઝકાઙ્કાઈએ -જાવ- અંતં
કરેદ

એવં ચલુ અજ્જો ! કાઝલેસ્સે વણસ્સઙ્કાઈએ -જાવ-
અંતં કરેદ ।

સે કહમેયં ભંતે ! એવં ?”

‘અજ્જો ! ત્તિ’ સમણે ભગવં મહાવીરે તે સમણે
નિગંથા આમંતિત્તા એવં વચાસી-

જં ણં અજ્જો ! માગંદિયપુત્તે અણગારે તુલ્લ્હે
એવમાદકવ્વહ -જાવ- પરૂવેદ-

એવં ચલુ અજ્જો ! કાઝલેસ્સે પુઢવિકાઙ્કાઈએ -જાવ-
અંતં કરેદ,

એવં ચલુ અજ્જો ! કાઝલેસ્સે આઝકાઙ્કાઈએ -જાવ- અંતં
કરેદ,

એવં ચલુ અજ્જો ! કાઝલેસ્સે વણસ્સઙ્કાઈએ -જાવ-
અંતં કરેદ,

મચ્ચેણં એસમટ્ઠે, અહં પિ ણં અજ્જો ! એવમાદકવ્વમિ
-જાવ- એવં પરૂવેમિ ।

એવં ચલુ અજ્જો ! કણ્હલેસ્સે પુઢવિકાઙ્કાઈએ
કણ્હલેસ્સેહિંતો પુઢવિકાઙ્કાઈએહિંતો -જાવ- અંતં કરેદ ।

એવં ચલુ અજ્જો ! નીલલેસ્સે પુઢવિકાઙ્કાઈએ -જાવ-
અંતં કરેદ,

એવં કાઝલેસ્સે વિ,

તે માન્યતા પર શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ કરી નહિ
અને તેના પર અશ્રદ્ધા, અપ્રતીતિ, અરુચિ
બતાવતા જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી
હતા ત્યાં આવ્યા અને ત્યાં આવીને તેમણે શ્રમણ
ભગવાન મહાવીર સ્વામીને વંદન નમસ્કાર કર્યા
અને વંદન-નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું -
ભંતે ! માકંદિકપુત્ર અણગારે અમારાથી આ પ્રમાણે
કહ્યું -ચાવત્- પ્રરૂપણા કરી કે -

“હે આર્યો ! કાપોતલેશી પૃથ્વીકાયિક -ચાવત્-
બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

હે આર્યો ! કાપોતલેશી અપ્કાયિક -ચાવત્- બધા
દુઃખોનો અંત કરે છે.

હે આર્યો ! કાપોતલેશી વનસ્પતિકાયિક -ચાવત્-
બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

ભંતે ! એવું કેવી રીતે થઈ શકે છે ?”

‘હે આર્યો !’ આ પ્રમાણે સંબોધિત કરીને, શ્રમણ
ભગવાન મહાવીરે તે શ્રમણ નિર્ણયોથી આ
પ્રમાણે કહ્યું -

“હે આર્યો ! માકંદિકપુત્ર અણગારે જે તમને કહ્યું
છે -ચાવત્- પ્રરૂપણા કરી છે -

હે આર્યો ! કાપોતલેશી પૃથ્વીકાયિક -ચાવત્- બધા
દુઃખોનો અંત કરે છે,

હે આર્યો ! કાપોતલેશી અપ્કાયિક -ચાવત્- બધા
દુઃખોનો અંત કરે છે.

હે આર્યો ! કાપોતલેશી વનસ્પતિકાયિક -ચાવત્-
બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

તેમનું આ કથન સત્ય છે, “હે આર્યો !” હું પણ
આ પ્રમાણે કહું છું -ચાવત્- પ્રરૂપણા કરું છું.

હે આર્યો ! કૃષ્ણલેશી પૃથ્વીકાયિક જીવ કૃષ્ણલેશી
પૃથ્વીકાયિકોમાંથી નીકળીને -ચાવત્- બધા દુઃખોનો
અંત કરે છે.

હે આર્યો ! નીલલેશી પૃથ્વીકાયિક પણ -ચાવત્-
બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

આ પ્રમાણે કાપોતલેશી પૃથ્વીકાયિક પણ -ચાવત્-
બધા દુઃખોનો અંત કરે છે.

જહા પુઢવિકાઙ્ણે ંવં આઙ્ણકાઙ્ણે વિ, ંવં
વળમ્મઙ્ણકાઙ્ણે વિ, સઙ્ણે ણં ંસમટ્ઠે ।

‘સેવં ંતે ! સેવં ંતે ત્તિ’ સમણા નિગ્ગંથા સમણં
મહાવીરં વંદંતિ નમંસંતિ વંદિત્તા નમંસિત્તા જેણેવ
માગંદિયપુત્તે અણગારે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ
ઉવાગચ્છિત્તા માગંદિયપુત્તં અણગારં વંદંતિ નમંસંતિ
વંદિત્તા નમંસિત્તા ંયમટ્ઠં સમ્મં વિણણં
ભુજ્જો-ભુજ્જો ઘ્વામેતિ ।

- વિયા. સ. ૧૮, ડ. ૩, સુ. ૨-૭

૭૫. ચઁવીસદંડંસુ તિત્થગરત્તં ંતકિરિયા ય પરૂવણં-

પ. દં. ૧. રયણપ્પભાપુઢવિનેરઙ્ણે ંતે ! રયણપ્પભા-
પુઢવિનેરઙ્ણેહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા તિત્થગરત્તં
લભેજ્જા ?

ઉ. ગોયમા ! અત્થેગઙ્ણે લભેજ્જા, અત્થેગઙ્ણે ણો લભેજ્જા ।

પ. મે કેણટ્ઠેણં ંતે ! ંવં વુચ્ચઙ્ણે-
“અત્થેગઙ્ણે લભેજ્જા, અત્થેગઙ્ણે ણો લભેજ્જા ?”

ઉ. ગોયમા ! જસ્સ ણં રયણપ્પભાપુઢવિનેરઙ્ણે ંયમ્મ
તિત્થગરણામ-ગોયાઙ્ણં કમ્માઙ્ણં વઘ્ણાઙ્ણં પુઢ્ણાઙ્ણં નિધત્તાઙ્ણં
કઙ્ણાઙ્ણં પટ્ઠવિયાઙ્ણં ણિવિઢ્ણાઙ્ણં અભિનિવિઢ્ણાઙ્ણં
અભિસમણામયાઙ્ણં ઉદિણ્ણાઙ્ણં, ણો ઉવસંતાઙ્ણં ંવંતિ,

સે ણં રયણપ્પભાપુઢવિનેરઙ્ણે રયણપ્પભાપુઢવિ
નેરઙ્ણેહિંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા તિત્થગરત્તં-
લભેજ્જા,

જસ્સ ણં રયણપ્પભાપુઢવિનેરઙ્ણે ંયમ્મ તિત્થગરણામ-
ગોયાઙ્ણં ણો વઘ્ણાઙ્ણં -જાઙ્ણ- ણો ઉદિણ્ણાઙ્ણં ઉવસંતાઙ્ણં
ંવંતિ,

મે ણં રયણપ્પભાપુઢવિનેરઙ્ણે ંતો અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા
તિત્થગરત્તં ણો લભેજ્જા,

મે તેણટ્ઠેણં ગોયમા ! ંવં વુચ્ચઙ્ણે-

“અત્થેગઙ્ણે લભેજ્જા, અત્થેગઙ્ણે ણો લભેજ્જા ।”

જે પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિકનાં વિષયમાં કહ્યું તે પ્રમાણે
અપ્પકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક -યાવત્- બધા
દુઃખોનો ંત કરે છે. આ વર્ણન સત્ય છે ત્યાં સુધી
કહેવું જોઈએ.

“ભંતે ! તે આ પ્રમાણે છે, ભંતે ! તે આ પ્રમાણે
છે.” તે કહીને એ શ્રમણ-નિર્ણયોએ શ્રમણ ભગવાન
મહાવીર સ્વામીને વંદન નમસ્કાર કર્યા અને વંદના
નમસ્કાર કરીને જ્યાં માકઠિક પુત્ર અણગાર હતા
ત્યાં આવ્યા, ત્યાં આવીને વંદન નમસ્કાર કર્યા.
વંદના નમસ્કાર કરીને પછી તેવોએ (તેના
વર્ણનની અવજ્ઞાનાં માટે) તેનાથી વિનયપૂર્વક
વારંવાર ક્ષમાયાચના કરી.

૭૫. ચોવીસ દંડકોમાં તીર્થકરત્વ અને ંતક્રિયાનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. દં. ૧. ભંતે ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીનો નૈરયિકજીવ
રત્નપ્રભા-પૃથ્વીનાં નૈરયિકોથી નીકળીને શું
અનન્તર (સીધા) તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉ. ગૌતમ ! કોઈ તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ
કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
“કોઈ તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા
નથી.”?

ઉ. ગૌતમ ! જે રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નારકે તીર્થકર
નામ-ગોત્ર કર્મ બદ્ધ, સ્પૃષ્ટ, નિધત્ત કૃત નિકાયિત્ત
કરેલ, પ્રસ્થાપિત કરેલ, (સ્થિત કરેલ), અભિનિવિષ્ટ
(વિશેષ રૂપથી સ્થિત કરેલ), અભિસમન્વાગત
કરેલ અને ઉદયમાં આવેલ પણ ઉપશાંત થયેલ નથી.

તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નૈરયિક રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં
નૈરયિકોમાંથી નીકળીને અનન્તર (સીધા) તીર્થકર
પદને પ્રાપ્ત કરે છે,

પરંતુ જે રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નૈરયિક તીર્થકર નામ
ગોત્ર કર્મ બાંધેલ નથી -યાવત્- ઉદયમાં આવ્યું
નથી અને ઉપશાંત છે.

તે રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નૈરયિક રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી
નીકળીને સીધા તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત કરતા નથી.

માટે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે -

“કોઈ નૈરયિક તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ
કરતા નથી.”

एवं-जाव-वाल्गुयप्पभापुढविनेरइएहितो तित्थगरत्तं लभेज्जा ।

- પ. પંકપ્પભાપુઢવિનેરइए णं भंते ! पंकपपभापुढवि-
नेरइएहितो अणंतरं उव्वट्टित्ता तित्थगरत्तं लभेज्जा ?
- उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे, अंतकिरियं पुण करेज्जा ।
- પ. ધૂમપ્પભાપુઢવિનેરइए णं भंते ! धूमपपभापुढवि
नेरइएहितो अणंतरं उव्वट्टित्ता तित्थगरत्तं लभेज्जा ?
- उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे, विरइं पुण लभेज्जा ।
- પ. તમાપુઢવિનેરइए णं भंते ! तमापुढविनेरइएहितो
अणंतरं उव्वट्टित्ता तित्थगरत्तं लभेज्जा ?
- उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे, विरयाविरयं पुण
लभेज्जा ।
- પ. અહેમત્તમા પુઢવિનેરइए णं भंते ! अहेमत्तमा
पुढविनेरइएहितो अणंतरं उव्वट्टित्ता तित्थगरत्तं
लभेज्जा ?
- उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे, सम्मत्तं पुण लभेज्जा ।
- પ. દં. ૨-૧૩, અમુરકુમારે णं भंते ! अमुरकुमारेहितो
अणंतरं उव्वट्टित्ता तित्थगरत्तं लभेज्जा ?
- उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे, अंतकिरियं पुण
करेज्जा ।

एवं निरन्तरं-जाव-आउक्काइए

- પ. દં. ૧૪, તેઝકકાઈए णं भंते ! तेउक्काइएहितो
अणंतरं उव्वट्टित्ता तित्थगरत्तं लभेज्जा ?
- उ. गोयमा ! णो इणट्ठे समट्ठे, केवलिपण्णत्तं धम्मं
लभेज्ज सवणयाए ।

एवं वाउक्काइए वि ।

**आ प्रभाषे वालुकाप्रभा पृथ्वी सुधीनां
नैरयिकोमांधी नीकणीने सीधा तीर्थकर पढ प्राप्त
करे छे. (अने कोई करता नथी.)**

- પ્ર. ભંતે ! પંકપ્રભા પૃથ્વીનાં નારક પંકપ્રભા પૃથ્વીનાં
નૈરયિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા)
તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત કરે છે ?
- उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी. परंतु ते अन्तक्रिया
करी शके छे.
- પ્ર. ભંતે ! ધૂમપ્રભા પૃથ્વીનાં નારક ધૂમપ્રભા પૃથ્વીનાં
નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) તીર્થકર
પદ પ્રાપ્ત કરે છે ?
- उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी, परंतु ते विरति
प्राप्त करी शके छे.
- પ્ર. ભંતે ! તમાપૃથ્વીનાં નારક તમાપૃથ્વીનાં નારકોમાંથી
નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત
કરી શકે છે ?
- उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी. परंतु ते विरताविरत
(देश विरति) ने प्राप्त करी शके छे.
- પ્ર. ભંતે ! અધઃસપ્તમ પૃથ્વીનાં નારક અધઃસપ્તમ
પૃથ્વીનાં નૈરયિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર
(સીધા) તીર્થકર પદ પ્રાપ્ત કરે છે ?
- उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी. परंतु ते सम्यङ्त्व
प्राप्त करी शके छे.
- પ્ર. દં. ૨-૧૩, ભંતે ! असुरकुमार देव असुरकुमारोमांधी
नीकणीने शું अनन्तर (सीधा) तीर्थकर पढ प्राप्त
करे छे ?
- उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी. परंतु ते अन्तक्रिया
करी शके छे.

आ प्रभाषे निरंतर अणुकायिक सुधी ज्ञाषवुं जोईअे.

- પ્ર. દં. ૧૪, ભંતે ! तेजस्कायिक छव तेजस्कायिकोमांधी
नीकणीने शું अनन्तर (सीधा) तीर्थकर पढ प्राप्त
करे छे ?
- उ. गौतम ! आ अर्थ समर्थ नथी. परंतु ते केवणी
प्ररूपित धर्मश्रवण प्राप्त करी शके छे.

**आ प्रभाषे वायुकायिकनां विषयमां पण सभल
लेवुं जोईअे.**

પ. દં. ૧૫-૧૬. વણપ્ફકાઙ્કાણં ભંતે ! વણપ્ફકાઙ્કા-
ઙ્કાણં અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા તિત્થગરત્તં લભેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઙ્કાણં સમટ્ઠે, અંતકિરિયં પુણ
કરેજ્જા ।

પ. દં. ૧૭-૧૯. બેઙ્કાદિય-તેઙ્કાદિય-ચરિંદિયણં ભંતે !
બેઙ્કાદિય તેઙ્કાદિય ચરિંદિયણં અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા
તિત્થગરત્તં લભેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઙ્કાણં સમટ્ઠે, મણપ્પજ્જવણાણં પુણ
ઉપ્પાડેજ્જા ।

પ. દં. ૨૦-૨૩. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિય-મણૂસ-
વાણમંતર-જોહસિય ણં ભંતે ! પંચેદિયતિરિક્ખ-
જોણિય મણૂસ વાણમંતર જોહસિયણં અણંતરં
ઉવ્વટ્ટિત્તા તિત્થગરત્તં લભેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઙ્કાણં સમટ્ઠે, અંતકિરિયં પુણ
કરેજ્જા ।

પ. દં. ૨૪. સોહમ્મગદેવે ણં ભંતે ! અણંતરં ચયં ચડિત્તા
તિત્થગરત્તં લભેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અત્થેગહણં લભેજ્જા, અત્થેગહણં ણો લભેજ્જા ।
एवं जहा रयणप्पभापुढविनेरइए ।

एवं -जाव- सब्बट्ठसिद्धगदेवे ।

- પળ્લ. પ. ૨૦, સુ. ૧૪૪૪-૧૪૫૮

૭૬. ચરુવીસદંડણસુ ચક્કવટ્ટિઆઈણં પરુવણં-

પ. રયણપ્પભાપુઢવિનેરહણં ભંતે ! રયણપ્પભા-
પુઢવિનેરહણં અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા ચક્કવટ્ટિત્તં
લભેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અત્થેગહણં લભેજ્જા, અત્થેગહણં ણો લભેજ્જા ।

પ. મે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-
'અત્થેગહણં લભેજ્જા, અત્થેગહણં ણો લભેજ્જા ?'

૩. ગોયમા ! જહા રયણપ્પભાપુઢવી નેરહણં તિત્થગરત્તે ।

પ્ર. દં. ૧૫-૧૬. ભંતે ! વનસ્પતિકાયિક જીવ વનસ્પતિ-
કાયિકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા)
તીર્થંકર પદ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી. પરંતુ તે અન્તક્રિયા
કરી શકે છે.

પ્ર. દં. ૧૭-૧૯. ભંતે ! બેઈન્દ્રિય-ત્રેઈન્દ્રિય-ચઉરેન્દ્રિય
જીવ બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચઉરેન્દ્રિય જીવોમાંથી
નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) તીર્થંકર પદ પ્રાપ્ત
કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી પરંતુ મનઃ પર્યવજ્ઞાનનું
ઉપાર્જન કરી શકે છે.

પ્ર. દં. ૨૦-૨૩. ભંતે ! પંચેન્દ્રિય તિર્થંચયોનિક-મનુષ્ય,
વાણવ્યંતર અને જ્યોતિષ્ક દેવ પંચેન્દ્રિય તિર્થંચ
યોનિક, મનુષ્ય, વાણવ્યંતર અને જ્યોતિષ્ક દેવોમાંથી
નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) તીર્થંકર પદ પ્રાપ્ત
કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી, પરંતુ અન્તક્રિયા
કરી શકે છે.

પ્ર. દં. ૨૪. ભંતે ! સૌધર્મ કલ્પનાં દેવ, પોતાના
ભવથી ચ્યવન કરીને શું અનન્તર (સીધા) તીર્થંકર
પદ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.
**બાકીનું વર્ણન રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નારકનાં સમાન
જાણવું જોઈએ.**

**આ પ્રમાણે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનનાં દેવ સુધી જાણવું
જોઈએ.**

૭૬. ચોવીસ દંડકોમાં ચક્રવર્તિત્વ આદિની પરુપણા :

પ્ર. ભંતે ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નારક રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં
નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા)
ચક્રવર્તીપદ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ ચક્રવર્તીપદ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ
કરતા નથી.

પ્ર. ભંતે ! શા માટે એવું કહેવાય છે કે -
"કોઈ ચક્રવર્તીપદ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા
નથી" ?

૩. ગૌતમ ! જેમ રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નારકને તીર્થંકર
પદની પ્રાપ્તિનાં સંબંધમાં કહ્યું છે. (તે પ્રમાણે
અહીં પણ કહેવું જોઈએ.)

પ. સક્કરપ્પમાપુઢવિનેરહ્ણે ણં ભંતે ! સક્કરપ્પમા-પુઢવિનેરહ્ણેહિંતો અણંતરં ઉચ્ચટ્ટિત્તા ચક્કવટ્ટિત્તં લભેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

एवं -जाव- अहेसत्तमापुढविनेरह्णै ।

પ. તિરિય-મણુણં ણં ભંતે ! તિરિય-મણુણંહિંતો અણંતરં ઉચ્ચટ્ટિત્તા ચક્કવટ્ટિત્તં લભેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! ણો ઇણટ્ઠે સમટ્ઠે ।

પ. ભવણવહ-વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિણં ણં ભંતે ! ભવણવહ-વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિણંહિંતો અણંતરં ઉચ્ચટ્ટિત્તા ચક્કવટ્ટિત્તં લભેજ્જા ?

૩. ગોયમા ! અત્યેગહ્ણે લભેજ્જા, અત્યેગહ્ણે ણો લભેજ્જા ।

एवं बलदेवत्तं पि ।

णवरं-सक्करप्पमापुढविनेरह्णै वि लभेज्जा ।

एवं वासुदेवत्तं दोहिंतो पुढवीहिंतो वेमाणिण्हिंतो य अणुत्तरोववाइयवज्जेहिंतो, मेसेसु णो इणट्ठे समट्ठे ।

मंडलियत्तं-अहेसत्तमा-तेउ-वाउवज्जेहिंतो ।

- पण्ण. प. २०, सु. १४५९-१४६६

૭૭. ચઝવીસદંડણસુ ચક્કવટ્ટિ રયણાણમુવવાઓ-

૧. સેણાવહરયણત્તં
૨. ગાહાવહરયણત્તં,
૩. વહ્હરયણત્તં,
૪. પુરોહિયરયણત્તં,
૫. ઇત્થિરયણત્તં ચ એવં ચેવ,

णवरं-अणुत्तरोववाइयवज्जेहिंतो ।

आमरयणत्तं हत्थिरयणत्तं च रयणप्पमाओ णिरंतरं -जाव- महम्मारो अत्येगह्णै लभेज्जा, अत्येगह्णै णो लभेज्जा ।

પ્ર. ભંતે ! શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીનાં નારક શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીનાં નારકોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) ચકવર્તીપદ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

આ પ્રમાણે અધઃ સપ્તમ પૃથ્વીનાં નારક સુધી જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! તિર્યચયોનિક અને મનુષ્ય તિર્યચયોનિકો અને મનુષ્યોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) ચકવર્તીપદ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! આ અર્થ સમર્થ નથી.

પ્ર. ભંતે ! ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવ ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોમાંથી નીકળીને શું અનન્તર (સીધા) ચકવર્તી પદ પ્રાપ્ત કરે છે ?

૩. ગૌતમ ! કોઈ ચકવર્તી પદ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

આ પ્રમાણે બળદેવત્વનાં વિષયમાં પણ સમજી લેવું જોઈએ.

વિશેષ : શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીનાં નૈરયિક પણ - બળદેવ પદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આ પ્રમાણે વાસુદેવત્વ બે પૃથ્વીઓ (રત્નપ્રભા, શર્કરાપ્રભા)થી તથા અનુત્તરોપપાતિક દેવોને છોડીને બાકી વૈમાનિકથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે, પરંતુ શેષ જીવોમાં આ અર્થ સમર્થ નથી.

અધઃ સપ્તમ પૃથ્વીનાં નારકો તથા તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક જીવોને છોડીને શેષ જીવોમાંથી નીકળીને અનન્તર (સીધા) મનુષ્યભવમાં ઉત્પન્ન જીવ માંડલિક (જાગીરદાર) પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

૭૭. ચોવીસ દંડકોમાં ચકવર્તી રત્નોનો ઉપપાત :

૧. સેનાપતિ રત્નપદ,
૨. ગાથાપતિ (ભંડારી),
૩. સુથાર રત્નપદ,
૪. પુરોહિત રત્નપદ અને
૫. સ્ત્રી રત્નપદની પ્રાપ્તિનાં સંબંધમાં પણ આ પ્રમાણે જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : અનુત્તરોપપાતિક દેવોને છોડીને સેનાપતિ રત્ન આદિ પદ પ્રાપ્ત થાય છે.

રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી લઈને નિરંતર સહસ્ત્રાર દેવલોકનાં દેવ સુધી કોઈ જીવ અશ્વરત્ન અને હસ્તિરત્ન પદ પ્રાપ્ત કરે છે અને કોઈ કરતા નથી.

ચક્કરયણત્તં છત્તરયણત્તં ચમ્મરયણત્તં ઢંડરયણત્તં
અમિરયણત્તં મણિરયણત્તં કાગિણિરયણત્તં એએસિ ણં
અમુરકુમારેહિંતો આરુદ્ધંણિરંતરં-જાવ-ઈસાણેહિંતો ઉવવાઓ,
સેમેહિંતો ણો ઇણદ્ઢે સમદ્ઢે ।

- પણ્ણ. પ. ૨૦, વા. ૪, સુ. ૧૪૬૭-૧૪૬૯.

૭૮. ભવસિદ્ધિયાણે અંતકિરિયાકાલ પરૂવણે-

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા, જે એમેણં ભવગ્ગહણેણં
મિજ્ઞિસંસંતિ, વુજ્ઞિસંસંતિ મુચ્ચિસંસંતિ, પરિનિવ્વાહસંસંતિ,
સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૧, સુ. ૪૬

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે દોહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૨, સુ. ૨૩

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે તિહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૩, સુ. ૨૪

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે ચહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૪, સુ. ૧૮

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે પંચહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૫, સુ. ૨૨

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે છહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૬, સુ. ૧૭

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે સત્તહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૭, સુ. ૨૩

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે અટ્ઠહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૮, સુ. ૧૮

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે નવહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૯, સુ. ૨૦

સંતેગહયા ભવસિદ્ધિયા જીવા જે દસહિં ભવગ્ગહણેહિં
મિજ્ઞિસંસંતિ -જાવ- સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિસંસંતિ ।

- સમ. સમ. ૧૦, સુ. ૨૫

અસુરકુમારોથી લઈને નિરંતર ઈશાનકલ્પ સુધીમાંથી
ચક્રરત્ન, છત્રરત્ન, ચર્મરત્ન, દંડરત્ન, અસિરત્ન,
મણિરત્ન અને કાકિણીરત્નની ઉત્પત્તિ થાય છે.

શેષ જીવોમાંથી થતી નથી.

૭૮. ભવસિદ્ધિકોની અંતઃ ક્રિયાનું કાળ પ્રરુપણ :

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા હોય છે કે જે એક મનુષ્ય
ભવ ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, પરિનિવૃત્ત થશે
અને બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે કે જે બે ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે જે ત્રણ ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે કે જે ચાર ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે કે જે પાંચ ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે કે જે છ ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે કે જે સાત ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે કે જે આઠ ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે કે જે નવ ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

કેટલાક ભવ સિદ્ધિક જીવ એવા છે કે જે દસ ભવ ગ્રહણ
કરીને સિદ્ધ થશે -યાવત્- બધા દુઃખોનો અંત કરશે.

૭૯. વંધ-વિમોક્ષ વિદુ અન્તકહે ત્તિ ભવઈ-

જમાહુ ઓહં સલિલં અપારંગ,
 મહામમુદં વ ભુયાહિં દુત્તરં ।
 અહે વ ણં પરિજાણાહિ પંડિણ,
 મે હુ મુણી અન્તકહે ત્તિ વુચ્ચઈ ॥

જહા ય વ્રહ્મં ઇહ માણવેહિં,
 જહા ય તેસિં તુ વિમોક્ષ આહિણ ।
 અહા તહા વંધવિમોક્ષ જે વિદુ,
 મે હુ મુણી અન્તકહે ત્તિ વુચ્ચઈ ॥

इमम्मि लोए परए च दोसु वि,
 ण विज्जई वंधणं जस्स किंचि वि ।
 से हू णिरालंबणमप्पतिट्ठिओ,
 कलंकली भवपवंच विमुच्चई ॥
 - आ. सु. २, अ. १६, सु. ८०२-८०४

૮૦. કિરિયાવાઈઆઈ સમોસરણસ્સ ભેયચઠ્ઠકં-

પ. કદ ણં ભંતે ! સમોસરણા પ્ણત્તા ?
 ડ. ગોયમા ! ચત્તારિ સમોસરણા પ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. કિરિયાવાઈ, ૨. અકિરિયાવાઈ,
 ૩. અન્નાણિયવાઈ, ૪. વેણિયવાઈ ।
 - વિયા. સ. ૩૦, ડ. ૧, સુ. ૧

૮૧. અકિરિયાવાઈણં અદ્દુ પગારા-

અદ્દુ અકિરિયાવાઈ પ્ણત્તા, તં જહા-
 ૧. ણગાવાઈ,
 ૨. અણગાવાઈ,
 ૩. મિત્તવાઈ,
 ૪. ણિમ્મિત્તવાઈ,
 ૫. સાયવાઈ,
 ૬. મમુચ્છેયવાઈ,
 ૭. ણિયાવાઈ,
 ૮. ણસંતિપરલોગવાઈ ।

- ઠાણં. અ. ૮, સુ. ૬૦૭

૭૯. બંધ અને મોક્ષનાં જ્ઞાતા અન્ત કરનાર હોય છે :

તીર્થંકર ગણધર આદિ એ કહ્યું છે કે - અપાર સલીલ-પ્રવાહવાળા સમુદ્રને ભુજાઓથી પાર કરવો દુસ્તર છે તેવી જ રીતે સંસારરૂપી મહાસમુદ્રને પણ પાર કરવો દુસ્તર છે. માટે આ સંસાર સમુદ્રનાં સ્વરૂપને (જ્ઞ-પરિજ્ઞાથી) જાણીને (પ્રત્યાખ્યાન-પરિજ્ઞાથી) તેનો પરિત્યાગ કરી દે. આ પ્રમાણેનો ત્યાગ કરનાર પંડિત મુનિ કર્મોનો અન્ત કરનાર કહેવાય છે.

મનુષ્યોએ આ સંસારમાં મિથ્યાત્વ આદિનાં દ્વારા જે રૂપથી કર્મ બાંધેલ છે, તે પ્રમાણે સમ્યગ્-દર્શન આદિ દ્વારા તે કર્મોનો વિમોક્ષ થાય છે તે પણ બતાવેલ છે. આ પ્રમાણે બંધ અને મોક્ષનાં કારણોનો વિજ્ઞાતા મુનિ અવશ્ય સંસારનો અથવા કર્મોનો અન્ત કરનાર કહેવાય છે.

ઈહલોક - પરલોકનાં બન્ને લોકોમાં જેનો કિંચિત્ માત્ર પણ શગાદિ બંધન નથી. તથા સાધક નિરાલંબ ઈહલૌકિક-પરલૌકિક સ્પર્શથી રહિત છે અને કોઈ પણ જગ્યાએ પ્રતિબદ્ધથી પણ રહિત છે, તે સાધુ નિશ્ચયથી આ સંસારમાં જન્મ-મરણનાં પ્રપંચથી વિમુક્ત થઈ જાય છે.

૮૦. ક્રિયાવાદી આદિ સમવસરણનાં ચાર ભેદ :

પ્ર. ભંતે ! સમવસરણ કેટલા કહ્યા છે ?
 ડ. ગૌતમ ! સમવસરણ (વિભિન્ન મતોનાં વિચાર) ચાર પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. ક્રિયાવાદી, ૨. અક્રિયાવાદી,
 ૩. અજ્ઞાનવાદી, ૪. વિનયવાદી.

૮૧. અક્રિયાવાદીઓનાં આઠ પ્રકાર :

અક્રિયાવાદી આઠ પ્રકારનાં કહ્યા છે, જેમકે -
 ૧. એકવાદી : એક જ તત્ત્વને સ્વીકાર કરનાર,
 ૨. અનેકવાદી : એકત્ત્વને સર્વથા અસ્વીકાર કરનાર,
 ૩. મિતવાદી : જીવોને પરિમિત માનનાર,
 ૪. નિર્મિતવાદી : જગત્કર્તૃત્વને માનનાર,
 ૫. સાતવાદી : સુખથી જ સુખની પ્રાપ્તિ માનનાર,
 ૬. સમુચ્છેદવાદી : ક્ષણિકવાદી,
 ૭. નિત્યવાદી - લોકને એકાન્ત નિત્ય માનનાર,
 ૮. અસત્ પરલોકવાદી : પરલોકમાં વિશ્વાસ નહીં કરનાર.

૮૨. ચતુર્વીસદંડેસુ વાદિ સમવસરણા-

દં. ૧. ણેરડયાણં ચત્તારિવાદિ સમોસરણા પળ્ણસ્તા, તં જહા-
૧. કિરિયાવાઈ, ૨. અકિરિયાવાઈ, ૩. અળ્ણાણિયાવાઈ,
૪. વેણડયાવાઈ ।

દં. ૨-૧૧. એવં અસુરકુમારાણ વિ-જાવ-થણિયકુમારાણં,

દં. ૧૨-૨૪. એવં વિગલેદિયવજ્જં -જાવ- વેમાણિયાણં ।
- ઠાણં. અ. ૪, ઉ. ૪, સુ. ૩૪૫

૮૩. જીવેસુ એકારસઠાણેહિં કિરિયાવાઈ આઈ સમોસરણપરુવણં-

પ. ૧. જીવા ણં ભંતે ! કિં કિરિયાવાઈ, અકિરિયાવાઈ,
અળ્ણાણિયાવાઈ, વેણડયાવાઈ ?

ઉ. ગોયમા ! જીવા કિરિયાવાઈ વિ, અકિરિયાવાઈ વિ,
અળ્ણાણિયાવાઈ વિ, વેણડયાવાઈ વિ ।

પ. ૨. સલેસ્સા ણં ભંતે ! જીવા કિં કિરિયાવાઈ -જાવ-
વેણડયાવાઈ ?

ઉ. ગોયમા ! કિરિયાવાઈ વિ -જાવ- વેણડયાવાઈ વિ ।

એવં -જાવ- સુક્કલેસ્સા ।

પ. અલેસ્સા ણં ભંતે ! જીવા કિં કિરિયાવાઈ -જાવ-
વેણડયાવાઈ ?

ઉ. ગોયમા ! કિરિયાવાઈ, નો અકિરિયાવાઈ, નો
અળ્ણાણિયાવાઈ, નો વેણડયાવાઈ ।

પ. ૩. કળ્હપક્કિચયા ણં ભંતે ! જીવા કિં કિરિયાવાઈ
-જાવ- વેણડયાવાઈ ?

ઉ. ગોયમા ! નો કિરિયાવાઈ, અકિરિયાવાઈ વિ,
અળ્ણાણિયાવાઈ વિ, વેણડયાવાઈ વિ ।

સુક્કપક્કિચયા જહા સલેસ્સા ।

૪. સમ્મહિટ્ઠિ જહા અલેસ્સા ।

મિચ્છહિટ્ઠિ જહા કળ્હપક્કિચયા ।

પ. સમ્મમિચ્છહિટ્ઠીણં ભંતે ! જીવા કિં કિરિયાવાઈ
-જાવ- વેણડયાવાઈ ?

ઉ. ગોયમા ! નો કિરિયાવાઈ, નો અકિરિયાવાઈ,
અળ્ણાણિયાવાઈ વિ, વેણડયાવાઈ વિ ।

૮૨. ચોવીસ દંડકોમાં વાદિ સમવસરણ :

દં. ૧. નૈરથિકોનાં ચાર વાદિ સમવસરણ કલ્થા છે, જેમકે-
૧. ક્રિયાવાદી, ૨. અક્રિયાવાદી, ૩. અજ્ઞાનવાદી.
૪. વિનયવાદી.

દં. ૨-૧૧. આ પ્રમાણે અસુરકુમારોથી સ્તનિતકુમારો
સુધી ચાર-ચાર વાદિ સમવસરણ જાણવું જોઈએ.

દં. ૧૨-૨૪. આ પ્રમાણે વિકલેન્દ્રિયોને છોડીને વૈમાનિકો
સુધી ચાર-ચાર વાદિ સમવસરણ કહેવા જોઈએ.

૮૩. જીવોમાં અગિયાર સ્થાનો દ્વારા ક્રિયાવાદી આદિ સમવસરણોનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ૧. ભંતે ! શું જીવ ક્રિયાવાદી છે, અક્રિયાવાદી
છે, અજ્ઞાનવાદી છે કે વિનયવાદી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! જીવ ક્રિયાવાદી પણ છે, અક્રિયાવાદી
પણ છે, અજ્ઞાનવાદી પણ છે અને વિનયવાદી
પણ છે.

પ્ર. ૨. ભંતે ! સલેશી જીવ શું ક્રિયાવાદી છે -યાવત્-
વિનયવાદી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ક્રિયાવાદી પણ છે -યાવત્- વિનયવાદી
પણ છે.

આ પ્રમાણે શુક્લલેશ્યા સુધી કહેવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! શું અલેશી જીવ ક્રિયાવાદી છે -યાવત્-
વિનયવાદી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે ક્રિયાવાદી છે, પરંતુ અક્રિયાવાદી,
અજ્ઞાનવાદી કે વિનયવાદી નથી.

પ્ર. ૩. ભંતે ! શું કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ ક્રિયાવાદી છે
-યાવત્- વિનયવાદી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! ક્રિયાવાદી નથી, પરંતુ અક્રિયાવાદી,
અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી છે.

શુક્લ પાક્ષિક જીવોનું વર્ણન સલેશી જીવોનાં
સમાન છે.

૪. સમ્યગ્ દષ્ટિ જીવ અલેશી જીવોનાં સમાન છે.

મિથ્યા દષ્ટિ જીવ કૃષ્ણ પાક્ષિક જીવોનાં સમાન છે.

પ્ર. ભંતે ! શું સમ્યગ્મિથ્યા દષ્ટિ જીવ ક્રિયાવાદી છે
-યાવત્- વિનયવાદી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે ક્રિયાવાદી અને અક્રિયાવાદી નથી,
પરંતુ તે અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી છે.

૫. ણાળી -જાવ- કેવલનાળી જહા અલેસ્સા ।

૬. અન્નાળી -જાવ- વિભંગનાળી જહા કળ્હપક્ષિયા ।

૭. આહારસન્નોવઉત્તા -જાવ- પરિગ્ગહસન્નોવઉત્તા જહા સલેસ્સા ।

નો સન્નોવઉત્તા જહા અલેસ્સા ।

૮. સવેયગા -જાવ- નપુંસગવેયગા જહા સલેસ્સા ।

અવેયગા જહા અલેસ્સા ।

૯. સકસાયી -જાવ- લોભકસાયી જહા સલેસ્સા ।

અકસાયી જહા અલેસ્સા ।

૧૦. સજોગી -જાવ- કાયજોગી જહા સલેસ્સા ।

અજોગી જહા અલેસ્સા ।

૧૧. સાગારોવઉત્તા અણાગારોવઉત્તા ય જહા સલેસ્સા ।

- વિયા. સ. ૩૦, ડ. ૧, સુ. ૨-૨૧

૮૪. ચઝઘીસદંડાણુ એકારસઠાણેહિં કિરિયાવાઈઆઈ સમોસરણ પરૂવણં-

પ. દં. ૧. નેરહયા ણં ભંતે ! કિં કિરિયાવાઈ -જાવ- વેણહયવાઈ ?

ડ. ગોયમા ! કિરિયાવાઈ વિ -જાવ- વેણહયવાઈ વિ ।

પ. સલેસ્સા ણં ભંતે ! નેરહયા કિં કિરિયાવાઈ -જાવ- વેણહયવાઈ ?

ડ. ગોયમા ! કિરિયાવાઈ વિ -જાવ- વેણહયવાઈ વિ ।

એવં -જાવ- કાઝલેસ્સા ।

કળ્હપક્ષિયા કિરિયાવિવજ્જિયા ।

એવં એણં કમેણં જહેવ જષ્વેવ જીવાણં વત્તવ્વયા સષ્વેવ નેરહયાણ વિ -જાવ- અણાગારોવઉત્તા ।

૫. જ્ઞાનીથી કેવળજ્ઞાની સુધી અલેશી જીવોનાં સમાન છે.

૬. અજ્ઞાનીથી વિભંગજ્ઞાની સુધી કૃષ્ણપાક્ષિક જીવોનાં સમાન છે.

૭. આહાર સંજોપયુક્ત -યાવત્- પરિગ્રહ સંજોપયુક્ત જીવ સલેશી જીવોનાં સમાન છે.

નો સંજોપયુક્ત જીવ અલેશી જીવોનાં સમાન છે.

૮. સવેદીથી નપુસંકવેદી સુધી જીવ સલેશી જીવોનાં સમાન છે.

અવેદી જીવ અલેશી જીવોનાં સમાન છે.

૯. સકધાયીથી લોભકધાયી સુધી જીવોનું વર્ણન સલેશી જીવોનાં સમાન છે.

અકધાયી જીવ અલેશી જીવોનાં સમાન છે.

૧૦. સયોગીથી કાયયોગી સુધી જીવ સલેશી જીવોનાં સમાન છે.

અયોગી જીવ અલેશી જીવોનાં સમાન છે.

૧૧. સાકારોપયુક્ત અને અનાકારોપયુક્ત જીવ સલેશી જીવોનાં સમાન છે.

૮૪. ચોવીસ દંડકોમાં અગિયાર સ્થાનો દ્વારા ક્રિયાવાદી આદિ સમવસરણોનું પ્રરૂપણ :

પ્ર. દં.૧. ભંતે ! શું નૈરયિક ક્રિયાવાદી હોય છે -યાવત્- વિનયવાદી હોય છે ?

ડ. ગૌતમ ! તે ક્રિયાવાદી પણ હોય છે -યાવત્- વિનયવાદી પણ હોય છે.

પ્ર. ભંતે ! શું સલેશી નૈરયિક ક્રિયાવાદી હોય છે -યાવત્- વિનયવાદી હોય છે ?

ડ. ગૌતમ ! તે ક્રિયાવાદી પણ હોય છે -યાવત્- વિનયવાદી પણ હોય છે.

આ પ્રમાણે કાપોતલેશી નૈરયિક સુધી જાણવું જોઈએ.

કૃષ્ણપાક્ષિક નૈરયિક ક્રિયાવાદી નથી.

જે પ્રમાણે જે કમથી સામાન્ય જીવોનાં સંબંધમાં કહ્યું છે તે જ પ્રમાણે અને તે જ કમથી નૈરયિકોના પણ (અગિયાર સ્થાન) અનાકારોપયુક્ત સુધી કહેવા જોઈએ.

ળવરં-જં અત્થિ તં ભાણિયવ્વં, સેસં ન ભણ્ણા ।

દં. ૨-૧૧. જહા નેરહયા એવં -જાવ- થણિયકુમારા ।

પ. દં. ૧૨. પુઠ્ઠવિકાહયાણં ભંતે ! જીવા કિં કિરિયાવાઈ
-જાવ- વેણહયવાઈ ?

૩. ગોયમા ! નો કિરિયાવાઈ, અકિરિયાવાઈ વિ,
અન્નાણિયવાઈ વિ, નો વેણહયવાઈ ।

એવં પુઠ્ઠવિકાહયાણં જં અત્થિ તત્થ સવ્વત્થ વિ ય્યાઈં
દો મહ્જિલ્લાઈં સમોસરણાઈં -જાવ- અણાગારોવહત્ત
ત્તિ ।

દં. ૧૩-૧૯. એવં -જાવ- ચહરિંદિયાણં, સવ્વટ્ઠાણેસુ
ય્યાઈં એવ મહ્જિલ્લાગાઈં દો સમોસરણાઈં ।

ળવરં-સમ્મત્તનાણેહિ વિ ય્યાણિ એવ મહ્જિલ્લાગાઈં
દો સમોસરણાઈં ।

દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્ખજોણિયા જહા જીવા ।

ળવરં-જં અત્થિ તં ભાણિયવ્વં ।

દં. ૨૧. મણુસ્સા જહા જીવા તહેવ નિરવસેસં ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિયા જહા
અસુરકુમારા ।

- વિયા. સ. ૩૦, ૩. ૧, સુ. ૨૨-૩૨

૮૫. કિરિયાવાઈઆહ જીવ-ચહવીસદંહણુ ભવસિદ્ધિયત્ત-
અભવસિદ્ધિયત્તસ્સ પરૂવણં-

પ. ૧. કિરિયાવાઈ ણં ભંતે ! જીવા કિં ભવસિદ્ધિયા
અભવસિદ્ધિયા ?

૩. ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા, નો અભવસિદ્ધિયા ।

પ. અકિરિયાવાઈ ણં ભંતે ! જીવા કિં ભવસિદ્ધિયા
અભવસિદ્ધિયા ?

૩. ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા વિ, અભવસિદ્ધિયા વિ ।

એવં અન્નાણિયવાઈ વિ, વેણહયવાઈ વિ ।

વિશેષ : જેનું જે છે તે જ કહેવું જોઈએ. બાકી ન
કહેવું જોઈએ.

દં. ૨-૧૧. જે પ્રમાણે નૈરયિકોનું વર્ણન છે તે જ
પ્રમાણે સ્તનિતકુમારો સુધી કહેવું જોઈએ.

પ્ર. દં. ૧૨. ભંતે ! શું પૃથ્વીકાયિક જીવ ક્રિયાવાદી
-યાવત્- વિનયવાદી છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ક્રિયાવાદી અને વિનયવાદી હોતા નથી.
પરંતુ અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદી હોય છે.

આ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિકોમાં જે પદ સંભવ હોય,
તે બધામાં અનાકારોપયુક્ત સુધી મધ્યના બે
પદ (અક્રિયાવાદી અને અજ્ઞાનવાદી) કહેવા
જોઈએ.

દં. ૧૩-૧૯. આ પ્રમાણે ચઉરેન્દ્રિય સુધી પણ
બધા સ્થાનોમાં મધ્યના બે સમવસરણ કહેવા જોઈએ.

વિશેષ : સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાનમાં પણ એ જ બે
મધ્યનાં સમવસરણ જાણવા જોઈએ.

દં. ૨૦. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચયોનિક જીવોનું વર્ણન
સામાન્ય જીવોનાં સમાન છે.

વિશેષ : આમાં પણ જેના જે સ્થાન હોય તે કહેવા
જોઈએ.

દં. ૨૧. મનુષ્યોનું સમગ્ર વર્ણન સામાન્ય જીવોનાં
સમાન જાણવું જોઈએ.

દં. ૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોનું
વર્ણન અસુરકુમારોનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

૮૫. ક્રિયાવાદી આદિ જીવ ચોવીસ દંડકોમાં ભવસિદ્ધિકત્વ
અને અભવસિદ્ધિકત્વનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ૧. ભંતે ! ક્રિયાવાદી જીવ શું ભવસિદ્ધિક છે કે
અભવસિદ્ધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! ભવસિદ્ધિક છે, અભવસિદ્ધિક નથી.

પ્ર. ભંતે ! અક્રિયાવાદી જીવ શું ભવસિદ્ધિક છે કે
અભવસિદ્ધિક છે ?

૩. ગૌતમ ! તે ભવસિદ્ધિક પણ છે અને અભવ-
સિદ્ધિક પણ છે.

આ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી જીવોનાં
વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ.

- પ. ૨. સલેસ્સા ણં ભંતે ! જીવા કિરિયાવાઈ કિં
ભવસિદ્ધિયા અભવસિદ્ધિયા ?
૩. ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા, નો અભવસિદ્ધિયા ।
- પ. સલેસ્સા ણં ભંતે ! જીવા અકિરિયાવાઈ કિં
ભવસિદ્ધિયા અભવસિદ્ધિયા ?
૩. ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા વિ, અભવસિદ્ધિયા વિ ।

एवं अन्नाणियवाई वि, वेणइयवाई वि ।

एवं -जाव- सुकलेस्सा जहा सलेस्सा ।

- પ. અલેસ્સા ણં ભંતે ! જીવા કિરિયાવાઈ કિં ભવસિદ્ધિયા
અભવસિદ્ધિયા ?
૩. ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા, નો અભવસિદ્ધિયા ।

૩. एवं एएणं अभिलावेणं कण्हपक्खिया तिसु वि
समोसरणेसु भयणाए ।

सुकपक्खिया चउसु वि समोसरणेसु
भवसिद्विया, नो अभवसिद्विया ।

૪. સમ્મદ્દિદ્દટ્ટી જહા અલેસ્સા ।
મિચ્છદ્દિદ્દટ્ટી જહા કણ્હપક્ષિયા ।
સમ્મમિચ્છદ્દિદ્દટ્ટી દોસુ વિ સમોસરણેસુ જહા
અલેસ્સા ।

૫. નાણી -જાવ- કેવલનાણી ભવસિદ્ધિયા, નો
અભવસિદ્ધિયા ।
૬. અન્નાણી -જાવ- વિભંગનાણી જહા કણ્હ-
પક્ષિયા ।
૭. સણ્ણાસુ ચઉસુ વિ જહા સલેસ્સા ।

नो सण्णोवउत्ता जहा सम्मद्विदट्ठी ।

૮. સવેયગા -જાવ- નપુંસગવેયગા જહા સલેસ્સા ।

अवेयगा जहा सम्मद्विदट्ठी ।

૯. સકસાયી -જાવ- લોભકસાયી જહા સલેસ્સા ।

- પ્ર. ૨. ભંતે ! સલેશી ક્રિયાવાદી જીવ શું ભવસિદ્ધિક
છે કે અભવસિદ્ધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ભવસિદ્ધિક છે, અભવસિદ્ધિક નથી.
- પ્ર. ભંતે ! સલેશી અક્રિયાવાદી જીવ શું ભવસિદ્ધિક
છે કે અભવસિદ્ધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ભવસિદ્ધિક પણ છે અને અભવ-
સિદ્ધિક પણ છે.

આ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી પણ
સલેશીનાં સમાન છે.

આ પ્રમાણે (કૃષ્ણલેશીથી) શુક્લલેશી સુધી
સલેશીનાં સમાન જાણવું જોઈએ.

- પ્ર. ભંતે ! અલેશી ક્રિયાવાદી જીવ શું ભવસિદ્ધિક છે
કે અભવસિદ્ધિક છે ?
૩. ગૌતમ ! તે ભવસિદ્ધિક છે, અભવસિદ્ધિક નથી.

૩. આ પ્રમાણે આ અભિલાપથી કૃષ્ણપાક્ષિક ત્રણે
સમવસરણમાં વિકલ્પથી ભવસિદ્ધિક છે.

શુક્લપાક્ષિક જીવ ચારેય સમવસરણમાં ભવ-
સિદ્ધિક છે. અભવસિદ્ધિક નથી.

૪. સમ્યગ્દષ્ટિ અલેશી જીવોનાં સમાન છે.
મિથ્યાદષ્ટિ કૃષ્ણપાક્ષિકનાં સમાન છે.
સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાનવાદી અને
વિનયવાદી આ બંને સમવસરણમાં અલેશીનાં
સમાન છે.

૫. જ્ઞાનીથી કેવળજ્ઞાની સુધી ભવસિદ્ધિક છે,
અભવસિદ્ધિક નથી.
૬. અજ્ઞાનીથી વિભંગજ્ઞાની સુધી કૃષ્ણપાક્ષિકનાં
સમાન છે.
૭. ચારેય સંજ્ઞાઓમાં પણ સલેશી જીવોનાં
સમાન છે.

નો સંજ્ઞોપયુક્ત જીવસમ્યગ્ દષ્ટિનાં સમાન છે.

૮. સવેદીથી નપુંસકવેદી સુધીનું વર્ણન સલેશી
જીવોનાં સમાન છે.

અવેદી જીવનું વર્ણન સમ્યગ્ દષ્ટિનાં સમાન
છે.

૯. સકધાયીથી લોભકધાયી સુધી સલેશીનાં
સમાન છે.

અકસાયી જહા સમ્મદિદટ્ઠી ।

૧૦. સજોગી -જાવ- કાયજોગી જહા સલેસ્સા ।

અજોગી જહા સમ્મદિદટ્ઠી ।

૧૧. સાગારોવઉત્તા અણાગારોવઉત્તા જહા સલેસ્સા ।

દં. ૧. એવં નેરહયા વિ ભાણિયવ્વા,
ળવરં-ણાયવ્વં જં અત્થિ ।

દં. ૨-૧૧. એવં અસુરકુમારા વિ -જાવ-
થણિયકુમારા ।

દં. ૧૨. પુઠ્ઠવિકાહયા સવ્વટ્ઠાણેસુ વિ મઙ્ગિલ્લેસુ
દોસુ વિ સમોસરણેસુ ભવસિદ્ધિયા વિ,
અભવસિદ્ધિયા વિ ।

દં. ૧૩-૧૬. એવં -જાવ- વણસ્સહકાહય ત્તિ ।

દં. ૧૭-૧૯. બેહંદિય-તેહંદિય-ષઉરિંદિયા એવં ચેવ,

ળવરં-સમ્મત્તે, ઓહિએ નાણે, આભિણિવોહિયનાણે,
સુયનાણે, એસુ ચેવ દોસુ મઙ્ગિમેસુ સમોસરણેસુ
ભવસિદ્ધિયા, નો અભવસિદ્ધિયા ।

સેસં તં ચેવ ।

દં. ૨૦. પંચેદિય-તિરિક્કજોણિયા જહા નેરહયા,

ળવરં-ણાયવ્વં જં અત્થિ ।

દં. ૨૧. મણુસ્સા જહા ઓહિયા જીવા ।

દં. ૨૨-૨૪. વાણમંતર-જોહસિય-વેમાણિયા જહા
અસુરકુમારા ।

- વિયા.સ. ૩૦, ડ. ૧, સુ. ૧૪-૧૨૫

૮૬. અણંતરોવવ્નગ ચઉવીસદંડએસુ ચઉસમવસરણ પરૂવણં-

પ. અણંતરોવવ્નગા ણં ભંતે ! નેરહયા કિં કિરિયાવાઈ
-જાવ- વેણહયવાઈ ?

ઉ. ગોયમા ! કિરિયાવાઈ વિ -જાવ- વેણહયવાઈ વિ ।

પ. સલેસ્સા ણં ભંતે ! અણંતરોવવ્નગા નેરહયા કિં
કિરિયાવાઈ -જાવ- વેણહયવાઈ ?

અકસાયી જીવ સમ્યગ્દષ્ટિનાં સમાન છે.

૧૦. સયોગીથી કાયયોગી સુધી સલેશીનાં સમાન
છે.

અયોગી જીવ સમ્યગ્દષ્ટિનાં સમાન છે.

૧૧. સાકારોપયુક્ત અને અનાકારોપયુક્ત જીવ
સલેશીનાં સમાન છે.

દં.૧. આ પ્રમાણે નૈરયિકોનાં વિષયમાં કહેવું જોઈએ.
વિશેષ : તેમાં જે સ્થાન છે તે કહેવા જોઈએ.

દં.૨-૧૧. આ પ્રમાણે અસુરકુમારોથી સ્તનિતકુમારો
સુધી જાણવું જોઈએ.

દં.૧૨. પૃથ્વીકાયિક જીવ બધા સ્થાનોમાં અને
મધ્યનાં બંને સમવસરણમાં ભવસિદ્ધિક પણ હોય
છે અને અભવસિદ્ધિક પણ હોય છે.

દં.૧૩-૧૬. આ પ્રમાણે વનસ્પતિકાયિક સુધી
જાણવું જોઈએ.

દં.૧૭-૧૯. બેઈન્દ્રિય, ત્રેઈન્દ્રિય અને ચઉરેન્દ્રિય
જીવ પણ આ પ્રમાણે છે.

વિશેષ : સમ્યક્ત્વ, અવધિજ્ઞાન, આભિનિબોધિક
જ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન આની મધ્યનાં બંને સમવસરણોમાં
ભવસિદ્ધિક છે, અભવસિદ્ધિક નથી.

બાકી બધું પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.

દં.૨૦. પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક જીવ નૈરયિકોનાં
સમાન છે.

વિશેષ : તેમાં જે સ્થાન છે તે બધું કહેવું જોઈએ.

દં.૨૧. મનુષ્યોનું વર્ણન સામાન્ય જીવોનાં સમાન છે.

દં.૨૨-૨૪. વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોનું
વર્ણન અસુરકુમારોનાં સમાન છે.

૮૬. અનન્તરોપપન્નક-ચોવીસ દંડકોમાં ચાર સમવસરણનું
પ્રરૂપણ :

પ્ર. ભંતે ! શું અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક ક્રિયાવાદી છે
-યાવત્- વિનયવાદી છે ?

ઉ. ગૌતમ ! તે ક્રિયાવાદી પણ છે -યાવત્-
વિનયવાદી પણ છે.

પ્ર. ભંતે ! શું સલેશી અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક
ક્રિયાવાદી છે -યાવત્- વિનયવાદી છે ?

૩. ગોયમા ! એવં ચેવ,
એવં જહેવ પઢમુદ્દેસે નેરહયાણં વત્તવ્વયા તહેવ ઇહ
વિ ભાણિયવ્વા ।

ળવરં-જં જસ્સ અત્થિ અણંતરોવવન્નગાણં નેરહયાણં
તં તસ્સ ભાણિયવ્વં ।

એવં સવ્વ જીવાણં -જાવ- વેમાણિયાણં ।

ળવરં-અણંતરોવવન્નગાણં જહિં જં અત્થિ તહિં તં
ભાણિયવ્વં ।

- વિયા. સ. ૩૦, ૩. ૨, સુ. ૧-૪

૮૭. કિરિયાવાઈઆઈ અણંતરોવવન્નગ ચઝવીસદંડણ્ણુ
ભવસિદ્ધિયત્ત અભવસિદ્ધિયત્ત પરૂવણં-

પ. કિરિયાવાઈ ણં ભંતે ! અણંતરોવવન્નગા નેરહયા કિં
ભવસિદ્ધિયા અભવસિદ્ધિયા ?

૩. ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા, નો અભવસિદ્ધિયા ।

પ. અકિરિયાવાઈ ણં ભંતે અણંતરોવવન્નગા નેરહયા
કિં ભવસિદ્ધિયા અભવસિદ્ધિયા ?

૩. ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા વિ, અભવસિદ્ધિયા વિ ।

એવં અન્નાણિયવાઈ વિ, વેણહયવાઈ વિ ।

પ. સલેસ્સા ણં ભંતે ! કિરિયાવાઈ અણંતરોવવન્નગા
નેરહયા કિં ભવસિદ્ધિયા, નો અભવસિદ્ધિયા ?

૩. ગોયમા ! ભવસિદ્ધિયા, નો અભવસિદ્ધિયા ।

એવં એણં અભિલાવેણં જહેવ ઓહિએ ઉદ્દેસએ
નેરહયાણં વત્તવ્વયા ભણિયા, તહેવ ઇહ વિ ભાણિયવ્વા
-જાવ- અણાગારોવજત્ત ત્તિ ।

એવં -જાવ- વેમાણિયાણં,

ળવરં-જં જસ્સ અત્થિ તં તસ્સ સવ્વં ભાણિયવ્વં ।

ઇમં સે લક્ષણં-જે કિરિયાવાઈ સુક્કપક્ખિયા
સમ્મામિચ્છદ્દિદટ્ઠી ય એ સવ્વે ભવસિદ્ધિયા, ણો
અભવસિદ્ધિયા ।

સેસા સવ્વે ભવસિદ્ધિયા વિ, અભવસિદ્ધિયા વિ ।

- વિયા. સ. ૩૦, ૩. ૨, સુ. ૧૧-૧૬

૭. ગૌતમ ! પૂર્વવત્ જાણવું જોઈએ.

જે પ્રમાણે પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં નૈરયિકોનું વર્ણન કર્યું
છે તે જ પ્રમાણે અહીં પણ કરવું જોઈએ.

વિશેષ : અનન્તરોપપન્નક જીવોનાં જ્યાં જે
સંભવ હોય ત્યાં તે કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે બધા જીવોનું વૈમાનિકો સુધી વર્ણન
કરવું જોઈએ.

વિશેષ : અનન્તરોપપન્નક જીવોમાં જ્યાં જે
સંભવ હોય ત્યાં તે કહેવું જોઈએ.

૮૭. ક્રિયાવાદી આદિ અનન્તરોપપન્નક થોવીસ દંડકોમાં
ભવસિદ્ધિક અને અભવસિદ્ધિકનું પ્રરુપણ :

પ્ર. ભંતે ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક ક્રિયાવાદી શું
ભવસિદ્ધિક છે કે અભવસિદ્ધિક છે ?

૭. ગૌતમ ! ભવસિદ્ધિક છે, પરંતુ અભવસિદ્ધિક નથી.

પ્ર. ભંતે ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક અક્રિયાવાદી શું
ભવસિદ્ધિક છે કે અભવસિદ્ધિક છે ?

૭. ગૌતમ ! ભવસિદ્ધિક પણ છે અને અભવસિદ્ધિક
પણ છે.

આ પ્રમાણે અજ્ઞાનવાદી અને વિનયવાદી પણ
જાણવું જોઈએ.

પ્ર. ભંતે ! સલેશી અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક ક્રિયાવાદી
શું ભવસિદ્ધિક છે કે અભવસિદ્ધિક છે ?

૭. ગૌતમ ! ભવસિદ્ધિક છે પરંતુ અભવસિદ્ધિક નથી.

આ પ્રમાણે આ અભિલાપથી જે પ્રમાણે ઔદિક
ઉદ્દેશ્યમાં નૈરયિકોનું વર્ણન કરેલ છે તે જ પ્રમાણે
અહીં પણ અનાકારોપયુક્ત સુધી કહેવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે વૈમાનિકો સુધી જાણવું જોઈએ.

વિશેષ : તેમાં જેનું જે સ્થાન છે. તેના તે બધા
સ્થાન કહેવા જોઈએ.

તેનાં આ લક્ષણ છે - જે ક્રિયાવાદી શુક્લપાક્ષિક
અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ છે તે બધા ભવસિદ્ધિક
છે, અભવસિદ્ધિક નથી.

બાકી બધા ભવસિદ્ધિક પણ છે અને અભવસિદ્ધિક
પણ છે.

૮૮. પરંપરોવવન્નગ ચુડવીસદંડણુ ચુડસમવસરણાઈ પરૂવણં-

- પ. પરંપરોવવન્નગા ણં ભંતે ! નેરહ્યા કિં કિરિયાવાઈ -જાવ- વેણહ્યાવાઈ ?
૩. ગોયમા ! એવં જહેવ ઓહિઓ ઉહેસઓ તહેવ પરંપરોવવન્નણુ વિ નેરહ્યાહઓ તહેવ નિરવસેસં ભાણિયવ્વં ।

તહેવ તિયદંડગસંગહિઓ ।

- વિયા. સ. ૩૦, ઉ. ૩, સુ. ૧

૮૯. અણંતરોવવગાઢાઈસુ સમોસરણાઈ પરૂવણં-

એવં એણં કમેણં જચ્ચેવ વંધિસણુ ઉહેસગાણં પરિવાડી સચ્ચેવ હહં પિ -જાવ- અચરિમો ઉહેસો ।

ણવરં-અણંતરા ચત્તારિ વિ એકાગમગા,
પરંપરા ચત્તારિ વિ એકગમણં,
એવં ચરિમા વિ, અચરિમા વિ એવં ચેવ ।
ણવરં-અલેસી કેવલી અજોગી ન ભણ્ણહ,

સેસં તહેવ ।

- વિયા. સ. ૩૦, ઉ. ૪-૧૧

૮૮. પરંપરોપપન્નક ચોવીસ દંડકોમાં ચાર સમવસરણાદિનું પ્રરૂપણ :

- પ્ર. ભંતે ! પરંપરોપપન્નક નૈરયિક ક્રિયાવાદી છે -ચાવત્- વિનયવાદી છે ?
૩. ગૌતમ ! જે પ્રમાણે સામાન્ય જીવોનાં ઉદ્દેશક કલ્યા છે, તે જ પ્રમાણે પરંપરોપપન્નક નૈરયિકાદિઓનાં બધા સ્થાન સંપૂર્ણ કહેવા જોઈએ. તે જ પ્રમાણે ત્રણે દંડકો સહિત પણ કહેવા જોઈએ.

૮૯. અનન્તરાવગાઢાદિમાં સમવસરણાદિનું પ્રરૂપણ :

આ પ્રમાણે આ ક્રમથી બંધ શતક (૨૬મું) માં ઉદ્દેશકોની જે પરિપાટી છે, તે જ ચારેય સમવસરણની પરિપાટી અહીં પણ અચરમ ઉદ્દેશક સુધી કહેવી જોઈએ.

વિશેષ : અનન્તરોપપન્નકનાં ચાર ઉદ્દેશક એક સમાન છે. પરંપરોપપન્નકનાં પણ ચાર ઉદ્દેશક એક સમાન છે. આ પ્રમાણે ચરમ અને અચરમનાં આલાપક પણ છે. વિશેષ : અલેશી, કેવળી અને અયોગીનું વર્ણન અહીં ન કરવું જોઈએ.

બાકી બધુ પૂર્વવત્ છે.

પરિશિષ્ટ

(૧ - ૨)

સંદર્ભ સ્થળસૂચિ

દ્રવ્યાનુયોગનાં અધ્યયનોમાં વર્ણિત વિષયોનું ધર્મકથાનુયોગ, ચરણાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ અને દ્રવ્યાનુયોગનાં અન્ય અધ્યયનોમાં જ્યાં જ્યાં જેટલા ઉલ્લેખ છે તેનાં પૃષ્ઠાંક અને સૂત્રાંક સહિત વિષયોની સૂચી આપવામાં આવી છે. જીજ્ઞાસુ પાઠક તે તે સ્થળોથી પૂર્ણ જાનકારી (માહિતી) પ્રાપ્ત કરી લે.

'વક્કંતિ' અધ્યયનમાં ૩૨ દ્વાર અને ૨૦ દ્વાર સંબંધી બે ટિપ્પણ આપેલ છે. તેના અનુસાર બધા અધ્યયનોમાં સમજી લેવું જોઈએ.

અહીં સૂત્રાંક-પૃષ્ઠાંક હિન્દી અનુયોગના આપેલ છે. પણ તેમાં અધ્યયનનો નામ આપ્યો છે. જેથી જીજ્ઞાસુ અધ્યયન કાઢી સૂત્રાંકથી પાઠ જોઈ શકે છે. ગણિતાનુયોગમાં પાઠ ઉમેરવાથી સૂત્રાંક બદલી ગયા છે પણ ત્રણે અનુયોગના સૂત્રાંક હિન્દી-ગુજરાતીના લગભગ સરખા છે.

- વિનયમુનિ

૧૫. વિકુર્વણા અધ્યયન. (પૃ. ૬૦૫ - ૬૪૫)

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય	
ધર્મકથાનુ યોગ :					
ભાગ-૧	ખંડ-૧	પૃ. ૯	ઋષભચરિત્ર વર્ણન	સૂ. ૨૫	સંવર્તક વાયુની વિકુર્વણા.
ભાગ-૨	ખંડ-૩	પૃ. ૫૩	દ્રોપદી વર્ણન	સૂ. ૧૧૯	કૃષ્ણની નરસિંહ રુપ વિકુર્વણા.
દ્રવ્યાનુયોગ :					
	પૃ. ૧૪૨૭	દેવગતિ વર્ણન	સૂ. ૫૭	મહર્દિકાદિ દેવના તિર્થક પર્વતાદિના ઉલ્લંઘન પ્રલંઘનના સામર્થ્ય - અસામર્થ્યનું પ્રરુપણ.	
	પૃ. ૧૪૨૭	દેવગતિ વર્ણન	સૂ. ૫૮	અલ્પઋદ્ધિક આદિ દેવ-દેવીઓના પરસ્પર મધ્યમાંથી ગમન સામર્થ્યનું પ્રરુપણ.	
	પૃ. ૧૪૨૯	દેવગતિ વર્ણન	સૂ. ૫૮	ઋદ્ધિની અપેક્ષાએ દેવ-દેવીઓનું પરસ્પર મધ્યમાંથી વ્યતિક્રમણ સામર્થ્યનું પ્રરુપણ.	
	પૃ. ૧૪૨૯	દેવગતિ વર્ણન	સૂ. ૬૦	દેવનું ભાવિતાત્મા અણગારનું મધ્યમાંથી નીકળવાનું સામર્થ્ય-અસામર્થ્યનું પ્રરુપણ.	
	પૃ. ૧૪૩૦	દેવગતિ વર્ણન	સૂ. ૬૧	દેવોના દેવાવાસાંતરોની વ્યતિક્રમણ ઋદ્ધિનું પ્રરુપણ.	
	પૃ. ૧૮૪૬	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૮૧	પરમાણુ પુદ્ગલ સ્કંધોના અસિધારાદિ પર અવગાહનાદિનું પ્રરુપણ.	

૧૬. ઈન્દ્રિય અધ્યયન. (પૃ. ૬૪૬ - ૬૯૪)

ચરણાનુયોગ :				
ભાગ-૨	પૃ. ૨૭૬	તપાચાર વર્ણન	સૂ. ૫૭૧	ઈન્દ્રિય પ્રતિ સંલીનતાનાં પાંચ પ્રકાર.
દ્રવ્યાનુયોગ :				
	પૃ. ૯૦	પરિણામ વર્ણન	સૂ. ૨	ઈન્દ્રિય પરિણામના પાંચ પ્રકાર.
	પૃ. ૧૧૬	જીવવર્ણન	સૂ. ૨૧	સઈન્દ્રિય અનિન્દ્રિય જીવ.
	પૃ. ૧૧૮	જીવવર્ણન	સૂ. ૨૧	એકેન્દ્રિય આદિ છ પ્રકારના જીવ.
	પૃ. ૧૧૯	જીવવર્ણન	સૂ. ૨૧	એકેન્દ્રિય આદિ નવ પ્રકારના જીવ.
	પૃ. ૧૩૧	જીવવર્ણન	સૂ. ૪૫	પ્રથમ સમય એકેન્દ્રિયાદિ જીવ.
	પૃ. ૧૮૧	જીવવર્ણન	સૂ. ૮૬	ઈન્દ્રિયનિષ્પન્ન કરનાર જીવોમાં અધિકરણી- અધિકરણ.
	પૃ. ૭૦૧	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૨૦	સઈન્દ્રિય અનિન્દ્રિય જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની.

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય	
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૯૨૬	ક્રિયા વર્ણન	સૂ. ૪૨	ઈન્દ્રિયના રચનાકાળમાં ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ.	
		પૃ. ૧૧૨૮	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૭૦	ઈન્દ્રિયવશાત્ જીવોના કર્મ બંધાદિનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૨૮૩	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૨૫)	ઉત્પલ પત્ર આદિના જીવ સંઈન્દ્રિય કે અનિન્દ્રિય.	
	પૃ. ૧૪૭૫	વુકકંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભા આદિ નરકાવાસોમાં શ્રોત્રેન્દ્રિય -વાવત્-સ્પર્શનેન્દ્રિય કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે.	
	પૃ. ૧૪૭૭	વુકકંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૨	રત્નપ્રભા આદિ નરકાવાસોમાં શ્રોત્રેન્દ્રિય-વાવત્-સ્પર્શ નેન્દ્રિય કેટલા ઉદ્વર્તન કરે છે.	
	પૃ. ૧૫૪૪	ગર્ભ વર્ણન	સૂ. ૬	ગર્ભમાં ઉત્પન્ન જીવના સંઈન્દ્રિય શરીર ઉત્પત્તિનું પ્રરુપણ.	
	પૃ. ૧૫૭૮	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૨ (૨૫)	કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય સંઈન્દ્રિય.	
	પૃ. ૧૮૨૬	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૫૫	ઈન્દ્રિય વિષયરુપ પુદ્ગલોનું પરસ્પર પરિણામન.	
	પૃ. ૧૯૦૨	પ્રકીર્ણક	સૂ. ૨૬	ઈન્દ્રિય વિષયોમાં અનુરક્તિનાં પાંચ હેતુ.	
	પૃ. ૧૬૦૪	ગમ્મા વર્ણન	સૂ. ૩ (૧૩)	નેરયિકોમાં ઉત્પન્ન થનાર તિર્યચ પંચેન્દ્રિય યોનિઓમાં પાંચે ઈન્દ્રિય.	

૧૭. ઉચ્છ્વાસ અધ્યયન. (૬૯૫- ૭૦૮)

દ્રવ્યાનુયોગ :

પૃ. ૧૯૪	જીવ વર્ણન	સૂ. ૯૮ (૧)	ચોવીસ દંડકમાં સમાન ઉચ્છ્વાસ.
પૃ. ૮૫૮	લેશ્યા વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૧)	સલેશી ચોવીસ દંડકોમાં બધા સમાન ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસવાળા નથી.
પૃ. ૯૨૦	ક્રિયા વર્ણન	સૂ. ૩૬	પૃથ્વીકાષ્ટિકાદિઓના દ્વારા શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવા છોડવાની ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ.
પૃ. ૧૨૮૧	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૧૫)	ઉત્પલ પત્ર આદિના જીવ ઉચ્છ્વાસક કે નિઃશ્વાસક.
પૃ. ૧૫૭૮	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૨ (૧૪)	કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયમાં શ્વાસોચ્છ્વાસાદિ.
પૃ. ૧૭૧૦	ચરમાચરમ વર્ણન	સૂ. ૨ (૫)	નેરયિકાદિના શ્વાસોચ્છ્વાસ ચરમ કે અચરમ.

૧૮. ભાષા અધ્યયન. (પૃ. ૭૦૯ - ૭૩૩)

ચરણાનુયોગ :

ભાગ-૧

પૃ. ૫૧૦ - ૫૩૨ ભાષા સમિતિ સૂ. ૭૮૭-૮૪૧ ભાષા સંબંધી વર્ણન.

ભાગ-૨

પૃ. ૨૮૨ તપાચાર વર્ણન સૂ. ૫૮૪ પ્રતિમાધારીની કલ્પનીય ભાષાઓ.

દ્રવ્યાનુયોગ :

પૃ. ૧૧૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૧૧)	ભાષક - અભાષક જીવ.
પૃ. ૭૨૪	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૩૪	દસ પ્રકારના શુદ્ધ વચનાનુયોગ.
પૃ. ૭૪૪	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૫૯	સ્ત્રીલિંગ આદિ સૂચક પ્રત્યય.
પૃ. ૭૫૭	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૬૪	આઠ વચન વિભક્તિ.
પૃ. ૧૦૯૦	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૧૮	અસત્ય આરોપથી કર્મબંધનું પ્રરુપણ.
પૃ. ૧૧૩૭	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૭૯ (૮)	ભાષક- અભાષકની અપેક્ષાએ આઠ કર્મોનો બંધ.
પૃ. ૧૭૧૦	ચરમાચરમ વર્ણન	સૂ. ૨ (૪)	નેરયિક આદિની ભાષા ચરમ કે અચરમ.

૧૯. યોગ અધ્યયન. (પૃ. ૭૩૪ - ૭૪૭)

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય
ચરણાનુયોગ :				
ભાગ-૧	પૃ. ૨૪૫	ત્રસકાય વર્ણન	સૂ. ૩૪૬	આર્ય-અનાર્ય વચનોનું સ્વરૂપ.
ભાગ-૨	પૃ. ૨૦૭	સંઘ વ્યવસ્થા વર્ણન	સૂ. ૪૩૨	વચન સંપદાના ચાર પ્રકાર.
ચરણાનુયોગ :				
ભાગ-૨	પૃ. ૧૦૪	પ્રત્યાખ્યાન વર્ણન	સૂ. ૨૫૯	યોગ પ્રત્યાખ્યાનનું ફળ.
ભાગ-૨	પૃ. ૨૭૭	તપાચાર વર્ણન	સૂ. ૫૭૩	યોગ પ્રતિસંલીનતાના ભેદ.
ભાગ-૨	પૃ. ૯૧	શ્રમણ પ્રતિક્રમણ	સૂ. ૨૩૧	બત્રીસ યોગ સંગ્રહ.
ભાગ-૧	પૃ. ૭૩૦-૭૩૮	ગુપ્તિ વર્ણન	સૂ. ૩૧૧- ૩૩૭	ત્રણે યોગોનું વર્ણન.
દ્રવ્યાનુયોગ :				
	પૃ. ૩	દ્રવ્ય વર્ણન	સૂ. ૨	યોગ - નિરોધથી સિદ્ધિ.
	પૃ. ૯૦	પરિણામ વર્ણન	સૂ. ૨ (૫)	યોગ પરિણામના ત્રણ પ્રકાર.
	પૃ. ૧૧૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૪)	સયોગી - અયોગી જીવ.
	પૃ. ૧૮૨	જીવ વર્ણન	સૂ. ૮૭	યોગ-નિષ્પન્ન કરનાર જીવોમાં અધિકરણી- અધિકરણ.
	પૃ. ૧૮૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૯૧ (૧૦)	કાળાદેશની અપેક્ષાએ યોગ.
	પૃ. ૨૦૫	જીવ વર્ણન	સૂ. ૧૦૦ (૯)	કોધોપયુક્તાદિ ભંગોમાં યોગ.
	પૃ. ૨૩૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૧૪૦	યોગની અપેક્ષાએ ચૌદ પ્રકારના સંસારી જીવોનો અલ્પ બહુત્વ.
	પૃ. ૨૬૭	પ્રથમાપ્રથમ વર્ણન	સૂ. ૨ (૧૦)	ચોવીસ દંડકમાં યોગ દ્વાર દ્વારા પ્રથમા પ્રથમત્વ.
	પૃ. ૩૮૧	આહાર વર્ણન	સૂ. ૨૬ (૯)	સયોગી આદિ આહારક કે અનાહારક.
	પૃ. ૬૮૩	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૦૬	વૈમાનિક દેવો દ્વારા કેવળીના મન, વચન, યોગોનું જ્ઞાન.
	પૃ. ૬૯૨	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૧૭	અશ્રુત્વા અવધિજ્ઞાનીમાં ત્રણ યોગ.
	પૃ. ૬૯૫	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૧૮	શ્રુત્વા અવધિજ્ઞાનીમાં ત્રણ યોગ.
	પૃ. ૭૦૯	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૨૦ (૧૧)	સયોગી - અયોગી જીવ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની.
	પૃ. ૮૦૯	સંયત વર્ણન	સૂ. ૬ (૧૬)	પુલાક આદિ સયોગી કે અયોગી.
	પૃ. ૮૩૦	સંયત વર્ણન	સૂ. ૭ (૧૬)	સામાયિક સંયત આદિ સયોગી કે અયોગી.
	પૃ. ૯૨૬	ક્રિયા વર્ણન	સૂ. ૪૨	યોગના રચનાકાળમાં ક્રિયાઓનું પ્રરૂપણ.
	પૃ. ૧૧૭	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૩)	મનોયોગી આદિ જીવ.
	પૃ. ૧૨૬૬	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૧ (૫)	એકેન્દ્રિય જીવ કાયયોગી.
	પૃ. ૧૨૬૮	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૨	વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં યોગ.
	પૃ. ૧૨૬૯	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૩	પંચેન્દ્રિય જીવોમાં મનોયોગ આદિ.
	પૃ. ૧૨૮૧	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૧૨)	ઉત્પલ પત્રના જીવમાં યોગ.
	પૃ. ૧૧૦૭	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૧૦)	સયોગી દ્વારા પાપકર્મ બંધન.
	પૃ. ૧૪૭૬	વુકકંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભા આદિ નરકાવાસોમાં કેટલા મનોયોગીની ઉત્પત્તિ અને ઉદ્ધવર્તન.
	પૃ. ૧૪૭૬	વુકકંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભા આદિ નરકાવાસોમાં કેટલા વચનયોગીની ઉત્પત્તિ અને ઉદ્ધવર્તન.
	પૃ. ૧૪૭૬	વુકકંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભા આદિ નરકાવાસોમાં કેટલા કાયયોગીની ઉત્પત્તિ અને ઉદ્ધવર્તન.
	પૃ. ૧૫૭૭	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૨ (૧૨)	કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય કાયયોગી.

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૧૧૩૮	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૭૯ (૧૧)	મનોયોગી આદિની અપેક્ષાએ આઠ કર્મોનો બંધ.
	પૃ. ૧૧૭૨	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૧૨૮ (૧૦)	સયોગી આદિમાં ક્રિયાવાદી આદિ જીવો દ્વારા આયુ બંધનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૬૭૭	આત્મા વર્ણન	સૂ. ૫, ૬	મનોયોગ આદિમાં જીવ અને જીવાત્મા.
	પૃ. ૧૭૦૫	સમુદ્ઘાત વર્ણન	સૂ. ૨૨	કેવળી-સમુદ્ઘાતમાં યોગ યોજનનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૭૦૬	સમુદ્ઘાત વર્ણન	સૂ. ૨૩	કેવળી સમુદ્ઘાતાનન્તર મનોયોગઆદિકના યોજનનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૭૧૩	ચરમાચરમ વર્ણન	સૂ. ૩ (૧૦)	સયોગી, અયોગી, મનોયોગી આદિ ચરમ કે અચરમ.
	પૃ. ૧૭૭૭	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૨૨	મનોયોગ આદિમાં વર્ણાદિ.
	પૃ. ૧૮૦૬	પ્રકીર્ણક	સૂ. ૩૭	વચન પ્રયોગના સાત પ્રકાર.
	પૃ. ૧૬૦૪	ગમ્મા વર્ણન	સૂ. ૩ (૯)	નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થનાર અસંસી પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યોનિઓના યોગ.

૨૦. પ્રયોગ અધ્યયન (પૃ. ૭૪૮ - ૭૭૧)

ચરણાનુયોગ :				
ભાગ-૨	પૃ. ૨૦૮	સંઘ વ્યવસ્થા વર્ણન	સૂ. ૪૩૫	પ્રયોગ સંપદાના ચાર પ્રકાર.
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૧૪૮૫	બુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૪૩	પ્રયોગની અપેક્ષાએ ઉત્પાદ-ઉદ્વર્તન.
	પૃ. ૧૮૦૧	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૪૩	પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલોનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૮૧૨	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૪૬	એક દ્રવ્યના પ્રયોગ પરિણતાદિનું પ્રરુપણ.

૨૧. ઉપયોગ અધ્યયન. (પૃ. ૭૭૨ - ૭૮૩)

દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૯૧	પરિણામ વર્ણન	સૂ. ૨	ઉપયોગ પરિણામના બે પ્રકાર.
	પૃ. ૧૧૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૯)	સાકારોપયોગ - અનાકારોપયોગ જીવ.
	પૃ. ૧૮૭	જીવ વર્ણન	સૂ. ૯૧ (૧૧)	કાળાદેશની અપેક્ષાએ ઉપયોગ.
	પૃ. ૨૦૫	જીવ વર્ણન	સૂ. ૧૦૦ (૧૦)	ક્રોધોપયુક્તાદિ ભગોમાં ઉપયોગ.
	પૃ. ૨૬૭	પ્રથમાપ્રથમ વર્ણન	સૂ. ૨ (૧૧)	ચોવીસ દંડકમાં ઉપયોગ દ્વાર દ્વારા પ્રથમા પ્રથમત્વ.
	પૃ. ૩૮૧	આહાર વર્ણન	સૂ. ૨૬ (૧૦)	સાકારોપયોગ આદિ આહારક કે અનાહારક.
	પૃ. ૬૯૨	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૧૭	અશ્રુત્વા અવધિજ્ઞાનીમાં બે ઉપયોગ.
	પૃ. ૬૯૫	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૧૮	શ્રુત્વા અવધિજ્ઞાનીમાં બે ઉપયોગ.
	પૃ. ૭૦૮	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૨૦ (૧૦)	સાકારોપયોગ અનાકારોપયોગ જીવ જ્ઞાની.
	પૃ. ૮૦૯	સંયત વર્ણન	સૂ. ૬ (૧૦)	પુલાક આદિમાં સાકારોપયોગ-અનાકારોપયોગ.
	પૃ. ૮૩૧	મંથત વર્ણન	સૂ. ૭ (૧૭)	સામાયિક સંયત આદિ સાકારોપયુક્ત કે અનાકારોપયુક્ત.
	પૃ. ૧૨૬૬	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૧ (૬)	એકેન્દ્રિય જીવોમાં સાકારોપયોગી કે અનાકારોપયોગી.
	પૃ. ૧૨૬૮	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૨	વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં સાકારોપયોગી કે અનાકારોપયોગી.
	પૃ. ૧૨૬૯	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૩	પંચેન્દ્રિય જીવોમાં સાકારોપયોગી કે અનાકારોપયોગી.
	પૃ. ૧૨૮૧	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૧૩)	ઉત્પલપત્ર આદિના જીવ સાકારોપયોગી અનાકારોપયોગી.
	પૃ. ૧૪૭૬	બુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભાના નરકાવાસોમાં સાકારોપયોગયુક્ત અનાકારોપયોગ યુક્ત જીવ કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે, ઉદ્વર્તન કરે છે.

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૧૪૭૮	વુંકકતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભાના નરકાવાસોમાં અનાકારોપયોગયુક્ત સાકારોપયોગયુક્ત જીવ કેટલા ઉદ્ધવર્તન કરે છે.
	પૃ. ૧૫૭૮	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૨ (૧૩)	કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય જીવ સાકારોપયોગી અનાકારોપયોગી.
	પૃ. ૧૧૦૭	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૧૧)	સાકાર અનાકારોપયોગયુક્ત દ્વારા પાપ કર્મ બંધન.
	પૃ. ૧૧૩૮	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૭૯ (૧૨)	સાકાર - અનાકારોપયોગીની અપેક્ષાએ આઠ કર્મોનો બંધ.
	પૃ. ૧૧૭૨	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૧૨૮ (૧૧)	સાકારોપયોગયુક્ત આદિમાં ક્રિયાવાદી આદિ જીવો દ્વારા આયુબંધનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૬૭૭	આત્મા વર્ણન	સૂ. ૫, ૬	સાકારોપયોગ આદિમાં જીવ અને જીવાત્મા.
	પૃ. ૧૭૧૩	ચરમાચરમ વર્ણન	સૂ. ૩ (૧૧)	સાકારોપયોગ આદિ ચરમ કે અચરમ.
	પૃ. ૧૭૭૭	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૨૩	સાકારોપયોગ આદિમાં વર્ણાદિનો અભાવ.
	પૃ. ૧૬૦૪	ગમ્મા વર્ણન	સૂ. ૩ (૧૦)	નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થનાર અસંજી પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિઓમાં સાકારોપયોગ-અનાકારોપયોગ.

૨૨. પશ્યતા અધ્યયન. (પૃ. ૭૮૪ - ૭૮૯)

(ધર્મકથાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ચરણાનુયોગમાં વર્ણન પ્રાપ્ત થતો નથી)

૨૩. દષ્ટિ અધ્યયન. (પૃ. ૭૯૦ - ૭૯૫)

દ્રવ્યાનુયોગ :

પૃ. ૧૧૭	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧	સમ્યગ્દષ્ટિ આદિ જીવ.
પૃ. ૧૮૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૯૧ (૬)	કાળાદેશની અપેક્ષાએ દષ્ટિ.
પૃ. ૧૯૦	જીવ વર્ણન	સૂ. ૯૬ (૩)	ચોવીસ દંડકોમાં સમ્યગ્દષ્ટિ આદિની વર્ગણા.
પૃ. ૨૦૪	જીવ વર્ણન	સૂ. ૧૦૦ (૭)	ક્રોધોપયુક્તાદિ ભંગોમાં દષ્ટિ.
પૃ. ૨૬૫	પ્રથમાપ્રથમ વર્ણન	સૂ. ૨ (૬)	ચોવીસ દંડકમાં દષ્ટિ દ્વારા પ્રથમા પ્રથમત્વ.
પૃ. ૭૧૬	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૨૧	મિથ્યાદષ્ટિ અણગારનું જાણવું-જોવું.
પૃ. ૭૧૭	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૨૨	સમ્યક્દષ્ટિ અણગારનું જાણવું-જોવું.
પૃ. ૩૭૯-૩૮૦	આહાર વર્ણન	સૂ. ૨૬ (૫)	સમ્યક્ દષ્ટિ આદિ આહારક કે અનાહારક.
પૃ. ૧૨૬૬	તિર્યચ્યગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૧ (૩)	એકેન્દ્રિય જીવ મિથ્યા દષ્ટિ.
પૃ. ૧૨૬૮	તિર્યચ્યગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૨	વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં સમ્યક્ દષ્ટિ આદિ.
પૃ. ૧૨૬૯	તિર્યચ્યગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૩	પંચેન્દ્રિય જીવોમાં સમ્યક્ દષ્ટિ આદિ.
પૃ. ૧૨૮૧	તિર્યચ્યગતિ વર્ણન	સૂ. ૩૬	ઉત્પલ પત્ર આદિમાં મિથ્યાદષ્ટિ.
પૃ. ૧૪૯૪	વુંકકતિ વર્ણન	સૂ. ૫૪	નરક પૃથ્વીઓમાં સમ્યક્ દષ્ટિ આદિનું ઉત્પાદ -ઉદ્ધવર્તન.
પૃ. ૧૪૯૬	વુંકકતિવર્ણન	સૂ. ૫૭	દેવોમાં સમ્યક્ દષ્ટિ આદિની ઉત્પત્તિ.
પૃ. ૧૫૭૩	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૧૮	શુદ્રકૃતયુગ્માદિ સમ્યગ્દષ્ટિ - મિથ્યાદષ્ટિ નૈરયિકોના ઉત્પાતાદિ.
પૃ. ૧૫૭૭	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૨ (૧૦)	કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિય મિથ્યાદષ્ટિ છે.
પૃ. ૯૦૬	ક્રિયા વર્ણન	સૂ. ૧૫	સમ્યક્ દષ્ટિઓની આરંભિકી આદિ ક્રિયાઓનું પ્રરુપણ.
પૃ. ૧૧૦૫	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૪)	સમ્યક્ દષ્ટિ આદિ દ્વારા પાપકર્મોનો બંધ.
પૃ. ૧૧૩૫	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૭૯ (૩)	સમ્યક્દષ્ટિ આદિની અપેક્ષાએ આઠકર્મોનો બંધ.

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૧૧૭૧	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૧૨૮ (૪)	સમ્યક્દષ્ટિ આદિમાં ક્રિયાવાદી આદિ જીવો દ્વારા આયુ બંધનું પ્રરૂપણ.
	પૃ. ૧૪૯૪	વુકકંતિ વર્ણન	સૂ. ૫૪	સાત નરક પૃથ્વીઓમાં સમ્યક્ દષ્ટિઓનું ઉત્પાદ ઉદ્ધવર્તન.
	પૃ. ૧૬૭૬	આત્મા વર્ણન	સૂ. ૫, ૬	સમ્યક્ - દષ્ટિ આદિમાં જીવ અને જીવાત્મા.
	પૃ. ૧૭૧૩	ચરમાચરમ વર્ણન	સૂ. ૩	સમ્યક્ - દષ્ટિ આદિ ચરમ કે અચરમ.
	પૃ. ૧૭૭૭	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૨૧	સમ્યક્-દષ્ટિ આદિમાં વર્ણાદિનો અભાવ.
	પૃ. ૧૬૦૪	ગમ્મા વર્ણન	સૂ. ૩(૭)	નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન ઘનાર અસંજી પંચેન્દ્રિય તિર્યચોનિઓમાં દષ્ટિઓ.

૨૪. જ્ઞાન અધ્યયન (પૃ. ૭૯૬ - ૧૦૮૦)

ધર્મકથાનુયોગ :

ભાગ-૧	ખંડ-૧	પૃ. ૧૧૭	મહાવીર વર્ણન	સૂ. ૨૯૬	ભ. મહાવીર સ્વામીને મન:પર્યવજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ.
ભાગ-૧	ખંડ-૨	પૃ. ૨૨	મહાબલ વર્ણન	સૂ. ૪૮	સુદર્શનને જાતિ સ્મરણજ્ઞાન.
ભાગ-૧	ખંડ-૨	પૃ. ૧૬૧	મેઘકુમાર વર્ણન	સૂ. ૩૨૫	બોત્તેર કલાઓના નામ.
ભાગ-૧	ખંડ-૨	પૃ. ૨૮૩	મુદ્ગલ પરિવ્રાજક વર્ણન	સૂ. ૫૨૧	મુદ્ગલને વિભંગજ્ઞાન.
ભાગ-૧	ખંડ-૨	પૃ. ૨૯૧	શિવરાજશ્લોક વર્ણન	સૂ. ૫૩૨	શિવને વિભંગજ્ઞાન.
ભાગ-૨	ખંડ-૪	પૃ. ૮૧	પ્રદેશીરાજા વર્ણન	સૂ. ૪૪	પાંચ પ્રકારના જ્ઞાન અને તેના ભેદ-પ્રભેદ.

ચરજ્ઞાનુયોગ :

ભાગ-૧		પૃ. ૧૫	ધર્મપ્રજ્ઞાપના વર્ણન	સૂ. ૧૫	જ્ઞાન ઈહમ્ભવિક કે પરભવિક.
ભાગ-૧		પૃ. ૧૮	ધર્મપ્રજ્ઞાપના વર્ણન	સૂ. ૨૫	જ્ઞાન ગુણ પ્રમાણ.
ભાગ-૧		પૃ. ૨૨	ધર્મપ્રજ્ઞાપના વર્ણન	સૂ. ૨૯	લૌકિક લોકોત્તર આગમના પ્રકાર.
ભાગ-૧		પૃ. ૫૧	આચાર પ્રજ્ઞાપિ વર્ણન	સૂ. ૭૪	જ્ઞાન-આરાધનાના ત્રણ પ્રકાર.
ભાગ-૧		પૃ. ૫૨	આચાર પ્રજ્ઞાપિ વર્ણન	સૂ. ૭૫	જ્ઞાનઆરાધનાનું ફળ.
ભાગ-૧		પૃ. ૫૫-૧૨૩	જ્ઞાનાચાર વર્ણન	સૂ. ૮૧-૨૦૮	જ્ઞાનાચારમાં જ્ઞાન સંબંધી વિસ્તૃત વર્ણન.
ભાગ-૧		પૃ. ૭૪૦	પરિશિષ્ટ વર્ણન	સૂ. ૮૪	જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ-અનુત્પત્તિના કારણ.
ભાગ-૨		પૃ. ૭૮-૮૨	પ્રતિક્રમણ વર્ણન	સૂ. ૨૧૬	ચાર પ્રકારના આવશ્યક.
ભાગ-૨		પૃ. ૧૭૬	અનાચાર વર્ણન	સૂ. ૩૫૬	શ્રુતજ્ઞાનની અપેક્ષાએ.
ભાગ-૨		પૃ. ૧૯૦	અનાચાર વર્ણન	સૂ. ૩૭૨	આઠ પ્રકારના મહાનિમિત્ત.
ભાગ-૨		પૃ. ૨૦૬	સંઘ વ્યવસ્થા વર્ણન	સૂ. ૪૩૦	શ્રુત સંપદાના ૪ પ્રકાર.
ભાગ-૨		પૃ. ૨૦૭	સંઘ વ્યવસ્થા વર્ણન	સૂ. ૪૩૩	વાચના સંપદાના ૪ પ્રકાર.
ભાગ-૨		પૃ. ૨૦૭	સંઘ વ્યવસ્થા વર્ણન	સૂ. ૪૩૪	મત્તિ સંપદાના ૪ પ્રકાર.
ભાગ-૨		પૃ. ૨૩૮	સંઘ વ્યવસ્થા વર્ણન	સૂ. ૪૯૮	શ્રુત પ્રહણના માટે અન્ય ગણમાં જવાનો વિધિ નિષેધ.
ભાગ-૨		પૃ. ૨૪૧	સંઘ વ્યવસ્થા વર્ણન	સૂ. ૫૦૧	આચાર્ય આદિને વાચના આપવા માટે અન્ય ગણમાં જવાનો વિધિ-નિષેધ.
ભાગ-૨		પૃ. ૩૪૨	તપાચાર વર્ણન	સૂ. ૬૮૩	સૂત્ર સીંચવાના હેતુ.
ભાગ-૨		પૃ. ૩૪૨	તપાચાર વર્ણન	સૂ. ૬૮૪	સ્વાધ્યાયનું ફળ.
ભાગ-૨		પૃ. ૩૪૩	તપાચાર વર્ણન	સૂ. ૬૮૭	સૂત્ર વાચનાના પાંચ હેતુ.
ભાગ-૨		પૃ. ૩૪૩	તપાચાર વર્ણન	સૂ. ૬૮૮	સૂત્ર વાચનાના યોગ્ય.
ભાગ-૨		પૃ. ૩૪૪	તપાચાર વર્ણન	સૂ. ૬૮૯	સૂત્ર વાચનાના અયોગ્ય.
ભાગ-૨		પૃ. ૩૪૪	તપાચાર વર્ણન	સૂ. ૬૯૦	સૂત્ર વાચનાનું ફળ.
ભાગ-૨		પૃ. ૪૦૪	વીર્યાચાર વર્ણન	સૂ. ૮૧૧	જ્ઞાનાદિથી યુક્ત મુનિનું પરાક્રમ.

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૨૭	અસ્તિકાય વર્ણન	સૂ. ૨	જીવના આભિનિબોધિક જ્ઞાન આદિની અનન્ત પર્યાયો.
	પૃ. ૪૧-૪૫	પર્યાય વર્ણન	સૂ. ૫ (૯-૧૦)	જ્ઞાન-અજ્ઞાનની અપેક્ષાએ પર્યાયોનું પરિમાણ.
	પૃ. ૪૯-૬૫	પર્યાય વર્ણન	સૂ. ૬	જઘન્ય - ઉત્કૃષ્ટ- અજઘન્ય- અનુત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનવાળા નૈરયિક, તિર્યચ, મનુષ્ય અને દેવની પર્યાયોનું પરિમાણ.
	પૃ. ૫૩	પર્યાય વર્ણન	સૂ. ૬	જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ-અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ મતિ અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકના પર્યાયોના પરિમાણ.
	પૃ. ૫૯	પર્યાય વર્ણન	સૂ. ૬	જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ-અજઘન્ય- અનુત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યોનિઓની પર્યાયોનું પરિમાણ.
	પૃ. ૬૩	પર્યાય વર્ણન	સૂ. ૬	જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ-અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનવાળા મનુષ્યની પર્યાયોનું પરિમાણ.
	પૃ. ૬૪	પર્યાય વર્ણન	સૂ. ૬	જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ-અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ મન: પર્યવજ્ઞાનવાળા મનુષ્યના પર્યાયોનું પરિમાણ.
	પૃ. ૬૪	પર્યાય વર્ણન	સૂ. ૬	જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ-અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ, કેવળજ્ઞાની મનુષ્યના પર્યાયોનું પરિમાણ.
	પૃ. ૨-૩	દ્રવ્ય વર્ણન	સૂ. -૨	જીવાજીવના જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય.
	પૃ. ૯૧	પરિણામ વર્ણન	સૂ. ૨ (૭)	જ્ઞાન પરિણામના પાંચ પ્રકાર.
	પૃ. ૯૧	પરિણામ વર્ણન	સૂ. ૨ (૭)	અજ્ઞાન પરિણામના ત્રણ પ્રકાર.
	પૃ. ૧૧૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૮)	જ્ઞાની- અજ્ઞાની જીવ.
	પૃ. ૧૧૮	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૫)	આભિનિબોધિક જ્ઞાની આદિ ૬ પ્રકારના જીવ.
	પૃ. ૧૧૯	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૭)	આભિનિબોધિક જ્ઞાની આદિ ૮ પ્રકારના જીવ.
	પૃ. ૧૮૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૯૧ (૯)	કાળા-દેશની અપેક્ષાએ જ્ઞાન.
	પૃ. ૨૦૪	જીવ વર્ણન	સૂ. ૧૦૦ (૮)	ક્રોધોપયુક્તાદિ ભંગોમાં જ્ઞાન.
	પૃ. ૨૬૬	પ્રથમાપ્રથમ વર્ણન	સૂ. ૨ (૯)	ચોવીસ દંડકોમાં જ્ઞાન દ્વારા દ્વારા પ્રથમા પ્રથમત્વ.
	પૃ. ૩૮૧	આહાર વર્ણન	સૂ. ૨૬ (૮)	જ્ઞાની આદિ આહારક કે અનાહારક.
	પૃ. ૪૫૩	વિકુર્વણ વર્ણન	સૂ. ૧૬	ચૌદ પૂર્વીના હજાર રૂપ કરવાનું સામર્થ્ય.
	પૃ. ૫૬૮	ઉપયોગ વર્ણન	સૂ. ૮	કેવલીઓમાં એક સમયમાં બે ઉપયોગનો નિષેધ.
	પૃ. ૮૦૦	સંયત વર્ણન	સૂ. ૬	પુલાક આદિના જ્ઞાન.
	પૃ. ૮૨૨	સંયત વર્ણન	સૂ. ૭ (૭)	સામાયિક સંયત આદિમાં જ્ઞાન.
	પૃ. ૮૭૬	લેશ્યા વર્ણન	સૂ. ૩૬	લેશ્યાના અનુસાર જીવોમાં જ્ઞાનના ભેદ.
	પૃ. ૮૭૬	લેશ્યા વર્ણન	સૂ. ૩૭	લેશ્યાના અનુસાર નૈરયિકોમાં અવધિજ્ઞાન ક્ષેત્ર.
	પૃ. ૧૨૬૬	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૧ (૪)	એકેન્દ્રિય જીવોમાં જ્ઞાની-અજ્ઞાની.
	પૃ. ૧૨૬૮	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૨	વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં જ્ઞાની-અજ્ઞાની.
	પૃ. ૧૨૬૯	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૩	પંચેન્દ્રિય જીવોમાં જ્ઞાની-અજ્ઞાની.
	પૃ. ૧૨૮૧	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૧૧)	ઉત્પલ પત્રના જીવ જ્ઞાની કે અજ્ઞાની.
	પૃ. ૧૧૦૬	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૬	જ્ઞાની-અજ્ઞાની દ્વારા પાપકર્મ ભંગ.
	પૃ. ૧૪૭૫	વુકકંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભાના નરકવાસોમાં અવધિજ્ઞાની ઉત્પત્તિ.
	પૃ. ૧૪૭૭	વુકકંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૨	રત્નપ્રભાના નરકવાસોમાં અવધિજ્ઞાની ઉદ્ધવર્તન.

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૪૮૫	ઈન્દ્રિય વર્ણન	સૂ. ૧૯	ઈન્દ્રિય અવગ્રહ આદિના ભેદ.
	પૃ. ૧૪૭૫	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભાના નરકાવાસોમાં શ્રુતજ્ઞાનીની ઉત્પત્તિ.
	પૃ. ૧૪૭૭	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૨	રત્નપ્રભાના નરકાવાસોમાં શ્રુતજ્ઞાનીની ઉદ્ધર્વર્તન.
	પૃ. ૧૪૭૫	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	મતિ-અજ્ઞાનીની ઉત્પત્તિ.
	પૃ. ૧૪૭૭	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૨	મતિ-અજ્ઞાનીની ઉદ્ધર્વર્તન.
	પૃ. ૧૪૭૫	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	શ્રુત અજ્ઞાનીની ઉત્પત્તિ.
	પૃ. ૧૪૭૭	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૨	શ્રુતિ-અજ્ઞાનીની ઉદ્ધર્વર્તન.
	પૃ. ૧૪૭૫	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	વિભંગ અજ્ઞાનીની ઉત્પત્તિ.
	પૃ. ૧૪૭૭	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૨	વિભંગ-અજ્ઞાનીની ઉદ્ધર્વર્તન.
	પૃ. ૧૫૬૭ - ૧૫૬૮	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૯	જ્ઞાન પર્યાયની અપેક્ષાએ કૃતયુગ્માદિનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૫૬૮	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૧૦	અજ્ઞાન-પર્યાયોની અપેક્ષાએ કૃતયુગ્માદિનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૫૭૭	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૨ (૧૧)	કૃતયુગ્મ એકેન્દ્રિયમાં બે અજ્ઞાન.
	પૃ. ૧૧૩૭	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૭૯ (૧૦)	જ્ઞાની-અજ્ઞાનીની અપેક્ષાએ આઠ કર્મોનો બંધ.
	પૃ. ૧૧૭૨	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૧૨૮	આભિનિબોધિક આદિ જ્ઞાની અને અજ્ઞાની ક્રિયાવાદી આદિ જીવો દ્વારા આયુર્બંધનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૬૭૫	આત્મા વર્ણન	સૂ. ૨	જ્ઞાનની અપેક્ષાએ આત્મ-સ્વરુપ.
	પૃ. ૧૬૭૬-૭૭	આત્મા વર્ણન	સૂ. ૫, ૬	ઔત્પત્તિકી આદિ બુદ્ધિમાં, અવગ્રહ આદિમાં આભિનિબોધિક આદિ પાંચ જ્ઞાનોમાં જીવ અને જીવાત્માનું વર્ણન.
	પૃ. ૧૬૭૬-૭૭	આત્મા વર્ણન	સૂ. ૫-૬	મતિ-અજ્ઞાન આદિમાં જીવ અને જીવાત્મા.
	પૃ. ૧૭૧૩	ચરમાચરમ વર્ણન	સૂ. ૩ (૯)	જ્ઞાની-અજ્ઞાની આભિનિબોધિક આદિ જ્ઞાની ચરમ કે અચરમ.
	પૃ. ૧૭૭૫	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૧૩	ઔત્પત્તિકી આદિ બુદ્ધિઓમાં વર્ણાદિનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૭૭૫	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૧૩	અવગ્રહ આદિમાં વર્ણાદિ.
	પૃ. ૧૭૭૭	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૨૧	જ્ઞાન-અજ્ઞાન આદિમાં વર્ણાદિનો અભાવ.
	પૃ. ૧૬૦૪	ગમ્મા વર્ણન	સૂ. ૩ (૮)	નૈરયિકોમાં ઉત્પન્ન થનાર અસંજી પંચેન્દ્રિય તિર્યચયોનિક જીવ અજ્ઞાની.

૨૫. સંયત અધ્યયન (પૃ. ૧૦૮૧ - ૧૧૫૨)

દ્રવ્યાનુયોગ :

પૃ. ૧૧૮	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૩)	સંયત આદિ જીવ.
પૃ. ૧૮૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૮૧ (૭)	કાલાદેશની અપેક્ષાએ સંયત.
પૃ. ૨૬૫	પ્રથમાપ્રથમ વર્ણન	સૂ. ૨ (૭)	ચોવીસ દંડકમાં સંયત દ્વાર-દ્વારા પ્રથમાપ્રથમત્વ.
પૃ. ૩૮૦	આહાર વર્ણન	સૂ. ૨૬ (૬)	સંયત આદિ આહારક કે અનાહારક.
પૃ. ૧૧૩૫	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૮૭ (૨)	સંયત-અસંયતની અપેક્ષાએ આઠ કર્મ પ્રકૃતિઓનો બંધ.
પૃ. ૧૭૧૩	ચરમાચરમ વર્ણન	સૂ. ૩ (૭)	સંયત આદિ જીવ ચરમ કે અચરમ.

૨૬. લેશ્યા અધ્યયન (પૃ. ૧૦૫૩ - ૧૨૨૭)

ચરજ્ઞાનુયોગ :

ભાગ-૨	પૃ. ૮૦	આવશ્યક વર્ણન	સૂ. ૨૩૧	૭ લેશ્યા.
-------	--------	--------------	---------	-----------

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૯૦	પરિણામ વર્ણન	સૂ. ૨ (૪)	લેશ્યા પરિણામના છ પ્રકાર.
	પૃ. ૧૧૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૭)	સલેશી અલેશી જીવ.
	પૃ. ૧૧૯	જીવ વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૬)	કૃષ્ણલેશી આદિ જીવ.
	પૃ. ૧૮૫	જીવ વર્ણન	સૂ. ૮૧ (૫)	કાલાદેશની અપેક્ષાએ લેશ્યા.
	પૃ. ૧૯૧	જીવ વર્ણન	સૂ. ૮૬ (૫)	ચોવીસ દંડકોમાં કૃષ્ણલેશી આદિની વર્ગીકા.
	પૃ. ૧૯૫	જીવ વર્ણન	સૂ. ૮૮ (૪)	ચોવીસ દંડકોમાં સમાન લેશ્યાવાળા.
	પૃ. ૨૦૪	જીવ વર્ણન	સૂ. ૧૦૦ (૬)	ક્રોધોપયુક્તાદિ ભંગોમાં લેશ્યા.
	પૃ. ૨૬૪	પ્રથમાપ્રથમ વર્ણન	સૂ. ૨ (૫)	ચોવીસ દંડકમાં લેશ્યા દ્વાર દ્વારા પ્રથમા પ્રથમત્વ.
	પૃ. ૬૯૨	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૧૭	અશ્રુત્વા અવધિજ્ઞાનીમાં ત્રણ લેશ્યા.
	પૃ. ૬૯૫	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૧૮	શ્રુત્વા અવધિજ્ઞાનીમાં છ લેશ્યા.
	પૃ. ૭૦૯	જ્ઞાન વર્ણન	સૂ. ૧૨૦ (૧૨)	લેશી-અલેશી જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની.
	પૃ. ૭૭૯	આહાર વર્ણન	સૂ. ૨૬ (૪)	સલેશી આદિ આહારક કે અનાહારક.
	પૃ. ૫૬૧	પ્રયોગ વર્ણન	સૂ. ૧ (૧૨-૧૩)	લેશ્યાગતિ અને લેશ્યાનુપાત ગતિનું સ્વરુપ.
	પૃ. ૮૧૦	સંયત વર્ણન	સૂ. ૬ (૧૯)	પુલાક આદિ સલેશી છે કે અલેશી.
	પૃ. ૮૩૨	સંયત વર્ણન	સૂ. ૭ (૧૯)	સામાયિક સંયત આદિ સલેશી છે કે અલેશી.
	પૃ. ૧૧૦૫	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૨)	સલેશી જીવો દ્વારા પાપકર્મ બંધન.
	પૃ. ૧૨૬૬	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૧ (૨)	એકેન્દ્રિય જીવોમાં લેશ્યાઓ.
	પૃ. ૧૨૬૮	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૨	વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં લેશ્યાઓ.
	પૃ. ૧૨૬૯	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૧૩	પંચેન્દ્રિય જીવોમાં લેશ્યાઓ.
	પૃ. ૧૨૭૫	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૨૪	કૃષ્ણલેશી એકેન્દ્રિયોનાં ભેદ-પ્રભેદ.
	પૃ. ૧૨૭૬	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૨૫	અનન્તરોપપન્નક કૃષ્ણલેશી એકેન્દ્રિયોના ભેદ-પ્રભેદ.
	પૃ. ૧૨૭૬	તિર્યચગતિ વર્ણન	પૃ. ૨૬	પરંપરોપપન્નક કૃષ્ણલેશી એકેન્દ્રિયોના ભેદ-પ્રભેદ.
	પૃ. ૧૨૭૬	તિર્યચગતિ વર્ણન	પૃ. ૨૭	અનન્તરાવગાદાદિ કૃષ્ણલેશી એકેન્દ્રિયોનાં ભેદ-પ્રભેદ.
	પૃ. ૧૧૫૦	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૮૪	લેશ્યાની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિયોમાં સ્વામીત્વ બંધ અને વેદનનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૧૭૦	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૧૨૮ (૨)	સલેશી ક્રિયાવાદી આદિ જીવોનો આયુ બંધ.
	પૃ. ૧૨૭૬	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૨૮	નીલ-કાપોતલેશી એકેન્દ્રિયોનાં ભેદ-પ્રભેદ.
	પૃ. ૧૨૭૭	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૦	કૃષ્ણલેશી ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોનાં ભેદ-પ્રભેદ.
	પૃ. ૧૨૭૭	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૧	અનન્તરોપપન્નકાદિ કૃષ્ણલેશી ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોનાં ભેદ-પ્રભેદ.
	પૃ. ૧૨૭૮	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૨	નીલ-કાપોતલેશી ભવસિદ્ધિક એકેન્દ્રિયોનાં ભેદ-પ્રભેદ.
	પૃ. ૧૨૮૦	કર્મ વર્ણન	સૂ. ૩૬	ઉત્પલ પત્ર આદિમાં જીવોની-લેશ્યાઓ.
	પૃ. ૧૪૭૫	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૧	રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નરકાવાસમાં કાપોતલેશીની ઉત્પત્તિ.
	પૃ. ૧૪૭૭	વુક્કંતિ વર્ણન	સૂ. ૩૨	રત્નપ્રભા પૃથ્વીનાં નરકાવાસમાં કાપોતલેશીની ઉદ્વર્તન.
	પૃ. ૧૫૫૭	ગર્ભ વર્ણન	સૂ. ૨૦	કૃષ્ણ-નીલ-કાપોતલેશી એકેન્દ્રિય જીવોની વિગ્રહચંતિનાં સમયનું પ્રરુપણ.
	પૃ. ૧૫૭૦-૧૫૭૨	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૧૪-૧૬	શુદ્રકૃતયુગ્માદિની અપેક્ષાએ કૃષ્ણ-નીલ-કાપોતલેશી નેરયિકોનાં ઉત્પાદનું પ્રરુપણ.

ગ્રન્થ	પૃષ્ઠાંક	અધ્યયન	સૂત્રાંક	વિષય
દ્રવ્યાનુયોગ :	પૃ. ૧૫૭૭	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૨ (૯)	કૃત્યુગ્માદિ એકેન્દ્રિય કૃષ્ણલેશી તેજોલેશી છે ? લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ મહાયુગ્મવાળા એકેન્દ્રિયોમાં ઉત્પત્તાદિ. કૃષ્ણલેશી ભવસિદ્ધિક કૃત્યુગ્મ રાશિમાં ઉત્પત્તિ આદિ. નીલલેશી ભવસિદ્ધિક કૃત્યુગ્મ રાશિમાં ઉત્પત્તિ આદિ. કાપોતલેશી ભવસિદ્ધિક કૃત્યુગ્મ રાશિમાં ઉત્પત્તિ આદિ. સલેશી મહાયુગ્મ બેઈન્દ્રિયોમાં ઉત્પત્તાદિ બત્રીસ દ્વારોનું પ્રરુપણ. કૃષ્ણલેશ્યા આદિમાં જીવ અને જીવાત્મા. સલેશી, કૃષ્ણલેશી આદિ ચરમ કે અચરમ. કૃષ્ણલેશ્યા આદિમાં વર્ણાદિ. નેરયિકોમાં ઉત્પન્ન થનાર અસંજી પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યોનિકોની લેશ્યાઓ.
	પૃ. ૧૫૮૨	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૫	
	પૃ. ૧૫૮૩	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૬	
	પૃ. ૧૫૮૩	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૬	
	પૃ. ૧૫૮૩	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૬	
	પૃ. ૧૫૮૫	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૯	
	પૃ. ૧૬૭૬	આત્મા વર્ણન	સૂ. ૫-૬	
	પૃ. ૧૭૧૩	ચરમાચરમ વર્ણન	સૂ. ૩	
	પૃ. ૧૭૭૭	પુદ્ગલ વર્ણન	સૂ. ૨૦	
	પૃ. ૧૬૦૩	ગમ્મા વર્ણન	સૂ. ૩ (૬)	

૨૭. ક્રિયા અધ્યયન (પૃ. ૧૨૨૮ - ૧૩૪૭)

ધર્મકથાનુયોગ :

ભાગ-૧	ખંડ-૧	પૃ. ૨૪૪	ભરતચક્રવર્તી વર્ણન	સૂ. ૫૮૦	ભરત રાજાનાં રત્નો અને મહાનિધિયોની ઉત્પત્તિ.
ભાગ-૧	ખંડ-૧	પૃ. ૨૫૧	ચક્રવર્તી સામાન્ય વર્ણન	સૂ. ૬૦૯-૬૧૦	ચક્રવર્તીનાં ચૌદ રત્ન.

ચરણાનુયોગ :

ભાગ-૧	પૃ. ૪૮૮	ક્રિયા સમિતિ વર્ણન	સૂ. ૭૪૬	સંવૃત્ત અણગારની ક્રિયા.
ભાગ-૨	પૃ. ૮૯	પ્રતિક્રમણ વર્ણન	સૂ. ૨૩૧	પાંચ ક્રિયા.
ભાગ-૨	પૃ. ૯૦	પ્રતિક્રમણ વર્ણન	સૂ. ૨૩૧	તેર ક્રિયા સ્થાન.
ભાગ-૨	પૃ. ૧૮૯	અનાચાર વર્ણન	સૂ. ૩૭૧	તેર ક્રિયા સ્થાન.

દ્રવ્યાનુયોગ :

પૃ. ૧૯૬	જીવ વર્ણન	સૂ. ૯૮ (૬)	ચોવીસ દંડકમાં સમાનક્રિયા.
પૃ. ૮૫૯	લેશ્યા વર્ણન	સૂ. ૨૧ (૬)	સલેશી ચોવીસ દંડકોમાં બધી સમાન ક્રિયાવાળા નથી.
પૃ. ૧૨૮૨	તિર્યચગતિ વર્ણન	સૂ. ૩૬ (૧૮)	ઉત્પલ પત્ર આદિનાં જીવ સક્રિય કે અક્રિય.
પૃ. ૧૫૭૮	યુગ્મ વર્ણન	સૂ. ૨૨ (૧૮)	કૃત્યુગ્મ એકેન્દ્રિય ક્રિયાયુક્ત.

પરિશિષ્ટ - ૨

સંકલનમાં પ્રયુક્ત આગમોના સ્થળ નિર્દેશ (આગમોના ક્રમથી અધ્યયન, ઉદ્દેશક, સૂત્રાંક ક્રમબદ્ધ કરેલ છે.)

પૃષ્ઠાંક	સ્થળ નિર્દેશ	પૃષ્ઠાંક	સ્થળ નિર્દેશ
૧૫. વિકુર્વણા અધ્યયન (પૃ. ૬૦૫-૬૪૫)		૧૬. ઇન્દ્રિય અધ્યયન (પૃ. ૬૪૬-૬૯૪)	
સ્થાનાંગ સૂત્ર		સ્થાનાંગ સૂત્ર	
૬૦૮	અ. ૧ સૂ. ૧૨	૬૦૮-૬૦૯	શ. ૧૭ ડ. ૨ સૂ. ૧૯
૬૦૮	અ. ૩ ડ. ૧ સૂ. ૧૨૮	૬૩૫-૬૩૬	શ. ૧૮ ડ. ૫ સૂ. ૧૨-૧૫
વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર		જીવાભિગમ સૂત્ર	
૬૨૩-૬૩૫	શ. ૩ ડ. ૧ સૂ. ૨-૩૦	૬૪૨	શ. ૧૮ ડ. ૭ સૂ. ૩૮-૪૦
૬૪૪-૬૪૫	શ. ૩ ડ. ૪ સૂ. ૬-૭	૬૪૨-૬૪૩	શ. ૧૮ ડ. ૭ સૂ. ૪૨-૪૪
૬૪૫	શ. ૩ ડ. ૪ સૂ. ૮-૧૧	૬૨૧-૬૨૨	શ. ૧૮ ડ. ૧૦ સૂ. ૨-૩
૬૧૩-૬૧૪	શ. ૩ ડ. ૪ સૂ. ૧૫-૧૮	જીવાભિગમ સૂત્ર	
૬૧૮-૬૧૯	શ. ૩ ડ. ૪ સૂ. ૧૯	૬૪૩-૬૪૪	પઢિ. ૩ સૂ. ૮૯ (૨)
૬૧૯	ટિ. શ. ૩ ડ. ૪ સૂ. ૧૯	૬૩૭-૬૩૮	પઢિ. ૩ સૂ. ૧૧૦ (૧૧૦-૧૧૭)
૬૧૪	શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૧-૩	૬૪૦-૬૪૧	પઢિ. ૩ સૂ. ૨૦૩
૬૧૪-૬૧૫	શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૪-૫	૧૬. ઇન્દ્રિય અધ્યયન (પૃ. ૬૪૬-૬૯૪)	
૬૧૫	શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૬-૭	સ્થાનાંગ સૂત્ર	
૬૧૫-૬૧૬	શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૮-૯	૬૫૦	અ. ૪ ડ. ૩ સૂ. ૩૩૪ (૩)
૬૧૬	શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૧૦	૬૬૭	ટિ. અ. ૪ ડ. ૩ સૂ. ૩૩૬
૬૧૬	શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૧૧	૬૫૦	ટિ. અ. ૫ ડ. ૩ સૂ. ૪૪૩
૬૧૬-૬૧૭	શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૧૨-૧૪	૬૫૦	અ. ૬ સૂ. ૪૮૬
૬૧૯	શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૧૫-૧૬	૬૫૦-૬૫૧	અ. ૧૦ સૂ. ૭૦૬
૬૧૯	ટિ. શ. ૩ ડ. ૫ સૂ. ૧૫ (૧)	સમવાયોગ સૂત્ર	
૬૧૭-૬૧૮	શ. ૩ ડ. ૬ સૂ. ૧૧-૧૩	૬૬૭	ટિ. સમ. ૬ સૂ. ૬
૬૨૧	શ. ૫ ડ. ૪ સૂ. ૩૬	વ્યાખ્યાપ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર	
૬૪૪	ટિ. શ. ૫ ડ. ૬ સૂ. ૧૪	૬૪૯	ટિ. શ. ૨ ડ. ૪ સૂ. ૧
૬૩૮-૬૪૦	શ. ૬ ડ. ૯ સૂ. ૨-૧૨	૬૫૭	ટિ. શ. ૩ ડ. ૯ સૂ. ૧
૬૧૯-૬૨૧	શ. ૭ ડ. ૯ સૂ. ૧-૪	૬૫૩-૬૫૪	શ. ૫ ડ. ૪ સૂ. ૧-૪
૬૨૨-૬૨૩	શ. ૧૨ ડ. ૯ સૂ. ૧૭-૨૦	૬૫૪-૬૫૫	શ. ૭ ડ. ૭ સૂ. ૨-૧૨
૬૦૯-૬૧૩	શ. ૧૩ ડ. ૯ સૂ. ૧-૨૫	૬૫૭	ટિ. શ. ૮ ડ. ૨ સૂ. ૧૦
૬૧૯	શ. ૧૩ ડ. ૯ સૂ. ૨૬	૬૪૯	ટિ. શ. ૧૬ ડ. ૧ સૂ. ૧૯
૬૧૯	ટિ. શ. ૧૩ ડ. ૯ સૂ. ૨૭	૬૪૯	ટિ. શ. ૧૭ ડ. ૧ સૂ. ૧૬
૬૪૧-૬૪૨	શ. ૧૪ ડ. ૮ સૂ. ૨૪	૬૬૦	શ. ૧૯ ડ. ૯ સૂ. ૬-૭
૬૪૦	શ. ૧૭ ડ. ૨ સૂ. ૧૮	૬૫૯	શ. ૧૯ ડ. ૮ સૂ. ૧૧-૧૪
		૬૬૦	ટિ. શ. ૨૦ ડ. ૪ સૂ. ૧
		૬૮૮	ટિ. શ. ૨૫ ડ. ૩ સૂ. ૧૧૮

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
जीवाभिगम सूत्र		नन्दी सूत्र	
६६१	टि. पडि. १ सू. १३ (८)	६६९	पद १५ उ. २ सू. १०१५
६६२	टि. पडि. १ सू. १४-२६	६६८	पद १५ उ. २ सू. १०१६
६६३	टि. पडि. १ सू. २८	६६६-६६८	पद १५ उ. २ सू. १०१७-१०२३
६६४	टि. पडि. १ सू. २९-३०	६६९	पद १५ उ. २ सू. १०२४
६६१	टि. पडि. १ सू. ३२	६६९-६७०	पद १५ उ. २ सू. १०२५-१०२९
६६४	टि. पडि. १ सू. ३५-४१	६७०-६८२	पद १५ उ. २ सू. १०३०-१०५५
६६५	टि. पडि. १ सू. ४२	६८२	पद १५ उ. २ सू. १०५६-१०५७
६५५-६५७	पडि. ३ सू. १८९	६८२-६८४	पद १५ उ. २ सू. १०५८-१०६७
६८८	पडि. ४ सू. २०८	६८६-६८८	पद १८ सू. १२७१-१२८४
६८८	टि. पडि. ४ सू. २०८	नन्दी सूत्र	
६९०	टि. पडि. ४ सू. २०९	६५२	नन्दी सू. ६५ गा. ७५-७६
६८७	टि. पडि. ८ सू. २२८	६६७	टि. नन्दी सू. ५४-५६
६८८	टि. पडि. ९ सू. २५०	१७. उच्छ्वास अध्ययन (पृ. ६९५-७०८)	
६८७	टि. पडि. ९ सू. २५८	समवायांग सूत्र	
प्रज्ञापना सूत्र		७०३	सम. १ सू. ४३-४४
६८८-६९०	पद ३ सू. २२७-२३१	७०३	सम. २ सू. २०-२१
६९०-६९४	पद ३ सू. २९२-३०६	७०३-७०४	सम. ३ सू. २१-२२
६४९	पद १५ उ. १ सू. ९७३	७०४	सम. ४ सू. १५-१६
६५०	पद १५ उ. १ सू. ९७४	७०४	सम. ५ सू. १९-२०
६४९	पद १५ उ. १ सू. ९७५	७०४	सम. ६ सू. १४-१५
६४९	पद १५ उ. १ सू. ९७६	७०४	सम. ७ सू. २०-२१
६४९	पद १५ उ. १ सू. ९७७	७०४	सम. ८ सू. १५-१६
६४९-६५०	पद १५ उ. १ सू. ९७८	७०५	सम. ९ सू. १७-१८
६६५-६६६	पद १५ उ. १ सू. ९७९	७०५	सम. १० सू. २२-२३
६८५-६८६	पद १५ उ. १ सू. ९८०-९८२	७०५	सम. ११ सू. १३-१४
६६१-६६५	पद १५ उ. १ सू. ९८३-९८९	७०५	सम. १२ सू. १७-१८
६५२	पद १५ उ. १ सू. ९९०-९९१	७०५	सम. १३ सू. १४-१५
६५३	पद १५ उ. १ सू. ९९२	७०६	सम. १४ सू. १५-१६
६६०	पद १५ उ. २ सू. १००७-१००८	७०६	सम. १५ सू. १३-१४
६५९-६६०	पद १५ उ. २ सू. १००९	७०६	सम. १६ सू. १३-१४
६६०	पद १५ उ. २ सू. १०१०	७०६	सम. १७ सू. १८-१९
६५७	पद १५ उ. २ सू. १०११	७०६	सम. १८ सू. १५-१६
६५७	पद १५ उ. २ सू. १०१२	७०७	सम. १९ सू. १२-१३
६५८-६५९	पद १५ उ. २ सू. १०१३	७०७	सम. २० सू. १४-१५
६६५	पद १५ उ. २ सू. १०१४	७०७	सम. २१ सू. ११-१२

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश	
७०७	मम. २२	सू. ११-१२	७३२	श. ५ उ. ४ सू. २४
७०१	टि. मम. २३	सू. ९	७१९	श. १० उ. ३ सू. १९
७०२	टि. मम. २४	सू. ११	७१४	श. १३ उ. ७ सू. २
७०३	टि. मम. २५	सू. १४	७१४	श. १३ उ. ७ सू. ३
७०४	टि. मम. २६	सू. ८	७१४	श. १३ उ. ७ सू. ४
७०५	टि. मम. २७	सू. १२	७१५	श. १३ उ. ७ सू. ५
७०६	टि. मम. २८	सू. ११	७१५	श. १३ उ. ७ सू. ६
७०७	टि. मम. २९	सू. १५	७१५	टि. श. १३ उ. ७ सू. ७
७०८	टि. मम. ३०	सू. १३	७१६	श. १३ उ. ७ सू. ८
७०९	टि. मम. ३१	सू. ११	७१३	टि. श. १३ उ. ७ सू. ९
७१०	टि. मम. ३२	सू. १२	७३१	श. १४ उ. ९ सू. १२
७११	टि. मम. ३३	सू. ११	७३०	श. १६ उ. २ सू. १४-१५
	व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र		७३२-७३३	श. १८ उ. ७ सू. २
६९८	टि. श. १ उ. १	सू. ६ (१-२)	७२९	श. १९ उ. ९ सू. ८
६९९	टि. श. १ उ. १	सू. ६ (३)	७२९	श. १९ उ. ८ सू. १५-१६
६९९	टि. श. १ उ. १	सू. ६ (१२-२३)		जीवाभिगम सूत्र
७००	टि. श. १ उ. १	सू. ६ (२४)	७३१	पडि. ९ सू. २३५
७०८	टि. श. २ उ. १	सू. ६	७३१	टि. पडि. ९ सू. २३५ (१-२)
६९७-६९८	श. २ उ. १	सू. २-६		प्रज्ञापना सूत्र
७०८	श. ९ उ. ३४	सू. ९-१५	७३१	टि. पद. ३ सू. २६८
	जीवाभिगम सूत्र		७१६-७१७	पद. ११ सू. ८३०-८३१
७०७-७०८	पडि. ३	सू. ८८ (१)	७१७-७१८	पद. ११ सू. ८३२-८३८
७०७	पडि. ३	सू. २०१ (ई)	७११	पद. ११ सू. ८५८-८५९
	प्रज्ञापना सूत्र		७११-७१३	पद. ११ सू. ८६०-८६३
६९८-७०३	पद. ७	सू. ६९३-७२४	७१२	टि. पद. ११ सू. ८६३ गा. १९५
	१८. भाषा अध्ययन (७०९-७३३)		७२९-७३०	पद. ११ सू. ८६७-८६९
	आचारांग सूत्र		७१३	पद. ११ सू. ८७०
७१५	टि. श्रु. २ अ. ४ उ. १	सू. ५२३	७१३-७१४	पद. ११ सू. ८७१-८७६
	स्थानांग सूत्र		७१९-७२४	पद. ११ सू. ८७७-८७८
७३०	टि. अ. २ उ. २	सू. ६९/१०	७२६-७२७	पद. ११ सू. ८७९
७१३	टि. अ. ४ उ. ४	सू. २३८	७२७	पद. ११ सू. ८८०
७१०	टि. अ. १०	सू. ७४१	७२७-७२८	पद. ११ सू. ८८१-८८६
७१०	टि. अ. १०	सू. ७४१	७२८-७२९	पद. ११ सू. ८८७
	व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र		७२९-७३६	पद. ११ सू. ८८८-८९१
७१५-७१६	श. १ उ. १०	सू. १	७१३	टि. पद. ११ सू. ८९८
७३१	टि. श. २ उ. ६	सू. १	७१४	पद. ११ सू. ८९९
			७३१	पद. ११ सू. ९००
			७३०-७३१	पद. १८ सू. १३७४-१३७५

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
	उत्तराध्ययन सूत्र		जीवाभिगम सूत्र
७१२	टि. अ. २४ गा. ९	७३७	पडि. १ सू. १३(१६)
	१९. योग अध्ययन (पृ. ७३४-७४७)	७३७	पडि. १ सू. १४-२६
	स्थानांग सूत्र	७३७	पडि. १ सू. २८
७४३	अ. १ सू. १३	७३७	पडि. १ सू. २९-३०
७४३	अ. १ सू. ३१-३३	७३७	पडि. १ सू. ३२
७३८	अ. ३ उ. १ सू. १३२	७३८	टि. पडि. १ सू. ३२, ३८
७३८	अ. ३ उ. १ सू. १३२(३)	७३७-७३८	पडि. १ सू. ३५-४०
७४७	अ. ३ उ. १ सू. १३४(३-५)	७३८	पडि. १ सू. ४१
७४६	टि. अ. ३ उ. १ सू. १४७	७३८	पडि. १ सू. ४२
७४१	अ. ३ उ. १ सू. १८१	७३८	टि. पडि. ३ सू. ९७
७४१	अ. ३ उ. ४ सू. १९८	७३८	टि. पडि. ३ सू. ८८(२)
७३६-७३७	अ. ४ उ. १ सू. २५४	७४४	टि. पडि. ९ सू. २४४
७४७	अ. ४ उ. १ सू. २५५	७४४	पडि. ९ सू. २४४
	व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र	७४५	टि. पडि. ९ सू. २४४
७३६	श. १ उ. ९ सू. १३		प्रज्ञापना सूत्र
७३९	श. १३ उ. ७ सू. १०	७४४	पद ३ सू. २५२
७४०	श. १३ उ. ७ सू. ११(१)	७४३-७४४	पद १८ सू. १३०१-१३२५
७४०	श. १३ उ. ७ सू. ११(२)		२०. प्रयोग अध्ययन (पृ. ७४८-७७१)
७४०	श. १३ उ. ७ सू. ११(३)		स्थानांग सूत्र
७४०	श. १३ उ. ७ सू. ११(४)	७५०	अ. ३ उ. १ सू. १३२/२
७४०	श. १३ उ. ७ सू. १२-१३		समवायांग सूत्र
७३९	श. १३ उ. ७ सू. १४	७५२	टि. सम. १३ सू. ७
७४०	श. १३ उ. ७ सू. १५	७५०	टि. सम. १५ सू. १
७४०	श. १३ उ. ७ सू. १६	७५२	टि. सम. १५ सू. ७
७४०	श. १३ उ. ७ सू. १७		व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र
७४०	श. १३ उ. ७ सू. १८-१९	७७१	टि. श. ८ उ. ७ सू. २५
७४०-७४३	श. १३ उ. ७ सू. २०-२१		प्रज्ञापना सूत्र
७४१	श. १३ उ. ७ सू. २२	७५०	पद १६ सू. १०६८
७३६	श. १७ उ. १ सू. १७	७५०-७५२	पद १६ सू. १०७०-१०७६
७४५-७४६	श. १८ उ. ७ सू. १२-१९	७५२-७६२	पद १६ सू. १०७७-१०८४
७४६	श. १८ उ. ७ सू. २०-२२	७६२	पद १६ सू. १०८५
७४१	श. १९ उ. ८ सू. १७-१८	७६२-७६३	पद १६ सू. १०८६-१०८९
७३८	श. १९ उ. ८ सू. ४२-४३	७६३	पद १६ सू. १०९०
७३९	श. २५ उ. १ सू. ६-७	७६३	पद १६ सू. १०९१
७३६	श. २५ उ. १ सू. ८	७६३-७६८	पद १६ सू. १०९२-११०४
७४८-७४५	श. २५ उ. १ सू. ९	७६८-७७१	पद १६ सू. ११०५-११२२

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
२१. उपयोग अध्ययन (पृ. ७७२-७८३)		७८३ पडि. ९ सू. २४६	
व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र		७८३ टि. पडि. ९ सू. २४६	
७८२	श. १ उ. ९ सू. ११	प्रज्ञापना सूत्र	
७७८	श. १ उ. ९ सू. १४	७८१	पद ३ सू. २६०
७७५	टि. श. १ उ. ५ सू. २६	७८३	पद १८ सू. १३८६-१३५७
७७४	श. १२ उ. ५ सू. ३२	७८१	पद १८ सू. १३६०-१३६३
७७४	टि. श. १६ उ. ७ सू. १	७७४	पद २९ सू. १९०८-१९१०
७७९	टि. श. १६ उ. ७ सू. १	७७४	पद २९ सू. १९११
७७५	श. १९ उ. ८ सू. ४४-४५	७७५-७७७	पद २९ सू. १९१२-१९२७
जीवाभिगम सूत्र		७७७-७७९	पद २९ सू. १९२८-१९३५
७८१	पडि. १ सू. १३ (१४)	७७९-७८१	पद ३० सू. १९६३-१९६८
७७६	टि. पडि. १ सू. १३ (१७)	२२. पश्यता अध्ययन (पृ. ७८४-७८९)	
७७६	टि. पडि. १ सू. १४-२६	व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र	
७८१	पडि. १ सू. १४-२६	७८९	टि. श. १६ उ. ७ सू. १
७७६	टि. पडि. १ सू. २८	प्रज्ञापना सूत्र	
७८२	पडि. १ सू. २८-२९	७८५	पद ३० सू. १९३६-१९३८
७७६	टि. पडि. १ सू. २९	७८५	पद ३० सू. १९३९
७८२	पडि. १ सू. ३०	७८५-७८७	पद ३० सू. १९४०-१९५३
७७६	टि. पडि. १ सू. ३०	७८७-७८९	पद ३० सू. १९५४-१९६०
७७५	टि. पडि. १ सू. ३२	२३. दृष्टि अध्ययन (पृ. ७९०-७९५)	
७८१	पडि. १ सू. ३२	स्थानांग सूत्र	
७८२	पडि. १ सू. ३५-४०	७९१	टि. अ. ३ उ. ३ सू. १८७
७७७	टि. पडि. १ सू. ३५-४०	व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र	
७७९	टि. पडि. १ सू. ३५	७९१	टि. श. १ उ. २ सू. ९/२
७७७	टि. पडि. १ सू. ४१	७९१	टि. श. १ उ. २ सू. १०/२
७८२	पडि. १ सू. ४१	७९२	श. १ उ. ९ सू. ११
७७७	टि. पडि. १ सू. ४२	७९१	टि. श. १९ उ. ३ सू. ८
७७९	टि. पडि. १ सू. ४२	७९२	श. १९ उ. ९ सू. ८
७७९	टि. पडि. १ सू. ४२	७९२	श. १९ उ. ८ सू. ३६-३७
७८२	पडि. १ सू. ४२	७९१	टि. श. २० उ. १ सू. ४
७७७	टि. पडि. ३ सू. ९७(१)	७९१	टि. श. २० उ. १ सू. ७
७७९	टि. पडि. ३ सू. ९७(१)	७९२-७९३	श. २० उ. ७ सू. १८
७७५	टि. पडि. ३ सू. १०६-१२७	७९१	टि. श. २४ उ. १२ सू. ३
७७७	टि. पडि. ३ सू. २०१ (ई)		
७७९	टि. पडि. ३ सू. २०१ (ई)		
७८१	पडि. ९ सू. २३३		
७८१	टि. पडि. १ सू. २३३		
७८३	टि. पडि. ९ सू. २४६		

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
	जीवाभिगम सूत्र		
७९१	टि. पडि. १ सू. १३/१३	८२८	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०/२१
७९१	टि. पडि. १ सू. १६-२६	८७९	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०/२२-२३
७९१	टि. पडि. १ सू. २८	९४०	अ. २ सू. १०९
७९१	टि. पडि. १ सू. २९-३०	८७३	टि. अ. २ उ. ४ सू. १२०
७९१	टि. पडि. १ सू. ३०	८९७	अ. ३ उ. १ सू. १६०
७९३	पडि. १ सू. ३५-४०	९९०	टि. अ. ३ उ. २ सू. १७१
७९३	पडि. १ सू. ४१	९९४	अ. ३ सू. २१०
७९१	टि. पडि. १ सू. ४२	१०५३	टि. अ. ४ उ. १ सू. २५८
७९१	टि. पडि. ३ उ. ३ सू. ८८(२)	८७०	टि. अ. ४ उ. १ सू. २६२
७९१	टि. पडि. ३ सू. ९७(१)	८८९	टि. अ. ४ उ. १ सू. २७७
७९३-७९४	पडि. ३ सू. २०१(ई)	९९४-९९५	अ. ४ उ. ३ सू. ३३५
७९४	पडि. ९ सू. २३७	९९१-९९२	अ. ४ उ. ३ सू. ३३६
७९४-७९५	पडि. ९ सू. २३७	८१०	टि. अ. ४ उ. ४ सू. ३६४(१)
७९५	टि. पडि. ९ सू. २३७	८१६	अ. ४ उ. ४ सू. ३६४(२-३)
	प्रजापता सूत्र	९९६	अ. ४ उ. ४ सू. ३७४(१-२)
७९५	पद. ३ सू. २५६	८७३	टि. अ. ४ सू. ३७८
७९१	पद. १९ सू. १३९९-१४०५	९९५	अ. ४ उ. ४ सू. ३७९
	२४. जान अध्ययन (पृ. ७९६-१०८०)	९९०-९९१	अ. ५ उ. १ सू. ४१०
	आचारांग सूत्र	९३४	टि. अ. ५ सू. ४५०
८२७	श्रु. २ अ. १ उ. १ सू. ३३४	८१०	टि. अ. ५ उ. ३ सू. ४६४(१)
	सूत्रकृतांग सूत्र	९३४	टि. अ. ६ सू. ४७८
९०७-९१०	श्रु. २ अ. २ सू. ७०८	८१६-८१७	अ. ६ सू. ५१०(१-४)
	स्थानांग सूत्र	८१४	टि. अ. ६ सू. ५२५
९३८-९३९	अ. २ उ. १ सू. ५५	९१४	टि. अ. ६ सू. ५२६
९३९-९४०	अ. २ उ. १ सू. ५५	९९०	अ. ६ सू. ५३४
८१०	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०(१)	९४१-९४४	अ. ७ सू. ५८०
९१३	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०(२)	८२७	अ. ७ सू. ५४५(४-५)
९००	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०/३-११	९३५	अ. ७ सू. ५५०
९१३	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०(१२)	१०८०	टि. अ. ७ सू. ५५२
९१३	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०/१३-१५	१०३८	टि. अ. ७ सू. ५५३
८१२	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०(१६)	९३४	टि. अ. ७ सू. ५६७
९०५	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०(१६)	९३४	टि. अ. ८ सू. ६१०
८१०	टि. अ. २ उ. १ सू. ६०(१७)	८७३	टि. अ. ८ सू. ६२९
८१७	अ. २ उ. १ सू. ६०(१९-२०)	८२६-८२७	अ. ९ सू. ६६२
		९१०	अ. ९ सू. ६७८
		८७३	टि. अ. १० सू. ७३१(१)
		८७३	टि. अ. १० सू. ७३१(२)
		८७६	अ. १० सू. ७४२

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
९९२-९९३	अ. १० सू. ७४४(१-३)	८७६	सम. ४६ सू. १
९३४	अ. १० सू. ७५४	९०६	सम. ४६ सू. २
८९८-९००	अ. १० सू. ७५५	८२७	सम. ५१ सू. १
९३८	अ. १० सू. ७६३	८३१	सम. ५७ सू. १
समवायांग सूत्र		८११	सम. ६६ सू. ४
८३२-८३३	सम. १ सू. १-३	८७४	सम. ७१ सू. २
८१४	टि. सम. ६ सू. ६	८३६	सम. ८१ सू. ३
८२७	टि. सम. ९ सू. ३	८३४	टि. सम. ८४ सू. १०
८७३	टि. सम. १३ सू. ६	८३६	सम. ८४ सू. १०
८७२	टि. सम. १४ सू. २	८९८	सम. ८४ सू. १३
८७३	टि. सम. १४ सू. ३	८२७	सम. ८५ सू. १
८७३	टि. सम. १५ सू. ६	८७२	टि. सम. ८८ सू. २
८२९	टि. सम. १६ सू. १	८२५-८२६	सम. सू. १३६
८७३	टि. सम. १६ सू. ५	८२५	टि. सम. सू. १३६
८२७	सम. १८ सू. ४	८७६	टि. सम. सू. १३६
८७३	टि. सम. १८ सू. ६	८२७-८२९	सम. सू. १३७
८४८	टि. सम. १९ सू. १	८३०	सम. सू. १३८
८७३	टि. सम. २० सू. ६	८३१-८३२	सम. सू. १३९
८७०	टि. सम. २२ सू. २	८३३-८३४	सम. सू. १४०
८२९	सम. २३ सू. १	८४२-८४४	सम. सू. १४१
८२७	सम. २५ सू. ५	८५३-८५५	सम. सू. १४२
८७३	टि. सम. २५ सू. ९	८५६-८५७	सम. सू. १४३
८९०	सम. २६ सू. १	८५९-८६१	सम. सू. १४४
८१५	टि. सम. २८ सू. ३	८६२-८६३	सम. सू. १४५
९१०	सम. २९ सू. १	८६५-८६७	सम. सू. १४६
८९०	सम. ३६ सू. १	८६९-८७०	सम. सू. १४७
८९७	सम. ३७ सू. ४	८७५-८७६	सम. सू. १४७
८९७	सम. ३८ सू. ४	८७०-८७१	सम. सू. १४७(१)
८९७	सम. ४० सू. ५	८७१-८७२	सम. सू. १४७(२)
८९७	सम. ४१ सू. ३	८७२-८७४	सम. सू. १४७(३)
८९७	सम. ४२ सू. ८	८७४-८७५	सम. सू. १४७(४)
८६९	सम. ४३ सू. १	८७५	सम. सू. १४७(५)
८९७	सम. ४३ सू. ५	८७८	सम. सू. १४८(१-२)
८९२	सम. ४४ सू. १	८७७	सम. सू. १४८(३)
८९८	सम. ४४ सू. ५	८७७	सम. सू. १४८(४)
८९८	सम. ४५ सू. ८	९१३	टि. सम. सू. १५३
		९२४	टि. सम. सू. १५३
		८३३	सम. सू. १५९

पृष्ठांक	स्थल निर्देश			पृष्ठांक	स्थल निर्देश		
	व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र						
८३६	श. १	उ. १	सू. २	८४१	टि. श. ५	उ. १०	सू. १४
८४१	टि. श. १	उ. २	सू. १	८४१	टि. श. ५	उ. १०	सू. १
८३६	श. २	उ. १	सू. १	८३७	श. ६	उ. १	सू. १
८३६	टि. श. २	उ. १	सू. १ का पाठान्तर	८४१	टि. श. ६	उ. २	सू. १
८४१	श. २	उ. १	सू. २	८३९	श. ६	उ. १	सू. १४
८४१	टि. श. २	उ. ५	सू. २०	८४०	श. ६	उ. ३	सू. १
८३७	श. ३	उ. १	सू. १	८४०	श. ६	उ. ८	सू. २६
८४१	टि. श. ३	उ. १	सू. १	९३०	टि. श. ६	उ. १०	सू. १४
८३९	श. ३	उ. १	सू. ६५	८४०	श. ६	उ. १०	सू. १५
८४१	टि. श. ३	उ. २	सू. १	८३७	श. ७	उ. १	सू. १
८४१	टि. श. ३	उ. ३	सू. १	८४१	टि. श. ७	उ. १	सू. १
९८४-९८५	श. ३	उ. ४	सू. १-३	८४१	टि. श. ७	उ. ४	सू. १
९८५-९८६	श. ३	उ. ४	सू. ४/१	८४१	टि. श. ७	उ. ५	सू. १
९८६	श. ३	उ. ४	सू. ४-५	८४१	टि. श. ७	उ. ६	सू. १
८३०	श. ३	उ. ५	सू. १६	८३७	श. ८	उ. १	सू. १
९८१-९८३	श. ३	उ. ६	सू. १-५	८४१	टि. श. ८	उ. १	सू. १
९८३-९८४	श. ३	उ. ६	सू. ६-१०	९३४	टि. श. ८	उ. २	सू. २०-२१
८४१	टि. श. ३	उ. ७	सू. १	८१०	श. ८	उ. २	सू. २२
८४१	टि. श. ३	उ. ८	सू. १	९४०-९४१	श. ८	उ. २	सू. २४-२८
८४१	टि. श. ३	उ. ९	सू. १	९५४-९५५	श. ८	उ. २	सू. २९
८४१	टि. श. ३	उ. १०	सू. १	९५५	श. ८	उ. २	सू. ३०
८३७	श. ४	उ. १	सू. १	९५६-९५७	श. ८	उ. २	सू. ३१-३४
८४१	टि. श. ४	उ. १	सू. १	९५८	श. ८	उ. २	सू. ३५
८३७	श. ५	उ. १	सू. १	९५८	श. ८	उ. २	सू. ३६-३७
८४१	टि. श. ५	उ. १	सू. २-३	९५९	श. ८	उ. २	सू. ३८
८४१	टि. श. ५	उ. २	सू. १	९५९-९६०	श. ८	उ. २	सू. ३९-४३
९३०-९३१	श. ५	उ. ४	सू. २५-२८	९६०	श. ८	उ. २	सू. ४४-४८
१०४६	टि. श. ५	उ. ४	सू. २७	९६०	श. ८	उ. २	सू. ४९-५२
९३५-९३६	श. ५	उ. ४	सू. २९-३०	९६१	श. ८	उ. २	सू. ५३-५७
९३६-९३७	श. ५	उ. ४	सू. ३१-३२	९६१-९६२	श. ८	उ. २	सू. ५६-७०
९३०	श. ५	उ. ४	सू. ३४	९६२-९६३	श. ८	उ. २	सू. ७१-७५
९३७-९३८	श. ५	उ. ४	सू. ३५	९६३	श. ८	उ. २	सू. ७६-७८
९११	टि. श. ५	उ. ७	सू. ३७-४४	९६३	श. ८	उ. २	सू. ७९-८१
८४१	टि. श. ५	उ. ८	सू. १-३	९६९-९७०	श. ८	उ. २	सू. ८२-११६
८४१	टि. श. ५	उ. ९	सू. १	९६३-९६८	श. ८	उ. २	सू. ११७
८३९	श. ५	उ. ९	सू. १८	९७०-९७२	श. ८	उ. २	सू. ११८-१३०

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
९७०	श. ८ उ. २ सू. १३१-१३३	८१३-८१४	श. १२ उ. ५ सू. ९
९७०	श. ८ उ. २ सू. १३४-१३७	८१९	श. १२ उ. ५ सू. १०
९७०	श. ८ उ. २ सू. १३८-१३९	८४२	टि. श. १२ उ. ६ सू. १
९७०-९७३	श. ८ उ. २ सू. १४०-१४१	८४२	टि. श. १२ उ. ७ सू. १
९७३	श. ८ उ. २ सू. १४२-१४३	८४२	टि. श. १२ उ. ८ सू. १
९७३-९७६	श. ८ उ. २ सू. १४४-१५१	८३८	श. १३ उ. १ सू. १
९७६-९७७	श. ८ उ. २ सू. १५२-१५३	८४२	टि. श. १३ उ. १ सू. १
९७८	टि. श. ८ उ. २ सू. १५४	८४०	श. १३ उ. ४ सू. १
९७९	टि. श. ८ उ. २ सू. १५५	८४२	टि. श. १३ उ. ६ सू. १
९८०-८८१	श. ८ उ. २ सू. १५६-१६२	८४२	टि. श. १३ उ. ७ सू. १
८४१	टि. श. ८ उ. ४ सू. १	८४२	टि. श. १३ उ. ९ सू. १
८४१	टि. श. ८ उ. ५ सू. १	८३८	श. १४ उ. १ सू. १
८४१	टि. श. ८ उ. ७ सू. १-२	८४२	टि. श. १४ उ. १ सू. १
८४१	टि. श. ८ उ. ८ सू. १	८४०	श. १४ उ. ३ सू. १
८४१	टि. श. ८ उ. १० सू. १	८४०	श. १४ उ. ४ सू. १
८३७	श. ९ उ. १ सू. १	८६०	श. १४ उ. ५ सू. १
८४१	टि. श. ९ उ. १ सू. १	८४२	टि. श. १४ उ. ६ सू. १
८४१	टि. श. ९ उ. २ सू. १	८४२	टि. श. १४ उ. ७ सू. १
८४१	टि. श. ९ उ. ३ सू. १ (१-२)	९३२	श. १४ उ. १० सू. १-६
८४१	टि. श. ९ उ. ३१ सू. १	९३३-९३४	श. १४ उ. १० सू. ७-११
९४५-९५१	श. ९ उ. ३१ सू. ८-३१	९३२-९३३	श. १४ उ. १० सू. १२-२४
९५१-९५४	श. ९ उ. ३१ सू. ३२-४४	८३८	श. १६ उ. १ सू. १
८४१	टि. श. ९ उ. ३२ सू. १	८४२	टि. श. १६ उ. १ सू. १
८४१	टि. श. ९ उ. ३३ सू. १	८४२	टि. श. १६ उ. २ सू. १ (१-२)
८४१	टि. श. ९ उ. ३४ सू. १	८४२	टि. श. १६ उ. ३ सू. १
८३७	श. १० उ. १ सू. १	८४२	टि. श. १६ उ. ४ सू. १
८४१	टि. श. १० उ. १ सू. १	८४२	टि. श. १६ उ. ५ सू. १-२
८४१	टि. श. १० उ. २ सू. १	९१०-९११	श. १६ उ. ६ सू. १-२
८४१	टि. श. १० उ. ३ सू. १	९११-९१३	श. १६ उ. ६ सू. २०-३५
८४१	टि. श. १० उ. ४ सू. १-४	९२४	टि. श. १६ उ. १० सू. १
८४१	टि. श. १० उ. ५ सू. १	८४२	टि. श. १७ उ. १ सू. १
८३७	श. ११ उ. १ सू. १	८३८	श. १७ उ. १ सू. २
८४१	टि. श. ११ उ. १ सू. ३	१०३३	टि. श. १७ उ. १ सू. २८-२९
८४१	टि. श. ११ उ. १० सू. १	८४२	टि. श. १८ उ. १ सू. १
८३८	श. १२ उ. १ सू. १	८३८	श. १८ उ. १ सू. १
८४०	टि. श. १२ उ. ३ सू. १	८४२	टि. श. १८ उ. २ सू. १
८४२	टि. श. १२ उ. ४ सू. १	८४२	टि. श. १८ उ. ३ सू. १
८४२	टि. श. १२ उ. ५ सू. १	८४२	टि. श. १८ उ. ३ सू. ८-९ (१)
		९८८	टि. श. १८ उ. ३ सू. ८-९ (१)
		८४२	टि. श. १८ उ. ४ सू. १

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
८४०	ति. श. १८ उ. ७ सू. १		जाताधर्मकथांग सूत्र
८४०	ति. श. १८ उ. ८ सू. १	८४५-८४८	शु. १ अ. १ सू. १-१३
९८६-९८७	श. १८ उ. ८ सू. १६-२३	८४८	शु. १ अ. १ सू. २१
८४०	ति. श. १८ उ. ९ सू. १	८४८	शु. १ अ. १ सू. १-२
८४०	ति. श. १८ उ. १० सू. १	८४८-८४९	शु. १ अ. ६ सू. १-४
८३८	श. १९ उ. १ सू. १	८४९	शु. १ अ. १९ सू. ३२
८४०	ति. श. १९ उ. १ सू. १	८४९	शु. १ अ. १९ सू. ३३
८४०	ति. श. १९ उ. ३ सू. १	८४९	ति. शु. १ अ. १० सू. १-४
८१०	श. १९ उ. ८ सू. ३८-३९	८४९	ति. शु. १ अ. ११ सू. १-३
९८८	श. १९ उ. ८ सू. ४०-४१	८५०-८५१	शु. २ अ. १ सू. १-४
८३८	श. २० उ. १ सू. १	८५१	शु. २ व. १ अ. १ सू. ५-६
८४०	ति. श. २० उ. १ सू. १	८५१	शु. २ व. १ अ. १ सू. ३४
८७९	श. २० उ. ८ सू. ८-९	८५१-८५२	शु. २ व. १ अ. २ सू. ३५-३६
८७८	श. २० उ. ८ सू. १०-११	८५२	शु. २ व. १ अ. ५ सू. ६३
८७६	श. २० उ. ८ सू. १५	८५२	शु. २ व. २ अ. १ सू. ४४-४५
८३८	श. २१ उ. १ सू. १	८५२	शु. २ व. ३ अ. १ सू. ५१
८४०	ति. श. २१ उ. १ सू. १	८५२	शु. २ व. ४ अ. १ सू. ६०
८३९	श. २२ उ. १ सू. १	८५२	शु. २ व. ५ अ. १ सू. ६५
८४०	ति. श. २२ उ. १ सू. १	८५२	शु. २ व. ५ अ. १ सू. ६९
८४०	ति. श. २३ उ. १ सू. १	८५२	शु. २ व. ७ अ. १ सू. ७०
८४०	ति. श. २४ उ. १ सू. १	८५३	शु. २ व. ८ अ. १ सू. ७३
८४०	ति. श. २४ उ. २ सू. १	८५३	शु. २ व. ९ अ. १ सू. ७६
८४०	ति. श. २४ उ. ३ सू. १ (१-२)	८५३	शु. २ व. १० अ. १ सू. ७८
८३९	श. २५ उ. १ सू. १	८५३	शु. २ व. १० अ. १ सू. ८०
८४०	ति. श. २५ उ. १ सू. १		उपासकदशा सूत्र
८७६	श. २५ उ. ३ सू. ११५	८४६	ति. अ. १ सू. १-५ (क)
८२५	ति. श. २५ उ. ३ सू. ११६	८५५	अ. १ सू. २
१०३३	ति. श. २५ उ. ५ सू. ४७-४८	८५५	अ. १ सू. ८६
८४०	ति. श. २५ उ. ६ सू. २	८५६	अ. २ सू. १-२
८४१	श. २५ उ. ७ सू. १८९	८५६	अ. १० सू. २८
८४०	ति. श. २५ उ. ८ सू. १		अन्तकृदशा सूत्र
८३९	श. २६ उ. १ सू. १	८४६	ति. व. १ अ. १ सू. १-३
८४०	ति. श. २६ उ. १ सू. ३	८५७-८५८	व. १ अ. १ सू. ३-८
८४०	ति. श. ३१ उ. १ सू. १	८५८	व. १ सू. २५
८३४-८३५		८५८	व. ८ सू. १५
८३६		८५९	व. ८ सू. ३८
८३३	पृ. ११८३ सू. २		

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
अनुत्तरोपपातिकदशा सूत्र		प्रजापना सूत्र	
८६१-८६२	व. १ सू. १-२	९५७	टि. पडि. ३ सू. ९७(१)
८६२	व. ३ सू. ७५	९५८-९५९	पडि. ३ सू. २०१(ई)
प्रश्नव्याकरण सूत्र		९२३	टि. पडि. ३ सू. २०२
८६४	श्रु. १ अ. १ सू. १	९७६	टि. पडि. ९ सू. २३३
८६४	श्रु. २ अ. ५ सू. २३	९७८	पडि. ९ सू. २३३
विपाक सूत्र		९७८-९७९	पडि. ९ सू. २३३
८४६	टि. श्रु. १ अ. १ सू. १-४	९७७	टि. पडि. ९ सू. २५०
८६८-८६९	श्रु. १ अ. १ सू. ४-९	९७८	टि. पडि. ९ सू. २५०
८४६	टि. श्रु. २ अ. १ सू. १	९७९	टि. पडि. ९ सू. २५०
८६९	श्रु. २ अ. १ सू. १-४	९७७	टि. पडि. ९ सू. २५४
८६९	श्र. २ अ. १० सू. २	९७८	पडि. ९ सू. २५४
राजप्रश्नीय सूत्र		९७९	टि. पडि. ९ सू. २५४
९०६	टि. गय. सू. १०७	प्रजापना सूत्र	
९०६	टि. गय. सू. १०९	८८१	पद १ सू. १
८१४	टि. गय. सू. २४१	८८१-८८२	पद १ सू. २
८२५	टि. गय. सू. २४१	८८२	पद ३ सू. २१२
९१३	टि. गय. सू. २४१	९७९-९८०	पद ३ सू. २५७-२५९
९१९	टि. गय. सू. २४१	८८२	पद ६ सू. ५५९
९२५	टि. गय. सू. २४१	८८२	पद १५ सू. ९७२
जीवाभिगम सूत्र		९८८	पद १५ सू. ९९३-९९४
८८०	पडि. १ सू. १	८८२-८८३	पद १५ उ. २ सू. १००६
९०६	टि. पडि. १ सू. १३(१५)	८१४	टि. पद १५ सू. १०१७-१०१९
९६०	टि. पडि. १ सू. १३(१५)	८८३	पद १७ उ. ४ सू. १२१८
९५६	टि. पडि. १ सू. १४-२६	८८३	पद १८ सू. १२५९
९५७	टि. पडि. १ सू. २८	९७७	टि. पद १८ सू. १३४६-१३५३
९५७	टि. पडि. १ सू. २९-३०	८८३	पद २० सू. १४०६
९५७	टि. पडि. १ सू. ३२	८८३	पद ३३ सू. १९८१
९५७-९५८	पडि. १ सू. ३५-४०	९१३	टि. पद ३३ सू. १९८२
९५८	टि. पडि. १ सू. ४१	९२०-९२३	पद ३३ सू. १९८३-२००७
९५८	पडि. १ सू. ४१	९२३-९२४	पद ३३ सू. २००८-२०१६
९५८	टि. पडि. १ सू. ४२	९१९	पद ३३ सू. २०१७-२०२१
८८१	पडि. २ सू. ६४	९२०	पद ३३ सू. २०२२-२०२६
९२१	टि. पडि. ३ सू. ८८(२)	९२४	पद ३३ सू. २०२७-२०३१
९५५-९५६	पडि. ३ सू. ८८(२)	८८३	पद ३४ सू. २०३२
८८०-८८१	पडि. ३ सू. ९४	९८९-९९०	पद ३४ सू. २०४०-२०४६
		जम्बुद्वीपप्रज्ञप्ति सूत्र	
		८९२	वक्त्र. ७ सू. २१३

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
	चन्द्रप्रज्ञप्ति सूत्र		नंदी सूत्र
८८८	टि. पा. १ सू. १-७	८१०	टि. नंदी सू. १
	सूर्यप्रज्ञप्ति सूत्र	८१०	नंदी सू. २
८८८	पा. १ सू. १-७	९१३	नंदी सू. ३-५
८८५	पा. १ सू. ३	९१३-९१४	नंदी सू. ६-९
८८५-८८६	पा. १ सू. ४-५	९१६	नंदी सू. १०
८८६-८८७	पा. १ सू. ६	९१६	नंदी सू. १३
८८७-८८८	पा. १ सू. ७	९१८-९१९	नंदी सू. १४
८८८	पा. २० सू. १०७	९१४-९१६	नंदी सू. १६-२२
	निरियावलिका सूत्र	९१७	नंदी सू. २३
८८६	टि. व. १ अ. १ सू. १	९१७-९१८	नंदी सू. २४
८९२-८९४	व. १ अ. १ सू. १-५	९१६	नंदी सू. २५
८९४	व. १ सू. ३५	९७४	टि. नंदी सू. २५
८९७	व. ५ उपसंहार	९१९	नंदी सू. २६
	कल्यावतंसिका सूत्र	९१९	नंदी सू. २७
८९४	व. ० सू. १	९२५-९२८	नंदी सू. २८-३६
८९४	व. ० सू. ३	९२५	नंदी सू. ३६ (ख)
	पुष्फिया सूत्र	९७५	टि. नंदी सू. ३७
८९५	व. ३ सू. १	९२५	नंदी सू. ३८
८९५	व. ३ सू. ७	९२८-९३०	नंदी सू. ३९-४४
	पुष्पचूलिका सूत्र	९७५	टि. नंदी सू. ४३
८९५-८९६	व. ४ सू. १-५	८१०-८११	नंदी सू. ४५-४६
८९६	व. ४ सू. १०	८१२	नंदी सू. ४७
	वृष्णिदशा सूत्र	८१२-८१३	नंदी सू. ४८-५०
८९६-८९७	व. ५ सू. १-५	९९३	नंदी सू. ५१
८९७	व. ५ सू. २०	९९३-९९४	नंदी सू. ५२-५४
	दशवैकालिक सूत्र	८१४	नंदी सू. ५३
८८०	चू. ० गा. १	८१४	नंदी सू. ५४-५६
	उत्तराध्ययन सूत्र	८१५	नंदी सू. ५८
८९०-८९१	अ. २ सू. १-२	८१५	नंदी सू. ५९
८९१	अ. ६ गा. १८	८११	नंदी सू. ६०
८९१	अ. ८ गा. २०	८१५-८१६	नंदी सू. ६०
८९१	अ. ११ गा. १	८१९	नंदी सू. ६१
८१०	टि. अ. २८ गा. ४	८१७-८१९	नंदी सू. ६२-६४
९४०	अ. २८ गा. ५	९७३	टि. नंदी सू. ६५
८९१	अ. २९ सू. ७४	८१४	टि. नंदी सू. ६६
८९१	अ. ३६ गा. ४७		
८९१	अ. ३६ गा. २६८		

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
१०१९-१०२०	सू. २०८-२१५	१९१	टि.
१०२०	सू. २१७	१०५७-१०६२	सू. ४३६
१०२०-१०२१	सू. २२६	१०५	सू. ४७७-४९२
१०२१-१०२२	सू. २२७-२३१	१०६२	सू. ४९३-४९५
१०२२	सू. २३२	१०६२	सू. ४९६
१०२२	सू. २३३	१०६२-१०६३	सू. ५२०
१०२२-१०२३	सू. २३४-२३८	१०६३	सू. ५२१-५२४
१०२३-१०२४	सू. २३९-२४१	१०६३	सू. ५२५
१०२४-१०२५	सू. २४२-२४४	१०६४	सू. ५२६
१०२५-१०२६	सू. २४५-२४७	१०६४-१०६६	सू. ५२७-५३१
१०२६-१०२७	सू. २४८-२५०	१०६६-१०६७	सू. ५३३
१०२७-१०३३	सू. २५१-२५९	१०६७	सू. ५३४
१०३३-१०३८	सू. २६० (१-११)	१०६७	सू. ५३५
१०३८-१०३९	सू. २६१	१०६७-१०६९	सू. ५३६-५४६
१०३९-१०४१	सू. २६२ (१-११)	१०६९-१०७१	सू. ५४७-५५७
१०४२-१०४४	सू. २६३-२७१	१०७१-१०७२	सू. ५५८-५६५
१०४४-१०४५	सू. २७२-२७८	१०७२-१०७३	सू. ५६६-५७०
१०४६	सू. २७९-२८१	१०७३-१०७४	सू. ५७१-५७४
१०४६	सू. २८२	१०७४	सू. ५७५-५७९
१०४६	सू. २८३	१०७४-१०७६	सू. ५८०-५९२
१०४७	सू. २८४	१०७६-१०७७	सू. ५९३-५९८
१०४७	सू. २८५	१०७७-१०७८	सू. ५९९
१०४७-१०४८	सू. २८७-२९१	१०७८	सू. ६००
१०४८	सू. २९२	१०७८	सू. ६०१
१०४८	सू. २९३	१०७८-१०७९	सू. ६०२-६०४
१०४८-१०५०	सू. २९४-३०१	१०७९-१०८०	सू. ६०५
१०५०-१०५०	सू. ३०२-३१०	८८४	सू. ६०६
१०५०	सू. ३११	१०८०	सू. ६०६
१०५०-१०५३	सू. ३१२		
१०५३	सू. ३१३		
१०५३-१०५४	सू. ३१४-३१७		
१०५४	सू. ३१८-३१९		
१०५४-१०५५	सू. ३२०-३२१		
१०५५-१०५६	सू. ३२२-३२३		
१०५६	सू. ३२४-३२५		
१०५६-१०५७	सू. ३२६-३२७		
१०५७	सू. ३२८-३२९		

दशाश्रुतस्कन्ध सूत्र

८९१-८९२ दशा. १ सू. १

आवश्यक सूत्र

९१० टि. अ. ४

२५. संयत अध्ययन (पृ. १०८१-११५२)

स्थानांग सूत्र

१११४	टि. अ. ३	उ. २	सू. १६६
११८९	टि. अ. ५	उ. ३	सू. ४८५
१०९०	टि. अ. ५	उ. ३	सू. ४४५
१०९१	टि. अ. ५	अ. ३	सू. ४८५ (१-३)

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
	व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र		
११५१	श. ३ उ. ३ मू. १५-१६	११५६	टि. श. १ उ. २ मू. १३
११५१	श. ५ उ. ४ मू. २०-२३	१२२३	टि. श. १ उ. २ मू. १३
११५२	श. ७ उ. २ मू. २८	११६९	टि. श. १ उ. ५ मू. १८
११२०-११५१	श. २५ उ. ७ मू. १-१८८	११५८	श. १ उ. ९ मू. १० (१)
१०८९-११२०	श. २५ उ. ६ मू. १-२३५	११८९-११९०	श. ३ उ. ४ मू. १२-१४
	जीवाभिगम सूत्र	११९६	टि. श. ४ उ. ९ मू. १
१०८८-१०८९	पडि. ९ मू. २४७	११८७	टि. श. ४ उ. १० मू. १
१०८८-१०८९	टि. पडि. ९ मू. २४७	१२०३-१२०५	श. ६ उ. ९ मू. १३
	प्रज्ञापना सूत्र	११९८-११९९	श. ७ उ. ३ मू. ३-९
१०८९	पद ३ मू. २६१	११५६	श. १२ उ. ५ मू. २८-२९
१०८८	पद १८ मू. १३५८-१३६१	११९०-११९१	श. १३ उ. १ मू. २८-३०
१०८७-१०८८	पद ३२ मू. १७७४-१७८०	११९१-११९२	श. १३ उ. २ मू. २८-३१
	२६. लेश्या अध्ययन (पृ. ११५३-१२२७)	११९२	श. १४ उ. १ मू. ३-४
	स्थानांग सूत्र	१२०३	श. १४ उ. ९ मू. १
११७४	टि. अ. २ उ. ४ मू. १२४	११५८-११५९	श. १४ उ. ९ मू. २-३
११७८	टि. अ. ३ उ. १ मू. १४०	११७४	टि. श. १६ उ. ११ मू. २
११७८	टि. अ. ३ उ. १ मू. १४०	१२२१	श. १६ उ. ११ मू. ३
११७५	अ. ३ उ. १ मू. १४०	१२२३	श. १६ उ. ११ मू. ४
१२०५	अ. ३ उ. ३ मू. १८८	१२२३	टि. श. १६ उ. ११ मू. ४
११५८	अ. ३ उ. ४ मू. २२१	१२२१	श. १६ उ. १२ मू. १
११६२	टि. अ. ३ उ. ४ मू. २२१	१२२१	श. १६ उ. १३ मू. १
११७८	अ. ४ उ. ३ मू. ३१९	१२२१	श. १६ उ. १४ मू. १
११६८	टि. अ. ४ उ. ३ मू. ३१९ (१-३)	११७४	टि. श. १६ उ. १२-१४
११६९	टि. अ. ४ उ. ३ मू. ३१९	१०२३	श. १६ उ. १२-१४
११५६	टि. अ. ६ मू. ५०४	११७०	टि. श. १७ उ. १२ मू. २
११६८	टि. अ. ६ मू. ५०४	१२११	टि. श. १७ उ. १२ मू. ३
११६९	टि. अ. ६ मू. ५०४	१२२१	श. १७ उ. १३ मू. १
१२०५-१२०७	अ. १० मू. ७७६	१२२१	श. १७ उ. १४ मू. १
	ममवायांग सूत्र	१२२१	श. १७ उ. १५ मू. १
११५६	टि. मम. ६ मू. १	१२२१	श. १७ उ. १६ मू. १
११५६	टि. मम. मू. १५३ (३)	१२२१	श. १७ उ. १७ मू. १
११६८	टि. मम. मू. १५३ (३)	११७४	टि. श. १७ उ. १३-१७
	व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र	१२२३	श. १७ उ. १३-१७
११३६-११६७	श. १ उ. १ मू. ९	१२८७	टि. श. १९ उ. १ मू. २
११८४	टि. श. १ उ. २ मू. १२	११९८	टि. श. १९ उ. २ मू. १
		११६८	टि. श. १९ उ. ३ मू. ३

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
११६८	टि. शा. १९ उ. ३ सू. १८-२१	१२१०	पडि. ९ सू. २५३
११६८	टि. शा. १९ उ. ३ सू. १९	१२१०	टि. पडि. ९ सू. २५३
११६८	टि. शा. १९ उ. ३ सू. २०		प्रज्ञापना सूत्र
११६७	शा. १९ उ. ८ सू. ३४-३५	१२१०	टि. पद ३ सू. २५५
११६७	शा. १९ उ. ९ सू. ८	११८७	पद १६ सू. १११६
११६८	टि. शा. २० उ. १ सू. ४	११७५-११८३	पद १७ उ. १ सू. ११४५
११६८	टि. शा. २० उ. १ सू. ६	११८३-११८५	पद १७ उ. १ सू. ११४६-११५५
११६८	टि. शा. २० उ. १ सू. ७	११५६	पद १७ उ. २ सू. ११५६
११८९	शा. २० उ. ७ सू. १९-२१	११६७-११६८	पद. १७ उ. २ सू. ११५७
११५६	टि. शा. २५ उ. १ सू. ३	११७०	पद १७ उ. २ सू. ११५८-११५९
१२००	टि. शा. २५ उ. १ सू. ३	११६८	पद १७ उ. २ सू. ११६०-११६४ (१)
	जीवाभिगम सूत्र	११७१	पद १७ उ. २ सू. ११६३ (२)
११७०	पडि. १ सू. १३ (७)	११७१-११७२	पद १७ उ. २ सू. ११६३ (३)
११७०	पडि. १ सू. १५	११७२	पद १७ उ. २ सू. ११६३ (४)
११७०	पडि. १ सू. १६	११७२	पद १७ उ. २ सू. ११६४ (२-४)
११७०	पडि. १ सू. १७	११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६५
११७०	पडि. १ सू. १८	११६८	पद १७ उ. २ सू. ११६६ (१)
११७१	पडि. १ सू. २०-२१	११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६६ (२)
११७०	पडि. १ सू. २४-२५	११६९	पद १७ उ. २ सू. ११६७-११६९ (१)
११७०	पडि. १ सू. २६	११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६७-११६८
११७१	पडि. १ सू. २८-३०	११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६९ (२)
११६८	टि. पडि. १ सू. ३२	१२१०	पद १७ उ. २ सू. ११७०
११७१	पडि. १ सू. ३५	१२१०-१२२०	पद १७ उ. २ सू. ११७१-११९०
११७१	पडि. १ सू. ३६	१२२१-१२२३	पद १७ उ. २ सू. ११९१-९७
११७२	पडि. १ सू. ३८	११९२-११९४	पद १७ उ. ३ सू. १२०१-१२०७
११७२	पडि. १ सू. ३९	११९४-११९६	पद १७ उ. ३ सू. १२०८-१२१४
११७२	पडि. १ सू. ४०	१२००-१२०२	पद १७ उ. ३ सू. १२१५
११७२	पडि. १ सू. ४०	११९९-१२००	पद १७ उ. ३ सू. १२१६-१२१७
११७२	टि. पडि. १ सू. ४१	११५६	टि. पद १७ उ. ४ सू. १२१९
११७४	टि. पडि. १ सू. ४२	११८५-११८७	पद १७ उ. ४ सू. १२२०-१२२५
११६९-११७०	पडि. ३ उ. २ सू. ८८ (२)	११५९-११६१	पद १७ उ. ४ सू. १२२६-१२३१
११७२	टि. पडि. ३ उ. १ सू. ९७	११५९	पद १७ उ. ४ सू. १२३२
११७२	टि. पडि. ३ उ. १ सू. ९७	११६२-११६४	पद १७ उ. ४ सू. १२३३-१२३८
१२०२-१२०३	पडि. ३ सू. १०३	११६२	पद १७ उ. ४ सू. १२३९-१२४०
११७४	पडि. ३ उ. २ सू. २०१ (१-२)	११५८	टि. पद १७ उ. ४ सू. १२४१
१२१०	टि. पडि. ९ सू. २३२	११८५	पद १७ उ. ४ सू. १२४२
१२०९	टि. पडि. ९ सू. २५३	११६५	पद १७ उ. ४ सू. १२४३

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
१२१०	पडि. ९ सू. २५३	१२१०	पडि. ९ सू. २५३
			प्रज्ञापना सूत्र
१२१०	टि. पद ३ सू. २५५	१२१०	टि. पद ३ सू. २५५
११८७	पद १६ सू. १११६	११७५-११८३	पद १७ उ. १ सू. ११४५
११७५-११८३	पद १७ उ. १ सू. ११४६-११५५	११८३-११८५	पद १७ उ. १ सू. ११४६-११५५
११५६	पद १७ उ. २ सू. ११५६	११६७-११६८	पद. १७ उ. २ सू. ११५७
११६७-११६८	पद १७ उ. २ सू. ११५८-११५९	११७०	पद १७ उ. २ सू. ११५८-११५९
११६८	पद १७ उ. २ सू. ११६०-११६४ (१)	११७१	पद १७ उ. २ सू. ११६३ (२)
११७१	पद १७ उ. २ सू. ११६३ (३)	११७१-११७२	पद १७ उ. २ सू. ११६३ (४)
११७२	पद १७ उ. २ सू. ११६४ (२-४)	११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६५
११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६६ (१)	११६८	पद १७ उ. २ सू. ११६६ (२)
११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६६ (२)	११६९	पद १७ उ. २ सू. ११६७-११६९ (१)
११६९	पद १७ उ. २ सू. ११६७-११६९ (१)	११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६७-११६८
११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६९ (२)	११७४	पद १७ उ. २ सू. ११६९ (२)
१२१०	पद १७ उ. २ सू. ११७०	१२१०	पद १७ उ. २ सू. ११७०
१२१०-१२२०	पद १७ उ. २ सू. ११७१-११९०	१२२१-१२२३	पद १७ उ. २ सू. ११९१-९७
१२२१-१२२३	पद १७ उ. ३ सू. १२०१-१२०७	११९२-११९४	पद १७ उ. ३ सू. १२०१-१२०७
११९२-११९४	पद १७ उ. ३ सू. १२०८-१२१४	११९४-११९६	पद १७ उ. ३ सू. १२०८-१२१४
१२००-१२०२	पद १७ उ. ३ सू. १२१५	१२००-१२०२	पद १७ उ. ३ सू. १२१५
११९९-१२००	पद १७ उ. ३ सू. १२१६-१२१७	११९९-१२००	पद १७ उ. ३ सू. १२१६-१२१७
११५६	टि. पद १७ उ. ४ सू. १२१९	११५६	टि. पद १७ उ. ४ सू. १२१९
११८५-११८७	पद १७ उ. ४ सू. १२२०-१२२५	११५९-११६१	पद १७ उ. ४ सू. १२२६-१२३१
११५९-११६१	पद १७ उ. ४ सू. १२३२	११५९	पद १७ उ. ४ सू. १२३२
११६२-११६४	पद १७ उ. ४ सू. १२३३-१२३८	११६२-११६४	पद १७ उ. ४ सू. १२३३-१२३८
११६२	पद १७ उ. ४ सू. १२३९-१२४०	११६२	पद १७ उ. ४ सू. १२३९-१२४०
११५८	टि. पद १७ उ. ४ सू. १२४१	११५८	टि. पद १७ उ. ४ सू. १२४१
११८५	पद १७ उ. ४ सू. १२४२	११८५	पद १७ उ. ४ सू. १२४२
११६५	पद १७ उ. ४ सू. १२४३	११६५	पद १७ उ. ४ सू. १२४३

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
११६५-११६६	पद १७ उ. ४ सू. १२४४	१२८८-१२८९	श्रु. ० अ. ० सू. ६९८
११६६	पद १७ उ. ४ सू. १२४५	१२८९	श्रु. ० अ. ० सू. ६९८
१२०३	पद १७ उ. ४ सू. १२४६	१२९०-१२९७	श्रु. ० अ. ० सू. ६९५-७०६
१२०३-१२०७	पद १७ उ. ४ सू. १२४७-१२४९	१३१०-१३११	श्रु. ० अ. ० सू. ७०७
११५६	टि. पद १७ उ. ५ सू. १२५०	१२९८-१३०४	श्रु. ० अ. ० सू. ७०९-७१०
११८७	टि. पद १७ उ. ५ सू. १२५१	१३११-१३१२	श्रु. ० अ. ० सू. ७११
११८७-११८९	पद १७ उ. ५ सू. १२५२-१२५५	१२९७	श्रु. ० अ. ० सू. ७१२
११५६	टि. पद १७ उ. ६ सू. १२५६	१३०४-१३०८	श्रु. २ अ. ० सू. ७१३
११७०-११७८	पद १७ उ. ६ सू. १२५७ (१-१६)	१३१४-१३१८	श्रु. २ अ. ० सू. ७१४
११९७-११९८	पद १७ उ. ६ सू. १२५८	१३१२-१३१४	श्रु. २ अ. ० सू. ७१५
१२०८-१२०९	पद १८ सू. १३३५-१३४२	१२९७	श्रु. ० अ. ० सू. ७१७
उत्तराध्ययन सूत्र		१३०८-१३१०	श्रु. २ अ. ० सू. ७१८-७१९
११५६	अ. ३४ गा. १-०	१३१२	श्रु. ० अ. ० सू. ७२०
११५६	टि. अ. ३४ गा. ३	१२९७	श्रु. २ अ. ० सू. ७२१ (१)
११६१-११६२	अ. ३४ गा. ४-९	१३११	श्रु. २ अ. ० सू. ७२१
११६५	अ. ३४ गा. १०-१५	१२७४-१२८१	श्रु. २ अ. ४ सू. ७४७-७५३
११६२	अ. ३४ गा. १६-१७	१२३२	श्रु. २ अ. ५ सू. ७७०
११६५	अ. ३४ गा. १८-१९	स्थानांग सूत्र	
११८५	टि. अ. ३४ गा. २०	१२३२	अ. १ सू. ४
११५६-११५७	अ. ३४ गा. २१-३२	१२३३	अ. २ उ. ० सू. ५० (१-८)
१२०३	अ. ३४ गा. ३३	१२३४	अ. २ उ. २ सू. ५० (९)
१२०७	अ. ३४ गा. ३४-४० (१)	१२३४	अ. २ उ. २ सू. ५० (१०-११)
१२०७-१२०८	अ. ३४ गा. ४० (२) - ५५	१२३४-१२३७	अ. २ उ. २ सू. ५० (१३-३६)
११५८	टि. अ. ३४ गा. ५६-५७	१२८४	टि. अ. ३ उ. ३ सू. १७५
११९७	अ. ३४ गा. ५८-६०	१३१८	टि. अ. ३ उ. ३ सू. १९५
१२०७	अ. ३४ गा. ६१	१३२१-१३२२	अ. ४ उ. १ सू. २३५
आवश्यक सूत्र		१३४१	अ. ४ उ. ४ सू. ३४५
११५६	टि. अ. ४ सू. ६	१३४०	टि. अ. ४ उ. ४ सू. ३४५
२७. क्रिया अध्ययन (पृ. १२२८-१३४७)		१२४३-१२४४	अ. ४ उ. ४ सू. ३६९
आचारांग सूत्र		१२३८	टि. अ. ५ उ. २ सू. ४१९
१३८०	श्रु. २ अ. १६ सू. ८०२-८०४	१२४१	टि. अ. ५ उ. २ सू. ४१९
सूत्रकृतांग सूत्र		१२४४	अ. ५ उ. २ सू. ४१९
१३४०	टि. श्रु. १ अ. ६ गा. २७	१२४९	अ. ५ उ. २ सू. ४१९
१३४०	टि. श्रु. १ अ. १२ गा. १	१२४९	अ. ५ उ. २ सू. ४१९ (१-२)
		१३४०	अ. ८ सू. ६०७

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
	ममवायांग सूत्र		व्याख्याप्रज्ञप्ति सूत्र
१२३०	टि. सम. १ सू. ५	१३२२	टि. श. १ उ. २ सू. १८
१३१८	सम. १ सू. ६	१२८६-१२८७	श. १ उ. ६ सू. ७-११
१३३७	सम. १ सू. ४६	१२५५	श. १ उ. ८ सू. ८
१३३७	सम. २ सू. २३	१२५७-१२५८	श. १ उ. ८ सू. ५
१३३७	सम. ३ सू. २४	१२५६	श. १ उ. ८ सू. ६
१३३७	सम. ४ सू. १८	१२५६-१२५७	श. १ उ. ८ सू. ७
१०३८	टि. सम. ५ सू. १	१२५३-१२५४	श. १ उ. ८ सू. ८
१३३७	सम. ५ सू. २२	१२६८	श. १ उ. ९ सू. २५
१३३७	सम. ६ सू. १७	१२८३-१२८४	श. १ उ. १० सू. १
१३३७	सम. ७ सू. २३	१२८२-१२८३	श. १ उ. १० सू. २
१३३७	सम. ८ सू. १८	१३१८	श. २ उ. ५ सू. २६
१३३७	सम. ९ सू. २०	१२३८	श. ३ उ. १ सू. १-२
१३३७	सम. १० सू. २५	१२३३	टि. श. ३ उ. ३ सू. २-८
१३३८	सम. ११ सू. १६	१२३४	टि. श. ३ उ. ३ सू. ५-६
१३३८	सम. १२ सू. २०	१२३४	टि. श. ३ उ. ३ सू. ७
१२८९	टि. सम. १३ सू. १५-२४	१२८४-१२८५	श. ३ उ. ३ सू. ८
१३३८	सम. १३ सू. १७	१२८१	श. ३ उ. ३ सू. ९-१०
१३३८	सम. १४ सू. १८	१२८६-१२८८	श. ५ उ. ६ सू. ५-८
१३३८	सम. १५ सू. १६	१२५४-१२५५	श. ५ उ. ६ सू. १०-१२
१३३८	सम. १६ सू. १६	१२७३-१२७४	श. ७ उ. १ सू. १६
१३३८	सम. १७ सू. २१	१२८२	टि. श. ७ उ. ४ सू. १
१३३८	सम. १८ सू. १८	१२७४	श. ७ उ. ७ सू. १
१३३८	सम. १९ सू. १५	१२६८-१२६९	श. ७ उ. ८ सू. ८
१३३८	सम. २० सू. १७	१२३८	टि. श. ८ उ. ४ सू. २
१३३८	सम. २१ सू. १४	१२४८	टि. श. ८ उ. ४ सू. २
१३३८	सम. २२ सू. १४	१२६६-१२६८	श. ८ उ. ६ सू. १४-२९
१३३९	सम. २३ सू. १३	१२५९-१२६०	श. ९ उ. ३४ सू. १-६
१३३९	सम. २४ सू. १५	१२६०-१२६१	श. ९ उ. ३४ सू. ७-८
१३३९	सम. २५ सू. ११	१२६२	श. ९ उ. ३४ सू. १६-२०
१३३९	सम. २६ सू. १५	१२६३	श. ९ उ. ३४ सू. २३-२५
१३३९	सम. २७ सू. १५	१२७१-१२७३	श. १० उ. २ सू. २-३
१३३९	सम. २८ सू. १५	१३१८-१३२१	श. १२ उ. २ सू. १८-२०
१३३९	सम. २९ सू. १६	१२५८	श. १६ उ. १ सू. ७-८
१३३९	सम. ३० सू. १६	१२६१-१२६२	श. १६ उ. ३ सू. ५-१०
१३३९	सम. ३१ सू. १६	१०५८-१०५९	श. १६ उ. ८ सू. १६
१३३९	सम. ३२ सू. १६		
१३३९	सम. ३३ सू. १६		

पृष्ठांक	स्थल निर्देश	पृष्ठांक	स्थल निर्देश
१२५१-१२५२	श. १७ उ. १ सू. ८-९	१२३३	पद २२ सू. १५७०
१२५२-१२५३	श. १७ उ. १ सू. १०-१४	१२३४	पद २२ सू. १५७१
१२६९	श. १७ उ. १ सू. १८-२७	१२३४	पद २२ सू. १५७२
१२४९-१२५१	श. १७ उ. ४ सू. २-१२	१२३२	पद २२ सू. १५७३
१३३१-१३३३	श. १८ उ. ३ सू. २-७	१२८५-१२८६	पद २२ सू. १५७४-१५८०
१२६१	टि. श. १८ उ. ७ सू. २३	१२७०	पद २२ सू. १५८१-१५८४
१३४०	श. ३० उ. १ सू. १	१२७०-१२७१	पद २२ सू. १५८५-१५८७
१३४१-१३४२	श. ३० उ. १ सू. २-२१	१२६३-१२६६	पद २२ सू. १५८८-१६०४
१३४२-१३४३	श. ३० उ. १ सू. २२-३२	१२३८	टि. पद २२ सू. १६०५
१३४३-१३४५	श. ३० उ. १ सू. ९४-१२५	१२३८	पद २२ सू. १६०६
१३४५-१३४६	श. ३० उ. २ सू. १-४	१२३९-१२४१	पद २२ सू. १६०७-१६१६
१३४६	श. ३० उ. २ सू. ११-१६	१२४१	पद २२ सू. १६१७-१६१९
१३४७	श. ३० उ. ३ सू. १	१२३८-१२३९	पद २२ सू. १६२०
१३४७	श. ३० उ. ३ सू. ४-११	१२४१	पद २२ सू. १६२१
	जीवाभिगम सूत्र	१२४१-१२४२	पद २२ सू. १६२२-१६२६
१२८१-१२८२	पडि. ३ उ. २ सू. १०४	१२४२	पद २२ सू. १६२७
	प्रज्ञापना सूत्र	१२४४-१२४६	पद २२ सू. १६२८-१६३६
१३२२-१३२३	पद २० सू. १४०७-१४०९	१२८७-१२८८	पद २२ सू. १६३७-१६४१
१३२३	पद २० सू. १४१०-१४१३	१२४२-१२४३	पद २२ सू. १६५०-१६६२
१३२४-१३२५	पद २० सू. १४१४-१४१६	१२४८	पद २२ सू. १६६३
१३२५-१३३०	पद २० सू. १४१७-१४४३		उत्तराध्ययन सूत्र
१३३३-१३३५	पद २० सू. १४४४-१४५८	१३४०	टि. अ. १८ गा. २३
१३३५-१३३६	पद २० सू. १४५९-१४६६	१२३२	अ. २८ गा. २५
१३३६-१३३७	पद २० सू. १४६७-१४६९	१३१८	टि. अ. २९ सू. २९
१२३८	टि. पद २२ सू. १५६७		आवश्यक सूत्र
१२३३	टि. पद २२ सू. १५६८-१५६९	१२३८	टि. अ. ४ सू. २४
		१२८९	टि. अ. ४ सू. २६

ક્રમશઃક્રમશઃ

ભાગ-૨

સમાપ્ત

- દ્રવ્યનો અર્થ : આ ધ્રુવ સ્વભાવી તત્વ, જે વિભિન્ન પર્યાયોને પ્રાપ્ત કરીને પણ પોતાના મૂળ ગુણને નથી છોડતો.
- મૂળ બે તત્વ છે : જીવ અને નિર્જીવ, આ બે તત્વોનો વિસ્તાર છે - પંચાસ્તીકાય, ષડ્દ્રવ્ય, નવતત્વ વિગેરે.
- જુદી-જુદી દ્રષ્ટિઓ અને જુદી-જુદી શૈલીઓથી ચેતન તથા જડની વ્યાખ્યા અને વર્ગીકરણ જેમાં છે તેને દ્રવ્યાનુયોગ કહેવામાં આવે છે.
- આગમોના ચાર અનુયોગોમાં દ્રવ્યાનુયોગનો વિષય સૌથી વિશાળ અને ગંભીર ગણાય છે. દ્રવ્યાનુયોગનો સમ્યક્જ્ઞાતા 'આત્મજ્ઞ' કહેવાય છે અને અવિકલ્પ સમગ્ર રૂપમાં પરિજ્ઞાતા 'સર્વજ્ઞ' કહેવાય છે.

- દ્રવ્યાનુયોગ સંબંધી આગમપાઠોનું મૂળ તથા ગુજરાતી અનુવાદની સાથે વિષયકમનું વર્ગીકરણ કરીને સરળ સુબોધ અને સુગ્રાહ્ય બનાવવાનો એક ભગીરથ પ્રયત્ન છે : 'દ્રવ્યાનુયોગનું પ્રકાશન'.

- જૈન સાહિત્યના ઇતિહાસમાં આવો મહાન અને વ્યાપક પ્રયત્ન પ્રથમવાર થયો છે. શ્રુતજ્ઞાનના અભ્યાસી વાચકો માટે આ અદ્વિતીય અને અદ્ભૂત ઉપક્રમ છે. જે સદીઓ સુધી યાદગાર રહેશે.
- સંપૂર્ણ દ્રવ્યાનુયોગના વિષયના ચાર ખંડો અને સિતેર ઉપખંડો (અધ્યયનો)માં વિભાજીત કરેલ છે. જેની અંદર તે વિષયોને સંબંધિત જુદા-જુદા આગમપાઠોને એકત્ર સંગ્રહિત કરી એક સુવ્યવસ્થિત રૂપ આપેલ છે.
- આ પહેલા ધર્મકથાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ અને ચરણાનુયોગ કુલ સાત ભાગો પ્રકાશિત થઈ ચુકેલ છે.
- અનુયોગ સંપાદનનો આ શ્રમસાધ્ય કાર્ય માનસિક એકાગ્રતા, સતત અધ્યયન, અનુશિલન-નિષ્ઠા અને સંપૂર્ણ ભાવના સાથે અનુયોગ પ્રવર્તક ઉપાધ્યાય પ્રવર મુનિશ્રી કન્હેયાલાલજી મ. 'કમલ' દ્વારા સંપાદન થયેલ છે.
- લગભગ પચાસ વર્ષની સુદીર્ઘ સતત શ્રુત ઉપાસનાના બળ ઉપર હવે જીવનના નવમા દસકમાં આપે આ કાર્ય સંપન્ન કરેલ છે.
- આ શ્રુત સેવામાં આપના મહાન સહયોગથી સમર્પિત સેવાભાવી, એકનિષ્ઠ કાર્યશીલ શ્રી વિનયમુનિજી 'વાગીશ' નો અપૂર્વ સહયોગ ચિરસ્મરણીય રહેશે.
- આ સંપૂર્ણ સેટ હિન્દી ભાષાંતર સાથે પ્રકાશિત થયેલ છે. જેનું ગુજરાતી ભાષાંતર વિદુષી મહાસતીજી ડૉ. મુક્તિપ્રભાજીએ અને તેમની વિદુષી શિષ્યાઓએ કરેલ છે.
- આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટ અમદાવાદના નિષ્ઠાવાન સમર્પિત જિનભક્ત અધિકારીગણ તથા ઉદારદીલ શ્રુતપ્રેમી સદસ્ય સદગૃહસ્થોના સહયોગથી આ અતિ વ્યયસાધ્ય કાર્ય સંપન્ન થયેલ છે.
- ચાર અનુયોગોના અગિયાર વિશાળ ગ્રંથો ટ્રસ્ટના સદસ્ય બનનારને માત્ર રૂ. ૨૫૦૦/- માં ઉપલબ્ધ રહેશે.

પ્રકાશિત ચાર અનુયોગ ગ્રંથો

- (૧) ધર્મકથાનુયોગ ભાગ ૧ તથા ૨ રૂ. ૧૩૦૦/-
- (૨) ચરણાનુયોગ ભાગ ૧ તથા ૨ રૂ. ૮૦૦/-
- (૩) ગણિતાનુયોગ ભાગ ૧ તથા ૨ રૂ. ૧૧૦૦/-

સંપર્ક સૂત્ર

આગમ અનુયોગ ટ્રસ્ટ
સ્થાનકવાસી જૈનવાડી
૨૮-૨૯, સ્થાનકવાસી સોસાયટી,
નારણપુરા કોસિંગ પાસે, અમદાવાદ-૧૩.